

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч.АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

ОРУСЧА-КЫРГЫЗЧА СӨЗДҮК

I ТОМ

А–И

РУССКО-КЫРГЫЗСКИЙ СЛОВАРЬ

I ТОМ

А–И

БИШКЕК
«АВРАСИЯ ПРЕСС»

УДК 80/81
ББК 81-2-4
Р 89

Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июль, № 119) жана Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага КР УИАнын Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Составители – түзүүчүлөр:

**Абдуллаев Э., Абдыкеримов К., Бейшекеев Н.,
Бекназаров К., Долонов Э., Исаев Д., Кангелдиев А.,
Карасаев Х., Саякбаев К., Сейдакматов, Тынаев Ж., Умралин Р.**

Редакционная коллегия – редакциялык кеңеш:

Акматалиев А.А. – академик НАН КР
Дербишева З.К. – доктор филологических наук, профессор
Исаев Д. – кандидат филологических наук
Семенова Ж.А. – кандидат филологических наук
Сооронкулов Г.У. – кандидат педагогических наук
Токоев Т. – доктор филологических наук
Турсунов А.А. – член.-корр. НАН КР
Тагаев М.Ж. – доктор филологических наук, профессор

Редакторы – редакторлор:

Абдуллаев Э. – кандидат филологических наук
Исаев Д. – кандидат филологических наук

Ответственный редактор – жооптуу редактор

Дербишева З.К. – доктор филологических наук, профессор

Ответственный за выпуск – чыгарууга жооптуу

Семенова Ж.А. – кандидат филологических наук

Рецензенты – рецензенттер:

профессор **Скирдов В.Д.**, профессор **Джапаров Ш.**, профессор **Янцен В.К.**,
канд.филол.наук. **Ким Степан**, канд.филол.наук.. **Джумагулов, д.ф.н. Саматов К.**

Орусча-кыргызча сөздүк = Русско-кыргызский словарь. том-1.

– Б.: Avrasya press. 608 с.

Р 89
ISBN 978-9967-464-82-7

Словарь содержит свыше **85 000** слов современного русского литературного языка, словосочетания, идиоматику, пословицы и поговорки. Словарь рассчитан как на специалистов-филологов, переводчиков, работников печати, радио и телевидения, так и на широкий круг читателей.

ISBN 978-9967-464-82-7

УДК 80/81
ББК 81.2-4

© КРУИА,
© «АВРАСИЯ ПРЕСС»

*«Каждый язык – творение человеческого гения,
каждый язык – ценность общезначимого порядка».*

*«Поэзия Пушкина – лучший пропагандист
и глашатай русского языка».*

Чингиз Айтматов

ВЕЛИКОЕ ОБЪЕДИНЯЮЩЕЕ СЛОВО

Изучение русского языка в Кыргызстане имеет давнюю традицию. Это республика с пятимиллионным многонациональным населением, здесь проживают русские, украинцы, белорусы, узбеки, казахи, таджики, татары, а также представители многих других наций и народностей.

Русский язык для кыргызов стал вторым жизненно необходимым языком. Наш национальный классик сказал об этом так: «Я принадлежу к представителям кыргызской литературы. И если мои произведения изданы сейчас при посредстве русского языка на многих языках мира, то тем самым русский язык укрепляет позиции родного языка, способствует его утверждению и свидетельствует о его внутренних возможностях».

Русский язык изучается в наших школах и вузах, на этом языке выходят у нас газеты и журналы, ведется телерадиовещание. Лучшие произведения кыргызской литературы переведены на русский язык. Через его посредство на наш язык переведены шедевры мировой и русской классики. Русский язык помогает кыргызам приобщаться к достижениям науки и техники. Он функционирует в Кыргызстане в качестве официального языка. Такой статус был установлен специальным законом, принятым Парламентом Кыргызской Республики 25 мая 2000 года.

Сегодня мы как никогда нуждаемся в переработанном и дополненном издании «Русско-кыргызского словаря», он необходим для всех сфер жизни нашего общества. Предлагаемый вниманию широких кругов подготовленный нами «Русско-кыргызский словарь» ставит своей целью служить практическим пособием при изучении, как русского языка, так и кыргызского. Также он будет играть роль справочника для переводчиков с русского на кыргызский. Словарь этот является новым и дополненным изданием «Русско-кыргызского словаря», вышедшего в 1957 году под общей редакцией академика К.К.Юдахина.

Словарь 1957 года сыграл большую роль в культурной и научной жизни нашей республики, но в настоящее время стал библиографической редкостью. Предлагаемый нами словарь отличается от него не только количеством представленных реестровых слов, но и новыми значениями слов, фразеологией и идиоматикой. Перевод большинства включенных сюда слов и словосочетаний дан по-новому, значительно пополнен запасом слов и выражений, обогативших русский язык за последние десятилетия в соответствии с ростом достижений науки, техники и культуры. Также в новый словарь включены те слова, которые по той или иной причине не попали в предыдущие издания.

Словник предлагаемого «Русско-кыргызского словаря» составлен на основе русско-национальных словарей, выпущенных российским издательством «Русский язык». Однако надо отметить, что в ходе работы над словарем появились изменения и дополнения, связанные со спецификой функционирования русского языка в условиях Кыргызстана. Составители стремились найти равнозначные кыргызские эквиваленты русских слов. В словаре нашли отражения названия понятий и реалий, характеризующих быт, культуру, обычаи, традиции кыргызского народа. Все русские слова снабжены соответствующими грамматическими пометами, указывающими на части речи, род и число имен существительных, виды глаголов, а также и пометами, указывающими на область употребления слов.

Словарь содержит более 85 000 слов, охватывает наиболее употребительную лексику и фразеологию современного русского литературного языка. В связи с ограниченностью объема словник не мог включить всего словарного богатства русского языка и все многообразие

оттенков прямых и косвенных значений каждого слова, но он все же содержит в себе основной фонд русского языка и основные значения слов.

С учетом высокой значимости русского языка для кыргызского общества Институт языка и литературы им. Ч.Айтматова Национальной Академии наук Кыргызской Республики выпускает четырёхтомное академическое издание «Русско-кыргызский словарь», которое может быть использовано и как учебное пособие для школьников и студентов.

В связи с острой необходимостью пополнения школьных и вузовских библиотек новым «Русско-кыргызским словарем», прошу рассмотреть возможность выделения финансовых средств для приобретения части тиража изданного словаря с целью распространения в общеобразовательных школах и вузах республики».

Словарь этот будет полезен всем изучающим кыргызский язык. Он предназначается для самых широких кругов читателей.

АКМАТАЛИЕВ А.А.
Директор Института языка и литературы
им. Ч.Айтматова Национальной Академии наук
Кыргызской Республики, академик

ПРЕДИСЛОВИЕ

Стремление кыргызского народа к изучению русского языка, к свободному владению им, растет с каждым днем. Русский язык давно стал одной из основных учебных дисциплин кыргызской школы, а также профессионально-технических, средних специальных и высших учебных заведений нашей республики. С русского языка на кыргызский переводятся многочисленные произведения классиков русской и мировой литературы, а также произведения советских и зарубежных писателей, научные и научно-популярные книги.

Для плодотворного изучения русского языка, его усвоения и возможности пользоваться первоисточниками на русском языке, а также для коренного улучшения качества переводческой работы в республике постоянно требовались необходимые пособия, особенно русско-национальные словари различного типа и назначения. С учетом этой высокой социальной потребности кыргызского народа, в течение сороковых и пятидесятых годов, были изданы, помимо кратких учебных словарей для школ, два русско-кыргызских словаря большим объемом, которые в свое время подготовили солидную базу для поднятия кыргызской лексикографии на новую, более высокую ступень.

Первым из них был однотомный «Русско-киргизский словарь» (М., 1944), составленный Х.К.Карасаевым, Д.Ш.Шукуровым и профессором К.К.Юдахиным (под редакцией К.К.Юдахина), объем – 94 печатных листа, содержит около 40 тыс. слов. Выход этого словаря, для своего времени, имел большое значение, его роль в изучении русского языка и повышении качества переводов в республике, несомненно, велика.

В 1957 году вышел из печати второй однотомный «Русско-киргизский словарь» объемом 167 авторских листов, содержащий 51 тыс. слов. В него включен широкий круг лексики, фразеологии, охвачена основная часть научно-технической и общественно-политической терминологии с краткими объяснениями. Все это подчинено целям и задачам словаря, которой был построен на основе словника, разработанного Государственным издательством иностранных национальных словарей (ныне вошедшего в состав издательства «Русский язык»). Он был разработан большим коллективом авторов, в состав которого вошли два соавтора прежнего словаря, отдельные языковеды и переводчики. Общее руководство работой и редактирование всего словаря осуществлено академиком АН Киргизской ССР, профессором К.К.Юдахиным, которому принадлежит перевод большого количества русских идиом, словосочетаний, пословиц и поговорок, а также разработка целого ряда словарных статей¹.

Однако следует отметить, что вышеупомянутые, ранее изданные словари, в настоящее время не стали в полной мере удовлетворять потребностей широкого круга читателей. К тому же, они давно уже стали библиографической редкостью, т.к. со времени выхода словаря прошло более 30 лет. За это время в связи со стремительным развитием науки и техники, культуры и экономики страны возникло множество новых слов, произошли заметные изменения в лексическом составе русского и кыргызского языков. Теория и практика двуязычной лексикографии за прошедшее время тоже существенно изменились. Состав словника и многие лексикографические принципы, на которых были построены прежние русско-кыргызские словари, в известной мере устарели. А это означает, что, в свою очередь, изменились и задачи русско-кыргызских словарей, а также требования, предъявляемые к ним.

В последние три десятилетия эта область кыргызской лексикографии, которая в свое время была поднята на высокую ступень известным лексикографом К.К.Юдахиным, по ряду причин, не получила дальнейшего развития. В связи с этим, в республике появилась острая потребность в новых, более совершенных словарях, способных служить практическими

¹ Русско-киргизский словарь. М., 1957, стр. 5.

пособиями не только для переводчиков, но и для изучающих русский язык, в таких пособиях, которые могли бы облегчить и ускорить процесс обучения языку. Между тем, в других республиках Средней Азии и в Казахстане уже вышли в свет новые русско-национальные словари больших объемов, отвечающие современным научным и практическим требованиям, удовлетворяющие социальные нужды массового читателя.

В настоящее время желание местного населения овладеть в более полной мере богатствами русского языка стало объективной потребностью. А для этого, естественно, нужен новый словарь, охватывающий широкий круг лексики современного русского литературного языка, в связи с чем и предпринято издание данного «Русско-кыргызского словаря» в двух томах.

Настоящий словарь существенно отличается от ранее вышедших двух русско-кыргызских словарей, как объемом охватываемого лексического материала, так и полнотой разработки словарных статей. Он охватывает, главным образом, основную лексику современного русского литературного языка, его фразеологию, идиоматику, а также широко употребляемую специальную терминологию. Кроме того, в нем представлена также определенная часть устаревших слов, поскольку она необходима для понимания русской и зарубежной классической литературы.

Словарные статьи по отдельным буквам составлялись на основе словников последних русско-национальных словарей, изданных издательством «Русский язык». В целом, настоящий двухтомник включает тот объем лексики русского языка, на котором базировались аналогичные русско-национальные словари, что составило в результате два тома. Особое внимание в словаре уделяется семантической структуре заглавных слов, т.к. более детальная лексикографическая разработка многозначных слов русского языка с учетом их семантических особенностей и адекватный перевод на кыргызский язык необходимы для успешного овладения изучаемым языком. Для облегчения пользования словарем все русские слова снабжены грамматической характеристикой (как в виде помет, так и специальных грамматических пояснений). Стилистические и отраслевые пометы, указывающие на сферу применения слова в языке, даны по мере необходимости. Уточнение значений заглавных слов, устойчивых словосочетаний и специальных терминов, а также правильность использования пояснительных помет проводилось по второму изданию академического «Словаря русского языка» в 4-х томах («Русский язык». М., 1981–1984) который послужил основным источником для нового двухтомника.

Одним из трудных вопросов, с которыми постоянно сталкивались составители и редакторы словаря, был вопрос способа перевода на кыргызский язык заглавных слов и приводимых к ним иллюстративных примеров, что характерно любому двуязычному словарю. Дело в том, что в русском языке имеется большое число слов и выражений, которые в смысловом и стилистическом отношении не поддаются прямому переводу на кыргызский язык. Поэтому во всех тех случаях, когда второй язык не располагает средствами адекватного перевода, приходилось прибегать к описательному переводу, ввиду отсутствия прямого эквивалента, для раскрытия и передачи значений слов, обозначающих специфические русские реалии, а также значений отдельных узкоспециальных терминов, имеющих место в словаре. Была необходимость вводить элементы толкований и пояснений различного характера. Первостепенное назначение словаря – помочь слабовладеющему русской речью преодолеть трудности изучаемого им языка.

В «Русско-киргизском словаре» 1957 года издания, толкования значений отдельных терминов или общедоступных для читателей русских заимствованных слов применялись без надобности, что излишне расширяло объем словаря. Следует отметить, в то время, когда был издан вышеуказанный однетомный словарь, такие слова, как *абзац, автор, агроном, архитектор, гонорар, демократ, демократия, диплом, журнал, конверт, консервы, концерт, коньяк, паспорт, план, пленум, плита* и т.п. стали близкими и понятными для киргизских читателей, которые не нуждались в толковании и пояснении на кыргызском языке в словарных статьях. Тем не менее, подобные слова в нем были снабжены толкованиями и пояснениями различного характера.

Учитывая возросший уровень знания русского языка современных читателей в данном двухтомном словаре, пришлось отказаться от излишне подробных, нередко энциклопедических толкований, если значения этих, заглавных слов общедоступны всем. Именно такая разгрузка дала возможность намного расширить словник, а также словарные статьи и, соответственно, увеличить иллюстративный материал. В целях удобства и экономии места в словаре также широко используется знак «тильда» (Э), который впервые применяется в кыргызской лексикографической практике.

В словарных статьях значения русского заглавного слова раскрываются иллюстратив-

ными примерами, приводимыми в виде коротких предложений, наиболее употребляемых словосочетаний, устойчивых оборотов, пословиц и поговорок с переводами на кыргызский язык. Для наиболее полной передачи значения русских слов средствами кыргызского языка составители и редакторы стремились широко использовать все лексическое богатство родного языка. С этой целью для перевода одного заглавного слова или его отдельного значения, по мере необходимости, было использовано несколько кыргызских слов-синонимов. В отдельных случаях, иллюстративные примеры переводятся на кыргызский язык различными конструкциями, что помогает более точно понимать их смысл.

Словарь рассчитан на широкий круг читателей, интересующихся русским языком, его живым словом и литературой. Немалые услуги окажет и переводчикам, давая в их распоряжение кыргызские эквиваленты русских слов и выражений. Но он, ни в коем случае не может претендовать на роль переводчика. Эту специфику, опытный лексикограф К.К.Юдахин, в предпоследнем разделе к русско-кыргызскому словарю «От редактора» охарактеризовал так: «... нужно помнить, что словарь – не переводчик, а лишь его скромный помощник, и поэтому словарь ставит своей основной целью довести до кыргызского переводчика значение русского слова или выражения, предоставляя в некоторых случаях переводчику самому подыскивать наиболее удачный кыргызский эквивалент»¹.

В языке как нигде ярко и полно отражаются все изменения, которые происходят в обществе. Поэтому словарный состав является, неким отражением духовной и культурно-экономической жизни народа. И здесь, естественно, лексическая сторона языка с течением времени обновляется, дополняется, что-то уходит в прошлое, что-то приобретает. Следовательно, любой словарь, в том числе и двуязычный (в данном случае – русско-кыргызский) должен периодически пересматриваться с учетом всех этих закономерностей лингвистических перемен. Но словарь, разумеется, не в состоянии полностью отражать все новшества лексического состава, которые появляются в языке до его выхода в свет, т.к. он составляется и подготавливается к печати годами. Притом, не сразу доходит в руки читателей, выпустить его в свет – тоже нелегкая задача. А за это время, без сомнения, в лексике происходит немало изменений.

Вышеизложенные обстоятельства в полной мере относятся к данному «Русско-кыргызскому словарю».

Словарь составлялся и редактировался в отделе лексикографии Института языка и литературы НАН Кыргызской Республики в течение длительного времени. В его составлении принимали участие научные сотрудники отдела и внештатные авторы (в основном переводчики). При составлении и редактировании данного двухтомника были использованы все ранее вышедшие русско-кыргызские, кыргызско-русские словари, а также ряд русско-национальных словарей, изданных за последние годы.

Словарные статьи по буквам составили: Э.Абдулдаев (А – до *акробатика*, Б – от *бодрый* до *бязь*, М); К.Абдыкеримов (Г); Н.Бейшекеев (Л, П – до *привитие*); К.Бекназаров (А – от *акробатический* до *апеллировать*, Б – от *беленной* до *бодрствовать*, Д – от *долгий* до *дятловый*, Е, К, Ж, Р – от *распялка* до *ряшка*); Э.Долонов (О, С); Д.Исаев (У – от *упреждать* до *уяснять*, Э, Ю, Я); А.Кангелдиев (П – от *примазывать* до *припадать*); Х.Карасаев (З, И, Й, Т); К.Сейдакматов (А – от *апелляционный* до *аэрофототопография*, Б – до *беление*, Д – до *долг*, П – от *привить* до *примазываться*, от *припадок* до *пятью*, Р – до *распялить*, У – до *упредить*, Ф, Х, Ц); Ж.Тынаев (Н, Ч, Ш, Щ); Р.Умралин (В).

Словарь получил свою отшлифованную, готовую к печати форму только на завершающем этапе работы – в процессе соответствующей доработки его редактором. Редактирование словарных статей по буквам первого тома провели: Э.Абдулдаев (В, Г, Д, И, Й, Л, Н, О – часть); Д. Исаев (А, Б, Е, Ё, Ж, З, К, М, О – часть).

В словаре, по мере возможности и надобности, учтены замечания и пожелания, высказанные в ходе неоднократных обсуждений и в специальных рецензиях.

Окончательный просмотр и подготовка словаря к набору осуществлены К.Бекназаровым.

Авторский коллектив и дирекция Института языка и литературы НАН Кыргызской Республики надеются, что словарь, в известной мере, удовлетворит повседневные нужды кыргызских читателей и ждут от них замечаний и пожеланий, направленных на дальнейшее его улучшение.

1991 год, октябрь.

¹ Русско-кыргызский словарь. М., 1957, стр. 6.

О ПОЛЬЗОВАНИИ СЛОВАРЕМ

ПОСТРОЕНИЕ СЛОВАРНОЙ СТАТЬИ

1. Русские заглавные слова располагаются в алфавитном порядке и печатаются в начале словарной статьи полужирным прописным шрифтом. Каждое слово с переводами и со всем относящимся к нему материалом образует словарную статью.

2. Омонимы представлены отдельными статьями и обозначаются римскими цифрами, напр.: **Актив I м** актив, активдер (кандайдыр бир уюмдун, мекеменин ишмер, демилгелүү мүчөлөр тобу) ...

Актив II м (1. бухг. ...; 2. перен. ...).

Газ I м (1. ...; 2. ...; 3. ...).

Газ II м газ (жука жибек кездеме) ...

3. Варианты слов даются в одной статье и приводятся рядом, разделяясь, запятой, напр.:

Весной, весной нареч. ...

Двухдóнный, двудóнный, -ая, -ое ...

Нотабéна ж, нотабéне ср нескл. ...

4. В целях удобства и экономии места заглавное слово в примерах заменяется знаком Э (тильда), напр.:

Дать сов. 1. кого-что кому-чему берүү; ~ **дéньги** акча берүү; ~ **лекáрство** дары берүү. ...

Если заглавное слово в примерах употреблено в грамматической форме, отличной от исходной, то к тильде присоединяется конечная часть слова, претерпевшая изменение. А изменяемая его часть отделяется от конечной части знаком откос (/); напр.:

Магнитн/ый, -ая, -ое магниттик, магниттүү, магнит...; ~ **ая сiла** магнит күчү; ~ **ые свóйства** магниттин касиеттери ...

В идиоматических выражениях и устойчивых сочетаниях, помещенных в конце словарной статьи за знаком ромб (◊), для замены заглавного слова тильда не употребляется.

5. Семантика слова раскрывается через перевод на кыргызский язык. Она даётся после заглавного слова и его грамматической характеристики. Отдельные значения многозначного слова выделяются арабскими полужирными цифрами с точкой. Иллюстративные примеры, которые служат дополнительным средством характеристики слова, раскрывают сферу его употребления, приводятся при тех значениях заглавного слова, к которым они относятся, напр.:

Исполнить I сов. что 1. аткаруу, орундоо, өтөө, иш жүзүнө ашыруу, бүтүрүү, аягына чыгаруу; ~ **работу** ишти бүтүрүү; ~ **свой долг** өз милдетин аткаруу; ~ **чью-л. просьбу** бирөөнүн өтүнүчүн орундоо; ~ **поручение** тапшырманы аткаруу; **2.** Ойноо, аткаруу; ~ **танец** бийди аткаруу.

Названия/е ср 1. Наам, ат, ысым; ~ **е книги** китептин аты (наамы); ~ **е растения** өсүмдүктүн аты; **географические** ~ **я** географиялык аттар; **2. спец.** наам.; **в нашей библиотеке несколько тысяч** ~ **й** китепканабызда бир нече миндеген наамдагы китептер бар...

6. Близкие по смыслу переводы заглавных слов отделяются запятыми, а более отдалённые – точкой с запятой, напр.:

Влево нареч. солго, сол тарапка; солдо, сол тарапта ...

Обособить сов. кого-что обочолотуу, бөлүп коюу; башкалардан өзгөчөлөнтүү, өзгөчө деп эсептөө...

7. В отдельных случаях для уточнения значения (или значений) заглавного слова в скобках даются пояснения следующего характера: перед переводом – на русском языке; после перевода – на кыргызском языке, напр.:

Дом м 1. (здáние) ...; **2.** (квартiра, жильё) ...; **3.** (семья, хозяйство) ...

Икр/а ж 1. икра (балыктын жана сууда жашоочу кээ бир башка жаныбарлардын уругу); **метать** ~ у урук таштоо; **2.** икра (балыктын уругунан даярдалган азык); **чёрная** ~ **а** кара икра; **красная** ~ **а** кызыл икра; **3.** икра (жашылчадан, козу карындан майда тууралып жасалган тамак); **баклажанная** ~ **а** баклажан икрасы; **грибная** ~ **а** козу карын икрасы.

8. В тех случаях, когда русское заглавное слово употребляется только в определённом словосочетании и вне его не поддаётся переводу, то после него ставится двоеточие (:), а затем приводится словосочетание, напр.:

Баклúши: бить баклúши эшек такалоо (бекер жүрүү, арзыбаган иштер менен жүрө берүү).

Вес II: на весú асылып турган абалда, астында таканчыгы жок.

Високóсный: високóсный год толук жыл (февраль айы 29 күн болгон жыл).

9. Слова или их отдельные значения, по мере необходимости, снабжаются различными пояснениями, пометами, указывающими на стилистическую характеристику (*разг., уст., прост., книжн., перен., высок* и т.п.) а также отраслевыми пометами, указывающими специальную область применения слова (*мед., зоол., бот., астр., юр., филос., лит., мат., воен.* и т.п.), напр.:

Длиннé/ть *несов. разг.* узаруу, созулуу; **весно́й дни** ~ ют жазында күн узара баштайт.

Домаха́ть *сов. прост.* тез (ылдам) жетип алуу, заматта жетип келүү.

Мешани́на *ж разг.* аралашма, кошунду (түрдүү нерселерден аралашкан кошунду).

Азимут *м 1. астр., геод. ...; 2. воен. ...*

Гастрит *м мед. ...*

Гипéрбола I *ж лит. ...*

Гипéрбола I *ж мат. ...*

10. В отдельных статьях даются наиболее продуктивные составные части (первые и вторые) сложных слов с примерами и краткими пояснениями на кыргызском языке, напр.:

... **Вéдение востоковéдение, обществовéдение, товаровéдение** сыяктуу татаал сөздөрдүн аяккы бөлүгү.

Водо ... водолечéние, водополивно́й, водонагрева́тель, водонóс сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Газо ... газоанализа́тор, газораспределе́ние, газосва́рочной, газоснабже́ние, газотурби́на сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

11. Фразеологические обороты и устойчивые сочетания помещаются в конце словарной статьи за знаком ромб (◊) и даются при всех основных значимых словах с переводом, но без ссылок.

12. Если фразеологические обороты и устойчивые сочетания многозначны, то каждые их значения выделяются арабскими цифрами за скобкой, напр.:

вдоль и поперёк 1) ...; 2) ...

с пёрвого взгляда 1) ...; 2) ...

13. Словарь содержит обширный иллюстративный материал, который необходим как дополнительное средство характеристики значений русских слов и как опора для наиболее лёгкого и лучшего усвоения их кыргызскоязычными лицами. В качестве иллюстрирующих примеров использованы: словосочетания и предложения, являющиеся типичными для употребления переводимого слова в современном русском языке; пословицы и поговорки с пометами *посл., погов.*; отдельные цитаты из художественных произведений с указанием авторов.

14. Ударение обозначается специальным значком над гласной, который ставится на всех русских словах (кроме односложных). В отдельных случаях указываются допустимые варианты ударения, напр.:

Бо́ндарь *м ...*

И́наче *нареч. ...*

Тво́рог *м ...*

Если ударение падает на ё, оно не отмечается.

ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ

1. Имена существительные даются в словаре в именительном падеже единственного числа с соответствующими родовыми пометами: *м* – мужской, *ж* – женский, *ср* – средний; напр.:

Дом *м*; **Кра́ска** *ж*; **Окно́** *ср*.

2. При именах существительных общего рода (мужского и женского) ставятся пометы *м, ж*, напр.:

Бедня́га *м,ж*; **Забия́ка** *м, ж*.

3. Несклоняемые имена существительные сопровождаются пометой *нескл.*, напр.:

Кофе *м нескл.*, **Метро́** *ср нескл.*; **Пальто́** *ср нескл.*

4. Имена существительные, употребляющиеся только во множественном числе, приводятся с пометой *тк. мн.* (только множественное), напр.:

Весы *тк. мн.*; **Очки** *тк. мн.*; **Сани** *тк. мн.*

5. Имена существительные, употребляющиеся преимущественно во множественном числе (но имеющие и единственное число) тоже приводятся в форме множественного числа и пометой *мн.*, а форма единственного числа даётся в круглых скобках с указанием рода, напр.:

Дети *мн. (ед. дитя ср)*; **Лыжи** *мн. (ед. лыжа ж)*; **Усы** *мн. (ед. ус м)*.

6. Если одно из значений слова употребляется только во множественном числе, оно даётся в этой же статье за отдельной цифрой и с соответствующей пометой *мн.*, *чаще мн.*, *тк. мн.*, напр.:

Десяток *м 1. ...; 2. ...; 3. мн. десятки ...*

Заработок *м 1. ...; 2. мн. заработки ...*

Образ I *м 1. ...; 2. чаще мн. образы ...*

7. При именах существительных собирательных ставится помета *собир.*, напр.:

Детвора *ж собир. ...*

Молодёжь *ж собир. ...*

8. Названия народов даются в форме множественного числа, в скобках приводятся: форма единственного числа мужского рода и форма единственного числа женского рода, напр.:

Англичане *мн. (ед. англичанин м, англичанка ж) ...*

Монголы *мн. (ед. монгол м, монголка ж) ...*

9. Существительные женского рода, образованные от названий лиц мужского пола и соотносительные с ними, даются со ссылкой на мужской род, который помещается в отдельной статье с переводом, напр.:

Артист *м 1. артист; оперный ~ опера артисти; цирковой ~ цирк артисти; 2. перен. разг. уста, устат, чебер; ~ в своём деле өз ишинин устаты.*

Артистка *женск. к артист.*

Домосёд *м үйдөн чыкпаган адам, үй күчүк.*

Домосёдка *женск. к домосёд.*

Односельчанин *м бир кыштакта туулуп-өскөн, кыштакташ, айылдаш; встретить ~ а айылдашын жолуктуруу (айылдашына жолугуу).*

Односельчанка *женск. к односельчанин.*

10. Имена существительные образованные от глаголов и обозначающие действие или состояние, как правило, даются без перевода на кыргызский язык, но снабжаются пометой *по знач. гл.* с отсылкой к соответствующему глаголу, напр.:

Восхождение *ср по знач. гл. восходить; ~ на гору тоого чыгуу, тоого көтөрүлүү; ~ солнца күндүн чыгышы.*

Курение *ср 1. по знач. гл. курить; ~ сигарет сигарет чегүү; ~ спирта спирт тартуу (чыгаруу); 2. түтөткү, ысырык, алас.*

11. Сложносокращённые слова даются с расшифровкой в скобках, напр.:

Вуз *м (высшее учебное заведение) жогорку окуу жайы.*

Комбикорм *м (комбинированный корм) комбикорм, кошмо тоют (жем).*

Комсостав *м (командный состав) комсостав, командирлер составы.*

ИМЕНА ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ

1. Имена прилагательные даются в словаре в форме именительного падежа единственного числа мужского рода, затем приводятся окончания женского и среднего рода, напр.:

Болчий, -ья, -ье ...

Высокий, -ая, -ое ...

Длинный, -ая, -ое ...

Красивый, -ая, -ое ...

Народный, -ая, -ое ...

2. Если имена прилагательные имеют краткие формы, то они приводятся в скобках следующим образом:

Добрый, -ая, -ое (добр, -а, -о, добры) ...

Невыгодный, -ая, -ое (невыгоден, -на, -но) ...

Невысокий, -ая, -ое (невысок, -а, -о) ...

Обильный, -ая, -ое (обилён, -льна, -льно) ...

3. Степени сравнения прилагательных даются в тех случаях, когда они имеют особенности в образовании, или очень употребительны, напр.:

Больше 1. *сравн. ст. к большой и к великий ...*

Лучше 1. *сравн. ст. к хороший и к хорошо ...*

Моложе *сравн. ст. к молодой ...*

4. В тех случаях, когда русские относительные прилагательные не имеют на кыргызском языке соответствующих эквивалентных форм прилагательных, они переводятся описательно, путем объяснительных определений, а также именами существительными в изафетной конструкции, напр.:

Деревя́нн/ый, -ая, -ое 1. Жыгачтан жасалган, жыгач ...; ~ **ая ло́жка** жыгач кашык; ~ **ые конструкции** жыгач конструкциялар...

Желе́зн/ый, -ая, -ое 1. Темирден жасалган, темирден иштелген, темир ...; ~ **ая крóвать** темир кровать; ~ **ая кры́ша** тунуке чатыр; ~ **ые стру́жки** темир сүрүндүлөрү (кырындылары) ...

Ка́менн/ый, -ая, -ое 1. Таш ...; ~ **ая гора́** таш тоо; ~ **ая плита́** таш плита; ~ **ый дом** таш үй ...

Ко́мпасн/ый, -ая, -ое компас ...; ~ **ая стрéлка** компас жебеси; ~ **ый курс** судна кеменин компаска карап бет алышы (жүрүшү) ...

Консе́рвн/ый, -ая, -ое консерва ...; ~ **нож** консерва ача турган бычак; ~ **заво́д** консерва заводу.

5. Если определённое значение прилагательных может употребляться в значении существительного, то оно даётся в этой же статье с пометой *в знач. суц.*, напр.:

Верхов/ой I -ая, -ое 1. мине турган, минилүүчү, мингич; ~ **ая лошадь** миниле турган ат; ~ **ая езда́** ат минип жүрүү; **2. в знач. суц. верховой м** атчан киши.

Мучн/ой, -ая, -ое 1. ун салынган, ун салына турган, ун ...; ~ **ой мешок** ун салына турган мешок; **2.** ундан, камырдан даярдалган, камырлуу; ~ **ые блюда́** камыр оокаттар; **3. в знач. суц. мучное ср** камыр тамак; **он любил ~ ое** ал камыр тамакты жакшы көрөт.

ИМЕНА ЧИСЛИТЕЛЬНЫЕ

1. В словаре представлены отдельными статьями количественные и порядковые числительные от 1 до 20, круглые десятки, сотни, тысяча, миллион, миллиард, а также собирательные числительные - от двое до десятеро.

2. При количественных числительных даётся помета *числ.*, напр.:

Во́семь *числ.* сегиз.

3. При порядковых числительных, помимо пометы *числ.*, указываются родовые окончания женского и среднего рода, напр.:

Втор/ой, -ая, -ое 1. числ. ~ **ой год** экинчи жыл; ~ **ой ме́сяц** экинчи ай; ~ **ой класс** экинчи класс; ~ **ой курс** экинчи курс; ~ **ая зада́ча** экинчи маселе: ...

Во́сьмой, -ая, -ое числ. сегизинчи; ~ **час** саат жетиден ашты (сегизге карады); ~ **но́мер** сегизинчи номер.

4. Собирательные числительные даются с пометой *числ. собир.*, напр.:

Дво́е *числ. собир.* ...

Во́сьмеро *числ. собир.* ...

МЕСТОИМЕНЕНИЯ

1. При местоимениях, кроме указания на часть речи пометой *мест.*, даётся указание на их разряд. Принадлежность их к тому или иному разряду обозначается пометами (*личн., притяж., вопр.* и т.д.).

2. При личных и отдельных других местоимениях в именительном падеже в скобках даются косвенные формы, а также примеры с их употреблением, напр.:

Я (меня, мне, меня, мной и мною, обо мне) *мест. личн. 1 л. ед. 1.* мен ...

Ты (тебя, тебе, тобой, о тебе) *мест. личн. 2 л. ед. 1.* сен ...

Он (его, ему, его, им, о нем) *мест. личн. м ал* ...

Кто (кого, кому, кем, о ком) *мест.* ...

3. Косвенные формы местоимений, которые существенно отличаются от исходных форм, приводятся со ссылкой на местоимение в именительном падеже, напр.:

Меня *род., вин. от я.*

Нас *род., вин., предл. от мы.*

Вас *род., вин., предл. от вы.*

4. Местоимения, имеющие грамматические сходства с именами прилагательными, приводятся по образцу подачи последних следующим образом:

Како́й, -ая, -ое мест. ...

Кото́рый, -ая, -ое мест. ...

Не́который, -ая, -ое мест. ...

5. При притяжательных местоимениях формы женского и среднего рода, а также множественного числа приводятся в скобках, напр.:

Мой (мая, мое, мои) *мест. притяж.* ...

Ваш (ваша, ваше, ваши) *мест. притяж.* ...

Наш (наша, наше, наши) *мест. притяж.* ...

Свой (своя, свое, свои) *мест. притяж.* ...

Твой (твоя, твое, твои) *мест. притяж.* ...

ГЛАГОЛЫ

1. Глаголы даются в неопределённой форме с указанием вида (*сов., несов.*) и управления (*кого-что, кого-чего, кому-чему, кем-чем, во что* и т.п.), напр.:

Закры́ть сов. 1. *что* ...

Нагру́зить сов. *кого-что чем* 1. ...

Оде́ть сов. 1. *кого* ...

2. В случаях, когда разные значения глагола имеют различное управление, оно указывается после цифр, разделяющих каждое значение данного глагола, напр.:

Верну́ть сов. 1. *что* ...; 2. *кого-что* ...; 3. *кого-что* ...

Засы́пать сов. 1. *что* ...; 2. *что* ...; 3. *перен. чем* ...; 4. *что, чего* ...; 5. *что чем* ...

3. Формы совершенного и несовершенного видов приводятся каждая на своём месте по алфавиту, затем даётся соответствующая помета (*сов. несов.*). Если глагол имеет значения совершенного и несовершенного вида, то даются две пометы, напр.:

Дози́ровать сов., несов. ...

Организо́вать сов., несов. ...

Ориенти́ровать сов., несов. ...

4. Видовые пары одного и того же глагола приводятся каждая на своём месте по алфавиту, но перевод, как правило, даётся при глаголах совершенного вида, а другой глагол (несовершенный вид) даётся на своём алфавитном месте с отсылкой к первому, напр.:

Верова́ть несов. *см. ве́рить.*

Нагружа́ть несов. *см. нагру́жить.*

Глаголы или их отдельные значения с пометой *несов.* переводятся только в том случае, когда они не имеют соотносительного глагола совершенного вида, а также в том случае, когда видовую пару представляют глаголы, образованные от разных основ.

Ссылки даются только в пределах одной буквы.

5. Глаголы совершенного вида со значением мгновенности или однократности действия даются в самостоятельной статье и снабжаются пометой *однокр. к* (такому-то глаголу), напр.:

Бры́знуть сов. 1. *однокр. к бры́згать* ...

Курну́ть сов. *прост. однокр. к кури́ть I.*

Полосну́ть сов. *разг. однокр. к полосова́ть.*

На своём месте по алфавиту с пометой *многокр. к* (такому-то глаголу) приводятся и глаголы несовершенного вида, имеющие значение многократности действия, напр.:

Ва́живать I несов. *разг. многокр. к води́ть.*

Ва́живать II несов. *разг. многокр. к вози́ть.*

Гова́ривать несов. *разг. многокр. к говори́ть.*

Ха́живать несов. *разг. многокр. к ходи́ть.*

6. В словаре приводятся употребительные формы страдательного залога при глаголах несовершенного вида с отсылкой к форме действительного залога, напр.:

Выжи́маться несов. 1. *см. вы́жаться*; 2. *страд. к выжимáть.*

Нала́живаться несов. 1. *см. нала́диться*; 2. *страд. к нала́живать.*

Ославля́ться несов. 1. *см., осла́виться*; 2. *страд. к ославля́ть.*

7. В словаре приводятся преимущественно те причастия, которые по своему значению и употреблению переходят в разряд имён прилагательных или имён существительных. Первоначальное значение причастия, как правило, переводом не снабжается; указывается лишь глагол, от которого образовано причастие, напр.:

Вéрующий, -ая, -ое 1. прич. от веровáть; 2. в знач. суц. **вéрующий м, вéрующая ж** динге ишенүүчү, кудайга ишенүүчү.

Измúченный, -ая, -ое 1. прич. от измучить; 2. прил. катуу чарчаган, суй жыгыла алсыраган, катуу кыйналган, азап чеккен ...

Любим/ый, -ая, -ое 1. прич. от любить; 2. прил. сүйүктүү, сүйгөн, жакшы көргөн, көңүлүнө жаккан, көңүлү түшкөн; ~ **ые люди** жакшы көргөн (көңүлүнө жаккан) адамдар; ~ **ая девушка** сүйгөн (көңүлүнө жаккан) кыз; 3. в знач. суц. **любимый м** сүйүктүү эр; ашык; **любимая ж** сүйгөн жар; ашык, жалжал; **свидáние с ~ ой** ашыгы (сүйгөнү) менен кезигишүү; 4. прил. жакшы көргөн, көңүлгө толумдуу, жактырган, сүйгөн; **его ~ ая книга** анын жакшы көргөн китеби; ~ **ое моё блюдо** менин жактырган (сүйгөн) тамагым.

8. Деепричастия выделяются в самостоятельную статью лишь в тех случаях, когда они употребляются не только в глагольном значении, но и в значении наречия, напр.:

Кра́дучись разг. 1. деепр. от красться I; 2. нареч. уурданып, жашырынып, жашырын, билинбестен, билинбей, билиндирбей; ~ **подойти́ к неприятелю** душманга билиндирбей жакындап баруу.

НАРЕЧИЯ

1. Наречия даются в словаре с пометой нареч., напр.:

Бы́стро нареч. ...

Лени́во нареч. ...

Ми́рно нареч. ...

2. Наречия, употребляющиеся в значении сказуемого, обозначаются пометой в знач. сказ., напр.:

Безразли́чно 1. нареч ...; 2. в знач. сказ. баары бир, айырмасы жок; **мне ~ мага** баары бир.

Вредно 1. нареч. ...; 2. в знач. сказ. зыян, зыяндуу; **курить ~ тамеки тартуу** зыян; **это ~ для здоровья** бул ден соолукка зыян.

ПРЕДЛОГИ, СОЮЗЫ, ЧАСТИЦЫ, МЕЖДОМЕТИЯ

1. Предлоги даются с пометой предлог и сопровождаются указанием падежа, которыми они управляют, напр.:

В(во) предлог 1. с вин. ...; 2. с вин. ...; 3. с вин. ...; 4. с предл. ...; 5. с предл. ...; 6. с вин. ...

К(ко) предлог с дат. ...

Варианты предлогов даются на своём месте по алфавиту с отсылкой к основной форме.

2. Союзы даются с пометой союз и сопровождаются указанием их синтаксическую роль в предложении (*соед., против., разд.*).

3. На своём месте по алфавиту приводятся частицы и междометия с пометами частица (*усил., отриц. и др.*), *межд.* К разным значениям частиц и междометий пояснения, примеры и переводы.

**ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЕ
ИСТОЧНИКИ, ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ
ПРИ РАБОТЕ НАД СЛОВАРЕМ**

- Толковый словарь русского языка.** Под ред. Д.Н.Ушакова. – М.: ГИС, 1935-1940. – Т. 1–4.
- Словарь русского языка.** – М.: ГИС, 1957–1961; В 4-х т.; 2-е испр. И доп. Изд. – М.: Русский язык, 1981-1984.
- Словарь современного русского литературного языка.** – М.–Л. Изд. АН СССР, 1950–1965. – Т. 1–17.
- Ожегов С. И.** Словарь русского языка. Под ред. Н.Ю. Шведовой. 15-е стереотип. Изд. – М.: Русский язык, 1984.
- Даль В.** Толковый словарь живого великорусского языка. – Русский язык, 1981–1982. – Т. 1–4.
- Словарь иностранных слов.** 10-е стереотип. изд. – М.: Русский язык, 1983.
- Орфографический словарь русского языка.** 20-е стереотип. изд. – М.: Русский язык, 1983.
- Орфоэпический словарь русского языка.** Произношение, ударение, грамматические формы. Под ред. Р. И. Аванесова. – М.: Русский язык, 1983.
- Жуков В.П.** Словарь русских пословиц и поговорок. 3-е изд., стереотип. – М.: Сов. Энциклопедия, 1968.
- Фразеологический словарь русского языка.** Под ред. А.И. Молоткова. 3-е стереотип. изд. – М.: Русский язык, 1978.
- Новые слова и значения.** Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 60-х годов. Под ред. Н.З. Котеловой, Ю.С. Сорокина. 2-е стереотип. изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1973.
- Новые слова и значения:** Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70-х годов. Под ред. Н.З. Котеловой. – М.: Русский язык, 1984.
- Алексеев Д.И., Гозман И.Г., Сахаров Г.В.** Словарь сокращений русского языка. 3-е изд. с прил. новых сокр. – М.: Русский язык, 1983.
- Советский Энциклопедический Словарь.** 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983.
- Русско-киргизский словарь.** Под ред. К.К.Юдахина. – М.: ГИС, 1944.
- Русско-киргизский словарь.** Под ред. К.К.Юдахина. – М.: ГИС, 1957.
- Юдахин К.К.** Киргизско-русский словарь. – М.: ГИС, 1940.
- Юдахин К.К.** Киргизско-русский словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1965.
- Русско-таджикский словарь.** Под ред. М.С. Асимова. – М.: Русский язык, 1985.
- Русско-узбекский словарь.** – Т. 1–2. Ташкент. 1983–1984.

У С Л О В Н Ы Е   С О К Р А Щ Е Н И Я

ав. – авиация
авто. – автомобильный термин
агр. – агрономия
анат. – анатомия
антроп. – антропология
археол. – археология
архит. – архитектура
астр. – астрономия
бакт. – бактериология
без доп. – без дополнения
безл. – безличная форма
биол. – биология
биохим. – биохимия
бот. – ботаника
бран. – бранное слово, выражение
буд. – будущее время
бузг. – бухгалтерский термин
вводн. сл. – вводное слово
вежл. – форма вежливости
вет. – ветеринария
в знач. – в значении ...
вин. – винительный падеж
воен. – военный термин
воен.-мор. –м военно-морской термин
возвр. – возвратное
вопр. – вопросительный
воскл. – восклицание, восклицательная форма
вр. – время
вульг. – вульгарное слово, выражение
высок. – высокого стиля
геогр. – география
геод. – геодезия
геол. – геология
геом. – геометрия
геофиз. – геофизика
геохим. – геохимия
гидр. – гидрология
гидротех. – гидротехника
гл. – глагол, глагольный
горн. – горное дело
грам. – грамматика
дат. – дательный падеж
дет. – детская речь
дип. – дипломатия
доп. – дополнение, дополнительное предложение

др. – другой, другие
ед. – единственное число
ж – женский род
ж.д. – железнодорожный термин
женск. к... – женский род к...
жив. – живопись
эвукоподр. – эвукоподражательное слово
зоол. – зоология
и др. – и другие
им. – именительный падеж
и пр. – и прочее
ирон. – в ироническом смысле
иск. – искусство
ист. – история
и т.д. – и так далее
и т.п. – и тому подобное
канц. – канцелярское слово, выражение
карт. – термин карточной игры
кино – кинематография
книжн. – книжное слово, выражение
ком. – коммерческий термин
косм. – космонавтика
кратк. ф. – краткая форма
кто-л. – кто-либо
кул. – кулинария
л. – лицо
ласк. – ласкательное
лес. – лесоводство
лингв. – лингвистика
лит. – литература
личн. – личное
лог. – логика
м – мужской род
мат. – математика
мед. – медицина
межд. – междометие
мест. – местоимение
мет. – металлургия
метеор. – метеорология
мех. – механика
мин. – минералогия
миф. – мифология
мн. – множественное число
многокр. – многократный вид
мор. – морской термин
муз. – музыка
напр. – например
нареч. – наречие

нар.-поэт. – народно-поэтическое
наст. – настоящее время
неизм. – неизменяемое
неодобр. – неодобрительное
неопр. – неопределенная форма глагола
нескл. – несклоняемое
несов. – несовершенный вид
обл. – областное слово, выражение
обращ. – обращение
огранич. – ограничительный
однокр. – однократный вид
одобр. – одобрительное
определил. – определительное
опт. – оптика
относ. – относительное
отриц. – отрицательное
офиц. – официальное
офиц.-дел. – официально-деловое
охот. – охотничий термин
п. – падеж
палеонт. – палеонтология
пед. – педагогика
перен. – переносное значение
повел. – повелительное наклонение
погов. – поговорка
полигр. – полиграфия
полит. – политический термин
полн. ф. – полная форма
посл. – пословица
превосх. ст. – превосходная степень

пренебр. – пренебрежительное слово,
презр. – презрительное
предл. – предложный падеж
придат. – придаточное предложение
прил. – прилагательное
присоед. – присоединительный
притяж. – притяжательное
прич. – причастие
причин. – причинный
прост. – просторечное слово, выражение
против. – противительный
прош. – прошедшее время
психол. – психология
пчел. – пчеловодство
радио – радиотехника
разг. – разговорное слово, выражение
разд. – разделительный
рел. – религия
род. – родительный падеж
рыб. – рыболовство, рыбоводство
сад. – садоводство
сапожн. – сапожное дело
сказ. – сказуемое
сл. – слово
словосочет. – словосочетание
см. – смотри
собир. – собирательное
сов. – совершенный вид

соед. – соединительный союз
сокр. – сокращенно
сопост. – сопоставительный
сочет. – сочетание
спец. – специальный термин
спорт. – спортивный термин
ср. – средний род
ср. – сравни
сравн. ст. – сравнительный степень
стр. – строительное дело
страд. – страдательный залог
сущ. – существительное
с.-х. – сельскохозяйственный термин
твор. – творительный падеж
т.е. – то есть
театр. – театральный термин
текст. – текстильное дело
техника – техника
тж. – также
типогр. – типографский термин
тк. ед. – только единственное число
тк. мн. – только множественное
топ. – топография
торг. – торговля
трад.-поэт. – традиционно-поэтическое
трансп. – транспорт
удар. – ударение
указ. – указательное
уменьш. – уменьшительное
уменьш.-ласк. – уменьшительно-ласкательное
унич. – уничижительное
употр. – употребляется
усил. – усилительный
усл. – условный
уст. – устарелое слово, выражение
уст. поэт. – устарелое поэтическое слово, выражение
уступ. – уступительный
утв. – утвердительная частица
ф. – форма
фарм. – фармакология
физ. – физика
физиол. – физиология
филол. – филологическое
филос. – философия
фин. – финансовый термин
фото – фотография
хим. – химия
церк. – церковное слово
числ. – числительное
что-л. – что-либо
шахм. – шахматы
шутл. – шутливое слово, выражение
эк. – экономика
эл. – электричество, электротехника
этно. – этнография
юр. – юридический термин

РУССКИЙ АЛФАВИТ

<i>Буквы печатные</i>	<i>Название буквы</i>	<i>Буквы печатные</i>	<i>Название буквы</i>	<i>Буквы печатные</i>	<i>Название буквы</i>
<i>Аа</i>	<i>а</i>	<i>Лл</i>	<i>эль</i>	<i>Цц</i>	<i>цэ</i>
<i>Бб</i>	<i>бэ</i>	<i>Мм</i>	<i>эм</i>	<i>Чч</i>	<i>че</i>
<i>Вв</i>	<i>вэ</i>	<i>Нн</i>	<i>эн</i>	<i>Шш</i>	<i>ша</i>
<i>Гг</i>	<i>гэ</i>	<i>Оо</i>	<i>о</i>	<i>Щщ</i>	<i>ща</i>
<i>Дд</i>	<i>дэ</i>	<i>Пп</i>	<i>пэ</i>	<i>ъ</i>	<i>твёрдый зн.</i>
<i>Ее? Ёё</i>	<i>е, ё</i>	<i>Рр</i>	<i>эр</i>	<i>ы</i>	<i>ы</i>
<i>Жж</i>	<i>жэ</i>	<i>Сс</i>	<i>эс</i>	<i>ь</i>	<i>мягкий зн.</i>
<i>Зз</i>	<i>зэ</i>	<i>Тт</i>	<i>тэ</i>	<i>Ээ</i>	<i>э</i>
<i>Ии</i>	<i>и</i>	<i>Уу</i>	<i>у</i>	<i>Юю</i>	<i>(оборотное)</i>
<i>Йй</i>	<i>и</i>	<i>Фф</i>	<i>эф</i>	<i>Яя</i>	<i>ю</i>
<i>Кк</i>	<i>ка(краткое)</i>	<i>Хх</i>	<i>ха</i>		<i>я</i>

А

А I ср.нескл. а (орус алфавитинин биринчи тамгасынын аталышы); $\diamond$ **от а до зет**; **от а до я** башынан аягына чейин; баштан аяк.

а II союз 1. противит. бири-бирине карама-каршы маанидеги сүйлөмдөрдү же сүйлөмдөрдүн айрым мүчөлөрүн өз ара байланыштыруу үчүн колдонулат; **мы приехали, а они остались дома** биз келдик, а тигилер болсо (алар) үйдө калышты; **конец октября, а еще тепло** октябрь (айы) аяктап калды, бирок (али да болсо) күн али жылуу; **2. противит.** бир бөлүгү тангыч бөлүкчө «не» аркылуу берилип, бири экинчисине карама-каршы келип айтылуучу сүйлөмдөрдү байланыштыруу үчүн колдонулат; мааниси боюнча «бирок», «бирок да», «ошондой болсо да», «антсе да», «эмес» сыяктуу сөздөргө келет; **поезд уходит через час, а ты еще не готов к отъезду** поезд бир сааттан кийин жөнөйт, бирок сен кетүүгө али даяр эмессин; **все готово, а ты еще не собрался** баары даяр, бирок сен али жыйналып бүтпөпсүң; **не на словах, а на деле** сөз жүзүндө эмес, иш жүзүндө **3. присоед.** бир нерсенин себебин, натыйжасын көрсөтүүчү же өз ара удаалашып келген, биринен кийин экинчиси удаа баяндалып окуяны, көрүнүштү ж.б. билдирүүчү сүйлөмдөрдү байланыштырат; **на горе дом, а под горой ручей** дөңдө үй, дөңдүн этегинде кичинекей суу; **он не виноват. — А кто же виноват, если не он?**; ал күнөөлүү эмес. — Ал күнөөлүү болбосо, анда ким күнөөлүү?; **что ты сегодня делаешь? А завтра?** бүгүн эмне кыласың? Эртеңчи? **4.** Күчөтүү оттенкасын билдирүү үчүн суроолуу же илептүү сүйлөмдөрдүн башында колдонулуп, көбүнчө «как», «какой», «сколько» ж.б. сыяктуу ат атоочтор, тактоочтор менен бирге айтылат; **а не понимаешь, так не говори!** түшүнбөгөн сон, сүйлөбө!; **а что то? — это палка.** бул эмне? — Бул таяк (союл); **а как нам быть?** а биз кантебиз? (биз эмне кылабыз?); **а как нам было хорошо!** бизге кандай сонун болду эле!; **а всё-таки я прав** ошентсе да меники туура; $\diamond$ **а то 1)** болбосо, эмесе, антмейинче; **спешь, а то опоздаешь** бол батыраак, антпесең кечигип каласың; **2)** чындыгында, чынын айтканда; **если бы было так, а то всё наоборот** ушундай болсо эмне, а чынында баары

теңирден тескери; **а именно** башкача айтканда, тактап айтканда; **он знает несколько языков, а именно: кыргызский, русский, французский, немецкий и английский** ал бир нече тилди, тактап айтканда: кыргыз, орус, француз, немец жана англис тилдерин билет; **а потому** ошондуктан, ошол себептен, ошол үчүн **а следовательно** демек, ошол себептен, ошону үчүн.

а III частица разг.1. вопр. ыя; **что ты сказал, а?** эмне дедин, ыя?; **2. побудит.** кимдир бирөөнү чакыруу, көңүлүн өзүнө буруу, тыңдатуу, кулак салдыруу максатында колдонулат; **Бектемир, а Бектемир, где ты?** Бектемир, ыя Бектемир, сен кайдасың? **ребята, а ребята!** Идите сюда балдар, ыя балдар! Бери келгиле (мында келгиле).

а IV межд. 1. күтүлбөгөн, ойдо жок жерден боло калган, эске түшө калган нерсеге таң калуу, аң-таң болуу ж.б. сыяктуу ички сезимди билдирүүдө колдонулат; **а, это вы!** апей, бу сиз белеңиз! **а, вот оно что!** а, ушундай беле! ушундай де!; **а, теперь всё понятно!** ии, эми баары түшүнүктүү; **2.** мейли; тобокел; эмнеси болсо да, эмне балекет болсо да, эмне болсо, ошо болсун; **а, была не была** э, мейли, болсо болсун, болбосо койсун; тобокел, болгону болор; **а, пойдё, будь что будет** э, кеттим, болгону болор; **3.** таңдануу же табалоо маанисиндеги ички сезимди билдирүү үчүн колдонулат; **а-а! струсили!** и-и корктуңузбу!; **а, так вот ты как!** а, сен ушинтесинби! **4.** кыйын абалда калганын, жаны кейигенин билдирип, кимдир бирөөгө кайрылуу, чакыруу маанисинде колдонулат; **а-а помогите!** о-ой, келгиле, жардам кылгыла (о-ой, жардам!...); $\diamond$ **а, ну тебя!** э, койчу сен!; койчу ай сен!

Абажур м абажур (лампанын калканч кылуучу калпагы); **шёлковый** ~ жибек абажур; **зеленоватый** ~ жашыл сымак абажур; **стеклянный** ~ айнек абажур.

Абазинский, -ая, -ое абазин...; ~ **язык** абазин тили.

Абазинцы мн. (ед. абазинец м, абазинка ж) абазиндер (Карачай-Черкес жана Адыгей автономиялык областтарындагы калктардын бир бөлүгүн түзгөн эл, ушул элдин өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Аббат *м* аббат (1. католиктик эркектер монастырынын башчысы; 2. Францияда: католиктердеги поп, католик побу).

Аббатиса *ж* аббатиса (католиктик аялдар монастырынын башчысы).

Аббатство *ср.* аббаттык (католиктердин монастыры жана ага тиешелүү жай, мүлк).

Аббревиатура *ж* 1. кыскартылган сөздөр (мис: универмаг, центризбирком, телеком); эки же андан көп сөздөрдүн баш тамгаларынан кыскартылып алынган түрү (СНГ, МХАТ, ООН); 2. жазууда айрым сөздөрдүн шарттуу түрдө кыскартылып берилиши (мис. ж.б. – жана башка, и т.п. – и тому подобное).

Аберрационн/ый, -ая, -ое, опт., астр. аберрациялык, аберрация...; ~ **ое явление** аберрация кубулушу.

Аберрация *ж* 1. *опт.* аберрация (оптикалык приборлор аркылуу берилүүчү сүрөттөрдүн, сөлөкөттөрдүн кадимки көрүнүшүнөн бузулуп, бурулуп кетиши же таамай, так эмес көрүнүштө болушу); 2. *астр.* аберрация (Жердин өз огунда жана Күндүн айланасында тегеренме кыймылынан улам жылдыздардын өз ордунан башка орунга жылгансып көрүнүшү); 3. *перен. книжн.* чындыктан четтеп кетүү, адашуу, жаңылышуу.

Абзац *м* 1. абзац (биринчи сабы башка саптардан оң жакка карай бир аз кемтигирээк башталган тексттин жол башы); **начать с** ~ **а** абзацтан (жол башынан) баштоо; 2. абзац (тексттин эки абзацтын аралыгына жайгашылган бөлүкчөсү); **прочитать два** ~ **а** эки абзац окуу.

Абиссинцы *мн.* (*ед.* **абссинец** *м*, **абиссинка** *ж*) абиссиндер (Эфиопиянын-Абиссиниянын калкынын мурда колдонулуп келген аты, эски наамы).

Абитуриент *м* абитуриент (1. орто мектепти бүтүрүүчү окуучу; 2. жогорку окуу жайына кирүүчү).

Абонемент *м* абонемент (белгилүү мөөнөткө чейин бир нерседен пайдалануу укугу жана ушундай укукту далилдей алуучу документ); **межбиблиотечный** ~ китепканалар аралык абонемент; **приобрести** ~ **на весь футбольный сезон** футболдун бүткүл сезонуну абонемент алуу.

Абонементный, -ая, -ое абонементтик, абонемент...; ~ **билет** абонемент билети.

Абонент *м* абонент; ~ **ы библиотеки** китепкана абоненттери; ~ **ы телефонной сети** телефон тармагынын абоненттери (телефону бар адамдар жана мекемелер).

Абонентный, -ая, -ое абоненттерди тейлөөчү, абоненттер ...; ~ **отдел** абоненттер бөлүмү.

Абонентск/ий, -ая, -ое абоненттик, абонент...

...; ~ **ая служба** абоненттик кызмат, абоненттерди тейлөө кызматы.

Абонировать *сов., несов. что уст.* абонемент боюнча алуу; ~ **место в театре** театрдан абонемент боюнча орун алуу.

Абонироваться *сов., несов. на что уст.* абонемент боюнча бир нерседен пайдаланууга укук алуу, акылуу болуу; ~ **на телефон** абонемент боюнча телефон аркылуу сүйлөшүүгө укуктуу болуу, телефондон пайдалануу укугун алуу.

Абордаж *м* абордаж (деңиз кемелеринде беттешип салгылашуунун байыркы түрү – душмандын кемесине такай кирип барып, ага чиркелип алуу жана биринен экинчисине өтүп салгылашуу, согушуу жолу); **брать (взять) на абордаж** абордажга алуу, душмандын кемесине абордаж жолу менен чабуул коюу.

Аборигены *мн.* (*ед.* **абориген** *м*) аборигендер (өлкөнүн, белгилүү бир жердин өзүндөгү жергиликтүү калк; автохтондор).

Аборт *м мед.* аборт (бойдон түшүрүү).

Абортивн/ый, -ая, -ое 1. *мед.* абортивдик (ооруну токтотуучу, илдеттин өөрчүш процессин, өнүгүш мезгилин кескин түрдө токтотуучу, өзгөртүүчү); ~ **ое лечение** абортивдик дарылоо; ~ **ые средства** дарылоонун абортивдик каражаттары; 2. *биол.* абортивдик, өсүп жетиле албаган, толук өспөй калган; ~ **ые органы растений** өсүмдүктөрдүн абортивдик (өспөй калган, өсүп жетилбеген) органдары.

Абразивн/ый, -ая, -ое 1. абразивдерди даярдоочу, абразив... ~ **ные материалы** абразив материалдары; ~ **ая промышленность** абразивдер өнөр жайы; 2. абразивдерден жасалган, абразив материалдарынан иштелип чыккан; ~ **ые инструменты** абразив аспаптары.

Абразивы *мн.* (*ед.* **абразив** *м*) абразивдер (металлдардын, айнектин, асыл таштардын ж.б. сыртын жылмалап иштетүүгө жумшалуучу бөтөнчө катуу заттар).

Абракадабра *ж* абракадабра (түшүнүксүз, мааниси ачык болбогон сөздөрдүн тобу).

Абрикос *м* өрүк; абрикос (дарагы жана жемиши).

Абрикосн/ый, -ая, -ое абрикос...; ~ **ая косточка** абрикостун (өрүктүн данеги).

Абрикосов/ый, -ая, -ое 1. абрикостон (өрүктөн) турган, абрикос...; ~ **ое дерево** абрикос дарагы; ~ **ый сад** абрикос багы; 2. абрикостон (өрүктөн) жасалган; ~ **ое варенье** абрикос (өрүк) вареньеси.

Абрис *м* 1. сөлөкөт, нерсенин сырткы көрүнүшү; 2. *геод.* абрис, болжолдуу (болжолдоп алынган) план.

Абсент *м* абсент (эрмен кошулуп ачытылган күчтүү ичкилик, эрмендүү арак).

Абсентеизм *м* абсентеизм (буржуазия

өлкөлөрүндө: шайлоого катышуудан, жыйналыштарга баруудан баш тартуучулук, оолактагандык).

Абсолют *м* абсолют (1. идеалисттик философияда: дүйнөдөгү бардык нерсенин түбөлүк жана өзгөрбөс түпкү негизи – дух, идея; динде: – кудай; 2. эч кандай шартка, себепке көз каранды эмес, башка нерселер менен байланышы, катышы жок, өз алдынча турган нерсе).

Абсолютизм *м* абсолютизм (жогорку бийлик бүт бойдон жеке бийлөөчү монархтын колунда болгон мамлекеттик башкаруу формасы, чексиз монархия).

Абсолютист *м* абсолютист, абсолютизм талпакери.

Абсолютистск/ий, -ая, -ое абсолютизмге, жеке бийлөөчүлүккө негизделген, абсолютисттик; ~ **ая форма власти** бийликтин абсолютисттик формасы.

Абсолютно нареч. такыр эле, таптакыр, эч, эч кандай, кенедей да; ~ **невозможно** такыр мүмкүн эмес, эч кандай айла жок; он ~ **ничего не знает** ал таптакыр эчтеме билбейт; он ~ **ни при чём** анын кенедей да күнөөсү (тиешеси) жок, эч айыптуу эмес.

Абсолютн/ый, -ая, -ое (абсолютен, -на, -но) 1. абсолюттук (кандайдыр бир шартка, себептерге негизделбеген, алар менен катышы, байланышы жок, өз алдынча); ~ **ый природт населения** калктын абсолюттук өсүшү; 2. толук, абдан, өтө, жете, жеткилен; ~ **ая тишина** өтө жымжырттык, шырп эткен дабыш угулбаган, тунжураган тынчтык; **больному нужен** ~ **ый покой** оорулуу адамга мемиреген тынчтык керек; ~ **ая тайна** өтө, эң эле жашырын, ооз ачууга болбой тургандай жашыруун; ◊ **абсолютная истина филос.** объективдүү чындыкты толук, бардык жагынан жеткилен билүүгө алып келе турган акыйкаттык, чындык; **абсолютное большинство** басымдуу көпчүлүк; **абсолютная величина действительного числа мат.** плюс же минус белгиси жок, өзүнчө турган сан; **абсолютная монархия** абсолюттук (чексиз) монархия; **абсолютный нуль физ.** абсолюттук нөл (– 273, 16°Сге тең төмөнкү температура); **абсолютный слух** бардык нотаны (үндүн, добуштун ар кандайын) угуп аныктай билүү жөндөмдүүлүгү; **абсолютный чемпион** абсолюттук чемпион.

Абсорбировать сов., несов. что физ., хим. абсорбациялоо (жутуу, синирүү, боюна тартуу, соруу).

Абсорбироваться физ., хим. 1. сов., несов. шимилүү, синүү, жутулуу; 2. несов. страд. к **абсорбировать.**

Абсорбация ж физ., хим. абсорбация, шимилиш, сиңип кетиш, жутулуш; ~ **газа газ-**

дын сиңип, жутулуп кетиши; ~ **света жарыктын** жутулуп, тарап кетиши, жарыкты өзүнө синире жутуп алуу; ~ **звүка үндүн**, добуштун жутулуп кетиши.

Абстрагирование ср по знач. гл. абстрагировать и абстрагироваться.

Абстрагировать сов., несов. что абстракциялоо; ~ **понятие** түшүнүктү абстракциялоо.

Абстрагироваться 1. сов., несов. от чего абстракциялануу; 2. несов. страд. к **абстрагировать.**

Абстрактно нареч. анча так эмес, абстракция түрүндө, болжол, ой жорутма сыяктуу көрүнүштө.

Абстрактн/ый, -ая, -ое (абстрактен, -на, -но) абстракциялоо жолу менен пайда болгон, абстрактуу; конкреттүү эмес; ~ **ое понятие** абстрактуу түшүнүк; ~ **ое мышление** абстрактуу ойлоо; ◊ **абстрактное искусство то же, что абстракционизм.**

Абстракционизм м абстракционизм (сүрөт искусствосундагы 20-кылымдагы модернисттик агым, мунун өкүлдөрү реалдуу дүйнөнү, көрүнүштөрдү ачык, так эмес (конкреттүү түшүнүккө ээ болбогон) формалардын же түстүү тактардын, темгил-темгил белгилердин өз ара айкалышы катары сүрөттөйт).

Абстракционист м абстракционист (абстракционизмдин жолун жолдоочу, жактоочу).

Абстракционистск/ий, -ая, -ое абстракционист..., абстракционисттик; ~ **ая картина** абстракционисттик картина (сүрөт).

Абстракция ж 1. абстракция (нерсенин, кубулуштун маңыздуу, мыйзам ченемдүү белгилерин көрсөтүү максатында алардын башка жактарын четке коюп, жалпылоо түрүндө кароо); 2. жалпыланган мүнөздөгү түшүнүк, теориялык жыйынтык.

Абсурд м абсурд, мааниси жок, сандырак, тантыраган кеп; **довести до ~ а** маанисиз, түшүнүксүз деңгээлге чейин жеткирүү; тантыратып салуу.

Абсурдность ж сандырактык, маанисиздик.

Абсурдный, -ая, -ое (абсурден, -на, -но) маанисиз, түшүнүүгө мүмкүн болбой турган сандырактаган; ~ **вывод** түшүнүүгө мүмкүн болбогон жыйынтык.

Абсцесс м.мед. абсцесс, ириндүү шишик (дененин ириндеп сезгенген жери, ириндеп кетүү).

Абсцисса ж мат. абсцисса (чекиттин мейкиндиктеги абалын аныктоочу үч координаттын бири).

Абхазский, -ая, -ое абхаз...; ~ **язык** абхаз тили.

Абхазы и абхазцы мн. (ед. абхаз, абхазец м, абхазка ж) абхаздар (Абхазиядагы негизги калк жана анын өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Авангард м 1. авангард, негизги аскердик

күчтөрдөн алдыда бара жаткан бөлүк; ~ **дивизи** дивизиянын авангарды; **2. перен.** авангард (таптын, коомдун алдында жүрүүчү, багыт берүүчү бөлүгү); $\diamond$ **в авангарде** алдыда, алдынкы катарда, башында.

Авангардн/ый, -ая, -ое **1.** авангарддык, авангарддагы, авангард...; ~ **ый бой** авангарддагы бөлүктөрдүн салгылашуусу; **2. перен.** авангарддык, алдынкы катардагы, жетекчилик кылуучу.

Аванзал *м* аванзал (чоң залга кире бериштеги кичине зал).

Аванложа *ж* аванложа (театрдын ложасынын алды жагындагы кичирээк бөлмө).

Аванпорт *м* аванпорт (портко келип токтогон кемелердин жүгүн түшүрүү же ага жүк жүктөө жумуштарын аткарууга ылайыкталып, порттун алды жагына жанаша курулган бөлүк).

Аванпост *м* аванпост (душмандын кокусунан кирип келе калуусун, күтүлбөгөн жерден кол салуусун кабарлоо же күзөтүү иштерин аткарган сырткы пост, аскерлердин алды жагына коюлган кароол).

Аванс *м* аванс (иш акысы үчүн белгилүү өлчөмдө алдын ала төлөнүүчү акча же башка нерсе); **выдать** ~ аванс берүү; **получить** ~ аванс алуу; $\diamond$ **делать авансы кому. разг.** кимдир бирөөлөр менен пайдасы үчүн алдын ала мамиле түзүүнүн аракетин жасоо, пайда чыгарууга күн мурунтан аракет кылуу.

Авансирование *ср по знач.гл.* **авансировать** – **авансироваться.**

Авансировать *сов., несов. кого-что* аванс берүү; ~ **строительство** курулушка аванс бөлүп берүү.

Авансироваться **1. сов., несов.** аванс алуу, авансылануу; **2. несов.страд.** *к авансировать.*

Авансовый, -ая, -ое авансалык, аванс...; ~ **отчёт** авансалык отчёт.

Авансом *нареч.разг.* алдын ала, күн мурунтан, кийинкинин эсебинен; **хвалить** ~ алдын ала мактап коюу.

Авансцена *ж* авансцена (сахнанын көрүүчүлөр отуруучу залды карай уланган ачык бөлүгү).

Авантюра/а *ж* **1.** авантюра (реалдуу негизи, шарты жок болсо да, тобокелге салып, кокусунан боло калуучу ийгиликке ишенип башталган иш, натыйжасы ишеничтүү болбогон ар кандай шектүү, тескери аракет); **политическая** ~ **а** саясий авантюра; **военная** ~ **а** согуштук авантюра; **пускаться в** ~ **ы** опурталдуу (авантюралуу) ишке киришүү; **2. уст.** көңүл ачуу максатында ар кандай шайкелеңдикке барма тескери жүрүм-турум.

Авантюризм *м* авантюризм (кимдир бирөөлөрдүн тобокелге салып, оңой-олтоң эле пайда таба коюну, ийгиликке жете салууну

көздөгөн принципсиз жүрүм-туруму аркылуу келип чыккан тескери аракеттери); **политический** ~ саясий авантюризм; **впасть в** ~ авантюризмге түшүп кетүү, авантюризм жолуна түшүп кетүү.

Авантюрист *м* аванюрист, тобокелге салып, ишеничсиз иш кылуучу адам.

Авантюристическ/ий, -ая, -ое аванюризмге негизделген, аванюристтик.

Авантюристка *женск. к аванюрист.*

Авантюристск/ий, – ая, -ое *то же, что аванюристический.*

Авантюрн/ый, -ая, -ое **1.** авантюрага негизделген, аванюралуу (тобокелдүү, шектүү); ~ **ое предприятие** аванюралуу (натыйжасы ишеничтүү болбогон, тобокелге негизделген) иш; **2.** опурталдуу окуяларга бай, укмуштуу окуялардан турган; ~ **ые романы** аванюралуу (укмуштуу окуяларга негизделип жазылган) романдар.

Аварийность *ж* авариялуулук, аварияга (кыйроого) учуроонун болуп турушу; **борьба с** ~ **ю** авария кырсыктарына (кыйроочулукка) каршы күрөш.

Аварийн/ый, -ая, -ое **1.** аварияга алып келүүчү, авариялык абалга тиешеси бар, авария...; ~ **ая обстановка** аварияга алып келүүчү (авария туудуручу) шарт, кырдаал, жагдай; ~ **ый сигнал** авария сигналы; **2.** Аварияны болтурбоого же авария учурунда керектелүүчү, тейлөөчү, ошондой максат үчүн деп ыйгарылган, ылайыкташтырылган; ~ **ая машина** авария иштерин тейлөөчү машина; ~ **ая служба** аварияга байланышы бар кызмат; ~ **ая бригада** авариялык бригада.

Авари/я **1.** авария (кыйроо, кагылыштан же башка себептен улам болгон кырсык); **автомобильная** ~ **я** автомобиль авариясы; **самолёт потерпел** ~ **ю** самолёт кыйроого учурады; **2. перен.разг.** кандайдыр бир иштин кырсыктап, онунан чыкпай калышы, кесепетке учурашы, бөлүнүшү.

Аварский, -ая, -ое авар...; ~ **язык** авар тили; ~ **народ** авар эли.

Аварцы *мн. (ед. аварец м, аварка ж)* аварлар (Дагестан АССРинде жашаган жергиликтүү калктардын бир бөлүгү жана анын өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Авары *мн. (ед. авар м)* аварлар (6-кылымда Дунай жээктериндеги жерлерге басып кирген жана 10-кылымдын башталышына чейин өз алдынча мамлекет түзүп турган түрк уруулары).

Авгиев: авгиевы конюшни *миф.* **1.** тазаланбаган, өтө булганч үй; **2.** илгерилей албай, чалдыбары чыккан, иретинен кеткен иштер (мындай кеп байыркы Грециядагы Авгий падышанын атканалары 30 жыл бою тазаланбай, кийин Гераклдын (Геркулестин)

күчү менен гана тазаланган экен деген мифтен улам келип чыккан).

Авгур *м* авгур **1.** байыркы Римде: куштардын үнүнө жана учушуна карата баамдап, кудайлардын эмне кыялданган каалоолору, тилеги бар экенин айтып бере ала турган жрец; **2.** *ирон.* жашырын сырларды, купуя иштерди билип алма олуялыгы бар, көзү ачык адам.

Август *м* август, баш оона.

Августовск/ий, -ая, -ое августтагы, август айында болгон же боло турган; август...; ~ **ие дни** август күндөрү; ~ **ая конференция учителёй** мугалимдердин август конференциясы; ~ **ая сессия** августта өткөрүлүүчү (өткөрүлгөн) сессия.

Авеню *ср нескл.* авеню (Франциядагы, Англиядагы, АКШдагы жана кээ бир башка өлкөлөрдөгү эки тарабы дарактар менен курчалган кең көчө).

Авиа... **авиабóмба, авиазавóд, авиадесáнт, авиаразвédка** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Авиабаза *ж* авиабаза, авиация базасы.

Авиабилёт *м* авиабилет, самолёт (же вертолёт) аркылуу учуу үчүн жүргүнчүлөргө сатылуучу билет.

Авиабóмба *ж* авиабомба.

Авиагоризóнт *м* авиагоризонт (самолёттордун горизонтко карата кандай абалда экендигин көрсөтүүчү авиациялык прибор).

Авиадесáнт *м* авиадесант, аба десанты.

Авиадесáнтник *м* авиадесантчы, авиадесант жоокери.

Авиадесáнт/ый, -ая, -ое авиадесанттык, авиадесант...; ~ **ые войска́** авиадесант аскерлери.

Авиазавóд *м* авиазавод, авиация заводу.

Авиаконстру́ктор *м* авиаконструктор (самолёттордун, авиа кыймылдаткычтардын конструктору).

Авиали́ния *ж* авиалиния (жүргүнчүлөрдү же жүктөрдү ташуучу самолёттордун эки же андан көп элдик пункттарга каттап туруучу туруктуу маршруту).

Авиамодели́зм *м* авиамоделизм (авиаспорту сүйүүчүлөрдүн учуучу аппараттарды жасоо жана аларды сыноо максатында жүргүзгөн иштери).

Авиамодели́ст *м* авиамоделист (авиамоделизм жагына кызыккан, учуучу аппараттардын моделдерин жасап, авиаспортту сүйгөн адам).

Авиамодель *ж* авиамодель (учуучу аппараттын модели).

Авиамодельн/ый, -ая, -ое авиамодель..., авиамоделдик; ~ **ый кружо́к** авиамодель кружогу; ~ **ые соревновáния** авиамоделдик мелдештер.

Авианóсец *м* авианосец (согуш самолётторуна сууда сүзүп жүрүүчү база болууга ылайыкталган атайын кеме).

Авиаподкóрма *ж* жер кыртышына самолёт аркылуу кошумча жер семирткич чачуу иштери.

Авиапóчта *ж* **1.** авиапочта (почтаны аба жолу аркылуу ташуу иштери); **2.** авиапочта (самолёт аркылуу жөнөтүлгөн почта материалдары).

Авиасигна́льный, -ая, -ое авиасигналдык, абадагы самолётторго эң жөнөкөй сигналдарды берүүчү, сигнал берип туруучу, авиасигнал... ~ **пост** авиасигнал посту.

Авиастроéние *ср* авиастроение (самолётторду, авиацияга керектүү приборлорду, ар кандай жабдууларды чыгаруучу өнөр жай тармагы).

Авиа́тор *м* авиатор (абада учуу иштеринде, авиацияда иштөөчү; учкуч).

Авиатра́нспорт *м* аба транспорту.

Авиатра́сса *ж* авиатрасса (жер бетинин аба линиясы өтүүчү тилкеси; транспорт самолётторунун дайыма учуп туруучу белгилүү маршруту).

Авиацио́нн/ый, -ая, -ое авиациялык, авиация иштерине таандык, авиация...; ~ **ая промыш́ленность** авиация өнөр жайы; ~ **ые** приборы авиация приборлору.

Авиа́ция *ж* авиация (**1.** абадан оор аппараттар аркылуу асман мейкиндигине көтөрүлүп, жерге жакын аралыкта учуунун теориясы жана практикасы; **2.** учуучу аппараттардын жалпы жыйындысы; аба флоту; **гражданская** ~ граждандык авиация; **военная** ~ согуш авиациясы; **транспортная** ~ транспорт авиациясы).

Ави́зо *ср нескл. фин.* Ави́зо (өз ара эсепкысап жагында боло калган ар кандай өзгөрүүлөр, анын абалы жөнүндө же жөнөтүлгөн акча, товар ж.б. туурасында алуучуга кабарлап коюучу билдирүү).

Авитами́ноз *м мед.* авитаминоз (тамакта витаминдер жетишпегендиктен пайда болгон оору).

Аво́сь частица разг. балким, мүмкүн; ажеп эмес; ~ **увидимся когда-нибу́дь** балким качандыр бир кезде көрүшүп каларбыз; ~ **он придёт** ал келип калышы ажеп эмес; **на аво́сь** тобокелге (мейлиге) салып иш кылуу, «эмне болсо ошо болсун, тобокел» деп киришүү.

Аво́ська *ж разг.* тамак-аш же ар кандай майда нерселерди салууга ылайыкталган тор баштык, кол баштык.

Авра́л *м* **1.** мор. аврал (кеменин өздүк курамы бүт катышып аткаруучу жалпы иш); **2. перен.** пландаштырбай, сүрмө топко салып, жалпы бардыгы катышып аткара салган шашылыш иш.

Авра́льн/ый, -ая, -ое жалпы катышып бүтүрө салма, авралдык, аврал..., ~ **ая рабóта** аврал иш, бардыгы жалпы катышып аткаруучу иш.

Австралийск/ий, -ая, -ое Австралия..., австралиялыктар..., австралиялык..., ~ **ие языкí** австралиялыктардын тили; ~ **ие писáтели** австралиялык жазуучулар.

Австралийцы *мн.* (*уж. австралиец м, австралийка ж*) австралиялыктар (Австралияны жердеген тургун калктар, Австралиянын элдери).

Австри́йский, -ая, -ое Австрия..., австриялыктар..., ~ **наро́д** Австриянын эли.

Австри́йцы *мн.* (*уж. австриец м, австрийка ж*) австриялыктар (Австриянын негизги калкы, ушул мамлекеттин негизги улуту жана бул улуттун адамдары).

Автáркия ж автаркия (империалисттик мамлекеттердин экономикалык саясаты, бул саясат өлкөнүн улуттук чарбасын башкалардан бөлүү, четтетүү максатын көздөйт).

Авто *ср нескл. разг. то же, что автомоби́ль.*

Авто... I автоба́за, автогара́ж, автозаво́д, автоцисте́рна сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Авто... II автоблокиро́вка, автото́рмоз сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Авто... III автогре́йдер, автодрези́на сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Автоба́за ж автобаза, автомобилдер база-сы.

Автобиографиче́ск/ий, -ая, -ое автобиографиялык, автобиографияга негизделген, автордун өз өмүрүнөн алынып жазылган маалыматтардан турган; ~ **ая повесть** автобиографиялык повесть; ~ **ое произведе́ние** автобиографиялык чыгарма.

Автобиографичный, -ая, -ое (автобиографичен, -на, -но) автобиографияга негизделген элементтерден турган, автордун өмүр баянына жакындашкан, ошого байланыштуулук жагы бар.

Автобиография ж автобиография (өз өмүрү жөнүндө берилген баяндама).

Автоблокиро́вка ж ж. – д. автоблокировка (поездин жүрүшүн жөнгө салуучу автоматтык сигнализация системасы).

Авто́бус м автобус.

Авто́бусн/ый, -ая, -ое автобус..., автобустарга байланыштуу; ~ **ый парк** автобустар паркы; ~ **ое сообще́ние** автобустар аркылуу болгон катташ.

Автовесы́ *мн.* автотараза (жүктүү автомобилди жана анын чиркегичин тартууга ылайыкталган тараза).

Автовокза́л м автовокзал, автобекет.

Автогара́ж м автогараж, автомобилдер үчүн курулган гараж.

Автоге́н м 1. *то же, что автоге́нная ре́зка;* **2.** *то же, что автоге́нная сва́рка.*

Автоге́нный: автоге́нная ре́зка металлдан жасалган нерселерди кислороддун же ацетилендин шыркырап күйгөн жалыны аркылуу кесүү жолу; **автоге́нная сва́рка** металлдарды күйүүчү газдардын (ацетилендин жана кислороддун) шыркыраган жалыны аркылуу ширетүү жолу.

Автографю́ра м автордун тактага оюп түшүрүлгөн сүрөтүнөн басып көчүрүлгөн гравюра.

Авто́граф м автограф, кол тамга (**1.** кимдир бирөөнүн өз колу менен жазган же коюлган колу; **2.** автордун өзү тарабынан жазылган кол жазма түрүндөгү текст; ~ **романа «Евге́ний Оне́гин» «Евгений Оне-гин» романынын кол тамгасы).**

Автогре́йдер м автогрейдер, өзү жүрүүчү грейдер (жер казуу, жердин бетин кырып тегиздөө, түзөтүү ж.б. жумуштарды аткаруучу өзү жүрүүчү машина).

Автогрейде́рист м автогрейдерист, автогрейдерчи, автогрейдер айдоочу.

Автожуево́й автожуево́й тра́нспорт автомобиль жана башка унаа (араба, чана ж.б.) транспорту.

Автоде́ло ср. автомобиль айдоо, ремонттоо ж.б. жумуштарга байланыштуу иш чаралардын жалпы жыйындысы.

Автодиспе́тчер м автодиспетчер, автоматтык диспетчер.

Автодоро́га ж автожол, автомобилдер каттай турган жол.

Автодоро́жник м автожолдордо иштөөчү, жол куруучу.

Автодоро́жн/ый, -ая, -ое автожолдорду куруучу, иштөөчү автожолдор менен байланышы бар; ~ **ый те́хникум** автожолдор техникуму; ~ **ое управле́ние** автожол башкармалыгы.

Автодрези́на ж автодрезина, моторлуу дрезина (ичтен күймө кыймылдаткыч менен жүрүүчү дрезина).

Автодро́м м автодром (автомобилдерди сыноо жана автомобиль боюнча мелдештерди өткөрүү үчүн атайын ылайыкташтырылып курулган аянт, жай).

Автозаво́д м автозавод, автомобиль заводу.

Автозапра́вка ж автомобилдерге май куюу бекет.

Автозапра́вщик м автозаправщик (автомашиналарга же башка техникага керектелүүчү май менен жабдуу ишине ылайыкташтырылган цистерналуу автомобиль).

Автоинспе́ктор м автоинспектор, автоинспекциянын кызматкери.

Автоинспекция *ж* автоинспекция, автомобиль инспекциясы.

Автокамера *ж* автокамера, автомобиль камерасы.

Автокар *м* *то же, что* автотележка.

Автоклав *м* автоклав (катуу басым аркылуу жогору температурада ысытып, ар түрлүү физико-химиялык иш аракеттерин жүргүзүү, дезинфекциялоо ж.б. максатка ылайыкталып жасалган герметикалык капкактуу идиш, аппарат).

Автоколонна *ж* автоколлонна (машиналардын биринин артынан бири чубап өтүүчү колоннасы).

Автокран *м* автокран (автомобилге орнотулган көтөргүч кран).

Автократ *м книжн.* автократ, өкүмү жана жогорку бийлиги чектелбеген жеке бийлөөчү, монарх.

Автократия *ж книжн. то же, что* абсолютизм.

Автoл *м* автол (автомобиль, трактор ж.б. машиналардын кыймылдаткычтарын майлоо үчүн колдонулуучу май).

Автолавка *ж* автолавка, автодүкөн.

Автолюбитель *м* машина айдоого укугу бар, бирок толук адистешпеген (профессионал эмес) айдоочу.

Автомагистраль *ж* автомагистраль (автомобилдер тез-тез жана көп каттоочу чоң жол).

Автомат *м* автомат (1. белгилүү бир ишти ички механизмдердин жардамы аркылуу өзү аткаруучу машина, аппарат; **токарный** ~ токардык автомат; 2. тез атар автоматтык курал, пистолет-автомат; 3. *перен.* белгилүү бир ишти мурдатан көндүм болуп калган адат боюнча машина сыяктуу бир беткей аткара берүүчү адамга карата айтылат).

Автоматизация *ж* автоматташтыруу; ~ **производства** өндүрүштү автоматташтыруу.

Автоматизировать *сов. несов.* автоматташтыруу, автоматташкан абалга чейин жеткирүү; ~ **производственный процесс** өндүрүш процессин автоматташтыруу.

Автоматизм *м* автоматизм (ойлонулбастан, өз бетинче иштей берүү өнөкөтү).

Автоматика *ж* автоматика (1. өндүрүш процесстерин автоматташтыруу маселелери боюнча изилдөө иштерин жүргүзүүчү илимдин жана техниканын атайын тармагы; 2. автоматтык машиналардын, механизмдердин жалпы жыйындысы).

Автоматически нареч. өзүнөн-өзү, ойлонбостон, автоматтык түрдө.

Автоматический/ий, -ая, -ое 1. автоматтык, автоматтык түрдөгү (өзүнөн-өзү аракетке келүүчү, өзү иштеп, өзү кыймылдоочу); ~ **ий тормоз** автоматтык тормоз; ~ **ая**

телефонная станция автоматтык телефон станциясы; 2. эрктен тышкары, ойлоосудан, ойлонуп отурбастан, өзүнөн-өзү болуучу; ~ **ие движения** өзүнөн-өзү келип чыккан, эрксизден боло калган кыймылдар.

Автоматичность *ж* автоматтуулук.

Автоматичный, -ая, -ое *то же, что* автоматический 2.

Автоматный/ый, -ая, -ое автоматтык, автоматка байланыштуу; ~ **ая очередь** автоматтан катар-катары менен ок атуу.

Автоматчик *м* автоматчик, автоматчы (1. автомат станогун, аппаратты ж.б. тейлөөчү; 2. автомат менен куралданган жоокер).

Автоматчица *женск. к* автоматчик 1.

Автомашина *ж* *то же, что* автомобиль.

Автомеханик *м* автомеханик.

Автомобилестроение *ср* автомобиль куруу иштери, автомобиль жасап чыгаруу.

Автомобилизм *м* автомобиль иштери; автомобиль спорту.

Автомобилист *м* автомобилист, автомобиль айдоочу (1. автомобилизм жагында иштөөчү; 2. автомобиль айдоочу).

Автомобиль *м* автомобиль, автомашина; **легковой** ~ жеңил автомобиль; **гоночный** ~ жарыш автомобили, спорттук жарышка пайдалануучу автомобиль; **грузовой** ~ жүк ташуучу автомобиль.

Автомобильный/ый, -ая, -ое автомобиль...; ~ **ый транспорт** автомобиль транспорту, автотранспорт; ~ **ая промышленность** автомобиль өнөр жайы; ~ **ый завод** автомобиль заводу; ~ **ые части** автомобилдин бөлүктөрү (тетиктери).

Автомойка *ж* авто жуугуч.

Автомотриса *ж* автомотриса (өзүнчө мотору бар, өзү жүрө турган темир жол вагону).

Автономия *ж* автономия (өзүн өзү башкарууга, мыйзам чыгарууга укуктуулук, өз алдынчалык); **национальная** ~ улуттук автономия; **территориальная** ~ территориялык автономия.

Автономность *ж* автономиялык укукка ээлик, автономияга ээ болуу абалы, автономиялуулук.

Автономный/ый, -ая, -ое (автономен, -на, -но) 1. автономия укугуна, автономияга ээ, автономиялуу, автономиялык; ~ **ая республика** автономиялуу республика; ~ **ая область** автономиялуу область; 2. эч кимге, эч нерсеге көз карандылыгы жок, өз алдынча, өз бетинче; ~ **ое управление** өз алдынча башкаруу.

Автопарк *м* автопарк, автомобилдер паркы (автомобилдер жайгашкан жана ремонттоо иштери жүргүзүлгөн жай).

Автопилот *м* автопилот (учуучу аппаратты өзүнчө башкаруучу автоматтык түрдөгү техникалык түзүлүш).

Автопогру́зчик *м* автопогрузчик (жүк салуу жана жүк түшүрүү иштерин аткаруучу машина).

Автопоезд *м* автопоезд (бир же бир канча чиркегич чиркелген автомобиль же тягач).

Автопо́йка *ж* автопоилка (мал сугаруу ишине колдонулуучу автоматтык техникалык түзүлүш).

Автопортрёт *м* автопортрет (художниктин, скульптордун өзү тарабынан тартылган, жасалган өз портрети).

Автор *м* автор; ~ **художественных произведений** көркөм адабий чыгармалардын автору; ~ **проекта** долбоордун (проектинин) автору.

Авторемонт/ый, -ая, -ое автомобилдерди ремонттой турган, ремонттоо иштерин жүргүзүүчү; ~ **ые мастерские** өнөрканалар/ишканалар автомобиль ремонттоо ишканалары.

Автореферат *м* автореферат (илимий эмгектин автор тарабынан жазылган кыскача мазмунун камтыган реферат); ~ **диссертации** диссертациянын авторефераты.

Авторизованн/ый, -ая, -ое, авторлоштурулган (автордун макулдугу боюнча даярдалып, иштелип чыккан); ~ **перевод** авторлоштурулган котормо.

Авторизова́ть *сов. несов. что* авторлоштуруу (өз чыгармасын басууга, которууга, көчүрмөсүн берүүгө ж.б. автор официалдуу түрдө макулдугун берүү, жактыруу); ~ **текст перевода** котормонун текстин авторлоштуруу.

Авторита́рный, -ая, -ое *книжн.* авторитардык (1. бийликке, авторитетке үндөбөй баш ийүүгө, моюн сунууга негизделген; 2. өзүнүн беделин, кадыр-баркын чыңдоого күч көрсөтүп умтулган, өкүмчүл).

Авторите́т *м* 1. авторитет, бедел, аброй; **пользоваться** ~ **ом** авторитетке ээ болуу; абройго жетүү; 2. чоң таасири, кадыр-баркы бар адам; кандайдыр бир иш, илим тармагы боюнча чоң салмагы бар киши; **он** — **большой** ~ **в области химии** ал химия жагында чоң салмагы бар таасирдүү адам.

Авторите́тно *нареч.* авторитеттүүлүккө таяп, жалган айтпай, чоң ишеним, кадыр-барктуулук менен; ~ **заявлять** бекем ишенич (авторитеттүүлүк) менен билдирүү, айтуу.

Авторите́тность *ж* 1. авторитеттүүлүк, беделдүүлүк, кадыр-баркка ээлик; 2. ишеничтүүлүк, чоң салмактуулук; кадыр-баркка ээлик; ~ **мнения** ой-пикирдин салмактуулугу, ишеничтүүлүгү, таасирдүүлүгү.

Авторите́тн/ый, -ая, -ое (авторитетен, -на, -но) 1. авторитеттүү, беделдүү, кадыр-баркка, абройго ээ; ~ **ый учёный** авторитеттүү окумуштуу; ~ **ые родители** кадыр-барктуу, абройлуу ата-энелер; 2. толук ишеничтүү,

ишениүүгө боло турган; из ~ **ых источников** — ишеничтүү булактардан; 3. таасир эткидей, каяшага, жекедеп кетүүгө жол бербей, сес көрсөтө алгыдай; ~ **ый тон** таасир эткидей салмактуу чыккан үн.

Авторск/ий, -ая, -ое автор..., авторлук; ~ **ие поправки** автор тарабынан киргизилген (авторлук) түзөтүүлөр; ~ **ий экземпляр** авторлук нуска; ~ **ий лист** авторлук басма табак; ~ **ое право** авторлук укук.

Авторство *ср* авторлук; **установи́ть чье-л.** ~ кимдир бирөөнүн авторлугун (автор экендигин) аныктоо.

Автору́чка *ж* авторучка, автоматтык ручка (калем сап).

Автосамосва́л *м* автосамосвал (жүктү автоматтык түрдө өзү түшүрө турган машина).

Автоса́ни *мн.* авточана (карда жүрө турган транспорт).

Автоспо́рт *м* автоспорт, автомобиль спорту.

Автоста́нция *ж* автостанция, автомобилдер станциясы.

Автосто́п *м* автостоп *ж.-д.* жүрүп бараткан поездди автоматтык түрдө токтотуучу техникалык түзүлүш.

Автоста́ра *ж* *то же, что* **автомагистраль**.

Автосце́пка *ж ж.-д.* автосцепка (вагондорду бири-бирине жана локомотивге автоматтык түрдө чиркештирүүчү механизм).

Автотеле́жка *ж* автотележка (жакын аралыкка жүк тартууга керектелүүчү өзү жүрө турган тележка).

Автоти́пия *ж полигр.* автотипия (1. сүрөттөрдү фотомеханикалык жол менен басмага түшүрүү; 2. ушундай жол менен басып чыгарылган сүрөт).

Автото́рмоз *м ж.-д.* автотормоз, автоматтык тормоз.

Авотра́кторн/ый, -ая, -ое автотрактордук, автотрактор..., ~ **ая промышленность** автотрактордук өнөр жайы.

Авотра́нспорт *м* автотранспорт, автомобиль транспорту; **городской** ~ шаар автотранспорту, шаардык автотранспорт.

Авотра́нспортн/ый, -ая, -ое автотранспорттук, автотранспорт..., ~ **ое предприятие** автотранспорттук ишкана.

Авотра́нсформатор *м* автотрансформатор.

Авотра́сса *ж* автотрасса, автомобиль жолу.

Авотури́зм *м* автотуризм, автомобиль саякаты; автомобилде саякат кылуу; **люби́тели** ~ **а** автотуризм ышкыбоздору.

Авотури́ст *м* автотурист, автомобилде саякат кылуучу.

Авотяга́ч *м* авотягач (чиркегичтерди жана жарым чиркегичтерди сүйрөөчү автомобиль).

Автохо́ны *мн. (ед. автохто́н м)* автохтон-

дор (өлкөнүн мурдатан жашаган калкы; аборигендер).

Автоцистерна *ж* автоцистерна, цистерналуу автомобиль.

Автошина *ж* автошина, автомобиль ши-насы.

Ага I *межд.* а-а; ~, **попáлся!** и-и, колго түштүңбү!

Ага II *частица прост.* ооба, ии; **ты видишь?** – **Ага, вижу** сен көрүп турасыңбы? – Ии, көрүп атам.

Агава *ж бот.* агава (тропиктик жактарда өсүүчү чоң жалбырактуу өсүмдүк).

Агар-агар *м* агар-агар (дениздеги балыр сыяктуу өсүмдүктөрдөн даярдалып, лабораторияларда жана кондитер өндүрүшүндө колдонулуучу килкилдек зат).

Агат *м мин.* агат, акак (кат-кат болгон катуу минерал зат, кварцтын бир түрү).

Агатов/ый, -ая, -ое агаттан (акактан) жасалган; ~ **ая ваза** агат (акак) ваза; $\diamond$ **агатовые глаза** жалжылдаган кара көз.

Агглютинативн/ый, -ая, -ое 1. *биол.* агглютинативдик, агглютинациялык; ~ **ая способность кровяной сыворотки** кан сывороткасынын агглютинациялык жөндөмдүүлүгү; **2.** *лингв.* агглютинативдик; ~ **ые языки** агглютинативдик тилдер.

Агглютинация *ж* агглютинация (**1.** *биол.* кызыл же ак кан денечелеринин же башка бүртүкчөлөрдүн бири-бирине жабышып топтолушу, чөгүшү; **2.** *лингв.* сөздүн уңгусуна же негизине мүчөлөрдүн биринен сала экинчиси кабатталып жалгануу өзгөчөлүгү, мындай өзгөчөлүк түрк, монгол, финно-угор ж.б. тил топторуна мүнөздүү).

Агент *м 1.* агент (уюмдун, мекеменин ж.б. ар түрдүү иш тапшырмасын аткаруучу өкүлү); ~ **по снабжению** жабдуу агенти; **страховой** ~ камсыздандыруу агенти; **2.** агент (кимдир бирөөлөрдүн кызыкчылыгын көздөп, ошол максатта иш аткарып жүргөн адам); **3.** агент (кандайдыр бир мамлекеттин чалгындоо жагында шпиондук иш аткаруучу тыңчы; ~ **инострáнной разведки** чет элдик чалгынчылыктын агенти).

Агентство *ср* агентство (кандайдыр бир борбордук мекеменин же ишкананын жергиликтүү бөлүмү жана информация берүү, өз ара байланыштырып туруу милдетин аткаруучу айрым мекемелердин наамы); **банковое** ~ банк агентствосу; ~ **печáти** басма сөз агентствосу; **телеграфное** ~ телеграф агентствосу.

Агентур/а *ж 1.* агентура (жашыруун маалыматтарды топтоо, бөлүп жаруу, бүлүндүрүү иштерин жүргүзүү максатында уюштурулган шпиондук, диверсанттык кызмат); **вражеская** ~ а душмандык агенту-

ра); **2.** *собир.* агентура (агенттин иши, кызматы); **страховáя** ~ а камсыздандыруу агентурасы; **3.** *собир.* агенттер, шпиондор, тыңчылар; **засылáть** ~ у агентура (шпиондор, агенттер, тыңчылар) жиберүү.

Агентурн/ый, -ая, -ое агентура..., агентуралык; ~ **ые сведения** агентуралык маалыматтар; ~ **ая разведка** агентуралык чалгындоо.

Агиография *ж* агиография (олуялардын, диний жактан касиеттүү адамдардын өмүрү жөнүндө жазылган христиан адабиятынын бир түрү).

Агитатор *м* агитатор; үгүт иштерин жүргүзгөн киши **сельские** ~ **ы** айылдык (айылкыштактык) агитаторлор, үгүтчүлөр.

Агитаторск/ий, -ая, -ое агитатор..., агитаторлук; ~ **ая обязанность** агитатордук (үгүтчүлүк) милдет.

Агитациóнно-мáссовый, -ая, -ое *то же, что агитмáссовый.*

Агитациóнн/ый, -ая, -ое агитациялык, агитация...; ~ **ая работа** агитация иши; ~ **ая литература** агитациялык адабият.

Агитáция *ж* агитация, үгүт-насыят; **предвыборная** ~ шайлоо алдындагы агитация, үгүт.

Агитбригада *ж* агитбригада, агитаторлордун (үгүтчүлөрдүн) бригадасы.

Агитгруппа *ж* агитгруппа, агитаторлордун (үгүтчүлөрдүн) тобу.

Агитировать несов. 1. *кого-что* үгүттөө, үгүт иштерин жүргүзүү; ~ **среди рабочей молодёжи** жумушчу жаштар арасында үгүттөө иштерин жүргүзүү (агитациялоо); **2.** *кого разг.* кимдир бирөөнү макулдатууга аракет кылуу, ынандыруу, көндүрүү аракетин жасоо.

Агитка *ж разг.* агитка (агитациялык адабият, плакат ж.б. каражаттар).

Агиткампания *ж* агиткампания, үгүттөө кампаниясы.

Агитколлектив *м* агитколлектив, үгүттөө иштерин жүргүзүүчү коллектив, агитаторлор коллективи, үгүтчүлөр жамааты.

Агитмáссов/ый, -ая, -ое агитмассалык, жалпыга агитация (үгүттөө) иштерин жүргүзүүчү; ~ **ая работа** агитмассалык иш (жумуш); ~ **ая литература** агитмассалык (жалпыны үгүттөөчү) иштерге арналган адабият.

Агитпоезд *м* агитпоезд, агитация, үгүт иштерин жүргүзүү үчүн атайын жабдылган поезд.

Агитпроп *м ист.* агитпроп (агитация жана пропаганда бөлүмү).

Агитпункт *м* агитпункт, агитациялык пункт, үгүт иштерин жүргүзүү пункту.

Агломерат *м* агломерат (**1.** *геол.* тоо тектерин көпшөк, борпоң болуп топтолушу; **2.** *тех.* руданын майда бөлүктөрүнөн же

күкүмдөрүнөн жогорку температурада ширелиштирилип бириктирген кесектер).

Агнец *м книжн. уст.* 1. кудай жолуна курмандык кылууга арналган козу; 2. *перен.* момун, жоош; **крóток, как** ~ *ирон.* койдон жоош, жооштун жоошу; **прикинуться агнцем** *ирон.* өзүн жоош, момун кылып көрсөтүү, жоош болумуш болуп калуу.

Агностик *м* агностик, агностицизм тарапкери, агностицизмди жактоочу.

Агностицизм *м* агностицизм (объективдүү дүйнөнү жана анын мыйзам ченемдүүлүгүн таанып билүү мүмкүндүгүн тануучу идеалисттик философиялык окуу).

Агонизировать *несов.* агония абалында болуу, жан талашуу (өлүм алдында далбасалап жан талашуу).

Агония *ж* агония (өлүм алдында жан талашуу, далбасалоо (кыйналуу) абалы).

Аграрий *м книжн.* аграрий (1. ири жер ээлөөчү, 2. айыл чарба б-ча адис).

Аграрник *м разг.* аграрчы (агрардык маселе боюнча адистиги бар адам).

Аграрн/ый, -ая, -ое агрардык (жер жана андан пайдалануу маселелерине тиешелүү); ~ **ый вопрóс** агрардык маселе; ~ **ая реформа** агрардык реформа; ~ **ая страна́** агрардык мамлекет (чарбачылыгы жер иштетүү) айыл чарбачылык жагына негизделген; чарбачылыктын ушул түрлөрү көбүрөөк үстөмдүк кылган мамлекет).

Агрегат *м* агрегат (1. жалпы багыты, аткарган иши бир болгон ар кандай типтеги бир канча машиналардын, техникалык түзүлүштөрдүн бириктирилип, бир бүтүнгө кошулушу; **убóрочный** ~ жыйын-терим агрегаты; 2. кандайдыр бир татаал машинанын белгилүү бир операцияны аткарууга ылайыкталып бириктирилген тетиктери; 3. *мин.* белгилүү бир тоо тегин түзгөн бир катар минералдардын кошундусу; **гранит** – **слóжный** ~ **полево́го шпата, кварца и слюды́** гранит – талаа шпатынын, кварцтын жана слюданын бирикмесинен турган татаал агрегат).

Агрегатный, -ая, -ое агрегаттык, агрегат...; ~ **стано́к** агрегат станогун; $\diamond$ **агрегатное состояние вещества́ физ.** заттардын физикалык абалынын белгилүү бир түрү (катуу, суюк же газ түрүндөгү).

Агреман *м дип.* агреман (кандайдыр мамлекеттин элчи, дипломатиялык өкүл катары сунуш кылган кишисин экинчи бир мамлекеттин кабыл алууга макулдугу).

Агрессивно нареч. агрессивдүү түрдө, агрессиялык жол менен; **действовать** ~ агрессивдүү аракетте болуу (аракет кылуу).

Агрессивность *ж* агрессивдүүлүк, баскынчылык, агрессияга, басып алуучулукка умтулгандык.

Агрессивн/ый, -ая, -ое (агрессивен, -на, -но) агрессияга, баскынчылыкка негизделген, агрессивдүү; ~ **ая политика** баскынчылык саясат; ~ **ый блок** агрессивдүү блок.

Агрессия *м* агрессия, баскынчылык, басып алууга умтулуучулук.

Агрессор *м* агрессор (баскынчы, басып алуу максатында башка бир мамлекетке, өлкөгө кол салуучу).

Агро... агроми́нимум, агропропага́нда сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Агробиологическ/ий, -ая, -ое агробиологиялык, агробиология жагына байланышы бар; ~ **ая лаборатория** агробиологиялык лаборатория.

Агробиология *ж* агробиология (айыл чарбачылыгына, дыйканчылык жана мал чарбачылыгына ийкемделип колдонулуучу биологиялык илим тармагы).

Агрокультура *ж* агрокультура (дыйканчылыкты жакшыртуу чаралары).

Агромелиоративн/ый, -ая, -ое агромелиоративдик; ~ **ые работы** агромелиоративдик иштер.

Агромелиорация *ж* агромелиорация.

Агроном *м* агроном (агрономия боюнча адистиги бар адам).

Агрономическ/ий, -ая, -ое агрономиялык, агрономия...; ~ **ая литерату́ра** агрономия жагына байланыштуу адабияттар.

Агрономия *ж* агрономия (дыйканчылык, айыл чарба өсүмдүктөрүн өстүрүү, мол түшүм алуу максатын көздөгөн илим тармагы).

Агротехник *м* агротехник (агротехника боюнча адис).

Агротехника *ж* агротехника (айыл чарба өсүмдүктөрүн өстүрүү, дыйканчылык иштерин жүргүзүү техникасы).

Агротехни́ческ/ий, -ая, -ое агротехника... , агротехникалык; ~ **ие мероприя́тия** агротехникалык чаралар.

Агрофизика *ж* агрофизика, агрономиялык физика (дыйканчылык иштерине физикалык методдорду пайдалануу жөнүндөгү илим).

Агрохимик *м* агрохимик (агрохимия жагынан адистиги бар адам).

Агрохимическ/ий, -ая, -ое агрохимия..., агрохимиялык; ~ **ая лаборатория** агрохимиялык лаборатория.

Агрохимия *ж* агрохимия, агрономиялык химия айыл чарбасына жер семирткичтерди пайдалануу, өсүмдүктөрдү зыянкечтерден коргоо үчүн химиялык каражаттарды колдонуу ж.б. иштерди жүргүзүүнүн жол-жоболору, ыкмалары жөнүндөгү илим).

Агу́ межд. эй-эй (эмчектеги баланы соортууда, үндөп чакырууда колдонулат).

Агу́лы мн. (ед. агу́л и агу́лец *м*, агу́лка *ж*)

агулдар (лезгиндерге жакын келген Дагестанда жашаган калктардын айрым бөлүгүн түзгөн эл жана ушул элдин адамдары).

Агульский, -ая, -ое агул...; ~ **язык** агул тили.

Ад м I. тозок; **2. перен.** адам чыдагыс оор абал, азап-тозок.

Адажио муз. адажио (**1. нареч.** жай, созулунку (музыкалык чыгармаларды аткаруунун темпи жөнүндө); **2. неск. ср** жай темптеги музыкалык чыгарма же анын айрым бир бөлүгү).

Адам м рел. Адам, Адам ата; $\diamond$ **от Адама**; **с Адама шутл. ирон.** жер замандан бери, адам жаратылгандан бери; Адам атадан бери; **в костюме Адама** жылаңач, энеден туума.

Адамов, адамово яблоко коко, кекиртектин кокосу.

Адамсит м адамсит (дүүлүктүрүп, чүчкүртүп ууктуруучу зат).

Адаптация ж 1. биол. адаптация (организмдин, сезүү органдарынын айлана-чөйрөдөгү шарттарга ылайыкташуусу, ийкемделүүсү, көнүгүшү; ~ **глаза** көздүн адаптациясы; **2. пед.** адаптация (чет тилдерди жаңыдан үйрөнүүчүлөргө арналган тексттин жөнөкөйлөштүрүлүп, окуганга жеңилдетилип берилиши).

Адаптер уст. то же, что звукосниматель.

Адаптировать сов., несов. что адаптациялоо, жөнөкөйлөштүрүү, оңойлотуу; ~ **текст** текстти окуганга, талдоого ылайыктап жөнөкөйлөштүрүү.

Адаптироваться сов., несов. 1. ылайыкташуу, ыңгайлашуу, көнүгүү; **2. несов. страд. к** **адаптировать.**

Адвокат м 1. адвокат, жактоочу; **2. перен.** кимдир бирөөгө жан тартуучу, таламын талашуучу, коргоочу.

Адвокатск/ий, -ая, -ое адвокаттык, адвокат...; ~ **ая деятельность** адвокаттык ишмердүүлүк.

Адвокатство ср адвокатчылык, адвокаттык ишмердүүлүк.

Адвокатура ж 1. адвокатура (адвокаттын иши, адвокаттык ишмердүүлүк); **заниматься** ~ **ой** адвокатура жагында (адвокаттык иште) иштөө; **2. собир.** адвокатура, адвокаттар.

Адекватность ж книжн. адекваттуулук (толук бирдейлик, окшоштук).

Адекватн/ый, -ая, -ое (адекватен, -но, -но) адекваттуу (толук бирдей, бири-бирине толук окшош); ~ **ые понятия** адекваттуу (бирдей, бири-бирине толук окшоштугу бар), маанилеш түшүнүктөр.

Адепт м книжн. адепт (кандайдыр бир окуунун, агымдын абдан ишенген, ашыкча берилген жактоочусу, тарапкери).

Аджарский, -ая, -ое аджар...; ~ **язык** аджар тили.

Аджарцы мн. (ед. аджарец м, аджарка ж) аджарлар. Аджариянын негизги калкы.

Административно-территориальн/ый, -ая, -ое аймактын, жердин административдик-территориялык бөлүнүшү.

Административно-управленческий, -ая, -ое административдик-башкаруу; ~ **аппарат** административдик-башкаруу аппараты.

Административно-хозяйствен/ый, -ая, -ое административдик-чарбалык; ~ **ые расходы** административдик-чарбалык чыгымдар.

Административн/ый, -ая, -ое административдик, администрациялык; ~ **ая должность** администрациялык кызмат; **в ~ ом порядке** администрациянын (бийлик органдарынын) буйругу менен; ~ **ое взыскание** административдик чара (жаза); ~ **ое здание** башкаруу мекемесинин үйү.

Администратор м администратор; ~ **театра** театрдын администратору.

Администраторск/ий, -ая, -ое администраторлук, администратор...; ~ **ие способности** администратордук жөндөмдүүлүк.

Администрация ж 1. администрация; **распоряжение заводской ~и** заводдук администрациянын буйругу; **2. собир.** администрация (мекеменин, ишкананын башкаруу иштерин жүргүзүүчү кызматчылары); ~ **фабрики** фабриканын администрациясы; ~ **выставки** көргөзмөнүн администрациясы.

Администрирование ср иште, башкарууда буйрук берүү аркылуу иш жүргүзүү.

Администрировать несов. буйрук, көрсөтмө аркылуу башкаруу, формалдуулук жагына көбүрөөк көңүл буруу.

Адмирал м адмирал (аскер-деңиз флотундагы эн жогорку командалык курамынын аскердик наамы, ушундай наамы бар аскер кызматындагы адам); ~ **флота** флоттун адмиралы.

Адмиралтейство ср I. уст. адмиралтейство (кемелерди куруу, согуш куралдары менен жабдуу жана ремонттоо иштерин жүргүзүүчү жай); **2.** адмиралтейство (падышалык Россияда жана Великобританияда флот иштеринин башкаруу органы, деңиз ведомствосу).

Адмиральск/ий, -ая, -ое адмиралдык, адмирал...; ~ **ий корабль** адмирал кемеси; ~ **ое звание** адмиралдык наам; ~ **ий флаг** адмирал желеги (адмирал кемесинин желеги).

Адмиральша ж разг. адмиралдын аялы.

Адов, -а, -о разг. тозоктогудай, азаптуу, адам чыдагыс; чёттов климат: **зимой** — **собачий холод, летом** ~ **а жарница** (Раковский) кудаи ургандай климат: кышында — өлгүдөй суук, жайкысын — тозоктун отундай ысык.

А́довый, -ая, -ое *то же, что а́дский* 2. (ударение на А)

Адрес *м* 1. адрес, дарек (турган жайы, орду жөнүндө билдирген маалымат); **доставить письмо по ~ у** катты адреси (дареги) боюнча жеткирүү; 2. адрес (кандайдыр бир окуяга байланыштуу кат жүзүндө айтылган куттуктоо); **юбиляр получил много ~ ов** юбиляр көп адрес алды; **◇ не по адресу** тиешелүү жакка туура, түз багытталбай же тийиштүү кишисине кайрылбай жаңылышуу; **вы не по адресу обращаетесь** сиз тиешеси жок жакка (кишиге) кайрылып жатасыз.

Адресант *м* адресант (почта, телеграф аркылуу кат, телеграмма ж.б. жиберген киши же мекеме).

Адресат *м* адресат (өз наамына жиберилген катты, телеграмманы ж.б. алуучу адам же мекеме).

Адресн/ый, -ая, -ая адрес..., адрестер жөнүндөгү; **~ ая книга** адрес книгасы (дептери); **~ ый стол** адрестер столу; **~ ое бюро** адрес бюросу.

Адресовать *сов., несов. что кому* 1. адрестөө, кимдир бирөөнүн адресине жиберүү, салуу; **~ кому-л. письмо** кимдир бирөөнүн дарегине кат жөнөтүү, салуу; 2. берүү, багыттоо, жөнөтүү; **~ вопрос докладчику** докладчыга суроо берүү, суроо жөнөтүү.

Адресоваться 1. *сов., несов. куда или к кому* кимдир бирөөгө же бир жакка кайрылуу; 2. *тк. несов. страд. к адресовать*.

Адски *нареч. разг.* абдан, эң эле, өлгүдөй; **~ устал** өлгүдөй чарчадым, аябай чарчадым; **~ хочется пить** катуу чанкадым, абдан суусадым, аябай суу ичким келип турат.

Адск/ий, -ая, -ое 1. тозоктогу, тозокто боло турган; 2. эң оор, адам көтөрө алгыс, азаптуу; **~ ие мўки** адам чыдагыс азап; 3. *разг.* ашыкча, өткөрө, эң эле катуу; **~ ая боль** эң катуу оору, жандан өткөн оору; 4. жаман ниеттүү, кара өзгөй, адамга ак санабаган тескери, кара ниет; **◇ адская машина** *уст.* саат механизми аркылуу башкарылып, белгиленген убакта жарылуучу снаряд.

Адсорбировать *сов., несов. что и без доп. физ., хим.* адсорбциялоо, сиңирип, шимип алуу; жутуу.

Адсорбироваться *сов., несов.* шимилүү, сиңирилүү, жутулуу.

Адсорбция *ж физ., хим.* адсорбция (жутуп, сиңирип алыш).

Адью́нкт *м* адьюнкт (1. аскердик жогорку окуу жайынын аспиранты; 2. падышалык Россияда жана батыш Европада: айрым окуу жайларындагы кенже илимий кызмат жана ушундай кызматтагы адам).

Адью́нктура *ж* адьютант (жогорку аскер начальнигинин кол алдында иштеп, анын

кызмат жагынан болгон ар кандай тапшырмаларын аткаруучу же штаб иштеринде иштөөчү офицер).

Адью́тант *м* адьютант (жогорку аскер начальнигинин кол алдында иштеп, анын кызмат жагынан болгон ар кандай тапшырмаларын аткаруучу же штаб иштеринде иштөөчү офицер).

Адью́тантск/ий, -ая, -ое адьютант..., адьютанттык; **~ ие обязанности** адьютанттык милдет.

Адыгёйск/ий, -ая, -ое адыгей...; **~ ий язык** адыгей тили; **~ ая литература** адыгей адабияты.

Адыгёйцы *мн. (ед. адыгеец м, адыгёйка ж)* адыгейлер (Адыгеянын негизги калкы жана ушул калктын өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Адюльте́р *м уст.* адюльтер (эркектин же аялдын үй-бүлөдөгү бири-бирине бузукулугу, арамдыгы).

Адюльте́рный: адюльте́рный роман эркек-аялдын бузукулугу, арамдыгы жөнүндөгү роман.

Аж *прост. 1. усилит. частица, то же, что да́же*; ал түгүл; **де́ло дошлó аж до са́мого вы́сокого нача́льства** иш ал түгүл эң жогорку башчыларга чейин жетти; 2. *союз* ал турсун, ал тургай, жадагалса; **светло́, аж глаза́м бо́льно** ушунчалык жарык, ал тургай көзгө да күч келтирет.

Ажиота́ж *м* ажиотаж (1. биржадагы баалуу кагаздардын курсун, товарлардын баасын жасалма түрдө көтөрүп же төмөн түшүрүп жиберүү жана ушундай спекуляциялык жол менен пайда табуу; 2. *перен.* кандайдыр бир максаттын ишке ашырылышын көздөп, катуу тынчсызданган, туталанган абалда болуу).

Ажитация *ж разг. уст.* кыжалатчылык, күйдүм-быштым болуп тынчсыздануу, беймаза болуу абалы. Бул сөз азыркы тилде колдонулбайт

Ажу́р I. м уст. ажур (элек сыяктуу көз-көз болуп тордолуп түшүрүлгөн сайма; тор сымал көз-көз гүлдүү кездеме).

Ажу́р II нареч. бух. ажур (бухгалтериянын эсеп-кысап китепчесине ар бир операцияны болгон учурунда жазып туруу); **◇ в ажуре** өз жайында, бардыгы жай-жайында, ордунда; **все дела́ в ажуре** бардык иш жай-жайында.

Ажу́рн/ый, -ая, -ое 1. элек сыяктуу көз-көз тордомолуу, ажур түрүндөгү; **~ ые чулки** ажур торлору бар байпак; ажур байпак; 2. *перен.* чебердик менен иштелген, кылдат аткарылган; **~ ая рабо́та** чебер, кылдат иштелген иш.

Аз *м 1. лингв. уст.* аз орус алфавитиндеги «а» тамгасынын эскиче аты); 2. *мн.* азы бир нерсенин адепки башталышы, эң эле

башынан баштоо; $\diamond$ **ни аза́ (в глаза́) не знаёт (не понимаёт)** эч нерсе билбейт, «бээ» десе, «төө» дейт, кызылдай дөдөй; **от аза́ до ижи́цы** баштан аяк, башынан акырына чейин.

Аза́рт *м* кумар, ышкыбоздук, бир нерсеге катуу кызыккандык; **войти́ в ~** кумарга берилүү, ышкыбоздонуу; **рабо́тать с ~ ом** аябай берилип (кызыгып) иштөө.

Аза́ртничать *несов. разг.* бир нерсеге артыкча кызыгуу, катуу берилүү, кызуулануу, кумарлануу.

Аза́ртно *нареч.* кызууланган түрдө, артыкча кумарланып, кызыгып; **спори́ть ~** кызууланып талашып-тартышуу; **~ игра́ть** кызууланып (берилип) ойноо.

Аза́ртность *ж* артыкча кызуулануучулук, кумарлангандык, бир нерсеге катуу берилгендик.

Аза́ртный, -ая, -ое **1.** бир нерсеге катуу берилип, кумарланып кетме, ышкылуу, тез кызууланма; **~ челове́к** тез кызууланма, кумарланма адам; **2.** ашкере дуулдап, кызууланып кетүүчү; **~ спор** кызуу талаш-тартыш; $\diamond$ **аза́ртная игра́** кумар, кумарчылардын оюну.

Азбука *ж* **1.** (*совокупность букв, знаков*) алиппе, алфавит маанисинде); **русская** ~ орус алиппеси (алфавити); **2.** (*букварь*) алиппе (окуу китеби); **3.** *перен.* бир нерсенин (мис., илимдин) башталыш негизи, эң жөнөкөй жоболору, болгон маңызы; $\diamond$ **азбука мо́рзе** морзе алиппеси (телеграфтын шарттуу түрдө алынган тамга белгилеринин системасы).

Азбучн/ый, -ая, -ое **1.** алиппелик, алфавиттик, алиппе...; алфавит...; **~ ый по́рядок** алфавит тартиби; **2.** *перен.* баарыга белгилүү, бештен белгилүү болгон, жалпыга маалым; **~ ая и́стина** жалпыга маалим чындык.

Азербайджанск/ий, -ая, -ое азербайжан ..., азербайжан ...; **~ ий язы́к** азербайжан тили; **~ ая литерату́ра** азербайжан тили; **~ ая литерату́раа** азербайжан адабияты.

Азербайджанцы *мн. (ед. азербайжа́нец м, азербайжа́нка ж)* азербайжандар (Азербайжан Республикасынын негизги калкы, азербайжан улуту жана ушул улуттун өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Азиа́т *м* **1** азиат (азиялык; азияда туулган адам); **2.** *уст. бран.* маданиятсыз, түркөй адам.

Азиа́тка *ж* азиялык аял.

Азиа́тский, -ая, -ое Азия..., азиаттар..., азиялык; **~ материк** Азия материги.

Азимут *м* **1.** *астр., геод.* азимут (кандайдыр бир жарык кылып туруучу асман телосу, б.а. Күн же Ай, же башка бир жылдыз аркылуу өтүүчү тик жалпактык менен меридиандын ортосундагы бурч); **2.** *воен.* азимут (кыймылдын берилген багыты менен түндүктүн ортосунда түзүлгөн бурч; **идти́ по**

~ у азимут боюнча баруу, жүрүү).

Азимута́льный, -ая, -ое азимут... (геодезия, астрономия аспаптары жана алардын башка тетиктери туурасында); **~ ый круг** ко́мпаса компастын азимут курчоосу, алкагы.

Азимутный, -ая, -ое азимуттук, азимут...

Азот *м* азот (абанын курамына кирген, өсүмдүктөр азыгынын негизги элементтеринен болуп саналган түссүз жана жытсыз газ; химиялык элемент); **окси́ь ~ а** азот кычкылы.

Азотиза́ция *ж тех.* азоттоштуруу (мис., болот тетиктердин сырткы катмарын).

Азоти́рование *ср. по знач. гл. азоти́ровать; ~ почвы* жер кыртышын азоттоштуруу (семиртүү).

Азоти́ровать *сов., несов. что* азоттоо, азот заттары менен тоюндурдуу.

Азоти́ст/ый, -ая, -ое *хим.* азоттуу, курамында азот бар; **~ ая кислота́** азоттуу кислота; **~ ое желе́зо** азоттуу темир.

Азотн/ый, -ая, -ое **1.** азот...; **~ ый заво́д** азот заводу; **2.** курамында азот бар, курамы азот заттарынан турган, азоттуу; **~ые удо́брения** азоттуу жер семирткичтер.

Азотоба́ктер *м собир.* азотбактер жер кыртышынын атмосферадагы азотту синирип алуучу бактериясы).

Азу́ *ср нескл.* азу (майдалап кесилген эттен татымын өткүрүрөөк кылып даярдаган тамак).

Айл *м* айыл.

Айлы́ный, -ая, -ое айылдык, айыл...; **~ совет наро́дных депутато́в** эл депутаттарынын айылдык кеңеши.

Аир *м* аир (суулуу жерлерде өсүүчү, жалбырагы жалпак жана узун тилкелүү келген өсүмдүк).

Аист *м* илегилек, кара кунас.

Аистёнок *м* илегилектин (кара кунастын) балапаны.

Аистин/ый, -ая, -ое илегилектин (кара кунастын), илегилек...; кара кунас...; **~ ое гнездо́** илегилектин уясы.

Ай I. *межд. (часто произносится с повторением: ай-ай и ай-ай-ай)* **1.** ай, ий, кокуй (ооруксунганда, корккондо, чочуганда ж.б. учурда колдонулат); **ай, больно!** ий, ооруп кетти! **2.** ай, ай-ий (нааразы болуу, жактырбоо, өкүнүү ж.б. мааниде колдонулат); **ай-ай, как не сты́дно!** ай-ай, уят эле болду, **ай, как нехорошо́!** кап, жакшы болгон жок, жакшы эмес; **3.** ай, баракелде, ай, бали (кубаттоо, тан калуу же суктануу маанисинде колдонулат); **ай, какой замеча́тельный го́лос!** бали, үнүнө баракелде! ай да... бали, баракелде; **ай да молоде́ц!** баракелде, азамат экен! **ай да гла́зки!** бах, көзү көз экен да!

Ай II союз. *обл. то же, что или; ай бойшься*

меня? же менден коркосунбу? – я на неё не в обиде. – Откуда нам знать, в обиде ты ай нет? (Паустовский) – Мен ага таарынганым жок. – Биз сенин таарынган же таарынбаганыңды кайдан билебиз?

Айва́ ж бихи, айва.

Айво́в/ый, -ая, -ое бихи ..., айва...; ~ **ое варенье**/кайнатма бихиден (айвадан) жасалган варенье/кайнатма, бихи (айва) вареньеси/кайнатмасы.

Айда́ межд. прост. 1. жүргүлө, жүр, кеттик эмесе, жөнөдүк, кеттик; **ребя́та, айда́ за я́блоками!** балдар, жүргүлө алмага!; **айда́ сюда́!** бери кел, кел бери; 2. жөнөп калды, урду да кетти!; кетти да калды; **он сел на маши́ну** – и **айда́ в го́род** ал машинага отурду да, шаарды көздөй жөнөп кетти.

Айма́к м аймак (1. Бурят жеринде жана Тоолуу-Алтай жеринде: район 2. Монгол Эл Республикасында негизги административдик-территориялык бирдик).

Айра́н м айран.

Айсберг м айсберг (океанда, деңизде калкып жүрүүчү муз тоо).

Айсоры мн. (ед. **айсо́р м, айсо́рка ж**) уст. то же, что **ассирийцы**.

Айтматоведение ср айтматовтаануу (Ч.Айтматовдун чыгармачылыгын изилдөөгө арналган адабияттаануу илиминдеги бир багыт; педагогика окутуунун усулу, искусствонун ар кыл тармагы, философия ж.б. илим тармактарындагы Ч.Айтматовдун чыгармачылыгына арналган изилдөөлөрдүн жалпы аталышы).

Академи́зм м академизм (1. илимий жана окутуу иштериндеги практикадан, турмуштун талаптарынан ажырап, алар менен тыгыз байланышын үзгөн нагыз теориялык багыт; 2. сүрөт искусствосунда – Орто кылым жана Ренессанстын сырткы үлгүлөрүн догма түрүндө ээрчип кетүүгө негизделген багыт).

Академи́к м академик; ~ **национальной академии Кыргызской Республики Кыргыз Республикасынын улуттук академиясынын академиги**.

Академи́ческ/ий, -ая, -ое 1. академиялык. академия...; ~ **ое издание** академиялык басып чыгарыш; ~ **ий уста́в** академиянын уставы; 2. (*учебный*) окуу жайларына, окууга ылайыкталган; ~ **ий год** окуу жылы; ~ **ий час** академиялык саат (лекция үчүн ыйгарылган саат-көбүнчө 45 минутадан турган убакыт) 3. (*в искусстве*) академиялык (академизм принциптерине негизделген, ошону ээрчиген); ~ **ая живопись** академиялык живопись; 4. *перен.* академиялык (нагыз теориялык мүнөздөгү, практикалык маселелерге байланышпаган, андан ажыраган); ~ **ий спор** кургак теориялык талаш-тартыш; **◇ академи́ческий**

теа́тр академиялык театр (театрларга берилүүчү ардактуу наам).

Академи́чный, -ая, -ое (академичен, -на, -но) то же, что **академи́ческий** 3.

Акаде́мия ж. академия (1. мамлекеттик айрым жогорку илимий мекемелердин наамы; 2. айрым жогорку окуу жайларынын наамы).

Аканье ср. лингв. аканье (басымсыз муундагы «о» тыбышынын ордуна «а» колдонулуп айтылыш, бул орус тилине, анын айрым диалектилерине жана беларус тилине мүнөздүү өзгөчөлүк).

Ака́ть несов. лингв. «а» -лап сүйлөө (басымсыз муунда «о» тыбышынын ордуна «а» тыбышын колдонуп сүйлөө).

Ака́ция ж I (дерево) акация; 2. (*куста́рник*) бадал.

Аквала́нг м акваланг (суу астында сүзүүчү адамдардын дем алышын камсыз кылуучу аппарат).

Аквала́нгист м аквалангист (акваланг менен суу астында сүзүүчү).

Аквала́нгистка ж аквалангист аял.

Аквamáрин аквамарин (көгүш жашыл же көгүлтүр түстүү келген асыл таш).

Аквamáринов/ый, -ая, -ое 1. аквамаринден жасалган, аквамарин....; ~ **ые се́рьги** аквамарин сөйкө; 2. аквамарин түстүү; ~ **ая волна́ о́зера** көлдүн аквамарин (көгүш) түстүү толкуну.

Аквaméтрия ж хилм. акваметрия (ар кандай заттардагы суунун болушу канчалык экендигин аныктоо методдору).

Аквана́вт м акванавт (суу алдында сүзүүчү).

Аквана́втика ж акванавтика (адамдын деңиз сууларында узакка чейин сүзүп жүрүү мүмкүндүгүн изилдөөчү илим).

Аквана́втка ж акванавт аял.

Акварели́ст м акварелист (акварель боёктору менен сүрөт тартуучу художник).

Акваре́л/ь ж акварель (1. сууда эрүүчү боёктор жана ушундай боёктор аркылуу берилген живопись; **писа́ть ~ ю** акварель боёктору менен сүрөт тартуу; 2. ушундай боёктор менен тартылган сүрөттөр; **вы́ставка ~ ей** акварель көргөзмөсү).

Акваре́льн/ый, -ая, -ое акварель менен тартылган, акварель боёгу менен иштелген, акварель...; ~ **ая кра́ска** акварель боёгу; ~ **ый портре́т** акварель менен тартылган портрет.

Аквáриум м аквариум (1. балыктарды же башка суу жаныбарларын, сууда өсүүчү айрым өсүмдүктөрдү колдо кармоо жана өрчүтүү, өстүрүү үчүн ылайыкталып жасалган көлмө же айнек куту, челек; 2. колдо багылган суу жаныбарлары менен сууда өсүүчү өсүмдүктөрдү изилдөө жана калкка көрсөтүү иштерин жүргүзүүчү атайын мекеме).

Аквариумист *м* аквариумист (аквариум балыктарын колдо кармоочу).

Аквариумн/ый, -ая, -ое аквариумда кармалуучу, аквариум...; ~ **ые рыбы** аквариум балыктары.

Акватория *ж* акватория (суу мейкиндигинин белгилүү бир бөлүгү, кандайдыр бир максат үчүн чектелип бөлүнгөн алкагы; ~ **порта** порттун акваториясы).

Акведук *м* акведук (суу түтүктөрүн, каналдарды дайранын, жолдордун же бийик андардын, капчыгайлардын үстү менен алып өтүү үчүн курулган өткөргүч көпүрө).

Акклиматизационный, -ая, -ое климатташкан, климатташтырылган.

Акклиматизация *ж* климатташуу, климатташтыруу (адамдын, жаныбарлардын же өсүмдүктөрдүн жаны климаттык же болбосо башкача тиричилик шарттарына ийкемделип көнүгүшү).

Акклиматизировать *сов., несов. кого-что* климатташтыруу, жаңы климаттык шарттарга ыйлакташтыруу, көнүктүрүү.

Акклиматизироваться **1.** *сов. несов. (о животных, растениях)* климатташуу, жаңы шартка ылайыкташуу, көнүгүү, үйрөнүп калуу; **2.** *сов. несов. перен.* жаңы чөйрөгө, шартка үйр алышуу, көнүгүү, кадимкидей болуп кетүү; **3.** *несов. страд. к* акклиматизировать.

Аккомодационный, -ая, -ое *спец.* аккомодацияга байланыштуу, көнүккөн, көнүп калган.

Аккомодация *ж* аккомодация (көнүгүү, ийкемдешип абалга келүү); ~ **глаза** көздүн аккомодациясы (түрдүүчө алыстыктагы нерсени караганда аны таамай көрүүгө көздүн ылайыкташуу, көнүгүп кетүү жөндөмдүүлүгү).

Аккомпанемент *м* аккомпанемент (ырдын, обондун инструмент аркылуу аткарылуучу музыкалык коштоосу); **написать** ~ аккомпанемент жазуу; **петь под** ~ **рояля** роялдын коштоосунда ырдоо; **под** ~ **артиллерийской канонады** *перен.* артиллериянын дүңгүрөгөн коштоосу астында.

Аккомпаниатор *м* аккомпаниатор (ырды аткаруучуга, скрипачка ж.б. кошулуп музыкалык аспапта ойноочу музыкант).

Аккомпаниаторша *разг.* аккомпаниатор-аял.

Аккомпанировать *несов. кому-чему на чем* аккомпанемент аткаруу, коштоо (ырды, обонду ж. б. музыкалык аспапта ойноп коштоо); ~ **на кому́зе** комуз менен коштоо.

Аккорд *м* муз. аккорд (түрдүү бийиктиктеги бир канча музыкалык добуштардын бир үн сыяктуу болуп өз ара айкалышып турушу); **взять несколько** ~ **ов** бир нече аккорд алуу; **♦ заключительный аккорд** кандайдыр бир

нерсенин бүтүшү, аякталышы болуп саналган окуя, кубулуш, акыркы кыймыл-аракет ж.б.

Аккордеон *м* аккордеон.

Аккордеонист *м* аккордеончу (аккордеондо ойной билген музыкант).

Аккордеонистка *ж* аккордеонист аял.

Аккордн/ый -ая, -ое, аккорддук (макулдашылган келишимге ылайык аткарылган, келишимге ылайык иштелүүчү); ~ **ая работа** аккорддук жумуш; ~ **ая оплата труда** аткарылган эмгек үчүн аккорддук негизде акы төлөө.

Аккредитив *м фин.* аккредитив (белгилүү бир кредит мекемесинин – банкасынын, сактык кассасынын ушул сыяктуу башка бир мекемеге тийиштүү сумманы кимдир бирөөгө төлөп берүүсүн милдеттендирген документ); **выдать** ~ аккредитив берүү; **получить деньги по** ~ у аккредитив боюнча акча алуу.

Аккредитивн/ый, -ая, -ое *фин.* аккредитив...; ~ **ое поручение** аккредитив кагазы.

Аккредитовать *сов., несов. 1.* кимдир бирөөгө акча алууга же соода иштерин жүргүзүүгө ыйгарым укук берүү, ошондой иштерди аткарууга укуктуу кылуу; **2.** кимдир бирөөнү чет өлкөнүн, эл аралык уюмдун алдындагы дипломатиялык өкүлдүккө дайындоо.

Аккумуляция *ср. по знач. гл.* аккумулялировать; ~ **тепла** жылуулукту топтоо; ысыктыктын топтолушу; ~ **капитала** *эк.* капитал топтоо, жыйноо.

Аккумуляция *сов., несов. что* аккумуляциялоо, аккумуляция кылуу (жыйноо, чогултуу, топтоштуруу).

Аккумулятор *м тех.* аккумулятор (пайдаланууга жумшалуучу энергияны топтоо, жыйноо милдетин аткаруучу прибор); **электрический** ~ электр аккумулятору; ~ **атомной энергии** атом энергиясынын аккумулятору.

Аккумуляторн/ый -ая, -ое аккумулятордук, аккумуляторлуу, аккумулятор..; ~ **ая батарея** аккумулятордук батарея; ~ **лампа** аккумуляторлуу лампа.

Аккумуляция *ж* аккумуляция, топтоо, жыйноо, чогултуу; ~ **энергии** энергия топтоо; ~ **капитала** капитал топтоо, капиталдын топтолушу.

Аккуратист *м разг.* тартиптүү, туура жүргөн адам.

Аккуратно *нареч. 1.* өз убагында, кечендетпей, такма-так; ~ **посылать письмо** катты өз убагында жазып туруу; **2.** чебердик менен, кылдат, тыкандык менен; ~ **работать** ишти чебердик менен кылдат аткаруу; ~ **переписать** кылдат, тыкандык менен көчүрүп жазуу; **3. прост.** эбин таап, ыгы менен этияттап; **выведай** ~ **об их житье** алардын жашоо-тиричилиги жөнүндө эбин таап, этияттап билип кел.

Аккура́тность *ж* тыкандык, жыйнактуулук.

Аккура́тн/ый -ая, -ое, (аккуратен, -на, -но) **1.** (*исполнительный, исправный*) жыйнак, тыкан, жүргөн-турганы так, тартиптүү; ~ **ый человек, он приходит на работу минута в минуту** тыкан адам, ал ишке туура убагында келет; **2.** (*тщательно, точно сделанный*) тыкандык менен аткарылган, так, иреттүү; ~ **ая работа** тыкандык менен, так аткарылган иш.

Акмеи́зм *м* акмеизм (20-кылымдын башында орус поэзиясында өкүм сүрүп, «искусство искусство үчүн» деген багытты жактаган адабий агым).

Акмеи́ст *м* акмеист (акмеизм агымын жактоочу).

Аконит *м* уу коргошун.

Акр *м* акр (жер аянтынын 4047 чарчы метрге барабар болгон чени, бул ченем бирдиги англиялык системасы тараган өлкөлөрдө колдонулат).

Акриды *мн.* чегирткенин түрү. **◇ питаться акридами (и диким мёдом)** *книжн., ирон.* эптеп өлбөстүн күнүн көрүп оокат кылуу, ачтан өлүп калбагыдай шам-шум этимиш болуу.

Акрихи́н *м* акрихин (хининдин ордуна безгекке каршы колдонулуучу синтетикалык дары).

Акроба́т *м* акробат (акробатика жагынан чебер гимнаст, циркте ойноочу гимнаст).

Акробати́зм *м* акробатизм (гимнастикалык оюндарды аткаруудагы чеберчилик, өнөрпоздук).

Акробати́ка *м* акробатика (гимнастиканын жана цирк искусствосунун бир түрү).

Акробати́ческ/ий, -ая, -ое акробатикалык, акробаттардай, акробаттарча, акробатика.....; ~ **ие упражне́ния** акробатикалык машыгуулар; ~ **ие прыжки** акробаттардай (элпек, жеңил) секирүүлөр; акробаттарча секирик.

Акроба́тка *женск. к* акроба́т.

Акропо́ль *м* акрополь (байыркы грек шаарларынын, адатта, дөңсөө жерге жайгаштырылып, бекем чепке айландырылган бөлүгү; крепость, сепил, кремль).

Акрости́х *м лит.* акrostих (саптарынын башкы, биринчи тамгаларынан кандайдыр бир сөз же сүйлөм окула тургандай кылып курулган ыр).

Аксакал *м* аксакал.

Акселера́тор *м тех.* акселератор (ичинен күймө кыймылдаткычтын цилиндрине келе турган күйүүчү май аралашмаларын жөнгө салуу менен кыймылдаткычтын айлануу, чимирилүү тездигин же күчөтүп, же басандатып туруучу механизм жана бул механизмди ишке киргизүүчү педаль, тээк).

Акселера́ц/ия *м* акселерация (балдардын, өспүрүмдөрдүн өсүп-жетилүү, калыптануу процессинин тез болушу).

Аксельба́нт *м* аксельбант (**1.** айрым чет элдик армияларда кээ бир чиндердин формасынын бир белгиси болгон ийинден арта салынма металл шнур; **2.** малай-лакейлердин кийимдеринин ийинине бастырыла тигилген белги).

Аксессуа́р *м* аксессуар (**1.** бир нерсеге тиешелүү шайман, аспаптар; бир нерсеге таандык буюм-тетиктер; **2. мн.** **аксессуары** живописсте, скульптурада, адабиятта фон түзүп, жагдай, абалды аныктап көрсөтүү менен негизги нерсени толуктап туруучу кошумча бөлүктөр, деталдар; театрда сцена жасалгалары, театр жасалгаларынын буюмдары).

Аксио́м/а *ж* **1.** аксиома (илимий теориядагы эч кандай далилдөөнү талап кылбай кабыл алына турган жана ушул эле теориядагы башка да акыйкат-далилдерге негиз болуучу жоболор; ~ **ы геометрии** геометрия аксиомалары; **2. перен.** эч бир далилдөөсүз эле өзүнөн-өзү маалим болуп турган ой-пикир, талашсыз чындык, акыйкат; **мир победит войну́. Это ~ а, неоспоримая истина** согушту тынчтык жеңет. Бул аксиома, талашсыз чындык.

Акт *м* **1.** акт, иш, иш-аракет; ~ **огромного политического значения** зор саясий маанилүү акт; **преступный ~ агрессии** агрессиянын кылмыштуу иштери; **2.** мамлекеттик органдардын же болбосо коомдук уюмдардын актылары; мыйзам, эреже, чечимдери, документ, токтомдору; ~ **на вечное пользование земель** жерди түбөлүк пайдалануу укугу берилгендиги жөнүндө акт; **государственный ~** мамлекеттик акт; **обвинительный ~** айыптоо актысы, айыптоо чечими; **3. театр.** акт, көшөгө, бөлүк; **трагедия в пяти ~ ах** беш көшөгөлүү трагедия, беш бөлүктөн турган трагедия; **комедия в трёх ~ ах** үч көшөгөлүү комедия; **◇ акты гражданского состояния** граждандык абалдын актылары.

Актёр *м* актёр, театр артисти, театр оюнунда роль аткаруучу киши; **комический ~** комик актёр, комедиялык актёр, күлкүлүү ролдорду аткаруучу актёр; **трагический ~** трагик актёр, трагедиялык актёр; **2. перен. разг.** өзүн ар кандай түспөлдө, абалда көрсөтө алган, накта жүзүн жаап-жашырган анткор, куу, митаам адам; **◇ театр одного актёра** бир актёрдун ойноосуна ылайыкталып жазылган спектакль.

Актёрск/ий, -ая, -ое **1.** актёрлук, актёр.....; ~ **ая техника** актёрдук техника; ~ **ое мастерство** актёр чеберчилиги; актёрдук

чеберчилик; **2. перен.** табигый эмес, жасалма.

Актёрство *ср* **1.** актёрдук иш, профессия, кесип; **2. перен.** анткордук, өзүн башка адам кылып көрсөтүү жөндөмдүүлүгү.

Актив *I м* актив, активдер (кандайдыр бир уюмдун, мекеменин ишмер, демилгелүү мүчөлөр тобу).

Актив II м **1. бухг.** актив (ишкананын, мекеменин ж.б. балансынын материалдык баалуу, кымбат мүлктөрдү акчага айландырып жазып чыккан бөлүгү); **2. перен.** ийгилик, жетишкендик, артыкчылык; **записать что-л. себе в** ~ өз ийгилиги катары жазып (эсептеп) коюу.

Активация *ж* **1.** активация, активдешүү, активдештирүү (заттын, кыймылсыз абалдын аракет келиши, аракет жасоо абалына келиши, өтүшү; кыймылсыз абалдан реакцияга кирүү абалына өтүшү, аракет жасоо, реакцияга кирүү абалынын күч алышы; заттын кыймылсыз абалдан аракет жасоо, реакцияга кирүү абалына өткөрүлүшү); ~ **молекул** молекулалардын активдешүүсү; **2.** активация, активдешүү (жыгач көмүрүнүн же башка заттардын газ, суюктук ж.б. өзүнө тартып сиңирип алуу касиетин күчөтүү үчүн атайлап иштеп чыгуу).

Активизация *ж* активизация, активдештирүү, активдүүлүктү күчөтүү, жандандыруу, иштиктүүлүктү көтөрүү.

Активизировать *сов., несов.* кого-что активдештирүү, активдүүлүктү, демилгелүүлүктү, иштиктүүлүктү күчөтүү; ~ **деятельность молодых организаций** жаштар уюмдарынын активдүүлүгүн күчөтүү; ~ **производство продукции народного потребления** эл керектөөчү продукцияны өндүрүп чыгарууну активдештирүү (күчөтүү).

Активизироваться **1. сов., несов.** активдешүү, активдүүлүгүн күчөтүү, өзүнүн ишкердигин көтөрүү; **2. несов. страд.** к активизировать.

Активировать *сов., несов.* что активация кылуу, активдештирүү.

Активист *м* активист, актив, уюмдун активдүү мүчөсү.

Активистка *женск.* к активист.

Активно *нареч.* активдүүлүк менен, иштиктүүлүк менен; ~ **участвовать в чём-л.** бир нерсеге активдүүлүк менен катышуу.

Активность *ж* активдүүлүк, иштик-түүлүк, ишмердүүлүк, демилгелүүлүк; **проявлять** ~ активдүүлүк көрсөтүү; **политическая** ~ **трудящихся** эмгекчилердин саясий активдүүлүгү; **творческая** ~ чыгармачылык активдүүлүк, чыгармачылык иштиктүүлүк.

Активный I -ая, -ое (активен, -на, -но) **1.** активдүү, иштиктүү, демилгелүү; ~ **участник субботника** ишембиликтин активдүү катышуучусу; ~ **общественник** коомдук

иштерге активдүү катышкан адам, активдүү, коомчул; **2.** активдүү, күчөгөн, өрчүгөн, өсүп-өнүгүүсү токтобогон; ~ **процесс в лёгких** өпкөдөгү күчөгөн, өрчүгөн процесс; **♦ активное избирательное право** активдүү шайлоо укугу (жарандардын мамлекеттик өкүлдүк органдарга шайлоолорго катышуу укугу).

Активный II, -ая, -ое *бухгал.* активдүү; ~ **баланс** активдүү баланс (кириш статьясы/беренеси чыгыш статьясына/беренесине ашып түшкөн баланс).

Активный I м активний (уран кенинен алынуучу радиоактивдүү элемент, металл).

Активный я *ж* активия (дениз жаныбары).

Активировать *сов., несов.* что акт түзүү, актылоо, акт түзүп бир нерсенин бар-жогун ырастоо; ~ **понесённые убытки** тарткан зыян тууралуу акт түзүү, тарткан зыянды актылоо.

...**Актный, -ая, -ое одноактный, двухактный** деген сыяктуу татаал сөздөрдүн экинчи (аяккы) курамдык бөлүгү.

Актный, -ая, -ое актылар..., акт...; ~ **ая книга** актылар китеби; ~ **ый зал** актовый зал (салтанаттуу чогулуш өткөрүлүүчү зал, чогулуш өткөрүлүүчү зал).

Актриса *ж* актриса.

Актуально *нареч.* актуалдуу, актуалдуу түрдө, керектүү, зарыл.

Актуальность *ж* актуалдуулук, учур үчүн маанилүүлүк; ~ **исследовательской работы** изилдөө иштеринин актуалдуулугу; ~ **поставленного вопроса** коюлган маселенин актуалдуулугу.

Актуальный, -ая, -ое (актуален, -льна, -льно) актуалдуу, олуттуу, азыркы учур үчүн маанилүү, азыркы күндө эң кызыктуу, керектүү; ~ **ые задачи** актуалдуу маселелер, маанилүү милдеттер; ~ **ая тема** актуалдуу (олуттуу) тема.

Акула *м* **1.** акула **гигантская** ~ гигант акула, көлөмү өлчөөсүз чоң акула; **полярная** ~ полярдык акула; **2. перен. уст.** бирөөнү эзүүчү, канкор жырткыч.

Акул/ий, -ья, -ье акуланын, акула...; ~ **ий зуб** акуланын тиши; ~ **ьи плавники** акуланын канаттары.

Акуловые *мн.* зоол. акула сымалдар, акула түрүнө кирүүчүлөр (жырткыч балыктардын бир түркүмү).

Акустик *м* акустик (**1.** акустика тармагында иштеген адис, специалист; **2. разг.** дабыш (үн) кармоочу аппараттарды тейлеген адис, кызматкер).

Акустик/а *ж* акустика (**1.** дабыш (үн) жөнүндөгү илим; **2.** имаратта, үйдө дабыштын угулуу шарты, жагдайы ыңгайы; ~ **а концертного зала** очень хорошая концерт

залынын акустикасы абдан жакшы; зал с плохой ~ ой акустикасы жаман зал, дабыштын угулушу жаман зал).

Акустическ/ий, -ая, -ое акустикалык, акустика..., ~ **ие аппараты** акустикалык аппараттар, акустика аппараттары; ~ **ие измерения** акустикалык өлчөөлөр; ~ **ие условия зала** залдын акустикалык ыңгайы, залдын акустикалык шарты.

Акушер *м* акушер (акушердик боюнча адис врач).

Акушерк/а ж акушерка (төрөт учурунда өз алдынча жардам көрсөтүү укугуна ээ медициналык орто билими бар аял).

Акушерск/ий, -ая, -ое акушер..., акушердик; ~ **ие курсы** акушердик курс; ~ **ая практика** акушердик тажрыйба, акушердик практика.

Акушерств/о ср. 1. акушердик, акушерчилик (боюнда бар кезинде, төрөт учурунда жана төрөттөн кийинки мезгилде врачтык жардам меселесин караган медицинанын бөлүгү); курс ~ а акушерлик курс; 2. акушердин же акушерканын иши, акушерчилик.

Акцент *м.* 1. лингв. акцент, сөздөгү басым; басым белгиси; 2. акцент (өз эне тили болбогон кандайдыр бир башка тилде сүйлөгөндө андагы тыбыштарды айтуудагы андоосудан кеткен бузулуулар); **говорить с ~ ом** акцент менен сүйлөө; 3. акцент (сөздү айтуудагы тигил же бул тилге, диалектиге таандык өзгөчөлүк); **◇ делать акцент на чём** кандайдыр бир нерсеге айрыкча, өзгөчө көңүл буруу.

Акцентировать сов., несов. что 1. лингв. басым коюу, басым коюп жазуу; 2. *перен.* бир нерсенин айтуу учурунда, көркөм чыгармада ж.у.с. тигил же бул ойду, сөздү ж.б. баса көрсөтүү, айрыкча бөлүп белгилөө, алдынкы планга алып чыгуу; 3. *муз.* табыш же аккорду күчөтүп, бийиктетип, башкалардан айырмалантып көрсөтүү.

Акцентолог/ия ж 1. акцентология (басым жөнүндөгү илим, ар кандай тилдеги басым системасын иликтөөчү тил илиминин бир бөлүгү); 2. *то же* **акцентуация**.

Акцентуац/ия ж лингв. акцентуация (кайсы бир тилдеги басым системасы).

Акцепт *м* акцепт 1. *юр.* коюлган шартты кабыл алуу менен келишим түзүүгө макулдугун берүү; 2. *фин.* чарба уюмдарынын ортосундагы акча төлөбөй счет боюнча которуу, эсептешүү формасы жана акча документтерин – төлөө талаптарын, счетторду, векселдерди ж.б. төлөп берүүгө макулдугун билдирүү).

Акцептовать сов., несов. что фин. акцептөө (акча документтери – төлөө талаптары, счеттор, векселдер ж.б. боюнча төлөөгө макулдугун билдирип коюу, ырастоо, бекемдөө).

Акциз *м* акциз (өлкөнүн өз керектөөлөрү үчүн өндүрүлгөн, айрыкча кенири керектелүүчү – туз, кант, ширенке ж.б. товарлардан алынуучу кыйыр салык).

Акцизный, -ая, -ое акциздик, акциз...; ~ **сбор акциздык жыйым**.

Акционер *м* акционер (акция ээси, акционердик ишкананын ээлеринин бири).

Акционерн/ый, -ая, -ое акцияга негизделген, акционердик; ~ **ый капитал** акционердик капитал; ~ **ое общество** акционердик коом; ~ **ая компания** акционердик компания.

Акционерск/ий, -ая, -ое акционерлер...; ~ **ие собрания** акционерлер чогулушу.

Акци/я I ж акция (кимдир бирөө тарабынан ишканага белгилүү өлчөмдөгү пай, үлүш кошулгандыгын ырастоочу жана бул ишкананын иштерине катышууга, пайда кирешесине ортоктош болууга, тиешелүү үлүшүн алууга укук берген баалуу кагаз); **приобретать ~ и** акцияларды алуу; **◇ акции чьи повышаются** бир нерсенин мааниси, кимдир-бирөөнүн кадыр-баркы, таасири көтөрүлүүдө; **акции чьи падают** бир нерсенин таасири, кимдир бирөөнүн кадыры төмөндөп баратат.

Акция II ж книжн. акция (кандайдыр бир максатка жетүү үчүн жасалган аракет, иш, айла-амал); **дипломатическая ~** дипломаттык акция, дипломаттык аракет.

Акын *м* акын.

Албанск/ий, -ая, -ое албандык, албаниялык, албан...; ~ **ий язык** албан тили; ~ **ая литература** албан адабияты; ~ **ий народ** албан эли.

Албанцы мн. (*ед.* албанец *м*, албанка *ж*) албандар, албандыктар (Албаниянын негизги калкы).

Алгебра ж алгебра.

Алгебраическ/ий, -ая, -ое алгебралык; ~ **ое число** алгебралык сан; ~ **ие уравнения** алгебралык тендемелер; ~ **ая сумма** алгебралык сумма.

Алгоритм *м мат.* алгоритм (белгилүү бир так эрежелерди ырааттуу колдонуп, коюлган маселени чыгара турган эсептөө системасы); ~ **извлечения корня** тамыр чыгаруу алгоритми.

Алебарда ж алебарда, ай балта (уч жагында найза түспөлдүү уламасы бар узун саптуу ай балта – илгерки мезгилдин согуш куралы).

Алебастр *м* алебастр.

Алебастров/ый, -ая, -ое алебастр...; ~ **ый завод** алебастр заводу; ~ **ая штукату́рка** алебастр шыбагы; ~ **ая ваза** алебастр вазасы.

Александрит *м* александрит (күндүн жарыгында ачык жашыл түстө, башка атайын жарык берүүчү аспаптардын жарыгында кызгылт көк түстө көрүнгөн баалуу таш).

Але́/ть *несов.* 1. кызарып көрүнүү; кызыл тартып бөлүнүп туруу; 2. кызаруу, кызыл тартуу; **вдали́** ~ **ют тюльпаны** алыста мандалактар кызарып көрүнөт.

Алеу́тский, -ая, -ое алеуттар..., алеут...; ~ **язы́к** алеут тили.

Алеу́ты *мн.* (*ед.* **алеу́т м, алеу́тка ж**) алеуттар (Алеут аралдарынын негизги калкын түзгөн жана Командор аралдарында жайгашкан эл).

Алжи́рский, -ая, -ое ..., алжирдик.

Алжи́рцы *мн.* (*ед.* **алжи́рец м, алжи́рка ж**) алжирлер, алжирликтер (Алжирдин негизги, жергиликтүү калкы).

Алиби *ср нескл. юр.* алиби (айыпталуучунун кылмыш жасалган учурда башка жерде болгондугунун, анын кылмышка катышпагандыгынын, катышы жоктугунун далили); **доказа́ть своё** ~ өзүнүн алибисин далилдөө, кылмыш кылынган учурда башка жерде болгондугун далилдөө.

Ализари́н *м* ализарин (марена өсүмдүгүнүн тамырынан алынуучу же болбосо жасалма жол менен даярдала турган боёочу зат).

Ализари́нов/ый, -ая, -ое ализарин...; ~ **ые** **кра́ски** ализарин боёктор.

Алиме́нтн/ый, -ая, -ое алименттик, алимент...; ~ **ые** **платежи́** алимент төлөөлөр.

Алиме́нтчик *м разг.* алимент төлөөчү, алиментчи.

Алиме́нты *мн.* алимент.

Алкало́ид *м* алкалоид (көбүнесе өсүмдүктөрдө болуп, курамында азоту бар, күчтүү физиологиялык таасир бере тургандыгы менен айырмаланган щелочь сымал органикалык зат).

Алка́ть *несов. уст. книжн.* 1. ачкалыгын (ачка болгондугун) сезүү; 2. бир нерсени өтө каалоо, аябай дегдөө, самоо энсөө; ынтызар болуу, ыклас коюу, ынтаа коюу; **Се́рдце моё а́лчет пра́вды** (М. Горький) Жүрөгүм самайт чындыкты.

Алкоголи́зм *м* алкоголизм (спирттүү ичимдиктерди ичүүгө ашкере ынтаа коюп кетүүчүлүк; ичкичтик, аракечтик).

Алкого́лик *м* алкоголик (алкоголизмге берилген адам, аракеч, пьянкеч, ичкич).

Алкого́личка *женск. к* **алкого́лик.**

Алкого́ль *м* 1. алкоголь (ичилүүчү спирт; арак жана жалпы эле спирттүү ичимдиктер); 2. *мн.* **алкого́ли** *хим.* алкогалдор (молекуларынын составына кислород жана водороддун атомдору кире турган органикалык бирикмелер, спиртер).

Алкого́льн/ый, -ая, -ое алкогалдуу, алкогалу бар, алкоголь...; ~ **ые** **напи́тки** алкогалдуу ичимдиктер (ичкиликтер).

Алла́х и Алла́ *м* алда, алла, алда таала, кудай, теңир; **Алла́х зна́ет (ве́дает)** ким

билсин, ким билет, кудай билет, бир кудайга белгилүү, билбейм, такыр белгисиз, дайынсыз.

Аллего́рический, -ая, -ое аллегориялык, кайманалуу.

Аллего́ричность *ж* аллегориялуулук, кайманалуулук.

Аллего́ричный, -ая, -ое (аллегоричен, -на, -но) аллегориялуу, кайманалуу.

Аллего́рия *ж* аллегория (абстракттуу түшүнүктү конкреттүү образдар аркылуу берүү, көрсөтүү; каймана сөз).

Алле́гро *муз.* 1. *нареч.* аллегро, тез, ылдам, жандуу (музыка чыгармасынын ойнолуш темпине карата); 2. *ср. нескл.* аллегро (тез темпте ойноло турган музыкалык чыгарма же анын бир бөлүгү).

Аллерге́н *м мед.* аллерген (аллергия дартын козгоочу зат).

Аллерги́ческ/ий, -ая, -ое *мед.* аллергиялык, аллергия...; ~ **ое** **заболева́ние** аллергия оорусу; ~ **ий** **на́сморк** аллергия тумоосу.

Аллерги́я *ж мед.* аллергия (организмдин кандайдыр бир затка болгон өзгөчө сезгичтиги, ушул себептүү денеде оорунун, дарттын козголушу).

Аллерго́лог *м* аллерголог, аллергология боюнча адис, врач.

Аллерголо́гия *ж* аллергология (аллергия ооруларынын пайда болуу себептерин, өөрчүү механизмдин, козголуу жагдайларын, алдын алуу чараларын жана дарылоо жагын иликтөөчү медицинанын бир бөлүгү).

Алле́я *ж* аллея (эки жагына бак-дарак тигилген же болбосо бак, парк ичиндеги жол).

Аллига́тор *м* аллигатор (крокодилдин бир түрү, бул – Америкада, Түштүк Кытайда болот).

Аллилу́йя *межд.* аллилуйя (иудей жана христиан диндериндеги таат-ийбадат кылууда сыйынуу менен коштолгон мактоо сөз); **Аллилу́йю** кимдир бирөөгө аллилуйя ырдоо (көтөрө чалып мактоо, ыксыз мактоо).

Аллитера́ция *ж лит.* аллитерация (бирдей, бир түрдүү үнсүз тыбыштардын ылганып катар, жанаша, кайталана колдонулушу менен көркөм речтин (өзгөчө ырдын) тыбыштык жактан уккулуктуулугун, көркөмдүгүн, таасирдүүлүгүн күчөтүүчү стилистикалык ыкма).

Алло́ *межд.* алло (телефон аркылуу сүйлөшүүдө «угуп жатамын», «угуп жатасыңбы», «угуп тургула» деген мааниде айтылуучу сөз).

Аллопа́т *м* аллопат (гомеопатиядан башка методдорду жана дарылоо чараларын атаган сөз, гомеопатияны негиздөөчү Ганеман тарабынан киргизилген).

Аллопа́тия *ж* аллопатия (гомеопатиядан

башка методдорду жана дарылоо чараларын атаган сөз, гомеопатияны негиздөөчү Ганеман тарабынан киргизилген).

Аллотро́пия *ж хим.* аллотропия (бир эле химиялык элементтин түзүлүшү жана касиети боюнча ар түрдүү болгон эки же андан да артык жөнөкөй зат түрүндө учурай бериши).

Аллю́вий *м геол.* аллювий (тоодон агып түшкөн суу менен келип чогулуп калган шиленди, тоо тектери – корум таштар, кум, шагыл ж.б.).

Аллю́р *м* аллюр (аттын жүрүшү, чуркашы, арыш ташташынын түрлөрү – басык, желиш, таскак, текирең-таскак, шайбыр, жорго салуу).

Алма́з *м* алмаз (1. таза, накта углероддун башкача бир түрү болгон, башка минералдардан жана асыл таштардан жалтырактыгы жана катуулугу менен өзгөчөлөнгөн тунук, асыл таш, минерал; мунун белгилүү бир формада кырдалганы, кыр чыгарылганы – бриллиант; 2. ушул таштын курч бөлүкчөсү коюлган саптуу айнек кесүүчү аспап).

Алма́зн/ый, -ая, -ое алмаздуу, алмаздан жасалган, алмаз...; ~ **ые россияны** алмаз кендери; ~ **ое украшение** алмаздан жасалган кооз буюмдар, алмаз жасалгалар.

Алогі́зм *м книжн.* аллогизм, логикасыз ой (1. логиканын эрежелерине, талабына ылайык келбеген ой; логикага тескери, логикасыз баш аламан бир нерсе; 2. күлкү келтирген эффект түзүү (күлдүрүү) максатында логикалык байланыш атайылап бузулган стилистикалык ыкма).

Алогі́ческий, -ая, -ое *книжн.* то же, что алогі́чный.

Алогі́чность *ж книжн.* логикасыздык.

Алогі́чный, -ая, -ое (алогі́чен, -на, -но) *книжн.* логикага туура келбеген, логикалык эмес, логикасыз.

Ало́йный, -ая, -ое алоэден жасалган, алоэ...

Ало́э *ср нескл.* алоэ (тропикалык жана субтропикалык өлкөлөрдө өсүүчү чөп түркүмүнө кирген, медицинада дарылыкка колдонула турган узунча, сүйрүсүнөн келген калың жалбырактуу өсүмдүктүн аты).

Алта́йск/ий, -ая, -ое Алтай..., алтайлар..., алтайлык..., алтай...; ~ **ие языки** алтай тилдери.

Алта́йцы *мн. (ед. алта́ец м, алта́йка ж)* алтайлар, алтайлыктар (Алтай жергесинде жашаган калк).

Алта́рь *м* алтарь (1. маданияттын төмөнкү баскычында турган элдерде курмандык чалуу ырасмисин өткөрүүчү жай, орун, курмандык кылуучу жер; 2. чиркөөнүн жалпы имаратынан иконастас аркылуу бөлүнүп турган, төрүндө бийик столу (престолу) бар чыгыш жаккы бөлүгү); ◊ **возложіть**

(**принести**) **на алта́рь оте́чества (иску́ства, нау́ки, любви́ и т.п.)** *высок.* ата мекен (искусство, илим, сүйүү ж.б.) үчүн эч нерсени аябоо, жанын кыюу.

Алты́н *м* чака тыйын (орустарда үч тыйын ордуна колдонулган эски акча бирдиги); ◊ **ни алты́на** *уст.* чака тыйын да жок, эч нерсе жок.

Алфаві́т *м* 1. алфавит (белгилүү тартипте кабыл алынган тамгалардын жыйындысы); **латі́нский** ~ латин алфавити; **грече́ский** ~ грек алфавити; **ара́бский** ~ араб алфавити; 2. алфавит (тамгалардын алфавитте кабыл алынган тартиби); **написа́ть фами́лии по** ~ у фамилияларды алфавит боюнча, алфавит тартибинде жазуу; **поста́вить по** ~ у алфавит боюнча коюу; 3. **чего** алфавит тартибиндеги көрсөткүч, тизме; ~ **со́бственных имён** энчилүү аттардын көрсөткүчү, адам аттарынын көрсөткүчү, тизмеси.

Алфаві́тный, -ая, -ое алфавит тартибиндеги, алфавиттик, алфавит...; ~ **указа́тель** алфавит көрсөткүчү, алфавиттик көрсөткүч; ~ **поря́док** алфавит тартиби; ~ **спі́сок** алфавит тартибине салынган тизме, алфавиттик тизме.

Алхі́мик *м* алхимик, алхимия менен алек болуучу (иришүүчү) адам.

Алхі́мия *ж* алхимия (орто кылымдардагы жөнөкөй металлды алтынга айландыруунун, оору-дарттын бардык түрүн дарылоонун ж.б. укмуштай жолдорун ачып бергидей «философиялык таш» деп аталган нерсени издеп табууга багытталган, илимий химиядан мурда пайда болгон мистикалык илим).

Алчно *нареч.* ач көздүк менен, ач көздүк кылып, нысапсыздык менен, нысапсыздык кылып.

Алчность *ж* ач көздүк, нысапсыздык, дүнүйөкордук.

Алчный, -ая, -ое (алчен, -на, -но) 1. ач көз, нысапсыз, дүнүйөкор, сук, сугалак; 2. *уст.* опкок, соргок, тамаксоо, ачкорок; 3. *перен.* бир нерсеге өтө эле берилген, жантагынан жата калган, ынтаасын койгон, ыкластуу, кунттуу.

Ал/ый, -ая, -ое кызыл, ачык кызыл, кырмызы; ~ **ые розы** ачык кызыл розалар, кызыл роза гүлдөр; ~ **ая лэнта** кызыл лента, ачык кызыл лента.

Алы́ча *ж* алча (дарагы жана мөмөсү).

Альба́трос *м* альбатрос (узун тумшуктуу, канаттары да узун жана кууш келген сууда сүзүүчү ири деңиз кушу).

Альби́низм *м* альбинизм (организмдин белгилүү бир түрүндө нормалдуу пигментациянын, түстүн жоктугу).

Альби́нос *м* альбинос (альбинизм белгилери болгон адам, жаныбар же өсүмдүк).

Альбо́м *м* альбом; ~ **для рисо́вания** сүрөт

тартыла турган альбом, сүрөт альбому; ~ **видов Бишкека** Бишкек көрүнүштөрү альбому, Бишкектин көрүнүштөрүнөн турган альбом.

Альбомн/ый, -ая, -ое альбом үчүн ылайыкталган, альбомдук, альбом...; ~ **ая** бумага альбом кагазы, альбомдук кагаз, альбомго ылайыктуу кагаз; ~ **ый лист** альбомдун барагы, альбом барагы.

Альбумины *мн.* (*ед.* **альбумин** *м*) *биохим.* альбуминдер (сууда эрий турган жөнөкөй табигый белоктор тобу).

Альвеолы *мн.* (*ед.* **альвеола** *ж*) **анат. 1.** альвеолалар (дем алуу жана кан жүрүү жолдорунун акыркы тарамдары келүүчү өпкөнүн этинен пайда болгон ыйлаакчалар); **2.** альвеолалар (жаактын тиш дүмүрчөгү орногон уялары; тиш уялары).

Альвеолярн/ый, -ая, -ое альвеолалар..., ыйлаакчалардан турган; $\diamond$ **альвеолярные согласные лингв.** таңдайчыл үнсүздөр.

Альков *м* альков (бөлмөнүн дубалындагы кровать коюла турган оюк).

Альманах *м* альманах (белгилүү бир мезгилде эмес, ар кандай эле чыга берүүчү ар түрдүү авторлордун чыгармаларынан түзүлгөн көркөм-адабий, тарыхый, публицистикалык мүнөздөгү жыйнак).

Альманашный, -ая, -ое альманах...

Альпенштók *м* альпеншток (бийик тоолорго, аска-зоолорго, мөңгү-музга чыгууда колдонулуучу учунда шиш темири бар узун таяк).

Альпийск/ий, -ая, -ое Альпы..., бийик тоо..., альпы...; ~ **ие луга** альпы шалбаасы, тоо шалбаасы, бийик тоолордогу шалбаа; ~ **ая растительность** альпы өсүмдүктөрү, тоо өсүмдүктөрү, бийик тоолуу жердин өсүмдүктөрү; ~ **ая зона** альпы зонасы, тоо зонасы, бийик тоо зонасы.

Альпиниáда *ж* альпиниáда (альпинисттердин тоо чокуларына чогуу чыгышы).

Альпинизм *м* альпинизм.

Альпинист *м* альпинист.

Альпинистка *ж* альпинист аял.

Альпинистский, -ая, -ое альпинисттик, альпинисттер...; ~ **лагерь** альпинисттер лагери.

Альт *м* альт (**1.** аял же баланын жоон үнү; **2.** жоон үндүү ырчы; **3.** жоон регистрдеги кылдуу же үйлөмө музыка аспабы).

Альтернатива *ж* альтернатива (**1.** экиден же көптөн бирди тандап алуу мүмкүнчүлүгү; **2.** мындай мүмкүнчүлүктөрдүн ар бири).

Альтернативн/ый, -ая, -ое (альтернативен, -на, -но) альтернативалуу, альтернативалык (альтернатива бар, бирин тандап алууга мүмкүнчүлүк бар); ~ **ое решение** альтернативалуу чечим.

Альтимéтр *м* альтиметр (учуу бийиктигин өлчөөчү авиациялык прибор; бийиктикти өлчөөчү прибор).

Альтист *м* альтист (альтта ойноочу музыкант).

Альтистка *женск. к* альтист.

Альтруизм *м* альтруизм (өз пайдасын көздөбөй, башка бирөөлөр үчүн кам көрүүчүлүк, өз таламдарына кайыл болуп, башкаларга жакшылык кылууга даяр туруучулук; эгоизмдин карама-каршысы).

Альтруист *м* альтруист (өз ишинде альтруизмди колдонуучу адам).

Альтруистический, -ая, -ое альтруисттик, альтруизм принциптерине негизделген; ~ **поступок** альтруисттик иш (мамиле).

Альтруистичн/ый, -ая, -ое (альтруистичен, -на, -но) **альтруистический** менен барабар.

Альтруистка *женск. к* альтруист.

Альфа *ж* альфа (грек алфавитинин биринчи тамгасынын аталышы); $\diamond$ **альфа и омега** башы жана аягы, башталышы жана акыры; **от альфы до омеги** башынан аягына чейин, баштан аяк, бүтүн баары, эч нерсесин калтырбай.

Альфа-лучи *мн.* физ. альфа шоолалар, альфа-нурлар (гелий атомунун ядросунун — оң заряддагы альфа-бөлүкчөлөрдүн агымы, бул кээ бир заттардын радиоактивдүү бөлүнүүлөрүнөн пайда болот).

Альфа-распад *м физ.* альфа-бөлүнүү, альфа-чачыроо (атом ядросунун өзүнөн-өзү радиоактивдүү ажыроого учуроо процессинде альфа-бөлүкчөлөрдү бөлүп чыгарышы).

Альфа-частица *ж физ.* альфа-бөлүкчө (эки протон жана эки нейтрондон турган гелий атомунун ядросу).

Альянс *м* альянс, бирикме, биримдик (келишимдеги милдеттенмелерди негиз кылган бирикме).

Алюминиев/ый, -ая, -ое алюминийден жасалган, алюминий...; ~ **ая промышленность** алюминий өнөр жайы; ~ **ые сплавы** алюминий эритмелери; ~ **ая посуда** алюминий идиш; алюминийден жасалган идиш.

Алюминий *м* алюминий.

Аляповáто нареч. одоно, одуракай, көрксүз, эби-сыны жок.

Аляповáтость *ж* одонолук, көрксүздүк, сыны жоктук.

Аляповáтый, -ая, -ое (аляповат, -а, -о) одоно, одуракай, олдоксон жасалган, көрксүз, эби-сыны жок.

Амазóнка *ж уст.* амазонка (**1.** *всадница*) атка жүрүүгө, ат минүүгө ылайыкталган атайын костюм кийген атчан аял; **2.** *уст.* атчан жүрүүгө ылайыкталып, өзгөчө бычымда тигилген аялдардын узун көйнөгү).

Амальгама *ж 1.* амальгама (ар кандай

металл менен сымаптын эритиндиси же сымап аралаштырылган металл эритмеси); **2. перен.** амальгама (ар кандай аралашма, ар түрдүү нерселердин аралашмасы).

Амальгамировать *сов., несов. что* **1.** амальгама даярдоо, амальгама жасоо (сымап менен металлды аралаштыра эритүү, металлды сымапка салып эритүү); **2.** амальгамалоо, амальгама жабуу, амальгама каптоо; ~ **зеркала** күзгүлөрдү амальгамалоо.

Аманат *м уст. (зложник)* барымта, башы барымтага байланган адам.

Амба *ж нескл. в знач. сказ. груб. прост.* бүттү, жан таслим болду, жан берди, о дүйнө кетти, тыптыйпыл болду, күм-жам болду, соодасы бүттү; **ему** ~ ал күм-жам болду, анын соодасы бүттү.

Амбар *м* кампа; **хлебный** ~ дан сакталуучу кампа; **ссыпать зерно в** ~ кампага кызыл төгүү, кампага эгин төгүү.

Амбарный, -ая, -ое кампа...; ~ **ые помещения** кампа имараттары, кампа жай; ~ **ая моль** кампа күбөсү.

Амбици/я *ж* менменсингендик, тенсингендик, текеберчилик; **человек с ~ ей** менменсинген адам; **вломиться (удариться) в амбицию** ызалануу, ызаса батуу, ызаланып, ызасына чыдабай уруша кетүү.

Амбра *ж 1. спец.* амбра (атыр жыты көпкө таркабай тургандай касиетке жеткирүү үчүн парфюмерияда колдонулуучу кашалоттор бөлүп чыгарган мом түспөлдүү зат); **2. уст.** жыпар жыт, духи, атыр жыт.

Амбразура *ж* амбразура (**1. воен.** коргонуу курулуштарында жана броня башняларында замбирек, минемёт, пулемёт ж.б. куралдардан ок чыгарыла турган тешик; **2.** тамдагы терезе же эшик үчүн жасалган терең оюк).

Амброзия *ж* амброзия (байыркы грек мифологиясында: кудайлардын жаштык курагында жана сулуулук сымбатында түбөлүккө кармап туруучу, жыты жыпар аңкыган тамагы).

Амбулатория *ж* амбулатория (келген оорулуу адамдарды дарылоочу жана оорулууларга үйүнөн медициналык жардам көрсөтүүчү дарылоо мекемеси).

Амбулаторно нареч. амбулаторияда, амбулатория шартында, амбулаторияга барып; **лечить** ~ амбулаторияда, амбулатория шартында дарылоо; **лечиться** ~ амбулаторияда, амбулаторияга барып-келип дарылануу.

Амбулаторный, -ая, -ое амбулаториялык, амбулатория...; ~ **ый приём** амбулаторияда оорулууларды кабыл алуу; ~ **ый врач** амбулатория врачы; ~ **ое лечение** амбулаторияда дарылануу, амбулаторияга

барып-келип дарылануу, амбулаторияда дарылоо; ~ **ый больно́й** амбулаторияга келип дарылануучу оорулуу адам, дарылануу үчүн амбулаторияга келип-кетүүчү оору адам.

Амвон *м церк.* амвон (чиркөөдө алтарга кире бериште бийик көтөрүлгөн аянтча).

Амеба *ж зоол.* амеба.

Американизация *ж* америкалаштыруу.

Американизировать *сов., несов. кого-что* америкалаштыруу (кимдир бирөөнү, бир нерсени америкалык жашоо белгилерине, шартына ыкташтыруу, ык алдыруу, көнүктүрүү, ыңгайлаштыруу).

Американский, -ая, -ое Америка..., америкалык..., америкача...; ~ **материк** Америка материги; ~ **образ жизни** америкалыктарча жашоо образы, америкалыктарча жашоо жолу.

Америкánцы *мн. (ед. америкáнец м, америкáнка ж)* америкалыктар (Америка Кошмо Штаттарынын негизги калкы).

Аметист *м* аметист (кварцтын бир түрү болгон кызгылт көк же кызгылт көгүш түстөгү асыл таш).

Аметистов/ый, -ая, -ое аметисттен жасалган (иштелген), аметист...; ~ **ые прииски** аметист кендери; ~ **ые сёрьги** аметист сөйкө.

Аминокислóты *мн. (ед. аминокислóта ж)* аминокислоталар (жан-жаныбарлар жана өсүмдүктөр организмнин бардык белоктуу заттарынын курамында болуучу органикалык зат).

Ами́нь 1. частица омийин (дуба окуу, чокунуу, диний үгүт жүргүзүүнүн акырында айтылуучу сөз; анык, туура, чын деген маанини билдирет); **2. в знач. суц. аминь** *м разг.* бүттү, акыры, соңу.

Аммиак *м хим.* аммиак.

Аммиачн/ый, -ая, -ое 1. аммиак...; ~ **ый завод** аммиак заводу; **2.** аммиактуу, аммиагы бар, курамында аммиак болгон; ~ **ая селитра** аммиактуу селитра; ~ **ая вода** аммиактуу суу, аммиактын суудагы эритмеси.

Аммонáл *м хим.* аммонал (жарылгыч зат).

Аммониев/ый, -ая, -ое аммоний..., курамында аммонийи бар, аммонийлүү; ~ **ая селитра** аммонийлүү селитра.

Аммоний *м хим.* аммоний (азот менен водороддун кошулушунан келип чыккан атомдор тобу).

Амнистировать *сов., несов. кого* амнистиялоо, амнистия кылуу, мунапыз кылуу, амнистия боюнча күнөөнү кечүү, жазаны жеңилдетүү, бошотуу.

Амни́стия *ж* амнистия, кечирим, мунапыз.

Аморали́зм *м* аморализм, моралсыздык (моралды жана жүрүш-туруштун жалпы кабыл алынган нормасын тануу, нравалык принциптерден баш тартуу).

Аморальность *ж* аморалдык, моралсыздык, адепсиздик; ~ **поведения** жүрүш-турушунун бузулушу, жүрүш-туруштун адепсиздиги.

Аморальн/ый, -ая, -ое (аморален, -льна, льно) моралдуулуктан тайган, моралсыз, адепсиз; ~ **ый человек** адепсиз адам; ~ **ый поступок** адепсиз мамиле, адепсиз кылык-жорук, жаман иш; ~ **ое поведение** адепсиз жүрүш-туруш.

Амортизатор *м тех.* амортизатор; пружинный ~ пружиналуу амортизатор.

Амортизационн/ый, -ая, -ое амортизациялык, амортизация үчүн кызмат кылган, амортизациялоочу, амортизация...; ~ **ый срок** амортизация мөөнөтү; ~ **ые отчисления** амортизациялык чегерүү, амортизациясы үчүн чегерүү, амортизация үчүн бөлүнгөн же чегерилген каражат; ~ **ая пружина** амортизациялоочу, амортизация берүүчү пружина.

Амортизация *ж* амортизация (1. *эк., фин.* эскирүүнүн натыйжасында негизги фондулардын – курулуштардын, машиналардын, курал-шаймандардын- баалуулугунун бара-бара төмөндөп отурушу, ошондой эле буларды жаңылап алуу үчүн каражат топтоо максатында негизги фондулардын наркынын бара-бара иштеп чыгарылган продукцияга которулушу, көчүрүлүшү; 2. *тех.* урунуу, селкилдөө, булкуу, силкинүүлөрдүн күчүн азайтуу).

Амортизировать *сов., несов. что* 1. *эк., фин.* амортизация кылуу, амортизациялоо (амортизация өлчөмүн белгилөө, ага тиешелүү каражат бөлүү, чегерүү); 2. *тех.* амортизациялоо, урулуу күчүн азайтуу.

Аморфность *ж книжн.* аморфтуулук, аморфтуу абалда болуучулук, кристалл түрүнө ээ эместик, кристалдашпагандык.

Аморфн/ый, -ая, -ое (аморфен, -на, -но) 1. *хим., мин.* аморфтуу (кристалл формасына ээ эмес); ~ **ое вещество** аморфтуу зат; ~ **ый углерод** аморфтуу көмүртек; 2. *книжн.* аморфтук, формасыз; $\diamond$ **аморфные языки лингв.** аморфтук тилдер, аморф тилдер (аффикстери болбогон, аффикстер боюнча өзгөргөн тилдер).

Ампёр *м* ампер (электр тогунун күчүн өлчөө бирдиги).

Амперметр *м* амперметр (электр тогунун күчүн өлчөөчү прибор, аспап).

Ампир *м иск.* амфир (XVIII кылымдын акыры – XIX кылымдын башында Францияда, негизинен архитектура жана прикладдык искусстводо пайда болгон көркөм стиль).

Амплитуда *ж физ.* амплитуда (термелген, чайпалган нерсенин тең салмактыгы абалынан мүмкүн болгонунча жантаюусу, термелүү арымы); ~ **колебаний маятника** маятниктин термелүү амплитудасы.

Амплификация *ж лит.* амплификация (бир түрдөгү аныктооч сөздөрдү, салыштырууларды ж.б. жыш колдонуу менен элестүүлүктү, таасирдүүлүктү арттыра турган стилистикалык ыкма).

Амплуа *ср нескл.* 1. амплуа (өз мүнөз, тибине түспөлдөш же бир ыңгайдагы ролдорду ойноого актердун ык, багыт алышы, жатыгышы, үйрөнүүсү); **у него** ~ **комик** анда комиктин амплуасы бар, анын амплуасы комик, ал амплуасы боюнча комик; ал жаратылышынан эле комик; 2. *перен.* амплуа, кылган, аткарган кесип-кызматы, ал-абал, жай-жүйө; **это его** ~ бул анын көнүмүш иши, бул ага ылайык иш.

Ампула *ж* ампула (1. аз өлчөмдөгү дары, сыворотка ж.б. стерилизацияланган, тазартылган абалда сактоо үчүн эч бир жылчыгы жок кылып бүтөлгөн идиш; ~ **с ядом** уу салынган ампула; 2. *анат.* түрдүү органдардын түтүк түспөлдүү шишимек тарткан бөлүгү).

Ампутационный, -ая, -ое ампутация..., ампутация кылууда колдонулуучу.

Ампутация *ж* ампутация, кесип таштоо (бут, колду жана төштөгү бездердин бир бөлүгүн же бүт эле кесип, алып таштоого багытталган хирургиялык операция); ~ **ноги** бутту ампутациялоо; бутту кесип таштоо.

Ампутировать *сов., несов. что* ампутациялоо; ~ **раненую руку** жаралуу колду ампутациялоо, кесип таштоо.

Амулет *м* тумар; ~ **любви** сүйүү тумары.

Амунция *ж уст.* амуниция, аскерлерге тиешелүү керек-жарактар (кийим жана куралдан башкасы).

Амур *м I миф.* Амур (антика мифологиясында: көбүнчө жаасы бар канаттуу бала түспөлүндө сүрөттөлгөн сүйүү кудайы); 2. *мн.* **амуры** *прост. уст.* ашыктык, ойноштук, сүйүү, махабат окуялары, ашыктык иштер, ашыктык арзуу менен байланышкан иштер; **запутаться в ~ ах** ашыктык ышкысына батуу, сүйүү, махабат отуна күйүү, сүйүүгө чалдыгуу.

Амурничать *несов. прост. уст.* сүйүү иштери менен алпурушуу, ашыктык мамиледе болуу, ойноштук кылуу, махабат отун тутантуу.

Амурн/ый, -ая, -ое *прост. уст. шутол.* сүйүү..., махабат...; ~ **ое письмо** махабат каты; ~ **ые делишки** махабат, сүйүү, иштери, ашыктык окуясы.

Амфибия *ж* амфибия (1. *зоол.* кургакта да, сууда да жашоочу жаныбырлар; 2. *бот.* кургакта да, сууда да өсө бере турган өсүмдүктөр; 3. кургак жерде да, сууда да, жүрүүгө ыңгайлашкан автомобиль, танк ж.б.).

Амфибрахий *м лит.* амфибрахий (силлаботоникалык ыр түзүлүшүндөгү басым экинчи муунда болгон үч муундуу стопа).

Амфитеатр *м* амфитеатр (**1.** байыркы Грецияда жана Римде: көрүүчүлөрдүн орундары аренаны айланта же жарым айлантылып, тепкичтерине улам көтөрүлө жайгаштырылган, тегерек чети, үстү ачык, көпчүлүк оюн-тамаша көрө турган курулуш; **2.** азыркы театрларда: көрүү залындагы тепкичтенип, улам бийиктеп кеткен партерден кийинки катар орундуктар жана залдын ошол орундуктар турган бөлүгү; **3.** *в знач. нареч.* амфитеатром жарым айлана түрүндө бийиктеген, көтөрүлгөн).

Амфора *ж* амфора (ичке моюн, кош кулактуу, түп жагы кууш тарткан чоң идиш).

Ан прост. I. союз противит. көрсө, чындыгында, бирок; **позвонил бы, ан телефон не рабóтает** телефон чалар элем, бирок телефон иштебейт; **я думал, ты его забыл, ан, видно, нет** сен аны унутуп койдун го деп ойлодум эле, көрсө унутпапсың; **2. частица** жок, ай, деги эле, кантсе да, **ан нет, не выйdet по-твóему** жок, ай, сен айткандай болбойт.

Анабиоз *м биол.* анабиоз (айрым тирүү жандарда ылайыкташуу, ыңгайлашуу кубулушу, бул мындан – организмдин жашоо аракетинин убактылуу токтолушунан жана ыңгайлашуу шарт болгон учурда анын кайра жанданып, жашоосун улантышынан көрүнөт).

Анаграммa *ж лит.* анаграмма (сөздөгү тамгалардын орун алмаштырып коюу менен жаңы сөз жасоо, мис., сон-нос, лето-телo).

Анакóнда *ж* анаконда (удава түркүмүндөгү эң чоң жылан, бул Бразилияда жана Гвианада болот).

Анакреонти́ческ/ий, -ая, -ое лит. анакреонтикалык (ашыктык, турмуш шаттыгын көтөрө чалып ырдоочу) ~ **ая поэзия** анакреонтикалык поэзия; ~ **ие óды** анакреонтикалык одалар.

Ана́лиз *м* **1.** анализ (бүтүндү курамдык бөлүктөргө ажыратып көрсөтө турган илимий изилдөө методу; синтездин карама-каршысы); анализ, талдоо, текшерип, карап чыгуу; ~ **худóжественного произведéния** көркөм чыгарманы талдоо, көркөм чыгарма анализи; **3.** анализ, текшерүү (кандайдыр бир заттардын курамын, касиетин аныктоо); **химический** ~ химиялык анализ; ~ **крóви** кандын анализи, канды анализ кылуу, текшерүү; **ка́чественный** ~ сапатын анализдөө, талдоо, сапаттык анализ, $\diamond$ **математи́ческий ана́лиз** математикалык анализ (жогорку математиканын бир бөлүгү).

Анализа́тор *м* **1.** анализатор (анализ жүргүзүүчү аспап, прибор; ~ **га́за** газ анализатору; **2. физиол.** анализатор (сырткы жана ички чөйрөдөн адамдын жана жаныбарлардын организми кабыл алган

дүүлүгүүлөрдү, таасирлерди анализ кылуучу нерв системалары – сезүү органдары, сезүү органдары менен катышта болгон мээнин бир бөлүгү, жана буларды байланыштырып турган нерв жолдору); ~ **зрéния** көрүү анализатору.

Анализи́рование *ср по знач. гл. анализи́ровать.*

Анализи́ровать *сов., несов. что* анализдөө, анализ кылуу, анализ жасоо, талдоо, талдоо жүргүзүү.

Анали́тик *м* **1.** аналитик (ар кандай, ар түрдүү анализдерди жасоочу адис); **2.** аналитик (айлана-чөйрөнү, өзүнүн сезимтуйгусун, башынан өткөргөндөрүн, кылган ишин, бирөөгө жасаган мамилесин ж.б. акылга салып өлчөп-талдоого кунтун көбүрөк койгон, ушул жагынан ынтаасы күчтүү адам).

Аналитическ/ий, -ая, -ое **1.** аналитикалык, анализге негизделген; ~ **ий ме́тод** аналитикалык метод, анализдөө методу, **2.** аналитикалык, анализдөөгө жөндөмдүү; ~ **ий ум** аналитикалык акыл, анализдөө жөндөмү күчтүү акыл; **3.** аналитикалык, анализ үчүн кызмат кыла турган, анализ үчүн керектелүүчү; ~ **ие весы́** анализ үчүн керек кылынуучу тараза $\diamond$ **аналити́ческая геометрия** аналитикалык геометрия (алгебра жана анализ методдору менен геометриялык изилдөөлөрдү жүргүзүүчү математиканын бир бөлүгү); **аналити́ческая химия** (заттардын химиялык курамын (составын) изилдөө методдору жөнүндөгү илим); **аналитические языки** аналитикалык тилдер (сүйлөмдөгү сөздөр өз ара сөздөрдүн формалары аркылуу эмес, сөздөрдүн орун тартиби, кызматчы сөздөр, интонация ж.б. аркылуу байланыша турган тилдер).

Ана́лог *м книжн.* аналог, окшоштук, окшош (нерсе).

Аналоги́ческий, -ая, -ое **1.** аналогияга негизделген, аналогия...., ~ **ме́тод** аналогия методу; **2. уст. то же, что аналогичный.**

Аналогично нареч. окшош, сыяктуу, түспөлдүү, түспөлдөш, сынары, турпатташ; ~ **э́тому** ушу түспөлдөш, ушу сыяктуу.

Аналогичность *ж* окшоштук, түспөлдөштүк, турпатташтык, бирдейлик.

Аналогичн/ый, -ая, -ое (аналогичен, -на, -но) окшош, бирдей, түспөлдөш, сыяктуу, өңдүү; ~ **ое решéние** окшош чечим, ушул сыяктуу чечим; ~ **ое явлéние** окшош, түспөлдөш кубулуш.

Аналоги́я/я *ж* **1.** аналогия, окшоштук, түспөлдөштүк; **по́лная** ~ **я** толук аналогия, толук окшоштук, **по** ~ **и** окшоштугу боюнча, окшоштугуна карай, окшоштугу негизинде, окшоштуруп, аналогия боюнча; **провести** ~ **ю** аналогия жүргүзүү, окшоштуруу,

түспөлдөштүрүү; **2. лог.** аналогия (эки нерсенин, кубулуштун кайсы бир жагынан окшоштугу; түспөлдөштүгүнө негиздеп, булар башка жактары боюнча да окшошуп калат деген жыйынтык чыгарыла турган ой жоруу, корутундулоо формасы); **метод** ~ **и** аналогия методу; **исторические** ~ **и** тарыхый аналогия; **при помощи** ~ **и** аналогиянын жардамы менен, аналогиянын аркасы менен.

Аналой *м церк.* аналой (дин китептери, икона жана чиркөөдө керектелүүчү башка буюм-тайымдар коюла турган бийик, үстү жантайма стол).

Анальгезия *ж спец. то же, что анальгизия.*

Анальгин *м* анальгин (оору сезимин басаңдатуучу, ооруну сездирбей коюучу, көтөрүңкү температураны, ысытманы төмөндөтүүчү жана сезгенүүлөргө каршы колдонулуучу дарынын бир түрү).

Анальгия *ж спец.* анальгия (ооруну, ооруксунууну тубаса сезбөөчүлүк, ооруну туюу сезиминин баштатан жоктугу).

Анальн/ый, -ая, -ое *анат.* арткы тешик...; ~ **о** **отверстие** арткы тешик, жоон ичегинин сыртка чыккан тешиги; заңды сыртка бөлүп чыгаруучу канал.

Анамнез *м мед.* анамнез (оорулуу адамдын өзүнөн жана анын жакындарынан ооруганга чейинки, илдетке кабылуудан мурдагы шарт, жагдай дарттын өнүгүшү тууралуу алынган маалымат).

Ананас *м* ананас (тропикалык өсүмдүк жана анын сүйрүрөөк, тоголок тарткан жыттуу, ширелүү мөмөсү).

Ананасн/ый, -ая, -ое ананастан жасалган, ананас ...; ~ **о** **варенье** ананас вареньеси; ~ **ые консервы** ананас консервасы.

Ананасовый, -ая, -ое *то же, что ананасный.*

Анапест *м лит.* анапест (силлабо-тоникалык ыр түзүлүшүндөгү басым эң кийинки муунга түшкөн үч муундуу стопа).

Анархизм *м* анархизм **1.** мамлекеттик бийликти, уюшулган саясий күрөштү танган, инсандын чексиз эркиндигин жактаган саясий-коомдук агым; **2.** коомдо алынган жүрүш-туруштун нормаларын сактоодон, кандайдыр бир милдеттерди аткаруудан баш тартуу;

Анархист *м* анархист, анархизмди жактоочу.

Анархистика *женск. к* анархист.

Анархистск/ий, -ая, -ое анархисттик, анархисттерге мүнөздүү болгон, анархисттер.....; ~ **а** **организация** анархисттик уюм, анархисттер уюму; ~ **ие взгляды** анархисттик көз караш.

Анархическ/ий, -ая, -ое анархизмге, анархияга мүнөздүү, анархиялык; ~ **о** **течение** анархиялык агым.

Анархичность *ж* анархиялуулук, тартипсиздик, баш аламандык, плансыздык, иретсиздик.

Анархичный, -ая, -ое (анархичен, -на, -но) анархиялуу, тартипсиз, баш аламан, иретсиз.

Анархия *ж 1.* анархия, мамлекеттик бийликтин, башкаруу органдардын, мыйзамдардын алсыздыгынан чыккан баш аламандык коомдук абал; **2.** анархия (ар кандай бийликти, мамлекетти тануу); **3.** анархия, тартипсиздик, иретсиздик, баш аламандык; ~ **производства** өндүрүш анархиясы (өндүрүштү иштеп чыгаруудагы плансыздык, иретсиздик, баш аламандык); **4. перен. разг.** анархия, бейбаштык, тартипсиздик, ээнбаштык.

Анархо-синдикализм *м* анархо-синдикализм (анархизмдин идеологиялык жана саясий таасиринде болгон агым).

Анархо-синдикалист *м* анархо-синдикалист, анархо-синдикализмди жактоочу.

Анархо-синдикалистск/ий, -ая, -ое анархо-синдикалист духундагы, анархо-синдикалисттик; ~ **о** **течение** анархо-синдикалисттик агым.

Анархотерроризм *м* анархотерроризм (анархисттер арасында террорду негиз кылып алган агым).

Анархотеррорист *м* анархотеррорист, анархотерроризмдин тарапкери.

Анатом *м* анатом, анатомия боюнча адис.

Анатомирование *ср по знач. гл. анатомировать.*

Анатомировать *сов., несов. что* анатомдоо, союп, бөлүп, ичин ачып ажыратып көрүү, текшерүү.

Анатомический, -ая, -ое 1. анатомиялык, анатомия...; ~ **кабинет** анатомия кабинети, анатомиялык кабинет; ~ **атлас** анатомиялык атлас; **2.** өлүктү союучу, ачып көрүүчү; **♦ анатомический театр** өлүктү союп, ачып көрө турган атайын бөлмө.

Анатомичка *ж прост. то же, что анатомический театр.*

Анатомия *ж* анатомия (**1.** тирүү организмдердин формасы жана түзүлүшү жөнүндөгү илим; ~ **животных** жаныбарлар анатомиясы; ~ **растений** өсүмдүктөр анатомиясы; **2.** тирүү организмдин же анын органдарынын түзүлүшү; ~ **глаза** көздүн анатомиясы).

Анафема *ж 1. церк.* анафема (динден чыгаруу, наалаты кылуу); **2. прост. bran.** наалаты, каргыш тийгир, кудайдын каары; **♦ предать анафеме** наалат айтуу, кармап-шилөө.

Анафемский, -ая, -ое *прост.* наалат алгыр,

каргыш тийгир, наалаттуу, каргыштуу; ~ **вѣтер** каргыш тийгир шамал.

Ана́фора *ж лит.* анафора (удаа же катар жайгашкан саптардын, строфалардын, фразалардын башында бир эле сөздүн, сүйлөмдүн, тыбыштын кайталанып келишине негизделген стилистикалык ыкма; бирдей башталма).

Анахронізм *м* анахронизм (1. бир доордо болгон окуя же кубулушту экинчи доорго ыйгаруу менен хронологиялык так эместикке жол берүү; 2. азыркы күндүн шартына туура келбеген, эскирген көрүнүш, түшүнүк, ой-пикир ж.б.; эскинин саркындысы, калдыгы).

Анахроніческий, -ая, -ое анахронизм болгон, хронология жагынан ката, хронологияга туура келбеген; 2. *то же, что анахроничный.*

Анахронічний, -ая, -ое (анахронічен, -на, -но) өз учуруна, өз мезгилине туура келбеген; эскиге тиешелүү, эски.

Анаэробн/ый -ая, -ое биол. 1. анаэроб (кислород болбогон шартта жашай алуучу); ~ **ые бактеріи** анаэроб бактериялары; 2. анаэробдор аркылуу жүзөгө келген, анаэробдор таратуучу; ~ **ая инфе́кция** анаэробдор таратуучу инфекция.

Анаэро́бы *мн. (ед. анаэро́б м) биол.* анаэробдор, анаэроб организмдери (кычкылтек болгон шартта жашап, өркүндөй алуучу организмдер).

Ангажеме́нт *м уст.* ангажемент (артисттерди келишим боюнча белгилүү мөөнөткө иштөөгө чакыруу); **получи́ть** ~ ангажемент алуу.

Ангажи́ровать *сов., несов. кого-что уст.* 1. ангажемент жиберип чакыруу, ангажемент менен чакыруу; 2. бийге чакыруу.

Анга́р *м* ангар (самолёт, вертолётторду ж.б. киргизип коюу, техникалык жактан тейлөө, ремонттоо үчүн ылайыкталган атайын курулуш жай).

Анга́рн/ый, -ая, -ое ангар...; ~ **ое иму́щество** ангар буюмдары, мүлктөрү.

А́нгел *м* 1. периште; 2. *уст.* жакшы көргөн адамга, көбүнчө аялдарга карата эркетип айтылган сөз; ~ **мой!** периштем, жаным!; 3. *перен. уст. чего* мыкты сапат, касиетке ээ нерсе, идеал; ~ **красоты́** сулуулук периштеси, кынтыксыз сулуулук; ♠ **де́нь а́нгела** *уст.* ат коюу күнү (үлпөтү); **поздра́вить с днём а́нгела** ат коюу күнү менен куттуктоо.

А́нгельск/ий, -ая, -ое 1. периште...; 2. *перен. разг.* жоош, момун, назик, сылык, кайрымдуу, жагымдуу; ~ **ий голосо́к** жагымдуу назик үн; ~ **ий ха́рактер** периштелердей сылык мүнөз; ~ **ое терпéние** назик сабырдуулук, периштелердей токтоолук; ~ **ая**

улы́бка жайдары, мээримдүү күлкү (жылмаюу).

Ангидри́д *м хим.* ангидрид (кандайдыр бир элементтин кычкылтек менен химиялык бирикмеси – окисел, буга суу кошулганда кислота алынат).

Ангидри́д *м* ангидрит (суу кошулганда гипс болуучу минерал – күкүрт кычкыл кальций; майда буюм-терим жасоодо колдонулуучу, көгүш же саргыч түстөгү таш).

А́нгина *ж* ангина (тамак оорунун бир түрү).

А́нглийск/ий, -ая, -ое англис...; ~ **ий язы́к** англис тили; ~ **ая литерату́ра** англис адабияты; ♠ **а́нглийская боле́знь** *уст. то же, что рахит.*

А́нглика́нск/ий, -ая, -ое англикан... (протестант дининин Англияда басымдуу болгон түрүнө тиешелүү); ~ **ая це́рковь** англикан чиркөөсү.

А́нглици́зм *м* англицизм (англис тилинен өздөштүрүлгөн сөз же сөз түрмөгү).

А́нглича́не *мн. (ед. англича́нин м, англича́нка ж)* англичандар (Улуу Британиянын негизги калкы).

А́нглома́н *м* англоман (англичандар, Англияга тиешелүү нерселердин бардыгына ышкылуу болгон, ышкысы түшкөн адам).

А́нглофи́л *м* англофил (англичандарга, Англияга таандык бардык нерселерди жактоочу, жолдоочу адам).

А́нглофо́б *м* англофоб (англичандарга, Англияга таандык бардык нерселерге каршы туруучу, жек көрүүчү адам).

А́нго́рский -ая, -ое ангоралык, ангора...; (Ангора – Турциянын борбору Анкаранын мурдагы аты); ♠ **а́нго́рская ко́шка** ангора мышыгы; **а́нго́рская ко́за** ангора эчкиси; **а́нго́рский кро́лик** ангора коёну (мышык, эчки, коёндун узун уяң, жумшак жүндүү өзгөчө тукумдары).

А́нда́те *муз.* андате (1. *нареч.* жай салмактуу – музыка чыгармасынын аткарылуу темпи жөнүндө; 2. *ср нескл.* жай салмактуу темптеги музыка чыгармасы же анын бир бөлүгү).

А́некто́т *м* 1. анекдот; **рассказа́ть** ~ анекдот айтуу, анекдот айтып берүү; 2. *перен. разг.* анекдот, кызык окуя, тамаша, өзгөчө таң каларлык иш.

А́некто́тиче́ский -ая, -ое 1. анекдоттук, анекдот...; ~ **ий расказа́з** анекдот аңгеме; 2. анекдоттук, анекдот сыяктанган, адам ишенбей тургандай, күлкүлүү; ~ **ий случа́й** анекдоттук (күлкүлүү) окуя; ~ **ое происше́ствие** адам ишенбей турган иш (окуя).

А́некто́тиче́ский -ая, -ое анекдотичен, -на, -но) *то же, что анекто́тиче́ский* 2.

А́немиче́ск/ий -ая, -ое анемия..., анемиялык; ~ **ое состоя́ние** анемиялык абал, аз

кандуулук; ~ **ий вид** анемиялык кебете, түспөл (кер сары түр).

Анемия *ж* анемия, аз кандуулук, каны аздык.

Анемомётр *м* анемометр (абанын жылышын, жел, шамалдын ылдамдыгын өлчөөчү прибор).

Анероид *м* анероид (барометрдин бир түрү).

Анестезиолог *м* анестезиолог, анестезия жасоочу врач; анестезиология боюнча адис.

Анестезиология *ж* анестезиология (анестезия маселелери менен иш алып баруучу медицинанын бир бөлүмү).

Анестезировать *сов., несов. что мед.* анестезиялоо, ооруксуздандыруу, ооруну сезбей турган кылуу; ~ **операционное поле** операция жасалуучу жерди, анын тегерек-четин оорубай тургандай кылуу.

Анестезирующ/ий, -ая, -ее мед. 1. *прич. от анестезировать*; 2. *прил.* анестезиялоочу, ооруганды сездирбей коюучу, этти өлтүрүүчү; ~ **ие средства** анестезиялоочу каражаттар; ~ **ее вещество** анестезиялоочу (ооруган жерди сездирбей коюучу) зат.

Анестезия *ж мед.* анестезия (1. ооруган жердин туюу сезиминен ажыратылышы, ооруну туюу сезиминин начарлашы, сезбөөчүлүктүн пайда болушу; анестезиялоочу каражаттарды, дары-дармекти колдонуу менен ооруган жерди сездирбей коюу, ооруксунтпай коюу; **общая** ~ жалпы анестезия; эч нерсени сезбеген абалга келтирүү; **местная** ~ дененин ооруган жерин анестезиялоо (бир жерди гана анестезия кылуу, дененин белгилүү бир жеринин ооруганын сездирбей коюу).

Анилин *м* анилин (негизинен боёктун, боёочу заттардын ар кандай түрлөрүн даярдоодо колдонула турган органикалык бирикме, майлуу, майланышкан суюктук).

Анилинов/ый -ая, -ое анилиндүү, анилин...; ~ **ый завод** анилин заводу; ~ **ые красители** анилин боёктору, анилиндүү боёктор; ~ **ая соль** курамында анилин бар туз, анилиндүү туз.

Анималист *м* анималист (өз чыгармаларында негизинен айбандардын, жан-жаныбарлардын сүрөтүн тартуучу, келбетин түшүрүүчү сүрөтчү же скульптор).

Анималистическ/ий, -ая, -ое анималисттик (айбандардын, жан-жаныбарлардын сүрөтүн тартууга, тулку-турпатын түшүрүүгө тиешелүү, ~ **ая живопись** анималисттик живопись; **ий жанр** анималисттик жанр).

Анимизм *м* анимизм (илим өнүгө элек мезгилде байыркы элдерге таандык ар бир нерсенин жаны, духу бар деген түшүнүк).

Анимистический, -ая, -ое анимисттик, анимизмге негизделген; ~ **ое мировоззрение** анимисттик көз караш.

Анис *м* анис (1. эфир майы чыгуучу өсүмдүк жана анын жыттуу, жагымдуу таттуу даамы бар даны, уругу; 2. алманын бир сорту).

Анисовка *ж* 1. анис арагы, анисовка (анис өсүмдүгүнүн даны кошулуп чыланган же анис ширеси кошулган арак); 2. *то же, что анис* 2.

Анисов/ый -ая, -ое анистин данынан даярдалган, анистүү, анис...; ~ **ые зёрна** анис даны; ~ **ое масло** анис майы.

Анкер *м* анкер (1. саат механизминин бир калыпта жүрүшүн камсыз кыла турган бөлүгү, тетиги; 2. курулуштун жана машинанын бөлүктөрүн бекитүүчү, карматуучу тетик).

Анкери/ый, -ая, -ое 1. анкерлүү, анкер...; **часы на ~ ом ходу** анкерлүү саат; 2. анкерлүү, анкер... (фундаментке, стенага мыктап бекитүүдө колдонула турган); ~ **ый болт** анкер болту; ~ **ый механизм** анкерлүү механизм.

Анкёт/а *ж* анкета (1. белгилүү бир маалыматтар алуу үчүн суроолор жазылган кагаз, баракча; **заполнить** ~ у анкета толтуруу; 2. белгилүү суроолорго жооп алуу менен маалыматтар топтоо; **провести** ~ у анкета жүргүзүү, анкета жолу менен маалымат алуу).

Анкётн/ый -ая, -ое анкеттик, анкета...; ~ **ый лист** анкета баракчасы; ~ **ые сведения** анкеттик маалыматтар, анкета маалыматтары.

Анналы *мн.* анналы (байыркы римдиктерде, египеттиктерде, перстерде ж.б. элдерде жыл-жылы менен жазылган маанилүү, орчундуу окуялар; летопись); **в анналах истории** *высок.* тарых барактарында.

Аннексионист *м* аннексионист, аннексияны жактоочу адам, баскынчы, басып алуучу.

Аннексионистск/ий, -ая, -ое аннексияга, баскынчылыкка негизделген, аннексия...; баскынчылык...; ~ **ая политика** аннексия саясаты.

Аннексировать *сов., несов. что* аннексиялоо, басып алуу, тартып алуу.

Аннексия *ж* аннексия, басып алуу, тартып алуу, баскынчылык кылуу (бир өлкөнү же анын бир бөлүгүн тартып алуу, басып алуу, күч менен өзүнө кошуп алуу).

Аннотация *ж* аннотация (китеп, макала ж.б. кыскача мүнөздөмөсү, адатта камтылган маселелердин өтө орчундуулары саналып, мазмуну айтылат, кээде ишке жалпы баа берилет).

Аннотировать *сов., несов. что* аннотациялоо, аннотация жазуу, аннотация түзүү.

Аннулирование *ср по знач. гл. аннулировать.*

Аннулировать *сов., несов. что* жокко чыгаруу, жараксыз кылуу, жараксыз деп табуу, жараксыз деп жарыялоо; ~ **договор** келишимди жокко чыгаруу.

Ано́д *м* анод (оң заряддалган электрод, катоддун карама-каршысы).

Аноди́ровать *сов., несов. что* аноддоо (металлдын бетин электролиз жолу менен металл кычкылына жалатуу); **часы́ с ~ нным ко́рпусом** корпусу аноддолгон саат.

Ано́дный, -ая, -ое анодго таандык, аноддук; **ано́дная бата́рея** аноддук батарея.

Анома́лия *ж* аномалия (кадыресе нормадан пайдалануу, четтөө); **магнитная анома́лия** магниттик аномалия (ушул орунда жер магнетизминин кадыресе кубулуштарынан четтөө, бул – жерде магниттик кендердин көп болушу менен шартталат).

Анома́льный, -ая, -ое аномалияга т.; аномалиялык; **анома́льное состоя́ние** аномалиялык абал.

Анони́м *м* аноним (өз атын жашыруучу автор же кат жазган адам).

Анони́мка *ж разг.* анонимдүү кат, тоголок кат (автору жазылбаган кат).

Анони́мный, -ая, -ое анонимдүү, тоголок, туюк (автордун аты жазылбаган); **ано́нимное пи́сьмо** анонимдүү кат, тоголок кат.

Ано́нс *м* анонс (боло турган спектакль, лекция ж.б. жөнүндө алдын-ала жарыялоо).

Анонси́ровать *сов. и несов. что* анонстоо, жарыялоо.

Анорма́льный, -ая, -ое нормалсыз, нормалдуу эмес (жалпы нормадан четке чыгып кеткен); **анорма́льное явлéние** нормалсыз кубулуш.

Анофе́лес *м зоол.* анофелес (безгек чиркейи).

Ансáмблевый, -ая, -ое ансамблге т.; ансамлдик.

Ансáмбль *м* ансамбль (1. драмалык, музыкалык ж.б. чыгармаларды аткаруудагы көркөм биримдик, шайкештик; 2. көркөм чыгармачылыктын аткаруучулар коллективи, ошондой эле аткаруучулар курамы; ~ **пéсни и пля́ски** ыр, бий ансамбли; 3. кандайдыр бир бүтүндү түзүп турган имараттардын, курулуштардын комплексинин келишимдүүлүгү, биримдиги бузулбай келишимдүү болуп турушу; **архитектóрный** ~ архитектура ансамбли, архитектуралык ансамбль).

Антагонизм *м* антагонизм, карама-каршылык, келишпес карама-каршылык (карама-каршы күчтөрдүн, тенденциялардын айыгышкан күрөшү менен мүнөздөлгөн келишпес карама-каршылык).

Антагонист *м* 1. антагонист, келишпес душмандар; 2. *мн.* антагонисты *биол.* антагонисттер (аткарган милдети (функциясы) жана ич ара таасирлери жагынан бири-бирине карама-каршы келген органдар же заттар).

Антагонистический, -ая, -ое антагонисттик, ымалага келбей турган, келишпес душмандыкта болгон, карама-каршы, бири-бирине тескери; ~ **противорéчия** антагонисттик карама-каршылык; ~ **ие интересы** антагонисттик кызыкчылыктар.

Антагонистичный, -ая, -ое (антагонистичен, -на, -но) *то же, что антагонистический*.

Анта́нта *ж ист.* Антанта (капиталисттик мамлекеттер ортосунда түзүлгөн ар түрдүү блоктордун жалпы наамы).

Анта́рктика *ж* Антарктика (жер шарынын түштүк уюлу).

Анта́рктический, -ая, -ое антарктикалык. Антарктика...; ~ **ий мате́рик** Антарктика материги; ~ **ая экспеди́ция** Антарктика экспедициясы.

Анте́нна *ж* антенна; **приёмная** ~ кабыл алуучу антенна; **телевизионная** ~ телевизиондук антенна; **передающая** ~ алып берүүчү антенна.

Анте́нн/ый, -ая, -ое антенналык, антенна...; ~ **ое обо́рудование** антенналык жабдуулар.

Анти... *приставка антидемократический, антигума́нный, антихудóжественный, антисанита́рный* сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Антиалкого́льн/ый, -ая, -ое алкогольго, алкогольизмге каршы, ичкиликке каршы, ичип кетүүчүлүккө каршы; ~ **ые сре́дства** алкогольго каршы чаралар (дарылар), ичкиликке, ичип кетүүчүлүккө каршы чаралар, дары-дармектер.

Антибио́тики *мн. (ед. антибио́тик м)* антибиотиктер (ооруну жаратуучу, козгоочу микроорганизмдерди жок кыла турган, алардын өсүп-өнүгүшүн токтото турган биологиялык заттар).

Антивеще́ство *ср физ.* антизат (анти-бөлүкчөлөрдөн турган материя).

Антиви́рус *м* 1. антивирус (антибиотиктин бир түрү). 2. компьютердик программа.

Антивоéнный, -ая, -ое согушка каршы, согушка каршы багытталган; ~ **конгрéсс** согушка каршы конгресс.

Антиге́ны *мн. (ед. антиге́н м)* антигендер (организмге бөтөнчө таасир көрсөтүүчү жогорку молекулалуу заттар).

Антигосуда́рственный, -ая, -ое мамлекетке каршы, антимамамлекеттик, мамлекетке каршы багытталган.

Антидемократический, -ая, -ое антидемократиялык, демократияга каршы, элдин таламдарына, кызыкчылыгына каршы.

Антидиалекти́ческий, -ая, -ое диалектикага каршы, диалектиканын принцибине каршы келген, диалектикага каршы багытталган, диалектикага туура келбей турган, антидиалектикалык.

Антиисторический, -ая, -ое тарыхка, тарыхый принциптерге карама-каршы;

Антиквар, антикварий *м* антиквар, антикварий (1. кымбат баалуу эски китептерди жана буюмдарды таасын биле турган жана буларды топтоп, жыйнап жүргөн адам; 2. антиквар буюмдар менен соода кылуучу, антиквар буюмдарды сатуучу адам).

Антиквариат *м* антиквариат (сейрек учуроочу эски, байыркы баалуу буюмдар, сүрөттөр жана китептер).

Антикварн/ый, -ая, -ое 1. антиквардык, байыркы, кымбат баалуу; ~ **ая ваза** антиквардык ваза; 2. антиквардык, антиквардык нерселер сатыла турган; ~ **ый магазин** антиквар дүкөнү.

Антиклерикальный, -ая, -ое клерикализмге каршы, клерикализмге каршы багытталган.

Антиколониализм *м* антиколониализм, колониализмге каршы саясат.

Антикоммунизм *м* антикоммунизм (коммунизмдин теориясына жана практикасына каршы багытталган идеология жана саясат).

Антикоммунистический, -ая, -ое антикоммунисттик, коммунизмге каршы.

Антилопы *мн.* (*ед.* **антилопа ж**) антилопалар, кийиктер (ача туяктуу кепшөөчү жаныбарлардын – элик, жейрен, бөкөн ж.б. чоң тобунун жалпы аты).

Антимилитаризм *м* антимилитаризм (милитаризмге жана согуш саясатына каршы багытталган эл аралык массалык кыймыл).

Антимилитарист *м* антимилитарист, антимилитаризм тарабындагы, милитаризмге каршы күрөшүүчү.

Антимилитаристический, -ая, -ое антимилитаристтик, милитаризмге каршы.

Антимилитаристский, -ая, -ое *то же, что антимилитаристический.*

Антимир *м* антидүйнө божомолдуу космос объектиси (антизаттардан турган жылдыздар же галактика).

Антимонархический, -ая, -ое антимонархиялык, монархияга каршы багытталган.

Антимонопольн/ый, -ая, -ое бир нерсеге багытталган монополияга каршы ~ **ые меры правительства** өкмөттүн монополиянын үстөмдүгүнө каршы чаралары.

Антинародн/ый, -ая, -ое (антинароден, -на, -но) элге, эл мүдөөлөрүнө каршы.

Антинаучн/ый, -ая, -ое (антинаучен, -на, -но) илимге каршы, илимге жат, илимий эмес, илимге негизделбеген; ~ **ая теория** илимге жат реакциялык теориялар.

Антинациональный, -ая, -ое (антинационален, -льна, -льна) улутка каршы, улуттун кызыкчылыгына каршы.

Антиномия *ж филос., лог.* антиномия

(логикалык жактан тиешелүү далилденүүгө мүмкүн болбогон, бирок бирин-бири жокко чыгарган эки ойдун, жобонун ортосундагы карама-каршылык).

Антиобщественный, -ая, -ое (антиобществен, -ен, -на, -но) коомго каршы, коомдун таламдарына каршы, коом үчүн зыяндуу, коомго жат; ~ **поступок** коом үчүн зыяндуу иш, коомго каршы иш (жорук-жосун).

Антипатический, -ая, -ое антипатия..., жактырбаган, иренжиген, жийиркенген, жийиркеничтүү; ~ **ое чувство** жактырбоо сезими.

Антипатичный, -ая, -ое (антипатичен, -на, -но) жагымсыз, жылдызы каршы; ~ **человек** жек көрүндү киши.

Антипатия, ж антипатия, жагымсыздык; **я питаю (чувствую) к нему** ~ **ю** менин ага жылдызым каршы, мен аны жактырбайм.

Антипод *м* 1. *мн.* антиподы антиподдор (жер шарынын бири-бирине карама- каршы эки тарабында жашоочу адамдар); 2. антипод (бирөөгө мүнөзү, ишеними, көз карашы, сапаты, бир нерсеге мамилеси, түшүнүгү боюнча карама-каршы турган адам).

Антиправительственный, -ая, -ое өкмөткө каршы, өкмөткө каршы багытталган, өкмөттү кулатуу максатын көздөгөн; ~ **заговор** өкмөткө каршы тымызын аракеттер.

Антипротон *м физ.* антипротон (протонго карата алганда антибөлүкчө болгон тескери, карама-каршы заряддагы элементардуу бөлүкчө).

Антирасизм *м* антирасизм (расизмге каршы багытталган коомдук аракет, күрөш).

Антирелигиозн/ый, -ая, -ое (антирелигиозен, -на, -но) динге каршы, динге каршы багытталган; ~ **ая пропаганда** динге каршы пропаганда.

Антисанитарный, -ая, -ое (антисанитарен, -на, -но) антисанитардык, санитариянын таламдарына каршы келген, санитария эрежелерин бузган; ~ **ое состояние** антисанитардык абал.

Антисемит *м* антисемит, антисемитизмди жактоочу.

Антисемитизм *м* антисемитизм (еврейлерге карата түзүлгөн улуттук жек көрүүнүн, жерүүнүн бир түрү).

Антисемитский, -ая, -ое антисемитизм духундагы, антисемиттик.

Антисептика *ж мед.* антисептика (1. микробдорду өлтүрө турган химиялык жана биологиялык чараларды колдонуу аркылуу жаранын ырбап, ириңдеп кетишинен сактоочулук; 2. жаранын ириңдеп кетишине каршы жугушсуздандыруучу чаралар, дары-дармектер).

Антисептический, -ая, -ое антисептика-

лык, антисептика...; ~ **ие средства** антисептикалык дары-дармектер.

Антисионистский, -ая, -ое антисионисттик, сионизмге каршы, сионизмге каршы багытталган.

Антисоветизм *м* антисоветизм, советтик түзүлүшкө каршы багытталган идеология жана саясат.

Антитеза *ж* антитеза (1. карама-каршы абал, карама-каршы коюлуу, карама-каршы туруу, болуу; 2. *лит.* бири- бирине карама-каршы же кескин контрастуу келген түшүнүктөрдү, образдарды салыштыруу менен ишке ашырылган стилистикалык ыкма; 3. *филос., лог. то же, что антитезис*).

Антитезис *м филос., лог.* антитезис (мурдагы, алгачкы тезиске каршы коюлган, аны танган, жокко чыгарган ой).

Антителá *мн. (ед. антитело ср)* антинерсе, антителолор (жат, бөтөн заттардын организмге келип кириши менен организмдин өзүндө пайда болуп, иштелип чыгып, ошол бөтөн заттын зыяндуу таасирин жок кылуучу, басандатуучу заттар).

Антитоксины *мн. (ед. антитоксин м) биохим.* антитоксин (организмде токсиндердин таасири менен пайда болуп, токсиндердин зыянын, зыяндуулугун жок кылууга жөндөмдүү заттар).

Антифаши́ст *м* антифашист, фашизмге каршы күрөшүүчү.

Антифаши́стка *женск. к антифаши́ст.*

Антифаши́ст *м* антифашист, фашизмге каршы күрөшүүчү.

Антифаши́стка *женск. к антифаши́ст.*

Антифаши́стск/ий, -ая, -ое антифашисттик, фашизмге каршы багытталган; ~ **ое движение** антифашисттик кыймыл.

Антифри́з *м спец.* антифриз (автомобиль, самолёт, ж.б. кыймылдаткычтарын муздатууда колдонулуучу, суунун муздоо температурасын төмөндөтө турган кээ бир заттардын суудагы эритмеси).

Антихри́ст *м* 1. антихрист, тажаал (христиан дининде: Иса пайгамбардын башкы душманы); 2. *прост. бран. уст.* тажаал, ажаан, бейжай.

Антихудожественный -ая, -ое (антихудожествен, -на, -но) көркөм эмес, көркөмдүгү, көркөмдүк татыгы жок.

Антициклóн *м метеор.* антициклон (циклондор ортосундагы атмосферадагы басымы туруктуу жана жогору болгон чөйрө); **полосá** ~ **а** антициклон тилкеси.

Античасти́цы *мн. (ед. античасти́ца ж) физ.* антибөлүкчөлөр, (физикалык мүнөздөмөлөрү бирдей болуп, бирок электр заряддары боюнча айырмаланган элементардуу бөлүкчөлөр).

Анти́чность *ж* 1. антик дүйнө (байыркы гректердин, римдиктердин коомдук түзүлүшү, алардын маданияты); 2. антик, антикалык, байыркылык.

Анти́чн/ый, -ая, -ое 1. байыркы гректер..., античный, антик, байыркы; ~ **ая филосо́фия** антик философиясы; ~ **ое иску́ство** антик искусствосу; ~ **ый теа́тр** антик театры; 2. (*о черта́х лица́ и т.п.*) сулуу, келишимдүү (сулуулугу, келишимдүүлүгү, сымбаттуулугу менен байыркы дүйнө статуяларын элестеткен); ~ **ый про́филь** келишкен сулуу, сын-сымбаты келишкен; ~ **ые фо́рмы** телегейи тегиз, төп, турпат-сыны мыкты.

Антоло́гия *ж лит.* антология (ар түрдүү авторлордун тандалмалуу чыгармаларынын, көбүнчө ырлардын жыйнагы).

Анто́ним *м лингв.* антоним (маанилери бири-бирине карама-каршы келген сөздөр); **слова́рь ~ ов** антонимдер сөздүгү.

Анто́новка *ж* антоновка (алманын бир сорту – дарагы жана мөмөсү).

Анто́новский: анто́новские я́блоки *то же, что анто́новка.*

Антрако́з *м мед.* антракоз (көмүр чаңын жутуудан, анын өпкөнү каптап калышынан пайда болгон кесиптик (профессионалдык) оорунун бир түрү).

Антра́кт *м* 1. антракт, дем алыш (спектаклде көшөгөлөрдүн же концерттин бөлүмдөрүнүн ортосундагы дем алыш, дем алуу убактысы); 2. антракт (драмада, операда көшөгөлөрдүн учурунда аткарылуучу чакан музыкалык чыгарма).

Антра́цит *м* антрацит (таш көмүрдүн капкара, жалтырак, таптуу жакшы сорту).

Антра́цитов/ый, -ая, -ое антрациттүү, антрацит...; ~ **ый пла́ст** антрацит катмары; ~ **ые за́лежи** антрацит кени (кен катмары).

Антраша́ *ср нескл.* антраша (классикалык балет бийинде: бийчинин элпек, жеңил секирип, ошол учурда буттарын кайчылаштыра, айкалыштыра калышы).

Антреко́т *м* антрекот (1. уйдун кабыргасынан алынган жука эт, же андан жасалган котлет).

Антрепре́нёр *м театр.* антрепренёр (менчик театрдын ж.б. оюн көрсөтүүчү жайларынын ээси).

Антрепри́за *ж* антреприза (жеке менчикке тиешелүү оюн көрсөтүүчү жайлар).

Антресо́ли *мн. (ед. антресо́ль ж)* антресоль (1. XVIII–XIX к. үйдүн үстүнкү кабатындагы жарым кабат бийиктиктеги бөлмөлөр; 2. бийик үйлөрдөгү ички галерея-балкондор; 3. шыптын (потолок) алды жагындагы ар кандай нерсе, буюм-терим коюучу жер).

Антрополо́г *м* антрополог, антропология адиси.

Антропологическ/ий, -ая, -ое антропологиялык, антропология...; ~ **ий музей** антропология музейи; ~ **ие исследование** антропологиялык изилдөөлөр.

Антропология ж антропология (адамдын келип чыгышы жана эволюциясы, расалардын пайда болушу, адамдын түзүлүшү, андагы өзгөрүүлөр жөнүндөгү илим).

Антропометрический, -ая, -ое антропометриялык, антропометрия...; ~ **ие данные** антропометриялык маалыматтар; ~ **ие измерения** антропометриялык өлчөөлөр (ченөөлөр).

Антропометрия ж антропометрия (антропологиялык изилдөөлөрдө, адамдын денесин, дене мүчөлөрүн ченөөдө, өлчөөдө колдонулуучу ыкмалар).

Антропоморфизм м антропоморфизм (1. адамдагы психикалык касиеттерди табият кубулуштарынан, айбандар жана өсүмдүктөрдөн, ар кандай нерселерден көрүү, аларга да мындай касиет мөнүздүү деп ойлоо; жандандыруу; 2. көп динде кудай адам түспөлүндө, адам кебетесинде болот деген түшүнүк).

Антропоморфическ/ий, -ая, -ое антропоморфизмдик, антропоморфизм...; ~ **ое мировоззрение** антропоморфизм көз карашы.

Антропоморфн/ый, -ая, -ое адамга окшош, адам түспөлдүү, адам кебетесиндеги; ~ **ые обезьяны** адам кебетелеш маймылдар.

Антропофаг м книжн. киши жегич.

Антропофагия м книжн. киши этин же чүүлүк, киши жегичтик.

Антураж м разг. айлана-чөйрөдөгү нерселер, айлана-чөйрө, жагдай, шарт.

Анты мн. анттар (4–7-кылымдарда Днестр менен Днепрдин аралыгындагы токой-талаалуу зонаны мекендеген чыгыш славян урууларынын аты).

Анфас нареч. анфас; бет алдынан, бетмебет, теке маңдай; **сфотографировать** ~ сүрөткө бет алдынан тартуу.

Анфилада ж анфилада (биринен сала бирине өтмө тушташ эшиктери бар узун катар бөлмөлөр же залдар).

Анчар м анчар (сүт сыяктуу уулуу суюктук бөлүп чыгара турган тыт түркүмүнө кирүүчү тропикалык дарак).

Анчоус м анчоус (майда балыктын бир түрү).

Аншлаг м аншлаг (1. театрга ж.б. кирүү үчүн сатылуучу билеттердин бардыгы сатылып бүткөндүгү жөнүндө жарыя; 2. газетада ири тамгалар менен терилген макаланын аты); **◇ пройти с аншлагом** залга эл батпай жык-жыйма болуп, зор ийгилик менен өтүү (театр жана башка оюндар жөнүндө).

Аню́тин: аню́тины гла́зки ала гүл (фиалка түркүмүнө кирүүчү ар кандай түстө гүл ачкан өсүмдүк).

Аорта ж аорта (жүрөктүн сол карынчасынан башталып, дененин өпкөдөн башка бардык мүчөлөрүнө, бөлүктөрүнө кан жүргүзүп, таратып турган эң чоң кан тамыры, башкы артерия).

Апартаменты мн. (ед. апартамент м) апартамент (меймандарды кабыл алууга, конок кылууга, салтанаттуу жыйналыштарды өткөрүүгө ылайыкталып жасалган бир нече бөлмөлүү үй, бөлмө).

Апартеид м апартеид, расалык ажырым (өлкөнүн калкын расалык дискриминацияга негиздеп зордоо, күчкө салуу менен ажырымдоо, бөлүү саясаты); **жёртва** ~ а апартеиддин курманы.

Апатит м апатит, кальцийдин фосфаты (негизинен фосфордуу жер семирткичтерди жасоодо колдонулат).

Апатитовый, -ая, -ое апатиттик, апатит...; ~ **ые месторождения** апатит кендери, апатит кени чыккан жер; ~ **ые руды** апатит рудалары.

Апатическ/ий, -ая, -ое апатияны билгизген, кайдигер, көңүл кош; апатия...; ~ **ое состояние** апатия абалында, кайдигер абалда; ~ **ий взгляд** кайдигер көз караш, көңүл кош көз кырын салуу.

Апатичность ж кайдигерлик, көңүл коштук, эч нерсеге кызыкпагандык.

Апатичный, -ая, -ое (апатичен, -на, но) 1. апатияны билгизген, кайдигер, көңүл кош, апатия...; ~ **ое состояние** апатия абалында, кайдигер абалда; ~ **ые глаза** көзүнөн кайдигерлик көрүнүп турган. кайдигер караган көз; 2. апатияга ооп кетме, көңүл кош; кайдигер, камырабас.

Апати/я ж апатия, кайдигерлик, көңүл коштук; **впасть в** ~ ю кайдигер болуу, көңүл кош болуу.

Апеллировать сов., несов. 1. юр. апелляция жазуу, даттануу (төмөнкү инстанциянын чечимине алымсынбай, нааразы болуп, жогорку инстанцияга даттануу); 2. **к кому-чему** кеңеш, жардам ж.б. сурап кайрылуу; ~ **к массам** көпчүлүктүн колдоосун өтүнүп кайрылуу, көпчүлүккө кайрылуу; ~ **к общественному мнению** көпчүлүктүн ой-пикирин, кеңешин, жардамын сурап кайрылуу.

Апелляционн/ый, -ая, -ое апелляциялык, апелляция...; ~ **ая жалоба** апелляциялык даттануу; ~ **ый суд** апелляциялык сот;

Апелляция ж 1. юр. апелляция (кандайдыр бир чечим боюнча жогорку инстанцияга даттануу); **подать** ~ ю нааразылык даттануусун берүү; 2. **к кому-чему** колдоо,

кенеш ж.б. сурап кайрылуу; ~ **я к общественному мнению** коомчулукка колдоо көрсөтүү өтүнүчү менен кайрылуу.

Апельсин *м* апельсин (дарагы жана мөмөсү).

Апельсин/ый, -ая, -ое апельсинден даярдалган, апельсин..., ~ **ый запах** апельсин жыты; ~ **ое варенье** апельсин вареньеси.

Апельсиновый, -ая, -ое *то же, что апельсиновый*.

Аплодировать *несов. кому-чему* кол чабуу.

Аплодисменты *мн.* кол чабуулар; **бурные** ~ дүркүрөгөн кол чабуулар.

Апломб *м* апломб, өзүнө ашкере ишенгендик; **говорить с ~ ом** ашкере ишеним менен сүйлөө.

Апогэй *м* 1. *астр.* апогей (Айдын же жасалма спутниктин орбитасынын Жердин борборунан эң алыс точкасы); 2. *перен.* апогей (бир нерсенин өркүндөшүнүн жогорку баскычы); **в ~ е славы** даңкы таш жарган учуру (кези).

Апокалипсис *м* апокалипсис (христиандардын «акыр заман» жөнүндө уламыштарды баяндаган китеби).

Апокрифический/ий, -ая, -ое апокрифтик; ~ **ая литература** апокрифтик адабият.

Апокрифы *мн.* (*ед. апокриф* *м*) апокрифтер (официалдуу динге жат жана чиркөө тарабынан кабыл алынбаган эски диний маалыматтар баяндалган библиялык мазмундагы чыгармалар).

Аполитизм *м* аполитизм (саясат маселесине кайдыгер кароо, коомдук-саясий турмушка катышуудан качуу).

Аполитичность *ж то же, что аполитизм.*

Аполитичный, -ая, -ое (аполитичен, -на, -но) саясатсыз, саясаттан четте турган.

Аполог *м лит.* аполог (ачык байкалган моралы аркылуу тамсил чыгарууга негиз болгон жаныбарлардын турмушунан алынган баяндоо).

Апологет *м книжн.* апологет, кандайдыр бир идеяны, теориялык окууну, диний жоболорун жактоочу адам.

Апологетика *ж книжн.* 1. апологетика (христиан дининин догмаларын коргой турган дин илиминин бир бөлүгү); 2. *перен.* апологетика (алдын ала жактоо, даңазалоо).

Апология *ж книжн.* апология (кандайдыр бир нерсени же кимдир бирөөнү ашкере мактоо, жактоо).

Аполексический, -ая, -ое *мед.* аполексиялык, аполексияга байланышкан.

Аполексия *ж* аполексия (эс-учун жоготууга, шал болуп калууга алып келгидей даражада мээге же жүлүнгө кандын куюлуп кетиши).

Апорт *м* апорт (алманын сорту).

Апостериори *нареч. филос.* апостериори (тажрыйбанын, колдо бар нерселердин негизинде).

Апостериорный/ый, -ая, -ое (апостериорен, -на, -но) *филос.* апостериордук, тажрыйбаларга жана фактыларга таянган; ~ **ое утверждение** апостериордук ырастоо.

Апостол *м* 1. апостол (христиан мифологиясындагы Иса пайгамбардын динин таратуучу 12 шакиртинин бири); 2. *перен. чего книжн.* кандайдыр бир идеяны, окууну катуу жактоочу жана таратуучу; 3. Апостол (апостолдор жөнүндө жазылган диний китеп).

Апостроф *м* апостроф (тамганын үстүнө коюлуучу үтүр сыяктуу белги).

Апофеоз *м* апофеоз (1. байыркы Грецияда жана Римде: кандайдыр бир баатырды, императорду ж.б. кудай катары эсептеп табынып сыйынууда колдонулуучу ырым-жырым; 2. кандайдыр адамды, кубулушту, окуяны ж.б. даңазалоо, урматтоо; 3. *театр.* кээ бир театр оюндарындагы корутундулоочу салтанаттуу массалык көрүнүш).

Аппарат *м* 1. аппарат; **телефонный** ~ телефон аппараты; **фотографический** ~ фотографиялык аппарат; 2. *физиол.* аппарат (организмде белгилүү бир милдет аткаруучу организм мүчөлөрүнүн жалпысынан аталышы); **пищеварительный** ~ тамак-аш синирүүчү аппарат; **дыхательный** ~ дем алуу аппараты; 3. (*органы управления*) аппарат (башкаруу жагын же чарбачылыкты тейлөөчү мекемелердин жалпы аталышы); **государственный** ~ мамлекеттик аппарат; **торговый** ~ соода аппараты; 4. *собир.* аппарат (мекеменин, уюмдун ж.б. кызматкерлеринин жалпысынан аталышы); **научный аппарат** илимий аппарат (илимий эмгектин автору пайдаланган материалдар, каражаттар; көрсөткүчтөр, библиографиялар, сөздүктөр, комментарийлер ж.б.).

Аппаратный, -ая, -ое 1. аппарат..., аппараттын жардамы менен аткарыла турган; 2. *в знач. сущ.* аппаратная *ж* аппаратная (аппарат туруучу жай).

Аппаратура *ж собир.* аппаратура, аппараттар; **телефонная** ~ телефон аппаратурасы, телефон аппараттары; ~ **электрического управления** электрдик башкаруу аппаратурасы, электрдик башкаруунун аппараттары; **химическая** ~ химиялык аппаратура, химиялык аппараттар.

Аппаратчик *м* аппаратчик (аппаратты тейлөөчү киши).

Аппаратчица *женск. к.* аппаратчик.

Аппендикс *м* аппендикс (1. *анат.* сокур ичегиден өсүп чыккан курт сыяктуу бөлүгү; 2. *тех.* аба шарынын ылдый жагындагы газды

киргизип-чыгарып туруучу кыска шланг).

Аппендицит *м* аппендицит, сокур ичеги (сокур ичегинин учунан өсүп чыккан курт сыяктуу өсүндүнүн сезгениши).

Апперцепция *ж психол.* апперцепция (жаны буюмдарды жана кубулуштарды өткөндөгү тажрыйбасына, мурдагы түшүнгүнө, билим деңгээлине жараша кабыл алуу).

Аппетит *м* 1. аппетит, табит; *есть с ~ ом* аппетит менен тамактануу, тамакты жакшы жеш; *перебить ~ кому-л.* аппетитин бузуу; *~ приходит во время еды погов.* аппетит ашты көргөндө келет, табитиң тамакты көргөндө келет; 2. *мн. аппетита перен. разг.* аппетит, напси, нысап; *умерить свои ~ ы* напсисин тыюу, нысап кылуу; *◇ волчий аппетит* аптити араандай ачылган; *приятного аппетита!* тамагын(ар) таттуу болсун!

Аппетитный, -ая, -ое (аппетитен, -на, -но) 1. аппетиттүү, жегиликтүү, даамдуу; *~ запах* аппетитти козгой турган жыт; 2. *перен. прост.* өзүнө тарта турган, жагымдуу (көбүнчө аялдарга карата).

Апликация *ж* аппликация (1. ар түрдүү түстөгү кагаздан, кездемеден, кийизден ж.б. кесип жабыштыруу, тигүү аркылуу сүрөт, элес түшүрүү; 2. ушундай ыкма менен жасалган сүрөт, кооздук, буюм ж.б.).

Аппретүра *ж тех.* аппретура (кездеме, тери ж.б. өзгөчө зат менен иштетүү).

Апрель *м* апрель, чын куран.

Апрельск/ий, -ая, -ое апрель айындагы, апрель айында болгон, боло турган, апрель...; *~ ое утро* апрель таңы.

Априори *нареч.* априори (1. *филос.* тажрыйбага карабастан, тажрыйбага байланышсыз, тажрыйбага чейин; 2. *перен.* текшербестен, кандайдыр бир нерсени алдын ала аныктабай).

Априорн/ый, -ая, -ое (априорен, -на, -но) априордук, тажрыйбага, фактыларга негизделбеген, далилсиз; *~ ое утверждение* априордук ырастоо, далилсиз ырастоо.

Апробация *ж* апробация (1. сыноонун, текшерүүнүн негизинде чыгарылган расмий ырастоо; *~ учебных программ* окуу программаларын сынап көрүү жолу менен кубаттоо; 2. *с.-х.* себүүгө эң жакшы үрөн, тукум кылып пайдалануу үчүн айыл чарба өсүмдүктөрүнүн сорттуулугун аныктоо, баалоо; *~ полевая* талаадагы апробация, талаа шартында сыналудан чыккан тыянак).

Апробировать *сов., несов. что* 1. *книжн.* апробациялоо, апробация кылуу...; 2. *с.-х.* апробациялоо, баамдоо.

Аптека *ж* 1. аптека, дарыкана (врачтын рецепти боюнча дары-дармек жасап жана алардан тышкары медициналык товарларды сата турган мекеме); 2. аптека (биринчи

жардам көрсөтүүгө же жеңил сыркоолорду үйдө дарылоого керек болгон дары-дармектердин жыйындысы; аптечка); *◇ как в аптеке разг. шутол.* өтө так, таптак, аптека таразасында өлчөгөндөй.

Аптекарь/ий, -ая, -ое 1. аптекардык, аптекарь..., *~ ий помощник* аптекардын жардамчысы; 2. аптека үчүн ылайыкталган, аптека...; *~ ие весы* аптека таразасы; *~ ие товары* аптека товарлары.

Аптекарьша *ж прост.* 1. аптекачы аял, аптекарь аял.

Аптекарь *м уст.* аптекарь, дарыларды даярдоочу аптека кызматкери; фармацевт.

Аптечка *ж* аптечка (биринчи жардам көрсөтүүгө жана жеңил сыркоолорду үйдө дарылоодо колдонууга зарыл болгон дары-дармектер жыйналган кутуча); *дорожная* ~ жол аптекасы.

Аптэчный, -ая, -ое аптека..., аптекадагыдай; *~ склад* аптека склады; *~ шкаф* аптека шкафы; *~ запах* аптекадагыдай жыт.

Ар *м* ар (100 чарчы метрге барабар жер ченеми).

Арабэски *мн. (ед. арабэск м, арабэска ж)* арабеска (1. алгачкы араб искусствосундагы геометриялык фигуралар, стилдештирилген жалбырактар, гүлдөр түшүрүлгөн татаал орнамент; 2. чакан адабий же музыкалык чыгармалардын жыйнагы).

Арабист *м* арабист, арабистика боюнча адис.

Арабистика *ж* арабистика (араб тили, жазуусу. маданияты жана тарыхы жөнүндөгү илимдердин жыйындысы).

Арабск/ий, -ая, -ое арабча, араб...; *~ ий язык* араб тили; *~ ие племена* араб уруулары; *◇ арабская лошадь* араб жылкысы; *арабские цифры* араб цифралары.

Арабы *мн. (ед. араб м. арабка ж)* арабдар (Түштүк-Батыш Азиядагы, Түндүк Африкадагы араб өлкөлөрүндө жашаган көп топтоп турган элдер жана ал элдин өкүлдөрү).

Арагонит *м* арагонит (минерал).

Арак *м* арак (кокос менен курманын ширесинен же күрүчтөн тартылган күчтүү ичимдик, спирт ичимдиги).

Аранжировать *сов., несов. что муз.* аранжировкалоо, аранжировка кылуу.

Аранжировка *ж муз.* аранжировка (бир аспап же аспаптардын курамы үчүн жазылган музыкалык чыгарманы башка бир аспап же аспаптардын курамы менен аткарууга ылайыктап кайрадан иштеп чыгуу).

Арап I *м разг. уст.* арап, негр.

Арап II *м* алдамчы; *◇ брать (взять) на арапа* алдап алуу, айла-амал менен алуу; *заправят арапа* *груб. прост.* болбогон калпты айтуу.

Арапка *уст. женск. к* арап I.

Ара́тник *м* арапник, шапалак.
Ара́т *м* арат (монгол дыйканы, малчы-эм-гекчи).

Ара́хис *м* арахис, жер жаңгак.

Арба *ж* араба.

Арбалёт *м* арбалет (байыркы жаанын өркүндөтүлгөн бир түрү).

Арби́тр *м* 1. арбитр (эки тараптын талаш-тартышын чечүү, жараштыруу маселелерин аткарган судья, калыс); 2. арбитр, судья (спорттук мелдештердин айрым түрлөрүндө); ~ **матча** матчтын арбитри.

Арбитра́ж *м* арбитраж (1. сот системасында каралбай турган талаш маселелерди арбитрлердин чечиши; 2. дүнүйө, мүлк боюнча болгон талаш-тартыштарды чече турган атайын орган; калыстар соту); **международный** ~ эл аралык арбитраж; **государственный** ~ мамлекеттик арбитраж.

Арбитра́жн/ый, -ая, -ое арбитраждык, арбитраж..., ~ **ая комиссия** арбитраж комиссиясы.

Арбу́з *м* дарбыз.

Арбу́зн/ый, -ая, -ое дарбыздан даярдалган, дарбыз...; ~ **ый сок** дарбыздын ширеси; ~ **ая корка** дарбыздын кабыгы.

Аргамак *м* аргымак.

Аргенти́нск/ий, -ая, -ое Аргентина..., аргентиналык; ~ **ий фильм** Аргентина фильми; ~ **ая земля** Аргентина жери.

Аргенти́нцы *мн.* (*ед.* аргентинец *м*, аргентинка *ж*) аргентиналыктар, аргентина калкы.

Арго́ ср *нескл.* арго (кандайдыр бир кичирээк социалдык топко ич ара сүйлөшүү үчүн кызмат кылып, жалпы элдик тилден айырмаланган жасалма шарттуу тил; жаргон); **воровско́е** ~ уурулар аргосу, уурулардын тили.

Арго́н *м* аргон (абанын курамына кирүүчү жытсыз, түссүз газ түрүндөгү химиялык элемент, электр лампаларын жана жарык кылуучу рекламаларды жасоодо колдонулат).

Арго́нов/ый, -ая, -ое аргондуу, аргон...; ~ **ые тру́бки** аргон түтүктөрү, аргондуу түтүктөр.

Арготи́зм *м лингв.* арготизм (кайсы бир аргодон адабий тилге кабыл алынган сөз).

Арготи́ческ/ий, -ая, -ое лингв. арго...; ~ **ое выра́жение** арго менен айтылган сөз.

Аргу́мент *м* 1. аргумент, далил, негиз; **убедите́льный** ~ ишенимдүү аргумент; **приво́дить** ~ **ы** аргументтер (далилдер) келтирүү; 2. *мат.* аргумент (эркин өзгөрмө чоңдук).

Аргу́мента́ция *ж* 1. *по знач. гл.* аргументировать. 2. аргументация (далилдөөлөрдүн жыйындысы).

Аргу́ментиро́вание *ср* аргумент келтирүү, далил келтирип негиздөө.

Аргу́ментиро́вать *сов., несов.* что аргументтештирүү, аргумент келтирүү.

Аргус *м* 1. *книжн. уст.* аргус (көрөгөч, сак кароолчу); 2. *зоол.* аргус (кыргоол сыяктуулардын тобуна кире турган токой канаттуусу, Түштүк-Батыш Азияда жашайт).

Ареал *м* 1. *зоол., бот.* ареал (белгилүү бир жаныбарлар же өсүмдүктөр уруусунун, тукумунун, түрүнүн ж.б. таралуу чеги, тараган жерлери); 2. ареал (кандайдыр бир кубулуштун ж.б. орун алган, тараган жерлери); ~ **европеоидной расы** европеоид расасынын ареалы.

Аредов: **аредовы веки** *жить прост. уст.* өтө узак өмүр сүрүү, узак жашоо.

Аре́н/а *ж* 1. арена; ~ **а цирка** цирк арена-сы; 2. *перен. чего* арена, майдан; **ста́ть** ~ **ой борьбы́** күрөштүн (салгылаштын) майданы болуу; 3. *перен. чего или какая* арена, майдан; **литерату́рная** ~ **а** адабият майданы.

Аре́нд/а *ж* 1. аренда, ижара; **взять в** ~ **у** арендага алуу; **сдать в** ~ **у** арендага берүү; 2. аренда акысы, ижара акысы; **плати́ть** ~ **у** аренда (ижара) акысын төлөө;

Арендато́р *м* арендатор, арендага (ижарага) алуучу; ~ **до́ма** үйдү ижарага алган киши.

Арендато́рский, -ая, -ое ижаралык, ижарачы...

Аре́ндн/ый, -ая, -ое ижаралык, ижара...; ~ **ая пла́та** ижара акысы, ижаралык төлөө; ~ **ый догово́р** ижара келишими; ~ **ый срок** ижара мөөнөтү, ижаралык мөөнөт.

Арендова́ть *сов., несов.* что ижарага алуу, ижаралоо, акысына алып пайдалануу.

Арео́метр *м физ.* ареометр (суюктуктун тыгыздыгын аныктай турган прибор).

Ареопа́г *м* 1. *ист.* ареопаг (байыркы Афинадагы сот бийлигинин жана саясий бийликтин жогорку органы); 2. *перен.* ареопаг (кандайдыр бир маселелерди чечүүгө арналган кадырлуу адамдардын жыйналышы).

Аре́ст *м* 1. камак. камоо; **взять под** ~ камакка алуу; 2. тыюу салуу (сот органдарынын өкүмү боюнча мүлккө жана акча каражаттарына салынган тыюу); **наложи́ть** ~ **на чье-л. имущество** кимдир бирөөнүн мүлкүнө тыюу салуу.

Аре́стант *м уст.* арестант (камакка алынган адам).

Аре́стантка *ж уст.* камалган аял.

Аре́стантский, -ая, -ое 1. арестанттык, арестант...; ~ **ие ка́меры** арестанттар камерасы; 2. *в знач. сущ.* арестантская *ж* арестантская (убактылуу камап коюучу жай).

Аре́стованн/ый, -ая, -ое 1. *прич.* от арестовать; ~ **ый челове́к** камалган киши; 2. тыюу салынган; ~ **ое иму́щество** тыюу салынган мүлк; 3. *в знач. сущ.* арестованный *м*

камактагы киши; **арестованная** ж камактагы аял, камалган аял.

Арестовать сов., несов. **1.** кого камоо, камакка алуу; **2.** что юр. тыюу салуу, каттоого алуу.

Арестовывать несов. см. **арестовать**.

Ариаднин: **ариаднина** нить Ариаднанын жиби (татаал шарттарда, туюкка камалган жагдайларда ал кыйынчылыктардан өтүп, женип чыгууга жол көрсөткөн жардам жөнүндө; байыркы гректердин мифи боюнча: Крит падышасы Миностун Ариадна деген кызы берген бир түйдөк жиптин жардамы менен Афина падышасы Тесей лабиринттен жол таап чыгып кетүүгө мүмкүнчүлүк алган).

Арийский, -ая, -ое арий..., арийлик.

Арийцы мн. (ед. **ариец** м, **арийка** ж) лингв. этн., ист. арийлер.

Ариозо ср нескл. муз. ариозо (речитатив менен кезектешип келе турган чакан лирикалык ария); ~ **Ленского из оперы «Евгений Онегин»** «Евгений Онегин» операсынан Ленскийдин ариозосу.

Аристократ м аристократ, ак сөөк.

Аристократизм м аристократизм.

Аристократический/ий, -ая, -ое **1.** аристократтык, аристократтарга, ак сөөктөргө мүнөздүү; ~ **ие манеры** аристократтык кулк-мүнөз, аристократтык жүрүш-туруш; **2.** аристократиялык, аристократиялык түзүлүштөгү, аристократтар...; ~ **ое общество** аристократиялык коом; аристократтар коому; ~ **ая форма правления** башкаруунун аристократиялык формасы.

Аристократичность ж аристократчылык, ак сөөктүк, аристократтык, ак сөөктүк жүрүш-туруш.

Аристократичный/ый, -ая, -ое (аристократичен, -на, -но) *то же, что аристократический* **1.**

Аристократия ж **1.** ист. аристократия (привилегиялуу таптын бир аз сандагы өкүлдөрү бийлик жүргүзгөн мамлекеттик башкаруу формасы); **2.** аристократия, аристократтар, ак сөөктөр.

Аристократка ж аристократ аял.

Аритмичность ж бир калыпта эместик, бирдей ритмди сактабагандык; ~ **рабочего цикла** иш циклинин бир калыпта эместиги.

Аритмичный, -ая, -ое (аритмичен, -на, -но) бир калыпта эмес, бирдей ритмде эмес.

Аритмия ж **1.** бир калыптуулуктун жоктугу, ритмдин бузулушу; **2. мед.** аритмия (жүрөктүн согушунун бир калыпта болбогондугу, жүрөктүн согуу ритминин бузулушу).

Арифметика ж арифметика.

Арифметический/ий, -ая, -ое арифметикалык, арифметика...; ~ **ая задача** арифмети-

калык маселе; ~ **ая пропорция** арифметикалык пропорция.

Арифмограф м арифмограф (арифметикалык амалдарды механикалык түрдө аткарып, натыйжасын көрсөтө турган эсептөө машинасы).

Арифмометр м арифмометр (арифметикалык амалдарды аткара турган чакан эсептөө машинасы).

Ария ж муз. ария (бир үнгө арналган вокалдык чыгарма, көбүнчө операнын, ораториянын курамына кирет).

Арка ж **1.** архит. арка (дубалга эшик, терезе, дарбаза орното турган оюктардын үстүн жапкан жана көпүрөнүн эки таянычынын ортосун бириктирип турган догоо сыяктуу жери). **2** дарбаза (кооздук үчүн үстүн жаап, ар тарапка кете турган жолу бар дарбаза сыяктантып жасалган имарат); **триумфальная** ~ салтанат дарбазасы.

Аркада ж архит. аркада (тирөөчтөргө же колонналарга бирдей формада жана бирдей өлчөмдө катар орнотулган аркалардын катары).

Арка́н м аркан (бир учу илмектүү, мал кармай турган узун жип); **ловить лошадь** ~ **ом** аркан менен ат кармоо; ~ **ом не затащить** мойнунан сүйрөсөн да киргизе албайсың.

Арка́нить несов. *кого-что* аркан менен кармоо, аркандоо.

Аркебу́з м, аркебуза ж аркебуз (оозунан октоло турган милтелүү эски мылтык).

Арктика ж Арктика.

Арктический, -ая, -ое арктикалык. Арктика...; ~ **ие льды** Арктика муздары; ~ **ая фауна** Арктика жаныбарлары; ~ **ая экспедиция** арктикалык экспедиция.

Арлекин ж арлекин, маскарапоз (Италиядагы «маскалардын комедиясында» куудулданган маскарапоздун ролун аткаруучу персонаж).

Арма́да ж армада (бирдиктүү аракет кылган самолёттордун, кораблдердин же танкалардын чоң бирикмеси); **воздушная** ~ аба армадасы; самолеттордун армадасы.

Арма́тура ж тех. арматура (**1.** кандайдыр бир машинаны, конструкцияны ж.б. иштетүүгө зарыл болгон жардамчы деталдардын, жабдуулардын комплекти; ~ **парового котла** буу казанынын арматурасы; **осветительная** ~ жарык кылуу арматурасы; **2.** темир-бетон курулуштарындагы болот каркастар, курулуштун бекемдигин камсыз кылуу үчүн металлдан орнотулган бөлүктөрү).

Арма́турный/ый, -ая, -ое арматуралык, арматура...; ~ **ые работы** арматура иштери; ~ **ое железо** арматуралык темирлер.

Арма́турщик м арматурщик, арматурачы.

Арме́ец м **1.** аскер адам, армияда кызмат

кылуучу; **2.** *уст.* армиядагы адам (революцияга чейинки Россияда: гвардияда эмес, армияда кызмат кылган киши).

Армейск/ий, -ая, -ое армиялык, армия...; ~ **ий** **кóрпус** армиялык корпус; ~ **ая** **артиллéрия** армиялык артиллерия.

Арми́рованный, -ая, -ое арматураланган, арматуралуу; ~ **бетóн** арматуралуу бетон.

Арми́ровать *сов., несов. что* арматуралоо; ~ **бетóн** бетонду арматуралоо.

А́рми/я ж **1.** армия; **действующая** ~ **я** согушуп жаткан армия, согуш аракетиндеги армия; **служить в ~ и** армияда кызмат өтөө; **2.** армия, аскерлер (согуш деңиз жана согуш аба күчтөрүнөн айырмалоо иретинде: кургак жердеги куралдуу күчтөр); **3.** армия (бир нече корпусстардан, дивизиялардан куралган оперативдүү согуштук бирикме); **танковая** ~ **я** танкалык армия; **десантная** ~ **я** десанттык армия; **4.** армия, аскерлер (революцияга чейинки Россияда: кургак жердеги гвардиялык эмес, карапайым армия); **5. перен. кого** армия (кандайдыр бир иши, иш тармагы боюнча бир багыттагы адамдардын көп сандаган тобу); ~ **я** **трудо́** эмгек армиясы; ~ **я** **безработных** жумушсуздардын армиясы; ~ **я** **читателей** окурмандардын армиясы.

Армя́к *м* армяк, чепкен (илгерки дыйкандарда: калың ноотудан тигилген сырт кийим).

Армя́не *м (ед. армянин м, армянка ж)* армяндар (Армениянын негизги калкы).

Армя́нск/ий, -ая, -ое Армения..., армяндар..., армян...; ~ **ий** **язык** армян тили; ~ **ая** **пéсня** армян ыры.

А́рника ж арника (медицинада пайдаланыла турган сары гүлдүү, узун сабактуу чөп өсүмдүгү).

Аро́мат *м* **1.** жыпар, жыпар жыт, атыр жыт, жакшы жыт; **2. перен. чего книжн.** ... жыты, ... белгиси; ~ **мо́лодости** жаштыктын белгиси, жаштыктын жыты.

Ароматический, -ая, -ое ароматный.

Аро́матн/ый, -ая, -ое (ароматен, -на, -но) жыпар жыттуу, жыты жагымдуу, атыр жыттуу, жыты буркураган; ~ **ые** **цветы** жыпар жыттуу гүлдөр; ~ **ый** **чай** жыттуу чай, жыты буркураган чай.

А́рочн/ый, -ая, -ое арка түрүндөгү, арка сыяктуу, арка...; ~ **ые** **перекрытия** үстүн арка түрүндө бириктирүү (кошуу); ~ **ый** **мост** арка сыяктанган көпүрө.

А́рсенал *м* **1.** арсенал (курал-жарактардын жана согуштук жабдуулардын склады); **2. перен. чего** арсенал, запас (бир нерсенин көп сандагы запасы).

А́рсенальный, -ая, -ое арсеналдык, арсенал...; ~ **сто́рож** арсенал сторожу, арсенал күзөтчүсү.

Арт... **артдивизио́н, артобстрéл, арт-подгото́вка** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Арта́читься *несов.* **1.** башкарууга, айдаганга көнбөө, тетириленүү, кыйыктануу (унаага карата); **2. разг.** өжөрлөнүү, көгөрүү, кежирленүү; **хватит ~ !** көгөргөнүңдү кой! кежирленгениң жетишет!

Артези́анский, -ая, -ое артезиандык, артезиан...; ~ **пласт** артезиандык катмар, артезиан катмары; **ó** **артези́анский** **коло́дец** артезиан кудугу.

Арте́ль ж артель (**1.** өнөрү, кесиби бирдей адамдардын белгилүү бир келишим боюнча биригиши; ~ **грузчиков** жүкчүлөрдүн артели, жүк жүктөөчүлөрдүн артели; **2.** орток өндүрүш каражаттарынын базасында кишилердин коллективдүү чарба күтүшүнүн социалисттик өндүрүш бирикмесинин негизги формасы; **сельскохозя́йственная** ~ айыл чарба артели; **промысло́вая** ~ промыселдик артель; **рыболове́цкая** ~ балыкчылык артели).

Арте́льн/ый, -ая, -ое артелдик, артель...; ~ **ый** **уста́в** артель уставы; ~ **ое** **хозяйство** артель чарбасы; на ~ **ых** **нача́лах** артелдешип, артель негизинде.

Арте́риальн/ый, -ая, -ое артериялык, артерия...; ~ **ая** **крово́** артерия каны; артериялык кан; ~ **ое** **давлéние** артериялык басым.

Арте́риосклеро́з *м мед.* артериосклероз (артерия склерозу).

Арте́ри/я ж **1.** артерия, кан тамыр (жүрөктөн чыккан канды дененин башка бөлүктөрүнө жеткирүүчү кан тамыр); **лёгочная** ~ өпкө артериясы; өпкө кан тамыры; **2. перен.** катташуу жолу (айрыкча суу жолдору); **водные** ~ **и** **страны́** өлкөнүн суу жолдору, өлкөнүн суу артериясы.

Арти́кль *м грам.* артикль (кээ бир тилдерде зат атооч сөздөрдүн родун, санын, анык же анык эместигин көрсөтүүчү бөлүкчө).

Арти́кул *м* **1. спец.** артикул (товарлардын, ар кандай буюмдардын түрү же тиби жана алардын цифралар же тамгалар менен туюндурулушу).

Артикули́ровать *несов. лингв.* артикуляциялоо.

Артикуляцио́нн/ый, -ая, -ое *лингв.* артикуляциялык, артикуляция...; ~ **ые** **орга́ны** артикуляция органдары.

Артикуля́ция ж *лингв.* артикуляция (тыбышты айтканда сүйлөө органдарынын иштеши).

Артиллерийск/ий, -ая, -ое артиллериялык, артиллерия...; ~ **ое** **ору́дие** артиллериялык курал; артиллерия куралы; ~ **ий** **обстрéл** артиллериялык аткылоо.

Артиллерист *м* артиллерист.

Артилле́ри/я ж артиллерия (**1. собир.** ар түрдүү конструкциядагы жана калибрдеги ок атуучу замбирек, миномёт сыяктуу куралдар; **береговая́я** ~ **я** жээктик артиллерия; **зенитная** ~ **я** зениттик артиллерия; **тяжёлая** ~ **я** оор

артиллерия; **2.** артиллерия менен куралданган аскерлердин бир түрү; *служить в ~ и* артиллерияда кызмат кылуу; **3.** ок атуучу куралдардын техникасын жана колдонулушун изилдей турган илим); **♦ тяжёлая артиллерия** *шутл.* 1) эти оор, ыкшоо адам; 2) башка далилдери түгөнгөндө талаш-тартышты өз пайдасына чечүү үчүн колдонула турган талашсыз, таасирлүү аргументтер.

Артист *м* **1.** артист; **оперный ~** опера артисти; **цирковой ~** цирк артисти; **2.** *перен. разг.* уста, устат, чебер; **~ в своём деле** өз ишинин устаты.

Артистизм *м* **1.** артистизм, артисттик; **2.** устаттык, чеберчилик.

Артистическ/ий, -ая, ое **1.** артисттик; **~ ий путь** артисттик жол, артисттин жолу; **2.** *перен.* устат, чебер, кылдат; **~ ая работа** кылдат иш, чебер иш.

Артистичность *ж* артистчилик, артисттик, чеберчилик, чеберлик.

Артистичн/ый, -ая, -ое (артистичен, -на, -но) артистический; **2. ~ ое исполнение чего-л.** чебер аткаруу.

Артистка *ж* артист аял.

Артишок *м* артишок (чоң гүлдүү сабагын тамак үчүн пайдалана турган огород өсүмдүгү).

Артрит *м мед.* артрит (муундарга суук тийүү, муундардын сезгениши); **ревматический ~** ревматизм артрити.

Арфа *ж* арфа (үч бурчтук түрүндөгү чоң рамага керилген кылдарын чертип ойной турган музыкалык аспап).

Арфист *м* арфист, арфада ойноочу.

Арфистика *ж* арфист аял.

Архаизация *ж лит.* архаизация (каармандын тилиндеги жана стилиндеги айрым элементтерди чыгармада баяндалган доордун колоритин чагылдырууга ылайыктап кайрадан түзүү).

Архаизировать *сов., несов. что* архаизациялоо.

Архаизм *м* **1.** архаизм, эскинин калдыгы, эскирген көрүнүш; **2.** *лингв.* архаизм (колдонуудан чыгып калган сөз, сөз тизмеги, грамматикалык форма ж.б.).

Архаика *ж* архаика, байыркылык (байыркы доордун, мезгилдин өзгөчөлүктөрүн көрсөткөн белгилер; байыркы искусствонун алгачкы мезгили).

Архаист *м* архаист, эскичил (эски формаларды сактап калууга жана ошого окшоштурууга аракет кылуучу).

Архаическ/ий, -ая, -ое **1.** архаикалык, атам замандагы, байыркы; **~ ая эпоха** архаикалык доор, байыркы доор; **2.** *лингв.* эскирген, архаизмге айланган.

Архаичность *ж* архаикалык, байыркылык, байыркычылык.

Архаичный, -ая, -ое (архаичен, -на, -но) архаический.

Архангел *м* архангел (христиан дининде: жогорку даражалуу периште).

Архар *м* аркар, кулжа.

Архейский: архейская *ра* архей эрасы (Жердин геологиялык тарыхындагы эн байыркы доор).

Археограф *м* археограф.

Археографическ/ий, -ая, -ое археографиялык, археография...; **~ ие исследования** археографиялык изилдөөлөр.

Археография *ж* археография (байыркы жазуу эстеликтерин жыйноо, мүнөздөө жана басып чыгаруу боюнча иш жүргүзө турган тарых илиминин жардамчы тармагы).

Археолог *м* археолог.

Археологическ/ий, -ая, -ое археологиялык, археология...; **~ ий музей** археология музейи, археологиялык музей; **~ ие раскопки** археологиялык казуулар; **~ ая экспедиция** археологиялык экспедиция.

Археология *ж* археология (байыркыдан сакталган материалдык маданий эстеликтердин негизинде адамзаттын тарыхын изилдеген илим).

Архи... архимиллионер, архиважный, архисторожный, архидиакон, архиепископ сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы курамдык бөлүгү.

Архив *м* архив (**1.** өткөндөгү жазуу эстеликтерин сактоо, системалаштыруу жана мүнөздөө иштерин жүргүзө турган атайын мекеме; **государственный ~** мамлекеттик архив; **2.** мекеменин эски документтери, бүткөн иштери ж.б. сактала турган бөлүм; **3.** кайсы бир мекеменин, кишинин ишине тиешелүү кол жазмаларынын, каттарынын ж.б. жалпы жыйындысы; **~ А. С. Пушкина** А.С. Пушкиндин архиви; **личный ~ известного учёного** белгилүү окумуштуунун өз архиви; **♦ сдать в архив кого-что** архивге тапшыруу, эскирген, керексиз болуп калган нерсе катарында эсептөө, эстен чыгаруу.

Архивариус *м* архивариус, архивди кармоочу, архивдин кызматкери.

Архивист *м* архивист, архив иштери боюнча адис.

Архивн/ый, -ая, -ое архивдик, архив...; **~ ые материалы** архив материалдары, архивдик материалдар; **~ ое управление** архив башкармасы.

Архиепископ *м* архиепископ (епископ менен митрополиттин ортосундагы диний наам жана ушундай наамы бар дин кызматкери).

Архиерей *м* архиерей (православиелик чиркөөдөгү жогорку чиндеги динчилердин — епископ, архиепископ, митрополит, патриархтардын жалпы аты).

Архимандрит *м* архимандрит (монахтардын жогорку наамы, көбүнчө эркектер монастырынын башчысы).

Архипелаг *м* архипелаг (бири-бирине жакын жайгашкан деңиз аралдарынын тобу).

Архитектоника *ж* архитектоника (1. *архит.* бир бүтүндү түзгөн бөлүктөрдүн ортосундагы өз ара төп келишкен бирдей өлчөм, гармониялуу шайкештик; ~ **здания** имараттын архитектоникасы; 2. *иск.* чыгарманы түзүүдөгү көркөмдүк шайкештик; композиция; ~ **произведения** чыгарманын архитектоникасы).

Архитектор *м* архитектор.

Архитекторск/ий, -ая, -ое архитектордук, архитектор...; ~ **ие способности** архитектордук жөндөмдүүлүк.

Архитектур/а ж 1. архитектура (имараттарды долборлоо, куруу, көркөмдөө искусствосу); **памятник архитектуры** архитектура эстелиги 2. архитектура (имараттын мүнөзү, стили); **романская** ~ **а** роман архитектурасы; **готическая** ~ **а** готика архитектурасы; ~ **а города Бишкек** Бишкек шаарынын архитектурасы;

Архитектурн/ый, -ая, -ое архитектуралык, архитектура...; ~ **ый ансамбль** архитектуралык ансамбль; ~ **ые украшения** архитектуралык жасалгалар, архитектуралык кооздуктар.

Архитрав *м* *архит.* архитрав (колонналарга коюлуп, үстүн жабууга негиз болгон устунча бөлүгү).

Аршин *м* 1. кез, аршин (0,71 м узундук өлчөмү); 2. кез, аршин (0,71 м узундуктагы чен); **деревянный** ~ жыгач кез; **железный** ~ темир кез; **о мерить на свой аршин** бирөөлөр же бир нерселер жөнүндө өз көз карашы боюнча баамдоо; өзүнө карап бирөөгө тон бычуу; **как (будто, словно) аршин проглотил** зыңкыйып ийиле албай калган, каккан казыктай какайган (киши жөнүндө).

Аршинн/ый, -ая, -ое кезчелик, бир кез узундуктагы; **написано** ~ **ми буквами шутл.** ашкере чоң-чоң жазылган.

Арык *м* арык.

Арычн/ый, -ая, -ое арыктагы, арык...; ~ **ая вода** арыктагы суу. арык суусу.

Арьергард *м* арьергард (негизги күчтөрдүн арт жагын коргоочу аскер же флот бөлүктөрү).

Арьергардн/ый, -ая, -ое арьергарддык, арьергард...; ~ **ые бой** арьергарддык уруштар; ~ **ые части** арьергард бөлүктөрү.

Ас *м* ас (учуу жана согушуу чеберчилигин мыкты билген учкуч); **о ас своего дела (в своём деле)** өз ишинин устаты, өз ишинин чебери.

Асбест *м* асбест (минерал).

Асбестов/ый, -ая, -ое асбесттик, асбест...; ~ **завод** асбест заводу.

Асептика *ж* *мед.* асептика (операция жасоо убагында же жарааттарды дарылоодо операция жасоочу аспаптарды, керектелүүчү буюмдарды ж.б. жугушсуздандыруу чаралары).

Асептичesk/ий, -ая, -ое *мед.* асептикалык, жугушсуздандырылган; ~ **ая повязка** асептикалык таңуу.

Ассессор *м* ассессор (Байыркы Римде, орто кылымдардагы Европада жана башка кээ бир буржуазиялык мамлекеттерде, ошондой эле Россияда болгон (18-кылымдан 20-кылымдын башына чейин) соттогу мансап кишиси; **коллѐжский ассессор** коллегиялык ассессор (падышалык Россияда: сегизинчи класстагы граждандык мансап жана ошондой мансаптагы киши).

Асимметричesk/ий, -ая, -ое *то же, что* **асимметричный**.

Ассиметричность *ж* асимметриялуулук; симметриясы жоктук.

Асимметричн/ый, -ая, -ое (асимметричен, -на, -но) асимметриялуу, симметриясыз.

Асимметрия *ж* асимметрия, симметриясыздык, симметриясы жоктук.

Аскаріды *мн.* (*ед.* **аскаріда ж**) *зоол.* аскарیداалар (жаныбарлардын жана адамдын ичегисинде мителик кылуучу жумуру курттардын бир түрү).

Аскет *м* аскет, аскеттик өмүр сүргөн киши.

Аскетизм *м* аскетизм (1. акыл-эсти өркүндөтүү үчүн адамдын талап кылууларын жана «дененин талаптарын» тыюуну үгүттөгөн диний-этикалык окуу; 2. турмуш жыргалынан, ыракаттан чектен тыш баш тартуучулук; **идеология** ~ **а вытекает из религиозно-мистического мировоззрения** аскетизмдин идеологиясы диний-мистикалык көзкараштан келип чыгат.

Аскетическ/ий, -ая, -ое аскеттер..., аскетизм...; аскеттик; ~ **ая жизнь** аскеттик жашоо, аскеттик өмүр сүрүү.

Аскорбинов/ый: **аскорбиновая кислота** аскорбин кислотасы (С витамини).

Аспект *м* аспект, өңүт (нерселерди, түшүнүктөрдү, кубулуштарды белгилүү бир жактан алып караган көз караш); **рассмотреть вопрос в различных** ~ **ах** маселени ар түрдүү өңүттөн (аспектиден) кароо; **в ином** ~ **е** башка өңүттө (аспектиде).

Аспид I *м* 1. *зоол.* аспид (уулуу жыландын бир түрү); 2. *перен. прост. бран.* заардуу адам, жылан, тажаал.

Аспид II *м* *мин.* аспид (жука кара катмарлардан турган минерал).

Аспидн/ый, -ая, -ое аспидден жасалган. аспид...; ~ **ая доска** аспид доска; **аспидный**

сланец аспид сланеци (кара түстөгү кат-кат сланец).

Аспирант *м.* аспирант.

Аспирантка *женск. к аспирант.*

Аспирантск/ий, -ая, -ое аспиранттык, аспирант...; ~ **ая стипендия** аспиранттардын стипендиясы, аспиранттык стипендия.

Аспирантура *ж.* аспирантура.

Аспиратор *м.* аспиратор (газдын, абанын химиялык курамын, нымдуулугун, чандуулугун ж.б. текшерип аныктоо үчүн колдонулуучу аспап).

Ассамблея *ж.* ассамблея (1. көбүнчө эл аралык уюмдардын жалпы жыйналышы; ~ **народов Африки и Азии** Африка жана Азия элдеринин ассамблеясы; 2. Петр Инин тушундагы чоң бал); **Генеральная Ассамблея Организации Объединённых Наций** Бириккен Улуттар Уюмунун Генералдык Ассамблеясы.

Ассенизатор *м.* ассенизатор.

Ассенизационн/ый, -ая, -ое ассенизациялык, ассенизация...; ~ **ые машины** ассенизация машинасы.

Ассенизация *ж.* ассенизация (шаардагы агын сууларды булганыч нерселерден тазалоочу жана зыянсыздандыруучу санитардык чаралар менен курулуштардын системасы).

Ассигнация *ж.* ассигнация, кагаз акча (Россиядагы 1769–1848-жылдарда чыгарылган кагаз акча).

Ассигновани/е *ср* 1. *по знач. гл. ассигновать*; 2. ассигнацияланган сумма; **бюджетные** ~ **я на что-л.** бир нерсеге бюджеттен бөлүнгөн акча, бюджеттик акча.

Ассигновать *сов., несов. что* ассигнациялоо (кандайдыр бир максат үчүн акча каражаттарын бөлүү); ~ **средства** каражаттарды ассигнациялоо.

Ассимилировать *сов., несов. что* 1. ассимиляциялоо, ассимиляция кылуу; 2. *биол.* синирүү, жутуу; ~ **пищу** тамакты синирүү.

Ассимилироваться *сов., несов.* 1. ассимиляциялануу, ассимиляциялануу аркылуу аралашып, окшош болуп кетүү; 2. *несов. страд. к ассимилировать.*

Ассимилятивн/ый, -ая, -ое ассимиляцияга байланыштуу, ассимиляцияга алып баруучу, ассимиляциялоочу.

Ассимилятор *м.* ассимилятор (ассимиляторчулукту жактоочу).

Ассимиляторство *ср* ассимиляторчулук (бийлик жүргүзгөн элдин тилин, маданиятын майда элдерге зордоп киргизүүчүлүк).

Ассимиляционн/ый, -ая, -ое *то же, что ассимилятивный.*

Ассимиляция *ж.* 1. ассимиляция, окшошуу; **языковая** ~ тилдердин ассимиляциясы,

тилдердин окшоштугу; ~ **звúков** тыбыштардын ассимиляциясы, тыбыштык окшошуу; 2. *этн.* ассимиляция (тилин жана маданиятын жоготуп, бир элдин экинчи элге сиңип кетиши); 3. *биол.* ассимиляция, синирүү (өсүмдүктөрдүн же жаныбарлардын организми башка бир затты өзүнө сиңирип алышы).

Ассирийск/ий, -ая, -ое ассириялык, ассирия...; ~ **язык** ассирия тили.

Ассирийцы *мн. (ед. ассириец м, ассирийка ж)* 1. ассириецтер, ассириялыктар (Иракта, Иранда, Турцияда ж.б. кээ бир өлкөлөрдө жашаган калк); 2. *то же, что ассирияне.*

Ассирияне *мн. (ед. ассириянин м, ассириянка ж)* ассириялыктар (биздин эрага чейинки 3000-жылдардын аягынан биздин эранын 7-кылымына чейин өмүр сүргөн алдыңкы Азиядагы эң байыркы күчтүү Ассирия мамлекетинин калкы).

Ассистент *м.* ассистент (1. илимий иштерди, операцияларды ж.б. жүргүзүүдө профессорго. врачка жардам берүүчү киши; 2. жогорку окуу жайларындагы кенже окутуучунун кызматы жана ошол кызматтагы киши).

Ассистентка *женск. к ассистент.*

Ассистентск/ий, -ая, -ое ассистенттик, ассистент...; ~ **ая должность** ассистенттик кызмат.

Ассистировать *несов. кому* ассистенттик кылуу, ассистент болуу, ассистенттин кызматын аткаруу.

Ассонанс *м книжн.* ассонанс (1. *лит.* ырда бирдей же окшош үндүү тыбыштардын кайталанышы; 2. басым түшкөн үндүү тыбыштары гана бирдей болгон так эмес уйкаштык).

Ассорти *ср нескл.* ассорти (атайын тандалып алынган нерселердин жыйындысы).

Ассортимент *м.* ассортимент (соода-сатык уюмдары топтогон же өндүрүш уюмдары чыгарган ар түрдүү жана ар кыл сорттогу товарлар); **полный** ~ толук ассортимент; **богатый** ~ **товаров** товарлардын бай ассортименти.

Ассоциация *ж.* 1. ассоциация (бир түрдүү иштеги кишилердин же ишканалардын бирикмеси); **научная** ~ илимий ассоциация, илимий бирикме; **краеведческая** ~ өлкө таануу ассоциациясы; өлкө таануу бирикмеси; 2. ассоциация (бир нерселердин тобу, кошундусу, бирикмеси); ~ **молекул** молекулалардын ассоциациясы, молекулалардын бирикмеси; **звёздная** ~ жылдыз ассоциациясы, жылдыздардын тобу; ~ **растений** өсүмдүктөрдүн ассоциациясы, өсүмдүктөрдүн тобу; 3. *психол.* ассоциация (биринин артынан экинчиси болуп турган өз ара байланыштуу болгон айрым-айрым пси-

хологиялык актылардын (элестөө, ой, сезим) мээдеги процесстерге негизделген байланышы); ~ по сходству окшоштугу боюнча ассоциация, окшоштук ассоциациясы; ~ по смежности жакындык ассоциациясы, чектештик ассоциациясы.

Ассоциировать *сов., несов. кого-чего с кем-чем* ассоциациялоо; ассоциация аркылуу байланыштыруу.

Ассоциироваться **1.** *сов., несов. с кем-чем* ассоциациялануу, ассоциация аркылуу байланышуу; **2.** *сов., несов.* байланышуу, биригүү, кошулуу; **3.** *несов. страд. к* ассоциировать.

Астеник *м разг.* астеник, алсыз, дармансыз адам.

Астеническ/ий, -ая, -ое *мед.* астениялык, астения...; ~ тип телосложения астениялык типтеги дене түзүлүшү.

Астения *ж мед.* астения (жалпы организмдин күчсүздүгү, алсыздыгы, алсыздык).

Астероиды *мн. (ед. астероид м) астр.* астероиддер (Күндү тегерете айланып жүрүүчү, көбүнчө Марс менен Юпитердин ортосундагы майда планеталар).

Астигматизм *м опт.* астигматизм (бир чекиттен чыккан нурлар кайра бир фокуста чогула албагандыктан чагылдырылган нерсенин даана эмес көрүнүшүнө алып келүүчү оптикалык айнектердеги же көздүн чагылдыруу жөндөмдүүлүгүндөгү кемчилик).

Астма *ж* астма; **бронхиальная** ~ бронха астмасы, кекиртект буумасы.

Астматик *м* астматик (астма оорусу бар адам).

Астматическ/ий, -ая, -ое астма оорусуна байланыштуу, астмалуу.

Астра *ж* астра (ар түрдүү түстөгү жыты жок гүлдүү өсүмдүк).

Астрагал *м бот.* астрагал, түлкү куурай.

Астральн/ый, -ая, -ое *книжн.* жылдыз- (дар)...; ~ мир жылдыздар дүйнөсү; ~ свет жылдыздар шооласы, жылдыздар жарыгы.

Астро... астрокоррекция, астроспектограф, астроспектроскопия сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Астробиология *ж* астробиология (бүткүл ааламдагы жашоонун ар кандай түрлөрүн изилдөөгө арналган илимдин тармагы).

Астроботаника *ж* астроботаника (Күн системасындагы планеталардагы болжолдонгон өсүмдүктөрдү изилдөөгө арналган астробиология илиминин бир бөлүгү).

Астрограф *м* астрограф (асмандагы объектилерди сүрөткө тартып ала турган астрономиялык аспап).

Астролог *м* астролог (астрологиялык ышкысы бар адам).

Астрология *ж* астрология (жылдыздардын жайгашуусуна карата келечектеги окуяларды айтып берүүгө болот деген жылдыздар жөнүндөгү окуу).

Астролябия *ж* астролябия (18-кылымга чейин астрономияда узундук менен кеңдиктин бурчтарын өлчөөчү прибор, 18-кылымдан тартып жерди бөлүштүрүүдө горизонталдык бурчтарды өлчөө үчүн колдонулат).

Астрометрия *ж* астрометрия (асман телолорунун көрүнүп турган абалын жана убакытты аныктоо боюнча иш жүргүзгөн астрономиянын бир бөлүмү).

Астронавигация *ж* астронавигация (асман телолорунун бийиктигинин ченемине жараша жүрүп бара жаткан кеменин же учуучу аппараттын багытын аныктоо методу).

Астронавт *м 1.* астронавтика боюнча адис; **2.** *то же, что космонавт.*

Астронавтика *ж* астронавтика (аалам мейкиндигинде учуучу аппараттардын учушу жөнүндөгү илим; космонавтика).

Астроном *м* астроном (астрономия боюнча адис).

Астрономическ/ий, -ая, -ое астрономиялык, астрономия...; ~ ие наблюдения астрономиялык байкоолор; $\diamond$ астрономические числа (цифры) астрономиялык сандар, эсепсиз көп сандар, болжолсуз көп сан (цифра).

Астрономия *ж* астрономия (асман телолору жөнүндөгү илим).

Астрофизик *м* астрофизик, астрофизика боюнча адис.

Астрофизика *ж* астрофизика (асман телолорунун физикалык абалын, химиялык курамын изилдей турган астрономия илиминин бир бөлүмү).

Астрофизическ/ий, -ая, -ое астрофизикалык, астрофизика...

Астрофотография *ж* астрофотография (асман телолорун сүрөткө тартып алуу жолу менен изилдей турган астрономия илиминин бир тармагы).

Астрофотометрия *ж* астрофотометрия (астрономиялык объектилердин жаркырашын же созулган объектилерин, маселен, тумандуулуктардын үстүндөгү жарыкты аныктай турган астрофизиканын практикалык бөлүгү).

Асфальт *м* асфальт (жолдорго, көчөлөргө, тротуарларга ж.б. төшөй турган чайырдуу кара түстөгү зат; ошондой зат төшөлгөн жол); **идти по** ~ у асфальт менен басуу, асфальт менен жүрүү.

Асфальтирован/ый, -ая, -ое асфальтталган, асфальт төшөлгөн, асфальт...; ~ ая улица асфальтталган көчө, асфальт көчө.

Асфальтировать *сов., несов. что* асфальттоо, асфальт төшөө.

Асфальтобетон *м* асфальтобетон, асфальт-туу бетон (шагыл, кум жана асфальт аралаштырылган курулуш материалы).

Асфальтов/ый, -ая, -ое асфальттуу, асфальттталган; асфальт...; ~ **ые тротуары** асфальттталган тротуарлар.

Асфиксия *ж мед.* асфиксия (кандын курамында кислороддун жетишсиздигинен, углероддун көбөйүп кетишинен дем алуунун кескин бузулушу).

Атавизм *м биол.* атавизм (түпкү ата-бабаларына, тукумуна таандык белгилердин адамдарда, жаныбарларда, өсүмдүктөрдө кайталанышы).

Атавистическ/ий, -ая, -ое атавизмдик, атавизм...; ~ **признак** атавизмдик белги (канындагы белги, тукумундагы белги, насилиндеги белги).

Атак/а *ж* 1. атака, чабуул; **воздушная** ~ а аба чабуулу; **броситься в** ~ у атакага кирүү, чабуулга өтүү; 2. *перен. разг.* чабуул, кескин аракет.

Атаковать *сов., несов. кого-что* атакалоо, чабуул жасоо.

Атаман *м* 1. атаман (илгерки заманда жана революцияга чейин казак орустарда дайындалган же шайланган согуштук-администрациялык мансап); **станичный** ~ станицанын атаманы; **войсковой** ~ аскер атаманы; 2. атаман, башчы; ~ **разбойников** каракчылардын атаманы.

Атаманить *несов. разг. уст. то же, что атаманствовать.*

Атаманск/ий, -ая, -ое атамандык, атаман...; ~ **ие обязанности** атамандык милдеттер.

Атаманство *ср* атамандык (атамандын мансабы, милдети).

Атаманствовать *несов.* атаман болуу, атамандык кылуу.

Атаманша *ж разг.* атамандын аялы.

Атеизм *м* атеизм (кудайдын бар экендигине ишенбөөчүлүк, диний ишенимдерден баш тартуучулук, кудайсыздык).

Атеист *м* атеист (атеизмди жактоочу).

Атеистическ/ий, -ая, -ое атеизмге негизделген, атеизм багытындагы, атеисттик; ~ **ая пропаганда** атеисттик пропаганда.

Ателье *ср нескл.* ателье; ~ **художника** художниктин ательеси; **заказать костюм в** ~ ательеге костюм заказ кылуу; **телевизионное** ~ телевизор ательеси, телевизордук ателье.

Атеросклероз *м мед.* атеросклероз (жүрөк жана кан тамыр системасынын оорусу).

Атланты *мн. (ед. атлант м) архит.* атланттар (имараттын үстүн жапкан бөлүгүн тиреп турган эркек кишинин кебетесиндеги колонналар).

Атлас *м* атлас; **географический** ~ географиялык атлас; ~ **мира** дүйнөнүн атласы;

зоологический ~ зоологиялык атлас; **анатомический** анатомиялык атлас; **диалектологический** ~ диалектологиялык атлас.

Атлас *м* атлас, атилес (кездеме).

Атласн/ый, -ая, -ое 1. атластан тигилген, атлас...; ~ **ое платье** атлас көйнөк; 2. *перен.* атласка окшош, атлас сыяктуу, жылтырак, жылмакай; ~ **ая бумага** жылтырак кагаз; ~ **ая кожа** жылмакай тери; ~ **ые листья** атлас сыяктуу жалбырактар, жылмакай жалбырактар.

Атлет *м* 1. атлет (атлетика боюнча даярдыгы бар спортсмен, атлетикага ышкыбоз спортсмен); 2. атлет. балбан (алибеттүү жана күчтүү адам).

Атлетика *ж* атлетика (адамды күчтүү, шамдагай жана чыдамдуу болууга тарбиялай турган гимнастикалык машыгуулардын жыйындысы); **лёгкая** ~ жеңил атлетика; **тяжёлая** ~ оор атлетика.

Атлетическ/ий, -ая, -ое 1. атлетикалык, атлетика...; ~ **ие упражнения** атлетикалык машыгуулар; 2. атлетик, атлет...; ~ **ое телосложение** атлеттик дене түзүлүшү.

Атмосфер/а *ж* 1. атмосфера; ~ **а Земли** Жердин атмосферасы; 2. *перен.* кырдаал, шарт, жагдай, абал; **дружеская** ~ а достук кырдаал; 3. атмосфера (газдардын басымын өлчөө бирдиги); **давление в пять** ~ беш атмосферадагы басым, беш атмосфералуу басым.

Атмосферическ/ий, -ая, -ое *то же, то атмосферный.*

Атмосферн/ый, -ая, -ое атмосфералык, атмосфера...; ~ **ое давление** атмосфера басымы; ~ **ые осадки** жаан-чачындар.

Атол *м* атолл (шакек сыяктуу формадагы коралл аралы).

Атом *м* атом; ~ **водорода** водород атому; **ядро** ~ **а** атомдун ядросу (өзөгү).

Атомизм *м* атомизм (материя жеке-жеке эң эле майда атом бөлүкчөлөрдөн курала тургандыгына негизделген окуу).

Атомистика *ж то же, что атомизм.*

Атомистическ/ий, -ая, -ое атомизмге, атомистикага тиешеси бар, атомизмдик, атомистикалык; ~ **ая теория строения материи** материя түзүлүшүнүн атомистикалык теориясы.

Атомник *м разг.* атомник, атомчу (атом энергиясы боюнча адис).

Атомн/ый, -ая, -ое атомдук, атом...; ~ **ый вес** атомдук салмак; ~ **ое ядро** атомдук ядро, атом ядросу; ~ **ая энергия** атом энергиясы; ~ **ая электростанция** атом электростанциясы.

Атомоход *м* атомоход (атом энергиясы менен иштей турган кыймылдаткычтуу кеме).

Атомщик *м разг.* 1. *то же, что атомник;* 2.

атомчу (атом бомбасын колдонууну жактаган адам).

Атона́льность *ж муз.* атоналдуулук (тоналдуулуктун жоктугу).

Атона́льн/ый, -ая, -ое атоналдуу, тоналсыз; ~ **ая му́зыка** тоналсыз музыка.

Атония́ *ж мед.* атония (органдардын жана ткандардын чыңалуусу, сезгичтиги начарлашы, ткандар менен булчуңдардын алсыздыгы, солгундугу).

Атрибу́т *м 1. филос.* атрибут (заттардын же кубулуштардын кокусунан болгон, өтмө абалына байланышпаган, анын эң зарыл, ажырагыс жана негизги касиети); **движе́ние есть** ~ **матэрии** кыймыл материянын атрибуту, касиети; **2. книжн.** атрибут (түбөлүк таандык, мүнөздүү белги); **3. лингв.** аныктооч.

Атрибути́вн/ый, -ая, -ое *лингв.* атрибутивдик, аныктоочтук; ~ **ая связь слов** сөздөрдүн аныктоочтук байланышы; ~ **ая констру́кция** атрибутивдик конструкция.

Атропи́н *м* атропин (кээ бир өсүмдүктөрдөн алынып, медицинада ооруну басуучу дары катарында, көз ооруларын дарылоо практикасында ж.б. колдонулуучу уулуу зат).

Атрофи́рованн/ый, -ая, -ое атрофияга дуушар болгон, атрофияланган.

Атрофи́роваться *сов., несов.* атрофиялануу, атрофияга дуушар болуу, атрофияга чалдыгуу.

Атрофи́я *ж 1.* атрофия (азыктануусу бузулушунун же узак убакыт бою кыймылсыз абалда болуунун натыйжасында айрым органдардын, организмдеги ткандардын жашоо жөндөмдүүлүгүн жоготушу жана көлөмү кичирейип кетиши); ~ **зрительного нерва** көрүү нервинин атрофиясы; ~ **мышц** булчуңдардын атрофиясы; **2. перен.** атрофия, жоготуу (кандайдыр бир касиетин, жөндөмдүүлүгүн жоготуу); ~ **совести** уят-сыйытын жоготуу, уят-сыйыттан кетүү.

Атташе́ *м нескл.* атташе (**1.** дипломаттык өкүлчүлүктө кандайдыр бир тармак боюнча адис-консультант болуп кызмат өтөгөн киши; **военный** ~ аскер атташеси, аскердик атташе; **морской** ~ деңиз атташеси; **торговый** ~ соода атташеси; **2.** кенже дипломаттык даража, наам).

Аттестат *м 1.* аттестат (окуу жайын бүткөндүгү жөнүндөгү официалдуу документ); ~ **зрелости** жетилүү аттестаты; **2.** аттестат (илимий же атайын даража берилгендиги жөнүндөгү күбөлүк); ~ **профессора** профессордун аттестаты; **3.** аттестат (аскер кызматкерлеринин же алардын үй-бүлөсүнүн акча, кийим-кечек же башка каражаттарды алыш үчүн бериле турган документ); **4.** аттестат (революцияга чейинки Россияда: отставкага чыкканда берилүүчү аскер

кызматын өтөгөндүгү жөнүндөгү күбөлүк); **5.** аттестат (малдын асыл тукумдуулугун күбөлөөчү документ).

Аттестацио́нн/ый, -ая, -ое аттестациялык, аттестация жүргүзө турган, аттестация...; ~ **ая комисси́я** аттестация комиссиясы; ~ **ое свиде́тельство** аттестация күбөлүгү.

Аттестаци́я *ж 1.* аттестация, аттестациялоо, аттестация жүргүзүү; **2.** аттестация (бирөөгө, бир нерсеге берилген баа, мүнөздөмө).

Аттестова́ть *сов., несов. кого-что 1.* аттестациялоо, мүнөздөмө берүү, баа берүү; **2.** кимдир бирөөгө наам берүү; **♦ аттестова́ть себя** өзүн көрсөтүү.

Атти́ческ/ий -ая, -ое аттикага тиешелүү **атти́ческая соль** *книжн.* курч сөз, таамай айтылган шылдың, тамаша.

Аттракцио́н *м* аттракцион (**1.** циркте же эстрада аткарылган таасирдүү номер; **2.** көпчүлүк көңүл ачкан тир, карусель, селкинчек ж.б. жайларда оюн-зоок курулуштары).

Ату́ *межд. охот.* айт, айдак, ал, туайт (итти тукурууда, айдактоодо колдонулат); **ату́ его!** айт, айдак, туайт, ал аны!

Ау́ *межд. 1.* ау, оо-уу, бой (бирин-бири издегенде үн салып чакырууда, чакырык белгиси катарында колдонулат); **2. в знач. сказ. прост.** бүттү, болор иш болду; **тепе́рь уж ау́, по́здно спохвати́лись** эми иш бүттү, эсибизге кеч келдик.

Аудиен́ци/я *ж* аудиенция, кабыл алуу (мамлекеттик жогорку кызматтагы адамдын расмий кабыл алуусу); **дать** ~ **ю кому́-л.** кимдир бирөөнү кабыл алуу; **получи́ть** ~ **ю** кабыл алуусунда болуу.

Аудит *м* аудит; аудитордук текшерүү.

Аудитори́я *ж 1.* аудитория (дарскана) (лекция окулуп, доклад жасала турган жай); **2. собир.** аудитория, угуучулар (лекция, доклад, сөз угуучулар).

Аудиторн/ый, -ая, -ое аудиторияда өткөрүлө турган, аудиториялык, аудитория...; ~ **ые занятия** аудиториялык сабактар.

Ау́кать *несов. разг.* үн салуу, үн салып кыйкыруу.

Ау́каться *несов. разг.* ай, ой (үн салышып кыйкырышуу)

Ау́кнуть *сов. однокр. к ау́кать.*

Ау́кнуться *сов. однокр. к ау́каться.*

Аукцио́н *м* аукцион; **продава́ть с ~ а** аукциондо сатуу.

Аукционёр *м* аукционер.

Аукционист *м* аукционист.

Аукцио́нн/ый, -ая, -ое аукциондук, аукцион...; ~ зал аукцион залы.

Ау́л *м* айыл.

Ау́льный, -ая, -ое айылдык, айыл...; ~ **совет** айылдык кеңеш, айыл кеңеши.

Аут *м спорт.* аут (спорттук оюндарда топтун, шайбанын оюн талаасынын чегинен чыгып кетиши).

Аутентическ/ий, -ая, -ое *то же, что аутентичный.*

Аутентичность *ж книжн.* төп келүүчүлүк, дал келүүчүлүк.

Аутентичн/ый, -ая, -ое (аутентичен, -на, но) төп, бирдей, чыныгы, түп нускасына туура; ~ **ое толкование закона** мыйзамдын туура түшүндүрмөсү, мыйзамды туура түшүнүү; ~ **ый текст** бирдей текст, түп нускасына туура келген текст.

Аутодафе *ср нескл.* аутодафе (орто кылымдарда инквизициянын өкүмү боюнча динге каршы адамдарды, чыгармаларды элдин көзүнчө өрттөө).

Аутсайдер *м* аутсайдер (артта калган, эң артта бара жаткан команда же спортсмен); ~ **чемпионата страны по футболу** футбол боюнча өлкөнүн чемпионатынын аутсайдери.

Афазия *ж мед.* афазия (мээнин айрым бөлүктөрүнүн дартынан улам адамдын сүйлөө жөндөмдүүлүгүнүн жоголушу).

Афгани *ж нескл.* афгани (Афганистандагы акча бирдиги).

Афганск/ий, -ая, -ое Афганистан, афгандар...; афган...; ~ **ая литература** афган адабияты; ~ **ие писатели** афган жазуучулары.

Афганцы *мн. (ед. афганец м, афганка ж)* афгандар, Афганистан калкы (Афганистандын негизги калкы).

Афелий *м астр.* афелий (планетанын же кометанын орбитасынын Күндөн алыстаган эң алыскы чекити).

Афер/а *ж* афера, алдамчылык, митаамдык (уятсыз, алдамчы кылык-жорук, иш-аракеттер); **пускаться в ~ ы** митаамдык кылуу.

Аферист *м* аферист, алдамчы, митаам.

Аферистка *женск. к* аферист.

Афиша *ж* афиша, жарыя, кулактандыруу (боло турган спектакль, концерт, лекция ж.б. жөнүндө ири тамгалар менен басылып, илинип коюлган жарыя).

Афишировать *сов., несов. что* афишалоо, жарыялоо, кеңири кабарлоо.

Афоризм *м* афоризм, кыскача санат сөз.

Афористическ/ий, -ая, -ое афоризмдүү, афоризм бар, афористтик санат сөздүү.

Афористичн/ый, -ая, -ое (афористичен, -на, -но) *то же, что афористический.*

Африканск/ий, -ая, -ое африкалык, африка...; ~ **ие языки** африкалык тилдер; африка тилдери;

Африканцы *мн. (ед. африканец м, африканка ж)* африкалыктар (Африкада туулган жана жашаган элдер).

Аффект *м* аффект (ачуулануудан, коркуудан, туталануудан ж.б. таасирлерден улам

пайда болгон нервдин эң катуу дүүлүгүү абалы).

Аффектация *ж* аффектация (адамдын табигый эмес, көбүнчө жасалма түрдө көтөрүлүп, мактанып сүйлөшү, дүүлүгүүсү).

Аффективн/ый, -ая, -ое аффективдүү, толкунданган, элириңки; ~ **ое состояние** толкунданган абал.

Аффектированн/ый, -ая, -ое (аффектирован, -на, -но) экиленткен, апырткан, көтөрүңкү, жасалма; ~ **ая речь** жасалма сөз.

Аффикс *м лингв.* аффикс, мүчө (сөз мүчөсү).

Аффиксальн/ый, -ая, -ое *лингв.* аффикс..., мүчөлөр аркылуу, мүчөлүү; ~ **ое словообразование** аффикстердин (мүчөлөрдүн) жардамы менен сөз жасоо.

Ах *межд.* эх, тех, ой, апей (коркуп кеткенде, чочуганда, өкүнгөндө, суктанганда, сүйүнгөндө ж.б. колдонулат); **ах, как прекрасно!** эх, кандай сонун!; **устал, ах, как я устал!** чарчадым, пай-пай абдан чарчадым!

Аханье *ср разг.* ах, төх (таң калгандыкты, кубангандыкты ж.б. ички сезимди билдирүүдө колдонулат).

Ахать *несов. см.* ахнуть.

Ахиллесов: $\diamond$ **ахиллесова пятá** бирөөнүн мандемдүү, начар жагы, кемчилдиги, талуу жери.

Ахинé/я *ж разг.* келжирек сөз, тантырак сөз; $\diamond$ **нести ~ ю** келжирөө, былжыроо, тантыроо.

Ахну/ть *сов. однокр. 1. разг.* бах, өх деп жиберүү (таң калгандыгын, кубангандыгын, өкүнүчүн ж.б. ички сезимдерин билдирүүдө колдонулат); **он ~ л от удивления** ал таң калганынан кыйкырып жиберди; ~ **ть не успел** «а» дегенче болбой, арыдан-бери, андай-мындай дегиче; **2. кого-что прост.** тарс этүү, күрс этүү, дүмп этүү; **вдалекé ~ ли выстрелы** алыстан тарсылдап атылган үн чыгып калды.

Ахов/ый, -ая, -ое *прост. 1.* болбогон, кокуй, кудау урган; ~ **ая работа** болбогон иш, кокуй иш, кудау урган иш.

Ахроматизм *м опт.* ахроматизм (оптикалык айнектердин жарык нурду түстүн курамында бөлүктөрүнө ажыратпай өткөрүү касиети).

Ахроматическ/ий, -ая, -ое *опт.* ахроматикалык (жарык нурду түстүн составдык бөлүктөрүнө ажыратпай турган); ~ **ие стекла** ахроматикалык айнектер.

Ахти *межд.* $\diamond$ **не ахти как прост.** анчейин, алынча; **не ахти (какой) прост.** анчалык жакшы эмес; **не ахти сколько** анчалык көп эмес.

Ацетилén *м* ацетилен (түссүз, жыты жаман күйүүчү уулуу газ).

Ацетилéнов/ый, -ая, -ое ацетилендүү, ацетилен...; ~ **запах** ацетилен жыты.

Ацетон *м* ацетон (эритүүчү зат катарында

колдонулуучу түссүз суюктук, органикалык бирикме).

Ацидофилин *м* ацидофилин (өзгөчө бактериялар менен уютулган сүт).

Ацтеки *мн.* (*ед. ацтек м*) ацтектер (Мексикадагы индеецтердин ичинен көбүрөөк таралган эл).

Ашуг *м* ашуг (Кавказ элдеринде: элдик акын, ырчы).

Аэды *мн.* (*ед. аэд м*) аэддер (Гомердин доорундагы кылдуу аспаптардын коштоосу менен өздөрү чыгарган эпикалык ырларды аткаруучу байыркы грек ырчылары).

Аэрарий *м* аэрарий (аба ваннасын алууга ылайыкталган аянтча).

Аэрация *ж* аэрация, желдетүү (желдетүү, аба киргизүү); ~ **зданий** имараттын ичин желдетүү.

Аэро ... аэроклуб, аэромаяк, аэронавигация сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Аэробн/ый, -ая, -ое аэроб...; ~ **ые** микробы аэроб микробу.

Аэробы *мн.* (*ед. аэроб м*) *биол.* аэробдор (таза кислород бар жерде гана жашай турган организмдер).

Аэровизуальн/ый, -ая, -ое спец. аэровизуалдык (учуучу аппаратта, мис., самолётто, вертолётто жүрүп көзү менен же дүрбү менен көрө турган); ~ **ое** **обсле́дование леса** токойду аэровизуалдык байкоо, токойго аэровизуалдык байкоо жүргүзүү.

Аэровокзал *м* аэровокзал.

Аэродинамика *м* аэродинамика (абанын жана башка газдардын кыймылдоо мыйзамын, ошондой эле кыймылда болгон нерселерге карата газдын ага таасирин изилдей турган аэромеханиканын бир бөлүгү).

Аэродинамическ/ий, -ая, -ое аэродинамикалык, аэродинамика...; ~ **ая** **лаборатория** аэродинамикалык лаборатория, аэродинамика лабораториясы; ~ **ая** **труба** аэродинамикалык труба, аэродинамика трубасы.

Аэродром *м* аэродром.

Аэродромн/ый, -ая, -ое аэродромдук, аэродром...; ~ **ое** **обслуживание** аэродромдук тейлөө; ~ **ая** **площадка** аэродром аянтчасы.

Аэрозоль *м спец.* аэрозол (газдын ичине катуу жана суюк көзгө көрүнгүс майда бөлүкчөлөр жайгашкан коллоиддик система).

Аэрозольн/ый, -ая, -ое аэрозолдук, аэрозол...; ~ **ые** **распылители** аэрозолдук сепкичтер, аэрозолдук чачыратмалар; ~ **ая** **иммунизация людей и животных** адамдардын жана жаныбарлардын аэрозолдук иммунизациясы.

Аэроклуб *м* аэроклуб.

Аэролог *м* аэролог (аэрология боюнча адис).

Аэрологическ/ий, -ая, -ое аэрологиялык, аэрология...; ~ **ие** **наблюдения** аэрологиялык байкоолор.

Аэрология *ж* аэрология (жер катмарынан тышкары атмосферанын физикалык, химиялык ж.б. касиеттерин изилдей турган метеорология илиминин бир тармагы).

Аэромаяк *м* аэромаяк.

Аэронавигация *ж* аэронавигация (учуучу аппараттарды башкаруунун теориясы жана практикасы жөнүндөгү илим).

Аэронавт *м* аэронавт.

Аэронавтика *ж* аэронавтика.

Аэропеленгация *ж* аэропеленгация (пеленгатордун жардамы менен учуучу аппараттардын турган жерин жана кыймылын аныктоо ыкмасы).

Аэроплан *м уст.* аэроплан.

Аэропорт *м* аэропорт.

Аэросани *мн.* аэроchана (аба винти орнотулган моторлуу чана, транспорт).

Аэростат *м* аэростат, аба шары; **привязной** ~ байланма аэростат, байлап коймо аэростат.

Аэростатика *ж* аэростатика (гидро-аэромеханиканын газ абалындагы чөйрөдөгү – негизинен атмосферадагы тең салмактуулукту изилдөөчү бөлүгү).

Аэротерапия *ж* аэротерапия (аба ваннасында болуу, ачык абада дем алуу сыяктуу жолдор менен организмди чыңдоо жана чыдамдуулугун жогорулатуу максатындагы дарылоо чаралары).

Аэрофотосъёмка *ж* аэрофотосъёмка (самолётко, вертолётко, Жердин жасалма спутнигине же ракетага орнотулган фотоаппараттын жардамы менен жерди асмандан сүрөткө тартып алуу).

Аэрофототопография *ж* аэрофототопография (аэрофотосүрөттөрдүн негизинде топографиялык карталарды түзүүнүн ыкмаларын изилдей турган илимдин тармагы).

Б

Б см. бы.

Ба *межд. разг.* ээй, ой; **Ба!** *Да это он!* Ээй! Бул ошонун өзү!; **Ба!** *Кого я вижу!* Ээй! Мен кимди көрүп турам!

Баба I ж 1. *нар.-разг.* айылдык аял, дыйканчы; **2.** катын; **3.** *прост.* жалпы эле аял; **вздорная** ~ бейжай аял, жаңжалчыл аял; **4.** *перен. разг. ирон.* аял, катын; жүүнү бош эркек; **5.** *(обычно с именем собственным)* *разг. то же, что бабушка;* **баба Маня** Маня чоң эне; **бой-баба** өктөм аял, шакылдаган аял; **каменная баба** балбал таш, таш киши; **снежная баба** кар киши.

Баба II ж 1. сокмо (таптай турган курал); **2.** *спец.* токмок (механикалык балкалардын жана копёрлордун уруучу оор бөлүгү); **чугунная** ~ чоюн токмок.

Баба III ж кул. баба (цилиндр формасындагы таттуу нан); **ромовая** ~ ром кошуп жасалган таттуу нан.

Бабах *межд. звукоподр.* тарс, тарса-турс, былч, күп.

Бабахать *несов. к бабахнуть.*

Бабахнуть *сов. однокр. разг. кого-что и без доп.* тарс эттире, күрс эттире катуу уруу, коюп жиберүү, күп эткен табыш чыгуу; ~ **по столу** столду тарс эттире бир коюу; ~ **по спинé** күп эттире жонго бир салуу; **2.** тарсылдаган, күрсүлдөгөн катуу үн чыгаруу, тарс эткен, жаңырыктагы катуу үн чыгуу; ~ **из пушки** күрсүлдөтүп замбирек менен атуу.

Бабахнуться *сов. однокр. разг.* тарса-турс боло түшүү, күп дей түшүү, күп жыгылуу, былч дей түшүү.

Баба-яга ж жез кемпир, мастан кемпир, желмогуз кемпир, жез тумшук.

Баббит *м тех.* баббит (жылгаяк подшипниктерди куюу үчүн колдонула турган калий же коргошун эритме).

Бабитов/ый, -ая, -ое баббиттен жасалган, баббит...; ~ **ые подшипники** баббит подшипниктери.

Бабёнка *прост.* шакылдаган жаш аял, тартынбаган, ачык-айрым жаш аял.

Баб/ий, -ья, -ье катындарга мүнөздүү, аялдарга мүнөздүү, катын...; аял...; ~ **ьи сплётни** катын ушактар; **♦ бабье лето** күз башындагы ачык жана жылуу мезгил, мемуриген күзгү күн; **бабьи сказки (россказни)** *презр.* катындардын калпы, апыртма сөздөрү.

Бабка I 1. *разг. то же, что бабушка;* **2.** *прост.* кемпир, байбиче; **3.** *уст.* аначы, төрөткө жардам берген аял; **♦ повивальная**

бабка аначы кемпир, төрөткө жардам берүүчү аял.

Бабка II ж 1. бакай (жылкыда). шыйбылчак (ача туяктууларда); **2.** бакай менен, шыйбылчак сөөктөр менен ойнолуучу оюн.

Бабка III ж тех. бабка (металл кесүүчү жана жыгач иштетүүчү кээ бир станоктордун кысып кармап туруучу бир бөлүгүнүн аты).

Бабник *м разг.* катынпоз.

Бабочка ж көпөлөк; **ночная** ~ шайтан көпөлөк; **2.** *перен. разг.* бант түрүндөгү галстук.

Бабуля ж разг. ласк. к бабушка.

Бабуся ж разг. ласк. к бабушка.

Бабушка ж чоң эне, чоң апа; **2.** *разг.* кемпир; **♦ бабушка надвое сказала** *погов.* али белгисиз.

Бабушкин, -а, -о чоң эне..., чоң апа..., ~ **ы очки** чоң эненин көз айнеги, чоң апанын көз айнеги.

Бабье ср собир. прост. катындар, аялдар.

Багаж *м 1.* багаж, жүк; **ручной** ~ колго көтөргөн жүк, колдогу багаж; **послать вещи** ~ **ом** буюмдарын багаж кылып жөнөтүү; **вагон с ~ ом** жүктүү вагон; **сдать в ~** багажга тапшыруу; **2.** *перен. книжн.* билим, маалымат байлыгы; **интеллектуальный** ~ интеллектуалдык билим байлыгы; **теоретический** ~ теориялык билими; **умственный** ~ акыл байлыгы, акылы.

Багажник *м* багажник (велосипедде, мотоциклде, автомобилде).

Багажн/ый, -ая, -ое 1. багаждык, багаж..., жүк...; ~ **ая квитанция** багаж квитанциясы; **2.** багажга, жүккө арналган; ~ **ый вагон** багаж вагону, жүк вагону.

Багет *м* багет (рама же карниз жасоого арналган оймолонгон же боёлгон планка).

Багетн/ый, -ая, -ое 1. багеттик, багет...; ~ **ая өнөркана**, багет жасоочу өнөрканасы, багет өнөрканасы; **2.** багеттен жасалган, багет...; ~ **ая рама** багет рама.

Багетов/ый, -ая, -ое *то же, что багетный.*

Багор *м* багор (узун саптуу темир илмек); **пожарный** ~ өрт өчүргүчтөрдүн багору; **рыболовный** ~ балыкчылардын багору.

Багорн/ый, -ая, -ое багордук, багор...; ~ **крюк** багор илмеги.

Багрец *м то же, что багрянец.*

Багрить *несов. 1.* багор менен суудан илип чыгаруу; **2.** багор, илмек менен балык

кармоо; ~ **рыбу** багорлоп балык кармоо.

Багрить *несов. трад.-поэт.* кызартуу, кочкул кызыл түскө келтирүү.

Багроветь *несов.* кочкул кызыл түстө болуу, кочкул кызыл түстө көрүнүү; ~ **от гнева** туталанып кызарып татаруу.

Багровый, -ая, -ое кочкул кызыл.

Багрянеть *несов.* 1. кочкул кызыл болуп көрүнүү; 2. кочкул кызыл түскө келүү.

Багрянец *м* кочкул кызыл түс.

Багрянить *несов.* что кочкул кызыл түскө келтирүү.

Багряный, -ая, -ое *то же, что багровый.*

Багульник *м* багульник (сазда өсүүчү кескин жыттуу бадал).

Бадёйка *ж уменьш. к бадья.*

Бадминтон *м* бадминтон; **играть в** ~ бадминтон ойноо.

Бадминтист *м* бадминтист, бадминтончу.

Бадминтный, -ая, -ое бадминтон...

Бадья *ж* бадья, челек (түп жагы саал куушураак келген чоң челек).

Баз *м нар.-разг.* малкана, мал сарай.

База *ж* 1. *архит.* база, түп; ~ **колонны** тирөөчтүн түбү, колоннанын базасы; 2. база, негиз, таяныч; **материальная** ~ материалдык база, материалдык негиз; **социальная** ~ социалдык база; **материально-техническая** ~ материалдык-техникалык база; 3. база; **кормовая** ~ **животно-водства** ~ мал чарбачылыгынын тоют базасы; **сырьевая** ~ сырье базасы; 4. база; **туристская** ~ туристтик база; **экспедиционная** ~ экспедиция базасы; 5. *воен.* база; **ракетная** ~ ракета базасы; **авиационная** ~ авиациялык база, авиация базасы; **военно-морская** ~ аскер-деңиз базасы; 6. база склад; **промтоварная** ~ өнөр жай товарларынын базасы; **на базе чего** -нын негизинде, -га таянып, -нын базасында; **подводить базу под (о) что-л.** негизин табуу, база даярдоо.

Базальт *м* базальт (жанар тоодон пайда болгон, көбүнчө каралжын түстөгү таш).

Базальтовый, -ая, -ое базальттуу, базальт...; ~ **ые скалы** базальт аскалар, базальт зоокалар; ~ **ые залежи** базальт кендери.

Базар *м* 1. базар; **книжный** ~ китеп базары; **школьный** ~ мектеп базары; 2. *перен.* дуу-дуу, баш аламандык; **устроить** ~ дуулдоо, баш аламан түшүү; **птичий базар** деңиз канаттуулар уялаган аскалар.

Базарить *несов. прост.* 1. базарга сатуу; 2. *перен.* талатуу, таркатуу, чачуу, коротуу.

Базарный, -ая, -ое базарга ылайык, базар...; ~ **ый день** базар күнү; ~ **ая площадь** базар аянты; **базарная баба** *прост.*

бакылдаган аял; **базарная работа** эптеп-септеп өткөрүп жиберүүгө мүмкүн болгон, бирок начар жасалган буюм.

Базилік *м* райкан (гүл).

Базиліка *ж archit.* базилика (тик бурчтуу пландагы имараттын ичине эки катар колонналар орнотулган антик доорундагы жана орто кылымдардагы курулуштун өзгөчө тиби).

Базирование *ср по знач. гл. базироваться;* **район** ~я негизделген район.

Базировать *несов.* на чем негиздөө, таянуу; ~ **промышленность на местном сырье** өнөр жайын жергиликтүү сырьёго негиздөө; ~ **свое выступление на фактах** өз сөзүн фактыларга негиздөө, сүйлөгөн сөзүн фактыларга таёо.

Базироваться *несов.* 1. на чем негизденүү, таянуу; ~ **на фактах** фактыларга таянуу; фактыларга негизденүү; 2. *на чем, на что* жайгашуу; **флот базируется на островах** флот аралдарга жайгашкан; **на аэродроме базировались несколько эскадрилий** аэродромдо бир нече эскадрилия жайгашкан.

Базис *м* 1. *то же, что база* 1, 2; ~ **колонны** колоннанын негизи (түбү, базасы); 2. марксизмде базис (белгилүү надстройкалык мамилелерге туура келген белгилүү бир коомдогу өндүрүштүк мамилелердин жыйындысы, коомдун экономикалык түзүлүшү); ~ **и надстройка** базис жана надстройка.

Базисный, -ая, -ое 1. базис..., базистик; ~ **ые явления** базистик кубулуштар (көрүнүштөр); 2. база болгон, базалык, база...; ~ **ый склад** базалык склад.

Базовый, -ая, -ое 1. база..., таяныч пункту..., ~ **ое имущество** база мүлкү; 2. базалык, негизги, таяныч; ~ **ый госпиталь** базалык (негизги) госпиталь.

Бай *м* бай.

Бай-бай, баю-бай *межд.* алдей-алдей.

Байбак *м* 1. талаа сууру; 2. *перен.* жалкоо, шалаакы, бош.

Байдарка *ж* байдарка (эки баштуу узун калак менен айдалуучу спорттук жеңил кайык).

Байдарочник *м* байдарка айдоочу спортсмен.

Байдарочный, -ая, -ое байдарка...; ~ **ая гребля** байдарка айдоо.

Байка I *ж.* байка (кебезден токулган түктүү жумшак кездеме).

Байка II *ж разг.* кыска жомок, күлкүлүү кыска аңгеме.

Байковый, -ая, -ое 1. байка жасоочу, байка...; ~ **ое производство** байка өндүрүшү; 2. байкадан жасалган, байка...; ~ **ое одеяло** байка одеялы; ~ **ый халат** байка халат.

Байрам *м* айт.

Байскый, -ая, -ое бай...; ~ **ий сынók** бай

(байдын) баласы; ~ **ие замáшки** байлардын кылык-жоруктары.

Байков/ый: **байховый чай** майдаланган кургак чай (каптал чай эмес).

Бак I *м* бак (цилиндр түрүндөгү суюк нерсе куюуга арналган идиш).

Бак II *м мор.* бак (кеменин үстүнкү палубасынын тумшук жагы).

Бакалавр *м* бакалавр (кээ бир өлкөлөрдө: жогорку билим алууда биринчи тепкичин бүтүрүүчүсү).

Бакалейн/ый, -ая, -ое бакалеялык, бакалея...; ~ **ые товары** бакалеялык товарлар, бакалея товарлары; ~ **ый магазин** бакалея магазини; ~ **ая торгóвля** бакалеялык соода-сатык.

Бакалейщик *м разг.* бакалчы, бакалеячы.

Бакалея *ж собир.* бакалея (чай, кант, кофе, ун, акшак, таттуулар ж.б. азык-түлүк товарлары).

Бакан *м см.* **бакен I**.

Бакелит *м* бакелит (өнөр жайынын ар кандай тармактарында пайдаланыла турган синтетикалык чайыр).

Бакелитов/ый, -ая, -ое бакелиттен жасалган, бакелит...; ~ **ая пáлочка** бакелит таякча.

Бакен I *м* бакен (дарыялардагы, көлдөрдөгү, булуңдардагы ж.б. суунун терең жана коркунучтуу жерлерин билдире турган якорго бекитилген калкыма белги).

Бакен II *м см.* **бакены**.

Бакенбарды *мн.* (ед. **бакенбарда** ж) бакенбарда.

Бакенщик *м* бакенчи (бакен кароолчусу, бакендерди көзөмөлдөөчү).

Бакены *мн.* (ед. **бакен м**) *то же, что бакенбарды*.

Баки *мн.* кыска кыркылган бакенбарда.

Баккара I *ср нескл.* баккара (хрусталдын кымбат баалуу бир сорту).

Баккара II *ср нескл. книжн.* баккара (кумар үчүн ойнолуучу карта оюнунун бир түрү).

Баклага *ж* **1.** баклага (суюктук куюучу металлдан же жыгачтан жасалган анчалык чоң эмес идиш); **2.** фляжка.

Баклажан *м* баклажан (огород жемиш өсүмдүгү).

Баклажáнн/ый, -ая, -ое баклажан...; ~ **ая икра** баклажан икрасы.

Баклажка *ж уменьш. к* **баклага**.

Баклан *м* баклан, кара каз (сууда жүрүүчү ири куш).

Баклан/ий, -ья, -ье кара каз..., баклан...; ~ **ье гнездó** кара каздын уясы; ~ **ье яйцó** кара каздын жумурткасы.

Баклуши: **бить баклуши** эшек такалоо (бекер жүрүү, арзыбаган иштер менен жүрө берүү).

Баков/ый, -ая, ое *мор.* **1.** бак..., бактагы; **2.**

кеменин бак бөлүгүнө жайгашкан, бактагы; ~ **ое орудие** бактагы замбиректер.

Бактериáльн/ый, -ая, -ое. **1.** бактериялык, бактерия...; ~ **ые клетки** бактерия клеткалары; ~ **ые яды** бактерия уулары; **2.** бактериялык, бактерия козгой турган; ~ **ая инфекция** бактериялык инфекция; **3.** бактериялуу, бактерия...; ~ **ые удобрения** бактерия жер семирткичи, бактериялуу жер семирткич.

Бактеризовáть *сов., несов.* бактериялоо.

Бактери́йн/ый, -ая, -ое бактериялык, бактерия...; ~ **ые препараты** бактериялык препараттар.

Бактериóз *м* бактериоз (бактериялар козгой турган өсүмдүктөрдүн оорусу).

Бактериóлог *м* бактериолог (бактериология боюнча адис).

Бактериологическ/ий, -ая, -ое **1.** бактериологиялык, бактериология...; ~ **ая лаборатория** бактериологиялык лаборатория; **2.** бактериялык, бактерия...; ~ **ое орудие** бактериологиялык курал; ~ **ая война** бактериологиялык согуш.

Бактериология *ж* бактериология (бактериялар жөнүндөгү илим, микробиологиянын бир бөлүмү).

Бактериофаг *м* бактериофаг (бактерияны иритип, бузуп жана жок кылып жиберүүчү касиети бар зат).

Бактерицидн/ый, -ая, -ое бактерияны жок кыла турган касиети бар, бактерицидик, бактерицид...; ~ **ые сыворотки** бактерицид сывороткалары.

Бактерия *ж* бактерия (микроскопиялык бир клеткалуу организм; микроб).

Бактриáн *м* айры өркөчтүү төө.

Бал *м* бал (чоң бий кечеси); **новогодний** ~ жаңы жылдык бал; ~ **-маскарад** бал-маскарад; **♦ кончен бал** тамаша бүттү, бардыгы бүттү.

Балаба́н I *м* ителги.

Балаба́н II *м* балабан (өзбектердин, азербайжандардын жана Түндүк Кавказдагы айрым элдердин музыкалык үйлөмө аспабы).

Балабол *м прост.* бабыр, маңыз.

Балаболить *несов. прост.* калжыроо, тантыроо, келжирөө, маңыздануу.

Балаболка *разг.* **1.** *м* келжирек, тантырак.

Балабóнить *несов. прост.* бабыроо, маңыздануу.

Балага́н *м* **1.** *уст.* балаган (18-кылымдан 20-кылымдын башына чейин ярмаркаларга жана оюн-зоок жерлерине театрдык оюндарды көрсөтүү үчүн салынган жеңил курулуш); **2.** *уст.* балаган (жупуну жасалган сценада күлкүлүү оюндарды көрсөтө турган элдик эски театр оюну); **3.** *перен. разг.* маскарапоздук, обу жоктук.

Балаганить *несов. прост.* калжындоо, обу жоктонуу.

Балаганн/ый, -ая, -ое **1.** балагандык, балаган...; ~ **ое** **представление** балагандык оюн; **2.** *перен. разг.* обу жок, начар, тантыр-мунтур.

Балаганщина *ж прост.* обу жоктук, маскарапоздук, жөнү жок куудулдук.

Балагур *м разг.* куудул, тамашакөй, күүдүргү, азилкеч.

Балагурить *несов. разг.* куудулдануу, тамашалоо, азилдешүү.

Балагурство *ср разг.* тамаша кылуу, азилдешүү.

Балакать *несов. обл. то же, что болтать* **II, 1.**

Балалаечник *м* балалайкачы.

Балалаечный, -ая, ое балалайка...; ~ **ая струна** балалайканын кылы; ~ **ый оркестр** балалайка оркестри.

Балалайка *ж* балалайка (үч бурч формасындагы үч кыл тагып чертип ойной турган орустун элдик музыкалык аспабы).

Баламут *м разг.* тополоңчу, дүрбөлөңчү.

Баламутить *несов.* **1.** что ылайлоо, булгоо, аралаштыруу; ~ **воду** сууну ылайлоо; **2.** *перен. кого-что разг.* тополоңдотуу, дүрбөтүү.

Баланда *ж прост.* суюк сорпо, умач аш, атала; шылдыр суу.

Баланс *м* **1.** баланс, тендештик; **2.** *фин.* баланс (эсептеп чыгарууда киреше менен чыгашанын салыштырмалуу жыйынтыгы); **активный** ~ активдүү баланс (киреше ашыкча болгон жыйынтык); **пассивный** ~ пассивдүү баланс (чыгаша ашыкча болгон жыйынтык); **3.** баланс (канд- айдыр бир иштеги, процесстеги өз ара байланышкан көрсөткүчтөрдүн бири-бирине туура келиши); **торговый** ~ соода- сатык балансы (товарларды белгилүү бир мөөнөттүн ичинде сыртка чыгаруу жана алып келүүсүнүн абалы);

Балансёр *м цирк.* то же, что эквилибрист.

Балансир *м* балансир (**1.** *цирк.* дарчынын тендештикти сактоо үчүн алып жүрүүчү узун таягы; **2.** *тех.* октун айланасында термелүү кыймылын жүргүзө турган машиналардагы эки канаттуу рычаг; **3.** *тех.* саат механизміндеги маятниктин милдетин аткаруучу негизги тетиги).

Балансирование *ср по знач. гл. балансировать.*

Балансировать *несов.* **1.** баланстоо, тең салмагын сактоо; ~ **на канате** даргада тең салмагын кармап туруу; **2.** *тех.* баланстоо, тең кыймылдатуу, теңөө (машинанын айлана турган тетиктерин тең кыймылдатуу); **3.** теңөө, барабарлоо, тендештирүү.

Балансов/ый, -ая, -ое баланстык, баланс...;

~ **отчёт** баланс отчёту.

Балахон *м* балахон (**1.** таардан, кендирден тигилген узун чепкен; **2.** *разг.* жалпы эле шөлбүрөгөн узун кийим).

Балбес *м* **1.** *разг.* макоо, маңыроо, дөдөй.

Балда **1.** *м, ж прост.* макоо, келесоо, кең-келес.

Балдахин *м* балдахин (тактын, керебеттин, табыттын ж.б. үстүнө серелеп койгон кооз чатыр, калканч).

Балерина *ж* балерина.

Балет *м* балет (**1.** театр бийинин искусствосу; **классический** ~ классикалык балет; **2.** бий жана дене кыймылы; музыканын коштоосу менен аткарыла турган театр оюну жана ага арналган музыкалык чыгарма).

Балетмейстер *м* балетмейстер (операдагы жана опереттадагы бийлердин, балеттердин, хореографиялык номерлердин, бий сценаларынын автору жана коюучусу).

Балетн/ый, -ая, -ое балеттик, балет...; ~ **ая музыка** балет музыкасы; ~ **ое искусство** балет искусствосу.

Балка I *ж* устун; **железная** ~ темир устун; **поперечная** ~ көлдөлөң устун, туура устун.

Балка II *ж* жылга, кокту, колот, коо.

Балканистика *ж* балканистика (Балкан жарым аралындагы элдердин тилин, адабиятын, тарыхын, маданиятын жана аларга тиешелүү болгон коомдук турмуштун кубулуштарын изилдей турган комплекстүү илимий тармак).

Балкарск/ий, -ая, -ое балкар...; ~ **язык** балкар тили.

Балкарцы, балкары *мн. (ед. балкарец и балкар м, балкарка ж)* балкарлар; Кабардин-Балкар элинин бир бөлүгүн түзгөн калк.

Балкон *м* **1.** балкон; **2.** балкон (театрдын ортоңку жана жогорку ярустарындагы көрүүчүлөр үчүн арналган бийиктетилген орундар).

Балконн/ый, -ая, -ое балкон...; ~ **ая дверь** балкондун эшиги.

Балл *м* **1.** балл (шамалдын, жер титирөөнүн ж.б. күчүн же даражасын өлчөй турган чен бирдиги); **ветер в пять** ~ **ов** беш балл шамал; **землетрясение в четыре** ~ **а** төрт балл жер титирөө; **2.** балл, баа (окуучулардын билимин жана тартибин баалоо үчүн колдонула турган сан менен коюлуучу баа); **проходной** ~ өтүүчү балл; **общий** ~ жалпы балл; **3.** балл (спорттук мелдештерде берилүүчү баа); **набрать наибольшую сумму** ~ **ов** эң көп балл жыйноо (алуу).

Баллада *ж* баллада (**1.** уламыш, жомок, тарых же турмуш мазмунундагы ыр менен жазылган чакан көлөмдөгү чыгарма; ~ **В.А. Жуковского «Светлана»** В.А. Жуковскийдин «Светлана» балладасы; **2.** *муз.* баяндоо

мүнөздөгү вокалдык же инструменталдык чыгарма; ~ **Финна из оперы М. Глинки «Руслан и Людмила»** М. Глинканын «Руслан жана Людмила» операсындагы Финндин балладасы).

Балладн/ый, -ая, -ое баллада мүнөздөгү, балладалык, баллада...

Балласт *м* **1.** балласт (кеменин сууга батышын, тең салмакта жүрүшүн жөнгө сала турган жана аэростаттын жогорулашын башкара турган атайын салмак жүк); **2. перен.** жүк, керексиз жүк; **3. ж.-д.** балласт (шпалдар төшөлө турган, темир жолдун үстүнкү катмарына төгүлгөн шагыл, кум же топурактар).

Балластировать *несов. ж.-д.* балласт төгүү, балласт төшөө.

Балластн/ый, -ая, -ое балласттык, балласт...; ~ **ая система корабля** кеменин балласттык системасы.

Балластов/ый, -ая, -ое *то же, что балластный.*

Баллистик *м* баллистик, баллистика боюнча адис.

Баллистика *ж* баллистика (артиллериялык снаряддын, октун, авиабомбанын, реактивдүү снаряддын ж.б. учушу, кыймылы жөнүндөгү илим); **внутренняя** ~ ички баллистика; **внешняя** ~ тышкы баллистика.

Баллистический, -ая, -ое баллистикалык, баллистика...; ~ **ая ракета** баллистикалык ракета.

Баллов/ый, -ая, -ое балл менен баалана же өлчөнө турган, баллдуу, баллдык; ~ **ая характеристика ветра** шамалдын балл менен мүнөздөлүшү, шамалдын балл боюнча аныкталышы.

Баллон *м* баллон (**1.** суюктук куюла турган же ичине газ толтурула турган айнектен, металлдан, желимден ж.б. туюкталып жасалган идиш; ~ **с кислородом** кислороддуу баллон; **2.** автомобилдин, велосипеддин ж.б. шинасынын аба толтурула турган желими; **3.** аэростаттын газ өткөрбөй турган сырты, кабыкчасы).

Баллонн/ый, -ая, -ое баллондуу, баллон...

Баллотирование *ср по знач. гл.* баллотировать.

Баллотировать *несов. кого-что* добушка коюу, добушка салуу.

Баллотироваться *несов.* шайлоого өз кандидатурасын коюу, добушка коюлуу; ~ **в депутаты** депутаттыкка добушка түшүү.

Баллотировочн/ый, -ая, -ое добуш берүүчү, баллотировка...; ~ **бюллетень** баллотировка бюллетени.

Баллн/ый, -ая, -ое балл менен өлчөнө турган, баллдык, балл...; ~ **ая система оценок знаний учащихся** окуучулардын би-

лимин балл менен баалоо системасы.

...**Баллн/ый, -ая, -ое** **пятибалльный, десятибалльный** сыяктуу татаал сөздөрдүн экинчи составдык бөлүгү.

Балованн/ый, -ая, -ое **1. прич. от** баловать; **2. прил. разг.** эрке, чоекке; ~ **ребёнок** эрке бала.

Баловать *несов. 1. кого* эркелетүү; ~ **ребёнка** баланы эркелетүү; **2. чем** жаман көндүрүп алуу, үйрөтүп коюу; ~ **подарками** белек берип жаман көндүрүп коюу; **3. то же, что баловаться** **1.**

Баловаться *несов. 1. разг.* ойноо; ~ **с детьми** балдар менен ойноо; **2.** эрмектөө, эрмек кылуу; ~ **живописью** живопис-ти эрмектөө, живописи эрмек кылуу; **3.** шоктонуу, тентектик кылуу; ~ **от скуки** эриккенден тентектик кылуу.

Баловень *м разг. 1.* эрке, сүйгүнчүк; ~ **матери** энесинин эркеси, энесинин сүйгүнчүгү; **2. чего** эркелеткен; ~ **судьбы** тагдыр эркелеткен; **3. то же, что баловник** **1.**

Баловлив/ый, -ая, -ое *прост.* эрке мүнөздүү; эрке өскөн, эркекээк; ~ **мальчик** эрке мүнөздүү бала, эрке өскөн бала.

Баловница *разг. женск. к* эрке кыз.

Баловн/ой, -ая, -ое *прост. 1.* тентек, шок; ~ **ребёнок** шок бала; **2. то же, что балованный** **2.**

Баловство *ср разг. 1.* эркелетүүчүлүк, эрке өстүрүүчүлүк; **2.** тентектик, шоктук.

Балочн/ый, -ая, -ое устундук, устундан жасалган, устун...

Балык *м* балык (баалуу балыктын тузда-тылып жана кургатылган жон эти).

Балыков/ый, -ая, -ое баалуу балыктын жон этинен жасалган.

Бальзам *м* **1.** бальзам (чайырлуу жана эфир майы бар өсүмдүктөрдүн коюу жана жыттуу ширеси); **2.** бальзам (жыттуу настойка же дары чөптөрдөн жасалган сүйкөөчү май); **3. перен.** даба; **эта радостная весть** ~ **для его души** бул кубанычтуу кабар – анын жанына даба; **♦ пролить бальзам на что** жубатуу, көңүл сооротуу.

Бальзамин *м* бальзамин, кына гүл.

Бальзамирование *ср по знач. гл.* бальзамировать.

Бальзамировать *несов. кого-что* бальзам-доо (өлүктү чирибей жана бузулбай турган заттарга чылоо).

Бальзамическ/ий, -ая, -ое **1.** бальзам берүүчү, бальзамдуу, бальзам...; ~ **ая пихта** бальзам пихтасы; **2.** бальзамдуу бальзам сыяктуу таасири бар, бальзам...; ~ **ие вещества** бальзамдуу заттар; ~ **ий воздух** бальзамдай таасирлүү аба, аңкыган аба.

Бальзамн/ый, -ая, -ое *то же, что бальзамический; ~ ое* дёрво бальзамдуу жыгач.

Бальнеолог *м* бальнеолог (бальнеология жагынан адис).

Бальнеологическ/ий, -ая, -ое бальнеологиялык, бальнеология...; ~ **курóрт** бальнеологиялык курорт.

Бальнеоло́гия *ж* бальнеология (минералдык суулардын пайда болушун, физико-химиялык касиеттерин жана дарылык сапатын изилдей турган медицина илиминин бир бөлүмү).

Ба́льн/ый, -ая, -ое балга (чоң бий кечесине) арналган, бал...; ~ **о**е **платье** балга кие турган көйнөк; ~ **ые** **танцы** бал бийлери; ~ **ая** **музыка** бал музыкасы.

Балюстрада *ж* балюстрада (баштары перила менен бириктирилип, таякчалардан жасалган тосмо).

Баля́сина *ж* балясина (тосмонун, периланын ж.б. кооздолуп жана жылмаланып жасалган таякчасы).

Баля́сник I *м* балясник (балясина жасоо үчүн колдонулуучу курулуш материалы).

Баля́сник II *м прост.* куудул.

Баля́сничать *несов. прост.* куудулдануу, куудул сөздөр айтуу.

Баля́сы: **баля́сы** **точить** *прост. то же, что* **баля́сничать.**

Бамбу́к *м* бамбук.

Бамбу́ков/ый, -ая, -ое бамбуктан жасалган, бамбук...; ~ **ая** **грозть** бамбук таяк; ~ **ые** **за́росли** калың бамбук; ~ **ая** **хи́жина** бамбук кепе; $\diamond$ **бамбу́ковое** **положе́ние** *прост.* оңтойсуз кыйын абал.

Бампер *м* бампер.

Бана́льно *нареч.* жупуну кызыгы жок.

Бана́льност/ь *ж* 1. улам кайталанып, жаңылыгы кеткен сөз; **говори́ть** ~ **и** белгилүү жупуну сөздөрдү сүйлөй берүү.

Бана́льн/ый, -ая, -ое (бана́лен, -льна, -льно) көп кайталанган, жупуну, белгилүү ~ **о**е **выра́жение** көп кайталанган кызыгы жок сөз.

Бана́н *м* банан (бийик өскөн тропикалык өсүмдүк жана анын мөмөсү).

Бана́нов/ый, -ая, -ое банандан даярдалган, банан...; ~ **ый** **сок** банандын ширеси; ~ **ая** **планта́ция** банан плантациясы.

Банда *ж* банда (талап-тоноп алуу, кылмыш кылуу үчүн бириккен куралдуу адамдардын тобу, шайкасы); ~ **грабители́** каракчылардын бандасы.

Банда́ж *м* 1. *мед.* бандаж (курсакты же дененин башка бөлүктөрүн кадимкидей абалында кармап туруучу жумшак таңгыч); 2. *тех.* бандаж (машинанын айрым тетиктерине, темир жол дөңгөлөгүнө ж.б. кийгизилип, анын бекемдигин камсыз кыла турган металл курчоо).

Банда́жный, -ая, -ое бандаждык, бандаж...

Бандеро́л/ь *ж* 1. бандероль (почта аркы-

луу жөнөтүлүүчү нерселерди: басылып чыккан чыгармаларды, иш кагаздарын ж.б. салып орогон кагаз таңгак); **газеты** **с** **неразо́рванными** ~ **ями** бандеролдору айрылбаган газеталар; 2. бандероль (таңгакчага оролуп почта аркылуу жиберилген нерсе); **отпра́вить** **кни́гу** ~ **ью** китепти бандероль кылып жиберүү; 3. бандероль (пошлина, кире пул төлөнүүчү товарларга аны төлөгөндүгү үчүн жабыштырылып же тагылып коё турган белги).

Бандеро́льн/ый, -ая, -ое бандероль менен, бандеролду, бандероль...; ~ **о**е **отпра́вление** бандероль менен жиберүү.

Ба́нджо *ср нескл.* банджо (америкалык негрлердин чертип ойной турган музыкалык кылдуу аспабы).

Банди́т *м* бандит, каракчы.

Бандити́зм *м* бандитизм, каракчылык.

Банди́тск/ий, -ая, -ое бандиттик, каракчылык, бандиттер...; ~ **ая** **шайка** бандиттер шайкасы; ~ **ий** **нале́т** бандиттик кол салуу.

Банду́ра *ж* 1. бандура (украин элинин чертилип ойнолуучу көп кылдуу музыкалык аспабы); 2. *перен. прост.* калдагай, эби-сыны жок.

Бандури́ст *м* бандурист, бандурачы.

Банк *м* 1. банк; **госуда́рственный** ~ мамлекеттик банк; **коммерческий** ~ коммерциялык банк; 2. банк (айрым карта оюнунда ортого коюлган акча, салынган акча); 3. банк (картадагы кумар оюнунун бир түрү); **держа́ть** **банк** банк кармоо; **мета́ть** **банк** банкты бузуу, карта ачуу;

Ба́нк/а I 1. банка; ~ **а** **для** **варе́нья** варенье банкасы; **консе́рвная** ~ **а** консерва (кайнатма челеги) банкасы; 2. *мн.* **ба́нки** *мед.* банка, оңко, картык; **поста́вить** ~ **и** **больно́му** оорулууга оңко, картык (банка) коюу.

Ба́нка II *ж мор.* бөлөк жаткан тайыз жер.

Ба́нка III *ж мор.* банка (кайык айдоочу отура турган такта).

Банке́т I *м* банкет (кимдир бирөөгө же кандайдыр бир окуяга арнап берилүүчү салтанаттуу сый тамак); **устрои́ть** ~ банкет берүү.

Банке́т II *м тех.* банкет, тосмо (темир жол, гидротехника ж.б. курулуштарда кандайдыр бир имаратты коргоо үчүн топурактан же таштан төгүп көтөрүлгөн тосмо).

Банке́тка *ж* банкетка (чакан отургуч же сүйөнгүчү жок кичинекей диванча).

Банке́тн/ый, -ая, -ое банкетке арналган, банкеттик, банкет...; ~ **зал** банкет залы.

Банки́р *м* банкир (ири акционер же банктын ээси).

Банки́рск/ий, -ая, -ое банкирлер..., банкир...; $\diamond$ **банки́рские** **дома́** (**контóры**) банкирлер үйү (конторасы).

Банкнóты *мн.* (*ед.* банкнóт *м* и *уст.* банкнóта *ж*) *фин.* банкноттор (мамлекеттик банк чыгарган реалдуу товардык-материалдык баалуулук катары эсептеле турган жана акча катары колдонула турган билеттер; эмиссиялык банк тарабынан чыгарылган кредитке берилүүчү акча).

Банковск/ий, -ая, -ое банкта иштөөчү, банк... ~ **ий служащий** банк кызматчысы; ~ **ая система** банк системасы.

Банков/ый, -ая, -ое банктык. банк...; ~ **ое дело** банк иши; ~ **ый перевод** банктык которуу.

Банкомат *м* банкомат (кредиттик карта менен акча алуучу автомат).

Банкомёт *м* банк кармаган киши, банкачы (кээ бир карта оюнунда).

Банкрóт *м* **1.** банкрот; **объявить когó-что-л.** ~ **ом** банкрот финансылык кыйроого учураганын билдирүү; **2. перен.** банкрот (өз иши, жеке турмушу оңунан чыкпаган адам); **политический** ~ саясий банкрот.

Банкрóтство *ср* **1.** банкроттук, финансылык кыйроо; **2.** коомдук иш, өз турмушу ордунан чыга бербегендик, оор абалга, чыга алгыс кыйынчылыкка туш келгендик.

Банник *м* *воен.* банник (замбиректин стволунун ичин тазалоо жана майлоо үчүн узун таякчага орнотулган жумуру шётка).

Банн/ый, -ая, -ое **1.** мончо...; ~ **ый день** мончо күнү, жуунучу күн; **2.** мончого арналган, мончо ...; ~ **ый веник** мончо шыпыргысы; ~ **ое полотёнце** мончо сүлгүсү; **как банный лист приста́ть (привяза́ться)** *прост.* уйгактай жабышуу.

Баночка *ж* кичинекей банка, банкача.

Бант *м* **1.** бант (илмек байланган түйүн); **завязать** ~ **ом** бант кылып байлоо; **2.** бант (илмек түйүн кылып байланган лента, сызма ж.б.); **приколóть** ~ бант тагуу.

Бантик *м* кичине бант, банттын кичинекей түрү; **завязать шнурóк** ~ **ом** боону илмек кылып байлоо; **♦ гúbки (гúбы) бантиком** эриндери чормоюп.

Банту *м* *нескл.* банту (Түштүк жана Борбордук Африкадагы жергиликтүү элдердин тилинин тобу).

Банщик *м* мончоочу.

Банщица *женск.* к **банщик.**

Баня *ж* **1.** мончо; **2. перен.** катуу кыйын-кыстоо, кысмакка туш келген абал, кысылып кара терге түшкөн абал; катуу сөгүш, жаза; **как в ба́не** мончодогудай, абдан ысык.

Баобáб *м* баобаб (сөнгөгү жоон, жайылган бутактуу өтө зор тропикалык жыгач).

Бапти́зм *м* баптизм (чокунтууга эс- акыл киргенден тартып гана жол бере турган протестантизм дининин бир түрү).

Бапти́ст *м* баптист.

Бапти́стка *женск.* к **бапти́ст.**

Бапти́стск/ий, -ая, -ое баптисттик, баптисттер..., баптизм...; ~ **ая общи́на** баптизм коому, баптисттик коом, баптисттер коому.

Бар I *м* бар (жеңил тамактана турган чакан ресторан же ресторандын бөлүгү).

Бар II *м* метеор. бар (атмосфера басымын өлчөө бирдиги).

Бар III *м* *мор.* чайканды, агынды ширеп калган тайыздык (суу куйган жердеги же деңиз жээгиндеги агындыдан туруп калган кыр, дөңчө).

Бар IV *м* *горн.* бар (бургулоочу машинанын жана тоо кенин казуучу комбайндын кесүүчү негизги бөлүгү).

Бараба́н *м* **1.** барабан; **оркестро́вый** ~ оркестр барабаны; **2.** барабан (ар түрдүү машиналардын жана механизмдердин көбүнчө көңдөй келген цилиндр формасындагы тетиги); ~ **револьве́ра** револьвердин барабаны; **3. архит.** барабан (имараттын куполун көтөрүп туруучу тегерек же көп кырдуу келген жогорку бөлүгү).

Бараба́нит/ь *несов.* **1.** барабан уруу, барабан кагуу; **2.** үстөкө-босток ургулоо, дабыратуу; ~ **ь пальца́ми по столу́** столду манжалары менен тырсылдатып ургулоо; **дождь** ~ **по кры́ше** жамгыр чатырчаны дабыратып жаап жатты; **3. разг.** олдоксон катуу-катуу басып роялда ойноо.

Бараба́нн/ый, -ая, -ое **1.** барабан...; ~ **ые пáлочки** барабан таякчалары, барабан уруучу таякчалар; **2.** барабандуу; ~ **ая хлопкоосуши́лка** барабандуу пахта кургаткыч; **♦ бараба́нная перепóнка** *анат.* кулактын тарсылдагы.

Бараба́нщик *м* барабанчы.

Бара́к *м* барак (**1.** убактылуу жашап туруу үчүн салынган үй).

Бара́н *м* **1.** кочкор (*производитель*), кочкорок (*молодой нехолощённый*), ирик (*трехлётный кастрированный*); **2.** кой, аркар-кулжа; **ди́кий** ~ аркар-кулжа; **пами́рский** ~ памир кулжасы, памир аркары; **♦ как бара́н на но́вые воро́та (уста́виться, смотре́ть и т.п.)** *прост.* аңкайып (жалдырап) карап калуу, аңкайып туруп калуу; **не бара́н начихáл** оной-олтон эмес; **♦ как бара́н упёрся** *прост.* көгөрүп туруп алды; **ста́до бара́нов** *прост. ирон.* топурап ээрчиген койлордой.

Бара́н/ий, -ья, -ье **1.** кой...; ~ **ий жир** кой майы; **2.** койдун этинен бышырылган, даярдалган; ~ **ьи котле́ты** койдун этинен даярдалган котлет; **3.** кой терисинен жасалган; ~ **ья шу́ба** кой терисинен жасалган тон; **♦ бара́нья голова́** *прост. бран.* эт баш, май баш, мээси бөксө; **♦ в бара́ний ро́г согну́ть (скрути́ть)** чүлүктөй ийүү, теске салуу, кыңк эткис кылуу.

Баранина *ж* кой эти; **жареная** ~ куурулган кой эти, койдун этинен куурулган куурдак.

Баранка *ж* 1. тегерек нан; 2. *перен. прост.* руль, рулдун айланткычы; **крутить** ~ у рулду айландыруу; **сесть за** ~ у рулга отуруу.

Баранта *ж* барымта.

Бархлит/ь *несов. прост.* кылдыроо, начар иштөө; **мотор** ~ мотор кылдырап араң эле иштеп жатат; **сёрдце** ~ *перен.* жүрөгү начар иштөөдө.

Барахло *ср прост.* 1. собир. пренебр. эски-уску буюмдар.

Барахолка *ж протс.* жайма базар, эски базар.

Барахтанье *ср по знач. гл. барахтаться.*

Барахтаться *несов.* чабалактоо, тыбырчылоо; ~ **в воде** сууга чөгүп кетпөөгө аракет кылып жан талаша аракеттенүү.

Барачн/ый барак...; ~ **ая постройка** барак тибиндеги үй.

Барашек *м* 1. *уменьш.-ласк. к баран* козу; 2. койдун ийленген териси, көрпө; **воротник из** ~ **ка** көрпө жака. 3. *тех.* кулактуу бурама (кол менен буроого ылайыкталган эки кулактуу бурама); 4. *мн. барашки (на море)* көбүктөр (толкун үстүндөгү ак көбүктөр); **белеть** ~ **ами** ак көбүктөнүү; 5. *мн. барашки (облака)* көрпөлөнгөн, тармалданган (булуттар); 6. тал жыгачтарынын сөйкө сыяктуу гүл чачыгы).

Барашков/ый, -ая, -ое кой терисинен жасалган, көрпөдөн жасалган, көрпөдөн жасалган, көрпө...; ~ **ая шапка** көрпө тумак; ~ **ый воротник** көрпө жака.

Барашком *нареч.* майда-чүйдө шакекче болуп ийрилген, толгонгон; ~ **завытые кудри** майда-майда шакекче болуп толгонгон тармал чач.

Барбарис *м* 1. (*кустарник*) бөрү карагат, сары жыгач (бадал өсүмдүгү); 2. (*ягода*) бөрү карагат (мөмөсү).

Барбарисов/ый, -ая, -ое 1. бөрү карагат..., сары жыгач...; 2. бөрү карагаттан жасалган, бөрү карагат...; ~ **ое варенье** бөрү карагат вареньеси (кайнатмасы).

Барбос *м* 1. короочу ит, балтек; 2. *разг.* корсулдаган ит (ачуулуу жана орой адамга карата).

Барвинок *м* бөрү гүл.

Бард *м* 1. бард (байыркы кельттердин ырчысы); 2. *поэт.* бард (өзү чыгарган ырлардын автору – аткаруучусу).

Барда *ж* барда, топ (вино жасоодон жана пиво ачытуудан чыккан, малга тоют кыла турган топ, калдык).

Барельеф *м* барельеф (тегиздикке саал дөмпөк кылып түшүрүлгөн скульптуралык элес, сүрөт).

Барельевн/ый, -ая, ое барельефтик, баре-

льеф...; ~ **ые буквы** барельефтик тамгалар; ~ **ое изображение** барельефтик сүрөт, элес.

Бареттер *м* бареттер (электр энергиясынын күчүн бир калыпта кармап туруучу электр прибору).

Баржа *ж* баржа (түртүп же сүйрөп жылдырыла турган, өзү жүрбөй турган жүк салуучу кеме).

Баржев/ый, -ая, -ое, баржевой, -ая, -ое баржа...; ~ **канат** баржа арканы; ~ **караван** баржа караваны, баржалар кербени.

Бариев/ый, -ая, -ое барийлүү; ~ **полевой шпат** барийлүү талаа шпаты.

Барий *м* барий (химиялык элемент, күмүш түстүү жумшак металл).

Барин *м* 1. барин (падышалык Россия тушундагы помещик, дворянин); 2. төрө, ак сөөк (падышалык Россиядагы привилегиялуу катмарга (чиновниктерге, аристократтарга) таандык адам); 3. кожоюн, таксыр, мырза; 4. *разг.* ак кол, ак билек; **жить барином** жетиштүү турмушта жашоо; **сидеть барином (как барин)** жумушка кол тийгизбөө.

Барисфера *ж геол.* барисфера.

Барит *м* барит (өнөр жайы менен медицинанын ар кандай тармактарында кеңири колдонулуучу күкүрт кычкыл барий, минерал).

Баритон *м* 1. баритон, коңур үн (бас менен тенордун ортосундагы эркектин үнү); 2. баритон (ошондой үндүү аткаруучу); 3. баритон (трубадан бир октавага ылдый үйлөп ойноло турган жезден жасалган музыкалык аспап).

Баритональн/ый, -ая, -ое баритонго окшош, баритондой; ~ **бас** баритонго окшош бас.

Баритонн/ый, -ая, ое баритондук, баритон...

Барк *м мор.* барк (арткы мачтасы кыйгач парустуу, калгандары түз парустуу чон кеме).

Барка *ж* барка (палубасы жок, түбү жайпак келген жүк ташуучу дарыя кемеси).

Баркарола *ж* баркарола (1. венециялык гондольерлердин ыры; 2. *муз.* аспаптык же ырдап аткарыла турган ушундай ырдын стилиндеги чыгарма).

Баркас *м* баркас (1. көп калактуу чон кайык; ~ **рыбацкий** балыкчылардын баркасы; 2. порттогу ар кандай жүктөрдү ташуучу өзү жүрүүчү анчалык чоң эмес кеме).

Баркаси/ый, -ая, -ое баркастык, баркас...

Бармы *мн.* барма (москвалык княздар менен падышалардын ийни саймаланып жана кымбат баалуу асыл таштар менен кооздолгон параддык кийиминин бир бөлүгү).

Барограф *м* барограф (атмосфералык басымдын өзгөрүшүн үзгүлтүксүз жазып туруучу өзү жазуучу прибор).

Барока́мера *ж* барокамера (барометрдик басымды жасалма түрдө төмөндөтүп же жогорулатып турууга мүмкүнчүлүк түзүү үчүн герметикалык түрдө жабылуучу камера).

Баро́кко *ср нескл.* барокко (деталдарынын декоративдүү кооздугу жана жасалгалоосу менен өзгөчөлөнгөн 16–18-кылымдарда кеңири өнүккөн көркөмдүк стиль).

Баро́метр *м* 1. барометр; **ртутный** ~ сымап барометри; 2. *перен. чего или какой* барометр, тараза, көрсөткүч; ~ **общественного** мнения коомчулуктун пикиринин көрсөткүчү.

Барометри́ческ/ий, **-ая**, **-ое** барометрдик, барометр...; ~ **ие** измере́ния барометрдик өлчөөлөр.

Баро́н *м* барон (Батыш Европада графтан төмөнкү титул, 18-кылымдын башынан тартып Россияда колдонулуп, Прибалтикадагы немец дворяндарынын жогорку катмарына берилген титул жана ошондой титулу бар киши).

Бароне́сса *ж* баронесса (барондун аялы же кызы).

Баро́нет *м* баронет (дворянствонун төмөнкү баскычынын жогоркусуна өткөнүн билдире турган Англиядагы дворяндык титул жана ошондой титулу бар киши).

Баро́нск/ий, **-ая**, **-ое** барондук, барон...; ~ **ти́тул** барондук титул.

Баро́нство *ср* барондук, барончулук, барондук мартаба.

Бароско́п *м* бароскоп (абанын басымынын өзгөрүшүн өлчөөчү прибор).

Баро́чн/ый, **-ая**, **-ое** барокко...; **сти́ль** барокко стили.

Барра́ж *м авиа.* барраж (болот тросторго байланыштырылган аэростаттардан жасалган тоскоол).

Барражи́рование *ср по знач. гл. барражи́ровать.*

Барражи́ровать *несов. авиа.* коргоо, кайтаруу, патрулдук кылуу (аскерлерди, объектилерди душмандын авиациясынан кайтаруу максатында самолеттор абада патрулдук кылып учуп жүрүү).

Баррика́/да *ж* баррикада; **стро́ить** ~ у баррикада куруу; **сража́ться на** ~ **ах** баррикадада кармашуу, баррикадада салгылашуу.

Баррикади́ровать *несов. что* баррикада жасоо; ~ **у́лицы** көчөгө баррикада жасоо; көчөнү баррикада менен тосуу.

Баррикади́роваться *несов.* 1. баррикада жасап коргонуу; 2. *страд. к* баррикади́ровать.

Баррика́дн/ый, **-ая**, **-ое** баррикадалык, баррикада...; ~ **ые** укрепле́ния баррикада чындоолору; ~ **ый бой** баррикада согушу.

Барс *м* илбирс, барс (жыл аты).

Ба́рск/ий, **-ая**, **-ое** 1. барин...; ~ **ий дом** бариндин үйү; 2. баринге мүнөздүү, бариндик,

мырзалык, төрө пейилдик; ~ **ие** зама́шки төрөлүк кылык-жоруктар; мырзалык жоруктар; ~ **ое отноше́ние к делу** ишке төрө пейилдик кылуу, ишке төрө пейилдик менен мамиле кылуу.

Ба́рсовый, **-ая**, **-ое** илбирстин, илбирс...; ~ **ая шку́ра** илбирстин териси.

Ба́рственн/ый, **-ая**, **-ое** баринге, мырзага тиешелүү; ~ **ое отноше́ние к делу** ишке төрө пейилдик менен мамиле кылуу.

Ба́рство *ср* 1. собир. бариндер, помещиктер, төрөлөр; 2. төрө пейилчилик, менменсинүү; 3. мырзалык, ак колдук.

Ба́рствовать *несов.* бариндерче жашоо, бай, жетиштүү турмушта жашоо.

Барсу́к *м* кашкулак.

Барсуко́в/ый, **-ая**, **-ое** 1. кашкулак...; ~ **мех** кашкулактын териси; 2. кашкулактын терисинен жасалган.

Барсу́ч/ий, **-ья**, **-ье** 1. кашкулак ...; ~ **ьи но́ры** кашкулактын ийини; 2. кашкулактын терисинен жасалган, кашкулак...; ~ **ья ша́пка** кашкулактын терисинен жасалган тумак, кашкулак тумак.

Ба́ртер *м* бартер.

Ба́рханн/ый, **-ая**, **-ое** бархан...; ~ **ые** **пески́** бархан куму, көчмө кумдар.

Ба́рханы *мн. (ед. барха́н м)* бархан (чөп-чар өсүп, белгилүү бир жерге токтоп туруп калбаган, чөл талааларда жел айдап пайда болуучу кум дөбөлөр).

Ба́рхат *м* баркыт, макмал.

Ба́рхати́стый, **-ая**, **-ое** 1. баркыттай, баркыт сымал, баркыт өңдүү, баркыт...; ~ **ая ко́жа** баркыттай жумшак тери; ~ **ые ба́бочки** баркыт сымал көпөлөктөр; 2. *перен.* жумшак, жагымдуу; ~ **ый го́лос** жумшак үн, жагымдуу үн.

Ба́рхатка, **бархо́тка** *ж* баркыт тасма, баркыт лента.

Ба́рхатный, **-ая**, **-ое** 1. баркыт...; ~ **ое пла́тье** баркыт көйнөк; 2. баркыт сыяктуу, баркытка окшогон, баркыттай, баркыт...; ~ **ая трава́** баркыттай көк чөп; 3. *перен.* жумшак, коңур, уккулуктуу; ~ **ый бас** уккулуктуу коңур үн; **♦ ба́рхатный сезо́н** коңур күз (түштүк жактагы сентябрь, октябрь айларына туура келген мезгил).

Ба́рхатцы *мн. (ед. ба́рхатец м)* *бот.* баркыт гүл.

Барчу́к *м разг. то же, что* барчо́нок.

Ба́рщин/а *ж* барщина (крепостной укуктун тушунда дыйкандардын помещикке милдеттүү түрдө бекер иштеп берген иши); **отраба́тывать** ~ у барщинаны иштеп берүү.

Ба́рщинн/ый, **-ая**, **-ое** барщиналык, барщина...; ~ **труд** барщиналык мээнет, барщиналык эмгек, барщина иши.

Ба́рыга *разг.* алып сатар, чайкоочу.

Барыня ж 1. *женск. к барин*; 2. барыня (орустун элдик ырынын аты жана ошол ырдын обону менен бийлөөчү бий).

Барыш м 1. *уст.* пайда; *дѣлитель* ~ и пайданы бөлүшүү; 2. *разг.* пайда. киреше.

Барышня ж 1. *уст.* барышня (бариндин турмушка чыга элек кызы); 2. бойго жеткен кыз, бийкеч; 3. *перен. разг.* ак кол кыз; $\diamond$ *кисейная барышня* эрке кыз, кербез кыз.

Барьер м 1. (*в скачках и т.п.*) барьер, тоскоол; *бег с ~ ами* барьерлерден өтүп жүгүрүү; **братъ (взять)** ~ барьерден секирип өтүү; 2. тосмо, тоскоол, *перегородить зал ~ ом* залга тосмо коюу; 3. *перен.* тоскоолдук, жолтоолук, кедерги; **таможенные** ~ **ы** таможнянын тоскоолдуктары; 4. *уст.* чек, чийин (дуэлде); $\diamond$ *поставить к барьеру кого книжн.* дуэлге чыгууга мажбурлоо.

Барьерный, -ая, -ое тосмолуу, барьердүү, тосмо...

Бас м 1. бас (эркектин жоон үнү); 2. бас (жоон үндүү ырчы); 3. бас (көп үндүү музыкалык чыгармадагы эң жоон үндүү партия); 4. бас төмөнкү регистрдеги кылдуу же үйлөмө музыкалык аспап); 5. *мн.* **басы** бастар (музыкалык аспаптын жоон үн чыгаруучу кылдары, клавишалары).

Басенный, -ая, -ое тамсилдик, тамсил...; ~ **стиль** тамсил стили, тамсилдик стиль.

Басистый, -ая, -ое (басист, -а, -о) 1. жоон үндүү; 2. *разг.* дорулдаган, колдураган.

Басить несов. разг. бас менен сүйлөө, ырдоо.

Баска ж баска (көйнөктүн же кофтанын белине бүйрүп тигилген жазы кыйык).

Баскак м ист. баскак (монгол-татарлардын үстөмдүгүнүн тушунда Рустагы хандын өкүлү жана салык чогултуучу адам).

Баскетбол м баскетбол.

Баскетболист м баскетболист, баскетболчу.

Баскетболистка женск. к баскетболист.

Баскетбольный, -ая, -ое баскетболдук, баскетбол...; ~ **ые команды** баскетболдук командалар; ~ **ая площадка** баскетболдук аянтча.

Баски мн. (*ед. баск м, баскóнка ж*) баскилер (Испаниянын түндүк-батыш жана Франциянын кээ бир түштүк-батыш областтарында жашаган жергиликтүү эл).

Баскский, -ая, -ое баск...; ~ **язык** баск тили.

Басма ж басма (чач боёй турган боёктун бир түрү).

Басма ж ист. басма (1. ар түрдүү кооздуктарды жасоо үчүн колдонула турган, из салынып же чегилип түшүрүлгөн сүрөттөрү бар алтын, күмүш, жез металлдын жука каңылтыры; 2. Руста монгол-татарлар үстөмдүк кылган мезгилде ишеним грамота-

сы катары роль ойногон ордо ханынын сүрөтү түшүрүлгөн металл пластинка же мөөрү).

Басмач м басмачы.

Басмачество ср басмачылык, басмачылар.

Баснописец м тамсилчи, тамсил жазуучу.

Баснословно нареч. укмуштуудай, өтө эле, эң эле; ~ **дешево** эң эле арзан, өтө эле арзан.

Баснословный, -ая, -ое (баснословен, -на, -но) 1. *уст.* аңыз болгон, уламышка айланган жомоктордо, мифтерде айтылып жүргөн байыркы, атам замандагы; 2. ажайып, таң каларлык, укмуштуу, жомоктогудай; ~ **урожай** укмуштуу түшүм.

Басня ж 1. тамсил; 2. *мн.* **басни разг.** калп, апыртма; **пустые** ~ **и** куру калп, курулай апыртма; 3. куру сөз, болбогон сөз, келжирек; **соловья** ~ **ями не кормят погов.** куру сөз курсак тойгузбайт.

Басовитый, -ая, -ое (басовит, -а, -о) *разг. то же, что басистый* 1.

Басовый, -ая, -ое бас үндүү, бас...; ~ ~ **ая партия** бас партиясы; $\diamond$ **басовый ключ** бас ачкычы (ылдыйкы регистрдеги нота ачкычы; фа ачкычы).

Басок м разг. 1. орточо бас; **говорить ~ ком** орточо бас менен сүйлөө; 2. бас (чертип ойноочу музыкалык аспаптардын жоон үн чыгаруучу кылы).

Басон м басон, кыргак (кийимди, мебелди кооздоо үчүн жип, тасма, чачык түрүндө өрүлгөн жасалга).

Басонный, -ая, -ое басондуу; кыргактуу; ~ **ая работа** кыргактуу жасалга, кыргакталып жасалган иш (нерсе).

Бассейн м 1. бассейн; **плавательный** ~ сууга түшүүчү бассейн; 2. *геогр.* бассейн; алап; ~ **реки Сыр-Дарьи** Сыр-Дарыя өзөнүнүн бассейни; 3. *геол.* бассейн; **железородный** ~ темир кенинин бассейни.

Баста межд. разг. болду, болду эми, жетишет, токтот.

Бастард 1. (Орто кылымдарда Батыш Европада мартабалуу адамдардын (король, герцог) никесиз төрөлгөн балдарынын аталышы) 2. *биол.* бастарддар (ар башка түрдүү уруктагы организмдерди аргындаштыруудан алынган тукум).

Бастион м 1. бастион (сепилдин дубалынын бурчтарына беш бурчтук формасында салынган эски убактагы чыңдоо); **гранитный** ~ гранит бастион, таш бастион; 2. *перен.* тирек, таяныч, жөлөк.

Бастионный, -ая, -ое бастиондук, бастион...; ~ **ая система** бастиондук система.

Бастовать несов. иш таштоо.

Басурман м ист. 1. диникайры, мусулман (көбүнчө мусулман дининдеги элдерге карата); 2. *бран.* наадан.

Баталёр м баталёр (дениз флотунда:

кораблдеги азык-түлүк жана кийим-кечек менен жабдылышына көз сала турган кенже (старшиналык) командалык курамдагы адам).

Баталист *м* баталист (согуштук живописи тарткан художник).

Батáлия *ж* 1. *книжн.* согуш, салгылаш, уруш; 2. *перен. разг.* жанжал, мушташкан уруш.

Батáльн/ый, -ая, -ое согуштук, согуш...; ~ **ая живопись** согуштук живопись.

Батальон *м* батальон; **танковый** ~ танка батальону; ~ **связи** байланыш батальону.

Батальонн/ый, -ая, -ое батальондук, батальон...; ~ **командир** батальон командири.

Батареец *м разг.* батареячы, артиллерист.

Батарейка *ж* 1. *уменьш.* к батарея 2. 3; 2. батарея; ~ **для карманного фонарика** чөнтөк фонарынын батареясы.

Батарейн/ый, -ая, -ое 1. батареялык, батарея...; ~ **ое орудие** батарея замбиреги; 2. батареялуу. батарея менен иштей турган; ~ **ый радиоприёмник** батареялуу радиоприёмник.

Батарейа *ж* 1. батарея (бир нече замбиректен, миномёттон турган артиллериялык бөлүк); **миномётная** ~ миномёттук батарея; **зенитная** ~ зениттик батарея; 2. батарея (бир түрдүү болгон, бир типтеги приборлордун, аппараттардын, түзүлүштөрдүн бирдиктүү системага же чогуу иштеши үчүн бириктирилген кошундусу); ~ **аккумуляторов** аккумуляторлордун батареясы; 3. батарея (айрып алгыс бирдей болгон бир нече бөлүктөрдөн турган элементтердин жыйындысынан куралган түзүлүш); ~ **парового отопления** буу жылыткычтын батареясы; 4. *чего шутол.* бир короо; ~ **бутылок** бир короо бөтөлкө.

Батат *м* батат (тамыры тамак-ашка пайдаланыла турган түштүк жакта өсүүчү өсүмдүк).

Батенька *м разг.* тентушсунуп сылык кайрылуу.

Батиплан *м* батиплан (вертикал жана горизонталь абалында башкарууга боло турган, деңиз тереңдигин изилдөөгө арналган камера).

Батискаф *м* батискаф (зор тереңдиктерди изилдөө үчүн атайын жабдылган өзү жүрүүчү камера).

Батист *м* батист (жука кездеменин бир түрү).

Батистовый, -ая, -ое 1. батист...; ~ **ое производство** батист өндүрүшү; 2. батисттен жасалган, батист...; ~ **ый платок** батист жоолук, бет аарчы.

Батисфера *ж* батисфера (суу терең-

дигинде изилдөө жүргүзүү үчүн атайын жабдылган шар формасындагы болот камера).

Батог *м* 1. *уст.* таяк; 2. балак, келтек, чыбык (эски убактагы сабап жазалоо куралдарынын бир түрү).

Батон *м* 1. батон (сүйрү формадагы ак нан); 2. батон (таякча формасындагы кондитер азыгы); **шоколадный** ~ шоколад батону.

Батрак *м* батрак, жалчы, малай.

Батрацк/ий, -ая, -ое батрак..., жалчы..., малай..., ~ **труд** батрактын (жалчынын, малайдын) эмгеги.

Батрацеск/ий, -ая, -ое *то же, что батрацкий.*

Батрачество *ср* 1. батрактык, жалчылык, малайлык; **годы** ~ **а** батрактык (жалчылык, малайлык) жылдар; 2. *собир.* батрактар, жалчылар, малайлар.

Батрачить *несов.* батрак болуу, жалдануу, жалданып иштөө, малайлыкта жүрүү.

Батрачка *женск. к батрак.*

Баттерфляй *м спорт.* баттерфляй (сууда сүзүүнүн бир ыкмасы).

Батуд, батут *м* батут (цирк оюндарында, машыгууларда жана мелдештерде секирүү үчүн горизонталдык абалда бек тартылган металл же капрон тор).

Батыр *м* баатыр.

Батья *м прост. и обл.* ата.

Батюшка *м* 1. *трад.-нар.* атаке, ата; **по батюшке** (**звать, величать**) атасынын аты боюнча (чакыруу, атоо). 2. *разг. (священник)* атаке, азирети; **♦ батюшки (мои)!**; *межд. тобо! ой тобо!*

Батюшкин, -а, -о атасыныкы, атасынын...

Батя *м трад.-нар. и обл.* ата.

Баул *м* кол сандык (дөмпөк капкактуу сүйрүрөөк келген сандыкча, жол жүргөндө ала жүрүүчү кол чөмөдөн).

Бах *межд.* 1. тарс, тарс-турс; 2. *в знач. сказ., разг.* тарс этүү; ~ **из пистолета** пистолет тарс этти.

Бахать *несов. см. бахнуть.*

Бахаться *несов. см. бахнуться.*

Бахвал *м прост.* мактанчаак, көйрөн.

Бахвалиться *несов. прост.* мактануу, көйрөндөнүү.

Бахвальство *ср разг.* мактанчаактык, көйрөндүк.

Бахилы *мн. (ед. бахилка ж)* бахила, узун кездеме, жука материалдан жасалган өтүк.

Бахну/ть *сов. однокр. разг.* 1. тарс этүү, карс этүү, күрс этүү; 2. *кого-что и без доп.* тарс коюу, тарс эттире атуу; ~ **ла ракета** тарс этип ракета атылды; 3. *перен. кого-что и без доп.* шарт айтуу, шак айтуу.

Бахнуться *сов. однокр. разг.* тарс урунуу, талп этүү, күрс этүү, карс этүү, күп этүү.

Бахрома *ж* 1. желбирөөч, бапик, чачы, чачык; 2. самсаалак.

Бахрómчатый, -ая, -ое желбирөөчтүү, бапиктүү, чачыктуу.

Бахча́ ж бакча.

Бахчевóд м бакчачы.

Бахчевóдство ср бакчачылык.

Бахчев/ой, -ая, -ое бакча...; ~ **ые культуры** бакча өсүмдүктөрү.

Бац межд. 1. так. чак, шак; 2. *в знач. сказ. разг.* шак эттирүү, чак эттирүү, тарс эттирүү; ~ **по лбу** чекеге чак эттире уруп жиберди.

Бацать несов. см. бацнуть.

Бацiлла ж бацилла (таякча түрүндөгү бактерия); **туберкулёзная** ~ туберкулёз бацилласы.

Бациллоноситель м бациллалуу, бацилла таркатуучу адам же айбан).

Бацнуть сов. однокр. 1. тарс дей түшүү, чак дей түшүү, шак дей түшүү; 2. чак эттире чаап жиберүү, тарс (шак) эттире коюп жиберүү.

Бацнуться сов. однокр. тарс этип жыгылып кетүү (кулап түшүү, бир тийүү).

Бачóк м *уменьш.* к бак I кичинекей бак.

Баш: баш на баш разг. башма-баш; **обменять что-л. баш на баш** башма-баш алмашуу.

Башенка ж *уменьш.* к башня мунарача, кичинекей мунара.

Башенн/ый, -ая, -ое мунара...; ~ **ые часы** мунара сааты.

Башка́ ж разг. баш; **умная** ~ акылдуу адам.

Башкiрск/ий, -ая, -ое Башкирия..., башкырттар... башкырт... ~ **язык** башкырт тили.

Башкiры мн. (*ед.* башкiр *уст.* башкiрец *м,* башкiрка *ж*) башкырттар (Башкортстандын жергиликтүү калкы).

Башковит/ый, -ая, -ое (башковит, -о, -а) *прост.* акылдуу, башы бар, мээси бар.

Башлык м кулакчын.

Башмакi мн. (*ед.* башмак *м*) 1. башмак, кепич, ботинка; 2. *тех.* башмак (тирөөч, калып катары пайдаланыла турган жасалга, курал); **тормозной** ~ *ж.-д.* тормоз башмагы; **◇ под башмаком (у) когó** бирөөнүн кол алдында, бирөөнүн таасиринде.

Башмáчник м 1. өтүкчү; 2. башмакчы.

Башмáчн/ый, -ая, -ое башмак...

Бáшн/я ж 1. *мунара.* бурана; **кремлёвские** ~ и **кремль** мунаралары; **телевизионная** ~ я телекөрсөтүү мунарасы; 2. башня (кемеге, танкага же брондолгон автомобилге замбирек орноткон бийикче жер); ~ **я танка** танканын башнясы.

Баю-бай, баю-баюшки-бай, баюшки- баю межд. *то же, что бай-бай.*

Баюкание ср *по знач. гл.* баюкать.

Баюкать несов. кого алдейлөө.

Баядeра, баядeрка ж *уст.* баядера, баядерка (Индиянын храмдарындагы бийчи

аялдардын жана акыга бийлеген аялдардын европалыктар тарабынан аталышы).

Баян м баян.

Баянист м баянист, баянчы (баянда ойноочу).

Бдeние ср книжн. уйкусуздук, сергектик, уктабагандык; **ночное** ~ түнкү сергектик, түнкү ойгоолук.

Бдеть несов. книжн. 1. ойгоо болуу, уктабоо; 2. көзөмөлдөө, андуу.

Бдительно нареч. сергектик менен, сактык менен, кыраакылык менен.

Бдительность ж кыраакылык, сергектик, сактык; **особая** ~ өзгөчө кыраакылык.

Бдительный, -ая, -ое (бдiтелен. -льна, -льно) кыраакы, сергек, сак; **будьте** ~ **ы!** сак болгула!

Бе «б» тамгасынын аталышы; ◇ ни бе, ни ме (не знать, не понимать, не смыслить) прост. а деген арипти билбөө, эч нерсе билбөө (түшүнбөө).

Бег м 1. жүгүрүү, чуркоо; **на бегу** чуркап баратып, жүгүрүп баратып; 2. *спорт.* чуркоо, жүгүрүү, жөө жарыш, жарыш; ~ **на сто метров** жүз метрге чуркоо, жүз метрдик жарыш; 3. *мн.* бегá жарыштыруу; **ехать на бегá** жарыштырууга баруу; 4. *мн.* бегá качуу, качып кетүү, жашынып жүрүү; **◇ бег на месте** ордунда туруп жүгүрүү, бир орунда жүгүрүү (гимнастикалык көнүгүү); **в бeгах** жүгүрүп жүрүү (иш боюнча).

Беганье ср *по знач. гл.* бeгать.

Бeга/ть несов. 1. жүгүрүү, чуркоо, чуркап жүрүү; **во дворе** ~ **ли дети** балдар короодо чуркап жүрүштү; ~ **ть взáпуски** жарышка чуркоо, жарышка түшүү; ~ **ть туда и сюда** ары-бери чуркоо (жүгүрүү); ~ **ть на лыжах** лыжада жүрүү, лыжа тээп чуркоо; 2. качуу; четтөө; ~ **ть с кáторги** каторгадан качуу; ~ **ть от людeй** элден качуу, элден четтөө; **от дeла не** ~ **й иштен** качпа; 3. ойноо, жүгүрүү; **пáльцы** ~ **ют по кáвишам** манжалары клавишаларды терип ойнойт; **глазá его так и** ~ **ют анын көздөрү** ойноп турат; 4. *за кем* ээрчүү, артынан жүгүрүү, жандоо; ~ **ть за дeвушками** кыз жандоо.

Бегемóт м бегемот.

Беглeц м качкын.

Бeгло нареч. 1. тез, ылдам, шар; ~ **читáть** тез окуу, шар окуу; **говорить** ~ шар сүйлөө, тез сүйлөө; 2. үстүртөн, арыдан-бери; ~ **просмотрeть** көз жүгүртүп чыгуу; үстүртөн карап чыгуу ~ **рассказáть** үстүртөн айтып берүү; шашылыш айтып берүү.

Бeгл/ый, -ая, -ое 1. качкын, качып чыккан; 2. *в знач. сущ.* бeглый м качкын; бeглая ж качкын аял; 3. тез кыймылдаган, тез чубурган; ~ **ые тeни** тез кыймылдаган көлөкөлөр; 4. тез, атайылап эмес; ~ **ый взгляд**

тез көз жүгүртүү, ылдам көз чаптыруу; 5. шар, шыр, оңой; ~ ое чтение шар (ылдам) окуу; 6. кыскача; ~ ый обзор кыскача обзор; беглые гласные лингв. сыйлыгышма үндүүлөр (мис.: лоб-лба, отец – отца); беглый огонь тез-тез, үзүп-үзүп ок атуу.

Беглянка женск. к беглец.

Бегов/ой, -ая, -ое 1. жүгүрүүгө (чуркоого, жарышка) арналган, жүгүрүүчү, чуркоочу; ~ ая дорожка жарыш жолу, чуркоочу (жүгүрүүчү) жол; 2. жарышка даярдалган, жүгүрүү..., жарыш...; ~ ая программа жүгүрүү программасы; ~ ая лошадь жарышка салчу ат, күлүк ат, чабылуучу ат.

Бегом нареч. жүгүрүп, жүгүрө, чуркап; ~ его не догонишь ага чуркап жете албайсың; бежать бегом тызылдап чуркоо, чымылдап чуркоо.

Бегония ж бегония (жасалгалоо үчүн өстүрүлө турган ири ала-була жалбырагы же кооз гүлдөрү бар тропикалык субтропикалык бир катар өсүмдүктөрдүн аты).

Беготня ж разг. 1. ары-бери чуркоо; өйдө-төмөн чапкылоо; дети подняли ~ ю балдар ары-бери чуркай баштады; 2. перен. (хлопоты) машакат; шашылыш камылга; жан тынбаган аракет; предотъездная ~ я жөнөр алдындагы машакат; весь день мы были в ~ е күнү бою чапкылап жүрдүк; күнү бою жаныбыз тынган жок.

Бегство ср 1. качуу; ~ из плена туткундан качуу; 2. чегинүү, качып жөнөө; обратиться в ~ качып жөнөө; паническое ~ дүрбөлөн түшүп качуу.

Бегун м 1. чуркоочу, жүгүрүүчү; жөө күлүк; ~ на средние дистанции орточо аралыкка чуркоочу; 2. уст. күлүк, ыкчам ат; 3. мн. бегуны тегеренме таштар; мельничные ~ ы тегирмендин тегеренме таштары.

Бегунок м 1. тех. дөңгөлөк, чыгырык (жип ийрүүчү машинанын айландыруучу механизминин тетиги); 2. мн. бегунки разг. жарыша турган чана; 3. разг. то же, что обходной лист.

Бегуч/ий, -ая, -ое (бегуч, -а, -е) аккан, агын, агып жаткан (суу жөнүндө); ~ ая вода аккан суу, агын суу.

Бед/а ж 1. кыйынчылык, кырсык, каргаша; помощь в ~ е кыйынчылыкта жардам берүү; с ним случилось ~ а ал кырсыкка учурады; пришла ~ а – отворяй ворота погов. каргашаны (кырсыкты) кайдан деп болбойт; 2. в знач. сказ. балаа, балакет; ~ а тому, кто с ним свяжется аны менен байланышсаң, бир балаткетке кабыласың; мне с ним просто ~ а! ал мага бир балаа болду! 3. в знач. нареч. или усилительной частицы прост. абдан көп, арбын; людей там – беда! ал жерде кыжы-кыйма! беда как... абдан, өтө, эң эле;

велика беда!, что за беда! эч нерсе эмес; на беду (мою, твою, свою и т.д.) менин (сенин, өзүнүн ж.б.) шорума; в том-то и беда балаанын баары ошондо.

Бедерн/ый, -ая, -ое то же, что бедренный.

Бедлам м разг. кымгуут, чакчелекей.

Беднеть несов. кедейленүү, кедей болуу, жакырлануу, кембагалдануу.

Бедню нареч. 1. кедей, жарды; ~ жить кедей жашоо, жарды жашоо; 2. жарды, жупуну.

Бедност/ь ж 1. жакырчылык, жардылык, кедейлик; жить в ~ и жакырлыкта (жардылыкта) жашоо; 2. жардылык, жупунулук; ~ ь обстановки жасалгалары жарды; жасалгалардын жардылыгы; 3. аздык, жетишпегендик, тартыштык; ~ ь почвы жердин арыктыгы; ~ ь мысли акылга жардылык.

Беднота ж 1. собир. кедейлер, жакырлар, жардылар; 2. разг. кедейлик, жакырлык, жардылык, кембагалдык.

Бедн/ый, -ая, -ое (беден, -на, -но) 1. (неимущий) жарды, кедей, жакыр, кембагал; ~ ый человек кедей киши; 2. в знач. суц. бедный м кедей, жарды, жакыр, кембагал; ~ ые и богатые кедейлер жана байлар; 3. жарды, жупуну; ~ ая обстановка жарды жасалга; 4. перен. тар, тайыз, тайкы, чолок; ~ ая фантазия фантазиясы тайкы; рассказ ~ ый по содержанию мазмуну тайкы аңгеме; 5. аз, кемчил, чукак; ~ ая растительность өсүмдүктөрү аз; ~ ые лесами горы токою аз тоолор; 6. бечара, шордуу, байкуш; ~ ый, он так болен! бечара, ал катуу оору!; ~ ая, как убивается байкуш, кандай күйүп-бышып жатат!

Бедняга м, ж разг. байкуш, бечара, шордуу; ~ , очень скучает бечара, абдан зерикти.

Бедняжка м, ж разг. ласк. к бедняга.

Бедняк м 1. кедей, жакыр, кембагал адам; 2. кембагал дыйкан; бай и ~ бай жана кембагал дыйкан; 3. то же, что бедняга.

Бедняц/ий, -ая, -ое кедей..., кембагал...; ~ ое хозяйство кедей чарбасы; ~ ие массы кедейлер массасы.

Беднячка женск. к бедняк 1.

Бедовать несов. прост. жокчулукту баштан өткөрүү, жокчулуктун азабын тартуу, каатчылыкта, катаал турмушта жашоо;

Бедов/ый, -ая, -ое разг. кыйын, өткүр, бышык, чыйрак; ~ мальчик кыйын бала, өткүр (чыйрак) бала.

Бедокур м разг. шок, тентек.

Бедокурить несов. шоктук кылуу, тентектик кылуу.

Бедолага м, ж прост. то же, что бедняга.

Бедренн/ый, -ая, -ое сан...; ~ ая кость сан жилик, кашка жилик.

Бедро *ср сан*; **широкие бёдра** жоон сан.

Бедствен/ый, -ая, -ое (бедствен, -на, -но) кырсыктуу, балакеттүү, оор, мүшкүл; ~ **ое положение** оор абал.

Бедстви/е ср кырсык, апаат, балакет; **социальное** ~ **е** социалдык кырсык; **стихийное** ~ **а** табигый кырсык; **сигнал** ~ **я** кырсык (апаат) сигналы; **терпеть** ~ **я** кырсыкка учуроо, апаат болуу.

Бедствовать *несов.* жокчулукта жашоо. кыйынчылыкка, муктаждыкка дуушар болуу.

Бедуин *м* бедуин (көчмөн араб).

Беж неизм. прил. саргыч күрөң; **туфли цвета** ~ саргыч күрөң түстүү туфли.

Бежать *несов.* 1. чуркоо, жүгүрүү; ~ **изо всех сил** күчүнүн барынча чуркоо; ~ **рысью** желип жүгүрүү, таскактоо; 2. *разг.* жүгүрүү, шашылуу, ашыгуу; **бегут за делом и без дела** ишке деле, иши жок деле шашылып жүрүшөт; 3. *спорт.* жүгүрүү, чуркоо, жарышуу; ~ **с эстафетой** эстафета менен чуркоо; ~ **на пятьсот метров** беш жүз метрге чуркоо; 4. сызып жөнөө, тездик менен калкып жылуу, сүзүү; **по реке бегут пароходы** дарыяда зыпылдап пароходдор кетип бара жатат; **облака бегут по небу** асманда булуттар көчүп бара жатат; 5. зымырап өтүү, агуу, агылуу; **время бежит** убакыт зымырап өтүүдө; **вода бежит из крана** крандан суу токтобой агып жатат; 6. *разг.* ашуу, ашып-ташуу; **молоко бежит** сүт кайнап ашып-ташып кетиптир; 7. созулуу, баруу, жетүү; **тропинка бежит в горы** тоого чейин жалгыз аяк жол барат; 8. качуу, качып чыгуу, качып кетүү; ~ **из тюрьмы** түрмөдөн качуу; **противник бежал из деревни** душман кыштактан качып чыгып кетти; 9. *от чего* качуу, четтөө, оолактоо; **бежал от шумной компании** ызы-чуулуу компаниядан качты; 10. алдыга кетүү; **мой часы бегут** менин саатым алдыга кетет.

Бежев/ый, -ая, -ое *то же, что беж*; ~ **ое платье** саргыч күрөң түстүү көйнөк.

Беженец *м* качкын, бозгунчу.

Беженка *женск. к* беженец.

Беженский, -ая, -ое качкын...; ~ **обоз** качкындардын обозу.

Без, безо *предлог с род. п.* 1. (*указывает на отсутствие чего-л.*) -сыз, -ы жок, бей-; **коробка без крышки** капкагы жок куту; **расти без отца** атасыз өсүү; **без согласия** макулдугу жок; 2. -сыз, -ы жок; **работать без отдыха** дем алуусуз иштөө, тынымсыз иштөө; **лежать без движения, без сознания** кыймылсыз, эс-учу жок жатуу; 3. -сыз, -бай, -ы жок; **работать без усталости** чарчабай иштөө; **бежать без оглядки** артына карабай качуу; 4. (*в отсутствие кого-л.*) -сыз, -ы жок; **без него это нельзя решить** бул маселени ансыз

чечүүгө болбойт; 5. (*кроме, за вычетом*) -сыз; **довольно без тебя поэтов есть и будет** сенсиз деле жетишерлик акындар бар жана болот; 6. -ы жок. -ы кем, -сыз; **без двух месяцев три года** эки айы кем үч жыл; **без десяти граммов килограмм** он граммы кем бир килограмм; **без десяти пять бешке** он мүнөт калды; **без четверти час** саат бирге он беш мүнөт калды; **(и) без того** ансыз деле; **ему и без того было трудно** ага ансыз деле кыйын болду; **не без чего** -сыз эмес; **не без причины** себепсиз эмес, анча-мынча себептери бар; **не без пользы** пайдасыз эмес, анча-мынча пайдасы бар.

Без... (безь... бес) *приставка* -сыз, -ы жок; 1) сын атооч жасайт: **безбилетный** билетсиз; **безработный** жумушсуз; 2) зат атооч жасайт: а) **безветрие** шамалсыздык, **безземелье** жерсиздик; б) **безвкусица** жарашыксыздык; **безработица** жумушсуздук.

Безаварийн/ый, -ая, -ое авариясыз, авариясы жок; ~ **ая работа механизмов** механизмдердин авариясыз бузулбай, сынбай иштөөсү.

Безалаберно *нареч.* тартипсиз түрдө, баш аламан түрдө.

Безалаберность *ж* тартипсиздик, жыйнаксыздык, иретсиздик, баш аламандык.

Безалаберный, -ая, -ое (безалаберен, -на). 1. тартипсиз, жыйнаксыз, иретсиз, баш аламан; ~ **ый человек** жыйнагы жок киши; 2. баш аламан, иретсиз; ~ **ая работа** баш аламан иш.

Безалаберщина *ж разг.* баш аламандык.

Безалкогольн/ый, -ая, -ое алкогольсуз, алкоголь жок; ~ **ые напитки** алкогольсуз мас кылбоочу ичимдиктер.

Безапелляционно *нареч.* апелляцияга жол бербей турган, апелляциясыз.

Безапелляционность *ж* апелляциясыздык.

Безапелляционн/ый, -ая, -ое (безапелляционен, -на, -но). 1. *юр.* апелляцияга жол бербей турган; ~ **приговор** апелляцияга жол бербей турган өкүм; 2. чечкиндүү каяша айттырбай турган; ~ **тон** каяша кылбай тургандай кескин айтуу.

Безбедно *нареч.* муктажсыздыкта, жокчулукту көрбөй, жетиштүүлүктө; **жить** ~ муктажсыз жашоо, жокчулук көрбөй жашоо.

Безбедн/ый, -ая, -ое (безбеден, -на, -но) муктажсыз, жетиштүү; ~ **ое существование** жетиштүү турмушта күн көрүү.

Безбилетн/ый, -ая, -ое билет жок, билетсиз; ~ **пассажир** билетсиз жүргүнчү; ~ **проезд** билетсиз жүрүү.

Безбóжие *ср* кудайсыздык, кудай жок деп таануу, динге ишенбөөчүлүк.

Безбóжник *м* 1. кудайсыз, кудайга ишенбеген киши; 2. *книжн. бран.* ыймансыз, ыйманы жок.

Безбо́жница *женск. к безбо́жник.*

Безбо́жно *нареч. разг.* 1. кудайды карабай, опсуз, ыксыз, чактабай; ~ **врать** кудайды карабай калп айтуу; ~ **обманывать** обу жок алдоо; 2. өтө, эң эле, ашыкча.

Безбо́жн/ый, -ая, -ое (безбо́жен, -на, но) 1. кудайды тааныбаган; 2. *нар. разг.* уятсыз, кудайды карабаган, ашкере, барып турган; ~ **ая ложь** барып турган калп; ~ **ая клевета** барып турган ушак, жеткен ушак; ~ **ые цены** ашкере кымбат баа.

Безболéзнено *нареч.* 1. оорутпай, оорутпастан; 2. *перен.* зыянсыз, зыян келтирбей турган, оңой, женил.

Безболéзненность *ж* 1. оорутпагандык, оорубагандык; 2. зыян келбегендик, оңойлук, женилдик.

Безболéзненн/ый, -ая, -ое (безболéзнен, -на, -но) 1. оорусуз, оорутпай турган; ~ **ая операция** оорутпай жасалган операция; 2. *перен.* зыянсыз, оордук келтирбей турган, кыйынчылыкка учуратпай турган; ~ **ое решение вопроса** маселени эч кимге оордук келтирбей турган кылып чечүү.

Безборóд/ый, -ая, -ое сакалы жок, сакалсыз, көсөө.

Безбóязненно *нареч.* коркпой, коркпостон, тайманбай, тайманбастан; ~ **действовать** тайманбай аракет кылуу.

Безбóязненность *ж* коркпогондук, тайманбастык; ~ **мнений** пикир айтуудан коркпогондук, пикир айтуудан тайманбастык.

Безбóязненн/ый, -ая, -ое (безбóязнен, -на, но) коркпос, коркпой турган, жүрөктүү, тайманбас; ~ **человек** коркпос киши, жүрөктүү киши.

Безбóрачие *ср* никесиздик (аял албастан же күйөөгө чыкпай жашоо).

Безбóрачн/ый, -ая, -ое никесиз, никелешпеген, никеден тышкары.

Безбрéжность *ж* чексиздик, учу-кыйры жоктук.

Безбрéжн/ый, -ая, -ое (безбрежен, -на, но) чексиз, ченемсиз, учу-кыйры жок; ~ **ое море** учу-кыйры жок деңиз; ~ **ая любовь** чексиз сүйүү.

Безбрóв/ый, -ая, -ое кашы жок, кашы өтө суюк.

Безбóрн/ый, -ая, -ое (безбóрен, -на, -но) бороонсуз, бороону жок.

Безвёрие *ср* кудайга ишенбөөчүлүк, динсиздик.

Безвёстность *ж* 1. дайынсыздык, кабарсыздык, белгисиздик, билинбегендик.

Безвёстн/ый, -ая, -ое (безвёстен, -на, -но). 1. белгисиз, тааныш эмес, бейтааныш; ~ **остров** белгисиз арал; 2. белгилүү эмес, атактуу эмес, атагы чыкпаган; ~ **герой** атагы чыкпаган баатыр.

Безвётренн/ый, -ая, -ое (безветрен, -на, -но) шамалы жок, шамалсыз, желсиз; ~ **день** шамалы жок күн, шамалсыз күн.

Безвётрие *ср* шамалсыздык, желсиздик.

Безв́инно *нареч.* айыпсыздан, күнөөсүз эле, бейкүнөө, жазыксыз туруп; ~ **пострадавший** күнөөсүз жапа чеккен, жазыксыз жапа тарткан.

Безв́инность *ж* айыбы жоктук, күнөөсүздүк, жазыксыздык.

Безв́инн/ый, -ая, -ое (без винен, -на, -но) айыпсыз, айыбы жок, күнөөсүз, бейкүнөө, жазыксыз.

Безв́усие *ср* жарашыгы жоктук, жарашыгын билбегендик.

Безв́усица *ж разг.* то же, что безв́усие.

Безв́усно *нареч.* жарашыксыз; ~ **одеваться** жарашыксыз кийинүү.

Безв́усн/ый, -ая, -ое (безвкусен, -на, -но) 1. даамы жок, даамсыз; ~ **ая еда** даамсыз тамак; 2. жарашыксыз, ылайыксыз, орунсуз; ~ **ое убранство комнаты** бөлмөнүн жарашыксыз көрүнүшү.

Безв́ластие *ср* бийликсиздик, бийлик жоктук.

Безв́ластн/ый, -ая, -ое (безвластен, -на, но) бийлиги жок, бийлөөгө укугу жок, бийликсиз.

Безвóдн/ый, -ая, -ое (безводен, -на, -но) 1. суусуз, суусу жок; ~ **ая пусты́ня** суусуз чөл; 2. *хим.* курамында суусу жок; ~ **ая кислота́** суусу жок кислота.

Безвóдь/е *ср* суусуздук, суусу жоктук; **страдать от** ~ **я** суусу жоктуктун азабын тартуу.

Безвозв́ратно *нареч.* кайрылгыс болуп, биротоло, таптакыр; ~ **исчезнуть** биротоло жоголуу.

Безвозв́ратн/ый, -ая, -ое (безвозвратен, -на, -но) 1. кайрылгыс, кайтып келбес, кайрылып келбес; ~ **ое прошéдшее** кайрылып келбес өткөндөр; 2. кайра кайтарып берүүнү талап кылбай турган, кайра төлөнбөй турган; ~ **ая ссуда** кайтарылбас ссуда, кайра төлөнбөй турган ссуда.

Безвоздúшн/ый, -ая, ое абасыз; ~ **ое пространство** абасыз мейкиндик.

Безвозмéдно *нареч.* акы албастан, бекер, эч нерсе төлөбөстөн.

Безвозмéздн/ый, -ая, -ое (безвозмéзден, -на, -но) бекер, акысыз, төлөмү жок; ~ **ое пользование земл́ей** жерди бекер пайдалануу; ~ **ая усл́уга** акысыз кызмат көрсөтүү, акысыз тейлөө.

Безвóлие *ср* жумшактык, бошондук, эрки боштук.

Безвóлос/ый, -ая, -ое чачы жок, чачсыз, түгү жок.

Безвóльно *нареч.* эркесиз.

Безвóльн/ый, -ая, -ое (безволен, -льна, -льно) жумшак мүнөз, оопай, эрки бош.

Безвредность ж залалсыздык, зыянсыздык.

Безвредн/ый, -ая, -ое (безвреден, -на, -но) залалы жок, залалсыз, зыяны жок, зыянсыз, залакасы жок; ~ **человек** залалы жок киши, зыяны жок киши.

Безвременно нареч. мезгилсиз, бейубак, беймаал; ~ **умереть** мезгилсиз өлүү, мезгилсиз кайтыш болуу.

Безвременн/ый, -ая, -ое мезгилсиз, бейубак, беймаал; ~ **ая кончина** мезгилсиз өлүм.

Безвременные ср книжн. мүшкүлдүү убак, кыйын кезен.

Безвыедно нареч. эч жакка чыкпай, эч жакка барбай; **жить** ~ эч жакка чыкпай жашоо, эч жакка барбай өмүр сүрүү.

Безвыедный, -ая, -ое эч жакка чыгарылбаган, эч жакка баралбаган; ~ **ое житьё** эч жакка чыкпай жашоо, эч жакка барбай өмүр сүрүү.

Безвыходно нареч. эч жакка чыкпай; ~ **сидеть дома** эч жакка чыкпай үйдө олтуруу.

Безвыходность ж аргасыздык, айласыздык, ылаажысыздык.

Безвыходн/ый, -ая, -ое (безвыходен, -на, -но) 1. (*без отлучки*) эч жакка чыкпаган, эч жакка жылбаган; ~ **оо сидение дома** эч жакка чыкпай үйдө олтуруу; 2. аргасыз, айласыз, амалсыз, ылаажысы жок, чарасыз; ~ **оо положение** аргасыз абал, айласыз кырдаал, амалсыз жагдай.

Безглаз/ый, -ая, -ое көзсүз, көзү жок, сокур.

Безгласн/ый, -ая, -ое (безгласен, -на, -но) 1. унчукпаган, үндөбөгөн, каяша кылбаган, момун.

Безголов/ый, -ая, -ое (безголов, -а, -о) 1. башы жок, башы кесилген, башсыз; 2. *перен.* разг. мээси жок, акылсыз, башы жок; 3. *перен.* разг. унутчаак.

Безголосица ж разг. үнү жоктук, ырдай албоочулук.

Безголос/ый, -ая, -ое (безголос, -а, -о) үнү жок, үнү начар; ~ **певец** үнү начар ырчы.

Безграмотно нареч. сабатсыз; ~ **писать** сабатсыз жазуу; **чертёж выполнен** ~ сабатсыз аткарылган чийме.

Безграмотность ж 1. сабатсыздык; 2. *перен.* наадандык, билимсиздик; **техническая** ~ техникалык билимсиздик.

Безграмотн/ый, -ая, -ое (безграмотен, -на, -но) 1. сабатсыз, карангы; 2. *перен.* билимсиз, билими жок, билими тайкы; **политически** ~ **ый саясий** билими жок, саясий билими тайкы; 3. чала сабат; ~ **оо сочинение** чала сабат сочинение.

Безгранично нареч. чексиз, өтө, абдан; ~

преданный чексиз берилген.

Безграничный, -ая, -ое (безграничен, -на, -но) 1. чексиз. учу-кыйры жок; учу-кыйрына көз жетпеген; ~ **ая степь** учу-кыйры жок талаа; 2. чексиз. өлчөөсүз; ~ **ые возможности** чексиз мүмкүнчүлүктөр; ~ **ая преданность** чексиз берилгендик.

Безгрешность ж аруулук, жазыксыздык.

Безгрешн/ый, -ая, -ое (безгрешен, -на, -но).

1. эч күнөө кылбаган, бир дагы айыбы жок, жазыксыз; 2. аруу, жакшы; ~ **ребёнок** аруу бала.

Бездарно нареч. жөндөмсүздүк менен, чабал. начар. эптеп-септеп.

Бездарность ж 1. жөндөмсүздүк, начардык, чабалдык; ~ **произведения** чыгарманын начардыгы; 2. (*о человеке*) жөндөмсүз, эч нерсеге шыгы жок, чоркок, копол.

Бездарн/ый, -ая, -ое (бездарен, -на, -но) 1. жөндөмсүз, таланты жок. начар. чабал; ~ **ый поэт** чабал акын; 2. чоркок; ~ **ые стихи** чоркок ырлар; ~ **ая картина** чоркок картина.

Бездарь ж разг. (*о человеке*) жөндөмсүз, эч нерсеге шыгы жок.

Бездейственн/ый, -ая, -ое (бездействен, -на, -но) 1. аракетсиз, жалкоо, шалаакы; ~ **ый человек** жалкоо киши; 2. бекер, бош; ~ **оо сидение** дома үйдө бекер отуруу.

Бездействие ср аракетсиздик.

Бездействовать несов. 1. аракет кылбоо, аракеттенбөө, эч нерсе кылбоо; 2. иштебөө, бекер туруу; **нельзя сейчас** ~ азыр бекер отура берүүгө болбойт.

Безделица ж разг. арзыбаган, болор-болбос бир нерсе, майда-чүйдө; **сущая** ~ майда-чүйдө бир нерсе, болор-болбос бир нерсе.

Безделушка ж майда-чүйдө жасалга; көр-жер; **женские** ~ **и** аялдардын майда-чүйдө жасалгалары.

Безделье ср бекерчилик. бекерпоздук; **томиться от** ~ **ья** бекерчиликтен зеригүү.

Бездельник м разг. 1. бекерчи, бекерпоз, жалкоо; 2. *бран.* жатып ичер.

Бездельница разг. женск. к бездельник.

Бездельничать несов. бекер жүрүү, бош жүрүү, эч нерсе иштебөө.

Безденежн/ый, -ая, -ое 1. *фин.* акчасыз, акчалай эмес; ~ **ые расчёты** акчасыз расчёттор; 2. *разг.* акчасы жок. пулу жок; ~ **ый человек** акчасы жок киши.

Безденежье ср акчасыздык, акчасы жоктук, акчага муктаждык.

Бездётность ж баласы жоктук, баласыздык.

Бездётн/ый, -ая, -ое (бездетен, -на, -но) баласыз, баласы жок.

Бездефектн/ый, -ая, -ое дефектиси жок, мүчүлүшү жок, кемчиликсиз; ~ **оо изготовление продукции** продукцияны мүчүлүшү жок жасоо.

Бездефицитн/ый, -ая, -ое (бездефицитен, -на, но) тансыгы жок, мүчүлүш эмес.

Бездéятельность ж аракетсиздик, демилгесиздик, кашандык, ишмерсиздик.

Бездéятельн/ый, -ая, -ое (бездеятелен, -льна, -льно) аракетсиз, демилгесиз. кашан, ыкшоо.

Бéдна ж 1. түпсүздүк, тунгуюк, түпкүр; 2. *чего или какая* түпсүз терендик; *морская* ~ деңиздеги түпсүз терендик; 3. *кого-чего разг.* көп, жайнаган, сансыз; народу ~ жайнаган эл; ~ дел толгон иш; чачтан көп иш; **бéдна премудрости шутл.** билим кени, акыл кени.

Бездóждье ср жаан жаабагандык, жаан-чачын болбогондук, кургакчылык.

Бездоказательность ж далилсиздик. далили жоктук.

Бездоказательн/ый, -ая, -ое (бездоказателен, -льна, -льно) далилсиз, далили жок, негизсиз, курулай; ~ **ое обвинение** далилсиз күнөөлөө, курулай айыптоо.

Бездóлье ср прост. кууралчылык; **нищета и** ~ жакырчылык жана кууралчылык (шордуулук).

Бездóльн/ый, -ая, -ое (бездóлен, -льна, -льно) *прост.* куураган, шордуу.

Бездóмность ж үйү жоктук, үйү жок абал.

Бездóмн/ый, -ая, -ое (бездóмен, -на, -но) 1. үй-жайы жок, баш паанасы жок; жолбун; ~ **ая бродяга** үй-жайы жок селсаяк; ~ **ая собака** жолбун ит; 2. *уст.* үй-бүлөсү жок. жалгыз бой.

Бездóнн/ый, -ая, -ое (бездóнна, -но) 1. түбү жок, түбү түшкөн; 2. *перен.* түпсүз, өтө терең; ~ **ая пропасть** түпсүз тунгуюк; 3. *перен.* түбү терең, көп бата турган; ~ **ый мешок** түбү жок мешок, чоң кап; **◇ бездóнная бóчка шутл.** 1) көп ичип, мас болбой турган (адамга карата); 2) көп чыгымды талап кыла турган, соро бере турган, соргок.

Бездорóжн/ый, -ая, -ое жолу жок, жолсуз.

Бездорóжье ср 1. жолу жоктук, жолсуздук, жолу жок жер; **éздить по** ~ ю жолу жок жер менен жүрүү; 2. (*распутица*) жол жүрүү кыйындаган кез; **весéнее** ~ е жазгы ала шалбырттагы жол жүрүүнүн кыйындашы.

Бездохóдн/ый, -ая, -ое (бездохóден, -на, -но) кирешеси жок, кирешелүү эмес, кирешесиз.

Бездúмно нареч. ойлонбой, ойлонбостон.

Бездумн/ый, -ая, -ое (бездúмен, -на, -но) ойлонбой иштелген, ойлонбой жасалган, бейкапар; ~ **ая жизнь** бейкапар өмүр, эч нерсени ойлобой жашоо.

Бездúмье ср ойлонбостук, бейкапардык.

Бездúшие ср көңүл коштук, мээримсиздик, мээрмансыздык.

Бездúшно нареч. 1. көңүл коштук менен, кайрымсыздык менен; ~ **относиться к людям** кишилерге көңүлкош мамиле кылуу; 2.

көңүлсүз; ~ **играть на кому́зе** көңүлсүз комуз чертүү.

Бездúшн/ый, -ая, -ое (бездúшен, -на, -но) 1. көңүл кош, мээримсиз, катаал; кайрымсыз; ~ **ый бюрократ** катаал бюрократ; 2. көңүлсүз, катаал; ~ **ая игра́ актёров** актёрлордун көңүлсүз оюну.

Бездýимн/ый, -ая, -ое түтүнү жок, түтүнсүз; ~ **пóрох** түтүнү жок дары.

Бездыхáнн/ый, -ая, -ое (бездыхáнен, -на, -но) дем албай калган, дем тартпай калган, өлгөн; **Кто этóт всадник бездыхáнный? (Лермонтов).** Бул жансыз атчан ким болду экен?

Безé ср нескл. безе (жумуртканын агынан көбүртүлүп жасалган пирожное).

Безжáлостно нареч. аябай, мээримсиздик менен, таш боордук менен.

Безжáлостность ж аёосуздук, мээримсиздик, таш боордук.

Безжáлостн/ый, -ая, -ое (безжáлостен, -на, -но) аёону билбеген, мээримсиз, таш боор.

Безжизненно нареч. жансыз, жаны жок сыяктуу.

Безжизненность ж жансыздык, жаны жоктук; ~ **взгляда** көз карашынын жансыздыгы.

Безжизненн/ый, -ая, -ое (безжизнен, -на, -но) 1. жансыз, жаны жок; ~ **ое тело** жансыз дене; 2. жашоонун белгиси жок, өлүмсөк, тиричилик жок; 3. кыймылсыз, суз ~ **ый взгляд** суз кароо, суз көз караш.

Беззабóтно нареч. камсыз болуп, түйшүк тартпай, бейкам, санаасыз, бейкапар.

Беззабóтность ж бейкамдык, бейкапардык.

Беззабóтн/ый, -ая, -ое (беззабóтен, -на, -но) 1. беймарал, бейпил; ~ **ая жизнь** бейпил турмуш. 2. бейкам, түйшүксүз, түйшүк тартпаган; ~ **ый человек** түйшүксүз киши.

Беззаветно нареч. жан-дили менен, дитин коюп, жанын аябай, чын жүрөктөн; ~ **служить наро́ду** жан-дили менен элге кызмат кылуу.

Беззаветность ж жанын аябоочулук, жан-дили менен берилгендик.

Беззаветн/ый, -ая, -ое (беззаветен, -на, -но) жан-дили менен берилген, жанын аябаган, чексиз берилген; ~ **ая храбрость** тайманбас баатырдык, көзү жок эрдик.

Беззакóни/е ср. 1. законсуздук, мыйзамсыздык, мыйзамды бузуу; **борьба с** ~ ем законсуздукка каршы күрөшүү, мыйзамды бузууга каршы күрөшүү; 2. мыйзамсыз иш, мыйзамда жок кылык-жорук; **совершáть** ~ я мыйзамга сыйбаган иш кылуу.

Беззакóнность ж мыйзамсыздык, мыйзамга сыйбоочулук, мыйзамды бузгандык, мыйзамсыздык.

Беззакóнн/ый, -ая, -ое (беззакóнен, -на, -но)

законсуз, мыйзамсыз, мыйзамга сыйбаган, мыйзам бузган; ~ **ые действия** мыйзамга сыйбаган аракеттер.

Беззастѣнчиво нареч. уялбастан, тартынбастан, ийменбестен, уялбай.

Беззастѣнчивость ж уялбагандык, уятсыздык, ийменип-тартынбагандык, кашкөйлүк.

Беззастѣнчив/ый, -ая, -ое (беззастѣнчив, -а, -о) уятсыз, кашкөй, ийменип-тартынбаган; ~ **лжец** уятсыз калпычы.

Беззащитность ж коргоосуздук, коргонорго алы жоктук.

Беззащитн/ый, -ая, -ое (беззащитен, -на, -но) коргоосуз, коргонууга кудурети жок, алсыз.

Беззвѣздн/ый, -ая, -ое (беззвѣзден, -на, -но) жылдызы жок, жылдызсыз; ~ **ое небо** жылдызы жок асман.

Беззвучно нареч. үнсүз, үн чыгарбай, дабыш чыгарбай, тымызын, үн катпай; ~ **плакать** үн чыгарбай ыйлоо.

Беззвучность ж дабышсыздык, ың-жыңы жок, жымжырттык.

Беззвучн/ый, -ая, -ое (беззвучен, -на, -но) үнсүз, дабышсыз, дабыш чыгарбаган.

Безземелье ср жерсиздик, жери жоктук.

Безземельн/ый, -ая, -ое жерсиз, жери жок; ~ **крестьянин** жери жок дыйкан.

Беззлѣбно нареч. арамдыгы жок, арам ою жок, жамандыгы жок.

Беззлѣбный, -ая, -ое (беззлѣбен, -на, -но) арамдыгы жок, жаман ою жок, ак көңүл; ~ **ый человек** ак көңүл киши; ~ **ая шутка** жайдары тамаша, арам ою жок азил; ~ **ый смех** арам ою жок күлкү, жайдары күлкү.

Беззубка ж беззубка (седеп жасоо үчүн пайдаланыла турган моллюсканын бир түрү).

Беззуб/ый, -ая, -ое 1. тиши жок, тиши түшкөн; 2. *перен.* мокок, күчсүз, чабал; ~ **ая критика** мокок сын.

Безлѣсн/ый, -ая, ое (безлесен, -на, -но) токою жок, токойсуз; ~ **ая степь** токойсуз талаа.

Безлѣсье ср токойсуздук, токою жоктук.

Безлѣк/ий, -ая, -ое өзүнө тиешелүү өзгөчөлүгү, өзүнө мүнөздүү өз алдынчалыгы жок, башкалардан айырмаланган мүнөздүү белгилери жок; ~ **ая критика** өз ажарын көрсөтө албаган сын, көп сындын бири.

Безлѣственн/ый, -ая, -ое жалбырагы жок, жалбырагы түшкөн, жалбыраксыз; ~ **лес** жалбырагы түшкөн токой.

Безлѣстн/ый, безлѣст/ый, -ая, -ое *то же, что безлѣственный.*

Безлѣчие ср өзүнө тиешелүү өзгөчөлүгү, касиети жоктук, мүнөздүү белгиси жоктук.

Безлѣчн/ый, -ая, -ое (безлѣчен, -на, но) 1. белгилүү бирөөгө тиешеси жок, конкреттүү

адамдарга таандыгы жок; ~ **разговор** конкреттүү адамга тиешеси жок сүйлөшүү; 2. *грам.* жаксыз; ~ **ый глагол** жаксыз этиш; ~ **ое предложение** жаксыз сүйлөм.

Безлошадн/ый, -ая, -ое атсыз, аты жок; ~ **ые крестьяне** аты жок дыйкандар.

Безлуние ср ай чыга элек, ай көрүнбөгөн кез.

Безлунн/ый, -ая, -ое (безлунен, -на, -но) айсыз, ай чыкпаган, ай көрүнбөгөн; ~ **ая ночь** айсыз түн.

Безлюдн/ый, -ая, -ое (безлюден, -на, но) 1. элсиз, киши жок, киши-кара жашабаган; ~ **ая местность** киши-кара жок жер; 2. ээн, эч ким жок; ~ **ая улица** ээн көчө; **безлюдный фонд фин.** эркин фонд (штаттан тышкары кызматкерлерге төлөө үчүн чектелген акча).

Безлюдье ср 1. элсиздик, эл-журту жоктук; 2. ээндик, эч ким жоктук; ээн жер; **на** ~ ээн жерде.

Безмен м безмен (кол тараза).

Безмерно нареч. чексиз, өлчөөсүз, абдан, өтө; **я** ~ **счастлив** мен чексиз бактылуумун.

Безмерность ж чексиздик, өлчөөсүздүк, чеги жоктук.

Безмерн/ый, -ая, -ое (безмерен, -на, -но) чексиз, өлчөөсүз, өтө, абдан; ~ **ая радость** чексиз кубаныч.

Безмозгл/ый, -ая, -ое *разг. презр.* мээсиз, мээси жок, акылсыз.

Безмолвие ср 1. үндөбөстүк, унчукпоо, үн катпоо, унчукпаган абал, табыш жок абал; **наступило** ~ үн катпаган абал өкүм сүрдү; 2. жымжырттык.

Безмолвно нареч. үндөбөстөн, унчукпастан, сөз катпастан, кың дебестен.

Безмолвн/ый, -ая, -ое (безмолвен, -на, -но) 1. үнсүз-сөзсүз, үндөбөгөн, сүйлөбөгөн, үн катпаган; ~ **ый поклон** үн катпай ийиле саламдашуу; 2. жымжырт, тымтырс; ~ **ая степь** жымжырт талаа.

Безмолвств/овать несов. үн катпоо, унчукпоо, тымтырс болуу, жымжырт болуу; **все в комнате** ~ уют бөлмөдөгүлөрдүн бардыгы үн катпай отурушат; **все вокруг** ~ ует айланадагылардын баары жымжырт.

Безмоторн/ый, -ая, ое моторсуз, мотору жок, моторун иштетпеген; ~ **полёт** моторун иштетпей учуу.

Безмужн/я прост. эри жок, эринен айрылган.

Безмятежно нареч. беймарал, тынч, бейпил, бейкапар.

Безмятежность ж беймаралдык, тынччылык, бейпилдик.

Безмятежн/ый, -ая, -ое (безмятежен, -на, -но) мемиреген тынч, дүрбөлөңсүз, бейпил; ~ **ое состояние** мемиреген абал; ~ **ое детство** бейпил балалык; ~ **ый сон** мемиреген уйку.

Безнадёжно нареч. 1. үмүт кылбас, үмүт үзгөн; ~ **больной** үмүт үзгөн оорулуу; 2. *разг.* абдан, такыр, өтө.

Безнадёжность ж 1. арга жоктук, чарасыздык, ылаажысыздык; ~ **положения** абалдын аргасыздыгы; 2. үмүт үзгөндүк, үмүтсүздүк, ишенимсиздик.

Безнадёжн/ый, -ая, -ое (безнадёжен, -на, -но) 1. аргасы түгөнгөн, үмүтү үзүлгөн; ~ **ое состояние** аргасы түгөнгөн абал; 2. үмүтсүз, үмүтсүз экенин билдирген; ~ **ый взгляд** үмүтсүз көз караш; 3. *разг.* жеткен, барып турган.

Безнадзорность ж кароосуздук, көзөмөлсүздүк; ~ **детей** балдардын кароосуздугу.

Безнадзорный, -ая, -ое (безнадзорен, -на, -но) кароосуз, көзөмөлсүз; ~ **ый ребёнок** кароосуз бала; ~ **ое имущество** кароосуз мүлк.

Безнаказанно нареч. жазасыз, жаза тартпастан, жазаланбай, жаза көрбөй, жазага тартылбай; **это ему не пройдет** ~ бул жазасыз калбайт.

Безнаказанность ж жазасыздык, жазаланбагандык; ~ **проступка** кылмыштын жазаланбагандыгы.

Безнаказанн/ый, -ая, -ое (безнаказан, -на, -но) жазасыз, жазаланбаган, айыпталбаган; **преступление, оставшееся** ~ **ым** жазасыз калган кылмыш.

Безналичн/ый, -ая, -ое нак акчасыз, акчалай эмес; ~ **расчёт** нак акчасыз эсептешүү, акчаны которуу аркылуу жүргүзүлө турган эсептешүү.

Безначалие ср жетекчисиз, башкаруусу жоктук, башсыздык, өз бетинчелик.

Безног/ий, -ая, -ое 1. буту жок, бутсуз, аяксыз; ~ **ий калека** буту жок мунжу; 2. *разг.* буту жок, чуркап (басып) жүрө албаган; 3. *разг.* буту жок; ~ **ое кресло** буту жок кресло.

Безнос/ый, -ая, -ое 1. мурду жок. бучук; 2. чоргосу жок, чоргосуз; ~ **чайник** чоргосу жок чайник.

Безнравственно нареч. адепсиз, адепсиздик менен, адеп-ахлаксыз; **поступить** ~ адепсиз иш кылуу.

Безнравственность ж адепсиздик, адеп-ахлаксыздык; ~ **поведения** жүрүш-турушунун адепсиздиги.

Безнравственн/ый, -ая, -ое (безнравствен, -ен, -на, -но) адепсиз, адеп-ахлаксыз; ~ **человек** адепсиз киши; ~ **поступок** адепсиз кылык-жорук.

Безо предлог -сыз, -ы жок, эч бир; эч кандай; ~ **всего** эч кандай; ~ **всяких разговоров** эч кандай көп-сөз болбойт, эч сөз болууга тийиш эмес.

Безобидно нареч. таарынтпай, көңүл оорутпай, кыжырын келтирбей, зыян келтирбей; ~ **шутить** таарынтпай тамашалоо.

Безобидность ж таарынтпоочулук, көңүл оорутпоочулук, таарынычы жоктук, көңүл калтырбоочулук.

Безобидн/ый, -ая, -ое (безобиден, -на, -но) 1. көңүл оорутпаган; ~ **ая замётка** көңүл оорутпас макала; 2. зыянсыз, зыяны жок, залалы жок; ~ **ое существо** зыянсыз (коркунучсуз) неме.

Безоблачно нареч. булутсуз, булуту жок.

Безоблачность ж 1. булутсуздук; ~ **неба** асмандын булутсуздугу; 2. *перен.* кирсиздик, тунуктук.

Безоблачн/ый, -ая, -ое (безоблачен, -на, -но) 1. булутсуз; ~ **ый день** булутсуз күн; 2. *перен.* жаркыраган, ачык, жайдары; ~ **ая жизнь** жайдары турмуш; ~ **ое детство** жаркын балалык.

Безобразие ср 1. (*уродство*) кейпи сууктук, өңү сууктук, түрү бузуктук; 2. (*поступок*) жаман иш, ачууну келтирген иш.

Безобразить несов. 1. **кого-что** кейпин кетируү, түрүн бузуу, көркүн бузуу; тамтыгын кетируү; **это платье ~ тебя** бул көйнөк көркүндү бузуп турат; 2. *прост. то же, что безобразничать.*

Безобразник м разг. ээн баш, тартипсиз, тентек, бейбаш.

Безобразница разг. женск. к безобразник.

Безобразничать несов. разг. бейбаштык кылуу, шоктук кылуу, адепсиздик кылуу.

Безобразно нареч. 1. кейпи суук, түрү суук, өңү жаман; **выглядеть** ~ кейпи суук көрүнүү; 2. адепсиз, тартипсиз; ~ **вести себя** өзүн адепсиз кармоо, өзүн тартипсиз алып жүрүү.

Безобразность ж бүдөмүктүк, образсыздык.

Безобразность ж түрү сууктук; адепсиздик; ~ **поступка** кылык-жоругунун адепсиздиги.

Безобразн/ый, -ая, -ое (безобразен, -на, -но) 1. *книжн.* так эмес, бүдөмүк; ~ **ые мысли** бүдөмүк ойлор; 2. *лит.* образсыз, образы жок.

Безобразн/ый, -ая, -ое (безобразен, -на, -но) 1. кейпи суук, түрү суук, өңү жаман; ~ **ая внешность** кебете-кешпири өтө эле суук; 2. адепсиз, тартипсиз, бузук, жаман; ~ **ое поведение** жүрүш-турушу жаман.

Безоглядно нареч. кылчайбастан, кылчактабастан, артын карабай, артын каранбастан; **высказать свой суждения прямо и** ~ өз пикирин түз жана кылчактабай айтуу.

Безоглядн/ый, -ая, -ое 1. көз жетпеген, көз кайкыган; ~ **ое пространство** көз жетпеген мейкиндик; 2. эки жакты карабаган, ойлонбогон, кылчактабаган, тартынбаган; ~ **ая смелость** кылчактабаган тартынбастык; ~ **ая расточительность** көзүнө карабай ысыраптоочулук.

Безоговорочно нареч. сөз кылбастан, унчукпай, шылтоолобой, үндөбөй, кыңк этпестен; ~ **выполнить приказ** буйрукту

сөзсүз аткаруу, буйрукту кынк этпестен орундатуу.

Безоговорочн/ый, -ая, -ое сөзсүз, кынк этпеген, шарт койбогон; ~ **ая капитуляция** сөзсүз багынып берүү, кынк этпей баш ийип берүү.

Безопасно *в знач. сказ.* коопсуз, коркунучсуз; **здесь совершенно** ~ бул жерде таптакыр коркунучсуз.

Безопасность *ж* коопсуздук, коркунучсуздук; **международная** ~ эл аралык коопсуздук; **охрана государственной** ~ и мамлекеттик коопсуздукту коргоо; **находиться в** ~ и коркунучсуз (коопсуз) абалда болуу.

Безопасн/ый, -ая, -ое (безопасен, -на, -но) 1. коопсуз, коркунучсуз; ~ **ое место** коркунучсуз жай, коопсуз жер; 2. зыян келтирбей турган, зыянсыз, залал келтирбей турган, залалы жок.

Безоружн/ый, -ая, -ое (безоружен, -на, -но) 1. куралсыз, жараксыз, куралы жок; курал-жараксыз; ~ **ое мирное население** куралсыз тынч эл; 2. *перен.* чабал, мажүрөө; ~ **ый в споре** талаш-тартышка чабал.

Безосновательно нареч. негизсиз, негиздебестен, далилдебестен.

Безосновательность *ж* негизсиздик, негизи жоктук.

Безосновательн/ый, -ая, -ое (безоснователен, -льна, -льно) негизсиз, негизи жок.

Безостановочно нареч. токтобостон; тынымсыз, тыным албастан, дем албай; **двигаться** ~ жолдо токтобостон жүрүү.

Безостановочн/ый, -ая, -ое (безостановочен, -на, -но) токтоосуз, токтобогон, тынымсыз; ~ **ое движение** тынымсыз кыймыл.

Безост/ый, -ая, -ое кылкансыз, кылканы жок, токол; ~ **ая пшеница** кылканы жок буудай, токол буудай.

Безответно нареч. жооп бербестен, унчукпастан.

Безответность *ж* жооштук, момундук, каяша кылбастык, кынк этпестик; ~ **характера** мүнөзүнүн жооштугу (момундугу).

Безответн/ый, -ая, -ое (безответен, -на, -но) 1. жоопсуз, жооп алынбаган, жоопсуз калган; ~ **ая любовь** жоопсуз калган сүйүү; 2. жооп бербеген, үн катпаган, унчукпаган; 3. каяшасы жок, жоош, момун; ~ **ое существо** момун (жоош) неме.

Безответственно нареч. жоопкерчилиги жок, жооптуулукту сезбестен, жоопсуздук менен.

Безответственность *ж* жоопкерсиздик, жоопсуздук; **проявлять** ~ жоопкерсиздик кылуу.

Безответственн/ый, -ая, -ое (безответствен, -на, -но) 1. жооп бербей турган, жоопкерчилиги жок, жооп берерин сезбеген;

~ **ое лицо** жоопкерчилиги жок киши; 2. кайдыгер, көңүл кош; ~ **ое отношение к работе** ишке кайдыгер мамиле; ~ **ое решение** кайдыгер чечим.

Безотвязно, -ая, -ое *разг.* артынан калбай, көлөкөдөй ээрчип.

Безотговорочн/ый, -ая, -ое *разг.* шылтоосу жок, каяшасы жок, сөзсүз.

Безотказно нареч. разг. 1. баш тартпастан, кыйыктанбастан; 2. токтобостон, бузулбастан, токтоосуз; **механизм работал** механизм токтобостон иштеди.

Безотказн/ый -ая, -ое (безотказен, -на, -но) 1. баш тартпаган, кыйыктанбаган; ~ **ый работник** кыйыктанбаган кызматкер; 2. токтобогон, бузулбаган; ~ **ая работа мотора** мотордун бузулбай иштеши.

Безоткатн/ый, -ая, -ое артка жылбай турган, артка теппей турган; ~ **ое орудие** артка теппей турган замбирек.

Безотлагательно нареч. кечиктирбестен, кийинкиге калтырбай, тезинен.

Безотлагательн/ый, -ая, -ое (безотлагателен, -на, -но) кечиктирилбей турган, кийинкиге калтырууга болбой турган, шашылыш бүтүрө турган; ~ **ое дело** кечиктирилбей турган иш; **принять** ~ **ые меры** шашылыш чара көрүү.

Безотлучно нареч. ажырабастан, бөлүнбөстөн, калбай, жанынан чыкпай, дайыма, ар дайым; ~ **сидеть дома** дайыма үйдө отуруу.

Безотлучн/ый, -ая, -ое (безотлучен, -на, -но) 1. ажырабаган, кетпеген, жылбаган; ~ **ый сторож** жылбаган кароолчу; 2. дайыма, ар дайым; ~ **ое сидение дома** дайыма үйдө олтуруу.

Безотносительно нареч. 1. тиешеси жок, өз алдынча, өз бетинче; 2. *к чему-л.* карабастан; **взять** ~ **к моменту** учурга карабастан алуу, кырдаалга карабастан алганда.

Безотносительн/ый, -ая, -ое (безотносителен, -льна, -льно) тиешеси жок, тиешесиз, байланышы жок, байланышсыз, тиешеси жок алып караганда, байланышы жок алып караганда.

Безотрадно нареч. көңүлсүз, кубанарлык эмес, суз.

Безотрадность *ж* көңүлсүздүк, кубанарлык эместик; ~ **существования** күн көрүүнүн көңүлсүздүгү.

Безотрадн/ый, -ая, -ое (безотраден, -на, -но) көңүлсүз, кубанарлык эмес; ~ **ое положение** кубанарлык эмес жагдай, көңүлсүз абал; ~ **ая картина** көңүлсүз көрүнүш.

Безотрывно нареч. үзгүлтүккө учурабай туруп, ажырабай туруп, ажыратылбастан.

Безотрывн/ый, -ая, -ое үзгүлтүккө учуратпаган, ишин (окуусун ж.б.) таштап койбогон, ажырабаган; ~ **ое обучение** ишин (өндүрүштү) таштабастан туруп окуу.

Безотцовщина *ж разг.* 1. атасыз өсүш, атасы жоктук; 2. жетимдик, атасыз жетимдик, атасы жоктор, атасыз жетимдер.

Безотчётно *нареч.* 1. ойлонбостон, туш келди; ~ **идти вперёд** туш келди кете берүү; 2. дайынсыз, эсеби жок, баш аламан; ~ **распоряжаться деньгами** акчаны дайынсыз ысырап кылуу.

Безотчётность *ж* 1. дайынсыздык, баш аламандык; ~ **чувства** сезимдин баш аламандыгы; 2. дайынсыздык, эсеп-кысабы жоктук.

Безотчётн/ый, -ая, -ое (безотчётен, -на, -но) 1. (*безсознательный*) белгисиз, дайынсыз, өзүнөн-өзү болгон; ~ **ый страх** белгисиз коркунуч; 2. дайынсыз. эсеп-кысапсыз; баш аламан; ~ **ое ведение хозяйства** чарба ишин баш аламан (ойго келгендей) жүргүзүү.

Безошибочно *нареч.* жазбай, ката кетирбестен, жаңылбастан; ~ **определить** жазбай аныктоо, ката кетирбей аныктоо.

Безошибочность *ж* катасыздык, жаңылышпастык, жаздым кетирбестик; ~ **выводы** тынактардын катасыздыгы, корутундулардын тууралыгы.

Безошибочный, -ая, -ое (безошибочен, -на, -но) 1. катасыз, жаңылыш эмес, туура; 2. калыс. туура; ~ **ценитель чего-л.** кандайдыр бир нерсени калыс баалоочу.

Безработица *ж* 1. жумушсуздук, ишсиз калуу; **массовая** ~ массалык түрдөгү жумушсуздук; 2. иш кылбай калган кез, жумушу жок абал.

Безработн/ый, -ая, -ое 1. ишсиз, жумушсуз. кызматсыз, бош; **полностью** ~ **ый толук** жумушсуз, такыр жумушу жок; **частично** ~ **ый жарым-жартылай** жумушсуз; 2. *в знач. суц.* **безработный м, безработная ж** жумушсуз, ишсиз, кызматсыз; **армия** ~ **ых** жумушсуздардын армиясы.

Безрадостно *нареч.* кубанарлык эмес, кубанычтуу эмес, көңүлсүздүк менен, суз түрдө.

Безрадостн/ый, -ая, -ое (безрадостен, -на, -но) кубанарлык эмес, кубанычсыз, көңүлсүз, суз; ~ **ая жизнь** көңүлсүз турмуш.

Безраздельно *нареч.* бөлүп-жарбай, жеке өзү, бүтүндөй, толугу менен; **владеть чем-л.** ~ бир нерсени толугу менен ээлөө.

Безраздельность *ж* бөлүшпөстүк, эч ким менен бөлүшпөөчүлүк, жеке ээлөөчүлүк, жеке ээлегендик.

Безраздельн/ый, -ая, -ое (безразделен, -льна, -льно) жеке өзү, толук; ~ **ое господство** жеке өзү бийлөөчүлүк.

Безразличие *ср* кош көңүлдүк, кайдыгерлик, этибарга албагандык, таназарга албагандык; ~ **ко всему** бардыгына кайдыгерлик.

Безразлично *нареч.* 1. кайдыгерлик менен,

көңүл коштук менен; **относиться** ~ кайдыгер мамиле кылуу; 2. *в знач. сказ.* баары бир, айырмасы жок; **мне** ~ мага баары бир; ~ **кто (что)** ким (эмне) болсо да баары бир.

Безразличн/ый, -ая, -ое (безразличен, -на, -но) 1. кайдыгер, көңүл кош, кош көңүл; ~ **ый взгляд** кайдыгер көз караш; с ~ **ым видом** кайдыгер түр менен; 2. *для кого, кому* баары бир, айырмасы жок, бирдей; **он мне безразличен** ал мага баары бир, ал мен үчүн айырмасы жок.

Безразмер/ый, -ая, -ое *разг.* өлчөмү (размери) жок, өлчөмсүз (размерсиз); ~ **ые носки** өлчөмү (размери) жок байпак.

Безрассудно *нареч.* 1. ойлонбостон, акылы жокторчо; **поступить** ~ ойлонбостон иш кылуу; 2. *в знач. сказ.* акылдан адашкандык, эси жоктук; **это** ~ ! бул акылдан адашкандык!

Безрассудность *ж* ойлонбостук, акылга салбагандык, эси жоктук.

Безрассудн/ый, -ая, -ое (безрассуден, -на, -но) акыл менен иштелбеген, жөнү жок, обу жок, чеки; ~ **поступок** жөнү жок кылык-жорук.

Безрассудство *ср* 1. акыл менен иштебегендик, жөнсүздүк, чекилик; 2. жөнсүз кылык-жорук, обу жоктук.

Безрасчётно *нареч.* эсепке албастан, эсеби жок, эсептебестен.

Безрасчётн/ый, -ая, -ое эсепсиз, эсеби жок, эсеп-кысабы жок; ~ **ая трата денег** акчаны эсеп-кысабы жок сарп кылуу.

Безрезультатно *нареч.* натыйжасыз. куру бекер.

Безрезультатность *ж* натыйжасыздык, натыйжасы жоктук, бекердик, ~ **опыта** тажрыйбанын натыйжасы жоктугу.

Безрезультатн/ый, -ая, -ое (безрезультатен, -на, -но) натыйжасыз, натыйжасы жок, куру, курулай, бекер; ~ **спор** куру талаш, натыйжасыз талаш-тартыш.

Безрельсов/ый, -ая, -ое рельсасыз. рельсасы жок; ~ **ые дороги** рельсасыз жолдор; ~ **ый транспорт** рельсасыз транспорт.

Безрог/ий, -ая, -ое мүйүзү жок, токол; ~ **ая коро́ва** токол уй.

Безро́дн/ый, -ая, -ое (безро́ден, -на, -но) 1. урук-туугандары жок, теги-жайы белгисиз, эч кимиси жок; 2. *перен.* өз эли-жери менен болгон байланышын үзгөн; 3. теги түптүү эмес, тексиз, теги начар; ~ **дворянин** тексиз дворянин.

Безро́отно *нареч.* наалыбай, кыңк этпестен; ~ **повиноваться** кыңк этпестен баш ийүү.

Безро́отность *ж* наалыбастык, үндөбөстүк, кыңк этпөөчүлүк.

Безро́пот/ый, -ая, -ое (безро́потен, -на, -но) каяшасыз, кыңк-мыңкы жок, унчукпаган; **добра́я, ~ ая же́нщина** мээримдүү, каяша айтпаган аял.

Безрука́вка *ж* жеңи жок күрмө, бешмант; *кожаная* ~ кайыш күрмө.

Безрука́вн/ый, -ая, -ое жеңи жок, жеңсиз.

Безру́к/ий, -ая, -ое 1. колу жок, колсуз, чолок, мунжу; 2. *перен. разг.* чоркок, жөндөмсүз, иштей албаган.

Безры́бица *ж то же, что безры́бье.*

Безры́бье *ср* балыгы жоктук, балыкка кемдик; балыгы жок жер; $\diamond$ **на безры́бье и рак рыба** өрдөк жокто чулдук бий.

Безубы́точно нареч. чыгаша тартпай, зыян тартпастан; **торговáть** ~ чыгаша тартпай соода жүргүзүү.

Безубы́точность *ж* чыгашасыздык, зыянсыздык.

Безубы́точн/ый, -ая, -ое (безубы́точен, -на, -но) зыянсыз, зыян тартпай турган, чыгашасыз; ~ **о** **предприя́тие** зыян тартпай турган ишкана.

Безуда́рн/ый, -ая, -ое *лингв.* басымсыз; ~ **ые гласные** басымсыз үндүүлөр.

Безу́держно нареч. токтоосуз, тыйылбай, токтолбостон.

Безу́держный, -ая, -ое (безу́держен, -на, -но) токтоосуз, тыйылбаган, токтото албай турган, токтолбогон, улам күчөгөн; ~ **смех** токтоно албаган күлкү.

Безуко́ри́зненно нареч. кемчилиги жок, кемчиликсиз, кынтыксыз, мүчүлүшү жок, айыбы жок; **рабо́та вы́полнена** ~ иш кынтыксыз аткарылган; **она одéта** ~ ал эч кемчилиги жок кийинген.

Безуко́ри́зненность *ж* кемчилиги жоктук, кынтыксыздык, мүчүлүшү жоктук, айыбы жоктук.

Безуко́ри́зненн/ый, -ая, -ое (безуко́ри́знен, -на, -но) кемчилиги жок, кынтыксыз, кыйкымсыз, кемтиксиз; ~ **о** **поведéние** кемчиликсиз жүрүш-туруш; ~ **ая рабо́та** кынтыксыз иш; ~ **ый рабо́тник** кынтыгы жок мыкты кызматкер.

Безу́мец *м* 1. *уст. (сумасшедший)* жинди, делбе, ажына; 2. (*крайне безрассудочный человек*) келесоо, макоо, мээси жок.

Безу́ми/е *ср* 1. жиндилик; **при́ступ** ~ *я* жиндилиги кармоо; 2. акмактык, акылсыздык, келесоолук, макоолук; **до безу́мия** өлгүдөй, катуу, абдан, укмуштуу; **люби́ть до безу́мия** өлгүдөй сүйүү.

Безу́мно нареч. разг. абдан, өтө, өлгүдөй, катуу, укмуштуудай; ~ **люби́ть** катуу сүйүү; ~ **увлекáться** абдан берилүү, өтө кызыгуу.

Безу́мн/ый, -ая, -ое (безу́мен, -на, -но) 1. жинди, ажына, делбе, делбетап; 2. *в знач. суш.* **безу́мный** *м* жинди, жин тийген киши; **безу́мная** *ж* жинди, жин тийген аял; 3. жиндилерче, жиндидей, жиндиге мүнөздүү; ~ **ый** **взгляд** жиндилерче кароо; 4.

ойлонуштурулбаган, обу жок, жөнсүз; ~ **о** **наме́рение** обу жок ниет; 5. *разг.* укмуштай, өлгүдөй, катуу, абдан, өтө; ~ **ая ро́скошь** укмуштай жасалга; ~ **ая уста́лость** катуу чарчагандык; ~ **ый страх** укмуштай коркунуч, катуу коркунуч.

Безумо́лчно нареч. тынбастан, токтолбостон, тынымсыз.

Безумо́лчн/ый, -ая, -ое тынымсыз, үзгүлтүксүз, басылбаган, токтолбогон; ~ **шум моря** деңиздин тынымсыз шоокуму.

Безу́мство *ср то же, что безу́мие.*

Безу́мствовать *несов.* келесоолук кылуу, келесоолонуу, акылсыздык кылуу, акмактык кылуу.

Безупре́чно нареч. кемчилиги жок, кынтыксыз, кемтиксиз; ~ **рабо́тать** кемчилиги жок иштөө; ~ **вести́ себя** өзүн кынтыксыз алып жүрүү.

Безупре́чность *ж* кемчилиги жоктук, айыбы жоктук, кынтыксыздык.

Безупре́чн/ый, -ая, -ое (безупре́чен, -на, -но) кемчиликсиз, кынтыксыз, айыпсыз, кемтиксиз; ~ **о** **поведéние** кынтыксыз жүрүш-туруш.

Безуслóвно 1. *нареч.* сөзсүз, шексиз; ~ **я при́ду** мен сөзсүз келем; 2. *в знач. вводн. сл.* албетте, арийне ~, **он пра́в** албетте, ал туура айтат.

Безуслóвность *ж* шартка байланышпагандык, шартка көз каранды болбогондук; ~ **суждéний** ой жүгүртүүнүн шартка көз каранды эместиги.

Безуслóвн/ый, -ая, -ое (безуслóвен, -на, -но) 1. сөзсүз, шексиз, толук; ~ **о** **повинове́ние** сөзсүз баш ийүү; ~ **о** **дове́рие** толук ишеним; 2. шексиз, чыныгы, таасын; ~ **ая уда́ча** чыныгы ийгилик; ~ **ая хра́брость** таасын эрдик; **безуслóвный рефлéкс** шартсыз рефлекс.

Безуспе́шно нареч. ийгиликсиз, натыйжасыз, курулай, бекер; ~ **стара́ться** курулай аракет кылуу, бекер умтулуу.

Безуспе́шность *ж* ийгиликсиздик, натыйжасыздык.

Безуспе́шн/ый, -ая, -ое (безуспе́шен, -на, -но) ийгиликсиз, натыйжасыз, курулай, бекер; ~ **ая попы́тка** ийгиликсиз аракет.

Безуста́нно нареч. талыкпастан, тынбастан, чарчабастан.

Безуста́нн/ый, -ая, -ое (безуста́нен, -на, -но) тынымсыз, дем алуусуз, талыкпас; ~ **ая рабо́та** тынымсыз иш.

Безу́с/ый, -ая, -ое муруту жок, муруту чыга элек; ~ **юне́ц** муруту чыга элек өспүрүм.

Безутéшно нареч. тыйылбастан, солуктап, сооронбой; ~ **пла́кать** сооронбой (солуктап) ыйлоо.

Безутéшн/ый, -ая, -ое (безутéшен, -на, -но)

сооротулбас, басылбаган, көңүлдөн кетпес; ~ **оё гóре** көңүлдөн кетпес кайгы-мун.

Безу́х/ий, -ая, -оё кулагы жок, кулаксыз, чунак кулак, чунак.

Безуча́стие *ср* катышпоочулук, көңүл коштук, кайдыгерлик; ~ **ко все́му́ прои́схо́дя́щему** болуп жаткандардын баарына кайдыгерлик.

Безуча́стно *нареч.* катышпастан, көңүл коштук менен, кайдыгер түрдө.

Безуча́стность *ж то же, что* **безуча́стие.**

Безуча́стный, -ая, -оё (безуча́стен, -на, -но) **1.** кайдыгер, көңүл кош, кош көңүл; ~ **зри́тель** көңүл кош көрүүчү; **2.** кызыкпаган, кийлигишпеген; ~ **взгя́д** кызыкпаган көз караш.

Безъ ... *приставка см. без...* (йоттошкон «е», «ю», «я» үндүүлөрүнүн алдында «без» приставкасынын ордуна колдонулат, мисалы, **безъязы́чный** тилсиз, дудук).

Безъя́дерн/ый, -ая, -оё ядросуз, ядро куралы жок; ~ **ая зо́на** ядро куралы жок зона.

Безъязы́к/ий, -ая, -оё тилсиз, тили жок, дудук.

Безъязы́чн/ый, -ая, -оё *то же, что* **безъязы́кий.**

Безыде́йность *ж* идеясыздык, идеясы жоктук.

Безыде́йн/ый, -ая, -оё (безыде́ен, -на, -но) идеясыз, идеясы жок; ~ **оё произведе́ние** идеясыз чыгарма.

Безызвё́стность *ж* кабарсыздык, дарексиздик.

Безызвё́стн/ый, -ая, -оё (безызвё́стен, -на, -но) кабарсыз, дарексиз.

Безымя́нн/ый, безыме́нн/ый, -ая, -оё **1.** аты жок, атсыз, наамы жок; ~ **ая высото́а** аты жок бийиктик; **2.** аты жок, ат коюлбаган, ат коюла элек; ~ **оё произведе́ние** ат коюла элек чыгарма; **безымя́нная моги́ла** белгисиз киши коюлган мүрзө; **◇ безымя́нный па́лец** аты жок.

Безынициа́тивность *ж* демилгесиздик, демилгеси жоктук.

Безынициа́тивн/ый, -ая, -оё (безынициа́тивен, -на, -но) демилгесиз, демилгеси жок; ~ **рабо́тник** демилгесиз кызматкер.

Безынтере́сн/ый, -ая, -оё (безынтере́сен, -на, -но) кызык эмес, кызыксыз.

Безыску́сн/ый, -ая, -оё (безыску́сен, -на, -но) чоркок.

Безыску́ственность *ж* табигыйлык, жасалма эместик, жасалма кооздуктун жоктугу, жөнөкөйлүк; ~ **речи́** сөзүнүн жөнөкөйлүгү.

Безыску́ственн/ый, -ая, -оё (безыску́ствен, -на, -но) табигый, жасалма эмес, жөнөкөй; ~ **раска́з** жөнөкөй аңгеме.

Безысхо́дность *ж* аргасы түгөнгөндүк, аргасыздык, ылаажы жоктук, айла жоктук;

~ **положе́ния** абалдын аргасыздыгы.

Безысхо́дн/ый, -ая, -оё (безысхо́ден, -на, -но) аргасыз, айласыз, ылаажысы жок; ~ **ая тоска́** айласыз убайым.

Бей *м* бек.

Бейк/а *ж* бейка (кийимдин сыртына тигилген ичке кыйык же тигиштин үстүн бастыра тигилген сызма); **наши́ть** ~ *у* бейка тигүү.

Бейсбо́л *м* бейсбол.

Бейсболи́ст *м* бейсболист, бейсболчу.

Бейсбо́льн/ый, -ая, -оё бейсболдук, бейсбол...; ~ **матч** бейсбол матчы.

Бейт *м лит.* бейт (эки сап строфадан турган Чыгыш элдеринин поэзиясындагы ырдын бир түрү).

Бек I *м* бек.

Бек II *м спорт.* коргоочу.

Бекáр *м муз.* бекар (**1.** алды жакта коюлган диез, бемоль сыяктуу белгилерди жокко чыгарып, нотанын негизги маанисин калыбына келтире турган нота белгиси; **2.** *в знач. неизм. прил.* бийиктетпей же ылдыйлатпай турган; **соль** ~ соль бекар).

Бекáс *м* эчки маарак.

Бекаси́нник *м охот.* майда бытыра.

Бекаси́н/ый, -ая, -оё эчки маарак...; ~ **оё гнездо́** эчки маарактын уясы; ~ **ый вы́водок** эчки маарак чыгарган балапандар.

Бекéша *ж* бекеша (эркектин белинде бүйүрмөсү бар пальтосу).

Бекóн *м* бекон (чала туздалган же ыштап сүрсүтүлгөн чочко эти).

Бекóнн/ый, -ая, -оё бекон...

Белёк *м* белёк (тюлендин баласы).

Беленá *ж* меңдубана; **◇ белены́ объё́лся** *груб. прост.* жинди болду, жин тийди; **ты что, белены́ объё́лся?** сен эмне, жинди болгонсунбу?

Белéние *ср* актоо, агартуу; ~ **ткáни** кездемени агартуу.

Беленн/ой, -ая, -оё **1.** меңдубана...; ~ **оё се́мья** меңдубананын уругу; **2.** меңдубанадан жасалган, меңдубанадан алынган, меңдубана...; ~ **оё ма́сло** меңдубана майы.

Белён/ый, -ая, -оё агартылган, акталган; ~ **хо́лст** агартылган кендир мата.

Белёс/ый, -ая, -оё (белёс, -а, -о) агыш, акчыл; ~ **ые брóви** агыш каш.

Белé/ть *несов. 1. (станови́ться белым)* агаруу, ак түскө келүү; бозоруу, кубаруу; **от испуга́ лицо́ его́ нача́ло** ~ **ть** коркконунан өңү кубарып кетти; **2. (видне́ть-ся – о белом)** агарып көрүнүү; **вдали́** ~ **ют стéны домо́в** алыста үйлөрдүн дубалдары агарып көрүнөт; **3. безл. прост.** таң агаруу, таң атуу, таң сүрүү.

Белéться *несов. разг. то же, что* **белéть**

2. **Белиберда́** *ж разг.* сандырак, тантырак,

келжирек, болбогон сөз, мааниси жок сөз.

Белизна́ ж актык, аппактык, апакайлык; ~ **сне́га** кардын актыгы (аппактыгы); ~ **ко́жи** денесинин (этинин) актыгы.

Бели́ла мн 1. белила, ак сыр (малярдык иште жана живописсте колдонулуучу ак минерал боёк, сыр); **свинцо́вые** ~ коргошун белиласы; **цинко́вые** ~ цинк белиласы; **2.** (*в косметике*) упа.

Бели́льн/ый, -ая, -ое агарта турган, актай турган, актоо (агартуу) үчүн колдонулган, агартуучу, акка боёочу (сырдоочу); ~ **раство́р** актоо үчүн колдонула турган эритме.

Белить несов. что 1. агартуу, актоо, ак менен боёо, акка боёо, ак менен сырдоо; ~ **сте́ны** дубалдарды актоо; **2.** агартуу, упа жаап агартуу; ~ **лицо́** бетине упа сыйпоо, упа сүртүү; **3. спец.** агартуу (атайы тазалоо, иштеп чыгуу жолдору менен ак түскө келтирүү, агартуу); ~ **холст** кендир матаны агартуу.

Белиться несов. 1. бетине упа сүртүү; **2. страд. к белить.**

Белич/ий, -ья, -ье 1. тыйын чычкандын, тыйын чычкан...; ~ **ье** ду́плó тыйын чычкандын уясы, тыйын чычкан уялай турган дарак көндөйү; ~ **ий след** тыйын чычкандын изи; **2.** тыйын чычкандын терисинен жасалган (тигилген), тыйын...; ~ **ья шуба** тыйын ичик; ~ **ий воротник** тыйын жака; **3. в знач. сущ. беличьи мн. зоол.** тыйын чычкандар (кемирүүчүлөр отрядындагы сүт эмүүчүлөр түркүмүнүн аты, буга сары чычкан, суур, бурундук ж.б. кирет).

Белка ж 1. тыйын чычкан; **2. (мех)** тыйын чычкандын териси, тыйын; **♠ как белка в колесе вертётся (кружиться, крутится)** тыным албай күйпөлөктөө, чарк айланып жаны тынбоо.

Белко́в/ый, -ая, -ое биол. хим. белоктуу, курамында белогу бар; ~ **ые вещества́** белоктуу заттар; ~ **ые соедине́ния** белоктуу кошунду (бирикме).

Белладо́нна ж белладонна (**1.** кара жемиштүү уулуу өсүмдүк; **2.** ушул өсүмдүктүн жалбырагынан жана тамырынан жасалган дары).

Беллетри́ст м беллетрист (беллетристикалык чыгармалардын автору).

Беллетри́стика ж беллетристика (**1.** кара сөз, проза түрүндө жазылган көркөм адабият; **2. разг.** классикалык адабий чыгармалардан айырмаланып, жеңил-желпи окулуучу чыгарма).

Беллетристи́ческ/ий, -ая, -ое беллетристикалык; ~ **ие произведе́ния** беллетристикалык чыгармалар.

Бело... белогру́дый, белоте́лый, беловоло́сый, белогварде́йцы сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Белобиле́тник м разг. ак билеттүү (аскер кызматынан бошотулгандыгын күбөлөндүргөн билетти бар адам).

Белобо́к/ий, -ая, -ое (белобо́к, -а, -о) ак каптал, ак жамбаш, ала канат, **соро́ка** ~ а ала канат сагызган; ~ **ий арбу́з** ала бөйрөк дарбыз, ак каптал дарбыз.

Белоборо́д/ый, -ая, -ое (белоборо́д, -а, -о) ак сакал сакалы ак; ~ **старик** ак сакал абышка.

Белобры́с/ый, -ая, -ое (белобры́с, -а, -о) разг. (*чач, каш, кирпич тууралуу*) ак саргыл, агыш сары, акчыл саргыч; ~ **ма́льчик** ак саргыл чачтуу бала.

Белови́к м таза көчүрүлгөн кол жазма, жазылган нерсенин таза нускасы.

Белов/ой, -ая, -ое таза көчүрүлгөн, таза; ~ **экземпляр** таза нускасы (экземпляры).

Белогварде́ец м ак гвардиячы.

Белогварде́йск/ий, -ая, -ое ак гвардиячы...; ~ **ий отряд** ак гвардиячы отряд.

Белоголо́в/ый, -ая, -ое (белоголо́в, -а, -о) ак чач; ~ **ые ма́льчики** ак чач балдар; ~ **ый ста́рик** ак чач абышка.

Белогри́в/ый, -ая, -ое ак жал; ~ **ко́нь** ак жал ат (жылкы).

Белогру́д/ый, -ая, -ое ак төш, төшү, көкүрөгү ак; ~ **ый кот** ак төш мышык; ~ **ая чайка** ак төш чардак.

Белодере́вец м жөнөкөй буюмдарды (жылмакайы, жылтырагы жок) жасоочу жыгач уста.

Белодере́вщик м *то же, что белодере́вец.*

Бел/о́к м 1. жумуртканын агы; **отделе́ть** ~ **о́к от желтка́** жумуртканын агын сарысынан бөлүп алуу; **взбива́ть** ~ **ки́** жумуртканын агын чалып көбүртүү; **2. биол. хим.** белок; **3.** көздүн агы.

Белока́менн/ый, -ая, -ое нар.-поэт. 1. ак таштан (кыштан) курулган; дубалы ак таштан (кыштан); **2.** ак таш имараттуу, имараттары ак кыштан курулган; **Москва́** ~ **ая** имараттары ак кыштан курулган Москва.

Белокро́вие ср мед. ак кан, ак кан дарты; лейкемия, лейкоз (ак кан бөлүкчөлөрү – лейкоциттердин көбөйүшүнөн пайда болгон кандын оорусу).

Белоку́р/ый, -ая, -ое (белоку́р, -а, -о) **1.** саргыл чачтуу; ~ **ая де́вушка** ак саргыл чачтуу кыз; **2.** ак саргыл; ~ **ые во́лосы** ак саргыл чач.

Белолиц/ый, -ая, -ое (белолиц, -а, -о) ак жүздүү, ак жуумал; ~ **ая же́нщина** ак жүздүү аял.

Белоло́б/ый, -ая, -ое ак маңдай, кашка; ~ **щенок** ак маңдай күчүк; ~ **ко́нь** кашка ат.

Белору́сск/ий, -ая, -ое белорус..., белорус-тар...; ~ **ий язы́к** белорус тили; ~ **ие запове́дные места́** Беларусь корук жерлери.

Белорусы *мн.* (*ед.* белорус *м.*, белоруска *ж*) белорустар (Белорустун негизги калкы).

Белоручка *м.*, *ж разг.* ак кол, ак чүч, колу кара жумушка тийбеген, кара жумуш кылып көрбөгөн адам.

Белорыбица *ж* ак балык (лосось түркү-мүндөгү балыктын бир түрү).

Белоснежн/ый, **-ая**, **-ое** (белоснежен, -на, -но) кардай ак, аппак; ~ **ая скатерть** аппак дасторкон; ~ **ый халат** аппак халат.

Белотел/ый, **-ая**, **-ое** (белотел, -на, -но) эти ак (аппак), денеси ак.

Белочка *ж уменьш.* *-ласк.* к **белка**.

Белошвейка *ж* ич кийим, шейшеп сыяктууларды тигүүчү тикмечи аял.

Белошвей/ый, **-ая**, **-ое** ич кийим, шейшеп, жаздык кап сыяктууларды тиге турган; ~ **ая мастерская** ич кийимдер, шейшептер тигүүчү өнөркана.

Белоэмигрант *м* ак эмигрант.

Белоэмигрантск/ий, **-ая**, **-ое** ак эмигранттык, ак эмигранттар...

Белуга *ж* белуга (балыктын бир түрү); $\diamond$ **реветь белугой** бакыруу, өкүрүү, аябай өкүрүү, өгүздөй өкүрүү, чаңыруу.

Белуж/ий, **-ая**, **-ое** белуганын, белуга...; ~ **ья икра** белуга икрасы.

Белужина *ж* белуга (белуганын) эти.

Белуха *ж* белуха (өсүп жетилген мезгилинде ак түскө ээ болуучу Түндүк уюл дельфини).

Бел/ый, **-ая**, **-ое** (бел, -а, -о) **1.** ак; ~ **ая бумага** ак кагаз; ~ **ый как снег** кардай ак; **2.** (*светлый*) ак, агыш түс, агыш түстүү, тунук; ~ **ая шея** ак моюн, мойну ак; ~ **ый мед** тунук бал; **3. тк. полн. ф.** (*как признак расы*) денеси (эти) ак, өңү ак; ~ **ая раса** ак раса; **4.** (*о времени суток, о свете*) жарык болгон, таң агарган, сүттөй жарык, буурул; **средí (средь)** ~ **а дня** күпкүндүз, чак түштө, таламандын тал түшүндө; ~ **ые но́чи** буурул түндөр; **5. тк. полн. ф. нар.-разг.** таза, булганч эмес, мизилдеген; ~ **ая полови́на изб́ы** үйдөгү таза бөлмө, үйдүн таза турган (иреттелген, жыйнакталган) бөлмөсү; **6. тк. полн. ф.** ак гвардиячы..., ак гвардиячылар...; ~ **ая а́рмия** ак гвардиячылар армиясы; **7. в знач. суц.** **белые** *мн.* актар, ак гвардиячылар; **отря́д** ~ **ых** актар (ак гвардиячылар) отряды; **8. в знач. суц.** **белые** *мн. шахм.* актар, ак фигуралар; **игра́ть** ~ **ыми** актар (ак фигуралар) менен ойноо; **ход** ~ **ых** актардын жүрүшү, жүрүш актардыкы; **9.** ак (зоологиялык жана ботаникалык кээ бир аталыштардын курамдуу бөлүгү катары колдонулат); ~ **ый медведь** ак аюу; ~ **ая ака́ция** ак акация; ~ **ый налив** ак налив, ак алма (алманын эрте быша турган сорту); $\diamond$ **белый билет** ак билет (аскер кызматынан бошотулгандыгы тууралу күбөлүк); **белое вино́** ачык түстөгү тунук

вино; **белая воро́на** кой ичиндеги (жалгыз) эчки, адамдан бөтөнчө киши (айлана-чөйрөсүнөн кескин бөлүнгөн, аларга эч бир окшобогон бөтөнчө адам жөнүндө); **белая горя́чка** белая горячка, делбе, делбетап (ичкиликте көп ичүүдөн пайда боло турган психикалык оор илдет); **белое духове́нство** ак духовенство (православие духовенствосунун кечилдикти, монахтыкты кабыл этпеген бөлүгү); **белое желе́зо** ак темир (цинктелген лист темир); **белая изб́а**; **белая ба́ня** ак үй; ак мончо (мору жок очоктуу үйдөн, мончодон айырмаланып, мешинин мору тамдын төбөсүнөн сыртка чыгып турган үй, мончо); **белые места́ (пятна)** актай, кол тие элек, дын (таптакыр же жарытылуу изилденбеген райондор; изилденбеген, чечүүнү, жооп берүүнү талап кылган маселе); белое мясо ак эт (тоок же музоо эти); **Белая олимпиа́да** Кышкы олимпиада (кышкы олимпиадалык оюндар); белые стихи ак ыр, рифмасыз (уйкашсыз) ыр; **белый хлеб** ак нан (жогорку сортогу буудай унунан жасалган нан).

Белым-белó *нареч.* аппак, апаппак.

Бельведёр *м архит.* бельведер (тамдын үстүнө, бийик, дөңсөө жерлерге тегерек четти карап турууга ылайыкталып жасалган чакан курулуш).

Бельгийск/ий, **-ая**, **-ое** Бельгия..., бельгиялыктар...

Бельгийцы *мн.* (*ед.* бельгиец *м.*, бельгийка *ж*) бельгиялыктар (валлондордон жана фламанддардан турган Бельгиянын калкы, ушул элдин өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Бельё *ср собир.* бельё, ич кийим; шейшеп, жаздык кап ж.б. тиричиликке зарыл буюмдар; **постельное** ~ шейшеп, жаздык кап (тыш) ж.б.; **ни́жнее** ~ ич кийим; **столо́вое** ~ дасторкон, суулук, майлык ж.б.; **стира́ть** ~ кир жууш.

Бельев/о́й, **-ая**, **-ое** **1.** бельёго, ич кийимге, шейшеп ж.б. арналган, бельёго ылайыктуу, бельё...; ич кийим...; ~ **о́й шкаф** бельё шкафы; ~ **ые ткáни** бельёго ылайык кездемелер; **2. в знач. суц.** **бельевáя** *ж* бельевая (ооруканаларда, санаторияларда бельёлор – ич кийим, шейшеп ж.б. сактала турган бөлмө).

Бельмес: **ни бельме́са не зна́ть (не понима́ть, не смы́слить)** *прост.* караманча эч нерсе билбөө, түшүнбөө, дөдөй чалыш болуу.

Бельмо́ *ср* **1.** чел, ак, көзгө түшкөн ак; **2. мн.** бельма, бельм *груб. прост.* көз; $\diamond$ **как бельмо́ на глазу́** көзгө түшкөн чөптөй, чекеге чыккан чыйкандай, каскак, каргаша.

Бельэта́ж *м* бельэтаж (**1.** үйдүн экинчи кабаты, балакана; **2.** көрүү залында бенуар жана амфитеатрдан жогору жайгашкан ярус).

Беляк *м* 1. ак коён (кышында ак түскө ээ болуп, түсүн өзгөртүп туруучу жапайы коён); 2. *мн.* беляки ак жал толкун; толкундун ак түрмөгү.

Белянка *ж* жегенге ылайык козу карын.

Беляши *мн.* (*ед.* беляш *м*) беляши (ортосуна эт салып, майга бышырылган тооч, пирожок).

Бемоль *м муз.* бемоль (добушту жарым тонго басаңдатууну туюнтурган нота белгиси).

Бенгальск/ий -ая, -ое бенгал...; Бенгалия...; ~ **язык** бенгал тили; ~ **тигр** Бенгалия (Бенгал) жолборсу; **б** **бенгальский** **огонь** бенгал оту (ашпак же түрдүү түстө жарк-журк этип чачырап күйө турган заттары бар курам жана анын фейверк түрүндөгү оту).

Бенгальцы *мн.* (*ед.* бенгалец *м*, бенгалка *ж*) бенгалдар (Бангладештин жана Индиянын калкынын кыйла бөлүгүн түзө турган эл).

Бенедиктин *м* бенедиктин (ликёрдун бир сорту).

Бенефис *м* бенефис (мурунку убакта бир артисттин пайдасына, азыр артисттин урматына – сиңирген эмгегин, артисттик чеберчилигин баалоо иретинде коюлган спектакль).

Бенефисн/ый, -ая, -ое бенефис мүнөзүндөгү, бенефис...; ~ **спектакль** бенефис спектакли.

Бенефициант *м* бенефициант, бенефис ээси (пайдасына же урматына бенефис спектакли коюлган артист).

Бенефициантка *женск. к* бенефициант.

Бензин *м* бензин; **авиационный** ~ авиациялык бензин.

Бензинн/ый, -ая, -ое бензин...; ~ **дым** бензин түтүнү.

Бензинов/ый, -ая, -ое 1. бензин...; ~ **запах** бензин жыты; 2. бензиндүү, бензин...; ~ **бак** бензин багы; 3. бензин менен иштей турган; ~ **мотор** бензин менен иштей турган мотор; ~ **двигатель** бензин менен иштей турган кыймылдаткыч.

Бензо... **бензомёр**, **бензораздаточный**, **бензохранилище** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Бензобак *м* бензобак, бензин багы, бензин куюла турган бак.

Бензовоз *м* бензовоз (бензин ташууга ылайыкташтырылган цистерналуу автомобиль).

Бензозаправочн/ый, -ая, -ое бензин куюп берүүчү, бензин ж.б. күйүүчү суюктуктарды куюп берүүчү; ~ **ый пункт** бензин куюп берүүчү пункт; ~ **ая станция** бензин куюп берүүчү станция.

Бензозаправщик *м* бензозаправщик (самолёт, танк, автомобилдерге күйүүчү майларды – бензин ж.б. куюп берүүгө ыңгайлашты-

рылган цистерналуу автомобиль, автоцистерна).

Бензоколонка *ж* бензоколонка (автомобилдерге бензин куюп алуучу колонка).

Бензол *м* бензол (боёк, лак, жарылуучу заттар ж.б. чыгарууда колдонула турган, бууланып учуп кетүүчү, түссүз, тез от алуучу суюктук).

Бензохранилище *ср* бензин сактагыч, бензин сакталуучу жай, курулуш.

Бенуар *м* бенуар (көрүү залында партер менен бирдей деңгээлдеги ложалар ярусу); **ложа** ~ **а** бенуар ложасы.

Берберск/ий, -ая, -ое бербер...; ~ **язык** бербер тили.

Берберы *мн.* (*ед.* бербер *м*, берберка *ж*) берберлер (негизинен Түндүк Африка өлкөлөрүн мекендеген элдер).

Бергамот *м* бергамот (1. жемишинин кабыгынан парфюмер жана кондитер өндүрүшүндө колдонула турган эфир майы алынуучу цитрус дарагы; 2. алмуруттун кай бир сортторунун аты).

Бергамотн/ый, -ая, -ое *то же, что бергамотовый*.

Бергамотов/ый, -ая, -ое бергамот...; ~ **ое дерево** бергамот дарагы; ~ **ое масло** бергамот майы.

Берданка *ж* барденке (мылтык).

Бердыш *м* ай балта (байыркы согуш куралы).

Берег *м* 1. жээк, кашат, кылаа, чет, чеке, бой, жака; ~ **реки** өзөн бою (жээги); ~ **моря** деңиз жээги; **крутой** ~ тик ылдый (тике кеткен) жээк; **река вышла из** ~ **ов** өзөн (дарыя) ташып кетти; ~ **озера** көл кылаасы; **идти** ~ **ом** кылаалоо, жээктөө; 2. (*суша*) жээк; **сойти на** ~ жээкке чыгуу; **списаться на** ~ кеме кызматынан бошонуу.

Берегов/ой, -ая, -ое 1. жээктеги, кашаттагы, жээк...; ~ **ая линия** жээк кыркасы (тилкеси); 2. жээктеги, жээк бойлой кеткен, жээкке жайгашкан; ~ **ая оборона** жээк бойлой кеткен коргонуу; ~ **ая дорога** жээктеги жол, кашат бойлой кеткен жол.

Берeditь *несов. что* 1. чукуп (тийип) оорутуу; ~ **рану** жараны чукуп оорутуу; 2. *перен.* эскилерди эстетип, жинин (кыжырын) келтирүү. ачуусуна (жараатына) тийүү, туталантуу; ~ **душу** тыталантуу, ичин туталантуу; ~ **старые раны** эски жараны чукуу, жарага туз себүү, эскини козгоо.

Бережён/ый, -ая, -ое *прост.* 1. этиятталган, этияттап урунулган, сакталган, коротулбаган, үнөмдөлгөн; ~ **ое добро** сакталган (үнөмдөлгөн) мүлк (дүнүйө); ~ **ая копейка руль бережёт** *посл.* дүнүйө бир тыйындан куралат; 2. сак, этият; ~ **ого бог бережёт** *погов.* сак адамды кудай да сактайт; кудай сактанганды сактайт.

Бережливо нареч. 1. аяп, сактап, үнөмдөп, үнөм менен; ~ **расходовать топливо** отунду (күйүүчү майларды) үнөм менен сарптоо; 2. *то же, что бережно.*

Бережливость ж 1. үнөмдүүлүк, тыкандык;

Бережлив/ый, -ая, -ое (бережлив, -а, -о) 1. үнөмдүү, тыкан, ыксыз сарп кылбоочу, ысырап кылбоочу; ~ **человек** үнөмчүл адам; 2. *то же, что бережный.*

Бережно нареч. 1. абайлап, этияттап, чебердеп, этият кылып, этияттык менен, кылдаттык менен, өтө сактык менен, аярдык менен, аярдап; ~ **нести кувшин** кумураны этияттап алып баруу; ~ **хранить рукопись** кол жазманы абайлап (этияттап) сактоо; 2. камкордук менен, кам көрүү менен; ~ **относиться к кому-л.** кимдир бирөөгө камкордук менен мамиле кылуу.

Бережность ж 1. этияттуулук, кылдаттык, сактык, абайлоочулук; **больного несли с большой** ~ ю оорулуу адамды өтө этияттуулук менен алып келишти; 2. камкордук, кам көрүүчүлүк.

Бережн/ый, -ая, -ое (бережен, -на, -но) 1. абайлаган. абай кылган, этияттуу. кылдат; ~ **ое обращение с приборами** приборлорду этияттык (кылдаттык) менен урунуу; 2. камкор; ~ **ое отношение к людям** адамдарга камкор болуу, камкордук менен мамиле кылуу.

Бережок м *уменьш.-ласк.* к **берег** 1.

Берёза ж кайың; **белая** ~ ак кайың.

Берёзка ж *уменьш.-ласк.* к **берёза.**

Березник м *то же, что березняк.*

Березняк м кайың токою, кайыңдуу жай, кайыңдар.

Берёзовик м берёзовик (кайың токойлорунун арасына чыгуучу козу карындын бир түрү).

Берёзов/ый, -ая, -ое кайыңдуу, кайың...; ~ **ый лист** кайың жалбырагы; ~ **ый сок** кайың ширеси; ~ **ая ро́ща** кайың токою, кайыңдуу токой; ~ **ая шкату́лка** кайың кутуча; ~ **ый стол** кайың (кайыңдан жасалган) стол.

Берейтор м берейтор (азоо аттарды үйрөтүүчү жана чабандестиктен таалим берүүчү адам).

Берейторск/ий, -ая, -ое берейторлук, берейтор...

Беременеть несов. боюна бүтүү, боюнда болуу, боозуу, кош бойлуу болуу.

Беременная (беременна) 1. *кем и без доп.* боюнда бар, кош бойлуу, жүктүү, бооз; 2. *в знач. сущ.* **беременная** ж кош бойлуу (жүктүү) аял.

Беременность ж жүктүүлүк, кош бойлуулук; **пери́од** ~ и кош бойлуу мезгил, кош бойлуулук маалы (учуру); **о́тпуск по ~ и** кош бойлуулугу учурунда алынган отпуск.

Берест/а ж береста (кайың кабыгынын сырткы катмары); **драть** ~ у кайың кабыгынын сырткы катмарын сыйруу.

Берестов/ый, -ая, -ое кайың кабыгынан жасалган; ~ **ая корзиночка** кайың кабыгынан токулган себетче.

Берестян/ой, -ая, -ое кайың кабыгынан жасалган; **♦ берестяные грамоты** 11–15-кылымдардагы кайың кабыгына (берестага) жазылган байыркы орус каттары, документтери ж.б.

Берёт м берет (кабатталган катуу кыры жок, төбөсү тегиз эндүү болгон жумшак материалдан тигилген баш кийим; ушу түспөлдө жасалган кыз-келиндер шляпасы); **дётский** ~ балдар беретти; **да́мский** ~ кыз-келиндер (аялдар) беретти.

Беречь несов. 1. *кого-что* сактоо, этият мамиле кылуу; ~ **семейные реликви** үй-бүлө таберигин сактоо; үй-бүлөдөгү таберик нерсени сактоо; ~ **наро́дное добро́** эл мүлкүн сактоо, элдик мүлктү сактоо; ~ **тайну** сыр сактоо, сыр алдырбоо; ~ **приро́ду** жаратылышты сактоо, жаратылышка этият мамиле кылуу; 2. *что* үнөмдөө, этият урунуу; ~ **де́ньги** акчаны үнөмдөө; 3. *кого* кимдир бирөөнү сактоо, коргоо, этияттоо; ~ **своё здоро́вье** өз саламаттыгын (ден соолугун) сактоо; ~ **ребёнка от просту́ды** баланы суук тийүүдөн сактоо.

Беречься несов. 1. сактануу, сак болуу, этият болуу, өзүн этият кылуу; ~ **простуды** суук тийүүдөн сактануу, суукка урунуудан этият болуу; **берегитесь пить сырую воду** кайнабаган (чийки) сууну ичүүдөн сактангыла; **берегись!** сак бол! абайла! 2. *страд.* к **беречь.**

Бери-бе́ри ж нескл. мед. бери-бери (В₁ витамини жетишсиздигинин натыйжасында болгон дарт, оору, авитаминоз).

Берилл м берилл (минерал, анын тунук түрдөгүсү аквамарин, изумруд ж.б. сыяктуу асыл таштар).

Бериллий м бериллий (химиялык элемент, күмүш түстөнгөн өтө жеңил, катуу металл).

Берковец м берковец (байыркы убактарда орустарда колдонулуп келген 10 пудга тете оордук өлчөмү).

Беркут м бүркүт; **охо́та с ~ ом** бүткүрт салуу.

Берло́га ж 1. аюунун ийни (үңкүрү, чээни); 2. *разг. шутл.* үй, жер кепе, кепе.

Берло́жн/ый, -ая, -ое аюу ийини...

Бертоле́тов: **бертоле́това соль** Бертолет тузу (калий хлораты; ширенке, жарылуучу заттарды, сигнал ракеталарын ж.б. жасоодо колдонулат).

Берцо́в/ый: берцовые кости жото жилик; **больша́я** ~ **ая кость** жото жилик; **ма́лая** ~ **ая кость** балдак сөөк.

Бес *м* **1.** жин, шайтан, ажына; **2.** *перен.* чего азгырык, азгырылгандык; ~ **нажывы** женил (оной) оокат табууга азгырылгандык; **3.** *бран.* шайтан; $\diamond$ **мелким бесом рассыпаться перед кем** кошоматка кой союу, жасакерленүү, жагынуу; **седина в бороде, а бес в ребро посл.** карыса да калжыңы калбаган, калжактаган; **бес попутал разг.** шайтан сайды (азгырды). жин урду.

Бес ... приставка бесконечный, беспочвенный, бесценный ж.б. сыяктуу каткалаң үнсүз менен башталган сөздөрдүн алдында колдонулат.

Бесед/а *ж* **1.** сүйлөшүү, маек, аңгеме; **дружеская** ~ **а** жолдоштук (досторчо) сүйлөшүү; **оживлённая** ~ **а** кызуу маек; **2.** аңгеме, маек, аңгемелешүү; **провести** ~ **у** аңгеме өткөрүү (аңгемелешүү); **присутствовать на** ~ **е** аңгемелешүүгө катышуу.

Беседка *ж* **1.** беседа; **2.** *спец.* беседа (бийик үйлөрдү сырдоо ж.б. иштер үчүн колдонула турган тегерек чети тосулуп, алдына тактай төшөлгөн асма жасалга).

Беседовать *несов. с кем* аңгемелешүү, маектешүү, сүйлөшүү.

Бесенок *м* **1.** *уменьш. к* бес; **2.** шок, тентек, шайтан; **Цыц, ты,** ~ шайтан, жогол; $\diamond$ **бесенята в глазах у кого или чьих** көзүнөн күлкү чачырайт, көзү кытмыр күлүп турат, көзү күлмүндөйт (жалжылдайт).

Бесить *несов. кого-что* кыжырын кайнатуу, жинин келтирүү, ачуусуна тийүү.

Бесит/ться *несов.* **1.** кутуруу, кутуруп кетүү (айбандарга карата); **2.** кыжыры кайноо, аябай жини келүү; буркан-шаркан түшүү, жаалдануу, каардануу; **3.** *перен. прост.* шоктонуу, тополоң кылуу. чакчелекей (чаң-тополоң) түшүү, кутуруу; **дети** ~ **лись весь вечер** балдар кечтен бери чаң-тополоң түшүштү; $\diamond$ **с жиру беситься прост.** көөп кутуруу, көзүн май басып кутуруу, кудай-теңирин тааныбай калуу.

Бескозырка *ж* козырөгү (калканчы) жок фуражка (шапка); **матросская** ~ матростор шапки.

Бескозырн/ый, -ая, -ое көзүрсүз; ~ **ая игра** көзүрсүз оюн (карта оюнунун бир түрү).

Бескомпромиссно *нареч.* келишпей, келишүүчүлүккө жол бербей, компромисске барбай; ~ **осудить беспринципность** принципсиздикке эч келишпей (компромисске барбай) бекем туруу.

Бескомпромиссн/ый, -ая, -ое келишүүгө болбой турган; келишүүчүлүккө жол бербей турган, компромисске барууга (келүүгө) болбой турган; ~ **ая борьба** компромисске келбей турган күрөш.

Бесконечно *нареч.* учу-кыйры жок, учу-кыйырсыз, чексиз; артыкча, ашкере, бөтөнчө; **ночь тянулась** ~ түн бөтөнчө (айласыз) узарып кетти; ~ **малая величина мат.** чексиз кичине чоңдук; ~ **любить** артыкча сүйүү; ~ **благодарен** абдан ыраазы.

Бесконечность *ж* **1.** учу-кыйры жоктук, чексиздик; ~ **мирового пространства** аалам мейкиндигинин чексиздиги; **2.** узактык, баш-аягы жоктук, узакка созулгандык; ~ **переговоров** сүйлөшүүлөрдүн узакка созулгандыгы; **3.** *мат.* чексиздик, чексиз сан; **до бесконечности** айласыз узак. чексиз, деле түгөнбөй; **спорить до бесконечности** узакка талашып-тартышуу.

Бесконечн/ый, -ая, -ое (бесконечен, -на, -но) **1.** учу-кыйры жок, чексиз; **время и пространство** ~ **ы** убакыт жана мейкиндик чексиз (аяк-башы жок), убакыт менен мейкиндиктин чеги жок; **2.** узун, узак, түгөсбөс; ~ **ая дороба** учу-кыйры жок, учу-кыйры көрүнбөгөн жол; ~ **ая песня** узак ыр, узакка созулган ыр; **3.** ар дайым, дайым, такай, дамамат; ~ **ые жалобы** такай арыз-мун (даттануу), дайыма айтыла жүргөн арыз-мун; ~ **ые хлопоты** түгөнбөс түйшүк; **4.** артык, ашкере, аябай, чексиз; ~ **ая нежность** ашкере мээрим; ~ **ое удовольствие** чексиз ыракат; **бесконечная десятичная дробь мат.** чексиз ондук бөлчөк.

Бесконтрольно *нареч.* контролсуз, контроль кылынбастан, контролго алынбастан; ~ **распоряжаться кем-чем** контролсуз башкаруу (бийлөө), жумшоо, урунуу; ~ **расходовать средства** каражаттарды контролсуз сарптоо.

Бесконтрольность *ж* контролсуздук, контроль кылынбагандык, контролго алынбагандык, контролдун жоктугу; ~ **действий** иштин (аракеттин) контролсуздугу, контролго алынбагандыгы.

Бесконтрольный, -ая, -ое (бесконтролен, -льна, -льно) контролсуз, контроль кылынбаган, контролго алынбаган, көзөмөлсүз; ~ **ое пользование чем-л.** контролсуз пайдалануу.

Бесконфликтность *ж* конфликтсиздик, конфликттин (кагылышуу, тирешүүнүн) жоктугу.

Бесконфликтн/ый, -ая, -ое (бесконфликтен, -на, -но) конфликтсиз, конфликт (кагылышуулар, тирешүүлөр) жок.

Бескормица *ж* жут, жем-чөптүн каатчылыгы (жетешсиздиги, жоктугу), тоюттун жоктугу, тоютсуз калгандык.

Бескорыстие *ср* өзүмчүл эместик, өз пайдасын көздөбөөчүлүк, керт башынын камын ойлобоочулук.

Бескорыстно *нареч.* керт башынын камын ойлобостон, өз пайдасына тартпастан, өз

пайдасыз көздөбөстөн, чын дили, бүт ыкласы менен, арам ою жок; ~ *помогать* чын дили менен жардам кылуу.

Бескорыстность *ж* өз пайдасына тартпагандык, керт башынын камын ойлобогондук.

Бескорыстный, -ая, -ое (бескорыстен, -на, -но) өз пайдасына тартпаган, арам ою жок, чын дили менен берилген; ~ **ый человек** арам ою жок адам; ~ **ая помощь** чын дили менен болгон жардам.

Бескостн/ый, -ая, -ое (бескостен, -на, -но) сөөксүз, сөөгү жок; кылкансыз, кылканы жок.

Бескрайн/ий, -ая, -ое, бескрайный, -ая, -ое чексиз учу-кыйры жок; ~ **ая степь** учу-кыйры жок кең талаа; ~ **ые просторы полей** чексиз созулган талаа мейкиндиги.

Бескризисн/ый, -ая, -ое кризиссиз, кризисте билбеген, кризиске учурабаган, кризиси жок; ~ **ая система хозяйства** чарбанын кризисти билбеген системасы; ~ **ое развитие** кризиси жок өнүгүү.

Бескровн/ый I -ая, -ое (бескровен, -на, -но) 1. каны качкан, кан-сөлү жок, купкуу, кубарган, кумсарган, бозоргон; ~ **ое лицо** кан-сөлү жок жүз, кумсарган өң; ~ **ые губы** бозоргон эриндер; 2. кансыз, кан төгүлбөгөн, кан төкпөй жетишилген; ~ **ая победа** кан төгүлбөгөн жеңиш; ~ **ая борьба** кансыз күрөш (таймаш, кармаш).

Бескровн/ый II, -ая, -ое *уст.* үй-жайсыз, үстүндө үйү жок, баш калкалай турган, баш маана кыла турган жери жок.

Бескрыл/ый, -ая, -ое 1. канатсыз, канаты жок; ~ **ые насекомые** канатсыз курт-кумурскалар; 2. *перен.* канатсыз, учкул канатынан ажыраган, маңызы жок, дүрмөтү жок, чыгармачылык күч-кубаты, эргүүсү жок, чыгармачылык фантазияга жарды; ~ **ые мечты** чыгармачылык фантазияга жарды кыял.

Бескультурье *ср разг.* маданиятсыздык, маданияттуулуктун жоктугу; маданияттан артта калгандык; **борьба с ~ м** маданиятсыздыкка каршы күрөш.

Бесноват/ый, -ая, -ое; 1. *книжн.* жинди, келесоо, делбе, жинди чалыш; 2. *разг.* ачуулуу, ачуусу чукул, ачууга тез алдырган, албуут.

Бесноваться *несов.* жинденүү, жиндиленүү, жаалдануу, албууттануу, буркан-шаркан түшүү; **отчего он беснуется?** ал эмнеге буркан-шаркан түшөт?

Бесовка *ж* албуут, ажаан, долу, урушчаак аял.

Бесовск/ий, -ая, -ое жин..., шайтан...; ~ **ое наваждение** шайтан азгыруу, шайтан саюу.

Беспалубн/ый, -ая, -ое палубасыз, палубасы жок; ~ **ое судно** палубасыз кеме.

Беспалый, -ая, -ое бармагы же бармакта-

ры (манжалары) жок, бармагы кем.

Беспамятность *ж книжн.* унутчаактык, эсинен тез чыгарып коюучулук, тез унутуп калуучулук.

Беспамятн/ый, -ая, -ое (беспамятен, -на, -но) *разг.* унутчаак, эсинен тез чыгарып коюучу, тез унутуп калуучу.

Беспамятств/о *ср* 1. эс-учун билбей калуу, эстен тануу, эси оош, талуу; **впасть в ~ о** эстен танып калуу; 2. туталанып, акылдан адашып калуу, кызуулук кылуу; **ударить кого-л. в ~ е** кызуулук менен бирөөнү уруп жиберүү.

Беспардонно *нареч.* уят-сыйытты билбеген, уят-сыйытка карабай, калжактап, калжаңдап, келжиреп; **вести себя ~** калжактап жүрүү, өзүн калжың-кулжуң алып жүрүү.

Беспардонность *ж разг.* арсыздык, уятсыздык, уят-сыйытты билбегендик.

Беспардонн/ый, -ая, -ое *разг.* калжактаган, уят-сыйытты билбеген, арсыз, уятсыз; ~ **ое поведение** калжактаган жүрүш-туруш.

Беспартийность *ж* партияда жоктук, партияга мүчө эместик, партиясыздык.

Беспартийн/ый, -ая, -ое 1. партияда жок, партияга мүчө эмес, партия мүчөсү эмес; ~ **ый актив** партияга мүчө эмес актив; 2. *в знач. суц.* беспартийный *м.* беспартийная *ж* партияда жок.

Беспаспортн/ый, -ая, -ое паспортсуз. паспорту жок.

Беспатентн/ый, -ая, -ое патентсиз, патенти жок.

Бесперебойно *нареч.* үзгүлтүксүз, үздүксүз, үзүлбөстөн.

Бесперебойность *ж* үзгүлтүксүздүк, үзгүлтүккө учурабагандык; ~ **работы** иштин үзгүлтүксүздүгү.

Бесперебойн/ый, -ая, -ое үзгүлтүксүз, үздүксүз; ~ **ое снабжение** үзгүлтүксүз жабдуу; ~ **ая работа транспорта** транспорттун үзгүлтүксүз жүрүп турушу.

Беспересадочный, -ая, -ое пересадкасыз, которулуп түшпөс, которулуп отурбас, түз алып бара турган; ~ **ое сообщение** пересадкасыз каттоо.

Бесперспективность *ж* перспективасыздык, перспективанын жоктугу, келечеги жоктук.

Бесперспективн/ый, -ая, -ое (бесперспективен, -на, -но) перспективасыз, перспективасы жок, келечеги жок, келечексиз; ~ **ая работа** перспективасыз иш.

Беспечально *нареч.* кайгы-капа билбей, убайым тартпай, кайгы-муңу жок; ~ **жить** кайгы-капа билбей жашоо.

Беспечальн/ый, -ая, -ое (беспечален, -льна, -льно) кайгысыз, кайгы-капасыз, кайгы-муңсуз, убайымсыз; ~ **ая жизнь** убайымсыз өмүр (тиричилик, турмуш).

Беспечно *нареч.* бейкам, жайбаракат, эч

нерседен капарсыз, камырабай, капарына албай, кам санабай, кенебей; **жить** ~ бейкам жашоо; ~ **относиться к работе** ишке кенебестик менен мамиле кылуу.

Беспечность ж бейкамдык, камырабастык, кенебестик, жайбаракаттык; ~ **поведения** жүрүш-турушундагы камырабастык.

Беспечн/ый, -ая, -ое (беспечен, -на, -но) бейкам, кебелбес, камырабас, капарсыз, бейкапар, камырабаган, кебелбеген; ~ **ый человек** бейкам адам; ~ **ая молодость** бейкапар жаштык; ~ **ый вид** бейкам көрүнүш; ~ **ая жизнь** бейкапар турмуш; ~ **ое отношение к делу** ишке бейкапар кароо, ишке бейкапар мамиле кылуу.

Беспилотн/ый, -ая, -ое пилотсуз, учкучу жок, автоматтык түрдө башкарылуучу; ~ **самолёт** пилотсуз (өзү учуучу) самолёт; ~ **космический корабль** автоматтык түрдө башкарылуучу космос корабли.

Бесписьменн/ый, -ая, -ое жазуусу жок, жазууга ээ болбогон, жазуу-чийүүсү болбогон; ~ **ые языки** өз жазуусу болбогон тилдер.

Бесплановость ж плансыздык, планы болбогондук, планы жоктук.

Беспланов/ый, -ая, -ое плансыз, планы жок, пландаштырылбаган, плансыз иштелген, планга киргизилбей аткарылган; ~ **ая работа** плансыз аткарылган иш; ~ **ое хозяйство** плансыз чарба.

Бесплатно нареч. бекер, акысыз, тегин, акы төлөбөй, акча албай, акы албай; **лечиться** ~ акысыз дарылануу; **работать** ~ бекер (акы албай) иштөө.

Бесплатн/ый, -ая, -ое (бесплатен, -на, -но) бекер, акы албай, акысыз, тегин; ~ **ое обучение** акы албай окутуу; ~ **ое лечение** акысыз (бекер) дарылоо; ~ **ая работа** тегин (акы албай) иштөө.

Бесплодие ср 1. төрөбөстүк, туубастык, тукумсуздук; 2. (о почве) түшүмсүздүк, асылсыздык.

Бесплодно нареч. бекерге, куру бекер, курулай, натыйжасыз, пайдасыз.

Бесплодность ж 1. то же, что бесплодие; 2. натыйжасыздык, пайдасыздык, акыбети кайтпагандык.

Бесплодный, -ая, -ое (бесплоден, -на, -но) 1. төрөбөс, туубас, тукумсуз, бала көрбөй турган, тукум калтырбай турган; кысыр; ~ **брак** бала көрбөгөн эрди-катын; 2. түшүмсүз, түшүм бербеген, асылсыз, асылы жок; ~ **ая почва** түшүм бербеген жер; 3. бекер, пайдасыз, натыйжасыз, курулай; ~ **ые усилия** курулай аракет; ~ **ые разговоры** натыйжасыз сөз (сүйлөшүү); $\diamond$ **бесплодная смокóвница** жемишсиз (мөмөсүз) дарак, жемиши жок дарак (төрөбөс аялга, эмгегинен натыйжа чыкпаган адамга карата айтылат).

Беспло́тн/ый, -ая, -ое (беспло́тен, -на, -но)

1. денесиз, дене-тулку жок, денеден ажыраган (бөлүнгөн); ~ **дух** денеден ажыраган дух (рух); 2. *перен. книжн.* материалдык маңыз-мазмуну жок, конкреттүү маани-мазмунсуз, конкреттүү мазмундан ажыраган.

Бесповорóтно нареч. айныгыс болуп, кайткыс, кайрылгыс түрдө; биротоло; **решить** ~ айныгыс болуп чечүү; **окончательно** и ~ биротоло жана айныгыс болуп.

Бесповорóтность ж айныбастык, кайтпастык, кайрылгыстык.

Бесповорóтный, -ая, -ое (безповорóтен, -на, -но) айныбас, айныгыс, кайтпай турган, бекем, кескин; ~ **ое решение** бекем чечим.

Бесподóбно нареч. разг. укмуштай, сонун, тендешсиз, мыкты; **она танцует** ~ ал укмуштай бийлейт.

Бесподóбн/ый, -ая, -ое (бесподóбен, -на, -но) разг. тендешсиз, эң сонун, укмуш, укмуштуу; ~ **го́лос** эң сонун үн.

Беспозвоно́чный, -ая, -ое 1. омурткасыз, омурткасы жок; ~ **ые живóтные** омурткасыз жаныбарлар; 2. в знач. суц. **беспозвоночные** мн. зоол. омурткасыздар.

Беспоко́ить несов. кого-что 1. тынчын алуу, беймаза кылуу, убара кылуу, алек кылуу; ~ **ть просьбами** өтүнүү-сурануу менен тынчын алуу; 2. тынчын алуу, кыйноо, оорутуу, жан алакетке салуу, жанын жай алдырбоо, беймаза кылуу; **его** ~ **т кашель** аны жөтөл кыйнады; **ста́рая ра́на** ~ **ла старика́** чалды эски жаракаты беймаза кылды; **шут** ~ **т больно́го** чуру-чуу, кыжы-кужу оорулуунун тынчын алат; 3. тынчсыздандыруу, тынчын алуу, кабатыр кылуу; **боле́знь ребёнка** ~ **ла мать** баланын оорусу энесинин тынчын алды (энесин кабатыр кылды); **продолжи́тельное отсутст́вие сы́на** ~ **т меня́** баламдын көпкө келбей кечигип жатышы мени тынчсыздандырып турат; баламдын көпкө жок болушу мени кабатыр кылып жатат.

Беспоко́иться несов. 1. о ком-чем (*тревожиться*) тынчсыздануу тынчы кетүү, кабатыр болуу, чочуу, чочулоо; **мать** ~ **илась о сы́не** эне баласына кабатыр болду, эне баласынан тынчы кетти; **обо́ мне не** ~ **йтесь** мен жөнүндө кабатыр болбогула (чочубай эле койгула); 2. (*затруднять себя*) убара болуу, убаралануу, түйшүктөнүү; **не** ~ **йтесь, я сам всё сделаю** убара болбонуз, баарын мен өзүм иштейм.

Беспоко́йно 1. нареч. тынчы жок, тынч ала албай, тынчы кетип; ~ **спать** тынчы жок уктоо; 2. *безл. в знач. сказ.* тынч эмес, ополон-тополоң түшкөн, дүрбөлөн түшкөн; **в го́роде** ~ шаар тынч эмес; 3. *безл. в знач. сказ.* тынчы жок, тынчы кеткен, тынч эмес; **в душе́** ~ көңүлү тынч эмес.

Беспоко́йн/ый, -ая, -ое (беспоко́ен, -йна, -йно) **1.** тынчы жок, тыным бербеген, жанды жай алдырбаган, убарасы көп; ~ **ая рабóта** тынчы жок иш; **2.** тынчы жок, тынчы кеткен, түйшүкчүл, түйшүк чеккен; ~ **ый человек** түйшүкчүл адам; ~ **ый вид** түйшүк чеккен түр (кебете); **3.** тынчы жок, алай-дүлөй болгон, уйгу- туйгу болгон, дүрбөлөндүү; ~ **ый сон** тынчы жок уйку; ~ **ое море** алай-дүлөй болгон деңиз.

Беспокойство *ср* **1.** (*тревожное состояние*) чочуу, чочулоо, кабатыр болуу, тынчысыздануу; **испытывать** ~ тынчысыздануу; **мною овладéло** ~ мен чочулай баштадым; **проявлять** ~ **по по́воду чего-л.** бир нерсе тууралуу тынчысыздануу; **2.** (*нарушение покоя*) убара кылуу, убара болуу, тынчын алуу, тынчын кетирүү; **причиня́ть** ~ убара кылуу; **простите за** ~ ! тынчыңызды алгандыгым үчүн кечириниз!

Бесполо́зно **1.** *нареч.* пайдасыз, курулай, бекер; **идти́** ~ баруу пайдасыз; **2.** *в знач. сказ.* пайдасы жок, бекер; ~ **говорить об этом** бул жөнүндө айтуунун пайдасы жок; ~ **к нему́** **обраща́ться** ага кайрылуу бекер.

Бесполо́зность ж пайдасыздык, пайдасы жоктук, натыйжасыздык.

Бесполо́зн/ый, -ая, -ое (бесполо́зен, -на, -но) пайдасыз, пайдасы жок, натыйжасыз, куру бекер; ~ **ая тра́та сил** бекер күч кетирүү; ~ **ые старáния** пайдасы жок аракет, куру аракет.

Беспóл/ый, -ая, -ое жыныссыз, жыныстык белгилери жок; **беспóлое размно́жение биол.** жыныссыз көбөйүү (жыныс клеткаларынын катышы жок көбөйүү).

Беспóмощно *нареч.* эптеп, эптемиш болуп, зорго; ~ **улыба́ться** күлүмүш (күлгөн) болуу; **птица** ~ **махáла кры́льями** куш зорго канат какты.

Беспóмощность ж **1.** (*бессилие*) чабалдык, дармансыздык, алсыздык; ~ **угнета́ет его́** дармансыздык аны кыйноого салат; **2.** (*слабость, бездарность*) маанисиздик, кунарсыздык, начарлык; **меня́ удивля́ет его́** ~ анын чабалдыгы мени таң калтырат.

Беспóмощный, -ая, -ое (беспóмощен, -на, -но) **1.** (*бессильный*) начар, алсыз, чабал, колуна эч нерсе келбеген, өз алдынча боло албаган, өлжүрөгөн, араң жан; ~ **ый ребёнок** өлжүрөгөн бала; ~ **ое состоя́ние** начар абал; **2.** (*слабый, бездарный*) мааниси жок, кунарсыз, жарамсыз, идиреги жок, татыгы жок; ~ **ые стихи́** мааниси жок ырлар; ~ **ый до́вод** жарамсыз далил.

Беспоро́дн/ый, -ая, -ое (беспоро́ден, -на, -но) тукуму начар, асыл тукум эмес, сорту начар, сапаты начар; ~ **ый скот** тукуму начар мал; ~ **ое зерно́** сорту начар эгин.

Беспоро́чность ж айыбы жоктук, айыпсыздык, кемтиги жоктук, кемчиликсиз, актык, күнөөсүздүк.

Беспоро́чный, -ая, -ое (беспоро́чен, -на, -но) айыпсыз, кемтиксиз, кемчиликсиз, ак, күнөөсүз, кынтыксыз; ~ **ая служ́ба** ак кызмат; ~ **ое поведе́ние** айыбы жок (таза) жүрүш-туруш.

Беспоря́д/ок *м* **1.** иретсиз, баш аламан, чакчелекей, будун-чан, чаң-тополоң; **в ко́мнате** ~ **ок** бөлмөнүн ичи чакчелекей; **бежа́ть в** ~ **ке** чакчелекей түшүп качуу; **бумага в** ~ **ке** кагаздар иретсиз (баш аламан); **2.** *мн.* **беспоря́дки** дүрбөлөн, козголуу, тартипсиздик; **в го́роде** ~ **ки** шаар ичи дүрбөлөн.

Беспоря́дочно *нареч.* иретсиз, баш аламан, чакчелекей, туш келди; ~ **расска́зывать** баш аламан айтып берүү; ~ **валя́ться** туш келди жатуу; **враг** ~ **отступа́л** душман чакчелекей түшүп чегинди.

Беспоря́дочность ж чачкындык, иретсиздик, баш аламандык; ~ **мы́слей ой-** санаанын чачкындыгы.

Беспоря́дочн/ый, -ая, -ое (беспоря́дочен, -на, -но) **1.** (*лишенный порядка*) иретсиз, тартипсиз, ирети жок, баш аламан, чакчелекей; **лежа́ть** ~ **ыми гру́дами** баш аламан болуп үйүлүп жатуу; **2.** (*непоследовательный*) баш аламан, чачкын, чалдык-куйду, баш-аягы жок, системасыз, чала-чарпыт; ~ **ые за́писи ле́кций** чала-чарпыт жазып алынган лекциялар; ~ **ый рассказ** чачкын кеп (аңгеме). **3.** (*не соблюдающий порядка*) иреттүү эмес, баш аламан жүргөн, чаржайыт, тартипсиз; ~ **ый человек** баш аламан жүргөн адам.

Беспосáдочн/ый, -ая, -ое конбой түз уча турган, ортодо конбогон; ~ **перелёт** ортодо конбой түз учуу.

Беспóчвенно *нареч.* жөнү жок, негизсиз, жок жерден; **обвинéние** ~ негизсиз айыптоо.

Беспóчвенность ж негизсиздик, жөнү жоктук; ~ **суждений** ойдун негизсиздиги.

Беспóчвенный, -ая, -ое (беспóчвен, -на, -но) негизсиз, жөнү жок; ~ **ое утвер́ждение** негизсиз айтылган ой; ~ **ые доказа́тельства** жөнү жок далил.

Беспóшлинно *нареч.* пошлинасыз, пошлина төлөбөй (албай); **торгова́ть** ~ пошлина төлөбөй соода кылуу.

Беспóшлинн/ый, -ая, -ое пошлинасыз, пошлина (алынбай) турган; ~ **ввоз това́ров** пошлинасыз товар алып келүү.

Беспощáдно *нареч.* аябай, аябастан, катаал туруп, катаалдык менен, аёсуз түрдө; ырайымсыздык менен, ырайым кылбай; ~ **гоня́ть** ырайым кылбай кубалоо.

Беспощáдность ж катаалдык, ырайымсыздык, аёсуздук.

Беспощадн/ый, -ая, -ое (беспощаден, -на, -но) катаал, ырайымсыз, ырайым кылбаган, аёосуз, аёо билбеген; ~ **ая борьба** аёосуз күрөш; ~ **ый враг** ырайымсыз душман; ~ **ая расправа** катаал жаза; ~ **ая сатира** аёосуз сатира; ~ **ая критика** аёосуз сын.

Бесправие ср 1. (*отсутствие законности*) мыйзамсыздык; **2.** (*бесправность*) укуксуздук, укугу жоктук; ~ **раба в рабовладельческом обществе** кул ээлөөчүлүк коомдо кулдун укуксуздугу.

Бесправность ж укуксуздук, укугу жоктук.

Бесправный, -ая, -ое (бесправен, -на, -но) укуксуз, укугу жок; ~ **ое положение** укуксуз абал.

Беспредельно нареч. чексиз, өтө, абдан, аябай; ~ **верить** аябай ишенүү; **я был ~ рад** мен абдан (чексиз) кубандым.

Беспредельность ж чексиздик, чеги жоктук, учу-кыйры жоктук.

Беспредельный, -ая, -ое (беспределен, -льна, -льно) **1.** чексиз чеги жок, учу- кыйры жок; ~ **ое пространство** чексиз мейкиндик; **в ~ ой вышине** чексиз бийиктикте; **2.** чексиз, абдан, аябагандай; ~ **ая отвага** аябагандай эрдик; ~ **ая радость** чексиз сүйүнүч.

Беспредметность ж максатсыздык, эч максат койбогондук.

Беспредметный, -ая, -ое (беспредметен, -на, -но) максатсыз, маанисиз, курулай; ~ **ый спор** курулай талаш; **теория без практики** — ~ **а тажрыйбага** негизделбеген теория — курулай сөз.

Беспрекословно нареч. кыңк этпестен, кың дебестен, каяша айтпастан, унчукпастан; ~ **подчиняться** кыңк этпестен баш ийүү.

Беспрекословность ж кыңк этпестик, кың дебестик, каяша кылбастык.

Беспрекословн/ый, -ая, -ое (бесприкословен, -на, -но) кыңк этпей, дың дебей, кың кебей, каяша кылбай, каяшасыз, унчукпастан; ~ **ое исполнение** дың дебей аткаруу; ~ **ое подчинение** кыңк этпей баш ийүү.

Беспрепятственно нареч. тоскоолсуз, кедергисиз, жолтоосуз, каргаша болбой, каршылыкка учурабай.

Беспрепятственность ж тоскоолсуздук, кедергисиздик, жолтоосуздук.

Беспрепятственн/ый, -ая, -ое (беспрепятствен и -ен, -на, -но) тоскоолсуз, тоскоолу жок, кедергисиз, жолтоосуз; эркин; ~ **доступ к чему-л.** кайдадыр бир жерге эркин кирүү, бир нерсеге тоскоолу жок кирүүгө мүмкүндүк.

Беспрерывно нареч. токтоосуз, тынбай, тынымсыз, токтобой, үзгүлтүксүз, үзгүлтүккө учурабай; ~ **гремел гром** тынымсыз күн күркүрөдү; **в течение часа** ~ **лил дождь**

жамгыр бир саат тынбай төгүп турду.

Беспрерывность ж токтоосуздук, тынымсыздык, үзгүлтүксүздүк.

Беспрерывн/ый, -ая, -ое (беспрерывен, -на, -но) токтоосуз, тынымсыз, үзгүлтүксүз; ~ **рост** тынымсыз өсүш; ~ **дождь** тынымсыз жамгыр.

Беспрестанно нареч. токтобостон, тынбастан, токтоосуз, тынымсыз, үстү-үстүнө, үстөкө-босток, такай.

Беспрестанн/ый, -ая, -ое (беспрестанен, -на, -но) токтолбогон, тынымсыз, улам- улам, кайта-кайта, үстү-үстүнө, үстөкө- босток, такай; ~ **ый шум** тынымсыз чуру-чуу; ~ **ая суэта** тынымсыз убаракерчилик; ~ **ые головные боли** такай баш оору.

Беспрецедентн/ый, -ая, -ое беспрецедентен, -на, -но) мурун болуп көрбөгөн, мурун болбогон, болуп көрбөгөндөй, теңдеши жок; ~ **случай** мурун болуп көрбөгөн окуя (иш, жорук); ~ **факт** болуп көрбөгөн факт.

Бесприбыльный, -ая, -ое (бесприбылен, -льна, -льно) пайдасыз, пайда бербей турган, пайда келтирбей турган; ~ **ая торговля** пайда келтирбей турган соода; ~ **ое предприятие** пайда келтирбей турган ишкана.

Беспривязн/ый, -ая, -ое спец. эркин, бош, байлабай; ~ **ое содержание скота** малды бош (байлабай) багуу.

Бесприданница ж сепсиз кыз.

Беспризорник м үй-жайы жок, багуусуз, кароосуз калган бала, таалим-тарбиясыз калган бала.

Беспризорница женск. к беспризорник.

Беспризорничать несов. разг. багуусуз, кароосуз калуу, караган, тарбия-таалим берген адамы жок турмуш кечирүү.

Беспризорность ж багуусуздук, кароосуздук, кароонун, багуунун жоктугу; **борьба с детской** ~ **ю** балдардын багуусуздугуна каршы күрөш.

Беспризорный, -ая, -ое (беспризорен, -на, -но) **1.** кароосуз, ээсиз, баш-көз болгону жок; ~ **ое хозяйство** кароосуз чарба; **2.** багуусуз, таалим-тарбия берген, караган адамы жок; жолбун; ~ **ые дети** багуусуз балдар; ~ **ая собака** жолбун ит; **3. в знач. суц.** **беспризорный м, беспризорная ж** багуусуз бала (кыз).

Беспримёрн/ый, -ая, -ое (беспримёрен, -на, -но) теңдеши жок, теңдешсиз, бөтөнчө, өзгөчө; ~ **подвиг** бөтөнчө эрдик; ~ **героизм** теңдеши жок баатырдык.

Беспринципность ж принципсиздик, уят-сыйытка карабагандык, бети жоктук, туруктуу көз карашка ээ эместик, туруксуздук; ~ **поведения** жүрүм-турумдагы принципсиздик; ~ **в работе** иштеги принципсиздик (туруктуу көз карашты, багытты кармабоочулук).

Беспринципн/ый, -ая, -ое (беспринципен, -на, -но) принципсиз, туруксуз, туруктуулугу жок, катуу принцип кармабаган; ~ **человек** туругу (туруктуулугу) жок адам; ~ **ое выступление** принципти бекем тутпаган сөз сүйлөө.

Беспристрастие *ср* калыстык, бейтараптык, эч кимге жан тартпагандык; адилеттик; **относиться к кому-чему-л. с ~ м** кимдир бирөөгө, бир нерсеге калыс болуу, калыстык кылуу.

Беспристрастно *нареч.* калыс, эч кимге жан тартпастан, баарына тегиз кароо менен, адилеттик менен; **судить о чём-л.** бир нерсе жөнүндө калыс баа берүү.

Беспристрастность *ж* калыстык, бейтараптык, эч кимге жан тартпастык, адилеттик.

Беспристрастный, -ая, -ое (беспристрастен, -на, -но) калыс, эч кимге жан тартпаган, баарына тегиз караган, адил, адилеттүү; ~ **ое отношение** калыс мамиле; **быть ~ ым** адилет болуу; ~ **ый судья** адил (калыс) сот; ~ **ая критика** адилеттүү сын.

Беспритязательность *ж уст.* көп нерсени талап кылбоочулук, азга канаат кылуучулук, кекирейбегендик, оор басырыктык.

Беспритязательн/ый, -ая, -ое (беспритязателен, -льна, -льно) *уст.* көп нерсени талап кылбаган, азга канаат кылган, кекирейбеген, оор басырык.

Беспричинно *нареч.* эч кандай негизи, себеби болбой туруп, себепсиз.

Беспричинность *ж* себеби жоктук, негизи болбогондук.

Беспричинный, -ая, -ое (беспричинен, -на, -но) себепсиз, себеби жок, себеби, негизи болбогон, жөнү жок, курулай; ~ **ый смех** жөнү жок күлкү; ~ **ая неприязнь** негизи жок кастык; ~ **ая грусть** себеби жок кайгы.

Бесприютно **1.** *нареч.* жайсыз, жайы болбогон; **2.** *безл. в знач. сказ.* жайсыз, жайы жок, ыңгайы жок.

Бесприютность *ж* үй-жайы жоктук, баш маана кылчу жери жоктук, жайсыздык, ыңгайсыздык; **почувствовать ~ үй- жайы** жоктугун сезүү.

Бесприютный, -ая, -ое (бесприютен, -на, -но) үй-жайы жок, баш калкалар жери жок; ~ **ый странник** үй-жайы жок жолоочу; ~ **ая степь** баш калкалар жери жок талаа, айдың талаа.

Беспробудно *нареч.* **1.** ойгонбой, көз ачпай, баш көтөрбөй; **спать ~ целый день** күнү бою баш көтөрбөй уктоо; **2.** *разг.* көз ачпай, баш көтөрбөй, тынымсыз, үзгүлтүксүз; ~ **пьянствовать** баш көтөрбөй ичкилик ичүү (мас болуу).

Беспробудн/ый, -ая, -ое (беспробуден, -на, -но) **1.** ойгонбос, ойгонбой турган, катуу; ~

ый сон катуу уйку; **2.** *разг.* тынымсыз, көз ачпаган, тыйылбаган; ~ **ое пьянство** тынымсыз мастык; ~ **ый пьяница** көз ачпаган (ичкиликтен көзү ачылбаган) аракеч; **3.** *перен.* ың-жыңсыз, мемиреген; ~ **ая тишина** мемиреген тынчтык.

Беспроглядн/ый, -ая, -ое *разг.* көзгө көрүнгүс; ~ **ая темнота** көзгө сайса көрүнгүс карангылык.

Беспробирьшн/ый, -ая, -ое утпай койбос, утпай калбай турган, сөзсүз ута турган; оңунан чыга турган; ~ **ая лотерея** утпай калбай турган лотерея; ~ **ое дело** оңунан чыга турган иш.

Беспросветно *нареч.* караңгы, түнөргөн, мунарыктаган, караңгы тарткан.

Беспросветн/ый, -ая, -ое (беспросветен, -на, -но) **1.** капкараңгы, көзгө сайса көрүнгүс, шооласыз, ~ **ая тьма** көзгө сайса көрүнгүс караңгылык; ~ **ая ночь** капкараңгы түн; **2.** *перен.* капалуу, кайгылуу, кайгыга чөмүлгөн, убайымдуу, түнөргөн, үмүтсүз; ~ **ая жизнь** кайгылуу (убайымдуу) турмуш; ~ **ая грусть** убайымдуу кайгы; ~ **ая нужда** тилеги таш капкан жокчулук.

Беспросьпно *разг. нареч.* ойгонбой, көз ачпай; ~ **спать два часа** ойгонбой эки саат уктоо.

Беспросьпн/ый, -ая, -ое *разг. то же, что* беспробудный.

Беспроцентный, -ая, -ое процентсиз, процент кошулбай (алынбай) турган, процент бербей турган; ~ **ый заём** процентсиз заём; ~ **ая ссуда** процентсиз ссуда.

Беспутица *ж прост. то же, что* бездорожье.

Беспутник *м разг.* алаңгазар, аңгөөдөк, учкаяк, аңкоо; адепсиз адам, бузуку.

Беспутница *женск. к беспутник.*

Беспутничать *несов. разг.* бузукулук кылуу, адепсиздик кылуу, туруксуздук кылуу, алаңгазардык кылуу.

Беспутн/ый, -ая, -ое (беспутен, -на, -но) ойлонуп иш кылбаган, алаңгазар, аңгөөдөк, аңкоо, туруксуз, учкаяк; адепсиз, бузук, бузулган; ~ **ый человек** адепсиз (бузук) киши; ~ **ая жизнь** адепсиз жүрүш-туруш.

Беспутство *ср* алаңгазардык, аңгөөдөктүк, адепсиздик, бузуктук, бузулгандык.

Беспутствовать *несов.* бузуктук кылуу, адепсиздик кылуу, алаңгазардык кылуу, туруксуздук кылуу.

Беспутье *ср нар.-разг. то же, что* бездорожье.

Бессвязно *нареч.* байланышы жок, байланышсыз, чалды-куйду, баш аламан; ~ **рассказывать** баш аламан айтып берүү.

Бессвязность *ж* байланышы жоктук, байланышсыздык, баш аламандык; ~ **речи**

сүйлөгөн сөзүнүн байланышы жоктугу.

Бессвязн/ый, -ая, -ое (бессвязен, -на, -но) байланышы жок, байланышсыз, чалды-куйду, баш аламан; ~ **разговóр** баш аламан сүйлөшүү.

Бессемéйн/ый, -ая, -ое үй-бүлөсүз, бүлөсү жок, үй-бүлөсү жок, үй-бүлө күтпөгөн, жалгыз бой; ~ **человек** жалгыз бой адам.

Бессемерование *ср тех.* бессемерлөө, бессемер жолу менен болот чыгаруу (атайы ылайыкталган конверттерде эритилген чоюндан аба менен үйлөтүү аркылуу болот чыгаруу).

Бессемеровск/ий, -ая, -ое *тех.* бессемердик, бессемер жолу менен алынган, бессемер..., ~ **ий процесс** бессемер процесси; ~ **ая сталь** бессемер болоту, бессемер жолу менен алынган болот.

Бессемянка *ж* данексиз мөмө (алмуруттун атайын сортунун же башка жемиштердин данексиз мөмөлөрү).

Бессемянн/ый, -ая, -ое данексиз, уруксуз; ~ **ые плоды** данексиз мөмөлөр.

Бессердечие *ср то же, что бессердечность.*

Бессердечно *нареч.* таш боордук менен, ырайымсыздык менен.

Бессердечность *ж* таш боордук, ырайымсыздык.

Бессердечн/ый, -ая, -ое (бессердечен, -на, -но) таш боор, ырайымсыз, мээримсиз, катаал; ~ **ая женщина** таш боор (мээримсиз) аял; ~ **ое отношение к кому-л.** кимдир бирөөгө ырайымсыз мамиле.

Бессилье *ср 1.* (физическая слабость) алсыздык, күчсүздүк, дармансыздык, ал-күчтөн тайыгандык; **старческое** ~ карылыгы жетип, ал-күчтөн тайыгандык; **чувствовать** ~ дармансыздыгын сезүү; **2.** (*беспомощность*) начардык, чабалдык, боштук, алсыздык; **проявить полное** ~ **в чём-л.** бир нерсени иштөөдө өтө эле начардык кылуу.

Бессильно *нареч.* алсызданып, күч-кубаттан тайып, кудурети кетип, дармансыз болуп; ~ **опустить руки** алсызданып шалдайып туруп калуу.

Бессильн/ый, -ая, -ое (бессильен, -льна, -льно) **1.** алсыз, күчсүз, дармансыз, кубатсыз; **я все ещё была слаба и** ~ **а** мен дагы эле начар, ырп этер алым жок болчумун; **2.** начар, чабал, алсыз, бош, дармансыз, күч-кубаты жетпей турган, алы келбей турган, таасири жок; ~ **ый гнев** таасири жок каар; **медицина здесь** ~ **а** бул жерде медицина алсыз, медицинанын күчү жетпеди.

Бессистемно *нареч.* системасыз, чаржайыт, баш аламан.

Бессистемность *ж* системасыздык, чаржайыттык, баш аламандык; ~ **в работе** иштин системасыздыгы.

Бессистемн/ый, -ая, -ое (бессистемен, -на, -но) системасыз, чаржайыт, баш аламан; ~ **ое изложение фактов** фактыны чаржайыт айтуу (жазуу); ~ **ое чтение** системасыз окуу.

Бесславие *ср* жаманатты болгондук, жаман атка конуучулук, кадырсыздык.

Бесславно *нареч.* жаманатты болуп, кадыр-баркы кетип.

Бесславн/ый, -ая, -ое (бесславен, -на, ое) жаманатты болгон, жаман атка калган, кадырсыз, атак-данксыз; ~ **конец** жаманатты болгон өлүм.

Бесследно *нареч.* дайынсыз, изи билинбей, салдары калбай, дарексиз; **болéзнь прошлá** ~ оорунун салдары калбай (каксыз) айыкты; **он** ~ **исчéз** ал дайынсыз (дарексиз) жоголду.

Бесследн/ый, -ая, -ое дарексиз, дайынсыз, изи жок, кабары жок; ~ **ое исчезновение** дайынсыз жоголуу.

Бессловéсность *ж 1.* тилсиздик, сүйлөбөстүк; **2.** унчукпастык, дың дебестик.

Бессловéсн/ый, -ая, -ое (бессловесен, -на, -но) **1.** тилсиз, сүйлөбөс, тили жок, сөзү жок; ~ **ое живóтное** тили жок (тилсиз) айбан; **2.** сүйлөбөгөн, унчукпаган, дың дебеген, момун, жоош, ийменчээк, тартынчаак; ~ **ый человек** сүйлөбөгөн киши.

Бессмéнно *нареч.* алмашпай, үзгүлтүксүз түрдө, которулбай, сменасыз.

Бессмéнность *ж* алмашылбастык, үзгүлтүксүздүк, которулбастык.

Бессмéнн/ый, -ая, -ое (бессмéнен, -на, -но) алмашылбас, алмашуусуз, которулбас, сменасыз, туруктуу; ~ **ый председатель** алмашылбас төрага; ~ **ое дежурство** алмашуусуз дежурлук.

Бессмéртие *ср 1.* өлбөстүк, түбөлүктүүлүк; ~ **природы** жаратылыштын түбөлүктүүлүгү; **2.** *высок.* өлбөс-өчпөстүк, түбөлүккө жашай тургандык; ~ **произведений Пушкина** Пушкиндин чыгармаларынын өлбөс-өчпөстүгү.

Бессмéртник *м* бозунач (өсүмдүктүн бир түрү).

Бессмéртн/ый, -ая, -ое (бессмéртен, -на, -но) **1.** өлбөс, өлбөй турган, түбөлүктүү, түбөлүк жашай турган; ~ **народ бессмертен** эл түбөлүктүү; **2.** *высок.* өлбөс-өчпөс, түбөлүккө сакталуучу, түбөлүккө жашоочу, унутулгус, эстен чыккыс; ~ **ое дело** өлбөс-өчпөс иши; ~ **ый подвиг** унутулгус эрдик; ~ **ое произведение** өлбөс-өчпөс чыгарма.

Бессмысленно *нареч.* **1.** маанисиз, эч кандай маани билдире албаган, аңкайып, делдейип; **смотрéть** ~ аңкайып карап калуу; **2.** *в знач. сказ.* пайдасы жок, пайдасыз, курулай; **это** ~ мунун пайдасы жок.

Бессмысленность *ж* мааниси жоктук, пайдасы жоктук.

Бессмысленн/ый, -ая, -ое (бессмыслен, -на, -но) **1.** (*лишенный смысла*) маанисиз, сандырак, тантырак, сандырактаган, тантыраган; ~ **набор слов** сандырактаган сөздөрдүн жыйындысы; **2.** (*нелепый*) болбогон, ыксыз, ыгы жок, жарабаган, жарашпаган; ~ **поступок** жарабаган жорук; **3.** (*неразумный*) эч нерсе түшүнбөгөн ~ **ребёнок** эч нерсе түшүнбөгөн бала; **4.** (*вырадающий отсутствие мысли*) мааниси жок, беймаани, эч маани туюндурбаган; ~ **смех** беймаани күлкү; ~ **взгляд** эч маани туюндурбаган көз караш.

Бессмыслие ср 1. маанисиздик, пайдасыздык, сандырактык; **2.** түшүнбөстүк, аңкоолук, дөдөйлүк.

Бессмыслица ж разг. сандырак бир нерсе, келжирек сөз, тантырак иш, маанисиз, жарабаган жорук; **получилась ~ а** сандырак бир нерсе болду; **говорить ~ у** тантырак кеп айтуу; **твой поступок — полная ~ а** сенин бу кылган ишин — бүтүндөй жарабаган жорук.

Бесснежн/ый, -ая, -ое карсыз, кары жок, кар аз жааган; ~ **ые поля** кары жок (кара болуп жаткан) талаа; ~ **ая зима** кар аз түшкөн кыш.

Бессовестно нареч. 1. уятсыздык менен, уялбастан, уят-сыйытты билбей; ~ **обмануть** уят-сыйытты билбей алдоо; **2. разг.** эң, эң эле, өтө, аябай; ~ **мало** эң эле аз; **он ~ опоздал** ал аябай кечикти.

Бессовестность ж уятсыздык, абийирсиздик, шермендечилик, ыймансыздык, бети жоктук; ~ **поступка** кылык-жоруктун уятсыздыгы.

Бессовестный, -ая, -ое (бессовестен, -на, -но) уятсыз, уяты жок, абийирсиз, шерменде, ыймансыз, ыйманы жок, бетсиз, бети жок, жеткен, барып турган; ~ **ый человек** бети жок адам; **обмануть ~ ым образом** ыймансыз алдоо; ~ **ая ложь** жеткен калп.

Бессордержательность ж мазмунсуздук, мазмуну жоктук, маанисиздик; ~ **картины** сүрөттүн мазмунсуздугу.

Бессодержательн/ый, -ая, -ое (бессодержателен, -льна, -льно) мазмунсуз, мазмуну жок, маанисиз, көндөй, кунарсыз; ~ **ая книга** мазмуну начар китеп; ~ **ые речи** мааниси жок сөздөр; ~ **ая жизнь** кунарсыз өмүр; ~ **ый человек** көндөй адам.

Бессознательно нареч. ойлонбостон, ойлонбой, акылга салбай, аң-сезимсиз, өзүнөн-өзү; **действовать ~** ойлонбостон иш кылуу.

Бессознательн/ый, -ая, -ое (бессознателен, -льна, -льно) **1.** эс-учун жоготкон, эс-учу жок, эси оогон, эстен тайган; ~ **ое состояние** эс-учун жоготкон абал; **2.** акылдан тыш, аңсыз, аң-сезимсиз, эрксизден, эркке баш

ийбеген; ~ **ое движение** эрксизден болгон кыймыл; ~ **ый поступок** аң-сезимсиз кылган иш.

Бессолнечн/ый, -ая, -ое (бессолнечен, -на, -но) күндүн көзү көрүнбөгөн, күн жарыгы тийбеген, мунарыктаган; ~ **день** мунарыктаган күн.

Бессоница ж уйкусуздук, уйку качуу; **страдать ~ ей** уйку качуудан азап чегүү, уйкусуздук дартына чалдыгуу.

Бессонн/ый, -ая, -ое уйку качкан, уйку келбеген, уктабаган, көз ирмебеген, кирпич какпаган; ~ **ые ночи** көз ирмебеген түндөр, көз ирмебей таң атырган түндөр.

Бессоюзн/ый, -ая, -ое грам. байламтасыз, байламтасы жок; ~ **ое предложение** байламтасыз сүйлөм.

Беспорно 1. нареч. талашсыз, шексиз; **он ~ хороший человек** ал шексиз жакшы киши; анын жакшы адам экендиги шексиз; **2. в знач. вводн. сл.** сөзсүз, шексиз, албетте; **ты, ~, прав** сөзсүз, сеники туура; ~, **он придёт вовремя** шексиз, ал өз убагында келет, анын өз маалында келери шексиз.

Беспорность ж талаш туудурбагандык, шексиздик, аныктык, талашсыздык; ~ **доказательств** келтирилген далилдердин талашсыздыгы.

Беспорн/ый, -ая, -ое (беспорен, -на, -но) талаш туудурбаган, талашсыз, шексиз, анык, айдан ачык; ~ **ая истина** талашсыз чындык, анык акыйкат; ~ **ый вывод** айдан ачык жыйынтык, талаш туудурбаган жыйынтык.

Бесребреник м байлыкка кызыкпаган, өз пайдасына качырбай, адал жүргөн адам.

Бесрочность ж мөөнөтсүздүк, мөөнөт белгиленбегендик.

Бесрочн/ый, -ая, -ое мөөнөтсүз, мөөнөт коюлбаган, белгилүү срок менен чектелбеген; ~ **ый паспорт** мөөнөтү чектелбеген паспорт; **бесплатное и ~ ое пользование землёй** жерди акысыз жана белгиленген мөөнөтү жок пайдалануу.

Бессточн/ый, -ая, -ое акпай турган, агып чыкпай турган, агып чыга турган жери жок, акпас; ~ **ое озеро** суусу агып чыкпай турган көл.

Бесстрастие ср салкын кандуулук, кызуу берилбөөчүлүк, кызыкчылыгы жоктук, камырабастык, кенебестик, күйкөлөктөнбөстүк.

Бесстрастно нареч. кызуу берилбей, салкын кандуулук менен, камырабай, кенебей, күйкөлөктөбөй; ~ **смотреть** салкын кандуулук менен кароо.

Бесстрастн/ый, -ая, -ое (бесстрастен, -на, -но) кызууланбаган; кызуу берилбеген, салкын, салкын кандуу, кенебеген, камырабаган, күйкөлөктөнбөгөн; ~ **человек**

салкын кандуу адам; ~ **взгляд** кенебеген (кебелбеген) көз караш; ~ **ответ** салкын жооп.

Бесстрашие *ср* эр жүрөктүүлүк, баатырдык, тайманбастык; **проявить** ~ эр жүрөктүүлүгүн көрсөтүү; **прославиться своим** ~ м өзүнүн баатырдыгы менен данкталуу.

Бесстрашно *нареч.* коркпой, коркпостон, тартынбай, тайманбай, калтаарыбай.

Бесстрашн/ый, -ая, -ое (бесстрашен, -на, -но) баатыр, эр жүрөк, жүрөктүү, тайманбаган, коркпогон, калтаарыбаган; ~ **воин** тайманбаган жоокер; ~ **человек** эр жүрөк адам.

Бесструнн/ый, -ая, -ое кылсыз, кылы жок; **бесструнная балалайка пренебр.** келжирек, маңыз, калжырак, жээги жок.

Бесстыдник *м разг.* уятсыз, уяты жок адам, бети жок, абийири жок, абийирсиз адам, шерменде.

Бесстыдница *разг. женск. к бесстыдник.*

Бесстыдничать *несов. разг.* уяты жоктук кылуу, абийирсиздик кылуу, уяттуу иш кылуу, уяттуу ишке баруу.

Бесстыдный, -ая, -ое (бесстыден, -на, -но) 1. уятсыз, бети жок, абийирсиз, уят-сыйытты билбеген; ~ **ый человек** уят-сыйытты билбеген адам; ~ **ый лгун** уялууну билбеген калпычы, абийирин жоготкон калпычы; 2. адепсиз, уятсыз; ~ **ые слова** адепсиз сөздөр.

Бесстыдство *ср* уятсыздык, бети жоктук, абийирсиздик, уят-сыйытты билбегендик; **какое ~ о!** кандай уятсыздык! **у него хватило ~ а обмануть нас** анын абийирсиздигин кара, бизди алдап кетти, абийир дегенди билбей, алдап кеткенин кара.

Бесстыж/ий, -ая, -ое *прост. то же, что бесстыдный;* ~ **взгляд** уялбаган көз караш; **бесстыжие глаза!** *прост. обрац.* уятсыз, бетсиз, шерменде.

Бессчётно *нареч. разг.* эсепсиз, эсепсиз көп, өтө көп.

Бессчётн/ый, -ая, -ое эсепсиз, сансыз, чексиз; **повторять ~ ое число раз** эсепсиз, көп жолу кайталоо.

Бессюжетн/ый, -ая, -ое сюжетсиз, белгилүү бир сюжетке негизделбеген; ~ **роман** сюжетсиз роман; ~ **фильм** сюжетсиз фильм.

Бестактно *нареч.* адепсиздик менен, оройлук кылып, жүйөсүздүк кылып, жөнсүз болуп; ~ **вести себя** адепсиздик кылуу.

Бестактность *ж* 1. адепсиздик, оройлук, жүйөсүздүк; ~ **поведения** жүрүш-туруштун адепсиздиги; 2. адепсиз кылык-жорук, одоно иш, орой мамиле, адепсиздик, оройлук; **совершить** ~ оройлук кылуу, одоно иш жасоо.

Бестактный, -ая, -ое (бестактен, -на, -но) адепсиз, одоно, орой, обу жок; ~ **ый человек** адепсиз адам; ~ **ый вопрос** одоно суроо; ~ **ая выходка** обу жок жорук.

Бесталантность *ж* талантсыздык, жөндөмсүздүк, шыгы жоктук, идирексиздик, кунарсыздык.

Бесталантн/ый, -ая, -ое (бесталантен, -на, -но) талантсыз, жөндөмсүз, шыгы жок, идирексиз, кунарсыз; ~ **ый художник** талантсыз художник; ~ **ая книжка** кунарсыз китеп.

Бестарифн/ый, -ая, -ое тарифсиз, тариф коюлбаган.

Бестарный, -ая, -ое тарасыз, кап, мешок-торго салынбаган, эндей; ~ **ая перевозка хлеба** эгинди эндей ташуу.

Бестелесн/ый, -ая, -ое (бестелесен, -на, -но) денесиз, денеси жок, тулкусу жок.

Бестенев/ой, -ая, -ое көлөкөсүз, көлөкө түшүрбөй турган; ~ **ая лампа** көлөкө түшүрбөй турган лампа.

Бестия *ж разг.* митаам, шум, шумпай, ашкан куу, кытмыр; **продувная** ~ жеткен шумпай; **тонкая** ~ ашкан куу.

Бестолково *нареч.* түшүнүксүз кылып, чалды-куйду кылып, тымтыракайын чыгарып, баш аламан түшүрүп; ~ **объяснить** чалды-куйду кылып түшүндүрүү.

Бестолковость *ж* 1. түшүнбөстүк, кеңкелестик, келесоолук, маңыроолук; **проявить** ~ маңыроолук кылуу; 2. баш аламандык, чалды-куйдулук, түшүнүксүздүк.

Бестолковщина *ж разг. неодобр.* баш-аягы жоктук, чалды-куйдулук, сандырақтык, баш аламандык.

Бестолков/ый, -ая, -ое (бестолков, -а, -о) 1. идирексиз, келесоо, маңыроо, макоо, кеңкелес; 2. чалды-куйду, баш аламан, баш-аягы жок, байланышы жок, сандырак, келжирек; ~ **ое объяснение** чалды-куйду түшүнүк берүү; ~ **ое письмо** келжирек кат.

Бестолочь *ж разг. неодобр.* 1. *то же, что бестолковщина;* 2. макоо, кеңкелес адам; **что ты за ~ такая!** сен кандай макоо адамсың.

Бестрепетно *нареч. высок.* коркпой, чочубай, калтаарыбай, жүрөксүнбөй, калтырабай, титиребей.

Бестрепетн/ый, -ая, -ое (бестрепетен, -на, -но) 1. *трад.-поэт. высок.* титиребей турган, калтырабаган, дирилдебеген, калчылдабаган, калтылдабаган; 2. *высок.* коркпогон, чочубаган, калтаарыбаган, жүрөксүнбөгөн, ~ **ая смелость** калтаарыбаган жүрөктүүлүк.

Бесформенность *ж* формасыздык, белгилүү бир формага ээ эместик, даана эместик.

Бесформенн/ый, -ая, -ое (бесформен, -на, -но) 1. формасыз, ачык (даана) формасы жок, белгилүү формага ээ болбогон; 2. күнүрт, ачык эмес, даана эмес.

Бесхарактерность *ж* эрки боштук, бошондук, бекем эместик, мүнөзү боштук, уяңдык, өтүмсүздүк; **удивляет его** ~ анын эрки боштугу таң калтырат.

Бесхарактерн/ый, -ая, -ое (бесхарактерен, -на, -но) эрки бош, бошон, бекем эмес, бош мүнөздүү, уяң, өтүмсүз; ~ **человек** бош мүнөздүү (өтүмсүз) киши.

Бесхвостный, -ая, -ое куйруксуз, куйругу жок, мултук куйрук; ~ **ый петух** куйругу жок короз; ~ **ая собака** куйруксуз (куйругу кесилген) ит.

Бесхитростно нареч. митаамдык кылбай, куулук-шумдукту билбей, амалкөйлөнбөй, кууланбай.

Бесхитростный, -ая, -ое (бесхитростен, -на, -но) **1.** митаамдыгы жок, куулук-шумдугу жок, куулук менен иши болбогон, амалкөйлөнбөгөн; ~ **ый человек** куулук-шумдук менен иши жок адам; **2.** жөнөкөй, татаал эмес, татаалдыгы жок, кадыресе; ~ **ое слово** кадыресе сөз; ~ **ый механизм** жөнөкөй механизм.

Бесхлебица ж прост. эгиндин, дандын жетишсиздиги, каатчылык.

Бесхозный, -ая, -ое разг. то же, что бесхозяйный 1; ~ **ое имущество** ээси (ээ болгон адамы) жок мүлк.

Бесхозяйн/ый, -ая, -ое 1. ээси жок, ээ болгон адамы жок, ээсиз, кароосуз; ~ **сад кароосуз бак;** **2.** чарбасы, мүлкү болбогон.

Бесхозяйственно нареч. кароосуз таштап коюп, көңүл кош, көңүл бөлбөй, көңүл койбой, ээси жоктой, үнөмдөбөй, чарбасыздык менен; ~ **расходовать топливо** отунду ээсиздик менен сарп кылуу.

Бесхозяйственность ж чарбасыздык, ээсиздик, кароосуздук, ишке салкын кароочулук, чарбага тиешелүү нерселерди төгүп-чачып жок кылуучулук; **борьба с ~ ю** чарбасыздыкка каршы күрөшүү.

Безхозяйствен/ый, -ая, -ое (бесхозяйствен, -на, -но) **1.** чарбаны жөнгө сала албаган, чарба иштерин алып бара албаган, чарба иштерине салкын (кайдыгер) караган, чарба иштерин жакшыртууга кам көрбөгөн (аракет кылбаган), чарбасыздыкка жол берген; **2.** үнөмсүз, сарамжалдуу эмес, үнөмсүздүккө жол берүүчү, чарбага тиешелүү нерселерди чачып жок кылуучу; ~ **ое отношение к имуществу** дүнүйө- мүлккө сарамжалдуу мамиле жасай албоо, сарамжалы жок мамиле кылуу; ~ **ое ведение дел** ишти сарамжалдуу жүргүзө албоо, ирети жок жүргүзүү.

Бесхребетность ж разг. алабармандык, омбу-домбу жүргөндүк, туруксуздук, оомалуулук, принципсиздик.

Бесхребетн/ый, -ая, -ое (бесхребетен, -на, -но) **1.** омурткасыз, омуртка сөөгү жок; **2. перен. разг.** алабарман, омбу-домбу, оома, оомалуу, оомачыл, принципсиз; ~ **человек** омбу-домбу адам.

Бесцветно нареч. мааниси, маңызы жок болуп, супсак болуп, кызыксыз болуп, кызыгы болбой.

Бесцветность ж 1. түссүздүк, ыраңы өчүнкүлүк, ыраңы ачык эместик; **2. перен.** супсактык, мааниси жоктук, маңызы жоктук.

Бесцветн/ый, -ая, -ое (бесцветен, -на, -но) **1.** түссүз, ыраңсыз, ыраңы өчкөн; бозоргон, кубарган, кан-сөлү жок; ~ **ый газ** түссүз газ; **2. перен.** супсак, мааниси жок, кунарсыз; ~ **ые стихи** мааниси жок ырлар; ~ **ые дни** кунарсыз күндөр.

Бесцельно нареч. максатсыз, максаты жок эле, тим эле, бекерге, анчейин; ~ **бродить** жөн эле (максатсы) басып жүрүү.

Бесцельность ж максатсыздык, максаты жоктук; ~ **существования** жашоонун максатсыздыгы.

Бесцельн/ый, -ая, -ое (бесцелен, -льна, -льно) максатсыз, максаты жок, пайдасыз, бекер; ~ **ый спор** максатсыз талаш; ~ **ый разговоры** пайдасыз сөздөр; ~ **ые поиски** максатсыз издөө (изденүү).

Бесценн/ый, -ая, -ое (бесценен, -на, -но) **1.** өтө баалуу, абдан кымбат, кымбат баалуу, асыл; ~ **ые дары** өтө (кымбат) баалуу тартуу; ~ **ое сокровище** өтө кымбат казына (байлык); **2. перен.** кадырлуу, ардактуу, урматтуу, кымбаттуу; ~ **ый друг** кадырлуу дос; **3. книжн.** эч баасы жок, баа болбогон, анчалык баалуу эмес, эч нерсеге жарабай турган.

Бесценок: за бесценок разг. эң арзан, текейден арзан, бекер, бепбекер; **купить (продать, отдать) за бесценок** эң арзан сатып алуу (сатуу, берүү).

Бесцеремонно нареч. уялбай, уят-сыйыт деп отурбай, тартынбай, ыйбаа кылбай, ийменбей, тастандап; ~ **потребовать что-л.** бир нерсени уялбай талап кылуу; ~ **вести себя** ийменбей (тастандап) жүрүү.

Бесцеремонность ж уят-сыйытсыздык, уяты жоктук, тартынбастык, обу жоктук.

Бесцеремонн/ый, -ая, -ое (бесцеремонен, -на, -но) уят-сыйытсыз, уяты жок, тартынбаган, ыйбаа кылбаган, ийменбеген, тастандаган, тайманбаган; ~ **ый человек** уяты жок адам; ~ **ый взгляд** тайманбаган көз караш.

Бесчеловечно нареч. адамгерчиликтен чыгып, өтө катаалдык менен, ырайым кылбай, аёосуз; ~ **эксплуатировать** аёосуз эксплуатациялоо.

Бесчеловечность ж адамгерчилиги жоктук, кишичилиги жоктук, өтө катаалдык, аёосуздук.

Бесчеловечн/ый, -ая, -ое (бесчеловечен, -на, -но) адамгерчиликсиз, кишичилиги жок, өтө катаал, аёону билбеген; мээримсиз; ~ **ая**

эксплуатация катаал эзүү; ~ **о**е обращение мээримсиз мамиле.

Бесчестить *несов. кого-что* абийирин кетирүү, наамын (атын) булгоо, шерменде кылуу, жаманатты кылуу.

Бесчестно *нареч.* абийирден кетип, абийирсиздик менен, шермендечилик кылып; **поступать** ~ шермендечиликке баруу.

Бесчестность *ж* абийирсиздик, бети жоктук, шермендечилик; ~ **поведения** жүрүм-турумдун абийирсиздиги.

Бесчестн/ый, -ая, -ое (бесчестен, -на, -но) абийирсиз, бети жок; шерменде; ~ **поступок** абийирсиздик менен кылган иш.

Бесчестье *ср* 1. абийири төгүлгөндүк, абийири кеткендик, шерменде болгондук, маскаралык, шерменделик; **нанести кому-л.** ~ бирөөнүн шермендесин чыгаруу, абийирин төгүү; 2. абийирсиздик, бети жоктук.

Бесчйнн/ый, -ая, -ое *уст.* бейбаш, ээнбаш, оюна келгенин кылган, тартипсиз; ~ **о**е поведение жүрүш-турушу ээнбаш.

Бесчйнство *ср* бейбаштык, ээнбаштык, тартипсиздик.

Бесчйнствовать *несов.* бейбаштык кылуу, бейбаштануу, ээнбаштык кылуу, тартипсиздик кылуу, оюна келгенин кылуу.

Бесчйсленный, -ая, -ое (бесчйслен, -на, -но) эсепсиз, эсепсиз көп, сансыз көп, сан жетпеген; ~ **о**е множество эсепсиз көп; ~ **ы**е толпы народа сан жетпеген эл, эсепсиз көп эл; ~ **о**е количество эсепсиз көп сан.

Бесчйственнoсть *ж* 1. сезбөөчүлүк, сезүү жөндөмдүүлүгүн жоготкондук, эти өлгөндүк; 2. кош көңүлдүк, көңүл коштук, камырабастык, кайдыгерлик; 3. катаалдык, ырайымсыздык, мээримсиздик, катуулук.

Бесчйственный, -ая, -ое (бесчйствен, -на, -но) 1. сезбес, сезбеген, сезимсиз, сезимин жоготкон, эс-учунан танган, эстен танган; ~ **о**е состояние эс-учтан кеткен абал; 2. кош көңүл, көңүл кош, камырабаган, кебелбеген, чым этпеген, этинен эт кесип алса унчукпаган; 3. катаал, катуу, мээрими жок, ырайымсыз; ~ **ый человек** катаал киши.

Бесчйствие *ср* 1. эс-учтан тангандык, сезимин жоготуучулук, эси ооп калуучулук; в ~ и эстен танып калганда, эси ооп жатканда; до ~ я (дoвeстй, дoйтй) эстен танганга чейин (жеткирүү, баруу, жетүү); 2. кош көңүлдүк, көңүл коштук, кайдыгерлик, кенебестик, камырабастык, салкын көз менен кароочулук, суук мамиле кылуучулук.

Бесшабашно *нареч.* ойлонбостон, артын-алдын карабай, тобокелге салып.

Бесшабашность *ж* *разг.* 1. (бeспeчнoсть) ойлонбостук, тобокелге салгандык; 2. (oтчaйннoсть) алаңгазардык, бейкамдык, кам-кайгысыздык.

Бесшабашн/ый, -ая, -ое *разг.* 1. камырабаган, кебелбеген, бейкам; ~ **ый парень** камырабаган жигит; ~ **ая удасть** бейкам жигердүүлүк; 2. алаңгазар, бейкам, кам-кайгысыз; ~ **ая весёлость** кам-кайгысыз куунактык.

Бесшóвн/ый, -ая, -ое жиги жок, жиксиз, улаштырылбаган, бир бүтүн; ~ **ые трубы** бир бүтүн (жик түшпөгөн) түтүктөр.

Бесшумно *нареч.* дабыш чыгарбай, үн чыгарбай, шыбырт билгизбей; ~ **двигаться** дабыш чыгарбай кыймылдоо (басуу).

Бесшумн/ый, -ая, -ое (бесшумен, -на, -но) дабыш чыгарбаган, үн чыгарбаган, үнү чыкпаган, кангыр-күнгүрү жок, уу-чуусу жок; ызы-чуу болбогон; ~ **ая походка** дабыш чыгарбаган жүрүш (басык); ~ **ый полёт** самолёта самолёттун үн чыгарбай учуусу; ~ **ая рабóта** ызы-чуусу (кангыр-күнгүрү) жок иш.

Бéта *ж* бета (грек алфавитинин экинчи тамгасы).

Бéта-лучй *мн. физ.* бета-шоолалар, бета-нурлар (бета-бөлүнүү учурунда радиоактивдүү заттардан бөлүнүп чыккан бета-бөлүкчөлөр агымы).

Бéта-распад *м физ.* бета-бөлүнүү (атом ядролорунун радиоактивдүү абалда болушу, бул учурда ядролордон электрондор жана антинейтринолор, же болбосо позитрондор жана нейтринолор бөлүнүп чыгат).

Бетатрón *м физ.* бетатрон (электрондордун энергиясын жүз миллион электрон-вольтко чейин ылдамдатуучу установка).

Бéта-частицы *мн. физ.* бета-бөлүкчөлөр (бета-бөлүнүү учурунда бөлүнүп чыккан электрондор жана позитрондор).

Бетóн *м* бетон; **заливáть** ~ **ом** бетон куюу, бетон менен толтуруу; **оснóва из ~ а** алды түбү (фундаменти) бетон.

Бетонирование *ср по знач. гл. бетонировать;* ~ **фундаментa** фундаментти бетондоо (бетон менен уютуу).

Бетонировать *несов. что* бетондоо, бетон менен уютуу; ~ **шоссé** шоссени бетондоо.

Бетонировка *ж то же, что бетонирование.*

Бетóнн/ый, -ая, -ое бетон...; ~ **ая масса** бетон массасы; ~ **ый завод** бетон заводу; ~ **ые плиты** бетон плиталар; ~ **о**е сооружение бетондон тургузулган курулуш.

Бетóно... бетоновóз, бетононасóс, бетоноукладчик сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Бетономешáлка *ж* бетон аралаштыргыч (бетон аралашмасын даярдоочу машина).

Бетóнщик *м* бетончу.

Бeфстрóганов *м нескл. кул.* бeфстрoгaн (соус кошулуп, майда тууралган эттүү тамак).

Бечевá *ж* эшилген жип, көтөрмө, аркан, аргамжы.

Бечёвка *ж* ичке жип, ичке кендир жип, ичке аргамжы.

Бечев/ой, -ая, -ое 1. аркан ... ~ **ая тјага** аркан байлап тартуу (кемени, баржаны ж.б.); 2. *в знач. суц.* бечевая *ж уст.* дарыя бойлой же көл жакалай кеткен ичке тилке; **идти** ~ **ой** дарыяны жээктеп жүрүү.

Бешамель *ж кул.* бешамель (жумуртка, сүт ун аралаштырып жасалган коюу соус).

Бешено нареч. абдан, жининдей; ~ **не навидеть** жининдей жек көрүү.

Бешенство *ср* 1. (*болезнь*) кутурма, кутуруу, кутурма оору; **прививка против** ~ **а** кутурмага каршы эмдөө; 2. *перен.* (*гнев, ярость*) кыжыр, ачуу, каар; **довести кого-л. до** ~ **а** бирөөнүн кыжырын аябай келтирүү, кыжырына тийүү; **прийти в** ~ кутургандай жаалдануу, аябай ачуулануу.

Бешенствовать *несов.* жаалдануу, кыжырдануу.

Бешеный, -ая, -ое 1. кутурган, кутурма менен ооруган; ~ **ая собака** кутурган ит; 2. албуут, жаалданган, албууттанган, жинденген; ~ **ый характер** албуут мүнөз; 3. буркан-шаркан түшкөн, алдас урган, чамынган, күрпүлдөгөн, бууракандаган, долуланган; ~ **ый поток** бууракандаган агын суу; 4. элирген, жулкунган; ~ **ая тройка** элирген үч ат чегилген (чана) араба; 5. катуу, өтө ашык, өтө чон; ~ **ая злоба** катуу жаал; ~ **ые цены** өтө кымбат баа; **с** ~ **ой силой** зор күч менен; ~ **ая скорост** катуу ылдамдык; **оказать** ~ **ое сопротивление** катуу (кутургандай) каршылык көрсөтүү; **бешеные деньги** 1) аябай көп акча; 2) оңой табылган, ошондуктан тартынбастан чыгымдай берүүгө боло турган көп акча.

Бешмет *и* бешмант.

Бзык *м прост.* кызык адат, таң каларлык жорук; **человек с** ~ **ом** кызык адам, таң каларлык адам.

Би... **биплан, биполярный** сыяктуу татаал терминдердин биринчи курамдык бөлүгү.

Биатлон *м* биатлон (лыжа тебүү жана мылтык атуу менен өткөрүлүүчү кышкы спорттук мелдештин бир түрү).

Биатлонист *м* биатлонист, биатлончу.

Библейск/ий, -ая, -ое бибליяда келтирилген, библиа...; ~ **ий текст** библиа тексти; ~ **ая легенда** библиада келтирилген легенда.

Библиограф *м* библиограф.

Библиографическ/ий, -ая, -ое библиографиялык, библиография..., ~ **указатель** библиографиялык көрсөткүч; ~ **отдел журнала** журналдын библиография бөлүмү; **библиографическая редкость** табылбаган китеп, сейрек учуроочу китеп (журнал ж.б.).

Библиография *ж* библиография (1. китеп жана башка басылып чыккан материалдар-

ды тийиштүү тармактар боюнча системалуу мүнөздө тизмелеп жана баяндап жазып чыгуу; 2. ушундай тизмелерди, баяндоолорду берүүнүн ыгы жана методу жөнүндөгү илим тармагы; 3. айрым бир маселелер, тармактар боюнча чыккан китептер, макалалар тизмеси).

Библиоман *с* библиоман (китеп жыйноого абдан ышкылуу, кумардуу адам).

Библиомания *ж* библиомания (китеп жыйноо жагына ашкере кумардык, ышкы-боздук).

Библиотека *ж* китепкана, библиотека (1. китеп, журнал ж.б. бир жерге топтоп, сактап, аларды пропаганда кылуучу, окуучуларга пайдаланууга берип туруучу мекеме; **городская** ~ шаардык китепкана; 2. белгилүү өлчөмдө топтолгон китептер; ~ **учёного** илимпоздун китепканасы; 3. бир типтеги жана окуучулардын белгилүү тобуна (категориясына) арналган китептер сериясынын аталышы; ~ **шкóльника** мектеп окуучуларынын китепканасы).

Библиотекарь *м* китепканачы.

Библиотековедение *ср.* китепкана таануу (китепканалык иштерди уюштуруу жана жүргүзүү формалары жана методдору жөнүндөгү илимдин тармагы).

Библиотечка *ж* 1. *уменьш.* **к** библиотека 2; 2. *то же, что* библиотека 3.

Библиотечный, -ая, -ое китепкана..., библиотека..., ~ **работник** китепкана кызматкери.

Библиофил *м* библиофил, китепкөй (китепти жакшы көрүүчү, китеп тууралуу көптү билген, китеп билерманы, табылбаган, баалуу, сейрек учуроочу китептерди жыйноочу адам).

Библия *ж* библия (еврей жана христиан дининин мифтери, диндик көз караштарынын негизги жоболору топтолгон китеп).

Бивак *м* бивак (кошуундун, колдун, аскерлердин же жүрүшкө, экспедицияга, саясатка ж.б. чыккандардын ээн талаада өргүп же тыныгып токтогон жери; **расположиться** ~ **ом** өргүү кылып жайгашуу).

Бивачн/ый, -ая, -ое бивак...; ~ **ый огонь** бивак оту, өргүү учурунда жагылган от; ~ **ые палатки** бивак палаткалары, өргүп жаткандардын палаткалары; **бивачная жизнь** *уст.* көчмөндөргө жашоо, бир жерге турук албай, көчүп-конуп тиричилик өткөрүү.

Бивни *мн (ед. бивень* *м)* азуу тиш (кээ бир сүт эмүүчү жаныбарлардын, мисалы, пилдин же камандын абдан өскүлөң азуу тиштери); ~ **слонá** пилдин азуу тиши.

Бивуак *м уст.* *то же, что* бивак; **♦ жить (как) на бивуаках** көчүп кете тургансып жашоо, убактылуу жайларда жашоо.

Бивуáчн/ый, -ая, -ое *уст. то же, что бивáчный.*

Бигудí *ср мн. нескл.* бигуди (чачты тармалдатуу үчүн ороп коюучу түтүкчө); **накрутíть вóлосы на** ~ бигудиге чачты ороо.

Бидóн *м* бидон; ~ для мoлoкá сүт куюучу бидон; ~ с керoсíном керосин куюлган бидон.

Биéние *ср 1. по знач. гл. бítься 3; ~ сёрдца* жүрөктүн кагышы; ~ пúльса тамырдын согушу; **2. обычно мн. биéния физ.** термелиши.

Бизáнь *ж мор.* бизань (парустуу кемелерде кеменин арткы мачтасындагы жантайта тагылган парус); **♠ бизáнь-мáчта мор.** парустуу кеменин арткы мачтасы.

Бíзнес *м разг.* бизнес (өз алдынча жүргүзгөн иш-аракет; дайыма киреше алып келүүчү иш).

Бизнeсмéн *м* бизнесмен (бизнес жүргүзгөн адам).

Бизóн *м* бизон (Түндүк Америкадагы узун, уяң жүндүү жапайы бука сыяктуу жаныбар).

Биквaдрáтн/ый: биквaдрáтное урaвнéние *мат.* биквaдрaттык теңдеме.

Бикфóрдов: бикфóрдов шнур *уст. то же, что огнeпрoвóдный шнур.*

Билét *м 1.* билет; **проезднóй** ~ транспортто жүрүү билети; **железнодорожнóй** ~ поезддин билети; ~ на **концёрт** концерттин билети; **лотерéйнóй** ~ лотерея билети; **2.** билет; **воéнный** ~ аскер билети; **студéнчeский** ~ студенттик билет; **3.** билет, кагаз; **кредíтнóй** ~ кредит билети; **бáнкoвский** ~ банк билети, кагазы; **4.** билет; **экзaмeнaциoннóй** ~ экзамен билети; **приглacитeльный** билет чакыруу билети (кагазы).

Билетёр *м* билетёр, билет текшерүүчү.

Билетёрша *разг. женск. к билетёр.*

Билéтнóй, -ая, -ое билет...; ~ **ая кáсса** билет кассасы.

Билингвизм *м то же. что двуязычье.*

Биллиóн *м* биллион (орус, француз, америкалык эсеп системасында миң миллионго (миллиардга) немец, англис эсебинде миллион миллионго (миң миллиардга) туура келген сан).

Биллиoнн/ый, -ая, -ое биллиондук, биллион...

Биллóн *м спец.* биллон (1. өтө төмөн баадагы майда тыйын; 2. ушундай тыйындарды жасоо үчүн колдонулган күмүш же башка металлдар).

Биллoнн/ый, -ая, -ое биллондон жасалган, биллон...; ~ **ая монéта** биллондон жасалган тыйын, биллон тыйын.

Билль *м* билль (Америкада, Англияда закон чыгаруучу органдардын кароосуна берилүүчү закон долбоору).

Бíло *ср 1.* кандайдыр бир белги, сигнал берүүдө колдонулуучу металл такта; **2.** ургуч,

бишкек (ар кандай машиналардын, аппараттардын уруп туруучу бөлүгү); ~ **ткáцкoгo стaнкá** токуу станогунун ургучу; ~ **маслoбóйки** май күптүн бишкеги.

Бильярд *м* бильярд (1. атайын жасалган столдо шарларды тоголотуп ойной турган оюн; **игрáть в** ~ бильярд ойноо; 2. төрт бурчунда эки капталында чөнтөкчөлөрү бар стол; **приобрeстíть** ~ бильярд сатып алуу).

Бильярдн/ый, -ая, -ое 1. бильярддык, бильярд...; ~ **шар** бильярд шары; **2. в знач. сущ. бильярдная** ж бильярд ойноло турган бөлмө, бильярдкана.

Биметаллизм *м* биметаллизм (акча ордуна жүрүүчү эки металл – адатта алтын жана күмүш колдонулган акча системасы).

Биметаллический, -ая, -ое 1. биметаллдык, биметалл...; кош металл...; ~ **ая пластíнка** биметалл пластинкасы; ~ **ий прoвoд** кош металлдуу зым; **2.** биметалл...; ~ **ая систéма** биметалл системасы.

Биметáллы мн. (ед. биметáлл м) биметалл, кош металл (эки башка металлдан кабатталып же алардын эритиндилеринен жасалган материалдар).

Бимсы *мн. (ед. бимс м) мор.* бимсилер (кеменин эки капталын туташтыра кармап турган туурасынан коюлган устундар).

Бинокль *м* дүрбү, турнабай; **полевóй** ~ сыртта колдонулуучу дүрбү; **театрáльнóй** ~ театрда колдонулуучу дүрбү, театр дүрбүсү.

Бинокля́рн/ый: **бинокля́рное зрéние** бинокляр көрүү, эки көз менен кадимкидей эле көрүү; **бинокля́рный микроскоп** биноклярдуу микроскоп, эки окуляры бар микроскоп.

Бином *м мат.* бином (кош мүчө); ~ **Ньюто́на** Ньютон биному.

Бинт *м* бинт; **наложíть на рáну** ~ жараны бинт менен байлоо (тануу).

Бинтовáть *несов. кого-что* бинттөө, бинт менен байлоо, бинт тануу; ~ **рáну** жараны бинт менен тануу.

Био... **биогенетический, биогеохимия, биополимеры, бионэргетика, биоиндикатор, биостанция** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Биогеография *ж* биогеография (жаныбарлардын, өсүмдүктөрдүн жана микроорганизмдердин жер жүзүнүн кайсы бөлүгүндө боло тургандыгын, таралуу чөйрөсүн изилдей турган илим).

Биограф *м* биограф, таржымалчы (бирөөнүн өмүр баянын жазуучу, бирөөнүн өмүр баяны жөнүндөгү маалыматтарды түзүүчү); ~ **А.С.Пушкина** А.С. Пушкиндин биографы.

Биографическ/ий, -ая, -ое биографиялык, өмүр баяндык, өмүр баянга негизделген; ~ **ий очерк** биографиялык очерк; ~ **ие свéдения**

өмүр баяны жөнүндөгү маалыматтар.

Биография ж 1. биография өмүр баян, таржымал; ~ **писателя** жазуучунун өмүр баяны; 2. өмүр, өмүр жолу; **сложная** ~ өмүр жолу татаал.

Биолог ж биолог, биология боюнча адис.

Биологический/ий, -ая, -ое биологиялык, биология...; ~ **ая станция** биология станциясы.

Биология ж биология (жандуу жаратылыштын өрчүш мыйзамдарын, өнүгүш өзгөчөлүктөрүн изилдөөчү илимдердин жыйындысы).

Бионика ж бионика (организмдин түзүлүш структурасын жана жашоо тиричилигин үйрөнүүнүн негизинде инженердик маселелерди чечүүгө багытталган биология менен техниканын аралыгындагы илим).

Бионический/ий, -ая, -ое бионикага негизделген, бионикалык, бионика...; ~ **ие проблемы** бионика проблемалары; ~ **ие исследования** бионикалык изилдөөлөр.

Биопсия ж *мед.* биопсия (адамдын оорусун аныктоо максатында микроскоптук изилдөөлөрдү жүргүзүүгө ылайыктап, оорулуу адамдын этинен (тканынан) кичине кесип алуу).

Биосфера м биосфера (жер шарынын жандуу организм тиричилик кыла ала турган же тиричилик кылып турган бөлүгү).

Биотокси *мн.* (*ед.* **биоток** м) биотоктор (мээде пайда боло турган электромагнит толкундары).

Биофизика ж биофизика, биологиялык физика (тирүү организмдерде болуп жаткан физикалык жана физико-химиялык процесстерди үйрөнүүчү илим).

Биофизический/ий, -ая, -ое биофизикалык, биофизика...

Биохимический/ий, -ая, -ое биохимиялык, биохимия...

Биохимия ж биохимия, биологиялык химия (тирүү организмдердеги химиялык процесстерди үйрөтүүчү илим).

Биплан м биплан (кош кабат канаттуу самолёт).

Биржа ж биржа (1. ири финансы жана соода келишимин түзө турган мекеме; **товарная** ~ товар биржасы; **биржа недвижимости** ~ кыймылсыз мүлк биржасы; $\diamond$ **биржа труда** эмгек биржасы (жумушчу күчүн жалдап алууда ишкана ээси менен жумушчунун ортосунда далдал боло турган мекеме); **лесная биржа** жыгач биржасы (суу менен агызылуучу жыгачтар сактала турган склад).

Биржевик м биржачы (биржа операциясын жүргүзүүчү киши, биржа операцияларын уюштуруучу адам).

Биржевой/ой, -ая, -ое биржалык, биржа...; ~ **маклер** биржа дал-далы.

Бирка ж 1. *книжн.* бирка (кесип, муунап белги коюу менен бир нерсенин эсебин ала турган таякча же кичинекей тактай). 2. бирка, тактайча (товарга, багажга ж.б. байлап коё турган салмагы, бара турган жери ж.б. жазылган тактайча).

Бирманский/ий, -ая, -ое Бирма...; бирма...; бирмалыктар...; ~ **язык** бирма тили.

Бирманцы *мн.* (*ед.* **бирманец** м, **бирманка** ж) бирмалыктар (Бирманын негизги калкы, бирма улуту).

Бирочный/ый, -ая, -ое биркалык, бирка...

Бирюза ж бирюза (көгүлтүр же көк жашыл түстөгү асыл таш).

Бирюзовый/ый, -ая, -ое 1. бирюзадан жасалган, бирюза көздүү, бирюзалуу, бирюза...; ~ **ый камень** бирюза ташы; ~ **ый перстень** бирюза көздүү шакек; 2. бирюза түстүү, көк жашыл түстүү; ~ **ое небо** көгүлтүр асман.

Бирюк м 1. *нар.-разг.* бөрү (үйүр-тобунап бөлүнүп жалгыз жүргөн бөрү); 2. *перен.* кишиге жолобогон, кишиден бөлүнүп жеке жүргөндү жакшы көргөн адам; **бирюком смотреть** үнүрөйгөн, түнөргөн кебете болуу.

Бирюльки *мн.* (*ед.* **бирюлька** ж) бирюлкалар (илмек менен башкаларын козгобой, кыймылдатпай, улам бирин илип алып ойнолгон оюн үчүн ар кандай түспөлдөгү жыгачтан жасалган нерселер; $\diamond$ **играть в бирюльки** арзыбаган иш менен убара болуу, бекердин ишин кылуу).

Бирюч м *ист.* жарчы, кабарчы (18-кылымдын башына чейин Москва мамлекетинде болгон жарчы, кабарчы).

Бис *межд.* бис! дагы» дагы!; **исполнить на** ~ элдин суроосу боюнча кайра дагы аткаруу.

Бисер м майда мончок, суу мончок, назик шуру; **вышивать** ~ **ом** майда мончок кадап саймалоо; $\diamond$ **метать бисер перед свиньями** сөзгө түшүнбөгөн адамга, кеп жебеске айткан кайран сөз, дөдөйгө айткан кайран кеп.

Бисерина ж *разг.* майда мончоктун бир томологу.

Бисеринка ж *уменьш.* к **бисерина**.

Бисерный/ый, -ая, -ое 1. майда мончоктуу, майда мончоктон жасалган, майда мончок кадалган; ~ **кошелёк** майда мончок тизилип жасалган капчык; 2. *перен.* өтө майда; ~ **пóчерк** өтө майда жазуу.

Бисировать *сов., несов.* что и без *доп.* көрүүчүлөрдүн суроосу боюнча ойноо (аткаруу), бир эле номерди кайта ойноо (аткаруу).

Бисквит м бисквит (жумшак, таттуу нандын бир түрү).

Бисквитный/ый, -ая, -ое бисквиттүү, бисквит...; ~ **торт** бисквит торту.

Биссектриса ж *мат.* биссектриса (бурчту тең экиге бөлгөн түз сызык).

Бита ж *разг.* абалак, сака, таякча.

Битва *ж* уруш, салгылаш, салгылашуу, согуш, айкаш; **поле** ~ **ы** согуш майданы; ~ **а на Волге** Волга боюндагы салгылашуу; ~ **а за Москвú** Москва үчүн салгылашуу.

Биткí *мн.* (*ед.* **биток** *м*) битки (эттен жасалган тоголок котлет).

Биткóм: **биткóм набíть** (**набíться**) жык толтуруу (толуу), жык-жыйма толтуруу (толуу), абдан толтуруу (толуу); **биткóм набíтый** жык-жыйма толгон.

Битóчки *мн.* (*ед.* **битóчек** *м*) *уменьш.* *к* битки; **то же, что биткí.**

Битóмный, **-ая**, **-ое** битумдуу, битум...

Битóмы *мн.* (*ед.* **битóм** *м*) битум (углеводороддон турган илээшчээк, жабышкак заттар).

Бит/ый, **-ая**, **-ое** 1. *прич.* **от битъ** 3, 4, 5, 8; 2. *прил.* сынган, сынак, жарака түшкөн, кетик, кетилген; ~ **ая посúда** сынган идиш; ~ **ое стеклó** сынган (сынык) айнек; 3. *прил.* өлтүрүлгөн; ~ **птица** өлтүрүлгөн куш; битый час бир саат бою, узак убакыт.

Бить 1. *чем во что, по чему* уруу, койгулоо, согуу, кагуу, чабуу, чапкылоо, коюп жиберүү, чаап жиберүү, тартып жиберүү, бир салуу; ~ **молоткóм** балка менен кагуу, балка уруу, согуу; ~ **по рукé** колго чабуу; ~ **кулакóм в дверь** эшикти муштум менен койгулоо (ургулоо); **косóй дóждь бьёт по стéклам** чаба жааган жамгыр айнекти ургулайт; **холóдный вéтер бил в лицó** муздак шамал бетке урууда; 2. *во что* уруу, чабуу, чыгуу, тийүү, түшүү, өрдөө; **свет бьёт в глазá** жарык көзгө тиет; **лучí солнца били в окнó** күндүн нуру (жарыгы) терезеге түштү; **запах переки́шего тéста бил в нос** өтө ачып кеткен камырдын жыты мурунду өрдөдү; 3. *кого* сабоо, уруу, таяктоо, токмоктоо, тепкилөө; ~ **ребёнка** баланы сабоо; 4. *кого-что* жеңүү, талкалоо, таш-талканын чыгаруу; ~ **врага́** душманды талкалоо (жеңүү); 5. *кого* саюу, сайып өлтүрүү, атуу, атып өлтүрүү, союу; ~ **волкóв** карышкырларды атып өлтүрүү (атуу); ~ **птицу** куш атуу; ~ **скот** мал союу; ~ **рыбу остро́гой** балыкты дегээ менен саюу; 6. *по кому-чему* атуу, тийүү; ~ **из орудíй по окóпам** замбиректер менен окопторду атуу; бьют зенитки зениткалар атып жатат; ~ **на небольшие расстояния** анча алыс эмес (жакын) жерге атуу (атып тийгизүү); 7. *перен.* **по кому-чему** сокку уруу; ашкерелөө, бетин ачуу; ~ **по чым-л. интересам** бирөөнүн кызыкчылыгына сокку уруу; ~ **по недостаткам** кемчиликтерди ашкерелөө; ~ **по бюрократизму** бюрократизмге сокку уруу; 8. *сындыруу, талкалоо, быт-чытын чыгаруу, быркыратуу, бычыратуу;* ~ **стéкла** айнекти талкалоо (быркыратуу); ~ **посúду** идишти сындыруу; ~ **камень** ташты талкалоо; 9. *агып чыгуу, атылып чыгуу;* **из-под камня бьёт**

родник таштын алдынан булак агып чыгып жатат; **фонтан бьёт струей** фонтан түтүктөп атылып жатат; **кровь бьёт из раны** жарадан кан дирилдеп агып чыгып жатат; 10. *что* кыңгыратуу, кангыратуу, дан-дан уруу, зың-зың үн чыгаруу (уруу), сигнал (белги) берүү; **часы бьют полночь** саат түн ортосу болгонун билгизип даңдан урду; ~ **трево́гу** тревога сигналын берүү; 11. *кого* калтырак басуу, калтыратуу, титиретүү; **меня́ била нервная дрóжь** кыжырым келип, мени калтырак басты; **его́ бьёт лихора́дка** анын безгеги кармап калтыратып жатат; 12. *что* бышуу, сабоо, чегүү; ~ **масло** май бышуу, май чыгаруу; ~ **шерсть** жүн сабоо; ~ **монету** *уст.* тыйын чегүү; **бьёт карту, бьёт ставку** утуу, басып чыгуу; **бить наверняка** жаздым кетирбей иш бүтүрүү, жаздым кетирбөө; **бить в глаза́** көзгө көрүнүү, көзгө түшүү (чалдыгуу), оркоюп (бадырайып) көрүнүү; **бить в (одну) точку** бир нерсенин артынан сая түшүү, куба түшүү; **бить в цель** бутага дал тийүү, так төбөсүнөн түшүү, көздөгөнүнө жетүү; **бить мимо цели** жаза басуу, максаты ордунан чыкпоо; **бить на что** бир нерсеге умтулуу, бир нерсеге жетишүү үчүн аракет кылуу; **бить по карману** *кого* чөнтөккө зыян келтиүү, зыянга түшүрүү, бекер чыгым кылуу;

Битьё *ср* *по знач. гл.* **бить** 3, 8; ~ **посúды** идиш сындыруу.

Биться *несов.* 1. *с кем-чем* урушуу, согушуу, кармашуу, жакалашуу, чабышуу; ~ **с врага́ми** душмандар менен согушуу; ~ **на поединке** жекеме-жекеге чыгып кармашуу; 2. *обо что, урунуу, согулуу, урулуу, койгулоо;* **волны бились о бере́г** толкун жээкке келип урунду; ~ **головой́ об стéну** башын дубалга койгулоо; 3. (*о сердце, пульсе*) согуу, кагуу; **сёрдце бьётся** жүрөгү согуп жатат; 4. *титирөө, калтыроо, тыбырчылоо, чабалактоо, тыбыроо, ооналактоо;* **птица билась в клетке** капастагы чымчык тыбырчылады; ~ **в припа́дке** талмасы кармап тыбыроо; 5. *над чем, с кем-чем и без доп.* тырышуу, катуу аракет кылуу, жан алакетке түшүү; ~ **над решéнием зада́чи** маселени чыгарууга тырышуу (көп аракет кылуу); **как ни бейся, а зага́дки не разгадаешь** канчалык аракет кылганың менен, табышмактын жандырмагын таба албайсың; 6. *сына турган касиетке ээ болуу, сынуу, талкалануу;* **стекло́ бьётся** айнек сынат; 7. *страд.* *к* **бить** 4, 6; **биться об заклад** бир нерсе сайып мелдешүү; **бьётся как рыба об лёд** бекер убара болуу, курулай аракет кылуу, аракети сая кетүү; **хоть головой́ об стéну бейся** башыңды ташка койгуласаң да эч натыйжа чыкпайт.

Битю́г *м* битюг, күч унаа, жүк ташуучу жылкы (жылкыга гана тиешелүү).

Бифуркация *ж книжн.* бифуркация, экиге айрылуу, экиге бөлүнүү, эки тармакка тароо (дарыя, жол, кан тамыры ж.б. жөнүндө).

Бифштéкс *ж* бифштекс (куурулган уй эти).

Бицепс *м анат.* бицепс, булчуң (чыканакты кыймылга келтирип туруучу карыдагы булчуң эт).

Бич *м* 1. камчы, шапалак; **хлóпать** ~ **ом** шапалакты тарсылдатуу; 2. *перен. кого-чего* камчы, уу тил, куйкум тил; ~ **сатиры** сатиранын куйкум тили; 3. *перен. кого-чего* балаа, балакет, тозок, апат; **гармсель** — ~ **растéний** өсүмдүктөрдүн апаты — керимсел; **саранча** — ~ **сéльского хозяйства** чегиртке — айыл чарбасынын оор кырсыгы.

Бичевáть *несов.* 1. *кого* сабоо, камчыга алуу, чабуу, келтектөө; 2. *перен. кого-что* абдан ашкерелөө, бетин ачуу, айыбын ачуу; ~ **недостáтки** кемчиликтердин бетин ачуу.

Бишь *частица то же, что то есть.* ... эле, айткандай, айтмакчы, алиги; **как** ~ **его зовут?** анын аты ким эле?; **как** ~ **это место назывáлось?** айтмакчы, бу жер кандай аталчу эле?; **то бишь же**, башкача айтканда.

Благ/о I *ср* 1. жыргалчылык; **на** ~ **о Рóдины** Ата мекендин жыргалчылыгы үчүн; 2. *мн.* **блага** *чего или какие* жыргалчылык, жыргал, байлык, кененчилик; **пóльзоваться** ~ **ами жízни** турмуштун жыргалчылыгынан пайдалануу; **произвóдство материáльных** ~ материалдык байлыктарды өндүрүп чыгаруу; **земные** ~ **а дүйнөнүн** жыргалы; 3. *в знач. сказ.* жакшы болду, сонун болду, жыргал; ~ **о ему, что он не попал в этот бурáн** бул бороонго туш келбегени, ага сонун болду да; ~ **о, что установи́лась хоро́шая пого́да** аба ырайынын жакшы болгону кандай жыргал; **всех благ!** кайыр кош! жакшы тур! ишиң оңолсун!; **ни за какие блага** башыман ылдый алтын куйсаң да! эч качан!

Благо II *союз. разг.* ырас, жакшы жери, ырас болду, жакшы болду, ... -дан кийин; **мы расположи́лись на óтдых,** ~ **с нами была́ палáтка** биз эс алуу үчүн жайланыштык, жакшы жери өзүбүздүн палаткабыз бар эле; **берí,** ~ **даю́т** бергенден кийин ал да! берип жаткан соң ала бер!

Благо... **благорасполо́женный, благомы́слящий, благожелáтельный, благозвучный** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы курамдык бөлүгү.

Благовéрная *ж разг. шутл.* аял, зайып, жубай, түгөй.

Благовéрный *м разг. шутл.* күйөө, эр, жубай, түгөй.

Благовест *м уст.* конгуроонун урулушу, жаңырыгы (сыйынуу алдында чиркөөдө конгуроонун кагылышы).

Благовестить *несов. книжн.* 1. конгуроо уруу

(чиркөөдө сыйынуу башталганын билгизип конгуроо уруу); 2. *перен. разг.* сөз таркатуу, сөз жаюу, ушак-айын кылуу, ушак таратуу.

Благовидн/ый, -ая, -ое (благовиден, -на, -но) 1. *книжн.* ажардуу, сүйкүмдүү, жүзү жарык; ~ **ста́рец** ажардуу абышка; 2. орундуу, ыктуу, дурус, туура, адептүү; ~ **посту́пок** орундуу иш; ~ **предло́г** орундуу шылтоо.

Благоволéние *ср книжн.* кайрымдуулук, ырайымдуулук, жакшы ниеттүүлүк.

Благоволить *несов.* 1. *к кому* ырайым кылуу, кайрымдуулук кылуу, ак ниеттүүлүк кылуу.

Благовóние *ср* 1. *книжн.* жыпар жыт, атыр жыт, аңкыган жыт, жагымдуу жыт; 2. *мн.* **благовóния** аңкыган жакшы жыттуу зат (нерсе), жыпар жытуу нерсе.

Благовóнн/ый, -ая, -ое (благовóнен, -на, -но) *книжн.* жыттуу, жыпар жыттуу, жыты буркураган; жыты аңкыган; ~ **возду́х** жыты аңкыган аба.

Благовоспи́танность *ж* адептүүлүк, сылыктык, кичи пейилдик, жакшы тарбия көргөндүк.

Благовоспи́танн/ый, -ая, -ое (благовоспи́тан, -на, -но) адептүү, сылык, кичи пейил, жакшы тарбия көргөн; ~ **человéк** адептүү адам.

Благовре́менн/ый, -ая, -ое (благовре́менен, -на, -но) *уст.* өз убагындагы, убагы менен, убагы келгенде, өз убагына туура, өз убактысына шайкеш, өз убагында.

Благоглу́пост/ь *ж ирон.* маанисиз, арзыбаган, дейди кеп, жүйөлүү, жөндүү өңдөнгөнү менен, мааниси жок сөз; **говори́ть** ~ **и** маанисиз кепти айтуу.

Благоговéйно *нареч.* кастарлоо менен, урматтоо менен, ардактоо менен, кастарлап, урматтап ардактап.

Благоговéйн/ый, -ая, -ое *книжн.* урматтуу, ардактуу, азиз, аздектеп.

Благоговéние *ср книжн.* артыкча урматтоо, ардактоо, аздектөө, ызаат-урмат көрсөтүү, кадырлоо; **с** ~ **м** ызат-урмат менен.

Благоговéть *несов. перед. кем-чем* урматтоо, урмат кылуу, аздектөө, ардактоо; ~ **пéред творéниями иску́ства** искусство чыгармаларынын алдында ага чоң таазим көрсөтүү.

Благодарéние *ср книжн.* алкыш, алкоо, ыраазылык.

Благодарить *несов. кого-что* алкыш айтуу, алкоо, ыракмат айтуу, ыраазылык билдирүү; ~ **ить за гостеприимство** меймандостугу үчүн ыраазылык билдирүү; ~ **ю вас** сизге ыракмат; ~ **ю покóрно** чоң ыракмат.

Благодáрность *ж* 1. алкыш, ыракмат, ыраазылык; **приня́ть с** ~ **ью** алкоо менен кабыл алуу; **вы́разить** ~ **ь** ыракмат айтуу,

ыраазылык билдирүү; **2. мн. благодарности** алкоо сөз, ыраазылык сөзү; **рассыпаться в ~ях** кайта-кайта ыракмат айтуу; **3.** алкыш; **объявить ~ь** алкыш жарыялоо.

Благодарный, -ая, -ое (благодарен, -на, -но) **1.** ыраазы болгон, ыраазылык билдирген; **быть ~ым кому-л.** бирөөгө ыраазы болуу; **я вам благодарен** мен сизге ыраазымын; **~ый взгляд** ыраазылык билдирүү менен кароо, ыраазылык билдирген көз караш; **2. перен.** ийгиликке жеткире турган, жемиштүү, убайлуу, үзүр бере турган, үзүрлүү; **~ая тема** үзүр бере турган тема; **~ый труд** үзүрлүү эмгек; **~ое дело** ийгилик алып келе турган иш, жемиштүү иш.

Благодарственн/ый, -ая, -ое ыраазычылык билдирген, чоң алкыш айткан, ыракмат айткан; **~ые слова** ыраазычылык билдирген сөз; **~ое письмо** алкыш айткан кат.

Благодарствовать *несов. уст.:* **благодарствую, благодарствуй(те)** ыракмат, кудай жалгасын.

Благодаря 1. деепр. алкыш айтып, ыракмат айтып; **2. предлог. с дат.** аркасында, себептүү, натыйжада, ... -дыктан; **~вам** сиздин аркаңыздан, сиз болгону үчүн; **~дождям всходы хорошие** жаан-чачын көп болгондуктан, эгиндин чыгышы жакшы; **благодаря тому что союз** ошол себептүү, ошонун натыйжасында, ошонун аркасы менен, ... -дыктан.

Благодарн/ый, -ая, -ое (благодарен, -на, -но) берекелүү, берекеси мол, жыргалдуу. жыргал, ыракмат берген; **~ый край** берекелүү жай (өлкө); **~ая тишина** жыргал (ыракмат) берген тынчтык; **~ое время** жыргал мезгил; **~ый климат** жыргал климат.

Благодарть ж 1. рел. кут, ырайым, кайрымдуулук; **~низшла на кого-л.** ага кудайым өзү берди, ага кут түштү; **2. разг.** жыргал, ыракмат, бейиш; береке, молчулук; **3. в знач. сказ. разг.** жыргал, сонун, укмуш, жакшы; **какая тут ~!** бул жерде кандай жыргал! **летом здесь ~!** жайында бул жер тим эле укмуш! **благодарть в доме** үйдө жыргал (ыракмат).

Благодарственн/ый, -ая, -ое *высок.* жыргап-куунаган, бактылуу, ырыс-таалайлуу.

Благодарствие *ср высок.* ыракматчылык, жыргалчылык, береке.

Благодарствовать *несов. книжн.* тынчтыкта болуу, жыргап-куунап жатуу, бактылуу болуу.

Благодетель *м* жакшылык кылуучу, ажаттан чыгаруучу, жардам берип, бел боло турган адам.

Благодетельница *женск. к* благодетель.

Благодетельн/ый, -ая, -ое (благодетелен, -на, -но) **1.** жакшылык алып келе турган,

жакшы таасир бере турган, жагымдуу, ыракматка бөлөгөн; **~ый сон** ыракматка бөлөгөн түш; **оказать ~ое влияние** жакшы таасир берүү, жакшы таасирин тийгизүү.

Благодетельствовать *несов. кому книжн.* жардам берүү, көмөктөшүү, колдоо, калкалоо.

Благодетельствие *ср высок.* жакшылык, жакшылыгын тийгизген жардам, жакшылык иш.

Благодүществовать *несов. книжн.* камырабастык кылуу, бейкапар жүрө берүү, капарсыз болуу.

Благодүшие *ср* көңүлчөөктүк, жумшактык, ак көңүлдүк.

Благодүшно *нареч.* бейкапар, көңүлчөөктүк менен, жумшактык менен; **~настроён** бейкапар болуп турган кези.

Благодүшн/ый, -ая, -ое (благодүшен, -на, -но) көңүлчөөк, ак көңүл, жумшак; **~ое настроение** көңүлү жайдары; **~ый человек** көңүлчөөк киши; **~ая улыбка** мээримдүү жылмаюу.

Благожелатель *м* жакшылык каалоочу, жакшы тилектеги адам, ак тилектүү адам.

Благожелательница *женск. к* благожелатель.

Благожелательно *нареч.* мээримдүүлүк менен, жакшылык каалап; **относиться ~** мээримдүүлүк менен мамиле кылуу.

Благожелательность *ж* жакшы ниеттик, жакшы санагандык, жакшылык каалагандык.

Благожелательн/ый, -ая, -ое (благожелателен, -на, -но) ак ниеттүү, жакшылык каалаган, ак тилектүү, жакшы жагын белгилеген; **~человек** ак ниеттүү адам; **~отзыв** жакшы пикир, жакшы баа.

Благозвучие *ср то же, что* благозвучность.

Благозвучность *ж* уккулуктуулук, угууга жагымдуулук, үнү, добушу жагымдуулук; **~стихи** ырдын уккулуктуулугу.

Благозвучн/ый, -ая, -ое (благозвучен, -на, -но) үнү уккулуктуу, кулакка жагымдуу, угумдуу; **~ые стихи** угумдуу ырлар.

Благ/ой, -ая, -ое *книжн.* жакшы, дурус, түзүк, алгылыктуу; **~ие положения** дурус ниеттер; **~ой совет** дурус кеңеш; **◇ благим матом кричать, орать.** *разг.* ач күсөндөй чаныруу, үнүн бардыгынча бакыруу.

Благ/ой II, -ая, -ое *обл.* (сумасбрóдный, блажнóй) жинди, дөдөй, делбе, келесоо чалыш; **◇ кричать (орать, вопить) благим матом** *прост.* ач күсөндөй чаныруу, үнүнүн бардыгынча бакыруу.

Благолепие *ср книжн.* көрктүүлүк, келишимдүүлүк, сулуулук, кооздук.

Благолепн/ый, -ая, -ое (благолепен, -на, -но) *книжн.* көрктүү, келишимдүү, келишкен, сулуу, кооз.

Благомыслящ/ий, -ая, -ое *книжн.* 1. (*разумный*) акыл-эстүү, акылдуу; акылы жетик; 2. (*благонамеренный*) жакшы ниеттүү, жакшы пикирдүү.

Благонадёжность *ж* *книжн.* 1. ишеничтүүлүк, шексиздик, күмөн туудурбоочулук; 2. ишеничтүүлүк, шектүү эместик, шек-шыбасы жоктук (падышалык Россияда: өкмөткө көңүлү түз, өкмөткө каршы аракеттеринин шек-шыбасы билинбейт деген мааниде).

Благонадёжн/ый, -ая, -ое (благонадёжен, -на, -но) *книжн.* 1. ишеничтүү, ишенимдүү; 2. ишенчиликтүү, шектүү эмес, шек-шыбасы жок (падышалык Россияда: өкмөткө каршы экендигинин шек-шыбасы билинбейт, ишенчиликтүү деген мааниде).

Благонамеренность *ж* *книжн.* 1. жакшы ниеттүүлүк, жакшы пикирдүүлүк; 2. ишеничтүүлүк, ишенимдүүлүк (падышалык Россияда: өкмөткө көңүлү түз, ой-санаасы өкмөт үчүн ишеничтүү деген мааниде).

Благонамеренн/ый, -ая, -ое (благо-намерен, -на, -но) *книжн.* 1. жакшы ниеттүү, жакшы пикирдүү, жакшы санаалуу; 2. көңүлү түз, берилген (падышалык Россияда: ой-санаасында монархиялык түзүлүшкө көңүлү туура, ага берилген деген мааниде).

Благонравие *ср* *книжн.* жакшы адеп, адептүүлүк, тартиптүүлүк.

Благонравн/ый, -ая, -ое (благонравен, -на, -но) *книжн.* адептүү, тартиптүү, уяттуу; ~ **о** **е поведéние** адептүү жүрүш-туруш.

Благообразие *ср* ажардуулук, түсү ийгилик, ыманы ысыктык, келишимдүүлүк, салабаттуулук.

Благообразн/ый, -ая, -ое (благообразен, -на, -но) ажардуу, түсү ийги, ыманы ысык, салабаттуу, келбеттүү, келишимдүү; ~ **старец** салабаттуу карыя.

Благополúчие *ср* аман-эсендик, эсенчилик, тынччылык, ийгиликтүүлүк, иштин оңунда болушу; жетиштүүлүк, бардарлык, молчулук; **материальное** ~ **е** материалдык жактан жетиштүүлүк; **кóбщему** ~ **ю** жалпы эсенчиликке (тынччылыкка); **пожелáть** ~ **я** эсенчилик, ийгилик каалоо.

Благополúчно *нареч.* аман-эсен, эсенчиликте, сак-саламат, кырсыгы жок, жакшы, ийгилик менен; **мы** ~ **добрались до до́му** биз үйгө аман-эсен жетип алдык; **опера́ция прошла** ~ операция ийгиликтүү аяктады; **всё благополúчно** баары жакшы, баары жайында.

Благополúчн/ый, -ая, -ое (благополúчен, -на, -но) 1. ийгиликтүү, жакшы, жолдуу, жолу болгон; ~ **ый исход** ийгиликтүү аяктоо, жакшы натыйжа, акыбети жакшы; 2. аман-эсен, тынч, кырсыктан тышкары, баары өз жайында болгон, жакшы жашаган; ~ **ая**

семья́ жакшы жашаган үй-бүлө.

Благоприобретéние *ср* *разг.* 1. өз эмгеги менен табуу; 2. *перен.* оңой оокат, жеңил оокат, бекер дүнүйө.

Благоприобретéнн/ый, -ая, -ое (благоприобретен, -а, -о) өзү тапкан, өзү эмгек кылып тапкан.

Благопристойно *нареч.* адеп менен, адеп сактап, чектен ашып кетпей, адептүүлүктүн чегинде болуп; **вести себя́** ~ өзүн адеп сактап жүрүү, адептүү жүрүү.

Благопристойность *ж* адептүүлүк, жол-жосун сактап жүрүүчүлүк, адеп сактап жүрүүчүлүк.

Благопристойн/ый, -ая, -ое (благопристойен, -йна, -йно) адептүү, адептүүлүктөн тайыбаган, адептүүлүктүн чегинен чыкпаган, адеп сактаган, жол-жосунга, үрп-адатка туура; ~ **о** **е поведéние** адеп сактаган жүрүм-турум, адептүү жүрүш-туруш.

Благоприятно *нареч.* жакшы, жагымдуу, жайлуу, ыңтайлуу, ыңгайлуу, ылайыктуу; ~ **подействовать** жакшы таасир берүү (тийгизүү).

Благоприятность *ж* ыңтайлуулук, ыңгайлуулук, оңтойлуулук; ~ **условий** шарт-жагдайдын оңтойлуулугу.

Благоприятн/ый, -ая, -ое (благоприятен, -на, -но) 1. (*способствующий чему-л.*) ыңтайлуу, ыңгайлуу, оңтойлуу, оңтоо келген; ~ **момент** оңтойлуу учур; ~ **ые условия** ыңгайлуу (ыңгайы келип турган) шарт; ~ **ая погода** аба ырайы ыңгайлуу мезгил; 2. (*одобрительный*) кубаттаган, жактырган, жагымдуу; ~ **ый результат** жакшы натыйжа; ~ **о** **е впечатление** жагымдуу таасир.

Благоприятствова/ть *несов.* кому-чему оңтойлуу болуу, оңдой берди болуу, ыңгайы келүү, ыңтайлуу болуу; көмөктөшүү, жардамчы болуу, жардам кылуу; **погода нам** ~ **ла** аба ырайы бизге оңтойлуу болуп турду; **условия** ~ **ли выполнению задания** шарт (жагдай) тапшырманы аткарууга жардамчы болду.

Благоразумие *ср* акыл-эстүүлүк, ойлоп иш кылгандык, акыл менен иш жасагандык, ойлоп иштөөчүлүк.

Благоразумно *нареч.* акыл-эстүүлүк менен, акыл менен ойлоп, акылдуулук кылып; ~ **умолчать** акылдуулук кылып айтпай коюу, унчукпай калуу; **поступить** ~ акыл-эстүүлүк кылуу.

Благоразумн/ый, -ая, -ое (благоразумен, -на, -но) акыл-эстүү, эстүү-баштуу, түшүнүктүү; акыл менен иштелген, орду менен иштелген, орундуу; ~ **человек** акыл-эстүү адам, ойлоп, акыл менен иш кыла турган адам; ~ **совет** орундуу кеңеш.

Благорасположение *ср* *книжн.* көңүлү жа-

кындык, ынактык, ынак мамиледе болуучулук.

Благодарасположен/ный, -ая, -ое (благодарасположен, -а, -о) *книжн.* көңүлү жакын, ынак, мамилеси жакшы, жакын; **он ~ ко мне** ал мага жакын, ал мени менен жакшы.

Благодародно нареч. асылзаттык (асылзаадалык) кылып, кең пейилдик (айкөлдүк) менен; **поступить ~** кең пейилдик кылуу, айкөлдүк менен иш жасоо.

Благодародн/ый, -ая, -ое (благодароден, -на, -но) **1.** кең пейил, айкөл, жакшы, бийик максаттуу, жакшы жосундуу, ак ниет; **~ ый человек** кең пейил адам; **~ ый поступок** жакшы иш; **~ ая цель** бийик максаттуу ой-тилек; **2.** жакшы сапаттуу, кооз, көркөм, татынакай, төп келишкен, кынтыксыз; **~ ая осанка** эч кынтыгы жок келбет; **~ ая красота** төп келишкен сулуулук; **~ ое лицо** татынакай жүз; **3. тк. полн. ф.** дворян тектүү, дворян тегиндеги, дворяндар...; **~ его происхождения** дворян тегинен чыккан; **~ ое собрание** дворяндар чогулушу; **4. в знач. сущ. благодародный м, благодародная ж** асылзат, асылзаада, тектүү; **5.** зоологиялык жана бота-никалык атоолордун бир бөлүгүн түзөт; **~ ый олень** асыл бугу; **благодародные металлы** асыл металлдар (алтын, күмүш, платина); **благодародный свидетель ирон.** жакшы күбө, ооз ачпас күбө (көрүп-билип турса да сыртка чыга берген, кийлигишүүнү каалабаган күбө); **на благодародном расстоянии итмл.** узакта, бир кыйла алыс аралыкта, алыс жерде.

Благодародство ср 1. жакшы жосундуулук, кең пейилдик, көтөрүңкүлүк, бийиктик, жогорулук; **~ души** көңүлдүн тазалыгы; **~ стремлений** үмүт-максаттын бийиктиги; **2.** сапаттуулук, нарктуулук, көркөмдүүлүк, көрктүүлүк, жатыктык, кооздук, келишимдүүлүк; **~ осанки** келбеттин келишимдүүлүгү; **~ стили** стилдин жатыктыгы.

Благосклонно нареч. жакшы ниеттүүлүк менен, тилектешик менен, ылым саноо менен, ылымсып, жан тартуу менен; **~ посмотреть на кого-л.** кимдир бирөөгө ылым санап кароо.

Благосклонность ж жакшылык тилөөчүлүк, кайрымдуулук, ылым саноочулук, жан тартуучулук, жакындык; **пользоваться чьей-л. ~ ю** бирөөнүн ылым саноочулугунан пайдалануу; **проявлять к кому-л. ~** бирөөгө жан тарткандыгын көрсөтүү (билгизүү).

Благосклонн/ый, -ая, -ое (благосклонен, -на, -но) жакшылык тилөөчү, кайрымдуу, ылым саноочу, ылым санаган, жан тарткан, ие тарта турган; **~ ые читатели** ылым саноочу окурмандар; **~ ое внимание** жан тарткандай назар салуу; **~ ое отношение** ие тарткан (жан тарткан) мамиле.

Благословени/е ср 1. бата; **получить ~ е от родителей** ата-эненин батасын алуу; **2.** жактыруу, макулдоо, макул табуу, дем берүү; **с ~ я друзей** жолдошторунун жактыруусу менен; **~ е судьбе** тагдырга шүгүрчүлүк этүү.

Благословенн/ый, -ая, -ое (благословен, -на, -но) **1. уст.** алкай турган, ыраазы боло турган; **~ день** алкай турган күн; **2.** бактылуу, жыргалдуу, берекелүү; **~ край** жыргалдуу өлкө (жер).

Благословить сов. кого-что 1. бата берүү, каалоо, тилөө, тилек кылуу (чокунуу, табынуу менен); **~ детей** балдарга бата берүү, ак тилек каалоо; **2.** ак жол тилөө, ак бата берүү, каалоо; **~ на подвиг** жеңиш менен келүүсүн тилөө, жеңишке жетүүсүн каалоо; **3.** алкоо, ыраазылык билдирүү, шүкүрлүк кылуу; **~ свою судьбу** өз тагдырына шүкүрлүк кылуу.

Благословлять несов. см. благословить.

Благосостояние ср жыргалчылык, жетиштүүлүк, оокаттуулук; **~ народа** элдин жыргалы.

Благостн/ый, -ая, -ое (благостен, на, -но) *книжн.* ыракат бере турган, канааттануу алып келе турган, жыргалдуу, жагымдуу, көңүлдү ача турган, көңүлдү жай алдырган, береке бере турган, береке төккөн (чачкан); **~ ый дождь** береке чачкан жамгыр; **~ ые дни** жыргалдуу күндөр; **~ ое чувство** жагымдуу сезим.

Благость ж *книжн.* кайрымдуулук, ырайымдуулук, боорукердик, жакшы мамиле.

Благотворение ср *книжн. уст. по знач. гл.* **благотворить.**

Благотворитель м жакшылык кылуучу, жардамга келүүчү, жардам берүүчү адам, кайрымдуу киши.

Благотворительница женск. к **благотворитель.**

Благотворительность ж жардам берүүчүлүк, кайрымдуулук, боорукерлик, кайырсадага.

Благотворительн/ый, -ая, -ое кайрымдуулук, жардам берүү максатында иштелген, жардам берүүгө багытталган, кайырсадага берүү үчүн иштелген; **~ ый спектакль** кайрымдуулук максатында коюлган спектакль; **~ ая деятельность** кайрымдуулук багытында жүргүзүлгөн иш-аракет.

Благотворительствовать несов. жардам берүү, жардам кылуу.

Благотворить несов. книжн. колунда жок-торго жардам берүү, жакшылык кылуу, кайырын тийгизүү, боорукерлик кылуу, кайрымдуулук кылуу.

Благотворно нареч. жакшы, жагымдуу, натыйжалуу, пайдалуу; **~ воздействовать** жакшы (жагымдуу) таасир берүү.

Благотворность ж жагымдуулук, натыйжалуулук, пайдалуулук; ~ **теплого климата** жылуу климаттын жагымдуулугу.

Благотворн/ый, -ая, -ое (благотворен, -на, -но) жагымдуу, натыйжалуу, пайдалуу; ~ **ое влияние** жагымдуу таасир; ~ **ый воздух** жагымдуу (жакшы таасир бере турган) аба.

Благоусмотрени/е *ср книжн.* чечим, бүтүм, ыктыяр, каалоо; **на ваше** ~ **е** сиздин ыктыярыңыз; **действовать по своему** ~ **ю** өз каалаганындай аракет кылуу.

Благоустроить *несов. к* **благоустроить**.

Благоустроить/ться *несов.* көрктөнүү, көркүнө чыгуу, жакшыруу, абаттануу, жасалгалануу, зарыл болгон нерселер менен камсыз болуу, тегиз жабдылуу; **город** ~ **ется** шаар көрктөнүп, жакшырып жатат.

Благоустроенность ж жабдылгандык, жасалгалангандык, бардыгы шай болгондук, түгөл жабдылгандык; ~ **дома** үйдүн түгөл жабдылгандыгы.

Благоустроенн/ый, -ая, -ое **1. прич.** от благоустроить; **2. прил.** көркүнө чыгарылган, көрктүү, көркөм, абат, бардык ыңгайлуулугу бар.

Благоустроить *сов. что* көрктөндүрүү, жакшылоо, жабдуу, жасалгалоо, жайлуу кылуу, абат кылуу; ~ **городской парк** шаар паркын көрктөндүрүү.

Благоустройство *ср по знач. гл.* **благоустроить**; ~ **городов** шаарларды көрктөндүрүү, көркүнө келтирүү; ~ **в домах** үйлөрдү көркүнө келтирип жасалгалоо, бардык ыңгайлуулуктарды түзүү.

Благоухание *ср* атыр жыт, жыпар жыт, аңкыган атыр жыт, аңкыган сонун жыт; ~ **цветов** гүлдөрдүн жыпар (аңкыган) жыты.

Благоуханн/ый, -ая, -ое (благоуханен, -на, -но) жыты аңкыган, жыпар жыттанган, жыпар жыты буркураган; ~ **ая роза** жыты аңкыган роза гүлү.

Благоухать *несов.* аңкуу, жыпар жыттануу, жыпар жыты буркуроо; **цветы** ~ **ют** гүлдөр аңкып турат.

Благочестив/ый, -ая, -ое (благочестив, -а, -о) *книжн.* такыбаа, динге бек, динди бек кармаган, сопу, кудайчыл, динчил.

Благочестие *ср книжн.* такыбаалык, сопулук, кудайчылдык.

Благочини/е *ср книжн.* адептүүлүк; **правила** ~ **я** адептүүлүк эрежелери.

Благочинн/ый, -ая, -ое *книжн. уст.* адептүү, адептүүлүктүн чегинен чыкпаган.

Блаженно *нареч.* жадырап-жайнай, ыракаттана, бактыга балкый; ~ **улыбаться** ыракаттанып жылмаюу.

Блаженн/ый, -ая, -ое (блажен, -на, -но) **1.** ыракаттанган, бактыга балкыган, магдыраган, жадырап-жайнаган, бактысы ашып-

ташкан, өтө бактылуу; ~ **ая страна** бактылуу өлкө; ~ **ое состояние** бактыга балкыган абал; **2. тк. полн. ф. разг.** келесоо чалыш, маңыроо чалыш, аңкоо, апенди сымал; **3. в знач. суц.** **блаженный м, блаженная ж** келесоо чалыш, жинди чалыш киши; **в блаженном неведении разг.** эч нерседен кабарсыз, эч нерсе билбес, түк кабары жок.

Блаженство *ср* жыргал, ыракат, бакыттаалай, бактылуулук; **◇ быть на верху блаженства** бактылуу болуу, жыргалдуу турмушта жашоо, ыракат менен күн өткөрүү, ыракатка батуу.

Блаженствовать *несов.* жыргоо, ыракаттануу, бактыга балкуу.

Блажить *несов. прост.* эселектик кылуу, шайкелендик кылуу, шоктонуу, шоктук кылуу, тентектенүү, жиндилик кылуу, жиндиленүү.

Блажн/ой, -ая, -ое нар. разг дөдөй, оопай, жинди чалыш, апенди чалыш.

Блажь ж разг. дөдөйлүк, оопайлык, сандырактык, жиндилик, акмактык; **что за ~ пришла в голову?** эмне деген сандырактык келе калды эле башыңа?

Бланк м бланк; **телеграфный** ~ телеграф бланкасы.

Бланковый, -ая, -ое бланк..., бланка...; ~ **листок** бланка баракчасы.

Бланшировать *несов. что* кулин. бланширлөө (мөмөнү, жемишти, жашылчаны ж.б. кайнак суу менен чайкоо, үстүнө кайнак суу куюу же кайнак суунун буусуна кармоо).

Блат м блат. (**1.** уурулардын өзүнчө шарттуу тили, аргосу, жаргону; **2. прост.** жеке мүдөө үчүн пайдаланылган тааныштык, байланыш; **получить что-л. по ~ у** бир нерсени тааныштык аркылуу алуу).

Блатн/ой, -ая, -ое прост. ууру-кескилер...; ~ **ые песни** ууру-кескилердин (бузулгандардын) ыры; **◇ блатная музыка** *то же, что* блат **1.**

Блевать *несов. груб. прост.* кусуу, окшуу.

Блево́та ж кусунду.

Бледне́ть *несов. 1.* кубаруу, купкуу болуу, кумсаруу, бозоруу, бозомук тартуу, өңү өчүү; **2. перен. перед чем** кунарсыз болуу, арзыбай калуу, чабал тартуу, майдалануу, пасаюу, шоона эшпей калуу; **перед этой картиной ~ ют все другие картины** бул сүрөткө салыштырганда, башка сүрөттөр шоона эшпей калат (арзыбаган бирдеме болуп калат).

Бледнолиц/ый, -ая, -ое (бледнолиц, -а, -о) куба жүздүү, кубакай.

Бледность ж 1. кубалык, кубарыңкылык, кумсарыңкылык, күнүрттүк; ~ **лица** жүзүнүн кубалыгы; ~ **красок** күнүрт ыраң (түс), түсүнүн күнүрттүгү (ачык эместиги); **2. перен.** ачык-даана эместик, кунарсыздык,

начардык, татыксыздык; ~ **описа́ния** сүрөттөөнүн начардыгы.

Блédн/ый, -ая, -ое (блédен, -на, -но) 1. кубарган, куба, кубакай, купкуу болгон, кумсарган, бозоргон, бопбоз болгон; ~ **ый ребенок** кубакай бала; 2. ачык-даана эмес, бозомук, бозорунку, өчүнкү, күнүрт; ~ **ый цвет** бозомук түс; 3. *перен.* элес-булас, күнүрт; ~ **ые воспомина́ния** элес-булас эсте калгандар; 4. *перен.* кунарсыз, татыксыз, таасири жок, начар; ~ **ый рассказ** начар (таасири жок) аңгеме.

Блезир: для **блезиру прост.** ...-ымыш болуп, ...жүргөн болуп, он **только** для **блезиру** ходит в **институт** институтка ал тим эле барымыш болуп жүрөт.

Блэклость ж 1. солугандык, солуп кеткендик; ~ **листвы** жалбырактардын солугандыгы; 2. өңү өчкөндүк, өчүнкү тарткандык, оңгондук; ~ **красок** боёктордун оңгондугу.

Блэкл/ый, -ая, -ое 1. солуган, солуп калган; ~ **ые цветы** солуган гүлдөр; 2. өңү өчкөн, өчүнкү тарткан, оңгон; ~ **ые краски осени** күздүн өңү өчкөн түстөрү.

Блэк/нуть несов. 1. (*увядать*) солуу, солуп калуу; **цветы стали ~ нуть** гүлдөр солуй баштады; 2. өңү өчүү, өчүнкү тартуу, онуу; **краски на картине ~ нут** сүрөттүн боёгу оңот; **к утру звёзды ~ ли** таңга маал жылдыздар өчүнкү тарта баштады.

Блэск м 1. жаркылдоо, жаркыроо, жалтыроо, жалтылдоо, жылтыроо, жылтылдоо; ~ **солнца** күндүн жаркырашы, жаркын нуру; ~ **молнии** чагылгандын жаркылдашы; **начищать до ~ а** жалтылдата тазалоо; 2. *перен.* көркөмдүк, кооздук, көрктүүлүк; ~ **наряда** кийимдин көрктүүлүгү; 3. *перен.* **чего** аныктык, дааналык, жаркыроо, толупташып тургандык, күч алгандык; ~ **ума** акылдын дааналыгы, толупташып тургандыгы; ~ **таланта** таланттын жаркырап көрүнүшү, таланттын аныктыгы; ~ **славы** даңкы таш жаргандык; 4. *мин.* айрым минералдарды атоодо колдонулат: **железный блэск, свинцовый блэск**, темир жалтылдагы, жалтылдаган коргошун; **во всём блэске** жеткен мыктылыгын көрсөтүп, бүткүл сымбаты менен; **с блэском** эң мыкты, эң сонун, ойдогудай.

Блесна ж блесна (балык кармоо үчүн кайырмакка байлана турган чабак түспөлүндө жасалган жалтырак металл, же илмектүү пластинка).

Блесну́ть сов. 1. *однокр.* к **блестеть**; **вдалекé ~ л огонёк** алыстан от жарк эте түштү; ~ **ла молния** чагылган жарк-журк этти; 2. *перен.* (*внезапно*) кылт этүү, жылт этүү, пайда болуу, келе калуу; ~ **ла мысль** бир ой келе калды, ...ой кылт эте түштү; ~

ла надежда үмүт пайда болду, үмүт жылт этти.

Блест/еть несов. 1. жаркыроо, жаркылдоо, жалтыроо, жалтылдоо, жылтылдоо, мелтүлдөө; **роса ~ ит на солнце** шүүдүрүм күнгө жылтылдайт; 2. (*о глазах*) жалт этүү, жануу, чачыроо, төгүлүү, көрүнүү; **глаза ~ ят гневом** көзүнөн каар төгүлөт (жанат); 3. *перен.* **чем и без доп.** даана көрүнүү, чаңкаюу, жаркырап көрүнүү, кашкаюу; **комната ~ ла чистотой** бөлмө таптаза болуп жаркырады; 4. *перен.* даана байкалуу, айкын сезилүү, айырмаланып көзгө түшүү, өзгөчөлөнүп көрүнүү; **его талант ~ ит в каждой строке** анын таланты ар бир саптан эле даана сезилип турат; **он блещет остроумием** ал чукугандай сөз тапкандыгы менен даңктуу; **он не блещет умом** ал анчалык акылдуу эмес.

Блестк/и мн. (*ед.* блéстка ж) 1. (*для украшения*) жалтырак нерселер, жалтыржултур кабыкчалар; **вышитый ~ ами кошёлёк** жалтырак нерселер менен кооздолгон (саймаланган) намыян; 2. бир нерсенин үстүндө, бетинде жалт-жулт эткен, жалтылдаган тегерекчелер; ~ **и жи́ра на бульоне** сорпонун үстүндөгү жылтыр май; 3. *перен.* **чего** учкун; ~ **и таланта** талант учкуну; ~ **и поэзии** поэзия учкуну.

Блестяще нареч. эң сонун, мыкты, абдан жакшы; ~ **выдержать экзамен** экзаменден абдан жакшы өтүү; **дела идут ~ иш** эң сонун жүрүп жатат.

Блестящ/ий, -ая, -ое (блестящ, -а, -е) 1. жаркыраган, жалтыраган, жайнаган, жалтырак, жылтырак; ~ **ие глаза** жайнап турган көз; ~ **ий предмет** жалтыраган (жылтырак) нерсе; 2. эң сонун, мыкты, абдан жакшы, укмуштай сонун; ~ **ий бал** укмуштай сонун бал (зоок, кече); ~ **ие наряды** сонун кийимдер; 3. *перен.* мыкты, чыгаан, сонун, эң жакшы; ~ **ий оратор** мыкты оратор; ~ **ие успехи** сонун жетишкендиктер (ийгиликтер).

Блеф м блеф, куру кыйкырык, куру сүрөөн, калп опуза.

Блэяние ср маароо, мекиренүү.

Блэять несов. маароо, мекиренүү.

Ближайш/ий, -ая, -ое 1. *превосх. ст.* к **близкий** жакын, жакынкы, жакын жердеги, жакынкы күндөрдөгү, жакын арадагы, эң жакын, ~ **ее село** эң жакын кыштак; **в ~ ие дни** эң жакын күндөрдө, эң жакын арада; ~ **ие зада́чи** жакынкы милдеттер; 2. түздөнтүз, тике, кызуу, жакын, ынак; ~ **ее участие** тике катышуу, кызуу катышуу; ~ **ий друг** жакын дос; 3. так, анык, нак, дал; ~ **ее определение предмета** предметти дал аныктоо; **при ~ ем рассмотрéнии** так, анык караганда.

Бли́же сравн. ст. к **близкий** и к **близко**

жакыныраак; **подойди́** ~ жакыныраак кел; **он с ва́ми знако́м** ~ ал сага жакыныраак тааныш, ал сени менен жакшы тааныш; **бли́же к де́лу!** негизги маселеге өт! ток этер жерин айт! маселеге чукул тарт! көп чаргытпа!

Бли́жн/ий, -ая, -ее 1. жакын, жакындагы, чукул, жакын арадагы, жакынкы; ~ **ее се́ление** жакын арадагы кыштак; ~ **ий пруд** жакын көлмө; ~ **ий путь** жакын жол; 2. жакын; ~ **ий ро́дственник** жакын тууган; ~ **ая родня́** жакын ага-туугандар; 3. *в знач. сущ.* **ближний** *м* жакын адам, жакын тааныш, жакын тууган, бир тууган; **любо́вь к ~ ему** жакындарын жакшы көрүү, жакындарына үзүлүп түшүү.

Близ предлог с род. жакын, жанында, жанына, алдына, чукул жерде; ~ **мо́ря** деңиздин жанында, деңизге жакын; ~ **до́ма** үйдүн жанында (алдында), үйгө чукул жерде.

Бли́зиться *несов.* жакындоо, жакын келүү, чукулдоо, жакындап калуу; ~ **тся но́вый уче́бный год** жаңы окуу жылы жакындап келе жатат; **повеяло прохля́дой, ~ лся ве́чер** кеч кирип, салкын түшүп калды.

Бли́зк/ий, -ая, -ое (бли́зок, -ка, -ко) 1. жакын, жакын жердеги, жакын ортодогу; ~ **ий взры́в** жакын жердеги жарылуу; **с ~ ого** **расстоя́ния** жакын аралыктан, жакын жерден; 2. жакын арада, жакында боло турган; жакында; ~ **ий отъе́зд** жакында болуучу сапар; **бли́зок рассве́т** таң атарга жакын калды, таң атар маал болду; 3. *к чему ...-ып* калчудай, ...турган болуп, тургандай; **она́ была́ ~ а́ к обмо́року** ал эстен тана турган болуп калды; **он бли́зок ко сну́** ал уктап калчудай; 4. жакын, ынак, таттуу; ~ **ие друзья́** ынак достор; ~ **ий ро́дственник** жакын тууган; 5. жакын, окшош; **перево́д бли́зок к по́длиннику** котормо түп нускасына жакын; ~ **ие взгля́ды** көз караштары жакын; ~ **ий по содержа́нию** мазмуну жакын (окшош); 6. абдан жакын, тыгыз, камыр-жумур болгон; **принимать ~ ое участие** абдан аралаша жүрүү, камыр-жумур болуп аралашып кетүү; 7. *в знач. сущ.* **бли́зкие** *мн.* жакындар, жакын адамдар, жакын туугандар, тууган-уруктар; **бли́зкие отноше́ния** 1) достук мамиле, жакындык, ынак мамиле; 2) көңүлү жакын (аял менен эркектин мамилеси жөнүндө).

Бли́зко 1. *нареч.* жакын, жакын жерде; **ему́ отсю́да** ~ ага бул жерден жакын; **подойти́ ~ к чему-л.** жакын баруу, жакын жолоо, жакын келүү; 2. *нареч.* жакын, жакшы, жакшылап; ~ **познако́миться** жакшылап таанышуу; ~ **узна́ть** жакшы билүү; 3. *в знач. сказ.* жакын; **до посёлка** ~ кыштакка чейин жакын; **шко́ла** ~ мектеп жакын; 4. *в знач.*

сказ. жакын; **ночь** ~ түн кирерге калды; **до утра́** ~ таң атарга жакын калды.

Близлежа́щ/ий, -ая, -ое жакын жердеги, жакын жайгашкан, кошуна; ~ **кишла́к** жакын кыштак, кошуна айыл.

Близнецы́ *мн. (ед. близне́ц м)* эгиздер, эгиз балдар.

Близору́к/ий, -ая, -ое (близору́к, -а, -о) 1. алыстан көрө албаган, алысты көрө албай турган, жакынды көргөн; ~ **ие глаза́** алысты көрө албаган көз; ~ **ий челове́к** алыстан көрө албай турган адам; 2. *перен.* эртеңкини ойлобогон, келечекти, алдыдагыны күн мурун болжобогон, алысты көрө албаган; ~ **ая поли́тика** эртеңки күндү ойлобогон, алысты көрө албаган саясат.

Близору́кость *ж* 1. алысты, алыстагыны көрө албагандык, узак жердегини жакшы көрө албастык; 2. *перен.* эртеңкини, эртеңки күндү ойлобогондук, келечекти (алдыдагыны) күн мурун болжобогондук, сокурдук; **поли́тическая** ~ саясий сокурдук, саясий маселелерде алысты көрө албагандык.

Бли́зость *ж* 1. жакындык, жакындап калгандык, жакын калгандык, чукулдап калгандык, аз калгандык; ~ **бе́рега** жээктин жакындыгы (жакын калгандыгы); ~ **рассве́та** таң сүрүүгө аз калгандык, таң дык салууга жакындап калгандык; 2. жакындык, жакын мамилелештик, ынактык, сырдаштык, жакын мамилелүүлүк, ынак мамиледе болуучулук; ~ **ме́жду людьми́** адамдар ортосундагы жакындык, адамдардын өз ара жакындыгы; 3. жакындык, окшоштук; ~ **взгля́дов** көз караштардын жакындыгы.

Блик *м* жарык, шоола, нур (күнүрт фонго, бир нерсенин күнүрт бетине түшкөн жарык, шоола); ~ **и на стене́** дубалдын бооруна түшкөн жарык; **солне́чные** ~ **и на траве́** чөптүн бетиндеги күн шооласы.

Блин *м* блин (суюк камырдан жука кылып бышырылган куймак); **◇ пе́рвый блин ко́мом** *погов.* жаңы баштаган иштин чаласы болбой койбойт, адеп колго алган иште кемтик болот, биринчи иш кемтиксиз болбойт; **◇ печь как блины́** *прост.* арыдан-бери бүтүрө салуу, ана-мына дегиче жайнатып чыгара салуу, үймөлөктөтүп көбөйтүп жиберүү.

Блинда́ж *м воен.* блиндаж (үстү бекемделип жабылган, артиллерия, миномёт огуна ж.б. баш калка кыла турган, жашырына турган жай).

Бли́нн/ый, -ая, -ое 1. куймак бышыра турган жер, куймак...; ~ **ая сковоро́дка** куймак бышыра турган көмөч казан; ~ **ая мука́** куймакка ылайыкталган ун, куймак жа соочу ун; 2. *в знач. сущ.* **бли́нная** *ж* блинная (куймак бышырып сатуучу ашкана).

Блинт *м полигр.* блинт (ысык пресс менен

басуу аркылуу мукабага жазуу, оюу, гүл түшүрүү).

Блинчики *мн* (*ед. блинчик м*) блинчик, куймактар; ~ с мясом эт оролгон куймак.

Блистанье *ср по знач. гл. блистать; ~ молнии* чагылгандын жарк этиши.

Блистательно *нареч.* эң сонун, мыкты, укмуштай; ~ **выступить на сцене** сахнада (сценада) эң сонун ойноо.

Блистательн/ый, -ая, -ое (блистателен, -льна, -льно) **1. книжн. (яркий, сверкающий)** жаркыраган, жаркырап турган, жалтыраган; **2.** эң сонун, мыкты; ~ **ый наряд** эң сонун кийим, үстүндөгү кийим эң сонун; **3. перен.** эң сонун, абдан сонун, мыкты, ийгиликтүү; ~ **ая победа** эң сонун жеңиш.

Блиста/ть *несов. чем и без доп.* **1.** жаркыроо, жарык чачуу, жалтыроо, мөлтүлдө; **на ресницах ~ ли слёзы** кирпичинде жаш мөлтүлдөдү; **2. чем перен.** көрүнүү, көзгө түшүү, бөлүнүп көрүнүү, бөтөнчө, башкача болуу; ~ **ть красотой** сулуулук жагынан көзгө түшүү, сулуулугу менен башкалардан бөлүнүп туруу; ~ **ть талантами** талант жагынан көрүнүү, талантын таанытуу; **♦ блистать отсутствием** *ирон.* келбей калып көзгө көрүнүү, келбей коюп жоктугун сездирүү.

Блиц *м* блиц (фотого түшүрүү учурунда күчтүү жарык бере жарк этчү лампа).

Блицтурнир *м шахм.* блицтурнир (тез өткөрүлүп бүтө турган спорт мелдешти).

Блок I *м тех.* блок (таманында кобулу, оюгу бар чыгырыкка аркан, жип, чынжыр ж.б. ороп айлантуу аркылуу жүктөрдү көтөрүүгө ылайыкталган жөнөкөй механизм).

Блок II **1. полит.** блок (биргелешип аракет кылуу үчүн мамлекеттердин, саясий партиялардын, уюмдардын, өз алдынча топтордун бирикмеси); **антивоенный** ~ согушка каршы блок; **2. тех.** блок, бөлүк, секция (бир нерсенин даяр бөлүктөрү); **оконные и дверные** ~ и терезе, эшиктин блоктору; **3. тех.** блок (бир бүтүн курулуш материалдары); **шлакобетонные** ~ и шлак-бетон блоктору.

Блокада *ж* **1. воен.** блокада (шаарды, крепостту, армияны негизги күчтөрдөн ажыратып, сырткы байланышын үзүү аркылуу багынып берүүгө, каршылык көрсөтүүсүн токтотууга аргасыз кылуу максатында душмандар тарабынан курчап алуу); **2. перен.** блокада (бир мамлекетти экономика жана саясий жагынан обочолотуу, бөлүп таштоо багытында иштелген саясий басым көрсөтүү аракеттери); **экономическая** ~ экономикалык блокада; **3. физиол.** блокада (кайсы бир органдын же анын бөлүктөрүнүн иштөөсүн, функциясын токтотуу); **новокаиновая** ~ новокаин блокадасы, новокаин аркылуу блокада кылуу.

Блокадн/ый, -ая, -ое блокада...; ~ **ое положение** блокада абалы; ~ **ое кольцо** блокада алкагы (курчоосу).

Блокгауз *м воен.* блокгауз (анча чоң эмес аскер бөлүктөрүнүн коргонушу үчүн ылайыкталган, айланта атууга мүмкүнчүлүгү бар талаа чеби).

Блокирование *ср по знач. гл. блокировать.*

Блокировать *сов., несов.* **1.** кого-что блокадалоо, блокадага алуу, блокада уюштуруу; ~ **порт** портту блокадага алуу; **2. перен.** алдын тосуу, тоскоолдук кылуу, жолтоо болуу; ~ **игрока** оюнчунун алдын тосуу; **3. ж.-д.** блокировкалоо, блокировка кылуу, тосуу, бекитүү (темир жолду семафор аркылуу жаап коюу).

Блокироваться I *сов., несов.* блок түзүү, блок түзүп биригүү.

Блокироваться II *несов. страд. к блокировать.*

Блокировка *ж* **1.** то же, что **блокирование**; **2. ж.-д.** блокировка (поездин жүрүшүн механикалык жол менен башкаруу, жөнгө салуу системасы).

Блокировочн/ый, -ая, -ое ж.-д. блокировка...; ~ **ая система** блокировка системасы; ~ **ый сигнал** блокировка сигналы.

Блокнот *м* блокнот.

Блокнотн/ый, -ая, -ое блокноттогу, блокнот...; ~ **ый лист** блокнот барактары; ~ **ые записи** блокноттогу жазуулар.

Блондин *м* ак саргыл чачтуу киши.

Блондинка *женск. к блондин.*

Блоха *ж* бүргө; **земляные блохи** жалбырак жечүлөр түркүмүндөгү майда коңуздар; **ловить (выискивать) блох** *прост.* жок жерден кемчилик табуу, кылдан кыйкым табуу; **блоху подковать** *разг.* бүргөнү такалоо, кылдат (чебер) уста болуу.

Блоч/ый I, -ая, -ое *тех.* блоктуу, блок...; ~ **канат** блок арканы.

Блоч/ый II, -ая, -ое *тех.* блоктуу, даяр блоктордон пайдаланууга негизделген, даяр блоктордон турган; ~ **ое строительство** блоктуу курулуш, даяр блоктордон турган курулуш.

Блошин/ый, -ая, -ое бүргө...; ~ **укус** бүргөнүн чагышы.

Блошка *ж* **1. уменьш. к блоха**; **2. мн.** блошки блошка (балдардын оюнунда колдонула турган, четин басканда секирип туруучу кичине тоголок сөөктөр).

Блуд *м книжн. уст.* аягы суюктук, бузуктук, бузукулук.

Блудить I *несов. прост.* **1.** (распутничать) аягы суюктук кылуу, жүрүштүк кылуу; **2.** (воровать о животных) уурулук кылуу, уурдоо (көбүнчө айбанаттарга, мисалы, мышыкка карата айтылат).

Блудить II *несов. прост.* адашуу, адашып калуу, адашып кетүү, жаңылуу.

Блудливость ж *прост.* аягы суюктук, бузуктук, бузукулук; уурулук.

Блудлив/ый, -ая, -ое (блудлив, -а, -о) *прост.* 1. (*распутный*) аягы суюк, жеңил мүнөз, бузук; 2. ууру; блудлив, как кошка, труслив, как заяц *погов.* коёндой коркок, мышыктай ууру.

Блудни *мн. прост.* 1. аягы суюктук, бузуктук; 2. уурулук, майда уурулук.

Блудник *м уст.* аягы суюк, жүрөнөөк эркек.

Блудница *уст. женск к блудник.*

Блудный I, -ая, -ое *уст.* аягы суюк, бузук, бузулган; ~ ая жизнь бузулган турмуш.

Блудный II: блудный сын *шутл.* тентиме, тентип жүрүп, кайра жерге-жээгине, тобуна, элине келген адам.

Блудня *м, ж прост.* ууру; кошка- ~ ууру мышык.

Блуждание *ср по знач. гл. блуждать; ~ по свету* тентиреп (кангып) дүйнө кадыруу, дүйнө кезүү, бет келди жүрүү.

Блужда/ть *несов.* 1. кангыроо, кангуу, бет алды кетүү, тентирөө, тентүү, кезүү, тозуу, сандалып жүрүү; ~ **ть по городу** шаарды аралап сандалуу; 2. адашуу, адашып жүрүү; ~ **ть по лесу** токойдо адашып жүрүү, токойдун ичинде адашуу; 3. *перен. чем и без доп.* ойноктоо, уйгу-туйгу болуу, бөлүнүү; ~ **ть глазами** көзүн ойноктотуу; **мысли ~ ют** ою уйгу-туйгу болот, санаасы санга бөлүнөт; **блуждать в потёмках** карангыда адашуу (кайсалоо, темселөө); эч нерсе билбей дөөдүрөө.

Блуждающий, -ая, -ое 1. *прич. от блуждать; 2. прил.* ойноктомо, ойноок, кылтылдама; ~ **взгляд** ойноок көз караш; **блуждающий нерв анат.** адашкан (жылып жүрүүчү) нерв; **блуждающая почка мед.** жылып кеткен бөйрөк; **блуждающие огни** жылт этип жоголгон, өчүп-жанган, андан-мындан көрүнгөн от, албарс оту, шайтан оту (түнкүсүн саздак жерлерде чириндиден бөлүнүп чыккан метан газы күйгөндө бүлбүлдөп көрүнгөн от).

Блуза ж блуза (1. шымдын сыртына чыгарып кийиле турган кенен көйнөк; 2. аялдар юбкасынын сыртына чыгарып кие турган кенен кофта).

Блузка ж блузка (жука кездемеден тигилген кофта).

Блюдечко *ср* 1. *уменьш. к блюдец;* 2. *то же, что блюдец.*

Блюдо *ср* 1. чоңураак чуңкур тарелка; жайпак табак; **фарфоровое** ~ фарфор тарелка; 2. тамак, түрдүү тамак (даам); **его любимое** ~ анын жакшы көргөн тамагы; **обед из трёх блюд** үч түрдүү даамдан турган түшкү тамак; **как на блюде** алаканга салгандай, алаканда тургандай.

Блюдолиз *м уст.* жуундукор.

Блюдце *ср* кичине тарелка, кичинекей табакча.

Блюминг *м тех.* блюминг (болот куймаларын кысуучу, сомдоочу, өндүрүмдүүлүгү өтө жогору болгон прокат станы).

Блюсти *несов.* 1. *что* сактоо, коргоо, татуу; ~ **закон** законду сактоо (тутуу); ~ **интересы государства** мамлекеттин кызыкчылыгын сактоо. **блустить себя** *уст.* өзүн жакшы алып жүрүү, өзүн таза тутуу, өз боюна тың болуу.

Блюститель *м ирон.* коргоочу, сактоочу; ~ **порядка** *ирон.* тартип сактоочу; ~ **закона** законду коргоочу.

Блюстительница *ж неск. к блюститель.*

Блях/а *ж* 1. тогоо, төнөлүк, чагарак, таралга; ат жабдыктарын, мебелдерди кооздоодо колдонулуучу жука металл, купа, көрчөгө; 2. *уст.* бляха (жазуусу же номери бар көкүрөккө тагылчу металл белги); **носильщик с ~ ой** бляха тагынган жүк ташуучу адам.

Бляшка *ж уменьш. к бляха.*

Боа *нескл.* боа (1. *м* Түштүк Америка жана Мадагаскарда кезиге турган, удав түркүмүнө кирүүчү чоң жылан; 2. *ср* аялдардын мехтен же куш жүнүнөн жасалган моюнга салынуучу шарфы).

Боб *м* 1. буурчак (дануу, саадагы); 2. *мн.* бобы буурчак, буурчак өсүмдүктөрү (фасоль, нокот ж.б.); **бобы разводить** *прост.* жобуроо, тиешеси жок сөздөрдү сүйлөй берүү; **бобы остаются (сидеть) на бобах** таш жалак (кур жалак) калуу, алдануу.

Бобёр *м* 1. кемчеттин териси; 2. *прост. то же, что бобр.*

Бобина *ж тех.* бобина (зым, жип ж.б. түрүлө турган чыгырык, валик, катушка).

Бобков/ый, -ая, -ое лавр дарагынын ашынан даярдалган; ~ **ая мазь** лавр дарагынын ашынан даярдалган май.

Бобов/ый, -ая, -ое 1. буурчак...; ~ **стручок** буурчак саадагы; 2. *в знач. сущ.* бобовые *мн. бот.* буурчак өсүмдүктөрү.

Бобок *м* бобок (1. буурчак өсүмдүгүнүн дануу; 2. *мн.* бобки лавр дарагынын ашы).

Бобр *м зоол.* кемчет куну; **убить бобра** 1) олжолуу болуу, чоң олжого батуу; 2) *ирон.* тилеги таш кабуу.

Бобрёнок *м* кемчеттин, кунунун баласы.

Бобрик *м* 1. бобрик (түктүү сукно); 2. *в знач. нареч.* бобриком бобрик кылып; **стричься под ~**, ~ **ом** бобрик кылып алдыруу (алды, маңдай жагы тикчийип тургудай кылып, чачты кыска алдыруу).

Бобриков/ый, -ая, -ое бобриктен тигилген, бобрик...; ~ **ое пальто** бобрик пальто.

Бобров/ый, -ая, -ое кемчет...; ~ **заповед-**

ник кемчет коругу; ~ **воротник** кемчет жака.

Бобріха ж разг. ургаачы кемчет.

Бобслей м спорт. бобслей.

Бобылка уст. женск. к **бобыль**.

Бобыл/ь м 1. разг. жалгыз бой киши, ко-колой баш, бойдок адам; **жить** ~ **ём** үй-бүлө күтпөй, жалгыз жашоо, бойдок жашоо.

Бог м зват. боже кудай, алда, алла, теңир; **◇ боже!**; **боже мой!**; **бог мой!** в знач. междом. ээ кудай!, кудай а!, кудая тобо!, кудай ай!, кудайым! (таң калганда, кыжырланганда, кубанганда ж.б. колдонулат); **бог знает** (**бог весть**) **кто** (**что**, **какой**, **куда**) 1) кудай билет, ким билет, белгисиз; эч ким билбейт; 2) кудай билбесе, бир кудай өзү билбесе, бир кудай өзү билет да (анча жакшы эмес, жаман киши же бир нерсе жөнүндө); **не бог весть** (**не бог знает**) **какой** (**что**) кудай урган, кудай аткан, болбогон (анча мыкты эмес, чоң мааниге ээ болбогон, орчундуу эмес деген түшүнүктү берет); **дай бог** кудай жалгасын, кудай берсин; кудаа кааласа; **не дай бог** (**боже**), **не приведи бог** (**боже**), **избави** (**сохрани**, **упаси**) **бог** (**боже**) кудай сактасын, кудай бетин көрсөтпөсүн, кудай көрсөтпөсүн; **побойся** (**побойтесь**) **бога** кудайдан корк, кудайды кара; **ради бога** кудай акы, кудай үчүн, өтүнөм, суранам; **с богом книжн.** кудай кубат берсин, кудай жолдош (жар) болсун, кудай колдосун; **слава богу** 1) в знач. сказ. кудайга шүгүр, кудая шүгүр, жакшы; 2) в знач. вводн. сл. бактыга жараша, бактыбызга; **слава богу**, **работа завершена к сроку** кудай жалгап, иш убагында бүттү; **как бог на душу положит** ойго келгендей, каалагандай, өз каалаганынча, кандай болсо, ошондой; **одному богу известно** бир кудай өзү билбесе, бир кудай өзү билет; **бог стобой** 1) (*как можно*) бу эмне деген көп, ушу да болобу? ушу да болчу беле? кудайды карасаңчы; **бог с тобой**, **что ты говоришь?** кудайды карасаңчы, сен эмне деп турасын?; 2) (*как хочешь*) өзүң бил, өзүң билесин, өз эркиң, эрк өзүңдө; **поезжай**, **бог с тобой** ыктыяр өзүңдө, жөнө; **бог с ними** тим кой; **от бога** кудайдан, кудай жаратканда эле, табиятында, жаратылышынан эле, төрөлгөндө эле; **он был физик от бога** ал физик болуп туулган, ал табиятында эле физик болучу; **чем бог послал** буюрган насип, насипке буюрган, бар (болгон) оокат (даам), барына азыр, жогуна кайыл; **ей-богу!** **истинный бог!** кудай урсун! кудай алсын! жаным чыгып кетсин! кудай турат го! кудай өзү күбө!

Богадельня ж 1. карып, мискиндер жайы (үйү) (революциядан мурда Россияда ишке жарабаган инвалиддерге, кары-картаңдарга каралашып бага турган үй); 2. перен. разг. ирон. бекерчилер жайы (демилгесиз, ишке жөндөмсүз адамдар көбүрөөк болгон мекеме жөнүндө).

Богарá ж собир. с.-х. кайрак, сугарылбаган жерлер; кайрак эгин.

Богáрн/ый, **-ая**, **-ое** кайракы, кайрак...; ~ **ые культу́ры** кайрак (кайракы) эгиндер; ~ **ое земледелие** кайрак (кайракы) жерлердеги дыйканчылык.

Богатей м прост. бай.

Богатеть несов. баюу, бай болуу.

Богáто нареч. 1. бай, дөөлөттүү; **они живúт** ~ алар бай турмушта жашашат; 2. асемдеп, асем менен; ~ **сервированный стол** асем менен (асемдеп) жасалган стол.

Богáтств/о ср 1. байлык, дөөлөт; **обще-ственно** ~ о коомдук байлык; **нажить** ~ о байлык арттыруу, байлык жыйноо, топтоо; 2. кооздук, жасалгалуулук, асемдик, асемдүүлүк; ~ о **обстановки** үй ичинин (жасалгасынын) асемдүүлүгү; 3. мн. **богáтства** байлык, кенч; **природные** ~ а жаратылыш байлыктары, табигый кенчтер; **рудные** ~ а кен байлыктары; 4. түрдүүлүк, түркүмдүүлүк, молдук, байлык; ~ о **красок** түстөрдүн түрдүүлүгү; ~ о **впечатлений** таасирлердин ар түрдүүлүгү; ~ о **языка** тил байлыгы; ~ о **голоса** үндүн кубулжуган ар түрдүүлүгү.

Богáт/ый, **-ая**, **-ое** (богáт, -а, -о) 1. бай, оокаттуу; ~ **ое село** бай кыштак; ~ **ая страна** бай өлкө; 2. *чем* көп, мол, бай; ~ **ая хлебом страна** эгини көп (мол) өлкө; ~ **ая снегом зима** кары калың (көп) түшкөн кыш; **сте́пи богáты дичью** талаада илбээсин көп; ~ **ый содержанием** бай мазмундуу, мазмуну бай; 3. сонун, кооз, кулпурган, келишкен, асемдүү; ~ **ый пир** укмуштай сонун той; ~ **ый наряд** келишкен кийим; 4. мол, бай; ~ **ый урожай** мол түшүм; ~ **ый опыт** бай, чоң тажрыйба; 5. в знач. сущ. **богáтый** м бай (адам); ~ **ые и бедные** байлар жана кембагалдар (кедейлер); **◇ чем богáты**, **тем и рады** барына ыраазы, жогуна кайыл; барына ыраазы болгула, болгонун жегиле (ичкиле).

Богáтырск/ий, **-ая**, **-ое** 1. баатырдык; ~ **ий эпос** баатырдык эпос; 2. *перен.* баатырларга мүнөздүү болгон, баатырлардыкындай, баатырлардай; балбан, алп, күчтүү, зор; ~ **ого сло́жения человек** мүчөсү (тулку) баатырлардыкындай адам, алп мүчөлүү адам; **у него** ~ **ая сила** анын баатырлардай күчү бар, анын зор күчү бар, ал күчтүү, балбан; ~ **ое здоро́вье** ден соолугу чың (бекем); **◇ богáтырский сон** *шутл.* алп уйку, катуу уйку.

Богáтырство ср баатырдык, эрдик, күчтүүлүк, балбандык.

Богáтырь м 1. баатыр; 2. *перен.* алп мүчөлүү (денелүү) адам, алп, балбан, эр жүрөк адам.

Богáч м бай, дөөлөттүү адам.

Богáче сравн. ст. к **богáтый** и к **богáто** бай, абдан бай, байлыгы көп.

Богáчка разг. женск. к **богáч**.

Богдыхан *м ист.* богдыхан (кытай императору).

Богёма *ж* богема (1. *собир.* өзүлөрүн материалдык жактан туруктуу камсыз кыла албаган, баш аламан турмуш кечирген артисттер, музыканттар, сүрөтчүлөр сыяктуу интеллигенция тобу; 2. ушул топтун, чөйрөнүн турмуш тиричилиги).

Богёмный, -ая, -ое богемалардай, богема...; ~ **образ жизни** богеманын жашоо жолу, богемалардай турмуш өткөрүү.

Богиня *ж миф.* 1. кудай; ~ **красоты** сулуулуктун кудайы; 2. *перен. уст.* сүйүктүүм, сулуум, жалжалым; **мой** ~ менин жалжалым.

Богобоязненн/ый, -ая, -ое (богобоязнен, -на, -но) *книжн.* кудайдан коркуучу (ыйбаа кылуучу), такыбаа.

Богоискательство *ср* кудай жолун издөөчүлүк (1905–1907-жылдардагы революция женилүүгө учурагандан кийин орустун либералдык интеллигенциясынын арасында кеңири тараган диний-философиялык агым).

Богомаз *м разг.* иконаларга сүрөт салуучу, кооздоочу адам.

Богомáтерь *ж то же, что богородица.*

Богомóл *м* 1. диндар адам, динчил, кудайга таат-ибадат кылуучу; 2. зыяратчы, зыярат кылуучу; 3. *зоол.* жаачы, жаа.

Богомóлец *м то же, что богомóл* 1.

Богомóлка *женск. к* богомóл 1.

Богомóлье *ср* *книжн.* касиеттүү деп эсептелген жайларга барып зыярат кылуу.

Богомóльн/ый, -ая, -ое (богомóлен, -льна, -льно) динчил, динге бек, такыбаа.

Богоотстúпник *м* *книжн.* динден чыккан, кудай жолунан кайткан адам.

Богородица *ж рел.* бүбү Мариям, касиеттүү эне (христиан дининде: Иса пайгамбардын энеси).

Богослóв *м* 1. диний адис, улама, теолог; 2. диний мектептин (семинариянын) окуучусу.

Богослóви/е *ср* дин жөнүндөгү, кудай жөнүндөгү, диндин жоболору, догмалары жөнүндөгү схоластикалык диний окуу; **профéссор** ~ **я** диний окуунун профессору.

Богослóвск/ий, -ая, -ое диний окуу боюнча, уламалык, диний...

Богослужéбн/ый, -ая, -ое ибадат менен байланыштуу болгон, ибадат үчүн белгиленген; ибадат...; диний.

Богослужéние *ср* ибадат, таат-ибадат, намаз (дин кызматкеринин чиркөөдө дин ырым-жырымын башкаруусу; диний ырым-жырымдарды өткөрүү, колдонуу).

Боготворítь *несов. кого-что* 1. кудайындай (кудайдай) көрүү, олуя (олуясындай) көрүү; өтө жакшы көрүү, жанындай көрүү, аздектөө; 2. кудай деп билүү, кудай деп таануу.

Богоугодн/ый, -ая, -ое (богоугоден, -на, -но) *книжн.* кудайга жаккан, кудайдын буйругу менен болгон; сооп; ~ **ое** дело кудайдын иши, кудай буюрган иш; **◇ богоугодное заведéние** *книжн.* карып-мискиндерге жардам (кайрым) кылуучу мекеме, соопчулук жайлары.

Богохúльник *м* *книжн.* кудайга, динге акарат кылуучу, акарат айтуучу адам.

Богохúльн/ый, -ая, -ое *книжн.* кудайды, динди акараттоочу, кудайга, динге каршы; ~ **ые рéчи** кудайды, динди акараттаган сөз.

Богохúльство *ср* *книжн.* кудайды, динди акараттоо, кудайга, дин ырым-жырымдарына шек келтирүү.

Богохúльствовать *книжн.* кудайга, динге карата акарат кылуу, кудайга шек келтирүү.

Бодáть *несов. кого-что* сүзүү, челүү.

Бодáться *несов.* 1. сүзөнөөк болуу, сүзүү; 2. сүзүшүү.

Бодлив/ый, -ая, -ое сүзөнөөк; ~ **ая коро́ва** сүзөнөөк уй.

Бодну́ть *сов. однокр. к бодáть.*

Бодри́/ть *несов. кого-что* 1. сергитүү, сергектенүү, женилдетүү, көңүлдү ачуу; **свежий вóздух** ~ **т** таза аба жан сергитет; 2. *разг.* көңүлдү көтөрүү, дем берүү.

Бодри́/ться *несов.* сергүү, сергектенүү, женилденүү, көңүлү ачылуу, көңүлү көтөрүлүү, кайраттуу болуу, демденүү; **старик ещé** ~ **лся** абышка али демдүү (кайраттуу), абышка али тын жүрөт.

Бóдро нареч. сергек, кайраттуу, демдүү, тын; ~ **шагáть** сергек кадам таштоо.

Бóдрость *ж* сергектик, кайраттуулук, жигердүүлүк, демдүүлүк, кубаттуулук; **чúвствовать** ~ өзүн сергек сезүү; ~ **дúха** жан дүйнөсүнүн сергектиги.

Бóдрствование *ср* уктабоо, ойгоо болуу, уктабай сергек болуу.

Бóдствовать *несов.* уктабоо, ойгоо болуу; ~ **всю ночь түнү бою** уктабай чыгуу.

Бóдр/ый, -ая, -ое (бодр, -á, -о) кайраттуу, сергек, тын, чыйрак, тетик; ~ **ый старик** кайраттуу абышка; **у него** ~ **ый дух** анын көңүлү тетик; ~ **ый шаг** чыйрак жүрүш, тын кадам; **говóрить** ~ **ым гóлосом** үнүн көңүлдүү, шандуу чыгара сүйлөө; ~ **ое настроéние** көтөрүңкү маанай.

Бодрящ/ий, -ая, -ое (бодрящ, -а, -е) көңүлдү ачкан, сергиткен, сергек кылган; ~ **ий ветерóк** жан сергитер салкын жел; ~ **ие звúки мýзыки** музыканын көңүл ачкан мукам үнү.

Бодún *м*, **бодúня** *ж обл. (о рогатом скоте)* сүзөнөөк.

Бодún а, м. разг. сниж. Баш жазуу (арак ичкенде). **◇ с бодúна.** Арак ичкендин эртесинде өзүн жаман сезүү, табы жоголуу, баш жазууну талап кылган абал жөнүндө.

Бодяга ж зоол. бодяга (тузсуз суудагы губка); **◇ разводить бодягу прост.** тамашага чалып ойду-тоону сүйлөй берүү, калжын кеп сүйлөгөндү жакшы көрүү.

Бодяк м көк тикен.

Боевик м 1. ист. боевик (1905–1907-жылдардагы күжүрмөн жумушчу дружинасынын мүчөсү); **2.** боевик (калк арасында кеңири белгилүү, даңазалуу болуп кеткен кинофильм, спектакль, эстрада оюндары ж.б.).

Боевитость ж күжүрмөндүүлүк, кажыбастык, кайраткерлик, өткүрлүк.

Боевит/ый, -ая, -ое күжүрмөн, жигердүү, кайраткер, кыйынчылыкты жеңе билген, кажыбас, курч, өткүр, тайманбас; ~ **ая организация** күжүрмөн уюм; ~ **ый критик** тайманбас сынчы.

Боев/ой, -ая, -ое 1. согушка, жоокерчиликке байланыштуу; согуштук, согуш...; ~ **ая подготовка** согуштук даярдык; согуш даярдагы; ~ **ая позиция** согуш күчтөрү жайгашкан позиция; ~ **ая тревога** уруш тревогасы; ~ **ое задание** согуш тапшырмасы; **2.** согушка, урушка керектелүүчү, жоого арналган; ~ **ые доспехи** жоо жарактары; ~ **ой конь** жоого минилүүчү ат; ~ **ой патрон** октолгон, атууга даярдалган патрон; **3. разг.** күжүрмөн, күүлдөгөн, жигердүү; ~ **ой парень** күжүрмөн азамат; **4.** өзгөчө маанилүү, тезинен колго алынуучу, тез аткарылуучу; ~ **ая тема** өзгөчө маанилүү тема; ~ **ой вопрос** тезинен чечилүүчү өтө маанилүү маселе.

Боеголовка ж боеголовка.

Боек м 1. (в оружии) ургуч, пистон жаргыч; **2. тех. (парового молота)** буу менен урула турган чоң балканын мизи.

Боекомплект м воен. боекомплект (атылуучу согуш куралдарына керектелүүчү снаряд, патрон ж.б. нерселердин белгилүү сандагы өлчөмү).

Боепитание ср аскерлерди согуш куралдары жана ок, снаряд ж.б. нерселер менен жабдуу, камсыз кылуу.

Боеприпасы мн. воен. ок-дары (снаряд, граната, мина, патрон ж.б. нерселердин запасы); **склад ~ ов** ок-дарылар склады.

Боеспособность ж согушка, согушууга жөндөмдүүлүк, согушка жарамдуулук.

Боеспособносн/ый, -ая, -ое (боеспособен, -на, -но) согушка жөндөмдүү, аскердик өнөрдү мыкты билген; ~ **отряд** согушка жөндөмдүү отряд.

Боец м 1. (воин) боец, аскер, жоокер; **воспоминания бойцов** жоокерлердин эскерүүлөрү; **2. перен. (борец)** күрөшүүчү; **бойцы за дело рабочего класса** жумушчу табын иши үчүн күрөшүүчү; **3. (участник кулачного боя)** мушташка катышуучу, муштум менен койгулашып урушуучу.

Божба ж ант, касам; ант ичүү, касам ичүү.
Божже см. бог.

Божеск/ий, -ая, -ое 1. книжн. см. божий; 2. разг. ылайыктуу, алгылыктуу, туура келерлик, жөндүү; ~ **ая цена** жөндүү, туура келерлик баа; ~ **ие условия** ылайыктуу шарт; **яви(те) божескую милость; сделай(те) божескую милость книжн.** ырайым этиңиз (өз баркын өзү кетирип сурануу, тиленүү).

Божественно нареч. керемет, ажайып көрүнүштө, эң эле сонун, тири укмуш.

Божественн/ый, -ая, -ое (божествен, -на, -но) **1.** диний, дин жагына байланыштуу; ~ **ые книги** диний китептер; **2. перен.** эң бир сонун, керемет, укмуштай; ~ **ый голос** эң бир сонун үн.

Божество ср кудай, алда, тенир; **языческое** ~ бутпарас кудайы.

Бож/ий, -ья, -ье 1. кудай..., алда таала...; ~ **ья воля** алданын амири, кудайдын буйругу; ~ **ий храм** чиркөө; **2. книжн.** кудай жараткан, кудайдын ыктыярындагы; **появиться на ~ ий свет** туулуу, төрөлүү, жарык келүү; ~ **ья тварь** кудайдын макулугу, алла тааланын жаратканы; **раб ~ ий** кудайдын кулу, алланын пендеси, макулугу; **каждый божий день** кудайдын куттуу күнү; **ясно как божий день** дапдаана, апачык; **божья коровка 1)** эл кайда көчөт; **2) ирон.** колунан эчтеме келбеген бечара, момун, кудайы момун; кудайдын пендеси.

Божиться несов. каргануу, кудайдын атын атап ант кылуу.

Божница ж книжн. икона коюлган текче.

Божок м 1. уменьш. к бог; 2. (изображение божества) кичине буркан, кичине бут; **3. перен. ирон. (любимец)** кудайдай көрүп аздектеген адам.

Бой м 1. (сражение) согуш, уруш, салгылаш, күрөш; **наступательный** ~ чабуулга өткөн салгылашуу, чабуул коюп согушуу; **оборонительный** ~ коргонуу согушу; **воздушный** ~ аба согушу; **морской** ~ деңиз согушу; **вести в ~ свежие силы** согушка жаңы күчтөрдү киргизүү; **дать ~ салгылаша** баштоо; **принять ~ салгылашып** кирүү, кармашуу; **сдаться без боя** кармашпай (каршылык көрсөтпөй) багынып берүү; **2. (борьба, состязание)** мелдеш, жекеме-жеке чыккан кармашуу; **кулач-ный** ~ мушташ; ~ **быков** бука сүзүштүрүү; ~ **петухов** короз уруштуруу; ~ **перепелов** бөдөнө уруштуруу; **3. (избиение)** уруу, сабоо; **бить смертным боем** өлөрчө сабоо, өлөрчө тепкилөө; **4. (убой)** союу; ~ **свиней** чочко союу; **5.** атылуучу куралдын таамайлыгы, таамай, түз тийүү сапаты (жөндөмү); **проверить ~ автомата** автоматтын түз атылышын (тийишин) текшерип көрүү; **6.** кагылыш, урунуш; ~ **посуды** идиш-

тердин кагылышы; **7. собир.** сынган, талкаланган нерселер; сынган, талкаланган нерселердин (идиштердин же башка нерселердин) сыныктары; кирпичный ~ кирпич сыныктары; **в ящике оказалось много боя** ящиктегилердин көбү сынык (сыныктары көп) экен; **8.** кагуу, уруу, согуу; ~ **часов** сааттын согушу; **барабанный** ~ барабан уруу; **9. (пение некоторых птиц)** айрым куштардын (мис., бөдөнөнүн) үнүн бөлүп-бөлүп сайрашы; **♠ братъ (взять) с бою** 1) салгылаш, согуш менен каратып алуу, жеңүү; 2) *перен.* күч менен талашып-тартышып жатып алуу, ээ болуу. **10. бой без правила** эрежесиз уруш.

Бойк/ий, -ая, -ое (боек, бойка, бойко) **1.** чечкиндүү, жигердүү, күжүрмөн; ~ **ий парень** чечкиндүү азамат, күжүрмөн азамат; **2.** чыйрак, өткүр, тын; ~ **ая речь** өткүр, өкүм айтылган сөз; ~ **ий ум** өткүр акыл; **3.** жандуу, бака-шака түшкөн, өйдө-төмөн кыймылы көп, кызуу; ~ **ая улица** жандуу көчө; ~ **ая торговля** кызуу соода, кыжылдаган, бака-шака түшкөн базар; **♠ бойкий (боек) на язык** сөзгө чечен, тандайынан чаң чыккан сөзмөр; **бойкое перо у кого** жазууга уста (жаза билген адамга карата айтылат).

Бойко нареч. **1.** чыйрак, тын; ~ **шагать** кадамын тын, чыйрак шилтеп басуу; **2.** шар, такалбастан; **он ~ говорит по-кыргызски** ал кыргызча шар, такалбай сүйлөйт; ~ **торговать** кызуу соода жүргүзүү.

Бойкость ж **1.** күжүрмөндүк, жигердүүлүк; **2.** жандуулук, чечкиндүүлүк, тездик.

Бойкот м **1.** бойкот (өз ара мамилени, байланышты токтотууну билдирген саясий жана экономикалык күрөштүн бир түрү); **объявить** ~ бойкот жарыялоо; **2. разг.** бойкот (кандайдыр бир нааразылыктан, каршылыктан улам кимдир бирөө менен болгон мамилесин үзүү).

Бойкотировать *несов.* **кого-чего** бойкот жасоо, бойкот кылуу.

Бойкотироваться *несов. страд.* **к бойкотировать.**

Бойлер м тех. бойлер (борборлоштурулган ысытыш системасында: суу ысытуу үчүн тургузулган техникалык курулуш, атайын жай).

Бойница ж бойница (коргонуу үчүн жайларда, сепилдерде атууга ылайыктап, дубалдын боорунан чыгарылган тешик).

Бойня ж **1.** кушкана (мал союлуучу жай); **2.** кыргын, кан төгүлгөн катуу кагылыш; **кровавая** ~ кандуу кагылыш, кыргын.

Бойскаут м то же, что скаут.

Бойцов/ый: бойцовый петух урушка даярдалган короз.

Бойче, бойчье сравн. ст. **к бойкий и к бойко.**

Бок м **1.** каптал, жан, жамбаш, быкын

(адамдын же айбандардын каптал жак тарабы); **поворачиваться с ~ у на ~** бир капталынан экинчи капталына оодарылуу; бир жамбашынан экинчи жамбашына оодарылуу; **спать на правом ~ у** оң жамбашы менен жатып уктоо; **спина соболя темнее, чем бока** киштин жон жагы эки капталына караганда карараак болот; **2.** жан жак тарап, бир жак каптал; **выюк свесился на левый ~** жүк сол жагына ооп калды; **домашко покосился на правый ~ үй** оң капталына кыйшайып калды; **♠ бок о бок** жанаша, катар; **идти бок о бок** жанаша жүрүү, катарлаш жүрүү; **взять (брать) за бока кого прост.** кимдир бирөөнү кыстап, акидей асылып алуу, боткодой жабышуу; **лежать на боку** иш кылбай жата берүү, бекер жүрүү; **намять (наломать, обломать, нагреть) бока кому прост.** кыйрата сабоо, тепкилөө; **отдываться своими боками** башка бирөөлөрдүн кесепетине калуу, айыбын тартуу, бирөө үчүн жооп берүү; **под боком** жанында, ээк алдында, эң эле жакын жерде; **переваливаться с боку на бок (при ходьбе)** оонап басуу, чайкалып (майпаңдап) басуу.

Бокал м бокал; **выпить по ~ у вина** бир бокалдан вино ичүү; **♠ поднять бокал за кого-что** кимдир бирөөнүн урматына, же кандайдыр бир окуяга ж.б. карата бокал көтөрүү, тост айтуу.

Бокаст/ый, -ая, -ое (бокаст, -а, -о) *прост.* чоң каптал, капталы кең, капшыттуу.

Боковин/а ж прост. спец. жамбаш, быкын, бир нерсенин капталы, жан жагы; **белужья ~ а** белуга балыгынын капталы; ~ **ы грузовика** жүк ташуучу машинанын капталдары.

Боков/ой, -ая, -ое каптал жак, жан жак; ~ **карман** жан чөнтөк; ~ **ой ветер** каптал жактан (туурадан) соккон жел; ~ **ая поверхность** каптал жак бети (сырты); **♠ отправиться на боковую** уктаганы жатуу; **пора на боковую** уктаар маал, эл жатар маал; **по боковой линии (о родстве)** кыйыр тууган, кабырга тууган.

Боком нареч. **1.** бир жак капталы менен, капталын салып, капталынан; **пройти в дверь ~ эшиктен** капталын салып кирүү; **2. разг. (стороной)** кыя, кыйгач; **взглянуть ~ кыйгач кароо;** кыя кароо; **♠ выйти боком прост.** оңунан чыкпоо, ойлогондой болбоо.

Бокс I м спорт. бокс; **заниматься ~ ом** бокска катышуу, бокс менен машыгуу.

Бокс II м бокс (эркектерде чач коюштун бир түрү, саамайларын жана желке жагын кыскарта алдырып чач коюш).

Бокс III м бокс (дарылоо мекемесиндеги өзүнчө бөлүнгөн бөлмө; изолятор); **положить больно в ~ оору** адамды бокска жаткыруу.

Боксёр I м боксёр, боксчу (спортсмен).

Боксёр II м боксёр (кыска жүндүү, ууртта-ры салаңдаган, тумшугу чолок келген чон ит).

Боксёрск/ий, -ая, -ое боксёрдук, боксёр-лор...; ~ **ие перчатки** боксёрлор мээлейи.

Боксировать *несов.* бокска катышуу, бокска түшүп кармашуу.

Боксит м боксит (чопо менен топурак аралашкан алюминий рудасы).

Бокситов/ый, -ая, -ое бокситтүү, боксит...; ~ **ые месторождения** боксит кендери.

Болван м 1. калып, кеп (баш кийимдин ж.б. калыбы, кеби); **шляпный** ~ шляпа кеби; 2. *бран.* акмак, аңкоо, кеңкелес, айбан чалыш; 3. *книжн. (идол)* бут, буркан.

Болванка ж 1. *тех.* болванка (металл куй-масы); 2. (*заготовка*) металлдын, жыгач-тын ж.б. бир нерсе жасоого даярдалган бөлүгү; 3. *то же, что болван* 2.

Болгарск/ий, -ая, -ое Болгария...; болгар...; ~ **ий язык** болгар тили; ~ **ая литература** болгар адабияты; ~ **ий народ** болгар эли.

Болгары *мн. (ед. болгарин м, болгарка ж)* болгарлар (Болгариянын негизги калкын түзгөн эл).

Болев/ой, -ая, -ое ооруган, оорута турган, ооруксунууну билдирген; ~ **ые ощущения** оорунун сезилиши, ооруксунууну билдирген сезим.

Более *нареч.* 1. артык, ашык, көп; **не ~ чем на один день** бир күндөн көп эмес, бир күндөн ашпаган; 2. (*служит для образования сравнит. ст.*) -раак; ~ **полезный** пайдалуураак; ~ **громко** катуурак (үнгө карата); ~ **прочный** бекемирээк; ~ **сильный** күчтүүрөөк; ~ **быстро** тезирээк; **более чем...** эң эле, ашыкча, өтө эле; **более чем достаточно** бул эң жетишерлик болот, жетмек тургай ашат; **более или менее** аздыр-көптүр; **более того**; **тем более** анын үстүнө, анысынан да, айрыкча; **тем более он считается** **большим специалистом** анын үстүнө ал чон адис катары эсептелет.

Болезненно *нареч.* артыкча күйүнүп, өзүн ызалуу сезип, өзүнө катуу алып, жаман алып; ~ **переживать** катуу күйүп-бышып, азаптанып кайгы тартуу.

Болезненность ж 1. (*слабое здоровье*) оорукчандык, кеселдик, ооруп-сыктагандык; ~ **ребенка** баланын оорукчандыгы (кеселдиги); 2. (*ощущение боли*) оорутуш, ооруксунтуш, ооруганды сездириш; ~ **укола** уколдун оорутушу.

Болезненн/ый, -ая, -ое (болезнен, -на, -но) 1. оорутуу, ооруган, көп ооруй турган, ноокас, илдеттүү; ~ **ый ребёнок** оорукчан бала; 2. илдетти бар сыяктуу, сырकोолуудай, оорусу бардай; ~ **ый вид** оорусу бардай (оорутуу)

көрүнүш, ирени кер сары тарткан көрүнүш; ~ **ое состояние** оорутуу абал; 3. оорутма, оорута турган; **укусы комаров** ~ **ы** чиркейдин чакканы оорутат (чиркей оорута чагат); 4. жан кейиткен, санаалуу, санааркатма; ~ **ое воспоминание** санааркап эскерүү; 5. *перен.* ашкере, аша чапма, өткөрө; ~ **ое любопытство** сөз аңдымайга ашкере шыктуулук, ар нерсени билүүгө тансык (кумар).

Болезнетворн/ый, -ая, -ое ооруга себеп болуучу, оорутуучу, оору жуктуруучу; ~ **ые микробы** дарт жуктуруучу (оору таратуучу) микробдор; ~ **ые бактерии** оору жуктургуч (оору таратуучу) бактериялар.

Болезнеустойчив/ый, -ая, -ое дартка чыдамдуу, оорубай турган, илдетке туруштук бере алган; ~ **ые растения** дартка чыдамдуу өсүмдүктөр.

Болезнь ж оору, дарт, кесел, сырकोо, илдет; **заразная** ~ жугуштуу оору, жуга турган дарт; **душевная** ~ **ь** жан оору; **глазные** ~ **и** көз оорусу (оорулары); **неизлечимая** ~ **ь** айыкпас дарт; **внутренние** ~ **и** ички оорулар (ичтен кармаган дарт); **женские** ~ **и** аялдар оорусу; **♦ болезни роста** өндүрүштөгү, коомдук турмуштагы жаңы иштерден, анын өсүп-өнүгүү процессинен учураган кыйынчы-лыктар.

Болезьщик м *разг.* ышкыбоз, күйөрман; ~ **и футбола** футболдун күйөрмандары.

Болезьщица *разг. женск. к* **болезьщик.**

Болеро *sr нескл.* болеро (испандардын улут-тук бийи жана анын музыкасы).

Болезь I *несов.* 1. **чем** ооруу, кеселдеп калуу, сырकोолоп калуу, ноокастоо; ~ **гриппом** грипп менен ооруу; **он давно болеет** ал көптөн бери ноокастап жүрөт; 2. *перен. о ком-чём, за кого-что* кайгыруу, тынчсыздануу, күйүп-бышуу; **он болеет душой за своего ребенка** ал баласы үчүн күйүп-бышат; 3. *перен. за кого-что разг.* күйүп-бышып жан тартуу, талапкер болуу; ~ **за свою команду** өз командасына күйүп-бышуу, жан тартуу.

Болезь II *несов. что* бир жери ооруу, зыркыроо; **у меня голова болит** башым ооруйт, башым ооруп турат; **у него зубы болят** анын тиши ооруйт, тиши ооруп жатат; **у кого что болит, тот о том и говорит** ар ким өз дартын айтат; **♦ душа (сердце) болит** тынчы кетет, күйүп-бышат, ичи ачышат, жан тартат; **у матери душа болит о сыне** эне баласына (баласы жөнүндө) күйүп-бышат.

Болеутоляющ/ий, -ая, -ое ооруган жерди, ооруну басуучу; ~ **ие средства** ооруну басуучу дары-дармек.

Боливийск/ий, -ая, -ое Боливия..., боливия-лыклар..., боливиялык.

Боливийцы *мн. (ед. боливиец м, боливийка ж)* боливиялыктар (Боливиянын негизинен индеецтерден турган калкы).

Болиголов *м бот.* балтыркан; сасык балтыркан.

Болид *м астр.* болид (жаркырап күйгөн метеор).

Болонá *ж уст. спец.* дарактын чор (ур) сыяктуу өсүп чыккан оорусу.

Болонка *ж* болонка (барак жүндүү кандек ит).

Болонья *ж* болонья (1. плацтын капрон материалы; 2. *разг.* ушундай материалдан тигилген плащ).

Болотина *ж прост.* саздуу жер.

Болотист/ый, -ая, -ое 1. саздак, саздуу; ~ ая **местность** саздак жер; 2. сормо баткактуу; ~ ая **почва** сормо баткактуу кыртыш.

Болотн/ый, -ая, -ое 1. саздагы, саздуу жердеги; ~ **ые испарения** саздагы (саздан чыккан) буулар; 2. сазга ылайыкталган; ~ **ые сапоги** сазга кийүүчү өтүк; ~ **ый плуг** саз сокусу; 3. саздак жерде (сазда) жашоочу; ~ **ые птицы** саз куштары; **болотный газ** метан, саз газы.

Болото *ср* 1. саз; **осушение болот** саздарды кургатуу; **торфяное** ~ чым көң сазы; 2. *перен. чего или какое* саз; **бюрократическое** ~ бюрократизм сазы.

Болотце *ср уменьш. к болото.*

Болт *м тех.* болт (1. бир башы бөрктүү, экинчисине буроо салып беките турган жумуру темир; 2. терезенин капкагын, эшикти жаап бекитүүчү узунча темир).

Болтанк/а *ж разг.* чайкалыш, термелиш (абада самолёттун чайкалып учушу); **самолет попал в ~ у** самолет чайкала баштады.

Болтать I *несов.* 1. *что* чайкоо, чайкаштыруу, чайкалтуу; ~ **ть лекарство** дарыны чайкоо (чайкаштыруу); 2. *чем* салаңдатуу, салактатуу; ~ **ть ногами** буттарын ары-бери салактатуу; 3. *безл. кого-что разг.* чайкоо, чайкалтуу; **самолет сильно** ~ **ет** самолет катуу чайкайт (чайкалтант).

Болтать II *несов. разг.* 1. *что и без доп.* ар кайсыны айтып кобууро, ар кайсыдан кеп салып жобурай берүү; ~ **без умолку** токтолбой кобурай берүү; 2. (*проговариваться*) оозунан чыгарып жиберүү, келжиреп коюу, айтып коюу; 3. (*на каком-л. языке*) балдыроо; ~ **по-французски** французча балдыраган болуу; **болтать языком** оозу менен оттой берүү; оозу менен орок оруу.

Болтаться *несов.* 1. чайкалуу, чулк-чулк этүү; **вода** ~ **ется в ведре** суу чакада чайкалат; **молоко** ~ **ется в бидоне** бидондо сүт чайкалып жатат; 2. желпилдөө, желбирөө; салбыроо; **на веревке** ~ **лось бельё** жипке илинген (жуулуп жайылган) кирлер желпилдейт; **концы веревок** ~ **ются** жиптин учтары салбырайт; 3. *на ком-чём (об одежде)* кең келип шөлбүрөө, көлкүлдөө; **сапоги** ~

ются на ногах өтүк көлөктөп, бутуна кең келет; **рубашка** ~ **лась на плечах** кейнек шөлбүрөйт; 4. *прост.* сандырактап бекер жүрүү, бош жүрүү; **где ты** ~ **лся?** сен кайда сандырактап жүрдүң?

Болтливость *ж* 1. сүйлөөктүк, келжиректик, эзмелик, маңыздык; 2. ачык ооздук, ичине кеп сактай албагандык.

Болтлив/ый, -ая, -ое 1. сүйлөөк, маңыз, эзме, көп сүйлөгөн келжирек; 2. ачык ооз, ичине кеп батпаган, сыр сактай билбеген.

Болтнуть *сов. однокр. к болтать I.*

Болтовня *ж разг.* мааниси жок кеп, келжиреген бекер сөз, келжирек сөз; **заниматься** ~ **ей** ойду-тоону сүйлөп келжирей берүү, сандырактап бирдемени айткан болуу, опсуз көп сүйлөө.

Болтов/ой, -ая, -ое *тех.* болттуу, болт...; ~ **ые соединения** болттуу бирикмелер (болтор менен бириктирилген жерлер).

Болтун I *м разг.* келжирек, көп сүйлөгөн маңыз адам, эзме; 2. ичине кеп жатпаган, ачык ооз, оозу бош адам.

Болтун II *м (неплодное яйцо)* сасыткы.

Болтунья *разг. женск. к болтун I.*

Болтушка I *ж разг. ласк. к болтун I и болтунья.*

Болтушка II *ж* 1. сүткө жумуртка кошуп даярдалган тамак, куймак; 2. суюк буламык, атала сыяктуу тамак; 3. (*орудие для взбалтывания*) аралаштыргыч, чалгыч.

Боль *ж* 1. оору, дарт; **зубная** ~ тиш оору; **головная** ~ баш оору; 2. *перен.* сыздоо; **я это говорю с ~ ю в сердце** мен муну жүрөгүм сыздап айтып жатам.

Больница *ж* оорукана.

Больничка *ж разг.* кичине оорукана, чакан оорукана; **поселковая** ~ кыштактын чакан ооруканасы.

Больничн/ый, -ая, -ое ооруканадагы, оорукана...; ~ **ая койка** оорукана койкасы; ~ **ый режим** ооруканадагы режим, оорукананын режими; **больничный лист (листок)** оорулуу экендигин аныктоочу баракча.

Больно I *нареч.* 1. оорутуп, кокустатып, оорута, ооругудай; ~ **ударить руку** колун оорута уруп алуу; ~ **ударить** оорута уруу (чабуу); ~ **удариться головой** башын катуу уруп алуу, башын оорута уруп алуу; 2. *в знач. сказ. безл. кому* ооруйт, ооруксунат; **руке** ~ колум ооруйт; **мне** ~ **дышать** дем алсам ооруп жатат; 3. *перен. в знач. сказ. безл. кому* ичи күйүп, ыза болуп, жаны кейип, кыйналап; ~ **вспомнить** ойго түшө калса, ич күйөт; **ему было** ~ , **что он не сдержал своего слова** ал өз сөзүнө тура албай калганына жаны кейийт.

Больно II *нареч. прост.* эң эле, өтө эле, ашкан, жеткен; ~ **ты хитёр** жеткен куу

экенсин; ~ **мно́го** эн эле көп; ~ **ти́хо** эдем өтө эле жай жүрүп баратабыз.

Больн/ой, -ая, -ое (бóлен, -льна, -льно) 1. оору, оорулуу, ноокас, бейтап, кесел, сыркоолуу; ~ **ой человек** оорулуу адам; **он бóлен гриппом** ал грипп менен ооруп жатат; **чём он бóлен?** анын эмне оорусу бар? 2. *в знач. сущ.* **больной м, больная ж** ноокас киши, оору адам, сыркоо адам; **приём ~ их** оорулуу адамдарды кабыл алуу; **выздора́вливающий ~ ой** айыгып келе жаткан сыркоо адам; 3. дарт чалгансыган, илдети бар сыяктанган, оорукчан; ~ **ой вид** оорукчан кебете; 4. *перен.* мандеми бар, чалыштаган, дөөдүрөк, дөөпөрөс; ~ **ое вообра́жение** дөөдүрөк кыял; ♪ **больной вопро́с** чечилиши кыйын, чатактуу, мүшкүл маселе; **больное ме́сто** бир нерсенин кычыктуу жери, начар жагы; **валить (сва́ливать) с больной головы на здоро́вую** өз күнөөсүн башка бирөөгө оодара салуу.

Больша́к м 1. *разг.* чоң жол; 2. *обл.* үй-бүлөнүн баш-көз болор ээси, башчысы.

Больше 1. *сравн. ст.* к **большо́й** и к **вели́кий** чоң, чоңураак; **эта ко́мната ~ той** бул бөлмө тигил бөлмөдөн чоң (чоңураак); **го́род Бишкек ~ Токма́ка** Бишкек шаары Токмоктон (Токмокко караганда) чоң; 2. *сравн. ст.* к **мно́го** көп, көбүрөөк; **это мне ~ нра́вится** бул мага көбүрөөк жагат; **он сде́лает е́ще ~ мындан да** көбүрөөк иш бүтүрөт; **не дава́й ~ пяти́ рубле́й** беш сомдон көп бербе; **е́ще ~ дагы** көбүрөөк, мындан да көбүрөөк; **в два ра́за ~ эки эсе** көп, эки эсеге көбүрөөк; 3. *разг.* көбүрөөк, көбүнчө, көбүнесе; **шли мы ~ лесом** биз көбүнчө токой менен жүрүп отурдук; **чита́ем ~ худо́жественную литерату́ру** көбүнчө (көбүнесе) көркөм адабиятты окуйбуз; 4. *в отриц. предложениях (далее, вперед)* эми, мындан ары, мындан кийин, дагы, мындан башка; **чтоб э́того ~ не было!** мындан ары бул сыяктуу иштер болбосун!; **здесь ~ де́лать не́чего** бул жерде мындан ары кыла турган эч иш жок; **я ~ не по́еду к нему́** мен мындан ары ага барбаймын; **он у нас ~ не рабо́тал** ал мындан кийин бизде иштеген жок; **больше то́го** анысы аз келгенсип, анысынан да, ал гана эмес; **как мо́жно бо́льше** мүмкүн болушунча көбүрөөк; **ни бо́льше (и) ни ме́ньше как ...** көп да эмес, кем да эмес.

Больше... **большеголо́вый, большено́сый** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Большеви́зм м большевизм.

Большеви́к м большевик.

Большеви́стск/ий, -ая, -ое большевиктик; большевиктерче; большевиктер..; ~ **ая па́ртия** большевиктер партиясы.

Большегла́з/ый, -ая, -ое бакыран көз, бакыракай көз, алакай көз, алаң көз.

Большеголо́в/ый, -ая, -ое чоң баш, башы чоң.

Большегру́зн/ый, -ая, -ое көп жүк тартуучу, оор жүктүү; ~ **соста́в** оор жүктүү состав; ~ **автомобиль** көп жүк алуучу (ташуучу) автомобиль; ~ **ваго́н** көп жүк сыя турган вагон.

Большело́б/ый, -ая, -ое жазы маңдай, маңдайы кең.

Большено́г/ий, -ая, -ое чоң бут, чоң таман.

Большенос/ый, -ая, -ое чоң мурун, барбагай мурун.

Большеро́т/ый, -ая, -ое чоң ооз, жалаяк ооз, жалжак ооз.

Большеру́к/ий, -ая, -ое чоң кол.

Бо́льш/ий, -ая, -ое *сравн. ст.* к **большо́й** и к **вели́кий**; ~ **ая часть гру́за** жүктүн көбүрөөк бөлүгү, жүктүн көпчүлүк бөлүгү; **я рассчита́ывал на ~ ую по́мощь** мен мындан да көбүрөөк жардам болот го деген элем; **бо́льшей ча́стью, по бо́льшей ча́сти** көбүнесе, көбүнчө, көп учурда; **са́мое бо́льшее** көп эле болсо, эң эле көп дегенде; **собра́ние продо́лится са́мое бо́льшее** **два часа́** жыйналыш көп эле болсо эки саатка созулат.

Большинств/о́ ср көпчүлүк, көп, көптүк, бир нерсенин көпчүлүк бөлүгү, көбү; ~ **о люде́й** элдин көпчүлүк бөлүгү, элдин көпчүлүгү; ~ **о голосо́в** көпчүлүк добуш; **в ~ е слу́чаев** көбүнчө, көп учурда; **подавля́ющее ~ о** басымдуу көпчүлүгү, басымдуу көпчүлүк.

Бо́льш/ой, -ая, -ое 1. (*крупный*) чоң, зор, ири; ~ **ой дом** чоң үй; ~ **ая река́** чоң дарыя; 2. (*значительный*) жеткилең, чоң, көрүнүктүү; ~ **ой ученый** чоң окумуштуу; ~ **ой писа́тель** чоң жазуучу; ~ **ая побе́да** чоң жеңиш, зор жеңиш; ~ **ая по́льза** чоң пайда; ~ **ой вопро́с** чоң маселе; 3. (*многочисленный по количеству*) көп, мол, арбын, калын, чоң, зор; ~ **ие де́ньги** көп акча, чоң акча; ~ **ая семья́** үй-бүлө; ~ **ие поте́ри** зор жоготуулар; ~ **ой вы́бор това́ров** көп товар, товарлардын көптүгү; ~ **ая толпа́ люде́й** элдин калың (чоң) тобу; 4. (*значительный по силе*) катуу, күчтүү; ~ **ой моро́з** катуу суук; **с ~ им трудо́м** көп кыйынчылык менен, катуу кыйналып, зорго, аран дегенде; 5. (*продолжительный по времени*) узак, ~ **ой срок** мөөнөт; ~ **ая переме́на** чоң дем алыш; 6. *разг. (взрослый, подросток)* бойго жеткен, бой тарткан, чоң, чонойгон; ~ **ой ма́льчик** чоң бала, бой тарткан бала; 7. *в знач. сущ.* **большие мн.** *разг.* чоңдор; ~ **ие ушли́, а де́ти оста́лись до́ма** чоңдор кетип, балдар үйдө калышты; 8. (*имеет уси́лительный смысл*) жеткен, барып турган, ашкан, эң эле, өтө; ~ **ой добра́к** жеткен ак көңүл; эң эле ак көңүл адам; ~ **ая**

п**л**акса эң эле ыйлаак (кыз); ~ **ой плу**т барып турган алдамчы, жеткен митаам, ашкан шум; **большой палец** баш бармак; **большая буква** баш (чоң) тамга; **большая дорога** 1) чоң жол, кан жол; 2) иштин же башка бир нерсенин өсүп-өнүгүшүнүн туура багыты, түз жолу; **большой свет** *книжн.* аристократтык коом; **сам большой разг.** өзүнө өзү кожоюн, өзүн өзү билген; **делать большие (круглые) глаза;** **смотреть большими глазами** көзү бакырая түшүү, таң калуу, аң-таң болуу; **от большого ума разг. ирон.** келесоолуктан, акылсыздыктан.

Большуш/ий, -ая, -ое прост. эң чоң, өтө зор; ~ **шкаф** эң чоң шкаф, өтө зор шкаф.

Болячка ж разг. жара, ысык.

Болящ/ий, -ая, -ое разг. шутол. то же, что **больной** 1.

Бомба ж бомба; **атомная** ~ атом бамбасы; **водородная** ~ водород бомбасы; **нейронная** ~ нейрон бомбасы; **зажигательная** ~ күйгүзүүчү бомба; **влететь бомбой (как бомба)** аткан октой кирип келүү, тез келе калуу.

Бомбардир м бомбардир (1. падышалык армиядагы жана флоттогу артиллерист-солдат; 2. *разг.* футбол, хоккей ж.б. оюндарда көбүрөөк гол уруп, дарбазага топ, шайба киргизүү боюнча артыкчылыкка ээ болгон оюнчу; **лучший** ~ **сезона** сезондогу мыкты бомбардир; 3. *зоол.* коргонуш үчүн денесинен сасык жыт чыгаруучу коңуз).

Бомбардировать несов. кого-что 1. бомбалоо же артиллериялык куралдар менен аткылоо; 2. *перен. чем разг. ирон.* үстөкө-босток жаадыра берүү; ~ **письмами** катты тынбай жаадыруу; ~ **вопросами** суроолорду жаадыруу.

Бомбардировка ж по знач. гл. бомбардировать.

Бомбардировочн/ый, -ая, -ое бомбалоочу, бомба таштоочу; ~ **ая авиация** бомбалоочу авиация.

Бомбардировщик м 1. бомбардировщик (бомбалоочу, бомба таштоочу самолет); ~ **дальнего действия** алыска аракет кылуучу бомбардировщик; **тяжелый** ~ оор бомбардировщик; 2. *разг.* бомбардировщик (бомбалоочу авиациянын учкучу).

Бомбардирск/ий, -ая, -ое бомбардир..., бомбардирлер...; ~ **ая рота** бомбардирлер ротасы.

Бомбёжка ж разг. бомбалоо, бомба таштоо.

Бомбить несов. кого-что бомбалоо, бомба таштоо.

Бомбовоз м то же, что **бомбардировщик** 1.

Бомбов/ый, -ая, -ое бомба...; ~ **ое вооружение** бомба куралдары.

Бомбодержатель м ав. бомба кармагыч

(бомбаны самолеттун ичине асып жайгаштырууга ылайыкталган техникалык түзүлүш).

Бомбометание ср авиабомбаларды таштоо; **теория** ~ **я** бомба таштоо теориясы; **прицельное** ~ **е** бомбаны мээлеген (көздөгөн) жерге таамай таштоо.

Бомбоубежище ср бомбоубежище, бомбадан коргонуучу жай.

Бон Тибет элинин улуттук дини.

Бона см. боны I.

Бонбоньёрка ж конфеттин кооздоп жасалган кутучасы (коробкасы).

Бонвиван м книжн. жан жыргатканды, жыргап-куунаганды, байлыкты жакшы көргөн адам.

Бондарн/ый, -ая, -ое бочка, челек жасоого байланыштуу, бочка жасоо...; челек жасоо...; ~ **ое производство** бочка (челек) жасоо өндүрүшү; ~ **ые изделия** бочка (челек) идиштери.

Бондарь м бочка жасоочу, челек жасоочу уста же ушул жагына адистешкен жумушчу.

Бонза м 1. бонза (Азия өлкөлөрүндөгү будда дининин башчысы, монах); 2. *перен. презр.* мансабына чиренген, элден ажыраган бийлик ээси.

Бонна ж бонна (бай үй-бүлөдө балдарды тарбиялоо ишин аткаруучу көбүнчө чет элдик тарбиячы аял).

Боны I мн. (ед. бона ж) 1. *фин.* бона, боны (сактап жүргөн адамга көрсөтүлгөн суммадагы акчаны алуу укугун берүүчү кредит кагазы); 2. кагаз акча (адатта мындай акча жергиликтүү бийлик тарабынан убактылуу чыгарылат).

Боны II мн. (ед. бон м) сууда калкып жүрүүчү тосмо, курчалган кашаа (дарыяларда, порттордо).

Бор I м кызыл карагайлуу токой; **♠ с бору да с сосенки разг.** кокусунан, ар кайсыдан, ар кошкон, туш келген нерселерден.

Бор II м бор (көптөгөн минералдардын курамында болуучу химиялык элемент).

Бор III м бор (тиш көзөй турган болот көзөөч).

Бора ж метеор. бора (дениз жээктерине бийик тоолордон соккон катуу, суук шамал).

Боргес м типогр. боргес (шрифт өлчөмүнүн, көбүнчө газеталык тексттерди терүүгө колдонулуучу белгилүү бир түрүнүн аталышы).

Бордо I ср неск. бордо (кызыл вионун сорту).

Бордо II неизм. прил. (темно-красный) кочкул кызыл, ток кызыл (бордо виносунун өңүндөй); **шляпа** ~ кочкул кызыл шляпа; **платье цвета** ~ ток кызыл (кочкул кызыл) көйнөк.

Бордóв/ый, -ая, -ое *разг.* кочкул кызыл, ток кызыл.

Бордюр *м* жээк, кыюу; ~ **ковровой дорожки** килем дорожканын жээги.

Борéние *ср* *высок. по знач. гл. борóться*; **Так жизнь скучна́, когда́ борéнья нет** (Лермонтов) Күрөшсүз турмуштун эч кызыгы жок.

Борéц I *м* **1.** күрөшүүчү; **борцы́ за мир** тынчтык үчүн күрөшүүчүлөр; **2. спорт.** балбан (күрөшкө машыккан, күрөшкө түшүүчү спортсмен).

Борéц II *м* *бот.* уу коргошун.

Боржом *м* боржом (минерал суу).

Боржомн/ый, -ая, -ое боржомдуу, боржом...; ~ **источник** боржом булагы.

Борзая **1.** тайган тукумундагы, тайган...; ~ **ая собака** тайган ит; **2. в знач. сущ. борзая** *ж* тайган; **русская** ~ **ая** орус тайганы.

Борзописец *м* *ирон.* тез жаза салма, бирок сапаты начар жазуучу, журналист.

Борз/ый, -ая, -ое *тар.-нар.* тулпардай күлүк, өкүм (атка карата); ~ **конь** күлүк ат, тулпар.

Борзятник *м* **1.** *охот.* тайган багуучу, тайган асыроочу; **2. книжн.** тайган агытып аңчылык кылуучу ыкшыбоз.

Бормашина *ж* бормашина (тишти кыруу, көзөө ишин аткаруучу аппарат).

Бормотáнье *ср* *по зн. гл. бормотáть*; **до нас доноси́лось чьё-то** ~ бизге кимдир бирөөлөрдүн кобураган үнү угулуп жатты.

Бормотáть *несов. что и без доп.* кобууроо, кобур-собур этүү, күбүрөө; ~ **про себя** өзүнчө кобурай берүү, бирдеме деп күбүрөө.

Бормотун *м* *разг.* бабыр, маңызданып кобурай берме адам.

Бормотунья *разг. женск. к бормотун.*

Бóрн/ый, -ая, -ое борлуу, бор...; ♠ **бóрная кислота́** бор кислотасы.

Бóров *м* **1.** каман (биттелген жана союу үчүн семиртилген); **2. прост.** эби-сыны жок, өткөрө семиз адам; **3.** мордун мешке туташкан бөлүгү.

Боровик *м* ак козу карын.

Боровинка *ж* (*дерево и плод*) боровинка (алманын сорту).

Бород/á *ж* **1.** (*у человека*) сакал; **отпустить** ~ **у** сакал койдуруу, сакал коюу; **2.** (*у животных и птиц*) сакал; **козлиная** ~ **а** текенин сакалы, эчкинин сакалы; ♠ **смеяться в бóроду** мыйыгынан күлүү, мылжыйып коюу.

Борода́вка *ж* сөөл (териге чыккан); ур (дарактарда).

Борода́вчат/ый, -ая, -ое сөөл баскан; ур баскан; ~ **ые ру́ки** сөөл баскан колдор; ~ **ая берёза** ур баскан кайын.

Борода́ст/ый, -ая, -ое чоң сакал, сакал баскан.

Борода́т/ый, -ая, -ое сакалдуу, сакалы өскөн, сакалы бар; ~ **му́жчина** сакалдуу киши; сакалы бар киши; ~ **козёл** сакалы бар теке.

Борода́ч I *м* *разг.* сакалы бар киши.

Борода́ч II *м* балта жутар (жору).

Боро́дка *ж* **1.** *уменьш. к борода́*; **2.** (*у ключа*) ачкычтын уч жаккы урчугу.

Борозда́ *ж* **1.** бороз (соконун тилип кеткен жолу); **2.** суу агып кетиш үчүн эки саптын ортосунда салынган жөөк; **3.** бир нерсенин бетиндеги кичине жылга, сай сыяктуу оюк жик; **ствол де́рева, покрытый** ~ **ми** дарактын сай-сай жик баскан сөңгөгү.

Борозди́ть *несов. 1. что* бороздоо, бороз салуу; **плу́ги** ~ **я́т зéмлю** соколор жерди бороздоп оодарууда; **2.** из салуу, из калтыруу; **ло́дки** ~ **или во́ду** кайыктар суу бетине из салып сүзүп жүрөт; **лы́жи** ~ **или сне́г** лыжалар карга из салууда; **3.** кыйма-чийме болуу, каршы-терши кесилишүү; **тропи́нки** ~ **я́т по́ле** талаанын бетинде каршы-терши кесилишкен жалгыз аяк жолдор; **морщи́ны** ~ **я́т лоб** маңдайын ийри-буйру бырыш баскан.

Борозди́ться *несов. страд. к борозди́ть.*

Боро́зка *ж* **1.** *уменьш. к борозда́*; **2.** *то же, что борозда́* **3.**

Бороздов/ой, -ая, -ое жөөк аркылуу, жөөк салып, жөөк...; ~ **по́лив** жөөк тартып сугарыш; ~ **посéв** жөөк салып эгиш.

Боро́здчат/ый, -ая, -ое бырыш баскан, кыйма-чийме, ийри-буйру из түшкөн.

Борона́ *ж* мала.

Борони́льщик *м* малачы, мала тартуучу.

Борони́ть *несов. что* малалоо, мала тартуу; ~ **по́ле** айдоону малалоо, айдоонун маласын тартуу.

Бороно́вание *ср* *по знач. гл. боро́нить.*

Бороно́вать *несов. то же, что боро́нить.*

Бороньба́ *ж* *то же, что бороно́вание.*

Борóться *несов. 1. с кем* күрөшүү, күрөшкө түшүп кармашуу; ~ **с о́пытным борцо́м** тажрыйбалуу (дасыккан) балбан менен күрөшүү; ~ **по пра́вилам национа́льной борьбы́** улуттук күрөштүн эрежеси боюнча кармашуу; **2. с кем** каршылык кылып таймашуу, каршы туруу; ~ **с конкурéнтами** атаандаштар менен таймашуу, атаандаштарга каршы туруу; **3. с чем, против чего** каршы күрөшүү, жеңүүгө аракет кылуу; ~ **с предрассу́дками** ырым-жырымга, эски адатка каршы күрөшүү; ~ **с трудностями** кыйынчылыкка каршы күрөшүү; **4. за что...** үчүн күрөшүү; ~ **за мир** тынчтык үчүн күрөшүү; ~ **за пе́рвенство** биринчилик үчүн күрөшүү; ♠ **борóться с (самим) собой** өзүн өзү тыюуга, кармоого аракет кылуу, өзүн өзү токтотуу, кармачуу.

Борт *м* **1.** (*корабля, лодки*) борт, каптал;

правый ~ лóдки кайыктын оң жак капталы; **2.** (*кузова открытого товарного вагона и пр.*) борт, кузовдун, вагондун каптал жактарын тоскон кереге; **откíнуть** ~ **грузовика** жүк машинанын бортун түшүрүү; **3.** (*одежда*) борт (пальто, күрмө сыяктуу сырт кийимдердин эки өңүрүнүн бүчүлүк, топчу тагылуучу оң жана сол жак жээктери); **пúговицы на правом** ~ у **пиджакá** күрмөнүн оң жаккы бортундагы топчулар; **♠ борт о борт** бирине экинчиси жанашкан, капталдары тийишкен абалда (кемелерге карата); **выкинуть (выбросить) за борт** жаратпай салуу, ыргытып жиберүү, таштап салуу; за бортом сууда калган; **человек за бортом** сууда калган (кемеден сууга түшүп кеткен) адам; за **бортом оказаться (остаться)** четтеп калуу, кепке-сөзгө кошулбай, бөлүнүп, оолактап калуу; **взять (брать) на борт пассажиров** жүргүнчүлөрдү кемеге алуу.

Борт... **бортжурнал**, **бортинженер** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Бортев/ой: **бортевое пчеловодство** токойдогу эң жөнөкөй бал аарычылык.

Бортжурнал *м* (**бортовой журнал**) бортжурнал, борт журналы (самолетто, космос кораблинде).

Бортинженер *м* бортинженер.

Бортмеханик *м* бортмеханик.

Бортник *м книжн.* бал челекчи (токойдо эң жөнөкөй жол менен жапайы аарылардын балын жыйноочу).

Бортничать *несов. книжн.* токойдо эң жөнөкөй бал челекчилик ишин жүргүзүү, бал челекчилик кылуу.

Бортничество *ср книжн.* токой бал челекчилиги (токойдогу жапайы аарылардан бал алуу иши).

Бортовка *ж спец.* бортовка (кийимдин жака, көкүрөк жаккы бөлүгүнүн арасына салып тигилүүчү калың, катуу келген материал).

Бортовой, -ая, -ое борттуу, борту бар, борт...; ~ **грузовой автомобиль** борттуу жүк ташыгыч автомобиль; ~ **журнал** борт журналы (кеменин, самолеттун же космос кораблинин күндөлүк иштерди, маалыматтарды ж.б. жазып туруучу журналы); **♠ бортовая качка** кеменин оң жак, сол жак капталына ооп, теңселип чайкалышы.

Бортовщик *м* бортовщик (асфальтталган жолдордун, өткөөлдөрдүн жээктерине гранит таштарды кырдап орнотуу иштерин аткаруучу жумушчу).

Бортпроводник *м* бортпроводник, самолет проводниги, самолетто жүргүнчүлөрдү тейлөөчү киши.

Бортпроводница *женск. к* бортпроводник; стюардесса.

Бортради́ст *м* бортради́ст (самолет радистти).

Борть *ж уст.* дарактын көндөйүнөн турган же дөңгөчтү оюп жасалган эң жөнөкөй бал челек.

Борцо́вки *мн. (ед. борцо́вка ж)* борцовка (балбандар күрөшкөндө кие турган атайын бут кийим, ботинка).

Борцовск/ий, -ая, -ое күрөшүүгө байланыштуу, күрөш...; ~ **ие качества** күрөшө билүү сапаттары.

Борцо́в/ый, -ая, -ое күрөшүүгө арналган, күрөш...; ~ **зал** күрөш залы.

Борщ *м* борщ.

Борщо́к *м* **1. ласк. к борщ;** **2.** башка көксөк аралаштырбай, жалаң кызылчадан кайнатылган шорпо.

Борьба *ж* **1. спорт.** күрөш, күрөшүү; **классическая** ~ классикалык күрөш; **вольная** ~ эркин күрөш; **соревнование по борьбе** күрөш боюнча мелдеш; **2. (столкновение противоположных групп, направлений, интересов)** күрөш, салгылаш; ~ **между новым и старым** жаңы менен эскинин ортосундагы күрөш; **3. (сражение, битва)** күрөш, кагылыш; **ожесточенная** ~ айыгышкан күрөш, катуу кагылыш; **смертельная** ~ кандуу кагылыш; **4. (с кем-чем, за что)** күрөш, күрөшүү; ~ **с силами природы** табигат кырсыктарына каршы күрөшүү; ~ **за мир** тынчтык үчүн күрөшүү; ~ **за свободу и независимость** эркиндик жана көз каранды эместик үчүн күрөшүү; **5. (состязание)** күрөш; ~ **за первое место** биринчилик үчүн күрөш; **6. (столкновение чувств)** ой-пикирдин, ички сезимдин эки анжы болуп, карама-каршы келген, уйгу-туйгу болгон абалы, кыжалатчылык; **в нем шла внутренняя** ~ анын ички ой-санаасы уйгу-туйгу болуп жатты.

Босико́м *нареч.* жыңайлак; **ходить** ~ жыңайлак жүрүү.

Босни́йцы *мн. (ед. босни́ец м, босни́йка ж)* босниецтер, босниялыктар (Югославиянын курамындагы Босниянын негизги калкын түзгөн эл).

Босой, -ая, -ое (бос, -а, -о) жыңайлак; ~ **мальчуган** жыңайлак бала; **♠ на босу ногу** коңултак.

Босонóг/ий, -ая, -ое *то же, что босой.*

Босонóжка *ж* **1.** жыңайлак кыз же аял; **2. обычно мн. босонóжки** апкыты жок жеңил бут кийим.

Босс *м* босс, кожоюн.

Босто́н *м* бостон (**1.** карта оюнунун бир түрү; **2.** бийдин бир түрү; **3.** жүндөн токулган жогорку сапаттуу кездеме).

Босто́нов/ый, -ая, -ое бостондон тигилген, бостон...; ~ **костю́м** бостондон тигилген костюм.

Бося́к *м* жакыр, тентимиш, томаяк.

Бося́цк/ий, -ая, -ое жакырланган, тентиреген, томаяк.

Бося́чество *ср* 1. тентирегендик, томаяктык, жакырлык; 2. *собир.* тентирегендер, томаяктар.

Бот *I м* (*небольшое судно*) бот, кайык (кичине кеме, кайыктын бир түрү); **мото́рный** ~ моторлуу кайык; **весе́льный** ~ калактары бар кайык.

Бот *II м см.* боты.

Бота́ник *м* ботаник.

Бота́ника *ж* ботаника.

Ботани́ческ/ий, -ая, -ое ботаникалык, ботаника...; ~ **ая геогра́фия** ботаникалык география; ~ **ий сад** ботаника багы.

Ботва́ *ж* сабак (кызылча, сабиз, картошка сыяктуу өсүмдүктөрдө).

Ботви́нья *ж* жашылча, квас аралаштырып даярдалган балыктын муздак шорпосу.

Бо́тик I м *уменьш. к* бот I.

Бо́тик II см. бо́тики.

Бо́тики *мн.* (*ед. бо́тик м*) *то же, что боты.*

Ботинки *мн.* (*ед. боти́нок м*) ботинка (бут кийим).

Ботфо́рты *мн.* (*ед. ботфо́рт м*) ботфорт (кончу тизеден жогору, узун кончтуу өтүк).

Бо́ты *мн.* (*ед. бот м*) боты (ботинканын сыртынан кийилүүчү резина же кийиз өтүк, бут кийим).

Бо́цман *м* боцман (кемеде чарба иштерин башкаруучу кенже командир).

Бо́цманск/ий, -ая, -ое боцмандык, боцман...; ~ **свисто́к** боцмандын ышкырыгы.

Боча́р *м* *то же, что бондарь.*

Боча́рн/ый, -ая, -ое челек (бочка)...; ~ **ое реме́сло** челек (бочка) жасоо кесиби.

Бо́чечн/ый, -ая, -ое 1. бочканын (челектин), бочка...; ~ **ый о́бруч** бочканын (челектин) алкагы; 2. бочкага (челекке) куюлган, бочкадагы (челектеги); ~ **ое пи́во** бочкадагы пиво; ~ **ое ма́сло** бочкага (челекке) салынган май.

Бо́чка *ж* 1. (*сосуд*) бочка, челек; **деревя́ная** ~ жыгач челек, жыгач бочка; **пивна́я** ~ пиво куючу бочка, пиво бочкасы; ~ **для воды́** суу куюла турган бочка (челек); 2. *уст.* (*ме́ра жи́дкости*) бочка, челек (490 литрге жакын көлөмгө барабар келген суюктук өлчөмү); 3. *ав.* жогорку пилотаждык фигуралардын бир түрү; **дене́ги на бо́чку** (*кла́сть, выкла́дывать*) дароо, токтотпостон, арыдан бери, накта (сатып алууда же кандайдыр бир ишти бүтүрө салууда); **пить как бо́чка прост.** көп ичүү, кудуктай куя берүү.

Бо́чков/ый, -ая, -ое *то же, что бо́чечный.*

Бочко́м нареч. *то же, что бо́ком;* сел ~ капталын салып отурду.

Бо́чонок *м* кичине бочка (челек); ~ **кваса́**

бир кичине (кичирээк) бочка квас.

Боязли́во нареч. чочулап, коркуп, кооптонуп, анча батына албай, коркункурап, күдүктөнүп.

Боязли́вость *ж* коркоктук, жүрөксүздүк, кооп саноочулук.

Боязли́в/ый, -ая, -ое 1. коркок, жүрөксүз, коён жүрөк; ~ **челове́к** коркок (жүрөксүз) киши; 2. коркконду билдирген, кадиктенүү маанисинде, кадиктүү; ~ **взгля́д** кадиктүү көз караш.

Бо́язно *в знач. прост.* коркунучтуу, опурталдуу, жүрөк даабай турган, адам корккудай, адам коркорлук; **мне** ~ мен коркуп турам (коркуп жатам), жаай алгыдай эмесмин; **вам не ~ идти́ но́чью?** түнкүсүн жүргөндөн коркпойсузбу?

Бо́язн/ь *ж* коркуу, кооптонуу сезими, кооп санагандык, коркунуч; **из ~ и** корккондуктан, кооптонуудан.

Бо́ярин *м ист.* боярин, бояр (байыркы жана Москва Русунда: үстөмдүк кылуучу жогорку наамдагы өкүл, жогорку сословиеге тиешелүү жер ээси).

Бо́ярск/ий, -ая, -ое боярлар...; ~ **ая дума** боярлар думасы; ~ **ие зе́мли** боярлардын жерлери; **♦ бо́ярские де́ти ист.** майда помещиктер; **бо́ярский сын ист.** майда помещиктердин тобундагы өкүл.

Бо́ярство *ср собир. ист.* боярлар; **моско́вское** ~ Москва боярлары.

Бо́ярыня *ж ист.* боярдын аялы.

Бо́ярышник *м* долоно (дарагы жана мөмөсү).

Бо́ярышница *ж* канаттарында кара темгилдери бар ак көпөлөк.

Бо́ярышня *ж ист.* күйөөгө чыкпаган бояр кызы.

Бо́яться несов. 1. *кого-чего и с неопр.* коркуу, чочуу, кооптонуу; **волко́в ~ в лес не ходи́ть посл.** карышкырдан корккон токойго барбайт; **не бо́йтесь, соба́ка не куса́ет** коркпонуз, ит каппайт; 2. *чего* чочулоо, коркуу, кабатыр болуу, кадик саноо; **бои́сь просту́ды** желге урунуп каламбы деп корком; **бои́сь, что он не прие́дет** ал келбей калабы деп кабатыр болуп турамын; 3. *чего* чыдабоо, туруштук бере албоо, бузулуу; **фане́рные изде́лия бо́ятся сы́рости** фанерадан жасалган буюмдар нымдан бузулат (нымга чыдай албайт); **фотобума́га бо́ится све́та** фото кагаз жарыктан бузулат; **бои́сь сказа́ть (назва́ть)** ачык айта албаймын, айта албайм, биле албайм; **де́ло ма́стера бо́ится погово́в.** көз коркок, кол баатыр.

Бра *ср нескл.* бра (дубалга илинүүчү шам).

Брава́да *ж* куру кайрат, куу чирен, жөнү жок эрдик.

Брави́рование *ср по знач. гл.* **брави́ровать.**

Бравировать *несов. чем и без доп.* ыгы жок кайрат көрсөткөн болуу, баатырсына берүү, жөнү жок демсинүү; ~ **опасностью** от менен ойноо, балакетке жабышып шоктонуу; ~ **смелостью** баатырсынып мактануу, жоон көкүрөктүк кылуу.

Брависсимо *межд.* баракелде! шумдуктун шумдугу экенсин! жарайсың! эң эле сонун!

Браво I *межд.* бали! жарайсың! жаша!

Браво II *нареч.* тың, чыйрак; он ~ **выглядит** ал тың көрүнөт, көрүнүшү мыкты.

Бравурн/ый, -ая, -ое (бравурен, -на, -но) шанкылдаган, жандуу, шартылдаган; ~ **марш** шартылдаган жандуу марш.

Брав/ый, -ая, -ое тың, чыйрак, кайраттуу, азаматтыгы бар, жараган; ~ **мужчина** азамат киши, кайратуу, чыйрак адам; ~ **солдат** күжүрмөн (жараган) солдат.

Брага ж брага (пиво сыяктуу чала кызыта турган ичимдик).

Брада ж *книжн. поэт.* сакал.

Брадобрей м *книжн. шутол.* чачтарач (парикмахер).

Бражка ж 1. *ласк. к брага;* **2.** браганын өзгөчө түрү.

Бражник м *книжн.* аракеч, ичкич.

Бражничать *несов. уст. и шутол.* аракеттик кылуу, кызымтал болуп жүрүү, күүлдөп жүрүү.

Бразды мн. *нескл. книжн. уст.* ооздук, суулук; **конь грызет** ~ ат ооздугун (суулугун) кемирет; **бразды правления** *высок.* бийлик, башкаруучулук, мансап; он **принял бразды правления** ал бийликти колуна алды; эки тизгин, бир чылбыр колуна тийди.

Бразильск/ий, -ая, -ое Бразилия..., бразилиялыктар..., бразилиялык.

Бразилцы мн. (*ед. бразилец м, бразильянка ж*) бразилиялыктар (Бразилиянын негизги калкы, Бразилия улуту).

Брак I м нике, үй-бүлө болуп баш кошуу; **вступить в** ~ үйлөнүү (*о мужчине*), күйөөгө чыгуу (*о женщине*); **они состоят в** ~ е алар эрди-катын болуп жашап турушат; **расторгнуть** ~ ажырашуу, никени бузуу; **сочетаться** ~ **ом** баш кошуу, үй-бүлө куруу; **свидетельство о** ~ **е** нике күбөлүгү, никелешкендик жөнүндө күбөлүк.

Брак II м 1. брак, жараксыз, жараксыздык; **борьба с** ~ **ом** бражка каршы күрөш, бракты болтурбоо аракетин; **2.** бражка чыккан нерсе, брагы бар, брак болгон товар.

Бракёр м бракёр (брактарды карап, аныктап чыгуучу).

Бракераж м бракераж (өндүрүлгөн товарлардын жараксыз жана жарактууларын сапатына карата аныктап карап чыгуу иши).

Бракование ср *то же, что браковка.*

Бракованн/ый, -ая, -ое 1. *прич.* от брако-

вать; **2. прил.** бражка чыгарылган, жараксыз; ~ **товар** бражка чыгарылган товар.

Браковать *несов. 1. кого-что* брак кылуу, жараксыз деп эсептөө, жаратпоо; ~ **работу** ишти жаратпай салуу, бражка чыгаруу; **2.** жакшы-жаманын ажыратуу, сапатын аныктап үчүн талдап карап чыгуу.

Браковаться *несов. страд. к браковать.*

Браковка ж 1. *по знач. гл. браковать;* **2. то же, что бракераж.**

Браковочн/ый, -ая, -ое бражка чыгаруу..., браковка...; ~ **акт** браковка актысы.

Браковщик м браковкачы; бражка чыгаруучу (өндүрүлгөн нерсенин, товардын сапатын текшерүүчү).

Браковщица женск. к браковщик.

Бракодел м брак жасоочу (өндүрүлгөн нерсени, товарды сапатсыз, брак кылып чыгаруучу).

Браконьер м браконьер (уурданып аңчылык кылуучу).

Браконьерск/ий, -ая, -ое браконьерлер..., браконьерчилик..., уурданып аңчылак кылган, токойдон жыгач кыйган.

Браконьерство ср браконьерчилик (аңчылык жөнүндөгү мыйзамды бузуучулук, законсуз аңчылык, ошондой эле уруксаты жок токойдон жыгач кыюучулук).

Бракоразводн/ый, -ая, -ое ажырашууга, никени бузууга байланыштуу; ~ **процесс** ажырашуу иши карала турган процесс, ажырашуу процесси.

Бракосочетание ср *офици.* үйлөнүү салты, никелешүү салты.

Браман м *то же, что брахман.*

Брамин м *книжн. то же, что брахман.*

Брамсель м мор. брамсель (эң жогорку ярустагы парус).

Брандахлыст м *прост. 1.* суюк пиво же суу аралаштырылган күчсүз вино; **2.** шылдыраган суюк шорпо; **3. bran.** көңдөй адам.

Брандвахта ж брандвахта (**1.** портто күзөттө туруучу кеме; **2. тех.** жашап турууга, турак жай катары пайдаланууга ыйгарылган жардамчы кеме).

Брандмайор м *книжн.* брандмайор (шаардагы өрт өчүрүү командаларынын башчысы).

Бранжмауэр м брандмауэр (катар жайгашкан үйлөрдүн араларына өрттөн сактоо үчүн коюлган отко күйбөс дубал тосмо).

Брандмейстер м *книжн.* брандмейстер (өрт өчүрүүчүлөр командасынын башчысы).

Брандспойт м брандспойт (**1.** өрт өчүрүүдө, палубаны жууганда ж.б. колдонулуучу насос; **2.** өрт насосунун учундагы металл түтүк).

Бранить *несов. кого-что* тилдөө, сөгүү, жемелөө, урушуу.

Браниться *несов. 1. с кем и без доп.* сөгүшүү,

бири-бирине тил тийгизип тилдешүү, боктошуу, жанжалдашуу; **2.** сөгүнүү, тилдөө, урушуу.

Бранлив/ый, -ая, -ое (бранлив, -а, -о) *прост.* то же, что **бранчливый**.

Бранн/ый I, -ая, -ое (*ругательный*) уяттуу, акараттуу, богооз; ~ **ые слова** уяттуу сөздөр, богооз сөздөр.

Бранн/ый II, -ая, -ое *книжн. поэт. высок. (воинский)* согушка, жоокерчиликке байланыштуу, согуштук, согуш...; ~ **ые доспехи** согуш жарак-жабдыктары; ~ **ое поле** согуш майданы.

Бранчлив/ый, -ая, -ое (бранчлив, -а, -о) *прост.* жемекор, көр жеме, сөгүнчөөк.

Бран/ый, -ая, -ое *книжн.* гүлдүү, оймо-чий-мелүү, түр салынган; ~ **ая скатерть** гүлдүү дасторкон.

Брань I ж 1. (*ругань*) жаман сөздөр, сөгүүдө, тилдөөдө колдонулуучу уят сөздөр, жеме; **2.** сөгүү, урушуу, тилдешүү.

Бран/ь II ж *книжн. поэт. высок.* уруш, согуш, салгылаш; **поле** ~ **и** согуш майданы; **на поле** ~ **и** уруш майданында, согуш майданында.

Браслёт *м* билерик.

Браслетк/а ж *разг.* то же, что **браслёт**; **часы на** ~ **е** билерик саат, билерикке орнотулган саат.

Брасс *м спорт.* брасс (сууда спорттук ыкма менен сүзүнүн бир түрү).

Брат *м 1.* уялаш бир тууган; **старший** ~ ага; **младший** ~ ини; **родной** ~ уялаш бир тууган; **оний** ~ **ья** алар ага-ини, ага-инилүү бир тууган; **2.** *высок.* боордош, бир боор, жакын; ~ **ья по духу** рух жагынан бир боордош (жакын); **3.** (*при обращении*) тууган; **я, ~, этого не знал** мен, тууган, аны билген эмесмин; **4.** *рел.* диний коомдун мүчөсү; монах; ♢ **наш брат** *разг.* биз, биз сыяктуулар, биз өңдүүлөр; **ваш брат** силер, силер сыяктуулар; **сен (силер) өңдүүлөр; знаю я вашего брата** мен силерди билем; **свой брат** *разг.* өз киши, өзүбүз, өз кишибиз; **на брата** *разг.* киши башына, ар бир кишиге; **по пять рублей на брата** киши башына беш сомдон; **с брата** ар кимден, ар бир кишиден, ар кимисинен; (сам) чөрт **не брат** кудайын тааныбайт, эч кимди көзүнө илбейт, өзүн өзү билет.

Братан *м 1.* *прост.* уялаш бир тууган же атасы бир тууган; **2.** *разг. (как обращение)* бир тууган, дос.

Братание *ср* туугандашуу, тууган болушуу, боордошуу, достошуу, бири-бирине ынак болуп жакындашуу; ~ **солдат на фронте** фронтто солдаттардын боордошуп кетүүсү.

Брататься *несов. с кем 1.* *разг.* ага-ини болушуу, туугандык мамиледе болуу, туугандашуу; **2.** достошуу, достук мамиле түзүп,

ага-инидей жакын болушуу; **3.** жоолашканды токтотууга бүтүм кылуу, касташпай, ынтымакка келишүү (согушуп жаткан эки тарап жөнүндө).

Братва *ж собир. прост.* жолдоштор, достор, агайындар.

Братец *м 1.* *ласк. к брат 1;* **2.** агатай, иничек; тууган; досум.

Братик *м уменьш.-ласк. к брат 1.*

Братина *ж* кыдыртып шарап ичиле турган чоң идиш.

Братишка *м разг. 1.* иничек; **2.** *прост.* кичинекей ини, бөбөк.

Братия *ж собир. 1.* бир монастырдагы же диний коомдогу монахтар; **2.** *шутл.* кызматы, кесиб, кызыкчылыгы ж.б. жактары боюнча жакын адамдар, белгилүү бир чөйрөнүн адамдары; **учёная** ~ окумуштуу кишилер; **актёрская** ~ актёр адамдар, актёрлор.

Братоубийственн/ый, -ая, -ое тууганын, өз жакындарын, боордошторун өлтүрүүчү, өз тарабына канкордук кылган; ~ **ая война** өз боордошторуна каршы согуш, боордошторун, тууган-туушкандардын өз ара согушу.

Братоубийство *ср* тууган-туушкандардын, боордош адамдардын бири-бирин өлтүрүшү.

Братоубийца *м, ж* ага-инисин, жакын тууганын өлтүрүүчү.

Братски нареч. бир тууганча, боордош адамдарча; **оний** ~ **обнялись** алар бир туугандарча кучакташып көрүштү.

Братск/ий, -ая, -ое 1. бир туугандык, тууган-туушкандык; ~ **ое чувство** бир туугандык сезим, тууган-туушкандык, боордоштук сезими; ~ **ая любовь** бир туугандык сүйүү, боордоштук жылуу мээрим; **2.** жакшы санаалаштык, достук, боордоштук, таттуулук; ~ **ий привёт** достук салам; ~ **ие республики** боордош республикалар; ~ **ая семья народов** элдердин бир туугандай боордош үй-бүлөсү; ♢ **братская могила, братское кладбище** бирге согушкандардын же жалпы элдик иш үчүн бирге күрөшүп курман болгондордун бейити.

Братство *ср 1.* *высок.* жакын санаалаштык, боордоштук, достук, бир тилектештик; ~ **рабочих всех стран** бардык өлкөлөрдөгү жумушчулардын достугу (боордоштугу, бир тилектештиги); **2.** диний коом.

Брать *несов. 1.* *кого-что* алуу, кармоо, тутуу; ~ **руками** кол менен алуу; ~ **в руки (на руки)** колго алуу, колуна алуу; ~ **щипцами** кычкач менен карматып (кыпчып) алуу; ~ **книгу** китеп алуу, китепти колуна алуу; ~ **в рот** оозуна, оозуна салуу; **2.** *перен. что* алуу, тандоо; ~ **тему для сочинения** сочинениеге (дилбаянга) тема алуу, тема тандоо; ~ **для примера** мисал кылуу, мисал катары

көрсөтүү; **3.** (*клевать* – о рыбе) тартуу, тиштөө, булкуу; **здесь рыба хорошо берет** бул жерде балык жакшы тартат (жемди жакшы тиштейт); **4.** (*собирать*) терүү, жыйноо; ~ **грибы** козу карын терүү (жыйноо); **5.** *кого-что* кошо ээрчиге кетүү, бирге баруу, өзү менен кошо ала жүрүү; ~ **детей с собой** балдарды өзү менен бирге ала жүрүү; ~ **собаку на охоту** итти ууга ээрчитүү; ~ **работу на дом** ишти үйүнө ала кетүү, ишти үйүнө алуу; ~ **с собой портфель** портфелди ала кетүү; **грузовые машины людей не берут** жүк ташыгыч машиналар элди албайт (салбайт); **6.** *кого-что* алуу, жалдоо; ~ **деньги** **взаимы** акча карыз алуу; ~ **такси** алуу (жалдоо); ~ **адвоката** адвокат алуу (жалдоо); ~ **уроки** сабак алуу; ~ **билет в театр** театрга билет алуу; ~ **молоко по утрам** эртең менен сүт алып туруу; **7.** *кого-что* алуу, кабыл кылуу, коюу, чегүү; ~ **на работу** кызматка алуу (кызматка коюу); ~ **ребенка на воспитание** баланы өз тарбиясына алуу; ~ **поручение** тапшырма алуу; ~ **лечение** дарылануу; ~ **ванны** ванна алуу, ваннага түшүү; **8.** *с кого* алуу; ~ **обещание** убадасын алуу; **9.** *кого-что* ээлөө, басып алуу; колго түшүрүү; ~ **штормом** чабуул менен ээлеп алуу, басып алуу; ~ **в плен** туткунга алуу, колго түшүрүү; **10.** *кого-что* басуу; **меня дрожь берет** мени калтырак басты; **его страх берет** ал коркуп (калтырап) калды; **его берет сомнение** ал шектене баштады; **11.** *чем* ээ болуу, максатка жетүү; алып түшүү; ~ **умением** амал, иле менен алуу (ээ болуу); **он берет смелостью** ал кыйындыгы (эрдиги) менен алып түшөт; ~ **умом** акылга салып ээ болуу, максатына жетүү; **12.** *что* жеңүү, ашып өтүү; ~ **барьер спорт.** тоскоолдуктан ашып (секирип) өтүү; ~ **крутой подъем** тик кыядан ашуу (ашып өтүү); **13.** *что за что* алуу, төлөтүү, өндүрүү; ~ **налоги** налог (салык) алуу; ~ **по рублю за вход** кириш үчүн бир сомдон алуу; **дорого** ~ кымбат алуу, кымбат акы алуу; **14.** *что* алуу, талап кылуу; кетүү, жумшалуу; **эта работа берет много времени** бул иш көп убакытты алат (көп убакытты талап кылат); **слишком она много берет нервов** ал далай нервди жейт (кыжырды кайнатат, далай түйшүк тарттырат); **15.** *охот.* кармоо, илип же тиштеп алуу; **собаки брали кабана** иттер каманды алды (тиштеди); **ястреб берет диких гусей** карчыга (куш) жапайы каздарды алат; **16.** өтүү, кесүү; **бритва берет хорошо** устара жакшы өтөт; **этот грунт лопата не берет** бул кыртышка күрөк өтпөйт; **17.** *без доп.* тийүү, жетүү; **винтовка берет на триста метров** мылтык үч жүз метрге жетет (огу үч жүз метрге чейин тиет); **18.** *что* казып алуу, казып чыгаруу; **В горé когда-то давно брали камень...**

(Горький) Тоодон качандыр бир убактарда таш казып алышчу эле; **19.** *без доп. разг.* багыт алуу, бет алуу, бурулуу; **дорога берет влево** жол сол жакка бурулат; **поезд берет в сторону** поезд туураны карай бет алат (бурулат); **20.** айрым зат атооч сөздөр менен айкалышып, ошол сөздүн маанисине байланыштуу кыймыл-аракетти туюндурат; ~ **во внимание** көңүлгө алуу; ~ **на учет** учетко алуу; ~ **в расчет** эсепке алуу; ~ **под защиту** коргоого алуу, сактоо; ~ **начало** башталуу; ~ **на прицел** мээлөө, шыкаалоо; ~ **пример с кого** үлгү алуу; ~ **на себя смелость** кайраттануу, жүрөгүн токтотуу, батынуу; **♦ брать (взять) свое** каалаганындай, оюндагысындай болуу, өз билгениндей кылуу, акысын кетирбөө; **зима берет свое** кыш кыштыгын кылат (акысын кетирбейт); **брать (взять) за сердце (за душу, за живое)** күйүнүп, катуу таасирленип кетүү, жүрөгүн эзип жиберүү; **♦ брать (взять) себя в руки** өзүн өзү кармоо, кармануу; **брать свои слова назад** өз сөзүнөн кайтуу, айтканына тура албоо; **♦ брать (взять) быка за рога** ишти негизги жеринен баштап, чечкиндүү киришүү; **♦ не брать в рот** оозуна албоо; **брать под руку** колтуктап алуу, колтуктоо; **брать чью-л. сторону** бирөөгө болушуу, кимдир бирөөгө жан тартуу, камчысын чабышуу; **наша (ваша) берет (возьмет, взяла)** биз жеңебиз, жеңиш биздики болот.

Братья *несов.* **1.** *за кого-что* кармоо, тутуу; ~ **за веревку** арканды кармоо; **ручка мальчика** **бралась за пуговицу** бала топчуну кармалап жатты; ~ **за руки** кол кармашуу; **2.** *за что* киришүү, бир нерсени колго алуу, баштоо; ~ **за уроки** сабакка даярдана баштоо, сабак даярдоого киришүү; ~ **за работу** ишке киришүү, ишке кирише баштоо; ~ **за перо** колго калем алуу, жаза баштоо; ~ **за оружие** колго курал алуу; **3.** *с неопр.* өз мойнуна алуу, белгилүү бир ишти аткармакчы болуу, милдеттүү болуу; **он берется решить эту задачу** ал бул маселени чечүү милдетин өз мойнуна алды; **я не берусь все переписывать** мен баарысын көчүрүп чыгам деп айта албаймын; **4.** пайда болуу, келип чыгуу, жаралуу; **откуда берется столько силы?** мынча күч кайдан пайда боло калды? **откуда берется время?** убакыт кайдан табылат? **5.** *за кого-что* тартипке чакырып коюу, адебин берүү, жайына келтирүү; ~ **за нарушителей дисциплины** тартип бузуучулардын адебин берүү (тартипке чакырып коюу).

Браунинг *м* браунинг (автомат пистолет).

Брахицефал *м антроп.* брахицефал (тоголок баш адам; баш сөөгүн узун-туурасынан ченегенде болор-болбос гана айырмасы болгон киши).

Брахицефалия *ж антроп.* брахицефалия.

Брахман *м* брахман (Индиядагы жогорку кастага таандык адам, жрецтердин жогорку кастасынын мүчөсү).

Брахманизм *м* бразманизм (Индиядагы байыркы дин).

Брачн/ый, -ая, -ое 1. никелик, нике...; аял-эркектин үй-бүлөлүк мамилесине байланыштуу, үй-бүлөлүк; ~ **ое свидѣтельство** нике күбөлүгү; ~ **ое лóже** эрди-катын төшөгү; ~ **ый союз** үй-бүлөлүк ымала (байланыш); 2. *зоол.* күүлөө, жупта-шуу мезгилиндеги; ~ **ый период** күүлөө (жупташуу) мезгили.

Брашпиль *м мор.* брашпиль (кеменин тумшук жагына орнотулган якорь көтөргүч машина).

Бревенчат/ый, -ая, -ое устундан жасалган, устундан тизилип коюлган; ~ **ые стѣны дома** үйдүн устундан тизилген дубалдары; ~ **ый барак** устундан жасалган барак.

Бревно *ср* 1. жоон жыгач, устун; 2. *пренебр.* келесоо, кенкелес, түркөй адам; аркы-беркини байкас албаган дөөпөрөс киши; 3. *спорт.* бревно.

Брег *м trad.-поэт.* жээк, кылаа, жака, бой (бою).

Бред *м* 1. жөөлүү; **больной** *в ~ у* оору жөөлүп жатат; 2. *разг.* сандырак кеп, эчтемеге жарабаган, мааниси жок, калжыраган бирдеме; **все его утверждения – сплошной ~** мунун айткандарынын бардыгы кызылдай сандырак.

Бредень *м* тор (эки киши эки башынан тартып жүрүп, балык кармай турган тор).

Бредить *несов.* 1. жөөлүү; **больной бредил всю ночь** оору түнү бою жөөлүп чыкты; 2. *кем-чем* бир нерсе жөнүндө эси-дартын айта берүү, ар дайым ошол жөнүндө ойлой берүү; **он бредит театром** ал театр эле дей берет (театр оозунан түшпөйт).

Бредиться *безл. несов.* кыялына келүү, көз алдына элестелүү, көзүнө көрүнө калуу, элеси тартыла түшүү; **что наявú ~ , то и во сне грѣзится** *посл.* өнүндө эмнеге кыялданса, түшүндө да ошону көрөт.

Бредни *мн. разг. пренебр.* сандырак сөз, кимдир бирөөнүн дөөдүрөп койгон сөзү, болбогон ар кандай кеп-келеч; куру кыял; **пусты́е** ~ маанисиз кептер.

Бредов/ой, -ая, -ое 1. жөөлүгөн, жөөлүү абалындагы; ~ **ое состоя́ние** жөөлүү абалы, жөөлүгөн абал; ~ **ой сон** жөөлүп (кыйноо тартып) турган абалдагы уйку; 2. (*нелепый, фантастический*) куру кыялга чөмүлгөн, сандырактаган, мааниси жок; ~ **ая идея** мааниси жок, куру кыялга чөмүлгөн идея; ~ **ой план** мааниси жок, ишке ашпай турган план.

Брѣзгать *несов. кем-чем* жийиркенүү, жипкирүү; ~ **чужо́й посу́дой** бирөөнүн иди-

шинен жийиркенүү; **он ничѣм не брѣзгает** ал эч нерседен жийиркенбейт (ага баары бир).

Брезгливец *м разг.* жийиркенчээк, жийиркене берме.

Брезгливица *разг. женск. к* брезгливец.

Брезгливо *нареч.* жийиркенип, жипкирип, жийиркенич менен, жийиркенген түрдө.

Брезгливость *ж* жийиркенүүчүлүк, жийиркенчээктик.

Брезгливый, -ая, -ое (брезглив, -а, -о) 1. жийиркенчээк, жийиркенгич; ~ **человек** жийиркенчээк адам; 2. жийиркенич туудуруучу, жийиркенте турган.

Брѣзговать *несов. разг. то же, что брѣзгать.*

Брезгун *м прост. то же, что брезгливец.*

Брезѣнт *м* брезент.

Брезѣнтов/ый, -ая, -ое брезенттен жасалган, брезент...; ~ **ый плащ** брезент плащ; ~ **ая палáтка** брезент палатка.

Брѣзжить *несов.* 1. бүлбүлдөп жарык көрүнүү, жарык бүлбүлдөп нурун чачуу; **в степи́ чуть брѣзжит огонек** талаада жарык нуру болор-болбос бүлбүлдөйт (болор-болбос бүлбүлдөгөн жарык көрүнөт); 2. (*рассветать*) таң кулан өөк салуу, таң кылая баштоо.

Брѣзжиться *несов. то же, что брѣзжить.*

Брелок *м* желбирөөч (чөнтөк сааттын чынжырына, билерикке ж.б. кооздук үчүн жасалган желбирөөч).

Бременить *несов. кого-что уст.* убара кылуу, түйшүк тарттыруу, түйшүккө салуу.

Бремя *ср* 1. *книжн.* оор жүк; 2. *перен. чего или какое* оорчулук, азап-тозок, оор түйшүк; **непосильное** ~ адам чыдагыс оорчулук, кыйноого салган оор жүк, оор түйшүк; **лечь бременем** оорчулук башка түшүү; **под бременем** азап-тозок менен, кыйналып-кысталып, жабыр тартып; **♦ разрешиться от брѣмени** төрөө, оор жүктөн бошонуп, аман-эсен көз жаруу.

Брѣнность *ж книжн.* түбөлүк эместик, түбөлүккө тура албастык, өлүп же жок болуп кетүүчүлүк; опасыздык.

Брѣнн/ый, -ая, -ое (брѣнна, -о) *книжн.* жок болуп кетүүчү, өтүп кетме, түбөлүк эмес; опасыз; жалган; ~ **ые остáнки** жашоосу бүткөн дене калдыктары; өлүк; ~ **ый мир** опасыз дүйнө, жалган дүйнө.

Бренча/ть *несов.* 1. шыңгырттоо, шангыр-шыңгыр этүү; **громко ~ ли стекла** айнектер шаңгыр-шаңгыр этти; ~ **ли стаканы** стакандар шыңгыртады, шаңгыр-шыңгыр этти; 2. *чем* кыңгыратуу, кыңгыраган дабыш чыгаруу; ~ **ть стру́нами** кылдарды кылдыртатып чертүү (кыңгыратуу); 3. *на чем разг. (неумело играть на струнном музыкальном инструменте)* кыңгыратымыш болуу, кыңгыраткан болуп

коюу; ~ **ть на кому́зе** комузду кынгыратымыш болуу.

Бресті *несов.* илкип-калкып араң басуу, илээлеп зорго кадам шилтөө; **мы брели́ по колéно в водé** биз тизеден суу кечип зорго илээлеп барчубуз; **они́ éле брели́** алар эптеп илкип-калкып басып баратышты.

Бретéл/и *мн. (ед. бретéль ж)* бретель, боо (лифчик, юбка ж.б. кийимдердин ийинге арта салынган боосу); **юбка на ~ ях** боо тагылган юбка, боосу бар юбка.

Бретéльки *мн. (ед. бретéлька ж)* *уменьш. к бретéли.*

Бретер *м книжн.* дуэлпоз, эрөөлгө чыгууну, чатак чыгарганды жакшы көргөн адам.

Брехáть *несов. прост.* 1. ажылдап үрүү (итке карата); 2. оозуна келгенди оттой берүү, шыпырта берүү, калпты чындай кылып сүйлөө.

Брехнúть *сов. однокр. к брехáть.*

Брехня́ *ж прост.* калп, жалган, апыртма.

Бреху́н *м прост.* калпычы, шыпыр.

Бреху́нья *прост. пренебр. женск. к бреху́н.*

Брешь *ж* 1. тешик, оюк, жарык, жылчык (дубалдын, кеменин капталынын ж.б. снаряд, мина ж.б. аркылуу көзөлгөн тешиги, оюгу); ~ **от снаря́да** снаряд көзөп кеткен тешик; 2. *перен.* кемчилдик, мүчүлүштүк, жетишпегендик; ~ **в бю́джéте** бюджеттеги жетишсиздик; **♦ пробíть брешь** зор зыян келтирүү, бузуу, кыйратуу, бүлүндүрүү.

Брею́щий; брею́щий полет авиа. кайып учуу, самолеттун жерге жакындап жапыз учушу; **ата́ка на брею́щем полете** жерге жакын (жапыз) учуу аркылуу жасалган чабуул.

Бриг *м мор.* бриг (эки мачталуу жел кеме).

Брига́да *ж* 1. *воен.* бригада (бир нече полктон, батальондон же батареядан турган, ал эми флотто – бирдей типтеги согуш кемелеринен куралган аскердик бирикме); **та́нковая** ~ танк бригадасы; 2. бригада (белгилүү иш, өндүрүш тапшырмасын ж.б. аткаруу боюнча); **полево́дческая** ~ талаачылык бригадасы; **строительная** ~ курулуш бригадасы; 3. бригада (поезддин тейлөөчүлөр курамынын тобу); **конду́кторская** ~ кондукторлор бригадасы.

Бригади́р I *м* бригадир, бригада башчысы (өндүрүш бригадасынын жетекчиси); ~ **полево́дческой брига́ды** талаачылык бригадасынын бригадири; ~ **ко́мплексной брига́ды** комплекстик бригаданын бригадири; ~ **хлопководческой брига́ды** пахтачылык бригадасынын бригадири.

Бригади́р II *м ист.* бригадир (18-кылымдагы Россия армиясында: полковник менен генерал-майордун ортосуна туура келген аскердик чин).

Бригади́рск/ий I, **-ая, -ое** бригадирлик, бригадир...; ~ **ая обяза́нность** бригадирлик милдет.

Бригади́рский II бригадирлик; *уст.* ~ **чин** бригадирлик чин.

Бригади́рство *ср* бригадирлик, бригаданын башчылыгы.

Бригади́рствовать *несов.* бригадирлик кылуу, бригаданын башчысы болуп иштөө; ~ **в хлопководческой брига́де** пахтачылык бригадасынына бригадирлик (башчылык) кылуу.

Брига́дн/ый I, **-ая, -ое** бригадалык, бригада...; ~ **ое за́дание** бригадалык тапшырма; ~ **ий меха́ник** бригада механиги; ~ **ый ме́тод рабо́ты** иштөөнүн бригадалык методу.

Брига́дн/ый II, **-ая, -ое** аскердик бригада..., бригадалык, бригада...; ~ **адыюта́нт** бригада адыютанты.

Бриганти́на *ж мор.* бригантина (эки мачталуу жел кеме).

Бридж *м* бридж (Англия менен Америкада таралган карта оюну).

Бриджи *мн.* 1. бриджи (өтүк менен кийилүүчү багалеге тар шым); 2. бриджи (спортсмендердин багалеге кыска шымы).

Бриз *м* бриз (күндүзү деңизден жээкке, түнкүсүн жээктен деңизге карай жумшак согуучу жел).

Бризантн/ый, -ая, -ое *спец.* бризанттык (тийген нерселерди быркыратуучу, майдалап жиберүүчү); ~ **снаря́д** бризанттык (майдалап быркыраткыч) снаряд.

Брикéт *м* брикет (кирпич, плита сыяктуу кылып пресстелип жасалган форма); **уго́льный** ~ көмүр брикети; **кормовые** ~ **ы** тоют брикеттери.

Брикетировать *сов., несов. что* брикеттөө; ~ **торф** торфту брикеттөө.

Брикетироваться *несов.* брикеттелүү.

Брикéтн/ый, -ая, -ое брикеттелген, брикет формасына келтирилген; ~ **ое то́пливо** брикеттелген отун.

Бриллиа́нт *м* бриллиант (кырдалып жылмаланган алмаз).

Бриллиа́нтов/ый, -ая, -ое бриллианттан жасалган, бриллиант коюлган, бриллианттуу, бриллиант...; ~ **ая гра́нь** бриллианттын кыры; ~ **ый блеск** бриллианттын жаркырагы (жылтырагы); ~ **ый перстень** бриллиант көздүү шакек.

Брилья́нт *м то же, что бриллиа́нт.*

Брилья́нтов/ый, -ая, -ое *то же, что бриллиа́нтовый.*

Брио́шь *ж* бриошь (ак ундан өзгөчө формага салынып жасалган булочка).

Брита́нск/ий, -ая, -ое британдыктар..., Британия..., британдык, британиялык; **Брита́нская импе́рия** Британия империясы.

Брита́нцы *мн. (ед. брита́нец м, брита́нка*

ж) книжн. то же, что англичане.

Брiтвa ж устара; *электрическая* ~ электр устара.

Брiтвeнн/ый, -ая, -ое устара...; сакал алгыч, сакал ала турган; ~ **прибoр** сакал алгыч прибор, сакал ала турган аспап.

Бритоголoв/ый, -ая, -ое чачын алдырган, такыр баш.

Брiтты мн. (ед. бритт м) бриттер (байыркы Британиянын негизги калкын түзгөн кельт уруулары).

Брiт/ый, -ое, -ое сакалы, чачы алынган, устара менен кырылган, кырдырылган; ~ **ая головa** чачы алынган баш.

Брiть *несов. кого-что* устара менен кыруу, алуу (сакал-мурутту, чачты).

Брiтьe *ср по знач. гл. брить-бриться*; ~ **бoрoды** сакалын алдыруу, сакал алыш.

Брiться *несов.* 1. сакал-мурутун, чачын алуу, кырынуу; **он брeется дoмa** ал сакал-мурутун үйүндө алат (үйдө кырынат); 2. сакал-мурутун алдырып жүрүү; 3. *страд. к брить.*

Брiчка ж араба (төрт дөңгөлөктүү жеңил араба).

Брoвaст/ый, -ая, -ое кашы калын, коюу каштуу; ~ **мужчiнa** кашы калын эркек.

Брoвкa ж 1. *спец.* чет, кыргак; ~ **дoрoги** жолдун кырдалган чети.

Брoв/ь ж каш; **густые** ~ **и** коюу (калын) каш; **пoднiять** ~ **и** кашын кагуу; **хмyрить** ~ **и** кабагын түйүү; каш-кабагын бүркөө (бүркөлтүү); **и (даже) брoвьo не повел (не шевельнyл)** көңүлгө албагандай түр көрсөттү, эчтеме болбогондой томсоруп койду; **♦ не в брoвь, a (прямo) в глaз** таамайлап, дал келтирип айтуу, сөздү машина келтире айтуу.

Брoд м кечүү, кечмелик, өткөөл; **идти** ~ **ом** кечип өтүү, кечмелик менен өтүү; **♦ не знiяя ~ у, не сyйся в вoдy** кечүүнү билбей, сууга кирбе; сырын билбеген жылкынын сыртына чыкпа.

Брoдильн/ый, -ая, -ое ачытуучу, ачыткыч, ачыта турган; ~ **чан** бир нерсе ачыта турган идиш.

Брoдит/ь I *несов.* 1. тентирөө, сандалып жүрүү, кезүү, тентүү, кыдырып жүрө берүү; ~ **ить пo гoрoдy** шаарда тентиреп жүрүү, шаарды кыдырып жүрө берүү; ~ **ть пo лесaм** токойдо тентиреп жүрүү; 2. *перен. (об улыбке, o мьсляx)* билинүү, сезилүү, таралуу, жайылуу; **пo eгo лицy** ~ **ла улыбка** анын жүзүндө жылмаюу сезилет; **брoдить в потемкax** эмне экенине көзү жетпөө, биле албай, түшүнө албай башы катуу.

Брoдить II *несов.* ачуу, кыжылдоо, кайноо; **винo брoдит** вино ачып жатат.

Брoдiягa м селсаяк, тентимиш; туругу жок, тентиреп жүрө берме киши.

Брoдiж/ий, -ья, -ье селсаяктанып жүрө берме.

Брoдiжить *несов. разг. то же, что бродяжничать.*

Брoдiжкa м, ж *разг.* 1. *уменьш-ласк.* к бродяга; 2. *женск.* к бродяга.

Брoдiжничать *несов.* 1. селсаяктануу, дейдиленип жүрө берүү, тентирөө; 2. туруктуу бир жайда болбой, улам жер которуп жүрө берүү; 3. *разг.* жер кыдыруу, саякаттап жүрө берүү.

Брoдiжнический, -ая, -ое тентиреме, селсаяктанып каңгып жүрө берме.

Брoдiжничество *ср* 1. селсаяктык, тентирегендик, селсаяктанып жүрө берүүчүлүк; 2. ар кайсы жакта кыдырып каңгып жүрө берүүчүлүк, туруктуу бир жайда болбой, жер оодарып көчүп жүрүүчүлүк.

Брoдiч/ий, -ая, -ое көчүп жүрмө, белгилүү бир жайда туруктуу болбой, жер кезип кыдырып жүрүүчү; ~ **ий музыкант** кыдырып жүрүүчү музыкант; ~ **ая труппa** көчүп жүрмө труппа; ~ **ая жизнь** кыдырып көчүп жүрмө, каңгыма турмуш.

Брoжeние *ср* 1. ачуу, кычуу, кыжылдап кайноо (вино, бозо ж.б. карата); **уксуное** ~ уксутун кыжылдап кайнашы; 2. *перен.* ыркы кетип, өйдө-ылдый, уйгу-туйгу болгон абал; тополоң.

Брoйлeр м бройлер (1. эт үчүн багылган жөжө; 2. ушундай жөжөлөр багылуучу жай).

Брoкeр м далдал (соода жана биржалык келишимдер жасаганда ортодо жүргөн адам же фирма).

Брoм м бром (1. химиялык элемент; 2. курамында бром бирикмелери бар дары).

Брoмист/ый, -ая, -ое бромдуу, курамында бром бар; ~ **ые соединeния** бромдуу бирикмелер; ~ **ый натрий** бромдуу натрий.

Брoмов/ый, -ая, -ое бромдуу, бром...; ~ **ая вода** бромдуу суу.

Брoне... **бронeбашня, бронесiлы, бронeчасти** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Брoнеавтомобиль м броневеомобиль, брондолгон автомобиль.

Брoнебашня ж броневашня, брондолгон башня (танкада).

Брoнебoйка ж *разг.* 1. танкага каршы атуучу мылтык; 2. броня теше турган снаряд.

Брoнебoйн/ый, -ая, -ое броня теше турган, броня тешкич; ~ **снаряд** броня тешкич снаряд.

Брoнебoйщик м броневойщик (танкага каршы атылуучу куралды тейлеген аскер).

Брoневик м брондолгон автомобиль (броневеомобиль).

Брoнев/ой, -ая, -ое 1. броняга (бронго) пайдалануучу, броня (бронь) үчүн керектелүүчү; 2. брондолгон; ~ **ые дoты** брондолгон доттор; ~ **ой автомобиль** брондолгон автомобиль.

Бронекáтер *м* бронекатер (брондолгон катер).

Бронемашíна *ж* бронемашина (брондолгон жана согушта колдонууга ылайыкталган куралдар менен жабдылган машина).

Броненóсец *м* 1. *мор.* броненосец (брондолгон ири согуш кемеси); 2. *зоол.* броненосец (мүйүз калкандуу сүт эмүүчү жаныбар).

Броненóсн/ый, -ая, -ое брондолгон, броня капталган; ~ **крейсер** брондолгон крейсер.

Бронепóезд *м* бронепоезд (брондолгон поезд).

Бронетáнков/ый; бронетáнковые войска́ бронетанкалуу аскерлер (танкалар жана өзү жүрүүчү артиллерия менен куралданган аскердик бөлүк).

Бронетранспортёр *м* бронетранспортер (жүк, курал, аскер ташуу үчүн колдонулуучу брондолгон согуш машинасы).

Брóнза *ж* 1. коло (металл); 2. *собир.* коло, колодон жасалган буюмдар.

Бронзирова́ть *сов., несов. что* коло менен каптоо, колонун өңүндөй түскө келтирүү.

Бронзирова́ться *несов. страд. к бронзирова́ть.*

Бронзирóвка *ж* кололоо, коло жугузуу, колонун өңүндөй түс берүү.

Брóнзов/ый, -ая, -ое 1. колодон жасалган, коло...; ~ **ая статуя** коло статуя, колодон жасалган статуя; ~ **ая меда́ль** коло медаль, коло медалы; 2. коло түстүү, кара күрөң тарткан түстөгү; ~ **ый загар** күнгө кара күрөң тартып күйгөн өң; ~ **ые листьа** кара күрөң түстүү жалбырактар; **брóнзовый век** *археол.* коло доору.

Бронировáнн/ый, -ая, -ое 1. *прич.* от бронировать; 2. *прил.* брондолгон, атайын сакталган, кимдир бирөөгө деп атап, алдын ала белендеп коюлган; ~ **ые места́** брондолгон (атайын сакталган) орундар; ~ **ый билет** брондолгон (атайын сактап коюлган) билет.

Бронировáнн/ый, -ая, -ое броня (болот калканч) капталган, брондолгон; ~ **автомобиль** брондолгон автомобиль.

Бронировáть *сов., несов. что* брондоо, кимдир бирөөгө деп сактап, алдын ала белен кылып коюу; ~ **место** орунду брондоо, орунду сактап, алдын ала алып коюу; **касса бронíрует билеты́ для куро́ртников** курортко баруучуларга касса билеттерди алдын ала сактап (брондоп) коёт.

Бронировáть *сов., несов. что* броня (болот калканч) менен каптоо.

Бронировáться *несов. страд. к бронировáть.*

Бронировáться *несов. к страд. к бронировáть.*

Бронтоза́вр *м* бронтозавр (тукуму курут болгон сойлоочу жаныбарлардын түркүмү).

Брóнхи *мн. (ед. бронх м) анат.* бронхалар,

колко (кекиртек эки ачага бөлүнгөндөн кийинки түтүкчөлөр, дем алуу жолдору).

Бронхиáльн/ый, -ая, -ое бронхалардагы, бронхиалдык, бронха...; ~ **ые желе́зы** бронха бездери; ~ **ая а́стма** бронхалар астмасы (дем кыстыгуу).

Бронхит *м* бронхит (бронхалардын сезгениши).

Броня *ж* броня, бронь; ~ **на железнодо́рожный билет** темир жол билетин алыш үчүн бронь; ~ **на ко́мнату** бөлмөнү ээлешке берилген бронь.

Брón/я *ж* 1. броня, бронь (болот калканч) ~ **я та́нка** танканын брону; **пробíть** ~ **ю** бронду тешүү; 2. *соот, ок* өтпөс чопкут; **зако́ванный в ~ ю ры́царь** соот кийген рыцарь.

Бросáние *ср по знач. гл. бросáть-бросáться.*

Бросáть *несов. 1. чем* ыргытуу, таштоо, ыргытып жиберүү; салуу; ~ **гранáту** граната таштоо (ыргытуу); ~ **камня́ми** таш ыргытуу; ~ **оста́тки едь́ в ведро́** жеген тамактын калдыктарын чакага таштоо (салуу); ~ **оде́жду как попада́ло** кийимдерди (кийимдерин) туш келди ыргытып таштоо; 2. таштоо, түшүрүү, чөгөрүү; ~ **яко́рь** таштоо, якорду түшүрүү (чөгөрүү); 3. айтып калуу, берүү; ~ **вопрóс** суроо берүү; ~ **ре́плику** реплика айтуу (берүү); 4. чайкалтуу, ары-бери термелтүү; **машíну бросáло из сто́роны в сто́рону** машинаны ары-бери чайкалтып жатты; 5. жиберүү, бет алдыруу, багыттоо; ~ **в бой дивíзию** дивизияны согушка жиберүү; 6. *кого-что* таштап коюу, калтырып кете берүү, кол үзүү; ~ **семью́** үй-бүлөсүн таштап коюу; ~ **друзе́й** жолдошторунан кол үзүү, жолдошторун таштап коюу; 7. *что* токтотуу, коюп коюу, таштап салуу; ~ **куру́ть** тамеки тартканды коюп коюу, тамеки тартпай калуу; ~ **пíть** ичпей калуу, ичкиликти токтотуу, таштоо; 8. *безл. кого-что во что* басуу, каптоо; ~ **в пот** тер басуу; ~ **в дрожь** калтырак басуу; **бросáть де́ньги** акчаны курулай ысырап кыла берүү, куру бекер чачуу; **бросáть жребíй** чүчү кулак тартуу, кармоо, жребий таштоо; **бросáть ору́жие** багынып берүү, кармашканды токтотуу; **бросáть перча́тку кому́** 1) эреөлгө (дуэлге) чакыруу; 2) *перен.* кимдир бирөө менен кармашуу, салгылашуу.

Бросáться *несов. 1. чем* ыргытышуу, урушуу; ~ **снежка́ми** кар менен урушуу, бири-бирине кар ыргытышуу; ~ **камня́ми** бири-бирине таш ыргытуу; бири-бирине таш менен уруу; 2. *перен. кем-чем* жерүү, барктабоо, баалабоо; **нельза́** ~ **нау́чными** кадрями илимий кадрларды баалабай коюуга жарабайт; ~ **друзья́ми** жолдошторду баалабоо (кадырын билбөө); 3. секирүү,

ылдый карай каргуу, кулоо, кулап түшүү, жыгылуу; он бросается с высоко́го бере́га в во́ду ал бийик жээктен сууга карай секирет; ~ на ко́лени кимдир бирөөнүн тизесине жыгылуу; ~ ни́ц бети менен жыгылуу; үстөмөнүнөн түшүү; ~ в кресло́ креслого кулоо; ~ на куше́тку кушеткага сулап калуу; 4. на кого-что кол салуу, качырып сала берүү, качырып кирүү, жулунуу, тийүү, асылуу; ~ на вра́га душманга кол салуу; ~ на всех с кула́ками элдин баарына муштумун көтөрүп жулунуу; соба́ка броса́ется на прохо́жего ит өтүп бараткан адамга асыла берет (качырып сала берет); 5. умтулуу, катуу аракет кылуу; ~ на по́мощь жардам кылууга умтулуу (катуу аракеттенүү); он броса́лся исполня́ть его́ про́сьбу ал анын суроосун аткарууга катуу аракет кылды; 6. страд. к броса́ть; броса́ться деньга́ми то же, что броса́ть де́ньги; броса́ться слова́ми (обеща́ниями) ойду-тоону сүйлөй берүү, оозуна келгенди оттой берүү; кра́ска (кро́вь) броса́ется в лицо́ кыпкызыл болуп кетет.

Броси́ть сов. что 1. ыргытып жиберүү, таштоо; 2. повел. брось(те) прост. кой (коюнуз)! койчу! токтот (токтотунуз)! жетет! болду!; брось говори́ть глупости! болбогон сөздөрдү кой (коюнуз)! ♦ хоть брось эчтемге жарабайт, эң эле начар, ыргытып жиберсе да болот; броси́ть взгля́д (взор) карап коюу, көз жүгүртүү, көз кырын салуу.

Броси́ться сов. к броса́ться 3, 4, 5.

Броск/ий, -ая, -ое (бро́сок, -ка, -ко) разг. көзгө бат чалдыга турган, ачык белгилүү боло калма, көзгө уруна калма, көрүнө калма; ~ цвет көзгө бат көрүнө калма өң.

Бросов/ый, -ая, -ое прост. жарабаган, жараксыз, жаман, таштандыга айланган, сапаты төмөн, сапатсыз; ~ това́р жарабаган (жараксыз) товар; бросовые зе́мли иштетилүүгө, дыйканчылык кылууга жараксыз жерлер; бросовая це́на торг. товардын өз наркынан төмөн турган баа; өзүн актай албай, зыянга түшүрө турган баа; бросовый экспорт торг. зыянга түшкөн, өзүн актай албаган эң төмөнкү баадагы экспорт; демпинг.

Бросо́к м 1. по знач. гл. броса́ть-броса́ться; пра́вила броска́ диска́ диска ыргытуунун эрежелери; 2. секирик, секирүү, каргуу.

Бро́шка ж то же, что бро́шь.

Брошь ж бро́шка, төөнөгүч.

Брошю́ра ж брошюра (кичинекей китеп, китепче).

Брошюрова́льн/ый, -ая, -ое полигр. брошюровкалоочу, брошюралай турган, брошюровка кылуучу; ~ ый цех брошюровкалоочу цех; ~ ая маши́на брошюровка кылуучу машина.

Брошюрова́ние ср по знач. гл. брошюрова́ть.

Брошюрова́ть несов. что полигр. брошюра-лоо, брошюра кылуу (китептин, журналдын бөлүктөрүн брошюра сыяктуу көлөмдө топтоп тигүү же бекитүү).

Брошюро́вка ж с.м. брошюрование.

Брошюро́вочн/ый, -ая, -ое полигр. брошюровкалоочу, брошюровка кылуучу, брошюровка...; ~ ые рабо́ты брошюровка иштери.

Брошюро́вщик м брошюровкачы, брошю-ралоочу.

Брошюро́вщица женск. к брошюро́вщик.

Бру́дер м брудер (жөжөлөр багылуучу жайды жылытуучу прибор).

Брудерша́фт: пи́ть на брудерша́фт с кем брудершафт ичүү (ысык дос болгондукту ырастап, эки тарап (экөө) бирдей рюмка кагыштырып ичүү жана өбүшүү салтын жасоо).

Брус м 1. брус (көбүнчө төрт кыр же жумуру формага салып, жыгач, таш, темир же башка материалдан жасалган устун); 2. то же, что брусо́к 1; паралле́льные брусья спорт. параллелдүү брустар (эки туура жыгачтан бирдей бийик-тикте жасалган гимнастикалык снаряд).

Бруско́вый, -ая, -ое брус сыяктуу төрт кыр формадагы, төрт кырдуу; ~ ое мы́ло төрт кыр самын.

Брусни́ка ж брусника (жыгачы жана мөмөсү); варе́нье из ~ и брусникадан жасалган варенье (кайнатма), брусника вареньеси (кайнатмасы).

Брусни́чн/ый, -ая, -ое брусникадан жасалган, брусника...; ~ ый куст брусника бадалы; ~ ое варе́нье брусника вареньеси (кайнатмасы).

Брус/о́к м 1. уменши. к брус 1; 2. төрт кыр кайрак таш; то́чить нож ~ ком кайрак менен бычак кайроо; 3. узунча келген төрт кыр нерсе, төрт кыр келген бөлүк; ~ ок мы́ла төрт кыр келген самын, самындын алкындысы.

Брусочек м уменши. к брусо́к кичине брус; кайракча, кичине кайрак.

Бру́ствер м воен. бруствер (окоптун сырт жагына окко каршы тосмо катары кырдап үйүлгөн топурак).

Брусча́тка ж собир. 1. көчөгө төшөлүчү төрт кыр таштар; 2. разг. ушундай таштардын төшөлүп курулган жол.

Брусча́т/ый, -ая, -ое 1. брустардан жасалган; 2. төрт кыр таштардан төшөп курулган; ~ ая мостова́я төрт кыр таш төшөлгөн жол.

Бру́тто нескл. брутто (идиши, капталган тышы менен бирге; дүнүнөн, жалпысынан алганда); вес ~ брутто салмагы.

Бруцеллэ́з м бруцеллез (кой-эчкиден, уйдан, чочкодон адамга да өтүүчү жугуштуу оору).

Бруцеллэзн/ый, -ая, -ое бруцеллез оорусуна чалдыккан, бруцеллез...; ~ **скот** бруцеллезго чалдыккан бодо мал.

Брыжэйка ж анат. чычыркай.

Брызгать несов. 1. *чем* чачуу, чачыратуу, бүркүү, себүү; ~ **водой** суу чачыратуу, суу чачуу, суу себүү; ~ **бельё** ич кийимге суу бүркүү; 2. чачыроо, чачылуу, себелөө; **искры брызжут** учкун чачырап жатат; **брызжет мелкий дождь** жамгыр майдалап себелеп турат; **брызжет пена** көбүк чачырап жатат; 3. *перен. (о чувствах, настроениях и т.п.)* көрүнүү, сезилүү, байкалуу; **ирония брызжет в каждом его слове** анын ар бир сөзүнөн мыскыл (келеке) сезилип турат.

Брызгаться несов. 1. *чем* чачыроо, чачылуу, себилүү; 2. чачышуу, бири-бирине чачыратышуу; **дети** ~ **лись** балдар бири-бирине (суу) чачыратып жатышты.

Брызги мн. 1. чачыранды, бүркүндү; 2. учкун.

Брызнут/ть сов. 1. *однокр. к брызгать; ~ть маслом на платье* көйнөгүнө май чачыратып алуу; 2. күч менен диркиреп атылып чыгуу; **кровь** ~ **ла из раны** жараланган жерден кан диркиреп атылды; 3. *перен.* жарк этип пайда боло калуу, жарк дей түшүү, жылт этип көрүнө калуу (күндүн нуру, жарык ж.б. жөнүндө); **Брызнули лучи весённого солнца и заиграли на воде** (Горький) Жазгы күндүн нуру жарк дей түшүп, суу бетинде ойноктой баштады.

Брыкать несов. 1. *кого-что* тебүү, тепкилөө, мөңкүү; 2. буттарын тыбыратуу, серпүү.

Брыка́/ться несов. 1. *то же, что брыкать; не подходит, эта лошадь* ~ *ется* бул атка жакындаба, тээп салат; 2. тебишүү, бири-бирин тебүү, тепкилешүү; 3. *перен. (о человеке)* өжөрлүк кылуу, өз билгенинен кайтпай, карышып туруп алуу.

Брыклив/ый, -ая, -ое прост. тебенээк, мөңкүчөөк; ~ **конь** тебенээк ат; мөңкүчөөк ат.

Брыкнуть сов. *однокр.* ~ **ногой** буту менен тээп жиберүү.

Брыкнуться сов. *однокр. к брыкаться.*

Брынза ж брынза (кой сүтүнөн жасалган быштак).

Брысь межд. мыш, бырс.

Брюзга м, ж күңкүлдөй берме, жаагы тынбай наалый берме, жадатма адам.

Брюзгливость ж күңкүлдөктүк, нааразыланып бөөдө кайгыга батуучулук, наалый берүүчүлүк.

Брюзглив/ый, -ая, -ое (брюзглив, -а, -о) наалый берме, күңкүлдөй берип жадатма; ~ **старик** наалый берме абышка.

Брюзгнуть несов. ашыкча толуп кетүү, семирп кетүү, шишигендей толо баштоо.

Брюзжание ср по знач. гл. брюзжать; старческое ~ карыганда күңкүлдөй берүү (наалый берүү).

Брюзжать несов. наалый берүү, күңкүлдөй берүү, наалый берип жадатуу.

Брюква ж брюква (шалгам сыяктуу тамыры жемиш өсүмдүктүн бир түрү).

Брюквенн/ый, -ая, -ое брюквадан жасалган, брюква...; ~ **ая ботва** брюкванын сабагы; ~ **ый соус** брюквадан жасалган соус.

Брюки мн. шым.

Брюнет м брюнет (кара чачтуу эркек).

Брюнетка ж брюнетка (кара чачтуу аял).

Брюхаст/ый, -ая, -ое прост. карды чоң, чоң курсак, курсактуу, капчыктуу.

Брюхат/ый, -ая, -ое (брюхат, -а, -о) 1. *прост. то же, что брюхастый; 2. брюхатая (брюхата) кем и без доп. уст. и прост.* бооз, кош бойлуу, жүктүү.

Брюхо ср 1. карын (айбандарда); 2. *прост.* курсак, карын (адамдарда); **набить себе брюхо** карынын кампайтуу, тоюнуу; **ползать на брюхе перед кем прост.** кимдир бирөөгө жагынууга аракет кылуу, жагыныш үчүн башын ийип, бутуна жыгылуу.

Брюховина ж кепшөөчү жаныбарлардын карыны жана жалпы эле малдын ич эти (карын, ичеги ж.б.).

Брюхоногие мн. зоол. боор буттуулар.

Брючн/ый, -ая, -ое шым..., шымга керектелүүчү; ~ **ые пуговицы** шымдын топчулары.

Брюшина ж анат. карындын (курсактын) сырткы чели, ич көңдөйүнүн чел кабыгы; **воспаление** ~ **ы** карындын (ич көңдөйүнүн) сырткы челинин сезгениши.

Брюшко ср 1. *уменьш-ласк. к брюхо; 2. разг. шутил.* чоң курсак; **мужчина с ~ом** карыны салык эркек; 3. майда жаныбарлардын жана куштардын боор жагы; 4. аарынын жана ошол сыяктуу курт-кумурскалардын көчүк жак бөлүгү; 5. теринин боор, өөк жак бөлүгү, балыктын боор жак эти; **шуба из ~ов** бөлкитийин чычкандын боор, өөк терисинен жасалган тон; **копчёные** ~ **и осётра** осётр балыгынын ыштап сүрсүтүлгөн боор жак эти.

Брюшн/ой, -ая, -ое карын...; ~ **ая полость** карын көңдөйү; ич көңдөйү; **брюшной тиф** келте оорусунун бир түрү (ичтен кармаган келте оорусу).

Брякать несов. к **брякнуть.**

Брякаться несов. к **брякнуться.**

Брякнуть сов. *однокр.* 1. шарак этүү, шалдырттоо, калдырт-кулдурт этүү, шаракшурак этүү; **колеса** ~ **ли по мостовой** таш жолдо дөңгөлөктөр калдырттады; 2. *чем* шарактатуу, шалдырттатуу, калдырткулдурт эттирүү; ~ **уть посудой** идиштерди калдыратуу; 3. *кого-что разг.* шарак эттирип

таштап коюу, шалдырт эттирип түшүрүп жиберүү; ~ л **подно́с на стол** подносту столдун үстүнө шарап эттирип таштап салды; ~ л **на стол тяжёлый́ ключ** столдун үстүнө оор ачкычты шалдырт эттире таштап салды; ~ л **посуду́ на́ пол** идишти полго шарап эттирип түшүрүп жиберди; **4. перен.** орунсуз сүйлөп коюу, балп эттире айтып салуу; **он так и ~ л при всех** элдин көзүнчө балп эттире айтып салды.

Бря́кнуться сов. однокр. разг. күрс этип урулуу, тарс дей түшүү, талп дей түшүү.

Бряца́ние со по знач. гл. бряца́ть; ~ **бубенчиков** коңгуроолордун шыңгырашы (шыңгырттаган үнү).

Бряца́ть несов. 1. шыңгыроо, шыңгырттоо, шаңгыр-шунгур этүү, кангырттоо; ~ **ли гита́ры** гитаралар кыңгырттап жатты; **2. чем** шыңгыратуу, кыңгыратуу, шаңгыр-шунгур эттирүү; ~ **ть шпо́рами** шпораларын шаңгыр-шунгур эттирүү; **бряца́ть ору́жием** кылычын жалаңдатуу, урушам деп опузалоо, сесин алуу.

Бубен м дойра, чылдырман (жаргак менен капталган тегерек музыкалык аспап); **бить в ~** дойра чалуу.

Бубенцы́ мн. (ед. бубене́ц м) майда тоголок коңгуроолор.

Бубе́нчики мн. (ед. бубе́нчик м) *уменьш. к бубенцы́.*

Бубли́к м бублик (тегерек тооч).

Бубни́ст м дойра чалуучу музыкант, чалдырманчы.

Бубни́ть несов. разг. күнк-мынк этип тынбай божурай берүү; ~ **себе́ под нос** мынкылдоо; ~ **по телефо́ну** телефондо тынбай божурап сүйлөө.

Бубно́в/ый, -ая, -ое карт. момун...; ~ **туз** момундун тузу.

Бубны́ I мн. карт момун.

Бубны́ II мн. см. бубен.

Бубо́н м мед. бубон (чаттагы, колтуктагы ж.б. лимфа бездеринин сезгенип шишүүсү).

Буга́й м обл. 1. бука; **2. разг.-сниж.** Олбурлуу чоң эркек жөнүндө.

Буго́р м 1. дөбө, дөн, дөнсөө; **2. (выпуклость)** томпок, томпогой тарткан бөлтөк.

Бугоро́к м 1. *уменьш. к буго́р;* **2. мед.** бөртмө, бүртүк; **туберкулезный** ~ учук өпкөнүн бөртмөсү (шишиги).

Бугорча́т/ый, -ая, -ое өңгүл-дөңгүл, адыр-күдүр; ~ **ая пове́рхность** адыр-күдүр, өңгүл-дөңгүл бет (жер).

Бугри́ст/ый, -ая, -ое 1. өңгүл-дөңгүл, адыр-күдүрү көп, адырлуу; ~ **ое по́ле** өңгүл-дөңгүл талаа; **2.** тегиз эмес, томпогу, бөлтөгү бар; ~ **ый лоб** томпок чеке.

Буддизм м буддизм, будда дини.

Будди́йский, -ая, -ое буддизм, будда динин-

деги, будда...; ~ **ое уче́ние** буддизм таалими; ~ **ая рели́гия** будда дини.

Будди́ст м буддист, будда дининдеги киши.

Будди́стка женск. к будди́ст.

Буденовец м ист. будённийчы (С.М. Будённий граждандык согуш жылдарында командалык кылган Биринчи Атчан армиянын жоокери).

Буденовка ж будёновка (будённийчылар баш кийими).

Будет части́ца. разг. Токтот! Болду!

Буди́льник м будильник (белгиленген убакта шыңгырап ойготуучу саат).

Буди́ть несов. 1. кого ойготуу; уйкусун бузуу; **2. перен. что** козгоо, пайда кылуу, туудуруу; ~ **акти́вность** активдүүлүгүн ойготуу, активдүүлүктү туудуруу.

Будка ж (көбүнчө жыгачтан тургузулган кичинекей үй); **сторожева́я** ~ кароол будкасы (кароолчулар үчүн салынган будка); **телефо́нная** ~ телефон будкасы; **железнодоро́жная** ~ темир жол будкасы; **суфле́рская будка** сахнанын алды жагына суфлёр үчүн ылайыкталып жасалган будка.

Будн/и мн. 1. (рабочие дни) майрам эмес күн, жумуш иштөөчү күндөр, иш күндөрү; **по ~ ям** иш күндөрүндө; **2.** кадыресе болуп жаткан турмуш, күндөлүк тиричилик; **трудова́е** ~ и күндөлүк өтүп жаткан, жылып турган иштер; **3. перен.** бакырчылык, эптеп өтүп жаткан өлбөстүн оокаты.

Будн/ий, -ая, -ое кадимки, кадыресе, күндөлүк ишке байланыштуу (майрам же башка дем алыш күндөрүнө байланышпаган); ~ **день** кадимки күн, иш күнү, иштей турган күн.

Будни́чн/ый, -ая, -ое, будни́шний, -ая, -ее 1. күндөлүк, кадимки, жөн; ~ **ый де́нь** кадимки иш күнү; ~ **ые забо́ты** ар күнкү тиричиликтин, күндөлүк оокаттын камы; **2.** утурумдук, күн сайын керектелүүчү, күнүгө болуп туруучу; **в ~ ом пла́тье** күндө кийилүүчү көйнөкчөн, күнүмдүк көйнөгү менен; **3. перен.** кадимки боло жүргөн, демейдегидей бир кылка өтүп жаткан, көнүмүш; ~ **ая жи́знь** демейдеги көнүмүш турмуш.

Будора́жить несов. кого-что разг. тынчын алуу, беймаза кылуу, мазасын алуу, тополоңдотуп жиберүү.

Будора́житься несов. тынчсыздануу, беймаза болуу, мазасы кетүү, тополоң түшүү.

Будто союз и части́ца 1. сравн. союз (словно, как) окшоп, сыяктанып, өңдөнүп, -дай..., сыяктуу; **он молчи́т, ~ не слы́шит** ал укпаган сыяктанып (укпамыш болуп) үн катпайт; **лежи́т ~ мертвый** өлүккө окшоп жатат; **2. изъясн. союз (выражает сомнение)** -гансып, -ган сыяктуу; **он рассказы́вает, ~ был на войне́** ал согушта болгонсуп сүйлөп жатат;

он говор**и**л, ~ встр**е**тил их в Москв**е** ал буларды Москвадан көргөн сыяктуу айтып турат; он увер**я**ет, ~ не знал мен билген эмес элем деп ишенирмекчи болот; 3. *частица разг. (кажется)* -дай болду окшойт, -дай сыяктанат, го: посмот**р**и, ~ кто-то идет карачы, кимдир бирөө келе жаткандай сыяктанат; он ~ выш**е**л ал чыккандай болду окшоду; 4. *частица вопросит. разг. (разве, неужели)* ... -бы экен да? я винов**а**т ~ ? мен айыптуу имиш экенмин да? ~ я за это отв**е**чаю? муну үчүн мен жооптуумунбу?

Буду, будешь, будет, будем, будете, будут 1. *буд. вр. от быть*; 2. 2 и 3 л. *ед. и мн. в знач. связи наст. вр. прост.*: вы отк**у**да ~ ете? сиз кайдан болосуз? (силер кайдан болосунар?); вы кто ~ ете? сиз ким болосуз? 3. 3 л. *ед. будет в знач. наст. вр. (есть, имеется)* болот, келет, бар, чыгат; ему лет сорок ~ ет анын жашы кырктарда бар; до города не ~ ет и пяти километров шаарга чейин беш километрге чыкпайт; 4. 3 л. *ед. будет разг. (достаточно, довольно)* жетет, жетишет, болду, токтот; ~ ет вам разгов**а**ривать! жетет (жетишет), көп сүйлөй бербениз! ~, не плач! болду, ыйлаба! я не я буду мен мен болбой калайын, «мен» атым өчсүн; я не я буду, если не сдам экз**а**мен на пят**е**рку экзаменди бешке бере албасам, мен мен болбой калайын («мен» деген атым өчсүн).

Будуар *м* будуар (бай аялдардын эң жакын адамдарын кабыл алуучу кичине мейманканасы).

Будущ**и**й, -ая, -ое 1. келечектеги, кийинки, эмдиги, алдыдагы, алдыда боло турган; болочок; ~ ие по**к**оления кийинки муундар; ~ ий по**э**т болочок акын; ~ ие экз**а**мены алдыда боло турган экзамендер; в ~ ем год**у** кийинки жылы; на ~ ей неде**л**е кийинки жумада; в ~ ем год**у** эмдиги жылы; 2. *в знач. сущ. будущее ср* келечек, болочок; его ~ ее зав**и**сит от него само**г**о (анын келечеги кандай болору) өзүнө байланыштуу; в недале**к**ом ~ ем жакынкы келечекте, жакын арада; буд**у**щее вре**м**я *грам.* келер чак.

Будущность *ж книжн.* келечек, болочок; ~ по**к**оления муундун келечеги; блестящая ~ эң мыкты келечек, эң сонун болочок; у него больш**а**я ~ келечеги кең.

Буёк *м* уменш. *к* буй.

Буер *м* буер (музда жүрө турган парустуу кичине чана же парустуу кичине жел кеме).

Буерак *м* суу жеп кеткен жар, жылга, чункур, аңгек.

Буерачн**и**й, -ая, -ое жарлуу, жылгалуу, аңгектүү.

Буерист *м* буерист, буерчи (буер спортуна катышкан спортсмен).

Буерн**и**й, -ая, -ое буер...; ~ спорт буер спорту.

Буж *м мед.* (түтүк сымак органдарды текшерип жана дарылаш үчүн колдонулуучу аспап).

Буженина *ж* буженина (чочко этинин өзгөчө бышырылган түрү).

Буза I *ж* бозо, максым.

Буза II *ж прост.* чыр-чатак, тополоң, калаба.

Бузила *м прост.* то же, что бузотёр.

Бузина *ж бот.* бузина (кызыл же кара жемиши бар же бадал өсүмдүгү).

Бузинник *м* жыш өскөн бузиналар, бузиналар калың өскөн жер.

Бузинн**и**й, -ая, -ое бузина...; ~ цвет бузина өңдүү.

Бузинов**и**й, -ая, -ое бузина...; ~ куст топ болуп өскөн бузина, бузина тобу.

Бузить *несов. прост.* чыр салуу, чатак чыгаруу, тополоң салуу, жаңжал чыгаруу.

Бузотёр *м прост.* жаңжалчыл, тополоңчу, чатакка жакын киши, чыр киши.

Буй *м* буй (деңизде, көлдө, дарыяда тайыз жерди же коркунучтуу жайларды ж.б. билгизип туруу үчүн суу үстүнө калкытып коюлган сигналдык белги).

Буйвол *м* буйвол.

Буйволица *ж* ургаачы буйвол.

Буйволов**и**й, -ая, -ое буйвол...; ~ ая кожа буйвол териси.

Буйно *нареч.* тез, ыкчам, дүркүрөп; ~ расти дүркүрөп өсүү.

Буйн**и**й, -ая, -ое (буен, буйна, буйно) 1. (*неспокойный*) буулукма, кутурган, бейбаш, жини жаман, чатак; ~ ый хар**а**ктер чатак мүнөз, тескери кыял; ~ ый нрав оолукма мүнөз, жинденип кетме мүнөз; 2. жүрөгү курч, өткүр, эр көкүрөк, эч нерседен кайра тартпас; ~ ая молодёж**ь** жүрөгү курч, өткүр жаштар; 3. дуулдаган, уу-дуу болгон; ~ ое весёл**ь**е дуулдаган шаттык, уу-дуу болгон шаттык; 4. катуу, күчтүү (шамалга карата), агыны катуу (сууга карата), күркүрөгөн, буркан-шаркан түшкөн; ~ ый вет**е**р катуу шамал; ~ ые гор**н**ые реч**к**и күрпүлдөгөн, шаркырап аккан тоо суулары; 5. дүркүрөп, жабалактап өскөн, жабалактаган; ~ ый р**о**ст посе**в**ов эгиндин жапырт дүркүрөп өсүшү.

Буйство *ср* жанжал, бейбаштык, жиндилик, кутургандык.

Буйствовать *несов.* жанжал чыгаруу, жинденүү, чыр салуу.

Бук *м* бук (катуу жыгачтын бир түрү).

Бука *м, ж нар.-разг.* 1. мокочо, бөө (балдарды коркутуу үчүн айтылат); 2. (*неудобный человек*) үнүрөйгөн, кабагы ачылбаган, адамга ыркын кошпогон киши; ♠ смотре**т**ь б**у**кой үнүрөйүп кароо.

Букашка *ж* коңуз.

Буква *ж* 1. тамга, арип; *прописная* ~ баш (чоң) тамга; *строчная* ~ кичине тамга; *начальная* ~ башкы тамга; 2. *перен. чего* кандайдыр бир нерсени сырткы көрүнүшү, ички маңызына карама-каршы келген формалдуу жагы; $\diamond$ **буква в букву** сөзмө-сөз; **оставаться (быть) мертвой буквой** кагаз бетинде кала берүү, ишке ашырылбаган боюнча калуу.

Буквально нареч. 1. (*точно, дословно*) сөзмө-сөз, таптак, дал өзүндөй; **перевести** ~ сөзмө-сөз которуу; ~ **запомнить текст письма** каттын текстин сөзмө-сөз (дал өзүндөй) эстеп калуу; 2. *разг.* таптакыр, деги эле, чынында эле; **он ~ все дни занят** ал чынында эле ар күнү бош эмес.

Буквальность *ж* 1. сөзмө-сөз окшоштук, туура өзүндөй дал келүүчүлүк; ~ **перевода** котормонун сөзмө-сөз окшоштугу (дал өзүндөй болуп чыгышы); 2. тактык; өтмө эмес, өзүнүн түз маанисинде турушу.

Буквальн/ый, -ая, -ое 1. толук окшоштугу бар, дал өзүндөй, сөзмө-сөз окшош; ~ **ый перевод** сөзмө-сөз котормо; ~ **ое совпадение** дал өзүндөй туура келүү; 2. түз маанидеги, өзүнүн баштапкы, негизги маанисиндеги; ~ **ый смысл слова** сөздүн түз мааниси (баштапкы, негизги мааниси).

Букварн/ый, -ая, -ое алиппеге байланыштуу, алиппе...; ~ **период обучения грамоте** алиппени окутуунун мезгили (тамга таанытуу мезгили).

Букварь *м* алиппе.

Буквенн/ый, -ая, -ое тамга менен жазылган, арип аркылуу жазып же басып түшүрүлгөн; ~ **ое обозначение** тамга түрүндөгү белги.

Буквоед *м ирон.* буквоед (жазууда, китепте айтылгандан ары кете албаган, ар нерсенин тышкы формасына гана маани берген адам); **он настоящий** ~ ал жеткен буквоед.

Буквоедство *ср ирон.* буквоеддик (бир нерсенин негизине, түпкү маңызына назар салбай, анын формалдуу жактарына маани берип, майдалап талдоочулук).

Букет *м* 1. букет, гүлдесте; **большой** ~ **разных цветов** ар түрдүү гүлдөрдөн топтолгон чоң букет; ~ **роз** роза гүлүнүн букети; 2. аңкыган жыпар жыт; ~ **чая** чайдын аңкыган жыты.

Буки *ср* буки («б» тамгасынын эски орусча аты).

Букинист *м* букинист (эски жана сейрек кездешүүчү китептерди сатуучу).

Букинистическ/ий, -ая, -ое букинисттик, эски жана сейрек кездешүүчү китептерди сата турган, букинист...; ~ **магазин** букинист магазини; **букинистическая книга**

букинисттерде гана учурай турган сейрек китеп.

Буклет *м* буклет (бүктөмө реклама, жол көрсөткүч, шаардын планы ж.б.).

Букли *мн.* (*ед. букля ж*) *книжн.* то же, что **локон**.

Буковка *ж* *уменьш.* к **буква**; кичине арип, майда тамга.

Буков/ый, -ая, -ое 1. бук жыгачынан жасалган, бук...; ~ **ый лес** бук токою; ~ **ая мебель** буктан жасалган мебель; 2. *в знач. сущ.* **буковые** *мн.* *бот.* дуб, бук, каштан сыяктуу дарактар тобунун жалпы наамы.

Буколика *ж лит.* буколика (койчулардын турмушун идеялизациялоочу поэзиянын бир түрү; пастораль).

Буколическ/ий, -ая, -ое *лит.* буколикалык, буколикага негизделген.

Букса *ж* букса (вагондордун, локомотивдердин дөңгөлөгүнүн күпчөгү).

Буксир *м* 1. буксир (кемени, автомашинаны ж.б. шатектеп сүйрөө үчүн керектелүүчү канат, трос); 2. буксир (кемени, баржаны ж.б. сүйрөөчү атайын кеме); $\diamond$ **брать (взять) на буксир** кимдир бирөөнү сүрөөгө алуу, сүрөмөлөп көмөктөшүү, жардам кылуу.

Буксирн/ый, -ая, -ое буксирге алуучу, буксир...; ~ **ый трос** буксир тросу; ~ **ое судно** буксирге алуучу (шатектеп сүйрөөчү) кеме.

Буксирование *ср по знач. гл.* **буксировать**; ~ **барж** баржаларды буксирге алуу, буксирлеп сүйрөө.

Буксировать *несов.* что буксирге алуу, буксирлеп сүйрөө; ~ **сломанную машину** бузулган машинаны буксирге алуу.

Буксироваться *несов.* *страд.* к **буксировать**.

Буксировка *ж* то же, что **буксирование**.

Буксовать *несов.* ордунан жыла албай айлана берүү (транспорттун дөңгөлөгүнө карата).

Булава *ж* 1. чокмор (эски убактагы жоо жарагы); 2. булава (гетмандык бийликтин белгиси катары эсептелген чокмор); 3. *спорт.* булава (гимнастикалык снаряд).

Булавка *ж* төөнөгүч; **на булавки** *книжн.* майда-чүйдө оокатка, жип-шуу, кант-чай алганга (арзыбаган акча-тыйынга карата).

Булавочн/ый, -ая, -ое төөнөгүчтүн, төөнөгүч...; ~ **ая головка** төөнөгүчтүн башы; $\diamond$ **с булавочную головку** тырмактай, эң эле кичине, кымындай.

Буланый, -ая, -ое (*масть лошади*) ак кула; ~ **конь** ак кула ат.

Булат *м* 1. (*старинная сталь*) болот; 2. *трад.-поэт.* шамшар, кылыч.

Булатный, -ая, -ое болоттон жасалган, болот...; ~ **меч** болот кылыч.

Булгачить *несов.* *прост.* тынчын алуу, беймаза кылуу, тополоңдотуп жиберүү.

Булка *ж* бөлкө, булка.

Булла *ж* булла (Рим папасынын грамотасы, Рим папасынын жардыгы).

Булочная *ж* нан дүкөнү, нан магазини.

Булочник *м* 1. *книжн.* бөлкөчү, бөлкө дүкөнүнүн ээси, бөлкө сатуучу; 2. бөлкө бышыруучу, наабайчы.

Булочница *ж* 1. *женск. к* булочник; 2. *книжн.* бөлкөчүнүн аялы.

Булочн/ый, -ая, -ое бөлкө...; ~ **ые изделия** бөлкө нандар.

Бултых *межд. в знач. сказ. разг.* чулп, чалп, шалп; ~ **в воду** чулп этип сууга түшүп кетти.

Бултыхать *несов. разг.* 1. *кого-что* чалп этирип таштап жиберүү; 2. *без доп. то же, что бултыхаться* 1; 3. чайкоо; ~ **молоко** сүттү чайкоо.

Бултыхаться *несов. разг.* 1. шалп этип түшүү, чулп этүү; 2. чалп-чулп этүү, чалпылдатып тыбыроо; **в воде** ~ **лась крупная рыба** сууда чоң балык чалп-чулп этип (чалпылдатып) тыбырап жатты; 3. чайкалуу, чайкалып чалп-чулп этүү; **вода** ~ **лась в бочке** бочкада суу чайкалып жатты.

Бултыхнуть *сов. однокр. к бултыхать.*

Бултыхнуться *сов. однокр. к бултыхаться.*

Булыжник *м* сай таш, сайдын ташы (жолго төшөлө турган же башка курулуш иштерине жумшала турган тоголок тарткан таш) **вымостить улицы** ~ **ом** көчөлөргө таш төшөө.

Булыжн/ый, -ая, -ое таш төшөлгөн, таш...; ~ **ая мостовая** таш төшөлгөн жол, таш жол.

Буль-Буль *межд.* бүлк-бүлк, чулк-чулк, кылк-кулк (суунун же башка суюктуктун оозу тар идиштен куюлушуна ж.б. карата айтылат).

Бульвар *м* бульвар, саябан (шаардын бакдарактуу кең көчөсү).

Бульварн/ый, -ая, -ое 1. саябандык, саябан...; 2. *перен.* бульвардык (уятсыз, одоно, көркөмдүк сапаты төмөн); ~ **ая пьеса** бульвардык пьеса; ~ **ый роман** бульвардык роман.

Бульдог *м* бульдог (иттин келте тумшук келген өзгөчө тукуму).

Бульдозер *м* бульдозер.

Бульдозерист *м* бульдозерист, бульдозер айдоочу, бульдозерчи.

Бульканье *ср по знач. гл. булькать; ~ воды* суунун бүлк-бүлк, кылк-кулк этиши.

Булькать *несов.* кулкулдоо, бүлк-бүлк этүү.

Булькнуть *сов.* 1. *однокр. к булькать; 2. разг. (упасть в воду)* чулп этип түшүү, чулк этүү; ~ **в воду** сууга чулп этип түшүү.

Бульон *м* сорпо (кайнатылган эттин ынак сорпосу); **куриный** ~ тооктун сорпосу.

Бульонн/ый, -ая, -ое сорполук, сорпого ылайык, сорпо кылууга жарагыдай; ~ **ое мясо** сорполук эт.

Бум I *межд.* дан, дан-дун, данк эткен, даңылдаган катуу дабыш; **◇ ни бум-бум (не знать, не понимать) прост.** эч нерсени билбейт, эч нерсени түшүнбөйт, акыл-эси жоктой дөдөйлөнөт.

Бум II *м* бум (1. өнөр жайдын, сооданын ар түркүн айла-амалдар менен тез арада өнүгүп кетиши; 2. *перен. разг.* кандайдыр бир иш-аракеттин, окуянын, ишмер адамдын ж.б. куру даңазасы, уулдак-дуулдагы; **газетный** ~ газетанын уулдак-дуулдак кабары).

Бум III *м спорт.* бум (гимнастикалык снаряд); **ходить по ~ у** бумда жүрүү.

Бумага I *ж* 1. кагаз; **писчая** ~ **а** жаза турган кагаз; **почтовая** ~ **а** почта кагазы; **белая** ~ **а** ак кагаз; **цветная** ~ **а** түстүү кагаз; 2. (*документ*) кагаз; **получить** ~ **у из района** райондон кагаз (документ) алуу; 3. *мн.* **бумаги** (ар бир адамдын өзүнө тиешелүү документтери – туулгандыгы, билими, кызматы ж.б. жөнүндө); 4. *мн.* **бумаги** кол жазма түрүндөгү тексттерден турган ар кандай барактар; **◇ только на бумаге (быть, остаться)** ишке ашырылбай, аткарылбай, кагаз бетинде жазылган боюнча кала берүү (кагаз жүзүндө калып калуу); **ценные бумаги** баалуу кагаздар (векселдер, облигациялар, кагаз акчалар ж.б.).

Бумага II *ж* пахта, пахтадан токулган кездеме.

Бумагоарака *ж разг. ирон. то же, что бумагоаратель.*

Бумагомарание *ср разг. ирон.* керексиз, пайдасы жок, эч нерсеге турбаган же төмөн, мазмуну начар чыгып калган чыгарма сөрөй бир нерсе.

Бумагомаратель *м разг. ирон.* чабал жазуучу, жазуучу сөрөй.

Бумажка *ж* 1. *уменьш. к бумага* I 1, 2; 2. *уст. разг. (ассигнация)* кагаз акча; **пятирублевая** ~ беш сомдук кагаз акча.

Бумажник I *м* намыян, капчык.

Бумажник II *м* кагаз өнөр жайынын кызматкери, кагаз чыгаруучу.

Бумажн/ый I, -ая, -ое 1. кагаз жасоочу, кагаздан жасалган, кагаз...; ~ **ая фабрика** кагаз фабрикасы; ~ **ая промышленность** кагаз өнөр жайы; ~ **ые салфетки** кагаз салфеткалар; 2. төрө пейилдик, кагаз жүзүндө иш жүргүзмө; ~ **ая волокита** кагаз жазуу (кагаз жаза берме) машакаты; 3. *перен.* кагаз жүзүндө кала берүүчү, ишке ашпоочу; **бумажные деньги** кагаз акчалар.

Бумажн/ый II, -ая, -ое *разг.* пахтадан токулган, пахта...; ~ **ая материя** пахта кездеме; ~ **ая пряжа** пахтадан ийрилген жип, кебез жип.

Бумазейн/ый, ая, -ое момосуйдан жасал-

ган, момосуйдан тигилген, момосуй...; ~ **ая рубашка** момосуй көйнөк; ~ **ая пелёнка** момосуйдан жасалган жалайк (ороо).

Бумазé/я ж момосуй; **плáтье из ~ и** момосуйдан тигилген көйнөк.

Бумерáнг м бумеранг (ыргыткан соң кайра кайтып келүүгө ылайыкталып жасалган иймек таяк сыяктуу курал).

Бундесвэр м бундесвер (Германия Федеративдүү Республикасынын куралдуу күчтөрүнүн наамы).

Бундестаг м бундестаг (Германия Федеративдүү Республикасынын жогорку өкүлдүк органы).

Бункер м 1. бункер; ~ **хлопкоубóрочной маши́ны** пахта терүүчү машинанын бункери; ~ **для угля көмүр** бункери; ~ **для зерна́ эгин** (дан) бункери; 2. бункер (жер астында коргонуу, бекинүү үчүн ылайыкталган жай); **укрыва́ться в ~ е** бункерде бекинип жатуу.

Бункерн/ый, -ая, -ое бункердеги, бункер...

Бункеровáть несов. что спец. бункерге салуу, бункерлөө; ~ **зерно́** эгинди (данды) бункерге куюу; ~ **уголь** көмүрдү бункерге төгүү (салып жайгаштыруу).

Бункеро́вка ж по знач. гл. бункеровáть.

Бунт I м козголоң, бунт, тополоң.

Бунт II м 1. (*связка, кипа*) үймөк (бир нерсенин кырдалган узун тилке үймөгү); ~ **ы карто́феля** картөшкөнүн үймөктөрү; 2. (*товар в штабелях*) таңылчак, таңгак; **това́р в ~ ах** таңгак-таңгак болуп үйүлгөн товар (товардын таңгактары).

Бунта́рск/ий, -ая, -ое козголоңчул, тополоң салуучу.

Бунта́рство ср козголоңчулдук, тополоңчулдук, бунт чыгаруучулук.

Бунта́рь м козголоңчу, тополоң салуучу, бунт чыгаруучу.

Бунтова́ть несов. 1. козголоң чыгаруу, тополоң салуу, бунт чыгаруу; 2. козголоңго үндөө, тополоң салууга азгыруу, козутуу; ~ **наро́д** элди козголоңго үндөө, тополоң салууга азгыруу (козутуу); 3. баш көтөрүү, нааразылык билдирип тополоң салуу.

Бунтова́ться несов. прост. то же, что бунтова́ть 1.

Бунтов/ой, -ая, -ое таңгакталган, таңылган; ~ товар таңгакталган товар.

Бунтовск/ой, -ая, -ое козголоңчул, тополоң салуучу, бунт чыгаруучу.

Бунтовщи́к м козголоңчу, бунт чыгаруучу, козголоңго катышуучу.

Бунтовщи́ца женск. к бунтовщи́к.

Бунчу́жн/ый м ист. воен. туу сактоочу аскердин чини.

Бунчу́к м 1. ист. туу (аттын куйругун таякка байлап, түпөк сыяктантып жасалган, казак атамандар, гетмандар ж.б. бийликтин

белгиси катары колдонуп келген эски убактагы туу); 2. бунчук (музыкалык аспап).

Бур I м тех. бургу (тоо тектерин, жерди ж.б. бургулоодо колдонулуучу аспап).

Бур II см. бу́ры.

Бура́ ж бура (медицинада, айыл чарбасында жана техникада колдонулуучу минерал, бор кислотасынын натрий тузу).

Бура́в м тех. бургу, үшкү, көзөөч (бургулоо, көзөө ишине колдонулуучу аспап).

Бура́вить несов. что бургулоо, бургулап тешүү, үшкүлөө, көзөө.

Бура́к I м диал. кызылча.

Бура́к II м нар.-разг. бурак (кайың кабыгынан жасалган капкактуу идиш).

Бура́н м бороон.

Бура́нн/ый, -ая, -ое бороондуу, бороончапкыны көп; ~ **ая зима́** бороондуу кыш.

Бурбо́н м разг. презр. орой, түркөй адам, наадан.

Бургомíстерск/ий, -ая, -ое бургомистрлик, бургомистр...

Бургомíстр м бургомистр (Европадагы айрым өлкөлөрдө: шаар башкаруучу, шаарга башчылык кылуучу).

Бурда́ ж разг. 1. киргилт суюктук; 2. мааниси жок, даамсыз, шылдыраган суюк оокат.

Бурдю́к м чанач, меш; **перевозíть во́ду в ~ ах** чанач менен суу ташуу.

Бурдю́чн/ый, -ая, -ое чаначтагы, чаначка (мешке) куюлган.

Буревéстник м бороон кабарчысы (дениз кушу).

Бурев/ой, -ая, -ое бороондуу, катуу шамалдуу, бороончапкындуу; ~ **ая ту́ча** шамалдуу, бороончапкындуу булут.

Бурелóм м собир. катуу шамалда, бороончапкында кыйраган, жыгылган жыгачтар, бутак-шактар.

Бурéние со по знач. гл. бурíть; ~ нефтяных сква́жин нефть скважиналарын бургулоо.

Бурёнка ж разг. уй, жалпы эле уй тукуму.

Бурéть несов. 1. күрөң тартуу, күрөң түскө айлануу; 2. кыяруу; **рожь ста́ла ~ кара** буудай кыяра баштады.

Буржуа́ м нескл. буржуа (буржуазия табынын өкүлү).

Буржуази́я ж буржуазия; **ме́лкая ~** майда буржуазия; **фина́нсовая ~** финансылык буржуазия.

Буржуа́зно-демократи́ческ/ий, -ая, -ое буржуазиялык-демократиялык; ~ **ая револю́ция** буржуазиялык-демократиялык революция.

Буржуа́зн/ый, -ая, -ое 1. буржуазиялык; ~ **ая идеоло́гия** буржуазиялык идеология; 2. буржуазиялык (буржуазиянын кызыкчылыгын көздөгөн, буржуазиянын үстүмдүгүнө негизделген, буржуазия үстөмдүк

кылган); ~ **ая республика** буржуазиялык республика; ~ **ая демократия** буржуазиялык демократия; ~ **ая революция** буржуазиялык революция.

Буржуй *м разг. презр. то же, что буржуа.*

Буржуйка *ж 1. разг.* темир меш.

Буржуйск/ий, -ая, -ое *разг. презр.* буржуйлар..., буржуалар..., буржуазиялык.

Бурильн/ый, -ая, -ое бургулоочу, бургулай турган, бургулоо...; ~ **ая машина** бургулоочу машина; ~ **ый станок** бургулоо станогу.

Бурильщик *м* бургулоочу, бургулоо ишиндеги жумушчу.

Буриме *ср нескл.* (берилген уйкаштык боюнча юмордуу ырларды чыгаруу оюну).

Бурить *несов. что* бургулоо, бургулап тешүү; көзөө; ~ **нефтяную скважину** нефть скважинасын бургулоо.

Бурка *ж* бурка (кавказдыктардын жүндөн жасалган жука кементайы).

Буркалы *мн. груб. прост.* көз, көздөр.

Буркать *несов. см. буркнуть.*

Бурки *мн. (ед. бурка ж)* кийиз өтүк.

Буркнуть *сов. однокр. что и без доп.* күнк этүү, мынк этип коюу; ~ **под нос** угуларугулбас мынк этип коюу, күнк эткен болуу.

Бурлак *м* бурлак.

Бурлацк/ий, -ая, -ое бурлактардын, бурлак(тар)...; ~ **ие песни** бурлактардын ыры.

Бурлачество *ср* бурлакчылык, бурлак болуу кесиби.

Бурлачить *несов.* бурлак болуп иштөө, бурлакчылык кылуу.

Бурлив/ый, -ая, -ое 1. шаркыраган, шары катуу, ашып-ташыган, күрпүлдөгөн, катуу аккан; ~ **ая река** күрпүлдөгөн (агыны катуу) дарыя; **2. перен. разг.** дуулдаган, бака-шака түшкөн, толкуган; ~ **ая большая толпа людей** элдин дуулдаган калын тобу.

Бурлить *несов. 1.* күркүрөп-шаркыроо; **река** ~ **т** дарыя күркүрөп-шаркыроодо; **2. перен.** буркан-шаркан түшүү, уу-дуу болуп толкуу; **огромная толпа людей** ~ **ла** элдин эбегейсиз чоң тобу буркан-шаркан түшүп жатты.

Бурми́стр *м* бурми́стр (крепостной укук мезгилинде: помещик тарабынан дыйкандардын ичинен дайындалган башкаруучу же староста).

Бурно *нареч. 1.* күркүрөп-шаркырап, толкунданып; **2.** буркан-шаркан, уу-дуу болуп, бака-шака түшүп; ~ **радоваться** уу-дуу болуп катуу кубануу; **3.** дүркүрөп, дүрүлдөп; ~ **развиваться** дүркүрөп өсүп-өнүгүү.

Бурн/ый, -ая, -ое 1. бороондуу, бороончапкындуу; **Ночь обеща́ла быть** ~ **ой** (Арсе́ньев) Түн бороончапкындуу боло тургандай түрү бар; **2.** толкундуу, буркан-шаркан түшкөн; ~ **ое море** толкундуу деңиз; ~ **ый порыв ветра** шамалдын дуулдаган катуу

эпкини; **3. перен.** бака-шака түшкөн, кайнаган, толкуган; ~ **ая жизнь** бака-шака түшүп кайнаган турмуш; **4.** катуу, күчтүү, зор, кызуу, жандуу, дүркүрөгөн; ~ **ые аплодисменты** дүркүрөгөн кол чабуулар; ~ **ые споры** кызуу талаш-тартыш; **5.** дүркүрөгөн, өтө тездик менен, өтө ыкчам; ~ **ый рост** дүркүрөгөн өсүш; ~ **ое развитие промышленности** өнөр жайдын өтө тездик менен дүркүрөп өнүгүшү.

Буровик *м* бургулоочу, бургулоо иши боюнча адис.

Буров/ой, -ая, -ое 1. бургуланган, бургуланып казылган; ~ **ая скважина** бургуланган кудук; **2.** бургулоочу, бургулоо иштерине колдонулуучу; бургулоо...; ~ **ой инструмент** бургулоо аспабы; ~ **ая машина** бургулоочу машина; **3. в знач. суц.** **буровая ж то же, что буровая вышка;** **♦ буровая вышка** бургулоо вышкасы (бургулоо иштерин жүргүзүү үчүн бийиктетилип, атайын аспаптар менен жабдылган техникалык түзүлүш).

Бурозём *м* кара күрөң тарткан топурак.

Бурса *ж* бурса (Россиянын 18–19-кылымдардагы диний окуу жайлары жана андагы окуучулардын жатаканасы).

Бурсак *м* бурсак (бурсанын окуучусу, бурсада тарбиялануучу).

Бурсацк/ий, -ая, -ое бурсактык, бурсактар...; ~ **ая жизнь** бурсактардын турмушу.

Бурт *м* үймөк (жашылчалардын, картошканын ж.б. кырдалып үйүлгөн жана үстү жабылган узун тилке үймөгү).

Буртование *ср с.-х.* жашылчалардын сактоого ылайыкталып үймөктөлүшү.

Бурун *м* көбүктүү толкун.

Бурундук *м* бурундук, ала чычкан (тыйын чычкан сыяктуу токойдо, дарактарда жүрүүчү, бирок ийинде жашоочу кемирүүчү).

Бурча/ть *несов. разг. 1. что и без доп.* күнкүлдөө, күбүрөө; кобур-собур эткен болуу; ~ **ть себе под нос** өзүнчө күнкүлдөө; **2.** куркур этүү; **в животе больного** ~ **ло** оорулуу адамдын ичи курулдап жатты.

Бурщик *м то же, что бурильщик.*

Буры *мн. (ед. бур м)* бурлар (Түштүк Африканы жердеген, түпкү теги европалык, көбүнчө голландиялык колонисттерден болгон эл).

Бур/ый, ая, -ое (бур, -а, -о) күрөң; көнүр күрөң; кара күрөң; ~ **песок** конур күрөң кум; ~ **медведь** күрөң аюу; **бурый уголь** күрөң көмүр (табы начар, төмөнкү сорттогу таш көмүр).

Бурьян *м собир.* узун сөңгөктүү отоо чөп, куурай.

Буря *ж 1.* катуу бороон, кар же жамгыр аралаш катуу шамал, бурганак; добул;

поднялась ~ бороон боло баштады; бороон көтөрүлдү; **2. перен.** уу-дуу, дуулдаган, бакашака түшкөн абал; ~ **восторг** дуулдаган шаттык; ~ **аплодисментов** дуулдаган кызуу кол чабуулар; **♦ буря в стакане воды** арадай жерде чарадай жыйын (болбогон нерседен улам чыккан уу-дуу).

Бурятск/ий, -ая, -ое Бурятия..., буряттар..., бурят...; ~ **язык** бурят тили.

Буряты *мн.* (*ед.* бурят *м*, бурятка *ж*) буряттар (Бурятиянын негизги калкы).

Бусина *ж* мончоктун бир даанасы, сыңар мончок.

Бусинка *ж* *уменьш.* к бусина.

Буссоль *ж* *геод.* буссоль (бурчту өлчөгүч геодезиялык аспап).

Бусы *мн.* мончок; **коралловые** ~ шуру мончок; **янтарные** ~ акак мончок.

Бут *м* бут (курулушка керектелүүчү сомдолгон таш).

Бутафор *м* бутафор (театрдагы бутафорияга көз салган кызматкер же театрдын сахнасына бутафория жасоочу мастер).

Бутафория *ж* бутафория (**1.** сахна жасалгасына керектелүүчү же магазиндердин витринасына ар кандай буюмдардын, товарлардын түспөлүн элестетүү үчүн коюлуучу жасалма нерселер; **2. перен.** алдамчылык, амалдын, чыныгы эмес, жасалма көрүнүштүн ар кандай белгилери).

Бутафорск/ий, -ая, -ое **1.** бутафориялык, бутафория үчүн керектелүүчү, бутафория...; ~ **ие предметы** бутафорияга керектелүүчү нерселер; **2.** кадимки эмес, жасалма, чыныгы эмес.

Бутерброд *м* бутерброд; ~ **с сыром** сыр кабатталган бутерброд; ~ **с маслом** май сыйпалган бутерброд.

Бутить *несов.* что и без доп. бут (таш) төшөө; бут (таш) коюп чыгуу; ~ **котлован** котловандын капталын бут (таш) менен көтөрүү.

Бутов/ый, -ая, -ое буттан (таштан) көтөрүлгөн, бут (таш) төшөлгөн, бут (таш)...; ~ **ая кладка** таш дубал; ~ **ый камень** бут формасына келтирип сомдолгон таш, бут жасала турган таш.

Бутон *м* бутон, гунча (гүлдүн ачыла элек башы, ачыла элек гүл).

Бутонизация *ж* гүлдөөчү өсүмдүктөрдүн баш ала башташы (бутон чыгара башташы); ~ **хлопчатника** гозонун баш ала башташы.

Бутоньёрка *ж* кийимге кооздук үчүн тагылган гүл же гүлдүн букети.

Бутсы *мн.* (*ед.* бутса *ж*) бутсы (футбол ботинкасы).

Бутуз *м* *разг.* болтогой бала, кичинекей эткел бала.

Бутылка *ж* **1.** бөтөлкө, бутылка (идиш);

пивная ~ пиво бөтөлкөсү; ~ **молоко** бир бөтөлкө сүт;

Бутылочн/ый, -ая, -ое бөтөлкө...; ~ **о** **стекло** бөтөлкөнүн айнеги; **бутылочный цвет** күнүрт жашыл түс; **ткань бутылочного цвета** күнүрт жашыл түстүү кездеме.

Бутыль *ж* чоң бөтөлкө, бутылъ.

Буфер *м* буфер (автомобилдин, вагондун, паровоздун ж.б. кагылуу күчүн азайтуу максатында орнотулган техникалык бөлүгү); **2. перен.** буфера (каршылашкан эки тараптын ортосундагы кагылышты жумшартуучу арачы тосмо, орточу).

Буферн/ый, -ая, -ое **1.** буфердик, буфер...; ~ **ый брус** буфер брусун; **2. перен.** буфердик (орточу, буфердин ролундагы); ~ **о** **государство** буфердик мамлекет.

Буфет *м* **1.** буфет (идиш-аяк үчүн ылайыкталган шкаф); **2.** буфет (жеңил-желпи оокат, ичимдик, суусун ж.б. сатылуучу жай); **железнодорожный** ~ темир жолчулардын буфети, темир жолдун буфети; **театральный** ~ театрдын буфети.

Буфетн/ый, -ая, -ое **1.** буфетке тиешелүү, буфет...; **2. в знач. сущ.** **буфетная** *ж* буфеткана (буфеттин идиш-аягы сакталуучу, сатыла турган тамак-ашы даярдалуучу бөлмө).

Буфетчик *м* буфетчи, буфетти тейлөөчү.

Буфетчица *женск.* к буфетчик.

Буфф *неизм.* прил. күлкүлүү, куудулдук жагы күчтүү; **театр-буфф** күлкүлүү театр, куудулдар театры; **опера-буфф** күлкүлүү опера.

Буффон *м* **1.** буффон (күлкүлүү ролдорду аткаруучу актёр); **2.** (*шутник, балагур*) куудул, маскарапоз.

Буффонада *ж* **1.** буффонада (күлкүлүү театр тамашасы же адабияттагы тамашалоо, мыскылдоо ыкмасы); **2. перен.** маскарапоздук, куудулдук.

Буффонить *несов.* *разг.* маскарапоздук кылуу, куудулдануу.

Буф/ы *мн.* (*ед.* буф *м*) бүйүрмө; **рукава с ~ ами** бүйүрмөлүү жең.

Бух *межд.* **1.** күп, күрс, дүнк, данк, чалп; **2. в знач. сказ. разг.** күп дей түштү, күрс этти, чалп этти; ~ **в воду** сууга чалп этип түштү.

Буханка *ж* буханка; ~ **хлеба** бир буханка нан.

Бухать *несов.* *см.* **бухнуть** **1.**

Бухаться *несов.* *см.* **бухнуться**.

Бухгалтер *м* бухгалтер; **главный** ~ башкы бухгалтер.

Бухгалтерия *ж* бухгалтерия (**1.** эсеп-кысап иштеринин теориясы жана практикасы; **2.** мекеменин, ишкананын эсеп-кысап бөлүмү жана анын конторасы).

Бухгалтерск/ий, -ая, -ое бухгалтериялык,

бухгалтерия...; ~ ая **рабо́та** бухгалтериялык иш.

Бүхну/ть I сов. однокр. разг. 1. күрс этүү, данк дей түшүү, дүнк этүү, күп этүү; ~ **ла пу́шка** замбирек күрс этти; 2. *чем и без доп.* күрс эттирип коюп калуу, тарс эттире уруп жиберүү; ~ **ть кулако́м по столу́** муштуму менен столду тарс бир коюу; 3. *перен. прост.* күп этип түшүү, күп этип жыгылуу, тарс этип бир тийүү; 4. *прост.* орунсуз кеп айтып жиберүү, эмне экенине карабай коюп калуу; аркы-беркини карабай айтып салуу.

Бүхн/уть II несов. көбүү, көөп чыгуу, кеңейип кетүү; барсая түшүү; **де́рево ~ ет от сы́рости** жыгач нымдан көөп кетет.

Бүхну/ться сов. однокр. разг. күрс этүү, чалп дей түшүү, шалп этүү; **он ~ лся в во́ду** ал сууга чалп этип түшүп кетти, сууга чалп дей түштү.

Бүхта I ж булун (көлдүн, деңиздин кургактыкка карай учтанып кирип турган жери).

Бүхта II ж мор. түрмөк (аркандын, трос-тун ж.б. тегеректелген түрмөгү).

Бүхты-Барахты: с **бүхты барахты** *прост.* кокусунан, ойдо жок жерден, күтүлбөгөн жерден.

Бүч/а ж прост. чуу, чатак, тополоң, жанжал; **поднять ~ у чуу** көтөрүү; чатак чыгаруу.

Бүчение *ср по знач. гл. бүчить.*

Бүчить несов. что кайнатуу (жуула турган агартууга, боёго даярдоо үчүн кездемелерди кайнатуу ж.б.); ~ **бельё** кирди кайнатуу.

Бушева/ть несов. 1. алай-дүлөй болуу, жин ургандай улуп, буркан-шаркан түшүү; **мо́ре бушует** деңиз буркан-шаркан түшүп толкуп жатат; **всю но́чь ~ ла бу́ря** бороон түнү бою алай-дүлөй болуп улуп чыкты; 2. *разг.* долулануу, бууракандоо, ээ-жаа бербей чамынуу, жаалдануу.

Бушель м бушель (Англияда жана АКШда чубурма, куюлма майда нерселерди өлчөөнүн чени); ~ **пшени́цы** бир бушель буудай.

Бушлат м бушлат (матростордун курт-касы).

Бушмёнск/ий, -ая, -ое бушмендер..., бушмен...

Бушмёны мн. (*ед. бушмён м, бушмёнка ж*) бушмендер (Түштүк Африкада байыртан берки жашап келген жергиликтүү калк; Түштүк жана Чыгыш Африкада азыркы кезде жашап турган уруулар).

Бушприт м мор. бушприт (кеменин тумшук жагына мачта орнотууга ылайыкталган брус).

Буян м жанжалчы, тополоң чыгаруучу, ээ-жаа бербеген долу, өжөр.

Буянить несов. разг. чатак салуу, тополоң баштоо, жинденүү.

Бы (б) частица 1. кыймыл-аракеттин болжолдуу шартынын, аткарылышы, болуу мүмкүндүгү анча анык эместигин же кандайдыр бир себепке байланыштуу экендигин ж.б. туюндурат; **я пошел бы с ва́ми, но нет свободного времени** мен силер менен барар элем, бирок бош убактым болбой турат; **я бы охóтно прочел эту книгу́** мен бул китепти чын ыкласым менен окур элем; **я бы рад уви́даться с ва́ми** силер менен көрүшсөм эн эле курсант болор элем; 2. бир нерсени каалоо, тилек кылуу, ниеттенүү маанисин билдирет; **покури́ть бы!** тамеки тартсак болор эле; **до́ждичка бы!** жамгыр жаап жиберсе болор эле; **посмотрéть бы но́вый фильм** жаңы фильм көрсөк болор эле; 3. кимдир бирөөгө өтүнүч менен кайрылуу, сунуш кылуу, сурануу маанисинде колдонулат; **ты бы отдохну́л немно́го** сен бир аз дем алсан боло; **сходи́ть бы тебе́ к на́шему сосе́ду** сен биздин кошунаныкына барып келе койсон боло; 4. таң калуу, айран-таң болуу маанисин туюндуруу үчүн колдонулат; **кто бы мог поду́мать, что он ста́нет та́ким зна́тным че́лове́ком** муну мындай таанымал адам болот деп ким ойлоптур.

Бывало 1. ед. ч. прош. вр. ср от быва́ть; 2. частица в знач. вводн. сл. разг. кээде, кээ бирде; болуп калчу, боло калып жүрчү; **сядет, ~, и начнё́т рассказы́вать** кээ бирде отуруп алып, жомогун айта баштар эле; **в мо́лодости, ~, он охóтился на волко́в** жаш кезинде ал карышкырга аңчылык кыла коюп да жүрчү; и я, ~, **сади́лся на верблю́да** менин да төө минген күндөрүм боло калып жүрчү (болгон).

Бывал/ый, -ая, -ое 1. нар.разг. илгерки, мурдагы, мурда болуп өткөн; ~ **ые го́ды** илгерки өткөн жылдар, мурдагы кездер; 2. *разг.* боло жүргөн, көндүм болуп калган, мурунтан белгилүү; **это де́ло ~ ое** бул мурунтан боло жүргөн иш; 3. *разг.* кексе, далайды көргөн, тажрыйбалуу, башынан көптү өткөргөн; **он челове́к ~ ый** ал көптү көргөн тажрыйбалуу киши, кексе адам.

Быва́ть несов. 1. болуу, болуп калуу, боло жүрүү; **так ~ ло, так и бу́дет** ушундай болуп жүргөн жана ушундай боло бермекчи; **в на́шем магази́не ну́жных това́ров мно́го ~ ет** биздин магазинде керектүү товарлар көп болот; 2. болуп жүрүү, баруу, келип-кетип (каттап) туруу; **я ни́где не ~ ю** мен эч кайда барбаймын; **он ча́сто ~ л в музе́е** ал музейге көп барып жүрдү (музейде көбүрөөк болуп жүрдү); **я ~ л в го́роде** мен шаарда болуп жүргөмүн; 3. болуу, белгилүү бир жайда болуп туруу; **по вечера́м он ~ ет до́ма** кечкисин ал үйүндө болот; **в э́то вре́мя он ~ ет в институ́те** бул убакта ал институтта болот; 4. болуу, учуроо, боло калуу, кездешүү; ~ **ет**

и так андай да болот, ушундай да болот; ~ **ет, что рыба здесь не клюёт** балык бул жерден тартпай калмайы да бар; **таких случаев часто** ~ **ет** мындай учурлар көп эле боло калып жүрөт (көп эле болот); **5.** болуу, болуп туруу, өтүп туруу; **такие заседания** ~ **ют раз в месяц** мындай жыйындар айына бир жолу болуп турат (айына бир жолу өтүп турат); **он часто** ~ **ет болен** ал көбүнчө ооруп калат (көбүрөөк ооруйт); **◇ как ни в чем не бывало** эч нерсе болбогондой, эч нерсени көрбөгөн-билбегендей; **не бывать чему** болбойт, болушу мүмкүн эмес; **этому не бывать** мындай болбойт, мындай болушу мүмкүн эмес.

Бывш/ий, -ая, -ое 1. *прич. от быть*; люди ~ **ие в зале, разошлись** залда болгон адамдар тарап кетишти; **2.** *прил.* мурунку, мурдагы, мурда болуп келген; ~ **ий директор школы** мектептин мурдагы (мурунку) директору.

Былдо *ср собир.* **1.** *бран.* малай, кул.

Бык I м 1. буа; **племенной** ~ **зоот** бука; **2.** айрым кепшөөчү жаныбарлардын (багыштын, бугунун ж.б.) эркеги.

Бык II м см. **быки.**

Бык/и мн. (*ед. бык м*) (*устои моста*) көпүрөнүн ар кайсы жерине тирелген тирөөчтөрү; **мост на каменных** ~ **ах** таш тирөөчтөрдүн үстүнө салынган көпүрө.

Былина ж *былина*, дастан (орус элинин баатырлар жөнүндөгү жомогу, баатырлар дастаны).

Былинка ж (*травинка*) чөптүн сабагы; бир тал чөп.

Былинн/ый, -ая, -ое *былиналык, былина...*; ~ **сюжет** *былиналык сюжет.*

Былинщик м *былина айтуучу, былиначы.*

Было (*без ударения*), *частица* өткөн чактагы этиш менен айкашып, башталып же болоюн деп калган, бирок кандайдыр бир себеп менен ишке ашпаган кыймыл-аракетти туюндурат; **я ~ пошёл, но раздумал** барайын дедим эле, бирок айнып калдым; **он чуть ~ не упал** ал аз эле жерден жыгылбай калды (жыгыла жаздап барып токтоду); **я ~ начал, да потом бросил** мен баштап койдум эле, бирок кийин таштап салдым.

Был/ой, -ая, -ое 1. болуп өткөн, баштан кечирген, мурдагы, илгерки; **в ~ ое время** илгерки бир убакта, өткөн заманда, мурдагы кездерде; ~ **ые дни** баштан өткөн күндөр; **2.** *в знач. сущ.* *былое ср* болмуш, болуп өткөндөр, көргөн-билгендер; **вспоминать** ~ **оо** өткөндү эске түшүрүү, көргөн-билгендерди эскерүү.

Был/ь ж 1. *нар.-разг* болгон (болуп өткөн) окуя, болмуш, болгон иш; ~ **ь молодцу не укор погов.** эр жигиттин башынан эмнелер өтпөйт; **вспоминать** ~ **и прежних лет** илгерки болуп өткөндөрдү эске салуу; **2.** турмушта анык болгондор, болуп өткөндөр жөнүндөгү

аңгеме; **старинная** ~ **ь эски** болуп өткөндөрдүн баяны; **это не сказка, а ~ ь** бул жомок эмес, болгон окуя жөнүндөгү аңгеме (болгондун баяны).

Быльё *ср собир. нар.-разг.* чөп, от; **◇ быльём** *поросло* небакта унутулган; такыр унутулуп бүткөн.

Быстрина ж шар (суунун шар аккан жери); **лодки вышли на ~ у** кайыктар суунун шар аккан жерине чыкты.

Быстро... быстрокрылый, быстрорастущий, быстросменный сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Быстро нареч. тез, бат, ылдам; ~ **читать** тез окуу, бат окуу; ~ **бегать** тез жүгүрүү.

Быстроглаз/ый, -ая, -ое көзү ойноктогон, көзү ойноктоп турган; ~ **ая девушка** көзү ойноктогон кыз.

Быстрокрыл/ый, -ая, -ое тез учуучу, учкул; ~ **ые ласточки** учкул чабалекейлер.

Быстроног/ий, -ая, -ое күлүк, учкаяк, тез жүгүрүүчү; ~ **олень** күлүк олень.

Быстрорастущ/ий, -ая, -ое тез өсүүчү, бат өсүүчү; ~ **ие травы** тез өсүүчү чөптөр.

Быстрота ж тездик, ылдамдык; өктөмдүк.

Быстротечность ж *трад.-поэт.* тез өтүп кетүүчүлүк, зуулдап тез өтүүчүлүк.

Быстротечн/ый, -ая, -ое (быстротечен, -на, -но) *трад.-поэт.* тез өтмө, бат өтүп кетүүчү, зуулдап өтө берме; ~ **оо время** тез өтүп кете берме (тез өтмө) убакыт.

Быстроходность ж тездик, ылдамдык, тез жүрүүчүлүк.

Быстроходн/ый, -ая, -ое (быстроходен, -на, -но) тез жүрүүчү, жүрүшү ылдам; ~ **катер** тез жүрүүчү катер.

Быстр/ый, -ая, -ое (быстр, -а, -о) **1.** тез, ылдам, бат; ~ **оо вращение** тез айланыш; ~ **оо течение реки** дарыянын шар агымы; ~ **ый темп работы** иштин тез (ылдам) темпи; **идти ~ ым шагом** тез (ылдам) кадам менен баруу, тез-тез басуу; ~ **оо движение** тез аракет (кыймыл); **2.** шамдагай, ыкчам; шар; **в речах остра, в делах** ~ **а** сөзү өткүр, ишке ыкчам (шамдагай); ~ **ый на ответ** жообу шар; **3.** күлүк, өкүм; ~ **ый конь** күлүк (өкүм) ат; **4.** шайдоот; **у него ~ ый ум** ал акылга шайдоот; **5.** ык-чам, тез; ~ **ый рост производительности** труда эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн тез өсүшү; ~ **ый подъем благосостояния народа** элдин жыргалчылыгынын тез жогорулашы; **6.** бат-бат, шашып; **у него ~ ая речь** ал бат-бат сүйлөйт.

Быт м 1. турмуш; **новый** ~ жаңы турмуш; **современный** ~ азыркы турмуш; **старый** ~ эски турмуш; **2.** күндөлүк тиричилик, бакырчылык, үй оокат; **домашний** ~ үй тиричилик, бакырчылык, үй оокат; **условия** ~ **а** жашоо шарты, тиричилик шарты.

Бытие *ср* 1. *филос.* бытие (объективдүү чындык, реалдуулук); ~ **определяет сознание** аң-сезимди турмуш калыптандырат; 2. турмуш (коомдук турмуш шарты); **общественное** ~ коомдук турмуш; 3. *трад.-поэт. и высок.* жашоо, тиричилик.

Быткомбинат *м* (комбинат бытового обслуживания) турмуш-тиричилик комбинаты (турмуш-тиричилик жактан тейлөө комбинаты).

Бытность: в **бытность** чью, кем, где болгон чакта, болгон кезде (учурунда, убагында); в **бытность** мою студентом менин студент кезимде.

Бытование *ср* бар болуу, болуп келүү, жашоо, өмүр сүрүп келүү; ~ **старинных песен** эски ырлардын бар болушу (жашап турушу).

Бытовать *несов.* болуу, болуп туруу, жашоо, өмүр сүрүү; **такие явления ещё бытуют в жизни** мындай кубулуштар (көрүнүштөр) турмушта али жашап келе жатат (бар); **некоторые старые обычаи все ещё бытовали** кээ бир эски салттар али да болсо жашап келген.

Бытовизм *м* турмушту чагылдырып, элестетип жазуу, сүрөттөө.

Бытовик *м разг.* 1. *то же, что бытописатель* 1; 2. турмуш-тиричилик жактан тейлөө ишканасынын кызматкери.

Бытов/ой, -ая, -ое турмуштук, жашоо-тиричиликке байланыштуу; ~ **ые условия** жашоо-тиричилик шарттары; ~ **ой роман** турмуштук роман; ~ **ое обслуживание населения** калкты турмуш-тиричилик жактан тейлөө; **бытовое явление** кадыресе, боло жүргөн көрүнүш.

Бытописание *ср книжн.* турмуш-тиричиликти, салтты, үрп-адатты иликтөө тарыхы.

Бытописатель *м книжн.* 1. турмуш-тиричилик, салт, үрп-адат жөнүндө чыгарма жазган автор; 2. *книжн. уст.* тарыхчы, санжырачы.

Быть *несов.* 1. (*иметься*) бар болуу; у него **были** дети анын балдары бар эле; у них **скоро будет** ребёнок алар жакында балалуу болушат; у нас **не было** свободного времени биздин бош убактыбыз жок эле (биздин колубуз бошбой жатты); 2. болуу, баруу, каттоо, келүү; я **завтра буду** у вас мен эртең силердикинде боломун (мен эртең силердикине барамын); **через день** наша делегация **будет** в вашем районе бир күндөн кийин биздин делегация силердин райондо болот (силердин районго барат); ~ в театре театрда болуу; ~ **возле** больно́го ооруну адамдын жанында болуу; ~ **вечерами** кечкисин үйдө болуу; 3. жайлашуу, орношуу, туруу, орун алуу; **лагерь был** у берега реки лагерь дарыянын жээгинде эле (лагерь дарыянын

жээгине жайгашкан); **па́стбище было** высоко́ в гора́х жайлоо бийик тоодо эле (бийик тоодо болчу); 4. болуу, болуп өтүү; **вчера был** си́льный до́ждь кечээ катуу жамгыр болду (катуу жамгыр жаап өттү); **завтра будет** хоро́шая пого́да эртең аба ырайы жакшы болот; 5. *в сочет. с сущ. и нареч.* ~ в переписке с кем-л. кат жазышып туруу; ~ в недо-уме́нии айран-таң калуу; ~ в **постоянных** разъездах ар дайым жолдо болуу (сапар чегип жүрүү); **он был** не в ду́хе анын маанайы пас болуп турду (көңүлү ачылбай, көңүлсүз болуп турган эле); 6. сүйлөмдүн ээси менен атоочтук баяндоочту байланыштыруучу же татаал этишти уюштуруучу көмөкчү бөлүк катарында колдонулат; **он тогда́ был** студе́нтом ал анда (ал кезде) студент болчу; **дом был** постро́ен в прош́лом году́ үй өткөн жылы салынган болчу (үй өткөн жылы салынды); **девушка была́** небольшо́го ро́ста кыздын бою анча узун эмес эле; **это было** сде́лано студе́нтами муну студенттер кылган (жасаган, тургузган, даярдаган) эле; **быть** обяза́нным кому-л. милдеттүү болуу; я сам **буду** за́канчивать мен өзүм бүтүрөмүн; как **быть** эмне кылуу керек? кантүү керек? керек? кандай кылуу керек? так и **быть** мейли, ушундай болсун, болсо болсун; **должно́** **быть** в знач. *вводн. сл.* балким, мүмкүн, болууга тийиш; **что́ будет, то́ будет** мейли, эмне болсо ошо болсун, болору болду; **была́** не **была́** тобокел, эмне болсо ошо болсун; **ста́ло** **быть** десек; **быть** за ко́го, **быть** на чьёй стороне́ кимдир бирөөнүн тарабында болуу, таламын талашуу, жактоо, жан тартуу.

Бытьё *ср уст.* *то же, что бытие* 3.

Быча́ч/ий, -ья, -ье *то же, что бычий.*

Быч/ий, -ья, -ье 1. *бука...*; *өгүз...*; ~ **ья** ко́жа буканын (өгүздүн) териси; 2. *перен.* *бука, өгүз сыяктуу; буржайган, буржугуй; ~ья* ше́я *бука (өгүз) моюн.*

Бычо́к I *м уменьш. к бык* I.

Бычо́к II *м* бычок (дениз балыгынын бир түрү).

Бьеф *м гидротех.* бьеф (дарыянын же каналдын плотина, шлюз ж.б. аркылуу буулган тосмосунун жогорку же ылдый жаккы бөлүгү); **ве́рхний** ~ жогорку бьеф; **ни́жний** ~ төмөнкү бьеф.

Бюва́р *м* бювар (почта кагаздарын, конверттерди, корреспонденцияны ж.б. сактоого ылайыкталган папка портфелдин өзүнчө бир түрү).

Бюва́рн/ый, -ая, -ое бювар...; ~ **ая** бума́га бювар кагазы.

Бюдже́т *м* 1. бюджет; **госуда́рственный** ~ мамлекеттик бюджет; **соста́вление** ~ а бюджет түзүү; **годовой** ~ жылдык бюджет; 2. бюджет (өздүк киреше-чыгашанын белгилүү

мөөнөттөгү жалпы жыйындысы); ~ **семьи** үй-бүлөнүн бюджетти; **выйти из бюджета** бюджеттен тышкары чыгып кетүү (ашыкча сарп кылуу).

Бюджетный, -ая, -ое бюджеттик, бюджетте көрсөтүлгөнгө ылайык, бюджеттеги, бюджет...; ~ **ый период** бюджеттик мезгил; ~ **ая дисциплина** бюджет тартиби.

Бюллетень *несов. прост.* бюллетень алуу, бюллетенге чыгуу, бюллетенде болуу.

Бюллетень *м* бюллетень (1. коомдук маанидеги ар кандай окуялардын, иштердин официалдуу кыскача маалыматы, кабары; ~ **погоды** аба ырайынын бюллетени; ~ **ВАКа** **ВАК**тын бюллетени; 2. ар кандай кабарлар, материалдар басылып, мезгил-мезгили менен чыгып туруучу журналдын аты; ~ **Верховного Суда Жогорку Соттун** бюллетени; 3. шайлоо баракчасы; **избирательный** ~ шайлоо бюллетени; 4. *разг.* оорулуу кишиге врачтын кагазы; **получить** ~ бюллетень алуу).

Бюргер *м* 1. *книжн.* бюргер (Германияда жана кээ бир башка мамлекеттерде: шаарда туруучу адам, шаарлык); 2. *перен.* обыватель, мещанин.

Бюргерск/ий, -ая, -ое бюргерлер..., шаарлыктар...; ~ **ое сословие** бюргерлер сословиеси.

Бюргерство *ср собир.* бюргерлер.

Бюретка *ж* бюретка (суюктукту өлчөө бөлүктөрү бар түтүкчө).

Бюро *I ср нескл.* бюро (1. мекеменин, уюмдун белгилүү бир органдын жетекчилик кылуучу бөлүмүнүн наамы жана анын курамынын жыйналышы; **партийное** ~ партиялык бюро; **сегодня будет** ~ бүгүн бюро болот; 2. кандайдыр бир мекеменин же мекемедеги бөлүмдүн, конторанын наамы; ~

погоды аба ырайы бюросу; **конструкторское** ~ конструкторлор бюросу; **справочное** ~ маалымат бюросу).

Бюро II ср нескл. бюро (ящиктери, тартмалары бар жазуу столунун бир түрү).

Бюрократ *м* бюрократ (1. ишке формалдуулук менен караган, анын негизги мазмунуна, маңызына көңүл бурбаган кызмат адамы).

Бюрократизация *ж по знач. гл.* бюрократизировать; ~ **государственного аппарата** мамлекеттик аппаратты бюрократташтыруу.

Бюрократизировать *сов. несов. что* бюрократизм системасын колдонуу, бюрократташтыруу.

Бюрократизм *м* 1. бюрократизм (коомдон обочолоп, мекеме, ведомство кызыкчылыгын көздөгөн башкаруучулук системасы); 2. бюрократизм (формалдуулукка берилип, иштин жөн-жайына, негизине кайдыгер кароочулук; формализм, канцелярщина).

Бюрократическ/ий, -ая, -ое бюрократизмге негизделген, бюрократиялык, бюрократтык; ~ **ий строй** бюрократиялык түзүлүш; ~ **ое отношение к делу** ишке бюрократтык кылуу.

Бюрократия *ж* 1. *то же, что бюрократизм* 1; 2. *собир.* бюрократия, бюрократтар, төрөлөр.

Бюрократка *женск. к* бюрократ 2.

Бюст *м* 1. бюст; **бронзовый** ~ коло бюст; 2. аялдын көкүрөгү.

Бюстгальтер *м* бюстгальтер (аялдардын эмчек тарткычы).

Бязевый, -ая, -ое бөздөн тигилген, бөз...; ~ **халат** бөз халат.

Бязь *ж* бөз (пахтадан токулган кездеменин бир түрү).

В

В (во) *предлог* 1. *с вин. (на вопросы «куда», «во что»):* **войти в дом** үйгө кирүү; **уехать в город** шаарга кетүү; **положить книгу в шкаф** китепти шкапка коюу; **метить в цель** бутага мээлөө; **ударить в грудь** көкүрөккө уруу; көкүрөгүн уруу; **ветер дует прямо в лицо** шамал тике бетке уруп турат; **пойти в актёры** актёрлукка кирүү; актёр болуу; **избрать в президиум** президиумга шайлоо; 2. *с вин. (при указании, куда обращён или направлен предмет):* **дорога в лес** токойго баруучу жол; **окно в сад** бакты караган терезе; 3. *с вин. (при обозначении занятия, состояния и т.п.):* **углубиться в работу** ишке белсенип киришүү; **вмешаться в ссору** жаңжалга аралашуу; **прийти в сознание** эсине келүү; **прийти в ужас** үрөйү учуу; **прийти в негодование** кыжыры кайноо, кыжырдануу; 4. *с предл. (на вопросы «где», «в чём»)* **находиться в комнате** бөлмөдө болуу; **жить в Бишкеке** Бишкекте жашоо; **стоять в стороне** четте туруу; **купить в магазине** магазинден сатып алуу; **работать в мастерской** өнөрканада иштөө; **учиться в университете** университетте окуу; **сидеть в президиуме** президиумда отуруу; **в книге три части** китепте үч бөлүк бар; **в этом человеке много хорошего** бул адамда жакшы сапаттар көп; 5. *с предл. (в составе некоторых устойчивых сочетаний):* **быть в ссоре** араздашуу, араздашып жүрүү; **состоять в переписке** кат жазышып туруу; **день прошёл в беготне** күн аркы-терки жүгүрүү менен өттү; **быть в ужасе** үрөйү учуу; **быть в негодовании** кыжырдануу, кыжыры кайноо; **яблоня в цвету** 1) гүлдөп турган алма дарагы; 2) алма дарагынын дал гүлдөп турган учуру; **в полной тишине** тунжураган тынчтык, жымжырт тынчтык; 6. *с вин. (при обозначении предмета, через который или сквозь который совершается, направляется действие)* **смотреть в бинокль** дүрбү менен (дүрбү аркылуу) кароо; **подглядывать в щёлку** жыртыктан (тешиктен) шыкаалоо; **увидеть кого-либо в окне** терезеден (терезе аркылуу) көрүү; 7. *с вин. и предл. (при указании времени)* **в пятницу** жума күнү, жумада; **в один из дней** күндөрдүн биринде; **в ночь на воскресенье** жекшембиге караган түнү; **в обед** түштө, түшкү тамак маалында; **в десять часов утра** эртең мененки саат ондо; **в дождь** жаанда; **в сентябре** сентябрда; **в этом году** быйылкы жылда, ушул жылы, быйыл; **в двадцатом веке** жыйырманчы кылымда; **в детстве** балалык кезде; 8. *с вин. (в течение какого-*

либо времени) **в месяц** бир айда, бир ай ичинде; **в один год** бир жылда, бир жыл ичинде; 9. *с вин. (при изменении вида, состояния)* **изорвать в клочья** быт-чытын чыгарып жыртуу; **растолочь в порошок** жанчып порошокко айландыруу, күкүм кылып майдалоо; **превратиться в пар** бууга айлануу; 10. *с вин. (ради, для, с целью)* **привести в доказательство** далил үчүн келтирүү, далил кылып келтирүү; **сказать в шутку** азил кылып (тамашалап) айтуу; 11. *с вин. и предл. (при указании на вид или форму)* **тетрадь в клетку** чакмак дептер; **ткань в полоску** жол-жол кездеме; **надстройки в стиле барокко** барокко стилиндеги курулуштар; **золото в слитках** уютулган алтын, жамбы; **рисунки в красках** боёк менен тартылган сүрөт; **у меня руки в краске** менин колдорум боёлгон (боёк); **небо в тучах** асманды булут каптаган, булуттуу асман; 12. *с вин. и предл. (при указании на количественные признаки)* **мороз в тридцать градусов** отуз градус аяз; **девушка в восемнадцать лет** он сегиз жаштагы кыз; **весом в пять тонн** салмагы беш тонна; **комната в пятнадцать квадратных метров** он беш чарчы метр келген бөлмө; 13. *с вин. и предл. (при указании на внешний вид, на оболочку, на одежду и т.п.)* **обуться в валенки** кийиз өтүк кийүү; **сидеть в шапке** тумакчан, тебетейчен (тумак, тебетей кийип) отуруу; **прийти в сапогах** өтүкчөн келүү; **мужчина в очках** көз айнекчен (көз айнек тагынган) эркек; 14. *с вин. (при обозначении соотношений кратных чисел)* **в десять раз больше** он эсе көп; **в два раза длиннее** эки эсе узун; **во много раз лучше** көп эсе жакшы; 15. *с вин. (при указании на проявление действия, на внешность)* **сжаться в комок** бүрүшүп калуу; **поклониться в пояс** эки бүгүлүп таазим кылуу; 16. *с вин. (при указании на сходство):* **он весь в отца** ал атасынын куду өзү; 17. *с вин. (при указании на полное совпадение или предельную точность):* **минута в минуту** дал өзүндө, өз убагында, бир минута да кечикпей; **слово в слово** сөзмө-сөз, бир сөздү да калтырбай, дал өзүндөй; 18. *с предл. (при указании расстояния от чего-либо):* **в километре от станции** станциядан бир километр аралыкта; **в двух шагах от меня** менден эки кадам нарыраакта.

В... (а также **во...** и **въ...**) *приставка* этиш сөздөрдү жасоодо колдонулуп, төмөнкүдөй маанилерди билдирет: 1) кыймыл-аракет бир

нерсенин ичине багытталганын көрсөтөт, мис., **входить, вбежать, влететь**; 2) кыймыл-аракет бир нерсеге карата багытталганын көрсөтөт, мис., **впитать, всосать, вобратить**; 3) кыймыл-аракет бир нерсенин үстү жагына, жогорку бөлүгүнө багытталганын көрсөтөт, мис., **вбежать на что-либо, вкатить на что-либо**; 4) «ся» бөлүкчөсү жалганганда бир нерсенин ичине багытталган кыймыл-аракеттин бир чекке жеткенин көрсөтөт, мис., **всмотрётся, вслушаться, вдуматься**.

Ва-банк нареч. 1. банк (айрым бир карта оюнунда: банктагы болгон акчанын бардыгына); 2. тобокел, кайдан чыксаң андан чык; **◇ идти (пойти) ва-банк** тобокел кылуу, тобокел деп чаба берүү.

Вабик м охот. вабик (айбандардын же куштардын үнүн туурап чакыруучу чыйылдак).

Вабильщик м охот. вабильщик (вабик тартып, айбандарды же канаттуу куштарды өзүнө чакыруучу адам).

Вабить несов. чыңыртуу, чымылдык тартуу (куштун же айбандын үнүн туурап алдап чакыруу).

Вавилонск/ий: **◇ вавилонское столпотворение** чаң-тополоң түшүп калуучулук, баш аламандык.

Вага ж уст. 1. чоң тараза; 2. оор нерселерди көтөрүү үчүн колдонулуучу калтек.

Вагон м 1. вагон; **трамвайный** ~ трамвай вагону; ~ **дров** бир вагон отун; **мягкий** ~ жумшак вагон; **товарный** ~ товар вагону (жүк салынуучу вагон); 2. *перен. разг.* эң көп, бир вагон; **книг у него** ~ анын бир вагон китеби бар; анын китеби эң көп.

Вагонетка ж вагонетка, вагончо; **шахтная** ~ шахта вагонеткасы.

Вагонетчик м вагонетчик, вагонеткачы.

Вагонетчица женск. к вагонетчик.

Вагонник м вагон заводунун же паркынын жумушчусу.

Вагонн/ый, -ая, -ое вагондук, вагон...; ~ **о депó** вагон депосу; ~ **ая ось** вагондун огу; ~ **ая тележка** вагон тележкасы.

Вагоно... вагоноремонтный, вагостроительный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Вагоновожатый м вагоновожатый (трамвай айдоочу).

Вагоноремонтн/ый, -ая, -ое вагон ремонттоочу; ~ **завóд** вагон ремонттоочу завод.

Вагостроение ср вагон жасоо.

Вагостроитель м вагон жасоочу.

Вагостроительн/ый, -ая, -ое вагондорду жасоо..., вагондорду жасоочу...; ~ **завóд** вагондорду жасоочу завод.

Вагончик м 1. *уменьш. к* **вагóн 1**; 2. вагон үй (курулуш жана айыл чарба жумуштарында, экспедицияда ж.б.).

Вагранка ж вагранка (чоюн же түстүү металл эритүүчү, ар кандай башка материалдарды бышыруучу кичине меш).

Вагранков/ый, -ая, -ое то же, что ваграночный.

Ваграночн/ый, -ая, -ое тех. вагранкалык, вагранка...; ~ **метóд плавки** эритүүнүн вагранкалык ыкмасы (методу).

Вагранщик м вагранкачы, вагранка жумушчусу.

Важенка ж марал.

Важивать I несов. разг. многокр. к водить.

Важивать II несов. разг. многокр. к возить.

Важнецк/ий, -ая, -ое прост. эң жакшы, эң сонун, шайма-шай; **делá не ~ ие!** иш жайында эмес! иш чатак!

Важничать несов. разг. бой көтөрүү, кекирейүү, мактануу, теңсинбөө, чоңсунуу.

Важно 1. нареч. кекирейген түр менен, көтөрүлүп, менменсинип; ~ **держаться** бой көтөрүү; ~ **откашляться** маанилүү түр менен тамагын жасап коюу, жөтөлүп коюу; 2. *в знач. сказ.* зарыл, керек; **нам ~ знать это** бизге муну билүү маанилүү; **это не столь** ~ бул анчалык маанилүү эмес.

Важност/ь ж 1. чоң маанилүүлүк, зор маанилүүлүк, эң керектүүлүк; ~ **ь вопроса** маселенин зор маанилүүлүгү; **делó государственной** ~ **и мамлекеттик** маанилүү иш; 2. бой көтөрүүчүлүк, кекирейүүчүлүк, сөөлөттүүлүк; **говорить с ~ ью** сөөлөт күтүп сүйлөө; **напустить на себя** ~ **ь өзүн-өзү көкөлөтүп көрсөтүү**; **эка важность, (не) велика важность** таң калгыдай эч нерсеси жок; анчалык маанилүү эмес.

Важн/ый, -ая, -ое (важен, -на, -но) 1. чоң маанилүү, зор маанилүү, олуттуу, эң керектүү; ~ **ый вопрос** зор маанилүү маселе; 2. *разг.* салабаттуу, залкар; ~ **ая персóна** салабаттуу адам, залкар адам; ~ **ое место** зор маанилүү орун; ~ **ый человек** салабаттуу адам; 3. бой көтөргөн, кекирейген; ~ **ый вид** бой көтөргөн түр; с ~ **ым видом** кекирейген түр менен; 4. *прост.* мыкты, сонун, келишкен, жеткен; ~ **ые сапоги** келишкен (мыкты) өтүк.

Ваза ж ваза; ~ **для фруктов** жемиш салына турган ваза; ~ **для цветов** гүл салына турган ваза.

Вазелин м вазелин.

Вазелинов/ый, -ая, -ое вазелин кошулган; вазелини бар; вазелиндүү; вазелин...; ~ **ое мыло** вазелин самын.

Вазомоторн/ый, -ая, -ое мед., физиол. вазомотор... (тамырларды кеңейтип-тарытып туруучу); ~ **ые нервы** вазомотор нервдери.

Вазомоторы мн. мед. физиол. вазомоторлор (кан тамырларын кеңейтип же тарытып туруучу нервдер).

Вазон м вазон (ичине гүл өстүрүүчү карапа).

Вазочка *ж* *уменьш. к* **ваза**.

Вайя *ж* *бот.* вайя (папоротниктин, пальманын жалбырагы).

Ваканси/я *ж* вакансия, бош орун; **нет ~ и** бош орун жок; **открылась ~ я** орун бошоду.

Вакантн/ый, -ая, -ое ваканттуу, бош (эч ким ээлебеген); **~ ая должность** бош кызмат (орун).

Вака́ции *мн. (ед. вака́ция ж) уст.* каникул (окуу жайларынын, мекемелердин иштебей калган, дем алууга чыккан мезгили).

Вакса *ж* вакса, кара өтүк май.

Вакситель *несов. что разг.* вакса менен майлоо, ваксалоо.

Вакуум *м физ., тех.* вакуум (туяк кылып бекитилген идиштин ичиндеги абанын эң сейректелген абалы).

Вакуумн/ый, -ая, -ое вакуумду, вакуум...; **~ ая техника** вакуум техникасы; **~ ая лампа** вакуум лампасы.

Вакханалия *ж* 1. вакханалия (байыркы Римде: вионун жана көңүл ачуунун кудайы Вакх дегендин урматына өткөрүлүүчү майрам); 2. *перен.* ашынган тартипсиздик; чектен аша ичкилик ичилген жыйын.

Вакханка *ж* 1. вакханка (байыркы Римде: Вакх кудайынын жрицасы, вакханалия майрамынын катышуучусу); 2. *уст.* эркек жандуу аял.

Вакцина *ж мед.* вакцина: **прóтиво оспенная** ~ чечекке каршы вакцина; **проти-вотифóзная** ~ келтеге каршы вакцина.

Вакцинация *ж мед.* вакцинация, вакцина менен эмдөө; **~ прóтив оспы** чечекке каршы эмдөө.

Вакцинировать *сов., несов. мед. кого* вакцинация кылуу, вакцина менен эмдөө, вакцина куюу.

Вакцинотерапия *ж мед.* вакцинотерапия, вакцина менен дарылоо.

Вал I *м* 1. (*насыпь*) жал, тосмо; **крепостной** ~ сепил жалы; **земляной** ~ кырдалган топурак, топуракты кырдап жасаган жал; 2. кыр; **снежные ~ ы** кар кырлары; 3. чоң толкун; **♦ девятый вал** тогузунчу толкун (эң чоң толкун); **артиллерийский (огневой) вал** артиллериянын баш көтөртпөй үстөккө-босток атышы.

Вал II *м тех.* вал; **колéнчатый** ~ муунактуу вал; **приводной** ~ кыймылга келтирүүчү вал.

Вал III *м* дүң, жалпы көлөм; **план по ~ у** жалпы план.

Валаáмов: ♦ валаáмова ослица (заговори́ла) (Валаам сыйкырчынын эшеги тилге кирди) дың дебей баш ийип жүргөн адам жаны кашайгандан каршы сүйлөй баштады.

Вала́ндаться *несов. прост.* 1. эчтеменин эбин таба албай күйпөлөктөй берүү, кашандануу, пайдасыз иш менен алпурушуу; 2. кимдир бирөөгө жакындашып бирге жүрүү, барды-

келди жолдоштук мамиледе болуу.

Вале́жник *м собир.* сынып түшкөн бутактар.

Валёк *м* 1. (*клу́глый брусок*) жумуру жыгач; **ката́ть груз на валька́х** жүктүн астына жумуру жыгач коюп жылдыруу; 2. (*бельевой*) калтек (жууган кирди таптоочу жалпак токмок); 3. *полигр.* валёк (терилген ариптердин үстүнө боёк жуктуруу үчүн колдонулуучу курал); 4. валёк (кайыктын каалгасынын сап жаккы жумуру келген бөлүгү); 5. валёк (арабада постромкаларды бириктирүү үчүн колдонулат).

Вале́нки *мн. (ед. валенок м)* кийиз өтүк.

Вале́нтность *ж хим.* валенттүүлүк (бир элементтин атомунун башка элементтин атому менен кошулуу же алмашуу жөндөмдүүлүгү); **постоя́нная** ~ туруктуу валенттүүлүк; **переме́нная** ~ өзгөрмө валенттүүлүк.

Валериана *ж* валериана (дары өсүмдүгү).

Валери́анов/ый, -ая, -ое валериана..., валерианадан даярдалган; **~ ая насто́йка** валериана настойкасы, тундурмасы; **~ ые ка́пли** валериана тамчысы (дары).

Валерья́нка *ж разг. то же, что вале-риано́вые ка́пли (см. валери́ановый).*

Вале́т *м карт.* балта; **бубно́вый** ~ момундун балтасы; **спа́ть (лежа́ть) вале́том** бир төшөктө баштарын эки жакка каратып уктоо (жатуу).

Валидо́л *м фарм.* валидол (кан тамырларын кеңейтүүчү дары).

Вали́/ть I *несов. кого-что* 1. кулатуу, оодаруу, оонатуу, жаткызуу, сулатуу; **урага́н ~ л дере́вья** катуу шамал дарактарды сулатты; 2. кырып жок кылуу; **Подошла́ сибирская язва, ста́ла ~ ть скот** (Гл. Успенский) күйдүргү оорусу тарап, малды кыргызга учурата баштады; 3. үйүү, үйүп таштоо; 4. оодаруу, оодара салуу, жүктөй салуу; **~ ть вину́ на друго́го** айыбын бирөөгө оодара салуу, бирөөдөн көрүү; **♦ вали́ть с большо́й голо́вы на здоро́вую** бирөөнүн айыбын бирөөгө жүктөй салуу; кызы боозуп энесин коркутат; **вали́ть всё в одну́ кучу** ар кайсынын баарын аралаштыра берүү.

Вали́/ть II *несов.* 1. *разг.* жабыла келүү, каптап кетүү; **наро́д ~ т на пло́щадь** эл аянтка топтолуп жатты, эл аянтты каптап кетти; 2. бурулдоо, оргуштап чыгуу (түтүн, чаң); лапылдап жаап туруу (кар); **дым ~ л из трубы́** түтүн мордон оргуштап чыгып турат; **~ л густо́й снег** кар лапылдап жаап келди; 3. *повел.* **вали́(те) прост.** бар, жөнө, жүгүр; **~ домо́й!** жөнө үйүнө! үйүнө жүгүр!

Вали́ться *несов.* 1. сулап калуу, жыгылып түшүү, кулануу; **на зéмлю ва́лятся подро́бленные дере́вья** кыйылган дарактар жерде сулап жатат; 2. *прост.* кырылуу, кыргызга учуроо (малга карата); 3. *страд.*

к **валить**; $\diamond$ **валиться из рук** 1) алы келбөө, шаа жетпөө; 2) моюн жар бербөө, көңүлсүнбөө; **валиться с ног** бут шилтөөгө келбей калуу, алы кетүү, алсыроо.

Валка I по знач. гл. **валить I** 1; ~ **леса** токой (дарак) кыюу.

Валка II ж по знач. гл. **валять** 4; ~ **войлока** кийиз басуу.

Валки мн. (ед. **валок** м) *тех.* кичине валдар, валчалар.

Валк/ий, -ая, -ое (**валок, -ка, -ко**) калтылдама, калкылдак, тез оодарылма; ~ **ое судно** калкылдак кеме; $\diamond$ **ни шатко, ни валко** ачтан өлбөс, көчтөн калбас.

Валов/ой, -ая, -ое 1. дүн, бардык, жалпы; ~ **ой доход** дүн киреше; жалпы киреше; ~ **ая продукция** жалпы (дүн) продукция; 2. *охот.* жапырт; топ-топ, чогуу; ~ **ой пролёт птиц** канаттуулардын топ-тобу менен чогуу учушу.

Валок м чөмөлө (чабылган чөптүн кырдалган узун тилке чөмөлөсү).

Валом: **валом валить** 1) жапырт басып кирүү; каптап кетүү; 2) туш келди үйүп таштоо, баш аламан үйө берүү.

Валторна ж валторна (үйлөп чалынуучу музыка аспабы).

Валторнист м валторначы, валторна чалуучу.

Валуй м валуй (козу карындын бир түрү).

Валун м койташ (жумуру, тегерек тарткан чоң таш).

Валух м нар.-разг. ирик.

Вальдшнеп м вальдшнеп (токой чулдугу).

Вальс м вальс (1. бийдин бир түрү; **кружиться в ~ е** вальска түшүп чарк айланып бийлөө; 2. ушул бийдин музыкасы).

Вальсировать *несов.* вальс бийлөө, вальска түшүү.

Вальцевать *несов. что тех.* вальцовкалоо (валдын ортосу аркылуу жүргүзүп иштетүү); ~ **железо** темирди вальцовкалоо.

Вальцовка ж *тех.* 1. по знач. гл. **вальцевать**; 2. вальцовка (вальцовкалагыч машина).

Вальцовочн/ый, -ая, -ое *тех.* вальцовкалоочу, вальцовка кылуучу; вальцовка...; ~ **цех** вальцовка цехи.

Вальцовщик м вальцовщик (вальцовкалоочу жумушчу).

Вальцы мн. *тех.* 1. см. **валки**; 2. (станок с валками) валдуу станок, вальцовка станогу.

Вальщик м токой кыюучу жумушчу.

Вальжн/ый, -ая, -ое салабаттуу, сөөлөттүү.

Валюта ж 1. валюта, акча (кандайдыр бир мамлекеттин акча системасы жана ага ылайык кабыл алынган акча бирдиги); **золотая** ~ алтын валюта; **иностранная** ~ чет өлкө валютасы; 2. *собир.* валюта (чет элдик акча).

Валютн/ый, -ая, -ое валюталык, валюта...; ~ **ая политика** валюта саясаты; ~ **ый кризис**

валюталык кризис; **валютный курс** валюта курсу (бир өлкөнүн валютасынын экинчи бир өлкөнүн валютасы менен көрсөтүлгөн баасы).

Валютчик м *разг.* валютчик (чет элдик валютадан пайда табуучу амалкөй).

Валяльн/ый, -ая, -ое кийиз басуучу, кийиз баса турган; ~ **ое производство** кийиз басуу өндүрүшү.

Валяльщик м кийиз басуучу жумушчу.

Валян/ый, -ая, -ое басылган, жүндөн басып жасалган; ~ **ые сапоги** жүндөн басылган кийиз өтүк, кийиз өтүк; ~ **ое сукно** жүндөн басылган нооту.

Валять *несов.* 1. *кого-что* сүйрөө, оонатуу, тоголотуу; ~ **по полу** жерге сүйрөө (оонатуу); ~ **тесто в мукé** камырды унга оонатуу; 2. *что разг. (небрежно бросать, переключивать)* ирети жок ыргыта берүү, баш аламан таштай берүү; 3. *что (катая, придавать форму)* томолоктоо, жумалактоо; ~ **ком из снега** кар томолоктоо; 4. *что (сбивать из шерсти, пуха и т.д.)* басуу; ~ **войлок** кийиз басуу; 5. *повел. валяй(те) прост. то же, что валя(те)* см. **валить II, 3.**

Валя/ться *несов.* 1. (*переворачиваться с боку на бок*) оодарылуу, ооналактоо, ооноо; ~ **ться в снегу** карга ооноо; **дети ~ лись в траве** балдар көк шиберде оонап жатышты; 2. *разг.* бекер (же сыркоолоп) жатуу, узунунан түшүп жатуу, ордуна турбоо; 3. *разг.* ирети жок чачылып жатуу, туш келди жата берүү; ыргытылып кала берүү; **бумаги ~ ются на полу** кагаздар жерде чачылып жатат; $\diamond$ **валяться в ногах у кого** бутуна жыгылуу; суранып-тиленип бутун кучактоо; **на дороге (на полу, на улице) не валяется что** таштап койгудай (бекерге келгидей) нерсе эмес; ар кайсы жерде жайнап жаткан жок.

Вампир м 1. вампир (жомоктордо: мүрзөдөн чыгып, тирүү адамдардын канын соруучу арбак); 2. вампир (эт менен тамактануучу ири жарганат); 3. *перен.* вампир, кан соргуч, мыкаачы, канкор, кан ичкич.

Ванадиев/ый, -ая, -ое ванадийлүү; ванадий...; ~ **ые стали** ванадийлүү болот; ванадий болот.

Ванадий м ванадий (химиялык элемент, металл).

Ванда́л м 1. мн. **вандалы** *ист.* вандал (Рим империясынын бир бөлүгүн басып алып, аны ойрон кылган байыркы германдык уруу); 2. маданият байлыктарын кыйратуучу, варвар; 3. маданиятсыз, наадан адам.

Вандализм м вандализм (маданий байлыктарды ырайымсыздык менен кыйратуу, жок кылуу).

Ванилин м ванилин (ванилдин жемишиндеги жыпар жыттуу органикалык зат).

Ванилиновый, -ая, -ое ванилиндүү, ванилин...

Ваниль *ж* ваниль (1. жемиши узун, ичке келген тропикалык өсүмдүк; 2. *собир.* ушул өсүмдүктүн парфюмерияда жана кулинарияда пайдалана турган жемиш).

Ванильный, -ая, -ое ваниль кошулган, ванилдүү, ваниль...; ~ **сахар** ванилдүү (ваниль кошулган) кант.

Ванн/а *ж* ванна (1. сууга түшүү, киринүү, жуунуу үчүн ылайыкталган чоң чылапчын; 2. ваннада чөмүлүү, киринүү же дарылануу процесси; **принять** ~ у ванна кабыл алуу; **ножная** ~ а бутту ваннага салып дарылануу; 3. күн нуруна ачык абада денени кактоо, дарылануу; **солнечная** ~ а күн ваннасы; **воздушная** ~ а аба ваннасы; 4. *спец.* түрдүү технологиялык процесстер үчүн арналган атайын идиштер).

Ванная *ж* ванна бөлмөсү, ванналуу бөлмө.

Ванный, -ая, -ое ваннага ылайыкталган, ванна...; ~ **ая** **комната** ванна бөлмөсү.

Ванты *мн.* (*ед.* **ванта** *ж*) *мор.* ванталар (мачтаны кеменин бортуна бекитип туруучу жоон аркандар).

Ванька-встанька *м* жатпас же жыгылбас куурчак (кандай ыргытса да, ичинде бекитилген салмактын аркасында туруп кетүүчү куурчак түрүндө жасалган балдар оюнчугу).

Вар *м* 1. коюлгуча кайнатылган чайыр, мом; **сапожный** ~ өтүк мом; 2. *прост.* кайнак суу; **как (словно) варом обдать** *уст.* чок баскандай кылуу, куйкалагандай боло түшүү.

...**Вар пивовар, мыловар, сталевар** сыяктуу татаал сөздөрдүн аяккы бөлүгү.

Варакушка *ж* варакушка (сайроочу куштардын бир түрү).

Варан *м* эчки эмер (чоң кескелдирик).

Варвар *м* 1. варвар (байыркы гректер жана римдиктер башка жердин кишилерин «варвар» деп аташкан); 2. варвар, маданият душманы; 3. олдоксон, наадан, орой, варвар.

Варваризм *м* варваризм (башка бир тилден алынган, бирок ушул тилдин ичинде жат болуп кала берген сөз же сүйлөм түрмөгү).

Варварск/ий, -ая, -ое 1. варварлардан чыккан, варвардык, варвар(лар)...; ~ **ие племена** варвар уруулары; 2. варварларча, наадан адамдарча, жеткен орой; ~ **ое отношение к памятникам культуры** маданият эстеликтерине варварларча мамиле кылуу; 3. ырайымсыз, жырткыч, аёосуз; ~ **ое оружие массового уничтожения** адамдарды жапырт кыруунун ырайымсыз куралы; 4. абдан одоно, копол, орой; ~ **ие приёмы** эң эле одоно ыкмалар.

Варварство *ср* 1. наадандык, залымдик, жырткычтык, ырайымсыздык; 2. маданият

байлыктарына наадандык менен мамиле кылуучулук, маданиятсыздык; 3. *уст.* варвардык доор, варварчылык доору.

Варганить *несов.* *что прост.* *пренебр.* бир нерсени шашып иштөө, жасоо, кандайдыр бир ишти чала-була жасоо.

Варево *ср прост.* кайнатма суюк тамак, суюк оокат.

Варежки *мн.* (*ед.* **варежка** *ж*) салаасыз мээлей, кол кап.

Варенец *м* жуурат, айран.

Варение *ср по знач. гл.* **варить** 1.

Вареники *мн.* (*ед.* **вареник** *м*) вареники (ичине быштак салынып бышырылган чүчпара).

Варенн/ый (варен, -а, -о) *прич. от варить.*

Варён/ый, -ая, -ое 1. бышкан, кайнатылган, кайнап бышкан; ~ **ое** **мясо** бышкан эт, бышырылган эт; 2. *спец.* кайнатып даярдалган, кайнаган; ~ **ый** **клей** кайнатылган (кайнаган) желим.

Варенье *ср* варенье (кайнатма); **вишнёвое** ~ чие вареньеси (кайнатмасы).

Вариант *м* 1. вариант; **наиболее удобный** ~ **маршрута** маршруттун өтө ыңгайлуу варианты; 2. *лит., муз.* вариант; ~ **ы стихотворения** ырдын варианттары; **проект в двух** ~ **ах** эки вариантта түзүлгөн долбоор; 3. *шахм.* вариант (белгилүү бир шартка туура келген жүрүштүн ар түрдүү жолдору); **дебютные** ~ **ы** дебют варианттары.

Вариационн/ый, -ая, -ое вариациялык; ~ **ряд в биологии** биологиядагы вариациялык катар; **вариационное исчисление** *мат.* вариациялап эсептөө.

Вариация *ж* вариация (1. белгилүү бир негиздин башкача көрүнүштөгү элементтеринин бири; ~ **народной сказки** элдик жомоктордун вариациясы; 2. *муз.* музыкалык чыгарманын түрүн өзгөртүп жасалган өзүнчө бөлүгү, өзгөчө көрүнүшкө ээ болгон варианты; 3. *биол.* өсүмдүктөрдүн, жаныбарлардын айрым өзгөрүшкө ээ болуп, негизги типтен өзгөчөлөнүп турган түрү).

Варить *несов.* *что* 1. кайнатуу, бышыруу, даярдоо; ~ **мясо** эт кайнатуу, этти кайнатып бышыруу; ~ **кофе** кофе кайнатып даярдоо; ~ **варенье** варенье (кайнатма) жасоо; 2. *спец.* даярдоо, эритүү, бышыруу; ~ **пиво** пиво кайнатуу; ~ **асфальт** асфальт даярдоо; ~ **сталь** болот эритүү; 3. *тех.* ширетүү; **желудок** **варит** ашказан жеген оокатты сиңирет; **голова** **варит** *прост.* башы иштейт, акылы жетет.

Вариться *несов.* 1. кайноо, бышуу; **в котле** **варится** суп казанда сорпо кайнап жатат; 2. *страд.* **к варить**; **вариться в собственном соку** өз билгениндей тирлик кылуу, өзү менен өзү боло берүү.

Варка *ж по знач. гл.* **варить**; ~ **обеда** оокат бышыруу; ~ **железа** темир эритүү.

Вáрочн/ый, -ая, -ое кайнатуучу; ~ **ые котлы** кайнатуучу казандар; ~ **ая камера** кайнатуу камерасы.

Варфоломеевск/ий: $\diamond$ **Варфоломеевская ночь** Варфоломей түнү (1. алсыз, күч-кубатсыз, болушар эч кими жок адамдарды массалык түрдө аёосуз уруп-сабоо; бул 1572-жылы 24-августка караган түнү Парижде католиктер касиеттүү Варфоломейдин күнүнө карата губернаторго каршы уюштурган кыргындан улам аталып калган; 2. *перен.* кыргын).

Варьете́ ср нескл. варьете (женил жанрадагы эстрада театры).

Варьёр/овать несов. 1. что өзгөртүү, түрлөнтүү, түрдүү варианттарда иштөө; ~ **овать рассказ** аңгемени түрдүү варианттарда жазуу, айтуу; 2. вариациялоо, өзгөртүү; **число версий** ~ **ует от двух до четырёх** версиялардын саны экиден төрткө чейин өзгөрүп турат.

Варьироваться несов. 1. вариациялануу, өзгөрүү; 2. *страд. к варьировать.*

Варяги мн. (ед. варяг м) 1. варягдар (нормандардын байыркы орустардагы эскиче наамы); 2. *перен. ирон.* келгиндер.

Варяжск/ий, -ая, -ое варягдар..., варяг...; ~ **ие племена** варяг уруулары.

Вас род., вин. и предл. от вы; ~ **не оказалось на месте** сиз ордунузда жок экенсиз; **у ~ гости?** сиздикине (сиздердикине) мейман келдиби? **без ~ мы не сядем за стол** сизсиз (сиз болбосонуз) биз дасторконго отура албайбыз; **о ~ всегда будут помнить** сизди дайыма эстеп жүрүшөт (эч качан унутушпайт).

Василёк м козу уйгак; кекире.

Василиск м 1. василиск (куйругу эң узун америкалык кескелдириктин түрү); 2. *миф.* жомоктогу ажыдаар.

Васильков/ый, -ая, -ое 1. козу уйгак...; кекире...; ~ **ый стёбель** козу уйгактын (кекиренин) сабагы; 2. көгүлтүр түстүү; **глаза его** ~ **ого цвета** анын көзү көгүлтүр.

Вассал м вассал (1. орто кылымдардагы Батыш Европада: өзүнөн бир кыйла ири феодалга көз каранды болуп, ага ар кандай салым төлөп турган ири жер ээси – феодал; 2. *перен.* көз каранды, башка бир адамдын же мамлекеттин кол алдында көз каранды болгон; ~ **ы финансового капитала** финансы капиталынын вассалдары).

Вассальн/ый, -ая, -ое 1. вассалдык, вассал...; ~ **ая зависимость** вассалдык көз карандылык; 2. *перен.* көз каранды; ~ **ое государство** көз каранды мамлекет.

Ват/а ж кебез, була; **пальто на вате** кебез салынган пальто; **минеральная вата** минералдык була.

Ватаг/а ж 1. *разг.* топ, бир топ; **ид-ти** ~ **ой** топ болуп баруу; ~ **а ребята** балдардын бир

тобу; 2. *спец. и обл.* ватага (кесиптештердин көбүнчө балыкчылыкка байланыштуу артели).

Ватажн/ый, -ая, -ое ватагалык, ватага...; ~ **ое судно** ватагалык кеме (балыкчылар артелинин кемеси).

Ватер м тех. ватер; *см. ватермашина.*

Ватерклозет м уст. ватерклозет (суу түтүгү бар, жууп тазалап турма даараткана).

Ватерлиния ж мор. ватерлиния (кеменин сууга канчалык чөгүп турушун билдирүүчү каптал сызыгы).

Ватермашина ж ватермашина (жип ийре турган машиналардын түрү).

Ватерпас м ватерпас (тегиздиктин горизонталдуу абалын, жантайманы текшерүү үчүн колдонулуучу жөнөкөй аспап).

Ватерполист м ватерполист (ватерполо оюнчусу).

Ватерполистка женск. к ватерполист.

Ватерполо ср нескл. ватерполо (суудагы топ оюну).

Ватерщик м ватерчи (ватермашина жумушчусу).

Ватин м ватин (жылуу кийимди ичтөө үчүн колдонулуучу түктүү кездеме).

Ватинов/ый, -ая, -ое ватинден жасалган, ватин салынган, ватин...

Ватман м ватман; *см. ватманский (ватманская бумага).*

Ватманский: **ватманская бумага** ватман кагазы (чийүү, сүрөт иштерине колдонулуучу жогорку сапаттуу калың кагаз).

Ватник м пахталуу шырымал күрмө.

Ватн/ый, -ая, -ое 1. пахта..., кебез..., ~ **ая фабрика** пахта (кебез) фабрикасы; 2. пахтадан жасалган, пахта салынган, пахталуу; ~ **ый халат** пахталуу чапан.

Ватрушка ж ватрушка (бетине быштак же варенье салынып, тегереги кырдалып бышырылган тооч).

Ватт м ватт (электр кубатынын бирдиги); **лампочка в сорок** ~ кырк ваттуу лампочка.

Ваттметр м ваттметр (электр тогунун кубатын өлчөй турган аспап).

Ватт-секунда ж физ. ватт-секунда.

Ватт-час м физ. ватт-саат.

Вафельница ж вафельница (вафли бышыра турган формалуу калып; вафли калыбы).

Вафельн/ый, -ая, -ое 1. вафли чыгаруучу; вафли...; ~ **ое производство** вафли өндүрүшү; 2. вафлиден даярдалган; ~ **ый торт** вафли тарту.

Вафля ж вафли (бети тордолуп бышырылган жука печенье).

Вахлак м прост. уст. пренебр. шалакы, копол, кем акыл адам.

Вахмистр м вахмистр (падышалык армияда: атчан аскерлердеги жогорку офицердик чин).

Вахта ж вахта (1. кемедеги дежурство, күзөтчүлүк, сакчылык; 2. кеме экипажынын күзөтүү ишиндеги бөлүгү; 3. объектилерде вахтада туруу, сакчылык кылуу; 4. *перен.* бир нерсенин урматына демилге көтөрүп, жогорку максат менен аткарылуучу маанилүү иш-аракет; ~ *мира* тынчтык вахтасы; *трудова́я* ~ эмгек вахтасы; *ударная* ~ эпкиндүү вахта).

Вахтенный, -ая, -ое 1. вахтадагы, вахта...; ~ *начальник* вахта начальниги; ~ *журнал* вахта журналы; ~ *матрос* вахтадагы матрос; 2. *в знач. суц.* **вахтенный** вахтада туруучу, вахта кезекчиси.

Вахтёр м вахтёр, кароол.

Вахтёрский, -ая, -ое вахтёрлук, вахтёр...

Ваш м (ва́ша, ва́ше, ва́ши) 1. *мест. притяж.* сиздин, сиздердин, сиздики; ~ *друг* сиздин досунуз; ~ *и друзья́* сиздин (сиздердин) досторунуз; ~ *а статья́* сиздин макаланыз; *э́та кни́га не ~ а?* бул китеп сиздики эмеспи? 2. *в знач. суц. разг.* **ваше** ср сиздики, сиздердики, сизге тиешелүү, караштуу; *зна́ю не меньше ~ его* сизден кем билбеймин; 3. *в знач. суц.* **ва́ши** мн. сиздикилер, сиздин урук-туугандарыңыз, сиздин кишилериниз; *куда́ ушли́ ~ и?* силердин эл-журт кайда кеткен?; *де́ло ва́ше* ал сиздин ишиниз; *не ва́ше де́ло* бул сиздин ишиниз эмес; *во́ля ва́ша* эрк өзүңүздө.

Вашгерд м *тех.* вашгерд (кумдан алтын чайкап ала турган техникалык түзүлүш).

Ваяние ср. 1. *по знач. гл.* **ваять**; 2. бир нерсенин сүрөтүн, тулкусун түшүрүү искусствосу (өнөрү).

Ваятель м скульптор, айкелчи.

Ваять *несов. что* скульптура жасоо (таштан чегүү, жыгачтан кесүү, оюу ж.б. аркылуу).

Вбегать *несов. см.* **вбежать**.

Вбежать *сов.* жүгүрүп кирүү, кирип келүү; ~ *в ко́мнату* үйгө (бөлмөгө) жүгүрүп кирип келүү.

Вбивать *несов. см.* **вбить**.

Вбирать *несов. см.* **вобрать**.

Вбить *сов. что* кагуу, кагып киргизүү; ~ *гвоздь в стéну* дубалга мык кагуу; *♦ вбить в го́лову кому-л.* кулагына кумдай куюу.

Вблизи 1. *нареч.* жакында, жанында, жакын жерде; ~ *от города* шаарга жакын жерде; ~ *лежала ма́ленькая дере́вушка* жакын жерде кичинекей кыштак бар эле; **рассмотреть** ~ жакындан көрүү, жакындан жакшылап кароо; 2. *предлог с род.* жакында, жанында; ~ *до́ма* үйдүн жанында.

Вбок *нареч. разг.* жанына, жан жагына.

Вбрасывать *несов. см.* **вбросить**.

Вбрасываться *несов. страд. к* **вбрасывать**.

Вброд: *перейти ре́ку вброд* өзөндү кечип өтүү.

Вбросить *сов. что* ичине таштоо, ичине салуу, кийирүү, түшүрүү; ~ *са́блю в но́жны* кылычты кынына салуу; ~ *шайбу* шайбаны киргизүү, шайба киргизүү.

Вбухать *сов. что прост.* күр эттире куюп жиберүү, күр эттире салуу, күр эттире уруп калуу; ~ *всю крупу́ в во́ду* крупаны сууга бүт бойдон күр эттире салып жиберүү.

Вваливать *несов. см.* **ввалить**.

Ввали/ть *сов.* 1. *что разг.* эштеп кулатуу, күч менен кулатып салуу (орноштуруу, жайгаштыруу); ~ *ть ры́бу в ло́дку* балыкты кайыкка эштеп кулатып салуу; 2. *прост.* жабыла кирип келүү, абылып-жабылып кирүү; *толпа́ ~ ла во двор* бир топ эл абылып-жабылып короого кирип келишти.

Ввали/ться *сов.* 1. *разг.* кулануу, кулап түшүү; ~ *ться в я́му* аңга кулап түшүү; 2. (*власть*) чункураюу, ичине кирүү, үнүрөйүү; *у больно́го ~ лись глаза́* оорулуу кишинин көздөрү үнүрөйүп калды; 3. *разг.* чайпала басып кирүү, каалгый басып кирип келүү; *он ~ лся в ко́мнату* ал бөлмөгө каалгый басып кирип келди.

Вваривать *несов. см.* **вварить**.

Вварить *сов. что* улоо, бириктирүү.

Введение ср. 1. **вести́**; ~ **всеобщего десятилетнего обучения** он жылдык жалпы окууну киргизүү; 2. (*предисловие*) кириш; кириш сөз, сөз башы; ~ **к кни́ге** китептин кириш сөзү; 3. (*отдел науки*) киришүү (бир илимдин башталгыч маалыматтарын, жалпы түшүнүктөрүн бере турган бөлүмү); ~ **в языкознание** тил илимине киришүү.

Ввезти *сов. кого-что* 1. тартып кирүү, четтен ташып келүү; ~ **товар в страну́** өлкөгө товарды четтен ташып келүү; 2. жогору жакка ташып жеткирүү, ташып чыгуу.

Ввек *нареч.* 1. *уст.* түбөлүк; өмүр бою; 2. *разг.* эч качан, эч убакта; ~ **этого не забуду** муну эч качан унутпаймын.

Ввергать *несов. см.* **ввергнуть**.

Ввергаться *несов.* 1. *см.* **ввергнуться**; 2. *страд. к* **ввергать**.

Ввергнуть *кого-что* 1. *высок.* зордоп бир жерге жайгаштыруу (киргизүү, олтургузуу, салуу); ~ **в темни́цу** зынданга олтургузуу; 2. *перен.* дуушар кылуу; ~ **в отча́яние** үмүтсүздүккө дуушар кылуу; ~ **в бедú** балаага кириптер кылуу.

Ввергнуться *сов.* араң кулануу, күч менен жыгылып түшүү; зорго батуу; араң кирүү.

Вверзиться *сов. прост.* жыгылып түшүү, кулануу, түшүп кетүү; ~ **в я́му** чункурга жыгылып түшүү.

Вверить *сов. кого-что кому-чему* ишенүү, ынануу, ишеним кылуу, ишенич менен айтуу; ~ **тайну́ дру́гу** досуна жашырын сырын ишенип айтуу.

Ввериться *сов. кому-чему* ишенип калуу, ишенип кетүү, ыгына көнүү, ишенич менен макул болуу.

Ввернуть *сов. что* 1. бурап киргизүү; ~ **лампочку в патро́н** лампочканы патронго

бурап киргизүү; ~ **винт** винтти бурап киргизүү; **2. разг.** сөз кыстыруу, сөзгө аралашуу; ~ **словечко** сөз кыстыруу.

Ввернуться *сов.* **1.** буралып кирүү, ичине буралып кирүү; **2. перен. разг.** кирип келе калуу, пайда боло калуу.

Вверстать *сов. что полигр.* терилген нерсеге (наборго, вёрсткага) кошумча кийрүү, бир нерсе кошо кетүү.

Ввёрстывать *несов. см. вверстать.*

Ввертеть *то же, что ввернуть 1.*

Ввёртывать *несов. см. ввернуть и ввертеть.*

Вверх *нареч.* **1.** жогору, өйдө, жогору карай, өйдө карай; **подняться** ~ **по лестнице** тепкич менен жогору көтөрүлүү (чыгуу); **2.** суунун (өзөндүн, дарыянын) башын көздөй, жогору жагын карай; ~ **по реке** дарыянын башын көздөй; **◇ вверх дном (ногами)** теңирден тескери, баш аламан, чакчелекей; **руки вверх!** колунду көтөр!

Вверхү *нареч.* өйдө жакта, жогоруда, жогору жагында, үстүндө, үстү жагында.

Вверять *несов. см. вверить.*

Ввести *сов.* **1.** *кого-что* киргизүү, баштап кирүү, алып кирүү; ~ **войска в город** аскерди шаарга киргизүү; ~ **гостя в дом** конокту үйгө киргизүү (алып кирүү); **2. кого-что (включить)** киргизүү, кошуу, киргизип (кошуп, жазып) коюу; ~ **в список** тизмеге киргизүү; ~ **в состав** курамга киргизүү (кошуу); **3. что** кошуу, куюу, чачуу; ~ **в почву удобрения** жерге семирткич чачуу; ~ **в организм лекарство** организмге дары куюу; **4.** дуушар кылуу, кириптер кылуу; ~ **в обман** алдоо; ~ **в заключение** адаштыруу, жанылыштыруу; ~ **в расход** чыгым кылуу; **5. в сочет. с суц. и предлогом «в»:** ~ **в употребление** колдонууга киргизүү; ~ **в действие** ишке киргизүү; ~ **в курс** тааныштыруу; кабардар кылуу; ~ **в строй** катарга киргизүү.

Ввестись *сов.* ишке ашырылуу, жүзөгө ашырылуу, колдонула баштоо.

Ввечеру *нареч. уст.* кечкурун, кеч киргенде, кечинде.

Ввивать *несов. см. ввить.*

Ввиду *предлог с род.* натыйжасында, себептүү, болгондуктан; ~ **болёзны** оору болгондуктан; ~ **этого** ушул себептүү; ушунун аркасында; ушунун натыйжасында; ~ **недостатка времени** убакыттын жетишсиздигинен, убакыт жетишпеген себептүү.

Ввинтить *сов. что* буроо, бурап коюу, бурап киргизүү; ~ **винт** винтти бурап киргизүү; ~ **лампочку в патрон** лампочканы патронго бурап киргизүү.

Ввинтиться *сов.* буралуу, буралып киргизилүү.

Ввинчивать *несов. см. ввинтить.*

Ввинчиваться *несов. 1. см. ввинтиться; 2. страд. к ввинчивать.*

Ввить *сов.* кошуп өрүү, кошуп эшүү; ~ **в косу ленту** лентаны чач менен кошуп өрүү; ~ **в шнур** **ввита́ золотая нить** шнурга (боого) алтын жип кошулуп эшилген.

Ввиться *сов.* кошуп өрүлүү, кошо эшилүү.

Ввод *м 1. по знач. гл. ввести 1-3;* ~ **завода** **в эксплуатацию** заводду ишке киргизүү; **2. спец.** өткөрүүчү жери, орду; өткөрүү; ~ **кабеля** кабель өткөрүлгөн жер; кабель өткөрүү.

Вводить *несов. см. ввести.*

Вводится *несов. 1. см. ввестись; 2. страд. к вводить.*

Вводн/ый, -ая, -ое 1. кириш, киришме, киринди; ~ **ое отверстие** киргизилүүчү (бир нерсе үчүн) тешик; **2.** алгачкы, кириш; ~ **ая лекция** кириш лекция; **3.** кошумча кылып киргизилген, кошумча; **вводное слово** лингв. киринди сөз; **вводное предложение** лингв. кыстырынды сүйлөм.

Ввоз *м 1. по знач. гл. ввести – ввозить; ~ товара* **в отделённые районы** алыскы райондорго товар жеткирүү; **2. эк.** импорт, чет өлкөдөн келтирүү.

Ввозить *несов. см. ввести.*

Ввозиться *несов. страд. к ввозить.*

Ввозн/ый, -ая, -ое 1. ташып келтирилүүчү, четтен ташып келтирилген, алынып келүүчү; ~ **ый товар** четтен алынып келүүчү товар; **2.** чет өлкөдөн ташылып келүүчү товарлардан алынуучу; ~ **ая пошлина** чет өлкөдөн ташылып келүүчү товарлардан алынуучу бажы.

Вволакивать *несов. см. вволочь.*

Вволочь *сов. кого-что прост.* сүйрөп киргизүү, сүйрөп алып кирүү; ~ **брёвна в сарай** жоон жыгачты сарайга сүйрөп (тоголотуп) киргизүү.

Вволю *нареч. разг.* канча кааласа, оюндагыдай, мол, толук жетишерлик, арбын.

Ввосьмеро *нареч.* сегиз эсе, сегиз жолу, сегиз мертебе, сегиз кабат; ~ **больше** сегиз эсе чон (көп); **сложить бумагу** ~ кагазды сегиз кабаттап бүктөө.

Ввосьмером *нареч.* сегиз киши болуп; **пришли** ~ сегиз киши болуп келишти (келдик).

В-восьмых *вводн.сл.* сегизинчиден.

Ввысь *нареч.* жогоруга, көкөлөй, көккө, бийикке, асманга; **подняться** ~ бийикке (жогоруга) көтөрүлүү, асманга чыгуу.

Ввязать *сов. 1. что* согуу, кошуп токуу, кошуп өрүү, улап токуу (согуу); ~ **пятку в чулок** байпактын согончогун улап согуу; **2. перен. кого разг. (впутать)** аралаштыруу, кийлигишүү, тартуу, чаташтыруу.

Ввязаться *сов. разг.* аралашуу, катышуу, кийлигишүү; **зачем ты ввязался в это дело?** бул ишке сен эмне аралашып кеттиң?; ~ **в чужой разговор** бирөөлөрдүн сөзүнө аралашуу.

Ввя́зывать *несов. см. ввяза́ть.*

Ввя́зываться *несов. 1. см. ввяза́ться; 2. страд. к ввя́зывать.*

Вгиб *м бир нерсенин майышкан (кабырылган, ийилген) жери.*

Вгиба́ть *несов. см. вогну́ть.*

Вгиба́ться *несов. 1. см. вогну́ться; 2. страд. к вгиба́ть.*

Вглубь *нареч. тереңге, ичкериге, түпкөрү жагына; опуститься ~ терең жагына (чункуруна) түшүү, тереңге түшүү.*

Вглядéться *сов. көзүн айырбай кароо, тигилип кароо, тиктөө, жакшылап кароо, таамайлап кароо; ~ в фотогра́фию фото сүрөткө тигилип кароо.*

Вглядыва́ться *несов. см. вглядéться.*

Вгнездиться *сов. орношуп алуу, бекем жайланышып алуу, орун-очок алып калуу.*

Вгоня́ть *несов. см. вогна́ть.*

Вгоряча́х *нареч. прост. кызууланып, кызуулана, туталанган абалда.*

Вгрыза́ться *несов. см. вгрызть́ся.*

Вгрызть́ся *сов. разг. катуу тиштөө, карыштыра тиштөө.*

Вдава́ться *несов. см. вда́ться.*

Вдави́ть *сов. что 1. басып киргизүү, ныктап батыруу; басып, таптап таштоо; ~ пробку в бутылку пробканы бөтөлкөгө ныктап батыруу; ~ окурок в землю чылымдын калдыгын жерге басып таштоо; 2. ичин карай кабырылтуу, басып чункур кылуу (чункурайтуу).*

Вдави́ться *сов. 1. басып киргизилүү, басылуу, тапталуу; 2. ичин карай кабырылуу, чункураюу.*

Вдавлива́ть *несов. см. вдави́ть.*

Вдавлива́ться *несов. см. вдави́ться.*

Вдалблива́ть *несов. см. вдолби́ть.*

Вдалеке́ *нареч. то же, что вдали́.*

Вдали́ *нареч. ыраакта, узак жайда, узакта, алыста; станция расположена ~ от города станция шаардан кыйла ыраак жайгашкан; ~ чернел лес алыста токой карайып көрүнөт; ~ от людей элден алыста, эл-журттан алыс жакта.*

Вдаль *нареч. алыска, алыс жакты карай; смотреть ~ алыска (алысты) кароо.*

Вда́ться *сов. 1. ичин көздөй кирип туруу; мыс вдáлся в море булуң деңиздин ичин көздөй кирип турат; 2. в сочет. с сущ. и предложом «в»: ~ в крайности ыгы жок чектен чыгып кетүү, терең кетип калуу; ~ в обман алданып калуу, алдоого берилип кетүү; ~ в подробности майда-чүдөсүнө чейин териштире берүү.*

Вдвига́ть *несов. см. вдвину́ть.*

Вдвига́ться *несов. 1. см. вдвину́ться; 2. страд. к двига́ть.*

Вдвину́ть *сов. что түртүп киргизүү, басып киргизүү, ныгырып киргизүү.*

Вдвину́ться *сов. жылдырып киргизилүү, түртүлүп киргизилүү; ящик стола́ с трудом ~ лся столдун яшиги ордуна араң киргизилди.*

Вдво́е *нареч. эки эсе, эки мертебе; ~ больше эки эсе көп; сложить лист бума́ги ~ кагазды эки бүктөө.*

Вдвоём *нареч. экөө, экөөлөп, экөө болуп, экөө бирге; жить ~ экөө бирге жашоо.*

Вдвойне́ *нареч. эки эсе, эки мертебе; заплатить ~ эки эсе төлөө.*

Вдева́льн/ый, -ая, -ое *разг. тешигинен өткөрүлүүчү, өткөрүлө турган; сапталуучу; ~ ая игла́ жип өткөрүлө турган ийне, жип саптала турган ийне.*

Вдева́ть *несов. см. вдеть.*

Вдева́ться *несов. 1. см. вде́ться; 2. страд. к вдева́ть.*

Вдевятеро́ *нареч. тогуз эсе, тогуз жолу, тогуз мертебе; ~ меньше тогуз жолу кичине, тогуз эсе кичине; увеличить ~ тогуз эсе көбөйтүү.*

Вдевятеро́м *нареч. тогуз киши болуп; тогузубуз; мы ~ тогузубуз (биз тогузубуз).*

В-девя́тых *вводн. сл. тогузунчудан.*

Вде́лать *сов. что ичине киргизип жасоо, ичине орноштуруп коюу; ~ камень в кольцо ташты шакекке орнотуу; ~ штепсельную розетку в стену штепсель розеткасын дубалга киргизе орнотуу.*

Вде́латься *сов. ичине киргизе жасалуу, ичине орнотулуу.*

Вде́лявать *несов. см. вде́лать.*

Вде́льваться *несов. 1. см. вде́латься; 2. страд. к вде́львать.*

Вде́ргивать *несов. см. вде́рнуть.*

Вде́ржка *ж разг. 1. тагуу, өткөзүү; 2. ийне; темене; 3. ийнеге, теменеге сапталган жип же шоона.*

Вде́рнуть *сов. что тартып өткөзүү (тагуу); саптоо; ~ нитку в иглу́ ийнеге жип өткөзүү, ийне саптоо; ~ шнурки в ботинки ботинканын боосун өткөрүү.*

Вде́сятеро *нареч. он эсе, он жолу, он мертебе, он ирет; ~ лучше он мертебе жакшы; увеличить ~ он эсе көбөйтүү; сложить ~ он бүктөө.*

Вдесятеро́м *нареч. ондоп, он киши болуп; онубуз; мы ~ онубуз (биз онубуз).*

В-деся́тых *вводн. сл. онунчудан.*

Вдеть *сов. что тешикке орнотуу, киргизүү; тешиктен өткөрүү, саптоо; салуу; киргизүү; ~ нитку в иглу́ жипти ийнеге саптоо; ~ ногу в стрéмя бутту үзөңгүгө салуу.*

Вде́ться *сов. тешикке орнотулуу; тешиктен өткөрүлүү, сапталуу.*

Вдобаво́к *нареч. разг. анын үстүнө, анысы аз келгенсип, ал тургай, ал турмак; старое, да ~ дырявое эски, анысы аз келгенсип жырытык.*

Вдова́ *ж жесир аял, тул; ♠ соломенная вдова́*

шутл. убактылуу жесир (эри бир жакка убактылуу кетип калган аял).

Вдоветь *несов.* жесир бойдон жүрүү, үйлөнбөө, бойдок жүрүү (*о мужчине*); эрге тийбей, жесир жүрүү (*о женщине*).

Вдовец *м* жесир эркек.

Вдови/й, -ья, -ье жесирлик, жесир...; жесирликке байланыштуу; ~ **ья пенсия** жесирлик пенсия.

Вдовица *ж уст.* жесир аял.

Вдоволь *нареч.* 1. моокуму канганча, абдан, эркинче, каалаганындай; 2. *в знач. сказ.* көп, мол, жетишерлик, ашып-ташып; **у нас всего** ~ бизде бардыгы мол, ашып-ташып жатат.

Вдовство *ср.* жесирлик.

Вдовствовать *несов. то же, что вдоветь.*

Вдовушка *ж разг. ласк. к вдова.*

Вдовый, -ая (вдов, -а) жесир, тул.

Вдогон *нареч. прост. то же, что вдогонку.*

Вдогонку *нареч. разг.* артынан удаа, куйрук улаш; **бежать** ~ **за кем-л.** бирөөнүн артынан удаа жүгүрүү; **послать письмо** ~ артынан удаа кат жиберүү.

Вдолбить *сов. что* 1. кагуу, кагып киргизүү; 2. *прост.* мээсине куюу.

Вдоль *нареч. и предлог с род.* 1. узунунан, узатасынан; **разрезать материю** ~ кездемени узатасынан кесүү; 2. бойлой, бойлото, жээктей, жээктете; **идти** ~ **берега** жээкти бойлоп жүрүү; ~ **дороги** жол бойлото; **◇ вдоль и поперёк** 1) узатасынан да, туурасынан да; 2) бардык жагынан, ар тарабынан, башынан тартып аягына чейин; баштан аяк; **изъездить страну** **вдоль и поперёк** өлкөнү баш-аягына чейин кыдырып чыгуу; **я изучил вопрос** **вдоль и поперёк** мен маселени бардык жагынан үйрөнүп чыктым; **я знаю это** **вдоль и поперёк** мен муну беш колумдай билемин; мен муну ийне-жибине чейин билемин.

Вдосталь *нареч. прост. см. вдоволь.*

Вдох *м* дем алуу, дем тартуу; **сделать глубокий** ~ терең дем алуу, терең дем тартуу.

Вдохновение *ср.* көңүл эргүү; ыракат алуу, ыракаттануу; **творческое** ~ чыгармачылык көңүл эргүү; **работать с ~м** ыракаттанып иштөө.

Вдохновенно *нареч.* көңүл эргип, шыктанып, көңүлдөнүп, ыракаттана; **читать** ~ **стихи** ырларды шыктана окуу.

Вдохновенность *ж* көңүл эргигендик, шыктангандык, көңүлдөнгөндүк, ыракаттангандык.

Вдохновенн/ый, -ая, -ое *высок.* көңүл эргиген, толкунданган, шыктанган; ~ **ый труд** көңүл эргиген эмгек; ~ **ый поэт** шыктанган акын; ~ **ая речь** толкунданып айтылган сөз.

Вдохновитель *м* *высок.* шыктандыруучу, козутуучу, ишке дем берүүчү.

Вдохновительница *высок. женск к вдохновитель.*

Вдохновительн/ый, -ая, -ое *уст.* шыктандыргыч, көңүл эргитме, дем берме.

Вдохновить *сов. кого* шыктандыруу, козутуу, эргитүү, дем берүү; ~ **на подвиг** эрдикке шыктандыруу.

Вдохновиться *сов.* шыктануу, демденүү, эргүү, көңүлү көтөрүлүү.

Вдохновлять *несов. см. вдохновить.*

Вдохновляться *несов.* 1. *см. вдохновиться*; 2. *страд. к вдохновлять.*

Вдохновляющ/ий, -ая, -ое дем берүүчү, көңүл эргитүүчү, шыктандыруучу.

Вдохнуть *сов.* 1. *что* дем алуу, дем тартуу, аба жутуу; ~ **свежий воздух** таза аба жутуу; 2. *перен. в кого-что* көңүлүн көтөрүү; ~ **в больного бодрость** оорулуу кишинин көңүлүн көтөрүү.

Вдребезги *нареч.* 1. бырын-чырын, быркырата, быт-чытын чыгара, таш-талканын чыгара; **разбить** ~ таш-талканын чыгара талкалоо; 2. *разг.* өлөрчө, өлгүдөй, жерине жете; **он** ~ **пьян** ал өлгүдөй мас (эс-учун билбеген мас); ~ **проиграться** тыптыпыл утулуу.

Вдруг *нареч.* 1. (*внезапно*) күтпөгөн жерден, кокусунан, кокустан, капысынан, капыстан, аңгыча болбой; ~ **раздался выстрел** күтпөгөн жерден мылтыктын үнү чыкты; 2. *в знач. частицы (а если)* а балким, а мүмкүн; ~ **он не придёт?** а балким ал келбес? 3. (*разом, одновременно*) тез, бир заматта, дароо.

Вдрызг *нареч. груб. прост. то же, что вдребезги.*

Вдувать *несов. см. вдуть.*

Вдувн/ой, -ая, -ое үйлөмө, үйлөөгө ылайыкталган.

Вдуматься *сов.* жеткире ойлоону, жакшылап ой жүргүзүү; ~ **в смысл статьи** макаланын маанисине жеткире ой жүргүзүү.

Вдумчиво *нареч.* терең ойлонуп, олуттуу ой жүргүзүп.

Вдумчивость *ж* терең ойлоочулук; терең, олуттуу ойлоого жөндөмдүүлүк.

Вдумчив/ый, -ая, -ое 1. ойлоп иштөөчү, олуттуу; ~ **ое отношение к делу** ишке олуттуу мамиле кылуу; 2. ойчул; ~ **ый ребёнок** ойчул бала.

Вдумываться *несов. см. вдуматься.*

Вдунуть *сов. однокр. к вдувать.*

Вдуть *сов. что* үйлөп аба киргизүү, үйлөп жел киргизүү; ~ **воздух в камеру** камерага жел үйлөп киргизүү (жел толтуруу).

Вдыхание *ср.* дем алуу, дем тартуу.

Вдыхательн/ый, -ая, -ое дем алуучу, дем тартуучу; ~ **клапан противогáза** противогáздын дем тартуучу клапаны.

Вдыхать *несов. см. вдохнуть* 1.

Вегетариáнец *м* эт жебес, вегетариан (эт жебей, негизинен өсүмдүк жана сүт азыктары менен тамактана турган адам).

Вегетарианка *женск. к вегетарианец.*

Вегетарианск/ий, -ая, -ое вегетариандык, эт катышпаган, этсиз; ~ **ая пища** этсиз тамак; ~ **ая столовая** вегетариандык ашкана.

Вегетарианство *ср* вегетариандык, эт жебестик.

Вегетативн/ый, -ая, -ое *биол.* вегетативдик (организмдин өсүшү жана көбөйүшү үчүн кызмат кылуучу); ~ **ые органы растения** өсүмдүктүн вегетативдик органдары; **вегетативное размножение** *биол.* вегетативдик көбөйүү; **вегетативная нервная система** *физиол.* вегетативдик нерв системасы.

Вегетационн/ый, -ая, -ое *бот.* вегетациялык, өсүш, вегетация...; ~ **период** өсүш (вегетация) мезгили.

Вегетация *ж бот.* вегетация, өсүш.

...**вед востоковед, литературовед, почвовед** сыяктуу татаал сөздөрдүн аяккы бөлүгү.

Веда/ть *несов. 1. что чаще с отриц. уст.* билүү, кабардар болуу; **сам не ~ ет, что делает** эмне кылып жатканын өзү да билбейт; **2. что уст. (испытывать)** башынан өткөрүү, баштан кечирүү, сезүү; **3. чем (заведовать, управлять)** башкаруу; ~ **ть отделом** бөлүмгө башчылык кылуу, бөлүмдү башкаруу.

Ведени/е *ср* башкармак, карамак; **это в его ~ и** бул анын карамагында.

Ведение *ср по знач. гл. вести;* ~ **дела** ишти башкаруу, ишти жүргүзүү; ~ **хозяйства** чарбаны башкаруу; ~ **заседания** заседаниени башкаруу (алып баруу).

...**ведение востоковедение, обществоведение, товароведение** сыяктуу татаал сөздөрдүн аяккы бөлүгү.

Ведёрко *ср. уменьш. к ведро.*

Ведёрн/ый, -ая, -ое 1. чака...; ~ **ая ручка** чаканын туткасы; **2.** бир чака келе турган; бир чакалык; ~ **ый бочонок** бир чака баткыдай кичинекей бочка.

Ведовство *ср уст.* жадыгөйлүк, сыйкырдуулук, дубакөйлүк...

Ведомо *вводн. сл. уст.* маалым, белгилүү, тааныш.

Ведомость *ж* ведомость; ~ **расходов** чыгымдар ведомосту; **расчётная** ~ эсептешүү ведомосту.

Ведомственн/ый, -ая, -ое ведомстволук; ~ **ые издания** ведомстволук басылыштар; ~ **ые архивы** ведомстволук архивдер.

Ведомство *ср* ведомство, башкарма, мекеме; **таможенное** ~ бажы (таможня) ведомство-су.

Ведом/ый, -ая, -ое (ведом, -а, -о) **1.** *уст. (известный)* маалым, белгилүү, тааныш; **2.** *в знач. суц.:* с **чего-л.** ~ **а** кимдир бирөөнүн уруксаты менен, кимдир бирөөнүн макулдугу боюнча; **без чего-л.** ~ **а** кимдир бирөөдөн уруксат албай, ага макулдашпай; өз билгенинче.

Ведом/ый, -ая, -ое 1. *прич. от вести;* **2.** *прил.* жетектелген, ээрчип бараткан; ~ **ый самолёт** ээрчип учуп бараткан самолёт; **3.** *прил. техн.* башка бир нерсе аркылуу кыймылга келүүчү, башка нерсенин жетектөөсүндө иштөөчү, жетектелүүчү; ~ **ая шестерня** жетектелүүчү шестерня.

Ведренный, -ая, -ое *уст. и прост.* ачык, жаан-чачыны жок, кургак; ~ **день** ачык (жаан-чачыны жок) күн.

Ведро *ср 1.* чака; ~ **воды** бир чака суу; **2.** чака (12 литр чамасындагы суюктук өлчөгүч); **◇ льёт как из ведра** жамгыр көнөктөп жаап турат (жамгыр куюп келди).

Ведро *ср уст. и прост.* ачык аба ырайы, жаан-чачыны жок, ачык тийип турган күн.

Ведун *м уст.* бакшы; эмчи-домчу.

Ведунья *ж уст.* бүбү; көзү ачык кемпир.

Ведущ/ий, -ая, -ое 1. *прич. от вести;* **2.** *прил.* алдындагы, алдынкы, баштап баруучу; ~ **ий самолёт** баштап баруучу самолёт; **3.** *прил. перен.* негизги, башкы, алдынкы; жетектөөчү; ~ **ая сила** негизги күч; ~ **ие отрасли промышленности** өнөр жайынын алдынкы тармактары; **играть ~ ую роль** жетекчилик роль ойноо, жол башчылык ролдо болуу; **4.** *прил. тех.* кыймылдатуучу (аракетке келтирүүчү); ~ **ее колесо** кыймылга келтирүүчү дөңгөлөк; **5.** *в знач. суц.* **ведущий** *м* **ведущая** *ж* баштоочу; алып баруучу (мис., концертти).

Ведь *ж 1.* союз анткени; **он разъяснит нам это, ~ он знаток** ал бизге муну түшүндүрүп берет, анткени бардыгын билет эмеспи; **2.** *частица усил.* эмеспи, беле, го, ээ; ~ **это всем известно!** бул баарына маалым эмеспи! ~ **я вам говорил** мен муну силерге айтпадым беле.

Ведьма *ж 1.* жез кемпир, жез тумшук, желмогуз; **2.** *бран.* урушчаак, тажаал аял.

Вээр *м 1.* желпигич (бүктөмө желпигич); **обмахиваться ~ ом** желпигич менен желпинүү; **2.** *в знач. нареч.* **веером** желпигич сыяктанып, желпигичке окшоп.

Веерный, -ая, -ое желпигичке окшош, желпигич сымал, жарым тегерекке окшогон.

Веерообразный, -ая, -ое (веерообразен, -на, -но) желпигич сымал, желпигичке окшош (желпигич сыяктанган, жарым тегерек болгон, иймекей).

Вéжды *мн. (ед. вéжда ж) трад.-поэт. 1.* кабак; **2.** көз.

Вéжливо *нареч.* сылык, адептүү, адеп менен, сыпаа; ~ **разговаривать, сылык сүйлөө, адептүү сүйлөө.**

Вéжливость *ж* сылыктык, адептүүлүк, сыпайылык, сыпайыкерчилик.

Вéжлив/ый, -ая, -ое сылык, адептүү; ~ **ый юноша** адептүү жигит; ~ **ое общение** сылык мамиле.

Везде *нареч.* бардык жерде, ар жерде; ~ **и всюду** бардык жерде, кайсы жерде болбосун, ар жерде.

Вездесу́щий, -ая, -ое 1. *рел.* бардык жерде болуп туруучу, бардыгына катышуучу (кудайдын эпитеттеринин бири); 2. *разг. шутл.* эч нерседен (эч жерден) калбаган, ар жерде даяр, баарына үлгүрүүчү.

Вездеход *м* вездеход (ар кандай жолдо же жол жок жерде жүрө берүүчү автомашина).

Везéние *ср разг.* иш онунан чыгуу; иши оңолуп туруу.

Вез/ти́ *несов.* 1. *кого-что* ташуу, тартуу, тартып баруу, жүктөп баруу; **пароход** ~ **ёт большой груз** пароход көп жүк алып (ташып) баратат; **лошадь** ~ **ёт груз** ат жүк ташып баратат; ~ **ти песок на тачке** тачка менен кум ташуу; 2. өзү менен бирге алып баруу, кошо ала келүү, бирге ала жүрүү; ~ **ти новости** жаңылыктарды өзү менен кошо ала келүү; 3. *безл. кому разг.* иши онунан чыгуу, оңдой берди болуу, жолу болуу; **ему** ~ **ет во всё** анын иши ар качан онунан чыгат, деле кайда болсо иши онунда, кайда болсо жолдуу; **♦ вам не** ~ **ёт** жолунуз болбой турат, ишиниз онунда эмес.

Везти́сь *несов. страд. к весті* 1.

Везу́чий, -ая, -ое *разг.* иши онунан чыккан, иши оңолгон, жолдуу, жолу болгон.

Век *м* 1. кылым (жүз жыл); **двадцáтый** ~ **жыйырманчы** кылым; **чётверть** ~ **а** чейрек кылым; 2. доор, кылым; **каменнóй** ~ **таш** доору; **бронзовóй** ~ **коло** доору; **срédние** ~ **а** орто кылымдар; 3. өмүр; **на моём** ~ **у** менин өмүрүмдө; **прожить свой** ~ **өмүрүн** өткөрүү, жашарын жашап бүтүү, көрөрүн көрүп, ичерин ичүү; 4. *разг.* узак убакыт; далай убакыт; **мы с тобо́й целóй** ~ **не виделись** сен экөөбүз далай убакыттан бери көрүшө элекпиз; 5. *в знач. нареч. разг.* дайыма, ар качан, ар дайым; **♦ век живи́** — **век учи́сь** окууга (үйрөнүүгө) карылык жок; **в кой-то** **вэки** анда-санда, өтө сейрек; **на вэки** **вэчные**, **на вэки** **векóв** кылымдар бою, түбөлүк; **на** **векá** далай убакытка, эң эле узакка.

Вэки *мн. (ед. вéко ср)* кабак (көздүн кабагы).

Вековáть *несов. разг.* жашоо, өмүр сүрүү, өмүр өткөрүү; **не век нам с тобо́й** **здесь** ~ **бул** жерде сен экөөбүз өмүр бою жашабайбыз; бул жерге экөөбүздү эч ким байлап койгон жок.

Вековéчн/ый, -ая, -ое атам замандан берки, эзелки, бүтпөс, түгөнбөс; ~ **ая** **враждá** эзелки кастык.

Веков/о́й, -ая, -ое атам замандагы, нечен кылымдардан берки, эзелтен берки; ~ **ой** **дуб** атам замандагы дуб; ~ **ые** **ча́яния** эзелтен берки тилектер.

Вековúха, вековúшка *ж нар.-разг.* кара далы кыз, картаң кыз, отуруп калган кыз.

Векселедáтель *м* вексель берүүчү.

Векселедержáтель *м* вексель топтоочу, вексель кармоочу.

Вéксель *м* вексель (белгилүү мөөнөттө белгиленген суммадагы акчаны төлөп берүүгө

тийиш экендигин көрсөтүп, кагаз жүзүндө берилген милдеттеме).

Вéксельн/ый, -ая, -ое вексельдик, вексель...; ~ **ый курс** вексель курсу; ~ **ое** **п ráво** вексель укугу.

Вéктор *м мат.* вектор.

Вéкша *ж нар.-разг.* тыйын чычкан.

Велегласн/ый, -ая, -ое *книжн. уст.* үнү бийик, үнү жоон.

Велéнев/ый: **велéневая бума́га** сапаттуу кагаздын түрү.

Велéн/ие *ср* буйрук, амир, талап; ~ **ие** **дóлга** милдеттин талабы; **по** ~ **ию** **сёрдца** жүрөктүн амири боюнча.

Велеречив/ый, -ая, -ое (велеречив, -а, -о) *книжн.* бал тилдүү, өзгөчө шаан-шөкөттөп сүйлөгөн.

Вел/ётъ *сов., несов.* 1. тапшыруу, буйруу, айтуу; **ему** ~ **ели** **прийти́** **завтра** ага эртен келгин деп айтышты; **сóвесть мне не** ~ **ит** бетим чыдабайт; уялам; 2. суроо; ~ **эли** **передáть** **привёт** салам айтып коюуну сурашты; **♦ велеть** **дóлго** **жить** дүйнөдөн кайтуу, кайтыш болуу.

Великán *м* алп, дөө.

Великánский, -ая, -ое эң чоң, алп денелүү; олбурулу.

Великánша *женск. к великán.*

Велик/ий, -ая, -ое (велик, -а, -о) 1. эң чоң; ~ **ий** **успéх** эң чоң ийгилик; 2. *тк. кр. ф.* чоң, кең; **ботинки мне** ~ **и** ботинка мага чоң; 3. улуу, залкар; ~ **ий** **учёный** залкар окумуштуу; **великий** **пост** *церк.* пасха майрамы алдында кармала турган жети жумалык орозо; **великое** **мнóжество** сансыз көп, өтө көп, эсепсиз көп; **♦ от** **мáла** **до** **великá** кары дебей, жаш дебей; улуу дебей, кичүү дебей; **великие** **держáвы** улуу державалар; **не** **великá** **вáжность** (**беда́**) анчалык деле эчтемеси жок, арзырлык эчтемеси жок, жөнөкөй эле; **у** **стра́ха** **глазá** **велики́** *погов.* коркконго кош көрүнөт, кошу менен беш көрүнөт.

Великовáт/ый, -ая, -ое *разг.* чоңураак, кеңирээк; **эти** **сапоги́** **мне** **великовáты** бул өтүк мага чоңураак экен.

Великовóзрастнóй, -ая, -ое жашы өтүп кеткен, жаш жагынан чоңдук кыла турган; ~ **ученик** жашы өтүп калган окуучу.

Великодержáвн/ый, -ая, -ое улуу державалык; ~ **ая** **политика** улуу державалык саясат; ~ **ый** **шовинизм** улуу державалык шовинизм.

Великодúши/е *ср* ак көңүлдүк, кең пейилдик, айкөлдүк; **в** **порýбе** ~ **я** айкөлдүгү кармап.

Великодúшничáть *несов. разг.* ак көңүлдөнүү, кең пейилдик кылуу, айкөлдүк кылуу.

Великодúшно *нареч.* ак көңүлдүк менен, кең пейилдик кылып, айкөлдүк менен.

Великодúшн/ый, -ая, -ое (великодúшен, -на, -но) ак көңүл, кең пейил, айкөл; ~ **постúпок** кең пейилдик иш.

Великокняжеск/ий, -ая, -ое улуу княздык; ~ **престо́л** улуу княздык такты.

Великолéние *ср* барып турган кооздук, шаан-шөкөттүк, сөөлөттүүлүк.

Великолéпно нареч. эн сонун, эн жакшы; ~ **разбира́ться в те́хнике** техниканы эң жакшы билүү.

Великолéпн/ый, -ая, -ое (великолéпен, -на, -но) **1.** сонун, кооз, ажайып; ~ **ые дома́** ажайып үйлөр; ~ **ое убранство** сонун жасалга; **2. разг.** эң жакшы, ажайып; ~ **ый обе́д** эң жакшы түшкү тамак; ~ **ый пир** эң жакшы той; ~ **ый организа́тор** эң сонун уюштуруучу.

Великомученник *м* дин үчүн азап-тозок тарткан, дин жолунда курман болгон киши.

Великомученица *женск. к* великомученик.

Великорóдн/ый, -ая, -ое *уст.* асыл тукум.

Великорóссы *мн. (ед. великорóсс м)* великоростор, орустар (орустардын эскиче наамы).

Великорúсы *мн. книжн.* великорустар, орустар (орустардын эскиче аты).

Великосвётск/ий, -ая, -ое ак сөөктүк, ак сөөктөр...; ~ **ое общество** ак сөөктөр чөйрөсү.

Велико́сть *ж книжн. уст.* маанилүүлүк, олуттуулук; ~ **пóдвига** эрдиктин маанилүүлүгү.

Велича́во нареч. бакыйган түр менен, салабаттуу көрүнүштө, сөөлөт менен, сөөлөт күтүп.

Велича́вость *ж* салабаттуулук, сөөлөттүүлүк, сымбаттуулук.

Велича́в/ый, -ая, -ое (величав, -а, -о) салабаттуу, сөөлөттүү, сымбаттуу; **Пре́красное должно́ быть ~ о** (Пушкин) Сонун нерсе сымбаттуу болууга тийиш.

Велича́йш/ий, -ая, -ое *превосх. ст. к большóй и к вели́кий* эң улуу, эң зор, эң чон; **собы́тие ~ ей ва́жности** эң зор маанилүү окуя; ~ **ий полково́дец** эң улуу полководец.

Велича́льн/ый, -ая, -ое даңктоочу; атак-даңкын даңазалоочу, даңкын чыгаруучу; ~ **ые пёсни** даңктоочу ырлар.

Велича́ние *ср по знач. гл. велича́ть.*

Велича́/ть *несов. кого-что* **1.** кем-чем урматтап атоо, даңктап ат берүү; **сибиря́ки ~ ют Байка́л не о́зером, а мо́рем** сибирликтер Байкалды көл дебестен, деңиз деп урматтап аташат; **2. уст. и прост.** атасынын аты менен атоо; **3.** аты-жөнүн атап, урматтап (даңктап) ырдоо; куттуктоо; **4. уст.** мактоо, көкөлөтүп көтөрүү, көккө чыгаруу; **5.** кимдир бирөөнүн аты менен мыскылдап, тамашалап чыгаруу, орунсуз ат коюу.

Велича́ться *несов.* **1. нар.-разг.** өз атына атасынын атын кошуп аталуу; **2. прост.** керилүү, дердейүү, менменсинүү, чиренүү; **3. страд. к велича́ть.**

Вели́чительно нареч. шаңдуулук менен, даңктана, сөөлөт күтүп, менменсинип.

Вели́ченность *ж* сөөлөттүүлүк, шаңдуулук, даңктуулук, сабаттуулук.

Вели́ченн/ый, -ая, -ое даңктуу, шаңдуу ~ **ое зрёлище** шаңдуу көрүнүш.

Вели́чество: ва́ше вели́чество сиздин улуу урматыңызга; егó вели́чество анын улуу урматына.

Вели́чие *ср* улуулук, айбаттуулук, шаңдуулук; ~ **пóдвига** эрдиктин улуулугу; ~ **Пу́шкина** Пушкиндин улуулугу; **◇ с высоты́ своего́ вели́чия ирон.** өзүн башкалардан өзгөчө сезүү; өзүн дымактуу алып жүрүү; башкаларды теңсинбөө.

Величин/а *ж* **1.** көлөм, чоңдук; ~ **ой с горóшину** чоңдугу буурчактай; **2. мат.** чоңдук; **переменная ~ а** өзгөрүлмө чоңдук; **постоя́нная ~ а** туруктуу чоңдук; **неизвёстная ~ а** белгисиз чоңдук; **бесконéчно ма́лая ~ а** чексиз кичине чоңдук; **3.** атактуулук, белгилүүлүк; **он крупная ~ а в нау́ке** ал илимдеги атактуу окумуштуу.

Вело... велока́мера, велоспо́рт, велопробе́г сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Велогóнки *мн. (ед. велогóнка ж)* велосипед жарышы.

Велогóнщик *м* велосипед жарышына катышуучу.

Велодро́м *м* велодром (велосипед спортуна ылайыкталган аянтча).

Велока́мера *ж* велосипед камерасы.

Велосипе́д *м* велосипед; **трекколéсный ~ үч** дөңгөлөктүү велосипед; **éхать на ~ е** велосипед тээп жүрүү.

Велосипедист *м* велосипедчи, велосипедист.

Велосипедистка *женск. к* велосипедист.

Велосипе́дн/ый, -ая, -ое велосипеддик, велосипед...; ~ **ое колесо́** велосипеддин дөңгөлөгү; ~ **ый спорт** велосипед спорту; ~ **ые го́нки** велосипед жарышы.

Велоспо́рт *м* велоспорт, велосипед спорту.

Велотре́к *м* велотрек (велосипед машыгуулары жана жарыштары өткөрүлө турган атайын айланма жол).

Вельбо́т вельбот (тез жүрүүчү жеңил кайык).

Вельвёт *м* чий баркыт.

Вельвётов/ый, -ая, -ое чий баркыттан тигилген; чий баркыт...; ~ **ая ку́ртка** чий баркыт куртка.

Вельзеву́л *м книжн.* шайтан, ибилис.

Вельми́ нареч. *книжн. уст. (очень, весьма)* эң эле, өтө эле, айрыкча.

Вельмо́жа *м* **1. уст.** вельможа, төрө; **2. ирон.** дымагы чон, көөдөнүн көтөргөн адам.

Вельмо́жеск/ий, -ая, -ое *уст.* жогору даражалуу, мансаптуу.

Вельмо́жн/ый, -ая, -ое *уст.* **1. то же, что вельмо́жеский;** **2.** мансабы чон, төрө.

Велю́р *м* велюр (кездеменин түрү).

Вена *ж* күрөө тамыр.

Венгерец *м уст.* то же, что венгр.

Венгерка *ж* венгерка (1. венгерче бий жана анын музыкасы; 2. венгерче атайын эски формада тигилген куртка).

Венгёрск/ий, -ая, -ое Венгрия ...; венгр (лер) ...; ~ **язык** венгр тили.

Венгры *уст.* **венгёрцы** *мн.* (*ед.* венгр, **венгерец** *м* **венгерка** *ж*) венгрлер (Венгриянын негизги калкы, венгр улуту).

Венера *ж* 1. Венера (байыркы римдиктерде: сүйүү кудайы); 2. *астр.* Чолпон.

Венерический: венерическая **болёзнь** жугуштуу жыныс оорусу; бел оору.

Венеролог *м* венеролог (жугуштуу жыныс оорулары боюнча врач).

Венерология *ж* венерология (жугуштуу жыныс ооруларды үйрөнүүчү жана дарылоочу медицина тармагы).

Венесуэльск/ий, -ая, -ое Венесуэла..., венесуэлалыктар...; ~ **ие** **трудящиеся** Венесуэла эмгекчилери.

Венесуэльцы *мн.* (*ед.* **венесуэлец** *м*, **венесуэлка** *ж*) венесуэлалыктар, Венесуэла калкы.

Венец *м* 1. (*корона*) таажы (падышалардын таажысы); 2. *уст.* (*венок*) гүлдөн же чөптөн жасалган тегерек, кооз түрмөк; 3. *астр.* венец (айдын, күндүн, жарык жылдыздардын айланасындагы жарык шоола); 4. таажы (иконадагыдай баштын айланасын кооздогон шоола); 5. *церк.* таажы (нике кыюу убагында жигит менен кыздын башына кийгизүүчү таажы); 6. *разг.* нике кыюу; **идти под** ~ эрдикатын болуу; 7. венец (кайчылаштырып кыналган устундар); 8. *перен.* **чего** ар бир иштин жеткен, жетип токтогон жогорку баскычы, акыркы ийгилиги; кылда чокусу; ~ **достижений** ийгиликтердин кылда чокусу (жеткен жери).

Венецианский: венецианское **окно** венецианча терезе, үч бөлүктүү чоң терезе.

Венечный, -ая, -ое *мед.* то же, что **коронарный**.

Вензель *м* вензель (аттын жана фамилиянын кооздолуп бириктирилген баш ариптери); **✧** **писа́ть вензеля** *шутл.* теңселе басуу, буту чалыштоо (мастарга карата).

Веник *м* шыпыргы.

Венозн/ый, -ая, -ое вена...; ~ **ая** **кровь** вена каны.

Венок *м* венки (гүлдөн же бутактардан кооздолуп жасалган тегерек); ~ **из** **полевых** **цветов** талаа гүлдөрүнөн жасалган венки.

Венск/ий: венские **сту́лья** вена отургучу; **венская** **мебель** вена эмереги.

Вентерь *м рыб.* вентерь (балык кармоочу баштык сыяктуу тор).

Вентилировать *несов.* желдетүү, шамалдатуу.

Вентилироваться *несов.* желдетилүү,

шамалдатылып, абасы тазаланып туруу.

Вентиль *м* 1. *тех.* вентиль; 2. *муз.* вентиль (үйлөп ойнолуучу музыка аспаптарынын үндүн бийиктигин өзгөртүүгө ылайыкталган тетиги).

Вентилятор *м* вентилятор, желдеткич.

Вентиляционн/ый, -ая, -ое вентиляциялык, желдетүүчү, желдеткич; ~ **ая** **труба** желдеткич түтүк.

Вентиляция *ж* 1. вентиляция, желдетүү, шамалдатуу; ~ **помещения** имараттын абасын шамалдатуу; 2. вентиляция (имараттын абасын которуп, тазалап туруу үчүн падаланылуучу жасалга).

Вену/ть *сов. однокр. нар.-поэт.* илеби келүү; ~ **ло** **прохла́дой** салкын шамалдын илеби келет.

Венцено́сец *м уст.* *высок.* падыша, таксыр, монарх.

Венцено́сн/ый, -ая, -ое *высок. уст.* падышалык, монархтык.

Венча́льн/ый, -ая, -ое нике кыюуга, нике кыюу ырым-жырымына арналган; ~ **обряд** нике кыюу ырым-жырымы; ~ **наряд** нике кыюуда кийилүүчү асемдүү кийим-кече.

Венча́ние *ср* 1. *уст.* (*коронование*) таажы кийгизүү; падышалык тактыга отургузуу салтанаты; 2. нике кыюу; никелештирүү.

Венча́/ть *несов.* 1. *кого* нике кыюу; 2. **венки** тагуу; ~ **ть** **победителя** **венком** женип чыгуучуга **венки** тагуу; 3. болуу, аяктоо; **зда́ние** ~ **ла** **ба́шня** имарат мунара менен аяктаган (үстүндө мунарасы бар); 4. *перен.* бир натыйжа чыгаруу; ийгиликтүү бүтүрүү; **конец** ~ **ет** **де́ло** *погов.* иш натыйжасы менен.

Венча́/ться *несов.* 1. никелешүү; 2. **венки** тагынуу, сыйлануу; 3. (*заканчиваться*) аякталуу, бүтүү; **колонны** ~ **лишь** **красивым** **карни́зом** колонналар кооз карниз менен жасалып бүткөн.

Венчик *м* 1. *уменьш.* **к** **венки** 2, 3; 2. *бот.* гүлдүн таажычасы; 3. *церк.* маркумдун чекесине коюлуп, кошо көмүлө турган жазуулуу жана сүрөттүү лента.

Вепрь *м* каман.

Ве́р/а *ж* 1. ишеним, ишенүү, ишенич; ~ **а** **в** **бу́дущее** келечекке ишенич; ~ **а** **в** **сво́й** **си́лы** өз күчүнө ишенүү; **слепая** ~ **а** курулай ишенич; **потеря́ть** ~ **у** **в** **кого́-л.** бирөөгө ишенбей калуу, ишенимин жоготуу, ишенич кыла албоо; бирөөдөн көңүлү калуу; **приня́ть на** ~ **у** туура деп кабыл алуу, ишенүү; 2. (*религия*) дин; **испове́довать** **какую́-л.** ~ **у** бир динге ишенүү; **✧** **служи́ть ве́рой и** **пра́вдой** жан дили менен кызмат кылуу.

Веранда *ж* веранда; **застекле́нная** ~ айнектелген веранда.

Верба *ж* кызыл тал.

Верба́льный, -ая, -ое *книжн.* (словесный) оозеки; **верба́льная** **но́та** оозеки нота (кол

коюлбаган, оозеки айтылган билдирүүгө барабар нота).

Вербена *ж* вербена (кооздук үчүн өстүрүлүүчү өсүмдүк); ~ **лекарственная** дарылык вербена.

Верблю́д *м* төө; **одногóрбий** ~ нар; **двугóрбий** ~ айры өркөчтүү төө; ~ **-вожа́к** буура; **погóнщик** ~ ов кербенчи.

Верблю́дица *ж* инген.

Верблю́жати́на *ж* то же, что **верблю́жина** 1.

Верблю́жий, **-ья**, **-ье** 1. төө...; ~ **ья шерсть** төөнүн жүнү; 2. төө жүнүнөн жасалган; ~ **ье одея́ло** төөнүн жүнүнөн жасалган жууркан.

Верблю́жина *ж* 1. төөнүн эти; 2. төөнүн териси.

Верблю́жонок *м* бото, тайлак.

Ве́рбн/ый, **-ая**, **-ое** кызыл тал...; ~ **ье прутья́** кызыл талдын чыбыгы; **ве́рбная суббо́та**, **ве́рбное воскре́сенье** христиандарда пасхадан бир жума мурда ишемби жана жекшемби күндөрдө өткөрүлө турган майрамдар.

Вербова́ние *ср см.* **вербо́вка**.

Вербова́ть *несов.* *кого-что* (*набирать*, *нанимать*) тартуу, алуу; ишке чегүү, жалдоо; ~ **новые ка́дры из молодёжи** жаштардан жаңы кадрларды ишке тартуу.

Вербова́ться *несов.* 1. жалдануу, алынуу, тартылуу, чегилүү; 2. *страд.* к **вербова́ть**.

Вербо́вка *ж* по знач. гл. **вербова́ть**; ~ **рабо́чих на сторо́ительство** курулушка жумушчуларды алуу (тартуу).

Вербо́вочн/ый, **-ая**, **-ое** алуучу, тартуучу, адам ала турган, жалдай турган; ~ **пункт** адам ала турган (жалдай турган) пункт, жай.

Вербо́вщик *м* жалдоочу, адам алуучу.

Ве́рбов/ый, **-ая**, **-ое** кызыл талдан жасалган, кызыл тал...; ~ **ье за́росли** кызыл талдын жыш өскөн жери.

Верди́кт *м юр.* вердикт, өкүм; **оправда́тельный** ~ актоо өкүмү.

Ве́рёвк/а *ж* жип, көтөрмө, аркан; **пере́вязать паке́т** ~ **ой** пакетти жип менен байлоо; $\diamond$ **вить ве́рёвки из кого-л.** кимдир бирөөнү айдаган жагына баса тургандай кылып алуу; айтканынан чыкпагыдай, дегениндей болууга көндүрүү, моюн сундуруп алуу.

Ве́рёвочка *ж* *уменьш.* к **ве́рёвка** ичке (кыска) жип.

Ве́рёвочн/ый, **-ая**, **-ое** аркандан жасалган; аркан..., жип..., көтөрмө...; ~ **ая ле́стница** аркандан жасалган шаты.

Ве́ред *м уст.* ириндеген жара, чыйкан.

Вере́дить *несов. прост.* ооруган жерине тийип дүүлүктүрүүчү, ооруксунтуп козгоо.

Везе́жать *несов. прост.* чыйылдоо, чыңыруу, чыңырып ыйлоо.

Вене́ица *ж* чубалжыган катар-катар тизмек, катар; ~ **птиц** канаттуулардын чубалган катар-катар тизмеги; ~ **мы́слей** чу-

балжыган ой тизмеги; ~ **воспомина́ний** чубалжыган эскерүүлөр тизмеги.

Ве́реск *м* вереск (дайым көгөрүп туруучу, майда жалбырактуу бадал өсүмдүгү).

Верете́ница *ж* веретеница (жылан сыяктуу сойлогон, буттары жок кескелдирик).

Веретённ/ый, **-ая**, **-ое** ийик...; ~ **ое масло** ийик майы.

Веретено́ *ср* 1. ийик; 2. жип түргүч; 3. кээ бир машиналардын айланма огу.

Веретенообра́зный, **-ая**, **-ое** ийик сымал, ийик сыяктуу.

Веретёнце *ср* *уменьш.* к **веретено́**.

Верещ/а́т *несов.* чыр-чыр этүү; чырылдоо, чыйылдоо; **сверчо́к** ~ **ит** кара чегиртке чырылдайт.

Верея́ *ж нар.-разг.* босого таяк (дарбазанын каалгалары илине турган эки босого таяктын бир жагы).

Верзи́ла *м, ж разг.* тартайган, эпсиз узун киши.

Вериги *мн.* (*ед.* **верига** *ж*) вериги (диний фанатиктер өзүн-өзү кыйноо үчүн денесине асып алып жүрүүчү чынжыр же кишен).

Верите́льн/ый: **верите́льная гра́мота** *дипл.* ишеним грамотасы.

Ве́рить *несов.* 1. *во что* ишенүү; ~ **в успе́х** ийгиликке ишенүү; ~ **в правоту́ своего́ дела́** өз ишинин акыйкаттыгына ишенүү; 2. ишенүү (диний ишенимде болуу, динге ынануу); ~ **в приме́ты** ырым-жырымга ишенүү; 3. *кому* ишенүү, ынануу, арка тутуу; ~ **друг-дру́гу** бири-бирине ишенүү; **перестать** ~ ишенбей калуу; ишеничин жоготуу; $\diamond$ **не ве́рить своим гла́зам (уша́м)** өз көзүнө өзү ишенбөө; өз кулагы менен укканга ишене албоо.

Ве́рит/ься *несов. безл.* ишенүү, ынануу; **мне не ~ ся** мен ишене албай турамын; **мне ~ ся с трудо́м** мен буга болор-болбос ишенгенсип турам.

Верма́хт *м* вермахт (фашисттик Германиянын куралдуу күчтөрү).

Вермише́ль *ж* вермишель.

Ве́рмут *м* вермут (винонун түрү).

Верне́е 1. *сравн. ст.* к **ве́рный** и к **ве́рно**; ~ **всего́** эн туурасы; **так бу́дет** ~ ушундай кылса туурараак болот; 2. *в знач. вводн. сл.* туурасын айтканда, чынында, тактап айтканда.

Верниса́ж *м* вернисаж (сүрөт көргөзмөсүн көпчүлүккө чейин алгач ирет көрүп чыгуу; көргөзмөнүн ачылыш күнү).

Ве́рно *нареч.* 1. туура, так; **часы́ иду́т** ~ саат туура жүрөт; **он ~ реши́л зада́чу** ал маселени так (туура) чыгарды; 2. анык, туура, чын; ~ **сказа́ть** туура айтуу, чынын айтуу, чын айтуу; 3. *в знач. вводн. сл.* балким, мүмкүн; **он, ~, за́был телегра́фировать** ал, балким, телеграмма берүүнү унутуп койгон болуу керек (унуткан окшойт); **это, ~, твои́ кни́ги?** бул, сыягы, сенин китептериң болсо керек?

Верноподданическ/ий, -ая, -ое *книжн.* монархтык бийликке чын көңүлдөн берилүүчү, толук баш ийүүчү.

Верноподданн/ый, -ая, -ое *книжн.* монархтык бийликке чын көңүлү менен берилген, толук баш ийген.

Верность *ж* 1. берилгендик, изден тайбагандык; ~ **Родине** Мекенге берилгендик; 2. тууралык, аныктык, тактык; ~ **перевода** котормонун тууралыгы; 3. туруктуулук; 4. ишеничтүүлүк.

Вернуть *сов.* 1. *что* кайтарып берүү, кайта берүү, кайтаруу; ~ **долг** карызды кайтаруу, карызды төлөп берүү; ~ **книгу в библиотеку** китепти китепканага кайтарып берүү; 2. *кого-что* кайтарып алуу, ордун толтуруу; ~ **издержки** чыгымды кайтарып алуу (ордун толтуруу); **прошлого не** ~ өткөндү ордуна келтирүү мүмкүн эмес; 3. *кого-что* (*заставит возвратиться*) кайтаруу, кайта кайтууга мажбур кылуу; ~ **кого-л. с дороги** кимдир бирөөнү жолдон кайтарып жиберүү (кайра кайтууга мажбур кылуу).

Вернуться *сов.* 1. кайтуу, кайтып келүү; **он ~ улся из заграницы** ал чет өлкөдөн кайтып келди; **я ~ улся с полдороги** мен жарым жолдон кайтып келдим; 2. *к кому-чему* кайтуу, кайрылуу, кайра келүү; ~ **уться к прежней работе** мурдагы ишине кайра келүү; **мы ещё ~ емся к этому вопросу** бул маселеге биз дагы кайрылабыз; **ко мне ~ улось спокойствие** мен кайта тынчтанып калдым; менин көңүлүм тынып калды.

Верн/ый, -ая, -ое (верен, -на, -но) 1. ишеничтүү, адилет, акыйкат, чыныгы, чын; ~ **ый друг** чыныгы дос, ишеничтүү дос; 2. *чему* туруктуу, бекем; **быть ~ ым своему слову** өз сөзүндө туруу, өз сөзүндө бекем туруу; 3. туура, анык, чын, акыйкат; ~ **ая мысль** туура пикир; ~ **ое решение** туура чечим; **это ~ о** бул туура; 4. ишеничтүү, бекем; ~ **ая опора** ишеничтүү таяныч; ~ **ый способ** ишеничтүү жол; ~ **ое средство** ишеничтүү каражат; 5. ката кетирбес, адашпаган, таамай, каныккан; **у него ~ ый глаз** анын көзү таамай; 6. (*несомненный*) шексиз, болору анык, болорунда шек жок; ~ **ая смерть** анык өлүм.

Вéрование *ср* 1. *чаще мн.* вéрования (*убеждение*) ишенич; 2. *мн.* вéрования диний ишеним; ~ **древних славян** байыркы славяндардын ишенген дини.

Вéровать *несов. см.* вéрить.

Вероисповéдани/е *ср* дин, диний ишеним; **мусульманское** ~ **е** мусулман дини; **свобода** ~ **я** дин эркиндиги.

Вероломно *нареч.* жүзү каралык менен, акыйкаттан тайып, кыянатчылык менен.

Вероломность *ж* жүзү каралык, жаман ойлуулук, арамзалык, акыйкатсыздык, кыянатчылык.

Веролом/ый, -ая, -ое (вероломен, -на, -но) жүзү кара, жаман ойлуу, акыйкатсыз, каянатчыл; ~ **ный враг** жүзү кара душман; ~ **ное нападение** жүзү каралык менен кол салуу; **его поступок** ~ **ен** анын бул иши кыянатчылык.

Вероломство *ср* жүзү каралык, жаман ойлуулук, акыйкатсыздык, кыянатчылык.

Веронал *м фарм.* веронал (уктатуучу дары).

Вероотступник *м книжн.* дининен кайткан (динден чыккан) киши, дин бузар.

Вероотступница *женск. к* **вероотступник.**

Вероотступничество *ср книжн.* динден чыккандык, динден кайтуучулук, дин бузарлык.

Вероподобие *ср книжн. уст.* акыйкатка жакын сыяктанган көрүнүш, акыйкатка окшоштук.

Веротерпимость *ж* дин эркиндиги; динге жол берүүчүлүк.

Веротерпимый, -ая, -ое дин эркиндигине жол берген, дин эркиндигине уруксат кылган.

Вероучéние *ср* диний эрежелер (диндин негизги эрежелеринин жыйындысы); **мусульманское** ~ мусулман дининин эрежелери, мусулманчылык.

Вероятн/е *ср книжн.* ыктымалдык, акыйкатка жакындык, мүмкүндүк; **в этом мало** ~ **я** бул мүмкүндүктөн алыс.

Вероятно *вводн. сл.* ыктымал, балким, ...керек, ...го дейм; **он, ~, здесь** ал, балким, мында болсо керек; ~, **сегодня будет дождь** бүгүн жаан жайт го дейм; **вы, ~, знаете его?** сиз, балким, аны билерсиз?

Вероятность *ж* мүмкүндүк, ыктымал; ~ **события** окуянын мүмкүндүгү; **по всей вероятности** кыясы, сыягы; **теория вероятности** *мат.* ыктымалдык теориясы.

Вероятн/ый, -ая, -ое (вероятен, -на, -но) болушу мүмкүн болгон; болушу ыктымал, чындыкка жакын; ~ **ый исход** мүмкүн болгон натыйжа; **это вполне** ~ **о** бул болушу мүмкүн.

Версификáтор *м* 1. *книжн.* версификатор (ыр жазуу техникасын жакшы билген акын); 2. *ирон.* акын сөрөй.

Версификация *ж* 1. *книжн.* ыр жазуу; 2. ыр түзүлүшү.

Вéрсия *ж* версия; **но́вая** ~ жаңы версия.

Верста́ *ж* 1. (*мера длины*) чакырым (1,06 километрге барабар аралык өлчөмү); 2. (*верстовой столб*) чакырым мамысы; **за версту́ 1)** абдан узакта; абдан узактан; 2) абдан узакка; **коло́менская верста́, с коло́менскую версту́** *шутл.* өтө бийик киши.

Верста́к *м* верстак (жыгач устачылык, слесардык же башка иштер үчүн ылайыкталган атайын стол).

Верста́тка *ж полигр.* верстатка (басмакананын кол менен терүү ишинде колдонулуучу аспабы).

Верста́ть *несов.* что полигр. вёрстка кылуу; вёрсткалоо.

Верста́ться *несов.* *страд.* к **верста́ть**.

Вёрстка *ж полигр.* 1. вёрстка (набордун беттелген түргө келиши); 2. вёрстка (вёрсткаланган набордун ондоо, корректура үчүн басылганы).

Верстово́й, -ая, -о́е чакырым...; ~ столб чакырымды көрсөтүүчү мамы.

Верта́ть *несов. нар.-разг.* 1. кайтуу, кайтып келүү; 2. что кайтаруу, кайтарып берүү.

Верта́ться *несов. нар.-разг.* кайтуу; кайтып келүү.

Вёртел *м* кебеп шиши.

Верте́п *м* 1. *книжн.* (пещера) үңкүр; 2. (притон) кылмыш, бузуктук кыла турган жай; 3. вертеп (эски убактагы көчмө куурчак театры).

Верте́ть *несов.* 1. что, чем айландыруу, тегеретүү, дөңгөлөтүү; ~ колесо́ дөңгөлөктү айландыруу (тегеретүү, дөңгөлөтүү); 2. кого-что, чем айландыруу, колу менен тегеретүү; ~ тростью́ колу менен таякты тегеретүү; 3. что *разг.* ороо, бир нерсени оролтуп жасоо; ~ папироску чылым ороо; 4. *перен. кем-чем разг.* чайкоо, кимдир бирөөнү өз билгениндей башкаруу; ♢ **верте́ть хвостом прост.** 1) куулануу; 2) кошоматтануу, бөйпөндөө, жагынуу; **как ни верти́** кандай кылбагын, миң айла кылсаң да, эмне кылбагын.

Верте́ться *несов.* 1. дөңгөлөнүү, айлануу, тегеренүү; колесо́ **верти́ться** дөңгөлөк айланат; 2. бийлөө, бийге түшүп тегеренүү; 3. ойдолоо, бир орунда тынч тура албай тегерене берүү, чарк айлануу; 4. *разг.* имерчиктеп (тегеренип) жүрө берүү, жанынан чыкпай айланчыктоо; **он целый́ день верте́лся о́коло до́ма** ал күнү бою үйдүн жанында имерчиктеп кетпей жүрдү; 5. тайсалдоо, кайпалактоо; **не верти́сь, говори́ правду** тайсалдаба, чынынды айт; ♢ **верте́ться на языке́** тилимдин учунда турат; **как ни верти́сь** эмне кылсаң да, кандай кылсаң да.

Вертика́ль *ж* вертикаль (тик сызык).

Вертика́льно *нареч.* вертикалынан, тикесинен.

Вертика́льность *ж* вертикалдык, тиктик.

Вертика́льн/ый, -ая, -ое вертикалдуу, вертикалдык, вертикаль...; тик; ~ ая **линия** вертикалдуу (тик) сызык; ~ **ые полуденные лучи́ солнца** күндүн чак түштөгү вертикалдык тик нурлары.

Вертихво́стка *ж* женил мүнөздүү, шайкелең аял.

Вёрткий, -ая, -ое (вёрток, вёртка, -о) *разг.* тың, шамдагай, эпчил.

Вертлю́г *м* 1. *анат.* кашка жиликтин жамбаш менен биригүүчү башы; 2. *тех.* вертлюг (тегеренип туруучу механизмдин бири-бирине бириккен эки башынын айланып туруучу бөлүгү).

Вертля́вость *ж* тынчыбагандык, жөн тура албагандык, шоктук.

Вертля́в/ый, -ая, -ое *разг.* 1. ойноок, шок, тынчыбаган, жөн тура албаган; ~ **ый ребёнок** шок бала; 2. калтылдаган, калтылдак, ойноктогон; ~ **ая лодка** калтылдак кайык.

Вертогра́д *м* *книжн. уст.* мөмө бак өскөн жер.

Вертолёт *м* вертолёт.

Вертолётчик *м* вертолётчу, вертолёттун учкучу.

Вертопра́х *м* *разг.* учкаяк, женил мүнөздүү адам.

Верту́н *м* 1. *разг.* жөн турбас, ойноок адам; 2. (голубь-турман) көгүчкөндүн бир түрү; 3. *нар.-разг.* айлампа, ирим.

Верту́нья *женск. к* верту́н 1.

Верту́шка *ж* *разг.* 1. айлангыч, айланып турма, тегеренме нерсе; 2. женил мүнөз, туругу жок адам (көбүнчө аялга карата айтылат).

Вертя́чка *ж* 1. *вет.* кежең (койдун оорусу); 2. *то же, что* верту́шка 2.

Верую́щий *м, верующая* *ж* динге ишенүүчү, кудайга ишенүүчү.

Верфь *ж* верфь (кеме куруучу же ондоочу жай).

Верх *ж* 1. чоку, үстү, жогору жагы, башы; ~ до́ма үйдүн үстү; ~ **горы́** тоонун чокусу; **взобра́ться на ~ дерева** бактын башына чыгуу; 2. төбөсү (баш кийимдики); **ша́пка с ко́жанным ~ ом** төбөсү булгаары шапка; 3. үстү (арабаныкы, автомобилдики ж.б.); **откидно́й ~ маши́ны** машинанын жыйнап коймо үстү; 4. тышы, сырты; **пальто́ с суконным ~ ом** сукно тыштуу пальто; 5. *разг.* баш жагы (дарыянын); **плыть по реке́ с ~ у** дарыянын башынан сүзүп келүү; 6. **че́го чокусу;** эң жогорку жеткен жери; ~ **совершенство́** барып турган жери, жеткен жери; 7. *разг.* жогорку чөйрөлөр; ~ **и общества́** коомдун жогорку чөйрөлөрү; **совещание́ в ~ ах** жогорку чөйрөлөрдөгү кеңешме; 8. *чаще́ мн.* **верхи́ муз.** ичке үндөр; 9. үстүртөн кайпалатма, тайыз билим; **скользи́ть по ~ ам** үстүртөн кайпып өтүү; **нахва́таться ~ ов** үстүртөн үйрөнүү; ♢ **брати́ (взять) верх** жеңип чыгуу; **его́ мнение́ взяло́ верх** анын пикири үстөмдүк кылды; **оде́ржать верх** жеңүү, жеңип чыгуу; **быть на верху́ блаже́нства** жыргалда жашоо, ыракаттануу, жыргоо.

Верха́ми *нареч. разг.* атчан, атка минип.

Ве́рхне... верхне́челюстной, вернегорта́нный, верхнево́лжский сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Верхн/ий, -ая, -ее 1. үстүнкү, өйдө жактагы, жогорку, жогору жактагы; ~ **ая палуба** жогорку палуба; ~ **ий слой земли́** жердин үстүнкү катмары; 2. тышкы, сырткы; ~ **ее пла́тье** тыш кийим; 3. баш; ~ **ее течение́ реки́**

дарыянын баш жагы; **вѣрхняя Волга** жогорку Волга, Волга дарыясынын жогорку агымы; **4. муз.** бийик, жогорку; ~ **ий регистр** жогорку регистр; **вѣрхнее чутьѣ** абадан жыт алуу сезгичтиги (изчил эмес, бирок тумшугун абага тосуп жыт алган иттерге карата); **вѣрхняя палáта** жогорку палата.

Верховѣнство *ср книжн.* үстөмдүк, башчылык, башкаруучулук.

Верховн/ый, -ая, -ое жогорку, башкы; ~ **ая власть** жогорку бийлик; **Верховный Совет** Жогорку Совет, Жогорку Кенеш.

Верховод *м разг.* мыкчыгер, башчы, башкаруучу; **быть** ~ **ом** башчы, башкаруучу болуу.

Верховодить *несов. кем-чем разг.* башчы (башкаруучу) болуу, башкаруу, баш болуу.

Верхов/ой I, -ая, -ое 1. мине турган, минилүүчү, мингич; ~ **ая лошадь** миниле турган ат; ~ **ая езда** ат минип жүрүү; **2. в знач. суш. верховой** *м* атчан киши.

Верхов/ой II, -ая, -ое 1. дарыянын жогорку агымындагы; жогорку; ~ **ые города** дарыянын жогорку шаарлары; **2.** жогорку, жогортодон келген; ~ **ой ветер** жогортон соккон шамал.

Верховье *ср* дарыянын жогору жагы, дарыянын башы жана ошого жакын жерлер.

Верхогляд *м разг. пренебр.* үстүртөн кароочу, үстүртөн билүүчү.

Верхоглядство *ср разг. перенбр.* үстүртөн кароочулук, үстүртөн билүүчүлүк.

Верхоглаз *м* бийикте иштөөчү; бийик жерге чыгып иштөөчү жумушчу.

Вѣрхом *нареч.* 1. жогорку жол менен, жогортон; **идти** ~ жогору жак менен жүрүү; **2. разг.** мелт-калт, нык толтура, оозунан чыгара; **налить стакан** ~ стаканга мелт-калт куюу; **насыпать мешок** ~ капты нык толтуруу.

Вѣрхом *нареч.* 1. атчан; **эхать** ~ **на лошади** атчан жүрүү; **2.** бир нерсеге минип, минген абалда.

Верхотура *ж прост. шутол.* бир нерсенин эң жогорку бөлүгү, үйдүн эң жогорку кабаты.

Верхушечн/ый, -ая, -ое 1. жогорудагы, чокудагы, учундагы; ~ **ые ветви дѣрева** бактын уч жаккы бутактары; ~ **ый процесс в лёгких** өпкөнүн үстүнкү четинин сезгенип ооруй башташы; **2.** жогорку чөйрөдөгү, бийлик кылуучу, бийлөөчү катмарларда; ~ **ые слои общества** коомдун жогорку чөйрөдөгү катмарлары.

Верхушк/а *ж* 1. бир нерсенин учу, кылда башы, жону; ~ **а дѣрева** бактын учу; ~ **а лёгкого** өпкөнүн жогорку учу; ~ **и волн** толкундардын жон жагы; **2. перен. разг.** жогорку чөйрөлөр, катмарлар; жогорку чөйрөгө таандык кишилер; **правящая** ~ **а** башкаруучу, бийлик кылуучу чөйрө.

Вѣрша *ж* кодоо (балык кармоо үчүн көбүнчө чырпыктан согуп жасалган кодоо).

Вершин/а *ж* 1. чоку, бир нерсенин кылда учу; ~ **а горы** тоонун чокусу; ~ **а дѣрева** бактын кылда учу; **2.** эң жогорку даража, бир нерсенин жеткен жери, кылда чокусу; **на ~ е славы** даңктын кылда чокусунда; **вершина угла** *мат.* бурчтун чокусу.

Вершинн/ый, -ая, -ое чокудагы, кылда учундагы; ~ **ые сучья** кылда учундагы бутактар.

Вершитель *м высок.* чечүүчү, кандайдыр бир чечим (бүтүм) чыгаруучу; ~ **судеб** тагдырды чечүүчү.

Вершить *несов. что и чем* 1. башкаруу, чечүү, чечим чыгаруу; ~ **всеми делами** бардык ишти башкаруу, өзү чечүү; ~ **судьбами** тагдырды чечүү; **2. высок.** аяктоо, бүтүрүү; ~ **дело** ишти бүтүрүү; **3. нар. разг.** үстүнө чейин жеткире бүтүрүү; жонун чыгара куруп бүтүү; ~ **копну** чөптү үстүнө жеткире үйүү.

Вершиться *несов.* 1. ишке ашуу, аягына чыгуу; **2. страд. к** **вершить.**

Вершков/ый, -ая, -ое бир вершок узундуктагы, бир вершоктук, бир вершок.

Вершок *м* вершок (метрикалык система киргизилгенге чейин орустарда колдонулуп келген, 4,4 сантиметрге барабар узундук чени).

Вес I *м* 1. салмак, оордук; **атомный** ~ атомдук салмак; **удельный** ~ салыштырма салмак; **чистый** ~ таза салмак; **живой** ~ тирүүлөй салмак; **на** ~ салмактап; **гиря** ~ **ом в два килограмма** салмагы эки килограмм келген кадак таш; ~ **чемодана 10 кг** чемодандын салмагы 10 кг; **2. спорт.** салмак; **борцы лёгкого** ~ **а** женил салмактагы балбандар; **тяжёлый** ~ оор салмак; **3. перен.** бедел, кадыр-барк, авторитет; **иметь большой** ~ чоң кадыр-баркка ээ болуу; **человек с ~ ом** беделдүү (кадыр-барктуу) адам; **♦ на вес зóлота** кадыры же баасы чоң, барктуу.

Вес II: **на весу** асылып турган абалда, астында таканчыгы жок.

Веселеть *несов.* көңүл ачылуу, куунак болуу, кубануу; көңүл көтөрүлүү.

Веселить *несов. кого* көңүлүн ачуу, көңүлүн көтөрүү; күлдүрүү; кубантуу, кубандыруу, сүйүнтүү; ~ **публику** элди күлдүрүү.

Веселиться *несов.* көңүл ачуу, көңүл сергитүү, кубануу, сүйүнүү.

Весёлка *ж спец.* калакча (бир нерсе аралаштыруу үчүн колдонулуучу).

Весело 1. *нареч.* көңүлдүү; шаттанып; ~ **разговаривать** көңүлдүү сүйлөшүү; ~ **проводить время** убакытты көңүлдүү өткөрүү; **2. безл.в знач. сказ.** көңүлдүү; **мне** ~ мага көңүлдүү, менин көңүлүм шат.

Веселость *ж* кубанычтык, шайырдык, шаттуулук, куунактык, көңүлдүүлүк.

Весёл/ый, -ая, -ое 1. көңүлдүү, шайыр, жадырап-жайнаган, оюнкарак, тамашакөй, куунак; ~ **ый парень** шайыр жигит; ~ **ый нрав** шайыр мүнөз; ~ **ое настроение** көңүлү куунак; 2. көңүлдүү; ~ **ая комедия** көңүлдүү комедия; 3. ачык, көңүлгө жагымдуу, татынакай (түскө карата).

Веселье *ср* 1. көңүлдүүлүк, кубанычтуулук, жайдарылык, куунактык, шайырлык, шаттуулук; 2. оюн-күлкү, шандуу оюн-тамаша; **шумное** ~ шандуу оюн-тамаша.

Весельн/ый, -ая, -ое калактуу, калак менен айдалуучу; ~ **ая лодка** калактуу кайык.

Весельчак *м разг.* кабагы жарык, шайыр, жаркылдаган адам.

Веселящий, -ая, -ее *прич. от веселить; веселящий газ* *хим.* мас кылуучу газ (өзгөчө мастык абалга келтирүүчү газ).

Весенн/ий, -ая, -ее жазгы, көктөмдөгү; ~ **ий воздух** көктөм абасы, жазгы аба; ~ **ие түчи** жаз булуттары; ~ **ий сев** жазгы себүү.

Весит/ь *несов.* 1. салмагы ...болуу; ...келүү; **груз** ~ 20 кг жүктүн салмагы 20 кг келет; 2. *перен.* этибарга алынуу, кандайдыр бир мааниси болуу, салмакка ээ болуу.

Веск/ий, -ая, -ое (весок, -ка, -ко) 1. салмактуу, маанилүү, негиздүү; ~ **ий груз** оор жүк; 2. ишеничтүү, негиздүү; ~ **ое замечание** негиздүү пикир; ~ **ое слово** ишеничтүү сөз; ~ **ое возражение** негиздүү каршылык; ~ **ий довод** негиздүү далил; ~ **ое доказательство** ишеничтүү далилдөө.

Веско *нареч.* салмактуу, негиздүү, маанилүү; **говорить** ~ салмактуу сүйлөө.

Вескость *ж* 1. оордук, салмактуулук, салмак жагынан басымдуулук; 2. олуттуулук, негиздүүлүк, маанилүүлүк.

Весло *ср* калак (кайыктын калагы); **сесть за вёсла** калакка олтуруу; **идти на вёслах** калактын жардамы менен сүзүү.

Весн/а *ж* 1. жаз, көктөм; **ранняя** ~а эрте жаз; **ранней** ~ ой эрте жазда; **к** ~ **е** жазга карата; **по** ~ **е** жазында, көктөмдө; 2. *перен.* гүлдөп турган мезгил, жаштык курак.

Весноват/ый, -ая, -ое *прост. то же, что веснушчатый.*

Весновспашка *ж* жазгы айдоо, жазгы жер айдоо.

Весной, весною *нареч.* жазында, көктөмдө, көктөм маалында.

Веснушки *мн. (ед. веснушка ж)* сепкил.

Веснушчат/ый, -ая, -ое (веснушчат, -а, -о) сепкилдүү, сепкил баскан; ~ **ое лицо** сепкил баскан бет; ~ **ый мальчик** сепкилдүү бала.

Весов/ой, -ая, -ое 1. таразалык, тараза...; ~ **ая стрелка** тараза стрелкасы; ~ **ая гирия** тараза ташы; ~ **ой сбор** тараза акысы; 2. таразалап сатылуучу; таразага тартыла турган; 3. *спорт.* салмак..., салмактык; ~ **ые категории борцов** балбандардын салмак категориялары.

Весовщик *м* таразачы.

Весовщица *женск. к весовщик.*

Весомость *ж* 1. салмактык, оордук; 2. *перен.* салмактуулук, маанилүүлүк.

Весомый, -ая, -ое 1. салмактуу, салмагы оор, оор салмакка ээ; ~ **груз** салмактуу жүк; 2. *перен.* маанилүү, олуттуу, негиздүү; ~ **вклад** олуттуу салым.

Вест *м* 1. *мор.* вест; батыш тарап; 2. *мор., метеор.* батыштан согуучу шамал.

Вести *несов.* 1. *кого-что* жетелөө, жетелеп жүрүү, ээрчитип баруу; ~ **больного** оорулууну ээрчитип баруу; ~ **за руку** колунан жетелөө; 2. *кого-что* баштап баруу, баш болуу; ~ **войска в бой** аскерлерди урушка баштап баруу; 3. *что* башкаруу, айдап баруу; ~ **автомашину** автомашинаны башкаруу (айдоо); ~ **поезд** поездди башкаруу (айдоо); 4. *перен. что* башкаруу, жүргүзүү, алып баруу; ~ **хозяйство** чарбаны жүргүзүү; ~ **кружок** ийримди алып баруу; ~ **заседание** жыйынды башкаруу; 5. *чем, по чему* тартуу, сүрүү; ~ **смычком по струнам** кыяктын кылдуу таякчасын тартуу (сүрүү); 6. *что* өткөрүү, салуу, куруу; ~ **дорогу на юг** түштүккө карай жол куруу; 7. *прям. и перен.* алып баруу, алып келүү; **дорога ведёт в лес** жол токойго алып барат; **к чему это ведёт?** бул эмнеге алып барат?; 8. *безл. что прост.* майышуу, көөп кетүү; **от сырости доску ведёт** нымдан тактай көөп кеткен; 9. алып баруу, жүргүзүү, өткөрүү; ~ **полемнику** полемика жүргүзүү; ~ **пропаганду** пропаганда жүргүзүү; ~ **войну** согуш жүргүзүү; ~ **бой** салгылашуу; ~ **разведку** чалгынга баруу, чалгынчылык кылуу; ~ **расследование (следствие)** тергөө жүргүзүү; ~ **огонь** аткылоо; ~ **дискуссию (спор)** дискуссия (талаш-тартыш) жүргүзүү; ~ **кампанию** кампания жүргүзүү; ~ **переписку** кат алышуу; ~ **протокол** протокол жазуу; ~ **записи** жазуу жүргүзүү; ~ **разговор** сүйлөшүү; ~ **дружбу** дос болуу, достошуу; ~ **изыскания** иликтөө жүргүзүү; ~ **раскопки** казуу иштерин жүргүзүү; ~ **спокойную жизнь** тынч жашоо; 10. алдыда болуу (спорт оюндарында); «Спартак» **ведёт со счётом 1:0 1:0** эсеби менен «Спартак» алдыда; **вести начало от кого-чего** бир нерседен башталуу; **вести свою линию** өз жолун жүргүзүү; **вести себя** өзүн алып жүрүү; **вести себя хорошо** өзүн жакшы алып жүрүү; **◇ и ухом (усом) не вести** эч кандай көңүл бурбоо, кабагым-кашым дебөө.

Вестибулярный: вестибулярный аппарат *анат.* вестибуляр аппараты.

Вестибюль *м* вестибюль; ~ **театра** театр вестибюлю.

Вестимо *вводн. сл. прост. нар.разг.* маалым, анык, албетте, болсо керек; — **Откуда дровишки?** — Из лесу, ~ (Н.Некрасов); — **Отун кайдан?** — Токойдон, албетте.

Вестись *несов.* 1. өткөрүлүү, жүргүзүлүү,

болуу, иштелүү; **ведётся переговоры** сүйлөшүүлөр жүргүзүлүп жатат; **разговory велись шёпотом** шыбырашып сүйлөшүлдү; **ведётся испытáния нóвых машин** жаңы машиналарды сыноо жүргүзүлүп жатат; **2. безл. разг.** адаттануу, адат болуп калуу; **так ведётся издавна** эзелтен бери ушундай, эзелтен адат болуп калган; **3. прост. уст.** көбөйүү, өөрчүү (үй канаттуулары туурасында); **4. страд. к вести 1-4, 6, 9.**

Вестник м 1. кабарчы, жарчы; ~ **весны** жаз жарчысы; **2.** кабар; **Вестник высшей школы** Жогорку мектептин (окуу жайынын) жарчысы.

Вестов/ой, -ая, -ое 1. книжн. кабар берүүчү, сигнал берүүчү; ~ **ая ракета** кабарландыруучу ракета; ~ **ое судно** кабарландыруучу кеме; **2. в знач. сущ. вестовой м** вестовой (чабарман аскер).

Весточк/а ж уменьш.-ласк. к весть I кичинекей кабар; кичинекей кат; **дайте о себе** ~ у өзүңүз жөнүндө кичинекей кабар бериниз.

Весть I ж 1. кабар; **радостная** ~ кубанычтуу кабар; **пропасть без вести** дарексиз жоголуу; **2. мн. вести (молва, сплетни) разг.** имиш-имиш; ушак-айың кептер.

Весть II: бог весть кудай билет, ким билсин, ким билет дейсиз; **не бог весть какой** кудай билсин, кандай экендигин кудай билсин; **не весть что** эмне экендигин ким билсин, эмне экендигин эч ким билбейт.

Вес/ы тк. мн. тараза; **взвесить на** ~ ах таразага тартуу.

Весь I (вся, всё, все) 1. мест. определит. бүткүл, бүт, бардык; ~ **город** бүт шаар; ~ **свет** бүт дүйнө жүзү; **вся улица** бүт көчө; **всё лето** бүт жай, жай бою; **все народы** бардык элдер; **во** ~ **голос** үнүнүн бардыгынча; **изó всех сил, во всю мочь** күчүнүн бардыгынча, бардык күчү менен; **2.** бардык, бүткүл, чогуу, толугу менен, баштан-аяк; **платье все порвано** көйнөгү бүт бойдон жыртылган; ~ **мокрый** бүт суу, баштан-аяк шөптүрөгөн; **он** ~ **в отца** ал атасына союп каптагандай окшош; ал атасынын өзү; **вся в слезах** көзүнүн жашы он талаа; **он** ~ **обратился в слух** ал жан дили менен берилип тыншап калды; **он** ~ **внимание** бүт дыкаты менен, бүт көңүлү менен; **3.** бүткүл, бардык, бүт, бүтүндөй; **все сорок километров, а то и больше** бардыгы (бардык болгону) кырк километр, балким, андан да көптүр; **бумага вся** кагаз бүттү, кагаз калган жок; **4. в знач. сказ.** бардыгынан артык, андан ашканы жок; **ты для меня всё** мен үчүн сенден артык эч ким жок; мага сен эле болсоң болду (сенден башкасынын кереги жок); **5. в знач. сущ. всё мн.** бардык, чогуу, түгөл, бардык адамдар; **все кому дóрог мир** тынчтыкты жактоочу бардык адамдар; **все как один** бардыгы бир кишидей бир болуп; бир жакадан баш

чыгарып, бир жеңден кол чыгарып, **один за всех, все за одного** бир киши бардыгы үчүн, бардыгы бир киши үчүн; **лучше всех** баарынан артык, баарынан жакшы; бардыгынан мыкты; **6. в знач. сущ. все ср** бардык нерсе; **всё его радовало** бардыгы аны кубандырды; **всего понемногу разг.** бардыгынан аз-аздан; **лучше всего** баарынан жакшысы; **всего хорошего (дóброго, лучшего)** кошунуз, жакшы барыңыз (жакшы калыңыз); **прежде всего** баарынан мурда, эң оболу; **все и вся** бардыгы, жалпысынан; **вот и всё** бардыгы (болгону) ушул, ушуну менен бүтү; **при всём том** ошону менен бирге, ошого карабастан, ошондой болсо да; **всё равно (одно) 1)** баары бир, айырмасы жок; **мне всё равно** мага баары бир, мен үчүн айырмасы жок; **2)** эмне болсо, ошол болсун; кандай болсо да; **всё в порядке** бардыгы жайында, бүт бардыгы көңүлдөгүдөй; **◇ не все дома у кого** акылы жайында эмес, бир мандеми бар.

Весь II ж уст. (село) кыштак, айыл; **по городам и весям** шаарлар менен кыштактарды аралап; шаарларда жана кыштактарда.

Весьма нареч. абдан, эң, өтө; **он** ~ **доволен** ал абдан ыраазы; **он** ~ **старательный человек** ал өтө тырышчаак адам.

Ветвистость ж бутактуулук, шактуулук.

Ветвист/ый, -ая, -ое (ветвист, -а, -о) бутактуу, шактуу; ~ **ые рога** айры мүйүз; ~ **ое дерево** шактуу дарак.

Ветвиться несов. 1. бутактануу, шактануу; **2.** тармактануу; тарам-тарам болуу.

Ветвление ср по знач. гл. ветвиться.

Ветврач м (ветеринарный врач) мал доктор, ветеринардык врач.

Ветвь ж 1. бутак, шак; **2.** тармак, айрык; **3. (родство)** бутак; ~ **и родственных языков** тектеш тилдердин бутактары.

Ветер м шамал, жел; **северный** ~ түндүк шамал; **попутный** ~ артынан соккон шамал; **встречный** ~ каршыдан соккон шамал; **идти против ветра** шамалга каршы басуу; **идти по ветру** шамал соккон жакка басуу; **◇ ищи ветра в поле** куйругун да карматпайт; жерден да, көктөн да таба албайсың; **◇ ветер в голове** эси жок; женил кыял адам; **◇ держать нос по ветру** оомалануу, өзгөрүлө берүү, принципсиз болуу; **◇ подбитый ветром 1)** жылуусу жок (тыш кийим); **2)** туруксуз, женил ой (адам); **◇ каким ветром занесло?** кайсы шамал айдап келди? **кто сеет ветер, пожнёт бурю** шамал эккен, бороонго кабылат; **◇ ветер свистит в карманах прост.** чөнтөктө сокур тыйын жок, чөнтөк қараманча куру калды.

Ветеран м ветеран, ардагер **1.** согушта көп болгон, тажрыйбалуу эски жоокер; ~ **ы Великой Отечественной войны** Улуу Ата Мекендик согуштун ветерандары; **2. чего** белгилүү бир ишке, кесипчилик тармагына

көп эмгек сиңирген, тажрыйбалуу адам; ~ **ы революция** революциянын ветерандары; ~ **науки** илимдин ветераны (тажрыйбалуу окумуштуу).

Ветеринар *м* ветеринар, мал доктору.

Ветеринария *ж* ветеринария (айбанаттардын оорулары жана аларды дарылоо жөнүндө илим).

Ветеринарн/ый, -ая, -ое ветеринариялык, ветеринардык, ветеринария..., ветеринар...; ~ **ый врач** ветеринар врач; ветеринария врачы, мал доктуру; ~ **ый институт** ветеринария институту; ~ **ая лечебница** ветеринардык дарылоочу жай (мал дарылоочу жай).

Ветерок *м* *уменьш.-ласк. к ветер*; $\diamond$ **с ветерком** (*прокатить, прокатиться* и т.п.) желдей учуу, зымырап жүрүү, абдан тез жүрүү; **человек с ветерком** эси жок, алаңгазар адам.

Ветка *ж* **1.** кичине шак, бутак, бутакча; **2. ж.-д.** тармак (темир жол тармагы).

Ветла *ж* талдын бир түрү.

Вето *ср нескл.* вето (тыюу салуу, токтоу; макулдугун бербей коюу, өткөрбөө); **право** ~ вето укугу.

Ветошк/а *разг.* эски-уску чүпүрөк: **протереть стекло** ~ **ой** айнекти эски-уску чүпүрөк менен сүртүү.

Ветошник *м* *уст.* эски-уску кийим, чүпүрөк-чапырак менен соода кылуучу киши.

Ветошн/ый, -ая, -ое эски-уску кийим-кече алуучу же сатуучу, эски-уску...; ~ **ряд** эски-уску сатыла турган майда дүкөн.

Ветошь *ж* эски-уску кийим-кече, чүпүрөк-чапырак.

Ветр *см. ветер.*

Ветренеть *несов. безл. разг.* шамал сого баштоо, жел жүрүп туруу.

Ветренник *м разг.* жеңил мүнөз, алаңгазар адам.

Ветреница I *женск. к ветреник.*

Ветреница II *ж бот.* токойдо өсүүчү сары гүлдүү чөп өсүмдүгү.

Ветрено *нареч. 1. разг.* шамалдуу, желдүү; **2. безл. в знач. сказ.** шамал, жел жүрүп туруу; **сегодня** ~ бүгүн шамал, жел болуп турат.

Ветренность *ж* жеңил мүнөздүүлүк, алаңгазарлык, шайкелендик.

Ветрен/ый, -ая, -ое (ветрен, -а, -о) **1.** шамалдуу, желдүү; **сегодня** ~ **ая погода** бүгүн шамалдуу болуп турат (шамал жүрүп турат); **2. разг.** жеңил мүнөздүү, шайкелен, алаңгазар.

Ветрило *ср уст. поэт.* жел кеменин парусу; $\diamond$ **без руля и без ветрил** максаты, багыты айкын эмес, будуң-чаң.

Ветров/ой, -ая, -ое 1. шамал...; ~ **ой шквал**

шамал толкуну; **2. (для защиты от ветра)** шамал тоскуч; ~ **ое стекло** шамал тоскуч айнек.

Ветрогон *м 1. то же, что ветренник; 2.* абанын катуу агымын пайда кылуучу техникалык түзүлүш.

Ветрогонка *женск. к ветрогон 1.*

Ветродвигатель *м* шамал кыймылдаткычы (шамалдын күчү менен аракетке келүүчү кыймылдаткыч).

Ветрозащитн/ый, -ая, -ое шамалдан тосуучу, шамалдан сактоочу; ~ **ая полоса леса** шамалдан сактоочу токой тилкеси.

Ветромёр *м физ.* ветромер (шамалдын күчүн өлчөгүч аспап).

Ветросилов/ой, -ая, -ое шамалдын күчү менен иштөөчү, шамалдын кубатын пайдалануучу; ~ **ая установка** шамалдын күчү менен иштей турган түзүлүш.

Ветроэнергетика *ж* шамал энергетикасы (шамалдын кубатын пайдалануу иштерин тейлөөчү техника тармагы).

Ветряк *м разг. 1.* жел тегирмен; **2. то же, что ветродвигатель.**

Ветрянка I *прост. и обл.* жел тегирмен.

Ветрянка II *ж разг.* суу чечек (оору).

Ветрян/ой, -ая, -ое шамалдын күчү менен аракетке келүүчү; шамал...; ~ **ая мельница** жел тегирмен; ~ **ые насосы** жел насостору.

Ветрян/ый: ветряная оспа суу чечек (оору).

Ветх/ий, -ая, -ое 1. эскирген, эски, керектен чыккан, жыртылган, тозулган; ~ **ая изба** эски үй (эскирип араң турган үй); **2.** карыган, алдан-күчтөн тайып картайган; **Ветхий завет** библиянын биринчи бөлүгү, анын христиандарга чейинки эң байыркы бөлүгү.

Ветхозаветн/ый, -ая, -ое (ветхозаветен, -на, -но) **1.** библиянын биринчи бөлүгүндө айтылган; **2. перен. ирон.** эскирген, атам замандагы, эски адатка ылайык иштелген, эскиден калган.

Ветхост/ь *ж 1.* эскилик, эскиргендик, эскилиги жеткендик, чиригендик, кебетеси кеткендик, тозгондук, тамтыгы жоктук, чалдыбары чыккандык; **разрушаться от ~ и** эскиргендиктен ойрону чыгуу (бузулуу); **приходить в ~ ь** кебетеси кетүү, эскирүү, чирүү; **2.** карылык, картайгандык.

Ветчина *ж* ветчина (чочконун сүрсүтүлгөн сан эти).

Ветчинн/ый, -ая, -ое ветчинадан жасалган; ветчина ...; ~ **ая колбаса** ветчинадан жасалган колбаса.

Ветша/ть *несов. 1.* эскирүү, чалдыбары чыгуу, чирүү, тозуу; **здание** ~ **ло** имарат эскирип бүттү (эскилиги жетти); **2.** каруу, картаюу.

Вех/а *ж 1.* белги мамы (бир нерсенин чегин же жолдун багытын көрсөтүүчү мамы же казык түрүндөгү белги); **ставить** ~ **и** чек

белгисин коюу (кагуу); **2.** *чаще мн. ве́хи* негизги учур (өсүүдөгү, өнүгүүдөгү негизги учур); **основные ~ и истории** тарыхтын негизги өнүгүү учурлары.

Вече *ср* вече (байыркы жана орто кылымдардагы Руста, айрым шаарларда бийликтин жогорку органы болгон элдик чогулуш); **Новгородское** ~ Новгород вечеси.

Вечев/ой, -ая, -ое вече...; ~ **ой ко́локол** вече коңгуроосу; ~ **ая пло́щадь** вече аянты.

Вечер *м* **1.** кеч, кечки маал; **зёмние** ~ а кыш кечтери; **пóздний** ~ кара күүгүм, көз байланган маал, каш карайган кез; **к** ~ у кечкурун; **под** ~ кеч киргенде, кечке жакын; **у́тро** ~ **а мудреннее посл.** кечинде жатып ойлоп, айтарыңды эртеси туруп айт; эртеңге чейин бир акыл келер; **2.** кече; **литерату́рный** ~ адабият кечеси; ~ **па́мяти кого-л.** кимдир бирөөнү эскерүү кечеси; **танцевальный** ~ бий кечеси.

Вечере́/ть *несов.* кеч кирүү, күн кечтей баштоо; **ужé** ~ **ет** кеч кирип калды, күн кечтеп баратат.

Вечеринка *ж* кечки үлпөт; **студе́нская** ~ студенттердин кечки үлпөтү.

Вечёрка *ж* **1.** *прост. то же, что вечеринка; **2.** *разг.* кечки (кечинде чыгуучу) газета.*

Вечерко́м *нареч. разг.* кечинде, кечкурун, кечке жуук.

Вечёрн/ий, -ая, -ое **1.** кечки, кечтеги; ~ **яя заря́** күндүн кечки (баткандагы) кызылы; ~ **ее вре́мя** кечки маал; ~ **ий университет** кечки университет; ~ **яя газéта** кечки газета; **2.** кече (үлпөт, театр) үчүн ылайыкталган; кече...; ~ **ее пла́тье** үлпөт көйнөгү (кечеге, үлпөткө, театрға кийилүүчү көйнөк).

Вечёрник *м разг.* кечки окуу жайынын окуучусу; **студе́нт** ~ кечки окуу жайынын студенти.

Вечёрница *женск. к вечерник.*

Вечёрня *ж* кечки дуба (христиандардын чиркөөдө түштөн кийин окулуучу дубасы).

Вечером *нареч.* кечинде, кечкурун, кечке жуук; **пóздно** ~ каш карайганда, көз байланганда, кара күүгүмдө, эл орунга отурганда.

Вечеря́ть *несов. нар.-разг.* кечки тамак ичүү.

Вечно *нареч.* **1.** түбөлүк, кылымдар бою, ар дайым; **матэ́рия существу́ет** ~ материя түбөлүк жашайт; ~ **пóмнить** ар дайым эсте сактоо; эч качан унутпоо; **2.** *разг.* дайыма, ар качан; **он** ~ **за́нят** ал ар качан иште (эч бош болбойт).

Вечнозелён/ый, -ая, -ое дайыма көгөрүп туруучу; ~ **ые растения** дайыма көгөрүп туруучу өсүмдүктөр.

Вечность *ж* **1.** түбөлүктүүлүк; **2.** далай убак, көп убакыт; **я не видел вас це́лою** ~ мен сизди далайдан бери көрө элекмин, мен сизди качантан бери көрбөймүн; **о́тойти в ве́чность** **1)** такыр унутулуу, такыр жок

болуу, жоюлуп кетүү; **2.)** өлүү, дүйнөдөн кайтуу; **кáнуть в ве́чность** дарексиз жок болуу, аты өчүү, унутулуу, түбөлүккө эстен чыгып кетүү.

Вечн/ый, -ая, -ое (вечен, -на, -но) **1.** түбөлүк; дайым болуп туруучу; ~ **ая матэ́рия** түбөлүк материя; ~ **ая сла́ва** түбөлүк данк; ~ **ые снега́** дайыма жата берүүчү карлар; ~ **ые спóры** түгөнбөс талаштар; **2.** дайыма, мөөнөтсүз; **акт на ~ ое по́льзование землей** жерди дайыма (мөөнөтсүз) пайдалана берүү актысы; **ве́чно перо́ уст. то же, что автору́чка.**

Вечо́р *нареч.* **1.** *нар.-разг.* (вчера вечером, вчера) кечээ кечкурун; кечээ; **2.** *нар.-разг.* (вечером) кечкурун, кечинде.

Вешалк/а *ж* **1.** кийим илгич; **2.** илгич (жакадагы); **3.** *разг.* кийим иле турган жер; **сдать пальто́ на ~ у** пальтону кийим иле турган жерге тапшыруу.

Веша́ть I *несов.* **1.** *что* илүү, асуу, илип коюу, асып коюу; ~ **картины на стéну** сүрөттөрдү дубалга илүү; **2.** *кого* дарга асуу, дарга тартуу; **о́ веша́ть соба́к на кого́** бардык айыбын бирөөгө оодара салуу.

Веша́ть II *несов. что* таразалоо, таразага тартуу (өлчөө).

Веша́ться I *несов.* **1.** асынып өлүү; **2.** *страд. к вешать I;* **веша́ться на шею кому́** асылып алуу, жабышып алуу (аял жөнүндө).

Веша́ться II *несов.* **1.** *прост.* таразага түшүү, таразага тартылуу; **2.** *страд. к вешать II.*

Веши́ть *несов. что* белги мамыларды коюу; ~ **дорóгу** жолго белги мамыларды орнотуу).

Вешка *ж уменьш. к ве́ха; то же что ве́ха.*

Вешн/ий, -ая, -ее *нар.-разг.* жазгы, жазындагы; ~ **ие во́ды** жазгы суу.

Вещание *ср* **1.** алдын ала билүү; алдын ала айтуу; **2.** *то же, что радиовещание.*

Веща́ть *несов. что и без доп.* **1.** *книжн.* кандайдыр бир маанилүү нерсе жөнүндө кабарлоо, олуттуу бир нерсе жөнүндө кеп кылуу; **2.** *трад.-нар.* алдын ала айтуу, олуялык кылуу; **3.** радио уктуруу, радио аркылуу берүү.

Вещев/ой, -ая, -ое буюм үчүн, буюм сакталуучу же салынуучу; ~ **ой мешо́к** буюм салынуучу мешок; ~ **ой склад** буюм коюлуучу склад.

Вещественность *ж* заттуулук.

Вещественн/ый, -ая, -ое **1.** *филос.* материалдык; ~ **ый мир** материалдык дүйнө; **2.** буюмга негизделген, буюмдун негизинде аныкталган; ~ **ое доказáтельство** буюмга негизделген далил.

Веществ/о́ *ср* зат; **горю́чее** ~ **о** күйүүчү зат; **органические** ~ **а** органикалык заттар; **крася́щее** ~ **о** боёк зат; **взрывчатое** ~ **о** жарылуучу зат; **обме́н веществ** заттардын алмашуусу.

Вещ/ий, -ая, -ое алдын ала билүүчү, кереметтүү, аян берүүчү; олуялык касиети бар.

Вещица ж 1. майда-чүйдө нерсе, кичине нерсе; өнөрлүк менен жаратылган майда-чүйдө буюм-терим; **2.** *муз., лит.* кичине чыгарма.

Вещный, -ая, -ое спец. мүлктүк, мүлккө негизделген; **вещное право юр.** мүлк укугу (мүлккө ээ болуу укугу).

Вещун м *трад.-нар.* болочокту күн мурунтан көрө билүүчү, эмне болорун алдын ала айта билүүчү.

Вещ/ь ж 1. (*предмет*) буюм, нерсе; **2.** *чаще мн.* **вещи** буюм-терим, мүлк; кийим-кечек; **тёплые ~ и жылуу** кийим-кечек; кышкы кийим-кечек; **собрать свой ~ и өз буюмдарын жыйнаштыруу**; **3.** (*произведение науки, литературы, искусства*) чыгарма, иш; **он написал несколько новых ~ ей** ал бир канча жаңы чыгарма жазды; **4.** нерсе; **хорошая ~ ь** жакшы нерсе, асыл нерсе; **5.** окуя, иш; **удивительная ~ ь** кызык окуя; ажайып иш; **вникать в сущность ~ ей** окуялардын мазмунун талдоо; **в порядке вещей** адатынча, адаттагыдай, көнүмүш; **называть вещи своими (собственными, настоящими) именами** болгон ишти тайсалдабай бетине айтуу; болгонун болгондой айтып салуу.

Веялка ж эгин сапыргыч машина.

Веяльщик м дан сапыргыч, сапырыкчы.

Веяние ср 1. *по знач. гл. веять*; **2.** бир нерсенин болуу белгиси, башталарын, болорун билдирген дарек; **~ осени күз** белгиси, күздүн дареги; **3.** таасир; **~ времени** убакыт таасири; **новое ~ жаңылык**, жаңылыктын ишараты.

Веять несов. 1. согуу, желдөө, желаргы жүрүү; **от озера веет холодом** көлдөн сууктун илеби келип турат; **ветер веет** шамал согуу турат; **2.** желбирөө, желбиртөө, делбирөө, кылкылдоо; **веют знамена** туулар желбирейт, туулар кылкылдайт; **3.** илеби келүү, белгиси сезилүү; **веет весной** жаздын илеби келип турат, жаз белгиси сезилет; **4.** *что сапыруу* (эгинди).

Веяться несов. 1. *книжн.* желбирөө, желбиртөө, желпилдөө, кылкылдоо; **2.** *страд. к* **веять 4.**

Вжать сов. что кысып бастыруу, кысып ныгыруу.

Вжаться сов. кысылуу, ныгырылуу, кысылып кирүү.

Вживаться несов. см. вжиться.

Вживе нареч. нар.-разг. 1. тирүүсүндө, тирүү кезинде; **2.** тирүү бойдон, тирүүлөй.

Вжимать несов. см. вжать.

Вжиматься несов. 1. *см. вжаться*; **2.** *страд. к* **вжимать.**

Вжиться сов. разг. көнүгүү, дасыгуу, үйрөнүп калуу.

Вз... (взо..., взь..., вс...) этиш сөздөрдү жасоодо колдонулуп, төмөнкүдөй маанилер-

ди туюндуруучу приставка: а) кыймыл-аракет жогору жакка багытталгандыкты көрсөтөт; **взлететь, взобратсья**; б) күчтөнүп, чымырканып жасалган кыймыл-аракетти көрсөтөт: **взбұхнуть, взвыть**; в) кыймыл-аракеттин белгилүү бир чекке жетишин, болуп бүткөндүгүн көрсөтөт: **взбесить, взболтать.**

Взад: взад и вперёд (взад-вперёд) алга жана артка, ары-бери, илгери-кийин; **ни взад, ни вперёд** алга да, артка да жылбай; илгери да, кийин да жүрбөй; ордуна жылбай; же ары, же бери болбой.

Взаём нареч. прост. см. взаимьы.

Взаимность/ь ж өз ара ымалалуулук мамиле, бири-бирин урматтоочулук, бири-бирине көңүл жакындык; **добиваться ~ и** өз ара көңүл жакындыкка жетишүү; бири-бирин каалашуу; **любовь без ~ и биринин сүйүүсүн** экинчиси баалабоочулук.

Взаимн/ый, -ая, -ое (взаимен, -на, -но) өз ара; эки тараптан болгон, эки жактан тең болгон; **~ ое доверие** өз ара ишенич; бири-бирине ишенич; **~ ая помощь** өз ара жардам; **~ ый расчёт** өз ара алыш-бериш; **~ ая любовь** эки тараптын бири-бирин сүйүшү; **взаимный залог лингв.** кош мамиле.

Взаимо... взаимовлияние, взаимопроверка, взаимовыгодный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Взаимовыручка ж (взаимная выручка) бири-бирин колдоо мамилеси; бири-бирине жардамдашуучулук, өз ара жардам.

Взаимодействи/е ср өз ара таасир, өз ара биргелешкен аракет; **сила ~ я** өз ара таасирдин күчү; **в тесном ~ и с массами** масса менен тыгыз байланышкан аракетте.

Взаимодействовать несов. бири-бирине таасир этүү, өз ара байланышта болуу, өз ара биргелешип аракет кылуу; бири-бирине жардамдаш болуу.

Взаимозависимость ж өз ара көз карандылык, бири-бирине көз карандылык; **~ промышленности и сельского хозяйства** өнөр жайы менен айыл чарбасынын бири-бирине көз карандылыгы.

Взаимозаменяемость ж бири-бирин алмаштыра алуучулук, биринин ордуна экинчиси келе берүүчүлүк; **~ деталей** тетиктердин өз ара алмашуусу (алмашыла алышы).

Взаимоисключающ/ий, -ая, -ое өз ара карама-каршы, бири-бирине каршы келүүчү; **~ ие противоположности** бири-бирине туура келбеген карама-каршылыктар.

Взаимообусловленность ж бири-бирин (өз ара) шарттоочулук.

Взаимообогащение ср өз ара байыш, бири-бирин байытыш.

Взаимоотношение ср өз ара мамиле, өз ара карым-катыш.

Взаимопомощь *ж* өз ара жардам, бири-бирине жардамдаштык мамиле; **касса взаимопомощи** өз ара жардамдашуу кассасы.

Взаимопонимани/е *ср* өз ара түшүнүшүү, бири-бирине түшүнүү, өз ара пикирдештик; **атмосфера** ~ **я** өз ара түшүнүшүү кырдаалы.

Взаимопроверка *ж* өз ара текшерүү.

Взаимопроверочн/ый, -ая, -ое бирин-бири өз ара текшерилген, өз ара текшерүү...; ~ **ые бригады на хлопковых полях** өз ара текшерүүчү бригадалар пахта талааларында.

Взаимопроникновение *ср* өз ара сиңишүү, бири-бирине сиңишүү.

Взаимосвязь *ж* өз ара байланыш.

Взаимоуважение *ср* өз ара урматтоо, бири-бирин кадырлоо.

Взаимоуничтожение *ср* бири-бирин жок кылуучулук, өз ара кыргын, бирин-бири кыруу.

Взаймы *нареч.* карызга, карыз, насыяга; **взять** ~ карыз (карызга) алуу; **дать** ~ карыз берүү (карызга берүү).

Взлкать *сов.* **1.** *книжн. уст.* ачка болуу, кесерүү; **2.** *перен. высок и ирон.* аябай эңсөө, эки көзү төрт болуу, көзү кызаруу, ак эткенден так этүү.

Взамен *нареч. и предлог* **1.** *нареч.* ордуна, өтөлгөсүнө; **дать** ~ ордуна берүү; **2.** *предлог с род. то же, что вместо.*

Взаперти *нареч.* **1.** *(под замком)* жабык жерде, бекитилген, кулпуланган жерде; **держать** ~ кулпуланган жайда кармоо, сыртынан кулпу салып коюу; **2.** *перен.* жалгыз, эч ким менен аралашпай, түнт; **жить** ~ үйдөн эч жакка чыкпастан жашоо, жалгыз жашоо.

Взаправдашний, -ая, -ое *прост.* чыныгы, анык, ырас.

Взаправду *нареч.* чынында, анык эле, чын эле, акыйкатта.

Взапуски *нареч. разг.* кубалашып, жарышып, жарыша; **бегать** ~ жарыша жүгүрүү.

Взасос *нареч. прост.* көпкө чейин; узакка өбүшүү; **целоваться** ~ көпкө чейин ажырашпай өбүшүү.

Взятяжку: **курить взятяжку** тамекини ичине тарта чегүү.

Взахаться *сов. прост.* ах-ух деп кейий берүү, өкүнүү же таң калуу.

Взахлёб *нареч. прост.* өпкөсү толуп, антигип, шашып-бушуп.

Взашей *нареч. прост.* көк желкеге коюп, түрткүлөп, желкелеп; **прогнать** ~ көк желкеге коюп (түрткүлөп) чыгаруу; желкесинен алып кууп чыгуу.

Взбадривать *несов. см. взбодрить.*

Взбадриваться *несов. 1. см. взбодриться; 2. страд. к взбадривать.*

Взбаламутить *сов. прост. 1.* булгап жиберүү, ылайлоо, кир кылуу; **2.** дүрбөлөң түшүрүү, чаң-тополоң чыгаруу.

Взбалмошн/ый, -ая, -ое (взалмошен, -на, -но) *разг.* алаңгазар, жинди чалыш, шашкалак.

Взбалтывание *ср по знач. гл. взболтать.*

Взбалтывать *несов. см. взболтать.*

Взбалтываться *несов. 1. см. взболтаться; 2. страд. к взбалтывать.*

Взбегание *ср по знач. гл. взбежать.*

Взбегать *несов. см. взбежать.*

Взбежать *сов.* жүгүрүп чыгуу, жогору жакка көтөрүлүү.

Взбеленить *сов. кого прост.* туталантуу, жинине тийүү, канын кайнатуу, кыжырдантуу, жанын чыгаруу.

Взбелениться *сов. прост.* туталануу, каны кайноо, кыжырдануу, жаны чыгуу.

Взбесить *сов. кого* туталантуу, жинин келтирүү, жаалын чыгаруу, кыжырын кайнатуу.

Взбеситься *сов. 1.* кутуруу; **2.** туталануу, жаалдануу, кыжырдануу, жинденүү, жини келүү.

Взбивание *ср по знач. гл. взбить.*

Взбивать *несов. см. взбить.*

Взбиваться *несов. 1. см. взбиться; 2. страд. к взбивать.*

Взбираться *несов. см. взобраться.*

Взбит/ый, -ая, -ое 1. прич. от взбить; 2. прил. көптүрүлгөн, бышып көптүрүлгөн.

Взбить *сов. что 1.* чапкылап көптүрүү, барпайтуу; ~ **подушку** жаздыкты чапкылап көптүрүү; **2.** чалып көбүртүү, бышып көбүртүү; ~ **яичные белки** жумуртканын агын чалып көбүртүү; ~ **сливки** каймак бышуу.

Взбиться *сов. 1.* көптүрүлүү; **2.** көбүрүү; **3.** саксаюу, сексейүү (мис., чач).

Взблеск *м* жарк эткен жарык, жарк дей түшкөн нур.

Взблескивание *ср по знач. гл. взблескивать.*

Взблескивать *несов. см. взблеснуть.*

Взблеснуть/ть *сов. однокр.* жарк этүү; жарк дей түшүү; ~ **ла молния** чагылган жарк этти.

Взбодрить *сов. кого-что 1. разг.* сергитүү, көңүлүн көтөрүү, күч берүү; дем берүү; **2. прост. нар.-разг.** тез арада куруу, заматта көтөрүп бүтүрө салуу.

Взбодриться *сов. разг.* көңүлү көтөрүлүү, жандануу, сергүү.

Взболтать *сов. что* чайкоо, чайкалтуу, чайкап аралаштыруу.

Взболтаться *сов.* чайкалуу, чайкалып аралашуу.

Взболтнуть *сов. однокр. к взбалтывать.*

Взбороздить *сов. что* бороз салуу; ~ **поле** талаага бороз салуу.

Взборонить *сов. что* малалап чыгуу, малалоо; ~ **землю** жерди малалоо.

Взбредать *несов. см. взбрести.*

Взбрести *сов. разг.* теңселе басып көтөрүлүү, тамтаң-тумтаң этип жогору чыгуу; ~ **на гору** тоого теңселе басып чыгуу; **♦ взбрести в**

го́лову (на ум) эсине бирдеме түшө калуу, акылына бирдеме келе калуу.

Взбросить *сов. что разг.* жогору карай ыргытуу, үстүнө көтөрө таштоо.

Взбрызгивать *несов. см. взбрызнуть.*

Взбрызгиваться *несов. страд. к взбрызгивать.*

Взбрызнуть *сов. что 1. разг.* чачуу, бүркүү, себүү; ~ цветы водо́й гүлгө суу себүү; **2. прост. шутол.** бир нерсени белгилеп ичкилик иче коюу, жууп жиберүү.

Взбрыкивать *несов. см. взбрыкнуть.*

Взбрыкнуть *сов. однокр. (о животном)* тээп жиберүү, тебүү.

Взбугрить *сов. что* көөп чыгуу, дөмпөйүү, дөмпөк болуу, кабарып чыгуу, көтөрүлүү.

Взбугриться *сов.* дөмпөк болуу, көөп чыгуу, көтөрүлүү, кабарып чыгуу, дөмпөйүү.

Взбудораживать *несов. см. взбудоражить.*

Взбудораживаться *несов. 1. см. взбудоражить; 2. страд. к взбудораживать.*

Взбудоражить *сов. кого-что разг.* тынчын кетируу, беймаза кылуу, тынчын алуу, мазесин алуу, азап жедирүү.

Взбудоражиться *сов. разг.* тынчы кетүү, беймаза болуу, мазеси кетүү, азаптануу.

Взбулгачить *сов. кого-что прост.* тынчын алуу, кабатыр кылуу, уйгу-туйгу кылуу.

Взбунтовать *сов. кого-что* бунт чыгарууга козутуу, козголоңго түрткүлөө.

Взбунтоваться *сов.* козголоң чыгаруу, дүрбөлөң түшүрүү, бунт чыгаруу.

Взбурлить *сов. что* кайнай баштоо, көбүрүү.

Взбухать *несов. см. взбухнуть.*

Взбухнуть *сов. 1. (о реке, ручье)* көтөрүлүү, ташкындоо; **река́ взбу́хнула** дарыя көтөрүлдү; **2.** барсаюу, толуу; **почки на деревьях взбу́хнули** дарактын бүчүрлөрү барсайып чыкты.

Взбучить I *сов. кого-что прост.* катуу токмоктоо, сабоо, уруу, уруп-согуу, таяктоо.

Взбучить II *сов. прост. то же, что вспучить.*

Взбучк/а ж прост. 1. по знач. гл. взбучить I; 2. сокку, таяк, келтек; жеме; **дать кому́-л. ~ у аябай уруу,** тепкилөө; **получи́ть ~ у таяк жеп калуу,** жазасын алуу; жеме угуу, тил угуп калуу.

Взбушевать *сов. нар.-поэт. то же, что взбушеваться.*

Взбушеваться *несов. (о ветре, море)* буркан-шаркан түшүү, алай-дүлөй болуу, удур-гуп катуу толкундоо.

Взв́аливать *несов. см. взв́алить.*

Взв́аливаться *несов. страд. к взв́аливать.*

Взв́алить *сов. 1. кого-что* үстүнө көтөрүп салып коюу; үстүнө арта салуу; ~ мешо́к на спи́ну капты аркага көтөрүп салуу; **2. перен. разг.** оор ишти жүктөй салуу, тапшыра салуу; ~ рабо́ту на кого́-л. жумушту бирөөгө жүктөй

салуу, өз башындагыны бирөөдөн көрүү; ~ ви́ну на друго́го айыбын бирөөгө оодара салуу.

Взв́алиться *сов. на кого-что разг.* олчоё басып калуу; салмагын сала жатып алуу (отуруу, минүү).

Взвар *м нар.-разг. 1.* кайнатма; **липовый** ~ липа кайнатмасы; **2.** жемиштин кагынан жасалган компот.

Взвевать *несов. см. взвевать.*

Взвеваться *несов. см. взвеваться.*

Взвести *сов. кого-что* жогоруга көтөрүп чыгуу, жогору көтөрүү.

Взвеселить *сов. кого-что уст.* көңүлүн ачуу, көңүлүн көтөрүү, сүйүнтүү, кубандыруу, көңүлүн жубатуу.

Взвеселиться *сов. нар.-разг.* кубануу, көңүлү ачылуу, көңүлү куунак болуу, жайдарылануу.

Взвесить *сов. 1. кого-что* таразага тартуу, таразалоо; **2. перен. что** чоо-жайын, кандай, эмне экендигин көрүү, баамдап, баалап көрүү; ~ свои возмо́жности өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн салмактап көрүү.

Взвеситься *сов.* таразага тартылуу, өз салмагын өлчөө.

Взвести *сов. что 1.* жогоруга көтөрүп (жөлөп) чыгаруу, жогоруга алып чыгуу, жогорулатуу; ~ на́ гору тоого алып чыгуу; **2.** жогоруга көз чаптыруу, өйдө жакты кароо; ~ глаза́ жогору жакты кароо, жогоруга көз чаптыруу; **3. на кого** жүктөй салуу, оодаруу, кимдир бирөөгө таңуулап, жалаа жабуу; ~ обвине́ния на ко-го́-л. айыбын бирөөгө жүктөй салуу (оодаруу); **4.** куруу, көтөрүү, салуу; **известить куро́к** куралды атууга даярдап тепкисин (курогун) тартып коюу.

Взвестись *сов. (о курке)* көтөрүлүү (атууга даяр болуу); **куро́к легко́ взвёлся** тепки оной көтөрүлдү.

Взвешивать *несов. см. взвешивать.*

Взвешиваться *несов. 1. см. взвеситься; 2. страд. к взвешивать.*

Взвевать/ть *сов. что* үйлөп учуруу, чачуу, ызгытуу; **вэтер ~ л пы́ль** шамал чанды ызгытты (чандатты).

Взвеваться *сов.* көтөрүлүү, ызгуу, учуу (үйлөгөндө, шамал соккондо).

Взвивать *несов. см. взвить.*

Взвиваться *несов. 1. см. взвиться; 2. страд. к взвивать.*

Взвидеть *сов. что чаще с отриц. нар.-разг.* көрүү.

Взвизг *м разг.* чыңырык, чанырган үн.

Взвизгивание *ср.* чыңыруу, чаныруу.

Взвизгивать *несов. см. взвизгнуть.*

Взвизгнуть *сов. однокр.* чанырып жиберүү, чыңыруу.

Взвинтить *сов. кого-что разг.* кыжырлантуу, туталантуу, күйпөлөктөтүү, нервин козгоо; ~ нервы́ нервди кайнатуу; **взвинтить це́ны** бааны ыгы жок көтөрүү, ашырып

жиберүү, кымбаттатуу, наркты асмандатып жиберүү.

Взвинт́иться *сов. разг.* кыжырлануу, кыжыры кайноо, туталануу, жини келүү.

Взвинченность *ж разг.* кыжырлангандык, күйпөлөктөп кетүүчүлүк, күйүп-бышкандык, туталангандык.

Взв́инченны́й, -ая, -ое *1. прич. от взвинт́ить; 2. прил.* кыжырдуу, күйпөлөктөгөн абалда, күйүп-бышкан маанайда; **настро́ение бы́ло** ~ м туталанган маанайда турду.

Взв́инчивать *несов. см. взвинт́ить.*

Взв́инчиваться *несов. 1. см. взвинт́иться; 2. страд. к взв́инчивать.*

Взв́и/ть *сов. что* жогору көтөрүү, асманга чыгаруу, көкөлөтүп, учуруу; **в́етер** ~ л **пыль** шамал чанды асманга көтөрдү.

Взв́и/ться *сов. 1.* атылып чыгуу, асмандоо, көкөлөп чыгуу; көтөрүлүү; **пла́мя** ~ **лось** жалын алоолонуп көтөрүлдү; **орё́л** ~ **лся под облака́** бүркүт булут мелжип октой көтөрүлдү; *2. прост.* кыжырдануу, ачуулануу, кыжыры кайноо, туталануу.

Взв́ихри/ть *сов. что* чарк айлантып учуруу, көтөрүү, куюндатып жиберүү; **в́етер** ~ л **снег** шамал карды чарк айлантып учурду.

Взв́ихрить *сов. что разг.* тармалдатуу (чачты).

Взв́ихриться *сов.* чарк айланып учуу, куюн болуп көтөрүлүү.

Взв́ихриться *сов. разг.* тармалдануу (чач).

Взвод *I м* взвод (аскердик бөлүк); **стрелко́вый** ~ аткычтар взводу.

Взвод *II* взвод (куралды атуучу абалга келтирүүчү тетик); **постави́ть на** ~ куралдын тетигин атуучу абалга келтирип коюу; **◇ на взво́де** 1) кызып калган, ичип алган; 2) кыжыры кайнап турган абалда.

Взводи́ть *несов. см. взвести́.*

Взводи́ться *несов. 1. см. взвести́сь; 2. страд. к взводи́ть.*

Взводн/ой, -ая, -ое *взвод...; ~ ая пружина* взвод пружинасы.

Взводн/ый, -ая, -ое *взвод...; ~ ый командир* взвод командири; **прика́з** ~ **ого** взвод командиринин буйругу.

Взволно́ванно *нареч.* толкунданып, тынчы кетип, көңүлү тынч ала албай; **он говори́л** ~ ал толкунданып сүйлөдү.

Взволно́ванность *ж* толкундагандык, тынчы кеткендик, көңүлү жай албагандык.

Взволно́ванн/ый, -ая, -ое *1. прич. от взволно́вать; 2. прил.* толкунданган, санаасы тынч эмес, тынчы кеткен; **у него́ был** ~ **вид** анын толкунданган түрү бар.

Взволно́ва/ть *сов. 1. что* толкутуу; **бу́ря** ~ **ла** **мо́ре** бороон деңизди толкутту; *2. кого-что* тынчын алуу, нервин козгоо, кабатыр кылуу.

Взволно́ва/ться *сов. 1.* толкундануу, толкуу;

мо́ре ~ **лось** деңиз толкундана баштады; *2.* тынчсыздануу, тынчы кетүү, толкундануу, кабатыр болуу.

Взволóчь *сов. что прост.* сүйрөп жогору жакка чыгаруу, сүйрөп алып чыгуу.

Взволóчься *сов. прост.* жогоруга карай теңселе басып чыгуу, аран дегенде көтөрүлүү.

Взвы́ть *сов. 1.* кыңшылоо, кыңшылап жиберүү, улуп-уншуу; *2. прост.* озондоо, улуп-уншуп ыйлоо.

Взгляд *м 1.* көз караш, назар; **приста́льный** ~ тигилген көз караш; **устреми́ть** ~ тигилип кароо; **бро́сить** ~ назар салуу; **печа́льный** ~ кайгылуу көз караш; *2.* көз караш, пикир, ой; **полити́ческие** ~ **ы** саясий көз караштар; **вы́сказать свой** ~ **ы** өз ой-пикирин билдирүү (айтуу); **на мой (твой, его́ и т.д.) взгляд** менин пикирим боюнча, менимче, менин оюмча; **на взгляд (на ви́д)** көрүнүшүнө караганда, түрүнө караганда; **на пе́рвый взгляд** бир жолку көрүп-билиш менен; **с пе́рвого взгля́да** 1) биринчи эле көз караштан, дароо эле; 2) бир жолку көрүп-билиш менен, бир эле көргөндө; **разделя́ть чьи-л. взгля́ды** бирөөнүн пикирине кошулуу.

Взгля́дывать *несов. см. взгляну́ть.*

Взгляну́/ть *сов. 1.* кароо, карап коюу, көз жүгүртүү, назар салуу; **я** ~ **л на него́** мен ага карадым; ~ **ть вверху́** жогору жакка көз жүгүртүү, кароо; **Командующи́й** ~ **л на часы** (Первенцев) Аскер башчысы саатына карады; *2. перен.* көңүл буруу, назар салуу, баа берүү; ~ **ть на по своему́** өз алдынча баа берип кароо; ~ **ть де́ло серьё́зно** ишке чындап көңүл буруу.

Взгляну́ться: **как ему́ взгляне́тся** каалаганындай, оюна келгендей, өз билгениндей.

Взговори́ть *сов. нар.-поэт.* айтуу, деп коюу, кеп кылуу.

Взго́рок *м разг.* кичине дөбө.

Взго́рье *ср разг.* адыр, бөксө тоо.

Взгреть *сов.* кого *прост. 1.* сабоо, аябай уруу, токмоктоо; *2.* катуу тилдөө, урушуу, сөгүү.

Взгроможда́ть *несов. см. взгроможди́ть.*

Взгроможда́ться *несов. 1. см. взгроможди́ться; 2. страд. к взгроможда́ть.*

Взгроможди́ть *сов. что разг.* эптеп үстүнө чыгаруу, үстүнө зорго көтөрүп коюу.

Взгроможди́ться *сов. разг.* бир нерсенин үстүнө зорго чыгып олтуруу (жайгашуу); тырмышып арандан зорго чыгуу; ~ **на воз** арабага эптеп чыгып алуу.

Взгрустну́ть *сов. разг.* бир аз капа болуу, капалана түшүү, бир аз санаага батуу.

Взгрустну́/ться *сов. безл. разг.* бир аз капалык басуу, кабагы бүркөлө калуу, капалана түшүү, бир аз санаага батуу; **мне** ~ **лось** мен бир аз капа болдум.

Вздв́аивать *несов. см. вздвои́ть.*

Вздвои́ть *сов. что воен.* эки катар болуу,

эки катар болуп тизилүү; ~ **ряды́** эки катар тизилүү.

Вздойть *сов. что с.-х.* кайра (экинчи ирет) айдоо.

Вздойться *сов.* эки катар болуп кайра тизилүү.

Вздевать *несов. см. вздеть.*

Вздёргивание *ср по знач. гл. вздёргивать* 1.

Вздёргивать *несов. см. вздёрнуть.*

Вздёргиваться *несов. 1. см. вздёрнуться; 2. страд. к вздергивать.*

Вздёрнут/ый, -ая, -ое 1. *прич. вздёрнуть; 2. прил.* кетирейген, теңирейген; ~ нос теңирейген (кетирейген) мурун.

Вздёрнуть *сов. разг. 1. кого-что* силкип (тартып) көтөрүү, жогору чыгаруу; ~ **флаг** желекти (жибинен тартып) көтөрүү; ~ **голову** башын силкип көтөрүү; 2. *кого прост. (повесить)* асуу, асып өлтүрүү; **вздёрнуть нос прост.** мурдун көтөрүү (мактануу).

Вздёрнуться *сов. разг.* көтөрүлүү, жогору чыгуу.

Вздеть *сов. что уст. 1.* жогору көтөрүү, өйдө кылуу; 2. *прост.* тагуу, кийүү; ~ **очки на нос** көз айнек тагуу, көз айнекти тагнуу; 3. *прост. и обл.* өткөрүү, саптоо; ~ **нитку** в иглу жипти ийнеге саптоо.

Вздор *м разг.* келжирек, сандырак, болбогон нерсе; **нести (молотъ)** ~ оозуна келгенди оттой берүү, сандырактоо, келжирөө.

Вздорить *несов. разг.* урушуу, керишүү, сөгүшүү.

Вздорность *ж 1. разг.* келжиректик, сандырактык, негизсиздик, жөнү жоктук; ~ **слухов** негизи жок имиш-имиш кептер (ушак-айын); 2. урушчаактык, жаңжалчылык.

Вздорн/ый, -ая, -ое (вздорен, -на, -но) 1. негизи жок, сандырак, келжирек, болбогон; ~ **слух** болбогон кеп-келеч; болбогон имиш-имиш; 2. жаңжалчыл, чатак, чоогоол, талашып-тартыша берме; ~ **человек** чатак адам.

Вздорожание *ср по знач. гл. вздорожать.*

Вздорожать *сов.* кымбаттоо, наркы көтөрүлүү, баасы жогорулоо.

Вздорщик *м разг.* урушчаак адам, сөгүнчөөк адам.

Вздор *м* дем алуу, кичине дем тартуу, демди ичине алуу, күрсүнүү; **глубокий** ~ ичине терең дем алуу, терең күрсүнүү; **◇ испустить последний вздох** жан берүү (өлүү), жаңы үзүлүү; **◇ до последнего вздоха** өмүрүнүн акырына чейин.

Вздохнуть *сов. 1. однокр. к вздыхать 1; 2. разг.* эс алуу, тыныгуу, дем алуу; **Надо было дать ~ лошадям** (Арсеньев) Аттарды тыныктырып алуу керек эле.

Вздрагивать *несов. см. вздрогнуть.*

Вздремнуть *сов. разг.* чырым этип алуу; тук этип ала коюу; көзү илине түшүү.

Вздремну́/ться *сов. безл. кому разг.* көзү илинүү, тук этүү; **мне ~ лось** көзүм илине түштү (көзүм илине түшкөн экен).

Вздрогнуть *сов.* элендей калуу, селт этүү, чочуп кетүү; ~ **от неожиданности** күтүлбөгөн окуядан улам селт этип кетүү.

Вздувать *несов. см. вздуть.*

Вздуваться *несов. 1. см. вздуться; 2. страд. к вздувать.*

Вздума/ть *сов. разг.* ойго келүү, ой кылуу, ...деген ойго келүү; деген пикирде болуу; **он ~ л прогуля́тся на лодке** ал кайыкка түшүп сейилдеп келүүнү ойлоду; **не вздумайте** оюңарга келбесин; ой кылбагыла; **не вздумайте купаться** сууга түшүүчү болбогула, сууга түшүү оюңарга келбесин.

Вздума́/ться *сов. безл. кому разг.* ойго түшө калуу, ойго келе калуу; **мне ~ лось уехать** мен бул жерден кетсем деген ойдомун.

Вздуриться *сов. прост.* келесоолук кылуу, эси жоктонуу, жинденүү.

Вздутие *ср 1. по знач. гл. вздуться; ~ живота* курсактын көбүшү; 2. (*припухлость*) бултуйган жер, көөп чыккан, кабарган жер, шишик.

Вздутьость *ж* көпкөндүк, бултуйгандык, кабаргандык, шишигендик.

Вздут/ый, -ая, -ое 1. *прич. от вздуть; 2. прил.* шишиген, кабарган, бултуйган; ~ **ая щека́** шишиген жаак; 3. *прил. перен.* ыгы жок ашырылган, ашыкча кеңейтилген, ашырып жиберген, ашкере; ~ **ые цены** ашкере кымбат баа; ~ **ые штаты** ашкере кеңейтилген штаттар.

Взду/ть I *сов. 1.* учуруу, ызгытуу; **ветер ~ л пыль** шамал чанды ызгытып учурду; 2. *шишитүү, кабартуу; 3. перен. разг.* ашырып жиберүү, ыксыз көбөйтүү; ~ **ть цены** бааны ашырып жиберүү; 4. *нар.-разг.* үйлөө, үйлөп күйгүзүү; ~ **ть огонь** отту үйлөп күйгүзүү; ~ **ть самовар** самоорду үйлөп тамызуу.

Вздуть II *сов. кого прост.* сабап коюу, төпөштөө.

Вздуться *сов. разг. 1.* көтөрүлүү, өйдөлөп чыгуу; ~ **лись парусá** жел кеменин парустары көтөрүлө керилди. 2. көтөрүлүү, денгээлинен өйдөлөп кетүү; **река́ ~ лась** дарыянын суусу көтөрүлдү; 3. бөртүү; **почки на деревьях** ~ **лись** дарактардын бүчүрлөрү бөрттү; 4. *перен.* ашуу, ашыкча көтөрүлүү, ашып кетүү; **цены** ~ **лись** баалар көтөрүлүп кетти.

Вздыбить *сов. кого* арткы эки буту менен тик тургузуу; ~ **коня** атты арткы эки бутуна тик тургузуу.

Вздыби/ться *сов. 1.* арткы эки буту менен тик туруу; 2. тик туруу; тик көтөрүлүү; **у него ~ лись волосы** анын чачы тик турду; **Поднятая взрывом волна́** ~ **лась на высоту до пятидесяти футов** и рүхнула на корабль

(Новиков-Прибой) Жарылуудан чыккан толкун элүү футка чейинки бийиктикке тик көтөрүлүп, андан соң кеменин үстүнө жалп дей түштү.

Вздыблывать *несов. см. вздыбить.*

Вздыбливаться *несов. см. вздыбиться.*

Вздымать *несов. что* жогору көтөрүү, өйдө көтөрүү; ~ **пыль** чанды бырыксытып көтөрүү; ~ **руки к потолку** колдорун тамдын төбөсүнө карай көтөрүү.

Вздымать/ться *несов. 1.* жогору көтөрүлүү, бийик көтөрүлүү, атылуу; **пыль** ~ **ется над дорогой** жолдун үстүндө чаң көтөрүлүп чыкты; **Вздымались к небу белые осветительные ракеты** (Казакевич) Жарык берүүчү ракеталар асманга атылып турду. **2.** көөп чыгуу, көтөрүлүү (адамдын көкүрөгү); **грудь** ~ **лась** көкүрөгү көөп турду; **3. страд. к вздымать.**

Вздыхатель *м разг. уст.* ашыктыкка берилген адам.

Вздыхать *несов. 1.* дем тартуу, ичине дем алуу; күрсүнүү; **2. о ком-чём, по ком-чём** күрсүнүү, үшкүрүү (капа болуп, сагынып); **3. по ком, по кому разг. шутол.** ашык болуу.

Взимать *несов. что* алуу, төлөтүү; ~ **налог** налог алуу; ~ **недоимки** төлөнбөй калган карызды өндүрүү.

Взирать *несов. на кого-что уст.* кароо; **равнодушно** ~ кайдыгер кароо; **не взирая на кого-что** эч нерсеге карабастан; эч нерсе менен эсептешип отурбастан; **не взирая на лица** ким экенине карабастан.

Взламывать *несов. см. взломать.*

Взламываться *несов. 1. см. взломаться; 2. страд. к взламывать.*

Взлезать *несов. см. взлезть.*

Взлезть *сов. разг.* жогору чыгуу, жармашып чыгуу; ~ **на телегу** арабага чыгуу; ~ **на дерево** бакка жармашып чыгуу; ~ **на забор** дубалга чыгып алуу.

Взлелеять *сов. 1.* кого эркелетип, бапестеп, бөпөлөп асыроо, бөпөлөп өстүрүү; ~ **ребёнка** баланы бөпөлөп өстүрүү; **2. что перен.** бир нерсени оюнда көпкө сактап жүрүү, ичинде сактоо; ~ **надежду** үмүтүн ичинде көпкө сактап жүрүү.

Взлёт *м 1.* көкөлөп учуш, көккө учуп чыгыш; **2. чего перен.** бийикке умтулуш; ойдун чексиз көкөлөшү, учкул ой.

Взлетать *несов. см. взлететь.*

Взлетать/ть *сов. 1.* учуп чыгуу, көтөрүлүү, көкөлөп учуу, жогору кайкып чыгуу; **птица** ~ **ла на дерево** куш бакка учуп чыкты; **самолёты** ~ **ли** самолёттор учуп чыкты, самолёттор асманга көтөрүлдү; **2. разг.** жогору карай жүгүрүп чыгуу; **◇ взлететь на воздух 1)** жарылып талкалануу, бырынчырын болуу; **2) перен.** чачкындап жок болуу, изи калбай жоголуу.

Взлётн/ый, -ая, -ое учуп чыгуучу, учуп чыга турган; ~ **ое поле** учуп чыгуу талаасы.

Взлом *м по знач. гл. взломать – взламывать.*

Взломать *сов. что 1.* бузуп ачуу, сындырып ачуу; ~ **замок** кулпуну бузуп ачуу, кулпуну сындырып ачуу; ~ **сейф** сейфти бузуп ачуу; **2.** сындыруу, быркыратуу, кыйратуу; ~ **лёд** музду быркыратып сындыруу; **3. воен.** бузуп кирүү; ~ **оборону противника** душмандын коргонуусун бузуп кирүү.

Взломаться *сов.* талкалануу, кыйроо, сынуу (муз талкаланып, суунун бети ачылганга карата).

Взломщик *м* бузуп уурдап кетме ууру, сындырып, талкалап алып кетүүчү ууру.

Взломать *сов. что* саксайтуу, уйпалоо, үрпөйтүү; ~ **волосы** чачты саксайтуу.

Взломатиться *сов.* саксаюу, уйпалануу, үрпөйүү.

Взломаченн/ый, -ая, -ое 1. прич. от **взломать**; **2.** саксайган, уйпаланган, үрпөйгөн; ~ **ые волосы** саксайган чач; ~ **ый пёс** уйпаланган ит.

Взломачивать *несов. см. взломать.*

Взломачиваться *несов. 1. см. взломатиться; 2. страд. к взломачивать.*

Взлущить *сов. что 1.* айдап жумшартуу (түшүмү жыйналып алган жерди); **2.** актоо, тазалоо, күйшөө, кабыгынан ажыратуу; ~ **горох** буурчакты кабыгынан ажыратуу.

Взламываться *несов. см. взломаться.*

Взманить *сов. кого разг. нар.-разг.* өзүнө тартуу; кызыктыруу, кызыктырып алдоо.

Взмах *м* кагуу, сермөө (канат); шилтөө (кол, чалгы, калак ж.б.); **одним** ~ **ом** бир шилтөө менен; **при каждом** ~ **е крыльев** канаттарын ар бир сермегенде (ар бир каккан сайын).

Взмахивать *несов. см. взмахнуть.*

Взмахиваться *несов. см. взмахнуться.*

Взмахнуть *сов. чем* кагып жиберүү (канаты менен); шилтеп жиберүү, сермеп жиберүү (кол, чалгы, калак менен); ~ **крыльями** канат менен кагып жиберүү; ~ **флажком** желекчесин сермеп жиберүү; **Саня взмахнул фуражкой, когда тронулся поезд** (Каверин) Поезд ордунан козголгондо, Саня фуражкасын булгады.

Взмахнуться *сов.* шап өйдө чыгуу, арыдан-бери көтөрүлүү (көкөлөө).

Взмащивать *несов. см. взмостить.*

Взмащиваться *несов. см. взмоститься.*

Вмести *сов. что* тез учуруу, өйдө карай алып жөнөө, арыдан-бери көкөлөтүп учуруу; **ветер взмёл солóму** шамал саманды чымынкуюн кылып учуруп кетти.

Взмет *м 1. по знач. гл. взметать I 1 и взметнуть; 2. с.-х.* кош айдоо (жерди айдоонун өзгөчө бир түрү).

Взметать I *сов. что 1.* улам-улам көкөлөтө ыргытуу; **2. с.-х.** жерди өзгөчө ыкма менен айдоо.

Взметать II *несов. см. взмести и взметнуть.*

Взметнуть *сов. однокр. 1. что* тез өйдө көтөрө коюу, өйдө ыргытуу; **2. чем** (*взмах-нуть*) силкүү, булкуп алуу.

Взметну́/ться *сов. 1. өтө* тез атылып чыгуу, дүр этип көтөрүлүү; **огонь** ~ лся *из-под крыши* жалын чатырдын алдынан дүр этип чыкты; **2. булт** этип чыга калуу; **волки** ~ лись **и неуклюжим гало́пом пошли́ в го́ру** карышкырлар булт этип чыга калып, тоону карай дөңкөндөп желип жөнөдү.

Взмётывать *несов. см. взметать I и взметнуть.*

Взмётываться *несов. 1. см. взметнуться; 2. страд. к взмётывать.*

Взмокать *несов. см. взмокнуть.*

Взмокнуть *сов. разг. суу болуу; көл-шал түшүп тердөө.*

Взмоли́/ться *сов. жалынып сурана баштоо, жалынып-жалбарып өтүнүч кылуу; он* ~ лся **о поща́де** ал жан согалап жалына баштады.

Взмо́р/ье *ср* деңиздин жээги, деңиздин жээк жаккы чети; **ло́дка плыла́ по ~ ю** кайык деңиздин чети менен сүзүп баратты.

Взмости́ть *сов. что прост.* бийик нерсенин үстүнө жайгаштыруу, бийик нерсенин үстүнө чыгарып коюу.

Взмости́/ться *сов. прост. үстүнө (төбөсүнө) чыгып алуу; бийик жерге чыгып орношуу; ~ тья в седло́* ээрге минип алуу; **дети** ~ лись **на ве́рхние по́лки ваго́на** балдар вагондун жогорку тектирине чыгып алышты.

Взмутить *сов. что* ылайлоо, ылайлатуу (сууну, суюктукту).

Взмутиться *сов. ылайлануу, ылай болуу.*

Взмучивать *несов. см. взмутить.*

Взмучиваться *несов. см. взмутиться.*

Взмыва́ть *несов. см. взмыть.*

Взмыленный, -ая, -ое 1. прич. от взмылить. 2. прил. аябай тердеген, ак көбүк болгуча тер баскан; ~ конь аябай тердеген ат.

Взмыливать *несов. см. взмылить.*

Взмыливаться *несов. 1. см. взмылиться; 2. страд. к взмыливать.*

Взмылить *сов. кого* тердетүү, кара терге түшүрүү (атты); ~ ло́шадь **быстрой ска́чкой** атты катуу жарыштырып, кара терге түшүрүү.

Взмылиться *сов. кара терге түшүү, катуу тердөө (атка карата).*

Взмы/ть *сов. тез* көтөрүлүү, көкөлөп учуп чыгуу; **птица** ~ ла **в не́бо** куш асманга октой зуулдап көтөрүлдү.

Взнести́ *сов. что 1. книжн.* төлөө, төлөп берүү; **2. (поднять вверх)** жогору көтөрүү, үстү жакка чыгаруу.

Взнести́сь *сов. жогору чыгуу, бийикке көтөрүлүү, өйдөлөп чыгуу.*

Взнос *м 1.* төлөө, төлөш; **2.** акы, төлөм акы, мүчөлүк акы; **чле́нские** ~ ы мүчөлүк акы;

вступите́льные ~ ы бир нерсеге кирүүнүн мүчөлүк акысы.

Взносить *несов. см. взнести́.*

Взноситься *несов. 1. см. взнести́сь; 2. страд. к взносить.*

Взнузда́ть *сов. кого-что 1.* ооздуктоо, ооздук катуу, ооздук салуу; **2. перен.** ооздуктоо, өз эркине көндүрүү, айткандай кылууга мажбурлоо, баш ийдирүү.

Взнуздывать *несов. страд. к взнузда́ть.*

Взну́здываться *несов. страд. к взну́здывать.*

Взо... приставка (см. вз...) **взойти́, взобра́ться, взорва́ться** сыяктуу сөздөрдүн жасалышында колдонулат.

Взобра́ться *сов. кыйындык менен жогоруга чыгуу, жармашып чыгуу; ~ на ве́рхний эта́ж* жогорку кабатка эптеп жармаша чыгуу.

Взойти́ *сов. 1.* чыгуу; ~ на **верши́ну** чокуга чыгуу; **2.** чыгуу; **со́лнце взошло́** күн чыкты; **3.** чыгуу, өнүү (өсүмдүк жөнүндө); **рожь взошла́** кара буудай өнүп чыкты; **4. разг.** көбүү, ачуу; **тесто взошло́** камыр ачыды (көптү); **5. книжн.** *то же, что* **войти́ 1; 6. книжн.** батуу, сыюу.

Взор *м* көз караш, назар, кароо; **устреми́ть ~ вдаль** алыска көз чаптыруу, алыска кароо; **обрати́ть на себя́ все** ~ ы бардыгын өзүнө каратуу, бардыгынын көңүлүн өзүнө буруу; **поту́пить взор** жер кароо; жер тиктөө.

Взорва́/ть *сов. 1. что* жаруу, жарып сындыруу, жарып талкалоо; **2. чаще безл. кого перен. разг.** жинди келтирүү, жинге тийүү, кыжырды кайнатуу; **меня** ~ ло менин кыжырымды келтирди, жиниме тийди, жанымды кашайтып жиберди.

Взорва́ться *сов. 1.* жарылуу, жарылып бырын-чырын болуу (талкалануу, быт-чыты чыгуу); **2. перен. разг.** жини келип айтып жиберүү, чыдай албай оозунан чыгып кетүү, токтоно албай катуу айтып салуу.

Взрасти́ть *сов. кого-что высок. 1.* өстүрүү, асыроо, тарбиялап чыгаруу; ~ **таланты** таланттарды өстүрүп чыгаруу; **2.** эгүү, өстүрүү, көгөртүү; ~ **сады́** бак өстүрүү.

Взра́чный нар.-разг. бешенеси ысык, маанайы жарык, сүйкүмдүү.

Взра́чивать *несов. см. взрасти́ть.*

Взра́чиваться *несов. страд. к взра́чивать.*

Взревётъ *сов. 1.* бакыруу, өкүрүү, бакырып жиберүү; **2.** даркыроо, күркүрөө (мотор, машина ж.б. карата).

Взрез *м 1. по знач. гл. взрэ́зать; 2. (место)* кесилген (тилинген) жер, кесик, тилик.

Взрэ́зать *сов. что* кесүү, кесип ачуу; союу, тилүү; ~ **кры́шку ба́нки** банканын капкагын кесип ачуу; ~ **ды́ню** коонду союу.

Взрэ́зать *несов. страд. к взрэ́зать.*

Взрэ́заться *несов. см. взрэ́зать.*

Взрэ́зывать *несов. см. взрэ́зать.*

Взрэ́зываться *несов. страд. к взрэ́зывать.*

Взросле́/ть *несов. чоңоюу, бой жетүү,*

улгаюу; **Люди растут**, ~ ют, стареют... (Эренбург) Адамдар өсөт, бой жетет, картаят.

Взрослѣть *сов. разг. кого* чыныгы жашынан чоң, улуу кылып көрсөтүү (өнү, иш билгилги, акыл-эси ж.б. белгилери кимдир бирөөнү жаш жагынан улгайтып, чоңойтуп көрсөтүшү жөнүндө).

Взросл/ый, -ая, -ое **1.** чоңойгон, чоң, бойго жеткен; ~ **ые дѣти** чоңоюп (бой жетип) калган балдар; **2.** *в знач. суц.* **взрослые** *мн.* чоңдор, чоң кишилер.

Взрыв *м* **1.** жарылуу, жарылыш; ~ **снаряда** снаряддын жарылышы; ~ **вражеских судов** душмандын кемелеринин жарылышы, кыйрашы; **2.** *перен.* дуу дей түшүү; ~ **смѣха** күлкүнүн дуу этип катуу чыгышы; кыраан-каткы күлкү; ~ **радости** катуу кубаныч, аябаган сүйүнүч; ~ **аплодисментов** дүркүрөгөн кол чабуулар; **3.** *филос.* жарылуу (бир формага тез өтүүнүн жолу); **революционный** ~ революциялык жарылуу; **4.** *лингв.* жарылуу (жарылма үнсүздөрдүн айтылыш өзгөчөлүгү).

Взрывание *I ср по знач. гл.* **взорвать.**

Взрывание *II ср см.* **взрытие.**

Взрыватель *м* жарылткыч; ~ **замедленного действия** аракетин акырындатылган жарылткыч; ~ **мгновенного действия** дароо аракеттенүүчү жарылткыч.

Взрывать *I несов. см.* **взорвать.**

Взрывать *II несов. см.* **взрыть.**

Взрываться *несов.* **1. см.** **взорваться;** **2.** *страд. к взрывать I.*

Взрывник *м разг.* жардыргыч (жардыруу иштери боюнча адис).

Взрывн/ой, -ая, -ое **1.** жаруучу, жардыруучу; ~ **ая волна** жаруучу толкун; ~ **ые работы** жардыруу жумуштары; **2.** *лингв.* жарылма; ~ **ые согласные** жарылма үнсүздөр.

Взрывоопасн/ый, -ая, -ое **1.** жарылып кетме, жарылуучу; оңой жарылуучу; ~ **ые газы** жарылышы оңой газдар; **2.** *перен.* согуш чыгуу кооптугу бар, уруш чыгышы мүмкүн болгон; ~ **ая обстановка** уруш чыгууга мүмкүн болгон кырдаал; ~ **ые районы мира** дүйнөнүн уруш чыгуу мүмкүндүгү бар райондору.

Взрывчатка *ж разг.* жарылуучу зат, жардыруучу зат, жардыргыч.

Взрывчат/ый, -ая, -ое жарылма, жарылгыч; ~ **ые вещества** жарылгыч заттар.

Взрытие *ср по знач. гл.* **взрыть.**

Взрыть *сов. что* казуу, кетмендөө; ~ **зѣмлю** жерди казуу.

Взрыхлѣть *сов. что* жумшартуу, борпоң кылуу; бошотуу; ~ **пѣчву** кыртышты бошотуу (жумшартуу).

Взрыхлѣть *несов. см.* **взрыхлѣть.**

Взѣдаться *несов. см.* **взѣсться.**

Взѣзд *м разг.* өр талаш жер; жогору көтөрүлө берер, кыялап чыкма жер.

Взѣжать *несов. см.* **взѣхать.**

Взѣрепѣнить *сов. кого прост.* кыжырын кайнатуу, жинине тийүү, куйкасын куруштуруу.

Взѣрепѣниться *сов. прост.* кежирленүү, тескери адатын карматуу.

Взѣрошивать *несов. см.* **взѣрошить.**

Взѣрошиваться *несов. см.* **взѣрошиться.**

Взѣрошить *сов. что разг.* саксайтуу, үрпөйтүү; ~ **волосы** чачтарын үрпөйтүү.

Взѣрошиться *сов. разг.* саксаюу, үрпөйтүү.

Взѣршѣть *сов. разг. то же, что взѣрошить.*

Взѣршѣться *сов. разг.* **1.** үрпөйтүү, саксаюу; **2.** *перен.* кызандоо, ачуулануу, ачуусу келүү.

Взѣсться *сов. прост.* каардануу, жемелөө, атырылуу, орондоо.

Взѣхать *сов.* өрдөп баруу, бийикке чыгуу, көтөрүлүү; ~ **на бугор** дөбөгө чыгуу.

Взѣярѣть *сов. разг.* канын кайнатуу, жинине тийүү, ачуусуна тийүү, кыжырлантуу.

Взѣярѣться *сов. разг.* каны кайноо, аябай жаалдануу, жини келүү.

Взывать *несов.* **1.** кыйкырып чакыруу, үнүн катуу чыгарып кайрылуу; **2.** *к кому-чему, о чѣм высок.* жалынып-жалбарып жардам суроо, өтүнүч кылуу; ~ **о помощи** жардам сурап кайрылуу; ~ **к справедливости** адилеттүү болууга жалбарып чакыруу; ~ **об отомщени** өч алып берүүнү жалынып суроо.

Взыгрѣть *сов.* **1.** ойдолоо, шоктонуу, ойноктоо, оюнкарактыгы кармоо; **2.** толкунданып кетүү, удургуу, ойку-кайка болуп жаалданып кетүү.

Взыскѣние *ср.* **1.** *по знач. гл.* **взыскѣть;** ~ долгa карызды өндүрүү, карызды төлөтүү; **2.** жаза; **наложѣть дисциплинарное** ~ дисциплинардык жаза берүү.

Взыскѣтельность *ж* таламы күчтүүлүк, жаасы катуулук, катуу талап кылуучулук.

Взыскѣтельн/ый, -ая, -ое (взыскѣтелен, -льна, -льно) талабы күчтүү, жаасы катуу, катуу талап кылуучу; ~ **командир** талабы күчтүү командир; ~ **зрѣтель** талаптуу көрүүчү.

Взыскѣть *I сов.* **1.** *что с кого* төлөтүү, өндүрүү, алуу; ~ **налог** салык төлөтүү (өндүрүү), салык алуу; ~ **штраф** штраф төлөтүү (алуу); **2.** *с кого-чего без доп.* жазалоо, чара көрүү, жоопко тартуу; **строго** ~ **с виновных** күнөөлүүлөрдү катуу жазага тартуу; айыптууларды катуу жазалоо; **не взыщѣ (те)** айыптабаңыз, күнөөлөбөнүз, кечириниз.

Взыскѣть *II сов. кого уст.* ылайык көрүү, татыктуу деп табуу, көтөрүү.

Взыскивать *I несов. см.* **взыскѣть I.**

Взыскивать *II несов. см.* **взыскѣть II.**

Взыскующий, -ая, -ое *книжн. уст.* умтулуучу, дайыма изденүүчү, ынтызар.

Взятие *ср по знач. гл.* **взять;** ~ **в плен** туткунга алуу; ~ **укрепления** чепти басып алуу; ~ **власти** бийликти колго алуу.

Взятка ж 1. пара; 2. басып алган карта; $\diamond$ **взятки гладки с кого** ала турган эч нерсеси жок, эчтеме өндүрө албайсың, алгыдай эчтемеси жок.

Взяткодатель м пара берген киши, пара берүүчү.

Взяткополучатель м пара алуучу киши, пара алуучу, паракор.

Взяток м пчел. бал челектен бир жолу алынган бал.

Взяточник м паракор.

Взяточница женск. к взяточник.

Взяточническ/ий, -ая, -ое пара алуучу, паракорлук; $\diamond$ **ие приёмы** паракорлук жолдор.

Взяточничество ср паракорлук, пара алуучулук.

Взять сов. 1. см. брать; 2. кого алуу, камоо; **Петр Рагозин был взят полицией на улице с группой боевой дружины (Федин)** Петр Рагозинди күжүрмөн кошуун тобу менен көчөдөн полиция камакка алды; **3. «да», «и», «да и»** байламталары жана андан кийинки этиш менен айкалышып, капысынан, күтүлбөгөн жерден боло калган кыймыл-аракетти туюнтуу үчүн колдонулат; **он взял да (и) приехал** ал күтүлбөгөн жерден келе калды; ал ойдо жок жерден эле кирип келди; **возьму да (и) уйду** мен мына эмесе деп кетип каламын; **4. (часто в сочет. «хотя», «хотя бы»)** алуу, алып көрүү; **возьмите хотя бы этот случай** мисалга, айталы, мына ушул окуяны алып көрөлү; **откуда (с чего) он (это) взял?** муну ал кайдан билет? Муну ал эмненин негизинде айтып жатат? **ни дать ни взять** так өзүндөй, так эле өзү.

Взяться сов. см. браться; $\diamond$ взяться за ум акыл-эстүү болуу, акыл токтотуу, акылына келүү; **откуда ни возьмись** күтпөгөн жерден, эч ойдо жок жерден, кокусунан.

Виадук м виадук, көпүрө (капчыгайдын, коонун үстүнөн салынган бийик көпүрө).

Вибратор м вибратор (термелүү кыймылын жасоочу прибор же атайын техникалык түзүлүш).

Вибрационн/ый, -ая, -ое вибрациялык, вибрация...; термелүү кыймылын жасоочу, дирилдеп туруучу, дирилдөөчү; **~ые машины** вибрация машиналары.

Вибрация ж 1. вибрация, термелүү, дирилдөө; **~ твёрдого тела** катуу нерсенин термелиши (дирилдеши); 2. *муз.* вибрация (үндүн, добуштун кубулушу, билинер-билинебес термелип чыгышы).

Вибрион м вибрион (ийилген таякча же үтүр формасындагы бактерия); **холёрный** ~ холера вибриону.

Вибрирование ср по знач. гл. вибрировать.

Вибрировать несов. 1. вибрация болуу, дирилдөө, термелүү; 2. *муз.* кубулуу, дирилдөө (үнгө, добушка карата).

Виварий м виварий (изилдөө, тажрыйба өткөрүү максатында ар түрдүү айбандарды кармап туруу үчүн атайы ылайыкталган жай).

Вивисектор м вивисектор (вивисекция жүргүзүүчү адис).

Вивисекция ж 1. вивисекция (кандайдыр бир органдын функциясын үйрөнүү максатында тирүү организмге жүргүзүлүүчү операция); 2. *перен. (насилие)* канкорлук, мыкаачылык; зордук-зомбулук.

Вигвам м вигвам (Түндүк Америкадагы индеецтердин боз үй формасындагы алачыгы).

Виги мн. (ед. виг м) виги (17-19-кылымдарда Англияда болуп келип, кийинчерээк либералдык партияга жол берген саясий партия).

Вигонев/ый, -ая, -ое вигондон жасалган; вигонь...; **~ ая пряжа** вигонь жип; **~ ый шарф** вигонь шарф (моюн орогуч).

Вигонь ж вигонь (1. Түштүк Америкадагы төөгө окшош айбан; 2. ушул айбандын уяң жүнү жана андан токулган кездеме; 3. пахтадан кылчык жүн аралаш ийрилген жип жана андан токулган кездеме).

Вид I м 1. көрүнүш, өң, ыран, түспөл; **внешний** ~ здания имараттын тышкы көрүнүшү; 2. көрүнүш, түр, кебете; **здоровый** ~ кебетеси жакшы, сак-саламат; **на** ~ (с ~ у, по ~ у) көрүнүшүнө карап, өңүнөн, кебетесинен; **знать кого-л. по** ~ у кебетесинен байкоо; **судя по** ~ у көрүнүшүнө, түрүнө караганда; **недовольный** ~ нааразы болгондой түр (кебете); **принять серьёзный** ~олуттуу түр көрсөтүү; 3. (*состояние*) түр, кейип, абал; **в нормальном** ~ е кадимки абалында; **в исправленном** ~ е түзөтүлгөн абалда, оңолгон абалда; 4. (*зрелище, картина*) көрүнүш; **~ из окна** терезеден карагандагы көрүнүш; **~ ы гор** тоолордун көрүнүшү; **~ ы Памира** Памирдин көрүнүшү; 5. *мн. виды (предложения, намерения)* болжолдогу нерсе, максат, ниет, үмүт; **~ ы на урожай** түшүмдүн болжолу; **~ ы на будущее** келечек үмүт; **вид на жительство** бир жерде турууга укук берүүчү документ; паспорт; **под видом чего** шылтоо кылып; бир нерсенин шылтоосу менен, бир нерсени бетке кармап; **ни под каким видом** эч бир, такыр, эмне кылса да; **для вида** эл көзүнө; көңүл үчүн; көз боёо үчүн; **делать вид** ...дай түр көрсөтүү; **он делал вид, что читает** ал өзүн окуп жаткандай түрдө көрсөтмөкчү болду; **не подать виду** билдирбөө; билбегендей (көрбөгөндөй) түр көрсөтүү; **он виду не подал, что не слышал** ал укпаганын билдирбеди; **я и виду не подал, что заметил** байкап калганымды билдирген жокмун; **иметь в виду** эсте тутуу, назарга алуу; **я имею в виду вчерашний случай** мен кечеги окуя

жөнүндө айтып жатамын; **я буду имéть вас в виду** мен сизди эсима тутамын (эске ала жүрөмүн); **быть в виду** 1) көз алдында болуу; 2) назарда болуу; **быть у всех на виду** бардыгынын көз алдында болуу; эл назарында болуу; **упустить из виду** эсинен чыгаруу, унутуу; **поставить на вид кому** эскертүү берүү; **видать виды** көптү көрүү, далайды баштан кечирүү, башынан көптү өткөрүү.

Вид II м 1. түр; ~ **ы спорта** спорттун түрлөрү; ~ **ы оружия** куралдын түрлөрү; **2. спец.** түр (өсүмдүктөр же айбандар систематикасында, философияда); **3.** жол, ык; ~ **ы обучения** окутуунун жолдору; **4. линг.** түр; **совершенный** ~ бүткөн түр; **несовершенный** ~ бүтпөгөн түр.

Видал/ый, -ая, -ое прост. көптү көргөн, көптү билген, дасыккан; ~ **человек** көптү көрүп дасыккан адам.

Виданн/ый, -ая, -ое прич. от видать; **◇ виданное ли это дело?** бул эмне деген жорук? Мындайды ким көргөн?

Вида/ть I. 1. *кого-что (видеть неоднократно)* көрүү, учуратуу; **2.** (*переживать, испытывать*) баштан өткөрүү; далай ирет көрүү; **он всякое ~ л** ал көп нерсени көргөн (башынан өткөргөн); **сколько ~ но!** эмнелер гана баштан өткөн жок! эмнелерди гана көргөн жок! **3. прош. видал? видали? прост.** карагылачы? көрдүрөбү? ~ **л, какой сильный парень!** Көрдүрөбү, кандай күчтүү жигит? **◇ глаза б (мой) не видали кого-чего** куруп кетсин; бети курусун; мындайды көргүлүк кылбасын; **где это видано!** Мындайды ким көргөн!

Видать II прост. 1. *в знач. сказ. безл.* көрүнөт, көрүнүп турат; **ничего не ~ эч** нерсе көрүнбөйт; **2. в знач. вводн. сл.** окшойт, сыяктанат, чамасы, шекилдүү; **завтра, ~, дождь будет** эртең жаан жаайт окшойт; **◇ от земли не видать** бою бир карыш; кенедей, тырнактай.

Видаться несов. с кем-чем и без. доп. көрүшүү, бирге болуу, көрүшүп туруу; **часто ~ с друзьями** достор менен жүйүр кездешип туруу.

Видение ср көрүү жөндөмү, көрө алуу мүмкүндүгү; даана көрүү.

Видение ср арбак, элес, кош көрүнүш.

Видеомагнитофон м видеомагнитофон.

Видеотелефон м видеотелефон.

Виде/ть несов. 1. *кого-что* көрүү; **хорошо ~ ть** жакшы көрүү, даана (таамай) көрүү; **за деревьями не ~ л леса посл.** бактардын артынан (далдасынан) токойду көрө албаптыр; **видит око, да зуб неймёт посл.** көз көргөнү менен, колго тийбейт; көз көргөнү менен, оозго тийбейт; ~ **ть своими глазами** өз көзү менен көрүү; **я ~ л мо-ре издали** мен деңизди алыстан көрдүм; **2. что** көрүү,

билүү, сезүү, байкоо; ~ **ть свою вину** өз айыбын өзү сезүү; **я не вижу в этом ничего особенного** менимче мунун эч бир өзгөчөлүгү жок; **я вижу, с кем имею дело** ким менен алака түзүп жатканымды билемин; **3. кого-что** көрүү, учуратуу; **я его ~ л вчера два раза** мен кечээ эки жолу учураттым; **4. что** көрүү, башынан өткөрүү; **он много ~ л в своей жизни** ал өз өмүрүндө көптү көрдү (далайды башынан өткөрдү); **5. что** көз алдына элестетүү; **я вижу его, как живого** мен аны тирүүдөй элестетип турамын; **видишь ли (видите ли) вводн. сл.** билесизби; **как видите вводн. сл.** көрүп турасыз го; өзүңүз көрүп тургандай; **◇ только и видели** көрүнүп коюп жоголуу; бир көрүнүп коюп, көздөн кайым болду; **рад видеть (вас)** сизди көргөнүмө ыраазымын (көрүшкөндө, учурашканда айтылат); **видеть не могу** көрөйүн деген көзүм жок.

Видеться несов. 1. *с кем* көрүшүү, кезигишүү, жолугушуу, учурашуу; **они часто видятся** алар тез-тез көрүшүп турушат; **мы год не виделись** биз бир жыл көрүшпөдүк (учурашкан жокпуз); **2. кому-чему (представляться)** көрүнүү, элестелүү, сезилүү, билинүү; **ему уже видятся полный успех** анын көз алдына толук ийгилик элестелип жатат (толук ийгиликке жетишери көрүнүп турат); **как видится вводн. сл. прост.** болсо керек, шекилдүү.

Видимо вводн. сл. окшойт, чамасы, калыбы, шекилдүү; ~, **он чем-то недоволен** ал бир нерсеге нааразы окшойт; **он, ~, задерживается** ал, калыбы, кармалып (бошой албай) жатат окшойт.

Видимо-невидимо нареч. разг. эң эле көп, эсепсиз, сан жеткис, түмөндөгөн, кыжыкыйма; **птиц налетело ~ канаттуулар** кыжыкыйма болуп учуп келишти.

Видимость ж 1. көрүнүш; чөйрө, чар тарап; **Было ясное утро, прекрасная ~ (Симонов)** Эртең менен күн ачык, чар тарап эң сонун көрүнүп турду; **2. (обманчивое впечатление)** көз боёмочулук, жалган көрүнүш; **это только ~ бул** жөн эле көз боёмочулук; **для видимости разг.** көз боёмолоо үчүн; **по всей видимости ввод. сл.** болжолу, калыбы, чамасы.

Видим/ый, -ая, -ое 1. көрүнүүчү, көзгө көрүнүп, элестелип туруучу; ~ **ый мир** көзгө көрүнүп (элестелип) туруучу дүйнө; ~ **ые области спектра** спектрдин көзгө көрүнүүчү жагы; **2. (явный)** ачык-айкын, даана; **без всякой ~ ой причины** эч кандай ачык-айкын себепсиз; **3. разг.** окшомуш болгон, сыртынан окшогонсуган; **только ~ ый успех** сыртынан окшомуш эткен ийгилик; **видимое дело вводн. сл. прост.** 1) анык, маалим; 2) кыязы, сыягы, болжолу.

Видне/ться несов. көрүнүү, көрүнүп туруу;

вдали́ ~ лись горы алыстан тоолор көрүнүп турду.

Видн/о 1. *безл. в знач. сказ.* көрүнөт, көрүнүп турат; **отсю́да ~ а вся дере́вня** бул жерден бүт кыштак көрүнүп турат; **мне хорошо́ ~ о** мага даана (ачык-айкын) көрүнүп турат; **по лицу́ его́ ~ о, что он был недово́лен** анын нааразы экендиги кебетесинен көрүнүп турат; 2. *в знач. вводн. сл. разг.* калыбы, чамасы, кыязы, сыягы; ~ **о, он заболел** калыбы, ал ооруп калган окшойт.

Видн/ый, -ая, -ое (виден, -на, -но) 1. көрүнүүчү, көрүнүп туруучу, көрүнүктүү; **чуть ~ ый** аран көрүнгөн; **на ~ ом ме́сте** даана көрүнүүчү жерде; 2. белгилүү, көрүнүктүү, салмактуу; ~ **ый учёный** көрүнүктүү окумуштуу; **занима́ть ~ ое ме́сто** салмактуу орунду ээлеп туруу; 3. *разг.* келишкен, сөөлөттүү, келбеттүү, салабаттуу; ~ **ый мужчи́на** салабаттуу киши.

Видов/ой I, -ая, -ое көрүнүштү сүрөттөөчү, көрүнүштү элестетүүчү; ~ **фильм** көрүнүштү элестетип, сүрөттөп көрсөтүүчү фильм.

Видов/ой II, -ая, -ое түр...; ~ **ые разли́чия рыб** балыктардын түр жагынан болгон айырмачылыктары; ~ **ые фо́рмы глаго́лов** этиштин түр формалары.

Видоизменение *ср* 1. *по знач. гл. видоизменить* — **видоизмениться**; ~ **растений** өсүмдүктөрдүн башка түргө өтүп өзгөрүшү; 2. (*разновидность*) бир нерсенин өзгөрүлгөн түрү, көп түрлөрүнүн бири.

Видоизменить *сов. кого-что* түрүн өзгөртүү, башка түргө өткөрүү, кубултуу.

Видоизмениться *сов.* түрү өзгөрүлүү, түрлөнүү, башка түргө өтүү, кубулуу.

Видоизменяемость *ж* түрүн өзгөртүү жөндөмдүүлүгү, өзгөрүүчүлүк.

Видоизменять *несов. см. видоизменить.*

Видоизменяться *несов.* 1. *см. видоизмениться*; 2. *страд. к видоизменять.*

Видоискатель *м* видеоискатель (1. фотоаппараттын, киноаппараттын аспабы; 2. сүрөтчүлөрдүн куралы).

Видом: **видом не видано (не видать)** 1) мындайды ким көрүптүр; мындайды көз көрүп, кулак укпаган; 2) мындайлар болуп көрбөгөн, эч качан болбогон.

Видообраза́ние *ср биол.* түр жаралыш, түр пайда болуш (жаныбарлар менен өсүмдүктөрдүн түрлөрү пайда болуу процесси).

Видывать *несов. разг. многокр. к видеть.*

Виз/а *ж* виза (1. чет мамалекеттик граждандардын паспортуна анын келип-кетишине же ошол өлкө аркылуу өтүшүнө өкмөт тарабынан уруксат кылынган белги; **получи́ть ~ у** виза алуу; 2. кайрылуучунун документине жетекчинин жазган көрсөтмөсү; **постави́ть ~ у** виза салуу).

Визави́ 1. *нареч.* бетме-бет, бет маңдай, карама-каршы, маңдай-тескей; **они́ сидели́** ~ алар бет маңдай олтурушту; 2. *м, ж нескл.* бет алдындагы, маңдайындагы киши; **мой ~ произнёс тост** менин каршымдагы киши тост көтөртүп калды.

Визг *м* каңкылдаган, чаңкылдап чыккан ачуу үн, чаңырык; ~ **щелка́** күчүктүн канкылдашы; ~ **тормозо́в** тормоздун ачуу үнү.

Визгли́во *нареч.* чаңылдап, каңкылдап, каңшылап, чаңырып.

Визгли́в/ый, -ая, -ое 1. чаңкылдаган, чаңырган ачуу үндүү, үнү ачуу; ~ **го́лос** чайылдаган ачуу үн; 2. чыйылдак, кыңылдак, каңкылдак; ~ **ребёнок** чыйылдак бала.

Визгнуть *сов. однокр. к визжать.*

Визготня́ *ж прост.* кыйкырык-чуу, айкырык, чаңырык.

Визгу́н *м разг.* үнү ачуу адам, чыйылдак.

Визгу́нья *женск. к визгу́н.*

Визжа́ть *несов.* каңкылдоо, кыңылдоо, чыйылдоо, чаңыруу; **собака ~ ит** ит каңкылдайт.

Визи́га *ж* визига (осётр балыгынын арка сөөгүнүн тарамыштарынан даярдалган азык оокат).

Визир *м* визир (1. *то же, что видеоискатель*; 2. *воен.* мылтыктын кароолун тууралагыч аспап; 3. *спец.* визирлөөчү аспап).

Визирн/ый, -ая, -ое визирлөөчү, визир...; визирлөө...; ~ **ая ли́ния** визир сызыгы; ~ **ая ли́нейка** визирлөө линейкасы.

Визи́рование I *ср по знач. гл. визи́ровать I*; ~ **паспорта** паспортко виза коюу (салуу).

Визи́рование II *по знач. гл. визи́ровать II.*

Визи́ровать I *сов., несов. что* визалоо, виза коюу, виза салуу.

Визи́ровать II *сов., несов. что* визировка кылуу (оптикалык же бурч ченегич аспапты кандайдыр бир чекитке каратуу).

Визи́рь *м* вазир; **вели́кий визи́рь** түрк султанатындагы биринчи министр.

Визи́т *м* 1. визит (келүү, жолугуу, баруу); ~ **ве́жливости** сылыктык визити; **официа́льный** ~ официалдуу визит; **прийти́ с ~ ом** визит менен келүү; **нанести́ ~** визит жасап баруу; 2. врачтын оорулуу адамды келип көрүшү.

Визита́ция *ж* визитация (1. деңизде жүргөн шектүү кеменин документтерин текшерүүгө алуу иши; 2. врачтын ооруларды кыдырып көрүп чыгышы).

Визите́р *м* визите́р (визит менен келген мейман).

Визитка *ж* визитка (күрмө).

Визитн/ый, -ая, -ое визит...; визит үчүн ылайыкталган; ~ **ое пла́тье** визит кийими; **визитная карточка** визит карточкасы.

Визуа́льны/ый, -ая, -ое *астр.* көз менен көрүп иштелүүчү; ~ **ые наблюде́ния** көз менен көрүп жүргүзүлгөн байкоолор.

Вика ж вика (тоют өсүмдүктөрүнүн бир түрү); **посевная** ~ эгиле турган вика.

Вика́рий м викарий (православиелик чиркөөдө: архиерейдин жардамчысы, орун басары болуп саналган епископ; католик чиркөөсүндө: епископтун же поптун жардамчысы).

Викинг м викинг (байыркы скандинавиялык деңиз аскери).

Виков/ый, -ая, -ое вика ...; ~ **ые зёрна** вика дандары.

Вико́нт м виконт (мурдагы Батыш Европа өлкөлөрүндөгү дворяндык титул жана ушундай титулу бар адам).

Виконтéсса ж виконттун аялы же кызы.

Виктори́на ж викторина (суроо-жооп оюну).

Викто́рия ж виктория (1. кээ бир огород жана жемиш өсүмдүктөрүнүн сортторунун аты; 2. ири гүлдөрү жана калкып жүрүүчү зор жалбырактары бар сууда өсүүчү тропикалык чөп өсүмдүгү).

Вилка ж 1. вилка (тамак сайып жей турган айры); 2. *спец.* Вилка (учу айры аспап); **ште́псельная** ~ штепсель вилкасы; **велосипе́дная** ~ велосипед вилкасы; 3. *шахм.* Вилка (бир фигура бир эле мезгилде эки фигурага коркунуч түзгөн абал); **конева́я** ~ ат вилкасы (ат менен эки фигурага коркунуч түзүү); **пéшечная** ~ пешка вилкасы (пешка менен эки фигурага коркунуч түзүү).

Вилла ж вилла (шаар сыртындагы кооз жана жасалгалуу дача же кооздолуп салынган үй).

Вило́к м бир баш капуста; ~ **капу́сты** бир баш капуста.

Вилообра́зный, -ая, -ое айрыга окшош, айры сымал.

Вилт м вилт (гозонун оорусу).

Ви́лы мн. айры; ♠ **ви́лами на воде (по воде)** пи́сано болушу күмөндүү, анчалык анык эмес, ишенерлик эмес.

Вильну́ть сов. 1. *однокр. к вилять* 1; ~ **хвостом** куйругун шыйпандатуу; 2. култулдоо, тайсалдоо; 3. шарт бурулуп кетүү.

Виля́ние ср 1. *по знач гл. вилять* 1, 2; 2. *перен. разг.* култулдоо, тайсалдоо.

Виля́ть несов. 1. *чем* шыйпандатуу, булгактатуу; **бежа́ть, виля́я хвостом** куйругун шыйпандатып чуркоо; 2. шыйпандоо, бултаңдоо; 3. ийрендөө, ийри-буйру жол менен жүрүү; 4. *перен. разг.* култулдоо, тайсалдоо; ♠ **виля́ть хвостом прост.** 1) куулануу, амалдануу, куулук кылуу; 2) бөйпөндөө, кошомат кылуу.

Вин/а ж 1. айып, күнөө; **призна́ть свою́** ~ у өзүнүн айыбын мойнуна алуу, өз күнөөсүн танбоо; **загла́дить свою́** ~ у өз айыбын жуу; **поста́вить кому́-л. в** ~ у бирөөнү айыптоо, айып коюу; 2. (*причина*) себеп, себепкер, кесир, кесепет; **по винé кого-чегó** бирөөнүн

кесири менен, бирөөнүн кесепетинен; **без вины́ виновáтый** айыпсыз күнөөлүү, күнөөсүз күнөөкөр.

Винегрét м 1. винегрет; 2. *перен.* ар кошкон, иретсиз, бытыраган, быкы-чыкыга толгон.

Вини мн. *прост.* карга (картада).

Вини́тельный; вини́тельный паде́ж табыш жөндөмө.

Вини́ть несов. *кого-что* айыптоо, күнөө коюу.

Вини́ться несов. *уст. и прост.* айыбын мойнуна алуу, өзүн айыптуу деп билүү.

Винн/ый, -ая, -ое вино ...; **шарап...**; ~ **ый за́пах** вино жыты; ~ **ый заво́д** вино заводу; ~ **ый спирт** вино спирти; ~ **ые сорта́ винограда** жүзүмдүн вино жасоочу сорттору; **ви́нная я́года** анжир.

Вино́ ср 1. вино, шарап; **виногра́дное** ~ жүзүм виносу; **столо́вое** ~ ак (спирт аралашпаган) вино; **красное столо́вое** ~ кызыл (спирт аралашпаган) вино; **сухо́е** ~ спиртсиз вино; **десéртное** ~ (ширин) вино; 2. *разг.* арак.

Винова́то нареч. айыбын сезип, уялып; ~ **потупи́ться** уялып жер кароо.

Винова́тость ж 1. *то же, что вино́вность*; 2. (*ощущение вины́*) өзүн күнөөкөр сезиш, айыбын мойнуна алыш, айыптуумун деп санап.

Винова́т/ый, -ая, -ое (виновáт, -а, -о) 1. *чаще кр.ф.* айыптуу, жазыктуу; күнөөкөр; **я** ~ **перед ва́ми** мен сиздин алдыңызда айыптуумун; **в э́том** ~ **ы вы** бул үчүн сиз айыптуусуз; **без вины́** ~ **ый** күнөөсүз күнөөкөр, айыпсыз айыптуу; 2. айыптуу, күнөөлүү; ~ **ый взгля́д** күнөөлүү көз караш; 3. себепкер, себепчи; **Во всём** ~ **мой рассказ о доро́ге** (Горбатов) Бардыгына жол жөнүндөгү менин аңгемем себепкер болду.

Вино́вник м 1. айыптуу, күнөөкөр; 2. себепчи, себепкер; ~ **торжества́** салтанаттын себепкери.

Вино́вница *женск. к вино́вник.*

Вино́вность ж айыптуулук, күнөөлүүлүк, күнөөкөрлүк.

Вино́вн/ый, -ая, ое (вино́вен, -на, но) *прил. и в знач. суц.* айыптуу, күнөөлүү, жазыктуу; **призна́ть** ~ **ым** айыптуу деп табуу; **допрóс** ~ **ого** айыптууну суракка алуу.

Виногра́д м жүзүм; **сбор** ~ **а** жүзүм жыйноо; **урожа́й** ~ **а** жүзүмдүн түшүмү.

Виногра́дарск/ий, -ая, -ое жүзүмчүлүк...; ~ **совхо́з** жүзүмчүлүк совхозу.

Виногра́дарство ср 1. (*разведение винограда*) жүзүм өстүрүүчүлүк, жүзүмчүлүк; 2. (*раздел науки*) жүзүмчүлүк.

Виногра́дарь ж *разг.* жүзүмчү, жүзүм өстүрүүчү.

Виногра́дина ж *разг.* жүзүм мөмөсү.

Виногра́дник м жүзүмдүк (жүзүм өстүрүүчү жер).

Виногра́дн/ый, -ая, -ое жүзүмдөн жасалган;

жүзүм...; ~ ая лоза жүзүм бутагы; ~ ая гроздь бир тал жүзүм; ~ ый сок жүзүм ширеси; ~ ое вино жүзүм виносу; ~ ый сахар жүзүм канты.

Винодёл *м* вино жасоочу.

Винодэлие *ср* вино жасоо, вино иштеп чыгуучу, виночулук.

Винодэльн/ый, -ая, -ое жүзүмдөн жасалган; жүзүм...; ~ завод вино чыгаруучу завод.

Винодэльческ/ий, -ая, -ое вино жасоочу, вино чыгаруучу.

Винокур *м* спирт (арак) иштеп чыгуучу киши, спирт (арак) тартуучу.

Винокурэние *ср* спирт (арак) иштеп чыгаруу, спирт (арак) тартуу.

Винокурэнн/ый, -ая, -ое спирт (арак) жасоочу, спирт..., арак ...; ~ завод арак заводу.

Винокурня *ж уст.* спирт (арак) иштеп чыгара турган (тартуучу) жай.

Винотека *ж спец.* винотека (коллекциялык виолордун тобу).

Виноторговец *м* вино сатуучу.

Виноторговля *ж* вино сатуучулук, вино соодасы.

Виночёрпий *м книжн. уст.* шарап берип туруучу (байыркы заманда той-тамашаларда шарап сунуп туруучу).

Винт I *м 1.* винт, бурама; **голова** ~ а бураманын башы; **установочный** ~ орнотуучу бурама; **крепёжный** ~ бекитүүчү бурама; **2.** (самолёта, парохода) винт; **3.** *в знач. нареч.* **винтом разг.** буралып, буралып-буралып; **дым поднимается** ~ **ом** түтүн буралып-буралып чыгууда.

Винт II *м* винт (карта оюнунун бир түрү).

Винтик *м уменьш. к винт; ♠ у него винтиков в голове не хватает* анын башында бир нерсеси жетишпейт; ал кем акыл.

Винтить I *несов. что разг.* буроо, бурап киргизүү, бурап чыгаруу.

Винтить II *несов. разг.* винт оюнун ойноо (картада).

Винтовальный, -ая, -ое *то же, что винторезный.*

Винтовка *ж* винтовка, мылтык (сайлуу мылтык).

Винтов/ой, -ая, -ое 1. винттүү; винт...; ~ ая шляпа винттин (бураманын) бөркү; **2.** (винтообразный) винт формалуу, бурамалуу; ~ ой стул винттүү (винт формасындагы) стул; ~ ая лестница винт сымал (айланма, буралма) тепкич; **3.** винттүү; ~ ой пароход винттүү пароход.

Винтовочный, -ая, -ое винтовка ..., мылтык..., ~ затвор мылтык затвору.

Винтокрыл *м* винт менен жүрүүчү же учуучу аппарат.

Винтокрыл/ый, -ая, ое винт сыяктуу айланма канаттуу; ~ ая машина винт сыяктуу айланма канаттуу машина (вертолёт).

Винтомоторн/ый, -ая, -ое *авиа.* винт моторлуу; ~ ый самолёт винт моторлуу самолёт; ~ ая установка винт моторлуу кыймылдаткыч.

Винтообразно нареч. буралып, айланып.

Винтообразн/ый, -ая, -ое (винтообразен, -на, -но) буралма, айланма, спираль сыяктуу буралып турма; ~ ая лестница айланма тепкич.

Винторезн/ый, -ая, -ое винт кесүүчү; ~ станок винт кесүүчү станок.

Винцо *ср ласк. к вино.*

Винчестер *м* винчестер (аңчылык мылтыгынын бир түрү).

Виньетка/а *ж* виньетка (китептин бөлүмдөрүнүн башына же аягына, альбомго, почта кагазынын бетине ж.б. кооздоп салынган сүрөт); **орнаментальная** ~ **а** орнаменттүү виньетка; **почтовая бумага с** ~ **ой** виньеткалуу почта кагазы.

Виола *ж* виола (скрипкага окшош музыка аспабы).

Виолончелист *м* виолончелист (виолончельде ойноочу адам, виолончель тартуучу музыкант).

Виолончелистка *женск. к виолончелист.*

Виолончель *ж* виолончель (музыка аспабы).

Вира I *ж ист.* вира (Киев Русунда эркин адамды өлтүргөндүк үчүн төлөнүүчү акчалай штраф; кун, кун акысы).

Вира II *межд.* вира («жогору көтөр» деген мааниде, жүк жүктөөчүлөрдүн речине мүнөздүү сөз).

Вираж I *м 1.* вираж, бурулуш, имерилиш; **крутой** ~ чукул вираж (чукул бурулуш); **2.** *спорт.* кыя жол (жантайманын боору менен кеткен айланма жол).

Вираж II *м фото* вираж (басылган сүрөткө белгилүү түс берүү үчүн жууп алууга колдонулуучу химиялык эритинди).

Виражн/ый I, -ая, -ое вираж..., вираждуу.

Виражн/ый II, -ая, -ое *фото* вираж...; вираждык.

Вираж-фиксаж *м фото* вираж-фиксаж, фиксаждуу вираж.

Виртуоз *м* виртуоз (1. өз искусствосунун техникасына мыкты машыккан артист, музыкант; 2. өз ишинде жогорку даражадагы машыккандыкка жетишкен киши).

Виртуозно нареч. эң усталык менен, виртуоздук менен, виртуоздуулук менен.

Виртуозность *ж* эң усталык, виртуоздук, виртуоздуулук.

Виртуозн/ый, -ая, -ое (виртуозен, -на, -но) виртуоздук, эң уста, эң чебер; ~ ый скрипач эң чебер скрипка тартуучу; ~ ое исполнение эң кылдат аткаруу; ~ ая лётная техника эң чебер учуу техникасы.

Вирулентность *ж мед. бакт.* вируленттүүлүк (оору туудура алуучулук, оору жуктуруучулук).

Вирулэнтн/ый, -ая, -ое вируленттүү (оору кылуучу, оору жуктуруучу, таркатуучу).

Вирус *м* вирус.

Вирусн/ый, -ая, -ое вирус аркылуу жуга турган, вирустуу; ~ **ые болэзни** вирус аркылуу келе турган (өтө турган, таркала турган) оорулар.

Вирусолог *м* вирусолог (вирусология боюнча адис).

Вирусология *ж* вирусология (вирустар жөнүндө илим).

Вирусы *мн.* вирустар (өсүмдүктөрдүн, жаныбарлардын жана адамдардын жугуштуу ооруларын козгоочу микробдор).

Вірши *мн.* вирши (17–18-кылымдарда орус жана украин адабиятындагы силлабикалык өлчөмдө жазылган ырлар); **2. ирон.** начар, болор-болбос ырлар.

Вис *м спорт.* асылып туруу, асылуу (турникте, гимнастика снарядында).

Виселица *ж* дар, дарга.

Висельник *м уст.* **1.** дарга асылган адам, асылып өлтүрүлгөн адам; **2. бран.** жарабаган, бузук адам.

Вис/еть *несов.* **1.** асылып туруу, илинип туруу; **лампа** ~ **ит над столóm** лампа столдун үстүндө илинип турат; **объявление** ~ **ит на стене** кулактандыруу дубалда илинип турат; **2.** салаңдап түшүп туруу; **волосы** ~ **ят** чачтары салаңдап түшүп турат; **3. на ком-чём разг. (об одежде)** шөлбүрөп туруу, көлкүлдөп туруу; **пальто** ~ **ит на нём разг.** анын үстүндөгү пальтосу көлкүлдөп турат; **4.** бир калыпта калкып туруу; **голубь неподвижно** ~ **ит на вóздухе** көгүчкөн абада кыймылсыз бир калыпта калкып турат; **5. прост.** асылып алуу, асылып туруу; ~ **еть на подно́жке трамва́я** трамвайдын эшигинде асылып туруу; **6. над кем-чем** асылып туруу; салаңдап туруу; **утёс** ~ **ит над мóрем** аска деңиздин үстүндө салаңдап турат; **7. перен. над кем-чем** болуп кетет, болуп калат дегендей коркунуч туулуу; **над ними** ~ **ит о́пасность** аларга коркунуч түзүп турат; **◇ висеть на волоске (на ниточке)** кылдын учунда туруу; **◇ висеть в вóздухе прост.** **1)** дайынсыз, белгисиз абалда болуу; **2)** же тигил жакта, же бул жакта болбой, орто заар абалда калуу; **висеть на телефóне прост.** телефонго жабышып алуу, телефондон кетпей сүйлөшө берүү; **висеть на хвосте** изинен калбай кууп алуу, артынан калбай кууй берүү.

Виски *ср* нескл. виски (англис арагы).

Виско́за *ж* вискоза (жасалма була жана целлофан жасоо үчүн колдонулуучу зат; жасалма буладан иштетилген жибек).

Виско́зн/ый, -ая, -ое вискозадан жасалган; вискоза...; ~ **щёлк** вискоза жибеги.

Вислоза́д/ый, -ая, -ое шалпаң куйрук; ~ **ко́нь** шалпаң куйрук ат.

Вислоу́х/ий, -ая, -ое **1.** шалпаң кулак; ~ **щенок** шалпаң кулак күчүк; **2. прост. бран.** аңкоо, келесоо чалыш, маңыроо.

Висл/ый, -ая, -ое салбыраган, салбырак; ~ **ые усы** салбыраган мурут.

Висмут *м* висмут (химиялык элемент жана андан даярдалган дары).

Висн/уть *несов. разг.* **1.** асылуу, асылып туруу, самсаалап туруу; **2.** салаңдап туруу; **түчи** ~ **ут над мóрем** деңиз үстүндө булуттар салаңдап турат; **3. на ком-чём** илинип калуу; **опа́вшие листь́я** ~ **ут на желе́зных зу́бьях ограда́** түшкөн жалбырактар тосмонун темир учтарына илинип калган; **виснуть на шее у кого** мойнуна асылуу.

Висо́к *м* чеке, чыкый.

Високо́сн/ый: **високо́сный** год толук жыл (февраль айы 29 күн болгон жыл).

Висо́чн/ый, -ая, -ое *анат.* чыкый...; чыкыйдагы; ~ **ая кость** чыкый сөөк.

Вист *м* вист (**1.** карта оюнунун бир түрү; **2.** преферанс, бостон сыяктуу карта оюндарында: карталардын белгилүү бир комбинациялык абалда болуш учуру).

Вистова́ть *несов.* вист деп жарыялоо (преферанс жана бостон сыяктуу карта оюндарында: оюнду жүргүзүп жаткан тарапка каршы ойноо).

Висю́льк/а желбирөөч (кооздук үчүн илинип коюлуучу майда-чүйдө жасалга); ~ **и лю́стры** люстранын кооздук желбирөөчтөрү.

Висяч/ий, -ая, -ое асма, асылып коюлуучу, асылып турма; ~ **ая лампа** асма лампа; ~ **ий мост** асма көпүрө.

Вита́лизм *м биол.* витализм (биологиядагы идеалисттик агымдын бири).

Вита́лист *м* виталист, витализмди жактоочу.

Вита́ин *м* витамин.

Вита́миниза́ция *ж* витаминдештирүү.

Вита́минизи́ровать *сов., несов. что* витаминдөө.

Вита́инный, -ая, -ое витаминдүү; витамин...; ~ **заво́д витамин** заводу; ~ **препара́т** витаминдүү препарат.

Вита́мино́зн/ый, -ая, -ое витаминдүү, витаминдерге бай; ~ **ая пи́цца** витаминдүү тамак.

Вита́/ть *несов.* **1. книжн.** жашоо, тиричилик кылуу; **2. көрүнбөй** айланып жүрүү; **смерть** ~ **ет над ним** ал өлүмдүн ченгелинде турат; **◇ вита́ть в облака́х (в эмпи́риях); ◇ вита́ть ме́жду не́бом и землёй** кыялга берилүү, санаасы менен баюу, кыялга чөмүлүү.

Витиева́то *нареч.* обу жок татаалдантып, оштонтуп, ыксыз кооздоп.

Витиева́тый, -ая, -ое ыгы жок кооздолгон, обу жок татаалданган, обун таппай татаалдатып жиберген.

Вити́йство *ср книжн.* чечендик, сөзмөрлүк.

Витийствовать *несов. книжн. уст.* чечендик кылуу, сөзмөрлүк өнөрүн көрсөтүү.

Вития *м трад.-поэт.* чечен, сөзмөр, сөзгө уста.

Вит/ой, -ая, -ое 1. эшилген, бурама, буралган; 2. айланма, ийрилме; ~ ая лестница айланма тепкич.

Виток *м* 1. бир бурам, бир ором; **витки спирали** спираль оромдору; 2. түрмөк, ором; ~ **проволаки** зымдын бир оромуну; 3. бир айланыш, бир тегеренип чыгыш; ~ **космического корабля вокруг Земли** космос кораблинин Жерди бир айланып чыгышы.

Витраж *м* витраж (сүрөт сала турган түстүү айнек).

Витрина *ж* витрина; ~ **магазин витринасы**; **на ~ х музея музей витриналарында.**

Вить *несов.* 1. *что* эшүү, өрүү, чыйратуу; ~ **верёвку** аркан эшүү; 2. жасоо, салуу, токуу; ~ **венки** венек жасоо; ~ **гнездо** уя салуу; **♦ вить верёвки из кого разг.** бирөөнү дегенине көндүрүү; айдаган жакка бастыруу, өзүнө багындырып алуу, өз билгениндей кылуу.

Витьё *ср по знач. гл. вить;* ~ **верёвок** жип эшүү (өрүү); ~ **гнезд** уя салуу.

Виться *несов.* 1. чырмалуу, оролуу, оролушуу; **повилика вьётся по веткам** чырмоок бутактарга жармашып өсөт; 2. тармалдануу, тармал болуу; **у неё волосы вьются от природы** анын чачтары жаралгандан тармал; 3. ийрилүү, ийри-буйру болуу; **ручей вьётся по склону горы** өзөн тоо боорунда ийрилип агып жатат; 4. уюлгуп, буралып көтөрүлүү; **пыль вьётся** чаң уюлгуп көтөрүлөт; **дым вьётся** түтүн уюлгуп чыгууда.

Витюень *м* токойдун чоң көгүчкөнү.

Витязь *м уст. трад.-поэт.* баатыр, чоро.

Вихлять *несов. прост.* 1. буйтактоо, ары-бери чайпалуу, теңселүү; 2. *чем* буйтактатуу; чайпалтуу, термелтүү.

Вихляться *несов. прост. то же, что вихлять* 1.

Вихор *м* үрпөк (чачтын үрпөйүп чыгып турганы); **отодра́ть за вихры** төбө чачынан тартып уруу.

Вихорь *м уст. и прост. то же, что вихр* 1.

Вихрастый, - ая, -ое үрпөгөй, үрпөк чач, үрпөк баш.

Вихрево́й, -ая, -ое бурганактуу, куюндаган.

Вихри́ть *несов. что* айлантуу, чимирилтүү, чимирик кылуу, куюндатуу.

Вихри́ться *несов.* айлануу, чимирилүү, чимирик болуу.

Вихрь *м* 1. куюн; бурганак; **Внеза́пный ~ заку́тил и погна́л по доро́ге столбы́ пыли** (Куприн) Капысынан боло калган куюн чанды көтөрүп, уюлгуткан бойдон жол менен алып жөнөдү; 2. *перен. чего* окуялардын өтө ылдамдыгы, өтө тездиги; ~ **революционных**

событий революциялык окуялардын куюну; 3. *в знач. нареч.* **вихрем** өтө тез, арыдан-бери, көз ачып-жумганча, бир заматта.

Вице-... вице-консул, вице-президент сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Вице-адмирал *м* вице-адмирал.

Вице-консул *м* вице-консул.

Вице-президент *м* вице-президент.

Вицмунди́р *м* вицмундир (революцияга чейинки Россияда: чиновниктердин форма кийими).

Ви́шенка *ж уменьш.-ласк. к ви́шня.*

Ви́шенник *м* 1. чиелүү бак; 2. жапайы чие.

Вишнёвка *ж* вишнёвка (чие настойкасы (тундурмасы), чие салынган вино же арак).

Вишнёв/ый, -ая, -ое 1. чиеден жасалган...; чие...; ~ **ая косточка** чиенин данеги; ~ **ый сок** чиенин ширеси; ~ **ое варенье** чие вареньеси; 2. кочкул кызыл түс, чие сыяктуу түс; ~ **ый цвет** кочкул кызыл түс.

Ви́шня *ж* 1. чие (дарак); 2. чие (мөмөсү).

Вишня́к *м прост. то же, что ви́шенник.*

Вишь *частица прост.* 1. көрдүңбү, кара, муну карачы, көрбөйсүңбү; — **Переста́нь (петь), Ефи́м, — говори́л один ямщи́к, — ~ больно́й лежи́т** (Н.Успенский) — Токтот (ырыңды), Ефим, - деди ямщиктердин бири, көрүп турбайсыңбы, оорулуу адам жатат; 2. нааразылык, таң калгандык, кыжырлангандык сезимин билдирүүдө колдонулат; ~, **что выдумал!** муну карачы, эмнени ойлоп чыгарган!; ~, **он како́й!** мына, бул ушундай!; 3. *в знач. вводн. сл.* билесинби, билесизби; мен сага айта турган болсом, эгер билсеңиз; **вишь ты** карасаң муну.

Вка́львать I *несов. см. вколóть.*

Вка́львать II *прост.* тынбай, баш көтөрбөй иштөө, тер куюлганча иштөө.

Вка́льваться *несов.* 1. *см. вколóться*; 2. *страд. к вка́львать* 1.

Вка́пать *сов. что разг.* тамызуу, тамызып коюу.

Вка́пнуть *сов. однокр. к вка́пывать II.*

Вка́пывать I *несов. см. вкопа́ть.*

Вка́пывать II *несов. см. вка́пать.*

Вка́пываться I *несов.* 1. *см. вкопа́ться*; 2. *страд. к вка́пывать* 1. орнотулуу, жерге киргизилүү.

Вка́пываться II *несов. страд. к вка́пывать II.*

Вкара́бкаться *сов. см. вкара́бкаться.*

Вката́ть *сов. что во что разг.* томолотуп-жумалатып киргизүү.

Вкати́ть *сов.* 1. *что во что* томолотуп киргизүү; 2. *что прост.* тарс эттирип коюп калуу, келиштирип берип калуу, шарт бере салуу, шак коё салуу; ~ **пощёчину** жаакка тартып жиберүү, жаакка чаап калуу; ~ **дво́йку** экини шак коё салуу; ~ **вы́говор** сөгүштү шарт

бере салуу; **3. прост. то же, что вкати́ться; волна́ вкати́ла на пристань** толкун пристанга каптап кирди; толкун пристанга чыгып келди.

Вкати́ться сов. 1. томолонуп кирүү, тоголонуп кирип кетүү; **2. разг. шутл.** жүгүрүп кирип келүү.

Вка́тывать несов. см. вкати́ть.

Вка́тываться несов. 1. см. вкати́ться; 2. страд. к вка́тывать.

Вкача́ть сов. что насос менен толтуруу (жиберүү, куюу); ~ **воздух в камеру** насос менен камерага аба толтуруу; ~ **бензин в бак** насос менен бакка бензин куюу.

Вка́чивать несов. см. вкача́ть.

Вкида́ть сов. что прост. ыргытып ичине түшүрүү, ыргытып жүктөө (ичине толтуруу).

Вки́дывать несов. см. вки́нуть и вкида́ть.

Вки́дываться несов. страд. к вки́дывать.

Вки́нуть сов. что ичине ыргытуу, ичине таштоо.

Вклад м 1. по знач. гл. вло́жить; 2. салынган акча, аманат, салым; **срочный** ~ мөөнөттүү салым; **3. перен.** салым; **ценный** ~ **в науку** илимге кошулган баалуу салым.

Вкла́дка ж 1. то же, что вкла́дывание; 2. (вложенный лист) кошумча барак (китепке, журналга, гезитке кошумчаланып кийирилген барак); **цветная** ~ түстүү кошумча барак.

Вкладн/ой, -ая, -ое 1. салынган, салып коюлган; ~ **ые суммы** салынган акчанын суммасы; ~ **ые операции** акча салуу операциялары; **2.** кошумчаланып кийирилген, кошумча салынган; ~ **ой лист** кошумча салынган барак.

Вкладчик м акча салуучуу (сактык кассага же башка жакка акча салган киши).

Вкладчица женск. к вкладчик.

Вкладывание ср по знач. гл. вло́жить.

Вкладывать несов. см. вло́жить.

Вкладываться несов. 1. см. вло́житься; 2. страд. к вкладывать.

Вкладыш м 1. то же, что вкладка 2; 2. тех. жаздык (машинада).

Вкле́ивать несов. см. вкле́ить.

Вкле́иваться несов. 1. см. вкле́иться. 2. страд. к вкле́ивать.

Вкле́ить сов. 1. тех. арасына (ичине) салып жабыштыруу, ичине кошуп желимдөө; ~ **лист в книгу** китептин ичине баракты салып жабыштыруу; **2. перен. разг.** сөз кошуу, кыстыруу.

Вкле́иться сов. ичине (арасына) жабышуу, жабышып калуу.

Вкле́йка ж 1. по знач. гл. вкле́ить — вкле́ивать; 2. арасына (ичине) кошуп жабыштырылган барак же башка нерсе.

Вклепа́ть сов. что 1. тех. ичине кадап бекитүү, орнотуу; **2. перен. прост.** кандайдыр

бир жаман ишке катыштыруу, аралаштыруу, тартуу.

Вклепа́ться сов. 1. тех. кадап бекитилүү, орнотулуу; **2. перен. прост.** кандайдыр бир жаман ишке аралашуу, катышуу, тартылуу.

Вкле́пывать несов. см. вклепа́ть.

Вкле́пываться несов. 1. см. вклепа́ться; 2. страд. к вкле́пывать.

Вклинё́ние ср. по знач. гл. вклини́ть — вклини́ться.

Вклинё́вание ср. то же, что вклинё́ние.

Вклинё́вать несов. см. вклини́ть.

Вклинё́ваться несов. 1. см. вклини́ться; 2. страд. к вклинё́вать.

Вклини́ть сов. что 1. шынаа кылып кагуу, арасына кагып, шыкап киргизүү; ~ **клин в щель** жылчыкка шынаа кагуу; **2. перен. разг. (вставить в речь)** сөз кыстыруу; сөз кошо кетүү.

Вклини́ться сов. во что 1. шыкалып кирүү; кагып киргизилүү; **2.** жарып кирүү, кирип баруу; ~ **в расположении противника** душмандын турган жерине жарып кирүү (кирип баруу).

Вклиня́ть несов. разг. см. вклини́ть.

Включате́ль м включатель; ~ **тока** ток включатели; ~ **приемника** приемниктин включатели.

Включа́ть несов. 1. см. включа́ть; 2. кучагына алуу, өзүнүн курамдык бөлүгү кылуу, өзүнө туташтыруу.

Включа́ться несов. 1. см. включа́ться; 2. страд. к включа́ть.

Включа́я 1. деепр. от включа́ть; 2. предлог с вин. кошуп эсептегенде, ... менен бирге; **нас было пятеро, ~ детей** балдарды кошуп эсептегенде, биз беш киши элек.

Включё́ние ср. 1. по знач. гл. включа́ть — включа́ться; ~ в список тизмеге киргизүү; тизмеге киргизилүү.

Включи́тельно нареч. акыркысы менен кошо, акыркысын кошкондо (кошо эсептегенде); ... ге чейин; **по десятое октября** ~ онунчу октябрга чейин; онунчу октябрды кошо эсептегенде.

Включи́ть сов. 1. кого-что киргизүү, кошуу, кошуп коюу; ~ **новый пункт в договор** келишимге жаңы пункт киргизүү; ~ **в список** тизмеге киргизүү (кошуу, кошуп коюу, тиркөө); **2. что** туташтыруу; коюу; жандыруу, жагуу; ~ **ток** токту туташтыруу; ~ **телевизор** телевизорду коюу; ~ **телефон** телефонду туташтыруу; **3. что** жүргүзүү, ишке киргизүү, иштетүү, аракетке келтирүү; ~ **мотор** моторду жүргүзүү (иштетүү).

Включа́ться сов. 1. кошулуу, аралашуу, ичинде болуу; ~ **в соревнование** мелдешке кошулуу; ~ **в разговор** сөзгө аралашуу; **2.** туташуу; жүрүү, аракетке келүү; **мотор не включается** мотор жүрбөй жатат.

Вковать *сов.* бир нерсенин ичине уруп бекитүү, ургулап орнотуу.

Вковаться *сов.* бир нерсенин ичине уруп бекитилүү, ургулап орнотулуу.

Вковывать *несов. см. вковать.*

Вковываться *несов. страд. к вковывать.*

Вколáчивание *ср. по знач. гл. вколотить.*

Вколáчивать *несов. см. вколотить.*

Вколотить *сов. что разг. 1.* кагуу, кагып (уруп) киргизүү; ~ **гвоздь в стéну** дубалга мык кагуу; **2. прост.** айта берип (түшүндүрө берип) мээсине куюу; эсинен кеткис кылып кайра-кайра айта берүү.

Вколóть *сов. что* кадоо, кадап киргизүү; саюу, сайып киргизүү; ~ **игóлку в подушку** ийнени жаздыкка сайып коюу; ~ **цветы в прическу** чачына гүл саюу.

Вколóться *сов.* сайылуу, кадалуу, сайып киргизилүү.

Вконéц *нареч. разг.* таптакыр, аябай, өлгүдөй, жедеп; он ~ **измóчил меня своими вопросами** ал суроо бере берип мени өлгүдөй чарчатты.

Вкопáть *сов. что* казып орнотуу; ~ **столб в зéмлю** мамыны жерге казып орнотуу; **как (слóвно, тóчно) вкопанный** каккан казыктай.

Вкопáться *сов. 1.* казып кирүү; казып кирип баруу; **2.** чункур казып кирүү (бекинүү).

Вкоренить *сов. что* тамыр алдыруу, орун алдыруу, адатка айландыруу, үрп-адат катары синдирүү.

Вкорениться *сов.* тамыр алуу, орноо, адатка айлануу, үрп-адат катары синүү.

Вкоренять *несов. см. вкоренить.*

Вкореняться *несов. 1. см. вкорениться; 2. страд. к вкоренять.*

Вкось *нареч.* кыйгачынан, кыйшыгынан, кайчылаштыра; **смотрéть** ~ кыйгачынан кароо (көзүнүн кыйыгы менен кароо); **сложить платóк** ~ жоолукту кайчылаштыра бүктөө; **вкось и вкривь; вкривь и вкось 1)** өйдө-ылдый, иретсиз; **бóквы шли вкривь и вкось** тамгалар өйдө-ылдый (ийри-буйру) жазылган; **2)** туш келди, ар кимиси ар кандай, оюна келгендей, өз билгениндей.

Вкράдчиво *нареч.* жылмандап, түлкүлүк кылып, өтө сылыктык менен жойпу-ланып.

Вкράдчивость *ж* жойпулук, түлкүлүк, коюн-колтукка кире коймо амалдуулук.

Вкράдчивый, -ая, -ое жойпу, жылмандаган амалкөй, түлкүдөй.

Вкράдываться *несов. см. вкрасься.*

Вкράпина *ж разг.* так, кал, темгил.

Вкράпить *сов. что* кал салуу, так түшүрүү, темгил-темгил из салуу.

Вкрапление *ср 1. по знач. гл. вкрасить; 2. темгил, кал, так.*

Вкрапливание *ср см. вкрапление.*

Вкрапливать *несов. см. вкрасить.*

Вкраплять *несов. см. вкрасить.*

Вкрась/сья *сов. 1. (тайком войти)* уурданып кирүү, жашырынып кирип алуу; **2. перен.** байкоосуздан пайда боло калуу, кокусунан эске түшө калуу, жарала калуу; **в дúшу ~ лось сомнение** жүрөктө шектенүү пайда болду; **3.** байкоосуз кетип калуу, билинбей кетип калуу (мис., ката); **в рúкопись ~ лась ошибка** кол жазмада байкоосуздан ката кетип калыптыр; **вкрасься в доверие** билдирбей ишеничке кирип алуу, айласын таап, кимдир бирөөнүн ишеничине өтүп алуу.

Вкратце *нареч.* кыскача, кыскартып; ~ **изложить содержание доклада** докладдын мазмунун кыскача баяндап берүү.

Вкрепить *сов. что* ичине (арасына) бекитүү, отнотуу.

Вкрепиться *сов.* ичине (арасына) коюлуп бекитилүү, орнотулуу.

Вкреплять *несов. см. вкрепить.*

Вкрепляться *несов. 1. см. вкрепиться; 2. страд. к вкреплять.*

Вкривь *нареч. разг.* кыйшайып, кыйшык болуп, кыйшая; **берёза растёт ~ кайын кыйшайып** өсөт.

Вкруг *нареч. и предлог уст. см. вокруг.*

Вкруговую *нареч. разг.* айланып, айланта, айландырып; **пустить кружок** ~ тегеректи кол менен айландырып жиберүү; **ехать ~ айланып** (айланма жол менен) баруу.

Вкрутить *сов. 1. что во что разг.* бурап киргизүү; ~ **лампочку в патрón** лампочканы патронго бурап киргизүү; **2. кому груб. прост.** алдап ынандыруу, акмак кылуу.

Вкрутиться *сов. разг.* буралып кирүү.

Вкрутýю *нареч.* катырып, катуу кылып; **сварить яйцо ~ жумуртканы тоголок бышыруу.**

Вкручивать *несов. см. вкрутить.*

Вкручиваться *несов. 1. см. вкрутиться; 2. страд. к вкручивать.*

Вкупе *нареч. уст.* бирге, биригип, биргелешип.

Вкус *м 1.* даам, татым; **óрганы** ~ а даам сезүү органдары; **гóрький** ~ ачуу даам; **приятный на** ~ даамы жакшы, таттуу, даамдуу; **имéть ~ чего-л.** бир нерсенин даамын тата билүү; **2. (чувство, понимание изящного)** жакшы, кооз, назик нерселерди кылдат сезе билүү жөндөмдүүлүгү; **тóнкий** ~ кылдат сезгичтик; **одеваться со ~ ом** жарашыктуу кийине билүү; **3.** кызыгуу, ынтаа; ~ **к рабáте** ишке болгон кызыгуу; **♦ войти во вкус** даамын татуу; жөнүн, маанисин түшүнүп калуу; **на вкус чéй** (анын) көңүлүнө туура келгендей, жактырышыңча; **на мой вкус** менин каалашымча; **по вкúсу (быть, прийтись)** кому көңүлдөгүдөй болуу, көңүлүнө жагуу, табитине туура келүү.

Вкусить *сов. что и чего 1. книжн.* татып

(жеп, ичип) көрүү, даамын алуу; **2. перен.** *высок.* көрүү, башынан өткөрүү.

Вкусно нареч. даамына чыгара, даамдуу кылып, даамдап; ~ **готовить** даамдуу кылып бышыруу; ~ **есть** даамдап тамак ичүү.

Вкусн/ый, -ая, -ое (вкусен, -на, -но) даамдуу, ширелүү; таттуу; ~ **о кұшанье** даамдуу тамак; как **вкусно!** кандай даамдуу!

Вкусов/ой, -ая, -ое даам..., даам сесе турган; ~ **ые органы** даам сесе турган органдар; ~ **ые качества пици** тамактын даамдуулук сапаты.

Вкусовщина ж разг. ар нерсени өз дитине тууралап баалоо, өзүнө жаккандан башкасын эсепке албоо.

Вкушать несов. см. вкусить.

Влага ж 1. суу, суюктук, ным; **2.** нымдуулук.

Влагалище ср 1. анат. аялдын жыныс мүчөсүнүн ичи (кыны); **2. бот.** кын (жалбырак кыны).

Влагать несов. см. вложить.

Владелец м кожоюн, ээ; ~ **дома** үйдүн ээси.

Владелица женск. к владелец.

Владельческ/ий, -ая, -ое ээлик, ээлүү...; ~ **ое право** ээлик укук; ~ **ие земли** ээлик жерлер.

Владени/е ср 1. по знач. гл. владеть; **2.** кимдир бирөөнүн жеке менчигиндеги мүлк, жер-суу; **3.** башка өлкөгө (мамлекетке) караштуу аймак, карамагындагы жер (өлкө, калк); **колониальные** ~ **я** колониялдык жерлер.

Владелец м ист. 1. (правитель) мамлекеттин башкаруучусу, аким; падыша; **2. то же, что владелец.**

Владелица ист. женск. к владетель.

Владетельный, -ая, -ое книжн. мурастык бийликти (мансапты) ээлөөчү, ээлөөгө укуктуу; ~ **князь** мурастык мансапты ээлөөгө укуктуу князь.

Владеть несов. кем-чем 1. ээ болуу, ээлөө; ~ **ть имуществом** мүлккө ээ болуу; ~ **ть знаниями** билимге ээ болуу; **2.** ээлик кылуу; башкаруу, өз колунда кармап туруу; **Россия шесть лет ~ ла Порт-Артуром** (Ленин) Россия алты жыл Порт-Артурду ээлеп турду; **3. перен.** өзүн ээрчигидей таасир кылуу, өз эркине баш ийдирүү; **4. перен.** чулгап алуу (кыял); **одна мысль ~ ла им** аны дайыма бир кыял чулгап жүргөн; **5.** колунан келүү, колдоно билүү; ~ **ть оружием** куралды колдоно билүү; **6.** жакшы билүү; мыкты өздөштүрүп алуу; ~ **ть кистью** сүрөт тартууну жакшы билүү; ~ **русским языком** орус тилинде сүйлөй билүү; **7.** иштетип туруу (дене бөлүктөрүнө карата); **он не ~ ет правой рукой** анын оң колу иштебейт; **владеть собой** өзүн кармап билүү; **владеть пером** жакшы жаза билүү, калеми курч болуу.

Владыка м 1. высок. аким, султан; башкаруучу; **Владыкой мира** будет труд! (из песни

«Красное знамя») Эмгек жер жүзүнүн башкаруучусу болуп калат!; **своя рука** — ~ **посл.** өзү кан, өзү бек; бардыгы өзүнүн колунда; **2. церк.** архиерейдин митрополитти урматтап кайрылууда аталган наамы.

Владычество ср *высок.* акимдик, ээлик, жогорку бийлик.

Владычествовать несов. 1. акимдик кылуу, башкаруу, бийлик жүргүзүү; **2. перен.** үстөмдүк кылуу, өкүм сүрүү.

Владычица ж 1. высок. женск. к владыка **1;** **2.** Иса пайгамбардын энеси Марьямдын диний чыгармаларда колдонулган эпитети.

Влажные/ть несов. нымдалуу, ным тартуу; **воздух** ~ **ет** аба ным тартып турат.

Влажно нареч. 1. ным; нымдуу; **2. в знач. сказ. безл.** ным; **здесь** ~ бул жер ным экен (ным болуп турат).

Влажность ж нымдуулук; ~ **воздуха** абанын нымдуулугу.

Влажн/ый, -ая, -ое (влажен, -на, -но) **1.** ным; нымдуу; ~ **ая земля** нымдуу топурак; **2.** нымдалышкан; **у ребенка лоб был влажен** баланын маңдайы нымдалышып турган эле.

Вламываться несов. см. вломиться.

Власть/овать несов. кем-чем, над кем-чем и без доп. высок. башкаруу, бийлик кылуу, таасирин тийгизүү, өз эркине баш ийдирүү, моюн сундуруу; **в странах капитала над всем ~ уют деньги** капитал өлкөлөрүндө бардык нерсени акча башкарат (бардык нерсе акчага моюн сунат, акчага багынат).

Властелин м *высок.* **1.** чексиз бийлик кылуучу, жогорку бийлик ээси; **2.** толук кожоюн, башкаруучу; ээлик кылуучу.

Властитель м *высок.* **то же, что властелин;** **властитель** дум даанышман; таасирдүү адам.

Властительница *высок. женск. к* властелин.

Властно нареч. буюруп, өкүмдүк кылып, өкүмдүк менен, буйрук иретинде; ~ **приказать** өкүмдүк менен буюруу.

Властность ж өкүмчүлдүк; мансаптык; ~ **характера** мансаптык мүнөз.

Власт/ный, -ая, -ое (властен, -на, -но) **1.** өкүмдүү, акылуу, укуктуу; **он не ~ ен распоряжаться** здесь анын мында буйрук берүүгө акысы жок; **в этом я не ~ ен** буга менин укугум жок; **2. перен.** өткүр, таасирдүү; ~ **ный взгляд** таасирдүү көз караш; **3.** өкүмдүү, өкүмчүл; ~ **ный голос** өкүмдүү үн.

Властолюбец м мансапкор, мансапты сүйгөн адам.

Властолюбивый, -ая, -ое (властолюбив, а, -о) мансапты жакшы көргөн, мансапкор, мансапка берилген.

Властолюбие ср мансапты, бийликти жакшы көрүү; мансапкорлук.

Власть ж 1. бийлик; **государственная** ~ **ь** мамлекеттик бийлик; **прийти к ~ и** бийлик-

тин башына келүү; **брать** ~ **ь в рѹки** бийликти колго алуу; **быть (находиться)** у ~ и бийликтин башында болуу; **2.** бийлик органы, өкмөт; **3.** *мн.* **вла́сти** жергиликтүү башкаруучулар; **военные** ~ и аскер башчылары; **4.** укук, ыктыяр; **родительская** ~ **ь** ата-эненин укугу; **5.** *чего* кудурет, кубат; ~ **слова** сөз кудурети; **во вла́сти (под вла́стью)** *кого-чего* бир нерсенин же кимдир бирөөнүн таасири астында; **в моёй (твоей, его и т.д.) вла́сти** менин ыктыярымда, менин эркимде; **не в моёй вла́сти реша́ть** **э́тот вопро́с** бул маселени чечүү менин колумда эмес; **теря́ть вла́сть над собо́й** өзүн кармай албай коюу; **ва́ша вла́сть** эрк өзүңүздө; эмне кылсаңыз, өзүңүз билесиз; **отда́ться во вла́сть** *кого-чего* ыктыярына коюу, моюн сунуп берүү.

Власы́ *мн. (ед. влас м)* *книжн. уст.* чач, чачтар.

Власяни́ца *ж* власяница (жооштук, момундук белги катары монахтар, турмуштан аша кечкендер жылаңач этине кийүүчү кылдан токулган кийим).

Власяно́й, -ая, -ое *книжн. уст.* *то же, что волосяно́й.*

Влачи́ть *несов. что трад.-поэт.* сүйрөө, жерге сүйрөлтүп алып жөнөө; **влачи́ть жа́лкое существова́ние** өлбөстүн күнүн көрүп жашоо; эптеп күн көрүү.

Влачи́ться *несов.* **1.** сүйрөлүү; **2.** *трад.-поэт.* эптеп жылып жүрүү, зорго басуу, аягы араң эле кыбырамыш этүү; **3.** *трад.-поэт.* жай өтүү, узакка созула берүү (убакытка карата).

Вле́во *нареч.* солго, сол тарапка; солдо, сол тарапта; **поверну́ть** ~ солго бурулуу; ~ **от доро́ги** жолдун сол тарабында.

Влезáть *несов. см. влезть.*

Влез/ть *сов.* **1.** *на что* жармашып (тырмышып) чыгуу; чыгып алуу; ~ **ть на де́рево** бактын үстүнө (даракка) тырмышып чыгуу; **2.** *во что* сыгылып кирүү, кысылып жатып кирүү; ~ **ть в но́ру** ийинге кысылып жатып кирүү; **3.** *во что* кирүү, түшүү, жатуу; ~ **ть в во́ду** сууга түшүү; ~ **ть в ваго́н** вагонго түшүү; ~ **ть в постель** төшөктүн ичине жатуу; **4.** *разг.* батуу, сыюу, жайлашуу; **все кни́ги** ~ **ли в че́модан** бардык китеп чемоданга батты; **5.** *прост.* кийүү, кийип алуу; **6.** жашыруун кирип баруу; ~ **ть в дом** үйгө жашырынып кирүү; **7.** уруксатсыз кирүү, жөнүнчө кирип алуу; ~ **ть в гости́ную** конок үйгө уруксатсыз кирип алуу; **8.** *разг.* батуу, чак келүү (кийим жөнүндө); **сапоги́ мне не ~ ли** өтүк мага батпады; **влезть в долги́** карызга батуу; **ско́лько влезет** *прост.* каалашынча, канча кааласа, тойгуча, кекиртегинен чыкканча.

Влепи́ть *сов. что* **1.** ичине (арасына) жабыштыруу, жабуу, чаптоо; **2.** *перен. разг.* күч менен киргизе уруу, батыра согуу; ~ **пу́лю в мише́н** окту бутага батыра атуу; **3.** *прост.*

берип калуу, салып жиберүү, коюп калуу; ~ **пощёчину** жаактан ары берип калуу; **влепи́ть вы́говор кому прост.** сөгүш бере салуу.

Влепи́ться *сов. разг.* чапталып калуу, жабышып калуу.

Влепля́ть *несов. см. влепить.*

Влепля́ться *несов.* **1.** **влепи́ться**; **2.** *страд.* жабышып калуу, чапталуу.

Влёт I *м по знач. гл.* **влетётъ**; ~ **самолёта на террито́рию аэродро́ма** самолёттун аэродромдун аймагына учуп келиши.

Влёт II *нареч. охот.* учуп бара жатканда; **стрельба́** ~ учуп бара жатканда атуу.

Влетáние *ср то же, что влёт I.*

Влетáть *несов. см. влететь.*

Влетé/ть *сов.* **1.** учуп кирүү, учуп кирип келүү; **в ко́мнату** ~ **ла ласточка** бөлмөгө чабалекей учуп кирди; **2.** *перен. разг.* жүгүрүп кирүү, тез кирип келе калуу; **3.** *безл. кому разг.* сөз тийүү, тил угуп калуу, таяк тийүү, жеме угуп калуу; **ему́ ~ ло** ага аябай сөз тийди, аны абдан тилдешти; **мне ~ ло за опозда́ние** кечиккендигим үчүн жеме угуп калдым; **♦ влетéть в копéечку** өтө кымбатка түшүү.

Влече́ние *ср* катуу ынтызарлык, өтө кызыгуу, аябай берилүү; ~ **к му́зыке** музыкага өтө кызыгуу; **сердечное** ~ сүйүү, махабат, ашыктык.

Влечь I *сов.* ичине орношуу, ичине кирүү, батуу.

Влечь/ь II *несов. кого-что* **1.** тартуу, сүйрөө; **2.** *кого (привлечь)* тартуу, кызыктыруу; **его ~ ёт к иску́сству** аны көркөм өнөр кызыктырат; **Ка́тя влекла́ его́ к себе́ все сильне́й и сильне́й** (Достоевский) Катя аны барган сайын өзүнө катуу тарта баштады; **влечь за собо́й что** себеп болуу; ...-га алып келүү, ...-дай болууга алып баруу.

Влече́ся *несов.* **1.** *книжн. (тащиться)* сүйрөлүү, сүйрөлүп жүрүү; **2.** *трад.-поэт. (длиться – о времени)* созулуу, создуга берүү; **3.** (*стремиться*) умтулуу, берилүү, эңсөө.

Вливање *ср* **1.** *по знач. гл.* **влива́ть**; **2.** *мед.* куюу, жиберүү (дары, кан); ~ **глюко́зы** глюкоза куюу (кан тамырына); **внутриве́нное** ~ **венага** кан (дары) куюу.

Влива́ть *несов. см. влить.*

Влива́ться *несов.* **1.** *см. влиться*; **2.** *страд.* **к влива́ть.**

Влипа́ть *несов. см. влипнуть.*

Влипну́ть *сов.* **1.** жабышуу, жабышып алуу; **2.** *прост.* учуроо, кабылуу, жолугуу, дуушар болуу; ~ **в исто́рию** бир жаман ишке кабылуу.

Влито́й: как (сло́вно, то́чно) влито́й (сиди́т) куюп койгондой (кийим туурасында).

Влить *сов.* **1.** *что и чего* куюу; ~ **лека́рство по ка́пле** дарыны тамчылатып куюу; **2.** *перен.* *что берүү, кошуу*; ~ **бо́дрость** дем берүү, кайрат кошуу, жандандыруу; **3.** *перен. кого-*

что кошуу, кошуп жиберүү, бириктирүү; ~ отряд в полк отрядды полкко кошуп жиберүү.

Вли/ться сов. 1. агып түшүү, куюлуу; **вода ~ лась в канал** суу каналга куюлуп жатты; 2. *перен.* пайда болуу, жаралуу; **в меня ~ лась уверенность в успехе** менде ийгиликке ишенич пайда болду; 3. *перен.* кошулуу, кошулуп кетүү, биригүү; **в наш коллектив ~ лись свежие силы** биздин коллективге жаңы күчтөр кошулду.

Влияние ср 1. таасир; ~ **солнечных лучей на человеческий организм** күн нурларынын адамдын организмине тийгизген таасири; **оказывать ~ на кого-л.** кимдир бирөөгө таасирин тийгизүү; **попасть под чьё-л.** ~ кимдир бирөөнүн таасири астында болуу; 2. аброй, абийир; **человек с ~ м** абройлуу адам; **пользоваться ~ м** абройго ээ болуу.

Влиятельность ж таасирдүүлүк; абройлуулук.

Влиятельный, -ая, -ое (влиятелен, -льна, -льно) абройлуу; таасирлүү; ~ **человек** таасирлүү адам.

Влиять несов. *на кого-что* таасир көрсөтүү, таасир этүү; ~ **своим примером** өз өрнөгү менен таасир көрсөтүү; ~ **положительно** жакшы таасир көрсөтүү; ~ **на ход событий** окуялардын жүрүшүнө таасир этүү.

Вложени/е ср 1. *по знач. гл.* **вложить**; 2. салынган (кошулган) нерсе; **письмо с ~ ем** ичине акча (же кандайдыр башка нерсе) салынган кат; 3. салым (кандайдыр бир ишке жумшалган акча, каражат); **капитальные ~ я** капиталдык салымдар.

Вложить сов. *что* 1. салуу (ичине); ~ **письмо в конверт** катты конвертке салуу; 2. *перен.* сарптоо, жумшоо, берүү; ~ **всю силу** бүт күчүн жумшоо; ~ **всю душу во что-л.** кандайдыр бир нерсе үчүн жан дилин берүү; 3. *фин., эк.* салуу, жумшап турууга берүү.

Вложиться сов. бир нерсенин ичине батуу, ичине кирүү, кирип жатып алуу.

Вломиться сов. *разг.* зордоп кирүү, күчкө салып кирип баруу; күч менен кирүү; ~ **в дверь** эшиктен зордук менен кирүү; эшикти бузуп кирүү.

Влопаться сов. *груб. прост.* 1. кокусунан, байкабастан кабылуу, урунуп калуу; ~ **в грязь** баткакка кабылуу; 2. *во что* абайлабай кириптер болуу; бир балакетке чалдыгуу; 3. *груб. прост.* бирөөнү сүйүп калуу.

Влюбить сов. *кого* өзүнө ашык кылуу, өзүн сүйдүрүү, өзүнө көңүлүн түшүрүү.

Влюбиться сов. 1. в кого ашык болуу, сүйүп калуу; 2. *во что* ышкыбоз болуу, жакшы көрүү, каалоо; **он влюблен в свою работу** ал өз ишин жакшы көрөт.

Влюбленно нареч. көңүлү түшүп, ашыктык менен, жакшы көрүү менен; **смотреть ~ ашыктык менен** кароо, жакшы көрүү менен кароо.

Влюбленность ж ашыктык, сүйгөндүк, ышкыбоздук.

Влюбленн/ый, -ая, -ое (влюблен, -ена, -ено) 1. сүйгөн, ашык болгон, сүйүп калган; **быть ~ ым в кого-л.** кимдир бирөөгө ашык болуп калуу, кимдир бирөөнү жакшы көрүү, сүйүү; 2. сүйгөндүктү, ашыктыкты билдирген; ~ **ый** взгляд сүйгөндүктү билдирген көз караш; 3. ышкылуу; 4. *в знач. суш.* **влюбленный м** ашык болгон эркек (жигит); **влюбленная ж** ашык болгон аял (кыз, келин); **влюбленные мн.** ашык болушкан жубайлар.

Влюблять несов. *см.* **влюбить.**

Влюбляться несов. *см.* **влюбиться.**

Влюбчивость ж тез эле ашык болуп калуучулук, улам сүйө берүүчүлүк.

Влюбчивый, -ая, -ое (влюбчив, -а, -о) сүйүүгө бат берилме, ашыктыкка бат берилгич.

Вляпаться сов. *прост.* 1. жыгылуу, жыгылып түшүү; ~ **в грязь** ылайга жыгылып түшүү; 2. бир балакетке чалдыгуу, жаман абалга кабылуу, кырсыкка учуроо; ~ **в историю** жаман абалга кабылуу.

Вмазать сов. *что* шыбап бекитүү, чаптап бекитүү; ~ **котёл в печь** казанды очокко ылай менен шыбап орнотуу.

Вмазаться сов. батып калуу (ылайга же башка жабышкак нерсеге).

Вмазка ж *разг. по знач. гл.* **вмазать.**

Вмазывать несов. *см.* **вмазать.**

Вмазываться несов. 1. **вмазаться**; 2. *страд.* **к вмазывать.**

Вматывать несов. *см.* **вмотать.**

Вменить сов. *что кому-чему во что ...деп* эсептөө, ...деп билүү (табуу); ~ **в вину** айыптуу деп эсептөө, айып коюу; ~ **в заслугу** кызматы деп эсептөө; ~ **в обязанности** милдет кылып коюу, мойнуна милдет кылып жүктөө, милдети деп эсептөө.

Вменяемость ж акыл-эси жайында, соо турган абал.

Вменяем/ый, -ая, -ое акыл эси жайында болгон, өзүнө өзү жооп бере ала турган; ~ **оё состояние** акыл-эси жайында болгон, соо турган абал.

Вменять несов. *см.* **вменить.**

Вменяться несов. *страд.* **к вменять.**

Вмерзать несов. *см.* **вмёрзнуть.**

Вмёрзнуть сов. бирге тонуп калуу, тонуп жабышып калуу, бирге катып калуу.

Вмесить сов. *что* кошуу, аралаштыруу; ~ **в тесто изюм** камырга мейиз аралаштыруу.

Вместе нареч. 1. бирге, чогуу; **жить ~ бирге** жашоо; **идти всем ~ бардыгы** чогуу баруу; ~ **с товарищем** жолдошу менен бирге; 2. *(одновременно)* бир мезгилде, бир учурда, бирге, туташ, удаа; **вместе с тем** ошону менен бирге, ошондой эле; бирок да.

Вместилище ср орун, жай; идиш (бир нерсе жайгаштыруу, салуу үчүн).

Вместимость ж сыйымдуулук.

Вместимый, -ая, -ое сыйымдуу, сыя турган.

Вместительный -ая, -ое (вместителен, -льна, -льно) көп сыя турган, сыйымдуу, чоң, кен; ~ зал чоң зал; ~ ковш сыйымдуу чөмүч.

Вместить/ть сов. 1. кого-что сыйдыруу, батыруу; зал не ~ л всех желающих зал каалоочулардын бардыгын өзүнө батыра алган жок; шкаф ~ л все книги шкафа бардык китептер батты; 2. что орундаштыруу, жайгаштыруу; ~ ть все книги в шкаф бардык китептерди шкафа жайгаштыруу.

Вместиться сов. батуу, жайгашуу.

Вместо предлог с род. ордуна; **взять одну книгу** ~ другой бир китептин ордуна башка китепти алуу; **поехать ~ кого-л.** кимдир бирөөнүн ордуна баруу.

Вметать I несов. см. **вместить**.

Вметать II сов. что көктөп коюу, улап (бириктирип) коюу; ~ рукав женин көктөп коюу.

Вмётка ж то же, что **вмётывание**.

Вмётывание ср көктөө, көктөп коюу.

Вмётывать несов. см. **вметать II**.

Вмётываться несов. страд. к **вмётывать**.

Вмешательство ср кийлигишүү, аралашуу; ~ во внутренние дела государства мамлекеттин ички иштерине кийлигишүү; **хирургическое** ~ операция жасоо, операция жолу менен жок кылуу (айыктыруу).

Вмешать сов. во что 1. что кошуп аралаштыруу; 2. перен. кого разг. кийлигиштирүү, аралаштыруу.

Вмеша/ться сов. 1. аралашуу, арасына кошулуу; он ~ лся в толпу зрителей ал көрүүчүлөрдүн тобуна аралашты; 2. аралашуу, катышуу, кошулуу; ~ ться в разговор сөзгө аралашуу, сөзгө кошулуу; 3. кийлигишүү, аралашуу; в конфликт пришло ~ ться директору жанжалга директорго аралашууга туура келди.

Вмешивать I несов. см. **вмешать**.

Вмешивать II несов. см. **вмесить**.

Вмешиваться несов. 1. см. **вмешеться**; 2. страд. к **вмешивать I**.

Вмещать/ть несов. см. **вместить**; зал ~ ет две тысячи зрителей залга эки миң көрүүчү батат; котёл ~ ет сто литров казанга жүз литр батат; казанга жүз литр сыят.

Вмещаться несов. 1. см. **вместиться**; 2. страд. к **вмещать**.

Вмиг нареч. бир заматта, өтө тез, арыдан-бери, көз ачып-жумганча.

Вминать несов. см. **вмять**.

Вминаться несов. 1. см. **вмяться**; 2. страд. к **вминать**.

Вмонтировать сов. что ичине монтаж кылуу (монтаждоо), ичине орнотуу (коюу, улоо); ~ провод в схему зымды схемага улоо.

Вморазживать несов. см. **вморозить**.

Вморозить сов. тондуруу.

Вмотать сов. что кошуп ороо, кошуп түрүү; ~ другую нитку башка жипти кошуп түрүү.

Вмуровать сов. ичине кошо бекитүү, кошо чаптап бекитүү; ~ котёл в кирпичную кладку казанды кирпичтин арасына кошо бекитүү.

Вмуровывать несов. см. **вмуровать**.

Вмятина ж кабырылган жер, оюк.

Вмятость ж то же, что **вмятина**.

Вмять сов. что 1. кысып батыруу, оюу, кабырылтуу, капшыруу; 2. былчийтуу, эзүү, жанчуу, тебелеп салуу; ~ окурок в землю чеккен тамекинин калдыгын жерге тебелеп салуу.

Вмяться сов. капшырылуу, оюлуу, былчыюу, жанчылуу.

Внаём, внаймы нареч. акыга, киреге, акысын төлөп, убактылуу урунууга; **взять** ~ киреге (акыга) алуу; **отдать** ~ киреге (акыга) берүү; **сдаётся** ~ киреге (акыга) берилет.

Внакидку нареч. прост. желбегейленип, желбегей жамынып; **носить куртку** ~ күрмөнү желбегей жамынып жүрүү.

Внакладе нареч. прост. зыяндап, зыян тартып; **быть** ~ зыян көрүү; **остаться** ~ зыян тартуу.

Внакладку нареч. разг.: **пить внакладку** кант менен ичүү (чайды, кофени ж.б.).

Внаклонку нареч. разг. энкейип, ийилип, төмөн карай эңиштеп.

Внахлест, внахлестку нареч. эки башка нерсенин учтарын кошуп (учтарын бир-бирине улап).

Вначале нареч. эң башында, эң оболу, эң алды менен.

Вне предлог с род. ...дан тышкары, ...дан сырткары, сыртта; ~ дома үйдөн тышкары жакта; ~ города шаардан тышкарыда; ~ опасности коркунучтан сырткары; ~ очереди кезектен тышкары, кезексиз; ~ конкурса конкурстан тышкары; $\diamond$ **быть вне себя от радости** кубанычы койнуна батпоо; кубанганынан өзүн токтото албоо; **быть вне себя от гнева** ачуусунан өзүн токтото албай калуу; **вне закона** мыйзамдан тышкары; мыйзамсыз; **объявить вне закона** мыйзамдан тышкары деп жарыялоо; **вне времени и пространства** убакыттан жана мейкиндиктен тышкары; чындыктан алыс; **вне (всякого) сравнения** салыштырып көрүүгө болбогон даражада; тең келбей турган; **вне всякого сомнения** шек саноого мүмкүн эмес, эч шег жок.

Вне... вневедомственный, внеместный, внеслужебный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Внеатмосферн/ый, -ая, -ое жер атмосферасынан тышкары болуучу; ~ **ые явления** жер атмосферасынан тышкары болуучу кубулуштар.

Внебра́чный, -ая, -ое никесиз; ~ **ребёнок** никесиз төрөлгөн бала.

Внево́йско́вой: **внево́йско́вая** подгото́вка армиядан тышкары шартта өткөрүлгөн даярдык.

Вневре́менный, -ая, -ое убакытка байланышсыз, убакыт менен чектелген шартта эмес.

Внедре́ние *ср по знач. гл. внедрить и внедриться*; ~ **достиже́ний нау́ки в произво́дство** илимдин жетишкендиктерин өндүрүшкө жайылтуу; ~ **в созна́ние** аң-сезимге сиңирүү.

Внедрить *сов. что* жайылтуу, таратуу, колдонуу, турмушка сиңдирүү, ишке ашыруу.

Внедриться *сов.* жайылуу, таралуу, колдонулуу, сиңүү, орноо, тамырлоо, тамыр жаюу.

Внедрять *несов. см. внедрить.*

Внедряться *несов. 1. см. внедриться; 2. страд. к внедрять.*

Внеза́пно *нареч.* кокустан, капысынан, байкабастан, күтүлбөгөн жерден, абайлабастан.

Внеза́пност/ь ж 1. кокустук, капыстык, күтүлбөгөндүк, байкоосуздан боло калгандык; ~ **ь нападе́ния** кол салуунун күтүлбөгөндүгү, капыстыгы; ~ **ь его́ отъезда́ всех порази́ла** анын капысынан жөнөп кетиши бардыгын таң калтырды; **2. разг. (неожиданный случай)** күтүлбөгөн окуя (көрүнүш), капыстан боло калган иш; **жизнь полна́ ~ ей** турмушта күтүлбөгөн окуялар (көрүнүштөр) көп.

Внеза́пн/ый, -ая, -ое (внеза́пен, -на, -но) капысынан боло калган, күтүлбөгөн; ~ **ая разлу́ка** күтүлбөгөн ажырашуу.

Внеземно́й, -ая, -ое жер жүзүнөн тышкары жактагы, жер жүзүнөн тышкарыда болгон; башка планеталардагы; **гипо́теза о существова́нии ~ жизни** жер жүзүнөн тышкары жакта турмуштун бар экендиги жөнүндө гипотеза.

Внекла́ссн/ый, -ая, -ое класстан тышкары, мектептен тышкары боло турган; ~ **ое чтéние** класстан тышкары окуу.

Внекла́ссов/ый, -ая, -ое эч бир тапка тиешеси жок, тапсыз; **в кла́ссовом о́бществе не мо́жет быть ~ ой идеоло́гии** таптык коомдо тапсыз идеологиянын болушу мүмкүн эмес.

Внеко́нкурсн/ый, -ая, -ое конкурстан тышкары, конкурска катышпаган; ~ **ая програ́мма фестива́ля** фестивалдын конкурска катышпаган (конкурска киргизилбеген) программасы.

Внема́точный: **внема́точная** берёменность жатындан тышкары бойго бүтүү.

Внеочередно́/й, -ая, -ое кезектен тышкары, кезексиз; ~ **е заседа́ние** кезектен тышкары (кезексиз) отурум; ~ **й о́тпуск** кезексиз өргүү.

Внеочере́дность ж кезексиздик, кезектен тышкарылык.

Внепла́новость ж пландан тышкарылык.

Внепла́новы/й, -ая, -ое плансыз, пландан тышкары, планда каралбаган (көрсө-түлбөгөн); ~ **е мероприя́тие** пландан тышкаркы иш чара.

Внесéние *ср по знач. гл. внести́*; ~ **попра́вок** түзөтүүлөрдү киргизүү; ~ **в спи́ски** тизмеге киргизүү; ~ **пláты** акча (акы) төлөө; ~ **измене́ний** өзгөртүүлөрдү киргизүү.

Внеслуже́бн/ый, -ая, -ое кызматтан тышкары, иш (кызмат) убактысынан тышкары; ~ **ые дела́** кызматтан тышкары иштер; ~ **ое вре́мя** кызматтан (иштен) тышкаркы убакыт.

Внести́ *сов. 1. кого-что* алып кирүү; киргизүү, алып кирип (киргизип) коюу; ~ **вёщи в дом** буюмдарды үйгө алып кирүү; эмеректерди үйгө киргизүү; **2. кого-что** киргизүү, кошуу, киргизип (кошуп, жазып) коюу; ~ **предложе́ние** сунуш киргизүү, сунуш кылуу; ~ **поправки** түзөтүүлөрдү киргизүү; **3. что** төлөө, берүү, тапшыруу (акча тууралуу); ~ **де́ньги в кассу** акчаны кассага төлөө; **4. перен.** киргизүү; жаратуу; пайда кылуу; ~ **мно́го поле́зного** көп пайдалуу нерселерди киргизүү; ~ **оживле́ние** жандандыруу, жандандырып жиберүү; **◇ внести́ ясность (в дело и т.п.)** аныктык (тактык) киргизүү; **внести́ (сво́й) вклад** өз салымын кошуу.

Внести́сь *сов. разг.* тез кирип келе калуу, учуп кирүү, жүгүрүп кирүү, шарт кирип келүү.

Внеуро́чн/ый, -ая, -ое сабактан тышкары; ~ **ые заня́тия** сабактан тышкары машыгуулар.

Внешко́льн/ый, -ая, -ое мектептен тышкары; ~ **ые рабо́ты** мектептен тышкары өткөрүлүүчү таалим-тарбия иштери; ~ **ые де́тские учрежде́ния** мектептен тышкары балдар мекемелери.

Вне́шне *нареч.* сырттан караганда, сырткы көрүнүшүндө, сыртынан, тышкы көрүнүшү боюнча алганда; ~ **спокойный** сыртынан караганда токтоо.

Внешнеполити́ческий, -ая, -ое тышкы саясат менен байланыштуу, тышкы саясаттагы, тышкы саясат...; ~ **курс страны́** өлкөнүн тышкы саясатка байланыштуу багыты (курсу).

Внешнеторго́вый, -ая, -ое тышкы соодага байланыштуу; тышкы соода...; ~ **оборо́т** тышкы соода жүгүртүлүшү.

Вне́шн/ий, -ая, -ее **1.** тышкы, сырткы; тышкарыдагы, сырттагы, тыштагы; ~ **ий вид** тышкы көрүнүш, сырткы көрүнүш; ~ **ий осмо́тр** сыртынан (тышынан) карап чыгуу; ~ **ий покрóв** сырткы катмар; **2.** тышкы, сырттан таасир этүүчү; ~ **ие си́лы** тышкы күчтөр; **3.** тышкы, сырткы, тышка караган; ~ **ие окна́** тышкы терезелер; **4.** тышкы (чет өлкөлөргө байланыштуу, чет өлкөлүк); ~ **яя** **политика**

тышкы саясат; ~ **яя торгóвля** тышкы соода; **5. перен. (показной)** көзгө көрүнө калма (ички мааниси терең эмес, тайкы), сыртынан гана түзүк, сонун көрүнгөн; **внóшний угол мат.** тышкы бурч.

Внóшность ж тышкы көрүнүш, кебете, түр.

Внóштáтн/ый, -ая, -ое штаттан тышкары, штатта жок; ~ **ая дóлжность** штаттан тышкаркы иш орун.

Внóшнеэкономическ/ий, -ая, -ое экономикага таандык болбогон, экономикадан тышкары ~ **ое принуждéние** экономикага таандык эмес жол менен мажбурлоо.

Вниз нареч. 1. төмөн, ылдый, төмөн карай, төмөн жакка; **бежáть** ~ **по лéстнице** тепкич менен төмөн карай жүгүрүү; **смотрéть** ~ төмөн жакты кароо; **упáл** ~ **головóй** башы менен түштү, башы менен жыгылды; **2. (к устью реки)** суунун агымы менен; суу аккан багыт боюнча; ~ **по течéнию** суунун агымы менен; суу аккан багыт боюнча; **∅ идти (катитья, спускáться)** вниз иши оңолбоо, бедели кете баштоо, иши оңунан чыкпай калуу; **смотрéть свéрху вниз на кого** жогортон (өзүн жогору эсептеп) кароо, менменсинип, бой көтөрүп калуу.

Внизú нареч. астында, асты жагында, төмөндө, төмөн жагында, этегинде; ~ **письма стояла дáта** каттын аягында (астында) датасы турат; **он живёт** ~ ал төмөн жакта (төмөнкү кабатта) турат.

Вникáть несов. см.вникнуть.

Вникнуть сов. во что түшүнүп алуу, билүү; ~ **в слова учителя** мугалимдин сөздөрүнө түшүнүү (мугалимдин сөздөрүнүн маанисин билип алуу); ~ **в суть дéла** иштин маңызын (жөн жайын) түшүнүп алуу; ~ **в детали** ийнежибине чейин түшүнүп алуу, майда-чүйдөсүнө чейин билип алуу.

Внимáни/е ср 1. көңүл, ыкылас, ынтаа, назар, кунт, этибар; **отвлéчь** ~ **е** көңүлүн алагды кылуу, алаксытуу; **привлéчь** ~ **е** көңүлүн буруу, назар салдыруу; **обратить** ~ **е** ыкылас кылуу, кунт коюу, көңүл буруу, назар салуу; **остáвить без** ~ **я** этибар кылбоо, ынтаасын койбоо, кунт кылбоо, көңүлгө албоо; **принять во** ~ **е** этибарга алуу, назар салуу, көңүл буруу; **2.** урмат, ызаат; **оказáть** ~ **е кому-л.** бирөөнү урматтоо, ызаат кылуу; **пóльзоваться** ~ **ем** урматтоого, урмат-сыйга ээ болуу; **внимáние!** көңүл бургула!; **внимáнию кого** көңүлүнө; **внимáнию покупáтелей!** Сатып алуучулардын көңүлүнө!; **быть в цéнтре внимáния** көңүлдүн борборунда болуу; **он весь во внимáние** ал жан-дили менен кулак салып турат; анын көңүлү бүт сизде; **∅ ноль внимáния прост.** көңүл салбайт, капарына да алып койбойт, таптакыр иши жок.

Внимáтельно нареч. кунт коюп, ынтаа коюп, көңүл салып, көңүл коюп; **слúшать** ~

кунт коюп угуу, көңүл салып (көңүлдөнүп) угуу.

Внимáтельность ж 1. ыкылас, ыкыластуулук, ынтаалуулук, назар салуучулук, кунт коюучулук, сергектик, тыкандык, көңүл коюучулук; **2.** көңүл салуучулук, урматтагандык, камкордук.

Внимáтельный, -ая, -ое (внимáтелен, -льна, -льно) 1. сергек, тыкан, ынтаалуу, ыкыластуу; ~ **учéник** сергек окуучу; **2. (заботливый)** камкор; ~ **друг** камкор дос.

Внимáть несов. трад.-поэт. 1. что без доп. (*слышать, слушать*) кулак түрүү, назар салуу; **2. кому-чему высок.** назар салып кароо, көңүл буруп туруу.

Вничью нареч. тең чыгуу, утуш да жок, уттуруш да жок; утуш да эмес, уттуруш да эмес; ит жыгылыш; **пáртия закончилась** ~ партия тең чыгуу менен аяктады.

Внóве нареч. в знач. сказ. разг. жаңы, мурда көрүнбөгөн, үйрөнүлбөгөн, бейтааныш; **все было ей** ~ ага бардык нерсе жаңы (бейтааныш) эле.

Вновь нареч. 1. кайра, жаңыдан, жана, дагы, дагы кайрадан; **мы ~ встретились** дагы кайрадан учураштык; **2.** жаңы, жаңыдан, жакын арада; ~ **назначенный дирéктор** жаңы (жакында) дайындалган директор.

Вносить несов. см. внести.

Вноситься несов. 1. см. **внести́сь**; **2. страд. к вносить.**

Вно́с/ка ж 1. по знач. гл. **вносить**; **2.** кошумча; **в тéксте нéсколько** ~ **ок** текстке бир нече кошумча киргизилген.

Внук м 1. небере; **2. мн. вну́ки (потомки)** укум-тукум, тукумдар.

Вну́тренне нареч. ичинен, ичтен; өз оюнда, дилинде; ~ **он был дово́лен** ал ичинен ыраазы болуп отурду.

Вну́тренн/ий, -ая, -ее 1. ички, ичиндеги, ичтеги; ~ **ие стéны** ички дубалдар; ~ **ие органы** ички органдар; ~ **ие болéзни** ички оорулар; ~ **ие во́ды** ички суулар (мамлекет ичиндеги деңиздер жана дарыялар); ~ **ее повреждéние** ички бузулуу; **2.** ички; ~ **яя полíтика** ички саясат; ~ **яя торгóвля** ички соода; **3.** ичтеги, көңүлдөгү, кишинин өз табиятындагы; ~ **ий мир челове́ка** адамдын ички дүйнөсү; ~ **ее благорóдство** адамдын табияттагы асылзаттыгы; **4.** ички, негизиндеги; ~ **яя связь собы́тий** окуялардын ички байланышы.

Вну́тренность ж 1. ички жак, ич, бир нерсенин ички тарабы; ~ **до́ма** үйдүн ичи; **2. мн. вну́тренности анат.** ичеги-карын, өпкө-жүрөк.

Внутри́ 1. нареч. ичи, ич жагы; ичинде; ~ **ти́хо и темно́** ичи тынч жана караңгы; **находиться** ~ ичинде (арасында) болуу, туруу; **2. предлог с род.** ичинде; ~ **здáния** имараттын

ичинде; ~ **города** шаардын ичинде.

Внутри... **внутривенный, внутригосударственный, внутриядерный** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Внутриатомн/ый, -ая, -ое атом ичиндеги, атом ичинде болгон; ~ **ая энергия** атом ичиндеги энергия, атомдун ички энергиясы.

Внутривенно нареч. венага, венанын ичине.

Внутривенн/ый, -ая, -ое вена (кан тамыр) ичиндеги, венадагы; ~ **ое давлéние** венадагы басым; ~ **ое вливáние** венага кан (же дары) куюу (жиберүү).

Внутривидов/ой, -ая, -ое түрлөр аралык, түрлөр ичиндеги, түрлөр арасындагы; ~ **ая гибридазия** түрлөр аралык аргындашуу; түрлөрдү өз ара аргындаштыруу.

Внутризаводской, -ая, -ое завод ичиндеги; ~ **транспорт** завод ичиндеги транспорт; заводдун ички транспорту.

Внутримышечно нареч. булчуңга, булчуң ичине (арасына).

Внутримышечный, -ая, -ое булчуң ичиндеги (арасындагы).

Внутрипартийн/ый, -ая, -ое партия ичиндеги, партия ичинде болгон; ~ **ая демократия** партиянын ички демократиясы; ~ **ая дискуссия** партия ичиндеги дискуссия.

Внутриполитическ/ий, -ая, -ое ички саясаттык, ички саясий; ички саясат...; ~ **ое положение** ички саясий абал.

Внутриядерный, -ая, -ое ядро ичиндеги, ядро ичинде болгон.

Внутр 1. нареч. ичине, ички жакка, ичкериге; **принять лекарство** ~ дары ичүү; **войти** ~ ичине кирүү; **дверь открывáется во** ~ эшик ичине карай ачылат; **2. предлог с род.** ичинде, ички жакта; ичине, ички жакка; **попасть** ~ **пещеры** үңкүрдүн ичине кирүү.

Внучáта мн. неберелер, небере-чөбөрөлөр.

Внучáтный, внучáтый, -ая, -ое үчүнчү атадан кошулган; үчүнчү муундагы; ~ **брат** аталаш бир туугандын уулу.

Внучек м *уменьш.-ласк.* к **внук.**

Внучка женск. к **внук.**

Внушáть несов. см. **внушítь.**

Внушáться несов. страд. к **внушáть.**

Внушéние ср. 1. ынандыруу, ишенич туудуруу, акыл айтуу, акыл үйрөтүү; **2.** ишеним; гипноз; **лечítь** ~ м ишеним, ишендируу (гипноз) жолу менен айыктыруу; **3.** кекетүү; **сдéлать кому-л. стрóгое** ~ кимдир бирөөнү катуу кекетүү (зекүү).

Внушítельно нареч. 1. сезимине жеткире; ~ **сказáть** сезимине жеткире айтуу; **2.** айбаттуу, сүрдүү; **выгáдеть** ~ сүрдүү (айбаттуу) көрүнүү.

Внушítельность ж таасирдүүлүк, салабаттуулук, сөөлөттүүлүк; айбаттуулук, сүрдүүлүк.

Внушítельн/ый, -ая, -ое (внушítелен, -льна, -льно) **1.** таасирдүү, чоң таасир

көрсөтүүчү, айбаттуу, сөөлөттүү; ~ **ый гóлос** таасирдүү үн; ~ **ая фигура** сөөлөттүү кебете; **2.** зор, чон, бийик; ~ **ый успéх** зор ийгилик; ~ **ая сýмма дéнег** чоң суммадагы акча (чон акча).

Внушítь сов. что кому 1. ишендируу; ынандыруу, макул кылуу, көндүрүү; ~ **кому-л. какúю-л. мысль** кимдир бирөөнү бир ойго ынандыруу; **2.** кимдир бирөөнүн сезимине таасир кылуу, сезимин ойготуу; туудуруу, пайда кылуу, жаратуу; ~ **страх** коркунуч туудуруу, жүрөгүн алып коюу; ~ **отвращéние** жек көрүү сезимин туудуруу.

Внушóхаться сов. прост. жыт алуу.

Внушóживаться несов. см. **внушóхаться.**

Внятно нареч. ачык, даана так, түшүнөрлүк; **говорítь** ~ дааналап, даана кылып сүйлөө.

Внятность ж дааналык, тактык, ачыктык, түшүнүктүүлүк; ~ **речи** сөздүн тактыгы (аныктыгы).

Внятн/ый, -ая, -ое (внятен, -на, -но) анык, даана, так; түшүнүктүү; ~ **ое чéние** даана (так) окуу; ~ **ый ответ** так, түшүнүктүү жооп.

Внять сов. 1. см. **внимáть; 2. кому-чему** этибар алуу, назар салуу, көңүл буруу.

Во I частица указат. прост. 1. то же, что вот 1; – Где же **дорóга?** – **А во!** (Решетников) – Жол кайда? – **А мына!** **2.** аябай сонун, абдан мыкты; эң сонун; мыктынын мыктысы; – **Ты эту кни́жку читáл? Во кни́жка!** Сен бул китепти окудуң беле? Эң сонун китеп!; – **Я решил прийти к тебе зáвтра утром.** – **Во, во!** – **обрадовался отец.** – Мен сага эртең менен келейин дедим эле. – Абдан жакшы болот! – деди атасы кубанып.

Во II предлог см. в; во весь рост тикесинен; бою канча болсо, ошончо; **во сне** түшүндө; **во флóте** флотто; **во-пéрвых** биринчиден.

Во... приставка төмөнкүдөй сөздөрдөгү «и», «о» тыбыштарынын алдында, үнсүздөрдүн катар айкашып келген айрым учурунда «в» ордуна колдонулат; **войти** кирүү; **вооружítь** куралдандыруу; **воткнúть** киргизүү; саюу; тыгуу; **вогнúть** кабыруу, кабырылтуу, капшыруу, майыштыруу; *см. тж в...*

Вóбла ж вобла (деңиз балыктарынын бир түрү).

Вобра́/ть сов. что өзүнө (ичине) тартуу, сиңирүү, соруу, соруп алуу, өзүнө жутуп алуу; **мочáлка** ~ **ла вóду** мочалка сууну сиңирип алды; ~ **ть в грудь вóздух** көкүрөктү кере дем алуу.

Вобра́ться сов. ичине тартылуу, сиңирилүү, сорулуу, жутулуу.

Вовéк, вовéки нареч. 1. түбөлүк, дайыма, ар качан, өмүр бою; **славýсья вовéки, страна́ трудовáя** эмгекчил өлкө, түбөлүккө данктана бер; **2.** эч убакта, эч качан; ~ **не умрёт слава пáвших героéв** курман болгон баатырлардын данкы эч качан унутулбайт.

Вовлекáние *ср см.* **вовлечéние.**

Вовлекáть *несов. см.* **вовлечéчь.**

Вовлекáться *несов.* **1. см.** **вовлечéться; 2. страд.** к **вовлекáть.**

Вовлечéние *ср по знач. гл.* **вовлечéчь и вовлечéться.**

Вовлечéчь *сов. кого-что во что* тартуу, аралаштыруу, катыштыруу; ~ **шкóльников в кружковóю работóу** окуучуларды кружок иштерине тартуу.

Вовлечéться *сов. во что* аралашуу, тартылуу; ~ **в бесéду** ангемеге аралашуу.

Вовнé *нареч.* тышында, тышкары жагында, сыртында.

Вовнóтрь *нареч. и предлог прост. то же, что внутри.*

Вóвренó нареч. өз убагында, дал маалында, белгиленген мөөнөтүндө, кечиктирбестен; **приходíть** ~ өз убагында келүү; **не** ~ беймаал; маалынан эрте (же кеч).

Вóвсе *нареч. разг. эч, таптакыр, эч бир; я ~ этóго не говорíл* мен эч мындай деп айткан эмесмин; мындай сөз менин оозумдан эч качан чыккан эмес; ~ **не нóжно** эч бир кереги жок, таптакыр кереги жок.

Вовсió *нареч. разг.* алынын жетишинче, жанынын бардыгынча; аянбай; өткөрө; **бежáть** ~ жанынын бардыгынча чуркоо; **луна светит** ~ ай өткөрө жаркырап турат.

Во-вторóх *вводн. сл.* экинчиден.

Вогнáть *сов. кого-что 1. (загнáть)* айдап киргизүү; ~ **скот во двор** малды короого айдап киргизүү; **2. разг.** кагуу, саюу, житире киргизүү, кагып киргизүү; ~ **гвоздь в стéну** дубалга мык кагуу; ~ **клин шынааны** кагып киргизүү, шынааны кагуу; ~ **шприц шприцти** саюу; **3. перен. разг.** дуушар кылуу; кириптер кылуу; ~ **в слéзы** ыйлатуу; ~ **в чахóтку** учук ооруга кириптер кылуу; ~ **в страх** коркутуу, жүрөгүн түшүрүү; **◇ вогнáть в краску** уялтып кызартуу, бетинен от чыгаруу; **вогнáть в пот** кара терге түшүрүү, аябай тердетүү; **вогнáть в гроб** жок кылуу, көргө киргизүү.

Вóгнутость *ж* оюк, оюлган жер.

Вóгнут/ый, -ая, -ое 1. прич. от **вогнóть; 2. прил.** оюлган, оюлуп калган, оюк; чункурайган, чункур болгон; ~ **ое стеклó** ичин карай ийилген айнек.

Вогнóть *сов. что* оюу, чункурайтуу, кабырылтуу, капшыруу, ичин карай ийрүү.

Вогнутéсья *сов.* ичине ийилүү, ичин карай бүгүлүү, оюлуу, чункураюу.

Вогóлы *мн. (ед. вогóл м, вогóлка ж) уст.* вогулдар (манси элинин эскиче наамы).

Водá *ж 1.* суу; **протóчная** ~ агын суу; **родникóвая** ~ булак суусу; **грунтóвая** ~ жер астындагы суу; **дождевая** ~ жамгырдын суусу; **питьевáя** ~ иче турган (ичүүгө жарактуу) суу; **прéсная** ~ тузсуз суу; **солёная** ~ шор суу; **фруктóвая** ~ жемиш суусу (шербет);

минерáльная ~ минералдык суу; **2. мн. воды** суулар (дарыялар, көлдөр, деңиздер); **3. мн. водó** дары суулар, минералдык суулар; **4. перен. разг.** суу (көп сөздүүлүк; көндөйлүк; мазмуну тайкы баяндама); **в докладé** **одна вода** доклад бүтүндөй эле суу; **5. в знач. нареч. водóй, водóю** суу аркылуу, суу жолу менен; **доставка грузá водóй** жүктү суу аркылуу жеткирүү; **6. мн. разг. водó** *разг. то же, что околоплодные воды;* **◇ чистой (чистейшей) воды** *кто-что* нагыз, таза; **бриллиáнт чистой (чистейшей) воды** нагыз (таза) бриллиант; **жёлтая вода** *мед.* сары суу (глаукома); **носить решётóм воду; толóчь воду (в стóпе)** калбыр менен суу ташуу; сокуга суу жанчуу (пайдасыз иш менен убара болуу); **◇ как (бóдто, слóвно) в воду опóщенный** кабагына кар жаап; кабагы бүркөө, капалуу; **◇ много воды утеклó** арадан далай заман өттү, көп жылдар өтүп кетти; **◇ водóй не разлítь (не разольёшь)** *кого* араларынан кыл өтпөйт, ажырабас, таттуу, ынак (дос, жолдош); **◇ как (бóдто, слóвно) в воду канул** изин таптырбай жоголду, жер жутуп кеткендей жок болду; **◇ как с гуся вода кому** кеп жебейт; суу жукпайт; **емó как с гуся вода** дүйнөнү суу каптаса, согончогуна да чыкпайт; **◇ выйти сухím из воды** суудан кургак чыгуу; **◇ набрáть воды в рот** оозуна суу ууртап алгандай; **как воды в рот набрáл** оозуна талкан куюп алгандай; **◇ как две капли воды** союп каптап койгондой; коёндой окшош; **◇ вывeсти на чистую (на свежую) воду** кылмышын ачуу, ашкерелөө; **◇ тише воды, ниже травы** койдон жоош, кой оозунан чөп албаган (момун); **◇ на водé вилами писано** куру кеп, майнап чыкпаган курулай убаракерчилик; **◇ как в воду глядел** дал өзүн көрүп тургандай; алдын ала биле коймо олуялыгы бар; **◇ седьмая (десятая) вода на киселé** сорпонун сорпосу; жыты тууган; тууган деген аты бар; **◇ лить воду на мельницу чью** бирөөнүн тегирменине суу куюу; бирөөнүн чырагына май тамызуу; **◇ воды не замóтит** жоош, кой оозунан чөп албаган момун.

Водворéние *ср по знач. гл.* **водворítь** — **водворítься.**

Водворítь *сов. 1. кого-что* жайына орноштуруу; жайгаштыруу; ~ **в нóвый дом** жаңы үйгө жайгаштыруу; **2. что** кайрадан ордуна коюу, ордуна алып келүү; **3. что** орнотуу; орун алдыруу; ~ **тишину** тынчтык орнотуу.

Водворítься *сов. 1.* орун алуу, орношуу, жайгашуу; **2.** ордуна кайра коюлуу, ордуна кайра келүү; ~ **на мéсто** өз ордуна кайта коюу; **3.** орнотулуу.

Водворя́ть *несов. см.* **водворítь.**

Водворя́ться *несов. 1. см.* **водворítься; 2. страд.** к **водворя́ть.**

Водевíль *м* водевиль (бир-эки актылуу чакан комедия).

Водевилън/ый, -ая, -ое водевилдик; водевилъ...; ~ **ые куплѣты** водевилъ куплеттери.

Водитель *м* айдоочу; ~ **троллейбуса** троллейбус айдоочу.

Водительск/ий, -ая, -ое айдоочулук, айдоо...; ~ **ое право** айдоо укугу.

Водительство *ср* *высок. уст.* башчылык, жетекчилик, жол башчылык.

Водить *несов.* 1. алып барып туруу, алып чыгуу, чыгарып туруу; ээрчитип алып жүрүү; ~ **детей на прогулку** балдарды сейилдетип алып чыгуу; ~ **ребѣнка за руку** баланы колунан жетелеп жүрүү (ээрчитип жүрүү); ~ **по музѣям** музейлерге алып баруу; 2. жетектөө, баштап баруу; ~ **воинов в атаку** жоокерлерди чабуулга баштап баруу; 3. айдоо, башкаруу; ~ **поезда** поезд айдоо (башкаруу); 4. достошуу мамилелешүү, жакындашуу; ~ **дружбу** достошуу, дос болушуу; ~ **знакомство** тааныш күтүү, тааныштык мамиледе болуу; 5. *разг.* багуу, асыроо, күтүү; ~ **голубей** көгүчкөн багуу; ~ **гусей** каз багуу; **водить хлеб-соль** *с кем* достошуу, дос болуу; **водить за нос** алдоо, адаштыруу, акмак кылуу.

Водиться 1. *несов.* жашоо, болуу, бар болуу; **в пруду водятся разная рыба** көлмөдө ар кандай балыктар бар; **в лесах водятся медведи** токойдо аюулар жашайт (аюу бар); 2. мамиле түзүү, жакындашуу, жакын мамиледе болуу; **он водится с рыбаками** ал балыкчыларга жакындашып жүрөт (балыкчылар менен тааныш болуп жүрөт); **как водится** адаттагыдай, адатынча.

Водица *ж* *разг. уменьш.-ласк.* *к вода* 1; **испить** ~ **ы** суу ичүү.

Водка *ж* арак; **царская водка** хан арак (азот кислотасы менен туз кислотасынын аралашмасы).

Водник *м* суу транспортунун кызматкери.

Воднолыжник *м* суу лыжа спортсмени.

Воднолыжница *женск. к воднолыжник.*

Воднолыжный, -ая, -ое суу лыжалык; суу лыжа...; ~ **спорт** суу лыжа спорту.

Водность *ж* *гидрол.* суунун болуу денгээли (аз-көптүгү, кемчилдиги же молдугу).

Водн/ый, -ая, -ое суудагы; суулуу; суу...; ~ **ый раствор йода** йоддун суудагы эритмеси; ~ **ая станция** суу станциясы; ~ **ый путь** суу жолу; ~ **ые процедуры** суу процедуралары (ванна, душ ж.у.с.).

Водо... **водолечение, водополивной, водонагреватель, водонос** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү;

Водобойзнь *ж* суудан коркуу.

Водовоз *м* суу ташуучу (араба же машине).

Водовозн/ый, -ая, -ое суу ташуучу, суу ташуу...; ~ **ая цистерна** суу ташуучу цистерна.

Водоворот *м* 1. айлампа, ирим; **лодка попала в** ~ кайык айлампага туш келди; 2.

чего или какой үстөккө-босток, чалды-куйду кыймыл аракет; окуялар.

Водогрейный, -ая, -ое суу ысытуучу, суу ысыткыч; ~ **котёл** суу ысытуучу казан.

Водогрейня *ж* суу ысыта турган идиш.

Водоём *м* көлмө, көлчө; **искусственный** ~ **ы** жасалма көлмө (көлчө); **естественные** ~ **ы** табигый суу көлчөлөрү (көлмөлөрү).

Водозащитн/ый, -ая, -ое суудан (нымдан) сактоочу; ~ **ая ткань** суу (ным) өткөрбөөчү кездеме.

Водоизмеритель/ный, -ая, -ое суу ченегич, суу өлчөгүч (суунун агымын жана сарпталышын өлчөй турган); ~ **ые приборы** суу өлчөгүч приборлор.

Водоизмещение *ср* кеменин салмагы (сууда турган кеменин толук салмагына барабар көлөмдө сүрүлүп чыккан суунун өлчөмү); **танкер** ~ **м 80 тысяч тонн** салмагы 80 миң тонна танкер.

Водокачка *ж* водокачка, суу чыгаргыч (көлмөдөн суу алуу үчүн иштелүүчү насостор орнотулган жай).

Водолаз *м* 1. атайын суу өтпөгөн кийим жана аппараттар менен жабдылган суунун астында иштеген адис; 2. суучул ит.

Водолазн/ый, -ая, -ое суучул...; суучулдук...; ~ **ый костюм** суучулдар кийими; ~ **ые работы** суучулдук иштер.

Водолей *м* 1. суу ташыгыч кеме (дениздеги кемелерге иче турган суу ташуучу кеме); 2. *то же, что водолив*; 3. *разг. неодобр.* бабыр, эзме, маныз, сөзүнүн тузу жок адам. 4. *астр.* Суу пери топ жылдызы

Водолечебница *ж* суу менен дарылагыч жай (ванна, душ менен дарылай турган жай).

Водолечебн/ый, -ая, -ое суу менен дарылай турган; ~ **ые процедуры** суу менен дарылай турган процедуралар.

Водолечение *ср* суу менен дарылоо.

Водолив *м* 1. кемелерде суу чыгаргыч жумушчу; 2. баржа (же кеме) жумушчуларынын башчысы.

Водолюбивый, -ая, -ое сууну жакшы көрө турган (өсүмдүктөргө карата).

Водомёр *м* суу өлчөгүч (суунун сарпталышын өлчөй турган прибор).

Водомёрный, -ая, -ое суу өлчөй турган, суунун өлчөмүн көрсөтүүчү; ~ **кран** суу өлчөй турган кран.

Водомойна *ж* суу жеп кеткен аң; терен чункур.

Водонапорный: водонапорная башня суу толтурулган мунара.

Водонепроницаемость *ж* суу (ным) өткөрбөөчүлүк, суу (ным) өткөрбөстүк.

Водонепроницаем/ый, -ая, -ое суу өткөрбөс, ным өткөрбөс; ~ **ые ткани** суу өткөрбөс кездемелер.

Водонос *м* суу ташуучу.

Водоно́сный, -ая, -ое ным сактоочу, суулуу, нымдуу; ~ **слой** жердин ным сактай турган катмары.

Водоотво́д *м* суу бургуч.

Водоотво́дн/ый, -ая, -ое суу бургуч; ~ **ый канал** суу бургуч канал; ~ **ая труба́** суу бургуч түтүк.

Водоотли́в *м* суу төгүү (жыйналган сууну башка жакка агызуу, төгүү).

Водоотли́вный, -ая, -ое суу төккүч.

Водоотга́лкивающ/ий, -ая, -ее суу жукпас; ~ **ая ткань** суу жукпас кездеме.

Водоочи́стительн/ый, -ая, -ое суу тазалай турган, суу тазалагыч; ~ **ый фильтр** суу тазалагыч фильтр; сүзгүч; ~ **ые сооруже́ния** суу тазалоо үчүн курулган жай.

Водоочи́стка *ж* суу тазалоо (катуу заттардан, туздардан жана башкалардан).

Водоочи́стной, -ая, -ое *то же, что водоочи́стительный.*

Водопа́д *м* шаркыратма.

Водопла́вающий: водопла́вающая пти́ца *сбир.* сууда сүзүүчү (жашоочу) канаттуулар.

Водопла́вн/ый, -ая, -ое 1. *разг.* суу менен агызылуучу; ~ **ые дрова́** суу менен агызылуучу отун; 2. *поэт.* сууда жашоочу, сууда сүзүүчү.

Водоподъёмник *м* сууну жогору көтөрүп чыгаруучу.

Водоподъёмн/ый, -ая, -ое сууну жогору көтөрүп чыгара турган; ~ **ое колесо́** сууну жогору чыгаруучу дөңгөлөк; ~ **ый насос** сууну жогору тартып чыгаруучу насос.

Водопо́й *м* 1. мал сугаруучу же жапайы жаныбарлар келип суу ичүүчү жай; **пригна́ть скот на** ~ малды сугаруучу жайга айдап келүү; 2. мал сугаруу.

Водопо́йн/ый, -ая, -ое сугарууга байланыштуу; сугаруу...; ~ **ая пло́щадка** сугаруу аянтчасы.

Водопо́льзование *ср* суудан пайдалануу.

Водопо́льзователь *м* суудан пайдалануучу.

Водоприёмник *м* суу кабыл алгыч.

Водоприёмный, -ая, -ое суу кабыл ала турган.

Водопрово́д *м* водопровод.

Водопрово́дн/ый, -ая, -ое водопровод...; ~ **ая вода́** водопроводдун суусу; ~ **ая сеть** водопровод тармагы.

Водопрово́дчик *м* водопроводчу.

Водопроница́емость *ж* суу өткөргүчтүк.

Водопроница́емый, -ая, -ое суу өткөрө турган, суу өткөрүүчү; ~ **слой** суу өткөрүүчү катмар.

Водоразбо́рный: водоразбо́рная коло́нка суу бөлө турган колонка.

Водоразде́л *м* суу бөлгүч.

Водоразде́льный, -ая, -ое суу бөлүп турган, суу бөлүүчү; ~ **хребет** суу бөлүп турган тоо кыркасы.

Водорез *м* суу жирегич, сууну экиге бөлүп жирөөчү (кеменин тумшугу).

Водоро́д *м* водород.

Водоро́дистый, -ая, -ое водороддуу; ~ **натрий** водороддуу натрий.

Водоро́дн/ый, -ая, -ое водороддук, водороддуу; водород...; ~ **ый а́том** водород атому; ~ **ые соедине́ния** водороддук бирикмелер; ~ **ая бо́мба** водород бомбасы.

Водоросли *мн.* (*ед. водоросль ж*) балыр (сууда өсүүчү балыр сыяктуу өсүмдүктөр).

Водосбо́р *м* 1. топтолгон суу; 2. суу топтоо үчүн курулган гидротехникалык жай.

Водосбо́рный, -ая, -ое *гидротех.* суу топтой турган, суу топтоочу.

Водосбро́с *м* водосброс (ашык же пайдаланылбай жаткан сууну агызуу).

Водоска́т *м* суунун так агып (куланып) түшмө жери.

Водосли́в *м* водослив (ашык сууну плотинанын үстү жак бөлүгүндөгү ачыктан агызып жиберүү).

Водосли́вн/ый, -ая, -ое *гидротех.* суу агызуучу; ~ **ое устрой́ство** суу агызуу үчүн курулган техникалык түзүлүш.

Водоснабже́ние *ср* суу менен жабдуу, суу менен камсыз кылуу.

Водоспу́ск *м* суу түшүргүч (плотинанын сууну агызып туруу үчүн ылайыкталган тешиги).

Водосто́йкий, -ая, -ое суунун таасирине моюн сунбаган, суу жукпаган; эч нерсе болбогон.

Водосто́к *ср* 1. суу агызгыч (суу агып түшүүгө ылайыкталган жантайма); 2. жыйналган сууну агызып жиберүүчү түтүк.

Водосто́чн/ый, -ая, -ое суу агып түшө турган; ~ **ые тру́бы** суу агып түшө турган түтүктөр.

Водото́к *м* *гидр.* агын суулар (дарыя, канал ж.б.).

Водотру́бный: водотру́бный котёл суу түтүктөрү бар буу казаны.

Водоупо́рн/ый, -ая, -ое сууга туруштук берүүчү; сууга чыдамдуу; ~ **ая гли́на** сууга чыдамдуу (сууга туруштук берүүчү) ылай.

Водохле́б *м* *прост. шутл.* чайкор же жалпы эле сууну көп ичкен адам.

Водохозяй́ственн/ый, -ая, -ое суу чарбалык, суу чарба...; ~ **ые сооруже́ния** суу чарба курулуштары.

Водохозяй́ство *ср* суу чарба.

Водохрани́лище *ср* суу сактагыч.

Водо́чный, -ая, -ое арак...; ~ **запах** арактын жыты; ~ **заво́д** арак заводу.

Водружа́ть *несов. см. водрузи́ть.*

Водружа́ться *несов. 1. см. водрузи́ться; 2. страд. к водружа́ть.*

Водрузи́ть *сов. что* коюу, тургузуу, орнотуу; ~ **знамя** туу орнотуу.

Водрузиться *сов.* орнотулуу, коюлуу, тургузулуу.

Водянистый, -ая, -ое (водянист, -а, -о) 1. суусу көп, суюк, суулуу; ~ кисель суюк кисель; ~ картофель суулуу картошка; 2. (*бесцветный*) түссүз.

Водянка ж мед. водянка (жүрөк, бөйрөк ооруларынан улам денеге суу толуп кетүү).

Водяной/ой I, -ая, -ое 1. суулуу; суу...; ~ ые капли суу тамчылары; 2. сууда жашаган; суу...; ~ ой жук суу коңузун; 3. суу... (суунун күчү менен аракетке келүүчү); ~ ая мельница суу тегирмени; **водяные знаки** суу кагаздагы белгилер (күнгө, жарыкка кармаганда көрүнө турган сүрөт же башка белгилер); **водяное отопление** суу менен жылытуу.

Водяной II м миф. суу албарстысы, суу пери.

Воева/ть несов. 1. согушуу, согушка катышуу; ~ ть до последнего патрона акыркы ок калгыча согушуу; он ~ л на Первом Украинском фронте ал Биринчи Украина фронтунда согушкан; 2. *перен. с кем разг.* каршы күрөшүү, каршы жүргүзүү; ~ ть с пережитками прошлого өткөндөгүнүн калдыктарына каршы күрөшүү; 3. *с кем* катуу урушуу, жанжалдашуу, талашып-тартышуу.

Воевода м воевода (1. *ист.* Байыркы Рустагы аскер башчысы, шаардын же округдун башкаруучусу; 2. Польшада: воеводство-нун башчысы).

Воеводство ср воеводство (1. *ист.* воеводанын наамы жана кызматы; 2. *уст.* воеводанын кол астындагы аймак; 3. Польшадагы административдик-территориялык бөлүнүштүн бирдиги).

Воедино нареч. книжн. бириктирип, бирге, бир жерге.

Воен... военком, военкор, военврач сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Военачальник м аскер башчысы.

Военизация ж по знач. гл. военизировать – военизироваться; ~ промышленности өнөр жайды согуштук шартка ылайыкташтырып түзүү.

Военизировать сов., несов. 1. согуш шартына ылайыкташтыруу, согушка керектүү нерселер менен камсыз кылып турууга милдеттендирүү; 2. согуш ишине үйрөтүү (жарандарды).

Военизироваться 1. *сов.*; *несов.* согуш шартына ылайыкташтыруу, согуштук ишке даяр болуу; 2. *несов. страд. к военизировать.*

Военизированный/ый, -ая, -ое аскерлештирилген; ~ ая охрана аскерлештирилген күзөт.

Военком м (военный комиссар) аскер комиссары.

Военкомат м (военный комиссариат) военкомат (аскер комиссариаты).

Военкор м (военный корреспондент) аскер кабарчысы.

Военно-..., военно... военно-политический, военно-санитарный, военнопленный, военнообязанный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Военно-воздушный/ый, -ая, -ое аскер-аба...; ~ ые силы аскер-аба күчтөрү.

Военно-морской/ой, -ая, -ое аскер-деңиз...; ~ ые силы аскер-деңиз күчтөрү.

Военнообязанный м аскерге милдеттүү, аскер жашындагы.

Военнопленный м согуш туткуну.

Военно-полевой, -ая, -ое аскер-талаа; ~ суд аскер-талаа согу.

Военно-промышленный, -ая, -ое согуш өнөр жай...; ~ комплекс согуш өнөр жай комплекси.

Военно-революционный, -ая, -ое согуштук-революциялык; **Военно-революционный комитет** Согуштук-революциялык комитет.

Военнослужащий м аскер кызматчысы, аскер кызматындагы адам.

Военный/ый, -ая, -ое 1. согуш...; согуш ишине байланыштуу, согуштук; ~ ое время согуш убактысы; ~ ое положение согуш абалы; ~ ые действия согуш аракеттери; ~ ый завод согуш куралдарын чыгаруучу завод; 2. аскердик; аскер...; ~ ый устав аскердик устав; ~ ая дисциплина аскердик тартип; ~ ый врач аскер дарыгери; ~ ое дело аскер иши; ~ ая форма аскер кийими; 3. *в знач. сущ. военный м разг. то же, что военныйслужащий; военный коммунизм* согуш коммунизми.

Военрук м (военный руководитель) аскер иштери боюнча жетекчи.

Военщина ж собир. согушчандар.

Вожак м 1. жетекчи, жол башчы; 2. баштаак, баштап жүрүүчү (жаныбарларда); 3. жетекчи, жетелеп, жол баштап жүрүүчү (адам).

Вожатая ж вожатая.

Вожатый м 1. *то же, что вожак* 1, 2; 2. вожатый; **В советское время:** ~ пионерского отряда Совет доорунда: пионер отрядынын вожатыйы; 3. *то же, что вагонвожатый.*

Вожделение ср 1. катуу эңсөө, зор кызыгуу, кумарлануу; 2. суктануу, самоо, каалоо.

Вожделенно нареч. катуу эңсеп, кызыгып, кумарланып, суктана.

Вожделенный/ый, -ая, -ое книжн. катуу эңсөө туудурган, самаган, суктанган, зарыгып күткөн; ~ ая цель зарыгып күткөн максат.

Вожделеть несов. книжн. 1. аябай эңсөө, самоо, каалоо; 2. зарыгып күтүү.

Вожделение ср по знач. гл. водить 1 – 3; ~ детей на прогулку балдарды сейилдөөгө алып чыгуу; ~ кораблей кемелерди жүргүзүү.

Вождь м башчы; жетекчи; жолбашчы.

Вожжаться несов. прост. көп убаралануу, убаракерчилик тартуу, көпкө илешүү, түйшүктөн башы чыкпоо.

Вожжи *мн. (ед. вожжа ж)* божу, тизгин; $\diamond$ **прибрати** вожжи к рука́м; **держати** вожжи в руках эки тизгин, бир чылбыр колуна тийүү; бийликти колуна алуу.

Воз *м* 1. жүктүү араба (же чана) 2. чего арабага (же чанага ж.б.) салынган жүк (жүктүн араба, чана ж.б. унаа аркылуу көрсөтүлүүчү көлөмү, чени); ~ **дров** бир араба отун; 3. *перен. разг.* көп, бир далай, толуп жаткан; **целый** ~ **книг** толгон (бир топ, толуп жаткан) китеп; **что с возу упало, то пропало** *посл.* колдон чыккан нерсе кайрылып келбейт; $\diamond$ **а воз и ныне там** иш ордуна жылган жок; **весь воз тянут** бардык ишти өзү бүтүрүү; бүт оорчулукту өзүнө алуу.

Воз..., **вос...** *приставка* 1) кыймыл-аракеттин жогору карай багытталганын билдирет: **возвысить**, **вознести**, **возвести**; 2) кыймыл-аракеттин кайталангандыгын билдирет: **возобновить**, **возродить**, **восстановить**; 3) бир нерсеге жооп иретинде аткарылган кыймыл-аракетти туюндурат: **воздать**, **возместить**, **вознаградить**; 4) кыймыл-аракеттин интенсивдүүлүгүн билдирет: **возликовать**, **возрадоваться**, **возгордиться**.

Возблагодарить *сов. кого-что уст.* ыраазылыгын билдирүү, ыраазы болуу; ~ **судьбу** тагдырга ыраазы болуу.

Возбранить *сов. что уст.* тыюу салуу, уруксат кылбоо.

Возбранять *несов. см. возбранить.*

Возбраняться *несов. уст.* 1. тыюу салынуу; уруксат кылынбоо; **спорить** никому не ~ **ется** талаш-тартыш кылууга эч кимге тыюу салынбайт; 2. *страд.* к **возбранять**.

Возбудимость *ж* 1. таасирге берилип кетүүчүлүк, таасирленүүчүлүк; 2. *физиол.* тышкы таасирден улам дүүлүгүп, козголуп кетүүчүлүк (организмдин тышкы таасирге карата дүүлүгүү, козголуу өзгөчөлүгү).

Возбудимый, **-ая**, **-ое** 1. *биол.* тез таасирленүүчү; козуучу, ээлигип кетме; **легко** ~ **человек** тез таасирленүүчү адам; 2. *физиол.* дүүлүгүүчү, сезгенүүчү.

Возбудитель *м* 1. *биол.* козгоочу, козголууга себепчи; ~ **и болезни** ооруну козгоочу; 2. себепчи, жаратуучу; 3. *тех.* ойготкуч, козуткуч.

Возбудить *сов.* 1. **что** жаратуу, туудуруу; ~ **сомнение** шек туудуруу; ~ **интерес** кызыктыруу, кызыга тургандай кылып козгоо; 2. **что** көтөрүү, козгоо, коюу; ~ **вопрос** маселе коюу; ~ **иск** доо коюу, доо коюп иш козгоо, ~ **спор** талаш туудуруу; 3. **кого-что** козгоо, козголтуу, сезимине таасир этүү; ~ **больного** оорулуунун сезимине таасир этүү; ~ **нервы** нервди козгоо; 4. **против** кого-чего каршы кылуу; өзүнө каршы коюу; ~ **против себя окружающих** айланасындагылардын баарын өзүнө каршы коюп алуу; 5. *физ.* ойготуу, козгоо.

Возбудиться *сов.* 1. козголуу, ойгонуу; толкундоо; 2. жаңылануу.

Возбуждать *несов. см. возбудить.*

Возбуждаться *несов.* 1. *см. возбудиться*; 2. *страд.* к **возбуждать**.

Возбуждение *ср* 1. *по знач. гл. возбудить* — **возбуждать**; ~ **любопытства** кызыгуу туудуруу; ~ **уголовного дела** кылмыш ишин козгоо; 2. *физиол.* козголуш, сезгениш; ~ **и торможение** нерв системасынын козголушу жана тормоздолушу.

Возбуждённо *нареч.* кызууланып, жээлигип, кызуучулук менен.

Возбуждённость *ж* козголгондук, дүүлүккөндүк, таасирленгендик; кызуулануучулук.

Возбуждённый/ый, **-ая**, **-ое** 1. *прич. от возбудить*; 2. *прил.* козутулган, ачуусу келген, тынчы кеткен, тынчсызданган; ~ **ое состояние** тынчсызданган (тынчы кеткен) абал.

Возведение *ср* 1. *по знач. гл. возвести* — **возводить**; 2. *мат.* даражага көтөрүү.

Возвеличение, **возвеличивание** *ср по знач. гл. возвеличить.*

Возвеличивать *несов. см. возвеличить.*

Возвеличиваться *несов.* 1. *см. возвеличиться*; 2. *страд.* к **возвеличить**.

Возвеличи/ть *сов. кого-что* урматтоо, даңкын чыгаруу, атак-даңкка ээ кылуу; ~ **ть в песнях героев** ырларда баатырлардын даңкын чыгаруу.

Возвеличиться *сов.* даңкы көтөрүлүү, даражасы ашуу, атак-даңкка ээ болуу.

Возвести *сов. кого-что* жогоруга алып чыгуу, жөлөп, колтуктап алып баруу; 2. **что** куруу, салуу; ~ **здание** имарат куруу; 3. **что во что** көтөрүү, даражага көтөрүү; ~ **в квадрат** квадратка (экинчи даражага) көтөрүү; ~ **в принцип** принцип даражасына көтөрүү, жогорулатуу, мартабага жеткирүү; ~ **в графское достоинство** граф даражасына көтөрүү; 5. **что на кого** коюу, жабыштыруу; ~ **напраслину** болбогон айыпты коюу; 6. **что к чему** бир нерсеге таёо, алып барып такоо; **возвести на престол (на трон)** тактыга отургузуу, хан көтөрүү, падышалыкка көтөрүү, монарх кылып дайындоо.

Возвестить *сов. что о чём* жалпыга кабар кылуу, жарыя кылуу, жарыялап билдирүү; ~ **об окончании войны** согуштун аяктагандыгын жалпыга кабарлап билдирүү.

Возвещать *несов. см. возвестить.*

Возвещаться *несов. страд.* к **возвещать**.

Возводить *несов. см. возвести.*

Возводиться *несов. страд.* к **возводить**.

Возврат *м по знач. гл. возвратить* — **возвратиться**; ~ **монет** майда акчаны кайтарып берүү; **нет ~ а к старому** эскиликке кайтуу жок; ~ **болезни** оорунун кайталанышы.

Возвратить *сов. кого-что* 1. кайтаруу, кайтарып берүү; ~ долг карызды кайтарып берүү, карызды төлөп берүү; 2. кайра калыбына келтирүү, ордунча кылуу; ~ здоровье ден соолукту оңдоо; 3. *кого-что* ордуна кайра келтирүү, кайра кайтууга мажбур кылуу; ~ с дороги жолдон кайтарып жиберүү; $\diamond$ **возвратить к жизни** 1) өлүмдөн алып калуу; жанын сактап калуу; 2) тирилтүү, жан кийирүү; **глоток воды возвратил его к жизни** бир ууртам суу анын жанын алып калды.

Возвратиться *сов.* 1. кайра келүү, кайра ордуна кайрылуу, кайтып келүү; ~ домой үйгө кайтып келүү; 2. *к чему* кайра кайрылуу; ~ к пройденному өткөнгө кайра кайрылуу.

Возврати/ый, -ая, -ое 1. кайра кайтма, кайра өз ордуна алып келме; *на ~ ом пути* кайра кайтма жолдо; 2. кайталанма, кайталануучу; ~ **ый тиф** кайталанма келте; 3. кайтарып берүүчү, кайтарылуучу; ~ **ая ссуда** кайтарылып бериле турган карыз; 4. *грам.* өздүк; ~ **ое местоимение** өздүк ат атооч.

Возвращать *несов. см. возвратить.*

Возвращаться *несов.* 1 *см. возвратить* 2. *страд. к возвращать.*

Возвращение *ср по знач. гл. возвратить — возвратиться;* ~ долг карызды кайтарып берүү; ~ *домой* үйгө кайтуу.

Возвыси/ть *сов.* 1. *что уст. (сделать выше)* көкөлөтүү, жогору көтөрүү, өйдөлөтүү; 2. даражасын ашыруу, мансабын жогорулатуу; 3. *уст.* баасын ашыруу, наркын көтөрүү; **Владельцы рудников ~ ли на него (уголь) цену** (Одоевский) көмүр кенинин ээлери анын (көмүрдүн) баасын жогорулатып жибершти; 4. бийиктетүү, үндү бийик чыгаруу, катуу үн салуу; ~ **ть голос** үнүн бийик чыгаруу (кыйкыруу, бакыруу).

Возвыси/ться *сов.* 1. *уст.* бийикке көтөрүлүү, жогорулоо; көкөлөө; **уровень воды ~ лся** суунун деңгээли көтөрүлдү; 2. даражасы бийиктөө, мартабасы көтөрүлүү; жогорку мансапка жетүү; 3. баасы көтөрүлүү, наркы ашуу; 4. үнү бийик чыгуу, күчөө; **голос его ~ лся до крика** анын үнү кыйкыргандай бийик чыкты.

Возвыша/ть *несов.* 1. *см. возвысить;* 2. көңүлүн көтөрүү, дем берүү; **музыка ~ ет человека** музыка адамга дем берет.

Возвыша/ться *несов.* 1. *см. возвыситься;* 2. бийик көтөрүлүп туруу; занкаюу, зангырап бийик көрүнүп туруу; **к югу от нас ~ лись горы** бизден ары түштүк тарапта тоолор занкайып көрүнүп турат; 3. *перен. над кем-чем* башкалардан өзгөчөлөнүп, бөлүнүп туруу, сапаты боюнча айырмалануу; ~ **ться над сверстниками** курбалдаштарынын арасында өзгөчөлөнүп көрүнүп туруу; теңтуштарынан өзгөчө болуп туруу; 4. *страд. к возвышать.*

Возвышение *ср* 1. *по знач. гл. возвысить — возвыситься;* 2. бийиктетип көтөрүп коюлган жер, бийик жер, секиче.

Возвышенность *ж* 1. бийик жер, дөңсөө; 2. (*мыслей, чувств*) көтөрүнкүлүк, жогору, бийик сезүүчүлүк; ~ **чувств** көтөрүнкү сезим.

Возвышенн/ый, -ая, -ое 1. бийик, көтөрүнкү; ~ **ая местность** бийик жер; 2. жогорку, бийик салабаттуу, маңыздуу; ~ **ая цель** бийик максат.

Возглавить *сов. кого-что* башкаруу, башчылык кылуу, жетекчилик кылуу; ~ **учреждение** мекемеге башчылык кылуу; мекемени башкаруу; ~ **комиссию** комиссияга башчылык кылуу.

Возглавлять *несов. см. возглавить.*

Возглас *м* көтөрүнкү чыккан добуш, жаңырган үн; **одобрительные ~ ы** кубаттап (макул таап) жаңырган үндөр.

Возгласить *сов. что и без доп.* үнүн бийик чыгаруу, үнүн бийик чыгарып айтуу (кабарлоо).

Возглашать *несов. см. возгласить.*

Возговорить *сов. нар.-поэт. то же, что взговорить.*

Возгонка *ж спец.* возгонка (ысытууда катуу заттын суюлбастан туруп газ абалына өтүшү).

Возгонять *несов. спец. что* возгонкалоо.

Возгоняться *несов. страд. к возгонять.*

Возгораемость *ж спец.* тутангычтык, жангычтык, күйгүчтүк.

Возгораемый, -ая, -ое *спец.* тез тутангыч, бат жанып кетме, тез күйүүчү.

Возгорание *ср по знач. гл. возгорать — возгораться.*

Возгорать *несов. см. возгореть.*

Возгораться *несов. см. возгореться.*

Возгордиться *сов.* бой көтөрө баштоо, мактана баштоо, мурдун көтөрүп, менменсинип кетүү.

Возгореть *сов. уст. то же, что возгореться.*

Возгорé/ться *сов.* 1. тутануу, күйүү, жалын чыгаруу; **Из искры возгорится пламя** (А.Одоевский) учкундан жалын тутанат; 2. *перен.* боло калуу, баштала калуу, башталып кетүү; ~ **лась борьба** күрөш чыга калды; 3. *перен. чем* эңсөө, кумарлануу, каалоо; ~ **ться желанием учиться** окусам деп эңсөө; окууну самоо; ~ **ться любовью** жүрөгү махабат отуна жалындоо.

Воздавать *несов. см. воздать.*

Воздаваться *несов.* 1. *см. воздаться;* 2. *страд. к воздавать.*

Воздать *сов. уст. и высок.* 1. *что* баалоо, тийиштүү баа берүү, урматтоо; ~ **по заслугам** кызматына жараша баалоо; 2. *чем* жооп кылуу, тийиштүү акысын берүү, акыбетин кайтаруу; ~ **добром за добро** жакшылыкка жакшылык кылуу.

Воздаяние *ср уст.* акы, энчи, үлүш.

Воздвигать *несов. высок.* бийик кылып тургузуу, бийик орнотуу.

Воздвига/ться *несов. страд. к* **воздвигать**.

Воздвигнуть *сов. см.* **воздвигать**.

Воздевать *несов. см.* **воздѣть**.

Воздействие *ср* таасир; **оказать** ~ таасир этүү; **моральное** ~ моралдык жактан болгон таасир.

Воздействовать *сов., несов. на кого-что* таасир этүү, таасир кылуу, таасир көрсөтүү; ~ **силой примера** өрнөктүн күчү менен таасир көрсөтүү; ~ **убеждением** ынандыруу жолу менен таасир этүү.

Воздѣлать *сов. см.* **воздѣлывать**.

Воздѣлывание *ср по знач. гл.* **воздѣлывать**; ~ **хлопчатника** пахта багып өстүрүү; ~ **хлебных растений** дан өстүрүү.

Воздѣлывать *несов. что* **1.** жерди иштетүү, айдоо; **2.** эгүү, өстүрүү.

Воздѣлываться *несов. страд. к* **воздѣлывать**.

Воздержавшийся, -аяся, -еся **1.** *прич. от* **воздержаться**; **2.** *в знач. сущ.* **воздержавшийся** *м* калыс, бейтарап.

Воздержание *ср* каниет; өзүн өзү тыюу; напсисин агытпоо; сабыр кылуу; ~ **в пище** тамакка напсисин агыта бербөө, өзүн өзү тартуу.

Воздержанность *ж* каниет кылуучулук, өзүн-өзү тарта билүүчүлүк; сабырдуулук.

Воздержанный, -ая, -ое сабырдуу, токтоо, өзүн кармап билген.

Воздержать *сов. кого-что уст.* тыюу, тыйып коюу, токтотуп коюу.

Воздержаться *сов. от чего* **1.** тартынуу, кармануу, өзүн өзү токтотуу, сактануу; ~ **от курения** тамеки чекпей коюу; **2.** бейтарап калуу (калыс туруу).

Воздерживать *несов. см.* **воздержать**.

Воздерживаться *несов. см.* **воздержаться**.

Воздержно *нареч.* токтоо, сабырдуулук менен, карманып, тартынып.

Воздержность *ж уст.* токтоолук, сабырдуулук, өзүн өзү кармап билгендик.

Воздержный, -ая, -ое *уст. то же, что* **воздержанный**.

Воздѣть: **воздѣть рѹки книжн.** эки колун көтөрүү (кыжырланууну, жалынып-жалбарууну, каршылык көрсөтүүнү ж.б. билдирүүдө).

Воздохнуть *сов. уст. однокр. к* **воздыхать**.

Воздух *м* **1.** аба; **давление** ~ **а** абанын басымы; **дышать свежим** ~ **ом** таза аба жутуу; **бывать на** ~ **е** таза абада болуу; **2.** аба, асман; **птицы кружатся в** ~ **е** асманда куштар айланып учуп жүрөт; **господство в** ~ **е** асмандагы үстөмдүк; **взлететь на воздух** асманга (абага) учуп чыгуу; **воздух!** асман! (тревога сигналы); **◇ в воздухе носится (чувствуется)** жыттанып, жыты келип турат; сезилгенсийт; **◇ питаться воздухом** ачкалыкта

эптеп күн көрүмүш болуу, жан сактамыш этүү; **◇ повиснуть в воздухе** же ары эмес, же бери эмес болуп, белгисиз абалда калуу; **на открытом воздухе** сыртта (имараттын, үйдүн сыртында, ачык жерде).

Воздухо... воздухообмен, воздухонагреватель, воздухоочиститель сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Воздуходувка *ж тех.* домна мешине аба жиберүүчү машине.

Воздуходувн/ый, -ая, -ое аба жибере турган; ~ **ая машина** аба жибере турган машине.

Воздухонагреватель *м* аба жылыткыч аппарат.

Воздухообмен *м* аба алмаштыргыч; аба тазалоочу; шамалдатуучу.

Воздухоохладитель *м* абаны муздаткыч, аба муздаткыч.

Воздухоочиститель *м* абаны тазалай (же жанылай) турган аппарат; аба тазалагыч.

Воздухоплавание *ср* абада учуу (абадан жеңил аппараттар менен асманда учуу ишинин теориясы жана практикасы).

Воздухоплаватель *м* абада учуучу.

Воздухоплавательн/ый, -ая, -ое абада уча турган, абада учуу...; ~ **ая школа** абада учуу мектеби.

Воздухоподогревательный, -ая, -ое аба ысытуучу аппарат, аба ысыткыч.

Воздухопровод *м тех.* аба өткөргүч (аба өткөрүүчү түтүктөр же каналдар).

Воздухопроницаемость *ж* аба өткөргүчтүк.

Воздухопроницаемый, -ая, -ое аба өткөрүүчү, аба өтө турган.

Воздушно-десантн/ый, -ая, -ое *воен.* аба-десанттык; ~ **ые войска** аба-десанттык аскерлер.

Воздушность *ж* жеңилдик, салмаксыздык.

Воздушн/ый, ая, -ое (воздушен, -на, -но) **1.** аба...; ~ **ая волна** аба толкуну; ~ **ые течения** абанын агымдары; ~ **ое пространство** аба мейкиндиги; **2.** абадагы, тышкарыдагы, ачыктагы; ~ **ые корни растений** өсүмдүктөрдүн сырткы (сыртына чыгып калган) тамырлары; ~ **ая линия связи** абада тартылган байланыш линиясы; ~ **ая железная дорога** асма темир жол; ~ **ые бой** абадагы согуштар; **3.** аба аркылуу иштелүүчү, абанын жардамы менен аракетке келүүчү; ~ **ый тормоз** аба тормозу (кысылган абанын күчү менен иштей турган тормоз); **4. перен.** жеңил; элпек; эбелектей; ~ **ое платье** жеңил (үлпүлдөк) көйнөк; ~ **ая походка** жеңил басык; **5.** ~ **ое сообщение** аба катнашы; ~ **ый флот** аба флоту; ~ **ый десант** аба десанты; **воздушная ванна мед.** аба ваннасы; **◇ строить воздушные замки** курулай кыялдана берүү; **воздушный поцелуй** аба аркылуу өбүү, аралыктан өбүшүү (узактан колу менен ишарат кылып, кимдир бирөөнү өпкөндүгүн бил-

дирүү); **воздушная яма** аба чункуру (атмосферадагы абасы сейрек же абасы жок мейкиндик); **воздушная тревога** аба тревогасы; **воздушный шар** 1) аэростат; 2) аба шары (оюнчук шар).

Воздымать *несов. то же, что вздымать.*

Воздыматься *несов. уст. 1. то же что вздыматься. 2. страд. к воздымать.*

Воздыхание *ср. уст. 1. по знач. гл. воздыхать; 2. наалуу, зарын айтуу, кейип-кепчүү, ыйлаактай берүү.*

Воздыхать *несов. уст. то же, что вздыхать.*

Возжечь *сов. что уст. 1. жагуу, жандыруу, тутандыруу, күйгүзүү; 2. перен. ойготуу, тутандыруу, туудуруу, жаратуу, пайда кылуу.*

Возжечься *сов. уст. жагылуу, тутануу, күйүү, жануу.*

Возжигать *несов. см. возжечь.*

Возжигаться *несов. 1. см. возжечься; 2. страд. к возжигать.*

Воззвание *ср үндөө, чакырык, кайрылуу; ~ к народу* элге кайрылуу.

Возвать *сов. кому-чему уст. и высок. үндөө менен кайрылуу, чакыруу.*

Возрение *ср книжн. көз караш, назар, пикир; материалистические ~ ия материалисттик көз караш.*

Возреть *сов. уст. кароо, назар салуу.*

Возряться *сов. на кого-что уст. тигилүү, назар салып кароо, тигиле карап калуу, көз айырбай тиктеп кароо.*

Возить *несов. 1. кого-что ташуу, тартуу; ~ людей на автобусе* кишилерди автобус менен ташуу; ~ кирпич на санях кирпичти чаналап ташуу; 2. чем разг. сүйрөө, сүйрөп жүрүү; ~ ногой по полу бутун (полдо) сүйрөп басуу; 3. прост. уруу, сабоо; ♠ **возить воду на ком** оор жумушка салуу, түйшүк тарттыруу.

Возит/ться I *несов. 1. убара болуу, убаралануу, түйшүктөнүү, алпурушуу, алышуу; ~ ться с отчётом* отчёт менен убара болуу (алпурушуу); ~ ться с домашним хозяйством үй тиричилиги менен алышуу (түйшүк тартуу); ~ ться с укладкой вещей буюм-тайымдарды салуу (салыштыруу) менен убаралануу; 2. ойноп кыбыр-сыбыр этүү, оюн менен алек болуу; **дети ~ лись на песке** балдар кумда оюн менен алек болуп жатышты.

Возиться II *несов. страд. к возить 1.*

Возка *ж разг. по знач. гл. возить; ~ дров* отун ташуу.

Возлагать *несов. см. возложить; возлагать надежды на кого-что* ишенүү, ишеним кылуу, үмүттөнүү, үмүт кылуу.

Возлагаться *несов. страд. к возлагать.*

Возле 1. *нареч. жакын, жанында; мы стояли ~ биз жанында* (жакын) турганбыз; 2. *предлог с род. жанында, маңдайында, капталында; ~ стола* столдун жанында; ~ **города** шаардын жанында; ~ **меня** менин жанымда; **поставить**

~ стены дубалга жакын коюу.

Возлежать *несов. на чем уст. жатуу, жатып алуу.*

Возлечь *сов. на что уст. и шутол. жатуу, жатып алуу.*

Возликовать *сов. катуу кубануу, чечекейи чеч болуу, жадырап-жайноо.*

Возлияние *ср 1. атап куюу (кудай жолуна атап ичкилик ичүү; 2. шутол. ичкилик ичүү, ичип отуруу.*

Возложение *ср по знач. возложить; ~ венков* венок коюу.

Возложить *сов. что на кого-что 1. атап коюу; ~ венки* венок коюу; 2. тапшыруу, жүктөө; ~ **на кого-л. задачу** кимдир бирөөгө милдет жүктөө.

Возлюбить *сов. кого-что книжн. жакшы көрүп калуу, ашык болуп (сүйүп) калуу.*

Возлюбленный, -ая, -ое 1. прич. от возлюбить; 2. прил. высок. сүйүктүү, сүйкүмдүү; 3. в знач. сущ. возлюбленный м сүйүктүү жар (эркек); **возлюбленная ж сүйүктүү жар** (аял).

Возмездие *ср высок. жаза; справедливое ~ адилеттүү жаза.*

Возместить *сов. что чем төлөө, ордун толтуруу; ~ убыток* чыгымдын ордун толтуруу, чыгымды төлөө.

Возместиться *сов. орду толуу, төлөнүү.*

Возмечтать *сов. кыялга батуу, кыялдануу, кыялга чөмүлүү; ~ о несбыточном* ишке ашпас нерселер жөнүндө кыялдануу (кыялга батуу); **возмечтать о себе** өзүн бийик саноо, өзүн мыктымын деп эсептөө, мыктысынуу.

Возмещать *несов. см. возместить.*

Возмещаться *несов. страд. к возмещать.*

Возмещение *ср 1. по знач. гл. возместить; ~ убытков* чыгашанын ордун толтуруу; ~ **капитала** капиталдын ордун толтуруу; 2. жоголгон, чыгымдалган нерсенин эсеси; **получить ~ за убытки** тарткан зыяндын эсесин алуу.

Возможно 1. нареч. мүмкүн, мүмкүн катар, балким, ыктымал; ~ скорее мүмкүн катар тезирээк; ~ **лучше** мүмкүн жакшыраактыр; ~ **лучшие условия** мүмкүн шарттары түзүктүр; 2. в знач. сказ. безл. мүмкүн; **я сделаю всё, что ~ колдон** келгендин бардыгын иштеймин; **очень ~ болушу да ыктымал; это вполне ~ мунун толук ыктымалчылыгы бар; 3. в знач. вводн. сл. ыктымал, балким, мне, ~, придётся уехать** мага, балким, кетишке туура келет.

Возможность/ь ж 1. мүмкүнчүлүк, мүмкүндүк; верить в ~ в чего-л. бир нерсенин болушу мүмкүндүгүнө ишенүү; **дать ~ в** мүмкүндүк берүү; 2. *мн. возможности* мүмкүндүктөр; **внутренние ~ и** ички мүмкүндүктөр; **производственные ~ и** өндүрүштүк мүмкүндүктөр; **по (мере) возможности** мүмкүн катар, мүмкүндүк болушунча; **при первой**

(ближайшей) возможности биринчи (же жакын арада) боло калган мүмкүндүккө жараша; нет возможности мүмкүндүк жок.

Возможный, -ая, -ое (возможен, -на, -но) 1. мүмкүн, болуп кетиши мүмкүн, боло турган; такой ответ возможен мындай жооп болушу мүмкүн; ~ исход дела иштин мүмкүн боло турган натыйжасы; 2. ишке аша турган, ишке ашырууга мүмкүн болгон; сделать невозможное возможным мүмкүн эмес нерсени мүмкүн кылуу; болбой турган нерсени болтуруу.

Возмочь сов. уст. алы келүү, колунан келүү, күчү жетүү.

Возмужалость ж эр жеткендик, бой жеткендик.

Возмужалый, -ая, -ое эр жеткен, баралына келген, бышкан.

Возмужать сов. эр жетүү, бой жетүү, баралына келүү, эрезеге жетүү.

Возмутитель м уст. козголоңчу, бүлгүн чыгаруучу.

Возмутительно нареч. жарабаган, жаман, ыпылас, ылайыксыз; вести себя ~ өзүн эң жаман алып жүрүү; это ~! бул барып турган акмакчылык!

Возмутительн/ый, -ая, -ое (возмутителен, -льна, льно) 1. кыжырды кайнаткан, эң жаман, жарабаган; ~ ое поведение жарабаган жүрүш-туруш; 2. уст. козголоңго түртүүчү, козголоң чыгарууга үндөй турган.

Возмутить сов. кого-что 1. ачууга тийүү, жинди келтирүү, кыжырды кайнатуу; 2. уст. козголоңго түртүү, козголоңго үндөө; 3. уст. то же, что возмутить; ~ воду сууну ылайлоо.

Возмутиться сов. 1. катуу ачуулануу, кыжырлануу, жини келүү, кыжыры кайноо; 2. уст. козголоң чыгаруу, көтөрүлүү.

Возмуцать несом. см. возмутить.

Возмуцаться несом. 1. см. возмутиться; 2. страд. к возмуцать.

Возмуцение/е ср 1. нааразылык; кыжыр; ачуулануу, кыжыры кайноо; прийти в ~ е кыжыры кайноо, ачуусу келүү; 2. уст. козголоң.

Возмуцённо нареч. ачууланып, жини келип, жаалдана, кыжырданып; ~ говорить кыжырданып сүйлөө.

Возмуцённый, -ая, -ое 1. прич. от возмутить; 2. прил. ачуулуу, кыжырлуу, каардуу; ~ голос ачуулуу үн (каардуу үн).

Вознаградить сов. кого-что акыбетин кайтаруу, сыйлоо, акысын төлөө; ~ за труд эмгегинин акыбетин кайтаруу; ~ по заслугам эмгегине жараша сый кылуу.

Вознаградять несом. см. вознаградить.

Вознаграждение ср 1. по знач. гл. вознаградить — вознаграждать; 2. (награда) эмгек акы; акыбет; сыйлык; денежное ~ акчалай сыйлык; ~ за труд эмгеги үчүн төлөнүүчү акы (эмгек акы).

Вознамериваться несом. см. вознамериться.

Вознамериться сов. уст. ниет кылуу, ниеттенүү; ~ уехать кетүүгө ниеттенүү.

Вознегодовать сов. на кого-что книжн. жини келүү, аябай ачуулануу, кыжырлануу, нааразы болуу ~ на клеветников ушакчыларга аябай кыжырлануу.

Возненавидеть сов. кого-что жек көрүү, жаман көрүү, көргүсү келбөө.

Вознесение ср 1. по знач. вознести — вознестись 1; 2. рел. вознесение (чиркөө майрамдарынын бири).

Вознести сов. кого-что 1. высок. асманда туу, асманга учуруу, көкөлөтүү, бийик көтөрүү; 2. перен. ашыра көтөрүү, көкөлөтө мактоо, көккө чыгарып жиберүү, көтөрө чалуу; ~ до небес көккө чыгара мактоо, ашыра мактап жиберүү.

Вознести́сь сов. 1. асмандап көтөрүлүү, заңкаюу, заңгыроо, бийикке чыгуу; 2. перен. мартабасы көтөрүлүү, мансабы жогорулоо, зоболосу өсүү; 3. прост. мурдун көтөрүү, менменсинүү, кекирейүү, бой көтөрүп калуу.

Возникать несом. см. возникнуть.

Возникновение ср жаралуу, келип чыгуу, пайда болуу; ~ жизни на Земле Жерде жашоо-тиричиликтин пайда болушу; ~ чувства сезимдин пайда болушу; ~ пожара өрттүн келип чыгышы.

Возникну/ть сов. пайда болуу, келип чыгуу, туулуу; ~ л вопрос маселе туулду; ~ л спор талаш келип чыкты.

Возница м арабакеч, кучер.

Возничий м уст. то же, что возница.

Возносить несом. вознести.

Возноситься несом. 1. см. вознестись; 2. страд. көкөлөө, көккө чыгуу, асмандап көтөрүлүү, асманга чыгуу.

Возношение ср см. вознесение 1.

Возн/я ж разг. 1. уу-чуу, ызы-чуу, тополоң, опур-топур; поднять ~ ю ызы-чуу кылып жиберүү; 2. машакат, азап, убаракерчилик, убарачылык, түйшүк; с этим много ~ и мунун убарачылыгы көп.

Возобладать/ть сов. книжн. үстөмдүк кылуу, жеңүү, артыкчылык кылуу; чувство долга ~ ло над страхом милдеттүүлүк сезими коркунучту жеңди.

Возобновить сов. что кайра баштоо, кайрадан баштоо, жаңыруу; ~ учёбу окууну кайра баштоо; ~ знакомство тааныштыкты кайрадан жаңыртуу; ~ договор келишимди кайрадан түзүү.

Возобнови/ться сов. жаңыдан башталуу; кайта башталуу; игра ~ лась оюн кайрадан башталды.

Возобновление ср по знач. гл. возобновлять — возобновляться; ~ договора келишимдин кайрадан түзүлүшү (жаңыланышы).

Возобновлять несом. см. возобновить.

Возобновля́ться *несов.* 1. *см.* возобновить-ся; 2. *страд.* к возобновлять.

Возовой́, -ая, -ое ташылуучу, ташыла турган.

Возо́к *м* эшиги жана терезелери бар үстү жабык араба же чана.

Возомни́ть *сов.* өзүн жогору тутуу, өзүн жогору баалоо; ~ о себе́ өзүн жогору баалоо; ~ себя́ знатоко́м өзүн билерман эсептөө.

Возопи́ть *сов. книжн.* катуу бакыруу, кыйкыруу, үнүнүн бардыгынча өкүрүү.

Возрадо́ваться *сов. книжн. уст.* аябай сүйүнүү, кубануу, төбөсү көккө жетүү, кубанычы койнуна батпоо.

Возража́ть *несов. см.* возразить.

Возраже́ни/е *ср* 1. *по знач. гл.* возразить — возража́ть; 2. каршылык, каяша; **вёские** ~ я олуттуу каршылыктар.

Возрази́ть *сов.* каршы болуу, каршы пикир айтуу, каршы чыгуу; ~ докла́дчику докладчынын пикирине каршы чыгуу; ~ оппоне́нту оппоненттин пикирине каршы чыгуу.

Возра́ст *м* жаш, курак; **призывно́й** ~ аскер жашындагы курак; **в ~ е** двадцати́ лет жыйырма жаш курагында; **де́ти дошко́льного** ~ а мектепке жашы жете элек балдар; **люди́ одно́го** ~ а жашташ кишилер; **тентуштар**, тең курбулар; ~ **Земли́ Жердин** жашы; **на во́зрасте** *разг.* бойго жеткен; **де́вушка на во́зрасте** бойго жеткен кыз; **в во́зрасте** тиш каккан, жашап калган.

Возраста́ние *ср по знач. гл.* **возраста́ть**; ~ **производи́тельности труда́** эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн өсүшү.

Возраста́ть *несов. см.* возрасти́.

Возрасти́ *сов.* өсүү, өөрчүү, артуу, көбөйө берүү, күчөө; **требования́ возросли́** талаптар күчөдү; **мой си́лы возросли́** менин күчкүбатым өстү.

Возрасти́ть *сов. уст. то же, что вырастить.*

Возрастн/о́й, -ая, -ое жашка байланыштуу, жашына жараша; ~ **ые измене́ния** жаш куракка жараша өзгөрүүлөр; ~ **ые гру́ппы** жашына жараша бөлүштүрүлгөн топтор; ~ **о́й ценз** курак цензи (жаш куракка жараша белгилене турган укук).

Возроди́ть *сов. кого-что* кайрадан жаныртуу, мурунку калыбына келтирүү, кайрадан жандандыруу, тирилтүү, күчтөндүрүү; ~ **промы́шленность** өнөр жайын кайрадан калыбына келтирүү; ~ **го́рода** шаарларды мурунку калыбына келтирүү.

Возроди́/ться *сов.* кайрадан калыбына келүү, кайрадан жаныруу; ~ **ться к жи́зни** жандануу, калыбына келүү; ~ **вшеесе** искусство кайра жанданган көркөм маданият.

Возрожда́ть *несов. см.* возродить.

Возрожда́ться *несов.* 1. *см.* возродиться; 2. *страд.* к возрожда́ть.

Возрожде́ние *ср* кайра жаралуу, кайра жандануу; ~ **наро́дного хозяйства́** эл чарбасынын кайра жанданышы; **эпо́ха Возрожде́ния** Кайра жаралуу доору.

Возропта́ть *сов. книжн. уст.* наалуу, арымунун айтуу, мункануу; ~ **на судьбу́** тагдырга наалуу.

Возрыда́ть *сов. нар.-поэт.* өнгүрөө, өнгүрөп ыйлоо.

Возчик *м* арабакеч, жүк ташуучу, кирекеч.

Возyméть: возyméть си́лу күчкө ээ болуу; **возyméть де́йствие** таасир кылуу, таасир көрсөтүү.

Вои́н *м* *высок.* жоокер, аскер; **дóблестный** ~ каарман жоокер.

Вои́нск/ий, -ая, -ое аскерлик, аскер...; ~ **ие эшело́ны** аскердик эшелондор; ~ **ое зва́ние** аскердик наам; ~ **ий уста́в** аскерлик устав; ~ **ая часть** аскердик бөлүк.

Вои́нственно *нареч.* согушчандык менен, каардуулук, сүрдүүлүк менен, каршылашкан түрдө.

Вои́нственность *ж* жоокерлик, сүрдүүлүк, каардуулук.

Вои́нсственн/ый, -ая, -ое 1. согушчан, урушчаак; ~ **ые племена́** согушчан уруулар; 2. согуш ишине байланыштуу, согуштук; ~ **ые пла́ны** согуштук пландар; 3. *перен.* кармашканды, талашып-тартышканды жакшы көргөн.

Вои́нство *ср* *высок.* кошуун, согуштук күчтөр.

Вои́нствующий, -ая, -ое согушчан, күжүрмөн; ~ **материализм** күжүрмөн материализм.

Вои́стину *нареч. высок.* ырас, чыны менен, чындыгында, ырасында.

Воите́ль *м* 1. *уст.* аскер, жоокер; 2. *перен. разг. шутол.* урушчаак, жаңжалчы.

Воите́льница *женск. к* воите́ль.

Вой *м* 1. (*животных*) улуу, үрүү; ~ **соба́ки** иттин улушу; 2. күүлдөгөн, дуулдаган үн; ~ **вётра** шамалдын дуулдаган үнү; 3. *разг.* унулдаган ый.

Войло́к *м* кийиз; **кусок** ~ а кийиздин өөнү.

Войлочн/ый, -ая, -ое кийизден жасалган; кийиз...; ~ **ая шля́па** кийиз калпак; ~ **ое произво́дство** кийиз өндүрүшү.

Войн/а́ *ж* 1. согуш; **Велика́я Оте́чественная** ~ а Улуу Ата Мекендик согуш; **Вторая́ мировая** ~ а Дүйнөлүк экинчи согуш; **освободи́тельная** ~ а эркиндик үчүн согуш; **справедли́вая** ~ а адилеттүү согуш; **быть в состоя́нии** ~ **ы** согуш абалында болуу; 2. *перен.* күрөш, кармаш, салгылаш; **вести́** ~ **у с бюрократи́змом** бюрократизмге каршы күрөш жүргүзүү; **холо́дная война́** кансыз согуш.

Войск/о *ср* кошуун, аскер, кол; **бронета́нковые** ~ а бронетанкалык аскерлер; **регуля́рные** ~ а туруктуу аскерлер; **сухопу́тные** ~ а кургактагы аскерлер.

Войсков/ой, -ая,-ое аскердик; ~ **ая часть** аскердик бөлүк; ~ **ая разведка** аскердик чалгын.

Войт м войт (1. орто кылымдардагы Польшанын, Украинанын, Белоруссиянын шаардык кызмат адамы; 2. *уст.* украиналык кыштактарда: аксакал, башкаруучу; 3. 1950-жылга чейин Польшада: селолук община башчысы).

Войти сов. 1. кирүү, ичине кирүү; түшүү; ~ **в комнату** үйгө (үйдүн ичине) кирүү; ~ **в воду** сууга түшүү; **войдите!** кириңиз!; кире бериңиз! **теплоход вошёл в гавань** теплоход гаванга кирди; **лопата вошла в землю** күрөк жерге кирди (сайылды); 2. (*включиться*) кирүү; кошулуу; ~ **в состав комиссии** комиссияга (комиссия курамына) кирүү; ~ **в список** тизмеге кирүү; ~ **в артель** артелге кирүү (кошулуу); 3. (*меститься*) батуу, сыюу; **бельё вошло в чемодан** ич кийимдер чемоданга батты; 4. (*вникнуть*) түшүнүп алуу, билип алуу, кабардар болуу, өздөштүрүү; ~ **в суть дела** иштин мазмунуна түшүнүп алуу; 5. *с чем* кайрылуу, сунуш киргизүү, сунуш кылуу; ~ **с докладом в коллегия** коллегияга доклад менен кайрылуу; ~ **в дирекцию с предложением** дирекцияга сунуш киргизүү үчүн кайрылуу; 6. баштоо; ~ **в употребление** колдонула баштоо, иштетиле баштоо; **войти в азарт** кумардануу, кумары кызуу; **войти в лета** (в год, в возраст) *уст.* бой тартып, эсакылы токтолуп калуу, эрешен тартуу; **войти в доверие** ишенимге кирип алуу; **войти в дружбу** достошуу, дос болушуу; **войти во вкус** даамын татуу, бир нерсенин жөнүнө түшүнүп калуу, өздөштүрүп алуу; **войти в быт** адатка айлануу, көнүмүш болуп калуу; **войти в жизнь** 1) *то же, что войти в быт*; 2) үйрөнүп калуу, өздөштүрүп алуу; **войти в привычку** адат болуп калуу; **войти в моду** модага айлануу, модага кирүү; **войти в пословицу** ылакап болуп калуу; кеңири белгилүү болуу, таанылуу; **войти в историю** тарыхка кирүү; **войти в силу** күчүнө кирүү; **войти в подробности** майда-чүйдөсүнө чейин билип алуу; **войти в положение** чың бирөөнүн абалына түшүнүү.

Вокабула ж *уст.* вокабула (эне тилдеги котормосу менен кошо берилген чет тилдин сөзү).

Вокализ м муз. вокализ (тексти жок, жалан үндүү тыбыштар аркылуу аткарылуучу музыкалык машыгуу же этюд).

Вокализация м муз. вокализация (жалан үндүү тыбыштарды колдонуп ырдоо).

Вокализм м лингв. вокализм (үндүүлөр системасы).

Вокалист м муз. вокалист (вокалдык өнөр; чеберчилик; ырчынын үнүн жөнгө келтирүү боюнча адис).

Вокальн/ый, -ая, -ое вокалдык, ырчылык, ырчы...; ~ **ая музыка** вокалдык музыка; ~ **ое искусство** ырчылык чеберчилик; ~ **ый ансамбль** ырчылар ансамбли, вокалдык ансамбль.

Вокзал м вокзал; **железнодорожный** ~ темир жол вокзалы; **речной** ~ дарыя вокзалы; **морской** ~ деңиз вокзалы.

Вокальн/ый, -ая, -ое вокзалдык, вокзал...; ~ **ая площадь** вокзал аянты; ~ **ое помещенье** вокзалдын имараты.

Вокруг 1. нареч. айланта, тегерек, айланага, тегерекке; **оглянуться** ~ айлана-тегерекке көз жүгүртүү; 2. *предлог с род.* айланасында, тегерегинде; **путешествие** ~ **света** жер жүзүн айланып чыгуу саякаты; ~ **дома** үйдүн айланасында; ~ **этого вопроса было много разговоров** бул маселенин тегерегинде көп сөз болду; **усесться** ~ **столу** столду тегеректеп олтуруу; ~ **нас** биздин айланабызда, айлана-тегеректеп; **вокруг да около** *разг.* маанисине түшүнбөй, баамына жетпей айланчыктап жүрүү.

Вол м өгүз; **работать (трудиться) как вол** өгүздөй тынымсыз иштөө.

Вола́н м волан (1. бадминтондун тобу; 2. аялдардын көйнөгүнүн саймалап же жука кездемеден тигилген кош этеги).

Волапю́к м 1. жасалма тил; 2. *перен. разг.* түшүнүксүз сөздөрдүн жыйындысы.

Во́лгый, -ая, -ое *прост.* нымдуу, ным.

Во́лгнуть *несов. прост.* ным тартуу, ным болуу, суу болуп калуу.

Волдырь м каканак (күйүүдөн, сүрүлүүдөн, үшүктөн ж.б. каканактап пайда болгон суулуу шишик).

Волево́й, -ая,-ое кайраттуу, жигердүү; эрки күчтүү; ~ **человек** эрки күчтүү киши.

Волеизъявление ср *книжн.* мүдөөсүн (эркин, каалоосун) билдирүү; **свободное** ~ **народа** элдин өз каалоосун эркин билдирүүсү.

Волейбо́л м волейбол.

Волейболи́ст м волейболчу, волейбол оюнчусу.

Волейболи́стка *женск. к* волейболи́ст.

Волейбо́льн/ый, -ая, -ое волейбол... , волейболдук; ~ **ая команда** волейбол командасы; ~ **ая площадка** волейбол аянтчасы; ~ **ый мяч** волейбол тобу.

Во́лей-нево́лей *нареч.* аргасыздан, ылаажынын жогунан, айла түгөнгөндөн, амал жоктон; **я** ~ **согласился** мен аргасыздан көндүм.

Во́ленс-но́ленс *нареч. книжн. то же, что во́лей-нево́лей.*

Волк м карышкыр, бөрү; **морской волк** кадик болгон моряк (деңиз бөрүсү); **смотреть волком** жеп жиберүүдөй жаман көзү менен кароо; **волк в овечьей шкуре** кой терисин жамынган карышкыр; **хоть волком вой**

ыйласан да жок; улуп-уншуй бергенден пайда жок.

Волкода́в *м* бөрүбасар.

Волн/а́ *I ж* **1.** толкун; *морская* ~ **а** деңиз толкуну; **2.** *перен.* толкун (бир нерсенин күчөшү); ~ **а** *рабочего движения* жумушчу кыймылынын толкуну; **3.** *физ.* толкун; *звуковая* ~ **а** үн толкуну; *взрывная* ~ **а** жардыруу толкуну; *электромагнитная* ~ **а** электромагнит толкуну; *короткие* ~ **ы** *радио* кыска толкундар; *длинные* ~ **ы** *радио* узун толкундар.

Волна́ *II ж обл.* жүн.

Волне́ни/е *ср.* **1.** толкундоо, толкун көтөрүлүү; толкундун кыймылы; **2.** *перен.* тынчсыздануу, тынчы кетүү; *прийти в* ~ **е** тынчы кетүү; **3.** *мн.* *волнения перен.* козголоң, дүрбөлөң; ~ **я** *народных масс* эл массасынын дүрбөлөң түшүшү.

Волни́сто *нареч.* ийри-буйру, өйдө-ылдый, ойку-кайка, тармал.

Волни́ст/ый, -ая, -ое **1.** тармал, кат-кат, ийри-буйру; толкундуу, толкун сыяктуу; ~ **ая** *линия* ийри-буйру сызык, толкун сымал сызык; ~ **ые** *волосы* тармал чач; **2.** өйдө-ылдый, ункур-чункур; ~ **ые** *поля* өйдө-ылдый талаа.

Волни́тельно *нареч.* толкундатып, элел-желеп кылып, жүрөктү туйлатып, ойдолотуп.

Волни́тельный, -ая, -ое *разг.* толкундатуучу, жүрөктү туйлатуучу, адамды элел-желеп кылып жиберүүчү; ~ **ое** *сообщение* толкундатуучу кабар.

Волновáть *несов.* **1.** *что* толкундатуу, толкутуу, термелтүү; **2.** *перен.* *кого-что* толкундандыруу, кыжалат кылуу, тынсыздандыруу; тынчын алуу; ~ *людей* элдин тынчын алуу; ~ *неприятным известием* жаман кабар айтып кыжалат кылуу; **3.** *перен.* *кого-что* *уст.* козголтуу, сабырын суз кылуу.

Волновáться *несов.* **1.** толкундоо, толкундануу; **2.** *перен.* тынчсыздануу, сабырсыздануу, кайгыруу, убайым тартуу; ~ *перед экзаменом* экзамен болор алдында убайым тартуу; **3.** *кого-что* (*подстрекать*) козгоо, козголоң түшүрүү, дүрбөтүү, дүрбөлөң түшүрүү.

Волновóд *м спец.* толкун узаткыч.

Волнов/ой, -ая, -ое **1.** толкундуу, толкун...; ~ **ая** *теория* толкун теориясы; ~ **ое** *движение* толкун аракетин; **2.** *нар.-поэт.* толкундуу, бороондуу.

Волноло́м *м то же, что волнорез.*

Волномéр *м радио* толкун өлчөгүч (толкундун узундугун өлчөөчү прибор).

Волнообра́зно *нареч.* толкун сымал, толкун сыяктуу.

Волнообра́зн/ый, -ая, -ое (волнообразен, -на, -но) толкун сыяктуу, толкундай, толкун сымал, толкунга окшош; ~ **ая** *поверхность* толкун сыяктуу мейкиндик.

Волнорéз *м* толкун тоскуч (портто, гаванда ж.б. жайларда толкундан тосуу үчүн курулган чеп).

Волну́шка *ж* волнушка (туздап желүүчү козу карын).

Волну́ющ/ий, -ая, -ее *прич. прич.* толкундаткан, толкундата турган, толкундатуучу; ~ **ее** *известие* толкундатуучу кабар; ~ **ий** *рассказ* толкундатуучу аңгеме.

Воло́в/ий, -ья, -ье **1.** өгүз...; ~ **ья** *шкура* өгүз териси; ~ **ье** *стадо* өгүз бадасы; *перен.* чын, бекем; ~ **ье** *здоровье* чын ден соолук; **воло́вы** *глаза* бакыракай көз.

Воло́вина *ж* өгүз тери.

Воло́вня *ж* өгүз сарай, өгүзкана.

Во́лок *м* волок (**1.** эки дарыянын бири-бирине эң жакын келген жери, бул жер аркылуу кемени жана анын жүктөрүн экинчи дарыяга алып өткөрөт; **2.** *обл.* токой ичиндеги кара жол).

Волокита́ *I ж разг.* көпкө созуп жиберүүчүлүк, кечиктирүүчүлүк, ашыкча убаракерчилик, былык, бюрократтык; *бумажная* ~ кагаз жазуунун ашыкча убаракерчилиги.

Волокита́ *II м разг. уст.* катынпоз, аял жандуу эркек.

Волокитн/ый, -ая, -ое *разг.* убара тарттырма, убарачылыгы көп; ~ **ое** *дело* көп убара тарттырма (убарасы көп) иш.

Волокитство *ср разг. уст.* катынпоздук.

Волокитчик *м разг.* ишти көпкө созуучу, илээнди, ишти кечиктире берүүчү.

Волокни́ст/ый, -ая, -ое **1.** булалуу; ~ **ые** *вещества* булалуу заттар; **2.** тарам-тарам түктөрү бар, тал-тал болгон; ~ **ая** *ткань* тал-тал түктүү кездеме.

Волокн/о́ *ср* **1.** була; *шёлковое* ~ **о** жибек буласы; *искусственное* ~ **о** жасалма була; *асбестовое* ~ **о** асбест буласы; *растительные* ~ **а** өсүмдүк буласы; **2.** *мн.* *волокна* тарамыш, була; *нервные* ~ **а** нерв тарамыштары; ~ **а** *древесины* жыгач булалары.

Во́локом *м нареч.* сүйрөп, сүйрөлтүп; *тащить лодку* ~ кайыкты сүйрөп алып жөнөө.

Волоку́ша *ж* **1.** чийне; **2.** *с.-х.* мала; **3.** *обл.* балык кармай турган сүйрөмө тор.

Волонте́р *м* волонтер (өз каалоосу боюнча аскерде кызмат кылган адам, ыктыярдуу жардамчы).

Волонте́рный, волонте́рский, -ая, -ое волонтер...; ~ **корпус** волонтер корпусу.

Во́лос *м* чач, кыл, түк; *тонкий* ~ ичке чач; *седой* ~ ак чач; *конский* ~ аттын кылы; $\diamond$ *покраснеть до корней волос* кызыл болуп кетүү; аябай уялуу; $\diamond$ *волосы стали дыбом* төбө чачы тик туруу; $\diamond$ *рвать на себе волосы* чачтарын жулуу; катуу бушайман болуу; $\diamond$ *дожить до седых волос* чачы ак болгуча (картайганча) жашоо; $\diamond$ *ни на волос* кылдай да, эч бир.

Волосáтик *м* 1. зоол. суу курту (паразиттик өмүр сүргөн узунча келген суу курту); 2. тоо хрусталы, аметист.

Волосáт/ый, -ая, -ое жүн баскан, жүндүү, түктүү; ~ **ая грудь** жүн баскан (жүндүү) төш; ~ **ые рúки** түктүү колдор.

Волосёнки *мн. разг. унич. от волосы; редкие* ~ сексейген суюк чач.

Волосик *м уменьш.-ласк.* бир тал ичке чач.

Волосистый, -ая, -ое 1. жүндүү, чачы үрпөйгөн; 2. *мин.* тарам-тарам болгон; ~ **асбест** тарам-тарам болгон асбест.

Волосн/ой, -ая, -ое кылдай, кылдай ичке, өтө назик; ~ **ые сосúды спец.** кыл тамырлар.

Волосность ж спец. то же, что капиллярность.

Волосовидный, -ая, -ое (волосовиден, -на, -но) кыл сымал, чач сымал.

Волос/ок *м* 1. *уменьш.* к **волос** кыска чач, түкчө, кылча; 2. кылча, кыл пружина (мисалы, саат механизмде); 3. *бот.* түк; **корневые** ~ **кí** тамыр түктөрү; ~ **кí крапíвы** чалкан түктөрү; $\diamond$ **на волосок (на волоске)** *от чего* кылдын үстүндө; $\diamond$ **висеть (держаться)** **на волоске** зорго илинип туруу, кылдын үстүндө туруу.

Волосообразный, -ая, -ое *то же, что волосовидный.*

Волостн/ой, -ая, -ое волосттук, волосость...; болуш...; ~ **ое правление** волость башкармасы; ~ **ой старшина** волость башчысы; болуш.

Волость ж волость, болуш (1. байыркы Руста; белгилүү бир бийликке баш ийген аймак; 2. революцияга чейинки Россияда жана 1920-1930-жылдарга чейинки СССРде: административдик-аймактык бөлүнүш, уезддин курамындагы өзүнчө аймак).

Волосьян/а ж 1. *нар. разг.* кылдан токулган алжырак таар; кылторко; 2. *прост.* чачтан алуу; **задать** ~ **у** чачтан алып тепкилөө.

Волосьян/ой, -ая, -ое 1. кыл (түк) баскан, түктүү; ~ **ой покров** денени каптаган түк (жүн); 2. кылдан, жүндөн жасалган; кыл..., жүн...; ~ **ой матрац** жүн матрац; ~ **ая сетка** кыл тор.

Волочение *ср* 1. *по знач. гл. волочить* 1; 2. *тех.* чоюу, созуу; ~ **прово́локи** зым чоюу; зым созуу (металлдан зым жасоо).

Волочённый, -ая, -ое чоюлган, созулган.

Волочильный, -ая, -ое *тех.* зым чоё турган, зым созо турган; ~ **стан** металлдан зым созо турган стан; зым жасай турган стан.

Волочильщик *м* зым созгуч (металлдан зым созуп жасоочу жумушчу).

Волочить *несов.* 1. *кого-что* сүйрөө, тартуу; ~ **мешок по земле** капты жер менен сүйрөп тартуу; 2. *что* *тех.* чоюу, созуу; ~ **прово́лку** зымды чоюу; **эле (едва) но́ги волочить** 1) аягын араң сүйрөп басуу; 2) алы кетүү, алсыроо.

Волочиться *несов.* 1. сүйрөлүү, сүйрөлүп жүрүү; ордуна эптеп жылуу, зорго басуу; 2. *за кем разг. уст.* артынан калбоо, куру аракет менен жүрө берүү.

Волочь *несов. разг. см. волочить* 1.

Волочья *несов. разг. см. волочиться* 1.

Волхв *м* көзү ачык, сыйкырчы.

Волховать *несов.* көзү ачыктык кылуу, сыйкырдоо.

Волчанка ж бөрү жатыш.

Волчатник *м разг.* бөрү аңчысы.

Волче́ц *м* волчец (ар түрдүү отоо чөптөрүнүн жалпы наамы).

Волч/ий, -ья, -ье 1. бөрү...; карышкыр...; ~ **ий след** карышкырдын изи; ~ **ья шку́ра** бөрүнүн териси; ~ **ья стая** бөрүнүн үйүрү; 2. бөрү терисинен жасалган; бөрү...; ~ **ья шу́ба** бөрү тон (ичик); ~ **ья папа́ха** бөрү тебетей; 3. *перен.* жырткыч, шылуун; ~ **ье отноше́ние** жырткычтык мамиле; $\diamond$ **во́лчий аппети́т** обору ач, алкы бузук; **во́лчья я́ма** 1) *воен.* бөгөт (душман жолун тосуу үчүн казылган аң); 2) *охот.* чункур, аң (бөрүгө аңчылык кылуу үчүн казылып, ичине жем коюлган чункур); $\diamond$ **во́лчий биле́т** (паспорт) карышкыр күбөлүк (революциядан мурдагы Россияда: ишеним-сиз деп саналган адамдарга мамлекеттик кыз-матка, окууга өтүүгө жол бербөө үчүн атайын белги коюлуп берилген күбөлүк, паспорт).

Волчи́ха ж прост. то же, что волчи́ца.

Волчи́ца ж ургаачы бөрү (карышкырдын канчыгы, канчык карышкыр).

Волчко́м: вертётся волчко́м 1) чарк айлануу; чимирик болуп тегеренүү; 2) тынбай иштөө, жаны тынбай эмгектенүү.

Волчо́к *м* 1. чимирик (оюнчук); 2. *прост. уст.* түрмөнүн эшигине камактагыларды кароо үчүн жасалган тегерек тешик; 3. *сад.* бутак (жоон эски сөнгөктүн бутагы).

Волчо́нок *м* бөлтүрүк (карышкырдын күчүгү).

Волше́бник *м* сыйкырчы, көз боочу; жадыгер; **маг и волше́бник** көз боочу жана сыйкырчы.

Волше́бница *женск. к волше́бник.*

Волше́бно *нареч.* сыйкырчылык менен, керемет сыяктуу.

Волше́бн/ый, -ая, -ое кереметтүү, сыйкырдуу; ~ **ая па́лочка** сыйкырдуу таякча; ~ **ые сказки** сыйкырдуу жомоктор (кереметтүү жомоктор) **волше́бный фона́рь** *уст. то же, что проекцио́нный фона́рь.*

Волше́бство *ср* сыйкырлык, көз боочулук.

Вольни́ть *несов. прост.* ишти кечиктирүү, созуу, сүйрөө, саамыктатуу.

Вольни́ка ж 1. волынка (музыкалык аспаптын бир түрү); 2. *прост.* илендилик, ишти тез бүтүрбөй созо берүүчүлүк; 3. *прост.* убарачылык, убаракерчилик, курулай түйшүк.

Волы́нщик *м* 1. волынкачы (волынкада ойноочу); 2. *прост.* илээнди, ишти создуктура берме адам.

Вольгóтно *нареч. разг.* эркин, ээн-эркин, кеңчиликте, бейпилдикте; ~ **жить** бейпилдикте жашоо.

Вольгóтн/ый, -ая, -ое (вольгóтен, -на, -но) *разг.* кысымчылык болбогон, эркин, кененчилик; ~ **ая жизнь** эркин турмуш.

Вольёр *м, вольёра ж* вольер (көбүнчө жырткыч айбандар үчүн салынган тор).

Вольёрн/ый, -ая, -ое вольердик, вольер...; ~ **ое содержание пушных зверей** териси баалуу жаныбарларды вольерге багуу.

Вольная ж *уст.* эркиндик кагазы (крепостной укук өкүм сүргөн мезгилде крепостной-лорду эркин жүрүүгө уруксат берүүчү күбөлүк).

Вольница ж 1. *собир. уст.* азаттык коому (качкын крепостной дыйкандардан түзүлгөн коом); 2. *м, ж разг.* кангып жүрө берме киши.

Вольничать *несов. разг.* ээнбаштануу, оюна келгенди кыла берүү, оюндагысын жасоо.

Вольно *нареч.* эркин, өз эркинче, өз ыктыяры менен, тартынбай; **вольно** или **невольно** кааласа-каалабаса да; көнсө көнбөсө да; макул десе-дебесе да.

Вольнодúмец *м книжн.* эркин ойлуу киши (саясатка, коомдук тартипке каршы өз ой-пикирин эркин айткан адам).

Вольнодúмный, -ая, -ое (вольнодúмен, -на, -но) *книжн.* эркин ойлуу; ой-пикирин тартынбай айта берме.

Вольнодúмство *ср книжн.* эркин ойлуулук.

Вольнолюбивый, -ая, -ое (вольнолюбив, -а, -о) эркиндикти сүйүүчү, эркин болууну жакшы көрүүчү.

Вольномыслие *ср книжн. то же, что вольнодúмство.*

Вольнонаёмный, -ая, -ое 1. жалданма, өз эрки менен жалданып иштөөчү; ~ **рабочий** жалданма жумушчу; ~ **труд** жалданма эмгек; 2. *воен.* жалданма кызматчы (аскерге милдеттүү түрдө тартылбаган, бирок анын белгилүү ишин аткарган кызматчы).

Вольноопределяющийся *м* ыктыярдуу аскер кызматкери (падышалык Россияда орто же жогорку билими бар, аскердик кызматка өз ыктыяры менен тартылган, бирок женилдик алууга укугу бар кызматкер).

Вольноотпущенник *м уст.* азаттык алган адам (кул же крепостной).

Вольноотпущенный, -ая, -ое азаттык берилген (кул же крепостной дыйканга карата).

Вольнослушатель *м книжн.* эркин окуучу (жогорку окуу жайларында: студент катары кабыл алынбаган, бирок лекцияларга, башка сабактарга эркин катышуучу адам).

Вольнослушательница *книжн. женск. к* вольнослушатель.

Вольность ж 1. (*свобода*) азаттык, эркиндик; 2. (*излишняя непринужденность*) өз эркинчилик, ийменбестик, өзүн эркин сезүүчүлүк; 3. эркиндик (жалпы эрежеден, нормадан четтеп кетүүчүлүк); **поэтическая** ~ поэтикалык эркиндик (поэзия нормаларын бузуу, четтеп кетүү); 4. *уст.* (*льгота*) женилдик.

Вольн/ый, -ая, -ое (волен, -льна́, -льно) 1. эркин, эрктүү, өзүнө өзү ээ; ~ **ый труд** эркин эмгек; ~ **ые люди** эркин кишилер; 2. эркин, чек коюлбаган, эч нерсе менен чектелбеген; ~ **ая торговля** эркин соода; ~ **ые мысли** эркин пикирлер; 3. ийменбеген, тартынбаган, эркинче жүргөн; ~ **ое обращение** эркин мамиле; ~ **ое поведение** уят-сыйытты, адепти билбеген жүрүм-турум; 4. *уст.* азаттык берилген, боштондукка чыгарылган (крепостнойлор, кулдар, туткундар жөнүндө); 5. өз ыктыяры өзүндө, өз эрки өзүндө, өзүн өзү билген; **вы ~ ы это сделать** муну иштөө өз эркиңизде, бул сиздин эркиңизде; **ты волен поступать по-своему** эмне кылсаң өз эркиң; **вольные упражнения** эркин көнүгүүлөр; **вольный дух (пар, жар)** мештин (отуну күйүп бүткөндөн кийинки) аптабы, илеби; **вольный перевод** эркин котормо; **вольный стих** эркин ыр; **вольный стиль спорт.** эркин стиль; ◊ **вольная птица** эркин адам, өзүнө өзү кан, өзүнө өзү бек; **вольный город** эркин шаар (орто кылымдарда); **на вольном воздухе** сыртта, кең талаада.

Вольт I *м* вольт (электр чыналышынын өлчөө бирдиги).

Вольт II *м спорт.* 1. вольт (аттын манежде бир айланып чыгышы); 2. *цирк.* вольт (манежде ойногон аттын онго, солго чукул бурулуп айланышы); 3. вольт (фехтованиеде каршылашкан тараптын соккусуна буйтоо, жалтануу).

Вольта ж вольта (пахтадан токулган женил кездеме).

Вольтаж *м уст.* вольтаж (электр тогунун чыналуу даражасы).

Вольтаметр *м* вольтметр (электр тогун химиялык таасирине карата өлчөй турган аспап).

Вольтёровский: вольтёровское кресло таянгычы бийик кресло.

Вольтерьянец *м* вольтерчи, Вольтердин пикирдеши (18–19 кылымдарда: эркин ойчул адамдар).

Вольтерьянство *ср* вольтерчилик.

Вольтижёр *м цирк.* вольтижёр (ат үстүндө ойногон оюнчу).

Вольтижировать *несов.* вольтижировка жасоо.

Вольтижировка ж вольтижировка (ат үстүндө ойной турган гимнастикалык машыгуу).

Вольтметр *м* вольтметр (электр тогунун чыналышын өлчөөчү аспап).

Вольфрам *м* вольфрам (химиялык элемент).

Вольфрамовый, -ая, -ое вольфрамдык, вольфрам...; ~ **ые стали** фольфрамдуу болоттор; ~ **ая лампочка** вольфрамдык лампочка.

Волюнтаризм *м* волюнтаризм (1. *филос.* чындыктын негизи эрк деп эсептөөчү реакциячыл философиялык агым; 2. *психол.* психикалык турмушта чечүүчү фактор деп акылды эмес, эркти таануу).

Волюнтарист *м* волюнтарист (волюнтаризмдин талапкери).

Волюнтаристический, -ая, -ое волюнтаристтик, волюнтаризмге негизделген, волюнтарист...; ~ **ое мировоззрение** волюнтаристтик көз караш; ~ **ая теория** волюнтаристтик теория.

Волюта *ж архит.* волюта (курулуштун кооздук жасалгасы).

Вол/я *ж* 1. эрк; **сила** ~ **и** эрк күчү; **си́льная** ~ **я** күчтүү эрк; **несокрушима́я** ~ **я** кебелбес эрк; 2. *к чему* умтулуш; аракет; ~ **я к победе** женишке умтулуш; 3. ыктыяр; каалоо, ниет; талап; ~ **я народа** элдин талабы; **люди доброй** ~ **и** жакшы ниеттүү кишилер; **по своей** ~ **е** өз ыктыяры менен; 4. эркиндик, боштондук; **вырваться на** ~ **ю** бошонуп чыгуу; **выпустить птицу на** ~ **ю** кушту бошотуп коё берүү; **это не в моей** ~ **е** бул менин ыктыярымда эмес; 5. *прост. уст.* азаттык (кулчулуктан, крепостнойлуктан бошотулган абал); 6. *в знач. нареч.* **волей, волею** *прост.* өз эрки менен, өз ыктыяры менен, өз каалоосу боюнча; **воля ваша** ыктыярыңыз; эмне кылсаңыз өзүңүз билесиз; **волею судьбы** тагдырдын буйругу менен; кокусунан, кандайдыр бир себептен улам; **с воли** *прост.* сырттан, тыш жактан; **с воли доноси́лось ква́канье лягушек** сырттан баканын чардаганы угулуп жатты; **дава́ть волю рука́м** 1) кармалоо, кол салып жиберүү; 2) муштоо, уруу; мушташуу.

Вомча́ть *сов.* что тез жеткирүү, арыдан бери жеткире коюу.

Вомча́ться *сов.* тез жетип баруу, желдей учуп келе калуу.

Вон I *нареч. разг.* 1. четке, тышкары; **выйти** ~ тышкары чыгуу; **выгнать** ~ айдап жиберүү, айдап чыгаруу; **вынести ве́щи** ~ буюм-теримдерди четке алып чыгуу; 2. *в знач. межд.* жогол, кет, көзгө көрүнбө; ~ **отсю́да!** жогол бул жерден!; **из кожи (вон)** лезть тырышып, жанталашып аракет кылуу; **из ума́ (из головы́, из па́мяти)** вон эстен чыгып калды, унутулду.

Вон II *частица разг.* 1. тигине; ~ **он** идёт тигине, ал келе жатат; 2. тиги, тигил; ~ **там** тиги жерде; ~ **туда** тиги жерге; ~ **тот па́рень** тигине, тетиги жигит; **вон (оно́) что! вон (оно́) как!** ушундай де! ушундай экен да!

Вона I *частица прост. см.* вон II.

Вона II *ж* вона (КНДРда: акча бирдиги).

Вонза́ть *несов. см.* вонзи́ть.

Вонза́ться *несов.* 1. *см.* вонзи́ться; 2. *страд.* к вонза́ть.

Вонзи́ть *сов.* что саюу, матыруу, кадоо; ~ **но́гти** тырмагын матыруу; ~ **жа́ло (о пчёле)** ийнесин матыруу; ~ **кинжа́л** канжар саюу.

Вонзи́/ться *сов.* кадалуу, сайылуу, кирүү, матырылуу; **зано́за глубоко́** ~ **лась в па́лец** тикенек бармакка терен кирип кетти.

Вони́ща *ж прост.* эң эле сасык, жыты мурунду жаргыдай.

Вонь *ж разг.* сасык жыт, жаман жыт.

Вони́чий, -ая, -ее (вони́ч, -а, -е) *разг.* сасык, жаман жыттанган.

Вони́чка *то же, что* скунс.

Воня́ть *несов. разг.* сасуу, сасытуу, бүкшүү, бүкшүтүү.

Вообража́емый, -ая, -ое 1. *прич. от* вообража́ть; 2. *прил.* кыялдагы, ойдогу, чыныгы эмес.

Вообража́ла *м, ж прост.* мактанчаак, өзүн жогору баалаган адам.

Вообража́ть *несов.* 1. *см.* вообрази́ть; 2. *прост.* өзүн жогору баалоо, кекирейүү, бой көтөрүү.

Вообража́ться *несов. см.* вообрази́ть.

Воображе́ни/е *ср* 1. элестетүү, кыялдануу, ойлоо; **живо́е** ~ **е** жандуу элестетүү; **предста́вить в** ~ **и** көз алдында келтирүү; көз алдына элестетүү; 2. кыял, ой, фантазия.

Вообрази́ть *сов. кого-что* 1. (*представить себе*) көз алдыга элестетүү, элестетип көрүү; ~ **себя́ на чьём-л. ме́сте** өзүн бирөөнүн ордуна коюп көрүү; өзүн бирөөнүн абалында элестетүү; 2. *повел.* **вообрази́ (те)** элестетип көрүңүз,... деп ойлоп көрүңүз.

Вообрази́/ться *сов.* көз алдына келүү, элестелүү, элеси тартылуу; **ему́** ~ **лось** анын көз алдына элестеле калды.

Вообще́ *нареч.* 1. мындайча алганда; дегинкиси; жалпы жонунан, жалпы алганда, жалпысынан; ~ **вы пра́вы** жалпысынан сиздики туура; 2. *разг.* дайыма, ар дайым, ар качан; **он** ~ **тако́й** ал ар дайым ушундай; 3. (*совсем*) эч, эч бир, эч кандай; **я** ~ **не пойдú** мен эч барбаймын; **вообще́ говоря́** *вводн. сл.* жалпысынан алганда, мындайча айтканда, жалпысынан.

Воодушеви́ть *сов. кого* көңүлүн көтөрүү, шыктандыруу, дем берүү; ~ **на подвиг** эрдикке шыктандыруу.

Воодушеви́ться *сов.* көңүлү көтөрүлүү, шыктануу, демденүү, кайраттануу.

Воодушевле́ние *ср* 1. *по знач. гл.* воодушевля́ть — воодушевля́ться; **говори́ть с** ~ **м** шыктанып сүйлөө; көңүлү көтөрүлө сөз салуу.

Воодушевле́нно *нареч.* шыктана, кайраттана, көңүлдүүлүк менен, шаттанып.

Воодушевлённый, -ая, -ое 1. прич. от воодушевить; 2. прил. көңүлү көтөрүңкү, демдүү, кайраттуу.

Воодушевлять несов. см. воодушевить.

Воодушевляться несов. 1. см. воодушевиться; 2. страд. к воодушевлять.

Вооружать несов. см. вооружить.

Вооружаться несов. 1. см. вооружиться; 2. страд. к вооружать.

Вооружённый/е ср 1. по знач. гл. вооружать — вооружаться; ~ е армии армияны куралдандыруу; **техническое** ~ е предприятия ишкананы техника менен жабдуу; **гонка** ~ й жарыша куралдануу; 2. курал, жарак; **сокращение** ~ й куралдарды кыскартуу; 3. ар кандай жабдуулар; **парусное** ~ е корабля кеменин парустук жабдуулары.

Вооружённость ж куралдангандык, жабдылгандык, ар кандай жабдуулар менен камсыз кылынгандык; **техническая** ~ промышленности өнөр жайынын техникалык жабдуулар менен камсыздандырылышы.

Вооружённ/ый, -ая, -ое 1. прич. от вооружить; 2. прил. куралдуу, курал-жарактуу; ~ ые силы куралдуу күчтөр; ~ ый отряд куралдуу отряд; ~ ая борьба куралдуу күрөш; ~ ое восстание куралдуу көтөрүлүш.

Вооружить сов. кого-что 1. куралдандыруу; жабдуу; ~ армию армияны куралдандыруу; 2. чем жабдуу; ~ предприятие новейшей техникой ишкананы эң жаңы техника менен жабдуу; 3. чем перен. куралдандыруу, ээ кылуу; ~ молодежь передовыми идеями жаштарды алдыңкы идеялар менен куралдандыруу; 4. против. кого-чего перен. каршы кылуу, душман кылуу, өзүнө каршы эрегиштирүү; ~ против себя друзей досторун өзүнө каршы коюп алуу.

Вооружиться сов. 1. куралдануу, жабдылуу; ~ до зубов баштан-аяк куралдануу; 2. чем куралдануу, жабдылуу; ~ новой техникой жаңы техника менен жабдылуу; 3. чем перен. алуу, ээ болуу; ~ прочными знаниями бекем билимге ээ болуу; бекем билим алуу; 4. против кого-чего перен. каршы чыгуу, каршы туруу; ~ против угнетателей эзүүчүлөргө каршы чыгуу; каршы туруу; ~ против разгильдяйства шалакылыкка каршы туруу; вооружиться терпением (твёрдостью) чыдоо, чыдамдуулук кылуу, сабыр кылуу.

Воочию нареч. книжн. өз көзү менен, өзү көрүп; увидеть ~ өз көзү менен көрүү; ~ убедиться в чем-л. бир нерсени өз көзү менен көрүп ынануу.

Во-первых вводн. сл. биринчиден.

Вопить несов. 1. разг. бакыруу, кыйкыруу, өкүрүү, кокуйлоо; 2. боздоо, озондоо, кошуп ыйлоо.

Вопиющ/ий, -ая, -ее адам чыдагыс, барып турган, жеткен; ~ ее противоречие барып

турган карама-каршылык; ~ ая ошибка жол берилбес жаңылыштык; ~ ая несправедливость жанга баткан адилетсиздик.

Вопиать несов. высок. бакыруу, кыйкыруу, өкүрүү, кокуйлоо.

Вопленица ж нар.-разг. ыйчы, кошокчу.

Вопление ср озондоо, өкүрүү, кокуйлоо.

Воплотить сов. что ишке ашыруу, турмушка ашыруу; ~ в творчестве передовые идеи чыгармачылыкта алдыңкы идеяларды ишке ашыруу.

Воплотиться сов. ишке ашырылуу, ишке ашуу, жүзөгө ашуу.

Воплощать несов. см. воплотить.

Воплощаться несов. 1. см. воплотиться; 2. страд. к воплощать; ишке ашуу, ишке ашырылуу.

Воплощение ср 1. по знач. гл. воплощать — воплощаться; 2. чего так эле өзү; **Плюшкин** — ~ скупости Плюшкин — сараңдыктын дал өзү.

Воплощённ/ый, -ая, -ое 1. прич. от воплотить; идеи, ~ ые в жизнь турмушка ашырылган идеялар; 2. в знач. прил. өтө, ашкан, барып турган, жеткен; он — ~ ая храбрость ал барып турган кайраткер.

Вопль м өкүрүк, бакырык, ач кыйкырык, чыңырык.

Вопреки предлог с дат. каршы, карабастан, карабай; ~ приказу буйрукка карабастан; ~ его желанию анын каалоосуна каршы; каалаганына карабастан; ~ здравому смыслу акыл-эстүүлүккө карабастан.

Вопрос м 1. суроо; задать ~ суроо берүү; **осаждать** ~ ами суроолорду жаадыруу; 2. маселе; **национальный** ~ улут маселеси; **аграрный** ~ жер-суу маселеси, агрардык маселе; **жилищный** ~ турак жай маселеси; **поставить** ~ на обсуждение маселени талкууга коюу; 3. иш сөз, маселе; **обратиться по личному** ~ у жеке маселе боюнча кайрылуу; ~ в том, что... маселе (иш, сөз) мына мында...; **это** ~ времени бул убакытка байланыштуу маселе; ~ чести абийир маселеси; 4. мн. **вопросы** (в составе названий журналов, сборников) маселелер; ~ ы философии философия маселелери; ~ ы языкознания тил илими маселелери; **вопрос жизни или смерти** өмүр же өлүм маселеси (өтө маанилүү маселе); **что за вопрос?** албетте, сөзсүз; сөз болууга тийиш эмес; **под (большим) вопросом** (быть, оставаться, находиться) анык эмес, шектүү (болуп саналуу); **ставить под вопрос что** шек саноо, шектенүү.

Вопросительно нареч. сурап, суроо кылып, суроо менен, суроолуу түрдө.

Вопросительн/ый, -ая, -ое суроолуу; ~ ый взгляд суроолуу көз караш; жооп күткөндөй көз караш; ~ ая интонация суроо

интонациясы; ~ **ое предложение** *грам.* суроолуу сүйлөм; ~ **ый знак** суроо белгиси; ~ **ое местоимение** сурама ат атооч.

Вопросить *сов. кого-что* суроо, суроо берүү.

Вопросник *м* суроолор тизмеги, бир канча суроолордун тобу.

Вопросный, -ая, -ое суроолордон турган; бир канча суроо коюлган, суроолор...; ~ **лист** суроолор барагы.

Вопрошать *несов. см. спросить.*

Вопрошающий, -ая, -ое **1.** *уст. прич. от вопрошать*; **2.** *то же, что вопросительный*; ~ **взгляд** суроолуу көз караш.

Вор *м* ууру; **на ~ е шапка горит** *погов.* уурунун көтү кууш; шектүү шексинет; **карманный** ~ чөнтөкчү; чөнтөк ууру.

Ворвань *ж* ворвань (дениз жаныбарынын эритилген майлары).

Ворва/ться *сов. 1.* жулкунуп кирүү, күчкө салып кирүү, дуулдаган бойдон кирип баруу; **бойцы ~ лись в окопы противника** жоокерлер душмандын окопторуна жулунуп кирип барышты; **2.** *перен.* аркырап уруп туруу; **ветер ~ лся в окно** шамал терезеден аркырап уруп турду; **в комнату ~ лся шум с улицы** бөлмөгө көчөнүн ызы-чуусу угулуп турду.

Ворышка *м уменьш.-унич. к вор*; майда ууру; жулук ууру.

Воркованье *ср по знач. гл. ворковать.*

Ворковать *несов. 1.* күркүлдөө; күү-күү этүү; **2.** *шутл., ирон.* эзилишип сүйлөшүү.

Воркотать *несов. прост. 1.* *то же, что ворчать*; **2.** *то же, что ворковать.*

Воркотня *ж разг.* кажылдоо, кажы-кажы этүү.

Воркотун *м прост.* кажылдак, жаагын жанма адам.

Воркотунья *ж прост. женск. к воркотун.*

Воробей *м* чымчык; таранчы; **◇ стреляный (старый) воробей** алчы-таасын жеген, далайды көргөн адам; көк чоку.

Воробушек, воробышек *м уменьш.-ласк. к воробей.*

Воробёнок *м разг.* таранчынын балапаны.

Воробьиный, -ая, -ое **1.** таранчы...; ~ **ое гнездо** таранчынын уясы; **2.** *в знач. суц.* **воробьиные** *мн. зоол.* таранчы сымалдар, таранчы түркүмүндөгү куштар; **воробьиная ночь** **1)** тынымсыз күн күркүрөп, чагылган жаркылдап турган түн; **2)** жайдын эң кыска түнү; **◇ короче воробьиного ноща** эң эле кыска, аз гана убакка созулган, өтө чакан; **воробьиный шаг** кыска кадам, майдалап басуу кадамы.

Воробьяха *ж разг.* ургаачы таранчы.

Ворованный, -ая, -ое уурдалган, уурдап алынган; ~ **ые вещи** уурдалган буюмдар.

Воровато *нареч.* ууруларча, ууруларга окшош, уурулардай; ~ **озираться** ууруларча аландап кароо.

Вороват/ый, -ая, -ое **1.** арамза, куу, митаам; **2.** аяр, этият, сак; **идти ~ ой походкой** этияттап акырын басуу.

Воровать *несов. 1.* *что* уурдоо; **2.** уурулук кылуу, уурулук менен күн өткөрүү; **он стал ~ ал** уурулук кылып жүрөт.

Воровка *женск. к вор.*

Воровский *нареч. разг.* ууру кишиче, уурудай.

Воровск/ой, -ая, -ое уурулар...; ~ **ая шайка** уурулар шайкасы; ~ **ой язык (жаргон)** уурулар тили, уурулар жаргону.

Воровство *ср* уурулук; **литературное** ~ адабий уурулук.

Ворог *м уст. и нар.-поэт.* душман, жоо.

Ворожба *ж* төлгө, бал.

Ворожея *ж* балчы, төлгөчү аял.

Ворожить *несов.* төлгө салуу, бал ачуу; **◇ бабушка ворожит кому** **1)** иши оңолгондорго, иши оңдой берди болгондорго; **2)** колдоого, желөп-таёго ээ болгондорго.

Ворон *м* кузгун; ~ **ворону глаз не выключает** *посл.* кузгун кузгундун көзүн чокубайт; **◇ куда ворон костей не заносил** абдан алыста, узакта, жердин жети кабатында, жердин түбүндө.

Ворона *ж 1.* карга; **2.** *разг.* анкоо, ачык ооз, делдейме; **◇ ворона в павлиньих перьях** тоостун жүнүн тагынган карга (өзү наадан болсо да көпчүлүктүн ичинде маданияттуу, билимдүү болуп көрүнгүсү келип короздонгон адам); **◇ ни пава ни ворона** тоос да эмес, карга да эмес; **◇ ворон считать** анкоолонуп, оозун ачып жүрүү.

Воронение *ср по знач. гл. воронить*; ~ **стали** болотту карартып сырдоо.

Воронёнок *м* кузгундун балапаны.

Воронён/ый, -ая, -ое карартып сырдалган; ~ **ая сталь** карартып сырдалган болот.

Ворон/ий, **ья**, -ье карга...; ~ **ье гнездо** карганын уясы; **вороний глаз** *бот.* уулуу өсүмдүк.

Воронить *несов. прост.* оозун ачып аңкайып калуу, анкоолонуу, элейип туруп калуу.

Воронить *несов. что* карартып сырдоо, күнкүрт түр берүү.

Воронка *ж 1.* воронка, куйгуч; **2.** воронка (бомба же замбирек снаряды түшкөн жерде пайда болгон чуңкур).

Воронкообразный, -ая, -ое воронка сымал, воронкага окшош.

Воронов, -а, -о каргадай, карга...; **цвета воронова крыла**; **как вороново крыло** көгүлтүр кара.

Вороновые *мн. зоол.* карга сымалдар (каргаларга окшош куштар).

Ворон/ой, -ая, -ое **1.** карга (жылкынын өңү); ~ **ая лошадь** кара жылкы; **2.** *в знач. суц.* **вороной** *м* кара ат; **◇ прокатить на вороних** *уст. шутл.* кара шар таштоо (шайлоодо каршы добуш берип өткөрбөй коюу).

Вороньё *ср собир.* 1. кузгундар тобу; 2. *перен. презр.* кузгундар, талоончулар, арам тамак шылуундар.

Ворот I *м жака* (кийимдин жакасы); **◇ схватить (держатъ) за ворот кого** бирөөнү жакадан алуу (алка жакадан алуу).

Ворот II *м тех.* ворот (оор жүктү жогоруга чыгарып көтөрүү үчүн колдонулуучу өтө жөнөкөй техникалык түзүлүш).

Ворота *мн.* 1. дарбаза, капка; 2. *спорт.* дарбаза; **хоккейные** ~ хоккей дарбазасы; 3. *мед.* кан жана лимфатикалык тамырлардын кандайдыр бир органга кирүүчү жана чыгуучу жери; ~ **ни в какие ворота не лезет** өтө начар, эч нерсеге жарабайт; **у ворот города** шаардын босогосунда.

Воротил/а *м разг.* мыкчегер ишмер; ~ **ы чёрного рынка** чайкоочулук базарынын мыкчегерлери.

Воротить I *сов. кого-что* 1. *разг.* кайра кайтууга буюруу, жолдон кайтаруу; ~ **гонца** чабарманды кайра кайтаруу; 2. *прост.* кайтарып берүү; 3. *прост.* кайтарып алуу; **прошлого не** ~ өткөндү кайтарып ала албайсың (кайтарып болбойт, кайтып келбейт).

Воротить II *несов. прост.* 1. *что (поворачивать в сторону, назад)* буруу, буралтуу, артын карай кайыруу; 2. тоголотуу, кулатуу; ордунан жылдыруу; 3. *чем* башкаруу; **◇ воротить нос (рыло, морду) от кого-чего** *прост.* мурдун чүйүрүү; тенине албоо; тескери кароо.

Воротиться *сов. разг.* кайтып келүү, жолдон кайра кайтуу.

Воротник *м жака*; **меховой** ~ көрпө жака (көрпө, суусар ж.б.); **отложной** ~ кайырма жака.

Воротничок *м* энсиз жака, кичине жака.

Вороток *м прост. уменьш. к ворот I.*

Воротца *мн. уменьш. к ворота.*

Ворох *м* 1. үймөк, үйүлүп жаткан топ, ~ **солóмы** самандын үймөгү, үймөк саман; ~ **бумаг** үйүлгөн кагаз; 2. *перен. разг.* кучак-кучак; толгон, толуп жаткан; бир далай, бир канча; ~ **новостей** толгон жаңылык.

Ворочать *несов.* 1. *кого-что* оодаруу; ~ **ка́мни** таш оодаруу; 2. *перен. чем разг.* башкаруу, жүргүзүү; ~ **делами** иш жүргүзүү, ишти башкаруу; 3. *кого-что прост.* айландыруу, тегеретүү.

Ворочаться *несов. разг.* 1. оодарылуу; онап жата берүү; ~ **в постели** төшөктө онап жата берүү; 2. айлануу; тегеренүү; **◇ язык не ворочается** тили күрмөөгө келбейт; сүйлөй албайт.

Ворошить *несов. что* 1. которуштуруу, аралаштыруу; оодарыштыруу; ~ **сено** чөптү которуштуруу; 2. козгоо, кыймылдатуу; **ворошить прошлое** өткөндү эске салуу; өткөн-кеткенди козгоо (кеп-сөз кылуу).

Ворошиться *несов.* 1. үймөлөктөө; **в невозможной куче ворошатся птицы** үйүлгөн кыкта куштар үймөлөктөйт; 2. *прост.* кыймылдоо, ары-бери оодарылуу, ооналактоо.

Ворс *м түк* (кездеменин бетиндеги түгү).

Ворсильный, -ая, -ое *то же, что ворсовальный.*

Ворсинка *ж* 1. түктүн бир талы, кылы; 2. *бот.* түк (кээ бир өсүмдүктөрдө, жаныбарларда); 3. *анат.* түк (ичеги-карындын ички бетинде).

Ворсинчатый, -ая, -ое түктүү, түк баскан.

Ворсист/ый, -ая, -ое түктүү, түктөрү бар; ~ **оде** одеяло түктүү одеяло.

Ворсить *несов. что то же, что ворсовать.*

Ворсование *ср по знач. гл. ворсовать;* ~ **тканей** кездемеге түк салуу (түгүн чыгаруу).

Ворсовка *ж по знач. гл. ворсовать.*

Ворсов/ой, -ая, -ое түктүү; ~ **ая ткань** түктүү кездеме.

Ворсянка *ж бот.* ворсянка (бийик болуп өсүүчү чөп өсүмдүгү, анын тикенектери кездемеге, жүндөн токулган материалга түк салуу үчүн колдонулат).

Ворчание *ср по знач. гл. ворчать;* ~ **щетка** күчүктүн ырылдашы; **недовольное** ~ наалып күнкүлдөө.

Ворчать *несов. на кого-что* 1. ырылдоо; 2. *разг.* күнкүлдөө, ажылдоо; кыңк-мыңк этүү.

Ворчливо *нареч.* ачууланып, ажылдап, күнкүлдөп.

Ворчливый, -ая, -ое кажылдак, кажылдай берме, күнкүлдөгөн, кыңк-мыңк эте берме; күнкүлдөй берме; ~ **человек** кажылдак киши.

Ворчун *м разг.* кажылдак, күнкүлдөк.

Ворчунья *ж разг. женск. к ворчун.*

Ворюга *м, ж прост. презр.* ууру.

Вос... «воз...» деген приставканын каткалаң үнсүздүн алдында өзгөрүп колдонулушу (мис.: **воспеть, восходить**).

Восвойси *нареч. разг.* өз жолуна (өз жерине, өз үйүнө); өз жайына; **отправиться** ~ өз жолуна түшүп жөнөө (келген жагына, үйүнө жөнөп кетүү).

Восемна́дцатый, -ая, -ое *числ.* он сегизинчи.

Восемна́дцать *числ.* он сегиз.

Восемь *числ.* сегиз; ~ **карандашей** сегиз карандаш; **группа из восьми человек** сегиз кишиден турган топ.

Восемьдесят *числ.* сексен.

Восемьсо́т *числ.* сегиз жүз.

Восемью *нареч.* сегиз жерде; ~ **восемь — шестьдесят четыре** сегиз жерде сегиз — алтымыш төрт.

Воск *м мом*; **пчелиный** ~ аарынын мому.

Воскликнуть *сов.* кыйкырып жиберүү, үнүн катуу чыгаруу; айкыруу.

Восклицание *ср* катуу үн салуу, кыйкыруу; **ра́достное** ~ сүйүнүп катуу кыйкырып жиберүү.

Восклица́тельн/ый, -ая, -ое 1. күчтүү сезимди билдирүүчү; ~ ая интона́ция күчтүү сезим интонациясы; 2. грам. илеп..., илептүү; ~ **ый** знак илеп белгиси; ~ **ое** предложе́ние илептүү сүйлөм.

Восклицать *несов. см. воскликнуть.*

Воско́вка ж момдолгон кагаз.

Восков/ой, -ая, -ое 1. момдон жасалган; момдуу, мом...; ~ ая свеча́ мом шам; 2. *перен.* кер сары, саргыч; ~ **ое** лицо́ кер сары өң, кер сары жүз; **восковая спелость (зрелость)** дүмбүл.

Воскреса́ть *несов. см. воскреснуть.*

Воскресе́ние *ср* 1. по знач. гл. **воскреснуть**; 2. *перен.* кайрадан жандануу, жан кирүү.

Воскресе́нь/е *ср* жекшемби; в ~ е жекшемби күнү; по ~ ям жекшемби күндөрдө.

Воскреси́ть *сов.* 1. *рел.* кого-что (*оживить*) тирилтүү, кайта жан киргизүү; 2. *перен.* тирилтүү, жандандыруу, кайрадан жаратуу; **го́рный во́здух** ~ л его́ тоонун абасы аны тирилтти; **воскресить в па́мяти** эске салуу.

Воскресник *м* жекшембилик.

Воскрес/нуть *сов.* 1. тирилүү; 2. *перен.* тирилүү, жан кирүү, жандануу; 3. *перен.* кайрадан пайда болуу, кайрадан туулуу; ~ **ла** надежда кайрадан үмүт пайда болду.

Воскресн/ый, -ая, -ое жекшемби..., жекшемби күнү болгон (боло турган), жекшемби күнкү, жекшембидеги; ~ **ый** день жекшемби күнү; ~ **ая** прогу́лка жекшемби күнкү сейил; **воскресные шко́лы** *ист.* жекшемби мектептери (революцияга чейинки Россияда: чоң кишилер үчүн жекшемби күнү иштеген мектептер).

Воскреша́ть *несов. см. воскресить.*

Воскреше́ние *ср* по знач. гл. **воскресить** – **воскреша́ть.**

Воскри́кнуть *сов. уст. то же, что вскрикнуть.*

Воску́ривать *несов. уст. то же, что воскурять.*

Воскури́ть *сов. см. воскурять.*

Воскура́ть: ◊ **воскура́ть** **фими́ам** (*книжн.*) кому ашыра мактоо, көкөлөтүп жиберүү, көккө чыгара мактоо.

Восле́д *нареч. уст. то же, что вслед.*

Воспале́ние *ср* сезгенүү, кагынуу; ~ **лёгких** кабыргадан сезгенүү (кагын).

Воспале́нн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **воспалить**; 2. *прил.* сезгенген, шишиген, сезгенип кызарган; ~ **ые** глаза́ сезгенип кызарган көз; 3. *прил.* кызууланган; ~ **ое** **воображе́ние** кызууланган элестөө.

Воспалите́льный, -ая, -ое сезгенген, сезгенүү...; ~ **процесс** сезгенүү процесси.

Воспалить *сов.* 1. *что уст. (возбудить)* козгоо; 2. сезгентүү.

Воспалиться *сов.* 1. сезгенүү, кызаруу, шишүү; 2. *чем уст.* кызуулануу, жаалы келүү, кыжыры кайноо.

Воспаля́ть *несов. см. воспалить.*

Воспаля́ться *несов. см. воспалиться.*

Воспарить *сов. уст.* көкөлөө, көккө карай учуу, көккө карай учуу, көккө көтөрүлүү; ◊ **воспарить ду́хом (мы́слью)** *уст. и шутол.* духу көтөрүлүү, аябай шыктануу, демденүү.

Воспаря́ть *несов. см. воспарить.*

Воспева́ть *несов. см. воспеть.*

Воспевать́ся *несов.* ыр менен макталуу, мактап ырдалуу.

Воспеть *сов. кого-что высок.* мактап ырдоо, ырга кошуп мактоо; ~ **в стиха́х** ыр менен (ырга кошуп) мактоо.

Воспита́ние *ср.* 1. по знач. гл. **воспита́ть**; 2. тарбия, таалим-тарбия; **получи́ть хоро́шее** ~ жакшы тарбия алуу; **физи́ческое** ~ дене тарбия.

Воспита́нник *м* 1. тарбиялануучу; шакирт; **наста́вник** и его́ ~ и тарбиячы жана анын тарбиялануучулары; 2. тарбиялануучу, окуучу; ~ **университе́та** университеттин окуучусу (студенти); 3. асыранды, тарбиялоого алынган бала.

Воспита́нница *женск. к* **воспита́нник.**

Воспита́нность ж жакшы тарбия алгандык, тарбиялуулук.

Воспита́нный, -ая, -ое 1. *прич. от* **воспита́ть**; 2. *прил.* жакшы тарбиялуу, тартиптүү, адептүү; ~ **челове́к** тарбиялуу (адептүү, тартиптүү) адам.

Воспита́тель *м* тарбиячы, тарбиялоочу.

Воспита́тельница *женск. к* **воспита́тель.**

Воспита́тельн/ый, -ая, -ое тарбиялык, тарбия берүүчү, тарбиялоочу, тарбия...; ~ **ая** раба́та тарбия иши; ~ **ое** **значе́ние** **труда́** эмгектин тарбиялык мааниси; **воспита́тельный** дом балдар үйү, тарбия үйү (революциядан мурдагы Россияда).

Воспита́тельск/ий, -ая, -ое тарбиячылык; ~ **ая** раба́та тарбиячылык иш.

Воспита́ть *сов. кого-что* 1. тарбиялоо, тарбия берүү, тарбиялап өстүрүү (жетилтүү); таалим-тарбия берүү; ~ **дете́й** балдарды тарбиялоо, балдарды тарбиялап өстүрүү; 2. тарбиялоо, үйрөтүү; ~ **уваже́ние к ста́ршим** чоңдорду урматтоого тарбиялоо; ~ **в дете́ях** **привы́чку к труду́** балдарды эмгекке көнүгүүгө үйрөтүү; 3. өстүрүү; ык алдыруу; ~ **расте́ние** өсүмдүктү өстүрүү.

Воспита́ться *сов.* тарбиялануу, тарбия алуу.

Воспита́ывать *несов. см. воспитать.*

Воспита́ваться *несов. см. воспитаться*; 2. *страд. к* **воспита́ывать.**

Воспламене́ни/е *ср. по знач. гл.* **воспламенить** – **воспламениться**; **температу́ра** ~ **я** алоолонуу температурасы; ~ **е** **заря́да** заряддын алоолонушу.

Воспламенить *сов.* 1. *что* жалында-туу, от алдыруу, жалбырттатып күйгүзүү; 2. *перен. кого-что* козгоо, кызытуу; ~ **ли́чным**

примéром жеке өрнөгү (жүрүм-туруму) менен таасир этип козгоо.

Воспламениться *сов.* 1. жалбырттоо, дүрт этип күйүү, от алуу; 2. *перен. чем* кызуу, жалындап кетүү.

Воспламеняемость *ж* тез тутануучулук, жалбырттап кетүүчүлүк, дүрт дей түшүүчүлүк.

Воспламенять *несов. см.* **воспламенить**.

Воспламеняться *несов.* 1. *см.* **воспламениться**; 2. *страд. к* **воспламенять**.

Восполнение *ср по знач. гл.* **восполнить** — **восполниться**.

Восполнить *сов. что* толуктоо, ордун толтуруу; ~ **пробелы в своих знаниях** өз билиминин кемчилдигин толуктоо.

Восполниться *сов.* толукталуу, орду толуу, кемигени ордуна келүү.

Восполнять *несов. см.* **восполнить**.

Восполняться *несов.* 1. *см.* **восполниться**; 2. *страд. к* **восполнять**.

Воспользоваться *сов. чем* пайдалануу, пайдаланып калуу; ~ **случаем учурдан** пайдаланып калуу.

Воспоминани/е *ср* 1. эскерүү, эсине алуу, эске түшүрүү; ~ **я детства** балалык кездин эскерүүлөрү; **приятные** ~ **я** жагымдуу эскерүүлөр; 2. *мн.* **воспоминания лит.** эскермелер; **литературные** ~ **я** адабий эскермелер.

Воспомянуть *несов. кого-что книжн. то же, что* **вспоминать**.

Воспомянуть *сов. кого-что уст. то же, что* **вспоминать**.

Воспрепятствовать *сов. кому-чему книжн.* тоскоолдук кылуу, каршылык кылуу, жол бербөө; ~ **распространению гриппа** сасык тумоонун таркашына тоскоолдук кылуу (жол бербөө).

Воспретить *сов. что книжн. и офиц.-дел.* токтотуу, жол бербөө, тыюу, уруксат кылбоо; **вход воспрещён** кирүүгө уруксат жок.

Воспрещать *несов. см.* **воспретить**.

Воспрещё/ться *несов.* тыюу салынуу, токтотулуу, жол берилбөө, уруксат кылынбоо; **курить** ~ **ется** тамеки тартууга уруксат жок.

Воспрещение *ср по знач. гл.* **воспретить**.

Восприёмник *м церк.* балага чокундуруп ат коюучу ата.

Восприёмница *ж церк.* балага чокундуруп ат коюучу эне.

Восприимчивость *ж* 1. тез түшүнүүчүлүк, баамчылдык, сезимталдык; 2. кабылдагычтык, туруштук бере албоочулук; ~ **к болезням** ооруга туруштук бере албоочулук.

Восприимчивый,-ая, -ое 1. тез түшүнүүчү, баамчыл, сезимтал; 2. кабылдагыч, туруштук бере албас, тез кабыл алуучу.

Воспринимать *несов. см.* **воспринять**.

Восприниматься *несов.* 1. *см.* **восприняться**; 2. *страд. к* **воспринимать**.

Воспринять *сов. что* 1. кабыл алуу; ~ **тепло** жылуулукту кабыл алуу; 2. түшүнүү, билүү, өздөштүрүү; ~ **новые идеи** жаны идеяларды өздөштүрүү (түшүнүү, билүү).

Восприняться *сов.* кабыл алынуу, түшүнүк калтыруу, өздөштүрүлүү.

Восприятие *ср* 1. *по знач. гл.* **воспринять**; 2. *психол. филос.* өздөштүрүү жөндөмдүүлүгү; түшүнүк; **изучить** ~ **ребёнка** баланын өздөштүрүү жөндөмдүүлүгүн үйрөнүү (изилдөө).

Воспринять *сов. что уст. то же, что* **воспринять**.

Воспроизведение *ср по знач. гл.* **воспроизвести**; ~ **звуча** үндү кайрадан уктуруу; ~ **в памяти** кайрадан эске келтирүү.

Возпроизв/ести *сов. что* 1. кайта өндүрүү, калыбына келтирүү; **капитал**, ~ **едённый в процессе производства** өндүрүш процессинде кайра өндүрүлгөн капитал; 2. кайрадан мурдагы калыбына келтирүү; ~ **ести картину** сүрөттү мурдагы калыбына келтирүү; 3. элестетүү, көз алдыга келтирүү.

Воспроизводить *несов. см.* **воспроизвести**.

Воспроизводство *ср по знач. гл.* **воспроизводить**; **простое** ~ **жөнөкөй** кайра өндүрүү; **расширенное** ~ **кеңейтилген** кайра өндүрүү.

Воспротивиться *сов. кому-чему* каршы чыгуу, макул болбоо, каяша кылуу; ~ **какому-л. решению** кандайдыр бир чечимге каршылык кылуу (каршы чыгуу).

Воспрянуть *сов.* көтөрүлө калуу, тура калуу; **воспрянуть духом** көңүл көтөрүлүү, көңүл эргүү; **воспрянуть ото сна** уйкудан башын көтөрүү, ойгонуу.

Воспылать *сов.* 1. *уст.* күйүү, жануу, жалындоо; 2. *чем трад.-поэт.* катуу берилүү, күйүп-жануу; ~ **любовью** сүйүү отуна жануу (сүйүүгө катуу берилүү).

Восседать *несов.* ардактуу орунда кекирейип, салтанаттуу отуруу.

Воссесть *сов.* кекирее, салтанаттуу кебетеде отуруу.

Воссиять *сов. высок. уст.* жаркыроо, жаркылдоо.

Восславить *сов. высок.* данкын чыгара мактоо, данктоо; ~ **свой народ** өз элин данктоо.

Восславлять *несов. см.* **восславить**.

Восславляться *несов. страд. к* **восславлять**.

Воссоединение *ср по знач. гл.* **воссоединить**.

Воссоединить *сов.* кайра кошуу, кайта бириктирүү.

Воссоединиться *сов.* кайра биригүү, кайра кошулуу.

Воссоединять *несов. см.* **воссоединить**.

Воссоединяться *несов.* 1. *см.* **воссоединиться**; 2. *страд. к* **воссоединять**.

Воссоздавать *несов. см.* **воссоздать**.

Воссоздаваться *несов.* 1. *см.* **воссоздаться**; 2. *страд. к* **воссоздавать**.

Воссозда́ть сов. что 1. калыбына келтирүү; 2. элестетүү, эске түшүрүү, көз алдыга келтирүү; 3. кайрадан түзүү, кайрадан түзүп чыгуу.

Воссозда́ться сов. 1. кайрадан жаралуу, кайра калыбына келүү; 2. кайрадан элестелүү, эске түшүү.

Восстава́ть несов. см. восста́ть.

Восстана́вливать несов. см. восстано́вить.

Восстана́вливаться несов. 1. см. восстано́вляться; 2. *страд. к* восстано́вливать.

Восста́ни/е ср көтөрүлүш; **крестья́нские ~ я** дыйкандар көтөрүлүшү.

Восстано́витель/ь м. 1. калыбына келтирүүчү; ~ **и городо́в** шаарларды кайрадан калыбына келтирүүчүлөр; 2. *хим.* калыбына келтиргич; 3. калыбына келтиргич; ~ **ь для во́лос** чачты калыбына келтиргич зат.

Восстано́вительн/ый, -ая, -ое мурдагы абалына, калыбына келтирүүчү ~ **ые рабо́ты** калыбына келтирүүчү жумуштар; ~ **ый пери́од** калыбына келтирүүчү мезгил.

Восстано́вить сов. что 1. кайра калыбына келтирүү; ~ **разру́шенное войно́й хозя́йство** согуш кыйраткан чарбаны кайра калыбына келтирүү; ~ **го́род** шаарды калыбына келтирүү; ~ **здоровье́** саламаттыкты калыбына келтирүү; 2. *перен. что* эске салуу, эске түшүрүү; ~ **в па́мяти** эске салуу, эске түшүрүү; 3. *кого в чём* мурдагы ордуна келтирүү (коюу, дайындоо); ~ **в до́лжности** мурдагы кызмат ордуна кайра коюу; ~ **в права́х** мурдагы укуктарын кайра ордуна калтыруу; 4. *кого-что против кого-чего* каршы коюу; ~ **всех про́тив кого-л.** бардыгын кимдир-бирөөгө каршы коюу.

Восстано́ви/ться сов. 1. калыбына келүү, ордуна келүү; **здоровье́** ~ **лось ден** соолук калыбына келди; **мир** ~ **лсы тынчтык** кайра калыбына келди; 2. *перен.* эсине түшүү; эсине келүү; 3. *в чём* өз ордуна келүү, мурдагы ордуна кайра коюлуу; ~ **ться в права́х** мурдагы укуктарына кайрадан ээ болуу.

Восстано́вление ср по знач. гл. восстано́вить – **восстано́вляться**; ~ **наро́дного хозя́йства** эл чарбасын кайра калыбына келтирүү; ~ **здоровья́ ден** соолукту кайра калыбына келтирүү; ~ **в па́мяти** эске түшүрүү; ~ **в до́лжности** кызматына кайра коюу; мурдагы ордуна кайра туруу.

Восстано́влять уст. несов. см. восстано́вить.

Восста́ть сов. 1. көтөрүлүш чыгаруу, каршы көтөрүлүп чыгуу; 2. каршылык кылуу, каршы чыгуу; ~ **про́тив притесне́ний** зомбулукка каршы чыгуу; 3. *против кого-чего* баш көтөрүү; козголоң чыгаруу; **восста́ть ото сна́** уктап туруу.

Восто́к м 1. чыгыш, күн чыгыш; **двига́ться на ~ чыгышты** карай жылуу; **простира́ться с за́пада на ~ батыштан** чыгышка карай

жайкалып жатуу; 2. Чыгыш; **путеше́ствие на Восто́к** Чыгышка саякат; **Бли́жний Восто́к** Жакынкы Чыгыш; **изуче́ние Восто́ка** Чыгышты изилдөө.

Востоковед м Чыгышты изилдөөчү. Чыгыш таануу жагынан адис.

Востоковедение ср Чыгышты изилдөө илими; Чыгыш таануу илими.

Востоковедный, -ая, -ое см. востоко-ведческий.

Востоковедческ/ий, -ая, -ое Чыгышты изилдөө илими...; Чыгышты изилдөөгө байланыштуу; ~ **ие пробле́мы** Чыгыш изилдөө илиминин маселелери.

Восто́рг м барып турган чоң кубаныч (шаттык, сүйүнүч); **прийти́ в ~ аябай** кубануу; **быть в ~ е аябай** кубанычта болуу; **◇ административный восто́рг ирон.** бийликти сүйүүчүлүк, бийликке маашырлануучулук.

Восторга́ть несов. кого-что абдан кубантуу, чоң кубанычка бөлөө, аябай сүйүнтүү.

Восторга́ться несов. кем-чем аябай кубануу, чоң кубанычта болуу, абдан сүйүнүү.

Восторже́нно нареч. кубанып, кубаныч менен, сүйүнүп, шаттанып, мактап; ~ **отзыва́ться** мактоо билдирүү, мактап сүйлөө.

Восторже́нность ж кубангандык, сүйүнгөндүк, шаттангандык.

Восторже́нный, -ая, -ое (восторжен, -на, -но) кубанган, сүйүнгөн, шаттанган, суктанган, мактаган.

Восторже́ствова́ть сов. жеңип чыгуу, женишке жетип шаттануу; ~ **ть над враго́м** душманды жеңип чыгуу; **исти́на ~ ла акыйкат** жеңип чыкты.

Восто́чн/ый, -ая, -ое чыгыш, чыгыштагы; ~ **ые райо́ны** чыгыш райондор; ~ **бе́рег** чыгыш жээк; ~ **ые наро́ды** чыгыш элдери; ~ **ая культу́ра** чыгыш маданияты.

Востре́бование ср по знач. гл. востре́бовать; **письма́ до востре́бования** сурап алма кат.

Востре́бовать сов. что офиц.-дел. сурап алуу, талап кылуу, жиберилген нерсени алуу талабын коюу; ~ **груз жүктү** талап кылып алуу.

Востре́петать сов. высок. уст. титирөө, калтыроо, титиреп кетүү.

Востри́ть несов. прост. кайроо, курчутуу, курч кылуу; **◇ востри́ть зуб (зубы)** на кого кимдир бирөөгө тишин кайроо.

Востро́: ◇ держа́ть у́хо востро́ сак болуу, кулак түрө жүрүү.

Вострогла́зый, -ая, -ое разг. то же, что острогла́зый.

Востроно́сый, -ая, -ое разг. то же, что остроно́сый.

Востру́ха ж прост. то же, что востру́шка.

Востру́шка ж разг. шок, ойноок, ойсоке (кызга же аялга карата).

Восхвалéние *ср по знач. гл. восхвалить* – восхвалять.

Восхвалить *сов. кого-что* катуу мактоо, даңкын чыгаруу, даңазалоо.

Восхвалять *несов. см. восхвалить.*

Восхваляться *несов. страд. к восхвалять.*

Восхитительно *нареч.* эң эле сонун; ~ **петь** эң эле сонун ырдоо.

Восхитительный, -ая, -ое (восхитителен, -на, -но) эң эле сонун; ~ **голос** эң эле сонун үн.

Восхитить *сов. кого* кубандыруу, сүйүндүрүү, суктандыруу.

Восхититься *сов. кем-чем* кубануу, сүйүнүү, суктануу; ~ **картинами природы** жаратылыш көрүнүштөрүнө суктануу.

Восхищать *несов. см. восхитить.*

Восхищаться *несов. см. восхититься.*

Восхищение *ср* кубаныч, сүйүнүч, суктануу; **привести в ~ кубандыруу; прийти в ~ кубануу; выразить своё ~ өзүнүн кубанычын билдирүү.**

Восхищённо *нареч.* кубанып, сүйүнүп, суктанып, кубанган түрдө, суктануу менен.

Восхищённ/ый, -ая, -ое 1. *прич. от восхитить*; 2. *прил.* кубанычтуу, сүйүнүчтүү; ~ **ые** взгляды кубанычтуу көз караш.

Восход *м* 1. *по знач. гл. восходить* 1; ~ **на вершину** чокунун чыга бериши; 2. чыгуу; **перед ~ ом солнца** күн чыгарда (чыгар алында); 3. эртең менен, күн чыгар маал; **на ~ е солнца** күн чыгарда; 4. чыгыш, чыгыш жак.

Восходитель *м то же, что альпинист.*

Восходить *несов.* 1. көтөрүлүү, чыгуу; ~ **на гору** тоого чыгуу; 2. чыгуу; **луна** восходит ай чыгып келе жатат; 3. *к кому-чему* барып такалуу, ...дан келип чыгуу; **многие обычаи восходят к древности** көп адаттардын түпкү теги байыркы заманга барып такалат.

Восходящ/ий, -ая, -ее 1. *прич. от восходить*; 2. *прич.* чыгуучу, көтөрүлүүчү, чыгып келе жаткан, көтөрүлүп келе жаткан; ~ **ая линия** жогору кеткен сызык; ~ **ая величина** жогорулоочу, жогорулай турган чоңдук; **восходящая линия родства** түпкү ата-бабалардан берки тек; **восходящее светило: восходящая звезда** келечеги кең, өсүп келе жаткан таланттуу адам; **восходящая интонация** *лингв.* көтөрүнкү интонация.

Восхождение *ср по знач. гл. восходить*; ~ **на гору** тоого чыгуу, тоого көтөрүлүү; ~ **солнца** күндүн чыгышы.

Восхотеть *сов. книжн.* каалоо, эңсөө, самоо.

Вочувствовать *сов. уст.* сезүү, сезе билүү.

Восшествие *ср книжн. то же, что восхождение*; **восшествие на престол** тактыга олтуруу.

Восьмерик *м* 1. (*мера*) сегиз бөлүктүү чен; 2. (*предмет*) жалпы саны сегизден турган, сегиз кабаттуу нерсе; ~ **свечей** сегиз мом шам; **верёвка** ~ сегиз кабат аркан.

Восмёрк/а *ж* 1. сегиз; 2. *разг.* сегизинчи (автобус, троллейбус ж.б. транспорттун 8 номерлүүсү); **ехать на ~ е** сегизинчи менен баруу (сегизинчиге түшүп жол жүрүү); 3. *разг.* сегиз; ~ **а лошадей** сегиз ат чегилген араба (чана); ~ **а самолётов** самолёттун сегизи; 4. сегиздик (карта оюнунда); ~ **а червей** чырымдын сегиздиги.

Восьмеро *числ. собир.* сегиз, сегиз даана; **нас было ~** биз сегиз киши элек; ~ **ножниц** сегиз кайчы.

Восьми... восьмиэтажный, восьмимесячный, восьмиструнный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Восьмигранник *м мат.* сегиз кыр.

Восьмигранный, -ая, -ое сегиз кырдуу.

Восьмидесятилетие *ср* 1. сексен жылдык; 2. сексен жаштык; **праздновать ~** сексен жаштыгын белгилөө.

Восьмидесятилетний, -ая, -ее 1. сексен жылдык; 2. сексен жаштык.

Восьмидесятник *м* 19-кылымдын сексенинчи жылдарында жашаган ишмер.

Восьмидесятый, -ая, -ое *числ. порядк.* сексенинчи.

Восьмидневный, -ая, -ое сегиз күндүк.

Восьмиклассник *м* сегизинчи класстын окуучусу.

Восьмиклассница *женск. к восьмиклассник.*

Восьмикратн/ый, -ая, -ое 1. сегиз ирет, сегиз жолку, сегиз жолу; 2. сегиз эсе; **в ~ ом размере** сегиз эсе чоң өлчөмдө.

Восьмилетн/ий, -ая, -ее 1. (*о сроке*) сегиз жылдык, сегиз жылга деп эсептелген; ~ **ее обучение** сегиз жылдык окуу; 2. (*о возрасте*) сегиз жаштагы, сегиз жашар; ~ **ая девочка** сегиз жашар кыз.

Восьминог *м то же, что осьминог.*

Восьмисотлетие *ср* 1. сегиз жүз жыл; 2. сегиз жүз жылдык.

Восьмисотлетний, -ая, -ее сегиз жүз жылдык.

Восьмисот/ый, -ая, -ое *числ. порядк.* сегиз жүзүнчү; ~ **ые годы** сегиз жүзүнчү жылдар.

Восьмиугольник *м* сегиз бурчтук.

Восьмиугольн/ый, -ая, -ое сегиз бурчтуу; ~ **ая башня** сегиз бурчтуу мунара.

Восьмичасовой, -ая, -ое 1. сегиз сааттык, сегиз саатка эсептелген; ~ **рабочий день** сегиз сааттык жумуш күнү; 2. саат сегиздеги; ~ **поезд** саат сегиздеги поезд.

Восьмой, -ая, -ое *числ. порядк.* сегизинчи; ~ **час** саат жетиден ашты (сегизге карады); ~ **номер** сегизинчи номер.

Восьмюшка *ж уст.* 1. (*вес*) ашмүшкө; ~ **чаю** ашмүшкө чай; ~ **табаку** ашмүшкө тамеки; 2. (*восьмая часть*) сегизден бир бөлүк; ~ **бумаги** кагаздын сегизден бири (сегизден бир бөлүгү).

Вот частица 1. *указ.* мына, мынакей; ~ **эти**

книги мына бул китептер; ~ **здесь я живу́** мен ушул жерде турамын; **2.** мына; ~ **какое́ дело** мына ушундай иш; **3.** дал, нак; ~ **вас-то и надо** дал силердин өзүңөр керексиңер; ~ **прелесть** мына сонундун сонуну; **4.** куду; мына; ~ **то-то** куду ошондой, кеп мына ушунда; ~ **уж тогда́** мына ошондо, ошол убакта; **вот ещё!** ушунусу жетпей турду эле, мына дагы; **вот так...!** койчу! ушундайбы! кантип ошондой болсун!; **вот тебе́ (вам)!** мына сага!; **вот тебе́ и...!** баракелде; мына эмесе.

Вот-вот нареч. разг. азыр, азыр эле, бир аздан кийин, биртикеден кийин; ~ **пойдёт дождь** биртикеден кийин жаан жаайт; ~ **упадёт** жыгылганы турат, азыр эле жыгылчудай болуп турат.

Вотирование ср см. вотировка.

Вотировать сов., несов. что кому вотум берүү; вотумга салуу (парламентте, чогулушта колго салып добуш берүү); ~ **кредиты** добуш берип кредиттерди бекитүү; ~ **недоверие** ишенбөөчүлүк билдирүү.

Вотировка ж по знач. гл. вотировать.

Воткать сов. что кошуп токуу, гүл салып токуу.

Воткнуть сов. что шыкап киргизүү; тыгуу, кадоо, саюу; ~ **игёлку в ткань** ийнени кездемеге саюу.

Воткнётся сов. сайылуу, тыгылуу, кадалуу; **копьё ~ лось в землю** найза жерге сайылды.

Вотум м вотум (добуш берүү аркылуу билдирилген чечим же пикир); **вотум доверия (недоверия)** ишеним (ишенбөө) вотуму.

Вотчим м прост. то же, что отчим.

Вотчина ж ист. вотчина (12–18 кылымдардагы Русьта мурас болуп келген жер ээлиги).

Вотчинник м ист. вотчинник (вотчиначык жер ээси).

Вотчинн/ый, -ая, -ое вотчиначык; ~ **ые земли** вотчиначык жерлер (вотчина ээлигиндеги жерлер).

Вотяки мн. (ед. вотяк м, вотячка ж) вотяттар (удмурттардын эскиче аты).

Воцариться сов. 1. уст. падыша болуу, падышалык кыла баштоо, тактыга олтуруу; **2. перен.** орношуу; өкүм сүрүү; **в зале ~ лас тишина́** залда тынчтык өкүм сүрүп турду.

Воцаряться несом. см. воцариться.

Вошь ж бит; растительная вошь то же, что тля.

Воцанка ж момдолгон кездеме (же кагаз).

Воцаной, -ая, -ое мом..., момдон жасалган, момдуу.

Вощён/ый, -ая, -ое момдолгон, мом сүртүлгөн; ~ **ая бумага** момдолгон кагаз.

Вощина ж 1. (пустые соты) вощина (аарынын куру уясы); **2. (воск)** мом.

Вошить несом. что момдоо, мом сүртүү, мом синдирүү, момдоп жалтыратуу; ~ **бумагу**

кагазды момдоо; ~ **пол полго** мом сүртүп жалтыратуу.

Вошиться несом. страд. момдолуу, мом сүртүлүү.

Вояж м саякат, сапар.

Вояжёр м уст. ирон. саякатчы.

Вояка м разг. шутол. ирон. 1. кадик жоокер; өз ишин мыкты билген аскер; **2.** чыр, чатак киши.

Впада/ть несом. 1. см. впасть; 2. во что куюу; **Сыр-Дарья ~ ет в Аральское море** Сыр-Дарья Арал деңизине куят.

Впадение ср 1. по знач. гл. впадать 2; 2. (место) куйма (дарыянын, суунун көлгө, деңизге ж.б. куюлган жери).

Впадина ж чункур, ойдуң; **глазная впадина** көздүн чанагы.

Впаивание ср см. впайка 1.

Впаивать несом. см. впаять.

Впайка ж 1. по знач. гл. впаять; 2. (то, что впаило) кандама, бир нерсенин кандалган (данакерленген) жери.

Впал/ый, -ая, -ое чункурайган, батыңкы, ичин карай сорулган, ичине кирген; ~ **ые щёки** ичине кирген жаак.

Впархивать несом. см. впорхнуть.

Впасть сов. 1. ичине кирүү, сорулуу, шимирилүү; **щёки впали** жаагы шимирилген; **2. во что** учуроо, жолугуу, дуушар болуу, батуу, ~ **в отчаяние** аргасы түтөнгөн абалга дуушар болуу; ~ **в авантюризм** авантюризмге батуу; ~ **в крайний натурализм** ашкан натурализмге түшүп кетүү.

Впаять сов. что жабыштыра кандоо, кандап жамоо, данакерлөө.

Впервой нареч. прост. то же, что впервые.

Впервые нареч. биринчи жолу; биринчи ирет; ~ **в жизни** өмүрүндө биринчи жолу.

Вперебивку нареч. разг. жарыша, талаша, аралаша, кошул-ташыл болуп.

Вперебой нареч. разг. бири-бирине сөз бербей, жарыша, талаша; ~ **пели петухи** короздор жарыша кыйкырып жатышты.

Вперевалку нареч. разг. теңселип, чайпалып, майпандап; **ходить ~ теңселип** басуу.

Вперегиб нареч. разг. бүкчүйүп, ийилип, эки бүктөлүп; **согнуться ~ эки бүктөлүп** ийилүү.

Вперегонки нареч. разг. кубалашып, куушуп, жарышып; **бежать ~ жарыша** жүгүрүү.

Вперегонку нареч. разг. то же что вперегонки.

Вперёд нареч. 1. алга, алга карай, алды жакты көздөй, илгери, илгери карай; **идти ~ илгери карай** жүрүү; алга басуу; **посмотреть ~ алга кароо**; **двигать науку ~ илимди алдыга жылдыруу**; **2. разг. (впредь)** келечекте, мындан ары, мындан кийин; ~ **будьте осторожнее** мындан ары этият болгула; **3. разг. (заранее)** мурда, алдын ала; **заплатить ~ мурда төлөө**;

алдын ала төлөп коюу; 4. *в знач. междом.* алга!; **взад и вперед** ары-бери; илгери-кийин; **шаг вперед** бир кадам алга (бир аз жылыш бар).

Впередí 1. *нареч.* алдыда, алды жакта, алдында; ~ **показáлся лес** алдыда токой көрүндү; 2. *нареч.* (*в будущем*) келечекте, болочокто, алдыда; **у нас все ~ биздин** келечек алдыда; **об этом речь** ~ бул жөнүндө кийин сөз болот; 3. *предлог с род.* алдында; **он éхал ~ своего вóйска** ал өзүнүн аскерлеринин алдында бара жатты; **быть впередí кого-чего** алдында болуу, алга озуп кетүү.

Вперёдсмотрящий *м мор.* алды жакка көз салуучу (туманда алды жакта эмнелер бар экенин аныктап карап туруу үчүн дайындалган матрос).

Вперекóр *нареч. уст. и прост. то же, что наперекóр.*

Вперемежку *нареч.* кезектешип, алмашып, аралашып, биринен сала экинчиси удаалашып; **берёзы стояли тут ~ с ёлями** кайындар бул жерде кызыл карагайлар менен аралаш (бой тиреше) өсүп турат.

Вперемешку *нареч. разг.* аралашып, чалдыкуйду болуп, башаламан; **книги лежали ~ с тетра́дями** китептер дептерлер менен аралашып жатыптыр.

Впереть *сов. прост.* 1. *что* зорго киргизүү, арандан зорго алып кирүү; 2. *что* зорго түртүп киргизүү; 3. *то же, что впередéться.*

Впереться *сов. прост.* зорго кирүү; күч менен кирип калуу.

Вперехвát *нареч. прост.* 1. эки колдоп, колуна оролто кармап; **тяну́ть верёвку** ~ арканды эки колдоп тартуу; 2. алдынан тосо, алдынан утурлай.

Вперить: **вперить взор** (взгляд) тигиле кароо, көзүн айырбай тиктөө.

Впериться *сов.* тигилүү, көзүн айырбоо.

Вперя́ть *несов. см. вперить.*

Вперя́ться *несов. см. впериться.*

Впечатлени/е *ср* эсте каларлык элес, пикир, таасир; **доро́жные** ~ **я** жол таасирлери; **находи́ться под** ~ **ем чего-л.** бир нерсенин таасири астында болуу; **произвести́ сильное** ~ **е на кого-л.** кимдир бирөөгө зор таасир көрсөтүү; **остави́ть благоприятное** ~ **е** жакшы таасир калтыруу.

Впечатлительност/ь *ж* бат таасирленүүчүлүк, таасирге тез берилүүчүлүк; **отлича́ться** ~ **ю** бат таасирленүүчүлүгү менен айырмалануу.

Впечатлительн/ый, -ая, -ое (впечатлительен, -льна, -льно) бат таасирленүүчү, таасирге тез берилүүчү; ~ **ая натура** бат таасирленүүчү адам.

Впечатляемость *ж* бат таасир калтыргычтык.

Впечатля/ть *несов.* таасир (из) калтыруу;

таасир этүү, таасир туудуруу; **эта сцена** ~ **ет** бул көрүнүш таасир калтырат.

Впечатляющ/ий, -ая, -ее 1. *прич. от впечатлять;* 2. *прил.* таасирлүү, таасир этүүчү, таасир этерлик; ~ **ее зрелище** таасир калтыруучу көрүнүш (зор таасир калтырарлык көрүнүш).

Впива́ть *несов. что* шимип алуу, жутуу, өзүнө тартып кетүү; өзүнө сиңирип алуу.

Впива́ться *несов. см. впиться.*

Впира́ть *несов. см. впередéть.*

Впира́ться *несов. см. впередéться.*

Вписанный, -ая, -ое 1. *прич. от вписать;* 2. *прил. мат.* ичтен сызылган; ~ **многоуго́льник** ичтен сызылган көп бурчтук.

Вписа́ть *сов.* 1. *кого-что* жазып коюу, жазып киргизе кетүү, кошуп жаза кетүү; ~ **пропу́щенное сло́во** түшүп калган сөздү жазып киргизе кетүү; 2. *кого-что (сделать запись в чем-л.)* жазуу, жазып коюу; 3. *мат.* ичине сызуу; ~ **треуго́льник в круг** үч бурчтукту айлананын ичине сызып киргизүү.

Вписа́/ться *сов. разг.* 1. жазылуу; ~ **ться в полк** полкко жазылуу; 2. шайкеш келүү, төп келүү, дал келип туруу; **но́вый дом** ~ **ля в ансамбль у́лицы** жаңы үй көчөнүн ансамблине төп келип турду (төп келип калды).

Вписыва́ть *несов. см. вписать.*

Вписыва́ться *несов.* 1. *см. вписаться;* 2. *страд. к вписывать.*

Впита́ть *сов.* 1. *что* сиңирип алуу, соруп алуу; ~ **влага́** нымды сиңирип алуу; 2. *перен.* өздөштүрүү; ~ **в себя передовые идеи** алдынкы идеяларды өздөштүрүү; ~ **новые начинания** жаңы саамалыктарды өздөштүрүү.

Впита́/ться *сов.* сиңүү; **вода́** ~ **лась в почву** суу жерге сиңип кетти.

Впить *сов. впива́ть.*

Впи́/ться *сов.* 1. жабышып алуу, жабышып соруу (тиштөө); **клевц** ~ **ля** кене жабышып алды; **пиявка** ~ **лась в тело** сүлүк денеге жабышып калды (жабышып алды); 2. *перен.* эриндерин бекем жабыштыра өбүү, соруп өбүү; 3. *перен. чем* кадалуу, кирүү, сайылуу; **игóлка** ~ **лась в палец** ийне сөөмөйгө сайылып калды; 4. мыкчий кармоо; кабыштыра тиштөө; 5. *перен. во что* кадала тиктөө; тигиле кароо, көзүн айырбоо; ~ **ться в картину** глаза́ми сүрөткө тигиле карап калуу; **он** ~ **ля в меня́ глаза́ми** ал менден көзүн айырбай карап жатты.

Впиха́ть *сов. кого-что прост.* түртүп киргизүү, зордоп тыгуу, тыгып таштоо.

Впихива́ть *несов. см. впихну́ть – впиха́ть.*

Впихну́ть *сов. разг.* түртүп киргизүү; тыгып таштоо.

Вплавь *нареч.* сүзүп; **переправиться** **через реку** ~ дарыядан сүзүп өтүү.

Вплёскивать *несов. см. вплесну́ть.*

Вплёскиваться *несов.* 1. *см. вплесну́ться;* 2. *страд. к вплёскивать.*

Вплеснуть *сов. разг.* чайкап төгүү.

Вплеснуться *сов. разг.* чайкап төгүлүү.

Вплести *сов.* что во что кошуп өрүү, кошуп токуу; ~ ленту в косу лентаны чачка кошуп өрүү.

Вплестись *сов.* кошуп өрүлүү, кошуп токулуу.

Вплетать *несов. см.* **вплести**.

Вплетаться *несов.* 1. *см.* **вплестись**; 2. *страд.* к **вплетать**.

Вплотную *нареч.* 1. жык, шыкалып, жабышып, такай; **улица** ~ **была** заставлена машинами көчө машиналарга шыкалып калган эле; **пароход не смог подойти** ~ к берегу кеме жээкке такай келе албады; 2. *перен. разг. (серьёзно)* аябай ынтаа коюп, чындап, көңүлдөнүп; **взяться за дело** ~ ишке чындап киришүү.

Вплоть *нареч.* 1. такай, жакын; 2. ... чейин; ~ до вечера кечке чейин; **промокло всё** ~ до рубашки көйнөккө чейин бүт суу болду.

Вплывать *несов. см.* **вплыть**.

Вплы/ть *сов.* 1. сүзүп кирүү; **лодка** ~ **ла** в камыши кайык камыш арасына сүзүп кирди; 2. *перен.* жайбаракат кирүү, каалгый тартып кирип келүү.

Вповалку *нареч. разг.* катар тизилип, жанаша; **легли** ~ бири-бирине жанаша жатуу.

Вполглаза *нареч. разг.* көз кыры менен, көзүнүн кыйыгын салып, карар-карамаксан болуп; **смотреть** ~ карар-карамаксан болуу; **◇ спать (дремать) вполглаза** сак уктоо; санаасын бөлүп уктоо.

Вполголоса *нареч.* угулар-угулбас кылып, үнүн басандатып, акырын, жарым үн менен; **говорить** ~ үнүн басандатып сүйлөө; акырын сүйлөө; **петь** ~ кынылдап ырдоо.

Вползать *несов. см.* **вползти**.

Вползти *сов.* 1. боору менен сойлоп кирүү; ~ в щель жылчыкка боору менен сойлоп кирүү; 2. *перен. разг.* тырмышып чыгуу, араң дегенде чыгуу.

Вполнакала *нареч.* бүлбүлдөп, араң, араң жан; **лампочка горит** ~ лампочка бүлбүлдөп күйүп турат.

Вполне *нареч.* толук, абдан; ~ **готов** толук даяр; он ~ **доволен** ал абдан ыраазы.

Вполоборота *нареч.* жарым-жартылай бурулуп; **стоять** ~ жарым-жартылай бурулуп туруу.

Вполовину *нареч. нар.-разг.* жарым-жартылай, жарты; **калитка** ~ **приоткрылась** каалга жарым-жартылай (жарты) ачылды; ~ **меньше** жарым эсе аз.

Вполсилы *нареч. разг.* күчүнүн теңинче, күчүнүн жарымынча; **работать** ~ күчүнүн жарымынча иштөө.

Вполуоборот *нареч. разг.* то же, что **вполоборота**.

Вполуха *нареч. прост.* анча тыңдабай, анча

көңүл бурбай; **слушать** ~ анча тыңдабай угуу.

Впопад *нареч. разг.* орду менен, дал, таамай, чукугандай; **ответить** ~ чукугандай, так жооп берүү.

Впопыхах *нареч.* шашып, шашкалактап; **делать** ~ шашып (шашкалактап) жасоо; ~ **забыть что-л.** шашып (шашкалактап) унутуп коюу.

Впору *нареч. разг.* 1. чак, ченегендей, ченеп бычкандай; **сапоги мне** ~ өтүк мага ченегендей чак; 2. *в знач. сказ. с неопр.* ...башка чара жок; ...дан башка айла (ылаажы) жок; **мне** ~ **уехать домой** мага үйгө кетүүдөн башка ылаажы жок.

Впорхну/ть *сов.* 1. учуп кирип келүү, учуп кире калуу; **воробей** ~ **л** в комнату чымчык бөлмөгө учуп кирип келди; 2. *перен.* шып этип кирип келүү, шып этип кирип келе калуу.

Впоследствии *нареч.* акырында, аягында, акыры; кийин; ~ он **узнает об этом** акырында ал бул жөнүндө билет.

Впотьмах *нареч.* карангыда, карангылык-та; **сидеть** ~ карангыда олтуруу.

Вправду *нареч. разг.* чын эле, ырас эле, чындыгында; **я и** ~ **рада** мен чыны менен кубанычтамын; **я и** ~ **этого не знал** мен чыны менен муну билген эмесмин.

Вправе *нареч. в знач. сказ. с неопр.* акылуу, укуктуу; он **не** ~ **так поступать** мындай кылууга анын акысы жок; он ~ **требовать** анын муну талап кылууга укугу бар.

Вправить *сов.* 1. киргизүү, ордуна салуу; ~ **вывихнутую руку** чыккан колду ордуна салуу; 2. *разг.* ичине салуу, киргизип коюу; ~ **брюки в сапоги** шымдын багалегин өтүктүн ичине салып кийүү; **◇ вправить мозги** эсине келтирип коюу, тартипке чакырып коюу.

Вправка ж *см.* **вправление**.

Вправление *ср по знач. гл.* **вправить**.

Вправлять *несов. см.* **вправить**.

Вправо *нареч.* 1. **куда** оңго, оң тарапка, оң жакка; **повернуть** ~ оңго буруу; 2. **где** оңдо, оң тарапта, оң жакта, оң жагында; ~ **от дома** үйдүн оң жагында.

Впредь *нареч.* мындан ары, эми, мындан кийин; ~ **будь внимательней** мындан кийин сагыраак бол; **впредь до особого распоряжения** өзгөчө буйрук берилгенге чейин.

Впрессовать *сов.* пресстеп киргизүү (орнотуу); ~ **втулку** втулканы пресстеп орнотуу.

Впрессовывать *несов. см.* **впрессовать**.

Впрессовываться *несов. страд.* пресстеп орнотулуу (киргизилүү).

Вприглядку: **пить** **вприглядку** (чай, кофе и т.д.) кантсыз (карандай) ичүү.

Вприкуску: **пить** **вприкуску** (чай, кофе и т.д.) кант тиштеп коюп ичүү, канттан кетип коюп ичүү.

Вприпрыжку *нареч.* секирип-секирип,

ыргып-ыргып; **бежать** ~ секирип-секирип жүгүрүү.

Вприскочку нареч. прост. см. **вприпрыжку**.

Вприсядку нареч. отура калып, тура калып; **пойти плясать** ~ отура калып, тура калып бийлөө.

Впритирку нареч. разг. бири-бирине шыкалып, такалып, бирине бири жанашып; **стоять** ~ бири-бирине шыкалып туруу.

Впритык нареч. разг. бири-бирине шыкай, такай, чукул жанаштыра; **поставить столы** ~ столдорду бири-бирине такай коюу.

Вприщур нареч. прост. көзүн жүлжүйтүп, жүлжүйтө.

Впроголодь нареч. жарыта тойбой, шамшум эткен болуп; **питаться** ~ жарытып тойбой жашоо.

Впрок нареч. 1. (про запас) камдап, жеткидей кылып; **заготовить** ~ жеткидей кылып камдоо; 2. в знач. сказ. (на пользу) пайдага чечилүү, олжо болуу; **идти впрок** пайда берүү; **это не пошло ему впрок** бул ага пайда бербеди.

Впросак: попасть впросак кыйын абалда калуу; сынып калуу; осол болуу.

Впросонках нареч. разг. уйкусурап, уйкусоонун ортосунда.

Впрочем союз против. и вводн. сл. бирок, ошондой болсо да, деген менен; дегинкиси; канткен менен; **книга хорошая, ~ не во всех частях** китеп жакшы, бирок анын бардык эле бөлүктөрү андай эмес; ~, **я не знаю, решай сам** дегинкиси, мен биле албайм, өзүң чеч.

Впрыгивать несов. см. **впрыгнуть**.

Впрыгнуть сов. секирип чыгуу, секирип ичине түшүү; ~ **через окно** терезеден секирип түшүү; ~ **в лодку** кайыкка секирип түшүү.

Впрыскивание ср 1. по знач. гл. **впрыснуть**; **подкожное** ~ тери астына дары куюу; 2. разг. (лекарство) куюлуучу дары.

Впрыскивать несов. см. **впрыснуть**.

Впрыскиваться несов. страд. к **впрыскивать**.

Впрыснуть сов. куюу, салуу; ~ **камфору** камфора куюу, камфорадан укол салуу.

Впрягать несов. см. **впрячь**.

Впрягаться несов. 1. см. **впрячься**; 2. страд. к **впрягать**.

Впрядать несов. см. **впрясть**.

Впрямую нареч. разг. түздөн-түз, тике; **требовать** ~ түздөн-түз талап кылуу.

Впрямь частица разг. чыны, чынында, тамашасыз; **он ~ обиделся** ал чыны менен таарынды; **и ~ давно следовало за это дело** **взяться** бул ишке чынында небак эле киришүү керек болучу.

Впрясть сов. что аралаштырып ийирүү, кошуп эшүү; ~ **шёлк в шерсть** жибек менен жүндү аралаштырып ийирүү.

Впрячь сов. кого во что чегүү, кошуу

(арабага, чанага ж.б.); ~ **лошадь в повозку** атты арабага чегүү (кошуу).

Впрячься сов. во что кошулуу, чегилүү (арабага, чанага ж.б.); **◇ впрячься в работу** (в дело) ишке бел байлап киришүү.

Впуск м по знач. гл. **впускать**; ~ **зрителей в зал** көрүүчүлөрдү залга киргизүү; ~ **воды в водохранилище** сууну суу сактагычка коё берүү.

Впускание ср по знач. гл. **впускать**.

Впускать несов. см. **впустить**.

Впускн/ой, -ая, -ое 1. киргизилме, киргизилүүчү; ~ **ое отверстие** киргизилүүчү тешик; ~ **ой шлюз** киргизилме шлюз; 2. киргизиле турган; ~ **ой день в больнице** ооруканага (оорунуларды көрүүгө) киргизиле турган күн.

Впустить сов. 1. кого-что киргизүү, жиберүү; ~ **в помещение** имаратка киргизүү; ~ **пар в трубы** трубаларга буу жиберүү; 2. что куюу, тамызуу; ~ **капли в нос** мурунга дары тамызуу; 3. что киргизүү, саюу; ~ **жало** ийнесин саюу (аарыга карата).

Впустую нареч. разг. курулай, бекерге, текке, бошко, кур бекер; **стараться** ~ кур бекер аракеттенүү.

Впутать сов. 1. чатыштыруу; 2. перен. разг. аралаштыруу, катыштыруу, тартуу; ~ **в дело** ишке аралаштыруу.

Впутаться сов. 1. чатышуу; 2. перен. разг. аралашуу, илинип калуу, тартылуу; ~ **в неприятную историю** жаман окуяга аралашып калуу.

Впутывать несов. см. **впутать**.

Впутываться несов. 1. см. **впутаться**; 2. страд. к **впутывать**.

Впятеро нареч. беш эсе, беш ирет, беш жолу; **заплатить** ~ дешевле беш эсе арзан төлөө; **увеличить** ~ беш эсе көбөйтүү; **сложить** ~ беш бүктөө (беш кабат бүктөө).

Впятером нареч. бешөөлөп, беш киши болуп; **мы ~ поехали на берег** биз бешөөбүз жээкке карай кеттик; **играть** ~ беш киши болуп ойноо (бешөө болуп ойноо).

Впятить сов. прост. кетенчиктете түртүп киргизүү, артын карай жүргүзүп киргизүү; ~ **машину в гараж** машинени гаражга кетенчиктетип киргизүү (арты менен киргизүү).

В-пятых вводн. сл. бешинчиден.

Впячивать несов. см. **впятить**.

Врабатываться несов. см. **вработаться**.

Вработаться сов. разг. ишке көнүгүү, ишке ыңгайлашып алуу.

Враг м 1. душман; **классовый** ~ тап душманы; **друзья и ~** и достор, душмандар; 2. жоо, кас; ~ **будет разбит** жоо талкаланат; 3. (противник чего-л.) душман; ~ **курения** тамеки тартуунун душманы; ~ **спиртных напитков** спирт ичимдиктеринин душманы; 4. (о том, что приносит вред, зло) душман;

язык мой – ~ мой *посл.* менин тилим – душманым; **успокоение** – **опасный** ~ **в работе** тынчып калуу – иштеги коркунучтуу душман; **5. уст.** шайтан, иблис; ~ **попугал** шайтан жолдон чыгарды (азгырды).

Вражд/а ж душмандык, кастык; **питать** ~ **у к кому-л.** кимдир бирөө менен душман болуу (жоолашып калуу).

Враждебно нареч. душманча, душмандык менен; ~ **относиться к кому-л.** кимдир бирөөгө душманча мамиле кылуу.

Враждебность ж душмандык, кастык; **в глазах его была** ~ анын көз карашында душмандык билинип турду.

Враждебн/ый, -ая, -ое (враждебен, -на, но) душмандык мүнөздө, кастык менен; ~ **ое отношение** душмандык мамиле; ~ **ый взгляд** душмандык көз караш; ~ **ая сторона** душмандык тарап.

Враждовать несов. душман болуу, душмандык кылуу, жоо болуу, кас болуу; ~ **друг с другом** бири-бирине кастык кылуу, бири-бири менен касташып калуу.

Вражеск/ий, -ая, -ое душмандык, душман...; ~ **ая армия** душмандын армиясы; ~ **ий стан** душман ордосу.

Враж/ий, -ья, -ье 1. нар.-поэт. то же, что **вражеский**; **2. уст.** шайтандыкы, иблистики; **это дело** ~ **ье** бул шайтандын иши.

Враз нареч. прост. 1. бир убакта, чогуу, бир учурда; **ударили** ~ бир убакта атышты; **все орудия грохнули** ~ бардык замбиректер чогуу атышты; **2.** заматта, ошол замат; **он обернулся и** ~ **опознал его** ал бурула калып, аны дароо тааный койду.

Вразбивку нареч. разг. бөлүп-бөлүп, айрым-айрым, ар жеринен, иретсиз; **спрашивать что-н.** ~ бир нерсенин ар жеринен суроо.

Вразбрód нареч. разг. 1. бет-бетинен, чачкындап, башаламан, чачылып; **идти** ~ башаламан жүрүү; **2. (недружно, несогласованно)** ырксыз, ынтымаксыз, ар ким өз билгениндей; **работать** ~ ар ким өз билгениндей иштөө.

Вразбрós нареч. 1. чачып; **сеять** ~ чачып себүү; **2. разг.** чачылып, баш-аягы жок; **книги лежали** ~ китептер чачылып жатат.

Вразвáлку нареч. разг. теңселип, чайкалып; **ходить** ~ теңселип басуу (чайкала басуу).

Вразлáд нареч. прост. 1. ыркы жок; **жить** ~ ыркы жок жашоо; **2.** туш келди, иретсиз.

Вразлёт нареч. прост. ар жакка чачылып, ар тарапка бириндеп, бытырап.

Вразнобóй нареч. разг. жеке-жеке, айрым-айрым, бөлөк-бөлөк, ар кимиси өз-өзүнчө; **действовать** ~ ар кимиси жеке-жеке аракеттенүү.

Вразнос нареч. разг. кыдыртып, үймө-үй, көчөмө-көчө кыдырып; **торговать (продавать)** ~ кыдыртып жүрүп сатуу; (үймө-үй, көчөмө-

көчө) кыдырып жүрүп соода кылуу.

Вразрѐз: идти вразрѐз с чем кайчы келүү; каршы келүү.

Вразрядку нареч. типогр. арасын ачык-ачык кылып, секиртип, ариптердин арасын аттатып; **набрать слово** ~ сөздү арасын ачык-ачык кылып терүү.

Вразумительно нареч. ачык-айкын, түшүнөрлүк кылып, далилдүү кылып, айкын кылып; **ответить** ~ түшүнөрлүк кылып жооп берүү.

Вразумительность ж ачык-айкындык, түшүнүктүүлүк, айкындуулук, далилдүүлүк.

Вразумительный, -ая, ое (вразумителен, -льна, льно) түшүнүктүү, далилдүү, ачык-айкын, так; ~ **ответ** ачык-айкын жооп.

Вразумить сов. эсине келтирүү, түшүндүрүү, акыл айтуу; **надо его** ~ ага акыл айтуу керек.

Вразумление ср по знач. гл. вразумить.

Вразумлять несов. см. вразумить.

Враки мн. прост. жалган, калп; **всё это** ~ мунун баары калп.

Враль м разг. калпычы, шыпыр, апыртма, учуртуп айта берме.

Враньё ср разг. 1. по знач. гл. врать; 2. калп, жалган; **его рассказы** – **чистое** ~ анын айткандары таптакыр калп.

Враскáчку нареч. разг. чайкалып, теңселип, термелип; **идти** ~ теңселип басуу.

Врасплóх нареч. капсынан, күтүлбөгөн жерден, камынтпай, абайлатпай; **застать** ~ абайлатпай үстүнөн чыгуу; **напáсть** ~ капсынан кол салуу.

Врассыпнóю нареч. бытырап, бириндеп, чачылып; **броситься** ~ бытырап качуу.

Врастáние ср по знач. гл. вращать.

Вращать несов. см. вращать.

Врастí сов. 1. ичин карай өсүү, өсүп ичине кирип калуу; **ноготь врос в тело** тырмак эттин ичин карай өсүп кетиптир; **2.** чөгүү, жерге батып калуу; ~ **в землю** жерге батып (чөгүп) калуу.

Врастяжку нареч. разг. 1. суналып, узунунан түшүп, буттарын сунуп; **лежать** ~ суналып жатуу; **2.** созуп, чоюлта; **говорить** ~ созуп сүйлөө.

Вратá мн. книжн. то же, что ворота 1.

Вратáрь м спорт. дарбазачы; вратарь (футбол, хоккей ж.б. оюндарда).

Врать несов. что и без доп. разг. 1. калп айтуу, шыпыртып коюу; **не верьте ему, он врёт** ага ишенбегиле, ал калп айтат; **2.** натуура көрсөтүү, алдоо; **часы врут** саат туура көрсөтпөйт (туура жүрбөйт).

Врач м врач, дарыгер; **дѐтский** ~ балдар дарыгери; **главный** ~ башкы дарыгер; **зубной** ~ тиш дарыгери; **вызвать** ~ а дарыгер чакыруу.

Врачѐбн/ый, -ая, -ое дарыгерлик; ~ **ая практика** дарыгерлик практика; ~ **ая помощь** дарыгерлик жардам; ~ **ый осмóтр** дарыгердин текшерүүсү.

Врачевание *ср по знач. гл. врачевать.*

Врачевать *несов. кого-что книжн.* 1. дарыгерлик кылуу; ~ **болёзны** ооруларды дарылоо; 2. *перен.* айктыруу, сакайтуу.

Врачиха *ж прост.* аял дарыгер, врач аял.

Вращательн/ый, -ая, -ое 1. айланма, айлана турган; ~ **ое движение** айланма кыймыл; 2. айландыруучу; ~ **ая сила** айландыруучу күч.

Вращать *несов. что и чем* айландыруу, тегеретүү; ~ **колесó** дөңгөлөктү айландыруу; **водá** **вращáет турбину** суу турбинаны айландырат; **вращáть глазами** (белкáми) көздү ойноктотуу.

Вращá/ться *несов.* 1. айлануу, тегеренүү; **Земля** ~ **ется вокрúг Сóлнца** Жер Күндү айланып жүрөт; 2. *перен.* аралашып жүрүү, тегеректөө; ~ **ться в учёных кругах** окумуштуулар чөйрөсүндө аралашып жүрүү.

Вращение *ср по знач. гл. вращать* — **вращáться** 1. ~ **Земли** Жердин айланышы.

Вред *м* зыян, залал; **без ~ а** зыяны жок; **причинить** ~ зыян келтирүү; **это вам во ~ сизге** бул зыяндуу.

Вредител/ь *м* 1. *с.-х.* зыянкеч; ~ **и зерна** эгиндин зыянкечтери; ~ **и деревья** бак-дарактын зыянкечтери; **уничтожить** ~ **ей** зыянкечтерди жоготуу; 2. зыянкеч, кыянатчыл, бүлдүргүч.

Вредительск/ий, -ая, -ое кастык, душмандык, зыянкечтик, кас...; душман...; ~ **ая группа** душмандар тобу; ~ **ая деятельность** душмандык иш.

Вредительство *ср* зыянкечтик, душмандык, кастык.

Вредит/ь *несов. кому-чему* кастык кылуу, зыянкечтик кылуу, зыян келтирүү; ~ **ь другу** бири-бирине зыян келтирүү; **алкоголизм** ~ **здоровью** аракечтик саламаттыкка зыян келтирет.

Вредно 1. *нареч.* зыяндуу, залал келтирме, жаман; ~ **отразиться** жаман таасир кылуу; 2. *в знач. сказ.* зыян, зыяндуу; **курить** ~ тамеки тартуу зыян; **это** ~ **для здоровья** бул саламаттыкка зыян.

Вредност/ь *ж* 1. зыяндык, зыяндуулук; ~ **ь курения** тамеки тартуунун зыяндуулугу; 2. (*вредные условия работы*) зыяндуу шарттар; **дополнительный óтпуск** по ~ **и** зыяндуу шарттардан улам бериле турган кошумча өргүү.

Вредн/ый, -ая, -ое (вреден, -на, -но) 1. зыяндуу, зыян келтире турган; ~ **ые примеси** зыяндуу аралашмалар; ~ **ый для здоровья** саламаттык үчүн зыяндуу; ~ **ая привычка** жаман адат; 2. *прост.* начар, жаман; ~ **ый человек** жаман киши.

Вредоносн/ый, -ая, -ое (вредоносен, -на, -ое) зыяндуу, зыян келтире турган; ~ **ые силы** зыяндуу күчтөр.

Врезание *ср см. врезка.*

Врѣзать *сов.* 1. *что во что оюп орнотуу;* ~ **замок в дверь** кулпуну эшикке оюп орнотуу; ~ **металлическую пластинку в каменную плиту** таш плитага металл пластинканы оюп орнотуу; 2. *перен.* мээсине куюу, көңүлүнө салуу; ~ **в память** мээсине куюу; 3. *перен. прост.* тартып калуу, уруп жиберүү, чаап калуу; **кто же тебе врезал?** сени жаакка тарткан ким?

Врезать *несов. см. врезать.*

Вреза/ться *сов.* 1. *во что* кирип кетүү, урунуп калуу; сайылуу; **лодка** ~ **ласть в прибрежный песок** кайык жээктеги кумга барып сайылды; 2. *перен. (вклиниться)* жарып кирүү, аралап кирип баруу; **всадник** ~ **лесь в толпу** атчан калың элдин арасына жарып кирди; 3. *перен. во что* эсинде сакталып калуу, көңүлүндө калуу; ~ **ться в память** эсинен чыкпай сакталып калуу; 4. *перен. в кого прост.* сүйүп калуу, ашык болуу, күйүп-жануу.

Врезаться *несов. см. врезаться* 1 — 3.

Врезка *ж по знач. гл. врезать* 1. ~ **стёкол** айнек салуу; ~ **замка** кулпу салуу.

Врезной, -ая, -ое оюп орнотулган, оймо; ~ **замок** оюп орнотулган кулпу.

Врезывание *ср см. врезка.*

Врезывать *несов. см. врезать* 1.

Временами *нареч.* кез-кезде, айрым бир убакта, мезгил-мезгили менен, кээде, андасанда; ~ **у меня ноет старая рана** кээде менин эски жараатым зыркырайт; ~ **идёт дождь** мезгил-мезгили менен жамгыр жаап турат.

Временить *несов.* кашандатып жиберүү, созуу, создуктуруу.

Временно *нареч.* убактылуу, убактынча; ~ **исполняющий обязанности директора** директордун милдетин убактынча (убактылуу) аткаруучу.

Временн/ой, -ая, -ое убакыт..., убакыт менен аныкталуучу, убакытка негизделген; ~ **ая последовательность** убакыт ырааттуулугу; ~ **ая связь** убакыт байланышы.

Временн/ый, -ая, -ое (временен, -на, -но) убактылуу; туруктуу эмес; ~ **ая работа** убактылуу жумуш; ~ **ое правительствó** убактылуу өкмөт.

Временщик *м ист.* убактылуу жетекчи (үстөмдүк кылуучу адамдын колдоосу менен кокустан бийликке жеткен киши).

Время *ср.* 1. убакыт, убак, маал, мезгил; **ночное** ~ түн мезгили; түнкү маал; түнкү убак; **свободное** ~ бош убак (убакыт); **по московскому времени** Москва убактысы боюнча; **у меня нет времени** менин убактым жок; **в указанное** ~ көрсөтүлгөн убакта (маалда); ~ **истекло** убакыт бүттү; 2. (*эпоха*) доор, заман, мезгил, учур; **во ~ Петра I** Петр I нин доорунда; **военное** ~ согуш мезгили; 3. (*определённая пора*) маал, мезгил, убак, учур **рабочее** ~ иш маалы, иш убагы; **временá года**

жыл мезгилдери; **ско́лько вре́мени?** саат (убакыт) канча болду? ~ **ложиться спать** жатар маал (жатар убак); **4. филос.** убакыт, мезгил; **вне вре́мени и пространства** дви́жение ма́терии невозмо́жно убакыттан жана мейкиндиктен тышкары материянын кыймылы мүмкүн эмес; **5. лингв.** чак; **настоящее** ~ учур чак; **будущее** ~ келер чак; **прошедшее** ~ өткөн чак; **в одно́ прекра́сное вре́мя** бир кезде; **◇ вре́мя те́рпит** далай убакыт бар, убакыт жетет; **во все времена́** бардык убакытта, дайыма, ар дайым; **(в) пе́рвое вре́мя** оболу, а дегенде, башында; **на пе́рвое вре́мя** жакын арада, алдыда, жакынкы келечекте; **(в) после́днее вре́мя** акыркы убакта; кийинки кезде; **в свое вре́мя** 1) өз убактысында; 2) бир убакта, качандыр бир кезде; **в то же вре́мя** ошол эле убакытта; ошону менен катар; **в ско́ром вре́мени** жакында, жакынкы мезгилдин ичинде; **до вре́мени уст.**; **до поры́ до вре́мени** учуру келгенге чейин, маалы келгиче; **ко вре́мени** убагында, маалында, учурунда; **со вре́менем** убагында, маалы келгенде, бир кезде; **всё время** ар дайым, дайыма; **ра́ньше вре́мени** маалы келе электе, убагынан мурда; **одно́ вре́мя** бир кезде; **тем вре́менем** ошол убакыттын ичинде; ошол арада; ошону менен бирге; **вре́мя от вре́мени; от вре́мени до вре́мени; по времена́м** кез-кез, мезгил-мезгили менен; кээ бирде, кээде; **с течением вре́мени** бара-бара, келечекте, маалы келгенде.

Времяисчисление *ср* жыл эсеби.

Времянка *ж разг.* 1. убактыгча жашай турган үй; 2. убактылуу темир (чоюн) меш.

Времяпровождение *ср* убакыт өткөрүү; күн өткөрүү; **весёлое** ~ көңүлдүү убакыт өткөрүү.

Времяпровождение *ср разг. см.* **времяпровождение.**

Врoвень *нареч. с чем* тең, тепетен, бипбирдей, барабар; **идти́** ~ тең басуу, тең кадам шилтөө; **во́да** ~ **с кра́ями бо́чки** суу бочкенин кыры менен тең (мелт-калт).

Вро́де 1. *предлог с род.* окшош, шекилдүү; **он ~ тебя́** ал сен шекилдүү; **пальто́** ~ **моего́** пальто меникине окшош; 2. *частица прост.* окшойт, кебетеленет, сыяктанат; **он ~ как не в себе́** ал өзүнө окшой албай турат көрүнөт; **он ~ заболел** ал ооруп калган окшойт; **я его́, ~, ви́дел** мен аны, балким, көрсөм керек эле.

Вро́ждённость *ж* тубасалык, табигыйлык; ~ **безуслóвных рефлéксoв** шартсыз рефлексстердин тубасалыгы.

Вро́ждённ/ый, -ая, -ое тубаса, табигый; ~ **ый тала́нт** тубаса талант; ~ **ые** бо́лезни тубаса оорулар.

Врознь *нареч. уст. то же, что* **врозь.**

Врозь *нареч.* 1. айрым, башка-башка, жеке; **жить** ~ башка-башка жашоо; 2. ар тарапка,

ар кайсы жакка, туш-тушка; **де́ло идёт врозь** иш жүрбөй жатат, иш илгерилебей койду.

Вруб *м горн.* вруб (кенди уратып алууга оной болсун үчүн казылган үнкүр, узата кеткен оюк).

Врубать *несов. см.* **врубить.**

Врубаться *несов.* 1. *см.* **врубиться**; 2. *страд.* **к вруба́ть.**

Врубить *сов.* тешип (оюп) киргизүү (орнотуу, коюу); ~ **замо́к в шка́ф** кулпуну шкапка оюп орнотуу.

Вруби́ть/тья *сов.* оюп жетүү; кыйратып жүрүп отуруу; кыйратып кирип баруу; **ко́нница** ~ **лась в ря́ды неприя́теля** атчан аскерлер душмандын арасына кыйратып кирип барышты.

Врубка *ж* 1. *по знач. гл.* **врубить** – **врубиться**; ~ **замко́в** кулпуларды оюп орнотуу; 2. кыноо, кыналтуу.

Вру́бовый; вру́бовая ма́шина врубка машинаси (кенди казуу, уратып алуу үчүн оюк жасоочу машине).

Врукопа́шную *нареч.* кол менен койгулашып; чабышып, найзалашып; **схватиться** ~ чабышып кармашуу; **дра́ться** ~ найзалашып салгылашуу.

Врун *м разг.* алдамчы, калпычы, шыпыр.

Вру́нья *женск. к* **врун.**

Вруча́ть *несов. см.* **вручи́ть.**

Вручение *ср по знач. гл.* **вручи́ть** – **вруча́ть**; ~ **дипло́мов** дипломдорду тапшыруу; ~ **награ́ды** сыйлык тапшыруу.

Вручи́ть *сов.* **кому** 1. тапшыруу, колго берүү; ~ **письмо́** катты тапшыруу; ~ **орден** орден тапшыруу; 2. *перен.* ишенүү, ишеним кылуу; ~ **свою́ судьбу́ кому́-л.** кимдир бирөөгө өзүнүн тагдырын ишеним кылуу.

Вручную *нареч.* кол менен; **грузи́ть** ~ кол менен жүктөө.

Вру́ша *м, ж прост. см.* **врун, вру́нья.**

Врыва́ть *несов. см.* **врыть.**

Врыва́ться I *несов.* 1. *см.* **врыться**; 2. *страд.* **к врыва́ть.**

Врыва́ться II *несов. см.* **ворва́ться.**

Врыть *сов.* казып орнотуу, казып киргизүү; көмүү.

Вры́ться *сов.* 1. казып кирип кетүү, көмүлүү; ~ **в се́но** чөпкө көмүлүү; 2. жерди казып орношуу; жерди казып жашырынуу; **пехо́та вры́лась в землю́** жөө аскелер жерди казып жашырынып калышты.

Вряд ли и (уст.) **вряд частица** ...койбос, ...кудай билет; ~ **он приде́т** анын келерин кудай билет; ал келе койбос.

Вс... *приставка (см. вз...)* **вскипе́ть, вскружи́ть, встрево́жить** сыяктуу сөздөрдөгү каткалан үнсүздөрдөн мурда колдонулат.

Всади́ть *сов.* 1. уруп киргизүү, матыра согуу, сайылта уруп калуу; ~ **топо́р в де́рево** балтаны жыгачка матыра уруу; 2. атып тийгизүү;

кадалтуу; ~ **пүлю в лоб** окту маңдайына кадалтуу; **3. перен. прост.** жумшоо, сарп кылуу; ~ **все сбережения в дачу** бүт жыйнаган акчаны дачага жумшоо.

Всадиться сов. разг. кадалуу, сайылуу, матырылуу.

Всадник *м* атчан киши.

Всадница *ж* атчан аял.

Всаживать несов. см. всадить.

Всаживаться несов. 1. см. всадиться; 2. страд. к всаживать.

Всасывательн/ый, -ая, -ое соруучу, соруу...; ~ **ое движение** соруучу кыймыл; ~ **ый процесс** соруу процесси; ~ **ая труба** соруучу түтүк (соруу алма түтүк).

Всасывать несов. см. всосать.

Всасываться несов. 1. см. всосаться; 2. страд. к всасывать.

Все *мн. от* весь **I.**

Все... всемирный, всенародный, всесоюзный, всеильный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү.

Всё I *см. весь I.*

Всё II нареч. разг. 1. ар качан, дайыма, ар дайым; **он ~ болен** ал ар дайым эле оору; **он ~ в разъездах** ал дайыма кыдырып (үйдө болбой) жүрөт; **2. (до сих пор)** эмдигиче, алиге чейин, алигиче; **он ~ не идёт** ал алигиче келе элек; **дождь ~ ещё льёт** жаан алигиче төгүп турат; **3. (только, исключительно, именно)** баары, баарысы; **мне неприятно, и ~, из-за тебя** менин көңүлүм жайында эмес, мунун бардыгы сенин азабыңдан; **это ~ вы виноваты** мунун бардыгына сиз күнөөлүүсүз; **4. в знач. усил. частицы** барган сайын, уламдан-улам; **шум ~ сильнее** чуу барган сайын күчөдү; **5. в знач. против. союза разг.** ошого карабай, ошого карабастан, баары бир; **как он ни старается, ~ не выходит** ал канчалык аракет кылбасын, баары бир болбой жатат; **всё ж, всё же** кантсе да, канткени менен; эмнеси болсо да; ошого карабастан; **он всё же согласился** ал канткени менен макул болду.

Всеведение *ср книжн.* бардыгын билүү, бардык нерседен кабары болуу; билермандык.

Всеведущий, -ая, -ое книжн. баарын билген, билбегени жок, бардык нерседен кабардар.

Всевидящ/ий, -ая, -ое книжн. бардыгын көргөн, бардыгына көзү жеткен, көрөгөч; ~ **ее око** көрөгөч көз.

Всевласт/ие *ср книжн.* чексиз үстөмдүк; **пришел конец ~ ю капитала** капиталдын үстөмдүгү бүттү.

Всвластн/ый, -ая, -ое (всевластен, -на, -но) чексиз үстөмдүгү бар.

Всевозможн/ый, -ая, -ое ар түрлүү, ар кандай, бардык түрдөгү; ~ **ые товары** ар түрдүү товарлар.

Всволновый, -ая, -ое радио бардык толкундарда иштей берме; ~ **приёмник** бардык

толкундарда иштей берме приёмник.

Всевышний *м* кудурети күчтүү алла, алла таала.

Всегда нареч. ар качан, ар дайым, дайыма, дайым; **он ~ выдержан и спокоен** ал ар качан токтоо жана басмырт; ~ **готов!** дайым даяр!

Всегдаш/ий, -ая, -ее демейдеги, адаттагы, көндүм болуп калган, көргөн; ~ **ие шутки** демейдеги тамашалар.

Всего нареч. 1. бардыгы, бардыгы болуп; ~ **гостей будет сорок человек** меймандар бардыгы болуп кырк киши; **2. в знач. орган. частицы ...** эле; бар болгону; ~ **на месяц должны мы расстаться** биз бар болгону бир айга ажырашууга тийишпиз; **прошёл ~ год** бир эле жыл өттү; **откликнулось ~ трое** үчөө эле жооп кайтарды; **всего-навсего** бар болгону; **всего ничего** жокко эсе, эң эле аз; **только и всего** бар болгону ушул, бардыгы ушул.

Всдержитель *м уст.* жараткан, тенир, кудаЙ.

Вседневный, -ая, -ое ар күнкү, күндө боло турган, күндөлүк.

В-седьмых *вводн. сл.* жетинчиден.

Всезнайка *м ж разг. ирон.* өзүн билерманмын деген киши.

ВсезнаЙство *ср разг. ирон.* өзүн билерманмын деп эсептөөчүлүк.

ВсезнаЮщий, -ая, -ее ирон. бардыгын билген, бардык нерседен кабардар.

Вселение *ср по знач. гл. вселить 1* – **вселиться 1**; ~ **в новый дом** жаңы үйгө көчүп кирүү.

Вселенн/ая ж 1. (весь мир) дүйнө, аалам; **строение ~ ой** дүйнөнүн (ааламдын) түзүлүшү; **2. (земля)** жер жүзү; **объехать всю ~ ую** бүт жер жүзүн кыдырып чыгуу.

Вселенский, -ая, -ое уст. бүткүл дүйнөлүк, бүт жер жүзүндөгү.

Вселить сов. 1. кого во что көчүрүп киргизүү, жайгаштыруу; ~ **новых жильцов в квартиру** квартирага жаңы жашай тургандарды көчүрүп киргизүү; **2. перен. что в кого** туудуруу; ~ **уверенность** ишеним туудуруу.

Вселиться сов. 1. көчүп кирүү, жайгашуу; **2. перен.** пайда болуу, жаралуу, туулуу; **в сердце вселилась тревога** жүрөгүндө тынчсыздануу пайда болду.

Вселять несов. см. вселить.

Вселяться несов. 1. см. вселиться; 2. страд. к вселять.

Всемёрно нареч. бардык күч-аракетти жумшап, бүткүл күч-аракет менен, болгон мүмкүнчүлүктү пайдаланып, колдон келишинче, мүмкүн болгонунча; ~ **поощрять инициативу** массе жалпы элдин демилгесин мүмкүн болушунча колдоого алуу.

Всемёрн/ый, -ая, -ое бардык күч аракет жумшалган; бардык жагынан, мүмкүн

болгон, колдон келген; ~ **ая поддёржка** бардык жагынан болгон колдоо.

Всемеро нареч. жети эсе; ~ **дешёвле** жети эсе арзан; **увеличить** ~ жети эсе көбөйтүү.

Всемером нареч. жетөөбүз, жети киши болуп; **работали** ~ жетөөбүз иштедик.

Всемилоствивый, -ая, -ое мээримдүү, ырайымдуу (кудайдын же падышанын эпитети).

Всемирн/ый, -ая, -ое бүткүл дүйнөлүк, бүткүл дүйнө..; ~ **ая история** бүткүл дүйнө тарыхы; ~ **ый конгресс сторонников мира** тынчтыкты жактоочулардын бүткүл дүйнөлүк конгресси; ~ **ая известность** бүткүл дүйнөгө белгилүүлүк.

Всемогущество ср чексиз кудуреттүүлүк, күч-кубаттуулук, бардыгы колунан келүүчүлүк; ~ **разума** акыл-эстин чексиз кудуреттүүлүгү.

Всемогущ/ий, -ая, -ое чексиз кудуреттүү, кудурети күчтүү, бардыгын өзү башкарган, күч-кубаттуу; ~ **ий властелин** күч-кубаттуу башкаруучу; ~ **ее слово** кудурети күчтүү сөз.

Всенародно нареч. 1. бүткүл эл алдында; 2. бүткүл калк менен.

Всенародн/ый, -ая, -ое бүткүл элдик, жалпы элдик; ~ **ое дело** бүткүл элдик (жалпы элдик) иш; ~ **ое движение в защиту мира** тынчтыкты коргоонун бүткүл элдик кыймылы; ~ **ый праздник** бүткүл элдик майрам.

Всеобщ/ий, -ая, -ее жалпы, жалпыга бирдей, текши, тегиз; ~ **ее обучение** жалпыга бирдей окуу; ~ **ее сокращение вооружений** куралдарды жалпыга бирдей кыскартуу; ~ **ие законы природы** табияттын жалпыга бирдей мыйзамдары.

Всеобщность ж жалпылык; жалпыга бирдей таандык.

Всеобъемлющ/ий, -ая, -ое (всеобъемлющ, -а, -е) 1. бардыгын камтыган, баарын батырган, бардыгын өз ичине алган; ~ **ая задача** бардыгын өз ичине камтыган милдет; 2. жетик, өткүр, бардыгын түшүнө билген; ~ **ий ум** бардыгын түшүнө билген (бардыгына жетик) акыл.

Всеоружие: во всеоружии 1.) шайма-шай, толук даяр турган абалда; **встретить врага** ~ душманды толук куралданган, шайма-шай абалда каршы алуу; 2) жетик болуу, каныгуу абалында; **выступить** ~ **знаний** толук билимдүү болуп чыгуу, билими жетик болуп чыгуу.

Всепобеждающ/ий, -ая, -ое бардыгын жеңүүчү.

Всепоглощающ/ий, -ая, -ое баарын синирип ала турган, баарынан күчтүү, баарынан бийик; ~ **ая страсть** баарынан күчтүү ыклас.

Всепогодн/ый, -ая, -ое спец. бардык аба ырайына ылайыкташкан; ~ **ые реактивные самолёты** бардык аба ырайында учуп жүрө

берүүчү реактивдүү самолёттор.

Всепрощающий, -ая, -ее *уст.* бардыгын кечирип кылуучу (кечириүүчү).

Всепрощение ср бардыгын кечирүү.

Всероссийск/ий, -ая, -ое бүткүл россиялык.

Всерьёз нареч. разг. 1. чын эле, чын деп, чын катары; **принять** ~ чын деп кабыл алуу; 2. чындап, олуттуу түрдө; **взяться за дело** ~ ишке чындап киришүү.

Всесветный, -ая, -ое *уст.* 1. жалпы, бүт бардыгына таандык; 2. *то же, что всемирный.*

Всесилие ср книжн. чексиз бийлик; кубаттуулук; таасирдүүлүк.

Всесильн/ый, -ая, -ое (всесильен, -льна, -льно) 1. чексиз бийлиги бар, таасири бар, кудурети күчтүү, залкар; 2. күчтүү.

Всесокрушающ/ий, -ая, -ое ойронун чыгаруучу, бардыгын кыйратуучу; ~ **ая сила** бардыгын ойрон кылуучу күч.

Всесторонне нареч. бардык жактан, ар тараптан; ~ **обсудить вопрос** маселени бардык жактан талкуулоо; **подготовить развитых и ~ подготовленных кадров** бардык жактан өнүккөн жана бардык жактан даярдыгы бар кадрларды даярдоо.

Всесторонн/ий, -ая, -ое ар жактуу, түрдүү жактарын эске алган, толук; ~ **ий разбор дела** ишти бардык жактан талдоо; ~ **ий учёт** толук үчөткө алуу; ~ **ее обсуждение** түрлүү жактарын эске алган талкуу.

Всё-таки 1. союз противит. кантсе да, ошентсе да, ошондой болсо да; **он хитёр, но ~ мне нравится** ал митаам, ошондой болсо да мага жагат; 2. **частица** деген менен; эмнеси болсо да; ~ **приятно проезжать по знакомым местам** деген менен тааныш жерлерди басып өтүү сонун көрүнөт.

Всеуслышание: во всеуслышание (сказать, заявить, объявить) бүткүл элге угузуп, жар салып, жарыя кылып, көпчүлүккө билдирип; **объявить во** ~ жар салып жарыялоо.

Всецело нареч. бүтүндөй, туташ, бөлүп-жарбай, толук бойдон; **быть ~ на стороне товарища** толук бойдон жолдошунун тарабында болуу; **он ~ предан делу** ал ишке бүтүндөй берилген.

Всечасно нареч. trad.-поэт. саат сайын, ар дайым, ар бир саатта.

Всечасный, -ая, -ое trad.-поэт. саат сайын болуп турма, ар дайым боло берүүчү, дайыма болуп туруучу.

Всеядн/ый, -ая, -ое тамак тандабаган (ылгабаган), оозуна тийгенди жей бере турган; **грач — птица** ~ **ая чар карга** — тамак ылгабаган куш.

Вскакать сов. атчан чапкылап кирип баруу.

Вскакивать несов. см. вскочить.

Вскапывать несов. см. вскопать.

Вскарabкаться сов. тырмышып чыгуу; ~ **на**

дерево бакка тырмышып чыгуу.

Вскарáбкиваться *несов. см. вскарáбкаться.*

Вскармливáние *ср по знач. гл. вскарм- ливать.*

Вскармливать *несов. см. вскормить.*

Вскатить *сов. жогору карай түртүп чыга- руу.*

Вскатиться *сов. жогору карай түртүлүү, түртүлүп чыгуу.*

Вскáтывать *несов. см. вскатить.*

Вскáтываться *несов. 1. см. вскатиться; 2. страд. к вскáтывать.*

Вскачь *нареч. чапкан бойдон, жүгүрүп, желип; нестись ~ чапкан бойдон жөнөө.*

Вскидывать *несов. см. вскинуть.*

Вскидываться *несов. 1. см. вскинуться; 2. страд. к вскидывать.*

Вскинуть *сов. 1. ыргытып салуу, көтөрүп салуу, көтөрүп коё салуу; ~ мешок на спину капты жонго көтөрүп коё салуу; ~ сноп на воз боолорду арабага ыргытып салуу; 2. силкип көтөрүү, булкуп көтөрүү; ~ голову башын силкип көтөрүү; ~ руки колдорун булкуп көтөрүү; вскинуть глаза (глазами) жогортон көз жүгүртө кароо, башын өйдө көтөрүп көз чаптыруу.*

Вскинуться *сов. 1. разг. көтөрүлүү, көкөлөө; жогору чыгуу; 2. перен. на кого-что прост. атырылып бир тийүү, беттен алуу.*

Вскипать *несов. см. вскипеть.*

Вскипé/ть *сов. 1. кайноо, кайнап чыгуу; молоко ~ ло сүт кайнады; 2. перен. жаалдануу, кыжыры кайноо, буркан-шаркан түшүү; буулугуу, күйүп-бышуу.*

Вскипятить *сов. что кайнатуу; ~ молоко сүттү кайнатуу.*

Вскипяти/ться *сов. разг. 1. кайноо, кайнап чыгуу, кайнай баштоо; 2. перен. каны кайноо, кыжыры келүү; он снова ~ лся анын кайрадан кыжыры кайнады.*

Вскликнуть *сов. то же, что воскликнуть.*

Всклокóчивать *несов. см. всклокóчить.*

Всклокóчиваться *несов. 1. см. всклокó- читься; 2. страд. к всклокóчивать.*

Всклокóч/ить *сов. разг. үрпөйтүү, саксай- туу, бапсайтуу; ~ енные волосы үрпөйтүлгөн чач.*

Всклокóчиться *сов. разг. үрпөйтүү, саксаюу, бапсаюу.*

Всклóчивать *несов. см. всклóчить.*

Всклóчиваться *несов. 1. см. всклóчитья; 2. страд. к всклóчивать.*

Всклóчить *сов. разг. то же, что вскло- кóчить.*

Всклóчиться *сов. разг. то же, что вскло- кóчиться.*

Всколебáть *сов. уст. толкутуу, термелтүү, чайкалтуу.*

Всколебáться *сов. уст. толкуу, термелүү, чайкалуу.*

Всколыхнú/ть *сов. кого-что 1. чайкоо, чайкалтуу, жайкалтуу, ыргалтуу, козголтуу; ветер ~ л листву шамал жалбырактарды ыргалтты; 2. перен. козгоо; толкутуу; козголтуу, ойготуу, аракетке келтирүү.*

Всколыхнú/ться *сов. 1. чайкалуу, ыргалуу, козголо баштоо, жайкалуу; занавéска ~ лась терезе парда козголо баштады; 2. перен. козголуу, ойгонуу, аракетке келүү; толкуу; массы ~ лись калк козголду.*

Вскользнúть *сов. разг. лып (шыв) кирип келүү, тез кире калуу.*

Вскользь *нареч. үстүртөн тийип-качып, жондотуп; посмотре́ть ~ үстүртөн көрүмүш болуу; упомяну́ть о чём-л. ~ бир нерсе жөнүндө жондотуп айтуу.*

Вскопáть *сов. что копшоо, бошотуу; ~ грядки жөөктөрдү копшоо (бошотуу).*

Вскóре *нареч. тезинен, көп кечикпей, тез арада, дароо; он ~ верну́лся ал тез кайтып келди.*

Вскормить *сов. кого. 1. багып өстүрүү, асыроо; ~ ребёнка грудью баланы эмизип багуу; 2. тарбиялоо, тарбиялап өстүрүү.*

Вскóрмленник *м уст. асыранды бала, асыранды; это его́ ~ бул анын асыранды баласы.*

Вскóрмленница *уст. женск. к вскóрм- ленник.*

Вскорóби/ть *сов. что прост. бүкүрөйтүү; ийрейүү, майрыюу; фанéру ~ ло фанера майрыйып калыптыр.*

Вскорóби/ться *сов. прост. ийрейип калуу, майрыюу, бүкүрөйтүү; пол ~ лся полдун тактайлары майрыйып кетиптир.*

Вскóрости *нареч. прост. то же, что вскóре.*

Вскосмáтить *сов. что прост. саксайтуу, үксөйтүү, үрпөйтүү.*

Вскочить *сов. 1. секирип минүү, секирип чыгуу, ыргып чыга калуу; ~ на лошадь атка секирип минүү; ~ в троллейбус троллейбуска секирип чыгуу; 2. секирип тура калуу, ыргып туруу; ~ с постели төшөктөн ыргып туруу; 3. перен. разг. заматта чыга калуу, пайда боло калуу; на лбу вскочила шишка маңдайы заматта шишип чыкты; ◊ вскочить в копéечку кымбатка түшүү, тузу ачуу болуп кетүү.*

Вскрик *м кыйкырык, чанырык; раздался ~ чанырык чыкты.*

Вскрикивание *ср по знач. гл. вскрикивать.*

Вскрикивать *несов. см. вскрикнуть.*

Вскринуть *сов. кыйкырып жиберүү, чаны- рып жиберүү; ~ от испуга коркконунан кыйкырып жиберүү.*

Вскричáть *сов. кыйкырып сүйлөө, бакыл- доо, чаңкылдоо, бак-бак этүү.*

Вскружить *вскружить голову кому́ башын айландыруу, башын маң кылуу.*

Вскружиться *вскружи́лась голова́ чья, у кого́ башы айланды.*

Вскрывать *несов. см. вскрыть.*

Вскрываться *несов. 1. см. вскрыться; 2. страд. к вскрывать.*

Вскрытие *ср по знач. гл. вскрыть* — вскрыться; ~ **посылки** посылканы ачуу; ~ **недостатков** кемчиликтерди аныктап чыгуу (бетин ачуу).

Вскрыть *сов. что 1. ачуу; ~ конверт* конвертти ачуу; **2. мед. союу**, ичин ачуу; ~ **труп** өлүктү союу (ичин ачуу); **3. перен. аныктоо**, ашкерелөө, бетин ачуу; ~ **преступление** кылмыштын бетин ачуу; ~ **недостатки в работе** иштеги кемчиликтерди аныктоо (бетин ачуу).

Вскрыться *сов. 1. уст. ачылуу, ачылып кетүү; ставень* ~ лся терезе капкагы ачылып кетти; **2. перен. ачылуу, аныкталуу, ашкереленүү; ~ лись пороки** жаман жактар ашкереленди; ~ **лись причины поражения** жеңилүүнүн себептери аныкталды; **3. ачылуу, муздан тазалануу; река** ~ лась дарыя ачылды (муздан тазаланды).

Вскрышной: вскрышные работы *горн. кендин пайдасыз катмарын алып тазалоо иштери.*

Власть *нареч. разг. ыракаттана, жыргагыча, кангыча, толук канааттангыча; наговориться* ~ моокуму кангыча сүйлөшүп алуу; **выспаться** ~ уйкусу кангыча уктоо.

Вслед *нареч. удаа, соңунан, артынан; ~ за первой колонной выступила вторая* биринчи колоннанын артынан экинчиси удаа эле жолго чыкты; **дети побежали** ~ **за матерью** балдар энесинин соңунан жүгүрүштү; **смотреть** ~ **ушедшему** кеткендин аркасынан карап туруу; **вслед за тем** андан кийин, анын артынан.

Вследствие *предлог с род. ошол себептүү, ошонун натыйжасында, ошонун аркасында; ~ болезни* оорунун натыйжасында.

Вслепую *нареч. 1. көрбөстөн, карабастан, жаттап алгандай; печатать на машинке* ~ машинкада карабастан басуу; **2. перен. (наугад)** аныгына көзү жетпей, көрбөй-билбей, сокур сезимге салып; **действовать (решать)** ~ сокур сезимге салып аракеттенүү (чечүү).

Вслух *нареч. угуза, үн чыгарып; читать* ~ угуза окуу; **размышлять** ~ угуза ой жүгүртүү.

Вслушаться *сов. во что* көңүл коюп угуу, көңүл коюп тыншоо, ыклас менен кулак салуу, ыклас менен угуу.

Вслушиваться *несов. см. вслушаться.*

Всмотреться *несов. см. всмотреться.*

Всмотреться *сов. тиктөө, көзүн айырбай кароо, тигилип кароо; ~ в даль* алыска тигилип кароо; ~ **в текст** текстке тигилип кароо.

Всмятку *нареч. чала, анча жеткирбей (жумурткага карата); сварить яйцо* ~ жумуртканы чала бышыруу; $\diamond$ **сапоги всмятку**

прост. сандырак, эч нерсеге жарабайт, кеп эмес.

Всовать *сов. прост. бекем бурап (басып) тыгуу.*

Всовывать *несов. см. всунуть — всовать.*

Всовываться *несов. 1. см. всунуться; 2. страд. к всовывать.*

Всосать *сов. что* соруу, синирүү; **шимүү; почва** ~ **ла влагу** кыртыш нымды синирип алды; $\diamond$ **всосать с молоком (матери)** эне сүтү менен кошо синирүү.

Всосаться *сов. 1. синүү, сорулуу, шимирилип кетүү; вода* ~ **лась в землю** суу жерге синип кетти; **2. (глубоко войти)** сорулуу, батуу, батып калуу; **лодка** ~ **лась в илистое дно** кайык саздын баткагына батып калды.

Вспайвать *несов. см. вспойть.*

Вспайваться *несов. страд. к вспайвать.*

Вспархивать *несов. см. вспорхнуть.*

Вспарывать *несов. см. вспороть.*

Вспахать *сов. айдоо, соколоо; ~ поле* под озимые күздүк себүүгө аңызды айдоо.

Вспахивание *ср по знач. гл. вспахивать; ~ пара* буулантма айдоо.

Вспахивать *несов. см. вспахать.*

Вспашка *ж по знач. гл. впахать; весенняя* ~ жадзык айдоо; **зяблевая** ~ тондурма айдоо; **глубокая** ~ терең айдоо.

Вспененный, -ая, -ое көбүктөп тердеген, кара терге түшкөн, тер каптаган; ~ **конь** кара терге түшкөн ат.

Вспенивать *несов. см. вспенить.*

Вспениваться *несов. 1. см. вспениться; 2. страд. к вспенивать.*

Вспенить *сов. 1. что* көбүктөнтүү, көбүртүү; ~ **воду** сууну көбүртүү; **2. кого** кара терге түшүрүү, тердетүү.

Вспениться *сов. көбүктөнүү; көбүккө айлануу, көбүрүү; пиво* ~ **лось** пиво көбүрдү.

Вспетушиться *сов. прост. чукчундай түшүү, жини кармай калуу, кыжырлана кетүү, зиркилдей калуу.*

Всплакнуть *сов. о ком-чем разг. бышактап ыйлоо, көз жашы кылуу.*

Всплеск *м 1. по знач. гл. всплескивать — всплескиваться; 2. суунун шарп-шурп эткен дабышы.*

Всплескивать *несов. см. всплеснуть.*

Всплеснуть *сов. однокр. шарп эттирүү; рыба* ~ **ла балык** сууну шарп эттирди; **всплеснуть руками** эки алаканын шак эттирүү (өкүнгөндө, таң калганда).

Всплеснуться *сов. шарп-шурп этүү, чулп этүү.*

Всплошную *нареч. прост. туташ, жапырт, бүт; лёд шёл* ~ муз суу бетин туташ каптап кирди.

Всплывать *несов. см. всплыть.*

Всплыти/е *ср по знач. гл. всплыть; под-водная лодка* готобилась к ~ **ю** суу астында

сүзүүчү кайык суу үстүнө калкып чыгууга даярданды.

Всплы/ть сов. 1. калкуу, калкып чыгуу; *подводная лодка ~ ла* суу астында сүзүүчү кайык калкып чыкты; 2. *перен.* ачылуу, көрүнүү, бети ачылуу; ~ **ли недочёты** кемчиликтердин бети ачылды; 3. *перен.* эске түшүү, козголуу; **в памяти ~ л этот случай** ошол окуя эске түштү.

Вспойть сов. *кого разг.* 1. сүт ичирүү, сүт берип багуу; ~ **телёнка** музоого сүт ичирүү; 2. тарбиялоо, тарбиялап өстүрүү; ~ **и вскормить** ичирип-жедирип өстүрүү.

Всполаскивать несов. *см. вполоснуть.*

Всползать несов. *см. вползти.*

Всползти сов. эмгектеп чыгуу, жабышып өйдө көтөрүлүү, жармашып чыгуу.

Вполоснуть сов. *что разг.* чайкап жиберүү, чайкап коюу; ~ **чайку** чыныны чайкап коюу.

Вполошить сов. *кого-что разг.* тополоң салуу, дүрбөлөн түшүрүү, дүрбөтүү, ызы-чуу кылуу; ~ **всю деревню** бүт кыштакка дүрбөлөн түшүрүү.

Вполошиться сов. *разг.* тынчы кетүү, тополоң түшүү, дүрбөлөн түшүү, дүрбөө, ызы-чуу болуу.

Вспоминание ср *по знач. гл. вспоминать.*

Вспоминать несов. *см. вспомнить.*

Вспоминаться несов. 1. *см. вспомниться;* 2. *страд. к вспоминать.*

Вспомнить сов. *кого-что, о ком-чём* эстөө, эске түшүрүү; ~ **забытое стихотворение** унутулган ырды эске түшүрүү; ~ **свою молодость** өзүнүн жаштыгын эстөө; ~ **прошлое** өткөндү (өткөн-кеткенди) эсине түшүрүү.

Вспомни/ться сов. эске келүү, эске түшүү; ~ **лось прошлое** өткөндөгү эске түштү.

Вспомогательн/ый, -ая, -ое жардамчы, көмөкчү; ~ цех көмөкчү цех; вспомогательный глагол грам. жардамчы этиш.

Вспоможение ср уст. 1. жардамдашуу, көмөктөшүү (көбүнчө акча каражаты жагынан); 2. жардам, көмөк.

Вспомоществование ср книжн. уст. *то же, что вспоможение.*

Вспомоществовать несов. кому-чему *книжн. уст.* жардам берүү, жардамдашуу, көмөктөшүү.

Вспомня/уть сов. *кого-что, о ком-чём разг. то же, что вспомнить;* ~ **ите моё слово** айтты-койду дээрсинер.

Вспороть сов. *что разг.* сөгүү, тилүү, жаруу; ~ **мешок** капты сөгүү; ~ **брюхо зверю** айбандын ичин жаруу.

Вспорхнуть/ть сов. 1. бырп этип учуу; ~ **ла стая куропаток** бир топ кекилик бырп этип учуп кетти; 2. *перен. разг.* ордунан шып тура калуу; бир жакка чаап жөнөө, сызган бойдон кетүү.

Вспотеть сов. 1. тердөө, тердеп кетүү, тер

басуу; ~ **ть от жары** ысыктан тердөө; 2. тер басуу; буулануу; **очки ~ ли** көз айнекти тер басты (көз айнек бууланды).

Вспрыгивать несов. *см. вспрыгнуть.*

Вспрыгну/ть сов. *на кого-что* секирип чыгуу, ыргып минүү; ыргып чыгуу, секирип минүү; ~ **на коня** атка ыргып минүү; ~ **на подоконник** терезенин текчесине секирип чыгуу.

Вспрыскивание ср 1. *по знач. гл. вприскивать;* ~ **белья** кирге суу бүркүп нымдоо; 2. *разг.* чачыратуу (себүү) үчүн керектелүүчү суюктук (мис., дары).

Вспрыскивать несов. *см. вприснуть.*

Вспрысну/ть сов. *что* 1. бүркүү, бүркүп чачыратуу, суу сээп нымдоо; ~ **л себя одеколоном** одеколон себинди; 2. *перен. прост. (обмыть)* жууш ~ **ть покупку** сатып алган буюмду жууш.

Вспрятьнуть сов. 1. ыргып тура калуу; ыргып туруу, секирип туруу; ~ **с места** ордунан ыргып туруу; 2. *перен.* козуп кетүү, жандана түшүү; аракетке келүү.

Вспугивать несов. **вспугнуть.**

Вспугнуть сов. *кого-что* чочутуп качыруу (учуруу); үркүтүү; ~ **птицу** кушту чочутуп учуруп жиберүү.

Вспухать несов. *см. вспухнуть.*

Вспухнуть сов. көөп чыгуу, шишүү, шишип чыгуу; **у него ~ ла нога** анын буту шишип кетти.

Вспучивание ср *по знач. гл. впусчивать — впусчиваться.*

Вспучивать несов. *см. впусчить.*

Вспучиваться несов. *см. впусчиться;* 2. *страд. к впусчивать.*

Вспучи/ть сов. *что разг.* көбүү, көөп чыгуу, чандыюу, дөмпөйүү, бөртүү, кабаруу; **у больного живот ~ ло** оору адамдын ичи көөп чыкты.

Вспучи/ться сов. *разг.* көөп чыгуу, чандыюу, дөмпөйүү; **лёд ~ лся** муз дөмпөйүп чыкты.

Вспушить сов. *что разг.* барпайтуу, барпайтып тытуу.

Вспылить сов. *разг.* кызандап кетүү, туталанып кетүү; ~ **из-за пустяков** болбогон ишке кызандап кетүү.

Вспыльчивость ж каны кызуулук, ачуусу чукулдук, бат кызандап кетмелик.

Вспыльчивый, -ая, -ое (вспыльчив, -а, -о) ачуусу чукул, кызуу кандуу, туталанма, бат кызандап кетме.

Вспыхивать несов. *к вспыхнуть.*

Вспыхну/ть сов. 1. жалбырт дей түшүү, дүрт этип от алуу, от чыгуу; **бумага ~ ла** кагаз жалбырттап күйдү; ~ **л пожар** өрт чыкты; 2. жаркырап күйүү, жанып туруу; ~ **ли автомобильные фары** автомобилдин фаралары жаркырап күйдү; ~ **ли звёзды**

жылдыздар жаркырап жанып турду; **3.** чыга калуу, пайда боло калуу; ~ **ла война** согуш чыга калды; **4.** туталанып кетүү, ачууланып кетүү, ачуулануу; ~ **ть гневом** кыжыры кайнап, туталанып кетүү; **5.** кызарып кетүү, кызаруу; ~ **ть от смущения** уялганынан кызарып кетүү.

Вспышка ж **1.** дүрт этип күйүп кетүү, дүрт этүү; жарк этүү; ~ **магния** магнийдин жарк этиши; ~ **молнии** чагылгандын жарк этиши; **2.** туталаныш, ачууланып кетиш, кыжыры кайнап кетиш; **3.** тез таркоо, тез жайылып кетүү; ~ **эпидемии** эпидемиянын тез таркашы.

Вспять нареч. (о движении) кетенчиктеп, артына карай, артка; **повернуть** ~ артына карай бурулуу.

Вставание ср по знач. гл. встать 1; почтить память ~ **м** кайтыш болгон адамды орундарынан туруп эскерүү.

Вставать несов. см. встать; не вставая баш көтөрбөй, ордунан жылбай; **писать не вставая** ордунан жылбай жаза берүү.

Вста́вить сов. что 1. ичине (арасына) орнотуу, коюу, салуу; ~ **стекло в окно** терезеге айнек салуу; ~ **зубы** тиш салдыруу; тиш салуу; **2.** кыстыруу, кийүү, кошуу; ~ **пропущенное слово** калтырып кеткен сөздү кошуу.

Вста́виться сов. разг. ичине (арасына) коюлуу, орнотулуу, салынуу.

Вставка ж 1. по знач. гл. **вста́вить 1; ~ стёкол** айнек салуу; **2.** ичине (арасына) кошумчаланган кийринди, кошунду; **рукопись с ~ ми** кийриндилери бар кол жазма.

Вставля́ть несов. см. вста́вить.

Вставля́ться несов. 1. см. вста́виться; 2. страд. к вставля́ть.

Вставн/ой, -ая, -ое алып коймо, алып кайра салып турма; кийме; ~ **ые зубы** кийме тиштер.

Встарь нареч. эски убакта, байыркыда, илгери-илгери, мурунку заманда.

Вста́сживать несов. см. вста́щить.

Вста́сживаться несов. 1. см. вста́считься; 2. страд. к вста́сживать.

Встать сов. 1. туруу (ордунан же жаткан жеринен өйдө туруу); ~ **с места** ордунан туруу; **2.** туруу (уйкудан, төшөктөн); ~ **в семь часов** саат жетиде туруу; ~ **рано** эртең менен эрте туруу; **3. перен.** туруу (айыгуу); **больной встал** оорулуу турду; **4.** аттануу, көтөрүлүү; ~ **на защиту Родины** Мекенди коргоого аттануу; **5.** чыгуу; **солнце встало** күн чыкты; **заря встала** таң агарды; **6. перен.** пайда болуу, жаралуу, туулуу; **встали новые трудности** жаңы кыйынчылыктар туулдуу; **встал вопрос** маселе пайда болду; **7.** сыюу, батуу, жайгашуу; **шкаф здесь не встанет** шкаф бул жерге батпайт; **8. разг.** чыгуу; ~ **на доску** тактайга чыгуу; **9. разг.** туруп калуу, токтоп калуу; **часы встали** саат токтоп калды; **мотор встал**

мотор токтоду; 10. тоңуп калуу, муз каптоо; **река встала** дарыя тоңуп калды; **11.** иштөө, иш жүргүзүү, туруу; ~ **к станку** станокто иштөө; ~ **на вахту** вахтага туруу; **12.** туруу; ~ **на учёт** каттоого туруу; **13. перен.** тартылуу; **перед глазами встали картины прошлого** кез алдыга өткөндүн көрүнүштөрү тартылды; **встать на путь чего** жолуна түшүү; **встать на сторону чью** тарабында болуу; тарабында туруу; **встать поперёк дороги (пути) кому** жолуна бөгөт болуу, тоскоолдук кылуу.

Вста́щить сов. кого-что разг. өйдө карай сүйрөп чыгуу, жогоруга сүйрөп алып чыгуу.

Вста́считься сов. разг. араң дегенде сүйрөлүп чыгуу; зорго көтөрүлүү.

Встопóрщить сов. что разг. үрпөйтүү (чачтарын, жүндөрүн, кылдарын ж.б.).

Встопóрщи/ться сов. разг. үрпөйтүү, тик туруу; **волосы ~ лись** чачтары үрпөйдү.

Встра́ивать несов. см. встроить.

Встра́иваться несов. страд. к встра́ивать.

Встревáть несов. см. встрять.

Встревóженный, -ая, -ое 1. прич. от встревóжить; 2. прил. кыжалат болгон, кооптонгон, тынчсызданган, кабатырланган.

Встревóжить сов. кого тынчын алуу, тынчсыздантуу, көңүлүн алагды кылуу; ~ **человека** адамдын тынчын алуу.

Встревóжиться сов. тынчы кетүү, тынчсыздануу, көңүлү алагды болуу, кооптонуу.

Встрёпанн/ый, -ая, -ое 1. прич. от встрепáть; 2. прил. үрпөйгөн, уйпаланган, саксайган; ~ **ые волосы** саксайган чач; **как встрёпанный (вскочил, бросился) прост.** шайдоот, шапа-шуп, ыкчам, тез.

Встрепá/ть сов. что разг. уйпалоо, саксайтуу, үрпөйтүү; **ветер ~ л её волосы** шамал анын чачтарын саксайтты.

Встрепену́/ться сов. 1. талпынуу, канат сермөө; **птица ~ лась** куш талпынды; **2.** селт этип кетүү, солк эте түшүү; **он ~ лся** ал селт этип кетти; **3. (о сердце)** лакылдоо, дүк-дүк согуу; **сердце ~ лось** жүрөк дүк-дүк согуп жатты.

Встрёпк/а ж прост. таяк, тепки; **зада́ть ~ у** таяктап коюу.

Встрёпы́вать несов. см. встрепáть.

Встрéтить сов. 1. кого-что жолуктуруу, кезиктирүү, учуратуу, көрүү, көрүп калуу; ~ **знакомого в театре** театрден таанышын учуратуу; ~ **взгляд** тиктешип калуу; **2. что** ээ болуу, жетүү; ~ **помощь товарищей** жолдошторунун жардамына ээ болуу; ~ **поддержку** колдоого ээ болуу; **3. кого-что** тосуп алуу, күтүп алуу, каршы алуу; ~ **на аэропорте делегацию** аэропортто делегацияны тосуп алуу; ~ **Новый год** Жаңы жылды тосуу; **4. кого** кабыл алуу; ~ **аплодисментами** кол чабуулар менен кабыл алуу; ~ **радушно** жылуу кабыл алуу; ~ **плохо** жаман кабыл

алуу; ~ **насмешками** шылдындап кабыл алуу.

Встрети/ться *сов.* 1. жолугуу, жолугушуу, кезигүү, учуроо, туш келүү; ~ **ться в лесу** токойдо жолугушуу; **руки** ~ **лись** колдор бири-бирине туш келди (туташты); **взгляды** ~ **лись** көз караштар өз ара туш келди; 2. *с чем* кездешүү, бет алышуу, учуроо; ~ **ться с трудностями** кыйынчылыктарга кездешүү; 3. беттешүү, кармашуу, таймашуу; ~ **лись лучшие шахматисты** эн мыкты шахматчылар беттешти; 4. урунуу, учуроо кез болуу; **в книге** ~ **лись интересные места** китепте кызыктуу жерлер учурады (китептин кызыктуу жерлери бар экен).

Встреча/а ж 1. жолугушуу, учурашуу, көрүшүү, кездешүү; **неожиданная** ~ **а** күтүлбөгөн кездешүү; **поздороваться при** ~ **е** жолугушканда учурашуу; 2. жолугушуу; ~ **а студентов с писателями** студенттердин жазуучулар менен жолугушуусу; **организовать** ~ **у депутата с избирателями** депутаттын пайлоочулар менен жолугушуусун уюштуруу; 3. беттешүү, таймашуу; ~ **а гимнастов гимнастардын** беттешүүсү; **очередные футбольные** ~ **и** кезектеги футбол беттешүүлөрү; 4. тосуу; ~ **а делегатов** делегаттарды тосуу.

Встречать *несов. см. встретить.*

Встреча/ться *несов.* 1. *см. встретить*; 2. жолугушуу, көрүшүү, кезигишүү; **мы с ним больше не** ~ **емся** биз аны менен жолугушпай калганбыз; **они** ~ **лись тайно** алар жашыруун жолугушуп турушчу; 3. учуроо; **в горах** ~ **ются дикие козлы** тоодо жапайы эчки-текелер учурайт; **не часто** ~ **ются такие люди** мындай адамдар көп эле учурай бербейт.

Встречн/ый, -ая, -ое 1. каршы, каршы учураган, алдыдан жолуккан; ~ **ая машина** каршы учураган машина; ~ **ый ветер** каршыдан соккон шамаал; 2. *в знач. суц.* **встречный м, встречная ж** жолуккан, жолдон туш болгон; **спрашивать дорогу у** ~ **ых** жолуккандардан жол суроо; 3. каршы; жооп иретиндеги, жооп катары; алдын тосуу аракетиндеги; ~ **ый бой** каршы салгылашуу; **◇ встречный и поперечный** өткөн-кеткен; ар ким; **первый встречный** туш келди бир киши, кокусунан туш келген кимдир бирөө.

Встречу *предлог с дат. прост. то же, что навстречу.*

Встроить *сов. что* ичине (арасына) куруу, орнотуу.

Встройка ж *по знач. гл. строить.*

Встряск/а ж 1. *разг. (душевное потрясение)* кыжалат, санаа, азап; 2. *разг.* сокку; жеме; **пережить** ~ **у** соккуга дуушар болуу; **дать** ~ **у** сокку уруу; **получить** ~ **у** сокку жеп калуу.

Встрясть *сов. прост.* аралашуу, катышуу.

Встряхать *несов. см. встряхнуть.*

Встряхать *несов.* 1. *см. встряхнуться*; 2. *страд. к встряхивать.*

Встряхнуть/ть *сов. кого-что* 1. кагуу, силкүү, күбүү; ~ **ть ковёр** килемди күбүү; 2. *чем* ~ **ть головой** башын силкүү; ~ **л волосами** чачын силкүү; 3. титиретүү, силкинтүү; **взрыв** ~ **л землю** жардыруу жерди титиретти; 4. *перен.* ойготуу, козголтуу, аракетте келтирүү; **революция** ~ **ла народные силы** революция элдин күчүн аракетке келтирди.

Встряхи/уться *сов.* 1. кагынуу, силкинүү, күбүнүү; **тигр** **встал**, ~ **улся** жолборс ордунап туруп, силкинди; 2. *перен. разг.* ойгонуу, козголуу, аракетке келүү; кайраттануу, көз ачылуу, сергүү.

Вступать *несов. см. вступить.*

Вступаться *несов. см. вступиться.*

Вступительн/ый, -ая, -ое 1. кириш...; башталыш...; ~ **ое слово** кириш сөз; ~ **ая часть** кириш бөлүк; 2. кирүү; өтүү; кабыл алынуу; ~ **ые экзамены** кирүү экзамендери.

Вступи/ть *сов.* 1. *во что* кирүү, кирип келүү, кирип баруу; **войска** ~ **ли в город** аскерлер шаарга кирип келишти; ~ **ли в крепость** сепилге кирип барышты; 2. *на что* кадам коюу, кирүү, өтүү; ~ **ть на лестницу** тепкичке кадам коюу; ~ **ть на лужу** көлчүккө кирүү; 3. *во что* өтүү, кирүү; ~ **ть в партию** партияга өтүү; 4. баштоо, киришүү; аралашуу; ~ **ть в бой** уруш баштоо, салгылашка түшүү; ~ **ть в спор** талашка аралашуу; ~ **ть в разговоры** сөзгө аралашуу; **вступить в брак** турмуш куруу, үйлөнүү; **вступить в должность** кызматка киришүү; **вступить в свои права** күчүнө кирүү; **вступить в (законную) силу** мыйзамдуу күчүнө кирүү; **вступить на престол** тактыга олтуруу.

Вступиться *сов.* *за кого-что* болушуу, жактоо, таламын талашуу, колдоого алуу; ~ **за товарища** жолдошуна болушуу; ~ **за чин.** **интересы** кимдир бирөөнүн таламын талашуу.

Вступление *ср* 1. *по знач. гл. вступить*; ~ **в партию** партияга өтүү; ~ **войск в город** аскерлердин шаарга кириши; 2. кириш сөз, киришме; ~ **к поэме** поэмага кириш сөз; **оркестровое** ~ **к опере** операнын оркестрлик киришмеси.

Всуе *нареч. книжн.* бекерден-бекер, курулай, куру бекер.

Всунуть *сов.* салуу, тыгуу, тыгып коюу; ~ **ключ в замочную скважину** ачкычты кулпунун тешигине салуу; ~ **руку в карман** колун чөнтөккө салуу.

Всунуться *сов. прост.* 1. кирүү, баш багуу; 2. аралашуу, кошулуу; ~ **в дело** ишке аралашуу.

Всухомятку *нареч. разг.* кургак, кургактай; **съест завтрак** ~ **эртең** менен кургак тамактануу; **питаться (есть) всухомятку** кургак тамактануу.

Всухую *нареч. разг.* 1. кургак бойдон,

кургактап; **протира́ть ствол автома́та** ~ автоматтын стволун кургак сүртүү; **2.** ичкилик ичпестен, ичкиликсиз; **3.** кургак эсеп менен (утуу же уттуруу); **сыгра́ть** ~ оюнду кургак эсеп менен аяктоо.

Всу́чивать *несов. см. всучи́ть.*

Всучи́ть *сов. что* **1.** кошуп өрүү, бирге эшүү, кошо чыйратуу; ~ **то́нкую ни́тку** ичке жипти кошо чыйратуу; **2.** *прост.* амал менен алдыруу, алдап өткөрүү; ~ **плохо́й това́р** жаман товарды алдап өткөрүү.

Всхлип *м разг.* бышактоо, солуктоо.

Всхли́пнуть *сов. однокр. к всхли́пывать.*

Всхли́пывание *ср по знач. всхли́пывать.*

Всхли́пывать *несов.* бышактап ыйлоо, солуктап ыйлоо.

Всходи́ть *несов. см. взойти́.*

Всхо́ды *мн.* көктөө, өнүп чыгуу; ~ **озими́х** күздүк эгиндин өнүп чыгышы; **дру́жные** ~ **хлопча́тника** текши өнүп чыккан гозо.

Всхо́жесть *ж* өнүү ийкемдүүлүгү; **прове́ритель семена́ на** ~ үрөндүн өнүү ийкемдүүлүгүн текшерүү.

Всхо́жи/й, -ая, -ое жакшы өнүп чыга турган, өнүүгө ийкемдүү; ~ **ие семена́** өнүүгө ийкемдүү (жакшы өнө турган) урук (үрөн).

Всхолмлённ/ый, -ая, -ое адырлуу, дөн-сөөлүү; ~ **ая равни́на** адырлуу түздүк; ~ **ая ме́стность** адырлуу жер.

Всхрап *м* **1.** коңурук; **из ко́мнаты** **послы́шался гро́мкий** ~ бөлмөдөн катуу коңурук угулду; **2.** кошкурук, бышкырык.

Всхрапну́ть *сов. 1. однокр. к всхра́пывать; 2. прост. шу́тл.* чырм этүү; азыраак көз илинттип алуу; ~ **после обе́да часо́к** түшкү тамактан кийин бир саатча чырм этип ала коюу.

Всхра́пыва/ть *несов. 1.* коңурук тартуу; ~ **ть во сне** уктаганда коңурук тартуу; **2.** бышкыруу, кошкуруу; **ко́ни** ~ ют аттар бышкырат.

Всы́пание *ср по знач. гл. всы́пать.*

Всы́пать *сов. 1. что* салуу, төгүү; ~ **овёс в мешо́к** капка сулу салуу; **2. кому разг.** таяктоо, төпөштөө, сабоо; жазалоо; **◇ всы́пать горя́чих кому прост.** жазасын берүү, сабоо, таяктоо.

Всы́паться *сов. разг.* баттуу, сыюу.

Всыпа́/ться *несов. 1. см. всы́паться; 2. страд. к всы́пать.*

Всю́ду *нареч.* бардык жерде, ар жерде, кайда болсо да; ~ **и вездé** бардык эле жерде.

Вся ж от вес I.

Всяк, -а, -о *мест. определит. 1. уст. и прост.* ар бир; ~ **кули́к своё** болото хва́лит *посл.* ар кимдики өзүнө ай көрүнөт көзүнө; **2. в знач. сущ. всяк м прост. ар бир киши, ар ким; ~ **норови́т по-сво́ему поступи́ть** ар ким өз билгениндей иштегиси келет.**

Всяк/ий, -ая, -ое *мест. определит. 1.* ар, ар бир, ар дайым, ар качан; ~ **ий раз** ар качан,

ар дайым; ~ **ий день** ар күнү; **2. в знач. сущ. всякий м, всякая ж** ар бир киши, ар ким; ~**ий мо́жет это сде́лать** ар бир киши муну кыла алат; **хо́дят тут** ~ **ие** мында ар кандай кишилер жүрөт; **3.** ар кандай, ар түрдүү; ~ **ие кни́ги** ар кандай китептер; ~ **ие това́ры** ар кандай товарлар; **4. в знач. сущ. всякое** ар нерсе, ар түрдүү нерсе; ~ **ое быва́ет** ар нерселер болушу мүмкүн; эмнелер болбойт дейсиз; **5.** эч бир, эч кандай; **гора́, лишённая** ~ **ой расте́льности** эч кандай өсүмдүк өспөгөн тоо; **без ~ ого сомне́ния** шексиз, шек саноого болбой турган; **без ~ их хлопо́т** эч кандай түйшүгү жок, эч кыйналбай; **во вся́ком слúчае** кандай болбосун; эмне болсо да, кантсе да; **на вся́кий слúчай** кереги тийип калар деген ой менен, керек болуп калар деп.

Вся́ко *нареч. прост.* түрдүүчө, ар түрдүү; ~ **быва́ет** түрдүүчө боло берет.

Вся́чески *нареч. разг.* ар түрдүү жол менен, түрдүүчө, кандай болбосун, эмне кылса да; ~ **стара́ться** ар кандай жол менен аракет кылуу; ~ **помога́ть** ар кандай жол менен жардамдашуу.

Вся́ческ/ий *нареч. разг.* ар түрдүү, ар кандай; **оказыва́ть кому-л. ~ ую** **подде́ржку** кимдир бирөөгө ар кандай колдоо көрсөтүү; ~ **им о́бразом** түрдүү жолдор менен, түрдүүчө аракет менен.

Вся́чина: вся́кая вся́чина *разг.* ар кандай нерселер, түрдүү нерселер.

Вся́чинка: со вся́чинкой *разг. шу́тл.* ар кыл, өйдө-ылдый, жакшы-жаман аралаш, андай да, мындай да.

Вта́йне *нареч.* жашырын, астыртан, билдирбестен, ичте, тымызын; **держа́ть** ~ ичте сактоо; ~ **гото́виться к отпору́** каршы сокку урууга астыртан даярдануу; ~ **зави́довать** тымызын ичи күйүү.

Вта́лкивать *несов. см. втолкну́ть* — **втолка́ть.**

Вта́лкиваться *несов. 1. см. втолкну́ться* — **втолка́ться; 2. страд. к вта́лкивать.**

Вта́пывать *несов. см. втопта́ть.*

Вта́пываться *несов. страд. к вта́пывать.*

Втаска́ть *сов. прост.* ташып алып кирүү; ташып киргизип коюу.

Вта́скивать *несов. см. втащи́ть* — **втаска́ть.**

Вта́скиваться *несов. 1. см. втащи́ться; 2. страд. к вта́скивать.*

Втасова́ть *сов.* арасына киргизип аралаштыруу, аралаштырып жиберүү (ойнолуучу картаны).

Втасо́вывать *несов. см. втасова́ть.*

Втача́ть *сов.* кайып тигүү; ~ **рукава́** жеңди кайып тигүү; ~ **воротни́к** жаканы кайып тигүү.

Вта́чивать *несов. см. втача́ть.*

Втащи́ть *сов. кого-что* **1.** көтөрүп киргизүү; сүйрөп алып кирүү; ~ **мешо́к в чула́н** капты

оозгу бөлмөгө сүйрөп киргизүү; ~ **человека в дом** адамды үйгө көтөрүп киргизүү; **2.** сүйрөп же көтөрүп алып чыгуу; ~ **на чердак** чатырга көтөрүп чыгаруу.

Втащиться *сов. разг.* зорго сүйрөлүп чыгуу (кирүү); ~ **во двор** короого сүйрөлүп аран келүү; ~ **на пятый этаж** бешинчи кабатка сүйрөлүп аран чыгуу.

Втекать *несов.* агып кирүү, куюлуу; **вода втекла в бассейн** бассейнге суу агып кирди.

Втёмную *нареч. разг.* **1.** көрбөй, карабай, тобокелге салып; **играть** ~ картаны карабай, тобокелге салып ойноо; **2. перен.** тобокел деп, тобокелге салып, эмне болсо ошо болсун деп; **действовать** ~ тобокелге салып аракеттенүү.

Втемяшить *сов. что прост.* кулагына кумдай куюу, мээсине жеткирүү.

Втемяши/ться *сов. прост.* мээсине жетүү, эсинен чыккыс болуу.

Втереть *сов. 1. что* ушалап синирүү, сине тургандай кылып сыйпоо; ~ **мазь** дарыны сине тургандай кылып сыйпоо; **2. перен. прост.** амал менен орноштуруу, эптеп жай таап киргизип коюу; **♦ втереть очки кому** бирөөнүн көзүн будамайлоо, алдап кетүү.

Втереться *сов. во что 1.* сиңүү, сиңип кетүү; **мазь хорошо втерлась** дары май жакшы сиңди; **2.** жөөлөп кирүү; ~ **в толпу** топтун арасына жөөлөп кирүү; **3. перен. разг.** амал менен кирип алуу, куулук менен жол таап орношуу; ~ **в компанию** жамаатка куулук менен кирип алуу; **втереться в доверие** бирөөнүн коюн-колтугуна кирип, ишенимдүү кишиси болуп алуу.

Втесаться *сов. прост.* өзүнө тиешеси жок жерге жазганбастан кирип кетүү (кирип алуу).

Втечь *сов. см. втекать.*

Втирание *ср 1. по знач. гл. втирать;* ~ **мази в кожу** дары майды териге сыйпап синирүү; **2. (вещество)** дары май (денеге сыйпай турган дары зат); **врач назначил** ~ врач дары май сүйкөнүүнү буюрду (жазып берди).

Втирать *несов. см. втереть.*

Втираться *несов. 1. см. втереться; 2. страд. к втирать.*

Втискать *сов. кого-что прост.* түрткүлөп киргизүү, койгулап киргизүү, кайра-кайра ныгыруу.

Втискаться *сов. прост.* түртүлүп кирүү.

Втискивать *несов. см. втиснуть – втискать.*

Втискиваться *несов. 1. см. втиснуться – втискаться; 2. страд. к втискивать.*

Втиснуть *сов. кого-что* күчтөп киргизүү, зордоп батыруу; ~ **бельё в чемодан** ич кийимдерди чемоданга зордоп батыруу.

Втиснуться *сов. разг.* түртүшүп кирүү, жөөлөшүп кирүү; ~ **в переполненный автобус** толтура автобуска жөөлөшүп кирүү.

Втихаря *нареч. груб. прост. то же, что втихомолку.*

Втихомолку *нареч. разг.* жашырын, билдирбей, астыртан, тымызын; **наблюдать** ~ *за кем-л.* астыртан байкоо жүргүзүү.

Втихую *нареч. прост.* жашырын, билдирбей, ичтен, сыртка чыгарбай, тымызын; **думать** ~ тымызын ойлоо.

Втолкать *сов. прост.* түрткүлөп киргизүү.

Втолкаться *сов. прост.* түртүп кирип баруу, жөөлөп кирүү.

Втолкну/ть *сов. кого-что* түртүп киргизүү; **его** ~ **ли в дом** аны үйгө түртүп киргизишти.

Втолкнуться *сов. прост.* жулунуп кирүү, жөөлөп кирип алуу.

Втолковать *сов. что кому разг.* аң-сезимге жеткирүү, эсине салуу, жакшылап түшүндүрүү; ~ **правило** эрежени жакшылап түшүндүрүү.

Втолковывать *несов. см. втолковать.*

Втолковываться *несов. страд. к втолковать.*

Втолочь *сов. что* майдалап арасына киргизүү, ичине майдалап салуу.

Втоптать *сов. кого-что* тебелеп таштоо; ~ **окурок в землю** чылымдын калдыгын жерге тебелеп таштоо; **♦ втоптать в грязь** жамандоо, кирдетүү, көө сүртүү.

Втора *ж муз.* экинчи үн (музыкалык партияда); экинчи скрипка.

Вторачивать *несов. см. второчить.*

Вторачиваться *несов. страд. к вторачивать.*

Вторгаться *несов. вторгнуться.*

Вторг/нуться *сов. во что 1.* басып кирүү, күч менен кирип баруу; **враг, вероломно** ~ **шийся в нашу страну**, **был разбит** биздин өлкөбүзгө жүзү каралык менен кирип келген душман талкаланды; **2.** жөнү жок кийлигишүү, кирише берүү; ~ **нуться в личную жизнь** бирөөнүн жеке турмушуна жөнү жок кийлигишүү; **3. перен.** чулгап алуу, пайда болуу; **в сердце** ~ **лись радостные чувства** жүрөктү кубанычтуу сезимдер балкытты; **4.** ичкери кирип туруу; **залив глубоко** ~ **ся в сушу** булун кургакка карай бир кыйла ичкери кирип кеткен.

Вторжение *ср по знач. гл. вторгнуться – вторгаться;* ~ **неприятеля** душмандын басып кириши.

Втори/ть *несов. 1. муз.* кайталоо, кайталап аткаруу (ырды, күүнү); **2. кому-чему** тууроо; **эхо** ~ **т грому** жаңырык күндүн күркүрөгөнүн туурайт; **3. перен. кому** ээрчүү, тууроо; **жена** ~ **ла ему** аялы аны туурады (аялы күйөөсүн туурап сүйлөдү).

Вторично *нареч.* экинчи жолу, экинчи ирет, экинчи мертебе; ~ **попросить** экинчи жолу суроо (өтүнүү).

Вторичн/ый, -ая, -ое 1. экинчи, экинчи жолу кайталанган, экинчи ирет, экинчи жолку; ~ **ое извещение** экинчи жолку билдирүү; ~ **ое напоминание** экинчи ирет эске салуу; **2.**

экинчи; ~ **ое явлéние** экинчи көрүнүш (театрда); ~ **ые гóрные порóды** экинчи тоо тектери; ~ **ый период болéзни** оорунун экинчи стадиясы; **3.** экинчи даражадагы; ~ **ые признаки** экинчи даражадагы белгилер.

Вторник *м* шейшемби; **во** ~ шейшембиде; **по** ~ ам шейшемби күндөрү; шейшембилерде.

Вторничн/ый, -ая, -ое шейшемби күнү, шейшембидеги, шейшемби күндөрү болуучу; ~ **ые занятия** шейшемби күнкү сабактар; ~ **ый нóмер газéты** гезиттин шейшембидеги саны.

Второ... второбра́чный, второклáссный сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Второгóдник *м* классында (курсунда) калган, бир класста (курста) эки жыл олтурган, бир класста (курста) эки жыл окуган.

Второгóдница *женск.к* второгóдник.

Второгóдничество *ср* бир класста (курста) эки жыл олтуруу.

Втор/ой, -ая, -ое 1. числ. ~ **ой** год экинчи жыл; ~ **ой месяц** экинчи ай; ~ **ой класс** экинчи класс; ~ **ой курс** экинчи курс; ~ **ая зада́ча** экинчи маселе; **2.** экинчи даражадагы; **играть** ~ **ые рóли** экинчи даражадагы ролдорду ойноо; **на** ~ **óm плáне** экинчи планда; **3. муз.** экинчи, жардамчы; ~ **ая скри́пка** экинчи скрипка; ~ **ой гóлос** экинчи үн; **4.** экинчи, экинчи даражадагы; ~ **ой сорт** экинчи сорт; **каю́та** ~ **óго клáсса** экинчи даражадагы (класстагы) каюта; **5.** экинчи; ~ **ая ма́ть** экинчи эне; ~ **ая ро́дина** экинчи мекен; **6. в знач. суц.** **второ́е ср** экинчи (тамак); **пригото́вить на** ~ **о́е пельме́ни** экинчисине чүчпара бышыруу; **7. в знач. суц. мат.** **второ́я ж** экинчи жарымы, жарым; **◇ второ́е дыха́ние** чарчап турганда пайда болгон кубат, дем; **второ́я мо́лодость** экинчи жаштык, улгайганда пайда болгон жаштык кайрат; **до второ́ых петухóв** тоок экинчи чакырганга чейин; **из второ́ых рук** бирөө аркылуу, экинчи бирөөнүн колу менен.

Второклáсник *м* экинчи класстын окуучусу.

Второклáсница *женск.к* второклáсник.

Второклáссный, -ая, -ое экинчи даражалуу, экинчи класстагы.

Второку́рсник *м* экинчи курстун студенти.

Второку́рсница *женск.к* второку́рсник.

Второочередно́й, -ая, -о́е экинчи даражадагы, анчалык маанилүү эмес.

Второпа́х нареч. шашып-бушуп, шашкалактап, шашылыш, шашып, калдастап; ~ **забы́ть что-л.** бир нерсени шашып унутуп коюу.

Второразря́дн/ый, -ая, -ое 1. экинчи разряддык, экинчи катардагы, анчалык жогору болбогон; ~ **ая масте́рская** экинчи разряддык өнөркана; **2. разг.** орточо, экинчи даражалуу.

Второсóртный, -ая, -ое 1. экинчи сорттогу; ~ **чай** экинчи сорттогу чай; **2. разг.** начар, жөн; ~ **това́р** жөн товар.

Второстепенн/ый, -ая, -ое 1. негизги эмес, экинчи даражадагы; ~ **ое де́ло** экинчи даражадагы иш; **2.** орточо, ортосаар, жөн, экинчи даражадагы; ~ **ый писа́тель** ортосаар жазуучу; **второстепенные члéны предложения грам.** сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү (ээ менен баяндоочтон башкалары).

Второчить сов. *кого-что охот.* канжыгага байлап коюу; ~ **за́йца** атып алган коёнду канжыгага байлап коюу.

Втравить сов.1. охот. ууга үйрөтүү; ~ **собаку** итти ууга үйрөтүү; **2. перен. кого во что прост.** азгыруу, жаман ишке тукуруу (тартуу); ~ **в ка́рточную игру́** карта оюнунан үйрөтүү; ~ **в гну́сное де́ло** жүзү каралык ишке тукуруу.

Втравиться сов. 1. охот. ууга үйрөнүү; **2. перен. во что прост.** тартылуу, киришүү, азгырылуу.

Втравливать несов. см. втравить.

Втравливаться несов. 1. см. втравиться; 2. страд. к втравливать.

Втрамбова́ть сов. что во что таптап (ныгырып) киргизүү, батыра басуу.

Втрамбоваться сов. тапталып батуу, батыра басылуу.

Втрамбóвывать несов. см. втрамбова́ть.

Втрамбóвываться несов.1. см. втрамбова́ться; 2. страд. к втрамбóвывать.

В-трéтых вводн. сл. үчүнчүдөн.

Втридешева нареч. үч эсе арзан, текейден арзан, ит бекер.

Втридорога нареч. үч эсе кымбат, абдан кымбат, атасынын кунундай; **брать** ~ үч эсе кымбатка алуу.

Втро́е нареч. үч эсе, үч жолу, үч мертебе, үч кабат; **увели́чить** ~ үч эсе көбөйтүү; ~ **ста́рше** үч эсе улуу; **сложит́ь лист** ~ баракты үч кабаттап бүктөө.

Втроём нареч. үчөөлөп, үчөө биригип, үчөө болуп, үч киши болуп; **нести́** ~ үчөөлөп көтөрүп баруу; **жить в кварти́ре** ~ үч киши болуп бир квартирада жашоо (квартирада үчөө бирге туруу).

Втро́йне нареч. үч эсе, үч мертебе (көп, артык, чон); **заплати́ть** ~ үч эсе артык төлөө.

Втуз *м* (высшее технические учебное заведение) жогорку техникалык окуу жайы; втуз.

Вту́зовск/ий, -ая, -ое жогорку техникалык окуу жайына караштуу, жогорку техникалык окуу жайы...; втуз..; ~ **ая програ́мма** втуз программасы.

Вту́лка ж. 1. тех. втулка (дөңгөлөктүн тешигиндеги темир (металл, түтүк); **колёсная** ~ дөңгөлөк втулкасы; ~ **подшипника** подшипниктин втулкасы; **2.** пробка, тыгын; ~ **бóчки** челектин тыгыны.

Вту́не нареч. уст. 1. этибарга албастан, көңүл бурбастан; **оста́вить предостороже́ния** ~ сактанууну этибарга албастан таштоо; 2. бекер, куру бекер; **хло́поты оста́лись** ~ аракеттер бекер кетти.

Втыка́ть несов. см. **воткну́ть**.

Втыка́ться несов. 1. см. **воткну́ться**; *страд.* к **втыка́ть**.

Вты́риться сов. разг.-книжн. 1. в кого-что капсынан ылай, ыплас окуяга сайылып калуу, батып кетүү; 2. *фамильярно-разг.* сүйүп калуу, ашык болуп калуу, көңүлү түшүү.

Втя́гивать несов. см. **втяну́ть**.

Втя́гиваться несов. 1. см. **втяну́ться**; 2. *страд.* к **втя́гивать**.

Втя́жн/ой, -ая, -ое 1. соруп алуучу, соруп кетме, тартып кетме; ~ **ой рука́в насо́са** насостун соруп алуучу түтүгү; ~ **ая тру́ба** тартып кетме труба; 2. жумулма, кымтылма, кымтылып турма; ~ **ые ко́гти хи́щных живо́тных** жырткыч жаныбарлардын кымтылып турма тырмактары.

Втяну́т/ый, -ая, -ое 1. *прич. от втяну́ть; 2. *прил.* ичин карай кабырылып турган, кабышкан, ичин карай тартылган; ~ **ый живо́т** кабышкан ич; ~ **ые бока́** ичин карай кабырылып турган каптал.*

Втяну́ть/ть сов. 1. *кого-что* тартып (сүйрөп) киргизүү (же чыгаруу); ~ **ть в дом** үйгө сүйрөп киргизүү; ~ **ть лодку на бере́г** кайыкты жээкке сүйрөп чыгаруу; 2. *что* ичине тартуу; шимируу; тартып (соруп) алуу; **губка** ~ **ла всю во́ду** губка сууну бүт бойдон соруп алды; **глубоко́** ~ **ть возду́х** абаны ичине оп тартуу; 3. *перен. кого-что во что разг.* тартуу, аралаштыруу; катыштыруу; кириптер кылуу; ~ **ть в рабо́ту** ишке тартуу; ~ **в бе́ду** балакетке кириптер кылуу; ~ **ть в разгово́р** сөзгө аралаштыруу.

Втяну́ться сов. 1. ичин карай сорулуу, шимилүү, кирип туруу, тартылуу; **ще́ки** ~ **лись по́сле боле́зни** оорудан кийин жаагы шимилип калды; 2. акырындык менен кирип баруу, ичкери жагына өтүп баруу; **пехо́та** ~ **лась в лес** жөө аскерлер акырындык менен токойго кирип барды; 3. *перен.* аралашуу, тартылуу, катышуу; кошулуу; ~ **ться в разгово́р** сөзгө аралашуу; 4. *перен. во что* үйрөнүү, көнүгүү, өнөкөт алуу, өздөштүрүп кетүү; ~ **ться в рабо́ту** ишке көнүгүү (ишти өздөштүрүп кетүү).

Вуале́тка ж шляпага тартыла турган кыска тор (чүмбөт).

Вуа́лирывать несов. *что* жымсалдоо, бүдөмүктөтүү, жашыруу, билдирбөөгө аракет кылуу; ~ **вопро́с** маселени бүдөмүктөтүү; ~ **плохо́е состоя́ние** дел иштин жаман абалын билдирбөөгө аракет кылуу.

Вуа́ль ж. 1. вуаль, чүмбөт (аялдар шляпанын алды жагына түшүрүп алуучу майда тор);

шля́па с ~ **ю** чүмбөтү бар калпак; 2. жука тор кездеме; 3. *фото.* негатив бетин каптаган тор.

Вуз м (высшее учебное заведение) жогорку окуу жайы.

Ву́зовец м *разг.* жогорку окуу жайынын студенти.

Ву́зовка *женск.* к **ву́зовец**.

Ву́зовск/ий, -ая, -ое жогорку окуу жайына караштуу, жогорку окуу жайы...; **вуз...**; ~ **ая програ́мма** жогорку окуу жайынын программасы.

Вулка́н м вулкан, жанар тоо; **действующий** ~ аракеттеги жанар тоо; **поту́хший** ~ өчкөн жанар тоо; **◇ жить (как) на вулка́не** дайыма коркуп жүрүп күн өткөрүү (дайыма кооптонуп күн өткөрүү).

Вулканизатор м вулканизатор (1. вулканизация кылуучу адис; 2. вулканизация аппараты).

Вулканизация ж вулканизация (каучукту резинага айландыруу процесси).

Вулканизировать сов., несов. *что* вулканизация кылуу.

Вулканизироваться несов. *страд.* к **вулканизировать**.

Вулканизм м *геол.* вулканизм (магманын жылыш аракетинен улам жер кыртышында жана анын бетинде пайда болгон кубулуштар); **процесс** ~ **а** вулканизм процесси.

Вулканизова́ть сов., несов. *то же, что* **вулканизи́ровать**.

Вулкани́ческ/ий, -ая, -ое вулкан...; вулкандык; ~ **ие поро́ды** вулкан тоо тектери.

Вулкано́лог м вулканолог (вулканология боюнча адис).

Вулканологиче́ский, -ая, -ое вулканология...; вулканологиялык.

Вулканоло́гия ж вулканология (геология менен физикалык географиянын вулкандык кубулуштарды изилдөөчү тармагы).

Вульга́риза́тор м вульгаризатор.

Вульга́риза́ция ж вульгаризация.

Вульга́ризи́ровать сов., несов. *что* вульгаризациялоо; ~ **нау́ку** илимди вульгаризациялоо.

Вульга́ризи́роваться 1. сов., несов. вульгаризациялануу, бузулуу; 2. несов. *страд.* к **вульга́ризи́ровать**.

Вульга́ризм м *линг.* вульгаризм (одоно сөз).

Вульга́рн/ый, -ая, -ое (вульга́рен, -на, -но) 1. одонолук, адепсиздик, уятсыздык; ~ **ое выраже́ние** одоно сүйлөө; ~ **ые мане́ры** одоно адаттар; 2. вульгардык, бузулган; ~ **ый материализм** вульгардык материализм; **вульга́рная латы́нь** карапайым латын тили (классикалык латын адабий тилинен тышкары).

Вунде́ркинд м вундеркинд (укмуштуу жөндөмдүүлүктү көрсөткөн жаш бала).

Вурдала́к м *то же, что* **вампи́р**.

Вход *м* 1. *по знач. гл. входить*; ~ **свободный** кирүүгө жол ачык; **плата за** ~ кириш үчүн акы; 2. кирүүчү эшик (кире бериш); ~ **в театр** театрдын кирүү эшиги (театрдын кире бериши); **главный** ~ негизги кире турган эшик.

Входить *несов. см. войти*.

Входн/ой, -ая, -ое 1. кирүүчү, кире турган; ~ **ая дверь** кирүүчү эшик; ~ **оё отверстие** кире турган тешик; 2. кирүү... кирүүгө укук берүүчү; ~ **ой билет** кирүү белети.

Входящ/ий, -ая, -ое 1. *прич. от входить*; 2. *прил.* келип түшмө; келе турган; ~ **ая почта** келе турган почта; 3. *в знач. суц.* **входящая ж** башка мекемелерден келип түшкөн документтер (кагаздар).

Вхожий, -ая, -ее (вхож, -а, -е) *разг.* өз кишидей келип-кетүүчү, дайым келип туруучу; **он вхож в наш дом** ал биздин үйгө дайым келип турат (ал биздин үйгө өз кишидей болуп калган).

Вхолостую нареч. бекерге, куру бекер, эч пайдасыз, кур талаага; **несколько суток цех работает** ~ бир нече суткадан бери цех эч пайдасыз иш кылып жатат; **станок работает** ~ станок эч пайдасыз (куру бекер) иштеп жатат.

Вцепи/ться сов. во что разг. чап жабыша кармоо; **она ~ лась ему в руку** ал аны чап колдон алды; **он так и ~ лся в меня** ал мага жабышты да калды.

Вцепляться *несов. см. вцепиться*.

Вчера нареч. 1. кечээ, кечээ күнү; ~ **днём** кечээ күндүз; 2. кечээ гана, жакында гана; 3. *в знач. суц.* **вчера ср нескл.** эртеңкиге; **договорились на ~, а он не пришел** кечээкиге макулдаштык эле, ал болсо келген жок.

Вчерашн/ий, -ая, -ее 1. кечээги, кечээ болуп өткөн; ~ **ий разговор** кечээги сүйлөшүү; ~ **ий дождь приятно освежал воздух** кечээги жаан абаны жакшы тазартып кетти; 2. кечээ гана болуп өткөн, жакында болгон, кечээги; ~ **ие школьники** кечээги окуучулар; 3. *в знач. суц.* **вчерашнее ср** кечээ болуп өткөн иш (сөз, окуя ж.б.); **я на тебя сердит за ~ ее кечээги иш** (сөз) үчүн мен сага капамын; **вчерашний день** өткөн (өтүп кеткен) нерсе; **жить вчерашним днём** эскиче жашоо; **искать вчерашнего дня** кечээки өткөндү издеп убаралануу.

Вчерне нареч. чала-чарпы, сомолоп, биротоло бүтпөгөн түрдө; **проект ~ готов** долбоордун сомосу даярдалып бүттү; **доклад написан** ~ доклад сомолоп жазылды (докладдын сомосу жазылып бүттү).

Вчерти/ть сов. ичине сызуу (чийүү); ~ **круг в треугольник** үч бурчтуктун ичине тегеректи сызуу.

Вчерчивать *несов. см. вчертить*.

Вчетверо нареч. төрт эсе, төрт эсе, төрт мертебе, төрт ирет, төрт...; **увеличить** ~ төрт эсе көбөйтүү; **уменьшить** ~ төрт эсе азайтуу;

~ **сильнее** төрт эсе күчтүү; **сложить лист** ~ баракты төрт кабаттап бүктөө.

Вчетвером нареч. төртөө, төртөөлөп, төртөө болуп, төрт киши болуп; ~ **идти в театр** театрга төрт киши болуп баруу; ~ **отправиться в путь** төрт киши болуп жолго чыгуу.

В-четвёртых вводн. сл. төртүнчүдөн.

Вчинить сов. уст. козгоо, коюу; ~ **иск** доо козгоо; акы талап кылуу.

Вчистую нареч. прост. такыр, биротоло; **уволить** ~ такыр бошотуп жиберүү.

Вчитаться сов. разг. окуп түшүнүү, окуп өздөштүрүү; ~ **в текст** текстти окуп түшүнүү.

Вчитываться *несов. см. вчитаться*.

Вчувствоваться сов. разг. сезимталдык менен жете түшүнүү, сергектик менен баам кылуу; ~ **в жизнь** турмушту сезимталдык менен жете түшүнүү.

Вчуже нареч. сыртынан; мындайынча; ~ **посмотреть** мындайынча карап көрүү.

Вша ж прост. то же, что вошь.

Вшестеро нареч. алты эсе, алты жолу, алты мертебе, алты ирет, алты...; **увеличить** ~ алты эсе көбөйтүү; ~ **меньше** алты эсе аз; **сложить** ~ алты кабаттап бүктөө.

Вшестером нареч. алтоо, алтоолоп, алтоо болуп, алты киши болуп; **идти** ~ алты киши болуп баруу.

В-шестых вводн. сл. алтынчыдан.

Вшивать *несов. см. шить*.

Вшиветь *несов.* биттөө, биттеп кетүү, бит басуу.

Вшивка ж разг. 1. по знач. гл. шить — **вшивать**; 2. киргизе тигилген уланды, арасына улап тигилген нерсе.

Вшивн/ой, -ая, -оё ичине кошуп тигилген, арасына (ичине) кошуп тикме, ички; ~ **ой рукав** ичинен кошуп тигилген жең; ~ **ые карманы** ички чөнтөктөр.

Вшивость ж биттүүлүк, бит баскандык, бит басып кетүүчүлүк.

Вшивый, -ая, -ое биттүү, биттеп кеткен, бит баскан.

Вширь нареч. 1. туурасынан, туурасын карай, эчине карата; **распространяться** ~ туурасын карай жайылуу; 2. *перен.* кеңири жайылып; **наука и техника развивалась вглубь и** ~ илим менен техника тереңдеди жана кеңири жайылып өнүктү.

Вшить сов. арасына киргизе тигүү; ~ **рукав** жеңди ичинен кынап тигүү; ~ **карманы** ички чөнтөктөрдү тигүү.

Въ... см. в.

Вьедаться I *несов. см. вьесться I.*

Вьедаться II *несов. см. вьесться II.*

Вьедливость ж разг. жегичтик, оюп (жеп) жиберүүчүлүк.

Вьедлив/ый, -ая, -ое 1. оюп жиберме, оюп кетме, жегич; жеп жиберме; ~ **ая краска** жеп

жиберме боёк; **2. перен.** ыгы жок кекээрленме, ыгы жок асылма; ~ **ый человек** ыгы жок асылма адам; ~ **ый характер** ыгы жок кекээрлей берме (көржеме) мүнөз.

Въедчивый, -ая, -ое разг. то же, что въедливый.

Въезд м 1. по знач. гл. въезжать; ~ **запрещен** кирүүгө тыюу салынган (транспортто); **2.** кире турган жол; ~ **в город** шаарга кире турган жол; **3.** өр жол; **крутой** ~ чукул өр жол.

Въездн/ой, -ая, -ое кире турган, кирүүчү, кириш...; ~ **ые ворота** кире турган дарбазалар.

Въезжать несов. см. въехать.

Въестся I сов. во что 1. терең батып кетүү, кадалуу, сайылуу; ~ **в тело** денеге терең батып кетүү; **топор въелся в древесину** балта жыгачка терең батып кетти; **2.** оюп кирүү, сиңүү; **угольная пыль въелась в кожу** көмүрдүн чаңы териге оюп кирип кетип жатты; **краска въелась сыр сиңип кетти;** **3. перен.** мээге сиңип калуу; **его слова въелись мне в память** анын сөздөрү мээме сиңип калды.

Въестся II сов. прост. кандайдыр бир тамакка көнүү, адаттануу (адам); кандайдыр бир тоютка көнүү, адаттануу (жаныбарлар).

Въеха/ть сов. 1. кирүү, кирип келүү; ~ **ла в село колонна машин** айылга машинелер кербени кирип келди; **2.** көчүп кирүү; ~ **ть в новую квартиру** жаңы квартирага көчүп кирүү; **3.** көтөрүлүү, чыгуу (транспортто); ~ **ть на гору** тоого көтөрүлүү (транспортто); **4. кому во что груб. прост.** уруп жиберүү, берип калуу, коюп жиберүү.

Въявь нареч. уст. то же, что наявү; увидеть ~ өнүндө көрүү.

Вы (вас, вам, вами, о вас) мест. личн. 1. (при обращении к нескольким лицам) силер; сиздер; **мы вас ждали** биз сиздерди күткөн элек; **2.** (при обращении к одному лицу) сиз; **где вы были?** сиз кайда болдуңуз? **быть с кем-л. на «вы»** бири-бири менен «сиз» деп сүйлөшүү.

Вы... приставка, бул этиш сөздөрдү жасоодо колдонулат жана төмөнкүдөй маанилерди билдирет: 1) кыймыл-аракеттин иш жактан сыртты көздөй багытталышын туюндурат, мисалы: **въехать, вывести;** 2) бир нерсенин кандайдыр бир бөлүгүн же бир нерседен экинчи бирөөнү чыгарып алууну, сууруп чыгарууну туюндурат, мисалы: **выбить, выломать, вывинтить;** 3) кыймыл-аракеттин толук аяктагандыгын, бүткөндүгүн билдирет, мисалы: **выбелить, выварить, вымокнуть, высушить;** 4) кыймыл аракети аркылуу бир нерсеге жетишкендикти көрсөтөт, мисалы: **выпросить, выслужить, вытребовать;** 5) -ся бөлүкчөсү жалгануу

аркылуу кыймыл-аракет толук аяктагандыкты, аракетке толук канааттандыкты көрсөтөт, мисалы: **выплакаться, выпаться.**

Выбалтывать несов. см. выболтать.

Выбалтываться несов. 1. см. выболтаться I; 2. страд. к выбалтывать.

Выбегать сов. что прост. 1. жүгүрүп айланып чыгуу, жүгүрүп көп жерлерде болуу; ~ **весь город** бүт шаарды жүгүрүп айланып чыгуу; **2.** жүгүрүп жүрүп жетүү, жүгүрө берип колго тийгизүү.

Выбегать несов. см. выбежать.

Выбежать сов. жүгүрүп чыгуу, чуркап чыгуу; ~ **из дому** үйдөн жүгүрүп чыгуу.

Выбелить сов. что актоо, агартуу, актап чыгуу; ~ **стены** дубалдарды актап чыгуу.

Выбели/ться сов. 1. (стать белым) агаруу, ак болуу, акталуу; **2. разг. (выпачкаться)** ак боёкко булгануу, агарып калуу.

Выбивать несов. см. выбить.

Выбиваться несов. 1. см. выбиться; 2. страд. к выбивать.

Выбирать несов. см. выбрать.

Выбираться несов. 1. см. выбраться 1 – 3; 2. страд. к выбирать.

Выбить сов. 1. кого-что ыргыта коюу, кагып чыгаруу, уруп чыгаруу, уруп түшүрүү; ~ **стекло из рамы** терезенин кашегинен айнекти ыргыта коюу; ~ **пробку из бутылки** бөтөлкөдөн тыгынды уруп чыгаруу; ~ **клин** шынааны уруп чыгаруу; ~ **мяч из рук** топту колдон уруп түшүрүү; ~ **человека из седла** атчанды ээрден кагып түшүрүү (ыргыта коюу); **2. кого-что** сүрүп чыгаруу; ~ **противника из посёлка** душманды кыштактан сүрүп чыгаруу; **3. что разг.** кагып тазалоо, кагуу; ~ **пыль из ковра** килемдин чаңын кагуу; **4. что** уруп кетүү, талкалоо; **град выбил посёвы** мөндүр эгинди уруп кетти; **5. что** оюп кетүү, жеп кетүү; **дождь выбил дорогу** жамгыр жолду жеп (ункур-чункур кылып) кетти; **6. что** согуу; ~ **медаль** медаль согуу; **7. что** таптоо, чыңоо; ~ **косу** чалгы чыңоо; **8. что прост.** зорго (кыйынчылык менен) колго тийгизүү, араң дегенде жетүү; ~ **дефицитный материал** таңсык материалга араң дегенде жетүү; **9. что прост.** уруу (касса аппаратында); ~ **чек** чек уруу; **♦ выбить дурь из головы** жинин кагуу; **выбить столько-то очков** баланча упай утуп алуу.

Выбиться сов. 1. разг. эптеп чыгып кетүү, кутулуп чыгуу; ~ **из окружения** курчоодон кутулуп чыгуу; ~ **из толпы** калың элдин арасынан эптеп чыгып кетүү; **2. перен.** зорго кутулуу, араң кутулуу ~ **из нужды** жокчулуктан араң кутулуу; **3.** чыгып (көрүнүп) калуу; **ключ выбился наружу** ачкыч сыртына чыгып калды; **из-под шапки выбились волосы** чач тумагынын астынан

чыгып турду; **выбиться в люди**; **выбиться на доро́гу** узак аракеттен кийин адам катарына кошулуу, мансапка ээ болуу; **выбиться из гра́фика (из расписа́ния)** белгиленген графикти (расписаниени) бузуу; **выбиться из сил** алдан таюу, күчтөн кайтуу, алсыроо, суй жыгылуу.

Выбоин/а ж 1. чункур, оюлган жер; ~ **ы от снарядов** снаряддан калган чункурлар; 2. ункур-чункур.

Выболеть *сов. прост.* 1. жок болуу, эстен чыгуу, унутулуу; 2. кейип-кепчүү, жапа чегүү, азап тартуу.

Выболтать *сов. что прост.* ачык ооздук кылып айтып салуу, оозунан чыгарып жиберүү, былжырап коюу.

Выболтаться *сов. прост.* 1. *то же, что выболтать*; 2. бабырай берүү, жаагын жануу.

Выбор *м* 1. *по знач. гл. выбрать* 1; ~ **профессии** кесип тандоо; **предложить на** ~ тандап алууну сунуш кылуу; **взять без** ~ **а** колго тийгенин ала берүү; тандабай алуу; 2. тандалган нерсе; жактырылган адам; 3. көп, ар кандай; тандап аларлык; **большой** ~ **товаров** тандап алууга болгудай арбын товарлар; 4. *мн.* **выборы** шайлоо; **на выбор** тандап алма; **по выбору** көңүлүнө жаккандай; **без выбора** тандабастан, тандап олтурбастан.

Выборка *ж* 1. тандоо, тандап алуу, ылгоо, ылгап алуу; ~ **грунта** топуракты ар кайсы жерден ылгап алуу; 2. *мн.* **выборки** ар кайсы жеринен тандап жазып алынгандар; ~ **из произведений** чыгармалардын ар кайсы жеринен тандап жазып алынгандар; **на выборку** *прост.* каалаганын, көңүлүнө жакканын (туташ эмес).

Выборность/ь *ж* шайлануучулук; **принцип** ~ **и** шайлануучулук принциби; ~ **ь** **судей** соттордун шайлануучулугу.

Выборн/ый, -ая, -ое 1. шайлоо...; шайлай турган; ~ **ое собрание** шайлоо чогулушу; 2. шайлана турган, шайлоо жолу менен дайындалуучу; ~ **ые органы** шайлана турган органдар; ~ **ые должности** шайлануучу кызматтар; 3. *в знач. суц.* **выборный** *м* шайланган киши; ~ **ые от городов** шаарлардан шайлангандар.

Выборочно *нареч.* тандап, аралатып.

Выборочн/ый, -ая, -ое арасынан тандап...; тандалмалуу; ~ **ая провер́ка** арасынан тандап текшерүү; ~ **ое обследова́ние** арасынан тандап карап чыгуу; ~ **ая па́хота** арасынан тандап айдоо.

Выборщик *м* 1. шайлоого өкүл кылынган киши, шайлоочу (эки же көп баскычтуу шайлоодо); 2. тандоочу, ылгоочу.

Выбраковать *сов.* жараксыз деп табуу, бражка чыгаруу, брак кылуу.

Выбраковка *ж спец. по знач. гл. выбраковать* — **выбраковывать**; ~ **лошадей** аттарды бражка чыгаруу.

Выбраковывать *несов. см. выбраковать.*

Выбранить *сов. разг.* тилдөө, сөгүү, жаман сөздөрдү айтып урушуу.

Выбраниться *сов. разг.* сөгүнүү, ачуулануу.

Выбрасывание *ср по знач. гл. выбрасывать.*

Выбрасыватель *м* выбрасыватель (атылган октун жезин автоматтык түрдө ыргытып чыгаруучу затвордун тетиги).

Выбрасывать *несов. см. выбросить.*

Выбрасываться *несов.* 1. *см. выброситься*; 2. *страд. к выбрасывать.*

Выбрать *сов.* 1. *кого-что* тандоо, тандап алуу, ылгоо, ылгап алуу; ~ **кни́гу** китеп тандап алуу; ~ **професси́ю** кесип тандап алуу; ~ **помощников** жардамчыларды тандап алуу; 2. *что* иргеп алуу, ылгап алуу; ~ **ягоды** жер жемишти ылгап алуу; ~ **семена́** урукту ылгап алуу; 3. *кого-что* шайлоо; ~ **президиума** президиум шайлоо; ~ **председателя профкома** кесиптик кошуундун башчысын шайлоо; 4. *что* бардыгын алуу, бүт алып коюу; бардыгын алып түгөтүү; ~ **из ящика всё** үкөктөгүнүн бардыгын алып коюу; 5. *что* жыйнап алуу, чыгарып алуу; ~ **сети** торду жыйнап алуу; ~ **якорь** якорду чыгарып алуу; 6. *что разг.* убакыт табуу; ~ **свободный час** бош убакыт табуу.

Выбраться *сов. разг.* 1. зорго чыгуу, аран дегенде чыгуу, эптеп кутулуу; ~ **из леса на доро́гу** токойдон жолго зорго чыгып алуу; ~ **из затруднений** кыйынчылыктардан эптеп кутулуу; ~ **из долгов** карыздардан аран дегенде кутулуу; 2. эптеп убакыт таап баруу; барууга эптеп убакыт табуу; ~ **в театр** театрға барууга эптеп убакыт табуу; 3. көчүп чыгуу, ташынып көчүп кетүү; ~ **из квартиры** квартирадан көчүп чыгуу.

Выбредать *несов. см. выбрести.*

Выбрести *сов. разг.* сүйрөлүп аран чыгуу, теңселип аран басып баруу; **выбрел на доро́гу** жолго сүйрөлүп аран жетти; ~ **из лесу** токойдон аран дегенде жол таап чыгуу.

Выбривать *несов. см. выбрить.*

Выбриваться *несов.* 1. *см. выбриться*; 2. *страд. к выбривать.*

Выбрить *сов. что* чач алуу; сакалын кыруу; ~ **го́лову** чач алуу.

Выбриться *сов.* чач же сакал алдыруу; кырынуу.

Выбродить I *сов. прост.* айланып чыгуу, кыдырып чыгуу, кыдырып басып жүрүү.

Выбродит/ть II *сов.* ачып жетилүү; **пиво** ~ **ло** пиво ачып жетилди.

Выбродиться *то же, что выбродить II.*

Выброс *м* 1. *по знач. гл. выбросить* 1 — 3; ~ **лавы из вулкана** лаванын жанар тоодон атылып чыгышы; 2. атылып чыккан нерсе.

Выбросать *сов. что прост.* ыргыта берүү, ыргытып таштай берүү.

Выбросить *сов.* 1. *кого-что* чыгарып

таштоо, таштап салуу, ыргытып таштоо, таштап жиберүү; ~ **мусор** акыр-чикирди чыгарып таштоо; ~ **не нужные вещи** кереги жок буюмдарды ыргытып салуу; **2. безл. кого-что** чыгарып (ыргытып) таштоо, сүрүп чыгарып салуу (толкун, бороон менен); **волной выбросило лодку на берег** толкун кайыкты жээкке ыргытып таштады; **3. перен. что разг.** алып таштоо; ~ **главу из романа** романдан бир главасын алып таштоо; ~ **строку** бир сапты алып таштоо; **4. перен. что разг.** чачуу, ысырап кылуу; ~ **денги на ветер** акчаны чачуу (ысырап кылуу); **5. что** шилтөө, сунуу; ~ **руку вправо** колду оңго карай шилтөө; ~ **винтовку вперёд** мылтыкты алдыга карай шилтөө; **6. что** жөнөтүү, жиберүү; ~ **вперёд артиллерию** артиллерияны алдыга карай жиберүү; **7. что** көтөрүү; таштоо, түшүрүү; ~ **белый флаг** ак желек көтөрүү; ~ **якорь** якорь таштоо; **8. что** чыгаруу; ~ **росток наружу** сабагы сыртка өнүп чыгуу; **9. что прост.** сатууга чыгаруу; ~ **товар** сатууга товар чыгаруу; **♦ выбросить из головы (из сердца, из памяти)** унутуу, эсинен чыгарып жиберүү; **выбросить лозунг (призыв)** ураан чакыруу; **выбросить на улицу** көчөгө чыгарып таштоо.

Выброси/ться сов. **1.** боюн таштап жиберүү, секирип түшүү; ~ **ться из окна** терезеден секирип түшүү; ~ **ться на парашютах** парашюттан секирип түшүү; **2.** ыргып чыгуу; **тюлень** ~ **ляся на лёд** тюлень музга ыргып чыкты; **3.** сыртка чыгып калуу; **десантные шлюпки** ~ **лись на берег** десанттык шлюпкалар жээкке чыгып калды.

Выброска ж по знач. гл. выбросить; **механическая** ~ **земли** топуракты механикалык жол менен ыргытып чыгаруу.

Выбрызгать сов. чачыратып жок кылуу, сээп түгөтүү, чачып бүтүрүү.

Выбрызгивать несов. см. выбрызгать.

Выбрызнуть сов. и однокр. что бүркүп жиберүү, чачып жиберүү.

Выбрызнуться сов. и однокр. чачыроо, чачылуу.

Выбуривать несов. см. выбурить.

Выбурить сов. что тех. бургулоо, бургулап казуу, бургулап бүтүү, бургулап коюу.

Выбывать несов. см. выбыть.

Выбытие ср по знач. гл. выбыть.

Выбыть сов. **1.** чыгып кетүү, жөнөп кетүү, кетип калуу; ~ **из города** шаардан чыгып кетүү; **2.** чыгып калуу, катардан чыгуу, керектен чыгуу, колдонууга жарабай калуу; ~ **из игры** оюндан чыгып калуу; ~ **из списка** тизмеден чыгып калуу; **♦ выбыть из строя** иштен чыгып калуу, жарабай калуу, жараксыз болуу.

Вываливать I несов. см. вывалить.

Вываливать II несов. см. вывалить.

Вываливаться I несов. 1. см. вывалиться;

2. страд. к вываливать I.

Вываливаться II несов. 1. см. вывалиться; **2. страд. к вываливать II.**

Вывалить сов. 1. что разг. оодарып салуу, оодарып түшүрүү, оодарып түшүү, төгүү, төгүп таштоо; ~ **уголь из тачки** кол арабадагы көмүрдү төгүү (оодарып таштоо); **2. прост.** топурап чыга келүү, жабыла келе калуу; **кавалеристы вывалили из переулка** атчан аскерлер көчөдөн топурап чыга келишти.

Вывали/ться сов. 1. разг. оодарылып калуу, түшүп калуу, төгүлүп кетүү; **книга** ~ **ляся из рук** китеп колдон түшүп кетти; **мешок** ~ **ляся из телеги** кап арабадан түшүп кетти; **зуб** ~ **ляся тиш** түшүп калды; **2. прост. то же, что вывалить 2;** **из дверей** ~ **ляся целая толпа** эшиктен жоон топ эл чыга келди.

Вывалить кого-что прост. оонатуу, оонатып салуу; ~ **в снегу** карга оонатуу; ~ **в грязи** баткакка оонатуу.

Вывалиться сов. прост. оонап калуу, оонап булгануу; ~ **в песке** кумга оонап булгануу.

Вываривание ср по знач. гл. выварить.

Вываривать несов. см. выварить.

Вывариваться несов. 1. см. вывариться; **2. страд. к вываривать.**

Выварить сов. что 1. кайнатып бышыруу, кайнатып чыгаруу; ~ **соль из морской воды** деңиз суусунан туз кайнатып алуу; ~ **жир из костей** сөөктөрдүн майын кайнатып алуу; **2. ~ мясо** этти эзилте бышыруу.

Вывари/ться сов. кайнай берип эзилүү, кайнай берип даамы кетүү; **мясо** ~ **лось** эт кайнай берип, эзилип кетти (даам-татымы калбай калды).

Выварка ж по знач. гл. выварить 1. ~ соли туз кайнатып алуу.

Выварки тк. мн. спец. чөбөгө (кайнатып алынган нерсенин калдыгы); **медовые** ~ балдын чөбөгөсү; **стеклоплавильные** ~ эритилген айнектин чөбөгөсү (калдыктары).

Выварной, -ая, -ое спец. то же, что выварочный.

Выварочный, -ая, -ое спец. 1. кайнатма, кайнатып алынган; ~ **ая соль** кайнатма туз; **2.** кайната турган, кайната турган, кайнатыла турган; ~ **ый котёл** кайнатыла турган казан.

Вывеать несов. см. вывеать.

Вывеаться несов. страд. к вывеать.

Вывеать сов. что разг. астыртан билүү, тымызын сүрүштүрүп билүү.

Выведывать несов. см. вывести.

Вывести сов. кого-что 1. сыртка чыгаруу, ташып кетүү, жүктөп салып кетүү; ~ **хлеб с поля** эгинди талаадан ташып кетүү; ~ **детей из города** балдарды шаардан сыртка чыгаруу (алып чыгуу); **2.** алып келүү, алып баруу, жеткирүү; ~ **удобрения на поля** талаага жер семирткичтерди жеткирүү; ~ **много книг с собой на дачу** дачага өзү менен кошо көп китеп

алып кетүү; **3. перен. прост.** кыйынчылыктан алып чыгуу; куткаруу; **вы́вез счастливый слúчай** бактылуу бир учур куткарып калды; **вы́везти в свет** эл арасына чыгаруу, коомго тааныштыруу; **вы́везти на себе́ (на своих плеча́х)** бүт оорчулукту өзү көтөрүү.

Вывёивать *несов. см. вы́везать.*

Вывёиваться *несов. страд. к вы́везать.*

Вы́верить *сов. что* тууралоо, текшерип чыгуу, териштирип карап чыгуу, тууралап коюу; ~ **часы́** саатты тууралоо; ~ **спіски избирáтелей** шайлоочулардын тизмесин тууралап текшерип чыгуу.

Вы́верка *ж разг. по знач. гл. вы́верить;* ~ **весóв** таразаны текшерүү, таразаны тууралоо.

Вы́вернут/ый, -ая, -ое *1. прич. от вы́вернуть;* **2. прил.** кайрылган, кайкы; ~ **ые но́ги** кайрылган (кайкы) буттар; ~ **ые губы́** түйрүк эрин (түйрүйгөн эрин).

Вы́вернуть *сов. что* **1.** бурап чыгаруу, бурап чыгарып алуу; ~ **винт** винтти бурап чыгаруу; ~ **ла́мпочку** лампочканы бурап чыгаруу; **2.** омкоруп кетүү; **бу́ря вы́вернула дере́вья** бороон дарактарды омкоруп кетти; **3.** чыгарып алуу; ~ **ру́ку** колун чыгарып алуу; **4.** ичин сыртына каратып оодаруу; ~ **рукава́** жеңди ичин сыртына каратып оодаруу; ~ **наизна́нку** антарасынан оодаруу; **5. то же, что вы́вернуться.**

Вы́верну/ться *сов. 1. разг.* бурап чыгарылуу, буралып чыгуу; **болт** ~ **ля́** болт буралып чыгып кетти; **2. разг.** чыгуу, чыгып калуу; **рука́** ~ **лась** колу чыгып кетти; **3.** антара оодарылуу; **карма́н** ~ **ля́** чөнтөк антара (ичи сыртына карап) оодарылды; **4. перен. разг.** кутулуу, кутулуп чыгуу, бир амалын таап кутулуп кетүү; ~ **ться из бе́ды** бир балакеттен кутулуп чыгуу; **5. прост.** капысынан чыга калуу; **из-за угла́** ~ **лась** маши́на бурчтан бир машине капысынан чыга калды.

Вы́верт *м разг. 1.* ойкуштанган аракет; **танцева́ть с ~ ами** ойкуштанып бийлөө; **2.** тири укмуш кылык; **говори́ть с ~ ами** тири укмуштанып сүйлөө; **надо́ели его́ ве́чные ~ ы** анын токтобогон тири укмуш кылыктары тажатып жиберди.

Вы́вертеть *сов. что прост. то же, что вы́вернуть 1;* ~ **кольцо́** шакекти бурап чыгаруу; ~ **кран** кранды бурап чыгаруу.

Вывёртывать *несов. см. вы́вернуть.*

Вывёртываться *несов. 1. см. вы́вернуться; 2. страд. к вывёртывать.*

Выверя́ть *несов. см. вы́верить.*

Выверя́ться *несов. страд. к вы́верять.*

Вы́весить *I сов. что 1.* асуу, илүү; ~ **флаг** желекти илүү; **2.** сыртка илип коюу, жабыштыруу; ~ **объявление́** кулактандырууну илип коюу.

Вы́весить *II сов. что* таразалоо, таразалап өлчөө, салмагын таразалап билүү; ~ **та́ру**

идишти тартуу; идишти таразалап көрүү; ~ **ги́ри** тараза таштарын текшерип көрүү.

Вы́веск/а *I ж 1.* көрнөк (ишкананын, мекеменин ж.б. атын же аткарган ишин билдирген жазуусу же сүрөтү бар такта); ~ **а магази́на** дүкөндүн көрнөгү; **2. перен.** алдамчы көрүнүш, көрүү үчүн жасалган сырт кебете; **все э́ти краси́вые слова́ у него́ то́лько ~ и** бул кооз сөздөрдүн бардыгы анын алдамчылык амалы.

Вы́веска *II ж по знач. гл. вы́весить II;* ~ **та́ры** идишти тартып көрүү; ~ **гирь** тараза ташын тартып текшерүү.

Вы́вести *сов. 1. кого-что* алып чыгуу, ээрчитип чыгуу; ~ **детей́ на прогу́лку** балдарды сейилдеткени алып чыгуу; ~ **лоша́дь из коню́шни** атты атканадан жетелеп чыгуу; ~ **войска́ из го́рода** аскерлерди шаардан алып чыгуу; **2. кого** чыгаруу; чыгарып жиберүү; ~ **из состава́ президиума** президиумдун курамынан чыгаруу; ~ **из игры́ оюнда́н** чыгарып жиберүү; **3. кого-что** чыгаруу; ~ **спу́тник на орбиту́** спутникти орбитага чыгаруу; **4. что** белгилүү бир абалга келтирүү, мурдагы абалын өзгөртүү; чыгаруу; ~ **из состоя́ния поко́я** тынч турган абалынан козгоо (тынчын алуу); ~ **из проры́ва цех** цехти артта калуудан чыгаруу; ~ **самолёт из што́пора** самолётту штопордон чыгаруу; **5. что** чыгаруу; бир тыянакка келүү; ~ **форму́лу** формуланы чыгаруу; ~ **заключе́ние из сказа́нного** айтылгандардан тыянак чыгаруу; **6. кого** басып чыгаруу; ~ **цы́плят** жөжө басып чыгаруу; ~ **птенцо́в** балапан басып чыгаруу; **7. кого-что** жаратуу, чыгаруу; ~ **засухоустойчивую пше́ницу** кургакчылыкка чыдамдуу буудайды чыгаруу; ~ **но́вую поро́ду скота́** малдын жаңы тукумун чыгаруу; **8. что** куруу, көтөрүү; ~ **крышу́** үйдүн чатырын жабуу; ~ **дом в два этажа́** эки кабат үй куруу; **9. кого-что** жоготуу, жок кылуу, жоюу, кетирүү; ~ **пятна́** кийимдеги тактарды кетирүү; ~ **тарака́нов** таракандарды жок кылуу; ~ **сорняки́** отоо чөптөрүн жок кылуу; **10. что** жазуу, сызуу, ынтаасын коюп жазуу; ~ **бу́кву** арипти ынтаасын коюп жазуу; ~ **но́ту** нотаны ынтаасын коюп жазуу; **11. кого-что** сүрөттөп берүү, сүрөттөө; ~ **положи́тельного геро́я** оң каарманды сүрөттөө; **вы́вести балл (отме́тку)** баа коюу; **вы́вести на́ружу** *что* ашкерелөө; ачып таштоо; **вы́вести в лю́ди кого́** адам кылуу, киши катарына кошуу; **вы́вести из себя́** канын кайнатуу, жинин келтирүү; **вы́вести из терпéния** кыжырын кайнатуу, жанына батуу.

Вы́ве/стись *сов. 1.* чыгарылуу, жоюлуу, жоготулуу; ~ **лось** **пятно́** так чыгарылды; ~ **лась** **моль** күбө жоготулду (жок кылынды); **2.** жок болуу, болбой калуу, жоголуу; **зна́хари да́вно ~ лись** эмчилер эбак жоголду; ~ **лись**

старые обычаи эски адаттар жоюлду; 3. жумурткадан чыгуу; жарылуу; птенцы ~ лись балапандар жумуртка жарып чыкты.

Выветре/ть сов. 1. прост. желдеп кургоо, шамалдап кургап калуу; бельё ~ ло кир шамалдап кургады; 2. геол. жемирилүү, уроо (шамалдын, атмосферанын таасири астында).

Выветривание ср по знач. гл. выветривать 1 — выветриваться 2; ~ запаха нафталина нафталиндин жытын шамалдатып кетируүү; ~ горных пород тоо тектеринин шамалдан кыйрап бузулушу.

Выветривать несов. см. выветрить.

Выветрить сов. что 1. шамалдатып кетируүү, желдетип тазалоо; ~ из комнаты табачный дым үйдү тамекинин жытынан шамалдатып тазалоо; 2. уратуу, жемирилтүү (шамал аркылуу); выветренные скалы шамалдан ураган (жемирилген) аскалар.

Выветри/ться сов. 1. шамалдап жок болуу, шамалдап тазалануу; угар ~ лся шамалда истин жыты кетип тазаланды; 2. геол. уроо, жемирилүү; ~ лись горные породы тоо тектери жемирилип урады; 3. перен. эстен чыгуу, унутулуу; ~ тья из памяти унутулуу; ~ тья из головы эстен чыгуу, унутулуп калуу, эсте калбоо.

Вывешивать I несов. см. вывесить I.

Вывешивать II несов. см. вывесить II.

Вывешивать III несов. см. вывесить.

Вывешить сов. что казык кагып, багытты белгилөө; ~ дорогу казык кагып, жолдун багытын белгилөө; ~ трассу казык кагып, трассанын багытын белгилөө.

Вывеять сов. что сапыруу; ~ пшеницу буудай сапыруу.

Вывинтить сов. что бурап чыгаруу (бошотуу); ~ гайку гайканы бурап чыгаруу (бошотуу); ~ лампочку лампочканы бурап чыгаруу.

Вывинти/ться сов. буралып чыгуу, буралып бошоп калуу; лампочка ~ лась лампочка буралып чыкты.

Вывинчивать несов. вывинтить.

Вывинчиваться несов. 1. см. вывинтиться; 2. страд. к вывинчивать.

Вывих м 1. бертинүү, мертинүү, чыгуу, чыгып кетүү; ~ ноги буттун чыгып кетиши; 2. чыккан (чыгып кеткен жер); вправить ~ чыккан жерди ордуна салуу; 3. перен. разг. жаңылыштык, каталык; теоретические ~ и теориялык жактан кетирилген жаңылыштыктар; ~ и в работе иштеги каталыктар.

Вывихивать несов. см. вывихнуть.

Вывихну/ть сов. что чыгаруу, бертинтип алуу, мертинтип алуу, чыгарып алуу; он ~ л себе ногу ал бутун чыгарып алды.

Вывихну/ться сов. разг. чыгуу, чыгып кетүү; рука ~ лась колу чыгып кетти.

Вывод м по знач. гл. вывести 1–7; ~ математической формулы математикалык формуланы чыгаруу; ~ птенцов балапандарды басып чыгаруу; 2. натыйжа, корутунду; правильный ~ туура корутунду; прийти к новому ~ у жаны корутундуга келүү; 3. тех. сыртка чыгыш же ичке кириш (сыртка чыгуучу же ичке кирүүчү электр ж.б. зымы).

Выводить сов. 1. прост. ар кайсы жакты аралатып алып жүрүү; ~ по комнатам бөлмөлөрдү аралатып көрсөтүү; 2. атты суутуу.

Выводить несов. см. вывести.

Выводиться несов. 1. см. вывестись; 2. страд. к выводить.

Выводн/ой, -ая, -ое сыртка чыгара турган, тышка чыгаруучу; ~ ая труба сыртка чыгаруучу труба; ~ ые борозды суу алып чыгуучу жөөктөр.

Выводок м төл; энесинен бөлүнүп чыккан төл; утиный ~ өрдөктүн балапандары; волчий ~ карышкырдын күчүктөрү.

Вывоз м 1. по знач. гл. вывести 1, 2; ~ имущества мүлктү алып кетүү; ~ детей в пионерские лагеря балдарды пионер лагерине алып баруу; 2. четке товар чыгаруу, четке чыгарылган товар; экспорт; ~ и ввоз четке товар чыгаруу жана четтен товар алуу.

Вывозить сов. кого что прост. булгоо, булгап алуу; ~ платье в грязи көйнөктү ылайга булгоо.

Вывозить несов. что 1. см. вывезти; 2. четке (тышкы базарга) чыгаруу, экспорт кылуу; страна, вывозящая сырьё четке сырьё чыгаруучу өлкө.

Вывозиться сов. прост. булгануу; ~ в грязи ылайга булгануу.

Вывозиться несов. страд. к вывозить.

Вывозка ж см. вывоз 1; ~ удобрений на поля жер семирткичтерди талааларга ташып жеткирүү.

Вывозн/ой, -ая, -ое 1. ташуу...; алып чыгуу...; 2. четке чыгарылган товарлардан алынуучу; ~ ая пошлина четке чыгарылуучу товарлардан алынуучу бажы, акы; ~ ой тариф ташып кетүү тарифи.

Выволакивать несов. см. выволочь.

Выволочк/а прост. 1. по знач. гл. выволочь; 2. жазалоо, айыптоо; задать ~ у айып тарттыруу.

Выволочь сов. кого-что разг. сүйрөп чыгаруу; ~ мешок из амбара капты кампадан сүйрөп чыгаруу.

Выворачивать несов. см. выворотить; ◊ выворачивать душу кого, чью жанын кашайтуу, күйдүрүү; ◊ выворачивать душу (наизнанку) перед кем оюндагысын айтып салуу, болгонун болгондой айтып жиберүү, ичиндегисин төгүп жиберүү; выворачивать наизнанку теңирден тескери кылып айтуу;

бүтүндөй башкача кылып көргөзүү.

Вывора́чиваться *несов.* **1.** *см.* **выворотиться**; **2.** *страд.* *к* **вывора́чивать**.

Выворот *м мед.* оодарылып (тескери болуп) калыш.

Выворотить *сов. что* **1.** конторуу, томкоруу, оодаруу, астын үстүнө каратып которуу; ~ **землю** жерди оодаруу; ~ **столб** устунду конторуу; **2.** *прост.* оодаруу; төңкөрүү, оодарып жиберүү; бир жагына кыйшайтуу; ~ **повозку набок** арабаны бир жак капталына оодаруу; **3.** *разг.* кайыруу, толгоо; буроо; ~ **руки назад** колун аркасына кайыруу; **4.** *разг.* антаруу; ~ **тулуп шерстью вверх** тонду түгүн сыртына каратып антаруу; ~ **сукно** ноотуну сыртына каратып антаруу.

Выворотиться *сов.* **1.** томкорулуу, оодарылуу, астын-үстүн болуу; **2.** антарылуу; **◇** **выворотиться наизнанку** *прост.* алынын жетишинче аракеттенүү, күчүнүн жетишинче тырмышып көрүү.

Вывязать *сов. прост.* **1.** токуп чыгуу, согуп жасоо, согуп бүтүрүү; ~ **узор на кофе** кофтага сайма саюу; **2.** токуу менен акча табуу.

Вывязывать *несов. см.* **вывязать**.

Вывязываться *несов. страд. к* **вывязывать**.

Вывяливать *несов. страд. к* **вывялить**.

Вывяливаться *несов. 1. см.* **вывяливаться**; **2. страд. к** **вывяливать**.

Вывялить *сов. что* кургатуу, сүрсүтүү; как кылуу; ~ **рыбу** балык кургатуу; ~ **мясо** этти сүрсүтүү.

Вывялиться кургоо, какталуу, сүр болуу, сүрсүү.

Выгадать *сов. что* пайда табуу, үнөмдөп калуу, утуу; ~ **время** убакыт утуу.

Выгадывать *несов.* **выгадать**.

Выгиб *м* ийилүүдөн пайда болгон чыканак, уркууп чыгып турган дөмпөк.

Выгибать *несов. см.* **выгнуть**.

Выгибаться *несов. 1. см.* **выгнуться**; **2. страд. к** **выгибать**.

Выгладить *сов. что* **1.** бырышын жазып тегиздөө, тегиз кылуу, жылмалап коюу; **2.** үтүктөө, таптоо; ~ **рубашку** көйнөктү үтүктөө.

Выгладиться *сов.* тегизделүү, тегиз болуп калуу, жылмалануу.

Выглаживать *несов.* **выгладить**.

Выглаживаться *несов. 1. см.* **выгладиться**; **2. страд. к** **выглаживать**.

Выглодать *сов. что разг.* кажып жеп коюу, кемирип салуу.

Выглядеть **I** *сов. кого-что прост.* **1.** көз салып байкоо, байкоо жүргүзүү; **2.** көз жүгүртүп карап чыгуу, бардыгын көрүп-билүүгө аракет кылуу.

Выглядеть **II** *несов.* көрүнүү; ~ **больным** оорудай болуп көрүнүү; ~ **юным** жаш көрүнүү.

Выглядывать **I** *несов. см.* **выглядеть** **I**.

Выглядывать **II** *несов. см.* **выглянуть** — **выглядеть** **1.**

Выгляну/ть *сов. 1.* башын чыгарып (баш багып) кароо; ~ **ть в окно** терезеден башын чыгарып кароо; **2.** көрүнүү, көрүнө калуу; **из-за туч ~ ло солнце** булут арасынан күн көрүнө калды.

Выгнать *сов. кого-что* **1.** кууп чыгуу, айдап чыгуу, кууп чыгаруу, айдап чыгаруу, чыгарып жиберүү; ~ **со двора** короодон кууп чыгуу; ~ **с работы** иштен айдап чыгуу; ~ **стадо в поле** баданы талаага айдап чыгаруу; **2. спец.** тартуу, чыгаруу; ~ **спирт** спирт тартуу; **3.** тез өстүрүү, тез жетиштирүү; ~ **рассаду** көчөттү тез өстүрүү; **4. прост.** кетирүү, жок кылуу, жоготуу; ~ **болезнь** ооруну жок кылуу.

Выгнивать *несов. см.* **выгнить**.

Выгни/ть *сов.* чирип калуу, чирип жок болуу; чирип бүтүү.

Выгнуты/й, -ая, -ое **1. прич. от** **выгнуть**; **2. прил.** ийилген, кайкайган; **стүлья с ~ ми спинками** желөнгүчү кайкайган отургучтар.

Выгнуть *сов. что* бүгүү, кайыруу; ~ **спину** белди бүгүү; ~ **шею** моюнду кайруу.

Выгнуться *сов.* ийилүү, бүгүлүү, кайрылуу.

Выговаривать *несов. 1. см.* **выговорить**; **2. кому разг.** айыптоо, ачуулануу, урушуу; ~ **за опоздание** кечиккендиги үчүн айыптоо.

Выговариваться *несов. 1. см.* **выговориться**; **2. страд. к** **выговаривать** **1.**

Выговор *м* **1.** айтуу, сүйлөө (тыбыштарды же сөздөрдү айтуу манерасы); **чистый** ~ так сүйлөө, так айтуу; **украинский** ~ украиндиктерче сүйлөө; **2. сөгүш; строгий** ~ катуу сөгүш; **объявить** ~ сөгүш жарыялоо; ~ **с предупреждением** эскертүүсү менен берилген сөгүш.

Выговорить *сов. что* **1.** айтуу, сүйлөө; ~ **слово** бир ооз сөз айтуу; **2.** туура айтуу, туура өзүндөй кылып сүйлөө; ~ **правильно папуасские слова** папуас сөздөрүн туура өзүндөй кылып айтуу; **3. разг.** шарт кылып коюу, сурап алуу, талашып жатып жетүү; ~ **себе право отсрочки** мөөнөтүн узартууну сурап алуу.

Выговориться *сов. разг.* бүт бардыгын айтуу, болгон сөзүнүн бардыгын айтып бүтүү; **дайте мне ~ до конца** сөзүмдү айтып бүтүүгө мүмкүндүк бергилечи.

Выгод/а *ж.* **1.** пайда, киреше; **двойная** ~ а эки эсе пайда; **продавать с ~ ой** пайдага сатуу; **извлечь** ~ у пайда чыгарып алуу; **2.** пайда; **думать о своей** ~ е өз пайдасын көздөө; **взаимная** ~ а эки жакка тең бирдей пайда; эки жактын тең пайдасы.

Выгодно **1. нареч.** пайда...; пайда таап, пайда алып; ~ **продать** пайдага сатуу; **2. в знач. сказ.** пайдалуу, пайда келтире турган; **выгоднее всего** — старинными вещами торговать эски буюмдарды соодалоо — баарынан пайдалуу.

Выгодность *ж* пайдалуулук.

Выгодн/ый, -ая, -ое **1.** пайдалуу, ынгайлуу,

пайда келтире турган; ~ **ый договор** пайдалуу келишим; **2.** жагымдуу, оңтойлуу; ~ **оо место** оңтойлуу орун; ~ **оо мнение** жагымдуу пикир; **в выгодном свете (освещении)** эң бир оңтойлуу көрүнүштө; оңтою келген абалда.

Выгон *м* **1.** *по знач. гл. выгнать* **1;** ~ **скота** в поле малды талаага айдап чыгаруу; **2.** жайыт; **лётний** ~ жайкы жайыт.

Выгонка *ж разг. и спец. по знач. гл. выгнать* **2, 3;** ~ **спирта** спирт тартуу; ~ **цветов** гүлдөрдү тездетип өстүрүү (жетилтүү).

Выгонять *несов. см. выгнать.*

Выгоняться *несов. страд. к выгонять.*

Выгораживать *несов. см. выгородить.*

Выгораживаться *несов. 1. см. выгородиться; 2. страд. к выгораживать.*

Выгорать I *несов. см. выгореть I.*

Выгорать II *несов. см. выгореть II.*

Выгоревш/ий, -ая, -ое **1.** *прич. от выгореть;* **2.** *прил.* күнгө күйгөн, оңгон, саргайган, кубарган, өңү өчкөн; ~ **ая газета** саргайган гезит.

Выгорел/ый, -ая, -ое *то же, что выгоревший* **2;** ~ **ая рубаха** күнгө күйүп оңгон көйнөк (кубарган көйнөк).

Выгоре/ть I *сов. 1.* өрттөнүп кетүү, куйкаланып бүтүү, күйүп кетүү, өрт алып жок болуу; **вся деревня** ~ **ла** бүткүл кыштак күйүп жок болду; **2.** күнгө күйүп кетүү; **степь летом** ~ **ла** жайында талаа күнгө күйүп кетти; **3.** күйүп бүтүү; **свеча** ~ **ла** шам оту күйүп бүттү; **4.** (*выцвести*) күнгө күйүп оңуп кетүү; **занавески** ~ **ли** терезе пардалар күнгө күйүп оңуп кетти.

Выгоре/ть II *сов. прост. (удастся)* оңунан чыгуу, ордунан чыгуу; **дело не** ~ **ло** иш оңунан чыкпады (иш бүтө албады).

Выгородить *сов. 1. что (отделить изгородью)* калкалоо, калкалап коюу, тосуу, тосуп коюу; ~ **сад** жемиш багын тосуп коюу; **2. кого прост.** жактоо, коргоо, калкалоо, сактап калуу; ~ **приятеля** досун коргоп калуу; ~ **себя** өзүн сактап калуу.

Выгородиться *сов. прост.* өзүн сактап калуу; **ему удалось** ~ **ал** өзүн сактап кала алды.

Выгравировать *сов.* гравировкалап жазуу же сүрөт тартуу (оюп түшүрүү, оюп жазуу же сүрөт тартуу).

Выгранивать *несов. см. выгранить.*

Выграниваться *несов. страд. к выгранивать.*

Выгранить *сов. что* кыр түшүрүп жылмалоо; ~ **бриллианты** бриллианттарды кыр түшүрүп жылмалоо.

Выгреб *м* **1.** *по знач. гл. выгрести* **1.** ~ **отходов** таштандыларды күрөп чыгаруу; ~ **нечистот** акыр-чикирди күрөп чыгаруу; **2. с.-х. обл.** кампанын оозу; **3.** акыр-чикир таштала турган чуңкур, аң.

Выгребать *несов. см. выгрести.*

Выгребаться *несов. 1. см. выгрестись; 2. страд. к выгребать 1.*

Выгребка *ж прост. см. выгреб 1.*

Выгребной, -ая, -ое күрөп же сузуп алуучу; ~ **черпак** сүзүп ала турган чөмүч; **выгребная яма** акыр-чикир таштала турган аң (чуңкур).

Выгрести *сов. 1. что* шилеп (күрөп) чыгаруу, шилеп (күрөп) алып чыгуу; ~ **золу** күлдү шилеп (күрөп) чыгаруу; **2. (выплыть, гребя вёслами)** кайык менен сүзүп чыгуу.

Выгрестись *сов. разг. то же, что выгрести 2.*

Выгружать *несов. см. выгрузить.*

Выгружаться *несов. 1. см. выгрузиться; 2. страд. к выгружать.*

Выгрузить *сов. 1. кого-что* түшүрүү; **2. разг.** жүктөн бошотуу, жүгүн түшүрүп бошотуп коюу; ~ **вагон** вагонду (жүктөн) бошотуу, вагондун жүгүн түшүрүү.

Выгрузи/ться *сов. 1.* жүгү менен түшүп калуу; **пассажиры** ~ **лись на станции** жүргүнчүлөр станцияда жүгү менен түшүп калды; **2.** жүгүн түшүрүү, жүгүнөн бошонуу, жүктөн бошоо; **судно** ~ **лось у пристани** пристанда кеме жүгүн түшүрдү.

Выгрузк/а *ж по знач. гл. выгрузить* — **выгрузиться;** ~ **вагонов** вагондордун жүгүн түшүрүү.

Выгрызать *несов. см. выгрызть.*

Выгрыз/ть *сов. что* кемирип салуу, кемирип тешип жиберүү; **крыса** ~ **ла в ящике дыру** келемиш үкөктү кемирип тешип салыптыр.

Выгул *м* **1.** *по знач. гл. выгуляться;* **2. с.-х.** (загон) тосулган короо, камоо.

Выгуливаться *несов. см. выгуляться.*

Выгуляться *сов. с.-х.* жайытта жүрүп семирүү.

Выдавать *несов. см. выдать.*

Выдаваться I *несов. см. выдаться.*

Выдаваться II *несов. страд. к выдавать.*

Выдавить *сов. что 1.* сыгып чыгаруу, эзип алуу, сыгуу; ~ **сок** из лимона лимондун ширесин эзип чыгаруу; **2. перен.** зордоп чыгаруу; ~ **слёзы** зордоп көз жашын чыгаруу; ~ **улыбку** аран дегенде жылмаймыш болуу; аран дегенде жылмайтуу; **из него слово не выдавишь** аны бир ооз сөз сүйлөтө албайсың; **3.** басып сындыруу, басып (түртүп) чыгарып жиберүү; ~ **стекло** айнекти басып сындыруу; айнегин басып чыгарып жиберүү; **4. (вытиснить)** басып из түшүрүү, так түшүрүү, басып из калтыруу; ~ **знак на жёсти** тунукеге басып белги түшүрүү.

Выдави/ться *сов. 1. (выжаться)* сыгылып чыгуу; **паста** ~ **лась из тюбика** паста тюбиктен сыгылып чыкты; **2.** басылып сынуу, оордук келип чыгып кетүү; **сиденье стула** ~ **лось** стулдун орундук тактасы оордук келип чыгып кетти; **3.** оюлуу, изи түшүү; **на матрице** ~ **лись буквы** матрицага ариптердин изи түштү.

Выдавливать *несов.см. выдавить.*

Выдавливаться *несов. 1. см. выдавиться; 2. страд. к выдавливать.*

Выдаивать *несов. см. выдоить.*

Выдаиваться *несов. страд. к выдаивать.*

Выдалбливать *несов. см. выдолбить 1.*

Выдалбливаться *несов. страд. к выдалбливать.*

Выданье: на **выданье** *уст. прост.* бойго жеткен, күйөөгө чыгаар маалы болуп калган.

Выдать *сов. 1. что* берүү, тапшыруу; ~ **удостоверение** күбөлүк берүү; ~ **аванс** аванс берүү; **2. кого-что** (*обнаружить, разоблачить, предать*) айгак болуп айтып коюу; билдируу, бетин ачуу, кармап берүү; ~ **вора** ууруну кармап берүү; ~ **сообщников** айгак болуп айтып коюу; ~ **секрет** сырды айтып коюу; **3. за кого** күйөөгө берүү, турмушка узатуу; ~ **дочь замуж** кызын күйөөгө берүү; **4. кого-что за кого-что** башка кылып көрсөтүү; ~ **себя за специалиста** өзүн адис кылып көрсөтүү; ~ **чужью мысль за свою** башка бирөөнүн пикирин өзүнүкү кылып көрсөтүү; **5.** иштеп чыгаруу, казып алуу; ~ **нефть сверх плана** пландан ашык нефть чыгарып алуу; **компьютер выдал информацию** компьютер маалымат берди; **6. уст. (издать)** чыгаруу; ~ **в свет** жарыкка чыгаруу; **не выдай(те)!** жер каратпа(ңыз)! шерменде кылба(ңыз)! **выдать себя** сырын алдырып коюу, өзүнүн ким экендигин билдирип коюу.

Выда/ться *сов. 1. (выступить)* чыгып туруу, уркуюп чыгуу; **дом ~ лся углом на площадь** үйдүн бир бурчу аянтка карай уркуюп чыгып турат; **2. разг. (найтись, случиться)** болуу; ~ **лся солнечный день** күн ачык болуп турду; ~ **лся удобный случай** ылайыктуу учур болду; **зима ~ лся очень холодной** кыш абдан суук болду; **3. в кого разг.** дал өзүндөй болуу, окшоп туруу; **и в кого она такая ~ лся?** бул деги кимге окшоп калган? **характером ~ лся в деда** мүнөзү жагынан чоң атасынын өзү болуптур.

Выдача *ж 1. по знач. гл. выдать 1–5;* ~ **удостоверений** күбөлүктөрдү берүү; ~ **преступников** кылмышкерлерди кармап берүү; ~ **заработной платы** эмгек акыны берүү; ~ **продукция** берүү; **2. (сумма, товар)** берилген акча (же башка бир нерсе); **большая** ~ берилген көп акча (же башка нерсе).

Выдающийся **1. прич. от выдаваться I, 1;** **2. прил.** көрүнүктүү, белгилүү; ~ **учёный** көрүнүктүү окумуштуу.

Выдвигать *несов. см. выдвинуть.*

Выдвига/ться *несов. 1. см. выдвинуться;* **2.** суурулма (суурула турган, тартып чыгарыла турган); **ящик стола ~ ется** столдун үкөгү суурулма (суурулат, тартып чыгарылат); **3. страд. к выдвигать.**

Выдвиженец *м* эмгекчи калктын төмөнтөн

жогорку ишке (жоопту жетекчи ишке) көтөрүлгөн алдынкы өкүлү.

Выдвижение *ср по знач. гл. выдвинуть* – **выдвигаться;** ~ **кандидатов в депутаты** депутаттыкка талапкерлерди көрсөтүү.

Выдвиженка *женск. к выдвиженец.*

Выдвиженчество *ср* төмөнтөн жогору (жогорку кызматка) көтөрүүчүлүк.

Выдвижн/ой, -ая, -ое жылдырма, суурма; тартып чыгарып же жаап турма; жылдырып ачып-жапма; ~ **ая дверь** жылдырып ачып-жапма эшик.

Выдвинуть *сов. 1. что (выставить вперед, вытащить)* илгери жылдыруу, тартып чыгаруу, сүйрөп коюу, тартуу; ~ **шкаф на середину комнаты** шкафты бөлмөнүн ортосуна жылдырып коюу; **2. что** тартып ачуу, тартуу; ~ **ящик стола** столдун үкөгүн (тартмасын) тартуу (тартып ачуу); **3. что перен. (представить, привести)** келтирүү, коюу, сунуш кылуу, көтөрүп чыгуу, ортого салуу; ~ **обвинение** айып коюу, айыптоо; ~ **вопрос** маселе коюу, маселени ортого салуу; ~ **новый метод** жаңы ыкма сунуш кылуу; **4. кого** көтөрүү, көрсөтүү, сунуш кылуу; ~ **в депутаты** депутаттыкка көрсөтүү; ~ **на должность председателя** башчылык кызматка көтөрүү.

Выдвину/ться *сов. 1. (продвинуться вперед)* алга карай жылуу, илгерилөө, алды жакка жылып чыгуу; **рота ~ лась на полкилометра** рота жарым километрге алга жылды; **2. (отличиться, стать заметным)** көзгө көрүнүү, көрүнүктүү болуу, атагы чыгуу, көтөрүлүп кетүү; ~ **ться на руководящую работу** жетекчи кызматка көтөрүлүп кетүү.

Выдворить *сов. кого* кууп чыгуу, айдап чыгуу, чыгарып жиберүү; ~ **за пределы страны** өлкөнүн чегинен чыгарып жиберүү; ~ **хулигана из зала** хулиганды залдан айдап чыгаруу; ~ **из университета** университеттен айдап чыгуу.

Выдворять *несов. см. выдворить.*

Выдел/ать *сов. что 1.* мыктап жасоо, кооздоп жасоо; **искусно ~ анная вещь** чабер жасалган буюм; **2.** ийлөө; ийге салуу, иштетүү; ~ **ать овчину** койдун терисин ийлөө; **3. разг.** демейдегиден башкача аракет жасоо, өзгөчө аракет кылуу.

Выделаться *сов.* жеткире иштелип чыгуу, даяр болуу, колдон чыгуу.

Выделение *ср 1. по знач. гл. выделить* – **выделиться;** ~ **в самостоятельное предприятие** өз алдынча ишканага бөлүнүп чыгуу; ~ **кристаллов** кристаллдардын бөлүнүп чыгышы; ~ **имущества** мүлктү бөлүү (бөлүп чыгаруу); ~ **пота** тер чыгуу; **2. чаще мн. выделения физиол.** организмден бөлүнүп чыккан заттар (тер, ирин ж.б.).

Выделительн/ый, -ая, -ое физиол. ажыра-

туучу, бөлүп чыгаруучу, бөлүүчү; ~ **ые органы** бөлүп чыгаруучу органдар; ~ **ый процесс** бөлүп чыгаруу процесси.

Выделить *сов.* 1. *кого-что* бөлүү, бөлүп берүү, бөлүп чыгаруу; дайындоо; ~ **из группы** топтон бөлүп чыгаруу; ~ **опытных десантников** тажрыйбалуу десантчыларды дайындоо; ~ **участок для строительства** курулуш үчүн жер тилкесин бөлүп берүү; ~ **квартиру молодожёнам** жаңыдан баш кошкондорго квартира бөлүп берүү; ~ **часть имущества сыновьям** мүлкүнүн бир бөлүгүн уулдарына бөлүп берүү; 2. *кого-что* бөлүп көрсөтүү; ~ **цитату курсивом** цитатаны курсив менен бөлүп көрсөтүү; ~ **отличившегося работника** артыкчылыгы бар кызматкерди бөлүп көрсөтүү; 3. *кого-что* бөлүп чыгаруу; 4. *что спец.* бөлүп алуу; бөлүп чыгаруу, ажыратып чыгаруу; ~ **углекислый газ** көмүр кычкыл газын бөлүп алуу (бөлүп чыгаруу).

Выделиться *сов.* 1. (*отделиться*) бөлүнүү, бөлүнүп чыгуу; ~ **в самостоятельный отдел** өз алдынча бөлүм болуп бөлүнүп чыгуу; 2. башкалардан бөлүнүп туруу, айырмалануу; ~ **своей смелостью** өзүнүн тайманбастыгы менен башкалардан бөлүнүп туруу; 3. өз алдынча оокат кылуу үчүн бөлүнүү, өзүнчө жашоо, бөлүнүп чыгуу; 4. *спец.* бөлүнүү, ажыроо (заттардын курамынан).

Выделк/а ж 1. *по знач. гл. выделать*; ~ **а кирпичá** кирпич жасап чыгаруу; ~ **а кожи** тери ийлеп чыгаруу; 2. (*качество*) сапат; **сукно́ хорошей** ~ **и** сапаты жакшы нооту; **чи́стая** ~ **а** эң мыкты сапат, жогорку сапат; **овчинка выделки не стоит** ат тери кайтпайт; кеткен акысын актай албайт.

Выделява/ть *несов.* 1. *см. выделать*; 2. *что (вырабатывать)* иштеп чыгаруу; даярдоо; ~ **пуговицы** топчу жасап чыгаруу; 3. *разг.* өнөр көрсөтүү, шумдук аракетти жасоо; ~ **разные фокусы** ар кандай фокустарды көрсөтүү.

Выделять *несов. см. выделить.*

Выделяться *несов.* 1. *см. выделиться*; 2. *страд. к выделять.*

Выдёргать *сов. что разг.* сууруп алуу, сууруп таштоо, жулуп салуу, тартып алуу; ~ **гвозди** мыктарды сууруп таштоо.

Выдёргивать *несов. см. выдернуть.*

Выдёргиваться *несов.* 1. *см. выдернуться*; 2. *страд. к выдёргивать.*

Выдержанность *ж* 1. туруктуулук; **идейная** ~ идеялык туруктуулук; ~ **стиля** стилдин туруктуулугу; 2. токтоолук, сабырдуулук, оор басырыктуулук; ~ **характера** мүнөздүн токтоолугу.

Выдержанн/ый, -ая, -ое 1. туура, ырааттуу, туруктуу; ~ **ая идеология** туруктуу идеология; 2. токтоо, сабырдуу, оор басыктуу; ~ **ый человек** токтоо адам; 3. көпкө сакталып

күчүнө кирген, күчтүү, кордолгон; ~ **ое вино** күчтүү вино.

Выдерж/ать *сов.* 1. *кого-что* чыдай алуу, чыдоо, көтөрүү, көтөрө алуу; ~ **ать напор воды** суунун басымына чыдай алуу (чыдоо); **мотор не ~ ит такую нагрузку** мотор мындай жүктү көтөрө албайт; лёд ~ **ит повозку** муз арабаны көтөрө алат; 2. *что* чыдоо, чыдай алуу, туруштук берүү; ~ **ать атаку противника** душмандын чабуулуна туруштук берүү; ~ **ать операцию** операцияга чыдоо; 3. *без доп.* өзүн кармоо, кармануу, өзүн өзү тыюу; **он не ~ ал и рассмеялся** ал өзүн кармап албай күлүп жиберди; 4. *что* берүү, бере алуу, өтө алуу, өтүү; ~ **ать экзамен** экзамен берүү; **самолёт ~ ал испытания** самолёт сыноодон өттү; 5. *что* ылайык келүү; ~ **ать заданные размеры** берилген өлчөмгө ылайык келүү; ~ **ать срок исполнения** аткаруу мөөнөтүнө ылайык келүү; 6. *кого разг.* кармап туруу; ~ **ать больного в постели** оорулуу адамды тургузбай, төшөктө жаткыра туруу; 7. *что* көпкө кармап жетилтүү, күчүнө келтирүү; ~ **ать сыр** сырды көпкө сактап жетилтүү; ~ **ать коньяк** коньякты көпкө сактап күчүнө келтирүү; **выдержать несколько изданий** бир нече ирет басылып чыгуу (китепке карата); **выдержать паузу** бир саамга тына калуу, тыным жасоо (сүйлөшүүдө, сөз сүйлөгөндө, ырдоо, ж.б.); **выдержать роль** берилген жолдон чыкпоо; **выдержать характер** сабырдуу болуу, токтоо болуу, өзүн токтоо кармоо.

Выдерживать *несов. см. выдержать*; **не выдерживать (никакой) критики** эч нерсеге жарабоо, начар болуу.

Выдержк/а I ж 1. чыдам, чыдамдуулук, чыдамкайлык, сабыр, өзүн өзү токтото алуучулук, сабырдуулук; **проявить большую** ~ **у** абдан чыдамдуулук кылуу, аябаган сабырдуулукту көрсөтүү; 2. выдержка (фотоаппараттын объективи ачык турган убакыт); **уменьшить** ~ **у** выдержканы азайтуу; **снимать с большой** ~ **ой** чоң выдержка менен сүрөткө тартуу.

Выдержк/а II ж үзүндү, цитата; ~ **и из книги** китептен үзүндүлөр.

Выдернуть *сов. что* сууруу, сууруп алуу, жулуу, жулуп алуу; ~ **зуб** тишти жулуу; ~ **кольцо парашюта** парашюттун алкагын жулуп алуу.

Выдерну/ться *сов.* суурулуп чыгуу, чыгып кетүү; **нитка ~ лась из ушка иголки** жип ийненин көзүнөн чыгып кетти; **гвоздь ~ лся** мык суурулуп чыкты.

Выдирать *несов. см. выдрать* 1.

Выдираться *несов.* 1. *см. выдраться*; 2. *страд. к выдирать.*

Выдоить *сов.* 1. *кого-что* саап бүтүү; ~ **корову** уйду саап бүтүү; 2. *что* саап алуу; ~ **всё молоко у коровы** уйду кактап саап алуу.

Вы́дой/ться *сов.* саалуу, саап алынуу; **молоко́** ~ **лось** сүт саап алынды.

Вы́долбить *сов. что* 1. чункурайтып оюу, тешүү, оюк кылуу; ~ **отвёрстие** тешик кылуу, тешүү; 2. оюп жасоо; ~ **чёлн из дёрева** жыгачтан кайык оюу (кайык оюп жасоо); 3. *прост.* курулай жаттоо, маанисине түшүнбөй жаттап алуу.

Вы́дох *м* дем чыгаруу; **мédленный** ~ акырын дем чыгаруу; **си́льный** ~ катуу дем чыгаруу.

Вы́дохнуть *сов.* дем чыгаруу; ~ **вóздух чéрез нóздри** демди мурдунан чыгаруу.

Вы́дох/нуться *сов.* 1. жыты же күчү кетүү, жытын же күчүн жоготуп эскирүү; **шампа́нское** ~ **лось** шампандын күчү кетип эскирди; **таба́к** ~ **нулся** тамекинин жыты кетип эскирди; 2. *перен. разг.* күчү кетүү (кайтуу), алдан таюу, күчүн жоготуу; **ата́ка протíвника** ~ **лась** душмандын чабуулунун күчү кетти; 3. *перен. разг.* өчүү, жок болуу, түгөнүү; **талант егó** ~ **ся** анын таланты өчтү.

Вы́дра *ж* 1. кундуз (жаныбар жана анын териси); 2. *прост. бран.* арбак (абдан арык аялга карата).

Вы́драивать *несов. см. вы́драить.*

Вы́драить *сов. что мор.* 1. керүү, кере тартуу; керилтүү (кеменин арканын, канатты); 2. тазалоо, таптаза кылуу, жалтыратып тазалап коюу; ~ **пáлубу** палубаны жалтыратып тазалап коюу.

Вы́драть *сов. что разг.* 1. жыртып алуу, жулуп алуу; ~ **лист из тетради** дептерден баракты жыртып алуу; 2. сабоо, сабап коюу; 3. кулагынан чоюп (же чачынан тартып) жазалоо; ~ **за́ уши** кулагын чоюп жазалоо.

Вы́драться *сов. прост.* зорго чыгуу, араң дегенде сыртка чыгуу; ~ **из лесной ча́щи** чытырман токойдон зорго чыгуу.

Вы́дрессирова/ть *сов.* кого 1. үйрөтүү, үйрөтүп алуу; ~ **ть медвежо́нка** мамалакты үйрөтүп алуу; 2. *разг. ирон.* тартипке салуу, бардык жагынан маш кылып, ийине келтирип коюу; ~ **нный слуга́** аябай үйрөтүлгөн, маш болгон малай.

Вы́дубить *сов. что* жеткире ийлөө, жеткире ийлеп чыгаруу, ийин жеткирүү; ~ **ко́жу** терини жеткире ийлөө.

Вы́дубиться *сов.* жеткире ийленүү, ийи жетилүү.

Вы́дува́ть *несов. см. вы́дуть.*

Вы́дувн/о́й, -ая, -ое 1. айнектен үйлөп жасалган, үйлөп жасалуучу; ~ **а́я посúда** айнектен үйлөп жасалган идиш; 2. айнек үйлөөчү, айнек үйлөгүч; ~ **а́я маши́на** айнек үйлөөчү машина (үйлөгүч машина).

Вы́думаный, -ая, -ое 1. *прич. от вы́думать;* 2. *прил.* жалган, калп; ~ **случа́й** жалган окуя.

Вы́думать *сов. что* 1. ойлоп чыгаруу, ойлоп табуу; ~ **но́вую игру́** жаңы оюн ойлоп табуу;

~ **но́вую маши́ну** жаңы машина ойлоп чыгаруу; 2. калп нерсени ойлоп чыгаруу; шыпыртуу, калп айтуу; **◇ поро́ха (поро́ху) не вы́думает** чолок акыл, эси жок, кем акыл.

Вы́думк/а ж 1. *разг.* ойлоп чыгарылган нерсе; ойдун табылгасы; **полéзная** ~ **а** пайдалуу табылга; 2. ойлоп табылган нерсе; **его** ~ **и удивля́ли всех** анын ойлоп тапкандары элдин бардыгын таң калтырчу; **его́** ~ **ам не́ было конца́** анын ойлоп тапкандарынын чеги жок; 3. калп, жалган, апыртма; **всё э́то** ~ **и!** мунун бардыгы жалган.

Вы́думщик *м* 1. *разг.* ойлоп таба коймо, апыртып жиберме адам, ойлоп тапкыч; 2. *уст.* шыпыр, калпычы.

Вы́думщица *женск. к вы́думщик.*

Вы́думыва́ть *несов. см. вы́думать.*

Вы́ду/ть *сов. что* 1. айдап учуруп кетүү; үйлөп тазалоо, үйлөп учуруп кетүү; ~ **ть из тру́бки пéпел** трубкадан күлдү үйлөп таштоо; **вётры** ~ **ли поч́ву** шамал топуракты учуруп кетти; 2. *чаще безл. разг.* суутуу, муздатуу, желдетүү; **метель** ~ **ла дом** бороон үйдүн ичин муздатып жиберди; **печку́** ~ **ло мештин** ысыгын шамал тартып кетти; 3. үйлөп жасоо; ~ **ть колбу́** колба үйлөп жасоо; 4. *прост. (выпить)* шыпкап ичин коюу; баарын көнтөрүп ичип алуу; ~ **ть по́лный стака́н воды́** толтура стакан суунун баарын ичип алуу; **вы́дуть ого́нь** *прост.* өчүп бараткан отту үйлөп күйгүзүү.

Вы́дутся *сов.* шамал менен учуп кетүү, жел менен жогору көтөрүлүү.

Вы́дыхание *ср* 1. *по знач. гл. вы́дыха́ть;* 2. *то же, что вы́дох.*

Вы́дыха́тельн/ый, -ая, -ое дем чыгаруучу; ~ **ые движе́ния** дем чыгаруучу кыймыл-аракет.

Вы́дыха́ть *несов. см. вы́дохнуть.*

Вы́дыха́ться *несов. см. вы́дохнуться.*

Вы́дюжить *сов. прост.* чыдоо, туруштук берүү.

Выеда́ть *несов. см. вые́сть.*

Выеда́ться *несов. см. выеда́ть.*

Вы́езд *м* 1. *по знач. гл. вые́зжа́ть* 1; ~ **в командиро́вку** командировкага жөнөп кетүү; **разреша́ть** ~ кетүүгө (жолго чыгууга) уруксат берүү; 2. чыга бериш жер; **на** ~ **е из гóрода** шаардын чыга бериш жеринде; 3. ат чегилген араба; 4. *уст.* ар кайсы жакка каттоо, барып туруу.

Вы́ездить *сов.* кого ат үйрөтүү (атты минүүгө, араба чегүүгө үйрөтүү).

Вы́ездиться *сов. (о лошади)* үйрөтүлүү (минүүгө же арабага жүрүүгө).

Вы́ездка *ж по знач. гл. вые́здить;* ~ **трех-лёток** кунандарды үйрөтүү (кунандарды минүүгө же арабага жүрүүгө үйрөтүү).

Вы́ездн/о́й, -ая, -о́е 1. унаа менен чыгуучу (чыга турган); ~ **ые воро́та** унаа менен чыга

турган дарбаза; 2. мине турган, минилүүчү, мингич; ~ ая лошадь минилүүчү ат (мингич ат); 3. көчмө; ~ ая сессия суда соттун көчмө сессиясы; ~ ой спектакль көчмө спектакль; 4. *уст.* сый, сыйга кие турган; ~ ое платье сый кийим.

Выезжать I *несов. см. выехать.*

Выезжать II *несов. см. выезжать I.*

Выем *м см. выемка.*

Выемка ж 1. *по знач. гл. вынуть I*; ~ глины топуракты алып чыгаруу; 2. (*углубление, впадина*) оюк, чункур; глубокая ~ терен чункур;

Выест *сов. что* 1. ичиндегисин оюп жеп коюу; оюп жеп алуу; ~ начинку из пирога пирогадан ичиндегисин оюп жеп алуу; 2. (*об едких веществах*) жеп жиберүү; кислота выела ткань кислота кездемени жеп жиберди.

Выехать *сов.* 1. жөнөп (чыгып) кетүү, бир жакка жол тартуу (атчан же башка транспорт менен); ~ из села кыштактан жөнөп кетүү; ~ на дороге жолго чыгуу; ~ в Москву Москвага жөнөө (Москвага карай жол тартуу); 2. *перен. на ком-чём разг.* өз пайдасы үчүн колдонуу, өз кызыкчылыгына пайдалануу.

Выжаривать *несов. см. выжарить.*

Выжариваться *несов.* 1. *см. выжариться*; 2. *страд. к выжаривать.*

Выжарить *сов. что прост.* какшытуу, кактоо, кызытуу.

Выжариться *сов. прост.* какшуу, какталуу, кызуу.

Выжать I *сов.* 1. *что* сыгуу, сыгып чыгаруу, сыгып алуу; ~ сок из винограда жүзүмдүн маңызын (суусун) сыгып алуу; ~ бельё жуулган кирди сыгуу; 2. *перен.* эч нерсенин калтырбоо, акырына чейин курутуу, бүт бардыгын сыгып алуу; ~ все силы бардык күчүн сыгып алуу; 3. *кого-что* сүрүп чыгаруу, түртүп чыгаруу; 4. *спорт. что* көтөрүү; он выжал сто килограммов ал жүз килограммды көтөрдү.

Выжать II *сов. что* оруп алуу, оруп бүтүү, оруп коюу; ~ пять гектаров беш гектар жерди (эгинди) оруп бүтүү.

Выжаться *сов. разг. (о жидкости)* сыгылып чыгуу, сыгылуу.

Выжда/ть *сов. кого-что и без доп.* күтүп туруу, күтүп жүрүү, онтоюн келтирүү аракетинде болуу; ~ ть удобный случай оңтойлуу учурду күтүп жүрүү; ~ ли пока соберутся все бардыгы чогулгуча күтүп турушту.

Выжелтить *сов. что разг.* сары түскө салып боёо, саргайтуу, сары түскө келтирүү.

Выжелтиться *сов. разг.* саргаюу, сары түскө келүү, сарыга боёлуу.

Выжечь *сов. что* 1. күйгүзүп жиберүү, өрттөп салуу, күйгүзүп жоготуу, өрттөп жок кылуу; 2. (*очистить обжиганием*) өрттөп тазалоо, күйгүзүп тазартуу; ~ трубы түтүктү

өрттөп тазалоо; 3. күйгүзүп так салуу (так түшүрүү); ысык темир менен басып (кайырып) из түшүрүү; ~ клеймо тамга басуу; 4. күйгүзүп оюк кылуу (тешип салуу); ~ утюгом дыру на полотёнце сүлгүнү үтүк менен оюлта күйгүзүп салуу; 5. *спец.* өчүрүү; бышыруу; ~ уголь көмүр өчүрүү; ~ кирпич кирпич бышыруу.

Выживать I *несов. см. выжить I 1, 2.*

Выживать II *несов. см. выжить II.*

Выжиг *ж прост.* азыткы, барып турган митаам, жеткен алдамчы, алчы-таасын жеген шум.

Выжигание *ср по знач. гл. выжечь*; ~ уголь көмүр өчүрүү; ~ по дереву жыгачтын бетине күйгүзүп (кайырып) из түшүрүү; ~ труб түтүктү өрттөп тазалоо.

Выжигать *несов. см. выжечь.*

Выжигаться *несов. страд. к выжигать.*

Выжидание *ср по знач. гл. выждать.*

Выжидательн/ый, -ая, -ое күтүү...; күтүп туруу...; ~ ая тактика күтүп туруу тактикасы; ~ ая политика күтө туруу саясаты.

Выжидать *несов. см. выждать.*

Выжидающе *нареч.* күткөн сыяктанып, күтүү абалында.

Выжим *спорт.* көтөрүү (оордукту).

Выжимание *ср по знач. гл. выжимать.*

Выжимать *несов. см. выжать I.*

Выжиматься *несов.* 1. *см. выжаться*; 2. *страд. к выжимать.*

Выжимка *ж по знач. гл. выжать*; ~ белья жуулган кирлерди сыгуу.

Выжимки *тк. мн.* сыгынды (бир нерсенин сыгып алгандан кийинки калдыгы); чөбөгө; күнжара; виноградные ~ жүзүмдүн чөбөгөсү.

Выжинать *несов. см. выжать II.*

Выжи/ть I *сов.* 1. тирүү калуу, аман калуу; онолуп кетүү; раненый ~ л жарадар аман калды (саламаттыгы онолуп кетти); 2. *разг.* жашоо, туруп калуу, күн өткөрүү; он ~ л у него три года ал аныкында үч жылча туруп калды; ~ ть неделю в деревне кыштакта бир жумача жашап туруу; 3. *что (перенести, пережить)* башынан өткөрүү; чыдоо; кыйынчылык менен эптеп күн көрүү; ◊ выжить из ума алжуу, алжып калуу, акылынан таюу (карылыктан); выжить из памяти унутчаак болуп калуу (карылыктан).

Выжить II *сов. кого-что разг.* кууп жиберүү, айдап чыгуу, кодулап кетируу, кетүүгө аргасыз кылуу; ~ со службы кызматтан кууп жиберүү; ~ из дома үйдөн кууп чыгуу (кетируу).

Выжлец *м охот.* дөбөт тайган.

Выжлица *м охот.* ургаачы тайган (канчык тайган).

Выжлятник *м охот.* ит агытып ууга чыгуучу аңчы.

Вызванивать *несов. что и без доп.* 1. *за-* нылдатуу, обондотуу; ~ мелодию обон созуу;

2. конгуроону заңылдата кагуу, шаңгыратуу.

Вызваниваться *несов.* заңылдоо, шаңгыроо.

Вызвать *сов.* 1. *кого-что* чакыруу, чакырып алуу, келүүгө сунуш кылуу; ~ **врача** врач чакыруу; ~ **по телефону** телефон аркылуу чакыруу; ~ **ученика к доске** окуучуну доскага чакыруу; ~ **в суд** сотко чакыруу; ~ **товарища из комнаты** жолдошун бөлмөдөн чакырып чыгуу; 2. *кого на что или неопр.* чакыруу, үндөө, сунуш этүү; ~ **на соревнование** мелдешке чакыруу; ~ **на разговор** сүйлөшүүгө (кепке-сөзгө келүүгө) чакыруу, сүйлөшөлү деп сунуш этүү; ~ **на дуэль** дуэлге чакыруу; 3. келтирүү, козгоо, пайда кылуу; ~ **смех** күлкү келтирүү; ~ **гнев** ачуусун келтирүү (жинине тийүү); ~ **аппетит** тамак жегисин келтирүү; **вызвать к жизни** жаралышына себеп болуу, ишке ашыруу.

Вызваться *сов.* с *неопр.* талаптануу, өз ыктыяры менен макул болуу, өзү каалап макулдугун билдирүү; ~ **пойти в разведку** өз ыктыяры менен чалгынга барууга талаптануу.

Вызвездить *сов.* (о небе) жайнаган көп жылдыздар жыбырап туруу; **небо** ~ **ло** асман бетин жайнаган көп жылдыздар каптады.

Вызволить *сов.* *кого-что* *разг.* куткаруу, кутултуу, азат кылуу, бошотуу; ~ **из беды** бир балаадан куткаруу.

Вызвolyть *несов.* *см.* **вызволить**.

Вызвонить *сов.* *см.* **вызванивать**.

Выздоровливать *несов.* *см.* **выздороветь**.

Выздороветь *сов.* айыгуу, сакаюу, сакайып кетүү, ден соолугу онолуу; **больной** ~ **л** оорулуу адам сакайып кетти.

Выздоровлени/е *ср по знач. гл.* **выздороветь**; **желаем скорого** ~ **я** тезирээк сакайып кетишинди тилейбиз.

Вызеленить *сов.* *что* *разг.* көгөрүү, көк түскө боёлуу.

Вызнавать *несов.* *см.* **вызнать**.

Вызна/ть *сов.* *что и без доп. прост.* сурамжылап билип алуу, сураштырып отуруп аныгына жетүү; **он имя моё** ~ **л** ал менин атымды сураштырып отуруп билип алыптыр.

Вызов *м* 1. *по знач. гл.* **вызвать** 1; ~ **врача** врач чакыруу; ~ **по телефону** телефон аркылуу чакыруу; ~ **родителей в школу** ата-энелерди мектепке чакыруу; 2. чакырык, чакыруу кагазы, чакыруу; **явиться по** ~ **у** чакырык боюнча келүү; **явиться с** ~ **ом на руках** чакыруу кагазы менен келүү; 3. чакырык, үндөө; ~ **на соревнование** мелдешке чакыруу.

Вызoлaчивать *несов.* *см.* **вызолотить**.

Вызoлaчиваться *несов.* 1. *см.* **вызолотить** с; 2. *страд.* к **вызoлaчивать**.

Вызолотить *сов.* *что* алтындоо, алтындын буусуна кармоо.

Вызрeвaние *ср по знач. гл.* **вызреть**; ~ **плодов** мөмөлөрдүн бышып жетилиши.

Вызрeвать *несов.* *см.* **вызреть**.

Вызреть *сов.* бышуу, бышып жетилүү.

Вызубривание *ср по знач. гл.* **вызубрить** II.

Вызубривать I *несов.* *см.* **вызубрить I**.

Вызубривать II *несов.* *см.* **вызубрить II**.

Вызубрить I *сов.* *что* (сделать зазубрины) мизин жапыруу, мокотуу.

Вызубрить II *сов.* *что* *разг.* (заучить наизусть) маанисине түшүнбөй жаттоо, курулай жаттап алуу.

Вызубриться *сов.* (стать зазубренным) мизи жапырылуу, мокоп калуу.

Вызывать *несов.* *см.* **вызвать**.

Вызываться *несов.* 1. *см.* **вызваться**; 2. *страд.* к **вызывать**.

Вызывающ/ий, -ая, -ее 1. *прич.* от **вызывать**; 2. *прил.* жинди келтирме, адамдын кыжырын кайнатма, ачууга тийме, адамга жат көрүнгөн; ~ **ее поведение** ачууну келтирме жорук-жосун; ~ **ий вид** адамдын кыжырын кайната турган кебете.

Выигра/ть *сов.* 1. *что и без доп.* утуу, утуп алуу; ~ **ть по лоторее** автомобиль лоторейдан автомобиль утуп алуу; 2. жеңүү, женип чыгуу, утуу, утуп алуу (оюндан); ~ **ть партию в шахматы** шахмат оюнунан утуп чыгуу (утуп алуу); 3. жеңүү, женип чыгуу, женишке ээ болуу (уруштан, талаш-тартыштан, мелдештен); ~ **ть войну** согуштан женишке ээ болуу (женип чыгуу); ~ **ть сражение** салгылашта женип чыгуу; **в споре он не** ~ **ет** талаш-тартышта ал жеңе албайт; 4. пайда табуу, олжого ээ болуу, утуш алуу; **население** ~ **ло от снижения цен** бааларды төмөндөтүүдөн калк пайда тапты (бааларды төмөндөтүү калктын пайдасына чечилди).

Выигрывать *несов.* *см.* **выиграть**.

Выигрываться *несов.* *страд.* к **выигрывать**.

Выигрыш *м* 1. жениш, утуш; ~ **в игре** оюндун утушу (жениши); **надéяться на** ~ женип чыгарына үмүттөнүү; 2. утуш (утуп алынган акча же башка нерсе); **крупный** ~ чоң утуш; 3. жениш, утуш; пайда, олжо, ийгилик, маанилүү натыйжа.

Выигрышн/ый, -ая, -ое 1. утуучу, ута турган; ~ **ые билеты** утуучу (ута турган) билеттер; ~ **ый заём** утуучу (ута турган) заём; 2. пайдалуу, олжолуу; женишке оңтойлуу; ~ **ое положение** женишке оңтойлуу абал.

Выискать *сов.* *что* *разг.* караштырып табуу, издеп табуу, териштирип таап чыгуу.

Выиска/ться *сов.* *что* *разг.* табылуу, пайда болуу, табыла калуу, жарала калуу; ~ **лось много желающих** каалоочулар көп табылды (каалоочулар көп экен); **откуда** ~ **лся такой знаток?** мындай билерман кайдан пайда боло калды?

Выискивать *несов. см. выискать.*

Выискиваться *несов. 1. см. выискаться; 2. страд. к выискать.*

Выйти *сов. 1. (уйти) чыгуу, тышкарыга жөнөө, сыртка чыгуу; ~ из комнаты бөлмөдөн сыртка чыгуу; ~ из машины машинадан чыгуу; он вышел в сад ал бакчага чыкты; 2. (выбыть) чыгуу, чыгып калуу, катышпай калуу; ~ из состава комиссии комиссиянын курамынан чыгуу; ~ из игры оюндан чыгуу (чыгып калуу); 3. (появиться, показаться) чыгуу; болуу; көрүнүү; ~ на сцену сахнага чыгуу; ~ на работу ишке чыгуу; ~ на орбиту орбитага чыгуу; 4. (отправиться с какой-л. целью) баруу, жөнөө; чыгуу; ~ на охоту ууга чыгуу; ~ на прогулку сейилдөө, сейилдеп келүүгө жөнөө (сейилдеп келгени чыгуу); 5. чыгуу, жарык көрүү; ~ из печатни басмадан чыгуу (басылып чыгуу); на экраны вышел новый фильм экранга жаңы фильм чыкты; вышел первый номер журнала журналдын биринчи номери чыкты (жарык көрдү); 6. из кого чыгуу, пайда болуу, жаралуу; он вышел из народа ал элден чыккан; 7. из чего разг. жаралуу, чыгуу, болуу; из купленного ситца вышло два платья сатып алынган чыттан эки көйнөк чыкты; из всех рассказов вышла бы интересная повесть бардык аңгемелерди бириктиргенде кызыктуу повесть жаралмак (чыкмак); 8. за кого чыгуу, тийүү; ~ замуж турмушка чыгуу (эрге тийүү); 9. (прийти к концу) түгөнүү, бүтүү; вся бумага вышла болгон кагаздын баары түгөндү; срок вышел мөөнөт бүттү; 10. (случиться, произойти) болуу, болуп чыгуу, жаралуу; доклад вышел слишком длинным доклад эң эле узун болуп калды; портрет вышел хорошо портрет жакшы чыкты; фотография не вышла сүрөт чыкпай калыптыр; отсюда и вышли все недоразумения бардык чатак ушундан келип чыкты; выйти из берегов ташкындоо, жайпап, нугуна батпай кетүү (сууга карата); выйти из возраста; выйти из лет жашы өтүп кетүү (ишке, окууга өтүүгө же кандайдыр бир милдет аткарууга жашы туура келбөө); выйти из головы (из памяти, из ума) эстен чыгып кетүү, эске түшпөө, унутулуп калуу; выйти из доверия ишеничтен чыгып калуу; выйти из долгов карыздардан кутулуп бүтүү; карыздан чыгуу; выйти из положения жолун табуу; выйти из терпения чыдамын жоготуу, чыдай албай кетүү; выйти из себя аябай ачуулануу, туталанып кетүү; ♦ выйти сухим из воды суудан кургак чыгуу; выйти из строя катардан чыгуу (о ком-л.); керектен чыгуу, колдонууга жарабай калуу (о чем-л.); выйти в люди киши болуу; не вышел ойдогудай боло албады, ойлогондой чыга бербеди, окшобой калды.*

Выказать *сов. что разг. көрсөтүү; маалым*

этүү; дайын кылуу; ~ храбрость эрдик көрсөтүү.

Выказаться *сов. разг. 1. (проявиться) көрүнүү, дайын болуу, билинүү; 2. (показать себя) өзүн көрсөтүү; өзүнүн ким экендигин билгизүү.*

Выказывать *несов. см. выказать.*

Выкалывать *несов. см. выкалывать.*

Выкалывать *сов. что прост. жакшылап кактоо, мыктап кызытуу, жеткире какшытуу.*

Выкалываться *сов. прост. аябай какшуу, кызаргыча какталуу, катуу кызыган абалга келүү.*

Выкалывать *несов. см. выколоть.*

Выкалываться *несов. страд. к выкалывать.*

Выкамаривать *несов. что и без доп. прост. адам таң каларлык кылык-жорук көрсөтүү, өнөрүн көрсөтө баштоо, жоруктануу.*

Выканиючивать *несов. см. выканиючить.*

Выканиючить *сов. что прост. ой-боюна койбой суранып-тиленип жатып жетүү, жанын койбой сурануу, акидей асылып суранып-тиленүү.*

Выкапчивать *несов. см. выкоптить.*

Выкапывать *несов. см. выкопать.*

Выкарабкаться *сов. разг. 1. тырмышып чыгуу, тырмалап зорго чыгуу; ~ из ямы чункурдан тымышып чыгуу; 2. перен. араң кутулуп чыгуу, зорго (кыйынчылык) менен кутулуу.*

Выкарабкиваться *несов. выкарабкаться.*

Выкармливание *ср по знач гл. выкармливать; ~ молодняка жаш төлдү багып өстүрүү.*

Выкармливать *несов. выкормить.*

Выкармливаться *несов. 1. см. выкормиться; 2. страд. к выкармливать.*

Выкатать I *сов. 1. что жумуру жыгач (каток) менен тегиздөө, жылмалап, таптап тегиз кылуу; 2. прост. оонатуу, оонатып булгоо.*

Выкатать II *сов. что тоголотуу, оонатуу, аласалдыруу, тоголотуп чыгаруу.*

Выкататься *сов. 1. тегизделүү, тапталып тегиз болуу; 2. тоголонуу, оонатылуу, оонап калуу; ~ в пыли чаңга тоголонуу.*

Выкатить *сов. 1. что тоголотуп чыгаруу, тоголотуп түртүп чыгуу; ~ бочку из подвала челекти подвалдан тоголотуп алып чыгуу; 2. что дөңгөлөтүү, дөңгөлөтүп түртүп чыгаруу; ~ машину из гаража машинени гараждан дөңгөлөтүп түртүп чыгаруу; 3. разг. шуулдап чыга калуу; из-за угла выкатил велосипед бурчтан шуулдап велосипед чыга калды; 4. прост. көздөрүн бакырайтуу, аландап кароо.*

Выкати/ться *сов. 1. тоголонуп чыга калуу, тоголонуп түшүү, тоголонуп кетүү, кулап түшүү; из машины ~ лись кочаны капусты машинеден капусталар тоголонуп түштү; 2.*

разг. (выехать) дөңгөлөнүп чыга калуу; **паровоз мѣдленно ~ лся из-за поворота** паровоз имерилиштен жай жүрүш менен чыга келди; **3. прост. (о глазах)** чанагына чыгара акыраю; бакыраюу.

Выкатка *ж разг. и спец. по знач. гл. выкатить.*

Выкатывать I *несов. см. выкатать I.*

Выкатывать II *несов. 1. см. выкатить — выкатать II.*

Выкатываться I *несов. см. выкататься.*

Выкатываться II *несов. выкатиться.*

Выкачать *сов. что 1. сордуруп (тартгырып) алуу, сордуруп чыгаруу (абаны, сууну же башка суюктукту); ~ воду насосом* сууну насос менен сордуруп чыгуу; **2. перен. прост.** соруп бүтүрүү, жоготуу, курутуу; **~ все деньги** акчасынын баарын соруп бүтүрүү.

Выкачаться *сов. сорулуу, сорулуп бүтүү, насос менен тартылуу.*

Выкачивание *ср по знач. гл. выкачивать; ~ нефти* нефти чыгаруу (нефть тартып алуу).

Выкачивать *несов. см. выкачать.*

Выкачиваться *несов. страд. к выкачивать.*

Выкачка *ж разг. по знач. гл. выкачать 1. ~ мѣда* бал тартуу; **~ насосом** насос менен сордуруу.

Выкашивание *ср по знач. гл. выкашивать; ~ сѣна* чөп чабуу, чөп чаап алуу.

Выкашивать *несов. см. выкосить.*

Выкашиваться **1. см. выкоситься; 2. страд. к выкашивать.**

Выкашливать *несов. см. выкашлять.*

Выкашлять *сов. что разг. жөтөлүү, жөтөлүп какырынуу (какырыгын чыгаруу).*

Выкашляться *сов. разг. какырынуу, какырык чыгаруу.*

Выкидать *сов. что разг. биринен сала бирин ыргытуу, ыргытып туруу.*

Выкидывание *ср по знач. гл. выкидывать.*

Выкидывать *несов. см. выкинуть.*

Выкидываться *несов. 1. см. выкинуться; 2. страд. к выкидывать.*

Выкидыш *м 1. боюнан түшүү, бойдон түшүрүү; бала салуу, бала таштоо; 2. (недоношенный и нежизнеспособный плод)* бойдон түшкөн бала; малдын бала салынган төлү.

Выкинуть *сов. 1. кого-что* ыргытып салуу, ыргытып таштоо, ыргытып жиберүү; **~ ненужные вещи** керексиз буюмдарды (нерселерди) ыргытып салуу; **2. перен.** алып салуу, чыгарып таштоо; **~ из статьи последний абзац** макаладан акыркы абзацты алып таштоо; **из песни слов не выкинешь** *посл.* ырдын сөзүн ыргытып жибере албайсың; **3. перен. разг.** курулай сарп кылуу, ысырап кылуу, жоготуу; **4. сунуу, сунуп таштоо** (колду, бутту); **~ руку** колун сунуу; **5. жогору көтөрүү, көкөлөтүү;** **~ флаг** желекти жогору көтөрүү; **6. что (дать ростки, побеги)**

чыгаруу; **~ колос** баш чыгаруу (баш алуу); **7. что прост.** сатууга чыгаруу, сатыкка түшүрүү; **~ товар для продажи** сатууга товар чыгаруу (товарды сатыкка салуу); **8. прост. (преждевременно родить)** боюнан түшүрүү, ара төрөө, бала салуу; **9. разг. (проделать)** чыгара коюу, бир нерсени таба коюу; **~ штуку** бир укмушту чыгара коюу; **◇ выкинуть из головы** ойдон чыгаруу, унутуп салуу, эсине албоо, эстебөө.

Выкин/уться *сов. прост. 1. ыргуу, ыргып чыга калуу, атылып чыгуу; По временам на озере ~ ется рыба (Короленко) Анда-санда келдүн бетине балык ыргып чыгат; **2. оргуп чыгуу; ~ улся столб дыма** буркураган түтүн оргуп чыкты.*

Выкипание *ср по знач. гл. выкипеть.*

Выкипать *несов. см. выкипеть.*

Выкипе/ть *сов. кайнай берип соолуп бүтүү, кайнай берип азайып калуу, кайнап олтуруп бууланып жок болуу.*

Выкисание *ср. по знач. гл. выкисать.*

Выкисать *несов. выкиснуть.*

Выкис/нуть *сов. ачып жетилүү, көөп чыгуу; тѣсто ~ ло* камыр ачып жетилди (көөп чыкты).

Выкладк/а *ж 1. разг. по знач. гл. выложить 3; ~ дороги булыжниками* жолго таш төшөп чыгуу; **2. уст. (накладной узор)** катталма (кооздук үчүн); **мѣдный самовар с серебряными ~ ми** күмүш катталмалары бар жез самоор; **3. чаще мн. выкладки** эсептөө, эсептөөнүн натыйжасы; **4. воен.** аскердин жол жүрүүгө керектүү буюм-тайымы.

Выкладывать *несов. 1. см. выложить; 2. что прост.* эсептеп чыгуу, санап чыгуу, эсебин чыгаруу; **~ по пальцам** манжалары менен эсептеп чыгуу; **~ на счѣтах** чотко салып эсептеп чыгуу.

Выкладываться *несов. 1. см. выложиться; 2. страд. к выкладывать.*

Выклева/ть *сов. что 1. чокуп чыгаруу, чокулай берип чыгарып салуу; 2. чокулап жеп коюу, чокулап жок кылуу (жеп түгөтүү); кўры ~ ли* весь корм тооктор чокулап отуруп жемдин баарысын жеп бүтүштү.

Выклѣвывать *несов. см. выклевать.*

Выклѣивать *несов. см. выклеить.*

Выклѣиваться *несов. страд. к выклѣивать.*

Выклеить *сов. что 1. разг. (изготовить)* желимдеп жасоо, бир нерсени желимдеп жасап чыгаруу; **2. прост. (оклеить целиком)** туш тарабынан туташ желимдеп чыгуу, желим менен туташ жабыштыруу (чаптап чыгуу).

Выклеить *сов. что разг. тамга басып чыгуу.*

Выклепать *сов. что 1. кадоосун алып салуу, кадоосун чыгарып таштоо; 2. чыңоо, чынап*

курчутуу (миз чыгаруу); ~ **косу́** чалгы чыңоо.

Выклёпывать *несов. см. вы́клепать.*

Вы́клик *м разг. 1. (вызов) чакырык (добушун катуу чыгарып айтылган чакырык); 2. (выкрик) кыйкырык, бакырык.*

Вы́кликание *ср по знач. гл. вы́кликать.*

Вы́кликать *сов. кого-что прост. кыйкырып чакыруу, үнүн чыгарып чакыруу.*

Вы́кликать *несов. 1. кого-что аты-жөнүн (фамилиясын, атын) атап чакыруу; ~ боль-ных по одному́ оорулуларды бирден атап чакыруу; ~ по списку тизме боюнча бирден атап чакыруу; 2. разг. кыйкыруу, бакыруу.*

Вы́кликать *несов. см. вы́кликать.*

Вы́кликнуть *сов. однокр. к вы́кликать.*

Вы́клинить *сов. что шынаасын уруп чыгарып салуу, шынаасын сууруп салуу.*

Вы́клинуть *сов. однокр. к вы́клевать 1.*

Вы́ключатель *м ажыраткыч.*

Вы́ключать *несов. см. вы́ключить.*

Вы́ключаться *несов. 1. см. вы́ключиться; 2. страд. к вы́ключать.*

Вы́ключе́ние *ср по знач. гл. вы́ключить.*

Вы́ключить *сов. 1. кого-что чыгаруу, өчүрүү, оолактатуу, алып таштоо; ~ из списка тизмеден чыгаруу (өчүрүү); ~ из игры́ оюндан чыгаруу; 2. үзүү, өчүрүү; ~ радио́ радиону өчүрүү; ~ телефо́н телефонду үзүп салуу; ~ свет жарыкты (электр жарыгын, тогун) өчүрүү.*

Вы́ключи/ться *сов. 1. жок болуу, чыгып калуу, токтолуп калуу; ~ тья́ из па́мяти эстен чыгып калуу; 2. өчүп калуу, үзүлүп калуу, токтоп калуу; свет ~ лся́ жарык өчүп калды; ~ лся́ мото́р мотор өчүп (токтоп) калды.*

Вы́клянчивать *несов. см. вы́клянчить.*

Вы́клянчить *сов. что разг. акедей асылып сурап алуу, жанын койбой сурап алуу, жалдырап сурануу, суранып-тиленүү.*

Вы́ковать *сов. 1. что согуу, согуп даярдап чыгуу; ~ подко́ву така согуп жасоо; 2. перен. чын, күжүрмөн кылып чыгаруу, кайраттуу кылып өстүрүү (тарбиялоо); ~ ка́дры кадрларды чын, күжүрмөн кылып өстүрүп чыгаруу.*

Вы́коваться *сов. 1. согулуп даярдалуу, согуу аркылуу даярдалып бүтүү; 2. перен. чыңалуу, кайраттуу болуп чыгуу.*

Вы́ковывать *несов. см. вы́ковать.*

Вы́ковываться *несов. 1. см. вы́коваться; 2. страд. к вы́ковывать.*

Вы́ковыривать *несов. вы́ковырять.*

Вы́ковырнуть *сов. однокр. к вы́ковырять.*

Вы́ковырять *сов. что разг. чукуп чыгаруу, чукулап алып таштоо.*

Вы́ковыряться *сов. чукуп чыгарылуу, чукулуп чыгуу.*

Вы́колачивание *ср по знач. гл. вы́колачивать.*

Вы́колачивать *несов. см. вы́коллотить.*

Вы́колачиваться *несов. страд. к вы́колачивать.*

Вы́колашивание *ср по знач. гл. вы́колоситься.*

Вы́колашиваться *несов. см. вы́колоситься;*

Вы́колоси/ться *сов. баш алуу, машак байлоо, баш чыгаруу; ро́жь хорошо ~ лась́ кара буудай жакшы баш алды (баш алып калды).*

Вы́коллотить *сов. что 1. уруп чыгаруу; ~ клин шынааны кагып чыгаруу; ~ гвоздь из доски́ тактадан мыкты уруп чыгаруу; 2. перен. разг. күчкө салып өндүрүп алуу, аргасыз кылып (зордоп) алып коюу; ~ долги́ карызды күчкө салып өндүрүп алуу; 3. кагуу, кагып тазалоо, күбүү; ~ кове́р килемди кагуу (күбүп тазалоо); прост. зорго иштеп табуу, кыйынчылык менен таап алуу; ~ сто рублей в ме́сяц айына араң жүз сом табуу; 5. спец. ургулап (токмоктоп) жибитүү (ийлөө).*

Вы́колотка *ж 1. по знач. гл. вы́коллотить 1, 5; 2. спец. сүмбө (кадоону, винти, мыкты ж.б. уруп чыгаруу үчүн колдонулуучу сүйрү темир).*

Вы́колоть *сов. что 1. саюу, чукуу, сайып киргизүү; оюу, тешүү; ~ глаза́ көзүн оюу; 2. сайгылап из түшүрүү, сайып кооздоо; 3. чагып алуу, кетүү, кетилтүү, кетип алуу; ~ кусо́к гранита́ граниттин бир бөлүгүн кетип алуу; ◊ (темно́) хоть глаза́ вы́коли көзгө сайса көрүнгүс (карангы).*

Вы́колупать *сов. что прост. чукуп чыгаруу, оюп алуу, чукуп алып чыгуу; ~ изю́м из бу́лки тоочтун ичине кошулуп бышырылган жүзүмүн (мейизин) чукуп алуу.*

Вы́колупаться *сов. прост. чукулуп чыгуу, оюлуп чыгып калуу.*

Вы́колупнуть *сов. однокр. к вы́колупать.*

Вы́колупывать *несов. см. вы́колупать.*

Вы́копать *сов. 1. что (вырыть) казуу; ~ коло́дец кудук казуу; ~ яму́ чункур казуу (ан казуу); 2. казып алуу; ~ карто́фель картошка казуу; 3. перен. разг. таап чыгуу, издеп таап алуу; казып чыгуу; ~ в архиве́ редкую́ руко́пись архивден сейрек учуроочу кол жазманы таап чыгуу.*

Вы́копаться *сов. казылып алынуу, казып чыгарылуу, сыртка казылып чыгуу.*

Вы́коптить *сов. что 1. ыштоо, ышка кармоо; ~ ры́бу балыкты ыштоо; 2. ышка бастыруу, ыш кылуу, ыш жугузуп карартуу; ~ стекло́ айнекти ыш кылып карартуу; ~ потоло́к үйдүн төбөсүн ыш кылып карартып жиберүү.*

Вы́копти/ться *сов. 1. (стать копчёным) ышталуу; мя́со хорошо́ ~ лось́ эт жакшы ышталды; 2. (покрыться копотью́) ыш басуу, ыш болуу, ышталуу.*

Вы́корм *м по знач. гл. вы́кормить.*

Вы́кормить *сов. кого 1. багуу, асыроо, багып*

өстүрүү; ~ телёнка музоону асыроо; ~ грудью ребёнка баланы эмчек эмизип багып өстүрүү; 2. прост. (лошадей) тоюндуруу, жем-чөп берүү (жол жүрүп келе жатканда токтой калып, аттарды тойгузуп алуу).

Выкорми/ться сов. (о лошадей и т. п.). прост. тоё жеп алуу, мыктап тоюнуу, жакшылап тоюу; лошади отдохнули и ~ лись аттар тыныгып жана мыктап тоюнуп алды.

Выкормка ж см. **выкармливание**.

Выкормок м 1. прост. колдо багылган мал; 2. уст. прост. бөлөк эне эмизип баккан бала; асыранды бала.

Выкормыш м прост. 1. то же, что **выкормок**; 2. презр. атайылап жаман тарбияда өстүрүлгөн, жаман иштерге даярдалган адам.

Выкорчева/ть сов. что 1. тамыры менен жулуп салуу, түбү менен омкоруп таштоо; он все деревья ~ л ал бардык дарактарды тамыры менен жулуп салды; 2. перен. түп-тамырынан бери жоготуу, тапта-кыр жок кылуу, тукумун курутуу.

Выкорчёвка ж см. **выкорчёвывание**.

Выкорчёвывание ср по знач. гл. **выкорчевать**; ~ пней дүмүрлөрдү түбү менен омкоруу.

Выкорчёвывать несов. см. **выкорчевать**.

Выкос м прост. см. **выкашивание**.

Выкосить сов. 1. что чаап бүтүрүү, бүт чаап алуу; 2. кого-что жоготуу, жок кылуу, кырып салуу.

Выкрадывать несов. см. **выкрасть**.

Выкраивать несов. см. **выкроить**.

Выкрасить сов. боёо, боёп коюу, боёкко салуу, боёп чыгуу; сырдоо, сырдап коюу, сырдап чыгуу; ~ дверь эшикти сырдоо (сырдап коюу); ~ ткань кездемени боёо (боёп коюу), кездемени боёкко салуу.

Выкраситься сов. боёлуу, боёкко салынуу; сырдалуу; 2. разг. боёк (сыр) жугузуп алуу, боёкко (сырга) тийип булгануу; 3. чачын боёнуу (чачын боёп алуу).

Выкрасть сов. кого-что уурдап алуу, кымтып кетүү.

Выкрасться сов. уурданып кетип калуу; тымызын чыгып кетүү, жылт коюп кетип калуу.

Выкрашивание I ср по знач. гл. **выкрасить** — **выкраситься**.

Выкрашивание II ср по знач. гл. **выкрошить** — **выкрошиться**.

Выкрашивать I несов. см. **выкрасить**.

Выкрашивать II несов. см. **выкрошить**.

Выкрашиваться I несов. см. **выкраситься**.

Выкрашиваться II несов. см. **выкрошиться**.

Выкрест м уст. чокундук (башка динден христиан динине кирип, чокундурулган адам).

Выкреститься сов. уст. чокунуу (башка динден христиан динине кирүү, христиан динин кабыл алуу).

Выкрестка уст. женск. к **выкрест**.

Выкрик м кыйкырык, айкырык, бакырган катуу добуш.

Выкрикивание ср. по знач. гл. **выкрикивать**; 2. то же, что **выкрик**.

Выкрикивать несов. см. **выкрикнуть**.

Выкрикнуть сов. что и без доп. атынан айтып кыйкыруу, кыйкырып чакыруу; катуу үн салып кыйкыруу, айкыруу.

Выкристаллизоваться сов. 1. кристаллдануу, кристаллга айлануу, кристалл түрүнө өтүү; 2. перен. анык, даана түрүнө келүү; айкындалуу, даана болуу.

Выкристаллизовываться несов. см. **выкристаллизоваться**.

Выкричать сов. прост. 1. ичиндеги бугун (арыз-арманын) кыйкырып айтып чыгаруу; буркан-шаркан түшүп жазылуу; 2. кыйкырып док урунуу (док кылуу), кыйкырык менен оюндагысына жетүү.

Выкричатся сов. прост. буркан-шаркан түшүү, долулануу, долуланып бугун жазуу.

Выкроить сов. что 1. бычуу; ~ брюки шым бычуу; ~ сапоги из кожи булгаарыдан өтүк бычуу; 2. перен. разг. эптеп табуу, эбин келтирип арттыруу, кыйыштырып үнөмдөө; ~ время эптеп убакыт табуу; ~ деньги на покупки бир нерсе сатып алууга эптеп акча арттыруу.

Выкроит/ься сов. 1. чыгуу, жетүү; из этого материала может ~ ться платье бул кездемеден көйнөк чыгышы мүмкүн; 2. перен. разг. эптеп табылуу, табылып калуу; эптеп үнөмдөлүү (оошуу); ~ лось свободное время бош убакыт табыла калды.

Выкройк/а ж үлгү; снять ~ у шубы тондун үлгүсүн алуу; шить по ~ е үлгүсүнө салып тигүү.

Выкрошить сов. что разг. 1. ичиндегисин үбөлөп (майдалап) алып чыгуу; ~ мякиш из хлеба нандын ичиндеги жумшагын үбөлөп алып чыгуу; 2. прост. талкалоо, быркыратуу; ~ все зубы тиштеринин баарын талкалап салуу.

Выкроши/ться сов. разг. үбөлөнүү, упуроо, майдаланып кетилүү; зуб ~ лся тиш упурап (майдаланып кетилип) түштү.

Выкрутас/ы тк. мн. разг. 1. кылык көрсөтүп ойдоломо, кыйшандама кыймыл-аракет; выдёльвать ногами ~ ы буттарын ойдолотуп, кылыктанган кызыктай кыймыл-аракет жасоо; 2. перен. (о речи, языке) ойкуштанып, оштонуп айтылган кеп (сөз).

Выкрутить сов. что 1. разг. бурап чыгаруу; ~ лампочку лампочканы бурап чыгаруу; 2. прост. бурап сыгуу, толгоп сыгуу; ~ бельё жуулган кирди бурап сыгуу.

Выкрути/ться сов. прост. 1. буралып чыгуу; лампочка ~ лась лампочка буралып чыкты; перен. амалын таап кутулуп кетүү, айла менен

кутулуп чыгуу; ~ тьяся из затруднений айласын таап, кыйын абалдан кутулуп чыгуу.

Выкручивать *несов.* **выкрутить.**

Выкручиваться *несов.* **1. см. выкрутиться; 2. страд. к выкручивать.**

Выкуп *м* **1. по знач. гл. выкупить; 2. (плата)** кайтарып алуу, куткаруу үчүн төлөнгөн акы.

Выкупать *сов. кого-что* жуунтуу, киринтүү, сууга түшүрүү; сууга салуу; ~ **ребёнка** баланы сууга киринтүү; ~ **лошадь** атты сууга салуу.

Выкупать *несов. см. выкупить.*

Выкупаться *сов.* жуунуу, киринип алуу, сууга түшүп алуу.

Выкупаться *несов.* **1. см. выкупиться; 2. перен. (возмещаться)** орду толугу, ордуна келүү; **3. страд. к выкупать.**

Выкупить *сов. 1. что (заложенные вещи)* төлөп кайтарып алуу; **2. кого** кун төлөп куткарып алуу (башын бошотуп алуу); ~ **пленника** туткунду кун төлөп куткарып (башын бошотуп) алуу; **3. прост.** бардыгын калтырбай сатып алуу; ~ **все товары** бардык товарларды калтырбай сатып алуу.

Выкупиться *сов.* төлөп куткарылуу (башы бошоо); ~ **из плена** туткундан кун төлөп бошонуп чыгуу.

Выкупн/ой, -ая, -бе кутулуш (же куткарып алыш) үчүн төлөнүүчү кун ~ **ые деньги** кутулуш (же куткарып алыш) үчүн төлөнүүчү акча.

Выкуривание I *ср по знач. гл. выкурить I.*

Выкуривание II *ср уст. по знач. гл. выкурить II;* ~ **спирта** спирт тартуу.

Выкуривать I *несов. см. выкурить I.*

Выкуривать II *несов. см. выкурить II.*

Выкурить I *сов. 1. что* чегип бүтүрүү, акырына чейин түгөтө тартуу; **2. кого-что** ыштоо, түтөтүү, түтөтүп кууп чыгуу (айдап жиберүү); ~ **пчёл из улья** аарыларды уюгунан түтөтүп айдап чыгуу; **3. перен. прост.** кууп чыгуу, сүрүп чыгаруу, кетирүү.

Выкурить II *сов. уст.* тартуу, тартып чыгаруу (спиртти, смоланы); ~ **спирт** спирт тартуу (спирт тартып чыгаруу).

Выкуриться I *сов.* тартылып бүтүү, тартылып түгөнүү.

Выкуриться II *сов. уст.* тартылуу, тартылуу, тартылып чыгуу (спирт, смола ж. б.).

Выкус *м прост.* тиштепелген жер, тиштин тагы.

Выкусать *сов. кого-что прост.* кемирип таштоо, кажып жиберүү.

Выкусить *сов. что* тиштеп алуу, жула тиштөө.

Выкуша/ть *сов. что, чего уст. прост.* ичүү, ичип алуу (кимдир бирөөгө назик мамиле кылууда колдонулат); ~ **йте чашечку кофе!** бир чыны кофе ичип алыңыз.

Вылавливание *ср см. вылов 1.*

Вылавливать *несов. см. выловить.*

Вылавливаться *несов. страд. к вылавливать.*

Вылазка *ж* **1.** душман жайгашкан же курчалып турган жердин сырт жагына чыгып барып, капасынан сокку уруу үчүн жасалган аракет; **2. перен.** душмандык максат менен капасынан (күтүлбөгөн жерден) каршы чыгуу, каршылык көрсөтүү; **3. разг.** сайрандап келүү, эс алуу үчүн сыртка (көбүнчө шаардан алыс жакка) чыгуу.

Вылака/ть *сов. что* **1. (о кошке, собаке и др.)** шалпылдата жалап ичип коюу, жалап-жуктап ичип алуу; **кошка ~ ла молоко** мышык сүттү жалап-жуктап ичип алды; **2. перен. груб. прост. (о человеке)** шимирип коюу, шыпкап ичип алуу.

Выламывание *ср см. вылом 1.*

Выламывать *несов. см. выломать.*

Выламываться *несов. страд. к выламывать.*

Вылежа/ть *сов. разг.* жатуу (белгилүү убакка чейин); **больной ~ л неделю дома** оорулуу киши бир жумача үйдө жатты.

Вылежа/ться *сов. 1. разг.* көпкө жата берүү; узакка чейин жатуу; жатып эс алуу; **больному надо ~ тьяся** оорулууга узакка жатышка туура келет; **2.** жата берип бышуу, тура берип жетилүү (табына келүү); **груши ~ лись** алмуруттар жата берип бышты; **табак ~ лся** тамеки тура берип жетилди (табына келди).

Вылëживать *несов. см. вылежать.*

Вылëживаться *несов. см. вылежаться.*

Вылежка *ж по знач. гл. вылежаться 2.*

Вылезать *несов. см. вылезти.*

Вылезти, вылезть *сов. 1.* тырмышып чыгуу, тырмалап жатып чыгуу; ~ **из ямы** чункурдан тырмалап жатып чыгуу; **2. разг.** араң дегенде чыгып келүү, кысылып жатып зорго чыгуу; ~ **из толпы** котологон элдин арасынан кысылып жатып зорго чыгуу; **3. перен.** зорго кутулуу, араң дегенде кутулуп чыгуу; ~ **из долгов** карыздардан зорго кутулуу; **4. разг.** сыртка чыгып калуу, сороюп чыгып калуу; **пружиньы вылезли из дивана** дивандын пружиналары сороюп чыгып калды; **5. (о волосах, шерсти)** түшүү, жыдуу; **от какой-то болëзни у него вылезли все волосы** кандайдыр бир оорудан анын чачы бүт жыдып түштү.

Вылепить *сов. кого-что* жасоо (ылайдан, пластилинден ж.б. жууруп, чапташтырып, жабыштырып жасап чыгуу); ~ **бюст** бюст жасоо.

Вылеплять *несов. см. вылепить.*

Вылет *м по знач. гл. вылететь 1.*

Вылетать *несов. см. вылететь.*

Вылете/ть *сов. 1.* учуп кетүү, учуп чыгуу; **птица ~ ла из гнезда** куш уясынан учуп кетти; **2.** жөнөө, жолго чыгуу, жол тартып учуу; **самолёт ~ л поздно** самолёт кеч жөнөдү (учту);

3. атылып чыгуу, атылып кетүү; **прóбка** ~ латыгын (пробка) атылып чыкты; 4. учуп түшүү, жыгылып түшүү, ыргып кетүү; ~ **ть** из седла ээрдөн учуп (жыгылып) түшүү; 5. *перен.* октой атылып чыга калуу, арыдан-бери пайда боло калуу, жүгүрүп чыга калуу; ~ **ть** из комнаты на улицу үйдөн көчөгө октой атылып чыга калуу; 6. *перен. прост.* куулуп калуу, айдалып чыгуу; **♦ вылететь из головы (из памяти)** эстен чыгып калуу, унутулуу; **♦ вылететь в трубу** сынуу; жакырлануу.

Вылечение *ср по знач. гл. вылечить.*

Вылечиваться *несов.* 1. *см. вылечить.* 2. *страд. к вылечивать.*

Вылечить *сов. кого-что* 1. айыктыруу, сакайтуу, оорудан оңолтуу; ~ **больного** оорулуу адамды айыктыруу; 2. *перен. разг.* арылтуу, таштатуу, оңоп коюу, куткаруу; ~ **от плохих привычек** жаман адаттан арылтуу.

Вылечиться *сов.* 1. дарыланып айыгуу, сакайып чыгуу, оорудан оңолуп кетүү; 2. *перен. разг.* арылуу, оңолуу, кутулуу; таштап коюу; ~ **от страсти к спиртным напиткам** аракеттик адаттан арылуу.

Выливать *несов. см. вылить.*

Выливать *ся* *несов. см. вылиться.*

Вылизать *сов.* 1. жалап коюу, жалап тазалап коюу; ~ **тарелку** тарелканы жалап коюу; 2. *перен. разг.* мизилдете тазалоо, жалагандай таптаза кылып коюу.

Вылизаться *сов. прост. (о животных)* жаланып тазалануу, өзүн-өзү жалап тазалоо.

Вылизывать *несов. см. вылизать.*

Вылизываться *несов. см. вылизаться.*

Вылиня/ть *сов.* 1. оңуу, өңү өчүү, кубаруу; **ситец** ~ л чыт оңуп кетти; 2. *(о животных)* түлөө, даакысын түшүрүү.

Вылитый, -ая, -ое 1. *прич. от вылить;* 2. *прил. разг.* кадим өзүндөй, коёндой окшош, куюп койгондой, союп каптагандай (окшош); **мальчик** — ~ **отец** бала атасына куюп койгондой окшош.

Вылить *сов. что* 1. төгүп таштоо, көнтөрүп төгүп салуу; ~ **воду из ведра** сууну чакадан көнтөрүп төгүп салуу; 2. *перен.* чачуу, төгүү; ~ **гнев** каарын чачуу (төгүү); 3. *(отлить из металла)* куюу, куюп жасоо; **статуя вылита из бронзы** статуя колодон куюлган; 4. *нар.-разг.* ийинине суу куюп айдап чыгуу (чычкандарга карата).

Выли/ться *сов.* 1. куюлуу, төгүлүү, төгүлүп (куюлуп) кетүү; **вода** ~ **лась из ведра** суу чакадан төгүлүп кетти; 2. *перен.* чыгуу, айлануу, окшоп кетүү, түргө келүү; **во что это выльётся?** бул эмне болуп чыгар экен?; мунун түбү эмнеге алып барар экен? **шествие** ~ **лось в демонстрацию** элдин салтанаттуу жүрүшү демонстрацияга айланып кетти.

Вылов *м охот.* 1. *по знач. гл. выловить;* ~ **рыбы** балык кармоо; 2. *(улов)* балыктын

кармалуу өлчөмү, балыктын кармалышы.

Выловить *сов.* 1. *кого-что (из воды)* кармоо, кармап алуу, кармап чыгуу; 2. *кого разг. (истребить)* кармай берип аягына чыгуу, курутуу, кармап түгөтүү; ~ **всю рыбу в пруду** көлмөдөгү балыктын бардыгын кармап курутуу.

Выложить *сов. что* 1. сыртка алып коюу, сыртка чыгарып коюу; ~ **вещи из чемодана** чемодандагы нерселерди алып чыгарып коюу; 2. *перен.* түгөл айтып чыгуу, бардыгын айтып салуу, төкпөй-чачпай бүт айтып берүү; ~ **всю правду** болгон чындыкты төкпөй-чачпай айтып берүү; 3. *чем* төшөө; **пол выложен цветными плитками** жер таманга түстүү плиткалар төшөлгөн; 4. көтөрүү, тургузуу; салуу; ~ **печь** меш салуу; 5. *нар.-разг.* бычуу, энин алуу; ~ **жеребца** айгыр бычуу.

Вылом *м* 1. *по знач. гл. выломать;* 2. *тешик;* жарык; талкаланып бузулган жер.

Выломать *сов. что* бузуп чыгарып алуу, талкалап чыгаруу, сындырып алып салуу; ~ **дверь** эшикти бузуп чыгарып алуу; ~ **замок** кулпуну бузуп ачуу.

Выломаться *сов.* бузулуп чыгып калуу, талкаланып түшүү.

Выломить *сов. что. разг.* бир уруп (бир тээп) сындыруу (талкалоо); ~ **оконную раму** терезенин кашегин бир уруп талкалоо.

Выломиться *сов. разг.* талкаланып түшүү, бузулуп чыгып калуу.

Выломка *ж то же, что вылом.*

Вылощен/ый, -ая, -ое 1. *прич. от вылощить;* 2. *прил.* жалтылдак, жалтырак, жылтырак; ~ **ая шляпа** жалтырак шляпа; 3. *перен.* жасанып-түзөнгөн, жасанган, сыланган, сырт кебетеси сыпаа көрүнгөн, какайган.

Вылощить *сов.* 1. жалтылдатуу, жылтыратуу, жаркыратуу, жалтыратуу; ~ **паркет** паркетти жалтыратуу; 2. *перен.* жасап-түзөө, сырт кебетесин көркөмдөө.

Вылощиться *сов.* жалтыроо, жалт-жулт этүү, жалтылдоо.

Вылудить *сов. что* калайлоо, калай менен чайкоо, калай жалатып чыгуу.

Вылуживать *несов. см. вылудить.*

Вылупить *сов.* 1. *(очистить от скорлупы)* кабыгын аарчуу; ~ **яйцо** жумуртканын кабыгын аарчуу; 2. *груб. прост.* көзүн чакырайтуу, көздөрүн чакчайтуу.

Вылупиться *сов.* 1. жумурткадан чегилип чыгуу (балапандарга, жыландарга, таш бакаларга карата); 2. *груб. прост.* көзүн бакырайтып тиктөө, көздөрүн чанагынан чыгара тиктеп кароо.

Вылупливать *несов. вылупить* 1.

Вылупливаться *несов. см. вылупиться* 1.

Вылущивать *несов. см. вылощить.*

Вылущить *сов. что* 1. актоо, кабыгынан тазалоо (таруу, арпа ж.б. карата); 2. *мед.*

кесип салуу, кесип алып таштоо; ~ **кость сөөктү** кесип салуу.

Вылушиться сов. акталуу, кабыгынан тазалануу.

Вымазать сов. 1. майлоо, шыбоо; ~ **печь глиной** мешти ылай менен шыбоо; 2. *кого-что разг.* булгоо, булгап салуу (баткак же башка нерсе жугузуп); ~ **подол платья в грязи** көйнөктүн этегин баткакка булгап алуу; 3. *что прост.* шыбап (майлап) түгөтүү, бардыгын шыбап (майлап) жок кылып коюу; ~ **всю краску** бардык боёкту (сырды) жумшап түгөтүү.

Вымазаться сов. разг. (*выпачкаться*) булгануу, булганып алуу; 2. *прост.* (*израсходо-ваться*) жумшалып жок болуу (сырга, боёкко ж.б. карата).

Вымазывать несов. см. **вымазать**.

Вымазываться несов. 1. см. **вымазаться**; 2. *страд.* к **вымазывать**.

Вымалить несов. см. **вымолить**.

Выманить несов. **выманить**.

Выманиться несов. *страд.* к **выманить**.

Выманить сов. разг. 1. *кого* алдап (кызыктырып) чакырып алуу, барууга (чыгып келүүгө) амал менен кызыктыруу; 2. *прост.* алдап өндүрүү, айла менен жетүү (өндүрүп алуу), алдап-соолап жатып алып коюу; ~ **деньги** алдап-соолап акча өндүрүү.

Вымарать сов. *что прост.* 1. (*выпачкать*) кир жугузуу, кир кылуу, булгап алуу; 2. (*зачеркнуть*) өчүрүп салуу, чийип таштоо; ~ **строку** жазылган сапты чийип таштоо.

Вымараться сов. *прост.* кирдеп калуу, бир нерсе жугуп булгануу, кир болуу.

Вымаривать несов. см. **выморить**.

Вымариваться несов. *страд.* к **вымаривать**.

Вымарка ж 1. *по знач. гл.* **вымарать** 2; 2. (*место*) чийилген, чийип өчүрүлгөн жер.

Вымаривание ср см. **вымарка** 1.

Вымарывать несов. см. **вымарать**.

Вымарываться несов. см. **вымараться**.

Выматывать несов. см. **вымотать**.

Выматываться несов. 1. см. **вымотаться**; 2. *страд.* к **выматывать**.

Вымахать сов. *прост.* 1. желпип айдап чыгаруу; ~ **мух чымындарды** желпип айдап чыгаруу; 2. шилтейм (же ыргытам) деп колун талтып (оорутуп) алуу; 3. *разг.* чоңоюу, бою бийик болуп өсүү.

Вымахивать несов. см. **вымахать** и **вымахнуть**.

Вымахнуть сов. *прост.* 1. *что* (*выкинуть*) ыргытуу, атырылтуу; **пароход загудел** и ~ **л кверху высокою струю пара** пароход үнүн озондотуп, бууну созолонтуп көккө ыргытты; 2. (*высочить*) чыга калуу, пайда боло калуу; **кони ~ ли на дороге** аттар жолго чыга калды; 3. секирип чыга калуу, ыргып чыга келүү; 4. *то же, что вымахать* 3.

Вымачивание ср *по знач. гл.* **вымочить**.

Вымачивать несов. см. **вымочить**.

Вымачиваться несов. 1. см. **вымочиться**; 2. *страд.* **вымачивать**.

Вымачивать несов. см. **вымостить**.

Вымачиваться несов. *страд.* к **вымачивать**.

Выменивать несов. см. **выменять**.

Вымениваться несов. *страд.* к **выменивать**.

Выменять сов. *кого-что* айырбаштоо, алмаштырып алуу, алмашуу.

Вымер/еть сов. 1. кырылып жок болуу, тукуму калбай жоголуу, тукум курут болуу, өлүп бүтүү; **плёмя ~ ло** уруу кырылып бүттү; ~ **шие животные** тукуму кырылып бүткөн (тукум курут болгон) жаныбарлар; 2. элсиз калуу, эли-журту кыргынга учурап, ээн калуу.

Вымерзание ср *по знач. гл.* **вымерзать**; ~ **фруктовых деревьев** мөмө жемиш дарактарынын үшүк уруп зыяндап калышы.

Вымерзать несов. см. **вымерзнуть**.

Вымерзнуть/ть сов. 1. (*погибнуть*) үшүп калуу, суук алуу, үшүк уруп жок болуу; **посевы ~ ли** эгиндерди суук алып куруп калды; 2. (*промерзнуть*) тонуп калуу (туташ муз болгуча тоңуу); **вода ~ ла** суу тоңуп калды.

Вымерить сов. *что* жакшылап өлчөп чыгуу, тактап ченөө, так ченин (өлчөмүн) алуу; ~ **площадь комнаты** бөлмөнүн так өлчөмүн алуу (бөлмөнү тактап ченеп чыгуу).

Вымерять несов. см. **вымерить**.

Вымеряться несов. *страд.* к **вымерять**.

Вымесить сов. *что* жакшылап ийлөө, ийине жеткире жууруу (бышыруу); ~ **тесто** камырды жакшылап жууруу.

Вымести сов. *что* шыпырып таштоо, шыпырып чыгуу, шыпырып алып салуу (жоготуу, тазалоо); ~ **пол** полду, жер таманды (үйдүн ичин) шыпырып чыгуу.

Выместить сов. *что* и без доп. өч алуу, кек алуу.

Выметать I сов. *что* 1. *разг.* (*выбросить постепенно*) бир четинен бөлүп-бөлүп таштоо, акырындык менен түшүрүү; ~ **невод** торду сууга бир четинен (бөлүп-бөлүп) таштоо; 2. (*отложить икру*) урук таштоо; 3. (*выпустить наружу*) чыгаруу; алуу; ~ **кóлос** баш алуу; ~ **плéти** сабак алуу, чылбыр байлоо.

Выметать II сов. *что* (*общить*) жөрмөп, күрмөп (тордоп) тигүү; ~ **пéтли** топчулукту жөрмөп тордоп тигип чыгуу.

Выметать несов. см. **вымести**.

Выметá/ться сов. 1. (*о побегах растений, соцветиях и т.п.*) өнүп чыгуу, ачылуу; ~ **вшивые всходы пшеницы** өнүп чыккан буудайдын көгү; 2. (*закончить метание икры*) уругун таштап бүтүү, урук таштап болуу.

Выметá/ться несов. 1. несов. 1. *страд.* к **выметать**; 2. *груб. прост.* көзгө көрүнбөй жоголуу, кетип калуу; ~ **йся отсюда!** бул жерден көзгө көрүнбөй жогол!

Вы́метнуть *сов. что разг. (выбросить)* шарт ыргытып жиберүү, шыр ыргытып салуу.

Вы́метну/ться *сов. 1. разг. (выброситься)* шыр ыргытылуу; арыдан-бери ыргып түшүү; кошка ~ лась из окна мышык терезеден лып этип ыргып түштү; **2. (выскочить)** арыдан-бери чыга калуу, пайда боло калуу; на бугор ~ лись всадники атчандар арыдан-бери дөбөгө чыга калышты.

Вымётывать I *несов. см. вы́метать I* – вы́метнуть.

Вымётывать II *несов. см. вы́метать II.*

Вымётываться I *несов. 1. см. вы́метаться I* – вы́метнуться; **2. страд. к вымётывать I.**

Вымётываться II *несов. страд. к вымётывать II.*

Вы́мешать *сов. что* жакшылап аралаштыруу, жеткире аралаштырып чыгуу; ~ известь с песком акиташ менен кумду жакшылап аралаштыруу.

Вымешивать I *несов. см. вы́местить.*

Вымешивать II *несов. см. вы́мешать.*

Вымешиваться I *несов. страд. к вымешивать I.*

Вымещать *несов. см. вы́местить.*

Вымещаться *несов. страд. к вымещать.*

Выминать *несов. см. вы́мять.*

Выминаться *несов. страд. к выминать.*

Выми́рание *ср по знач. гл. вы́мереть.*

Выми́рать *несов. см. вы́мереть.*

Вымога́ние *ср по знач. гл. вымога́ть.*

Вымогатель *м* коркутуп (опузалап) өндүрүүчү, зордоп, айласын кетирип жатып алуучу.

Вымога́тельница *женск. к вымога́тель.*

Вымога́тельство *ср* коркутуп (опузалап) жатып өндүрүүчүлүк, зордоо, айласын кетируу жолу менен алып коюучулук.

Вымога́ть *несов. что, чего* опузалап (коркутуп) жатып алуу, алууга катуу аракеттенүү, зордоп, айласын кетирип жатып алуу; ~ де́ньги акчаны опузалап (коркутуп) жатып алуу.

Вымоина *ж прост.* суу жеп кеткен жер, ан, көбөөл.

Вымока́ние *ср по знач. гл. вы́мокнуть 3;* ~ посе́вов себилген дандын (же башка өсүмдүктөрдүн) чирип кетиши.

Вымока́ть *несов. см. вы́мокнуть.*

Вы́мок/нуть *сов. 1.* суу болуу, суу өтүү, сууга чылануу; ~ нуть до последней нитки өтмө катарынан өтүп суу болуу; сууга чыланып калуу; ~ нуть под дождём жаанда калып суу болуу; **2. (потерять ка-кое-л. свойство в воде)** сууга чылана берип, кандайдыр бир касиети кетүү (тузу азаюу, жибип калуу ж.б.); селёдка ~ ла селёдканын тузу кетейин деп калды; **3. (погибнуть – о растениях)** чирип кетүү, көгөрүп кетүү; хлеб ~ на полях эгин талаада жата берип чирип кетти.

Вы́мол *м спец.* тегирмен түп.

Вымола́чивание *ср. см. вы́молот 1.*

Вымола́чивать *несов. см. вы́молотить.*

Вымола́чиваться *несов. страд. к вымола́чивать.*

Вы́молвить *сов. что разг.* айтуу, ооз ачуу, мынк этүү; не ~ ни слова ооз ачпоо, үн катпоо.

Вы́молить *сов. что* тилеп алуу, жалынып-жалбарып жатып өндүрүп алуу, суранып-тиленип жатып алуу.

Вы́молот *м 1. по знач. гл. вы́молотить; 2. (зерно)* бастырылган эгин, эгиндин кызылы; **3.** бастырылган эгиндин жалпы көлөмү (эгиндин бастырып болгон түшүмү).

Вы́молотить *сов. что* бастыруу, бастырып алуу (эгинди ж.б.).

Вы́молотка *ж то же, что вы́молот.*

Вы́молотки *тк. мн.* кырман түп.

Выморáживание *ср по знач. гл. вы́морозить.*

Выморáживаться *несов. 1. см. вы́морозиться; 2. страд. к выморáживать.*

Вы́морить *сов. кого-что* уулантып же ач калтырып кырып жок кылуу; ~ мышёй чычкандарды уулантып кырып салуу; ~ голодом ач калтырып кырып жоготуу.

Вы́морози/ть *сов. 1. что (выстудить)* муздатуу (суук аба киргизүү, желдетүү аркылуу); ~ ть помеще́ние үйдү (турак жайды) муздатуу; **2. что (высушить)** суук шамалга (суукка) калтырып кургатуу; суукка коюп шамалдатуу; **3. кого-что (истребить)** тоңдуруп жоготуу, үшүтүп кырып-жоюу; леднико́вый пери́од ~ л папо́ротники в се́верных широта́х муз доору түндүк кендиктердеги папоротниктерди үшүтүп курутуп салды.

Вы́морозка *ж разг. см. выморáживание.*

Вы́морочн/ый, -ая, -ое мурассыз калган, мураскери жок (ээси өлгөн соң ээлеп калары жок); ~ ое иму́щество мураскерсиз калган мүлк.

Вы́мо/стить *сов. что* төшөө, төшөп чыгуу; пло́щадка бы́ла ~ це́на плита́ми аянтча плиткалар менен төшөлгөн эле.

Вы́моститься *сов. что* төшөлүү, төшөлүп чыгуу.

Вы́мотать *сов. разг. 1. что* ороп түгөтүү, оролтуп чыгуу, бүт ороп бүтүрүү (жипти, сызманы ж.б.); **2. кого-что** эсин оодаруу, эсин эки кылуу, алсыратуу; жүдөтүп бүтүрүү; ~ все си́лы суй жыгуу, эстен тандыруу (эсин эки кылуу); ♠ вы́мотать (всю) ду́шу кыйнап бүтүрүү, жанын көзүнө көрсөтүү, динкесин соолтуу.

Вы́мотаться *сов. разг. 1.* оролуп бүтүү, оролуп түгөнүү, бүт оролуу; **2. (измучиться)** суй жыгылуу, алсыроо, эстен тануу.

Вы́мочи/ть *сов. 1. кого-что* аябай суу кылуу, суу өтмө катарынан өтүү; дождь ~ л нас до нитки жаан өтмө катарыбыздан өтүп кетти

(жаан бизди сууга чылап койгондой кылды); **2.** сууга чылай берип, кандайдыр бир касиетин кетирүү (тузун азайтуу, жибитүү, жумшартуу ж.б.); ~ **ть солёную рыбу** туздалган балыкты сууга чылап, тузун азайтуу; ~ **ть кожу** терини сууга чылап жибитүү; **3.** артыкча сугара берип курутуу, сууга бастыра берип жоготуу (өсүмдүктөргө карата); ~ **ть посёвы** эгинди көп сугара берип курутуу.

Вымочиться *сов. прост.* шөптүрөп суу болуу, сууга чылпылдата чылануу; где **это ты вымочился так?** сен кайда жүрүп мынчалык шөптүрөп суу болдуң?

Вымпел *м* вымпел; ~ **на Лунé Айга** түшүрүлгөн вымпел; **переходящий** ~ көчмө вымпел.

Вымученн/ый, -ая, -ое **1.** *прич. от вымучить*; **2.** *прил. разг.* зордоп (өзүн кыйнап) жатып чыгарган, ычкынып, күчкө салып жатып жараткан; ~ **ая улыбка** өзүн зордоп жатып күлүмүш эткен жылмаюу.

Вымучивать *несов. см. вымучить.*

Вымучить *сов. что* **1.** *уст.* зордоп (өзүн кыйнап) жатып жаратуу, ычкынып, күчкө салып жатып бир нерсе чыгаруу, келсе-келбесе, болсо-болбосо да азаптанып аракет кылуу; **2.** *разг.* кызыкпаса, көңүлү чаппаса да айла жоктон жасоо; кыйналып, күчкө салып жатып бир нерсе кылуу.

Вымуштровать *сов. кого разг.* муштралоо (муштра жолу менен катуу тарбиялап чыгаруу, катаал тарбияга көндүрүү).

Вымчать *сов. 1.* *кого-что* учкан куштай зымырап, тез алып жөнөө, тез алып учуу; **2.** *то же, что вымчаться.*

Вымчаться *сов.* зымыраган бойдон тез жөнөп калуу, аткан октой тез жөнөп чыгуу.

Вымывание *ср по знач. гл. вымыть*; ~ **солёй** из **пóчвы** кыртыштын туздарын жууп кетирүү.

Вымыва́ть *несов. см. вымыть 2.*

Вымыва́ться *несов. страд. к вымыва́ть.*

Вымыс/ел *м* **1.** кыял; кыялда жаралган ойдон чыгарылган нерсе; **поэтический** ~ ел поэтикалык кыял; **2.** чындыкка туура келбеген жалган нерсе; калп, жалган; **не верить** ~ лам жалган нерселерге ишенбөө.

Вымыслить *сов. что уст.* ойдон чыгара коюу, кыял менен жарата салуу.

Вымы/ть *сов. 1.* *кого-что* жууп чыгуу, жууп тазалоо; ~ **ть пол** полду, үйдүн жер таманын жууп чыгуу; ~ **ть посуду** идиш-аякты жууп-тазалап коюу; **2.** *что* жеп кетүү, жемирип алып кетүү, жууп кетүү (сууга, жамгырга карата); **вода** ~ **ла берег** суу жээкти жеп (жемирип) кетти.

Вымыться *сов.* жуунуу, жуунуп-тазалануу.

Вымышленн/ый, -ая, -ое **1.** *прич. от вымыслить*; **2.** *прил. (неправдоподобный)*

жасалма, жалган, чындыкка окшобогон; ~ **ое имя** жалган ат (наам); ~ **ая история** чындыкка окшобогон окуя.

Вымя *ср* желин; **коровье** ~ уйдун желини.

Вымя/ть *сов. что разг. 1.* ийлөө, жууруу; ийлеп жумшартуу; ~ **ть кожу** тери ийлөө; ~ **ть глину** ылай ийлөө; **2** тебелеп салуу, таптап жок кылуу; **лошады** ~ **ли траву** аттар (жылкы) чөптү тебелеп салды.

Вынашивать *несов. см. выносить.*

Вынесение *ср по знач. гл. вынести*; ~ **приговора** өкүм чыгаруу; ~ **на обсуждение** талкууга коюу (талкууга алып чыгуу); ~ **за скóбки** кашаанын сыртына чыгаруу.

Вынести *сов. 1.* *кого-что* алып чыгуу, сыртка чыгаруу; ~ **вещи на улицу** буюмдарды сыртка чыгаруу; ~ **больного на руках** оорулууну колго көтөрүп алып чыгуу; **2.** алып баруу, жеткирүү, чыгаруу; ~ **товар на рынок** товарды базарга алып баруу (жеткирүү, чыгаруу); **3.** *что* коюу, берүү, жайгаштыруу; ~ **примечания в конец** эскертүүлөрдү аягына (аяк жагына) берүү (жайгаштыруу); **4.** *что* коюу, алып чыгуу; ~ **вопрос на общее собрание** маселени жалпы чогулушка алып чыгуу (коюу); **5.** *кого-что* учурган бойдон алып жүрүп кетүү, тез алып чыгуу, арыдан-бери жеткирүү; **лошади вынесли сани на поляну** аттар чананы учурган бойдон токойдогу ачык аянтка алып жүрүп кетти; **6.** *кого-что* сыртка уруп таштоо, шилеп таштоо; **волна вынесла лодку на берег** толкун кайыкты жээкке шилеп чыгарып таштады; **7.** *перен. ...алуу, ...да калуу*; ~ **хорошее впечатление** жакшы пикирде калуу; ~ **убеждение** ишенимде калуу; ишеним пайда болуу; **8.** *что* чыдоо, баштан өткөрүү, көтөрө алуу; жеңүү; ~ **сильную боль** катуу ооруну көтөрүү (катуу ооруга чыдоо); ~ **трудности** кыйынчылыкты жеңүү; кыйынчылыкка чыдоо; **9.** *что* чыгаруу, кабыл алуу; жарыялоо; ~ **приговор** өкүм чыгаруу; ~ **решение** чечим чыгаруу (кабыл алуу), чечим кылуу; ~ **постановление** токтом кылуу (токтом алуу); ~ **благодарность** алкыш жарыялоо; **вынести за скобки мат.** кашаанын сыртына (кашаадан чыгаруу); **♦ вынести на своих плечах** бардыгын өз мойнуна алуу, бардык ишти өзү бүтүрүү, бардык жүктү өзү көтөрүү.

Вынес/тись *сов.* арыдан-бери чыга келүү, чымын-куюн болуп чыга калуу, тез келе калуу; **из-за угла** ~ **лись мотоциклы** мотоциклдер бурчтан чымын-куюн болуп чыга калды.

Вынимание *ср см. выемка 1.*

Вынимать *несов. см. вынуть.*

Вынима/ться *несов. 1.* *см. вынуться*; **2.** *разг.* суурулуп чыгарылып туруу, сууруп алып тургудай болуу; **кинжал легко** ~ **ется** канжар кынынан оңой суурулат (суурулуп алынып турат).

Вынос *м* **1.** по знач. гл. **вынести**; **2.** (*покойника*) алып чыгуу, көтөрүп чыгаруу; **тело отца лежало на столе, родственники готовились к выносу** атасынын өлүгү (денеси) столдун үстүндө жаткан эле, туугандары алып чыгууга даярданып жатышты; **3.** чегүү, кошуу (арабага коштоп ат чегүү ыкмасы); **4.** сууда агып келген нерсе, агынды.

Выносить *сов.* **1.** кого көтөрүү (баланы айкүнүнө жеткиче боюнда көтөрүү); **2.** *перен.* жакшылап ойлоп жүрүү, жеткире ой жүгүртүү; ...са деген ойдо болуу; ~ **план романа** романдын планы жөнүндө мыктап ой кылып жүрүү (романдын жазылыш планы ушундай болсо деп ойлоп жүрүү); **3.** *кого охот.* таптоо, табына келтирүү (алгыр куштарга карата); **4.** *что разг.* кийип эскиртүү, көөнөргүчө кийүү, кийип тоздуруу.

Выносить *несов.* **1.** см. **вынести**; **2.** (*выдерживать, переносить*) көтөрүү, туруштук кылуу, чыдоо; **хорошо ~ жару** ысыкты жакшы көтөрүү, ысыкка туруштук кылуу; **не выносить кого-чего** жек көрүү, кыртышы сүйбөө, итиркейи келүү, кыжыры келүү.

Выноси/ться *сов.* **1.** бардык жагынан жакшылап ойлонуп чыгуу; **2.** *разг.* кийиле берип эскирүү, кийиле берип тозулуп бүтүү (эскилиги жетүү); **подкладка костюма совсем ~ лась** көп кийиле берип күрмөнүн ичинин тамтыгы кетип бүтүү.

Выноситься *несов.* см. **вынестись**.

Выноска *ж* **1.** *разг.* по знач. гл. **вынести** **1**; **2.** *то же, что сноска.*

Выносливость *ж* чыдамдуулук, чыдамкайлык, сабырдуулук.

Вынослив/ый, -ая, -ое (вынослив, -а, -о) чыдамдуу, чыдамкай; ~ **ое растение** чыдамдуу өсүмдүк; ~ **ые люди** чыдамкай адамдар.

Выносн/ой, -ая, -ое башка орунга чыгарылган, чыгарылып коюлган; тышкарыдагы; ~ **ое примечание** чекесине чыгарып (же төмөн жагына түшүрүп) берилген эскертүү; ~ **ая топка** тышкарыдагы очок, сыртка орнотулган очок.

Выношенн/ый, -ая, -ое **1.** жеткире ойлонулган, бардык жагынан жетилген; ~ **ая идея** жеткире ойлонулган идея; **2.** *разг.* кийип эскиртилген, эскилиги жеткен, тозулган; ~ **ая шуба** эскилиги жеткен тон.

Вынудить *сов.* **1.** *кого-что* мажбур кылуу, аргасыз кылуу; ~ **противника отступить** душманды чегинишке мажбур кылуу; **2.** *что* зордоп көндүрүү, макул болууга аргасыз кылуу; аргасыздан моюн сундуруу; ~ **согласие приехать** келишке аргасыз кылып макудатуу (зордоп көндүрүү).

Вынуждать *несов.* см. **вынудить**.

Вынуждаться *несов.* *страд.* к **вынуждать**.

Вынуждение *ср* по знач. гл. **вынудить**.

Вынужденн/ый, -ая, -ое **1.** *прил.* мажбур-

ланган, аргасыз болгон, айласы кеткен; **2.** аргасыз, амалсыз; аргасыздан; ~ **ая посадка** аргасыздан конуу; ~ **ое молчание** аргасыздан унчукпай калуу; ~ **ое признание** аргасыздан моюнга алуу; ~ **ый отказ** аргасыз баш тартуу.

Вынуть *сов.* **1.** *кого-что* алып чыгуу, сууруп чыгуу, чыгаруу; ~ **платок из кармана** бет аарчыны чөнтөктөн алып чыгуу; ~ **оконные рамы** терезенин кашектерин чыгаруу; **2.** *что разг. (при кройке)* оюу, оюп алуу; **♦ вынуть душу (дух)** *уст.* өлөрчө кыйноо, жанын сууруп алуу; **♦ вынуть душу (сердце)** *уст.* кыйноого салуу, азап жедирүү; **вынь да положь** азыр эле бере сал, токтотпой бер.

Выну/ться *сов.* чыгып калуу, суурулуп чыгуу; **осколок** ~ лся осколка чыгып калды (сыртына тешип чыкты).

Выниривать *несов.* см. **вынырнуть**.

Вынырнуть *сов.* **1.** (*из воды*) суудан сүзүп чыга калуу, суудан сорок этип көрүнө калуу; **2.** *перен. разг.* арыдан-бери пайда боло калуу, шып этип чыга калуу.

Вынюхать *сов.* *кого-что прост.* **1.** шимшип (жыттап) таап чыгуу; ~ **зайца** коенду шимшип таап чыгуу; **2.** *что перен.* шимшилеп билип алуу, байкап калуу; **он многое успел** ~ шимшилеп жүрүп ал далай нерселерди билип алды.

Вынюхивать *несов.* см. **вынюхать**.

Вынянчивать *несов.* см. **вынянчить**.

Вынянчить *сов.* *кого разг.* алпештеп өстүрүү; ~ **ребенка** баланы алпештеп өстүрүү.

Выпад *м* **1.** *спорт.* бутту алга карай бүгүлтө сунуу (алдын карай таштоо); **2.** кимдир бирөөгө жаман ой менен каршы чыгуу, жамандоо, кастык аракетте болуу.

Выпадение *ср* см. **выпадение** **1**.

Выпадать *несов.* см. **выпасть**.

Выпадение *ср* **1.** по знач. гл. **выпасть** **1, 3**; ~ **волос** чач түшүү; **2.** жааш, түшүү; ~ **осадков** жаан жааш; кар түшүү.

Выпаивать *несов.* см. **выпоить**.

Выпаливать *несов.* см. **выпалить**.

Выпалить *сов.* *разг.* **1.** атуу, ок чыгаруу; ~ **из ружья** мылтык атуу; **2.** *перен.* *что* айтып салуу, айтып жиберүү, айтып таштоо, оозунан чыгып кетүү; ~ **новости** жаңылыктарды айтып салуу.

Выпалывание *ср* по знач. гл. **выполоть**.

Выпалывать *несов.* см. **выполоть**.

Выпалываться *несов.* *страд.* к **выпалывать**.

Выпаривание *ср* по знач. гл. **выпарить** **1, 2**.

Выпаривать *несов.* см. **выпарить**.

Выпариваться *несов.* **1.** см. **выпариться**; **2.** *страд.* к **выпаривать**.

Выпарить *сов.* **1.** *что* буулоо, бууга кармоо, буулантуу, буулап тазалоо; ~ **бочку** челекти буулап (бууга кармап) тазалоо; **2.** *что (удалить влагу)* буулантып ажыратып чыгуу, кайнатып бууга айландырып жиберүү; ~ **соль**

туз кайнатуу; **3.** *кого (вымыть) разг.* ысык бууда (мончодо) шыпыргы менен чапкылоо.

Выпари/ться *сов.* **1.** *(очиститься паром)* буулануу, буулап тазалануу; *бельё ~ лось кир буулап тазаланды;* **2.** *(исчезнуть – о влаге)* буулантылуу, бууга айлануу; *вода ~ лась суу бууга айланып (бууланып) кетти;* **3.** *разг. (вымыться)* бууга түшүү, ысык бууда шыпыргы менен чабынып жуунуу.

Выпарка *ж см.* **выпаривание.**

Выпарн/ой, -ая, -ое бууландырма, бууландыруучу; ~ **ые** **аппараты** бууландыруучу аппараттар.

Выпарживать *несов. см.* **выпорхнуть.**

Выпарывать *несов. см.* **выпороть 1.**

Выпарываться *несов. страд. к выпарывать.*

Выпас *м* жайыт; ~ **скота** малдын жайыты.

Выпа/сть *сов.* **1.** түшүү, түшүп кетүү; жыгылуу, кулануу; *книга ~ ла из рук* китеп колдон түшүп кетти; *я уцепился одной рукой за край телеги, чтобы не ~ сть* мен жыгылып кетпейин деп, бир колум менен арабанын кырына жабыша калдым; **2.** *(о волосах, зубах, перьях и т.п.)* түшүү, күбүлүү, жыдуу; *зубы ~ ли* тиштер күбүлүп калды (түшүп калды); **3.** *перен.* чыгып калуу; андан ары катышпай калуу; ~ **сть из игры** оюндан чыгып калуу (оюнга андан ары катышпай калуу); **4.** *(об осадках)* жааш; түшүү; ~ **л глубокий снег** кар калың түштү (кар көп жаады); ~ **ло много дождей** жаан көп жаады; **5.** *кому* буюруу, тийүү, туш келүү, жетүү, туура келүү; *ему ~ ло счастье* ал бакытка жетти (бактылуу болду); ~ **л удобный случай** оңтойлуу учур туш келди; *день ~ л тяжелый* оор күн туш келди (оор күн туш болуп калды); **6.** *спорт.* бутту алга карай бүгүлтө сунуп обдулуу; **7.** *нар.разг.* башталуу (өзөнгө, дарыяга карата).

Выпахать *сов. что 1. с.-х.* жерди арыктагып жиберүү, күчүн кетирүү (туура эмес иштетүү же тындырбай, кайра-кайра себе берүүдөн улам); **2.** жерден бир нерсе таап чыгуу (кош айдоо учурунда); **3.** жерди айдап чыгуу, айдап бүтүрүү.

Выпаха/ться *сов. что 1. с.-х.* арыктоо, күчү кетүү (туура эмес иштетүү же тындырбай, кайра-кайра себе берүү аркылуу); *земля ~ лась* жер арыктап кетти.

Выпахивать *несов. см.* **выпахать.**

Выпачкать *сов. кого-что разг.* булгоо, булгап коюу, кир жугузуу; ~ **платье** көйнөктү булгап алуу.

Выпачкаться *сов. разг.* булгануу; булганып алуу, кир жугузуп алуу; ~ **в краске** сыр жугузуп алуу (сырга, боёкко булганып алуу).

Выпевать *несов. что 1. несов. см.* **выпеть;** **2. разг.** кыраатын келтирип айтуу; созолонтуп айтуу.

Выпекание *ср. см.* **выпечка.**

Выпекать *несов. см.* **выпечь.**

Выпекаться *несов. 1. см.* **выпечься;** **2. страд. к выпекать.**

Выпер/еть *сов. 1. кого-что разг.* түртүп чыгаруу, итерип чыгарып салуу, кысып чыгаруу; *льдом ~ ло баржу* муз баржаны түртүп чыгарды; **2. кого прост.** айдап жиберүү, чыгарып салуу, кууп чыгуу; кубалап жиберүү.

Выпереться *сов. прост.* сыртын карай түртүлүп чыгып калуу, сороюп чыгып калуу, сороюп же дөмпөйүп чыгып туруу.

Выперхнуть *сов. что прост.* жөтөлүп (какырынып) чыгарып таштоо; **Подавился Волк костью и не мог выперхнуть** (Л.Толстой) карышкыр сөөккө какап калып, жөтөлүп чыгара албады.

Выперетовать *сов. кого 1.* алпештеп өстүрүү, ардактап эрезеге жеткирүү; **2. перен.** тарбиялап (өстүрүп) чыгаруу; ~ **хороших специалистов** жакшы адистерди тарбиялап чыгаруу.

Выпеть *сов. что 1.* ырды таасын аткаруу, табына келтире ырдоо; **2. прост.** тартынбай (жазганбай) түз айтуу, туурасын таамай айтуу.

Выпечка *ж по знач. гл.* **выпечь;** ~ **хлеба** нан бышыруу.

Выпечь *сов. что 1.* бышыруу, жабуу; ~ **тонну хлеба** бир тонна нан бышыруу; **2.** жакшылап бышыруу; **хлеб не выпечен** нан жакшы бышпай калыптыр.

Выпечься *сов.* жакшылап бышуу, жеткире бышуу; **хлеб выпекся** нан жакшылап бышты (нан жакшы бышыптыр).

Выпивала *м, ж прост.* аракеч, пианкеч.

Выпивание *ср по знач. гл.* **выпить.**

Выпивать *несов. 1. см.* **выпить;** **2. разг.** ичкиликке берилип кетүү, ичкилик ичкенди жакшы көрүү.

Выпивк/а *ж разг. 1.* ичкилик ичиш; чогулуп ичкилик ичүү (ичип отуруу); **устроить ~ у** чогулуп ичкилик ичүүгө отуруу; **2.** шарап, ичкилик.

Выпивоха *м, ж груб. см.* **выпивала.**

Выпивши *прост. 1 деепр.* ичип алып, мас болуп, мас абалда болуп; **2. в знач. сказ.** ичип алган абалда, ичип алган түрдө, мастык кебетеде.

Выпиливать *несов. см.* **выпилить.**

Выпилить *сов. что 1.* араалап оюу, тешүү, араа менен оюп алуу; ~ **отверстие в двери для замка** кулпу орнотуш үчүн эшикти араалап оюу (тешүү); **2.** араалап жасоо, араа менен кесип жасоо; ~ **рамка** араа менен кичине рамка жасоо.

Выпилка *ж разг. 1. по знач. гл.* **выпилить;** **2.** араалап жасалган нерсе.

Выпирать *несов. 1. см.* **выпереть;** **2. разг.** сороюп чыгып туруу, дөмпөйүп көрүнүп туруу; **3. перен. прост.** (о мыслях и чувствах и т.п.) кашкайып көрүнүп калуу, баамдалып (билинип) туруу.

Выпираться *несов.* 1. *см.* выпирать 2; 2. *страд.* к выпирать 1.

Выписать *сов.* 1. *что* көчүрүп алуу, жазып алуу; ~ **нужный абзац из учебника** окуу китебинен керектүү абзацты көчүрүп (жазып) алуу; ~ **цитату** цитатаны көчүрүп (жазып) алуу; 2. кылдат жазып чыгуу, ынтаасын коюп, дааналап жазуу; ~ **заглавные буквы** баш тамгаларды кылдат жазып чыгуу; 3. жазып берүү; жаздырып алуу; ~ **квитанцию** квитанция жазып берүү (жаздырып алуу); 4. *кого-что (вызвать письмом)* чакыртып алуу; ~ **к себе семью** үй-бүлөсүн өзүнө чакыртып алуу; 5. *что (заказать с доставкой)* алып турууга жазылуу; ~ **журнал** журнал алып турууга жазылуу (журналга жазылуу); 6. (*исключить из списка, из состава и т.п.*) чыгаруу; өчүрүү; ~ **из лагеря** лагерден чыгаруу; ~ **из больницы** ооруканадан чыгаруу; ~ **из домово́й кни́ги** үй китепчесинен чыгаруу (өчүрүү); ~ **из списка** тизмеден өчүрүү (чыгаруу).

Выписаться *сов.* 1. чыгуу, чыгып кетүү, өчүрүлүү; ~ **из больницы** ооруканадан чыгуу; 2. *уст.* жазуучулуктан чыгып калуу, жазуучулукка жарабай калуу.

Выписка *ж* 1. (*выписывание, списывание*) көчүрүү, көчүрүп алуу; жазып берүү, жаздырып алуу; чыгаруу, чыгуу; ~ **цитат** цитаталарды көчүрүү; ~ **квитанция** квитанция жазып берүү (жаздырып алуу); ~ **из больницы** ооруканадан чыгуу (чыгаруу); 2. көчүрмө (көчүрүлүп алынган цитата; документтин ж.б. үлгүсү); ~ **из протокола** протоколдон көчүрмө (протоколдун көчүрмөсү).

Выписывать *несов. см.* **выписать**.

Выпить *сов.* 1. *что*, чего ичүү, ичип жиберүү; ~ **стакан чаю** бир стакан чай ичүү; ~ **до капли** бир тамчысын калтырбай ичип жиберүү; 2. ичүү (ичкиликти); алып жиберүү, көтөрүп коюу; он **любит** ~ ал ичкенди жакшы көрөт; ~ **за юби́ляра** юбилярдын урматына алып жиберүү (көтөрүп коюу).

Выпихивать *несов. см.* **выпихнуть**.

Выпихиваться *несов. страд.* к выпихивать.

Выпихнуть *сов.* *кого-что разг.* түртүп чыгаруу, итерип чыгарып жиберүү, сүрүп чыгаруу; түртүп айдап чыгуу; ~ **из дома** үйдөн түртүп чыгарып жиберүү.

Выплавить *сов. что* эритүү, эритип алуу, эритип даяр кылуу; ~ **две тонны чугуна́** эки тонна чоюн эритүү; ~ **сталь** болот эритүү.

Выплавиться *сов.* эритилүү, эритилип алынуу, эритүү аркылуу бөлүнүп чыгуу.

Выплавка *ж* 1. *по знач. гл.* **выплавить**; ~ **стали** болот эритүү; 2. (*то, что выплавлено*) эритилген металл (металлдын эритилип чыгарылган даяры); **суточная** ~ бир сутканын ичинде эритилген металл.

Выплавлять *несов. см.* **выплавить**.

Выплавляться *несов.* 1. *см.* **выплавиться**; 2. *страд.* к выплавлять.

Выплакать *сов. что* 1. көз жашын төгүп мункануу; мунун айтып ыйлоо; 2. *разг.* (*выпросить*) ыйлап сурануу, көз жашын төгүп жатып сурап алуу.

Выплакаться *сов.* ыйлап арыз арманын чыгаруу, бугун чыгара ыйлап алуу.

Выплакивать *несов. см.* **выплакать**.

Выплата *по знач. гл.* **выплатить**; ~ **выигрышей** утуштарды төлөө; ~ **долга** карызды төлөө.

Выплатить *сов. что* 1. төлөө, берүү, төлөп берүү; ~ **зарплату** айлык акы берүү; 2. мөөнөтү менен бөлүп-бөлүп төлөп туруу, төлөп кутулуу; ~ **суду** карызды бөлүп-бөлүп төлөп туруу, төлөп кутулуу.

Выплачивание *ср см.* **выплата**.

Выплачивать *несов. см.* **выплатить**.

Выплачиваться *несов. страд.* к **выплачивать**.

Выплевать *сов.* түкүрүү, түкүрүп таштоо.

Выплёвывать *несов. см.* **выплевать** — **выплюнуть**.

Выплёвываться *несов. страд.* к **выплёвывать**.

Выплескать *сов. что* чайпалтып төгүү, чайпап төгүп бүтүрүү; ~ **воду из ведра́** чакадагы сууну чайпап төгүп бүтүрүү (түгөтүү).

Выплеска/ться *сов.* чайпалып төгүлүү; **вода́** ~ **лась из ведра́** чакадагы суу чайпалып төгүлдү.

Выплёскивать *несов. см.* **выплескать** — **выплеснуть**.

Выплёскиваться *несов.* 1. *см.* **выплеснуться**; 2. *страд.* к **выплёскивать**.

Выплесну/ть *сов. однокр.* 1. *что* төгүп таштоо; чайкап төгүп жиберүү; ~ **ть остатки чая́** чайдын калдыгын төгүп таштоо; 2. *кого-что* шилеп чыгарып таштоо, уруп чыгарып таштоо, сүрүп чыгаруу; **волна́** ~ **ла на бе́рег** плот толкун салды жээкке сүрүп чыгарып таштады.

Выплеснуться *сов. однокр.* 1. чайпалып төгүлүү; 2. (*о рыбах и дельфинах и т.п.*) чулп этип сууга чыга калуу, чулп этип ыргып чыгуу.

Выплести *сов. что* 1. өрүмүн жандырып чыгаруу, өрүмүн жандырып чыгарып алуу; ~ **ленту из косы́** лентаны өрүлгөн чачтан жандырып чыгарып алуу; 2. токуу, токуп жасоо; ~ **корзи́ну** себет токуу; ~ **сети** тор токуу.

Выпле/стись *сов.* өрүмү жанып кетүү, өрүмү жанып калуу; **лента́** ~ **лась из косы́** лента өрүлгөн чачтан (жанып) бошоп калды.

Выплетать *несов. см.* **выплести**.

Выпле/таться *несов.* 1. *см.* **выплестись**; 2. *страд.* к **выплетать**.

Выплыва́ть *несов. см. выплыть.*

Выплы/ть *сов. 1. (всплыть)* калкып чыгуу, суунун үстүнө чыгып калуу; **2. (дораться плавь)** сүзүп чыгуу; ~ **ть на бе́рег** жээкке сүзүп чыгуу; **3. перен.** пайда болуу, туулуу; ~ **л ряд вопро́сов** бир катар маселелер пайда болду (туулду); **4. көрүнүү, көрүнө** калуу, чыгуу; **из-за о́строва** ~ **ла ло́дка** аралдын ары жагынан кайык көрүндү; **луна́** ~ **ла из-за туч** ай булуттардын арасынан жылып чыкты; **5. перен.** каалгып чыга келүү, каалгый басып чыгуу; **из дверí** ~ **ла по́лная пожилая́ же́нщина** жашап калган толук аял эшиктен каалгый басып чыга келди.

Выплонуть *сов.* түкүрүү, түкүрүп таштоо.

Выпля́сывать *несов. что и без доп. разг.* түрдүүчө кыймылдап, келиштире бийлөө; ~ **гопак** гопакты түрдүүчө кыймылдап келиштире бийлөө.

Выпоить *сов. кого* суюк тамак (сүт ж.б.) менен багып чоңойтуу (өстүрүү); ~ **телёнка мо́локом** музоону сүт менен багып чоңойтуу.

Выпойка *ж разг. и с.-х. по знач. гл. выпоить.*

Выполáскивать *несов. см. выполоскать.*

Выполáскиваться *несов. страд. к выполáскивать.*

Выползáние *ср по знач. гл. выползти.*

Выползáть *несов. см. выползти.*

Выползок *м* түлөп түшкөн тери (жылан же ар кандай курт-кумурскалардын түлөп түшкөн териси).

Выполз/ти *сов. 1.* сойлоо, соймоңдоо, сойлоп чыгуу; **змея́** ~ **ла** жылан сойлоп чыкты; **2. (о людях, животных)** жөрмөлөө, жөрмөлөп чыгуу, тырмышып чыгуу; **ма́льчик** ~ **из-за укрьти́я** бала жашырынып жаткан жайдан жөрмөлөп чыкты; **собáка** ~ **ла из я́мы** ит чуңкурдан тырмышып чыкты; **3. перен. разг.** сүйрөлүп араң басып чыгуу, аягын араң шилтеп чыгуу.

Выполне́ни/е *ср по знач. гл. выполнить;* ~ **е пла́на** планды аткарыш; пландын аткарылышы; **отчёт о ~ и пла́нового задания** пландык тапшырманын аткарылышы жөнүндө отчёт.

Выполнiм/ый, -ая, -ое (выполнiм, -а, -о) аткарыла турган, аткарылууга мүмкүн болгон, аткарылуучу; **поруче́ние вполне́** ~ **о** аткарып коюш колдон келе турган тапшырма (аткарууга боло турган тапшырма).

Выполнить *сов. что 1.* аткаруу, орундатуу, ишке ашыруу; ~ **поруче́ние** тапшырманы аткаруу (орундатуу); ~ **обязáтельство** милдеттенмени орундатуу; **2.** жасоо, иштеп чыгуу, жаратуу; ~ **маке́т учебника** окуу китебинин макетин жасоо (жаратуу).

Выполня́ть *несов. см. выполнить.*

Выполня/ться *несов.* аткарылуу, ишке ашырылуу; **план** ~ **ется досрóчно** план мөөнөтүнөн мурда аткарылып жатат.

Выполоскать *сов.* чайкоо, чайкап тазартуу; ~ **бельё** кир чайкоо; ~ **рот** оозду чайкоо.

Выполоть *сов. что* отоо, отоп чыгуу, чөпчардан (отоо чөптөрдөн) арылтуу; ~ **огоро́д** огородду отоп чыгуу.

Выпороток *м спец.* выпороток (ара туулган төл жана анын союп алынган териси).

Выпороть I *сов. что* сөгүп алуу; ~ **рукава́** жеңди сөгүп алуу.

Выпороть II *сов. кого (высечь)* сабоо, камчыга алуу, чыбык менен сабоо.

Выпорхну/ть *сов. 1.* бырп этип учуп чыгуу (учуп чыгып кетүү); **2. перен. разг.** жүгүрүп чыга калуу, ыргып чыга калуу, атып чыгуу; **де́вочка** ~ **ла из ко́мнаты** кыз бөлмөдөн жүгүрүп чыга калды (атып чыкты).

Выпот *м мед.* сары суу.

Выпотева́ть *несов. см. выпотеть.*

Выпотеть *сов. прост.* көл-шал түшүп тердөө, тер басуу, терге чөмүлүү.

Выпотрошить *сов. кого-что* иче-кардын алып тазалап коюу; ~ **ку́рицу** тооктун ичекардын алып тазалап коюу.

Выпрáвить I *сов. что 1. (выпрáмить)* түзөтүү, түзөтүп коюу; ~ **согну́вшийся гвоздь** ийрилген мыкты түзөтүп коюу; **2.** оңдоо, дурустап чыгуу, оңуна келтирип коюу; ~ **положе́ние** абалды оңдоо (оңуна келтирүү); **3. (рукопись, корректуру и т.п.)** оңдоп чыгуу, оңдоо киргизүү; **4. разг.** оңдоо, түзөтүү, оң абалга келтирүү, тууралоо; ~ **рука́в руба́шки** көйнөктүн жеңдерин оңдоп коюу (тууралап, түзөтүп коюу).

Выпрáвить II *сов. что прост. (достать, получить)* алуу, ээ болуу, колуна тийгизүү (кандайдыр бир официалдуу документти); ~ **па́спорт** паспорт алуу, паспортко ээ болуу.

Выпрáви/ться *сов. 1. разг. (выпрáмиться)* түзөлүү, түз болуу; **де́рево** ~ **лось** дарак түзөлдү; **2.** оңолуу, түзүктөлүү, мурдагысынан жакшыруу; **пого́да** ~ **лась** аба ырайы оңолду (оңолуп калды); **положе́ние** ~ **лось** абал түзүктөлдү (түзүк болуп калды).

Выпрáвка I ж 1. разг. см. выпрáвление; ~ **рукописи кол жазманын оңдолушу; **2. (осанка)** денени какайта түз кармоо.**

Выпрáвка II ж по знач. гл. выпрáвить II.

Выпрáвление *ср по знач. гл. выпрáвить I.*

Выпрáвля́ть I *несов. см. выпрáвить I.*

Выпрáвля́ть II *несов. см. выпрáвить II.*

Выпрáвля́ться I *несов. 1. см. выпрáвиться;* **2. страд. к выпрáвля́ть I.**

Выпрáвля́ться II *несов. страд. к выпрáвля́ть II.*

Выпрáсты́вать *несов. см. выпрóстать.*

Выпрáсты́ваться *несов. 1. см. выпрóстаться;* **2. страд. к выпрáсты́вать.**

Выпрáшивать *несов. см. выпрóсить.*

Выпрáшива́ться *несов. 1. см. выпрóситься;* **2. страд. к выпрáшивать.**

Выпрева́ть *несов. см. выпреть.*

Выпреть *сов. 1. (погибнуть – о растениях, посевах) чирип калуу, көгөрүп кетүү; 2. прост. демделип бышуу, эзиле бышуу; 3. прост. кайнай берип соолуу; соолуй баштоо.*

Выпрова́живать *несов. см. выпроводить.*

Выпрова́живаться *несов. страд. к выпрова́живать.*

Выпроводить *сов. кого разг. айдап жиберүү, кетүүгө аргасыз кылуу, кубалап салуу; ~ непро́шенных госте́й чакырылбаган конокторду айдап чыгуу.*

Выпросить *сов. что чего сурап алуу; суранып-тиленип жатып жетүү; ~ кни́гу китеп сурап алуу; ~ отсро́чку упла́ты до́лга карызды төлөө мөөнөтүн узартсаңыз деп суранып-тиленүү.*

Выпроситься *сов. разг. уруксат алуу, уруксат алышка сурануу; уруксат суроо; ~ в от́пуск от́пускага чыгышка уруксат суроо; ~ в кино́ киного барууга уруксат алуу.*

Выпростать *сов. что прост. 1. бошотуу; ~ корзи́ну себетти бошотуу; 2. бош коюу; чыгаруу; ~ ру́ки из-под одея́ла колду жууркандан чыгарып коюу (бош коюу).*

Выпростаться *сов. прост. бошоо, бош болуу, сыртка чыгып калуу; ~ из одея́ла жууркандан чыгып калуу.*

Выпры́гивать *несов. см. выпрыгнуть.*

Выпрыгнуть *сов. секирип чыгуу, ыргып түшүү; ~ в окно́ терезеден секирип чыгуу; ~ из маши́ны машинадан секирип түшүү.*

Выпряга́ть *несов. см. выпрячь.*

Выпряга́ться *несов. 1. см. выпрячься; 2. страд. к выпряга́ть.*

Выпряда́ть *несов. см. выпрясть.*

Выпряда́ться *несов. страд. к выпряда́ть.*

Выпрямите́ль *м электр. түзөткүч, түзөөтүүчү (өзгөрмө токту туруктуу токко айландыруучу техникалык түзүлүш).*

Выпрямить *сов. что түзөтүү, түздөө, түз кылуу; ~ спи́ну белди түздөө; ~ согну́вшийся гвоздь ийрийген мыкты түзөтүү; выпрямить ток токту түзөтүү (өзгөрмө токту туруктуу токко айландыруу).*

Выпрями/ться *сов. түзөлүү, түз болуу, түптүз абалга келүү; дере́вья ~ лись по́сле ве́тра дарактар шамалдан кийин түзөлүп калды.*

Выпрямле́ние *ср по знач. гл. выпрямить – выпрямиться.*

Выпрямля́ть *несов. см. выпрямить.*

Выпрямля́ться *несов. 1. см. выпрямиться; 2. страд. к выпрямля́ть.*

Выпрясть *сов. что ийрилүү, ийрилип даяр болуу (жипке карата).*

Выпрячь *сов. кого-что чыгаруу (арабадан, чанадан ж.б.); ~ ло́шадь из теле́ги атты арабадан чыгаруу.*

Выпря/чься *сов. чыгарылуу, чыгуу (араба-*

дан, чанадан ж.б.); ло́шадь ~ лась ат (арабадан, чанадан ж.б.) чыгарылды.

Выпу́гивать *несов. см. выпугнуть.*

Выпугну́ть *сов. кого прост. чочутуп айдап чыгуу, чочутуп учуруп жиберүү, какыс-кукус кылып кубалап чыгуу; ~ утя́т из камыше́й өрдөктүн балапандарын камыштын арасынан чочутуп учуруу.*

Выпукло *нареч. (ярко, отчётливо) даана, айкын, ачык; в ромáne ~ даны́ фигу́ры геро́ев романда каармандардын элеси даана берилген.*

Выпуклость *ж 1. дөмпөктүк, дөмпөйгөндүк, томпоктук; көтөрүңкүлүк; ~ кúпола куполдун дөмпөктүгү; ~ пове́рхности чего-л. бир нерсенин сырткы бетинин дөмпөктүгү; 2. дөмпөк, дөн, томпок; ~ на стекле́ айнектин бетиндеги томпок (айнектин томпок жери); 3. перен. (яркость, отчётливость) дааналык, айкындык, ачыктык; ~ худо́жественного о́браза көркөм образдын дааналыгы.*

Выпукл/ый, -ая, -ое 1. дөн, томпок, дөмпөгөй; ~ ое стекло́ дөмпөгөй айнек; ~ ый лоб дөн чеке; ~ ые б́квы дөмпөйгөн тамгалар (сокурлар үчүн); 2. перен. (отчётливый) ачык, даана, таамай, айкын; ~ ая разни́ца ме́жду лю́дьми разны́х клáссов ар кандай таптардагы адамдардын арасындагы айкын айырмачылык.

Выпуск *м 1. по знач. гл. выпустить; ~ лотере́йных биле́тов лотерея билеттерин чыгаруу; ~ проду́кции продукция өндүрүү (өндүрүп чыгаруу); 2. уст. түшүрүлүп (кыскартылып) кеткен бөлүк (тексттен алынып ташталган кыскартынды); 3. бөлүк (адабий же илимий эмгектин өзүнчө басылып чыккан бөлүгү); кни́га издана в не́скольких выпу́сках китеп бир канча бөлүк болуп басылды; 4. бүтүрүүчүлөр, бүтүрүп чыгуучулар; прошлогóдний ~ өткөн жылкы бүтүрүүчүлөр; в э́том году́ большо́й ~ быйыл бүтүрүп чыгуучулар көп; 5. нар.-разг. жайыт.*

Выпусkáние *ср см. выпу́ск 1.*

Выпусkáть *несов. см. выпустить.*

Выпусkáться *несов. страд. к выпусkáть.*

Выпусkáющий, -ая, -ое 1. прич. от вы́пусkáть; 2. в знач. суш. выпуска́ющий *м полигр. чыгаруучу (китепти, газета-журналдарды).*

Выпускни́к *м бүтүрүүчү (бүтүрүп чыгуу) окуучу.*

Выпускни́ца *женск. к выпускни́к.*

Выпускн/ой, -ая, -ое 1. чыгаруучу, чыгарып туруучу; ~ ая труба́ чыгаруучу түтүк; ~ ое отве́рстие до́менной печи́ домна мешинин чыгаруучу тешиги; 2. бүтүрүүчү, бүтүрүп чыгуучу; ~ ой класс бүтүрүүчү класс; ~ ой ве́чер бүтүрүүчүлөр кечеси.

Выпустить *сов. 1. кого чыгаруу, чыгарып жиберүү, коё берүү, чыгышка (кетишке)*

уруксат кылуу; ~ **птицу** из клётки кушту капастан чыгарып жиберүү; **не** ~ из до́му үйдөн чыгарбоо; **2.** айдап чыгуу (малга карата); ~ **коров** уйларды айдап чыгуу; **3.** агызуу, агызып жиберүү; чыгаруу; ~ **воду** из **ванны** сууну ваннадан агызып жиберүү; **4.** *кого (освободить)* бошотуу, бошотуп жиберүү; ~ **из тюрьмы** түрмөдөн бошотуу (чыгаруу); **5.** *кого (подготовить)* даярдап чыгаруу, (окууну, курсту) бүтүрүп чыгаруу; ~ **учителей** мугалимдерди даярдап чыгаруу; **6.** *(унустить из рук)* чыгаруу, чыгарып жиберүү; ~ **из рук палочку** таякчаны колунан чыгаруу (чыгарып жиберүү); **7.** *(произвести, выпробовать)* өндүрүү, өндүрүп чыгаруу, иштен чыгаруу; ~ **продукцию сверх плана** пландан ашык продукция иштеп чыгаруу; ~ **новый сорт ткани** кездеменин жаңы түрүн өндүрүп чыгаруу; **8.** *(издать, опубликовать)* басып чыгаруу, жарыялоо; ~ **книгу** китеп чыгаруу; ~ **газету** гезит чыгаруу; **9.** *(выставить наружу)* чыгаруу; ~ **когти** тырмагын чыгаруу (жазуу); **10.** *(пустить в обращение, в действие)* чыгаруу; ~ **новые лотерейные билеты** жаңы лоторея билеттерин чыгаруу; ~ **новый фильм** жаңы фильм чыгаруу; **11.** *(увеличить в длину или ширину)* узартуу, кеңейтүү; ~ **рукава** жеңди узартуу; **♦** **выпустить кишки (потроха)** *прост.* жайлап салуу, өлтүрүп коюу; **выпустить снаряд (заряд, пулю)** ок чыгаруу, атуу; **выпустить в свет** жарыкка чыгаруу, жарыялоо; **выпустить из памяти** эсинен чыгаруу, унутуп коюу; **выпустить из рук** колдон чыгарып жиберүү, ажырап калуу.

Выпутать *сов. кого-что* **1.** түйүнүн чечүү, аныктап чыгуу; **2.** *перен. разг. кого* куткаруу, кутулуу; ~ **из беды** балакеттен куткаруу.

Выпутаться *сов. разг.* **1.** *(освободиться от пут)* тушоодон, чатышкан абалдан бошонуу; ~ **из сетей** (тордон) тузактан бошонуу; **2.** *перен.* амалын таап кутулуу, кутулуп чыгуу; ~ **из беды** балаадан кутулуп чыгуу.

Выпугивать *несов. см. выпутать.*

Выпугиваться *несов. 1. см. выпутаться; 2. страд. к выпугивать.*

Выпучивать *несов. выпучить.*

Выпучиваться *несов. 1. см. выпучиться; 2. страд. к выпучивать.*

Выпучить *сов. что* **1.** дөмпөйтүү, дөмпөк кылуу; ~ **живот** кардын дөмпөйтүү; **2.** *разг.* көзүн бакырайтуу, көзүн чакырайтуу.

Выпучиться *сов. что* **1.** дөмпөйтүү, дөмпөйүп чыгып туруу; **2.** *разг. (о глазах)* бакыраюу, чакырая түшүү (корккондо, таң калганда).

Выпушка *ж* **1.** көбөө (кийимдин көбөөсү); **2.** жээк; **мундир с жёлтыми** ~ ми сары көбөө менен кыюуланган мундир.

Выпытать *сов. что разг.* сураштырып (териштирип) билип алуу; айттырып алуу; ~ **секрет** у **кого-л.** бирөөнүн сырын айттырып алуу.

Выпытывать *несов. см. выпытать.*

Выпь *ж* көл бука.

Выпяливать *несов. см. выпялить.*

Выпялить *сов. что груб. прост.* **1.** дөмпөйтүү, алдын (сыртын) карай керилтүү; **2.** *(о глазах)* көзүн алайтуу (чакырайтуу).

Выпятить *сов. что разг.* **1.** *(выставить вперед)* дөмпөйтүү, чердейтүү, чормойтуу; ~ **грудь** көкүрөгүн керүү (керилтүү); ~ **губы** эриндерин чормойтуу; ~ **живот** курсагын чердейтүү (дөмпөйтүү); **2.** *перен.* бөлүп көрсөтүү, дааналап берүү, алдынкы орунга коюу; ~ **недостатки** кемчиликтерди бөлүп дааналап көрсөтүү.

Выпяти/ться *сов.* уркуюп чыгып туруу, чормоюу, чорчоюу, чердейүү; **нижняя губа мальчика** ~ **лась** баланын астыңкы эрди чормоюп турду.

Выпячивать *несов. см. выпятить.*

Выпячиваться *несов. 1. см. выпятиться; 2. страд. к выпячивать.*

Вырабатывание *ср по знач. гл. выработать.*

Вырабатывать *несов. см. выработать.*

Вырабатываться *несов. 1. см. выработаться; 2. страд. к вырабатывать.*

Выработать *сов. что* **1.** иштеп чыгаруу; өндүрүү, жасап чыгаруу; ~ **много продукции** көп продукция өндүрүү; **2.** *перен.* иштеп чыгуу, түзүп чыгуу; ~ **резолюцию** резолюцияны иштеп чыгуу; ~ **программу** программаны иштеп чыгуу; ~ **план работы** бүтүрө турган иштин планын түзүп чыгуу; **3.** тарбиялоо, жетилтүү, калыптандыруу, жаратуу, ээ болуу; ~ **твёрдый характер** мүнөздү бекем кылып тарбиялоо; ~ **хороший стиль** жакшы стилге ээ болуу, стилин калыптандыруу; **4.** *разг.* иштеп табуу; ~ **семьсот трудодней** жети жүз эмгек күн иштеп табуу; **5.** калтырбай казып алуу, казып түгөтүү (пайдалуу кенди).

Выработка/ться *сов. 1.* жаралуу, пайда болуу, түзүлүү; ... болуп калуу; ~ **лась привычка** адат болуп калды, көнүмүш болуп калды; адатка айланды; **2.** *(стать кем-л., превратиться в кого-л.)* болуу, айлануу, ...болуп чыгуу; **из него** ~ **лся хороший специалист** ал жакшы адис болуп чыкты (ал жакшы адис болду); **3.** *разг.* биротоло иштен чыгуу, шалдырап жүрбөй калуу, шайы кетүү; **4.** иштетип бүтүү, алына берип түгөнүү (пайдалуу кендерге карата).

Выработка *ж* **1. см. вырабатывание;** ~ **продукции** продукция өндүрүү; ~ **электроэнергии** электр энергиясын иштеп чыгаруу; **2.** иштеп чыгарылган нерсе; **3.** *разг.* эмгек акы, табылга; **годовая** ~ **на одного рабочего** бир жумушчунун иштеп тапкан жылдык эмгек акысы; **4.** *чаще мн.* **выработки** кен.

Выравнивать *несов. см. выровнять.*

Выравниваться *несов. 1. см. выровняться; 2. страд. выравнивать.*

Выражать *несов. см. выразить.*

Выражаться *несов. 1. см. выразиться; 2. прост. сөгүнүү, адепсиз сөздөрдү айтуу; 3. страд. выражать.*

Выражение *ср 1. по знач. гл. выразить; ~ благодарности* алкыш билдирүү (алкыш айтуу); **2.** тышкы түр, кебете, көрүнүш; **~ лица человека** адамдын бет көрүнүшү; **~ глаз кароо, караш; 3.** берилиш, туюнтулуш; **~ цена** — денежное стоимости баа — нарктын акча аркылуу берилиши; **4.** айтылыш; кеп, сөз; **образное** ~ образдуу айтылыш; **5. мат.** (формула) туюнтма; алгебраическое ~ алгебралык туюнтма; **без выражения (говорить, читать)** божуроо; **с выражением (петь, читать)** мукам үн менен жандуу ырдоо (окуу); кубултуу.

Выразитель *м* билдирүүчү, көрсөтүүчү; **~ народных дум** элдин ой-тилегин билдирүүчү.

Выразительница *женск. к* **выразитель.**

Выразительно *нареч.* таасирдүү, дааналап, маанилүү түр менен, ачык-айкын; **~ посмотреть** маанилүү түр менен көз жүгүртүү (карап коюу); **~ читать** дааналап окуу.

Выразительность *ж* таасирдүүлүк, жандуулук; дааналык, ачык-айкындык; **~ стиха** ырдын таасирдүүлүгү; **~ голоса** үндүн дааналыгы.

Выразительн/ый, -ая, -ое (выразителен, -льна, -льно) **1.** жандуу, ачык-айрым; **у него ~ ое лицо** анын жүзү ачык-айрым; **2.** даана, так, таамай; **~ ая речь** таамай сөз (кеп).

Выразить *сов. что* **1.** айтуу, билдирүү, көрсөтүү; **~ мысль** пикирин билдирүү; оюн айтуу; **~ согласие** макул болуу; макулдугун билдирүү; **2.** туюндуруу (көрсөтүү); **~ что-л. в цифрах** цифралар менен туюндуруу (көрсөтүү).

Вырази/ться *сов. 1.* көрүнүү, билинүү, туюнтулуу, көз алдыга тартылуу; **на лице ~ лась недоверчивость** ишенбөөчүлүк кебетесинен билинип турду; **характер автора ~ лся в его произведениях** автордун кулк-мүнөзү анын чыгармасынан билинип турду; **2.** айтуу, билдирүү; **он неудачно ~ лся** ал олдоксон айтып алды (байкабай сүйлөп койду).

Вырастание *ср по знач. гл. вырасти.*

Вырастать *несов. см. вырасти.*

Вырасти *сов. 1.* бою өсүү, узаруу, чоңоюу; **дети выросли за лето** жай бою (жай ичинде) балдардын бою өсүп калды; **корень растения значительно вырос** өсүмдүктүн тамыры бир кыйла өсүп калды; **2.** өсүү, чоңоюу, бой тартуу, чоң болуу; **вырасту, стану инженером** чоңойгондо инженер болумун; **Я выросла среди простонародья** (Паустовский) Мен карапайым калктын арасында чоңойгонмун; **3. перен.** өсүү, жетилүү, такшалуу, мартабасы ж.б. көтөрүлүү; **молодой писатель заметно вырос** жаш жазуучу бир кыйла өсүп такшалып калды; **~ на практической работе до**

директора практикалык иште жүрүп директорго чейин көтөрүлүү; **4. из чего разг.: девочка выросла из платья** кыздын көйнөгү кичине келип калды (бою өсүп көйнөгү батпай калды); **5.** көбөйүү, өсүү, артуу, ашуу; **выросли доходы колхозников** колхозчулардын кирешеси көбөйдү; **выросло количество новостроек** жаңы курулуштардын саны артты; **заработная плата выросла** эмгек акы көбөйдү; **6.** чыгуу, өсүү, көктөө; **борода выросла** сакалы өсүп кетиптир (сакал чыгып калыптыр); **7. перен.** жаралуу, пайда болуу; **на холме выросла несколько красивых зданий** дөбөдө бир нече кооз үйлөр пайда болду; **8.** көрүнүү, көз алдыга тартылуу, элестелүү; **вдали выросли горы** алыстан тоолор көрүндү; **◇ вырасти в чьих-л. глазах** кимдир бирөөнүн көзүнө көрүнүү, кадыр-баркы бедели өскөндөй сезилүү.

Вырастить *сов. кого-что* **1.** чоңойтуу, өстүрүү, асыроо, багуу; **~ детей** балдарды чоңойтуу; **~ дерево** бак өстүрүү; **~ рассаду** көчөт өстүрүү; **~ высокий урожай** мол түшүм алуу; **2. перен.** тарбиялап чыгаруу, жетилтүү, өстүрүп чыгаруу; **~ кадры** кадрларды тарбиялап чыгаруу.

Вырашивание *ср по знач. гл. вырастить; ~ плодовых деревьев* жемиш бактарын өстүрүү; **~ молодых специалистов** жаш адистерди тарбиялап өстүрүп чыгаруу.

Вырашивать *несов. см. вырастить.*

Вырашиваться *несов. страд. к вырашивать.*

Вырвать **I** *сов. 1.* жулуп салуу, сууруп таштоо; жыртып алуу; **~ сорняки** отоо чөптөрдү жулуп салуу; **~ зуб** тишти сууруп таштоо; **~ страницу** баракты жыртып алуу; **~ дерево с корнями** даракты тамыры менен жулуп таштоо; **2. кого-что** жулуп алуу; **~ из рук книгу** китепти колдон жулуп алуу; **3. перен.** аргасыз кылуу, мажбурлоо, мажбурлап көндүрүү; **~ признание** мажбурлап мойнуна алдыруу, мойнуна алууга аргасыз кылуу; **◇ вырвать из сердца (души) кого-что** эстен чыгаруу, унутуу; **вырвать с корнем** түп-тамырынан бери жок кылуу, тукумун курутуу.

Вырва/ть **II** *сов. безл. кого разг.* кусуу; **его ~ ло** ал кусту.

Вырва/ться *сов. 1.* жулунуп (булкунуп) чыгып кетүү; бошонуу; **~ ться из чьих-л. рук** кимдир бирөөнүн колунан жулунуп (булкунуп) чыгып кетүү; **2.** кутулуп чыгуу, бошонуу; **~ ться из чьих-л. рук** кимдир бирөөнүн колунан жулунуп (булкунуп) чыгып кетүү; **2.** кутулуп чыгуу, бошонуу, чыгып кетүү; **~ ться на волю** бошонуп чыгуу, эркиндик алуу; **~ ться из вражеского окружения** душмандын курчоосунан кутулуп чыгуу; **3.** атылып чыгуу, оргуп чыгуу; **из трубы** ~ лось пламя жалын мордон атылып чыкты; **4.** байкоосуздан чыгып кетүү; **нечаянно** ~ лось слово байкоосуздан айтылып

кетти (кокусунан сөз чыгып кетти); **у него́ ~ лось признание в виновности** ал байкабай күнөөсүн мойнуна алып жиберди; **5. түшүп кетүү, ыргып кетүү, пиа́ла ~ лась из рук** чыны колдон түшүп кетти.

Вырез м 1. см. вырезание; 2. (выемка) оюк; пла́тье с больши́м ~ ом чоң оюгу бар көйнөк (оюгу чоң көйнөк).

Вырезание ср по знач. гл. вырезать.

Вырезать сов. 1. что кесип алуу, кесип салуу, кесип алып таштоо; ~ **опухоль** шишикти кесип алып салуу (кесип салуу); ~ **замётку из газёты** газетадан чакан макаланы кесип алуу; **фотография, вырезанная из газёты** гезиттен кесип алынган сүрөт; **2. оюп жазуу, оюп из түшүрүү; ~ своё имя** өз атын оюп жазуу; **3. кого-что (истребить)** кырып салуу, кылычтап кыруу; **4. (о волке)** муздап салуу, тамактап өлтүрүү.

Выреза́/ться сов. 1. что кесилүү, кесип алынуу, кесилип түшүү; **2. бөлүнүп туруу, айкын болуп ажырап туруу, дапдаана болуп көрүнүү; вдали ~ лись верши́ны гор** алыстан тоонун чокулары дапдаана болуп көрүнүп турду.

Вырезаться несов. 1. см. вырезаться; 2. страд. к вырезать.

Вырезка ж 1. см. вырезание; 2. кесинди; оюк; кесилип алынган нерсе; газётная ~ гезиттин кесиндиси; 3. эттин мыкты сорту (чүйгүнү).

Вырезн/ой, -ая, -ое кесме; оюп (кесип) жасалган, оюп из түшүрүлгөн, оюп кооздолгон; ~ **бе кресло** оюп кооздолгон кресло; ~ **ой картонный конёк** картондон кесип жасалган кичинекей ат; ~ **ые буквы** кесме тамгалар.

Вырезывать несов. см. вырезать.

Вырезываться несов. 1. см. вырезаться; 2. страд. к вырезывать.

Вырешить сов. что прост. биротоло чечүү; ~ **главные вопросы** башкы маселелерди биротоло чечүү.

Вырешиться сов. прост. биротоло чечилүү, чечилип бүтүү.

Вырисовать сов. что жакшылап (дааналап) сызуу, тартуу; дапдаана кылып жазуу; ~ **каждую букву** ар бир тамганы дапдаана кылып жазуу (дааналап жазып чыгуу).

Вырисоваться сов. дапдаана көрүнүү, дал өзүндөй таамай көрүнүп туруу.

Вырисовка ж по знач. гл. вырисовать.

Вырисовывание ср по знач. гл. вырисовывать.

Вырисовывать несов. см. вырисовать.

Вырисовываться несов. 1. см. вырисоваться; 2. страд. к вырисовывать.

Выровнять сов. что 1. түзөтүү, тегиздөө, түзөө, текшилөө; ~ доро́гу жолду түзөтүү (тегиздөө); **2. түптүз кылуу, тууралоо; ~ строй** катарды түздөө (түптүз кылуу); **выровнять**

шаг кадамды катарда бара жаткандар менен бирдей шилтеп басуу.

Выровня/ться сов. 1. (стать ровным, гладким) текшиленүү, тегизделүү, түзөлүү; **2. түптүз болуу (горизонталы же вертикалы боюнча тегиз бир сызыкка келгидей абалда болуп түздөлүү); ряды́ ~ лись** катарлар түптүз болду; **3. онолуу, түзөлүү, мурдагысынан жакшыруу; у него́ характер ~ лся** анын мүнөзү оңолду.

Выроди/ться сов. 1. начарлап кетүү, кунары качуу, бузулуу, айныгансып калуу, түпкү касиетин жоготуу; ésta я́блоня ~ лась бул алма бак касиетин жоготту (бузулуп калды); **2. перен.** мааниси кетип, өнүгө албай калуу, мөгдүрөгөн абалга келүү.

Выродок м разг. 1. презр. киши санында жок шүмшүк, жек көрүндү; **2. адамдан өзгөчө туулган жан, жаратылышы өзгөчө адам.**

Вырождаемость ж түпкү касиетинен ажырап, начарлап кетүүчүлүк, бузулуп же айныгансып калуучулук.

Вырождаться несов. см. вырождаться.

Вырожденец м адамдык касиети жок пенде; дегенерат.

Вырождени/е ср по знач. гл. вырождаться; признаки ~ я түпкү касиетин жоготуунун белгилери.

Вырожденка женск. к вырожденец.

Вырожденческий, ая, -ое то же, что дегенеративный.

Выроиться сов. жаңы уюкка бөлүнүп чыгуу (бал аарыларга карата).

Выронить сов. кого-что түшүрүп жиберүү, түшүрүп коюу; ~ **газёту из рук гезитти** колдон түшүрүп жиберүү; ~ **платок** жоолукту түшүрүп коюу.

Вырост м 1. вырастание; 2. өсүндү, өсүп чыккан демпек; шить на вырост прост. кенен кылып тигүү (чонойгондо же эттенгенде туура келгидей кылып кенен-чонон тигүү).

Выростн/ой, -ая, -ое спец. өөрчүтүүчү, өстүрүүчү, өөрчүтүү..., өстүрүү..., ~ **ые пруды рыбоводного хозяйства** балыкчылык чарбасынын балык өстүрүүчүлүк көлмөлөрү.

Выросток м 1. обл. колдо багылган мал; **2. спец.** торпок тери; торпок териден ийленген булгаары (торпок теринин булгаарысы).

Вырубание ср см. вырубка 1.

Вырубать несов. см. вырубить.

Вырубаться несов. 1. см. вырубиться; 2. страд. к вырубать.

Вырубить сов. что 1. кесип түгөтүү, кыйып бүтүрүү, кыя берип жок кылуу; ~ **лес** токойду кыйып жок кылуу (аягына чыгуу); **2. кыйып таштоо, кесип алуу; ~ засохшие деревья** куурап калган жыгачтарды кесип алуу (кыйып таштоо); **3. кетип алуу, чагып алуу; ~ кусок льда** бир кесек муз кетип (чагып) алуу; **4. оюу, оюк жасоо; ~ нишу в стене** дубалдын

боорун оюп, текче жасоо; ~ **окно́** терезе оюу; **5. горн.** казып алуу, казып чыгаруу; **6.** чегип (же кесип) жасоо; ~ **памятник** из **ка́мня** таштан эстелик чегүү.

Вырубиться *сов.* кесип (кыйып) отуруп жол таап чыгуу (калың токойдон ж.б.).

Вырубка *ж* **1.** *по знач. гл. вырубить;* ~ **леса** токой кесүү; **2. прост.** оюк, кетик; **3. (площадь рубки)** токою кесилген жер (аянт).

Выругать *сов.* **кого-что** *разг.* **1.** тилдөө, сөгүү, сөгүп-сагуу, тил тийгизүү; **2.** жамандоо, жамансытуу, кем баалоо.

Выругаться *сов. разг.* сөгүнүү, тилдөө.

Выруливать *несов. см. вырулить.*

Вырули/ть *сов.* **1.** *что* самолётту жөргөлөтүп жүргүзүп, белгилүү бир багытка (жайга) алып чыгуу; ~ **ть самолёт на старт** самолётту стартка (старт жайына) алып чыгуу; **2.** конгондо же учар алдында тийиштүү жайына келүү (самолётко карата); **самолёт ~ л на ровную площадку** самолёт тегиз аянтка келди; **3. что (машину, танк и т.п.)** айдап келүү, айдап чыгуу.

Выручать *несов. см. выручить.*

Выручаться *несов.* **1. см. выручиться;** **2. страд.** *к выручать.*

Выручи/ть *сов.* **1. кого-что** *уст.* кайтарып алуу; кутултуп алып чыгуу; **2. кого-что** сактап калуу, куткаруу, жардам кылуу, кандайдыр бир кыйынчылыктан алып чыгуу, ажат ачуу, ишке жароо; ~ **ть из беды́** балээден куткаруу; **мы чуть не потону́ли, нас ~ ли рыбаки́** биз аз эле жерден чөкпөй калдык, бизди балыкчылар сактап калышты; **3. что** пайда табуу, киреше алуу, акча түшүрүү; ~ **ть деньги от прода́жи** соодадан пайда табуу (акча түшүрүү).

Выручиться *сов. разг.* **1.** кутулуп чыгуу, аман калуу, балакеттен (кырсыктан) арылуу; **2.** пайда табылуу, акча түшүү, киреше болуу.

Выручка *ж* **1. по знач. гл. выручить;** он пошёл товарищу на **выручку** ал жолдошун куткарууга (куткарып алууга) барды; **2. (деньги)** түшкөн акча, соодадан табылган киреше (пайда); **3. уст. (конторка, ящик)** дүкөндүн акча сакталуучу жайы.

Вырывать I *несов. см. вырвать I.*

Вырывать II *несов. см. вырыть.*

Вырываться I *несов.* **1. см. вырваться;** **2. страд.** *к вырвать I.*

Вырываться II *несов.* **1. вырыться;** **2. страд.** *к вырывать II.*

Вырыть *сов.* **что** **1.** казуу; ~ **яму** аң казуу; ороо казуу; ~ **колодец** кудук казуу; **2.** казып алуу, казып чыгаруу; ~ **камень** таш казып чыгаруу.

Вырыться *сов. разг.* казылып чыгуу, сыртына чыгып калуу.

Вырядить *сов.* **кого-что** *прост.* жасап-түзөп кийгизүү, асемдеп кийиндирүү.

Вырядиться *сов. прост.* жасанып-түзөнүп кийинүү, асемденүү.

Выряжать *несов. см. вырядить.*

Выряжаться *несов.* **1. см. вырядиться;** **2. страд.** *к выряжать.*

Высадить *сов.* **1. что** көчүрүп тигүү, көчүрүп отургузуу; ~ **помидорную рассаду** помидордун көчөтүн отургузуу; **2. кого** түшүрүү, түшүрүп салуу; ~ **пассажи́ров** жүргүнчүлөрдү түшүрүү; ~ **из поезда** поездден түшүрүп салуу; ~ **деса́нт** десант түшүрүү; **3. что** *прост.* ыргыта коюп салуу, уруп сындыруу, талкалап салуу; ~ **стекло́** айнекти ыргыта коюп салуу.

Высади/ться *сов.* түшүү, түшүп калуу, түшүп кетүү; ~ **ться из лодки** кайыктан түшүү; ~ **ться в пу́ти** жолдо түшүп калуу; **пассажи́ры ~ лись из поезда** жүргүнчүлөр поездден түшүп кетишти.

Высадка *ж* *по знач. гл. высадить* — **выса́диться;** ~ **деса́нта** десантты түшүрүү; ~ **расса́ды** көчөттөрдү көчүрүп тигүү (отургузуу).

Высадки *мн. с.х. (ед. высадок м, высадка ж)* көчөттөр (көчүрүлүп отургузула турган өсүмдүктөр).

Высаживать *несов. см. высадить.*

Высаживаться *несов.* **1. см. высадиться;** **2. страд.** *к высаживать.*

Высасывать *несов. см. высосать.*

Высасываться *несов. страд.* *к высасывать.*

Высватать *сов.* **кого** *уст.* куда түшүү, кудалашып коюу, кудалыкка макулдашуу.

Высватывать *несов. см. высватать.*

Высверливать *несов. см. высверлить.*

Высверливаться *несов.* **1. см. высверлиться;** **2. страд.** *к высверливать.*

Высверлить *сов.* **что** бургулап тешүү, бурап тешик чыгаруу, бургулап тешип чыгуу.

Высверлиться *сов.* бургуланып тешилүү, буралып тешилүү.

Высветить *сов.* **кого-что** *разг.* жарык кылуу, жарык түшүрүү; ~ **фонаре́м доро́гу** жолду шам менен жарык кылуу.

Высветиться *сов. разг.* жарык болуу; жарыктан даана көрүнүп туруу.

Высветлить *сов. разг.* агартуу, апшак кылып жалтыратуу, жаркыратуу.

Высветлиться *сов.* агаруу, жалтыроо, жаркыроо.

Высвечивать *несов. см. высветить.*

Высвечиваться *несов.* **1. см. высветиться;** **2. страд.** *к высвечивать.*

Высвистать *сов.* **что** *разг. то же, что высвистеть.*

Высвистеть *сов. разг.* **1. что** ышкырып аткаруу; ~ **мелоди́ю** күүнү (обонду) ышкырып аткаруу (ышкырып келтирүү); **2. кого (вызвать)** ышкырып чакыруу.

Высвистыва/ть *несов.* **1. см. высвистать;** **2. разг.** ышкыруу, ыркыроо, ызылдоо; сайроо, чулдуроо; **за окном ~ ла метель** терезенин сыртында бороон ышкырып турду; **в лесу́ ~ ли соловьи́** токойдо булбулдар сайрап жатты.

Высвистываться *несов. страд. к высвистывать* 1.

Высвободить *сов. кого-что* 1. бошотуу, чыгаруу; ~ но́гу из стрёмени бутту үзөнгүдөн чыгаруу (бошотуу); 2. азат кылуу, куткаруу; 3. ажыратуу, айыруу, бошотуп алуу; ~ рабочие силы за счёт механизации сельскохозяйственных работ айыл чарба жумуштарын механизациялаштыруунун эсебинен жумушчу күчтөрдү (башка иштерге) бошотуп (ажыратып) алуу.

Высвободиться *сов.* 1. бошонуу, бошонуп чыгуу; она́ ~ лась из моих объ́ятий ал менин кучагымдан бошонуп чыкты; 2. бошоо, керектелбөө, жумшалбоо; ~ вни́еся средства бошогон (керектелбей калган) каражаттар; ~ лись де́ньги акча жумшалбай калды.

Высвободять *несов. см. высвободить.*

Высвобожда́ться *несов.* 1. *см. высвободиться;* 2. *страд. к высвободять.*

Высвобождéние *ср по знач. гл. высвободять* — **высвобождáться.**

Высев *м* 1. *по знач. гл. высеять;* ~ зерна́ эгин себүү; ~ семя́н үрөн себүү; 2. себилген үрөн; эгиндин ж.б. себүү өлчөмү.

Высевáние *ср. см. высев* 1.

Высевáть *несов. см. высеять.*

Высевáться *несов.* 1. *см. высеяться;* 2. *страд. к высеяться.*

Высевка *ж прост. см. высев.*

Высевки *тк. мн.* электен (же калбырдан) өтпөй калган кесек нерселер (кебек, чар ж.б.).

Высеивáться *несов.* 1. *см. высеяться;* 2. *страд. к высеивать.*

Высекáние *ср по знач. гл. высекать.*

Высекáть *несов. см. высечь* I.

Высекáться *несов. страд. к высекать.*

Выселéнец *м* келгин (жер оодарып көчүп келген адам).

Выселéние *ср по знач. гл. выселить* — **выселиться;** ~ в но́вые райо́ны жаңы райондорго көчүрүү.

Выселéнка *женск. к выселéнец.*

Выселить *сов. кого-что* 1. көчүрүп жиберүү, чыгарып салуу, көчүп кетүүгө аргасыз кылуу, мажбурлап көчүрүү; ~ из кварта́iry квартирадан чыгарып салуу (көчүрүп жиберүү); 2. көчүрүп алып баруу; ~ в друго́е ме́сто башка жайга көчүрүү (көчүрүп алып баруу).

Выселиться *сов.* көчүү, көчүп кетүү; ~ из ста́рого до́ма эски үйдөн көчүп кетүү.

Выселки *мн. (ед. выселок м)* жаңы кыштак; чоң кыштактан оолак орношкон жаңы кыштактар.

Выселя́ть *несов. см. выселить.*

Выселя́ться *несов.* 1. *см. выселиться;* 2. *страд. к выселять.*

Высемени/ться *сов. с.-х.* даны күбүлүү (күбүлүп түшүү); тра́вы ~ лись чөптүн даны

(уругу) күбүлүп түштү (күбүлүп түшүп калды).

Высеребрить *сов. что* күмүштөө, күмүш жалатуу.

Высечка *ж см. высекание.*

Высечь I *сов.* 1. *что (на камне)* чегүү, чегип из түшүрүү; ~ на́дпись на скале́ асканын бетине чегип жасоо; ~ па́мятник из мрамора мрамордон эстелик чегүү, **высечь огонь;** **высечь и́скру** чакмак чагуу; оттук чагып тутантуу.

Высечь II *сов. кого* сабоо, камчылоо, камчыга алуу; ~ ро́згами камчы менен сабоо.

Высеять *сов. что* сээп бүтүрүү, түгөл сээп чыгуу.

Высеяться *сов.* күбүлүү, күбүлүп түшүү (бышкан, бышып жетилген данга же башка уруктуу өсүмдүктөргө карата).

Высидеть *сов.* 1. *разг.* белгилүү бир маалга чейин отуруп туруу; болуу; ~ до ко́нца собра́ния жыйналыштын аягына чейин отуруу (болуу); 2. *кого* басып чыгаруу; ~ пте́нцов балапан басып чыгаруу; 3. *что перен. прост. шутл.* көп аракет менен бир нерсе жаратуу; белгилүү бир жыйынтык чыгаруу.

Высидка *ж* 1. *разг. по знач. гл. высидеть* 2; ~ **цыпля́т** балапан басып чыгаруу; 2. *уст. прост.* камалуу, камакта болуу, түрмөдө отуруу, жатып чыгуу.

Выси́живание *ср по знач. гл. высидеть;* ~ **цыпля́т** балапан басып чыгаруу.

Выси́живать *несов. см. высидеть.*

Выси́живаться *несов.* 1. *см. высидеться;* 2. *страд. к выси́живать.*

Высинить *сов. что разг.* көккө боёо, көгөртүү; синькага салуу.

Выси/ться *несов.* заңкайып бийик көрүнүү, асман тиреп заңгырап туруу; **вдали́** ~ лись ба́шни алыстан мунаралар заңка-йып көрүндү.

Выска́блывать *несов. см. высколбить.*

Выска́бливаться *несов. страд. к выска́блывать.*

Высказать *сов. что* айтуу, билдирүү, айтып берүү, баян кылуу, кеп салуу; ~ своё мнéние өз оюн айтуу, өз пикирин билдирүү; ~ всё болгонун төкпөй-чачпай айтып берүү.

Высказа/ться *сов.* айтып чыгуу, чыгып сүйлөө, өз пикирин баяндап берүү, өз оюндагысын билдирүү; ~ лись два челове́ка эки киши чыгып сүйлөдү; да́йте ему́ ~ тья өз оюн айтууга мүмкүндүк бергиле (бериниздер); ~ тья прóтив каршы чыгуу (каршы пикир айтуу); ~ тья за предложéние сунушту жактап чыгуу (сунушту колдоп чыгуу).

Выска́зывани/е *ср* 1. *по знач. гл. высказывать* — **выска́зываться;** ~ **е** своего́ мнéния өз пикирин (оюн) айтуу; ой-пикирин баяндап берүү; 2. айтылган ой-пикир, кеп-сөз.

Выска́зывать *несов. см. высказать.*

Выска́зываться *несов.* 1. *см. высказаться;* 2. *страд. к высказывать.*

Выска́кивать *несов. к выскочить.*

Выска́льзывать *несов. см. выскользнуть.*

Выскоблить *сов. что* 1. кырып тазалоо, кырып жылмалап чыгуу; ~ стол столду кырып тазалап коюу; 2. кырып алып таштоо, кырып жок кылуу; ~ лишнюю б́кву ашык тамганы кырып алып таштоо; ~ написанное жазылганды кырып өчүрүп салуу.

Выскольза́ть *несов. см. выскользнуть.*

Выскользнуть *сов.* 1. жылбышып кетүү, жылбышып түшүп калуу, сыйгаланып чыгып же түшүп кетүү; ~ из рук колдон жылбышып түшүп кетүү; 2. *перен.* билинбей чыгып кетүү, жылт коюп кетип калуу; ~ из ко́мнаты бөлмөдөн (үйдөн) билинбей чыгып кетүү (жылт этип кетип калуу).

Выскочи/ть *сов.* 1. секирип түшүү, секирип чыгып кетүү; булт этип чыга калуу; ~ ть из окна́ терезеден секирип кетүү; из кусто́в ~ л заяц коён бадалдын арасынан секирип чыгып чыга калды; 2. *разг.* жүгүрүп чыга калуу, чуркап келе калуу; ~ ть из-за угла́ бурчтан жүгүрүп чыга калуу; он ~ л мне навстрéчу ал менин алдыман чуркап чыга калды; 3. *перен. разг.* пайда боло калуу, көрүнө калуу, чыга калуу; ~ л фуру́нкул сыздоок чыга калды; от ожо́га на коже́ ~ ли пузыри́ күйүктөн териси каканактап чыга түштү; 4. *разг.* ыргып кетүү; ~ л винтик бурама ыргып кетти; у меня́ ~ л зуб менин тишим ыргып кетти; 5. *прост.* кепке-сөзгө орду жок кийилигише калуу, ыгы жок аралаша кетүү, капталдан чыга калуу; кепти жыра тартып кетүү; 6. *разг.* тез эле көтөрүлүп кетүү, оной-олтоң эле жетип ала коюу; ~ ть в победите́ли жеңүүчүлөрдүн катарына оной-олтоң эле жетип ала коюу; ♠ **выскочить из головы́ (из па́мяти)** унутуп коюу, эстен чыгып калуу; **выскочить замуж** эрге тие коюу, шашылып күйөөгө тие салуу.

Выскачка *м, ж разг.* 1. жулунма, жулунуп кирип кетме адам (ар кандай ишке элден мурда жулунуп, «мен жараймын» деп, өзүн көрсөтүүгө аракет кылган адам); 2. мансапка кокусунан жетип алган адам.

Выскреба́ть *несов. см. выскрести.*

Выскреба́ться *несов. страд. к выскреба́ть.*

Выскре/сти *сов. что разг.* 1. кырып тазалоо, сүрүп тазалоо, сүрүп тазартуу; **хозяйка** ~ **бла битым кирпичо́м по́лы** кожойке сынык кирпич менен полду сүрүп тазалап чыкты; 2. кырып алуу, кырып салуу; ~ сти муку́ унду кырып алуу (кырып салуу); ~ сти золо́ из пéчки мештин күлүн чыгаруу.

Высла/ть *сов.* 1. *что* салуу, жөнөтүү; ~ ть по по́чте почта менен жөнөтүү; ~ ть посылку́ посылка салуу; 2. *кого-что (направить)* жөнөтүү; **комбриг** ~ л в мо́ре шесть катеро́в комбриг деңизге алты катер жөнөттү; ~ ть дозор дозор жиберүү; 3. *кого* айдап жиберүү, сүргүн кылуу; ~ ть из столи́цы борбордон

айдап жиберүү; 4. *кого* кууп чыгуу, кетирип жиберүү, айдап чыгуу; ~ ть всех из до́му бардыгын үйдөн кууп чыгуу.

Выследить *сов. кого-что* изин кууп таап алуу, изине түшүп таап чыгуу; ~ лиси́цу түлкүнүн изин кууп жүрүп табуу.

Высле́живание *ср по знач. гл. высле́живать;* ~ **кабана́** камандын (донуздун) изине түшүү (изин кубалоо).

Высле́живать *несов. см. выследить.*

Высле́живаться *несов. страд. к высле́живать.*

Выслуга: за **выслугу** лет көп жыл эмгектендиги үчүн берилген; **пéнсия за выслугу** лет көп жыл эмгектендиги үчүн берилген пенсия.

Выслу́живать *несов. см. выслужить.*

Выслу́живаться *несов.* 1. *см. выслужиться;* 2. *страд. к выслу́живать.*

Выслужить *сов.* 1. *что (получить службу)* кызмат өтөп алуу, эмгек кылып жетүү, эмгегине карата ээ болуу; ~ **пéнсию** кызмат өтөп, пенсияга жетүү; 2. *разг.* кызмат өтөө, эмгек кылуу, иштеп туруу; ~ **два́дцать лет** жыйырма жыл кызмат өтөө.

Выслу́житься *сов.* 1. *перед кем* бирөөнүн ишин аткарып берип максатына жетүү, ишине жарап берип жагынуу, кызматы менен кимдир бирөөнүн ишенимине ээ болуу; 2. *разг.* кызматы аркылуу мартабага жетүү (мансапка ээ болуу); ~ из солда́т в офице́ры кызматы аркылуу солдаттан офицер болууга жетишүү.

Выслуша/ть *сов. кого-что* 1. бардыгын кулак салып тыңдоо, аягына чейин угуп отуруу; он ~ л меня́ ал менин сөзүмдү аягына чейин кулак салып тыңдап отурду; 2. *мед.* тыңшоо, тыңшап көрүү; ~ ть лёгкие у больно́го оорулунун өпкөсүн тыңшап көрүү.

Выслу́шивание *ср по знач. гл. выслу́шивать;* ~ **приговора́** өкүмдү угуу; ~ **се́рдца** жүрөктү тыңшап көрүү.

Вылу́шивать *несов. см. выслушать.*

Вылу́шиваться *несов. см. вылу́шивать.*

Высма́ливать *несов. см. высмолить.*

Высма́ливаться *несов.* 1. *см. высмалиться;* 2. *страд. к высма́ливать.*

Высма́тривать *несов.* 1. *см. высмотре́ть;* 2. *разг.* баш багып кароо, акмалап көз чаптыруу; көз кырын салуу; ~ в окно́ терезе-ден баш багуу.

Высме́ивание *ср по знач. гл. высме́ивать.*

Высме́ивать *несов. см. высмеять.*

Высме́иваться *несов. страд. к высме́ивать.*

Высмеять *сов. кого-что* шылдыңдап күлүү, мазактоо.

Высмеяться *сов. разг.* аябай күлүү, эркинче күлүү, күлкүсү басылбоо.

Высмолить *сов. что* чайыр сүйкөө, чайыр сүртүп чыгуу; ~ **ло́дку** кайыкка чайыр сүйкөө.

Высмолиться *сов. разг.* чайыр сүртүлүү, чайырлануу.

Вы́сморкать: **вы́сморкать нос** *то же, что вы́сморкаться.*

Вы́сморкаться *сов. разг.* чимкирүү, чимкиринүү.

Вы́смотреть *сов.* **1.** *кого-что* абайлап карап жүрүп табуу, акмалап жүрүп таап алуу; көз салып билип коюу; ~ **расположение сил противника** душмандын күчтөрүнүн жайгашкан жерин көз салып билип коюу; ~ **в толпе знакомого** көпчүлүктүн арасынан таанышын абайлап карап жүрүп таап алуу; **он старался ~ и схватить** ал бизди акмалап жүрүп таап алууга жана кармоого аракет кылды; **2.** *что разг.* бардыгын карап чыгуу, эчтемесин калтырбай көрүп чыгуу; ~ **все новинки в книжном магазине** китеп дүкөнүнөн жаңы китептердин бардыгын карап чыгуу; **♦ вы́смотреть (все) глаза́ прост.** карай берип көзү талуу; күтө берип зарыгуу.

Высо́вывать *несов. см.* **вы́сунуть.**

Высо́вываться *несов.* **1. см.** **вы́сунуться;** **2.** *страд. к* **высо́вывать.**

Высо́к/ий, -ая, -ое (**высо́к, -ока, -око**) **1.** бийик; узун; ~ **ий дом** бийик үй; ~ **ий рост** узун бой; ~ **ая гора** бийик тоо; ~ **ая стена** бийик дубал; **2.** (*большой, значительный по количеству, силе и т.п.*) жогорку, мол, чоң, бийик; ~ **ая производительность труда** эмгектин жогорку өндүрүмдүүлүгү; ~ **ий урожай** мол түшүм; ~ **ая температура** жогорку температура; ~ **ое давление** бийик басым; ~ **ий процент** чоң процент; ~ **ие цены** кымбат баа; **3.** (*хороший по качеству; отличный*) жогорку, бийик, мыкты; ~ **ие сорта товаров** товарлардын мыкты сорттору; ~ **ая оценка** жогорку баа; **рабо́та ~ ого ка́чества** жогорку сапаттуу иш; ~ **ая культу́ра** бийик маданият; **ая квалификация** жогорку квалификация; **4.** (*выдающийся по значению; почётный, важный*); чоң, жогорку, бийик, даражалуу; урматтуу, азиз; ~ **ое звание** жогорку наам; ~ **ая награ́да** жогорку (чоң) сыйлык; ~ **ая честь** чоң урмат; ~ **ое поло-же́ние** бийик мансап; ~ **ий гость** азиз (урматтуу) мейман; **5.** (*возвышенный*) жогорку; терең маанилүү, зор; ~ **ая иде́йность** жогорку идеялуулук; ~ **ий порыв** зор демилге; ~ **ие мысли** терең маанилүү ой-пикир; **6.** (*о языке, стиле*) көтөрүнкү, салтанаттуу; ~ **ий стиль** көтөрүнкү (салтанаттуу) стиль; **7.** (*тонкий – о звуках, голосе*) ичке; ~ **ая нота** ичке нота; ~ **ий те́нор** ичке тенор; **высо́кая грудь** кең көкүрөк; **высо́кий лоб** жазы мандай; **быть высоко́го мнени́я о ком-чел-л.** кимдир бирөө же бир нерсе жөнүндө жакшы пикирде болуу.

Высоко́ **1. нареч.** бийик, жогору, бийикте, жогоруда (жогору жакта); **подня́ться** ~ бийикке көтөрүлүү; **жить ~ в горах** бийик тоолордо жашоо; ~ **оцени́ть чью-л. рабо́ту** кимдир бирөөнүн ишин жогору баалоо; **2. в**

знач. сказ. бийик, узак; здесь ~ бул жер бийик; **до верши́ны горы** ещѐ ~ тоонун чокусуна чейин али узак.

Высоко... высокоавторитѐтный, высококультурный, высокоурожайный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Высоковольтн/ый, -ая, -ое жогорку вольттуу; ~ **ая аппара́тура** жогору вольттуу аппаратура.

Высокоо́рн/ый, -ая, -ое бийик тоолуу, бийик тоолуу жердеги, бийик тоодогу; ~ **ые па́стбища** бийик тоолуу жердеги жайлоолор.

Высокоо́рье *ср* бийик тоолуу жерлер.

Высокоодо́дн/ый, -ая, -ое мол кирешелүү, көп киреше берүүчү, кирешени көп берүүчү; ~ **ое предприя́тие** мол кирешелүү ишкана.

Высокоиде́йн/ый, -ая, -ое бийик идеялуу; ~ **ое произведе́ние** бийик идеялуу чыгарма.

Высокока́чественн/ый, -ая, -ое жогорку сапаттуу; ~ **ая проду́кция** жогорку сапаттуу продукция.

Высококвалифи́цированный, -ая, -ое жогорку квалификациялуу; ~ **специали́ст** жогорку квалификациялуу адис.

Высококульту́рный, -ая, -ое маданияты жогору, жогорку маданияттуу.

Высокоме́рие *ср* текеберчилик, менменсингендик, теңсинбөөчүлүк, эч кимди көзгө илбөөчүлүк, көөдөнүн көтөрүүчүлүк.

Высокоме́рно нареч. текеберсинип, эч кимди көзүнө илбей, теңсинбей, көөдөнүн көтөрүп, менменсинип; ~ **относи́ться** текеберсинип мамиле кылуу; эч кимди көзүнө илбөө.

Высокоме́рность *ж см.* **высокоме́рие.**

Высокоме́рный, -ая, -ое (высокоме́рен, -на, -но) бой көтөрмө, менменсинме, көпкөлөн, текебер, кекирейме, теңсинбеген, эч кимди көзүнө илбеген, көөдөнүн көтөргөн; ~ **челове́к** бой көтөрмө (текебер, менменсинген) киши.

Высокомеханизи́рованн/ый, -ая, -ое жогорку деңгээлде механизациялаштырылган (механизациялашкан); ~ **ое предприя́тие** жогорку деңгээлде механизациялашкан ишкана.

Высокона́равственный, -ая, -ое өтө адептүү, адамгерчилиги мыкты.

Высокообра́зованный, -ая, -ое билими жетик, даанышман; ~ **челове́к** даанышман адам.

Высокоодаре́нный, -ая, -ое чыгаан, өтө таланттуу, таанымал; ~ **художник** чыгаан (өтө таланттуу) сүрөтчү; ~ **музыка́нт** таанымал музыкант.

Высокоопла́чиваем/ый, -ая, -ое көп табылгалуу, табылгасы көп, көп акы төлөнүүчү, көп эмгек акы бере турган; ~ **ые рабо́чие** табылгасы (эмгек акысы) көп жумушчулар; ~ **ый труд** көп акы төлөнүүчү эмгек.

Высокопа́рно нареч. ыгы жок кооздоп, ашыра салтанаттуу кылып шаанисин

күчөтүп; **говорить** ~ ыгы жок кооздоп сүйлөө.

Высокопарность ж ыгы жок кооздук, ашыкча салтанаттуулук.

Высокопарный, -ая, -ое (высокопарен, -на, -но) ыгы жок кооздолгон, ашыкча салтанаттуу; ~ **стиль** ыгы жок кооздолгон стиль.

Высокопоставленн/ый, -ая, -ое мансабы чоң, мартабасы жогору, чоң мансаптуу; ~ **ое лицо** чоң мансаптуу киши.

Высокопробный, -ая, -ое (высокопробен, -на, -но) пробасы жогору, жогорку пробалуу (алтын, күмүш).

Высокопродуктивн/ый, -ая, -ое (высокопродуктивен, -на, -но) жогорку продукциялуу, мол продукция берүүчү; ~ **ое животноводство** мол продукция берүүчү мал чарбачылык; ~ **ые породы скота** малдын жогорку продукциялуу тукумдары.

Высокопроизводительный, -ая, -ое (высокопроизводителен, -льна, -льно) жогорку өндүрүмдүү; ~ **труд** жогорку өндүрүмдүү эмгек.

Высокоразвит/ый, -ая, -ое мыкты өнүккөн, өнүгүү деңгээли жогору турган; ~ **ая промышленность** мыкты өнүккөн өнөр жай.

Высокосортн/ый, -ая, -ое мыкты сорттуу, жогорку сорттуу; ~ **ые семена** жогорку сорттуу үрөн.

Высокоталантливый, -ая, -ое таланты мыкты, өтө таланттуу.

Высокотоварн/ый, -ая, -ое жогорку товардуу, товарды мол өндүрүүчү; ~ **ое производство** жогорку товардуу (товарды мол өндүрүүчү) өндүрүш.

Высокоуважаемый, -ая, -ое (*обычно в обращении*) улуу урматтуу.

Высокоудойн/ый, -ая, -ое сүттүү, сүтү мол, көп сүт берүүчү; ~ **ая коро́ва** сүттүү уй.

Высокоурожайн/ый, -ая, -ое мол түшүмдүү, түшүмдү мол берүүчү; ~ **ая пшеница** мол түшүмдүү буудай.

Высокохудожественн/ый, -ая, -ое көркөмдүк жагы баалуу, көркөмдүк сапаты жогору; ~ **ое произведение** көркөмдүк сапаты жогору чыгарма.

Высосать *сов. что* 1. *из чего* сордуруп алуу, сорууп чыгаруу, сорууп алуу; ~ **сок из апельсина** апельсиндин ширесин сорууп алуу; 2. *перен. прост.* сорууп алуу, жалмап кетүү, аймап жок кылуу.

Высот/а ж 1. бийиктик; ~ **а до́ма** үйдүн бийиктиги; **на** ~ **е ты́сяча ме́тров** миң метр бийиктикте; ~ **а полёта** учуу бийиктиги; **подня́ться на больш́ую** ~ у чоң (өтө) бийиктикке көтөрүлүү; 2. асман, асман мейкиндиги; **парить в** ~ **е** асманда калкып учуп жүрүү; **смотре́ть в** ~ у асманды кароо (көктү кароо); 3. кеңдик, тереңдик, чоңдук, бийиктик; күчтүүлүк; ~ **а давлéния** басымдын күчтүүлүгү; ~ **а знáний** билимдин тереңдиги; 4. деңгээл;

подня́ть вопро́с на до́лжную ~ у маселени тийиштүү деңгээлге көтөрүү; 5. дөбө, дөн, бийик жер; **заня́ть** ~ у дөбөнү (бийик жерди) ээлөө; 6. *муз.* ичкелик, бийиктик; ~ **а го́лоса** үндүн ичкелиги (бийиктиги); 7. *мат.* бийиктик; ~ **а треуго́льника** үч бурчтуктун бийиктиги; **быть (находи́ться) на вы́соте по́ложения** талаптагыдай деңгээлде болуу (өз деңгээлинен төмөн түшүп кетпөө).

Высо́тка ж дөбөчө, дөн сымал жер.

Высо́тник м 1. бийик үй куруучу жумушчу; 2. бийикке учуучу учкуч; 3. бийикке чыгуучу спортсмен.

Высо́тн/ый, -ая, -ое бийик...; ~ **ое зда́ние** бийик үй; ~ **ый полёт** бийик учуш; ~ **ый самолёт** бийик учуучу самолёт; ~ **ая бо́лезнь** түтөк.

Высо́томе́тр м бийиктикти өлчөгүч аспап.

Высо́х/нуть *сов.* 1. (*стать сухим*) кургоо, кургап калуу, какшып калуу; **бельё** ~ **ло кир** кургады; **земля** ~ **ла** жер кургап кетти; **река́** ~ **ла** өзөн какшып калды; 2. куурап калуу, соолуп калуу; **ябло́ня** ~ **ла** алма куурап калды; **цветы́** ~ **ли** гүлдөр солуп калды; **де́рево** ~ **ло** дарак куурап калды; 3. *перен. разг.* аябай арыктоо, өчүнөн азып, катып калуу.

Высо́чайший, -ая, -ое 1. *превосх. см. к* **высо́кий**; 2. императорлук, падышалык (мурдагы Россияда императорго, падышага таандык улуктукту билдирүү үчүн колдонулуп келген).

Высо́ченный, -ая, -ое *прост.* бипбийик, өтө бийик, бийиктин бийиги.

Высо́чество *ср* улуу урмат; **ва́ше** ~ сиздин улуу урматыңызга.

Вы́спаться *сов.* уйкусун кандыра уктап алуу.

Выспева́ние *ср по знач. гл. вы́спеть*; ~ **плодо́в** мөмөлөрдүн бышып жетилиши.

Выспева́ть *несов. см. вы́спеть.*

Вы́спеть *сов.* бышуу, бышып жетилүү.

Выспра́шивание *ср по знач. гл. выспра́шивать.*

Выспра́шивать *несов. см. вы́спросить.*

Вы́спросить *сов. что и без доп.* сурап билүү, сурамжылап билүү, сураштырып билип алуу; ~ **все но́вости** бардык жаңылыктарды сураштырып билип алуу.

Вы́ставить *сов.* 1. *что* чыгарып алуу, чыгарып коюу; ~ **стол на сре́дину** столду ортого чыгарып коюу; ~ **рамы́** рамаларды чыгарып алуу; 2. *что* алып чыгуу, алып чыгып коюу; ~ **цветы́ на со́лнце** гүлдөрдү күнгө алып чыгып коюу; ~ **шкаф в коридо́р** шкафты коридорго алып чыгуу; 3. *перен. прост.* кууп чыгуу, кетирип жиберүү, айдап жиберүү; ~ **непро́шенного го́стя из ко́мнаты** чакырылбаган конокту үйдөн кууп жиберүү; 4. *кого-что* коюу, көрсөтүү, сунуш кылуу; ~

кандидату́ру талапкер көрсөтүү; ~ **требование** талап коюу; **5.** алдыга сунуу, алдын карай керүү; ~ **грудь** көкүрөктү алдын карай керүү; ~ **ногу** бутту сунуу; **6.** *что* көргөзмөгө коюу; ~ **картину** сүрөттү көргөзмөгө коюу; ~ **товар** в витрине товарды витринага коюу; **7.** *кого-что* коюу, дайындоо; ~ **охрану** кароол коюу; **8.** *что* коюу, коюп чыгуу; ~ **дату** дата коюу; ~ **отметки** баа коюп чыгуу; **9.** *кого-что* разг. көрсөтүү, элестетүү; ~ в дурно́м све́те жамандап көрсөтүү.

Выстави/ться сов. разг. чыгып туруу; чыгарып туруу; из реки ~ лась голова́ рыбы суудан балыктын башы чыгып турду; он ~ лся из окна́ ал терезеден башын чыгарды.

Выставка ж көргөзмө; сельскохозяйственная ~ айыл-чарба көргөзмөсү.

Выставление ср по знач. гл. **выставить**; ~ **отметок** баа коюу.

Выставля́ть несов. см. **выставить**.

Выставля́ться несов. **1.** см. **выставиться**; **2.** страд. к **выставля́ть**.

Выставн/ой, -ая, -ое алынып турма, чыгарып турма, чыга турган; ~ **ые рамы** чыгарып турма рамалар.

Выставочный, -ая, -ое көргөзмө...; ~ зал көргөзмө залы; ~ **павильон** көргөзмө павильону.

Выстаивать несов. см. **выстоять 1.**

Выстаиваться несов. см. **выстояться.**

Выстегать I сов. *что* шыруу, шырып тигүү, кабуу; ~ **одеяло** жууркан кабуу.

Выстегать II сов. *кого прост. (высечь)* сабоо, уруу; ~ **ремнём** кур менен сабоо.

Выстёгивать несов. см. **выстегать I.**

Выстелить сов. разг. см. **выстлать.**

Выстила́ть несов. см. **выстлать.**

Выстила́ться несов. страд. к **выстила́ть.**

Выстирать сов. *что* жууп тазалоо, жууп коюу, (кир) жуу; ~ **бельё** кир жуу.

Выстлать сов. *что* төшөп чыгуу, төшөө, салуу; ~ **пол коврами** полго килем төшөп коюу; ~ **плитами** плита төшөп чыгуу.

Выстоять сов. **1.** туруп туруу; ~ **несколько часов на ногах** бир нече саат аягы менен тике туруп туруу; ~ **очередь за билётом** билет алуу үчүн кезек күтүп туруу; **2.** (*удержаться*) туруу, туруштук берүү, чыдоо; **этот дом выстоит ещё долго** бул үй дагы көпкө турат (чыдайт, туруштук берет); **3.** *перен. (выдержать)* туруштук берүү, моюн сунбоо, багынбоо, кайрат көрсөтө алуу, кайра тартпоо; ~ **против врага́** душманга каршы туруштук берүү.

Выстоя/ться сов. **1.** тура берип жетилүү, күчүнө келүү; **вино́** ~ **лось** вино тура берип күчүнө келди (жетилди); **2.** тура берип эскирүү, сапатын жоготуу, мааниси кетүү; **3.** тыныгуу, сууту кануу (жылкыга карата).

Выстрагивать несов. см. **выстрогать.**

Выстрагиваться несов. страд. к **выстрагивать.**

Выстрада/ть сов. *что* **1.** азап чегүү, кайгы тартуу, кыйналуу; он **много** ~ **л** в жизни ал турмушта далай азап чекти (анын көрбөгөнү калган жок); **2.** азаптанып жүрүп максатына жетүү, далай түйшүк менен тилегин орундатуу.

Выстраивать несов. см. **выстроить.**

Выстраиваться несов. **1.** см. **выстроиться**; **2.** страд. к **выстраивать.**

Выстрачивать несов. см. **выстрочить.**

Выстрачиваться несов. страд. к **выстрачивать.**

Выстрел м атылыш; атуу; **ружейный** ~ мылтык атуу; мылтыктын атылышы; **произвести** ~ ок атуу; **раздался** ~ ок атылды; **♦ на выстрел** бута атым, ок жеткидей аралык; **без выстрела (взять, сдать)** каршылык кылбай, өз эрки менен, каршылык көрсөтпөй.

Выстрелить сов. атуу, атып жиберүү, ок чыгаруу.

Выстрелять сов. разг. **1.** *что* разг. атып бүтүрүү, бардыгын атып түгөтүү (окту, дүрмөттү); ~ **все патроны** бардык патрондорду (дүрмөттү) атып аягына чыгуу; **2.** *кого-что* бардыгын атып жок кылуу (түгөтүү), баарын түгөл атып салуу; ~ **всю дичь в лесу** токойдогу бардык илбээсиндерди атып түгөтүү.

Выстригание ср см. **выстрижка.**

Выстригать несов. см. **выстричь.**

Выстригаться несов. страд. к **выстригать.**

Выстрижка ж по знач. гл. **выстричь**; ~ **волос** чач алуу (кайчы менен).

Выстричь сов. *что* кайчылап алуу, кыркуу, кайчылап салуу; ~ **лок волос на голове́** башындагы бир тутам чачты кайчылап салуу.

Выстрогать сов. *что* сүрүү, сүргүлөө, сүргү менен тегиздөө (жылмалоо), тегиздеп жоонуу; ~ **доску** тактайды сүргү менен сүрүү.

Выстроить сов. **1.** *что* куруу, куруп бүтүрүү, тургузуп чыгуу; ~ **новое здание школы** мектептин жаңы имаратын куруу; ~ **дом** үй куруу; **2.** катарга тургузуу (тизүү), сапка тизип тургузуу; ~ в одну шеренгу бир катар кылып тургузуу.

Выстроиться сов. **1.** катарга туруу, сапка тизилүү; ~ в две шеренги эки катар болуп туруу (эки сап болуп тизилүү); **2.** курулуу, салынуу, тургузулуу (үйгө, курулуштарга карата); **выстроились новые заводы и фабрики** жаңы заводдор жана фабрикалар курулду.

Выстрочить сов. *что* каюу, кайып тигүү.

Выстругать сов. разг. *то же, что* **выстрогать.**

Выстругивать несов. см. **выстругать.**

Выстругиваться несов. страд. к **выстругивать.**

Вы́студить *сов. что прост.* суутуу, музда-туу; ~ *кóмнату* бөлмөнү суутуу (муздатуу).

Вы́студи/ться *сов. прост.* муздоо, сууп калуу; *кóмната* ~ *лась* бөлмө муздады.

Выстúживать *несов. см. вы́студить.*

Выстúживаться *несов. 1. см. вы́студиться; 2. страд. к выстúживать.*

Вы́стука/ть *сов. разг. 1. что* тыкылдатып кабарлоо (кабар билдирүү), кабарды туюндуруу; *ради́ст* ~ *л текст телегра́ммы* радист телеграмманын текстин тыкылдатып кабарлап жатты; **2. что** тыкылдатуу (машинака басууда ж.б.); **3. кого-что мед.** каккылоо, кагып тыңшоо; ~ **ть лёгкие** өпкөнү кагып тыңшоо.

Выстúкивать *несов. см. вы́стукать.*

Выстúкиваться *несов. страд. к выстúкивать.*

Вы́ступ *м* уркуюп чыгып турган жер, урчук; дөмпөк; тумшук; ~ **скалы** асканын урчугу; ~ **стены** дубалдын уркуюп турган жери.

Выступа/ть *несов. 1. см. вы́ступитъ; 2. (образовать выступ)* салаңдап туруу, уркуюп чыгып туруу, алдын карай дөмпөйүп туруу; **мыс** ~ **ет далеко в море** тумшук деңиздин кыйла жерине чейин кирип турат; **3. каада күтүп чайпала басуу, сөөлөт күтүп керилүү, дердейүү.**

Вы́ступи/ть *сов. 1.* алдыга чыгуу, илгери карай бөлүнө басуу; ~ **ть из строя** катардан алга карай бөлүнүп чыгуу; **2.** жөнөө, чыгуу, жол тартуу, жөнөп калуу; ~ **ть в путь** жолго чыгуу; **3.** ташуу, нугунан ашып кетүү, жээгин жайпап чыгуу (сууга, дарыяга карата); **река** ~ **ла из берегов** суу жээгинен ашып ташкындады; **4.** пайда болуу, көрүнүү, чыгуу, кылгыруу; **у больно́го** ~ **ла сыпь** оорулунун этине исирек чыкты; **на глаза́х** ~ **ли слёзы** көзүнөн жаш кылгырды; **5.** чыгып сүйлөө, айтып чыгуу; жазып чыгуу; ~ **ть на собра́нии** жыйналышта чыгып сүйлөө; ~ **ть с докла́дом** доклад менен чыгуу; ~ **ть в печа́ти** басма сөзгө жазып чыгуу (басма сөз аркылуу чыгуу); ~ **ть по ра́дио** радиодо чыгып сүйлөө; **6.** аткаруу, ролду ойноо; ~ **ть в гла́вной ро́ли** башкы ролду ойноо; ~ **ть с конце́ртом** концерт берүү; **7.** ашкерелеп же жактап сүйлөп чыгуу; ~ **ть с протёстом** каршы чыгып сүйлөө.

Высту́плени/е *ср по знач. гл. вы́ступитъ* — **высту́пать**; **приказ о ~ и в похóд** походго чыгыш жөнүндөгү приказ; ~ **е журна́листов** в газете журналисттердин газетага жазып чыгышы; ~ **е на сце́не** сахнага чыгыш; ~ **е арти́стов эстра́ды** эстрада артисттеринин (номерге) чыгышы.

Выстыва́ть *несов. см. вы́стыть.*

Вы́сты/ть *сов. разг.* муздоо, сууп калуу; *кóмната* ~ *ла* бөлмө сууп калды.

Вы́судить *сов. что прост.* соттошуп алуу, сот аркылуу алып коюу; ~ **дом** үйдү соттошуп алуу.

Высúживать *несов. см. вы́судить.*

Вы́сунуть *сов. что* чыгаруу, сунуу, салаңдатуу; ~ **го́лову в окно́** башын терезеден чыгаруу; ~ **язы́к** тилин сунуу (салаңдатуу); **◇ высунув (вы́суня) язы́к (бежа́ть) прост.** жан талашып жүгүрүү, акактап жүгүрүү.

Вы́суну/ться *сов.* чыгып калуу, чыгып (көрүнүп) туруу; **из окна́** ~ **лась голова́** терезеден башы чыгып турду.

Высúшивать *несов. см. вы́сушить.*

Высúшиваться *несов. 1. см. вы́сушиться; 2. страд. к высúшивать.*

Вы́суши/ть *сов. 1. что* кургатуу; ~ **ть бельё** кир кургатуу; ~ **ть слёзы** көз жашын тыюу (кургатуу); **3. что** кургатып жиберүү, какшытып салуу (күндүн ысыгына карата); **4. кого перен. разг.** аздыруу, арыктатуу, ыргайдай кылып салуу; **боле́знь** ~ **ла ма́льчика** оору баланы ыргайдай кылып арыктатып салды; **5. уст. и нар.-поэт.** тамчы калтырбай алып жиберүү, калтырбай ичип жиберүү.

Вы́сушиться *сов.* кургоо, кургап калуу.

Вы́считать *сов. что 1.* эсептеп чыгуу, эсебин алуу, санап чыгуу; ~ **сумму расходов** жумшалган каражаттын эсебин (суммасын) чыгаруу; **2. разг. (удержать)** кармап калуу, чегерүү, чегерип коюу; ~ **из зарпла́ты де́сять рубле́й** айлыктан он сом кармап калуу.

Высчи́тывать *несов. см. вы́считать.*

Высчи́тываться *несов. страд. к высчи́тывать.*

Вы́сш/ий, -ая, -ее 1. превосх. ст. к вы́сокий; ~ **ая то́чка** эң жогорку точка; ~ **ая награ́да** эң жогорку сыйлык; ~ **ий сорт** жогорку сорт; **2. (главный; руководящий)** жогорку; ~ **ий о́рган госуда́рственной вла́сти** мамлекеттик бийликтин жогорку органы; ~ **ее кома́дование** жогорку командование; ~ **ий кома́ндный соста́в** жогорку командалык курам; **3.** жогорку; ~ **ее уче́бное заведе́ние** жогорку окуу жа-йы; ~ **ее обра́зование** жогорку маалымат; **4. спец.** жогорку (татаал); ~ **ая матемáтика** жогорку (татаал) математика; **в вы́шей стéпени** эң эле, өтө эле, аябаган, барып турган; **вы́шая ме́ра** на-казания эң жогорку жаза.

Высыла́ть *несов. см. вы́слать.*

Высыла́ться *несов. страд. к высылáть.*

Высы́лка *ж по знач. гл. вы́слать 1, 3;* ~ **посылку** посылка салуу; ~ **из го́рода** шаардан чыгарып (айдап) жиберүү.

Высы́пание *ср по знач. гл. вы́сыпать.*

Высы́па/ть *сов. 1. что* төгүү; салуу; ~ **ть соль** из мешка́ тузду каптап төгүү; ~ **ть муку́** в мешо́к унду капка (мешокко) салуу; **2. разг.** жабылып чыга келүү, жайылып чыгуу, жабалактап чыга келүү; **на у́лицу** ~ **л наро́д** көчөгө эл жабалактап чыга келди; **3.** жайнап чыгуу, жыбырап чыгуу; **с насту́плением**

темноты́ ~ ли звёзды түн кирери менен жылдыздар жайнап чыкты; на груди́ ~ ла сып төшүнө исиркек жыбырап чыкты.

Высыпать *несов. см. высыпать.*

Высыпа/ться *сов.* 1. төгүлүү, чачылуу, чубуруу, төгүлүп кетүү; күбүлүп түшүү; из прорванного мешка́ ~ лась пшеница жыртылган каптан буудай чубуруп калды; яблоки ~ лись из мешка́ алма каптан төгүлүп калды; 2. *разг. то же, что высыпать* 2.

Высыпаться I *несов.* 1. *см. высыпаться*; 2. *страд. к высыпать.*

Высыпаться II *несов. см. выспаться.*

Выс/ь ж 1. бийик асман, асман бийиктиги; көк; голуби поднялись под самую ~ ь көгүчкөндөр бийик асманга көтөрүлдү; 2. *мн. выси* чоку (тоонун бийик чокулары); горные ~ и тоонун бийик чокулары.

Вытаивать *несов. см. вытаять.*

Выталкивать *несов. см. вытолкнуть.*

Выталкиваться *несов. страд. к выталкивать.*

Вытанцеваться *сов. см. вытанцовываться.*

Вытанцовывать *несов. что и без доп. разг.* ойкуп-кайкып бийлөө.

Вытанцовыва/ться *несов. разг. (удаваться, получаться)* онунан чыгуу, оңдой берди болуу, оңу келүү; дело не ~ ется иш онунан чыкпай турат.

Вытапливать I *несов. см. вытопить* I.

Вытапливать II *несов. см. вытопить* II.

Вытапливаться *несов.* 1. *см. вытопиться* I; 2. *страд. к вытапливать* I.

Вытаптывать *несов. см. вытоптать.*

Вытаптываться *несов. страд. к вытаптывать.*

Вытаращивать *несов. см. вытаращить.*

Вытаращить: вытаращить глаза́ *разг.* көзүн алайтуу, көзүн чакчайтуу, көзүн чакырайтуу.

Вытаращиться *сов. разг.* көзүн алайта тиктеп калуу, көзүн бакырайта тиктеп кароо.

Вытаскать *сов. что разг.* ташып ала берүү, ташып жеткире берүү; ~ обломки кирпичей кыштын сыныктарын ташып жеткире берүү; ~ все вещи бардык буюм-теримдерди ташып алып кетүү.

Вытаскивать *несов. см. вытащить* 1. и вытаскать.

Вытаскиваться *несов. страд. к вытаскивать.*

Вытагуировать *сов. что* денеге татуировкалап (чегип) сүрөт түшүрүү.

Вытачивание *ср по знач. гл. выточить.*

Вытачивать *несов. см. выточить.*

Вытачиваться *несов. страд. гл. вытачивать.*

Вытачка *ж* таноо (мис. кийимдин белин).

Вытащить *сов.* 1. кого-что сүйрөп алып чыгуу, сүйрөп чыгаруу; ~ лодку на берег кайыкты жээкке сүйрөп алып чыгуу; ~ мешки со склада складдан каптарды сүйрөп алып чыгаруу; 2. сууруп салуу, сууруп таштоо,

сууруп чыгаруу; ~ клещами гвоздь мыкты аттиш менен сууруп салуу; ~ зуб тишти сууруп салуу; 3. *что разг. (вынуть)* алып чыгуу, сууруп чыгуу; ~ платок из кармана чөнтөктөн бет аарчысын алып чыгуу; ~ из ножен нож бычакты кынынан сууруп чыгуу; 4. *кого перен. разг.* барбас оюна койбоо, асылып жатып бардыруу, сүйрөп алып баруу; ~ товарища в театр жолдошун асылып жатып театрга алып баруу; 5. уурдап кетүү, кымтып алып кетүү; ~ кошөлөк из кармана чөнтөгүнөн намыянын уурдап алып коюу.

Вытащи/ться *сов.* суурулуу, суурулуп чыгуу; гвоздь с трудом ~ лся мык араң дегенде суурулду (суурулуп чыкты).

Вытаять/ть *сов.* 1. эрип жок болуу, эрип кетүү; снег ~ л кар эрип кетти (эрип жок болду); 2. кар эрип ачылуу; тропинка ~ ла кар эрип, жалгыз аяк жолдун бети ачылды.

Вытвердить *сов. что разг.* жаттап чыгуу, кайра-кайра кайталап жаттап алуу; ~ заданный урок тапшырылган сабакты кайра-кайра бышыктап жаттоо.

Вытворить *сов. см. вытворять.*

Вытворять *несов. что разг.* бир балааны кылуу; болбогон иш жасап коюу; жарабаган кылык көрсөтүү; ~ глупости акмактык (тенектик) кылуу, адепсиз кылык-жорук көрсөтүү.

Вытеkanie *ср по знач. гл. вытекать.*

Вытека/ть *несов.* 1. *см. вытечь*; 2. (о реке, ручье) башталуу, агып чыгуу; Нева ~ ет из Ладожского озера Нева дарыясы Ладога көлүнөн агып чыгат; 3. *перен. (являются следствием)* келип чыгуу; этот вывод ~ ет из ранее сказанного бул корутунду мурунку айтылгандардын негизинде келип чыгат.

Вытеребить *сов. что с-х.* жулуу, жулуп салуу; ~ лён зыгырдын сабагын жулуп салуу.

Вытереть *сов. что* 1. аарчуу, сүртүү, аарчып (сүртүп) тазалоо; ~ руки кол аарчуу; ~ стол столду сүртүү (сүртүп тазалоо); ~ пыль чанды сүртүү; ~ слёзы көздүн (көзүнүн) жашын аарчуу; 2. *разг. (износить)* сүрүлтүп жыртуу, тозултуу, сүргүлөй берип кырылтуу; ~ локти чыканагын сүргүлөй берип кырылтуу.

Вытереться *сов.* 1. сүрүнтүү, аарчынуу; ~ полотёнцем сүлгү менен аарчынуу; 2. *разг.* сүрүлүү, сүрүлө берип кырылуу (жыртылуу, такырлануу); рукава́ ~ лись жең сүртүлө берип кырылып (такырланып) калды.

Вытерпеть/ть *сов.* 1. *что* чыдоо, көтөрүү, туруштук берүү, кайрат кылуу; ~ ть боль ооруга чыдоо (ооруса да чыдоо); 2. *без доп. чаще с отриц.* сабыр кылуу, кармануу, чыдоо; я не ~ л и сказал мен чыдай албай айтып жибердим.

Вытерт/ый, -ая, -ое прич. прил. сүрүлгөн, кырылып калган; ~ ая на локтях куртка чыканактары кырылып калган куртка.

Вытесать *сов. что* жонуу, жонуп жылмалоо, жонуп жасоо; сүрүү, сүрүп жылмалоо; ~ до́ску тактайды сүрүп жылмалоо; ~ **топорище** балтага сап жонуу.

Вытеснение *ср по знач. гл. вытеснить 2*; ~ **одного́ вещества́** другим бир затты экинчи заттын кысып чыгарышы.

Вытесни/ть *сов. 1. кого-что* кысып чыгаруу, сүрүп чыгаруу; ~ **ть из толпы́** топтун арасынан сүрүп чыгаруу (чыгарып жиберүү); **2.** сүрүп чыгуу, айдап жиберүү, кетүүгө аргасыз кылуу; сүрүп чыгып, ордун ээлеп алуу; **но́вая те́хника** ~ **ла ста́рую** жаңы техника эскисин сүрүп чыгарды.

Вытесня́ть *несов. см. вытеснить.*

Вытесня́ться *несов. страд. к вытесня́ть.*

Вытёсывать *несов. см. вытесать.*

Вытёсыва́ться *несов. страд. к вытёсывать.*

Выте/чь *сов.* агып түгөнүү, бүт агып калуу, агып жок болуу; **вода́** ~ **кла из бо́чки** челектеги суу бүт агып калды.

Вытира́ние *ср по знач. гл. вытира́ть.*

Вытира́ть *несов. см. вытереть.*

Вытира́ться *несов. 1. см. вытереться; 2. страд. к вытира́ть.*

Вытиснить *сов. что* басып түшүрүү (бир нерсенин бетине басуу аркылуу сүрөт, наар, жазуу ж.б. салуу).

Вытисниться *сов.* басып түшүрүлүү (бир нерсенин бетине басуу аркылуу сүрөт, наар жазуу ж.б. салынуу).

Вытисня́ть *несов. см. вытиснить.*

Вытисня́ться *несов. 1. см. вытисниться; 2. страд. к вытисня́ть.*

Выткать *сов. что 1.* токуу, согуу, токуп даярдоо (токуп чыгаруу); ~ **ковёр** килем токуу; **2.** токуп сайма (гүл) салуу, кештелеп токуу; ~ **цветы́ на скáтерти** дасторконду гүл салып токуу.

Выткнуть *сов. что прост.* чукуп салуу, чукуп алып салуу; ~ **глаз көздөрүн** (көзүн) чукуп салуу.

Вытолкать *сов. разг.* түртүп чыгаруу, түртүп чыгарып салуу; ~ **на у́лицу** көчөгө түртүп чыгаруу.

Вытолкнуть *сов. кого* итерип чыгаруу, түртүп чыгарып коюу; ~ **за дверь** эшиктен итерип чыгарып жиберүү.

Вытопить I *сов. что* жагуу, жагып ысытуу; ~ **печь** меш жагуу; ~ **ба́ню** мончо жагуу.

Вытопить II *сов. что (о сале и т.п.)* сызгырып алуу, сызгыруу; ~ **са́ло** май сызгырып алуу.

Вытопи/ться I *сов. разг.* ысуу; кызуу, ысып чыгуу; **пе́чка** ~ **лась** меш ысыды (ысып чыкты); **плита́** ~ **лась** плита ысыды (ысып чыкты).

Вытопиться II *сов. что (о сале и т.п.)* сызгырылуу, сызгырып алынуу.

Вытопки *тк. мн.* сызык, чебөгө (майдын сызгырылып алынган калдыгы).

Вытоптать *сов. что 1.* тебелеп салуу, тепсеп жок кылуу, майкан кылуу; ~ **траву́** чөптү тебелеп салуу; тебелей берип жок кылуу, чыйыр түшүрүү.

Выторговать *сов. что 1.* соода кылып табуу, соодалашып түшүрүү; ~ **за день пятьсо́т рубле́й** бир күндө беш жүз сомго соода кылуу; **2. разг.** соодалашып жатып арзанга түшүрүү, талашып-тартышып жатып арзандатуу; ~ **два рубля́** соодалашып жатып эки сомго арзандатуу; **3. перен. прост.** айтышып, жулкулдатып жатып өндүрүү, талашып-тартышып жатып жетүү (ээ болуу); ~ **два дня отгу́ла** айтышып жатып эки күн отгулга ээ болуу.

Выторговыва́ть *несов. см. выторговать.*

Выторговыва́ться *несов. страд. к выторговыва́ть.*

Выточить *сов. что 1.* жонуп чыгуу, жонуп даярдап коюу (токардык станокто); ~ **деталь на станке́** станокто тетик жонуп жасоо; **2. прост.** курчутуу; ~ **но́жницы** кайчы курчутуу; **сло́вно (бу́дто, как) вы́точенный** комуздуктай, кынагандай, кынаптап жасагандай, кыт куйгандай.

Выточка *ж см. выта́чивание.*

Вытошни/ть *сов. безл. кого разг.* жүрөгү айланып кусуу, кусуп салуу.

Вытравить I *сов. 1. что* кетирүү, жоготуу, жок кылуу (кислота аркылуу); ~ **пятно́** такты жоготуу; ~ **краску́** боёкту (сырды) жок кылуу; **2. перен. разг.** орду-түбү менен жоготуу, изин калтырбай жок кылуу; ~ **из па́мяти** биротоло эстен чыгаруу, эч качан эстебөө (эске албоо); **3.** ууландырып кырып салуу, уулап жок кылуу; ~ **мышей** чычкандарды ууландырып жоготуу (кыруу); **4.** кислота менен оюп из түшүрүү (бир нерсенин бетине оюу, гүл, сүрөт ж.б. салуу); **5.** мал жайып тебелетип салуу, тебелетип жок кылуу; ~ **посе́вы** эгинди малга тебелетип ойронун чыгаруу; **6.** ит менен кууп чыгуу, итке кубалатып айдап чыгуу; ~ **зайца́ из ле́са** коёнду токойдон ит менен кууп чыгуу.

Вытравить II *сов. что мор.* акырындык менен бошотуу, акырындап түшүрүү; ~ **трос** тросту акырындап бошотуу; ~ **якорную цепь** якордун чынжырын акырындап бошото баштоо.

Вытрави/ться I *сов. 1.* кетүү, жоголуу, жок болуу (кислота аркылуу); **краска́** ~ **лась** боёк жоголду (өчүп калды); **2.** кислота менен оюп түшүрүлүү (бир нерсенин бетине оюу, гүл, сүрөт ж.б. салынуу).

Вытрави/ться II *сов. мор.* акырындап түшүрүлүү (аркан (канат), якордун чынжыры ж.б.).

Вытравля́ть I *несов. см. вытравить I.*

Вытравля́ть II *несов. см. вытравить II.*

Вытравля́ться I *несов. 1. см. вытравиться I; 2. страд. к вытравля́ть I.*

Вытравля́ться II *несов.* 1. *см.* **вы́травиться** II; 2. *страд.* к **вытравля́ть** II.

Вытравно́й, -а́я, -о́е кислота менен жедирип (ойдуруп) басып чыгарма; ~ **спóсoб печатания рисунка** сүрөттү кислота менен жедирип (ойдуруп) басып чыгаруунун жолу; ~ **рисунок** кислота менен жедирип (ойдуруп) түшүрүлгөн сүрөт.

Вытрали́вать *несов. см.* **вы́тралить**.

Вытрали́ваться *несов. страд.* к **вытрали́вать**.

Вытралить *сов. что мор.* трал менен кармап алуу.

Вытрамбовать *сов. что разг.* таптап түзөтүү, таптап түзөтүп чыгуу; ~ **площадку** аянтчаны таптап түзөтүп чыгуу.

Вытребовать *сов.* 1. *что* талап кылып алуу; ~ **нужные документы** керектүү документтерди талап кылып алуу; 2. *кого-что* чакыртып келтирүү, келүүсүн талап кылуу; ~ **свидетеля в суд** күбөнү сотко чакыртып келтирүү (чакыртып алып келүү); ~ **специалиста из города** шаардан адис чакыртып алып келүү; 3. *кого прост.* чакырттырып алуу, чакыртып алуу, чакыртып келтирүү; ~ **сына со службы** уулун кызматтан чакырттырып алуу.

Вырезвитель *м* соолуктургуч жай.

Вырезвить *сов. кого* соолуктуруу, масын таркатуу.

Вырезвиться *сов.* соолугуу, масы тароо, соо болуп калуу.

Вырезвление *ср по знач. гл.* **вы́резвить** – **вы́резвиться**.

Вырезвлять *несов. см.* **вы́резвить**.

Вырезвляться *несов. см.* **вы́резвиться**.

Вытрепать *сов.* 1. *с.-х.* тыткылап (чапкылап, каккылап) тазалоо (пыр-сырын түшүрүү); ~ **лён** зыгырдын буласын тыткылап (чапкылап, каккылап) тазалоо; 2. *кого прост.* тытмалоо, жулмалоо, жулкулдатуу, тарткылоо; чоюу; ~ **за уши** кулагынан чоюу.

Вытрясать *несов. см.* **вы́трясти**.

Вытрясаться *несов.* 1. *см.* **вы́трястись**; 2. *страд.* к **вытрясать**.

Вытрясти *сов. что* 1. кагуу, кагып түшүрүү, силкип салуу; ~ **муку из мешка** каптын унун кагуу (силкип салуу); 2. (*очистить*) күбүү, күбүп тазалоо; ~ **ковёр** килем күбүү; ~ **пальто** пальтону силкүү (силкип тазалоо); ♀ **вы́трясти душу** *прост.* 1) чайкай берип кыйнап салуу (жаман жолдо же начар транспорт менен бара жатканда); 2) жүрөгүнүн үшүн алуу, үрөйүн учуруу; **вы́трясти карма́н** *прост.* акчанын аягына чыгуу, сокур тыйын калтырбай жок кылуу.

Вытрястись *сов.* кагылып түшүү, күбүлүү, күбүлүп түшүү.

Вытряхать *несов. что прост.* то же, что **вытряхивать**.

Вытряхаться *несов. что прост.* то же, что **вытряхиваться**.

Вытря́хивать *несов. см.* **вы́тряхнуть**.

Вы́тряхнуть *сов. что* кагып салуу, кагып таштоо, силкип салуу.

Вы́тряхнуться *сов. разг.* кагылуу, кагылып таза болуу, күбүлүү, күбүлүп түшүү.

Выту́ривать *несов. см.* **вы́турить**.

Вы́турить *сов. кого-что разг.* айдап чыгуу, кууп чыгуу, кубалап жиберүү.

Выты́кать *несов. см.* **вы́ткнуть**.

Выть *несов.* 1. улуу; **собака воет** ит улуйт; 2. улуу, ызылдоо, улуп-уншуу; **вётер воет** шамал улуйт; 3. *прост.* уңулдап ыйлоо, улуу.

Вытягивание *ср по знач. гл.* **вы́тянуть** 1–3; ~ **прово́локи** зым тартуу.

Вытя́гивать *несов. см.* **вы́тянуть**.

Вытя́гиваться *несов.* 1. *см.* **вы́тянуться**; 2. *страд.* к **вытя́гивать**.

Вытя́жка *ж* 1. *по знач. гл.* **вы́тянуть**; 2. *то же, что* **экстра́кт**.

Вытяжн/о́й, -а́я, -о́е соруп алуучу, соруп алма, тартуучу, тартып алуучу, тартып чыгаруучу; ~ **а́я труба́** тартуучу труба; ~ **о́й пласты́рь** соруп алуучу (соруп алма) пластырь; ~ **о́й канал** тартуучу (тартып чыгаруучу) чоң арык.

Вы́тянут/ый, -а́я, -о́е 1. *прич. от* **вы́тянуть**; 2. *прил.* созулган, сунулган; ~ **а́я рука́** сунулган кол; **вы́тянутое ли́цо**, **вы́тянутая физионо́мия** делдегей тарткан кебете, энги-денги болгон көрүнүш.

Вы́тяну/ть *сов.* 1 *что (растянуть в длину)* созуу, чоюу, керүү, жазуу; ~ **ть про́волоку** зымды созуу; ~ **ть ко́жу** терини чоюу; 2. *что (расположить по одной линии)* катар тартып тургузуу, узун катар кылып тизүү; ~ **ть отря́д в коло́нну** отрядды колоннага катар тартып тургузуу; 3. *что (распрямить, протянуть)* сунуу, созуу; ~ **ть ше́ю** мойнун созуу; ~ **ть ру́ки** колун сунуу; 4. *разг.* тартып чыгуу, сүйрөп чыгуу; сууруп алуу; ~ **ть сеть на бе́рег** торду жээкке тартып чыгуу (сүйрөп чыгуу); ~ **ть зуб** тишти сууруп алуу; 5. *перен. разг.* аран дегенде болтуруу (өндүрүү), зорго жетүү; **у него́ сло́ва не вы́тянешь** анын оозунан кеп чыгара албайсын; **мне удало́сь ~ ть у него́ положи́тельный отве́т** мен андан оң жооп алганга жетиштим; 6. *что* тартып кетүү, соруп кетүү; **весь дым ~ ло в трубу́** мор түтүндү калтырбай тартып кетти; **пла́стырь ~ л весь гной** пластырь ириндин баарын түгөл соруп алды; 7. *разг. (выпить)* ичип жиберүү, шимирип коюу; ~ **л стака́н вина́** бир стакан вино шимирип жиберди; 8. *что и без доп. разг. (вытерпеть, выдержать)* чыдоо, түтүү, көтөрүү, туруштук кылуу; **ста́рик до́лго не вы́тянет** абышка көпкө чыдай албайт; 9. (*потянуть*) келүү, чыгуу; ...дай өлчөмдө болуу; **сви́нья ~ ла семь пудо́в** чочко жети пуд чыкты (чочконун салмагы жети пуд болду); 10. *кого прост. (стегнуть, ударить)* берип калуу, салып жи-

берүү; ~ **ть лошадь кнутóm** атты камчы менен салып калуу; **♦ вы́тянуть (всю) ду́шу** жанын сууруп алуу (көзүнө көрсөтүү); азабын колуна берүү, көрбөгөндү көрсөтүү; **♦ вы́тянуть все жи́лы из ко́го-л.** кимдир бирөөнү аябай алсыратуу (суй жыгуу).

Вы́тяну/ться сов. 1. созулуу, чоюлуу; **матэ́рия** ~ лась кездеме чоюлуп кетти; **рези́на** ~ лась резина чоюлду; 2. **разг.** өсүү, бой тартуу, бою өсүп калуу; **к пятна́дцати года́м ма́льчик** ~ лся он бешке караган кезинде баланын бою өсүп (бой тартып) калды; 3. суналуу, суналып жатуу, узунунан түшүү; ~ **ться на дива́не** диванда суналып жатуу; ~ **ться на посте́ли** төшөктүн үстүндө узунунан түшүп жатуу; 4. какайып түптүз болуу, какайып туруу, боюн түзөп какаюу; **♦ лицо́ вы́тянулось, физионо́мия вы́тянулось у ко́го** шалдаюу, энги-денги болуп делдейип калуу.

Вы́удить сов. *кого-что* 1. кайырмак менен кармап алуу; ~ **саза́на** сазанды кайырмак менен кармап алуу; 2. **прост.** алып чыгуу, сууруп чыгуу; ~ **из карма́на моне́ту** чөнтөгүнөн тыйын алып чыгуу; 3. **перен. разг.** кайырмагына илинтүү, чалынтуу, колго түшүрүү; эптеп кагып алуу, алдап алып коюу, олжо кылуу.

Вы́уживать несов. см. **вы́удить.**

Вы́уживаться несов. *страд.* к **вы́уживать.**

Вы́ютюжить сов. *что* үтүктөө, үтүктөп коюу, үтүктөп алуу; ~ **брю́ки** шымды үтүктөп алуу.

Вы́учение м разг. шакирт, окуучу.

Вы́ученица разг. женск. к **вы́ученик.**

Вы́учивание ср. по знач. гл. **вы́учивать.**

Вы́учивать несов. см. **вы́учить 1.**

Вы́учиваться несов. 1 см. **вы́учиться; 2. страд.** к **вы́учивать.**

Вы́учить сов. 1. *что* жаттап алуу; билип алуу, үйрөнүп алуу; даярдануу; ~ **сти-хотво-рение** ырды жаттап алуу; ~ **уро́к** сабак даярдоо; 2. *кого чему* или *с неопр.* үйрөтүү, окутуу, машыктыруу; ~ **ребёнка** **чита́ть** баланы окууга үйрөтүү; ~ **игре́ в ша́хматы** чатыраш ойногонду үйрөтүү; 3. **разг.** (*проу́чить*) көрсөтүү, окутуп коюу.

Вы́учиться сов. 1. *чему* или *с неопр.* үйрөнүү, үйрөнүп чыгуу, үйрөнүп алуу; ~ **писа́ть** жазганды үйрөнүп алуу; ~ **игре́ на скри́пке** скрипка тартканды үйрөнүп алуу (скрипканы үйрөнүп алуу); 2. окууну бүтүрүү, бүтүп чыгуу; **я вы́учусь, ста́ну инже́нером** окуумду бүтүрсөм, инженер болом.

Вы́учк/а ж 1. разг. по знач. гл. **вы́учить 2; пойти́ на** ~ **у к ма́стеру** устатка таалим алышка баруу (устатка шакирт болуу); 2. билим, таалим, даярдык, машыккандык; **у него́ хоро́шая** ~ **а ал** жакшы таалим алган; **вои́нская** ~ **а** аскердик даярдык.

Вы́аживать несов. см. **вы́ходить 2.**

Вы́харкать сов. *что разг.* какырып таштоо, какырып салуу.

Вы́харкивать несов. см. **вы́харкать.**

Вы́харкиваться несов. *страд.* к **вы́харкивать.**

Вы́хва́ливаться несов. см. 1. см. **вы́хвалиться; 2. страд.** **вы́хвалить.**

Вы́хвалить сов. *кого-что разг.* келтире мактоо, ашыра мактоо, көккө чыгара мактоо.

Вы́хвалиться сов. *разг.* ашыра мактануу, өткөрө мактанып жиберүү.

Вы́хвати/ть сов. 1. *кого-что* жулуп алуу, жулуп кетүү, тартып алуу; ~ **ть кни́гу из рук** китепти колдон жулуп алуу; **нача́льник** ~ **л у телефо́ниста тру́бку** начальник телефонисттен трубканы жулуп алды; 2. *что* шарт сууруп чыгуу, чыгара коюу; ~ **ть кинжа́л из но́жен** канжарды кынынан шарт сууруп чыгуу; **он ~ л из чехла́ ружья́ и вы́стрелил** ал мылтыгын кабынан алып чыга коюп, атып жиберди; 3. арасынан илип кетүү, ичинен ыйгарыптаап ала коюу; **оре́л налетéл на ста́до и ~ л ягнё́нка** бүркүт койлордун үстүнө учуп келип, арасынан бир козуну илип кетти; ~ **ть цита́ту из те́скта** тексттин ичинен цитата ыйгарып таап ала коюу; 4. *что разг.* теренирээк (көбүрөөк, артыгыраак) оюп алуу; чоңураак кесип алуу; ~ **ть во́рот жакасын** теренирээк оюп коюу; ~ **ть кло́к шерсти** чоңураак тутам жүн кесип алуу.

Вы́хватывать несов. см. **вы́хватить.**

Вы́хватываться несов. *страд.* к **вы́хватывать.**

Вы́хлебать сов. *что прост.* шыпкап ичүү, калтырбай ичип алуу.

Вы́хлестать сов. *прост.* 1. *кого* сабоо, уруу, камчылоо; ~ **плётью** камчы менен сабоо; 2. *что прост.* кагуу, сабоо, кагып кетируүү, сабап чыгаруу; ~ **пыль из ковра́** килемдин чаңын кагуу; 3. *что, чего груб. прост.* (*выпить*) шимирип салуу, согуп жиберүү.

Вы́хлестнуть сов. *что прост.* 1. чыгара чабуу; ~ **глаз** көзүн чыгара чабуу; 2. төгүп салуу, серпип жиберүү.

Вы́хлёстывать несов. см. **вы́хлестать и вы́хлестнуть.**

Вы́хлоп м тех. чыгаруу; чыгуу (иштетилген газдарга карата).

Вы́хлопáтывать несов. см. **вы́хлопотать.**

Вы́хлопáтываться несов. *страд.* к **вы́хлопáтывать.**

Вы́хлопн/ой, -ая, -ое тех. 1. чыгаруучу, чыгара турган; ~ **ой кла́пан** чыгаруучу клапан; 2. иштетилип бүткөн; ~ **ые га́зы** иштетилип бүткөн газдар (кыймылдаткыч цилиндрлеринде иштетилип болгондон кийин чыгарылуучу газдар).

Вы́хлопотать сов. *что* суранып жүрүп өндүрүү, жүгүрүп жүрүп ээ болуу, артынан түшүп жүрүп жетүү (алуу); ~ **разреше́ние** артынан түшүп жүрүп уруксат алуу.

Выход м. 1. чыгыш, чыгуу; ~ на рабóту ишке чыгуу (жумушка чыгуу); ~ кораблэй в мóре кемелердин деңизге чыгышы; ~ из игры оюндан чыгуу; ~ кнйги в свет китептин жарыкка чыгышы; ~ на орбиту орбитага чыгуу; ~ из окружения курчоодон чыгуу; 2. (место) чыгуучу жер, чыга турган эшик; стоять у ~ а чыга бериште (эшиктин алдында) туруу; 3. перен. амал, арга, айла, жол; найти ~ из затруднительного положения кыйынчылыктан (кыйын абалдан) чыгуунун амалын табуу; 4. түшүм; алынуу (чыгуу) өлчөмү; ~ зерна из гектара эгиндин бир гектардан түшкөн түшүмү; ~ масла из подсолнечных семян күн караманын уругунан майдын алынуу өлчөмү; 5. спец. сыртка чыгып калган тоо тектери; дать выход чему-л. көрүнүүгө (өзүн көрсөтүүгө) мүмкүндүк берүү; знать все ходы и выходы ийне-жибине чейин толук билүү; бардыгын беш колундай билип алуу.

Выходец м 1. түбү ...лык адам; ...да туулуп өскөн адам; он из ~ Польши ал түбү польшалык адам (Польшада туулуп-өскөн адам); 2. ...дан чыккан адам; ~ из крестьян дыйкандардан чыккан адам.

Выходить I сов. что разг. айланып чыгуу, кыдырып чыгуу; ...да болуп чыгуу; ~ все леса бардык токойлорду айланып чыгуу; ~ все залы музея музейдин бардык залдарында болуп чыгуу.

Выходить II сов. кого-что разг. 1. багып (карап) айыктыруу, сакайтуу; ~ раненного жаралуу адамды багып (карап) сакайтуу; 2. багып чонойтуу, багып өстүрүү; ~ щенка күчүк багып чонойтуу; ~ растение өсүмдүк багып өстүрүү.

Выходить несом. 1. см. выйти; 2. (быть обращенным куда-л.) кароо, карап туруу, ...жакка чыгуу; окна выходят в сад терезелер бакча жакты карайт (карап турат); 3. в знач. ввод. сл. разг. демек; андай болгондо; мысль эта, выходит, верна бул пикир, демек, туура экен; не выходит из головы (из памяти, из ума) ар дайым эсте турат; эч качан унутулбайт.

Выходка ж 1. кылык-жорук, кылык, жосун; глупая ~ жаман кылык; акмактык жосун; ребяческая ~ балалык кылык; 2. разг. бийдин башталышындагы өзгөчө кыймыл.

Выходн/ой, -ая, -ое 1. чыга турган, сыртка чыгуучу; ~ ая дверь чыга турган эшик; 2. сый (майрамдарда, дем алыштарда, конокко кийилүүчү); ~ ой костюм сый костюм; 3. в знач. суш. выходной м разг. дем алыш; дем алыш күн; выходное пособие иштен чыкканда бериле турган пособие; выходные сведения китептин чыгышы жөнүндөгү маалыматтар (кайдан, качан чыккандыгы, тиражы, көлөмү ж.б. жөнүндө).

Выхлещивать несом. см. выхлещивать.

Выхлещиваться несом. страд. к выхлещивать.

Выхолени/ый, -ая, -ое 1. прич. от выхолить; 2. прил. сылап-сыйпап өстүрүлгөн, кастарлап багылган; ~ ая лошадь кастарлап багылган ат.

Выхолить сов. кого-что кастарлап багуу, сылап-сыйпап өстүрүү; ~ жеребца тайды кастарлап багуу.

Выхолодить сов. что прост. суутуу, муздатуу; ~ комнату үйдү (бөлмөнү) суутуу.

Выхлостить сов. 1. кого бычуу, биттөө, энин алуу; 2. что перен. маанисин кетирүү, маңыздуу жерин алып таштоо, беймаанилештирүү; ~ идею идеяны беймаанилештирүү.

Выхолощен/ый, -ая, -ое 1. прич. от выхлостить; 2. прил. бычылган, биттелген, эни алынган; 3. прил. мааниси жоголгон, маңыздуу жери алынып ташталган, беймаани тартып калган.

Выхухоль ж выхухоль (сууда да, кургакта да жашоочу, териси баалуу чычкандардын бир түрү жана анын териси).

Выцарапать сов. 1. что тырмап оюп салуу, тырмап алып таштоо; ~ глаза көзүн тырмап оюп салуу; 2. кого-что перен. разг. талаштартыша жүрүп жетүү, араң дегенде колго тийгизүү, зорго ээ болуу; ~ деньги для оборудования спортивного зала спорт залын жасалгалоого араң дегенде акча өндүрүп алуу; 3. тырмап из түшүрүү, тырмап (чукуп) жазуу; ~ надпись на камне таштын бетине тырмап (чукуп) жазуу.

Выцарапаться сов. прост. 1. тырмалап чыгуу, тырмышып чыгуу; 2. перен. кыйын абалдан зорго кутулуп чыгуу, балакеттен араң дегенде бошонуп чыгуу.

Выцарапывать несом. см. выцарапать.

Выцарапываться несом. 1. см. выцарапаться; 2. страд. к выцарапывать.

Выцве/сти сов. онуу, өңү, өчүү; платье ~ ло на солнце көйнөк күндөн онуп кетти.

Выцветать несом. см. выцветсти.

Выцедить сов. что 1. сүзүп алуу, чыпкалап алуу; ~ всё молоко из бидона бидондогу сүттүн баарын чыпкалап алуу; 2. разг. кичинеден соруп ичип коюу; ~ рюмку коньяку бир рюмка коньякты кичинеден соруп ичип коюу; 3. перен. разг. сөздү анда-мында бир айтып жай сүйлөө, ымтырап сүйлөө.

Выцезживать несом. см. выцедить 1, 2.

Выцезживаться несом. страд. к выцезживать.

Выцеливать несом. см. выцелить.

Выцелить сов. кого-что мээлөө; ~ птицу кушту мээлөө.

Вычаливать несом. см. вычалить.

Вычалить сов. что спец. байлануу жеринен бошотуу, чечүү; ~ судно кемени аркандан бошотуу (чечүү).

Вычеканивать несом. см. вычеканить.

Вычеканиваться *несов. страд. к вычеканивать.*

Вычеканить *сов. что* согуу, согуп жасоо; ~ монету тыйын согуп жасоо; ~ медаль медаль согуп жасоо.

Вычёркивать *несов. см. вычёркнуть.*

Вычёркиваться *несов. страд. к вычёркивать.*

Вычёркнуть *сов. кого-что* 1. өчүрүп салуу, өчүрүп таштоо; сызып салуу, чийип салуу; ~ из списка тизмеден өчүрүп салуу (сызып салуу, чийип салуу); ~ несколько слов бир канча сөздү чийип өчүрүп салуу; 2. *перен.* жоготуу, жок кылуу; **вычёркнуть из памяти** унутуу, биротоло эстен чыгарып коюу; **вычёркнуть из своей жизни** мен үчүн бул жок деп эсеп кылуу.

Вычёрнить *сов. что* *разг.* карартуу, карартып боёп коюу; кара кылуу; ~ волосы чачты карартып боёп коюу.

Вычерпать *сов. что* 1. какшыта сузуп алуу, баарын сузуп алып коюу; ~ воду из бочки бочкадагы суунун баарын сузуп алып коюу; 2. сузуп ала берип курутуу (аягына чыгуу), ала берип соолутуп салуу; ~ колодец кудуктан суу ала берип соолутуп салуу.

Вычёрпывать *несов. см. вычерпать.*

Вычёрпываться *несов. страд. к вычёрпывать.*

Вычертить *сов. что* чийип чыгуу, чийип түшүрүү, чиймесин даярдап чыгуу; ~ план нового дома жаны үйдүн планын чийип чыгуу.

Вычерчивать *несов. см. вычертить.*

Вычесать *сов. что* 1. тарап таштоо, тарап тазалап коюу; ~ перхоть из волос чачтын какачтарын тарап жок кылуу (тарап салуу); 2. *разг.* тароо, тарап алуу, тарап коюу; тарануу; ~ волосы чачын тарануу; ~ голову башын тароо (тарап коюу); 3. тарап тазартуу, тарап чыгуу; ~ лён зыгырдын буласын тарап чыгуу.

Выческа *ж разг. и спец. по знач. гл. вычесать* — **вычёсывать**; ~ льна зыгырдын буласын тарап чыгуу.

Вычески *тк. мн.* тарап чыккандан кийинки калдык (шакел); **льняные** ~ таралган зыгыр буласынын шакели.

Вычесть *сов. что* 1. алуу, кемитүү; ~ два из десяти ондон экини алуу (кемитүү); 2. (*удержать*) кармап калуу, чегерип коюу; ~ задолженность карызды (бересени) кармап калуу.

Вычёсывание *ср по знач. гл. вычесать*; ~ шерсти жүн тароо.

Вычёсывать *несов. см. вычесать.*

Вычёсываться *несов. страд. к вычёсывать.*

Вычет *м* 1. *по знач. гл. вычесть* 2; 2. чегерилген (кармап калган) сумма; ~ составляет сорок рублей чегерилген (кармап калган) акча кырк сом болот.

Вычинить *сов. что прост.* жамоо, жамап коюу; жамап алуу.

Вычисление *ср* 1. *по знач. гл. вычислить*; ~ процентов пайыздарды эсептеп чыгуу; пайыздардын эсеби; 2. эсеп натыйжасы, эсептеп чыгарылган натыйжа.

Вычислитель *м* 1. (*работник*) эсепчи, эсептөөчү; 2. (*прибор*) эсептөөчү (эсептеп чыгаруучу) аспап.

Вычислительн/ый, -ая, -ое эсептөө...; эсептеп чыгаруучу; ~ ая работа эсептөө иштери; ~ые машины эсептеп чыгаруучу машиналар; ~ый центр эсептөө борбору.

Вычислить *сов. что* эсептөө, эсептеп чыгаруу; эсептеп чыгуу; ~ скорость движения поезда поезддин ылдамдыгын эсептеп чыгуу.

Вычислять *несов. см. вычислить.*

Вычисляться *несов. страд. к вычислять.*

Вычистить *сов. что* тазалап чыгуу, тазартуу, тазалап коюу, таза кылуу; ~ костюм костюмду тазалап коюу; ~ щеткой щёткалап тазалап чыгуу; ~ дом үйдү тазалап коюу.

Вычиститься *сов.* тазалануу, тазаланып алуу.

Вычитаемое *ср мат.* кемитүүчү.

Вычитани/е *ср мат.* алуу, кемитүү; **знак ~ я** алуу (кемитүү) белгиси; ~ **е целых чисел** бүтүн сандарды алуу (кемитүү).

Вычитать *сов. что* 1. *разг.* окуп билип алуу, окуп кабардар болуу, окуп таанышып чыгуу; ~ новое сообщение в газете гезиттен жаңы кабарды окуп билип алуу; ~ новость жаңылыкты окуп билип алуу; 2. *спец.* окуп оңдоп чыгуу, окуп түзөтүп чыгуу; ~ рукопись перед набором кол жазманы терүүдөн мурун окуп чыгуу (окуп оңдоп чыгуу).

Вычитать *несов. см. вычесть.*

Вычитаться *несов. страд. к вычитать.*

Вычитка *ж по знач. гл. вычитать* 2; ~ рукописи кол жазманы оңдоп окуп чыгуу.

Вычитывание *ср. см. вычитка.*

Вычитывать *несов. см. вычитать.*

Вычитываться *несов. страд. к вычитывать.*

Вычищать *несов. см. вычистить.*

Вычищаться *несов.* 1. *см. вычиститься*; 2. *страд. к вычищать.*

Вычурно *нареч.* ыксыз кооздоп, шаан-шөкөттөп; ~ говорить ыксыз кооздоп сүйлөө.

Вычурность *ж* ыксыз кооздук, шаан-шөкөттүүлүк; ~ стиля стилдин ыксыз (ашкере) кооздугу.

Вычурн/ый, -ая, -ое (вычурен, -на, -но) ашкере кооз, шаан-шөкөттүү; ~ый стиль ашкере кооз стиль; ~ ая фраза ашкере кооздоп (шаан-шөкөттөп) айтылган кеп.

Вычуры *мн. (ед. вычура ж) разг.* 1. (*украшения*) татаал маанидеги сайма (оймо-чийме, кооздук); 2. *перен.* элге көрсөтүү үчүн жасап-түзөп иштелген аракет, амал менен жасалган шаан-шөкөт.

Вышагать *сов. что разг.* арыштап басуу, кадамдап чыгуу.

Выша́гива/ть *несов.* **1. см.** **вышагать**; **2. разг.** кере-кере арыштап басуу, арышын кере таштап басуу; **по доро́ге ~ ли три бра́та** жолдо үч бир тууган арышын кере таштап кетип баратышты.

Вышагнуть *сов. разг.* бир кадам шилтеп алдыга чыгуу, кадамын бир шилтеп чыга калуу; ~ **из стрóя** катардан бир кадам шилтеп алдыга чыгуу; ~ **из толпы́** калың топтун ичинен кадамын бир шилтеп чыга калуу.

Вы́шарить *сов. что прост.* **1.** бардык жерди тинтип чыгуу, эч нересин калтырбай тинтүү; **2.** тинтип жүрүп таап чыгуу, издей берип таап алуу.

Вышвы́ривать *несов. см.* **вышвырнуть**.

Вышвы́риваться *несов. страд. к* **вышвы́ривать**.

Вышвы́рнуть *сов. кого-что разг.* **1.** ыргып таштоо, ыргытып жиберүү; **2.** кууп чыгуу, айдап чыгуу, чыгарып жиберүү.

Вышвы́рять *сов. прост. что* ыргытып-ыргытып жиберүү, ыргыта-ыргыта таштап салуу, ыргытып таштай берүү.

Выше **1. сравн. ст. к** **высокий** — **высоко́**; **мой това́рищ ~ меня́ ро́стом** жолдошумдун бою меникинен бийигирээк; **э́та скамейка ~ той** бул скамейка тигинден бийигирээк; **2. нареч.** жогору, өйдө; **я живу́ этажом ~ мен** бир кабат жогоруда турамын (жашаймын); **де́ти в во́зрасте семи́ лет и ~ жети** жана андан жогору жаштагы балдар; **3. нареч.** жогоруда, жогору жакта, алдыда, алды жакта; **как говори́лось ~ жогоруда** (жогору жакта) айтылгандай; **4. предлог с род.** ...дан жогору; **температу́ра ~ ну́ля** температура нөлдөн жогору; **5. предлог с род.** жогору; жогору жагында, башында, өйдө, өйдө жагында; ~ **при́стани** пристандын жогору жагында (пристандан жогору); ~ **моста́** көпүрөдөн өйдө (көпүрөнүн өйдө жагында).

Выше... **вышенáзванный, вышеска́занный, вышеупомяну́тый** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы курамдык бөлүгү.

Вышелу́шивать *несов. см.* **вышелушить**.

Вышелу́шиваться *несов. страд. к* **вышелу́шивать**.

Вышелушить *сов. что* кабыгынан ажыратуу, аарчуу; актоо, күйшөө; ~ **зерно́** данды актоо (күйшөө).

Вышенáзванн/ый, -ая, -ое жогоруда аты аталган, жогоруда айтылган (кепке алынган); ~ **ые това́рищи** жогоруда аты аталган жолдоштор.

Вышеозна́ченный, -ая, -ое жогоруда көрсөтүлгөн.

Вышепоимено́ванный, -ая, -ое *книжн. то же, что* **вышенáзванный**.

Вышеприведе́нный, -ая, -ое жогоруда

келтирилген; ~ **приме́р** жогоруда келтирилген мисал.

Вышеска́занный, -ая, -ое жогоруда айтылып өткөн, алды жакта кеп болгон.

Вышестоя́щ/ий, -ая, -ое жогорку; ~ **ие органы́ госуда́рственного упра́вления** мамлекеттик башкаруунун жогорку органдары.

Вышеука́занный, -ая, -ое жогоруда көрсөтүлгөн.

Вышеупомяну́тый, -ая, -ое жогоруда эске салынган, жогоруда айтылган, алды жакта эске алынган.

Вышиба́ла *м прост. уст.* чоң муштум (ресторанда, трактирде ж.б. мастарды айдап чыгуу милдетин аткаруучу кызматкер).

Вышиба́ть *несов.* **вышибить**.

Вышиба́ться *несов. страд. к* **вышиба́ть**.

Вышибить *сов. разг.* **1. что** кагып чыгаруу, кагып түшүрүү, ыргыта коюу, уруп түшүрүү, уруп чыгаруу; ~ **дверь** эшикти уруп чыгаруу; ~ **стекло́** айнекти ыргыта коюу; **2. кого** кууп чыгуу, айдап чыгуу, чыгарып жиберүү; **вышибить дух (ду́шу)** *из кого прост.* уруп өлтүрүү, жанчып өлтүрүү.

Вышива́льн/ый, -ая, -ое саймалоочу, сайма саюучу, саймага керектүү; ~ **ая маши́на** саймалоочу (сайма саюучу) машине; ~ **ые нитки** сайма саюучу (саймага керектүү) жиптер.

Вышива́льщица *ж* саймачы (кыз, аял).

Вышива́ние *ср 1. по знач. гл.* **вышива́ть; обуча́ться ~ ю** сайма сайганды үйрөнүү (саймачылыкты үйрөнүү); **занима́ться ~ ем** сайма саюу (саймачылык кылуу); **2. см.** **вышива́нье**.

Вышива́нье *ср* (вещь) сайма, саймалуу буюм.

Вышива́ть *несов. см.* **вышить**.

Вышивк/а *ж см.* **вышива́ние**; **2.** (узор) сайма; **пла́тье с ~ ой** саймалуу көйнөк.

Вышивн/ой, -ая, -ое *разг.* саймаланган, саймалуу, саймасы бар; ~ **ой воротни́к** саймалуу жака; ~ **ые рукава́** саймалуу жең.

Вышин/а *ж 1.* бийиктик; ~ **ой в де́сять ме́тров** бийиктиги он метр; **2. (высь)** асман, көк; **в ~ е** асманда, көктө.

Вышит/ый, -ая, -ое 1. прич. от **вышить**; **2. прил.** саймалуу, саймаланган, саймасы бар; ~ **ый воротни́к** саймалуу жака; **руба́шка с ~ ыми рукава́ми** жеңдери саймаланган көйнөк.

Вышить *сов. что 1.* саймалоо, саймалап шыруу, сайма сайып чыгуу; ~ **пла́тье** көйнөктү саймалоо; ~ **кисе́т** тамеки салгыч баштыкты саймалоо; **2.** тигүү, кадоо; ~ **ме́тки на бельё́** жуула турган кирге белги кадап (тигип) коюу.

Вышк/а *ж 1.* үйдүн үстүндөгү мунара; **зда́ние с угловы́ми ~ ами** бурчтанган мунаралары бар имарат; **2.** бийик көтөрүлгөн секиче; **вышка; пры́жки в во́ду с ~ и** бийик секичеден (вышкадан) секирүү; **сторожева́я ~ а** кароол

секичеси; **буровая** ~ а бургулоо вышкасы.

Вышколить сов. кого разг. катуу талап коюп үйрөтүү, катуу тарбияга салуу, бекем тартипке көндүрүү.

Вышмыгивать несов. см. **вышмыгнуть**.

Вышмыгнуть сов. разг. жылт коюп чыгып кетүү, култ этип жок болуу; ~ **в открытую дверь** ачылып турган эшиктен жылт коюп чыгып кетүү.

Вышний, -яя, -ее 1. книжн. и trad.-поэт. жерден алда канча бийик жактагы, асмандагы, көктөгү; 2. книжн. уст. кудаанын кудурети менен жаралган, алданын амиринен жаратылып чыккан; 3. в знач. суц. **вышний** м книжн. алла таала, кудаи.

Вышныривать несов. 1. см. **вышнырять**; 2. см. **вышнырнуть**.

Вышнырнуть сов. прост. лып этип жетип келе калуу, шып этип чыга калуу; ~ **из-за поворота** имерилиштен шып этип чыга калуу.

Вышнырять сов. кого-что прост. 1. бардык жакты шимшилеп чыгуу, бардыгын аңтарып-төңтерип шимшилөө; 2. шимшип таап чыгуу; шимшилеп жүрүп бардыгын билип алуу.

Вышпаривать несов. см. **вышпарить**.

Вышпариваться несов. страд. к **вышпаривать**.

Вышпарить сов. прост. 1. что кайнак суу куюп же буулап тазартуу (жытын кетирүү); ~ **бочку** бочканы кайнак суу куюп (же буулап) тазартуу (жытын кетирүү); 2. кого-что кайнак суу куюп (чачып) кырып салуу; ~ **тараканов** таракандарды кайнак суу куюп кырып салуу.

Выштамповать сов. что штамповкалап даярдап чыгуу; штамп басуу.

Выштамповывать несов. см. **выштамповать**.

Выштамповываться несов. страд. к **выштамповывать**.

Выштукатуривать несов. см. **выштукатурить**.

Выштукатуриваться несов. страд. к **выштукатуривать**.

Выштукатурить сов. шыбап чыгуу; штукатурлап чыгуу; ~ **стены здания** имараттын дубалдарын шыбап (штукатурлап) чыгуу.

Вышутить сов. кого-что шылдың кылуу, мазактоо, тамаша кылуу.

Вышучивать несов. см. **вышутить**.

Вышучиваться несов. страд. к **вышучивать**.

Выщелачивать несов. см. **выщелочить**.

Выщелачиваться несов. 1. см. **выщелочиться**; 2. страд. к **выщелачивать**.

Выщелкивать несов. что и без доп. разг. шакылдатуу, так-так эттирүү; **кони пошли по дороге**, **выщелкивая** подковами аттар жол менен такаларын такылдатып бара жатты.

Выщелочить сов. что хим. тех. суюктуктун жардамы менен эритип ажыратып алуу;

~ **соду из золы** суюктукта эритип, күлдөн сода ажыратып алуу.

Выщелочиться сов. хим., тех. суюктуктун жардамы менен эрип ажыратылуу.

Выщербить сов. что разг. арсак-терсек кылып кетилтүү; ~ **лезвие ножа** бычактын мизин арсак-терсек кылып кетилтүү.

Выщербиться сов. разг. арсак-терсек болуп кетилүү.

Выщерблять несов. см. **выщербить**.

Выщербляться несов. 1. см. **выщербиться**; 2. страд. к **выщерблять**.

Выщипать сов. что жулуп салуу; ~ **траву** чөп жулуу; ~ **перья у курицы** тооктун жүнүн жулуу.

Выщипнуть сов. однокр. что жулуп алуу.

Выщипывать несов. см. **выщипать**, **выщипнуть**.

Выщипываться несов. страд. к **выщипывать**.

Выщупать сов. кого-что разг. 1. кармалап көрүү, кандай, эмне экендигин билүү үчүн кармалап чыгуу; 2. кармалап (ушалап) табуу (аныктоо, билүү); ~ **осколок снаряда в раненой руке** жарадар колдогу снаряддын сыныгын кармалап (ушалап) табуу.

Выщупывать несов. см. **выщупать**.

Выщупываться несов. страд. к **выщупывать**.

Выя ж высок. уст. моюн.

Выявить сов. что 1. көрсөтүү, билгизүү; ~ **свои способности** жөндөмдүүлүгүн көрсөтүү; ~ **свой талант** талантын көрсөтүү (билгизүү); 2. аныктоо, ачып көрсөтүү, таап чыгуу, дайын кылуу; ~ **недостатки в работе** иштеги кемчиликтерди ачып көрсөтүү, таап чыгуу, дайын кылуу; ~ **возможности** мүмкүнчүлүк табуу.

Выявиться сов. аныкталуу, маалым болуу, көрүнүү, дайын болуу.

Выявление ср по знач. гл. **выявить** — **выявиться**; ~ **недостатков** кемчиликтерди аныктоо (аныктап чыгуу).

Выявлять несов. см. **выявить**.

Выявляться несов. страд. к **выявлять**.

Выяснени/е ср по знач. гл. **выяснить** — **выясниться**; ~ **е отношений** мамилени аныктап алуу; **отложить вопрос до ~ я** маселени аныктап чыкканга чейин коё туруу.

Выяснить сов. что айкын кылуу, аныгын билгизүү, дайын кылуу, тактоо.

Выясни/ться сов. айкын болуу, аныкталуу, жөн-жайы билинүү, белгилүү болуу, дайын болуу, **дело ~ лось** иштин жөн-жайы билинди (аныкталды); **обида нашего отца ~ лась** после **возвращения матери** атабыздын таарынычы энебиз кайтып келгенден кийин белгилүү болду.

Выяснять несов. 1. см. **выясниться**; 2. страд. к **выяснять**.

Вьетна́мский, -ая, -ое вьетнам...; вьетнамдык.

Вьетна́мцы мн. (ед. **вьетна́мец м, вьетна́мка ж**) вьетнамдыктар (вьетнам улуту, анын негизги калкы жана ушул улуттун өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Вьюга ж кар аралаш бороон, бурганак, алай-дүлөй, бороон-чапкын.

Вьюжи/ть несов. алай-дүлөй болуу, бурганактоо; с **у́тра** ~ **т** таң эртеден бери бурганактап, алай-дүлөй болуп турат.

Вьюжн/ый, -ая, -ое бурганактуу, ыркыраган бороондуу; ~ **ая** **ночь** ыркыраган бороондуу түн.

Вьюк м 1. жүк, бөктөргү (унаага артылган же бөктөрүлгөн); **2.** куржун, кап ж.б. (жүк салынуучу идиш).

Вьюн м 1. жылан балык; **2. разг.** эпилдеп-жепилдеген, ичи-коюнга кирген эпчил адам; **3. прост. и обл. то же, что вьюнок;** **♠ виться (вертеться) вьюном 1)** чымын-куюн болуу, жаны жай албоо; **2)** *около кого* чарк айланып (ичи-койнуна кирип) кошомат кылуу.

Вьюнок м бот. чырмоок; **полевой** ~ талаа чырмоогу.

Вьюрок м вьюрок (токой чымчыктарынын бир түрү).

Вьючить несов. кого-что жүк артуу, жүк жүктөө, жүк бөктөрүү; ~ **покла́жу на осла́** эшекке жүк артуу; ~ **коней** аттарга жүк артуу; ~ **верблю́да** төөгө жүк жүктөө.

Вьючн/ый, -ая, -ое 1. жүк артууга керектелүүчү, жүк тануучу; ~ **ые ремни́** жүк тануучу сызмалар; **2.** жүк артуучу, жүк жүктөлүүчү, жүк...; ~ **ое животно́е** жүк унаа; ~ **ое седло́** ыңырчак; жүктүн ээри.

Вьюшка ж 1. мордун капкагы (меш тартпай калыш үчүн жаап коюлуучу капкак); **2. тех.** чыгырык, катушка (трос, зым, шнур ж.б. оролуучу).

Вьющи/йся, -аяся, -еся 1. прич. от виться; 2. прил. (о растениях) чырмалып өсүүчү, чырмалма; ~ **еся расте́ния** чырмоок өсүмдүктөр; **3. прил. (о волосах)** тармал; ~ **еся волосы́** тармал чач.

Вяжущ/ий, -ая, -ое 1. прич. от вязать; 2. прил. тишти камоочу, куйканы куруштуруучу, кермек, ачуу, кычкыл; ~ **ий вкус** кермек даам; **3. тех.** туташтыруучу, бириктирип байлаштыруучу; ~ **ие материалы́** туташтыруучу (бириктирип байлаштыруучу) материалдар.

Вяз м кара жыгач.

Вязальн/ый, -ая, -ое тор согуучу, тордоочу, токугуч, токуу...; ~ **ый крючо́к** тор согуучу илме шибеге; ~ **ая спи́ца** тор согуучу шиш; ~ **ая маши́на** токуу машинеси.

Вязальщик м 1. тор согуучу, тордоочу, токуучу; **2.** байлоочу; ~ **снопов** боо байлоочу.

Вязальщица ж к вязальщик.

Вязание ср 1. по знач. гл. вязать 1, 2; ~ **сетей** тор токуу; ~ **чуло́к** байпак токуу; **2.** токулган буюм (же кийим-кече).

Вязанка ж прост. токулган буюм (же кийим-кече).

Вязанка ж боо, таңгак; ~ **солóмы** бир боо саман; ~ **дров** бир таңгак отун.

Вязанный, -ая, -ое прич. от вязать.

Вязан/ый, -ая, -ое сокмо, согулган, токулган; ~ **ые перча́тки** сокмо мээлей; ~ **ая ко́фта** токулган кофта.

Вязание см. вязание.

Вязать несов. 1. кого-что байлоо, боолоо; ~ **ру́ки** колдорун байлоо, кол байлоо; ~ **снопы́** боо байлоо; ~ **веники́** шыпыргы байлоо; **2.** согуу, токуу; ~ **чулки́** байпак согуу; ~ **кру́жево** тор согуу; **3.** тишти камоо, куйканы куруштуруу (ачуу, кычкыл; даамга карата); **от зелёного я́блока вя́жет во рту** көк алма тишти камайт; **4. спец.** туташтыруу, бириктирүү, кайчылаштыруу; ~ **бру́сья** устундарды кайчылаштыра туташтыруу.

Вязаться несов. 1. байланышуу, туура келүү, окшоо, төп келүү; **его́ слова́ пло́хо вя́жутся с ра́нее сказа́нным** анын сөздөрү мурунку айткадарына анча төп келе бербейт; **2. прост. (приставать)** жабышуу, асылуу; **ты что ко мне вя́жешься?** сен эмне мага асыласың?; **3. страд. к вязать; не вя́жется (де́ло, разгово́р)** онунан чыкпайт; иш жүрбөй турат; көп коошо бербей турат.

Вязк/а ж 1. по знач. гл. вязать; ~ **а снопов** боо байлоо; ~ **а чуло́к** байпак согуу; **свитер ручной** ~ **и** колдо согулган свитер; **2. прост.** байлам (байлап туташтырылган бөлүк); ~ **а бубликов** бир байлам бублик; **3. обл.** боо; **ивовые** ~ **и** талдан жасалган боолор.

Вязк/ий, -ая, -ое (вязок, -ка́, -ко) 1. илешкек, жабышма, жабышкак; ~ **ая гли́на** жабышкак ылай; ~ **ие вещества́** илешкек заттар; **2.** сормо, тартып кетме; ~ **болото́** сормо (тартып кетме) саз; **3. разг. то же, что вяжущий 2;** **во рту чу́вствуется** ~ **ий вкус** со́лода ооздо мыянын кермек даамы сезилет.

Вязкость ж илешкектик, жабышкактык; ~ **глины́** ылайдын жабышкактыгы.

Вязну/ть несов. 1. батуу, тыгылуу; **но́ги** ~ **ли в снегу́** бут карга батып калып жатты; **лошади** ~ **т в боло́те** аттар сазга тыгылат; **2. разг. (о пище)** тыгылуу; **мясо вя́знет в зуба́х** эт тишке тыгылат.

Вязов/ый, -ая, -ое 1. кара жыгач...; ~ **ая корá** кара жыгачтын кабыгы; **2. в знач. суц.** **вязовые мн.** кара жыгачтар.

Вязь ж 1. (узор) кайчылашкан сызыктардан турган оймо-чийме кооздук; **2. (вид письма)** вязь (ариптери бири-бирине чырмалышып жазылган жазманын бир түрү);

ара́бская ~ араб вязы (жазма ыкмасы); **э́та старинная ру́копись напи́сана** ~ ю бул эски кол жазма вязь түрүндө жазылган.

Вя́кать *несов. прост.* **1.** анда-санда бак-бак этип (үрүп, мыёолоп) коюу; **2.** кажылдай берүү, курулай ажылдоо.

Вя́ление *ср по знач. гл. вя́лить*; ~ **мясо** эт сүрсүтүү; ~ **ры́бы** балык кургатуу (сүрсүтүү).

Вя́ленный, **-ая**, **-ое** (вя́лен, -а, -о) *прич. от вя́лить*.

Вя́лен/ый, **-ая**, **-ое** кургатылган (какталган, сүрсүтүлгөн); ~ **ая рыба** күнгө кактап кургатылган балык.

Вя́лить *несов. что* кургатуу, как кылуу, сүрсүтүү (күнгө, шамалга коюп).

Вя́литься *несов.* **1.** кургоо, сүрсүү (күндө, шамалда туруп); **2. страд. к вя́лить**.

Вя́ло *нареч.* жүүнү бош, алсыз, шылкыны бош; кош көңүл, көңүлсүз, ылдырап; ~ **говори́ть** ылдырап сүйлөө; ~ **рабо́тать** көңүлсүз иштөө.

Вя́лость ж жүүнү боштук, көңүлсүздүк, кош көңүлдүк, бошондук, шылкыны боштук.

Вя́л/ый, **-ая**, **-ое** (вя́л, -а, -о) **1. тк. полн. ф.** соолуган, туруп калган; ~ **ые листьѧ** соолуган жалбырактар; ~ **ые я́блоки** соолуп (туруп) калган алма(лар); **2.** жүүнүү бош, шалдыраган, бошоң, шылкыны бош, көңүлсүз, кош көңүл; ~ **ый ребѧнок** жүүнү бош бала.

Вя́нут/ь *несов.* **1.** соолуу; **цветы́** ~ **без воды́** гүл суусуз соолуп калат; **2.** жүүнү бошоо, шалдыроо, шылкыны бошоо, көңүлсүз болуу, кош көңүл тартуу; **у́ши вя́нут** адамдын уккусу келбейт, угайын деген кулак жок.

Вя́хирь *м то же, что ви́тютень*.

Вя́щ/ий, **-ая**, **-ее** *книжн. уст.* күчтүүрөөк, дагы көбүрөөк, дагы чоңураак; **для** ~ **его удово́льствия** дагы көбүрөөк ыракаттануу үчүн; **для** ~ **ей убедите́льности** дагы көбүрөөк ишенимдүү болуш үчүн.

Г

Га *м* *нескл.* га («гектар» деген сөздүн кыскарган түрү).

Габардин *м* габардин (пальто, костюм үчүн жүндөн токулган кездеменин түрү).

Габардинов/ый -ая, -ое габардин..., габардинден тигилген: ~ **ое пальто** габардин пальто.

Габарит *м* *тех.* габарит (1. бир нерсенин сырткы көрүнүшү, жалпы өлчөмү; ~ **подвижного железнодорожного состава** кыймылдуу темир жол курамынын габарити; **детали больших** ~ **ов** чоң габариттүү деталдар; 2. *ж.-д.* темир жолдон имараттарга, курулуштарга чейинки поезддердин тоскоолсуз өтүшүн камсыз кылуучу аралык).

Габаритн/ый, -ая, -ое габариттүү; **габаритные ворота**; *ж.-д.* жүктөлгөн кыймылдуу курамдын габаритин текшерүү үчүн жасалган атайын рама (алкак).

Габитус *м* *биол. мед.* габитус (жаныбардын, өсүмдүктөрдүн, ошондой эле адамдын тышкы көрүнүшү); **атлетический** ~ атлет габитус; **изменение** ~ **а растений в результате скрещивания** кыйыштыруунун натыйжасында өсүмдүктөрдүн габитусунун өзгөрүшү.

Гав *звукоподр.* ав-ав (иттин үргөнүнө карата).

Гавань *ж* гавань (океандын, деңиздин, дарыянын кемелер токтоого ыңгайлашып, шамалдан жана толкундан далдаалап туруучу жээк жак бөлүгү); **незамерзающая** ~ муз тоңбогон гавань.

Гавканье *ср* үрүү, арсылдоо.

Гавкать *несов. прост.* үрүү, арсылдоо; арсылдап үрүү **черный кобель свирепо** ~ л кара дөбөт арсылдап үрүп жатты.

Гавкнуть *сов. однокр. к гавкать.*

Гавот *м* гавот (француздардын жай темпте бийленүүчү эски бийи жана анын музыкасы).

Гага *ж* гага (полярдык деңиз өрдөгү).

Гагара *ж* гагара (түндүктө жашоочу ири суу кушу).

Гагар/ий, -ья, -ье гагара...; ~ **ье гнездо** гагаранын уясы.

Гагарка *ж* гагарка (чондугу кичирээк өрдөктөй, түндүктө жашоочу суу кушу).

Гагат *м* гагат (таш көмүрдүн майда буюмдарды жасаш үчүн керектелүүчү, жеңил

иштетилүүчү жана оңой жылмалануучу жылтырак түрү).

Гагатов/ый, -ая, -ое гагаттан жасалган, гагат...; ~ **ье бұсы** гагат мончок.

Гагаузск/ий, -ая, -ое гагауз тили.

Гагаузы *мн.* (*ед.* гагауз *м*, гагаузка *ж*) гагауздар (маданият боюнча болгарларга жакын, Украинада, Молдовияда, Болгария менен Румынияда жашаган, түрк тилдеринин биринде сүйлөгөн эл).

Гагач/ий, -ья, -ье гага... ~ **пух** гага тыбыты.

Гад *м* 1. *обычно гады* *мн.* зоол. бака, жылан ж.б. (жерде-сууда жашоочу же сойлоочу жаныбар); 2. *перен. прост. бран.* кара мүртөз, арамза киши.

Гадалка *ж* төлгөчү аял, бал ачкан аял.

Гадальн/ый, -ая, -ое төлгө салма, бал ачма, төлгө...; ~ **ье карты** бал ачма карта, төлгө карта.

Гадальщик *м* төлгөчү, бал ачкыч.

Гадальщица *женск. к гадальщик.*

Гадание *ср* 1. *по знач. гл.* гадать; 2. божомол, жоромол, болжол.

Гадатель *м* *то же, что гадальщик.*

Гадательница *женск. к гадатель.*

Гадательно *нареч.* божомолдоп, жоромолдоп, ой жорутуп.

Гадательн/ый, -ая, -ое (гадательен, -льна, -льно) 1. *тк. полн. ф.* төлгө салма, бал ачма, төлгө...; ~ **ье кости** төлгө салма таштар; төлгө таштары; ~ **ье карты** бал ачуучу карта; 2. божомол, жоромол, шектүү, анык эмес.

Гадать *несов.* 1. төлгө салуу, бал ачуу; ~ **на картах** карта менен бал ачуу; 2. божомолдоо, жоромолдоо, ой жорутуу: ~ **о чьих-л. намерениях** кимдир бирөөнүн ниети жөнүндө жоромолдоо; **не думал и не гадал** ойлоп да койгон эмес; күткөн да эмес; ~ **гадать на бобах**; **гадать на кофейной гуще** куру жоромолго салуу.

Гадина *ж* 1. *разг. то же, что гад* 1.; 2. *прост. бран. то же что гад* 2.

Гадить *несов.* 1. *разг.* булгоо, боктоо, зандоо (айбандарга, канаттууларга карата); 2. *кому прост.* жамандык кылуу, тымызын кырсыктатуу, зыяндатуу; 3. *прост.* булгоо, ышлас кылуу.

Гадк/ий, -ая, -ое (гадок, -ка, -ко) жи-

йиркеничтүү, булганч, ыплас; жаман, наадандык, начар, түрү суук; ~ **ий человек** жаман киши; ~ **ий поступок** наадандык жорук; **сегодня** ~ **ая погода** бүгүн аба ырайы бузулуп турат; ~ **ий утенок** өрдөктүн түрү суук балапаны.

Гадко нареч. жаман, нааданча; адамга жагымсыз түрдө; **он поступил** ~ ал жаман иш кылды (ал жакшы иш кылган жок).

Гадливо нареч. жийиркенип, жийиркенич менен.

Гадливость ж жийиркеничтүүлүк, жүрөк айлантма ыпыластык; **вызывать** ~ жийиркенич туудуруу, жийиркентүү.

Гадлив/ый, -ая, -ое (гадлив, -а, -о) жийиркеничтүү, ыплас.

Гадостн/ый, -ая, -ое (гадостен, -на; -но) *разг. то же что гадкий*; ~ **поступок** наадандык жорук.

Гадост/ь ж разг. 1. жийиркенич туудурган нерсе; **2. мн. гадости** пастык, жамандык, каралык; **говорить** ~ **и** иренжитүү, орой; **делать** ~ **и** пастык, жамандык, каралык кылуу; **какая** ~ **ь!** кандай пастык!

Гадюка ж 1. кара чаар жылан; **2. прост. бран.** заардуу, жүзү кара киши.

Гадюч/ий, -ья, -ье кара чаар жылан...; ~ **ий укус** кара чаар жыландын чагышы; ~ **ья кожа** кара чаар жыландын териси.

Гаер м маскарапоз, куудул; калжың.

Гаерничать несов. см. гаерствовать.

Гаерск/ий, -ая, -ое маскарапоздук; ~ **ие выходки** маскарапоздук жоруктар.

Гаерство ср маскарапоздук, калжыңдык.

Гаерствовать несов. разг. маскарапоздонуу, калжыңдоо.

Гаечн/ый, ая, -ое гайка..., ~ **ая резьба** гайканын сайы, ~ **ключ** гайканын ачкычы.

Гаже сравн. ст. к гадкий и к гадко.

Газ I м 1. газ; **удушливый** ~ тумчуктуруучу газ; **ядовитый** уулуктуруучу (уулуу) газ; **2.** газ (күйүүчү); **квартира с ~ ом** газы бар квартира; **включить** ~ газды күйгүзүү, газды бурап (ачып) коюу! **3. мн. газы** жел (ичегидеги же ашказандагы); **дать газ прост.** газ берүү, газды басып, жүрүштү тездетүү; **сбавить газ прост.** газды азайтуу, газды азайтып, жүрүштү жайлатуу! **на полном газе** (газу) *прост.* жогорку ылдамдыкта, өтө тез жүрүш менен.

Газ II м газ (жука жибек кездеме); **она заказала платье из белого** ~ **а** ал ак газдан (жука жибек кездемеден) көйнөк заказ берди.

Газават м казат.

Газануть сов. прост. однокр. к газовать.

Газация ж спец. см. газирование.

Газгольдер м тех. газгольдер (газ сакталуучу жана бөлүштүрүлүүчү темир резервуар).

Газель I ж газель (антилоптор түркү-мүндөгү тоо эчкисинин бир түрү).

Газель II ж лит. казал (жуп саптан турган ыр).

Газета ж газета, гезит; **стенная газета** дубал газета, кереге газета; **живая ходячая газета кто шутл. ирон.** узун кулак; ар нерседен кабары бар адам.

Газетн/ый, -ая, -ое газеталык, газета...; ~ **ая статья** газеталык макала; ~ **ая бумага** газета кагазы; ~ **ый стиль** газеталык стиль; ~ **ый язык** газетанын тили.

Газетчик м 1. газетчи (газета кызматкери); **2.** газета сатуучу.

Газетчица женск. к газетчик 2.

Газик м разг. газик (автомобиль).

Газирование ср по знач. гл. газировать.

Газированн/ый, -ая, -ое 1. прич. от газировать; **2. прил.** газдуу; ~ **ая вода** газдуу суу.

Газировать несов. что газдаштыруу, газга каныктыруу.

Газироваться несов. страд. к газировать.

Газировка ж 1. см. газирование; **2. разг.** газдуу суу (газдалган суу).

Газификатор м газдаштыруучу (газдаштыруу боюнча адис).

Газификация ж 1. газификация, газдаштыруу (катуу отунду күйүүчү газга айландыруу); **2.** газдаштыруу (өнөр жайын, ошондой эле турак жайларды жылытуу үчүн газ энергиясы менен жабдуу); ~ **промышленных предприятий** өнөр жай ишканаларын газдаштыруу (газ менен жабдуу).

Газифицированн/ый, -ая, -ое прич. прил. газдаштырылган, газ менен камсыз кылынган; ~ **ые дома** газдаштырылган үйлөр.

Газифицировать сов., несов. что 1. газдаштыруу, газга айландыруу; ~ **торф** чым көндү газга айландыруу; **2.** газ менен камсыз кылуу; ~ **квартиры** квартираны газ менен жабдуу.

Газо... газоанализатор, газораспределение, газосварочный, газоснабжение, газотурбина сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы бөлүгү .

Газобаллон м газ баллону.

Газобетон м газ бетону.

Газовать несов. прост. газ берүү (газ берип, моторду жүргүзүү же ылдамдыкты тездетүү) .

Газовик м разг. газовик (газ өнөр жайынын кызматкери).

Газовщик м газовщик газчы (газдаштыруучу жана газ установкаларын тейлөөчү кызматкер).

Газов/ый I, -ая, -ое газ...; ~ **ый двигатель** газ кыймылдаткычы; ~ **ая плита** газ плитасы; ~ **ая турбина** газ турбинасы; ~ **ая**

ка́мера газ камерасы; **га́зовая гангрéна** газ гангрена (жаратка анаэроб бактерияларынын жугушу менен кабылдап кеткен оору); **га́зовая ре́зка** газ менен кесүү; **га́зовая сва́рка** газ менен ширетүү.

Га́зов/ый II, -ая, -ое газ...; ~ **ый шарф** газ шарф (жука жибек шарф); ~ **ое пла́тье** газ көйнөк (жука жибек кездемеден тигилген көйнөк).

Газогенера́тор *м* газогенератор (катуу же суюк отунду күйүүчү газга айландыруучу аппарат; генератор газын алуу үчүн өзгөчө түзүлүштө жасалган атайын меш).

Газогенера́торн/ый, -ая, -ое 1. газогенератордук, газогенератор...; ~ **ый газ** газогенератордук газ; ~ **ая печь** газогенератор меши; 2. газогенератор орнотулган, газогенераторлуу; ~ **ый автомоби́ль** газогенераторлуу автомобиль.

Газоли́н *м* газолин (нефтиден алынуучу иштетилбеген суюк продукт).

Газоли́нов/ый, -ая, -ое газолин...; ~ **двигатель** газолин кыймылдаткычы.

Газомéр *м* газомер, газ өлчөгүч аспап, газ счетчиги.

Газомéтр *м* газометр (ар түрдүү газдарды чогултуу, сактоо жана алардын көлөмүн өлчөө иштерин аткаруучу лабораториялык аспап).

Газо́н *м* газон (парктагы, бульвардагы, бактагы ж.б. көк майсаң аянтча).

Газо́непроницаемость *ж* газ өтпөө-чүлүк.

Газо́непроницаем/ый, -ая, -ое газ өтпөс; газды өткөрбөй турган, газды өткөрбөс.

Газоно́сность *ж* газдуулук.

Газоно́сн/ый, -ая, -ое (газоносен, -на, -но) табигый газга бай, газдуу; ~ **пласт** газдуу катмар.

Газообме́н *м биохим.* газ алмашуу (организмдер).

Газообра́зн/ый, -ая, -ое (газообразен, -на, -но) газ сымал, газ түрүндөгү, газга окшош; ~ **ое вещество́** газ сымал зат; ~ **ое состояние** газ түрүндөгү абал.

Газообра́зование *ср* газдын пайда болушу, газды пайда кылуу.

Газопрово́д *м* газопровод (газды бир жерден экинчи жерге жүргүзүп жеткирүүчү түтүк).

Газопрово́дн/ый, -ая, -ое газ өткөрүүчү, газ берүүчү; ~ **ая труба** газ өткөрүүчү түтүк.

Газопроница́емость *ж* газ өткөрүүчүлүк.

Газопроница́ем/ый, -ая, -ое (газопроницаем, -а, -о) газ өткөрүүчү, газ өткөргүч.

Газосва́рка *ж* газ менен ширетүү.

Газосва́рочн/ый, -ая, -ое газ менен ширетүүчү; ~ **агрега́т** газ менен ширетүүчү агрегат.

Газосва́рщик *м* газ менен ширетүүчү.

Газоубе́жище *ср* газдан жашырынуучу жай (ууландыруучу газдан сактануу үчүн атайын курулган жай).

Газохрани́лище *ср* газ сактагыч (газды сактоо жана бөлүштүрүп туруу үчүн жасалган резервуар).

Газыри́ *мн. (ед. газы́рь м)* газырь (металдан же жыгачтан жасалып, черкесканын төшүнө орнотулуучу патронташ).

Гай *м* токойчо (кичине токой).

Гайдама́к *м* гайдамак (1. 18-кылымда Украинада болгон поляк помещиктерине каршы элдик-боштондук кыймылынын катышуучусу; 2. 1918–1919-жылдардагы граждандык согуш мезгилинде болгон украиналык буржуазиялык улутчулдардын контрреволюциячыл отряддарынын наамы).

Гайдама́цк/ий, -ая, -ое гайдамак...; ~ **ое во́йско** гайдамак аскери.

Гайдúк *м* 1. гайдук (15–19-кылымдарда Балкан өлкөлөрүндө жана Венгрияда түрк үстөмдүгүнө каршы куралдуу күрөштүн катышуучусу); 2. гайдук (18–19-кылымдардагы бай помещиктин үйүндөгү чабарман малай).

Гай́ка *м* гайка (бурама сайы бар көзөнөк тетик); **◇ гай́ка слаба́ у кого прост.** гайкасы бош (колунан келбейт); **закрути́ть (подкрути́ть и т.п.) гай́ки** гайкасын буроо (талапты катуу коюу).

Гайморит *м* гайморит (кеңилжээр былжырынын сезгенген оорусу).

Гайморов: гайморова по́лость анат. кеңилжээр көңдөйү.

Гайта́н *м уст.* өрмө жип же сызма.

Гак I *м мор.* (кемеде жүк көтөрүүгө же шлюпкаларды, блокторду ж.б. илип коюуга арналган болот илгич).

Гак II: с **гаком** ашыгы менен, ашуун; **пять киломе́тров с га́ком** беш километрден ашуун.

Гала́ктика *ж* галактика (бирдиктүү жылдыздар системасы); **на́ша Гала́ктика** биздин Галактика (Күн планетасы кошо кирген жылдыздар системасы).

Галакти́ческ/ий, -ая, -ое галактикалык, галактика...; ~ **ие туманности** галактикалык тумандуулук.

Галантере́йность *ж разг. уст. ирон.* ашкере сылыктык, эң эле сылыктанып кетүүчүлүк; **говори́ без вся́ких ~ ей** ашкере сылыктанбай жөн сүйлөчү.

Галантере́йн/ый, -ая, -ое 1. галантерея..., галантереялык; ~ **ые това́ры** галантереялык товарлар (мээлей, тарак, жип ж.б.) 2. *перен. разг. уст. ирон.* ашкере сылыктанып кетме, эң эле сылык боло берме; ~ **ое обра́щение** (обхожде́ние) ашкере сылыктана берме мамиле.

Галантере́я *ж* галантерея.

Галантно нареч. өтө сылык, барып турган сыпаа: ~ **расклáняться** өтө сылыктык менен кош айтышуу.

Галантносť ж өтө сылыктык, барып турган сыпаалык.

Галантн/ый, -ая, -ое (галантен, -на, -но) өтө сылык, жеткен сыпаа; ~ **молодой человек** өтө сылык жигит.

Галдөж м прост. ызы-чуу, бака-шака, кажы-кужу; **поднялся** ~ ызы-чуу башталды.

Галдеть несов. прост. ызы-чуу түшүү, бакашака болуу, бажылдашуу.

Галёнов: Галёновы препараты өсүмдүктөрдүн же жаныбарлардын сырьесунан атайын иштетүү жолу менен алынуучу дары каражаттары.

Галёра ж галера (өткөн замандардагы көп калактуу согуш кемеси).

Галерёя ж галерея (I. имараттын эки бөлүгүн бириктирген үстү жабык кууш өткөөл; 2. үстү жабык кууш коридор же имараттын алдындагы балкон; 3. турак үйдөн бөлөк курулган жана сейилдөө, эс алуу ж.б. үчүн арналган, капталдары ачык же айнектелген кууш имарат; 4. театрдагы, цирктеги жогорку ярус, өйдөкү кабат; 5. жер алдындагы кууш, узун өткөөл; 6. искусство чыгармалары коюлган көргөзмө имарат, көркөм музей).

Галёрка ж разг. то же, что галерёя 4.

Галёрн/ый, -ая, -ое галералык, галера...; ~ **флот** галералык флот.

Галёта ж галета (курматылган жалпак нан; ачытылбаган камырдан жасалган печенье).

Галечник м шагыл (дарыя же деңиз шагылдарынан турган тоо теги).

Галечн/ый, -ая, -ое шагылдуу, шагыл төшөлгөн; ~ **пляж** шагылдуу пляж.

Галиматъя ж прост. беймаани сөз, сандырак кеп; келжиреген бирдеме; **нести** ~ ю келжирөө; сандырактап, ар кайсыны койгулата берүү.

Галифё нескл. мн. ср. галифе (багелеги тар, тизеден жогору жагы кенен тигилген шым).

Галка ж таан; ~ **сёла на снег** таан кардын үстүнө конду.

Галлий м галлий (химиялык элемент, күмүштөй ак түстүү сейрек учуроочу металл).

Галлицизм м лингв. галлицизм (француз тилинен кирген лексикалык кабыл алуу).

Галломан м галломан, галлчыл (француздарга таандык ар кандай нерселерди кастарлаган киши).

Галломания ж галломания, галлчылдык (француздарга таандык ар кандай нерселерди кастарлоочулук).

Галлон м галлон (Англияда, АКШда жана англиялык чен системасы колдонулган башка өлкөлөрдө суюк жана чубурма зат-

тарды өлчөөдөгү чен бирдиги).

Галлофоб м галлофоб (француздарга таандык бардык нерселердин душманы, алардын жектөөчүсү).

Галлофобия ж галлофобия (француздарга таандык бардык нерселерге карата кастык, жек көрүүчүлүк).

Галлы I мн. (ед. галл м) галлдар (биздин заманга чейинки V–VI кылымдарда Франциянын аймагында жашаган байыркы кельт уруулары).

Галлы II мн. бот. чор, ур (зыянкечтер аркылуу илдетке чалдыккан өсүмдүктөрдө пайда болгон чор).

Галльск/ий, -ая, -ое галл...; ~ **ие племена́** галл уруулары; ~ **ий язык** галл тили.

Галлюцинаторн/ый, -ая, -ое мед. галлюцинатордук, галлюцинация...; ~ **ое состояние** галлюцинатордук абал.

Галлюцинация ж галлюцинация (мээге доо кетүүдөн улам жок нерселердин көрүнүшү, угулушу, сезилиши).

Галлюцинировать несов. галлюцинация болуу, галлюцинациядан жапа чегүү.

Галогёны мн. (ед. галогён м) хим. галогендер (металл менен кошулганда тузду пайда кылуучу фтор, хлор, бром, йод ж.б. химиялык элементтердин тобу).

Галогённ/ый, -ая, -ое галогендик, галоген...; ~ **ое соединёние** галогендик биригүү.

Галоиды мн. (ед. галоид м) галоиддер (галогендердин эскиче наамы).

Галоп м 1. таскак, текирең-таскак; **пустить коня в** ~ атты таскактатуу; 2. галоп (эски бий жана анын музыкасы).

Галопировать несов. таскактоо; таскактатуу.

Галопом нареч. 1. текирең-таскак менен; ~ **скакать** текирең-таскак менен чабуу; 2. **перен.** өтө тездик менен; **события пошли** ~ окуялар өтө тездик менен өтүп жатты; **◇ галопом по Европам шутл. ирон.;** 1) өтө тез, шашып-бушуп, 2) үстүртөн, жондотуп, кайпалатып, арыдан-бери.

Галоч/ий, -ья, -ье таан...; ~ **ье гнездо́** таандын уясы.

Галочк/а ж . 1. уменьш.-ласк. к галка; 2. разг. канатча белги (V сыяктуу белги); **ста́вить ~ и на полях книги** китептин четине канатча белгилер коюу; **◇ для галочки** иши кылып аткарылды деп эсептөө үчүн, эсепке кошуу үчүн.

Гало́ши мн. (ед. гало́ша ж) галош, көлөч; **◇ посадить в гало́шу разг.** сызга отургузуу; **◇ сесть в гало́шу разг.** сызга отуруп калуу.

Гало́шница ж галош жасоочу өндүрүштүн кызматкери.

Гало́шн/ый, -ая, -ое галош...; галош чыгаруучу; ~ **цех** галош чыгаруучу цех.

Галс *м мор.* 1. галс (парустуу кеменин желге карата болгон абалы); **правый** ~ он галс; **лёвый** ~ сол галс; **переменить** ~ галсты өзгөртүү; 2. кеменин парусунун төмөнкү бурчун бекитүүчү жабдуулар.

Галстук *м* галстук; жагоо; **заложить** (залить) за галстук *прост.* ичкиликти кыйла ичип алуу; ичкиликтен жоон орто ичип коюу.

Галстучн/ый, -ая, -ое галстук...; галстук чыгаруучу; ~ **ое производство** галстук жасоо өндүрүшү.

Галун *м* око; **золотые** ~ **ы** алтын околор.

Галургия *ж* галургия (ар кандай туздарды алуу ыкмаларын изилдөөчү химиялык технологиянын тармагы).

Галушки *мн.* (*ед. галушка ж*) үзмө камыр (украиндыктардын шорпого же сүткө үзмө камыр салып бышырган тамагы).

Галчонок *м* таандын балапаны.

Гальванизация *ж* гальванизация (техникалык же медициналык максатта туруктуу электр тогун колдонуп иштетүү).

Гальванизирование *ср по знач. гл. гальванизировать.*

Гальванизировать *сов., несов. кого-что* 1. гальванизациялоо (бир нерседен электр тогун өткөрүү); ~ **сёрдце лягушки** баканын жүрөгүн гальванизациялоо; 2. гальванизациялоо (бир нерсеге электролиздин жардамы аркылуу металл жалатуу, каптоо); **гальванизированное железо** гальванизацияланган темир; **гальванизировать труп** *книжн. ирон.* өтүп кеткен ишти же болбой калган нерсени жандандырууга курулай аракеттенүү.

Гальванизироваться *несов. страд. к гальванизировать.*

Гальванизовать *сов., несов., то же, что гальванизировать.*

Гальванический/ий, -ая, -ое гальвандык; ~ **ий ток** гальвандык ток; ~ **ие элементы** гальвандык элементтер.

Гальванометр *м* гальванометр (кубаттуулугу аз электр тогун өлчөөчү аспап).

Гальванопластика *ж* гальванопластика (электролиздин жардамы аркылуу металл же металл эмес түп нускадан металл жалатылган окшош көчүрмөсүн алуу).

Гальваноскоп *м* гальваноскоп (туруктуу токтун өлчөөчү жана анын багытын аныктоочу жөнөкөй аспап).

Гальваностегия *ж хим. тех.* гальваностегия (нерсени дат басуудан сактоо үчүн ага электролиз аркылуу жука металл жалатуу).

Галька *ж* шагыл, шагыл таштар; **морская** ~ деңиз шагылы.

Гам *м разг.* күрү-күү, күүлдөк; **затих шум** и ~ ызы-чуу жана күрү-күү басыла түштү.

Гамадрил *м* гамадрил (павиандар тукумундагы ири маймыл).

Гамак *м* гамак (киши жатуучу же отуруучу асма тор); **качаться в** ~ **е** гамакта термелүү.

Гамаш *мн.* (*ед. гамаша ж*) гамаш (байпактын бир түрү).

Гамбит *м* гамбит (шахматта чабуулду тездетүү үчүн фигураны же пешканы салып берип оюн баштоо); **ферзевый** ~ ферзь гамбити.

Гамбитн/ый, -ая, -ое гамбит...; гамбиттик; ~ **ая игра** гамбит оюну.

Гамбузия *ж* гамбузия (балдарын тирүү тууй турган, безгек чиркейлердин личинкаларын кырып жок кылуучу майда балык).

Гамма I ж 1. (*в музыке*) гамма; **мажорная** ~ мажордук гамма; 2. *перен. чего* ыраат, катар (бир тектүү, бирок бири-биринен айырмалуу нерселердин, кубулуштардын ырааты, бири-бирине айкалышып турган катары); ~ **красок** боёктор гаммасы.

Гамма II ж гамма (грек алфавитинин үчүнчү тамгасынын наамы).

Гамма-лучи *мн. физ.* гамма-нурлар, гамма-шоолалар.

Ганглий *м мед.* ганглий (нерв клеткаларынын, нерв түйүндөрүнүн топтолушу).

Гангрена *мед.* гангрена (кан айлануунун бузулушунан улам пайда болгон биологиялык ткандын, органдын же дененин бир бөлгүнүн өлүк болуп калышы).

Гангренозн/ый, -ая, -ое гангреналуу, гангрена..; гангреналык; **больной** ~ **ой** гангрена оорусу бар адам; ~ **процесс** гангрена процесси.

Гангстер *м* гангстер (АКШда, кээ бир башка өлкөлөрдө; бандиттер, кесептер тобунун мүчөсү; бандит).

Гангстеризм *м* гангстеризм (өзгөчө топторго жана бүтүндөй жашыруун уюмдарга – синдикаттарга биригишкен гангстерлердин кылмыштуу иштеринин формасы; уюмдашкан кылмыштуулук); **политический** ~ саясий гангстеризм.

Гангстерск/ий, -ая, -ое гангстерлик.

Гангстерство *ср. то же, что гангстеризм.*

Гандбол *м* гандбол (кол топ).

Гандболист *м* гандболчу.

Гандболистка *женск. к гандболист.*

Гандикап *м спорт.* 1. гандикап (оюнда күчтөрдү теңештирүү максатында алсызыраак тарапка берилүүчү жеңилдик); 2. аламан байге.

Гантель *ж спорт.* гантель (туткасы жумуру, эки башы тоголок чоюн); **упражнения** с ~ **ями** гантель менен ойнолуучу көнүгүүлөр.

Гаолян *м бот.* кытай конок.

Гараж *м* гараж.

Гара́жн/ый, -ая, -ое гараж..., гаражга керектелүүчү; ~ **ое** **оборудование** гараждын жабдуулары.

Гара́нт *м юр.* гарант, гарантия берген мамлекет, мекеме же адам.

Гара́нтйн/ый, -ая, -ое гарантиялуу (ишендирилген); ~ **ый договóр** гарантиялуу договор; ~ **ое письмó** гарантиялуу кат; ~ **ый срок** гарантиялуу мөөнөт.

Гара́нтированн/ый, -ая, -ое **1. прич. от гарантировать**; **2. прил.** гарантиялуу, ишенимдүү; ~ **ремóнт** гарантиялуу ремонт.

Гара́нтировать *сов. несов. что* гарантия берүү, гарантиялоо; камсыз кылуу: ~ **качество проду́кции** продукциянын сапатын гарантиялоо; **2. кого-что от чего** калкалоо, коргоо: ~ **от случайностей** кокустуктан коргоо.

Гара́нтироваться *несов. страд. к гарантировать*.

Гара́нти/я *ж* гарантия, кепилдик; **ба́нковая** ~ **я** банктык гарантия: ~ **я безопасности** коопсуздуктун гарантиясы: ~ **я успе́ха** ийгиликтин гарантиясы; **часы с ~ ей** гарантиялуу саат; **дать ~ ю** гарантия берүү.

Гардема́рин *м* гардемарин (падышалык Россияда: деңиз корпусунун жогорку класстарынын тарбиялануучусу; революцияга чейинки орус флотунда мичмандан төмөнкү чин).

Гарде́ния *ж* гардения (марена тукумундагы жыттуу кооз гүлү бар, дайыма көгөрүп туруучу түштүк өсүмдүгү).

Гарде́роб *м* **1.** гардероб (кийим салына турган шкаф); **2.** гардероб (коомдук имараттагы сырткы кийим сакталуучу бөлмө; кийим чечүүчү жай); **3.** гардероб (бир адамга тиешелүү кийим-кече); ~ **арти́стки** артисканын кийим-кечеси; **обнови́ть свой ~** өзүнүн кийим-кечесин жаңыртуу.

Гарде́робн/ая *ж то же, что гардероб 2; она́ снима́ла в ~ ой пальто́* ал гардеробнаяда пальтосун чечти.

Гарде́робн/ый, -ая, -ое гардероб...; ~ **ая дверь** гардеробдун эшиги.

Гарде́робщик *м* гардеробчу (гардероб кызматчысы).

Гарде́робщица *женск. к гардеробщик*.

Гарди́на *ж* гардина (терезени бүт жапкан парда); **тю́левая** ~ тюль гардинасы.

Гарди́нн/ый, -ая, -ое гардина...; ~ **тюль** гардина тюлю.

Гаре́в/ой, -ая, -ое күл...; ~ **ая дорóжка** күл төшөлгөн жол.

Гаре́м *м* **1.** гарем (мусулмандар үйүнүн аялдар туруучу бөлүгү); **2. собир.** гарем (бай мусулмандын аялдары жана ойноштору).

Гаре́мн/ый, -ая, -ое гарем...; гаремдик.

Гарка́ть *несов. см. гаркнуть*.

Га́ркнуть *сов. 1. прост.* кыйкыруу, бакыруу; ~ **во весь го́лос** үнүнүн бардыгынча бакыруу; **2. на кого** күрсүлдөө, корсулдоо, бак-бак этип жемелөө (кекетүү).

Гармониза́ция *ж муз.* **1.** гармонизация (гармониянын эрежелери боюнча музыкалык чыгармага аккорддук же үндөштүк коштоону түзүү, музыкалык чыгарманын ушундай коштоосу); **2.** гармонизация (башка бир күүнү көркөмдүк жактан кайра иштеп чыгуу).

Гармонизи́ровать *сов., несов. что муз.* гармониялаштыруу, үндөштүрүү.

Гармо́ник/а *ж* **1.** (*музыкальный инструмент*) гармоника, гармонь; **2. в знач. нареч.** **гармо́никой, в гармо́шку** *разг.* кат-кат кылып; **сложи́ть лист бума́ги ~ ой** кагаз баракты кат-кат кылып бүктөө; **губна́я гармо́ника** ооз кыяк.

Гармони́р/овать *несов. с чем* ылайык келүү, төп келүү, айкалышуу; **его слова́ ~ уют с** **постúпками** анын сөздөрү кылган иштерине төп келет.

Гармони́ст *м* **1.** муз. кыякчы; **2.** гармония жагынан адис.

Гармони́чески *нареч.* шайкеш, айкалышып, төп келип.

Гармони́ческ/ий, -ая, -ое **1. см. гармо́ничный**; ар тараптан шайкеш; ~ **ое разви́тие** **ли́чности** адамдын ар тараптан шайкеш өсүшү; **2. спец.** гармониялуу, ырааттуу; ~ **ие колеба́ния** гармониялуу термелүүлөр.

Гармони́чность *ж* гармониялуулук, ырааттуулук, шайкештик.

Гармони́чн/ый, -ая, -ое (гармо́ичен, -на, -но) **1.** гармониялуу, шайма-шай, шайкеш; ~ **ые кра́ски** шайкеш боёктор; **2.** ырааттуу айкалышкан, дал келген, үндөш; ~ **ые звуки** ырааттуу үндөр.

Гармо́ния *ж* **1.** гармония кубулжуган жагымдуу үн, үндүн ырааттуулугу); **2.** үндөштүк, шайкештик, дал келгендик; ~ **кра́сок** боёктордун шайкештиги; ~ **интерéсов** кызыкчылыктардын дал келиши; **3.** гармония (музыка теориясынын бөлүмү, композициядагы үндөштүктөрдү туура түзүү жөнүндө окуу); **гармо́ния гласных лингв.** үндүүлөрдүн үндөштүгү.

Гармо́нь *ж разг. см. гармо́ника 1.*

Гармо́шка *ж разг. 1. см. гармо́ника 1; 2. в знач. нареч. гармо́шкой, в гармо́шку см. гармо́ника 2.*

Га́рнец *м* гарнец (Россияда метрикалык система киргизилгенге чейинки өлчөө чени).

Гарнизо́н *м* гарнизон (шаарда же чепте турган аскер бөлүгү); ~ **города** шаар гарнизону.

Гарнизо́нн/ый, -ая, -ое гарнизондук; гарнизон...; ~ **ая слúжба** гарнизондук кызмат.

Гарни́р *м* гарнир (эт же балык оокатка ко-

шуп берилүүчү жашылча, ботко, күрүч ж.б.); котлэты с ~ ом гарнири бар котлет.

Гарни́ровать *сов., несов. что* 1. гарнирлөө (эт же балык оокатка гарнир кошуу); 2. *уст.* жасалгалоо, кооздоо; ~ **платье** кийимди кооздоо.

Гарнитур *м* гарнитур (комплект, толук жыйнак); ~ **мебели** мебель гарнитуру; ~ **белья** ич кийим гарнитуру (бир сыйра ич кийим).

Гарнцев/ый: гарнцевый сбóр тегирмен каласы (тегирменге эгин тарттыргандык үчүн дан түрүндө төлөгөн акы).

Гарн/ый, -ая, -ое *уст.* жагылуучу, күйүүчү; ~ **ое** масло күйүүчү май.

Гарпун *м* гарпун (деңиз айбанаттарын, ири балыктарды кармоого арналып, узун жипке байланган найза).

Гарпунёр *м* то же, что **гарпунщик**.

Гарпунить *несов. кого-что* гарпун ыргытуу, атуу, гарпун менен балык ж.б. уулоо.

Гарпунн/ый, -ая, -ое гарпун...; гарпундук; ~ **трос** гарпундук трос, гарпун тросу.

Гарпунщик *м* гарпунщик, гарпун атуучу (ыргытуучу) киши.

Гарсон *м* гарсон (Францияда, Италияда: ресторандарда, кафелерде иштеген официант).

Гарт *м полигр.* гарт (басмакана ариптери куюла турган коргошун, калай же сурьма эритме).

Гарус *м* гарус (1. жүндөн ийрилген жип; 2. пахтадан токулган жүн сымал кездеме).

Гарцевать *несов.* атты алчылантып бастыруу, ат үстүндө жагалданып жүрүү.

Гаршнеп *м* чулдук (чулдук түркүмүндөгү анча чоң эмес саз кушу).

Гар/ь ж 1. күйүк; **запах** ~ **и** күйүктүн жыты; 2. кырмычык (идиштин түбүндө күйгөн калдык); ~ **ь на дне кастрюли** кастролдун түбүндөгү кырмычык (күйүк); 3. күйгөн көмүрдүн күлү; **посыпать дорожки** ~ **ью** жолго күйгөн көмүрдүн күлүн төгүү; 4. өрттөнгөн токойдун орду.

Гасильник *м уст.* өчүргүч (лампа, чырак ж.б. өчүрө турган буюм).

Гаситель *м* 1. өчүргүч (жарык, от ж.б. өчүрүүчү ар кандай буюмдардын аталышы); 2. *перен. книжн. уст.* тоскоол, кедерги болгон киши; ~ **и просвещения** агартууга кедерги болгон кишилер; 3. *тех.* басаңдаткыч (кандайдыр бир нерсенин кыймылын басаңдатууга, токтотууга же жоюуга арналган тетик); ~ **колебаний** термелүүлөрдү басаңдаткыч.

Гасить *несов. что* 1. өчүрүү; ~ **свечу** шамды өчүрүү; 2. *перен.* тоскоолдук кылуу, кедерги болуу, бөгөт болуу; ~ **творческие порывы** чыгармачылык жигерге бөгөт болуу;

3. *спец.* басаңдатуу, токтотуу, жайлатуу, өчүрүү; ~ **звук** үндү басаңдатуу; ~ **скорость** ылдамакты жайлатуу; 4. жоюу, жок кылуу, басуу, токтотуу; ~ **почтовую марку** почта маркасына штемпель басуу (жок кылуу); ~ **старые долги** эски карыздарды жоюу; **гасить известь** акиташ өчүрүү.

Гасн/уть *несов.* 1. өчүү, батуу; **огонь** ~ **ет** от өчөт; **звезды** ~ **ут** жылдыздар өчөт; **день** ~ **ет** күн батат; 2. *перен.* алсыроо, түгөнүү; **силы** ~ **ут** күч (дарман) алсырайт; **надежды** ~ **ут** үмүт өчөт (үмүт үзүлөт).

Гастрит *м мед.* гастрит (аш казандын былжырлуу кабыгынын илдети).

Гастрическ/ий, -ая, -ое гастрит...; ~ **ая лихорадка** гастрит безгеги; ~ **ое заболевание** гастрит оорусу.

Гастролёр *м* 1. гастролер (гастролго келген артист); 2. *перен. разг.* гастролер, учка-як (кандайдыр бир ишти убактылуу, кокусунан жана кайдыгер аткарган киши); **нам не нужны** ~ **ы** бизге гастролер (учка-як) кишилердин кереги жок.

Гастролёрство *ср.* 1. гастролерчулук; 2. *перен. разг.* гастролерчулук, учка-яктык.

Гастролёрша *женск. к* гастролер.

Гастро́ли *мн. (ед. гастрóль ж)* гастролдор; ~ **столичного театра** борбордук театрдын гастролдору; **выехать на** ~ гастролго баруу.

Гастроли́ровать *несов.* 1. гастролго чыгуу; 2. *перен. разг.* учка-яктык кылуу.

Гастрольн/ый, -ая, -ое гастролдук; ~ **ая поездка** гастролдук сапар; ~ **ый спектакль** гастролдук спектакль.

Гастроном *м* 1. гастроном (даамдуу тамак-ашты билген жана аны жакшы көргөн киши); 2. гастроном (ар түрдүү азык-түлүк сатылуучу дүкөн).

Гастрономическ/ий, -ая, -ое гастрономиялык; ~ **магазин** гастрономиялык магазин (дүкөн).

Гастрономия *ж* 1. гастрономия (тамак-аш жайын жакшы билгендик); 2. гастрономия (даамдуу оокат-аштын жалпы аталышы); **рыбная** ~ балык гастрономиясы.

Гатить *несов. что спец.* төшөө (саздан же баткактан өтүү үчүн чырпык же жыгач төшөө); ~ **болото** сазга өткөөл төшөө.

Гать *ж* төшөмө өткөөл (сазга же баткакка чырпыктан, жыгачтан төшөлгөн өткөөл).

Гаубица *ж* гаубица (замбиректин бир түрү); **легкая** ~ жеңил гаубица; **тяжелая** ~ оор гаубица.

Гаубичн/ый, -ая, -ое гаубица...; ~ **ствол** гаубица стволу; **открыть** ~ **огонь** гаубицадан ок атуу.

Гауптва́хта *ж* 1. гауптвахта, абак, күппак (аскер кызматкерлери үчүн камак үйү); 2. *уст.* кароолкана.

Гашёние *ср по знач. гл. гасить*; ~ **извести** акиташ өчүрүү; ~ **огня** от өчүрүү.

Гашёный: гашёная **известь** өчүрүлгөн акиташ.

Гашётк/а *ж* машаа (мылтыкта); **нажать на** ~ у машааны басуу.

Гашиш *м* наша; **курить** ~ наша тартуу.

Гвалт *м разг.* ызы-чуу, бака-шака; **поднять** ~ ызы-чуу көтөрүү.

Гвардеец *м* гвардиячы (гвардиялык аскер кызматындагы киши).

Гвардейск/ий, -ая, -ое гвардиялык; ~ **ая дивизия** гвардиялык дивизия; ~ **ое знамя** гвардиялык туу; ~ **ая часть** гвардиялык бөлүк.

Гвардия *ж* 1. гвардия (аскерлердин тандалма бөлүгү); **морская** ~ **дениз** гвардиясы; **капитан** ~ **и** гвардия капитаны (аскер наамында); 2. *перен.* гвардия (кандайдыр бир майданда сыналган ишмерлер; өз ишине берилген каарман адамдар); **рабочая** ~ **завода** заводдун жумушчу гвардиясы; **молодая** ~ жаш гвардия; **Красная гвардия** кызыл гвардия (1917–1918 жылдарда контрреволюцияга жана ак гвардиячыларга каршы күрөшүү үчүн түзүлгөн куралдуу жумушчу отряддары); **Белая гвардия** ак гвардия (1918–1920 жылдардагы граждандык согуш мезгилинде Совет бийлигине каршы күрөшкөн контрреволюциялык аскерлердин жалпы наамы).

Гваюла *ж* гваюла (каучук алынуучу, бою жапыз келген бадал өсүмдүгү).

Гвоздév/й, -ая, -ое 1. мык...; мык чыгаруучу, мык жасалуучу; ~ **завод** мык заводу; 2. мыкты, негизги; ~ **вопрос** негизги маселе.

Гвоздик *м уменьш. к* гвоздь.

Гвоздика I *ж* гвоздика, чеге гүл.

Гвоздика II *ж собир.* жыпар мончок (гвоздика дарагынын кургатылып, тамакашка татым катары салынуучу гүлү).

Гвоздильн/ый, -ая, -ое мык жасоо..., мык чыгаргыч; ~ **ый цех** мык жасоо цехи; ~ **ая машина** мык чыгаргыч машина.

Гвоздить *несов. кого-что и без доп. прост.* 1. ургулоо, тынбай уруп туруу, төпөштөө; 2. *перен.* өз билгенин бербөө, бир айтканынан кайтпоо.

Гвоздич/ный I, -ая, -ое гвоздика...; ~ **запах** гвоздиканын жыты.

Гвоздичный II, -ая, -ое жыпар мончок...; ~ **ое масло** жыпар мончоктун майы; **гвоздичное дерево** жыпар мончоктун дарагы.

Гвозд/ь *м* 1. мык; **деревянный** ~ **ь** жыгач мык; **сапожный** ~ **ь** өтүк мык; ~ **ь с большой шляпкой** бөркү чоң мык; **литые** ~ **и** куйма мыктар; **прибивать (забивать)** ~ **ями** мык уруу, мык менен бекитүү, мыктоо; **вбивать**

~ **ь** мык кагуу; 2. *перен. чего разг.* бир нерсенин эң негизгиси, чордону, эң мыктысы; ~ **программы** программанын чордону; ~ **ь сезона** сезондун эң мыктысы; **◇ гвоздем сидеть (засесть) в голове** башына бекем (кагылган мыктай) орноп калуу; эсинен чыкпоо; **и никаких гвоздей прост.** башка сөз жок! иш бүттү!

Где нареч. 1. *вопр.* кайда, кай жерде, кана; ~ **вы живете?** сиз кай жерде жашайсыз? ~ **моя юность?** менин жаштыгым кайда? 2. (*в этом, в том месте*) жерде, кандайдыр бир жерде; бир жакка; **поищи, не потерял ли** ~ издеп көр, бир жакка жоготкондурсун; **я был там, ~ никто не бывал** мен эч ким барбаган жерде болдум; 3. *в знач. частицы (для выражения сомнения)* кайда; ~ **тебе тягаться со мной!** мага тең келишке сага кайда! — **Ты теперь богач.** — **Где уж там богач!** — Сен эми байсың. — **Кайсынын байы!** **◇ где ни на есть разг.** бардык жерде, көрүнгөн жерде; **где уж; где уж только** бардык жерде, көп жерде; **где уж (только) я не бывал** мен эмне деген гана жерлерде болбодум (барбаган жерим калган жок).

Где-либо нареч. кайдадыр, кандайдыр бир жерде.

Где-нибудь нареч. *то же, что где-либо.*

Где-то нареч. кайсы бир жерде, кайдандыр, кайсы бир жакта; ~ **раздался выстрел** кайдандыр бир жерде ок атылды; **он ~ пропадет** ал кайдадыр бир жакта жоголуп жүрөт.

Гebraйстика *ж* гебраистика (байыркы еврей тили, жазуусу, тарыхы, маданияты жөнүндөгү илимдердин жалпы жыйындысы).

Гегельянец *м* гегельчи (Гегельдин философиясын жактоочу).

Гегельянск/ий, -ая, -ое гегелдик; ~ **ая школа** гегелдик мектеп; ~ **ие взгляды** гегелдик көз караштар.

Гегельянство *ср* гегелчилик (1) немец философу Гегельдин идеалисттик философиялык окуусу; 2) Гегельдин философиясынын негизинде пайда болгон идеалисттик философиялык агымдардын жалпы аталышы).

Гегемон *м высок.* гегемон (жетекчи, жол башчы).

Гегемонизм *м* гегемонизм.

Гегемонистск/ий, -ая, -ое гегемонисттик.

Гегемония *ж* гегемония (жетекчилик, жол башчылык).

Гедонизм *м* гедонизм (турмуштун максаты жыргал-ыракатка умтулуу болот деген этика окуусу).

Гедонист *м* гедонист (гедонизмди жактоочу).

Гедонистическ/ий, -ая, -ое гедонисттик; ~ **ая этика** гедонисттик этика.

Гедонический, -ая, -ое гедонисттик; ~ **ая**

филосо́фская шко́ла гедонисттик философиялык мектеп.

Ге́нна ж рел. тозок (диний мифологияда: күнөөкөрлөр жазалануучу жай); ~ **огненная** тозоктун оту.

Гей межд. разг. 1. ой, эй; **гей, товарищ!** ой, жолдош! 2. чү (атты, өгүздү ж.б. айдаганда айтылат). 3. *жарг.* гомосексуалист.

Гейзер *м* гейзер (мезгил-мезгили менен атылып чыгып туруучу ысык булак).

Гейша *ж* гейша (Японияда меймандарды тосуп алып, көңүлүн көтөрүү үчүн чакырылган бийчи, ырчы аял).

Гекато́мба ж 1. гекатомба (байыркы гректерде: өгүздөн же башка малдан жүздү сойгон чоң курмандык; кийинки мезгилде бул сөз жалпы эле чоң курмандыктын аталышы катары колдонулуп калган); 2. *перен.* кызыл кыргын, бейчеки өлүм.

Гекза́метр *м лит.* гекзаметр (байыркы дүйнөлүк поэзияда негиз салынган алты стопалуу дактиль ыр өлчөмү).

Гекко́н *м* геккон (кескелдириктин бир түрү).

Гексаэдр *м мат.* гексаэдр (алты кырдуулук).

Гекта́р *м* гектар.

Гекто... **гектогра́мм, гектоли́тр, гектоме́тр** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Гектова́тт *м эл.* гектоватт (100 ватт).

Гекто́граф *м* гектограф (кол жазманы же машинкада басылган текстти көп нускаларга көбөйтүп басуучу жөнөкөй аспап).

Гектографиро́вать *несов. что* гектографта көбөйтүп басуу.

Гектографиче́ск/ий, -ая, -ое гектографтык; ~ **способ печа́тания** басуунун гектографтык ыкмасы.

Ге́лиев/ый, -ая, -ое гелий...; ~ **ые ла́мпы** гелий лампалары.

Ге́лий *м* гелий (химиялык элемент; түссүз, жытсыз газ).

Гелико́н *м* геликон (музыкалык үйлөмө аспап).

Гелико́птер *м уст. то же, что* вертолет.

Гелио... **гелиобиоло́гия, гелиоско́п, гелиотера́пия, гелиоте́хника** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Гелиогра́вюра ж полигр. гелиографюра (фотографиялык жана химиялык процесстерди колдонуу менен сүрөт чыгаруу ыкмасы).

Гелио́граф *м* гелиограф (1. *астр.* Күндү сүрөткө тартуучу фотоаппараты бар телескоп; 2. *метеор.* Күндүн нур чачуу убактысын автоматтык шартта жазып туруучу аспап; 3. *воен.* алыс аралыкка жарык аркылуу сигнал берүүчү аспап).

Гелиогра́фия ж гелиография.

Гелио́метр *м* гелиомер (планеталардын, жылдыздардын көрүнгөн диаметрлерин жана алардын ортосундагы кичине бурчтарды өлчөөчү аспап).

Гелиотера́пия ж гелиотерапия (күн нуру менен дарылоо).

Гелиоте́хника ж гелиотехника (илим жана техниканын Күн энергиясын пайдаланууну изилдеген тармагы).

Гелиотро́п *м* гелиотроп (1. кооздукка өстүрүлүүчү кызгылт көгүш гүл; 2. халцедондун бир түрү, ачык кызыл темгилдери бар кочкул жашыл минерал).

Гелиотропи́зм *м биол.* гелиотропизм (өсүмдүктөрдүн күн нурунун таасири менен, абалын өзгөртүп турушу, мисалы, күн карама ж.б.).

Гелиоуста́новка ж гелиоустановка (күндүн нурунун энергиясын башка түрлөргө – жылуулукка, электр кубатына ж.б. айландыруучу техникалык түзүлүш).

Гелиофи́зика ж гелиофизика (астрофизиканын Күндүн физикалык проблемаларын изилдөөчү бөлүмү).

Гелиоцентри́зм *м астр.* гелиоцентризм (гелиоборбор системасы).

Гелиоцентри́ческ/ий; гелиоцентри́ческая систе́ма ми́ра дүйнөнүн гелиоборбордук системасы.

Гельминтоло́гия ж гельминтология (мите курттар жана алар пайда кылган оорулар жөнүндөгү илим).

Гематогéн *м* (уйдун канынан жасалып, кан азайганда, арыктаганда колдонулуучу дарылык касиети бар зат).

Гемато́лог *м* гематолог (гематология боюнча адис).

Гематоло́гия ж гематология (кандын оорусун жана аны дарылоонун жолдорун изилдөөчү илим).

Гемато́ма ж мед. гематома (кандын уюшу).

Гемма *ж* гемма (дөмпөйтүп же оюп кооздолгон жазуучу, сүрөтү бар асыл таш).

Гемоглобин *м* гемоглобин.

Геморро́й *м мед.* геморрой.

Геморро́йн/ый, -ая, -ое геморрой...; ~ **ая кровь** геморрой каны.

Ген *м (мн. гены) биол.* ген (жаныбар же өсүмдүк организмдериндеги тукум куучулук белги).

Ген... **генпла́н, генсо́вет** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Генеалогиче́ск/ий, -ая, -ое генеалогиялык; ~ **ое родство́** генеалогиялык тектештик; ~ **ая классифика́ция языко́в** тилдердин генеалогиялык классификациясы; ◊ **генеалогиче́ское де́рево** санжыра.

Генеало́гия ж 1. генеалогия (укум-тукумдун тарыхы, санжыра); 2. генеалогия (та-

рых илиминин айрым уруулардын тарыхын изилдөөчү тармагы); **3.** генеалогия (жаныбарлардын же өсүмдүктөрдүн чыккан теги).

Генезис *м* генезис (келип чыгышы, пайда болушу); ~ **русского языка** орус тилинин генезиси; ~ **позвоночных животных** омурткалуу жаныбарлардын генезиси.

Генерал *м* генерал; **генерал-майор** генерал-майор; **генерал-лейтенант** генерал-лейтенант; **генерал-полковник** генерал-полковник; **генерал армии** армиянын генералы.

Генерал-губернатор *м* генерал-губернатор (революцияга чейинки Россияда жана кээ бир өлкөлөрдө: бир же бир нече губерниялардын жогорку аскердик-административдик бийлиги бар начальниги).

Генерал-губернаторство *ср* генерал-губернаторлук (революцияга чейинки Россияда: генерал-губернатор башында турган ири административдик-аймактык бирдик).

Генералиссимус *м* генералиссимус (бир катар өлкөлөрдө өтө көрүнүктүү аскердик эмгек сиңиргендик үчүн берилүүчү эң жогорку аскердик наам жана ушундай наамга ээ болгон киши); ~ **Суворов** генералиссимус Суворов.

Генералитет *м собир.* генералитет (армиянын жогорку командалык составы; генералдар).

Генеральн/ый, -ая, -ое **1.** генеральный (башкы, негизги, жетекчи); ~ **ая линия развития** өнүгүүнүн башкы линиясы; ~ **ый секретарь** генеральный секретарь; ~ **ый прокурор** генеральный прокурор; **2.** генералдык, башкы, жалпы, негизги, түпкү; ~ **ый план** генералдык (башкы) план; ~ **ая ревизия** жалпы ревизия; **генеральное сражение** чечүүчү салгылаш; **генеральный штаб** генеральный штаб (аскердик башкаруунун борбордук органы); **генеральная репетиция** генералдык репетиция (соңку репетиция); **генеральная карта** жалпы карта (бүткүл өлкөнүн кичине масштабдуу жалпы картасы).

Генеральск/ий, -ая, -ое генералдык; генерал...; ~ **ое звание** генералдык наам; ~ **ие погоны** генерал погону.

Генеральство *ср* генералдык чин; генералдык наам.

Генеральствовать *несов. прост.* генерал болуу, генералдык кылуу.

Генеральша *ж разг.* генералдын аялы.

Генеративный, -ая, -ое биол. генеративдүү (тукум көбөйтүү үчүн кызмат кылуучу); ~ **ие клетки** генеративдүү клеткалар (жыныстык клеткалар).

Генератор *м* **1.** генератор (механикалык энергияны электр энергиясына айландыруу-

учу машина); ~ **постоянного тока** туруктуу токтуу генератору; **индукционный** ~ индукциялык генератор; **2.** генератор (бир нерсени өндүрүп чыгарууга – генерациялоого арналган түрдүү аспаптардын наамы); ~ **ацетилен** ацетилен генератору; ~ **сигналов** сигналдар генератору; **3.** *то же, что газогенератор.*

Генераторн/ый, -ая, -ое генератордук; ~ **ая лампа** генератордук лампа; ~ **газ** генератордук газ (көмүрдү, чым көндү ж.б. газдаштыруудан алынган газ сымал отун).

Генерация *ж спец.* **1.** генерация (жаныбарлардын, өсүмдүктөрдүн бир тегинин же түрүнүн бардык мүчөлөрү; муун); **2.** генерация (кайталап өндүрүү, өндүрүп иштеп чыгаруу); ~ **минералов** минералдардын генерациясы; ~ **электрической энергии** электр энергиясынын генерациясы.

Генетик *м* генетик (генетика тармагындагы адис).

Генетика *ж* генетика (организмдин тукум куучулугу жана өзгөрүлмөлүүлүгү жөнүндөгү илим).

Генетическ/ий, -ая, -ое **1.** генетикалык (генезиске, бир нерсенин келип чыгышына, өнүгүшүн изилдөөгө байланыштуу); ~ **ая связь** генетикалык байланыш; ~ **ий метод** генетикалык метод; **2.** генетикалык (тукум куучулук жана өзгөрүлмөлүүлүк жөнүндөгү илимге байланыштуу); ~ **ие проблемы** генетикалык проблемалар; ~ **ая станция** генетикалык станция.

Гениально нареч. генийлик менен; ~ **сказано** генийлик менен айтылган.

Гениальность *ж* **1.** гениалдуулук; **2.** *то же, что гений* **1.**

Гениальн/ый, -ая, -ое (гениален, -льна, -льно) **1.** гениалдуу, даанышмандык; ~ **ый поэт** гениалдуу акын; ~ **ый ученый** гениалдуу окумуштуу; ~ **ый полководец** гениалдуу полководец; **2.** гениалдуу (генийге мүнөздүү, гений тарабынан жаралган, чыгармачылык жактан төп келген); ~ **ое произведение** гениалдуу чыгарма; ~ **ая мысль** гениалдык (даанышмандык) ой.

Гени/й *м* **1.** гений (чыгармачыл жөндөмдүүлүктүн, таланттуулуктун эң жогорку даражасы); **2.** (*о человеке*) гений, даанышман; **Ломоносов был** ~ *ем* Ломоносов гений болгон; **3.** *уст. поэт.* периште, колдоочу (байыркы Рим мифологиясында); **4.** *чего* бир нерсенин эң сонун элеси, ажайып көрүнүшү; **♦ добрый гений** периште (жакшылык кылуучу адам); **злой гений** азезил (жамандыкка жакын киши).

Генофонд *м* тектик кор.

Геноцид *м* геноцид (расалык, улуттук же диндик себептер менен калктын айрым топ-

торун кырып жоготуу саясаты); ~ – **тягчайшее преступление против человечества** геноцид – адамзатка каршы эң оор кылмыш.

Генштаб *м* (генеральный штаб) генштаб.

Гео... **геосфера**, **геофизика**, **геохимия**, **геотектоника** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Геоботаника *ж* геоботаника (өсүмдүктөрдүн географиялык факторлорго – климатка, жер кыртышына ж.б. байланыштуу жер шарында таралышын жана бөлүштүрүлүшүн изилдөөчү илим).

Географ *м* географ.

Географическ/ий, -ая, -ое географиялык; ~ **ая карта** географиялык карта; ~ **ие условия** географиялык шарттар; **географическая среда** географиялык чөйрө.

География *ж* **1.** география; **физическая** ~ физикалык география; **экономическая** ~ экономикалык география; **2.** география (бир нерсенин жер жүзүндө же айрым аймакта таралышын изилдөө); ~ **растений** өсүмдүктөр географиясы; ~ **почв** кыртыш географиясы; ~ **животных** жаныбарлар географиясы.

Геодезист *м* геодезист (геодезия боюнча адис).

Геодезическ/ий, -ая, -ое геодезиялык; ~ **ие измерения** геодезиялык өлчөмдөр; ~ **ие приборы** геодезиялык аспаптар.

Геодезия *ж* геодезия; **высшая** ~ жогорку геодезия (жердин формаларын жана өлчөмдөрүн изилдөөчү илим); **низшая** ~ төмөнкү геодезия (жер бетинин бир бөлүгүн пландарда жана карталарда – топографияда чагылдыруу үчүн өлчөөлөр жүргүзүүчү илим).

Геолог *м* геолог.

Геологическ/ий, -ая, -ое геологиялык; ~ **ая разведка** геологиялык чалгындоо.

Геология *ж* геология; **историческая** ~ тарыхый геология (жер кыртышынын пайда болуу тарыхын изилдөөчү геология); **динамическая** ~ динамикалык геология (жер кыртышындагы физикалык жана химиялык процесстерди изилдөөчү геология).

Геологоразведка *ж* геологиялык чалгындоо.

Геологоразведочн/ый, -ая, -ое геологиялык чалгындоо...; ~ **ая экспедиция** геологиялык чалгындоо экспедициясы; ~ **ые работы** геологиялык чалгындоо жумуштары.

Геологоразведчик *м* геологиялык чалгындоочу.

Геомagnetизм *м* геомagnetизм (жер магнетизми).

Геомagnetн/ый, -ая, -ое геомagnetтик; ~ **ые эффекты** геомagnetтик эффекттер.

Геометр *м* геометр (геометрия боюнча адис).

Геометрическ/ий, -ая, -ое геометриялык;

~ **ие фигуры** геометриялык фигуралар; ~ **ая задача** геометриялык маселе; ~ **ая аксиома** геометриялык аксиома; ~ **ий метод** геометриялык метод.

Геометр/ия *ж* геометрия; **начертательная** ~ **ия** чийме геометрия; **урок** ~ **ии** геометрия сабагы.

Геоморфология *ж* геоморфология (жер бетинин рельефи жөнүндөгү илим).

Георгин *м*, **георгина** *ж* георгин (татаал гүлдүүлөр тукумундагы көп жылдык декоративдик өсүмдүк).

Геофизик *м* геофизик (геофизика боюнча адис).

Геофизика *ж* геофизика (Жердин физикалык касиеттери жана андагы физикалык процесстердин келип чыгышы жөнүндөгү илимдердин комплекси).

Геофизическ/ий, -ая, -ое геофизикалык; ~ **ий кабинет** геофизикалык кабинет; ~ **ая обсерватория** геофизикалык обсерватория.

Геохимик *м* геохимик (геохимия боюнча адис).

Геохимическ/ий, -ая, -ое геохимиялык.

Геохимия *ж* геохимия (Жердин химиялык курамы, андагы химиялык элементтердин таралышынын жана бөлүнүшүнүн закондору жөнүндөгү илим).

Геоцентризм *м астр.* геоцентризм (дүйнөнүн геоборбордук системасы).

Геоцентрическ/ий, -ая, -ое геоборбордук; ~ **ая система** геоборбордук система.

Гепард *м* гепард (мышыктар тукумундагы ири жырткыч айбан).

Гепатит *м* гепатит (боордун сезгенүүсүнөн улам пайда болуп, көбүнчө дененин, көздүн агынын саргайып кетишине алып келүүчү илдет).

Геральдика *ж* геральдика (тарых илиминин гербдерди изилдөөчү көмөкчү тармагы).

Геральдическ/ий, -ая, -ое геральдикалык; ~ **знак** геральдикалык белги.

Гераниев/ый, -ая, -ое каз таман...; ~ **ое масло** каз таман майы.

Герань *ж* каз таман (гүл).

Герб *м* герб; **государственный** ~ мамлекеттик герб.

Гербаризировать *несов. что* гербарийлештирүү, гербарий үчүн өсүмдүктөрдү топтоо.

Гербарий *м* гербарий (кургатылган өсүмдүктөрдүн коллекциясы).

Гербициды *мн. (ед. гербицид м)* гербициддер (отоо чөптөрдү жок кылууда колдонулуучу химиялык заттар).

Гербов/ый, -ая, -ое гербдүү, герб...; ~ **ая печать** гербдүү печать; ~ **ая марка** гербдүү марка; **гербовая бумага** гербдүү кагаз; **гербовый сбор** герб жыйымы.

Геркулес *м 1.* геркулес, алп (байыркы грек

мифологиясындагы алп); 2. (*крупна*) геркулес (сулунун акшагы).

Геркулесов: геркулесовы столбы (столпы) 1) геркулес устундары (Гибралтар кысыгынын Европадагы жана Африкадагы жээктериндеги байыркы элдердин түшүнүгүндө «дүйнөнүн чеги» болгон эки тоо); 2) *перен.* чек, чек ара; *дойти до геркулесовых столпов* геркулес устундарына чейин жетүү (чек арага чейин жетүү, акыркы чекке жетүү).

Геркулесовск/ий, -ая, -ое өтө күчтүү, алп, балбан; ~ **ое телосложение** алп мүчөлүү; ~ **ая сила** өтө күчтүү.

Германизация *ж* германдаштыруу, немец-тештирүү.

Германизировать *сов., несов. кого-что* германдаштыруу, немецтештирүү (немец тилин жана маданиятын зордоо жолу менен киргизүү).

Германизм *м лингв.* германизм (немец тилинен кирген сөздөр же сөз айкаштары).

Германист *м* германист (германистика боюнча адис).

Германистика *ж* германистика (герман тилдерин жана маданиятын изилдөөчү илимдердин жыйындысы).

Германофил *м* германофил (немецтик, немецтерге таандык болгон нерселерди жакшы көргөн киши).

Германофильство *ср* германофильство (немецтик, немецтерге таандык болгон нерселерди жакшы көрүүчүлүк).

Германофоб *м* германофоб (немецтик, немецтерге таандык болгон нерселерди жек көргөн киши).

Германофобство *ср* германофобство (немецтик, немецтерге таандык болгон нерселерди жактырбоочулук, жек көргөндүк).

Германск/ий, -ая, -ое 1. герман...; ~ **ие язык** герман тилдери (немецтердин, англичандардын жана скандинавиялык элдердин тилдери); ~ **ие племена** герман уруулары; 2. (*немецкий*) немец..., немецтик.

Германцы *мн. (ед. германец м, германка ж)* 1. германдыктар (борбордук, батыш, жана түштүк-батыш Европада жашаган байыркы уруулардын жалпы наамы); 2. германдыктар (немецтердин эс-киче наамы).

Гермафродит *м* гермафродит, кыз теке (эркек жана ургаачы жыныстык белгилери болгон жаныбар же адам).

Гермафродитизм *м* гермафродитизм.

Герметизация *ж тех.* герметизация (суюктуктарды жана газдарды аба кирбегидей кылып жабуу).

Герметизировать *сов., несов. что тех.* герметизациялоо, жылчыксыз кылып бекитүү.

Герметически *нареч.* жылчыксыз кылып,

жылчык чыгарбай; ~ **закрытый** жылчыгы жок кылып жабылган, жылчыксыз беки-тилген.

Герметическ/ий, -ая, -ое герметикалык, жылчыксыз; ~ **ий сосуд** герметикалык идиш; ~ **ая кабина** герметикалык кабина.

Герметичность *ж* герметикалуулук, жылчыксыздык; ~ **закупорки баллона** баллондун тыгынынын герметикалуулугу (жылчыксыздыгы).

Герметичн/ый, -ая, -ое (герметичен, -на, -но) *то же, что герметический*.

Гермошлём *м* гермошлем (учкучтардын жана космонавттардын герметикалык баш кийими).

Героизм *м* баатырдык, каармандык, эрдик.

Героика *ж* баатырдык салт, каармандык касиет (бир нерсенин баатырдык мазмуну, каармандык жагы); ~ **революции** революциянын баатырдык салты; ~ **труда** эмгектин каармандык салты.

Героин *м* героин (күчтүү таасир кылуучу наркотик).

Героиня *женск. к герою*.

Героическ/ий, -ая, -ое баатыр..., баатырдык, каарман..., каармандык; эр..., эрдик; ~ **ий поступок** баатырдык иш; каармандык, баатырдык; ~ **ая поэма** баатырдык поэма.

Герой *м* 1. баатыр, каарман; ~ **Великой Отечественной войны** Уулу Ата Мекендик согуштун баатыры; 2. *лит.* каарман; ~ **романа** романдын каарманы; 3. *чего* каарман; ~ **нашего времени** биздин замандын каарманы.

Геройск/ий, -ая, -ое *то же, что героический*; ~ **поступок** батырдык иш.

Геройство *ср* баатырдык, эрдик, каармандык; **проявить** ~ эрдик көрсөтүү.

Герольд *м ист.* герольд, жарчы (феодалдык башкаруучулардын ак сарайларында, ошондой эле рыцардык таймашууларда жардык айткан киши).

Геронтолог *м* геронтолог (геронтология боюнча адис).

Геронтология *ж* геронтология (картаюу процесстерин жана өмүрдү узартуу методдорун изилдөөчү илим).

Герпетолог *м* герпетолог (герпетология боюнча адис).

Герпетология *ж* герпетология (зоологиялык сойлоп жүрүүчүлөрдү жана жерде-сууда жашоочу жаныбарларды изилдөөчү бөлүгү).

Герц *м* герц (термелүү жыштыгын өлчөө бирдиги).

Герцог *м* герцог (Батыш Европадагы дворяндык жогорку титулдардын бири, ушундай титулу бар адам).

Герцогиня *ж* герцогиня (герцогдун аялы же кызы).

Герцогск/ий, -ая, -ое герцог..., герцогдук;

~ **ий титул** герцогдук титул; ~ **ая земля** герцогдун жери.

Герцогство *ср* герцогство (1. герцог башкарган феодалдык мамлекет; 2. герцог титулу).

Гестапо *ср нескл.* гестапо (фашисттик Германиядагы мамлекеттик жашыруун полиция).

Гестаповец *м* гестаповец (гестапонун кызматкери).

Гестаповск/ий, -ая, -ое гестаполук.

Гетера *ж* 1. гетера (байыркы Грецияда эркин, өз алдынча жашаган билимдүү бойдок аял); 2. аягы суюк, ойношчул аял.

Гетерогенн/ый, -ая, -ое *книжн.* гетерогендик (курамы же теги боюнча ар түрдүү; ар тектүү).

Гетман *м* гетман (1. Украинада: 16-17-кылымдарда казак аскерлеринин башчысы; 17-18-кылымдарда жогорку башкаруучу; 2. Польшада, Литвада: 16-18-кылымдарда куралдуу күчтөрдүн башкы командачысы).

Гетманск/ий, -ая, -ое гетмандык; ~ **ая власть** гетмандык бийлик.

Гетманство/о *ср* гетмандык (гетмандын бийлиги, башкаруусу); **период** ~ **а Мазепы** Мазепанын гетмандык доору.

Гетманщина *ж* 1. гетманчылык (Украинадагы гетмандар доору); 2. гетманчылык (1918-жылы Украинада гетман Скоропадский орноткон аскердик контрреволюциячыл диктатура).

Гетры *мн (ед. гетра ж)* (балтырга кийүүчү тамансыз жылуу байпак); **кожаные** ~ булгаары гетра.

Гетто *ср нескл.* гетто (айрым өлкөлөрдө расалык, диний дискриминациянын натыйжасында түзүлгөн шаардык атайын кварталдар).

Гешэфт *прост.* гешефт (майда пайдакечтик, кызыл кулактык).

Гиацинт *м* 1. *бот.* гиацинт (гүлү жыттуу, лилиялар тукумундагы өсүмдүк); 2. гиацинт (кызыл, саргыч кызыл же сары түстөгү асыл таш).

Гиацинтов/ый, -ая, -ое 1. гиацинт...; ~ **ая лүковица** гиацинттин түбү (пиязы); 2. гиацинт коюлган, гиацинт көздүү; ~ **ый перстень** гиацинт коюлган шакек.

Гиббон *м* гиббон (киши сымал маймылдардын бир түрү).

Гибель *ж* 1. бейажал өлүм, кырсыктуу өлүм; 2. кыйроо, талкалануу, өлүм, апат болуу; ~ **самолета** самолеттун кыйрашы; 3. *в знач. сказ. разг.* жаман, балакет, кырсык, жамандык; **ему тут просто** ~ анын бул жерде шору катат; 4. *в знач. сказ. чего прост.* өтө көп, сансыз көп, сан жеткиз; **здесь муравьев** ~ мында кумурскалар жүнүн жейт; **◇ быть**

(**находиться**) **на краю гибели** кылдын кырында туруу (болуу).

Гибельность *ж* апаттуулук, кырсыктуулук, өлүмгө дуушар болуучулук.

Гибельн/ый, -ая, -ое (гибелен, -льна, -льно) апаттуу, кырсыктуу, кандуу, өлүмгө алып баруучу; ~ **ый шаг** кырсыктуу кадам, өлүмгө алып баруучу кадам; ~ **ые последствия** апаттуу натыйжа.

Гибк/ий, -ая, -ое (гибок, -ка, -ко) 1. ийилгич, ийилчээк, солкулдак; ~ **ий прут** солкулдак чыбык; ~ **ое тело** ийилчээк дене; 2. *перен.* тез өзгөрүүчү, ийкемдүү, жагымдуу; ~ **ий гóлос** ийкемдүү үн; ~ **ий стих** жагымдуу ыр; 3. *перен.* ийкемдүү, эптүү; ~ **ая политика** ийкемдүү саясат; ~ **ое руководство** ийкемдүү жетекчилик.

Гибкость *ж* 1. ийилгичтик, ийилчээктик, солкулдактык; ~ **пружины** пружинанын ийилгичтиги; 2. *перен.* тез өзгөрүүчүлүк, ийкемдүүлүк; 3. *перен.* ийкемдүүлүк, эптүүлүк.

Гибл/ый, -ая, -ое *разг.* апаттуу, балакеттүү, өлүмдүү, кандуу, кырсыктуу; ~ **ое место** кырсыктуу жер.

Гибнуть *несов.* өлүү, кыйроо, талкалануу, жок болуу; ~ **от мороза** сууктан өлүү; ~ **от болезней** оорудан өлүү.

Гибочный, -ая, -ое *тех.* ийгич, ийилткич; ~ **ая машина** ийгич машина.

Гибрид *м* гибрид, аргын (ар башка тукумдагы, сорттогу, түрдөгү өсүмдүктөрдү же жаныбарларды аргындаштыруудан, кайчылаштыруудан, чаңдаштыруудан пайда болгон организм).

Гибридизация *ж* гибриддештирүү, аргындаштыруу.

Гибридный, -ая, -ое гибрид...; аргын...; ~ **ый клéвер** гибрид беде; ~ **ые семена** гибрид үрөндөр.

Гигант *м* 1. гигант, алп, дөө киши; 2. *перен. чего или какой зор, өтө чоң, гигант;* **завóд-гигант** гигант завод; **индустриальные** ~ **ы** индустрия гиганттары; 3. *перен. чего чыгаан, кеменгер, алп, гигант;* ~ **науки** илимдин гиганты (кеменгери).

Гигантизм *м мед.* гигантизм (адамдын же айбандын боюнун же организмдин айрым мүчөсүнүн ашкере өсүп кетиши).

Гигантомания *ж разг.* гигантомания (ашкере зор өлчөмгө, өтө чоң масштабга умтулуучулук).

Гигантск/ий, -ая, -ое 1. гигант...; эң чоң, өтө зор; ~ **ий станóк** гигант станок; 2. эң зор, өтө көрүнүктүү, өтө маанилүү; ~ **ие успехи** эң зор ийгиликтер; ~ **ие зада́чи** эң зор милдеттер.

Гигиен/а *ж* гигиена; ~ **а труда** эмгек гигиенасы; **личная** ~ **а** жекече гигиена; **соблюдать**

правила ~ **ы** гигиенанын эрежелерин сактоо.

Гигиени́ст *м* гигиенист (гигиена боюнча адис).

Гигиени́ческ/ий, -ая, -ое гигиеналык; ~ **ая гимна́стика** гигиеналык гимнастика; ~ **ие ме́ры** гигиеналык чаралар.

Гигиени́чность *ж* гигиеналуулук; ~ **жилья́** турак жайдын гигиеналуулугу.

Гигиени́чн/ый, -ая, -ое (гигиеничен, -на, -но) гигиеналык; ~ **ые жили́щные усло́вия** гигиеналык турак жай шарттары; ~ **ая оде́жда** гигиеналык кийим.

Гигро́граф *м метеор.* гигрограф (өзү жапыш каттоочу гигрометр).

Гигро́метр *м метеор.* гигрометр (абанын нымдуулугун өлчөгүч аспап).

Гигроскопи́ческ/ий, -ая, -ое гигроскоптук (нымды тез тартып алуучу); ~ **ая ва́та** гигроскоптук кебез; ~ **ие вещества́** гигроскоптук заттар.

Гигроскопи́чность *ж* гигроскоптуулук; ~ **по́чвы** кыртыштын гигроскоптуулугу (кыртыштын ным тарткычтыгы).

Гигроскопи́чн/ый, -ая, -ое (гигроскопи́чен, -на, -но) *то же, что* **гигроскопи́ческий**.

Гид *м* 1. гид (туристтерге ажайып жерлерди көрсөтүп, түшүнүк берип жүрүүчү киши); 2. *уст.* жол көрсөткүч, гид (саякатчылар, туристтер үчүн маалымдагыч китеп).

Гида́льго *м уст. то же, что* **ида́льго**.

Гидра *ж* 1. гидра (байыркы грек мифологиясында көп баштуу ажыдаар); 2. *перен.* гидра, ажыдаар; ~ **контрреволю́ции** контрреволюциянын ажыдаары; 3. *зоол.* гидра (туссуз сууда жашоочу ичеги көңдөйлүү омурткасыз майда жаныбар).

Гидра́влика *ж* гидравлика (суюктуктардын тең салмактуулугунун жана кыймылынын мыйзамдары, аларды практикада колдонуу жөнүндөгү илим).

Гидравли́ческ/ий, -ая, -ое 1. гидравликалык; ~ **ие иссле́дования** гидравликалык изилдөөлөр; 2. гидравликалык (суюктуктун кыймылы, кысымы менен иштөөчү); ~ **ий пресс** гидравликалык пресс; ~ **то́рмоз** гидравликалык тормоз.

Гидра́нт *м* гидрант (көчөлөргө суу чачуу, өрт өчүрүү ж.б. үчүн орнотулган суу бөлгүч колонка же кран).

Гидра́т *м* гидрат (металл кычкылдары менен суунун химиялык кошулмасы); ~ **окси́ кальция** кальций кычкылынын гидраты; ~ **окси́ желе́за** темир кычкылынын гидраты.

Гидри́т *м* гидрит (суутектин башка элементтер менен химиялык кошулмасы).

Гидро... **гидроави́ация, гидроавтомáт, гидротех́ник, гидроэнергéтика** сыяктуу тааал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Гидроаку́стика *ж* гидроакустика (акус-

тиканын сууда үндүн таралышын изилдөөчү бөлүмү).

Гидроакусти́ческ/ий, -ая, -ое гидроакустикалык; ~ **ая аппара́тура** гидроакустикалык аппаратура; ~ **ая служ́ба** гидроакустикалык кызмат.

Гидроаэродро́м *м* гидроаэродром (суудагы аэродром).

Гидробиоло́гия *ж* гидробиология (сууда жашаган организмдердин жашоосун изилдөөчү илим).

Гидрогенерáтор *м* гидрогенератор (суу энергиясын электр энергиясына айландыруучу электр генератору).

Гидрогеоло́гия *ж* гидрогеология (жер астындагы суулардын пайда болушун, кыймылын жана касиетин изилдөөчү илим).

Гидро́граф *м* гидрограф (гидрография боюнча адис).

Гидрографиче́ск/ий, -ая, -ое гидрографиялык; ~ **ое иссле́дование** гидрографиялык изилдөөлөр.

Гидрография́ *ж* гидрография (гидрологиянын жер бетиндеги сууларды изилдөөчү жана мүнөздөп жазуучу бөлүмү).

Гидродина́мика *ж* гидродинамика (гидромеханиканын кысылбоочу суюктуктардын кыймылын жана катуу нерселер менен өз ара аракетин изилдөөчү бөлүмү).

Гидродинамиче́ск/ий, -ая, -ое гидродинамикалык; ~ **ая переда́ча** гидродинамикалык кыймыл өткөргүч; ~ **ое сопроти́вление** гидродинамикалык каршылык.

Гидроизоля́ция *ж* гидроизоляция (суу, ным өткөрбөө).

Гидроинкуба́тор *м* гидроинкубатор (ысык суу менен ысытылган инкубатор).

Гидрокомбинезо́н *м* гидрокомбинезон (суу астында кийилүүчү атайын костюм).

Гидро́лиз *м хим.* гидролиз (суунун таасири астында татаал заттардын ажырашы).

Гидро́лизный, -ая, -ое *хим.* гидролиздик.

Гидро́лог *м* гидролог (гидрология боюнча адис).

Гидрологиче́ск/ий, -ая, -ое гидрологиялык; ~ **ое иссле́дование** гидрологиялык изилдөө; ~ **ая ка́рта** гидрологиялык карта.

Гидроло́гия *ж* гидрология (жер шарынын суу мейкиндиктерин жана жаратылыштагы суунун айлануу кыймылын изилдөөчү илим).

Гидролока́ция *ж* гидролокация (үн толкундарынын жардамы менен суу астындагы нерсенин ордун аныктоо).

Гидрометаллу́ргия *ж* гидрометаллургия (эриткичтердин жардамы менен рудадан жана өндүрүштүк калдыктардан металлды ажыратып алуу).

Гидрометеорологи́ческ/ий, -ая, -ое гидрометеорологиялык; ~ **ие наблюде́ния** гидрометеорологиялык байкоолор.

Гидрометеороло́гия *ж* гидрометеорология

(атмосферада суунун айлануу кыймылын изилдөөчү илим).

Гидрометеослужба *ж* гидрометеорология кызматы.

Гидрометрист *м* гидрометрист (гидрометрия боюнча адис).

Гидрометрическ/ий, -ая, -ое гидрометриялык; ~ **ий прибор** гидрометриялык аспап; ~ **ая лаборатория** гидрометриялык лаборатория.

Гидрометрия *ж* гидрометрия (суюктуктун кыймылын жана абалын аныктоо методдорунун жыйындысы жана суу объектилеринин режими).

Гидромеханизация *ж* гидромеханизация (жер кыртышын, тоо тектерин иштетүүгө кубаттуу суу агымын пайдалануунун өндүрүштүк ыкмасы).

Гидромеханика *ж* гидромеханика (механиканын суюктуктардын кыймылын жана тең салмактуулугун, ошондой эле суюктуктар менен катуу нерселердин өз ара катышын изилдөөчү бөлүмү).

Гидромонитор *м* гидромонитор (жер кыртышын жана тоо тектерин иштетүүгө кубаттуу суу агымын жиберип туруучу техникалык түзүлүш).

Гидромониторн/ый, -ая, -ое гидромонитордук; ~ **ая установка** гидромонитордук түзүлүш.

Гидроплан *м то же, что гидросамолет.*

Гидропоника *ж* гидропоника (өсүмдүктөрдү топуракта эмес, азык болуучу эритмелерде өстүрүү).

Гидропонный, -ая, -ое гидропоникалуу; ~ **способ** гидропоникалуу ыкма.

Гидропульт *м* гидропульт (суюктук чачуу үчүн колдонулуучу кол насос); **пожарный** ~ өрт өчүргүч гидропульт; **опрыскивать растения при помощи** ~ **а** өсүмдүктөргө гидропульт менен дары себүү.

Гидроресурсы *мн.* суу ресурстары.

Гидросамолёт *м* гидросамолет (сууда учуп конуучу самолет).

Гидростанция *ж то же, что гидроэлектростанция.*

Гидростатика *ж* гидростатика (гидромеханиканын суюктуктардын тең салмактуулук абалын, ошондой эле суюктукка чөгөрүлгөн нерселердин тең салмактуулугун изилдөөчү бөлүмү).

Гидростатическ/ий, -ая, -ое гидростатикалык; ~ **ое давление** гидростатикалык басым.

Гидросфера *ж* гидросфера (Жердин атмосферасындагы жана жер жүзүндөгү суулар — океандар, деңиздер, көлдөр, дарыялар ж.б.).

Гидротерапия *ж мед.* гидротерапия (суу менен дарылоо).

Гидротехник *м* гидротехник (гидротехника боюнча адис).

Гидротехника *ж* гидротехника (илимдин жана техниканын суу ресурстарын изилдөө, аларды ар түрдүү чарбачылык максаттарга пайдалануу ж.б. маселелерин чечүүчү тармагы).

Гидротехническ/ий, -ая, -ое гидротехникалык; ~ **ие сооружения** гидротехникалык курулуштар; ~ **ие работы** гидротехникалык жумуштар.

Гидротурбина *ж* гидротурбина (суу турбины).

Гидроузел *м* гидротүйүн (гидротехникалык курулуштардын жыйындысы); **транспортный** ~ транспорт гидротүйүнү.

Гидрофиты *мн.* (*ед. гидрофит м*) гидрофиттер (сууда өсүүчү өсүмдүктөр).

Гидрофон *м* гидрофон (суудагы үн толкундарын кармоо, кабылдоо үчүн колдонулуучу прибор).

Гидрохимия *ж* гидрохимия (гидросфераны түзгөн суулардын химиялык составы, аларды изилдөөнүн методдору жөнүндөгү илим).

Гидроэлектрическ/ий, -ая, -ое гидроэлектр...; ~ **ая станция** гидроэлектр станциясы.

Гидроэлектростанция *ж* гидроэлектростанция (суу электр станциясы).

Гиена *ж* гиена (ит сымалдар тукумундагы тарп жегич жырткыч).

Гик *м разг. то же, что гиканье.*

Гиканье *ср по знач. гл. гикать.*

Гикать *несов. разг.* кыйкыруу, ызы-чуу түшүү.

Гикнуть *сов. однокр. к гикать.*

Гиль *ж разг. нар.-разг.* сандырак, келжирек, бекер сөз.

Гильдейский, -ая, -ое гильдия...; ~ **ое свидетельство** гильдия күбөлүгү.

Гильд/ия *ж* гильдия (1. орто кылымдардагы Батыш Европада: көпөстөр менен кол өнөрчүлөрдөн турган бирикме; 2. революцияга чейинки Россияда: көпөстөрдүн мүлк абалына жараша айырмалануучу даражаларынын бири; **купёц второй** ~ **ии** экинчи гильдия көпөсү).

Гильза *ж* 1. жез, гильза; ~ **патрона** патрон жези; 2. гильза; **папиросная** ~ папирос гильзасы; 3. *тех.* гильза; ~ **цилиндров** цилиндрлер гильзасы.

Гильзовый, -ая, -ое гильзалык; ~ **ая бумага** гильзалык кагаз.

Гильотина *ж* гильотина (өлүм жазасына өкүм кылынган кылмышкердин башын алуучу курал).

Гильотинировать *сов., несов. кого* гильотина менен баш кесүү.

Гимн *м* 1. гимн; **государственный** ~ мамлекеттик гимн; **студенческий** ~ студенттик гимн; **Интернационал** – **международный** ~ Интернационал – эл аралык гимн; 2. гимн, мактоо; **поэты слагают** ~ **ы победителям** акындар женүүчүлөргө арнап гимндер жаратып жатышат; ~ **труд** эмгек гимни.

Гимназист *м* гимназист (гимназия окуучусу).

Гимназистка *женск. к гимназист.*

Гимназический, **-ая, -ое** гимназиялык; ~ **ая форма** гимназиялык форма (кийим).

Гимназия *ж* гимназия (революцияга чейинки Россияда жана кээ бир чет өлкөлөрдө жалпы билим берүүчү орто окуу жайы); **женская** ~ кыз-келиндер гимназиясы; **классическая** ~ классикалык гимназия (классикалык тилдерди кошо окутуучу гимназия).

Гимнаст *м* гимнаст (гимнастика ойноочу).

Гимнастка *ж* гимнастка (көбүнчө аскердик форма катары тигилген, жакасы тик сырт көйнөк).

Гимнастика *ж* гимнастика; **художественная** ~ көркөм гимнастика; **спортивная** ~ спорттук гимнастика.

Гимнастический, **-ая, -ое** гимнастикалык, гимнастика...; ~ **ий зал** гимнастика залы; ~ **ие упражнения** гимнастикалык көнүгүүлөр.

Гимнастка *женск. к гимнаст.*

Гинеколог *м* гинеколог (гинекология буюнча адис).

Гинекологический, **-ая, -ое** гинекологиялык; ~ **ая операция** гинекологиялык операция.

Гинекология *ж* гинекология.

Гипер... **гипертония**, **гипертрофия**, **гиперфункция** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Гипербола I *ж лит.* гипербола (апыртуу, күчөтүү).

Гипербола II *ж мат.* гипербола.

Гиперболический I, **-ая, -ое** *лит.* гиперболалык (апыртмалуу, күчөтүлгөн); ~ **ий стиль** гиперболалык стиль; ~ **ое сравнение** гиперболалык салыштыруу.

Гиперболический II, **-ая, -ое** *мат.* гиперболалык; ~ **ое сечение** гиперболалык кесилиш.

Гиперболический, **-ая, -ое** (гиперболический, -на, -но) гиперболалуу, апыртылган, өтө күчөтүлгөн; ~ **ая оценка** өтө апыртылган баа.

Гиперболоид *м мат.* гиперболоид.

Гипертоник *м* гипертоник.

Гипертонический, **-ая, -ое** *мед.* гипертониялык; ~ **ая болезнь** гипертониялык оору (дарт).

Гипертония I. *мед.* гипертония (кандын басымынын жогорулашы); 2. *разг. то же, что*

гипертоническая болезнь.

Гипертрофированный, **-ая, -ое** гипертрофияланган, гипертрофияга чалдыккан; ~ **ые мышцы** гипертрофияга чалдыккан булчуңдар.

Гипертрофироваться *сов., несов.* гипертрофияга чалдыгуу.

Гипертрофия *ж 1. мед., биол.* гипертрофия (оорудан, сезгенүүдөн улам дененин айрым мүчөсүнүн же ткандын ашкере чоңоюп кетиши); ~ **сердца** жүрөктүн гипертрофиясы; 2. *перен. чего* чектен чыккандык, ашкере көптүк; ~ **чувствительности** сезгичтиктин чектен ашкандыгы (чектен ашкан сезгичтик).

Гипноз *м 1.* гипноз; **лечить** ~ **ом** гипноз менен дарылоо; **сеанс** ~ **а** гипноз сеансы; **поддаться** ~ **у** гипнозго багынуу; 2. гипноз (таасирлентүү, ынындырып баш ийдирүү).

Гипнолог *м* гипнолог (гипноз менен дарылоочу врач).

Гипнотизация *ж то же, что гипнотизирование.*

Гипнотизёр *м* гипноздоочу.

Гипнотизирование *ср 1.* гипноздоо; 2. таасирлентүү, аң сезимге таасир этип баш ийдирүү.

Гипнотизировать *несов. кого 1.* гипноздоо; ~ **больного** ооролууну гипноздоо; 2. таасирлентүү, муютуу; ~ **словом** сөз менен муютуу.

Гипнотизм *м 1. мед.* гипнотизм (гипноздук кубулуштар жөнүндө окуу); 2. *книжн. то же, что гипноз 1;* **лечение** ~ **ом** гипнотизм менен дарылоо; 3. таасирдүүлүк, муютууга жөндөмдүүлүк.

Гипнотический, **-ая, -ое** гипноз...; гипноздук; таасирдүү; ~ **ий сон** гипноз уйку; ~ **ая сила** таасирдүү күч.

Гипо... **гиповитаминоз**, **гиподинамия**, **гипотония**, **гипофункция** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы курамдык бөлүгү.

Гипотеза/а *ж 1.* гипотеза (божомол); **создать** ~ **у** гипотеза түзүү; **плодотворная** ~ **а** жемиштүү гипотеза; 2. божомол, жоромол.

Гипотенуза *ж мат.* гипотенуза (тик бурчтуу үч бурчтуктун тик бурчка карама-каршы жаткан узун жагы).

Гипотермия *ж* гипотермия (дененин температурасынын төмөндөшү).

Гипотетический, **-ая, -ое** *книжн.* гипотезалык, гипотезалуу; гипотезага негизделген, болжолдуу; ~ **ая мысль** гипотезалык ой.

Гипотетичность *ж книжн.* гипотезалуулук, болжолдуулук.

Гипотетический, **-ый, -ая, -ое** *книжн. то же, что гипотетический.*

Гипотоник *м разг.* гипотоник.

Гипотония *ж мед.* гипотония (кандын басымынын төмөндөшү).

Гипо́физ *м анат.* гипофиз (мээдеги организмдин өсүшүнө таасир кылуучу ички секретциялык без).

Гипоце́нтр *м спец.* гипоцентр (жер тирөөнүн борбордук түйүнү).

Гиппопота́м *м то же, что бегемот.*

Гипс *м 1.* гипс (курулушта же медицинада пайдаланылуучу ак же саргыч түстүү минерал); **месторожде́ния** ~ **а** гипс кени; **штукату́рный** ~ шыбак гипси; **2.** гипс (ушул минералдан жасалган скульптуралык кеп); **отде́л** ~ **а в музее́** музейдеги гипс бөлүмү; **рисова́ние** с ~ **ом** гипстен сүрөт жасоо; **3. мед.** гипс; **наложи́ть** ~ **на ногу** бутту гипстөө (бутту гипске салуу).

Гипсовать *несов. что 1. мед.* гипстөө; ~ **ру́ку** колду гипстөө; **2. с.-х.** гипс чачуу (жерди гипс чачып семиртүү).

Гипсов/ый, -ая, -ое гипс...; ~ **ые за́лежи** гипс кендери; ~ **ая статуя** гипс статуя; ~ **ая повя́зка** гипс шак-шак; ~ **ый раство́р** гипс эритмеси.

Гипю́р *м* гипюр (саймалуу бөртмө тордун бир түрү); **пла́тье из** ~ **а** гипюр көйнөк.

Гипю́ров/ый, -ая, -ое гипюр...; ~ **воротник** гипюр жака.

Гиревик *м* гиревик; гирячы (чоюн таш көтөргүч оор атлет).

Гирев/ой, -ая, -ое гиря...; ~ **ые упражне́ния** гиря көтөрүп машыгуу.

Гирло *ср спец.* гирло (Азов жана Кара деңизге куючу дарыялардын куйган жериндеги салаалары); ~ **Дуна́я** Дунайдын гирлосу.

Гирля́нд/а ж 1. гирлянда, гүлчамбар (или ништирип өрүлгөн гүл, чөп, жалбырак); ~ **а цвето́в** гүл гирляндасы (гүлчамбар); **2. перен. чего** гирлянда (бир түрдүү нерселердин катары, тизмеги); маржан; ~ **а огне́й** оттордун маржаны; **виси́ть** ~ **ой** гирлянда болуп асылып туруу.

Гироко́мпас *м* гирокомпас (магнит жебесинин ордуна гироскоп болгон компас).

Гироско́п *м техн.* гироскоп.

Гироскопическ/ий, -ая, -ое гироскоп...; ~ **ие приборы́** гироскоп аспаптары; ~ **ий ко́мпас** гироскоп компасы (гирокомпас).

Гиря *ж 1.* гиря (таразанын ташы); **двухкилограммо́вая** ~ эки килограммдык гиря; **2.** гиря (спорттук көнүгүүлөр үчүн чоюн таш); **3.** гиря (мехнизмди кыймылга келтирүүчү асма жүк); **часы́** с ~ **ями** гирялуу саат.

Гистоло́г *м* гистолог (гистология боюнча адис).

Гистологическ/ий, -ая, -ое гистологиялык; ~ **ие иссле́дования** гистологиялык изилдөөлөр.

Гистоло́гия *ж* гистология (көп клеткалуу айбанаттардын жана адамдын ткандары жөнүндөгү илим).

Гита́р/а ж гитара (кылдуу музыкалык ас-

пап); **семистру́нная** ~ **а** жети кылдуу гитара; **ма́льчик с ~ ой** гитаралуу бала.

Гитарист *м* гитарист, гитара черткич.

Гитаристка *женск. к* гитарист.

Гита́рн/ый, -ая, -ое гитара...; ~ **ая струна́** гитара кылы.

Гитлериз́м *м* гитлеризм (Германиядагы 1933–1945-жылдарда Гитлер башында турган фашисттик диктатура; ошол диктатуранын идеологиясы).

Гитлеровец *м* гитлерчи (немецтик-фашисттик армиянын солдаты же офицери).

Гитлеровск/ий, -ая, -ое гитлердик; ~ **ие войска́** гитлердик аскерлер.

Глав... главвра́ч, главбух сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы курамдык бөлүгү.

Глав/а I. ж 1. книжн. (голова) баш; **2. перен.** чоку, уч; **ледяные** ~ **ы** Казбе́ка Казбектин муз чокулары; **3.** кумпа; ~ **ы собора́** собордун кумпасы; **4. м, ж чего** баш, башчы; ~ **а правите́льства** өкмөт башчысы; **во главе́ кого-чего** башында; **быть (стоять) во главе́** башында болуу, туруу; **во главе́ с кем** башында; **разве́дка во главе́ с сержантом** сержант башында турган чалгын; **ста́вить что-л. во главу́ угла́** эң негизгиси (маанилүүсү) деп эсептөө.

Глав/а II ж глава (бап); **три** ~ **ы романа́** романдын үч главасы (бабы); **в пер́вой** ~ **е кни́ги** китептин биринчи главасында (бабында).

Глава́рь *м* башчы, жетекчи; ~ **басма́чества** басмачылардын башчысы; ~ **шайки** шайканын башчысы; ~ **мяте́жников** козголончулардын башчысы.

Главбу́х *м* (главный бухгалтер) башкы бухгалтер.

Главвра́ч *м* (главный врач) башкы врач.

Главенство *ср* башчылык, үстөмдүк.

Главенствоватъ *несов. над кем-чем* башчылык кылуу, үстөмдүк кылуу.

Главк *м* (главный комитет) башкы комитет, башкы башкарма.

Главногома́ндующий *м* башкы командачы; ~ **военно-возду́шными си́лами** аскер-аба күчтөрүнүн башкы командачысы; **Верхо́вный главнокома́ндующий** Жогорку башкы командачы.

Гла́вн/ый, -ая, -ое 1. башкы, эң маанилүү, негизги; ~ **ый вопро́с** башкы маселе; ~ **ые о́трасли наро́дного хозяйства** эл чарбасынын башкы тармактары; ~ **ая причи́на** негизги себеп; **2. в знач. сущ.** гла́вное *ср* негизги, эң маанилүү; ~ **ое** — **успе́ть во́время** эң маанилүүсү — өз убагында үлгүрүү; **3. ~ ый инженер** башкы инженер; ~ **ый констру́ктор** башкы конструктор; ~ **ый архите́ктор** гóрода шаардын башкы архитектору; **4. в знач. ввод. сл.** гла́вное *разг.* негизгиси, өтө маанилүүсү;

он, гла́вное, согласился со мной негизгиси, ал мага макул болду; гла́вное предложение баш сүйлөм; гла́вное дело негизги иш; гла́вная кварти́ра ставка; гла́вная кни́га бухг. башкы китеп; гла́вным образом негизинен, көбүнчө.

...Гла́вый трёхгла́вый, пятигла́вый, златогла́вый сыяктуу татаал сөздөрдүн аяккы курамдык бөлүгү.

Глаго́л *м* 1. *грам.* этиш; 2. *высок. книжн.* сөз, көп.

Глаго́лет: уста́ми младе́нца глаго́лет и́стина *посл.* бала чынын айтат; баланын оозунан чындык көп чыгат; бала көргөнүн айтат.

Глаго́лица *ж* глаголица (байыркы славян тилинин эки алиппесинин бири).

Глаголи́ческ/ий, -ая, -ое глаголица...; глаголица алиппесинде жазылган; ~ па́мятник глаголица алиппесинде жазылган эстелик; ~ алфа́вит глаголица алфавити.

Глаго́л/ь *м уст.* «г» гамгасынын эскиче аты; ~ ем составить́ столы́ столдорду «г» тамгасындай кылып коюу.

Глаго́льн/ый, -ая, -ое *грам.* этиштик; ~ ое сказа́емое этиштик баяндооч; ~ ая ри́фма этиштик уйкаш.

Глад *м книжн.* поэт. ачкалык, ачкачылык.

Глади́атор *м* гладиатор (Байыркы Римде: цирктин аренасында жоокер же жырткыч айбан менен кармашуу үчүн машыктырылган жоокер кул туткуну).

Глади́аторск/ий, -ая, -ое гладиатордук; ~ ие бой гладиатордук кармашуулар.

Глади́лка *ж* тегиздөөчү, үтүктөөчү.

Глади́льный, -ая, -ое тегиздей турган, тегиздөөчү, үтүктөгүч; ~ ая доска́ үтүктөгүч тактай.

Глади́олус *м* гладиолус (гүлдүн бир түрү).

Глади́ть *несов.* 1. *что* үтүктөө, таптоо, үтүк басуу; ~ воротни́к жаканы үтүктөө; 2. *кого-что* сылоо, сылап-сыйпоо; ~ во́лосы чачты сылоо; ~ ло́шадь по спи́не аттын жонун сылоо (атты жонунан сылоо); ◊ гла́дить по голо́вке *кого* мандайынан сылоо; көңүлүнө кароо; ◊ гла́дить против шерсти́ жүнүн тегири сылоо (бирөөгө жагымсыз сүйлөө, бирөөгө жагымсыз иш кылуу).

Глади́ться *несов.* үтүктөлүү, тапталуу.

Глади́к/ий, -ая, -ое (гладок, -ка, -ко) 1. тегиз, текши, жылма, жылмакай; ~ ая доро́га тегиз жол; ~ ая ко́жа жылмакай тери; ~ ие во́лосы тегиз чач; 2. *перен.* жатык; шар; ~ ая речь жатык сөз; 3. бир түстүү, түрдөлбөгөн, түр салынбаган; ~ ий си́тец бир түстүү чыт; 4. *прост.* обл. семиз, тоголок; ~ ая ло́шадь семиз ат; ◊ *взя́тки гла́дки с кого* эч нерсе өндүрө албайсың; эч нерсе чыкпайт; эч нерсе өнбөйт.

Глади́ко *нареч.* 1. тегиз, такырайта, жылма, жылмакай; ~ *вы́бранный* чачы (сакал-муруту) такырайта алынган (алдырылган); ~ *вы́строгать* тептегиз кылып сүрүү; 2. *перен.* жатык, шар; ~ *говори́ть* жатык сүйлөө; ~ *чита́ть* шар окуу; 3. *перен.* шар, женил, буйдалбай; *дело шло* ~ иш шар жүрдү.

Гладкоствольн/ый, -ая, -ое сайсыз, сайы жок; ~ ое ружьё сайсыз (сайы жок) мылтык.

Глади́кость *ж* 1. тегиздик, текшилик, жылмакайлык; ~ *ко́жи* теринин жылмакайлыгы; 2. *перен.* жатыктык; ~ *сти́ля* стилдин жатыктыгы.

Гладкошерстн/ый, -ая, -ое жылмакай жүндүү; жүнү жылмакай.

Глади́ш *м нар.-разг.* жылмакай, тоголок таш.

Глади́ I *ж* тегиздик; тегиз бет; *зерка́льная ~ о́зера* көлдүн күзгүдөй тегиз бети; *необозри́мая ~ поле́й* көз кайкыган кең талаа; мелмилдеген кең талаа; ◊ *тишь да гла́дь (да бо́жья благода́ть)* жан жыргаткан бейкут турмуш.

Глади́ II *ж* жыш, майда гүлдүү кеште; *вы́шитое ~ бю пла́тье* жыш кештеленип тигилген көйнөк.

Глади́же *сравн. ст.* к гла́дкий и к гла́дко.

Глади́жен/ый, -ая, -ое үтүктөлгөн, үтүккө басылган, үтүктөлүү; ~ ое *белье* үтүктөлгөн ич кийим.

Глади́женье *ср по знач. гл.* гла́дить 1; ~ *белья* ич кийимди үтүктөө.

Гла́з *м* 1. көз; *анато́мия* ~ *а* көздүн анатомиясы; *близору́кие* ~ *а* алыстагыны көрө албаган көздөр; *черные* ~ *а* кара көз; *зажму́рить* ~ *а* көздү сүзүү; *прищу́рить* ~ *а* көздү жүлжүйтүү; *вы́тарашить* ~ *а* көздү алайтуу (чакчайтуу, акырайтуу); 2. көз караш; *встрети́ться* ~ *ами* көзүнө көзү урунуу; *оки́нуть* ~ *ами* көз чаптыруу, көз жүгүртүү, назар салуу; *поту́пить* ~ *а* ылдый карап калуу; *провожа́ть* ~ *ами* көзү менен узатуу, аркасынан карап кала берүү; 3. көрүү жөндөмдүүлүгү; көрүү, көз; *у него́ хоро́шие* ~ *а* анын көздөрү жакшы көрөт; *лиши́ться* ~ *а* көздөрү көрбөй калуу; *у него́ опы́тный* ~ *а* анын көздөрү каныккан; *наметанный* ~ *а* каныккан көз; 4. *перен. тк ед. разг.* баш-көз; *тут ну́жен* ~ *да* ~ бул жерде баш-көз болуп туруу керек; *у семи́ ня́нек дитя́ без* ~ *у посл.* койчу көп болсо, кой арам өлөт; ◊ *в глаза́х чьих* 1) кимдир бирөөнүн оюнча; 2) *то же, что на глаза́х*; *в глаза́ говори́ть* көзүнө айтуу; *дурно́й гла́з* көзү жаман; суук көз; *хоть гла́за вы́коли* көзгө сайса көрүнгүс; *отвести́ гла́за кому́* көзүн ала качуу; *не показыва́ть гла́з куда́* көз көрсөтпөө; *закрыва́ть гла́за на что* көз жумду кылуу; *бросать́ся в глаза́* көзгө чалдыгуу; *смея́ться в глаза́* көзүнчө

шылдыңдоо; **попа́ться на глаза́** көзгө түшүү, көзгө чалдыгуу; **на глаза́х чьих** көз алдында, көзүнчө; **за глаза́** көзү жокто; **за глаза́** довольно *разг.* толук жетиштүү, ашып түшүү; **на глаз** болжоп, чамалап; **ни в одном глазу́** эч бир, таптакыр; **с глазу́ на́ глаз** көзмө-көз; **с пьяных глаз** мастык менен; **не в бровь, а (прямо) в глаз** орой көз чарай турганда, ток этер жерине; **куда́ глаза́ глядят** баш оогон жакка; **смотре́ть на что чьими глазами** башканын көзү менен кароо, башканын айтканы менен болуу.

Глаза́стый, -ая, -ое 1. *разг.* бакыракай көз, бакыраң көз, бото көз; 2. *разг.* өткүр көздүү, кыраакы; 3. *нар.-разг.* ачык өңдүү, гүлдүү, көзгө түшө калма түстүү.

Глазе́т *м* кымкап.

Глазе́тов/ый, -ая, -ое кымкап...; кымкаптан жасалган; ~ **кафта́н** кымкап чепкен.

Глазе́ть *несов. на кого-что прост.* таңыркап кароо.

Глази́рование *ср см.* глази́ровка.

Глази́рованн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от* глазировать; 2. *прил.* ширелүү, шире кошулган; 3. *прил.* жылтырак; ~ **ая бума́га** жылтырак кагаз.

Глази́рова́ть *сов., несов. что* 1. ширелөө, шире кошуу; ~ **фрукты** жемишти ширелөө; 2. жылтыратуу; ~ **бума́гу** кагазды жылтыратуу.

Глази́ровк/а *ж* 1. *по знач. гл.* глазировать; 2. шире менен кооздо; **торт с ~ ой** ширелеп кооздолгон торт.

Глази́к *м разг.* көз врач.

Глази́ца *ж* көздүн чанагы (чарасы).

Глази́чн/ый, -ая, -ое көздүн чанагындагы; ~ **ый нерв** көз чанагынын нерви; ~ **ая щель** көз чарасынын жылчыгы.

Глазн/ой, -ая, -ое көз...; ~ **ой нерв** көздүн нерви; ~ **о́е я́блоко** көздүн тогологу; ~ **а́я боле́знь** көз оорусу; ~ **о́й врач** көз врачы; ~ **а́я кли́ника** көз клиникасы; ~ **ы́е ка́пли** көзгө куючу дары.

Глаз/о́к *м* 1. (*мн. гла́зки*) *уменьш.-ласк. к* глаз кичине көз, көзчө; 2. (*мн. гла́зки*) көзчө; тегерек темгил; оюдагы тегерекче; 3. (*мн. гла́зки*) бүчүр, көзчө; **привива́ть ~ ко́м** бүчүрүнөн кыйыштыруу; ~ **о́к карто́феля** картошканын көзчөсү (тамыр чыга турган чуңкур жери); 4. тешикче, көзчө; **о́ аню́тины гла́зки** бот. ала гүл (үкү көз); **на глазо́к то же, что на глаз**; (**хоть**) **одни́м глазо́м** бир аз көрүп-багуу, көрүмүш этүү; **стро́ить (де́лать) гла́зки кому** көз сүзүү, кимдир бирөөнү ойкуштана кароо.

Глазоме́р *м* көз болжол, көз өлчөм; **хо́роший** ~ көз өлчөмү жакшы.

Глазоме́рн/ый, -ая, -ое көз менен өлчөнгөн, көз өлчөмгө салынган; ~ **о́е определе́ние**

рассто́яний аралыктын көз өлчөм менен берилген аныкталмасы; **глазоме́рная съёмка** көз менен болжоп планга түшүрүү (топографияда).

Глазу́нья *ж* куурулган жумуртка (сарысы менен агы аралаштырылбай куурулган жумуртка).

Глазу́рн/ый, -ая, -ое глазу́рь..., глазу́рдук; ~ **ая ма́сса** глазу́рдук ма́сса; ~ **ая оболочка** глазу́рь кабыкча.

Глазу́рование *ср по знач. гл.* глазу́ровать.

Глазу́рова́ть *сов., несов. что* глазу́рлоо; ~ **посу́ду** идишти глазу́рлоо.

Глазу́ровка *ж см.* глазу́рование.

Глазу́рь *ж* 1. глазу́рь (карапа буюмдарды жылтыратуу үчүн колдонулуучу айнек сымал зат); 2. шире (канттын коюу ширеси); **торт с ~ ю** шире жалатылган торт.

Гла́нды *мн. (ед. гла́нда ж)* тандай бездери.

Глас *м* 1. *уст. трад.-поэт.* үн, добуш; пикир; ~ **наро́да** элдин пикири; 2. *церк.* обон, үн; **о́ ни гласа, ни воздыха́ния книжн.** үн жок, сөз жок; тымтырс; **о́ глас вопи́ющего в пусты́не книжн.** куру сүрөөн, натыйжасыз аракет.

Гласи́т/ь *несов. что книжн.* билдирүү, кабарлоо, айтуу, ырастоо; **э́тот пара́граф уста́ва ~ сле́дующее** уставдын бул параграфы мындай дейт.

Гласно́ *нареч.* ачык, көрүнөө, эл-журтка билдирип, элдин көзүнчө.

Гласно́сть *ж* ачыктык, көрүнөлүк, маалымдуулук.

Гласный I, -ая, -ое (гласен, -на, -но) ачык, көрүнөө, эл-журтка маалым, калкка белгилүү; ~ **суд** ачык сот.

Гласный II, -ая, -ое *лингв.* үндүү; ~ **ы́е зву́ки** үндүү тыбыштар; **безуда́рные ~ ы́е** басымсыз үндүүлөр (басым түшүрүлбөй айтылган үндүү тыбыштар).

Гласный III *м* шайланган мүчө (революцияга чейинки Россияда: жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун шайланган мүчөсү); ~ **горо́дско́й ду́мы** шаардык думанын шайланган мүчөсү.

Глау́беров: глау́берова соль глау́бер тузу (медицинада жана өнөр жайда колдонулуучу күкүрт-кычкыл натрий тузу).

Глауко́ма *ж мед.* глаукома, сары суу (көздүн ички басымы жогорулоодон пайда болгон оору).

Глаша́тай *м* 1. (*в старину*) жарчы; 2. *перен. чего высок.* жарчы, жарыя кылуучу, билдирүүчү; ~ **исти́ны** акыйкат жарчысы.

Гле́тчер *м то же, что* ледни́к.

Гликоге́н *м* гликоген (айбандардын, адамдардын углеводунун негизги запасы).

Гли́на *ж* чопо; топурак; **красна́я** ~ кызыл чопо.

Гли́нист/ый, -ая, -ое чополуу; ~ **ая почва** чополуу кыртыш.

Гли́нище *ср* топурак алынуучу жай.

Глинобѣтн/ый, -ая, -ое сокмо, урма (самантопон), кум, майда шагыл ж.б. аралашкан ылайдан согуп жасалган); ~ **ая стена́** сокмо дубал.

Глинозём *м* глинозём (алюминий окиси).

Глинозёмист/ый, -ая, -ое глинозёмдуу; ~ **цемент** глинозёмдуу цемент.

Глинозёмный, -ая, -ое глинозём...; ~ **заво́д** глинозём заводу.

Глинтвѣйн *м* глинтвейн (кызыл виного кант жана дагы башка татымдык нерселерди кошуп, ысытып даярдаган ичимдик).

Гли́нян/ый, -ая, -ое 1. чопо..., чоподон жасалган; ~ **ый кувши́н** чопо кумура; ~ **ая посуда** чопо идиш; 2. чополуу, чопо менен капталган; ~ **ый обры́в** чополуу жар.

Гли́птика *ж* глиптика (асыл таштарга оймо-чийме түшүрүү өнөрү).

Глисса́да *ж авиа.* глиссада (самолеттун ылдыйлоо траекториясы).

Глиссáндó *ср нескл. муз.* глиссандо (музыкалык аспаптарда кол ойнотуу).

Гли́ссер *м* глиссер (тез сүзүүчү кеме).

Глист *м* глист, мите курт (адамдын жана айбанаттардын ичегилериндеги мите курт).

Глиста́ *ж* 1. *прост. то же, что* глист; 2. *прост. груб.* өтө арык киши, сөлөкөт.

Глистогóнн/ый, -ая, -ое глисттерди (мите курттарды) түшүрүүчү; ~ **ые средства** глисттерди (мителерди) түшүрүүчү дарылар.

Глицерин *м* глицерин.

Глицеринóв/ый, -ая, -ое глицерин...; ~ **ое производство** глицерин өндүрүшү; ~ **ое мы́ло** глицерин самыны.

Глициния *ж* глициния (буурчактар тукумундагы кызгылт көгүш гүлдүү өсүмдүк).

Глоба́льн/ый, -ая, -ое глобалдуу, бүт жер шарын, дүйнөнү камтыган, жалпы; ~ **ая раке́та** глобалдуу ракета; **в** ~ **ом масшта́бе** глобалдуу масштабда.

Глобули́н *м биол.* глобулин (айбанат жана өсүмдүк белогунун табиятта кеңири таралган тобу).

Глобус *м* глобус.

Глода́ть *несов.* 1. *что* кемирүү, мүлжүү; ~ **кость** сөөк кемирүү; 2. *перен. кого-что* кыйноо, өйүү, сарсанаа кылуу; **рэвность** **гло́жет** ичи тардык сарсанаа кылууда.

Глосса́/а *ж филол.* глосса (байыркы кол жазмалардагы түшүнүксүз сөздөрдү түшүндүрүү); ~ **ы в гомерóвских текéстах** Гомер текстиндеги глоссалар.

Глосса́рий *м филол.* глоссарий (эскирген жана сейрек колдонулуучу сөздөрдүн түшүндүрмө сөздүгү).

Глотательн/ый, -ая, -ое жутуу...; ~ **ое дви́жение** жутуу кыймылы.

Глотáть *несов. что* 1. жутуу; ~ **таблѣтку**

таблетканы жутуу; ~ **пи́щу** тамак жутуу; 2. *разг.* тез-тез жеп-ичүү; ~ **чай** чайды тез-тез ичүү; 3. *перен.* кызыгып тез окуу; ~ **кни́ги** китептерди кызыгып тез окуу; **глотáть** **слова́** быдылдап түшүнүксүз сүйлөө; сөздү толук, так айтпай, чала, жарым-жартылай айтып сүйлөө, **глотáть слезы** көз жашын көргөзбөй ыйлоо; **глотáть слю́нки** суктана кароо, бир нерсеге көз артуу.

Гло́тка *ж* 1. алкым; **заболева́ние** ~ **и** алкым оорусу; 2. *прост.* тамак; **г** **схватить (брать, взять)** за **гло́тку** алкымдан алуу.

Глотну́ть *сов. однокр.* к **глотáть**.

Глотóк *м* 1. жутуу, ууртоо; **сде́лать оди́н** ~ бир ууртоо; 2. бир жутум, бир ууртам; ~ **води́** бир ууртам суу; ~ **вина́** бир ууртам вино.

Гло́точн/ый, -ая, -ое алкым...; ~ **ые ми́ндалины** алкым бездери.

Гло́хнуть *несов.* 1. укпай калуу, дүлөй болуу, керен болуу; 2. угулбай калуу, **пѣсня** **постепенно** **гло́хнет** ыр акырындап угулбай калат; 3. өчүү; **самова́р** **гло́хнет** самоор өчөт; 4. токтоп калуу, өчүү; 5. *перен.* басаңдоо, акырындап жок болуу, өчүү; **сла́ва** **его́** **гло́хнут** анын данкы бара-бара өчөт; 6. чөп-чар басуу, кароосуз калуу; **пру́д год от го́ду** **все** **гло́хнет** көлмөнү жылдан-жылга чөп-чар басууда.

Глуб́же *сравн. ст.* к **глубо́кий** и к **глубоко́.**

Глубин/а́ *ж* 1. тереңдик; **измере́ние** ~ **ы** тереңдикти өлчөө; 2. терең жер, түпкүр; **морские** **глуби́ны** деңиздин терең жерлери; 3. *чего* ичкери жер, төр; түпкүр; **в** ~ **е** **ко́мнаты** бөлмөнүн төрүндө; **в** ~ **е** **ле́са** токойдун түпкүрүндө; 4. *чего* негизги, терени; **из** ~ **ы** **жи́зни** турмуштун тереңинен; 5. *перен.* тереңдик, маанилүүлүк; ~ **а** **ана́лиза** талдоонун тереңдиги; ~ **а** **чу́вства** сезимдин тереңдиги; **г** **в** **глуби́не** **веко́в** кылымдардын түпкүрүндө (байыркы заманда); **в** **глуби́не** **души́** дилинде, көңүлүндө, жүрөгүндө; **до** **глуби́ны** **души́**, **от** **глуби́ны** **души́** чын жүрөктөн, чын ниеттен.

Глуби́нка *ж разг.* түпкүр, элет жер.

Глуби́нн/ый, -ая, -ое 1. тереңдиктеги, терең жердеги; ~ **ые** **тече́ния** тереңдиктеги агымдар; ~ **ый лов** **ры́бы** балыкты терең суулардан кармоо; 2. түпкүрдөгү, ~ **ые** **села** түпкүрдөгү кыштактар; ~ **ые** **райо́ны** ичкеридеги райондор; **глуби́нная** **бо́мба** тереңдикте жарылуучу бомба (суу астындагы кемелерге каршы бомба).

Глубиноме́р *м* глубинометр (тереңдик өлчөгүч аспап).

Глубо́к/ий, -ая, -ое 1. терең; ~ **ое** **о́зеро** терең көл; ~ **ая** **вспа́шка** терең айдоо; ~ **ое** **ру́сло** **реки́** дарыянын терең нугу; ~ **ие** **ко́рни** терең тамырлар; 2. түпкүрдөгү, ичкери

жактагы, алыстагы; ~ **ий тыл** алыскы (алыстагы) тыл; **3. перен.** терең, маанилүү, олуттуу; ~ **ая мысль** терең ой; ~ **ое знáние** терең билим; ~ **ая ошйбка** олуттуу жаңылыштык; ~ **ие изменéния** олуттуу өзгөрүүлөр; **4.** терең, зор, өтө, кеч; чегине жеткен; ~ **ий интерес** зор кызыгуу; ~ **ая печáль** терең кайгы; **глубочáйшее презрéние** өтө жек көрүү; ~ **ая óсень** кеч күз; ~ **ая старóсть** чегине жеткен карылык.

Глубоко́ 1. нареч. терең; ~ **под землей** жердин терең астында; **2. в знач. сказ.** терең; **здесь** ~ бул жер терең; **3. нареч. (сильно)** катуу; терең; абдан, өтө; ~ **переживáть** терең (катуу) кайгыруу; **он егó** ~ **уважáет** ал аны өтө урматтайт.

Глубоководн/ый, -ая, -ое 1. терең; ~ **ая река́** терең дарыя; **2.** терең суудагы; ~ **ые ры́бы** терең суудагы балыктар; ~ **ые исслéдования** терең суудагы изилдөөлөр.

Глубокомы́сленно нареч. терең ойлоп, терең ыклас менен, бардык жагын салмактап, терең маани берип.

Глубокомы́сленность ж терең ойлуулук, олуттуулук, терең маанилүүлүк, терең ыкластуулук.

Глубокомы́сленн/ый, ая, -ое 1. терең ойлуу, терең маанилүү; ~ **ое замечáние** терең маанилүү пикир; **2.** олуттуу, ыкластуу; ~ **ый взор** терең ойлуу көз караш.

Глубокомы́слие ср терең ойлуулук, терең маанилүүлүк, олуттуулук.

Глубокоуважáем/ый, -ая, -ое терең урматтуу; ~ **ый товарищ** терең урматтуу жолдош.

Глубочáйш/ий, -ая, -ое превосх. ст. к **глубо́кий.**

Глубь то же, что глубина 2–4.

Глуми́ться несов. над кем-чем келекелөө, мазактоо, шакаба чегүү, шылдындоо.

Глумлéние ср по знач. гл. **глуми́ться;** ~ **над личностью** адамды мазактоо.

Глумли́в/ый, -ая, -ое келекелүү, мазактаган, шакабалуу, шылдындуу.

Глупéть несов. келесоо боло баштоо, акылынан айныгансуу, кем акыл тартып калуу.

Глупéц м келесоо, макоо, кем акыл.

Глупи́ть несов. разг. келесоолук кылуу, акмак болуу, акылынан адашуу, макоолонуу.

Глупо нареч. келесоолонуп, келесоолук кылып; ~ **улыбáться** келесоолонуп күлүү; **он** ~ **поступи́л** ал келесоолук кылды.

Глупóсть ж 1. келесоолук, акмактык, акылсыздык; **2.** акылсыз жорук, сандырактык; **сказáть** ~ сандырак сөз айтуу, сандырактоо.

Глуп/ый, -ая, -ое (глуп, -а, -о) 1. кем акыл, келесоо, акмак, маңыроо; ~ **ый человек** келесоо киши; **2. разг.** акылсыз, баёо акылсыз, баёо, эси жок; ~ **ый ма́льчик** эси

жок бала; **3.** келесоо, маңыроо; ~ **ый вид** маңыроо көрүнүш; **4.** акылсыз, орунсуз; ~ **ое поведéние** акылсыз жорук.

Глупы́ш I. м разг. маңыроо, эси жок, баёо.

Глупы́ш II м зоол. манги чардак (түндүк деңиздеринде жашоочу чардак сымал куш).

Глупы́шка женск. к **глупы́ш I.**

Глухарин/ый, -ая, -ое кур, каракур...; ~ **ые места́** каракурлар жүрүүчү жерлер.

Глухарка ж керенкурдун мекияны.

Глухарь м зоол. 1. кур, керенкур; **2. прост.** дүлөй, керен; **3. тех.** чоң бурама.

Глу́хо нареч. 1. күнүрт, басан; ~ **звучáли голосо́а пою́щих птиц** сайраган куштардын үнү күнүрт угулуп жатты; **2. безл. в знач. сказ.** жымжырт; **в лесу́ было** ~ токойдо жымжырт эле; **3. прост. (наглухо)** жылчыксыз; **все двéри** ~ **закры́ты** бардык эшиктер жылчыксыз жабылган.

Глуховáт/ый, -ая, -ое (глуховáт, -а, -о) 1. кулагы каңырыш; **2.** күнүртүрөөк, ачык эмес, пасыраак (үнгө карата).

Глух/ой, -ая, -ое (глух, -а, -о) 1. дүлөй, керен; ~ **ой старик** дүлөй чал; **2. в знач. суц.** **глухой м, глухая ж** керен, дүлөй; **шко́ла для** ~ **их дүлөйлөр** үчүн мектеп; **3. перен. к чему** кайдыгер, эчтеме менен иши жок; **он** ~ **к добру́** ал жакшылыкка кайдыгер; **4.** күнүрт, пас, басан; ~ **ой взрыв** күнүрт жарылуу; ~ **ой го́лос** пас үн; **5. перен.** ачык эмес, күңкүл, бүдөмүк; ~ **о́е недовольствие** ачык эмес нааразылык; ~ **ая молва́** күңкүл имиш-имиш кеп; **6.** түнт, жымжырт, ээн; ~ **ой лес** түнт токой; ~ **о́е место** ээн жер; ~ **ая ночь** жымжырт түн; **7.** жылчыксыз, туюк; ~ **ая стена́** туюк дубал; **глухая дверь** жылчыксыз эшик (жалган эшик); **глухой согласный (звук) лингв.** каткалаң үнсүз (тыбыш); **глухая крапíва** дүлөй чалкан.

Глухомáнь ж разг. то же, что глушь.

Глухонем/ой, -ая, -ое 1. дудук; ~ **ой ма́льчик** дудук бала; **2. в знач. суц.** **глухонемой м, глухонемая ж** дүлөй, дудук; **шко́ла для** ~ **ых дудуктар** мектеби.

Глухонемота́ ж дудуктук.

Глухота́ ж дүлөйлүк, керендик.

Глуши́тель м 1. спец. глушитель (кыймылдаткычтын, механизмдин добушун басаңдаткыч); **2. перен. чего** тоскоолдук кылуучу, думуктуруучу, душман; ~ **свобóды** эркиндиктин душманы; ~ **просвещéния** агартуунун душманы.

Глуши́ть несов. 1. кого кулак тундуруу; **2. что** угузбай коюу, басаңдатуу, өчүрүү; ~ **звúки** үндү угузбай коюу; ~ **самовáр** самоорду өчүрүү; **3. перен.** бөгөт болуу, тоскоолдук кылуу; ~ **инициáтиву** демилгени басуу; **4.** басуу, каптап калуу; **сорняки́ глúшат посе́вы** эгинди отоо чөп басып кетти; **5. кого прост.**

эстен тандыруу; ~ **врага́** душманды эстен тандыруу; ~ **рыбу** балыкты эстен тандыруу; **глушить водку** аракты көп ичүү.

Глушиться *несов. страд. к глушить.*

Глушь ж 1. түнт, чер; **лесная** ~ түнт токой; 2. (*захолустье*) элет, ээн жер; **приехать** в ~ ээн жерге келүү.

Глыба ж чоң борчук, аска; **каменная** ~ чоң борчук таш; ~ **льда** муздун чоң борчугу (муз аска).

Глюкоза ж глюкоза (жүзүм канты).

Глядеть *несов.* 1. на **кого-что** кароо, көз чаптыруу; ~ на **улицу** көчөнү кароо; ~ в **окно** терезени кароо; ~ в **даль** алыска көз чаптыруу; 2. *перен.* на **что** көз чаптырып көрүү; кайрылуу; ~ на **прошлое** өткөндөргө көз чаптыруу (кайрылуу); 3. *за кем-чем* көз салуу, көзөмөлдөө; ~ **за ребенком** балага көз салуу; 4. на **что** кароо, каратылуу; **окна** **глядят на юг** терезелер түштүктү карайт; 5. *перен.* на **кого** *разг.* кароо, үлгү алуу, тууроо; **ты не гляди на него** сен ага караба; 6. *разг.* көрүнүү, кылтыйып чыгып туруу; **из-за облаков** **глядела луна** булуттардан ай көрүнүп турду; 7. *разг.* көрүнүү, окшоо; ~ **героем** баатыр көрүнүү; 8. *в знач. вводн. сл.* **гляди, глядишь** *прост.* мүмкүн, балким; — **Учись... глядишь, и в профессора** **выйдешь** (Горбатов) — Оку... балким, профессор болуп чыгарсын; 9. *в знач. межд.* (**гляди(те)!**) этият болгула!; байкагыла!; — **Гляди, опоздаешь!** — Байка, кечигип калба!; **на ночь** **глядя** кеч кирип калганда, беймаал убакта; **глядеть в оба** аябай сак болуу, абайлоо; **глядеть в гроб** (**могилу**) төрүнөн көрү жакын калуу; көрөр күнү, ичер суусу түгөнүп бараткан абалда болуу; **глядеть ко́со на кого-что** көзүнүн кыйыгы менен кароо; жактырбагандай түр көрсөтүү; ◊ **того и гляди** ана-мына дегиче, арыдан бери, айтып оозду жыйгыча; **глядеть сквозь пальцы на что** көрмөксөн болуу, көрбөй-билбей калгандай түр көрсөтүү; **глаза́ бы (мой) не глядели** *разг.* көрөйүн деген көзүм жок.

Глядеться *несов.* карануу, көрүнүү; ~ в **зеркало** күзгүгө карануу, күзгүдөн көрүнүү.

Глядь *межд. разг.* карасаң, байкасаң; ~ , **он идёт** карасаң, ал келатат.

Глянец *м* жалтырак, жылтырак; **навести** ~ на **ботинки** ботинканы жалтылдата таза-лоо.

Глянцевать *несов.* **что** жалтыратуу, жылтыратуу, жалтылдатуу.

Глянцевит/ый, -ая, -ое *то же, что глянцевый.*

Глянцев/ый, -ая, -ое 1. жылтырак, жалтырак; ~ **ая бумага** жылтырак кагаз; 2. жалтылдатуучу; ~ **ая вакса** жалтылдатуучу өтүк май.

Гляциолог *м* гляциолог (гляциология буюнча адис).

Гляциологическ/ий, -ая, -ое гляциологиялык; ~ **ая экспедиция** гляциологиялык экспедиция.

Гляциология ж гляциология (мөңгүлөрдүн физикалык касиеттери, алардын пайда болушу жана жер картышына тийгизген таасири жөнүндөгү илим).

Гм *межд.* гом, хм, ээ.

Гнать *несов.* 1. **кого-что** айдоо, кубалоо; ~ **скот** малды айдоо; ~ **собаку** итти кубалоо; **ветер гонит тучи** шамал булутту айдоодо; 2. **кого-что** *разг.* жөнөтүү, жиберүү, айдоо; ~ **людей на войну** кишилерди согушка жиберүү; 3. **что** *разг.* багытто, башкарып айдоо; ~ **плоты** салдарды айдоо; 4. **кого-что и без доп.** кубалоо, тез айдоо, чабуу; ~ **лошадь во весь дух** аттын оозун коё берүү, катуу чаап жөнөө; ~ **машину** тез айдоо; 5. **кого-что и без доп.** куугунга алуу, артынан түшүү; ~ **зверя** айбанды куугунга алуу; 6. *перен.* **кого уст.** куугунтуктоо, күн көрсөтпөө; ~ **идею** **свободы** эркиндик идеясын куугунтуктоо; 7. **кого** жолотпоо; ~ **от себя** өзүнө жолотпоо; 8. **что** жасап чыгаруу, тартуу; ~ **спирт** спирт тартуу; 9. **что** *груб. прост.* берүү; **гони монету!** тыйын бер!; ◊ **гнать в шею** (**взашей**) *прост.* кубалап чыгуу.

Гнаться *несов.* 1. **за кем-чем** кубалоо, артынан түшүү; ~ **по пятам** артынан калбай кубалоо; ~ **за врагом** душмандын артынан түшүү; 2. **за чем** *разг.* умтулуу, талаптануу; ~ **за успехом** ийгиликке умтулуу; **за кем-чем** тең болууга, теңелүүгө аракеттенүү; теңтайлашкысы келүү; **где мне** ~ **за тобой** сага теңелүүгө мага кайда.

Гнев *м* каар, жаал, ачуу, кыжыр; **вспышка** ~ **а** ачуусу келүү; **не помнит себя от** ~ **а** ачуусу келип турганда токтоно албай калуу; ◊ **не во гнев** **будь сказано** *книжн.* капа болбоңуз, кечириңиз; **сменить гнев на милость** ачуусу тарао.

Гневаться *несов.* на **кого-что** *книжн.* каардануу, жаалдануу, жинденүү, жини келүү, ачуулануу; ~ **на них** **бесполезно** аларга ачууланганда пайда жок.

Гневеть *несов.* **кого** *книжн.* каардантуу, жалдантуу, ачуусун келтирүү, жинине тийүү, кыжырын кайнатуу.

Гневлив/ый, -ая, -ое *книжн.* ачуусу чукул, кыжырланып кетме.

Гневно *нареч.* кыжырланып, ачуулана, жалданып; ~ **спросил** ачуулана сурады.

Гневный, -ая, -ое (гневен, -на, но) каардуу, жаалдынып кетме, ачуулуу; ~ **крик** каардуу кыйкырык; ~ **взгляд** каардуу көз караш.

Гнед/ой, -ая, -ой тору; ~ **жеребенок** тору кулун; **конь** ~ **масти** тору ат.

Гнездиться *несов.* 1. уя салуу; **дикие голуби** гнездятся в скале жапайы көгүчкөндөр аскага уя салышат; 2. уялоо; көбөйүп кетүү; **клопы** гнездятся в щелях канталалар кычыктарга уялашат; 3. *перен.* баш маанек кылуу, баш маанектеп жашап туруу; **они гнездились в горах** алар тоолордо баш маанектеп жашап турушкан; 4. *перен.* бекем орношуп алуу; тамырын жаюу; **в моей голове гнездились назойливые мысли** менин башыма тажатма ойлор бекем орношуп алды.

Гнездо *ср* 1. уя; **вить** ~ уя салуу; **воробье** ~ карганын уясы; 2. уюк, чээн, ийин; ~ **диких ос** жапайы аарылардын уюгу; ~ **сурка** суурдун ийини; 3. *перен.* үй, жатак; **украшать свое** ~ өзүнүн жатагын жасалгалоо; 4. *перен.* уюк, ордо; **воровское** ~ уурулардын уюгу; 5. *перен.* төл, тукум; **волчье** ~ бөрүнүн тукуму; 6. *перен.* тукум, үй-бүлө; **они все из одного гнезда** алардын баары бир үй-бүлөдөн; 7. *лингв.* уя (унгусу бир сөздөрдүн тобу); **словообразовательное** ~ сөз түзүүчү уя; 8. *тех.* уя, чуңкур; ~ **подшипника** подшипниктин уясы; ~ **для патронов** патрон үчүн уя (патронташ); **пулеметное** ~ пулемет орнотулган чуңкур; 9. *с.-х.* үрөн ташталуучу чуңкур.

Гнездован/ие *ср* уя салуу; **период** ~ ия птиц куштардын уя салуу мезгили.

Гнездовка *ж* то же, что гнездовье.

Гнездовой: **гнездовой посев** *с.-х.* чөнөктөп эгүү.

Гнездовье/е *ср* уялоочу жер, уя; **птичьи** ~ я куштар уялоочу жер.

Гнездышко *ср* *уменьш.-ласк.* к гнездо 1.

Гнейс *м* гнейс (негизинен кварцтан, талаа шпатынан жана слюдадан турган тоо теги).

Гнесть *несов.* 1. *что уст.* оор салмак менен басуу, жанчуу, сыгып алуу; **подсолнечное масло** гнетут прессом күн караманын майын жанчып, престен сыгып алышат; 2. *перен.* кого жабыркатуу, эзүү; **тоска** гнетет меня мени кусалык жабыркатты.

Гнёт *м* 1. оордук, салмак, жүк; **положить что-л. под** ~ бир нерсени оор жүккө бастыруу; 2. эзүү, азап; **национальный** ~ улуттук эзүү; ~ **рабства** кулчулук эзүүсү; 3. *перен.* чего кыйноо, жабыркоо; **под** ~ **ом судьбы** тагдырдын кыйноосу астында.

Гнетущий, -ая, -ое жабыркатуучу, кыйноочу; ~ **ее чувство одиночества** жалгыздыктын жабыркатуучу сезими.

Гнида *ж* 1. сирке; 2. *прост. бран.* чирик; **он не человек, а** ~ ал киши эмес, чирик.

Гниение *ср* 1. чирүү, бузулуу; ~ **зубов** тиштердин чиреши.

Гнил/ой, -ая, -ое 1. чириген, бузулган; ~ **ые яблоки** чириген алмалар; ~ **ой арбуз** чириген дарбыз; ~ **ые нитки** чириген жиптер;

~ **ые доски** чириген тактайлар; 2. (*о воде*) сасык; эскирген; ~ **ая вода** сасык суу; 3. сыз, нымдуу, жаан-чачындуу; ~ **ая осень** жаан-чачындуу күз; 4. *перен.* чириген, бузулган, мааниси кеткен; зыяндуу; ~ **ая политика властей** бийликтин чириген саясаты.

Гнилокрое *ср уст.* то же, что сепсис.

Гнилоств/ый, -ая, -ое 1. чиритүүчү; ~ **ые бактерии** чиритүүчү бактериялар; 2. чирик, сасык; ~ **ый запах** сасык жыт.

Гнилость *ж* чириктик, чиригендик; ~ **материала** материалдын чириктиги; ~ **стро**я түзүлүштүн чиригендиги.

Гнилуш/ка *ж* чиринди; **костер из** ~ **ек** чиринди жыгачтардан жаккан от.

Гнил/ь *ж* 1. чиринди, чирик; 2. көк; ~ **ь завелась** көк басып кетти; 3. *перен.* чирик, бузук; **задышаться в атмосфере** ~ **и** бузук чөйрөдө тумчугуу; 4. чирик, көк чирик (өсүмдүктөрдүн көк оорусу); **серая** ~ **ь яблоч** алманын көк чирик оорусу; **корневая** ~ **ь** тамырдын чиреши.

Гнильё *ср собир. разг.* чириктер, чириндилер.

Гнильц/а *ж прост.* бир аз чирик, бузук; **попахивает** ~ **ой** бир аз чирик жыттанат; **яблоки с** ~ **ой** чиреги бар алма; **человек с** ~ **ой** бузук киши.

Гнить *несов.* 1. чирүү, бузулуу; **рыба** гниёт балык чирий баштады; **дрова** гниют отун чирийт; 2. *перен.* оор шарттарда жашоо, кыйналуу; чирүү; ~ **в тюрьме** түрмөдө чирүү; 3. *перен.* чирүү, бузулуу.

Гноекрое *ср уст.* то же, что пиемия.

Гноение *со по знач. гл.* гноить – гноиться; ~ **раны** жарааттын ириндеши.

Гноетделение *ср* ириң чыгуу.

Гноетделительный, -ая, -ое ириң..., ириң чыгуу; ~ **процесс** ириң чыгуу процесси.

Гноеродн/ый, -ая, -ое ириңдетүүчү, ириңдөөнү пайда кылуучу; ~ **ые бактерии** ириңдетүүчү бактериялар.

Гноить *несов.* 1. *что* чиритүү, чиритип жиберүү; ~ **мясо** этти чиритүү; 2. *перен.* кого *что* азапка салуу, кыйноо, чиритүү; ~ **в тюрьме** түрмөдө чиритүү.

Гноит/ься *несов.* ириңдөө, ириңдеп кетүү; **рана** ~ **ся** жарат ириңдейт.

Гной *м* ириң.

Гнойник *м* ириңдеген жер.

Гнойн/ый, -ая, -ое ириң..., ириңдүү; ~ **ое выделение** ириң чыгуу; ~ **ая рана** ириңдүү жараат.

Гном *м* гном (батыш европалык мифологияда: жер астындагы казыналарды кайтаруучу түрү суук эргежээл).

Гнома *ж лит.* гнома (көбүнчө ыр түрүндө, акыл-насаат маанисинде айтылган учкул сөз).

Гномическ/ий, -ая, -ое гнома..., гномалык; ~ ая поэзия гномалык поэзия.

Гномон *м* гномон (байыркы астрономиялык аспап).

Гносеологическ/ий, -ая, -ое гносеологиялык; ~ ие взгляды гносеологиялык көз караштар.

Гносеология *ж филос.* гносеология (таануу теориясы – адам тарабынан дүйнөнү таанып билүү, таануунун аныктык, чындык критерийлери жөнүндөгү философиялык окуу); **материалистическая** ~ материалисттик гносеология.

Гностик *м* гностик (гностицизмди жактоочу).

Гностицизм *м филос.* гностицизм (христиан дининин догматтарына жана чыгыш мифологиясына негиздеп, кудай жөнүндө, дүйнөнүн келип чыгышы жана өнүгүшү жөнүндө талдоо жүргүзгөн диний философиялык агым).

Гну *м, ж нескл.* гну (Түштүк Африкада жашоочу антилоптор түркүмүндөгү сүт эмүүчү кийик).

Гнус *м собир.* чымын-чиркей (чиркейлер).

Гнусавить *несов.* мурдунан сүйлөө, кинкилдөө.

Гнусаво *нареч.* кинкилдеп, күңкүлдөп.

Гнусав/ый, -ая, -ое мурдунан сүйлөгөн, кинкилдеген; ~ человек кинкилдеп сүйлөгөн киши; ~ голос кинкилдеген үн.

Гнусить *несов. разг. то же, что гнусавить.*

Гнусно *нареч.* жийиркеничтүү, ыпылас, пас; ~ поступить жийиркеничтүү иш кылуу.

Гнусность *ж* 1. жийиркеничтүүлүк, ыпыластык, пастык; ~ поведения жүрүм-турумдун жийиркеничтүүлүгү; 2. жийиркеничтүү иш, ыпылас сөздөр; **сделать** ~ жийиркеничтүү иш кылуу.

Гнусн/ый, -ая, -ое (гнусен, -на, -но) жийиркеничтүү, пас, ыпылас; ~ ое предложение жийиркеничтүү сунуш; ~ ая клевета жийиркеничтүү ушак; ~ ый поступок ыпылас жорук.

Гнут/ый, -ая, -ое 1. *прич. от гнуть*; 2. *прил.* иймек, ийилген, ийилип жасалган; ~ ая мебель ийилип жасалган эмерек.

Гнуть *несов.* 1. *что* ийүү; ~ проволоку зымды ийүү; 2. *кого-что* эңкейтүү, майыштыруу; **ветер** гнул **деревья** к земле шамал дарактарды жерге ийди; 3. *перен. что к чему и без доп. разг.* өз аракетин, сөзүн бир максатка буруу, кыйытуу; **я вижу** куда он **гнет** анын эмне кыла тургандыгын мен көрүп турам; $\diamond$ **гнуть горб (спину)** бел оорута эмгектенүү; кара жанын карч уруу; **гнуть шею (спину)** *перед кем* бирөөгү кулдук уруу; моюн сунуу; **гнуть свою линию** өз айтканын кылуу; өзүнүкүн өткөрүүгө умтулуу.

Гнуться *несов.* 1. ийилүү, майышуу; **дерево гнется от ветра** дарак шамалдан ийилет; 2. *перен.* моюн сунуу, баш ийүү, багынуу; **враги гнуться** душмандар баш иет; 3. ийилүү (ийилчээк нерсеге карата); **проволока гнется** зым ийилет.

Гнушаться *несов. кого-что, кем-чем или с неопр.* качып калуу, жолобоо, жийиркене баштоо, жек көрүп калуу; ~ **лжи** калптан жийиркенүү; ~ **подлого человека** абийирсиз кишиден качуу (жек көрүп калуу).

Гобелен *м* гобелен (1. сүрөт түшүрүп кооздоп, колго токуган килем; 2. оймо-чиймелүү калың кездеме).

Гобойст *м* гобойст (гобойдо ойноочу музыкант).

Гобой *м* гобой (жыгачтан жасалган үйлөмө музыкалык аспап).

Говаривать *несов. разг. многокр. к говорить* 2, 5.

Говенье *ср по знач. гл. говеть.*

Говеть *несов. рел.* чиркөөгө барып, сыйынып-табынып туруу; орозо тутуу.

Говор *м* 1. кобур, кобур-собур, кобураган үн; **тихий** ~ акырын чыккан кобур; 2. *перен.* добуш (куштардын чурулдоосу, суунун шары ж.б.); **птичий** ~ куштардын чурулдоосу; 3. *прост.* имиш-имиш кеп, аңыз сөз, ушак-айың; **по деревне** ~ о ней кыштакта ал жөнүндө имиш-имиш тарады; 4. сүйлөө өзгөчөлүгү; **с нерусским** ~ ом орустардан башкача сүйлөө; 5. *лингв.* говор, айтым (тилдин жергиликтүү диалектилик өзгөчөлүгү).

Говорильня *ж разг. пренебр.* куру бекер сөздөр сүйлөнгөн чогулуш, мекеме.

Говорить *несов.* 1. сүйлөө, айтуу; **ребенок начал говорить** баланын тили чыга баштады; ~ **на родном языке** эне тилинде сүйлөө; **свободно** ~ **по-русски** орусча эркин сүйлөө; ~ **по-английски** англисче сүйлөө; 2. *что, о ком-чем и без доп.* ой-пикирин билдирүү (туяндуруп айтуу); ~ **правду** чындыкты айтуу; ~ **с уверенностью** ишеним менен айтуу; 3. кеп кылуу, ... деп айтуу; **говорят, он нелюдим** аны кишиге жолобойт дешет; 4. *о ком-чем* айтуу, кеп салуу, сүйлөө; ~ **о делах** иштер туурасында сүйлөө; ~ **о друге** дос жөнүндө айтуу; 5. *с кем* сүйлөшүү; **ангемелешүү**; ~ **по телефону** телефон менен сүйлөшүү; ~ **между собой** өз ара сүйлөшүү; ~ **со студентами** студенттер менен ангемелешүү; 6. *о ком-чем* далил болуу, көрсөтүү, билдирүү; **эти факты говорят о многом** бул фактылар көп нерселер жөнүндө билдирет; **говорят тебе** сага айтып отурам го; **не говоря (уж)** анысын эсепке албаганда да; анысын айтпаганда да; **по правде говоря** *в знач. ввод. сл.* чынын айтканда; туурасын

айтканда; **что вы говорите?! ушундайбы?!; коюңузчу?! говорить загадками табышмактатып айтуу; кыйытып айтуу; ◇ говорить на разных языках бири-бирин түшүнбөө; иначе говоря башкача айтканда; и не говорите ананчы; албетте; нечего говорить, что и говорить** бир нерсе деш кыйын; эмне демексин (эмне дей аласын); **что (как) ни говори** кандай болсо да, эмнеси болсо да.

Говори́/ться *несов.* 1. сүйлөнүү, айтылуу, сөз болуу; **в докладе ~ лось о достижениях науки и техники** докладда илимдин жана техниканын жетишкендиктери жөнүндө айтылган; 2. *безл.* баяндалуу, айтылуу; **в романе ~ лось о любви** романда махабат туурасында айтылат; **как говорится** *вводн. сл.* айтылгандай, айтылып жүргөндөй; **комментарии, как говорится, излишни** айтылып жүргөндөй, комментарийлер кажетсиз.

Говорли́вость *ж* сөзмөрдүк; кепке-сөзгө жакындык.

Говорли́в/ый, -ая, -ое 1. кеп-сөзгө ынак; кепке жакын; **~ ая девочка** кепке жакын кыз; 2. *перен.* шылдырап агуучу; **~ ый ручей** шылдырап аккан булак.

Говору́н *м разг.* бабыр, сөзмөр.

Говору́нья *женск. к* говору́н.

Гова́дина *ж* уй эти.

Гова́ж/ий, -ья, -ье 1. уй эти...; **~ ьи котлеты** уй этинен жасалган котлет; 2. уй...; **~ ье са́ло** уйдун чийки майы; **~ ья пе́чень** уйдун боору.

Го́голь *м* гоголь (өрдөктөр тукумундагы соно); ◇ **ходи́ть го́голем** *разг.* кекирейип (көкүрөгүн керип) жүрүү.

Го́голь-мо́голь *м* гоголь-моголь (кумшекерге аралаштырылган чийки жумурканын сарысы).

Го́гот *м* 1. каздын каркылдоосу; 2. *прост.* каткырык, катуу күлкү.

Гогота́нье *ср по знач. гл.* гоготать.

Гогота́ть *несов.* 1. каркылдоо; каак-каак этүү; **гу́си гого́чут** каздар каркылдашат; 2. *прост.* каткыруу, катуу күлүү; **~ от радости** кубангандан каткыруу.

Год *м* 1. жыл; **в новом ~ у** жаңы жылда; **нынче урожайный** ~ быйыл жыл түшүмдүү; **четыре времени** ~ а жылдын төрт мезгили; 2. (*род. мн. лет и уст. прост. годов*) жыл (он эки ай мезгили); **за ~ до этого** мындан бир жыл мурда; **раз в ~ у** жылына бир жолу; **на третьем ~ у** обучения окуунун үчүнчү жылында; 3. (*при опред. возраста*) жаш; **ему́ исполнилось во́семь лет** ал сегизге чыкты (сегиз жашка толду); **де́вочке три го́да** кыз үч жашта; 4. жыл (белгилүү бир мөөнөт); **уче́бный** ~ окуу жылы; **сельскохо́зяйственный** ~ айыл чарба жылы; 5.

(*мн. годы, род. годов*) жылдар (он жылдык); **во́сьмидеся́тые ~ ы** сексенинчи жылдар; **лю́ди сороко́вых ~ о́в** кыркынчы жылдардын адамдары; 6. (*мн. го́да, го́ды, род. го́дов*) жылдар (бир нече жылдык мөөнөт, доор, мезгил); **го́ды де́тства** балалык жылдар; **го́ды во́йны** согуш жылдары; 7. (*мн. го́да, го́ды, род. го́дов*) курак, жаш; **он в го́дах** анын жашы бир топ (ал улгайып калган); **го́да подош́ли** жаш келип калды; 8. *астр.* жыл (ар кандай планеталардын күндү айланып чыгуу мезгилинин аралыгы); **~ Ма́рса** Марс жылы; **кру́глый год** жыл бою; **високо́сный год** толук жыл; **Но́вый год** Жаңы жыл; **с го́дами** жылдардын өтүшү менен; ◇ **без го́ду неде́ля** *шутл.* өтө кыска убакыт, кечээ жакында эле; **год на́ год** не приходи́тся жыл менен жыл бирдей эмес; **год от го́ду, год от го́да** жылдан жылга, из го́да в год жыл сайын, ар жыл сайын.

Го́дами нареч. 1. бир нече жылдап, бир нече жыл катары менен, бир нече жылдар бою; **~ не ви́деться с друзья́ми** жолдоштор менен бир нече жылдап көрүшпөө; 2. *прост.* айрым жылдарда, кээ бир жылдарда; **~ бы́вают отли́чные урожа́и** айрым жылдарда мыкты түшүм болот.

Го́дик *м уменьш.-ласк. к* год 1, 2; **~ ов** пять беш жылча, беш жыл чамасы, беш жылдай.

Го́дин/а *ж высок.* 1. убак, мезгил (кандайдыр бир унутулгус окуя болгон мезгил); **~ а бе́дствий** кыйынчылык мезгил; **в тяжелую** ~ у оор мезгилде; 2. *уст. книжн.* (час) маал, саат.

Годи́ть *несов. прост.* коё туруу, күтө туруу, аярлоо, токтой туруу; **а ну, погоди́** бир аз коё турчу.

Годи́т/ься *несов.* жароо, ылайык келүү, туура келүү; **он ~ ся для э́той ро́ли** ал бул ролго туура келет; **пла́кать здесь не ~ ся** буга ыйлаштын кереги жок; ◇ **годи́тся в отцы́** (**в ма́тери, в сыно́вья** и т.п.) *разг.* атасына (апасына, уулуна) жашы боюнча тең келүү; **я го́жусь ему́ в отцы́** мен анын атасындай болгон кишимин; ◇ **куда́ э́то годи́тся? никуда́ не годи́тся** эң жаман; бул – жарабаган жорук.

Годи́чн/ый, -ая, -ое жылдык, бир жылдык; **~ ый цикл** жылдык цикл; **~ ые изде́ржки** жылдык чыгымдар; **~ ый о́тпуск** жылдык отпуск; **~ ый отче́т** жылдык отчет; **~ ое собра́ние** жылдык чогулуш; **годи́чные ко́льца** *бот.* жылдык шакектер (булардын жыгачтын сөңгөгүнөн орун алган санына жараша дарактын жашын аныктоого болот).

Го́дность *ж* жарамдуулук, ылайыктуулук; **~ к во́енной служ́бе** аскердик кызматка жарамдуулук.

Годный, -ая, -ое (годен, -на, -но) жарактуу, ...боло турган, ылайыктуу; ~ для использования продукт пайдаланууга жарактуу продукт; ~ товар жарактуу товар; **никуда не годный** эң эле жаман, эч бир жараксыз.

Годовал/ый, -ая, -ое 1. бир жашар; ~ **ый ребёнок** бир жашар бала; ~ **ая тёлка** бир жашар музоо (торпок); 2. бир жылдан бери жаткан; бир жыл бою сакталган; ~ **ое сено** бир жыл бою жаткан чөп (эски жылдын чөбү).

Годов/ой, -ая, -ое 1. жылдык, бир жыл ичиндеги; ~ **ой доход** жылдык киреше; ~ **ой отчет**; ~ **ая оценка** жылдык баа; 2. жылдык (бир жылга эсептелген); ~ **ой план** жылдык план; ~ **ое задание** жылдык тапшырма; 3. *уст.* жылдык (жылына бир жолу болуучу); ~ **ые ярмарки** жылдык ярмаркалар; 4. *уст. то же, что годовалый.*

Годовщина ж жылдык (белгилүү датанын жылдыгы); **десятая ~ свадьбы** үйлөнүү тоюнун он жылдыгы.

Годок м 1. *ласк. к год* 1, 2; 2. *прост. обл.* тентуш, курбал; **он ~ мне** ал мага тентуш (менин курагымдагы киши).

Гол м спорт. 1. *уст.* дарбаза (футбол, хоккей, суу тобу ж.б. оюндарда); 2. гол; **забить ~ гол** киргизүү (атаандаштардын дарбазасына топ киргизүү).

Голавль м голавль (карп тукумундагы балык).

Голенаст/ый, -ая, -ое 1. узун шыйрак; ~ **ый мальчик** узун шыйрак бала; ~ **ая цапля** узун шыйрак көк кытан; 2. *в знач. суш.* **голенастые мн. зоол.** узун шыйрактуулар (көк кытан, каркыра, чулдук ж.б.); **птицы из отряда ~ их** узун шыйрактуулар катарындагы куштар.

Голенище ср конч (бут кийимдин кончу).

Голеностопный: голеностопный сустав анат. шыйрак менен таман сөөктөрүн бириктирүүчү муун.

Голень ж шыйрак.

Голец м зоол. 1. ит чабак (майда балыктын бир түрү); 2. голец (лосостор тукумундагы түндүк сууларында жашоочу балык).

Голик м чыбыктан жасалган шыпыргы (бүрү, жалбырагы жок).

Голкипер м то же, что вратарь.

Голландка ж разг. 1. голланд меши; 2. голланд тукумундагы уй же тоок.

Голландск/ий, -ая, -ое голанд...; Голландия...; ~ **ий сыр** голланд сыры; ~ **ая порода скота** малдын голланд тукуму; ~ **ое искусство** голланд искусствосу; ~ **ий язык** голланд тили; **голландская печь** голланд меши.

Голландцы мн (ед. голландец м, голландка ж) голланддыктар, голландиялыктар

(Голландиянын, Нидерландиянын негизги калкын түзгөн улут).

Голов/а ж 1. баш; ~ **а болит** баш ооруйт; **покачать ~ ой** баш чайкоо; 2. (*единица счета скота*) баш (мал саноодо); **сто голов овец** жүз баш кой (жүз кой); 3. *перен.* акыл-эс; у **него ясная ~ а** ал абдан акылдуу (анын башы жакшы иштейт); **человек с ~ ой** эстүү киши; 4. *м, ж чего или кому-чему разг.* башчы, жетекчи; баш-көз болчу киши; **он всему делу ~ а** ал иштин баарына баш-көз болот; **городской ~ а** *уст.* шаар башчысы; **сотенный ~ а** жүз башы; 5. *перен. чего* баш, биринчи катар, алдыңкы бөлүк; ~ **а демонстрации** демонстрациянын башы (алдыңкы бөлүгү); **идти в ~ е** алдында болуу; 6. баш, соку, бир тоголок; **сахарная ~ а** соку кант; ~ **а сыра** бир тоголок сыр; **◇ в первую голову** биринчи кезекте, адегенде; **в головах** баш жагында; **на голову чью (обрушиться, посыпаться и т.п.)** башына тийүү; **с головы** ар биринен; **через голову чью** башын аттап, жашырып, билгизбей; **выдать головой** *уст.* кармап берүү, сатып кетүү; (**есть**) **голова на плечах** башы бар (акылы бар); **на свежую голову** чарчай электе; **с головой погрузиться (окунуться, уйти)** баш-оту менен берилип иштөө, жандили менен иштөө; **с головы до ног, с ног до головы** баштан аяк, башынан аягына чейин; **бүтүндөй**; **с ног на голову** **поставить** баш-аягы кылып таштоо; теңирден тескери кылуу; **о двух головах** жан кечти, өлүмдөн да тартпаган; **сам себе голова** өзүнө өзү кожоюн; **ходить на голове** башка чыгып кетүү; эңбаштануу; **быть головой (на голову) выше кого** башкалардан көрө алда канча өйдө туруу; **на свою голову разг.** өзүнө өзү азап тилөө; **сказать на свою голову** өз башына балааны үйүү; **отвечать головой за кого-что** башы менен жооп берүү; **голову потерять** алдастап калуу, эс-акылын жоготуп коюу; **голову повесить (вешать) разг.** башын шылкыйтуу, ындыны өчүү; **◇ с больной головы на здоровую разг.** өз күнөөсүн бирөөгө артуу; өзүнүкүн бирөөгө оодара салуу; **голова варит у кого** башы иштейт; **ломать голову над чем** башын оорутуу; **морочить (дурить) голову кому** мээсин чагуу; башын айландыруу; (**есть**) **голова на плечах** акылы бар, акыл-эси толук; **на голову сесть кому** башына чыгып алуу; **выкинуть из головы** унутуу, эсинен чыгарып таштоо.

Голован м нар.разг. чоң баш, чара баш.

Головастик м 1. көнөк баш; 2. *прост. шутол.* то же, что голова.

Головаст/ый, -ая, -ое (головаст, -а, -о) *прост.* 1. чоң баш, башы чоң; ~ **ая ворона** чоң баш карга; 2. акылдуу, акыл-эстүү; ~ **ый человек** акылдуу киши.

Головешка ж чычала.

Головизна ж кызыл балыктын башы жана кыр арка эти.

Головк/а ж 1. *уменьш-ласк.* к голова́; 2. *разг.* башчылар тобу; 3. (*стержня, стебля и т.п.*) баш, бөрк; ~ **а винта́** буроонун бөркү; **спичечная** ~ **а** ширенкенин башы; ~ **а лука** пияздын башы; 4. *мн.* голо́вки баш; ~ **и сапо́г** өтүктүн башы.

Головн/ой, -ая, -ое 1. баш...; ~ **ая бо́ль** баш оору; ~ **ые убо́ры** баш кийимдер; 2. алдыдагы, алдынкы; ~ **ой отря́д** алдынкы (алдыда бараткан) отряд; 3. башкы, жетекчи; негизги; ~ **ой институ́т** башкы институт; ~ **ое предприя́тие** башкы ишкана; **головно́й мо́зг** мээ; **головно́е сооруже́ние** башкы (эң башындагы) курулуш.

Головня ж 1. чычала; 2. *бот.* кара көсөө; **овсяная** ~ сулунун кара көсөөсү; **пшени́чная** ~ буудайдын кара көсөөсү.

Головокружение *ср* баш айлануу, баш тегеренүү; **почу́вствовать** ~ баш айланганын сезүү; ◊ **головокруже́ние от успе́хов** ийгиликтерден баш айлануу.

Головокружи́тельн/ый, -ая, -ое 1. баш айландырма, баш айландыруучу; ~ **ая высота́** баш айландыруучу бийиктик; 2. *перен.* өтө зор; ~ **ый успе́х** өтө зор ийгилик.

Головолóмк/а ж баш катырма табышмак; **распу́тывать** ~ у баш катырма табышмактын түйүнүн чечүү.

Головолóмн/ый, -ая, -ое баш катырма, баш катыруучу; ~ **ая зада́ча** баш катыруучу маселе; ~ **ое де́ло** баш катырма иш.

Головомо́йк/а ж *разг.* катуу сөгүш, катуу жеме; **зада́ть** ~ у катуу жемеге алуу.

Головоно́гий: **головоно́гие моллю́ски** *зоол.* баш-буттуу моллюскалар (денизде жашоочу жумшак денелүү омурткасыз жаныбарлар).

Головорéз *м разг.* 1. баш кесер; 2. каракчы, мыкаачы; **фаши́стские** ~ **ы** фашисттик мыкаачылар.

Головотя́п *м разг.* чоркок, дөдөй.

Головотя́пство *ср разг.* чоркоктук, дөдөйлүк.

Головушка ж *разг. и поэт.* баш, кайран баш; **бу́йна** *моя́* ~ жалтанбаган кайран башым; **пропа́щая** *моя́* ~ куруган байкуш башым.

Гологра́фия ж голография (толкун интерференциясынын негизинде объектинин көлөмдүү сүрөтүн алуу методу).

Го́лод *м* 1. (*чувство голода*) ачкалык, ачылык; **почу́вствовать** ~ ачка калуу, курсак ачуу; **утоли́ть** ~ курсакты тойгузуу; 2. (*длительное недоедание*) ачкачылык, ачарчылык; **умерéть с** ~ у ачкачылыктан өлүү; **во вре́мя** ~ **а** ачарчылык мезгилинде; 3. *перен.* жетишсиздик, каатчылык;

кни́жный ~ китептин каатчылыгы.

Голода́ние *ср* 1. ачкачылык, ачка болуу; 2. жетишпегендик; **са́харное** ~ канттын жетишпегендиги (организмде).

Голода́ть *несов.* 1. ачка болуу, ачкачылыкта жүрүү; 2. өзөрүү; ~ **це́лый день** бир күн кечке өзөрүп жүрүү.

Голода́ющ/ий, -ая, -ое 1. *прич. от голода́ть* 2. *в знач. сущ.* голода́ющий *м*, голода́ющая *ж* ачка (адам); **пóмощь** ~ **им** ачкаларга жардам.

Го́лодно *нареч.* 1. ач; 2. *в знач. сказ.* ачка болуу; **в го́роде бы́ло уже** ~ шаарда ачылык болуп калган.

Го́лодн/ый, -ая, -ое (голоден, -на, -но) 1. ач, ачка; ~ **ый пес** ач дөбөт; **на** ~ **ый желе́док** ач карын; 2. ачкалыктан келип чыккан; ~ **ая сме́рть** ачкалыктан болгон өлүм; 3. ачкалык... үзүмчүлүк..., ~ **ый год** үзүмчүлүк (ачарчылык) жылы.

Голодо́вк/а ж 1. *разг. см.* голода́ние; 2. ачкалык (нааразылык билдирүү ачкалыгы); **объяви́ть** ~ у ачкалык жарыялоо.

Голодра́нец *м прост.* томаяк, ач-жылаңач, жакыр.

Голоду́ха ж *прост. то же, что го́лод* 2, 3.

Гололо́д *м то же, что гололо́дица.*

Гололо́дица ж каңылтыр муз, тайгак; **на доро́гах** ~ жолдор тайгак.

Голоно́г/ий, -ая, -ое 1. *разг.* жылаңаяк; ~ **ма́льчик** жылаңаяк бала; 2. кара шыйрак..., жылаңач шыйрак..; ~ **стра́ус** жылаңач шыйрак төө куш.

Голопу́з/ый, -ая, -ое *прост.* 1. жылаңач курсак, чыт курсак (балага карата); 2. *перен.* ач-жылаңач.

Го́лос *м* 1. үн, добуш, шоокум; ~ **соловьё́** булбулдун үнү; ~ **ве́тра** шамалдын шоокуму; **узна́ть по** ~ у үнүнөн таануу; **му́жско́й** ~ эркектин үнү; **повы́сить** ~ үндү катуу чыгаруу; 2. *муз.* кооз (мукам) үн; **име́ть** ~ үнгө ээ болуу; **потеря́ть** ~ кооз үнүнөн ажыроо; 3. *перен. чего или какой* каалоо, үндөө, буйрук; ~ **се́рдца** жүрөктүн каалоосу; ~ **со́вести** абийирдин үндөөсү; ~ **рассу́дка** акыл-эстин буйругу; 4. *перен.* пикир, ой, үн; ~ **масс** массалардын пикири; ~ **а чита́телей** окурмандардын пикирлери; 5. добуш; **пра́во** ~ **а** добуш берүү укугу; ~ **избира́телей** шайлоочулардын добушу; **сове́щательный** ~ кеңеш берүү добушу; **подсчита́ть** ~ **а** добуштарды эсептөө; ◊ **в один го́лос** бир добуштан, бир пикирден; **быть в го́лосе** мукам үнгө ээ болуу; ◊ **во весь го́лос** үндүн бардыгынча (жалпыга узуга); **в го́лос, не своим го́лосом** (*кричать, плакать*) үнүн катуу чыгарып (ыйлоо, кыйкыруу); **с чужо́го го́лоса** башка бирөөнүн тили менен.

Голосе́янные *мн. бот.* жылаңач уруктуулар.

Голосист/ый, -ая, -ое 1. бийик үндүү, мукам үнү бар, үнү шаңдуу; ~ **ый соловей** мукам үндүү булбул; ~ **ые девчонки** шанкылдаган кыздар; 2. чанкылдак, дарылдак, күркүрөк.

Голосить *несов.* 1. *уст.* кошуп ыйлоо; ~ **по покойнику** өлгөндү кошуп ыйлоо; 2. *что прост.* бийик үн менен ырдоо; ~ **песню** ырды бийик үн чыгарып ырдоо.

Голословно нареч. далилдебей, далил келтирбей, кургак сөз түрүндө, үстүртөн; **судить о чем-л.** ~ бир нерсе жөнүндө куру жоромолдоп айта берүү.

Голословн/ый, -ая, -ое (голословен, -на, -но) негизсиз, далилсиз, курулай; (~ **ые обвинения**) далилсиз айыптоолор.

Голосовани/е ср 1. добуш берүү, добушка коюу; **всеобщее** ~ е жалпы добуш берүү; **открытое** ~ е ачык добуш берүү; **тайное** ~ е жашырын добуш берүү; **поставить на** ~ е добушка коюу; **воздержаться от** ~ **я** добуш берүүдө калыс калуу; 2. *разг.* кол көтөрүү (автотранспортту токтотуу үчүн).

Голосовать *несов.* 1. *за кого-что* добуш берүү; ~ **за кандидата** кандидат үчүн добуш берүү; ~ **за мир** тынчтык үчүн добуш берүү; 2. *что* добушка коюу; ~ **за предложение** сунушту добушка коюу; 3. *разг.* кол көтөрүү (автотранспортту токтотуу үчүн).

Голосоваться *несов.* добушка ээ болуу; добушка коюлуу.

Голосов/ой, -ая, -ое үн...; ~ **ой аппарат** үн аппараты; ~ **ые связи** үн түйүндөрү.

Голошей, -ая, -ее *разг.* ачык моюн, түксүз моюн (жаныбарлар жөнүндө).

Голоштанник *м прост.* томаяк, жакыр; куур шым, ач-жылаңач.

Голоштанный, -ая, -ое *прост.* томаяк, жакыр; куур шым, кийими жүдөө.

Голуба *ж прост.* *то же, что голубчик.*

Голубеводство *ср* көгүчкөн багуучулук, кептерчилик.

Голубенок *м* көгүчкөндүн балапаны.

Голубе/ть *несов.* 1. көгүлтүр тарта баштоо, көгүш тартуу, көгүштөнүү; **небо** ~ ет асман көгүш тарта баштады; 2. көгүлтүр болуп көрүнүү, көгөргөн көрүнүштө болуу; **вдали** ~ **ло море** алыста деңиз көгүлтүр болуп көрүнүп турду.

Голубец *м см.* голубцы.

Голубизна *ж* көгүлтүр түс, көгүш өң; ~ **неба** асмандын көгүлтүр түсү.

Голубика *ж* голубика (түндүк жактагы сазда өсүүчү бадал жана анын түсү көгүш, ачкыл келген мөмөсү).

Голубин/ый, -ая, -ое 1. көгүчкөн...; ~ **ое яйцо** көгүчкөндүн жумурткасы; ~ **ая почта** көгүчкөн почта; 2. *перен. уст.* момун, жумшак, жоош; ~ **ая душа** жоош мүнөз, көңүлү жумшак.

Голубить *несов.* *кого народно-поэт.* алпештөө, эркелетүү, сылап-сыйпоо.

Голубица I *ж обл.* *то же, что голубика.*

Голубица II *ж уст.* 1. *то же, что голубка* 1; 2. *перен.* наристе кыз.

Голубка *ж* 1. көгүчкөндүн мекияны; 2. *разг.* (в обращении) жаным, ардагым, көгүчкөнүм (аялды эркелеткенде).

Голубоватый, -ая, -ое көгүлтүрүрөөк, көгүшүрөөк.

Голубоглазый, -ая, -ое көзү көгүш, көгүш көздүү.

Голуб/ой, -ая, -ое көгүлтүр, көгүш; ~ **ой Исык-Куль** көгүлтүр Ысык-Көл; ~ **ые глаза** көгүш көздөр; **голубая кровь** (*теперь ирон.*) ак сөөк тукум; **голубое топливо**, **голубое золото** көгүлтүр отун, көгүлтүр алтын (газ); **голубой экран** көгүлтүр экран (телевизор).

Голубок *м* 1. *уменьш.-ласк.* *к голубь*; 2. *разг.* *то же, что голубчик.*

Голубушка *ж разг.* жаным, ардагым, көгүчкөнүм.

Голубцы *мн.* (*ед.* голубец *м*) голубцы (майда тууралган этке күрүч кошуп, капустанын жалбырагына оролуп бышыралган тамак).

Голубчик *м разг.* айланайын, (эркектерге эркелетип-теңтайлашып кайрылганда).

Голубь *м* 1. көгүчкөн, кептер; **дикий** ~ жапайы көгүчкөн; **почтовый** ~ почта кептери; **голубь мира** *высок.* тынчтыктын көгүчкөнү.

Голубятина *ж* көгүчкөндүн эти.

Голубятник *м* 1. кептерпоз, көгүчкөн баккан киши; 2. көгүчкөн алуучу куш (ылаачын, карчыга); 3. *разг.* *то же, что голубятня.*

Голубятня *ж* кептеркана, көгүчкөн кепеси.

Гол/ый, -ая, -ое 1. жылаңач; ~ **ый ребенок** жылаңач бала; ~ **ые руки** жылаңач колдор; ~ **ая шея** жылаңач моюн; 2. *разг.* томаяк, ач-жылаңач; 3. такыр, какыраган, жылаңач, жалаң кат (түксүз, жалбыраксыз ж.б.); ~ **ые березы** жылаңач кайың; ~ **ая степь** жылаңач талаа; 4. *перен. разг.* таза, нагыз; ~ **ая правда** нагыз чындык; ~ **ый спирт** таза спирт; 5. курулай, жалан; ~ **ое любопытство** курулай кызыгуучулук; ~ **ые факты** курулай фактылар; **голыми руками** (*взять*) жылаңач (жалан) кол менен кармоо, (иштөө); **голые слова** курулай сөздөр; **голая соль** тузу ачуу тамак.

Голытьба *ж собир.* кембагалдар, томаяктар.

Гольш *м* 1. *разг.* жылаңач (бала, киши); 2. *уст.* томаяк, жарды; 3. анча чоң эмес келген тоголок, жылма таш.

Гольшка *женск.* *к гольш.*

Гольшом нареч. *разг.* жылаңач, кийимсиз; **купаться** ~ жылаңач сууга түшүү.

Голь *ж* 1. *собир. книжн.* кембагалдар, томаяктар; ~ **перекатная** итке минген тома-

яктар; **2.** какыраган жер, такыр жер, жыланаң жер.

Гольды *мн.* (*ед.* гольд *м*) *уст.* то же, что **нанайцы**.

Гольё *ср спец.* **1.** баш-шыйрак жана ичеги-карын; **2.** жыдытылып малмага даярдалган тери.

Гольём *нареч. прост.* **1.** тысырайтып, такыр кылып; **2.** таза, аралаштырбай, эч нерсе кошпой; **пить спирт** ~ спиргти таза ичүү.

Гольтепа *ж собир. прост.* то же, что **голытьба**.

Гольф *м спорт.* гольф (топ оюнунун бир түрү); **играть в** ~ гольф ойноо; **◇ брюки-гольф** то же, что **гольфы 1**; **носки (чулки)-гольф** то же, что **гольфы 2**.

Гольфы *мн.* гольфы (**1.** тизеден топчуланган кыска шым; **2.** тизеге чейин кийилүүчү байпак).

Голяк *м прост.* жакыр, томак, жеткен кембагал; кедей.

Голяком *нареч. прост.* то же, что **голышом**.

Гомеопат *м* гомеопат (врач, гомеопатия боюнча адис).

Гомеопатическ/ий, -ая, -ое гомеопатиялык; ~ **ая доза** гомеопатиялык доза (эң эле аз өлчөм).

Гомеопатия *ж* гомеопатия (көбүрөөк дозасы оору кылуучу дарыны аз-аздан берип дарылоо методу).

Гомерический: гомерический смех (хóхот) каткырыгы таш жарган катуу күлкү.

Гомогенный, -ая, -ое *книжн.* гомогендик (курамы, теги, касиети боюнча бир түрдүү).

Гомон *м разг.* бака-шака, ызы-чуу, күрүкүү; **птичий** ~ куштардын ызы-чуусу; **в классах стоял** ~ класстарда ызы-чуу өкүм сүрүп турду.

Гомонить *несов. прост.* бака-шака түшүү, күрүкүү болуу, ызы-чуу түшүү, бакылдап сүйлөө, чурулдоо; **гомонят дети** балдар чурулдап жатышты; **гомонили лягушки** бакалар чардап жатышты.

Гомосексуализм *м* гомосексуализм (бир жыныстагы адамдардын өз табиятына жат жыныстык кумары).

Гомосексуальный, -ая, -ое гомосексуалдык.

Гон *м 1.* по знач. гл. **гнать** — **гнаться**; **2.** *охот.* кубалоо; куугунга алуу; **3.** куут; **период** ~ **а** куут маалы; **4. с.-х.** жөөк, сол (жер айдоодо, чөп чабууда ж.б. бурулбай жетчү аралык); **длина** ~ **а** солдун узундугу; **участок с длинным** ~ **ом** узак солдуу участок.

Гонг *м* гонг (жалпак, жазы металлды башы тоголок таякча менен ургулап үн чыгаруучу музыкалык аспап); **ударить в** ~ гонгду уруу.

Гондо́ла *ж* гондола (**1.** жалгыз калагы жана калканч кепеси бар кайык; **2.** аба шарынын, аэростаттын, дирижаблдин киши отуруучу бөлүгү).

Гондо́льер *м* гондолачы (гондола айдоочу киши).

Гондо́льера *ж* гондо́льера (венециялык кайыкчылардын ыры, баркарола).

Гонéни/е *ср* куугунтуктоо, кодулоо; **подвергаться** ~ **ям** куугунтуктоого дуушар болуу, куугунтукталуу.

Гонéц *м* чабарман.

Гонио́метр *м* гонио́метр (кристаллдардын кырларынын ортосундагы бурчту өлчөгүч аспап).

Гоните́ль *м* куугунтуктоочу, залым.

Го́нк/а *ж 1.* по знач. гл. **гнать** — **гнаться**; **сумасше́дная** ~ **а** өлөр-тирилерине карабай айдоо; **2. разг.** өтө шашылуу; **3. чаще мн. го́нки спорт.** жарыш; **па́русные** ~ **и** жел кемелер жарышы; **автомобильные** ~ **и** автомобиль жарышы; **4. нар.-разг.** сал (суу менен агызуу үчүн); **◇ го́нка вооружéний** жарыша куралдануу; **зада́ть го́нку кому** *прост.* айыптоо, жазалоо.

Го́нк/ий, -ая, -ое (гонок, -ка, -ко) **1. охот.** күлүк; ~ **ая соба́ка** күлүк ит (тайган); **2. лес.** тез өсүүчү (токой, дарак өсүмдүктөрүнө карата).

Гонобóбель *м см.* голуби́ка.

Гоноко́кк *м* гонококк (гонореяны пайда кылуучу микроб); сүзөк микробу.

Го́нор *м разг.* дымак, текебер, алакөөдөн, менменсингендик; **челове́к с ~ ом** текебер адам.

Гонора́р *м* гонорар, калем акы; **авторский** ~ автордук гонорар.

Гонора́рный, -ая, -ое гонорардык; ~ **фонд** гонорардык фонду.

Гоноре́йный, -ая, -ое гонорея.; гонореялык, сүзөктүк.

Гоноре́я *ж* гонорея (жыныс жагынан болгон сүзөк).

Го́ночн/ый, -ая, -ое *спорт.* жарыштыруу...; ~ **ая лодка** жарыштыруу кайыгы; ~ **ый велосипед** жарыштыруу велосипеди.

Гонт *с собир.* гонт (үйдүн чатырын жаба турган атайын жука тактайчалар).

Гонтов/о́й, -а́я, -о́е гонт...; гонт менен жабылган; ~ **ая кры́ша** гонт (гонт менен жабылган) чатыр.

Гонча́к *м* тайган.

Гонча́р *м* карапачы, кумурачы.

Гонча́рн/ый, -ая, -ое карапа..., карапачылык..., ~ **ое произво́дство** карапа өндүрүшү; ~ **ые изде́лия** карапа буюмдары; ~ **ое иску́ство** карапа өнөрчүлүгү.

Го́нч/ий, -ая, -ое 1. тайган; ~ **ая соба́ка** тайган; **2. в знач. суц.** го́нчая *ж* то же, что го́нчая соба́ка.

Гонщик *м спорт.* 1. жарышка катышуучу, жарышуучу; **гонщик-мотоциклист** мотоцикл жарышына катышуучу (мотоцикл жарышы боюнча спортсмен); 2. мал айдоочу; 3. сал айдоочу.

Гоньба́ ж 1. *разг. по знач. гл. гнать* — гна́ться; 2. *охот.* айдоо, кубалоо.

Гоня́ть *несов. кого-что* 1. *то же, что гнать* 1 — 7; ~ гнать ло́шадь по мане́жу атты манежде айланта чабуу; ~ мяч топ кубалоо; 2. *разг.* бир жакка чуркатуу, жумшоо, тапшырма менен жиберүү; 3. *перен.* кыйнап сурай берүү, суроолорду жаадыруу; ~ на экза́мене экзаменде суроолорду жаадырып кыйноо; ◊ гоня́ть ло́дыря; собак гоня́ть ит кубалап калуу; эшек такалоо (иш кылбоо).

Гоня́ться *несов.* 1. *за кем-чем, то же, что гнаться*; ~ за сла́вой атак-данктын артынан түшүү; 2. *с кем-чем уст.* кубалашуу.

Гоп *межд.* оп; не говори́ гоп, пока́ не переско́чишь *посл.* секирип өтмөйүнчө, «оп» дебе; алдын ала сүйүнбө.

Гопак *м* гопак (украин элдик бийи жана анын музыкасы).

Гор/а ж 1. тоо; ~ ы Тянь-Ша́ня Тянь-Шань тоолору; **взбира́ться на** ~ у тоого чыгуу; дебе; **ледяная** ~ а муз дөбө; **кататься с** ~ ы дөбөдөн жылгаяк тээп түшүү; 3. *мн.* го́ры тоолуу аймак; **жи́тели** ~ тоолуктар, тоолуу аймакта тургандар; 4. *перен. чего, из чего* тоо-тоо болгон үймөк, үйүлгөн топ; ~ ы **хло́пка** пахта-нын тоо-тоо болгон үймөктөрү; ~ ы **книг** үйүлүп жаткан китеп; ~ ы **му́сора** додолонгон акыр-чикир; 5. *в знач. нареч.* **горой** тоо-тоо болуп, үйүлүп, додо болуп; **поду́шки лежа́ли** ~ ой жаздыктар тоо-тоо болуп жатат; ◊ **гора́ с плеч (свали́лась)** оор жүктөн кутулуп, женилденип калуу, түйшүктөн арылуу; **пир горой** *разг.* өтө чоң тоо; **стоя́ть горой** тоодой калканч (жөлөк) болуу; катуу колдоого алуу; не за **гора́ми** алыс эмес, бат эле, жакын; **наде́яться как на ка́менную го́ру** тоодой медер кылуу; **в го́ру идти́ (поднима́ться и т.п.)** иши илгерилөө, зоболосу көтөрүлүү, оңолгондун үстүндө болуу; **под го́ру идти́ (катиться и т.п.)** иши кыйшандоо, кедери кетүү; **сули́ть золотые го́ры** жыргатам дей берүү.

Гора́зд, -а, -о *в знач. сказ. с неопр. на что, в чем прост.* эптүү, жөндөмдүү, уста; он на все ~ анын колунан баары келет; ◊ **кто во что гора́зд** ар ким өз билгенинче, ар ким ар башкача (ар түрдүүчө).

Гора́здо *нареч.* алда канча, кыйла; ~ **лу́чше** кыйла жакшы; **сего́дня** ~ **теплее** бүгүн кыйла жылуураак; он ~ **выше** меня́ ал менден алда канча бийигирээк.

Горб *м* 1. бүкүр; 2. өркөч; 3. *прост.* арка; на ~ **у таска́ть** аркасына салып (көтөрүп)

ташуу; 4. дөмпөк; **сострога́ть** ~ **на доске́** тактанын дөмпөгүн жылмалап сүрүү; ◊ **гну́ть горб** оор жумуш аткаруу, мээнеттен арылбоо; **на своем горбу́** **испыта́ть** өз башынан өткөрүү; **свои́м (со́бственным) горбо́м** өз эмгеги менен, өзүнүн маңдай тери менен.

Горба́т/ый, -ая, -ое 1. бүкүр; 2. *в знач. сущ.* **горба́тый** *м* бүкүр эркек киши; **горба́тая ж** бүкүр аял; 3. дөмпөк; ~ **ый мост** дөмпөк көпүрө.

Горба́ч *м прост. см.* горбу́н.

Горби́н/а ж дөмпөк, өңгүл-дөңгүл; ~ **ые доро́ги** жолдун өңгүл-дөңгүлдөрү; **нос с** ~ **ой** бир аз дөмпөгөй мурун.

Горби́нк/а ж *уменьш. к* горби́на.

Горби́ть *несов. что* бүкүрөйтүү, бүкчүйтүү; ~ **спи́ну** аркасын бүкүрөйтүү (белин бүкчүйтүү).

Горби́ться *несов.* 1. бүкүрөйтүү, бүкчүйтүү; ~ **при ходьбе́** басканда бүкүрөйтүп жүрүү, бүкчүйтүп басуу; 2. дөмпөйтүү, өркөчтөнүү.

Горбоно́с/ый, -ая, -ое 1. куш мурун; кочкор тумшук; 2. (*о животном*) дөмпөк тумшук; ~ **борзо́й кобе́ль** дөмпөк тумшук дөбөт.

Горбу́н *м* бүкүр киши.

Горбу́ня *женск. к* горбу́н.

Горбу́ша I ж горбуша (лосось тукумундагы балык).

Горбу́ша II ж нар. разг. сабы кыска чалгы.

Горбу́шка ж бөлкө нандын чети.

Горбы́ль *м* кыртыш (тактайдын кыртышы).

Гордели́во *нареч.* сыймыктана.

Гордели́вость ж өзү өзүнө сыймыктангандык.

Гордели́в/ый, -ая, -ое өз өзүнө сыймыктанган, бааланган; ~ **ая осанка** бааланган, каадаланган келбет; ~ **ое чувство** сыймыктануу сезими.

Горде́ц *м* текебер, менменсинген.

Гордиев: ◊ **гордиев** **узел** чиеленишкен маселе, татаал абал, мүшкүл иш; **рассе́чь (разруби́ть и т.п.) гордиев** **узел** чиеленишкен маселени дароо чечүү.

Горди́ться *несов.* 1. сыймыктануу; ~ **успе́хами** жетишкендиктерге сыймыктануу; ~ **сыно́м** уулуна сыймыктануу; 2. *разг.* менменсинүү, керсейүү, текеберленүү, дердейүү.

Гордо *нареч.* сыймыктана, сыймык менен; **челове́к — это звучи́т** ~ ! (М. Горький) Адам — бул сыймыктуу угулат!

Гордо́сть ж 1. аброй, сыймык, ардак; **челове́ческая** ~ адамдын аброю; **нацио́нальная** ~ улуттук сыймык; **испы́тывать** ~ сыймыктануу; 2. мактаныч, сыймык; **ты — моя́** ~ ! сен менин сыймыгымысың! **отли́чники**

учебы – ~ **института** окуунун отличниктери – институттун сыймыгы; **3. уст.** менменсингендик, керсейгендик, текебердик, дердейүүчүлүк.

Горд/ый, -ая, -ое (горд, -а, -о) **1.** сыймыктуу, жосундуу; ~ **ый народ** сыймыктуу эл; **2.** сыймыктуу; он ~ **своими успехами** ал өз ийгиликтерине сыймыктуу; **3.** сыймыктуу; ~ **ый взгляд** сыймыктуу көз караш; **4. перен.** асыл, бийик; ~ **ые мечты** асыл тилектер; **5.** менменсинген.

Гордыня ж уст. текебердик, кесирдик.

Гордячка разг. женск. к гордец.

Гор/е ср 1. кайгы, капа, күйүт, мун; **заболеть с ~ я** күйүттөн ооруп калуу; **делить ~ е** кайгыны бөлүшүү; **2.** балээ, кырсык, мүшкүл, бактысыздык; **случилось большоё ~ е** чоң кырсык болду; **3. в знач. сказ. разг.** балээ, мүшкүл, жаман; ~ **е тому, кто с ним свяжется** аны менен байланышкан киши балээге калат; **◇ с горем пополам** арандан зорго, аран дегенде, өлгөндө-талганда; **ему и горя мало** ал кабагым-кашым деп койбойт, капарына да албайт.

Горé нареч. уст. книжн. (к небу, ввысь) жогору карай, көккө, асманды карай; **воздeть рyки ~ колун өйдө көтөрүү.**

Горевать несов 1. өтө кайгыруу, кейүү; **не горюй** кайгырба; **2. прост.** жокчулуктун азабын тартуу, кыйналуу, **◇ горе горевать прост.** катуу кайгыруу.

Горелка ж горелка; газовая ~ газ горелка-сы; примусная горелка примус горелкасы.

Горелки мн. горелки (орус элинин жаштар оюну).

Горел/ый, -ая, -ое 1. күйгөн, күйүк; ~ **ые доски** күйүк тактайлар; **2. в знач. суц.** горелое ср күйүк; **пахнет ~ ым** күйүк жыттанат; **3.** жыдыган; ~ **ая ко́жа** жыдыган тери.

Горелье́ф м горельеф (фигуралар тегиздиктен көбүрөөк дөмпөйүп чыгып туруучу скульптуралык сүрөт).

Горелье́фный, -ая, -ое горельефтик, горельеф...; ~ **ое изображение** горельеф сүрөтү.

Горемы́ка м, ж разг. байкуш, шору арылбаган, бактысыз киши, шоркелдей.

Горемы́чн/ый, -ая, -ое (горемы́чен, -на, -но) **разг.** бактысыз, шору арылбаган, шордуу; ~ **ая судьба́** шордуу тагдыр; ~ **ая жизнь** бактысыз турмуш.

Горéние ср по знач. гл. горéть 1, 2, 6.

Горенка ж уст., нар.-разг. уменьш. к горница.

Горестно 1. нареч. кайгылана, капалуу түрдө, капалуу; ~ **вздохну́ть** кайгылуу үшкүрүү; **2. в знач. сказ.** кайгылуу, капалуу.

Горестн/ый, -ая, -ое (горестен, -на, -но) **1.** кайгылуу, мундуу, күйүттүү; ~ **ое известие**

кайгылуу кабар; **2.** аянычтуу; ~ **ый го́лос** аянычтуу үн; **дела́ в ~ ом состоянии** иштер аянычтуу абалда.

Горест/ь ж 1. кайгы, күйүт, мун; **отме́тить с ~ ью** кайгыруу менен белгилөө; **2. мн. горести** бактысыздык, кырсык; **пережить мно́го ~ ей** көптөгөн кырсыктарды баштан өткөрүү.

Гор/е́ть несов. 1. күйүү, өрттөнүү; **лес ~ ит** токой өрттөнүүдө; **дрова ~ ят в печке** меште отун күйүүдө; **2.** жануу, жалын чыгаруу, жагылуу; **все лампочки ~ ят** бардык лампочкалар жанууда; **печь ~ ит** меш жагылууда; **3.** ысып-күйүү, күйүп-жануу, от болуп чыгуу; **больной весь ~ ит** оорулуу күйүп-жанып алдастоодо; **рана ~ ит** жараат ысып чыкты; **4.** кызаруу; **щеки от мороза ~ ят** аяздан бети кызарып чыкты; **уши ~ ят** кулагы кызарып кетти; **5.** жануу, жаркыроо, жадыроо, жайноо; **глаза ~ ят от радости** көздөрү кубангандан жадырады; **штыки ~ ят под солнцем** штыктар күнгө чагылышып жаркырайт; **6. перен. чем** өтө берилүү, өрттөнүү; күйүп-бышуу; туталануу; ~ **е́ть ненави́стью** туталанып жек көрүү; ~ **е́ть желáнием** өтө каалоо; ~ **е́ть любви́во** сүйүүгө өтө берилүү; **7. перен. от чего** кызаруу, кызарып чыгуу; ~ **е́ть от стыда́** уялгандан кызаруу; **8.** чирүү; **сéно ~ ит в копна́х** чөмөлөлөрдүн чөбү чирүүдө; **9. на ком-чем разг.** тез жыргылуу; түтпөө; **обувь ~ ит на нем** анын бут кийими тез жыргылууда; **10. разг.** жарабай калуу, күйүп кетүү; **путевка ~ ит** путевка күйүп кетүүдө; **горéть на рабóте** баш көтөрбөй иштөө; **душа́ (сёрдце) горит у кого** жаны ачийт, санаасы тынбайт; **не горит** өрттөнүп кетпейт, анча шашылыш эмес; **◇ земля́ горит под нога́ми у кого 1)** буту-бутуна тийбей чуркоо; **2)** артын карабай безилдеп качуу; **рабóта (дело) горит (в руках) у кого** колу-колуна тийбей иштөө; **горí все огнем! прост.** мага демектен өрттөнүп кетсин! эмне болсо ошо болсун!

Горéц м тоолук.

Горéчь ж 1. ачуу, даамы ачуу; ~ **польни** эрмендин ачуусу; **у меня́ ~ во рту** оозум ачуу даамданып турат; **2.** ачуу нерсе, ачуу; **проглотил какую-то ~** кандайдыр бир ачуу нерсени жутуп жибердим; **3. перен.** зил, кайгы, күйүт, ыза; ~ **утраты** жоготуу күйүтү; **в душе́ у нее остáлась ~** анын дилинде зил калды.

Горжéт м горжет (кийме жака).

Горжéтка ж то же, что горжéт.

Горизóнт м 1. горизонт; **исти́нный ~ астр.** чыныгы горизонт; **види́мый ~** көрүнгөн горизонт; **со́лнце скры́лось за ~ ом** күн горизонттун ары жагына жашынды (күн батты); **2.** горизонт, көз жеткен мейкиндик,

асман; с горы́ откры́лся широ́кий ~ тоодон кеңири горизонт көз алдына тартылды; ни облачка на ~ е горизонтто (асманда) тердиктин бетиндей булут жок; 3. *перен.* какой или чей өрүш, мүмкүндүк, ишмердүүлүк; человек с широ́ким ~ ом кең өрүштүү киши; 4. *мн.* горизонты *перен.* горизонттор, мүмкүнчүлүктөр; расширяющиеся ~ ы науки илимдин кеңейип жаткан горизонттору; широ́кие ~ ы кеңири горизонттор; 5. *спец.* горизонт, деңгээл, бийиктик; ~ воды суунун чеги, кыры (деңгээли); 6. *горн.* горизонталдык кабат, катар; раба́та в ша́хте ведётся на не́скольких ~ ах шахтада жумуш бир нече горизонталдык кабаттарда жүргүзүлөт; ♢ появи́ться на горизонте кандайдыр бир чөйрөдө көрүнүү, жаралуу, пайда болуу); исче́знуть с горизон́та кандайдыр чөйрөдө болбой калуу (жок болуп кетүү).

Горизонта́л/ь *ж* горизонталь (1. горизонт тегиздигине параллель түз сызык; по ~ и горизонталь боюнча; 2. *геод.* топографиялык карталарда бирдей бийиктикте жаткан чекиттерди бириктирүүчү сызыктар).

Горизонта́льно *нареч.* горизонталдуу; положи́ть па́лку ~ таякты горизонталдуу абалда жаткыруу; летéть ~ горизонталдуу абалда учуу.

Горизонта́льн/ый, -ая, -ое горизонталдык; ~ ая ли́ния горизонталдык сызык; ~ ая плóскость горизонталдык тегиздик.

Гори́лла *ж* горилла (адам шекилдүү ири маймыл).

Горисполко́м *м* (городской исполнительный комитет) шааратком (шаардык аткаруу комитети).

Гори́ст/ый, -ая, -ое (горист, -а, -о) тоолуу; ~ ая ме́стность тоолуу жер.

Горихво́стка *ж* кызыл куйрук чымчык.

Гори́цвет *м* от гүл.

Го́рка *ж* 1. *уменьш.* к го́ра 1, 2; дөбө, дөбөчө; 2. идиш-аяк коюлуучу шкаф; 3. *авиа.* горка (учуу өнөрүнүн татаал түрү).

Го́ркнуть *несов.* ачып кетүү, кычып кетүү; ма́сло ~ ет в тепле́ жылууда май ачып кетет.

Го́рла́н *м прост.* баркылдак, дарылдак киши.

Го́рла́нить *несов.* что и без доп. *прост.* үнүнүн бардыгынча бакылдоо, баркылдоо, дарылдоо, бак-бак этүү; ~ на всю́ у́лицу бүт көчөгө баркылдоо; ~ пе́сню дарылдап ырдоо.

Го́рла́ст/ый, -ая, -ое (горла́ст, -а, -о) *прост.* дарылдак, даркырак, барк-барк эткен; ~ па́рень дарылдак жигит.

Го́рли́нка *ж* то же, что го́рлица.

Го́рли́ца *ж* 1. бактек; 2. *уст. поэт.* то же, что го́лу́бка.

Го́рл/о *ср.* 1. алкым, тамак; заку́тать ~ о

ша́рфом алкымды моюн орогуч менен ороо; в ~ е пересóхло тамагым кургап кетти; бо́лезнь ~ а тамак оорусу; 2. ооз; ~ о кувши́на кумуранын оозу; ~ о буты́лки бөтөлкөнүн оозу; 3. булуңдун оозу; узкое ~ о зали́ва булуңдун кууш тарткан оозу; ♢ во все го́рло үнүнүн бардыгынча, тамагы айрылганча; ♢ по го́рло 1) эң эле, эбегейсиз; 2) өтө көп; сыт по го́рло 1) кекиртектен чыккыча тоюу; 2) бардык жагынан жетиштүү, мол; слова́ застря́ли в го́рле сөзү алкымына туруп калды (аптыгып сүйлөй албай калды); с но́жом к го́рлу приста́ть катуу талап кылуу; айла-сын кетирүү; схвати́ть за го́рло; брать (взять) за го́рло кекиртектен алуу; ста́ть попере́к го́рла *разг.* жолто болуу, тажатып жиберүү.

Го́рлови́к *м разг.* тамак оорусу боюнча врач.

Го́рлови́на *ж* ооз; ~ вулка́на вулкандын (жанар тоонун) оозу; ~ парово́го котла́ буу казандын оозу.

Го́рлов/ой, -ая, -о́е тамак...; ~ ые бо́лезни тамак оорулары; ~ ой ка́шель кургак жөтөл.

Го́рлоде́р *м нар.-разг.* 1. (*крикун*) бакырчаак; 2. тамакты кырып кетме ачуу же күчтүү нерсе (тамеки, вино ж.б.).

Го́рлопа́н *м прост.* то же, что го́рлан.

Го́рлышко́ *ср* 1. *уменьш.-ласк.* к го́рло 1; 2. ооз; ~ буты́лки бөтөлкөнүн оозу.

Гормона́льн/ый, -ая, -ое *физиол.* гормондук; ~ ый препа́рат гормондук препарат; ~ ое ве́щество гормондук зат.

Гормоноте́рапия *ж* гормон менен дарылоо (гормондук препараттарды дарылоо максатында колдонуу).

Гормо́ны *мн.* физиол. гормондор (ички секрециялык бездер аркылуу канга бөлүп чыгарылган биологиялык активдүү заттар).

Гормя́: гормя гореть *прост.* жалбырттоо, алоолонуп күйүү.

Го́рн I *м* көөрүк; кузне́чный ~ темир устананан көөрүгү.

Го́рн II *м муз.* сурнай; заигра́л ~ сурнай тартылды.

Го́рни́л/о *ср* 1. *книжн.* то же, что го́рн 1; 2. *перен.* чего сыноо; закаля́ться в ~ е жи́зни турмуштун сыноосунан өтүү; турмуштун казанында кайнап чыгуу; вы́ковываться в ~ е револю́ции революциянын отунда курчуу (такшалуу, тапталып чыгуу).

Го́рни́ст *м* сурнайчы.

Го́рни́ца *ж* 1. *уст.* бөлмө (мурунку кездерде: экинчи кабаттагы бөлмө); 2. *нар.-разг.* дыйкан үйүнүн таза бөлмөсү.

Го́рни́чная *ж* горничная (бөлмөлөрдү тейлөөчү аял); ~ в гости́нице мейманканадагы горничная.

Го́рновóй, -ая, -о́е 1. сурнай...; ~ инструме́нт сурнай аспап; 2. *в знач. суц.* горновóй *м* то же, что горновщи́к.

Горновщик *м* көөрүкчү.

Горно... горнотехнический, горнорудный, горнотранспортный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Горнодобывающ/ий, -ая, -ое кен казып алуу...; ~ **ая промышленность** кен казып алуу өнөр жайы.

Горнозаводск/ий, -ая, -ое кен казып алуучу; ~ **район** кен казып алуучу район.

Горнозаводчик *м* кен ээси, кен иштетүүчү ишканаланын кожоюну.

Горнолыжник *м* тоодо лыжа тебүүчү.

Горнолыжница *женск. к горнолыжник.*

Горнолыжный, -ая, ое тоодо лыжа тебүү...; ~ **ый спорт** тоодо лыжа тебүү спорту; ~ **ая станция** тоодо лыжа тебүү станциясы.

Горнопромышленник *м* кен өндүрүшүнүн ээси (капиталист).

Горнопромышленность *ж* кен өнөр жайы.

Горнопромышленн/ый, -ая, -ое кен өнөр жай...; ~ **район** кен өнөр жай району.

Горнопроходческ/ий, -ая, ое спец. кен казуучу, кен казуу...; ~ **ие работы** кен казуу иштери; ~ **ий комбайн** кен казуучу комбайн.

Горнорабочий *м* кен жумушчусу.

Горнорудн/ый, -ая, -ое тоо кен...; ~ **ая промышленность** тоо кен өнөр жайы.

Горноспасатель *м* кен сакчы (шахталарда, рудниктерде коопсуздук ишин аткаруучу).

Горноспасательн/ый, -ая, -ое кен сакчылык...; ~ **отряд** кен сакчылык отряды.

Горностаев/ый, -ая, -ое арс...; ~ **ый мех** арс (арс чычкан) териси; ~ **ая шуба** арс ичик (же тон).

Горноста́й *м* арс (арс чычкан).

Горнотехническ/ий, -ая, -ое тоо кен техника...; ~ **ое училище** тоо кен техника окуу жайы.

Горный, -ая, -ое 1. тоо...; ~ **ые вершины** тоо чокулары; ~ **ый воздух** тоонун абасы; ~ **ое озеро** тоо көлү; ~ **ый козел** тоо теке; ~ **ая промышленность** тоо кен өнөр жайы; ~ **ые породы** тоо тектери; 2. тоолуу; ~ **ая страна** тоолуу өлкө; **горный хрусталь** тоо хрусталы; **горный лён** асбест, таш пахта; **горный воск** тоо мому; **горная болезнь** түтөк.

Горняк *м* 1. кенчи; 2. кенчи инженер; кенчилик жагында окуп жаткан студент.

Горняк/ий, -ая, -ое кенчилер...; ~ **поселок** кенчилер поселогу.

Город *м* 1. шаар; **население** ~ **а** шаар калкы; шаардын эли; **портóвый** ~ порт шаары; **промышленность** ~ **а** шаардын өнөр жайы; **столи́чный** ~ борбор шаар; **областнóй** ~ областтык шаар; 2. *разг.* шаар, шаар калкы; **весь** ~ **об этом знает** бул жөнүндө бүт шаар (шаар калкы) билет; 3. *ист.* сепил, чеп менен

курчалган калаа; 4. *спорт.* чек, тегерек сызык (топ чапмай, городки ж.б. оюндарда).

Городить несов. что 1. *нар.-разг.* курчоо, тосуу; 2. *прост.* келжирөө, тантыроо, болбогон кепти айтуу; **что ты городишь?** сен эмнени тантырап жатасың? ~ **чепуху́ (вздóр, чушь)** болбогон кепти айтуу (келжирөө); $\diamond$ **огорóд городить** курулай убаралануу, бекерден бекер убара тартуу.

Городи́щ/е ср 1. *археолог.* эски шаардын орду; **раско́пки** ~ **а** эски шаар ордун (урандысын) казуу; 2. чоң шаар, ири шаар.

Городки́ *мн. (ед. городóк м)* *спорт.* городки (жоон чикиттерди таяк уруп, чектен чыгаруу оюну); **играть в** ~ городки ойноо.

Городни́чий *м* шаар башчысы (19-кылымдын ортосуна чейинки Россиядагы шаар башкаруучусу).

Городов/ой, -ая, -ое *уст.* 1. шаардык; ~ **ая полиция** шаардык полиция; 2. *в знач. суц.* **городовóй** *м* городской (революцияга чейинки Россияда: шаар полициясынын төмөнкү чини).

Городóк I *м* 1. *уменьш. к город* 1; кичине шаар, шаарча; 2. шаарча (кандайдыр бир тармакта иштегендер жашоочу үйлөрдүн тобу); **военный** ~ аскер шаарчасы; **университетский** ~ университет шаарчасы; **студенческий** ~ студент шаарчасы; **рабочий** ~ жумушчулар шаарчасы.

Городóк II *м см. городки́.*

Городóшник *м* городки оюнчусу.

Городóшн/ый, -ая, -ое городки..., ~ **ый спорт** городки спорту; ~ **ая площадь** городки ойнолуучу аянтча.

Городск/ой, -ая, -ое 1. шаардык; ~ **парк** шаардык парк; 2. *в знач. суц.* **городскóй** *м, городскáя ж прост.* шаардык киши.

Городьба́ *ж* 1. *по знач. гл. городить* 1; 2. *нар.-разг.* курчоо, тосмо.

Горожанин *м* шаардык киши, шаардык.

Горожáнка *женск. к горожанин.*

Горообразование *ср геол.* тоонун пайда болушу.

Горообразовáтельн/ый, -ая, -ое тоо пайда болуу...; ~ **ые процессы** тоо пайда болуу процесстери.

Гороско́п *м* гороскоп (астрологдор тарабынан адамдын тагдырын же иштин келечегин алдын ала айтып берүү үчүн төлгө катары түзүлгөн таблица).

Горóх *м* 1. буурчак; ~ **полевой** талаа буурчагы; ~ **посевной** экме буурчак; 2. *собр.* буурчактын даны; $\diamond$ **как об стéнку горóх** *разг.* куру бекер аракет; талаага кеткен сөз; $\diamond$ **при царé Горóхе** илгери-илгери, атам заманда; $\diamond$ **горóхом сыпать (рассыпáть)** быдылдоо, бат-бат сүйлөө.

Горохов/ый, -ая, -ое 1. буурчак...; ~ **ое**

по́ле буурчак эгилген талаа; ~ **ый суп** буурчак сорпо; **2. (цвета гороха)** буурчак түстүү, саргыч; **♦ чучело гороховое, шут гороховый** 1) жаман кебетелүү киши; 2) элге шылдың, күлкү болмо киши.

Горóшек *м* **1. уменьш. к горóх; 2.** буурчактардын түрлөрү; **душистый** ~ жыттуу буурчак; **зелёный** ~ жашыл буурчак; **3. (на материю)** буурчактын сүрөтү; **ткань в** ~ буурчак сүрөттүү кездеме.

Горóшин/а *ж* **1.** буурчактын бир даны, бир тоголок буурчак; **слезы, как ~ ы** буурчактаган көз жаш; **2. то же, что горóшек 3.**

Горóшинка *ж* **уменьш. к горошина.**

Горск/ий, -ая, -ое тоодо, тоолук; ~ **ие племена́** тоолук уруулар.

Горсовет *м* (городской совет) шаардык кенеш.

Горстка *ж* **разг. см. горсть; ~ муки** бир ууч ун.

Горст/ь *ж* **1.** ууч; **зачерпну́ть** ~ ю уучтап төгүү; **2. чего** ууч; ~ **зерна́** бир ууч дан; **3. перен.** чего өтө аз, бир ууч; ~ **людей** өтө аз (бир ууч) эл.

Гортáнн/ый, -ая, -ое **1.** тандай...; ~ **ые мышцы** тандай булчундары; **2. лингв.** тандайда жасалган; ~ **ые согласные** тандай үнсүздөр.

Гортáнь *ж* тандай; **язык прили́п к гортáни** тили буулуп калды.

Горте́нзия *ж* гортензия (декоративдүү өсүмдүк).

Горча́к *м* **бот.** ак мыя.

Горче *сравн. ст. к горький.*

Горчи́нка: **с горчи́нкой** *разг.* ачуу, кычкыл, кыйгыл, кермек; **пиво с ~ ой** кермек даамданган пиво.

Горчи́т/ь *несов.* ачуу болуу, кермек даамдануу; **ма́сло** ~ май кермек даамданат; **мука́** ~ ун кыйгыл даамданат; **во рту́** ~ *безл.* оозу кермек даамдануу.

Горчи́ца *ж* **1.** кычы (өсүмдүк); **2.** горчица (тамакка кошуу үчүн кычынын уругунан жасалган татымал).

Горчи́чник *м* горчичник (горчица сүйкөлгөн кагаз же ткань); **поста́вить** ~ **и** горчичник коюу.

Горчи́чница *ж* горчичница (горчица салынуучу идиш).

Горчи́чн/ый, -ая, -ое кычы...; горчица...; ~ **ые семена́** горчицанын уругу; ~ **ый компрéсс** горчица компресси; ~ **ое ма́сло** кычынын майы.

Горше *см. горький, горько.*

Горше́чник *м* карапачы, кумурачы.

Горше́чн/ый, -ая, -ое карапа..., кумура...; ~ **ое произво́дство** карапа өндүрүшү; ~ **ый ма́стер** карапачы уста; ~ **ая расса́да** карапада өстүрүлүүчү көчөт.

Горши́й, -ая, -ое *уст. сравн. ст. к горький 2.*

Горшо́к *м* **1.** карапа, кумура; **глиня́ный** ~ чопо карапа; **цвето́чный** ~ гүл өстүрүүчү карапа; **2.** күлтүк; **ночной** ~ күлтүк; **♦ от горшка́ два вершка́** өтө кичинекей, бою бир карыш; **под горшо́к стричь** чачты тегерек кылып алуу.

Горшо́чек *м* **уменьш. к горшо́к.**

Горьк/ий, -ая, -ое (горек, горька́, горько) **1.** ачуу; **как по́льнь** ~ **ий** эрмендей ачуу; ~ **ое лека́рство** ачу дары; ~ **ий вкус** ачуу даам; **2.** ачуу, азаптуу, кайгылуу, мундуу, шордуу; ~ **ая до́ля** ачуу (кайгылуу) тагдыр; ~ **ие слезы** мундуу көз жаш; ~ **ий о́пыт** азаптуу тажрыйба; **3. разг.** шордуу, бактысыз; ~ **ий сирота́** шордуу жетим; **4. в знач. горькая** *ж* арак; **♦ горе горькое** азап салган катуу кайгы; **пить горькую** турбай иче берүү, баш көтөрбөй ичүү; **горький пъя́ница** жеткен аракеч; **горькая соль** даамы ачуу туз; **горькие во́ды** даамы ачуу минералдык суу.

Горько *нареч.* **1.** ачуу, кайгы менен; ~ **плакать** кайгыдан өксөп ыйлоо; **2. в знач. сказ. безл.** ачуу; **у меня во рту́** ~ оозумдун ичи ачуу даамданып турат; **3. в знач. сказ. безл.** кыйын, өкүнүчтүү, аянычтуу; ~ **дума́ть о поте́рянном вре́мени** бекер кеткен убакытты ойлогондо ич ачышат; **горько!** үйлөнүү тоюнда эки жарды өбүшсүн деп айтылган сөз.

Горьковáтый, -ая, -ое (горьковáт, -а, -о) ачуураак, бир аз ачуу.

Горькость *ж* ачуулук.

Горю́н *м* *прост.* мундуу, шордуу киши.

Горю́ч/ий I, -ая, -ое (горюч, -а, -е) **1. (способный гореть)** күйүүчү; ~ **ий газ** күйүүчү газ; ~ **ая жидкость** күйүүчү суюктук; **2. в знач. сущ. горю́чее ср тех.** күйүүчү май (нефть, бензин ж.б.).

Горю́чий II: **горю́чие слезы** *нар.-поэт.* мундуу көз жаш.

Горя́нка *женск. к горец.*

Горя́чный, -ая, -ое *уст. разг.* дене ысыгандагы, безгек болгондогу; ~ **бред** безгек болгондогу жөөлүү.

Горя́ч/ий, ая, ее **1.** (горяч, -а, -о) ысык; ~ **ая пи́ща** ысык тамак; ~ **ий чай** ысык чай; **2.** аптап, кайнаган; ~ **ее солнце** аптап күн; **3. перен.** ысык, жалындуу; ~ **ий привéт** ысык (жалындуу) салам; ~ **ая любóвь** ысык сүйүү; ~ **ее се́рдце** жалындуу жүрөк; **4. перен.** өктөм, өткүр; **у него́** ~ **ий ха́рактер** анын мүнөзү өктөм; ~ **ий челове́к** өткүр киши; **5.** атырылган, алкынган; ~ **ий конь** атырылган ат; **6. (о времени)** кызуу, кычап турган, чоло тийбеген; ~ **ие дни** кычап турган мезгил; ~ **ая порá** чоло тийбеген маал; **7. тех.** ысык; ~ **ая штампóвка** ысык штамптоо; **8. в знач. сущ.**

горячее *ср* ысык тамак; ысык оокат; **подать** ~ *ее* ысык тамак берүү; **горячая кровь** кызуу кандуу, ачуусу чукул; **горячие напитки** *уст. и прост.* кызытуучу ичимдиктер; **◇ под горячую руку** (попасть, подвергнуться и т.п.) ачуусу келип турганда кабылуу; **◇ по горячим следам** кызуусунда, изин суутпай.

Горячительн/ый, -ая, -ое кызыта турган; кызытма; ~ **ые напитки** кызыта турган ичимдиктер.

Горячить *несов. кого-что* 1. ысытуу, ысытып жиберүү; **пуховая подушка горячит** куш жаздык ысытып жиберет; 2. *перен.* алчылантуу, алкынтуу, буулуктуруу; ~ **коня** атты алчылантуу; **следы белок, зайцев, горностаев горячили собак** тыйын чычкандардын, коёндордун, арс чычкандардын издери иттерди козутуп жатты (буулуктуруп жатты).

Горячи/ться *несов.* кызуулануу, кызандоо; **ты напрасно ~ шься** сен бекерге кызууланып жатасын; **не ~ сь** кызууланба.

Горячка *ж* 1. *уст. и прост.* безгек, калтыратма, ысытма, чабалактатып жиберме, жөөлүтмө илдет; 2. *перен. разг.* дегдеп, алеп-желеп болуп кетүү абалы, желиккендик; 3. *перен.* чоло тийбегендик; шашылыш учур; ~ **перед отъездом** жөнөр алдындагы шашылыш учур; 4. *разг.* шашмалык, өктөмдүк; шашкалактык; **◇ пороть горячку** ыгы жок шашкалактоо, шашыла берүү; **белая горячка** ичкилик буулукмасы (масчылык өнөкөткө айланганда көзүнө ар нерселер көрүнүп жөөлүү илдетти).

Горячность *ж* буулуккандык; кумардуулук; кызуу кандуулук; **с ~ ю** **приняться за дело** ишке кумарданып киришүү; **излишняя** ~ ашыкча кызуу кандуулук.

Горячо *нареч.* 1. кызуулана, жан талаша, жан-дили менен; алеп-желеп; ~ **спорить** кызуулана талашып-тартышуу; ~ **любить** жан-дили менен сүйүү; 2. катуу, аябай; **солнце** ~ печет күн мээ кайнатып турат; 3. *в знач. сказ. безл.* ысык; **мне** ~ мен ысып кеттим; **рукам** ~ колум ысып кетти.

Гос... **госаппарат, госконтроль, госплан, госкредит** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи курамдык бөлүгү.

Госаппарат *м* (государственный аппарат) мамлекеттик аппарат.

Госарбитраж *м юр.* (государственный арбитраж) мамлекеттик арбитраж.

Госбанк *м* (государственный банк) мамлекеттик банк.

Госбюджет *м* (государственный бюджет) мамлекеттик бюджет.

Госконтроль *м* (государственный контроль) мамлекеттик контроль.

Госкредит *м* (государственный кредит) мамлекеттик кредит.

Госпитализация *ж по знач. гл.* госпитализировать.

Госпитализировать *сов., несов. кого-что* госпиталдаштыруу (госпиталга, ооруканага жаткыруу).

Госпиталь *м* госпиталь; **полевой** ~ талаа госпиталы; **военный** ~ аскер госпиталы.

Госпитальн/ый, -ая, -ое госпиталь..., госпиталь; ~ **ое лечение** госпиталдык дарылоо; ~ **ый врач** госпитал врачы.

Госплан *м* (государственная плановая комиссия) госплан.

Господин *м* 1. мырза, төрө, жогорку бийликтеги киши, кожоюн; **общество без господ и рабов** кожоюндар да, кулдар да жок коом; **сам себе** ~ өзүнө өзү кожоюн; ~ **положения** абалдын кожоюну (айтканы айткан, дегени деген); 2. *обрац.* мырза; господин; ~ **посол** господин элчи; 3. *уст.* ак сөөктөр чөйрөсүндөгү адам, төрө; **◇ быть господином своего слова** өз сөзүнө өзү ээ болуу; сөзүндө туруу; **служить двум господам** эки жакка тең кызмат кылуу; эки тарапка тең жагынуу аракетинде болуу.

Господский, -ая, -ое төрө...; ~ **ий дом** төрөнүн үйү; ~ **ие земли** төрөнүн жерлери.

Господство *ср* үстөмдүк, басымдуулук, бийлик; **политическое** ~ саясий үстөмдүк; ~ **в воздухе** абадагы үстөмдүк.

Господств/овать *несов.* 1. үстөмдүк кылуу, бийлик жүргүзүү; **в сфере теневой экономики господствует мафия** көмүскө экономика чөйрөсүндө мафия бийлигин жүргүзөт; 2. үстөмдүк кылуу, басымдуулук кылуу; ~ **овать на море** деңизде үстөмдүк кылуу; 3. басымдуулук кылуу, көбүрөөк болуу; **здесь ~ уют западные ветры** бул жерде шамал көбүнчө батыш тараптан согуп турат; 4. **над чем бийик туруу, жогору болуу; гора** ~ **ует над долиной** тоо өрөөндөн бийик көтөрүлүп тарат.

Господствующ/ий, -ая, -ое 1. *прич. от господствовать*; 2. *прил.* үстөмдүк кылуучу; ~ **ий класс** үстөмдүк кылуучу тап; 3. *прил.* басымдуу, салмактуу; ~ **ее мнение** басымдуу пикир; 4. *прил.* бийик туруучу, жогору туруучу; ~ **ая вершина** бийик туруучу чоку.

Господь *м* кудай, жараткан, теңир; **не приведи господь** кудай көрсөтпөсүн; **прости, господь (господи)** *в знач. вводн. сл. уст.* кудай өзү кечирсин; кесир болбосун; кудай анын бетин ары кылсын; кудай өзүн сакта; **господи! разг. а кудай! слава тебе, господи** *уст.* кудай колдоду; кудайга тобо.

Госпожа *ж* мырза айым, айым.

Гостев/ой, -ая, -ое меймандар үчүн; меймандарга деп ыйгарылган; ~ **ой билет** чакыруу билетти; ~ **ые места на трибуне** трибунанын меймандар үчүн деп бөлүнгөн оруну.

Госстра́х *м* (государственное страхование) госстрах (мамлекеттик камсыздандыруу).

Гостева́ть *несов. обл. то же, что гостить.*

Гостепри́имно *нареч.* меймандостук менен; ~ **встрéтить** меймандостук менен тосуп алуу.

Гостепри́имн/ый, -ая, -ое (гостепри́имен, -на, -но) меймандос, сыйкор; ~ **хозяйин** меймандос кожоюн.

Гостепри́имство *ср* меймандостук; **раду́шное** ~ маңдайы жарылган меймандостук.

Гости́ная *ж* 1. конок кабыл алуу бөлмөсү; мейман күтүү жайы; 2. конок үйү, мейманкана.

Гости́нец *м разг.* белек; базарлык.

Гости́ниц/а *ж* конок үйү, мейманкана; **жить в ~ е** мейманканада туруу.

Гости́ничн/ый, -ая, -ое мейманкана...; ~ **ая ко́мната** мейманкананын бөлмөсү; ~ **ый рестора́н** мейманкананын рестораны.

Гости́ный: **гости́ный двор** соода аянтындагы катар-катар дүкөндөр.

Гостить *несов. у кого и без доп.* мейман болуу, конок болуу, коноктоп жүрүү, конокто болуу.

Гост/ь *м* 1. конок, мейман; **идти́ в ~ и** конокко баруу; **быть в ~ ях** конокто болуу; **сего́дня у нас ~ и** бүгүн бизде коноктор бар; **верну́ться из ~ ей** мейманчылап келүү; 2. мейман, чакырылган киши (чогулушка, жыйналышка ж.б.) **места́ для ~ ей** чакырылган меймандар үчүн деп бөлүнгөн орундар; **делегаты́ и ~ и** делегаттар жана меймандар; 3. *уст. (иноземный купец)* мейман купец (башка жактан соода кылуу үчүн келген купец).

Госты́я *женск. к гость* 1.

Госуда́рственность *ж* мамлекеттүүлүк.

Госуда́рственн/ый, -ая, -ое 1. мамлекеттик; ~ **ый строй** мамлекеттик түзүлүш; ~ **ая со́бственность** мамлекеттик менчик; ~ **ая вла́сть** мамлекеттик бийлик; ~ **ый де́ятель** мамлекеттик ишмер; ~ **ый фла́г** мамлекеттик желек; ~ **ый фон́д;** **де́ло ~ ой ва́жности** мамлекеттик мааниси бар иш; 2. мамлекеттик (мамлекеттик башкарууга катышкан); ~ **ый челове́к** мамлекеттик киши; **госуда́рственное пра́во** *юр.* мамлекеттик укук.

Госуда́рств/о *ср* мамлекет; **границы́ ~ а** мамлекеттин чек арасы.

Госуда́рыня *ж* төрө айым, мырза айым.

Госуда́рь *м* падыша, таксыр; **ми́лостивый госуда́рь** *уст.* касиеттүү падыша, касиеттүү таксыр.

Гот *см. готы.*

Го́тика *ж* готика (архитектуралык стиль).

Готи́ческ/ий, -ая, -ое готикалык...; ~ **ий стиль** готикалык стиль; ~ **ая архитекту́ра** готикалык архитектура; **готи́ческий шриф́т**

полигр. готикалык шрифт (Германияда ж.б. өлкөлөрдө колдонулган бурчтанып түшүрүлмө тамгалар).

Готовальня *ж* готовальня (чийүү аспаптары салынган куту).

Гото́вить *несов.* 1. *кого-что* даярдоо, белендөө; ~ **машину́ к пу́ску** машинаны иштетүүгө даяр кылуу; ~ **тэхнику к убо́рке** техниканы жыйын-терин иштерине даярдоо; ~ **ученико́в к экза́мену** окуучуларды экзаменге даярдоо; 2. *что* даярдоо, даярдап чыгаруу; ~ **кадры** кадрларды даярдоо; 3. *что* белендөө, даярдоо; ~ **уро́ки сабактарды** даярдоо; 4. *что* белендөө, даярдоо, камдоо; ~ **матери́алы к докла́ду** докладга материалдарды даярдоо; ~ **дрова́ к зиме́** кышка отун камдоо; 5. *что и без доп.* бышыруу; ~ **обе́д түшкү тамакты** бышыруу; **в на́шей столо́вой гото́вят вку́сно** биздин ашканада тамакты даамдуу бышырышат.

Гото́виться *несов.* 1. *к чему или с неопр.* даярдануу, беленденүү; ~ **к отъезду** жөнөп кетүүгө даярдануу; ~ **к лекции** лекцияга даярдануу; 2. болгону туруу, даярдалуу; **гото́вятся ва́жные собы́тия** маанилүү окуялар болгону турат; **гото́вится гроза́** күн күркүрөп, чагылган болгону турат; 3. *страд.* **к гото́вить.**

Гото́вност/ь *ж* 1. даярдык, белендик, макулдук; **вы́разить ~ ь е́хать** жөнөп кетүүгө макулдук билдирүү; 2. даярдык, белендик; ~ **ь тэхники к убо́рочной страде́** техниканын жыйын-терин иштерине даярдыгы; **в боево́й ~ и** күжүрмөн даярдыкта туруу; **быть в по́лно́й ~ и** толук даяр болуу; шайма-шай болуп туруу.

Гото́во *в знач. сказ. безл.* даяр, белен, бүттү; **все́ гото́во** баары даяр.

Гото́в/ый, -ая, -ое (гото́в, -а, -о) 1. даяр, белен; **мы ~ ы к экза́менам** биз экзамендерге даярбыз; **отря́д к насту́плению** ~ отряд чабуулга даяр; 2. *на что или с неопр.* даяр. макул; ~ **ый помо́чь** жардам берүүгө даяр; 3. даяр болгон, даярдалган; ~ **ый обе́д** түшкө даярдалган тамак; ~ **ые изде́лия** даяр болгон буюмдар; ~ **ое пла́тье** тигилүү көйнөк; ~ **ые пла́ны** даяр пландар; **♦ на все́м гото́вом (жить)** телегейи тегиз, бардыгы даяр турмушта (жашоо); **будь гото́в!** даяр бол! **всегда́ гото́в!** дайым даярмын!

Го́тск/ий, -ая, -ое гот...; ~ **язык** гот тили.

Готтенто́ты *мн. (ед. готтенто́т м, готтенто́тка ж)* готтентоттор (Намбияда жана Түштүк Африка Республикасында жашаган эл).

Го́ты *мн. (ед. гот м)* готтор (чыгыш германдык уруулар).

Гоффриова́льн/ый, -ая, -ое гофрировкалоочу; ~ **ая машина** гофрировкалоочу машина.

Гофрированн/ый, -ая, -ое 1. *прич.* от гофрировать; 2. *прил.* гофрировкалуу; ~ **ое** железо гофрировкалуу темир; ~ **ая бумага** гофрировкалуу кагаз.

Гофрировать *сов., несов.* что гофрировка-лоо, катар бүктөмө түшүрүү.

Граб *м* граб (кайың сыяктуу дарактын бир түрү).

Грабарь *м нар.-разг.* жер казуучу (киши).

Грабастать *несов. прост.* тартып алуу, басып алуу.

Грабеж *м* талоон, карактоо.

Грабитель/ь *м* 1. каракчы, талоончу; **шайка** ~ **ей** каракчылар шайкасы; 2. *разг.* алдап тоноп алуучу.

Грабительница *женск. к грабитель.*

Грабительск/ий, -ая, -ое талоончулук..., каракчылык...; ~ **ая политика** талоончулук саясат; ~ **ая война** каракчылык согуш.

Грабительство *ср то же, что грабёж.*

Грабить **I** *несов.* кого-что карактоо, тоноп алуу, уурдоо; ~ **на большой дороге** чоң жолдо карактоо; ~ **банк** банкты уурдоо.

Грабить **II** *несов.* что *нар.-разг.* тырмоо менен чогултуу, тырмоо.

Граблен/ый, -ая, -ое каракталган, талоондон алынган, уурдалган; ~ **ые вещи** уурдалган буюмдар.

Грабли *тк. мн.* тырмооч, тырмоо; **кonné** ~ **ат** тырмоо; **грести граблями** тырмооч менен тырмап чогултуу.

Грабовый, -ая, -ое гра...; ~ **лес граб** токою.

Гравёр *м* гравёр (металлга, жыгачка, айнекке оюп сүрөт салуучу адис).

Гравёрн/ый, -ая, -ое гравёр...; гравёрдук; ~ **ая мастерская** гравёр өнөрканасы; ~ **ые работы** гравёрдук иштер.

Гравий *м* шагыл (майда таш); **строительный** ~ курулушка керектелүүчү шагыл (майда таш).

Гравийный, -ая, -ое шагыл...; шагылдуу; ~ **карьер** шагылдуу карьер.

Гравимётр *м* гравиметр (пайдалуу кен байлыктарын чалгындоодо оордук күчүнүн тездигин өлчөөчү аспап).

Гравиметрическ/ий, -ая, -ое гравиметриялык; ~ **ая съёмка** гравиметриялык съёмка; ~ **ие измерения** гравиметриялык өлчөөлөр.

Гравиметрия *ж* гравиметрия (оордуктун күчүн өлчөө, аны жердин түзүлүшүн үйрөнүүдө пайдалануу жөнүндөгү илим).

Гравировальн/ый, -ая, -ое гравюралык; гравюра...; ~ **ые инструменты** гравюралык аспаптар; ~ **ое искусство** гравюра искусствосу.

Гравировать *несов.* что гравюралоо (металлга, жыгачка, айнекке оюп сүрөт түшү-

рүү); ~ **на меди** жезге гравюралоо.

Гравировк/а *ж* 1. *по знач. гл.* гравировать; ~ **а узоры** оюуларды гравюралоо; 2. сүрөт, оюу; **украсить изделия** ~ **ой** буюмга сүрөт оюу, түшүрүү.

Гравировщик *м то же, что гравёр.*

Гравировщица *женск. к гравировщик.*

Гравитационн/ый, -ая, -ое гравитациялык, гравитация... (тартылуу законуна негизделген); ~ **ое поле** гравитациялык мейкиндик (талаа); ~ **ый метод** гравитация методу.

Гравитация *ж физ.* гравитация (бүткүл дүйнөлүк тартылуу; бардык нерселердин өз ара тартылуусунда көрүнгөн материянын касиети).

Гравюр/а *ж* 1. гравюра (катуу нерсенин, металлдын, жыгачтын, айнектин ж.б. жылмакай бетине оюп түшүрүлгөн сүрөт); ~ **ы на дереве, на металле, на камне** жыгачка, металлга, ташка түшүрүлгөн гравюра; **цветная** ~ **а** түстүү гравюра; 2. *полигр.* гравюра (гравюралык клишеден басылган сүрөт).

Гравюрн/ый, -ая, -ое гравюралык; ~ **ая техника** гравюралык техника.

Град **I** *м* 1. мөндүр; **выпал сильный** ~ катуу мөндүр жаады (түштү); 2. *перен.* өтө көптүк, молдук; ~ **писем** каттардын өтө көптүгү; ~ **обвинений** мөндүрдөй жааган айыптоолор; 3. *в знач. нареч.* **градом** буурчактап, токтолбой; **пот льется** ~ **ом** тер буурчактап агып турду; **слёзы льются** ~ **ом** көз жаш буурчак-буурчак болуп агып жатты.

Град **II** *м уст. поэт. то же, что город.*

Градация *ж* градация (бир нерсенин жайгашындагы, бир нерседен экинчи нерсеге өтүүдөгү ырааттуулук, баскычтуулук).

Градиент *м физ.* градиент (кандайдыр бир физикалык чоңдуктун мейкиндиктери узундук бирдигине карай жылып көбөйүү же азаюу өлчөмү); **температурный** ~ температуралык градиент; ~ **влажности** нымдуулук градиенти; ~ **скорости ветра** шамалдын ылдамдыгынын градиенти.

Градина *ж разг.* мөндүр (мөндүрдүн бир тогологу).

Градирня *ж* 1. градирня (туздуу сууну буулантып туз алуучу механизм); 2. градирня (ысык сууну муздатуучу мунара сымал механизм).

Градировать *сов., несов.* что туздуу сууну буулантып туз алуу.

Градобити/е *ср* мөндүр уруу; **страхование посёвов** от ~ **я** эгинди мөндүр уруудан сактоо.

Градov/ой, -ая, -ое мөндүрлүү, мөндүр...; ~ **ые тучи** мөндүрлүү булуттар.

Градоначальник *м* шаар башчысы (революцияга чейинки Россияда: губернатор

укугунда шаарды башкарган кызмат адамы).

Градоустроение *ср то же, что градоустройство.*

Градоустроитель *м* шаар куруучу (архитектор, шаарларды пландаштыруу, куруу боюнча адис).

Градоустроительн/ый, -ая, -ое шаар куруучу, шаар куруу...; ~ **ые работы** шаар куруу иштери.

Градоустройство *ср* шаар куруучулук; шаар куруу иштери.

Градуировать *сов., несов. что спец.* градуутоо (өлчөө-ченөө аспаптарына градууток жана башка бөлүүлөрдү белгилөө, шкалаларга бөлүү); ~ **термометр** термометрди градуутоо.

Градус *м* **1.** градус (бурч өлчөө бирдиги); **угол в 80 ~ ов 80** градус бурч; **2.** температураны өлчөө бирдиги; **мороз в 15 ~ ов 15** градус суук; **в городе Бишкек 20–25 ~ ов тепла** Бишкек шаарында 20–25 градус жылуу; **3.** градус (ичкиликте спирттин канча процент экендигин өлчөө бирдиги); **коньяк в 60 ~ ов 60** градуутоо коньяк; **4. перен. чего или какой** даража, ченем; ~ **злости** ачуулануунун даражасы; **◇ под градусом** мас абалда, ала күү абалда.

Градусник *м разг. то же, что термометр.*

Градусн/ый, -ая, -ое градууток, градуу...; ~ **ые измерения** градууток өлчөөлөр.

Гражданин *м* **1.** гражданин, атуул, жаран; **2.** гражданин (эр жеткен киши жана ага кайрылуу формасы); ~ **, вы куда?** гражданин, сиз кайда барасыз? **неизвестный** ~ белгисиз гражданин; **3. высок.** атуул (мекенге, элге кызмат кылган киши); **Поэтом можешь ты не быть, но ~ ом быть обязан** (Некрасов) Акын болбошун мүмкүн, бирок атуул болууга милдеттүүсүң; **4. уст.** шаардык (шаарда туруучу); **потомственный почётный гражданин** мурастуу ардактуу гражданин.

Гражданка I *женск. к* **гражданин.**

Гражданка II *ж разг.* граждандык (аскердик эмес) турмуш.

Гражданский, -ая, -ое **1.** граждандык, атуулдук, жарандык; ~ **ий кодекс**; ~ **ое право** граждандык укук; **2.** атуулдук, жарандык; ~ **ий долг** атуулдук (жарандык) милдет; ~ **ое мужество** атуулдук эрдик; ~ **ая лирика** граждандык лирика; **3.** граждандык (аскердик эмес) **в ~ ой форме** граждандык формада; **в ~ ом платье** граждандык кийимчен; ~ **ая служба** граждандык кызмат; ~ **ий воздушный флот** граждандык аба флоту; **4.** граждандык (чиркөөлүк эмес); ~ **ая панихида** граждандык жаназа; ~ **ий брак** граждандык нике; **гражданская азбука (печать), гражданский шрифт** граждандык алиппе (арип); **гражданская война** граждан-

дык согуш; **гражданская оборона** граждандык коргонуу; **гражданская смерть** *уст.* граждандык өлүм (граждандык бардык укуктардан ажыратуу).

Гражданственность *ж* граждандуулук, атуулдук.

Гражданств/о *ср* граждандык, жарандык; **принять ~ о** жарандыкты кабыл алуу (жаран болуу); **получить право ~ а** жарандык укук алуу.

Грайт *м нар.-поэт. и обл.* чыр-чур этүү, чурулдоо, чуркуроо (куштардын).

Граммзапис/ь *ж* граммзапись (граммофондо жазуу); **передавать музыку в ~ и** музыканы граммзапись боюнча берүү.

Грамм *м* грамм (салмак бирдиги); **сто ~ ов** жүз грамм; **грамм-атом** *хим., физ.* грамм-атом (атом массасына барабар грамм менен туюнтулган өлчөм); **грамм-молекула** *хим., физ.* **грамм-молекула** (молекулалык массага барабар грамм менен туюнтулган өлчөм).

Грамматика *ж* грамматика; **сравнительная** ~ салыштарма грамматика; **историческая** ~ тарыхый грамматика; ~ **кыргызского языка** кыргыз тилинин грамматикасы; **школьная** ~ **по русскому языку** орус тили боюнча мектеп грамматикасы.

Грамматист *м* грамматист (грамматика боюнча адис).

Грамматическ/ий, -ая, -ое грамматикалык; ~ **ий строй языка** тилдин грамматикалык түзүлүшү; ~ **ий разбор предложения** сүйлөмдүн грамматикалык талдоосу; ~ **ие правила** грамматикалык эрежелер; ~ **ая форма** грамматикалык форма; ~ **ие ошибки** грамматикалык каталар.

Граммофон *м* граммафон (пластинкага жазылган үндү кайра угузуучу музыкалык аппарат).

Граммофонн/ый, -ая, -ое граммафон...; граммафондук; ~ **ая пластинка** граммафон пластинкасы.

Грамота *ж* **1.** сабат; **выучиться ~ е** сабаттуу болуу; **2.** сабат, башталгыч билим; **политическая** ~ **а** саясий сабат; **3. (официальный документ)** грамота, жардык; **верительная** ~ **а дипл.** ишеним жардыгы; **почётная** ~ **а** ардак грамота; **4. уст. (письмо)** кат; **писать ~ у** кат жазуу; **◇ филькина грамота** сабатсыз, жараксыз документ; **◇ китайская грамота** түшүнүксүз, татаал, адамдын башы каткан нерсе.

Грамотей *м разг.* сабаттуу киши, билимдүү киши.

Грамотно *нареч.* сабаттуу; ~ **писать** сабаттуу жазуу.

Грамотност/ь *ж* **1.** сабаттуулук; **повышение ~ и населения** калктын сабаттуулугун жогорулатуу; **2. перен.** сабаттуулук,

билимдүүлүк; **техніческая** ~ **ь** техникалык сабаттуулук; **3.** сабаттуулук (тилдик норма жагынан); ~ **ь** **сочинения** сочинениенин сабаттуулугу; **4.** *перен.* сабаттуулук (илимий жактан); ~ **ь** **чертежа** чийменин сабаттуулугу.

Грамотн/ый, -ая, -ое (грамотен, -на, -но) **1.** сабаттуу; ~ **ый человек** сабаттуу киши; **2.** *перен.* сабаттуу; билимдүү; ~ **ый инженер** билимдүү инженер; **3.** сабаттуу, катасыз; ~ **ое сочинение** сабаттуу сочинение; **4.** *перен.* сабаттуу, талапка жооп берген; ~ **ый рисунок** сабаттуу сүрөт.

Грампластинка *ж* грампластинка (граммофон пластинкасы).

Гран *м* гран (метрикалык система киргизилгенге чейинки 0,062 граммга барабар аптекалык салмак бирдиги); **◇** **нет ни грана** таптакыр жок; кымындай да жок; **в этом нет ни грана истины** мында кымындай да чындык жок.

Гранат I *м* анар.

Гранат II *м* гранат (кочкул кызыл түстүү асыл таш).

Граната *ж* граната (**1.** *воен.* артиллериялык жарылгыч снаряд же кол менен ыргытылуучу снаряд; **осколочная** ~ чачырап жарылуучу граната; **противотанковая** ~ танкка каршы граната; **ручная** ~ кол гранатасы; **2.** *спорт.* жеңил атлетикадагы ыргытылуучу снаряд).

Гранатный, -ая, -ое граната...; ~ **осколок** граната чачырандысы.

Гранатов/ый I, -ая, -ое анар...; ~ **ое дерево** анар дарагы; ~ **ый сок** анар ширеси.

Гранатов/ый II, -ая, -ое гранат (асыл) таштан жасалган; гранат...; ~ **браслет** гранат билерик.

Гранатомёт *м* гранатомёт; **противотанковый** ~ танкка каршы гранатомёт.

Гранатомётчик *м* **1.** гранатомётчу (гранатомёт менен атуучу киши); **2.** граната ыргытуучу киши.

Гранд *м* гранд (испандык жогорку ак сөөктөрдүн наамы).

Грандиозность *ж* өтө чоңдук, улуулук, олбурдуулук, өтө ажайыптуулук.

Грандиозн/ый, -ая, -ое (грандиозен, -на, -но) өтө зор, улуу, ажайып; ~ **ое сооружение** өтө зор курулуш; ~ **ая работа** өтө зор иш.

Гранение *ср по знач. гл. гранить.*

Гранён/ый, -ая, -ое **1.** кырдуу; ~ **стакан** кырдуу стакан; **2.** кырдалган, кыр салынган; ~ **камень** кыр салынган таш; ~ **хрусталь** кыр чыгарылган хрусталь.

Гранильн/ый, -ая, -ое кыр чыгаруучу, кыр салуучу; ~ **ая фабрика** кыр чыгаруучу фабрика.

Гранильщик *м* кыр чыгаруучу уста.

Гранит *м* гранит (кварц, талаа шпаты жана слюдадан турган таш).

Гранитн/ый, -ая, -ое гранит...; ~ **ая глыба** гранит аска таш; ~ **ый памятник** гранит эстелик.

Гранитолев/ый, -ая, -ое гранитоль...; ~ **портфель** гранитолдон жасалган портфель.

Гранитол/ь *м* гранитоль (жасалма тери, дерматин); **переплёт из ~ я** гранитоль мукаба.

Гранить *несов. что* кырдоо, кыр чыгаруу, кыр салуу; ~ **алмазы** алмазга кыр салуу; ~ **хрусталь** хрустальга кыр чыгаруу.

Границ/а *ж* **1.** чек ара; **государственная** ~ **а** мамлекеттик чек ара; ~ **а между Европой и Азией** Европа менен Азиянын чек арасы; **2.** *перен.* чек; **всему есть ~ а** ар нерсенин чеги бар; **выйти за ~ ы** приличия адептүүлүктүн чегинен чыгып кетүү; **за границей** чет өлкөлөрдө; **за границу** чет өлкөлөргө; **из-за границы** чет өлкөлөрдөн.

Граниться *несов. страд. к гранить.*

Граничит/ь *несов. с чем* **1.** чектешүү, чектеш болуу; **2.** *перен.* жакындашуу, чендешүү; **трусость** ~ **с предательством** коркоктук чыккынчылыкка жакындашат.

Гранк/а *ж полигр.* гранка (басмаканада терилген оттиск); **править** ~ **и** гранкаларды ондоо.

Гранула *ж спец.* гранула (нык майда бүртүкчө).

Гранулирование *ср спец. по знач. гл. гранулировать;* ~ **удобрений** жер семирткичтерди гранулдоо.

Гранулированн/ый, -ая, -ое спец. **1.** *прич. от гранулировать;* **2.** *прил.* буурчак сыяктуу, тоголок-тоголок; ~ **шлак** тоголок шлак.

Гранулировать *сов., несов. что спец.* гранулдоо; ~ **химические удобрения** химиялык семирткичтерди гранулдоо (тоголоктоо).

Грануляция *ж* **1.** *спец.* гранулдоо, майдалоо; ~ **удобрений** семирткичтерди гранулдоо; **2.** *мед.* грануляция (жаңы эт бүтүү); **3.** *астр.* грануляция (Күндүн бетиндеги көрүнгөн бүртүкчөлөр).

Гран/ь *ж* **1.** чек, чек ара; **2.** кыр; ~ **и куба** кубдун кырлары; ~ **и стакана** стакандын кырлары; **3.** *перен.* айырма, чек; **стирание** ~ **и между физическим и умственным трудом** күч эмгеги менен акыл эмгегинин айырмасын жоюу; **на грани чего** чегинде, чегине жеткен жерде.

Грассирование *ср по знач. гл. грассировать.*

Грассировать *несов. книжн.* «р» тыбышын француздарча айтып сүйлөө.

Граф *м* граф (князь менен барондун ортосундагы дворяндык титул).

Графа *ж* **1.** графа, катар тилке; **2.** графа, рубрика; ~ **в анкете** анкетадагы графа.

Гра́фик I м 1. график; ~ **изменéния давлéний** басымдын өзгөрүшүнүн графиги; ~ **движéния поездо́в** поезддердин жүрүшүнүн графиги; **2.** график (так көрсөткүчтөр, мөөнөттөр белгиленген иш план); **рабóтать стрóго по ~ у** график боюнча так иштөө.

Гра́фик II м график (графика тармагындагы сүрөтчү).

Гра́фик/а ж 1. графика (сүрөт өнөрүнүн бир түрү); **искусство ~ и** графика искусствоосу; **выставка ~ и** графика көргөзмөсү; **2.** графика; **русская ~ а** орус графикасы.

Графи́н м графин (айнек идиш); **хруста́льный ~** хрусталь графин.

Графи́ня ж графиня (графтын аялы же кызы).

Графи́т м 1. графит (карандаш, тигель, электротехникалык буюмдар, техникалык май ж.б. жасоо үчүн колдонулуучу капкара, боз түстөгү көмүртек минералы); **2.** графит (карандаштын өзөгү).

Графи́тн/ый, -ая, -ое то же, что графитовый.

Графи́тов/ый, -ая, -ое графит...; ~ **ые материалы** графит материалдар.

Графи́ть несов. что графалоо; ~ **бума́гу** кагазды графалоо.

Графи́ческ/ий I, -ая, -ое графика...; графикалык; ~ **ое искусство** графика искусствосу; ~ **ий вариант** слова сөздүн графикалык (жазма) варианты.

Графи́ческ/ий II, -ая, -ое графиктик; ~ **метод решéния зада́чи** маселени чыгаруунун графиктик методу.

...**Графия ж** библиография, география, гидрография, этнография, типография, литография сыяктуу татаал сөздөрдүн экинчи составдык бөлүгү.

Графлéние ср по знач. гл. графи́ть; ~ бума́ги кагазды графалоо.

Графлен/ый, -ая, -ое графаланган; ~ **ая бума́га** графаланган кагаз.

Графо́лог м графолог (графология боюнча адис).

Графологическ/ий, -ая, -ое графологиялык; ~ **мóтод** графологиялык метод.

Графоло́гия ж графология (кол жазмасына карата адамдын мүнөзүн жана психологиялык абалын аныктоо).

Графомáн м графоман, жазмакер (графоманияга чалдыккан киши).

Графомáния ж графомания, жазармандык, жазмакердик (ар нерселер жөнүндө курулай жаза берүү кумарпоздугу).

Графомáнка женск. к графомáн.

Графский, -ая, -ое граф...; графтык; ~ **ий титул** графтык титул; ~ **ие зéмли** графтын жерлери.

Графство ср графство, графчылык (1.

графтык титул; **2.** феодалдык түзүлүштө: графтын ээлигиндеги жер; **3.** Великобританияда, АКШда, Канадада ж.б. өлкөлөрдө: ири административдик-территориялык бөлүнүш).

Грацио́зно нареч. назиктик менен, көркөм кыймыл менен; ~ **поклони́ться** назиктик менен ийилип салам берүү.

Грацио́зность ж кооздук, келбеттүүлүк, көркөмдүк, сулуулук, назиктик.

Грацио́зн/ый, -ая, -ое (грациозен, -на, -но) **1.** кыймылы көрктүү, келбеттүү, назик, сулуу; ~ **ая де́вушка** келбеттүү кыз; ~ **ый та́нец** назик бий; ~ **ые движéния** назик кыймылдар; **2.** кооз, көркөм; ~ **ые украшéния** көркөм жасалгалар.

Гра́ц/ия ж 1. кыймылдын көрктүүлүгү, келбет, сулуулук, назиктик; **2. уст.** сулуу; **молодые ~ ии** селá айылдын жаш сулуулары; **3.** грация (кыз-келиндердин көкүрөгүн, белин курчап турган жазы тарткыч).

Грач м чар карга.

Грачи́н/ый, -ая, -ое чар карга...; ~ **ое гнездо́** чар карганын уясы.

Грачо́нок м чар карганын балапаны.

Гребё́нка ж тарак; **стричь под гребёнку** чачты кыска алуу; **◇ стричь (всех) под одну́ гребёнку** (баарын) ылгабай бирдей кароо, бирдей даражага коюу.

Гребё́нчат/ый, -ая, -ое таракка окшогон, тарак сымал; ~ **ые ли́стья** тарак сымал жалбырактар.

Гребень м 1. тарак; **2.** кол тарак (кол менен ийирүүгө керектелүүчү тарак сымал аштама); **3. тех.** тарак (ар кандай өндүрүштөгү машиналардын таракка окшош бөлүгү); **пряди́льный ~** ийирүү тарагы; **4.** таажы; **петуши́ный ~** короздун таажысы; **5.** кыр, жон; ~ **горы́** тоонун кыры; **◇ на гребне́** чокусунда; **на гребне́ революцио́нной волны́** революция толкунунун чокусунда.

Гребё́ц м калакчы (кайыкты калак менен айдоочу).

Гребешо́к м 1. уменьш. к гребень 1, 4, 5.

Гребля́ ж кайыкты калак менен айдоо.

Гребневи́дн/ый, -ая, -ое (гребневиден, -на, -но) тарак сымал, таракка окшош.

Гребн/ой, -ая, -ое 1. калак менен айдалуучу; калактуу; ~ **о́е судно́** калак менен айдалуучу кеме; ~ **ой спорт** кайык спорту; **2. тех.** бара менен жүрүүчү; ~ **ой винт парохóда** пароходдун барасы; ~ **ое колесо́** бара дөңгөлөк.

Гребо́к м 1. серпим, шилтем (калактын бир серпими); **сдéлать нéсколько си́льных гребко́в** калактын бир нече ирет күч менен серпилиши; **2.** кыска калак, калакча; **3.** бара (тегирмендин же пароходдун барасы).

Грѐз/а ж 1. кыял, таттуу кыял; **дѐвичьи** ~ и кыз кыялы; 2. *уст.* түш, түш көрүү.

Грѐзить несов. 1. кыялдануу, таттуу кыялга батуу; 2. түш көрүү.

Грѐзиться несов. 1. кыялда элестелүү, кыялга түшүү; 2. түшүндө көрүнүү.

Грейдер м 1. грейдер (жол тегиздөөчү, канал казуучу машина); 2. *разг.* грейдер тегиздеген жол.

Грейдерист м грейдерчи.

Грейдерн/ый, -ая, -ое грейдер...; ~ **ая доро́га** грейдер тегиздеген жол.

Грейпфрут м бот. грейпфрут (Түштүк жактарда өсүүчү, дайыма көгөрүп туруучу цитрус дарагы жана анын мөмөсү).

Гре́йфер м тех. грейфер (көтөргүч крандардын, экскаваторлордун жүктү алууга ылайыкталган айланма чөмүчү).

Гре́йферн/ый, -ая, -ое грейфер...; ~ **кран** грейфер краны.

Греки мн. (*ед.* грек *м*, гречанка *ж*) гректер; **дрѐвние** ~ байыркы гректер.

Грелка ж грелка; **резиновая** ~ резина грелка; **электрическая** ~ электр грелкасы.

Грем/ѐть несов. 1. дүрүлдөө, күркүрөө, тарсылдоо, калдыроо, шалдыроо, шаңгыроо; **гром** ~ **ит** күн күркүрөйт; ~ **ели пушки** замбиректер күрсүлдөйт; ~ **ят колокола́** конгуроолор шаңгырайт; ~ **еть ключа́ми** ачкычтарды шалдыратуу; 2. *разг.* (о голосе) күпүлдөө, үнүн бийик чыгара сүйлөө; 3. *перен.* атагы чыгуу, данкы чыгуу; ~ **ит сла́ва** данкы таш жарат.

Гремуч/ий, -ая, -ее (грѐмуч, -а, -е) калдыркүлдүр эткен, калдыраган, шалдырак, шарак-шурак этме; **грѐмучая змея** калдыркандуу жылан; **грѐмучая рту́ть** чартылдак (жарылгыч) сымап; **грѐмучий газ** чартылдак (жарылгыч) газ.

Гре́на ж собир. грена (жибек курттун уругу).

Гренаде́р м гренадер (падышалык Россияда жана айрым башка өлкөлөрдө: боюна карап тандалган жөө же атчан аскерлердин жоокери же офицери).

Гренаде́рский, -ая, -ое гренаде́р...; ~ **полк** гренадер полку.

Грена́ж м гренаж (жибек курттун уругун алуу).

Грена́жн/ый, -ая, -ое гренаж...; ~ **пункт** жибек курттун уругун алуу пункту.

Гренк/и мн. (*ед.* гре́нок *м*) гренки (кесип куурулган нан); **суп с ~ ами** гренки салынган сорпо.

Грести́ несов. 1. *что чем* тырмоо, чогултуу, шилөө; ~ **се́но** чөптү тырмап чогултуу; 2. шилөө (кайыктын калагын); **бы́стро** ~ тез шилеп айдоо; ~ **к бе́регу** жээкке карай шилеп айдоо.

Греть несов. 1. жылытуу, ысытуу; **со́лнце греет** күн ысытууда; 2. жылытуу; **шу́ба хорошо греет** тон жакшы жылытат; 3. *кого-что* ысытуу; ~ **во́ду** сууну ысытуу; 4. *перен.* прост. жемелөө; **♦ греть ру́ки на чем** арам оокатка туйтунуу.

Грѐться несов. 1. жылынуу; ~ **у костра́** отко жылынуу; 2. жылуу, ысуу; **вода́ грѐется** суу жылууда; **подшипники грѐются** подшипниктер ысып кетүүдө; **ути́ог грѐется** үтүк ысып жатат.

Грех м 1. *рел.* күнөө; **впасть в ~** күнөөгө батуу; 2. *перен.* айып, жазык, жаңылыштык; ~ **и мо́лодости** жаштыктын жаңылыштыктары; **нельзя́ все ~ и сва́ливать на одно́го** бүт айыпты бир кишиге жүктөй бериш жарабайт; 3. *в знач. сказ.* айып, чекилик, жаман иш; **над ста́ростью смея́ться** ~ карылыкка күлүү – чекилик; **♦ дурѐн (стра́шен) как сме́ртный грех** түрү суук, моководой (адамга карата); **как на грех** кырсык болгондой, атайлап жасагандай; **♦ не грех кому** күнөө эмес, айыбы жок; **♦ от греха́ подалы́ше** *разг.* балакеттен алысыраак; **♦ с грехо́м попола́м** *разг.* арандан зорго, эптеп жатып; **♦ что (не́чего) греха́ тайть** *разг.* жашырганда эмне, жашырар эчтемеси жок; моюнга албаска айла калбай калды.

Грехо́вн/ый, -ая, -ое (грехо́вен, -на, -но) *уст.* күнөөлүү, күнөөкөр, күнөөгө баткан; ~ **ая жизнь** күнөөгө толгон турмуш.

Грехово́дник м разг. уст. күнөөгө баткан (күнөөкөр) киши, бузуку.

Грехово́дница разг. уст. женск. к грехово́дник.

Грехово́дничать несов. разг. уст. күнөөгө батуу, күнөөлүү болуу, таза жүрбөө.

Грехопаде́ние ср 1. күнөөгө батуу, күнөөкөр болуу (библия боюнча: алгачкы болгон Адам ата менен Обо эненин кудайдын алдында күнөөкөр болушу); 2. *перен. книжн. ирон.* айыптуу иш кылуу, чекилик кетирип коюу.

Гре́цк/ий: гре́цкий оре́х жангак.

Гре́ча ж разг. 1. *то же, что* гре́чиха; 2. гречиха акшагы.

Грѐческ/ий, -ая, -ое грек...; ~ **ий язы́к** грек тили; ~ **ая культу́ра** грек маданияты.

Гре́чиха ж гречиха (дан өсүмдүгү).

Гречишн/ый, -ая, -ое 1. гречиха...; ~ **ый** мед гречиха балы; ~ **ое по́ле** гречиха талаасы; 2. *в знач. сущ. гречи́шные мн.* өсүмдүктөр; ышкын, ат кулак ж.б.).

Гре́чка ж разг. то же, что гре́чиха.

Грѐчевый, -ая, -ое гречиха...; гречихадан жасалган; ~ **ая ка́ша** гречиха боткосу; ~ **ая крупá** гречиха акшагы.

Грешить несов. 1. күнөөгө батуу, күнөө кылуу; 2. *против чего чем* жаңылышуу,

чекилик кылуу, айыптуу болуу; ~ **прóтив истины** чындыкка күнөөкөр болуу; ~ **нетóчностями** так эместерге жол берүү.

Грешник *м* күнөөкөр, айыптуу киши.

Грешница *женск. к* **грешник**.

Грешно́ *в знач. сказ. с неопр. кому-чему разг.* чекилик, айып, уят, жакшы эмес; ~ **вам так говорить!** сиздин минтип айтканыңыз уят!

Грешн/ый, -ая, -ое (грешен, -на́, -но́) **1.** күнөөлүү, айыптуу, күнөөкөр; ~ **ый человек** күнөөлүү киши; ~ **ый помысел** жаман ниет; **2.** күнөөгө баткан; ~ **ая жизнь** күнөөгө толгон турмуш; **3. тк. кр. ф. разг.** айыптуу, жазыктуу; **я перед вами грешен** мен сиздин алдыңызда айыптуумун; **♦ грешным делом** *в знач. вводн. сл.* тилекке каршы, пендечилик кылып.

Греш/о́к *м уменьш. к* **грех** **1;** **2. мелкие** ~ **ки** анча-мынча жаңылыштык, болор-болбос күнөө (айып).

Гриб *м* козу карын; **съедобные** ~ **ы** адал козу карындар; **♦ расти (вырастить)** как **грибы (после дождя)** козу карындай жабалактап чыгуу (өсүү).

Грибник *м разг.* козу карын терүүчү киши.

Грибница *ж разг.* **1.** козу карын өстүрүлүүчү жай; **2.** козу карын сорпо.

Грибн/ой, -ая, -ое **1.** козу карын...; ~ **ой запах** козу карындын жыты; ~ **ое место** козу карындуу жер; **2.** козу карындан жасалган; ~ **ой соус** козу карын соусу; **грибной дождь** өткүн (күн тургандагы жаан).

Грибовидн/ый, -ая, -ое козу карынга окшош, козу карын сымал; ~ **ое облако** козу карын сымал булут.

Грибо́к *м* **1. уменьш. к** **гриб**; **2. биол.** грибок (жугуштуу оору таратуучу же бир нерсени ачытуучу өсүмдүк микроорганизми).

Грива *ж* **1.** жал; **львиная** ~ арстандын жалы; **кóнская** ~ аттын жалы; **2.** узун чач; **3.** калың токой өскөн узун тилке жон (кырча жер); **4.** өзөндүн суусу тартылып, узун тилке болуп калган сайроон жери.

Грива́стый, -ая, -ое *разг.* жалдуу, жалы калың; ~ **конь** жалдуу ат.

Гривенник *м разг.* он тыйындык күмүш акча.

Гривист/ый, -ая, -ое жалдуу, жалы бар.

Гривна *ж* **1. уст.** гривна (байыркы Руста: акча ордуна колдонулган салмагы бир кадакка жакын күмүш жамбы); **2. уст.** он тыйын; **рубль и семь гривен** бир сом жетимиш тыйын; **3.** гривна (байыркы элдердин кооздук үчүн моюнга тагылуучу коло, темир, күмүш же алтын жасалгасы).

Гривуа́зн/ый, -ая, -ое *уст.* шайкелең, обу жок, жеңил мүнөз, ойсоке.

Григори́анск/ий: григори́анский кален-

да́рь, григори́анское летосчисле́ние григориан календары, григориан жыл эсеби.

Гри́дница *ж* гридница (байыркы Руста: княздын гриддер туруучу же меймандарды кабыл алуучу үйү).

Гри́дня *ж то же, что* **гри́дница**.

Гридь *ж собир. уст.* гридь (байыркы Руста: княздын кенже кошуну).

Гризётка *ж уст.* ойсоке кыз.

Грильяж *м* грильяж (жангак же миндаль кошулган конфет).

Грим *м* грим; **наложить** ~ грим жасоо.

Гримас/а *ж* **1.** бети-башын кыйшандатуу, иренин үйүрүү, кебетесин бузуу; **де́лать** ~ **ы** иренин үйүрүү; ~ **а презрения** жек көрүүдөн кебетеси бузулуу; **2. перен.** *что* бир нерсенин жаман жактары; ~ **ы жи́зни** турмуштун жаман жактары, турмуштун көрүнүштөрү.

Гримасник *м разг.* иренин бузма (бети-башын кыйшандатма) киши.

Гримасничать *несов.* иренин үйүрүү, кебетесин бузуу, барышып-тырышуу.

Гримёр *м* гример, гримдөөчү.

Гримёрн/ый, -ая, -ое **1.** гримдөө; ~ **ые принадлежности** гримдөөгө керектелүүчү нерселер; **2. в знач. сущ.** **гримёрная** *ж* гримдөө бөлмөсү.

Гримёрский, -ая, -ое гримёрдук.

Гримёрша *ж разг. женск. к* **гримёр**.

Гримировальный, -ая, -ое гримдөөгө арналган; ~ **ые краски** гримдөө боёктору; ~ **ый стол** гримдөө столу.

Гримировать *несов.* **1. кого-что** гримдөө; ~ **себе лицо́** өз бетин гримдөө; **2. кого кем** гримдөө; ~ **девушку старухой** кызды кемпир кылып гримдөө.

Гримироваться *несов.* **1.** гримденүү; **2. страд. к** **гримировать**.

Грипп *м* грипп, сасык тумоо; **вирусный** ~ вирустуу грипп; **заболеть** ~ **ом** грипп менен ооруу, грипп болуу.

Гриповать *несов. разг.* грипп болуу, грипп менен ооруу, сасык тумоолоо; ~ **целую неделю** бир жума бою грипп менен ооруу.

Гриппозн/ый, -ая, -ое грипп...; ~ **ый больно́й** грипп менен ооруган киши; ~ **ое воспаление лёгких** өпкөнүн грипптен сезгениши.

Гриф I *м* **1. миф.** гриф (денеси арстан сымал, бүркүттүкүндөй канаты бар укмуштуу жаныбар); **2.** жору.

Гриф II *м муз.* гриф (чертилүүчү аспаптардын кыл тагылган моюну).

Гриф III *м* гриф (**1.** кимдир бирөөнүн колу түшүрүлгөн мөөр, штемпель же анын көчүрмөсү; **2.** китептердеги же документтердеги жазуу); **бума́га с ~ ом «секрётно»** «жашырын» деген грифи (жазуусу) бар кагаз.

Грифель *м* грифель, таш калем.

Грифельн/ый: **грифельная доска** грифель (таш калем) менен жазылуучу такта; **грифельный сланец** чатыр материалы же грифель, аспид такта жасалуучу сланец (аспид сланеци).

Грифён *м* то же, что гриф I, 1.

Гроб *м* 1. табыт; 2. *уст.* көр, мүрзө, кабыр; 3. *в знач. сказ. прост.* өлүм, апат болуу; **◇ быть на краю гроба**; **одна нога в гробу**; **стоять одной ногой в гробу** көр оозунда туруу; **вогнать в гроб** өлтүрүү, өлүмгө дуушар кылуу; **◇ до гроба** өлгөнгө чейин; **◇ по гроб (жизни)** *прост.* өлгөнчө, өлөр-өлгүчө; **идти за гробом** маркумду көрүстөнгө узатып баруу.

Гробить *несов. кого-что прост.* жок кылуу, кыйратуу, ойрондотуу; ~ **дело** ишти ойрондотуу.

Гробница *ж* күмбөз.

Гробов/ой, -ая, -ое 1. табыт...; ~ **ая доска** табыттын тактайы; 2. *уст.* мүрзө...; ~ **ой камень** мүрзөгө коюлган таш; 3. *уст.* өлүктөй, жансыз, кумсарыңкы; жымжырт; ~ **ая бледность** өлүктөй кумсаргандык; **гробовой голос** жердин жаракасынан чыккансыган үн; **◇ гробовое молчание**, **гробовая тишина** кулак-мурун кескендей жымжырт; **◇ до гробовой доски** өлөр-өлгүчө.

Гробовщик *м* табытчы (табыт жасаган уста).

Грог *м* грог (арак же ромго кант кошкон ысык суу аралаштырылган ичимдик).

Гроза *ж* 1. чагылгандуу жаан; **разразилась** ~ чагылгандуу жаан башталды; 2. *перен.* кырсык, коркунуч; **надвигалась** ~ кырсык тооруй баштады; 3. *перен.* кайгы, күйүт; 4. каар, айбат; ~ **войны** согуш каары.

Гроздь *ж* бир баш, бир шингил; ~ **винограда** бир шингил жүзүм.

Грозить *несов.* 1. коркутуу, опузалоо; ~ **ь кулаком** муштумун көрсөтүп коркутуу; ~ **ь уходом** кетем деп коркутуу; 2. *челм, кому* коркунуч туудуруу; **скала** ~ **обвалом** аска кулап кетүү коркунучун туудурууда; **ему** ~ **опасность** ал коркунуч алдында турат.

Грозиться *несов. разг. то же, что грозить* 1; ~ **пальцем шалуну** тентекке сөөмөй көрсөтүп опуза кылуу; ~ **пожаловаться отцу** атама айтам деп коркутуу.

Грозно *нареч.* каардана, коркута, сестен-тип; ~ **взглянуть на кого-л.** кимдир бирөөгө каардана кароо.

Грозн/ый, -ая, -ое (грозен, -на, -но) 1. айбаттуу, каардуу, коркунучтуу; апааттуу, кырсыктуу; ~ **ый взгляд** каардуу көз караш; ~ **ый час** кыйын-кезең убак; ~ **ые мстители** айбаттуу өч алуучулар; ~ **ое оружие** кыргын салуучу курал; 2. *прост.* катаал, каардуу; ~

ый правитель каардуу аким.

Грозов/ой, -ая, -ое чагылгандуу; ~ **ые тучи** чагылгандуу кара булут.

Гром *м* 1. күндүн күркүрөшү; **раскаты** ~ а күндүн күркүрөшү; 2. *перен.* катуу дабыш, уу-дуу, күркүрөк-шаркырак; ~ **аплодисментов** дүркүрөгөн кол чабуулар; с ~ **ом тронулись брички** арабалар шарақтап жөнөй беришти; **◇ пока гром не грянет** кырсык болмоюнча, кыйын иш башка түшмөйүнчө; **метать громы и молнии** буркан-шаркан түшүү, катуу айыптоо; (**как**) **гром среди ясного неба** күтүлбөгөн кырсык, ойдо жок кырсык.

Громад/а *ж* занкайган, зангыраган, зор, өтө чоң; ~ **ы гор** занкайган тоолор; ~ **ы кораблей** зангыраган кемелер.

Громадина *ж* өтө зор нерсе.

Громадность *ж* өтө зор көлөмдүүлүк, өтө чондук.

Громадн/ый, -ая, -ое (громаден, -на, -но) өтө зор, көлөмү өтө чоң, өтө зор көлөмдүү; ~ **ый успех** өтө зор жетишкендик; ~ **ые сооружения** өтө зор курулуштар.

Громилла *м разг.* 1. талкалап, бүлдүрүп алып кетме, ууру; талоончу; 2. кыргын салуучу.

Громить *несов. кого-что* 1. кыргын салуу, кыйратуу; ~ **лавки** дүкөндөрдү кыйратуу; 2. жок кылуу, талкалоо; ~ **вражеские войска** душмандын аскерлерин талкалоо; 3. *перен. разг.* катуу сынга алуу; ~ **кого-л. на собрании** кимдир бирөөнү чогулушта катуу сынга алуу.

Громк/ий, -ая, -ое (громок, -ка, -ко) 1. катуу, бийик; ~ **ий голос** бийик үн; ~ **ий смех** катуу чыккан күлкү; 2. атактуу, белгилүү; ызы-чуусу көп; чуулгандуу; ~ **ий процесс** чуулгандуу процесс; ~ **ие имена** атактуу ысымдар; 3. *перен.* ооз көптүрмө, дымактуу; ~ **ие слова** ооз көптүрмө сөздөр; ~ **ое название статьи** макаланын дымактуу наамы.

Громко *нареч.* катуу, бийик; ~ **рассмеяться** каткыра күлүү; ~ **кричать** катуу кыйкыруу.

Громкоговоритель *м* катуу сүйлөгүч, репродуктор.

Громкоголос/ый, -ая, -ое үнү катуу, бийик добуштуу.

Громкость *ж* үндүн бийиктиги, дабыштын катуулугу.

Громовёржец *м миф.* чагылган атып, күн күркүрөтүүчү (антикалык мифологияда: Зевстин – Юпитердин эпитети).

Громов/ой, -ая, -ое 1. чагылгандуу; ~ **ые раскаты** чагылгандуу күн күркүрөөлөр; 2. *перен.* күркүрөгөн, кулак тундурган; ~ **ой голос** кулак тундурган үн; 3. *перен.* кыйраткыч, катуу сокку уруучу, ойронун чыгаруучу.

Громкогласно нареч. данылдата, үнүн бийик чыгарып; ~ **объявить** үнүнүн бардыгыпча катуу жарыялоо.

Громкогласн/ый, -ая, -ое (громкогласен, -на, -но) бийик үндүү, добушу катуу, баарына угуза айтылган; ~ **ое заявление** баарына угуза айтылган билдирүү; ~ **ая женщина** бийик үндүү аял.

Громозвучн/ый, -ая, -ое (громозвучен, -на, -но) **1. книжн. уст.** өтө бийик, өтө катуу (үнгө, добушка карата); **2. перен.** салтанаттуу, дымактуу.

Громоздить несов. что 1. үймөлөктөтө берүү; үстү-үстүнө топтоштуруу (жыйнай берүү); ~ **ящики** ящиктерди үстү-үстүнө чогултуу; **2. перен. разг.** ашкере көп топтоо, ылгабай жыйнай берүү; ~ **аргументы** далилдерди ылгабай топтой берүү.

Громозди/ться несов. үймөлөктөшүү, үйүлүү, чогулгандай болуп көрүнүү; үстү-үстүнө топтолушуп туруу; **вдали ~ лись скалы** алыстан аскалар чогулушуп калгандай көрүнүп турду.

Громоздк/ий, -ая, -ое (громоздок, -ка, -ко) далдагай, колдогой, эпсиз, эби-сыны жок, чоң; ~ **ие вещи** эби-сыны жок буюмдар; ~ **ое кресло** далдагай кресло.

Громоздкость ж эби-сыны жоктук, колдогойлук.

Громоотвёд м то же, что молниеотвёд.

Громоподобн/ый, -ая, -ое (громоподобен, -на, -но) күндүн күркүрөгөнүндөй, күрүлдөп-шарылдаган, күркүрөк; ~ **голос күркүрөк** үн.

Громышанье ср по знач. гл. громышать.

Громышать несов. разг. күлдүрөө, калдыроо, күлдүр-шалдыр этүү.

Громышнуть сов. однокр. к громышать.

Гросс м спец. гросс (калем уч, карандаш, топчу сыяктуу бир өңчөй майда буюмдарды эсептөөдө колдонулган эсеп, он эки дюжина – 144 даана); ~ **пүговиц** бир гросс топчу (144 топчу).

Гроссбүх м бухг. гроссбүх (бардык эсеп-кысаптар, кириш-чыгыштар жазылган бухгалтердик китеп).

Гроссмейстер м гроссмейстер (**1.** шахмат мастеринин жогорку наамы; **2. ист.** орто кылымдык рыцарь монахтар орденинин башчысы).

Гроссмейстерск/ий, -ая, -ое гроссмейстерлик; ~ **ое звание** гроссмейстерлик наам; ~ **ие результаты** гроссмейстерлик натыйжалар.

Грот I м үнкүр.

Грот II м мор. грот (грот-мачтадагы төмөнкү түз парус); **грот-мачта** (үч же андан көп мачтасы бар парустуу кемедеге ортонку же бирден кийинки мачта).

Гротеск м гротеск (**1.** адабият менен ис-

кусстводо ашкере апыртууга жана күтүлбөгөн, кескин контрасттарга негизделген көркөм ыкма; ушундай ыкманы колдонуп жаратылган чыгарма; **2. полигр.** бирдей өлчөмдөгү ариптердин аталышы).

Гротескн/ый, -ая, -ое гротесктүү, гротеск...; ~ **ый стиль** гротесктүү стиль; ~ **ые образы** гротесктүү образдар.

Гротесков/ый, -ая, -ое то же, что гротескный.

Грэхать несов. см. грóхнуть.

Грэхаться несов. см. грóхнуться.

Грóхну/ть сов. и однокр. разг. 1. күрс этүү, тарс этүү; ~ **л выстрел** мылтык тарс этти (тарс эткен октун үнү чыкты); ~ **ли пушки** замбиректер күрс этип атылды; **2. (упасть)** күп этип жыгылуу, тарс жыгылып түшүү; калдырт этип түшүү; **3. чем** күп эттирүү, тарс эттирүү; ~ **уть кулаком по столу** столду муштуму менен тарс эттире бир коюу; **4. прост.** каткыруу, катуу күлүп жиберүү; ~ **уть смехом** каткырып күлүп жиберүү.

Грóхнуться сов. разг. күп этип жыгылуу, тарс этип кулап түшүү; ~ **с лестницы** тепкичтен күп этип жыгылып түшүү.

Грóхот I м өтө катуу күрсүлдөп, тарсылдап чыккан дабыш; ~ **пушек** замбиректердин күрсүлдөгү; **раздался ~ бронепоезда** бронепоезддин тарсылдаганы угулду.

Грóхот II м калбырлоочу (калбырлай турган техникалык түзүлүш).

Грòхотанье ср по знач. гл. грòхотать.

Грòхотать несов. 1. күрс-тарс этүү, күрсүлдөө, тарсылдоо; **гром грòхочет** күн күркүрөйт; **грòхочут** пушки замбиректер күрсүлдөп жатты; **2. прост.** каткырып күлүү.

Грòхотить несов. что калбырлоо, калбырдан өткөрүү.

Грош м 1. эки тыйын, кийин жарым тыйын; **ни ~ а нет** жарым тыйын да жок; **мн. гроши́ разг.** эң эле аз акча; **продать за ~ и** эң эле аз акчага сатуу, арзанга сатуу; **3. мн. гроши́ нар.-разг.** акча, пул; **4. грош** (Польшада жана Австрияда: майда тыйын); **◇ грош цена кому-чему** эч нерсеге арзыбайт; **◇ гроша медного (ломаного) не стоит** сокур тыйынга да арзыбайт; **◇ ни в грош не ставить кого-чего** сокур тыйынча көрбөө; көзүнө илбөө (көзгө илбөө); **◇ ни за грош** бекерге, курулай.

Грошóв/ый, -ая, -ое уст. разг. бир тыйындык; **2.** өтө арзан, итбекер, текейден арзан; ~ **ая цена** өтө арзан баа; **3. перен.** болор-болбос, арзыбаган, эң аз, анча-мынча; ~ **ые расчеты** болор-болбос эсеп-кысаптар.

Грубé/ть несов. 1. күдүрөйү, одураюу; **кожа ~ ет** тери күдүрөйт; **2. (о голосе)** колдууроо, жоон тартуу; **его́ гóлос** ~ ет анын үнү колдурап бара жатат. **3. (о человеке)** одоно тартуу, оройлонуу, түркөйлөнүү.

Грубй/ть *несов. кому и без доп.* оройлонуу, орой сөз айтуу, корс этүү; **не ~ старшим** улууларга оройлонбоо (чооголдук кылбоо).

Грубиян *м м.* орой, одоно, чоогоол, корс киши.

Грубиянить *несов. разг.* оройлук кылуу, одоно сөз айтуу, корс этип тил тийгизүү.

Грубиянка *женск. к* **грубиян**.

Грубиянство *ср* одонолук, оройлук, чооголдук, корстук.

Грубо *нареч.* **1.** одоно, чоогоол, орой; **~ говоря** орой айтканда; **~ ответить** орой жооп берүү; **2.** олдоксон, копол; **~ обработать** копол иштетүү.

Грубова́т/ый, -ая, -ое (грубова́т, -а, -о) олдоксонураак, кополураак.

Грубо́ст/ь ж **1.** кополдук, олдоксондук, чооголдук, ерөскөөлдүк; **2.** орой сөз, одонолук; **говорить ~ и** орой сөздөрдү айтуу; чооголдук кылуу; **допустить ~ ь в игре** оюнда олдоксондук кетирүү (одонолук кылуу).

Грубоше́рстн/ый, -ая, -ое **1.** кылчык жүндүү; **~ ые овцы** кылчык жүндүү койлор; **2.** кылчык жүндөн жасалган; **~ ая ткань** кылчык жүндөн токулган кездеме.

Груб/ый, -ая, -ое (груб, -а, -о) **1.** орой, корс, чоогоол, олдоксон; **~ ый человек** орой киши; **~ ая выходка** олдоксон кылык; **2.** күдүрөкөй, одуракай; **~ ая ткань** одуракай кездеме; **~ ая кожа** күдүрөкөй тери; **~ ое сукно́** одуракай нооту; **3.** копол, олдоксон; **~ ая работа** копол иш; **~ ая игра́** олдоксон оюн; **4.** жалпысынан, анча так эмес, болжолдуу, дүнүнөн; **~ ый подсчет** анча так эмес (болжол түрүндөгү) эсеп; **5.** олдоксон, осол; **~ ая ошибка** осол жаңылыштык; **6.** колдураган; **~ ый го́лос** колдураган үн; **гру́бые корма́** кесек тоюттар; **гру́бая пи́ща** жөнөкөй оокат.

Гру́да ж үйүндү, үстү-үстүнө үйүлгөн; **~ каме́й** үйүлгөн таштар; **~ кни́г** үйүлгөн китептер.

Груда́стый, -ая, -ое (груда́ст, -а, -о) *прост.* кең көкүрөк; жайык төш.

Груди́на ж **1.** *анат.* төш сөөк; **2.** *то же, что* **груди́нка**.

Груди́нка ж төш эт; **свиная ~** чочконун төш эти.

Груды́ться *несов. разг.* чогулуу, үйүлүү, үймөктөшүү, топтошуу, жыйылып калуу.

Гру́дка I ж *уменьш. к* **грудь**; кичинекей төш, төшчө, көкүрөкчө.

Гру́дка II ж *уменьш. к* **гру́да** кичине үйүндү, үймөкчө.

Грудни́ца ж *разг.* көкүрөк бездеринин сезгениши.

Грудно́й, -ая, ое **1.** көкүрөк..., төш...; **~ ая клетка** көкүрөк клеткасы; **2.** эмчектеги; **~ о́й младе́нец** эмчектеги бала; **~ о́й во́зраст**

эмчектеги курак; **3.** *уст. то же, что лёгочный*; **грудная жа́ба** *уст. то же, что стенокардия*; **грудно́й го́лос** жоон чыккан үн.

Грудобрю́шный: грудобрю́шная *преграда анат.* көкүрөк менен курсактын ортосундагы тосмо; диафрагма; боор эт.

Груд/ь ж **1.** көкүрөк, төш; **прижа́ть к ~ и** көкүрөккө кысуу; **дыша́ть полно́й ~ ью** терең дем алуу; **заложи́ло ~ ь** көкүрөгү кирилдөө; **2.** эмчек; **да́ть ребёнку ~ ь** балага эмчек берүү; эмизүү; **отня́ть от ~ и** эмчектен чыгаруу; **3.** кийимдин көкүрөк жагы; **руба́шка с вы́шитой ~ ью** көкүрөгү саймалуу көйнөк; **гру́дью проложи́ть себе́ доро́гу** күрөш менен максатына жетүү, эмгектенип өзүнө жол ачуу; **◇ сто́ять (ста́ть, вста́ть) гру́дью** көкүрөк тосуу, эрдик менен коргоо.

Груже́ние *ср по знач. гл.* **грузи́ть**.

Груже́н/ый, -ая, -ое жүктөлгөн, жүктүү, жүк салынган; **~ ые ваго́ны** жүктөлгөн вагондор.

Груз *м* **1.** оордук, салмак; **деревья ло́мятся под ~ ом** плодов дарактар мөмөлөрдүн салмагынан ийилет; **подвесить ~** оордукту асып коюу; **2.** жүк; **ваго́ны с ~ ом** жүгү бар вагондор.

Груздь *м* козу карын; **назва́лся гру́здем — полезай в ку́зов** *посл.* айтканындан кайтпа; айткан соң, аткар; сөзүң эки болбосун.

Грузи́ло *ср* кайырмактын ташы.

Грузи́нск/ий, -ая, -ое грузин...; **~ язы́к** грузин тили; **~ чай** грузин чайы; **~ наро́д** грузин эли.

Грузи́ны *мн. (ед. грузи́н м, грузи́нка ж)* грузиндер (Грузия Республикасынын негизги калкы, грузин улуту жана ушул улуттун өкүлдөрүнөн болгон адамдар).

Грузи́ть *несов.* **1.** *что кем-чем* жүктөө, артуу; **~ баржу дрова́ми** баржаны отун менен жүктөө; **2.** *кого-что* жүктөө, жүк салуу; **~ дрова́ на теле́гу** арабага отун жүктөө; **~ скот в ваго́ны** вагондорго мал жүктөө.

Грузи́ться *несов.* жүктөлүү, жүк салынуу.

Грузне́ть *несов. разг.* толо баштоо, салмактана баштоо, семире баштоо, эттенип кетүү; **э́сли нача́ла ~ , займи́сь физкульту́рой и спо́ртом** толо баштасаң, дене тарбия менен спортко катыш.

Гру́зно *нареч.* салмак менен, оордугун салып; **~ опу́ститься на стул** салмак менен стулга отуруу.

Гру́зн/ый, -ая, -ое (гру́зен, -на́, -но) **1.** оор, оор салмактуу, салмагы оор, олчойгон; **~ ые воро́та** оор дарбазалар; **2.** толук, семиз, толмоч; **~ ая фигу́ра** толмоч фигура; **3.** салмактуу; **~ ая походи́лка** салмактуу басыш; **4.** оор жүктөлгөн, жүгү оор; **~ ые автомаши́ны** оор жүктөлгөн автомашиналар.

Грузовик *м* грузовик, жүк ташуучу автомобиль.

Грузовладелец *м* жүк ээси.

Грузов/ой, -ая, -ое 1. жүккө ылайыкталган, жүк ташуучу, жүк...; ~ **ые** операции жүк ташуу операциялары; 2. жүк ташууга арналган; ~ **ой транспорт** жүк ташуучу транспорт.

Грузооборот *м* грузооборот, жүк ташуу айланымы; **рост ~ а на речных перевозках** дарыяда жүк ташуу айланымынын өсүшү.

Грузоотправитель *м* жүк жөнүтүүчү.

Грузоподъёмник *м* *тех.* жүк көтөргүч (механизм, машина ж.б.).

Грузоподъёмность *ж* жүк көтөрүмдүүлүк; **электрический кран большой ~ и** жүк көтөрүмдүүлүгү чоң электр краны.

Грузоподъёмный, -ая, -ое жүк көтөрүүчү; ~ **кран** жүк көтөрүүчү кран.

Грузополучатель *м* жүк алуучу.

Грузопоток *м* жүк агымы (белгилүү мөөнөттө жүк ташуулар); **планирование ~ а** жүк агымын пландаштыруу.

Грузчик *м* жүк көтөрүүчү; жүк түшүргөн, жүк жүктөгөн жумушчу.

Грум *м* ат кошчу (Батыш Европада жана революцияга чейинки Россияда: атчан төрөнү же экипажды коштоп жүрүүчү малай).

Грунт *м* 1. кыртыш, жер, топурак; **песчаный ~ кумдуу жер; пересадить цветок из горшка в ~** гүлдү кумурадан топуракка отургузуу; 2. суунун астындагы жер, суунун түбү; **вбивать сваи в ~** тирөөчтөрдү суунун түбүнө орнотуу; 3. *спец.* грунт (боёонун биринчи катмары, сүрөттүн фону).

Грунтовать *несов.* грунттоо (алгачкы боёк сүртүү); ~ **холст** таарды грунттоо.

Грунтовка *ж* 1. *по знач. гл. грунтовать;* ~ **холста** таарды грунттоо; 2. *то же, что грунт* 1.

Грунтов/ой, -ая, -ое 1. жер, топурак...; ~ **ые дороги** топурак (кара) жол; ~ **ые воды** жер астындагы суулар; 2. грунттоочу; ~ **ые краски** грунттоочу боёктор.

Групп/а *ж* *в разн. знач.* топ; группа; ~ **а селений** кыштактар тобу; **экскурсионная ~ а** экскурсиялык топ; **сняться ~ ой** топ болуп сүрөткө түшүү; **общественные ~ ы** коомдук топтор; **ударная ~ а** войск аскерлердин сокку уруучу тобу; **младшая ~ а в детском саду** бала бакчадагы кенже группа.

Группировать *несов.* кого-что топтоштуруу, топторго бөлүү; ~ **документы** документтерди топторго бөлүү; ~ **вокруг себя** молодёжь айланасына жаштарды топтоштуруу.

Группироваться *несов.* 1. топтошуу, топторго бөлүнүү; 2. *страд.* к **группировать.**

Группировка *ж* 1. *по знач. гл. группировать* – группироваться; 2. топ; южная ~ войск аскерлердин түштүктөгү тобу.

Группка *ж* *уменьш.* к группа; топчо, кичине топ.

Групповод *м* топтун жетекчиси.

Группов/ой, -ая, -ое топ...; группа...; ~ **ые игры** топ-топ болуп ойноолор; ~ **ой портрет** топ болуп түшкөн портрет; ~ **ые занятия** группа-группа болуп сабак өтүү; ~ **ые полёты** топ-топ болуп учуулар.

Групповщин/а *ж* жаатчылык; **борьба с ~ ой** жаатчылыкка каршы күрөш.

Группорг *м* (групповой организатор) группорг (группалык уюштуруучу).

Грустить *несов.* муңаюу, убайымдануу, капалануу, сарсанаа болуу; ~ **день и ночь** күндүр-түндүр муңайым жүрүү; ~ **по семье** үй-бүлөнү ойлоп убайымдануу.

Грустно 1. *нареч.* кабагы салыңкы, муңайымдана, убайым жеп; ~ **смотреть** муңайымдана кароо; 2. *в знач. сказ. безл.* муңайымданып, капаланып; **ему стало ~** ал муңайым тартып калды.

Грустн/ый, -ая, -ое (грустен, -на, -но) 1. муңайымдуу, убайымдуу, кабагы салыңкы; капалуу; **он грустен и молчалив** ал муңайым жана үнсүз; ~ **ый взгляд** муңайым көз караш; ~ **ые мысли** убайымдуу ойлор; ~ **ая песня** кайгылуу ыр; 2. *разг.* кейиштүү, өкүнүчтүү; ~ **ые итоги** кейиштүү жыйынтыктар.

Груст/ь *ж* убайым, кайгы, кейиш, санаа; с ~ **ью говорит** муңайымданып сүйлөө; **предаваться ~ и** убайымга берилүү.

Груша *ж* 1. алмурут (дарагы жана жемиши); 2. алмуруттун мөмөсүнө окшогон, алмурут сымал нерсе.

Грушевидн/ый, -ая, -ое (грушевиден, -на, -но) алмурут сымал, алмурутка окшогон нерсе; ~ **ая айва** алмурут сымал айва.

Грушев/ый, -ая, -ое алмурут...; ~ **ый сад** алмурут багы; ~ **ое дерево** алмурут дарагы; ~ **ый сок** алмуруттун ширеси.

Грыжа *ж* чурку.

Грыжев/ый, -ая, -ое чурку...; ~ **ой бандаж** чурку таңгыч.

Грызло *ср* ооздук.

Грызня *ж* *разг.* 1. кабышуу, ыркырашуу (айбандарда); **собачья ~** иттердин кабышуусу; 2. *перен.* кер-мур айтышуу, тартышуу, чатакташуу, араздашуу; **мелочная ~** арзыбаган араздашуу.

Грызть *несов.* 1. *что* кемирүү, тиш менен чагуу; ~ **кость** сөөк кемирүү; ~ **орехи** жангакты тиш менен чагуу; ~ **семечки** чемичке чагуу; 2. *перен.* *кого-что* *разг.* кажуу, жемелөө, жүдөтүү; 3. *перен.* *кого-что* кыйноо, сарсанаа кылуу, беймаза кылуу; **меня грызет сомнение** мени шектенүү сарсанаа кылды.

Грызъться *несов.* 1. кабышуу, тиштешүү; **собаки грызътся** иттер кабышып жатышат; 2. *перен. прост.* ар дайым чатакташуу, араздашуу, урушуу, бири-бирин кемиришүү.

Грызун *м* кемирүүчү (чычкан, суур ж.б.); **отряд ~ ов** кемирүүчүлөр отряды.

Грымза *м, ж* көр жеме, кажылдак (кары кишиге карата).

Грюндер *м* грюндер (кызыл кулактын, пайдакерлик максатты көздөгөн ишканалардын, акционердик коомдордун негиздөөчүсү).

Грядá *ж* 1. кырка, тизмек; ~ **гор** тоо кыркасы; 2. жөөк, сол; 3. (*ряд однородных предметов*) катар, катарлашкан тизмек, тилке; ~ **облаков** булуттардын тизмеги.

Грядк/а *ж* 1. *уменьш. к* **грядá** 2; ~ **и цветов** гүлдөрдүн жөөкчөсү; 2. кыр (арабанын чанагынын кыры).

Грядков/ый, -ая, -ое жөөк...; ~ **ые культуры** жөөк өсүмдүктөрү.

Грядной, -ая, -ое *прост. то же, что* **грядовой.**

Грядов/ой, -ая, -ое жөөктөгү, жөөктөрдө өсүүчү; ~ **ые помидоры** жөөктөгү помидорлор.

Грядущ/ий, -ая, -ое *высок.* 1. болочок, келечек; жакындап келе жаткан; ~ **ие события** жакындап келе жаткан окуялар; ~ **ие поколения** келечек муундар; 2. *в знач. сущ.* **грядущее** *ср* келечек; $\diamond$ **на сон грядущий** уктар алдында (жатарда).

Грязев/ой, -ая, -ое баткактуу, баткак...; ~ **ые ванны** баткак ванналар; ~ **ой курорт** баткак курорту.

Грязелечебница *ж* баткак менен дарылоочу жай.

Грязелечение *ср* баткак менен дарылоо.

Гряз/и *мн.* баткак (дарылыгы бар, шыпаа болуучу баткак); **лечить** ~ **ями** баткак менен дарылануу.

Грязица *ж* *разг.* өтө ылай, өтө баткак.

Грязнеть *несов.* булгануу, ылайлануу, кирдөө.

Грязнить *несов.* 1. *кого-что* булгоо, ылайлоо, кирдетүү; ~ **воду** сууну ылайлоо; ~ **пол ногами** полду буту менен баса берип булгоо; 2. *перен. кого-что* жаманатты кылуу, абийирин кетирүү, беделин түшүрүү, жамандоо; ~ **свое имя** өз атын жаманатты кылуу (кирдетүү).

Грязниться *несов.* булгануу, кирдөө, ылайлануу.

Грязно 1. *нареч.* булганыч, ылай, кир; ~ **писать** булганыч жазуу; 2. *в знач. сказ. безл.* баткак, ылай; **на улице** ~ көчөдө баткак.

Грязнуля *м, ж* *разг.* балит; кир адам, таза жүрбөгөн киши.

Грязнуть *несов.* 1. батып калуу (баткакка, кумга ж.б.); 2. *перен.* чөгүү, ыңдыны өчүү.

Грязну́ха *м, ж* *то же, что* **грязнуля.**

Грязн/ый, -ая, -ое (грязен, -на, -но) 1. баткак..., ылай..., булганыч, ылайлуу, ыпылас; ~ **ый двор** булганыч короо; ~ **ая улица** булганыч көчө; 2. кир, булганган; ~ **ое бельё** кир ич кийим; ~ **ые руки** кир колдор; ~ **ая посуда** кир идиш; 3. *перен.* ыплас, жийиркеничтүү; ~ **ая история** жийиркеничтүү окуя; ~ **ая личность** жаман киши; ~ **ая война** ыплас согуш; 4. киргилт, чамбыл; ~ **ый свет** киргилт түс; 5. жугунду куюлуучу, таштанды салынуучу; ~ **ое ведро** жугунду куюлуучу чака; ~ **ая посуда** таштанды салынуучу идиш; $\diamond$ **рыться (копаться) в грязном бельё чьем** кимдир бирөөнүн ички ишине киришип жамандоо, ушактоо.

Грязь *ж* 1. баткак, ылай; **на дворе** ~ короодо баткак; ~ **месить** ылай жууруу; 2. *мн.* **грязи** *мед.* баткак; 3. кир, булганыч; **на руках** ~ колдору кир; 4. *перен.* ыпыластык, пастык; $\diamond$ **закидать (забросать, облить) грязью; смешать с грязью; втоптать в грязь кого** жаманатты кылуу, ушактоо, беделин кетирүү, кирдетүү.

Грязну/ть *сов.* 1. капилет күркүрөө, тарс этүү, жаңыруу; ~ **л гром** күн күркүрөдү; ~ **ла музыка** музыка жаңырды; ~ **л выстрел** ок тарс этип атылды; 2. *перен. высок.* күтүлбөгөн жерден башталуу; тутана түшүү; ~ **ла война** согуш тутанып кетти.

Грязнуться *сов. разг.* күп этип жыгылуу, күп этип кулап түшүү; ~ **на землю** жерге күп этип жыгылуу.

Грести *несов. высок.* башталуу, келүү, жакындоо; **грядет новое время** жаңы заман жакындап келе жатат.

Гуано *ср* *нескл.* кык (деңиз куштарынын жер семирткич катары пайдаланылган кыгы).

Гуашь *ж* гуашь (боёк жана ушул боёк менен тартылган сүрөт).

Губ/а I *ж* 1. эрин; **нижняя** ~ а астыңкы эрин; **кусать** ~ **ы** эрдин тиштөө; **толстые** ~ **ы** түйрүк эрин; калың эрин; 2. *мн.* **губы** *спец.* ат тиштин, кымчуурдун тиштери; $\diamond$ **губы распусти́ть** кемшендөө, ыйламсыроо; **заячья губа** *мед.* жарык эрин; $\diamond$ **губа не дура у кого** жакшысын тандай билет, алдатпайт; $\diamond$ **молоко на губах не обсохло у кого** эне сүтү оозунан кете элек.

Губа II *ж* булуң; **Онежская** ~ Онега булуңу.

Губа III *ж* (гриб) дарак чириткич (дарактын сөңгөгүндө өсүп, аны чиритүүчү микроорганизм).

Губ/а IV *ж* *прост.* абак, түрмө; **посадить на ~ у** абакка салуу.

Губастый, -ая, -ое *разг.* калбагай эриндүү, түйрүк эриндүү.

Губерна́тор *м* губернатор (Россияда, азыркы кезде АКШда, Латын Америкасында: губерния башчысы).

Губерна́торск/ий, -ая, -ое губернатор..., губернатордук; ~ **ая** **до́лжность** губернатордук кызмат; ~ **ий** **дом** губернатор үйү.

Губерна́торша *ж разг.* губернатордун аялы.

Губе́рния *ж ист.* губерния (18-кылымдан тартып Россияда жана СССРде 1924–29-жылдарга чейин болуп келген негизги административдик-территориялык бөлүнүш); **◇** **пошла́ писать губе́рния шутол.** бардыгы чуу түшүү, башаламан болуу.

Губе́рнск/ий, -ая, -ое губерниялык; ~ **ое** **праве́ние** губерниялык башкаруу; ~ **ий** **го́род** губерниялык шаар (губерниянын борбору).

Губи́тель *м* курутуучу, азгыруучу, бүлүндүрүүчү.

Губи́тельница *женск. к* губи́тель.

Губи́тельно *нареч.* бүлүндүрө, курута; ~ **отрази́ться (сказаться)** *на чем-л.* бүлүндүрө таасир кылуу.

Губи́тельн/ый, -ая, -ое (губи́телен, -на, -но) бүлүнтүүчү, курутуучу, кыргын салуучу; ~ **ый** **кли́мат** курутуучу климат; ~ **ое** **вли́яние** курутуучу таасир; ~ **ый** **ого́нь** артиллерия артиллериянын кыргын салуучу атуулары.

Губи́ть *кого-что* **1.** бузуу, бүлүнтүү, жок кылуу, кыйратуу, кыруу; ~ **посе́вы** эгинди бүлүнтүү; ~ **ребёнка** баланы бузуу; **2.** *перен.* текке кетируу, бошко кетируу; өлтүрүү; ~ **вре́мя** убакытты бошко кетируу (өлтүрүү); ~ **де́ньги** акчаны текке кетируу.

Губи́ться *несов. страд. к* губи́ть.

Губка **I** *ж* **1.** губка (деңиздерде жашоочу көп клеткалуу жөнөкөй жаныбар); **2.** жышкыч (кирингенде денени жышуу үчүн колдонулган нерсе); **рези́новая** ~ резина жышкыч.

Губка **II** *ж* **уменьш.-ласк. к** губа́ **I.**

Губн/ой, -ая, -ое **1.** *анат.* эрин.; ~ **ые** **мы́шцы** эрин булчуңдары; ~ **ая** **пома́да** эрин боёгуч (эрин помада); **2.** *лингв.* эринчил; ~ **ой** **согласный** эринчил үнсүз.

Губоце́тные *мн. бот.* эрин гүлдүүлөр (жалбыз, шалфей ж.б. өсүмдүктөрдүн жалпы наамы).

Губошлөп *м прост.* **1.** шалпык эрин; балбылдак; **2.** *бран.* ачык ооз, жүүнү бош киши.

Губчат/ый, -ая, -ое губкадай, губка сыяктуу; ~ **ая** **рези́на** губкадай резина.

Гувернантка *ж* гувернантка (кээ бир өлкөлөрдө үй-бүлөдө балдарды окутуу, тарбиялоо ишине жалданган аял).

Гувернёр *м* гувернёр (кээ бир өлкөлөрдө үй-бүлөдө балдарды окутуу, тарбиялоо иштери үчүн жалданган эркек).

Гуге́нты *мн.* гугеноттор (16–18-кылым-

дардагы француз протестанттарынын-кальвинисттеринин аталышы).

Гугни́вый, -ая, -ое (гугни́в, -а, -о) *уст. прост.* кинкилдек, мурдуан сүйлөгөн.

Гугу́: **ни** гугу́ *разг.* үн катпоо, үн чыгарбоо, унчукпоо, **он** **ни** гугу ал үн чыгарбайт; **смотри́, об э́том ни гугу́!** эсинде болсун, бул жөнүндө эч кимге ооз ачпа!

Гуд *м прост. то же, что* гуде́ние.

Гуде́ние *ср по знач. гл.* гуде́ть; гүлдөө, шуулдоо, күрүлдөө; ~ **прово́дов** зымдардын гүүлдөөсү; ~ **маши́ны** машинанын күрүлдөгү.

Гуде́ть *несов.* **1.** гүүлдөө, уу-дуу этүү, шуулдоо; ыркыроо; **вётер** гудит шамал ыркырайт; **толпа́** гудит топураган эл уу-дуу болуп жатат; **2.** *безл.* чурулдоо; гудит в уша́х кулак чурулдайт; **3.** кыйкыруу, үн салуу; гудо́к гудит гудок кыйкырат; **4.** *прост.* сыздап ооруу; у **меня́ но́ги гудя́т** менин буттарым сыздап ооруйт; **всё** **тело** гудело бүт денеси сыздап ооруйт.

Гудо́к **I** *м* **1.** гудок; **за́водско́й** ~ завод гудогу; **2.** гудоктун үнү; **встава́ть по гудку́** гудоктун үнүнө карата уйкудан туруу (ойгонуу); **разда́лся** ~ **парохо́да** пароходдун гудогу угулду.

Гудо́к **II** гудок (орустун үч кылдуу эски музыкалык аспабы).

Гудо́чник *м* гудок (музыкалык аспап) чертүүчү, гудокчу.

Гудро́н *м* **1.** гудрон (иштелген нефтинин калдыгынан алынган кара түстөгү масса, кара май); **2.** гудрон төгүлгөн жол.

Гудро́нировать *сов., несов. что* гудрондоо; ~ **шоссе́** шоссени гудрондоо.

Гудро́нн/ый, -ая, -ое гудрон...; гудрон төгүлгөн; ~**ая** **смесь** гудрон аралашма; ~ **ая** **доро́га** гудрон жол (гудрон төгүлгөн жол).

Гуж *м* **1.** каамыттын кулагы; **2.** ат араба же чана.

Гужево́й, -ая, -ое унаа...; ~ **ые** **перевозки** чегилген унаа менен ташуу.

Гужо́м *нареч.* чегилген унаа менен; **перевозка** ~ чегилген унаа (араба, чана) менен ташуу.

Гузка *ж* **1.** *прост.* куштун куймулчак жагы (көчүгү); **2.** көчүк; **3.** *полигр.* гузка (ариптердин ашыкча куюлуп калган куйрукчасы).

Гу́зно *ср груб. прост.* куймулчак, көчүк.

Гу́канье *ср разг. по знач. гл.* гу́кать.

Гу́кать *несов.* гүүлдөө; **фи́лин** гу́кает үкү гүүлдөйт.

Гу́л *м* дүңгүрөк, дүңгүрөгөн дабыш; **подзе́мный** ~ жердин астынан угулган дүңгүрөө.

Гу́лк/ий, -ая, -ое (гу́лок, -ка, -ко) **1.** дүңгүрөгөн, күңгүрөп чыккан; жаңырган; ~ **ий** **звук** күңгүрөгөн дабыш; ~ **ое** **эхо** жаңырып

турган жанырык; 2. жанырыктануучу.

Гульба ж прост. сайрандоо, шапар тебүү.

Гульбище ср 1. уст. (место народного гулянья) сайрандоочу жер; 2. прост. шапар тээп сайрандоо, ашкере тойлоо.

Гуль-гуль, Гуля-гуля межд. көгүчкөндөрдү чакырганда айтылуучу сырдык сөздөр.

Гульден м гульден (1. Нидерландыдагы акча бирдиги, флорин; 2. 14–19-кылымдарда борбордук Европанын бир катар өлкөлөрүндөгү алтын, кийинчерээк күмүш тыйын).

Гулькин: $\diamond$ с **гульки**н нос, өтө кичине, эн эле аз, тырнактай.

Гуля ж разг. көгүчкөндүн эркеткен аты.

Гуляка м, ж разг. сайранпоз (шапар тээп жүргөндү жакшы көргөн киши).

Гулянка ж прост. 1. то же, что гулянье; 2. кичине отуруш, зыяпат.

Гулянье ср 1. по знач. гл. гулять; 2. жалпы оюн-зоок; народное ~ элдик оюн-зоок.

Гулять несов. 1. сейилдөө; серүүндөө; идти ~ серүүндөөгө чыгуу; ~ с детьми балдар менен сейилдөө; он долго гулял по улице ал көчөдө көпкө серүүндөп жүрдү; 2. перен. согуп туруу, таралуу; по комнатам гулял ветерок бөлмөдө жел согуп турду; грипп гуляет сасык тумоо таралууда; 3. разг. бекер жүрүү; бош болуу; 4. эс алуу; земля гуляет без отработки жер иштелбей эс алууда; 5. сайрандоо, шапар тебүү, көңүл ачуу; ~ на свадьбе үйлөнүү тоюнда сайрандоо; 6. с кем прост. көңүлү жакын болуу, ойнош болуу, жүрүү; она гуляла с ним ал аял аны менен жүргөн; у него жена гуляет анын аялы жүрөт; $\diamond$ по рукам гулять колдон колго өтүү, кол жоолук болуу.

Гуляш м гуляш (бөлүп-бөлүп тууралган эттен жасалган тамак).

Гулящий, -ая, -ее прост. 1. сайранпоз, шапар тепкенди жакшы көргөн киши; 2. в знач. сущ. гулящая ж аягы суюк аял.

Гуманизм м 1. гуманизм; 2. гуманизм (кайра жаралуу доорундагы адам эркиндигин жактаган прогрессивдүү кыймыл).

Гуманист м 1. гуманист (гуманизм идеяларына берилген киши); 2. гуманист (кайра жаралуу доорундагы гуманизмдин өкүлү).

Гуманистическ/ий, -ая, -ое гуманисттик; ~ ие идеи гуманисттик идеялар; ~ ое отношение к людям адамдарга гуманисттик мамиле.

Гуманитарий м гуманитарий (гуманитардык илимдерде иштеген адис).

Гуманитарн/ый, -ая, -ое гуманитардык; ~ ые науки гуманитардык илимдер.

Гуманность ж гумандуулук, адамкерчилик; проявить ~ гумандуулук көрсөтүү.

Гуманно нареч. гумандуу, боорукерлик менен; поступить ~ боорукерлик кылуу (гумандуулук кылуу).

Гуманн/ый, -ая, -ое (гуманен, -на, -но) гумандуу, боорукер, адамгерчиликтүү; ~ ый человек гумандуу киши; ~ ое отношение гумандуу мамиле.

Гумённый, -ая, -ое кырман...; **гумённые корма** саман (кырмадан калган кесек тоют).

Гумми ср нескл. гумми, желим.

Гуммиарабик м гуммиарабик, желим.

Гуммировать сов., несов. что 1. желимдөө; ~ почтовые марки почта маркаларын желимдөө; 2. жука резина менен каптоо.

Гуммоз м гуммоз (желимди көп бөлүп чыгаруудан улам пайда болгон дарак оорусу).

Гумно ср 1. сарай (орулган эгин сакталуучу жай); 2. кырман (эгин бастыра турган жай).

Гумус м чиринди, гумус.

Гундосить несов. прост. мурдуанан сүйлөө, кинкилдөө.

Гундос/ый, -ая, -ое кинкилдек, кинкилдеме.

Гунны мн. (ед. гунн м) гунндар (байыркы түрк көчмөн урууларынын тобу).

Гурия ж 1. миф. Ур кызы (мусулман мифологиясында: бейиштеги түбөлүк жаш болуп туруучу сулуу кыз); 2. уст. поэт. сулуу кыз, перизат.

Гурман м книжн. гурман (даамдуу оокатты баалоочу жана жакшы көрүүчү киши).

Гурманка женск. к гурман.

Гурманство ср гурмандык.

Гурт I м бада, бир короо; ~ ы овёц бир короо кой.

Гурт II м спец. 1. (ребро монеты) тыйындын (монетанын) кыры; 2. архит. имараттын дубалынын узун тилке болуп чыгып турган жээги.

Гуртов/ой, -ая, -ое 1. бада...; ~ ая собака баданы кайтарган ит; 2. разг. дүң; ~ ые закупки тобу менен сатып алуу; ~ ая продажа тобу менен сатуу.

Гуртовщик м 1. бадачы; мал айдоочу; 2. уст. баданы (малдын тобун) дүңү менен сатуучу киши.

Гуртом нареч. разг. 1. тобу менен, дүнүнөн, чогуусу менен; **покупать** ~ дүнүнөн сатып алуу; **продавать** ~ дүнү менен сатуу; 2. баары, чогуу; тобу менен; ~ побежали купаться сууга түшүүгө баары чогуу чуркашты.

Гурьб/а ж разг. 1. элдин тобу, бир топ киши; ~ а ребят топ балдар; 2. в знач. нареч. **гурьбой** тобу менен, чогуу бойдон; **идти** ~ ой тобу менен баруу, чогуусу менен баруу (жөнөө).

Гусак м каздын эркеги.

Гусар м гусар (падышалык жана кээ бир чет өлкөлүк армияларда жеңил кавалериянын венгерче форма кийген аскери).

Гусарский, -ая, -ое гусардык; ~ полк гусардык полк.

Гүсельн/ый, -ая, -ое гусли...; ~ **ые струны** гусли кылдары (зымдары).

Гүсеница ж 1. көпөлөк курту; 2. гусеница (трактордун, танктын, экскаватордун ж.б. туташтырма бөлүктөрдөн бириктирилген тасма дөңгөлөгү); ~ **трактора** трактордун гусеницасы.

Гүсеничн/ый, -ая, -ое 1. көпөлөк курту...; 2. гусеницалуу; ~ **ый танк** гусеницалуу танк; ~ **ая цепь** гусеницалык туташтырма.

Гүсенок м каздын балапаны.

Гүсін/ый, -ая, -ое каз...; ~ **оо яйцо** каздын жумурткасы; ~ **оо сало** каздын майы; **гүсіные лапки разг.** көздүн кычыгындагы бырыш; **гүсіная кóжа** күдүрөйгөн тери (куш тери); **гүсіное перó** каз калем, куш калем.

Гүсли мн. гусли (орустун көп кылдуу эзелки музыкалык аспабы).

Гүсляр м гусляр, гусли черткич.

Гүстé/ть несов. 1. коюулануу, жыштануу, жыш боло баштоо; **лес ~ ет** токой жыш боло баштайт; 2. коюулануу, коюлуу; **клей ~ ет** желим коюуланат; 3. калыңдоо; **травá ~ ет** чөп калыңдайт; **тумán ~ ет** туман калың (коюу) тартат.

Гүсто 1. *нареч.* калың, коюу; ~ **намáзать крем** бетмайды калың сүйкөө; **травá растёт** ~ чөп калың чыгат; 2. *в знач. сказ. безл. разг.* калың, көп, мол; **то ~ , то пүсто погов.** бирде көп, бирде жок; **в карма́не не** ~ чөнтөгү калың эмес, акчасы аз.

Гүсто... густоволо́сый, густокро́нный, густонаселённый сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы курамдык бөлүгү.

Густоволо́с/ый, -ая, -ое калың чачтуу.

Густ/ой, -ая, -ое (густ, -á, -о) 1. жыш, калың; ~ **ой лес** жыш токой; ~ **ые волосы** калың чач; ~ **ая пшени́ца** калың буудай; 2. коюу; ~ **ая сметáна** коюу каймак; ~ **ой раство́р** коюу раствор (чыланды); ~ **ая каша** коюу ботко; 3. ачык; коюу; ~ **ой цвет** ачык түс; 4. калың; ~ **ые облака́** калың булуттар; ~ **ой тумán** калың (коюу) туман.

Густоли́ственн/ый, -ая, -ое жыш жалбырактуу; жалбырагы калың (коюу); ~ **ая ряби́на** жыш жалбырактуу четин.

Густоли́ст/ый, -ая, -ое *то же, что густоли́ственный.*

Густонаселё́нн/ый, -ая, -ое калк жыш жайгашкан; ~ **райо́н** калк жыш жайгашкан район.

Густопсо́в/ый, -ая, -ое 1. *охот.* калың

жүндүү, жүнү калың, (тайган иттерге карата); 2. *перен. презр.* ашынган; ~ **фаши́ст** ашынган фашист.

Густота́ ж 1. жыштык, калыңдык, коюулук; ~ **волос** чачтын калыңдыгы; ~ **населения** калктын жыштыгы; ~ **леса** токойдун калыңдыгы; 2. коюулук; ~ **ка́ши** ботконун коюулугу.

Гусы́ня ж каздын ургаачысы (ургаа-чы каз).

Гусь м каз; **дикий** ~ жапайы каз; **◇ как с гүся вода кому разг.** мурдун балта кеспейт, эч нерсе таасир кылбайт; кабагым-кашым дебейт; **◇ гусей дразни́ть** кычаштык кыла берүү; жөн эле кыжырга тийүү; **хоро́ш гусь!** *разг.* куп келишкен шумпай.

Гусько́м нареч. каз катар тизилип, катар-катар чубап; **идти́** ~ каз катар чубап басуу.

Гуся́тина ж каздын эти.

Гуся́тник м 1. казкана; 2. карчыга (алгыр куш).

Гуся́тница ж 1. каз багуучу аял; 2. чөңкө казан (каздын же башка ири куштун этин кууруп бышыруучу идиш).

Гүта ж уст. айнек заводу.

Гутали́н м өтүк май.

Гуто́рить несов. обл. сүйлөшүү, аңгемелешүү, баарлашуу.

Гуттапе́рча ж гуттаперча (кээ бир өсүмдүктөрдүн ширесинен алынган ийилчээк зат).

Гуттаперчэ́в/ый, -ая, -ое гуттаперча...; гуттаперчадан жасалган; ~ **ая кукла** гуттаперча куурчак.

Гуцу́лы мн. (*ед. гуцу́л м, гуцу́лка ж*) гуцулдар (батыш украиндыктардын этникалык тобу).

Гуцу́льск/ий, -ая, -ое гуцул...; ~ **ие пёсни** гуцул ырлары.

Гу́щ/а ж 1. тунма; **кофе́йная** ~ а кофенин тунмасы; 2. *чего* калың чер; ~ **а леса** токойдун калың чери; 3. борбор, чордон, дал ортосу, ичи; **в ~ е толпы** топ элдин дал ортосунда; **в ~ е собы́тий** окуялардын чордонунда (кайнаган жеринде).

Гүще сравн. ст. к густой и к густо.

Гущин/á ж разг. 1. *то же, что густота*; 2. *то же, что гүща*; 2; **в лесной** ~ е токойдун калың черинде.

Гюрза́ ж гюрза (уулуу жылан).

Гяу́р м презр. капыр, кайирдин.

Д

Да I частица 1. *утв.* ооба, макул, албетте; – **Все пришли?** – Да – Бардыгы келиштиби? – Ооба; – **Вы тоже там будете?** – Да, конечно – А жерде сиз да болосузбу? – Ооба, сөзсүз; да, я согласен ооба, мен макулмун; да, мне это не нравится ооба, бул мага жакпайт; 2. *вопр.* койчу, кантип эле; – **Он уехал.** – Да? А я не знал – Ал кетип калды. – Койчу? Мен билбей калыптырмын; 3. *ия?* ты придёшь, да? сен келесиңби, ия? он выздоровел, да? ал сакайып кеттиби, ия? он совсем ушёл, да? ал биротоло кеттиби, ия? 4. (*кстати, в дополнение к сказанному*) айтмакчы, айткандай, баса; да, ещё одна новость айтмакчы, дагы бир жанылык; да, чуть не забыл баса, унутуп кала жаздаган турбаймынбы; 5. *разг.* такыр, түк, эч, эле, койчу; да не может быть! койчу, болушу мүмкүн эмес!; – **Куда идти?** – да прямо! – Кайда баруу керек? Түптүз эле!; 6. (*как отклик на обращение*) я?, ии? – **Иван Иванович!** – Да? – Иван Иванович! – Я?; 7. *разг.* ооба, ооба сага; – **Я куплю тебе игрушки,** – Да, купишь! – Мен сага оюнчук сатып берем. – Ооба сага, сатып бересиң!; 8. *с гл. 3 л. наст. и буд. (пусть)...* – сын, болсун; да будет мир! жашасын тынчтык!; да будет вам известно, что ... сизге ...маалим болсун үчүн; ♦ **вот это да!** *разг.* болсо ушундай болсун!; болбосон коё кал!; ну да! 1) ооба, ананчы! – **Ты уходишь?** – Ну да!; – Сен кетип жатасыңбы? – Ананчы!; 2) койчу; **Он хочет тебя видеть.** – Ну да? Ал сени көргүсү келет. – Койчу?

Да II союз. 1. *соед.* жана, менен, дагы; я да ты мен жана сен; **день да ночь – сутки прочь!** *погов.* күн менен түндүн өткөнү – сутканын бүткөнү! **купил книгу, да ещё кое-что** китеп жана дагы башка нерселерди сатып алдым; 2. *против.* бирок, бирок да; я **написал бы, да у меня времени нет** мен жазып коёр элем, бирок убактым жок; **мал золотник, да дорог погов.** наркы бир тыйындык, баркы мин тыйындык; да и... *союз* акыры, анан; **дүмал, дүмал да и надүмал** ойлонуп, ойлонуп, акыры ойлоп тапты; да и **только разг.** ...-ып эле, ...-йт эле, ...-йт; **ребёнок не спит, да и только** бала уктайт турган түрү жок; бала уктабайт эле уктабайт; **плачет, да и только** ыйлайт да турат; ыйлайт эле ыйлайт.

Дабы союз *уст. то же, что чтобы* 1.

Давать несов. 1. *см. дать*; 2. *повел.* **давай(те)** *разг.* кана, кел, бол; **давай играть** кел, ойнойбуз; **давай почитаем** кел, окуйбуз; **давай скорее!** бол эрте! тезирээк бол! 3. *повел.* **давай** (*с неопр. ф. гл. несов. вида*) ...-а баштоо, жөнөө; **он давай кричать** ал бакыра баштады; **она давай бежать** ал жүгүрүп жөнөдү; 4. *повел.* **давай(те)** *прост.* бол, кана; **давай уходи!** бол кет!, кана кеткин! ♦ **вот (во) даёт!** *прост.* укмуш го!; шумдук!; карасаң!; капырай!; **даёшь!** *межд. разг.* үндөө, чакырык иретинде колдонулат; **даёшь план досрочно!** план мөөнөтүнөн мурда аткарылат!

Даваться несов. 1 *см. даваться* 1, 2; 2. *страд.* к **давать.**

Давеча нареч. *прост.* жана, бая, бир аз мурда, жакында.

Давешний, -ая, -ее *прост.* жанагы, эми элеки, жанараакта болгон; ~ **разговор** жанагы сөз; эми элеки сүйлөшүү; ~ **случай** жанагы окуя.

Давило ср (*пресс для выжимания сока*) шире сыккыч.

Давильный, -ая, -ое 1. сыкма, сыгуучу; сыккыч; ~ **чан** шире сыгуучу чан; 2. *тех.* басым менен иштей турган, баскыч; ~ **станок** баскыч станок; ~ **пресс** баскыч пресс.

Давит/ь несов. 1. *на кого-что* басуу, салмагын салуу; **снег ~ на крышу** үйдүн чатырын кар басат; 2. *что* сыгуу; ~ **ь виноград** жүзүмдү сыгуу; ~ **ь лимон** лимонду сыгуу; ~ **ь масло из семян** данектен (уруктан) май сыгып алуу; 3. *что* кысуу, тар келүү; **сапог ~ ногу** өтүк бутту кысат; **мне ~ грудь перен.** көкүрөгүм кысып турат; 4. *перен.* эзүү, коркылуу, басынтуу; ~ **ь своим авторитетом** өзүнүн авторитети менен басынтуу; ~ **ь инициативу** демилгени басуу; 5. *кого-что* басып өлтүрүү; ~ **ь мух** чымындарды басып өлтүрүү; **лиса ~ кур** түлкү тоокторду басып өлтүрөт. 6. *кого-что* тебелөө, тепсөө, тебелеп жанчуу, бастыруу; **машина ~ кур** машина тоокторду тебелеп өлтүрөт.

Давиться несов. 1. *чем* какоо; ~ **костью** сөөккө какоо; ~ **от смеха перен.** боору эзилгенче күлүү; 2. *разг.* муунуп өлүү, асынып өлүү; 3. кысылуу, сыгылуу; ~ **в трамвае** трамвайда кысылуу.

Давка ж кысылыш, сыгылыш, тыгылыш; **у входа образовалась** ~ кире бериште тыгылыш болду; ~ **в троллейбусе**

троллейбуста кысылыш (тыгылыш).

Давлени/е *ср* **1.** *п означ. гл. давить; ~ е пара* буунун басымы; **атмосферное** ~ *е* атмосферанын басымы; **область высокого (атмосферного)** ~ *я* жогорку (атмосфералык) басымдагы жер; **область низкого** ~ *я* төмөнкү басымдагы жер; ~ *е крови* кандын басымы; **2. перен.** кысым, кысымчылык, мажбурлоо; **оказывать** ~ *е на кого-л.* кимдир бирөөгө кысым жасоо; **экономическое** ~ *е* экономикалык кысым; **под** ~ *ем общественного мнения* коомчулуктун пикиринин кысымы астында; **под** ~ *ем обстоятельств* жагдайдын кысымы менен; кырдаалдын кысымы астында; аргасыздан.

Давленный, -ая, -ое (давлен, -а, -о) *прич. от давить.*

Давлен/ый, -ая, -ое **1.** эзилген; басылып жанчылган; ~ *ые яблоки* басылып жанчылган алмалар; **2. разг.** муунтулган, муунуп өлгөн.

Давнёнько *нареч. разг.* алда качан, көптөн бери, небак, эчак, илгери; ~ *вы у нас не были* сиз көптөн бери биздикине келе элексиз; ~ *это было* бул небак болгон; бул илгери болгон.

Давн/ий, -ая, -ее **1.** илгерки, байыркы, эчаккы, эзелки; ~ *ие события* алда качанкы (эзелки) окуялар; **в** ~ *ие времена* илгерки убакта, эзелки кездерде; **2.** байыркы, мурдагы, эски; ~ *ий обычай* эски салт, илгерки үрп-адат; ~ *ий друг* эски дос; ~ *ий знакомый* эски тааныш.

Давнишний, -ая, -ее *разг. то же, что давний.*

Давно *нареч. 1.* небак, эчак, алда качан, капкачан, илгери; *это было* ~ бул эчак болгон; *он* ~ *приехал* ал алда качан эле келген; **2.** көптөн бери, далайдан бери; **я его** ~ *знаю* мен аны көптөн бери билемин; **я уже** ~ *его* жду мен аны далайдан бери күтүп жатамын; ~ *пора нам ехать* биз небак эле кетишибиз керек эле; **давно бы так!** бая эле ушинткенде болмок!; эчак эле ушинтиш керек эле!; **давным-давно** *разг.* илгери-илгери, капкачан, алда качан; **он давным-давно уехал** ал капкачан эле кетип калган.

Давнопрошедш/ий, -ая, -ее *разг.* алда качан болуп өткөн, капкачан болгон, илгери болуп өткөн; ~ *ие события* капкачан болгон окуялар; **давнопрошедшее время** *грам.* байыркы өткөн чак.

Давност/ь *ж* **1.** көп убакыт өткөндүк, эскилик, эскиргендик; ~ *ь событий* окуялардын эскилиги, окуялар болгонуна көп убакыт өткөндүк; **за** ~ *ью лет* көп жыл өткөндүгүнө байланыштуу; **2.** узакка созулгандык, көптөн бери уланып келе жаткандык; ~ *ь дружбы* достуктун узакка

созулгандыгы; **3. юр.** эскиргендик, күчүн жоготкондук; **исковая** ~ *ь* доонун эскиргендиги, доолап алуунун мөөнөтү өткөндүгү; **по истечении срока** ~ *и* доолап алуу мөөнөтү өтүп кеткендигине байланыштуу.

Дагерротип *м* дагерротип (дагерротипия ыкмасы менен жасалган).

Дагерротипия *ж* дагерротипия (азыркы кездеги сүрөткө тартуунун методдору колдонула баштаганга чейинки йоддуу күмүш капталган жалпак металлдын бетине сүрөт түшүрүүнүн ыкмасы).

Дагерротипный, -ая, -ое дагерротиптик, дагерротипия ыкмасы менен жасалган; ~ **портрет** дагерротиптик портрет.

Дагестанский, -ая, -ое дагестандык, дагестан...; ~ *ие племена* дагестандык уруулар.

Дагестанцы *мн. (ед. дагестанец м, дагестанка ж)* дагестандыктар (Дагестанда жашаган авар, даргин, лак ж.б. элдер).

Даже **1.** *частица усил. да;* ~ *теперь* азыр да; ~ *я не знаю* мен да билбейм; **2. в знач. союз** ал турсун, ал тургай,... -са да; **провода гудят всегда,** ~ **при полном безветрии** зымдар дайыма, ал тургай таптакыр шамал жокто да күүлдөп турат; **сегодня тепло,** ~ **жарко** бүгүн жылуу, ал тургай ысык; **очень даже абдан эле, өтө эле; очень даже хорошо** абдан эле жакшы; **даже и...** ал тургай; ал турсун; **даже и не подумал** ал тургай ойлоп да койгон жок.

Дакать *несов. прост.* «макул», «ооба», «хоп» дей берүү.

Дакнуть *сов. однокр. к дакать.*

Дактилический, -ая, -ое *лит.* дактиль...; дактилдик, дактиль менен жазылган; ~ **размер** дактиль өлчөмү.

Дактилология *ж* дактилология (дудуктардын жандама тили).

Дактилоскопическ/ий, -ая, -ое дактилоскопиялык, дактилоскопия...; ~ **ое исследование** дактилоскопиялык изилдөө.

Дактилоскопия *ж* дактилоскопия (кылмышкердин ким экендигин аныктоо максатында алакандын, бармактардын ички бетиндеги наар белгилердин түзүлүшүн изилдөөчү криминалистика илиминин бөлүмү).

Дактиль *м лат.* дактиль (басым биринчи муунга түшкөн үч муунду стопа).

Далай-лама *м* далай-лама (Тибеттин эн жогорку башкаруучусу жана тибеттик чиркөөнүн башчысы).

Далее *нареч. то же, что дальше; до села не* ~ *двух километров* кыштакка чейин эки километрден ашык эмес; **и так далее (и т.д.)** жана башкалар (ж.б.); **не далее как...** (не далее чем...) ... гана, ... эле, ... -дон ашык

эмес; **не дáleе как вчера́** кечээ күнү эле, кечээ гана.

Далёк/ий, -ая, -ое (далёк, -ека, -еко, и -ёко) **1.** (*отдалённый расстоянием*) алыс, алыскы, ыраак, ырааккы; ~ **ие горы** алыскы тоолор; **2.** (*отдалённый временем*) эзелки, байыркы, небактагы, далайдан кийинки; ~ **ое прошлое** эчак өткөн кез; ~ **ое будущее** алыскы болочок, көптөн кийинки келечек; **3.** (*большой протяжением*) узун, узак, алыс; ~ **ий путь** узун жол, узак жол, алыс жол; **4.** *перен.* бөлөк, жат; **мы с ним ~ ие люди** биз аны менен бөлөк кишибиз; биздин аны менен жакындыгыбыз жок; **5.** *от чего...* -дан алыс, -га жакындабайт, жолобойт, окшобойт; **я далёк от мысли ехать туда** мен ал жакка барайын деген ойдон алысмын; менде ал жакка барайын деген ой жок; **это далёко от истины** бул чындыкка жакындабайт; бул чындыктан алыс калат; **6.** (*только с отрицанием и нареч.:* «слишком», «очень», «весьма» и т.п.) *разг.* акылдуу, билимдүү; **он человек не очень-то ~ ий** ал анчалык акылдуу киши эмес.

Далёко 1. *нареч.* алыс, ыраак, окчун, оолак; **мы оставили их ~ позади** биз аларды бир топ артта калтырдык; **2.** *в знач. сказ. (о расстоянии, о времени)* узак, алыс, ыраак, бир далай; **до нового года ещё ~ жаңы жылга чейин** дагы далай бар; **отсюда ~ до города** бул жерден шаарга чейин ыраак; **до дома ещё ~ үйгө чейин** дагы далай бар; **◇ далёко за ...-дан** ашкан, оогон; **далёко за полночь** түн ортосунан оогондо; **ему далёко за шестьдесят** ал алтымыштан бир топ ашкан; **далёко не ...** анчалык... эмес; **он далёко не глуп** ал анчалык акмак эмес; **далёко зайти** аша чабуу, өтө кетүү, терен кетип калуу, чектен чыгуу; **далёко пойти** алыс баруу, узакка баруу, арымы кең болуу; **он далёко пойдёт** анын келечеги кең; **далёко не уйдёшь (не уедешь) с чем** или **на чём** (муну менен) алыс кете албайсың; анчалык узай албайсың.

Далёче *нареч. уст. нар.-разг. то же, что далёко.*

Даль ж 1. (*далеко видимое пространство*) учу-кыйры жок мейкиндик, кеңдик; **чудная ~ укмуш мейкиндик**; **2.** алыстык, ыраактык, оолактык; алыс жер; **такая ~ ушунчалык ыраак жер!**, ушунчалык алыстык! **не пойдү в такую ~ мынчалык алыс жерге барбайм**; **3.** аягы, башы, учу; **в дали коридора** коридордун тиги башында; **4.** *разг.* алыстык, ыраактык, оолак жер; **голубая ~ моря** деңиздин көгүлтүр алыстыгы; ~ **полёй** мелтиреген талаалар; **родные дали** өз жеринин мейкиндиги.

Дальнейш/ий, -ая, -ее мындан аркы, кийинки, келерки; ~ **ие события** мындан

аркы окуялар; **ждать ~ их распоряжений** кийинки буйруктарды күтүү; **отказаться от ~ их переговоров** келерки сүйлөшүүлөрдөн баш тартуу; **в дальнейшем 1)** келечекте, болочокто; **2)** төмөндө, кийинчерээк (китепте, кол жазмада).

Дальн/ий, -ая, -ее 1. алыс, алыскы, ыраак, ырааккы; ~ **ие страны** алыскы өлкөлөр; **2.** четтеги, эң алыстагы; ~ **я деревня** эң алыстагы кыштак; ~ **ий дом** эң четтеги үй; **3.** узак, узун, ыраак; ~ **я дорога** узак жол; ~ **ее плавание** алыска сүзүү, узакка сүзүү; **капитан ~ его плавания** узакка сүзүүчүлөрдүн капитаны; **поезд ~ его следования** алыска баруучу поезд; **артиллерия ~ его действия** алыска атуучу артиллерия; **4.** (*о родстве*) алыс, кыйыр; ~ **ий родственник** кыйыр тууган; **◇ без дальних слов (разговоров)** артык баш сөз кылбастан, сөздү созо бербестен.

Дальнобойность ж алыска атуучулук; ~ **орудия** замбиректин алыска атуучулугу.

Дальнобойн/ый, -ая, -ое алыска атуучу; ~ **ое орудие** алыска атуучу замбирек; ~ **ая артиллерия** алыска атуучу артиллерия.

Дальновидность ж кыраакылык, көрөгөчтүк, даанышмандык.

Дальновидный, -ая, -ое (дальновиден, -на, -но) кыраакы, көрөгөч, билерман; ~ **человек** кыраакы киши, билерман киши.

Дальнозёрк/ий, -ая, -ое (дальнозёрок, -ка, -ко) **1.** көзү курч, алыстагыны даана көрө алган; **2.** жакын жердегени көрө албай, алыстагыны көргөн; **очки для ~ их** жакын жердегени начар көргөндөр (же көрө албагандар) үчүн көз айнек.

Дальнозёркость ж 1. көзү курчтук, алысты жакшы көрө алуучулук; **2.** жакындагыны жакшы көрө албай, алыстагыны көрүүчүлүк.

Дальномер м дальномер (алыстыкта туруп ченей ала турган прибор); **акустический ~** акустикалык дальномер; **оптический ~** оптикалык дальномер.

Дальномерщик м дальномерщик.

Дальность ж ыраактык, алыстык, узак аралык; ~ **пути** жолдун узактыгы; ~ **стрельбы** атуунун аралыгы; ~ **полёта снаряда** снаряддын учуп жетүү аралыгы; ~ **полёта** учуунун узактыгы; **предельная ~** эң алыс аралык, аралыктын жеткен чеги.

Дальтонизм м дальтонизм (көздүн кээ бир түстөрдү ажырата албай турган мүчүлүштүгү).

Дальтоник м дальтоник (кээ бир түстөрдү ажыратып көрө албаган адам).

Дальше 1. *сравн. ст. к далёкий* – далёко; **этот путь ~** бул жол узагыраак; **2.** *нареч.* андан кийин, андан соң, анан, дагы; **что ~ ?** дагы эмне болду?; **что было ~ ?** андан кийин эмне болду?; **я поеду ~** мен андан ары барамын; **пишите ~** андан ары жазыңыз; улап

жазыңыз; $\diamond$ *дальше-больше* андан бетер, ого бетер; *дальше (ехать) некуда прост.* чегине жетти, болгон жерине (чегине) барды; *не видеть дальше (своего) носа* акылы чолотук кылуу; жетик боло албоо; аркы-беркини айырып тааный албоо.

Дам/а ж 1. *уст.* ханум, айым, аял; *светская* ~ а ак сөөк аял; 2. аял (эрге чыккан аял); 3. дама (бийде); ~ **ы и кавалеры** дамалар жана кавалерлер; 4. матке (картада); *пиковая* ~ а карганын маткеси; $\diamond$ *дама сердца шутил.* көңүл сүйгөн, жүрөк сүйгөн; *классная дама* тарбиячы аял (революцияга чейинки мезгилде аялдар мектебиндеги, гимназиясындагы белгилүү бир класска бекитилген тарбиячы аял).

Дамасский: *дамасская сталь* Дамаск болоту; ~ *кинжал* Дамаск канжары.

Дамба ж дамба, суу тосмо; **высокая** ~ бийик дамба.

Дамк/а ж дамка, бий (дойбуда); **пройти в ~ и** 1) дамкага чыгуу; бийге чыгуу; 2) *перен. разг.* ийгиликке жетишүү; $\diamond$ **быть в дамках** женип чыгуу.

Дамоклов: $\diamond$ *дамоклов меч книжн.* Дамоклдун кылычы; $\diamond$ **быть (находиться) под дамокловым мечом** Дамоклдун кылычынын астында болуу; башына кылыч байлоо, дайыма өлүм коркунучунун алдында болуу.

Дамск/ий, -ая, -ое аял...; ~ **ая одёжда** аялдар кийими; ~ **ая обувь** аялдардын бут кийими; ~ **ий портной** аялдардын кийимин тигүүчү; ~ **ий велосипед** аялдар велосипеди.

Данник м *уст.* алым төлөөчү, алман берүүчү, чыгым төлөөчү, салык төлөөчү киши.

Данность ж *книжн.* бар нерсе.

Данные мн. 1. маалыматтар **цифровые** ~ цифралуу маалыматтар; **статистические** ~ статистикалык маалыматтар; ~ **разведки** чалгындоонун маалыматтары; 2. негиз, сапат, касиет; **иметь все ~ для получения премий** сыйлык алууга бардык негиздери бар; 3. белгилер, жакшы жактар; **он имеет хорошие голосовые** ~ анын үнүндө жакшы жактары бар.

Данн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от дать*; 2. *прил.* бул, ушул, мына ушул, азыркы; ~ **ая книга** бул китеп; ~ **ый вопрос** бул суроо; **в ~ ый момент** азыркы учурда; **в ~ ое время** азыркы убакта; **в ~ ом случае** мындай учурда; **при ~ ых условиях** мындай шарттарда, мындай жагдайларда; **данная (величина) мат.** белгилүү (чондук).

Дантист м 1. *книжн.* дантист (атайын маалыматы жок тиш доктур, тиш врачы); 2. *прост.* чоң муштум, зөөкүр.

Дань ж 1. *уст.* алым, алман, салык; **взимать** ~ с *кого-л.* кимдир бирөөдөн алым

алуу, салык төлөтүү; **облагать** ~ ю *кого-л.* кимдир бирөөгө алман салуу, салык салуу; 2. *перен. чего книжн.* урмат, сый, баа; **принести** ~ **уважения кому-л.** кимдир бирөөгө урмат көрсөтүү; 3. *перен. чему* таң берүү; моюн сунуу; ~ **моде модага** таң берүү; **это была** ~ **традиции** бул традицияга таң берүү болчу; бул салтка моюн сунгандык болду; $\diamond$ **отдавать (платить) дань** 1) *кому-чему* таң берүү; 2. *чему* моюн сунуу.

Дар м 1. сый, тартуу, соога; **принести в ~ кому-л.** кимдир бирөөгө сый кылып берүү; ~ **ы природы** жаратылыштын бергендери; 2. талант, жөндөм, ийкем; ~ **организатора** уштуруучунун жөндөмү; 3. *мн. дары церк.* соогат (Христостун денеси менен каны катары түшүнүлгөн нан менен вино арналган христиан дининдеги сыйынуунун бир түрү); **дар слова (речи)** 1) сүйлөө жөндөмдүүлүгү; 2) сөзмөрлүк, чечендик; **лишиться дара речи** тилден калуу; сүйлөө жөндөмдүүлүгүн жоготуу; **дар красноречия** сөзмөрлүк жөндөм.

Дарвинизм м дарвинизм.

Дарвинист м дарвинист.

Даргинский, -ая, -ое даргин...; ~ **язык** даргин тили.

Даргинцы мн. (*ед. даргинец м, даргин-ка ж*) даргиндер (Дагестандагы элдердин бири).

Дарение ср *книжн. по знач. гл. дарить.*

Дарен/ый, -ая, -ое *разг.* тартууга берилген, сыйга берилген, белек кылган, тартууланган; ~ **ая вещь** тартууга берилген нерсе, тартууланган буюм; ~ **ому коню в зубы не смотрят посл.** досундун бергенинин тишин ачпа.

Даривать *несов. разг. многокр. к дарить.*

Даритель м тартуулоочу, сыйлоочу.

Дарить *несов.* 1. *кому-чему, кого-что* сыйлап берүү, белек кылып берүү, тартуу кылуу; ~ **книгу** китеп тартуулоо; 2. *перен. кого чем* кадырлоо, сыйлоо; арноо, багыштоо; ~ **вниманием кого-л.** бирөөгө көңүл бөлүү, көңүл салуу; ~ **улыбкой** күлө кароо, жайдары мамиле кылуу.

Дарма нареч. нар.-разг. *то же, что даром.*

Дармовой, -ая, -ое *прост.* *то же, что даровой.*

Дармовщина, дармовщина: на дармовщину *то же, что на даровщину.*

Дармоёд м *разг.* жатып ичер, бекер тамак ичер.

Дармоёдка женс. к дармоёд.

Дармоёдничать *несов. разг.* жатып ичерликке берилүү, бекер оокатка кыныгуу.

Дармоёдность ср *разг.* жатып ичерлик, бекер оокатка кыныккандык.

Дарование ср 1. *уст. по знач. гл. даровать;* 2. талант, жөндөм, ийкем, шык, зээн; **природное** ~ табигый жөндөм (шык);

музыкальное ~ музыкалык жөндөм (шык).

Даровать сов., несов. что кому уст. высок. сыйга берүү, тартуу кылуу, тартуулоо; даровать свободу эркиндик берүү; даровать жизнь жан соога кылуу; өлүмдөн куткаруу.

Даровитость ж жөндөмдүүлүк, таланттуулук, шыктуулук.

Даровитый, -ая, -ое (даровит, -а, -о) жөндөмдүү, шыктуу, таланттуу; ~ ребёнок жөндөмдүү бала.

Даров/ой -ая, -ое разг. бекер, текке берилген; ~ ой обед бекер (текке) берилген түшкү тамак; ~ ая энергия бекер энергия.

Даровщина, Даровщинка: на даровщину бекер тамак ичүү, бирөөнүн эсебинен тамактануу.

Даром нареч. 1. (бесплатно) бекер, акысыз; получить ~ бекер алуу; 2. разг. (дешево) арзан; текейден арзан; я купил это совершенно ~ мен муну текейден арзан сатып алдым; 3. (бесполезно) жөн, текке, бекер, куру, курулай, бошко; весь день пропал ~ бир күн толук бойдон текке кетти; ~ терять время убакытты бошко кетирүү; ♦ даром не пройдёт что кому бул жөн калбайт; мунун азабын тартат; ♦ это тебе даром не пройдет бул сага бир балааны кылат, бул жөн калбайт; даром что... прост. в знач. уступ. союза... -са да,... -ганы менен; даром что молодой, а разумный жаш болгону менен акылы бар.

Дарственный, -ая, -ое уст. сыйлык кат, сыйга берилген; ~ ая запись сый, белек кылгандыгы жөнүндөгү жазуу; сыйлык кат.

Дата ж 1. дата (белгилүү бир календарлык убакыт); ~ рождения туулган күнү; историческая ~ тарыхый дата; знаменательная ~ белгилүү дата; айрыкча маанилүү дата; 2. дата (документ, кат ж.б. жазылган мезгил); поставить дату на документе документке датасын коюу; письмо без даты датасы жок кат (датасы коюлбаган кат).

Дательный: дательный падеж грам. барыш жөндөмөсү.

Датирование ср по знач. гл. датировать.

Датированный 1. прич. от датировать; датасы көрсөтүлгөн; 2. прил. даталуу, датасы бар.

Датировать сов. несов. что 1. дата коюу, датасын көрсөтүү; ~ справку справкага дата коюу; 2. датасын аныктоо, датасын белгилөө; ~ событие окуянын датасын белгилөө; ~ находку табылганын датасын аныктоо; ~ рукопись десятым веком кол жазманын датасын онунчу кылым деп аныктоо; кол жазманын мезгилин онунчу кылымга ыйгаруу.

Датировка ж по знач. гл. датировать.

Датский, -ая, -ое дания...; датчан...; ~ язык

дания тили; ~ дог дания догу (иттин бир түрү).

Датчане мн. (ед. датчанин м, датчанка ж) датчандар, даниялыктар (Даниянын негизги калкы жана ошол элдин өкүлдөрү).

Датчик м спец. датчик (белгилүү бир сигналдарды кабыл алууга жана башка жакка берип турууга ылайыкталган прибор); ~ импульсов импульстар датчиги.

Дать сов. 1. кого-что, кому-чему берүү; ~ деньги акча берүү; ~ лекарство дары берүү; ~ свой адрес өз адресин берүү; 2. берүү; ~ звание наам берүү; ~ орден орден берүү; 3. что или с неопр. кому-чему берүү; ~ работу иш берүү; ~ место орун берүү; дайте, я попытаюсь бериңизчи, мен аракет кылып көрөйүн; ~ возможность работать иштөөгө мүмкүнчүлүк берүү; 4. что (принести как результат) берүү; ~ доход киреше берүү; земля дала богатый урожай жер мол түшүм берди; 5. что кому берүү; ~ обед в честь высокого гостя кадырлуу коноктун урматына түшкү тамак берүү; ~ концерт концерт берүү; 6. что кому-чему разг. жашын белгилөө, жашта деп эсептөө; ему не даш пятидесяти лет аны элүүдө дешке болбойт; 7. в сочет. с сущ. что ~ согласие макулдук берүү, макул болуу; ~ приказ буйрук берүү, буйрук кылуу; ~ течь ага баштоо, тешилүү; ~ трещину жарака кетүү, жарылуу; ~ совет кенеш берүү; ~ телеграмму телеграмма жиберүү, телеграмма салуу; ~ сражение салгылашуу; ~ начало чему-л. баштап берүү, баштоо; 8. (почему, во что) прост. чабуу, уруу; ~ по уху кулакка чабуу; ~ пощечину жаакка чабуу; 9. повел. дай(те) в знач. побуд. частицы кана; дай, думаю, схожу к нему домой кана, үйүнө барып көрөйүнчү деп ойлдум; дай знать о чём билдирүү, кабар кылуу, кабардар кылуу; дай себе (о себе) знать дайыныңды билдир, өзүн билдирүү; өзү жөнүндө кабар кылуу; рана все ещё даёт о себе знать жараат дагы эле оорутуп турат; не дать себя в обиду өзүн кордотпоо; акысын жедирбөө; дать волю кому-чему эркине коюу, эрк берүү; дать волю рукам колун тыйбоо, кармалай берүү; дать представление (понятие) о чём түшүнүк берүү, түшүндүрүү; дать себе труд сделать что аракет кылып көрүү; ни дать, ни взять алымча-кошумчасы жок, дал өзүндөй, коендой окшош, куюп койгондой; дать показание күбө болуу, күбөлүк кылуу; дать повод шылтоо болуу, түрткү берүү; дать отчет отчет берүү; байкоо, чамалап көрүү; дать слово 1) сөз берүү; 2) убада берүү, убада кылуу; дать понять түшүнгүдөй, сезгидей кылуу; билдирүү; дать клятву ант берүү, ант кылуу; я тебе (те) дам мен сага көрсөтөм; он тебе даст ал сага көрсөтөт;

не всякому дано ар кимге буюра бербейт.

Даться *сов. разг.* 1. *чаще с отриц.* карма-туу, алдыруу, тутулуу; он не дастся в обман ал алдоого барбайт; ал алдатпайт; 2. кому колуна келүү, өздөштүрүү, үйрөнүү, билүү; туруу; переход через этот перевал дался нам нелегко бул ашуудан өтүшүбүз бизге оңойго турган жок; французский язык ему дался легко француз тилин ал оңой үйрөнүп алды; 3. кому зарыл болуу, керек болуу; далась тебе эта книга! сага ушул китеп эле керек болуп калдыбы! ушул китеп эле зарыл болуп жатабы!

Дача I ж 1. по знач. гл. дать; ~ корма скоту малга жем берүү, малга чөп берүү; ~ показаний күбө жүрүү, күбө болуу, сурак берүү; 2. (порция) бир тоёрлук, бир жей турган бөлүк (жем, чөп); две дачи овса эки тоёрлук сулу, эки жей турган сулу.

Дач/а II ж дача; жить летом на ~ е жайында дачада жашоо; снять ~ у дача алуу, дачада туруу; ехать на ~ у дачага баруу.

Дачевладелец м дачанын ээси.

Дачевладелица женск. к дачевладелец.

Дачник м дачник; дачада жашоочу, дачада жашаган адам.

Дачница женск. к дачник.

Дачн/ый, -ая, -ое дача...; ~ ая местность дачалар жайгашкан жер; ~ ый поезд дачага каттоочу поезд.

Дашнаки мн. (ед дашнак м) дашнактар (19-кылымдын 90-жылдарында түзүлгөн армян буржуазиялык-улутчул контрреволюциялык партиясынын мүчөлөрү).

Даяние ср уст. теперь ирон. кайыр, садага, кайыр-садага; добровольное ~ өз каалоосу менен берилген кайыр-садага.

Два м, ср, две ж числ. колич. эки; ~ человека эки киши, эки адам; ~ миллиона эки миллион; по ~ экиден; ~ с половиной эки жарым; роман в двух частях эки бөлүмдүү роман; две книги эки китеп; ♦ в два счета прост. дароо, көз ачып-жумганча, бир паста, арыдан бери; ♦ в двух шагах отсюда мындан эки кадам арыраакта, эки аттам жерде, түбүндө; ♦ в двух словах эки ооз сөз менен айтканда, кыскача айтканда; рассказать в двух словах эки ооз сөз менен айтып берүү, кыскача баяндоо; ♦ ни два ни полтора разг. балык эмес, эт эмес.

Двадцатí... двадцатиугольный, двадцатиградусный, двадцатидневный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Двадцатикопеечн/ый, -ая, -ое жыйырма тыйындык; ~ ая монета жыйырма тыйындык монета.

Двадцатилетие ср 1. (срок) жыйырма жыл, жыйырма жылдык мезгил; 2. (годовщина) жыйырма жылдык; ~ института институттун жыйырма жылдыгы.

Двадцатилетн/ий, -ая, -ее 1. жыйырма жыл толгон, жыйырма жылдык; ~ яя дружба жыйырма жыл толгон достук, жыйырма жылдан берки достук; 2. жыйырма жашар, жыйырмадагы.

Двадцатипятилетие ср 1. (срок) жыйырма беш жылдык убак, жыйырма беш жылдык, жыйырма беш жыл; 2. (годовщина) жыйырма беш жылдык.

Двадцатипятирублевый, -ая, -ое жыйырма беш сомдук.

Двадцат/ый, -ая, -ое числ. жыйырманчы; ~ ый номер жыйырманчы номер; ~ ые годы жыйырманчы жылдар; ~ ого августа августтун жыйыртасында, августтун жыйыртасы.

Двадцать числ. жыйырма; ~ листов бумаги жыйырма барак кагаз; ему исполнилось ~ лет ал жыйырма жашка чыкты, ал жыйырма жашка толду; ~ раз жыйырма жолу, жыйырма ирет, жыйырма сыйра, жыйырма мертебе.

Дважды нареч. эки жолу, эки ирет, эки сыйра, эки мертебе; я был там ~ мен ал жерде эки ирет болгом; ~ Герой Советского Союза Советтер Союзунун эки жолку Баатыры; ♦ как дважды два эки жерде эки дегендей, беш колундай.

Две ж см. два.

Двенадцатилетн/ий, -ая, -ее 1. он эки жылдык; ~ ий стаж он эки жылдык стаж; ~ ий срок он эки жылдык мөөнөт; 2. он эки жашар, он экидеги; ~ яя девочка он экидеги кыз, он эки жашар кыз.

Двенадцатипёрстный: двенадцатипёрстная кишкa анат. мөөн, он эки эли ичеги.

Двенадцатичасов/ой, -ая, -ое 1. он эки сааттык; 2. саат он экиде жөнөй турган; выехать ~ ым поездом саат он экидеги поезд менен кетүү.

Двенадцат/ый, -ая, -ое числ. он экинчи; ~ ый номер он экинчи номер, ~ ое мая он экинчи май; ~ ого мая майдын он экиси.

Двенадцать числ. он эки; группа в ~ человек он эки кишиден турган группа; ~ тысяч он эки мин.

Дверка ж уменьш. к дверь; ~ печи мештин оозу.

Дверн/ой, -ая, -ое эшик...; ~ ая ручка эшиктин туткасы; ~ ой замоk эшиктин кулпусу.

Дверц/а уменьш. к дверь; эшикче, кичинекей эшик; печная ~ а мештин оозунун эшикчеси; ~ ы автомобиля автомобилдин эшиги.

Двер/ь ж эшик, каалга; дубовая ~ ь дуб эшик; входная ~ ь кире турган эшик; стоять в ~ ях (у дверей) эшиктин алдында туруу; прорубить ~ ь эшик орнотуу, эшик ачуу; ♦ ломиться в открытую дверь эзмеленүү,

белгилүү нерсени кайрадан далилдемекчи болуп маңыздана берүү; **день откры́тых дверей** ачык эшиктер күнү (ким кааласа кире берүүчү күн); **показа́ть (указа́ть) на дверь кому** чыгып кетишин өтүнүү; **политика откры́тых дверей** ачык эшиктер саясаты; **при закры́тых дверях** бөлөк киши катышпай, өздөрү гана олтурган; **при закры́тых дверях** кирүүгө тыюу салбастан, каалагандар катыша бере турган; **откры́ть дверь кому** эшик ачуу, кирүүгө жол берүү; **дверь в дверь** эшикме-эшик; **у дверей** жап-жакын, түбүндө, алыс эмес; **хло́пнуть двéрью** булкулдап чыгып кетүү, нааразы болуп кетип калуу.

Двéсти числ. эки жүз; **~ рублёй** эки жүз сом; **группа в ~ человек** эки жүз кишиден турган топ; **в двухста́х метра́х отсюда** мындан эки жүз метр жерде, мындан эки жүз метр аралыкта.

Двигатель *м* **1. тех.** кыймылдаткыч (мотор); **~ внутреннего сгорания** ичинен күймө кыймылдаткыч (ичинен күйүүчү мотор); **реактивный** **~** реактивдүү кыймылдаткыч (реактивдүү мотор); **2. перен.** илгерилетүүчү күч, сүрөөнчү; **~ прогрéсса** прогресстин сүрөөнчүсү.

Двигательн/ый, -ая, -ое кыймылдатуучу; кубат берүүчү; **~ ые нервы анат.** кыймылдатуучу нервдер; **~ ая сила** кубат берүүчү күч.

Двигать *несов. кого-что* **1.** жылдыруу, козгоо; **~ столы́** столдорду жылдыруу; **2.** жиберүү, багыттоо; **~ войска́ на неприятеля** аскерлерди душманга каршы жиберүү; **3. чем** кыймылдатуу, ойнотуу; **~ пальца́ми** колдорун ойнотуу; **~ плеча́ми** ийиндерин кыймылдатуу; **4. что** кыймылдатуу, жүргүзүү; **пружина** **дви́жет часово́й механиз́м** пружина сааттын механизмин жүргүзөт; **5. кем-чем перен.** жетелөө, баштоо; **им** **дви́жет чу́вство жа́лости** аларды боору ачуу сезими жетелейт; **6. что перен.** жылдыруу, илгерилетүү, өркүндөтүү; **~ нау́ку** илимди жылдыруу; **7. прост. (отправля́ться)** жөнөө; **~ вперёд** алга жөнөө.

Двигаться *несов.* **1.** айлануу, жүрүү, кыймылдоо; **стрéлка** **дви́жется по цифербла́ту** жебе циферблат боюнча айланат; **земля** **дви́жется вокру́г Со́лнца** Жер Күндү айланып жүрөт; **~ вперёд** алга жүрүү; **2.** кыймылдоо, козголуу; **лежа́ть, не двига́ясь** кыймылдабай жатуу; **3. разг.** жөнөө; **пора́** **~ жөнөр** убак болду; **~ в путь** жолго чыгуу, жол тартуу; **4. страд. к** **двигать** **1, 4;** **◇** **двигаться по служ́бе** мартабасы көтөрүлүү, даражасы артуу, кызматы боюнча жогорулоо.

Дви́женец *м разг.* транспортто иштөөчү адам (транспорт кызматкери).

Дви́жен/ие *ср* **1.** кыймыл, аракет; **~ ие руки́** колдун кыймылы, колдун кыймылдашы; **без ~ ия** кыймылсыз; **ле́жать без ~ ия** кыймылсыз жатуу; **2.** кыймыл, аракет; **враща́тельное ~ ие** айланма кыймыл; **находи́ться в ~ ии** кыймылда болуу; жүрүп туруу; **приходи́ть в ~ ие** аракетке келүү, кыймылдоо; **привести́ в ~ ие** аракетке келтирүү, кыймылдатуу; **3. филос.** кыймыл; **закон ~ ия** **матэ́рии** материянын кыймылынын закондору; **4.** кыймыл, жүрүш; **автомобильное ~ ие** автомобилдин жүрүшү (кыймылы); **прави́ла** **у́личногo ~ ия** көчөдө жүрүүнүн эрежелери; **5. перен.** кыймыл; **революцио́нное ~ ие** революциялык кыймыл; **рабо́чее ~ ие** жумушчу кыймылы; **во́льное дви́жение** *спорт.* эркин кыймыл.

Дви́жимость *ж* ташып кете турган мүлк, козголмо мүлк.

Дви́жим/ый, -ая, -ое **1. прич. от** **двигать** **2. прил.** козгой турган, көчүрүп кете турган, ташып кете турган; **~ ое иму́щество** ташып кете турган мүлк, козголмо мүлк.

Дви́житель *м спец.* кыймылдаткыч; **~ гусени́ц** гусеницалардын кыймылдаткычы.

Дви́жок *м* **1.** жылдыргыч; **~ логарифми́ческой** **лине́йки** логарифмикалык сызгычтын жылдыргычы; **2. разг.** движок (мотор).

Дви́жущ/ий, -ая, -ое **1. прич. от** **двигать**; **2. прил.** кыймылдатуучу, кыймылдаткыч; **~ ие си́лы** **револю́ции** революциянын кыймылдаткыч күчтөрү.

Дви́нуть *сов.* **1. однокр. к** **двигать**; **~ столы́** столдорду жылдыруу; **2. прост.** уруу, согуу, коюу, куюп калуу, уруп жиберүү; **~ по́ уху** кулакка коюу; **◇** **двинуть** **пальце́м** бир аз көмөк көрсөтүү (жардам кылуу).

Дви́нуться *сов. см.* **двигаться.**

Дво́е числ. *собир.* экөө, эки; **~ бра́тьев** эки бир тууган; **~ дете́й** эки бала; **нас бы́ло ~** биз экөө болчубуз; **~ ое су́ток** эки сутка; **рабо́тать за дво́их** экөө үчүн иштөө, экөөнүн ордуна иштөө; **стоя́ть по ~** экиден туруу; **~ саней** эки чана; **~ но́жниц** эки кайчы; **◇** **на сво́их (на) дво́их шу́тл.** жөө.

Дво́е... дво́евла́стие, дво́еми́слие сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Дво́ебо́рец *м спорт.* эки күрөшчү.

Дво́ебо́рьё *ср спорт.* эки күрөш.

Дво́ебра́чие *ср* **1.** эки никелүүлүк; **2. уст.** экинчи нике (күйөөсү же аялы өлгөндөн кийинки).

Дво́еверие *ср* эки динге ишенгендик, эки динге болгон ишеним.

Дво́евла́стие *ср* эки бийлик, кош бийлик.

Дво́еду́шие *ср уст.* эки жүздүүлүк, өң карамалык.

Дво́еду́шничать *несов. уст.* эки жүздүүлүк кылуу, өң карамалык кылуу.

Двоедушный, -ая, -ое (двоедушен, -на, -но) уст. эки жүздүү, өң карама.

Двоеженец *м* эки аялдуу киши (эки аялы бар киши).

Двоеженство *ср* эки аялдуулук.

Двоемужие *ср* эки эрдүүлүк.

Двоемужница *ж* эки эрдүү аял (эки эри бар аял).

Двоеточие *ср* кош чекит (:).

Двобочник *м разг.* экиге окуган бала.

Двобочница *ж разг.* экиге окуган кыз.

Двойть *несов. что* 1. экиге бөлүү; ~ **кожи** терини (булгаарыны) экиге бөлүү; 2. *с.-х.* эки жолу айдоо; ~ **поле** талааны эки жолу айдоо; 3. эки каттоо, эки кабаттоо; ~ **нитки** жипти эки каттоо.

Двой/тъя *несов.* 1. экиге бөлүнүү, эки ажыроо; **дорога** здесь ~ **тъя** жол бул жерден экиге бөлүнөт; 2. эки анжы болуу, ой-пикири бөлүндү болуп туруп алуу; 3. кош көрүнүү, экөө болуп көрүнүү; **в глазах** ~ **тъя** көзүнө кош көрүнүп жатат.

Двойк/а *ж* 1. (*цифра*) эки; 2. (*оценка*) эки; **получить** ~ **ку** эки алуу; 3. экилик (карта оюнунда); **червоная** ~ **а** ачанын экилиги; 4. *спорт.* эки калактуу кайык; **ехать на** ~ **ке** эки калактуу кайыкта жүрүү; 5. *разг.* экинчи (экинчи маршруттагы транспорт).

Двойник *м* 1. түгөй; окшош киши; **мой** ~ **менин** түгөйүм; мага окшош киши; 2. *разг.* түгөй, сынар (эгиздики).

Двойн/ой -ая, -ое 1. эки эсе, эки жолу, эки кабат; **уплатить в** ~ **ом размере** эки эселеп төлөө; ~ **ой расход** эки эсе чыгаша; ~ **ая порция** эки порция; 2. эки кабат, эки катар; **чемодан с** ~ **ым дном** эки кабат түбү бар чемодан; ~ **ые рамы** эки кабат рама; ~ **ое сукно** эки эндүү сукно, кабат эндүү сукно.

Двойня *ж* эгиз.

Двойняшки *мн.* (*ед. двойняшка ж*) *то же, что близнецы I.*

Двойственность *ж* 1. эки анжылык, оомалык, туругу жоктук; 2. эки жүздүүлүк, өң карамаалык.

Двойственн/ый, -ая, -ое (двойствен, -на, -но) 1. эки анжы; **испытывать** ~ **ое чувство** *к кому-чему-л.* кимдир бирөөгө же бир нерсеге карата эки анжы ойдо болуу; 2. эки жүздүү, эки ача; ~ **ая политика** эки жүздүү саясат; 3. эки тараптуу, эки түрдүү; ~ **ый союз** эки тараптуу союз; ~ **ое истолкование** эки түрдүү түшүндүрүү.

Двор I *м* 1. короо; **вход со** ~ **а кирүүчү** эшик короо жактан (ачылат), эшик короодон ачылат; **убирать** ~ **короону жыйноо**; **въехать во** ~ **короого атчан** же транспорт менен кирип келүү; 2. түтүн, үй; **деревенский** ~ **кыштак түтүнү**; **деревня в сто** ~ **ов жүз түтүндөн турган** кыштак; **скотный** ~

малкана, короо, сарай; **◇ на дворе** эшикте, сыртта, талаада, көчөдө; **на дворе мороз** эшикте суук; **гостинный двор** мейманкана, конок үйү; **монетный двор** монета сарайы; **постоялый двор** бекет, кербен сарай; **◇ не ко двору** (**быть, прийти**) туура келбөө, ылайык келбөө.

Двор II *м* сарай; **царский** ~ **падыша сарайы**; **быть при** ~ **е** сарайда болуу.

Дворец *м* дворец, ордо, сарай; **летний** ~ **Петра Первого** Петр Биринчинин жайкы двореци; **Дворец бракосочетания** үйлөнүү двореци (сарайы); **Дворец спорта** спорт двореци (сарайы).

Дворецкий *м* дворецкий (помещиктик, буржуазиялык турмушта; үй кызматчыларынын башчысы).

Дворик *м* *уменьш.* к **двор I**; короочо, кичинекей короо.

Дворник *м* 1. дворник; 2. *разг.* айнек сүрткүч (машинада).

Дворницкий, -ая, -ое 1. дворник...; 2. *в знач. суц.* дворницкая *ж* уст. дворник туруучу үй.

Дворничиха *ж разг.* 1. *женск.* к **дворник I**; 2. уст. дворниктин аялы.

Дворня *ж* *собир.* кызматчылар, малайлар, чоролор (крепостной укук мезгилинде).

Дворняга *ж разг.* короочу ит, короо кайтаруучу түрөгөй ит.

Дворняжка *ж* *то же, что дворняга.*

Дворцов/ый, -ая, -ое дворец...; ~ **ая площадь** дворец аянты; **дворцовый переворот** ордо төңкөрүшү.

Дворянин *м* дворян, дворянин.

Дворянка *женск.* к **дворянин.**

Дворянск/ий, -ая, -ое дворяндык, дворян...; ~ **ое сословие** дворяндар сословиеси (дворяндык сословие).

Дворянство *ср* 1. дворянство; 2. *собир.* дворяндар; **русское** ~ **орус дворяндары.**

Двоюродн/ый -ая, -ое чоң аталары же чоң энелери бир тууган, бир ата өтүшкөн; ~ **ая сестра** бир ата өтүшкөн эже же карындаш; ~ **ая тётка** бир ата өтүшкөн эжеси же тай эжеси.

Двойк/ий, -ая, -ое (двойк, -а, -о) эки ача, эки жактуу, эки түрдүү; ~ **ая выгода** эки түрдүү пайда; ~ **ое решение** эки ача чечим.

Двойко нареч. эки жол менен, эки түрдүүчө; **эту задачу можно решить** ~ **бул маселени эки түрдүү чечүүгө** болот.

Двояковогнут/ый, -ая, -ое эки жагына ийилген; ~ **ое стекло** эки жагына ийилген айнек.

Двояковыпукл/ый, -ая, -ое эки жагы тен томпок; ~ **ая линза** эки жагы тең томпок линза.

Двояковышашие *мн.* *зоол.* эки түрдүү дем алуучулар.

Дву... (двух...) **двугорбый, двурогий,**

двустру́нный, двухто́мный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Двубо́ртн/ый, -ая, -ое эки жагына камтыла турган; ~ **пиджа́к** эки жагына камтыла турган пиджак (күрмө).

Двугла́вый, -ая, -ое эки баштуу; эки чокулуу; ~ **Эльбу́рс** эки чокулуу Эльбурс; **двугла́вый оре́л** эки баштуу бүркүт.

Двугла́сный, -ая, -ое линг. *то же, что дифтонги́ческий.*

Двуго́лосн/ый, двухго́лосный, -ая, -ое эки үндүү (эки үндө аткарылуучу); ~ **о е пение** эки үн менен ырдоо; ~ **ый рома́нс** эки үн менен ырдалуучу романс.

Двуго́лосый, двухго́лосый, -ая, -ое *то же, что двуго́лосный.*

Двуго́рбый, -ая, -ое эки өркөчтүү; ~ **верблю́д** эки өркөчтүү төө (айры өркөчтүү төө).

Двугра́нный, -ая, -ое эки кырдуу; ~ **уго́л** эки кырдуу бурч.

Двугри́венник *м разг. уст. то же, что двугри́венный.*

Двугри́венный *м разг. жыйырма тыйындык.*

Двуде́тный, -ая, -ое эки балалуу.

Двудо́льн/ый, -ая, -ое 1. эки бөлүктөн турган, эки бөлүктүү, эки үлүштүү; ~ **ый разме́р стиха́** эки бөлүктүү ыр өлчөмү; ~ **ые расте́ния** эки үлүштүү өсүмдүктөр; 2. *в знач. сущ. двудо́льные мн. бот.* эки үлүштүүлөр (өсүмдүктөр).

Двудо́мный, -ая, -ое 1. *бот.* эки үйлүү, эки уялуу (эркек жана ургаачы уруктары бөлөк-бөлөк өсүмдүктөргө жайгашкан өсүмдүктөр); **шпина́т - расте́ние** ~ **о е шпинат** - эки уялуу өсүмдүк. 2. *в знач. сущ. двудо́мные мн.* эки үйлүүлөр, эки уялуулар.

Двудо́нный *см. двухдо́нный.*

Двуды́шашце *мн. зоол. то же, что двоякоды́шашце.*

Двуде́иный, -ая, -ое кош, түгөйлүү, жуп.

Двужи́льный, -ая, -ое 1. эки кабат, жуп, кош; ~ **кабе́ль** эки зымдуу кабель; 2. *прост.* чымыр, таштын уюлундай, чыдамкай, бышык, кажарлуу.

Двузна́чн/ый, -ая, -ое 1. эки белгиден турган, эки орундуу; ~ **о е число́** эки орундуу сан; 2. эки маанилүү, кош маанилүү; ~ **о е сло́во** эки маанилүү сөз; ~ **ая величина́** эки маанилүү чондук.

Двузу́бчатый, -ая, -ое эки тиштүү.

Двузу́б/ый, -ая, -ое эки илик, эки ача; ~ **ые ви́лы** эки илик айры; ~ **ый крю́к** эки ачалуу илмек.

Двукла́ссный *см. двухкла́ссный.*

Двуко́лка *ж* эки дөңгөлөктүү араба.

Двуко́нн/ый, -ая, -ое эки аттык, кош аттык; эки ат тарта турган, эки ат чегил-

ген; ~ **плуг** эки аттык соко; ~ **ая подво́да** эки аттуу араба.

Двукопы́тные *мн. зоол.* ача туяктуулар (жаныбарлар).

Двукра́тно *нареч.* эки жолу, эки ирет, эки эсе.

Двукра́тн/ый, -ая, -ое эки жолу, эки ирет, эки жолку, эки мертебе, эки эсе; ~ **о е напоми́ние** эки жолу эске салуу; **заплати́ть в ~ ом разме́ре** эки эселеп төлөө; ~ **ый чемпио́н ми́ра** дүйнөнүн эки жолку чемпиону.

Двукры́лый, -ая, -ое 1. эки канаттуу, кош канаттуу; ~ **о е насеко́мое** эки канаттуу чымын-чиркей; 2. *в знач. сущ. двукры́лые мн. зоол.* эки канаттуулар, кош канаттуулар.

Двулепестный, -ая, -ое *бот.* эки желекчелүү; ~ **цвето́к** эки желекчелүү гүл.

Двуле́тн/ий, -ая, -ое *бот.* эки жылдык; **морко́вь и капу́ста** - ~ **и е расте́ния** сабиз жана капуста - эки жылдык өсүмдүктөр.

Двуле́тник *м* эки жылдык өсүмдүк (эки жыл катар өсүүчү, кийинки жылы урук байлоочу өсүмдүк).

Двули́кий, -ая, -ое (двулик, -а, -о) 1. эки бети бар, эки түстүү, 2. *перен.* эки башка касиети бар, эки түрдүү; 3. *перен. то же, что двули́чный;* **◇ двули́кий Янус** эки жүздүү Янус (эки жүздүү адамга карата).

Двули́чный, -ая, -ое эки беттүү, эки бети бар.

Двули́чие *ср* эки жүздүүлүк, жойпулук.

Двули́чничать *несов.* эки жүздөнүү, эки жүздүүлүк кылуу, жойпулануу.

Двули́чно *нареч.* эки жүздүүлүк менен, жойпулук менен, эки жүздүүлүк кылып.

Двули́чность *ж* эки жүздүүлүк, жойпулук.

Двули́чный, -ая, -ое (двуличен, -на, -но) эки жүздүү, жойпу; ~ **челове́к** эки жүздүү киши.

Двуно́гий, -ая, -ое эки буттуу, эки аяктуу.

Двуо́кись, ж. хим. кош кычкыл; ~ **азо́та** азоттун кош кычкылы.

Двупа́лый, -ая, -ое эки манжалуу (кош манжалуу).

Двупе́рстие *ср* кош манжа (сөөмөй менен ортонду бириктирип чокунуунун эски үрпадатын сактагандарда).

Двупе́рстный, -ая, -ое эки манжа менен чокуна турган.

Двупе́рстный, -ая, -ое эки манжалуу.

Двупла́нность *ж* эки пландуулук, кош пландуулук; ~ **изображе́ния** сүрөттөөнүн эки пландуулугу.

Двупла́нный, -ая, -ое эки пландуу, эки планда жайгаштырылган.

Двупо́л/ый, -ая, -ое 1. *биол.* эки жыныстуу; ~ **о е живо́тное** эки жыныстуу жаныбар; ~ **ые расте́ния** эки жыныстуу өсүмдүктөр; 2. *мат.* эки бөлүк, эки ача; ~ **ый гипербо́лоид** эки ача гиперболоид.

Двупо́лье *ср с. -х.* эки талаа (бирин коюп,

экинчисин айдап турма – алмак-салмак айдалма эки талаа).

Двупольн/ый, двухпольный -ая, -ое эки талаалуу, алмак-салмак айдалып турма; ~ **ое хозяйство** эки талаалуу чарба; ~ **ая система земледелия** жерди алмак-салмак айдоо системасы.

Двурог/ий, -ая, -ое эки мүйүздүү; ~ **ое животное** эки мүйүздүү жаныбар; ~ **ий носорог** эки мүйүздүү носорог.

Двурүкий, -ая, -ое эки колдуу.

Двурүчн/ый, -ая, -ое эки туткалуу, эки саптуу; ~ **ая пила** эки туткалуу араа.

Двурүшник *м* эки жүздүү; арамза, тынчы.

Двурүшница *женск. к двурүшник.*

Двурүшничать *несов.* эки жүздүүлүк кылуу, тынчылык кылуу.

Двурүшническ/ий, -ая, -ое эки жүздүү, арамза, сатылма; ~ **ий поступок** эки жүздүү жорук, арамза мамиле; ~ **ая политика** эки жүздүү саясат.

Двурүшничество *ср* эки жүздүүлүк; **политическое** ~ саясий эки жүздүүлүк.

Двусветный *см. двухсветный.*

Двусемянка *ж бот.* кош данек, кош дан.

Двусемянный, -ая, -ое *бот.* кош данектүү, кош дандуу, эки данектүү, эки дандуу.

Двускатн/ый, двухскатный, -ая, -ое эки капталдуу; балык жон; ~ **ая крыша** эки капталдуу чатыр; ~ **ая теплица** балык жон теплица.

Двуслоговой, -ая, -ое *лингв. то же, что двусложный.*

Двусложн/ый, двухсложный, -ая, -ое *лингв.* эки муунду; ~ **ое слово** эки муунду сөз; ~ **ые размеры** эки муунду өлчөмдөр.

Двумысленно *нареч.* эки түрдүү түшүнүк менен, эки башка түшүнүк бергидей кылып, эки ойлуу кылып, эки анжы ойдо калтырып.

Двусмысленност/ь ж 1. эки маанилүүлүк; ~ **ь поведения** мамилесинин эки маанилүүлүгү; **2.** эки маанилүү сөз; **говорить** ~ **и** эки маанилүү сөз айтуу.

Двусмысленн/ый, -ая, -ое (двусмыслен, -на, -но) **1.** эки мааниси бар; эки башка мааниге ээ, эки анжы ой калтыруучу; **2.** аң-таң калтыруучу, эмне экени түшүнүксүз; ~ **ая шутка** эмне экени түшүнүксүз тамаша.

Двусмыслица *ж разг.* эки анжы ой-пикир (сөз).

Двосоставн/ый, -ая, -ое эки бөлүктүү; ~ **ое предложение** эки бөлүктүү сүйлөм.

Двупальн/ый, двухпальный, -ая, -ое эки киши жатып уктап турган, эки кишилик; ~ **ая кровать** эки кишилик кровать.

Двустволка, Двухстволка *ж* кош ооз (мылтык).

Двуствольн/ый, двухствольный, -ая, -ое 1. эки стволдуу, кош ооз; ~ **ое ружьё** кош ооз мылтык; **2.** коштошуп чыккан, кош сөнгөктүү; ~ **ое дерево** кош сөнгөктүү жыгач.

Двустворчат/ый, -ая, -ое эки ачылмалуу, эки ачма, эки ачылма; ~ **ая дверь** эки ачылма эшик, эки ачылма каалга.

Двустипшие *ср* эки саптуу ыр (байт).

Двустопный, -ая, -ое *лит.* эки стопалуу, эки ыргактуу; ~ **ямб** эки стопалуу ямб.

Двусторонн/ий, двухсторонний, -ая, -ее 1. эки тараптуу; эки жактуу; ~ **ее воспаление лёгких** эки өпкөсүнө тең суук тийүү; ~ **ее уличное движение** эки жагы менен каттап турма көчө кыймылы; **2.** эки бети бирдей, ичи-тышы өндөш; ~ **ее сукно** ичи-сырты өндөш сукно; **3.** эки жактуу, экөөнө тең бирдей; ~ **ее соглашение** эки жактуу келишим; ~ **ая радиосвязь** эки жактуу радио байланышы.

Двусторонность, двухсторонность *ж* эки жактуулук, эки жагы бирдейлик.

Двутавров/ый, -ая, -ое *тех.* эки жагы кырдуу; ~ **ая балка** эки кырдуу устун; ~ **ое железо** эки кырдуу темир.

Двууглекисл/ый, -ая, -ое *хим.* кош көмүр кычкылдуу; ~ **ая сода** кош көмүр кычкылдуу сода.

Двух... см *дву...*

Двухактн/ый, -ая, -ое эки актылуу; ~ **ая пьеса** эки актылуу пьеса.

Двухаршинный, -ая, -ое *уст.* эки кез узундуктагы, эки кез.

Двухатомный, -ая, -ое эки атомдуу, эки атомдон турган.

Двухбалльный, -ая, -ое эки баллдуу, эки балл; ~ **ветер** эки балл шамал.

Двухвалентный, -ая, -ое *хим.* эки валенттүү.

Двухведёрный, -ая, -ое эки чакалык, эки чака бата турган.

Двухвековой, -ая, -ое эки кылымдык, эки кылым болгон.

Двухвёрстка *ж разг.* эки чакырымдык карта.

Двухвёрстн/ый, -ая, -ое 1. эки чакырым, эки чакырымдык; ~ **ый тоннель** эки чакырым тоннель; **2.** эки чакырымдык масштабдагы; ~ **ая карта** эки чакырымдык масштабдагы карта.

Двухвершинный, -ая, -ое эки чокулуу.

Двухвесельн/ый, -ая, -ое эки калактуу; ~ **ая лодка** эки калактуу кайык.

Двухвостка I *ж разг.* эки ача учтуу шапалак.

Двухвостка II *см. двухвостки.*

Двухвостки *мн. (ед. двухвостка ж) зоол.* ача куйруктуулар.

Двухглазков/ый, -ая, -ое эки бүчүрлүү; ~ **ые черенки винограда** жүзүмдүн эки бүчүрлүү калемчеси.

Двухгодичн/ый, -ая, -ое эки жылдык; ~ **ые курсы** эки жылдык курс; ~ **ый перерыв** эки жылдык дем алыш; эки жылдык токтоп туруу; ~ **ый запас** эки жылдык запас.

Двухгодовáлый, -ая, -ое эки жашар, эки жаштагы, экидеги; ~ **ребёнок** эки жашар бала.

Двухгодовойóй, -ая, -ое 1. *то же, что двухгодичный*; 2. *уст. то же, что двухлётний*.

Двухголовóый, -ая, -ое эки баштуу.

Двухголосный *см.* **двуголосный**.

Двухголосый *см.* **двуголосый**.

Двухднёвн/ый, -ая, -ое эки күндүк; ~ **оё совещание** эки күндүк кеңешме ~ **ый запас** эки күндүк запас.

Двухдóнный, **двудóнный**, -ая, -ое эки түптүү.

Двухдюймóвка *ж разг. спец.* эки дюймдук тактай, эки дюйм тактай.

Двухдюймовый, -ая, -ое эки дюмдук, эки дюм....

Двухзáльный, -ая, -ое эки залдуу; ~ **кинотеáтр** эки залдуу кинотеатр.

Двухквартирнóый, -ая, -ое эки квартиралуу; ~ **дом** эки квартиралуу үй.

Двухкилометрóвка *ж разг.* эки километр-дик масштабдагы карта.

Двухкилометрóв/ый, -ая, -ое 1. эки километр аралыктагы; эки километр...; ~ **ый путь** эки километр жол; 2. эки километр масштабдагы; ~ **ая кáрта** эки километр масштабдагы карта.

Двухклассный, **двукласый**, -ая, -ое эки классы бар, эки класстуу.

Двухколéйн/ый, -ая, -ое эки колеялуу; ~ **ая дорога** эки колеялуу жол.

Двухколёсный, -ая, -ое эки дөңгөлөктүү; ~ **экипаж** эки дөңгөлөктүү экипаж (жеңил араба).

Двухкомнатн/ый, -ая, -ое эки бөлмөлүү, эки комнаталуу; ~ **ая квартира** эки бөлмөлүү квартира.

Двухкомплектный, -ая, -ое эки комплект-иден турган, эки комплектилүү.

Двухкопéечник *м разг. уст.* эки тыйын, эки тыйындык.

Двухкопéечн/ый, -ая, -ое 1. эки тыйындык, эки тыйын...; ~ **ая монéта** эки тыйындык чака, эки тыйындык монета; 2. эки тыйындык нарктагы, эки тыйындык; ~ **ая мáрка** эки тыйындык марка.

Двухкрасочн/ый, -ая, -ое 1. эки түрдүү боёк менен боёлгон, эки боёктуу; ~ **ый рисóнок** эки түрдүү боёлгон сүрөт; 2. эки түрдүү боёк менен баса турган; ~ **ая машинá** эки түрдүү боёк менен баса турган машина.

Двухламповый, -ая, -ое эки лампалуу; ~ **радиоприёмник** эки лампалуу радиоприёмник.

Двухлемéшный, -ая, -ое эки тиштүү; ~ **плуг** эки тиштүү соко.

Двухлётие *ср* 1. эки жыл, эки жылдык

мөөнөт; 2. *чего* эки жыл өткөн, эки жыл толгон окуя, эки жылдык.

Двухлётка *см.* **двухлётие**

Двухлётн/ий, -ая, -ое 1. эки жылдык; ~ **оё растение** эки жылдык өсүмдүк; ~ **ый запас** эки жылдык запас; 2. эки жашар, эки жаштагы, экидеги; ~ **ая лóшадь** эки жаштагы жылкы (тай).

Двухлёток *м* 1. *разг.* эки жашар, эки жаштык; 2. эки жылдык мөөнөт, эки жыл.

Двухлитрóв/ый, -ая, -ое эки литрлик, эки литр бата турган; ~ **ая бáнка** эки литрлик банка; ~ **ый сосóд** эки литрлик идиш.

Двухмáчтовый, -ая, -ое эки мачталуу; ~ **оё сóдно** эки мачталуу кеме.

Двухмéстн/ый, -ая, -ое эки орундуу, эки кишилик; ~ **ый самолёт** эки кишилик самолёт; ~ **оё купé** эки орундуу купе, эки кишилик купе.

Двухмéсячник *м* эки айда бир жолу чыгуучу.

Двухмéсячн/ый, -ая, -ое 1. эки айлык, эки ай созула турган; ~ **ые кóрсы** эки айлык курс; ~ **ый запас** эки айлык запас; 2. эки айлык, эки ай болгон; ~ **ый ребёнок** эки ай болгон бала, эки айлык бала.

Двухметрóв/ый, -ая, -ое эки метрлик, эки метр...; ~ **ая высотá** эки метр бийиктик.

Двухмотóрный, -ая, -ое эки моторлуу; ~ **самолёт** эки моторлуу самолёт.

Двухнедéльный эки жумалык, эки жума-да бир чыгуучу.

Двухнедéльн/ый, -ая, -ое 1. эки жумалык, эки жумага созулган, эки жума...; ~ **оё отсутствие** эки жума жок болуу; ~ **ый óтпуск** эки жумалык отпуск; 2. эки жумада бир чыгуучу (журнал ж.б.); 3. эки жума болгон, эки жумалык; ~ **ый ребёнок** эки жума болгон бала (эки жумалык бала).

Двухосный, -ая, -ое эки октуу, эки огу бар; ~ **автомобиль** эки октуу автомобиль.

Двухпалáтн/ый, -ая, -ое эки палаталуу, эки палатадан турган; ~ **ая парламéнтская систéма** эки палаталуу парламенттик система.

Двухпáлубн/ый, -ая, -ое эки палубалуу; ~ **оё сóдно** эки палубалуу кеме.

Двухпарти́нный, -ая, -ое эки партиялуу; ◊ **двухпарти́нная систéма** эки партиялуу система.

Двухпóльный *см.* **двупóльный**.

Двухпóлюсный, -ая, -ое эки уюлдуу.

Двухпрогра́ммн/ый, -ая, -ое эки программалуу; ~ **оё вещáние** эки программалуу уктуруу; ~ **ая телевизиóнная станция** эки программалуу телевизиондук станция.

Двухпроцéнтный, -ая, -ое эки проценттүү; ~ **раствóр** эки проценттүү аралашма, эки проценттүү эритинди.

Двухпүтний, -ая, -ое *то же, что* двухколейный.

Двухразовый, -ая, -ое эки жолу, эки мертебе; ~ **ое** питание эки жолу тамактандыруу, эки жолу тамак берүү.

Двухрублёвый, -ая, -ое эки сомдук, эки сомго ала турган.

Двухрядка ж разг. эки катар клавишалуу гармонь.

Двухрядный, -ая, -ое 1. эки катар, эки кабат; ~ **ая** клепка эки катар кадоо; 2. эки катар клавишалуу; ~ **ая** гармонь эки катар клавишалуу гармонь.

Двухсветный, Двусветный, -ая, -ое эки катар терезелүү; ~ **зал** эки кабат терезелүү зал.

Двухскатный см двускатный.

Двухсложный см двусложный.

Двухслойный, -ая, -ое эки кабат; ~ **ая** фанера эки кабат фанера.

Двухсменный, -ая, -ое эки сменалуу; ~ **ая** работа эки сменалуу иш.

Двухсотлétие ср 1. эки жүз жылдык, эки жүз жыл; 2. *чего* эки жүз жылдык; ~ **основания университета** университеттин негизделгенинин эки жүз жылдыгы.

Двухсотлётный, -ая, -ое 1. эки жүз жылдык, эки жүз жылга созулган; 2. эки жүз жылдык, эки жүз жылга толгон; ~ **дуб** эки жүз жылдык дуб (эмен).

Двухсótный, -ая, -ое числ. эки жүзүнчү; ~ **ая** страница эки жүзүнчү бет; ~ **ый** экземпляр эки жүзүнчү нуска.

Двухспальный см. двуспальный.

Двухствóлка см. двуствóлка.

Двухствóльный см. двуствóльный.

Двухстепенный: двухстепенные выборы эки баскычтуу шайлоо.

Двухсторонний см. двусторонний.

Двухсторонность см. двусторонность.

Двухструнный, -ая, -ое эки кылдуу.

Двухступенчатый, -ая, -ое эки баскычтуу; ~ **ая** ракета эки баскычтуу ракета; ~ **ые** выборы эки баскычтуу шайлоо.

Двухсúточный, -ая, -ое эки күндүк, эки суткалык; ~ **поход** эки күндүк жүрүш.

Двухтактный, -ая, -ое 1. *муз.* эки тактылуу; ~ **ая** пауза эки тактылуу пауза; 2. *тех.* эки тактылуу, эки тактыда иштей турган; ~ **ый** двигатель эки тактылуу кыймылдаткыч.

Двухтómник м эки томдук; ~ **Маяковского** Маяковскийдин эки томдугу.

Двухтómный, -ая, -ое эки томдуу; эки томдук; ~ **ромán** эки томдуу роман; ~ **словáрь** эки томдук сөздүк.

Двухтысячелétие ср. 1. эки миң жылдык, эки миң жыл; 2. эки миң жылдык (юбилей, маараке, окуя).

Двухтысячный, -ая, -ое 1. *числ.* эки

мининчи; ~ **ый нóмер** эки мининчи номер; 2. эки минден турган; ~ **ый отряд** эки мин кишиден турган отряд; 3. *разг.* эки миң сомдук; ~ **ая шуба** эки миң сомдук тон.

Двухфáзный, -ая, -ое эл. эки фазалуу; ~ **переменный ток** эки фазалуу алмашма ток.

Двухфóнтовый, -ая, -ое эки кадактуу, эки кадак.

Двухцвётный, -ая, -ое эки түстүү, эки өндүү; ~ **ая ткань** эки өндүү кездеме; ~ **флаг** эки түстүү желек.

Двухчасовый, -ая, -ое 1. эки сааттык, эки саатка созулган; ~ **ое** ожидание эки сааттык күтүү; ~ **ой доклад** эки саатка созулган доклад; 2. саат экиде кете турган; ~ **ой поезд** саат экидеги поезд; ~ **ой сеанс** 1) эки сааттык сеанс; 2) саат экидеги сеанс.

Двухшёрстный, двухшёрстный, -ая, -ое ала, таргыл; ~ **кот** ала мышык.

Двухъярусный, -ая, -ое эки ярустуу; ~ **зал** театра театрдын эки ярустуу залы.

Двухэтажный, -ая, -ое эки этаждуу, эки этаж, эки кабат, эки катар; ~ **дом** эки этаждуу үй; $\diamond$ **двухэтажная рúгань разг.** оозуна келгенди оттоп сөгүп-сагуу.

Двучлén м мат. кош мүчө.

Двучлénный, -ая, -ое мат. кош мүчөлүү; ~ **ое уравнение** кош мүчөлүү теңдеме.

Двуязычие ср 1. эки тилдүүлүк; 2. эки тил билүү, эки тилди билгендик.

Двуязычный, -ая, -ое (двуязычен, -на, -но) 1. эки тилди билген, эки тилде сүйлөй билген; ~ **ое население** эки тилди билген калк; 2. эки тилде түзүлгөн; ~ **ый словáрь** эки тилде түзүлгөн сөздүк, эки тилдүү сөздүк.

-**Де частица прост.** имиш, ...-ыптыр (башка бирөөнүн сөзүн айтканда колдонулат); **сообщите ему, что он-де все пóнял** ал баарын түшүнүптүр деп ага айтып койгула.

Де... дегазация, деморализоватъ, деградация сыяктуу сөздөргө жалгануучу приставка.

Дебаркадер м 1. дебаркадер (пароходдун сүзүп жүрмө пристаны); 2. *уст.* дебаркадер (темир жол станциясындагы платформа).

Дебатировать несов. *что, о чем и без доп.* талкуулоо; ~ **вопрос** маселени талкуулоо.

Дебатироваться несов. *страд.* к дебатировать.

Дебаты тк. мн. талкуу, талаш-тартыш; **парламентские** ~ парламенттик талкуулар; **горячие** ~ кызуу талаш-тартыш.

Дебелость ж болуктук, толуктук, семиздик.

Дебélный, -ая, -ое (дебел, -а, -о) толук, болук, балпагай; ~ **ая жéнщина** балпагай аял (толук аял).

Дебет м бухг. дебет (кирешелер жана карыздардын эсеби).

Дебетоватъ сов., несов. *что бухг.* дебеттөө,

дебетке киргизүү; ~ **счёт** эсепти дебеттөө.

Дебетов/ый, -ая, -ое *бухгал.* дебет...; ~ **ая запись** дебет жазуусу, дебет жактагы жазуу.

Дебит *м спец.* дебит (суюктуктун, газдын белгилүү бир убакыттын ичинде чыгуу өлчөмү); ~ **нефтяной скважины** нефть скважинасынын дебити.

Дебитор *м бухгал.* дебитор, карыздар.

Дебиторск/ий, -ая, -ое *бухгал.* дебитордук; ~ **ая задолженность** дебитордук карыз, дебитордук бересе.

Деблокировать *сов., несов. кого-что* блокаданы, камап турууну токтотуу.

Дебош *м* уруш, мушташ, жаңжал; **устроить** ~ уруш чыгаруу.

Дебошир *м* чатакчыл, жаңжалчыл, чыр, урушчаак, чыр баш киши.

Дебоширить *несов.* чатак чыгаруу, мушташ чыгаруу, жаңжал салуу, тополоң салуу.

Дебоширство *ср* жаңжалчылык, уруш чыгаруучулук, чатак салуучулук, тополоң салуучулук.

Дебри *мн. (ед. дебр ж уст.)* 1. түнт, чытырман чер; **непроходимые** ~ чычкан жөргөлөгүс чытырман; 2. *перен. чего* бир нерсенин татаал жери, дын; ~ **математики** математиканын татаал жери.

Дебют *м.* 1. дебют (сахнага биринчи жолу чыгыш); 2. *шахм.* дебют (шахмат, дойбу оюндарынын башталышы).

Дебютант *м* дебютант (алгачкы жолу чыккан, катышкан киши).

Дебютантка *женск. к дебютант.*

Дебютировать *сов., несов.* биринчи жолу чыгуу (аткаруу, катышуу); ~ **в роли Гамлета** Гамлеттин ролун биринчи жолу аткаруу.

Дебютн/ый, -ая, -ое биринчи жолку, башталышындагы, башындагы, баштапкы; ~ **ые ходы шахм.** оюндун башталышындагы жүрүштөр.

Дева *ж трад. -поэт.* кыз; ◊ **старая дева** *разг.* кара далы кыз, картаң кыз.

Девальвационный, -ая, -ое девальвация...; девальвациялык.

Девальвация *ж* девальвация (өз наркын жоготкон кагаз акчаларды колдонуудан алып салып, ордуна туруктуу нарктагы кредиттик билеттерди киргизүү; колдонулуп жүргөн кагаз акчалардын официалдуу курсун төмөндөтүү).

Девать *разг. 1. несов. (тк. неопр. и наст.) к деть; 2. сов. (тк. прош.) то же, что деть; куда ты девал мой очки?* менин көз айнегимди кайда койгонсун? ◊ **девать (деть) некуда** коёрго жер жок, кай жерге коёрду билбейсиң; **не знать куда девать (деть) глаза** көзүн ала качуу, уялганынан кишини карай албоо; **не знать куда себя девать (деть)** эмне кыларын билбей калуу.

Деваться *разг. 1. несов. (тк. неопр. и наст.) к деться; куда книги со стола деваются?* столдогу китептер кайда кеткен?; 2. *то же, что деться; куда девались мои очки?* менин көз айнегим кайда кеткен? **не знать куда деваться** эмне кылышты билбөө, кайда барарын биле албоо; ◊ **деваться некуда** башка айла жок.

Деверь *м* кайын ага же кайни (күйөөсүнүн бир тууганы).

Девияция *ж спец.* девиация, кыйшаюу, башка жакка бурулуу; ~ **компаса** компастын кыйшаюусу; ~ **корабля** кораблдын башка жакка бурулушу.

Девиз *м* 1. девиз, ураан; **наш — всегда вперед!** биздин девиз — дайым алдыга!; 2. жашырын ат; 3. кыскача жазуу (гербде).

Девиза *ж фин.* девиза (чет мамлекеттин валютасына жазылып, чет мамлекетте төлөнүп бериле турган вексель, чек ж.б.).

Девича *и нар. -поэт. девица ж уст.* кыз; **девица-красавица** сулуу кыз, бойго жеткен кыз; ◊ **в девицах** эрге тийгенге чейин, турмушка чыкканга чейин, кыз кезинде, такыячан кезинде; ◊ **красная девица** уян жигит, уялчаак өспүрүм, тартынчаак жигит.

Девический, -ая, -ое *то же, что девичий.*

Девичество/о *ср. уст.* кыз кез, кыз убак; **в ~ е** кыз кезде.

Девич/ий, -ья, -ье кыз кездеги, кыз...; ~ **ья фамилия** кыз кездеги фамилиясы; ~ **ья красота** кыздай сулуу, кыз кездеги сулуулук; ~ **ий стыд** кызга мүнөздүү уялуу; ◊ **девичья память** *шутл.* бат унутуп коюучулук.

Девичник *м* 1. кыз узатар, кыз тою; 2. *перен.* кыздардын жыйыны.

Девичья *ж ист.* кыздардын бөлмөсү (Россиядагы помещиктер жана төрөлөрдүн үйүндөгү малай кыздарга арналган бөлмө).

Девка *ж* 1. *прост. тоже, что девушка 1.; 2. уст.* дыйкандын кызы; 3. *уст. то же, что девушка 3.; 4. груб. прост.* сойку, жалап; **уличная** ~ көчөдөгү сойку; ◊ **засидеться в девках** отуруп калуу, кыз бойдон отуруп калуу, кары кыз болуп жүрө берүү.

Девон *м то же, что девонский период.*

Девонский: девонский период *геол.* девон доору (Жердин геологиялык тарыхындагы палеозой эрасынын төртүнчү доору); **девонская система** *геол.* девон системасы.

Девочка *ж* кыз, жаш кыз, бойго жете элек кыз.

Девственник *м* таза, аял албаган, үйлөнбөгөн киши.

Девственница *ж* эрге тийбеген, турмушка чыкпай так өткөн аял.

Девственность *ж* 1. кыз бойдон так өтүүчүлүк; 2. *перен.* тазалык, тунуктук, нагыздык, нукуралык; ~ **помыслов** ой-пи-

кирдин тазалыгы; **3.** кол тийбегендик, жаралган бойдон тургандык.

Девственн/ый, -ая, -ое (девствен, -на, -но) **1.** кыз бойдон жүргөн; турмушка чыкпаган; **2.** *перен.* таза, тунук, нагыз, нукура, чыныгы; ~ **ое** **чувство** тунук сезим; **3.** кол тийбеген, жаралган бойдон турган; ~ **ый** лес жаралган бойдон турган (кол тийбеген) токой.

Девство *ср. уст.* турмушка чыкпагандык, кыз бойдон жүрүш.

Девушка *ж* **1.** кыз, бойго жеткен кыз; **2.** *разг.* жаш келиндерге кайрылууда айтылуучу сөз; **3.** *уст.* малай кыз.

Девчата *тк. мн. разг.* кыздар.

Девчачий, -ья, -ье *разг.* жаш кыздар...; жаш кызга мүнөздүү.

Девчонка *ж разг. унич. к* **девочка.**

Девчурка *ж разг. ласк. к* **девочка.**

Девчүшка *ж разг. ласк. к* **девочка.**

Девяносто *числ.* токсон; ~ **лет** токсон жаш, токсон жыл; **дедушке уже за** ~ чоң ата токсондон ашты; **ему под** ~ ал токсонго чыгайын деп калды.

Девяностолетие *ср* **1.** токсон жылдык, токсон жылга толгондук; **2.** токсон жылдык маараке, токсон жылга толгон (юбилей, окуя).

Девяностолетний, -ая, -ее **1.** токсон жылдык, токсон жылга созулган; **2.** токсонго чыккан, токсон жаштагы, токсондогу; ~ **старик** токсондогу абышка.

Девяност/ый, -ая, -ое *числ.* токсонунчу; ~ **ые** **годы** токсонунчу жылдар.

Девясил *м бот.* карандыз, сарындыз.

Девятер/о *числ. собир. у него* ~ **о детей** анын тогуз баласы бар; **работать за** ~ **ых** тогуз кишинин ишин аткаруу, тогуз кишинин ордуна иштөө.

Десяти... десятиэтажный, десятикратный, десятибалльный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Десятидесятый, -ая, -ое *уст. то же, что* **девяностый.**

Десятиклассник *м* тогузунчу класстагы бала (окуучу).

Десятиклассница *женск. к* **десятиклассник.**

Десятикратн/ый, -ая, -ое тогуз жолу, тогуз жолку, тогуз эсе, тогуз мертебе; ~ **ое** **увеличение** тогуз эсе чоңойтуу; **уплатить в** ~ **ом** **размере** тогуз эсе кылып төлөө.

Десятилетка *ж разг.* тогуз жылдык мектеп (1918–1934-жж.)

Десятилетний, -ая, -ее **1.** тогуз жылдык, тогуз жылга созулган; **2.** тогуз жашар, тогуз жаштагы, тогуздагы; ~ **мальчик** тогуз жашар бала.

Десятисотлетие *ср.* **1.** тогуз жүз жылдык, тогуз жүз жыл; **2.** тогуз жүз жылдык, тогуз жүз жыл толгондук.

Десятисотлетний, -ая, -ее **1.** тогуз жүз жылдык; **2.** тогуз жүз жылга тиешелүү.

Десятисот/ый, -ая, -ое *числ.* тогуз жүзүнчү; ~ **ые** **годы** тогуз жүзүнчү жылдар.

Десятитысячный, -ая, -ое **1.** *числ.* тогуз миңинчи; **2.** тогуз миң сомдук; **3.** тогуз миң кишилик; тогуз миң кишиден турган; ~ **отряд** тогуз миң кишилик отряд.

Десятиугольник *м* тогуз бурчтук.

Десятиугольный, -ая, -ое тогуз бурчтуу.

Десятичасов/ой, -ая, -ое **1.** тогуз сааттык, тогуз саатка созулуучу; ~ **ое** **ожидание** тогуз сааттык күтүү; ~ **ой** **курс лекции** тогуз сааттык лекциянын курсу; **2.** саат тогуздагы, саат тогузда кете турган; ~ **ой** **поезд** саат тогуздагы поезд.

Десятиэтажный, -ая, -ое тогуз этаждуу.

Десятка *ж* **1.** 9 деген цифра; **2.** *разг.* тогуз, тогузунчу (автобус, троллейбус ж.б.); **3.** *разг.* тогуз, тогуздан турган нерселер; **4.** тогуздук (картада); ~ **бубен** момундун тогуздугу; **5.** *разг.* тогуз (кумар оюнунун бир түрү); **♠** **попасть в десятку** *спорт. разг.* **1)** футбол ойнууда топту дарбазанын жогорку бурчуна тээп киргизүү; **2)** мишендин, бутанын тогузуна тийгизүү.

Десятинадцатилетн/ий, -ая, -ее **1.** он тогуз жылдык; **2.** он тогуз жаштагы, он тогуздагы; ~ **ая** **девушка** он тогуздагы кыз.

Десятинадцат/ый, -ая, -ое *числ.* он тогузунчу; ~ **ое** **мая** он тогузунчу май; ~ **ый** **дом** он тогузунчу үй.

Десятинадцать *числ.* он тогуз.

Десят/ый, -ая, -ое *числ.* тогузунчу ~ **ый** **год** тогузунчу жыл; ~ **ая** **часть** тогуздан бир бөлүгү; **четверть** ~ **ого** сегизден он беш минута өттү.

Десят/ь тогуз; ~ **ь** **штук** тогуз даана, тогуз баш, тогуз; **группа из** ~ **и человек** тогуз кишиден турган группа, тогуз кишилик группа.

Десятьсот *числ.* тогуз жүз.

Десятью *нареч.* тогуз жерде; ~ **девять** тогуз жерде тогуз.

Дегазатор *м* дегазатор (**1.** ууландыруучу заттардан арылтуучу аппарат; **2.** ууландыруучу заттардан арылтуучу киши; **3.** уу заттардан арылтуучу нерсе).

Дегазационн/ый, дегазация... дегазация кылуучу, уу заттардан арылтуучу; ~ **ая** **камера** дегазация камерасы.

Дегазация *ж* дегазация (уу заттардан арылтуу, газсыз кылуу); ~ **жидкости** суюктукту уу заттан арылтуу; ~ **местности** жерди уу заттан арылтуу, жайды уу заттан тазалоо.

Дегазировать *сов., несов. что* дегазациялоо, уулуу заттардан арылтуу, тазалоо.

Дегенерат *м* дегенерат (тубаса кемчил

болуп төрөлгөн же акыл-эси жана организми калыбынан өтө төмөндөп кеткен адам).

Дегенеративный, -ая, -ое (дегенеративен, -на, -но) дегенерациянын белгилери бар, дегенерацияланган.

Дегенератка *женск.* дегенерат.

Дегенерация *ж* дегенерация (1. организмдин биологиялык жана психикалык белгилеринин өтө төмөндөп кетиши; тубаса кемчил болуп төрөлүшү; 2. биол. жаныбарлардын органдарынын же клеткаларынын бузулуу процесси).

Дегенерировать *сов., несов.* 1. кемчил болуп төрөлүү; 2. еспөй токтоп калуу, бузулуу, жоюлуу.

Дёготь *м* дёготь, кара май; **древесный** ~ жыгач кара майы; **каменноугольный** ~ таш көмүр кара майы; **◇ ложка дёгтя (в бочке мёда)** бир карын майды бир кумалак чиритет.

Деградация *ж* деградация, начарлай баштоо; ~ **почв** кыртыштын арыктай башташы.

Деграировать *сов., несов.* деградация болуу, өз касиетин жоготуу, начарлап кетүү, кунары качуу.

Дегтярник *м* дёготчу, кара май кайнатуучу.

Дегтярница *ж* дёготь (кара май) куюучу идиш.

Дегтярн/ый, -ая, -ое 1. кара май...; ~ **ая бочка** кара май куюучу бочка; 2. кара майдан жасалган, кара май...; ~ **ое мыло** кара майдан жасалган самын.

Дегустатор *м* дегустатор (тамак-аштын сапатын сыноочу); ~ **чая** чайдын дегустатору; ~ **вин** виолордун дегустатору.

Дегустационный, -ая, -ое дегустация...; дегустациялык.

Дегустация *ж* дегустация (тамак-аштын сапатын сыноо, баа берүү).

Дегустировать *сов., несов. что* дегустациялоо, дегустация кылуу, сынап көрүү; ~ **вина** винону дегустациялоо (винону сынап көрүү).

Дед *м* 1. чоң ата (*по линии отца*); тай ата (*по линии матери*); **наши** ~ **ы** биздин чоң аталарыбыз; 2. *разг.* карыя, кары киши, ак сакал; 3. *мн.* **деды** ата-бабалар, түпкү аталар.

Дедерон *м* дедерон (капрон).

Дед мороз *м* Аяз ата.

Дёдов, -а, -о чоң ата...; тай ата...; чоң атаныкы, тай атаныкы; ~ **а шуба** чоң атанын (тай атанын) тону; ~ **а шапка** чоң атанын (тай атанын) тумагы (баш кийими).

Дёдовск/ий, -ая, -ое 1. чоң ата...; тай ата...; чоң атага, тай атага мүнөздүү; 2. ата-бабаларыбыздын учурундагы, мурдагы, илгерки, эзелки, эски; ~ **ие времена** илгерки замандар; ~ **ие традиции** эзелки салттар.

Дедуктивный, -ая, -ое дедуктивдүү, де-

дукциялык; ~ **метод обучения** үйрөтүүнүн дедукциялык методу.

Дедукция *ж лог.* дедукция (жалпы жоболордон жекече тыянак чыгаруу багытындагы ой жүгүртүүнүн ыкмасы, кандайдыр бир жалпы ой жүгүртүүдөн жекече жобо чыгарган логикалык тыянак).

Дедуля *м разг. ласк.* к дед.

Дедуцировать *сов. несов. что лог.* дедукциялоо, дедукция жолу менен аткаруу, дедукция кылуу.

Дедушка *м то же, что дед* 1, 2.

Дедушкин, -а, -о чоң атанын, чоң ата...; таята...; ~ **а трость** чоң атанын таягы.

Деепричастие *ср грам.* чакчыл.

Деепричастный, -ая, -ое *грам.* чакчыл...; ~ **оборот** чакчыл түрмөк.

Дееспособность *ж* 1. жөндөмдүүлүк. 2. *юр.* жөндөмдүүлүк.

Дееспособный, -ая, -ое (дееспособен, -на, -но) 1. *книжн.* жөндөмдүү, мүмкүнчүлүгү бар; ~ **организм** жөндөмдүү организм; 2. *юр.* жөндөмдүү, мүмкүнчүлүгү бар; ~ **гражданин** жөндөмдүү гражданин, мүмкүнчүлүгү бар гражданин.

Дежа *ж* камыр ачуучу идиш; камыр жуура турган идиш.

Дежурить *несов.* 1. дежур/нөөмөт болуу; 2. карап туруу, көз болуу; ~ **у больного** оорунун жанында карап туруу.

Дежурка *ж разг.* дежурка (дежурлар/нөөмөтчүлөр отуруучу жай).

Дежурн/ый, -ая, -ое 1. **дежурный/нөөмөт**; ~ **ый врач** дежурный/нөөмөт врач; 2. дежур; ~ **ая аптека** дежур аптека; 3. *разг.* дежур, даяр турган; ~ **ые цитаты** дежур цитаталар; ~ **ый оратор** *ирон.* дежур сөзмөр, дежур сүйлөгүч; ~ **ое блюдо** дежур тамак, күндөгү тамак; 4. *в знач. сущ.* **дежурный** *м, дежурная* *ж* дежур, дежурный; ~ **ый по станции ж.-д.** станция боюнча дежурный.

Дежурств/о *ср* дежурство, дежурчулук/нөөмөт; **ночное** ~ **о** түнкү дежурчулук, түнкү дежурство/нөөмөттүк; **быть на** ~ **е** дежурстводо/нөөмөттө болуу, дежурчулук кылуу.

Дез... дезинформация, дезориентировать сыяктуу татаал сөздөрдүн баш жагына жалгануучу приставка.

Дезабильте *ср нескл. разг. уст.* үйдөгү кийим, үй кийими; **быть в** ~ үй кийимчен болуу.

Дезавуировать *сов., несов. кого-что* *книжн.* жокко чыгаруу; ~ **своего представителя** өзүнүн өкүлүнүн иштерин жокко чыгаруу; ~ **своё заявление** өз арызын жокко чыгаруу.

Дезактивация *ж* радиоактивдүү булгануудан тазалоо.

Дезертир *м* дезертир; качкын.

Дезертировать *сов., несов.* дезертир болуу, качуу, аскерден качуу.

Дезерти́рство *ср* дезертирдик, качкындык.
Дезинсе́ктор *м* дезинсектор, дезинсекция кылуучу.

Дезинсекци́онн/ый, -ая, -ое дезинсекциялык, дезинсекция...; ~ **ые** **срédства** дезинсекция каражаттары.

Дезинсе́кция *ж* дезинсекция (зыяндуу курт-кумурскаларды атайын каражаттар менен жок кылуу).

Дезинтегра́тор *м* дезинтегратор (1. чубурма материалдарды майдалоочу жана аралаштыруучу техникалык түзүлүш; 2. газдарды тазалай турган аппарат).

Дезинтегра́ция *ж спец.* дезинтеграция (бүтүн нерсенин бир канча бөлүктөргө ажырашы).

Дезинфе́ктор *м* дезинфекциялоочу, дезинфекция жасоочу.

Дезинфе́кционн/ый, -ая, -ое дезинфекциялоочу, дезинфекция...; ~ **ая** **ка́мера** дезинфекция камерасы; ~ **ые** **срédства** дезинфекция каражаттары.

Дезинфе́кция *ж* дезинфекция (жугуштуу орууларды таратуучу микробдорду атайын каражаттар аркылуу жок кылуу); **профилакти́ческая** ~ профилактикалык дезинфекция.

Дезинфици́ровать *сов., несов. что* дезинфекция кылуу, дезинфекциялоо; ~ **больничные палаты** ооруканадагы палаталарды дезинфекциялоо.

Дезинфици́рующ/ий, -ая, -ее дезинфекциялоочу; ~ **ые** **срédства** дезинфекциялоочу каражаттар.

Дезинформаци́онн/ый, -ая, -ое дезинформациялоочу; ~ **ые** **свédения** дезинформациялоочу маалыматтар.

Дезинформа́ция *ж* дезинформация; ~ **общественного мнения** коомдук пикирдин дезинформациясы.

Дезинформиро́вать *сов., несов. кого-что* дезинформациялоо, натуура маалымат берүү.

Дезодора́тор *м* дезодорация кылуучу, дезодорациялоочу каражат, прибор.

Дезодора́ция *ж* дезодорация (ар кандай химиялык заттардын жардамы менен жаман жытты жок кылуу).

Дезорганиза́тор *м* дезорганизатор (ырк бузар, жөнгө салынган тартипти бузуучу).

Дезорганиза́торск/ий, -ая, -ое дезорганизаторлук; ~ **ие** **действия** дезорганизаторлук аракеттер.

Дезорганиза́ци/я *ж* дезорганизация (ырк бузуу, тартипти, уюмдашууну бузуп, бүлүнтүп жиберүү аракетин); **вно́сить** ~ **ю** дезорганизация чыгаруу.

Дезорганизова́ть *сов., несов.* дезорганизациялоо, дезорганизация кылуу.

Дезорганизова́ться *сов., несов.* дезорганизациялануу, бузулуу, ыркы кетүү.

Дезориента́ция *ж* дезориентация, ориентациясын жоготуу.

Дезориенти́ровать *кого-что* *сов., несов.* ориентациясын жоготуу, адаштыруу.

Дезориенти́роваться 1. *сов., несов.* ориентациясын жоготуу, адашуу; 2. *несов. страд. к* дезориенти́ровать.

Деи́зм *м* деизм (адамдардын жаратылышына алгач кудай себеп болгон, бирок жаратылыштын жана окуялардын андан аркы өнүгүш-өсүш мыйзамдарына ал кийлигишпейт деп эсептөөчү 17–18-кылымдардагы диндик-философиялык көз караш).

Деи́ст *м* деист (деизмди жактоочу).

Деистический, -ая, -ое деизмдик, деисттик.

Действительность *ж* таасирдүүлүк, иштиктүүлүк, активдүүлүк, ишкердик; ~ **критики** сындын таасирдүүлүгү.

Действительн/ый, -ая, -ое (действен, -на, -но) таасирдүү, иштиктүү, ийкемдүү, жандуу; ~ **ое** **срédство** таасирдүү чара; ~ **ые** **ме́ры** иштиктүү чаралар; ~ **ая** **критика** таасирдүү сын; пайдалуу сын.

Действи́е/е *ср* 1. иш, амал, аракет, кыймыл; **привести́ машину в** ~ **е** машинаны иштетүү; **коэффици́ент полезного** ~ **я** пайдалуу иштин коэффициенти; 2. жүрүш-туруш; **самовольные** ~ **я** өзүнчө жүрүш-туруштар; 3. *мн.* **действия** согуштук операция; **военные** ~ **я** согуштук операциялар; **театр военных действий** согуштук операциялардын театры; 4. иш, кыймыл, функция; ~ **е** **фонта́на** фонтандын иштеши; **мина замедленного** ~ **я** жай иштей турган мина; 5. колдонуу, пайдалануу, жумшоо; **вести́ в** ~ **е** **новый́ закон** жаңы законду колдонуу; 6. таасир; **благовольное** ~ **е** жагымдуу таасир; **вредное** ~ **е** зыяндуу таасир; ~ **е** **лекарства** дарынын таасири; 7. күч, күчтүн таасири; ~ **е** **силы́ земно́го притяже́ния** жердин тартылуу күчүнүн таасири; 8. окуя; ~ **е** **происходило в Москве** окуя Москвада болгон; 9. көшөгө; **пьеса в четырёх** ~ **я** төрт көшөгөлүү пьеса; 10. *мат.* амал; **четыре** ~ **я** **арифме́тики** арифметиканын төрт амалы.

Действительно́ нареч. 1. чындыгында, чынында, чын эле, чындап эле; **он** ~ **обиделся** ал чын эле капа болду, ал чындап эле капа болуп калды; 2. *в знач. вводн. сл. разг.* ырас, чынын айтканда; ~ , **он оказа́лся прав** ырас, анын айтканы туура келди; чынын айтканда, ал туура экен.

Действительность *ж* 1. чындык; анык болгон нерсе (окуя); **объекти́вная** ~ **объективдүү** чындык; **социальная** ~ **социалдык** чындык; **это не сон, а** ~ **бул түш эмес**, болгон чындык; 2. турмуш, акыбал, абал, шарт;

реальная ~ реалдуу турмуш; современная ~ азыркы абал; в действительности чындыгында.

Действительн/ый, -ая, -ое (действителен, -льна, -льно) 1. анык, чыныгы, чын; ~ **ый факт** чыныгы факт, анык факт; 2. таасирдүү, иштиктүү; ~ **ые мэры** таасирдүү чаралар; ~ **ое средство** таасирдүү каражат; 3. жарактуу, жарай турган; **билёт действителен на трое суток** билет үч суткага жарактуу; **◇ действительная служба воен.** аскер кызматы; **действительный член академии наук** илимдер академиясынын анык мүчөсү; **действительное число мат.** чыныгы сан; **действительный залог грам.** негизги мамиле.

Действовать несов. 1. иштөө, аракет кылуу; ~ **сообща с кем-л.** кимдир бирөө менен биргелешип аракет кылуу; ~ **сообразно закону** законго ылайык иштөө; 2. кыймылдоо, иштөө; ~ **вёслами** калактар менен иштөө; 3. жүрүү, иштеп туруу, кыймылдоо; **перестал** ~ жүрбөй калды; **рука не действует** кол кыймылдабайт; 4. **на кого-что** таасир этүү, таасир кылуу; **лекарство уже не действует** дары таасир кылбай жатат; **слова на них не действуют** аларга сөз таасир кыла албайт; ~ **на нервы** нервине таасир этүү; жинине тийүү; 5. күчүнө кирүү; **закон действует со дня опубликования** закон жарыяланган күндөн тартып күчүнө кирет.

Действующий/ий, -ая, -ее 1. *прич. от действовать*; **сила, ~ ая** извне сырттан таасир этүүчү күч; 2. *прил.* колдонулуп жүргөн, күчүн жоготпогон, күчүндөгү; ~ **ие законы** колдонулуп жүргөн закондор; **действующее лицо** 1) *лит.* катышуучу; 2) кошо катышкан, бирге болгон киши; **действующая армия** согушуп жаткан армия.

Дек м мор. дек (денизде же дарыяларда сүзүүчү кемедеги үстү жабык палуба).

Дека ж дека (үндү чагылдыруу жана күчөтүү үчүн кызмат кыла турган айрым кылдуу музыкалык аспаптардын тулкусындагы бөлүгү); ~ **вёрхняя гитары** гитаранын үстүнкү декасы.

Дека... **декаграмм, декалитр** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Декабрист м ист. декабрист; **восстание ~ ов** декабристтердин көтөрүлүшү.

Декабристка ж декабристтин аялы.

Декабристск/ий, -ая, -ое декабрист...; декабристтик.

Декабр/ь м декабрь; **шестое ~ я** алтынчы декабрь; **шестого ~ я** декабрдын алтысы; алтынчы декабрда; **в ~ е** декабрда.

Декабрьск/ий, -ая, -ое декабрдагы, декабр...; ~ **ие морозы** декабрдын суугу.

Декаграмм м декаграмм (он грамм).

Декада ж 1. декада, он күн; **первая ~ марта** марттын биринчи декадасы; 2. декада, он күндүк; ~ **киргизской литературы и искусства в Москвё** кыргыз адабияты менен искусствосунун Москвадагы декадасы; 3. *спец.* декада (он тарам телефон каналдарын бириктирүүчү аспап).

Декаданс м 1. *книжн.* ылдыйлоо, начарлоо, артка кетүү, кетенчиктөө; 2. *то же, что декадёнство.*

Декадэнт м декадент.

Декадэнтка женск. к декадэнт.

Декадэнтск/ий, -ая, -ое декаденттик, декадент...; ~ **ая литература** декаденттик адабият.

Декадэнтство ср декадентство (19-кылымдын аягында жана 20-кылымдын башында өкүм сүрүп, үмүтсүздүк, жашоодон кечүү, индивидуализм маанайда болгон адабият менен искусстводогу буржуазиялык, антиреалисттик багыттын жалпы наамы).

Декадник м разг. *то же, что декада*; 2; ~ **озеленения** жашылдандыруу декадниги (он күндүгү).

Декадный, -ая, -ое он күндүк; **в ~ срок** он күндүк мөөнөттө.

Декалитр м декалитр (он литр).

Декалькировать сов., несов. *что спец.* декалькомания жолу менен сүрөттү көчүрүп түшүрүү.

Декалькомания ж спец. декалькомания (сүрөттү кагазга, фарфорго, айнекке, металлга ж.б. көчүрүп түшүрүү ыкмасы жана ошондой ыкма менен түшүрүлгөн сүрөт).

Декаметр м декаметр (он метр).

Декан м декан; ~ **химического факультета** химия факультетинин деканы.

Деканат м деканат; ~ **филологического факультета** филология факультетинин деканаты.

Деканство ср декандык.

Декатирование ср см. декатировка.

Декатировать сов., несов. *что спец.* декатировкалоо (сапатын жакшыртуу жана кирип кетпегидей кылуу үчүн кездемени буу же ысык суу менен иштетүү).

Декатировка ж по знач. гл. декатировать.

Декатировщик м декатировщик.

Декатонна ж декатонна (он тонна).

Декаэдр м мат. декаэдр (он беттүү нерсе; он кыры бар нерсе).

Декавалификация ж декавалификация (квалификациясын жоготуу).

Декавалифицироваться сов., несов. квалификациясын жоготуу.

Декламатор м декламатор, декламация окуучу.

Декламаторский, -ая, -ое декламатор...; декламация окуучу, декламатордук.

Декламационный, -ая, -ое декламациялык, декламация...; ~ **ое искусство** декламация искусствосу.

Декламация ж декламация.

Декламировать *несов.* декламация окуу, декламациялоо, декламация айтуу; ~ **стихотворение** ырды декламациялоо.

Декларативность ж декларациялуулук.

Декларативный, -ая, -ое (декларативен, -на, -но) **1.** декларациялуу, салтанаттуу; ~ **ое заявление** декларациялуу маалымат, декларациялуу кабар, **2. перен. разг.** курулай сөзгө ишендирген, тил эмиздирген; **все его обещания носят ~ый характер** анын бардык убадалары курулай сөз бойдон калат.

Декларация ж декларация (**1.** мамлекеттин, партиянын, эл аралык уюмдун ж.б. атынан кандайдыр бир принциптерди, жоболорду официалдуу түрдө жарыялоо жана ушундай маалыматтар жазылган документ; ~ **прав народов России** Россиядагы элдердин укугунун декларациясы; **правительственная** ~ өкмөттүк декларация; **2.** кандайдыр бир керектүү маалыматтар баяндалган официалдуу кээ бир документтердин наамы; **торговая** ~ соодасатык декларациясы; **налоговая** ~ салык декларациясы, налог декларациясы).

Декларирование *ср по знач. гл.* **декларировать.**

Декларировать *сов., несов.* декларациялоо, декларация кылуу, официалдуу жарыялоо.

Деклассированный, -ая, -ое *уст.* таптык мүнөзүн жоготкон, табынан ажыраган; ~ **ые элементы** табынан ажыраган элементтер.

Деклассироваться *сов., несов.* таптык мүнөзүн жоготуу, табынан ажыроо.

Деклинометр *м* деклинатор (магниттик жантаюуну өлчөй турган аспап).

Деклинация ж *спец.* жантаюу, кыйшаюу (магнит стрелкасынын жантаюусу).

Декодирование *ср* кодду ачуу, код менен жиберилген текстти окуу.

Декодированный, -ая, -ое коду ачылган; ~ **ое сообщение** коду ачылган кабар.

Декодировать *сов., несов.* кодун ачуу, код боюнча окуу; ~ **текст** код боюнча текстти окуу.

Декокт *м* декокт (дары өсүмдүктөрдөн жасалган кайнатма).

Деколорация ж өңүн, түсүн өзгөртүү, өз өңүн өчүрүү.

Декольте *ср нескл.* декольте (моюндун, ийиндин, көкүрөктүн жогору жагы; аялдардын көйнөгүнүн далы көрүнүп тургудай ачык жери); **платье с ~** декольте көйнөк.

Декольтированный, -ая, -ое **1.** декольте-

си бар, декольте...; декольтелүү; ~ **ое платье** декольтелүү көйнөк, декольте көйнөк; **2.** декольтеси бар көйнөк кийген, декольте көйнөкчөн; ~ **ая женщина** декольте көйнөкчөн аял.

Декомпенсация ж *мед.* компенсациянын жоюлушу, компенсациянын бузулушу.

Декомпрессионный, -ая, -ое декомпрессиаланган.

Декомпрессия ж **1. спец.** декомпрессия (компресстин, басымдын төмөндөшү); **2.** декомпрессия (абадагы басымдын кескин төмөндөшүнөн пайда болгон оорулуу абал).

Декомпрессор *м* декомпрессор (компрессти азайтуучу аспап).

Декор *м спец.* декор, жасалга, кооздук; ~ **вазы** вазанын декору.

Декоративно-прикладной, -ая, -ое декоративдик-прикладдык; **выставка ~го искусства** декоративдик-прикладдык искусствонун көргөзмөсү.

Декоративность ж декоративдүүлүк, жасалгалуулук.

Декоративный, -ая, -ое (декоративен, -на, -но) **1.** декоративдик, кооздогуч; ~ **ое искусство** декоративдик искусство; ~ **ые работы** декоративдик иштер; ~ **ые растения** декоративдик өсүмдүктөр; **2.** кооз; ~ **ый вид** кооз түр; **3.** декорация...; декорациялык.

Декоратор *м* декоратор (**1.** декорация жасоочу художник; **2.** имараттарды, үй-жайларды кооздочу, тартипке келтирүүчү адис).

Декорационный, -ая, -ое декорация...; декорациялык; ~ **ое искусство** декорациялык искусство; ~ **ые мастерские** декорация мастерскойлору/өнөрканалары.

Декорация ж **1.** декорация, жасалга; **2. театр.** окуя болгон жерди жана шартты сценана живопись же архитектуралык сүрөттөр аркылуу туюнтуу; **писать ~и** декорация тартуу; ~ **я первого акта** биринчи актынын декорациясы; **3. перен.** декорация, жамынчы, сырты гана жылтырак.

Декорирование *ср по знач. гл.* **декорировать.**

Декорировать *сов., несов.* что чем декорациялоо, кооздоо, жасалгалоо; ~ **зал цветами** залды гүлдөр менен жасалгалоо.

Декорум *м книжн.* декорум, сыпайгерчилик, каада; **соблюдать ~** каада сактоо.

Декрет *м* **1.** декрет (кандайдыр бир маселе боюнча жогорку өкмөт тарабынан чыгарылып, мыйзамга барабар күчкө ээ болгон токтом); **Декрет о мире** Тынчтык жөнүндө декрет; **2. разг.** декрет отпусказы, декрет; **находиться в ~е** декретте болуу, декрет отпусказында болуу.

Декретировать *сов., несов.* что декрет-төө,

декрет кылуу, декрет түрүндө бекитүү.

Декрётный, -ая, -ое декреттик, декрет боюнча белгиленген, декрет...; **декрётный отпуск** декреттик өргүү; **декрётное время** декреттик убакыт.

Декстри́н *м* декстрин (крахмал желими).

Декстри́новый, -ая, -ое декстрин...; декстринден жасалган.

Делание *ср по знач. гл. делать* 1–4.

Деланно *нареч.* анткор, жасалма, кара күчкө, калп эле; ~ **смеяться** жасалма күлүү.

Деланность *ж* жасалмалуулук; ~ **манёр** кылык-жоруктардын жасалмалуулугу.

Деланн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от делать*; 2. *прил.* жасалма, анткор, жалган, калп эле; ~ **ый смех** анткор күлкү; ~ **ая улыбка** жасалма жылмаюу.

Делатель *м книжн.* жаратуучу, жасоочу, түзүүчү.

Делать *несов.* 1. жасоо, кылуу; ~ **станки** станок жасоо; ~ **мебель** мебель жасоо; ~ **фарфор** фарфор жасоо; 2. даярдоо; ~ **эскизы** эскиздерди даярдоо; ~ **книгу** китеп даярдоо, китеп жазуу; 3. жасоо, кылуу, иштөө; **ничего не** ~ эч нерсе кылбоо; ~ **по-своему** өз билгениндей кылуу; **что мне ~ ?** мага эмне кылуу керек? **делайте, как знаете** өз билгениндей кылыңыз? **чего мы только не делали!** биз эмнени гана кылбадык! 4. *в сочет. с суц.* **что ~ вывод** жыйынтык чыгаруу; ~ **зарядку** зарядка кылуу; ~ **подарок** белек кылуу; ~ **предупреждение** эскертүү; ~ **сообщение** кабар кылуу, кабарлоо; ~ **уроки** сабак даярдоо; ~ **опыты** тажрыйба жасоо; ~ **попытку** аракет кылуу, аракет жасоо; ~ **обыск** тинтүү, аңтаруу; **машина** **делает крутой поворот** машина чукул бурулуш жасайт; ~ **одолжение** жакшылык кылуу; ~ **неприятности** жамандык кылуу, зыян келтирүү; 5. *что (в сочет. со словами, указывающими на количество):* **автобус** **делает два рейса в сутки** автобус суткасына эки рейс кылат; ~ **сто оборотов** жүз жолу айлануу; жүз ирет айланып чыгуу; ~ **в сутки пятьсот-шестьсот километров** суткасына беш жүз-алты жүз километр жол жүрүү; 6. кылуу, айландыруу; ~ **из кого-л. посмешище** кимдир бирөөнү шылдыңга айландыруу; ~ **кого-л. несчастным** кимдир бирөөнү бактысыз кылуу; ~ **смешным** күлкү келерлик кылуу; **◇ сделать вид, что...** гандай болуу, ... сыяктуу түр көрсөтүү; **он** **делает вид, что слушает** ал угуп жаткандай түр көрсөтөт; **от нечего** **делать** бекерчиликтен, эмне кыларын билбегендиктен; **делать честь кому** 1) урматтоо, урмат-сый көрсөтүү; **он** **делает мне честь, приглашая к себе** ал мени өзүнө чакырып, мага урмат көрсөттү; 2) урмат алып келүү, урмат-сыйга жеткирүү; **это** **делает ему** **честь** бул анын аброюн көтөрөт; **это не** **делает ему** **честь** бул анын аброюн түшүрөт.

Делаться *несов.* 1. *кем-чем или каким* болуу; ~ **весёлым** шайыр болуу; **делается светло** жарык болуу; **мне** **делается жарко** мага ысык боло баштады; 2. болуу, болуп жатуу; **что там** **делается?** анда эмне болуп жатат? 3. *разг.* чыгуу, жаралуу, кетүү; **в стене** **делаются трещины** дубалдан жарака кетти; 4. *страд. к* **делать** 1–4.

Делегáт *м* делегат, өкүл; ~ **ы съезда** съездин делегаттары.

Делегáтка *женск. к* делегáт.

Делегáтский, -ая, -ое делегаттык, делегат...; ~ **ий мандат** делегаттык мандат.

Делегáц/ия *ж* делегация; **члены** ~ **ии** делегациянын мүчөлөрү; ~ **ия женщин** аялдар делегациясы; **иностранная рабочая** ~ **ия** чет элдик жумушчу делегациясы.

Делегировать *сов., несов.* *кого* делегациялоо, делегаттыкка шайлоо, делегаттыкка жиберүү, өкүл кылып жиберүү; ~ **на съезд** съездге делегат кылып жиберүү.

Делёж *м разг.* бөлүү, бөлүштүрүү, үлөштүрүү; ~ **добычи** олжону бөлүшүү, табылганы бөлүштүрүү.

Делёжка *ж разг.* *то же, что делёж.*

Делéни/е *ср* 1. *по знач. гл. делить* – делиться; ~ **е общества** на **классы** коомду таптарга бөлүү (бөлүштүрүү); ~ **е на две части** эки бөлүккө бөлүү; 2. бөлүнүү, ажыроо; 3. *биол.* көбөйүү, ажыроо; ~ **е клетки** клеткалардын көбөйүүсү; 4. *мат.* бөлүү; **знак** ~ **я** бөлүү белгиси; ~ **е дробей** бөлүкчөлөрдүн бөлүнүшү; 5. *физ.* бөлүнүү, тароо; ~ **е атомного ядра** атом яросунун бөлүнүүсү; 6. бөлүп белгилөө, бөлүп-бөлүп көрсөтүү; **нанести** ~ **я** бөлүп-бөлүп чыгуу.

Делец *м* табышкер, олжочул; **биржевые дельцы** биржадагы табышкерлер; **тёмные дельцы** арамза (кытмыр) олжочулар.

Деликатес *м* деликатес, чүйгүн, таңсык тамак.

Деликатесн/ый, -ая, -ое деликатес, чүйгүн; ~ **ая рыба** деликатес балык, чүйгүн балык.

Деликáтничать *несов. разг.* бейпилдик кылуу, кимдир бирөөгө ашыра бөйпөлөктөө; ~ **с кем-л.** кимдир бирөөгө бейпилдик кылуу.

Деликáтно *нареч.* адептүүлүк менен, сыпайылык менен, бөйпөлөктөп, бейпилдик кылып.

Деликáтность *ж* сылыктык, адептүүлүк, сыпайылык, бейпилдик.

Деликáтный, -ая, -ое (деликáтен, -на, -но) 1. сылык, сыпайы, адептүү, кылдат; ~ **человек** сылык киши; 2. *разг.* кылдаттыкты талап кылуучу, сактык менен чечилүүчү, этияттык менен мамиле кылуучу; ~ **вопрос** кылдаттыкты талап кылуучу маселе; 3. *разг.* назик, чабал; ~ **предмет** назик нерсе.

Дели́мое *ср мат.* бөлүнүүчү.

Дели́мость/ь ж 1. бөлүнүүчүлүк; ~ **ь** клетки клетканын бөлүнүүчүлүгү; 2. *мат.* бөлүнүүчүлүк; **признаки** ~ **и** чисел на три сандардын үчкө бөлүнүүчүлүк белгилери.

Делитель м бөлүүчү; **общий наибольший** ~ эң чоң жалпы бөлүүчү.

Делительный, -ая, -ое 1. *мат.* бөлүүчү; 2. *спец.* бөлүүчү, бөлө турган, бөлүүгө керектелүүчү; ~ **циркуль** бөлүнүүчү циркуль.

Делить несов. 1. *кого-что* бөлүү, бөлүштүрүү, үлөштүрүү, ажыратуу; ~ **пополам** тең бөлүү; ~ **хлеб на всех** нанды баарына бөлүштүрүү; ~ **студентов на группы** студенттерди группаларга бөлүү; 2. бөлүшүү, кайрылышуу; ~ **горе и радость** кайгы жана кубанычын бөлүшүү; **с кем-л. последние деньги** кимдир бирөө менен акыркы акчасын бөлүшүү; ~ **имущество** мүлкүн бөлүшүү; 3. *мат.* бөлүү; ~ **двадцать на пять** жыйырманы бешке бөлүү; **делить нечего кому** бөлүнбөгөн эч нерсе жок, талаша турган эч нерсе жок; **нам делить нечего** биздин эч кандай талаш-тартышыбыз жок; **◇ делить шкуру неубитого медведя** көлөкөгө тон бычуу.

Делиться несов. 1. бөлүнүү; **книга делиться на главы** китеп главаларга (баптарга) бөлүнөт; 2. бөлүшүү; ~ **последним** болгондорун (калган-каткандарын) бөлүшүү; ~ **друг с другом** бири-бири менен бөлүшүү; 3. *мат.* бөлүнүү; **чётные числа** делятся на два жуп сандар экиге бөлүнөт; 4. *страд. к* делить.

Делишки мн. (*ед. делишко ср*) *разг. уменьш.-ласк. и пренебр. к* дело; **как ~ ?** иштер кандай?; **тёмные** ~ шектүү иштер.

Дело ср 1. иш, жумуш, кызмат; **привычное** ~ көнүмүш иш; **текущие дела** күнүмдүк иштер; **домашние дела** үйдөгү иштер; **заняться делом** иш кылуу; **быть без дела** ишсиз калуу; **приняться за** ~ ишке киришүү; **сидеть без дела** 1) ишсиз отуруу, колу бош отуруу; 2) бекер жүрүү, ишсиз жүрүү; 2. иш, аракет; **от мечты до дела** кыялдан ишке; **применить к делу** ишке колдонуу, ишке пайдалануу; 3. иш, жумуш, милдет; **считать что-л. своим делом** бир нерсени өз иши катары эсептөө; **лезть не в своё** ~ башка бирөөнүн жумушуна киришүү; **всенародное** ~ жалпы элдик иш; 4. *разг.* керектүү иш; **говорить** ~ боло турган ишти айтуу; **вот это ~ !** бул башка иш!, иш деп ушуну айт!, иш эмес бекен; 5. иш, жумуш; **горное** ~ тоо иши, тоо-кен жумушу; **военное** ~ аскер иши; согуш иши; **издательское** ~ басма иши; 6. *уст.* соода-сатык же башка тиричилик иштери, менчик ишкана; **открыть своё** ~ өзүнүн менчик ишканасын ачуу; 7. зарыл иш, жумуш; **пришёл за делом** зарыл иш үчүн келди; **дела до того** ошого чейинки иш; 8. *юр.* дело, иш;

уголовное ~ кылмыш иши; **персональное** ~ жеке иш, персоналдык иш; 9. *канц.* дело документтер; **дела о приёме в партию** партияга кабыл алуунун делолору; ~ **переписки** кат жазуулардын делосу; 10. *уст.* уруш, согуш; **я его видел в деле** мен аны согушта көрдүм; 11. *окуя*; **дела давно минувших дней** капкачан өтүп кеткен күндөрдүн окуясы; **невероятное** ~ укмуштуу окуя; 12. *разг.* абал, кырдаал, шарт, жагдай; **дела на фронте** фронттогу абал; **плохие дела** начар жагдайлар; 13. иш, нерсе; **жизнь** ~ **грубое** өмүр катаал нерсе; ~ **плёвое** түкүрүп таштай турган нерсе; **◇ другое (иное) дело** башка иш, бөлөк маселе; **◇ первым делом** алды менен, биринчи кезекте, баарынан мурда; **за дело** эмгеги үчүн; **к делу! ближе к делу!** ишке!, маселеге жакында! сөздүн чордонуна жакын! **между делом** ара-чолодо; **на деле** иш жүзүндө; **не дело** иш эмес, андай кылууга болбойт; **не у дел** ишсиз, бош; **◇ дело в шляпе** *прост.* иш жайында, иш онунда; **◇ (и) дело с концом** **◇ (и) делу конец** иш да бүттү; **дело идёт о ком-чём**; **дело касается кого-чего** сөз кимдир-бирөө жөнүндө болуп жатат, сөз кимдир бирөөгө тиешелүү; **дело за кем-чем** кимдир бирөөгө байланыштуу; **дело стало за кем-чем** чечилиши кимдир бирөөгө же башка нерсеге байланыштуу; **дело не станет за кем-чем** токтоп калуу кимдир бирөөнүн кесепетинен эмес; **за малым (небольшим, немногим) дело** стало болор-болбос (кичинекей) нерсе үчүн токтоп калуу; **дело делать** 1) иш кылуу, иштөө, иш иштөө; 2) пайдалуу (керектүү) иш аткаруу; **иметь дело с кем-чем** кимдир бирөө менен иштешип көрүү, байланышта-катышта болуу; **идти (пойти) в дело** жаратуу, пайдалануу; **пустить в дело** урунуу, пайдалануу, колдонуу; **в деле быть** иште пайдалануу; **в чем дело?** эмне болду?; **моё (твое, ваше) дело** менин ишим; **◇ моё (твое) дело** маленькое буга мен жооп бере албайм, мен ал иш үчүн жооптуу эмесмин; **◇ моё (твое) дело** сторона менин буга тиешем жок; **то и дело** кайра-кайра, улам-улам, үстөкө-босток, байма-бай, тынымсыз; **то ли дело** ...га караганда таптакыр башкача.

Деловито нареч. иш билгендик менен, билермандарча, иштин көзүн таанып.

Деловитость ж ишкердик, ишмердүүлүк, иштиктүүлүк.

Деловит/ый, -ая, -ое (деловит, -а, -о) ишмер, ишке жөндөмдүү; ~ **ый человек** ишмер адам; **с ~ ым видом** ишмердик түр менен.

Делов/ой, -ая, -ое 1. ишке байланыштуу, иш...; ~ **ые бума́ги** иш кагаздары; ~ **ые разгово́ры** ишке байланыштуу сөздөр; ~ **ые качества** раба́тника кызматкердин ишмердик сапаты; ~ **ая критика** пайдалуу сын; ~ **ая обстанов́ка** ишке ыңгайлуу абал, иш ат-

карууга онтойлуу жагдай; **2.** иш билги, жөндөм, ишмер; ~ **ой человек** иш билги киши; ~ **ым тоном** билерман өңдөнүп, билген түр менен; **3. спец.** жарактуу; ~ **ая древесина** жарактуу жыгачтар; ~ **ой лес** жарактуу жыгач; ~ **ые брёвна** жарактуу жоон жыгачтар.

Делопроизводитель *м* иш жүргүзүүчү.

Делопроизводительница *женск. к* делопроизводитель.

Делопроизводственный, -ая, -ое иш жүргүзө турган, иш жүргүзүүчү.

Делопроизводство *ср* иш жүргүзүү.

Дельно нареч. жөндүү, орундуу, туура, олуттуу; ~ **говоришь** туура айтасын.

Дельность *ж* жөндүүлүк, орундуулук, олуттуулук.

Дельн/ый, -ая, -ое **1.** (*деловитый*) ишмер, иш билги, ишке жөндөмдүү; ~ **ый работник** иш билги кызматкер; **2.** (*практически полезный*) олуттуу, орчундуу, маанилүү; ~ **ый совет** олуттуу кеңеш; ~ **ые предложения** олуттуу сунуштар; ~ **ая мысль** маанилүү пикир; **3. спец.** жарактуу, пайдалана турган; ~ **ая древесина** жарактуу жыгач.

Дельта I *ж* куйма; ~ **Волги** Волганын куймасы.

Дельта II *ж* дельта (грек алфавитиндеги төртүнчү тамганын аты).

Дельтаплан *м* дельтаплан.

Дельтапланеризм *м* дельтапланеризм.

Дельтапланерист *м* дельтапланерист.

Дельтовидн/ый, -ая, -ое үч бурч сыяктуу; ~ **ая мышца** *анат.* салаа сымал булчун.

Дельфин *м* **1.** дельфин; **2 спорт.** дельфин, дельфинче сүзүү.

Дельфинарий *м* дельфинарий (дельфиндер багылуучу, үйрөтүлүүчү жана көрсөтүлүүчү чоң аквариум).

Дельфин/ий, -ья, ье дельфин...; ~ **ья кожа** дельфиндин териси.

Дельфиновый, -ая, -ое *то же, что дельфиний*.

Дельфинолог *м* дельфинолог.

Дельце *ср разг. уменьш. к* дело.

Делювиальн/ый, -ая, -ое *геол.* делювийлик (агындылардан пайда болгон); ~ **ые отложение** агынды катмарлар.

Делювий *м геол.* агынды, шиленди, чайканды дөбө.

Деляга *м прост.* **1.** пайдакеч, кара жемсөө.

Деляна *ж прост. то же, что делянка*.

Делянк/а *ж* кесилип берилген жер, бөлүнүп берилген жер; **опытная** ~ **а тажрыйба** үчүн кесилип берилген жер; **отвести** ~ **у под вырубку** кыйыла турган токойду бөлүп коюу.

Деляческий, -ая, -ое өз кызыкчылыгын ойлогон, өз пайдасын ойлогон, пайдакечтик;

~ **подход к делу** ишке пайдакечтик менен мамиле кылуу.

Делячество *ср* өз кызыкчылыгын ойлоочулук, өз пайдасын ойлоочулук, пайдакечтик.

Демагог *м* демагог.

Демагогическ/ий, -ая, -ое демагогияга негизделген, демагогиялык; ~ **ая речь** демагогиялык сөз.

Демагогичность *ж* демагогдук.

Демагогичный, -ая, -ое (демагогичен, -на, -но) *то же, что демагогический*; ~ **приём** демагогиялык ыкма, демагогиялык айла.

Демагогия *ж* демагогия (**1.** кандайдыр бир максатка жетүү үчүн куру убадалар, жагынуулар) саясатчылардын демагогиясы; **2.** кандайдыр бир нерсени бир жактуу түшүнүп алууга негизделген ой жүгүртүү).

Демаркационн/ый, -ая, -ое демаркациялык, демаркация...; ~ **ая линия** демаркация сызыгы (**1.** келишим боюнча согуш токтотулганда аскерлерди бөлүп турган чек ара; **2.** женилген өлкөнүн территориясын оккупация зоналарына бөлүп турган сызык, чек ара; **3. мед.** денедеге өлүү ткандардан тирүү ткандардын чек арасын бөлүп турган жаңы ткандардын тилкеси).

Демаркация *ж* **1.** демаркация, чек ара; **2. мед.** демаркация (денедеге өлүү жана тирүү ткандардын чек арасы).

Демарш *м* демарш (белгилүү бир мамлекеттин өкмөтүнө арналып дипломаттык мааниде сүйлөнгөн сөз); **предпринять** ~ демарш кылуу, демарш менен чыгуу; ~ **посл** элчинин демаршы.

Демаскирова/ть *сов, несов. кого-что* маскировкасын ачуу, маскировкасын бузуу; өзүнүн ким же эмне экендигин билдирүү; бетин ачуу; ~ **ть объект** объектинин маскировкасын алуу; **снайпер** ~ **л себя** снайпер өзүн билдирип койду.

Демаскировка *ж* демаскировка, маскировкасын алуу, маскировкасын бузуу.

Демилитаризация *ж* демилитаризация (белгилүү бир мамлекетке согуш өнөр жайын өнүктүрүүгө жана армия кармоого тыюу салуу; куралсыздандыруу).

Демилитаризованн/ый, -ая, -ое демилитаризацияланган; ~ **ая зона** демилитаризацияланган зона.

Демилитаризовать *сов., несов. кого-что* демилитаризациялоо, куралсыздандыруу.

Демисезонн/ый, -ая, -ое демисезондук (жаз, күз мезгилинде кийилүүчү); ~ **ое пальто** демисезондук пальто.

Демиург *м рел., филос.* кудай, алла, жараткан, жаратуучу.

Демобилизационный, -ая, -ое демобилизация кылынуучу, демобилизациялык,

демобилизация...; ~ **план** демобилизация планы, демобилизациялык план.

Демобилизация ж демобилизация (1. куралдуу күчтөрдү жана экономиканын бардык тармактарын согуш абалынан тынчтык абалга өткөрүү; ~ **армии** армияны демобилизациялоо; 2. аскер кызматкерлерин согуш бүткөндөн кийин же чыныгы аскер кызматынын мөөнөтү бүткөндөн кийин бошотуу).

Демобилизованный, -ая, -ое 1. демобилизацияланган, аскер кызматынан бошотулган; 2. *в знач. сущ.* демобилизованный м демобилизацияланган, аскерден бошонуп келген жоокер.

Демобилизовать *сов., несов.* демобилизациялоо, демобилизация кылуу.

Демобилизоваться 1. *сов., несов.* демобилизациялануу, аскер кызматынан бошонуу; 2. *страд.* к демобилизовать.

Демограф м демограф.

Демографический, -ая, -ое демографиялык, демография...; ~ **о** исследование демографиялык изилдөө; ~ **ая** статистика демографиялык статистика.

Демография м демография.

Демократ м 1. демократ, демократияны жактоочу, адилет; 2. демократ, демократиялык партиянын мүчөсү; 3. *уст.* демократ (калың элге мүнөздүү белгилерди сактаган адам).

Демократизация ж демократизация, демократташтыруу, демократизациялоо; ~ **общественного строя** коомдук түзүлүштү демократташтыруу (демократизациялоо).

Демократизировать *сов., несов.* что демократизациялоо, демократташтыруу.

Демократизироваться 1. *сов., несов.* демократташуу, демократизациялануу, адилет боло баштоо; 2. *несов. страд.* к демократизировать.

Демократизм м демократизм (1. бийликтин демократиялык формасы, демократиялык түзүлүш, демократиялык эркиндиктин берилиши; 2. адилеттик, калыстык, тууралык; ~ **возрений** көз караштардын адилеттиги).

Демократический, -ая, -ое 1. демократияга негизделген, демократиялуу, демократиялык, демократия...; ~ **ий централизм** демократиялык централизм; ~ **ие права** демократиялык укуктар; ~ **ая республика** демократиялык республика; 2. жалпы элге таандык; жөнөкөй; ~ **ие силы** жалпы элдик күчтөр; ~ **ий образ жизни** жөнөкөй өмүр сүрүү.

Демократичность ж демократиялуулук.

Демократичный, -ая, -ое (демократичен, -на, -но) 1. демократияга негизделген,

демократиялуу, демократиялык, демократия...; 2. *то же, что демократический* 2; 3. адилет, калыс.

Демократия ж 1. демократия; 2. демократия, теңчилик; **внутрипартийная** ~ партиянын ичиндеги теңчилик; **профсоюзная** ~ профсоюздук теңчилик.

Демократка *женск.* к демократ.

Демон м азезил, шайтан, жин/христиан дининдеги мифологияда/.

Демонизм к демонизм.

Демонический, -ая, -ое 1. азезилдик, шайтандык, азезил...; шайтан...; 2. *перен.* зөөкүр, бой бербес; ~ **ая натура** зөөкүр киши.

Демонстрант м демонстрант.

Демонстрантка *женск.* к демонстрант.

Демонстративно *нареч.* атайлап, көрсөтмөлүү түрдө; ~ **покинуть собрание** жыйналыштан атайлап көрүнө чыгып кетүү; ~ **отвернуться от кого-л.** кимдир бирөөдөн атайлап көрүнө бурулуп кетүү.

Демонстративный, -ая, -ое (демонстративен, -на -но) 1. атайлап көрсөтмөлүү; ~ **ый уход** атайлап көрсөтмөлүү чыгып кетүү; ~ **ый отказ** атайлап көрүнө баш тартуу; 2. көрсөтмөлүү, демонстративдик; ~ **ый метод преподавания** сабак берүүнүн көрсөтмөлүү методу; 3. *воен.* жазгырма, жазгырмалуу; ~ **ая переброска войск** аскерди бир жерден экинчи жерге жазгырма жайгаштыруу.

Демонстратор м демонстратор, көрсөтүүчү; ~ **машин на промышленной выставке** өнөр жай көргөзмөсүндө машиналарды көрсөтүүчү.

Демонстрационный, -ая, -ое көрсөтө турган, көрсөтмө...; ~ **зал** көрсөтө турган зал (көрсөтмө зал).

Демонстрация ж 1. демонстрация; **праздничная** ~ майрамдык демонстрация; **первомайская** ~ я Биринчи Май демонстрациясы; ~ **я протеста** нааразылык демонстрациясы; 2. кимдир бирөөгө мамилесин көрсөткөн; атайын жасаган аракет; **устроить** ~ **ю кому-л.** кимдир бирөөгө атайлап нааразычылыгын билдирүү; 3. көрсөтүү; ~ **я кинофильма** кинофильмди көрсөтүү; ~ **я** мод модаларды көрсөтүү; 4. көрсөтүү, аныктоо; ~ **я патриотизма** патриотизмди көрсөтүү; 5. *воен.* жазгыруу, алагды кылуу.

Демонстрирование *ср. по знач. гл.* демонстрировать.

Демонстрировать *сов., несов.* 1. демонстрацияга чыгуу, демонстрацияга катышуу; 2. *кого-что* көрсөтүү, демонстрациялоо; ~ **новый кинофильм** жаңы кинофильм көрсөтүү; ~ **свою волю** өз эркин көрсөтүү.

Демонтаж м демонтаж.

Демонтировать *сов., несов.* что *тех.* демонтаждоо, демонтаж кылуу, ажыратуу;

~ электростанцию электр станциясын демонтаждоо.

Деморализация ж 1. деморализация, ындыны өчкөндүк; 2. деморализация (маралдык духун жоготуу, тартиби төмөн түшүү, аракет кылуу жөндөмүн жоготуу); ~ **армии противника** душмандын армиясынын деморализациясы.

Деморализованный, -ая, -ое 1. прич. от деморализовать; 2. прил. деморализацияланган, моралдык духун жоготкон.

Деморализовать сов., несов. кого-что деморализациялануу, ындыны өчүү, дүрбөлөнгө түшүү.

Демос м книжн. демос, карапайым эл, букара.

Демпинг м эк. демпинг (чет өлкөлөрдүн рынокторунда монополиялар, фирмалар ж.б. тарабынан өз ичиндеги наркка караганда товарларды арзан баада сатып, атаандаштарын сүрүп чыгаруу үчүн кылган аракет).

Демпингов/ый, -ая, -ое эк. демпинг наркындагы, демпинг...; ~ **ые цены** демпинг наркындагы баалар; демпинг баалары.

Демпфер м демпфер (1. тех. машиналардын тетиктерин зыяндуу механикалык термелүүлөрдөн сактай турган же тынчытып коё турган техникалык түзүлүш; 2. муз. көп кылдуу музыкалык аспаптардын кылынын термелишин токтотуучу тетик).

Демунципализация ж юр. демунципализация (мурда муниципализация кылынган нерселерди ээсине кайтарып берүү).

Демунципализировать сов., несов. что юр. демунципализациялоо, кайра кайтарып берүү.

Денатурализация ж юр. денатурализация (граждандык укуктан ажыратуу же өз ыктыяры менен граждандыктан баш тартуу).

Денатурализовать сов., несов. кого-что юр. денатурализациялоо, граждандык укуктан ажыратуу.

Денатурализоваться 1. сов., несов. юр. денатурализациялануу, мамлекеттин граждандыгынан чыгуу; 2. несов. страд. к денатурализовать.

Денатурат м денатурат (денатурация кылынган спирт).

Денатурация ж спец. хим. денатурация (техникалык максатка ылайык пайдалануу үчүн кандайдыр бир нерсенин жардамы менен белоктун касиетин өзгөртүү); ~ **белков** белоктордун денатурациясы; **денатурация спирта** спирттин денатурациясы (спиртке ууну же даамын жагымсыз кыла турган башка бир затты кошуп, ичүүгө жарабай турган кылуу).

Денатурировать ср по знач. гл. денатурировать.

Денатурировать сов., несов. что денатурациялоо; ~ **спирт** спиртти денатурациялоо.

Денационализация ж денационализация (мамлекетке өткөрүлгөн мүлктү ээсине кайра кайтарып берүү).

Денационализировать сов., несов. что денационализациялоо, денационализация кылуу.

Денди м нескл. денди; сыланкороз.

Дендрарий м дендрарий (илимий, маданий-агартуу ж.б. максатта ар түрдүү жыгачтар менен бадалдардын коллекциясы тигилген бак же парк).

Дендрит м дендрит (1. анат. нерв клеткасынын бутактанып кеткен жери; 2. мин. жыгач сыяктуу формадагы кристалл уютунду).

Дендрологический, -ая, -ое дендрология...; дендрологиялык; ~ **парк** дендрологиялык парк.

Дендрология ж дендрология (жыгач жана бадал өсүмдүктөрүн изилдей турган ботаника илиминин бөлүмү).

Денежка ж 1. уменьш.-ласк. к деньги; тыйын-тыпыр, акча; 2. разг. (монетка) тыйын, чака.

Денежки мн. разг. ласк. к деньги тыйын-тыпыр, акча; ~ **счёт любят погов.** акча эсепти сүйөт; **♦ плакали мой денежки** акчам күйүп кетти.

Денежно-вещевой: денежно-вещевая лотерея акча-буюм лотереясы.

Денежн/ый, -ая, -ое 1. акча...; ~ **ая реформа** акча реформасы; ~ **ые средства** акча каражаттары; ~ **ый знак** акча белгиси (кагаз акча); 2. акчалай; ~ **ая оплата** акчалай төлөө; ~ **ый доход** акчалай киреше; ~ **ая премия** акчалай сыйлык; 3. разг. акчага бай, акчалуу; ~ **ый человек** акчалуу киши.

Денёк м уменьш.-ласк. к день 1.

Денник м аткана.

Денница ж trad.-поэт. 1. таң, саар; 2. тан Чолпону.

Денно: денно и ночью күндүр-түндүр; күнтүн дебей; **работать денно и ночью** күндүр-түндүр иштөө.

Денной, -ая, -ое уст. то же, что дневной 1.

Деноминация ж эк., фин. деноминация (акчанын наркын өзгөртүү).

Денонсация ж дипл. денонсация (кандайдыр бир мамлекеттин эл аралык келишимди бузгандыгы же ал күчүн жоготкондугу жөнүндөгү билдирүүсү).

Денонсирование ср дипл. по знач. гл. денонсировать; ~ **договора** келишимди денонсациялоо, келишимди денонсация кылуу.

Денонсировать сов., несов. что дипл. денонсациялоо, денонсация кылуу; ~ **договор**

келишимди денонсациялоо, келишимди денонсация кылуу.

Дентин *м* дентин (тиштин сөөгү).

Денщик *м* денщик (падышалык армиядагы офицердин жеке кызматын аткара турган солдат).

Денщикий, -ая, -ое денщик...; ~ **ая** куртка денщиктин курткасы.

День *м* 1. күн (күн чыккандан батканга чейинки мезгил); **солнечный** ~ ачык күн; **пасмурный** ~ бүркөк күн; 2. күн, сутка (24 сааттык убакыт); **в году 365 дней** бир жылда 365 күн бар; 3. күн (7 күндүк жумадагы бир суткалык убакыт); **первый** ~ **недели** жуманын биринчи күнү; **в любой** ~ **недели!** жуманын кайсы күнү болбосун; **субботный** ~ ишемби күнү; 4. күн (календардык дата, айдын числосу); **назначил** ~ күн болжошту; 5. күн (кандайдыр бир окуяга, аны майрамдоо, белгилөөгө байланыштуу күн); **День печати** Басма сөз күнү; **День Победы** Жеңиш күнү; **День ракетных войск и артиллерии** Ракеталык аскерлердин жана артиллериянын күнү; **Международный женский** ~ Аялдардын эл аралык күнү; 6. *мн.* дни күндөр, кез, чак, мезгил, убак; **дни юности** жаштык кез; 7. күн, өмүр, жашоо; **до конца дней своих** күнү бүткөнгө чейин, өмүрүнүн акырына чейин; **рабочий день** жумуш күнү, жумуш убактысы; **считанные дни** саналуу күндөр, кыска мөөнөт; **чёрный день** каран күн, оор күн; **повестка дня** күн тартиби; каралуучу маселелер; **дни чьи сочтены** күнү бүттү; (**и**) **день и ночь** күндүр-түндүр, күндүз да, түндөсү да, дайыма; **день в день** болжошкон күнү, так ошол күнү; **день за день** күн артынан күн, бир калыпта; **изо дня в день** күн сайын; **день ото дня** күндөн-күнгө, күн санап; **со дня на день** 1) бир күндөн экинчи күнгө; **со дня на день откладывать что-л.** бир нерсени бир күндөн экинчи күнгө калтыруу; 2) чукул арада, жакынкы күндөрдө, бүгүн-эртең; **ждать кого-л. со дня на день** кимдир бирөөнүн жакын арада келишин күтүү; **на дню** *прост.* бир күндө, бир күндүн ичинде; **на днях** жакында, жакынкы күндөрдө; **◇ среди (средь) белого дня** таламандын тал түшүндө, чанкайдын чак түшүндө; күпкүндүз; **◇ не по дням, а по часам (расти, возрастать и т.п.)** күн санап эмес, саат санап, тез ылдам.

Деньга *ж* 1. жармак, жарым тыйын (эски убакта); 2. *собр.* *прост.* то же, что деньги; **зашибать деньгу** акча табуу.

Деньги *мн.* 1. акча, пул; **бумажные** ~ кагаз акча; **крупные** ~ көп акча; **кесек** акча; **мелкие** ~ майда акча; **за** ~ акчага; **остаться без денег** акчасыз калуу, акчасы жок калуу; 2. акча, каражат, байлык; **большие** ~ көп акча; ~ **уже отпущены** каражаттар

жумшалып калды; **◇ на медные деньги (учиться, быть воспитанным)** сары чака менен (окуу, тарбиялануу); **при деньгах (быть)** акчалуу, акчасы жанында; **не при деньгах** акчасы жанында жок, акчасыз.

Деньжата *мн.* *прост. см.* деньги.

Деньжонки *мн.* *прост. см.* деньги.

Деонтология *ж* деонтология (этиканын милдет жана милдеттүүлүк проблемасын карай турган бөлүмү).

Департамент *м* департамент (1. Россияда жана кээ бир өлкөлөрдө: кандайдыр бир жогорку мамлекеттик же сот мекемеси, министрствонун бөлүмдөрү; 2. АКШда жана Швейцарияда: министерство; **Государственный департамент** Мамлекеттик департамент (АКШнын тышкы иштер министрствосу); 3. Францияда: административдик-территориялык округ).

Департаментский, -ая, -ое департамент...; департаменттик; ~ **чиновник** департамент чиновниги (департаменттик чиновник).

Депеш/а *ж* 1. депеша, шашылыш кабар (дипломатиялык мүнөздөгү, согуш жөнүндөгү ж.б.); 2. *уст.* депеша, телеграмма; **посылать** ~ у депеша (телеграмма) жиберүү.

Депó *ср.* *нескл.* 1. депо (локомотивдерди, вагондорду коюп, ремонт кылуу үчүн салынган имарат); **паровозное** ~ паровоз депосу; 2. депо (өрт өчүрүүчү машиналардын имараты); **пожарное** ~ өрт өчүрүүчү депо; 3. *уст.* депо, склад.

Депóвский, -ая, -ое *прост.* деподогу, депо...; ~ **рабочий** деподогу жумушчу.

Депозит *м фин.* депозит (кредиттик мекемелерге – банкка, сактык кассасына, нотариалдык конторага кредитор же башка кишиге берүү үчүн салынган акча же баалуу кагаздар); **сдать невыплаченную зарплату в** ~ берилбей калган айлыгын депозитке тапшыруу.

Депозитн/ый, -ая, -ое *фин.* депозиттик, депозит...; ~ **ая квитанция** депозиттик квитанция.

Депозитор *м фин.* депозитор (депозит салуучу).

Депонент *м фин.* 1. то же, что депозитор; 2. депонент (тийиштүү акчасын кандайдыр бир себеп менен өз убагында ала албай калган, бирок алууга укуктуу адам).

Депонентский, -ая, -ое *фин.* депоненттик, депонент...; ~ **счёт** депоненттик эсеп.

Депонирование *ср. фин. по знач. гл.* депонировать.

Депонировать *сов., несов.* 1. депозит салуу; 2. *юр.* сактоого берүү; ~ **ратифицированные грамоты** ратификацияланган грамоталарды сактоого берүү.

Депрессивн/ый, -ая, -ое (депрессивен, -на,

-но) депрессиялык, депрессия...; ~ **ый период** в промышленности өнөр жайдагы депрессия убагы; ~ **ое состояние** депрессиялык абал.

Депрессия ж 1. депрессия (ындыны өчкөн, басынган, чүнчүгөн абал); 2. депрессия (өлкөлөрдө чарбанын төмөндөшү, өнүкпөй токтоп калышы); **экономическая** ~ экономикалык депрессия.

Депутат м 1. депутат; ~ **городского совета** шаардык кеңештин депутаты; **советы народных** ~ ов элдик депутаттардын кеңеши; **палата** ~ ов депутаттардын палатасы; депутаттар палатасы; 2. депутат, өкүл; ~ **ы стороны** тараптын өкүлдөрү.

Депутатка женск. к депутат.

Депутатск/ий, -ая, -ое депутаттык, депутат...; ~ **ий мандат** депутаттык мандат; ~ **ая неприкосновенность** депутаттык кол тийбестик.

Депутац/ия ж депутация, депутаттар, өкүлдөр; ~ **ия учёных** окумуштуулар депутациясы, окумуштуулар өкүлү; **принять** ~ **ию** депутацияны кабыл алуу.

Дёр: **задать (дать) дёру прост.** чү коюу, тыз коюу, чымын-куюн болуу.

Дератизация ж дератизация (зыяндуу кемирүүчүлөр менен күрөшүү чараларынын системасы; келемиштер менен чычкандарды жок кылуу).

Дёрби ср нескл. дерби (кунан жана быштылардын жарышы).

Дёрвиш м дербиш, дубана.

Дёрг межд. в знач. сказ. **прост.** тартуу, жулкуу; **он меня** ~ **за рукав** ал мени жеңимден тартты.

Дёрганье ср по знач. гл. дёргать.

Дёргать 1. **несов.** кого-что за что жулкуу, силкүү, булкуу, тартуу; ~ **за рукав** жеңден тартуу; 2. жулуу; ~ **зубы** тиш жулуу; ~ **лён** зыгыр жулуу; 3. **разг.** диртилдөө, кыймылдоо, тартуу; **у меня дёргает правый глаз** менин оң көзүм тартып жатат; 4. **кого-что разг.** тынчын алуу; ~ **подчинённых** карамагындагылардын тынчын алуу; 5. үн салуу, үн катуу (тартарга карата); **коростель хрипло «дёргал»** тартар кирилдеп үн салды; **дёргать носом** мурдун тартуу.

Дёргаться несов. 1. жулунуу, жулунуу, булунуу; ~ **всем телом** бүткөн бою менен жулунуу; **у меня глаз дёргается** менин көзүм тартып жатат; 2. **страд.** к дёргать.

Дёргач I м то же, что коростель.

Дёргач II м мык суургуч.

Деревенеть несов. 1. катып калуу, жыгач болуп калуу, кууроо; 2. **перен.** тоңуу, сенейип калуу, жансыз болуп калуу; **пальцы деревенеют от холода** сууктан манжалары сенейип калат, сууктан колдору камтууга келбейт.

Деревенск/ий, -ая, -ое кыштактагы, кыштактык, элеттик, айылдык, кыштак...; элет...; ~ **ий житель** кыштак адамы, айылдык адам; ~ **ая жизнь** кыштак турмушу, айыл турмушу.

Деревенщина м, ж прост. пренебр. кыштактан келген адам, айылдык киши, элеттик киши.

Деревенька ж уменьш. -ласк. к деревня 1. кыштакча.

Деревня ж 1. кыштак; **новая** ~ жаңы кыштак; 2. айыл-кыштак, кыштак аймагы; **быт деревни** айыл-кыштак тиричилиги; 3. **собр.** айыл-кыштак кишилери, кыштактагылар; **♦ на деревню дедушке** кыштактагы чоң атама, кайда экени белгисиз бир жакка; **олимпийская деревня** олимпиада кыштагы.

Дерев/о ср 1. жыгач, дарак; **хвойные и лиственные деревья** ийне жалбырактуу жана жазы жалбырактуу жыгачтар; **фруктовые деревья** мөмө-жемиш дарактары; 2. **только ед. ч.** жыгач; **мебель орехового** ~ **а** жангак жыгачынан жасалган мебель (эмерек); **резьба по** ~ **у** жыгачка түшүрүлгөн оймо. **родословное дерево** санжыра; **♦ за деревьями не видать леса** жыгачтын далдасынан токойду көрбөө; көрбөс төөнү да көрбөйт.

Дерево... деревообработка, дереворежущий сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Деревообделочный, -ая, -ое жыгач иштетүүчү; ~ **цех** жыгач иштетүүчү цех; ~ **станок** жыгач иштетүүчү станок.

Деревообрабатывающ/ий, -ая, -ее жыгач иштетүүчү; ~ **ая промышленность** жыгач иштетүүчү өнөр жай; ~ **ие станки** жыгач иштетүүчү станоктор.

Деревообработка ж жыгач иштетүү.

Деревушка ж уменьш. к деревня кыштакча, кичинекей кыштак, чакан кыштак.

Деревце, деревцо ср уменьш. к дерево ичке жыгач, кичинекей жыгач; балаты; чырпык.

Деревянист/ый, -ая, -ое 1. жыгач сыяктуу, жыгачка окшош; ~ **ое строение вещества** заттын жыгач сыяктуу түзүлүшү; 2. **перен.** жыгачтай катуу, даамсыз, даамы жок, супсак; ~ **ая груша** катуу алмурут, таш алмурут (даамы жок алмурут).

Деревяни/ый, -ая, -ое 1. жыгачтан жасалган, жыгач...; ~ **ая лóжка** жыгач кашык; ~ **ые конструкции** жыгач конструкциялар; 2. **перен.** жансыз, кыймылсыз, мелтейген; ~ **ое лицо** жансыз кейип; ~ **ое масло** жыгач майы.

Деревяшка ж 1. жыгачтын сыныгы (чамындысы); 2. **разг.** нес, таш киши; 3. **разг.** жыгач бут, жыгач протеза.

Дереза ж дереза (талааларда өсүүчү бадал өсүмдүктүн аты).

Держав/а ж 1. держава; великие ~ ы улуу державалар; морская ~ деңиз державасы; 2. *высок. уст.* (владычество) жогорку бийлик, бийлик; 3. *уст.* бийликтин белгиси, бийликтин эмблемасы (үстүндө крести бар алты шар).

Державн/ый, -ая, -ое 1. *высок. уст.* жогорку бийликтеги, бийлиги жогору, бийликтин башында турган; ~ ый владыка жогорку бийликтин ээси; 2. *перен.* кереметтүү, укмуштуу, залкар, алп; **Невы́ ~ ое течéние** (Пушкин) Неванын алп агымы.

Держалка ж разг. кармооч, кулак, тутка.

Держател/ь м 1. кымбат кагаздардын (акча, заём) ээси; ~ и акций акциялардын ээси, акциялардын ээлери; 2. карматкыч, туткуч, тутка; ~ ь для бума́г кагаз карматкыч; ~ ь ре́зца кескичтин туткасы.

Держать несов. 1. *кого-что* кармап туруу, кармоо, тутуу; тиштеп туруу; ~ стака́н в руке колуна стакан кармап туруу; ~ во рту оозунда тиштеп туруу; 2. кармап туруу, чыгарбай туруу, бошотпой туруу; **держи́, не отпуска́й!** карма, чыгарып жибербе! ~ до **последнего защитника** акыркы коргоочуга чейин бербей туруу; 3. сактап туруу, кармап туруу; ~ тепло́ жылуулукту сактоо; 4. *кого-что* көтөрүп туруу; **колонны держа́т свод** төбөсүн тирөөчтөр көтөрүп турат; 5. кармоо, токтотуу; **тормо́за не держа́т** тормоздору кармабайт; **воду́ буду́т ~ естественные борта́** сууну табигый жээктери токтотуп турат; 6. кармап туруу, камап туруу, камап коюу; ~ **под а́рестом** камап коюу; 7. алып жүрүү, кармап жүрүү; ~ **библиотéчные кни́ги до́лго не́льзя** китепкананын китептерин узакка алып жүрүүгө болбойт; 8. кармап туруу; күтүү, урунуу; ~ **в по́рядке** жакшы күтүү; ~ **под обстре́лом** аткылап туруу; 9. *разг. уст.* кармоо, көрүү; ~ **как сы́на** баласындай көрүү; ~ **свои́х дете́й стро́го** өз балдарын катуу кармоо; 10. -ып туруу; ~ **глаза́ опу́щенными** көзүн жуумп туруу; ~ **ру́ку вы́тянутой** колун сунуп туруу; 11. сактоо, күтүү; ~ **оче́редь** кезек сактоо; ~ **строй** катарды сактоо; 12. сактоо, коюу, сактап туруу; ~ **де́ньги в банке** акчаны банкта сактоо; ~ **лошаде́й на ста́нции** аттарды станцияга коюу; 13. багуу, күтүү, өстүрүү; ~ **дома́шнюю пти́цу** үй канаттууларын багуу; ~ **соба́к** ит багуу; ~ **ору́жие** мылтык күтүү; 14. сатуу, сатыш үчүн кармап туруу; ~ **лучшие сорта́ сукон** ноотунун мыкты сортун сатуу; ~ **вино́, чай** вино, чай сатуу; 15. күтүү, жумшоо; ~ **батрако́в** малай күтүү; ~ **прислугу** жалчы күтүү, кызматкер күтүү, жалчы жумшоо; 16. *уст.* кармоо, күтүү, ээ болуу; ~ **тракти́р** трактир күтүү; ~ **ла́вочку** дүкөн кармоо; 17. *разг.* киргизүү; коюу; ~

квартира́нтов квартиранттарды киргизүү; 18. *без доп. прост.* -га багыттоо, -га багыт алуу, -га бет алуу; **держи́ прямо́** түз жөнө; **держи́ впра́во** оңго бур, оң жакка багытта; **держи́ к гара́жу́** гаражга багыт ал; 19. кээ бир зат атоочтор менен айкашып келип, аталган зат атооч сөз аркылуу аткарылган кыймыл-аракетти билдирет; ~ **экза́мен** экзамен берүү; ~ **отве́т** жооп берүү; ~ **речь** сөз сүйлөө; ~ **связь** байланышта болуу; ~ **пу́ть** жолго чыгуу; ~ **пари́** мелдешүү, байге сайышуу; ~ **курс** багыт алуу; ~ **сло́во** сөз-зүндө туруу, убадасынан танбоо; ~ **чью-л. сто́рону** кимдер бирөөнү колдоо, кимдир бирөө жакка тартуу; **◇ держи́ карма́н (ши́ре) прост.** эжекеме ишенип эрсиз калдым болбо; **держа́ть себя́** өзүн кармап билүү; **◇ держа́ть что в уме́ (в голове́, в мы́слях)** эсте сактоо, эсинен чыгарбоо; **◇ держа́ть себя́ в руках** бирөөгө эрк бербөө; **держа́ть при себе́ (взгля́ды, мнэ́ния и т.п.)** өз ичинде сактоо, оозунан чыгарбоо.

Держаться несов. 1. *за кого-что* кармап туруу, кармануу; **ребёнок держа́тся за ру́ки ма́тери** бала энесин колдон кармап турат; 2. *перен. за что* тырмышуу, тырмышып туруу; ~ **за ста́рую до́лжность** мурдагы кызматына тырмышуу; 3. *за что-л.* кармап туруу, бекип туруу, токтоп туруу; ~ **на столба́х** столбаларга кармалып туруу; 4. *перен. на чем-л.* кармалып туруу, сакталып туруу; **вои́нский по́рядок суро́в, но э́тим держа́тся а́рмия** (Бек) аскер тартиби катаал, армия ошондуктан сакталып турат; 5. туруу, токтоп туруу; ~ **на воде́** сууда туруу; ~ **в во́здухе** абада токтоп туруу; 6. туруу, жайгашуу; ~ **в углу́** бурчта туруу; ~ **в сторо́не** четте туруу; 7. болуу, жүрүү, байыр алуу; **держа́тся мно́го ры́бы** балыктар көп болот; **там держа́лись ло́си** ал жерде багыштар жүрчү; 8. алып жүрүү, сактоо; ~ **пря́мо** түз басуу, түз туруу; 9. өзүн алып жүрүү, тутуу, кармоо; **держа́лся про́сто** жөнөкөй алып жүрдү; 10. сакталуу, сакталып туруу, болуп туруу; **до́лго держа́лась** көпкө сакталып турду; **держа́лась со́лнечная пого́да** күн ачык болуп турду; 11. соо туруу, кулабай туруу; **чу́ть держа́тся** араң эле турат, араң эле кулабай турат; 12. каршы туруу, каршылык көрсөтүү, кармашуу; **кре́пость е́ще держа́тся** сепил дагы эле каршылык көрсөтүп жатат; ~ **до последне́го патро́на (солда́та)** акыркы огу (солдата) калганча кармашуу; 13. чыдоо, чыдап туруу; соо туруу; ~ **до конца́** аягына чейин чыдоо; **ба́бка держа́тся** чоң эне соо жүрөт; 14. *чего* -га салуу, кароо, багыт алуу; ~ **пра́вой сторо́ны** оң жакка багыттоо; **держа́сь глу́хих троп** жалгыз аяк түнт жолго карап; 15. *чего* сактоо, кармоо, туруу, салуу; ~ **стро́гих пра́вил** катуу тартипти сактоо; катуу

тартипке салуу; **учёные дёржатыся разлiчных взглядов** (Чехов) окумуштуулар ар түрдүү көз караштарда турушат; **16. жакшы көрүү, жактыруу; стал держаться более коричневых и красноватых цветов** күрөнүрөөк же кызгылтым түстөрдү жактырып калды; **17. страд. к держать: ♦ только держись!** токтой тур! токтоп тура көр!

Дерзание *ср* **высок.** умтулуш, жигер, тартынбастык; **юношеское** ~ жаштык жигер.

Дерза/ть *несов.* **1. высок.** умтулуу, ынтаа кылуу; **2. на что или с неопр. книжн.** батынуу, даай алуу; **не ~ аю спорить с вами** сиз менен талашууга даай албайм.

Дерзить *несов.* **кому разг.** орой сөз айтуу, оройлук кылуу, орондоо, мурду менен бир тийүү; ~ **старшим** улууларга орой сөз айтуу.

Дёрзкий, -ая, -ое (дёрзок, -ка́, -ко́) **1.** орой, одоно, осол, копол, адепсиз; ~ **ответ** орой жооп; ~ **мальчишка** орой бала; **2.** жалтанбас, коркпос, укмуш; ~ **манёвр** жалтанбас манёвр.

Дёрзко *нареч.* **1.** орой, копол, осол, адепсиз; ~ **отвечать** орой жооп берүү; **2.** жалтанбай коркпой.

Дерзновение *ср* **высок. уст.** *то же, что дерзание.*

Дерзновенно *нареч.* **высок.** жалтанбай, коркпой.

Дерзновенн/ый, -ая, -ое (дерзновенен, -на, -но) **1. уст.** *то же, что дёрзкий* **1;** **2. высок.** *то же, что дёрзкий* **2;** ~ **ая мысль** өткүр (жалтанбаган) ой, учкул кыял.

Дерзнуть *сов. см.* **дерзать** **2.**

Дёрзостный, -ая, -ое (дёрзостен, -на, -но) *уст.* *то же, что дёрзкий.*

Дёрзост/ь *ж* **1.** оройлук, одонолук, кополдук, осолдук; **говорить** ~ **и** оройлук кылуу, орой сүйлөө; **2.** тартынбастык, тайманбастык; **иметь** ~ **ь** **сказать правду** чындыкты айтуудан тартынбастык.

Дёрзче *см.* **дёрзкий, дёрзко.**

Дериват *м спец.* дериват (кандайдыр бир нерседен жаралган, андан алынган); **нитробензол** — ~ **бензола** нитробензол бензолдун дериваты; ~ **ы крахмала** крахмалдын дериваттары.

Деривационный, -ая, -ое деривациялык, бутактама, бутактап кетме; ~ **канал** деривациялык канал.

Деривация *ж спец.* деривация (**1.** снаряддын, октун учуп бара жатканда каптал жакты карай кыйшаюусу; **2.** сууну дарыядан, суу сактагычтан насос станциясына, гидроэлектростанцияга алып келүүчү же алардан башка жакка алып кетүүчү гидротехникалык тармак).

Дерма *ж анат.* тери.

Дерматин *м* дерматин; **обложка из ~ а** дерматин мукаба.

Дерматинов/ый, -ая, -ое дерматинден жасалган, дерматин...; ~ **ая папка** дерматин папка.

Дерматит *м мед.* дерматит (теринин сезгениши).

Дерматоз *м мед.* дерматоз (тери, жүн, тырмактардын сууктан сезгенбей оорунунун жалпы наамы).

Дерматолог *м* дерматолог (тери оорулары боюнча адистиги бар врач).

Дерматологический, -ая, -ое дерматология...; дерматологиялык; ~ **кабинет** дерматология кабинети.

Дерматология *ж* дерматология (медицинанын тери оорусу, алардын алдын алуу жана айыктыруу боюнча бир бөлүмү).

Дёрн *м* **1.** кыргыш, дың, чым; **2. собир.** чым; **обкладывать клумбы** ~ **ом** клумбалардын жээгине чым басуу.

Дёрнеть *несов.* чым болуу, чымга айлануу, чым басуу.

Дёрнина *ж спец.* **1. то же, что дёрн;** **2.** чым, чымдын бир кесеги.

Дёрнист/ый, -ая, -ое (дёрнист, -а, -о) чымдуу, чым баскан; ~ **ая земля** чымдуу жер.

Дёрнование *ср по знач. гл.* **дёрновать.**

Дёрновать *несов.* *что спец.* чым менен бастыруу, чым басуу; ~ **железнодорожные насыпи** темир жолдун жээгине төгүлгөн топуракты чым менен бастыруу.

Дёрновка *ж см.* **дёрнование.**

Дёрновый, -ая, -ое **1.** кыргыштуу, чымдуу; ~ **покров** чымдуу кабат; **2.** чымдуу, чым басылган.

Дёрнуть *сов.* **1. однокр.** *к дёргать* **1, 2.** жулкуу, булкуу, жулкуп тартуу; **2. по чему прост.** улуп-жулуу; **3.** ыргып кетүү, булкунуу, булкуп тартуу; **паровоз дёрнул** паровоз бир булкунуп алды; **4. куда-л.** баруу, жөнөө; **к предводителю** ~ жетекчиге баруу; **5. что и без доп. прост.** ичүү; **дёрнем еще!** дагы бир ичели!; **6. что прост.** баштоо, ...баштоо; **оркестр дёрнул гимн** оркестр гимн ойной баштады; **♦ чёрт (нелёгкая и т.п.) дёрнул (дёрнет) кого прост.** шайтан сайып, шайтан айдап, шайтан басып, кара тер кысып, кара теке сүзүп, кара көпөлөк айдап; **чёрт меня дёрнул за язык** *кого прост.* мени шайтан сайганда кайдан айта койдум эле.

Дёрнуться *сов.* **1. однокр.** *к дёргаться* жулкунуу, булкунуу; **2. то же, что дёрнуть** **3.** жалт бурулуу, жалт берүү.

Дёррик *м* деррик (айланма илгичи бар жүк көтөргүч кран).

Дерт *ж с.-х.* шак (тоют кылуу үчүн кесек тартылган эгин); **овсяная** ~ сулу шак.

Дерю́г/а ж таар; мешо́к из ~ и таар кап.

Дерю́жина ж *прост. то же, что дерю́га.*

Дерю́жка ж *уменьш. к дерю́га; то же, что дерю́га.*

Дерю́жный, -ая, -ое таардан жасалган, таар...; ~ мешо́к таар кап; ~ полови́к таар шалча.

Деря́бнуть *сов. груб. прост. 1.* тартып алуу; **деря́бнули** двáдцать ты́сяч жыйырма минди тартып алды; **2.** тартып жиберүү, шимируу; **деря́бнем-ка ещё по стака́ну!** дагы бир стакандан тартып жибереличи!

Деса́нт *м 1.* десант (душмандын терри- ториясына түшүрүлгөн аскер); **парашю́тный** ~ парашют десанты; **2.** десант (душмандын жерине аскер түшүрүү); **произвести́** ~ **в тыл противника** душмандын тылына десант түшүрүү.

Деса́нтник *м 1.* десантчы (десанттык армияда кызмат өтөгөн аскер); **2.** десантчы (десанттын катышуучусу).

Деса́нтн/ый, -ая, -ое десанттык, десант...; ~ **ая операция** десанттык операция; ~ **ые войска́** десанттык аскерлер.

Десе́нный, -ая, -ое бүйлө..., бүйлөлүк.

Десе́рт *м* десерт (тамактан кийин берилүүчү таттуу нерселер же жемиштер); **пода́ть на ~ фрукты** десертке жемиш берүү.

Десе́ртн/ый, -ая, -ое десерт..., таттуу, ширин; ~ **ое вино́** десерт виносуну (жүзүмдөн жасалган таттуу вино); ~ **ая ложка** десерт кашыгы (чай кашыктан чоңураак кашык).

Десика́нты *мн. (ед. десикант м)* десиканттар (өсүмдүктүн сабагын жана жалбырагын кууратып, анын эрте бышып жетилиши, машина менен оной жыйналышы үчүн колдонуучу химиялык зат).

Деска́ть частица *прост.* имиш; ~, **он не** **знал** ал билбейт имиш.

Десна́ ж бүйлө, тиштин эти; **у меня́ боля́т дёсны** менин бүйлөлөрүм ооруйт; **лечи́ть дёсны** тиштин бүйлөлөрүн дарылоо.

Десни́ца ж *трад.-поэт.* оң кол же жалпы эле кол; **караю́щая** ~ жазалоочу кол.

Деспо́т *м 1.* деспот, залим, зулум (байыркы Чыгыш элдериндеги жеке бийлик жүргүзүүчү); **2. перен.** зөөкүр, эзүүчү, деспот; ~ **в семье́** үй бүлөсүн кууруп, эзип жиберүүчү.

Деспоти́зм *м* деспотизм; ~ **самодержавия** самодержавиянын деспотизми.

Деспоти́ческ/ий, -ая, -ое 1. деспоттук, деспотиялык, деспотия...; ~ **ий образ правле́ния** башкаруунун деспоттук үлгүсү; **2. прост.** зөөкүр, кууруп жиберме, эзме; ~ **ая натура** деспот мүнөздүү, зөөкүр мүнөздүү.

Деспоти́чно *нареч.* деспоттук менен, зөөкүрдүк менен.

Деспоти́чность ж деспоттук, зөөкүрдүк, эзүүчүлүк.

Деспоти́чный, -ая, -ое (деспоти́чен, -на, -но) *то же, что деспоти́ческий.*

Деспоти́я ж деспотия (Чыгыштагы кул ээлөчүлүк түзүлүштүн мезгилинде; чексиз жеке бийликтин формасы; ошондой бийликтеги мамлекет).

Десть ж *десть* (жаза турган кагазды өлчөө бирдиги); **метри́ческая** ~ метрдик *десть* (50 барак).

Де́сятер/о числ. собир. он; ~ **о челове́к** он киши; ~ **о сынове́й** он уул; **дели́ть на ~ ых** онго бөлүү; ~ **о су́ток** он сутка, он күн; **у меня́ не ~ о рук** менин он колум жок; менин колум он эмес.

Десяти... **десятино́гий, десятиба́льный** сыяктуу татаал сөздөрдүн мүчөлүк бөлүгү.

Десятибо́рец *м* он күрөшчүл.

Десятибо́рье *ср* он күрөш.

Десятивёрстка ж *разг.* он чакырымдык (карта).

Десятигра́нник *м* он кыр, он кырдуу (зат).

Десятигра́нный, -ая, -ое он кырдуу.

Десятиднёвка ж он күндүк, он күн.

Десятиднёвн/ый, -ая, -ое он күндүк; ~ **срок** он күндүк мөөнөт; ~ **запа́с** он күндүк запас.

Десятикиломе́тровка ж он километрдык, он километр.

Десятикла́ссник *м* онунчу класстын окуучусу.

Десятикла́сница ж онунчу класста окуган кыз.

Десятикопе́ечн/ый, -ая, -ое 1. он тыйындык, он тыйын наркындагы; ~ **ая моне́та** он тыйындык монета; **2.** он тыйындык, он тыйын баасындагы; ~ **ая ма́рка** он тыйындык марка; ~ **ый биле́т** он тыйындык билет.

Десятикрати́но *нареч.* он эсе, он мерте, он жолу, он ирет.

Десятикрати́н/ый, -ая, -ое он жолу, он эсе, он ирет, он мерте; ~ **ое предупреждение** он жолу эскертүү; **плати́ть в ~ ом разме́ре** он эсе кылып төлөө, он эселеп төлөө.

Десятиле́ти/е *ср 1.* он жыл, он жылдык; **прошл/и ~ я** ондогон жылдар өтү; **2.** он жылдык, он жылга толушу; ~ **е пу́ска электроста́нции** электр станциясынын иштей башташынын он жылдыгы.

Десятиле́тний, -ая, -ее 1. он жылдык, он жылга улана турган; он жылга созулган; ~ **стаж** он жылдык стаж; **2.** он жашар, ондогу; ~ **ма́льчик** он жашар бала.

Десятиме́сячн/ый, -ая, -ое он айлык, он ай толгон; ~ **ый срок** он айлык мөөнөт; ~ **ые курсы** он айлык курстар; ~ **ый ребёнок** он айлык бала.

Десяти́на ж **1.** теше; **2. ист.** салык (тапкан кирешенин ондон бир бөлүгүндөй өлчөмдө төлөнүүчү салык).

Десяти́нный, -ая, -ое бир тешеден турган, теше...; ~ **наде́л земли́** жердин бир теше бөлүгү.

Десятирублёвка ж *разг.* он сомдук (акча).

Десярублёв/ый, -ая, -ое 1. он сомдук нарктагы; 2. он сомдук баадагы; ~ **ая игрушка** он сомдук оюнчук.

Десятитысячн/ый, -ая, -ое 1. *числ.* он мининчи; 2. он миң сомдук, он миндик; 3. он миң кишиден турган, түмөн; ~ **ое войско** түмөн кол, түмөн аскер; он миң аскер.

Десятиугольник *м* он бурчтук.

Десятиугольный, -ая, -ое он бурчтуу.

Десятичасов/ой, -ая, -ое 1. он сааттык, он саатка чейин; ~ **ое ожидание** он сааттык күтүү; ~ **ая лекция** он сааттык лекция; 2. саат ондогу; ~ **ой поезд** саат ондогу поезд.

Десятичн/ый, -ая, -ое ондук; ~ **ые дробь** ондук бөлчөктөр; ~ **ые весы** ондук тараза; ~ **ая система мер и весов** өлчөөнүн жана таразын ондук системасы.

Десятк/а ж 1. (*цифра*) он, 10; 2. *разг.* он (10-номерлүү транспорт); 3. ондук (картада); **пиковая** ~ **а** карганын ондугу; 4. *разг. то же, что десятирублёвка*; **заплатить** ~ **у** он сом төлөө; 5. он калактуу кайык; **♦ попасть в десятку** так үстүнөн түшүү, дал өзүнө тийүү.

Десятник *м* он башы.

Десят/ок *м* 1. он; ~ **ок яиц** он жумуртка; **считать** ~ **ками** он-ондон саноо; 2. он жаш; **ему пошёл пятый** ~ **ок** ал элүүгө карап калды; 3. *мн.* десятки ондуктар; **многие** ~ **ки** вёрст ондогон көп чакырымдар; **единицы и** ~ **ки** бирдиктер жана ондуктар; **♦ не робкого десятка** коркоктордун бири эмес, коён жүрөктөр эмес.

Десятский *м* он башы (Революцияга чейин Россияда: дыйкандардан шайланып, полицейлик милдет аткаруучу адам).

Десят/ый, -ая, -ое *числ.* онунчу; ~ **ое мая** онунчу май; ~ **ого мая** онунчу майда; ~ **ый номер** онунчу номер, онунчу номерлүү, номери онунчу; ~ **ые годы** онунчу жылдар; **три** ~ **ых** ондон үч; **♦ это дело десятое прост.** анчалык маанилүү эмес; болбогон бир нерсе.

Десять *числ.* он; ~ **дней** он күн; ~ **парней** он жигит; **группа в** ~ **человек** он кишиден турган группа; **ему** ~ **лет** ал ондо, ал он жашта; **набор из десяти карандашей** он карандаштан турган топтом.

Десятью *нареч.* он жерде; ~ **десять** — **сто** он жерде он — жүз.

Дет... **деткомиссия, детясли** сыяктуу татаал сөздөрдүн мүчөлүк бөлүгү.

Детализация *ж по знач. гл. детализировать.*

Детализировать *сов., несов.* деталдаштыруу, териштирүү; ~ **план** планды деталдаштыруу.

Детал/ь 1. деталь, майда-барат; **вдаваться в** ~ **и** майда-бараттарына киришүү, майда-чүйдөсүнө чейин билүү; 2. деталь, тетик; ~ **и машины** машинанын деталдары (тетиктери); **автомобильные** ~ **и** автомобилдин деталдары (тетиктери).

Детально нареч. ийне-жибине чейин, кылдаттык менен, эч нерсесин калтырбай.

Детальность *ж* деталдуулук.

Детальный, -ая, -ое (детален, -льна, льно) деталдуу, майда-баратына чейин, эч нерсесин калтырбай; бүт, туташ; ~ **ое описание** майда-баратынан өйдө сүрөттөө; ~ **разбор** эч нерсесин калтырбай (бүт, туташ) талдоо.

Детва *ж собир. пчел.* аарынын личинкасы жана балдары.

Детвора *ж собир. разг.* балдар, мадыра баштар.

Детдом *м* балдар үйү.

Детдомовец *м разг.* балдар үйүндө тарбияланган (тарбияланып чыккан) адам.

Детдомовский, -ая, -ое балдар үйүндө тарбияланган, балдар үйүндөгү, балдар үйүндө өскөн; ~ **ребёнок** балдар үйүндө өскөн бала.

Детектив *м* 1. тыңчы, айгак, баканооз, агент; 2. детектив (тыңчылар жөнүндөгү чыгарма, кинофильм ж.б.).

Детективный, -ая, -ое детективдүү, детектив жөнүндөгү; ~ **роман** детективдүү роман; ~ **фильм** детективдүү фильм.

Детектор *м* детектор (1. *радио* жогорку жыштыктагы термелүүнү пас жыштыктагы термелүүгө айландырып, угууга мүмкүн кылуучу аспап; 2. жарыкты, жылуулукту ж.б. таба турган, аныктай турган аспап; ~ **ядерных излучений** ядролук нур чыгарууну аныктоочу детектор).

Детекторный, -ая, -ое *спец.* детекторлуу, детектор...; ~ **приёмник** детекторлуу приёмник.

Детёныш *м* жаныбардын баласы, айбандардын энесинен ажырай элек баласы.

Детерминант *м мат.* детерминант, аныктоочу.

Детерминизм *м филос.* детерминизм (материалдык жана духовный дүйнөнүн бардык кубулуштарынын өз ара байланышы жана закон ченемдүүлүктөрү жөнүндөгү материалисттик окуу).

Детерминист *м филос.* детерминист, детерминизмди жактоочу.

Детерминистический, -ая, -ое *филос.* детерминизмге негизделген, детерминизмдик.

Детерминистский, -ая, -ое *филос. то же, что детерминистический.*

Дети *мн. (ед. дитя)* 1. балдар, жаш балдар; ~ **младшего возраста** кенже балдар; майда балдар; **театр для детей** балдар театры; 2. балдары, перзенттери, бала-чакасы; **мой** ~ **менин** балдарым; **воспитывать детей** балдарды тарбиялоо.

Детина *м прост.* жигит; жигитек, эргул.

Детинец *м ист.* детинец (байыркы орус шаарларындагы дубал менен чыңдалган борбордук чеп).

Дети́нушка *м нар.-поэт. и ласк. к дети́на* жигитче, жигитек.

Дети́шки *мн. разг. ласк. к дети́* балдар, бала-бакырлар.

Дети́ще *ср 1. уст.* бала, перзент; **2. перен.** чего жемиш, өз эмгегинен жаралган ийгилик, урпак; ~ **Октяб́ря** Октябрдын жемиши; ◊ **мертво́рожденное дети́ще** өлүү төрөлгөн баладай (иш жүзүнө ашпай турган) нерсе.

Детка́ *ж 1. обрац. разг. бала.* перзент; **2. пчел.** аарынын баласы (личинкасы жана куколкасы).

Детки́ *мн. ласк. к дети́* балакайлар; **ма́ленькие** ~ — **ма́ленькие бе́дки** *погов.* кичине балакайлардын түйшүгү да кичине.

Детоло́бивый, -ая, -ое (детоло́бив, -а, -о) *книжн.* баланы жакшы көрүүчү.

Детона́тор *м спец.* **1.** детонатор, жардыргыч (от алдыргыч); **2.** (*запал, капсюл*) детанатор, жардыргыч.

Детона́ция *спец.* детонация, от алуу (башка бир заттын жарылыш таасиринен же солкулдоо, урулуу аркылуу тез от алып кетүү).

Детони́рование *ср муз. по знач. гл. дето́нировать II.*

Детони́ровать I *несов. спец.* жарылуу (детонациянын таасири менен).

Детони́ровать II *несов. муз.* бузуу, туура эмес ойноо, четтеп кетүү.

Деторо́жда́емост/ь *ж* бала төрөө, балдардын төрөлүшү; **увеличе́ние** ~ **и** балдардын төрөлүшүнүн өсүшү.

Деторо́жде́ние *ср.* бала төрөө, бала төрөөчүлүк.

Детоуби́йство *ср* бала өлтүрүү, бала өлтүрүүчүлүк.

Детоуби́йца *м, ж* бала өлтүрүүчү, бала өлтүргүч.

Деточка́ *ж ласк. к детка́* балакай, балажан.

Деточки́ *мн. разг. ласк. к дети́* балакайлар, балажандар.

Детри́т *м* детрит (**1. спец.** өлүү ткандардын үбөлөнмө массасы; **2.** чечек оорусуна каршы эмдөө үчүн колдонулуучу дары).

Детса́д *м* бала бакча, балдар бакчасы.

Детса́довск/ий, -ая, -ое *разг.* балдар бакчасындагы, балдар бакчасы...; ~ **ий двор** балдар бакчасынын короосу; ~ **ие дети́** балдар бакчасындагы балдар.

Детская́ *ж* балдар бөлмөсү.

Детск/ий, -ая, -ое 1. балдарга мүнөздүү, балдар...; ~ **ие боле́зни** балдар оорусу; **2.** балдар үчүн, балдарга арналган; ~ **ая обу́вь** балдардын бут кийими; ~ **ий сад** балдар бакчасы; ~ **ая литерату́ра** балдар адабияты; **3. перен.** балача, баладай, балдар сыяктуу; ~ **ие рассу́ждения** балача ой жүгүртүүлөр.

Детко́сть *ж* балачылык, балалык.

Детств/о *ср* балалык, бала кез, бала чак; **в ра́ннем** ~ **е** кичине бала чакта; **с ~ а** бала кезден; **друга ~ а** бала кезден берки досу; **счастли́вое** ~ **о** бактылуу балалык; **воспоми́нания** ~ **а** балалык кезин эстөө; ◊ **впасть в дете́ство** бала болуп калуу, алжый баштоо.

Дету́шки *мн. прост. и нар.-поэт. ласк. к дети́.*

Деть *сов. разг. 1. что (засунуть, положить)* жашыруу, катуу, коюу; **куда́ ты дел каранда́ш?** сен карандашты кайда катып койдун? **2.** батыруу, жайгаштыруу, сыйдыруу; **куда́ ~ сто́лько наро́ду?** ушунча элди кайда батырууга болот?; **3.** жумшоо, пайдалануу; **куда́ ты дел сто́лько де́нег?** ушунча акчаны сен кайда жумшадың?; ◊ **деть не́куда** жерге батпайт, абдан көп; ◊ **этого́ никуда́ не де́нешь** бул чындыкты моюнга алуу керек; **не знать, куда́ глаза́ деть** элдин бетин карай албоо; **не знать куда́ ру́ки деть** бата албай кыйналуу, жер тарлык кылып, кайда барарын билбөө; **не знать куда́ деть себя́** эмне кыларын билбөө, кайда барарын биле албоо.

Деться́ *сов. разг. 1.* жоголуу, житип кетүү, жашынуу; **куда́ он де́лся?** ал кайда жоголду? кайда житип кетти?; **2.** качуу, кетүү; **от пра́вды никуда́ не де́нешься** чындыктан эч жакка кача албайсың; **3.** туруу, баруу, жашоо; **куда́ мне ~ мен** кайда жашайм; **куда́ мы де́немся** биз кайда барабыз? биз кайда кетмек элек?

Де-фа́кто *нареч. книжн.* де-факто (чындык, иш жүзүндө болгон нерсе); **призна́ть** ~ чындык деп таануу.

Дефе́кт *м* дефект, мандем, кемчилик, айып, мүчүлүш; **това́р с ~ ом** дефектиси бар товар; мандеми бар товар.

Дефекти́вность *ж* дефективдүүлүк, мүчүлүштүк, мандемдүүлүк.

Дефекти́вный, -ая, -ое (дефекти́вен, -на, -но) дефективдүү, мандемдүү, майыбы бар, мүчүлүштүгү бар; ~ **ребёнок** майыбы бар бала.

Дефектн/ый, -ая, -ое дефектиси бар, мандемдүү, кемчилиги бар, жараксыз жагы бар; ~ **ая страница́** дефектиси бар бет.

Дефектоло́гия *ж* дефектология (ден соолугунда же акыл-эсинде кемчилиги бар балдардын өсүү мыйзам ченемдүүлүгүн, аларга тарбия берүү өзгөчөлүктөрүн изилдей турган илим).

Дефектоско́п *м* дефектоскоп (металл же башка нерселерден жасалган буюмдардын кемчил жерин аныктай турган аспап).

Дефектоскопи́я *ж* дефектоскопия (материалдарда жана буюмдарда дефект жоктугун текшерер турган физикалык методдордун жана каражаттардын жыйындысы).

Дефи́ле *ср нескл. воен.* капчыгай, кууш чубама жер; **го́рное** ~ тоодогу капчыгай (тонун чубап өтмө кууш жери).

Дефилировать *несов.* салтанат менен өтүү (парадда, демонстрацияда ж.б.).

Дефиниция *ж книжн.* дефиниция, аныктама, түшүндүрмө.

Дефис *м лигв.* дефис.

Дефицит *м 1. эк.* дефицит; зыян (кирешеден чыгашанын көп болушу); **бюджетный** ~ бюджеттик дефицит; **2.** жетишпегендик, тартыштык, аздык; ~ **бумаги** кагаздын жетишпегендиги; **3.** тартыш, жетишсиз, табылбас.

Дефицитность *ж* дефициттик, тартыштык, жетишпегендик.

Дефицитный, -ая, -ое (дефицитен, -на, -но) **1.** зыян келтире турган, пайда бербей турган; **2.** тартыш, жетишсиз аз; ~ **товар** тартыш товар.

Дефляция *ж* дефляция (**1. эк.** баасын жогорулатуу максатында колдонулуп жүргөн кагаз акчалардын санын азайтуу; **2. геол.** шамалдын таасири менен тоо тектеринин бузулушу).

Дефолианты *мн. (ед. дефолиант м)* дефолианттар (өсүмдүктөрдүн жалбырагын түшүрө турган химиялык зат).

Дефолиация *ж* дефолиация (жалбырактарды түшүрүү); ~ **хлопчатника** пахтанын жалбырагын түшүрүү.

Деформация *ж* деформация, кейпинен кетүү, формасы бузулуу.

Деформировать *сов., несов. что* формасын бузуу, кейпин кетирүү.

Деформироваться *сов., несов. 1.* формасы бузулуу, кейпи кетүү; **2. несов. страд. к** деформировать.

Дехканин *м* дыйкан.

Дехканск/ий, -ая, -ое дыйкандык, дыйкан...; ~ **ое хозяйство** дыйкандын чарбасы (дыйкан чарбасы).

Децентрализация *ж* децентрализация (**1.** борбордук органдардын кээ бир функцияларын жергиликтүү органдарга берүүгө негизделген башкаруу системасы; **2.** борбордук бийликти жоюу же начарлатуу).

Децентрализованн/ый, -ая, -ое децентрализацияланган, борбордон эле башкарылбаган; ~ **ое снабжение** децентрализацияланган жабдуу (камсыз кылуу).

Децентрализовать *сов., несов. что* децентрализация кылуу, децентрализациялоо; ~ **управление** башкарууну децентрализациялоо.

Деци... дециграмм, дециметр сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Дециграмм *м* дециграмм.

Децилитр *ж* децилитр.

Децима *ж муз.* децима (**1.** диатоникалык гамманын биринчи жана онунчу баскычтарынын ортосундагы интервал; **2.** диатоникалык гамманын онунчу баскычы).

Децимáльн/ый, -ая, -ое 10 санына тиешелүү, ондук; ~ **ые весы** децималдык тараза, ондук тараза.

Дециметр *м* дециметр.

Дешевé/ть *несов.* арзан болуу, арзандоо; **продукты** ~ **ют** азык-түлүктөр арзандап жатат.

Дешевíзна *ж* арзандык, арзанчылык.

Дешевítь *несов. разг.* арзандоо.

Дешёвка *ж разг. 1.* арзан баа, ит бекер; **отдать по дешёвке** арзан берүү, арзан баада сатуу; **2. пренебр.** арзыбаган, кунарсыз, жеңил баа нерсе.

Дёшево нареч. 1. арзан; ~ **купítь** арзан алуу; **2.** оной, оной эле, жеңил, жеңил-желпи; ~ **не отдаёт** оной бере койбойт; **♦ дешёво и сердíто** оной болсо да орду менен; **дешёво отделаться** оной кутулуу; **дешёво стоит** эч нерсеге арзыбайт.

Дешёв/ый, -ая, -ое (дешев, дешева, дешёво) **1.** арзан; ~ **ые товары** арзан товарлар; ~ **ые ткáни** арзан кездемелер; **2. перен.** эч нерсеге арзыбаган, курулай, жарытпаган, кунарсыз; ~ **ый успех** эч нерсеге арзыбаган ийгилик.

Дешифрирование *ср см.* дешифровка.

Дешифрировать *сов., несов. то же, что* дешифровать.

Дешифровать *сов., несов.* дешифровкалоо (шифр менен жазылганды окуу, белгисиз жазуу менен жазылганды чечмелеп окуу); ~ **иероглифы** иероглифтерди дешифровкалоо; ~ **аэрофотоснимки** аэрофотоснимкаларды дешифровкалоо.

Дешифровка *ж по знач. гл.* дешифрировать; ~ **депéш** шашылыш маалыматтардын дешифровкасы (чечмеленип окулушу).

Де-юре нареч. книжн. де-юре; мыйзамдын негизинде, юридикалык жактан, формалдуу.

Деяние *ср высок.* иш, жорук, жосун; **великие** ~ **ия** улуу иштер; **преступное** ~ **ие** кылмыштуу жорук.

Деятель *м* ишмер; **государственный** ~ мамлекеттик ишмер; **заслуженный** ~ **науки** илимге эмгек синирген ишмер.

Деятельница *женск. к* деятель.

Деятельно нареч. ишмердүүлүк менен, ишкердүү түрдө.

Деятельность *ж 1.* иш, кызмат, аракет, кыймыл; **общественная** ~ коомдук иш; **революционная** ~ революциялык кыймыл; **проявить кипучую** ~ кызуу аракет кылуу; **2.** кызмат, аракет, таасир, күч; ~ **сердца** жүрөктүн кызматы; ~ **вулкана** вулкандын таасири; ~ **вётра** шамалдын таасири.

Деятельн/ый, -ая, -ое (дейтелен, -льна, -льно) ишмер, ишкер, ишкердүү, жандуу, кызуу; ~ **ый человек** ишмер киши; **принимать** ~ **ое участие** *в чём-л.* кандайдыр ишке жандуу катышуу.

Деяться *несов. прост. и обл. то же, что делаться*; **2.** болуу; **что там деётся?** ал жерде эмне болуп жатат?

Джаз *м* **1.** джаз (музыканын түрү); **2.** джаз (ырдын коштоосу менен үйлөмө жана ургулоочу аспаптардан түзүлгөн ансамбль же оркестр).

Джаз-банд *м* *то же, что джаз* **2.**

Джазист *м* *разг.* джазист, джазда ойноочу музыкант.

Джазов/ый, -ая, -ое джаз...; ~ **ая музыка** джаз музыкасы.

Джайлау *ср* *нескл.* жайлоо.

Джейран *м* жейрен.

Джем *м* джем; **яблочный** ~ алма джеми.

Джемпер *м* джемпер; **шерстяной** ~ жүн джемпер.

Джентельмен *м* **1.** джентельмен (Англияда: өзү буржуазиялык-аристократиялык жогорку чөйрөнүн өкүлү болуп, анда кабыл алынган эрежелерди жана жүрүш-туруштун нормаларын сактаган адам); **2.** джентельмен, мырза, сыпайы адам.

Джентельменский, -ая, -ое джентельмендерге мүнөздүү, джентельменче, джентельмендик; ~ **поступок** джентельмендерге мүнөздүү жорук; **◇ джентельменское соглашение** *дипл.* джентельмендик келишим (официалдуу формалдуулукту сактабай, оозеки түрдөгү эл аралык келишим).

Джентельменство *ср* джентельмендик, адептүүлүк, адамкерчилик, жигиттик.

Джерси, джерси *ср* *нескл.* джерси (жүндөн же жибектен жасалган кездеме жана андан тигилген кийим); **джерси костюм** джерси костюму.

Джерсовый, -ая, -ое джерси...; джерсиден жасалган.

Джига *ж* джига (ирланд элинин улуттук бийи жана анын музыкасы).

Джигит *м* чабандес (атта мыкты жүргөн киши).

Джигитоватъ *несов.* чабандестик кылуу.

Джигитовка *ж* чабандестик, ат кулагында ойноочулук.

Джин I *м* джин (англичандардын арагы).

Джин II *м* *тех.* джин (пахтанын чигитинен буласын ажырата турган машина).

Джинны *мн.* (*ед. джинн м*) жин, жин-пери; **◇ выпустить джинна из бутылки** жинди бошотуп жиберүү.

Джинсы *мн.* джинсы.

Джип *м* джип (америкалык жеңил автомобиль).

Джиу-джитсу *ср* *нескл.* джиу-джитсу (куралсыз коргонуунун жана кол салуунун япондук системасы).

Джокер *м* джокер (кээ бир карта оюнда-

рында: каалаган башка картанын ордуна жарай турган кошумча карта).

Джонка *ж* джонка (парустуу кытай кемеси).

Джоуль *м* *физ.* джоуль (жылуулуктун энергиясын, анын кызматын жана санын өлчөө бирдиги).

Джугара *ж* жүгөрү.

Джунгли *мн.* джунгли; **африканские** ~ африкалык джунгли; **◇ закон джунглей** джунгли закону (ачыктан-ачык өз билгенин кылуу жана күчкө салуу).

Джут I *м* джут (кабыгынан жип, аркан жана таар жасай турган була алынуучу куурай өсүмдүгү).

Джут II *м* жут (малдын массалык түрдө кырылышы).

Джутов/ый, -ая, -ое **1.** джут... ~ **ые стёбли** джуттун сабактары; **2.** джуттан жасалган; джут...; ~ **ый канат** джут аркан, джут канат.

Дзин *межд. разг.* зың-зың, дин-дин, дың-дың.

Дзот *м* (дерево-земляная огневая точка) дзот.

Дзюдо *ср* *нескл.* спорт. дзюдо.

Дзюдоист *м* дзюдочу, дзюдоист.

Диабет *м* *мед.* диабет; **сахарный** ~ кант диабети.

Диабетик *м* *разг.* диабетик (диабет менен ооруган адам).

Диагноз *м* диагноз; **поставить** ~ диагноз коюу, диагнозун аныктоо.

Диагност *м* диагност (сыркоо адамдын диагнозун аныктоочу врач).

Диагностика *ж* диагностика; ~ **заболевания** ооруп калуунун диагностикасы.

Диагностировать *сов., несов.* что диагнозун аныктоо, диагноз коюу.

Диагностический, -ая, -ое диагностика...; диагностикалык; ~ **ие признаки** диагностикалык белгилер; ~ **ие методы** диагностикалык методдор.

Диагональный, -ая, -ое диагоналдан жасалган, диагональ...; ~ **костюм** диагональ костюм.

Диагональ *ж* **1.** *мат.* диагональ; ~ **квдрата** квадраттын диагонали; **2.** диагональ (кездеме); **◇ по диагонали** диагональ боюнча, төтөлөп, төтө жол менен.

Диагональн/ый, -ая, -ое диагоналдык, диагональ...; ~ **ая плоскость** диагоналдык тегиздик.

Диаграмма *ж* диаграмма; **хронологическая** ~ хронологиялык диаграмма; ~ **роста** өсүштүн диаграммасы.

Диаграммный, -ая, -ое диаграммалык, диаграмма...; ~ **ые кривые** диаграммалык ийри сызыктар.

Диадэма *ж* диадэма, таажы.

Диакритический: диакритический знак *лингв.* диакритикалык белги (тамганын айтылышы башкача экенин көрсөтүү үчүн үстүнө коюлган белги).

Диалект *м лингв.* диалект; **социальный** ~ социалдык диалект; **территориальный** ~ территориялык диалект.

Диалектальный/ый, -ая, -ое *лингв. то же, что диалектный*; ~ **ые различия** диалектилик айырмалар.

Диалектизм *м* диалектизм; ~ **ы в произведениях кыргызских писателей** кыргыз жазуучуларынын чыгармаларындагы диалектизмдер.

Диалектик *м* 1. диалектик (диалектикалык философияны жактоочу, диалектикалык методду колдонуучу); 2. *уст.* диалектик, чечен, сөзмөр (талаш-тартышта жеңип чыгуучу киши).

Диалектика *ж* 1. диалектика; **материалистическая** ~ материалисттик диалектика; ~ **природы** жаратылыштын диалектикасы; 2. диалектика, өөрчүү, өнүгүү; ~ **событий** окуялардын өнүгүүсү; ~ **истории** тарыхый өнүгүү; 3. *уст.* диалектика, чечендик, сөзмөрдүк, жөн билгилик.

Диалектический, -ая, -ое диалектикалык, диалектика...; ~ **материализм** диалектикалык материализм; ~ **метод** диалектикалык метод.

Диалектн/ый, -ая, -ое диалектилик; ~ **ая лексика** диалектилик лексика; ~ **ые слова** диалектилик сөздөр; ~ **ые особенности** диалектилик өзгөчөлүктөр.

Диалектолог *м* диалектолог.

Диалектологический/ий, -ая, -ое диалектология.; диалектологиялык; ~ **ий словарь** диалектологиялык сөздүк; ~ **ий атлас** диалектологиялык атлас; ~ **ая экспедиция** диалектологиялык экспедиция.

Диалектология *ж* диалектология; ~ **кыргызского языка** кыргыз тилинин диалектологиясы; **историческая** ~ тарыхый диалектология.

Диалог *м* 1. диалог, сүйлөшүү; **вести** ~ сүйлөшүү; 2. *лит.* диалог, аңгемелешүү; 3. *лит.* диалог (сүйлөшүү формасындагы чыгарма).

Диалогический/ий, -ая, -ое диалогдук, диалог түрүндөгү; ~ **ая речь** диалог түрүндөгү сөз.

Диамант *м* 1. *уст.* то же, что алмаз, бриллиант; 2. *типогр.* диамант (майда шрифттин белгилүү бир түрүнүн аты).

Диамат *м разг.* (диалектический материализм) диамат.

Диаметр *м* 1. *мат.* диаметр; ~ **шара** шардын диаметри; 2. диаметр, жоондук; ~ **трубы** трубанын диаметри, трубанын жоондугу.

Диаметрально нареч. таптакыр, карама-

каршы; ~ **противоположные мнения** таптакыр карама-каршы пикирлер.

Диаметральный/ый, -ая, -ое 1. диаметр аркылуу бөлүнгөн, диаметр...; ~ **ая плоскость** диаметр тегиздиги; 2. *перен.* таптакыр, бүтүндөй; ~ **ая противоположность** таптакыр карама-каршылык.

Диапазон *м* 1. *муз.* диапазон; ~ **голоса** үндүн диапозону; ~ **колебаний** термелүүнүн диапозону; 2. *перен.* чего диапазон, көлөм, деңгээл, өлчөм; ~ **знаний** билим деңгээли.

Диапозитив *м фото* диапозитив; **цветные** ~ **ы** түстүү диапозитивдер; **учебные** ~ **ы** окууга арналган диапозитивдер.

Диапозитивный/ый, -ая, -ое *фото* диапозитивдик; ~ **ые пластинки** диапозитивдик пластинкалар.

Диатез *м мед.* диатез (организмдин кээ бир ооруларга алдын ала даярдыгы).

Диатермический, -ая, -ое *мед.* диатермия..., диатермиялык.

Диатермия *ж мед.* диатермия (электр тогу менен далылоонун бир түрү).

Диафильм *м* диафильм; **детские** ~ **ы** балдарга арналган диафильмдер; **показ** ~ **ов на уроке** сабакта диафильмдерди көрсөтүү.

Диафон *м* диафон (туман басып турганда маяктардан сигнал берүүчү аспап).

Диафрагма *ж* 1. *анат.* диафрагма, боор эт; 2. *опт.* диафрагма (жарык нурларды башка жакка чачыратпай турган аспап).

Диафрагмировать *несов. опт.* диафрагмалоо.

Диахрония *ж лингв.* диахрония.

Дибазол *м* дибазол (тамырларды кенейтүүчү дары).

Див *м* дөө, дөө-пери.

Диван I *м* диван; **спать на** ~ **е** диванда уктоо.

Диван II *м* 1. диван (мурдагы Турцияда: султандын жогорку төбөлдөрүнүн кенеши); 2. *лит.* диван, жыйнак; ~ **Навои** Навоинин жыйнагы.

Диван-кровать *м* диван-кровать.

Диванный/ый, ая, -ое 1. диванга ылайыкталган, дивандык, диван...; ~ **ая подушка** дивандын жаздыгы; 2. *в знач суц.* **диванная** *ж книжн.* дем алуу бөлмөсү.

Дивергенция *ж спец.* дивергенция, чачыроо, тароо; ~ **звуков лингв.** тыбыштардын дивергенциясы, тыбыштардын ар түрдүү болуп өзгөрүшү.

Диверсант *м* диверсант.

Диверсантский, -ая, -ое диверсант...; диверсанттык.

Диверсионный/ый, -ая, -ое диверсиялык, диверсия...; ~ **ые действия** диверсиялык аракеттер; ~ **ый акт** диверсиялык акт.

Диверсия *ж* диверсия (1. негизги сокку

урула турган жерден душмандын күчүн алагды кылуу үчүн жүргүзүлгөн согуштук операция; **2.** душмандын тылындагы же кандайдыр бир мамлекеттин ичиндеги согуштук, мамлекеттик объектилерди агенттердин жардамы менен талкалоо); **◇** **идеологическая диверсия** идеологиялык диверсия (радио жана телеберүүлөр же басма сөз аркылуу башка өлкөлөргө каршы багытталган провокациялык пропаганда).

Дивертисмент *м* дивертисмент (спектакльге же концертке кошумча берилүүчү ар кандай жеке-жеке номерден турган аткаруулар).

Дивидент *м* дивиденд (кошкон капиталына жараша акционерлер алуучу киреше).

Дивидендный, -ая, -ое дивиденд..., дивидендик.

Дивизион *м* дивизион (**1.** *воен.* ракеталык жана артиллериялык войскалардагы кээде кавалериялык жана бронетанкалык войскалардагы аскердик бөлүк); **артиллерийский** ~ артиллериялык дивизион; **танковый** ~ танкалык дивизион; **2.** *мор.* бирдей класстагы бир нече согуштук кемелердин кошундусу; ~ **миноносцев** миноносцеттердин дивизиону.

Дивизионный, -ая, -ое дивизиондук, дивизион...; ~ **ая артиллерия** дивизиондук артиллерия; ~ **ый командир** дивизиондун командири.

Дивизия *ж* дивизия (бир нече полктон же бригададан куралган согуштук ири бирикме); **моторизованная** ~ моторлоштурулган дивизия; **пехотная** ~ пехоталык дивизия.

Дивить *несов. разг. кого-что* таң калтыруу, айран калтыруу, таңдандыруу.

Дивиться *несов. разг. кому-чему, на кого что* таң калуу, таңыркоо, таңдануу; **дивлюсь твоему терпению** сенин чыдамыңа таң каламын.

Дивно *нареч.* сонун, таң калгыдай, укмуш, керемет; **певец** ~ **исполнял народные песни** ырчы элдик ырларды укмуш аткарды.

Дивн/ый, -ая, -ое (дивен, -на, -но) **1.** *разг. уст.* таң каларлык, укмуштуу; ~ **ая судьба** таң каларлык тагдыр; **2.** сонун, керемет, ажайып; **у него** ~ **ый гóлос** анын үнү укмуш; **сегодня** ~ **ая погода** бүгүн аба ырайы сонун.

Диво *ср нареч.* сонун, укмуш, керемет, ажайып; **что за** ~ ! эмне деген укмуш!; ~ , **что он остáлся жив** ал тирүү калганы ажайып; **2.** *в зн. сказ.* укмуш, керемет, ажайып, таң каларлык; **◇ диву дáться** таң калуу, айран таң калуу, айран калуу; **на диво** эң сонун, эң жакшы; **диво дивное** эң укмуш, керемет.

Дивчина *ж прост. то же что девушка.*

Дигитáлис *м 1.* *то же, что наперстянка;* дигиталис (ушул чөптүн жалбырагынан жасалган дары).

Дидактизм *м* дидактизм.

Дидактик *м* дидактик (дидактика жагынан адис).

Дидактика *ж* дидактика (**1.** педагогика илиминдеги окутуунун мазмуну, методдору жана формалары негизделе турган бөлүм; **2.** *то же, что дидактизм*).

Дидактически нареч. дидактикага негиздеп, дидактикалык түрдө.

Дидактическ/ий, -ая, -ое 1. дидактика..., дидактикалык; ~ **ий материал** дидактикалык материал; **2.** дидактикалык (насыят, осуят түрүндөгү, нускалуу): ~ **ий тон** дидактикалык тон; ~ **ая повесть** дидактикалык повесть: ~ **ая литература** дидактикалык адабият.

Диез *м муз.* диез (үндүн жарым тонго жогорулашын билдире турган нота белгиси).

Диет/а *ж* диета; **молочная** ~ **а** сүт диетасы; **соблюдать** ~ **у** диетаны сактоо; диета кармоо; **быть на** ~ **е** диетада жүрүү.

Диетврач *м* диетврач.

Диететика *ж* диететика (организмдин туура азыктанышы жөнүндөгү илим).

Диететический, -ая, -ое диететика..., диететикалык.

Диетическ/ий, -ая, -ое диета..., диеталык; ~ **ая столовая** диеталык ашкана; ~ **ое питание** диеталык тамактануу.

Диетолог *м* диетолог.

Диетология *ж то же, что диететика.*

Диетпитание *ср* диеталык тамактануу.

Диетотерапия *ж спец.* диетотерапия.

Диетстоловая *ж* диеталык ашкана.

Дизáйн *м* дизайн (өнөр жай буюмдарын көркөм проектилөө).

Дизáйнер *м* дизайнер (өнөр жай тарабынан чыгарылган буюмдарды, объектилерди, коомдук имараттарды, үйлөрдү көркөм проектилөөчү художник).

Дизелист *м* дизелист (дизелдик механизмдерди тейлөөчү, дизелчи киши).

Дизель *м* дизель.

Дизель... дизель-мотор, дизель-электростанция, дизель-поезд сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Дизельн/ый -ая, -ое 1. дизель...; ~ **ое топливо** дизель майы; **2.** дизель менен жүрүүчү; ~ **ый поезд** дизель менен жүрүүчү поезд; **3.** *в знач. суш.* **дизельная** ~ **ж** дизель турган жай.

Дизель-электроход *м* дизель-электроход.

Дизентерийн/ый, -ая, -ое дизентерия..., ич ооруга байланыштуу; ~ **ые пáлочки** дизентерия таякчалары; ~ **ый больнóй** дизентерия менен ооруган сыркоо.

Дизентерия *ж* дизентерия, ич оору.

Дика́рка *женск. к дика́рь* 1. 2.

Дика́рский, -ая. -ое жапайы, жапан, маданиятсыз, түнт.

Дика́рь *м* 1. жапайы киши, уруулук түзүлүштөгү киши; 2. маданиятсыз адам; 3. *разг.* уяң, уялчаак киши; 4. *разг.* жолдомосуз эс алуучу.

Дик/ий -ая, -ое (дик, -а́, -о́) 1. жапайы, маданиятсыз; ~ **ие** и **полудикие племена** жапайы жана жарым жартылай жапайы уруулар; 2. жапайы, жапан; ~ **ие зvéри** жапайы айбандар, жапайы жаныбарлар; ~ **ая ко́шка** жапайы мышык; мадыл; ~ **ая ло́шадь** жапайы жылкы; 3. жапайы, өзү өскөн; ~ **ие растения** жапайы өсүмдүктөр; ~ **ий виногра́д** жапайы жүзүм; 4. киши кийлигишпеген, өзүнчө жаткан, ээн; ~ **ая приро́да** ээн жаратылыш; 5. айбанга окшош, айбан сыяктанган; ~ **ий ре́в** айбан сыяктанган айкырык (ач айкырык); 6. азоо, чалпоо, токтоосуз, жулунган; ~ **ий нрав** чалпоо мүнөз; ~ **ие стра́сти** азоо ышкыбоздук; 7. *разг.* өзгөчө укмуш, катуу; ~ **ий востор́г** укмуш эргүү; ~ **ая боль** катуу оору; 8. айбанча, айбандардай; ~ **ий посту́пок** айбанча кылык; ~ **ое предположе́ние** айбандай божомол; 9. мокок, уяң, уялчаак, тартынчаак, ~ **ий ребёнок** уяң бала; 10. *уст.* боз, бозомук; ~ **ая си́тцевая рубашка** боз чыт көйнөк; 11. *разг.* өзүнчө жүргөн, эч кимге баш ийбеген, жапайы; ~ **ий пля́ж** эч ким карабаган пляж; **ди́кий ка́мень** боз таш; **ди́кое мя́со** өсүп кеткен эт.

Ди́ко *нареч.* 1. жапайы, эркин, укмуш, катуу, чалпоо; ~ **расти́** эркин өсүү; 2. коркуп, аландап, абайлап; ~ **озира́ться по сторона́м** аландап эки жагын карануу; 3. *в знач. сказ.* айбандык, жагымсыз; ~ **задава́ть такие вопро́сы** мындай суроолорду берүү жагымсыз.

Дикобра́з *м* кирпичен, кирпичи.

Дико́вина *ж разг.* укмуш, тири укмуш, таң каларлык; **в дико́вину** *то же, что в дико́винку.*

Дико́винка *ж разг. уменьш. к дико́вина; то же что дико́вина; в дико́винку (быть, оказа́ться и т.п.)* ажайып, керемет, укмуш, таң каларлык; **не в дико́винку** таң каларлык эчтемеси жок.

Дико́винн/ый, -ая, -ое *разг.* таң каларлык, укмуш, керемет; ~ **ые исто́рии** таң каларлык окуялар.

Дикора́стущий, -ая, -ее жапайы өскөн, жапайы, өзү чыккан; ~ **ие дере́вья** жапайы жыгачтар; ~ **ая я́блоня** жапайы алма.

Дикоро́с/ы *мн. (ед. дикоро́с м) спец.* жапайы жемиштер, өсүмдүктөр; **лесные** ~ **ы** жапайы жемиштер; **сбор** ~ **ов** жапайы жемиштерди жыйноо.

Дикост/ь *ж* 1. жапайылык, карангылык;

пери́од ~ **и** жапайылык доор; 2. укмуштуулук, таң каларлык нерсе; ~ **ь нра́вов** үрп-адаттын укмуштуулугу.

Дикта́нт *м* диктант, жат жазуу.

Дикта́т *м* диктат, үстөмдүк; **политика** ~ **а** үстөмдүк саясаты.

Дикта́тор *м* диктатор, өкүмзор.

Дикта́торский, -ая, -ое диктатордук, өкүмзордук; ~ **режи́м** диктатордук режим.

Дикта́торство *ср* 1. диктатордук, диктатордук бийлик; 2. *разг.* өкүмдүк, өкүмзордук.

Дикта́торствовать *несов.* 1. диктаторлук кылуу, бийлик жүргүзүү; 2. *разг.* өкүмзордук бийлөө, өз билгенин кылуу.

Дикта́тура *ж* диктатура; ~ **пролетари́ата** пролетариат диктатурасы; **военная** ~ согуш диктатурасы.

Диктова́ть *несов. что* 1. айтып берүү (жаздыруу), окуп берүү (жаздыруу); ~ **текст докла́да** докладдын текстин окуп берип туруу; ~ **телефоногра́мму** телефонограмманы айтып берүү; 2. *перен.* мажбурлоо, мажбур кылуу, зордоп көндүрүү, буюруу, аргасыз кылуу; ~ **свою́ волю́ кому-л.**, бирөөгө өз эркин зордоп кабыл алдыруу; ~ **усло́вия ми́ра** тынчтык келишимдин шартына мажбур кылуу.

Дикто́вка 1. диктовка, окуп берүү, айтып берүү; **писа́ть под** ~ **у** айтканы боюнча жазуу; 2. *разг. то же, что дикта́нт*; 3. *перен.* буйрук, мажбурлоо.

Ди́ктор *м* диктор; ~ **ра́дио** радионун диктору; ~ **телеви́дения** телекөрсөтүүнүн диктору.

Ди́кторский -ая, -ое диктор..., диктордук.

Ди́кторша *разг. женск. к ди́ктор.*

Диктофо́н *м* диктофон.

Ди́кция *ж* дикция; **у актера хоро́шая** ~ актёрдун дикциясы жакшы.

Диле́мма *ж* дилемма (1. *лог.* бирин гана тандап алууну талап кылган, бири-бирине таптакыр карама-каршы келген ой жүгүртүүлөр, тыянактар; 2. карама-каршы келген мүмкүнчүлүктөрдүн бирин тандап алуу кыйын болуп турган абал).

Дилер *м* дилер, ортомчу.

Дилета́нт *м* дилетант; ышкыбоз.

Дилетанти́зм *м* 1. дилетантизм, ышкыбоздук, кызыгуучулук; 2. дилетантизм, чалабула билүү, үстүртөн кароо.

Дилета́нтка *женск. к дилета́нт.*

Дилета́нтский, -ая, -ое -1. дилетант..., дилетанттык; 2. үстүртөн, чала.

Дилета́нство *то же, что дилетанти́зм.*

Дилижа́нс *м* дилижанс.

Дилижа́нсовый, -ая, -ое дилижанс..., дилижанстык.

Ди́логический, -ая, -ое дилогия..., дилогиялык.

Ди́логия *ж лит.* дилогия (бир автордун бирдей мазмундагы кош чыгармасы).

Диморфизм *м* диморфизм (1. *зоол.* бир эле түрдөгү жаныбарлардын бири-биринен кескин айырмаланган эки түрдө болушу; **сезонный** ~ сезондук диморфизм; 2. *бот.* бир эле түрдөгү өсүмдүктүн эки башка формада же бир эле өсүмдүктүн кайсы бир органы эки түрдүү болушу; ~ **цветков гречихи** гречиханын гүлдөрүнүн диморфизми; 3. *минер.* кээ бир заттардын эки башка кристалл формасында болушу).

Диморфный, -ая, -ое спец. диморфизм..., диморфизмдүү; ~ **ые вещества** диморфизмдүү заттар.

Дина физ. дина (механикадагы күчтү өлчөө бирдиги).

Динамизм *м* динамизм.

Динамик *м разг.* динамик.

Динамика *ж* 1. *спец.* динамика; 2. динамика, өнүгүү, өсүү; ~ **производительности труда** эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн өсүшү; 3. *муз.* динамика (үндүн дабыштуулук күчү).

Динамит *м* динамит.

Динамитный, -ая, -ое динамиттүү, динамит...; ~ **склад** динамит склады.

Динамитчик *м* динамитчи.

Динамическ/ий, -ая, -ое 1. динамикага, кыймылга, күчтүн таасирине байланыштуу, динамикалык; ~ **ая сила** динамикалык күч; 2. динамикалуу, кыймылга, аракетке бай, жандуу; ~ **ий образ** динамикалуу образ.

Динамичность *ж* динамикалуулук, жандуулук; ~ **процесса** процесстин жандуудугу; ~ **мысли** ой-пикирдин жандуулугу.

Динамичный, -ая, -ое (динамичен, -на, -но) *то же что* динамический 2; ~ **танец** динамикалуу бий, көп кыймылдуу бий.

Динамо ср ж нескл. *то же, что* динамо-машина.

Динамо-машина *ж уст.* динамо-машина (туруктуу электр тогун иштеп чыгаруучу машинанын эскиче наамы).

Динамометр *м* динамометр, күч өлчөгүч.

Динамометрический, -ая, -ое динамометриялык, күч өлчөөчү.

Динамометрия *ж* динамометрия, күч өлчөө.

Динар *м* динар (1. *то же, что* динарий; 2. Ирак, Югославия, Иордания, Тунис, Кувейт жана башка өлкөлөрдөгү акча бирдиги; 3. Иранда: майда тыйын).

Динарий *м* динарий (байыркы Римде: алтын же күмүш акча, монета).

Динас *м тех.* динас (эритүүчү мештерди курууга керектелүүчү отко туруктуу кирпичтин сорту).

Династическ/ий, -ая, -ое династия..., династиялык; ~ **ие интересы** династиялык

кызыкчылык; ~ **ая война** династиялык согуш.

Дина́стия *ж* 1. династия; ~ **Романовых** Романовдордун династиясы; ~ **саманидов** саманиддердин династиясы; 2. *перен.* династия, жол; ~ **хлопкоробов** пахтакерлердин династиясы.

Динго *м нескл.* динго (жапайы ит).

Динозавр *м* динозавр (зор көлөмдөгү сойлоп жүрүүчүлөрдүн жок болуп кеткен тукуму).

Диоптр *м* диоптр (1. геодезиялык инструментти белгилүү бир точкага коюучу техникалык түзүлүш; 2. мылтыкты мээлегенде түздүгүн күчөтүүчү техникалык түзүлүш).

Диоптранный, -ая, -ое диоптр..., диоптрдик.

Диоптрика *ж* диоптрика (оптиканын ар кандай чөйрөдө жарык нурлардын сынынын изилдей турган бөлүмү).

Диоптрия *ж* диоптрия (линзанын же шар түрүндөгү күзгүнүн жарык нурларды сындыруу күчүн өлчөө бирдиги).

Диорама *ж* диорама (1. көлөмдүү кылып көрсөтүү үчүн жука кездемеге, күнүрт айнекке тартылып, атайын жарык жиберилип туруучу сүрөт; 2. алды жагында чоң чоң фигуралар жайгаштырылган сүрөт).

Дипкорпус *м* дипкорпус (дипломатиялык корпус).

Дипкурьер *м* дипькурьер (дипломатиялык курьер).

Диплом *м* 1. диплом; ~ **об окончании университета** университетти бүткөндүгү жөнүндө диплом; ~ **кандидата медицинских наук** медициналык илимдердин кандидатынын диплому; ~ **лауреата Государственной премии** Мамлекеттик сыйлыктын лауреатынын диплому; 2. *разг.* дипломдук иш; **писать** ~ дипломдук иш жазуу; 3. диплом; ~ **1-й степени** биринчи даражадагы диплом.

Дипломант *то же, что* дипломник; 2. дипломант; ~ **республиканского конкурса пианистов** пианисттердин республикалык конкурсунун дипломанты.

Дипломантка *женск. к* дипломант.

Дипломат *м* 1. дипломат; 2. *перен разг.* дипломат, эпчил, куу; 3. *разг.* дипломат (портфельдин бир түрү).

Дипломатика *ж* дипломатика (актылардын формасын жана мазмунун изилдей турган көмөкчү тарыхый дисциплиналардын бири).

Дипломатически нареч. эптүүлүк менен, орду менен.

Дипломатическ/ий, -ая, -ое 1. дипломатия..., дипломат..., дипломатиялык, дипломаттык; ~ **ие отношения** дипломатиялык мамилелер; ~ **ий корпус** дипломаттык

корпус; **2. перен.** жазгырма, сылык, так, дыкат, дипломаттык; ~ **ий отвёт** жазгырма жооп; ~ **ий подхóд к делу** ишке дыкат кароо.

Дипломатично нареч. жазгырып, амалда-нып, эптүүлүк менен, дипломаттык менен, айлакерликке салып.

Дипломатичность ж дипломаттык, дипломатиялык, эптүүлүк.

Дипломатичный, -ая, -ое (дипломатичен, -на, -но) *то же, что дипломатический* **2.**

Дипломатия ж **1.** дипломатия; **2. разг.** амалдуулук, айлакерлик, эпчилдик.

Дипломатка разг. женск. к дипломат **2.**

Дипломированный, -ая, -ое дипломдуу, диплом алган, диплому бар; ~ **инженёр** дипломдуу инженер.

Дипломник м дипломник (дипломдук иш жазган студент).

Дипломница женск. к дипломник.

Дипломн/ый -ая, -ое **1.** дипломдук, диплом...; ~ **ое свидетельство** диплом күбөлүгү; **2.** дипломдук; ~ **ая работа** дипломдук иш; ~ **ый проект** дипломдук проект.

Директива ж директива; ~ **ы съезда съездин** директивалары.

Директивн/ый, -ая, -ое (директивен, -на, -но) **1.** директивалык, директивалуу, көрсөтмөлүү; ~ **ое письмó** директивалуу кат; ~ **ые указания** директивалуу көрсөтмөлөр; **2.** директива бере турган: ~ **ые органы** директива бере турган органдар; **3.** буйрук берген, буюра сүйлөгөн; ~ **ый тон** буюра айтылган үн (сөз).

Директор м директор; ~ **завóда заводдун** директору; ~ **школы мектептин** директору.

Директорат м **1.** директорат; **2. то же, что дирекция.**

Директория ж. ист. директория (1795-жылдын 4-ноябрынан 1799-жылдын 10-ноябрына чейин жашап турган Франция республикасынын өкмөтү).

Директорский, -ая, -ое директордук, директор...; ~ **кабинёт** директордун кабинети; ~ **фонд** директордук фонд.

Директорство разг. директордук, директорчулук.

Директорствовать несов разг. директорчулук кылуу, директор болуп иштөө.

Директорша ж прост. **1.** директор аял; **2.** директордун аялы.

Директриса I директриса (революцияга чейинки Россияда: аялдар окуу жайын башкарган аял); **2. разг.** директор аял.

Директриса II ж директриса (артиллерия ишинде).

Дирекция ж **1.** дирекция; ~ **завóда заводдун** дирекциясы; **2. (помещения управления)** дирекция, дирекциянын кабинети.

Дирижабельный, -ая, -ое дирижаблдик, дирижабль..., ~ **мотóр** дирижабль мотору.

Дирижаблестроение ср дирижабль куруу.

Дирижаблестроительн/ый, -ая, -ое дирижабль куруучу, дирижабль кура турган; ~ **ая техника** дирижабль куруучу техника.

Дирижабль м дирижабль.

Дирижёр м дирижёр; ~ **оркэстра** оркестрдин дирижёру.

Дирижёрск/ий, -ая, -ое дирижёрдук, дирижёр...; ~ **ое отделение** дирижёрдук бөлүм; ~ **ая палочка** дирижёрдук таякча.

Дирижёрство ср разг. дирижёрдук, дирижёрчулук.

Дирижирование ср по знач. гл. дирижировать; ~ оркэстром; оркестрге дирижёрдук кылуу.

Дирижировать несов. чем и без доп. дирижёрдук кылуу; ~ **симфоническим оркэстром** симфониялык оркестрге дирижёрдук кылуу.

Дирхэм м дирхем (Марокконун акча бирдиги).

Дис... (а также диз...) дисгармония, дисквалификация сыяктуу сөздөрдү жасоочу приставка.

Дисгармонировать несов. 1. муз. дисгармониялануу, гармонияны бузуу, үндөштүктү бузуу; **2. перен.** ыркты бузуу, келише албоо.

Дисгармоничный, -ая, -ое (дисгармоничен, -на, -но) дисгармониялуу, гармониясы жок, үндөштүгү жок, коошпогон.

Дисгармония ж **1. муз.** дисгармония, гармониясы жоктук, үндөшүүсү жоктук, коошпогондук; **2. перен.** ыркы жоктук, ыраты жоктук.

Диск м диска; ~ **маятника** маятниктин дискасы; **2. диск; соревнования по метанию** ~ **а** диск ыргытуу боюнча мелдеш; **3.** тегерек, айлана; ~ **луны** айдын тегереги; **4.** диска; ~ **пилы** араанын дискасы; **5.** диска; ~ **автомата** автоматтын дискасы.

Дискант м дискант (баланын ичке үнү; ичке үнү бар бала).

Дискантов/ый, -ая, -ое ичке үндүү, дисканттуу; ~ **ая партия** дисканттуу партия.

Дисквалификация ж дисквалификация (**1.** квалификациясын жоготуу, кимдир бирөөнү кандайдыр бир адистик боюнча жөндөмсүз же жараксыз деп жарыялоо; **2.** өз адистигин жоготуу, кандайдыр бир ишти аткара албай калуу; **3. спорт.** спортсмендин спорттук оюндарга катыша турган укугунан ажыратуу).

Дисквалифицировать сов., несов. кого-что дисквалификациялоо, адистигинен ажыратуу; ~ **спортсмена** спортсменди дисквалификациялоо.

Дисквалифицироваться 1. сов., несов. квалификациясын (адистигин) жоготуу; **2. тк. несов. страд. к дисквалифицировать.**

Дискобол м дискобол, диск ыргытуучу спортсмен.

Дисковать *несов.*, что с.-х. дискалоо, дискалуу мала менен малалоо.

Дисков/ый, -ая, -ое дискалуу; ~ **ая борона** дискалуу мала; ~ **ая пила** дискалуу араа.

Дискомфóрт *м* дискомфорт, ынгайсыздык.

Дискомфóртн/ый, -ая, -ое дискомфорттуу, ынгайсыз.

Дискóнт *м фин.* дисконт (1. векселдин эсеби; 2. векселди эсептөөдө кармап алынуучу процент).

Дискóнтн/ый, -ая, -ое *фин.* дисконттук, дисконт...; ~ **ая операция** дисконттук операция; ~ **ый процéнт** дисконттук процент.

Дискотéка *ж* дискотека (1. грампластинкаларды, дискаларды сактоочу же грампластинкалар топтолгон жай; 2. жаштардын музыкалык клубу).

Дискредитация *ж* дискредитация, беделин кетируу, кадырын кетируу, жаман көрсөтүү, булгоо.

Дискредитирование *ср по знач. гл.* **дискредитировать**.

Дискредитировать *сов., несом.* кого-что беделин кетируу, кадырын кетируу, ишенимин жоготуу, жаман көрсөтүү.

Дискрётный, -ая, -ое бөлөк-бөлөк, айрым-айрым нерселерден турган.

Дискриминационн/ый, -ая, -ое дискриминацияланган, дискриминациялуу, укугу чектелген; ~ **ая политика** укукту чектеген саясат, тең укуксуздук саясаты.

Дискриминация *ж* дискриминация (укугун чектөө, тең укуктуулуктан ажыратуу); ~ **в торговле** соода-сатыктагы дискриминация; **расовая** ~ расалык дискриминация.

Дискриминировать *сов., несом.* кого-что дискриминациялоо, укугунан ажыратуу.

Дискурсивн/ый, -ая, -ое *филос., лог.* дискурсивдик (ой жүгүртүү аркылуу ишке ашырылуучу); ~ **ое познание** дискурсивдик таануу.

Дискуссияонный, -ая, -ое дискуссияга арналган, дискуссиялуу, талаш-тартыштуу, талаш; ~ **вопрос** талаш маселе.

Дискуссия *ж* дискуссия, талаш, талкуу; **в порядке** ~ **ии** талкуу иретинде.

Дискутировать, дискутировать *несом.* что, о чём дискуссия жүргүзүү, талаш-тартыш кылуу, талкуулоо.

Дислокационн/ый, -ая, -ое 1. *воен.* дислокациялык, дислокация...; ~ **ый план** дислокациялык план; 2. *геол.* дислокацияга байланыштуу, дислокациялык; ~ **ое землетрясение** дислокациялык жер титирөө.

Дислокация *ж* 1. *воен.* дислокация, жайгаштыруу; ~ **войск** войскаларды жайгаштыруу; 2. *геол.* дислокация (жер катмарынын жылып кетиши); 3. *мед.* дислокация, ордунан таюу.

Дислоцировать *сов., несом.* кого-что *воен.* жайгаштыруу, дислокациялоо; ~ **войска** войсканы жайгаштыруу, аскерди дислокациялоо.

Дислоцироваться *сов., несом.* 1. *воен.* жайгашуу; орун алуу; 2. *геол.* которулуп жайгашуу, өзгөрүп жайгашуу; 3. *несом.* *страд.* к **дислоцировать**.

Диспансёр диспансер; **туберкулёзный** ~ туберкулез диспансери.

Диспансеризация *ж* диспансеризация.

Диспансёрн/ый, -ая, -ое диспансер...: диспансердик; ~ **ое наблюдение** диспансердик байкоо.

Диспепсия *ж мед.* диспепсия, ич оору (аш казан менен ичегинин нормалдуу иштешинин бузулушу).

Дисперсионн/ый, -ая, -ое *спец.* дисперсия..., дисперсиялык; ~ **ая среда** дисперсиялык чөйрө; ~ **ые призмы** дисперсиялык призмалар.

Дисперсия *ж* дисперсия (ажыроо, бөлүнүү, таркоо, жайылуу, чачылуу) ~ **звуча** үндүн таркашы; ~ **света** жарыктын жайылышы.

Дисперсн/ый, -ая, -ое *физ.* жайылган, таркаган, чачыраган; ~ **ая система** жайылган система.

Диспетчер *м* диспетчер; ~ **предприятия** ишкананын диспетчери; ~ **автобазы** автобазанын диспетчери.

Диспетчеризация *ж* диспетчеризация, диспетчерлештирүү.

Диспетчерск/ий, -ая, -ое 1. диспетчердик, диспетчер...; ~ **ий пункт** диспетчердик пункт; ~ **ая система** диспетчердик система; 2. *в знач. сущ.* **диспетчерская** *ж* диспетчерская, диспетчер отуруучу жай, диспетчеркана.

Диспозиция *ж воен.* диспозиция (войсканын согушуу же токтоп туруу үчүн жайгашуу планы).

Диспропорциональность *ж* пропорциясыздык; пропорциясы жоктук.

Диспропорциональный, -ая, -ое (диспропорционален, -льна, -льно) пропорциясыз, пропорциясы жок.

Диспропорция *ж* диспропорция, пропорциялуу эместик, пропорциясыздык.

Диспут *м* диспут, талаш.

Диспутировать *несом.* *уст.* диспутка чыгуу, айтышуу, талашуу.

Диссертáбельн/ый, -ая, -ое (диссертáбелен, -льна, -льно) *разг.* диссертацияга жарай турган, диссертациялык мааниси бар; ~ **ая тема** диссертациялык мааниси бар тема.

Диссертáнт *м* диссертант.

Диссертáнтка *женск.* к **диссертáнт**.

Диссертационный, -ая, -ое диссертацияга ылайык, диссертациялык; ~ **ая тема** диссертациялык тема.

Диссертация *ж* диссертация; **кандидатская**

~ я кандидаттык диссертация; **защищать** ~ ю диссертация жактоо, диссертация коргоо.

Диссидент м кайырдин, динден чыккан адам.

Диссимилятивный, -ая, -ое диссимиляция..., диссимиляциялык; ~ процесс диссимиляциялык процесс.

Диссимиляция ж диссимиляция (1. окшошпой, башка болуп өзгөрүү; 2. биол. өмүр сүрүү процессинде организмдин курамында татаал органикалык заттардын ажырап кетиши).

Диссонанс м 1. муз. диссонанс (үндөштүк шайкеш келбей тизмектелиш; 2. перен. иретсиздик, баш аламандык, ойку-кайкылык, чаржайыттык; **внести** ~ в работу ишке баш аламандык салуу).

Диссонировать несов. муз. шайкеш келбөө.

Диссоциация ж диссоциация (1. физ., хим. молекулалардын дагы майда бөлүкчө молекулаларга, атомдорго, радикалдарга же иондорго ажырап кетиши; 2. психол. психикалык процесстердин байланышынын бузулушу).

Дистанционно нареч. дистанция аркылуу, аралыктан, алыстыктан; **управлять** ~ алыстан башкаруу.

Дистанционн/ый, -ая, -ое дистанциялык, алыстан аткарыла турган, дистанция...; ~ ое **управление** дистанциялык башкаруу, алыстан башкаруу; ~ ая **трубка** дистанциялык түтүкчө.

Дистанци/я ж 1. дистанция, аралык, алыстык; **стрельба на большую** ~ ю алыс аралыкка атуу; **держать** ~ ю аралыкты сактоо; 2. дистанция (темир жолдун административдик-техникалык жактан бөлүнө турган участогу); **начальник** ~ и дистанциянын начальниги.

Дистиллированн/ый, -ая, -ое дистилляцияланган, тазартылган; ~ ая **вода** тазартылган суу.

Дистиллировать сов., несов. что дистилляциялоо, тазартуу, буулантып, андан соң кайра суюктукка айландырып тазалоо; ~ воду сууну тазартуу.

Дистиллят м дистиллят (буулантып айдалган суюк зат); **бензин, керосин** — ~ ы **нефти** бензин, керосин — нефтинин дистилляты.

Дистиллятор м дистиллятор (дистилляциялоочу аппарат).

Дистилляционн/ый, -ая, -ое дистилляция... дистилляциялык.

Дистилляция ж дистилляция (тазартуу үчүн суюктукту буулантып, андан соң кайра суюктукка айлантуу).

Дистрофик м разг. дистрофик, дистрофия менен ооруган киши.

Дистрофическ/ий, -ая, -ое дистрофия..., дистрофияга мүнөздүү, дистрофиялык; ~ ое **состояние** дистрофия абалы.

Дистрофия ж мед. дистрофия (ткандардын жана органдардын азыктанышынын бузулушу, иштебей калышы); ~ **сердечной мышцы** жүрөк булчуңдарынын дистрофиясы.

Дисциплина I ж тартип, дисциплина; **партийная** ~ партиялык тартип; **воинская** ~ аскердик тартип; **трудова́я** ~ эмгек тартиби; **финансовая** ~ финансалык тартип; **соблюдать** ~ у тартип сактоо.

Дисциплин/а II ж илим, дисциплина; **гуманитарные** ~ ы гуманитардык илимдер; **физико-математические** ~ ы физико-математикалык илимдер.

Дисциплинарн/ый -ая, -ое 1. тартипти көздөгөн, тартип...; ~ **ый устав** тартип уставы; 2. тартип бузууга байланыштуу; ~ ое **взыскание** тартип бузгандыгы үчүн берилген жаза; **дисциплинарная часть (ро́та)** аскер кызматкерлери алган жазасын өтөй турган өзгөчө аскер бөлүгү.

Дисциплинированность ж тартиптүүлүк, тартип сактоочулук.

Дисциплинированный, -ая, -ое тартипке үйрөнгөн, тартиптүү, тартипти бекем сактоого көнгөн; ~ **ученик** тартип сактоого үйрөнгөн окуучу.

Дисциплинировать сов., несов. кого-что тартипке үйрөтүү, тартиптүү кылуу, тартипке чакыруу.

Дисциплинироваться сов., несов. 1. тартипке үйрөнүү, тартиптүү болуу, тартипке келүү; 2. несов. страд. к **дисциплинировать**.

Дитя ср 1. бала; 2. **обрац. ласк.** балам, чырагым, каралдым; ~ **моё** айланайын балам, чырагым; 3. бала, такшала элек, тажрыйбасыз адам; 4. (**сын или дочь**) бала, перзент; ◊ **дитя природы** табияттын пендеси (шаар маданиятын көрбөгөн, элетте өскөн жөнөкөй адам).

Дитятко ср прост. ласк. к **дитя** 1, 2.

Дифирамб м дифирамб (1. байыркы Грецияда: Дионис кудаына арналган салтанаттуу хор түрүндөгү ыр; 2. одага жакын келген мактоо иретиндеги лирикалык ыр; 3. ашкере мактоо, ашыра мактоо); ◊ **петь дифирамбы кому-чему** ашкере мактоо.

Дифирамбическ/ий, -ая, -ое дифирамбалык, дифирамбалуу; ~ **ие стихи** дифирамбылык ырлар.

Дифракция ж физ. дифракция (жарыктын, үндүн ж.б. толкундары өзүнө каршы учураган тоскоолдуктан имерилип өтүшү); ~ **света** жарыктын дифракциясы.

Дифтерийн/ый, -ая, -ое дифтериялык, дифтерия...; ~ **ые палочки** дифтерия таякчалары.

Дифтерит м разг. то же, что **дифтерия**.

Дифтеритный, -ая, -ое то же, что **дифтерийный**.

Дифтерія ж дифтерия (кулкунду, мурундун же көмөкөйдүн шилекей кабыгын сезгендирип, көбүнчө балдарды чалдыктыруучу жугуштуу оору).

Дифтонг м лингв. дифтонг (бир муунга биригип айтылуучу эки үндүүнүн өз ара айкашы).

Дифтонгизация ж лингв. дифтонгулашуу, дифтонгуга айлануу.

Дифтонгическ/ий, -ая, -ое лингв. дифтонгуга айланып кеткен, дифтонгулуу; ~ **ие слóги** дифтонгулуу муундар.

Диффамация ж юр. диффамация (кимдир бирөөнү чын же жалган жеринен мазактаган маалыматтарды басма сөздө жарыялоо).

Дифференциал м дифференциал (1. *мат.* багынынкы өзгөрүлмө чоңдуктун кошундусунун жакындатылган маанисин туюнтуучу кошундунун негизги катарынын бөлүгү, ошондой эле багынбаган өзгөрүлмө чоңдуктун кошундусу; 2. *тех.* автомобиль, трактор, танк ж.б. машиналардын жетектөөчү оң жана сол дөңгөлөктөрдүн ар башка ылдамдыкта айланышын камсыз кылуучу механизм).

Дифференциальн/ый, -ая, -ое 1. *мат.* дифференциалдык; ~ **ое уравнение** дифференциалдык тендеме; 2. *тех.* дифференциалдык, дифференциал...; ~ **ая корóбка** дифференциалдык коробка; 3. дифференциялуу, өзгөрүп туруучу; ~ **ая рента** дифференциялуу рента; ~ **ый тариф** дифференциялуу тариф.

Дифференциация ж дифференциация, ажыратуу, бөлүү, айырмалоо; ~ **деревни** кыштактарды бөлүштүрүү; ~ **тудá** эмгекти айырмалоо.

Дифференцирование ср. по знач. гл. дифференцировать — дифференцироваться.

Дифференцированн/ый, -ая, -ое 1. *прич.* от дифференцировать; 2. *прил.* дифференцияланган, айрым-айрым эсептелген; ~ **ая оплата труда** эмгегине жараша төлөө.

Дифференцировать сов., несов. что 1. дифференциялоо, бөлүп-бөлүп кароо, ажыратуу, айырмалоо; 2. *мат.* дифференциалды табуу, дифференциялоо.

Дифференцироваться 1. сов., несов. дифференциялануу, бөлүнүү, айырмалануу, өзгөчөлөнүү; 2. несов. страд. к дифференцировать.

Диффузиóнный, -ая, -ое физ. диффузия..., диффузиялык.

Диффузия ж физ. диффузия (жылуулукта аралаштырылган заттардын бөлүкчөлөрүнүн бири-бирине өтүп сиңишип кетиши); ~ **газов** газдардын диффузиясы.

Дуффузный, -ая, -ое 1. физ. ачык эмес,

тунук эмес, күңүрт, мунарык; ~ **свет күнүрт** жарык; 2. лингв. так эмес, күңүрт; ~ **ые звуки** так эмес тыбыштар.

Диффузор м диффузор (1. *тех.* керектүү заттарды эритмеден бөлүп алуучу аппарат; 2. *тех.* суунун агымы жайлап, басым жогорулай турган каналдын, трубанын бөлүгү; 3. *радио* дабышты күчөтүү үчүн рупору жок громкоговорителдерге орнотулган кагаз же жибек мембрана).

Диффундировать сов., несов. физ. диффузиялоо, синирүү, шимирүү, жутуу, аралашуу.

Дичать несов. 1. жапайы болуу, жапайылануу, жапайыга айлануу; 2. мокок болуу, уян болуу, оро баш өсүү, тартынуу.

Дичина ж то же, что дичь 1,2.

Дичиться несов. кого-чего и без доп. разг. уялуу, тартынуу, качуу; ~ **посторóнных** чоочун кишилерден уялуу.

Дичóвый, -ая, -ое жапайы.

Дичóк м 1. жапайы, кодура; **яблоня-дичóк** жапайы алма; 2. *перен. разг.* жапан, уян, мокок (балага же чоң кишиге карата).

Дич/ь ж 1. собир. илбээсин; *лесная* ~ **ь** токой илбээсини; 2. илбээсиндин эти; **котлеты из ~ и** илбээсиндин этинен жасалган котлет; 3. *разг.* ээн жер, элсиз талаа; 4. *разг.* калп, келжир сөз, тантырак, сандырак; **не говори ~ и** калпты айтпа что за ~ ! эмне деген келжирек!

Диэлéтрик м физ. диэлектрик (электр тогун начар өткөрүүчү зат).

Диэлéтрический, -ая, -ое диэлектрик..., электр тогун начар өткөрүүчү.

Длань уст. высок. кол, алакан.

Длин/á ж 1. узундук, бир нерсенин узуну, эни; ~ **а и ширина** узуну жана туурасы; **в ~ у** узунунан, узундугу боюнча; **во всю ~ ú** бүткүл узундугу боюнча, баштан аягына чейин; ~ **óю в пять метров** беш метр узундуктагы; **мéры ~ ы** узундук чени, өлчөмү; 2. бир нерсенин узактыгы, созулушу; ~ **а рабочего времени** иш убактысынын узактыгы; ~ **á рассказá** аңгеменин созулушу.

Длиннé/ть несов. разг. узаруу, созулуу; **весной дни ~ ют** жазында күн узара баштайт.

Длинно нареч. узак, узарта, көпкө, далайга чейин, узартып; **я не мог говорить ~ мен** узарта сүйлөй албадым.

Длинно... длинностóльный, длинношёрстный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Длиноборóдый, -ая, -ое узун сакалдуу, узун сакалы бар, узун сакал; ~ **дед узун сакал** абышка (узун сакал чоң ата).

Длиннобóлнов/ый, -ая, -ое узун толкундуу, узун толкунда иштей турган; ~ **ая радиостáнция** узун толкундуу радиостанция.

Длинноволокни́ст/ый, -ая, -ое узун булалуу; ~ **ые сорта́ хлопчатника** пахтанын узун булалуу сорту.

Длинноволо́сый, -ая, -ое узун чачтуу, узун чач; ~ **юноша** узун чач жигит.

Длинноголо́вый, -ая, -ое шиш баш, соку баш.

Длинноднёвный, -ая, -ое бот. сад. жарыкты, күндү сүйгөн, күндү сүйүүчү (өсүмдүктөргө карата).

Длиннокры́лый, -ая, -ое 1. узун канаттуу; 2. *в знач. сущ.* **длиннокры́лые** мн. зоол. узун канаттуулар (карлыгачтар жана колибрилер).

Длиннолицы́й, -ая, -ое чап жаак.

Длинноно́гий, -ая, -ое узун буттуу, узун шыйрак; ~ **аист** узун буттуу илегилек.

Длинноно́сый, -ая, -ое узун тумшук, тумшугу узун, мурду узун; ~ **человек** узун тумшук киши; ~ **дятел** узун тумшук тонкулдак.

Длиннопо́лый, -ая, -ое узун этектүү, этеги узун, узун этек; ~ **кафтан** узун этектүү кафтан.

Длиннору́кий, -ая, -ое узун колдуу, колдору узун.

Длинно́та ж 1. узундук, чубалжыгандык; 2. *мн.* **длинно́ты** чубалжыгандык, созулгандык; **в пьесе** **мно́го длинно́т** пьесанын чубалжыган жерлери көп.

Длинноу́сый, -ая, -ое узун мурут, узун муруттуу, муруту узун.

Длинноу́хий, -ая, -ое узун кулактуу, узун кулак, кулагы узун.

Длиннохво́стый, -ая, -ое узун куйруктуу, узун куйрук, куйругу узун.

Длинноше́ий, -ая, -ее узун моюндуу, узун моюн, мойну узун.

Длинноше́рстный, -ая, -ое узун жүндүү, жүнү узун, узун жүнү бар; ~ **баран** узун жүндүү кой.

Длинну́щий, длинню́щий, -ая, -ее *прост.* абдан узун, өтө узун, упузун.

Дли́нн/ый, -ая, -ое (длинен, -на -но) 1. узун; ~ **ое пла́тье** узун көйнөк; ~ **ые во́лосы** узун чач; 2. *тк. кратк.* **дли́нен, дли́нна, дли́нно** *разг.* ашыкча узун, шөлбүрөгөн; **пла́тье бы́ло дли́нно** көйнөк узун келди; 3. *разг.* узун, бийик, бойлуу; ~ **ый па́рень** узун жигит; 4. узак, узун; ~ **ый докла́д** узун доклад; ~ **ый переры́в** узак дем алыш, узак танапис; $\diamond$ **дли́нный ру́бль** *прост.* узун акча (оңой иштеп, көп акча алуучу айлык); $\diamond$ **гна́ться за дли́нным рублём** узун акчанын артынан түшүү; $\diamond$ **дли́нный язы́к у кого** *разг.* оозуна келгенди оттогон, оозуна алы жетпеген (киши).

Длительность ж узундук, узактык, созулуш; ~ **рабо́чего дня** — **во́семь часо́в** иш

күнүнүн узактыгы — сегиз саат; ~ **полёта** учуунун узактыгы, учуу убактысы.

Длительн/ый, -ая, -ое (длительен, -льна, -льно) узакка созулган, көпкө созулган, узак, узакка чейин, көпкө чейин; ~ **ое вре́мя** узак убакка чейин; **в течéние** ~ **ого вре́мени** узак убакытка чейин; узак убакыт бою; ~ **ый мир** көпкө созулган тынчтык; ~ **ый о́тпуск** көпкө созулган отпуска; ~ **ое молча́ние** далайга чейин унчукпай туруу.

Длитель *несов.* что созуу, чоюу, узартуу; ~ **спору́** талаш-тартышты чоюу.

Длится́ *несов.* созулуу, узаруу; **опера́ция** **длилась** **три часа́** операция үч саатка созулду; **боле́знь** **длится́** **второ́й меся́ц** оору эки айга созулуп кетти.

Для *предлог, с род.* 1. (*в пользу, ради*) ...-га; -га арнап, ...-га деп, үчүн ~ **своего́ дру́га** өзүнүн досуна; **собрали** ~ **костра́** от жагууга чогултушту; ~ **них** аларга деп; ~ **сы́на** уулу үчүн; ~ **наро́да** эл үчүн; 2. (*указывает на цель*) үчүн; ~ **по́льзы де́ла** иштин пайдасы үчүн; ~ **общего́ бла́га** жалпы жыргалчылык үчүн; 3. (*указывает на назначение предмета*) үчүн, ...-га арналган; **альбо́м** ~ **рисова́ния** сүрөт тарта турган альбом; **ящи́к** ~ **пи́сем** каттар салына турган ящик; **ме́сто** ~ **по́дписи** кол коюла турган жер; 4. (*указывает на лицо предмет, которого что-л. касается*) ...-га, үчүн; **э́то бы́ло** ~ **него́** **поле́зным уро́ком** бул ага пайдалуу сабак болду; **э́то вре́дно** ~ **здоровья́** бул ден соолукка зыян; **для-ра́ди** *нар.-поэт.* *то же что для*; **не́ для чего́** кереги жок, пайдасыз, жөнү жок; **не́ для чего́ торопи́ться** шашуунун эч кереги жок.

Дневáлить *несов. разг.* дневальный болуу, дневальный болуп туруу.

Дневáльный *м* 1. дневальный; 2. *то же что дежу́рный* 1.

Дневáльство *ср.* дневальныйдын иши, дневалчилик.

Дневáть *несов.* күн өткөрүү, бир күн болуу; **дневáть и ночевáть** күндөп-түндөп жүрө берүү, көп күн болуу.

Днёвка ж 1. бир күндүк дем алыш, күндүзгү тыныгуу, өрүүн; күнөстөөчү жер (жаныбарлар, канаттуулар).

Дневни́к *м* 1. күндөлүк; **вести́** ~ күндөлүк жазып жүрүү; **путевой́** ~ жол күндөлүгү; ~ **собы́тий** окуялардын күндөлүгү; 2. күндөлүк (күндөлүк тапшырмалар жазылуучу дептер); **шко́льный** ~ мектеп күндөлүгү.

Дневнико́в/ый, -ая, -ое; күндөлүк, күндөлүккө жазылган, күндөлүктөгү; ~ **ые за́писи** күндөлүктөгү жазуулар.

Дневи/о́й, -ая, -ое 1. күндүзгү; ~ **о́й свет** күндүзгү жарык; **в** ~ **ые** часы күндүзгү убактарда, күндүз; ~ **ая** смена күндүзгү смена; 2. бир күндүк; ~ **ая** зарплата бир күндүк иштеп

тапкан акы, бир күндө иштеп тапканы; **3.** күндүз тирилик кылуучу, күндүз жортуучу (жаныбарлар, курт-кумурскалар ж.б.); ~ **ые хищники** күндүз жортуучу жырткычтар; ~ **оё живётное** күндүз тирилик кылуучу жаныбарлар; ~ **ая бабочка** күндүз тирилик кылуучу көпөлөк; $\diamond$ **дневная поверхность спец.** жердин үстү, жер бети.

...**Дневный двухдневный, четырехдневный** сыяктуу татаал сөздөрдүн экинчи мүчөлүк бөлүгү.

Днём нареч. күндүз; ~ **и ночью** күндүз-түндүз, күнү-түнү менен, күнү-түнү; $\diamond$ **днём с огнём не найти (не сыскать)** күндүз чырак менен издесе табылгыс; көрүп катып коёрго жок.

Днесь нареч. уст. азыр, бүгүн.

Днище ср. түп, түбү; ~ **бочки** челектин түбү.

Дно ср. 1. тк. ед. түп, суунун астындагы жер; ~ **реки** суунун түбү; **2.** түп, таман; **на дне ямы** чункурдун түбүндө; ~ **оврага** жылганын таманы; **3. (мн. донья)** түп, таман; ~ **стакана** стакандын түбү; ~ **корабля** кеменин таманы; ~ **корзины** корзинанын түбү; $\diamond$ **золотоё дно** алтындын кени; үкүнүн уясы; май чункур; $\diamond$ **до дна** түбүнө чейин, көңтөрө, баарын, бүт; $\diamond$ **идти ко дну 1)** чөгүп кетүү, чөгүү; **2)** иши оңунан чыкпоо; **3)** чөгүү, ындыны өчүү; **пустить (отправить), на дно** чөгөрүү, тумчуктуруу; **на дне моря (на дне морском) найти (сыскать); со дна моря (со дна морского) достать** жети кабат жер алдынан болсо да таап келүү.

Дночистительный/ый, -ая, -ое түп тазалоочу, түп тазалай турган; ~ **ые работы** түбүн тазалоочу иштер; ~ **ая машина** түп тазалоочу машина.

Дноуглубитель м тех. түбүн тереңдетүүчү.

Дноуглубительный/ый -ая, -ое түбүн тереңдетте турган, түбүн тереңдеткич; ~ **ые работы** түбүн тереңдетүүчү иштер; ~ **оё судно** түбүн тереңдеткич кеме.

До I предлог. с род. 1. (указывает на расстояние, время) чейин, дейре; **от Таласа, Бишкека** Таластан Бишкекке чейин; ~ **лэта жайга** чейин; **от Пушкина ~ Горького** Пушкинден Горькийге чейин; ~ **двух** экиге чейин; ~ **приезда** келгенге чейин; ~ **вечера** кечке чейин; **2.** ... -ар алдында, ...-дын алдында, ...-га чейин; ~ **рассвета** таң атар алдында; ~ **завтрака** эртең мененки тамактын алдында; **3.** ...-ганча, ...-ганга чейин, ...-гыдай; **кричать ~ хрипоты** үнү бүткөнчө бакыруу; **устать ~ смерти** өлгүдөй чарчоо; **до чего он глуп!** анын акмактыгы айлада жок!; **4.** ...-ы калганча, ...-ны калтырбай. ...-ганга чейин; ~ **последней рубашки** акыркы көйнөгү калганча; ~ **капли** тамчысын да калтырбай; ~ **копейки** бир тыйынына чейин, бүт бардык акчасын; **5.** чейин, жеткире; **цену набили ~ пятидесяти рублей** баасын элүү сомго жеткире

көтөрүштү; **могу догнать ~ ста** жүзгө жеткире алам; **6.** ...-дай, ...-ча, ...-га жакын, чамалуу; ~ **тысячи** миңче, миңдей, миңге жакын; $\diamond$ **что до кого-чего** ...болсо; **что до романа** роман болсо.

До II нескл. муз. до (музыкалык гамманын баштапкы добушу, ушундай добушту билдирүүчү нота).

До... приставка 1. этиш сөздөрдү жасоого катышып, төмөнкүдөй маанилерди туюндурат: **1)** кыймыл-аракеттин бүткөнүн, аякталышын билдирет: **достичь, дошить, доесть;** **2)** бир нерсенин толукталышын билдирет: **докупить, дополчить;** **3)** -ся бөлүкчөсү менен кошо белгилүү бир натыйжага жеткендикти билдирет: **добриться, дозвониться; допрыгаться, доболтаться;** **2.** сын атоочторго жалганып, «ага чейинки» деген маани берет: **дореволюционный, дошкольный;** **3.** кыскартылган сын атоочтордон сын-сыпат тактоочторду жасайт; **добела, догола, досиня, досуа.**

Доатомный, -ая, -ое атом энергиясын пайдалана баштаганга чейинки, атомго чейинки.

Добавить 1. сов. что, чего кошуу, кошумчалоо, кошо түшүү, кошуп коюу; ~ ~ **соли в суп** шорпого туздан кошо түшүү, ~ **денег** акча кошуу; **2.** кошуп жазуу, кошуп сүйлөө, кошуп айтуу; ~ **несколько строк** бир нече сап кошуп жазуу.

Добави/ться сов. кошулуу; ~ **лись новые обязанности** жаңы милдеттер кошулду.

Добавка ж 1. разг. то же, что добавление; **2.** кошуп берилген нерсе (тамак ж.б.).

Добавлени/е ср 1. кошуу, кошумчалоо, кошо түшүү; **2.** кошумча; **примечание и ~ я** эскертүүлөр жана кошумчалар.

Добавлять несов. см. добавить.

Добавляться несов. см. добавиться; **2. страд. к добавлять.**

Добавок м прост. то же, что добавление.

Добавочный/ый, -ая, -ое кошумча; ~ **оё время** кошумча убакыт.

Добегать несов. см. добежать.

Добегаться сов. разг. чуркап жүрүп бир кырсыкка учуроо; ~ **до изнеможения** эси оогончо чуркоо.

Добежать сов. жүгүрүп жетүү, чуркап баруу; ~ **до берега реки** суунун жээгине чейин жүгүрүп баруу.

Добела нареч. 1. (до белизны) аппак, ак болгуча, таза болгуча, таптаза; **отмыть ~ таптаза** кылып жуу; **выгоревшая ~ фуражка** аппак болгуча күнгө күйгөн фуражка; **2. (до белого каления)** агарта, агартып, агарганча; **раскаленная ~ сталь** агарганча ысытылган болот; агара кызытылган болот.

Добеливать несов. см. добелить.

Добеливаться несов. страд. к добеливать.

Добелить сов. актап болуу, актап чыгуу,

актап бүтүү; ~ **стёны** дубалды актап бүтүү; ~ **потолок до середины** потолокту ортосуна чейин актап чыгуу.

Добёлка ж разг. по знач. гл. добелить — **добеливать**.

Доберман-пинчер *м* доберман-пинчер (изчил иттердин тукуму).

Добивать *несов. см. добить*.

Добиваться I *несов. см. добиться*; **настойчиво** ~ **цели** көгөрүп отуруп максатына жетүү; ~ **славы** атак-данкка жетишүү.

Добиваться II *несов. страд. к добивать*.

Добирание *ср по знач. гл. добирать*.

Добирать *несов. см. добрать*.

Добираться *несов. см. добратся*.

Добить *сов. 1. кого* өлтүрүп салуу, өлтүрүп тынуу, биротоло өлтүрүү; өлтүрүп жок кылуу; ~ **раненого кабана** жарадар каманды өлтүрүп салуу; **2. таш-талканын чыгаруу, биротоло талкалоо, ташын талкан кылуу.**

Добиться *сов. 1. жетишүү, ээ болуу*; ~ **своего** өз каалаганына жетишүү; ~ **победы** женүү, женишке жетишүү; ~ **успеха** ийгиликке жетишүү; ~ **повышения производительности труда** эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууга жетишүү; **2. бир нерсенин жөнүн, эмне экенин сураштырып билүү, сурап билип алуу; не добиться слова** кепке-сөзгө келтире албоо, сүйлөшө албоо; **от него слова не добиться** анын оозунан сөз чыгара албайсын.

Доблестно *нареч.* каармандарча, эр жүрөктүүлүк менен, баатырларча; ~ **защищать свою родину** өз мекенин эр жүрөктүүлүк менен коргоо.

Доблестн/ый, -ая, -ое (доблестен, -на, -но) *высок. 1. эр жүрөк, кайраттуу, каарман*; ~ **ая армия** каарман армия; **2. эрдик кылган, жалтанбас, тайманбас**; ~ **ый подвиг** тайманбас эрдик; **3. каарман, күжүрмөн**; ~ **ый труд** каарман эмгек.

Доблесть *ж высок. 1. эрдик, эр жүрөктүүлүк, баатырдык, каармандык, кайрат; проявить ~ эрдик көрсөтүү, баатырдык кылуу; **воинская** ~ аскердик эрдик; **2. каармандык, кайраттуулук; трудовая** ~ эмгектеги каармандык; **жөндөм, жөндөмдүүлүк, кудурет.***

Доболтаться *сов. разг.* маңызын эзе берүү, келжирей берүү, сөзүнүн баш-аягы жок болуп, калжырап кетүү.

Добор *м см. добирание*.

Дображивать *несов. см. добродить*.

Добрасывать *несов. см. добросить*.

Добрать *сов. 1. что, чего* жыйнап алуу, жыйнап бүтүү, терип бүтүү; **2. кандайдыр бир өлчөмгө чейин жеткирүү, толтуруу**; **3. что типогр.** терип бүтүрүү.

Добратся *сов. 1. разг.* жетүү, баруу; ~ **до дома** үйгө чейин жетүү; **2. перен. разг.** эмне экенин билүү, аныгына жетүү; ~ **до сути**

маанисин жете билүү; **3. прост.** адебин берүү, акесин таанытуу, сазайын окутуу; **ну, теперь я до тебя доберусь** кана, эми сенин адебинди берейин (сени менен күрөшө жатайын).

Добрачный, -ая, -ое никеге чейинки, никелешкенге чейинки.

Добре *обл. то же, что добро II*.

Добредать *несов. см. добрести*.

Добрести *сов.* зорго жетүү, аран дегенде жетүү, өлүп-талып жетүү; **2. акырын жетүү, шашпай жетүү.**

Добреть I *несов.* пейили онолуу, жакшы пейили кармоо, мээримдүү болуу.

Добреть II *несов. разг.* семирүү, толуу, семирп кетүү.

Добривать *несов. см. добрить*.

Добриваться 1. *несов. см. добриться*; **2. страд. к добриться.**

Добрить *сов.* кырып бүтүү, алып бүтүү, кырып алып салуу.

Добриться *сов.* кырынып бүтүү, алып бүтүү.

Добро *нареч.* жайдары, көңүлдүү, куунак.

Добр/о I ср. 1. жакшылык, кайыр; ~ **о и зло** жакшылык менен жамандык; **желаю вам ~ а** силерге жакшылык каалайм; **из этого ~ а не выйдет** мындан жакшылык чыкпайт, мындан кайыр жок; **от ~ а ~ а не ищут посл.** жакшылыкка жамандык; **нет худа без ~ а посл.** жаман айтпай, жакшы жок; **2. жакшылык, пайда; делать ~ о** жакшылык кылуу, пайда келтирүү; **3. собир. разг.** мүлк, эмерек, оокат; **народное ~ о** элдик мүлк; **чужое ~ о** бирөөнүн мүлкү, бирөөнүн оокаты; **4. ирон.** ыпыр-сыпыр, акыр-чикир; **такого ~ а мне и даром не нужно** мындай акыр-чикирдин мага бекер болсо да кереги жок; **о не к добру** бирдин ичинен чыгат, жакшылыкка алып келбейт, мунун бир балакети бар.

Добро II 1. безл. в знач. сказ. разг. жакшы, жакшы болуптур, сонун болуптур; **ну и ~ !** деги эле жакшы болуптур!; **2. в знач. утв. частицы, уст., прост.** мейли, болуптур; ~ , **заткнул я уши** болуптур, мен кулагымды жаап коёюн; ~ , **сделаем так** мейли, ушундай кылалы; **о добро пожаловать** кош келиңиз, кош келиңиздер.

Добро III ср (название буквы «д») «д» тамгасынын эскиче аты.

Добро... добросердечие, добропорядочность сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Доброво/лец м 1. доброволец, ыктыярчыл аскер; **2. ыктыярчыл; записаться ~ льцем** ыктыярчыл болуп жазылуу.

Добровольно *нареч.* ыктыяры менен, өз каалоосу боюнча, өз эрки менен; **он ~ пошёл в армию** ал армияга өз каалоосу менен кетти.

Добровольность *ж* ыктыярдуулук, өзү каалоочулук.

Добровольн/ый, -ая, -ое (добровольен, -льна,

-льно) ыктыярдуу, өз ыктыяры менен аткарылуучу; ~ **ый труд** өз ыктыяры менен аткарылуучу иш; ~ **ый взнос** ыктыярдуу взнос; ~ **ое общество** ыктыярдуу коом; на ~ **ых началах** өз ыктыяры менен, өз каалоосу боюнча, өз эркинче.

Добровольческий -ая, -ое ыктыярчылдардан турган, ыктыярчылдар...; ~ **отряд** ыктыярчылдар отряды.

Добродетель ж *книжн.* адамкерчилик сапат.

Добродетельный, -ая, -ое (добродетелен, -льна, -льно) адамкерчиликтүү; адамкерчилиги бар; ~ **человек** адамкерчиликтүү киши; адамкерчилиги бар киши; ~ **поступок** жакшы жорук.

Добродить *сов.* ачып бүтүү, жетиле ачуу.

Добродушие *ср* ак көңүлдүүлүк, мээримдүүлүк, мээрмандык.

Добродушно *нареч.* ак көңүлү менен, мээрим менен, чын пейилден.

Добродушный, -ая, -ое (добродушен, -на, -но) ак көңүл, көңүлчөөк, көңүлү жумшак, мээримдүү, боорукер; ~ **человек** ак көңүл киши.

Доброжелатель *м* боорукер адам, кайрымдуу киши, адамга жакшылык каалаган киши.

Доброжелательница *женс. к доброжелатель.*

Доброжелательность/ь жакшылык каалоочулук, ак санатайлык, боорукердик; **он отличается** ~ **ью** ал аксанатайлыгы менен өзгөчөлөнүп турат.

Доброжелательн/ый -ая, -ое (доброжелателен, -льно, -льна) 1. ак санатай, боорукер, жакшылык каалоочу; ~ **ый человек** ак санатай адам; 2. мээримдүү, көзгө жылуу сезилген, кайрымдуу; ~ **ая улыбка** мээримдүү жылмаюу; ~ **ое отношение** кайрымдуу мамиле.

Доброжелательство *ср* жакшылык каалоочулук, ак санатайлык; боорукердик; **проявить** ~ боорукердик кылуу.

Доброкачественно *нареч.* жогорку сапатта, сапаты жакшы; **работа выполнена** ~ иш жогорку сапатта аткарылды.

Доброкачественность ж жакшы сапаттуулук.

Доброкачественн/ый, -ая, -ое (доброкачествен, -на, -но) 1. жакшы сапаттуу, сапаты жогору, сапаты жакшы; ~ **ые товары** жакшы сапаттуу товарлар; 2. *мед.* зыянсыз, зыяны жок, залалы жок; ~ **ая опухоль** зыянсыз шишик.

Добрóm *нареч.* өз эрки менен, ыктыяры менен, жакшылык менен, өз каалоосу боюнча; **лучше** ~ **отдай** өз ыктыярың менен бергениң жакшы; **я тебя** ~ **прошу** мен сенден жакшылык менен суранам.

Добронравие *ср. уст.* момундук, боорукердик, жоштук, куулук-шумдугу жоктук.

Добронравный, -ая, -ое (добронравен, -на, -но) *уст.* боорукер, куулук-шумдугу жок, жоош, момун; ~ **мальчик** момун бала.

Добропорядочность ж жакшылык, кең пейилдик, пейли кеңдик.

Добропорядочный, -ая, -ое (добропорядочен, -на, -но) жакшы сапаттуу, кең пейил, пейли кең; ~ **человек** жакшы сапаттуу адам.

Добросать *сов. что*, *чего* ыргытып бүтүү, ыргытып болуу, ыргыта берип аягына чыгуу.

Добросердечие *ср* ырайымдуулук, ырайым, боорукердик, жылуу мамиле.

Добросердечность ж ырайымдуулук, боорукердик, чын ыкластуулук.

Добросердечный, -ая, -ое (добросердечен, -на, -но) пейли жакшы, ак ниет, ырайымдуу, боорукер, мээримдүү, чын ыкластуу.

Добросить *сов. что* жеткире ыргытуу; ~ **диск до черты** дисканы чийинге жеткире ыргытуу.

Добросовестно *нареч.* ак ниеттүүлүк менен, чын дили менен, ак ниети менен, так; ~ **выполнить работу** ишти чын дили менен аткаруу.

Добросовестность ж ак ниеттүүлүк, адал ниеттүүлүк.

Добросовестный, -ая, -ое (добросовестен, -на, -но) ак ниет, ак ниеттүү, адал ниеттүү, арамдыгы жок; ~ **работник** ак ниет кызматкер.

Добрососедский, -ая, -ое ынтымактуу, таттуу (кошуналык мамилеге карата); ~ **ое отношение** таттуу кошуналык мамиле.

Добрососедство *ср* таттуу коншулук, таттуу кошуналык.

Доброта ж боорукердик, ырайымдуулук, мээримдүүлүк.

Добрóтно *нареч.* сонун, мыкты, жакшы, сапаттуу.

Добрóтность ж сонундук, мыктылык, сапаттуулук; ~ **товара** товардын сапаттуулугу, товардын мыктылыгы.

Добрóтный, -ая, -ое (добрóтен, -на, -но) сонун, бышык, чыйрак, сапаттуу; ~ **товар** сонун товар; ~ **драп** бышык драп; ~ **ая кожа** мыкты кайыш.

Доброхóт *м уст. то же, что доброжелатель.*

Доброхóтный, -ая, -ое 1. *то же, что доброжелательный*; 2. *то же, что добровольный.*

Доброхóтство *ср* 1. *уст.* жакшы мамиле, татуулук; 2. өз ыктыяры менен берилген жардам, өз каалоосу боюнча көрсөтүлгөн жакшылык.

Добр/ый, -ая, -ое (добр, -а -о, добры) 1. ырайымдуу, ак көңүл, кичи пейил, мээримдүү, боорукер; ~ **ый человек** боорукер киши; **у него** ~ **ая душа** анын пейли жакшы; 2. жакшы, жагымдуу, пайдалуу; ~ **ый совет** пайдалуу кеңеш; 3. жакшы, кайырдуу,

кубанычтуу, ийгиликтүү; ~ **ая вестъ** жакшы кабар; ~ **ый вечер** кайырдуу кеч; ~ **ый день** кайырдуу күн; ~ **о е утро** кайырдуу таң; 4. жакшы санаалаш, жакшы ниеттеги, татуу, жакын; ~ **ие знакомые** жакшы санаалаш тааныштар; **в ~ ых отношениях** жакшы мамиледеги, татуу мамиледеги; 5. сонун, мыкты, тың, жакшы; ~ **ый конь** мыкты ат; ~ **ый обичай** сонун салт, жакшы салт; 6. *уст.* урматтуу, ардактуу, кадырлуу; ~ **ие люди** кадырлуу кишилер; 7. жакшы, таза, тунук; ~ **о е имя** жакшы ат, жакшы наам; **оставить о себе ~ ую память** жакшы атты болуу, жакшы атын калтыруу; 8. *разг.* туптуура, жок дегенде; **я ждал вас ~ ых два часа** мен сизди туптуура эки саат күттүм; 9. көп, чоң, бир топ; ~ **ая часть пути пройдена** жолдун көбүн басып өттү; 10. нагыз, чыныгы, кадимки; **был туман, не хуже ~ ого дождя** чыныгы жамгырдан кем эмес туман болуп турду; **◇ добрый малый** түзүк киши, дурус киши, адамдай эле адам; **чего доброго в знач. вводн. сл.** эмне жакшылык болор дейсиң; **будь добр, будьте добры** кичи пейилдик кылып, кичи пейилдикке; **по доброй воле** өз көңүлү менен, өз эрки боюнча; **люди доброй воли** жакшы ниеттүү адамдар.

Добряк *разг.* ак көңүл адам, боорукер киши.

Добрячка *разг. женск. к добряк.*

Добудиться *сов. кого разг.* араң дегенде ойготуу, эптеп жатып ойготуу; **мы еле вас добудились** биз сизди араң дегенде ойготтук.

Добывание *ср* табуу.

Добывать *несов. см. добыть.*

Добываться *страд. к добывать.*

Добывающий, -ая, -ее *прич. от добывать;* **добывающая промышленность** өндүрүп даярдап туруучу өнөр жай.

Добытчик *м* 1. *разг.* кенчи, кенди табуучу, кен казып чыгаруучу; ~ **алмаза** алмаз табуучу; 2. *прост.* табарман, таап туруучу, тапкыч адам.

Добытчица *разг. женск. к добытчик* 2.

Добыть *сов. что* 1. табуу, издеп табуу; ~ **нужный инструмент** керектүү инструментти издеп табуу; ~ **необходимую сумму денег** тийиштүү суммадагы акча табуу; 2. иштеп табуу; 3. аңчылык кылып алуу; **он добыл свыше двухсот белок** ал эки жүздөн ашык тыйын чычкан алды; 4. казып чыгаруу; ~ **тысячи тонн руды сверх плана** пландан тышкары миң тонна кен казып чыгаруу; 5. алуу (тажрыйба жолу менен); ~ **треххлористый йод** үч хлордуу йодду алуу.

Добыч/а *ж* 1. казып чыгаруу, өндүрүү; **механизация ~ и торфа** чым көндү казып чыгаруунун механизациясы; 2. олжо, табылга; **со своей ~ ей** өзүнүн олжосу менен; **считать своей ~ у** өзүнүн олжосун эсептөө; **военная ~ а** согуштук олжо; 3. аңчылыктагы

олжо (олжо-буйла); **подстергать ~ у** олжосун андуу; ~ **а пушного зверя** баалуу терилерден түшкөн олжо; аңчылык менен табылган баалуу терилер; 4. казылып алынган кен, өндүрүлгөн кен; ~ **а извлекается из недр** кен жер алдынан казылып алынат.

Добычлив/ый -ая, -ое (добычлив, -а, -о) *прост.* 1. уучул, канжыгалуу, табылгалуу; ~ **ие охотники** табылгалуу мергенчилер; 2. олжолуу, олжо-буйлалуу; ~ **ая охота** олжо-буйлалуу аңчылык.

Доваривать *несов. см. доварить.*

Довариваться *несов.* 1. *см. довариться;* 2. *страд к доваривать.*

Доварить *сов. что* кайнатып бүтүрүү, кайнатып бышыруу, бышыра кайнатуу; ~ **варенье** вареньени бышыра кайнатуу; ~ **рыбу** балыкты бышкыча кайнатуу.

Довари/ться *сов.* бышуу, бышыра кайноо; **мясо еще не ~ лось** эт али быша элек.

Доведение *ср по знач. гл. довести* 2—4.

Довезти *сов. кого-что* жеткирүү, жеткизүү; ~ **до дома** үйгө чейин жеткирүү; **автобус доведет вас до станции** автобус силерди станцияга чейин жеткирет.

Довеивать *несов. см. довеять.*

Довеку *нареч. прост.* өмүр бою, өмүрү өткүчө, өлөр-өлгүчө.

Доверенность *ж* 1. доверенность, ишеним кат; **получить деньги по ~ и** акчаны ишеним кат менен алуу; **действовать по ~ и** ишеним кат боюнча аракет кылуу; 2. *уст.* ишеним, ишенич; **лишиться ~ и** ишеничтен кетүү.

Доверенн/ый -ая, -ое 1. *прич. от доверить;* 2. *прил.* ишенимдүү, ишеничтүү; ~ **о е лицо** ишенимдүү киши; 3. *в знач. сущ.* **доверенный** *м* ишенген киши.

Довери/е *ср* ишеним, ишенич, ишенүү; **слепое ~ е** сокур ишеним; **питать ~ е к кому-л.** кимдир бирөөгө ишенүү, үмүт кылуу; **заслужить ~ е** ишенимин актоо, ишенимге арзуу; **его слова не заслуживают ~ я** анын сөздөрү ишенүүгө арзыбайт; **пользоваться чьим л.** ~ **ем** кимдир бирөөнүн ишеничине таянуу, кимдир бирөөнү ишендирип алуу; **завоевать ~ е** ишенимине кирүү, ишендирүү; **войти в ~ е к кому-л.** кимдир бирөөнүн ишенимине кирүү, ишенимдүү кишиси болуп алуу; **выйти из ~ я** ишенимден чыгуу, ишенимди жоготуу; **злоупотреблять чьим-л.** ~ **ем** кимдир бирөөнүн ишенимине кирип алып, өз билгенин иштеп коюу; **выразить ~ е правительству** өкмөткө ишенгендигин билдирүү, өкмөткө ишенич кылуу.

Доверитель *м* ишеним кат берүүчү (киши), ишеним берүүчү.

Доверительница *женск. к доверитель.*

Доверительно *нареч.* ишеним менен, ишенүүчүлүк менен, ишенип.

Доверительность *ж* ишенимдүүлүк, ишеничтүүлүк, ишенгендик.

Доверительн/ый, -ая, -ое 1. ишенимдүү, ишеничтүү; ~ **ый тон** ишеничтүү тон; 2. *уст.* жашырын; ~ **ое письмó** жашырын кат; 3. *уст.* ишендире турган, ишеним каттын ордуна жүрө турган; ~ **ый документ** ишендире турган документ.

Доверить *сов. кому-чему* ишеним менен тапшыруу, ишенип айтуу, ишенич менен берүү; ~ **тайну другу** сырын досуна ишенип айтуу; ~ **товарищу передать письма** катты берип коюуну жолдошуна ишенич менен тапшыруу; ~ **машину** машинаны ишенип берүү; ~ **получить зарплату** айлыгын алууну ишенич кылуу.

Довериться *сов. кому-чему* ишенүү, ишеним кылуу; **вам я могу** ~ сизге ишенемин.

Довернуть *сов. разг. что* бурап бекитүү; ~ **гайку** гайканы бурап бекитүү.

Довернуться *сов.* буралып бекилүү, акырына чейин буралуу; **кран не повернулся** кран буралып бекилбей койду.

Довертеть *сов. что разг.* 1. акырына же белгилүү чекке чейин тегеренүү (айлануу, чимирилүү); 2. айландырып алып келүү.

Довертеться *сов. разг.* 1. акырына чейин айлануу, тегеренүү, чимирилүү; 2. айлана, бурула берип бир балээге учуроо, айлана берип тынуу.

Довертывать *несов. см. повернуть* — довертеть.

Довертываться *несов. см. повернуться*; 2. *страд. к довертывать.*

Доверху *нареч.* үймөлөп, дөбөлөмө кылып, жыкжыйма кылып; **наполнить** ~ үймөлөп толтуруу.

Доверчиво *нареч.* ишенип, ишеним менен, ишеничтүү.

Доверчивость *ж* ишенгендик, ишенимдүүлүк, ишенич; **излишняя** ~ ашкере ишенгендик.

Доверчив/ый -ая, -ое (доверчив, -а, -о) ишенчээк; ~ **ый человек** ишенчээк киши; ~ **ое отношение** ишенчээк мамиле.

Довершать *несов. см. довершить.*

Довершение *ср. по знач. гл. довершить*; ~ **начатого дела** баштаган ишти аягына чыгаруу (бүтүрүү); **в довершение (всего)**; **к довершению (всего)**; **для довершения** мурдагыга кошумчалап, мурдагыны улап; анын үстүнө кошуп (кошумчалап).

Довершить *сов. что* бүтүрүү, аягына чыгаруу, аяктоо.

Довершиться *сов.* бүтүү, аякталуу, аягына чыгуу.

Доверять *несов.* 1. *см. доверить*; 2. *кому-чему* ишенүү; ишеним кылуу; **он мне полностью доверяет** ал мага толугу менен ишенет.

Доверяться *несов.* 1. *см. довериться*; 2. *страд. к доверять.*

Довесить *сов. что* 1. туура, так, өлчөө,

таразага так тартуу; 2. баарын таразага тартып бүтүү, бардыгын таразалап чыгуу.

Довесок *м* кемин, жетпегенин кошумчалоо (таразага тартканда).

Довести *сов.* 1. *кого-что до чего* жеткирүү; ~ **до угла** бурчка чейин жеткирүү; ~ **ребенка до школы** баланы мектепке чейин жеткирүү; 2. *что до чего* жеткирүү, жеткизүү; ~ **дорогу до районного центра** жолду райондун борборуна чейин жеткирүү; 3. кабарлоо, угузуу, жеткирүү; ~ **информацию до каждого** кабарды ар бирине жеткирүү; 4. ...-дай кылуу; жеткирүү, алып келүү; ~ **до слез** ыйлагыдай кылуу; ~ **до бешенства**, кыжырын келтирүү, жинин келтирүү; жинине тийүү; **когда меня доведут** менин ачуумду келтирсе, менин жиниме тийсе; **довести до сведения** чьего билдирүү, кабардар кылуу, маалымдоо.

Довестись *сов. разг.* туура келүү, мүмкүн болуу; **мне довелось участвовать на зимней Олимпиаде** мага кышкы Олимпиадага катышууга мүмкүндүк болду; **ему не довелось повидать друга** ал жолдошун көрө албай калды.

Довешивать *несов. см. довесить.*

Довеять *сов. что* желдетип бүтүү, сапырып бүтүү.

Довивать *несов. см. довить.*

Довиваться *несов. страд. довивать.*

Довинтить *сов. что* бурап бекитүү, аягына чыгара бурап коюу.

Довинчивать *несов. см. довинтить.*

Довираться *несов. см. довераться.*

Довить *сов. что* чыйратып бүтүү, ийрип бүтүрүү, эшип чыгуу.

Довлеть *несов. кому-чему уст.* канааттандыруу, ыраазы кылуу; жетип туруу, жеткиликтүү болуу; ♠ **довлеть себе книжн. уст.** бардыгына жетишкен, эч кимдин көзүнө карабаган абалда болуу; болуп-толуп туруу.

Довод *м* далил, себеп, негиз, шылтоо; **основной** ~ негизги далил; **приводить** ~ **ы** далилдери келтирүү.

Доводить *несов.* 1. *см. довести*; 2. *спец.* даяр кылуу, жүргөндөй кылуу, жүргүзүү.

Доводиться *несов.* 1. *см. довестись*; 2. *кому кем разг. (быть в родстве)* болуу; **он доводится мне племянником** ал мага жээн болот; 3. *страд. к доводить.*

Доводка *ж спец.* даяр кылуу, бүтүрүү, ийине жеткирүү.

Довоевать *сов. разг.* согушуп бүтүү.

Довоеваться *сов. разг.* согуша берип жеңилип калуу, согуштан пайда чыгара албоо.

Довоенный, -ая, -ое согушка чейинки; ~ **уровень промышленности** өнөр жайдын согушка чейинки деңгээли.

Довозить *I несов. см. довести.*

Довозить II *сов. что разг.* ташып жеткирүү, ташып бүтүү.

Довозиться I *несов. страд.* к довозить I.

Довозиться II *сов. разг.* уулдап-дуулдап жүрүп бирдин үстүнөн чыгуу, урунуп-беринип жүрүп бирди көрүү.

Доволакивать *несов. см. доволочить.*

Доволочить *сов. разг.* сүйрөп жеткирүү, сүйрөп келүү; араң сүйрөп жеткирүү.

Доволочиться I *сов. прост.* сүйрөлүп зорго жетүү, араң сүйрөлүп келүү.

Доволочиться II *сов.* ойсоктоп жүрүп бир балээге кабылуу, урунуп-беринип жүрүп бир балээнин ичинен чыгуу.

Доволочь *кого-что прост.* то же, что доволочить.

Доволочься *прост.* то же, что доволочиться I.

Довольно *нареч.* 1. ыраазы болуп, курсант болуп, канааттанып, жайдары; он ~ улыбался ал жайдары күлүмсүрөдү; 2. бир кыйла, бир топ, бир далай; было уже ~ поздно бир кыйла кеч болуп калган эле; он ~ сильный ал бир топ күчтүү; 3. *безл. в знач. сказ.* жетишет, болду, кой; с вас и этого ~ сиздин ушунунуз да жетишет; ~ пустых разговоров! жетишет, бекер ооздоно берүүнүн кереги жок! 4. (*в сочет. с прил. или нареч.*) бир кыйла, бир топ, бир далай; солнце стояло уже высоко күн бир топ көтөрүлүп калган эле.

Довольный, -ая, -ое (довольен, -льна, -льно) 1. ыраазы, канааттанган, алымсынган; он ~ лен жизнью ал турмушка ыраазы; быть ~ льным ыраазы болуу, алымсынуу; остаться ~ льным ыраазы болуп калуу; у него ~ льный вид анын ыраазы болгондой түрү бар; 2. *уст.* жетишерлик, жакшы эле, бир далай, бир кыйла; ~ льное время бир кыйла мезгил; ~ льное число гостей коноктордун саны жетишерлик эле.

Довольствие *ср. воен.* камылга жабдыгы (жабдуу, керек-жарак, азык-түлүк, кийим-кечек, акча-каражаттары); **вещевое** ~ кийим-кечек, буюм-терим камылга жабдыгы; **денежное** ~ акча камылга жабдыгы; **зачислить на** ~ камылга жабдыгына киргизүү (кошуп коюу).

Довольств/о *ср* 1. ыраазылык, курсанттык, мооку кангандык, ыраазы болуу; **испытывать** ~ о курсант болуу; 2. *разг.* бардар, оокаттуу, жетиштүү; **жить в** ~ е оокаттуу жашоо, бардар жашоо.

Довольствовать *несов. кого-что воен.* жабдуу, камсыз кылуу; ~ вующие организации камсыз кылуучу уюмдар.

Довольствоваться *несов.* 1. кем-чем ыраазы болуу, каниет кылуу, канааттануу; ~ малым азга ыраазы болуу (каниет кылуу); 2. *воен.* камсыз болуу, жабдылуу.

Довооружать *несов. см. довооружить.*

Довооружаться *несов.* 1. *см.* довооружиться;

2. *страд.* довооружать.

Довооружение *ср по знач. гл. довооружить* — довооружать.

Довооружить *сов.* 1. куралдандырып бүтүү; 2. кошумча куралдандыруу.

Довооружиться *сов.* 1. куралданып бүтүү; 2. кошумча куралдануу.

Довраться *сов. разг.* калпы чыгуу, калпынын азабын тартуу; калп айтканга баруу, калп айтып коюу.

Довременный -ая, -ое *уст. (преждевременный)* мезгилсиз, мезгили жете элек, маалы жок.

Довыборы *тк. мн.* кошумча шайлоо.

Довыполнить *сов. что* аткарып бүтүү, аткарып коюу, бүтүрүп коюу; ~ план за квартал квартал үчүн алынган планды (кварталдык планды) аткарып коюу.

Довыполнять *несов. см. довыполнить.*

Довязать *сов. что* 1. согуп бүтүү, токуп бүтүү; ~ перчатку мээлей согуп бүтүү; 2. боолап бүтүү, байлап бүтүү; ~ снопы боолорду байлап бүтүү.

Довязывать *несов. см. довязать.*

Дог м дог (кыска жүндүү, чолок тумшуктуу келген чоң иттердин бир түрү).

Догад/аться *сов.* баамдоо, байкоо, билүү, табуу, акылы жетүү; я не ~ лся спросить об этом бул жөнүндө суроого акылым жетпейтир; никак не ~ юсь, как это делается бул кандайча болоруна акылым такыр жептейт.

Догадк/а ж 1. болжол, жоромол, божомол, баам; **теряться в** ~ ах баамы жетпөө, баамдай албай эси эки болуу; 2. *разг.* зээн, баамдоочулук, акыл, идирек; ему не хватает ~ и анын баамдоочулугу жетише бербейт.

Догадливость ж баамдагычтык, кыраакылык, тапкычтык, зээндүүлүк, сергектик; **отличаться** ~ ю баамдагычтыгы (кыраакылыгы) менен айырмалануу.

Догадливый, -ая, -ое баамдагыч, кыраакы, зээндүү; ~ мальчик кыраакы бала.

Догадываться *несов. см. догадаться.*

Догадить *сов. что* үтүктөп бүтүү, үтүккө басып чыгуу, үтүктөп бүтүрүү; ~ платье көйнөктү үтүктөп бүтүрүү.

Догаживать *несов. см. догадить.*

Догадять *сов. разг.* 1. что карап бүтүү; көрүп бүтүү, аягына чейин көрүү, белгилүү бир жерге чейин көрүү; ~ фильм до конца фильмди аягына чейин көрүү; 2. за кем-чем и без. доп. көз салуу, көз болуу, кароо, багуу; ~ за ребёнком балага көз салуу; 3. чаще с отриц. байкап калуу, көрүп калуу; я не догадёл мен байкабай калдым.

Догадывать *несов. см. догадять.*

Догма ж догма.

Догмат м 1. догмат; 2. то же, что догма.

Догматизм *м* догматизм.

Догматик *м* догматик.

Догматика *ж* догматика.

Догматическ/ий, -ая, -ое 1. догматикалык; 2. догматикага мүнөздүү; ~ **ое мышление** догматикалык ойлоо; 3. далилсиз, курулай; **отвечать** ~ **им тоном** далилсиз тондо жооп берүү.

Догматичность *ж* догматтык, абстрактуулук, схемалуулук.

Догматичный, -ая, -ое (догматичен, -на, -но) *то же, что догматический* 1, 2. байланышсыз, абстракттуу, схема боюнча иштелген; ~ **способ изложения** баяндоонун (жазуунун) абстракттуу ыкмасы, баяндоонун схемага салынган ыкмасы.

Догнать *сов.* 1. *кого-что* кууп жетүү, жете баруу, артынан жете келүү; ~ **беглеца** качкынды кууп жетүү; 2. *перен.* (*поравняться*) кууп жетүү, тенелүү; ~ **передовиков** алдынкыларды кууп жетүү (алдынкыларга тенелүү); 3. *кого-что до кого-чего* айдап жеткирүү; ~ **стадо до пастбища** малдын үйүрүн жайытка чейин айдап жеткирүү; 4. *перен.* жеткирүү, жогорулатуу; ~ **урожайность хлопка до пятидесяти центнеров с гектара** пахтанын ар гектарынын түшүмдүүлүгүн элүү центнерге чейин жеткирүү.

Догнивать *несов. см. догнить.*

Догнить *сов.* чирип бүтүү.

Договаривать *несов. см. договорить; он чего-то не договаривает* кандайдыр бир сөздү аягына чыгара айтпай жатат.

Договариваться *несов.* 1. *см. договориться;* 2. *страд. к договаривать.*

Договор *м* договор, келишим; **мирный** ~ тынчтык келишим; ~ **о дружбе и взаимной помощи** тынчтык жана өз ара жардамдашуу келишими; **торговый** ~ соода келишими; **коллективный** ~ коллективдүү келишим; **трудовой** ~ эмгек келишими; **заключить** ~ келишимге келүү, макулдашуу; **расторгнуть** ~ келишимди бузуу.

Договорённость/ь *ж* сүйлөшүп макулдашуу; сүйлөшүп макулдашылган келишим; **устная** ~ **ь** оозеки макулдашылган келишим; **достигнуть** ~ **и** сүйлөшүп келишимге келүү, макулдашууга жетишүү; **по** ~ **и с кем-л.** кимдир бирөө менен макулдашылган келишим боюнча; **действовать на основе** ~ **и** макулдашылган келишимдин негизинде аракет кылуу.

Договори/ть *сов.* айтып бүтүү, аягына чыгара айтуу, сүйлөп бүтүү; **дайте мне** ~ **ть** мага айтып бүтүрүүгө мүмкүнчүлүк бергилечи; **он не** ~ **л своей мысли** ал өзүнүн ойлорун айтып бүтө элек.

Договориться *сов.* 1. *о чем, насчёт чего и без. доп.* келишимге келүү, макулдашуу, убадалашуу; **нам с вами надо** ~ биз сиз менен

макулдашуубуз керек; **договорились** макулдаштык, убадалаштык; 2. *разг.* тантырап калуу, болбогон нерселерди сүйлөп калуу; ~ **до нелепости** сүйлөй берип тантырап калуу.

Договорник *м разг.* келишим (договор) боюнча иштеген киши.

Договорн/ый, -ая, -ое келишимге негизделген, келишимдик; ~ **ое обязательство** келишимдик милдеттенме; **на** ~ **ых началах** келишим (договор) боюнча; ~ **ая работа** келишим (договор) боюнча аткарылуучу иш.

Догола *нареч.* 1. жыпжыланач кылып, таза жыланачтап, энеден туума кылып жыланачтап; **раздеть** ~ жыпжыланач кылып чечиндирүү; 2. тысырайта, таптаза кылып, такырайта; **остричь** ~ чачын тысырайта алып таштоо.

Догонялки *мн. прост.* кубалашмай; **играть в** ~ кубалашып ойноо.

Догонять *несов. см. догнать.*

Догорать *несов. см. догореть.*

Догорé/ть *сов.* 1. күйүп бүтүү, түгөнгүчө күйүү, жете күйүү; **свеча** ~ **ла** шам күйүп бүттү; **дрова** ~ **ли** отун күйүп бүттү; 2. *перен.* өчүп калуу, жарык бере албоо; **когда заря** ~ **ла** күндүн кызылы өчкөн кезде.

Догребать *несов. догрести.*

Догрести *сов.* 1. сүзүп жетүү, сүзүп баруу (калак менен); ~ **до берега** жээкке чейин сүзүп жетүү; 2. *что* тырмап бүтүү, калган-катканын тырмап жыйнап алуу.

Догружать *несов. см. догрузить.*

Догружаться *несов.* 1. *см. догрузиться;* 2. *страд. к догружать.*

Догрузить *сов.* 1. *что* жүктөп бүтүү, салып бүтүү; 2. *что, чего* толтура жүктөө, жеткире жүктөө; ~ **кипы хлопка в вагон** таңылган пахтаны вагонго толтура жүктөө.

Догрузиться *сов.* жүк менен толукталуу, кошумча жүктөлүү.

Догрузка *ж по знач. гл. догрузить; ~ вагонов* вагондорду толтура жүктөө.

Догрызать *несов. см. догрызть.*

Догрызть *сов.* кемирип салуу, кемирип жеп бүтүрүү; чайнап жеп коюу.

Догулять *сов. разг.* сайрандап бүтүү, эс алмайды бүтүрүү, эс алып бүтүү.

Догуляться *сов. разг.* сайрандап жүрүп балакетке кабылуу.

Дождать *несов. см. додать.*

Додать *сов. что, чего* кемин берүү, жетпегенин толуктап берүү, бүт берүү; **не додал пяти рублей** беш сомун кем берди; ~ **остальное** калгандарын толук берүү; **не** ~ **причитающихся денег** тиешелүү акчасын толук бербей коюу.

Додача *ж разг.* 1. *по знач. гл. додать;* 2. толуктап берилген нерсе, кошумчалап берилген бөлүк.

Доделать *сов. что* 1. бүтүрө иштөө, толук

аткарып аягына чыгуу; **вот доделаю** мына жасап бүтөмүн; **весло доделаю** калакты жасап бүтөмүн; **2.** чаласын аягына чыгара жасап бүтүү; кем-кемтигин биротоло жасап бүтүрүү; ~ **машину** машинаны биротоло жасап бүтүрүү.

Доделка ж разг. 1. по знач. гл. **доделать**; **2.** биротоло бүтүрүү иши, аягына чыгара иштелген нерсе.

Доделывать несов. см. доделать.

Додержать сов. 1. кармап туруу, сактай туруу, коё туруу; **2.** болгуча коё туруу, бүткөнгө чейин кармап туруу.

Додержаться сов. кармалып туруу, сакталып туруу, чыдай туруу, туруштук кыла туруу; ~ **до прихода подкреплений** кошумча күчтөр келгенге чейин туруштук кылып тура туруу.

Додерживать несов. см. додержать.

Додерживаться несов. 1. см. додержаться; 2. страд. к додерживать.

Додирать несов. см. додрать.

Додрать сов. 1. прост. сыйрып бүтүү; сүрүп бүтүү, сыдырып бүтүү; **2.** жыртып бүтүү, тамтыгын чыгаруу.

Додраться сов. 1. жыртылып бүтүү, тамтыгы кетип жыртылуу; **2.** мушташып болуу, мушташып бүтүү, кармашып бүтүү.

Додумать сов. что жеткире ойлоо, терен ойлоо, аягына чыгара ойлоо; ~ **до конца** аягына чыгара ойлоо.

Додуматься сов. ойлонуп отуруп, бир жыйынтыкка келүү; ойлоно берип, бир пикирге келүү; ~ **до правильного решения** ойлоно берип туура чечимге келүү.

Додумывать несов. см. додумать.

Додумываться несов. 1. см. додуматься; 2. страд. к додумывать.

Доедать несов. см. доесть; не ~ тамагын түгөтө ичпөө (тоё жебөө).

Доедаться несов. страд. к доедать.

Доездить сов. 1. разг. белгилүү убакытка чейин жол тартып жүрүү, белгилүү кезге чейин сапарда болуу; **2. прост.** сапар чектирип кыйноо, азабын тарттыруу.

Доездиться сов. разг. жол жүрүүдөн кырсыктоо, сапарлап жүрүп бир ишке кабылуу.

Доезжать несов. см. доехать.

Доезжий м ит багарлардын башчысы.

Доение ср сааш; ~ **коров** уйларды сааш.

Доесть сов. что түгөтө жеп бүтүү, тойгончо жеп бүтүү.

Доехать сов. 1. до жете келүү, жетип баруу, келип жетүү (ат менен, транспорт менен); ~ **до места назначения** чектелген жерине чейин жетип келүү; **2. перен. кого-что прост.** көңүлүнө тийүү, жүдөтүп бүтүү, беймаза кылуу.

Дож м дож (18-кылымдын аягына чейинки

Венеция жана Генуя республикаларынын башчыларынын титулу).

Дождаривать несов. см. дождарить.

Дождариваться несов. 1. см. дождариться; 2. страд. к дождаривать.

Дождарить сов. что кууруп бүтүү, куура түшүү, бышканча кууруу, бышыра кууруу; ~ **котлеты** котлетти бышыра кууруу; ~ **лук** пиязды кууруп бышыруу (пиязды бышыра кууруу).

Дождариться сов. куурулуп бышуу, быша куурулуу, куурулуп даяр болуу; **мясо дождарилось** эт куурулуп бышты (эт быша куурулду).

Дождать I сов. что сыгып бүтүү, сыгып бүтүрүү, катуу сыгуу; ~ **лимон** лимонду сыгып бүтүү.

Дождать II сов. оруп бүтүү, бүт оруу; ~ **пшеницу** буудай оруп бүтүү.

Дождаться сов. 1. кого-чего аягына чейин күтүү, күтө берип жетүү; күтүп туруу; **дождались победы** женишти күтүп жүрүштү; женишке жетишти; **он дождался поезда** ал поездди күтүп калды; **я не дождался конца фильма** мен фильмдин аягына чейин күтүп турган жокмун; **жду не дождусь** чыдамсыздык менен күтөм; күтө берип зарыгам; **вы меня дождётесь?** сиз мени күтө турасызбы? **2. (в значении угрозы, предупреждения)** карап тур, көрөсүн, көрүп ал; **ты у меня дождёшься!** мен сага көрсөтөм! сениби!

Дождевальн/ый, -ая, -ое суу себелегич, суу себелетме, жамгырлатуучу; ~ **ая машина** суу себелегич машина.

Дождевание ср. жамгырлатуу, жамгырлатып сугаруу; ~ **посёвов** эгинди жамгырлатып сугаруу.

Дождевик I м разг. жамгырлык (кийимдин түрү).

Дождевик II м жамгыр телпек (козу карын).

Дождев/ой, -ая, -ое 1. жамгыр..., жамгырдан пайда болгон; ~ **ая вода** жамгырдын суусу; **2.** жамгыр..., жамгыр жаадыруучу; ~ **ые капли** жамгыр тамчылары; ~ **ые тучи** жамгыр жаадыруучу булуттар; **3.** жамгырдан сактоочу, жамгырда кийүүчү; ~ **ой плащ** жамгырда кийүүчү плащ; жамгырлык плащ; ~ **ой зонт** жамгырлык кол чатыр; **дождевые черви** сөөлжандар.

Дождемёр жамгыр өлчөгүч, жаан өлчөгүч.

Дождемёрный, -ая, -ое жамгыр ченөөчү, жаанды өлчөөчү.

Дождик м уменьш. к дождь 1. себелеген жамгыр, майда жамгыр, өткүн.

Дождинк/а ж разг. жамгырдын тамчысы, жамгырдын бир тамчы суусу; **на землю упали первые** ~ и жерге жамгырдын алгачкы

тамчылары түштү; жерге жамгыр себелей баштады.

Дожди́/ть *несов. разг.* жаай баштоо, жаап туруу; **с утра́** ~ **т** эртең мененден бери жаап турат.

Дождичек *м уменыш.* -ласк. **к дождик** майда жамгыр, өткүн; **◇ после дождичка в четвёрг** качан экени белгисиз, күндөрдүн бир күнү, качандыр бир күнү.

Дождлив/ый, -ая, -ое жамгырлуу, жаанчыл, жаан-чачындуу; ~ **ый день** жамгырлуу күн (жаан-чачындуу күн); ~ **оё лето** жаанчыл жай.

Дождь *м* 1. жамгыр; **идёт** ~ жамгыр жаап турат; ~ **перестал** жамгыр басылды; **мелкий** ~ майда жамгыр; ~ **прошёл** жамгыр жаап өттү; жамгыр басылды; **собираётся** ~ жамгыр жааганы турат; жамгыр жаайын деп келе жатат; **кратковременный** ~ өткүн, бир аз жааган жамгыр; ~ **лёт как из ведра́** жамгыр нөшөрлөп жаап турат; жамгыр көнөктөп куюп турат; жамгыр аябай төгүп турат; **быть дождю́** жамгыр жаачудай болуп турат; **в** ~ жамгырда, жамгыр жаап турганда; **по дождю́** жамгырга калып; **под дождём** жамгырда, жамгырдын астында; 2. *перен. чего* жамгырдай жааган, жамгырдай көп, жамгырдай калың; ~ **пуль** жамгырдай жааган ок (калың ок); ~ **вопросов** жамгырдай жааган көп суроо. 3. *в знач. нареч.* дождём жамгырдай, жамгыр сыяктанып, жамгырга окшоп; **пули сыпались дождём** ок жамгырдай жаап турду; 4. (*украшение*) *разг.* жамгырды элестеткен жылтырак узун металл жиптер; **огоньки́ отражались искрами на золотом и серебряном дожде́** оттор учкун болуп алтын жана күмүштөн жасалган жамгырды элестеткен жылтырак узун жиптерге чагылышып жатты; **◇ золотой дождь** күтпөгөн жерден табылган ири суммадагы акча.

Дожева́ть *сов. что разг.* чайнап жутуу, кепшеп жутуу, оозундагысын чайнап бүтүрүү (чайнап бүтүү).

Дожевы́вать *несов. см. дожева́ть.*

Доже́чь *сов.* 1. күйгүзүп бүтүү, бүтүрө күйгүзүү, өрттөө; 2. белгилүү маалга чейин күйгүзүп туруу, күйгүзө туруу.

Дожива́ть *несов.* 1. *см. дожи́ть*; 2. жашоосун бүтүрүү, ичер суусу, көрөр күнү түгөнүү.

Дожига́ть *несов. см. доже́чь.*

Дожида́ться *несов. см. дожда́ться.*

Дожима́ть *несов. см. дожа́ть I.*

Дожи́нать *несов. см. дожа́ть II.*

Дожи́тие *ср* калган өмүр, өлгөнгө чейинки акыркы өмүр; **страхование на** ~ өмүрүнүн акырына чейин камсыздандыруу.

Дожи́ть *сов.* 1. *до чего* ...-га чейин жашоо; ...-га чыкканча жашоо; ~ **до глубо́кой**

ста́рости абдан карыганга чейин жашоо; ~ **до возвраще́ния сы́на** уулу кайтып келгенче жашоо; 2. абалга келүү, болуп калуу, ...-га чейин келүү; **кур нет до́ма** – **до того́ дожи́л!** үйдө тоокторум да жок – ушундай абалга келдим! 3. *разг.* жашоо, болуу; **дожи́л, ле́то на да́че** жайында дачада болду; 4. *что разг.* сарп кылуу, жок кылуу; **дожи́ть послед́ние де́ньги** акыркы акчасын сарп кылуу.

До́за *ж* 1. доза; ~ **лека́рства** дарынын дозасы; **смерте́льная** ~ **яда** уунун өлтүрө турган дозасы; ~ **реакти́вного облуче́ния** реактивдүү нурдануунун дозасы; 2. *перен. чего* болжолу, чени, чеги; ~ **иронии́** тамашанын чеги; **◇ лошади́ная до́за шу́тл.** атты жыга турган доза (эң чоң доза).

До́заривание *ср с.-х., сад.* бышып жетилиши, толук бышышы, кызарышы; ~ **тома́тов** томаттардын кызарышы; помидордун бышып жетилиши.

До́зато́р *м спец.* дозатор, дозалагыч.

До́звани́ваться *несов. см. дозвони́ться.*

До́звато́сь *сов. разг.* араң чакыруу, кыйкырыгы жетүү; **тебя́ не дозове́шься** сени чакырыш кыйын экен.

До́зволени́е *ср уст.* уруксат; **с ~ я нача́льства** чоңдордун уруксаты боюнча.

До́зво́ленн/ый -ая, -ое (дозво́лен, -а, -о) 1. *прич. от дозвóлить*; *прил.* уруксат этилген, уруксат кылынган, жол берилген; ~ **ые приёмы́ борьбы́** күрөштүн уруксат кылынган ыкмалары; 3. *в знач. сущ.* дозво́ленное *ср* жол берилген нерсе, уруксат этилген иш; **перейти́ грани́цы** ~ **ого** жол берилгендин чегинен ашып кетүү (аша чабуу).

До́звóлить *сов. что уст. и прост.* уруксат кылуу, уруксат этүү, уруксат берүү; ~ **отъезд** жөнөп кетүүгө уруксат берүү.

До́звóлять *несов. см. дозвóлить.*

До́звони́ться *сов. разг.* телефон менен сүйлөшө алуу (сүйлөшүүгө мүмкүн болуу).

До́звóков/ой, -ая, -оё үндүн тездигинен аз ылдамдыктагы; ~ **ая ско́рость** үндүн тездигинен аз ылдамдык; ~ **ой стратеги́ческий бомбарди́ровщик** ылдамдыгы үндүн тездигинен аз стратегиялык бомбалоочу.

До́зиме́тр *м* дозиметр, доза өлчөгүч.

До́зиметри́ст *м* дозиметрист, доза өлчөөчү аспапты тейлөөчү киши; **отря́д** ~ **ов** дозиметристтердин отряды.

До́зиметри́ческий, -ая, -ое дозиметриялык, дозиметрия...; ~ **контро́ль** дозиметриялык контроль; ~ **прибо́р** дозиметриялык прибор.

До́зиме́тр/ия дозиметрия; **слу́жба** ~ **ии** дозиметрия кызматы; **ка́федра** ~ **ии** дозиметрия кафедрасы.

До́зимова́ть *сов.* кыштап чыгуу, кыштын калганын өткөрүү.

До́зи́рывать *сов., несов. что* дозалоо,

дозаларга бөлүү, дозасын аныктоо; ~ **лекарство** дарыны дозалоо.

Дозировка *ж* дозалоо, дозаларга бөлүү, дозасын аныктоо; **неправильная** ~ дозасын туура эмес аныктоо.

Дознаваться *несов. см. дознаться.*

Дознани/е *ср юр.* алгачкы тергөө (кылмышты аныктоо үчүн жүргүзүлгөн тергөө); **произвести** ~ *е* алгачкы тергөө жүргүзүү; **органы** ~ *я* алгачкы тергөө органдары.

Дознаться *сов. разг.* сураштырып билүү, тергеп, изилдеп билүү, изилдеп аныктоо; **попросим и дознаемся** сураштырып отуруп билебиз (билебиз алабыз).

Дозор *м* **1.** *уст.* текшерип карап чыгуу; көзөмөлдөө; **обходить** ~ **ом** көзөмөлдөп чыгуу; **2.** дозор (чалгындоочу чакан отряд); **сторожевой** ~ кароолчулардын дозору; **быть в** ~ *е* дозордо болуу; **выслать** ~ дозор жиберүү.

Дозорн/ый, -ая, -ое **1.** дозордо турган; дозор үчүн чектелген ~ **ое** **судно** дозорго чектелген кеме; **2.** *в знач. сущ.* **дозорный** *м* дозорчу (дозордо турган киши) **выслать** ~ **ых** дозорчуларды жиберүү.

Дозревание *ср по знач. гл. дозреть;* ~ **плодов** жемиштердин бышып жетилиши.

Дозревать *несов. см. дозреть.*

Дозрелый, -ая, -ое бышып жетилген, бышкан, таза бышкан, таасын бышкан; ~ **плод** таза бышкан мөмө.

Дозреть *сов.* бышып жетилүү, таасын бышуу, таза бышуу; **яблоки дозрели** алмалар таза бышты.

Доиграть *сов.* ойноп бүтүү, оюндун аягына чыгуу; оюндан тыянак чыгаруу; ~ **партию в шахматы** шахмат партиясын ойноп бүтүү.

Доиграться *сов. до чего разг.* **1.** ойной берип бир кырсыкка кабылуу; оюндан от чыгарып жиберүү; **2.** *перен.* шайкеленденип жүрүп бир балаанын ичинен чыгуу (бирди көрүү).

Доигрывать *ср по знач. гл. доиграть;* ~ **неоконченных партий** ойнолуп бүтпөгөн партияларды аягына чыгара ойноо.

Доигрывать *несов. см. доиграть.*

Доигрваться *несов. см. доиграться.*

Доизбирать *несов. см. доизбрать.*

Доизбираться *несов. страд. к доизбирать.*

Доизбрать *сов.* кошумча шайлоо.

Доильник *м то же, что дойка.*

Доильн/ый, -ая, -ое саай турган, саагыч; ~ **ая установка** саай турган установка.

Доильница *ж* саанчы аял.

Доимпериалистический, -ая, -ое империализмге чейинки.

Доискаться *сов. разг.* **1.** *кого-чего* издеп жүрүп таап алуу, зорго табуу; **не могу** ~ **ключей** ачкычтарымды издей берип таба албай койдум; **наконец-то я вас доискался** акыры мен сизди издеп жүрүп таптым; **2.**

чего иликтеп жүрүп аныктоо, изилдеп табуу; ~ **причины** себебин изилдеп табуу; ~ **правды** иликтеп жүрүп чындыгына жетүү.

Доискиваться *разг. несов.* **1.** *см. доискаться;* **2.** *о чем* билүүгө аракет кылуу, билиш үчүн иликтеп чыгуу.

Доисторическ/ий -ая, -ое тарыхка чейинки, жазма эстеликтер жаралгандан мурдагы, тарыхта белгилүү болгонго чейинки; эң байыркы; ~ **ие временá** тарыхка чейинки доорлор.

Доить *несов. кого-что* сааш; ~ **корову** уйду сааш.

Доиться *несов.* **1.** саалуу, сүт берүү, саадыруу; **корова хорошо доится** уй жакшы саалат; **2.** *страд. к доить.*

Дойка *ж* сааш, саап алуу; ~ **коров** уйларды саап алуу; **механическая** ~ механикалык сааш.

Дойна *ж* дойна (молдован элдик ыры).

Дойник *м* саагыч, сүт саай турган идиш.

Дойн/ый, -ая, -ое саан, саалып турган; ~ **ая коза** саан эчки; **◇ дойная коро́ва прост.** саан уй, агып турган булак.

Дойти *сов.* **1.** *до кого-чего* жетүү, баруу, жетип баруу; **вскоре мы дошли до музея** тез эле биз музейге жетип бардык; **не дойдя до школы** мектепке жете бербей; **пароход дошёл до острова** пароход аралга чейин келип жетти; **письмо дошло** кат жетти; **2.** *до кого-чего* жетүү, келүү, сезилүү, тароо (үнгө, жытка карата); **звук дошёл до ушей деда** үндөр чоң атанын кулагына чейин жетти; **3.** жетүү, тароо, жайылуу (сөзгө, ушак-айынга карата); **дошла до меня** весть мага кабар келип жетти; **4.** *разг.* жетүү, түшүнүктүү болуу; ~ **до сердца зрителя** көрүүчүнүн жүрөгүнө (дилине) жетүү; **5.** келип жетүү, сакталып калуу; **древняя рукопись дошла до нас** илгерки кол жазма бизге чейин келип жетти; **6.** жетүү, келүү; **мороз дошёл до двадцати градусов** суук жыйырма градуска чейин жетти; **7.** жетүү, келүү, болуу; **вода дошла мне до колён** суу менин тиземен келди; **8.** баруу, келүү; **дошли до следующего рассуждения** төмөнкүдөй ой жүгүртүүгө чейин барышты; **9.** *разг.* даяр болуу, бышуу, бышып жетилүү; **пирог дошёл** пирог бышты; **помидоры дошли на подоконнике** помидорлор терезеде туруп бышты; **◇ довести до белого каления** *кого* кыжырын кайнатуу, жинин келтирүү, жанын кашайтуу; **дойти до сведения** *кого* белгилүү болуу.

Док *м* док (порттун кемелерди ремонттоо ишин жүргүзүүчү техникалык курулушу); **плавающий** ~ сүзүп жүрүүчү док; **сухой** ~ кургак док.

До́ка *м прост.* билерман, билгич; **он** ~ **в этом деле** бул иште ал билерман; **в законах**

он ~ мыйзам боюнча ал билерман (ал мыйзамды жакшы билет).

Доказательный, -ая, -ое (доказателен, -льна, -льно) далилдүү, далил болгудай, далил болууга жарагыдай, ишенерлик, ишенимдүү; ~ **примёр** далилдүү мисал; ~ **аргумент** ишенимдүү аргумент.

Доказательств/о ср 1. далил, далилдөө; **вещественные** ~ а буюм түрүндөгү далилдер; **неопровержимые** ~ а төгүнгө чыгара албас далилдер; **приводить** ~ а далилдөө, далил келтирүү; 2. *спец.* далилдөө; **теорема** имее́т **несколько** ~ теореманын бир нече далилдөөлөрү бар; ~ **о от противного** карама-каршылыгы боюнча далилдөө, тескери далилдөө.

Доказать сов. что 1. далилдөө, ынадыруу, ишендируүү; ~ **на деле** иш жүзүндө далилдөө; ~ **свою правоту** өзүнүн тууралыгын далилдөө; 2. ...экегин көрсөтүү, ишендируүү; **нам докажи, что ты учёный** сен бизге окумуштуу экенинди көрсөт; 3. *обычно на кого прост.* айтып коюу, билдирип коюу; **доказал кто-то, что он скрывается в деревне** ал кыштакта жашырынып жүргөнүн кимдир бирөө билдирип койгон.

Доказуемость ж далилдениш, далилденерлик; ~ **теоремы** теореманын далилдениши.

Доказуем/ый, -ая, -ое (доказуем, -а, -о) далилденүүчү, далилдене турган; ~ **ая истина** далилдене турган чындык.

Доказывать несов. см. доказать.

Докаливать несов. см. докали́ть.

Докаливаться несов. 1. *см. докали́ться*; 2. *страд. к докали́вать.*

Докалить сов. табына жеткирүү, жеткире ысытуу, ...-гыча ысытуу, -гыча кызытуу; ~ **сталь** болотту таптоо.

Докалиться сов. табына келүү, ...-га ысуу, ...-га чейин кызуу.

Докалывать несов. см. доко́лоть.

Докалываться, несов. страд. к докали́вать.

Дока́нчиваться несов. страд. дока́нчивать.

Дока́нывать несов. см. доко́нать.

Докапиталистическ/ий ая, -ое капитализмге чейинки; ~ **ое общество** капитализмге чейинки коом.

Дока́пывать несов. докопа́ть.

Дока́пываться несов. 1. *см. докопа́ться*; 2. *страд. к дока́пывать.*

Дока́рмливать несов. см. докорми́ть.

Дока́тать сов. тоголотуп бүтүү, аягына чыгара сыйгалантуу.

Дока́таться сов. разг. сайрандай берип бир кырсыкка учуроо (бир балаага калуу).

Дока́тить сов. 1. *кого-то* тоголотуп жеткирүү, тоголотуп баруу; ~ **бревно́ до забора** дөңгөчтү тосмого чейин тоголотуп баруу; 2. *разг.* тез жетүү, зуулдап жетүү.

Дока́титься сов. 1. тоголонуп жетүү, томолонуп баруу: **мяч докатился до ворот** топ дарбазага чейин тоголонуп барды; 2. ...-га чейин жетүү, угулуп туруу (үнгө карата); **до нас докатились звуки канонады** канонаданын үнү бизге чейин угулуп турду; 3. *перен. прост.* ...абалга келүү, ...-дай болуп калуу; **вот до чего он докатился** ал мына ушундай абалга келди (ал мына ушундай болуп калды).

Дока́тывать несов. см. дока́тить.

Дока́тываться несов. 1. *см. дока́титься*; 2. *страд. к дока́тывать.*

Дока́шивать несов. см. докоси́ть.

Дока́шиваться несов. страд. к дока́шивать.

Доке́мбрий м геол. докембрий.

До́кер м докер.

Докида́ть сов. что разг. ыргытып бүтүү; ~ **снег с крыши** чатырдын үстүндөгү карды ыргытып бүтүү.

Доки́дывать несов. см. доки́нуть.

Доки́нуть сов. что разг. ...-га чейин ыргытуу, ...-га жеткире ыргытуу; ~ **мяч до крыши** топту чатырга жеткире ыргытуу.

Докипа́ть несов. см. докипе́ть.

Докипе́ть сов. разг. кайноо, кайнап бышуу.

До́клад м 1. доклад; **научный** ~ илимий доклад; **отчётный** ~ отчёттук доклад; **делать** ~ доклад жасоо; 2. билдирүү; ~ **директору** директорго билдирүү; 3. кабар, уруксат; **без ~ а не входит** кабарсыз кирбөө.

До́кладной, -ая, -ое. 1. билдирүү жазыла турган, билдирүүлөр катталуучу; 2. *в знач. сущ. докладная ж разг.* жазылган билдирүү.

До́кладчик м докладчы.

До́кладчица женск. к до́кладчик.

До́кладывать I несов. см. доложи́ть I.

До́кладывать II несов. см. доложи́ть II.

До́классов/ый, -ая, -ое тапка бөлүнгө чейинки, тап жаралганга чейинки; ~ **ое общество** тапка бөлүнгө чейинки коом.

До́клевать сов. чокуп жеп бүтүү.

До́клёвывать несов. см. до́клевать.

До́клеивать несов. см. до́клеить.

До́клеить сов. желимдеп бүтүү, бүт бардыгын клейлеп чыгуу.

До́кликаться сов. кого прост. чакырганы угулуу, кыйкырыгы жетүү.

До́ковать сов. кого-что такалап бүтүү, така кагып чыгуу; ~ **подкову** така кагып бүтүү; ~ **лошадь** атты такалап бүтүү.

До́ковывать несов. см. до́ковать.

До́ков/ый, -ая, -ое док..., доктогу, докто иштеген; ~ **ый ремонт** доктогу ремонт; ~ **ые рабочие** докто иштеген жумушчулар.

До́ковылять сов. разг. аксап басып жетүү, аксаңдап араң басып баруу; **с трудом** ~ **до дома** үйгө чейин аксаңдап араң басып баруу.

До́колачивать несов. см. до́колоти́ть.

До́колачиваться несов. страд. к до́колачивать.

Докóле, докóль нареч. уст. 1. вопр. (до каких пор) канчага чейин, качанкыга чейин, кай жерге чейин; ~ **я бóду терпéть?** мен канчага чейин чыдайм? ~ **это бóдет продолжаться?** бул качанкыга чейин созулат?; **2. относ. (пока)** ...-ганча ...-ганга чейин, ...-га дейре; **жду ~ сóлнце не взойдёт** күн чыкканча күтөмүн; күндүн чыкканын күтөм.

Доколóтить сов. разг. 1. что кагып же сууруп бүтүү; ~ **кол казык** кагып бүтүү; **2. кого-что прост.** уруп-согуп жөнгө салуу.

Доколóть сов. разг. 1. жарып бүтүү; ~ **дрóвá** отун жарып бүтүү; **2. кого-что сайып** өлтүрүү, биротоло өлтүрүп салуу.

Доконáть сов. кого-что разг. түбүнө жетүү, жайлап тынуу, жок кылуу; **больнóго доконáла лихорáдка** безгек оорулуунун түбүнө жетти.

Докóнчить сов. что аягына чыга бүтүрүү, аяктап бүтүү, аягына чыгуу, аяктоо; ~ **работу** ишти аягына чыга бүтүрүү; ~ **начатое** баштаган ишти аягына чыгаруу.

Докопáть сов. что казып бүтүү, ...-га чейин казып баруу, ...-га жеткире казуу; ~ **картóфель** картошканы казып бүтүү; ~ **яму до середíны** анды ортосуна чейин казып бүтүп коюу.

Докопáться сов. до чего 1. ...-га чейин казып баруу, ...-га жеткиче казуу; ~ **до воды** сууга жеткиче казуу; ~ **до слóя песка** кумдун катмарына жеткиче казуу; **2. перен. разг.** аңтарып-тенгерип иликтөө, чукулай берүү, түбүнө жете чукулоо; ~ **до сýти дéла** иштин маңызына жете чукулоо; ~ **до истинной причíны** чыныгы себебин тапканга чейин иликтеп чыгуу.

Докормíть сов. кого-что 1. тамактандырып бүтүү, тойгузуп коюу; ~ **ребёнка** баланы тойгузуп коюу; **2. разг.** белгилүү бир мезгилге чейин тамак берип жүрүү.

Докосíть сов. что 1. чаап бүтүү, чаап бүтүрүү; **2. ...-га** чейин чаап бүтүү, ...-га жеткире чабуу.

Докрасíть сов. что сырдап бүтүү, ...-га чейин сырдоо; ~ **стéну до средíны** дубалды ортосуна чейин сырдап чыгуу; ~ **пол** полду сырдап бүтүрүү.

Докраснá нареч. кызаргыча, кыпкызыл болгуча, кызарта; **растерéть кожу** ~ терини кызаргыча сүрүү; **раскалíть металл** ~ металлды кызаргыча ысытуу.

Докрашивáть несов. см. докрасíть.

Докрич/áться сов. кого разг. угуза кыйкыруу, кыйкырганы угулуу; үнү жетүү; **наконéц мы ~ ались** акыры биздин кыйкырганыбыз угулду; **никогó не ~ ишься** эч кимди чакыра албайсын; **2. до чего ...-гыча** кыйкыруу; ~ **ался до хрипоты** үнү каргылданганча кыйкыруу.

Докрутíть сов разг. 1. түрүү, түрүп бүтүү,

...-га жеткире түрүү; ~ **нитки** жипти түрүп бүтүү; **2. бурап** бүтүү, бурап бекитүү, ...-га чейин бурап бекитүү; ~ **гайку до концá** буроону аягына чыгара буроо.

Докрутíться сов. 1. түрүлүп бүтүү, айланып бүтүү, чимирилип бүтүү, буралып бүтүү, ...-га чейин түрүлүү (айлануу, чимирилүү, буралуу); **2. разг.** буралып, тегеренип чегине жетүү.

Докручívать несов. см. докрутíть.

Докручívаться несов. 1. докрутíться: 2. страд. к докручívать.

Дóктор м 1. разг. доктор (врач); **2. доктор; ~ медицинских наук** медициналык илимдердин доктору.

Докторáльный -ая, -ое (докторáлен, -льна, -льно) **книжн. (поучáющий)** кынк эттирбеген, унчукпас, каяша айттырбай турган; ~ **тон** кынк эттирбес тон.

Докторáнт м докторант.

Докторáнтский -ая, -ое докторант..., докторанттык.

Докторантýра ж докторантура.

Дóкторск/ий, -ая, -ое доктор..., докторлук; ~ **ая диссертáция** докторлук диссертация.

Дóкторство ср докторлук даража, доктордук эмгек.

Дóкторша ж прост. 1. женск. к дóктор 1; 2. доктордун аялы (доктор даражалуу кишинин аялы).

Доктрíна ж доктрина; **воéнная** ~ согуш доктринасы.

Доктринёр м доктринёр, ээрчиме киши.

Доктринёрский, -ая, -ое доктринёрдук, ээрчимелик; ~ **тон доктринёрдук** тон.

Доктринёрство ср доктринёрчулук, ээрчимелик.

Докýда нареч. прост. кай жерге чейин, кайда; ~ **поéдем?** кай жерге чейин барабыз?

Докýка ж уст. прост. 1. өтүнүч, суроо; 2. түйшүк.

Документ м 1. документ; расходные ~ ы расходдолгондордун документи, чыгымдалгандардын документи; **оправдáтельный** ~ ырастай турган документ, далилдей турган документ; **2. документ; проверáть ~ ы** документин текшерүү; **предъявítь свой ~ ы** документин көрсөтүү; **3. документ; исторические ~ ы** тарыхый документтер.

Документáльно нареч. документтер менен, документтер боюнча, документтердин негизинде; ~ **доказáть** документтин негизинде далилдөө.

Документáльность ж документтерге негизделгендик, документалдуулук.

Документáльн/ый, -ая, -ое (документáлен, -льна, -льно) **1. документтерге** негизделген, документтер менен ырасталган, документалдык; ~ **ые дáнные** документтер-

ге негизделген маалыматтар; ~ **ый фильм** документалдык фильм; **2.** документтештирилген, документалдык; ~ **ая то́чность** документалдык тактык.

Документа́ция ж 1. по знач. гл. документировать; **научная** ~ илимий документтештирүү; **2.** собир. документтер, документация; **техническая** ~ техникалык документтер.

Документирование ср см. документа́ция **1.**
Документировать сов., несов. что документтер менен далилдөө, документ аркылуу ырастоо, документациялоо.

Докупать I несов. см. докупить.

Докупать II сов. кого кириптип бүтүү, сууга түшүрүп бүтүү, жуундуруп бүтүү; ~ **ребёнка** баланы кириптип бүтүү.

Докупаться I страд. к докупать **I.**

Докупа́/ться II сов. **1.** кириптип бүтүү, сууга түшүп бүтүү, жуунуп бүтүү; **2.** сууга ашыкча түшүп коюу, түшө берип кырсыктап калуу; ~ **лсы до простуды** сууга түшө берип суук тийгизип алуу.

Докупить сов. что кошумча сатып алуу, дагы сатып алуу; ~ **метр шёлка на платье** көйнөккө дагы бир метр шёлк сатып алуу; ~ **овощей к обеду** түшкү тамакка жашылчадан дагы сатып алуу.

Докуривать несов. см. докурить.

Докуриваться несов. **1.** см. докуриться; **2.** страд. докуривать.

Докурить сов. что тартып бүтүү, чегип бүтүү, түгөтө тартуу; ~ **папиросу** папиросту тартып бүтүү.

Докуриться сов. **1.** тартылып бүтүү, өчүп калгыча тартылуу; **2.** разг. ашыкча тартып коюу, ...-гыча чегип жиберүү; ~ **до головной боли** башы ооругуча тартуу.

Докучать несов. кому-чем разг. жадатуу, тажатуу, зериктирүү.

Докучливо нареч. жадатып, тажатып, зериктиргиче.

Докучливость ж разг. жадатмалык, тажатуучулук, зериктирмелик.

Докучлив/ый, -ая, -ое жадаткыч, тажатма, зериктирип жиберме; ~ **ые мысли** зериктирип жиберме ойлор; ~ **ый человек** жадатма киши.

Доку́чный, -ая, -ое (доку́чен, -на, -но) разг. жадатма, тажатма, зериктирме; ~ **шум** зериктирме ызы-чуу (бака-шака).

Дол м уст. трад-поэт. өрөөн; ♦ за **горами**, за **долами** алыс, узак, капкайда.

Дола́мывать несов. см. доломать.

Дола́мываться несов. **1.** см. доломаться; **2.** страд. к дола́мывать.

Долбану́ть сов. кого-что прост. коюп калуу, уруп жиберүү, согуп калуу, бир коюу, түртүп жиберүү.

Долба́ть несов. то же, что долби́ть.

Долбе́жка ж прост. по знач. гл. долби́ть.

Долбе́жный, -ая, -ое тешүүчү, теше турган, оюучу; ~ **стано́к** тешүүчү станок.

Долби́ть несов. **1.** что тешүү, оюу; чокуу; ~ **сте́ну** дубалды тешүү; ~ **лёд** музду оюу; **дятел долби́т де́рево** тоңкулдак жыгачты чокуйт; **2.** оюп жасоо; ~ **чёлн (ло́дку)** кайыкты оюп жасоо; **3.** разг. ургулоо, каккылоо; **долби́л себя кулако́м по колéну** өзүн тизеге ургулады; **4.** разг. аткылоо, бомбалап туруу; **враг продолжа́л ~ бронепоезд** душман бронепоезди аткылап жатты; **5.** прост. кайталай берүү, какшоо, кайта-кайта сайрай берүү; **ско́лько ему́ ни долби́** — не понимает ага канчалык какшасаң да түшүнбөйт; **6.** прост. курулай жаттоо; ~ **уро́к** сабакты курулай жаттоо.

Долбле́ние ср по знач. гл. долби́ть **1, 2.**

Долбле́ный, -ая, -ое оюп жасалган; ~ **челно́к** оюп жасалган кайык.

Долг I милдет, парз; **защита Оте́чества** — **священны́й** ~ **ка́ждого гражда́нина** Ата мекенди коргоо — ар бир гражданиндин ыйык милдети; **во́инский** ~ аскердик милдет; **гражда́нский** ~ граждандык милдет; **счита́ть своим** ~ **ом** өзүмдүн милдетим деп билүү, милдетим деп эсептөө; ♦ **долг че́сти** арнамыстын иши; **по до́лгу чего** милдети боюнча; **по до́лгу службы** кызматтык милдети боюнча; ♦ **человек до́лга** өз сөзүнүн өтөсүнө чыга турган киши; ♦ **отда́ть последни́й долг кому́** акыркы ирет коштошуу (көз көрсөтүп чыгуу; топурак салуу).

Долг II м карыз, бересе, насыя; **де́лать** ~ и карыздар болуу; **я расплати́лся со своим** ~ **ами** мен карыздарымды төлөп кутулдум; **войти́ (влезать) в долги́** карыздар болуу, карызга батуу; **жить в долг** карыздаган нерсеге жашоо, карыздын эсебинен (карыздап) күн көрүү; **по уши (по горло) в долги́х** карызы чачынан көп.

До́лг/ий, -ая, -ое (долог, -га, -го) **1.** узак, көп, далай, узун, алыс; ~ **ое вре́мя** көп (узак) убакыт; ~ **ий путь** узак (алыс) жол; ~ **ий урок** узакка созулган сабак; ~ **ая жизнь** узак (узун) өмүр; ~ **ий срок** узак (көп) мөөнөт; ~ **ая зима́** узак кыш; **2.** уст. прост. узун; **во́лос до́лог**, да ум **кóроток погов.** чачы узун, акылы кыска (тайкы); **кони́ с ~ ой** **гривой** жалдуу (жалы узун) жылкы; **3.** лингв. созулма; ~ **ий гласны́й** созулма үндүү; ♦ **еха́ть на до́лгих** уст. аттарды алмаштырбай узак жол жүрүү; ♦ **отложи́ть (откла́дывать) в до́лгий ящи́к** созуу, кечендетүү, саамыктатуу, кечиктирүү, таштап сүрсүтүп коюу, сүйрөө; ♦ **до́лгая пе́сня** разг. кечендей берме иш, оңой менен бүтпөгөн, зарыктырып жиберме иш.

До́лго нареч. узак, узакка чейин, көпкө

чейин, далайга чейин; ~ **я не мог забыть этого происшествия** бул окуяны мен далайга чейин унута албай жүрдүм; **эхали мы ~ биз узакка чейин жүрүп отурдук**; ~ **жить узак** (көп) жашоо; **дóлго ли, кóротно ли нар.-поэт.** аз өттүбү, көп өттүбү; бир топтон кийин; канча убакыт өткөнү белгисиз; **дóлго ли до грехá (до беды)**; **дóлго ли с неопр.** кырсык болоюн десе, көз ачып-жумгуча; кырсык каш-кабактын ортосунда; **как дóлго көп убакыт, канчага чейин; он не знал, как дóлго продолжалось его забытьё** (Л. Толстой) Ал эс-учун жоготуп канча убакыт жатканын билбеди.

Долго... **долгосрóчный, долгогрíвый, долгонóжка** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Долговéчность ж 1. узак жашоо, узак жашай тургандык, узак өмүр сүрүү, көпкө жашоо, өмүрү узундук; **2.** узакка (көпкө) чыдай тургандык, бекемдик, бышыктык.

Долговéчн/ый, -ая, -ое 1. узакка чейин жашоочу, узак өмүр сүрүүчү, өмүрү узак; ~ **ая жизнь** узак өмүр; **2.** узакка (көпкө) чыдай турган, көпкө туруучу, көпкө туруштук бере алган, бышык, бекем; ~ **ое сооружение** көпкө тура турган (бышык) курулуш.

Долгов/ой, -ая, -ое карызга алынган, карыз...; ~ **ые сýммы** карыз суммасы; ~ **ые обязательства** бересе кагазы, карыз милдеттенмеси.

Долговрéмнн/ый, -ая, -ое узакка созулган, көп убакытты кучагына алган, узарып кеткен; ~ **ая разлúка** көп убакытка созулган ажырашуу; ~ **ое отсутствие** узак убакытка (узакка чейин) жок болуу; **долговрéмнное огневоé сооружение** бекемделген атуу чеби (коргонуу учурунда таштан, бетондон, темир-бетондон жасалып, замбирек, миномет, пулемет ж.б. менен атуу үчүн ылайыкталган курулуш, чеп).

Долговязый, -ая, -ое (долговяз, -а, -о) *разг.* шыргыйдай, шырыктай, тартагай.

Долгогрíвый, -ая, -ое (долгрíв, -а, -о) жалдуу, жалы узун, узун жалдуу; ~ **конь** жалдуу ат.

Долгождáнн/ый, -ая, -ое көптөн бери күткөн, көптөн күткөн, эчактан бери күтүп келе жаткан, зарыга күтүп жүргөн; ~ **ый мир** көптөн бери күткөн тынчтык; ~ **ая весть** далайдан бери күткөн кабар; ~ **ое дитя** зарлап жүрүп тапкан бала, аябай күтүп жүрүп көргөн бала.

Долгожítель м көп жашаган (узак өмүр сүргөн) адам.

Долгожítельница *женск. к* долгожítель.

Долгоиграýщий: долгоиграýщая **пластинка** көпкө (узак) ойной турган пластинка.

Долголети/е ср узун өмүр, узак өмүр, узак

өмүр сүрүү, көп жашоо; **проблéма ~ я** өмүрдү узартуу проблемасы.

Долголетн/ий, -ая, -ее көп жылдык, көп жылдан берки, узактан берки, узак жылга созулган; ~ **ий óпыт** көп жылдык тажрыйба; ~ **ая дрúжба** узактан бери келе жаткан достук, узактан берки достук; ~ **ая рабóта** көп жылдык эмгек.

Долгонóжка ж 1. *разг.* узун бут, узун шыйрак; **2.** *мн.* долгонóжки *зоол.* узун буттуулар (чиркейлердин түрлөрү).

Долгонóски мн. (*ед.* долгонóсик *м*) *зоол.* узун тумшуктар (тумшугу узун конуздар).

Долгонóсий, -ая, -ое (долгонóс, -а, -о) узун тумшук, узун мурун, узун чорго; ~ **журавль** узун тумшук турна.

Долгопóлый, -ая, -ое узун этек, узун этектүү, этеги узун; ~ **халáт** этеги узун чапан, узун чапан.

Долгосрóчн/ый, -ая, -ое узак, узак мөөнөттүү, узак мөөнөткө белгиленген; ~ **ая ссúда** узак мөөнөттүү, узак мөөнөткө берилген ссуда (карыз) ~ **ый óтпуск** узак мөөнөттүү отпук.

Долготá ж 1. узундук, узактык; ~ **дня** күндүн узундугу; **2.** узундук, созулмалуулук, созулуп кеткендик, чубалжыгандык; **3.** *геогр.* узундук (географиялык координата).

Долготерпелíвый, -ая, -ое (долготерпелíв, -а, -ое) *уст.* абдан чыдамдуу, ашкан чыдамкай, өтө байымдуу, көпкө чыдай турган, өтө сабырдуу, оной менен кебелбеген, былк этпеген.

Долготерпéние ср абдан чыдамдуулук, өтө байымдуулук, көпкө чыдоочулук, далайга чейин байым кылуучулук, ашкан сабырдуулук.

Долгоухий, -ая, -ое (долгоух, -а, -о) узун кулак, кулагы узун, узун кулактуу;

Долгохвóст/ый, -ая, -ое (долгохвóст, -а, -о) узун куйрук, куйругу узун, узун куйруктуу; ~ **ая комéта** узун куйрук комета.

Долгоше́ий, -ая, -ее узун моюн, моюну узун.

Долгоше́рстн/ый, -ая, -ое узун жүндүү, жүнү узун; ~ **ые óвцы** узун жүндүү койлор.

Долгунéц м узун булалуу зыгыр (жип ийрүүгө керектелүүчү зыгыр).

Долгúша ж уст. узун араба.

Долдóнить несов. прост. какшана берүү, кулакка кумдай куюу, бежирей (сайрай) берүү.

Долев/ой I, -ая, -ое (*продóльный*) узунунан, узуну боюнча, бойлото кеткен; **рéзать в ~ óм направлении** узунунан кесүү.

Долев/ой II, -ая, -ое энчилүү, энчиленген, энчиге бөлүнгөн; үлүштүү, энчини, үлүштү түзгөн; ~ **оé уча́стие в ремо́нте** ремонтко өз үлүшү менен катышуу.

Доледниковый, -ая, -ое муз дооруна чейинки, муз доорунан мурдагы.

Долее см. **долгий**, **долго**; так ~ не может продолжаться ушундай абал көпкө улана бербейт, ушинтип эле уланып отурат беле; **нельзя** ~ **терпеть** мындан артык чыдоого болбойт.

Долежать сов. акырына чейин жатуу; белгилүү маалга чейин жата туруу.

Долежаться сов. прост. 1. ...чейин жатуу, ...дейре жатуу (жата туруу); 2. жата берип оруксунуу, жата берип азапка калуу.

Долёживать несов. см **долежать**.

Долёживаться несов. см **долежаться**.

Долезать несов. см **долёзть**.

Долёзть сов. жетүү, чыгуу (жөрмөлөп, боортоктоп, боору менен жылып, сойлоп).

Долетать несов. см. **долететь**.

Долет/еть сов. 1. учуп жетүү, учуп баруу; туда никакая птица не ~ ит ал жерге эч бир куш учуп жете албайт; ал жерге куштун кушу учуп жете албайт; 2. кулакка жетүү, угулуу, келүү (дабыш, үн, жыт ж.б. карата); ~ **ёл запах цветов** гүлдүн жыты келди.

Долечивание ср по знач. гл. **долечить**.

Долечивать несов. см. **долечить**.

Долечиваться несов. 1. см. **долечиться**; 2. **страд.** к **долечивать**.

Долечить сов. кого-что 1. айыккыча дарылоо, айыктыра дарылоо; дарылап айыктыруу; ~ **больного** оорулуу адамды айыккыча дарылоо; ~ **рану** жараны таза айыккыча дарылоо; 2. **разг.** дартты туура эмес дарылап күчөтүп жиберүү, создуктуруп коюу.

Долечи/ться сов. 1. таза айыккыча дарылануу, дарыланып айыгуу, оорудан каксыз айыккыча дарыланып чыгуу; он **вышел из больницы**, не ~ **вшив** ал ооруканадан таза айыкпай эле чыгып алды; 2. **разг.** узакка чейин дарылана берип, оорусун күчүркөнтүп алуу.

Должать, несов. уст. карыз алуу, карыздар болуу, карызга батуу; ~ у **знакомых** тааныштардан карыз алуу.

Долж/ен, -на, -но в знач. сказ. 1. с неопр. (**обязан сделать**) керек, зарыл, милдеттүү; **вы не должны были говорить** этого сизге муну айтуунун кереги жок эле; сиз муну айтпай коюшунуз керек эле; ~ **скоро вернуться** жакында (жакын арада) келип калыш керек; 2. тийиш, керек, ... болууга аргасыз; ~ **согласиться** макул болууга аргасыз (макул болууга тийиш, макул болушу керек); 3. (**обязан уплатить**) карыз, бересе, насыялуу; он мне ~ **пять рублей** ал мага беш сом карыз (бересе); **должно быть** в знач. вводн. сл. ...-са керек, болуу керек, балким, ыктымал; он, **должно быть**, **дома** ал, балким, үйүндө болуш керек.

Долженствование ср книжн. по знач. гл. **долженствовать**.

Долженствовать несов. с неопр. книжн. уст. милдеттүү болуу, милдеткер болуу.

Должник м 1. карыздар, насыячы; **несостоятельный** ~ төлөөгө кудурети жок (кайтанып бере албай турган) карыздар; 2. **перен.** милдеттүү, милдеткер; **я ваш** ~ мен сизге милдеттүүмүн.

Должница женск. к **должник**.

Должно безл. в знач. сказ. чаще с неопр. керек, зарыл, тийиш; **работать**, как ~ иштегендей иштөө керек, талаптагыдай иштөө керек; **так не** ~ **быть** мындай болбоого тийиш; **говорить то**, что ~ керектүү сөздү айтуу керек, сөздү өз учурунда айтуу керек, сөздү ылайыгы келгенде айтуу керек.

Должностн/ой, -ая, -ое кызмат жагынан болгон, кызматка байланыштуу; кызмат..., кызматтык; ~ **ая ответственность** кызмат жагынан болгон жоопкерчилик; ~ **ое преступление** кызматка байланыштуу кылмыш; ◊ **должностное лицо** кызматчы, кызмат кишиси.

Должность ж кызмат, орун, кызмат орду, милдет; **административная** ~ административдик кызмат; ~ **инженера** инженерлик кызмат, инженердин милдети; **занимать** ~ кызматка туруу, кызмат ордун ээлөө; **исполнять** ~ **директора** директордун милдетин аткаруу.

Должн/ый, -ая, -ое 1. тийиштүү, ылайыктуу, талап этилгендей, талаптагыдай, көңүлдөгүдөй, ойдогудай; **на** ~ **ом уровне** тийиштүү денгээлде; с ~ **ым вниманием** чын ыкласы менен, кадимкидей көңүл коюп (ынтаасын салып); ~ **ым образом** ойдогудай, талаптагыдай; 2. в знач. сущ. **должное** ср таандык, тиешелүүлүк, ылайыктуулук; **нужно отдать** ~ **ое его** умун анын акылына баа берүү керек (акылына тан берүү керек).

Должок м **уменьш.** к **долг** II; у **меня небольшой** ~ менин бир аз карызым бар.

Доливание ср по знач. гл. **долить**.

Доливать несов. см. **долить**.

Доливаться несов. 1. см. **долиться**; 2. **страд.** к **доливать**.

Доливка ж см. **доливание**; ~ **горючего** в **автомашины** автомашиналарга кошумчалап май куюу.

Долиза/ть сов. что таза жалап коюу, жалап бүтүрүү, жалап-жуктап коюу; **кошка** ~ **ла сметану** мышык каймакты жалап-жуктап койду.

Долизывать несов. см. **долизать**.

Долизываться несов. **страд.** к **долизывать**.

Долина ж өрөөн; **горная** ~ тоо өрөөнү; **Чуйская** ~ Чүй өрөөнү; **Ферганская** ~ Фергана өрөөнү.

Долинн/ый, -ая, -ое өрөөндүү, өрөөн...; ~ **ые земли** өрөөн жерлер, өрөөндөр.

Долить сов. что чего кошуп (кошумчалап)

куюу, үстөк куюу, үстүнө дагы кошуп куюу; ~ чайник чөөгүндүн (чайнектин) үстүнө дагы кошуп куюу; ~ в стака́н молока́ сүттөн стаканга дагы кошуп куюу; стакандагы сүттүн үстүнө кошумчалап куюу.

Долихоцефáл *м антроп.* долихоцефал (сүйрү баш адам).

Долицехофа́лия *м антроп.* долицефалия (баштын сүйрүсүнөн келген формасы).

Дóллар *м доллар* (АКШ, Канада, Австралия ж.б. мамлекеттердеги акча бирдиги).

Дóлларовый, -ая, -ое долларлуу, доллар..., доллардык.

Доложи́ть I сов. что о ком-чем и без доп. 1. доклад кылуу; маалымдоо, баяндап айтып берүү; ~ **результáты наблюдéний** байкоонун натыйжалары тууралуу баяндап айтып берүү; ~ **обстано́вку** жагдай кандай экенин баяндоо, ал-абал жөнүндө айтып берүү; 2. кабарлоо, билдирүү, айтуу, айтып келүү, кабар берүү; ~ **дирéктору о посетителе** директорго келген киши тууралуу айтуу.

Доложи́ть II сов. что, чего 1. разг. кошуп салуу, кошумчалап салуу, үстөк салуу, үстүнө дагы кошуу; ~ **недостаю́щую сýмму** жетпеген (кемип турган) сумманы үстүнө кошуу; 2. что коюп бүтүрүү, аягына чыгара салып бүтүрүү; ~ **печь** мешти салып бүтүрүү.

Доложи́ться сов. кому *уст. и прост.* (сообщить о своем приходе) өзүнүн келгендиги жөнүндө кабарлоо (билдирүү, айтуу).

Доло́й нареч. разг. 1. (прочь, вон) жогол, кет, кереги жок; 2. (в знач. приказа́ния) жоголсун, ыргытылсын, жоюлсун, болбосун; ~ **войну́!** согуш болбосун!; ~ **тира́нов!** залымдер жоголсун!; ♦ с глаз доло́й көзүмө көрүнбөй жогол, көзүмө көрүнбө.

Долома́н *м доломан* (гусарлар кийими).

Долома́ть сов. что сындырып таштоо, сындырып жараксыз кылуу, таза сындыруу, таптакыр талкалоо (уратуу); ~ **забор** кашааны (дубалды) таптакыр талкалоо (уратуу); ~ **игру́шку** оюнчукту сындырып бүтүрүү.

Долома́/ться сов. разг. 1. таш-талканы чыгуу, быт-чыт болуу, такыр талкалануу; **стул** ~ **лся стул** талкаланып бүттү, такыр сынды; 2. **перен.** чоёктой берип бирди көрүү, обу жок кыйшалактап отуруп бир балээге учуроо.

Доломи́т *м доломит* (минералдын бир түрү).

Доломи́тов/ый, -ая, -ое доломиттүү, доломит...; ~ **ый пласт** доломиттүү катмар, доломит катмары; ~ **ые огнеупо́рные изде́лия** доломиттен жасалган отко чыдамдуу буюмдар.

Долото́ ср 1. көзөөч, тешкич; **слесáрное** ~ слесардык көзөөч; 2. долото (тоо тектерин бургулап тешүүчү аспап).

До́лу нареч. *трад.-поэт.* төмөн, ылдый;

дере́вья гну́тся ~ бак-дарактар төмөн ийилет; ♦ **опустить (поту́пить) глаза́ (о́чи)** до́лу ылдый кароо, жер кароо, жер тиктөө.

До́лька ж үлүш; бөлүк, бөлүкчө; ~ **апельси́на** апельсиндин бир бөлүкчөсү; ~ **чеснока́** чеснокун бир бөлүкчөсү (кичине-кичине бөлүкчөлөрүнүн бирөө).

До́льме́н *м археол.* таш күмбөз.

До́льн/ий, -ая, -ее *трад.-поэт.* 1. то же, что до́линный; ~ **яя роса́** өрөөндүн шүүдүрүмү; 2. (*земно́й, челове́ческий*) жер..., адамзаттык; ~ **ий мир** жер дүйнөсү, жер үстүндөгү дүйнө.

...**До́льный, -ая, -ое** **двудо́льный, пятидо́льный** сыяктуу татаал сөздөрдүн экинчи мүчөлүк бөлүгү.

До́льчатый, -ая, -ое бөлүкчөлөрдөн турган, бөлүк-бөлүк болгон, бөлүктүү; ~ **плод** бөлүкчөлөрдөн турган жемиш (мөмө).

До́льше срав. ст. к до́лгий и к до́лго; **я ~ вас живу́** здесь мен бул жерде сизге караганда узактан бери жашап жатамын.

До́льщик *м уст.* пайчы, үлүшү бар адам, жарнакчы.

До́люшка ж нар.-поэт. ласк. к до́ля 2.

До́л/я ж 1. бөлүк, бөлүм, үлүш, энчи; **раздели́ть на ра́вные** ~ и тең бөлүү, тең бөлүктөргө бөлүү; **небольша́я** ~ **я** кичине (аз) бөлүгү, аз гана үлүш; **получи́ть свою́** ~ **ю** өз бөлүгүн (үлүшүн) алуу, өз энчисин, өзүнө тиешелүү энчини алуу; **в э́том де́ле есть и ~ я моего́ труда́** бул иште менин да үлүшүм (мээнетим) бар; **в э́том нет и ~ и истины** мында кымындай да чындык жок; **вои́ти в ~ ю** жарнакташуу, шерик болуу, пай топ-топ кошулуу; 2. тагдыр, жазмыш, насип, пешене, күн; **счастли́вая ~ я** бактыга толгон тагдыр, бакыт тартуулаган тагдыр, бакыт насип кылган күндөр; **горька́я ~ я** оор күндөр, шордуу күндөр, катаал жазмыш; ♦ **львиная до́ля** эң көп үлүш, бир нерсенин эң чоң бөлүгү (салмактуусу, басымдуусу).

Дом *м* 1. (*здание*) үй, там, имарат; **жило́й** ~ турак үй, адам жашай турган үй; **многосто́йный** ~ көп кабаттуу үй; **ка́менный** ~ таш үй; 2. (*квартира, жильё*) үй; **из ~ а в ~ үймө** үй, үйдөн-үйгө; **разойти́сь по ~ ам** үй-үйгө тароо (тарап кетүү); 3. (*семья, хозяйство*) үй, үй-бүлө; үй-жай, үй тиричилик; **хлопота́ть по ~ у** үй тиричилиги менен убара болуу, үй-жайдын түйшүгү менен жүрүү; **вести** ~ үй-жайды башкаруу, үй-жайды тейлөө; 4. (*культурно-бытовое и т.п. учреждение*) үй, имарат; ~ **правите́льства** өкмөт үйү; ~ **учёных** Окумуштуулар үйү; ~ **культуры** маданият үйү; ~ **моделей** модалар үйү; 5. (*заведение, предприятие*) *уст.* үй, кана; **банка́рский** ~ банкирлер үйү; **торго́вый** ~ соода үйү; 6. (*династия, царствующий род*) тукум,

жуурат, укум-тукум; ~ **Романовых** Романовдор тукуму; **♦ на дом үйгө; брать работу на дом үйгө** иш алуу; **на дому үйдө; работать на дому үйдө** иштөө; **отказаться от дома кому уст.** үйүнө киргизбей коюу, катташпай калуу, эшигине башбактырбоо, жолотпоо, киришпей калуу.

Дома нареч. 1. (у себя в доме) үйдө, үйүндө; **не застать** ~ үйүнөн таппоо, үйүнөн кезиктирбөө; **остаться** ~ үйдө калуу; **2.** (в родных местах) элде, жерде; **у нас ~ уборка урожая давно началась** биздин жерде (бизде) түшүм жыйноо (жыйын-терим) эчак башталган; **♦ как дома (быть, чувствовать себя и т.п.)** тартынбай, кысынбай, ээнжайкын, кең-кесири, өз үйүндөгүдөй; **будьте как дома!** өз үйүңүздөгүдөй эле сезиниз! тартынбаңыз, кысынбаңыз! беймарал отуруңуз! **♦ не все дома у кого него** келесоо чалыш, жарым эс, бирдемеси жетпеген, эси жок.

Домазать сов. что 1. майлап чыгуу; **2. прост.** майлап бүтүрүү (мис., боёкту).

Домазывать несов. см домазать.

Домазываются несов. стард к домазывать.

Домалывать несов. см домолоть.

Домалываются несов. страд. к домалывать.

Домарксистск/ий, -ая, -ое марксизмге чейинки, марксизмге чейин пайда болгон (жаралган); ~ **ие философские теории** марксизмге чейинки философиялык теориялар.

Доматывать несов. см домотать.

Доматоваться несов. страд. к доматывать.

Домахать сов. прост. тез (ылдам) жетип алуу, заматта жетип келүү.

Домахивать несов. см. домахать.

Домачивать несов. см. домочить.

Домашн/ий, -ая, -ее 1. үй..., үйдөгү, үйдө боло турган; ~ **ий адрес** үй адреси, үй дареги, үйүнүн (үйдүн) адреси, дареги; турган жери; ~ **ий телефон** үйдүн (үйүнүн) телефону; ~ **ие уроки** үй сабагы, үйдөн алынган, үйдө даярдалган сабак; ~ **ие туфли** үйдө кийиле турган туфли; **2.** үй..., үй ичине, үй тиричилигине тиешелүү, тиричилик..., чарба... чарбалык; ~ **ие вещи** үй буюмдары, үй эмеректери; ~ **ие заботы** тиричилик түйшүгү, үй сарамжалы; **3.** үйдө даярдалган, колдо жасалган; ~ **ий хлеб** үйдүн наны, үйдө (колдо) жабылган нан; ~ **ие обеды** үйдүн тамагы, үйдө бышырылган оокаттар; **4.** (семейный) үй-бүлөдөгү, үй-бүлөдө болуучу, үйдөгү, жеке, жекече, үй...; ~ **ий быт** үй турмушу; ~ **ие обстоятельства** үй шарты, үй жагдайы, үй-бүлөдөгү жагдай; ~ **ий круг** үй-бүлөнүн ичи, үй-бүлө чөйрөсү; **5.** в знач. сущ. **домашние мн.** үй-бүлө, үйдөгүлөр, үй ичиндегилер, балачака; **наши** ~ **ие** биздин үйдөгүлөр, биздин

үй-бүлө, үйдөгүлөр, үй-бүлөбүз; **6. разг.** жакын, өз үй-бүлөдөй болуп калган, өз киши сыяктуу; **7.** (не дикий, прирученный) үйдө багылган, бакма, үй...; ~ **ие животные** бакма айбандар, үй айбандары; ~ **ие голуби** бакма көгүчкөндөр; ~ **ия птица** бакма канаттуу; колго үйрөтүлгөн куш; ~ **ий арест** үй түрмө; ~ **ия работница** үй кызматындагы аял, үй кызматчысы; **домашняя хозяйка** үй жумушун жүргүзүүчү аял, үй тиричилигин жасаган аял.

Домашност/ь ж разг. 1. үй тиричилик; үй жумушу, үй оокат, тиричилик жумушу; **работать по ~ и** үй оокатын, тиричилик иштерин жасоо, тиричилик менен алек болуу; **2.** тиричилик буюмдары, үй оокатка (тиричиликке) керектелүүчү курал-жарак.

Домащивать несов. см. домостить.

Домбра ж домбура (казак элинин музыкалык аспабы).

Домекать несов. см. домекнуть.

Домекнуть сов. обл. түшүнүү, андоо, акылы жетүү, биле коюу.

Домен м домен (орто кылымдардагы Батыш Европанын феодалдарына караштуу жер-суу мүлкү).

Доменн/ый, -ая, -ое домна меши...; домна...; домналык; ~ **ая плавка** домналык эритүү; ~ **ый цех** домна цехи; **доменная печь то же, что домна.**

Доменщик м домначы (домна мешинде иштөөчү жумушчу, домна мешин куруучу адис).

Домеривать несов. см. домерить.

Домериваться несов. страд. к домеривать.

Домерить сов. что өлчөп чыгуу, аягына чейин өлчөп чыгуу, аягына жеткире өлчөө.

Домесить сов. что ийлеп (жууруп) ийине жеткирүү, ийине жеткире жууруу, жууруп болуу; ~ **тесто** камырды жууруп болуу.

Домести сов. что шыпырып коюу, шыпырып бүтүү, белгилүү бир жерге чейин шыпырып баруу (шыпырып коюу); ~ **до угла** бурчка чейин шыпырып коюу.

Дометать I несов. см. доместить.

Дометать II сов. что тордоп (кабып) чыгуу, тордоп (кабып) болуу; ~ **подол платья** көйнөктүн этегин кабып чыгуу; ~ **петли на пальто** пальтонун топчулугун тордоп чыгуу.

Дометать III сов. что үйүп чыгуу, ыргытып болуу, белгилүү жерге чейин үйүп баруу; ~ **стог** үймөктү үйүп чыгуу.

Дометить сов. что белги салып чыгуу, аягына чейин белги салуу, белги уруп чыгуу.

Дометнуть сов. что белгилүү жерге чейин ыргытуу, ыргытып жеткирүү; ~ **диск до черты** дисканы чийимге жеткире ыргытуу.

Домётывать I несов. см. дометать II.

Домётывать II несов. см. дометать III.

Домечать *несов. см. дометить.*

Домешать *сов. что* аралаштырып чыгуу, бүткүчө аралаштыруу.

Домешивать I *несов. см. домесить.*

Домешивать II *несов. см. домешать.*

Домик *м уменьш. к дом 1* кичине үй, чакан үй.

Доминанта *ж книжн.* доминанта (негизги, үстөм келүүчү идея, ой, башкы пикир; негизги белги, орчундуу бөлүк).

Доминантный, **-ая**, **-ое** *книжн.* доминанттуу, доминант..., негизги, үстөм, басымдуу; ~ **признак** доминант белги.

Доминать *несов. см. домять.*

Доминион *м* доминион (Британия империясынын курамындагы өзүн өзү башкаруучу мамлекеттер, мурунку колониялар).

Доминирование *ср по знач. гл. доминировать.*

Доминировать *несов.* 1. үстөм келүү, басымдуу болуу, басымдуулук кылуу; ~ **ующая идея** үстөм келүүчү (басымдуулук кылуучу) идея; 2. *над чем* бийик болуп көрүнүү, шаңкайып көрүнүп туруу; **гора** ~ **ует над окрестностями** тоо айланадан бийик болуп турат (шаңкайып көрүнүп турат).

Домино I *ср нескл.* домино (маскарад кийиминин бир түрү жана ушундай кийимчен адам); **чёрное** ~ кара домино.

Домино II *ср нескл.* домино (оюндун бир түрү жана ушул оюн үчүн жасалган таштардын тобу).

Доминошник *м прост.* домино ойноого ышкыбоз адам.

Домком *м* (домовый комитет) домком, үй комитети.

Домкрат *м тех.* домкрат; **гидравлический** ~ гидравликалык домкрат; **винтовой** ~ винттүү домкрат (бурамалуу домкрат).

Домна *ж* домна меши, домна.

Домовито *нареч.* сарамжалдык менен, камбылдык менен.

Домовитость *ж* үй-жайга сарамжалдуулук, үй оокатка камбылдык.

Домовитый, **-ая**, **-ое** (домовит, -а, -о) сарамжалдуу, камбыл, бышык; ~ **хозяин** оокат-тиричиликке камбыл үй-ээси, камбыл кожоюн.

Домовладелец *м* үй ээси, үй-жайдын ээси.

Домовладелица *женск. к домовладелец.*

Домовладельческий, **-ий**, **-ая**, **-ое** үй ээси ...; ~ **ие интересы** үй ээсинин мүдөөлөрү.

Домовладение *ср* 1. үйгө (үй-жайга) ээлик; 2. *офиц.-дел.* үй-жай, короо-жай, там-таш.

Домовница *ж прост.* үй-жайды караган (үй-жайга көз болгон) кыз же аял.

Домовничать *несов. прост.* үй-жайга көз болуп туруу, үй-жайды кароо; үй-жайды (үй оокатты) тейлөө (үй ээси жокто үйгө башкөз болуу).

Домоводств/о *ср* үй-жайды тутуу (кармоо),

үй-жайды тейлөө, үй тиричилик иштери; үй оокат; **курс** ~ **а** үй-жайды тутууга үйрөтүү курсу.

Домовой *м* жин, ажына; албарсты.

Домовый, **-ая**, **-ое** 1. үй...; ~ **ые ворота** үйдүн дарбазасы; 2. *уст.* үй...; ~ **ый лекарь** үй дарыгери (врачы); 3. үй ичиндеги жанжаныбарлардын, курт-кумурскалардын аталышында колдонулат; ~ **ая мышь** үй чычканы, үй ичиндеги чычкан; ~ **ый сверчок** үйдөгү (үй ичиндеги) кара чегиртке; **домовая книга** үй книгасы (дептери).

Домогание *ср.* акидей асылуу, ач кенедей жабышып алуу, ой-боюна койбой суранып-тиленүү.

Домогательств/о *ср* акидей асылгандык, ач кенедей жабышып алуучулук, ой-боюна койбой суранып-тилене берүүчүлүк; **отвергнуть чьи-л.** ~ **а бирөөнүн** акидей асылгандыгын жактырбоо (жаратпоо).

Домогаться *несов. чего* акидей асылуу, ач кенедей жабышуу, артынан сая түшүү; ~ **власти** бийликке келүү үчүн артынан сая түшүү.

Домодельный, **-ая**, **-ое** *разг. то же, что самодельный.*

Домой *нареч.* 1. үйгө; **мы пойдём** ~ биз үйгө барабыз; **мне порá** ~ мен үйгө кетишим керек; 2. (*на родину*) элге, журтка, өз жергесине, туулуп-өскөн жерине, эл журтуна; **возвратиться** ~ өз эл журтуна келүү (өз жергесине кайтуу).

Домолачивать *несов. см. домолотить.*

Домолотить *сов. что* басып бүтүрүү, калган-катканын басуу, калганын басып бүтүрүү; ~ **хлеб** эгиндин калганын басуу (басып бүтүрүү).

Домолоть *сов. что* калганын тартып бүтүү, (тегирменге) тартып бүтүү, аябай жанчып майдалоо (талкалоо), майдалап жанчып бүтүрүү; ~ **на мельнице зерно** эгинди тегирменге тартып бүтүрүү.

Домоправитель *уст.* үй-жайды башкаруучу (үй тиричилигин тейлөөчү) кызматкер.

Домоправительница *уст. женск. к домоправитель.*

Доморощенн/ый, **-ая**, **-ое** 1. колдо багылган, колдо бакма, колдо (үйдө) өстүрүлгөн, колдо өскөн; ~ **ые лошади** колдо багылган жылкы; ~ **ый табак** колдо өстүрүлгөн тамеки; 2. *перен. ирон.* жөнөкөй, кадимки, карапайым, катардагы; анча жетик эмес, мааниси жок, жөн; ~ **ый мастер** жөнөкөй (карапайым) мастер; ~ **ый писатель** жөнөкөй (катардагы) жазуучу.

Домосёд *м* үйдөн чыкпаган адам, үй күчүк.

Домосёдка *женск. к домосёд.*

Домостить *сов. что* төшөп бүтүү, төшөп

чыгуу, белгилүү жерге чейин төшөп чыгуу; ~ **улицу** көчөгө таш төшөп бүтүү.

Домостро́евский, -ая, -ое Домостройдогу тиричилик эрежелерине туура (ылайык) келген; эски (эзелки) абалында калган, эскичиликтин сазына баткан, ийкемдүү эмес, жаңыны кабыл албаган, эскирген.

Домостро́ение *ср* үй куруучулук, үй куруу, үй-жай куруу иштери.

Домостроительный, -ая, -ое үй куруу менен байланышкан, үй-жай кура турган, үй куруу...; ~ **комбинат** үй куруу комбинаты.

Домостро́й *м* Домострой (орус элинин турмуш тиричилик эрежелеринен жана насыят, нускоо түрүндөгү баяндоолордон турган 16-кылымдагы жазма эстелиги).

Домота́ть *сов. что* түрүп (ороп) чыгуу, түрүп бүтүү; ~ **клубок ниток** түрмөктү (түйдөктү) түрүп чыгуу; ~ **обмотки** балтыр орогучту ороп бүтүү.

Домотка́н/ый, -ая, -ое колго (колдо) токулган, колго соккон; ~ **ая скатерть** колго соккон дасторкон.

Домоуправле́ние *ср* үй башкармасы; үй башкаруу конторасы.

Домохозя́ин *м* **1. уст.** үй-бүлө башчысы, кожоюн (дыйкандар үй-бүлөсүнө, дыйканчылык иштерге карата); **2. то же, что домовладе́лец.**

Домохозя́йка *ж* **1. женск. к домохозя́ин;** **2. (домашняя хозяйка)** үй жумушун жасоочу аял.

Домоча́дцы *мн. (ед. домоча́дец м)* *уст.* үй-бүлө мүчөлөрү, үй-бүлө адамдары, үйдө өз бүлөсүндөй болуп калган адамдар; үйдөгүлөр.

Домочить *сов. что* суулап чыгуу, суулап бүтүү, акырына чейин суулап коюу.

До́мра *ж* домра (орустун мандалина сыяктуу кылдуу музыкалык аспабы).

До́мработница *ж* (*домашняя работница*) үй кызматчысы.

До́мри́ст *м* домрачы, домрада ойноочу музыкант; **квартет** ~ **ов** домрачылар квартети.

До́мучивать *несов. см. до́мучить.*

До́мучить *сов. разг. кого-что* биротоло кыйнап бүтүрүү, суй жыгып чарчатуу, жүдөтүү, аябай кыйноо.

До́мучиться *сов. разг.* бир далайга кыйноо тартып жүдөө, бир топ кыйналуу, суй жыгылгыдай болуу.

До́мча́ть *сов. разг. 1. кого-что* тез алып баруу, тез жеткирүү, учкан куштай жеткирүү; **кони мину́т че́рез пять ~ ли нас до ста́нции** аттар беш минут өтпөй эле бизди станцияга жеткирди; **2. то же, что до́мча́ться.**

До́мча́ться *сов. разг.* тез жетүү, бат жетүү, чуркап жетүү; **мы ~ лись до вокза́ла** биз вокзалга тез жетип калдык.

До́мыва́ть *несов. см. до́мыть.*

До́мыс/ел *м* божомол, болжоо, жоромол, болжол, ой жоруу, куру кыял; **пустые ~ лы** курулай кыял; негизсиз божомол.

До́мысливать *несов. см. до́мыслить.*

До́мыслить *сов. что и без доп. 1. уст.* ойлоп чыгаруу, ойлоп табуу, ойлоо, ниеттенүү; **2.** болжоо; божомолдоо, жоромолдоо, божомол кылуу.

До́мыть *сов. кого-что разг.* жууп чыгуу, жууп бүтүү (бүтүрүү), жууп аягына чыгуу; ~ **пол полду** жууп бүтүрүү.

До́мыться *сов. разг.* жуунуп алуу, жуунуп бүтүү.

До́мышля́ть *несов. см. до́мыслить.*

До́мять *сов. что разг.* аябай ушалап жумшартуу, ушалай берип ийине жеткирүү.

До́нага́ *нареч. разг.* жыпжыланаң болуп, дырдай жыланаңтанып, энеден туума болуп; **разде́ться ~ жыпжыланаң** болуп чечинүү.

До́нашива́ние *ср. по знач. гл. до́нашивать.*

До́нашивать *несов. см. до́носить I.*

До́нашива́ться *несов. 1. см до́носиться I; 2. страд. к до́нашивать.*

До́нг *м* донг (Вьетнамдагы акча бирдиги).

До́неля́зя *нареч. разг.* эң эле, өтө эле, ашып түшкөн, ашыкча, барып турган, жеткен, аябай, абдан, өлгүдөй; ~ **упря́м** жеткен өжөр; ~ **уста́л** аябай (өлгүдөй) чарчадым.

До́несение *ср* кабар, маалымат, билдирүү; ~ **разве́дки** чалгындоонун маалыматы.

До́нести I *сов. 1. кого-что* жеткирүү, жеткизүү, көтөрүп баруу, алып барып коюу; ~ **чемодан до до́му** чемоданды үйгө чейин жеткирүү; **2. что (звук, запах)** жеткирүү, угузуу, сездирүү, алып келүү; **ве́тер до́нес струю́ табачного ды́ма** шамал тамекинин түтүнүн айдап келди.

До́нести II *сов. 1. о чем* билдирүү, кабарлоо, кабар берүү, маалымдоо, баяндама кылуу; ~ **о прибли́жении проти́вника** душмандын жакындап келе жаткандыгы жөнүндө билдирүү; **2. на кого-что** чагым салуу, чагымчылык кылуу, сөз ташуу.

До́нес/ти́сь *сов. 1. (о зву́ках, запа́хах)* жетүү, угулуу, өрдөө, сезилүү, жетип келүү; ~ **ли́сь слухи** имиш кептер (каңшаар) угулду; **до́неся запа́х ды́ма** түтүндүн жыты келди; **2. разг.** тез жетүү, тез эле жетип келүү, жүгүрүп жетип келүү.

До́нжуа́н *м* донжуан; аял жандуу, катын-поз.

До́нжуа́нск/ий, -ая, -ое донжуандык, донжуан...; ~ **ое пове́дение** донжуандардын жүрүш-турушу (кылык-жоругу).

До́нжуа́нство *ср* донжуандык; аял жандулук, катынпоздук.

До́низа́ть *сов. что* тизип чыгуу, тизип бүтүү, тизип аягына чыгаруу; ~ **же́мчуг** берметти жипке тизип болуу.

До́низу *нареч.* аягына чейин, этегине чейин,

түбүнө чейин; **свёрху донизу** башынан аягына чейин, бүт бойдон, жогортон төмөнгө (этегине) чейин.

Донизывать *несов. см. донизать.*

Донимать *несов. см. донять.*

Донкихот *м* донкихот (куру кыялга берилген, жөнү жок кыялдана берүүчү адам, кыялкеч киши).

Донкихотство *ср* донкихоттук, куру кыялга берилгендик, ашкере кыялдана берүүчүлүк, кыялкечтик.

Донник *м* кашка беде; **белый** ~ ак гүлдүү кашка беде.

Донниковый, **-ая**, **-ое** кашка беде...; ~ **запах** кашка беденин жыты.

Донн/ый, **-ая**, **-ое** **1.** түпкү, түп жагындагы, төмөнкү; ~ **ые доски лодки** кайыктын түпкү тактайлары; ~ **ый песок** суу түбүндөгү кум; суунун түбүнөн алынган кум; **2.** суунун түбүндө жашоочу; ~ **ые рыбы** суу астында (суунун эң түбүндө) жашай турган балыктар.

Донор *м* донор (оорулуу адамга куйдуруу үчүн канын берүүчү адам).

Донорск/ий, **-ая**, **-ое** донор..., донорлук; ~ **ая кровь** донорлордон алынган кан, донор каны; ~ **ий пункт** донорлор пункту.

Донорство *ср* донорлук.

Донос *м* чагым, жашыруун жеткирилген маалымат; ~ **предателя** чыккынчынын чагымы (жашыруун маалыматы); **ложный** ~ чагым максатында берилген жалган маалымат.

Доносительство *ср* чагымчылык, сөз ташуучулук.

Доносить I *сов. 1.* что ташып болуу, калтырбай ташып жеткирүү; ~ **дрова в сарай** отунду сарайга ташып бүтүү; **2.** что жыртылгыча кийип жүрүү, жыртылып бүткүчө кийүү, кийип жыртуу; ~ **платье сестры** эжесинин көйнөгүн жыртылганча кийүү; **3.** кого маалы жеткенде төрөө (көз жаруу), айы-күнү толгондо бошонуу.

Доносить II *несов. см. донести I.*

Доносить III *несов. см. донести II.*

Доноситься I *сов.* кийилип жүрүп жыртылуу, жыртылгыча кийилүү.

Доноситься II *несов. см. донестись I.*

Доносчик *м* чагымчы, чагымчылык кылуучу, сөз ташуучу, айгакчы.

Доносчица *женск. к доносчик.*

Донце *ср* *уменьш. к дно 2.*

Доныне *нареч. высок.* ушу күнгө чейин, бүгүнгө чейин (дейре), алиге чейин, алигиче, эмдигиче, ушул кезге чейин, али да.

Донышко *ср* *уменьш. к дно;* ~ **стакана** стакандын түбү.

Донять *сов. кого-что разг.* жадатуу, тажатуу; тынчын алуу, көкөйгө тийүү, кыжырын кайнатуу, чарчатуу, жүдөтүү; ~

пробьсами сурана берип жадатуу.

Дообедать *сов.* түштөнүп бүтүү, түшкү тамакты жеп бүтүү.

Дооборудование *ср* кошумча жабдуу, толуктап жабдуу.

Дооборудовать *сов., несов. что* толук жабдып чыгуу, жабдуулар менен толуктоо; жабдуулар менен толук камсыз кылуу.

Дооборудоваться *несов. страд. к дооборудовать.*

Дооктябрьский, **-ая**, **-ое** октябрга чейинки, октябрдан мурунку (Улуу Октябрь социалисттик революциясынан мурунку).

Допаивать I *несов. см. допаять.*

Допаивать II *несов. см. допойть.*

Допалзывать *несов. см. доползти.*

Допалывать *несов. см. дополоть.*

Допаривать *несов. см. допороть.*

Допарить *сов. кого-что* бууга бир канча убакыт кармоо, буулоо, бууга көпкө чейин кармап туруу.

Допариться *сов. разг. 1.* бууга отуруп чыгуу, бууланып бүтүү; **2.** аябай бууланып (бууда көпкө отуруп) кыйналып калуу, ашыкча бууланып жиберүү.

Допарывать *несов. см. допороть.*

Допахать *сов. что* жерди айдап бүтүү; айдоону белгилүү өлчөмгө жеткирүү; ~ **поле** талааны айдап бүтүү.

Допахивать *несов. см. допахать.*

Допаять *сов. что* кандап чыгуу, кандап бүтүрүү, аягына чыга данакерлеп бүтүү.

Допевать *несов. см. допеть.*

Допекать *несов. см. допечь.*

Допекаться *несов. 1. см. допечься; 2. страд. к допекать.*

Допеть *сов. что* ырдап бүтүү, ырды аягына чейин ырдоо, толук ырдап бүтүрүү.

Допечатать *сов. что 1.* басып бүтүү, баарын басып чыгуу, басып коюу, аягына чыгара басуу; белгилүү жерге чейин басуу; ~ **книгу** китепти басып бүтүү; **2.** кошумча басып чыгаруу; ~ **ещё сто экземпляров** дагы жүз нуска басып чыгаруу.

Допечатка *ж по знач. гл. допечатать.*

Допечь *сов. 1.* что бышырып (жаап) бүтүү, баарын бышырып болуу; **2.** чего *разг.* дагы бышыруу; **3.** *перен. кого-что прост. то же, что донять;* ~ **жалобами** даттана берип (арыз-мунун айта берип) жадатып жиберүү.

Допечься *сов.* жакшы бышуу, чаласы калбай (чийки болбой) бышуу; хлеб **допёкся** нан жакшы бышты.

Допивать *несов. см. допить.*

Допиваться *несов. 1. см. допиться; 2. стард. к допивать.*

Допиливать *несов. см. допилить.*

Допилить *сов. что* араалап (таарып) бүтүү, араалап болуу, аягына чыгара араалоо;

белгилүү жерге чейин араалап коюу.

Допинг *м* допинг (бир аз убакытка адамды сергектентип, тынытып коюучу каражат, дары).

Дописа́ть сов. что 1. жазып (тартып) бүтүү, жазып (тартып) коюу, калганын жазуу, тартып аягына чыгуу; белгилүү жерге чейин жазуу (тартуу); ~ **письмо́** катты жазып бүтүрүү; ~ **карти́ну** сүрөттү тартып бүтүрүү; 2. кошумчалап (кошуп жазуу), кыстара кетүү; ~ **неско́лько стрóк** бир нече сап кошуп жазуу.

Дописа́ться сов. разг. жаза берип чарчоо, жадагыча жазуу; жаза берип тантырап кетүү.

Дописа́ть несов. см. дописа́ть.

Допи́ть сов. что ичип бүтүү, бүтүрө ичүү, ичип коюу; ~ **ко́фе** кофени ичип бүтүү.

Допи́ться сов. до чего разг. иче берип жаман абалга келүү, ичкиликти көп иче берип бузулуу, жаман абалга жеткиче ичүү; **допи́лся до того́, что потеря́л рабо́ту** иче берип, ишинен ажырады.

Доплат/а ж 1. *по знач. гл. доплати́ть*; ~ **а денег по счёту** эсеп боюнча кошумча акча төлөө; 2. кошумча төлөө, кошумча акы; **внести́ ~ у за прое́зд в мя́гком ваго́не** жумшак вагон үчүн кошумча жол акы төлөө.

Доплати́ть сов. что кошумча төлөө, дагы төлөө; калганын (жетпегенин) төлөө; ~ **три́дцать копе́ек** кошумча отуз тыйын төлөө.

Доплати́ть сов. что кошумча төлөө, дагы төлөө; калганын (жетпегенин) төлөө; ~ **три́дцать копе́ек** кошумча отуз тыйын төлөө.

Допла́чивать несов. см. доплати́ть.

Доплести́ сов. что согуп (токуп, өрүп, эшип) бүтүү, токуп аягына чыгаруу; белгилүү жерге чейин согуу (токуу, өрүү, эшүү); ~ **корзи́ну** себетти токуп бүтүү.

Доплести́сь сов. разг. илкип-калкып араң жетүү, илээлэй басып зорго жетүү; ~ **до до́ма** үйгө илээлей басып араң жетүү.

Доплета́ть несов. см. доплести́.

Доплета́ться I несов. см. доплести́сь.

Доплета́ться II несов. страд. к доплета́ть.

Доплыва́ть несов. см. доплы́ть.

Доплы́ть сов. 1. сүзүп (чабак уруп) жетүү,... чейин сүзүп баруу; ~ **до бе́рега** жээкке чейин сүзүп баруу; 2. *перен. (о звуках, запахах)* угулуу, кулакка жетүү; сезилүү, мурунду өрдөө.

Допляса́ть сов. что разг. бийлеп бүтүү.

Допляса́ться сов. разг. бийлей берип мертинүү (кырсыктап калуу).

Доплясы́вать несов. см. допляса́ть.

Допо́длинно нареч. разг. таасын, анык, чын, накта; ~ **изве́стно** таасын белгилүү.

Допо́длинн/ый, -ая, -ое разг. анык, чын,

так, таамай, таасын; ~ **ые све́дения** анык маалыматтар.

Допозд́на нареч. разг. түн киргиче; түндүн бир далайына чейин, түн бир оокум болгуча; далайга (көпкө) чейин; **засиде́лись** ~ түндүн бир далайына чейин отуруп калдык.

Допои́ть сов. кого кандыра сугаруу, сугарып болуу, жеткире сугаруу.

Допола́скивать несов. см. дополоска́ть.

Дополза́ть несов. см. доползти́.

Доползти́ сов. 1. жөрмөлөп (боортоктоп, боору менен жылып) жетүү; ~ **до двéри** эшиктин алдына чейин боору менен жылып жетүү; 2. *перен. разг.* сүйрөлүп (илээлеп) араң жетүү, зорго жетип баруу.

Дополна́ нареч. разг. толтуруп, толтура кылып, жык-жыйма, мелт-калт; **нали́ть** ~ мелт-калт кылып куюу.

Дополне́ние ср 1. *по знач. гл. допóлнить*; 2. кошумча, толуктоо; ~ **к отчёту** отчетко кошумча; 3. *грам.* толуктооч; **прямо́е** ~ тике толуктооч; **ко́свенное** ~ кыйыр толуктооч; **в допóлнение** кошумча кылып, кошумчалап, үстүнө кошуп; дагы кошумчалап.

Дополни́тельно нареч. кошумча, кошумча кылып, кошумчалап, дагы үстүнө кошуп: **ему́ да́ли ~ де́сять дней о́тпуска** ага кошумча он күн отпуск беришти; **об э́том бу́дет сообще́но** ~ бул жөнүндө кошумча кабарланат.

Дополни́тельн/ый -ая, -ое 1. кошумча кылынган, кошумча берилген (алынган), кошумчаланган, кошумча; ~ **ые све́дения** кошумча маалыматтар; ~ **ая опла́та** кошумча акы; 2. *грам.* толуктоочтуу; ~ **ое прида́точное предложе́ние** толуктоочтуу багынынкы сүйлөм; **дополни́тельные цвета́ физ.** кошумча ыраң, кошумча түс (кошулганда агыш ыраңга айланып кете турган спектрдин эки түсү: кызгылт сары жана көк, саргыч жашыл жана кызгылт көк, саргыч жашыл жана кызгылт көк ж.б.).

Допо́лнить сов. кого-что толуктоо, кошумчалоо, толтуруу; ~ **резолу́цию** резолюцияны кошумчалап толуктоо; ~ **докла́дчика** докладчынын сөзүн толуктап бир нерсе айтуу, докладчынын сөзүн толуктап бир нерсе айтуу, докладчынын сөзүн толуктоо; ~ **ваго́н зерно́м** вагонго эгинди кошумчалап жүктөп толтуруу.

Допо́лниться сов. толукталуу, кошумчалануу.

Допо́лнять несов. см. допóлнить; допóлнять друг друго́ бирине экинчиси айкалышып төп келишүү (окшоп калуу).

Допо́лнять несов. 1. см. допóлниться; 2. страд. к допóлнять.

Допо́лоска́ть сов. что чайкап бүтүү, чайкап коюу.

Допо́лоть сов. что отоп болуу (бүтүү), отоп

коюу; белгилүү жерге чейин отоп чыгуу.

Дополучать *несов. см. дополучить.*

Дополучить *сов. что* калганын (жетпегенин, кемин) алуу, кошумча алуу; ~ **разницу в зарплате** айлык акынын калган айырмасын алуу.

Допороть *сов. что* сөгүп бүтүү, бардыгын сөгүп чыгуу; белгилүү жерге чейин сөгүп коюу; ~ **старое платье** эски көйнөктү сөгүп чыгуу (бардыгын сөгүп бүтүү).

Допотопн/ый, -ая, -ое 1. (*вымерший, древний*) атам замандагы, алмустактан берки, алда качанкы, капкачанкы, илгерки, байыркы; сөөгү сөпөт болгон, жоголуп бүткөн; ~ **ые животные** жоголуп бүткөн жаныбарлар; **2. разг. шутил. и ирон.** эскирген, эскирип бүткөн, качандыр бир убактагы, алда качанкы, чалдыбары чыккан; ~ **ые взгляды** эскирген көз караштар; ~ **ые орудия** чалдыбары чыккан (эскилиги жетип, урунууга болбой калган) куралдар.

Допрашивать *несов. 1. см. допросить; 2. разг. (настойчиво спрашивать)* такып суроо, тактап сураштыруу.

Допризывник *м* допризывник (аскерге чакырылууга жашы жакындап калган жигит, өспүрүм).

Допризывн/ый, -ая, -ое аскер кызматына чакыруунун алдында боло турган, аскерге чакырууга чейинки, аскерге чакыруунун алдындагы; ~ **ый возраст** аскерге чакырууга жашы жакындап калган убак, аскерге алынууга чукулдап калган жаш; ~ **ая подготовка** аскерге чакыруунун алдындагы даярдык.

Допродавать *несов. см. допродать.*

Допродать *сов. что* сатып бүтүү (аяктоо); кошумча сатуу.

Допрос *м 1.* сурак, тергөө, сурак кылуу, суроо; ~ **свидетелей** күбөлөрдү суроо; **снять** ~ тергеп жазып алуу, суракка алуу; **2. разг.** эзип суроо, кайра-кайра сурай берүү.

Допросить *сов. кого-что* суракка алуу, сурак кылуу, тергөө; ~ **пленника** туткунду суракка алуу; ~ **обвиняемого** күнөкөрдү сурак кылуу.

Допроси/ться I *сов. разг. чего и с неопр. чаще с отриц.* өтүнүп суроо, жалынып-жалбарып сурап (суранып) бир натыйжага жетүү; **у него ничего не ~ шься** сураган менен андан эч нерсе өндүрө албайсың; суранып-тиленсең да андан эч нерсе ала албайсың.

Допроситься II *сов. разг. (разузнять)* сурамжылоо, сурамжылап билүү (аныктоо, толук кабар алуу); **мы не могли ~, кто он такой, откуда родом** анын ким экендигин, кайда туулгандыгын сурамжылап биле албадык.

Допросный, -ая, -ое сурак үчүн даярдал-

ган (белгиленген), тергөө..., сурак...; ~ **лист сурак барагы.**

Допрыгать *сов.* секирип жетүү; белгилүү жерге чейин секирүү.

Допрыгаться *сов. разг. 1.* секире берип чарчоо (кыйналуу, шалдыроо, бир жерин кокустатуу); **2. перен.** кайпалактап (күйпө-лөктөп, учкаяктанып, шайкеленденип) жүрүп бир балакетке кабылуу, кырсыкка учуроо.

Допрыгивать *несов. см. допрыгнуть.*

Допрыгиваться *несов. см. допрыгаться.*

Допрыгнуть *сов.* секирип жетүү, жете секирүү.

Допрясть *сов. что* ийирип (чыйратып, эшип) бүтүү, ийрип коюу; ~ **всю шерсть** болгон жүндүн баарын ийирип бүтүү.

Допуск *м 1. (право входа)* кирүү укугу, кирүүгө берилген уруксат; **иметь ~ к больному** оорулуу адамга кирүү укугуна ээ болуу; ~ **к секретным документам** жашыруун документтерден пайдалануу (жашырын документтер менен иштөө) укугу; **2. тех.** допуск, мүмкүн болгон өлчөм, чен (буюмдарды, тетиктерди жасоодо талап кылынган, керек болгон өлчөмдөн чыгып кетүүнүн техникалык норма боюнча жол берилген чени, өлчөмү).

Допускать *несов. 1. кого-что* жиберүү, кирүүгө (келүүгө) уруксат кылуу; пайдаланууга (киришүүгө, катышууга, кирүүгө) мүмкүндүк берүү; **не ~ к отцу** атасына жибербөө, атасына барууга (үстүнө кирүүгө) уруксат бербөө; ~ **к работе** иштөөгө уруксат берүү; ~ **к конкурсу** конкурска катышууга уруксат кылуу, конкурска катыштыруу; **2.** жол берүү, жол коюу; **этого нельзя ~ буга** жол коюуга болбойт; ~ **грубые выходы** одоно (опсуз) кылык жасоо, одоно кылык көрсөтүү; **3. что и без доп. (предполагать)** мүмкүндүк деп болжоо (ойлоо), ...деп ойлоо (болжоо, түшүнүү).

Допуска/ться *несов. 1.* уруксат кылынуу, жол коюлуу, жол берилүү, мүмкүн болуу, кабыл алынуу; **это не ~ ется буга** жол коюлбайт; **2. страд. к допускать 1, 2.**

Допустим/ый, -ая, -ое (допустим, -а, -о) жол коюлган, жол берилген, уруксат кылынган (этилген), мүмкүн болгон; жол бериле турган, уруксат кылына турган, жөнү бар; ~ **ое отклонение** мүмкүн болгон (жол берсе боло турган) четтөө; **это ~ о буга** жол берилет; бул жөнү бар иш.

Допустить 1. *сов. см. допускать; 2. в знач. вводн. сл. допустим* макул, макул дейлик, мейли, ошондой эле болсун дейлик; **допустим, что это будет так** макул, бул ушундай эле болсун (боло койсун); **допустим, вы правы** макул, сиздики эле туура дейли; макул, сиз эле туура болуңуз.

Допущени/е ср 1. по знач. гл. допускать 1;

2. уруксат, мүмкүндүк; **добиться** ~ я к экзаменам экзамендерди берүүгө уруксат алуу; 3. болжол, божомол; ыктымал деп эсептөө; **неверное** ~ е туура эмес божомол, тескери жоруу.

Допытат сов. кого уст. и прост. сурамжылоо; сурак кылуу, суракка алуу, териштирүү.

Допытаться сов. разг. сурамжылап билүү, аныктап билүү, териштирип билип алуу; сүрүштүрүп билүү; **мы, наконец, ~ лись как найти его** биз аны кантип табууну сурамжылап отуруп билип алдык.

Допытывать несов. см. допытать.

Допытываться несов. см. допытаться.

Допьяна нареч. разг. мас болгуча, ылжып калгыча; **напиться** ~ мас болгуча ичүү.

Дорабатывать несов. см. доработать.

Дорабатываться несов. 1. см. доработаться 1; 2. страд. к дорабатывать.

Доработать сов. 1. ишти бүтүрүү, иштин калганын бүтүү, ишти аягына чыгаруу (аяктоо), ишти биротоло колдон чыгаруу; белгилүү бир убакытка чейин иштөө; ~ до утра таң аткыча иштөө; 2. что жеткире иштөө чала жактарын бүтүрүү, жакшылап иштеп чыгуу, ийине жеткире иштөө; ~ пьесу пьесаны жеткире иштеп берүү; ~ проект долбоорду жакшылап иштеп чыгуу.

Доработаться сов. разг. 1. до чего иштей берип чарчоо (алсыроо, суй жыгылуу); ~ до полного истощения сил алсырап, бутун тарта албай калгыча иштөө; 2. уст. иштеп бир натыйжага жетишүү.

Доработка ж по знач. гл. доработать; ~ рукописи кол жазманы аягына чыгара иштеп бүтүү.

Дорастать несов. см. дорасти.

Дорасти сов. 1. белгилүү чекке чейин өсүп жетүү, ... чейин өсүп жетүү; **дерево доросло до крыши дома** дарак тамдын төбөсүнө чейин өсүп жетти; 2. белгилүү бир жашка келүү (жетүү); 3. перен. өсүп жетүү, белгилүү денгээлге чейин өсүп жетүү; **он ещё не дорос до понимания** анын акыл-эси жеткидей болуп чоңоё элек; ал али жаштык кылат; **♦ нос не дорос шутл.** али жаш, бала эле бойдон.

Дорастить сов. кого-что белгилүү чекке чейин өстүрүү (багып чоңойтуу), өстүрүп жетилтүү.

Дорастивать несов. см. дорастить.

Дорвать сов. что 1. жулуп (үзүп, терип) болуу, толук үзүп алуу; ~ клубнику клубниканы (кулпунайды) толук терип алуу; 2. жыртып бүтүрүү, аябай тамтыгын кетирип, кийип жыртуу; ~ сапоги өтүктү жыртып бүтүрүү.

Дорваться I сов. разг. абдан жыртылуу, аябай тамтыгы кетүү.

Дорваться II сов. прост. үзүлүп түшүү, этбетинен кетүү; ~ до еды тамакка үзүлүп түшүү.

Дореволюционный, -ая, -ое революцияга чейинки, революциядан мурунку; Улуу Октябрь революциясына чейинки, Улуу Октябрь революциясынан мурунку (мурдагы); ~ период революцияга чейинки мезгил.

Дорезать сов. что кесип (кыйып, кыркып) болуу, белгилүү жерге чейин кесип (кыркып) чыгуу.

Дорезать несов. см. дорезать.

Дорезывать несов. см. дорезать.

Дореформенный, -ая, -ое реформага чейинки, реформадан мурунку; 1861-жылда Россияда болгон дыйкандар реформасына чейинки, Россиядагы 1861-жылкы дыйкандар реформасынан мурунку.

Дорисовать сов. кого-что 1. тартып бүтүү, аягына чыгара тартып коюу, биротоло тартып, колдон чыгаруу; белгилүү жерге чейин тартуу; ~ портрет портретти тартып бүтүү; 2. перен. дагы толуктап элестетүү (сүрөттөп чыгуу), жеткире сүрөттөө (мүнөздү, образды ж.б.); 3. перен. оюнда толук элестетип чыгуу; ой жоруу менен (кыял чабытында) толуктап элестетүү.

Дорисовка ж по знач. гл. дорисовать; ~ эскиза эскизди тартып болуу.

Дорисовывать несов. см. дорисовать.

Дорический, -ая, -ое Дорида... (байыркы Грециянын бир аймагы), доридалык; ~ ий диалект Дорида диалектиси; ~ ая колонна архит. Дорида стилиндеги колонна, доридалык стилде салынган колонна.

Дормез м дормез (жол жүрүүдө уктап барууга ылайыкталып жасалган эски убактагы чүмбөттүү араба).

Дорог/а ж 1. жол; **выйти на ~ у** жолго чыгуу; **шоссейная ~ а** шоссе жолу; **грунтовая ~ а** кара жол; **подвесная (канатная) ~ а** асма жол; 2. жол (узун тилке болуп түшкөн из); 3. жол, өткөөл, өтө турган жер; **встать на ~ е** жолго чыгып тура калуу, жолго туруу; **прочистить ~ у** өткөөл жасоо, жол ачуу; 4. перен. жол; **проложить себе ~ у** өзүнө жол ачуу; 5. жол, сапар, саякат; **дальняя ~ а** узак сапар; **взять еду на ~ у** жолго тамак-аш алуу; **в ~ е** жолдо, сапарда; 6. жол, багыт; **сбиться с ~ и** жолдон (бара жаткан багытынан) адашуу; **идти кратчайшей ~ ой** төтө (жакын) жол менен баруу; 7. перен. жол, багыт (иш-аракет багыты, өнүгүү жолу); **найти свою ~ у** өз жолун (багытын) табуу; **открыть ~ у** жол ачып берүү, мүмкүнчүлүк түзүү; 8. перен. жол (бир нерсеге жетүү каражаты, ыгы); **упорный труд – верная ~ а к знанию** билимге жетүүнүн туура жолу – кажыбас эмгек; **♦ туда и дорога кому** ырас болуптур, сооп бо-

луптур, ажап болуптур; $\diamond$ *скáтертью доро́га* кайда барсан, анда бар, төрт тарабың кыбыла; жогол ары; *по доро́ге* бара жатып, жолдон; *по доро́ге за́ехать к бра́ту* жолдон бир тууганына кайрыла кетүү; *дать (уступи́ть) доро́гу кому́* 1) жол берүү, мындай боло берүү; 2) жол берүү (бирөөнүн иш кылышына, бир тармак боюнча өсүшүнө, көтөрүлүшүнө, алга жылышына); *переби́ть (перейти́, перебежа́ть и т.п.) доро́гу* озунуп алып коюу, оозунан жулуп алуу, жеткирбей алып коюу, илип кетүү; *ста́ть (вста́ть, стоя́ть) на доро́ге чьей; ста́ть (вста́ть, стоя́ть) попере́к доро́ги кому́* жолун тосуу, жолуна туура туруу, тоскоолдук кылуу, бөгөт болуу, каргаша болуу; *идти́ своёй доро́гой* өз акылы (өз билгени) менен болуу.

Доро́го нареч. 1. *(по высоко́й цене)* кымбат, жогорку баа менен; $\sim$ *заплати́ть* кымбат алуу (төлөө), жогорку бааны берүү; $\sim$ *продáть* кымбат сатуу; 2. *перен.* кыйындык менен, оңойлук менен эмес, көп машакат менен, кымбатка; $\sim$ *обошли́сь* оңойлук менен боло койгон жок, кымбатка түштү; *нам доро́го ка́ждое его́ сло́во* анын ар бир сөзү бизге алтын; $\diamond$ *доро́го бы дал (заплати́л) жанымды* кыйып коёт элем, жанымды таштап жиберет элем, дегенинин баарына макул элем; *доро́го отда́ть (продáть) свою́ жизнь* жанын аябай коргонуу, жан талаша коргонуу аракетинде болуу; кашык каны калгыча кармашуу; $\diamond$ *себе́ доро́же (стои́т) курулай* убара, куру бекер кыйноо.

Дороговизна ж 1. кымбатчылык; 2. кымбат баа, бийлик нарк.

Доро́гой нареч. жолдо, жол жүрүп бара жатып, жолго чыкканда, сапар тартып бара жатып, жол бою; $\sim$ *поговори́м* жолдо бара жатып сүйлөшөбүз.

Дорог/ой, -ая, -ое (доро́г, -а́, -о) 1. кымбат, баасы жогору; $\sim$ *ие ве́щи* кымбат буюмдар; $\sim$ *ой серви́з* кымбат сервис; *по ~ ой цене́* кымбат баа, кымбатка; 2. *перен.* баалуу, кымбат, кымбатка турган, маанилүү; *вре́мя доро́го* убакыт кымбат, убакыт баалуу; $\sim$ *ие воспоми́нания* эсте калгандардын маанилүүсү (өтө кымбаты); 3. *в знач. сущ. доро́гое ср* баалуу, маанилүү нерсе; 4. кымбат, сүйкүмдүү, жагымдуу, кымбаттуу, кадырлуу, ардактуу, азиз; $\sim$ *ие го́сти* кадырлуу меймандар; $\sim$ *ой друг* кымбаттуу дос; 5. *в знач. сущ. доро́гой ж* кадырлуум, кымбаттуум, ардагым, жаным, алтыным; $\diamond$ *дорога́ ло́жка к обе́ду* ар бир нерсе өз убагында баалуу; ар нерсе өз учуру менен; *доро́гой цено́й достало́сь* оңойго турган жок.

Дорогосто́ящ/ий, -ая, -ое кымбат турган, баасы кымбат, наркы жогору; $\sim$ *ие това́ры* кымбат баалуу товарлар.

Доро́гуша м, ж разг. достум, берекем.

Доро́дность ж москоолдук, толмочтук, болтогойлук, эткелдик.

Доро́дный, -ая, -ое (доро́ден, -на, -но) москоол, толмоч, болук, болтогой, эткел; $\sim$ *мужчи́на* толмоч эркек.

Доро́дство ср 1. москоолдук, толмочтук; 2. *уст.* эрдик, кайраттуулук каармандык.

Дорожа́ть несов. кымбаттоо, кымбаттап кетүү, баасы (наркы) көтөрүлүү.

Доро́же сравн. ст. к доро́гой и к до́рого кымбатыраак, баалуураак; *труд специали́ста ~ це́нится* адистин эмгеги кымбатыраак бааланат.

Доро́женька ж уменьш.-ласк. к доро́га жолчо.

Дорожи́ть несов. 1. *кем-чем* жогору баалоо, чоң маани берүү; *я ~ у ва́шим мнени́ем* сизди пикириниздин жогору баалайм; $\sim$ *и́ть ка́драми* кадрларга чоң маани берүү, кадрларды баалоо; 2. *чем* баркын билүү, үнөмдөө, текке кетирбөө; $\sim$ *и́ть сво́им вре́менем* убактысын үнөмдөп пайдалануу (текке кетирбөө); $\sim$ *и́ть ка́ждой копейко́й* бир тыйынына чейин үнөмдөп пайдалануу; бир тыйынын да текке кетирбөө.

Дорожи́ться несов. разг. кымбат суроо, кымбатка сатууга аракет кылуу.

Доро́жка/а ж 1. *уменьш.-ласк. к доро́га* 1. жолчо; 2. жолчо, жол (бак, парк ж.б. ичиндеги кууш жол); *расчи́стить ~ и в парке* парктын ичиндеги жолду тазалоо; *посы́пать ~ и песко́м* жолго кум чачуу; 3. жалгыз аяк жол, сокмо жол; *лесна́я ~ а* токой ичиндеги жалгыз аяк жол; 4. *(половик)* дорожка, килемче; *ковро́вая ~ а* килем дорожка (килемче); 5. *тех.* кобулча, жылга-жылга келген оюк (из); 6. дорожка (балыкчылардын узун жипке байланган кайырмагы); *взле́тная доро́жка* учуу жолу (самолёт учуп чыгуучу жана келип конуучу жол); *водна́я доро́жка* суу жолу (спорттук мелдеште сүзүүгө ылайыкталган тилке жол).

Доро́жник м жолчу (жол куруу, жолду пайдалануу ишине адистешкен адам).

Доро́жн/ый, -ая, -ое 1. жол иштерине, жол жүрүүгө байланыштуу, жол...; $\sim$ *ое строите́льство* жол курулушу; $\sim$ *ие впечатле́ния* жол таасирлери; 2. жолдо, сапарда керектелүүчү, жол...; сапар...; $\sim$ *ая сума́ка* жол баштыгы; $\sim$ *ый костю́м* жолдо кийиле турган (жолдо кийүүгө ылайыктуу) костюм; 3. *в знач. сущ. доро́жный м уст. (путник)* жолоочу; *доро́жный ма́стер* жол мастери (жолдун белгилүү бир участогун көзөмөлгө алып туруучу мастер).

Дорса́льн/ый, -ая, -ое 1. *мед.* аркадагы, арка...; жон...; 2. *лингв.* орточулдар; $\sim$ *ие согла́сные* орточул үнсүздөр (тилдин орто бөлүгүндө жасалуучу үнсүздөр).

Дортуар *м уст.* дортуар (жатакана, тамак-аш, кийим ж.б. менен камсыз кылынган окуу жайларындагы көпчүлүк уктуучу бөлмө).

Дорубать *несов. см. дорубить.*

Дорубить *сов. что* кесип (кыйып) болуу, калган-катканын кесип (кыйып, жарып) бүтүрүү; ~ **дрова́** отунду жарып коюу (жарып бүтүрүү).

Дорубка *ж по знач. гл. дорубить.*

Дорыва́ть I *несов. см. дорвать.*

Дорыва́ть II *несов. см. дорыть.*

Дорыва́ться I *несов. 1. см. дорва́ться I; 2. страд. к дорыва́ть I.*

Дорыва́ться II *несов. см. дорваться II.*

Дорыва́ться III *несов. 1. см. доры́ться; 2. страд. к дорыва́ть II.*

Доры́ть *сов. что* казып бүтүү, бүтүрө казуу; аягына чыгара казуу; белгилүү жерге чейин казып баруу; ~ **кана́ву** арыкты казып бүтүрүү.

Доры́ться *сов.* казып жетүү, ... чейин казып жетүү (казып баруу); ~ **до грунто́вых вод** жер астындагы сууга чейин казып жетүү (казып баруу).

Доса́д/а *ж 1.* ыза, өкүнүч, капалык, нааразылык; ~ **а берёт** кыжыр келет; **ответить с ~ ой** өкүнүчтө болуп (ыза басып) жооп берүү; **с ~ ы** ыза болгонунан, ызалыктан; **2. в знач. сказ. (чаще с мест. «какой», «такой» и т.п.); кака́я ~ а** кандай өкүнүчтүү! аттин ай!

Досади́ть I *сов. кому* өкүндүрүү, ыза кылуу, ызалоо, иренжитүү, кыжырын келтирүү, капалантуу, нааразы кылуу.

Досади́ть II *сов. что 1.* отургузуп (тигип) болуу (бүтүү); белгилүү жерге чейин отургузуп (тигип) чыгуу; ~ **расса́ду** көчөттөрдү отургузуп бүтүү; **2.** дагы кошумчалап отургузуу (тигүү).

Доса́дливо *нареч.* ызаланып, өкүнүчтө (өкүттө) болуп, капаланып.

Доса́дливый, -ая, -ое (доса́длив, -а, -о) ызалуу, өкүнүчтүү, капалуу.

Доса́дно 1. *нареч.* иренжип, кыжырланып, өкүнгөн түрдө; **2. в знач. сказ.** өкүнүчтүү, кейиштүү, ызалуу; ~ **сознава́ть своё бесси́лие** өз чабалдыгын билүү өкүнүчтүү; **3. безл. в знач. кому** өкүнүү, иренжүү, ыза болуу, кейүү.

Доса́дн/ый, -ая, -ое (доса́ден, -на, -но) өкүнүчтүү, өкүттө калтыра турган, өкүнткөн, иренжиткен, ыза кыла турган, кейишке салган, ичти уйгу-туйгу кылган; ~ **ая оши́бка** өкүнүчтүү каталык; ~ **ое недора́зумение** кейишке салган (өкүнтө турган) жаңылыштык.

Доса́довать *несов. на кого-что* ыза болуу, капа болуу; ~ **на прия́телей** жолдошторуна ыза болуу.

Досаждáть *несов. см. досади́ть I.*

Доса́живать *несов. см. досади́ть II.*

Доса́ливать *несов. см. досоли́ть.*

Досева́ть *несов. см. посе́ять.*

Досева́ться *несов. страд. к посе́ять.*

Досе́ивать *несов. см. посе́ять.*

Досе́иваться *несов. страд. к досе́ивать.*

Досе́ле, досе́ль *нареч. уст. 1. (доны́не)* азыркыга чейин, ушуга чейин, буга чейин; **2. (досю́да)** ушул жерге чейин.

Досе́ять *сов. что 1.* сээп бүтүү (аяктоо), бүтүрө себүү; ~ **лук** пиязды сээп бүтүү, элеп бүтүү; **2.** белгилүү бир жерге чейин сээп чыгуу (сээп бүтүрүү); **3.** элеп чыгуу; ~ **муку́** унду элеп чыгуу.

Досиде́ть *сов.* бүткүчө отуруу, аягына чейин отуруу; ~ **до конца́ ле́кции** лекциянын аягына чейин (лекция бүткүчө) отуруу.

Доси́живать *несов. см. досиде́ть.*

Доси́ня *нареч.* көгөргүчө, көпкөк болгуча, көгөрүп кеткиче, көк муштум болгуча; **накупáлся ~ көк муштум** болгуча сууга түшө бериптир.

Доск/а *ж 1.* тактай; **дубо́вые ~ и дуб** (эмен) тактайлар; **половые ~ и полдук** тактай (тактайлар); **2.** доска, такта; **грифельная ~ а** грифель доска, таш такта; **мраморная ~ а** мрамор такта; **клас́сная доска́** класстык доска, класс доскасы; **доска́ почёта** (красная доска́) ардак тактасы, алдыңкылар тактасы; **чёрная доска́** кара такта; **◇ до гробовой́ доскí** өмүр бою, өмүрү өткүчө; **◇ от доскí до доскí (прочита́ть, выучи́ть)** башынан аягына чейин, эч нерсесин калтырбай (окуп чыгуу, жаттап алуу); **как доска́ худо́й** кулагынан күн көрүнгөн, абдан арык, аябай арык; **◇ ста́вить на одну́ доску** бир катарга коюу, бирдей кароо, тең кароо.

Доска́бливать *несов. см. доскоблíть.*

Досказа́ть *сов. что* айтып болуу (бүтүү), айтып аягына чыгаруу, аягына чейин (бүткүчө) айтуу; ~ **сказку** жомокту айтып бүтүү (аягына чыгара айтуу); ~ **свою́ мысль** өз оюн аягына чыгара айтуу.

Доска́зывать *несов. см. досказа́ть.*

Доскака́/ть *сов. 1.* чаап жетүү; секирип жетүү; **дети ~ ли до воро́т** балдар дарбазага чейин чаап жетип барышты; **2.** чаап (чапкылап) жетип баруу (атчан).

Доска́кивать *несов. см. доскака́ть.*

Доскоблíть *сов. что* сүрүп (кырып) бүтүү, сүрүп (кырып) чыгуу.

Доскона́льно *нареч.* ийне-жибине чейин, эч нерсесин калтырбай, майда-чүйдөсүнөн бери, ар тараптуу, бардыгын, башынан аягына чейин, толугу менен; ~ **изучи́ть вопро́с** маселени ийне-жибине чейин үйрөнүү (иликтөө); **мне всё ~ изве́стно** мага бардыгы толук белгилүү (мен ийне-жибине чейин кабардармын).

Доскона́льн/ый, -ая, -ое (доскона́лен, -льна, -льно) ийне-жибине чейин, бүт бойдон, толук майда-чүйдөсүнөн бери, абдан тыкан; ~ **ый разбо́р** толук талдоо, ийне-жибине чейин кылдат жүргүзүлгөн талдоо; ~ **ое** **иссле́дование** тыкан жүргүзүлгөн изилдөө (ар тараптан каралган изилдөө).

Доскочи́ть *сов. разг.* чаап жетүү, секирип жетүү.

Доскреба́ть *несов. см. доскрести́.*

Доскрёбыва́ть *несов. см. доскрести́.*

Доскрести́ *сов. что разг.* бүтүрө кырып чыгуу; белгилүү жерге чейин кырып баруу (кырып жеткирүү).

Досла́ть *сов. что* **1.** кошумча жиберүү, калганын (кемин, жетпегенин) кошуп жиберүү, дагы жиберүү; **2.** *воен.* түртүп киргизүү, белгилүү жерге чейин (снарядды, патронду ж.б.) шыкап жеткирүү, жеткире киргизүү; ~ **патро́н** патронду шыкап киргизүү.

Досле́дование *ср по знач. гл. досле́довать; верну́ть де́ло на* ~ ишти дагы кайрадан тергөө үчүн кайтарып берүү.

Досле́довать *сов. что* кошумча тергөө жүргүзүү, кошумча текшерүүгө алуу.

Досло́вно *нареч.* сөзмө-сөз, дал өзүндөй кылып, кандай айтылса (жазылса), так ошондой; **переда́ть разгово́р** ~ сүйлөшкөн сөздү дал өзүндөй айтып келүү.

Досло́вный, -ая, -ое сөзмө-сөз, дал өзүндөй, туура өзүндөй; ~ **перевóд** сөзмө-сөз котормо.

Дослу́живать *несов. см. дослужи́ть.*

Дослу́жива́ться *несов. см. дослужи́ться.*

Дослужи́ть *сов.* белгилүү убакытка чейин кызмат кылуу; ... чейин иштей туруу (иштөө); ~ **до пенсии** пенсияга чыкканча иштөө, кызмат кылуу; **остаётся** ~ **два ме́сяца** эки айга чейин иштешим (иштей турушум) керек.

Дослужи́ться *сов. до чего* кызмат кылып бир даражага жетүү; ... чейин иштөө; ~ **до чи́на генера́ла** генерал чинин алганча (генералга жеткиче) кызмат кылуу.

Дослу́ша/ть *сов. кого-что* аягына чейин угуу, аягына чыккыча кулак салып туруу; белгилүү жерге чейин угуу (угуп отуруу); **нет, ~ й меня́** коё тур, менин сөзүмдү аягына чейин укчу; ~ **ть ле́кцию** лекциянын аягына чейин угуп отуруу; ~ **ть расказа́** то́лько до **полови́ны** аңгемени ортосуна чейин гана угуу.

Дослу́шивать *несов. см. дослу́шать.*

Досма́тривать *несов. 1. см. посмотре́ть; 2. спец.* кароо, карап чыгуу; ~ **гру́зы** жүктөрдү карап чыгуу.

Досмо́тр *м* **1.** көз салуу, кароо; **2. спец.** кароо (текшерүү, контролдоо максаты менен буюмдарды, товарды кароо); **тамо́женный** ~ бажылык текшерүү.

Досмотре́/ть *сов. 1. что* аягына чейин кароо (көрүү, көрүп чыгуу), белгилүү жерине чейин көрүү; ~ **ть пьёсу до второ́го де́йствия** пьесаны экинчи көшөгөгө чейин көрүү; **2. за кем-чем и без доп. чаще с отриц.** көз салуу, карай туруу, байкап туруу; **мать не ~ ла за ребёнком** эне баласына көз салбай койгон экен; **не ~ ть байкабай** калуу; **3. спец.** кароо, текшерүү; ~ **ть това́ры на гра́нице** товарларды чек арадан текшерүү (текшерүүдөн өткөрүү).

Досмо́трщик *м* текшерүүчү (таможняда жүктөрдү, буюмдарды ж.б. текшерип өткөзүүчү).

Досове́тский, -ая, -ое совет бийлигинен мурдагы; совет дооруна чейинки.

Досо́л *м по знач. гл. досоли́ть.*

Досоли́ть *сов. что* **1.** туздап бүтүү, туздап коюу, тузун жетиштүү кылуу; ~ **огурцы́** бадыранды туздап коюу; **2.** дагы туз салуу, дагы туздай түшүү.

Досоли́/ться *сов.* тузу жеткиликтүү болуу; **огурцы́** ~ **лись** бадырандын тузу жеткиликтүү болду.

Досо́лка *ж разг. см. досол.*

Досо́хн/уть *сов. как* кургоо, жете кургоо, какшыгыча кургоо; **пусть бельё** ~ **ет кир** как кургасын (жакшы кургай түшсүн).

Доспа́ть *сов. разг. 1. что* белгилүү убакыт бою уктоо; ~ **ночь** түнү менен уктоо; **2.** белгилүү маалга чейин уктоо; ... чейин уктоо; ~ **до утра́** таң аткыча (таң атканга чейин) уктоо.

Доспева́ть *несов. см. доспе́ть 1.*

Доспе́ть *сов. 1.* бышып жетүү, жете бышуу; **2. уст.** бышып жетүү (убакыт жөнүндө).

Доспе́хи *мн. 1.* эски убактагы курал-жарак, жоо куралдары; соот кийимдер; **рыца́рские** ~ рыцарлардын курал-жарагы; **2. шу́тл. ирон.** жабдык, шайман.

Досро́чно *нареч.* мөөнөтүнөн мурда, мөөнөтүнө жеткирбей, убактысы жете электе; **вы́полнить пла́н** ~ планды мөөнөтүнөн мурда аткаруу.

Досро́чн/ый, -ая, -ое мөөнөтүнөн мурдагы, мөөнөткө чейинки; өз мөөнөтүнөн мурда иштелген (аткарылган); ~ **ая сда́ча экза́мена** экзаменди мөөнөтүнөн мурда; тапшыруу; ~ **ое вы́полне́ние пла́на** планды мөөнөтүнөн мурда аткаруу (пландын мөөнөтүнөн мурда аткарылышы).

Достава́ла *м, ж прост.* табышкер; жок жерден таба билген адам.

Достава́ть *несов. см. доста́ть.*

Достава́ться *несов. 1. см. доста́ться; 2. страд. к достава́ть.*

Доста́вить *сов. 1. кого-что* алып баруу, жеткизип коюу; жеткирип берүү; ~ **пассажи́ров** жүргүнчүлөрдү жеткирип коюу;

~ груз жүктү жеткирүү; ~ **товары на дом** товарларды үйгө жеткирип берүү; **2. что** берүү, түзүү, ээ кылуу; ~ **возможность учиться** окууга мүмкүнчүлүк түзүү (ыңгайлуу шарт түзүп берүү); **3. что** берүү, дуушар кылуу; тарттыруу; ~ **удовольствие** ыракатка дуушар кылуу; ~ **много хлопот** бир топ түйшүк (убарачылык) тарттыруу, көп түйшүккө дуушар кылуу.

Доставк/а ж по знач. гл. доставить; ~ **а товаров на дом** товарларды үйгө жеткирип берүү; **с ~ ой на дом** үйгө жеткирип берүү шарты менен, үйгө жеткирип берүү кызматы менен.

Доставлять *несов. см. доставить.*

Доставщик *м* жеткизип берүүчү адам, ташуучу адам; ~ **телеграмм** телеграмма ташуучу адам.

Доставщица *женск. к доставщик.*

Достат/ок *м* **1. (зажиточность)** оокаттуулук, жетиштүүлүк, байкерчилик; **жить в ~ ке** оокаттуу (бай) жашоо; **в доме ~ ок** үйдө баары жетиштүү (байкерчилик, эч нерседен муктаждык жок); **2. разг.** жетиштүүлүк, молчулук; **полный ~ ок продовольствия** азык-түлүктүн жетиштүүлүгү; **3. мн. достатки разг.** мол дүнүйө, байлык, киреше, мүлк, дүнүйө.

Достаточно **1. нареч.** бир топ, бир далай, жетишерлик, жетишерлик даражада, жакшы эле, бир кыйла; ~ **сильный** жакшы эле күчтүү; ~ **хорошо** бир топ жакшы; ~ **точно** кыйла эле так; **2. безл. в знач. сказ.** жетишерлик, жетиштүү өлчөмдө, жете тургандай, жетиштүү; **сил у него ~ анын күчү** жетишерлик, анда жетишерлик күч бар; **мне и этого ~** мага ушу эле жетет, мага ушунчасы эле жетишет; **более чем ~** жетмек тургай артып да калат; жетмек түгүл артат; **3. безл. в знач. сказ.** болду, жетет, жетишет, кой; ~ , **замолчите!** жетет жаагынарды баскыла!

Достаточность *ж* **1.** жетиштүүлүк, жеткиликтүүлүк; ~ **основания** далилдин жетиштүүлүгү; **2. (зажиточность)** *уст.* байлык, оокаттуулук.

Достаточно/ый, -ая, -ое (достаточен, -на, -но) **1.** жетерлик, жетишерлик, жете турган, жетиштүү; негиздүү; ~ **ое доказательство** жетишерлик далил; ~ **ые средства** жетерлик каражат; ~ **ые основания для отказа** өтүнүчүн кабыл албоого (суроосун канааттандырбоого) жетишерлик себептер; **2. уст.** бай, дөөлөттүү, оокаттуу.

Достать *сов.* **1. что** алуу; ~ **книгу с полки** текчеден (текчедеги) китепти алуу; ~ **платок из кармана** чөнтөгүнөн бет аарчысын алып чыгуу; **2. до кого-чего, чего** жетип алуу, бою (колу) жетүү, колун созуп алуу (жетүү); ~ **дно озера** көлдүн түбүнө жетүү; ~ **рукой** до

потолка колун потолокко жеткирүү, колу менен потолокко жетүү; **3. кого-что** табуу, таап алуу; ~ **билет в театр** театрга билет табуу; ~ **денег на поездку** бир жакка барууга акча таап алуу; **4. безл. чего разг.** жетүү, жетишүү, жетишерлик болуу, жетерлик болуу; **сил у нас достанет** биздин күчүбүз жетишет (жетерлик күчүбүз бар); **знаний у него достанет** анын билими жетишет (жетерлик билими бар); **достать из-под земли**; **достать со дна морского** жерден чукуса да таап келүү.

Доста/ться *сов. кому* **1.** энчисине тийүү, калуу, буюруу; **мне ~ лась от отца прекрасная библиотека** мага атамдан эң сонун китепкана калды, атамдын эң сонун китептери менин энчиме тийди; **мне ~ лось только это** мага ушул гана тийди (мага буйруганы ушул болду); **2. (выпасть на долю)** тагдырына туура келүү, маңдайына жазылуу, далайды көрүү, туш болуу, тартуу, туруу; **ему это дорого ~ лось** бул ага кымбатка турду (түштү); **ему ~ лось в бою** ал согушта далайды көрдү; **ему ~ лось в удел семейное счастье** үй-бүлөдө бактылуу болуу анын тагдырына туура келди; **3. безл. разг. (получить нагоняй)** жеме угуу, тил угуу, жазалануу, жаза алуу; **ему ~ нется за шалости** тентектиги үчүн ал жазасын алат; **ну и ~ лось же ему** ал аябай жеме укту, жеменин баары эле ошого тийди.

Достиг/ать *несов.* **1. см. достичь** – **достигнуть**; **2. чего, до чего или куда** (распространять действие до какого-л. места, предела) жетүү, тийүү; **помещение, куда не ~ ает солнце** күн тийбеген бөлмө, күн нуру жетпеген үй; **3. чего и до чего** (доходить, доставать до какого-л. места, уровня) жетүү, ...чейин жетүү; **деревья ~ ают окон третьего этажа** бак-дарактар үчүнчү кабаттын терезелерине (чейин) жетип турат; **4. чего и до чего** (доходить по размерам, протяженности, весу до какого-л. уровня, предела); жетүү, ...чейин жетүү; **лёд на озере ~ ал уже тридцати сантиметров толщины** көлдүн музунун калыңдыгы эмитен эле отуз сантиметрге жетти.

Достигнуть *сов. то же, что достичь.*

Достижен/ие *ср* **1. по знач. гл. достичь** – **достигать**; **по ~ ии** совершеннолетия баралына жеткенде, баралына келгенде; **для ~ ия цели** максатка жетүү үчүн; **2.** жетишкендик, ийгиликтүү натыйжа, ийгилик; **большие ~ ия науки и техники** илимдин жана техниканын чоң жетишкендиктери; ~ **ия нашей промышленности** биздин өнөр жайларыбыздын жетишкендиктери.

Достижим/ый, -ая, -ое (достижим, -а, -о) жетишкидей, жетише алардык, жүзөгө (иш

жүзүнө) ашырыла турган (ашырылууга мүмкүн болгон); **эта цель вполне** ~ а бул максатка толук жетишүүгө болот.

Достичь, достигнуть *сов. чего* 1. жетүү, жетип алуу (келүү), жетип баруу, угулуу; ~ **леса** токойго жетүү; ~ **берега реки** дарыянын жээгине жетүү; ~ **ушей** кулакка жетүү (угулуу); 2. баруу, жетүү, көтөрүлүү, өсүү; ~ **высшей ступени развития** өнүгүүнүн эң жогорку баскычына чейин жетүү; **мороз достиг сорока градусов** суук кырк градуска жетти; **трава достигла человеческого роста** чөп киши бою өстү; 3. белгилүү жашка чыгуу (келүү), ... чейин жашоо; ~ **двадцатилетнего возраста** жыйырма жашка чыгуу, жыйырма жаш курагына келүү; ~ **глубокой старости** карыганча жашоо, өтө карыганча өмүр сүрүү, бир топ жашка келүү; 4. жетишүү, каалаганына жетүү, максатын ишке ашыруу, ээ болуу, акыбети кайтуу; ~ **хорошего результата** жакшы натыйжага жетишүү, жакшы натыйжага ээ болуу; ~ **совершенства** телегейи тегиз болуу, төп болуу, эң сонун болуу; ~ **успеха** ийгиликке жетишүү (ийгиликке ээ болуу).

Досто... достопамятный, достоуважаемый, достохвальный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы курамдык бөлүгү.

Достовёрно *нареч.* шексиз, анык, накта, чын, ырас; ~ **известно** анык белгилүү; **чтобы узнать** ~ аныгын (ырасын) билүү үчүн.

Достовёрность *ж* чындык, аныктык, шексиздик, ырастык, тууралык; ~ **фактов** фактылардын аныктыгы; **я ручаюсь за ~ этого сообщения** бул кабардын чындыгына мен кепил боло алам.

Достовёрный *-ая, -ое* (достовёрен, -на, -но) шексиз, шек-шыбаасы жок, анык, туура, ырас, чын; ишенимдүү, ишене тургандай, ишеничтүү, ынанымдуу; ~ **ые сведения** ишенимдүү маалыматтар; **из ~ых источников** ишеничтүү булактардан.

Достоинств/о *ср* 1. (*положительное качество*) жакшы жагы, татыктуу жери, жакшы сапаты; ~ **а картин** сүрөттөрдүн жакшы жактары; ~ **а своего друга** досунун жакшы жактары; 2. нарк, кадыр-барк, бедел, абийир; **считать ниже своего** ~ а беделин түшүрбөө, кадыр-баркын бийик тутуу, теңелбөө; **человеческое** ~ о адамдык кадыр-барк; **чувство собственного** ~ а өз кадыр-баркын билүү; **говорить с ~ом** абийир сактап сүйлөө; 3. баа, нарк; **облигация** ~ **ом в 50 рублей** 50 сомдук облигация; **монета** ~ **ом в пятьдесят копеек** жыйырма тыйындык монета; 4. *уст.* даража, чин, наам; **графское** ~ о граф наамы; **оценить по достоинству** *кого-что* тийиштүү баасын берүү, салмагына (кадыр-баркына) жараша баалоо, кадырына жетүү.

Досто́йно *нареч.* тиешелүү түрдө, ылайыктап, тууралап, татыктуу, татырлык кылып, ... -на жараша; ~ **отметить** татыктуу кылып белгилөө; ~ **наказать** кылмышына жараша жазалоо (айыбына жараша жаза колдонуу).

Досто́йн/ый, -ая, -ое (досто́ин, -йна, -йно) 1. татыктуу, татырлык, арзырлык, арзый турган, ылайык; ~ **ый уважения** кадырлоого арзырлык (татыктуу); ~ **ый похвалы** мактоого арзый турган, мактоого ылайык; ~ **ый внимания** көңүлгө ала турган, назар салууга татырлык, көңүл бура турган; 2. туура, ылайык, орундуу, адилеттүү; ~ **ая оценка** туура (адилет) баа; ~ **ая награда** туура ыйгарылган сыйлык; 3. татыктуу, төп келген, ылайык келген; ~ **ая пара** бири-бирине төп келишкен түгөйлөр; **подбирать ~ых людей** ылайыктуу адамдарды тандап алуу; 4. *уст.* кадырлуу, урматтуу, барктуу, ардактуу, беделдүү; ~ **ый человек** урматтуу адам.

Достопамятный, -ая, -ое (достопамятен, -на, -но) *уст. и книжн.* эстен чыкпай турган, эстен чыккыс, эсте кала турган, унутулгус, унутулбай турган; ~ **случай** эстен чыккыс окуя.

Достопочтённый, -ая, -ое (достопочтёнен, -на, -но) *уст.* өтө кадырлуу, айрыкча урматтуу, кадыр-баркы жогору.

Достопримечательность/ь *ж* айрыкча сонун жай, айрыкча урматтай турган мыкты нерсе; ~ **и города** шаардын айрыкча сонун жайлары.

Достопримечательн/ый, -ая, -ое (достопримечателен, -льна, -льно) көзгө түшөрлүк, кызыктырарлык, аздектей турган, сонун, мыкты; көңүлгө аларлык; ~ **ый факт** көңүлгө аларлык (кызыгуу туудура турган) факт; ~ **ые места столицы** борбордун көңүл бурарлык мыкты жайлары.

Достоуважаемый, -ая, -ое *книжн. уст.* урмат-сыйга татыктуу, ардактуу.

Достохвальный, -ая, -ое (достохвален, -льна, -льно) *книжн. уст.* кандай мактаса ылайык келген, мактоого татыктуу, мактоо көтөрө турган.

Досточтимый, -ая, -ое *высок. уст.* өтө урматтуу, өтө ардактуу.

Досто́яние *ср* 1. байлык, мүлк; **народное** ~ элдин мүлкү, эл байлыгы; **общественное** ~ коомдук мүлк, коом мүлкү; 2. энчи, үлүш; **сделать науку** ~ **м** масс илимди массанын энчиси кылуу (көпчүлүктүн энчисине айландыруу, көпчүлүккө жеткиликтүү кылуу).

Досто́ять *сов. что до чего* ...чейин туруу, белгилүү убакыт бою туруу; ~ **до конца** аягына чейин туруу.

Достраивать *несов. см. достроить.*

Достраиваться *несов.* 1. *см.* **достроиться**; 2. *страд.* к **достраивать**.

Достреливать *несов.* *см.* **дострелить** – **дострелять**.

Дострелить *сов.* атып жеткирүү, ...-га чейин жеткире атуу.

Дострелять *сов.* *кого-что* 1. атып бүтүү, атууну аяктоо; атып түгөтүү, атып кырып салуу; ~ **зайцев** коёндорду атып түгөтүү; 2. болгон ок-дарыны атып жок кылуу, атып түгөтүү (аягына чыгуу); ~ **последние патроны** акыркы патронду атып жок кылуу.

Достригать *несов.* *см.* **достричь**; ~ **овец** койлорду кыркып болуу (аяктоо).

Достричь *сов.* *кого-что* кыркып бүтүү, кыркып аяктоо, бардыгын кыркып чыгуу.

Достроить *сов.* *что* куруп (тургузуп) болуу, куруп бүтүрүү; ~ **школу** мектепти куруп бүтүрүү.

Достроиться *сов.* *разг.* курулуп бүтүү.

Достройка *ж по знач. гл.* **достроить** и **достроиться**.

Достука/ться *сов.* *прост.* бир балаага жолугуу, бир балекеттин үстүнөн чыгуу, бир кырсыкка туш келүү (жаман-кылык жоругу менен); **ага**, ~ **лся!** а-а, бирдин үстүнөн чыктыңбы! бир балакетке кабылган экенсиң го!

Доступ *м* 1. кире турган (алып бара турган) жол, өтүүчү жай, өткөөл, өтө турган жер; ~ **к крепости** сепилге кире турган жол; ~ **а нет** кирүүгө (барууга, өтүүгө) болбойт, жол жок; 2. кирүү (баруу) укугу, кирүү мүмкүнчүлүгү; бир нерседен пайдалануу, иштөө укугу; ~ **на завод** заводго кирүү мүмкүнчүлүгү; **свободный** ~ кирүүгө жол ачык, ким болсо да кире берүү мүмкүндүгү; **иметь** ~ **к архивным документам** архивге кирүү, архив материалдарынан пайдалануу укугуна ээ болуу, архивде иштөөгө мүмкүнчүлүк алуу; 3. кирип (кошулуп) кетүү, кирип туруу; ~ **кислорода** кислороддун кирип турушу; $\diamond$ **найти доступ** **к чьему-л. сердцу** (к **сердцу** **кого-л.**) кимдир бирөөгө жагып калуу, кимдир бирөөнүн купулуна толуу, ичи- койнуна кирип алуу.

Доступно *нареч.* оной (жеңил) түшүнө тургандай кылып, түшүнүктүү кылып; ~ **рассказать** түшүнүктүү кылып айтып берүү.

Доступность *ж* 1. кирүүгө (келүүгө) мүмкүндүк, жол ачыктык; 2. түшүнүктүүлүк, оңойлук, жеңилдик, жеткиликтүүлүк; ~ **изложения** баяндоонун (жазуунун) түшүнүктүүлүгү (түшүнүүгө жеңилдиги); 3. арзанчылык, кымбат эместик, анча көтөрүңкү эместик; ~ **цен** баанын анча көтөрүңкү эместиги (арзанчылыгы).

Доступн/ый, -ая, -ое (доступен, -на, -но) 1. боло турган, колдон келе турган, мүмкүн болгон; **это вполне** ~ **ая вершина** бул чыгууга

толук мүмкүн боло турган чоку; **тропа**, ~ **ая только** для пешеходов жөө киши гана өтө ала турган (өтө алгыдай) жалгыз аяк жол; 2. бардыгына мүмкүн болгон, жалпыга жеткиликтүү; **театры** ~ **ы** для всех театрга бардыгы (ким болсо) бара алат, театрдын эшиги жалпыга ачык; **образование у нас** ~ **о всем трудящимся** бизде бардык эмгекчилердин билим алуусуна эшик ачык, бизде ким болсо да билим ала алат; ~ **ые цены** алса боло турган арзан баа; чөнтөккө ылайык келе турган баа; 3. түшүнүүгө жеңил, түшүнүктүү; ~ **о** **е** **изложение** түшүнүүгө жеңил баяндоо; **изложить свою мысль** в ~ **ой** **форме** өз оюн жеңил түшүнө тургандай кылып (жеңил формада) баяндоо; 4. элпек, жөнөкөй, жумшак, ак көңүл, көңүлчөөк; ~ **ый человек** жумшак адам; $\diamond$ **доступный зрению** (глазу) көзгө көрүнгөн, көз жетип турган, көз көргүдөй абалдагы.

Достуча/ться *сов.* *разг.* такылдатып угузуу, уккудай кылып такылдатуу; **наконец-то** я ~ **лся** такылдатып ургулай берип араң дегенде жооп алдым.

Досуг *м* 1. бош убакыт, кол бошбой калган мезгил, чоло, чоло тие калган учур; **располагаться** ~ **ом** бош убактысы болуу, чолосу тие калуу, бошой калуу; **на** ~ **е** бош убакта, бекер боло калганда, чоло тийгенде, кол бошто; **в часы** ~ **а** бош убакта, ара-чолодо, бекер боло калганда; 2. *в знач. сказ.* **кому прост.** убактысы бар, колу бош, чолосу тиет; **веселятся** **когда** ~ **колу** бошой калганда көңүл ачышат.

Досуж/ий, -ая, -ее *разг.* 1. бош, бекер; ~ **ее время** бош убакыт, бекер жүргөн учур; ~ **ий человек** бекер адам, колу бош адам; 2. курулай, болбогон, дайынсыз; ~ **ие разговоры** болбогон сөздөр; ~ **ие мысли** дайынсыз ойлор.

Досуха *нареч.* купкургак болгуча, кургагыча; **вытереть** ~ кургак болгуча аарчуу.

Досушивать *несов.* **досушить**.

Досушить *сов.* 1. *что* жеткире кургатуу, как кургатуу, какшыта кургатуу, кургатып бүтүү, кагырата кургатуу; ~ **одежду** кийимди жакшы кургатуу; 2. **чего** дагы кургатуу, дагы кургата түшүү; ~ **сухари** сухардан дагы кургата түшүү.

Досчитать *сов.* 1. *что* санап (эсептеп) чыгуу, аягына чейин саноо (эсептөө); ~ **готовые детали** даяр тетиктерди бүт эсептеп чыгуу; 2. **до чего** ... чейин саноо, ... чейин эсептөө, ... чейин санап баруу; ~ **до тысячи** миңге чейин саноо.

Досчита/ться *сов.* *кого-чего чаще с отриц.* жетпегенин эсептеп чыгуу, жокторун эсептеп аныктоо; **не** ~ **лись двух человек** санасак, эки киши кем (эки киши жетпейт).

Досчи́тывать *несов. см. досчитать́.*

Досчи́тываться *несов. 1. см. досчита́ться; 2. страд. к досчи́тывать.*

Досыла́ть *несов. см. досла́ть.*

Досы́лка *ж по знач. гл. досла́ть — досыла́ть.*

Досы́пать *сов. что, чего* дагы салып толтуруу, сала түшүү, толтура салуу; ~ муку́ в тес́то камырга дагы ун себе түшүү.

Досыпа́ть I *несов. см. доспа́ть.*

Досыпа́ть II *несов. см. досы́пать.*

До́сыта *нареч. 1.* тойгончо, тойгуча, тойгузуп, тойгуза; **накорми́ть** ~ тойгуча тамак берүү; **2. перен.** кангыча, кандырып; **наговори́ться** ~ кумары кангыча сүйлөшүү, кумардан чыга сүйлөшүү.

Досыха́ть *несов. см. досо́хнуть.*

Досье́ *ср. нескл.* досье (белгилүү бир маселе, иш боюнча топтолгон документтер жана ушундай документтер салынган папка).

Досю́да *нареч. разг.* ушу жерге чейин, буга (ушуга) чейин; **дойти́** ~ ушу жерге чейин келүү (жетүү); **перепиши́** ~ ушу жерге (ушуга) чейин көчүрүп жаз.

Досяга́емост/ь ж жетүүгө мүмкүндүк, жетүү мүмкүндүгү, жете алгыдай жай, кол жетерлик жер; **в преде́лах** ~ **и** жетүүгө боло турган (жетүүгө мүмкүн болгон) жерде; **бойшли вне преде́лов** ~ **и батаре́и** согуш (салгылашуу) батареянын огу жетпей турган жерде болуп жатты.

Досяга́емый, -ая, -ое (досяга́ем, -а, -о) колдон келгидей, мүмкүн болгудай, жеткиликтүү, жетерлик; **на ~ ом для обстре́ла расстоя́нии** окко кармай турган аралыкта, ок жеткидей жерде.

Досяга́ть *несов. см. досягну́ть.*

Досягну́ть *сов. уст. то же, что дости́чь 1, 2.*

Дот *м* (долговременная огневая точка) дот (узак мөөнөткө атып турууга ылайыкташтырылган жай).

Дотаска́ть *сов. что 1.* ташып бүтүү, баарын алып баруу, ташып коюу; ~ **дрова́ в сара́й** отунду сарайга ташып бүтүү, отунду сарайга бүт ташып киргизүү; **2. прост.** кийимди жыртылып бүткүчө кийүү, кие берип тамтыгын кетирүү; ~ **сапоги́** өтүктү кие берип тамтыгын кетирүү.

Дотаски́вать *несов. см. дотащи́ть — дотаска́ть.*

Дотация́ *ж* дотация (мекемелерге, ишканаларга, ар кандай уюмдарга ашыкча сарпталган чыгымдарын жабуу же башка керектөөлөрүнө жумшоо үчүн мамлекет тарабынан берилген акча каражаты, жардам).

Дотащи́ть *сов. кого-что* көтөрүп (сүйрөп) жеткирүү, белгилүү жерге чейин жеткирип баруу; ~ **груз до стаци́и** жүктү станцияга

чейин жеткирүү; **◇ е́ле (едва́) дотащи́ть но́ги** арандан зорго жетүү, аягын сүйрөп зорго жетүү, аран дегенде жетүү.

Дотащи́/ться сов. разг. сүйрөлүп аран жетүү, аран дегенде жетип келүү, арандан зорго жетүү; жылып боортоктоп жатып аран дегенде жетип баруу; **едва́** ~ **лсы** аран жеттим, аран дегенде келдим.

Дотекáть *несов. см. дотече́.*

Дотемна́ *нареч.* караңгы түшкөнгө чейин, караңгы киргиче, караңгыга чейин, каш карайганга чейин, каш карайганча; **игра́ть** ~ караңгы киргиче ойноо.

Дотерпе́ть *сов.* аягына (акырына) чейин чыдоо; белгилүү маалга чейин чыдоо, чыдамы жетип отура берүү.

Дотла́ *нареч.* тыптыйпыл болуп, эчтемеси калбай, күлү калгыча, таптакыр; **разори́ться** ~ таптакыр жакырлануу (итке минип калуу); **сгоре́ть** ~ эчтемеси калбай күйүү.

Дотлева́ть *несов. см. дотлече́.*

Дотле́/ть *сов.* быкшуу, быкшып күйүү, быкшып жатып күйүп бүтүү; **у́гли** ~ **ли** көмүр быкшып жатты.

Дото́ле *нареч. уст. (до тех пор)* ошого чейин, ошол мезгилге чейин.

Дото́шно *нареч. разг.* кыйкым таап, такымдап, териштирип, дегенинен кайтпай, көшөрүп; ~ **следи́ть за пра́вилами** эреженин (тартиптин) сакталышын такымдап текшерип туруу.

Дото́шность ж териштире берүүчүлүк, кыйкымчылдык, такымчылдык.

Дото́шный, -ая, -ое (дото́шен, -на, -но) *разг.* териштире берме, такымчыл, кыйкымчыл; ~ **человек** такымчыл адам.

Дотра́гиваться *несов. см. дотро́нуться.*

Дотро́ну/ться *сов. 1.* тийүү, тийгизүү, кол тийгизүү; ~ **ться пальце́м до ма́ленькой кно́пки** кичинекей кнопкага сөөмөйүн тийгизип коюу; **2.** ооз тийүү, татып көрүү, даамын алуу.

Доту́да *нареч. разг.* ошол жерге чейин, ошого чейин.

Дотя́гивать *несов. см. дотяну́ть.*

Дотя́гиваться *несов. 1. см. дотяну́ться; 2. страд. к дотя́гивать.*

Дотяну́ть *сов. 1. что* керип (чоюп) жеткирүү, созуп жеткирүү; ~ **верёвку до столба́** жипти устунга чейин керип жеткирүү; **2. что перен.** эптеп аягына чыгаруу, эптеп белгилүү жерине жеткирүү; ~ **спекта́кль до конца́** оюнду эптеп акырына чыгаруу; **3. кого-что до чего** эптеп сүйрөп (көтөрүп) жеткирүү; эптеп алып чыгуу; ~ **телегу до бе́рега** арабаны жээкке аран алып чыгуу; **подби́тый самолёт** едва́ **дотяну́л до аэродро́ма** ок тешип талкаланган самолётту аэродромго зорго жылдырып жеткиришти; **4. что до чего разг.** эптеп создуктура берүү, убакытты эптеп чоё

берүүгө аракет кылуу; ~ **работу до вечера** ишти кечке чейин созо берүү; **5. разг.** жетүү, баруу, жашоо; **больной дотянул до весны** оорулуу адам эптеп жазга чейин барды; **6. до чего разг.** создуктуруп отуруу, сүйрөп келүү; ~ **сдáчу экзаменов до осени** экзамендерди тапшырууну күзгө чейин создуктуруп келүү; **7. до чего разг.** эптеп жетүү, эптеп илинүү; ~ **до зарпáты** айлыкка эптеп жетүү, айлыкка илинүү.

Дотяну́/ться сов. **1.** созуп жетүү, созулуп (чоюлуп) жетүү; **éле ~ лся до потолка** потолокко керилип-чоюлуп жатып араң жетти; **2. разг.** сүйрөлүп, илкип-калкып жатып араң жетүү; **обоз ~ лся до деревни** жүктүү араба кыштакка илкип-калкып жатып араң келди; **3. разг.** созулуу, созулуп (чоюлуп) келүү, жылып өтүү; **год ~ лся до конца** жылып отуруп, жыл да аяктады.

Доучивать несов. см. доучить.

Доучиваться несов. 1. см. доучиться; 2. страд. к доучивать.

Доучить сов. 1. кого окутуп бүтүрүү, окуусун аягына чыгартуу; **2.** окуп жаттап алуу, калган-катканын жаттап чыгуу.

Доучи́/ться сов. 1. окууну бүтүрүү (бүтүрүп чыгуу); **2.** белгилүү убакка чейин окуу, ...чейин окуп баруу; **она́ ~ лась до третьего курса** ал үчүнчү курска чейин окуп барды.

Дофеода́льн/ый, -ая, -ое феодализмден (феодализм доорунан) мурдагы, феодализмге чейинки; ~ **ое общество** феодализмге чейинки коом.

Дофин м дофин (1830-жылга чейинки Франциядагы так мурасчынын титулу жана ушундай титулга ээ болгон адам).

Доха ж доха (ичи-тышы түктүү тон); **баранья** ~ кой терисинен жасалган доха.

Дохаживать несов. ай-күнүнө жетип калуу, төрөрүнө аз калуу; ~ **последние недели** ай-күнүнө жетип, төрөй турган болуп калуу.

Дохл/ый, -ая, -ое 1. (о живóтных) өлгөн, өлүү, өлүк; ~ **ая собака** өлгөн ит; **2. перен. прост. пренебр (хильй)** илмийген арык, ач арбактай, ырбыйган, араң жан; **он маленький,** ~ ал тырмактай, ырбыйган араң жан неме.

Дохла́к м прост. пренебр. абдан арык; араң жан, илмийген адам.

Дохла́тина прост. 1. ж өлүк, тарп; өлүү малдын эти; **2. м, ж пренебр.** илмийген арык адам, араң жан киши.

Дохнуть несов. өлүү, кырылуу (айбандар, курт-кумурскалар); **♦ му́хи до́хнут** ичи бышып кетүү, бук болуу.

Дохну́/ть сов. 1. разг. дем чыгаруу, дем тартуу; **2.** согуу, жүрүү, бур этүү; ~ **л слабый ветерок** мелүүн жел жүрдү; **♦ дохну́ть негде (нельзя)** былк эте албайсың, көчүк

айланбайт, көчүк айланар жер жок; **дохну́ть некогда** эч чоло жок, түк кол тийбейт; **не смерть дохну́ть** катып калуу, былк этпей туруп калуу, кың дебөө, кыңк этпей калуу, дың дей албоо.

Доход м киреше, доход; **госуда́рственный** ~ мамлекеттик киреше; **национа́льный** ~ улуттук киреше; **получа́ть** ~ киреше, киреше алуу, киреше кийирүү; ~ **ы от промышленности** өнөр жайдан түшкөн кирешелер.

Доходи́ть несов. см. дойти; **♦ ру́ки не доходя́ть** кол тийбейт, чоло жок, убакыт жок.

Доходность ж кирешелүүлүк, кирешенин молдугу; ~ **предприя́тия** ишкананын кирешелүүлүгү; **увели́чить** ~ **предприя́тий** ишканалардын кирешелүүлүгүн арттыруу.

Доходн/ый, -ая, -ое (доходен, -на, -на) кирешелүү, доходдуу, пайдалуу, киреше бере турган, киреше кийире турган, киреше мол; ~ **ая часть бюджета** бюджеттин киреше берүүчү бөлүгү; ~ **ая о́трасль хозяйства** чарбанын кирешелүү тармагы; ~ **ое ме́сто** пайдалуу (киреше мол) жер; куркулдайдын уясы.

Доходчиво нареч. түшүнүктүү кылып, оңой түшүнгүдөй кылып, түшүнүүгө жеңил кылып, жеткиликтүү кылып; ~ **изложи́ть** оңой түшүнө тургандай кылып баяндоо.

Доходчивость ж түшүнүктүүлүк, жеңил түшүнөрлүк, жеткиликтүүлүк; ~ **спекта́кля** спектаклдин жеткиликтүүлүгү.

Доходчив/ый, -ая, -ое (доходчив, -а, -о) оңой түшүнө турган, түшүнүктүү, түшүнүүгө жеңил, жеткиликтүү; ~ **ая пьеса** жеңил түшүнө турган пьеса.

Доцвести́ сов. гүлдөп бүтүү, гүлүн түшүрүү, гүлүн күбүү; белгилүү мезгил бою гүлдөп туруу.

Доцвета́ть несов. см. доцвети́.

Доцент м доцент; ~ **кафе́дры филосо́фии** философия кафедрасынын доценти.

Доце́нтск/ий, -ая, -ое доцент...; доценттик; ~ **ое зва́ние** доценттик наам.

Доценту́р/а ж 1. доцентура, доценттик наам, доценттик кызмат (орун); **получи́ть** ~ у доценттик наамды (кызматты) алуу; **2. собир.** доценттер.

До́ченька ж 1. ласк. к дочь кызым; **2.** кызым (өзүнөн көп кичүү аялдарга, кызкелиндерге кайрылганда айтылат).

До́черин см. доче́рнин.

До́черна нареч. капкара кылып, капкара болгуча, карайгыча, капкара болгонго чейин.

До́черн/ий, -ая, -ее 1. кыздар..., кыз баланын..., кыздарга мүнөздүү; ~ **ие чу́вства** кыздарга мүнөздүү сезим (туйгу); **2.** балалаган; тармактанган, тармактанып

чыккан; ~ **ие стéбли** балалап өнүп чыккан сабактар; ~ **ие предприятия** тармактанып бөлүнүп чыккан ишканалар.

Дочёрнин, дечерин, -а, -о прост. кызыма тиешелүү, кызымдыкы, кызымдын; ~ **о пальто́** кызымдын пальтосу.

Дочерпáть сов. что сузуп алып бүтүрүү, сузуп түгөтүү; аягына чыгара сузуп алуу, белгилүү бир өлчөмүн сузуп алуу.

Дочёрпывать несов. см. дочерпáть.

Дочёртить что чийип бүтүү (бүтүрүү); белгилүү жерге чейин чийип баруу (чийип коюу); ~ **план до́ма** үйдүн планын чийип бүтүү (чийип коюу).

Дочёртивать несов. см. дочертить.

До́чиста нареч. 1. таптаза кылып; таптаза болгуча, тазаргыча, тазалангыча; **вы́мыть** ~ таптаза кылып жууп коюу; **2. перен. разг.** таптакыр; эч нерсесин калтырбай, бүтүндөй, тыптыйпыл, толугу менен, толук; **съесть всё** ~ эч нерсесин калтырбай жеп коюу; **обоб́рать** ~ тыптыйпыл кылып тоноп кетүү.

Дочисти́ть сов. что тазалап бүтүү, тазалап коюу (болуу); белгилүү бир жерге чейин тазалап чыгуу; ~ **ры́бу** балыкты тазалап бүтүү.

Дочита́ть сов. что окуп бүтүү, окуп чыгуу, окуп аягына чыгаруу; белгилүү жерге чейин окуу; ~ **у́тром** калганын эртең менен окуп бүтүү; ~ **кни́гу до второ́й главы́** китепти экинчи главасына чейин окуу.

Дочита́ться сов. разг. окуй берип чарчоо (кыйналуу); ~ **до головно́й бо́ли** окуй берип башы ооруп калуу; башы ооругуча окуй берүү.

Дочита́ыва/ть несов. см. дочитать; он ~ **ет последнюю главу́ кни́ги** ал китептин акыркы главасын окуп жатат (окуп бүтүүдө).

Дочита́ываться несов. 1. см. дочита́ться; 2. страд. к дочита́ывать.

Дочища́ть несов. см. дочистить.

До́чка ж разг. 1. см дочь; 2. обрац. кызым (өзүнөн кичүү аялдарга, кыз-келиндерге кайрылуу формасы).

Дочу́рка ж уменьш. -ласк. к дочь.

До́чь ж 1. кыз; **моя́** ~ менин кызым; ~ **учителя** мугалимдин кызы; **приёмная** ~ асыранды кыз; **2. кого-чего высок.** кыз, кыз-келин; ~ **наро́да** эл (элдин) кызы; ~ **гор** тоо кызы; **♦ дочь Евы́ шутол.** ушак-айың сөзгө жакын (сөз андыма) аял.

Дошага́ть сов. басып баруу, басып жетүү, белгилүү жерге чейин баруу.

Дошагива́ть несов. см. дошагну́ть.

Дошагну́ть сов. кадам таштап, адымдап жетүү, белгилүү жерге чейин адымдап жетип келүү, кадам шилтеп жетип баруу.

Дошали́ться сов. прост. шоктоно берип бир балакетке кабылуу, шоктугунан бирдин

ичинен чыгуу (бирди көрүү).

Дошвырну́ть сов. что прост. ыргытып жеткирүү, жеткире ыргытуу.

Дошвыря́ть сов. что прост. баарын ыргытып чачып чыгуу; бардыгын аңтарып-теңтерип чыгуу.

Дошива́ть несов. см. доши́ть.

Доши́ть сов. что тигип бүтүү, тигип коюу, тигип аягына чыгаруу; белгилүү жерге чейин тигип чыгуу.

До́шка то же, что доха́.

Дошко́льник м 1. мектеп жашына чейинки бала; **2. разг.** мектеп жашына жете элек балдар менен иштөөчү педагог, тарбиячы.

Дошко́льница женск. к дошко́льник.

Дошко́льн/ый, -ая, -ое мектепке чейинки, мектеп жашына жете элек, мектеп жашына чейинки; **де́ти** ~ **ого во́зраста** мектеп жашына жете элек балдар; ~ **ое воспитáние** мектепке чейинки тарбия; ~ **ые учрежде́ния** мектеп жашына чейинки балдар мекемелери.

До́шлый, -ая, -ое прост. билерман, билгич, акылы жетик, көптү көргөн; айлакер, куу, эпчил, амалкөй; ~ **па́рень** эпчил жигит.

Дошути́ться сов. разг. тамашалайм деп бир балакетке кабылуу, оюндан от чыгарып жиберүү, обу жок тамашадан бирди көрүү.

Дошучива́ться несов. см. дошути́ться.

Доца́ник м жазы кайык, жалпак тамандуу кеме.

Доца́т/ый, -ая, -ое тактайдан жасалган, тактай...; ~ **ый мо́стик** тактай көпүрө; ~ **ая перегоро́дка** тактайдан жасалган тосмо.

Дошечка ж уменьш. к. доска́.

Доя́р м саанчы (эркек).

Доя́рка ж саанчы (аял).

Дравиди́йск/ий, -ая, -ое дравиддер...; дравид...; ~ **ие язы́ки** дравид тилдери.

Драви́ды мн. (ед. драви́д м) дравиддер (Индиянын түштүгүндө жашоочу элдердин тобу).

Дра́га ж тех. драга (**1.** суу алдынан алтын, платина, алмаз ж.б. сыяктуу пайдалуу кендерди алып, чайкап, тазалап иштетүүчү машина; **2.** терең суулардын түбүнөн өсүмдүктөрдү, жаныбарларды алып чыга турган аспап).

Драги́ровать сов., несов. что спец. драга аркылуу суунун астынан кен же өсүмдүктөр менен жаныбарларды алуу (алып чыгуу).

Драгома́н м драгоман, тилмеч (Чыгыш өлкөлөрүндө европалык мамлекеттердин дипломаттык жана консулдук өкүлдөрүнүн алдындагы тилмеч).

Драгоценно́сть ж 1. (ювели́рное изде́лие) кымбат баалуу жасалгалар (шакек, билерик, мончок ж.б.); **2.** кымбат нерсе, баа жеткис буюм.

Драгоценн/ый, -ая, -ое (драгоценен, -на, -

но) **1.** кымбат баалуу, кымбат, асыл; ~ **ые камни** асыл таштар; **2.** *перен.* өтө зарыл, керектүү, өтө баалуу; ~ **ое время** өтө керектүү убакыт; ~ **ые сведения** өтө баалуу маалыматтар; **3.** (*в обрац.*) кымбаттуу, урматтуу, ардактуу, асылкеч, азиз; **мой ~ ый друг!** менин урматтуу досум! ~ **ая моя!** асылкечим! ардагым!

Драгун *м* драгун (падышалык Россияда болгон жана кээ бир чет элдик армияларда: айрым атчан аскер бөлүктөрүндөгү жөө да, атчан да согуша бере турган солдат же офицер).

Драгунский, -ая, -ое драгун...; драгундар...; ~ полк драгундар...; драгундар полку.

Дражайший, -ая, -ое *уст.* кымбаттуу, сүйүктүү, ардактуу, азиз; **мой ~ сын** менин сүйүктүү уулум; **о дражайшая половина шутл.** аялы же эри; **его ~ ая** половина анын жан биргеси.

Драже *ср. нескл.* драже, майда тоголок конфета; ~ **в шоколаде** шоколад кошулган драже; **витаминное** ~ витаминдүү драже.

Дражн/ый, -ая, -ое драга...; драгалоо...; ~ **ые работы** драгалоо иштери.

Дразнить *несов.* **1.** кого жинин келтирүү, жинине тийүү, кыжырын келтирүү, кыжырына тийүү, кыжырын кайнатуу, ачуусун келтирүү, ачуусуна тийүү, ачууландыруу, кыжырландыруу, безине тийүү, итиркейин келтирүү, ажылдатуу, абалатуу; ~ **собаку** итти ажылдатуу (абалатуу); **2.** кого тийишүү, мазактоо, чычалатуу, ызасына тийүү, ызалантуу; **3.** *что* козутуу, кумар туттуруу, сугун түшүрүү, көзүн кызартуу, делебени козгоо; ~ **аппетит** тамакка сугун түшүрүү.

Дразниться *сов. разг. то же, что дразнить 1.*

Драить *несов. что мор. 1.* катуу (бек) тартуу (кеменин шаймандарын); ~ **канат** арканды бек тартуу; **2.** жалтылдата тазалоо, жалтырата сүрүү; ~ **палубу корабля** кеменин палубасын жалтырата сүрүү.

Драк/а *ж 1.* мушташ, уруш, жанжал; **затяеть** ~ у уруш чыгаруу; жанжалга себепкер болуу; **лезть в** ~ у мушташа кетүү, төбөлөшө түшүү; **после ~ и кулаками не машут** *посл.* жоо кеткенден кийин кылычынды ташка чап; **2.** уруш, согуш, айкаш.

Дракон *м 1.* *миф.* ажыдаар, (улуу) желмогуз; **2.** *перен.* мыкаачы, жырткыч; **3.** *зоол.* дракон (ысык өлкөлөрдө болучуу канаттуу кескелдирик).

Драконовск/ий, -ая, -ое аяганды билбеген, жеткен ырайымсыз, өтө катаал; таш боор; ~ **ие мэры** өтө катаал чаралар; ~ **ий закон** абдан катаал заң (закон).

Драм/а *ж 1.* драма; **музыкальная** ~ а драма;

2. *перен.* бакытсыздык, кайгылуу окуя, сары убайым; кагылыш, чыр-чатак; **семейная** ~ а үй-бүлөдөгү чыр-чатак, кагылыш; **пережить** ~ у убайым чегүү, баштан коогалан күндөрдү өткөрүү.

Драматизация *ж* драматизация, драмалаштыруу, драма формасына салуу, драма түрүнө келтирүү.

Драматизировать *сов., несов. что 1.* драмалаштыруу, драма формасына келтирүү; ~ **повесть** повестти драмалаштыруу (драма формасына салып жазуу); **2.** драмалуу абалды күчөтүү, драматизмди күчөтүү, күчөтүп көрсөтүү.

Драматизм *м 1.* драматизм, дарамалуу абал, курчугандык; ~ **сюжета** сюжеттин драматизми, сюжеттин курчушу; **роман, полный** ~ а драматизмге бай роман; **2.** *перен.* драматизм, абалдын кыйындыгы, оордугу; ~ **положения** абалдын оордугу (катуулугу).

Драматический, -ая, -ое 1. драмалык, драма...; ~ **театр** драма театры; ~ **актёр** драмалык актёр; **2.** күчтүү таасир калтыра турган, таасирдүү; ашкере салтанаттуу, ашкере кооз, көркөм; ~ **жест** таасирдүү жаңдоо; **3.** драматизге толгон, өтө оор, кыйын мүшкүлдүү, азаптуу; ~ **исход** оор натыйжа; ~ **момент** азаптуу учур; **4.** *муз.* күчтүү, драмалуу; ~ **тенор** күчтүү тенор.

Драматичность *ж* оордук, мүшкүлдүк, азаптуулук, кайгылуулук.

Драматичный, -ая, -ое (драматичен, -на, -но) *то же, что драматический 2, 3.*

Драматург *м* драматург (драмалык чыгарма жараткан жазуучу).

Драматургическ/ий, -ая, -ое драматургиялык, драматургия...; ~ **ая теория** драматургия теориясы; ~ **ое мастерство** драматургия жаатындагы чеберчилик.

Драматург/ия *ж 1.* драматургия (драматургия искусствосу; драматургия чыгармаларын жаратуунун теориясы); **задачи** ~ **ии** драматургиянын милдеттери; **2.** *собр. лит.* драматургия (айрым бир жазуучунун, элдин, доордун, адабий агымдын драма чыгармалары); ~ **ия Гоголя** Гоголдун драматургиясы.

Драмкружок *м* (драматический кружок) драмкружок, драма кружогу, драма ийрими.

Драндулет *м разг. шутл.* драндулет (эскилиги жетип шалдырап калган машина, араба ж.б.).

Дранка *ж* дранка (үйдүн потологуна ылай урууда же дубалдарын шыбактоодо ылай, шыбак токтотуу үчүн кагылуучу жука, энсиз тактайчалар).

Дран/ый, -ая, -ое *разг.* жыртылган,

тамтыгы кеткен, андаалаган, самсаалаган, дал-дал сөгүлгөн, дал-далынан кетип жыртылган; ~ **о**е **п**латье тамтыгы кеткен көйнөк; **он** **х**одит **в**есь ~ **ый** ал кийим-кечеси самсаалап, түлөгөн тайлактай болуп жүрөт; **◇** **д**ра́ная **к**о́шка *груб. прост.* ач арбактай болгон жүдөө аял.

Дра́нь *ж собир. то же, что дра́нка.*

Дра́ньё *ср прост. то же, что дра́нка.*

Драп *м* драп, калың сукно, нооту.

Дра́пать *несов. груб. прост.* качып жөнөө, жыйрукту кысып качып калуу, шашылыш чегинүү.

Драпировать *несов. кого-что* **1.** драпировкалоо, парда, килем ж.б. илип кооздоо; ~ **сте́ны** **ковра́ми** дубалга килемдерди илүү; ~ **дверь** **портье́рами** эшикке пардаларды илүү; **2.** драпировкалоо, кооздоо, сыртынан каптап жасалгалоо.

Драпироваться *несов. 1. во что, чем* драпировкалануу, жасануу (жасалгаланган, кооз кийим-кече кийинүү же жамынуу); **2.** *перен.* кой терисин жамынуу, момун, сопу болуп көрүнүү; **3.** *страд. к драпировать.*

Драпировка *ж 1. по знач. гл. драпировать; 2. (занавеска)* парда; **око́нная** ~ терезе парда.

Драпировочн/ый, -ая, -ое драпировка үчүн ылайыкталган (белгиленген), драпировкага ылайыктуу (жарактуу); драпировка...; ~ **ая** **ткань** драпировкага ылайыктуу кездеме, драпировка кылуучу кездеме.

Драпировщик *м* драпировщик, драпировкалоочу (сахнаны же үй ичин парда, көшөгө ж.б. менен жасалгалоочу адис).

Драпировщица *женск. к драпировщик.*

Дра́пов/ый, -ая, -ое драптан жасалган (тигилген), драп...; ~ **о**е **п**альто драп пальто.

Драп्री *ср. нескл. то, что драпировка 2; суконное* ~ сукно драпировкасы.

Дратва́ *ж* момдолгон бышык жип, чыйрак жип (бут кийимди, булгаары буюмдарды ж.б. тигүүдө колдонулуучу жип).

Драть *несов. 1. что разг.* айыруу, тытуу, жыртуу, барча-барча кылуу; ~ **бума́гу** кагазды айыруу (тытуу); **2. что** сыйыруу, аарчуу; ~ **ко́ру** кабыкты сыйруу (аарчу); ~ **лы́ко** жөкөнү сыйыруу; **3. что прост.** жулуу, сууруу; ~ **зу́бы** тишти жулуу; **4. (дёргать)** *кого-что разг.* чоюу, тартуу; ~ **за** **уши** кулагын чоюу; ~ **за** **во́лосы** чачын жулкуу (чачын тартуу); **5. перен. прост. (о цене)** кымбат сатуу, кымбатка берүү; ~ **втридо́рога** үч эсе кымбат сатуу; **6. что** тытуу; ачыштыруу, дүүлүктүрүү; **бри́тва** **дерёт** устара тытат; **пе́рец** **дерёт** **го́рло** калемпир (мурч) тамакты ачыштырат; **суха́я** **ло́жка** **рот** **дерёт** *посл.* бош кашык ууртунду (оозунду) жырат; **7. кого-что прост. (о хищных животных)** талоо, жаруу, тытуу,

жайлап салуу; **во́лк** **дерёт** **ове́ц** карышкыр койду жарып салат; **8. без доп. прост.** качуу, тыз коюу, качып кетүү, качып жөнөө; ~ **со** **всех** **ног** буту бутуна тийбей качуу; **◇** **д**ра́ть **го́рло** (**гло́тку**) *прост.* бакыруу, аңылдоо, тамагы айрылганча кыйкыруу; **драть** **но́с** *прост.* мурдун көтөрүү, кекейүү, кекирейүү; **мороз** **по** **ко́же** **дерёт** суук сөөктөн өтөт; **драть** **зерно́** эгинди актоо.

Дра́ться *несов. 1.* урушуу, мушташуу, жакалашуу; **ма́льчики** **деру́тся** балдар мушташып жатышат; **2. с кем** согушуу, кармашуу; жекеме-жеке чыгып урушуу (чабышуу, атышуу); ~ **с** **враго́м** душман менен согушуу; ~ **до** **последне́го** **патро́на** акыркы огу калганча согушуу (атышуу); ~ **на** **дуэ́ли** дуэлге чыгып атышуу, дуэлде жекеме-жеке беттешүү; **3. за что разг.** күрөшүү, катуу аракет кылуу; ~ **за** **высо́кий** **урожа́й** мол түшүм алуу үчүн күрөшүү.

Дра́хма *ж* драхма (**1.** байыркы Грециянын күмүш жана алтын акчасы, азыркы Грециядагы акча бирдиги; **2.** метрикалык системага өтүүгө чейинки аптекаларда колдонулуп келген өлчөө бирдиги).

Драце́на *ж* драцена (түштүк жактарда өскөн, дайыма көгөрүп турган узун жалбырактуу дарак же бадал өсүмдүгү, мунун кээ бир түрлөрү декоративдүү өсүмдүк катары үйдүн ичине да өстүрүлөт).

Драч *м* сүргү (жыгач сүрүүдө колдонулуучу, иймекей миздүү бычагы бар сүргү).

Драчли́вость *ж* урушчаактык, жанжалкечтик.

Драчли́вый, -ая, -ое (драчли́в, -а, -о) урушчаак, жанжалчыл, чатак чыгарма; ~ **ма́льчик** жанжалчыл бала; ~ **пету́х** урушчаак короз.

Драчу́н *м разг.* урушчаак адам, чыр (чатак) киши.

Драчу́нья *разг. женск. к драчу́н.*

Дребедень *ж разг. 1.* сандырак, дөөдүрөк кеп, болбогон кеп, былжыраган кеп, болбогон нерсе, дайыны жок нерсе; **2. собир.** икир-чикир, көр-жер.

Дребезг *м разг.* шаңгырак, шалдыр-шулдур; шаңгыр-шунгур; шынгыр эткен дабыш; **с** **у́лицы** **доно́сится** ~ **трамва́я** көчөдөн трамвайдын шалдыр-шулдур эткен дабышы угулат.

Дребезги: **в** (**ме́лкие**) **дре́безги** (**разби́ть, разби́ться**) бырын-чырын кылып талкалоо (талкалануу).

Дребезжа́ние *ср* дирилдөө, зыңылдоо, шарак-шурак этүү, шалдыр-шулдур этүү, калдыр-кулдур этүү.

Дребезжа́т/ь *несов.* дирилдөө, зыр-зыр этүү, кангыр-кунгур этүү, шалдыр-шулдур этүү, калдыр-кулдур болуу, дир-дир этүү; үзүл-

кесил чыгуу; **стёкла** ~ айнектер шалдырайт.

Древесин/а ж 1. сөнгөк (жыгачтын кабык жана ички өзөгүнөн башка катуу бөлүгү); 2. *собр.* устун, тактай, жыгач (жалпы эле жыгач материалдар); **заготов́ка** ~ **ы** жыгач даярдоо; **сплав** ~ **ы** жыгач (карагай) агызуу.

Древесинн/ый, -ая, -ое жыгачка тиешелүү; жыгач..; ~ **ые воло́кна** жыгач булалары;

Древесница ж 1. жыгач көпөлөгү, жыгач курту (жыгач жей турган көпөлөк жана анын курту); 2. дарак бакасы (бак-дарактардын үстүндө жашоочу бака).

Древесн/ый, -ая, -ое 1. дарак...; жыгач...; ~ **ая корá** дарак (жыгач) кабыгы; ~ **ые поро́ды** дарактын түрлөрү; 2. жыгачтан алынган, жыгачтан даярдалган; ~ **ый уго́ль** жыгач (жыгачтын) көмүрү; ~ **ая смола́** жыгачтын чайыры; ~ **ая масса** жыгач массасы; 3. даракта жашай турган; ~ **ая лягу́шка то же, что древесница** 2; ~ **ая блоха́** дарактын бүргөсү.

Дре́вко ср каскак, сап (найзанын темири ашталуучу же желек тагылуучу ичкерээк узун жыгач); ~ **зна́мени желек** (байрак) каскагы (сабы).

Дре́вне ... древнегрéческий, древнеру́сский сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Древнеегипетск/ий, -ая, -ое байыркы Египет...; байыркы египеттик; ~ **ая пись-менность** байыркы Египет жазуусу.

Древнеиндийск/ий, -ая, -ое байыркы Индия...; байыркы индиялык; ~ **ая литера-ту́ра** байыркы Индия адабияты.

Древнеру́сск/ий, -ая, -ое байыркы Русь (Орус)...; байыркы орус...; ~ **ие ру́кописи** байыркы орус кол жазмалары.

Древнетю́ркск/ий, -ая, -ое байыркы түрк...; ~ **ие язы́ки** байыркы түрк тилдери.

Дре́вн/ий, -ая, -ое (древен, -ня, -не) 1. (*сущест́вующий издавна, старинный; очень да́вний*) байыркы, мурунку, эзелки, эзелтен келе жаткан, капкачанкы; ~ **ий обы́чай** байыркы (эзелки) үрп-адат; ~ **ая ру́копись** байыркы (байыртан сакталып калган) кол жазма; ~ **ие века́** байыркы кылымдар; 2. (*сущест́вовавший или жи́вший в далёком про́шлом*) байыркы, жер каймактагандагы, мурунку замандагы, атам замандагы; ~ **ие гре́ки** байыркы гректер; ~ **ая Русь** байыркы Русь (Орус); 3. (*очень ста́рый*) өтө картан, карылыгы жеткен, узак жашаган, ээги түшкөн, ак ээк болгон; эскилиги жеткен, капкачанкы, карт; ~ **ий старик** ээги түшкөн (карылыгы жеткен) абышка; ~ **ий дуб** эскилиги жеткен (капкачанкы) дуб; 4. *в знач. сущ.* **древние** *мн.* байыркылар, байыркы элдер; **древняя исто́рия** байыркы (биздин эранын 5-кылымына чейинки) тарых;

древние язы́ки байыркы тилдер (латын жана байыркы грек тилдери; классик тилдер).

Дре́вност/ь ж 1. байыркылык, эзелкилик; ~ **ь ру́кописи** кол жазманын эскилиги (эзелкилиги); 2. байыркы заман, атам заман, эчак өткөн заман, эзелки өтмүш; **седа́я** ~ **ь** эзелки заман, атам заман; **в** ~ **и** байыркы убакта; жер каймактаганда; 3. **древности** *мн.* эзелки нерселер, байыркы нерселер, эзелки эстеликтер; **узгё́нские** ~ **и** Өзгөндүн байыркы эстеликтери; **музе́й** ~ **ей** антик буюмдар музейи.

Дре́во ср *трад.-поэт. то же, что дере́во* 1; **о́** *родосло́вное дре́во то же, что родосло́вное дере́во.*

Древои́днн/ый, -ая, -ое (древови́ден, -на, -но) дарак сымал, дарак сыяктуу, даракка окшош, дарак формасындагы; ~ **папоро́тник** дарак сымал папоротник.

Древонаса́ждён/ие ср 1. бак (дарак) отургузуу, бак тигүү, көчөт көчүрүү; **пра́здник** ~ **ия** дарак (бак) тигүү (көчөт отургузуу) майрамы; 2. *чаще мн.* **древонаса́ждёния** тигилген (көчүрүлгөн) бак-дарактар; **берё́чь** ~ **ия** жаңы тигилген (отургузулган) бак-дарактарды этияттоо, бак-дарактарга этият болуу.

Древообра́знн/ый, -ая, -ое (древовообра́зен, -на, -но) *то же, что древои́днн/ый.*

Древосто́й м *собр.* токойдун бир бөлүгү, топ дарак.

Древо́точец м 1. дарак көпөлөгү (курту дарак менен азыктанган көпөлөк); 2. суу жан-жаныбарлары (моллюскалар, рак сымал жаныбарлар, булар кемелердин же порттун жыгач бөлүктөрүн жеп бүлдүрөт).

Дредно́ут м дредноут (ылдам жүрүүчү чон броненосец).

Дрези́на ж дрезина (темир жол менен жүрүүчү моторлуу же кол менен башкарыла турган араба).

Дрейф м *спец.* дрейф (1. шамалдын же агымдын таасиринен кеменин, самолёттун өз курсунан четтеп кетүүсү; 2. кеменин, муздун шамал же агымдын багыты боюнча жылып жүрүүсү); **лечь в дрейф** *мор.* дрейфке туруу, дрейфке жатуу (парустун жардамы менен бир орундан жылбай туруу); **сня́ться с дрейфа** *мор.* дрейфтен чыгуу (дрейфте турган кеменин парустарды башкараак абалга келтирүү аркылуу жылып жөнөшү).

Дрейфит *несов. прост.* коркуу, чочуу, калтаарып калуу, жүрөгү опколжуу, эси чыгуу, жүрөксүнүү; **не дрейфь!** коркпо! чочуба! калтаарыба!

Дрейф/ова́ть *несов.* дрейфтөө (1. кеменин, самолёттун шамалга же агымга карата алган курсунан четтеп кетиши; 2. шамалдын же агымдын багыты боюнча кемелердин, муз

сыныктарынын сүзүп, жылып жүрүшү; **корабль** ~ **у́ет** корабль дрейфке түшүп калды; **3.** якордо турган кеменин шамал же агымдын күчү аркылуу өз ордунан жылып кетиши).

Дрейфующ/ий, -ая, -ее дрейфтөөчү, калкып жүрүүчү ~ **ая станция** калкып жүрүүчү станция.

Дреко́лье *ср собир.* дреколье (урушууда, чабышууда колдонулуучу союл, таяк, чокмор сыяктуу ар кандай куралдар).

Дрель *ж тех.* дрель (көзөгүчтү, бургуну айландыруучу аспап); **ручная** ~ кол дрель; **пневматическая** ~ пневматикалык дрель.

Дрема́, *дрёма ж то же, что дремота.*

Дрема́ть *несов.* **1.** үргүлөө, көшүлүү, көзү илинип каалгуу; ~ **в кресле** креслодо отуруп көшүлө түшүү (үргүлөө); **2.** *перен.* козголбоо, кам санабоо, камырабоо, бейкапар болуу; бейгам болуу; **◇ не дрема́ть** сак болуу, сергек болуу, сергек туруу, сак туруу, бейкапар жатып албоо; **враг не дре́млет** душман бейкапар жатып албайт.

Дрема́ться *несов. безл. кому* уйку басуу, көшүлүү, үргүлөө; **мне дре́млется** мени уйку басып баратат; мен көшүлүп (үргүлөп) баратам.

Дремо́т/а *ж* үргүлөө, уйку басуу, көшүлүү, каалгуу; **превозмо́чь** ~ у уйкусун ачуу.

Дремо́тно *нареч.* үргүлөп, уйкусурап, көшүлүп, каалгып.

Дремо́тн/ый, -ая, -ое уйку баскан; көшүлткөн, көшүлгөн, уйкусуратуучу, үргүлөгөн, уйку келтирүүчү; ~ **ое состояние** уйку баскан абал; ~ **ая тишина́** уйку келтире турган тынчтык, көшүлткөн тынчтык.

Дремúч/ий, -ая, -ее (дремúч, -а, -е) **1.** чытырман, чычкан мурду жөргөлөгүс, жыш, калың; ~ **ий лес** чытырман токой; **2.** *перен.* жеткен, барып турган, айласыз, ашынган, кызылдай, кыпкызыл; ~ **ая неве́жда** жеткен наадан.

Дре́на *ж тех.* дрена (жер астындагы сууларды чогултуп агызуу, саздак жерлерди кургатуу үчүн жер алдынан өткөрүлгөн арык, ноо, түтүк).

Дрена́ж *м* дренаж (**1. тех.** саздак жерлерди кургатуу чаралары жана ушул максатта салынган арыктар, түтүктөр, ноолор; **2. мед.** жарадагы иринди, сары сууну атайын жасалган түтүк же марли аркылуу агызып чыгаруу; **3. мед.** иринди, сары сууну денеден агызып чыгарууда колдонулган резина же айнек түтүк).

Дренажировать *сов., несов. тех., мед.* дренаж жасоо, дренаж кылуу, дренаждоо.

Дрена́ж/ый, -ая, -ое *тех., мед.* дренаж үчүн керектелүүчү, дренаж..; ~ **ая канава** дренаж арыгы; ~ **ая машина́** дренаж машинасы (арык каза турган машина); ~ **ая тру́бка** дренаж түтүгү.

Дрени́ровать *сов., несов. что 1. тех.*

дренаж кылуу, саздак жердин суусун агызуу, кургатуу, дренаждоо; **2. мед.** дренаж кылуу, дренаждоо, түтүк аркылуу ирин, суу чыгаруу; ~ **брюшну́ю по́лость** ичтен (карындан) ирин, суу чыгаруу.

Дресва́ *ж* күкүм, шагыл (таштардан, тоо тектеринен үбөлөнүп, быркыранып түшкөн майда бөлүктөр).

Дресвя́ный, -ая, -ое үбөлөнмө, күкүмдөнүп кетме, быркыранма; ~ **камень** үбөлөнмө таш.

Дрессиро́ванн/ый, -ая, -ое 1. прич. от дрессировать; 2. прил. үйрөтүлгөн, машыктырылган, дрессировкаланган; ~ **ая соба́ка** үйрөтүлгөн ит.

Дрессировать *несов. кого-что 1.* үйрөтүү, машыктыруу, дрессировка кылуу; ~ **зверей** айбандарды үйрөтүү; **2. разг. ирон.** үйрөтүү, таалим-тарбияга салуу, көнүктүрүү, бир нукка түшүрүү, бир ыңгайга келтирүү.

Дрессировать́ся *несов. страд. к дрессировать.*

Дрессиро́вка *ж по знач. гл. дрессировать.*

Дрессиро́щик *м* дрессировщик, дрессировка кылуучу, (айбандарды) үйрөтүүчү.

Дрессиро́щица *женск. к дрессировщик.*

Дри́фтер *м* дрейфтер (тор менен балык уулоого ылайыкталган кеме).

Дробилка *ж* дробилка (майдалагыч, талкалагыч машина).

Дробилън/ый, -ая, -ое майдалай турган, майдалоочу, талкалап туруучу, талкалагыч; ~ **ый цех** майдалоо (талкалоо) цехи; ~ **ая машина́** майдалоочу (талкалагыч) машина; ~ **ая ме́льница** майдалоочу тегирмен.

Дроби́на *ж* бир бытыра, бытыранын бир даанасы, чачма октун бир тогологу; **◇ как (что) слону́ дроби́на** эң эле аз, кымындай, кенедей, болор-болбос.

Дроби́нка *ж уменьш. к дроби́на; то же, что дробина.*

Дроби́ть *несов. 1. что* майдалоо, талкалоо, жаруу, майдалап бөлүү, быт-чыт кылуу, быркыратуу, бычыратуу; ~ **камень** ташты майдалоо; ~ **кости** сөөктү быркыратуу; ~ **зерно́** данды жаруу; **2.** майдалап бөлүү, бөлүк-бөлүк кылуу, бөлчөктөө, бөлүктөргө ажыратуу, чачкындатуу; ~ **силы** күчтүү бөлүндү кылуу; ~ **вопрос** маселени майдалап бөлүү (бөлүп жиберүү); **3. разг.** шатыратуу, шатыр-шутур этүү, татыратуу, тапыратуу, тапыр-тупур этүү; **до́ждик дробит по окну́** жамгыр терезени шатыр-шутур ургулайт (черткилейт).

Дроб/и́ться *несов. 1.* майдалануу, талкалануу, быркырануу, бычырап кетүү, чачыроо, үбөлөнүү; **известняк легко́** ~ **и́ться** акиташ ылдам эле үбөлөнүп кетет; **во́лны** ~ **я́тся** **о ска́лы** толкундар аскага урунуп чачырап кетип жатты; **2.** бөлүү, бытырап кетүү,

чачылуу; ~ **ятся силы күчтөр бөлүндү болуп кетет**; **отряд** ~ илсе отряд бытырап кетти; **3. страд. к дробить 1, 2.**

Дробление *ср 1. по знач. гл. дробить 1, 2 и дробиться 1, 2*; ~ **зерна** эгинди майдалоо; эгиндин майдаланышы; ~ **производственного процесса** өндүрүш процессин майдалап (бытыратып) жиберүү; өндүрүш процессинин майдаланып (бытырап) кетиши; **2. биол. то же, что сегментация яйца.**

Дроблёный, -ая, -ое майдаланган, кү-күмдөлгөн, талкаланган, үбөлөнгөн, жанчылган; ~ **кирпич** талкаланган кирпич; ~ **рис** жанчылган күрүч.

Дробница *ж охот.* бытыра баштык.

Дробность *ж* майдалангандык, бытырагандык, бөлүнгөндүк, чачырагандык, чачылгандык, чачкындык.

Дробн/ый, -ая, -ое (дробен, -на, -но) **1.** майдаланган, майда, бөлөк-бөлөк болгон, бытыраган, барча-барча бөлүнгөн; **2.** тыпыр-тыпыр эткен, татыр-тутур эткен, тез-тез болгон; ~ **ый шаг** тыпылдай баскан кадам; ~ **ый стук** дождя жамгырдын шатыр-шутур эткени, жамгыр тамчыларынын шатырата уруп турушу; **3. мат.** бөлчөк, бөлчөктүү; ~ **ое число** бөлчөк сан; ~ **ая величина** бөлчөктүү чоңдук; **дробные числительные грам.** бөлчөк сандар.

Дробовик *м* чачма (бытыра менен атма мылтык).

Дробов/ой, -ая, -ое чачма (бытыра) менен атууга ылайыкталган; ~ **ой заряд** чачма дүрмөт; ~ **ая берданка** бытыра менен атма барденке.

Дроболитённый, -ая, -ое *тех.* бытыра (чачма) жасай турган, бытыра куя турган, бытыра...; ~ **цех** бытыра цехи.

Дроб/ь *ж 1. собир.* бытыра, чачма ок; **зарядить ружьё** ~ **ью** мылтыкты бытыра менен дүрмөттөп коюу; **2. перен. чего, какая** татыр-тутур (тапыр-тупур, дабыр-дубур) үн, татыраган, дабыраган дабыш; **барабанная** ~ **ь** барабандын дабыраганы; барабандын дыбыр-дыбыры; **3. мат.** бөлчөк; **простая** ~ **ь** жөнөкөй бөлчөк; **десятичная** ~ **ь** ондук бөлчөк.

Дрова *тк. мн.* отун (жыгач отун); **сырые** ~ суу отун; **нарубить** ~ отун жаруу, отун даярдоо; **♦ кто в лес, кто по дрова погов.** баш аламан, баш-аягы жок, чар учкандай.

Дровни *тк. мн.* жалпак чана (отун, жүк ташууга ылайыкталып, чанагы жок жасалган чана).

Дровозаготовки *мн. (ед. дровозаготов-ка ж)* отун даярдоо.

Дровокól *м 1. уст.* отун жаргыч адам (отун жарууга жалданып иштеген жумушчу); **2. нар.-разг.** отун жаргыч балта, отун балта.

Дровокóльный, -ая, -ое отун жара турган, отун жаруучу...; ~ **станóк** отун жара турган станок.

Дровопильн/ый, -ая, -ое отун тиле турган, отун тилүүчү...; отун араалай турган, отун араалоочу...; ~ **ая установка** отун араалай турган установка.

Дровосёк *м 1. уст.* отунчу (отун кыюу, кесүү ишин аткаруучу адам); **2.** жыгач коңузу (курту жыгач жей турган коңуз).

Дровяник *м 1. разг.* отун сарай, отункана; **2. уст.** отунчу (отун сатып оокат кылуучу адам).

Дровян/ой, -ая, -ое 1. отун коюлуучу, отун киргизиле турган; отун...; ~ **ой склад** отун склады; **2.** отун жагылуучу; отун жакма, отун менен жылытма (ысытма); ~ **ое отопление** отун менен жылытма (ысытма) система; **3.** отунга ылайыктуу, отунга жарай турган, отун кыла турган.

Дрога *ж* дрога (арабанын алдынкы жана арткы дөнгөлөктөрүнүн ок жыгачтарын туташтырып, узунунан салынган жыгач).

Дроги *мн.* чанаксыз узун араба.

Дрогнуть I *несов.* үшүү, тонуу, калч-калч этүү, тиши тишине тийбей калтыроо.

Дрогнуть II *сов. 1.* калтырай түшүү, калтылдоо, калчылдоо, титирей түшүү, титиреп кетүү; солк эте түшүү; **рука его** ~ **ла при прощании** коштошордо колу калтырап кетти; **2.** болк эте түшүү, болкулдоо, болк-болк этүү, былк-былк этүү, бүлк-бүлк этүү; **сёрдце** ~ **ло** жүрөгү болк эте түштүү; **3.** калтыроо, дир-дир этүү, диртилдөө; **голос его** ~ **л үнү** калтырап чыкты; **4.** желп-желп этүү, желпилдөө; жалт-жулт этүү; **5.** калт этүү, калтаарый түшүү, мизи кайтуу, жалтануу; **неприятель** ~ **л и побежал** душман жалт берип качып жөнөдү.

Дрожание *ср по знач. гл. дрожать 1-3*; ~ **рук** колдун калтырашы; ~ **голоса** үндүн калтырашы; ~ **стёкол** айнектердин дир-дир этиши; ~ **палубы** кеменин үстүнүн калт-калт этип турушу.

Дрожательн/ый, -ая, -ое *спец.* дирилдеген, титир-титир эткен, калтаңдаган; ~ **ые движения** титир-титир эткен кыймыл, дирилдөө.

Дрожать *несов. 1.* дирилдөө, титирөө, калтыроо; **стёкла дрожат** терезе (айнектер) дирилдейт; **2.** титирөө, калтыроо, калчылдоо; ~ **от холода** сууктан калчылдоо; ~ **от страха** коркконунан калтырап кетүү; ~ **от радости** сүйүнгөндөн бүткөн боюн калтырак басуу; **колени дрожать** тизелери калтырайт; ~ **мелкой дрожью 1)** майда калтырак басуу; **2)** *перен.* коркуу; **3.** титирөө, калтыроо, дир-дир этүү (үн, дабыш); жылтылдоо, жалт-жулт этүү, желп-желп этүү (жанын); **4. перен.**

за кого-что, над кем-чем разг. чочулоо, тынчсыздануу, тынчы кетүү, күйпөлөктөө, жаны күйүү; күйүп-бышуу; ~ за своего ребёнка баласы үчүн тынчсыздануу; ~ над детьми балдарына күйүп-бышуу; 5. перен. над чем калтыроо; ~ над каждой копёйкой бир тыйын үчүн калтыроо.

Дрожжев/ой, -ая, -ое ачыткы...; камыр ачыткы...; ~ ой запах ачыткынын жыты (кыйгыл жыт); ~ ое тесто ачыткы менен көптүрүлгөн камыр (ачытылган камыр).

Дрожж/и тк. мн. дрожжи, ачыткы, камыр ачыткы, камыр туруш; пивные ~ и пивонун ачыткысы; тесто на ~ ах дрожжи ачыткы салып көптүрүлгөн камыр; ♢ как на дрожжах (расти, подниматься) тез көбөйүү, жабалактап өсүү, дүркүрөп өсүү.

Дрожки тк. мн. дрожка, трашманке (киши түшүүгө ылайыкталган жеңил араба); беговые ~ жарыштыра турган дрожка.

Дрожмя дрожмя дрожать калч-калч этүү, тиши-тишине тийбей калтыроо, аябай калчылдоо (калтыроо).

Дрожь ж калтырак, титирек, калчылдак, калтыроо, чымыроо, дүрүлдөө; ~ берёт калтырак басат; его бросает в ~ аны калтырак басат (ал калтырап кетет); лихорадочная ~ безгек калтыратмасы; нервная ~ ачуу келгендеги калтырак; ~ пробежала по спине этим дүр эте түштү, аркам чымырап (дүрүлдөп) кетти.

Дрозд м боз таркылдак; певчий ~ сайроочу боз таркылдак; чёрный ~ кара шакшак; ♢ дать (задать) дрозда прост. катуу урушуу (тилдөө), ашата сөгүү.

Дроздов/ый, -ая, -ое 1. боз таркылдак...; ♢ ое гнездо боз таркылдактын уясы; 2. в знач. суш. дроздовые мн. зоол. боз таркылдактар (чымчыктар отрядына кирүүчү канаттуулар түркүмүнүн жалпы аты).

Дрозофила ж дрозила (чымын-чиркей түркүмүнө кирүүчү майда чымын).

Дрок м дрок (буурчак түркүмүнө кирүүчү сары же ачык гүлдүү бадал өсүмдүгү).

Дромадёр, Дромедар м нар, төө.

Дроссель м дроссель (1. эл. токтун кубатын жөнгө салуучу индуктивдик каршылыгы күчтүү жез зымдан жасалган катушка, чыгырык; 2. тех. кыймылдаткычтардагы суюктуктун, буунун же газдын басымын, алардын сарпталышын, жумшалышын жөнгө салып туруучу клапан, капкан).

Дроссельный, -ая, -ое дросселдүү, дроссель...; ~ клапан дроссель клапаны.

Дротик м кыска найза (ыргытылуучу кыска найза – байыркы жана орто кылымдарда); найза (казак орустарда).

Дрофа ж тоодак.

Дрофин/ый, -ая, -ое тоодак...; ~ ое яйцо тоодактын жумурткасы.

Дрочёна ж нар. разг. дрочёна (сүт менен жумурткага ун же картошканы кырып аралаштырып жасалган куймактын бир түрү).

Друг I м 1. дос. жан жолдош, бурадар, ашына, жоро, жоро-жолдош, курбу-курдаш, көңүлдөш адам, көңүлү жакын адам; искренний ~ ак ниеттүү дос (ниети таза дос); друзья детства бала кезден берки достор; старый ~ лучше новых двух посл. эски дос эстен кетпейт, жаны дос кадырга жетпейт; 2. кого-что дос, жактоочу, таламын талашуучу; ~ угнетённых эзилгендердин жактоочусу; ~ детей балдардын досу; ~ свободы азаттыктын (эркиндиктин) жактоочусу; 3. обраш. достум, досум, бурадар, тууган; ~ мой! достум!, досум!; помоги, ~! тууган, жардамдашып жибер! досум жардамдашып жиберчи!; друг дома 1) сүйүктүү дос, ынак дос (үй-бүлөдөгүлөрдүн баарына жакын, жакшы санаалаш адам); 2) шутол. аялынын ойношу, аялы менен көңүлү жакын адам; будь другом (будь друг) достукка жарачы, кичи пейилдик кылчы.

Друг II кр. ф. к друго́й: друг дру́га бири-бирин, бирин-бири; друг дру́гу бири-бирине; они мешают друг дру́гу алар бири-бирине жолто кылып жатышат; они нравятся друг дру́гу алар бири-бирин жакшы көрүшөт; друг за дру́га бири-бири үчүн, бири-бирине; заступаться друг за дру́га бири-бирин жактоо, бири-бирине болушуу; друг на дру́га бири-бирине; бири-бирин, бирин-бири; надеяться друг на дру́га бири-бирине ишенүү; наговорить друг на дру́га бири-бирин жамандоо; друг против дру́га бири-бирине каршы; 2) бетме-бет; карама-каршы; друг с дру́гом бири-бири менен, өз ара, ич ара; ссориться друг с дру́гом бири-бири менен кермур айтышуу (талашып-тартышуу) враждовать друг с дру́гом бири-бири менен жоолашуу (касташуу); друг о дру́ге бири-бири жөнүндө; вспоминать друг о дру́ге бири-бирин эскерүү, бири-бирин эске түшүрүү; друг от дру́га бири-биринен; друг к дру́гу бири-бирине; повернуться лицом друг к дру́гу бири-бирине жүз буруп кароо.

Друг/ой, -ая, -ое 1. башка, бөлөк, өзгө; дайте мне ~ ой карандаш мага башка карандаш бергилечи; в ~ ое время башка убакта, өзгөчө учурда; и тот и ~ ой тигил да, бул да; кто-то ~ ой кимдир башка бирөө; совсем ~ ой такыр башка; быть ~ ого мнения башкача пикирде болуу; лучше, чем кто-л. ~ ой бул башкасынан көрө жакшы, бул башка бирөөдөн көрө түзүк; 2. бул эмес, башка; наркы, тиги; он в ~ ой комнате ал башка бөлмөдө, тиги бөлмөдө; на ~ ом берегу тиги жээкте, наркы өйүздө; перейти на ~ ую сторону у́лицы көчөнүн наркы бетине өтүү;

3. кийинки, кийин, дагы башка, (дагы) бирөө, экинчиси; **в ~ ой раз поговорим** кийин сүйлөшөбүз, дагы бир күнү сүйлөшөбүз; **на ~ ой день** кийинки күнү, эртесинде; **один в Питер**, ~ **ой из Питера** бирөө Питерге, экинчиси (дагы бирөө) Питерден; 4. *в знач. суц. другой м, другая ж, другие мн.* башка адам, башка бирөө, башка бирөөлөр; **одни едут в Москву**, ~ **ие** — в Магадан бир даары Москвага, башка бирөөлөрү Магаданга жөнөшөт; ~ **ой бы благодарил, а ты ругаешься** башка адам болсо алкыш айтар эле, а сен болсо урушасың; 5. *в знач. суц. другой м* башка(лар), өзгө(лөр), чоочун бирөө; **заботиться о ~ их** башкалардын камын жеш, башкалар жөнүндө кам көрүү (ойлоо); **не обращать внимания на ~ их** башкаларга (чоочун бирөөлөргө) көңүл бурбоо; **другими словами** *вводн. сл.* башкача айтканда.

Дружба/а ж достук, ынактык, таттуулук; **быть в ~ е с кем-л.** бирөө менен достук мамиледе болуу, ынак болуу; **нерушимая ~ а** бөлүнгүс (ажырагыс) достук; бузулгус достук; ~ **а народов** элдердин достугу (ынтымакташтыгы); ~ **а ~ ой, служба службой** *погов.* достук өз жолу менен, кызмат өз жолу менен; ~ **а ~ ой, а табачок** *врозь погов.* эсептүү дос айрылбайт.

Дружелюбие ср достук, татуулук, ынактык, достук мамиле.

Дружелюбно нареч. досторчо, чын жүрөктөн, кең пейилдик менен; **встретил он нас очень** ~ ал бизди чын дили менен тосуп алды.

Дружелюбн/ый, -ая, -ое (дружелюбен, -на, -но) досторчо, ынактарча; достук, таза ниеттүүлүк; ~ **ые отношения** достук мамиле.

Дружески нареч. достук кылып, ынактык менен, достук менен; ~ **посоветовать** достук менен кеңеш кылуу.

Дружеск/ий, -ая, -ое достук, досторчо, ынактык, жакындык, достор...; ~ **ий кружок** достор кружогу; ~ **ая услуга** достук кызмат; ~ **ое рукопожатие** досторчо кол алышуу (саламдашуу); ~ **ий привет** достук салам; **вечер прошёл в ~ ой атмосфере** кече достук кырдаалда өттү; **◇ быть на дружеской ноге с кем** достук мамиледе болуу, ынак дос болуу.

Дружественно нареч. досторчо, достук мамиледе.

Дружественность ж достук, ынактык, таттуулук, жакын мамилелүүлүк.

Дружественн/ый, -ая, -ое (дружествен, -на, -но) 1. дос, достук, таттуу, ынак, достук мамиледеги; ~ **ое сотрудничество** достук кызматташтык; ~ **ые связи между народами** элдер арасындагы достук байланыш; ~ **ый визит** достук визит; 2. досторчо, дос катары, дос сыяктуу, достук; ~ **ое расположение** дос катары ылым саноо.

Дружина ж дружина 1. байыркы Руста: князь кошуну, аскери; 2. Батыш Европа өлкөлөрүндө: уруу жол башчыларынын алдындагы аскер отряды; 3. падышалык Россиядагы ополчениенин аскердик бөлүгү; 4. *с определением* **пожарная** ~ өрт өчүрүүчүлөр дружинасы (тобу); **народная** ~ элдик дружина.

Дружинник м дружинник, дружиначы; дружина мүчөсү.

Дружинный, -ая, -ое дружина...; дружиналык.

Дружн/ть несов. 1. *с кем* достошуу, дос болуу, жолдош болуу, ынак болуу; **они ~ ли с детства** алар бала чагынан бери дос болуп келишкен; 2. *кого уст.* достоштуруу, жакындаштыруу.

Дружиться несов. 1. *то же, что дружить* 1; 2. достук мамиледе болуп келүү, достошуу, бири-бирине таттуу мамиледе болушуу.

Дружище м разг/ (в обращении) дос, достум, жолдош, тууган; **послушай-ка, ~!** досум, кулак салчы!; **здравствуй, ~!** салам, достум!

Дружка I м уст. той башы.

Дружка II: друг дружку; друг дружке; друг о дружке и т. п. *то же, что друг друга*; друг другу и т. п. *см.* друг II.

Дружно нареч. 1. ынтымактуу, таттуу болуп; **жить ~ ынтымактуу** жашоо; 2. текши, жапырт, чогуу, биргелешип; **действовать ~ биргелешип** иштөө (иш кылуу); ~ **взяться за дело** ишке жапырт киришүү; 3. дароо; жабалактап; **весна началась ~ жаз** дароо (тез) келди; **посевы вошли ~ эгин** жабалактап өнүп чыкты.

Дружн/ый, -ая, -ое (дружен, -на, -но) 1. таттуу, ынтымактуу, дос; ~ **ая семья** ынтымактуу үй-бүлө; ~ **ый коллектив** ынтымактуу коллектив; ~ **ые дети** таттуу балдар; **мы с ним ~ ы** биз аны менен доспуз; 2. жапырт, тегиз, жапа тырмак; ~ **ый смех** жапырт (дуу) күлкү; ~ **ые усилия** жапа тырмак аракет; ~ **ые аплодисменты** жапырт кол чабуулар; 3. *разг.* тез, дароо, ыкчам, кыйгас; ~ **ое цветение хлопчатника** гозонун кыйгас гүлдөшү (кыйгас гүл ачышы); ~ **ая весна** дароо келген жаз, дароо (тез) чыккан жаз.

Дружок м 1. *ласк. к друг*; 2. дос, жолдош.

Другать несов. чем разг. тыбыратуу, сербедетүү; ~ **ногами** буттарын тыбыратуу.

Другаться несов. прост. тыбыроо, сербектөө; **не другайся!** тыбыраба!

Другнуть сов. однокр. к другать.

Другзгать несов. чем прост. чачыратуу, чачыратып булгоо; ~ **краской** боёк чачыратуу.

Другзгаться несов. прост. чачыратуу, шалпылдатуу; ~ **под крапом** крандын (чоргонун) алдына туруп чачыратуу.

Дрыхать *несов. прост. то же, что дрыхнуть.*

Дрыхнуть *несов. прост.* уктоо, шылк дей түшүү.

Дряблость *ж* былбырактык, көпшөктүк, борпондук, шалбырактык, боштук, бошондук.

Дрябл/ый, -ая, -ое (дрябл, -а, -о) 1. былбырак, көпшөк, борпон, былбыраган, шалпайган, шалбыраган; ~ **ая кóжа** былбыраган тери; ~ **ые мышцы** шалбыраган булчун эттер; 2. *перен.* бош, бошон, жүүнү бош, өлжүрөк; ~ **ый характер** өлжүрөк мүнөз.

Дрябнуть *сов. разг.* былбыроо, шалбыроо, шалпаюу, шалпыюу.

Дрязги *тк. мн. разг.* ыйкы-тыйкы, жаңжал, чыр-чатак, уруш-кериш, кыжынкужуң; **домашние** ~ үй ичиндеги ыйкы-тыйкы (жаңжал); **заводить** ~ жаңжал чыгаруу, чыр баштоо.

Дрянн/ой, -ая, -ое *разг.* жаман, жараксыз, жарамсыз, начар; ~ **ой человек** начар адам; ~ **ой характер** жаман мүнөз; ~ **ая обувь** жаман бут кийим.

Дрянцó *ср в знач. сказ. прост. то же, что дрянь 3.*

Дрянь *ж* 1. *собр. разг.* жаман, жараксыз нерсе, какыр-чикир, көр-жер, ыпыр-сыпыр; 2. *перен. (вздор, чепуха)* сандырак, былжырак, келжирек; 3. *в знач. сказ. разг.* жаман, жарабаган нерсе же адам; **дело** ~ жаман (чатак); **погода** ~ аба ырайы жаман; **человек он** ~ ал жаман адам (ал жарабаган, киши санында жок неме).

Дряхлеть *несов.* картаюу, жүрбөй калуу, шайы кетүү, күч-кубаттан таюу, мөгдүрөө.

Дряхлость *ж* шайы кетип картайгандык, улгайгандык, мөгдүрөгөндүк, алдан-күчтөн тайыгандык.

Дряхлый, -ая, -ое (дряхл, -а, -о); 1. картайган, карылыгы жеткен, мөгдүрөгөн, алдан-күчтөн тайыган; ~ **старик** карылыгы жеткен абышка; 2. *перен. разг.* эскирген, эбисыны кеткен, эскилиги жеткен; ~ **домик** эскилиги жеткен үй.

Дуайён *м* дуайен (дипломатиялык корпус-тун старшинасы).

Дуализм *м* дуализм (1. реалдуулуктун, турмуштун башталыш негизи бири-бирин танган, бирине экинчиси карама-каршы күрөшүп келген материалдуулук менен идеалдуулуктун себебинен келип чыккан деп эсептелген философиялык окуу; 2. *книжн.* эки ачалык, экиге бөлүнүүчүлүк).

Дуалист *м* дуалист (дуализмди жактоочу адам).

Дуалистическ/ий, -ая, -ое дуалисттик; дуалист...; дуализм...; ~ **ая философия** дуалисттик философия; ~ **ое мировоззрение** дуалисттик көз караш.

Дуб *м* 1. дуб, эмен (дарагы); 2. *тк. ед. (древесина)* дуб, эмен (жыгачы); **стол из ~ а** дубдан жасалган стол; 3. *разг.* торпок, топоз, өгүз, топон баш, дөдөй, дөңгөч; 4. *обл.* чон кайык (Дон, Днепр аймактарында); **дать дуба** *прост.* өлүү, көз жумулуу, жан таслим болуу.

Дубасить *несов. прост.* 1. *кого* катуу таяктоо, өлөрчө сабоо, өлөр-тирилерине карабай жанчып уруу; 2. *по чему, во что* катуу тарсылдатуу, такылдатуу, дүңкүлдөтүү; ~ **в дверь** эшикти катуу тарсылдатуу.

Дубильн/ый, -ая, -ое көн ийлөө..., көн ийлөөдө (ийлөө үчүн) колдонулган, ийлөөчү; ~ **ое производство** көн ийлөө өндүрүшү; ~ **ый чан** ийлөө челеги; ~ **ые вещества** ийлөөгө керектелүүчү заттар.

Дубильня *ж* тери (көн) ийлей турган жай (цех), тери ийлөөчү ишкана.

Дубильщик *м* тери ийлөөчү (өндөөчү) адам, көнчү.

Дубина *ж* 1. жоон таяк, союл, токмок; 2. *прост.* бойлуу адам, нооча (шырыктай, бою теректей) адам; 3. *прост. бран.* дөңгөч, дөдөй, торпок, топоз.

Дубинка *ж* таяк, союл, токмок; **резиновая дубинка** резина таяк (полициянын куралы).

Дубинушка *ж* *уменьш. -ласк.* к дубина 1.

Дубитель *м* тери ийлөөдө колдонулуучу зат.

Дубить *несов.* *что* ийлөө, малмага салуу, өндөө; ~ **кожу** терини ийлөө.

Дубление *ср* ийлөө, малмага салуу, өндөө.

Дублёнка *ж* дублёнка (1. чолок тон; 2. тон, тери куртка).

Дублён/ый, -ая, -ое 1. ийленген, өңдөлгөн; ийленген териден жасалган; ~ **ые кожи** ийленген терилер; ~ **ый полушубок** чолок тон; 2. *перен. разг.* тотуккан (суукка, күнгө тотуккан жүз ж.б. карата айтылат); ~ **ое лицо** тотуккан бет (жүз).

Дублёр *м* дублёр (1. бир ишти тең катар, параллель аткара турган, зарыл учурда экинчисин алмаштыра турган иш кана, адам; ~ **космонавта** космонавттын дублёры; 2. негизги ролдо ойногон артистти тиешелүү убакта алмаштыра турган актёр; кинофильмди бир тилден экинчи тилге которууда тексти ошол которулган тилде сүйлөп түрүүчү киноактёр).

Дублёрша *разг. женск. к* дублёр 2.

Дублёт *м* 1. дублет, экинчи нуска; ~ **рукописи** кол жазманын дублети (экинчи нускасы); 2. *охот.* дублет (кош ооз мылтыктан эки октун катар аталышы).

Дублётный, -ая, -ое дублет (экинчи нуска) болгон; ~ **экземпляр книги** китептин дублети (экинчи нускасы).

Дубликат *м* дубликат (кандайдыр бир

документтин түп нускасындай мааниге ээ болгон экинчи экземпляр); ~ **документа** документтин дубликаты; ~ **диплома** дипломдун дубликаты.

Дубликатный, -ая, -ое дубликаттан турган, дубликат..., дубликат болгон.

Дублирование *ср по знач. гл. дублировать*; ~ **работы** бир ишти эки жерде (же эки киши) катар иштөө, бирин-бири кайталоо; ~ **роли** бирөөнүн ролун аткаруу, бирөө аткарчу ролдо ойноо; ~ **фильма** фильмди которуу (бир тилден экинчи тилге которуп чыгуу).

Дублировать *несов. кого-что* 1. кайталап жасоо, кайталап чыгуу, бир ишти кайталап иштөө, бир түрдүү ишти кайталап аткаруу; ~ **работу другого предприятия** башка ишкананын ишин (чыгарган продукциясын) кайталоо; 2. *театр.* негизги аткаруучунун ордун алмаштыруу, бирөө аткаруучу ролдо ойноо; ~ **роль** бирөөнүн аткарган ролун ойноо (алмаштыруу, бирөөнүн ордуна роль аткаруу); 3. кино которуу, дубляж кылуу; ~ **кинофильм** кинофильмди которуу.

Дубляж *м кино* дубляж; котормо (фильмди бир тилден экинчи тилге которуу); ~ **фильма** фильмдин дубляжы (котормосу).

Дубняк *м дуб* (эмен) токою; жаш дубдар (эмендер), дуб (эмен) чырпыктары.

Дубоватый, -ая, -ое (дубоватъ, -а, -о) *разг.* эби-сыны жок, колжогой, колдогой, кожомой, колжойгон; тайыз, тайкы, чолок акыл; кем акыл, дөдөй, келесоо чалыш; ~ **человек** дөдөй адам (келесоо чалыш адам).

Дубовик *м дубовик* (көбүнчө жалбырактуу жана дуб токойлорунун арасында болуучу козу карын).

Дубовый, -ая, -ое 1. дуб..., ~ **ая роща** дуб токою; эмен токою; ~ **ый лист** дубдун (эмендин) жалбырагы; ~ **ые двери** дубдан жасалган эшик, дуб эшик; 2. *перен. разг.* катуу, тиш өтпөгөн таштай катуу; ~ **ые яблоки** катуу алма; 3. *перен. разг.* ийкемсиз, колжогой, кожомой, колдогой; ~ **ый язык** кожомой тил; **дубовая голова** (башка) дөдөй, ашкабак баш, топон баш.

Дубок *м уменьш. -ласк. к дуб* 1. жаш дуб дарагы.

Дубонос *м дубонос*, балта тумшук (куш).

Дубрава *ж* 1. дубдуу токой, эмендүү токой, дуб токою; **вековая** ~ эски (капкачанкы) эмен токою; 2. *трад.-поэт.* токой.

Дуброва *ж то же, что дубрава.*

Дубье *ср собир.* 1. таяк, союл, келтек; 2. *прост. бран.* дөдөй, сөз жебеген адам.

Дуван *м уст.* 1. бөлүү, үлөшүү; 2. олжо, табылга.

Дуга *ж* 1. (*часть упряжи*) догоо; 2. жаа, иймек (тегерек сызыктын бир бөлүгү же жалпы эле ийри сызык); ~ **окружности** ай-

лананын жаасы, айлана сызыктын жаасы; 3. *в знач. нареч.* **дугой, дугою** иймекей болгон, жаа формасында болгон, түпкүчтөй ийилип турган; **брови дугой** иймекей каш; 4. *разг.* дуга (тармвай вагондорунун зымдан электр тогун ала турган бөлүгү); **электрическая дуга физ.** электр жаасы; **гнуть в дугу** (в три дуги) баш ийдирип алуу, моюн сундуруу, багындыруу, кынк эттирбөө.

Дугов/ой, -ая, -ое 1. догоо жасай турган, догоо....; ~ **ое производство** догоо жасай турган өндүрүш, догоо жасап чыгаруу; 2. *физ., тех.* электр жаасынан пайдаланууга негизделген, электр жаасы менен иштей турган; жаалуу; жаа...; ~ **ая сварка** электр жаасынын жардамы менен ширетүү; ~ **ая печь** жаалуу меш; ~ **ая лампа** жаалуу лампа, жаа лампасы.

Дугообразный, -ая, -ое (дугообразен, -на, -но) догоо сымал, догоо сыяктуу, жаа сымал, жаа формасындагы, жаадай ийилген, түпкүчтөй ийилген, бели дөмпөйүнкү; ~ **мост** жаа формасындагы көпүрө.

Дуд/а *ж* 1. *прост. то же, что дудка* 1; и швец, и жнец, и в ~ у игрец *погов.* ишмечи да, бычмачы да, орокчу да, оюнчу да (ар өнөргө маш, колунан көөрү төгүлгөн); 2. *то же, что волынка* 1.

Дудак *м нар.-разг.* тоодак.

Дударь *м нар.-разг.* чоорчу, сурнайчы.

Дудеть *несов.* 1. (*играть на дудке*) чоор тартуу, сурнай чалуу; 2. *что и без доп.* эрдин чормойтуп ышкыруу, ызылдатуу; 3. *перен.* бежирей берүү, тынбай сайрай берүү, какшай берүү; **в одну дуду** (дудку) дудеть 1) бирдей аракет кылуу, бир багытта иш алып баруу; 2) кан какшай берүү, кайра-кайра айта берүү.

Дудка *ж* 1. чоор, сурнай; **пастушья** ~ койчунун (малчынын) чоору; 2. *мор.* ышкырык (боцмандардын ышкырыгы); **плясать под чью дудку** (по чьей дудке) бирөөнүн дегени менен болуу, бирөөнүн айтканына көнүп, айдаган жагына баруу.

Дудки *межд. прост.* кой-ээ, жок-ээ, эч болбойт, убара болбо, бекер убара болосун; **нет, ~, не скажу!** жок-ээ, айтпайм!

Дудочка *ж уменьш. к дудка* 1.

Дудочки *межд. прост. то же, что дудки.*

Дудук *м най* (Кавказ элинде колдонулуучу түтүк формасындагы музыкалык аспап).

Дудчатый, -ая, -ое түтүк сымал, түтүк сыяктуу; ~ **стебель** түтүк сымал сабак.

Дужка *ж* 1. *уменьш. к дуга* 1; 2. (*ручка*) тутка, кулак, кармагыч; **ведерная** ~ чаканын кулагы; 3. төш сөөк (куштун, канаттуунун).

Дукат *м дукат* (кээ бир Батыш Европа өлкөлөрүндө бир кездерде колдонулуп келген күмүш жана алтын акча, тыйын).

Дуло *ср* 1. ооз (мылтыктын, замбиректин оозу); 2. ствол (атылуучу куралдардын ок чыгуучу түтүгү).

Дульн/ый, -ая, -ое ооз...; ствол...; ~ **ая часть орудия** атылуучу куралдын ооз (ствол) жаккы бөлүгү.

Дульце *ср* 1. *уменьш.* к **дуло**; 2. *муз.* үйлөмө (музыкалык аспаптардын үйлөй турган жери); ~ **флейты** флейтанын үйлөмөсү.

Дульцин *м* дульцин (канттан алда канча таттуу, кээде канттын ордуна колдонулуучу зат).

Дульцинея *ж шутол. и ирон.* ашык жар, асылкеч (аялга карата).

Дуля *ж* 1. дуля (алмуруттун бир түрү); 2. *прост. то же, что кукиш.*

Дум/а *ж* 1. ой, пикир, кыял; ~ **у думать** ой ойлоо, кыял сүрүү, кыялдануу; ~ **ы о родине** мекен жөнүндөгү ойлор; 2. *лит.* дума (украиндардын элдик эпосторунун тарыхый жанры, ушул жанрдагы чыгарма; 19-кылымдагы орус поэзиясында граждандык, саясий темада жазылган чыгармалардын бир түрү); 3. дума (Россияда борбордук жана жергиликтүү ар кандай башкаруу органдарынын наамы); **боярская** ~ **а** боярлар думасы; **государственная** ~ **а** мамлекеттик дума.

Дума/ть *несов.* 1. *о ком-чём, над чем доп.* ойлоо, ой жүгүртүү, кыялдануу; ~ **ть о будущем** келечек жөнүндө ойлоо; **о чём вы ~ ете?** сиз эмне жөнүндө ойлоп жатасыз?; ~ **ть над задачей** маселе жөнүндө ой жүгүртүү (баш катыруу); 2. (*предполагать*) ойлоо, ...деп ойлоо (эсептөө, божомолдоо); ~ **ю, что он не прав** мен аныкы туура эмес деп ойлойм; **что вы об этом ~ ете?** бул туурасында сиз кандай дейсиз? бул жөнүндө сиз кандай ойдосуз?; 3. *с неопр.* (*намереваться*) ойлоо, ниетте болуу; **когда вы ~ ете уехать?** сиз качан кетейин деп турасыз?; **я ~ ю пойти в театр** мен театрга барсамбы деп турам; ~ **ю сегодня закончить работу** бүгүн ишти бүтүрөйүн деп турам, бүгүн ишти аягына чыгарсамбы деп турам; 4. *о ком-чём (заботиться)* ойлоо; кам жешке аракеттенүү, кам көрүү; ~ **ь о детях** балдар жөнүндө ойлоо, балдардын камын көрүү; ~ **й не только о себе, но и о других** өзүн жөнүндө гана ойлобой, башкалардын да камын көр (өз башыңдын гана камын көрбөй, башкаларды да ойлой жүр); $\diamond$ **думать думу (думашку)** ойлоо, ой жүгүртүү, кыялдануу; **много думать о себе** көкүрөгүн көтөрүү; өзүн-өзү көтөрө чалуу, кыйынсынуу; **недóлго думая** ойлонуп отурбай, ойлонуп баш оорутуп отурбай, дароо эле; **и думать не смей!** *разг.* оюңа да келбесин, оюңа да алба, аны ойлобо; **и не думаю** ойлоп да

койбойм, оюмда да жок, мага керек эмес; **я думаю!** албетте!, ананчы!, ошондой эмей!, белгилүү да!, маалым да!

Дума/ться *несов. безл. кому* 1. ойлогондой болуу, ...-дай болуп көрүнүү (сезилүү); **всё вышло не так, как ~ лось** бардыгы ойлогондой болгон жок (бардыгы башкача болуп чыкты); **мне ~ ается, так будет лучше** менимче, ушундай кылса жакшы болот; **мне ~ ется, он сегодня не придёт** менимче (менин оюмча), ал бүгүн келбейт; 2. ойлонуу, кыял жүргүзүү, кыялдануу; **в прогулку хорошо ~ ется** сейилдеп чыккан убакта ой чабыты жакшы болот.

Думка *ж* 1. *разг. уменьш.* к дума 1; 2. *лит.* думка (украиндыктар менен поляктардын элдик лирикалык ырлары); 3. *разг.* кичине жаздык, жаздыкча.

Думн/ый, -ая, -ое дума... (боярлар думасына тиешелүү); ~ **ый дьяк** дума дьягы; ~ **ые бояре** дума боярлары.

Думкар *м тех.* думкар (жүктү өзү төгүп, өзү оодара салуучу вагон).

Думский, -ая, -ое дума... (мамлекеттик же шаардык думага тиешелүү); ~ **депутат** дума депутаты.

Думшк/а *ж нар.-поэт. ласк.* к дума 1; ~ **у думать** ой ойлоо.

Дунгане *мн.* (*ед.* дунганин *м*, дунган-ка *ж*) дунгандар.

Дуновение *ср* желдөө, жел жүрүү, эсүү, желаргы согуу; ~ **ветерка** желаргы согуу.

Дунуть *сов. однокр.* к дуть 1-3.

Дупелин/ый, -ая, -ое дупель...; ~ **ое гнездо** дупель уясы.

Дупель *м* дупель (ичке, узун тумшуктуу саз кушунун бир түрү).

Дуплет *м* дуплет (1. бильярд оюнунда: шарды шарга урганда, урулган шардын кырга келип тийип, кайра тоголонуп барып лузага түшүшү; 2. *охот. то же, что дублет* 2).

Дуплист/ый, -ая, -ое (дуплист, -а, -о) кобулдуу, көндөйлүү, көндөйү бар; ~ **ое дерево** көндөйлүү жыгач.

Дупло *ср* 1. (*в дереве*) көндөй; 2. (*в зубе*) көндөй, тешик; ~ **в зубе** тиштин көндөйү.

Дура *женск.* к дурак 1, 2;

Дурак *м* 1. *разг.* эси жок, эселек, келесоо, акмак; ~ **ам закон не писан** *погов.* акмактын закон менен иши жок, акмак законду тааныбайт, акмак закон менен эсептешпейт, акмак өзүн өзү билет; 2. *уст.* маскарапоз (падыша сарайындагы); 3. *мн.* дураки дурак (карта оюнунун бир түрү); $\diamond$ **дурак дураком** 1) барып турган акмак, жеткен акмак, акмактын акмагы; 2) акмак болуп калган, акмагы чыккан; $\diamond$ **валять (ломать, корчить) дурака** *прост.* 1) бекер жүрүү, бекерчилик

кылуу, жалкоолонуу, жалкоолук кылуу; 2) калп эле келесоолонуп калуу, анткорсунуу, дөдөй сыяктанып көрүнүү; $\diamond$ **сваля́ть дурака́ прост.** келесоолук кылуу, жаман жорук көрсөтүү, жаңылыштык кетирүү, байкабастык кылуу; **нашёл (нашли́) дурака́! ирон.** акмакты таапсың!, акмак бар бекен!, тапкан экенсиң келесоону! **оставить в дураках 1) карт.** дурак калтыруу, дурак кылуу, дурак кылуу(утуу); 2. *перен.* акмак кылуу, акмак кылып кетүү.

Дураковатый, -ая, -ое (дураковат, -а, -о) эси жогураак, келесоо чалыш, акылы кемирээк.

Дуралей м разг. то же, что дурак 1.

Дуранда ж күнжара; **льняная** ~ зыгыр күнжарасы.

Дурацк/ий, -ая, -ое разг. акмактай, келесоодой, маанисиз; ~ **ие посту́пки** акмактай жорук; акмактай иш-аракет; ~ **ое положéние** келесоодой абал, болбогон абал; **что за ~ ий смех!** бу эмне деген келесоодой (жөнү жок) күлкү.

Дура́честв/о ср разг. акмакчылык; тентектик, шоктук; **брось свой ~ а!** акмакчылыгыңды (шоктугунду) кой!

Дура́чить несов. кого-что разг. алдоо, акмак кылуу, акмагын чыгаруу.

Дура́читься несов. разг. акмактануу, акмакчылык кылуу, калжандоо; азилдешүү, тамашалашуу.

Дурачо́к м 1. разг. уменьш.-ласк. к дурак 1, 2; 2. уст. и прост. акылы жарым, жарым эс, жинди, келесоо.

Дурачье́ ср. собир. прост. акмак адамдар, акмактар, келесоолор.

Дурашли́вый, -ая, -ое (дурашлив: -а, -о) *разг.* 1. эси жогураак, келесоо чалыш, жинди чалыш; 2. тентек чалыш, калжандап кетме, шайтандуу, шайкелендиги бар.

Дурень м прост. акмак, наадан, кенкелес, дейди, келесоо; **ах, ты ~ !** сен акмак!

Дуреть несов. разг. 1. келесоо болуу, дейдиленүү, акылдан айнуу; 2. башы кеңгирөө, дөөдүрөө.

Дурёха ж прост. пренебр. эси жок (келесоо) аял, эссиз аял.

Дурий: дурья голова́ (башка́) прост. келесоо, маң баш адам, дейди.

Дури́/ть несов. разг. 1. акмакчылык кылуу, кенкелестенүү, жиндиленүү; тентектик кылуу, ээн баштык кылуу; **не ~ !** акмактанба! акмакчылык кылба! акмакчылыгыңды кой!; 2. кежирленүү, чыргоолонуу, жежеңдөө; **лошадь** ~ ат жежеңдеп турат; $\diamond$ **дурить голову кому прост.** башын катыруу, мээсин айлантуу.

Дурман м 1. бот. меңдубана; 2. (*опьяняющее средство*) баш айланткыч, маңги (баңги)

кылма; 3. *перен. (обман)* баш айлантма, мээ айлантма, элди алдама; **мистический** ~ мистикалык баш айлантма.

Дурма́нить несов. кого-что 1. башын айландыруу, мээсин айнытуу, кеңгиретүү, мас кылуу, маңги кылуу; 2. *перен.* акылдан адаштыруу, акылдан тайдыруу, аң-сезимин мокоткудай таасир берүү, мас кылуу.

Дурма́нный, -ая, -ое 1. меңдубана...; ~ **корень** меңдубананын тамыры; 2. *разг.* башты айландырма, мээни айнытма, акылдан адаштыра турган, кеңгирете турган, мас кылуучу; ~ **напиток** мас (маңги) кыла турган ичимдик.

Дурне́ть несов. көркү кете баштоо, кебетекепшири бузулуу, көрксүз болуу.

Дурно 1. нареч. жаман, начар, чеки; ~ **вести себя́** өзүн жаман алып жүрүү, жүрүм-турумун тууралай албоо; ~ **пахнуть** жаман жыт чыгаруу, жыты жаман болуу; ~ **поступа́ть** чеки иш кылуу; ~ **обраща́ться с кем-л.** бирөөлөргө жаман мамиле кылуу; ~ **воспита́нный** жаман тарбия алган, тарбиясы начар; 2. *в знач. сказ. безл. кому, с кем* эсенгирөө, башы айлануу, көңүлү айнуу, көңүлү караңгылоо, эсин жоготуу, эстен тануу, энги-денги болуу; **ему́ (с ним) сде́лалось** ~ анын көңүлү караңгылай түштү.

Дурн/ой, -ая, -ое (дурень-на́, -но) 1. жа-ман, начар, жарамсыз; ~ **ой за́пах** жаман жыт; ~ **ой слух** кулагы начар; ~ **ой характер** жаман мүнөз; 2. жаман, чеки; ~ **ой посту́пок** жаман жорук (кылык), чеки иш; 3. жаман жосундуу, коогаландуу, жоболондуу, дүрбөлөндүү; ~ **ая приме́та** жаман жорук (жосун); ~ **ой сон** тынчы жок уйку; ~ **ые ве́сти** коогаландуу кабарлар; 4. *чаще кр. ф.* кебетеси (өңү-түсү) жаман, түрү суук; **она не дурна́ собо́й** анын өңү-түсү жаман эмес; 5. *прост.* эси жок, келесоо, кенкелес, дейди, дөдөй; **большой, да ~ ой чонойгуча** акыл кирбеген келесоо; теректей бою бар, бирок темендей акылы жок; $\diamond$ **дурной глаз** жаман көз, суук көз; **дурным го́лосом (крича́ть, ора́ть, вопи́ть)** ачуу үн менен кыйкыруу, чаныра кыйкыруу; **не будь дураком (дурой) прост.** акылыңан адашпа, эсиң менен бол, акыл-эсиң менен болуп, абий-иринди сакта.

Дурно́та ж башы айлануу, көңүлү айнуу, жүрөгү айлануу, көңүлү караңгылоо, энги-денги болуу.

Дурну́шка ж разг. кебетеси (өңү-түсү) суук аял (кыз).

Дуро́сть ж разг. акмактык, акмакчылык, келесоолук.

Ду́рра ж, ду́рро ср. нескл. дурра (жүгөрү сыяктуу дан өсүмдүгү).

Дуршла́г м кепкир, депкир, чөөлү.

Дурь ж разг. дөдөйлүк, жиндилик, акмак-

тык, сандырактык, былжырак, болбогон нерсе; $\diamond$ **выбить (выколотить) дурь из головы прост.** эсине келтирип коюу (окутуп коюу), акесин таанытуу.

Дуст *м* дуст (дезинфекция кылуу үчүн колдонула турган порошок түрүндөгү химиялык зат).

Дутар *м* дутар (тажик, түркмөн, өзбек, уйгур калктары колдонуучу мойну узун, эки кылдуу музыкалык аспап).

Дутарист *м* дутарчы.

Дут/ый, -ая, -ое 1. *прич. от дуть*; 2. *прил.* үйлөмө, үйлөп жасалган, үйлөнгөн, көңдөй; ~ **ые серьги** ичи көңдөй сөйкө; 3. үйлөнгөн, жел толтурулган; ~ **ый шар** жел толтурулган шар; 4. *перен.* апыртылган; апыртма, ашырылган, жалган; ~ **ые цифры** ашыра берилген цифралар; ~ **ый авторитет** жалган бедел (авторитет), көңдөй авторитет; ~ **ая слава** ашкере (ашыкча) алынган атак.

Дуть *несов.* 1. согуу (эсүү); **ветер дует** жел согууда; 2. үйлөө, кирүү, уруу; **здесь так дует** бул жерден аркырап шамал кирип жатат; **дует от окна** терезеден шамал уруп жатат; 3. үйлөө; ~ **на горячий чай** ысык чайды үйлөп суутуу, ысык чайды үйлөө; ~ **в трубу** трубаны үйлөө; 4. *что тех.* үйлөп жасоо, үйлөп даярдоо, ~ **бутылки** үйлөп бөтөлкө жасоо; 5. *что прост.* тыным албай кумарлана иштөө, кызуу иштөө, сүйлөө; көп ичүү, тынымсыз ичүү; **дует про любовь** сүйүү тууралуу бир тынбай сүйлөйт; ~ **на чай** чайды көп ичүү, чайды иче берүү; 6. *прост.* чымын-куюн болуп жүгүрүү, зымыроо; ~ **вперед** алдында чымын-куюн болуп жүгүрүү; $\diamond$ **дуть губы (губки)** тултую, бетинен түгү чыгуу; $\diamond$ **и в уст (себе) не дует прост.** быш этип койбоо, камырабоо, кебелбөө.

Дутьё *ср. тех.* 1. үйлөтмө, аба жиберме, үйлөтүп желдетме; **доменная печь с ~ м** үйлөтмөсү бар домна меши; 2. үйлөп идиш жасоо; ~ **стеклянной посуды** айнек идиштерди үйлөп жасоо.

Дуться *несов.* 1. ичине аба толуп тарсайып кетүү, көөп кетүү, чандайып чыгуу, дардайуу, торсоюу; **живот дүлся** ичи көөп кетти; 2. *перен. прост.* бой көтөрүү, менменсүү, дардаюу, дердейүү; 3. *на кого-что разг.* бултуюу, тултуюу, тарынуу; **не дуйся на меня** мага таарынба; 4. *во что прост.* берилип (кызыгып, кумарланып) ойноо, оюн дегенде жантыгынан жата калуу ~ **в карты** баш көтөрбөй карта ойноо.

Дух *м* 1. акыл, аң-сезим, зээн; **в здоровом теле здоровый** ~ дениң соо болсо, акылың да тунук (соо денедө акыл да тунук); 2. *филос.* дух, рух; **абсолютный** ~ абсолюттук дух; 3. (*моральная сила*) дух, көңүл, сезим, көөн, дем, кайрат, демөөр; ~ **войска** аскерлердин духу; **подъём** ~ а көтөрүңкү көңүл, бийик

демөөр; **не падай** ~ **ом** чөкпө, мөгдүрөбө, кайратыңан тайба; **поднять** ~ көңүлүн көтөрүү, демин көтөрүү, духун көтөрүү; 4. чечкиндүүлүк, кайраттуулук, чыйралгандык; **собраться с ~ ом** кайраттануу, кайратына келүү, бел байлоо; **у него ~ у не хватило сказать об этом** бул туурасында айтууга анын жүрөгү даабады; 5. дух, мүнөздүү өзгөчөлүк (касиет), ички мазмун (маани), талап, ынгай; ~ **времени** мезгилдин духу (талабы), замандын духу; **в ~ е закона** закондун духуна (талабына) жараша, закондун талабына ылайык; **это в моём ~ е** менин көңүлүмдөгүдөй, бу менин көңүлүмдөгүгө туура келет; 6. рух, арбак, жин; **злой** ~ жин, ибилис, шайтан; 7. *разг.* дем, тыным; ~ **захватывает** демин ичине алды, демимди ичиме алдым, дем тартпай (тыноо какпай) калды (калдым); **одним (единым) ~ ом** токтолбой, дем тартпай; 8. *прост.* аба; **лесной** ~ токойдун абасы; 9. *прост.* жыт, жыпар жыт, атыр жыт, аромат; **грибной** ~ козу карындын жыты; **в духе** көңүлү куунак, көңүлү ачык, көңүлдүү; $\diamond$ **не в духе** 1) көңүлү чөгүңкү, көңүлсүз, кабагы салыңкы, капалуу; 2) көңүлү жок, көңүлү чаппайт, каалабайт; $\diamond$ **во весь дух, что есть духу (бежать, мчатся и т.п.)** жанынын барынча, шыйрагы сынгыча, такымы үзүлгүчө, буту бутуна тийбей (жүгүрүү, чуркоо ж.б.); **как на духу прост. уст.** болгонун болгондой айтуу, чындыкты айтуу; **святым духом (узнать) шутл.** кандайдыр бир жол менен, кудаанын кудурети менен (билүү); **дух вон у кого прост.** өлдү, каза тапты, көз жумду; **испустить дух** өлүү, каза болуу, жер жаздануу, көз жумуу, жан таслим болуу, $\diamond$ **ни слуху, ни духу о ком-чем, от кого** дарексиз, эч кабары жок; $\diamond$ **ни сном ни духом не знать (не ведать) чего** үч уктаса түшүнө кирбөө; эч кабары болбоо, такыр билбөө; **чтобы духу его не было** көзүмө көрсөтпө, бул жерди анын буту баспасын, көзүмө көрүнбөй жоголсун.

Духан *м* чакан ресторан (Кавказда, Жакынкы Чыгышта).

Дух/и *мн.* атыр, духи; **флакón** ~ **ов** бир флакон атыр; **цветочные** ~ **и** гүл атыры.

Духоборство *ср* духоборчулук (духоборлордун диний кыймылы).

Духоборчес/ий, -ая, -ое духоборлор..., духобордук; ~ **ая община** духоборлор общинасы.

Духоборцы *мн.* (*ед.* духобор *м*, духоборка *ж*) духоборлор (православие дининин ырым-жырымын, каада-салтын, догматтарын танган, 18-кылымдын экинчи жарымында Россиянын түштүгүндө пайда болгон диний секта).

Духовенство *ср* собир. дин кызматкерлери; **мусульманское** ~ мусулман дининин

кызматкерлери; **белое духовенство** поптор; **чёрное духовенство** монахтар.

Духовитый, -ая, -ое (духовит, -а, -о) *прост.* жыттуу, жыты аңкыган, жыты буркураган.

Духовк/а ж духовка; **испечь пироги в ~ е** пирогдорду духовкада (духовкага салып) бышыруу.

Духовник м духовник, поп.

Духовн/ый, -ая, -ое 1. духовный, рухий, акыл-ой..., ички дүйнө...; ~ **ая близость** рухий жакындык, ички дүйнөсү боюнча жакындык; ~ **ые запросы** духовный (рухий) таламдар; ~ **ые интересы** акыл-ой мүдөөлөрү, ички дүйнө кызыгуулары; ~ **ое богатство** акыл-ой (ички дүйнө) байлыгы; ~ **ая пища** акыл-ой (рухий) азык; **2.** диний, дин...; ~ **ый сан** диний наам; ~ **ое лицо** дин адамы; ~ **ая музыка** диний музыка; ~ **ая семинария** диний семинария (мектеп); **духовное заведение** керез (өлөр алдында жазып калтырган осуят).

Духов/ой, -ая, -ое 1. духовой, үйлөмө; ~ **ой оркестр** духовой оркестр; **2.** кыздырма (ысык абанын жардамы менен иштей турган); ~ **ой шкаф** кыздырма шкаф; **3.** буулама, буулап бышырылган; ~ **ые котлеты** буулап (бууга кармап) бышырылган котлет.

Духота ж думукма, думук, үп; **в комнате** ~ үйдүн (бөлмөнүн) ичи үп; ~ **лётней ночи** жайкы түндүн үп болуп турушу.

Душ м душ; **мыться под ~ ем** душка жууну; **холодный** ~ муздак душ; **горячий** ~ ысык душ; **принять** ~ душ алуу.

Душ/а ж 1. ички дүйнө, ички сыр; көңүл, маанай, сезим, туюм; дил, жүрөк; ~ **а её как на ладоши** анын ички сыры алаканга салгандай бештен белгилүү; **радостно на ~ е** көңүлү шат, жайдары; **тревожно на ~ е** көңүлү тынч эмес, көңүлүндө санаа бар, жүрөгү түпөйлү; **от ~ и (от всей ~ и)** жандили менен; жан-алы калбай; **всеми силами** ~ **и** жанынын бардыгынча; **2.** жан; ~ **а с телом расстаётся** денеден жан кетер (жан чыгар) маал болду, жаны чыга турган болду; **3.** пейил, мүнөз, кулк-мүнөз, кыял-жорук; көңүл; **добрая ~ а** боорукер, көңүлү жумшак (адам); **4.** ынтаа, ыкылас; **играть с ~ ой** бүткүл ынтаасын коюп ойноо, шыктануу менен ойноо; **работать с ~ ой** ыкыласын коюп иштөө (чын ыкыласы менен иш кылуу); **с ~ ой исполнить песню** ырды бүткүл ынтаасын коюп аткаруу; **5. разг.** адам, киши, тирүү жан; **кругом ни ~ и** тегеректе эч ким жок (кыбыр эткен тирүү жан жок); **живой ~ и нет** кыбыр эткен жан жок, эч ким жок; **6. (крепостной крестьянин)** жан; **владеть семидестью ~ ами** жетимиш жанга (дыйканга) ээ болуу; **7. перен. чего** негизи, түпкү өзөгү; жаны, шык берүүчүсү, шыктандыруучусу, белсемдүүсү; ~ **а всего дела** бардык ишке шык берүүчү; ~ **а**

общества көпчүлүктүн (коомчулуктун) жаны; коомчулуктун белсемдүүсү; **◇ бумажная душа** бюрократ, кагазчыл; **◇ заячья душа** коркок, коён жүрөк, бок жүрөк; **мёртвые души** өлүк жандар (кагазда, тизмеде бар, өзү жок кишилер); **в душе 1)** оюнда, көңүлүндө, ичинде, жүрөгүндө; **в душе он не был согласен** көңүлүндө ал макул эмес эле; **2).** табиятынан эле, табиятында, жаратылышында, денинде; **он поэт в душе** ал табиятынан эле (табиятында) акын, акындык шык анын табиятында бар; **◇ (всей) душой; всеми фибрами души; от всей души** чын дили менен, ак көңүлү менен, жан дили менен, бүткүл жаны менен; **для души** өзү үчүн, көңүлү жай болуш үчүн, өзү ыраазы болуш үчүн, өз талабын көздөп; **за милую душу** жан деп, лаппай деп, хоп деп, дың дебей; **по душе кому** көңүлдөгүдөй, көңүлүнө жаккандай, дилине (табитине) ылайык; **мне это не по душе** бу мага жакпайт, буга менин дитим тартпайт (чаппайт) **по душам поговорить (разговориться и т.п.)** чечилип сүйлөшүү; ачык-айрым сүйлөшүп алуу; **◇ жить душа в душу** абдан ынак болуу, ынтымакта жашоо, бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгаруу; **душа нараспашку** ачык-айрым, ичинде кири жок; **душа не принимает прост.** көңүл чаппайт, пейил тартпайт, көңүл келбейт; **◇ душа ушла в пятки** жаны чыгып кетти, жүрөгү оозуна тыгылды; жүрөгү түштү, жаны кулактын учуна чыкты; **вдохнуть душу во что** жан киргизүү, жандандыруу; **вложить душу во что** бар күчүн жумшоо, жанын таштап киришүү; **излить душу** чечилип сыр ачуу, ички сырын айтуу, ыймандай сырын айтуу; **отвести душу 1)** чер жазуу, чер таратуу, кумардан чыгуу; **2)** оюндагысын (көңүлдө болгонун) айтып жеңилденүү, арыз-мунун, ой-санаасын айтуу; **отдать богу душу** акка мойнун сунуу, жан берүү, өлүү, каза болуу; **открыть душу** чечилип сырдашуу, муң-зарын айтуу, сыр чечишүү; **положить душу за кого-что** бирөө үчүн жанын кыюу (жанын курман кылуу); **положить душу на что** көп күч жумшоо, аябай аракет кылуу, жанын таштап иштөө; **не чаять души в ком** жанындай көрүү, абдан жакшы көрүү; **кривить душой** кытмырлык (анткордук) кылуу, сыр жашырып митайымдануу; **душой и телом** бүт бойдон, толугу менен; **ни душой ни телом (не виноват)** эч кандай, таптакыр, түк; **◇ влезть (залезть и т.п.) в душу кому 1)** ишенимге кирүү, ишенимге ээ болуу, жакын болуу, алымдуу болуу, ичи-койнуна кирип алуу; **2)** сырдаш болуу, сырына ортоктош болуу, сыр алышуу; **заглянуть в душу кому** ички сырын билүү, түшүнүү, ички туйгусун, ой-санаасын көрүп-билип туруу; **◇ брать,**

взять (хватать) за ду́шу тынчсыздантуу, санаасын санга бөлүү, сезимди козгоо, сезимге катуу таасир берүү; **взять, брать (принять) на́ душу (на свою́ ду́шу)** жоопкерчиликти өз мойнуна алуу, милдетин өзүнө алуу; **стоя́ть (торча́ть) над душо́й чьей** ач кенедей асылуу, жанын койбоо, ысык боткодой жабышып алуу; ой-боюна койбой суранып-тиленүү; **в чём душа́ (то́лько) де́ржится** аран эле жаны бар, сүлдөрү эле бар, азгын, чабал, мурдунан тартса жыгылгыдай; **за душо́й есть (име́ется) у кого** ары жагында бирдемеси бар, даремети бар; **за душо́й нет чего-л. у кого** ары жагында эч нерсеси жок, даремети жок; **ско́лько душе́ уго́дно** каалаганча, канча кааласа ошончо.

Душе́вно нареч. чын дили менен, чын жүрөктөн, чын көңүлдөн; ~ **рад** чын жүрөктөн кубанам.

Душевнобольн/ой, ая, -ое 1. жандуу ооруга чалдыккан, жин оорусу бар, жин оорулуу, ажына болгон; ~ **ой человек** жин оорусу бар адам; **2. в знач. сущ. душевнобольной м, душевнобольная ж** ажына, жин оорулуу (жандуу оорусу бар) адам; **лече́бница для ~ых** жин ооруларды дарылоочу жай.

Душе́вность ж мээримүүлүк, мээрбандык, кайрымдуулук, кең пейилдик, боорукерлик.

Душе́вн/ый, -ая, -ое 1. рухий, көңүл...; жан...; ~ **ое состояние** рухий абал; ~ **ый по́дъём** көңүлү көтөрүнкүлүк; ~ **ое споко́йствие** көңүлү жайлуулук; **2.** мээримдүү, боорукер, кайрымдуу, ак көңүл, ак ниет; ~ **ое отноше́ние** мээримдүү мамиле; ~ **ый человек** боорукер адам; **◇ душе́вные боле́зни (заболева́ния)** жандуу оорулар, жин оорулары, ажына дарт.

Душев/ой I, -ая, -ое киши башына туура келе турган, киши башына бериле турган (алына турган, ыйгарыла турган ж.б.) ~ **ое распределе́ние дохо́дов** кирешени киши башына бөлүштүрүү; ~ **ое потре́бление проду́ктов** тамак-аштын киши башына керектелиши; ~ **ой надел земли́ уст.** киши башына карап жер бөлүштүрүү.

Душев/ой II, -ая, -ое 1. душ...; ~ **ая установка** душ курулмасы (орнотмосу); ~ **ое отде́ление** душ бөлүмү; **2. в знач. сущ. душева́я ж** душ, душ бөлмөсү.

Душегре́йка ж уст. аялдардын жылуу чыптамасы, өпкө кап, өпкө тон.

Душегу́б 1. уст. прост. (убийца) баш кесер, киши өлтүргүч, кан ичер; **2. бран.** канкор, кан ичкич, мыкаачы.

Душегу́бец м уст. прост. то же, что душегу́б.

Душегу́бка ж 1. уст. прост. женск. к душегу́б; 2. разг. (ло́дка) кайык; **3.** душегу́бка (фашисттик баскынчылардын адамдарды

газ менен уулантып өлтүрүүгө ылайыкталган атайын автомашинасы).

Душегу́бство ср уст. прост. кыянатчылык, канкорчулук, кан ичкичтик.

Душе́нька ж 1. прост. уменьш.-ласк. к душа́ 1-3; 2. ласк. обращ. (ча́ще к же́нице) жаным, айым, ардагым.

Душеполэ́зн/ый -ая, -ое уст. үгүт-насыяттан турган, акыл-насаат айтылган, кеп-кенеш берилген, жанга пайдалуу; ~ **ая бесе́да** акыл-насааттуу ангеме; ~ **ое де́ло** жанга пайдалуу иш.

Душеприка́зчик м уст. юр. осуятты орундоочу киши.

Душеприка́зчица женск. к душеприка́зчик.

Душераздира́ющ/ий, -ая, -ее үрөйдү учура турган, жүрөктү түшүргүдөй, бүткөн бойду дүркүрөтө турган, аянычтуу, ~ **ий крик** ач айкырык, ачуу кыйкырык; ~ **ая сцена** үрөйдү учура турган көрүнүш.

Душеспаси́тельн/ый, -ая, -ое (душеспаси́телен, -льна, -льно) *уст. церк.* диний насыяттан турган; көңүл сооротмо; ~ **ые рече́и** көңүл сооротто турган сөздөр.

Душе́чка м, разг. 1. (приятный человек) жылдыздуу адам; **2. см. ду́шенька 2.**

Душещипа́тельный, -ая, -ое (душещипа́телен, -льна, -льно) *разг. ирон.* таасирдүү, көңүл балкытма, бой эритме; ~ **романс** көңүл балкытма романс.

Души́стый, -ая, -ое (души́ст, -а, -о) жыттуу, жыты аңкыган, жыпар жыттанган, жыты жагымдуу; ~ **ые цветы́** жыпар жыттуу гүлдөр; ~ **ое мы́ло** жыттуу самын; ~ **ая сире́нь** жыты аңкыган сирень.

Души́тель м кысым кылуучу, басуучу, куугунтукка алуучу, жок кылуучу, түпкө жетүүчү, муунтуучу, тоскоолдук кылуучу; ~ **свобо́ды** азаттыкка тоскоолдук кылуучу.

Души́ть I несов. кого-что 1. муунтуу, муунтуп өлтүрүү, **2. (стесня́ть дыха́ние)** кыйкылдатуу, демин басуу, демин кыстыктыруу (кысуу); **ка́шель души́т** жөтөл демди кысат, жөтөлдөн дем кысылат; **3. перен.** туттуктуруу, кыйноо, кыстоо; **злоба души́т** ачуусу келип туттугат, ачуусуна чыдабай туттуга түшөт; **4. перен.** буу, басуу, бөгөө, кысуу, тоскоолдук кылуу; ~ **критику** сынды басуу, сынга жол бербөө; ~ **свобо́ду** азаттыктын жолун бөгөө; **◇ души́ть в объ́ятиях** бекем кыса кучактоо, сыга кучактоо, бооруна бекем басуу.

Души́ть II несов. кого-что атыр себүү, атыр куюу; ~ **носовой плато́к духа́ми** бет аарчыга атыр себүү.

Души́ться I несов. 1. (убива́ть себя́) муунуу, муунуп өлүү; **2. страд. к души́ть I, 1.**

Души́ться II несов. атыр себинүү (куюнуу).

Души́ца ж бот. жамбыл; тоо райкан; кийик от.

Душка *м, ж разг.* 1. сүйкүмдүү (сүймөнчүлүктүү, жагымдуу) адам; **он такой** ~ ! ал бир сүйкүмдүү адам, ал ушунчалык сүймөнчүктүү адам; 2. *ласк обрац.* (*чаще к жéнщине*) сүйүктүүм, жагымдуум.

Душник *м уст.* душник (мештин үйгө ысык бере турган тешиги).

Душно *в знач. сказ. безл.* 1. үп, дымык, дем; **в комнате** ~ үйдүн ичи үп болуп турат; 2. *кому и без доп.* думугуу, аба жетпей дем кысылуу; **ему стало** ~ анын деми кысылып турат.

Души/ый, -ая, -ое (дүшен, -на, -но) үп, дымык, дем; думуктурган; ~ **ая комната** үп болуп турган бөлмө; ~ **ый воздух** аба үп.

Душ/ок *м разг.* 1. бир аз сасык жыт, бир аз бүкшүгөн (борсуган) жыт; **рыба с** ~ **ком** кичине жыттана түшкөн балык; 2. *перен.* болор-болбос белги, жышаан, жыт; ~ **ок угóдничества** көшөкөрлүктүн белгиси; **либеральный** ~ **ок** либерализм жыты; **с душком** *кто-что* ишенимсиз, арамдыгы бар.

Дуэлист *м* дуэлист, дуэлге чыгуучу, дуэлге катышуучу; дуэди (дуэлге чыгууну) жакшы көргөн адам.

Дуэль *ж* 1. дуэль (жекеме-жеке чыгып атышуу, чабышуу; **вызвать на** ~ **ь** дуэлге чакыруу; **драться на** ~ **и** дуэлге чыгып атышуу, чабышуу; 2. *перен.* айтышуу, тирешүү, таймашуу, кармашуу, атышуу; **артиллерийская** ~ **ь** эки тараптан артиллерия менен атышуу; **словесная** ~ **ь** оозеки айтышуу (жаакташуу); **шахматная** ~ **ь** шахматтык кармашуу.

Дуэлян/ый, -ая, -ое дуэль үчүн белгиленген, дуэль...; ~ **й пистолет**; дуэль тапанча ~ **е правила** дуэль эрежелери, дуэлдин тартиби.

Дуэлянт *м то же, что дуэлист.*

Дуэнья *ж уст.* дуэнья (Испанияда ж.б. өлкөлөрдө: бойго жеткен кыздын, жаш келиндин жүрүм-турумуна көз салып, аларды жандап жүрүүчү улгайып калган аял).

Дуэт *м муз.* 1. дуэт (эки музыкалык аспап же эки үн үчүн жазылган музыкалык чыгарма); ~ **ы из опер** опералардан дуэттер; 2. дуэт (эки аткаруучудан турган ансамбль); **эстрадный** ~ эстрада дуэти; ~ **скрипки и фортепьяно** скрипка менен фортепьяно дуэти; 3. *в знач. нареч.* **дуэтом муз.** эки үн болуп же эки инструмент болуп, дуэт болуп, **петь** ~ **ом** дуэт (эки киши) болуп ырдоо.

Дуэтный, -ая, -ое *муз.* дуэт...

Дщерь *ж уст. книжн.* кыз.

Дыб/а *ж уст.* дыба, кердирме (күнөөлүү адамдын денесин кердирип чоё турган орто кылымдардагы кыйноо, жазалоо куралы); **вздёрнуть на** ~ **у** кердирмеге салып кыйноо.

Дыби/ться *несов.* 1. тикесинен тура калуу, алдынкы буттарын көтөрүп тике тура калуу;

лошадь ~ **лась от испуга** корккон (чочуган) ат тикесинен тик тура калды; 2. тикирейүү, үрпөйүү, сербейүү, сексейүү, тикчийүү; **волосы** ~ **лись** чачтары тикчиди.

Дыбки: **встать на дыбки** *прост.* бутуна тура калуу (буту жаңы басып келе жаткан балага карата).

Дыбом *нареч.* тикесинен, типтик; **шерсть у кошки поднялась** ~ мышыктын жүнү тикесинен тура калды; **◇ волосы стали (поднялись) дыбом** төбө чачы тик турду.

Дыбы: **на дыбы становиться (подниматься и т.п.)** 1) эки аягы менен тик туруу; **медведь встал на дыбы** аюу эки аягы менен тике тура калды; **конь поднялся на дыбы** ат эки аягын көтөрүп тике тура калды; 2) тикесинен туруу, оңко туруу; **плот поднимается на дыбы** салдын тумшугу жер сайып, тикесинен туруп калат; 3) *перен.* тил албоо, моюн толгоо, каяша айтып кежирленүү.

Дылда *м, ж прост.* эби узун адам.

Дым *м* 1. түтүн; **густой** ~ коюу түтүн; **табачный** ~ тамекинин түтүнү; 2. *ист. (дом, хозяйство)* түтүн; **дань с** ~ **а** түтүн салыгы, түтүн башына салынган салык; **◇ в дым** *прост.* катуу, аябай, абдан; **я поругался с ним в** ~ мен аны менен аябай уруштум; **пьяный в** ~ абдан (ылжыган) мас; **дым коромыслом**; **дым столбом** уу-чуу, ызы-чуу, кыжы-кужу, чакчелекей, кымгуут, чаңтополоң; **нет дыма без огня**; **дым без огня не бывает** *погов.* төгүн жерден өрт чыкпайт; жел болбой, чөптүн башы кыймылдабайт.

Дымарь *м пчел.* түтөтмө (аарыларды түтөтүү аспабы).

Дымить *несов.* 1. түтөө, түтөп күйүү, быкшуу; **печь дымит** меш түтөп жатат; 2. *чем* түтүн чыгаруу, бурулдатып түтөтүү; тамеки тартуу; ~ **папиросой** папиросун бурулдатуу; 3. буу чыгуу; буу чыгаруу, булоолонуу, буулануу.

Дыми/ться *несов.* 1. түтөө, быкшуу; **головешка** ~ **тся** чычала түтөп жатат; 2. буулануу, булоолонуу; **река** ~ **лась** дарыядан буу чыгып жатты; 3. буулануу; каптоо, чулгоо, уюлгуу, түрмөктөлүү; **над рекой** ~ **лся туман** дарыянын үстүн туман каптап турду.

Дымк/а *ж* 1. мунарык, тунарык; ~ **а тумана** туман мунарыгы; **подёрнутый** ~ **ой** мунарык баскан; 2. *уст.* жука кездеме, тайпа, кисея, тюль.

Дымно 1. *нареч.* түтөп, быкшып; 2. *в знач. сказ. безл.* түтүн; **в комнате** ~ үйдүн ичи түтүн.

Дымн/ый, -ая, -ое 1. түтөп жаткан, түтөп турган, түтөгөн, түтүндүү, түтүн аралаш; ~ **ая головешка** түтөп жаткан чычала; 2. түтүн баскан, түтүн толгон; ~ **ое помещéние** түтүн

толгон үй; **3. перен.** бозомук тарткан, боз чалган, боз түшкөн, тумандаган; ~ **о**е **облако** бозомук тарткан булут; **дымный порошок** кара дары (мылтыктын дарысы); **дымная изба уст.** кара үй (меши, мору жок, төбөсүнөн түтүн чыгарып от жага берме үй).

Дымо... **дымосос,** **дымовод,** **дымообразующий** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Дымов/ой, **-ая,** **-о**е **1.** түтүндөн турган; түтүнгө каршы колдонулуучу, түтүн...; уюлгуган; ~ **ой столб** уюлгуп созулган түтүн; ~ **ая маска** түтүнгө каршы маска (өрт өчүрүүдө кийилүүчү); **2.** түтүн чыга (чыгара) турган; ~ **ая труба** мор; **3.** түтөмө, түтөй турган; ~ **ой снаряд** түтөмө снаряд; ~ **ая завеса** түтүн тосмо.

Дымогарный: **дымогарный котёл** *тех.* буу казаны (жалын келе турган түтүктөр аркылуу ысый турган казан); **дымогарные трубы** *тех.* буу казанынын ичиндеги күйүүчү газ (жалын) келип туруучу түтүктөр.

Дымок *м* **1.** *уменьш. к* **дым 1;** **из трубы** **вился** ~ мордон жүлүндөй сызылып чыккан түтүн уюлгуп жатты; ~ **от сигареты** тамекинин азганакай түтүнү.

Дымокур *м нар.-разг. (дымящийся костёр)* түтөтмө (чымын-чиркейден сактануу үчүн түтөтүлгөн от).

Дымоход *м* мор; **открыть** ~ морду ачуу.

Дымчат/ый, **-ая,** **-о**е сургулт, бозомук; ~ **о**е **стекло** сургулт айнек; ~ **ые очки** бозомук көз айнек; **дымчатый кварц** бозомук же күрөң түстөгү кварцтын бир түрү.

Дыни/ый, **-ая,** **-о**е коондон жасалгая, коон...; ~ **ые семена** коондун уругу; ~ **о**е **варенье** коон вареньеси (коондон жасалган варенье).

Дыня *ж* коон.

Дыр/а *ж* **1.** тешик, оюк; жарык; ~ **а** **в заборе** дубалдагы тешик; дубалдын тешиги; **2.** тешилип, жыртылып калган жер, жыртык; **заштопать** ~ **у** жыртык-тешигин жамоо; **платье в** ~ **ах** жыртыгы көп көйнөк, тамтыгы кеткен көйнөк; **3. перен. разг. (захолустье)** түпкүр, чет, түнт жер, маданий борбордон алыс жер; **жить в** ~ **е** түпкүрдө жашоо; **о** **заткнуть дыру** кем-кетикти ондоо, жыртык-тешикти бүтөө.

Дырка *ж* *уменьш. к* **дыра 1.** *то же, что дыра.*

Дырокол *м разг.* дырокол, тешкич (кагаз теше турган аспап).

Дырявить *несов. что прост.* тешүү, жыртуу.

Дыряв/ый, **-ая,** **-о**е **1.** тешик, тешилген, тешилип калган; ~ **о**е **ведро** тешик чака; **2.** тытылган, жыртылган, жыртык, тамтыгы кеткен, тытык; ~ **о**е **платье** жыртык көйнөк; ~ **ый чулок** жыртык (тытык) байпак; **о** **дырявая голова** унутчаак адам.

Дыхало *ср.* бакалоор (киттин жана кит

түспөлдүү деңиз жаныбарларынын дем алуу мүчөсү).

Дыхани/е *ср 1.* дем алуу, дем тартуу; дем; **органы** ~ **я** дем алуу органы; **перевести** ~ **е** демин басуу, тыныгуу; **затаить** ~ **е** дем чыгарбоо, дем тартпоо; **2. перен. чего какое** илеп, эпкин; ~ **е весны** жаздын илеби; ~ **е ветра** шамалдын илеби; **о** **второе дыхание** жаңы дем, күч, кубат; **искусственное дыхание мед.** жасалма дем алдыруу; **до последнего дыхания** жан чыккыча, өмүр өткүчө; **не переводя дыхания** дароо, ошол замат, арыдан бери, токтоосуз.

Дыхательн/ый, **-ая,** **-о**е дем алуу үчүн кызмат кыла турган, дем алуу..., дем чыгаруу...; ~ **о**е **горло** кекиртек; ~ **ые органы** дем алуу органдары.

Дыхнуть *сов. прост, то же, что дохнуть.*

Дышать *несов. 1.* дем алуу, дем тартуу, дем чыгаруу, аба жутуу; ~ **ртом** оозу менен дем алуу; ~ **свежим воздухом** таза аба жутуу; **легко** ~ эркин дем алуу; **тяжело** ~ оор дем алуу; ~ **носом** мурду менен дем алуу; ~ **на замёрзшее стекло** муз тоңуп калган айнекти үйлөө; ~ **на озябшие руки** тоңуп калган колдорун үйлөп жылытуу; **2. кем-чем** берилүү, эси-дарты, ой-санаасы ошондо болуу; **она дышит только сыном** анын эси-дарты уулунда; **3. перен. чем.** илеби келүү, жыты келүү, ызгаары келүү; илеби уруу; **степь дышала зноём** талаада ысыктын илеби уруп турду; **утро дышит прохладой** эртең менен салкын болуп турду; **4. перен. чем** сезилп (байкалып) туруу, көрүнүп туруу; **её лицо дышит здоровьем** анын ден соолугу мыкты экендиги өңүнөн эле байкалат; **в его словах дышит негодование** анын сөздөрүнөн кыжыры кайнап тургандыгы сезилет; **дышать воздухом чего-л. книжн.** шартка жараша болуу, шартка көнүү; **о** **дышать на ладан** өлүм алдында жатуу, бери карабай тургандай болуу, оозуна суу тамыздырып калуу; **эле (чуть) дышать 1)** *то же, что дышать на ладан;* **2)** чалдыбары чыгуу, керектен чыгуу, эскилиги жетүү.

Дышаться *несов. безл.* дем алуу; **в лесу легко дышится** токойдо дем алыш жеңил; токойдо адам жеңил дем алат.

Дышло *ср* ок жыгач (эки аттык арабанын алдындагы ат чегиле турган узун жыгачы).

Дьявол *м 1.* шайтан, ибилис, азезил, азыткы; **2. прост. бран.** шайтан, азыткы; **о** **какого дьявола; за каким дьяволом; на какой дьявол** *прост.* шайтан алсын аны, эмне кереги бар; **что за дьявол** эмне деген балакет эле, кандай шайтан эле.

Дьяволёнок *м 1. разг.* кичинекей шайтан; **2. прост. (сорванец)** ашынган тентек, суу куйду, шайкелең, шайтан, шок.

Дьяволица *прост. женск.* дьявол **2.**

Дьявольски *нареч. 1.* өлгүдөй, өтө эле,

аябагандай, эң эле, абдан; **я** ~ устал мен өлгүдөй чарчадым; ~ **хочется спать** аябай уйкум келип турат; кирпичтен тартса жыгылгандай болуп турам; **2.** табалап, мыскылдап; ~ **улыбнуться** мыскылдап күлүп коюу.

Дьявольск/ий, -ая, -ое 1. шайтан...; азезил...; азыткы...; шайтандуу, жоболондуу, кесепеттүү; ~ **о**е **наваждение** шайтан (шайтандуу) азгырык; **2.** *перен.* жеткен жаман, терс, кара мүртөз, арам, арамза, жаман ойлуу, кара ниеттүү; пейили жаман; ~ **ий характер** терс мүнөз; ~ **ий замысел** жаман ниет; **3.** *разг.* катуу, өтө, абдан, аябагандай, жеткен; ~ **о**е **терпение** укмуштай чыдамкайлык (сабырдуулук) ~ **ий холод** катуу суук; ~ **ая работа** өтө оор иш.

Дьявольщина *разг.* мүшкүл, мүшкүл абал, чатак иш, түйшүк, азаптуу иш; **что за ~!** бу кандай түйшүк!

Дьяк *м 1.* *ист.* дьяк (Байыркы Руста: 14-кылымга чейин - князь катчысы, 14-кылымдарда мамлекеттик мекемелерде жооптуу кызмат аткарган адам); **дүмный** ~ дума дьягы; **приказный** ~ мекеме катчысы; **2.** *то же, что дьячок.*

Дьякон *м церк.* дьякон (православие чиркөөсүндө: эң кичине наам, чокунуу ж.б. ырым-жырымдарды өткөрүүдө поптун жардамчысы).

Дьяконица *ж разг.* дьякондун аялы.

Дьяконство *ср 1.* (*сан дьякона*) дьякондук наам; **2.** *собр.* дьякондор.

Дьяконствовать *несов.* дьякон кызматын аткаруу; дьякон наамында болуу.

Дьячиха *ж разг.* дьячоктун аялы.

Дьячок *м церк.* дьячок (чиркөөнүн эч кандай даражасы жок эң кичине кызматкери).

Дюже *нареч. прост. нар.-разг.* өтө, абдан, катуу; ~ **холодно** катуу суук.

Дюжий, -ая, -ое (дюж, -а, -е) *прост. нар.-разг.* бакыбат, күчтүү, балбан, москоол, кабелтен, калбаат; ~ **парень** кабелтен жигит.

Дюжина *ж* дюжина, он эки даана; ~ **ножэй** он эки бычак; **◇ чёртова дюжина** он үч, он үч даана (кара жолтой сан, число).

Дюжинный, -ая, -ое кадимки, кадыресе; орто заар; эч артыкчылыгы жок; ~ **человек** кадыресе эле адам.

Дюйм *м* дюйм (2,54 см келген узундук өлчөмү).

Дюймовка *разг. и спец. 1.* дюйм калыңдыктагы тактай; **2.** узундугу бир дюйм келген мык.

Дюймов/ый, -ая, -ое дюйм...; дюйм өлчөмүндөгү; ~ **ая доска** бир дюйм (келген) тактай.

Дюнный, -ая, -ое дюна...; кум дөбө...; ~ **бэрег** дюнанын жээги.

Дюны *мн. (ед. дюна ж)* дюналар, кум дөбөлөр (суунун, деңиздин жээгиндеги шамал учуруудан пайда болгон көчмө кум дөбөлөр).

Дюралев/ый, -ая, -ое дюралдан (дюралюминийден) жасалган; дюраль...; дюралюминий...; ~ **ые палки** дюраль таякча.

Дюраль *м то же, что дюралюминий.*

Дюралюминиев/ый, -ая, -ое дюралюминий...; дюралюминийден жасалган; ~ **ая проволока** дюралюминий зым; ~ **ые трубы** дюралюминий трубалар.

Дюралюминий *м* дюралюминий (алюминийдин жез, магнит, кремний катыштырылган жеңил жана бекем эритиндиси).

Дюшес *м* дюшес (алмуруттун таттуу, ширелүү, жумшак сорту).

Дягиль *м бот.* кеме чайыр.

Дяденька *м разг. 1.* *ласк.* к дядя **1.** акетай, акебай, агатай; **2.** *обрац.* агай, ага, аба, аке.

Дядин, -а, -о агамдыкы, абамдыкы, акемдики, агамдын...; абамдын...; акемдин...; ~ **а книга** агамдын китеби.

Дядька *м 1.* *разг. то же, что дядя; 2.* *уст.* тарбиячы, таалимчи (дворян үй-бүлөлөрүндө: эркек балдарды тарбиялоочу адам, революцияга чейинки эркек балдардын окуу жайларындагы кызматкер; падина армиясында аскер катарына жаңы чакырылгандарды үйрөтүүчү адам, көбүнчө унтер-офицер).

Дядюшка *м ласк.* к дядя **1.** агатай, агажан, акетай, акебай.

Дядя *м 1.* (*брат отца*) ага, аба, аке; (*брат матери*) таяке, тай аке; (*муж тётки*) таажезде, жезде; **2.** *разг. обрац.* байке, ага, аке; **3.** *разг. (взрослый мужчина)* ага, байке, байке, аке, аба.

Дятел *м* тоңкулдак, кызыл ыштан.

Дятлов/ый, -ая, -ое тоңкулдак...; ~ **ые гнезда** тоңкулдактын уясы.

Е

Е́ва в костю́ме Евы энеден туума, жып-жыланаң, дырдай жыланаң.

Ева́нгелие *ср* инжил, евангелие (христиандардын диний китеби).

Евангели́ст *м* инжил, евангелист (1. Инжилди түзгөн төрт адамдын ар бири; 2. Христиан дининин инжилге негизделген жамаатынын жана секталарынын мүчөсү).

Евангели́ческ/ий, -ая, -ое инжилге таянган, инжилге негизделген; инжилчилер; ~ **ая общи́на** инжилчилер жамааты.

Ева́нгельский, -ая, -ое инжил...; ~ текст инжил тексти.

Евге́ника *ж* евгеника (адамдын тукум куучулук сапаттарына байкоо жүргүзүү менен адам табиятынын улам жакшыруу жагына карай өнүгүп отурушуна таасир бере ала турган методдорду изилдөөчү окуу).

Евну́х *м* бычмал адам, бычылган кул, евнух (гаремде кызмат кыла турган кул).

Евразии́йский, -ая, -ое Евразия...; евразия...; ~ **матери́к** Евразия материги.

Евразия *ж* Евразия (Европа менен Азиянын көпчүлүк бөлүгүн ээлеген жер шарынын эң чоң материги).

Евре́и *мн.* (*ад.* еврей *м*, еврейка *ж*) еврейлер.

Евре́йский, -ая, -ое еврей..., еврейлер...; ~ **язы́к** еврей тили; ~ **танец** еврей бийи.

Еврови́дение *ср* евро көрсөтүү, евровидение (Европа өлкөлөрүн камтыган эл аралык теле көрсөтүүлөр системасы).

Европе́ец *м* Европа адамы, Европа калкы, европалык (1. Европада туулуп, Европада жашаган адам; 2. *уст.* Европа маданиятын, билимин өздөштүргөн адам).

Европеи́зация *ж* *по знач. гл.* европеизировать — европеизироваться.

Европеи́зовать *сов., несов.* кого-что европалаштыруу, европа үлгүсүнө түшүрүү.

Европеи́зоваться 1. *сов., несов.* европалашуу, европа үлгүсүнө түшүү; 2. *несов. страд.* к европеизировать.

Европе́йс/кий, -ая, -ое европалык, Европа...; европа...; Европага таанылган, Европага белгилүү; ~ **ие стра́ны** Европа өлкөлөрү.

Европе́йцы *мн.* (*ед.* европе́ец *м*, европе́йка *ж*) европалыктар.

Европео́ид *м антроп.* европеоид.

Европео́идный: европео́идная *раса антроп.* европеоид расасы.

Егерский, -ая, -ое 1. егерлер...; мергендер..., егерлик..., егерчилик...; аңчылык; ~ **ая до́лжность** егерлик кызмат; ~ **ие прина́дле́жности** аңчылык буюмдары; 2. *воен.* егерлер...; ~ **ий полк** егерлер полку.

Егерь *м* 1. мергенчи, аңчы, егерь; 2. егерь (жапайы айбандарды өстүрүүчү чарбалардын кызматкери); 3. *воен.* егерь (бөтөнчө аткычтар бөлүктөрүнүн жоокери).

Египетск/ий, -ая, -ое египеттик...; Египет...; мисирдик..., Мисир...; ~ **ие пирами́ды** Египет пирамидалары; ~ **ий хло́пок** Мисир пахтасы, Египет пахтасы; ♢ **египетская ра́бота, египетский труд** оор иш, жан кыйнаган оор иш; **египетская тьма** *уст.* көзгө сайса көрүнгүс карангылык.

Египто́лог *м* египтолог.

Египтоло́гия *ж* египтология (байыркы Египеттин тарыхын, экономикасын, тилин, искусствосун ж.б. изилдөөчү илимдердин жыйындысы).

Египтя́не *мн.* (*ед.* египтя́нин *м*, египтя́нка *ж*) египеттиктер, мисирликтер, Египет калкы.

Его́ мест. 1. *личн. род., вин. от он и оно́; я ви́жу* ~ мен аны көрүп турам; 2. *притяж.* аныкы, анын; **дом** ~ анын үйү; **по** ~ **про́сьбе** анын суроосу (өтүнүчү) боюнча.

Егоза́ *м, ж разг.* тынчы жок, шашкалак адам, чебелектеген, жөн тура албаган адам; азар-безер бала.

Егоз/и́ть *несов. разг.* 1. тынч албоо, чебелектөө, шашкалактоо; **не** ~ **и!** чебелектебечи! тынч алчы!; 2. *перен.* көшөкөрлөнүү, жасакерленүү, жагынуу.

Егозли́вость *ж разг.* шашкалактык, тынчы жоктук, жаны тынбагандык.

Егозли́вый, -ая, -ое (егозли́в, -а, -о) *разг.* тынчы жок, шашкалак, чебелектеген.

Еда́ *ж* 1. *по знач гл.* есть I; **пе́ред едо́й** тамактануунун алдында; **вкусная** ~ даамдуу тамак.

Еда́ть *несов. разг. многокр.* к есть I 1.

Едва́ 1. *нареч.* араң, зорго, араң дегенде, араңдан зорго, эптеп-септеп жатып; **я** ~ **дошел до до́му** мен үйгө араңдан-зорго жеттим; ~ **но́ги волочи́ть** бутун араң эле сүйрөө; 2. *нареч.* саал, саал-паал, бир аз, анча-мынча, кичине, араң эле; ~ **видно** араң эле көрүнөт; **я** ~ **не упáл** мен аз эле жерден жыгылбай калдым; **он** ~ **жив** анын араң эле

жаны бар; **3. нареч.** жаңы эле, жакында эле, эми эле, эми гана; **мáльчику ~ мíнуло пять** бала бешке жаңы эле чыкты; бала бештен жаңы эле өттү; **4. союз...** менен; ~ **он вошел, как все замолчáли** ал кирип келери менен, баары тең унчукпай калышты; ~ **пробило семь часóв, все просну́лись** саат жети болору менен, баары ойгонушту; **◇ едвá ли** ким билет, кудай билет, ай ким билет; **едвá ли он придёт** анын келерин кудай билет; **едвá ли не ...** десе да боло турган, дээрлик, болушу мүмкүн, ...катарында, ...эсебинде; **едвá ли он был лúчшим танцóром** ал бийчилердин мыктысы катарында эсептеле турган; **едва не ...** аз болгондо, саал калды; аз болбогондо, аз калды; **едвá не упáл** аз эле жерден жыгылып кала жаздады (жыгыла жаздады).

Едвá-едвá нареч. араң-араң эле, араңдан зорго водá ~ **течёт из крáна** суу чоргодон араң-араң эле жылжып агып жатат.

Единéни/е ср биригишүү, биримдик, биргелешүү, биригүү; **в ~ и сíла** күч биримдикте.

Единиц/а ж 1. (цифра) бир, бир санын туюндуруучу белги; **2. мн. единицы мат.** бирдиктер; ~ **ы и десyтки** бирдиктер жана ондуктар; **3. (школьная отметка)** бир; **получíл ~ у** бир деген баа алды; **4. бирдик** (өлчөө бирдиги); ~ **а вéса** салмак бирдиги; **денежная ~ а** акча бирдиги; **5. (отдельная часть целого)**, бөлүк, бирдик, орун; **боевáя ~ а** аскердик бөлүк; **штатная ~ а** штаттык бирдик, штаттык орун; **6. мн. единицы** кээ бирөөлөр, айрымдар, бирди-жарым, анча-мынча, бирин-серин; **подóбных ему́ ~ ы** андайлар бирди-жарым (бирин-серин).

Единíчность ж сейректтик, жекелик; ~ **явлéний** кубулуштун сейректиги.

Единíчн/ый, -ая, -ое (единичен, -на, -но) **1.** жекече, анда-санда боло турган, сейрек учурай турган, бирди-жарым; ~ **ый слúчай** жекече (анда-санда учурай турган) көрүнүш; **2.** айрым, жалгыз-жарым, бирин-серин; ~ **ые фáкты** бирин-серин фактылар.

Едíно... единобрáчный, единорóг, единобрáзный, единоплеменный сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи составдык бөлүгү.

Единобóжие ср бир кудайга сыйынуучулук, бир кудайды таануучулук, монотеизм.

Единобóрец м уст. жекеме-жеке, бетме-бет чыгуучу.

Единобóрство ср жекеме-жеке чыгуу, жекеме-жеке беттешүү; **вступить в ~ с протíвником** душман менен жекеме-жеке чыгып салгылашуу.

Единобóрствовать несов. с кем уст. жекеме-жеке беттешүү, жеке өзү чыгуу, бетме-бет

салгылашуу (согушуу, кармашуу, алышуу, алпурушуу).

Единобрáчие ср бир никелүүлүк, моногамия (аялдын бир эр менен же эркектин бир аял менен турушу).

Единобрáчн/ый, -ая, -ое бир никелүү.

Единоверéц м 1. диндеш, дини бирге, бир диндеги адамдар; **2.** единоверец (эски ырым-жырымдарды колдонуучу сектанын жактоочулары).

Единоверéие ср 1. (общность религии) дини биргелик; **2.** единоверие (православие духовенствосун таануучу эски ырым-жырымдарды колдонгон секта).

Единоверéный, -ая, -ое диндеш, дини бирге.

Единовлáстие ср жеке бийлик, жеке акимчилик, бир гана бийлик.

Единовлáстно нареч. жекече, бир өзү, жалаң өзү, жалгыз өзү, жеке өзү.

Единовлáстн/ый, -ая, -ое (единовлáстен, -на, -но) жеке бийлөөчү, жеке бийлик кылуучу, жеке бийликке негизделген; ~ **ое правлéние** жеке бийликке негизделген башкаруу.

Единоврéменно нареч. бир жолу, биротоло, бир эле мезгилде, бир эле учурда; **плáта вно́сится не ~, а в два срóка** акысы бир жолу (бир эле учурда) эмес, эки мөөнөткө бөлүнүп төлөнөт.

Единоврéмнн/ый -ая, -ое бир жолу бериле турган, бир убакта (бир мезгилде) боло турган; ~ **ое посóбие** бир жолу берилүүчү жардам; ~ **ое издáние всех томóв сбóрника** жыйнактын бардык томдорун бир убакта чыгаруу.

Единоглáсие ср бир пикирдүүлүк, бир ооздуулук, бир добуштуулук; ~ **достíгнуто пóльное** бир пикирдүүлүккө жетишилди.

Единоглáсно нареч. бир добуштан, бир ооздон; **решéние прíнято ~** чечим бир добуштан кабыл алынды.

Единоглáсн/ый, -ая, -ое (единоглáсен, -на, -но) бир добуштан кабыл алынган, бир ооздон колдоого алынган, бир...; ~ **ое мнéние** бир пикир; ~ **ое постановлéние** бир добуштан кабыл алынган токтом.

Единодержáвие ср уст. жеке бийлик, монархия.

Единодержáвный ср уст. жеке бийлөөчү, жеке бийлик кылуучу.

Единодúшие ср бир пикирдүүлүк, ынтымактуулук дили биргелик; **проявítь ~** бир пикирдүүлүктү көрсөтүү.

Единодúшно нареч. ынтымактуулук менен, бир дилде болуп, дили бирге болуп, дили кошулуп; жапырт, жалпы; **согласítься ~** жапырт макул болуу.

Единодушн/ый, -ая, -ое (единодушен, -на, -но) бир пикирдүү, бир пикирге келип кабыл алынган, жапырт, жалпы; ~ **ое решение** бир пикирге келип кабыл алынган чечим.

Единожды нареч. уст. 1. бир жолу, бир ирет, бир мертебе; **он был не ~ ранен** ал бир нече жолу жараланды (жарадар болду); ~ **в жизни** өмүрүндө бир жолу (бир ирет); 2. (*однажды*) бир убакта, бир күнү, күндөрдүн биринде; 3. (*при умножении*) бир жолу; ~ **пять-пять** бир жолу беш-беш, бир жердеги беш-беш.

Единокрóвн/ый, -ая, -ое 1. аталаш; ~ **ые братья** аталаш бир туугандар; 2. тектеш, каны бирге, теги (түбү) бирге; ~ **ые народы** тектеш элдер.

Единоличник *м* жеке дыйкан, жеке чарба.

Единолично нареч. жеке, жалгыз, жеке өзү; **решить что-л.** ~ бир нерсени жеке өзү чечүү.

Единоличн/ый, -ая, -ое 1. жеке, жалгыз өзү, өзү; ~ **ое мнение** жеке пикир; 2. жеке; ~ **ое хозяйство** жеке чарба.

Единомыслие *ср* пикирдештик, сырдаштык, ой-тилеги биргелик.

Единомышленник *м* 1. пикирдеш, сырдаш; 2. (*соучастник*) шерик, шериктеш.

Единонаследие *ср юр.* жеке ээлик, жеке мурас (атадан же энеден калган мураска бир баласы ээлик кылуу системасы).

Единоначалие *ср* жеке башчылык (бир адам жетекчилик кылган башкаруу системасы).

Единообразие *ср* бир түрдүүлүк, бир калыптуулук, бир ынгайлуулук, бир түспөлдүүлүк.

Единообразно нареч. бир түрдүү, бир ынгай.

Единообразн/ый -ая, -ое (единообразен, -на, -но) бир түрдүү, бир ынгай, бир түспөл, түрдөш; ~ **ые формы учёта** учёттун бир түрдүү формада болушу.

Единоплемённик *м книжн.* уруулаш, бир уруудан, уруусу бир; бир улут, бир эл, эли бирге, улуту бирге.

Единоплемённый, -ая, -ое уруулаш, улуту, эли бирге.

Единорóг *м* 1. сыңар мүйүз, жалкы мүйүз (тумшугунда бир мүйүзү бар дельфиндер түркүмүнө кирүүчү деңиз айбаны); 2. замбирек (стволунда бир мүйүздүү укмуштуу бир айбандын сүрөтү орнотулган эски согуш куралы); 3. сыңар мүйүз ат (жылкы) (герб, барельеф жана башкаларда тартылган бир мүйүздүү жылкы түспөлүндөгү укмуштуу айбан).

Единорóдный, -ая, -ое *уст.* жалгыз, жападан-жалгыз.

Единоутрóбн/ый, -ая, -ое жатындаш,

уялаш (бир энеден туулган, энеси бир); ~ **ые братья** уялаш бир туугандар.

Единственно 1. *нареч.* жалгыз гана, бир гана, бирден-бир; ~ **доступный способ** бирден-бир мүмкүн болгон жол; ~ **возможное решение задачи** маселени чыгаруунун мүмкүн болгон бирден-бир жолу; 2. *в знач. частицы (только)* жалаң, бир гана; **он сказа́л это ~ за́тем, что́бы...** ал муну жалаң эле ошон үчүн айтты.

Единственн/ый, -ая, -ое 1. жалгыз, жападан жалгыз бала, бирден-бир эле, бир гана; ~ **ый ребёнок** жалгыз бала; ~ **ый вы́ход** бирден-бир жол, бир гана чара; **один- ~ ый** жападан-жалгыз; 2. сонун, теңдеши жок, дүйнөдө жок; **он ~ ый в своём ро́де** ал өзүнчө бир дүйнөдө жок нерсе; ♢ **единственное число́ грам.** жекелик сан.

Единство *ср* 1. биримдик, бирдик, биримдүүлүк; **морально-политическое ~ наро́да** элдин моралдык-саясий биримдиги; 2. бирдиктүүлүк, бирдикте болгондук; бирдик ~ **теории и практики** теория менен практиканын бирдиктүүлүгү; ~ **формы и содержания́** форма менен мазмундун бирдиктүүлүгү; 3. бирдейлик, окшоштук; ~ **мнений** ой-пикирдин бирдейлиги; ~ **интересов** таламдардын бирдейлиги.

Един/ый, -ая, -ое (един, -а, -о) жалпы, бирдиктүү, жалпыга бирдей, жалпы бир; ~ **ый план действий** иш-аракеттин бирдиктүү планы; ~ **ое руководство** бирдиктүү жетекчилик (башкаруу); ~ **ые государственные це́ны** мамлекеттик жалпы баа; 2. бирдей, жалпы; ~ **ое мнение** жалпы бир пикир; 3. *обычно с отриц* бир, бир да; **на небе ни ~ ого облачка** асманда бир да булут жок; **нет ни ~ ой свободной минуты́** бир мүнөт да бош убакыт жок; ♢ **все до еди́ного** бардыгы, бири да калбай.

Едк/ий, -ая, -ое (ёдок, ёдка, ёдко) 1. оюп, жеп кетүүчү, ачуу ачыштыра турган; ~ **ая кислота́** оюп, жеп кетүүчү кислота; ~ **ий дым** ачуу түтүн; 2. *перен.* күйдүргү, күйдүрмө, куйкумданган, ачуу, чучукка тийген, жүлүнгө жеткен, жүлүнгө (безге) сайгандай; ~ **ая ирония** чучукка жеткен шылдын (ирония); ~ **ие слова́** күйдүргү (куйкум) сөздөр.

Едк нареч. 1. быкшып, сасып; ~ **запахло бензи́ном** сасып бензин жыттанып кетти; 2. *перен.* күйдүрүп, күйдүрө, куйкум кошуп, чучугуна жеткирип; ~ **усмехну́ться** күйдүрө жылмаюу.

Едкость *ж* 1. оюп, жеп кетүүчүлүк, ачыштыра тургандык, ачыштырмалык; 2. *перен.* күйдүрмөлүк, куйкумдуулук.

Едо́к *м* 1. киши, жан, баш, бүлө; **количество** **продуктов** на ~ **а** киши башына өлчөнгөн азык-оокат; **семья** из пяти ~ **о́в** беш баш бүлө; 2. *разг.* опкок, соргок, тамаксоо; он **хоро́ший** ~ ал жеткен тамаксоо.

Еду́н: **еду́н** **напал** *прост.* обору ачылуу, арааны ачылуу.

Её *мест.* 1. *личн. род. вин. от она;* ты **видел** её? сен аны көрдүңбү? её **нет** **до́ма** ал үйдө жок; 2. *притяж.* анын, аныкы; её **вёщи** анын буюмдары; её **дети** анын балдары.

Ёж *м* 1. кирпич, кирпич чечен; 2. *воен.* зым тосмо (зым менен чырмалып, кайчылаштырылган темир же жыгачтан орнотулган тосмо); 3. *в знач. нареч.* **ежо́м** *разг.* үрпөйүп, саксайып, тикчийип; **морско́й ёж** деңиз кирпичи.

Ежа *ж* *бот.* ак сокто.

Еже... **ежеквартальный, ежеминутный** деген сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи составдык бөлүгү.

Ежевечерн/ий -ая, -е ар күнү кечинде, ар күнү кечкурун боло турган, күн сайын кечинде болуучу; ~ **ая** **репетиция** күнүгө кечинде боло турган репетиция.

Ежеви́ка *ж* бүлдүркөн (өсүмдүгү жана мөмөсү).

Ежеви́чник *м* бүлдүркөн жай, бүлдүркөндүү жер.

Ежевичн/ый, -ая, -о ар бүлдүркөндөн жасалган, бүлдүркөн...; ~ **ый** **куст** бүлдүркөндүн түбү; ~ **о** **варенье** бүлдүркөн варенье.

Ежего́дник *м* жылдык, жылына бир жолу чыга турган жыйнак.

Ежего́дно *нареч.* жыл сайын, ар жылы, жылыга; он ~ **ездит** на **куро́рт** ал жылыга, (жыл сайын) курортко барат.

Ежего́дный, -ая, -о ар жылы, жыл сайын, жылда; ~ **отчёт** жыл сайын берилүүчү отчет; ~ **вестник** ар жыл (жыл сайын) чыгуучу кабарлар.

Ежедне́вно *нареч.* ар күнү, күнүгө.

Ежедне́вн/ый -ая, -о 1. күн сайын боло турган, ар күнү (күнүгө) боло турган, күндөлүк иштелүүчү; ~ **ая** **сво́дка** күн сайын берилүүчү маалымат; ~ **ые** **упражнения** ар күнү өткөрүлүүчү машыгуулар; 2. адаттагы, дайыма болуучу, күндөлүк; ~ **ые** **хло́поты** күндөлүк түйшүк (камылга).

Ежеквартальный *нареч.* квартал сайын, ар бир кварталда.

Ежеквартальн/ый -ая, -о квартал сайын боло (иштеле) турган; ар бир кварталда болуучу (чыгуучу, иштелүүчү).

Ежели союз *уст. прост.* *то же, что* **если.**

Ежемесячник *м* айлык, айына бир жолу чыга турган журнал же жыйнак.

Ежемесячно *нареч.* ай сайын, ар айда, ар

бир айда; **журна́л выхо́дит** ~ журнал ай сайын чыгат.

Ежемесячный, -ая, -о ай сайын, айында бир; ~ **отчёт** ай сайын берилүүчү отчет.

Ежемину́тно *нареч.* ар минутада, минута сайын; улам-улам; тез-тез; **телефо́н звони́л** ~ телефон минута сайын (тез-тез) шынгырап турду.

Ежемину́тн/ый, -ая, -о минута сайын, ар минутада; тез-тез, улам-улам; такай, дайыма; ~ **ая** **опа́сность** такай кооптуулук.

Еженеде́льник *м* жумалык, жумасына бир чыга турган газета, журнал.

Еженеде́льно *нареч.* ар жумада, жума сайын, апта сайын.

Еженеде́льн/ый -ая, -о жума сайын, апта сайын, жумасына бир чыга (боло) турган; ~ **ая** **газета** жумасына бир чыга турган газета; ~ **о** **за́нятие** жумасына бир боло турган сабак.

Еженóчн/ый, -ая, -о *то же, что еже-но́щный.*

Еженóщно *нареч.* ар түнү.

Еженóщн/ый, -ая, -о ар түнү боло турган, түн сайын боло турган.

Ежесеку́дно *нареч.* секунда сайын, ар секундада; такай, дайыма, тез-тез.

Ежесеку́дн/ый -ая, -о секунда сайын боло турган; көз ачып жумганча, такай, дайыма боло турган.

Ежесу́точно *нареч.* сутка сайын, ар суткада.

Ежесу́точн/ый, -ая, -о ар суткадагы, ар суткада боло турган, бир күн, бир түндө боло турган, бир суткалык; ~ **расхо́д водо́й** бир суткада сарпталуучу суу.

Ежеча́сно *нареч.* ар саатта, саат сайын.

Ежеча́сн/ый, -ая, -о саат сайын, ар саатта, ар саатта бир боло турган; дайыма (такай) боло турган, тез-тез боло турган.

Ёжик *м* 1. *уменьш.-ласк.* к ёж; 2. (*мужская срижка*) ёжик (чач алдыруунун бир түрү); 3. *в знач. нареч.* ёжиком ёжик кылып; тикчийип; **постри́чься** ~ **ом** чачты ёжик кылып алдыруу; **во́лосы у него́ торча́ли** ~ **ом** чачы тикчийип турат

Ёжиться *несов.* 1. бүрүшүү; 2. *перен. разг.* жыйрылуу, тартылуу, тарткынчыктоо, тарткынчаактык кылуу.

Ежи́ха *ж* ургаачы кирпич, кирпичин ургаачысы.

Ежо́в/ый, -ая, -о кирпич..., ~ **ые** **колю́чки** кирпичин ийнелери; **о** **держáть в ежо́вых рукови́цах** кого катуу кармоо, кын дедирбей кармоо, катаал тутуу.

Езд/а *ж* 1. *по знач. гл.* **ездить** 1–3; **бы́страя** ~ **а** тез жүрүү; **верхова́я** ~ **а** атчан жүрүү;

дóлгая ~ а узак жол жүрүү; 2. *в сочет. с сущ., обозначающими время: в двух часах ~ ы от города* шаардан эки сааттык жол.

Ёзди/ть несов. 1. жүрүү, баруу, каттоо (атка минип, арабага, машинага түшүп); ~ **ть верхóm** атчан жүрүү; **на рабóту он ~ т на троллейбусе** ал ишке троллейбус менен (троллейбуска түшүп) барат; 2. айдай билүү, айдай алуу башкаруу **он хорошó ~ т на мотоци́кле** ал мотоциклди жакшы айдай алат; 3. болуу, баруу, каттоо (бир жерге, бир жакка, бирөөнүкүнө – ат минип, машинага түшүп ж.б.); **он ча́сто ~ т к нам** ал биздикине тез-тез келип турат; 4. *перен. разг.* жылмышуу, жылуу; **подпруга не подтянута, и седло ~ т** басмайылы бош болуп, ээри жылмышып кетти; **ёздить (верхóm) на ком мойнуна** минип алуу, айтканын жасатуу, башкарып алуу.

Ёзк/а ж разг. бир барып кайтуу, ары-бери каттоо (жүк, пассажирлерди ташып араба, машина менен барып келүү); **перевезти весь груз за три ~ и** бардык жүктү үч каттоо менен ташып жеткирүү.

Ёздов/ой, -ая, -ое 1. (*предназначенный для езды*) чегилүүчү, минилүүчү, мингич; ~ **ая лошадь** мингич ат, минги ат; ~ **ые собаки** чанага чегилүүчү иттер; 2. *в знач. сущ.* **ездовóй м воен.** ездовой, арабакеч (артиллерия куралдарын сүйрөп жүрүүчү аттарды тейлеген солдат).

Ёздóк м 1. ат-ылоо минген адам; 2. ат-ылоо мингенди билген, араба айдай алган адам; **ё не ездóк куда** ат-ылоо минип көрбөгөн.

Ёзжáть несов. 1. *разг. многокр.* **к ездить 1-3;** 2. *повел.* **езжайте прост.** жөнөгүлө.

Ёзжен/ый, -ая, -ое (ёзжен, -а, -о) *разг.* 1. мингич, арабага үйрөтүлгөн; ~ **ый конь** мингич ат; 2. көп катталып тапталган; ~ **ая доро́га** далай араба (машина) жүргөн жол.

Ёзживать разг. многокр. **к ездить 1-3.**

Ей мест. личн. дат. от она́; **ей да́ли кни́гу** ага китеп беришти; **ей некогда** анын убактысы жок; **к ней пришл́и подру́ги** ага жолдош кыздары (курдаштары) келди.

Ей-бо́гу межд. разг. кудай урсун, кудай акы; ~ , **дал бы** кудай урсун, берет элем; ~ , **не зна́ю!** кудай акы, билбейм.

Ей-ей межд. прост. *то же, что ей-богу;* **ё ей-же-ей то же, что ей-ей.**

Ёка/ть несов. 1. бүлк-бүлк этүү, күрк-күрк этүү; 2. *разг.* шуу этүү, болк этүү; **се́рдце ~ ет при ви́де разруше́ний** кыйроолорду көргөндө жүрөгү шуу эте түшөт (бүткөн бою дүр этет).

Ёкнутъ сов. однокр. **к ёкать.**

Еле нареч. 1. араң эле, эптеп-септеп, алсыз; ~ **жив** араң эле жаны бар; ~ **слы́шний шёпот**

аран угулган шыбыш; 2. арандан-зорго, зорго; араң эле; **он ~ волочи́л но́гу** ал бутун араң эле шилтейт; **ё эле-эле** арандан-зорго, өлгөн-талганда; **эле-эле добрался до до́му** үйгө арандан-зорго жеттим; **эле-эле душа́ в теле прост.** араң эле жаны бар, араң жан, өлүмсөк; чалдыбары чыккан, жедеп бүтүп калган.

Еле́й м 1. *церк.* елей, олива (зайтун) майы; 2. *перен.* дартка даба, көңүлгө шыбаа.

Елейность ж көшөкөрлүк, кошоматчылык; моюнсунгандык, сопусунгандык.

Еле́йн/ый, -ая, -ое көшөкөрлөнгөн, жасакерленген, кошоматчыл; ~ **ый го́лос** көшөкөрлөнгөн үн; ~ **ые рёчи** кошомат кылган сөз.

Ели́ко нареч. уст. канча, канчалык, ...ча; ~ **возмо́жно** мүмкүн болушунча, күчтүн, алдын жетишинче.

Ёлка ж 1. *то же, что ель;* 2. ёлка; **нового́дняя ~** жаны жылдык ёлка; 3. *в знач. нареч.* **ёлкой, в ёлку то же, что ёлочка.**

Ело́в/ый, -ая, -ое карагай..., карагайдан жасалган; ~ **ые дрова́** карагай отун; ~ **ые ветки** карагайдын бутактары; **ё голова́ еловая́ прост.** дөдөй, макоо, келесоо.

Ело́зить несов. прост. эмгектөө, боору менен жылуу, сойлоо, жөрмөлөө; ~ **по́ полу** полдо жөрмөлөө.

Ёлочка ж 1. *уменьш.-ласк.* **к ёлка** балаты; 2. *с-х.* ёлочка (машина менен сүт саап алууга ылайыкталган аянтча); 3. *в знач. нареч.* **ёлочкой, в ёлочку** эки тарапка кыйгачтана, бурчтана (сайма саюда, паркет, кирпич ж.б. кооздоп коюда колдонулган ыкмага карата); **паркёт был вы́ложен ~ ой** паркет кыйгачтана, бурчтана коюлду.

Ёлочн/ый, -ая, -ое ёлка...; ~ **ые украше́ния** ёлка жасалгалары.

Ель ж карагай.

Ельник м 1. (*лес*) карагайлуу токой; 2. (*ветки*) чегедек, карагайдын бутагы; **пол земля́нки был у́слан ~ ом** жер тамдын таманына чегедек төшөлгөн.

Ёмк/ий, -ая, -ое (ёмок, -ка, -ко) ичтүү, сыйымдуу, көп сыя турган, ичи кенен; ~ **ая посу́да** сыйымдуу (ичтүү) идиш.

Ёмкост/ь ж 1. сыйымдуулук; ~ **ь бо́чки** бочканын сыйымдуулугу; ~ **ь до́ма** үйдүн сыйымдуулугу, үй ичинин кенендиги; 2. *мн.* ёмкости *спец.* идиш; ~ **и с горю́чим** күйүүчү майлар сакталган идиштер; **ё ме́ры ёмкости** сыйымдуулук өлчөмү, чени (литр, куб, метр ж.б.).

Ему́ мест. личн. дат. от он, оно.

Ендова́ ж 1. *уст.* ендова, шарап идиш; 2. *тех.* чатырдын эки кырынын кошулган жери.

Енот *м* **1.** енот (саргыч-күрөң түстөгү кичинекей жаныбар); **2.** енот, енот териси; **воротник** из ~ **а** енот жака.

Енотов/ый, -ая, -ое енот..., енот терисинен жасалган..., ~ **ая шуба** енот ичик, енот тон.

Епанча *ж уст.* епанча (байыркы орустардын кең плащ түрүндөгү сырт кийими).

Епархия *ж* епархия (епископтун башкаруусундагы административдик чиркөө округу).

Епископ *м* епископ (христиан чиркөөсүндөгү жогорку диний наам жана ушундай наамы бар адам; архиерей).

Ералаш *м* **1.** *разг.* чалды-куйдулук, чалмакейлик, былык, баш аламандык; **2.** аралаш (карта оюнунун эски бир түрү).

Ерепéниться *несов. прост.* кежирленүү, көгөрүү, тескериленүү, терс аяктануу, кер аяктык кылуу.

Ересь *ж* **1.** *рел.* ересь (үстөмдүк кылып турган диндин догматтарына карама-каршы келген же андан четтеген агым); **впасть в** ~ ереске чалдыгуу; **2.** *перен. разг. (отступление о правил)* теңирден тескери кетүү, башка көз карашта, пикирде болуу, бузулуу, айнуу; **3.** *перен. разг.* тантырак, сандырак; **что за ~ ты городишь?** эмне деп тантырап жатасын? сандырак сөздү койсончу?

Еретик *м церк.* еретик, дин бузар (**1.** ересь жолуна түшүп кеткен адам; **2.** тескери кеткен, башка көз карашты туткан адам).

Еретическ/ий, -ая, -ое ерестик, ересь салдары бар, дин бузарлык.

Еретичество *ср то же, что ересь* **1.**

Еретичка *женск. к еретик.*

Ёрзать *несов.* ойдоолоо, тыбырчылоо, ойдолоп жөн тура албоо.

Ерик I *м (проток)* шакап, суу айрылышы (эки көлдү же өзөн менен көлдү кошкон суу айрылышы).

Ерик II *лингв. уст. то же, что ерь.*

Ермолка *ж* топу, топуча (топу сыяктуу жеңил баш кийим).

Ёрник *м уст. прост.* куу чирен, бузуку, зөөкүр.

Ерошить *несов. что разг.* үрпөйтүү, сексейтүү, саксайтуу, түктүйтүү, үксүйтүү.

Ерошиться *несов. разг.* үрпөйтүү, сексейтүү, саксаюу, түксүйүү, үксүйүү.

Ерунд/а *ж разг. 1. (чепуха)* сандырак, тантырак; **говорить** ~ у сандырак сөз сүйлөө; **2. (пустяк)** мааниси жок, арзыбаган иш, анчалык мааниге ээ эмес, эчтекеге турбаган нерсе; **это для меня сущая** ~ **а** бул мен үчүн кеп эмес.

Ерундистика *ж прост. то же, что ерунда.*

Ерундить *несов. прост.* маанисиз сөз сүйлөө, былжыроо, арзыбаган бир нерселерди кылуу, болбогон иштерди жасоо.

Ерундóвск/ий -ая, -ое *прост. то же, что ерундóвый;* ~ **рассказ** мааниси жок (болбогон) аңгеме.

Ерундóв/ый, -ая, -ое *прост.* маанисиз, мааниси жок, былжырак, тантырак, дайны жок; эч нерсеге арзыбаган; ~ **вопрос** дайынсыз суроо.

Ёрш I *м* **1.** ёрш (кылкандуу майда балык); **2.** щетка, ёрш (лампа айнегин, бөтөлкө, механизм бөлүктөрүн ж.б. тазалоодо колдонулуучу щетка); **3. в знач. нареч.** **ершом** тикчийип, үрпөйтүү; **волосы у него стояли ершом** анын чачы тикчийип турду.

Ёрш II *м разг.* ёрш, чагыр (арак менен пивонун аралашмасы).

Ерши́ст/ый, -ая, -ое (ерши́ст, -а, -о) *разг. 1. (о волосах)* үрпөйтүү, тикчийген, тикчийип турган; **2. перен. (задорный)** тикирендеген, үтүрөндөгөн, итирендеген, каяшачыл; **он парень** ~ ал итирендеген жигит.

Ерши́ть *несов. что раз.* үрпөйтүү, саксайтуу, үксөйтүү.

Ерши́ться *несов. разг. 1.* үрпөйтүү, саксаюу, үксөйтүү; **2. перен.** үрпөндөө, үтүрөндөө, итирендөө.

Ершов/ый, -ая, -ое ёрш балыгынан даярдалган, ёрш...; ~ **ая уха** ёрш сорпосу, ёрштан даярдалган сорпо.

Еры́ *ср нескл.* «ы» тамгасынын эски аталышы.

Ерь *лингв. уст.* «ь» тамгасынын аталышы, ичкертүү белгиси.

Есаул *м уст.* есаул (падыша аскеринде капитанга тете чин).

Если *союз* эгер, эгерде, -са, -са эле, -дан кийин; ~ **он придёт, то скажи́ ему об этом** эгер ал келип калса, ага бул тууралуу айт; ~ **бы он знал, он этого бы не сделал** эгерде ал билген болсо, мындай кылбайт эле; **а ~ он не придёт** эгерде ал келбей калса; ~ **даже он и доволен, то никогда не покажет этого** ал ыраазы болуп турса да (канааттанса да), анысын эч качан билгизбейт; ~ **бы он был здесь!** эгер ал мында болсо го! **◇ если бы да кабы шутил.** эгерде... болчу болсо, эгерде... болгондо; **если (уж) на то пошло в знач. вводн. сл.** эгер андай болсо, мындай болгон соң; **если хотите (хочешь); если угодно в знач. вводн. сл.** мен сизге айтсам, сен билсең, деген менен; **что, если? балким? кокус? непада?**

Естество́нник *м* табият илимдери боюнча адис, табият таануучу.

Естество́нно **1.** *нареч.* табигый, жасалма-

сыз; **это** **получилось** у него **вполнѣ** ~ анын мунусу толук табигый болду; **2. в знач. вводн. сл.** албетте, арийне, сөзсүз турган кеп; ~, **он выполнил своё обещание** албетте, ал өз убадасында турду; **мы, ~, поддержим инициативу** масс биз, албетте, көпчүлүктүн демилгесин колдойбуз.

Естественность ж табигыйлык, кадимкилик; ~ **речи** сөзүнүн табигыйлыгы; ~ **поведения** жүрүм-турумунун табигыйлыгы, жасалмалуу эместиги.

Естественн/ый, -ая, -ое (естествен, -на, -но) **1.** табигый... табият...; ~ **ые явления** табигый кубулуштар, табият кубулуштары; ~ **ые богатства страны** өлкөнүн табигый байлыктары; ~ **ые границы** табигый чек аралар; ~ **ые науки** табият илимдери, табият таануу илимдери; **2.** табигый, закондуу, закон ченемдүү; ~ **ая смерть** табигый өлүм, өз ажалынан өлүү; ~ **ый путь развития** өнүгүштүн табигый жолу; **3.** табигый, накта, тубаса; ~ **ый цвет кожи** дененин тубаса түсү; **4.** кадыресе, кадимки, адаттагы, табигый...; ~ **ый ход вещей** кадыресе боло турган жагдай; **5. (непринуждённый)** кадыресе, кысылбаган, ээн-эркин; ~ **ый жест** ээн-эркин кыймыл-ишара; **◇ естественный отбор** табигый ылгануу (тандалуу); **естественным образом** табигый түрдө.

Естество *ср* **1. книжн.** ... табияты, негизи, накта (тубаса) касиети (негизи); ~ **вопроса** маселенин түпкүлүгү; **2. уст.** табият, жаратылыш.

Естествовед *м* табият таануучу, табият илимдери боюнча адис.

Естествоведение *ср* **уст.** то же, что **естествознание.**

Естествознание *ср* табият таануу илими (табият кубулуштары жөнүндөгү илим).

Естествоиспытатель *м* табият таануу илими боюнча адис, табият таануучу; натуралист.

Есть *Г* **несов. 1.** **кого-что и без доп.** жеш, тамактануу, оокаттануу, азыктануу; ~ **ь хлеб** нан жеш; **хочется** ~ **ь** тамак ичким келип жатат; бирдеме жегим келип жатат; **2. кого-что разг. (о насекомых)** чагуу, талоо; **мошки едят** чиркей чагат; **3. что** жеп коюу, тешип салуу (*о грызунах, насекомых*); жеп кетүү, жеп, оюп түшүү (*о кислоте и т.п.*); оюп салуу (*о ржавчинах*); ачыштыруу (*о дыме*); **моль** ~ **шерстяные изделия** жүн буюмдарды күбө жейт; **ржавчина** ~ **железо** темирди дат жейт; **дым** ~ **глаза** түтүн көздү ачыштырат; **4. перен. кого** жеп коюу (салуу), кыйноо, ...чегүү, ...дуушар болуу, кабылуу; **его ёла грусть** аны кайгы-капа жеп койду; **5. перен. кого прост.**

жемелөө, кекээрдөө, жемелеп жеп коюу, кемирүү, мүлжүү, кемирп-жеп таштоо; **◇ есть чужой хлеб** бирөөнүн эсебинен жашоо, жан бактылык кылуу; **есть глазами** көзү өтүү, көзүн кадоо, көз тигүү; **есть — не хочү прост.** сен же мен же болуу, жегенге ооз жок, төгүл-чачыл.

Есть *II* **1. 3 л. ед. ч. наст. вр. от быть** болуп саналуу, болуу; ...деген; **что ~ истина?** чындык деген эмне? *в знач. других лиц наст. вр. от быть* болуу; **мы все (есть) его ученики** биз баарыбыз анын окуучусубуз (шакиртибиз); **кто ты ~ ?** сен кимсиң? сен ким болосун? **3. в знач. сказ. безл.** бар, болот; ~ **все условия** бардык шарт бар; **у тебя ~ такая книга?** сенде ушундай китеп барбы? **там ~ чему поучиться** анда таалим алчу (үйрөнүүгө боло турган) нерсе бар; **◇ есть такое дело** болуптур, куп болот, макул; **и есть прост.** ооба, дал өзү, чынында эле ошондой; **как есть прост.** абдан (окшош), дал өзү, куду өзү, так ошондой; **так и есть** чынында, чындыгында; **какой ни (на) есть** кайсы болбосун, кандай болбосун, кандай болсо да, кайсынысы болсо да; **что ни (на) есть** кантсе да, кандай болсо да, эмне кылса да; бүт күчүн үрөп, күчүнүн барынча, алыннын жетишинче.

Есть *III* **межд. воен.** есть, макул, куп болот (буйрукка карата жооп).

Ефрейтор *м* ефрейтор.

Ефрейторск/ий -ая, -ое ефрейтордук, ефрейтор...; ~ **ое звание**, ефрейтордук наам, ефрейтор наамы.

Ехать *несов. 1. на чем-л. куда-л.* жүрүү, баруу, келүү (унаа же транспорт менен); ~ **верхом на лошади** ат менен (атчан) баруу; ~ **на машине** машинада жол жүрүү (баруу); **2. (двигаться — о средствах передвижения)** жүрүү; **по дороге едет повозка** жолдо араба кетип бара жатат; **3. (уезжать)** жөнөө, баруу, жолго, сапарга чыгуу, кетүү; **мы едем в экспедицию** биз экспедицияга бара жатабыз; **завтра еду в Москву** эртең Москвага жөнөйм; ~ **в город** шаарга баруу; **4. перен. разг.** жылуу, жылмышуу, сыйгалануу, тайгалануу, жылып кетүү; **на льду ноги так и едут в разные стороны** музда тайгаланып эки бутуң эки жакка кетет.

Ехидна *ж* **1. зоол.** ехидна (Австралияда, Тынч океан аралдарында жашоочу денеси тикендүү жаныбар); **2. зоол.** ехидна (Австралияда жашоочу уулуу жылан); **3. перен. разг.** кер какшыкчыл, тили заар адам, кытмыр киши.

Ехидничать *несов. разг.* кер какшык айтуу, табалоо, кычык сөз айтуу, кекээрлөө.

Ехидно нареч. кер какшык менен, кекээр-леп, табалап; **улыбаться** ~ табалап күлүү.

Ехидн/ый, -ая, -ое (ехиден, -на, -но) кер какшыкчыл, табачыл, кычыктуу, кекээрлүү; ~ **ый человек** какшыкчыл адам; ~ **оё замечание** кычыгына тийген (кычыктуу) сөз айтуу; ~ **ая улыбка** кекээрлүү жылмайыш.

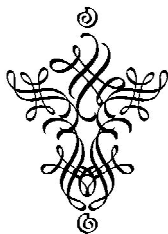
Ехидство *ср* кер какшыкчылдык, табачылдык, кекээрдүүлүк.

Ехидствовать *несов. разг. то же, что ехидничать.*

Ещё нареч. 1. (*вдобавок*) да, дагы, жана, кайтадан, кайта дагы; **возьми** ~ **эту книгу** бул китепти да ал; **что тебе** ~ **надо?** сага дагы эмне керек? **прочитай** ~ **раз** дагы бир жолу окуп чык; 2. (*до сих пор, пока*) али, алиге, алигиче, эмгиче, дагы эле, ушу кезге чейин; **луна** ~ **не взошла** ай алигиче чыга элек; **я** ~ **не устал** мен али чарчаган жокмун; **они** ~ **не спали** алар дагы эле уктай элек; 3. (*уже*) эле; ~ **в детстве** бала чагында эле; **он уехал** ~ **неделю тому назад** ал мындан бир жума мурда эле кеткен; **он увидел меня** ~ **издалека** ал мени алыстан эле көрдү; 4. (*указывает на наличие возможности для свершения какого-л. действия*) али, али да болсо, дагы эле болсо; **я** ~ **успею на поезд** мен али да болсо поездге үлгүрөм; 5. (*при сравнительной степени*) андан бетер, андан да,

дагы, -раак; **он стал** ~ **сильнее**, ал андан да (мурдагыдан да) күчтүү болду; **наши города** **станут** ~ **красше** биздин шаарлар ого бетер көрктүү болот; 6. *в знач. уступ. союза* али, -са да, менен да; ~ **только февраль, а ремонт тракторов уже закончился** али февраль айы болсо да, тракторлордун ремонту бүттү; 7. *в знач. усил. и ограничит частицы* гана, да; **как** ~ **хорошо!** кандай гана жакшы, жакшы болгондо да кандай! **а у вас это получится?** – **Ещё как получится** силерден бирдеме чыгар бекен? – Болгондо да кандай!; **ещё бы** 1) албетте, ананчы, сөзсүз; **пойдешь с нами?** – **Ещё бы!** биз менен барасыңбы? – Ананчы! (барбагандачы!); 2. кана, кайдан, ошентип көрсүнчү; **ещё бы ты был недоволен!** кайдан нааразы болмок элең! **ещё бы он отказался!** макул болбогондочу! **ещё и ещё** дагы жана дагы, улам-улам, үстү-үстүнө; **а ещё...** дагы эмне; **ты плачешь?** **а ещё мальчик!** сен ыйлап жатасыңбы? дагы эркек имиш!; **всё ещё...** дагы эле, -га чейин; **она все ещё ждёт его** ал аны ушул убакка чейин (дагы эле) күтүп жүрөт.

Ею мест. личн. тв. от она; **учитель доволен** ~ мугалим ага (окуучу кызга) ыраазы; **работа сделано** ~ жумуш ал тарабынан иштелген.

Ж

Ж I союз см. же I.

Ж II частица см. же II.

Жаба I ж зоол. кур бака, чөл бака.

Жаба II ж. мед. то же, что анги́на.

Жаберн/ый, -ая, -ое бакалоолор ...; бакалоорлуу...; ~ **ая по́лость** бакалоор кендөйү; ~ **ые живóтные** бакалоорлуу жаныбарлар.

Жаб/ий, -ья, -ье кур бака..., чөл бака...; ~ **ья ко́жа** кур бака териси.

Жабó ср. нескл. жабо (жаканын үстүнөн бастырылчу тордолуп согулган же жука кездемеден бүйүрмөлөнүп иштелген барпагай жасалга).

Жабры мн. (ед. жа́бра ж) бакалоор; **♦ брать (взять) за жа́бры прост.** кекиртектен алуу, алкымдан алуу, алка жакадан алуу.

Жавелевый; жавелевая вода́ жавель суусу (кир жууганда колдонулуучу саргыч жашыл түстөгү хлор эритиндиси).

Жавель м то же, что жавелевая вода́.

Жаворонок м торгой, сопу торгой.

Жа́дина м, ж прост. 1. ач көз, дүйнөкор, сугалак, сук; 2. саран, зыкым, битир, катуу баш.

Жа́дничать несов. разг. ач көздөнүү, ач көздүк кылуу, сугалактануу; зыкымдануу, битирденүү, сарандык кылуу.

Жа́дно нареч. 1. сугалактык менен, сугалактана, ач көздүк менен, бурдап, бурдай-бурдай; **он ~ ест хлеб** ал нанды бурдап-бурдап сугунуп жатат; 2. *перен.* (быстро) тез эле, ылдам; **земля́ и расте́ния впи́тывали вла́гу** жер да, өсүмдүктөр да нымды тез соруп алды; 3. *перен.* ынта менен, кунт менен, дит коюп, бүт ыкласын салып, ыкласын коюп; ~ **слу́шать** ыкласын коюп угуу.

Жа́дность ж 1. ач көздүк, дүнүйөкорлук, сугалактык; **есть с ~ ю** сугалактык кылып жеш; 2. сарандык, зыкымдык, таш тырмактык; ~ **к де́ньга́м** акчага сарандык; 3. *перен.* ынталуулук, ыкыластуулук, дит койгондук; ынта, кунт, ыклас; **с ~ ю слу́шать му́зыку** музыканы кунт коюп угуу.

Жа́дн/ый, -ая, -ое (жа́ден, -на, -но) 1. ач көз, сугалак, сук; соргок, опкок, обору ач; тамаксоо; ~ **ый до еды́** тамаксоо, опкок; ~ **ый к де́ньга́м** акчага сук; 2. зыкым, саран, битир, катуу баш, таш тырмак; ~ **ый челове́к** зыкым киши; 3. *перен.* ынталуу, ыкыластуу, ыкыласын койгон, кумардуу; ~ **ый до рабо́ты**

ишке кумардуу; ~ **ый взор** ыкластуу көз караш.

Жадо́га м, ж прост. то же, что жа́дина.

Жа́жд/а ж 1. суусоо, чанкоо; **утоли́ть ~ у** суусунун кандыруу; **возбужда́ть ~ у** суусатуу; 2. *перен.* эңсөө, көксөө, чанкоо, самоо, умтулуу, дегдөө; ~ **а зна́ний** билим алууну эңсөө.

Жа́жд/ать несов. 1. *книжн. уст.* суусоо, чанкоо; 2. *перен. чего или с неопр. книжн.* эңсөө, самоо, чанкоо, көксөө, каалоо; **человечество ~ ет ми́ра** адамзат тынчтык болушун эңсейт, адам баласынын каалаганы тынчтык.

Жа́ждущий, -ая, -ое 1. чанкаган, суусаган; 2. *перен.* эңсеген, самаган, көксөгөн.

Жакéт м жакет, бешмант.

Жакéтка ж разг. то же, что жакéт.

Жако́ м нескл. зоол. жако (Африка тоту-су).

Жакт м уст. (жилищно-арендное коопера- тивное товарищество) жакт (турак үйлөрдү пайдалануудагы кооперативдик шериктик); **контóра ~ а** жакт конторасы.

Жа́ктовский, -ая, -ое жакт...; ~ **дом** жакт үйү.

Жале́йка ж муз. жалейка (чоор түспөлдүү үйлөмө музыкалык аспап).

Жале́ть несов. 1. *кого-что* аёо, боору ооруу, боору ачуу, жан тартуу; ~ **сироту́** жетимге боору ачуу; 2. *о ком-чём и с союзом «что»* өкүнүү, өкүттө калуу, арманда калуу; ~ **о поте́рянном вре́мени** убакыттын бекер кеткенине өкүнүү, бекер кетирген убакытка өкүнүү; 3. *кого-что, чего* аёо, ичи ачуу, өкүнүп калуу, аяп калуу, кейип калуу; ~ **де́нег** акчасын аёо; **не ~ жи́зни** жанын аябоо; 4. *кого обл.* сүйүү, жакшы көрүү, ылым саноо; **♦ не жалéя сил (рабо́тать, трудо́ться)** жанын үрөп, жанын таштап, кара жанын карч уруп (иштөө, эмгектенүү).

Жа́ли/ть несов. кого-что 1. чагуу; **оса́ больно ~ т** аары оорута чагат; 2. чагуу, саюу, ачыштыра саюу, кирүү (чалкан, тикен жөнүндө); 3. *перен.* безине тийүү, чымчуу, чагуу, жанына батыра сөз айтуу.

Жа́литься I несов. прост. то же, что жа́лить I.

Жа́литься II несов. обл. то же, что жа́ловаться.

Жалк/ий, -ая, -ое (жалок, -ка, -ко) 1. аянычтуу, киши аярлык, боор оорурлук, боор ооругудай, жан кейите тургандай, боор ачый тургандай; ~ **ий вид** боор ооругудай кебете (түр); **быть в ~ ом состоянии** аянычтуу абалда болуу; ~ **ая улыбка** кейиштүү жылмаюу; 2. кейпи кеткен, жаман, көрксүз, түрү жаман, кейпи учкан, үтүрөйгөн; **костюм пришёл в ое состояние** костюмдун кейпи кетти; 3. арзыбаган, болор-болбос, жарыбаган, жарытылуу эмес; ~ **ие результаты** арзыбаган натыйжа; 4. жек көрүнчү, жийиркенеерлик, жийиркеничтүү, байкуш, бечара; **играть ~ ую роль** бечара кебетесинде болуу, жек көрүнчүнүн ишин жасоо; 5. *уст. то же что жалобный*; ~ **ий крик** младшего жаш баланын аянычтуу айкырыгы.

Жалко 1. *нареч.* аянычтуу, боор оорурлук абалда болуп; ~ **выглядеть** боор ооругандай болуп көрүнүү; ~ **улыбаться** аянычтуу жылмайып коюу; 2. *то же, что жаль.*

Жало *ср* 1. ийне, тумшук; ~ **пчелы** аарынын ийнеси; ~ **комара** чиркейдин тумшугу; 2. жыландын тили; 3. *перен.* уу, өткүр тил, чалкан; ~ **сатиры** сатиранын уусу; 4. тык; өткүр миз; ~ **копы** найзанын тыгы; ~ **серпа** ороктун өткүр мизи.

Жалоб/а *ж* 1. зар, арыз-арман, дат, кайгы-муң, кайгы-зар; **приставать с ~ ами** арыз-арман айтып жабыша калуу, кайгы-зарын айтуу менен тажатуу; **горькая ~ а** кейиштүү арман-зар; 2. арыз, өтүнүч, даттануу; **подать ~ у** арыз берүү, даттануу; **рассмотреть ~ у** арызды кароо.

Жалобно *нареч.* аянычтуу, боор ооругудай, муңдуу, муңайым, күйүттүү, жалооруган түрдө, жалооруп; ~ **просить** жалооруп өтүнүү, жалбаруу; ~ **петь** муңайым ырдоо.

Жалобн/ый, -ая, -ое (жалобен, -на, -но) аянычтуу, боор ооругудай, жан ачыгыдай, муңдуу, армандуу; ~ **ый стон** аянычтуу онтоо; ~ **ый плач** муңдуу ый; ~ **ая песня** армандуу ыр; ◊ **жалобная книга** даттануу дептери (китеби).

Жалобщик *м* арыздануучу, даттануучу; арызчы, арызчыл.

Жалованн/ый -ая, -ое *уст.* сыйга берилген, тартууланган; ~ **ая земля** сыйга берилген жер, тартууланган жер; ◊ **жалованная грамота** *уст.* жеңилдик жарлыгы (кандайдыр бир жеңилдик, артыкчылыктар берүү жөнүндөгү жарлык).

Жалование *ср* *уст.* 1. маяна, айлык, кызмат акы, эмгек акы, жалуун; **получать ~** кызмат акы (айлык) алуу; 2. сыйлык, тартуу.

Жал/овать *несов.* 1. *кого-что чем, кому-чему что* *уст.* сыйлык кылып берүү, тартуулоо, тартуу кылып берүү; 2. *кого-что* *разг.* кадырлоо, сыйлоо, ардактоо, урмат-сый көрсөтүү, урматтоо, барктоо; **его там не очень ~ уют** аны ал жерде анча баркташпайт

(сыйлашпайт); **прошу любить и ~ овать** кадырлап-сыйлап жүргүлө; 3. *уст.* келүү, каттоо, берүү; **давненько вы к нам не ~ овали** сиз биздикине көптөн бери каттабай кеттиниз го.

Жаловаться *несов.* 1. (*высказывать жалобы*) арыздануу, даттануу, наалуу; **на что вы жалуетесь?** кандай арыз-муңун бар? сиздин эмне арызыңыз бар? ~ **на плохую погоду?** аба-ырайынын начар болуп турушуна наалуу; ~ **на судьбу** тагдырга наалуу (таарынуу); 2. (*подавать жалобу*) арыздануу, арыз берүү, даттануу; ~ **в суд** сотко арыздануу; 3. *разг.* (*ябедничать*) чагымдоо, чагым салуу, чагымчылык кылуу, ушактоо.

Жалоносн/ый -ая, -ое *зоол.* ийнелүү, чага турган; ~ **ые насекомые** чага турган чымын-чиркейлер (курт-кумурскалар).

Жалостливость *ж* *разг.* боорукерлик, аягандык.

Жалостлив/ый, -ая, -ое *разг.* 1. боорукер, ырайымдуу; ~ **ый человек** боорукер адам; 2. (*выражающий жалость*) боору ооруган, аяган; 3. аянычтуу, муңдуу, кайгылуу, жүрөктү эзген; ~ **ая песня** муңдуу ыр.

Жалостн/ый, -ая, -ое (жалостен, -на, -но) *разг.* 1. муңдуу, убайымдуу, кусалуу, кайгылуу, муңайым; ~ **ый мотив** муңдуу күү; 2. боорукердик көрсөткөн, ырайымдуу, аянычтуу аяган; ~ **ое отношение** мээримдүүлүк билгизген мамиле; ~ **ый взгляд** аяган көз караш.

Жалост/ь *ж* аёо, аягандык, боору ооругандык, боору ооруу, кейүү; **сделать что-л. из ~ и** аягандыктан бир нерсени иштеп берүү; **вызывать ~ ь** боорун оорутуу; **смотреть с ~ ью** аёо менен кароо; ◊ **какая жалость!** аттин! аттигинин ай! кап! алда кокуй ай!

Жаль 1. *безл. в знач. сказ. кого-что, чего и с неопр.* аёо, боору ооруу, аянычтуу болуу; **мне ~ этого человека** бу кишиге менин боорум ооруйт, мен бу кишини аяймын; 2. *безл. в знач. сказ. кого-что кого-чего* аёо, кейүү; ~ **потерянного времени** бекер кеткен убакытка кейиймин, кайран гана бекер кеткен убактым; 3. *безл. в знач. сказ. с союзами «если», «что», или с неопр.* өкүнүчтүү, кейиштүү; ~, **что вы уезжаете** сиздин кетип жатканыңыз өкүнүчтүү; ~, **если он не придёт** эгер ал келбей калса, өкүнүчтүү; 4. *безл. в знач. сказ. чего или с неопр.* аёо, кыйбоо, көзү кыйбоо, бергиси келбөө; ~ **отдавать денег** акчаны бергенден аяйт, акчаны аяп бергиси келбейт; 5. *в знач. вводн. сл.* аттигинин ай, аттин; **зайти бы к ним, да ~, нет времени** аттигинин ай, алардыкына барсам болот эле, убактым жок.

Жалюзия *ср* *нескл.* жалюзия, чий парда (чий сыяктуу согулган терезе парда).

Жандарм *м* жандарм.

Жандармерия *ж* жандармерия (падышалык Россияда жана кээ бир буржуазиялык

өлкөлөрдө революциялык кыймылга каршы күрөшүү, мамлекетти саясий жактан коргоо жана тынчылык иштерди жүргүзүү үчүн уюштурулган отряд).

Жандармск/ий, -ая, -ое жандармдык; жандарм..., жандармерия..., ~ **ий корпус** жандармдык корпус; ~ **ие части** жандарм бөлүктөрү.

Жанр м 1. жанр (кандайдыр бир искусствонун сюжеттик жана стилистикалык белгилери боюнча айырмалуу келген түрлөрү); **драматический** ~ драма жанры; **комедийный** ~ комедия жанры; **2.** жанр (турмуш-тиричилик сюжетинен алынган живопись, турмуш-тиричилик сюжетиндеги картина); **выставка пейзажей и ~ ов** пейзаж жана жанрлар көргөзмөсү; **3.** стиль, ыкма, өнөкөт; **это не её** ~ бул анын стили эмес.

Жанрист м жанрист (турмуш-тиричилик сюжетинде сүрөт тартуучу художник).

Жанров/ый, -ая, -ое 1. жанрдык; жанр...; ~ **ые разновидности** жанры жагынан ар түрдүүлүк; **2.** жанр, жанрдык; ~ **ая живопись** жанрдык живопись.

Жар м 1. ысык; **от печи несло** ~ **ом** мештен ысык уруп турду; **полуденный** ~ түшкү ысык; **2. разг.** чок; **выгрести ~ из печи** мештеги чокту чыгаруу; **3.** эт ысуу; **у ребёнка** ~ баланын эти ысып турат; **4.** жаны күйүү, жаны кашаюу, туталануу; **его бросило в ~ ал** туталанып кетти; **5. перен.** кызыгандык, кызуу киришкендик, кайрат, жигер, жалын, ынта; **юношеский** ~ жаштык жалын; **работать с ~ ом** кызуу берилип иштөө; **говорить с ~ ом** кызып сүйлөө; **6. перен.** кызуулук, кызуу, кычагандык, күчөгөндүк; **в ~ у спора** талаштын кызуусу менен, талаштын кызуусунда; **в у сражения согуш** (салгылаш) кызып (күчөп) турганда; **дать жару** сазайын колуна берүү, адебин колуна берүү; көргүлүктү көрсөтүү, акесин таанытуу; **чужими руками жар загребать погов.** бирөөнүн колу менен чок шилтөө; азабын бирөө тартып, асылын экинчиси көрүү.

Жара ж ысык, ысыктык; **в комнате невыносимая** ~ бөлмөнүн ичи айласыз ысык, үйдүн ичи адам чыдай алгыс ысык.

Жаргон м жаргон; ~ **торговцев** соодагерлер жаргону; **воровский** ~ уурулар жаргону;

Жаргонный, -ая, -ое жаргондук, жаргон...; ~ **ое слово** жаргон сөз.

Жаренный прич. (жарен, -а, -о) **от жарить.**

Жарен/ый, -ая, -ое 1. куурулган; ~ **ое мясо** куурулган эт; **2. в знач. суц.** жареное **уст. то же, что жаркое;**

Жаренье ср по знач. гл. жарить 1; ~ **рыбы** балык кууруу.

Жари/ть несов. 1. что кууруу, кууруп бышыруу; ~ **ть мясо** эт кууруу; **2. что** куу-

руу, какшыта кууруу; ~ **ть семечки** чемичке кууруу; ~ **ть кофе** кофе кууруу; **3. кого-что и без доп. разг.** күйгүзүү, куйкалоо; **солнце ~ т нещадно** күн аябай куйкалап турат; **4. что** аябай ысытуу, кызытуу, бышыруу; ~ **ть баню** мончону аябай ысытуу (ысыта жагуу); ~ **ть горшки** карапаларды бышыруу; **5. прост.** жаагын айруу, сазайын берүү, катыруу, жерине жеткирүү; **они с утра до вечера ~ ли в шапки** алар эртеден кечке дойбунун жаагын айрышты.

Жари/ться несов. 1. куурулуу, куурулуп бышырылуу; **2. разг.** күйүү, какталуу; ~ **ться на солнце** күнгө какталуу; **3. страд. к жарить 1.2.**

Жарица ж разг. кайнаган ысык; **ну и ~ сегодня** бүгүн күн мээ кайнаткандай ысык болуп турат.

Жарк/ий, -ая, -ое (жарок, -ка, -ко) **1.** ысык; ~ **ое лето** ысык жай; ~ **ий день** ысык күн; ~ **ая баня** ысык мончо; **2.** ысык, тропик, тропикалык; ~ **ие страны** ысык өлкөлөр; ~ **ий климат** ысык климат; **3. перен.** ысык, кумардуу; ~ **ий поцелуй** кумарлуу өбүш; **4. перен.** кызуу, катуу; ~ **ий спор** кызуу талаш; ~ **ий бой** катуу уруш.

Жарко 1. нареч. ысык; **солнце ~ грело** күн ысык тийип турду; күн куйкалап турду; **2. нареч.** кызуу, катуу; ~ **спорить** кызуу талашуу; **3. безл. в знач. сказ.** ысык, ысык болуу; **сегодня ~** бүгүн күн ысык; **в комнате было ~** үйдүн ичи ысык эле; **4. безл. в знач. сказ.** кому ысып кетүү; **здесь мне ~** бул жерден мен ысып кеттим.

Жаркое ср куурулган эттүү тамак, жаркөп; куурдук.

Жаро... жаровыносливый, жароупорный сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Жаровня ж мангел (ичине чок салып, тамак бышыруучу темир мештин бир түрү; шиш кебек бышырыла турган очок).

Жаров/ой -ая, -ое ысык..., ысыктын таасири менен болгон; ~ **ая труба** ысык өткөрүүчү труба (ичинен газ, буу өткөрүлүп ысытыла турган труба); ~ **ой удар** ысык уруу.

Жаровыносливость ж бот. ысыкка чыдамдуулук.

Жаровынослив/ый, -ая, -ое бот. ысыкка чыдамдуу; ~ **ые растения** ысыкка чыдамдуу өсүмдүктөр.

Жарок м разг. уменьш. к жар 3 кичине эт ысуу, бир аз эт ысуу; **у ребёнка небольшой** ~ баланын кичине эти ысыгансып турат.

Жаропонижающ/ий, -ая, -ое 1. эттин ысыганын төмөндөтө турган; ~ **ие средства** эттин ысыганын төмөндөтө (баса) турган дары-дармектер; **2. в знач. суц.** жаропонижающее **ср мед.** эттин ысыгын

төмөндөтүүчү (түшүрүүчү) дары; **принять** ~ **ее** эттин ысыганын төмөндөтө турган дары ичүү.

Жаропрóчн/ый, -ая, -ое *тех.* ысыкка чыдамдуу, ысыкка бекем; ~ **сплав** ысыкка чыдамдуу эритме.

Жаростóйк/ий, -ая, -ое *тех.* ысыкка туруштук берүүчү; ~ **ий металл** ысыкка туруштук берүүчү металл; ~ **ая кера́мика** ысыкка туруштук берүүчү керамика.

Жаротру́бный: жаротру́бный котёл *тех.* газ трубалуу казан (ичиндеги газ трубалар аркылуу ысытылуучу казан).

Жароупо́рн/ый, -ая, -ое *тех. то же, что жаростойкий.*

Жар-пти́ца *ж нар.-поэт.* зымырык куш (орус жомокторунда айтылуучу жүндөрү жалтылдап туруучу куш).

Жарче *сравн. ст. к жаркий и к жарко.*

Жасми́н *ж бот.* жасмин.

Жасми́нн/ый -ая, -ое жасмин...; ~ **запах** жасмин жыты.

Жасми́нов/ый -ая, -ое жасмин..., ~ **ые лепестки́** жасмин желекчелери.

Жа́тва *ж* **1.** оруу, оруу-жыюу; ~ **хлебóв** эгин оруу (эгин оруп-жыйюу); **2.** орок маалы, эгин оруп-жыюу убагы; **наступила** ~ эгинди оруп-жыюу убагы келди; **3.** түшүм; ~ **обильная** мол түшүм; **4. уст.** бышып жетилген эгин.

Жа́твенн/ый, -ая, -ое оруп-жыюу..., оруп-жыйноочу..., ~ **ый сезон** оруп-жыюу маалы; ~ **ые маши́ны** оруп-жыйноочу (чабуучу) машиналар.

Жатка *ж с.-х.* эгин чапкыч машина.

Жа́ть I *несов.* **1.** *кого-что* кыса кармоо, сыга кармоо; кысып-сүрүп баруу; кармоо; ~ **ру́ку** колду кыса кармоо; ~ **проти́вника к реке́** душманды дарыяны көздөй кысып баруу; **2.** *что* сыгуу, сыгып чыгаруу; ~ **сок из лимона** лимондун ширесин сыгып алуу; **3.** *что и без доп.* кысуу; **сапоги́ жмут** өтүк кысат; **4.** *кого-что перен. разг.* кысымчылык кылуу, эзүү. **5.** *прост.* шашуу, ашыгып иштөө, шашылыш бүтүрүү (кыймылдоо, айдоо...); катуу жүрүү; **сро́ки жмут** мөөнөтү келип калды.

Жа́ть II *несов.* *что* оруу, оруп-жыюу, чабуу; ~ **пшени́цу** буудайды чабуу; ~ **серпо́м** орок менен оруу.

Жа́ться *несов.* **1.** бүрүшүү, куушурулуу; ~ **от хо́лода** сууктан бүрүшүү; **2.** ыктоо, ыгып калуу, ыгуу, корголоо, жабыша калуу; **ребёнок жмётся матери** бала энесинин бооруна ыгып калды; ~ **к стене́** дубалга жабыша калуу; **3. перен. разг. (колеба́ться)** ыргылжың болуу; **он жа́лся, не зная́, что сказа́ть** ал эмне деп айтарын билбей ыргылжың болуп турду; **4. перен. разг. (скупи́ться)** сарандык кылуу, зыкымдануу, тырышуу; **жмётся да де́ньги ко́пит.**

Жбан *м* капкактуу жыгач челек;

Жва́чка *ж* сагыз, сагызды кепшөө (чайноо).

Жгут *м* **1.** өрүлгөн нерсе, эшилген нерсе; **2.**

мед. **жгут медицинский** медициналык жгут (кан агууну токтотуу үчүн жарадар болгон жерин байлай турган резинка түтүк).

Жгуч/ий, -ая, -ее **1.** **палящий** күйгүзгөн, куйкалаган; куйкалаган ысык күн; **2. перен.** зырпылдаган, каарыган суук (чилде түшкөн күндөрү); **3. перен.** ызалаган, күйдүргөн күлкү; күйдүрө караган көз караш.

Жда́ть *несов.* **1.** *кого-что* күтүү; кимдир бирөөнү күтүү; **2.** белгисиз бир нерсени натыйжасыз, пайдасыз күтөө берүү.

Жева́ние *ср* чайноо, кепшөө.

Жева́тельн/ый, -ая, -ое **1. анат.** чайнаткыч, кепшеткич; **2. ~ ый табак** чайнама тамеки.

Жезл *м* **1. ист.** жезл (бийликтин, атактуу абалдын белгиси болгон кооздолгон таякча); **2.** жезл (поезддин жүрүшүн жөнгө салып тууручу автоматтуу прибордун металл өзөгү); **3. геол.** жезл (жердин бетин так өлчөө үчүн колдонулуучу прибор);

Желáние *ср* каалоо, тилек; абдан каалоо, тилегине карабастан, тилекке каршы, тилектин орундалышы.

Желáнн/ый, -ая, -ое **1.** каалаган, күткөн, жагымдуу, тилеген (жагымдуу кабар); **2.** сүйгөн, ашык болгон, аздек, асылкеч (сүйгөн жар);

Желáтельн/ый, -ая, -ое каалаган, самаган, тилеген, көңүлдөгүдөй; **вопрóс разрешился в желáтельном направлени́и** маселе көңүлдөгүдөй чечилди.

Желáтельно *безл.* *в знач сказ.* жакшы болор, ырас болор эле;

Желáтельность *ж* каалагандык, самагандык, жакшы болорлук;

Желати́н *м* желатин (көбүнчө кулинарияда колдонолуучу жыты жана даамы жок тунук желим).

Желáть *несов.* *кому чего* тилек кылуу, каалоо (бир нерсени абдан каалоо, менин билгим келет, сиздин ишиниз ийгиликтүү болушун каалаймын, бирөөгө жакшылык каалоо).

Желáющие *мн. (ед. желáющ/ий, -ая, -ое)* каалоочулар, каалагандар;

Желва́к *м* катуу шишик; бултук;

Желе́ *ср* *нескл.* **1.** желе (жемиштин суусунан жасаган килкилдек холестирины жок таттуу тамак); **2.** желе (сөөктү, этти узак кайнатуу натыйжасынан пайда болуучу килкилдек тамак-аш);

Желе́за *ж анат.* без жана кекиртектеги калкан без; **щитови́дная** ~ калкан без.

Желе́зка *ж разг.* бир кесек темир;

Желе́зка *ж уменьш.* *к* железа кичинекей без;

Желе́зн/ый, -ая, -ое **1.** темир ~ **ая кровать** темир кровать; **2. перен.** ~ **ый закон** темир мыйзам ~ **ые законы олигархии** олигархиянын катаал мыйзамы; **жёлоб** ~ **м**

кобул водосточный суу аккыч (суу акма) кобул.

Железнодоро́жн/ый, -ая, -ое темир жол...; ~ ая конвенция темир жол конвенциясы;

Железнодоро́жник м темир жолчу, темир жол жумушчусу (кызматкери);

Железоплави́льн/ый, -ая, -ое темир эритүүчү ~ ый завод темир эритүүчү завод.

Железоре́зн/ый, -ая, -ое темир кесүүчү; ~ ая но́жница темир кесүүчү кайчы.

Жёлт/ый, -ая, -ое 1. сары; 2. перен. ~ ая пресса (бирөөнүн кызыкчылыгын колдогон, болгон окуяны бурмалап, окурмандарга терс жагын сунуштаган массалык маалымат каражаты).

Желте́/ть несов. саргаруу; пшеница ~ ла буудай саргарып калды.

Желтизна́ ж сарысы бар, саргылт, саргыч түс;

Желто́к м жумуртканын сарысы;

Желтопу́зик м зоол. сары жылан;

Желторо́т/ый, -ая, -ое 1. сары ооздуу балапан; 2. перен. тажрыйбасыз, такшалбаган ~ ый юне́ц такшалбаган жаш жигит.

Желту́ха ж мед. сары оору.

Желту́шн/ый, -ая, -ое сары оорулуу адам.

Желу́док м карын, ич, ашказан.

Желу́дочек м анат. карынча (жүрөктөгү кандын жүрүшүн жөнгө салуучу бөлүгү).

Жёлудь м эмен бактын уругу.

Желчевыделение ср өттүн чыгаруусу.

Желчегонн/ый, -ая, -ое өт тазалоочу; ~ ые средства өт тазалоочу каражаттар.

Жёлчность ж чыртылдама мүнөздүүлүк, кекээрдүүлүк;

Желчн/ый, -ая, -ое өт..., өттүү; ~ ый про-ток өт түтүгү; ~ ый пузырь өт баштыкчасы.

Желчь ж өт.

Жеманница ж разг. чоюлган, наздуу бийкеч.

Жемчуг м бермет; нитка ~ а бир жип бермет.

Жемчу́жина ж 1. берметтин бир бүртүгү; 2. перен. көөр, асыл мүлк; поэзиянын көөрү.

Жена́ ж аял, колукту, жубай, зайып.

Женат/ый никелүү, үйлөнгөн, аялдуу.

Женитьба сов., несов. үйлөнүү, аял алуу, никелешүү.

Жени́х м күйөөлөгөн жигит.

Женоненави́стник м аялды жаман көрүүчү киши.

Женоподо́бн/ый, -ая, -ое аял чалыш эркек.

Жёнск/ий, -ая, -ое аялдар, аял..., ~ ая кон-сультация айымдар (аялдар) консультациясы.

Жёнственность ж аялдык назиктик, жумшактык;

Женьше́нь м бот. женьшень (дарылуу өсүмдүктүн бир түрү).

Жёрдочка ж уменьш. к жердь 1. кичине-кей чабак жыгач; 2. тооктордун түнөгөнүнө коюлуучу туура жыгач.

Жердь ж 1. узун чабак жыгач; 2. узун бойлуу арык киши.

Жерёбая в знач. сущ. бооз (бээ, уй, кунаажын).

Жеребёнок м кулун, тай, кунан.

Жеребе́ц м айгыр.

Жеребёвка ж чүчүкулак, ат калчоо;

Жёрнов м тегирмен ташы.

Жёртва ж 1. ист. курман; курмандык; курман чалуу; 2. перен. курман кылуу (өз ыктыяры менен бир нерсени курман кылып берүү); 3. перен. курман болгон; азапка учураган; (ал өзүнүн этиятсыздыгынан курман болгон).

Жёртвенность ж курмандык, садага.

Жёртвовать несов. 1. что кайыр кылып берүү; 2. перен. өзүн курман кылуу.

Жёртвоприноше́ние ср курмандык чалуу (Курман айтка карата).

Жест м 1. шилтөө, жандоо; 2. перен. жорук; (сыпайгерчилик менен болгон жорук).

Жесток/ий, -ая, -ое 1. катаал, ырайымсыз, таш боор; 2. абдан катуу, айыгышкан; ~ ая борьба айыгышкан күрөш; ~ ие морозы катуу суук; ~ ое сопротивле́ние катуу каршылык көрсөтүү.

Жечь несов. 1. өрттөө; 2. что күйгүзүү, от жагуу; 3. кого что куйкалоо; крапи́ва жжёт чалкан ачыштырат.

Жже́ние ср сарына, зарына.

Живите́льн/ый, -ая, -ое дем берүүчү, эс алдыруучу, күч-кубат берүүчү.

Живность ж собир. разг. бакма куштар (айбанаттар).

Жив/ой -ая, -ое 1. тирүү, жаны бар; 2. чыныгы, реалдуу; ~ ой пример героизма баатырдыктын чыныгы үлгүсү; 3. ~ ая изгородь тизилген бак-дарактуу тосмо.

Животноводство ср мал чарбачылыгы.

Живо́тн/ый, -ая, -ое жаныбарлар...; ~ ый мир жаныбарлар дүйнөсү.

Жидк/ий, -ая, -ое 1. суюк чай, кесме; 2. сейрек ~ ие волосы суюк чач.

Жильё ср башпаана, турак жай.

Жизнеде́тельность ж 1. биол. тиричилик аракетин, организмдин жашоо үчүн кыла турган аракеттеринин жыйындысы; 2. иш, аракет, күч аракетин, эмгек.

Жизнеде́тельн/ый, -ая, -ое (жизнеде́телен, -льна, -льно) 1. биол. тиричилик үчүн кызмат кыла ала турган; тирүү, жандуу; ~ ые клетки тирүү клеткалар; 2. чыйрак, бышык, тыкан, иш-терман; 3. мээнеткеч, аракетчил; ~ ый человек иштерман адам.

Жизнелю́б м тирүүлүктүн баркын биле турган, кабагым-кашым дебеген адам, убайым тартпай жаркылдап жүрө бере турган киши.

Жизнелю́бец м то же что жизнелю́б.

Жизнелюбív/ый, -ая, -ое (жизнелюбív, -а, -о) тирүүлүктүн баркын биле турган, кабагым-кашым дебеген, убайым тартпай жаркылдап жүрө берме, ак жаркын; ~ **человéк** тирүүлүктүн баркын биле турган, тирүүлүктү баалай алган адам.

Жизнелюбiе *ср* тирүүлүктүн баркын баалай билгендик; кабагым-кашым дебегендик, жадырап-жаркылдап жүрө берүүчүлүк.

Жiзненно нареч. турмуштун өзүндө болгондой, накта турмуштагыдай; өтө керектүү, өтө зарыл, өтө маанилүү; **это** ~ **необходимо** бул өтө керектүү.

Жiзненность ж 1. жашоого, тиричилик өткөрүүгө жөндөмдүүлүк, жашай алуучулук; ~ **клетки** клетканын тиричилик өткөрүүгө жөндөмдүүлүгү; 2. өлбөс-өчпөстүк, өркүндөп-өнүгүп тургандык; 3. турмушка жакындык, турмуштун өзүндөй болгондук; ~ **произведéний писáтеля** жазуучунун чыгармаларынын турмуштун өзүндөй болгондугу.

Жiзненн/ый, -ая, -ое (жiзнен, -на, -но) 1. турмуштук, турмуш..., турмуштун өзүндөгүдөй, тиричилик...; ~ **ый óпыт** турмуштук тажрыйба; ~ **ый путь** өмүр жолу; ~ **ые потребности** тиричилик керектөөлөрү; 2. *перен.* өтө баалуу, абдан керектүү, өтө зарыл, эң эле маанилүү; ~ **ый вопрóс** абдан маанилүү маселе; ~ **ое предложéние** өтө керектүү сунуш.

Жизнеобеспéчени/е *ср* жашоо-тиричилик жагын камсыз кылуу, өмүрдү сактоо, зыянга учуратпоо жагын камсыз кылуу; **систéма** ~ **я в космическом кораблé** космос кораблинде өмүрдү сактоо жагын камсыз кылуу системасы.

Жизнеописáние *ср* өмүр баян, таржымал, биография.

Жизнеощущéние *ср* турмушту, тышкы дүйнөнү, айлана-чөйрөнү сезе билүү, сезим туйгусу; **радóстное** ~ кубанычтуу сезим.

Жизнепонимáние *ср* турмушка, айлана-чөйрөдөгү болмушка карата түшүнүк, турмуш туурасындагы түшүнүктөр, турмушту түшүнүү.

Жизнерáдостность ж шайырдык, шаттуулук, жайдарылык, көңүлү куунактык, көңүлдүүлүк.

Жизнерáдостн/ый, -ая, -ое (жизнерáдостен, -на, -но) шайыр, көңүлү шат, куунак, шатыра-шатман, жайдары; ~ **человéк** жайдары адам, шатыра-шатман жүргөн киши.

Жизнеспóсóбность ж жашоого жөндөмдүүлүк, жашоого ийкемдүүлүк, жашоого ыктуулук; ~ **организма** организмдин жашоого жөндөмдүүлүгү.

Жизнеспóсóбн/ый, -ая, -ое (жизнеспóсóбен, -на, -но) 1. жашоого, өсүп-өнүп, көктөп кетүүгө

жарагыдай, жашоого, өрчүп-өсүүгө, көктөп кетүүгө мүмкүн болгудай; **посéвы ещé** ~ **ы** эгин өнүп кеткидей; ~ **ые семенá** өнүм бере турган үрөн; 2. жашоого, өркүндөп кетүүгө жөндөмдүү, турмушка ыңгайлашкан, ийкемдүү; ~ **ый коллектив** өркүндөп-өрчүүгө жөндөмдүү коллектив.

Жизнестóйк/ий, -ая, -ое (жизнестóек, -óйка, -óйко) турмушта, жашоодо, тиричиликте боло турган кыйынчылыктарга чыдамдуу, турмуштун ар кандай шарттарына чыдамкай.

Жизнестóйкость ж турмуш-тиричилик шарттарына чыдамдуулук, бекемдик.

Жизнеутверждающ/ий, -ая, -ое үмүттөндүргөн, демди көтөрө турган, дем болуучу, демге дем кошо турган, духту көтөргөн, оптимисттик; ~ **ие идéи** келечектен үмүттөндүргөн идеялар.

Жизн/ь ж 1. жашоо, турмуш-тиричилик; **возникновéние** ~ **и на землé** жер жүзүндө турмуш-тиричиликтин пайда болушу; **нет** ~ **и на лунé** айда жашоо жок; 2. өмүр, жашоо, жан; ~ **ь челове́ка** адамдын өмүрү; ~ **ь растéний** өсүмдүктөрдүн өсүп-өнүгүүсү; **борьба** за ~ **ь** жашоо (тиричилик) үчүн күрөш; **отда́ть своé** ~ **ь за ро́дину** ата мекени үчүн өз жанын аябоо (өмүрүн кыйып коюу); **спасти́ чью-л.** ~ **ь бирөөнүн жанын алып калуу**, бирөөнүн өмүрүн сактап калуу; 3. турмуш; **общéст-венная** ~ **ь** коомдук турмуш; **культу́рная** ~ **ь** маданий турмуш; 4. жашоо түрү, жашоо ыңгайы, турмуш өткөрүү түрү, турмуш; **деревéнская** ~ **ь** айыл-кыштак турмушу, элет турмушу; **кипу́чая** ~ **ь** кызуу турмуш; **вести́ праздную** ~ **ь** шапар тээп өмүр өткөрүү; 5. турмуш, жүзө, чындык; **провести́ решéние в** ~ **ь** чечимди жүзөгө (ишке) ашыруу; 6. өмүр, тиричилик; **в течéние всей** ~ **и** өмүр бою; **всю своé** ~ **ь он отдал нау́ке** бүткүл өмүрүн ал илимге берди (арнады); **при егó** ~ **и** анын көзү тирүүсүндө, тирүү кезинде; **пéрвый раз в** ~ **и** өмүрүмдө биринчи жолу; 7. тиричилик, күжүлдөгөн (кайнаган) турмуш; **был вéсел, пóлон** ~ **и** шатыра-шатман болуп, күүлдөп турат; **у́лицы полны́** ~ **и** көчөдө күжүлдөгөн кыймыл; **в до́ме ужé началась** ~ **ь** үйдө тиричилик башталды; **ó** **дать жизнь кому** төрөө, өмүр берүү; **отда́ть (положи́ть) жизнь за кого-что** жанын (өмүрүн) кыйып коюу, жанын курман кылуу, өлүмгө башын байлоо; **прожигáть жизнь** өмүрүн оюн-тамаша, бузукулук, ичкилик менен өткөрүү, өмүрүн бошко кетирүү; **лиши́ть жизни́; решíть жизни́ прост.** өлтүрүү; **лиши́ться жизни́; решíться жизни́ прост.** өлүү, о дүйнө кетүү; **жизнь моя́!** жаным! секетим! чыгарым! **подру́га жизни́ шутл.** өмүрлүк жолдошу, жан шериги (аял); **право́ жизни́ и́ли смéрти** өлтүрүү-коюу эрки; **между́ жизнью и смéртью** өлүм менен өмүрдүн орто-

сунда; **не на жизнь, а на смерть** өлүмгө баш байлап, жан аябай, башын сайып коюп; **вопрос жизни и смерти** же бар болуу, же жок болуу маселеси; эң маанилүү маселе; **жизни не рад** жандан безүү; жандан аша кечүү; **ни в жизни!** эч качан! өлсөм да! **в жизнь (в жизни)** не ... эч качан ...; **по гроб жизни** өмүр өткүчө, көргө киргиче, башым жерге жатканча.

Жиклёр *м тех.* жиклер (суюктукту же газды өлчөм менен өткөрүп туруучу калибрленген тешиктүү деталь).

Жил... **жилплощадь, жилконтóра, жил-строительство** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы составдык бөлүгү.

Жил/а I ж 1. (*кровеносный сосуд*) кан тамыр; тарамыш; **руки с выпуклыми** ~ ами кан тамырлары көбүнкү тартып барсайып турган колдор; **2. геол.** жила (жер кыртышындагы тилкеленип толуп жетилген тоо кени, минерал заттар жана ушундай заттар толгон жер кыртышынын тилкеси); **3. обычно с определением** жер астындагы суу; **4. тех.** кабелдин ичиндеги изоляцияланган зым; **♦ тянуть (вытягивать) жилы из кого** жанын сууруп алуу, бирөөнү азар-безер кылуу.

Жила II м ж прост. саран, зыкым, таш тырмак адам.

Жилёт *м* желетке, чыптама.

Жилётка ж то же, что жилёт; ♦ плакаться в жилётку разг. ирон. наалуу, кейип-кепчүү.

Жилётн/ый, -ая, -ое желеткенин..., желетке...; чыптаманын..., чыптама...; ~ **карман** желеткенин чөнтөгү.

Жилец *м* туруучу (жашоочу) адам (үйдө, квартирада); **жильцы дома** үйдө жашаган адамдар; **♦ не жилец (на белом свете)** бери кайтпай турган болуп калган, ичер суусу түтөнгөн, күнү бүткөн.

Жилист/ый, -ая, -ое (жилист, -а, -о) **1.** тарамыштуу, чарымдуу; ~ **ое мясо** чарым эт; **2.** тамырлары көөп турган тамырлары көбүнкү келген; ~ **ая рука** тамырлары көбүнкү келген кол; **3.** тарамыштуу, катыңкы; **худой и ~ ый человек** арык, катыңкы адам.

Жилиться несов. прост. 1. (*напрягаться*) тырышуу, чымыркануу; **2.** сарандык кылуу, битирленүү, зыкымдануу, катуу баштык кылуу.

Жилица *уст. женск. к* жилец.

Жиличка ж разг. женск. к жилец.

Жилище *ср* турак үй, үй-жай, квартира, турак жай.

Жилищн/ый, -ая, -ое үй-жай...; ~ **ое строительство** турак жай курулушу; ~ **ые условия** үй шарты.

Жилк/а ж 1. уменьш. к жила **I** майда кан тамыр, ичке тарамыш; **2. бот. зоол.** тамырча (жалбырактардагы жана курт-

кумурскалардын канатындагы тарам-тарам болуп кеткен тамырчалар); **3.** тарам, жол, жик, сызык (тоо тектеринде башка түстөгү жол-жол болуп кеткен сызыктар); **белый мрамор с красными** ~ ами кызыл сызыктары (жиктенген жолдору) бар ак мрамор; **4. перен. какая или чья** шык, жөндөм, ыктуулук; шыктуулук, жөндөмдүүлүк, эптүүлүк; **организаторская** ~ а уюштуруучулук жөндөм; **артистическая** ~ а артисттик шык; **♦ попасть в жилку** *уст.* ондой берди болуу, жол болуу, көктөн тилегени жерден табылуу.

Жил/ой, -ая, -ое жашоо үчүн жарактуу, жашоо үчүн ылайыкталган, жашай турган, турак...; ~ **ой дом** турак үй; **строительство ~ ых зданий** турак үйлөр (жайлар) курулушу.

Жилотдел *м (жилищный отдел)* турак жай бөлүмү.

Жилплощадь ж (жилищная площадь) турак жай (үй) аянты; турак жай (үй, квартира).

Жилстроительство *ср (жилищное строительство)* турак жай курулушу.

Жилуправление *ср (жилищное управление)* турак жай башкармасы.

Жилфонд *м (жилищный фонд)* турак жай фонду.

Жиль/ё *ср 1.* адамдар жашаган жай, айыл, кыштак, конуш, айыл турган жер; **нет признаков** ~ я адам конуш кылган (мекендеген) жер экендигинен эч белги жок, конуш экендиги билинбейт; **2. разг. (жилище)** үй, үй-жай, турак-жай; **3. разг. (житьё)** жашоо, туруу; **подыскать квартиру для** ~ я жашай турган квартира (үй) издөө.

Жильн/ый, -ая, -ое 1. тарамыштан жасалган, тарамыш...; ~ **ые нитки** тарамыш жип; **2. геол.** кыпчынды болгон, жердин жаракасынын ортосунда болгон; ~ **ие породы** кыпчынды болгон тектер.

Жим *м спорт.* жим (штанганы башынан жогору эки колдоп тик көтөрүү ыкмасы).

Жимолость ж шилби.

Жинка ж прост. то же, что жёнка.

Жир *м* май; **животные** ~ **ы** мал майы; **растительные** ~ **ы** өсүмдүк майы, суу май; **рыбий** ~ балык майы; **♦ лопаться от жиру (с жиру)** өтө семирүү, чытырап жарылгыдай болуу; **нагулять жиру** семирп кетүү, казы байлоо.

Жираф *м, жирафа ж* жираф.

Жиреть *несов.* семирүү, май басуу.

Жирник *м обл.* кара чырак, май шам.

Жирно 1. нареч. семиз, майлуу; **2. безл. в знач. сказ., кому, прост.** өтө көп, өтө ашыкча; **не ~ ли** өтө көп эмеспи? ашыкча эмеспи? ашкере болгон жокпу?

Жирномолóчность ж спец. сүттүн майлуулугу, коюулугу; **повышение** ~ **и** сүттүн майлуулугун көтөрүү.

Жирномолóчный, -ая, -ое сүтү майлуу, сүтүндө майы көп, сүтү коюу; ~ **скот** сүтү майлуу мал.

Жирность ж 1. майлуулук; ~ **молока** сүтүн майлуулугу; 2. (*упитанность, тучность*) семиздик.

Жирн/ый, -ая, -ое (жирен, -на, -но) 1. майлуу, май болгон, майланышкан; ~ **ый суп** майлуу сорпо; ~ **ое мя́со** майлуу (семиз) эт; ~ **ое пятно́** майлуу так, майдан пайда болгон так; ~ **ая посу́да** май болгон (майланышкан) идиш; 2. семиз, эттүү; ~ **ый человек** семиз адам; 3. пайдалуу заты көп, азыктуу, күр, семиз; ~ **ый уголь** пайдалуу заты көп көмүр; ~ **ая земля́** семиз жер, күр жер; 4. *перен.* коюу; ~ **ая грязь** коюу ылай; 5. жоон, кара; ~ **ый шрифт** кара тамга; ~ **ая черта́** кара (жоон) сызык; ◊ **жирный кусо́к** майлуу кесек; май талкан.

Жировать I *несов. что тех.* майлоо майга каныктыруу, майга салуу; ~ **ко́жу** терини майлоо.

Жировать II *несов.* 1. эркин жүрүп семирүү, ээн-эркин азыктануу; 2. *сад.* күчү боюна чыгуу, коолап кетүү.

Жировик I *м обл. то же, что жирник.*

Жировик II *м мед.* май шишик, туюк шишик.

Жировка I *ж тех.* майлоо, майга салуу; ~ **ко́жи** терини майлоо (майга салуу).

Жировка II *ж* ээн-эркин азыктануу, тойлоо, оттоо (жапайы айбандар жана канаттуулар жөнүндө).

Жировка III *ж разг.* жировка (квартира акысын, коммуналдык тейлөөлөрдү төлөө документи).

Жиров/ой, -ая, -ое 1. майлуу; май...; ~ **ые тка́ни** майлуу ткандар; ~ **ые отложе́ния** май катмары; 2. май чыгаруучу; ~ **ая промышленность** май чыгаруучу өнөр жай.

Жиромолóчн/ый -ая, -ое сүт да берип, этке да жарай турган (мал).

Жиронда ж жиронда (Франциядагы Улуу революция учурунда ири буржуазиянын кызыкчылыгын жактап контрреволюция тарабына өткөн саясий топ).

Жирондист *м* жирондист (жиронда тобунун мүчөсү).

Жи́роотложе́ние *ср* семирүү, жондонуу, казы байлоо.

Жиропóт *м* койдун чыбашы.

Жироприказ *м фин.* жироприказ (банкта, сактык кассасында акчасы бар кишинин кредиторго төлөө акысын жүргүзүү үчүн жазуу түрүндө берген буйругу).

Жироско́п *м уст. то же, что гироско́п.*

Жиротопле́ние *ср спец.* май сызгыруу.

Жите́йс/ий, -ая, -ое турмуштук, күндөлүк, күндөлүк турмушта болуучу, тиричиликтеги, тиричилик менен байланышкан; ~ **ий о́пыт** турмуштук тажрыйба; ~ **ая му́дрость**

турмуштан үйрөнгөн акылмандык; ~ **ие хлопóты** тиричилик түйшүгү; **разговор на ~ ие те́мы** күндөлүк тиричилик жөнүндөгү сөз; ◊ **дело жите́йское** боло жүргөн иш, таң каларлык эч нерсеси жок.

Жите́л/ь *м* туруучу, жашоочу, турмуш өткөрүүчү (киши); **коренной** ~ **ь** жергиликтүү (тургун) адам; **сельский** ~ **ь** айыл-кыштакта жашоочу адам, айыл адамы; ~ **и го́рода** шаарда туруучулар ~ **и пусты́нь** чөлдө жашоочу жаныбарлар (канаттуулар).

Жите́льница *женск. к* жите́ль.

Жите́льств/о *ср* бир жерде жашоо, туруу, турмуш өткөрүү, жашаган, турган жер; **ме́сто постоя́нного** ~ **а** туруктуу жашаган жери.

Жите́льствовать *несов. уст.* бир жерде жашоо, туруу, турмуш өткөрүү.

Жити/е *ср* 1. *церк.* олуялар жөнүндөгү христиандардын диндик адабияты; ~ **я святы́х** олуялар жөнүндөгү ангемелер; 2. *уст.* турмуш, өмүр, жашоо; **беспеча́льное** ~ **е** кайгы-капасыз турмуш (жашоо).

Житник *м обл.* кара буудайдын наны, кара нан.

Житница ж 1. *уст.* кампа, амбар; 2. *перен.* эгинди, данды мол берген аймак, эгин, дан менен башка жерди да камсыз кылган область, район; эгин кени.

Житн/ый, -ая, -ое кара буудайдын унунан жасалган, кара буудай...; ~ **хлеб** кара буудайдын наны.

Жито *ср обл.* кара буудай; арпа; аштык, эгин, дан.

Жить *несов.* 1. жашоо, өмүр сүрүү; ~ **до́лго** көп жашоо, узак өмүр сүрүү; 2. жашоо түрү, өмүр сүрүү ыңгайы; ~ **зажи́точно** оокаттуу жашоо; ~ **уеди́ненно** өзүнчө обочолонуп жашоо; ~ **беззабо́тно** бейкам жашоо; ~ **на ши́рокую но́гу** кең-кесири, бардар (оокаттуу) кишидей жашоо; 3. бир жерде жашоо, өмүр өткөрүү, туруу, жашап туруу; ~ **в го́роде** шаарда туруу (жашоо); ~ **с родите́лями** ата-энелери менен бирге туруу; 4. (*о живо́тных, пти́цах*) тиричилик өткөрүү, жашоо, өсүү; **эти зве́ри живу́т на се́вере** бул айбандар түндүктү мекендешет; **цветы́ не мо́гут ~ в темноте́** караңгыда гүлдөр өсө албайт; 5. *кем-чем* ...менен, ...үчүн жашоо; ~ **наде́ждами** үмүт менен жашоо; **она́ жи́ла одни́ми детьми́** ал жалаң балдарым деп жашады, балдары үчүн жашады; 6. *с кем* мамиледе болуу, кандайдыр бир мамиледе болуп жашоо; **они́ живу́т дру́жно** алар ынтымакта жашашат; 7. *с кем разг.* ойноштук мамиледе болуу, ойнош болуу, көңүлү жакын болуу; 8. *чем, на что* жашоо, күн көрүү, күн өткөрүү; ~ **свои́м трудо́м** өз эмгеги менен жашоо; 9. *перен.* сакталуу, болуу, туруу; **его́ слова́ живу́т в моём се́рдце** анын сөзү көңүлүмдө, жүрөгүмдө сакталуу; ◊ **жить свои́м умом** өз акылы өзүндө, өз билгениндей жашоо, өз акылы менен жашоо; өз алдынча

болуу; **жить чужим умом** өз акылы боло албоо, өз билгениндей жашай албоо, бирөөнүн акылы (айтканы, дегени) менен болуу, өз алдынча боло албоо; **велеть (приказать) долго жить** чын дүйнөгө кетүү, жан таслим болуу; **жили-были** бар экен, жок экен; ... болгон экен.

Житьё *ср разг.* 1. жашоо шарты, жашоо түрү, турмуш өткөрүү ыңгайы, турмуш; **солдатское** ~ ё солдаттык турмуш; **беззаботное** ~ ё түйшүксүз жашоо; 2. (*существование*) жашоо, турмуш; **на** ~ ё **не жалуюмся** турмушка нааразы эмеспиз; жашообуз жаман деп наалый турган жөнүбүз жок; ~ ё **нам будет в деревне айылда турмушубуз түзүк эле болот, айылда турмушубуз жакшы өтөт**; 3. (*жительство*) туруу, жашоо, жашап туруу; **это помещение непригодно для** ~ **я** бул үй жашоого ыңгайсыз, бул үйдө жашоого болбойт; **◇ не житьё кому** бул жашоо эмес, минтип жашоого болбойт; **нет житья кому от кого** күн жок, күн көргөзбөйт; **житьё-бытьё** тиричилик, турмуш, турмуш жай, турмуш ал-абал.

Житьёшко *ср прост. унич. к житьё* 1 жаман турмуш, начар жашоо.

Житься *несов. безл. разг.* 1. туруу, күн көрүү, турмуш өткөрүү, тиричилик кылуу; **ему хорошо живётся** ал жакшы жашайт, анын турмушу жакшы; **им жилось хорошо** алар жакшы турушту, алардын турмуштары жакшы болду; 2. *с отрицанием «не»* жашай албайт, жашагысы келбейт; **не живётся на одном месте** бир жерде жашай албайт, турук ала албайт, бир жерге байыр алып турбайт, күлү бир жерге додо болбойт.

Жмот *м прост.* сараң, зыкым, таш тырмак.

Жмурить *несов. что: жмурить глаза* көзүн жүлжүйтүү, көзүн сүзүү, жумуу.

Жмуриться *несов.* көздү жүлжүйтүү, сүзүү.

Жмурки *мн.* көз таңмай; **играть в** ~ көз таңмай ойноо.

Жмыхи *мн. (ед. жмых м)* күнжара; **подсолнечные** күн караманын күнжарасы.

Жмыхов/ый, -ая, -ое күнжарадан болгон, күнжара..., ~ **ые корма** күнжара тоют.

Жнейка *ж* эгин чабуучу машина.

Жнец *м* орокчу.

Жнея *ж уст. обл.* 1. *то же, что жница*; 2. *то же, что жнейка*.

Жнива *ж обл.* *то же, что жнивьё*.

Жниво *ср обл.* 1. *то же, что жнивьё* 1, 2; 2. *то же, что жатва* 1.

Жнивьё *ср* 1. (*пóле*) аңыз; 2. (*солóма*) пая, мая, саман; 3. *обл. (жатва)* оруу-жыюу.

Жнитво *ср обл.* 1. *то же, что жнивьё* 2, 3; 2. эгин (орулуп-жыйналбаган жана орулуп бооланып коюлган).

Жница *ж женск. к жнец.*

Жокей *м* жокей, чабандес (ат чабышта чабылган атка минүүчү адам).

Жокейск/ий, -ая, -ое чабандестик, жокей...,

чабандес..., ~ **костюм** чабандестик кийим.

Жом *м* 1. *тех.* жом, кыскыч, пресс; **маслобойный** ~ май бышып алуучу пресс; 2. (*выжимки*) жом, топ; **свекловичный** ~ кызылча жому; **виноградный** ~ жүзүмдүн тобу.

Жонглёр *м* жонглёр.

Жонглёрск/ий, -ая, -ое жонглёрдук, жонглёр...; ~ **ое искусство** жонглёрдук чебердик, жонглёрдук искусство.

Жонглёрство *ср* 1. жонглёрдук өнөр; 2. *перен.* жонглёрдук кылуу, эпчилдик, сөздү, фактыны ж.б. каалаганындай пайдалануу; **политическое** ~ саясий эпчилдик.

Жонглирование *ср по знач. гл. жонголировать*; ~ **цитатами** цитаталарды өз каалагандай пайдалануу.

Жонглировать *несов. чем и без доп.* 1. жонглёрдук кылуу; ~ **шариками** шариктер менен жонглёрдук кылуу; 2. *перен.* эпчилдик менен өз максатына ылайыкташтырып пайдалануу (мис., сөздү, фактыны).

Жор *м (сильный клёв рыбы)* жор (балыктардын ачыгып, жемге түшө калып турушу).

Жох *м прост.* эпчил, зыкым адам.

Жратва *ж прост.* тамак, тамак-аш.

Жрать *несов. что прост.* курсакка айдоо, апылдата сугунуу, жалмап-жулмап таштоо, ары-бери мойсоо.

Жреби/й *м* 1. жребий, кара көтөн; **бросать** ~ **й** жребий таштоо, жребий кармоо; **достаться по** ~ **ю** жребий боюнча чыгуу; 2. *перен. уст.* тагдыр, жазмыш, мандайдагы жазуу, насип; **◇ жребий брошен** болор иш болду; иш бүттү, башка сөз жок.

Жрец *м* 1. жрец (бутпарас дининдеги курман чалуучу киши); 2. *перен.* жрец, илимге, музыкага, искусствого ж.б. берилген киши; ~ **искусства** искусствого жан-дили менен берилген киши.

Жреческ/ий, -ая, -ое жрецтер, жрецтик, жрец...; ~ **ая каста** жрецтер кастасы.

Жречество *ср* 1. жрецчилик, жрецтин иши; 2. *собир.* жрецтер сословиеси.

Жрица *женск. к жрец.*

Жужелица *ж* сасык коңуз.

Жужжание *ср по знач. гл. жужжать*; ~ **комара** чиркейдин дыңылдагы.

Жужж/ать *несов.* 1. ызылдоо, зыңылдоо, зырылдоо, дыңылдоо, зың-зың этүү; **около цветка** ~ **ит пчела** гүлдөрдүн айланасында аарылар ыз-быз этет; ~ **ат пули** октор зуулдайт; 2. *перен. разг.* кулактын кужурун алуу, сүйлөй берип тажатып жиберүү, жажылдай берүү.

Жуир *м уст.* чардап жүрө берме адам, таңтамаша, ойноп-жыргоону гана көздөгөн адам.

Жуировать *несов. уст.* чардоо, сайрандоо, таңтамаша менен күн өткөрүү.

Жук *I м* коңуз; ~ **майский** тампыс; **навозный** ~ кык коңузу, сасык коңуз.

Жук II *м прост.* алдамчы, айлакер, шумпай, амалкөй.

Жулик *м* 1. ууру, кесеп; жулук ууру; 2. *разг.* кески, шылуун, митаам, шумпай.

Жуликоват/ый, -ая, -ое алдамчы, митаамчылыгы бар, шумпайлыгы күчтүү, кескиликке, уурулукка жакын, шумпайыраак; ~ **человек** шумпайыраак киши.

Жульё *ср собир. разг.* шумпайлар, митаамдар, ууру-кескилер.

Жульничать *несов. разг.* куулук кылуу, митайымдык кылуу, алдамчылык кылуу, кыйылдык кылуу, будамайлоо, алдоо; ~ **в игре** оюнда алдоо.

Жульническ/ий, -ая, -ое *разг.* митаамдык, алдамчылык, кыйдылык, шумпайлык, митаам..., шумпай...; ~ **ая уловка** митаамдык амал.

Жульничество *ср разг.* уурулук, кесептик; митаамдык, кыйдылык, шумпайлык, алдамчылык.

Жупан *м* жупан (украиндер менен поляктардын эски убактардагы сырт кийими).

Жупел *м* мокочо.

Журавлин/ый, -ая, -ое турна түспөлдүү, турна сымал, турнаныкындай, турна..., турналар..., ~ **ая стая** турналар тобу; ~ **ые ноги** турна бут, турнаныкындай узун бут; ~ **ая походка** сөөлөт күтүп салмактуу жүрүш.

Журавль *м* 1. турна, каркыра; 2. (у колодца) кудуктан суу тартуучу шырмый, узун бакан; ◊ **журавль в небе** кысыр уйдун уузу; **лучше синица в руках, чем журавль в небе** *погов.* эртеңки куйруктан бүгүнкү өпкө.

Журичь *несов. кого разг.* жекирүү, зекүү, жемелөө; ~ **детей** балдарды жекирүү.

Журнал *м* 1. журнал; **литературный** ~ адабий журнал; ~ **мод** модалар журналы; 2. журнал (ар кандай иштер ж.б. жазып тура турган дептер же китепче); **классный** ~ класстык журнал; ~ **наблюдений** байкоолор жазыла турган журнал.

Журналист *м* журналист.

Журналистика *ж* (журнал, газета, радио, телевидениедеги адабий-публицистикалык иштер); 2. *сбир.* мезгилдүү басма сөз.

Журналистка *женск. к журналист.*

Журналистск/ий, -ая, -ое журналисттик, журналист..., журналисттер...; ~ **ая деятельность** журналисттик иш.

Журнальн/ый, -ая, -ое журналдык, журналда басылган; журнал..., ~ **ая статья** журналдык (журналга чыккан) макала.

Журфикс *м уст.* журфикс (алдын ала белгиленген күнү мейман күтүү, мейман тосуу).

Журчание *ср по знач. гл журчать;* ~ **воды** суунун шылдыраганы.

Журч/ать *несов.* 1. шылдыроо, шылдырап агуу, шырылдоо, шыркыроо, шыр-шыр этүү; ~ **ат ручьи** агын суулар шылдырайт; 2. *перен.* күнгүрөө, күбүр-шыбыр этүү.

Жутк/ий, -ая, -ое (жүток, -ка, -ко) 1. үрөй учуучу, коркунуч туудуруучу, коркунучтуу, кооптуу, абдан жаман, эң эле жаман; ~ **ое зрелище** үрөй учура турган көрүнүш; ~ **ие мысли** коркунучтуу ойлор; ~ **ая погода** абдан жаман аба ырайы; 2. *прост.* катуу, айласыз, айлада жок; ~ **ий мороз** катуу суук; ~ **ий беспорядок** айласыз баш аламандык;

Жутко 1. *нареч.* абдан, эң эле, өтө; ~ **много народу** кишилер эң эле көп; 2. *безл. в знач. сказ.* кому үрөйдү учура турган, коркута турган, бүткөн бойду дүрүлдөтө турган; коркунучтуу, кооптуу; **мне стало** ~ менин үрөйүм учуп кетти; **ночью на кладбище** ~ түнкүсүн көрүстөндө коркунучтуу.

Жуткость *ж* коркунучтуулук, кооптуулук, үрөй учургандык.

Жуть *ж* 1. *разг.* үрөй учуу, коркунуч басуу, кут учуу, зареси учуу; **меня** ~ **берёт** мени коркунуч басты; 2. *безл. в знач. сказ. прост.* абдан коркунучтуу, өтө эле корко тургандай; 3. *безл. в знач. сказ. прост.* таң калтыра тургандай, кыжыр келтиргидей; 4. *в знач. нареч. прост.* өтө, эң эле, өтө эле; ~ **какой весёлый** эң эле куунак; ◊ **до жути** абдан, өтө эле, эң эле.

Жухл/ый, -ая, -ое 1. өңү өчкөн, өңү өчүнкү, оңгон; ~ **ые краски** өңү өчүнкү боёк; 2. куураган, куудураган; ~ **ая трава** куураган чөп.

Жухнуть *несов.* 1. (*блэкнуть о красках*) өңү өчүү, өчүнкү тартуу, оңуу, күңүрттөнүү; 2. (*о траве, листьях*) кууроо, куурап калуу, куудууроо; **листья на деревьях стали** ~ бакдарактардын жалбырактары куурай баштады.

Жучить *несов. кого прост.* дайыма акыл-насаат айтуу, кан какшай берүү, какшап кулагына куя берүү.

Жучок *м* 1. *уменьш. к жук* 1. кичинекей коңуз; 2. жыгачты тешип, жеп жиберүүчү майда коңуз (курт); 3. колдо жасалган электр сактагычынын пробкасы.

Жюри *ср нескл.* жюри, калыстар тобу; **решение** ~ жюринин чечими.

3

За предлог 1. с вин. (указывает направление движения за пределы чего-л.) артына, арт жагына, ары жагына, сыртына, соңуна, тышкарысына (өтүү, чыгуу, кирүү); **ступить за порог** босогодон аттап өтүү (сыртына чыгуу же ичке кирүү); **уехать за реку** дарыянын ары жагына кетүү, дарыянын аркы өйүзүнө баруу; **поставить что-л. за шкаф** шкафтын артына бир нерсе коюу; **спрятаться за дерево** дарактын артына жашынуу, даракка далдаалануу; **заткнуть что-л. за пояс** бир нерсени курга кыстаруу; **2. с вин.** (указывает на предмет, орудие, средство действия, чаще с гл. «сесть», «стать» и.т.п.) артына, жанына, алдына; **сесть за стол** столго отуруу (столдун ары жагына отуруу); **стать за пульт управления** башкаруу пультуна туруу; **сесть за рояль** рояль ойногону отуруу; **сесть за книгу** китеп окуганы отуруу; **3. с вин.** (ради, пользу чего-л.) үчүн-га, -сына; **борьба за мир** тынчтык үчүн күрөш; **бороться за первенство** биринчилик үчүн күрөшүү; **голосовать за предложение** сунуш үчүн кол көтөрүү; **кто за это предложение?** бул сунушту кимдер жактайт? **заступить за мать** апасына болушуу, апасына жан тартуу; **4. с вин.** (по причине, вследствие) үчүн; -гандыгы үчүн; **наказать за поступок** кылык-жоругу үчүн жазалоо; **упрекнуть за небрежность** шалаакылыгы (көңүл коштугу) үчүн жемелөө; **благодарить за помощь** көрсөткөн жардамы үчүн рахмат айтуу; **уважать за храбрость** эрдиги үчүн кадырлоо; **5. с вин** (указывает на лицо или предмет, к которому прикасаются при направлении на него действия) -ны, -ды, -га; **взять за руку** колду кармоо (колунан алуу); **держаться за поручни** тутканы кармоо; **взяться за иглу** ийнени колго алуу; **взяться за шитьё** иш тигүүнү колго алуу; **6. с вин.** (указывает на превышение предела, меры) ашкан, оогон; **ему за сорок** ал кырктан ашкан; **беседа зашла за полночь** аңгемелешүү түн жарымы оогончо созулду; **мороз уже за двадцать градусов** суук жыйырма градустан ашып кетти; **7. с вин.** (указывает на промежуток времени, расстояние) мурда, калганда, алыстыкта, аралыкта; **за час до отхода поезда** поезд жөнөрүнө бир саат калганда, поезд жүрөөрдөн бир саат мурда;

деревня за километр отсюда кыштак бул жерден бир километр алыстыкта (аралыкта); **8. с вин.** (указывает на промежуток времени, в течение которого что-л. совершается) ичинде, бою; **речки за ночь** покрывались тонким слоем льда суу үстү бир түндүн ичинде кылаңгыр муз менен капталды; **за год** бир жылдын ичинде (жыл бою); **за две недели** эки жуманын ичинде (эки жума бою); **9. с вин.** (в качестве кого-чего-л.) иретинде, катары; **принять за образец** үлгү иретинде (катары) кабыл алуу; **взять за правило** эреже катары кабыл алуу; **10. с вин.** (вместо кого-л.) үчүн; **работать за товарища** жолдошу үчүн иштөө; **расписаться за брата** агасы (иниси) үчүн кол коюу; **работать за секретаря** секретарь үчүн иштөө; **11. с вин.** (по причине, вследствие чего-л.) үчүн, -га; **уплатить за работу** жасалган жумуш үчүн акы төлөө; **работать за плату** акы үчүн иштөө; **12. (при обозначении цены)** -га; **купить за десять рублей** он сомго сатып алуу; **13. с вин.** (с глаголом «выйти», «сватать») -га, үчүн; **выйти замуж за товарища по работе** бирге иштеген жолдошуна турмушка чыгуу; **сватать кого-л. за сына** уулу үчүн бирөөнө куда түшүү; **14. с вин.** (с глаголом «отвечать», «ручаться» и.т.п.) үчүн, -га; **ручаться за успех** ийгилик үчүн (ийгиликке) кепил болуу; **я отвечаю за неё** ал үчүн мен жооп берем; **15. с тв.** (указывает на предмет, место, позади которого происходит действие) нары жагында, артында, артына, сыртына; **жить за рекой** дарыянын аркы өйүзүндө (ары жагында) туруу; **остановиться за дверью** каалганын ары жагына токтоо; **за домом** белёла берёзовая роща үйдүн артында кайың токою агарат; **месяц скрылся за тучами** ай булутка жашынды; **16. с тв.** (вслед, чередуясь) артынан, соң, удаа; **друг за другом** биринин артынан бири, биринен соң бири; **час за часом** сааттын артынан саат; **за дождями** наступила жара жаандан соң күн ысып кетти; **за горем** приходит радость кайгы-капанын артынан кубаныч кирет; **17. с тв.** (указывает на предмет, средство действия чаще с гл. «сидеть» и.т.п.) артында, үстүндө (иш-аракет жасап), **сидеть за столом** стол артына отуруу, столдо (столунда) иштеп отуруу; **сидеть за**

пьяльцами сайма сайып отуруу; **18.** с тв. (при обозначении действия) үстүндө; учурунда; поговорить за обедом тамактануу үстүндө сүйлөшүү; **19.** с тв. (с целью ухода, надзора, наблюдения) –га, -ны; идти за водой сууга (суу алып келгени) баруу; послать за врачом врачка киши жиберүү; следить за чистотой тазалыкка көз салуу; ухаживать за больным оорулууга көз болуу; **20.** с тв. (указывает на лицо, предмет, от которого зависит наступление какого-л. действия) книга числится за мной китеп менин эсебимде (мага жазылган); дело за вами иш сизде калды; за вами должок сиз карыздарсыз, сиздин бересениз бар; **21.** с тв. (указывает на лицо, предмет, которому присущи те или иные свойства) за ним утвердилась дурная репутация анын аты жаман жагынан чыкты; **22.** с тв. (указывает на порядковый номер, подпись и.т.п.) ответ за подписью председателя төраганын колу коюлган жооп; приказ за номером 15 он бешинчи (номерлүү) буйрук; **23.** с тв. (чаще со сл. «замужем») сестра моя замужем за профессором химии карындашым химиянын профессоруна турмушка чыккан; старшая – за врачом эжем врачка тийген; **24.** в знач. сказ. разг. жактайт, кубаттайт кто за? ким жактайт? (кубаттайт?) я за мен жактайм (кубаттайм); **25.** в знач. сущ. разг. жактагандар; взвесить за и против жактагандарды жана каршыларды салыштырып (салмактап) көрүү; в этом деле есть свой за и свой против бул иште өзүнүн жактоочулары жана өзүнүн каршылары бар.

За ... приставка 1. этиш сөздөрдү жасоодо колдонулуп, төмөнкүдөй түшүнүктөрдү берет: 1) иш-аракеттин башталышын, мисалы: зааплодировать, забегать, заиграть, залаять, засмеяться, зашагать; 2) иш-аракеттин, абалдын кандайдыр бир натыйжага жеткенин билдирет, мисалы: заасфальтировать, завоевать, загримировать, закрепить, защемить, затвердеть, запылиться; 3) (с частицей -ся и без нее) иш-аракеттин артыкчылыгын, чектен ашып кеткенин билдирет, мисалы: заиграть, закормить, захвалить, заговориться, замечтаться, засидеться, зачитаться; 4) иш-аракеттин, нерселердин кыймыл-аракетинин багытын билдирет, мисалы: забежать (за дерево), завернуть (за угол), зайти (за дом), закатиться (за шкаф); 5) иш-аракеттин, бир нерсенин чегинен тышкары, алыс бир жакка алган багытын билдирет, мисалы: завести, загнать, заслать; 6) иш-аракеттин бир нерсеге карата жумшала тургандыгын билдирет, мисалы: запилить, заострить, зачистить; 2. зат атоочторду жана сын атоочторду түзүүдө колдонулуп, бир нерсенин ары жагында, алыста тургандарды билдирет,

мисалы: Заволжье, Закавказье, Заполярье, задворки, запястье, заречье, заволжский, закавказский, заатлантический, загородный, заморский, заречный.

Заавансировать сов.что аванс берүү (бүткөрүлгөн жумушка төлөнө турган акынын жарым-жартылайын алдын ала берип туруу).

Заадресовать сов.что разг. адрес жазуу (почта аркылуу жиберилген каттын, послканын ж.б. адресин жазуу).

Заактировать сов.что акт түзүү, акт жазып ырастоо; ~ недоделки чала бүтүрүлгөн ишке акт жазып ырастоо.

Заалеть/ть сов. 1. кызара баштоо, кызгылт тартуу, мала кызылдануу, кызарып көрүнүү; ~ ла земляника бүлдүркөн кызара баштады; **2.** (показаться -об алом) албыруу, кызаруу; ~ ли щёки жаагы (бети) албырып чыкты.

Заалеться сов.то же, что заалеть.

Зааплодировать сов.кол чаба баштоо.

Заарендовать сов. что арендага алуу, ижарага алуу.

Заарендовывать несов.см. заарендовать.

Заарестовать сов.кого-что прост. то же, что арестовать.

Заарестовывать несов.см. заарестовать.

Заарканивать несов. см. заарканить.

Заарканить сов. кого 1. аркандоо, аркан салуу, аркандап кармоо; ~ жеребца айгырды аркан салып кармоо; **2. перен. прост. (завлечь, захватить)** ишке матоо, тушоо, жылдырбай салуу; ~ на работу ишке чегип матоо (жылдырбай коюу).

Заартачиться сов.кежендөө, кежирленүү, кыйыктануу, тырткынчыктоо; лошади заартачилась и ни с места ат кежендеп, ордуна жылбай койду.

Заасфальтировать сов. что асфальттоо, асфальт төшөө; ~ двор короону асфальттоо.

Заахать сов.разг. (от удивления) ой, апей, кокуй деп кыйкыра үн чыгаруу.

Забав/а ж эрмек, тамаша, көңүл ачуу, оюн; детские ~ ы балдардын оюну (көңүл ачуусу); пустая ~ а куру эрмек; ради ~ ы эрмек үчүн.

Забавля/ть несов. кого (развлекать) 1. эрмектөө, кызыктыруу, көңүл ачтыруу, ойнотуу; ~ ть детей игрушками оюнчуктар менен балдарды кызыктыруу (ойнотуу); **2. (смешить, веселить)** күлдүрүү, тамашага батыруу; его болтовня ~ ла меня анын дөөрүп сүйлөгөнү менин күлкүмдү келтирди.

Забавляться несов.кем-чем кумар жазуу, көңүл ачуу, көңүлү көтөрүлүү, тамаша кылуу, маашырлануу; ~ играми ойноп кумар жазуу, оюн менен маашырлануу.

Забавник м разг.тамашакөй, күлдүргүч, куудул, көңүл көтөрүүчү, азилкеч.

Забавница разг. женск. к забавник.

Забавно 1. нареч. кызык, кызыктуу, тамашалуу, көңүлдүү; **рассказать** ~ о путешествии саякат жөнүндө кызыктуу сүйлөп берүү; 2. в знач. сказ. кому кызык; ему ~ ага кызык.

Забавн/ый, -ая, -ое (забавен, -на, -но) кызык, тамашакөй, шылдыңкорок, оюнкараак, азилкеч, көңүл ачар, ажайып; ~ ая картина ажайып сүрөт; ~ ый рассказ кызык аңгеме; ~ ый ребёнок оюнкараак бала.

Забавривать несов. см. забавривать.

Забавривать сов. илгек, ченгел, же дегээ менен илип тартуу; ~ плот салды ченгел (илгек) менен илип тартуу.

Забазировать несов. что запас камдоо, келечекте пайдаланууга арналган нерселердин запасын топтоо.

Забалластировать сов. что ж. д. балласт-тоо, темир жолго шагыл төшөө.

Забаллотировать/ть сов. кого-что баллотировкада (добуш берүүдө) шайлабай салуу; кандидат был ~ н добуш берүүдө кандидат шайланбай калды.

Забаллотировывать несов. см. забаллотировать.

Забалова/ть I сов. кого разг. 1. эрке өстүрүп бузуу, эрке талтаң өстүрүү; 2. чем көңүл бура берип көзү тойбостукка көндүрүп алуу.

Забалова/ть II сов. прост. ээнбаштантуу, ээнбаштык кылуу.

Забаловывать несов. см. забалова/ть I.

Забалтывать несов. см. заболтать II.

Забалтываться I несов. см. заболтаться I.

Забалтываться II несов. страд. к забалтывать.

Забальзамировать сов. бальзамдоо, бальзамдап коюу (маркумдун денесине чирүүдөн, бузулуудан сактоочу заттарды сиңирүү).

Забарабани/ть сов. тарсылдата баштоо, тарсылдатып-түрсүлдөтүп ургулай баштоо, дабыратып ургулоо; кто-то ~ л в дверь кимдир бирөө эшикти тарсылдатып ургулай баштады; дождь ~ л по крыше жаан чатырды дабыратып жаап жатты.

Забарахлить сов. прост. жаман иштей баштоо, начар иштөө, иштеп жатып бузулуп калуу, үзүл-кесил иштөө (мисалы, мотор).

Забаррикадировать сов. что баррикада куруп бөгөт жасоо, тосмо коюу, бекинүү куруу, коргонуу жасоо, калкалап таштоо; ~ входы и выходы кирүүчү жана чыгуучу жерлерге баррикада куруу (бөгөт жасоо).

Забаррикадироваться сов. баррикада куруп, калкалануу, тосмо коюп бекинүү, далдаалануу; ~ в казарме казармада баррикада куруп (тосмо коюп) бекинүү (калкалануу).

Забастовать сов. 1. забастовкага чыгаруу, иш таштоо; 2. аракет жасоону токтотуу иш жүргүзбөй калуу.

Забастовка ж забастовка, иш таштоо; **всеобщая** ~ жалпы забастовка (жалпы иш таштоо).

Забастовочн/ый забастовка... иш таштоо...; ~ ое движение забастовка (иш таштоо) кыймылы; ~ ый комитет забастовка (иш таштоо) комитети.

Забастовщик м забастовкачы, забастовкага катышуучу, иш таштоочу.

Забастовщица женск. к забастовщик.

Забаяюкать сов. алдейлеп уктатуу.

Забаяюкивать несов. см. забаяюкать.

Забвени/е ср 1. уст. и высок. унутуп коюу, унуткарып таштоо, эстен чыгарып таштоо; **предать** ~ ю что-н. бир нерсени унутуп коюу; 2. чего (невнимание к чему-л.) унутуп салуу, эстен чыгарып жиберүү, эскербей коюу; ~ е своего долга өз милдетин эстен чыгарып жиберүү. 3. уст. то же, что забытьё.

Забвенный книжн. то же, что забытый.

Забег м 1. разг. по знач. гл. забежать — забегать; 2. (спорт) жарышуу, чуркоо, жүгүрүү; ~ на пятьсот метров беш жүз метрге жарышуу.

Забегаловка ж прост. забегаловка (кире калып ичкилик ичип кетүүгө боло турган кичирээк закусочная).

Забёга/ть сов. 1. жүгүрүү, чуркоо, ары-бери жүгүрүү; дети ~ ли по двору балдар короодо чуркап жүрүштү; 2. опурап-топурап чуркоо; все вдруг ~ ли аңгыча болбой баары опурап-топурап чуркап калышты.

Забегать несов. см. забежать.

Забёга/ться сов. разг. жүгүрө берип чарчоо, суй жыгылуу; я совсем ~ лся сегодня мен бүгүн жүгүрө берип суй жыгылдым.

Забёга/ть сов. 1. жүгүрүп кирүү, кирип келүү, кирип баруу; ~ ть во двор короого жүгүрүп кирүү (короого кирип баруу); 2. разг. (зайти мимоходом) кире кетүү, тие чыгуу, бара кетүү, кайрыла (жолуга) кетүү; ~ ть к знакомым тааныштарга кире кетүү; 3. (скрыться, убежать далеко) алыстап кетүү, узак кетип калуу; дети ~ ли далеко в лес балдар токойду аралап алыс кетип калышты; 4. (зайти со стороны) алдын тосо жүгүрүү, мурдараак тосо чыгуу, утурлай чыгуу; ~ ть сбоку каптал тарабынан утурлай чыгуу; 5. жүгүрүп кирип кетүү, көрүнбөй калуу; **забежать вперёд** 1) өз учуру боло электе, кези келе электе айтып салуу, аракет кылуу; 2) озунуп иш кылуу.

Забелё/ть сов. 1. (начать белеть) агаруу, ак түстө болуу; ~ ли дома үйлөр агарып көрүнүп турду; 2. (показаться — о белом) агарыңкы тартуу, агыш тартуу; на востоке ~ ло, близился рассвет чыгыш тарап агыш тартып, таң атууга жакындап калды.

Забелеться сов. то же, что забелеть.

Забеливать *несов. см. забелить.*

Забелить *сов. 1. что* агартуу, актоо, ак түскө боёо; ~ *стены известью* дубалды акиташ менен актоо; **2. разг.** сүт кошуп түсүн агартуу; ~ **чай молоком** чайга сүт кошуу.

Забеременеть *сов.* боюна бүтүү, кош кабат болуу, жүктүү болуу (адам жөнүндө); боозуу (мал жөнүндө).

Забеспокоить *сов. разг.* тынчын ала баштоо, тынчсыздандыруу, беймаза кылуу.

Забеспокоиться *сов.* тынчсыздануу, тынчы кетүү.

Забетонировать *сов. что* бетондоо, бетон куюу, бетон төшөө.

Забивать *несов. см. забить I.*

Забиваться *несов. 1. см. забиться I; 2. страд. к забивать.*

Забивка ж 1. кагуу, кагып киргизүү; **2.** тешикти, жылчыкты бүтөгөн нерсе.

Забинтовать *сов. кого-что* бинттөө, таңуу, байлоо, ороо; ~ **рану** жараны бинт менен таңып байлоо; ~ **марлей** марля (даки) менен байлап таңуу.

Забинтоваться *сов.* өзүнүн бир жерин бинт менен таңып (байлап) алуу.

Забинтовывать *несов. см. забинтовать.*

Забинтовываться *несов. 1. см. забинтоваться; 2. страд. к забинтовывать.*

Забирать/ть I *несов. 1. см. забрать I; 2. уст. (постоянно покупать где-л.; покупать в долг)* такай бир жерден сатып алуу же карызга сатып алуу; **3. разг. (увеличивать скорость)** ылдамдоо; **4.** катуу таасир этүү; **чересчур** ~ **л их холода** аларды суук катуу үшүтүп жиберди.

Забирать II *несов. см. забрать II.*

Забираться I *несов. 1. см. забраться; 2. страд. к забирать I – 1,2.*

Забираться II *несов. страд. к забирать II.*

Забитый, -ая, -ое 1. прич. от забить I; гвоздь, ~ крепко бекем кагылган мык; **2. прил. (запуганный, доведенный до отупения)** жүдөө, жүдөгөн, жабыркаган; ~ **мальчик** жүдөө бала; ~ **вид** жабыркоо тарткан кебете.

Забить/ть I *сов. 1. что (вбить)* кагуу, кагып киргизүү; ~ **ть гвоздь в стену** дубалга мык кагуу; ~ **ть сваи** түркүктү кагып (уруп) киргизүү; **2. спорт (загнуть)** киргизүү, салуу, түшүрүү; ~ **ть мяч в ворота** дарбазага топ киргизүү; ~ **ть гол** топ тээп киргизүү; **3. что (заделать)** бекитүү, бекитип салуу; ~ **ть окна досками** терезелерди тактай менен бекитүү; ~ **ть дачу** дачаны бекитип салуу; **4. что (заполнить, засорить, закупорить)** бүтөө, толуп бүтөлүп калуу; ~ **ть щели** жылчыктарды бүтөө; **песок** ~ **л трубу** трубага кум толуп калыптыр; **5. что (заполнить до предела)** жык толтуруу, шыкап салуу; ~ **ть сарай**

дровами сарайга отунду жык толтуруу; **6. кого (убить на бойне, на охоте)** союу, өлтүрүү; ~ **ть двадцать голов скота** жыйырма баш мал союу; **7. что (заглушить – о растении)** каптап кетүү, басып кетүү; **сорняк** ~ **л цветы** отоо чөп гүлдөрдү басып кетти; **8. кого-что прост. (презвойти, победить)** жеңүү, озуп кетүү, ашып кетүү, артка таштоо; **этот спортсмен** ~ **л всех** бул спортсмен баарын жеңип чыкты (баарынан ашып кетти), **мы все-таки можем** ~ **ть их** кандай кылган менен да биз алардан озуп кете алабыз; **9. кого** токмоктоп өлтүрүү, кыйнап азап чектирүү; **ты не бойся, не забьёт** сен коркпой эле кой, өлтүрбөйт; **10. перен. кого-что (довести до отупения)** эсенгиретип салуу, эсин оодаруу; **удары судьбы** ~ **ли этого человека** тагдырдын соккусу бул адамды эсенгиретип салды; **♦ забить голову кому, чем** башын катыруу, мээсин ачытуу; **♦ забить в голову себе что** өзүнүн оюн бир нерсеге буруп алып башын катыруу (мээсин ачытуу), ушундай болуу керек деп эле туруп алуу.

Забить/ть II *сов.* кага баштоо, ура баштоо, түрсүлдөтүү; ~ **ли барабаны** барабан кага башташты; **дождь** ~ **л в окна** жамгыр терезени тырсылдатып каккылап жатты.

Забить/ться I *сов. 1.* бүрүшүп бекинип алуу, тыгылуу, кысылып калуу; ~ **ться в угол** бурчка тыгылуу (бүрүшүп отуруу); ~ **ться в канаву** алыштын ичине жашынуу; **2.** шыкалуу, толуп калуу, ширелүү, бүтөлүү; **труба** ~ **лась грязью** труба балчыкка (ылайга) шыкалып (толуп) калыптыр; **пыль** ~ **лась во все щели** чаң жылчыктардын баарын бүтөп салыптыр (жылчыктардын баары чаңга толуптур).

Забить/ться II *сов. (начать биться)* кага баштоо, сого баштоо, дүкүлдөө, кагуу, лакылдоо, калчылдоо; **сердце** ~ **лось жүрөгү** сого баштады; ~ **ться в истерике** туталанмасы кармап калчылдоо.

Забияка *м, ж разг.* урушчаак, чыр, чатак.

Заблаговременно *нареч.* күн мурунтан, мурдатан, алдын ала, эрте баштан; **готовиться к чему-н.** ~ күн мурунтан даярдануу.

Заблаговременно/ый, -ая, -ое күн мурун, күн мурунтан болгон, алды алынган, алдынан бүткөрүлгөн; ~ **ая работа** алдын ала иштелген иш.

Заблагорассудить *сов. уст.* жөндүү деп табуу, ылайыктуу деп эсептөө, макул көрүү.

Заблагорассудить/ться *сов. безл.* өзү каалаганын жасоо, макул көргөнүн иштөө, купулуна толгонун кылуу; **как вам** ~ **тсья** өзүнүз билгендей иш кылыңыз; **делает все, что ему** ~ **тсья** ал өзү каалагандын баарын жасайт; **ему** ~ **лось уехать** өзү каалап кетип калды.

Заблестеть/ть *сов. 1. (начать блестеть)*

жаркылдоо, жалтылдоо, жалтыроо; ~ **ть** в **солнечных лучах** күн нуруна чагылышып жаркылдоо (жалтылдоо); ~ **ла река** алыста дарыя жалтырайт; **2.** жалжылдоо, мөлтүрөө, жымыңдоо; на **глазах** ~ **ли слёзы** көзүндө жаш мөлтүлдөдү; на **небе** ~ **ли звёзды** асманда жылдыздар жымыңдады.

Заблιστά/ть *сов.* **1.** *то же, что заблестеть* **1.** жылтыроо; **серебряные нити** ~ **ли** в **кудрях** тармал чачынын күмүш талдары жылтырайт; **2.** *то же, что заблестеть* **2.** жалжылдоо; **его глаза** ~ **ли** анын көздөрү жалжылдап кетти.

Заблудиться *сов.* адашуу, жол таппай чаташуу; ~ в **лесу** токойдун арасында адашуу; **◇ заблудиться в трёх соснах** үч карагайдын арасында адашуу; оной эле нерсенин жөнүн таппай калуу.

Заблудш/ий, -ая, -ее *уст.* **1.** адашкан, адашып кеткен; ~ **ий мальчик** адашкан бала; ~ **ая птица** адашкан канаттуу; **2.** *перен.* жаңылышкан, жаңылыштык жиберген; ~ **ий человек** жаңылышкан киши; **◇ заблудшая овца** жашоо (турмуш) жолунан адашкан киши.

Заблужда́/ться *несов.* жаңылыштык жиберүү, адашуу, каталык кетирүү, он жолдон чыгуу, терс кетүү, чаташуу; **вы глубоко** ~ **етесь насчёт этого человека** сиз бу киши жөнүндө катуу жыңылышпасыз.

Заблуждени́/е *ср* **1.** *по знач. гл. заблуждаться; ввести в ~ е* жаңылыштыруу (адаштыруу); **2.** туура эмес жаңылыш пикир; **это — ~ е, дело обстоит иначе** бул жаңылыш пикир, иштин жагдайы башкача.

Забодá/ть *сов.* **кого** сүзүп жиберүү, сүзгүлөй берип эсин оодаруу; **корова** ~ **ла мальчика** уй баланы сүзгүлөп салды.

Забой I *м горн.* забой (кендеги иш жүрүп жаткан жер, жумушчунун кендеги иш орду).

Забой II *м спец. по знач. гл. забить I, 5; ~ скота* мал союу.

Забойный I, -ая, -ое *горн.* забойдо иштөөгө арналган; забой...; ~ **механизм** забой механизми.

Забойный II, -ая, -ое *спец.* мал союлуучу, мал соё турган, мал союу..., ~ **цех** мал союу цехи.

Забойщик *м* забойщик, кен казуучу.

Забола́чивание *ср по знач. гл. заболачивать* — **заболачиваться**; ~ **низменности** ойдундун сазга айланышы.

Забола́чивать *несов. см. заболотить.*

Забола́чиваться *несов. 1. см. заболотиться; 2. страд. к заболачивать.*

Заболева́емост/ь *ж* ооруга чалдыгуучулук, дартка чалдыгуучулук, ооруп калуу, ооруу-сыркоо, ноокастык, кеселдик; **учёт** ~ **и** ооруу-сыркоонун эсебин алуу (учёту); ~ **ь детей**

значительно снизилась балдардын ооруу-сыркоосу бир кыйла төмөндөдү.

Заболева́ни/е *ср 1. по знач. гл. заболеть; ~ е гриппом* грипп менен ооруп калуу; **предохранить от ~ я** ооруп калуудан сактоо; **2. то же, что болезнь; профессиональное ~ е** кесип оорусу; **инфекционное ~ е** инфекция дарты, (жугуштуу) дарт.

Заболеть I *несов. см. заболеть I.*

Заболеть II *несов. см. заболеть II.*

Заболé/ть I *сов. 1. (стать больным)* ооруп калуу, ноокастоо, дартка чалдыгуу; ~ **л старик** абышка ноокастап калды; **2. чем (пристрастие к чему-л.)** ынтызар болуу, катуу берилүү; ~ **ть садом** бак-дарак өстүрүүгө ынтызарлануу, берилип кетүү.

Заболé/ть II *сов.* ооруй баштоо, ооруксуу, ооруу; **у меня ~ ла голова** менин башым ооруй баштады (ооруп чыкты); ~ **ли суставы** колу-буттары (муундары) ооруду (сыздап ооруду).

Заболон/ь *ж* чел кабыкча (дарактын сырткы кабыгынын астындагы жаш кабыкча); **по ~ и идёт водный ток из корней в листья** чел кабыкча менен тамырдан жалбыракка суу келет.

Заболотить *сов.* сазга айлантуу, саз кылуу; ~ **почву** жерди сазга айлантуу.

Заболоти/ться *сов.* сазга айлануу, саз болуу; **земля ~ лась** жер сазга айланды; **луг ~ лся** шалбаа сазга айланды.

Заболо́ченность *ж* сазга айлангандык; ~ **долины** өрөөндүн сазга айлангандыгы.

Заболо́ченн/ый, -ая, -ое сазга айланган, саз болгон; ~ **ые земли** сазга айланган жерлер; ~ **ый луг** сазга айланган шалбаа.

Заболта́/ть I *сов. разг.* бултактатуу, термелтүү, чайпалтуу; ~ **ть ногами** буттарын бултактатуу (термелтүү, салактатуу); **поднялся ветер и лодку** ~ **ло** шамал болуп кайыкты чайпалтты.

Заболта́ть II *сов. что прст.* аралаштыруу, чалуу, чайкоо, кошуп аралаштыруу; ~ **яйцо** в суп сорпого жумуртка чалып жиберүү (кошуу), ~ **тесто для блинов** блин жасоо үчүн камырды чалуу.

Заболта́ть III *сов. разг. 1. жөн жайынча сүйлөө; 2. келжирөө, былжырап сүйлөй берип мээ ачытуу.*

Заболта́/ться I *сов. разг.* кобурап көп сүйлөө, эбиреп-жебирей берүү; **вот ~ лся, мне на работу пора** кобурай берип отуруп калган турбаймынбы, ишке барышым керек.

Заболта́ться II *сов. разг.* бултактоо, термелүү, чайпалуу, салактоо.

Забóр I *м* дубал, тосмо, кашаа, кереге; **доцáтый** ~ **тактай** кашаа (тосмо); **ка́менный** ~ **таш** дубал (кереге).

Забóр II *м по знач. гл. забрать I; ~ воды* из

реки дарыядан (өзөндөн) суу алуу; ~ **товаров** товар алуу.

Забористо нареч. ачуу, күчтүү, өткүр, кызуу.

Заборист/ый, -ая, -ое (заборист, -а, -о) *прост.* 1. (*ёдкий, крепкий*) күчтүү, ачуу, өткүр; ~ **ый табак** күчтүү (ачуу) тамеки; 2. *перен.* кызыктуу, кызуу, жандуу; **темп игры всё учащался, делаясь все** ~ ее оюн улам кызып, темп барган сайын тездей берди; 3. *перен.* курч, өткүр, кычыктуу; ~ **ый анекдот** өткүр анекдот; ~ **ое слово** кычыктуу сөз, күйкумдуу сөз.

Заборка ж обл. (*перегородка*) жыгач тосмо (жыгачтан салынган үйдү экиге бөлүп турган тосмо).

Забормотать сов. кобууроо, күнкүлдөө.

Заборный I, -ая, -ое тосмо..., кашаа..., дубал..., ~ **столб** тосмо мамысы; **заборная литература** (*брань, ругань* и т.п.) адепсиз адабият (же тилдөө, сөгүнүү, адепсизденүү ж.б.)

Заборный II: **заборная книжка** кредитке товар алуу китепчеси; **заборная трубка** суу алуу (суу чыгаруу) трубкасы.

Заборонить сов. малалоо; ~ **озимое поле** күздүк айдалган жерди малалоо.

Забороновать/ть то же, что, заборонить; **пашня** ~ на айдоо малаланды.

Забороноваться несов. страд. к забороновать.

Забортн/ый, -ая, -ое мор. борттун сыртындагы, борттун тышындагы; ~ **ая вода** борттун сыртындагы суу.

Забот/а ж I. камкордук, камылга, кам, кам көрүү; ~ **а о своём будущем** өзүнүн келечеги жөнүндө кам көрүү; 2. сарамжал, камылга, **по приезде первая** ~ **а была поскорее переодеться** келери менен биринчи көргөн сарамжалы кийимин алмаштырып кийүү болду; 3. камкордук, күйүмдүүлүк, каралашуу, түйшүк, сарамжал; ~ **а о больном** оорукчан жөнүндө камкордук көрүү; **проявить** ~ у сарамжал көрүү; **домашние** ~ **ы** үй сарамжалы; **◇ без забот** бейкам, түйшүксүз, камырабастан; **не моя (твоя, его и т.п.) забота** менин (сенин, анын ж.б.) жумушум (жумушун, жумушу) эмес, мага тиешеси жок; **◇ не было заботы!** мунусу да бар беле!; ушул эле жетишпей турду эле! (жок жерден чыга калган жагымсыз иш жөнүндө).

Заботи/ть несов. кого түйшүктөнтүү, убайымга батыруу, тынчсыздандыруу, ойго салуу; **её** ~ **т судьба сына** уулунун тагдыры апасын убайымга батырат; **что тебя** ~ **т!** сени тынчсыздандырган (ойго батырган) эмне!

Заботиться несов. о ком, чем-л. 1. (проявлять заботу) камын ойлоо, кам көрүү; ~ **о здорóвье** ден соолуктун камын ойлоо, ден

соолук жөнүндө кам көрүү; ~ **о детях** балдар жөнүндө кам көрүү; 2. (*беспокоиться*) кам саноо; тынчы кетүү; **ему ни чем не придётся** ~ ага эчтекеден кам саноого туура келбейт.

Заботливо нареч. камкордук менен, ардактап, кичи пейилдик менен; ~ **усадил его в кресло** аны кичи пейилдик менен креслого отургузду.

Заботливость ж камкордук, сарамжалдуулук, күйүмдүүлүк.

Заботлив/ый -ая, -ое (*заботлив, -а, -о*) камбыл, камкор, сарамжалдуу, күйүмдүү; ~ **ая женщина** камбыл (камкор) аял; ~ **ое отношение к делу** ишке сарамжалдуулук менен кароо; ~ **ый человек** сарамжалдуу киши.

Забраковать сов. кого-что бракка чыгаруу, жараксыз деп табуу; ~ **товар** товарды бракка чыгаруу (жараксыз деп табуу).

Забраковывать несов. см. забраковать.

Забрало ср калкан (шлёмдун соккудан бетти сактоочу жылдырып туруучу калканычы); **◇ выступить о открытым забралом** оюн тайманбастан ачык айтуу.

Забрасывать I несов. см. забросать I.

Забрасывать II несов. см. забросить.

Забра/ть I сов. 1. *кого-что (взять)* ала баруу (ала кетүү); ~ **ть с собой книги** китептерди өзү менен кош ала баруу (ала кетүү). 2. *кого-что* алып коюу, өзүнө алуу; **у него** ~ **л все вещи** андан бардык буюмдарды өзүнө алып алды; 3. *кого-что (захватить)* кармоо, колго түшүрүү, туткундоо; ~ **ть в плен** туткундоо (туткунга түшүрүп алуу); 4. *перен. разг. (увлечь, захватить)* берилип кетүү, алдырып коюу, ойго, сезимге бастыруу; ~ **л страх** коркунуч басты (үрөйү учту), коркунуч боюн бийледи; **тоска** ~ **ла** убайым (кайгы) басты; 5. *что* кайрып киргизүү, тигип тарытуу, кыскартуу; ~ **ть рукава** жеңди ичине кайрып кыскартуу; ~ **ть в шов** тигип тарытуу (кыскартып тигүү); 6. *без доп. (уклониться от прямого направления)* бурулуу; ~ **ть вправо** оңго бурулуу; **забрать силу** күчөө, таасири артуу; **◇ забрать (себе) в голову что** бир ой башына кирип туруп алуу, ушундай деген ойго берилип туруп алуу; **◇ забрать в руки** колго алуу, баш ийдирүү.

Забрать II сов. бүтөө, тосуу, калкалоо; ~ **окна досками** терезелерге тактай уруп бүтөө (терезелерге тактай уруп таштоо).

Забра/ться сов. 1. (*залезть*) чыгуу; ~ **ться на яблони** алма дарагына чыгуу; 2. (*проникнуть*) өтүү, кирүү; **сырость** ~ **лась ему под одежду** нымдуу суук анын кийиминен өтүп кетти; 3. Өтүү, кирүү, жамынуу; ~ **ться под одеяло** одеялдын астына кирип кетүү (одеял жамынуу); **вор ли** ~ **лся к тебе?** ууру кирген сенин үйүң эмеспи (сенин үйүңө

ууру кирген жокпу?); 5. (*уйти, уехать далеко*) алыс баруу, терендеп кирүү; он ~ лся на самый север ал түндүктүн эң четине кетип калды; ~ тья в глубь леса токойдун ичкери-сине терен кирип алуу.

Забредать *несов. см. забрести.*

Забреди/ть *сов.* жөөлүй баштоо, сандырактап сүйлөө; **больной опять** ~ л оорулуу дагы да жөөлүй баштады.

Забрезж/ить *сов.* таң агара баштоо, таң куланөөк сала баштоо, үрүн-баран тартуу, супа салуу, бозоро баштоо; ~ ил рассвет таң агара баштады, таң кула-нөөк сала баштады.

Забрести *сов. разг. 1. (зайти мимоходом)* баратып кире калуу, кирип чыгуу, бара кетүү; ~ в чужой двор бирөөнүн короосуна кире кетүү; она ~ ла в воду по пояс аял (кыз) сууга белчесине чейин кирди; 2. (*бредя*) илээлеп басуу, жайбаракат басуу, басып жүрүп олтуруу; они ~ ли очень далеко в горы алар басып жүрүп отуруп тоонун арасына абдан алыс кирип кетишиптир.

Забривать *несов. см. забрить.*

Забрить *сов. уст.* аскерге алуу, солдаттыкка алуу; ♢ **забрить лоб кому уст. то же, что забрить.**

Забродить I *сов. (начать двигаться)* жер кезүү, кангып басуу, сандалып жүрө берүү, башы оогон жакка басып кетүү.

Забродить II *сов. (о вине, дрожках и.т.п.)* ачий баштоо, кордолуу, күчүнө келүү.

Забронировать *сов.* брондоо, бронь менен орун-жайын дайын кылуу (сактатып коюу); ~ место в поезде поезде бронь менен орун сактатуу; ~ кадровый состав оборонных заводов коргоо заводдорунун кадрлар курамын брондоо.

Забронировать *сов. что бронь жабуу, бронь менен каптоо, калкалоо.*

Заброс *м разг. по знач. гл. забросить* – **забрасывать II; чтобы сделать подальше** ~ удочки, он зашёл по пояс в воду кайырмакты алысыраак ыргытып ташташ үчүн ал белчесинен сууга кирди; ♢ **в забросе (быть, находиться и.т.п.)** каралбай калган, кароосуз калган, таштап коюлган.

Забросать I *сов. 1. кого-чего чем* төгүп толтуруу, таштап толтуруу, үстү-үстүнө ыргытуу; ~ ров землёй анды (чункурду) топурак төгүп толтуруу; 2. *перен.* жаадыруу; ~ докладчика вопросами докладчыга суроолорду жаадыруу (жаадырып суроо берүү); ♢ **забросать грязью** көө жабуу, ушактоо; **забросать камнями** жаманатты кылуу, жамандоо, каралоо.

Забросать II *сов.* таштап коюу, карабай салуу.

Заброси/ть *сов. 1. кого-что (бросить куда-л. с силой)* ыргытып түшүрүү, бийик ыргытуу;

~ **ть мяч в сетку** топту сеткага ыргытып түшүрүү; ~ **ть на крышу** чатырга ыргытуу; ~ **ть удочку** кайырмакты ыргыта таштоо; 2. *кого-что* алып барып таштоо, бир жерге түшүрүү; ~ **ть десант в тыл врага** душмандын тылына десант түшүрүү; 3. *что* учкаштыруу; серпип таштоо; он ~ л одну ногу на другую ал бир бутун бир бутуна учкаштырды; она **один конец платка** ~ **ла за спину** ал жоолугунун бир учун аркасына серпе таштады; 4. *кого-что (перестать заниматься)* таштап коюу, токтотуп коюу, кол үзүү, кароосуз калтыруу; ~ **ть музыку** музыканы таштап коюу; ~ **ть учёбы** окубай коюу; ~ **ть хозяйство** чарба ишин таштап коюу; ~ **ть детей** балдарды кароосуз калтыруу; 5. *что разг. (забросить)* жоготуп коюу, кайда койгонун билбей калуу; я ~ л куда-то **ключи** ачкычтарды кайда койгонумду билбейм; ачкычтарды бир жерге таштап койсом керек.

Заброшенный, -ая, -ое 1. прич. от забросить; 2. прил. кароосуз ташталган, күтүүсүз калган, багуусуз калган, чалдыбары чыккан, ээн калган; ~ сад кароосуз калган бак; ~ вид көрүнүшүнө караганда күтүүсүз калган; ~ дом ээн (кароосуз) калган үй.

Забрызгать I *сов. кого-что* чачыратуу, бүркүү; ~ **платье грязью** көйнөккө ылай чачыратуу.

Забрызга/ть II *сов.* себелөө, себелей баштоо; ~ л дождь жаан себелей баштады.

Забрызгаться I *сов.* чачыроо, жабыла чачыроо; ~ **грязью** ылай чачыроо.

Забрызгаться II *сов.* себелеп жаап кирүү, майдалап жаап кирүү.

Забрызгивать *несов. см. забрызгать I.*

Забрызгиваться *несов. 1. см. забрызгиваться I; 2. страд. к забрызгивать.*

Забубенный, -ая, -ое прост. алаңгазар, угуттуу, ээнбаш, зөөкүр. ♢ **забубенная головушка прост.** алаңгазар киши.

Забуксировать *сов.* буксирге алуу; ~ **лодку** кайыкты буксирге алуу.

Забуксовать *сов.* ордуна жылбай дөңгөлөгү чарк айлануу, тыгылып калуу.

Забулдыга *м, ж прост.* ичкич, бою-башына карабаган, максаты жок, бузулган адам; **парень** – ~ бузулган улан, ичкиликке берилген улан.

Забулдыжный, -ая, -ое прост. бою-башына карабаган, максаты жок, бузулган.

Забунтовать *сов.* бунт чыгаруу, козголон көтөрүү, дүрбөлөн салуу, тополоң кылуу.

Забуре/ть *сов. 1.* күрөң түсү (түрү) менен айырмалануу; 2. саргая баштоо; **озимая пшеница** ~ **ла** күздүк буудай саргая баштады.

Забуривать *несов. см. забурить I.*

Забурить I *сов. спец. что 1. (пробурить)* бургулоо; ~ **скважину** скважинаны бургу-

лоо; **2.** (*весті́ внутрь*) бургулап ичине киргизүү; ~ **тру́бы** бургулап трубаларды киргизүү.

Забури́ть II сов. (*нача́ть бури́ть*) бургулай баштоо.

Забурли́ть сов. буркулдоо, шарактап кайноо, шарылдоо, буркан-шаркан түшүү, чамынуу, алай-дүлөй түшүү, долулануу.

Забурча́/ть сов. разг. **1.** күңкүлдөө, күңкмынк этүү, күңгүрөнүү; **он что-то ~ л себе́ под нос** ал күңкүлдөп өзүнчө бирдемелерди айта баштады; **2.** курулдоо, кулдуроо (курсак); **3.** боркулдап кайноо.

Забути́ть сов. таш толтуруп бекемдөө, таш шыкоо; ~ **фундамент до́ма** таш тизип үйдүн фундаментин куруу; **переезд заб́учен ка́мнями** өткөөл таш төшөлүп бекемделген.

Забуха́/ть сов. разг. күрс этүү, күрсүлдөй баштоо; ~ **ли пу́шки** замбиректер күрсүлдөй баштады.

Забуха́ть несов. см. бу́хнуть.

Забу́х/нуть сов. көөп чыгуу, нымдан көөп кетүү; **око́нные ра́мы ~ ли** терезе рамалары көөп чыкты; **бо́чка ~ ла** бочка көөп калыптыр.

Забу́чивать несов. см. забути́ть.

Забушева́/ть сов. **1.** күүлдөө, дуулдоо, алай-дүлөй түшүү, долулануу, **ве́тер сно́ва ~ л** шамал кайрадан күүлдөй баштады; **2. перен.** күчөнүп чамынуу, долулануу, жаалдануу.

Забыва́ть несов. см. забы́ть.

Забыва́ться несов. **1. см. забы́ться;** **2.** эс-учун жоготуу, эчтеке билбей калуу; **он времена́ми стал ~ ал** кез-кез эс-учун жоготуп коюп жатты; **3. страд. к забы́ть.**

Забывчиво́сть ж унутчаактык; **ху́же всего́ для меня́ – моя́ ~ мен** үчүн баарынан жаманы – өзүмдүн унутчаактыгым.

Забывчив/ый, -ая, -ое (забывчив, -а, -о) **1.** унутчаак; ~ **ый челове́к** унутчаак адам; **2. уст.** (*вызыва́ющий забы́тьё*) магдырап кетүү, үргүлөө; **погружа́ться в ~ ую** лень магдырап үргүлөп кетүү.

Забы́т/ый, -ая, -ое 1. прич. от забы́ть; **2. прил.** унутулган, ойдон чыгарылган, эсте калбаган; ~ **ое чу́вство** эстен чыккан сезим; **3. прил.** унуткарылган, эске алынбаган; ~ **ый сад** эске алынбаган (унуткарылып ташталган) бак; **4. прил.** унутуп калтырылган, унутуп таштаган; **на столе́ лежа́ло кем-то ~ ая кни́га** столдун үстүндө кимдир бирөө унутуп таштаган китеп жаткан болчу.

Забы́ть сов. **1. кого-что, о ком-чём** унутуу, эстен чыгаруу, оюна албоо, оюна кирбөө, жадынан чыгаруу; ~ **ста́рое** өткөндөрдү унутуу; **забу́дь ду́мать об э́том** муну оюна да албагын; **2. что, о ком-чём и с неопр.** унутуп коюу, эсинен чыгарып жиберүү; ~ **но́мер до́ма** үйдүн номерин эсинен чыгарып жиберүү; ~

откры́ть о́кна терезелерди ачууну унутуп коюу; **3. кого-что** унутуп калтыруу; ~ **очки́ до́ма** көз айнекти унутуп үйдө калтыруу; **4. кого-что, о ком-чём** унутуу, барк албоо, элес кылбоо, этибарга албоо; ~ **прили́чие** сыпай-ыгерчиликти унутуу; ~ **честь** абийир сактоону унутуу; **◇ забы́ть доро́гу (пу́ть) куда** келем деп ойлоп да койбоо; **◇ забы́ть чью́ (какую́) хлеб-соль** меймандостукту унутуу; **не забы́ть кого́** жакшылык көрсөтүү; **себя́ не забы́ть** өз энчисин унутпай алуу, өз пайдасын унутпоо; **что я (ты, он и т.д) там (тут и т. д.) забы́л?** анда менин (сенин, анын ж.б.) эмнем (эмнен, эмнеси) калыптыр? (анда мага кылар эчтеке жок, анда менин жумушум жок).

Забы́ть/ё ср 1. (легкое беспáмятство) эч-учун бир азга жоготуу, бир саамча эсинен ажыроо; **впасть в ~ ё** эс-учун билбей калуу; **2. (дремо́та)** уйку басып талыкшуу, магдыроо, көшүлүү; **на меня́ нашло́ ~ ё** мен уйку басып көшүлүп кетиптирмин; **3. (глубо́кая задумчиво́сть)** терең ойго батуу, өз санаасы менен болуу; **мечта́тельное ~ ё** терең ойго батып, эчтеке оюна кирбөө; **4. (си́льное возбу́ждение)** аң-сезимден тышкары иш кылуу, өзүн жоготуп коюу; **в ~ и ма́льчик кину́лся на обидчи́ка** бала өзүн жоготуп коюп, көңүлүн калтырган кишиге асыла кетти (бир тийди).

Забы́/ться сов. **1.** эсенгирөө, эс-учун жоготуу, талыкшуу; **он ~ лся на часо́к** ал бир саатча эс-учун жоготуп койду; **2. (замечта́ться)** кыялданып унутуу; ~ **ться в мечта́х** кыялга чөмүлүп өзүн унутуп коюу; **3. (переста́ть управля́ть сво́им поведе́нием)** өзүн кармай албоо; **она́ спосо́бна была́ в мину́ту горя́чности ~ тья и наговори́ть мно́го лишне́го** ал аял албууттанып турганда (ачуусу келгенде) өзүн унутуп коюп, ашыкча сүйлөп жибермей жагы бар; **4. (перейти́ грани́цы дозво́ленного)** чектен чыгуу, аша чаап кетүү; **сли́шком вы ~ лись ..., про́шу́ бы́ть ве́жливым** сиз өтө эле аша чаап кеттиниз... сылыгыраак болсоңуз экен; **5. (не удержи́ваться, не сохра́ниться в па́мяти)** эстен чыгып кетүү, унутулуу, эсте калбоо; **собы́тия послéдних дней ~ лись** акыркы күндөрдөгү окуялар унутулуп (эстен чыгып) кетти.

Зав м разг. (заведу́ющий) башчы; **обрати́ться к ~ у** башчыга кайрылуу.

Зав... I завхо́з, завскла́дом деген сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи мүчөлүк бөлүгү.

Зав... II завко́м деген сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи мүчөлүк бөлүгү.

Заважни́чать сов. разг. менменсинүү, кекирейүү, бой көтөрүү, өзүн чоңсунуп кармоо.

Завáл м 1. күрөндү, ширенди, күрткү, кар үйүндү; **сне́жный ~ кар** күрткү; **2. (пре-**

пятьствие) үйүлгөн тосмо, тоскоол; **каменный** ~ үйүлгөн таш тосмо (тоскоол); **3. перен. разг. (чрезмерное скопление)** үймөлөнүү, толуп кетүү, жыйылып кетүү, ашып-ташып кетүү, өтө көп болуп кетүү; **у меня сейчас с работой** ~ азыр ишим чачтан көп.

Заваливать *несов. см. завалить.*

Заваливаться *несов. 1. см. завалиться; 2. страд. к заваливать.*

Завалина *ж* кырдалган топурак, кырча (үйдүн түбүнө сыртынан айландыра кырдалып үйүлгөн топурак); **сидеть на** ~ **х** үй түбүндөгү кырчага отуруу.

Завалинка *ж то же, что завалина.*

Завали/ть *сов. 1. что* толтуруу, үйүп салуу, жайнатуу; ~ **ть дорогу** камнями жолго таш үйүү; ~ **ть стол** книгами столду китепке толтуруу (үйүү); ~ **ть магазины** товарами магазиндерге товарларды жайнатуу; **2. кого-что** тосуу, бүтөп (жаап) өткөрбөй салуу; **дорогу** ~ **ло обвалом** жолду кар көчкүсү бууп салыптыр; **камни** ~ **ли пещеру** таштар үнкүрдү бүтөп таштаптыр; **3. кого-что перен. разг. (чрезмерно загрузить)** үйүү; ~ **ть работой** ишти үйүп салуу, бүткөрүүгө көп иш жүктөө; **они завалены** делами алардын иши толуп кетти; **4. разг.** кыйшайып коюу, желөп коюу; ~ **ть к стене** дубалга желөп коюу; **5. что разг. (обрушить, повалить)** бузуу, уратуу, кулатуу; ~ **ть стену** дубалды бузуу (уратуу); **6. что перен. прост.** бүлдүрүү, бүтүрбөө, өткөрбөй салуу, кулатуу, ордуна чыгарбоо; ~ **ть работу** ишти бүлдүрүү; ~ **ть экзамен** экзаменден кулатуу (өткөрбөй салуу); ~ **ть математику** математикадан кулатуу (өткөрбөө).

Завали/ться *сов. 1.* түшүп кетүү, кулап кетүү; **книга** ~ **лась за шкаф** китеп шкафтын артына түшүп кетти; **2.** жантая төмөндөп кетүү, жантаюу; **ступеньки в подвал** ~ **лись** баскычтар жантая төмөндөп подвалга түшөт; **3. разг.** кыйшаюу, бир жагына оодарылуу; **машина** ~ **лась на бок** машина бир капталына оодарылып калды; **4. разг.** кулап түшүү, урап түшүү, жыгылуу; **а вдруг сегодня** ~ **тсся эта хибарка?** ушул кепе же үй бүгүн кокус кулап калсачы? **5. перен. прост. (потерпеть неудачу, провалиться)** оңунан чыкпоо, кулап калуу; ~ **тсся на экзамене** экзаменде кулап калуу; **6. прост.** жатуу, уктаганы жатуу; ~ **тсся спать** уктаганы жатуу; **7. чем прост.** толтуруу жыйып салуу; ~ **тсся товарами** товарларга толтуруу (товарларды көп жыйып салуу); **◇ (хоть) завались** *прост.* укмуштай көп, абдан көп, толтура, жык-жыйма.

Завалка *ж 1. по знач. гл. завалить; ручная* ~ кол менен үйүп чогултуу; ~ **материала в мартеновскую печь** мартен мешине материалдарды үйүп даярдоо; **2. тех.** завалка (эритүү мештеринде толтурулуучу руданын,

металлдын, көмүрдүн ж.б. кошундусу).

Заваль *ж собир. прост.* үйүндү, өтпөй жаткан, сатылбай үйүлүп жаткан товарлар; **на полках лежала ненужная** ~ текчелерде керексиз товарлар (буюмдар) өтпөй үйүлүп жатыптыр.

Завалюшк/а *ж прост.* эскилиги жеткен, чалдыбары чыккан үй, кепе; **кто же купит нашу** ~ **у!** биздин чалдыбары чыккан кепебизди ким сатып алмак эле!

Завалять I *сов. что. прост. (запачкать)* оонатып булгоо, кир кылуу.

Завалять II *сов. разг. (начать валить)* үйө таштоо, чогулта таштоо, жал-жал кылып чабуу.

Заваля/ться *сов. разг. (пролежать долго)* пайдаланылбай жата берүү, кыймылсыз узак жатып калуу; **письмо** ~ **лось на почте** кат почтодо жата бериптир.

Завалящий, -ая, -ее *прост.* өтпөй узак жатып калган, начар, керекке жарабаган, жараксыз; ~ **товар** өтпөй жаткан (жараксыз) товар.

Заваривание *ср по знач. гл. заваривать* — **завариваться**; ~ **трещины** жараканы ширетүү; ~ **чая** чай демдөө.

Заваривать *несов. см. заварить.*

Завариваться *несов. 1. см. завариться; 2. страд. к заваривать.*

Заварить *сов. 1. (залить кипятком)* демдөө, даярдоо; ~ **чай** чай демдөө; ~ **кофе** кофе даярдоо; **2. прост. (обдать, обварить кипятком)** кайнак сууну жаба куюу; ~ **клеyster** кайнак суу менен клейстер даярдоо; **3. тех.** жылчык, тешиктерди ширетүү, эритүү жолу менен бүтөө, ширетүү; **4. перен. разг.** чатак иш баштоо; ~ **дело** чатак иш баштоо.

Заварить/ться *сов. 1.* демделүү; ~ **лся чай** чай демделди; **2.** кайнак суу куюлуп же кайнатылып даярдалуу; **3. перен. разг.** чатак иш башталуу.

Завар/ка *ж 1. по знач. гл. заварить 1; чайник* для ~ **ки чая** чай демдей турган чайнек; **2. разг.** кайнатым, демдем; **чаю осталось на несколько** ~ **ок** бир нече кайнатым (демдем) чай калды; **3. прост.** демделген чай; **крепкая** ~ **ка** коюу демделген чай.

Заварной, -ая, -ое 1. кайнак суу менен даярдалган, кайнак сууга чыланган; кайна-тылган, кайнатма, демделген; ~ **корм** кайнак сууга чыланган тоюткор; **2.** демделе турган, кайнатыла турган; ~ **чайник чай** демделе турган чайнек.

Заварочный, -ая, -ое разг. демделүүчү, кайнатылуучу; ~ **чайник чай** демделүүчү чайнек.

Заваруха *ж прост.* чаташкан иш, баш

аламандык, жөнү жок иш; **получилась какáя-то** ~ жөнү жок бир иш болду.

Завевáть *несов. см. завевáть I.*

Завевáться *несов. страд. к завевáть.*

Заведени/е *ср* 1. мекеме, ишкана, жай; **торгово-промышленное** ~ е соода-өнер жай мекемеси; **лечебное** ~ е дарылоо мекемеси; **кондитерское** ~ е кондитер ишканасы; **высшие учебные** ~ я жогорку окуу жайлары; 2. *по знач. гл. завести* — **заводить**; 3. *уст. прост.* тартип, адат-салт; **у них такое** ~ е алардын тартиби ушундай.

Заведовать *несов. чем* башкаруу, башчылык кылуу; жетекчилик кылуу; ~ **хозяйством** чарбаны башкаруу, чарбага жетекчилик кылуу; ~ **складом** складды башкаруу; ~ **кафедрой** кафедрага башчылык кылуу; кафедраны башкаруу.

Заведимо *нареч.* биле туруп, атайылап; ~ **неверные сведения** биле туруп натуура берилген маалыматтар.

Заведом/ый, -ая, -ое биле туруп атайы, мурдатан белгилүү; ~ **ая ложь** биле туруп атайы чыгарылган калп; ~ **ый негодья** мурдатан белгилүү шүмшүк.

Заведующая *женск. к заведующий.*

Заведующий *м* башчы; ~ **фермой** ферма башчысы.

Завез/ти *сов.* 1. *кого-что (попутно)* бере кетүү, таштай кетүү, ала келүү; ~ **ти письмо по дороге** кетип баратып катты бере кетүү; **его сюда** ~ **ли горняки** аны биерге тоо кенчилер ала келишкен; 2. *кого-что (отвезти далеко)* алпарып таштоо; ~ **ти в глушь** алыскы түпкүргө алпарып таштоо; 3. *что (доставить)* жеткирүү; **на дачу был** ~ **ен кирпич, цемент и песок** дачага кирпич, цемент жана кум жеткирилип коюлду.

Завербовáть *сов. кого-что* жалдоо, тартуу башка жакта иштөөгө жумушка алуу; ~ **людей на сезонные работы** адамдарды сезондуу иштерге жалдоо (ишке алуу).

Завербовáться *сов.* тартылуу, жалдануу; ~ **в экспедицию** экспедицияга жалдануу.

Завербовывáть *несов. см. завербовáть.*

Завербовывáться *несов.* 1. *см. завербовывáть*; 2. *страд. к завербовáть.*

Заверени/е *ср* ырастоо, күбөлөндүрүү; **верить словесным** ~ **ям оозеки** ырастаган сөзгө ишенүү.

Заверител/ь *м* күбөлөндүрүүчү, ырастоочу; **подпись** ~ **я** күбөлөндүрүүчүнүн колу.

Заверить *сов.* 1. *кого-что в чем или с союзом «что»* ишендируу, ынандыруу, кепил болуу; ~ **в своей преданности и дружбе** өзүнүн берилгендигине жана достугуна ишендируу; 2. *что* күбөлөндүрүү, ырастоо; ~ **подпись** койгон колду күбөлөндүрүү; ~ **копию документа** документтин көчүрмөсүн күбөлөндүрүү.

Заверка *ж по знач. гл. заверить* — **заверять**; ~ **документов** документтерди күбөлөндүрүү.

Заверну/ть *сов.* 1. *кого-что* ороо, ороп-чулгоо; ~ **ть покупки в бумагу** сатып алгандарды кагазга ороо; ~ **ть ребенка в одеяло** бөбөктү одеялга ороп-чулгоо; 2. *что* буроо, бурап бекитүү; ~ **ть кран** кранды бурап бекитүү; ~ **ть гайку** гайканы буроо; ~ **ть воду** сууну бурап ачуу (же бекитүү); 3. *что* түрүү, бүктөө, кайыруу, ийүү; ~ **ть рукав** жеңди түрүү; **усы были** ~ **ты кверху** муруту өйдө кайрылып чыйратылган; 4. бурулуу, айлануу, кайрылуу; ~ **ть налево** солго бурулуу; ~ **ть за угол** бурчка бурулуу; 5. *разг.* кайрыла кетүү, тие кетүү, жолуга кетүү; ~ **ть к приятелю** таанышына кайрыла кетүү; 6. *прост.* тез башталуу, кирип келүү; ~ **ли морозы** суук да кирип келди; 7. *прост.* айта салуу, шарт айтуу; ~ **ть словцо** капыстан айтып калуу.

Заверну/ться *сов.* 1. (*укутаться*) ороону; ~ **ться одеяло** одеялга (жуурканга) ороону; ~ **ться в шубу** тонго ороону; 2. түрүлүү, кайрылуу; **рукав** ~ **ля** жең түрүлүп калды; 3. бекем буралуу; ~ **ля кран** кран бекем буралып калды.

Заверте/ть I *сов. кого. разг.* 1. (*захватить всецело*) чарк айландыруу; **жизнь** ~ **ла турмуш** чарк айланды; 2. (*увлечь*) азгыруу, кызыктыруу, баш айландыруу; **она тебя** ~ **ла** ал сенин башыңды айландырып алды.

Завертеть II *сов.* айландыруу, айландыра баштоо.

Завертеться I *сов. разг. (захлопотаться)* алпурушуу; ~ **с детьми** балдар менен алпурушуу.

Заверте/ться II *сов. (начать вертеться)* айлана баштоо, тегерене баштоо; **колесо** ~ **лось** дөңгөлөк айлана баштады.

Завертк/а *ж* 1. *по знач. гл. завернуть* — **завертывать**; **цех механической** ~ **и продуктов** азык-түлүктөрдү механикалык жол менен ороо цехи; 2. *прост. (материал, которым завертывается)* орой турган материал; 3. *разг.* бир ором тамеки, бир ором тамекилик кагаз; 4. *нар.-разг.* бекиткич; **приделали к дверям** ~ **у эшикке** бекиткич жасашты.

Заверточн/ый, -ая, -ое ороочу, орой турган; ~ **ая машина** орой турган машина (өзү ороочу машина).

Завертывать *несов. см. завернуть.*

Завертывáться *несов.* 1. *см. завернуть*; 2. *страд. к завертывать.*

Завершáть *несов. см. завершить.*

Завершáться *несов.* 1. *см. завершить*; 2. *страд. к завершáть.*

Завершающий, -ая, -ое 1. *прич. от завершать*; 2. *прил.* аяктоочу, бүтүүчү, акыркы, соңку; ~ **период** соңку мезгил; ~ **год**

пятилётки беш жылдыктын акыркы жылы.

Завершение *ср по знач. гл. завершить* — **завершатъ**; ~ **работ** жумуштардын (иштердин) аякташы; **в завершении** *чего* аягында, акырында.

Заверши/ть *сов.* 1. *что* аяктоо, бүтүрүү, акырына чыгаруу; ~ **ить скирд** үймөк салып бүтүрүү; **балкон** ~ **ён резной аркой** балкон оймо-чиймелүү арка менен жасалып бүттү; 2. *что (довести до полного окончания)* толук бүтүрүү; **успешно** ~ **или весённый сев** жазгы кош айдоону ийгиликтүү бүтүрдүк.

Заверши/ться *сов.* бүткөрүлүү, аякталуу, соңуна чыгарылуу; **строительство** ~ **лось с большим опережением графика** курулуш графиктен көп мурда бүткөрүлдү (аякталды).

Заверя/ть *несов. см. заверить.*

Заверяться *несов. страд. к заверять.*

Завес *уст. то же, что завеса.*

Завес/а *ж* 1. (*большая занавеска*) көшөгө, парда; **опустить** ~ **ы** пардаларды түшүрүү; 2. *чего, какая (то, что скрывает, закрывает)* көшөгө, тосмо, каптоо, далдаа; ~ **а туч** булут көшөгөсү (көшөгөлөп тоскон булут); **плотная** ~ **а дождя** көшөгөлөнгөн калың жаан; **снежная** ~ **а** көшөгөлөп жааган кар; **дымовая завеса** далдаа кылуучу түтүн (душмандан далдаалоо үчүн атайы түтүн коё берип, көрсөтпөөгө аракет кылуу); **огневая завеса** от бүркүү, ок жаадыруу (душмандын илгери жылышын токтотуп салыш үчүн замбирек, миномёт ж.б. атуу куралдарынан ок жаадыруу); **приподнять (приоткрыть, поднять)** завесу жашыруун иштин сырын ачуу, ачыкка чыгаруу; **упала (спала)** завеса түшүнүксүз, жашыруун иш белгилүү болуу (ачыкка чыгуу).

Завесить *сов.* парда тартуу, парда илүү, парда тагуу; ~ **окна** терезелерге парда тартуу (илүү, тагуу).

Завеситься *сов.* парда тагылуу, жабылуу, көшөгөлөнүү, калкалануу.

Завести *сов.* 1. *кого-что* киргизүү, коюу; ~ **лошадёй в конюшню** аттарды атканага киргизүү (коюу); 2. ала баруу, ээрчиге баруу, жеткирүү; ~ **ребёнка в детский сад** баланы балдар бакчасына ээрчитип баруу; ~ **детей в школу** балдарды мектепке жеткирүү; 3. *кого-что* ээрчитип алып кетүү; алып кирүү; туш келтирүү; ~ **в болото** сазга алып кирүү; **куда ты нас завел?** сен бизди кайда алып келдин деги? 4. *перен. (увлечь, завести в тупик)* ээликтирүү, туюкка каптоо; **такие рассуждения могут далеко** ~ мындай ой жүгүртүүнүн акыры алыска кетиши мүмкүн; ~ **в тупик** туюкка каптоо, кыйынчылыкка кабылтуу, мүшкүлгө салуу; 5. *что (отвести движением)* артына алуу, жылдыруу; ~ **руки назад** колдорун артына алуу; 6. *кого-что* (приобрести) -луу болуу, алуу, түзүү, куруп

алуу, күтүү; ~ **библиотеку** китепканалуу болуу (китепкана түзүп алуу); ~ **скот** малдуу болуу; ~ **мебель** мебель алуу; ~ **собаку** ит күтүү (кармоо); 7. *что (установить)* орнотуу, түзүү; ~ **новые порядки** жаңы тартип орнотуу; **у нас так заведено** бизде ушундай тартип; 8. *что (начать что-л.)* баштоо, күтүү; ~ **разговор** сөз баштоо; ~ **переписку с кем-л.** бирөө менен кат жазыша баштоо; ~ **знакомство** тааныш күтүү; 9. буроо, от алдыруу, жүргүзүү; ~ **часы** саатты буроо; ~ **машину** от алдыруу (жүргүзүү); **завести глаза** 1) *прост. то же, что закатыть глаза;* 2) көзүн жумуу, уктоо; **как (точно, словно)** заведённый; **как (точно, словно)** заведённая машина тынымсыз, токтоосуз, чимирик аткан машинадай.

Заве/стись *сов.* 1. (*возникнуть, появиться*) пайда болуу..., болуу; **в доме** ~ **лись тараканы** үйдө таракан пайда болду; 2. *разг. (установиться)* орноо, тургузуу; ~ **лись новые порядки** жаңы тартип орноду; 3. (*прити в действие*) жүрүү, от алуу, кыймылга келүү; **часы не завелись** саат жүрбөй койду; **мотор завёлся** мотор от алды; 4. *кем-чем уст. разг.* күтүү, куруу, орнотуу, -луу болуу; ~ **стись хозяйством** чарбалуу болуу, чарба күтүү; 5. *перен. прост. (прити в возбуждение)* ачуулануу, буулугуу, кыжырлануу, итиркейи кармоо; **что-то он сегодня с утра завёлся** ал бүгүн эмнегедир таң эртеден эле буулугуп калыптыр.

Завёт *м* 1. *высок.* осуят; **выполнить** ~ **ы** осуяттарын жүзөгө ашыруу; **Помните наш старый моряцкий** ~ : **все за одного — один за всех** (Лавренев) Баары бирөө үчүн, бирөө баары үчүн деген биздин моряктардын эски осуяты эсинерде болсун; 2. *уст. (обёт, обещание)* касам, убада, шерт, сөз берүү.

Заветн/ый, -ая, -ое 1. көксөгөн, эзелтен ардактаган, ыйык санаган, аздектеген; ~ **ая мысль** ыйык ой; ~ **ые мечты** эңсеген тилек; 2. (*тайный, секретный,*) катылган, жашыруун, сырдуу; ~ **ый клад** жашыруун (катылган) казына; 3. *уст. (унаследованный)* мурас; ~ **ые песни** мурас ырлар.

Завётрени/ый, -ая, -ое далдаа..., ыктоо..., **с ~ ой стороны** далдаа жактан.

Завётре/ть *сов. разг.* абанын таасири менен бузулуу, жаңы сапатын жоготуу; **масло** ~ **ло** май бузула баштады; **хлеб** ~ **л** нан бузулуп кетиптир.

Завётр/ие *ср разг.* далдаа, ыктоо; **притаиться в ~ ии** ыктоодо корголоп туруу (далдаада баш пааналоо).

Завечере/ть *сов. разг.* кеч кирүү, күүгүм тартуу; **уже совсем** ~ **ло** толук кеч кирди.

Завешать *сов.* илүү, асуу, тагуу (көп өлчөмдө); ~ **стены картинами** керегелерге сүрөттөр илүү.

Завёшивать I *несов. см. завешать.*

Завёшивать II *несов. см. завесить.*

Завёшиваться I *несов. страд. к завешивать I.*

Завёшиваться II *несов. 1. см. завеситься; 2. страд. к завешивать II.*

Завещани/е *ср 1. (официальный документ)* мурас, мурас кагаз; **написа́ть** ~ **е** мурастап жазуу; **по ~ ю** мурас боюнча; **2. (предсмертная воля)** осуят, керээз; **сдела́ть** ~ **е** осуят айтуу; керээзин айтуу.

Завещател/ь *м* мурас калтыруучу; **по во́ле ~ я** мурасчынын эрки менен.

Завещательница *женск. к завещатель.*

Завещательн/ый, -ая, -ое мурас кылган, мурастао; ~ **ое** **писа́мо** мурастао каты.

Завеща́ть *сов., несов 1. кого-что или неопр. (оставить завещание)* мурас калтыруу; ~ **ть** **иму́щество** **де́тям** мал-мүлкүн балдарына мурас кылып калтыруу; **2. кому и с неопр.** осуят айтуу; керээз айтуу; **учёный ~ л** **продолжа́ть** **де́ло** **свои́м** **ученика́м** окумуштуу ишин улантууну өзүнүн окуучуларына осуят кылып калтырды.

Завёя/ть I *сов. (засыпать, занести) 1.* бурганактатып көөмп салуу, бүтөө, ширөө, толтуруу; **вью́га ~ ла** **тропи́нку** бурганак жолду ширеп (бүтөп) салыптыр; **2.** шамал алыска учуруп кетүү.

Завёять II *сов. (начать вёять)* жел жүрүү, жел сого баштоо, желдөө.

Завзя́тый, -ая, -ое *разг. 1.* катуу дилгирленген, катуу берилген, абдан кызыккан, жеткен кунттуу, нагыз; ~ **шахматист** нагыз шахматчы; ~ **театра́л** театрга өтө берилген киши; **2.** жеткен, барып турган, өз ишин сүйгөн; ~ **земледе́лец** жеткен дыйкан.

Завива́ть *несов. см. завить.*

Завива́ться *несов. 1. см. завиться I; 2. страд. к завива́ть.*

Зави́вка *ж 1. по знач. гл. завить – завиться; ~ волос* чачты тармалдоо; **2. (причёска)** тармалданган чач; **краси́вая** ~ жарашыктуу тармалданган чач.

Зави́деть *сов. кого-что разг. алыстан көрүп калуу, көзү чалуу.*

Зави́дки: **зави́дки** **бе́рут** *прост.* суктануу, көзү кызаруу; **меня́** **пря́мо** **зави́дки** **бе́рут,** **гля́дя** **на** **твою́** **рабо́ту** сенин жасаган ишинди көрүп мен суктанып турам.

Зави́дне/ться *сов. 1. (показаться)* көрүнүү, көз чалуу; **вдали́** ~ **ли́сь** **кукурузные** **поля́** алыстан жүгөрү талаасы көрүнүп турду; **2. безл. разг. (о рассвете)** жарык кирүү, жарык тартуу; **Ра́но** **у́тром** **чу́ть** ~ **лось,** **Ани́сья** **Назарова** **пошла́** **доить** **коро́ву** (А. Н. Толстой) Эртең менен таң супа салар замат Анисья Назарова уй сааганы басты.

Зави́дно 1. *нареч.* суктанарлык, суктан-

гыдай, мыкты, сонун; **он ~ здоро́в** анын саламаттыгы адам суктанарлык (мыкты); **2. безл. в знач. сказ. кому (зависть)** ич күйөрлүк; **ему́** **всё** **удаётся,** **а тебе́** ~ анын колунан баары келет, ошондуктан сенин ичин күйөт.

Зави́дн/ый, -ая, -ое (зави́ден, -на, -но) кызыгарлык, суктанарлык, сонун, мыкты; ~ **ое** **здоро́вье** суктанаарлык (мыкты) ден соолук; ~ **ый** **аппети́т,** суктанаарлык (мыкты) аппетит.

Зави́д/овать *несов. кому-чему* суктануу, кызыгуу, ичи тардык кылуу, ичи күйүү; **я ~ ую** **его́** **успе́хам** мен анын ийгиликтерине суктанам.

Зави́ду́щ-ий, -ая, -ее (зави́дущ, -а, -е) *прост.* ач көз, сук, ичи тар, көрө албас; **о́на ~ ая** **на де́ньги** ал акчага ач көз.

Завизжа́ть *сов.* чыйылдоо, чыңыруу, кыңшылоо.

Завизи́ровать *сов. что* виза салуу (кою); ~ **па́спорт** паспортко виза салуу.

Зави́лять *сов. 1.* шыйпандатуу, бултактатуу; ~ **хвостом** куйругун шыйпандатуу (бултактатуу); **2. перен. разг.** өзүн ала качуу, боюна жолотпоо, сактануу, куйтулануу, тайсалдоо.

Завинти́ть *сов. что* катуу буроо, бекем бурап салуу; ~ **шуру́пы** шуруптарды бекем буроо.

Завинти́/ться *сов. что* катуу буралуу, бекем буралуу; **га́йка** **бы́стро** ~ **лась** гайка тез эле бекем буралды.

Зави́нчивать *несов. см. завинти́ть.*

Зави́нчиваться *несов. 1. см. завинти́ться; 2. страд. к завинчивать.*

Завира́ться *несов. см. завра́ться.*

Зави́руха *ж 1. обл. (вью́га)* бурганак, кардуу бороон; **смотри́ ты,** **кака́я** ~ **подняла́сь** карачы, кардуу бороон күчөй баштады; **2. перен. прост. (сумато́ха, пýтаница; волне́ния)** дүрбөлөң, баш аламандык; толкундануу.

Зависа́ть *несов. см. зави́снуть.*

Завис/еть *несов. от кого-чего 1.* көз каранды болуу, көзүн кароо, бирөөнүн колунда болуу; **сча́стье** **всей** **мое́й** **жи́зни** ~ **ит** **от** **тебя́** менин бүткүл өмүрүм сенин колунда; **2. (быть обусловленным)** байланыштуу болуу, жараша болуу; **это ~ ит** **от** **обстоя́тельств** бул кырдаалга байланыштуу (жараша) болот.

Зави́симост/ь *ж 1.* көз карандылык, башы байлануучулук, багынычтуулук; **поли́тическая** ~ **ь** саясий көз карандылык; **эконо́мическая** ~ **ь** экономика жактан көз карандылык; **2. (обусловленность)** байланыштуулук, -га жараша болуучулук; ~ **ь** **рыно́чных** **цен** **от** **спро́са** рынок бааларына көз карандылык суроо-талапка байланыштуу;

в ~ и от обстоятельств кырдаалга жараша.

Зависим/ый, -ая, -ое (зависим, -а, -о) 1. көз каранды, байланган, багынычтуу; ~ **ые страны** көз каранды өлкөлөр; **я человек ~ ый** мен көз каранды адаммын; 2. (обусловленный чем-л.) байланыштуу, жараша; ~ **ое положение** шартка байланыштуу кырдаал (абал).

Зависнуть сов. 1. авиа. (задержаться) абада, боштукта кармалуу; 2. над чем разг. (повиснуть) салаңдоо, салаңдап туруу, асылуу; **трап завис над причалом** трап причалдын үстүндө салаңдап турду.

Завистливо нареч. көрө албастык менен, ич күүдүлүк менен, ичи тардык кылып, кызганчаактык менен, күнүлөп; **смотреть ~** күнүлөп тиктөө, көрө албастык менен кароо.

Завистливость ж көрө албастык, ичи тардык, ич күүдүлүк, кызганчаактык.

Завистливый, -ая, -ое (завистлив, -а, -о) көрө албас, ичи тар, ичине кара таруу айланбаган, кызганчаак; ~ **человек** ичи тар адам; ~ **взгляд** ичи тардык менен кароо.

Завистник м көрө албас, ичи тар.

Завистница женск. к завистник.

Завист/ь ж ичи тардык, көрө албастык; ич күүдүлүк; **смотреть с ~ тью** ичи тардык менен кароо; **возбуждать ~ ь в ком-л.** кызганычын (ичи тардыгын) козгоо; **на зависть** ичи күйгүдөй.

Завит/ой, -ая, -ое (завит, -а, -о) 1. (подвергшийся завивке) тармалдаткан; ~ **ые волосы** тармалдаткан чач; 2. (с волосами в завитках) тармал, табигый тармал; ~ **ая девочка** тармал чач кыз; 3. (имеющий вид спирали, закрученный) буралган, оролгон, чырмалган; ~ **ая проволока** буралган зым.

Завит/ок 1. (волосы в завитках) тармал; ~ **ок волос** чачтын тармалы (тармал чач); 2. (форма спирали) буралган, толгонгон, чырмалган, көрүнүштөгү нерсе, оймо-чийме; ~ **ок орнамента** орнаменттин оймо-чиймеси (оймо-чиймелүү орнамент); ~ **ки дыма** буралып созулган түтүн.

Завитуш/ка ж разг. 1. то же, что завиток; 2. (в виде украшения) оймо-чийме кооздук; **чертить ~ ки на листке** бир барак кагазга оймо-чийме түшүрүү; 3. перен. (вычурный оборот речи) ойкуштатып сүйлөгөн сөз; **говорить с ~ ками** ойкуштатып сүйлөө.

Завить сов. что 1. (сделать вьющимся, скрутить) тармалдоо, чыйратуу; ~ **волосы** чачты тармалдоо; ~ **усы** мурутту чыйратуу; 2. нар.-поэт. (заплести) өрүү, чырмаштырып жасоо; ~ **венки** венки жасоо; 3. (обвить, оплести) оролуу, чырмап алуу; **завить горе верёвочкой** прост. шутл. капаланганды коюу, капасын жазуу.

Зави/ться I сов. 1. тармалдануу, тармалда-

нып өсүү; **волосы ~ лись** чачы тармалданды; 2. (закрутиться в виде клубка) оролуу, чырмалуу; **капуста ~ лась** капуста жалбырак ороп чоңойду; 3. (сделать себе завивку) тармалдатып алуу, тармал жасатуу; ~ **ться в парихмахерской** чач тарачта чачын тармалдатып алуу.

Завиться II сов. разг. (начать виться) оролуп-чырмалуу, буралуу, айлануу, ийрибуйру болуп кетүү.

Завихрение ср 1. спец. (образование вихрей) куюндоо, үйрүлүү, айлампа тартып оргуштоо, тегеренүү; ~ **воды** суунун айлампа болуп оргушташы; ~ **воздуха** абанын куюндашы; 2. перен. разг. (неожиданные повороты мысли) баш аламан түшүү, чалды-куйду болуу; ~ **мозгов** акыл-оюу чалды куйду болду.

Завихрить сов. куюндатуу, сапырылтып айлантуу.

Завихри/ться сов. куюндоо, сапырылып көтөрүлүү; ~ **лась по улице пыль** көчөдө чан сапырылып көтөрүлдү; ~ **лись сухие листья** кургак жалбырактар тегеренип-айланып учуп жатты.

Завком м завком (заводской комитет профсоюзной организации) завод комитети; **заседание ~ а** завкомдун отурумуну.

Завкомовский, -ая, -ое завкомдук, завкомдун.

Завладевать несов. см. завладеть.

Завладеть сов. кем-чем 1. (захватить) ээлөө, тартып алуу, басып алуу, ээлеп алуу; ~ **ть крепостью** крепостту ээлеп (басып) алуу; 2. (присвоить) ээ болуп алуу, өзүнө менчик кылып алуу, өзүнө алуу, ээликтеп алуу; ~ **ть чужим имуществом** бирөөнүн мүлкүнө ээ болуп алуу; 3. перен. ээлеп алуу, таасир берүү; **чувство страха ~ ло** им аны коркунуч басты (анын боюн коркунуч бийледи); ~ **ть общим вниманием** жалпынын көңүлүн бурдуруу.

Завлекательно нареч. кызыктуу кылып, кызыктырып, көңүлүн тартып, муютуп; ~ **повествовать** кызыктуу кылып айтып берүү (баяндоо).

Завлекательность ж кызыктыруучулук, кызыктуулук.

Завлекательный, -ая, -ое (завлекателен, -льна, льно) кызыктырарлык, кызыктуу, өзүнө тартарлык, ээликтирээрлик, козутуучу; ~ **ые картины** кызыктырарлык сүрөттөр.

Завлекать несов. см. завлечь.

Завлекаться несов. 1. см. завлечься; 2. страд. к завлекать.

Завлечь сов. кого-что 1. амалданып алдоо, азгыруу; ~ **арканом** амалданып алдап аркан менен кармоо; ~ **врага в лес** амал менен алдап душманды токойго алып баруу; ~ **кого-н. в свои сети** бирөөлөрдү азгырып өз торуна түшүрүү; 2. перен. кызыктыруу, ээликтирүү;

Книжки его завлекли, что ночью напролёт читает (Шолохов) Китепке катуу кызыгып калган экен, түнү менен баш көтөрбөй окуп чыгат.

Завлечься *сов. разг. уст.* кызыгуу, дитин коюу, берилүү; ~ **чтением** китеп окууга кызыгуу.

Завод I м 1. завод; металлургический ~ металлургия заводу; сахарный ~ кант заводу; 2. завод (өстүрүүчү); конный ~ жылкы өстүрүү заводу; рыболовный ~ балык өстүрүү заводу.

Завод II м 1. *по знач. гл. завести* — заводить; ~ часов саатты буроо; ~ ключом ачкыч менен буроо; 2. (срок действия) буроосу, толгоосу; часы с недельным ~ ом буроосу бир жумага жетүүчү (жумасына бир жолу буралуучу) саат; ~ кончился буроосу бүттү; игрушка с ~ ом буроосу бар (буроолуу) оюнчук; 3. *полигр.* завод (китептин бир терүүдөн басылган тиражынын бир бөлүгү); первый ~ биринчи завод (алгачкы басылышы); ♢ на завод; для завода көбөйтүүгө, өстүрүүгө калтырылган; и в заводе нет прост. жок жана эч качан болгон эмес.

Заводил/а м, ж прост. демилгечи, баштап берүүчү, уюштуруучу; в этом деле ~ ой был он ал бул иштин демилгечиси болгон.

Заводить I несов. см. завести.

Заводить II сов. прост. 1. ээрчитип жүрүп чарчатуу; 2. ойното берип чарчатуу.

Заводиться несов. 1. *см. завестись.* 2. *страд. к заводить I.*

Заводка ж разг. то же, что завод II, 1; ~ часов саатты буроо.

Заводн/ой, -ая, -бе 1. бурап жүргүзүүчү, ~ ая игрушка бурап жүргүзүүчү (бурама) оюнчук; 2. бурай турган, бурама, буроочу; ~ ая ручка буроочу тутка; ~ ой ключ буроочу ачкыч; 3. *прост. (весёлый)* жайдары, шайыр, ачык-айрым; ~ ая девчонка шайыр кыз.

Заводоуправление ср завод башкармасы; обратиться в ~ завод башкармасына кайрылуу.

Заводский, -ая, -ое см. заводской.

Заводск/ой, -ая, -бе 1. заводдун, заводдук, завод..., ~ ие корпуса заводдун корпустары; ~ ая лаборатория завод лабораториясы; ~ ой комитет завод комитети; 2. *в знач. суш.* заводский, заводской *м разг.* заводдун жумушчусу.

Заводчане мн. (ед. заводчанин м) разг. заводдо иштегендер.

Заводчик I м заводдун ээси.

Заводчик II м разг. уст. уюштургуч, демилгечи; ~ всему делу бардык иштин демилгечиси (уюштуруучусу).

Заводь ж булуңча (көлдүн, өзөндүн суу акырын жылжыган жери).

Завоевани/е ср 1. *по знач. гл. завоевать;* ~

е Северного полюса Түндүк уюлду женип алуу; 2. (*завоевания территории*) багындыруу, каратып алуу; басып алуу; ~ я Александра Македонского в Азии Александр Македонскийдин Азиядан басып алган жерлери; 3. *перен. (приобретение)* жетишүү, ээ болуу, жетишилген жениш; ~ е доверия ишеничке ээ болуу (жетишүү).

Завоеватель м басып алуучу, каратып алуучу, женип алуучу.

Завоевательн/ый, -ая, -ое баскынчылык, басып алуучулук; ~ ая политика басып алуучулук саясат.

Завоевать сов. 1. *кого-что* басып алуу, женип алуу; ~ страну өлкөнү басып алуу; ~ крепость сепилди женип алуу; 2. *перен.* ээ болуу, жетишүү; ~ доверие рабочих жумушчулардын ишенимине ээ болуу; ~ общие симпатии жалпынын жактыруусуна жетишүү; ~ положение кадырга ээ болуу; ~ свободу азаттыкка жетишүү.

Завоевывать несов. см. завоевать.

Завоз м по знач. гл. завести — завозить I; ~ сырья сырьё алып келүү; ~ товаров в магазин магазинге товарларды ташып жеткирүү.

Завозить I несов. см. завести.

Завозить II сов. что прост. (загрязнить) булгоо, кирдетүү; ~ платье көйнөктү булгоо (кирдетүү).

Завозить III сов. разг. (начать возить) ташып жеткирүү, ташып баруу, ташып келүү.

Завозиться I несов. страд. к завозить I.

Завозиться II сов. прост. булгануу, кир болуу.

Завозиться III сов. начать возиться; ребёнок ~ лся в кровати бала кроватта оонай баштады.

Завозка ж разг. по знач. гл. завести — завозить I; ~ товаров товарлардын жеткирилиши.

Заволакивать несов. 1. см. заволачь.

Заволакиваться несов. 1. см. заволачься; 2. страд. к заволакивать.

Заволнова/ться сов. 1. (забеспокоиться) толкундануу, кабатырлануу, тынчсыздануу, сабырсыздануу; 2. (*о море*) толкуй баштоо; море ~ лось деңиз толкуй баштады.

Заволочь сов. 1. что каптоо, чулгоо, басуу, тосуу, жабуу, ороо; толуу; облака ~ кли небо асманды булут каптады; бұхту ~ кло туманом булуңду туман басты (чулгады); глаза ~ кло слезами көз жашка толду; 2. *кого-что прост. (волокном)* сүйрөп алпаруу, сүйрөп киргизүү, сүйрөп жеткирүү; ~ чь мешки в сарай каптарды сарайга сүйрөп киргизүү; лодку ~ кли на сушу кайыкты кургакка сүйрөп чыгарышты.

Заволочься сов. капталуу, чулгануу,

тосулуу, оролуу, жабылуу; **не́бо** ~ **клось тучами** асман булут менен тосулду; **пáлуба** ~ **клась бéлым óблаком пáра** палуба агарган калың бууга чөмүлдү (чулганды).

Завоня́ть *сов. разг.* сасык жыт келүү, жаман жыттануу.

Завопи́ть *сов. разг.* кыйкыруу, бакыруу, чаныруу, өкүрүп-бакыруу.

Завора́живать *несов. см.* **заворожи́ть**.

Завора́чива/ть *несов.* **1. завороти́ть; 2. чем прост. (*руководи́ть, распоряжа́ться*) башкаруу, жетектөө, жүргүзүү, алпаруу; ~ **ть производством** өндүрүштү башкаруу; **он больши́ми дела́ми** ~ ет ал чоң иштерди жүргүзөт (жасайт).**

Завора́чиваться *несов.* **1. см.** **завороти́ться; 2. страд.** к **завора́чивать I.**

Завороже́нный, -ая-ое *прил.* (*очарова́нный, околдова́нный*) суктанган, сыйкырланган; **он смотре́л как** ~ ал суктанган (сыйкырланган) кишидей карап отурду.

Заворожи́/ть *сов. кого-что* **1. (заколдова́ть, действоватъ чара́ми)** сыйкырлоо, арбоо; **2. (очарова́ть, плени́ть)** суктандыруу, өзүнө тартып алуу, өзүн жакшы көрсөтүү (сүйдүрүү), кызыктыруу; **она́ всех** ~ **ла** кыз баарын суктандырып салды.

Заворо́т *м разг.* **1.** чукул бурулуш, чукул имерилиш, буйтка; **сде́лать** ~ буйт коюу, бурулуп кетүү; **у́тки да́ли бы́стрый** ~ өрдөктөр тез бурулуп кетти; **2. (изги́б)** имерилиш, бурулуш; ~ **реки́** суунун имерилиши; **за́ворот кишо́к** ичеги түйүлүү.

Завороти́/ть *сов. разг.* **1.** буруу, имерүү; **доро́га вдруг** ~ **ла** жол капыстан бурулуп кетти; **во вре́мя прогу́лки** ~ **ли прия́телю** сейилдеп жүрүп таанышына кире (бурула, бара) кетишти; **2. кого-что (заста́вить поверну́ть)** буруу, кайруу, кайтарып жиберүү; ~ **ть лошадь** атты туурага (башка тарапка) буруп (кайрып) жиберүү; ~ **ть путеше́ственника** к себе́ **домо́й** саякатчыны өз үйүнө кайтарып жиберүү; **3. что (загну́ть, отверну́ть)** түрүү, кайруу, ийүү; **Оди́н уго́л занавéски был слегка́ заворочен** (Чехов) Терезе парданын бир чети саал түрүлүп (кайрылып) турган эле.

Завороти́ться *сов. прост.* **1. (поверну́ть наза́д или в сто́рону)** бурулуу, кайрылуу, артка бура тартуу; **2. (загну́ться, отверну́ться)** түрүлүү, кайрылуу, бүктөлүү, ийилүү.

Завороча́ть *сов. разг.* оодаруу, ала салдыруу, айландыруу (оор нерсени).

Завороча́ться *разг.* **1.** оодарылуу, бир капталынан бир капталына оодарылуу, козголуп кыймылга келүү; **2.** тегеренүү, айлануу.

Завороши́ть *сов.* түрүү, козгоп оодаруу, копшоо.

Завороши́ться *сов. разг.* оодарылып козголуу, козголуп которулуу.

Заворча́ть *сов.* күнкүлдөө, нааразыланып кобурануу.

Завра́таться *сов. разг.* жөнү жок жалган сүйлөө, калпты чубуртуу, калпты шыпыртуу.

Завсегда́ *нареч. прост.* дайым, дайыма, ар качан.

Завсегда́тай *м* ар дайым болуучу, күндө келип (барып) туруучу, эч калбаган киши, **театра́льный** ~ театрдан эч калбаган (театрга үзбөй баруучу) киши.

За́втра *нареч.* **1.** эртең, эртеге; **приходи́** ~ эртең кел; **что жде́т их** ~ аларды эртең эмне күтөт; **2. в знач. суш. завтра ср** (*следующий день за сегодняшним*) эртең, эртеңки; **откла́дывать на** ~ эртеңки күнгө калтыруу; **на́ше** ~ биздин эртеңки күнүбүз; **◇ до за́втра!** эртеңкиге чейин көрүшкөнчө! **◇ не се́годня (не ны́нче) завтра** жакын арада, тез арада (бүгүн болбосо эртең).

За́втрак *м* эртең мененки тамак; **часы́** ~ **а** эртең мененки тамак маалы; **вкусный** ~ эртең мененки даамдуу тамак; **взять с собо́й** ~ эртең мененки жей турган тамакты өзү менен кошо ала баруу; **◇ корми́ть завтра́ками** куру убада берүү, эртең, ана-мына дей берүү.

За́втракать *несов.* эртең менен тамактануу.

За́втрашн/ий, -ая, -ее эртеңки; ~ **ее** **число́** эртеңки число; ~ **яя** **прогу́лка** эртеңки сейил; **за́втрашний день** эртеңки күн.

Завуали́рованн/ый, -ая, -ое **1. прич.** от **завуали́ровать**; **2. прил.** (*неясный, намеренно скрытый*) жашыруун, далдааланган, бүдөмүк, будамайланган, боёмологон; **в** ~ **ом** **ви́де** жашыруун түрдө.

Завуали́ровать *сов. что* **1.** бүркөмөлөө, жашыруу, далдаалоо, жымсалдатуу; **2. перен.** бүдөмүктөтүү, мунарыктатуу; ~ **фа́кты** фактыларды бүдөмүк кылып көрсөтүү.

За́вуч *м разг.* завуч (окуу бөлүмүнүн башчысы); ~ **сре́дней шко́лы** орто мектептин окуу бөлүмүнүн башчысы.

Завхо́з *м разг.* завхоз (чарба башчысы).

Завши́веть *сов.* биттөө, бит басуу.

Завыва́/ть *несов* **1.** улуу, чуулдоо, гүүлдөө, дуулдоо, ызылдоо; ~ **ют шака́лы** чөөлөр чуулдайт; **ве́тер** ~ ет шамал гүүлдөйт; **2. что и без доп. разг.** дарылдоо, унулдоо.

Завыва́ющий, -ая, -ее **1. прич.** от **завыва́ть**; **2. прил.** дарылдаган; уншуган; ~ **голос** дарылдаган (уншуган) үн.

Завы́сить *сов. что* ашыра жогорулатуу, көтөрүү, ашырып жиберүү; ~ **отме́тку** бааны жогорулатып коюу; ~ **но́рмы** норманы жогорулатуу; ~ **це́ны** бааларды көтөрүү.

Завы́/ть *сов.* улуу, гүүлдөө, ызылдоо; ~ **ли во́лки** карышкырлар улуду; ~ **л ве́тер** шамал гүүлдөдү.

Завыша́ть *несов. см. завы́сить.*

Завы́шенн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от завы́сить;* 2. *прил.* жогорулатылган, көтөрүнкү; ~ **ые** **це́ны** жогорулатылган баалар.

Завы́ужи/ть *сов.* 1. *безл. (начать вью-жить)* бурганактоо, уюлгуп кирүү; **вечером** **пошёл снег**, ~ **ло** кечкисин кар бурганактап уюлгуп жаап кирди; 2. күрткү пайда кылуу, күрткү басуу; күрткү болуп калуу; ~ **ть** **вход** эшиктин алдын күрткү басуу.

Завы́ючивать *несов. см. завы́ючить.*

Завы́ючить *сов.* жүктөө, жүк артуу; ~ **верблю́да** төөгө жүк артуу.

Завяда́ть *несов. см. завя́нуть.*

Завяза́/ть I *сов.* 1. *что (сделать узел)* байлоо, түйүү; ~ **шну́рки** **боти́нок** ботинканын боосун байлоо; ~ **га́лстук** галстук байлоо (түйүү); ~ **банто́м** бант байлоо; 2. *что (обвязать, перевязать)* таңуу, байлоо; ~ **го́рло** кекиртекти байлоо (таңуу); ~ **паке́т** пакетти таңуу; 3. (*упаковать, увязать*) ороп байлоо, ороп таңуу, байлаштыруу; ~ **бельё** **в** **узел** кирлерди түйүнчөктөп ороп байлоо; 4. *что (отношение, связь)* байланыш түзүү, баштоо, болуу; ~ **дру́жбу** достук байланыш түзүү; ~ **перепи́ску** кат алышып туруу; ~ **знако́мство** тааныштык байланыш түзүү; 5. *прост (покончить с чем-л.)* токтотуу, таштоо, тыюу, коюу, кол үзүү (мисалы, ичкиликти); 6. *бот.* түйүү, уруктануу.

Завяза́ть II *несов. см. завя́знуть.*

Завяза́/ться *сов.* 1. (*закрепиться*) байлануу, түйүлүү; **га́лстук** **сла́бо** ~ **ле́я** галстук бош байланыштыр; 2. (*установиться*) башталуу; ~ **ле́я** **разговóр** сөз башталды; ~ **ле́я** **бой** салгылашуу башталды; 3. (*образоваться*) байлоо, түйүлүү, уруктануу; **плод** ~ **ле́я** мөмө байлады (түйүлдү).

Завязи́ть *сов. разг.* тыгылуу, батуу; ~ **но́гу** **в** **гли́не** буту баткакка (ылайга) тыгылуу.

Завя́зка *ж* 1. *разг. по знач. гл. завязать I – завязывать;* ~ **мешко́в** каптардын оозун байлоо (бууп байлоо); 2. (*то, чем завязывают*) боо, бүчү, сызма; ~ **хала́та** халаттын боосу; 3. (*начало*) башталыш; ~ **интересно́го** **разговóра** кызыктуу сөздүн башталышы; ~ **бо́я** салгылашуунун башталышы; 4. *лит. (развитие)* өнүгүү, өнүгүш; **драмы** ~ драманын өнүгүшү; ~ **действия** окуянын өнүгүшү; **◇** **под (по)** **завя́зку** *прост.* өтө көп, чачтан көп, кекиртектен; **рабо́ты** **по** **са́мую** **завя́зку** иш кекиртектен (чачтан көп); **сро́ки** **сократи́ли** **под** **завя́зку** мөөнөттү өтө чукул беришти.

Завя́знуть *сов.* 1. (*застрять*) тыгылуу, батуу; ~ **в** **болóте** сазга тыгылуу; **маши́на** **завя́зла** **в** **снегу́** машина карга тыгылып (батып) калды; 2. *перен. разг. (задержаться)* кармалуу, токтолуп калуу; ~ **в** **ро́те** ротада

узак кармалып калуу; 3. *перен.* батуу, кыйынчылык көрүү (тартуу); ~ **в** **долга́х** карызга батуу; ~ **в** **тру́дностях** кыйын абалда калуу.

Завя́зывать *несов. см. завязать I.*

Завя́зываться *несов.* 1. *см. завязаться;* 2. *страд. к завязывать.*

Завя́зь *ж бот.* 1. түйүнчө (гүл чандагандан кийин түйүлдүк берүүчү энеликтин алды жагы); 2. түйүлдүк байлоо.

Завя́ливать *несов. см. завя́лить.*

Завя́ливаться *несов.* 1. *см. завя́литься;* 2. *страд. к завя́ливать.*

Завя́лить *сов.* сүрсүтүү, кактап кургатуу, ыштап сүрсүтүү; ~ **ры́бу** балыкты кактап кургатуу (сүрсүтүү).

Завя́ли/ться *сов.* сүрсүү, какталып кургоо; **ры́ба** ~ **ла́сь** балык сүрсүп болду (күнгө какталып кургады).

Завя́л/ый, -ая, -ое соолуган, чүрүшкөн; ~ **ый** **цвето́к** соолуган гүл; ~ **ая** **трава́** соолуган чөп.

Завя́/нуть *сов.* 1. соолуп калуу, чүрүшүү; **цветы́** **завя́ли** гүлдөр соолуду (чүрүшүп калды); 2. *перен. (потерять бодрость)* ындыны өчүү, шалдыроо, шалдаюу, былбыроо; **он** **совсе́м** **завя́л** **ал** **такыр** **шалдайып** **калды.**

Загада́ть *сов.* 1. *что* табышмак айтуу, табууга сунуш кылуу; ~ **зага́дку** табышмак айтуу; ~ **ре́бус** ребус сунуш кылуу; 2. *что и без доп.* табууга аракеттенүү; ~ **на** **ка́ртах** карта ачып табууга аракеттенүү; 3. *ою* менен бир нерсеге токтоо; ~ **како́е-л.** число бир санды көңүлдө ойлоо; 4. *разг.* болжол кылуу; **ты** **далеко́** ~ **л** **сен** **алысты** **ойлопсун.**

Зага́дить *сов. разг.* 1. *что (загрязнить нечистотами)* булгоо, ыпластоо; 2. *перен. (осквернить, опóшлить)* наамын булгоо, жаманатты кылуу, жамандоо.

Зага́дка/а *ж* 1. табышмак; **загада́ть** ~ **у** табышмак айтуу; 2. *перен. (неясно)* табышмактуу, сыр; **э́то** **бы́ло** **для** **неё** ~ **ой** бул ал үчүн табышмактуу иш болгон; ~ **и** **приро́ды** жаратылыштын сырлары; **говори́ть** **зага́дками,** **игра́ть** **в** **зага́дки** табышмактуу кылып сүйлөө, табышмактатып сүйлөө, жандатып айтуу.

Зага́дочн/ый, -ая, -ое (загадочен, -на, -но) табышмактуу, сырдуу; ~ **о́е** **явле́ние** табышмактуу кубулуш; ~ **о́е** **собы́тие** табышмактуу окуя; ~ **о́е** **выраже́ние** сыр катылып айтылган сөз.

Зага́дывать *несов. см. загада́ть.*

Зага́живать *несов. см. зага́дить.*

Загазо́ванный, -ая, -ое (загазован, -а, -о) зыяндуу газдар менен булганган; ~ **во́здух** зыяндуу газдар менен булганган аба.

Загалде́ть *сов. прост.* кажылдашуу,

кужулдашуу, бакылдашуу, күүлдөө, кү-жүлдөө.

Загар *м* тотугуу, күнгө күйүү.

Загасать *несов. см. загаснуть.*

Загасить *сов. что* өчүрүү; ~ **свечку** шамды өчүрүү.

Загас/нуть *сов. разг.* өчүү; **свеча** ~ **ла** шам өчүп калды.

Загати́ть *сов.* өтө алгыс саздарга чырпык, шырык ж.б. төшөп жол салуу, өткөөл жасоо.

Загачивать *несов. см. загатить.*

Загвозди́ть *сов. 1. уст. (забить)* кагуу, бурап киргизүү, бекитүү, орнотуу; ~ **пүшкү** замбирек орнотуу; **2. перен. прост. (предложить вопрос, задачу)** суроо берүү ~ **вопрос кому-л.** чечип берүү максатында бирөөгө суроо берүү.

Загвоздка *ж разг.* кедерги, бөгөт, тоскоол, илинчек, балекет, кыйынчылык; **так вот в чём** ~ ! көрсө кыйынчылык ушунда турбайбы!; **вся ~ в нехватке времени** кептин баары убакыттын жетишпегендигинде.

Загерметизировать *сов. тех.* герметизациялоо, герметизация кылуу (аба өтпөс кылуу).

Заги́б *м 1. (загнутое место)* бүктөө; ~ **на нескольких страницах** бир нече бети бүктөлгөн (бир нече беттин бүктөөсү бар); **2. (поворот, отклонение)** бурулуш, имерилиш; **делать** ~ бурулуш жасоо; ~ **тон-неля** тоннелдин имерилиши; **3. перен. (отклонение от правильного направления)** кыйшаюу, кыйшайыш; **правый** ~ оңго кыйшаюу (кыйшайыш).

Загибать *несов. см. загнуть.*

Загибаться *несов. 1. см. загнуться; 2. страд. к загибать.*

Заги́бщик *м разг.* туура жолдон чыгуучу.

Загипнотизировать *сов.* гипноздоо, гипноз кылуу, көз байлоо, арбоо.

Загла́вие *ср* башы, аты, наамы; ~ **книги** китептин аты.

Загла́вный, -ая, -ое баш, башкы, алгачкы, биринчи; ~ **лист** алгачкы барак (бет); **загла́вная буква** баш тамга; **загла́вная роль** башкы (негизги роль).

Загла́дить *сов. что 1. (сделать гладким)* таптоо, жылма кылуу, тегиздөө; ~ **складки** утюгом бүктөөлөрдү үтүк менен таптап жазуу; **2. перен. (смягчить)** жымсалдоо, оңдоо, түзөтүү.; ~ **свою ошибку** өз катасын түзөтүү (оңдоо); ~ **оби́ду** таарынычын жазуу (көнүлдөн чыгаруу).

Загла́ди/ться *сов. 1. (стать гладким)* тегизделүү, түзөлүү, жылмалануу, оңдолуу; **неровности доро́ги** ~ **лись** жолдордун уңкулчункуру тегизделди; **швы хоро́шо** ~ **лись** тигиштер жакшы жатты; **2. перен. (смягчиться)** жумшаруу, көнүлдөн чыгуу, жазылуу; **оби́ды** ~ **лись** таарынычы жазылды

(таарынычы көнүлүнөн чыгып кетти).

Загла́живать *несов. см. загла́дить.*

Загла́живаться *несов. 1. см. загла́диться; 2. страд. к загла́живать.*

Загла́зно *нареч. разг.* сыртынан, көзү жокто.

Загла́зн/ый, -ая, -ое *разг.* сыртынан, көзү жокто; ~ **о обвинение** сыртынан айыптоо; ~ **ые разгово́ры** көзү жокто сүйлөнгөн сөздөр.

Загла́тывать *несов. см. загло́тать, загло́тнуть.*

Загло́та/ть *сов. кого-что* оп тарта жутуу жутуп жиберүү; **ры́ба** ~ **ла живца́** балык жемди оп тартып жутуп жиберди.

Загло́тнуть *сов. прост.* жутуу, бөлүп-бөлүп жутуу; ~ **воздух** аба жутуу.

Загло́хлый, -ая, ое *разг. уст.* кароосуз калган, унутулуп ташталган, кыйрап бүлүндү болгон; ~ **сад** кароосуз калган бак.

Загло́х/нуть *сов. 1. (затихнуть)* басылуу, чыкпай калуу; ~ **ли зву́ки** добуш басылды; **2. разг. (перестать работать)** өчүү, жүрбөй калуу; **мото́р** ~ мотор өчүп калды; **3. перен. (притупиться, забыться)** эстен чыгуу, унутулуу, көнүлдө калбоо; ~ **ли воспомина́ния** эскерүүлөр эстен чыгып кетти; ~ **ли трево́ги** коркунучтар унутулуп калды; **4. (прийти в упадок)** кароосуз калуу, багуусуз ташталуу; ~ **дом** үй кароосуз ташталган; **5. (расти густой растительностью)** чөп басуу; ~ **ла тропи́нка** жалгыз аяк жолду чөп баскан; **6. перен. (прийти в состояние застоя)** токтоп калуу, илгери жылбоо; **строительство ГЭС** ~ **ло** ГЭСтин курулушу токтоп калды.

Загло́хш/ий, -ая, -ее 1. прич. от заглох-нуть; 2. прил. (запущенный) кароосуз калган, багуусуз ташталган; ~ **ий пруд** кароосуз калган көлмө; ~ **ий цветни́к** багуусуз ташталган гүлзар; **3. прил. (забытый)** унутулган, эстен чыккан, ойго алынбаган, көнүлдө калбаган; ~ **ие воспомина́ния** көнүлдө калбаган эскерүүлөр.

Заглуби́ть *сов. что спец.* дагы терендетүү, дагы тереңге түшүрүү, дагы ичкери киргизүү; ~ **нефтепрово́д в зёмлю на два ме́тра** нефтепроводду жерге дагы эки метр терендетүү; ~ **о́кна в зда́нии** терезелерди имаратка дагы ичкери киргизүү.

Заглубля́ть *несов. см. заглуби́ть.*

Заглубля́ться *несов. страд. к заглубля́ть.*

Заглуша́ть *несов. см. заглуши́ть.*

Заглуша́ться *несов. 1. см. заглуши́ться; 2. страд. к глуша́ть.*

Заглуши́/ть *сов. 1. (презойти по силе)* басып кетүү, угузбай салуу; **ве́тер** ~ **л шум мо́ря** шамал деңиздин толкуган добушун угузбай салды; **2. (приглуши́ть)** азайтуу; **ковёр** ~ **л звук шаго́в** килем баскандан чыккан дабышты азайтты; **3. разг. (прекрати́ть рабо́ту)** өчүрүү, токтотуу; ~ **ть мото́р** моторду өчүрүү; **4. перен. (смягчить)** женилдетүү,

басуу; ~ **ть боль** ооруну басуу; **5.** (о *растениях*) бой көтөртпөө, өстүрбөө, басып кетүү; **сорняки** ~ **ли посевы** отоо чөп эгинди басып кетти; **6.** *прост.* (по*тушить*) өчүрүү; ~ **ть самовар** самоорду өчүрүү; ~ **ть огонь** отту өчүрүү.

Заглушиться *сов.* басандоо, азаюу, басылуу, басаңчалоо.

Заглушка/а *ж* тыгын, капкак; **самовар прикрыт** ~ **ой** самоорго капкак жабылды.

Загляденье *ср разг.* суктандыарлык, карап гана турарлык нерсе, көз жоосун алуу, көз жоосун алган, тамшандыарлык көрүнүш; **просто** ~! тим эле тамшандыарлык!; **картина** — ~ картина — тим эле суктандыарлык; **♦ на загляденье** суктандыарлык, карап эле тургандай.

Заглядеться *сов.* на *кого-что* суктанып карай берүү, кызыга тигилип кароо, көзүн албай тиктөө.

Заглядывать *несов. см.* **заглянуть.**

Заглядываться *несов. см.* **заглядеться.**

Загляну/ть *сов.* **1.** кароо, тиктөө, көз жиберүү, көз жүгүртүү, баш багуу, шыкаалоо, назар салуу; ~ **ть в окно** терезеден кароо; ~ **ть под диван** дивандын алдына көз жиберүү; **2.** кирип-чыгуу, бара кетүү, тие кетүү, жолуга кетүү; ~ **ть к приятелю** таанышына бара кетүү; **3. перен.** (*бегло прочесть*) көз жүгүртүү; ~ **ть в книгу** китепке көз жүгүртүү; **4. перен.** (*проникнуть*) өтүү, түшүү, тийүү, чачыроо; **свет луны** ~ **л в комнату** айдын жарыгы бөлмөгө түшүп (тийип) турду; **5. перен.** (*со словами: «в сердце», «в душу» и.т.п.*) көз жүгүртүү; ~ **ть в душу** жан-дүйнөсүнө көз жүгүртүү (байкоо); **♦ заглянуть вперед** келечекти ойлоонуу, келечекти элестетүү.

Загнаивать *несов. см.* **загноить.**

Загнаиваться *несов.* **1. см.** **загноиться;** **2. страд. к** **загнаивать.**

Загнанн/ый, -ая, -ое **1. прич. от** **загнать;** **2. прил.** (*измученный, изнуренный*) суй жыгылган, жиниктирилген, жүрбөй калган; ~ **ая лошадь** жиниктирилген ат; ~ **ый заяц** кууй берип суй жыгылган (жүрбөй калган) коён; **3. перен. прил.** (*изнеможенный*) кыйналган, чарчаган, алдан тайган; ~ **ый человек** чарчаган адам; ~ **ый вид** кыйноо тарткан кебетеде; **4. перен. прил.** (*запуганный, забитый*) жалкотою болгон, коркуп калган.

Загнать *сов.* **1. кого-что** (*заставить войти*) айдап киргизүү; ~ **овец в сарай** койлорду короого айдап киргизүү; **2. разг.** (*вбить*) кагуу, уруп киргизүү; ~ **клин в полено** черкөгө шынаа кагуу; ~ **гвоздь в доску** тактайга мык кагуу; **3.** (*довести до крайнего изнеможения*) жиниктирүү, суй жыгылтуу, алдан тайгызуу, абдан чарчатуу, эсин оодаруу, кыйноо; ~ **лошадь** атты жиниктирүү; ~ **зверя** кууй берип айбанды алдан тайгызуу (суй жыгуу); **4.**

(*продать, сбыть*) сатуу, өткөрүү; **решил** ~ **пальто** пальтосун сатмакчы болду.

Загнивание *ср по знач. гл.* **загнивать;** ~ **от сырости** ным тартып чирүү;

Загнивать *несов. см.* **загнить.**

Загни/ть *сов.* **1.** чирип кетүү; **персик** ~ **л шабдаалы** чирип кетти; **2. перен.** бузулуу; ~ **ть морально** моралдык жактан бузулуу.

Загноить *сов. разг.* **1.** (*довести до гнилости*) чиритип жиберүү; ~ **картофеля** картөшкөнү чиритип жиберүү; **2.** (*дать загноиться*) ириндетип жиберүү; ~ **рану** жараны ириндетип жиберүү.

Загнои/ться *сов.* ириндеп кетүү; **рана** ~ **лась** жара ириндеп кетти.

Загнутый, -ая, -ое **1. прич. от** **загнуть;** **2. прил.** ийри, бүкүр, бүгүлүнкү; ~ **нос** бүркүт тумшук.

Загну/ть *сов.* **1.** (*изогнуть, завернуть край*) түрүү, бүктөө, кайыруу; ~ **ть рукав** жеңди кайыруу; ~ **ть угол страницы** барактын четин бүктөө; **2. прост.** (*поворотить, свернуть*) бурулуу, кайрылуу, имерилүү; ~ **ть за угол** бурчтан кайрылуу; **3. перен.** *что и без доп. прост.* (*высказать неуместное*) орунсуз сүйлөө, аша чаптыруу, жарабаган сөз айтуу; **ишь, куда ты** ~ **л кызык**, болбогон сөздү айтып отурасын; ~ **ть словечко** жарабаган сөз; **ну, это уж ты** ~ **л кой**, аша чаптырып жибердиң.

Загну/ться *сов.* **1.** (*изогнуться*) бүктөлүү, кайрылуу, чүлүктөнүү, ийрейүү, кайкаюу, ийилүү; **один лист тетради** ~ **л** дептердин бир барагы бүктөлүп калыптыр; **носки туфель** ~ **лись** туфлинин тумшугу кайкайып (чүлүктөнүп) кетиптир; **2. груб. прост.** (*умереть*) өлүү, көз жумуу; **от такой диеты** **недолго и** ~ **ться** мындай тамактан бат эле ачкадан өлөрсүң.

Заговаривать I *несов.* сүйлөшүү, сүйлөшүүгө аракет жасоо; ~ **с прохожими** ары-бери өткөндөр менен сүйлөшүү.

Заговаривать II *несов. см.* **загово-рить II.**

Заговариваться I *несов.* **1. см.** **заговориться;** **2. разг.** (*говорить бессвязно, невпопад*) чалдыкуйду сүйлөө, баш-аламан сүйлөө; **она стала** ~ **ал** чалды-куйду сүйлөй турган болду.

Заговариваться II *несов. страд. к* **заговаривать II.**

Заговенье *ср* ооз бекитүү (христиандарда ооз бекитээрдин алдыңкы күнү гана эт жеп, сүт ж.б. ичүүгө болот, калган күндөрү пост (орозо) бүтмөйүнчө эт жеп, сүт ичүүгө жол берилбейт).

Заговеться *сов. разг.* ооз бекитүү (орозо кармоо алдында кадимкидей тамактануу).

Заговляться *несов. см.* **заговеться.**

Заговор I *м* (*тайное соглашение*) заговор, жашыруун сөз байлашуу, астыртан

аракеттенүү, тымызын иш жүргүзүү; **антиправительственный** ~ өкмөткө каршы заговор; **это был явный** ~ **против меня** бул мага каршы ачыктан ачык уюштурулган заговор болучу; **◇ заговор молчания** жалпы унчукпай тим болуу.

Заговор II м (*заклинание*) дубалоо, дарымдоо, арбоо; ~ **от болезни** ооруга каршы дубалоо; **он посоветовал лечиться** ~ **ом** ал дуба окутуп дарыланууга кенеш айтты.

Заговори/ть I сов. 1. сүйлөй баштоо; **все** ~ **ли сразу** баары жапырт сүйлөй башташты; 2. (*овладеть речью*) тили чыгуу; **ребёнок** ~ **на втором году** баланын тили экиге караганда чыга баштады; 3. *перен.* (*пробудиться*) ойгонуу, козголуу; **совесть** ~ **ла** намысы ойгонду.

Заговорить II сов. *кого-что* 1. *разг.* (*утомить разговором*) жебиреп сүйлөй берүү, сайрай берип баш катыруу; ~ **гостя** жебирей берип меймандын башын катыруу (айлантуу); 2. (*заколдовать*) дубалоо, арбоо, дарымдоо; ~ **от всякой напасти** бардык ооруга каршы дубалоо.

Заговори/ться сов. 1. (*увлечься*) сөзгө кызыгып отуруп калуу, сөзгө берилүү, сөзгө алаксып кетүү; **мы** ~ **лись** биз сөзгө берилип отуруп калдык; 2. (*наговорить лишнего*) аша чаап кетүү, калп айтуу; **он несколько** ~ **лся** ал бир аз аша чаап кетти.

Заговорщик м **заговорщик**, **заговорчу** (жашыруун сөз байлашууга, тымызын иш жүргүзүүгө катышуучу адам).

Заговорщица женск. к. **заговорщица.**

Заговорщицки нареч. *разг.* *то же, что заговорщически.*

Заговорщицкий, -ая, -ое, разг. *то же, что заговорщический.*

Заговорщически нареч. *заговорщиктерче, заговорчу сыяктанып.*

Заговорщицеск/ий, -ая, -ое *заговорщиктин, заговорчулук, заговор..., ~ ие планы* заговор пландары; ~ **ий вид** заговорчунун түрү.

Заготовать сов. 1. (*о гусях*) каркылдоо; 2. *перен. прост.* (*заохотать*) карк-карк күлүү.

Загогулина ж прост. тарбайган, ойку-кайка, кыйшык-мыйшык; **писать с** ~ **ми** тарбайтып жазуу, кыйшык-мыйшык кылып жазуу.

Загодя нареч. *разг.* күн мурунтан, алдынан, мурда, мурдатан; **выбирать** ~ күн мурунтан тандоо; **приехать на вокзал** ~ вокзалга мурда келүү.

Заголить сов. *кого-что разг.* жылаңачтоо, жылаңач кылуу; ~ **ребёнка** баланы (бөбөктү) жылаңачтоо.

Заголиться сов. *разг.* жылаңачтануу, жылаңач болуу.

Заголовок м *то же, что заглавие.*

Заголовочный, -ая, -ое баш..., чоң...; ~ **шрифт** баш (чоң) арип, баш (чоң) шрифт.

Заголоси/ть сов. *прост.* үн салуу, добушту катуу чыгаруу, озондоо; ~ **ли женщины** аялдар үн салып (озондоп) ыйлашты.

Заголубе/ть сов. 1. көгөрүп көрүнүү, көзгө көгүш тартып көрүнүү; **вперед** ~ **ло** **озеро** алды жактан көгөрүп көл көрүндү; 2. (*начать голубеть*) көгүш тартуу.

Заголять несов. см. **заголить.**

Заголяться несов. см. **заголиться.**

Загомони/ть сов. *прост.* бакылдоо, бакылдап сүйлөшүү, күрү-гүү түшүү, чуулдашуу, чуру-чуу салуу; ~ **ли мальчики** балдар чуру-чуу салышты.

Загон м 1. *по знач. гл.* **загнать** — **загонять I; 2.** (*огороженное место*) короо, кашаа; **каменный** ~ таш короо; 3. (*участок поля, пашни*) чектелген аянт, участок, тилке, майдан; ~ **ы** **полей** талаа аянттары; **◇ в загоне** кароосуз ташталган, күтүүсүз калган.

Загонн/ый, -ая, ое с.-х. тилкелерге бөлүнгөн, чектелген; ~ **ая система использования пастбищ** жайыттарды чек коюп тилкелерге бөлүп пайдалануу системасы.

Загонщик м (*на охоте*) айдоочу, айдакчы.

Загонять I несов. см. **загнать.**

Загоня/ть II сов. *разг.* (*измучить*) иштетип, жумшап алсыратуу, суй жыгуу, кыйноо, катуу чарчатуу, зоруктуруу; **его** ~ **ли совсем** аны такыр кыйнап бүтүштү.

Загонять III сов. айдоо, кубалоо, жиберүү, жумшай берүү.

Загораживать несов. см. **загородить.**

Загоразживаться несов. 1. *см.* **загородиться;** 2. *страд.* **к** **загораживать.**

Загора/ть несов. 1. *см.* **загореть.** 2. күнгө кактануу; 3. *перен. прост. ирон.* (*пребывать в бездействии*) бекер жүрүп калуу, аргасыз иштебей отуруп калуу, ишсиз отуруу; **нет бензина, шофёр** ~ **ает** бензин жок, шофёр ишсиз отурат; ~ **ть без строительных материалов** курулуш материалдары жок болуп ишсиз (иштебей) отуруу.

Загораться несов. см. **загореться.**

Загорбок м разг. эки далынын ортосу (моюнга жакын жери), желке; **ребята лезли ему на** ~ балдар анын желкесине минип алышты.

Загорди/ться сов. *разг.* менменсинүү, текеберденүү, кокураюу, бой көтөрүү, тоотпой калуу.

Загоревш/ий, -ая, -ое 1. *прич. от* **загореть;** 2. *прил.* тотуккан, күнгө күйгөн; ~ **ее лицо** күнгө күйгөн өң.

Загорел/ый, -ая, -ое күнгө күйгөн, күнгө күйүп карарган; ~ **ое тело** күнгө күйгөн дене.

Загореть сов. күнгө күйүү, тотугуу; ~ **на солнце** күнгө күйүү.

Загорé/ться *сов.* 1. (*начать горéть*) өрттөнүү, өрттөнө баштоо; **вся крыша ~ лась** чатыр бүт бойдон өрттөнүп кетти; **скірды сéна ~ лись** чөптүн үймөктөрү өрттөнүп кетти; 2. (*показаться, излучая свет, блеск*) жануу, балбылдап көрүнүү, жаркыроо; **вдали ~ лись огни** алыста оттор балбылдап көрүндү; 3. *перен. чем, от чего и без доп. (заблестеть)* жайноо, жануу; **глаза ~ лись от радости** кубанганынан көзү жайнап чыкты; **глаза ~ лись ненавистью** көзүндө жек көрүүсү жанып турду; 4. *перен. чем, от чего и без доп. (краснеть)* кызаруу, тамылжуу, кан жүгүрүү; **лицо ~ лось от стыда** уялганынан өңү кызарып кетти; **щеки ~ лись румянцем** жүзү тамылжып чыкты; 5. *перен. (воодушевиться)* дилгирленүү, кумары тутуу; **более всех ~ лся он** ал баарынан артыкча дилгирленди; 6. *перен. кому, чем и без доп. (внезапно и неудержимо захотеться)* каалоо, эңсөө; **вдруг ~ лось ему уехать** ал ойдо жок жерден кеткиси келип туруп алды; 7. *перен. (возникнуть)* башталуу, чыгуу; **между ними ~ лся спор** алардын ортосунда талаш чыкты; **в сердце загорелось, душа (кровь) загорелась**, күтүлбөгөн жерден катуу толкундануу, кейип-кепчүү.

Загородить *сов.* 1. *что (обнести оградой)* курчоо, тосуу; ~ **сад бакты курчоо**; ~ **огород**; огородду курчоо; 2. (*заслонить, закрыть чем-л.*) тосуу, калкалоо; ~ **свет жарыкты тосуп калуу**, калкалап калуу; 3. (*преградить*) тороо, бөгөө, тосуу; ~ **дорогу жолду бөгөө (тосуу)**; 4. (*загромоздить*) үйүү, жыйып салуу, толтуруу; ~ **склад ящиками** складга ящиктерди жыйып салуу.

Загородиться *сов.* 1. (*отгородиться*) айланта курчалуу, тосмолонуу, далдаалануу, калкалануу, бекинип алуу; ~ **забором дубал менен курчалуу**; 2. (*заслониться*) калкалануу; ~ **рукой от солнца** колу менен күндөн калкалануу.

Загородк/а ж разг. 1. (*изгородь, стенка*) тосмо, кашаа, кереге; **он остановился возле ~ и** ал тосмонун жанына токтоду; 2. (*обнесённое место*) тосулган жай, орун; **делать особую ~ у** атайын тосулган жай жасоо.

Загородн/ый, -ая, -ое шаардын сыртындагы; ~ **ый дом** шаардын сыртындагы үй; ~ **ая поездка** шаардын сыртына чыгуу; ~ **ая экскурсия** шаардын сыртына чыгып экскурсия жасоо.

Загорячиться *сов.* кызуулануу, чыдамсыздык көрсөтүү, кызуу кандуулукка берилүү, чапчандык кылуу.

Загости/ться *сов. разг.* конок болуп узак жатуу, мейманда далайга чейин болуу; ~ **лся у брата** бир тууганыныкында узакка чейин конок болуп жатты.

Загот... заготконтóра, заготпункт, заготскóт, заготсырьё сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи мүчөлүк бөлүгү.

Заготáвливать *несов. см. заготóвить.*

Заготóвитель *м* даярдоочу.

Заготóвительн/ый, -ая, -ое даярдоочу, даярдай турган, даярдоо ишин жүргүзүүчү, даярдоо...; ~ **ая организация** даярдоочу уюм; ~ **ый пункт** даярдоо пункту; ~ **ые цены** даярдоо баалары; ~ **ый цех** даярдоо цехи.

Заготóвить *сов.* 1. (*приготóвить*) даярдоо, дайындап коюу; ~ **все справки** маалымдаларды бүт дайындап коюу; ~ **пропуск** пропуск даярдоо; 2. (*запастí*) камдоо, камдап алуу; ~ **овощи** жашылча камдап алуу; ~ **дрова на зиму** кышка отун камдап коюу; ~ **корм для скотá** малга тоют камдоо.

Заготóвк/а ж 1. *по знач. гл. заготóвить*; ~ **а сырьá** даярдоо; 2. (*полупродóкт*) заготовка, иштөө үчүн даярдалып коюлган (бычылган) материал; ~ **ки для сапог** өтүк заготовкасы (өтүк тигүү үчүн бычылган булгаары).

Заготовлéние *ср по знач. гл. заготóвить* — заготовлять.

Заготовлять *несов. см. заготóвить.*

Заготóвочн/ый, -ая, -ое заготовка жасоочу, заготовка..., ~ **ая швейная машина** заготовка жасоочу (бычуучу) тигүү машинасы; ~ **ый стан** заготовка станы.

Заготóвщик *м* 1. даярдоочу, камдоочу; 2. заготовка жасоочу.

Заготóвщица *женск. к заготóвщик.*

Заграбáстать *сов. что, чего прост.* улуп-жулуу; ~ **дéньги** акчаны улуп-жулуу.

Заграбáстывать *несов. см. заграбáстать.*

Заградíтель *м мор.* заградитель, бөгөт коюучу, тосмо коюучу, (мина, тор тосмолорун коюуга арналган аскер кемеси); **мíнный** ~ мина бөгөтүн коючу.

Заградíтельн/ый, -ая, -ое бөгөй турган, тосмо болуучу; ~ **ый отряд** бөгөт коючу отряд; ~ **ые сооружения** тосмо болуучу курулуштар; **в заградíтельный огонь** ок жаадырып тосуучу (душманды айрым зонадан өткөрбөй артиллериядан ок жаадыруу).

Заградить *сов. что* тосуу, бууп салуу, бөгөт кылуу; ~ **путь** жолду тосуу.

Заграждáть *несов. см. заградíть.*

Заграждéни/е *ср* 1. *по знач. гл. заградíть*; ~ **е селевых потоков** селге каршы тосмо коюу; 2. бөгөт, тосмо; **мíнное ~ е** мина тосмосу; **прóволочные** ~ **я** зым тосмолору; **лíния** ~ **я** тосмо тилкеси.

Загранíца *ж разг.* чет өлкөлөр, чет мамлекеттер; **связи с ~ ей** чет өлкөлөр менен байланыштар; **торгóвля с ~ ей** чет мамлекеттер менен соода жүргүзүү.

Загранíчн/ый, -ая, -ое чет өлкөлүк, чет мамлекеттик, чет өлкө; ~ **ые товары** чет өлкө

товарлары, чет өлкөлөрдөн алынган товарлар; ~ ая командировка чет өлкөгө командировкага баруу; ~ ый паспорт чет өлкө паспорту (бир өлкөдөн экинчи өлкөгө баруу үчүн берилген паспорт).

Загребать *несов.* 1. (*сгребать*) тырмоо, жыйноо, чогултуу, күрөө, шилөө; ~ сено чөптү тырмап жыйноо; ~ жар чокту шилөө; 2. *перен.* көп пайда көрүү, -...луу болуу, тунуу; ~ деньги акчалуу болуу (акчага тунуу); 3. (*грести*) тартуу, шилөө; ~ веслом калак тартуу (шилөө); глубоко ~ терең шилөө; ~ руками колдору менен шилөө.

Загребистый, -ая, -ое *разг.* ач көз, дүнүйөкор, акча (дүнүйө) десе жанын берген; ~ человек ач көз, дүнүйөкор.

Загребн/ой, -ая, -ое 1. (*относящийся к загребанию*) шилөөчү арткы калак; ~ бе весло шилөөчү арткы калак; ~ ая сторона кайыктын (куйругунан караганда) сол жагы; 2. *в знач. сущ.* загребной м калак шилөөчү (тартуучу); левый ~ ой сол жактагы калак тартуучу.

Загребущ/ий, -ая, -ое *прост. неодобр.* ач көз, дүнүйөгө жутунган; руки ~ ие ач көз адам.

Загреметь I *сов.* күркүрөө; ~ л гром күн күркүрөдү.

Загреметь II *сов. прост.* 1. (*упасть*) калдыр-кулдур этүү, күрс этүү, шангыроо; ~ ть лестнице тепкичтен калдыр-кулдур этип кулап түшүү; 2. (*греметь*) бакылдоо, катуу унчугуу, күрсүлдөп сүйлөө; наш начальник ~ л начальнигибиз күрсүлдөп коё берди.

Загрести *сов. см. загребать.*

Загрив/ок м 1. (*у лошади*) жал; ~ ок лошади жылкынын ыйык жалы; 2. *прост.* желке, кежиге, шили; дать по ~ ку желкеге коюу; вытолкать в ~ ок желкеден алып чыгарып жиберүү.

Загримировать *сов. кого-что* гримдөө, грим жасоо, грим менен өңүн өзгөртүү; ~ стариком гримдеп абышкага окшоштуруу; ~ лицо бетин гримдөө.

Загримироваться *сов.* гримденүү, грим жасап алуу, грим жасап өңүн өзгөртүү.

Загримировывать *несов. см. загримироваться.*

Загримировываться *несов.* 1. *см. загримироваться;* 2. *страд. к загримировывать.*

Загробный, -ая, -ое 1. *рел.* акыреттеги, тиги дүйнөдөгү; ~ мир тиги дүйнө, акырет; 2. (*о голосе*) чыйылдак; ~ голос чыйылдаган ичке үн.

Загромождать *несов. см. загромождать.*

Загромождаться *несов. страд. к загромождать.*

Загромождение *ср по знач. гл. загромождать* — загромождать; ~ печи мусором мешти

ыпыр-сыпырга толтуруу; ~ статьи ненужными подробностями макалаларды керексиз майда барат маалыматтар менен толтуруу.

Загромождать *сов. что* 1. (*завалить*) толтуруу, үйүп салуу, жыйып салуу; ~ комнате мебелью бөлмөнү мебелге толтуруу; ~ дороге машинами жолго машиналар жыйылып тыгылыш болуу; 2. *перен.* (*перегрузить*) толтуруу, көп киргизүү; ~ роман бытовыми описаниями тиричилик жагдайларын сүрөттөө менен романды толтуруу.

Загрохотать *сов.* күркүрөө, чарт-чурт этүү, калдыр-шалдыр түшүү, тарсылдоо, түрсүлдөө, дүнгүрөө.

Загрубел/ый, -ая, -ое 1. (*жесткий, шершавый*) туурулган, туурук, одуракай; ~ ые руки туурулган колдор; ~ ое лицо одуракай (туурук) бет; 2. (*ставший грубым*) копол, суук мээрим; ~ ая душа копол адам; 3. (*ставший чёрствым*) катаал, одоно, тоң; ~ ый человек катаал адам.

Загрубеть *сов.* 1. (*стать жестким*) туурулуу, дордоюу, одураюу, катыңкы тартуу; кожа ~ ла териси дордоюп катыңкы тартты; руки ~ ли от работы колдору жумуштан одуракай болуп (туурулуп) кетти; 2. (*стать грубым*) одоно болуу, одурандоо; 3. (*очерстветь*) катаал болуу; ~ ть в одиночестве жалгыздыкта катаал болуп кетүү.

Загружать *несов. см. загрузить.*

Загружаться *несов.* 1. *см. загрузиться;* 2. *страд. к загружать.*

Загруженность, Загружённость ж 1. (*обеспеченность грузом*) толук жүктөлүш (жүк менен, жүргүнчүлөр менен ж.б. камсыз болуу); ~ транспорта транспорттун толук жүктөлүшү; железных дорог темир жолдордун жүк менен камсыз болушу; 2. *перен.* (*степень занятости*) иштин жүктөлүшү; большая ~ работников кызматкерлерге иштердин көбүрөөк жүктөлүшү.

Загрузить *сов.* 1. *что (наполнить грузом)* толтуруп жүктөө; ~ баржу углём баржага көмүрдү толтура жүктөө; 2. *перен. кого-что (обеспечить работой)* камсыз кылуу, толтуруу; ~ работой иш менен камсыз кылуу; ~ рабочий день жумушчу күндү иш менен толтуруу; аэродром загружен до предела аэродром иш менен толук камсыз болгон; 3. (*заложить*) салуу; ~ печь шишкой мешке тобурчакты толтура салуу.

Загрузиться *сов.* 1. (*грузиться*) жүктөлүү, жүк алуу; пароход ~ лся в Мурманске кеме Мурманскта жүктөлдү (жүк алды); 2. *перен. разг.* (*принять на себя*) өзүнө иш алуу, өзүнө милдет жүктөө.

Загру́зк/а ж 1. по знач. гл. **загрузи́ть** — **загружа́ть**; ~ **а маши́ны** **песко́м** машинага толтура кум жүктөө; ~ **а руды́ в до́венную печь** домна мешине рудаларды салуу; **2. перен. разг. (обеспече́нность рабо́той)** камсыз болуу; **рабо́та при по́лно́й** ~ е иш менен толук камсыз болгон жумуш.

Загру́зочн/ый, -ая, -ое жүктөөчү, жүк салуучу, жүктөлө турган; ~ **ые маши́ны** жүк салуучу (жүктөөчү) машиналар; ~ **ый материал** жүктөлө турган материал.

Загрунтова́ть сов. грунттоо, бир сыйра сыр боёк сүртүү; ~ **холст** сөзгө бир сыйра боёк сүртүп даярдоо; ~ **пол** полду грунттоо.

Загрунто́вывать несов. см. **загрунтова́ть**.

Загрунто́вываться несов. страд. к **загрунто́вывать**.

Загрусти́/ть сов. капа болуу, кайгыга баттуу; **что вы ~ ли?** неге капа болуп турасыз?

Загрусти́ться сов. разг. капалануу, кайгы тартуу.

Загрыза́ть несов. см. **загрызть**.

Загрыз/ть сов. **1. кого-что (растерза́ть зубами)** жара тартуу, чайнап салуу, тиш салып өлтүрүү; **во́лки ~ ли овцу́** карышкырлар койду жара тартып кетишти; **2. перен. разг. (заму́чить, надоеда́ть упрёками)** кыйноо, азапка салуу, жапа чектирүү, жекирүү, жадатуу, тажатуу; ~ **ть упрёками** кекете (жекире) берип жадатуу; **3. перен. разг. (истерза́ть, истоми́ть)** азапка салуу, кыйноо, кусалантуу; **тоска́ его́ ~ ла** сагыныч аны кусалантты.

Загрязне́ние ср по знач. гл. **загрязни́ть** — **загрязни́ться**; ~ **возду́ха** абаны булгоо; ~ **водоёма́** көлмөнү ыпластоо; **борьба́ с ~ ем окружа́ющей среды́** айлана-чөйрөнү булгоого каршы күрөшүү.

Загрязни́ть сов. **кого-что (сде́лать грязным)** ыпластоо, булганч кылуу, кирдетүү, шалтактатуу; ~ **оде́жду** кийимди кирдетүү; ~ **посу́ду** идиш-аякты булганч кармоо; **2. перен.** жүрүш-туруш тазалыгынан ажыроо.

Загрязни́/ться сов. булгануу, ыпластануу, кир болуу, шалтактоо; **стекло́ ~ лось** айнек кирдеп кетиптир; **пол ~ лся** пол ыпластанып кетиптир.

Загрязну́ть сов. прост. (**завя́знуть**) тыгылуу, батуу; ~ **в боло́те** сазга тыгылуу.

Загрязня́ть несов. см. **загрязни́ть**.

Загрязни́ться несов. **1. см. загрязни́ться**; **2. страд. к загрязня́ть**.

Загс м (отдел записи актов гражданского состояния) загс (граж-абал актыларын каттоо); **зарегистрива́ться в ~ е** загсыда катталуу.

Загуби́ть сов. разг. **1. кого-что** курутуу, түбүнө жетүү, башын жутуу; бүлдүрүү; ~

челове́ка адамдын түбүнө жетүү; ~ **резцы́** кескичтердин түбүнө жетүү; **2. что (истра́тить)** ысырап кылуу, текке чачуу, чаржайыт жумшоо, бекер чыгымдоо, жөнсүз сарптоо, ыксыз чыгымдоо; ~ **мно́го де́нег** жөнсүз көп акча сарптоо; **◇ загуби́ть век ча́й**; **◇ загуби́ть жизнь** чью бирөөнүн турмушуна (өмүрүнө) балта чабуу; бирөөнүн шорун катыруу; **◇ загуби́ть (свою́)** душу өз күнөөсүн сезип, абийири (бети) чыдабоо.

Загуде́ть сов. күүлдөө, күрүлдөө.

Загу́л м прост. узакка ичкилик ичип жатып алуу.

Загу́ливать несов. см. **загуля́ть**.

Загу́ливаться несов. см. **загуля́ться**.

Загуля́ть сов. прост. ичкиликке берилүү, дуулдап ичкилик ичип жүрө берүү.

Загуля́/ться сов. **1. разг. (прогу́лка)** узак сейилдөө, көпкө чейин көңүл ачуу, ойноо; ~ **ться до ве́чера** кечке чейин сейилдөө; ~ **де́ти** лись балдар узак ойношту; **2. прост.** ичкилик ичип узак жатып алуу, дуулдап ичкилик ичип жүрө берүү.

Загусте́лый, -ая, -ое разг. коюуланган; ~ **кисе́ль** коюуланган кисель.

Загусте́/ть сов. коюулануу, коюу тартуу; **ка́ша ~ ла** ботко коюу болуп калыптыр; ~ **л** клей желим коюуланды.

Загусти́ть сов. **что. 1. разг.** коюулатуу; ~ **кра́ску** боёкту коюулатуу; **2. с.-х.** көп себүү; коюу себүү; ~ **посев** үрөндү коюу (нормадан көп) себүү.

Загусти́/ться сов. коюу тартуу, жыш болуп кетүү; **разреди́ть ~ вши́еся посе́вы** жыш (калын) өскөн эгинди суюлтуу.

Загуща́ть несов. см. **загусти́ть**.

Загуща́ться несов. см. **загусти́ться**.

Зад м **1. (задняя часть чего-л.)** арты, арт жагы, аяк жагы; ~ **автобуса́** автобустун арты; **наде́ть пла́тье ~ ом наперёд** көйнөктү этегинен кийгизүү; **2. (часть те́ла)** көчүк; **3. мн. зады́** прост. үй арты, короонун арты; **идти́ ~ ами** короонун (үйдүн) арты менен баруу; **4. мн. зады́** разг. (**то, что ра́ньше вы́учено**) мурда окулгандар, мурда өтүлгөндөр; **повторя́ть ~** мурда өтүлгөндөрдү кайталоо.

Зада́бривать несов. см. **зада́брить**.

Задава́ть несов. см. **зада́ть**.

Задава́ться I несов. **1 см. зада́ться**; **2. страд. к задава́ть**.

Задава́ться II несов. прост. бой көтөрүү, жекирейүү, менменсинүү.

Задави́ть сов. **кого-что 1. (придави́ть на́смерть)** басып өлтүрүү, тепсетип өлтүрүү; ~ **ка́мнем** таш басып өлтүрүү; **2. прост. (задуши́ть)** муунтуп өлтүрүү; ~ **рука́ми** колдору менен муунтуп өлтүрүү; **3. перен. (подави́ть, заглуши́ть)** басуу, тыюу, токтотуу; ~ **чу́вства** сезимин басуу; ~

отвращение жек көргөнүн токтотуу (тыюу).

Задавиться сов. прост. муунуп өлүү, асынып өлүү.

Задавленность ж көңүлү чөгүнкүлүк, мүнкүрөгөндүк, жүдөнкүлүк.

Задавленный, -ая, -ое 1. прич. от **задавить**; 2. прил. жүдөө, мүнкүрөгөн, эзилген, шору каткан; ~ человек жүдөө (мүнкүрөгөн) адам.

Задаблывать несов. см. **задолбить**.

Задани/е ср тапшырма; **получить** ~ е тапшырма алуу; **работать по** ~ ю тапшырма боюнча иштөө; **производственное** ~ е өндүрүштүк тапшырма; **домашнее** ~ е үйгө берилген тапшырма; **боевое** ~ е күжүрмөн тапшырма.

Заданн/ый, -ая, -ое 1. прич. от **задать**; 2. прил. (**предписанный, заранее указанный**) берилген, тапшырылган, жүктөлгөн, милдеттендирилген; **сочинение на** ~ ую тема берилген тема боюнча жазылган **сочинение** (дилбаян); ~ ая программа берилген программа.

Задаривать несов. см. **задарить**.

Задариваться несов. страд. к **задаривать**.

Задари/ть сов. кого-что 1. белек-бечкекти көп тартуулоо, сый кылып берүү; ~ ть детей балдарга көп белек-бечкек тартуулоо; 2. уст. (**подкупить, задобрить**) белек тартуулап өзүнө тартуу, сый кылып берип ич-коюнга кирүү, белек менен көңүл алуу; **одних он** ~ л, **других запойл** белек тартуулап бирөөлөрдүн көңүлүн алса, башка бирөөлөрүн ичкиликке сугарган.

Задарма нареч. груб. прост. бекер, тегин; ~ гнуть спину? куру бекер эле баш көтөрбөй иштей бериш керекпи?

Задаром нареч. прост. 1. (**бесплатно**) бекер, тегин, абдан арзан; **взять** ~ бекер алуу; **купил** ~ абдан арзан сатып алды; 2. (**безполезно, напрасно**) бошко, бекерге, куру бекер, тегин; **день пропал** ~ күн бошко өттү; **прождал** ~ куру бекер күтүү; **пострадал** ~ тегин жеринен жапа чегип калды.

Задат/ок м 1. задатка (убадада туруу үчүн сатып алар буюмдун баасынын жарым-жартылайын алдын ала берүү); **дать** ~ ок задатка берүү; **внести** ~ ок при заказе заказ бергенде задатка төлөө; 2. мн. задатки перен. (**зачатки способностей**) шык, жөндөмдүүлүк; **у него хорошие** ~ ки анын жөндөмдүүлүгү жакшы (ал шыктуу) ~ ки **твёрдого характера** бекем мүнөздүү; ~ ки **сильного ума** акылы жеттик.

Задать сов. 1. что тапшыруу, жүктөө, берүү, милдеттендирүү; ~ работу жумуш тапшыруу (берүү); ~ задание тапшырма берүү; ~ сочинение сочинение жазууну тапшыруу; 2. что (**указать, назначить, определить**) көрсөтүү, дайындоо, белгилөө; ~ курс

багытты белгилөө; 3. что разг. (**устроить**) өткөрүү, берүү, уюштуруу; ~ пир той берүү (өткөрүү); ~ бал (оюн-зоок) уюштуруу; 4. чего без доп. разг. (**сделать неприятное**) опузалоо, коркутуу, коркунучка кабылтуу, сазайын берүү; ~ страху опузалап коркутуу; ~ головойку сазайын берүү; **я тебе задам!** мен сага көрсөтпөсөм элиби! карап тур!; 5. чего, что (**дать, положить**) берүү, төгүп коюу; ~ корм тоюткор (жем, чөп) берүү (салуу); **задать вопрос** кому суроо; **дать задать тон** демилге көрсөтүү, багыт берүү; мыкчыгердик кылуу.

Задать/ться сов. 1. чем. (**поставить себе задачу**) максат коюу, максаттын артынан түшүү, берилүү; ~ ться целью максат коюу; ~ ться мыслью ойго берилүү; 2. разг. (**случиться**) оңтойлуу болуу, бап келүү, жакшы болуу; ~ лась неудачная ночь түн оңтойлуу болгон жок; 3. прост. (**удаться, чаще с отрицанием**) оңунан чыгуу, жакшы болуу, ынтымактуу болуу, ыркы келишүү; **не ~ лась их совместная жизнь** алардын ыркы келишпей калды; **дело ему не ~ лось** анын иши оңунан чыкпады; **нынешнее лето не ~ лось** быйыл жай жакшы болбоду.

Задач/а ж 1. милдет, тапшырма, максат; ~ а была не из лёгких милдет женил эмес эле; **выполнить** ~ у тапшырманы аткаруу; 2. маселе; тапшырма; **алгебраическая** ~ а алгебра маселеси; **шахматная** ~ а шахматтык тапшырма; **решать** ~ у маселени чыгаруу (тапшырманы чыгаруу).

Задачник м маселелер жыйнагы; ~ по алгебре алгебра маселелеринин жыйнагы; **арифметический** ~ арифметика маселелеринин жыйнагы.

Задвигать несов. см. **задвинуть**.

Задвижк/а ж 1. (**засов**) тээк, илгек, жылдырып бекиткич; **оконная** ~ а терезе илгеги; **закрепить дверь на** ~ у эшикти илгектеп (тээк менен) бекитүү; 2. (**приспособления для закрывания, задвигания**) жылдырма, капкак; **печная** ~ а мештин капкагы.

Задвижн/ой, -ая, -ое жылдырылма; ~ ая рама жылдырылма рама; ~ ая дверь жылдырылма эшик.

Задвинуть сов. что 1. (**переместить**) жылдыруу, түртүп жылдыруу, киргизе түртүү; ~ телевизор телевизорду жылдыруу; ~ чемодан под диван чемоданды дивандын алдына киргизип коюу; 2. (**закрывать, запереть**) жабуу, бекитүү; ~ ящик стола столдун суурмасын жабуу; ~ засов двери эшикти тээктеп бекитүү (тээктеп коюу); 3. (**заслонить, закрыть**) тосуу, калкалоо, тартуу, илип коюу; ~ занавес терезе парда тартуу; ~ дверь шкафом эшикти шкаф менен тосуп коюу (калкалоо).

Задвину/ться *сов.* козголуу, жылып кетүү, жабылуу, бекилүү; **ящик** ~ лся суурма жабылып кетти; ~ лся **железный засов** темир тээк (илгек) бекитилди (илинди).

Задворк/и *мн.* 1. үйдүн арты, короонун арка жагы; **очутились мы на ~ ах** биз үйдүн (короонун) артында болуп калдык; 2. *перен.* (*окраина города*) шаардын чет жагы; ~ **и города** шаардын чети; **◇ на задворках чего** чет жакта, четте, оолак.

Задевать I *сов. см.* **задеть**.

Задевать II *сов. прост.* коюп коюу, таштап коюу, житирүү, койгон жерин таппай калуу; **куда я очки ~ л?** көз айнегимди кайда коюп койдум экен?

Задеваться *сов. прост.* жоголуу, калып калуу, житүү; **ножницы куда-то ~ лись** кайчы кайда калып калды экен, кайчы бир жакта калса керек.

Задёл *м разг.* 1. башталып улантыла турган жумуш (мисалы, үрөн себүү); 2. (*про запас*) камдалган запас; **создать ~ на следующий квартал** кийинки кварталга запас камдоо.

Заделать *сов.* бүтөө, бекитүү, жабуу; ~ **щели** жылчыкты бүтөө; ~ **двери** эшикти чегелеп жылуулап жабуу (каптоо); ~ **посылку** посылканы мык кагып бекитүү; **заделать семена** *с.-х.* үрөн сээп малалоо.

Задела/ться *сов. кем разг.* болуп алуу; **он ~ лся механиком** ал механик болуп алды.

Задёлка *ж по знач. гл.* **заделать** — **заделывать**; ~ **трещин** жылчыктарды (жаракаларды) бүтөө; ~ **семян в почву** үрөн сээп малалоо.

Заделывать *несов. см.* **заделать**.

Заделываться *несов. страд. к* **заделывать**.

Задёранный, **-ая**, **-ое** 1. *прич. от* **задёргивать**; 2. *перен. прил разг. (измученный)* кагуу жеп кыйналган, кыйноо тарткан; ~ **человек** кыйноо тарткан адам.

Задёрга/ть *сов.* 1. **кого-что чем (утоить, измучить)** тизгин кагып жадатуу, тарткылап кыйноо, жулкулдатуу, дирт этүү; ~ **ть вожжами** божуну силке берип кыйноо; ~ **ть лошадь** тизгинди (чылбырды) силке берип кыйноо; **его всего ~ ло от оскорбления** шылдыndoого чыдабай анын бүткөн бою дирт эте түштү; 2. *перен. разг. (измучить требованиями)* талап кыла берип жадатуу, кыйкымдап кыйнап жиберүү, азап чектирүү; ~ **ть подчинённого** кол алдында иштеген кишини талап кыла берип жадатуу (кыйноо); ~ **ть придёрками** кыйкымдай берип азап чектирүү.

Задёрга/ться *сов.* 1. диртилдөө; **губы ~ лись от обиды** ызасына чыдабай эрди диртилдеп кетти; 2. *перен. разг.* кыйноо тартуу, азап чегүү; беймазалануу, жанына батуу.

Задёргивать *несов. см.* **задёрнуть**.

Задёргиваться *несов.* 1. *см.* **задёрнуться**; 2. *страд. к* **задёргивать**.

Задеревенел/ый, **-ая**, **-ое** 1. (*ставший твёрдым*) каткан; ~ **ая корка хлеба** нандын каткан кыртышы; 2. (*онемелый*) сенек болгон, тоңгон, жансызданган; ~ **ые пальцы** камтууга келбей сенек болгон манжалар.

Задеревенеть *сов.* 1. катуу болуу, жыгачтай катып калуу; 2. (*онеметь*) сенек болуу, тоңуу, сенейүү, жансыздануу; **ноги от холода ~ ли** сууктан буттары тоңуу (жансыз болуу); 3. *перен. (стать безучастным, равнодушным)* кош көңүл болуу, тоң моюн тартуу.

Задержание *ср* 1. *по знач. гл.* **задержать**; ~ **преступника** кылмышкерди кармоо; ~ **снега** кар токтотуу, карды учуртпай токтотуу; 2. токтоп калуу, чыкпай калуу; ~ **мочи** заарасы токтоп (чыкпай) калуу.

Задержать/ть *сов.* 1. **кого-что** токтотуу, жибербөө, кармап калуу; ~ **ть поезд** поездди токтотуу (жибербөө); ~ **ть уплывание брёвен** карагайлардын агып кетишин токтотуу; ~ **ть воду плотинной** плотина куруп суу тосуу (токтотуу); 2. **создуктуруу**, кечиктирүү; ~ **ть десант** десант түшүрүүнү создуктуруу (кечиктирүү); **дожди ~ ли сев** жаан-чачын кош айдоону кечиктирип салды; 3. кармап калуу, токтотуп калуу; **меня ~ ли дела** мени иштер кармап калды, мен иштен бошоно албай калдым; ~ **ли гостя на час** мейманды бир саатка токтотуп калышты; 4. **что (замедлить или прекратить)**; жайлатуу, токтотуу; ~ **ть шаг** кадамын жайлатуу; ~ **ть дыхание** дем алууну токтотуу; 5. (*арестовать*) кармоо, колго түшүрүү, туткундоо; ~ **ть вора** ууруну кармоо; **задержать взгляд на ком-чём** көз карашты токтотуу; тигиле кароо, када-ла тиктөө.

Задержать/ться *сов.* 1. кармалуу, токтолуу; ~ **ться в Москве** Москвада кармалып калуу; ~ **ться в гостях** конок болгон жерде кармалуу; ~ **ться в дороге** жолдо кармалуу; 2. буйдалуу; ~ **ться у входа** эшиктин алдында буйдала калуу; 3. (*промедлить*) кармалуу, кечигүү; ~ **лся с работой** иш менен кармалып калды; ~ **лись с выполнением задания** тапшырманы аткарууну кечиктирип коюшту.

Задёрживать *несов. см.* **задержать**.

Задёрживаться *несов.* 1. *см.* **задержаться**; 2. *страд. к* **задёрживать**.

Задёрж/ка *ж* 1. *по знач. гл.* **задержать**; 2. (*промедление*) туруп калуу, токтоо, кечиктирүү; **работать без ~ ек** туруп калбастан (токтотпостон) иштөө; **отвечать без ~ ек** кечиктирбестен жооп берүү.

Задёрнуть/ть *сов. что* 1. (*задвинуть*) тартуу, жылдыруу, тартып түшүрүү; ~ **ть шторы**

парданы тартып түшүрүү; **занавес был не совсём** ~ т парда чала жабылган; **2. (закрывать свеживающимся)** жабуу, тосуу; ~ **ть окно занавёской** терезе парданы тартуу (жабуу); **3. перен. (заволочь)** каптоо, тосуу, түнөрүү; **мраком** ~ **ло небо** асман түнөрүп турду; **туман** ~ **л долину** туман өрөөндү каптады.

Задёрну/ться сов. 1. чем (задёрнуть себя) тартылуу; ~ **ться занавёсками** пардалар менен тартылуу; **2. (сдвинуться)** түшүрүлүп жабылуу, жылдырылып жабылуу; **полог** ~ **лся** көшөгө түшүрүлдү; **3. перен. чем (заволочься)** капталуу, тосулуу, жабылуу; **небо** ~ **лось тучей** асман булутка капталды, асмандын бетин булут жаап калды; **Склоны гор задёрнулись мутной одноцветной дымкой** (Короленко) Тоо беттери ымырттанып турду.

Задé/ть сов. кого-что 1. за что (коснуться, зацепить) тийип кетүү, тийгизип алуу; **пуля** ~ **ла за кость** ок сөөгүнө тийип өткөн; **2. перен.** токтоп өтүү, тие өтүү, тие кетүү; ~ **ть вопрос** маселеге токтоп өтүү; **3. перен. (затронуть)** козгоо, туудуруу, тийүү; ~ **ть любопытство** кызыкчылыгын туудуруу; ~ **ть самолюбие** намысына тийүү; **4. перен. (обидеть)** катуу тийүү, капалантуу, көңүлүн калтыруу, арына тийүү, арын келтирүү, ыза-сын келтирүү; **Грубый тон учителя очень** ~ **л меня** (М. Горький) Мугалимдин орой сүйлөгөнү мага катуу тийди (ызамды келтирип жиберди).

Задешево нареч. прост. арзан, өтө арзан; **продать** ~ абдан арзан сатуу.

Задíра м, ж разг. чыр, чатак, жанжалчы, урушчаак; **она́ вóвсе не така́я** ~ ал анча деле урушчаак кыз эмес.

Задирать несов. разг. 1. см. задрать; 2. кого (приставая, вызывая на ссору) кычаштык жасоо, тийиштик кылуу, чыр салуу; **товарищи не смели его** ~ жолдоштору ага тийиштик кылууга батына алышпады.

Задирá/ться несов. разг. 1. см. задраться; 2. (приставать) кычаштык жасоо, тийиштик кылуу, чыр салуу; **не** ~ **йся!** тийиштик кылба!; **3. страд. к задирать.**

Задíрист/ый, -ая, -ое (задирист, -а, -о) **разг. 1. (тот, кто задевает)** кычаштык кылуучу, тийиштик жасоочу, кежир, чыр, чатак, жанжалчы; **есть у нас** ~ **ые парнишки** бизде чатак балдар бар; **2. чыйылдак;** ~ **ые звуки гармошки** гармошканын (кыяктын) чыйылдак добушу.

Задичá/ть сов. разг. 1. кароосуз ташталуу, күтүүсүз калуу, чөп басуу; сад ~ **л бак кароосуз калды; 2. (отвзикнуть, одичать)** жапайы болуп кетүү, жапайылануу; **он похудел,** ~ **л ал арыктап,** жапайы болуп калыптыр.

Задне ... задненёбный, заднеязычный сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи мүчөлүк бөлүгү.

Зáдн/ий, -ая, -ее 1. арткы, сонку, кийинки; ~ **ее колесó** арткы дөнгөлөк; ~ **ая ось автомобиля** автомобилдин арткы огу; **2. (обратный)** аркага, артка, кийинге; ~ **ий ход** артка жүрүш; **◇ задняя мысль** жаман (тескери) ой; **◇ задним умом крепок** акылы түштөн кийин (иш өтүп кеткенден кийин) кирет; **◇ задним числом 1)** өтүп кеткен күндү коюп жазуу; **2)** кийинчерээк (мисалы, кийинчерээк байкоо); **◇ без задних ног** өлөрчө чарчоо, тырп этпей калуу, чарчап суй жыгылуу.

Зáдник м 1. (обувь) апкыт; **туфли без** ~ **ов** апкытсыз туфли; **2. театр.** сахнанын төрүндөгү (арт жагындагы) декорация; **рисованные** ~ **и** тартылган (сүрөт) декорациялар.

Зáдница ж груб. прост. көчүк, май куйрук.

Задóбрить сов. кого-что көңүлдү көтөрүү, көңүл улоо, көңүл алуу, өзүнө ийдирүү, өзүнө тартуу; **óтчим старался его** ~ өгөй атасы аны өзүнө тартууга аракеттенди.

Задóждить сов. безл. разг. жаап өтүү, жаап жиберүү.

Задóк м 1. уменьш. к зад 1; 2. арты, арткы бөлүгү, арт жагы, арка жөлөнгүчү; ~ **телéги** арабанын арты; ~ **крéсла** креслонун арка жөлөнгүчү; **3. то же, что задник 1.**

Задóлби/ть сов. 1. чокулап өлтүрүү; петух ~ **л жука́** короз коңузду чокулап өлтүрүп салды; **2. разг.** куру жаттоо; ~ **ть урок** сабакты куру жаттоо; **◇ задолбить себе что** көздөгөн оюнан кайтпоо, өжөрлөнө бир пикирди тутуу.

Задóлго нареч. көп мурда, бир топ мурда, бир далай илгери, абдан эрте, небак, эчак; **поднялся** ~ **до рассвета** жарык кирээрден эчак эле мурда турган.

Задóлжá/ть сов. разг. карыз алуу, карыздар болуу; **он** ~ **л своим знакомым сто рублей** ал тааныштарына жүз сом карыздар болуп калды.

Задóлжáться сов. прост. карызга батуу, карыздар болуу.

Задóлженность ж карыз, мойнундагы карыз; **большая** ~ карызы көп; **погасить** ~ карызды төлөө.

Задóлжник м разг. карыздар, береселүү адам; ~ **по взносам** мүчө акы төлөө боюнча карыздар.

Задóлжница женск. к задóлжник.

Зáдом нареч. артка, аркасын карай сыртын салып, аркасын (далысын); каратып, арты менен; ~ **лошадь пятилась** ат артын карай (артка) кетенчиктеди; **сидеть к солнцу** ~ күнгө сыртын салып отуруу; **◇ задом наперёд** алдын артына келтирип, оң-тетири кылып; **надеть платёе задом наперёд** көйнөктүн артын алдына келтирип кийип алуу.

Задóр м 1. (горячность, пыл) кызуулук,

жалын, кайрат, жигер; **полеми́ческий** ~ полемикалык кызуулук; **юношеский** ~ жаштык жалын (жигер); **войти́** ~ в кызуулануу, кызуулукка берилүү; **берёт** ~ жигер менен; **2. (зади́ростость, запáлчивость)** шайырдык, жигер, кайрат, кызуу кандуулук.

Задóрина ж спец. быдыр, одур-будур; **доска́** ~ с ми быдырлуу тактай.

Задóринка ж 1. спец. то же, что задóрина; 2. жигер, кайрат, шайырдык; ♠ без задóринки; без сучка́, без задóринки; ни сучка́, ни задóринки кынтыксыз, өтө кылдат, камырдан кыл суургандай.

Задóристый, -ая, -ое (задорист, -а, -о) *прост. то же, что задóрный*; жигердүү, жалындуу, кайраттуу, албырттаган, шаңкылдаган; ~ **петух** кайраттуу короз; ~ **смех** шаңкылдаган күлкү.

Задóриться несов. прост. жигерденүү, кайраттануу, кызуулануу.

Задóрн/ый, -ая, -ое (задорен, -на, -но) **1.** албырттаган, жигердүү, өткүр, жалындуу, идиректүү; ~ **ый взгляд** албырттаган көз караш; ~ **ая улыбка** жагымдуу күлүмсүрөө (жылмаюу); ~ **ая речь** өткүр (жалындуу) сөз; **2.** чатак, чыр, ачуусу чукул, кызуу кандуу; ~ **ый мальчик** ачуусу чукул бала.

Задохну́ться сов. прост. борсуу, быкшып кетүү, бүкшүп кетүү; **вода́ в бóчке** ~ лась суу челекте тура берип борсуп кетти.

Задохну́ться сов. см. задыхáться.

Задразни́ть сов. кого разг. жинине тийүү, ачуусуна тийүү, кыжырын келтирүү, тийиштик кылып туталантуу.

Задра́ивать несов. см. задра́ить.

Задра́ить сов. что мор. жылчыксыз бекем жабуу (иллюминатор, люк, эшиктерди жабуучу куралдын жардамы менен); ~ **иллюмина́торы** иллюминаторду жылчыксыз жабуу.

Задрапировáть сов. кого-что ороо, чулгоо, тосуу, калкалоо, илүү, жасалгалоо; ~ **стéны ковра́ми** керегелерге (дубалдарга) килемдерди илүү.

Задрапировáться сов. оронуу, чулгануу, жамынуу; ~ **в плащ** плащ жамынуу (плащ-ка оронуп алуу).

Задрапировáвывать несов. см. задрапировáть.

Задрапировáваться несов. 1. см. задрапировáться; 2. страд. к задрапировáвать.

Задра́ть сов. 1. что кайруу, сыйра тартуу, ажырата сыйруу; ~ **кору́** кабыкты кайруу (сыйруу); ~ **кожицу на пальце** бармактын терисин этинен сыйра (ажырата) тартуу; **2. что разг. (подня́ть к вёрху)** жогору көтөрүү, түрүү, чалкалатуу; ~ **го́лову** башты чалкалатуу (жогору көтөрүү); ~ **рубáшку** көйнөктү өйдө түрүү; **3. кого (растерза́ть)**

жара тартуу; **волк задрáл ягнёнка** карышкыр козуну жара тартып кетти; **4. (запорóть, засéчь)** таяктоо, сабоо, уруу, жанчып салуу; ~ **до смерти** өлөрчө сабоо.

Задра́/ться I сов. разг. 1. (заверну́ться квёрху) кантарылып кайрылуу, ажырап кайкаюу; **корá** ~ лась кабык ажырап кетиптир; **жесть на кры́ше** ~ лась чатырдын тунукеси кантарылып кайрылып кетиптир; **2. (подня́ться квёрху)** өйдө көтөрүлүү, түрүлүү; **плáтье** ~ лось көйнөк түрүлүп калды.

Задра́ться II сов. мушташып кетүү, урушуп кетүү.

Задрезе́жать сов. дирилдөө (о стеклэ), шынгыроо (о посúде), калтыроо (о го́лосе).

Задрема́ть сов. үргүлөө, көшүлүү, каалгып кетүү, көз илинүү; ~ **в кресле** креслодо отуруп үргүлөө.

Задрёмывать несов. см. задрема́ть.

Задри́паный, -ая, -ое груб. прост. перенебр. чалдыбары чыккан, эскирген, тозгон, кирдеген; ~ **костю́м** эскирген костюм; ~ **вид** өңү тозгон; ~ **автомобиль** чалдыбары чыккан автомобиль.

Задрóгнуть сов. прост. калчылдап үшүү.

Задрожá/ть сов. калтыроо, калчылдоо, титирөө, дирилдөө; ~ **ть от стра́ха** коркконунан калчылдоо; ~ **ли óкна** терезелер дирилдеп кетти.

Задубé/ть сов. прост. кожомой тартуу, калдаюу, сенейүү, сенектенүү; **ко́жа** ~ ла тери калдайып кетти; ~ **вшие оде́жды** калдайып калган кийим; **от хо́лода пальцы** ~ ли сууктан манжалар сенейип камтууга келбей калды.

Задувáть I несов. см. заду́ть I.

Задувáть II несов. см. заду́ть II.

Задувá/ть III несов. 1. (о вётре) согуу, жүрүү; **вётер** ~ л с мо́ря деңиз жактан шамал сокту; **2. (пронíкнуть – о вётре)** өтүү, кирүү; ~ **ть под оде́жду** кийимден да өтүп кетүү; **в трубу́** ~ ло, и **пéчка дыми́ла** кернейден шамал согуп, меш түтөп чыкты; **3. (заносíть дуновéнием)** уруп толтуруу, шамал айдап кийирүү, шыкоо; **на кры́шу вётер** ~ л снег шамал согуп, чатырга карды шыкап салды.

Заду́вка ж тех. по знач. гл. заду́ть II; ~ до́менной пéчи домна печин тутантуу.

Задума́ть сов. что 1. тж. с неопр. (замы́слить) ой кылуу, ниеттенүү; ~ **поёздку в го́ру** тоого барууга ой кылуу; ~ **статья́** макала жазууга ниеттенүү; **2. (мы́сленно вы́брать)** ою менен көңүлүнө түйүү; ~ **какое-л. число́** бир санды ою менен (оюнда) көңүлүнө түйүү.

Задума́/ться сов. 1. над. чем, о чем (предáться размы́шлени́ю) ойго чөмүлүү, ойго батуу, терең ойлонуу; ~ **ться над жи́знью** жашоо жөнүндө ойго чөмүлүү; ~ **ться над**

вопрóсом маселе жагдайында ойго батуу; ~ тья о б́удущем келечек жөнүндө ойлонуу; **2.** *чаще с отриц. с неопр. (заколебáться)* эки ойлуу болуу, эки анжы болуу, батына албоо, чечкиндүү болбоо; **не** ~ лся **сказáть прав́ду в глаза́** чындыкты бетине айтууга батына албады.

Задумка *ж прост.* көздөгөн, ниеттенген ой; **мне по душе́ эта** ~ ушул ой мага жагат.

Задумчиво *нареч.* ойлонгон мүнөздө, ойлонуп, ойго баткан түрдө; ~ **смотре́ть в окно́** ойго баткан түрдө терезеге тиктөө.

Задумчивост/ь *ж* ойго батуучулук, ойго чөмүлүүчүлүк, санаага батуучулук; **впасть в ~ в** ойго чөмүлүү (терең ойлонуп калуу); **она́ стояла в глубо́кой** ~ и ал терең ойго батып турду.

Задумчивый, -ая, -ое (задумчив, -а, -о) ойго баткан, ой-саналуу, ~ **ый взгляд** ойго баткан көз караш; ~ **ый вид** ой-саналуу түр (кебете); **пéли ~ ую пéсньо** ой-санааны козгогон ырды ырдашты.

Задумывать *несов. см. задумать.*

Задумываться *несов. 1. см. задуматься; 2. прост. уст. (впа́дать в душе́вное расстро́йство)* жан-дүйнөсү дүрбөлөң болуу, санаркоо; **3. страд. к задумывать.**

Задурить I *сов. прост. (сбить с то́лку)* баш айландыруу, акмак кылуу.

Задурить II *сов. разг.* жиндиленүү, кутуруу, жээлигүү, тентектик жасоо.

Задурманивать *несов. см. задурманить.*

Задурманить *сов.* маң кылуу, башты айландыруу, акыл-эсти мокотуу.

Задуть I *сов.* үйлөп өчүрүү; ~ **ла́мпу** лампаны үйлөп өчүрүү.

Задуть II *сов. тех.* үйлөтүп жагуу, тутантуу; ~ **до́мну** домнаны тутантуу.

Задуть III *сов. разг.* согуу, жүрүп туруу; ~ **л холо́дный ве́тер** муздак шамал сокту.

Задуше́вно *нареч.* чын жүрөктөн, чын дили менен, чын ыкластан, астейдил; **она́ пéла прóсто,** ~ ал жөнөкөй, чын дили менен ырдады.

Задуше́вность *ж* чын жүрөктөн берилгендик, өтө берилгендик; **В его́ го́лосе появи́лась кака́я-то ~ и теплотá** (Горбатов). Анын үнүнөн кандайдыр мээримдүүлүк жана өтө берилгендик байкалды.

Задуше́вный, -ая, -ое (задуше́вен, -на, -но) **1. (и́скренний)** ынак, сырдаш, жан бирге, көздөй, көңүл көтөргөн; ~ **ый друг** жаны бирге дос; ~ **ая пéсня** көңүл эргиткен ыр; ~ **ый разгово́р** сыр айтышуу; **2.** жүрөктөгү, көңүлдөгү, ичтеги; ~ **ые та́йны** жүрөк сыры.

Задуш/ить *сов. 1.* муунтуп өлтүрүү; ~ **ить челове́ка** кишини муунтуп өлтүрүү; **2. кого (отравíть – о га́зах, ды́ме и.т.п.)** уулантып өлтүрүү, тумчуктуруп өлтүрүү; **неско́лько**

челове́к бы́ли ~ ены ды́мом бир нече киши түтүнгө тумчугуп өлдү; **3. перен. что** басып жок кылуу, сыртка чыгарбоо, басып таштоо; ~ **ить грусть** капаланганын сыртына чыгарбоо (басып салуу); **4. перен. что разг. (заглуши́ть – о расте́ниях)** өстүрбөө, бой көтөртпөө, басып кетүү; **сорня́к ~ ил помидо́рную расса́ду** отоо чөп помидор көчөттөрүн өстүрбөй салды (басып кетти).

Задушиться *сов. прост.* муунуп өлүү, асылып өлүү.

Задымить I *сов. что (закопти́ть ды́мом)* түтүн каптатуу, ыштоо; ~ **потоло́к** шыпты түтүнгө бастырып жиберүү.

Задыми́/ть II *сов. (нача́ть дыми́ть)* түтөй баштоо; **печь ~ ла** меш түтөй баштады.

Задыми́/ться I *сов. (закопти́ться)* ыш болуу, ыш басуу; **потоло́к ~ лся** шып түтүндөн ыш болуп кетти.

Задыми́/ться II *сов. (нача́ть дыми́ться)* түтөй баштоо, буруксуу; **костры́ ~ лись** от түтөй баштады.

Задымлённ/ый, -ая, -ое 1. прич. от задыми́ть I; 2. прил. түтүн каптаган, түтүнгө толгон, түтүнгө чулганган; ~ **ый во́здух** аба түтүнгө толгон; ~ **ые у́лицы** көчөлөрдү түтүн чулгаган (түтүнгө чулганган көчөлөр); **3. прил. (потемне́вший от ды́ма)** ышталган, карарган; ~ **ые стéны** түтүнгө ышталган дубалдар.

Задыхá/ться *несов. 1. (испы́тывать стесне́ние в дыха́нии)* дем кыстыгуу; ~ **ться от бе́га** жүгүрүүдөн дем кыстыгуу; ~ **ться от волне́ния** толкундануудан дем кыстыгуу; **2. (умира́ть от недоста́тка во́здуха, от уди́шья)** деми буулугуп өлүү, тумчугуп өлүү; ~ **ться в воде́** сууда тумчугуп өлүү; **3. перен. (испы́тывать кра́йнее стесне́ние)** катуу кысталышта болуу, азап чегүү, кыйноо тартуу; **Крестья́нство ~ лось под и́гом ра́бства** (Салтыков-Щедрин) Дыйкандар кулчулуктун эзүүсү астында азап чегип келишкен.

Задыхá/ть *сов.* дем ала баштоо; **больно́й тяжело** ~ л оорулуу оор дем ала баштады.

Заедáть *несов. см. зае́сть.*

Заедáться *несов. 1. см. зае́сться; 2. страд. к заедáть.*

Заезд *м 1.* бара кетүү, кайрыла кетүү, жолуга кетүү, тие кетүү; **Ну́жно бы́ло чем-нибу́дь объ́яснить свой ~** (Бунин) Өзүнүн бара кеткенин бир нерсе менен түшүндүрүү керек болгон; **2. спорт.** заезд, жарыш (жүгүрүүдөгү, ат чабыштагы, автомобиль, велосипед жарыштарындагы ар бир жеке жарыш); **пе́рвый** ~ биринчи жарыш; **полуфина́льный** ~ жарым финал жарышы; **3. (прие́зд)** келүү; **сего́дня в санато́рий** ~ бүгүн санаторийге кишилер келүүчү күн; **в дни ~ а отды́хающих** **встреча́ет авто́бус** эс алуучулар келүүчү

күндөрү аларды автобус тосуп чыгат.

Заезди/ть *сов. кого-что разг.* 1. (*замучить*) аябай чарчатуу, зоруктуруу; ~ лошадей аттарды зоруктуруу; 2. *перен.* оор иш жасатып, начар мамиле кылып кыйноо, азапка батыруу.

Заездом *нареч. прост. то же, что проездом; побывать ~ у друга* жол тартып (жүрүп) баратып досунукуна токтоп (тие) өтүү.

Заезжать *несов. см. заехать.*

Заезженн/ый, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от заездить*; 2. *прил. (измученный)* миниле берип арыган, зоруккан, жиниккен; ~ ая лошадь миниле берип арыган ат; 3. *перен. прил. (давно известный)* эчактан белгилүү болгон, кызыгы кеткен, супсак болгон; ~ ая остро́та айтыла берип супсак болгон сөздөр; ~ ое сло́во көп айтылып кызыгы кеткен (даамы кеткен) сөз.

Заезжий, -ая, -ое 1. (*приезжий*) жолоочу, убактылуу келген киши, кудайы конок; ~ артист бир жактан келген артист; ~ гость кудайы конок; 2. *в знач. сущ. заезжий м* конок, мейман; ~ проситься ночевать кудайы конок түнөп кетейин деп өтүнөт; ♦ заезжий дом (двор) *уст.* кербен сарай.

Заём *м* 1. (*взятие в долг*) карыз, карыз алуу; сделать ~ карыз алуу; Папа дённо и но́чно мечта́л о за́йме де́нег для сва́дбы (Чехов) Атасы той бергени карыз акча алсам деп күнү-түнү дебей ойлой берүүчү; 2. (*финансовая операция*) заём (айрым шарт менен карызга акча алуу); **внёшнний** ~ тышкы заём (карыз); **госуда́рственный вы́игрышнний** ~ мамлекеттик утуш заёму.

Заёмн/ый, -ая, -ое 1. карыз алууга байланыштуу, заём..., ~ ое письмо́ карыз алгандыгы жөнүндө тил кат; ~ ый процéнт заём проценти; 2. карыз алынган; ~ ые де́ньги карыз алынган акча.

Заёмщик *уст.* карыздар, карыз алган киши, карыз алуучу.

Зае́/сть *сов.* 1. *кого (загрызть)* жеп коюу, тиш салып жеп жиберүү; волк ~ л овцу́ карышкыр койду жеп кетти; 2. *кого (измучить укусами)* талоо, талап чагуу; **комары** ~ ли чиркей талады; 3. *перен. (известий придирками)* сөз менен кажую, сай-сөөгүнө жеткирүү; ~ еть **приди́рками** кыйкымдап кажый берүү; 4. *что чем (сгесть)* кошуп жеп жиберүү; ~ ть **лека́рство сла́дким** дарынын артынан таттуу жеп жиберүү; 5. *безл. разг.* кысып-кыпчып тоскоолдук кылуу, бузуу, оорлотуу, жемирип-кажап жиберүү; **колесо́** ~ ло дөңгөлөк жешилип, айланышы оор тартты; **затво́р винто́вки** ~ л мылтыктын затвору бузулуп калды; 6. *безл. прост. (задеть, волновать)* жанына батыруу, кычыкка тийүү, намыска

тийүү; **А меня́** ~ ло. **Почему́ он сво́й зна́ния при себе́ де́ржит?** (Крыммов) Менин жаным батып кетти. Ал билимин эмне үчүн ичине сактайт? ~ ло, **что мы вас оста́вили?** сизди калтырып кеткенибиз намысыңызга тийдиби?; ♦ **зае́сть век (жизнь) кого́ чей, (чью)** *прост.* тийиштик менен жанга батыруу, кысым көрсөтө берип тойгузуп жиберүү.

Зае́/сться *сов. прост.* тойгон соң төрө пейилденип калуу, ток пейилденип тандап калуу; ~ **вшыйся человек** тойгондон тамак тандаган адам; ~ **лись игро́ки** оюнчулар ток пейил тартып калышты.

Зае́хать *сов.* 1. (*побывать мимо́ездом*) кайрыла кетүү, бара кетүү, тие кетүү; ~ по **пути́** жолдо баратып кайрыла кетүү; ~ к **другу́** досуна тие (жолуга) кетүү; 2. *за кем-чем (прие́хать забра́ть)* келүү; **сын зае́дет за мно́й** уулум мени алып кеткени келет; 3. (*выехать*) кирүү; ~ во **двор** короого кирүү; 4. (*уехать далеко́*) кетүү, баруу; ~ в **лес** токойго баруу; 5. (*подъехать со стороны́*) туура жактан келүү; ~ со **стороны́** сада бак жактан келүү; ~ с **лево́й стороны́** сол тараптан келүү; 6. (*сверну́ть за что-л.*) бурулуу, кайрылуу; ~ за **угол** бурчка кайрылуу; ~ за **гору́** тоонун ары жагына бурулуп кетүү; 7. *во что и без доп. прост. (ударить)* уруу, согуу, муштоо, бир коюу; ~ в **ухо́** кулак түпкө бир коюу; ~ кулако́м муштап жиберүү.

Зажáривать *несов.* 1. *см. зажарить*; 2. *прост.* аркыроо, согуу, жүрүү; **А ве́тер с мо́ря зажа́ривает** (Куприн) А шамал деңиз жактан аркырап турду.

Зажáриваться *несов.* 1. *см. зажариться*; 2. *страд. к зажаривать* 1.

Зажáрить *сов.* кууруу; ~ **цыплёнка** жөжө этин кууруу.

Зажáри/ться *сов.* куурулуу; **мясо хоро́шо ~ лось** эт жакшы куурулуптур.

Зажáть *сов.* 1. *кого-что (стиснуть)* кысуу, кысмакка алуу, сыгуу, мыкчый кармоо; ~ **болт в тиски́** бураманы кыпчуур менен кысуу; ~ **карандаш в руке́** карандашты колдо кыса кармоо; ~ **проти́вника** душманды кысмакка алуу (кысып кирүү); 2. (*закры́ть*) жабуу, басуу; ~ **уши́** кулакты басуу; ~ **ды́рки пальца́ми** тешиктерди манжалар менен басуу; 3. *перен. разг. (подавить)* кысымга алуу, кысып баруу, мажбурлап айттырбоо, жол бербөө; ~ **крити́ку** сынды кысымга алуу; ~ **инициати́ву** демилгени кысуу; 4. *перен. что прост. (утайть)* чыгарбоо, жапырт коюу; зыкымдык кылуу; ~ **де́ньги** акчаны чыгарбоо; ~ **новосе́лье** үй тоюн өткөрбөй коюу (жашырып коюу); ♦ **зажа́ть рот кому́** ооз ачырбай коюу, сүйлөөгө жол бербөө.

Зажда́/ться *сов. кого-чего разг.* зарыга күтүү, күтө берип чарчоо, акыя күтүү; **а мы тебя́** ~

лись биз сени күтө берип чарчадык; ~ тьясьма катты зарыга күтүү.

Зажелтѣть сов. 1. (*выделиться цветом*) саргаюу, саргарып көрүнүү, саргыч тартуу; *вдали ~ ли пшеничные поля* алыста буудай талаалары саргайт; 2. (*начать желтеть*) саргая баштоо, саргара баштоо; *листья ~ ли жалбырактар* саргайып кетти.

Зажелтѣть сов. *кого-что* разг. саргайтуу, сары түскө боёо, сары боёкко булгап алуу.

Зажечь сов. 1. *что* (*вызвать горение*) жандыруу, күйгүзүү, жагуу, тутантуу, тамызуу, от коюу; ~ *лампу* лампы күйгүзүү; ~ *свет* жарык кылуу (күйгүзүү); ~ *огонь* от жагуу (тамызуу); 2. *перен. кого-что* (*возбудить, воодушевить*) жигерлентүү, ынтаасын келтирүү, шыктандыруу, делебесин козгоо, кызыктыруу, демилге көрсөтүүгө умтулуу; *Он умел и других зажечь таким же отношением к работе* (Горький). Ал ишке ушундай эле мамиле жасап, башкаларды да шыктандыра алуучу; ~ *всех энтузиазмом* бардыгында энтузиазмды козгоо; ~ *слушателей речью* сүйлөгөн сөзү менен угуучуларды кызыктыруу; ~ *интерес* кызыкчылык туудуруу.

Зажечься сов. 1. (*загореться*) күйүү, жануу, тутануу; *в домах зажглись огни* үйлөрдө жарык күйдү; *зажглась спичка* ширенке жанды (күйдү); 2. (*показаться, излучая свет*) жануу, чыгуу, жымыңдоо; *звёзды зажглись на небе* асманда жылдыздар жымыңдады; 3. *перен. чем* жануу, толуу, жалжылдоо; *ненавистью зажглись её глаза* анын көзүндө жек көрүү оту жанып турду; *Лица солдат зажглись восторгом* (Голубов) Солдаттардын жүздөрү кубанычка толду; 4. *перен.* шыктануу, көңүл көтөрүлүү, жигерленүү, ынтаалануу, кызыгуу, демилгеленүү, делебеси козголуу, ойгонуу; *В твоей душе зажёется вдохновение* (Огарев) Сенин жан дүйнөң жигер отуна жанат; *в нём зажглась глубокая страсть* ал катуу кумарланып калды.

Заживание ср по знач. гл. *заживать*; ~ *раны* жаранын айыгышы.

Заживать несов. см. *зажить* I.

Заживаться несов. см. *зажиться*.

Заживить сов. *что* разг. айыктыруу, дарылап жакшы кылуу; ~ *рану* жараны айыктыруу.

Заживить/ться сов. разг. айыгуу; *рана ~ лась* жара айыгып кетти.

Заживление ср по знач. гл. *заживлять*, *заживляться*; ~ *раны* жаранын айыгышы.

Заживлять несов. см. *заживить*.

Заживляться несов. 1. см. *заживиться*; 2. *страд.* к *заживлять*.

Заживо нареч. тирүүлөй; ~ *погребённый* тирүүлөй көмүлгөн; *♦ заживо похоронить себе*

уст. өзүн тирүүлөй көмүү (коомдон безип, көңүл ачпай бир беткей жашоо).

Зажигалка/а 1. *зажигалка*; 2. *разг.* күйгүзүүчү бомба; *на крыши сыпались ~ и* чатырларга күйгүзүүчү бомбалар жаады.

Зажигание/е ср 1. по знач. гл. *зажигать*; ~ *е факелов* шаманаларды (факелдерди) күйгүзүү; 2. *зажигание*, от алдыруу; *включить ~ е* *зажигание* иени иштетүү; *система ~ я* *зажигание* (от алдыруу) системасы.

Зажигательн/ый, -ая, -ое (*зажигателен, -льна, -льно*) 1. күйгүзүүчү, өрттөөчү, тутандыруучу, жандыруучу; ~ *ая бомба* күйгүзүүчү бомба; ~ *ые средства* тутантыруучу куралдар; 2. *перен.* (*возбуждающий, волнующий*) жалындуу, таасирлүү, жигерлүү, ынтаалуу, кызыктуу; ~ *ая речь* жалындуу (таасирдүү, жигердүү) сөз.

Зажигать несов. см. *зажечь*.

Зажигаться несов. 1. см. *зажечься*; 2. *страд.* к *зажигать*.

Зажилить несов. см. *зажилить*.

Зажилить сов. *что прост.* синирип кетүү, кайтара турган нерсени бербей коюу; ~ *деньги* акчаны кайра бербей синирип кетүү.

Зажим м 1. по знач. гл. *зажимать*; ~ *в тиски* кыскыч (кыпчуур) менен кысуу; ~ *критики* сынды кысымга алуу; 2. (*приспособление*) кыскыч; *винтовой ~* бурамалуу кыскыч; *железный ~* темир кыскыч.

Зажимать несов. см. *зажать*.

Зажимн/ый, -ая, -ое кысуучу, кыса турган; ~ *ое устройство* кысуучу аспап (курал).

Зажимщик м разг. кысымга алуучу, жол бербөөчү; ~ *критики* сынга жол бербөөчү (сынды кысымга алуучу).

Зажимщица разг. женск. к *зажимщик*.

Зажирел/ый, -ая, -ое разг. *снижн.* семирген, май баскан; ~ *ая телка* семирген уй.

Зажиреть сов. разг. 1. семирүү, май басуу; 2. *перен. прост.* (*разбогатеть*) байып кетүү, колу жетиштүү болуу.

Зажиточность ж оокаттуу жашоо, жакшы жашоо, колу жетиштүүлүк, бай туруу; ~ *семьи* үй-бүлөнүн оокаттуу жашашы.

Зажиточн/ый, -ая, -ое (*зажиточен, -на, -но*) бай, оокаттуу, колу жетиштүү, кубаттуу; ~ *ое хозяйство* бай чарба; ~ *ая жизнь* колу жетиштүүлүк, оокат-тиричилиги кенен турмушта жашоо.

Зажить I сов. айыгуу, сакаюу, тыңуу, оңолуу; *его нога ~ ла* анын буту айыгып кетти; *♦ до свадьбы заживёт* эчтеке болбойт (көңүл жубаткан тамаша сөз).

Зажить II сов. *прост. уст.* 1. кызмат кылып иштеп табуу, бирөөнү күндө кызмат кылып акча табуу; 2. алдын ала берилген акчага же карызы үчүн иштеп берүү.

Зажить III сов. (*начать жить*) жашоо,

турмуш өткөрүү; ~ *семённой жизнью* үй-бүлө куруп турмуш өткөрүү; ~ *по новому* жаңыча жашоо.

Зажí/ться *сов. разг.* көп жашоо, узак өмүр сүрүү; **Старикú и ба́бке говори́ли пра́мо в глаза́, что они́ ~ лись, что им умира́ть порá** (Чехов) Чал менен кемпирге, силер көп жашадынар, эми тиги дүйнөгө жол тартсаңар болот деп, ачыктан-ачык айтыша турган.

Зажму́ривать *несов. см. зажму́рить.*

Зажму́риваться *несов. см. зажму́риться.*

Зажму́рить *сов.* көздү жүлжүйтүү; ~ **глаза́** көзүн жүлжүйтүү.

Зажму́риться *сов.* көзү жүлжүйүү; ~ **от я́ркогo све́та** чаңкайып тийген күндөн көзү жүлжүйүү.

Зажо́р м, зажо́р/а ж **1.** *обл. (скопленíе льда)* муздун агын сууда токтоп чокмороктошу (үйүлүшү); **2.** (*подсне́жная вода́*) эриген кардын суусу; ~ **ы на доро́ге** жолдо көлкүлдөп эриген кардын суусу.

Зажужжа́ть *сов.* дыңылдоо, зыңылдоо, ызылдоо.

Зажули́вать *несов. см. зажу́лить.*

Зажу́лить *сов. что прост.* алдап алып синирип кетүү.

Зажурча́/ть *сов.* шылдыроо, шыркыроо; ~ **ли ручьи́** булактар шылдырап агып жатты.

Зажух́/нуть *сов. 1. (тускнётъ)* быраны (өнү) өчүү; **краски на полотне́** ~ ли полотнодогу боёктордун өнү өчүп кетиптир; **2. прост. (заскору́знуть)** калдаюу, катыңкы тартуу, катуу болуу; **намокший́ узел на канáте затыну́лся и** ~ аркандын суу болгон түйүнү калдайып катуу болуп калыптыр.

Зазва́ть *сов. кого разг.* асылып чакыруу, келүүсүн, баруусун, макул болушун суранып өтүнүү; ~ **в гости́** асылып мейманга чакыруу.

Зазвене́/ть *сов.* шаңкылдоо, шаңгыроо; ~ **ли голосо́** үндөрү шаңкылдап чыкты; ~ **л колоко́льчик** конгуроо шынгырады.

Зазвони́/ть *сов.* шынгыроо; ~ **л телефо́н** телефон шынгырады.

Зазвуча́/ть *сов.* үн угулуу, үн чыгуу, добуш чыгуу; ~ **ли знако́мые** голоса тааныш үндөр угулду.

Заздра́вн/ый, -ая, -ое ден соолук каалаган, ак тилек билдирген; ~ **ый тост** аман-эсендик үчүн көтөрүлгөн тост; ~ **ый кубок** эсендик үчүн чөйчөк көтөрүү; ~ **ая пёсня** ак тилек ыры.

Зазева́ться *сов. разг. I. на кого-что (засмотреться)* аңкайып карап калуу, делдейүү, элейүү, алагды болуп байкабай калуу; ~ **по сторона́м** аңкайып (делдейип) эки жагын карануу; ~ **на карти́ну** сүрөттү аңкайып карап калуу; **2. (прояви́ть не-внимáтельность)**; байкас албоо, элес кылбоо.

Зазелене́/ть *сов. 1. (начáть зеленётъ)* көгөрүү, жашыл тартуу; ~ **ли посе́вы** эгиндер

көгөрө баштады; **2. (показаться)** көгөрүп көрүнүү; **вдали́ ~ ла ро́ща** алыста токой көгөрүп турду.

Зазелене́ться *сов. то же, что зазелене́ть.*

Зазелени́ть *сов. разг.* жашыл түстү, көк түстү жугузуп алуу, жашылга, көккө булгап алуу; ~ **платье́ травой́** көйнөктү чөпкө тийгизип көгөртүп (булгап) алуу.

Зазелени́ться *сов. разг.* көгөрүү, көккө боёлуу, жашыл боёк жугуу.

Заземле́ние *ср 1. по знач. гл. заземли́ть; ~ антéнные* антеннанын зымын жерге киргизүү; **2. (электри́ческое соединéние)** заземление (электр тогунаан коргоо максатында зымдын (проводдун) бир учун жерге кошуу, киргизүү).

Заземли́ть *сов. что* жерге кошуу, жерге бириктирүү, жерге киргизүү; ~ **антéнну** антеннаны жерге кошуу.

Заземли́ться *сов.* жерге киргизилүү, жерге бириктирилүү, жер менен туташтырылуу.

Заземля́ть *несов. см. заземли́ть.*

Заземля́ться *несов. 1. см. заземли́ться; 2. страд. к заземля́ть.*

Зазимова́ть *сов.* кыштап чыгуу, кыштап калуу; ~ **на Антаркти́де** Антарктидада кыштап чыгуу.

Зазимо́к м нар.-разг. 1. (пёрвый снег) биринчи жааган кар; **на рассвете́ выпал ~ та́нга** маал биринчи кар жаады; **2. обычно́ мн. зази́мки (пёрвые за́морозки)** алгачкы түшкөн суук.

Зазнава́ться *несов. см. зазна́ться.*

Зазна́йка м, ж разг. бой көтөргүч, кекирей-ип, менменсинген адам.

Зазна́йств/о *ср. разг.* бой көтөрүүчүлүк, кекирейүүчүлүк, көпкөнчүлүк, менменсинүүчүлүк, тоотпоочулук; **обвини́ть в ~ е** көпкөнчүлүктү айыптоо.

Зазна́/ться *сов. разг.* бой көтөрүү, кекирейүү, көөп кетүү, менменсинүү, тоотпоо; **он бо́льно ~ лья́** ал өтө эле көөп кетти.

Зазно́ба ж 1. нар.-поэт. (любо́вное влече́ние) ашыктык, сүйүү; **2. уст. и прост. (возлю́бленная)** ашыгы, сүйгөнү; **У всех мо́их ровесни́ков уже́ завели́сь среди́ дере́вских де́вушек сво́й зазно́бы** (Рыленков) Кыштактагы кыздардын арасында менин тентуштарымдын баарынын өздөрүнүн сүйүп жүргөндөрү бар.

Зазноби́ть I *сов. что разг. (застуди́ть)* суук тийгизип алуу, суукка урунтуп алуу; **Да, вот суди́, как но́ги зазноби́шь, куда́ пойдёшь?** (Л. Толстой) Ырас, өзүн ойлоп көрчү, буттарына суук тийгизип (үшүтүп) алсаң, кайда бармак элең (жыла албай калбайсыңбы)?

Зазноби́/ть II *сов. безл.* чыйрыктырып калчылдатуу, калтыратуу, титиретүү; **меня́ ~ ло** мени чыйрыктырып калчылдата баштады, мен чыйрыгып калтырай баштадым.

Зазноб́ить III *сов. кого нар.-поэт.* ашык болуп калуу, сүйүп калуу.

Зазолот/и́ть *сов. что* алтын сымал жалтылдатуу, нурга бөлөө, кулпуртуу, жаркыратуу, чагылыштыруу; **солнце ~ ло верху́шки дере́вьев** күн нуру дарактардын учтарын алтындай жаркыратып чагылыштырып турду.

Зазолоти́/ться *сов.* 1. алтын түстө кулпуруу; **хлеба́ ~ лись** эгиндер алтын түстөнүп кулпурат (алтындай жайкалып кулпурат); 2. алтын сымал жаркырап чагылышуу; **вдали́ ~ лись купола́ церквёй** алыста чиркөөлөрдүн куполдору алтындай жаркырап чагылышат.

Зазо́р I м спец. зазор (эки бөлүктүн бириккен жериндеги аралык, жик); **величина́ ~ а** зазордун көлөмү.

Зазо́р II м уст. уят, шерменделик, адепсиздик, уяттуу иш;

Зазо́рно прост. 1. *нареч. (посты́дный)* адепсиздик, уятсыздык, шерменделик; 2. *безл. в знач. сказ. кому (сты́дно)* уят, бетке чиркөө, жакшы эмес; **тебе не ~ сиде́ть сложа́ ру́ки?** кол куушуруп отуруп алганың өзүңө уят эмеспи?

Зазо́рн/ый, -ая, -ое (зазорен, -на, -но) уят, уяттуу, айыптуу, жаман, ~ **ое поведе́ние** жүрүш-турушу жаман; **в э́том ниче́го ~ ого** мында уяттуу (уятка кала турган) эчтеке жок.

Зазре́ние: без зазре́ния (**со́вести**) бети чымырабастан, бети кызарбастан, уялбастан.

Зазри́ть: **со́весть зазри́ла (зазри́т)** уяты чыдатпоо.

Зазу́бранный I, -ая, -ое 1. *прич. от зазубри́ть I*; 2. *прил.* кетилген, кетиги бар; ~ **топо́р мизи** кетилген балта.

Зазу́бранный II, -ая, -ое 1. *прич. от зазубри́ть II*; 2. *прил.* курулай жаттаган; ~ **о́твет** курулай жаттап алган жооп.

Зазу́бривать I *несов. см. зазубри́ть I.*

Зазу́бривать II *несов. см. зазубри́ть II.*

Зазу́бриваться I *несов.* 1. *см. зазубри́ться I*; 2. *страд. к зазубри́вать I.*

Зазу́бриваться II *несов.* 1. *см. зазубри́ться II*; 2. *страд. к зазубри́вать II.*

Зазу́брина ж кетик; **нож с ~ ми** кетиги бар бычак.

Зазу́брить I *сов. что* кетик кылуу, мизин кетилтүү, кетиктентүү; ~ **топо́р** балтанын мизин кетилтүү.

Зазу́брить II *сов. разг.* курулай жаттоо.

Зазу́бри/ться I *сов.* кетилүү, мизи кетилүү; **нож ~ лся** бычактын мизи кетилген.

Зазу́бриться II *сов. разг.* жатталуу, курулай жат болуу.

Зазыва́ть *несов. см. зазва́ть.*

Зазывн/ой, -ая, -ое, зазывн/ый, -ая, -ое *прост.* чакырган; ~ **ые кри́ки** чакырган кыйкырыктар.

Зайгра́нн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от зайгра́ть I*; 2. *прил. (ста́вший негодо́ным)* көп пайдаланылып керектен чыккан, жараксыз болуп калган; ~ **ая пласти́нка** көп ойнолуп эскирген пластинка; 3. *прил. (ста́вший изб́итым)* кызыгы кеткен; ~ **ая пьеса́** көп ойнолуп кызыгы кеткен пьеса; ~ **ая роль** аткарыла берип кызыгы болбой калган роль.

Зайгра́ть I *сов. что* 1. (*привести́ в негодо́ность, истерпа́ть*) ойной берип эскиртүү, ойното берип керектен чыгаруу; ~ **пласти́нку** пластинканы ойното берип керектен чыгаруу; ~ **карты** ойной берип картаны эскиртүү (керектен чыгарып салуу); 2. (*сде́лать изб́итым*) кызыгын кетирүү, тамтыгын кетирүү; ~ **пьесу́** көп коё берип пьесанын кызыгын кетирүү;

Зайгра́ть II *сов.* ойной баштоо, кызып ойноо.

Зайгра́/ться *сов.* оюндун кызыгына түшүп алуу; **де́ти ~ лись** балдар оюндун кызыгына түшүп алышты; ~ **лись до полно́чи** түн жарымы болгончо ойношту.

Зайгры́вать I *несов. см. зайгра́ть I.*

Зайгры́вать II *несов. разг. с кем* 1. азилдешип тийиштик кылуу, кылыктанып тийишүү, шыңкылдашуу; 2. *перен. (зайски́вать)* жасакерленүү, көшөкөрлөнүү, жагынуу, жалпактоо, кошомат кылуу, бөйпөндөө.

Зайгры́ваться *несов. см. зайгры́вать.*

Зай́ка м, ж кекеч.

Зайка́ние ср 1. *по знач. гл. зайка́ться*; 2. (*поро́к речи*) кекечтик, кекечтенүүчүлүк; **страда́ть ~ ем** кекечтенип кыйналуу.

Зайка́/ться *несов.* 1. кекечтенүү; 2. мукактануу; **Учи́тель стал ~ тья очеви́дно,** **жела́я сказа́ть мно́го и не находя́ нужных слов** (Горький) Мугалим, кыязы, далай сөз айткысы келген болуу керек, бирок ылайыктуу сөз таппай, мукактана баштады; 3. *см. зайкнۇ́ться* 2. **он и не ~ лся о пое́здке** ал баруу жөнүндө ооз ачып да койгон жок.

Зайкнۇ́ться *сов. разг.* 1. (*запнۇ́ться на полусло́ве*) мукактануу; 2. (*наме́кнۇ́ть*) ишара кылуу, жаныта айтуу, ооз ачуу; **не взду́май и ~ об э́том** бул жөнүндө ооз ачып көрбө.

Зайле́ние ср ылай болуп кетүү, балчык басып кетүү; ~ **кана́ла** каналды ылай (балчык) басып кетти.

Зайли́ваться *несов. см. зайли́ться.*

Зайли́ться *сов.* балчык басып кетүү, ылай толуп кетүү, баткак болуп кетүү.

Зай́мка ж 1. *уст.* займка (биринчи болуп көчүп келип бош жерди ээлөө жана ошол тартип менен ээленген жер); 2. *нар.- разг.* займка (айрым чарбак, промыселдик чарба курулушу, ошондой эле негизги кыштактан алысыраак жактагы чакан кыштак).

Займода́вец м уст. карыз берүүчү.

Займообра́зно нареч. карызга, карыз алуу

же карыз берүү; **получить деньги** ~ карыз акча алуу.

Займствование *ср* 1. *по знач. гл. заимствовать*; ~ **е сюжета** сюжетинен пайдалануу; 2. (*то, что заимствовано, перенято*) кабыл алынуу, кирүү, өздөштүрүлүү; **иноязычные** ~ **я** чет тилдерден кабыл алынган сөздөр, чет тилдерден кирген сөздөр.

Займствовать *сов. несов.* кабыл алуу, туурап үйрөнүү, өздөштүрүп алуу, пайдалануу; ~ **опыт передовиков** алдынкылардын тажрыйбасын үйрөнүү (пайдалануу); ~ **слово** сөздү башка тилден пайдалануу (алуу, өздөштүрүп алуу); ~ **тему** темасын алып пайдалануу.

Займствоваться *несов.* 1. *чем прост.* бирөөнөн өзү үчүн пайдалануу, алуу; ~ **от соседа** кошунасынан алып пайдалануу; 2. *страд. к заимствовать.*

Заинвентаризовать *сов.* инвентаризация жасоо, инвентаризациялоо.

Заиндевеш/ий, -ая, -ее 1. *прич. от заиндеветь*; 2. *прил.* кыроо турган, бубак турган, бубактанган; ~ **ие деревья** бубак баскан дарактар (бак-дарактар).

Заиндевел/ый, -ая, -ое кыроолуу, кыроо турган, бубактуу, бубак баскан; ~ **ые кусты** бубак баскан бадалдар.

Заиндеветь *сов.* кыроолонуу, кыроо туруу, бубактануу; **окна** ~ **ли** терезелерге кыроо турган.

Заинтересованно *нареч.* кызыгуу менен, кызыкчылыгын көрсөтүп.

Заинтересованность *ж* 1. кызыкчылык, куштарлык, кумар тутуучулук; **материальная** ~ материалдык кызыкчылык; ~ **в деле** иштеги кызыкчылык; ~ **в знакомстве** таанышууга куштарлык; 2. (*интерес к чему-л.*) кызыгуучулук, таламдаштык; **проявить** ~ кызыгуучулук туудуруу, кызыккандыгын көрсөтүү.

Заинтересованн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от заинтересовать*; 2. *прил.* кызыккан, көңүл бурган; **делать** ~ **ый вид** көңүл бурган түр көрсөтүү; 3. *прил.* кызыкчылыгы бар, таламдаш; ~ **ое лицо** кызыкчылыгы бар киши (таламдаш киши).

Заинтересовать *сов. кого-что чем* 1. (*возбудить любопытство*) кызыктыруу, куштарлантуу, кумарлантуу; ~ **ть слушателей** **рассказом** аңгеме куруп угуучуларды кызыктыруу; **её** ~ **ла песня** аны ыр кумарлантты; 2. (*привлечь пользой*) кызыкчылыгын туудуруу; ~ **ть делом** иш менен кызыкчылыгын туудуруу.

Заинтересоваться *сов. кем-чем и без доп.* кызыгуу; ~ **работой** иш менен (ишке) кызыгуу; ~ **книгой** китепке кызыгуу.

Заинтересовывать *несов. см. заинтересовать.*

Заинтересовываться *несов.* 1. *см. заинтересоваться*; 2. *страд. к заинтересовывать.*

Заинтриговать/ть *сов. кого-что* кызыкчылык туудуруу, кызыгууну козгоо; **ваше сообщение** ~ **ло меня** мен сиздин айткандарыңызга кызыгып калдым.

Заинтриговывать *несов. к заинтриговать.*

Зайнька *м разг. ласк. к заяц.*

Зайскивание *ср по знач. гл. зайскивать*; **высмеять** ~ **перед начальством** башчылардын алдында көшөкөрлөнүп кошомат кылууну мазактап шылдыңдоо.

Зайскивать *несов.* жагынуу, жалпактоо, көшөкөрлөнүү, бөйпөндөө, жасакерленүү, кошомат кылуу; ~ **перед начальством** башчылардын алдында жасакерленүү.

Зайскивающий/ий, -ая, -ее 1. *прич. от зайскивать*; 2. *прил.* жагынган, көшөкөрлөнгөн, бөйпөндөгөн, жасакерленген, кошомат кылган; ~ **ая улыбка** жасакерленген жылмаюу; **его лицо приняло** ~ **ее выражение** анын өнү көшөкөрлөнгөндөй түр көрсөттү.

Зайка *м разг. ласк. к заяц.*

Займище *ср нар.-разг.* жайылма (өзөндүн боюндагы жазгысын каптап кетүүчү жер).

Займовый, -ая, -ое **заём...**, карыз; ~ **ые операции** **заём** операциялары.

Займодержатель *м заём* (облигациялардын ээси).

Зайти *сов.* 1. баруу, кирүү, кире кетүү, кирип чыгуу; ~ **в парикмахерскую** чач тарачка баруу; ~ **к приятелю** таанышыныкына кирип чыгуу; 2. *за кем-чем* алып кеткени (ала кеткени) баруу (кирүү кире кетүү); ~ **за часами** саат алганы баруу; ~ **за книгой** китеп алганы кирүү; ~ **за детьми** балдарды алып кеткени баруу; 3. *во что (проникнуть)* кирип кетүү; **козa зашла в огород** эчки огородго кирип кетти; 4. (*перейти за какие-л. пределы*) баруу, кирүү, өтүү; ~ **в тыл врага** душмандын тылына баруу; ~ **с другой стороны** башка жактан айланып өтүү (кирүү); 5. (*уйти далеко*) алыс кирип кетүү, тереңдеп кирүү; ~ **в лес** токойдун ичине алыстап (тереңдеп) кирип кетүү; ~ **по горло в воду** кекиртекке чейин сууга кирүү; 6. *перен. (перейти грань)* узакка созулуу, катуу кетип калуу; **беседа зашла за полночь** түн ортосу оогончо сүйлөшүп олтурушту; **спор зашёл слишком далеко** сөз талашып катуу кетип калышты; 7. (*скрыться*) жашынуу, кирип кетүү, бурулуп кетүү, көрүнбөй калуу; **солнце зашло за тучи** күн булутка жашынды (кирип кетти); ~ **за угол** бурчтан кайрылып кетти; 8. (*закатиться*) батуу, уясына батуу, уясына отуруу; **солнце зашло күн** батты (күн уясына отурду); 9. (*возникнуть, начаться*) башталуу, болуу; **спор зашёл о делах** иштер жөнүндө сөз болуп

талаш башталды; **разговор зашёл о писателе** жазуучу жөнүндө сөз болду; **◇ дело зашло далеко** иш кыйындап (татаалданып) калды.

Зайтись сов. прост. 1. (*потерять чувство*) эси ооп калуу, эстен тануу; **ребёнок зашёлся от плача** бала ыйлай берип эси ооп калды; **2.** (*онеметь*) сенек болуу, сенейип калуу, камтууга келбөө; **руки зашлись от холода** сууктан колдору камтууга келбей калды; **◇ сердце зашлось** жүрөгү мыкчыла түштү; **дух зашёлся** жүрөгү оозуна тыгылды (деми кысылып калды).

Зайчатина ж коён эти.

Зайчик м 1. *уменьш.-ласк. к заяц* коёнек; **2.** *разг. (световой)* чагылышкан шоола, бутакшактын арасынан өткөн күн нуру; **~ и на стене** керегеге чагылышкан шоола (күн нуру).

Зайчиха ж ургаачы коён.

Зайчонок м бөжөк (коёндун баласы).

Закабаление ср по знач. гл. закабалить — закабалиться.

Закабалить сов. *кого-что* кулдандыруу, кулга айландыруу, кул кылуу.

Закабалиться сов. кулдануу, кулга айлануу, кулдукка түшүү, кул болуу.

Закабалять несов. см. закабалить.

Закабаляться несов. 1. *см. закабалиться*; **2.** *страд. к закабалять.*

Закавык/а ж прост. *то же, что закавычка*; **вот в чем ~ а** көрсө кедерги (тоскоол) ушунда жаткан турбайбы; **Слово попросту не скажет, а всё с ~ ой** (Шолохов) Сөздү жөн сүйлөбөй, дайыма жандатып айтат.

Закавыч/ка ж разг. 1. (*завиток, крючок*) илмек, илгек, тырмакча сымал белги; **2.** (*помеха*) тоскоол, чаташуу, кедерги; **в этом вся ~ ка** бардык тоскоол мына ушунда; **3.** (*хитрость, лукавство, намёк*) амал-айла, чаргытып, жандатып айтуу; **письмо с ~ ками** чаргытып жазылган кат; **говорить без ~ ек** жандатып айтпастан (чаргытпай) сүйлөө.

Закадычный, -ая,-ое разг. жаны бирге, кыйышпас, ынак; **И пошла уних с Андрианом дружба закадычная** (Гл. Успенский) Ошентип алар Андриан менен жаны бирге дос болуп кетишти; **~ друг** кыйышпас дос.

Заказ I м 1. *заказ* (жасоого иш тапшыруу); **принимать ~** заказ алуу; **сделать ~** заказ берүү; **2.** (*заказанная вещь*) жасоого берилген буюм; **ваш ~ готов** сиздин заказыңыз даяр; **стол ~ ов** заказ берүү столу; **на заказ** алдын ала макулдашып иш берүү; **по заказу** тапшырма, өтүнүч боюнча иш берүү.

Заказ II м уст. прост. тыюу; **только один тебе заказ: в эту дверь не входí** (Л. Толстой) сага бир гана нерсеге тыюу салынат: экинчи бул эшикке кирбейсин; **2. обл. заказник.**

Заказать I сов. 1. *что на заказ берүү*, заказ кылуу; **~ платье** көйнөк заказ берүү; **~ обед**

тамак заказ кылуу; **2.** *кому чаще с неопр. прост. (приказать)* буйрук берүү, айтуу, тапшыруу; **закажите ей меньше печалиться** ага айтып койгула, көп эле кайгыра бербесин.

Заказать II сов. что и с неопр. уст. и прост. (запретить) тыюу салуу, жол бербөө; **все пути ему заказаны** ага келүүгө такыр тыюу салынган; **говорить никому не закажешь** сүйлөөгө эч кимге тыюу сала албайсың; **◇ заказать путь (дорогу) куда** барууга же келүүгө тыюу салуу.

Заказник м заказник (айбанаттардын бардыгы же айтым түрлөрү, өсүмдүктөр дүйнөсүнүн кээ бир түрлөрү өзгөчө көзөмөлдөөгө алынган жерлердин, токойлордун ж. б. чектелген аймагы).

Заказн/ой I, -ая,-ое 1. (*по заказу*) заказ кылынган; **~ ой костюм** заказ кылынган костюм; **~ ой ужин** заказ кылынган кечки тамак; **2.** (*отправляемый с доплатой*) заказной; **~ бе письмо** заказной кат.

Заказной II, -ая,-ое спец. (заповедный) корук; корукка алынган; **~ лес** корук токой.

Заказчик м заказчы, заказ кылуучу, жасоого (тигүүгө) иш тапшыруучу.

Заказчица женск. к заказчик.

Заказывать I несов. см. заказать I.

Заказывать II несов. см. заказать II.

Закаиваться несов. закаяться.

Закал м 1. *по знач. гл. закалить*; **~ стали** болотту чыңоо (сугаруу); **2.** *перен. то же, что закалка* **2**; **человек старо-го ~ а** мурдагы такшалган адамдардан; **3.** (*непропечённый*) чала бышкан (мисалы, нандын ортосу).

Закалённость ж сугарылгандык, бышкандык, такшалгандык, каныккандык, чыйралгандык, чыныккандык; **~ в борьбе с трудностями** кыйынчылыктар менен күрөштө бышкандык.

Закалён/ый, -ая,-ое 1. *прич. от закалить*; **2.** *прил.* сугарылган, бышкан, каныккан, чыйралган, такшалган; **~ ый революционер** такшалган революционер; **Он был человек ~ ой, спокойной храбрости** (Л. Толстой) Ал каныгып бышкан, эр жүрөк, токтоо адам болучу.

Закаливание ср по знач. гл. закалывать — закаливаться; **~ стали** болотту курчутуу (чыңоо); **~ организма** денени чыныктыруу (суукка көндүрүү).

Закаливать несов. см. закалить.

Закаливаться несов. 1. *см. закалиться*; **2.** *страд. к закалывать.*

Закалить сов. 1. *что (придать твёрдость, упругость)* курчутуу, сугаруу, чыңоо; **~ стали** болотту чыңоо (сугаруу, курчутуу); **2.** *перен. (сделать выносливым)* чыңдоо, чыныктыруу, бышыруу, каныктыруу, такшалтуу,

чыйралтуу, суукка көндүрүү; ~ **здоровье** ден соолукту чыңдоо; ~ **армию в боях** салгылаштарда армияны такшалтуу; ~ **себя в борьбе с трудностями** кыйынчылыктар менен күрөштө өзүн каныктыруу; ~ **ребёнка** бөбөктү чыныктыруу (суукка көндүрүү).

Закали́/ться *сов.* 1. (*стать прочным*) чыңалуу, сугарылуу; **сталь хорошо ~ лась** болот жакшы чыңалды; 2. *перен. (стать выносливым)* такшалуу, каныгуу, чыйралуу, чыңалуу; ~ **ться в испытаниях** сыноолордо такшалуу (каныгуу, чыйралуу); **здоровье ~ лось** ден соолугу чыңдалды; **ребёнок ~ лся** бөбөк чыныкты (суукка бышты).

Зака́лк/а *ж по знач. гл. закалить*; ~ **а стали** болотту сугаруу; 2. *перен. (воспитание стойкости)* чыңдоо, суукка көндүрүү, такшалтуу; ~ **а организма** организмди суукка көндүрүү (чыныктыруу); **настоящий командир, старой ~ и!** такшалган эски чыныгы командир!; 3. *перен. (выносливость)* каныгуу; **Изо дня в день росли военные мастера и физическая ~ а бойцов и командиров** (Москаленко) Жоокерлердин жана командирлердин аскердик чеберчилиги менен дене жактан чыныгуусу күн санап өсө берди.

Зака́лочный, -ая, -ое *тех.* сугаруучу, бышыруучу; ~ **бак** сугаруучу (бышыруучу) бак.

Зака́лывать *несов. см. заколоть I.*

Зака́ливаться *несов.* 1. *см. заколоться*; 2. *страд. к закалывать.*

Закаля́ть *несов. см. закалить.*

Закаля́ться *несов.* 1. *см. закалиться*; 2. *страд. к закалять.*

Закаменёлый, -ая, -ое *разг. 1. (отвердевший)* каткан, таштай каткан, тонгон; 2. *перен. (неподвижный)* сенейген, былк этпеген, каткан, сенек болгон.

Закаменё/ть *разг. сов. 1. (отвердеть)* катып калуу, таштай катуу, тоңуу; **от мороза ~ ла земля** сууктан жер тонуп калды; 2. *перен. (стать неподвижным)* сенейүү, былк этпей сенейип катып калуу; **старшина ~ л** старшина былк этпей сенейип катып калды; 3. *перен. (стать бесчувственным)* делдейүү, селейип туруп калуу.

Заканчива́ть *несов. см. закончить.*

Заканчи́ва/ться *несов.* 1. *см. закончиться*; 2. *чем* бүткөрүлүү, аякталуу, акырына чыгарылуу, барып такалуу; **земляная насыпь плотины ~ лась мостом** плотинаны топурак төгүп-кырдоо жумушу көпүрө салуу менен аяктады; 3. *страд. к заканчивать.*

Зака́пать I *сов. кого-что (запачкать)*; тамызуу; тамчылатуу; ~ **стол чернилами** столго сыя тамызып алуу; ~ **лекарство в нос** мурунга суюк дары тамызуу (тамчылатуу).

Зака́па/ть II *сов. (начать капать)* тамчылоо; с **крыши ~ ло** чатырдан суу тамчылай баштады.

Зака́паться *сов.* тамызып алуу, чачыратып алуу, булгап алуу; ~ **чернилами** сыя чачыратып алуу (тамызып булгап алуу).

Закапри́зничать *сов.* терс аяктануу, кер аяктануу, кыртышы сүйбөө, чыргоолонуу, кежирленүү; **ребёнок ~ л** бөбөк чыргоолонуп калды.

Зака́пывать I *несов. см. закапать I.*

Зака́пывать II *несов. см. закопать.*

Зака́пываться *несов.* 1. *см. закопаться I*; 2. *страд. к закапывать II.*

Зака́рмливать *несов. см. закормить.*

Закáт *м 1. (заход)* батуу, уясына отуруу; ~ **солнца** күндүн уясына отурушу (батышы); **солнце шло на ~** күн батууга жакындады; 2. (*время захода солнца*) күн батаар маал; **вернуться на ~** е күн батаарда кайра кайтуу; **гнать лошадей на ~** е жылкыларды күн батарда айдап жөнөө; 3. (*освещение при заходе солнца*) күн батып бараткандагы кызгылты; **в окнах домов ещё отражался желтоватый ~** батып бараткан күндүн саргыч тарткан кызгылты үйлөрдүн терезелеринде али чагылышып турду; 4. *перен. (конец, исход)* бүтүү, акыры, түгөнүү; **Жизнь твоё близиться к ~ у** (Чехов) Сенин ичер суун түгөнүп баратат (жашпооно аз эле калды); **на ~** е деятельности ишмердиги бүтөөр алдында туруу; 5. *уст. (запад)* күн батыш; **Опять перед глазами подымались горы на ~** е (Л. Толстой) Батыш жакта тоолор кайрадан көз алдыга тартылды; **☽ на закáте дней** бир буту көрдө туруу; өлөр алды; өтө карыган чак, күнү бүтүп бараткан кез.

Закáтáть *сов. 1. кого-что во что (катая, обернуть)* ороо, түрүү; ~ **в шинели** шинелге ороо; ~ **в тесто** камырга ороо; 2. *что (заровнять)* таптоо, тегиздөө, түздөө; ~ **дорогу** жолду тегиздеп таптоо; 3. *что разг. (подвернуть, засучить)* кайруу, түрүү; ~ **брюки** шымдын багалегин түрүү; ~ **рукава** жеңди түрүү (кайруу); 4. *разг. (катая, свернуть)* ороп, түрүү; ~ **бинт** бинтти түрүү; 5. *кого прост. (отправить под арест)* айдатуу; ~ **под арест** камакка айдатып жиберүү; 6. *разг. (закупорить)* бекитүү; ~ **банки с компотами** компот куюлган банкаларды капкактап бекитүү; 7. *кого разг. (утомить катанием)* тептирип, терметип, алып жүрүп ж.б. чарчатуу; ~ **ребёнка на карусели** баланы каруселде көпкө ойнотуп чарчатуу.

Закáта/ться *сов. разг. 1. (засучиться)* кайрылуу, түрүлүү; **рукава ~ лись** жең түрүлүп кетти; 2. кызыгына берилүү, кызыгына берилип кетип чарчоо (мисалы, сейилдөөнүн, оюндун ж.б.).

Зака́тисто нареч. ыкшып, боору ката, каткырып; ~ смеяться боору ката (каткырып) күлүү.

Зака́тистый, -ая, -ое разг. ыкшыган, каткырган, боору ката күлгөн (күлкү жөнүндө).

Зака́ти/ть сов. 1. *что (катя, поставит)* дөңгөлөтүп алпаруу, тоголотуп жеткирүү, түртүп барып коюу; ~ **ть коляску под навес** колясканы серенин алдына түртүп барып койду; **жук ~ л шар в нору** конуз коргоолду ийинге тоголотуп киргизди; 2. *перен. (уехать)* кетүү, жөнөп кетүү; **хорошо бы в эти жаркие дни ~ ть в горы** ысып турган ушул күндөрү тоого кетип калуу жакшы болоор эле; **сядем в поезд и ~ м поездге отурабыз да кетип калабыз**; 3. *перен. что прост. (устроить особенное)* жасоо, салуу, берүү, сүйлөө; ~ **ть скандал чыр салуу ~ ть пир горой** дүңгүрөтүп той берүү; ~ **ть речь** сөз сүйлөө; 4. *перен. что (ударить)* чабуу, муштоо, коюп калуу, уруп жиберүү; ~ **ть пощечину** жаакка чаап жиберүү; ~ **ть в шею** желкеге бир муштоо; $\diamond$ **зака́тить глаза́** көзүн аңтарылтуу, көзүн акшырайтуу.

Зака́ти/ться сов. 1. (*катясь, скрыться*) тоголонуп кирип кетүү, көрүнбөй калуу; **мяч ~ лся под диван** топ дивандын алдына тоголонуп кетти; 2. (*опуститься за горизонт*) катуу, уясына отуруу; **солнце уже ~ лось за горизонт** күн уясына отурду (батты); 3. *перен. (прийти к концу)* өчүү, жок болуу; **слава его ~ лась** анын баркы (атак-данкы) өчтү; 4. *прост. (отправиться)* баруу, чыгуу, жөнөп кетүү; ~ **ться за город** шаардын сыртына чыгуу (баруу); 5. *разг. (разразиться смехом)* боору катып күлүү, ыкшып күлүү, боору эзилип күлүү, эрип калуу; ~ **ться смехом** ыкшып күлүү; ~ **ться кашлем** ыкшып жөтөлүү; 6. *разг. (о звёзде)* татыроо, тырылдоо; **длинной очередью ~ лья** пулемёт пулемёт татырап аткылап жатты; $\diamond$ **глаза́ заката́лись** көзү аңтарылып (акшырайып) кетти.

Зака́тн/ый, -ая, -ое күн батып бараткандагы, күн батаар...; ~ **ый час** күн батар маал; ~ **ые лучи́** батып бараткан күндүн кызгылты, күндүн батып бараткандагы шооласы.

Зака́тывать I несов. см. заката́ть.

Зака́тывать II несов. см. заката́ть.

Зака́тываться I несов. 1. см. заката́ться; 2. страд. к заката́ть I.

Зака́тываться II несов. 1. см. заката́ться; 2. страд. к заката́ть II.

Зака́ча/ть I сов. 1. кого терметип уктатуу; ~ **ть ребёнка** бөбөктү терметип уктатуу; 2. (*укачать*) чайкоо, чайкап башты айлантуу, жүрөк айнытуу, куску келтирүү; ~ **ло на паракóде** кеме чайкалып баш айлантты

(жүрөктү айнытты, куску келтирди); 3. *спец. (нагнестí нака́чиванием)* сордуруу, сордуруп куюу.

Закача́ть II сов. кого-что терметүү, чайпалтуу, теңселтүү, ыргалтуу.

Закача́ться I сов. разг. ары-бери чайкалып шалдыроо, алсыроо, баш тегеренүү; ~ **на качелях** селкинчек тээп (чайпалып) баш айлануу.

Закача́ться II сов. 1. (начать кача́ться) термелүү, чайпалуу, теңселүү; 2. 2 л. *наст. вр. закача́ешься (закача́етесь)* прост. (*выражение восхищения*) жыргоо, моокум кануу, оозу ачылып калуу; **Послу́шай, я вы́учила пе́сенку – закача́ешься** (Гранин) Угуп турчу, мен бир ыр жаттадым – жыргап угасын (оозуң ачылып калат).

Зака́чивать несов. см. закача́ть.

Зака́чка ж спец. по знач. гл. закача́ть I, 3; ~ **возду́ха** аба сордуруу; ~ **воды́** суу сордуруу.

Зака́шивать несов. см. закоси́ть.

Зака́шлять сов. жөтөлүү.

Зака́шляться сов. ыкшып жөтөлүү, токтоно албай жөтөлө берүү; ~ **от ды́ма** түтүндөн ыкшып жөтөлүү.

Зака́я/ться сов. разг. өкүнүп бекем сөз берүү, кайталабаска, андан ары токтотууга шерт кылуу; ~ **ляся кури́ть** тамеки чекпөөгө шерт кылды (сөз берди).

Зака́сать сов. что уютуу, ачытуу, туздоо, көрөңгө кылуу; ~ **молоко́** сүт уютуу; ~ **тесто** камыр ачытуу.

Зака́си/ться сов. уютулуу, ачытылуу, туздалуу; **тесто ~ лось** камыр ачыды; **ка́пуста ~ лась** капуста туздалды (туз жеди).

Зака́ска ж 1. по знач. гл. зака́сать, зака́саться; 2. (вещество, вызывающее броже́ние) ачыткы, уютку, камыр туруш, угут; ~ **для теста** камыр туруш; **моло́чная ~ уютку;** 3. *перен. разг. (зача́тки характера)* өнөгө, тарбия; **у него́ хоро́шая ~ анын тарбиясы** жакшы.

Зака́шивание ср по знач. гл. зака́шивать – зака́шиваться; ~ **на зиму** капу́сты кышка капуста туздоо.

Зака́шивать несов. см. зака́сать.

Зака́шиваться несов. 1. см. зака́саться; 2. страд. к зака́шивать.

Закива́ть сов. ийкөө; ~ **голово́й** башын ийкөө.

Закида́ть I сов. кого-что чем разг. 1. (за́сыпать, покрыва́ть) таштай берүү, таштап толтуруу, ширөө, бүтөө; ~ **камями** ручеёк сууга таш таштап толтуруу; **Закида́ло снегом око́нные стёкла** (Мельников-Печерский) Терезе айнектерин кар ширеп салды; 2. *перен.* жаадыруу; ~ **воп-ро́сами** суроо жаадыруу.

Закида́ть II сов. ыргытуу.

Закидо́й, -а́я, -о́е ыргытылып таштала

турган, жайма; ~ **невод** ыргытылып ташталма тор, жайма тор.

Заки́дывать I *несов. см. закида́ть I.*

Заки́дывать II *несов. см. заки́нуть.*

Заки́дываться *несов. 1. см. заки́нуться; 2. страд. к заки́дывать II.*

Заки́ну/ть *сов. 1. что (забро́сить)* ыргыта таштоо, жаюу, ыргытып салуу, ыргытып түшүрүү; ~ **ть мяч в сетку** топту ыргытып торго түшүрүү (салуу); ~ **ть невод** тор жаюу, торду ыргыта таштоо; **2. перен.** туш кылуу, кабылтуу, айдап келүү; **судьба** ~ **ла меня сюда** мени биерге тагдыр айдап келди (туш кылды); **Куда тебя** ~ **ла война?** (Гусев) Согуш сени кайда айдап барып таштады? **3. что (наки́нуть)** сыйыртмак салуу, илүү; ~ **ть верёвку на шею** моюнга (мойнуна) сыйыртмак салуу; **4. что** кайчылаштыруу, учкаштыруу; ~ **ть ногу за ногу** буттарын учкаштыруу; ~ **ть руки за голову** колдорун кежигесине кайчылаштыруу; **◇ заки́нуть слово (словечко)** кулакдар кылуу, кулагына салып коюу, жандатып айтуу; **заки́нуть удочку** ишарат кылуу, этияттык менен тамырын тартып көрүү.

Заки́ну/ться *сов. 1. (зацепи́ться)* илинүү, түшүү; **верёвка не** ~ **лась** жип илинген жок; **2. (отки́нуться)** чалкалоо, кайрылуу, артка кетүү; **голова** ~ **лась назад** башы артына чалкалады; **рука** ~ **лась за голову** колун кежигесине алды; **3. спец. (бро́ситься в сторону)** жалт берүү (мисалы, ат).

Закипа́ть *несов. см. закипе́ть.*

Закипе́/ть *сов. 1. (нача́ть кипе́ть)* кайноо; **вода** ~ **ла** суу кайнады; **2. перен. (о рабо́те)** кызый баштоо, кайноо; **рабо́та** ~ **ла** иш кызыды, иш кайнады.

Закиса́ть *несов. см. заки́снуть.*

Заки́снү/ть *сов. 1.* ачып жетилүү, уюу; **тесто** ~ **ло** камыр ачыды; **2. перен. разг. (ста́ть уны́лым)** чүнчүү, үңкүйүү, шалпысы бошоо, өлжөгөй тартуу; ~ **ть в одино́честве** жалгызчылыкта чүнчүү; **заки́с я тут в госпитале** мында госпиталда шалпым бошоп кетти.

За́кись *ж хим.* закись (химиялык элементтин кычкылдануусунун эң төмөнкү даражасы); ~ **меди** жездин кычкылданышы; ~ **желе́за** темирдин кычкылданышы.

Закла́д *м уст. 1. (залог)* күрөө (карыз алган акча үчүн буюм карматуу); **сдать вещь в** ~ күрөөгө буюм коюу; **взять денег под** ~ күрөөгө буюм коюп акча алуу; **часы в** ~ **е** саат күрөөгө коюлду; **2. (пару́)** мелдеш; **выиграть** ~ мелдешти утуп алуу; **◇ биться об закла́д** мелдешүү, мелдешке саюу.

Закла́дка *ж 1. по знач. гл. закла́дывать; ~ силоса* силос ачытуу; ~ **корабля́** кеме кура баштоо; ~ **са́да** бак тигүү; **2.** белги, чөп кат; (китептин арасына белги кылынып салынуучу

кагаз, тасма ж.б.); **бума́жная** ~ кагаз чөп кат.

Закладн/ой, -ая, -ое 1. уст. и разг. күрөө...; ~ **ая квитанция** күрөө квитанциясы; **2. в знач. суиц.** **закладна́я ж уст.** күрөөгө буюм коюу жөнүндө атайын берилген ишеним кат.

Закла́дчик *м уст. 1.* күрөөгө буюм койгон киши; **2.** күрөөгө буюм койгонго карыз акча берген киши.

Закла́дчица *уст. женск. к закла́дчик.*

Закла́дывать *несов. 1. см. заложить; 2. прост. (выпива́ть)* кылт эттирүү, ичкилик ичүү.

Закла́ние *уст.: на закла́ние (вести́, обре́чь, отда́ть и.т.п.)* **высок. и ирон.** өлүмгө дуушар болуу.

Заклева́/ть кого 1. чокулоо, чокулап өлтүрүү (канаттуу жөнүндө), тарткылоо (балык жөнүндө); **ястреб** ~ **л цыплёнка** карчыга жөжөнү чокуп өлтүрдү; **2. перен. разг. (извести́ и придирками)** кыйкымдап жанына батыруу, күн көрсөтпөө, тойгузуп жиберүү, кодулоо, жанынан бездирүү; ~ **ть парня** кыйкымдай берип уланга күн көрсөтпөө.

Закле́вывать *несов. см. заклева́ть.*

Закле́ивать *несов. см. заклеи́ть.*

Закле́иваться *несов. 1. см. заклеи́ться; 2. страд. к закле́ивать.*

Заклеи́ть *сов. что 1.* желимдөө, чаптоо, жабыштыруу; ~ **письмо́** катты желимдөө (чаптоо); ~ **рамы бумагой** кагаз жабыштырып рамаларды бүтөө; ~ **ранку пластырем** жарага пластырь жабыштыруу; ~ **камеру** камераны чаптап бүтөө; **2. разг. (наклеи́ть во множестве)** жабыштыруу; **столбы заклеены афи́шами** мамыларга афишалар жабыштырылган.

Закле́йк/а ж 1. по знач. гл. и заклеи́ть; ~ а окон терезелердин жылчыктарын кагаз жабыштырып чаптоо; **2. (материал для закле́ивания)** жабыштырыла турган материал.

Закле́йми́ть *сов. кого-что 1. (постави́ть кле́ймо)* тамга салуу, тамгалоо, белги коюу; ~ **това́р** товарга белги коюу; **2. перен. (сурово осуди́ть)** наалат айтуу, каргоо; ~ **согласательскую политику** келишүүчүлүк саясатка наалат айтуу; ~ **карьерист** карьеристке наалат айтуу (каргоо); ~ **позором** наалат айтып маскаралоо.

Заклепа́ть *сов. что 1.* бөрктөө, чегелөө; ~ **болт** болтту (бураманы) бөрктөө; ~ **гвоздь** мыкты бөрктөө; **2.** бөрктөп кадоо; ~ **котёл** казанды бөрктөп кадоо; **заклепа́ть пу́шку** *уст.* замбиректин оозун бүтөө.

Закле́пка *ж 1. по знач. гл. заклепа́ть; ~ обода* алкакты бөрктөө; **2. (металли́ческий стерже́нь)** бөрктөмө чеги; **◇ закле́пок не хвата́ет у кого** *прост.* бир мандеми бар (чектелүү, тайкы адам жөнүндө айтылган сөз).

Заклёпочн/ый, -ая,-ое бөрктөө...; ~ **ое** соединёние бөрктөп бириктирүү; ~ **ый шов** бөрктөө жиги.

Заклёпывать *несов. см. закрепить.*

Заклика́ть *несов. прост.* чакыруу, үн салуу; ~ **их к себе** аларды өзүнө чакыруу.

Заклина́ни/е *ср 1. по знач. гл. заклина́ть; 2. (суеверие)* дарымдоо, дубалоо, арбоо; **произносить** ~ **я дубалоо** (дуба окуу); **3. (страстная мольба́, просьба)** жалынып-жалбаруу, өтүнүү.

Заклина́тель *м* сыйкырчы, дубакөй, арбоочу, дарымчы; ~ **змея** жыланды арбоочу; ~ **духов** жин-перилерди чакыруучу.

Заклина́ть *несов. кого-что* **1.** сыйкырлоо, дубалоо, арбоо, дарымдоо; ~ **змея** жыланды арбоо; ~ **мечя** кылычты сыйкырлоо (дубалоо); ~ **клад кенди** сыйкырлоо; **2.** жалынуу, жалбаруу; ~ **памятью отца́** атасынын арбагына жалынуу; **3. уст.** каргануу, наалат кылуу, тыюу салуу.

Закли́нивать *несов. см. заклинить.*

Закли́ниваться *несов. 1. см. заклиниться; 2. страд. к заклинить.*

Закли́ни/ть *сов. что 1. (вбив клиен, закрепить)* шынаа кагуу, шынаа кагып бекитүү; ~ **ть топориче** балта сапка шынаа кагуу; ~ **ть бревно́** устунга шынаа уруу; **2.** тыгылуу, тиштешип калуу; шынаалануу; **ударом снаря́да** ~ **ло ба́шню та́нка** снаряд тийип танканын башнясы тиштешип айланбай калды.

Закли́ни/ться *сов.* тыгылуу, бузулуу, тиштешүү; **затво́р винто́вки** ~ **ля** мылтыктын затвору тиштешип (бузулуп) калды.

Заклуби́/ть *сов. что* куюндуу, түрмөктөтүү, сапырылтуу; **ве́тер** ~ **л пы́ль** шамал чанды сапырды.

Заклуби́/ться *сов.* куюндалуу, түрмөктөлүү, сапырылуу; **от ве́тра** ~ **ля** пы́ль шамалдан чаң сапырылды; ~ **ля дым** түтүн түрмөктөлүп көтөрүлдү.

Заключа́/ть *несов. 1. см. заключить; 2. (содержать)* камтуу, ичине алуу; **письмо́** ~ **ло сле́дующие слова́** катта төмөнкү сөздөр камтылган.

Заключа́/ться *несов. 1. в чём (находиться)* алынуу, орноо, камтылуу, жайгашуу; **механизм часо́в** ~ **ля** в **золото́м ко́рпусе** сааттын механизми алтын корпусун ичине орногон (жайгашкан); **Я же ду́мал, что словесные богатства́ ру́сского наро́да** ~ **ютя** бо́льше в **у́стной словесности, чем в письменной** (Пришвин) Орус элинин көркөм сөз байлыгы жазма адабиятка караганда оозеки чыгармаларда көбүрөөк камтылган деп ойлогон элем; **2. (состоять в чём-л.)** туруу, болуу; **де́ло** ~ **ется в сле́дующем иш** төмөнкүлөрдөн турат; **в э́том сло́ве** ~ **ля** **вся**

соль сказа́нного айтылгандардын ток этер жери (маңызы) ушул сөздө турат; **в э́том** ~ **ля** **осо́бная тру́дность поло́жения** абалдын өзгөчө оордугу мына ушунда болуучу; **3. чем (заверша́ться)** аякталуу, жыйынтыкталуу, корутундулануу; **письмо́** ~ **лось** **искренними пожела́ниями сча́стья** кат чын жүрөктөн бакты-таалай каалоо менен аяктаган; **статья́** ~ **ется** **разбо́ром последне́го произведе́ния Ч. Айтматова** макала Ч.Айтматовдун акыркы чыгармасын талдоо менен корутундуланат; **4. несов. см. заключиться; 5. страд. к заключать.**

Заключе́ни/е *ср 1. по знач. гл. заключи́ть 1, 2, 5; ~ е* **тюрьму́** түрмөгө камоо; ~ **е в ско́бку** кашаага алуу; ~ **е ми́ра** тынчтык түзүү; **2.** камакта отуруу; **отбыва́ть** ~ **е** кесилген мөөнөттү өтөө; **приговори́ть к тюре́мному** ~ **ю** түрмөдө отурууга өкүм чыгаруу (кесүү); **3. (вывод)** жыйынтык, корутунду, натыйжа; **пришли́** **к** ~ **ю** жыйынтыкка келүү; ~ **е врача́ о боле́зни** оору (дарт) жөнүндө врачтын жасаган корутундусу; ~ **е** **эксперти́зы** экспертизанын жыйынтыгы (корутундусу); **4. (окончание)** акыры, аягы, соңу; **интересное** ~ **е романа́** романдын акыры кызык; **◇ в** **заклю́чение** акырында, жыйынтыктаганда.

Заключе́нн/ый, -ая,-ое 1. прич. от **заклучи́ть; слова́,** ~ **ые** в **ско́бки** кашаага алынган сөздөр; **2. в знач. сущ. заклуче́нный** *м*, **заклуче́нная** *ж* камалган адам, кесилген адам; **освобо́жены** ~ **е** кесилгендер бошотулду.

Заклучи́тельн/ый, -ая,-ое корутунду, акыркы, соңку: ~ **ое** **слово** корутунду сөз, акыркы сөз; ~ **ая** **часть** **доклада́** докладдын акыркы бөлүгү.

Заклучи́/ть *сов. 1. кого (лиши́ть свобо́ды)* камоо, камакка алуу; ~ **ть** **под стра́жу** камап коюу; **2. во что (помести́ть во внутрь)** ичине алуу; ~ **ть** **в ско́бки** кашаага алуу; ~ **ть** **объя́тия** кучагына алуу (кучактоо); **3. что (сде́лать вы́вод)** жыйынтык чыгаруу, корутундулоо, тыянакка келүү; **я** ~ **л, что э́ти ка́мни когда́-то бы́ли уло́жены рука́ми челове́ка** мен бир кездерде бул таштарды адамдар тизишкен деген жыйынтыкка келдим; **4. что чем (закончи́ть)** аяктоо, бүтүү; ~ **ть** **речь** **приве́тствиями** сөздү куттуктоо менен бүтүрүү (аяктоо); **5. что** түзүү, жасоо, бүтүмгө келүү; ~ **ть** **мир** тынчтык келишимин түзүү; ~ **союз** союз түзүү; ~ **догово́р** келишим жасоо.

Заклучи́/ться *сов. уст.* камалуу, бекинүү, чыкпоо, жашынуу; **Ско́ро наступи́ла жесто́кая зима́, и мы** **оконча́тельно** ~ **лись** **в своих де́тских ко́мнатках.** (С.Аксаков). Тез эле ызгаардуу кыш башталды, биз өз бөлмөлөрүбүздөн чыкпай калдык.

Закля́сть *сов. см. заклинать 1,3.*

Закля́/сться I *сов. 1. (закáяться, дать зарóк)* ант кылуу; өкүнүп бекем убада берүү; ~ **лсыа пыть вно́** шарап ичпөөгө ант кылды; 2. *прост. (побожиться)* каргануу.

Закля́сться II *сов. разг. (начать клясться)* ант берүү, касам ичүү;

Закля́тие *ср уст. 1. по знач. гл. заклясть-заклясться I; 2. то же, что заклинание 2; 3. (клятва, зарóк)* ант, касам, шерт, бекем убада.

Закля́т/ый, -ая,-ое 1. *прич. от заклясть; 2. прил. (непримиримый)* келишпес, жексурун, барып турган; ~ **ый враг** барып турган (жексурун) душман; 3. *прил. уст. (страстный, рьяный)* ынтаалуу, демилгелүү, тырышчаак; ~ **ые политик**ы ынтаалуу саясатчылар; ~ **ые рыболовы** тырышчаак балыкчылар.

Зако́в/ть *сов. 1. кого-что (закрепить ковкой)* кишендөө, кишен салып согуп бекитүү; ~ **ть преступника** кылмышкерди кишендөө; ~ **ть в кандалы** кишендеп матоо; 2. *кого-что* каптоо, кийгизүү, тагуу; ~ **ть в броню** (в латы) чарайна-соот кийгизүү; 3. *вет. такалоодо* туяктын этине доо кетирүү; 4. *перен. что (заморозить)* тондуруу, катыруу, музга айландыруу; байлап таштоо; мороз ~ **л реку** суук өзөндү тондуруп салды.

Зако́вка *ж вет.* этке доо кетирүү (атты такалоодо туякты жонуп этин кесип алуу, такалап жатып этине мык киргизүү).

Зако́вывать *несов. см. заковать.*

Зако́вываться *несов. страд к заковывать.*

Заковыля́/ть *сов. разг. сылтып басуу, төкөрөндөө, кыйралаңдоо, ийрелендөө, сүйрөлөндөө; старик поднялся и ~ л к дому,* чал ордунан туруп үйүн карай кыйралаңдап жөнөдү.

Заковыри́стый, -ая,-ое (*заковырист, -а, -о*) *прост.* баш катырган, ойго салган, казмалаган; ~ **ый вопро́с** баш катырган суроо; ~ **ая зада́ча** баш катырган маселе.

Заковы́рка *ж то же, что закавычка 2,3.*

Заковыря́ть *сов. разг. чукулоо, казмалоо.*

Закодиро́вать *сов. код аркылуу берүү; коддоо* (кабардын мазмунун код аркылуу билдирүү, берүү); ~ **сообщение** кабарды код менен билдирүү (берүү).

Зако́лачива́ть *несов. см. заколотить I.*

Зако́лачива́ться *несов. страд. к заколачивать.*

Заколдо́ванн/ый, -ая,-ое 1. *прич. от заколдовать; 2. прил.* сыйкырланган, арбалган, дубаланган, сыйкырдуу; ~ **ый клад** сыйкырланган байлык (кенч); ~ **ое место** сыйкырланган жай; ◊ **заколдо́ванный круг** өтө чатышкан иш, абдан оор абал, баш-аягы табылбаган нерсе, татаал кырдаал.

Заколдо́вать I *сов. 1. кого-что (подчинить*

волшебной силе) сыйкырлоо; **Щит мой от стрел и мечá заколдо́ван** (Лермонтов) Менин калканым жаанын огу өткүс, кылыч кыйбас болуп сыйкырланган; 2. *перен. (очаровать)* куштарлантуу, ашык кылуу, өзүнө тартып алуу, башын айландырып алуу.

Заколдо́вать II *сов. сыйкырлоо, арбоо, дубалоо, көз байлоо.*

Заколдо́вывать *несов. см. заколдовать I.*

Заколдо́вываться *несов. страд. к заколдовывать.*

Заколеба́ть *сов. 1. кого-что (начать колебать)* термелтүү, чайпалтуу, ыргалтуу, кыймылдатуу, дирилдетүү, теңселтүү; 2. *кого (вызвать нерешительность)* ыргылжын кылуу, эки ачакей ой туудуруу.

Заколеба́ться *сов. 1. (начать колебаться)* термелүү, чайпалуу, чайкалуу, ыргалуу, кыймылдоо, дирилдөө, теңселүү; 2. *перен. (привести в нерешительность)* ыргылжын болуу, шек саноо, арсар болуу, эки ойлуу болуу.

Зако́лка *ж разг.* кыстаргыч, кыскыч, сайгыч, бекиткич, төөнөгүч (чач, галстук ж.б. үчүн).

Заколоси́/ться *сов.* баш алуу, машак байлоо; **пшени́ца ~ лась** буудай баш алды.

Зако́лотить I *сов. разг. 1. (вбить)* кагуу, уруп киргизүү; ~ **гвоздь в стену** дубалга мык кагуу; 2. (**забить**) кагып бекитүү; ~ **ящик** ящикти мык кагып бекитүү; 3. (**забить до смерти, до оупения**) уруп (токмоктоп) өлтүрүү, ура берип эстен тандыруу.

Зако́лотить II *сов. разг. тырсылдатып койгулоо, түрсүлдөтүп ургулоо, муштагылоо, кага баштоо; ~ по стене дубалды койгулоо; ~ **кулаком по столу** столду муштагылоо.*

Зако́лоть I *сов. 1. кого (убить чем-л. острым)* сайып өлтүрүү, бышып өлтүрүү, бычактап өлтүрүү; союу; ~ **штыком** найза менен сайып өлтүрүү; ~ **свинью** чочко союу; 2. (**приколоть**) сайып бекитүү, кыпчытуу, төөнөп коюу; ~ **волосы** чачка сайгыч кыпчытуу; ~ **платок булавкой** жоолукту төөнөгүч менен төөнөө.

Зако́ло/ть II *сов. безл.* сайгылоо, зырпылдоо; сайгылашуу; **у меня ~ ло в боку́** капталым сайгылаша баштады.

Зако́лоться *сов.* бычак уруп өз жанын кыюу, канжар сайып өзүн өлтүрүү, жарынып өлүү.

Зако́лыха́ть *сов.* ыргалтуу, термелтүү, теңселтүү, чайпалтуу.

Зако́лыха́ться *сов.* ыргалуу, термелүү, теңселүү, көйкөлүү.

Зако́льцева́ть *сов. 1. кого-что (надеть кольцо)* шакектөө, шакек салуу; ~ **несколько птиц** бир нече канаттууну шакектөө (буттарына шакек салуу); 2. *что (соединив, образоватъ замкнутое кольцо)* бириктирүү,

кошуу; ~ **внутрирайонные дороги** райондун ичиндеги жолдорду бири-бири менен туташтырып бириктирүү (кошуу); ~ **все крупные электростанции** ири электростанциялардын баарын бири-бири менен туташтырып бириктирүү (кошуу).

Закольцовывать *несов. см. закольцевать.*

Закольцовываться *несов. страд. к закольцовывать.*

Закомпостировать *сов.* компостерлөө, компостер белгисин коюу; ~ **железнодорожный билет** темир жол билетин компостерлөө.

Закон *м* **1.** закон, мыйзам; ~ **об охране общественной собственности** коомдук менчикти коргоо жөнүндөгү мыйзам; **кодекс** ~ **ов о труде** эмгек жөнүндөгү мыйзамдардын кодекси; **действовать по** ~ **у закон** боюнча аракет кылуу (иштөө); **2.** (*строгое предписание*) милдет, парз; **государственный план** — **это** ~ мамлекеттик план — бул парз; **приказ командира** — ~ командирдин буйругу — милдет; **ваши указания** — ~ для нас сиздин көрсөтмөлөрүңүз биз үчүн — милдет; **3.** (*общепринятое правило*) каада, милдет, тартип, парз; ~ **вежливости** сылыктык каадасы; ~ **дружбы** достук милдети; **4.** *обычно мн. ч. законы (основные положения)* мыйзам, тартип; ~ **ы шахматной игры** шахмат оюнунун мыйзамдары (тартиптери); **5.** (*научный*) закон; ~ **ы развития природы и общества** жаратылыштын жана коомдун өнүгүү мыйзамдары; ~ **всемирного тяготения** бүткүл дүйнөлүк тартылуу мыйзамы; ~ **сохранения энергии** энергияны (кубатты) сактоо мыйзамы; **◇ закон божий** диний окуу сабагы, дин илиминен окутуу; **вне закона** мыйзамдан тышкары, мыйзам коргобой турган; **вступить в закон**, **принять закон** *уст. прост.* мыйзамдуу (мыйзамга ылайык) никелешүү; **состоять (жить) в законе** *уст. прост.* мыйзамдуу никеде болуу.

Законник *и разг. 1.* (*знаток законов*); мыйзамчы, мыйзамды мыкты билген адам; **2.** (*строгое соблюдающий законы*) мыйзамды бекем сактаган, мыйзам жолунан чыкпаган, туура жүргөн адам.

Законнорождённый, **-ая, -ое** никелүүлөрдөн төрөлгөн; ~ **сын** никелүүлөрдөн (өз ата-энесинен) төрөлгөн бала.

Законно *нареч. 1.* (*согласно с законом*) мыйзам боюнча, мыйзамга ылайык; **2.** (*правильно, справедливо*) туура, адилет.

Законность *ж* **1.** мыйзамдуулук, мыйзамга сыярлык; ~ **документа** документтин мыйзамдуулугу; ~ **требований** талап кылулардын мыйзамдуулугу; **2.** (*положение*); мыйзамдуулук;

Законный, **-ая, -ое** (*законен, -на, -но*) **1.** (*соответствующий закону*) мыйзамдуу,

мыйзамга негизделген; ~ **ый наследник** мыйзамдуу мураскор; ~ **ый документ** мыйзамдуу документ; **на** ~ **ом основании** мыйзамдын негизинде, мыйзамдуу түрдө; **2.** (*юридически оформленный*); мыйзамдуу; ~ **ый брак** мыйзамдуу нике; **3.** (*справедливый, обоснованный*) мыйзамдуу, жөндүү, жүйөөлүү, орундуу, негиздүү; ~ **ое возмущение** негиздүү кыжырлануу; ~ **ый упрёк** орундуу (жүйөөлүү) күнөө тагуу; ~ **ая гордость** жүйөөлүү сыймыктануу.

Законовед *м* мыйзам адиси.

Законоведение *ср* мыйзам таануу (мыйзамдар жөнүндөгү маалыматтардын жыйындысы).

Законодатель *м 1.* (*устанавливающий закон*) мыйзам чыгаруучу, мыйзам чыгаруучу; **2.** *перен. (устанавливающий нормы общественного поведения, вкусы и т.п.)* чыгаруучу; ~ **мод** модаларды чыгаруучу.

Законодательница *женск. к законодатель 2.*

Законодательный, **-ая, -ое** мыйзам чыгаруучу, мыйзам чыгарууга укуктуу; ~ **ая власть** мыйзам чыгаруучу бийлик (өкмөт); ~ **ый орган** мыйзам чыгаруучу орган; ~ **ая комиссия** мыйзам чыгаруучу комиссия.

Законодательств/о *ср 1.* (*составление и издание законов*) мыйзам чыгаруучулук, мыйзам чыгаруу; **вопросы** ~ **а** мыйзам чыгаруу маселелери; **2.** (*совокупность законов*) мыйзамдар; ~ **о о труде** эмгек жөнүндөгү мыйзамдар; **уголовное** ~ **о** кылмыш мыйзамдары.

Закономерно *нареч.* мыйзам ченемдүүлүк менен, мыйзам ченемдүү түрдө.

Закономерность *ж 1.* мыйзам ченемдүүлүк, мыйзамга туура келүүчүлүк; **признание объективной** ~ **и природы** жаратылыштын объективдүү мыйзамдуулугун таануу; **2.** (*последовательность*) мыйзамдуу ырааттуулук, негиздүүлүк.

Закономерный, **-ая, -ое** (закономерен, -на, -но) **1.** мыйзам ченемдүү; ~ **ное явление** мыйзам ченемдүү кубулуш; ~ **ный результат** мыйзам ченемдүү натыйжа; **2.** (*логически обоснованный*) жөндүү негизи бар; **Такой взгляд на природу был** ~ **ен, исторически обусловлен** (Мезенцев) Жаратылышка мындай көз карашта болуунун негизи бар, тарыхый жактан шартталган; **ваш вопрос вполне** ~ **ен** сиздин суроонуз толук негиздүү (жөндүү).

Законопатить *сов. что 1.* (*плотно заткнуть*) тыгындоо, бүтөө; ~ **щели** жылчыкты бүтөө; ~ **дверь паклей** кендир буласын тыгып эшикти бүтөө; **2.** *перен. прост. (поместить, сослать)* камоо, сүргүнгө айдоо.

Законопативать *несов. см. законопатить.*

Законоположение *ср юр.* мыйзам эрежеси.

Законопроект *м* мыйзам долбоору.

Законоучитель *м уст.* дин сабагынын мугалими (революцияга чейин орус мектебинде динден сабак берген мугалим).

Законсервировать *сов. что* 1. консерва жасоо; ~ **фрукты** жемиштен консерва жасоо; 2. (*приостановить*) токтотуп коюу; ~ **строительство** курулушту токтотуп коюу.

Законспектировать *сов.* конспектилөө, конспект түзүү, конспект кылып алуу; ~ **статью** макаланы конспектилөө.

Законспирировать *сов.* конспирациялоо, жашырып коюу; ~ **явочную квартиру** чогулуучу квартираны жашыруу.

Законтраговать *сов. кого-что* контрактация кылуу, контрактациялоо, контракт түзүү; ~ **скот** малды контрактациялоо; ~ **помещение** имаратты контрактациялоо.

Законтраговаться *сов.* контрактация (контракт) түзүү, контракт боюнча жалдануу; ~ **на работу** контрактация түзүп иштөө.

Законтраговывать *несов. см. законтраговать.*

Законтраговываться *несов.* 1. *см. законтраговаться*; 2. *страд. к законтраговывать.*

Законфузиться *сов.* уялуу, уялып калуу, кысылуу, сүрдөп кетүү.

Законченность *ж* иштелип аягына чыккандык, толук бүткөндүк, аяктагандык; ~ **образа** образдын толук иштелип бүткөндүгү; ~ **формы** форманын аягына чыгарылышы.

Законченн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от закончить*; 2. *прил.* бүткөн, бүтүрүлгөн, аяктаган, түгөл, толук, аягына чыгарылган; ~ **ая мысль** толук бүткөн ой; ~ **ое образование** аягына чыгара алган билим, толук алган билим; 3. *прил.* (*достигший совершенства*) жеткилең, жетик, жеткен чебер; ~ **ый художник** чебер (жеткен) сүрөтчү; ~ **ый мастер** чебер (жеткен) уста; 4. *прил.* (*мастимый*) ашынган, алчы-таасын жеген, дасыккан; ~ **ый ученый** дасыккан окумуштуу.

Закончить *сов.* бүтүү, бүтүрүү, аягына чыгаруу, аяктоо; ~ **строительство** курулушту аяктоо.

Закончи/ться *сов.* бүтүү, аякталуу, аягына чыгарылуу; **совещание** ~ **лось к вечеру** кеңешме кечке жуук бүттү.

Закопать I *сов.* 1. *кого-что (зарыть)* көмүү, көөмп салуу, жерге катуу; ~ **клад** дүнүйө-мүлкүн жерге көөмп салуу; 2. *что (засыпать)* толтуруу, түз кылуу; ~ **яму** анга топурак толтуруу.

Закопать II *сов.* казуу, казып кирүү.

Закопаться I *сов.* (*зарыться*) көмүлүү, казып кирип алуу, арасына кирип кетүү; ~

ться в песок кумга көмүлүү; **дети** ~ **лись в сено** балдар чөптүн арасына кирип алышты; **рота** ~ **лась в землю** рота жер казып бекинип алды.

Закопаться II *сов. разг. (замешкаться)* буйдалуу, кармалып калуу; **что же ты так** ~ **лся сен эмне мынча көп кармалып калдың?**

Закопёрщик *м* 1. **закопёрщик** (темир түркүктөрдү машинанын жардамы менен жерге кагуу жумуштарына жетекчилик кылган жумушчу); 2. *прост. (зачинщик)* демилгечи, уюштуруучу.

Закопёрщица *прост. женск. к закопёрщик* 2.

Закопши/ться *сов.* 1. жыбыроо, үймөлөктөшүү, кыжылдоо, быкпырдай кайноо, кыбыроо; **муравьи** ~ **лись** кумурскалар быкпырдай кайнайт; 2. *разг.* кыбырап иштөө, убаралануу.

Закоптевш/ий, -ая, -ее 1. *прич. от закоптеть*; 2. *прил.* ыш болгон, ыш баскан; ~ **ая труба** ыш баскан мор.

Закоптелый, -ая, -ое ышталган, ыш баскан; ~ **потолок** ышталган шып; ~ **чайник** ыш баскан чайнек.

Закопте/ть *сов. разг.* ышталуу, ыш басуу, түтөө; түтүн каптоо; ~ **ли занавеси на окнах** терезе пардаларды ыш басып кетти.

Закоптить I *сов.* 1. ыштоо, көө бастыруу; ~ **кастрюлю** кастрюляны ышка бастыруу; 2. (*приготовить копчением*) ыштап сүрсүтүү; ~ **рыбу** балыкты ыштап сүрсүтүү.

Закоптит/ь II *сов.* түтөө, ыш чыгуу; **лампа** ~ **ла** лампа (чырак) түтөп кетти.

Закоптит/ться *сов.* 1. (*покрыться копотью, сажей*) ыш басуу, көө басуу; **стены** ~ **лись** керегелерди ыш басып кетти; 2. (*стать копченным*) ышталып сүрсүү; **рыба хороша** ~ **лась** балык жакшы сүрсүдү.

Закопченный, -ая, -ое 1. *прич. от закоптить I*; 2. *прил.* (*закоптелый*) ыш баскан, көө баскан.

Закоренел/ый, -ая, -ое 1. (*укоренившийся*) сөөккө синген, адат болгон, көндүм, өнөкөткө айланган; ~ **ый предрассудок** сөөккө синген ырым-жырым; ~ **ая болезнь** өнөкөткө айланган дарт; 2. (*неисправимый*) оңолбос, түзөлбөс, барып турган, жеткен, ашынган; ~ **ая кокетка** жеткен ойсоке; ~ **ый преступник** оңолбос кылмышкер.

Закоренеть *сов.* 1. (*укорениться*) сөөккө синүү, адат болуп калуу, көндүм болуу, өнөкөткө айлануу; 2. *в чём (стать неисправимым)* оңолбос болуу, түзөлүүдөн калуу, (биротоло) катуу берилүү; ~ **в предрассудках** ырым-жырымга катуу берилүү.

Закорить *сов. прост.* кекете берип жада-туу, кекете берип жанына батыруу, зекип

кекете берип тойгузуп жиберүү, кекетип-мокотуп көкөйүнө тийүү.

Закóрк/и *мн. прост.* желке, арка, жон; **сесть на** ~ **и** желкеге, аркага, жонуна минүү; **нести на** ~ **ах** желкесине, аркасына, жонуна) мингизип көтөрүп жүрүү.

Закормить *сов. кого-что* тамакты ашыкча жедирүү, көп берип коюу; ~ **ребёнка** балага тамакты ашыкча берүү.

Закорючк/а *ж разг. 1. (предмет в виде крючка)* ийри-муйру, ийрек, илгек, чагарак; **подпись с** ~ **ой** ийректетип (ийрелендетип) коюлган кол; **хвост** ~ **ой** чагарактаган куйрук; **2. (помеха, препятствие)** тоскоол, кедерги, жолтоо, бөгөт; **вот где** ~ **а** мына тоскоол каерде экен; ~ **а может выйти** бөгөт болушу мүмкүн.

Закосить *сов. что разг.* кошуп чабуу, бирөөнүн жеринен өзүнө кошуп чаап алуу.

Закоснелость *ж* илгертен келаткан көнүмүш, эскирип көндүм болгон өнөкөт, сөөгүнө сиңген адат, эскиликти кармоочулук.

Закоснелый, -ая, -ое 1. (укоренившийся) илгертен келаткан, адат болгон, сөөккө сиңген, эзелки, көндүм болгон, өнөкөткө айланган; ~ **ые понятия** эзелки түшүнүктөр; ~ **ая привычка** өнөкөткө айланган көнүмүш; **2. (неисправимый)** оңолбос, түзөлбөс, келишпес, ыкка келбес, кайнаса каны кошулбас; ~ **ый враг** кайнаса каны кошулбас душман; ~ **ый либерал** келишпес либерал.

Закоснеть *сов. в чём* эскиликке батуу, эскиликти бекем кармоо, эскиликтен жылбоо; ~ **в невежестве** наадандыкка (маданиятсыздыкка) бекем батуу.

Закостенелый, -ая, -ое каткан, сенек болуп калган, сенейген; ~ **ые пальцы** сенек болуп калган манжалар.

Закостенеть *сов. 1.* катып калуу, сенек болуу, сенейүү; **пальцы** ~ **ли** манжалары сенек болуп катып калды; **2. перен. в чем то же, что закостенеть.**

Закоул/ок *м 1.* туюк көчө, тар туура көчө, буйткалуу көчө, бурулуш көчө, кыска көчө; **2. (потайный или отдалённый угол)** түнт бурч, ээн бурч; булуң-бурч; **обыскать все** ~ **ки** түнт бурчтардын (булуң-бурчтардын) баарын антарып чыгуу.

Закоченевший, -ая, -ее 1. прич. от закоченеть; **2. прил. (утративший чувствительность)** сенек болгон, сенейген, тонгон, муз менен таш болгон; ~ **ие ноги** сенейген буттар.

Закоченелый, -ая, -ое каткан, сенейген, сенек болгон, тонгон, муз менен таш болгон; ~ **ые пальцы** тонуп камтууга келбеген манжалар.

Закоченеть *сов.* тоңуу, сенейүү, сенек болуп кыймылдай албай калуу, аябай үшүп

камтууга келбей калуу; **мокрые ноги** ~ **ли** суу болгон буттары сенек болуп кыймылга келбей калды; **она** ~ **ла** аял сукка үшүп тонуп калды.

Закрадываться *несов. см. закрасться.*

Закраёк *м, Закрайка* *что же, что закрайна.*

Закраивать *несов. см. закroitь.*

Закраин/а *ж 1. разг. (край чего-л.)* чет, бурч, кыр, уч; **түчи с белыми** ~ **ами** четтери агыш булуттар; **с** ~ **крыши падает вода** чатырдын бурчтарынан (четтеринен) суу агып жатат; **2. (лёд, примёрзший к берегу)** жээк музу; **ледяная** ~ **а** жээкке тонгон муз; **3. (пространство)** муз тонбогон суулуу жээк (тонуп жаткан муз менен суунун ортосундагы ачылган суу аралыгы); **около берега образовались широкие** ~ **ы** жээктердин аралыгында жазы суу ачыгы пайда болгон.

Закрапать I *сов. кого-что (забрызгать)* чачыроо, жабыла чачыроо.

Закрапать II *сов. что* себелөө, майдалап жаап кирүү.

Закрасить *сов.* боёо, сырдоо; ~ **царапины на мебели** мебелдеги чийиндерди сырдап таштоо.

Закраска *ж см. закрашивание.*

Закраситься *сов.* боёлуу, сырдалуу.

Закраснеть *сов. 1.* кызаруу, кызарып көрүнүү; **вперёд** ~ **ли** **крыши домов** алды жактан үйлөрдүн чатырлары кызарып көрүндү; **2. (стать красным)** кызара баштоо, кызыл түскө айлануу; **листья** ~ **ли** жалбырактар кызарды.

Закреснётся *сов. 1. то же, что закраснеть 1;* **2. то же, что краснеть 2;** **на закате** ~ **лись вершины гор** күн батарда тоолордун чокулары кызарып турду; **3. (покраснеть)** кызаруу, кызарып кетүү (уялганынан, толкунданганынан ж.б.); **девушка** ~ **лась от смущения** кыз уялганынан кызарып кетти.

Закраётся *сов. 1. (тайком проникнуть)* уурданып кирүү, жашырынып кирүү, тымызын кирүү; **2. перен. (незаметно возникнуть)** тымызын туулуу, байкалбастан пайда болуу, акырындык менен оюна кирүү; **Внезапно в душу его** ~ **лось тревожное сомнение** (Салтыков-Щедрин) Анын жан дүйнөсүндө тынчын алган күнөм саноо туулду; ~ **лось подозрение** шек саноо пайда болду.

Закрашивание *ср.* боёо, сырдоо.

Закрашивать *несов. см. закрасить*

Закрашиваться *несов. 1. см. закраситься;* **2. страд. к закрашивать.**

Закрепитель *м* бекемдегич, закрепитель (фотография ишинде, кездемени боёдо колдонулуучу химиялык курамы).

Закрепительный, -ая, -ое бекемдөөчү, токтотуучу, бекитүүчү; **закрепительный**

талон бекитүү талону; **закрепительное средство** мед. ичти (ичтин өткөнүн) токтотуучу дары.

Закрепíть сов. 1. *что* байлап (кысып, бурап) бекемдөө, кагып бекитүү, токтотуу ж.б.; ~ **верёвку** жипти байлап бекемдөө; ~ **доску гвоздём** мык кагып тактайды бекитүү; ~ **деталь на станке** станокто тетикти кысып бекитүү; ~ **пески лесопосадками** токой тигип, кумдун учушун токтотуу; ~ **шахту** шахтаны бекемдөө; 2. *что (удержать)* колдон чыгарбай кармап калуу, чыңдоо, бекемдөө; ~ **завоёванные позиции** ээлеп алган позицияларды колдон чыгарбай бекемдөө; 3. *что (сделать прочным)* чыңдоо, бекемдөө; ~ **успехи** ийгиликтерди бекемдөө; ~ **достижения** жетишкендиктерди чыңдоо; 4. *что фото, тех. (обработать крепителем)* бекемдөө; 5. *кого-что за кем-чем (обеспечить право)* бекитип берүү, бекитип алуу; ~ **землю за крестьянами** жерди дыйкандарга бекитип берүү; ~ **за собой квартиру** квартираны өзүнө бекитип алуу; **за группой** ~ **консультанта** топко консультант бекитип берүү; 6. *что (сделать крепким)* бекемдөө, токтотуу; ~ **желудок** аш казанды бекемдөө (ичти токтотуу).

Закрепíться сов. 1. *(стать прочным)* бекемделүү, бекүү, бекитилүү, бекем байлануу; **лыжи пло́хо** ~ **лись** лыжа начар бекитилиптир; **канат** ~ **лся** аркан бекем байланды; 2. *(укрепиться, удержаться)* бекем орноо, бекинип алуу, чыңдоо; **войска́** ~ **лись** на **новых рубежах** аскерлер жаны чектерде бекем орношуп алды; 3. *(упрочиться)* чыңалуу, бекемделүү; **дружба** ~ **лась** достук чыңалды.

Закрепк/а ж 1. *по знач. гл. закрепить* 1; **произвести** ~ **у** кыскычты бекемдөө; 2. *(приспособление)* бекемдөө (бекитүү) үчүн керектүү аспап.

Закреплéние ср *по знач. закрепить*, **закрепиться**; ~ **песков** кумдарды учуртпай токтотуу; ~ **на занятых высотах** ээлеп алган бийиктиктерде бекем орношуп калуу; ~ **успеха** ийгиликтерин бекемдөө; ~ **участков за звёньями** участокторду звенолорго (тилкелерди) бекитип берүү.

Закреплять несов. см. закрепить.

Закрепля́ться несов. 1. *см. закрепить*; 2. *страд. к закреплять.*

Закрепля́ющ/ий, -ая, -ее 1. *прич. от закреплять*; 2. *прил. (способный закрепить)*; бекемдөөчү, ичти токтотуучу, ичти басуучу; ~ **ее средство** ичти токтотуучу (катыруучу) дары.

Закрепостíть сов. кого-что 1. *(сделать крепостным)* крепостной кылуу; ~ **крестьян** дыйкандарды крепостной кылуу; 2. *перен. (поработить)* кулдандыруу, кул кылуу, эзүү,

өзүнө баш ийдирип алуу, көз каранды кылуу.

Закрепоститься сов. 1. *(стать крепостным)* крепостной болуу; 2. *перен. (закабалить себя)* кулдануу, көз каранды болуу, эзилүү, эрксиз баш ийүү.

Закре́почн/ый, -ая, -ое беките турган, бекемдөөчү; ~ **ая машина** бекитүүчү (бекемдөөчү) машина.

Закрепоща́ть несов. см. закрепостить.

Закрепоща́ться несов. 1. *см. закрепоститься*; 2. *страд. к закрепощать.*

Закрепоще́ние ср *по знач. гл. закрепостить* — **закрепоститься.**

Закривíть сов. разг. что кыйшайтуу, ийүү, майыштыруу, мыйрайтуу.

Закривíться сов. разг. кыйшаюу, мыйраюу, ийилүү, майышуу.

Закривлéние ср 1. *по знач. гл. закривить* — **закривиться**; 2. бир нерсенин ийилген же кыйшайган бөлүгү.

Закривля́ть несов. см. закривить.

Закривля́ться несов. 1. *см. закривиться*; 2. *страд. к закривлять.*

Закристаллизова́ть сов. что кристаллдаштыруу, кристалл кылуу, кристалл абалына өткөрүү; ~ **раствор** эритиндини (аралашманы) кристаллдаштыруу.

Закристаллизова́ться сов. кристалл абалына өтүү.

Закрича́ть сов. 1. кыйкыруу, бакыруу, чаныруу, өкүрүү; ~ **от боли** эти ооругандан бакырып жиберүү; 2. кыйкыра үн чыгаруу, кыйкыра сүйлөө, кыйкыруу; ~ **ура** ураалап кыйкыруу.

Закрб́ечный, -ая, -ое порт., сапожн. бычуу, бычуучу, быча турган; ~ **цех** бычуу цехи.

Закройть сов. что порт., сапожн. бычуу.

Закро́й м 1. *по знач. гл. закройть*; 2. *(фасон)* үлгү, модалуу үлгү; 3. *(взёмка)* оюк.

Закро́йка ж спец. по знач. гл. закройть.

Закро́йн/ый, -ая, -ое порт., сапожн. 1. быча турган жер, бычуу; ~ **ый цех** бычуу цехи; 2. *(служащий для кро́я)* бычуучу; ~ **ая машина** бычуучу машина; ~ **ые ножницы** бычуучу кайчы.

Закройщик м кийим бычуучу, бычмачы; **о́пытный** ~ тажрыйбалуу бычмачы (кийим бычуучу).

Закро́йщица женск. к закро́йщик.

Закром м кампа, кампанын ичиндеги чөнөктөр; **овёс ссыпали в** ~ **а** сулуну кампага куюшту; **сда́дим без потерь весь урожай в** ~ **а Роди́ны** түшүмдү коромжулукка учуратпай толугу менен мекендин кампаларына өткөрөбүз.

Закруглэ́ни/е ср 1. *по знач. гл. закруглить* — **закруглиться**; 2. *прил.* имерилиш, бурулуш, иймекей; **на** ~ **и пути** жолдун имерилишинде.

Закруглэ́нн/ый, -ая, -ое 1. *прич. закруглить*;

2. *прил.* дөмпөйгөн, имерилген, иймекей; ~ ая **вершина горы** тоонун дөмпөк келген чокусу; 3. *перен. прил.* жыйнактуу, жатык; ~ **ые фразы** жыйнактуу сөз.

Закруглить сов. 1. что иймекей (ийилген) түргө келтирүү, тегерек тарта ийүү; ~ **угол бурчту** иймекей кылуу; 2. *перен.* кыскартып жыйынтыктоо.

Закруглиться сов. 1. тоголок тартуу, жумурулануу; 2. *перен.* прост. кыскартып аяктоо, бүтүү, жыйынтыктап аяктоо.

Закруглять несов. см. округлить.

Закругля/ться несов. 1 *см.* **закруглиться**; **ваше время истекло**, ~ **йтесь сиздин убактыңыз бүттү**, жыйынтыктап акырына чыгарыңыз; 2. *страд. к* **закруглять**.

Закруж/ть I сов. кого-что 1. (*довести до усталости*) чарчатуу, алсыратуу, башты айлантуу; ~ **ть в танце** бийде тегерене берип башты айлантуу; 2. *перен. разг. (сбить с толку)* баш айландыруу; **постояй, ты совсем ~ л меня!** токточу, сен таптакыр башымды айландырып салдың!; **было столько встреч, меня просто ~ ли** жолугушуулардын көптүгүнөн башым айланып калды; 3. *перен. разг. (увлечь, влюбить в себя)* өзүнө ашык кылуу, башын айлантуу, азгыруу.

Закружить II сов. айландыруу, тегеретүү.

Закружиться I сов. 1. (*кружась, дойти до усталости*) тегерене берип чарчоо, айлана берип башы айлануу; 2. *перен. разг. (сбиться с ног)* алпурушуп чарчоо, убараланып суй жыгылуу; ~ **в хлопотах** алпурушуп жүрүп чарчоо; ~ **с хозяйством** чарба иштери менен жүрүп суй жыгылуу.

Закруж/ться II сов. айлануу, тегеренүү; **снежные хлопья** ~ **лись** кар лыпылдап жаап айланып түшүп жатты.

Закрутить I сов. 1. что (*свернуть, завить*) буроо, эшүү, чыйратуу, түрүү; ~ **проволеку** зымды түрүү; ~ **волосы в узел** чачты бурап түйүү; ~ **самокрутку** чылым ороо; ~ **усы мурутун** чыйратуу; 2. что (*стянуть*) кайруу, толгоо, буроо; ~ **руки за спину** колдорун аркасына кайруу; 3. *на что (обвить, намотать)* ороо, буроо, түрүү; ~ **косы на руку** өрүлгөн чачын колуна ороо; 4. *прост. (завинтить)* буроо, бекитүү; ~ **шурүп шурупту** бурап бекитүү; 5. что *прост. (метко сказать)* таамай айтуу; ~ **слово** сөздү таамай айтуу; 6. *с кем прост.* башын тегеретип алуу, ашык кылуу, азгыруу, суктантуу.

Закрути/ть II сов. разг. айландыруу, куюндатуу, сапыруу, тегеретүү; **ветер** ~ **л листья в воздухе** шамал жалбырактарды сапырып, абада тегеренип айлантып жатты.

Закрути/ться I сов. 1. буралуу, түрүлүү, эшилүү, чыйралуу, толгонуу; **верёвка** ~ **лесь** жип буралып калды; 2. (*обвиться*) оролуу;

3. *прост. (завинтиться)* буралуу, бекилүү; **гайка** ~ **лесь** бурама буралып бекиди; 4. *разг. (захлопотаться)* алпурушуу, чарчоо, убаракерленүү; ~ **лесь в суматохе столичной жизни** шаардын чакчалекейинде алпурушуп жүрүп чарчады.

Закрутиться II сов. разг. айлануу, тегеренүү, куюндоо, сапырылуу.

Закрутка ж 1. *по знач. гл. закрутить I, закрутиться I;* 2. (*приспособление*) бурагыч; 3. *прост. (самокрутка)* колго оролгон чылым; 4. (*особый шов*) жөрмөө (кездеменин четинин жөрмөөсү).

Закручивать несов. см. закрутить I.

Закручиваться несов. 1. *см.* **закрутиться I, 2. страд. к** **закручивать**.

Закручиниться сов. кайгыруу, капалануу, кейип-кепчүү, муңаюу, сабыры суздануу.

Закрывать несов. см. закрыть.

Закрываться несов. 1. *см.* **закрывается**; 2. *страд. к* **закрывать**.

Закрытие ср по знач. гл. закрыть; ~ **театрального сезона** театр сезонунун жабылышы; ~ **выставки** көргөзмөнүн жабылышы.

Закрыт/ый, -ая, -ое 1. *прич. от закрыть*; 2. *прил. (крытый)* жабык, жабылуу, саябалуу; ~ **ый экипаж** саябалуу экипаж (араба); ~ **ая машина** жабык машина; 3. *прил. (недоступный для всех)* жабык; ~ **ое партийное собрание** партиялык жабык чогулуш; ~ **ый конкурс** жабык конкурс; 4. *прил.* жабык, туюк (мойну, ийни, колдору ачык эмес); ~ **ый воротник** туюк жака; ~ **ое платье** туюк көйнөк; 5. *прил. мед. (скрытый)* жабык ачылбаган; ~ **ая форма туберкулёза** ачылбаган кургак учук (кургак учуктун ачылбаган формасы); ~ **ый перелом** жабык (ичтен сынган) сынык; **закрытое голосование** жашыруун добуш берүү; **закрытое море** жабык деңиз (бардык жээги бир мамлекетке тиешелүү деңиз); **закрытое письмо** жабык (жашыруун) кат; **закрытые туфли** үстү жабык туфли; **в закрытом помещении** имараттын ичинде; **с закрытыми глазами** коркунучту ойлобостон, тобокел кылып, тике качырып.

Закрыть сов. 1. что **жабуу**; ~ **кастрюлю** кастрюлдун капкагын жабуу; ~ **чемодан** чемоданды жабуу; ~ **шкаф** шкафты жабуу; 2. что (*прекратить доступ*) жабуу, бекитүү, тосуу, токтотуу, өткөрбөө; ~ **границу** чек араны жабуу, чек араны бекитүү, чек арадан өтүүнү токтотуу; **мне туда дорога закрыта** ал жакка барууга мага жол жабык; 3. *кого-что (покрыть)* жабуу, салуу, калкалоо, каптоо, бүркөө; ~ **голову платком** башына жоолук салуу; ~ **лицо руками** бетин колдору менен калкалоо; 4. что (*заслонить*) тосуу, каптоо, чулгоо; **ту́ча закры́ла солнце** булут күндү тосуп калды; **Всё побережье... было закрыто**

туманом (Диковский) Бүткүл жээкти туман каптап турду; 5. *что (сомкнѹть)* жабуу, жумуу; ~ *книгу* китепти жабуу; ~ *глаза́ көздү* жумуу; ~ *зѳнтик* кол чатырды жабуу; 6. *что (сдвѳннуть, задвѳннуть)* жабуу, тартуу; ~ *окно́* терезени жабуу; ~ *зана́вес* терезе парданы тартуу; ~ *калитку* калитканы жабуу; 7. *что (замкнѹть)* бекитүү; ~ *на замо́к дверь* эшикти кулпулап бекитүү; ~ *дверь на крючо́к* эшикти илгек менен бекитүү; 8. *кого (заперѳть)* камоо, киргизип бекитүү; ~ *коро́ву в хлеву́* уйду малканага камап коюу; 9. *что (остановѳть движе́ние)* токтотуу, жибербөө; ~ *воду́* сууну токтотуу; ~ *газ газ жибербей* токтотуу; 10. *что (прекрати́ть рабо́ту)* ишти токтотуу, жабуу; ~ *фа́брику* фабриканы жабуу; 11. *(окѳнчить)* бүтүү, акырына чыгып токтотуу, жабуу; ~ *прѳния* жарыш сөздү токтотуу; ~ *засѳдание* заседаниени жабуу; $\diamond$ *закры́ть глаза́ на что* билмексенге салуу, атайын көңүл бурбай коюу, көз жумду кылуу; *закры́ть глаза́ кому* жаны үзүлгөнчө өлүп бараткан кишинин жанында болуу; $\diamond$ *закры́ть рот* жаагын жап кылуу, ооз ачтырбоо, кыңк эттирбөө; *закры́ть сѳѳѳт* сѳѳѳту жабуу; *закры́ть кавы́чки (ско́бки)* тырмакчаны (кашааны) жабуу; *закры́ть двери́ до́ма перед кем (для кого)* өз үйүндө кабыл албоо, үйүнө келтирбей коюу.

Закры́/ться *сов.* 1. жабылуу, сунду́к ~ лся сандык жабылды; 2. жамынуу; ~ *ться одея́лом* одеял жамынуу; 3. жабылуу, жумулуу; *кни́га* ~ лась китеп жабылды; *зѳнтик* ~ лся кол чатыр жабылды; *глаза́* ~ лись көздөрү жумулду; 4. *(скры́ться)* жашырылуу, капталуу, тосулуу; *со́лнце* ~ лось тучей булут күндүн бетин тосуп калды; *берега́* ~ лись бе́лой мглой жээктерди боз мунарык каптап турду; 5. *(сдвѳнуться, захопнуться)* жабылуу; *ста́вни* ~ лись терезе капкактар жабылды; *дверь* ~ лась эшик жабылды; 6. *(заперѳться)* бекитилүү, кулпулануу, жабылуу; *дверь* ~ лась *на засѳв* эшик тээктелип бекитилди; 7. бекинип алуу; ~ *ться в ко́мнате* бөлмөгө бекинип алуу; ~ *ться в своем рабо́чем кабинѳте* өзүнүн иштөөчү кабинетине бекинип алуу; 8. *(прекрати́ть свою́ де́ятельность)* жабылуу; ишин токтотуу; *вы́ставка* ~ лась көргөзмө жабылды; *магази́н* ~ лся магазин жабылды; *ша́хта* ~ лась шахта жабылды; 9. *(окѳнчиться)* жабылуу, аяктоо, бүтүү; *собрание́* ~ лось жыйналыш жабылды (бүттү).

Закря́кать *сов.* карк-карк этүү, каркылдоо.

Закряхте́ть *сов. разг.* кыңкыстоо, онтолоо.

Закувырка́ться *сов. разг.* тонкокчук атып кетүү.

Закуда́хтать *сов.* какылыктоо, какылдоо, кулуктоо.

Закудря́виться *сов.* тармалдантуу, тармал кылуу.

Закукова́ть *сов.* күкүктөө, күкүк-күкүк деп чакыруу.

Закулисн/ый, -ая, -ое 1. сахнанын артында, сахнанын ары жагында; ~ *ая комната* сахнанын артындагы бөлмө; 2. *(та́йный)* жашыруун, астырган, тымызын, купуя; ~ *ые перегово́ры* жашыруун сүйлөшүүлөр; ~ *ые интриги* тымызын интригалар.

Закультивиро́вать *сов. с.х.* культиватор менен иштеп чыгуу; ~ *вспа́ханный уча́сток* айдалган жерди культиватор менен иштеп чыгуу.

За́куп м ист. закуп (байыркы Руста жер ээлеринен карыз ала берип, акырында ага көз каранды болуп калган киши).

Закупа́ть I *несов. см. закупа́ть.*

Закупа́ть II *сов. разг.* сууга көбүрөөк чөмүлдүрүү, ашыкча түшүрүү; ~ *лошаде́й* аттарды сууга ашыкча чөмүлдүрүү (ашыкча түшүрүп зыян келтирүү).

Закупа́ться I *несов. страд. к закупа́ть I.*

Закупа́ться II *сов. разг.* сууга узак түшүү; ~ *до обморока* шайы кеткенче суу-га түшүү.

Закупѳть *сов.* 1. *кого-что* дүнүнөн сатып алуу, көп сатып алуу; ~ *всю проду́кцию* продукцияны бүт сатып алуу; ~ *пушнины́* ан терилерин сатып алуу; 2. *уст. (подкупѳт)* паралап, белек тартуулап сатып алуу; ~ *чино́вников* чиновниктерди паралоо; ~ *деньга́ми* акча берип сатып алуу (паралоо).

Закупка́ ж по знач. гл. закупѳть; ~ веще́й буюмдарды сатып алуу; **сельско-хозяйственных проду́ктов у населе́ния** калктан айыл чарба продуктуларын сатып алуу.

Заку́поривать *несов. см. заку́порить.*

Заку́пориваться *несов. 1. см. заку́пориться; 2. страд. к заку́поривать.*

Заку́порить *сов.* 1. *что (плѳтно заткнѳть)* тыгыңдоо, бүтөө, бекитүү; ~ *буты́лку пробко́й* бөтөлкөгө тыгын тыгуу; ~ *бо́чку* бочканын оозун бекитүү (тыгыңдоо); 2. *перен. что (закры́ть)* тосуп салуу, өткүс кылып коюу, бууп салуу, бекитүү; ~ *фарва́тер пролива́* кысыктын кеме өтүүчү жерин тосуп салуу; ~ *прохо́д ме́жду стола́ми* столдордун аралыгынан өткөрбөй коюу; 3. *перен.* өткөрбөй коюу, бөгөп таштоо, чыгарбай коюу.

Заку́пори/ться *сов.* 1. тыгыңдалуу, бекитилүү, буулуу; *буты́лка* ~ лась бөтөлкө тыгыңдалды; *арте́рия* ~ лась артерия буулуп калды; 2. *перен. разг. (заперѳться)* камалып жатуу, чыкпай бекинип алуу; ~ *ться в до́ме* үйүнө бекинип алуу, үйүндө камалып жатуу.

Заку́порка ж по знач. гл. заку́порить-заку́пориться; ~ буты́лок бөтөлкөлөрдү тыгыңдоо; ~ *вен* күрөө тамырдын буулушу (кан жүрүү жолдорунун бүтөлүшү).

Заку́почн/ый, -ая, -ое сатып алуу..., ~ *ая*

цена́ сатып алуу баасы; ~ ая комиссия сатып алуу комиссиясы.

Закупщик *м* сатып алып даярдоочу, дүнүнөн сатып алуучу; ~ и заготовительных организаций даярдоо уюмдарынын сатып алуучулары.

Закупщица *женск. к закупщик.*

Закуривать *несов. см. закурить.*

Закуриваться *несов. 1. см. закуриться 1; 2. страд. к закурить 1, 3.*

Закурить *сов. 1. что и без доп.* тамеке тартуу, чылым чегүү; ~ ить папиросу папирос тартуу; **2.** (*стать курильщиком*) чеге баштоо; он рано ~ ил ал жашынан тамеки чеге баштады; **3. разг. (пропитать дымом)** ыштатуу; усы ~ ены табакóм муруту тамекинин түтүнүнө ышталган.

Закуриться *сов. 1. күйүү, жануу, тутануу; сигара ~ лась легко* сигара оңой эле тутанды; **2.** (*выделять легкий дымок*) мунарыктоо, буулануу; *сópка ~ лась* дөңсөөлөр мунарыктап (бууланып) турду.

Закурк/а *ж разг. 1. по знач. гл. закурить 1; 2. чегим; сигара для ~ и бир чегим чылым.*

Закурлыкать *сов.* кырк-курк этүү, кырк-кур эткен үн чыгаруу (каркыра-турналар жөнүндө).

Закурчави/ться *сов.* тармалдануу, быжыгыр тартуу; его усы ~ лись анын муруту быжыгырланып турду; *местами трава ~ лась* кээ бир жерлерде чөп тармалданып өскөн.

Закусá/ть *сов. разг. кого-что 1. (загрызть, искуcать)* кабуу, тиштегилөө, аткый тиштөө; талоо (мисалы, ит); **2. (замучить укусами)** чагуу, талоо; ~ ли комары чиркей талады, чиркейлер талап жиберди.

Закусить I *сов.* тиштөө; ~ губы эринди тиштөө; ~ усы мурутту тиштөө; ♢ **закусить удила́ 1)** (*о лошади*) бой бербөө, ала качып жөнөө; **2)** алды-артын карабай иш кылуу, эсептешпестен иш кылуу; ♢ **закусить язык** капыстан үн катпай калуу, жаагы жап боло түшүү.

Закусить II *сов. 1. шам-шум этип алуу; ~ слегка* бир аз шам-шум этип алуу; **2. что чем** артынан қошо жеп жиберүү, закуска кылуу; ~ куском мяса артынан бир кесим эт жеп жиберди; ~ лекарство конфетой дарынын артынан конфета жеп жиберди.

Закуск/а *ж 1. по знач. гл. закусить II; 2. закуска, женил тамак; холодные ~ и муздак женил тамактар (закускалар); 3. (то, чем закусывают)* закускага берилген тамак-аш; на ~ у поставити икру́, салат закускага икра, салат алып келип коюу; ♢ на закуску акырында, акыркы даам, той арты.

Закусочная *ж закусовая* (женил-желпи тамак сатылуучу коомдук ашкана).

Закусочный, -ая, -ое закускалык, закуска

кылуучу; закуска...; ~ сыр, закускалык сыр.

Закусывать I *несов. см. закусить I.*

Закусывать II *несов. см. закусить II.*

Закусываться *несов. страд. к закусывать I.*

Заку́т *м, заку́та* *ж обл. 1. (хлев для скота)* күркө, кичинекей малкана; **2. (угол около печи)** меш алдындагы жай; **3. (тёмная каморка, тёмный угол)** карангы тар бөлмө, карангы бурч.

Заку́тать *сов.* ороо, чулгоо, кымтылоо, чүмкөө; ~ го́лову башты ороо; ~ ребёнка баланы кымтылоо.

Заку́таться *сов.* оронуу, чулгануу, кымтылануу, чүмкөнүү; ~ в шу́бу тонго оронуу; ~ плéдом шалы жоолукка оронуу.

Заку́тка *ж обл. то же, что заку́т, заку́та.*

Заку́тывать *несов. см. заку́тать.*

Заку́тываться *несов. 1. см. заку́таться; 2. страд. к заку́тывать.*

Зал *м 1. зал; концертный ~ концерт залы; ~ ожидания* күтүү залы; **2. (парадная комната в доме)** сый залы (бөлмө); ~ убран аккүратно сый залы жыйнакталып коюлган.

Зáла *ж уст. зал.*

Зáлади/ть *сов. разг. 1. что и без доп.* улам кайталай берүү, какшап туруп алуу, баягы эле сөзүн айтып сайрай берүү; **вишь ~ ли: пусти́ да пусти́ на у́лицу!** көчөгө жибер деп какшап туруп алышканын карасан!; **2. с неопр.** өнөкөткө айлануу, такай болуп туруп алуу; он ~ л ходи́ть на охóту ал аңчылыкка чыгууну өнөкөт кылып алды; ал такай аңчылыкка чыкчу болду.

Зáладиться *сов. разг.* ойдогудай болуу, жакшы жүрүү, жайында болуу; **рабóта не ~ лась** жумуш жакшы жүргөн жок.

Зáлаживаться *несов. см. залáдиться.*

Залакирoвáть *сов. что* лактоо, лак сүртүү, лак менен боёо.

Залакирoвывáть *несов. см. залакирoвáть.*

Залакирoвывáться *несов. страд. к залакирoвывáть.*

Зáламывáть *несов. см. залoмить I.*

Зáламывáться *несов. страд. к залáмывáть.*

Зáлапáть *сов. что прост.* таза эмес кол менен кармап булгоо.

Зáласкáть *сов. кого разг.* ашыкча эркелетүү, эркелете берип чарчатуу, жалынып-жалбарынып эркелетүү; ~ ребёнка баланы жалынып-жалбарынып эркелетүү.

Зáлатáть *сов. что прост.* жамачылоо, жамаачы салуу; ~ паруси́ну кендир матага жамачы салуу; ~ брю́ки шымды жамачылоо.

Зáлащивáть *несов. см. залoщить.*

Зáлáять *сов.* үрүү, арсылдоо.

Зáлгáться *сов.* калпты шыпыртуу, жалган

сүйлөп айласын таппай калуу, жалган айтып тантып кетүү.

Залегание *ср* 1. по знач. гл. залегать; 2. геол. (местонахождение) кендин ж.б. жайгашкан оруну, кен болгон жай, кендүү жер; ~ горных пород кендин жайгашкан жери; ~ грунтовых вод жер алдындагы суулардын жайгашкан жери.

Залегать *несов. см.* залечь.

Заледеневать *несов. см.* заледенеть.

Заледеневш/ий, -ая, -ое 1. прич. от заледенеть; 2. прил. то же, что заледенелый; ~ ие пальцы тонгон (камтууга келбеген, сенейген) манжалар.

Заледенел/ый, -ая, -ое 1. (покрывшийся льдом) муз каткан, муз тонгон, муз болгон, муз турган; ~ ый берег муз тонгон жээк; ~ ые усы муз турган мурут; 2. муздай тонгон, тонуп сенейген, тонуп камтууга келбеген; ~ ые руки муздай тонуп сенейген колдор.

Заледенеть *сов.* 1. муз болуу, муз туруу, муз болуп катуу, тоңуу, тонуп калдаюу; сапоги ~ ли өтүк тонуп калдайып калды; ~ л снег кар муз болуп катып калды; ~ ли окна терезелерге муз турду; 2. (погибнуть от холода) тонуп өлүү; **Боюсь уснуть.** **Заледеть на пути** (Чепуров) Уктагандан корком. Жарым жолдо тонуп өлгүдөйсүң; 3. (закоченеть) тоңуу, сенейүү, камтууга келбей калуу; ~ ли пальцы манжалар сенейип тонуп калды.

Заледенить *сов.* кого-что музга айландыруу, тондуруу; ~ рыбу балыкты тондуруу.

Залезал/ый, -ая, -ое *разг.* 1. көпкө жатып калган; узак жатып калган; ~ ое платье көп жатып калган көйнөк; 2. көп жатып бузулган (эскирген), жата берип сапатын жоготкон; ~ ая мука көп жатып бузулган (эскирген) ун; ~ ый товар узак жатып сапатын жоготкон товар.

Залежать/ться *сов.* 1. узак жата берүү, убактысынан көбүрөөк жатып калуу; товары ~ вшиеся на складах складдарга узак жатып калган товарлар; не дать никому ~ ться жата берүүгө эч кимге жол бербөө; 2. (потерять свежесть) жата берип эскирүү, бузулуу, сапатын жоготуу; сливы ~ лись кара өрүк көп жатып (бузулуп) калды (сапатын жоготуп койду).

Залёживаться *несов. см.* залежаться.

Залежн/ый, -ая, -ое көптөн бери айдалбаган; көп жыл бою айдалбаган; ~ ые земли көптөн бери айдалбай жаткан жерлер.

Залеж/ь ж 1. кен, кен чыккан жер, кен катмары; ~ и руд кендүү жерлер; ~ и каменного угля таш көмүр кени; 2. (скопление чего-л.) топтолуп жыйылган катмар, үйүндү; ~ и снега катмарланып топтолгон кар; 3. *собр. прост.* (заваль) көп жатып калган,

узактан бери жаткан товар; **распродали всю ~ ь** көптөн бери жаткан товарлардын баарын сатышты; 4. көпкө айдалбай жаткан жер; **оставить под ~ ь на несколько лет** бир нече жыл айдабай таштап коюу.

Залезать *несов. см.* залезть.

Залезть *сов.* 1. на что өйдө чыгуу, өйдө көтөрүлүү; ~ на крышу чатырга чыгуу; 2. во что кирүү, түшүү; ~ в воду сууга кирүү; ~ в вагон вагонго түшүү (кирүү); 3. (пролезать, проникнуть) арасына кирүү, өтүү; ~ в кусты бадалдын арасына кирүү; ~ в щель жылчыкка кирүү; 4. во что прост. кийүү; ~ в халат халат кийүү; ~ в валенки кийиз өтүк кийүү; 5. (проникнуть тайком) уурданып (жашырынып) кирүү, кол салуу, вору залезли в дом уурулар үйгө киришти; ~ в карман чөнтөккө кол салуу; ~ пальцем в сметану каймакка бармагын малуу; **Залезть в долги** карызга батуу.

Залениться *сов. разг.* жалкоолонуу, эринчээк болуу, эринүү.

Залепетать *сов.* былдыроо, быдылдоо.

Залепи/ть *сов.* 1. что (замазать) шыбап салуу, жабыштыруу; ~ ть щель глиной ылай шыбап жылчыкты бүтөө; ~ ть рубец пластырем пластырь жабыштырып тырыкты жабуу; 2. что (заклеить) желимдеп жабыштыруу, чаптоо; ~ ть стену объявлениями дубалга кулактандырууларды жабыштыруу; ~ ть разбитое окно бумагой сынган терезеге кагаз чаптоо; 3. (облепить) жабышуу, жугуу; снег ~ л мне лицо жаап жаткан кар бетиме жабышты; 4. что кому прост. (нанести удар) коюп жиберүү, уруп жиберүү, бир салуу, чаап жиберүү; ~ ть пощечину жаакка чаап жиберүү; 5. что кому прост. (поставить, дать и.т.д.) коюу, берүү, жарыялоо; ~ ть двойку за диктант диктант (жат жазуу) үчүн эки коюп коюу; ~ ть выговор сөгүш жарыялоо (берүү).

Залеплять *несов. см.* залепить.

Залепляться *несов. страд.* к залеплять.

Залесить *сов.* что спец. токойго айландыруу, токой тигүү; ~ степь талааны токойго айландыруу, талаага токой тигүү.

Залесный, -ая, -ое токойдун ары жагындагы же токой арасындагы.

Залесье *ср* токой артындагы же токой арасындагы ачык жер.

Залёт *м* по знач. гл. залететь.

Залетать I *несов. см.* залететь.

Залетать II *сов. разг.* уча баштоо, учуп чыгуу.

Залететь/ть *сов.* 1. (влететь) учуп кирүү; бабочка ~ ла в окно көпөлөк терезеден учуп кирди; 2. (высоко взлететь) учуп көтөрүлүү; ~ ть на большую высоту өтө бийиктикке учуп чыгуу; самолёт ~ л за тучу самолёт булуттун

үстүнө көтөрүлдү; **3.** (*остановиться в пути*) конуу, токтоо; ~ **ть на попутный аэродром** жолдогу аэродромго токтоп (конуп) өтүү; ~ **ть за горючим күйүүчү май** алганы токтоп (конуп) өтүү; **4.** *перен. разг.* бир азга кайрыла кетүү, тие кетүү, токтоп өтүү, кирип чыга калуу.

Залётн/ый, -ая, -ое 1. (*случайно залетевший*) башка жерден (жактан) учуп келе калган, кокусунан келе калган; ~ **ые птицы** башка жактан келген канаттуулар; ~ **ая пүля** жаздым ок; **2.** *перен. разг. (заезжий)* бушка жактан келген; ~ **ый путешественник** башка жактан келген саякатчы; **3.** *нар.-поэт. (лихой)* атырылган, зуулдаган; ~ **ая тройка** зуулдаган тройка; **4.** *прост. (высокий)* ичке; ~ **ый голос** ичке үн.

Залечивать *несов. см. залечить.*

Залечиваться *несов. 1. см. залечиться; 2. страд. к залечивать.*

Залечить *сов. 1. что* айыктыруу, сакайтуу, дарылап айыктыруу; ~ **рану** жараны айыктыруу; **2.** *разг.* дарылай берип кыйноо, көп дарылап жабыктыруу; ~ **больного** оорулуну дарылай берип жабыктыруу.

Залечи/ться *сов. 1.* дарыланып айыгуу, дарыланып сакаюу; **раны** ~ **лись** жарааттар айыгып кетти; **2.** *разг.* дарылана берип өзүнө зыян тийгизүү; **он** **совсем** ~ **лся** ал дарылана берип начарлап кетти.

Залé/чь *сов. 1.* жатуу, узакка жатуу, чээнге кирүү; **она** **заяжет спать часá** **на два** ал эки саатча уктаганы жатат; ~ **чь в берлогу** чээнге кирүү; **2.** (*лечь в укрытие*) көмүскөдө жатуу, бугуп жатуу, буктурмада жатуу; ~ **чь в засаду** буктурмада бугуп жатуу; **3.** (*находиться*) жатуу, болуу, жайгашуу; **руда** ~ **гла на небольшой глубинé** кен анчалык тереңдикте эмес эле; **4.** (*резко обозначиться*) из түшүү; **на лбу** ~ **гла глубокая складка** чекесине калың бырыш түшкөн; **5.** (*расположиться*) орношуу, жайгашуу, басуу, каптоо, түшүү; **Город** ~ **г в широкой котловинé** (Короленко) Шаар жазы ойдуңга жайгашкан; **в низинах** ~ **г туман** өрөөнгө туман түшкөн (өрөөндү туман баскан, каптаган); **6.** *перен. (глубоко запáсть)* бук болуу, капалануу, көңүл чөгүү, сабыры суздануу; **7.** *фольк.* өтө алгыс болуу (жол жөнүндө).

Залив I м булуң; Рижский ~ Рига булуңу.

Залив II м охот. созулуңку чыккан үн, созолонуу (мисалы, улуганда).

Залива/ть *несов. 1. см. залить; 2. прост.* катуу ичип кетүү, ичкиликке берилип кетүү; **3. прост. (лгать)** калп айтуу, жалган сүйлөө, калпты шыпыртуу; **не** ~ **й, всё равно не поверю** калпыңды кой, баары бир ишенбейм.

Заливаться I *несов. 1. см. залиться 1; 2. страд. к заливать.*

Заливаться II *несов. см. залиться II.*

Заливисто *нареч.* созолонто, созулуң-ку түрдө, кубулжутуп.

Заливистый, -ая, -ое (заливист, -а, -о) созолонгон, созулуңку, кубулжуган; ~ **лай** иттин созулуңку улуганы; ~ **смех** шаңкылдап күлүү.

Заливка *ж по знач. гл. залить 6, 7; ~ галош* галошту эритилген резина жабыштырып (куюп) бүтөө (жамоо).

Заливно *нареч.* созолонтуп кубулжутуп, таңшытып.

Заливное *ср* килкилдек (эзилте кайнатылып уютулган эттүү тамак); ~ **из судака** судак балыгынан жасалган килкилдек.

Заливн/ой I, -ая, -ое 1. (*затопляемый водой*) суу жайылма; ~ **ой луг** суу жайылган чабынды; ~ **ая пойма** суу жайылчу жайылма; **2. спец. (предназначенный для заливания)** килкилдек кую турган; ~ **ая тара** килкилдек куюучу идиш; **3.** (*залитый наваром*) килкилдек куюлган.

Заливн/ой II, -ая, -ое созолонгон, созулуңку, таңшыган, кубулжуган; ~ **ые голоса** созолонгон үндөр; ~ **ые трéли соловья** булбулдун кубулжута таңшып сайраганы.

Заливочн/ый, -ая, -ое куючу; ~ **ая форма** куючу калып; ~ **ый кран** куюу краны.

Заливчатый, -ая, -ое *разг. то же, что залиvistый.*

Зализанн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от зализать;* **2. прил. разг.** жылмаланган; ~ **ые волосы** жылмаланган чач; **3. перен. прил. разг. (тщательно отделанный)** абдан жылмаланган, өтө жымсалданган.

Зализать *сов. что 1. (лизанием очистить, заживить)* жалап тазалоо, жалап жандандыруу, айыктыруу; ~ **рану** жараатты жалап тазалоо; **2. разг.** жалап жылмалоо, жылмалап сылоо; ~ **волосы** чачты жылмалап сылап-сыйпоо; **3. перен. (чрезмерно отделать)** өтө эле жылмакайлап ойкуштантып жиберүү (мисалы, сүрөттү).

Зализывание *ср по знач. гл. зализывать.*

Зализывать *несов. см. зализать.*

Зализываться *несов. страд. к зализывать.*

Залипать *несов. см. залипнуть.*

Залипнуть *сов. разг.* жабышуу.

Зали/ть *сов. что 1.* каптоо, каптап кетүү, жайнап кетүү; **весной река** ~ **ла луга** жазында суу шалбааны каптап кетти; **2. перен.** толуп чыгуу, жык-жыйма болуу; **огромная площадь** ~ **та народом** кеңири аянтка эл жык толгон; **3. перен.** жайнап чыгуу, нур чачыроо, кулпуруу; **лицо его** ~ **л румянец** анын өңү кызарып нур жайнап турду; **комната** ~ **та солнечным светом** бөлмөгө күн нуру чачырап кулпуруп турду; **4. перен.** кайноо, толдуу, боюн бийлөө; **бешенство** ~ **ло его**

грудь анын каары көөдөнүнө толуп кайнап чыкты; **его́ грудь** ~ **ло чувством радости** анын жүрөгү кубанычка толду; **5.** төгүп алуу; ~ **ть скáтерть вином** дасторконго вино төгүп алуу; **6.** суу куюп өчүрүү; ~ **ть пожар** өрттүү өчүрүү; ~ **ть костёр** отту өчүрүү; **7.** куюу, куюп толтуруу; ~ **ть фундамент бетоном** фундаментке бетон куюу; **8.** (*заделать*) эритип бүтөө, кандоо; ~ **ть кастрюлю** кастрюлду кандоо; **9.** куюу, ичине куюу; ~ **ть бензин в баки** бактарга бензин куюу; $\diamond$ **залить горе** (*тоску и т.п.*) кайгысын (капасын ж.б.) ичкилик менен басуу, кайгысын (капасын ж.б.) ичкиликтен чыгаруу.

Зали́/ться I сов. **1.** *обычно чем* куюлуу, куюлуп толуу; **За несколько секунд плевральная полость зальётся кровью, кровяное давление упадёт до нуля** (Амосов) Бир нече секундун ичинде плевра көңдөйүнө кан куюлуп, кан басымы нөлгө чейин төмөндөп кетет. **2.** *перен.* бөлөнүү, жайноо, кулпуруу, чагылышуу; **долина ~ лась золотистыми лучами солнца** өрөөн күн нуруна бөлөнүп турду; **3.** кирүү, өтүү, куюлуу; **в воронки ~ лась вода** бомба түшкөн чуңкурга суу кирип кетти.

Залиться II сов. **1.** кубулжутуп сайроо; таңшуу, созолонгон үн чыгаруу; **посреди этой глуши иногда зальётся соловей** ушул түнт токойдо кээде булбул кубулжута сайрайт; **гармонь то зальётся, то замрёт** гармонь бир кубулжуп, бир токтойт; **2.** *чем (громко засмеяться или плакать)* боору эзилip күлүү, ичи катканча каткыруу, өксүп ыйлоо, өпкөлөп ыйлоо; ~ **слезами** өпкөлөп ыйлоо; $\diamond$ **залиться соловьём** *ирон.* ооз көптүрүп сүйлөө, тили буудай кууруу.

Залихвátск/ий, -ая, -ое разг. **1.** тирикарак, чакчарылган, шыпылдаган, жигердүү; ~ **ий парень** тирикарак жигит; **2.** жайдары, шайыр, көңүлдүү, ачык-айрым; ~ **ая песня** көңүлдүү ыр; ~ **ий вид түрү** жайдары (шайыр).

Залихорадить сов. ысытмалоо, калтыратуу, титиретүү.

Зáло ср. уст. то же, что зал.

Залóг I м **1.** күрөө, күрөөгө коюу; ~ **имущества** күрөөгө буюм коюу; **отдавать в ~** күрөөгө буюм койдуруп карыз акча берүү; **взять деньги под ~** күрөөгө буюм коюп карыз акча алуу; **2.** *перен. чего (ручательство)* залог, кепил иретинде калтыруу, коюу; белги, милдет, күбө, далил; ~ **дружбы** достуктун күбөсү (белгиси); ~ **примирения** элдешүүнүн далили; ~ **успеха** ийгиликтин далили (күбөсү).

Залóг II м грам. мамиле (этиштин мамиле категориясы); **понудительный** ~ аркылуу мамиле; **страдательный** ~ туюк мамиле.

Залóг III м нар.разг. көптөн бери айдалбай ташталып коюлган жер, дың жер.

Залóгов/ый I, -ая, -ое күрөөгө коюу..; ~ **ая квитанция** күрөөгө коюу квитанциясы; ~ **ое свидетельство** күрөөгө коюу күбөлүгү.

Залóгов/ый II, -ая, -ое грам. мамиле..; ~ **ая категория глагола** этиштин мимиле категориясы.

Залогодáтель м күрөөгө буюм коюучу киши.

Залогодáтельница женск. к залого-дáтель.

Залогодeржáтель м күрөөгө буюм кармап туруучу киши.

Заложéни/е ср спец. жайгашуу; **шахта глубокого ~ я** тереңде жайгашкан шахта.

Заложить сов. **1.** *что (положить)*; коюу, желөө, салуу; ~ **подушку за спину** жаздыкты аркага желөө (коюу); ~ **руки в карманы** колду чөнтөккө салуу; **2.** *что разг. (засунуть)* коё салуу, коё коюу; **я заложил куда-то книгу и не могу найти** мен китепти бир жерге коё салып, эми аны таба албай жатам; **3.** *что (положить куда-л.)* салуу, коюу; ~ **корму** тоюткор (жемчеп) салуу; ~ **стол** стол коюу; **4.** *что* жыюу, үйүү, толтуруу; ~ **стол книгами** столдун үстүнө китеп жыюу; **5.** (*заполнить*) бүтөө, тосуу, бекитүү; ~ **окно кирпичом** кирпич тизип терезени бүтөө; **6.** *что (начать постройку, основать)* куруу, негиздөө, тургузуу; ~ **дом** үй куруу; ~ **памятник** эстелик тургузуу; **7.** *перен.* негизин салуу, берүү; ~ **знания** билим берүү; **8.** *что (положить для хранения)* куюу, бөлүү; **отборное зерно заложено на семена** тандалма буудай (арпа, сулу ж.б.) үрөндүккө бөлүнүп коюлган; **9.** (*запрячь*) чегүү, кошуу, даярдоо; ~ **тройку** тройкага аттарды чегүү; **10.** *что (вложить закладку)* чөп кат салуу, белги коюу, белгилеп коюу; ~ **нужное место в книге закладкой** китептин керектүү жерине чөп кат салып коюу; **11.** *что (отдать под заклад)* күрөөгө коюу; ~ **костюм** костюмду күрөөгө коюу; **12.** *безл. разг.* кыймылдатпай калуу, чайлоо, бүтүү; **у меня грудь заложило** менин көкүрөгүм кыймылдатпай калды (чайлап калды); **от выстрелов заложило уши** тарсылдатып аткылоодон кулак бүтүп (тунуп) калды; **заложить основу (фундамент) чего** негиздөө, өнүктүрүү үчүн негиз салуу; **заложить складку (складки)** бүгүш салуу.

Заложник м барымтага кармалган киши.

Заложница женск. к заложник.

Залóm м **1.** *разг. по знач. гл. заложить 1; 2.* (*надломленное место*) сыныгы бар жер, сынык кеткен жер; **3.** *спец. (затёр)* тыгылыш, үйүлүш, кептелишип шыкалуу.

Заломить I сов. **что** **1.** ийип сындыруу; ~ **ветки на деревьях** дарактардын бутактарын ийип сындыруу; **2.** (*отвести за спину*) аркага кайыруу; ~ **руки** колду аркага кайыруу; **3.**

прост. баасын ашыра суроо, баасын ыксыз көтөрүп жиберүү; ~ *несуветную цену* асмандын башын айтат (сурайт); *заломить шапку* шапканы чакчарылтып кийүү.

Заломить II *сов. безл. разг.* сыздоо, зыркыроо, какшоо, чанчуу, сайгылашуу.

Залоснить *сов. что* жылтыратуу; *сиденья стúльев залоснены* отургучтардын отурап орундары жылтырап калган.

Залосни́/ться *сов.* жылтыроо; *пóлы пиджака́ ~ лись* пиджактын этеги жылтырап кетти; *их лица́ ~ лись* алардын өндөрү жылтырап турду.

Залощить *сов. что* жылтыратуу, жылтырак кылуу.

Залп *м* залп, жапырт атуу; *ружéйный ~ жапырт мылтык* атуу.

Зáлповый, -ая, -ое *залп* менен атылган, жапырт; ~ *огонь* жапырт ок атуу.

Зáлпом нареч. 1. залп менен, жапырт; *выстрелить ~ жапырт атуу*; 2. *перен. разг.* жабыла, дем албай, тыным албай, бирден эле; *сказать всё ~ баары жабыла сүйлөө*; *прочитать газéты за неделю́* ~ бир жуманын ичинде чыккан газеталарды бир отуруш менен окуп чыгуу; *выпить ~ тынбай ичип жиберүү*.

Залубенé/ть *сов. прост.* бодураюу, бодуракай тартуу; *кожа́ ~ ла* териси бодуракай тартып кетти.

Залужать *несов. см. залужить.*

Залужéние *ср* шалбаага айлануу, шалбаа болуу, чабындыга айлануу; ~ *заболóченных земель* саздак жерлердин шалбаага айланышы; *искусственное ~* жасалма жол менен шалбаага айлануу.

Залужить *сов. что* шалбаага айландыруу; чабындыга айландыруу; ~ *болóто* сазды шалбаага айландыруу.

Залупить *сов. что прост.* сыйруу, ажыратуу; ~ *кожу на пальце* бармактын терисин сыйрып кетүү.

Залупи́/ться *сов. прост.* сыйрылуу, ажырап кетүү; *краска ~ лась* сыры ажырап кетти.

Залуплять *несов. см. залупить.*

Залупля́ться *несов. 1. см. залупиться; 2. страд. к. залуплять.*

Залучать *несов. см. залучить.*

Залуч/ить *сов. кого-что разг.* азгыруу, ээликтирүү, эбин таап өзүнө чакырып алуу, өзүнө тартуу; *когда́ же я вас к себе́ ~ у?* мен сизди качан эбин таап өзүмө тартып алар экемин?

Залы́сина *ж* маңдайдын кашкасы.

Зáльн/ый, -ая, -ое залдын, зал...; = *ые* окна залдын терезелери.

Залюбовáться *сов. кем-чем* кумарлана кароо, суктанып тиктөө, куштарланып кароо, кызыгып кароо; ~ *зака́том* күндүн батып

баратканын куштарланып кароо, кызыгып кароо;

Заля́пать *сов. что чем прост.* булгоо, чачыратуу, ыпластоо; ~ *костю́м* костюмду булгоо.

Зам *м прост. то же, что* заместитель.

Зам... замдирéктора, замминист́ра сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи мүчөлүк бөлүгү.

Замáзать *сов. что 1. (покры́ть краси́кой и.т.п.)* боёо, сырдоо, шыбоо; ~ *на́дпись на стене́* дубалдагы жазууну үстүнөн боёп (шыбап) таштоо; ~ *ту́шью* тушь менен боёо; 2. *перен. разг.* жашыруу, жымсалдоо, көз жазгыруу; ~ *противорéчия* карамакаршылыкты жымсалдоо; ~ *недостáтки* кемчиликтерди жаап-жашыруу; 3. (*залепи́ть, заде́лать*) жабыштыруу, бүтөө, чаптоо; ~ *о́кна на́ зиму* кышка карата терезелерди бүтөө; ~ *ще́ли* жылчыктарды бүтөө; 4. (*запа́чкать*) булгоо, кир кылуу; ~ *халáт* халатты булгап алуу; *♦ замáзать глаза́ кому прост.* көзүн боёо, алдоо; *замáзать рот кому прост.* ооз ачык кылуу, унчуккус кылуу, оозун майлоо.

Замáзаться *сов. разг.* булгануу, кир болуу, жуктуруп алуу.

Замáзка *ж 1. по знач. гл. замáзать 2; 2.* замазка (жылчыкты, жараканы бүтөөгө колдонулуучу жабышкак зат); *око́нная ~* терезе замазкасы.

Замáзывать *несов. см. замáзать.*

Замáзываться *несов. 1. см. замáзаться; 2. страд. к замáзывать.*

Замалевáть *сов. 1. что разг. (закраси́ть, замáзать)* боёо, сырдоо; 2. *иск. (подгото́вить для карти́ны)* сүрөт тартууга даярдоо; ~ *холст бөздү* (кендир матаны) боёк сүртүп даярдоо.

Замалёвывать *несов. см. замалевáть.*

Замалёвывать́ся *несов. страд. к замалёвывать.*

Замáливание *ср по знач. гл. замáливать; ~ грехá* күнөөсүн кечирүүсүн суранып кудайга жалынып-жалбарынуу.

Замáливать *несов. см. замоли́ть.*

Замáлчивать *несов. см. замолча́ть II.*

Замáнивать *несов. см. замани́ть.*

Замани́ть *сов.* азгыруу, суктантуу, кызыктыруу, алдоо; ~ *врага́ в засаду́* душманды алдап буктурмага кабылтуу; ~ *в се́ти* кызыктырып (азгырып) торго түшүрүү.

Замáнчив/ый, -ая, -ое (замáнчив, -а, -о) азгырма, ээликтирме, кызыгарлык, кызыктыраарлык, кызыктуу, азгырма, ээликтирме; ~ *ое предложéние* кызыктыраарлык сунуш; *рисова́ть ~ ые карти́ны бу́дущей жизни* келечек турмуштун кызыктуу көрүнүштөрүн тартуу.

Замáранн/ый, -ая, -ое 1. прич. от замарать; 2. прил. разг. булганган, ыпластанган, булганч, ыплас болгон; ~ *ая салфéтка*

булганч салфетка; **З.** перен. прил. разг. (опороченный) булганган, шек келген, жаманатты болгон, сөз тийген; ~ **ая репутация** булганган (жаманатты болгон) аброй.

Замара́/ть сов. кого-что **1.** разг. (запáчка-ть) булгоо, ыпластоо, кирдетүү; **брю́ки**, ~ **нные зелёню** көк чөпкө булганган шым; **2.** перен. разг. (обесла́вить) абийирин төгүү, жаманатты кылуу, аброюн түшүрүү, беделин кетируу; **она́ себя́** ~ **ла** аял өзүнүн аброюн түшүрүп алды. **3.** что уст. (зачеркнóуть) өчүрүп таштоо, чийип таштоо.

Замара́/ться сов. разг. **1.** (запáчкаться) булгануу, ыпластануу, боёп алуу, кирдетип алуу; **платье́** ~ **лось** көйнөк булганып калды; **2.** перен. (опозóрить себя́) абийири төгүлүү, аброюн түшүрүп алуу, баркын кетирип алуу, жаманатты болуу, беделин түшүрүп алуу; **вы хотите, чтоб я ~ лся!** сиз менин абийиримдин төгүлүшүн каалайсыз го!

Замара́шка м, ж разг. шалаакы, булганч, ыплас жүргөн адам (көбүнчө балдар жөнүндө).

Замáривать несов. см. заморíть.

Замариновáть сов. что **1.** маринаддоо, маринад кылуу; ~ **фрукты** жемиштерди маринаддоо; **2.** перен. прост. атайы создуктуруу, созо берүү, кармай берүү, сүйрөө; ~ **дело** ишти создуктуруу;

Замариновá/ться сов. маринадалуу, маринад болуу; **ово́щи** ~ **лись** жашылчалар маринадалды.

Замариновывáть несов. см. замариновáть.

Замариновывáться несов. **1.** см. замариновáться; **2.** страд. к замариновáть.

Замаркировáть сов. что клеймо, белги (тамга) коюу, маркировкалоо.

Замаскировáнн/ый, -ая, -ое **1.** прич. от замаскировáть; **2.** прил. маскачан, маска кийген, маскарад кийимин кийген; **3.** перен. прил. (скрýтый) сыртынан жашырылган, билингистей өзгөрүлгөн; **в ~ ом вíде** билинбеген (байкалбаган) түрдө, кейипте; ~ **ые намерения** жашыруун көздөлгөн максат.

Замаскировá/ть сов. **1.** кого маска кийгизүү, маскарад кийимин кийгизүү, түрүн өзгөртүү; **и взрóслые ~ ны** чоңдор да түрлөрүн өзгөртүшкөн; **2.** кого-что (сдéлать незамéтным) жашыруу, билинбес кылуу, байкалбас кылуу, маскировкалоо; ~ **ть самолёты ветками** самолётторду бутактар менен калкалап жашыруу (маскировкалоо); **3.** перен. (скрýть сýщность чего-л.) жашырып-жабуу, билмексен болуу, жооткотуу; ~ **ть свои желáния** ой-тилегин жаап-жашыруу.

Замаскировá/ться сов. **1.** маска кийүү, маскарад кийимин кийүү, боёнуп түрүн

өзгөртүү, бетин бүркөө; **2.** (сдéлать себя́ незамéтным) жашырынып алуу, бугуп калуу, байкатпоо, билингис болуу, маскировкалануу; ~ **вшись, лежали солдáты** солдаттар байкатпай жашырынып (маскировкаланып) бугуп жатышты.

Замаскировывáть несов. см. замаскировáть.

Замаскировывáться несов. **1.** см. замаскировáться; **2.** страд. к замаскировáть.

Замасленн/ый, -ая, -ое **1.** прич. от замáслить; **2.** прил. майланышкан, май жуккан, май болгон, май тийген; ~ **ые брю́ки** майланышкан (май болгон) шым.

Замасливать несов. см. замáслить.

Замасливатьсá несов. **1.** см. замáслиться; **2.** страд. к замáсливать.

Замáслить сов. **1.** кого-что (запáчка-ть жёрным) май жуктуруу, май тийгизип алуу, май кылуу, май чачыратып булгоо; ~ **одежду** кийимге май жуктуруу (май тийгизип алуу); **2.** что тех. (пропитáть) май синирүү, майга чылоо; ~ **волокну́** булага май синирүү; ~ **шерсть** жүндү майга чылоо; **3.** перен. кого прост. (добíться расположéния) кошомат кылып көңүлүн алуу, жагынып көңүлүн улоо, паралап жакындоо, майлап-сайлап ылымдаш болуу.

Замáсли/ться сов. **1.** майланышуу, май жуктуруу (чачыратып) булгануу; **рукава́** ~ **лись** жеңдери майланышып кетти; **2.** перен. (заблестéть от удовóльствия) жалжылдоо, жайноо; **его́ глаза́** ~ **лись** анын көзү жалжылдап кетти.

Заматерéл/ый, -ая, -ое **1.** прост. бойго жеткен, баралына келген, күчкө толгон, толуп турган, жетилген; ~ **ые дóчери** бойго жеткен кыздары; **2.** (многолéтний, крéпкий) карт; ~ **ые со́сны** карт карагайлар; **3.** (дáвний, застарéлый) эзелтен берки, илгертен келаткан, мурдатан бери; ~ **ая бедность** илгертен келаткан кедейлик; **4.** (закоренéлый) ашынган, жеткен, оңолбой турган, оң жолго түшпөс; ~ **ый престúпник** ашынган (оңолбос) кылмышкер; ~ **ый взýточник** жеткен паракор.

Заматерé/ть сов. **1.** прост. бой жетүү, эр жетүү, баралына келүү, күчкө толуу; ~ **л и ты** сен да эр жеттин; **2.** в чём (закоренеть) аябай батуу, оңолбос болуу; ~ **л в грехах** күнөөгө аябай батты.

Заматовáть сов. кого-что мат коюу, мат кылуу; ~ **короля** королду мат кылуу.

Заматрицировáть сов. что типогр. мат-рицалоо, матрица кылуу.

Замáтывать несов. см. замотáть I.

Замáтывáться несов. **1.** см. замотáться I; **2.** страд. к замáтывать.

Замáх м по знач. гл. замахнóуться.

Замáхáть сов. булгалоо, сермөө, шилтөө; ~ **рукой** кол булгалоо.

Замáхиваться *несов. см. замахнуть́ся.*

Замахну́ться *сов. 1. чем на кого и без доп.* тап берүү, шилтеп калуу, сермөө; ~ **пáлкой** таяк менен тап берүү; **2. перен. на что с неопр. и без доп. (вознамериться)** бел байлоо, бет алуу, көздөө, батынуу, белсене киришүү; ~ **на большое дело** чоң ишке белсенип киришүү; ~ **на новую тему** жаңы темага бел байлап киришүү; ~ **на соседский сад** кошунасынын багына батынып кирүү.

Замáчивать *несов. см. замочить.*

Замáчиваться *несов. 1. см. замочиться; 2. страд. к замáчивать.*

Замáшк/а ж разг. жорук, кылык, кылык-жорук, жосун, жорук-жосун (терс маанисинде); **байские** ~ и байлардын жоругу.

Замáщивать *несов. см. замостить.*

Замáщиваться *несов. страд. к замáщивать.*

Замя́ть *сов. кого прост.* алсыратуу, катуу чарчатуу, шайманын кетирүү, алдан тайгызуу, дарманын курутуу, мүгдүрөтүү, шилтисин курутуу.

Замая́/ться *сов. прост.* алсыроо, катуу чарчоо, шайманы кетүү, алдан таюу, дарманы куруу, мүгдүрөө, шилтиси куруу; ~ **лся за день** кечке жүрүп алсыроо.

Замая́чи/ть *сов. разг.* көрүнүү, сороюу, оркоюу; **вдали** ~ **ли телеграфные столбы** алыста телеграф мамылары сороёт.

Замглі́ться *сов.* мунарыктоо, ымырттануу, тунарыктоо.

Замедле́ни/е *ср 1. по знач. гл. замедлить* — замедлится; ~ **е дви́жения** кыймылдын жайланышы; **2. уст. (задержка, промедление)** токтолуу, басандоо, кечиктирилүү; **без всякого** ~ **я** эч кандай токтолуу болбосун; **Одна́ мину́та замедле́нья, и вы са́ми бу́дете раскаи́ваться** (Лермонтов) Бир мүнөткө эле кичиктирилсе, өзүңүз өкүнүп каласыз.

Замедленн/ый, -ая, -ое 1. прич. от замедлить; 2. прил. (более медленный) жай, жайыраак, басандаган, акырын; ~ **ый ход поезда** поезддин жайыраак жүрүшү; **бомба** ~ **ого дей́ствия** өлчөмдүү убакта (белгилүү убакыт өткөндө) жарылуучу бомба.

Замедлитель *сов. 1. что* жайлатуу, басандалуу, акырындатуу; ~ **шаг** кадамды акырындатуу; ~ **ход** жүрүштү жайлатуу; **2. что** кармап кечендетүү, кечиктирүү, создуктуруу, бөгөт кылуу; ~ **выход книги** китептин чыгышын кечиктирүү; **3. с чем или неопр. (запоздать)** кечигип калуу; ~ **с выполнением** плáна планды орундоодо кечигип калуу; **не** ~ **с ответом** жооп берүүнү кечиктирбөө; **Слúчай не замедлил представиться** (Л. Толстой) Кечикпей эле таанышууга туура келди.

Замедли/ться *сов. 1. (стать более медленным)* акырындоо, жайлануу, басандоо;

продви́жение войск ~ **лось** аскерлердин илгери жылышы басандады; **речь** ~ **лась** жай сүйлөй баштады; **2. (затянуться, задержаться)** кармалуу, создугуу, кечиктирилүү; **мой отъезд** ~ **лся** менин жөнөп кетишим кечиктирилип калды.

Замедля́ть *несов. см. замедлить.*

Замедля́ться *несов. 1. см. замедлиться; 2. страд. к замедлять.*

Замежева́ть *сов. уст.* чектөө, чек коюу, чек салып бөлүү.

Замеже́вывать *несов. см. замежевать.*

Замеже́вываться *несов. страд. к замежевывать.*

Замели́вать *несов. см. замелить.*

Замели́ть *сов. что разг.* актоо, агартуу; ~ **сте́ну дубалды** (керегени) актоо (агартуу).

Замелька́/ть *сов.* бүлбүлдөө, жылтылдоо; ~ **ли огни́ дере́вни** кыштактын оттору жылтылдап көрүндү.

Замельтеши́ть *сов. прост.* көз алдыга жыбырап көрүнүү.

Заме́н/а ж 1. по знач. гл. заменить; ~ **а одного́ слова́ други́м** бир сөздү экинчи сөз менен алмаштыруу; ~ **а изно́шенных дета́лей** жешилген тетиктерди алмаштыруу; **2. алмаштыруучу, ордун ээлөөчү; найти** ~ **у для кого́-л.** бошогон орунду ээлөөчү кишини табуу; **служить** ~ **ой** орунду ээлөө.

Замени́м/ый, -ая, -ое алмаштырылуучу, ооштурулуучу, алмаштырыла турган; ~ **ая дета́ль** алмаштырылуучу тетик.

Замени́тель *м* ордуна жүрүүчү, ордуна пайдаланылуучу, ордуна колдонулуучу; ~ **кожи** булгаары ордуна жүрүүчү (колдонулуучу).

Замени́/ть *сов. кого-что 1. кем-чем* ооштуруу, алмаштыруу, ордуна пайдалануу; ~ **ть трубу́** трубаны алмаштыруу; ~ **ть секретаря́** секретарды алмаштыруу; **2. ордун басуу, алмаштыруу, ордуна жүрүү; Сестра́** ~ **ла Елене́ ра́но уме́ршую ма́ть** (Караваева) Еленанын эрте өлүп калган энесинин ордун эжеси басты; **кни́га** ~ **ла ему́ все удово́льствия** китеп анын бардык ыраматын алмаштырды; **3. (прити́ на сме́ну)** алмаштыруу, ордуна келүү, өтүү; **Го́вор, сме́х, бего́тня** ~ **ли пла́вное дви́жение и пла́вные зву́ки** (Л. Толстой) Каалгыган жүрүш, көшүлгөн добуш, кобур-собур, күлкү-каткырык, опурап-топуроого өтүү.

Замени́/ться *сов.* алмашылуу, ордуна пайда болуу, өтүү; **вско́ре боло́та** ~ **лись** зелёными холма́ми тез эле саздар артта калып жашыл адырлар пайда болду.

Заменя́ть *несов. см. заменить.*

Заменя́ться *несов. 1. см. заменитьсь; 2. страд. к заменя́ть.*

Заме́р *м спец.* өлчөө, ченөө; ~ **объёма**

көлөмдү өлчөө; ~ **длины трубы́** трубанын узундугун ченөө (өлчөө); ~ **уровня воды́** суунун деңгээлин өлчөө.

Замер/еть сов. 1. катыш калуу, былк этпөө, селдейүү, сенейүү; он ~ на месте ал ордунда катыш калды; ~ **еть от страха́** коркконунан селдейип калды; 2. сокпой калуу, токтоп калуу, шуу этүү; **сердце ~ ло жүрөгү** сокпой калды (жүрөгү шуу дей түштү); 3. перен. токтолуу, үзүлүү, басылуу; **работа ~ ла иш** токтоп калды; **к часу́ но́чи всё движение на улица́х ~ ло түнкү саат бирлерде** көчөлөрдөгү кыймылдын баары токтолду; ~ **ли грома́ раскаты** күндүн күркүрөгөнү басылды; 4. (*остаться непроизнесённым*) ооз учунда калуу; **слова́ ~ ли на уста́х** сөздөр айтылбай ооз учунда калды.

Замерзание ср тоңуу, муздоо, катыш калуу, суук уруу, суук чалуу; ~ **воды́** суу тоңуу; ~ **растений́** өсүмдүктөрдү суук уруу; **точка замерзания́** суунун тоңуу температурасы, б.а. 0°; **◇ на точке замерзания́** кыймылсыз абалда болуу, аракетсиз бир абалдан жылбоо, жылышсыз бир орунда тура берүү.

Замерзать несов. см. замёрзнуть.

Замёрзл/ый, -ая, -ое уст. и прост. 1. тонгон, муздаган; ~ **ая рукавица́** тонгон кол кап; 2. муз турган, музга айланган, муз каптаган; ~ **ая вода́** муз турган суу; 3. үшүгөн, үшүп жапа чеккен; ~ **ый наро́д** сууктан жапа чеккен эл.

Замёрз/нуть сов. 1. тоңуу, муз туруу, катыш калуу, муз каптоо; **вода ~ ла** суу тоңду; **окно́ ~ ло** терезеге муз турду; 2. тоңуп өлүү, суук уруу, үшүк алуу; **без тебя́ я замёрз бы на доро́ге** сен болбогондо мен жолдо тоңуп өлмөк экемин; **Всё цветёт и пока́ ещё ничто́ не ~ ло** (Чехов) Баары гүлдөп турат, азырынча эчтекени суук ура элек; 3. разг. тоңуу, үшүү; **пассажи́ры ~ ли** жүргүнчүлөр суукка тоңуп кетишти.

Замёривать несов. см. замёрить.

Замёрить сов. что спец. өлчөө, ченөө; ~ **напряжение тока́** токтун чыңалуусун өлчөө; ~ **давление́ га́за** газдын басымын өлчөө.

Замертво нареч. эс-учтан ажырап, эс-учунан танган бойдон, жансыз абал; **упасть ~ эс-учсуз кулап түшүү.**

Замерцать сов. жылт-жылт этүү, бүлбүлдөө.

Замерять несов. см. замёрить.

Замеряться несов. страд. к замерять.

Замес м спец. 1. по знач. гл. **замесить** — **замешивать I**; ~ **теста́** камыр жууруу; ~ **бетона́** бетон аралаштыруу; 2. (*то, что замешено*) аралашма.

Замесить сов. что жууруу, ийлөө, аралаштыруу; ~ **тесто́** камыр жууруу; ~ **гли́ну** ылай ийлөө; ~ **бето́н** бетон аралаштыруу.

Замеси/ться сов. ылайга айлануу, балчык

болуу; жуурулуу; **пыль быстро ~ лась** чан бат эле балчыкка айланды.

Заме/сти́ I сов. 1. *что* шыпыруу, шыпырып салуу; ~ **сти сор в угол** ыпыр-сыпырды бурчка шыпырып салуу; 2. *перен. прост.* алып кетүү, камоо; ~ **ли челове́ка ни за что ни про что** аны бекерден-бекер камап салышты; 3. көмүү, басуу, бүтөө, ширеп салуу; **их след ~ ла выюга** алардын изин бурганак көөмп салды; **сне́гом ~ ло доро́гу** кар жолду бүтөп (ширеп) салды; **◇ замести́ след (следы́)** 1) изин жашыруу (жок кылуу); 2) *перен.* күбө болчу нерселерди жигин билдирбей жоготуу.

Замести́ II сов. разг. шыпыруу, шыпырып кирүү, шыпыра баштоо.

Заместитель/ь м 1. ордун алмаштыруучу, ордун ээлөөчү; **найти́ себе́ ~ я** өзүнүн ордун алмаштыруучу кишини табуу; 2. орун басар; ~ **ь министра́** министрдин орун басары.

Заместительница женск. к заместитель 1.

Заместительство ср убактылуу бирөөнүн ордунда иштөө, милдетин аткаруу.

Заместить сов. см. замещать 1, 4.

Заместиться сов. алмашылуу.

Заместо́ предлог прост. то же, что вме́сто.

Замёт м рыб. жаюу, таштоо, жайым; ~ **невода́** тор жаюу; **сре́дний уло́в ры́бы на оди́н ~ тордун бир жайымы менен** балыктын орточо кармалышы.

Замёта ж прост. коюлган белги.

Замётано частица прост. болуптур, макул, сөз бүттү, макулдаштык.

Заметать I несов. см. замести I.

Заметать II сов. төөнөй тигүү, көктөй тигүү; тепчий тигүү; ~ **скла́дку на пла́тье** көйнөктүн бүгүшүн көктөй тигүү.

Заметать III сов. разг. ыргытуу, чачуу.

Заметаться I несов. страд. к заметать I.

Заметá/ться II сов. разг. урунуп-беринүү, калбаландоо, калдастоо, карбаластоо, нарыбери жүгүрүү, кайсалактоо; **она́ совсе́м ~ лась** аял биротоло карбаластап калды; ~ **ться в отча́янии** айласы түгөнүп карбаластоо.

Замёти/ть сов. 1. *кого-что* байкоо, байкап калуу, көрүп калуу, көзгө чадыктыруу; **я ~ л в толпе́ челове́ка в шля́пе** мен калың элдин ичинен бир шляпачан адамды байкап калдым; 2. *что* көңүл буруу, байкоо, сезүү, сезип калуу; ~ **ть за кем скло́нность насме́шкам** бирөөнүн шылдыңкороктугун байкоо; **я за ним не ~ л ниче́го дурно́го** мен анын эч кандай жамандыгын байкаган жокмун; 3. *кого-что.* белгилеп коюу, көңүлгө түйүү, эстеп коюу, эсте сактоо; ~ **ть вре́мя** убакыттын канча экендигин белгилеп коюу; ~ **ть доро́гу** жолду көңүлгө түйүп коюу; 4. *что* белги коюу, белгилеп коюу; ~ **ть нужную́ страницу́ в книге́** китептин керектүү бетин белгилеп коюу; 5. замечание жасоо, айтуу, на-

аразылык билдирүү; — **Давайте не будем вступать в пререкания**, — ~ л он строго (Диковский) — Кайым айтышып олтурчу болбойлук, — деди ал катаал түрдө; **следует ~ ть, что ...** болгонун айта кетиш керек; **6. кому уст.** катуу айтуу; **строго ~ ть** катуу айтуу; **7. в знач. вводн. сл. замётъ (те)** билип коюнуз (дар), көңүлгө алып коюнуз (дар); **дать замётить уст.** түшүндүрүп коюу, билдирип коюу.

Замётк/а ж **1.** белги; ~ и на страницах книги китептин беттериндеги белгилер; **2.** кыскача жазуу; заметка; ~ и в блокноте блокноттогу кыскача жазуулар (заметкалар); **3.** макала, кыскача кабар; **читать ~ у в газете** газетадан макаланы окуу; **♦ брать (взять) на замётку** көңүлгө түйүп коюу; **попасть на замётку** шеги билинүү.

Замётка ж по знач. гл. заметать II.

Замётно 1. нареч. байкарлык, көзгө түшөрлүк, бир топ, жакшы эле, анча, бир кыйла; **листва ~ пожелтела** жалбырактар жакшы эле саргарып кетиптир; **он ~ похудел** ал бир топ арыктап калды; **2. безл. в знач. сказ. (можно видеть, замётить)** байкоо, көрүү; **в наружности его не было ~ тени гордости** анын кейпинен текеберденүү жышаанын байкоого болбойт эле; **по всему ~ что вы устали** кыязы, сиз чарчаган көрүнөсүз.

Замётн/ый, -ая, -ое (замётен, -на, -но) **1. (различимый)** көрүнүп турган, байкалып турган, байкаларлык, даана, анык, дурус, **едва ~ ая тропинка вела во двор** билинер-билинбес байкалган жалгыз аяк жол короого чейин келет; **~ ый след ранения** жарадар болгондуктун даана тагы; **~ ая внешность** өңү-башы дурус (өңдүү-түстүү киши); **~ ые успехи дурус** (байкаларлык) ийгиликтер; **2. (выделяющийся, известный)** көрүнүктүү, белгилүү, таанымал; **он стал ~ ым человеком** ал белгилүү адам болуп калды; **~ ый учёный** көрүнүктүү окумуштуу.

Замётывать несов. см. заметать II.

Замечани/е ср 1. (краткое суждение) замечание, пикир; **критическое ~ е сын пикир**; **вставлять своё ~ е** өз пикирин айтуу; **~ я рецензента** рецензенттин кыскача пикири; **2. (указание на ошибку, наставление)** кемчилигин көрсөтүү, кемчилигин айтуу, эскертүү; **сделать ~ е эскертүү жасоо, строгое ~ е катуу эскертүү**; **3. уст. (наблюдение)** байкоо, назар салуу; **По охотничьим ~ ям хорошего соловья от дурного с виду отличить трудно** (Тургенев) Анчылардын байкоолоруна караганда, түрүнө карап жакшы булбулду жаманынан ажыратуу кыйын; **♦ брать (взять) на замечание** то же, что **брать (взять) на замётку**; **попасть на замечание** то же, что **попасть на замётку**.

Замечательно нареч. сонун, мыкты, келишкен, жакшынакай, ойдогудай, укмуштуу; **~ отдохнуть** ойдогудай эс алуу; **он ~ хорош собой** анын өңү татынакай (жакшынакай).

Замечательн/ый, -ая, -ое (замечателен, -льна, -льно) **1. (необыкновенный)** сонун, мыкты, жакшы; **подрастает теперь ~ ое поколение** азыр сонун муундар өсүп келе жатат; **2. (исключительный)** аябагандай, келишкен, жеткен; **Главное её достоинство состояло в ~ ой лёгкости характера** (Писемский) Анын негизги сапаты мүнөзүнүн аябагандай элпектигинде эле; **3. көңүл бурарлык, назар саларлык**; **~ ый случай** көңүл бурарлык окуя.

Замечать несов. см. замётить.

Замеча/ться несов. 1. байкалуу, сезилүү, көзгө урунуу, билинүү, көрүнө калуу; **~ ются признаки утомления** чарчагандыктын белгилери байкалат; **2. страд. к замечать.**

Замечтаться сов. кыялдануу, кыялга чөмүлүү, ойго батуу; **~ о будущем** келечек жөнүндө кыялдануу.

Замешательство ср 1. карбаластай түшүү, шашып калуу, айласы кетүү, дүрбөлөң түшүү, ыркы кетүү, ырк бузулуу; **прийти в ~ от неожиданности** күтүлбөгөндүктөн шашып калуу (айласы кетүү); **внести в ~ неприятельские ряды** душмандын катарларынын ыркын кетирүү, душмандын катарларын дүрбөлөңгө түшүрүү; **проявить ~** шаштыгысы кетүү; **2.** алдастай түшүү; эмне кылаарын билбей калуу; **прийти в ~ эмне кыларын билбей калуу.**

Замеша/ть I сов. кого чатыштыруу, катыштыруу, дуушар кылуу, кабылтуу, аралаштыруу; **им не удаётся ~ ть меня в это дело** алар мени бул ишке чаташтыра албайт; **он ~ н в этой истории** ал бул окуяга аралашып калган.

Замешать II сов. разг. аралаштыруу (мисалы, эритмени).

Замеша/ться сов. разг. 1. аралашуу, кошулуу, кирип кетүү; **~ ться в толпе** топураган эл менен аралашып кетүү; **2. уст.** кабылуу, аралашуу, чатышуу, катышуу; **тут ~ лась она** ал бул ишке чатышып алган; **~ ться в неприятную историю** жаман ишке кабылуу; **3. уст. (смутиться, растеряться)** уялуу, тартынуу, карбаластоо, алдастай түшүү, шашып калуу; **старик ~ лся, покраснел** абышка карбаластап кызарып кетти.

Замешивать I несов. см. замесить.

Замешивать II несов. см. замешать I.

Замешиваться I несов. 1. см. замеситься; 2. страд. к замешивать I.

Замешиваться II несов. 1. см. замешаться; 2. страд. к замешивать II.

Замéшкаться *сов. разг.* буйдалуу, токтолуп калуу, кармалуу; ~ с **отвéтом** жооп берүүнү кармап (кечиктирип) коюу; ~ у **приятеля** таанышыныкында кармалып калуу.

Замещá/ть *несов.* 1. *кого-что кем-чем* алмаштыруу, ордун бастыруу, ордун толтуруу, ордуна коюу; ~ **ть** **раненых нóвым пополнением** жарадарларды жаңы келгендер менен алмаштыруу; 2. *кого-что* алмаштыруу, ордуна жүрүү; **искусственная кóжа ~ ет натурáльную** жасалма булгаары нагыз булгаарынын ордуна жүрөт; 2. *кого-что* милдетин аткаруу, ордуна калуу; ~ **ть** **директора** директордун милдетин аткаруу; 4. *что (назначáть на вакантное место)* бош орунга дайындоо (коюу).

Замешáться *несов. страд. к* **замещáть.**

Замещéние *ср по знач. гл.* **замещáть;** ~ **вакантной дóлжности** бош орунду ээлөө.

Замигá/ть *сов.* 1. *чем* ирмөө, кысуу; ~ **ть** **глазáми** көзүн ирмөө; 2. бүлбүлдөө; ~ **ли звéзды** жылдыздар бүлбүлдөп көрүндү.

Заминáть *несов. см.* **замя́ть.**

Заминáться *несов.* 1. *см.* **замя́ться;** 2. *страд. к* **заминáть.**

Замини́ровать *сов.* *что* мина коюу; ~ **доро́гу** жолго мина коюу.

Заминк/а *ж разг.* 1. буйдалуу, токтолуу, бир аз кечигүү, кедерги, үзгүлтүк; **вышла ~ а с подвóзом материалóв** материалды жеткирүү бир аз кечигип калды; **произошла ~ а с выдачей угля** көмүр берүүнү буйдалтып (кечиктирип) коюшту; 2. токтотуп коюу, үзгүлтүккө учуратуу; **отвечáть без ~ и** токтотпостон жооп берүү.

Замира́ние *ср по знач. гл.* **замира́ть;** $\diamond$ с **замира́нием сёрдца** дымын чыгарбай, дем чыгарбай, былк этпей.

Замира́ть *несов.* 1. *см.* **замерéть;** 2. (*теря́ть звúчность*) үн буулуу, кысыла түшүү; **Гóлос егó ~ л и дрожа́л от стра́ха** (Гоголь) Коркконунан анын үнү буулуп, калтырап кетти.

Замир/и́ть *сов. кого-что прост. уст.* көндүрүү, бой сундуруу, макулдатуу, баш ийдирүү, жоошутуу, басуу, тынчтантуу; **Они́, брат, давно ~ ены!... у них и ору́дие отобра́ли, всё!** (Н. Успенский) – Алар, тууган, эчак эле баш ийишкен!... алардын куралдарын да алып коюшкан, иши бүткөн!

Замири́ться *сов.* 1. *с кем-чем прост. уст.* тынчтык түзүү, элдешүү; жарашуу; ~ с **врагóм** душман менен элдешүү; ~ с **ним** аны менен элдешүү (жарашуу); 2. *прост.* көнүү, баш ийүү, жоошуу, тынчып калуу.

Замиря́ть *несов. см.* **замири́ть.**

Замиря́ться *несов. см.* **замири́ться.**

Зáмкнуто *нареч.* оолактап, эч ким менен катташпай, эч кимге жолобой, четтеп; **жить ~ эч** ким менен катташпай жашоо, оолактап өмүр өткөрүү.

Зáмкнут/ый, -ая, -ое (зáмкнут, -а, -о) 1. *прич. от замкнóть;* 2. *прил.* окчун, оолак, обочолонгон, жабык; ~ **ая средá** обочолонгон чөйрө; ~ **ый круг** жабык кружок; ~ **ая жизнь** окчун (оолак) жашоо; 3. *прил.* түнт, бир сырдуу; ~ **ый харáктер** түнт (бир сырдуу) мүнөз; ~ **ая дéвочка** түнт кыз; 4. *прил.* туташкан, бириккен, жалгашкан, улашкан; ~ **ая кривáя** туташкан ийри сызык; ~ **ая электрiческая цепь** жалгашкан электр тизмеги; 5. *прил.* туюк; ~ **ое óзеро** туюк көл.

Замкнóть *сов. что* 1. *прост.* бекитүү, жабуу, кулпулоо; ~ **дверь** эшикти бекитүү; ~ **кóмнату на замóк** бөлмөнү кулпулоо; 2. *прост.* камап коюу, бекитип салуу; ~ **в кóмнате** бөлмөгө камап салуу; 3. бириктирүү, кошуу, улоо; ~ **цепь** чынжырдын эки учун бириктирүү; ~ **кóльцо окрúжения** курчоо алкагын кошуу; 4. айланта курчоо.

Замкнó/ться *сов.* 1. *прост.* бекүү, жабылып калуу; **замóк ~ лся** кулпу жабылып калды; 2. *прост.* бекинип алуу, кулпу салып бекинүү; ~ **ться на замóк** кулпу салып бекинүү; 3. *во что и в чём* алака кылбоо, өзүнчө жашоо, түнт болуу, обочолонуу, туюктануу; ~ **ться в семейном кругу** үй-бүлөсүнүн чөйрөсүндө гана болуу; 4. биригүү, кошулуу, жалгашуу, улашуу; **цепь ~ лась** чынжыр кошулду; **круг ~ лся** 1) тегеректин учтары бирикти; 2) тегерек курчалды; $\diamond$ **замкнóться в себе** өзү менен өзү болуу, түнт болуу.

Зáмковый, -ая, -ое ак сарай..., сепил..., дворец...; ~ **парк** ак сарай паркы (сейилдөө паркы).

Зáмкóвый, -ая, -ое 1. кулпунун, кулпу...; ~ **ключ** кулпунун ачкычы; 2. *в знач. сущ.* **зáмковый м воен.** замбирек расчётунун затворду тейлөөчү номери.

Замлé/ть *сов. разг.* 1. уюу, талуу, уктап калуу; **ноги егó ~ ли от дóлгого сидéния** узак отуруп, анын буттары уюду; көпкө чейин отуруп, буттары уктап калды; 2. алсыроо, талыкшуу, шалдыроо; **Опусти́ла глазá Наташа и ~ ла вся** (Мельников-Печерский) Наташа көзүн сүзүп, тула бою талыкшып алсырай түштү.

Замогильный, -ая, -ое 1. *уст. то же, что загробный;* 2. *разг. (глухой и нóзкий – о гóлосе)* күнгүрөнгөн (үн) күңүрт (добуш), ичке (үн).

Зáмок м 1. ак сарай, сепил, чеп; **средневекóвый** ~ орто кылымдагы сепил (чеп); **княжеский** ~ княздын сепили; 2. *уст.* (здание тьюрмы) түрмө, абак.

Зáмок м 1. *кулпу;* **висячий** ~ асма кулпу; **заперéть на ~** кулпулоо, кулпу салуу; 2. бекиткич (мисалы, чынжырды); 3. *воен.* замок; **орудийный** ~ замбиректин замогу; 4. *тех. (способ скреплéния чего-н.)* чиркеме

(мисалы, шырыктарды, карагайларды ж.б. чиркеме кылуу); **5. архит.** замок (кумпанын, арканын чокусунун ортосуна коюлган таш); **◇ быть на замкѣ (под замком)** камалып отуруу; сыртынан бекитилип коюлуу; **держать под замком** сыртка чыгарбай кармоо, сыртынан кулпулап коюу; **◇ за семью (десятью)** замками жигин чыгарбай бекитип кармоо, сак кайтаруу.

Замокать *несов. см. замкнуть.*

Замок/нуть *сов. прост.* **1.** суу болуу, сууга чылануу; **бельѣ** ~ **ло** жайган кир суу болду; **2.** көөп чыгуу, көөп суу акпай калуу; **кадка** ~ **ла** челек көөп чыкты.

Замолвить *сов. разг.: замолвить слово (словечко)* у кого или перед кем за кого, о ком өтүнүч кылып бирдеме деп коюу, оңтою келгенде бирөөнүн пайдасын көздөп бир ооз сөз айтуу.

Замолить *сов. уст.* тобо кылуу, сыйынуу, жалбарынуу; ~ **грехи** күнөөсүн кечирүүсүн суранып кудайга жалынып-жалбаруу(сыйынуу).

Замолкать *несов. см. замолкнуть.*

Замолк/нуть *сов.* **1.** унчукпоо, добушу чыкпай калуу; тынчуу, тынуу, жаагы жап болуу, басылуу; **птицы** ~ **ли** канаттуулар тынчып калышты; **зенитки** ~ **ли** зениткалардын үнү басылды; **обычные мой корреспонденты из Петербурга** ~ **ли** Петербургдагы менин демейдеги кабарчыларыман кабар жок; ~ **спор** талашып-тартышуу басылды (тынчыды); **шаги на лестнице** ~ **ли** тепкичте баскан табыш басылды; **2. перен.** айрылуу, жок болуу, иштебей калуу, билбей калуу; **рассудок** ~ **акыл-эсин** жоготуп койду; **горе** ~ **ло** кайгысын билбей маң болуп калды.

Замолоть *сов.* тегирмен тарттыруу, тегирмен салдыруу; майдалап тарттыруу; ~ **пшеницу** тегирменге ун (буудай) тарттыруу.

Замолча/ть I *сов.* унчукпай калуу, үн катпоо, үндөбөө, басылуу, тим болуп калуу; **бабушка** ~ **ла** чоң эне унчукпай калды; ~ **ли пушки** замбиректерден аткылоо басылды; **2.** токтолуп калуу; **писала письма, а теперь что-то** ~ **ла** кат жазып турчу эле, эми эмнегедир токтолуп калды; **3. перен.** катылып жата берүү, ичте бугуу, дымып жата берүү, сыртка чыкпай кала берүү.

Замолча/ть II *сов. что разг.* унчукпай жашырып коюу, жашырып айтпай коюу, ооз ачпоо, ичке катуу; ~ **ть неприятный инцидент** жагымсыз окуя жөнүндө жашырып, айтпай коюу; **критики** ~ **ли отдельно недостатки книги** сынчылар китептин айрым кемчиликтерин айтпай тим болушту.

Замор м замор, өлөт (кислороддун кемчил болушунун же сууда уулу заттардын пайда болушунун натыйжасында балыктардын кырылышы).

Замораживание *ср по знач. гл.* **замораживать;** ~ **фруктов** жемишти тондуруу; ~ **грунта** жерди тондуруу; ~ **финансов** финансылардын иштетилбей (жүгүртүлбөй) токтолуп калышы.

Замораживать *несов.* **1. см.** заморозить; **2. безл. прост. суук күчөй баштоо.**

Замораживаться *несов. страд. к замораживать.*

Заморгать *сов.* көздү ирмегилөө, көздү кыбындатуу.

Замордовать *сов. кого прост.* уруу, сөгүү, ырайымсыз мамиле жасоо, азаптантуу, кыйноо.

Заморенн/ый, -ая, -ое разг. **1. прич. от заморить;** **2. прил.** кыйналган, жабыркаган, азап чеккен, жапа тарткан, шайманы кеткен, ылдыраган; ~ **ый вид** кыйноо тарткан кебете (түр); ~ **ая кляча** ылдыраган чобур.

Замори/ть *сов. кого-что. разг.* **1.** ачка коюп өлтүрүү, азаптан кыйнап өлтүрүү, жапа чектирип өлүмгө дуушар кылуу; ~ **ть голодом** ачкадан өлтүрүү; **этот человек чуть-чуть не** ~ **л собачку** ушул киши күчүктү аз жерден кыйнап өлтүрүп коё жаздады; **2.** азапка салуу, кыйноо тарттыруу, жинкинин курутуу, шилтисин түгөтүү, жиниктирүү; **3.** ачуу даамын, курчун басаңдатуу, майтаруу; **◇ заморить червячка** (червяка) напсина өлтүрүү, өзөк жалгоо, шам-шум этип алуу.

Замориться *сов. прост.* дарманы кетүү, шалдыроо, шалдаюу, алсыроо, алдан таюу, жинкени куруу, кыйналуу.

Замороженн/ый, -ая, -ое **1. прич. от заморозить;** **2. прил. разг.** суук, тондоосун салкын; ~ **ый взгляд** салкын (тондоосун) көз караш.

Заморози/ть *сов.* **1. кого-что.** муздатуу; тондуруу; ~ **ть рыбу** балыкты тондуруу; **2. что разг.** муздатуу; ~ **ть шампанское** шампанды муздатуу; **3. разг.** жансыздантуу, ооруганын сездиртпей таштоо; ~ **ть рану наркóзом** наркоз менен жараатты жансыздантуу; **4. кого-что.** катуу үшүтүү, тонуп кетүү, көк муштум болуу; **5. перен.** кысылыңкы абалда болуу, томсорттуу; **она** ~ **ла себя** ал өзүн кысылыңкы абалга коюп алды; **он своим молчанием** ~ **л всех** ал өзүнүн унчукпай отурушу менен баардыгын томсортуп салды; **6. перен. что** токтотуп коюу, иштетпей салуу, кечиктирүү, создуктуруу; ~ **ть стройку** курулуштун ишин токтотуп коюу; ~ **ть зарплату** айлыкты кечиктирүү; ~ **ть средства** каражатты жүгүртпөө (ишке жумшабоо).

Заморозки *мн. (ед. заморозок м)* тонголок, чыкыроон, үшүк, күзгү (жазгы) эртен мененки (түнкү) суук; **слабые** ~ болор-болбос чыкыроон; **ранние** ~ эрте жаздагы тонголок; **осенние** ~ күзгү тонголок.

Замороси́/ть *сов.* себелөө, дыбыратуу; ~ л дождь жаан себелеп жаады.

Заморочить *сов. кого-что. разг.* башты айлантуу, башты катыруу.

Заморск/ий, -ая, -ое *уст. 1. нар.-поэт.* дениздин ары жагындагы, чет өлкөлүк, башка жактан алып келинген (келген); ~ **ий гóрод** чет өлкөлүк шаар; ~ **ий товáр** чет өлкөнүн товары; ~ **ий гость** чет өлкөдөн келген мейман; **2. разг.** тышкы; ~ **ая торгóвля** тышкы соода, чет мамлекеттер менен соода жүргүзүү; **3. нар.-поэт.** тири укмуштуу, таң каларлык, кулак угуп көз көрбөгөн; ~ **ое чúdo** таң калаарлык укмуш.

Замóрыш *м разг.* араң жан, ара бечел, бейкаруу, илмигий, кыржыгый.

Замостить *сов. что* төшөө; ~ **дорóгу** жолго таш төшөө.

Замотá/ть I *сов. 1. разг. что* ороо, курчоо, чулгоо, түрүү; ~ **ть пóвод вокрýг столбá** чылбырды мамыга ороп байлоо; ~ **ть поклáжу верёвкой** кол жүктү жип менен ороп таңуу; ~ **ть шáрфом шею** моюн орогучун мойнуна ороо; **2. безл. прост.** чайкалтуу, чайкоо; **шторм ~ л морякóв** бороон моряктарды чайкап таштады; **3. кого-что. прост.** шайын оодаруу, чарчатуу, суйжыгуу, эстен тандыруу, алсыратуу; ~ **ли меня́ эти дела́** ушул иштер шайымды оодарып салды; **4. что прост.** сиңирип кетүү, жеп кетүү.

Замотáть II *сов. разг.* чайкоо, чулгуу, булгалоо, шыйпандатуу; ~ **головóй** баш чайкоо; ~ **хвостóм** куйругун шыйпандатуу (булгалактатуу).

Замотá/ться I *сов. 1. разг.* оролуу, түрүлүү, чулгануу; **верёвка ~ лась вокрýг ноги** жип бутка оролуп калды; **2. разг.** ороо, оронуу; ~ **ться шáрфом** моюн орогучту ороо; ~ **ться в шаль** чоң жоолукка оронуу; **3. прост.** чарчоо, алдан таюу, суй жыгылуу, шайы кетүү, та-жоо.

Замотáться II *сов. разг.* салаңдоо, салбыроо, бултактоо, шөлбүрөө.

Замóчек *м уменьь.* к замóк.

Замочить *сов. 1. кого-что.* суу болуу, суу кылып алуу; ~ **туфли и брюки росóй** туфлини жана шымды шүүдүрүмгө суу кылып алуу; **2. что** сууга салуу, сууга чылоо; ~ **кóжу терини** сууга салуу; ~ **бельё** кирди сууга чылоо.

Замочиться *сов. разг.* суу болуу, сууга чылануу.

Замóчка *ж по знач. гл. замочить 2;* ~ **льна** кеңдирди чылоо; ~ **семян пéред посéвом** себер алдында үрөндү чылап коюу.

Замóчн/ый, -ая, -ое кулпунун, кулпу...; ~ **ая пружина** кулпунун **пружинасы;** ~ **ая сквáжина** кулпунун ачкыч салчу тешиги.

Зáмуж *нареч. выйти зáмуж за кого* күйөөгө тийүү, турмушка чыгуу, эрге тийүү, турмуш

куруу; **выскочить зáмуж** турмуш куруп ала коюу, күйөөгө тийип ала коюу; **выдáть (отдáть) зáмуж за кого** кызды күйөөгө берүү (узатуу).

Зáмужем *нареч.* күйөөгө чыккан, күйөөсү менен; **быть ~ күйөөдө** болуу; ~ **ей живётся хорошó** күйөөсү менен ал жакшы турат.

Замúжеств/о *ср* күйөөгө тийүү, турмушка чыгуу, эрге тийүү, турмуш куруу; **счастливое ~ о** турмуш куруу бакыты; **не возражать прóтив ~ а** күйөөгө чыгууга каршы болбоо.

Замúжн/ий, -ая, -ое 1. күйөөгө чыккан, турмуш курган; ~ **яя жизнь** күйөөгө чыгып жашоо, баш кошкон турмуш; ~ **ие гóды** турмуш курган кездеги жылдар; **2.** күйөөгө чыккан, турмуш курган, эрге тийген; ~ **яя сестра́** күйөөгө тийген эжеси (сиңдиси, карындашы); ~ **яя жéнщина** күйөөлүү аял, күйөөгө чыккан аял.

Замúрзaнн/ый, -ая, -ое *прост.* абдан булганган, чамбыл ала болгон, ботала болгон; ~ **ая одежда** абдан булганган кийим; ~ **ый вид** түрү ботала (чамбыл ала).

Замúрзaть *сов.* абдан булгоо, чамбыл ала кылуу, ботала кылуу.

Замурлыкáть *сов. 1.* кырылдоо (мис. мышык); **2.** кыңылдап ырдоо, мыңкылдап сүйлөө.

Замуровáть *сов. 1. что* бүтөө, бүтөп бекитүү; ~ **окно** терезени бүтөө; ~ **отверстие** тешикти бүтөө; **2. кого-что** жашырып (катып) бекитүү, бекитип бүтөп салуу; ~ **в стенé ору́жие** куралды дубалдын бооруна жашырып (катып) бекитип салуу.

Замуровáться *сов. 1.* өзүн өзү бекитүү; **2. перен. разг. уст. (уединиться)** адамдардан безүү, эч ким менен байланышпай өзүнчө болуу, эч кайда чыкпоо; ~ **в деревне** кыштактан эч кайда чыкпоо.

Замуровывáть *несов. см. замуровать.*

Замуровывáться *несов. 1. см. замуроваться; 2. страд. к замуровывать.*

Замúсливáть *несов. см. замúслить.*

Замúсливáться *несов. 1. см. замúслиться; 2. страд. к замúсливать.*

Замúслить *сов. что разг. то же, что замусóлить;* ~ **кни́гу** китепти шилекейлөө, шилекейлөп кирдетүү.

Замúслиться *сов. разг. то же, что замусóлиться.*

Замусóливáться *несов. 1. см. замусóлиться; 2. страд. к замусóливать.*

Замусóлить *сов. что разг.* май жуктуруп булгоо, шилекейлүү кол менен кармап кирдетүү (булгоо); ~ **костю́м** костюмга май жуктуруп булгоо; ~ **страницу́** китептин барагын кирдетүү.

Замусóлиться *сов. разг.* май жугуп булгануу, шилекейленген кол менен кармалып кирдөө.

Замусоривать *несов. см. замусорить.*

Замусориваться *несов. 1. см. замусориться; 2. страд. к замусоривать.*

Замусорить *сов.* ыпыр-сыпырга толтуруу, акыр-чикир нерселерди таштай берип ыплас кылуу, булгоо.

Замусориться *сов.* ыплас болуу, булгануу, акыр-чикирге толуу; **улицы** ~ **лись сеном и навозом** чөп жана кык чачылып, көчөлөр булганган.

Замутить *сов. 1. что* ылайлоо, киргилт-тентүү; ~ **воду** сууну ылайлоо; **2. перен.** күнүрттөө, күнүрттөнтүү; **3. уст.** тынчын кетирүү, беймаза кылуу, бушайманга салуу.

Замутнение *ср по знач. гл. замутнеть.*

Замутнеть *сов.* ылайлануу, киргилттенүү, киргилденүү.

Замухрышка *м, ж прост.* кебетеси жаман, үстү-башына карабаган адам.

Замучивать *несов. см. замучить.*

Замучи/ть *сов. кого-что. 1.* кыйноо, азапка салуу; ~ **ть пытками** кыйнап-азаптоо; ~ **ть в неволе** эркисзде азапка салып жанын кыйдыруу; **2.** азап тарттыруу, кыйноо тарттыруу, жапа чектирүү, жанына батыруу, жанын көзүнө көргөзүү; ~ **ть ревностью** кызганчаактыгы менен азапка салуу; ~ **ть вопросами** түрдүү суроолор менен кыйноо; ~ **ть работой** иштен башын көтөртпөй жапа чектирүү; **боль в животé** ~ **ла меня** ичим ооруп, жанымды көзүмө көрсөтүп жиберди.

Замучиться *сов.* кыйналуу, азаптануу, жапа чегүү, жаны көзүнө көрүнүү, жанына батуу.

Замша/а *ж* замша (жумшак ийленген түктүү булгаары); **туфли из ~ и** замша туфли.

Замшев/ый, -ая, -ое замшадан тигилген, замша...; ~ **ый кошолёк** замша намыян; ~ **ые перчатки** замша мээлей; ~ **ое производство** замша өндүрүшү.

Замшел/ый, -ая, -ое эңгилчектүү, эңгилчек баскан, заңкер баскан; ~ **ая крыша сарая** сарайдын заңкер баскан чатыры; ~ **ый пень** эңгилчек баскан дүмүр.

Замшеть *сов.* эңгилчек басуу.

Замывать *несов. см. замьить.*

Замызганны/ый, -ая, -ое *прост. 1. прич. от замызгать; 2. прил. (грязный, истрёпанный)* эскирип кирдеген, кирдеп тозгон; ~ **ая шуба** кир болуп тозгон тон.

Замызгать *сов. что прост.* кирдетип уйпалоо, тоздуруу; ~ **костюм** костюмду кирдетүү (тамтыгын чыгаруу).

Замызгаться *сов. прост.* эскирип кирдөө, тозулуп уйпалануу.

Замызгивать *несов. см. замьизгать.*

Замьизгиваться *несов. 1. см. замьизгаться; 2. страд. к замьизгивать.*

Замыкание *ср по знач. гл. замыкать;* **короткое замыкание** *эл.* чукул туюкталуу,

кыска туташуу, учу бириге калуу.

Замыкать *несов. 1. см. замкнуть; 2. что* эн артында жүрүү, акыркысы болуу; ~ **шествие** салтанаттуу жүрүштүн эң акырында баруу.

Замыка/ться *несов. 1. см. замкнуться; 2.* эң акыркысы болуу; **шествие** ~ **ется генералом** салтанаттуу жүрүштүн эң акырында генерал жүрдү; **3. страд. к замыкать.**

Замыкающий, -ая, -ое 1. прич. от замыкать; **сущ. замыкающий** *м* колоннанын эң артында келаткан адам, эң арткысы.

Замысел *м 1. (намерение)* ой кылган максат, көздөгөн максат, максат кылып коюлган ой (план); **понять** ~ максатын түшүнүү; **осуществлять** ~ ойлонулган ишти жүзөгө ашыруу; **2.** чыгарманын негизги идеясы, негизги ой; ~ **картины** сүрөттүн негизги идеясы; ~ **драматурга** драматургдун негизги ою.

Замыслить *сов.* что ой кылуу, ниеттенүү, ичинен ойлонуп жүрүү; ~ **побег** качууга ниеттенүү (ичинен ой кылуу).

Замысловато *нареч.* татаалдантип, табышмактатып, баш катырып.

Замысловат/ый, -ая, -ое (замысловать, -а, -о) **1.** түшүнүүгө кыйын, сырдуу, татаал, табышмактуу, амалдуу, ойлондуруучу; ~ **ая речь** табышмактуу сүйлөнгөн сөз; ~ **ая игра** амалдуу оюн; ~ **ая статья** татаал, түшүнүүгө кыйын макала; ~ **ый вопрос** табышмактуу суроо; **2.** көрөсөндүү, кыялдуу; ~ **ый узор** көрөсөндүү сайма (оймо-чийме).

Замытарить *сов. прост.* кыйноо, азап чектирүү, сазайын тарттыруу.

Замы/ть *сов. что 1.* жууп кетирүү; ~ **ть пятно** такты жууп кетирүү; **2.** суу чайкап түздөө, ункул-чуңкулду толтуруп түздөө, билиндирбей салуу; **дождь** ~ **л следы** жаан издерди жууп жок кылды.

Замыча/ть *сов. 1.* мөөрөө; **корова** ~ **ла** уй мөөрөдү; **2.** күңкүлдөө, күңк-мыңк этүү.

Замышлять *несов. см. замьслить.*

Замя/ть *сов. что разг. 1.* уйпалай басуу, басып таштоо; ~ **окурок** тамекинин калдыгын басып өчүрүү; **2.** тыюу, токтотуу, басып салуу; ~ **скандал** чыр-чатакты басып салуу; ~ **дело** ишти басып коюу; **3.** алаксытып, көңүлдү башка жакка буруп кетүү, алаксытып изин суутуу; басып таштоо.

Замя/ться *сов. разг. 1.* буйдалуу, кысынуу, өзүн жоготуп коюу; **у двери** ~ **лся** эшик алдында буйдала калды; **2.** карбаластай түшүү, апкаарый түшүү, оозуна сөз кирбей калуу; **он сбился и ~ лся в середине рассуждения** ал сөзүнөн жаңылып, оюн ортолоп калганда апкаарып унчукпай калды; **3.** үзүлүү, токтоп калуу; **разговор** ~ **лся** сөз үзүлдү (токтоп калды).

Замя/кать *сов.* мыёлоо, мыёлой баштоо.

Занавáживать *несов. см. занавóзить.*

Зáнавес *м* көшөгө, парда; **поднять** ~ көшөгөнү көтөрүү (ачуу); **опустить** ~ көшөгөнү түшүрүү (жабуу); ~ **раздвинулся** көшөгө ачылды (көтөрүлдү); **♦ под зáнавес** бир нерсенин акырында.

Занавé/сить *сов.* парда тартуу; **óкна** ~ **шены штóрами** терезелерге пардалар тартылган.

Занавéситься *сов. что разг.* пардалануу, парда тартып калкалануу.

Занавéска *ж* парда; **тюлевые** ~ **и тюль** парда.

Занавéсочный, -ая, -ое пардага ылайык; ~ **ая ткань** пардага ылайык кездеме.

Занавéшивать *несов. см. занавéсить.*

Занавéшиваться *несов. 1. см. занавéситься; 2. страд. к занавéшивать.*

Занавóзить *сов. что 1. с.х.* кык төгүү, кык чачуу; ~ **приусадебный участок** огородго кык төгүү; **2. прост.** кыкты тазалабай, ыпырсыпыр төгүп булгоо, ыплас кармоо.

Занáдобиться *сов. прост. то же, что пона́добиться.*

Занáпрáсно *нареч. прост. то же, что нап́расно.*

Занаркотизировать *сов. кого мед.* наркоз берүү, наркоз абалына келтирүү.

Занарядить *сов. кого-что спец. и прост.* наряд боюнча дайындоо;

Занарядка *ж спец. и прост. по знач. гл. занарядить;* ~ **строительных материалов** курулуш материалдарын наряд боюнча дайындоо.

Занаряжать *несов. см. занарядить.*

Занаряживать *несов. см. занарядить.*

Занáшивать *несов. см. заносить II.*

Занáшиваться *несов. 1. см. заноситься I; 2. страд. к занáшивать.*

Занé союз. книжн. уст. анткени, андыктан, ошондуктан, ошол үчүн.

Занавести́/ться *сов. разг.* бойго жетүү; **у него́ дóчери** — **то** ~ **лишь** анын кыздары бойго жетип калды.

Занедúжить *сов. уст.* сыркоолоп калуу, ноокастап калуу, ооруп калуу, табы жок калуу.

Занедúжиться *сов. уст. и прост. то же, что занедúжить.*

Занемé/ть *сов. 1. разг.* сенейүү, тоңуу, камтууга келбей калуу; **рука́** ~ **ла** колу тоңуп калды; **2. прост.** тили буулуу, сүйлөй албай калуу; ~ **ть от стра́ха** коркконунан тили буулуу.

Занемóчь *сов. уст.* сыркоолоо, ноокастоо, ооруп калуу, табы жок болуу; **простудился и занемóг** суук тийгизип, табы жок.

Занéрвничать *сов. разг.* күйүп-бышуу, күйпөлөктөнүү, туталануу, кыжыры кайноо,

итиркейи келүү, сиркеси суу көтөрбөө.

Занесéние *ср по знач. гл. занести 4-7;* ~ **в список** тизмеге киргизүү; ~ **в протокол** протоколго кошуу; **вы́говор с ~ м в личное дéло** өздүк делосуна жазуу менен сөгүш берүү.

Занес/ти́ *сов. 1. что* алып келип таштоо; **Слéдователь разбира́л письма, неко́гда ~ ённые на двор** половóдьем (Каверин) Тергөөчү бир кезде суу ташкыны короого агызып келип таштаган каттарды иргеди; **2. кого-что перен.** туш кылуу, айдап баруу, алпарып таштоо; **судьба́ ~ ла его́ на Север** тагдыр аны Түндүккө туш кылды (айдап барды); **как это вас ~ ло сюда́?** сиз биякка кандайча туш келдиңиз? **куда́ тебя́ ~ ло?** сен кайда жоголдун? **3. кого-что** бере кетүү, таштай кетүү; ~ **ти кни́гу приятелю** китепти досуна таштай (бере) кетүү; **4. что прост.** киргизүү, алып кирүү; ~ **ти ве́щи в ко́мнату** буюмдарды бөлмөгө киргизүү; **5. что** коюу, көтөрүү; салуу тебүү; ~ **ти но́гу в стрéмя** бутту үзөңгүгө коюу (үзөңгү тебүү); ~ **ти руку́ для удара** муштап жибермекчи болуп кол көтөрүү; **6. что** сыйгалануу, сүрүлүп кетүү, кыйшаюу; **машину́ ~ ло впра́во** машина оң тарапка сыйгаланып (сүрүлүп) барып токтоду; **7. кого-что** киргизүү, жазуу, кошуу; ~ **ти в протокол** протоколго киргизүү; **Н. М. Пржева́льскийкий ... занéс на свою́ ка́рту большо́е прéсное óзеро, обнару́женное в песка́х** (Мезенцев) Н. М. Пржевальский... өзүнүн картасына кумдуу чөлдө табылган тузсуз чон көлдү киргизген; **8. что** көөмп салуу, басып калуу; **доро́гу ~ ло снегом** жолду кар басып көөмп салды; **весь бере́г ~ ло песко́м** жээкти бүт кум басып калды; **9. перен.** жарабаган сөздү сүйлөө, ашыкча сөз айтуу; **его́ ~ ло, и остано́виться уже́ не мог** ал жээлигип алган экен, өзүн кармай албай ашыкча сүйлөп койдү.

Занести́сь I *сов. 1. разг.* кыялы алып учуу, кыялы менен чаргыттоо; **А́втор ста́тьи о́чень уж занéсся** макаланын автору өтө эле кыялга берилип кетиптир; ~ **в мечта́х** кыялы менен чаргыттоо; кыялы алып учуу; **2. разг.** бой көтөрүү, көөп кетүү, дердендөө, кекирейүү, пейил күтүү, кокураюу, чалкалоо, менменсинүү; **занéсся и знать никого́ не хо́чет** көөп калыптыр, деле эч кимди көзүнө илгиси келбейт; **да он, видно, занéсся ма́ленько** кыязы, ал бир аз бой көтөрүп калыптыр.

Занес/ти́сь II *сов.* жумурткалоо; **ку́ры ра́но ~ лишь** мекияндар эрте жумурткалай баштады.

Занижа́ть *несов. см. зани́зить.*

Занижа́ться *несов. страд. к занижа́ть.*

Заниже́ние *ср по знач. гл. занижа́ть;* **нормы ~ но́рманы** азайтуу (төмөндөтүү).

Зани́женн/ый, -ая, -ое 1. прич. от зани́зить;

2. прил. (ниже чего-л. установленно) төмөндөтүлгөн, азайтылган; ~ **ые требования** төмөндөтүлгөн талаптар; ~ **ые нормы выработки** иштөөнүн азайтылган нормалары; ~ **ые оценки** төмөндөтүлгөн баалар.

Занизить что төмөндөтүү, кемитүү, азайтуу; ~ **оценки** бааларды төмөндөтүү.

Занимательно нареч. кызыктуу; кызыктыра; ~ **рассказывать** кызыктуу сүйлөп берүү.

Занимательность ж кызыктуулук, кызыктык, кызыктыруучулук; ~ **игры** оюндун кызыктуулугу.

Занимательн/ый, -ая, -ое (занимателен, льна, льно) кызыктыруучу, кызыктыра турган, кызык, кызыктуу; ~ **ая книга** кызык китеп; ~ **ое зрелище** кызыктыра турган көрүнүш; ~ **ый рассказ** кызыктуу аңгеме.

Занимать I несов. см. занять I.

Занимать II несов. занять II.

Заниматься I несов. страд. к занимать I.

Заниматься II несов. 1. чем иштөө, жасоо, аткаруу, бүтүрүү, жүргүзүү; **Днём учитель и фельдшер занимаются каждый своим делом** (Куприн) Күндүз мугалим менен фельдшер ар кимиси өз ишин иштейт; ~ **чтением** китеп (газета, журнал ж.б.) окуу; ~ **хозяйством** чарба ишин жүргүзүү; **2. чем** иш жүргүзүү, иштөө; ~ **архитектурой** архитектура жагында иштөө; **3. (учиться)** окуу, сабак даярдоо; ~ **в университете** университетте окуу; ~ **по ночам** түндөсү сабак даярдоо; **4. с кем-чем** окутуу, сабак берүү, үйрөтүү; ~ **математикой с группой отстающих** сабакка жетишпегендердин бир группасына математиканы окутуу (математикадан сабак берүү); ~ **актёрами** артисттерди роль ойногонго (аткарууга) үйрөтүү; **5. страд. к занимать II.**

Заниматься III несов. см. заняться II.

Заново нареч. 1. кайрадан, дагы да, дагы бир жолу; **я словно ~ родилась** мен кайрадан төрөлгөндөй болдум; **город ~ выстроен** шаар кайрадан курулду; **эту работу придётся сделать** ~ бул ишти кайрадан жасоого туура келет; **написать** ~ кайрадан дагы бир жолу жазуу; **2.** жаңыдан, толугу менен, кайра башынан; ~ **создать** какую-л. отрасль промышленности өнөр жайдын кайсы бир тармагын кайра башынан (жаңыдан түзүү); **3.** жаңыча, башкача, бөлөкчө; **начну жить** ~ эми жаңыча (башкача) жашай баштайм.

Заноз/а ж 1. тикен, чөпөр; **вытаскивать** ~ у тикенди сууруп алуу; **2. м, ж прост. (о придирчивом, задирстом человеке)** кыйкымчыл, жадатма; **ну, парень, ~ а же ты!** эй, жигит, кыйкымчыл экенсиң!

Занозист/ый, -ая, -ое (занозист, а, -о) разг. **1. (неглядкий)** одурлуу-будурлуу; **полы деревянные, ~ ые** таманы тактайланган,

одурлуу-будурлуу экен; **2. перен.** кыйкымчыл, кычыктуу; ~ **ое письмо** кычыктуу кат; ~ **ая баба** кыйкымчыл катын.

Занозить сов. что тикен киргизип алуу; ~ **палец** бармагына тикен киргизип алуу; ~ **ногу** бутуна тикен киргизип алуу.

Занос м 1. по знач. гл. занести 3, 5, 6, 8; ~ **хвоста самолёта** самолёттун куйругунун кескин бурулушу; **2.** күрткү, ширенди; **песчаный** ~ кум ширендиси; **снежный** ~ кар күрткүсү.

Заносить I несов. см. занести.

Заносить II сов. что көп кийип кирдетүү, эскиртүү, тоздуруу; ~ **бельё** ич кийимди кирдетүү; ~ **рубашку** көйнөктү тоздуруу (эскиртүү).

Заноситься I несов. 1. см. занестись I; 2. страд. к заносить I.

Заноситься II сов. кирдөө, эскирүү, тозуу; **бельё** ~ **лось** ич кийим кирдеп кетти.

Заносн/ый, -ая, -ое шилеп, агызып алып келип таштаган, башка жактан келип жеткен, бөлөк элден жеткен; ~ **ые камни** агызып келип ташталган таштар; ~ **ые сказки** бөлөк элден жеткен жомоктор.

Заносчиво нареч. бой көтөрө, текебердене, кекирее, көтөрүлө, кербездене; **говорить** ~ текебердене сүйлөө; ~ **ответить** кекирее жооп берүү.

Заносчив/ый -ая, -ое (заносчив, -а, -о) бой көтөрмө, текебер, кекирейген, кербезденген; **эта женщина, должно быть, очень ~ а** ушул аял өтө эле текебер болуш керек; ~ **ое поведение** кербезденген жүрүш-туруш.

Заночевать сов. түнөп калуу, түнөп өтүү, конуп калуу, конуп өтүү; ~ **в гостях** мейманга барган жерде конуу, калуу (түнөп калуу).

Заночёвывать несов. см. заночевать.

Занощенн/ый, -ая, -ое 1. прич. от заносить II; 2. прил. көп кийилип кирдеген, эскирген, тозгон; ~ **ая рубашка** көп кийилип эскирген көйнөк; **3. перен. (избитый, опошлённый частным употреблением)** жадаткан, тажатма, көкөйгө тийген; ~ **ые сравнения** жадатма болгон (тажатма) салыштыруулар.

Зануда м, ж прост. презр. жадатма, беймаза адам.

Занудный, -ая, -ое (зануден, -на, -но) прост. то же, что занудливый.

Занудливый, -ая, -ое (занудлив, -а, -о) прост. жадатма, беймаза, тажатма.

Зануздать кого ооздуктоо; ~ **лошадь** атты ооздуктоо.

Зануздывать несов. см. зануздать.

Занумеровать сов. номерлөө, номер коюу; ~ **пакеты** пакеттерди номерлөө.

Занумеровывать несов. см. занумеровать.

Заныйть сов. 1. кыңк-мыңк этүү, кыңкыл-

доо, убайымдануу, асан кайгылануу; 2. зыркыроо, сыздоо, какшоо.

Заня́ти/е *ср* 1. *по знач. гл. занять* II, 1-5, 5; ~ **е** **до́лжности** кызмат ээлөө; ~ **е** **спóртом** спорт менен машыгуу; 2. (*дело, труд, работа*) иш, жумуш, эмгек, кызмат; **род** ~ **й** кызматтын түрү; **спокойное это** ~ **е** — **вози́ться в огоро́де, среди́ гря́док** (Кочетов) Огороддо, жөөктөрдүн арасында иштеп жүрүү — бул тынч жумуш; **вы́брать себе́** ~ **е** **по вку́су** өзүнүн көңүлүнө жаккан иш тандоо; **литерату́рные** ~ **я** адабий иш; 3. *мн. занятия* (*учебные упражнения, уроки, лекции*) сабак, окуу, лекция, машыгуу; **в шко́лах нача́лись** ~ **я** мектептерде окуу башталды; **семина́рские** ~ **я** семинар сабактары; 4. эрмектеп убакыт өткөрүү.

Заня́тно *разг.* 1. *нареч.* кызыктуу, кызык; ~ **расска́зывает** кызыктуу сүйлөйт; 2. *безл. в знач. сказ. (любопытно)* кызык, сонун; **Заня́тно бы́ло мне с тобо́й позноко́миться после́ войны́** (Прилежаева) Согуштан кийин сени менен таанышуу мага кызык болгон эле.

Заня́тность *ж разг.* кызыкчылык, кызыктуулук; ~ **расска́за** аңгеменин кызыкчылыгы (кызыктуулугу).

Заня́тн/ый, -ая, -ое (*заня́тен, -на, -но*) *разг.* кызыктуу, кызык, кызыгарлык, сонун; ~ **ая картина** сонун картина (сүрөт); ~ **ый рассказ** кызык аңгеме; ~ **ый человек** кызык адам.

Занято́й, -ая, -о́е ишке чегилген, иши бар, колу бош эмес, бош убактысы жок; ~ **человек** иши бар адам.

Заня́тост/ь *ж* 1. бош эместик, иши бардык, ишке чегилгендик; ~ **ь рабо́чей си́лы** жумушчу күчтүн ишке чегилиши; **индекс** ~ **и рабо́чих** жумушчулардын ишке тартылышынын индекси; 2. (*наличие работы, занятый*) бош эместик, колу бошобогондук, чолоосу жоктук; **ввиду́** ~ **и** колу бош болбогондуктан.

Заня́тый, -ая, -ое (занят -а, -о) 1. *прич. от занять* II; 2. *прил. только кратк. Ф.* чолоосу жок, колу бош эмес; **на э́тот раз он бы́л заня́т** бул сапар анын колу бош эмес болуучу (чолоосу жок эле).

Заня́ть I *сов.* **чего** карызга алуу; **на́до** ~ **денег** карызга акча алуу керек.

Заня́ть II *сов.* 1. **что** (*заполнить собой*) ээлөө, толуу; **сте́ну** ~ **л большо́й шка́ф** бир жак дубалды бүт бойдон бир чоң шкаф ээлеп алган; **кни́ги** ~ **ли всю по́лку** китептер текчеге жык толгон; 2. (*расположиться, поместиться*) ээлөө, жайлашуу, кирүү, орун алуу; ~ **ть кварти́ру** квартирага кирүү; ~ **ть ме́сто в ваго́не** вагондон орун алуу; 3. **что** орун ээлөө, ишке туруу, орношуу, кызматка туруу; ~ **ть ме́сто секретаря́** секретардын ордун ээлөө; ~ **ть до́лжность дире́ктора** директордун кызматын ээлөө; ~ **ть ме́сто в**

столо́вой ашканада ишке туруу; 4. **что** орунга чыгуу, орун ээлөө; ~ **ть пер́вое ме́сто** биринчи орунду ээлөө; 5. **что** (*овладеть*) ээлөө, жеңип алуу; **на́ши ча́сти** ~ **ли восточ́ную ча́сть го́рода** биздин бөлүктөр шаардын чыгыш жагын (бөлүгүн) ээлешти; 6. **что** (*заполнить промежуток времени*) убакытты алуу, убакытка созулуу; **погру́зка ле́са** ~ **ла семь часов** карагай жүктөө жети саат убакытты алды (жети саатка созулду); 7. **кого-что** (*использовать*) пайдалануу, ишке чегүү, жумуш берүү, роль берүү; ~ **ть молодых актёров в но́вом спектакле** жаш актёрлорго (артисттерге) жаңы спектаклде роль берүү; 8. **кого-что** (*заинтересовать, увлечь, захватить*) кызыктыруу, оюн ээлөө; **его́** ~ **ла мысль о поёздке на Се́вер** аны Түндүккө баруу жөнүндөгү ой кызыктырды; 9. көңүлүн ачуу, эрмектөө, зериккенин жазуу, көңүлүн кушубак кылуу; **она́ старáлась** ~ **ть меня́ разгово́ром о живописи** ал живопись жөнүндө сүйлөп берип, менин көңүлүмдү кушубак кылууга аракеттенди; **◇ дух (дыхание)** **за́няло** деми кыстыкты; **заня́ть оборо́ну** аскерлерди душмандын чабуулун кайтарууга даярдап кармап туруу.

Заня́ться I *сов.* 1. **чем** (*приступит к какому-л. занятию*) иришүү, алышуу, киришүү, жасоо; ~ **спóртом** спорт менен иришүү (машыгуу); ~ **чтением** окууга киришүү; 2. **чем** жүргүзүү, жасоо, өстүрүү; ~ **хозяйством** чарба ишин жүргүзүү; ~ **разведе́нием цвето́в** гүл өстүрүү; 3. **кем-чем** (*проявит интерес*) багуу, кароо, көз болуу, окуу, көңүл буруу, назар салуу; ~ **больным** оорулуу кишиге көз болуу (багуу); ~ **собой** өз боюна кароо; ~ **газето́й** газета окуу; 4. **с кем-чем** *разг.* жардамдашуу, көмөктөшүү, кол кабыш кылуу; ~ **с ребята́ми** балдарга жардам берүү; ~ **с отстаю́щим учени́ками** сабакка жетишпеген балдарга көмөктөшүү; **◇ дух заня́лся; дыха́ние заня́лось** дем кыстыкты (толкундануудан, тез жүрүүдөн ж.б.).

Заня́ться II *сов.* 1. (*вспыхнуть, загореться*) алоолоо, жалбырттоо, жалындоо, дүрт этип күйүп чыгуу, күйүү, жануу, өрттөнүү, өрт чыгуу; ~ **лся хво́рост, разгорелся костёр** чырпык күйүп, от алоолоду; ~ **лись дво́ры** короолор өрттөнө баштады; 2. (*начаться — о свете, о заре и.т.п.*) куланөөк тартуу, таң сүрө (ата) баштоо, жарык кирүү; **день** ~ **лся** жерге жарык кирди; **за́ря** ~ **лась** таң куланөөк тартты; ~ **лось утро́** таң атты.

Заобла́чн/ый, -ая, -ое 1. асман мелжиген, асман тиреген, булуттан бийик; ~ **ая высь** асман мелжиген бийиктик; ~ **ые верши́ны** асман тиреген чокулар; 2. *перен.* (*нереальный*) куру кыял, ишке ашпас кыял, турмуш чындыгынан алыс, кол жеткис; ~ **ые**

мечты куру кыял; ~ **ый поэт** кыялкеч акын.

Заодно нареч. 1. бирге, чогуу, кошо, биргелешип; **действовать** ~ с кем-л. биргелешип чогуу аракет кылуу; **верить** ~ с другими башкалар менен кошо ишенүү; 2. в знач. сказ. (наравне, одинаково) бирге, бирдей, бир; **они все** ~ алардын баары бирге; 3. разг. ошону менен катар, ошону менен бирге; **купить** ~ и книжку ошону менен бирге китеп да сатып алуу; **а ~ не доверяет и мне** ошону менен катар мага да ишенбейт.

Заозёрн/ый, -ая, -ое көлдүн ары жагындагы; ~ **ое село** көлдүн ары жагындагы кыштак.

Заокеанск/ий, -ая, -ое океандын ары жагындагы; ~ **ие земли** океандын ары жагындагы жерлер; ~ **ие страны** океандын ары жагындагы өлкөлөр; ~ **ий гость** океандын ары жагынан келген мейман; ~ **ое путешествие** океандын ары жагына саякат жасоо.

Заорать сов. разг. бакыруу, айкыруу, айкырып-кыйкыруу, өкүрүп-бакыруу.

Заострённ/ый, -ая, -ое 1. прич. от **заострить**; 2. прил. учтуу, шиштүү, учу шиштигий, найзалуу, аркайган; ~ **ые вершины гор** аркайган тоо чокулары; ~ **ый нос** шиш тумшук (мурун).

Заострить сов. что 1. уч чыгаруу, учтоо, шиштүү кылуу, курчутуу, курч кылуу, өткүр кылуу; ~ **колья** казык учтоо; ~ **меч** кылыч курчутуу; 2. перен. кескин коюу, назар оодаруу, айрыкча көңүл буруу, айкындоо; ~ **вопрос** маселени кескин коюу; ~ **мысль** ойду айкындоо; ~ **внимание на что-л.** бир нерсеге айрыкча көңүл буруу.

Заостри/ться сов. 1. учу чыгуу, учталуу, учу шиштигий болуу, курчуу, өткүр болуу; 2. кескин айкын болуу, шуштуюу, чуштуюу; **нос ~ лся** мурду шуштуюп турат; 3. перен. кескин коюлуу, курчуу, айкындалуу; **вопрос ~ лся** маселе курч мүнөзгө өттү; **проблема ~ лась** проблема кескин коюлду.

Заострять несов. см. заострить.

Заостряться несов. 1. см. заостриться; 2. страд. к заострять.

Заочник м сырттан окуучу, заочник.

Заочница женск. к заочник.

Заочно нареч. сырттан, тыштан, өзү жокто, көзү жокто; **учиться** ~ сырттан окуу.

Заочн/ый, -ая, -ое 1. сырттан, сыртынан, көзү жокто, өзү жокто; **Конечно, давать ~ ые советы** — дело очень трудное ... (Маршак) Албетте, сырттан кенеш берүү — абдан эле кыйын иш...; ~ **ый приговор** сыртынан өкүм чыгаруу; 2. сырттан; ~ **ое отделение университета** университеттин сырттан окуу бөлүмү; ~ **ое обучение** сырттан окуу.

Запавш/ий, -ая, -ое 1. прич. от **запасть**; 2. прил. кынжыйган, шимирилген, ичи ичине

тийген, киртийген; ~ **ие щёки** жаактары шимирилген; **кони с ~ ими боками** капшыттары кынжыйган аттар.

Запад м 1. батыш; күн батыш, батыш тарап; **разгорелся ~ вечерним заревом** батыш тарап күн батарда кызарып турду; **окна, обращённые на ~ күн батыш жакты** караган терезелер; **находиться к ~ у от чего-л.** -дан батыш жакта болуу (туруу); 2. (**З прописное**) Батыш; искусство Запада Батыштын искусствосу.

Западать несов. см. запасть.

Западник м батышчыл.

Западничество ср батышчылдык (XIX кылымдын 40–50-жылдарындагы Россиядагы коомдук агым, бул агымдын өкүлдөрү түрдүү саясий багыттарга таандык болуу менен славянчылардан айырмаланып, Россия үчүн коомдук өнүгүүнүн батыш европалык, капиталисттик жолу ылайыктуу деп эсептешкен).

Западн/ый, -ая, -ое 1. батыш тараптагы, батыштагы, батыш...; ~ **ая граница** батыш чек ара; ~ **ые районы** батыштагы райондор; **в ~ ом направлении** батыш багытында; 2. Батыш; ~ **ая литература** Батыш адабияты.

Западн/я ж 1. (**ловушка, силки**) тузак, капкан; **попасть в ~ ю** тузакка түшүү; 2. перен. (**ловкий манёвр**) ор, тор, колго түшүрүү; **заманить в ~ ю** торго (орго) түшүрүү үчүн азгыруу (кызыктыруу).

Запаздывание ср по знач. гл. запоздать; ~ **поезда** поезддин кечигиши.

Запаздывать несов. см. запоздать.

Запайвать I несов. см. запаять.

Запайвать II несов. см. запойть.

Запайка ж данакерлөө, кандоо.

Запаковать сов. что таңуу, ороп байлоо, жыйнактап салуу; ~ **товар** товарды таңуу; ~ **вещи** буюмдарды жыйнактап салуу.

Запакова/ться сов. оролуп таңылуу, жыйнакталып салынуу; **вещи хорошо ~ лись** буюмдар жакшы жыйнакталып салынды.

Запаковывать несов. см. запаковать.

Запаковываться несов. 1. см. запаковать; 2. страд. к запаковывать.

Запакостить сов. что прост. булгоо, ыплас кылуу, ыпыр-сыпырга толтуруу; ~ **пол** полду булгоо (ыплас кылуу).

Запакоститься сов. прост. булгануу, ыпластануу.

Запал I м 1. запал, от алдыргыч, тутандыргыч; ~ **орудийный** замбиректин от алдыргычы; 2. перен. разг. кызуу кандуулук, кызуулук, дүрт этип кетүүчүлүк; **пока ~ не прошёл** азырынча кызуу кандуулугу басыла элек; **сказать в ~ е** кызууланган бойдон айтып жиберүү; **♦ под запал прост.** кызуулук менен, өзүн кармай албай.

Запал II м спец. жөткүрүк; **лошадь с ~ ом** жөткүрүгү бар ат.

Запал III м с.х. чүрүш, катуу чүрүш (кур-гакчылыктан, керимселден эгиндин баш алган данынын жетилбей чүрүшүп катып кетиши).

Запалённый, -ая, -ое 1. прич. от запалить II; 2. прил. жиниккен, зоруккан; ~ конь жиниккен (зоруккан) ат.

Запаливать I несов. см. запалить I.

Запаливать II несов. см. запалить II.

Запали/ть I сов. что прост. от коюу; күйгүзүү, жагуу, өрттөп жиберүү; ~ солóму саманга от коюп жиберүү; ~ хворост чырпыкты күйгүзүү.

Запали/ть сов. кого-что 1. спец. кызыган атты суутпай сугарып жөткүртүү; ~ шь коней аттарды суутпай туруп сугарып жөткүртүп коёсун; 2. прост. и спец. (загнать, измучить) жиниктирүү, зоруктуруу; ~ ть коней на скáчках ат чабышта аттарды жиниктирүү (зоруктуруу);

Запалить III сов. прост. жапырт ок атуу, жапырт аткылоо.

Запалиться I сов. прост. алоолоп күйүү, өрттөнүү, жалбырттоо.

Запалиться II сов. 1. спец. суутулбай (демин баспай) суу ичип жөткүрүү; 2. прост. зоругуу, демигүү, деми кыстыгуу.

Запальник м от алдыргыч.

Запальный, -ая, -ое тутанып от алдыруучу; ~ шнур от алдыруучу боо.

Запальчиво нареч. кызуулук менен, ачуусу менен, корс этип ачуусун токтото албай.

Запальчивость ж кызуу кандуулук, ачуусу чукулдук, корс кыялдуулук.

Запальчивый, -ая, -ое (запальчив, -а, -о) 1. ачуусу чукул, кызуу кандуу, дүрт этме, корс этме; ~ человек ачуусу чукул киши; ~ характер кыялы чукул; 2. кызуусу менен айтылган, ачуусу менен айтылган (берилген); ~ ответ кызуулук менен берилген жооп.

Запамятова/ть сов. прост. унутуп коюу, эсинен чыгарып коюу, эсинде калбоо; давно это было, ~ л бул эчак болгон эле, эсимде калбаптыр.

Запанибрáта нареч. разг. өз кишисиндей, тентушундай, курдаштарча, тартынбастан; он с ним ~ ал аны менен өз кишисиндей.

Запанибратств/о ср разг. өз кишисиндей көрүүчүлүк, тентушундай тартынбоочулук; не допускáть ~ а өз кишисиндей мамиле кылууга жол бербөө.

Запаниковáть сов. прост. дүрбөлөн түшүү, алдастоо, үрөйлөнүү.

Запаривать несов. см. запарить.

Запариваться несов. 1. см. запариться; 2. страд. к запаривать.

Запарить сов. 1. что бууга кармоо, буулантуу, кайнак суу куюу, кайнак сууга чайкоо; ~ бóчку бочкага кайнак суу куюп

чайкоо (жибитүү, көптүрүү); 2. кого-что зоруктуруу, жиниктирүү; отвести на конюшню запáренных лошадей зоруккан аттарды атканага жеткирүү.

Запари/ться сов. 1. разг. бууга кармалуу, ысык сууга чайкалуу; ысык суу (буу) менен жибитилүү, көптүрүлүү; бóчка ~ лась бочка бууга кармалды (көптүрүлдү); 2. прост. мончодо бууга отуруп өлгүдөй алсыроо, эси ооп калуу; 3. прост. алсыроо, катуу чарчоо, алдан таюу, шайы кетүү; он совсем ~ лся ал биротоло алдан тайыды.

Запарк/а ж 1. по знач. гл. запарить 1; 2. прост. буулантылып даярдалган тоют; кормить скот ~ ой малга буулантылып даярдалган тоют берүү; 3. спец. кездемени буулантуу куралы, жабдыгы.

Запарник м с.х. тоют буулагыч, тоют буулантуучу казан.

Запарн/ой, -ая, -ое буулагыч, буулоочу, буулап даярдалган; ~ ый чан буулай турган чоң челек; ~ ый квас буулап даярдалган квас.

Запарный, -ая, -ое то же, что запарной.

Запарочный, -ая, -ое буулагыч, буулоочу.

Запархивать несов. см. запорхнуть.

Запарывать I несов. см. запороть I.

Запарывать II несов. см. запороть II.

Запас м 1. запас, ашык камдалган, көп беленделген, кор; ~ топлива отун запасы; ~ муки ундун запасы; ~ ы исчерпались запастар түгөндү; 2. чего (количество чего-л.) запас; ~ ы руды кендин запасы; ~ ы óлова калайдын запасы; занимáть первое место по ~ ам нефти нефтинин запастары боюнча биринчи орунду ээлөө; 3. перен. чего запас, байлык, казына, мол, кор; ~ знáний билим кору (казынасы); 4. разг. запас, кошумча; рубáшка с ~ ом кошумчасы бар көйнөк; выпустить ~ кошумчасын коюп тигүү; 5. воен. запас; лейтенáнт в ~ е запастагы лейтенант; увóлить в ~ запаска чыгаруу в запáсе запасы бар, камдалганы (даяры) бар; ♢ про запáс кереги тиер деп камдап коюу, запас кылып камдап коюу.

Запасáть несов. см. запастí.

Запасáться несов. 1. см. запастíсь; 2. страд. к запасать.

Запасливый, -ая, -ое (запаслив, -а, -о) камылгалуу, сарамжалдуу, камбыл; ~ человек камылгалуу киши.

Запасник I м разг. запасник (запастагы аскер кызматкери).

Запасник II м 1. кампа; 2. запасник (көргөзмөгө коюлбаган музей экспонаттары сакталуучу жай).

Запасн/ой, -ая, -ое 1. запас, белен, камдалган, керектөөгө даяр турган, кошумча; ~ ые части запас бөлүктөр; 2. воен. запастагы; ~ ой офицёр запастагы офицер; 3. в знач. сущ. запáсной ~ м запастагылар, запаста

турган аскерге милдеттүүлөр; **призыв** ~ **ых** запаста турган аскерге милдеттүүлөрдү чакыруу.

Запасный, -ая, -ое *то же, что запасной*; ~ **выход** запас (кошумча) эшик.

Запасті *сов. что, чего* запас кылуу, жетиштүү камдап алуу, даярдап коюу; ~ **картошку** картошканы камдап алуу; ~ **дрова** отунду даярдап коюу.

Запастись *сов.* запас кылып коюу, камдап алуу; $\diamond$ **запастись терпением** чыдамдуулук көрсөтүү, сабыр кылуу.

Запа́/сть *сов.* 1. (*вда́ться внутрь*) кабырлыуу; **кла́виши** ~ **ли** клавишалар кабырланган; 2. (*свалі́ться*) ич жагына кирүү, шимирилүү, чүнүрөйүү; **глаза́** ~ **ли** көзү чүнүрөйүп кетиптир; **щёки** ~ **ли** жаактары шимирилген; 3. *разг. (завалі́ться)* илинүү, кирип калуу; **крючо́к** ~ **л в петлю** илмек илгекке илинди; 4. *перен.* көңүлгө уюп калуу, эстен чыкпоо, бекем орноо; **одна́ фра́за** ~ **ла в па́мять** айтылган бир сөз эсимден чыккыс болуп калды; **его́ слова́ ли** ~ **в ду́шу** анын сөздөрү көңүлүмө бекем уюду.

Запатентова́ть *сов. что* патенттөө, патент алуу; ~ **изобретение** ойлоп чыгарууга патент алуу.

Запатентова́ывать *несов. см. запатентова́ть.*

Запах *м* жыт; **чу́вствовать** ~ жытты сезүү; **приятный** ~ жагымдуу жыт.

Запах *м* этектин кымтылышы (кийимдин бир өңүрүнүн этегинин экинчи өңүрүнүн этегине кириши); **ширина́** ~ **а** кымтылган этектин кеңдиги.

Запахать *I сов. что* 1. жер айдоо; кош чыгаруу; ~ **поля́** талааны айдоо; 2. *с.х.* көмө айдоо, көмүү, жашыруу; ~ **наво́з** айдоо жолу менен кыкты көөмп салуу (топурактын алдында калтыруу); 3. *разг.* тиешесиз жерди айдап алуу, өзүнө кошуп айдоо; ~ **сосе́дский клин** кошунасынын жеринен өзүнө кошуп айдап алуу.

Запахать *II сов. разг.* айдоо, айдоого киришүү; ~ **пе́рвым** айдоого биринчи болуп киришүү.

Запахива́ть *I несов. см. запаха́ть I.*

Запахива́ть *II несов. см. запахну́ть.*

Запахива́ться *I несов. страд. к запахива́ть I.*

Запахива́ться *II несов. I см. запахну́ться; 2. страд. к запахива́ть II.*

Запах/нуть *сов.* жыттана баштоо, жыттануу; **цветы́** ~ **ли** гүлдүн жыты келе баштады; ~ **ло горелым** күйүк жыттанат.

Запахну́ть *сов. что* 1. кымтылоо, кымтуу; ~ **по́лы хала́та** халаттын этектерин кымтылоо; ~ **шубу** тонду кымтылануу; 2. *разг.* карс жабуу, карс бекитүү, шилтей тартуу; ~ **окно́** терезени карс жабуу; ~ **шторы** парданы

шарт эттире шилтей тартуу.

Запахну́/ться *сов.* 1. кымтылануу, ороону, жамынуу; ~ **ться в шубу** тонго ороону; ~ **ться пледом** шалы жоолук жамынуу; 2. (*закі́нуться*) кайрылуу, аңтарылуу; **пола́** ~ **лась** этеги кайрылып калды.

Запахча́ть *сов. кого-что* 1. булгоо, ыпластоо; ~ **в грязи́ пальто́** пальтого ылай жугузуп (чачыратып) булгоо; ~ **руки чернилами** колдорун сыя кылып булгап алуу; 2. *перен.* атын булгоо, беделине сөз тийгизүү, шек келтирүү, жаманатты кылуу; ~ **доброе імя** барктуу атына сөз тийгизүү (жаманатты кылуу); ~ **репута́цию** аброюна шек келтирүү.

Запахча́ться *сов.* булгануу; ~ **грязью́** ылай жугуп (чачырап) булгануу.

Запахча́ *ж* 1. *по знач. гл. запаха́ть;* **тракторная** ~ трактор менен айдоо; 2. айдалган жер; **колхозная** ~ колхоздун айдалган жери; **дневная** ~ күндүз айдалган жер; 3. айдала турган жер; ~ **у нас небольшая́** айдала турган жерибиз анча көп эмес.

Запая́ть *сов. что* данакерлөө, кандоо; ~ **дыру́** тешикти данакерлөө; ~ **трубу́** трубаны кандоо.

Запе́в *м* 1. хорду баштап жалгыз ырдоо, баштап ырдоо; **подхвата́ть** ~ кошулуп ырдоо (башталган ырды коштоп кетүү); 2. *лит. (нача́ло были́ны)* былинанын (баатырлар жөнүндө ыр менен айтылган жомоктун башталышы).

Запева́л/а *м, ж* 1. хор баштоочу, ыр баштоочу; **голоси́стый** ~ **а** үнү шаңкылдаган ырчы; 2. *перен. (зачі́нщик)* демилгечи, уюштуруучу; **он был ~ ой кружка́** ал топтун (ийримдин) демилгечиси болгон.

Запева́/ть *I несов. что и без доп.* ыр баштоо; ырдап кирүү; **краси́вый го́лос ти́хо** ~ **ет** уккулуктуу үн акырын ырдап кирди; **один ~ ет, други́е подхва́тывают** бирөө ырдап (ыр баштап), башкалары коштоп кетишти.

Запева́ть *II несов. см. запе́ть I.*

Запе́вка *ж нар.-поэт.* 1 *то же, что запе́в* 1; 2. кыска ыр, частушка.

Запеканка *ж* 1. запеканка (ысык тапка кызарта бышырылган тамак); **карто́фельная** ~ картошка запеканкасы; 2. жемиш ичимдиги.

Запекать *несов. см. запе́чь.*

Запекать́ся *несов. I см. запе́чься; 2. страд. к запекать́.*

Запелена́ть *сов. кого* бөлөө, ороо, оропчулгоо; ~ **ребёнка** баланы бөлөө.

Запеленгова́ть *сов. что спец.* аныктоо, табуу, белгилөө (пеленгатордун жардамы менен издеген жайды таап аныктоо); ~ **радиоста́нцию** радиостанциянын турган жерин аныктоо (табуу).

Запе́ни/ть *сов. что* көбүктөнтүү, көбүк

ташкындатуу; **кора́бль** ~ л **во́лны** кеме толкунду көбүктөнттү.

Запе́ни/ться *сов.* көбүктөнүү; **пи́во** ~ **лось** пиво көбүктөнүп чыкты; **мо́ре** ~ **лось** деңиз апырылып-сапырылып көбүктөндү.

Заперéть *сов.* 1. *что* бекитүү, кулпулоо, жабуу; ~ **ко́мнату** бөлмөнү бекитүү; ~ **дверь на ключ** эшикти кулпулоо; 2. *кого-что* катып коюу, камап салуу; ~ **альбо́м в стол** альбомду столдун суурмасына катып коюу; ~ **щенка́ в до́ме** күчүктү үйгө камап салуу; 3. *перен. кого-что* жолун тороо, чыгарбай, же киргизбей коюу, камоого алуу; ~ **дивизи́ю ме́жду озе́р** дивизияны эки көлдүн ортосуна камоого алуу; $\diamond$ **за́перло дух (дыха́ние)** *прост.* дем кыстыкты.

Запер/éться *сов.* 1. бекинүү, бекинип алуу; ~ **е́ться в ко́мнате** бөлмөнүн ичине бекинип алуу (бөлмөнү ичинен бекитип алуу); 2. *перен. (уедини́ться)* обочолонуу, адамдардан оолак жашоо; **запру́сь в дере́вню** айылга барып оолак жашайм; 3. кулпулануу, жабылуу, бекитилүү; **дверь кре́пко** ~ **лась** эшик бекем жабылды; **ящик не ~ ся** ящик бекитилген жок; 4. *см.* **запира́ться** 3.

Заперши́/ть *сов. безл. разг.* кычышуу, дүүлүгүп жыбырлоо; **у меня́ ~ ло го́рло** (*в го́рле*) менин тамагым кычыша баштады.

Запестре́/ть *сов.* 1. кулпуруу, түрлөнүү, ар кыл түстө көрүнүү; **на поля́х ~ ли цветы́** талааларда ар түрдүү гүлдөр түрлөнүп кулпурат; 2. *обычно чем* ар кайсы жерде көрүнүү; **по́ле ~ ло пала́тками, каруселями** чатырлар, каруселдер талаага толуп кеткен; 3. жайнап чыгуу, быжыроо, тез-тез көрүнүү; **и́мя геро́я ~ ло во всех газéтах** баатырдын ысмы баардык газеталарга жайнап чыкты.

Запестре́ться *сов. разг. то же, что запестре́ть* 1, 3.

Запетля́/ть *сов.* ийри-буйру жүрүү, ийри-буйру болуу, өтүү, ийрелендөө; **тропи́нка ~ ла ме́жду скал** жалгыз аяк жол аскалардын арасынан ийрелендеп өтөт.

Запéтый, -ая, -ое *разг. прич., прил.* көп ырдала (аткарыла) берип баркы түшкөн, кадыры кеткен, жадаткан.

Запéть I *сов. разг.* көп аткара берип баркын кетируү, тажатуу, жадатуу.

Запе́/ть II *сов.* 1. ырдай баштоо, ырдап кирүү, ырдап жиберүү; ырдоо; **певéц ~ л, и зал прити́х** ырчы ырдай баштаганда зал жымжырт боло түштү; 2. *перен. прост.* азабын тартуу, бирди көрүү, акесин таануу, кокуйлап отуруп калуу; $\diamond$ **ты у меня́ запоёшь!** сен бирди көрөсүн!

Запеча́лится *сов. разг.* кайгылануу, кайгы тартуу, капалануу, капа болуу.

Запеча́тать I *сов.* 1. печать басуу, печать басып (коюп) бекитүү; ~ **пакéт сургучной**

печа́тью пакетке сургуч печать (мөөр) басуу; 2. желимдеп чаптоо, чаптап бекитүү; ~ **конве́рт** конверти желимдеп жабыштыруу (бекитүү); ~ **пакéт** пакети желимдеп бекитүү; 3. печаттоо (мөөр басуу), печать (мөөр) коюп ачпай турган кылып бекитүү, бекитип, печать (мөөр) басып салуу; ~ **кварти́ру** квартираны печаттап бекитүү (жаап салуу).

Запеча́тать II *сов. разг.* баса баштоо, басуу, басып чыгаруу, бастырып чыгаруу.

Запеча́та/ться *сов. разг.* чапталуу, жабыштырылуу, желимдеп бекитилүү; **письмо́ не ~ лось** кат чапталган жок.

Запечатлева́ть *несов. см.* **запечатле́ть**.

Запечатлева́ться *несов.* 1. *см.* **запеча́тле́ться**; 2. *страд. к* **запеча́тлева́ть**.

Запеча́тле́ть *сов. кого-что* 1. көрсөтүү, сүрөттөө, берүү, тартуу; ~ **собы́тие на карти́не** сүрөттө (картинада) окуяны көрсөтүп берүү; 2. *в чем* көңүлүндө сактап калуу, эсте калтыруу, эстен чыккыс кылуу; ~ **в па́мяти доро́гие черты́ отца́** атасынын асыл мүнөздөрүн эстен чыккыс кылып калтыруу; ~ **в па́мяти пото́мков** муундардын көңүлүндө унутулгус кылып бекемдөө; 3. (*отме́тить, ознаменова́ть*) белгилөө; ~ **сою́з любви́ поцелу́ями** сүйүү байланышын өбүшүү менен белгилөө; $\diamond$ **запеча́тле́ть поцелу́й на чем кни́жн.** өбүү, өөп алуу, өөп коюу.

Запеча́тле́/ться *сов.* 1. көңүлгө бекем уюу, эстен чыккыс болуу, эсте сакталып калуу; ~ **ться в па́мяти** көңүлдөн чыккыс болуу; ~ **ться в се́рдце** жүрөккө бекем орноо; 2. чагылышуу, тартылуу, тамгадай басылуу; **на это́м ка́мне как бу́дто ~ лось те́мно-си́нее не́бо го́рных высот** асман мелжиген тоолордун каралжын көгүлтүр чокулары ушул ташка чагылышкандай сезилет.

Запеча́тывать *несов. см.* **запеча́тать I**.

Запеча́тыва́ться *несов.* 1. *см.* **запеча́таться**; 2. *страд. к* **запеча́тывать**.

Запе́чный, -ая, -ое меш артындагы, мештин артында болгон.

Запе́чь *сов. что* 1. (*подве́ргнув де́йствию* жара) тапка бышыруу, кызытып бышыруу; ~ **макаро́ны** макаронду кызытып бышыруу; 2. (*положи́в внутрь чего-л.*) ороп бышыруу; ~ **ябло́ко в те́сте** алманы камырга ороп бышыруу.

Запе́чься *сов.* 1. тапка бышуу; **макаро́ны ~ кли́сь** макарон тапка бышты; 2. уюу; **кровь ~ клáсь че́рными сгу́стками** кан карарып килкилдеп уюп калды; 3. (*потре́скаться*) кеберсүү; **гу́бы ~ кли́сь** эрди кеберсип кетти.

Запива́ть I *несов. см.* **запи́ть I**.

Запива́ть II *несов. разг.* ичип кетүү, ичкиликке берилип кетүү.

Запива́ться *несов. страд. к* **запива́ть I**.

Запи́во́ха *м, ж груб. прост.* аракеч.

Запи́ливание *ср. по знач. гл. запи́ливать; ~ брёвна* устунду араалоо.

Запи́ливать *несов. см. запи́лить.*

Запи́ливаться *несов. страд. к запи́ливать.*

Запи́лить I *сов. что 1. спец.* тааруу, араалоо, кесик жасап араалоо; ~ **до́ску** тактайды араалоо (тааруу); **2. спец.** (*снять напильком*) өгөөлөө; ~ **кромку** четтерин өгөөлөө; **3. разг.** кыйноо, жанына батырып жиберүү, азапка салуу, жанын күйгүзүү.

Запи́лить II *сов. разг.* араалоо, араалай баштоо, араалап кирүү, тааруу.

Запи́нать *сов. кого-что разг.* **1.** тепкилее; **2.** тээп түшүрүү, тээп киргизүү, тээп салуу; ~ **мяч в лунку** топту чуңкурга тээп түшүрүү.

Запи́наться *несов. см. запи́наться.*

Запи́нк/а ж разг. мукактануу, кекечтенүү, туттугуп сүйлөө, сүйлөгөндө буйдала калуу; **говоришь с ~ ой** мукактанып сүйлөйсүн; **ответить уро́к без ~ и** сабакта буйдалбастан (шар) жооп берүү.

Запира́тельство *ср* көшөрүп айтпоо, тануу, моюнга албоо; **Ва́ше ~ послужи́ть вам то́лько во вред** (Чехов) Сиздин мойнуңузга албай жатканыңыз өзүңүзгө гана зыян тийгизет (келтирет).

Запира́ть *несов. см. запереть.*

Запира́/ться *несов. 1. см. запереться 1, 2; 2. разг.* тануу, моюнга албоо, көшөрүп айтпоо; **он недо́лго ~ лся** ал мойнуна албай көпкө тура алганы жок; **3. страд. к запира́ть.**

Запи́сать *сов. 1. что* жазуу, кагазга түшүрүү, баяндоо; ~ **свои́ мы́сли** өз ойлорун жазуу; ~ **а́дрес** адрес (дарегин) жазуу; **2. кого-что** пленкага, пластинкага жазуу, пленкага, пластинкага алуу; ~ **конце́рт** концертти жазып алуу; **3. кого-что** каттоо, каттатуу, жаздыруу, киргизүү, коштуруу; ~ **сы́на в спорти́вную шко́лу** уулун спорт мектебине каттатуу; ~ **на приё́м** кабыл алууга каттоо; **4. кого-что** деп эсептөө, катарына кошуу, киргизүү; **запи́шут тебя́ в стару́хи** сени кемпирлердин катарына кошуп коюшат; **5. на кого, за кем, кому** *уст. прост.* каттатуу, каттоо, өткөрүп берүү; ~ **на сы́на имене́е** чарбагын уулуна каттатуу; **6. что разг.** (*исписа́ть*) жазып чыгуу, жазууга толтуруу; ~ **всю** **стри́аницу** бир бетти бүт толтура жазып чыгуу.

Запи́саться *сов. 1.* жазылуу, катталуу; ~ **на приё́м к врачу́** врачтын кабыл алуусуна жазылуу; ~ **в библиоте́ку** китепканага жазылуу; **2. разг.** деп эсептөө, кошулуу, кирүү; ~ **в стари́ки** карылардын катарына кошулуу, картайдым деп эсептөө; **3. прост.** (*зарегистрироваться в за́гсе*) никелешүү, үйлөнүү, баш кошуу, катталуу; **они́ запи́сались да́вно** алардын никелешкенине (баш кошконуна) көп болду; **4. разг.** (*увлечься писа́нием*)

жазууга кызыгып көп отуруу; көп жазуу; ~ **до утра́** таң аткыча отуруп жазуу.

Запи́ск/а ж 1. записка, алакандай кат, куш тилиндей кат; **написа́ть ~ у** записка жазуу; **2.** (*короткое письменное изложение*) кагаз жүзүндөгү маалымат, кат; **объясни́тельная ~ а** түшүнүк кат; **служе́бная ~ а** кызматка тиешелүү кат; **3. мн.** **записки** байкоолор, эскертмелер, кол жазмалар; **4. мн.** **запи́ски** (*литературное произведение в виде дневника*) эскерүүлөр, чөнтөк дептер; «**Запи́ски юного врача́**» (М. Булгаков) «**Жаш** врачтын жазгандары»; **5. мн.** **запи́ски** кабарлар, илимий жазмалар; ~ **и Всесою́зного минералогического о́бщества** Бүткүл союздук минералогиялык коомдун кабарлары; **учёные ~ и университета́** университеттин илимий кабарлары.

Записи́/ой, I -ая, -ое жазуу үчүн белгиленген; жазуу...; ~ **а́я кни́жка** жазуу дептери, чөнтөк дептер.

Записи́/ой II, -ая, -ое разг. атактуу, белгилүү, таанымал; ~ **ые танцо́ры** атактуу бийчилер; ~ **ой ло́дырь** белгилүү жалкоо.

Запи́сывать *несов. см. запи́сать.*

Запи́сываться *несов. 1. см. запи́саться; 2. страд. к запи́сывать.*

Запи́с/ь ж 1. *по знач. гл. запи́сать 1-3, 5; 2.* жазып алуу; ~ **и ле́кции** лекцияларды жазып алуу; **тетра́дь с ~ ями** жазмалар жазылган дептер; **3. уст.** (*название официальных документов*) каттоо, каттатуу; **да́рственная ~ ь** тартуу кылып каттатуу.

Запи́ть I *сов. что чем* артынан ичип жиберүү, кошуп ичүү; ~ **лека́рство водо́й** дарынын артынан суу ичип жиберүү.

Запи́ть II *сов.* ичкиликке берилүү, аракеч болуп кетүү, ичип кетүү.

Запи́хать *сов. что разг.* салып коюу, шыкай салуу; ~ **бума́ги в стол** кагаздарды столго салып шыкап коюу.

Запи́хивать *несов. см. запи́хать, запи́хнуть.*

Запи́хнуть *сов.* тыга салуу, шыкоо.

Запи́чка *сов. разг.* ашыкча тамактандыруу, оозу-мурдунан чыкканча жегизүү, тамакты шыкай берүү; ~ **ребёнка конфё́тами** балага конфетти көп берүү.

Запи́щать *сов.* чыйылдоо (*о ребёнке*), чыйпылдоо (*о птенце*).

Запла́канн/ый, -ая, -ое (заплакан, -а, -о) ыйлаган, жаштаган, жаш куюлган; ~ **ые глаза́** ыйлаган көз; ~ **ое лица́** жаш куюлган жүз (өң, бет).

Запла́кать *сов.* ыйлоо; ~ **от оби́ды** ызаланып ыйлоо.

Запла́нировать *сов. что 1.* пландоо, пландаштыруу; ~ **строи́тельство шко́лы** мектеп курулушун (мектеп курууну) пландаштыруу; **2. разг.** байкаштыруу, көздөө,

караштыруу, болжолдоо, пландаштыруу; ~ поёздку на курорт курортко барууну пландаштыруу.

Заплáт/а ж жамаачы, жамак; **пальто** в ~ ах жамаачыланган пальто; **положить** ~ у жамаачы салуу.

Заплáтанный, -ая, -ое 1. *прич. от заплатать*; 2. *прил. разг. жамаачыланган, жамаачылуу, жамаачы салынган, жамаачы түшкөн*; ~ **пиджак** жамаачылуу пиджак.

Заплатать *сов. прост. что жамаачылоо, жамаачы салуу; жамак салуу*; ~ **рубашку** көйнөктү жамаачылоо.

Заплатить *сов. 1. что и без доп. төлөө*; ~ за **покупки** сатып алган буюм үчүн төлөө; ~ **деньгами** акчалай төлөө; 2. *чем акысын кайтаруу, кайыруу, эсесин чыгаруу, курман кылуу, курмандыкка чалуу*; ~ **жизнью** өмүрүн курман кылуу; ~ за **откровенность** **откровенностью** жашырбай сыр айтканынын эсесин чыгаруу.

Заплата ж то же, что **зарплата**; ~ на **воротничке** жакасында жамаачы бар.

Заплевáть *сов. кого-что* 1. түкүрүп булгоо, түкүрүп ыпластоо; **ковёр** ~ килемди түкүрүп булгоо; 2. түкүрүп шилекей менен өчүрүү; ~ **папиросу** папиросту түкүрүп өчүрүү.

Заплёвывать *несов. см. заплевать*.

Заплёвываться *несов. страд. к заплёвывать*.

Заплескáть I *сов. кого-что* чачыратуу, чачыратып төгүү; ~ **пол** **полго** суу чачыратуу; ~ **кого-л. водо́й** бирөөгө суу чачыратуу.

Заплескáть II *сов. чайкалып (чайпалып) урунуу, шарпылдоо, чачыроо*.

Заплескáться *сов. чайпалып урунуу, шарпылдоо (мисалы, толкун), чайпалуу, чайпалып төгүлүү, чачыроо (мисалы, суу)*.

Заплёскивать I *несов. см. заплескáть* I.

Заплёскивать II *несов. см. заплеснуть*.

Заплёскиваться I *несов. страд. к заплёскивать* I.

Заплёскиваться II *несов. 1. см. заплеснуться*; 2. *страд. к заплёскивать*.

Заплёсневелый, -ая, -ое көгөргөн, көк занкер баскан; ~ **хлеб** көгөргөн нан.

Заплёсневе/ть *сов. көгөрүү, көгөрүп кетүү, көк занкер басуу*.

Заплесну́/ть *сов. 1. кого-что* чайпалтуу, чайпалтып суу толтуруу; **волна** ~ **ла** **лодку** толкун кайыкты чайпалтып ичин сууга толтурду; 2. *разг. то же, что заплеснуться*.

Заплеснуться *сов. разг. шарпылдоо, толкун жээкке урунуп шарпылдоо*.

Заплести́ I *сов. что* 1. өрүү; ~ **волосы** чачты өрүү; ~ **косы** чачты өрүмдөп өрүү; 2. согуу, токуу; ~ **плетень** кашаа согуу; ~ **корзину** себет токуу; 3. чырмоо; **повилика** заплела **куст** **вёрбы** сары чырмоок кызыл талды чырмап алды.

Заплести́ II *сов. разг. өрө баштоо, өрүүгө киришүү, эше баштоо, эшүү*.

Заплестись *сов. см. заплетаться* 1, 2.

Заплетáть *несов. см. заплести́* I.

Заплетáться *несов. 1. илкий басуу, илээлөө, илен-салаң кадам шилтөө*; **ноги** **стáли** ~ буттары араң эле кыбырайт; 2. булдуруктоо, тили күрмөөгө келбөө, тили чалыштоо; **его́ язык** **начал** ~ анын тили булдуруктай баштады; 3. *страд. к заплетáть*.

Заплéчн/ый, -ая, -ое аркага коюучу, ийинге салуучу; он не **чувствовал тяжести** ~ **ого мешкá** ал аркага коюп көтөргөн каптын оордугун сезген жок; ♠ **заплéчный** **ма́стер**; **заплéчных** **дел** **ма́стер уст.** баш кесер, желдет.

Заплéчье *ср прост. 1. арка, жон, желке*; 2. айырмач (жүк ташуучулардын желкеге коюп жүк көтөргүчү).

Запломбирова́ть *сов. что* 1. пломба коюу; ~ **зуб** тишке пломба коюу; 2. пломбалап бекитүү; ~ **вагоны** вагондорду пломбалап бекитүү.

Запломбирóвывать *несов. см. запломбирóвать*.

Запломбирóвываться *несов. страд. к запломбирóвывать*.

Заплóт *м нар.-разг. (забор) дубал, тосмо*.

Заплошáть *сов. прост. жаман болуу, на-чар абалга келүү*.

Заплута́ть *сов. прост. то же, что заплутáться*.

Заплутáться *сов. прост. адашуу*; ~ в **лесу́** токойдо адашуу.

Заплы́в *м спорт. сууда сүзүү, сууда сүзүү мелдеши*; **тренирóвочный** ~ машыгуу сүзүүсү; ~ на **байдарках** байдаркаларда сүзүү мелдеши.

Заплывáть I *несов. см. заплыть* I.

Заплывать II *несов. см. заплыть* II.

Заплыть I *сов. алыс сүзүп кетүү*; ~ на **середину** **реки́** дарыянын ортосуна чейин сүзүп баруу; ~ в **камышí** сүзүп камыштын арасына кирип кетүү.

Заплы́/ть II *сов. 1. чем* эрип толуу, эрип агып толуу, жыйылуу, **свечá** ~ **ла** май шам эрип толуп кетти; 2. *чем* толуу, шыкалуу, ылайлануу; **пруд** ~ **л тиной** көлмөнүн түбүн ылай басып кетти; 3. тултуюу, май басуу, былчыюу; **глазá** ~ **ли** көзүн май басып бүтүйгөн; ~ **ть жи́ром** май басуу; ~ **ло** **лицó** бети тулту-юп кетти.

Заплясáть *сов. бийлөө, бийлей баштоо*.

Заплясáться *сов. прост. бийлегенге кызып кетүү, көпкө бийлөө*.

Запну́ться *сов. 1. мүдүрүлүү, чалынуу*; ~ за **поро́г** босогого чалынып мүдүрүлүү; ~ о **валéжник** ташка урунуп мүдүрүлүү; 2. *перен. мукактануу, кекечтенүү*; ~ на **мгнове́ние** бир саам мукактана калуу.

Заповѣда/ть *сов. что или с неопр.* 1. **высок.** осуят кылуу; ~ **ть ненави́сть** жек көрүүнү осуят кылуу; ~ **но люби́ть** сүйүү осуят кылынган; 2. **корук жасоо, корукка айлантуу;** ~ **озеро, лес көлдү, токойду корукка айлантуу.**

Заповѣдник *м* корук; **госуда́рственный лесно́й** ~ мамлекеттик токой коругу.

Заповѣдн/ый, -ая, -ое 1. **корукталган, корук...**; ~ **ые луга́** корукталган шалбаалар; ~ **ые пруды́** корукталган көлмөлөр; ~ **ая зона** корукталган зона (корук зонасы); 2. **ыйык, асыл** ~ **ые места́** ыйык жайлар; ~ **ые мы́сли** асыл ойлор; 3. (*особенно доро́гой*) **кымбат, изги;** ~ **ый дом** кымбат үй; ~ **ые места́** изги жайлар.

Заповѣдовать *несов. см. заповѣдать.*

Заповѣдоваться *несов. страд. к заповѣдовать.*

Заповѣдь *ж* 1. **диний парз;** **библейская** ~ библия парзы; 2. *перен. высок.* осуят; **пе́рвая** ~ биринчи осуят.

Запога́нивать *несов. см. запога́нить.*

Запога́нить *сов. что прост.* булгоо, ыпыластоо; **арам кылуу;** ~ **двор короону** булгоо.

Заподлицо́ *нареч. спец.* бирдей денгээлде, барабар, бир кылка, текши; **расположи́ть кирпичи́** ~ **с общей пове́рхности** стени́ кирпичтерди дубалдын жалпы кыры менен бир кылка (текши) кылып тизүү.

Заподо́зривать *несов. см. заподо́зривать.*

Заподо́зриваться *несов. страд. к заподо́зривать.*

Заподо́зривать *сов.* 1. **кого в чем** шек саноо, шектенүү, шек кылуу, күмөн саноо, күмөн кылуу; ~ **во лжи** жалган айтты деп шек саноо; ~ **в изме́не** чыккынчылык кылды деп күмөн саноо; 2. *что* күмөндөнүү, шектенүү; ~ **обма́н** алдады деп күмөндөнүү; ~ **нелáдное** жаман иш жасагандыгына шектенүү; 3. *что (усомни́ться в чем-л.)* шек саноо, күмөндөр болуу; ~ **чю-н. правди́вость** бирөөнүн актыгына шек кылуу.

Запо́ем *нареч. разг.* баш көтөрбөй, бир отуруш менен, тынымсыз; **чита́ть** ~ баш көтөрбөй окуу; **рабо́тать** ~ тынбай иштөө.

Запозда́л/ый, -ая, -ое кечиккен, кечигип калган, убагынан артта калган; ~ **ая весна** кечигип чыккан жаз; ~ **ая трево́га** кечигип берилген тревога; **они́ оде́ты по ~ ой мо́де** алар кечигип кирген мода боюнча кийинишкен.

Запозда́ние *ср* кечигүү; **авто́бус пришёл с больш́им** ~ **м автобус абдан** кечигип келди.

Запозда́/ть *сов.* кечигүү, кармалып калуу; **поезд** ~ **л поезд** кечигип калды; 2. *с чем или с неопр.* кеч болуп калуу, кечиктирүү; ~ **ть отве́тить** жооп берүүнү кечиктирүү; ~ **ть с до́ением коро́в** уйларды саашты кечиктирүү.

Запо́й/й *м* баш көтөрбөй ичкилик ичүү, жатып алып ичүү; **страда́ть** ~ **ем** баш көтөрбөй ичүү оорусу.

Запо́йн/ый, -ая, -ое 1. **ичүүдөн болгон;** ~ **ый отёк** иче берүүдөн болгон шишик; 2. **ичкиликке берилген;** ~ **ый пъя́ница** ичкиликке берилген аракеч; 3. *прост.* баш көтөрбөгөн; ~ **ое чтéние** баш көтөрбөй окуу.

Заполáскивать *несов. см. заполоска́ть, заполосну́ть.*

Заполáскиваться *несов. страд. к заполáскивать.*

Заполева́ть *сов. кого охот.* кармап алуу, колго түшүрүү.

Запо́лза/ть *сов.* эмгектей баштоо, боортоктоп жыла баштоо; **ребёнок** ~ **л по́ полу** бала эмгектеп жыла баштады.

Заполза́ть *несов. см. заползти́.*

Заполз/ти́ *сов.* жөрмөлөп кирүү, боортоктоо, эмгектөө, сойлоп кирүү; **псы** ~ **ли под амба́ры** дөбөттөр кампанын астына боортоктоп жылып киришти; **змея́** ~ **ла в щель** жылан жылчыкка сойлоп кирип кетти.

Заполне́ние *ср по знач. гл.* **запо́лнить** — **запо́лниться;** ~ **анке́ты** анкетанын толтурулушу (анкета толтуруу); ~ **водохрани́лища** суу сактагычты сууга толтуруу.

Заполни́тель/ь *м спец.* **заполнитель** (курулуш аралашмаларынын, бетондордун, мастикалардын ж.б. курамына кирүүчү жана байланыштыруучу заттар менен химиялык реакцияга кошулбаган бүдүрлүү, чаң сымал же була сымал материал); ~ **и для бетона** бетондор үчүн заполнительдер.

Запо́лнить *сов. что* 1. **толтуруу;** ~ **котёл водо́й** казанды сууга толтуруу; **большо́й зал запо́лнен до отка́за** чоң зал элге жык толгон; 2. **толтуруу, жазып толтуруу;** ~ **анке́ту** анкетаны толтуруу; ~ **санита́рную ка́рту** санитардык картаны толтуруу.

Запо́лни/ться *сов.* толлуу; **теа́тр** ~ **лся зрите́лями** театр көрүүчүлөргө толду.

Заполня́ть *несов. см. запо́лнить.*

Заполня́ться *несов.* 1. *см. запо́лниться;* 2. *страд. к за́полня́ть.*

Заполони́/ть *сов.* 1. **кого уст.** туткундоо, туткунга алуу, туткунга түшүрүү; 2. *перен. кого уст. (очарова́ть)* суктантуу, кумарлантуу, өзүнө тартуу, сыйкырлоо; **Такая краса́вица, всех ~ ла, и ста́рых и молоды́х** (Аксаков) Көз жоосун алган сулуу, карыларды да, жаштарды да — баарын суктантып өзүнө тартып алды; 3. *что разг.* **толтуруу, толуп кетүү, ээлөө;** **деву́шки** ~ **ли фа́брику** кыздар фабрикага толуп кетти.

Заполоня́ть *несов. см. за́полонить.*

Заполоня́ться *несов. страд. к за́полоня́ть.*

Заполоска́ть I *сов.* чайкап жууп жиберүү, жууп тазалоо, жууп чайкоо, чаюу.

Заполоска́ть II *сов.* чайкоо, чайкай баштоо, чайкап кирүү.

Заполосну́ть *сов. что прост.* чайкап жууп тазалоо, чаюу, чайып тазартуу; ~ **плёнку** плёнканы чаюу.

Заполуча́ть *несов. см. заполучи́ть.*

Заполучи́ть *сов. кого-что прост.* алуу, ээ болуу; ~ **мото́р** мотор алуу.

Запольша́/ть *сов. разг.* жалындай баштоо, жалбырттоо; **от по́павшей и́скры со-ло́менная кры́ша сразу ~ ла** үйдүн саман чатыры түшкөн учкундан улам дароо жалбырттап күйө баштады.

Заполя́рный, -ая, -ое заполяръелик, полюстун ары жагындагы; ~ **го́род** заполяръелик шаар, полюстун ары жагындагы шаар.

Заполя́рье *ср* Заполярье, полюстун ары жагы.

Запомина́ние *ср.* эсте сактап калуу, көңүлгө түйүп калуу, көңүлдөн чыгарбай калтыруу; ~ **дат** даталарды эсте сактап калуу.

Запомина́ть *несов. см. запо́мнить I.*

Запомина́ться *несов. 1. см. запо́мниться; 2. страд. к запомина́ть.*

Запо́мнить I *сов. кого-что* эсте тутуу, эстеп калуу, эсинде сактап калуу, жадында тутуу, көңүлгө түйүү; ~ **стихи́** ырларды эсте тутуу; ~ **лица́ лётчиков** учкучтардын өндөрүн эсинде сактап калуу.

Запо́мнить II *несов. с отриц.: не запо́мнить чего* эстей албоо, эсинде кармап калбоо, көңүлгө түйбөө, көңүлүндө калбоо; **тако́го обили́я снегов никто́ еще не по́мнил** кардын мынчалык көп түшкөнү (али) эч кимдин эсинде жок (калбаптыр).

Запо́мни/ться *сов. кому* эсте калуу, эстен чыкпоо, унутулбоо, көңүлдөн чыкпоо; **На всю жизнь ~ лась мне эта ночь — последняя перед отъездом** (Каверин) Жөнөп кетер алдындагы ушул акыркы түн өмүр бою эсимен чыкпас болуп калды; **хорошо́ ~ лись мне встре́чи с ветера́нами труда́** эмгектин ветерандары менен болгон жолугушуулар эсимде жакшы сакталып калды.

Запонк/а *ж* запонка (көйнөктүн жеңин, жакасын бекиткич, карматкыч); **золотые ~ и** алтын запонкалар.

Запо́р I *м 1. прост. по знач. запереть — запира́ть; 2. тээк, илгек; дверь без ~ а* эшик илгектенип (тээктелип) бекитилген жок; **ко́мпас с ~ ом** тээктүү компас; **быть на запо́ре** бекитилип салуу (эшик, дарбаза, калитка ж.б.) жөнүндө.

Запо́р II *м* ич катып калуу, ич катуу, зан катуу.

Запора́шивать *несов. см. заporоши́ть I.*

Запо́рный, -ая, -ое беките турган, бекитүүчү; ~ **сте́ржень** бекитүү огу.

Заporо́ть I *сов. кого-что разг.* балак алуу, балак алып өлтүрүү, дереелөп сабоо, сабап өлтүрүү, өлгүчөктү сабоо.

Заporо́ть II *сов. прост. 1. кого* жара сайып өлтүрүү, бышып өлтүрүү, жарып өлтүрүү; ~ **медведя** аюуну жара сайып өлтүрүү; **2. что** бузуу, иштен чыгаруу, жараксыз кылуу; ~ **деталь** тетикти бузуу (жараксыз кылып таштоо).

Заporош/и́ть I *сов. что 1. (покрýть то́нким сло́ем сыпýчего)* кыламык кар басуу, тоз жугуу; **его́ ру́ки по ло́коть бы́ли ~ ены муко́ю** чыканагына чейин колдору ун болгон; **снег ~ ил дорóгу** жолду кыламык кар баскан; **2. прост.** чаң кирүү, чаң тозону туруу; **пы́лью ~ или глаза́** көзүнө чаң кирип кетти.

Заporоши́/ть *сов. разг.* кар тозондоп жаап кирүү, кымкарлаган кар түшүү; ~ **л снежок** кыламык кар түштү.

Заporха́/ть *сов.* бырп этип учуу, бырпырап учуу; **пти́чка ~ ла с ветки на ветку** чымчык бутактан бутакка бырпырап учуп жүрдү.

Заporхн/у́ть *сов. разг. 1.* быр этип учуп кирүү; **пти́ца ~ ла в окно́** чымчык терезеден быр этип учуп кирди; **2. перен.** шып кирип келүү, атырыла кирүү; **де́вочка ~ ла в зал** кыз залга атырыла кирип келди.

Запотева́ть *несов. см. запотеть.*

Запотевш/ий, -ая, -ое 1. прич. от запотеть; 2. прил. то же, что запотелый; протира́ть ~ ее стекло́ тердеген айнекти сүртүү.

Запотел/ый, -ая, -ое 1. тердеген, ным болгон, сууланган, суу болгон; ~ **ое окно́** тердеген терезе; **2. прост.** тердеген; ~ **ая ло́шадь** тердеген ат.

Запотé/ть *сов. 1.* тердөө, тер басуу, ным болуу, нымдануу, буу басуу; **сте́кла изнутри́ ~ ли** айнектер ич жагынан тердеп кетти; **2. прост.** тердөө, тер басуу; **ло́шадь ~ ла** ат тердеп чыкты.

Запо́тчевать *сов. кого разг.* ич-же дей берүү, ич-же дей берип жадатуу; ~ **ча́ем** чай ич дей берип жадатуу.

Започива́ть *сов. уст.* уктаганы жатуу, уктоо.

Запо́ясать *сов. кого прост.* курчоо, кур курчоо.

Запо́ясаться *сов. прост.* курчануу, кур курчануу.

Запо́ясывать *несов. см. запо́ясать.*

Запо́ясываться *несов. 1. см. запо́ясаться; 2. страд. к запо́ясывать.*

Запра́вдашний, -ая, -ое *прост.* чыныгы, анык, ырас.

Запра́вдашный, -ая, -ое *то же, что запра́вдашний.*

Запра́вил/а *м разг.* жетектөөчү, жол көрсөтүүчү, башкаруучу, бийлеп-тескөөчү,

билерман, чыгаан; ~ **крупного бизнеса** ири бизнестин чыгаандары (оёндору).

Запратить *сов. что* **1.** ичине кийирип кийүү, кымтуу, шымдануу, кийируү; ~ **рубашку в брюки** көйнөктү шымдануу; ~ **волосы под платок** чачты жоолуктун астына кымтуу; **2.** *чем* кошуу, салуу, куюу, катыктоо; ~ **борщ сметаной** борщко каймак катыктоо; **3.** май куюу, майлоо; ~ **швейную машину** тигүү машинасын майлоо; ~ **машину** машинага май (бензин) куюу; **запратить койку (кровать)** койканы (керебетти) жыйнап тартипке келтирүү.

Заправиться *сов. 1. разг.* май куюп алуу, суу куюп алуу; ~ **бензином бензин** куюп алуу; **2. прост. шутил.** курсагын кампайтуу, тоюп алуу; **хорошо ~ на дороге** курсакты жакшылап кампыйтып алып жол тартуу.

Заправка *ж 1. по знач. гл. запратить* — **заправлять** и **заправиться** — **заправляться**; **Лётчики торопили с подготовкой и ~ ой самолётов** (Первенцев) Учкучтар самолётторду даярдап, күйүүчү май куюуга шаштырышты; **2.** татымал (тамактын даамын чыгаруу үчүн кошула турган нерселер).

Заправлять *несов. 1. см. запратить; 2. чем прост.* башкаруу, бийлеп-тескөө, билермандык кылуу; **мне сказали, что тут женщина ~ ет мага мында бир аял башкараарын** (бийлеп-тескей тургандыгын) айтышты.

Заправляться *несов. 1. см. заправиться; 2. страд. к заправлять 1.*

Заправочный, -ая, -ое күйүүчү майды куйдуруп алуучу, күйүүчү май куюучу; ~ **ая станция** күйүүчү май куюучу (куйдуруучу) станция; ~ **ая колонка** күйүүчү май куюп берүүчү колонка; ~ **ые материалы** майлоо материалдары.

Заправский, -ая, -ое *разг.* жараган, нагыз, жеткен, анык, барып турган; ~ **охотник** нагыз аңчы (мерген); ~ **воин** жараган аскер.

Заправщик *м* күйүүчү май куюп берип туруучу киши, заправщик; ~ **автобазы** автобазанын күйүүчү май куюп берүүчүсү; **самолёт ~ самолёт-заправщик.**

Заправщица *женск. к заправщик.*

Запрашивание *ср по знач. гл. запрашивать.*

Запрашивать *несов. см. запросить 1.*

Запрашиваться *несов. страд. к запрашивать.*

Запревать *несов. см. запретить.*

Запрет *м по знач. гл. запретить; наложить* ~ тыюу салуу; **снять** ~ тыюу салууну алып таштоо; **не нарушать** ~ тыюу салууну бузбоо; **находиться (быть) под запретом** тыюу салынган (нерселер).

Запретительный, -ая, -ое тыюу салуучу, тыюу сала турган, тыюучу; ~ **ые меры** тыюу

чаралары; ~ **ый тариф** тыюу салуучу тарифи.

Запретить *сов. 1. что с неопр.* тыюу, тыюу салуу; ~ **курить** тамеки тартууга тыюу салуу; ~ **шуметь** ызы-чуу болууну тыюу; **2. что** тыюу, тыюу салуу, жол бербөө, укук бербөө; ~ **охоту на джейранов** жейрендерди атууга жол бербөө; ~ **пропаганду войны** согушту пропагандалоого тыюу салуу.

Запретный, -ая, -ое тыюу салынган, кирүүгө болбой турган; ~ **ая зона** тыюу салынган зона; ~ **запретный плод** купулга толгон, көңүл каалаган, бирок тыюу салынган нерсе жөнүндө.

Запреть *сов. разг.* кызый баштоо, бууланып көгөрүү, чирүү, түтөп чирий баштоо, бышаруу; **пошли дожди, и ~ ливня** жаан көп жаап, жалбырактар түтөп чирий баштады.

Запречь *сов. уст. то же, что запрячь.*

Запречься *сов. уст. разг. то же, что запрячься.*

Запрещать *несов. см. запретить.*

Запрещаться *несов. 1.* тыюу салынуу, жол берилбөө, уруксаат кылынбоо; **в столовой пить алкогольные напитки** ~ **лось** ашканада ичимдик ичүүгө тыюу салынган; **ходить по газонам** ~ **ется** газонду тепсөөгө тыюу салынат; **2. страд. к запрещать.**

Запрещение *ср по знач. гл. запретить* — **запрещать; наложить** ~ тыюу салуу.

Запрещённый, -ая, -ое 1. прич. от запретить; 2. прил. тыюу салынган, жол берилбеген, уруксаат кылынбаган; ~ **ые книги** тыюу салынган китептер.

Заприметить *сов. кого-что прост. 1.* байкап калуу, көрүп калуу; ~ **знакового в толпе** көпчүлүктүн арасынан таанышын байкап (көрүп) калуу; **2.** байкап эстеп калуу, эсте тутуу; ~ **дорогу** жолду эсине тутуп калуу.

Заприходовать *сов. что бухг.* кириш кылуу, киришке жазып коюу; ~ **прибыль** пайданы киришке киргизүү (жазуу).

Запрограммировать *сов. что 1.* программалоо, программа жасоо, программа түзүү; **2.** эсептеп чыгаруу программасын берүү, программалаштыруу; **3. перен.** (*запланировать*) алдын ала аныктоо, байкаштырып болжолдоо; **у него всё ~ но** ал баарын байкаштырып болжолдоп койгон.

Запродавать *несов. см. продать.*

Запродаваться *несов. 1. см. продать; 2. страд. к продавать.*

Запродажа *ж по знач. гл. продать; ~ зерна* эгинди күн мурунтан сатуу.

Запродажный, -ая, -ое күн мурунтан сатыла турган, алдынан сатылып жиберилүүчү; ~ **ое письмо** күн мурунтан сатууга жасалган келишим кат.

Запродать *сов. что* соодалашып жарым-жартылай акчасын күн мурунтан алып (берип) коюу.

Запродаться *сов. разг.уст.* күн мурунтан макулдашып, иш жасоого өз күчүн бөлөк бирөөгө сатуу.

Запроектировать *сов. что* 1. проектилөө; проект түзүү; ~ **строительство завода** заводдун курулушун проектилөө; 2. ой кылуу, көздөө, пландаштыруу, болжолдоо, долбоорлоо; ~ **поездку в горы** тоого барууну пландаштыруу.

Запроектировать *несов. см.* **запроектинуть**.

Запроективаться *несов. 1. см.* **запроектинуться**; 2. *страд. к* **запроективать**.

Запроектинуть *сов. что разг.* 1. башты чалкалатуу, өйдө каратуу, кежендетүү; ~ **голову** башты чалкалатуу; 2. көңтөрүү, төңкөрүү, түбүн өйдө каратуу; ~ **стакан** стаканды көңтөрүү.

Запроектну/ться *сов. разг.* 1. чалкалоо, оодарылуу; **Черноусый кавалерист** ~ **леса назад, остановил коня на скаку** (Горкий) Кара мурут атчан аскер башчы боюн чалкалатып, чаап бараткан атын токтотту; ~ **ться на спинку стула** орундуктун желөнгүчүнө чалкалоо; 2. оодарылуу, көңтөрүлүү; **бричка** ~ **лась** араба оодарылып калды.

Запропасть *сов. что прост.* житире катуу, кайдадыр бир жерге коюп таппай калуу; **Куда кисет запропастил?** (Шолохов) Тамеки баштыгымды кайда житирип таштадым.

Запропасти/ться *сов. прост.* ордунда жок болуу, житип кетүү, дайынсыз болуу, көрүнбөй калуу; **книги куда-то** ~ **лись** китептер кайдадыр житип кетиштир.

Запропа/сть *сов. разг.* жоголуу, житүү, дайынсыз болуу, көрүнбөй калуу; **да где же вы все ~ ли?** дайыңыз чыкпай деги кайда жүрдүңүз?

Запрос *м 1. (официальное обращение)* суроо-талап, атайын суратуу, сурап талап кылуу; **обратиться куда-л. с ~ ом** суроо-талап менен бир жакка кайрылуу; ~ **правительству** суроо-талап менен өкмөткө кайрылуу; 2. талап; **удовлетворить разнообразные ~ ы народа** элдин ар кыл талаптарын канааттандыруу; 3. *мн.* **запросы** талап, мүдөө, талам, кызыкчылык; муктаждык; **культурные ~ ы** маданий талаптар; **у детей свои ~ ы** балдардын өз кызыкчылыктары (таламдары) бар; 4. *разг.* бааны жогорулатып суроочулук, жогору баа коюучулук; **определить цены без ~ а** жогорулатылган баа коюу.

Запросить *I сов. кого-что* талап кылып суроо, суроо-талап менен кайрылуу; ~ **отряд** отрядга суроо менен кайрылуу; ~ **мнение** редакции редакциянын пикирин сурап

кайрылуу; 2. *что разг.* кымбат суроо; ~ **слишком высокую цену** ашыкча кымбат баа суроо.

Запроси/ть II сов. разг. суроо, өтүнүү; **больной ~ л** пить оорулуу ичүүгө суу сурады.

Запросто нареч. разг. 1. тартынбай, кысынбай, ээн-эркин, өз кишидей; **обращаться** ~ кысынбай кайрылуу; **прийти в гости** ~ мейманга өз кишисиндей баруу; 2. оңой эле, кыйналбастан; **он может ~ гнуть серебряные рубли** ал бир сомдук күмүш акчаларды оңой эле ийип коё алат.

Запротестовать *сов.* нааразылык билдирүү, каршы болуу, макул эместигин билдирүү.

Запротоколировать *сов.* протоколго жазуу, протокол түзүү, протоколго киргизүү; ~ **выступление** сүйлөгөн сөздү протоколго жазуу; ~ **показания свидетелей** күбөлөрдүн айткандарын протоколго жазуу (киргизүү).

Запруд/а ж 1. по знач. гл. **запрудить**; ~ **а рек** агын сууларды бууп тосуу (токтотуу); 2. тосмо, плотина, бөгөт, бөгөөл; **прорвать** ~ **у тосмону** (плотинаны) жырып кетүү; 3. тосулган көлмө; **дно в ~ е** чистое, песчаное тосулган көлмөнүн түбү таза, кумдак.

Запрудить *сов. что* 1. бөгөп тосуу, тосмо-лоо, байламта куруу, бууп салуу; ~ **реку** сууну (өзөндү) бөгөп тосуу; 2. *перен.* жык толуу, бөгөп калуу; **площадь была запружена народом** аянтка эл жык толгон (аянтты эл бөгөп калган).

Запрудиться *сов.* жык толуу, бөгөт болуу, толуп кетүү.

Запружать *несов. разг. см.* **запрудить**.

Запружаться *несов. разг. 1. см.* **запрудиться**; 2. *страд. к* **запружать**.

Запруживать *несов. см.* **запрудить**.

Запруживаться *несов. 1. см.* **запрудиться**; 2. *страд. к* **запруживать**.

Запрыгать *сов.* секире баштоо; ~ **от радости** кубанганынан секире баштоо.

Запрыгивать *несов. см.* **запрыгнуть**.

Запрыгну/ть. *сов. разг.* секирип чыгуу, секирип түшүү, секирип өтүү, ыргып түшүү; **Коща** ~ **ла крышу** мышык чатырга секирип чыкты.

Запрягать *несов. см.* **запрячь**.

Запрягаться *несов. 1. см.* **запрячься**; 2. *страд. к* **запрягать**.

Запряжка/а ж 1. по знач. гл. **запрячь-запрягать**; **следить за ~ ой лошадью** ат чегүүнү (кошууну) байкап туруу; **цуговая** ~ **а** аттарды чиркештирип (биринин артынан бирин, куйрук улай) чегүү; **троичная** ~ **а** үч ат чегүү; 2. (*повозка, экипаж*) чегилген араба, ат-араба, чегилген экипаж ж.б.; **богатая** ~ **а** кооз жасалгаланган экипаж; 3. ат-араба жабдыгы, ат-араба жабдуулары.

Запрягать *сов. 1. что разг.* катып коюу,

жашыруу, бекитип катуу, катып салуу; ~ **кни́гу** китепти катып коюу; ~ **ру́ки в карма́ны** колдорун чөнтөккө салуу; **2. кого прост.** камап коюу; отургузуп салуу; ~ **в тю́рму** түрмөгө камоо (отургузуу).

Запры́таться *сов. разг.* жашынуу, корголоо, бекинүү; ~ **в куста́х** бадалдын арасына жашынуу.

Запры́тывать *несов. см. запры́таться.*

Запры́тываться *несов. 1. см. запры́таться; 2. страд. к запры́тывать.*

Запры́чь *сов. 1. кого-что* чегүү, кошуу; ~ **лоша́дь в теле́гу** атты арабага чегүү; **велётъ** ~ **теле́гу** айтып араба коштуруу; **2. перен. разг.** оор ишке салуу, кыйын ишке чегүү, көп жумуш жасатуу, кыйын иш жүктөө; **на́до ~ егó в рабо́ту** аны оор ишке салыш керек.

Запры́чься *сов. разг.* чегилүү, кошулуу, киришүү, башын байлоо; ~ **в рабо́ту** ишке шымаланып киришүү.

Запу́ганный, -ая, -ое 1. прич. от запуга́ть; 2. прил. коркуп калган, үшү кеткен, чочуп калган; ~ **ребёнок** коркуп калган бала; ~ **вид** үшү кеткен кебете.

Запу́га/ть *сов.* жүрөгүнүн үшүн алуу, жүрөгүнүн сары суусун алуу, сезин алуу, коркутуп, чочутуп коюу; **Он вас всех ~ л де́лает тепе́рь с ва́ми что хо́чет** (Тургенев) Ал баарыңардын жүрөгүнөрдүн үшүн алып койгон, азыр да силерге өз билгенин көрсөтүп жатат.

Запу́гивать *несов. см. запуга́ть.*

Запу́гиваться *несов. страд. к запуга́ть.*

Запу́дривать *несов. см. запудри́ть.*

Запу́дриваться *несов. страд. к запудри́ть.*

Запу́дрить *сов.* упа сүртүү, упа жабуу, упалоо; ~ **веснушки** сепкилге упа сүртүү.

За́пуск *м по знач. гл. запустить I, 2, 3, 5; ~ космо́ического кора́бля* космос кораблин учуруу; ~ **мото́ра** моторду от алдыруу (иштетүү).

Запу́ска́ть I *несов. см. запустить I.*

Запу́ска́ть II *несов. см. запустить II.*

Запу́ска́ться I *несов. страд. к запускáть I.*

Запу́ска́ться II *несов. страд. к запускáть II.*

Запу́стелый, -ая, -ое *уст.* каралбай ташталган, кароосуз калган, багуусуз ташталган, күтүүсүз калган, аңгырап бош калган, ээсиз калган, бүлүнүүгө учураган; ~ **сад** кароосуз калган бак-шак.

Запу́стени/е *ср* кароосуз калуу, багуусуз ташталуу, ээн калуу, ээсиз калуу, аңгырап бош калуу, бүлүнүүгө учуроо; **дом в ~ и** каралбай ташталган үй.

Запу́сте/ть *сов.* кароосуз калуу, багуусуз калуу, күтүүсүз ташталуу, ээн калуу, ээсиз калуу, аңгырап бош калуу, бүлгүнгө учуроо; **дом ~ л** үй каралбай ташталган (кароосуз таштап коюлган).

Запу́стить I *сов. 1. чем в кого-что разг.* шилтеп ыргытуу, күүлөп ыргытуу, уруп жиберүү, ыргытып уруу; ~ **снежка́ми в ребя́т** кар тоголоктоп балдарды уруу; **2. что** учуруу; ~ **зме́й** батпирек учуруу; ~ **раке́ту** ракета учуруу; **3. что разг.** иштетүү, ишке киргизүү; ~ **стано́к** станокту иштетүү; ~ **двигатель** кыймылдаткычты иштетүү (ишке киргизүү); **4. что разг.** салуу, киргизүү, батыруу, тыгуу, матыруу; ~ **ру́ку по ло́котъ в аква́риум** колду чыканакка чейин аква-риумга салуу; ~ **когти** тырмакты матыруу; **5. кого-что разг. (впустить)** коё берүү, киргизип жиберүү (мисалы, балыкты сууга, атты сазга); **♦ запустить глаза́ куда уст. прост.** көз жүгүртүү, тиктөө; **♦ запустить ру́ки (ла́пу) во что** кол салуу, көр ченгелин салуу (өз пайдасын көздөө максатында).

Запу́стить II *сов. что 1.* карабай таштап коюу, кароосуз калтыруу, күтүүсүз таштоо, багуусуз калтыруу, ээсиз таштап коюу; ~ **ко́мнату** бөлмөнү карабай (күтпөй) таштап коюу; ~ **рабо́ту** ишти иштебей таштап коюу; ~ **уче́бу** окуусуна көңүл бурбай таштап коюу; **2. күчөтүп жиберүү; кабылдатып жиберүү, өтүштүрүп жиберүү, ыргатып жиберүү; ~ болёзнь** ооруну өтүштүрүп жиберүү; ~ **ра́ну** жараатты кабылдатып жиберүү; **3. с-х.** уйду тууруна жакын калганда саабай токтотуп коюу; **4. с-х.** бакпай таштоо, отоого бастыруу.

Запу́танный, -ая, -ое 1. прич. от запута́ть; 2. прил. чатышкан, чиеленген, чырмалган; ~ **ые ни́тки** чатышкан жип; ~ **ый мото́к** чырмалган түрмөк; ~ **ые во́лосы** чатышкан чач; **3. перен. прил.** татаал; ~ **ое чу́вство** татаал сезим; ~ **ое де́ло** татаал (кыйын) иш.

Запу́тать *сов. 1. что* чатыштыруу, чиеленишти-тирүү, чырмоо; ~ **ни́тки** жипти чатыштыруу; ~ **во́лосы** чачты чатыштыруу; **Огра́ды не ви́дно: она́ запута́на** **ко́смами виногра́да и хме́ля** (Гладков) Тосмо көрүнбөйт: жүзүм сабактары менен чырмооктун сабактары чатышып чырмап аны жаап калган; **2. перен. что** татаалдаштыруу; ~ **како́й-л. вопро́с** маселени татаалдаштыруу; **3. перен. кого разг. (вестить в заблуждение)** чаташтыруу адаштыруу, башын маң кылуу; ~ **кого́-н. вопро́сами** суроолорду бере берип чаташтыруу (адаштыруу); ~ **зени́тчиков противника** душмандын зенитчиктеринин башын айлантуу; **4. разг.** чатыштыруу, тартуу, кабылтуу, азгыруу; кириптер кылуу; ~ **в грязное де́ло** арам ишке азгыруу (кабылтуу).

Запу́та/ться *сов. 1.* чатышуу, чырмалышуу, оролуу, чиеленүү; **ни́тки ~ лись** жип чатышып калды; **2. перен.** татаалдануу, чиеленүү; **де́ло ~ лось** иш чиеленди; **вопрос ~ лся** маселе татаалданды; **3. в чем** чырмалуу; ~ **ться в сетя́х** торго чырмалуу; **4. перен. разг.** чаташуу, сөзгө чалынуу; **свидетель ~**

лися в показаниях күбө сөзүнөн чаташып алды; **5.** *вчем и без доп. разг.* жаңылышуу; кыйынчылык абалда калуу, батып калуу, чыга албай калуу; ~ **ться** в долгах карызга батуу; **6.** *прост.* адашуу; ~ **ться** в лесу токойдо адашуу.

Запутьивать *несов. см. запутать.*

Запутьиваться *несов.* **1.** *см. запутаться;* **2.** *страд. к запутывать.*

Запухать *несов. см. запухнуть.*

Запухнуть *сов. разг.* шишүү, көөп чыгуу; у него правый глаз так **запух**, что почти не открывался анын оң көзү аябай шишип, ачууга да болбой калыптыр.

Запуши/ть *сов.* что кыроо туруу, үлпүлдөгөн түк басуу, үлпүлдөгөн жука катмар басуу; **иней** ~ **л деревья** дарактарга жука кыроо турду.

Запуши/ться *сов.* **1.** мамык карга басуу; **деревья** ~ **лись снегом** дарактар мамык карга басылды; **2.** түктөнүү; **верба** ~ **лась** кызыл тал түктөндү; **кисточки камыша** ещё не ~ **лись** камыштын чачылары али түктөнө элек.

Запушени/е *ср* кароосуз калуу, каралбай ташталуу, багуусуз калуу, **собор** ещё сохранял следы ~ **я** собордо кароосуз калуунун салдары али да сакталып калган.

Запушенность *ж* кароосуз калтырылгандык, багуусуз ташталгандык, өз убагында чара көрүлбөгөндүк.

Запушени/ый, -ая, -ое **1.** *прич. от запустить II;* **2.** *прил.* кароосуз калган, каралбай ташталган, багылып-күтүлбөгөн; ~ **ый парк** багуусуз калган парк; **3.** *прил.* кабылдап кеткен, өтүшүп кеткен, ашынып кеткен, күчөп кеткен; ~ **ая болёзнь** өтүшүп кеткен дарт; ~ **ая рана** кабылдап кеткен жараат.

Запыла/ть *сов.* жалбырттоо, алоолой баштоо, жалындоо; ~ **л костёр** от жалбырттады.

Запылить *сов.* чаң жугузуу, чаң кылуу, чаңга бастыруу, чандатуу; ~ **платье** көйнөктү чаң кылуу.

Запыли/ться *сов.* чаң басуу, чаң болуу, чандоо; **мебель** ~ **лась** мебелди чаң басып кетти.

Запыхаться I *несов. разг.* аптыгуу; **говорить, запыхаясь от волнения** толкунданганынан аптыгып сүйлөө.

Запыха/ться II *сов. разг.* энтигүү, дем кыстыгуу; ~ **влись войти в комнату** бөлмөгө энтигип кирүү.

Запыхте/ть *сов. разг.* **1.** кышылдоо; **2.** күшүлдөө; ~ **л паровоз** паровоз күшүлдөй баштады.

Запьянеть *сов. прост.* мас болуу.

Запьянствовать *сов. разг.* ичкиликке берилүү, ичип кетүү, аракеттик кылуу.

Запьянцовский, -ая, -ое *прост.* **1.** ичкиликти көп ичкен, ичкиликти жакшы көргөн, ашкере ичкен; **2.** аракеттик; ~ **вид аракеттик кебете.**

Запьястье *ср* **1.** кырк муун (ченгел менен билектин ортосундагы майда муундар); **2.** *уст.* билерик.

Запятая ж **1.** үтүр; **2.** кедерги, кесепет, жолтоо, саат, мүшкүл; **в этом и вся** ~ сааттын баары мына ушунда (кесепет дал ушунда жатат).

Запятить *сов.* **1.** кого-что *разг.* артка жылдыруу, кийин түртүү, артка итерүү; ~ **телёгу** арабаны артка жылдыруу; **2.** что *прост.* салып коюу, катуу, тыгуу.

Запятки *мн.* секиче орун (илгерки экипаждардын артында жалдаган кызматкери, малайы отуруучу орун).

Запятнать *сов.* **1.** что так түшүрүү,, тымызын булгоо, темгил кылып алуу; ~ **стол** столго так түшүрүү; **2.** *перен.* кого-что абройго шек келтирүү, беделине сөз тийгизүү, наамын булгоо, атын кирдетүү, кадырына доо кетирүү; ~ **доброе имя** кадыр-баркына сөз тийгизүү; **3.** *кого разг.* кол тийгизүү, топ менен уруу (балдар оюнунда).

Запятна/ться *сов. разг.* **1.** так түшүү, так болуу, темгилденүү; **скатерть** ~ **лась** дасторконго так түшүп темгилденип кетти; **2.** *перен.* өз абройун булгоо, беделине сөз тийгизип алуу, өз атын кирдетүү, өз кадырын кетирүү.

Запячивать *несов. см. запятить.*

Запячиваться *несов. страд. к запячивать.*

Зарабатывать *несов. см. заработать I.*

Зарабатываться *несов.* **1.** *см. заработаться;* **2.** *страд. к зарабатывать.*

Заработать I *сов.* **1.** что иштеп табуу, ээ болуу, татыктуу болуу; ~ **двести рублей** эки жүз сом иштеп табуу; ~ **право на отдых** эс алууга укуктуу болуу; ~ **пятёрки** беш деген баага татыктуу болуу; **2.** что *прост.* шутол. татыктуу болуу, алуу, табуу, кабылуу; ~ **выговор** сөгүш алуу; ~ **чахотку** кургак учукка кабылуу.

Заработа/ть *сов.* иштөө, иштей баштоо; **машина** ~ **ла** машина иштей баштады.

Заработа/ться *сов. разг.* көп иштеп чарчоо, иштен кажуу; **он нынче совсем** ~ **лся** ал бүгүн иштен абдан чарчады; ~ **ться до полночи** түн ортосуна чейин иштөө.

Заработный: **заработная плата** эмгек акы, айлык, маяна; **месячная заработная плата** бир айлык эмгек акы.

Заработ/ок *м* **1.** эмгек акы, иштеп тапканы; **месячный** ~ **ок** бир айлык эмгек акы; **2.** *мн.* **заработки** иш; **уходить на** ~ **ки на шахты и прииски** шахталарда жана баалуу кен чыккан жерлерде иштегени кетүү.

Заравнивать *несов. см. заровнять.*

Заравниваться *несов. 1. см. заровняться; 2. страд. к заравнивать.*

Заражаемость *ж* дартка чалдыгуучулук, оору жуктуруучулук; ~ **ь** пшеницы буудайдын дартка чалдыгуусу; **понижение** ~ **и** дартка чалдыгуунун азайышы.

Заражать *несов. см. заразить.*

Заражаться *несов. 1. см. заразиться; 2. страд. к заражать.*

Заражение *ср по знач. гл. заразить* – **заразиться**; ~ **организма** организмдин дартка чалдыгышы; ~ **крови** кандын бузулушу; ~ **гриппом** грипп жуктуруу.

Заражённость *ж* жуктуруу, жугузуп (тийгизип) алуу, зыяндуу заттардын таралышы; ~ **радиоактивная** радиоактивдин таралышы.

Заражённ/ый, -ая, -ое 1. прич. от заразить; 2. прил. булганган; ~ **ый воздух** булганган аба; ~ **ая местность** булганган жай (зыяндуу заттар таралган жер).

Зараз нареч. нар.разг. (сию мину́ту) ошо замат, дароо, заматта, мына азыр; – **Скоро, что ль? – Зараз, – откликнулся из амбара Петро (Шолохов) – Тез болобу? – Мына азыр, – кампадан үн салды Петро.**

Зараз нареч. разг. (за один приём, сразу) бир отуруш менен, бир көтөрүш менен, тынбастан, бирден, бирден эле, дароо, шарт, токтолбостон; **он выпил ~, не оставив ни капли** ал шарт шыпкап ичип салды; ~ **два дела не делается** бирден эле дароо эки иш бүтпөйт.

Зараз/а ж 1. жугушуу, жуга турган оору, жугуштуу оору; **источники ~ ы** жуга турган оорунун негиздери; **распространение ~ ы** жугуштуу оорунун таркашы; **2. груб прост.** чирик (сөгүнгөн сөз).

Заразительность ж 1. жугуштуулук; **2.** азгыргычтык, башкаларга тез тароочулук.

Заразительн/ый, -ая, -ое (заразительен, -льна, -льно) 1. уст. жугуштуу; **болёзнь ~ а** оору жугуштуу; **чёрная оспа ~ а** чечек – жугуштуу оору; **2. перен.** азгыргыч, ээликтиргич, таасирлүү, тез тарагыч, желиктиргич; ~ **ый пример** таасирдүү үлгү; **Это был человек полный самой ~ ой весёлости (Чехов).** Бул жайдарыдан жайдары шайыр адам эле.

Заразить сов. кого-что чем 1. жуктуруу, жугузуу; ~ **гриппом** грипп жуктуруу; **2. перен.** таасир тийгизүү, ээликтирүү, жээликтирүү; ~ **мечтательностью** кыялкечтиги менен таасирлентүү (ээликтирүү); ~ **примером** үлгү көрсөтүп жээликтирүү.

Заразиться сов. чем 1. жуктуруп (жугузуп) алуу; ~ **ангиной** ангина жуктуруп алуу; **2. перен.** кабылдоо, таасирленүү, болуп кетүү,

үйрөнүп кетүү; туруп алуу; ~ **суевéрием** ырымчыл болуп кетүү; ~ **нетерпéнием** чыдамсыз болуп кетүү.

Заразиха ж шумгуя (отоо чөп).

Заразн/ый, -ая, -ое (заразен, -на, -но) 1. жугуштуу; ~ **ая болёзнь** жугуштуу оору; **2.** жугуштуу оорулуу; ~ **ый больно́й** жугуштуу оорусу бар киши.

Заране нареч. trad.-поэт. то же, что заранее.

Заранее нареч. күн мурунтан, алдын ала, мурдатан; ~ **подготóвиться** күн мурунтан даярдануу; ~ **не угадаешь, что лучше, что хуже** эмне жакшы, эмне жаман экенин алдын ала биле албайсын.

Зарапортоваться сов. разг. сөзүнөн чаташуу, болбогон нерсени сүйлөө, дөөрүп кетүү, оозуна келгенин оттоо.

Зарастать *несов. см. зарасті.*

Зарасті сов. 1. что чөп басуу, басып кетүү (өсүмдүктөр жөнүндө); **тропа́ заросла травой** жалгыз аяк жолду чөп баскан; **2.** бапсыюу, өсүү, басуу; ~ **бородой** сакалы бапсыюу; **3. разг. (зажить, зарубцеваться)** айыгуу, бүтүү; **ра́ны ещё не заросли́** жарааты али бүтө элек; **◇ зарасті грязью** абдан кир басып кетүү, шал-тактап кетүү.

Зарастить сов. что 1. өстүрүү, бастыруу, каптата өстүрүү; **2. разг.** айыктыруу, бүткөрүү, жетилтүү.

Заращивать *несов. см. зарастить.*

Заращиваться *несов. страд. к заращивать.*

Зарваться сов. разг. аша чабуу, чектен чыгуу, ээнбаштануу; ~ **в своих требованиях** аша чаап талап кылуу; ~ **и не считается с интересами трудящихся** аша чаап, эмгекчилердин таламдарын эске албай кетүү.

Зарде/ть сов. 1. кызара баштоо, кызаруу, кызгылт шоола каптоо, кызгылт тартуу; **От лу́нного све́та ~ л небоскло́н (А. К. Толстой)** Айдын жарыгынан асман кызарып турду; **2.** кызарып кетүү, кызаруу; кызыл жүгүрүү, тамылжуу, нур каптоо; **его́ лицо́ ~ ло** анын бети кызарып кетти.

Зарде/ться сов. 1. кызара баштоо, кызаруу, кызгылт тартуу; **заря́ ~ лась** таң сөгүлүп кызара баштады; **2** кызарып кетүү, кызаруу, кызыл жүгүрүү, тамылжуу; **девушка ~ лась** кыз кызарып кетти.

Зарёванн/ый, -ая, -ое прост. шолоктогон, ыйлаган; **как же я пойду́ така́я ~ ая** ушундай ыйлаган кейпим менен кантип бармак элем.

Зареве/ть сов. 1. өкүрүү, өкүрүк салуу; **бык ~ л бука** өкүрүк салды; **2. разг.** бакырып ыйлоо, өңгүрөп ыйлоо; **де́ти ~ ли** балдар бакырып ыйлап жибершти.

Зарево ср кызарган таң шооласы, ... кызылы; ~ **восхо́да** кызарып атып келе жаткан таң шооласы; ~ **пожара** өрттүн кызылы; **не́бо над**

горизонтом было залито ~ м таң сүрүп асман кызарып турду.

Зарев/ой, -ая, -ое таңкы; ~ **ая** полоса таңкы кызыл жээк; ~ **ые** лучи таң шооласы; ~ **ой час** таңкы маал.

Зарегистрировать сов. кого-что каттоо, каттоого алуу, регистрациялоо, каттатып жазуу, жаздыруу; ~ **кандидата в депутаты** депутатка кандидат кылып каттоо; ~ **показания приборов** приборлордун көрсөткөндөрүн каттоо; ~ **брак** никелешүүнү каттоо.

Зарегистрирова/ться сов. 1. катталуу, жазылуу, регистрациядан өтүү; ~ **ться у секретаря** секретарда катталып коюу; 2. *разг.* катталуу; **они** ~ **лись в загсе** алар никелешкенин загста каттатышты.

Зарегулировать сов. жөнгө салуу, иретке келтирүү, тартипке салуу.

Заредеть сов. суюлуу, суйдан тартуу, сейректенүү, сейрек боло баштоо; ~ **л** лес токой суйдан тартып кетти.

Зарез м 1. *спец.* союу; 2. *по знач. сказ. разг. (беда, безвыходное положение)* абдан зарылдык, өтө кажет, мөгдүрөө, мүшкүл; **без денег** — ~ акчасыз калганың — мөгдүрөгөнүң; **прямо** ~ өтө кажет; 3. *прост.* кесик, тилик; ~ **ы на стропилах** айырмач жыгачтардагы кесиктер; $\diamond$ **до зарезу** абдан, өтө эле; **до зарезу нужно** абдан керек.

Зареза/ть сов. кого 1. *разг.* союу, мууздап салуу, союп өлтүрүү; **хочешь меня ~ ты?** мени союп салгың (өлтүргүң) келеби? 2. союу; **Козочку пришлось ~ ты, нечем было кормить** (Горбатов) Багар эчтекебиз жок болгондуктан, улакты союп салууга туура келди; 3. *прост.* жара тартуу, алкымдап өлтүрүү; **волк ~ л овцу** карышкыр койду жара тартты; 4. *разг.* жиниктирүү, зоруктуруу; **Зарезь всю тройку, а чтобы в три часа приехать** (Л.Толстой) Маа десең чегилген аттардын үчөөнү тең жиниктир, бирок саат үчтө келгендей бол; 5. *перен. разг.* курутуу, оор абалга кабылтуу, союу; ~ **л ты меня!** сен мени куруттун (сойдун)!; 6. *перен. разг.* өткөрбөө, тыюу салуу, мүмкүндүк бербөө; $\diamond$ **без ножа зарезать то же, что зарезать** 5. $\diamond$ **хоть зарезь (те)** 1) эмнеси болсо да, кандай болсо да; 2) абдан керек, өтө зарыл.

Зарезаться сов. *разг.* өзүн өзү мууздоо, жарынып өлүү.

Зарезвиться сов. *разг.* оюн салуу, шоктоонуу, көңүл ачууга берилүү, ойноктоо.

Зарезервировать сов. кого-что резервге калтыруу, кийинкиге сактоо; ~ **запасы бензина** бензиндин запастарын сактап коюу; ~ **за собой право высказаться** пикирин айтуу укугун сактап коюу; ~ **номер в гостинице** мейманканада резервге номер сактап коюу (калтыруу).

Зарекаться *несов. см. заречься.*

Зарекомендовать сов. кого-что рекомендація кылуу, сунуш кылуу, көрсөтүү; $\diamond$ **зарекомендовать себя** өзүн жакшы жагынан көрсөтүү; **зарекомендовать себя дисциплинированным и старательным работником** өзүн тартиптүү жана тырышчак кызматкер катары көрсөтүү.

Зарекомендовывать *несов. см. зарекомендовать.*

Заречный, -ая, -ое аркы өйүздөгү, суунун аркы жагындагы, суунун аркы өйүзүндөгү; ~ **ые луга** суунун аркы өйүзүндөгү шалбаалар; ~ **ый район** суунун аркы жагындагы район.

Заречье *ср* суунун ары жагы, суунун аркы өйүзүндөгү жерлер; **переезжать на лодке в ~** кайык менен суунун аркы өйүзүнө өтүү.

Заречься сов. касам ичүү, сөз берүү, ант берүү, катуу убада берүү, шарт кылуу; ~ **пить** ичкилик ичпөөгө ант берди.

Зарешетить сов. решеткалоо, решетка коюу, кереге көз менен тосуу, чабактап тордоо; ~ **окна** терезелерге решетка салуу (кереге көз коюу).

Зарешечивать *несов. см. зарешетить.*

Заржавельный, -ая, -ое *разг.* дат баскан, дат болгон.

Заржаветь сов. дат басуу, дат болуу; **железо ~ ло** темирди дат басып кетти.

Заржавленный, -ая, -ое (заржавлен, -а, -о) дат баскан, дат болгон; ~ **нож** дат баскан бычак.

Заржать сов. окурана баштоо, кишени баштоо.

Зарисовать сов. 1. *кого-что* сүрөт тартуу, сүрөт салуу, сүрөтүн түшүрүү, сүрөткө алуу; ~ **пейзаж** пейзажды (көрүнүштү) тартуу; 2. *разг.* сүрөткө толтуруу, сүрөт тартып толтуруу; ~ **весь альбом** альбомду бүт сүрөткө (сүрөт тартып) толтуруу.

Зарисова/ться сов. 1. тартылуу, көрүнүү, көз алдыга келүү, пайда болуу; **через минуту ~ лась фигура человека** бир пастан кийин бир кишинин келбети көз алдыда пайда болду; 2. *разг.* сүрөт тартуунун кызыгына батуу, сүрөт тартууга кызыгып кетип башканы унутуу; ~ **ться допоздна** түн киргенче кызыгып сүрөт тарта берүү.

Зарисовка ж 1. по знач. гл. зарисовать; 2. (набросок с натуры) нерсенин өзүн карап туруп тартып алынган сүрөт; **В его альбомах были сотни ~ ок** анын альбомдорунда өзүн карап туруп түшүрүлгөн жүздөгөн сүрөт бар эле.

Зарисовывать *несов. см. зарисовать.*

Зариться *несов. на кого-что прост.* көз артуу, суктануу, сугалактануу, ач көздүк кылуу, ач көздөнүү; сугун артуу, кызыгуу; ~ **на чужое добро** бирөөнүн дүнүйөсүнө көз артуу; **все зярятся на этот край** ушул жерге

бардыгы суктанышат (кызыгышат).

Зарифмовать *сов.* уйкаштыруу, куюлуштуруу, жамакташтыруу; ~ **слова** сөздөрдү уйкаштыруу.

Зарифмовывать *несов. см. зарифмовать.*

Зарниц/а ж жарк эткен шоола (карангыда асманда жарк эткен шоола); **на небе сверкали** ~ **ы** асманда шоола чачырап жарк-журк этип турду.

Зарничный, -ая, -ое жарк эткен шоола..., шоола чачыраган.

Заробé/ть *сов. прост.* коркоктук кылуу, жүрөксүздөнүү; **он совсём** ~ **л** ал такыр коркуп калды.

Заровнять *сов. что* түздөө, текшилөө, тегиздөө; ~ **яму** анды түздөө.

Заровня/ться *сов.* түздөлүү, тегизделүү, текшиленүү; **канавы** ~ **лись** өстөндөр түздөлүп кетти.

Зарод *м нар.-разг.* үймөк.

Зародить *сов.* 1. *кого уст. и прост.* жаратуу, төрөтүү, туудуруу; 2. *перен. что* ойготуу, козгоо, туугузуу, шектентүү, күмөн санатуу; ~ **любовь** сүйүүсүн ойготуу; ~ **надежду** үмүт туугузуу.

Зароди/ться *сов. уст. и прост.* 1. жаралуу, төрөлүү, туулуу, дүйнөгө келүү; **уж такой я** ~ **лся** мен ушундай жаралгамын; 2. *перен. (образоваться)* жаралуу, пайда болуу, туулуу, **ураган** ~ **лся в Карибском море** Кариб денизинде бороон пайда болду; **лась** ~ **идея** идея туулду (пайда болду).

Зародыш *м* 1. түйүлдүк; ~ **цыплёнка** жөжө болуучу түйүлдүк; ~ **в зерне** дандын түйүлдүгү; 2. *перен. чего* даремет, өнүм, угут; **В русском человеке таится и зреет** ~ **будущих великих дел** (Тургенев) Орус адамында даремет бугуп, келечектеги улуу иштер үчүн жетилип жатат; ~ **таланта** талант угуту; **в зародыше** түйүлдүгүндө, башталышында; **подавить в зародыше дурную привычку** жаман адатты анын башталышында эле жок кылуу.

Зародышев/ый, -ая, -ое түйүлдүк...; ~ **ое состояние** түйүлдүк абалы (кези); ~ **ая клетка** түйүлдүк клеткасы.

Зарождать *несов. см. зародить.*

Зарождаться *несов.* 1. *см. зародиться*; 2. *страд. к* **зарождать.**

Зарождение *ср по знач. гл. зародить-зародиться.*

Зарозевé/ть *сов.* 1. кызаруу, кызарып көрүнүү; ~ **ла крыша дома** үйдүн чатыры кызарып көрүндү; 2. кызара баштоо, тамылжуу, кан жүгүрүү; ~ **ла на восточной окраине полоска неба** асмандын чыгыш жак чети кызара баштады; **её усталое лицо** ~ **ло** анын чарчаңкы жүзү тамылжып турду.

Зарок *м* бекем убада, убада сөз, шерт; **он дал** ~ **не курить** ал тамеки тартпаска шерт кылды.

Заронить *сов. что* 1. *разг.* түшүрүп жиберүү; чачыратуу, түшүрүү, жиберүү; ~ **книгу** китепти түшүрүп жиберүү; ~ **луч** нурун түшүрүү (чачыратуу); 2. *прост.* түшүрүү; ~ **искру в сено** чөпкө учкун түшүрүү; 3. *перен.* туудуруу, жаратуу, козгоо, пайда кылуу; ~ **тоску** кайгы туудуруу; ~ **сомнения** шектенүүлөрдү пайда кылуу; ~ **надежду** үмүт туудуруу; **заронить искру (семя) чего** жышаан туудуруу.

Зарониться *сов. уст.* жүрөккө уюу, көңүлгө уюу, катуу таасир этүү; ~ **в душу** дилге уюу.

Зароптать *сов.* нааразы болуу, нааразылык билдирүү, күнкулдөө.

Заросль *ж* калың өскөн өсүмдүктөр, чер; ~ **сирени** калың чыккан сирень.

Зарплат/а ж *разг.* эмгек акы, айлык; **получить** ~ **у** айлык алуу.

Зарубать *несов. см. зарубить* 1, 2, 4.

Зарубаться *несов. страд. к* **зарубать.**

Зарубежн/ый, -ая, -ое чет элдик, чет өлкөлүк, чет элдеги, чет өлкөдөгү, чет эл, чет өлкө; ~ **ые гости** чет өлкөлүк меймандар; ~ **ые страны** чет өлкөлөр.

Зарубина *ж* *то же, что* **зарубка** 2.

Зарубить *сов.* 1. *кого* жара чаап өлтүрүү, шылый (кыя) чаап өлтүрүү; ~ **топором** балта менен жара чаап өлтүрүү; ~ **саблей** кылыч менен шылый чаап өлтүрүү; 2. *что (сделать зарубку)* кертик салуу, так салуу; ~ **дерево** даракка кертик салуу; 3. *перен. без доп. разг.* унутулгус кылып эске тутуу, мээге куюу, жат кылуу; **заруби на будущее: против меня ни полслова** мээңе түйүп ал: мен жөнүндө ооз ачпай жүргүн; 4. *горн.* тешик чыгаруу, оюп тешүү; ~ **пласт угля** көмүр катмарынан тешик чыгаруу; **зарубить на носу (на лбу)** эске түйүп алуу, мээге куюп алуу.

Зарубка *ж* 1. *по знач. гл. зарубить* 2, 4; **механизированная** ~ **угля** көмүрдү механизация жолу менен казуу; 2. кертик, кертке кесилген оюк (белги); ~ **на дубе** эмен дарагына жасалган кертик (белги).

Зарубцеваться *сов.* тырык болуп бүтүү, из калтырып айыгуу.

Зарубцовываться *несов. см. зарубцеваться.*

Заругать *сов. прост.* сөгүү, тилдөө, жемелөө, ашатуу.

Зарука *ж прост. то же, что* **заручка.**

Зарукавье *ср уст.* 1. (**расшитый нарукавник**) саймаланган (кооздолгон) жең кап; 2. (**браслет**) билерик (эски убактагы жеңдин үстүнөн салынып алуучу билерик).

Зарукоплекать *сов.* кол чаба баштоо, кол чабуу, алакан чабуу.

Заруливать *несов. см. зарулить.*

Зарулить *сов. ав.* айдап баруу; ~ **самолёт** **к взлётной полосе** самолётту учуу тилкесине айдап баруу.

Зарумянивать *несов. см. зарумянить.*

Зарумяниваться *несов. см. зарумяниться.*

Зарумяни/ть *сов. 1. кого* кызартуу; **мороз** ~ л щёки аяз жаактарын кызартты; **2. отко** кызартып бышыруу; ~ **ть бұлку** бөлкөнү кызартып бышыруу.

Зарумяни/ться *сов. 1. (стать румяным)* кызаруу, кызарып нурдануу; **восток** слегка ~ лся чыгыш жак кызарып нурдана баштады; **2. кызара** бышуу; **пирог** ~ лся пирог кызара бышты.

Заручаться *несов. см. заручиться.*

Заручиться *сов. чем* макулдугун алуу, убадасын алуу; ~ **согласием** макулдугун алуу; ~ **поддержкой** колдоого убадасын алуу.

Заручк/а ж прост. колдоо, желөө, жактоо, таканчык; **иметь** ~ у колдоого ээ болуу.

Зарывать *несов. см. зарыть I.*

Зарываться I *несов. 1. см. зарыться; 2. страд. к зарывать.*

Зарываться II *несов. см. зарваться.*

Зарыдать *сов.* эчкирип ыйлоо, өпкөсү өпкөсүнө батпай ыйлоо, шолоктоп ыйлоо, боздоп ыйлоо, өксүп ыйлоо, озондоп ыйлоо.

Зарыть I *сов. кого-что 1.* көмүү, көөмп салуу, көөмп катып коюу; ~ **узелок с кое-какими вещами в снег** кээ бир буюмдарды түйүнчөккө түйүп кар менен көөмп салуу; ~ **в землю** жерге көөмп салуу; **2. катуу, тыгуу;** ~ **голову в подушку** башын жаздыкка катуу; ~ **ноги в сено** буттарын чөптүн арасына кийирип жиберүү.

Зарыть II *сов. разг.* казуу, казып кирүү, каза баштоо.

Зарыться *сов. 1.* кирип кетүү, оюп кирип алуу, көмүлүп жатуу, үстүнө үйүп алуу; ~ **в песок** кумга көмүлүп алуу; ~ **в норы** ийинге кирип кетүү; ~ **в сено** чөптү оюп кирип алуу; **2. катып алуу, тыгуу;** ~ **в подушку** жаздыкка башын катып алуу; **3. чумкуу, чөмүлүү;** ~ **в воду** сууга чумкуу (чөмүлүү); **4. перен.** берилүү, баш көтөрбөй иштөө; ~ **в книги** баш көтөрбөй китеп окуу; ~ **в науку** илимге берилүү; ~ **с головой в работу** баш көтөрбөй (биротоло) ишке берилүү; **5. прост.** кербезденүү, асемденүү, тандагыч болуу (бир нерсенин көптүгүнөн, молдугунан).

Зарычать *сов. 1.* ырылдоо, ыркыроо; **2. бакыруу, айкыруу, өкүрүү.**

Зар/я ж 1. таңкы же кечки жарык (шоола), жарыктын шооласы (кызылы); **утренняя** ~ я таңкы шоола; таң, таң жарыгы; **вечерняя** ~ я кечки шоола; ~ **я занимается** таң агара баштады (жарык кирип келатат); **2. таңга** маал; **вставать с ~ её** таң менен кошо туруу; **В горах зори холодные** (Бабаевский) Тоодо таңга маал суук болот; **3. перен. чего (начало, зарождение), таны, башаты, башталышы; на ~ е человеческой культуры** адам баласынын

маданиятынын башатында; **4. вин. зорю** (*военный сигнал*) сигнал берүү; **играть зорю** сигнал берүү; **♦ от зари до зари 1)** эртеден кечке чейин, таң заардан түн киргенче; **2)** түнү менен, таң аткыча; **♦ ни свет ни заря** таң сүрө электе, эң эле эрте, жарык жерге кире электе.

Заряби/ть *сов.* жыбырлатуу, жыбыратуу; **ветерок** ~ л **водную гладь** жел суунун бетин жыбыратты.

Заряби/ть II *сов. 1.* ала чакмактануу; **2. безл.** ымыр-чымыр болуу, ~ **ло в глазах** көзү ымыр-чымыр болуп кетти.

Заряби/ться I *сов.* жыбырлоо, жыбыроо; **озеро** ~ **лось от дуновения ветерка** жел жүрүп, көлдүн бети жыбырады (жыбырлады).

Зарябиться II *сов.* ала чакмактануу, ымыр-чымыр болуу.

Заряд м 1. дүрмөт; **боевой** ~ октолгон дүрмөт; **2. снаряд, патрон; выпустить весь ~ в воздух** бүт патронду абага атуу; **3. (в электричестве)** заряд; **положительный** ~ он заряд; **4. перен. чего** дем, кубат, демөөр; ~ **злости** кар демөөрү; **5. по знач. гл. зарядить I;** ~ **аккумуляторных батарей** аккумулятор батареяларынын заряды.

Зарядить I *сов. 1. что* дүрмөттөө, октоо; ~ **пушку** замбиректи дүрмөттөө; ~ **ружьё дробью** мылтыкты бытыра менен дүрмөттөө; **2. что** заряд берүү, заряддоо; ~ **батарейо** батареяны заряддоо; ~ **аккумулятор** аккумуляторду заряддоо; **3. что (приготовить к действию)** даярдоо, даяр кылуу; ~ **фотоаппарат** фотоаппаратты даярдоо; ~ **огнетушитель** өрт өчүргүчтү даяр кылуу; ~ **капкан** капканды даяр кылуу; **4. перен. кого-что** жигерлентүү, кубат берүү, кубаттандыруу, демөөр берүү; **строители заряжены неиссякаемой энергией** куруучулар түгөнгүс кубат менен жигерленген.

Заряди/ть II *сов. 1. что разг.* бир аракетти улам кайталай берүү, бир сүйлөгөнүн улам айта берүү; ~ **л одно и то же** бир айтканын улам кайталай берди; **2. без доп.** тынымсыз жаай берүү, тыйылбоо, басылбоо; **дождь** ~ л жаан көз ачырбай тынымсыз жаап турду.

Заряди/ться *сов. 1.* дүрмөттөлүү, октолуу; **ружьё** ~ **лось** мылтык октолду; **мина** ~ **лась** мина дүрмөттөлдү; **2. заряддалуу, заряд алуу; батарейя** ~ **лась** батарея заряддалды; **3. (стать приготовленным)** даяр болуу; **фотоаппарат** ~ **лась** фотоаппарат даяр болду; **4. перен. чем разг.** кайраттануу, демденүү, жигерденүү; өзөк жалгоо; ~ **ться смелостью** чечкиндүүлүккө жигерденүү; ~ **ться на дороге** жолго чыгарда өзөк жалгап алуу.

Зарядка ж 1. по знач. гл. зарядить I — **зарядиться;** ~ **ружья** мылтыкты октоо; ~ **аккумулятора** аккумуляторду заряддоо; **2.**

зарядка, денени чыныктыруу; ~ **утренняя** эртең мененки денин чыныктыруу, чындоо, эртең мененки зарядка.

Зарядн/ый, -ая, -ое 1. заряд..., заряд салуу...; ~ **ый ящик** заряд ящиги, заряд салуу ящиги; 2. заряддай турган; ~ **ая станция** заряддоочу станция; ~ **ый агрегат** заряддоочу агрегат.

Заряжать *несов. см. зарядить* I.

Заряжаться *несов.* 1. *см. зарядиться*; 2. *страд. к заряжать*.

Заряженн/ый, заряжённ/ый, -ая, -ое 1. *прич. от зарядить* I; 2. *прил.* заряддалган, октолгон, дүрмөттөлгөн; ~ **ая винтовка** октолгон мылтык; ~ **ая батарея** заряддалган батарея.

Заянка *ж то же, малиновка*.

Засад/а ж 1. буктурмадан кол салуу (капыстан чубуул коюу); **место благоприятствовало** ~ **ам** капыстан кол салууга жай ыңгайлуу эле; 2. буктурма; **танк в ~ е** буктурмадагы танк; **засесть в ~ у** буктурмада жашынып отуруу; 3. буктурмадагы (буктурмага коюлган) отряд (кол); **выставить ~ у** буктурма коюу.

Засадить *сов.* 1. *что* тигүү, отургузуу, эгүү, толтура отургузуу (тигүү); **склоны гор засажены саженцами сосны** тоонун капталдарына карагай көчөттөрү (жаш балатылар) отургузулган; 2. *кого-что разг.* камоо, салуу; ~ **льва в клетку** арстанды торго камоо (салуу); 3. *кого за что разг.* мажбур кылуу, аргасыз кылуу, милдеттендирүү, отургузуу; ~ **учиться** окууга мажбур кылуу; ~ **за книгу** китеп окууга отургузуу; ~ **за работу** иштөөгө милдеттендирүү (мажбурлоо); 4. *что разг.* матыра чабуу, киргизе чабуу, житире чабуу; ~ **топор в бревно** балтаны устунга матыра чабуу.

Засадка *ж по знач. гл. засадить* 1.

Засадн/ый, -ая, -ое буктурмада турган; ~ **ая группа** буктурмада турган топ; ~ **ый полк** буктурмада турган полк.

Засаживать *несов. см. засадить*.

Засажива/ться *несов.* 1. *прост.* отуруу, орун алуу; **ну, братцы, проворней, ~ йтесь** кана, туугандар, ылдамыраак орун алыңыздар; 2. *за что разг.* иш жасаганы отуруу; ~ **ться за книжки** китеп окуганы отуруу; 3. *страд. к засаживать*.

Засаленный, -ая, -ое *прич. от засалить*; 2. *прил.* майланышкан, май болуп так түшкөн, кийилип эскирилгенинен кирдеген; ~ **халат** майланышып кирдеген халат.

Засаливать I *несов. см. засалить*.

Засаливать II *несов. см. засолить* 1.

Засаливаться I *несов.* 1. *см. засалиться*; 2. *страд. к засаливать* I.

Засаливаться II *несов.* 1. *см. засолиться*;

2. *страд. к засаливать* II.

Засалить *сов. что* май кылып алуу, май тамызуу, май жугузуп булгоо; ~ **платье** көйнөктү май кылып алуу.

Засалиться *сов.* майланышуу, май жуктуруп алуу, май болуу.

Засаривать *несов. см. засорить*.

Засариваться *несов.* 1. *см. засориться*; 2. *страд. к засаривать*.

Засасывать *несов. см. засосать* I.

Засахаренн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от засахарить*; 2. *прил.* кантка бөлөнгөн, кант эритмесине бөлөнгөн (синирилген); ~ **ые фрукты** кант эритмесине бөлөнгөн жемиш.

Засахари/ться *сов.* кантка айлануу, канты чыгуу, кант синүү; **варенье ~ лось** вареньеге (кайнатмага) кант синди.

Засвátать *сов. прост. уст.* кудалоо, куда түшүү.

Засвátывать *несов. см. засвátать*.

Засвежёт *сов. (о ветре)* күчөө, катуулоо.

Засверкát *сов.* жаркыроо, жаркылдоо, жалтыроо, жылтыроо.

Засветить I *сов.* 1. *что* жагуу, жарык кылуу, күйгүзүп жарык кылуу, жандыруу; ~ **свечу** шам жагуу; ~ **фонарь** фонарь менен жарык кылуу; 2. *кого без доп. груб. прост.* катуу чаап (муштап) жиберүү; көзүнөн от чагылта уруу (муштоо); **так засвечу, что не обрадуешься** керилип туруп бир койсом, көзүнөн от чагылып кетет; ~ **оплеуху** жаактан ары чуу эттире бир салуу, жаагын түлөтө чабуу.

Засветить II *сов. что фото* жарык тийгизип бузуу, жараксыз кылуу, күйгүзүп жиберүү, жарык тийгизип иштен чыгаруу; ~ **плёнку** плёнканы күйгүзүп жиберүү (жараксыз кылуу).

Засвети/ть III *сов. разг.* жарык боло баштоо, жарык берүү; **ярко ~ ло солнце** күн жаркырап ачык тийди.

Засвети/ться I *сов.* жарык болуу, жарык күйүү, жарык чыгуу, жануу, жадырап-жайноо, нурга бөлөнүү; **в доме ~ лось окошко** үйдүн терезеси жарык болуп турду; **глаза ~ лись радостью** көзүнөн кубаныч жанып турду.

Засвети/ться II *сов. фото* жарык тийип бузулуу, күйүп кетүү, жарыкка тийип жараксыз болуу; **плёнка ~ лась** плёнка күйүп кетти.

Засветлёт/ть *сов.* 1. жарык болуп көрүнүү, агарып көрүнүү; **вдали ~ ли дома** алыста үйлөр жарык болуп (агарып) көрүндү; 2. жарык боло баштоо, жарык түшүү; **небо ~ ло** асман жарык боло баштады.

Засветло *нареч.* жарыкта, күндүн жарыгында, жарык кезде, жарыктын барында, караңгы кире электе; **выехать** ~ жарык кезде

(карангы кире электе) жолго чыгуу.

Засвѣчивать *несов. см. засветить II.*

Засвѣчиваться *несов. 1. см. засветиться II; 2. страд. к засвѣчивать.*

Засвидѣтельствование *по знач. гл. засвидѣтельствовать; ~ правильности показаний* айткандарынын тууралыгын күбөлөө (ырастоо); *~ копии документа* документтин көчүрмөсүн күбөлөндүрүү.

Засвидѣтельствовать *сов. что 1. күбөлөө, ырастоо; ~ факт фактыны ырастоо; 2. күбөлөндүрүү; ~ копию документа в нотариальной конторе* нотариалдык конторада документтин көчүрмөсүн күбөлөндүрүү; *~ подпись* коюлган колду күбөлөндүрүү; *◇ засвидѣтельствовать почтение кому уст.* урмат көрсөтүү, ызааттоо.

Засѣв *м по знач. гл. засеять; всходы показались на четвертый день после ~ а* үрөн себилгендин төртүнчү күнү эгин жерден кылтыйды.

Засѣвать *несов. см. засеять.*

Засѣдание *ср* заседание; *~ Жогорку Кенеша* Жогоку Кеңештин заседаниеси (отурум); *~ Учёного совета* Окумуштуулар кенешинин заседаниеси (отурум); *~ научное илимий заседание* (отурум).

Засѣдатель *м* заседатель, соттун ишине катышып, чечим кабыл алууга укугу бар шайланган өкүл; *народный заседатель* эл өкүлү.

Засѣдательск/ий, -ая, -ое 1. заседателдин, заседатель...; *~ ие обязанности* заседателдин милдеттери; **2.** заседание...; *~ ая суетня* заседание иштери менен алпурушуу.

Засѣдатель I *несов.* заседаниеге (отурумга, жыйынга) катышуу.

Засѣдатель II *несов. см. засесть 6, 7.*

Засѣивать *несов. см. засеять.*

Засѣиваться *несов. страд. к засѣивать.*

Засѣка *ж 1. (преграда из наваленных деревьев)* жыйылган дарактар тоскон бөгөт; **2. уст. (заповѣдный лес)** токой коругу.

Засѣкать I *несов. см. засечь I.*

Засѣкать II *несов. см. засечь II.*

Засѣкаться I *несов. 1. см. засечься; 2. страд. к засѣкать I.*

Засѣкаться II *несов. страд. к засѣкать II.*

Засекрѣтить *сов. 1. что* жашыруун деп эсептөө, жашыруун сактоо, ачыкка чыгарбоо, дайнын билгизбөө; *~ документы* документти жашыруун сактоо; **2. (допустить к секретной работе)** жашыруун ишке уруксат берүү, жиберүү; *~ работника* кызматкерге жашыруун иш жүргүзүүгө уруксат берүү.

Засекрѣчивать *несов. см. засекрѣтить.*

Заселѣние *ср по знач. гл. заселить, заселиться; ~ района* районго эл жайгаштыруу;

~ дома жаңы үйгө кишилерди киргизүү.

Заселѣнность *ж* элдүүлүк, элдин жыштыгы, калктын жайгашуусу; *~ местности* конуш алган элдин жыштыгы; **большая ~ города** шаар калкынын абдан жыштыгы.

Заселѣнн/ый, -ая, -ое 1. прич. от заселить; **2. прил.** жашоого кирген, жашаган, жайгашкан; *~ ый дом* адамдар кирген үй; **Французская Ривьера** — одно из наиболее *~ ых мест Франции ...* (Н. Вавилов) Француз Ривьерасы — Франциянын калкы абдан жыш жайгашкан жайларынын бири.

Заселить *сов. что 1.* жайгаштыруу, конуш алдыруу, жашоо үчүн киши киргизүү; *~ новый дом жильцами* жаңы үйгө адамдары киргизүү; *~ край новосѣлами* аймакка калкты жайгаштыруу (конуш алдыруу); **2.** ээлеп кирип алуу, ээлеп кирүү; **двери никем не заселѣнных комнат были открыты** эч ким ээлей элек бөлмөлөрдүн эшиктери ачык болучу.

Заселять *несов. см. заселить.*

Засеменить *сов. разг.* шыпылдап басуу, майдалап тез жүрүү, тыпылдап ылдам басуу.

Засеребри/ть *сов. что* күмүштөй ак түскө бөлөө, агартуу, күмүштөй жалтыратуу; **иней ~ л листву** бубак жалбырактарды күмүш түскө бөлөдү.

Засеребриться *сов.* күмүштөй агаруу, агаруу, күмүштөй жалтыроо; **Засеребрились влагой кусты прошлогóднегo** ковыля (Шолохов) Былтыркы тулаң чөптөр суу болуп күмүштөй жалтырайт.

Засерѣ/ть *сов. разг. 1. (начать серѣть)* бозоруу, бозомук тартуу; **небо ~ ло** асман бозомук тартты; **2. (показаться — о сером)** бозоруп көрүнүү, бозомук тартып көрүнүү, **вдали что-то ~ ло** алыстан бир нерсе бозоруп көрүндү.

Засерѣться *сов. разг. то же, что засерѣть.*

Засѣсть *сов. разг. 1.* жайланышып отуруу; *~ перед телевизором* телевизордун алдына жайланышып отуруу; **2.** турак алуу, турак алып жайгашуу; *~ на окраине города* шаардын четинен турак алып жайгашуу; **3. за что или с неопр.** козголбой отуруу, узак отуруу, баса отуруу; *~ за книги* баса (козголбой) отуруп китеп окуу; *~ писать* козголбой отуруп жазуу; **4.** эч кайда чыкпоо, үйдө болуу; *~ дома* эч кайда чыкпай үйдө болуу; **5.** жашынуу, бекинүү, көрүнбөө; *~ на чердаке* үйдүн үстүндө (чатырда) жашынып жатуу; **6. в чем** тыгылып калуу, туруп калуу, кептелүү; **пуля глубоко засѣла в стене** ок дубалга терең кирип туруп калган; **осколок засѣл в кости** октун чачырандысы сөөккө такалып туруп калган; **7. перен.** бекем орноо, ээлөө, сиңүү, ойдон кетпөө; **у него в голове засѣла одна мысль** бир ой анын башынан кетпей койду.

Засэчк/а ж 1. (*зарубка*) керттик, чаап же кесип салынган белги; ~ **и на деревьях** дарактардагы керттик (балта менен чаап салынган белги); **2.** (*рана на ноге лошади*) аттын бутундагы жара (басканда бутун бутуна уруп алуудан пайда болгон жара); **3.** (*порок*) аттын бутун бутуна тийгизип баскан кемчилиги; **лошадь ~ с ~ ой** бутун бутуна тийгизип (уруп) баскан ат.

Засэчь I сов. что 1. керттик салуу, чаап, кесип белги (так) жасоо; ~ **дерево** даракка керттик салуу; **2.** (*замечить, обнаружить*) көрүп калуу, байкап калуу, билип, белгилеп коюу; ~ **огневые точки противника** душмандын ок аткан жерлерин байкап калуу; **охранники засекли его** күзөтчүлөр аны көрүп калышты; **3.** (*поранить*) бутун бутуна тийгизе (ура) басып жаралап алуу; **лошадь засекла ногу** ат бутун бутуна ура басып жаралап алды; **◇ засэчь время** убакытты белгилеп коюу.

Засэчь II сов. кого чыбык, камчы менен сабоо, балак алуу, өлгүдөй, эстен тандыра сабоо.

Засэчься сов. басканда бутун бутуна уруп (тийгизип) жаралап алуу; ~ **лошадь засеклась** ат бутун бутуна уруп жаралап алды.

Засея/ть сов. что 1. эгүү, айдоо, себүү; ~ **ть поле пшеницей** талаага буудай эгүү; **2.** *разг.* каптоо, төшөлүү, жайноо, толуу, жыбыроо; **двор ~ н** листво́й короо жалбыракка толгон (басылган); **небо ~ но звездами** асманга жылдыз толгон (асманда жылдыз жыбырайт).

Засиде/ть сов. что разг. заңдап булгоо; **му́хи ~ ли стёкла** чымын айнектерди булгап салды; **портрёт, засиженный му́хами, висёл на стене** чымын конуп булганган портрет дубалда илинип турду.

Засидеться сов. 1. көпкө отуруп калуу, узак отуруу, далайга кармалуу; ~ **в гостях** мейманда узак отуруп калуу; ~ **за работой** иштеп далайга отуруп калуу; **2. перен.** узак туруу, көпкө чейин жашоо (болуу); ~ **в провинции** провинцияда көпкө туруп калуу; ~ **в тылу** тылда көпкө чейин болуу; **◇ засидеться в дёвках** (*в девицах, в невестах*) *прост.* атасынын төрүндө көпкө отуруп калуу, көпкө чейин күйөөгө чыкпоо, кара далы болгончо отуруу.

Засиживать несов. см. засидеть.

Засиживаться I несов. см. засидеться.

Засиживаться II несов. страд. к засиживать.

Засилосовать сов. силостоо, силос ачытуу; ~ **кукурузу** жүгөрүнү силостоо.

Засилье ср катуу таасир, күчтүү таасир, күч көрсөтүү; ~ **богате́ев** байлардын күч көрсөтүүсү (күчтүү таасири); ~ **мещанских настроений** мещандык көз караштын күчү (күчтүү таасири).

Засим нареч. уст. кийин, ушунун артынан, ушундан кийин;

Засине/ть сов. 1. көгөрүп (көгүш тартып) көрүнүү; **вдали ~ л** лес алыста токой көгөрүп көрүнөт; **2.** көгөрүү, көгүлтүр тартуу, көгөрө баштоо.

Засинеться сов. то же, что засинеть.

Засинивать несов. см. засинить.

Засиниваться несов. 1. см. засиниться; 2. страд к засинивать.

Засинить сов. что 1. (*окрасить в синий цвет*) көгөртүү, көк түскө боёо; ~ **небо на картине** сүрөттө асманды көгөртүп боёо; **2. разг. (чрезмерно подсинить)** көк чайкама кошуу, синька кошуу; ~ **бельё** кирди көбүрөөк синькалап жиберүү.

Засиниться сов. 1. көгөрүү, көк түскө боёлуу; **2. разг.** өтө көгөрүү.

Засия/ть сов. 1. жаркыроо, жаркылдоо, жадырап жайноо, нур чачуу; **его глаза ~ ли счастьем** кубанганынан көзүнөн нур чачырап (көзү жайнап) турду; **2. перен. чем (выразить радость, удовольствие)** маңдайы жарык болуп көрүнүү, маңдайы жарылуу, нур жайноо; **3.** чачыроо, нур чачуу; **заря ~ ла над землёю** жерге нур чачырады.

Заскакать сов. разг. жүгүрө баштоо, секире баштоо, чаап жөнөө, ыргып өтүү.

Заскакивать несов. см. заскочить.

Засквози/ть сов. 1. арасынан өтүү, аралап өтүү; **дверь открыли и ~ ло** эшик ачылып, жел сокту; **2.** арасынан көрүнүү; **через ветви деревьев ~ ло небо** жалбырактардын арасынан асман көрүнүп турду.

Заскирдовать сов. үймөктөө, үймөк кылып үйүү, үймөк салуу, сары кыр кылып үйүү; ~ **сено** чөптү сары кыр кылып үйүү.

Заскок м 1. спец и разг. ыргып кетүү, чыгып кетүү, секирик атуу; **2. перен. разг. (странность)** аша чабуучулук, чектен чыгып кетүүчүлүк; жаман жорук, жарабаган сөз сүйлөп коюу, ойку-кайкылык; **парень с ~ ом** аша чапмайлыгы бар жигит; ~ **и в рассуждении** ойку-кайкы (ыгы жок) сөз сүйлөп коюу.

Заскользи/ть сов. 1. жылгаяктоо, сыйгалануу, тайгалануу; **2.** калкып жөнөө, сызып өтүү, калкып жылып жөнөө; **яхта ~ ла поверхности воды** яхта суу үстүндө калкып сызып баратты.

Заскору́зл/ый, -ая, -ое 1. туурулган, туурук, бодуракай; ~ **ые ру́ки** туурулган колдор; **2. перен. (закоснёлый)** оңолбос, эскиликке баткан, өнүкпөгөн, кыймылсыз, ийкемдүүлүктөн ажыраган; ~ **ый ум** өнүкпөгөн акыл-эс.

Заскору́знуть сов. 1. туурулуу, бодуракайландуу; **ру́ки от работы** заскору́зли жумуштан колдору туурулуп кетти; **2. перен.**

(*закоснѣть, очерствѣть*) эскиликтин кулу болуу, онолбоо, өнүкпөө, кыймылсыз калуу, ийкемдүүлүктөн ажыроо.

Заскочи́/ть *сов.* **1. разг.** секирип кетүү атырыла кирүү, секирип чыгуу; **заяц** ~ л в **огорѳд** коён короого секирип кирип келди; ~ **ть на телѳгу** арабага секирип чыгуу; **2. спец** и **разг.** чыгып кетүү, илинип калуу; **пружина** ~ **ла** пружина ордуан чыгып кетти; **3. прост.** бара кетүү, кирип чыга калуу, тие кетүү, жолуга кетүү; ~ **ть к приятелю** таанышыныкына бара кетүү; ~ **ть в магазин** магазинге кирип чыга калуу (коюу); **4. разг.** озуп кетүү, алдыга кетүү, илгери кетүү; ~ **ть вперѳд** алдыга озуп (чыгып) кетүү.

Заскрежетать *сов.* кычыратуу, кырчылда-туу; ~ **зубами** тиштерин кычыратуу.

Заскресті *сов.* тырмалай баштоо, тырмап-тытып кирүү, кыруу (кыргыч, бычак ж.б. менен).

Заскрестісь *сов.* кытырата баштоо, тырмап (тырмалап) кытыратуу, кытыр-кытыр эткизүү.

Заскрипѳ/ть *сов.* кыйчылдоо, кычыроо; **калітка** ~ **ла** калитка кыйчылдады.

Заскулі/ть *сов.* кыңшылоо, кыңылдоо; **щенок** ~ л күчүк кыңшылады.

Заскучать *сов.* зеригүү, сагынуу, эригүү; ~ **в одиночестве** жалгызчылыкта зеригүү; ~ **по дѳтам** балдарын сагынуу.

Засластѳть *сов. разг.* таттуу кылуу, ширин кылуу, кант кошуу; ~ **чай** чайга кант салуу.

Заслать *сов. кого-что разг.* **1.** жөнөтүү, жиберүү; ~ **груз** жүк жөнөтүү; ~ **на Дальний Сѳвер** Алыскы Түндүккө жөнөтүү; ~ **не по адресу** башка адреске (дарекке) жиберүү; **2.** (*направитъ с целью*) атайы жиберүү, атайылап жиберүү; ~ **лазутчика** тыңчы жиберүү; ~ **агѳнтов** агенттерди жиберүү; ~ **свах жуучуларды** жиберүү.

Заслащивать *несов. см. засластѳть.*

Заследѳть *сов. что разг.* из түшүрүп булгоо, таптап булгоо, нары-бери басып булгоо, ыплас кылуу; ~ **пол** полду булгоо, полго из (так) түшүрүү.

Заслѳживать *несов. см. заследѳть.*

Заслѳживаться *несов. страд. к заслѳживать.*

Заслезѳ/ться *сов.* жаш келүү, жаш кылгыруу, жаш толугу; ~ **лись глаза** көзүнө жаш толуп кылгыра түштү.

Заслепѳ/ть *сов. что прост.* карыктыруу, чагылышып көздү уялтуу; **снег** ~ л **глаза** кар көздү карыктырды.

Заслеплять *несов. см. заслепѳть.*

Заслон *м* **1.** (*прикрытіе, преграда*) тоскоол, бөгөт, далдаа; **устроить снежный** ~ кардан тоскоол (бөгөт) жасоо; **2.** (*отряд, выставляемый для прикрытія*) көмөкчү

отряд (жасала турган операцияны калкалоо, далдалоо үчүн коюлган көмөкчү отряд); **выставить** ~ көмөкчү отряд коюу; **3. то же, что заслонка.**

Заслонѳ/ть *сов. кого-что* **1.** тосуу, калкалоо, каптоо, жабуу, жашыруу, коргоо; ~ **ть свет жарыкты** тосуу; ~ **ть ребѳнка** от **ветра** баланы шамалдан калкалоо; ~ **ть лицѳ** от **удара** уруп жиберүүдөн бетти жашыруу (коргоо); **2. перен. (оттеснѳть, вытеснѳть)** сүрүп салуу, унуттуруу, басып кетүү; **новое чѳвство** ~ **ло прѳжние переживанѳя** жаңы сезим мурда тарткан убайымдарын унуткарып салды.

Заслонѳться *сов.* калкалануу, далдаалануу; ~ **ладѳню** от **солнца** күндөн алаканы менен калкалануу.

Заслонк/а ж **1.** (*завѳжка для закрытія пѳчи*) капкак тээк; **отодвѳгать** ~ **у пѳчи** мештин капкак тээгин жылдыруу; **2.** (*приспособленѳе для закрыванѳя отвѳрстѳий*) заслонка (тосмо); ~ **а бункера** бункердин заслонкасы (тосмосу); ~ **а плотины** плотина-нын заслонкасы (тосмосу).

Заслонѳть *несов. см. заслонѳть.*

Заслонѳться *несов. 1. см. заслонѳться; 2. страд. к заслонѳть.*

Заслѳг/а ж сиңирген кызмат, сиңирген эмгек, иш; ~ **и перѳд рѳдиной** мекен алдында сиңирген кызмат (эмгек); **♦ по заслѳгам** **1)** сиңирген эмгегине жараша; **егѳ наградили по заслѳгам** аны сиңирген эмгегине жараша сыйлады; **2)** кылмышына (күнөөсүнө) жараша; **наказать по заслѳгам** кылмышына (күнөөсүнө) жараша жазалоо.

Заслѳженн/ый, -ая, -ое **1. прич. от заслужитъ; 2. прил.** татыктуу, арзырлык; ~ **ая награда** татыктуу сыйлык; ~ **ый ѳтдых** татыктуу эс алуу; **3. прил.** жөндүү, татыктуу; ылайыктуу; ~ **ый упрѳк** жөнү бар жемелөө; ~ **ая кара** татыктуу (ылайыктуу) жаза; **4. прил. (имѳющий большѳе заслѳги)** ардактуу, урматтуу, татыктуу; ~ **ый учѳный** татыктуу (эмгеги сиңген) окумуштуу; **он** ~ **ый человек** ал ардактуу адам; **5. прил. (в составѳ почетного званѳя)** эмгеги сиңген; эмгек сиңирген; ~ **ый учитель** эмгеги сиңген мугалим; ~ **ый мастер спорта** спортко эмгеги сиңген мастер; **6. прил. шутол.** көп пайдасы тийген, көп ишке жараган (буюм, китеп ж.б. жөнүндө).

Заслѳжива/ть *несов. 1. см. заслужитъ 1; 2. татуу, арзуу, ылайык келүү; сообщѳние ~ **ет вниманѳя** кабар көңүл бурууга арзыйт.*

Заслужитъ *сов. что* **1.** татыктуу болуу, арзуу, ээ болуу; ~ **довѳрие** ишенимге ээ болуу; ~ **любовь** сүйүүгө татыктуу болуу; **2. разг. (заработать, выслужитъ)** кызмат сиңирүү, татыктуу болуу; ~ **офицѳрское званѳе** офицер наамын алууга кызмат сиңирүү (татыктуу бо-

луу); **3. без доп. прост. уст.** (*оплатить услугой за услугу*) кызматына жароо, актоо; **а я вам заслужу** а мен сиздин жакшылыгыңызды актайм (мен да сиздин бир кызматыңызга жарармын).

Заслу́шать *сов. кого-что* угуу; ~ **сообщение** билдирүүнү угуу; ~ **отчёт на научном совете** илимий советте отчёт угуу.

Заслу́ша/ться *сов. чем* кунт коюп угуу, муюп тыңшоо, берилип кулак салуу, ынтаа коюп угуу, ыклас менен тыңшоо; ~ **ться рассказами** аңгемелерди берилип угуу; **все ~ лись его** анын сөзүн баары ыклас коюп угушту.

Заслу́шивание *ср по знач. гл. заслушивать*; ~ **отчёта** отчётту угуу.

Заслу́шивать *несов. 1. см. заслушаться; 2. страд. к заслушивать.*

Заслы́шать *сов. 1. что разг.* угуу, угуп калуу, туюу, кулагы чалуу; ~ **шум машины** машинанын күркүрөгөнүн угуу; **2. разг.** угуу, билүү, кабар алуу; ~ **о полёте человека в космос** адамдын космоско учканы жөнүндө угуу; **3. что (учуять)** сезүү; сезип калуу; ~ **запах** жытты сезүү (жыт алуу).

Заслы́шаться *сов. разг.* угулуу, угулуп калуу.

Заслю́нивать *несов. см. заслюнить.*

Заслю́ниваться *несов. 1. см. заслюниться; 2. страд. к заслюнивать.*

Заслю́нить *сов. что разг.* шилекей кылуу, шилекейлеп булгоо, шилекейлеп ботала кылуу, шилекей менен ыпластоо; ~ **страницу книги** китептин бетин шилекей кылуу (шилекейлеп таштоо).

Заслю́ниться *сов. разг.* шилекейленүү, шилекейи агуу, шилекейленип булгануу, шилекей жугуп булгануу.

Заслю́нявить *сов. кого-что прост. то же, что заслюнить.*

Заслю́нявиться *прост. то же что заслюниться.*

Засма́ливание *ср по знач. гл. засмаливать*; ~ **лодки** кайыкты кара май (чайыр) менен майлоо (сүртүү) бүтөө.

Засма́ливать *несов. см. засмолить.*

Засма́тривать *несов. уст.* тигиле кароо, тиктөө, шыкаалоо, шыкаалап кароо, көз жиберүү; ~ **в окно** терезеден шыкаалап кароо.

Засма́триваться *несов. 1. см. засмотреться; 2. на кого-что разг.* суктана кароо, кызыгып тиктөө, куштарлана көз токтотуу, көз албай карап калуу; ~ **на девушек** кыздарга суктана тиктөө.

Засме́ивать *несов. см. засмеять.*

Засмеять *сов. кого-что разг.* шылдыңдоо, келекелөө, мазактоо, күлкү кылуу, мыскылдоо; ~ **лодыря** жалкоону шылдыңдоо (келекелөө).

Засмеяться *сов.* күлүү, каткыруу.

Засмо́лить *сов. что 1.* кара май куюу, кара май шыбоо, кара май жабуу, чайырлоо; ~ **лодку** кайыкты кара май (чайыр) менен майлоо (шыбоо); ~ **горлышко** **бутылки** бөтөлкөнүн мойнуна чайыр жабуу (жаап бекитүү); **2. разг.** кара май (чайыр) жугузуп булгоо; ~ **руки** колдорун кара май жугузуп булгап алуу.

Засмо́лка *ж см. засмаливание.*

Засмотре́ться *сов. на кого-что* суктанып карап калуу, кызыгып тиктөө, куштарланып кароо, көзүн албай тиктөө; ~ **на картину** сүрөткө кызыгып тиктөө (кароо).

Засму́щаться *сов. разг.* кысынуу, тартынуу, уялуу, өтүнө албоо; ~ **в гостях** мейманда тартынып (кысынып) отуруу.

Засне́женн/ый -ая, -ое (засне́жен, -ена, -ено), **Заснеже́нн/ый, -ая, -ое** (заснежён, -а, -о) кар баскан, кар жамынган, кар турган; ~ **ый луг** кар баскан шалбаа; ~ **ая степь** кар жамынган талаа.

Заснима́ть *несов. см. заснять.*

Засно́ва/ть *сов. разг.* ары-бери жүрүү, ары-бери жүгүрүү; **по шоссе** ~ **ли машины** шоссе жолдо машиналар ары-бери жүрүп жатты.

Засну́/ть *сов. 1.* уктоо, уйкуга кетүү, уктап калуу; ~ **ть тяжёлым сном** катуу уктоо; **2. прост.** деми чыкпоо, өлүү, жаны чыгуу; **выловленная рыба** ~ **ла кармалган балык** өлүп калды; **♦ засну́ть вечно́м (последним, моги́льным и т.п.) сном** түбөлүк уйкуга кетүү (өлүү).

Засня́ть *сов. кого-что разг.* тартуу, тартып алуу, сүрөткө түшүрүү, киного түшүрүү; ~ **фильм** фильм тартуу.

Засо́в *м* тээк, бекиткич илмек; **запереть дверь на** ~ эшикти тээктеп бекитүү; **ворота на** ~ **е** дарбаза тээктелип (бекиткич илмек менен) бекитилген.

Засо́веститься *сов. прост.* уялуу, бетинен оту чыгуу.

Засо́вывать *несов. см. засунуть.*

Засо́л *м 1. по знач. гл. засолить*; ~ **огурцо́в** бадыран туздоо; **2.** туз жеш; **кре́пкий** ~ ачуу туздалган (ачуу туз жеген); **вкусный** ~ туз даамын чыгарган; **рыба** **особого** ~ **а** өзгөчө жол менен туздалган балык; **3.** туздалган; **ба́ночки** **с** ~ **ом** туздалган (туздоолу) банкалар.

Засоле́ние *ср по знач. гл. засолиться*; **засоле́ние почв** кыртыштын (жердин) шорлонушу; **борьба с засоле́нием почв** кыртыштын шорлонушуна каршы күрөшүү.

Засоле́нный, -ая, -ое туздалган, туздуу.

Засо́лить *сов. 1.* туздоо; ~ **огурцы** бадыран туздоо; **2. (пропита́ться со́лью)** туз жедирүү, тузга кандыруу.

Засоли́/ться *сов. 1. (стать гото́вым)*

туздалуу; **огурцы́ хорошо́** ~ **лись** бадыраң жакшы туз жеди; **2.** шорлонуу, шорго айлануу; ~ **лись пруды́** көлмөлөр шорлонуп кетти.

Засо́лка *ж разг. то же, что засол* **1**; ~ **мяса** этти туздоо.

Засо́лочный, -ая, -ое туздоочу, туздай турган; ~ **цех** туздоо цехи.

Засо́льный, -ая, -ое *то же, что засо́лочный.*

Засо́льщик *м* туздоочу, туздай турган киши.

Засо́льщица *женск. к засо́льщик.*

Засоре́ние *ср по знач. гл. засори́ть-засори́ться*; ~ **посёв** эгиндерди отоо басуу; ~ **рек и водоёмов** суулар менен көлмөлөрдүн булганышы (чөп-чар басуу); **засоре́ние желу́дка** аш казандын бузулушу.

Засоре́нный, -ая, -ое **1.** *прич. от засорить*; **2.** *прил.* булганган, ыпластанган; ~ **ое зерно́** булганган дан; ~ **ый канал** булганган (ыпластанган) канал; **3.** *прил.* отоо чөп басуу; ~ **ые посе́вы** отоо баскан эгин.

Засори́тель *м с.-х.* отоо чөп; ~ **и кле́вера** бедени отоо чөп басуу.

Засори́ть *сов. что* **1.** булгоо, ыпластоо, чөп-чарга толтуруу, акыр-чикирге бастырып жиберүү; ~ **доро́гу** жолду чөп-чарга толтуруу (ыпластоо); **2.** түшүрүп алуу; ~ **глаза́** көзгө кышын түшүрүп алуу; ~ **ра́ковину** **умыва́льника** кол жуугучтун ичине ар нерсе түшүрүп булгоо; **3.** отоо чөп басып кетүү; **посе́вы** **засорены́** эгинди отоо чөп басып кеткен; **4.** *перен.* керексиз нерселерге толтуруу; ыксыз көп пайдалануу; ~ **речь вульга́рными слова́ми** осол сөздөрдү ыксыз көп пайдаланып сүйлөө.

Засори́ться *сов.* ыпыр-сыпырга толуп булгануу, акыр-чикирге толуп ыпластануу; **фильтр** ~ **ляя** фильтр булганып кетти; **труба́** ~ **лась** труба акыр-чикири толуп ыпластанып кетиштир.

Засоря́ть *несов. см. засори́ть.*

Засоря́ться *несов.* **1.** *см. засори́ться*; **2.** *страд. к засоря́ть.*

Засо́с *м по знач. гл. засоса́ть* **I**; ~ **во́здуха** абаны сордуруп (сорууп) алуу.

Засоса́ть **I** *сов. кого-что* **1.** соруу, тартып кетүү; ~ **ло кого-н. в боло́то** сормо саз сорууп кетти; **в газопро́вод** **бу́дет засосан** **атмосфе́рный во́здух** газопровод атмосфера абасын сорууп алат; **2.** *перен.* өзүнө тартып алуу; **среда́** ~ **ла его́** чөйрөсү аны өзүнө тартып алды.

Засоса́ть **II** *сов. разг.* эмүү, эмчек соруу.

Засо́х/нуть *сов.* **1.** кургоо, кууроо, кургап катып калуу; **краски** ~ **ли** боёктор кургап кетти; **бу́лка** ~ **ла** бөлкө катып калды; **2.** куурап калуу, соолуу; **де́рево** ~ **ло** дарак куурап калды; **цвета́** ~ **ли** гүлдөр соолуп кетти; **3.** *перен. прост.* чүнчүү, жабыгуу; ~

нуть от тоски́ кусалана берип чүнчүү.

Заспа́нн/ый, -ая, -ое **1.** *прич. от заспа́ть*; **2.** *прил.* уктаган, уктап турган, уйкулуу; ~ **ое лицо́** уктап турган кебете (өңдөнөт); ~ **ые глаза́** уктап турган көздөнөт.

Заспа́ть *сов. прост.* **1.** *что* катуу уктоо, эчтекени туйбай уктоо; ~ **ть пережива́ния** катуу уктап, башынан өткөндөрүн унутуп калуу; **2.** *кого-что* уктап калып басып өлтүрүү; **ма́ть** ~ **ла ребёнка** апасы уктап жатып баласын басып өлтүрүп алыптыр.

Заспа́ться *сов. разг.* узак уктоо, далайга ойгонбой уктоо; уйкусун кандыра уктоо; ~ **после дежу́рства** дежур болгондон кийин узак уктоо (уйкусун кандыра уктоо).

Заспешы́ть *сов. разг.* шашуу, ашыгуу, шашкалактоо; ~ **на свидáние** жолугушууга шашуу.

Заспиртовáть *сов. кого-что* спиртке салып коюу (бузулбас үчүн); ~ **препара́рованную лягу́шку** препаратталган баканы спиртке салуу.

Заспирто́вывать *несов. см. заспиртовáть.*

Заспо́рить *сов.* сөз талашуу, тартышып айтыша кетүү, кыжындашуу.

Заспо́риться **I** *сов. разг.* кызуулана сөз талашуу, айтыша кетүүнүн кызуусуна берилүү, далайга чейин талашып-тартышуу, кыжындаша кетүү.

Заспо́риться **II** *сов.* оңунда болуу, кызуу жүрүү, дуулдап туруу; **де́ло заспо́рилось** иш кызыды.

Засрама́ть *сов. кого-что прост.* уят кылуу, маскарасын чыгаруу, шерменде кылуу, абийирин төгүү; ~ **шалуна́** тентектин абийирин кетируү (төгүү).

Заста́ва *м* **1.** *уст.* шаар босогосу, шаарга кире бериштеги капка, дарбаза; кароолкана; **когда́-то здесь была́ городская́** ~ бир кезде бул жер шаар босогосу (капкасы) эле; **2.** застава; **пограни́чная** ~ чек ара заставасы; **С заста́в** **сообща́ли о заде́ржанных диверса́нтах** (Диковский) Заставалардан кармалган диверсанттар жөнүндө кабар кылышты; **3.** күзөтчү отряд, сакчы отряд; **передовы́е ко́нные заста́вы** алдыңкы чекте күзөттө турган атчандар отряды; ~ **похо́дная** жүрүш мезгилиндеги күзөтчү отряд; **4.** *уст.* застава, шлагбаум, **доро́жная** ~ жол заставасы (шлагбауму).

Застава́ть *несов. см. заста́ть.*

Заста́вить **I** *сов. что* **1.** ээлөө, коюу, жасалгалоо; ~ **ко́мнату ме́белью** бөлмөнү мебель менен жасалгалоо; **2.** тосуу, калкалоо, жолго коюу, бөгөт кылуу; ~ **дверь комо́дом** комод коюп эшикти тосуу; ~ **вход в ни́щу ширмо́й** оюктун оозун парда менен калкалоо; **3.** *прост.* көрүнгөн жерге коюу, өз ордуна койбой туш келди коюу; ~ **кни́гу** китепти

көрүнгөн жерге коюу (өз ордуна койбоо).

Застави/ть II *сов. кого и с неопр.* мажбур кылуу, аргасыз кылуу, зордоп жасатуу, кыстап иштетүү, күчтөп аткартуу; ~ **ть работатъ** иштөөгө мажбур кылуу; **его** ~ **ли пойти к врачу** аны зордоп врачка жибершти; **◇ не заставить себя долго просить** ал маалкатып отурбайт (аткарууга, келүүгө ж.б. дароо макул болот); **не заставить себя ждать** көпкө күттүрбөйт, кечикпей келет.

Заставка I *ж* заставка (китептин башына же бөлүмдөрүнүн башына берилген сүрөт, жасалга).

Заставка II *ж* заставка (тегирмендин ноосуна агып кирүүчү сууну бууп тоскон калкан).

Заставлять I *несов. см.* заставить I.

Заставлять II *несов. см.* заставить II.

Заставляться *несов.* 1. *см.* заставиться; 2. *страд. к* заставлять I.

Заставочный, -ая, -ое китептин башына берилген; ~ **рисунок** китептин башына берилген сүрөт.

Заставиваться *несов. см.* застояться.

Застаревать *несов. см.* застареть.

Застарелый, -ая, -ое 1. улгайган, картайган, убактысынан өтүшүп кеткен; ~ **ые девицы** кара далы кыздар; 2. эзиле бышкан, өтө бышкан, абдан бышкан; ~ **ые грузди** абдан бышкан козу карын; 3. өнөкөт болуп калган, эски, эскиден бери келаткан; ~ **ая астма** эски кептөөр (дем кыстыгуу оорусу); ~ **ый предрассудок** эзелтен бери келаткан ырым-жырым.

Застереть/ть *сов.* 1. картаюу, улгаюу, убактысынан өтүшүп кетүү; ~ **ли леса** токойлор картайып кетти; 2. *разг.* эскирип кетүү; өнөкөткө айлануу; **болезнь** ~ **ла** оору өнөкөткө айланып кетти.

Заста/ть *сов. кого-что* 1. жолугуу, кезигүү, үлгүрүү, табуу; **я вас не** ~ **л дома** үйүңүзгө келсем, жок экенсиз; 2. үстүнөн чыгуу, басып калуу, андоосудан кирип келүү; ~ **ть на месте преступления** кылмыш жасап жаткан жеринде үстүнөн чыгуу; ~ **ть враспloch** андоосудан басып калуу; ~ **ть их за чаем** чай ичип отурушканда алардын үстүнө кирип келүү.

Застегивать *несов. см.* застегнуть.

Застегиваться *несов.* 1. *см.* застегнуться; 2. *страд. к* застегивать.

Застегнуть *сов. что* топчулоо, бүчүлөө, илиштирүү; ~ **ворот платья** көйнөктүн жакасын топчулоо.

Застегнуться *сов.* 1. илиштирүү, курчунуу; ~ **ться на всех пуговицы** топчуларынын баарын топчулануу; 2. топчуланып болуу; **все пуговицы** ~ **лись** бардык топчулары топчуланып бүткөн.

Застёжка *ж* бүчү, топчулук, боолук, илмек; боо; ~ **у платья** көйнөктүн топчулугу.

Застекленё/ть *сов.* 1. айнектей жалтыроо (кылаңгыр муз туруп айнектей жалтыроо); ~ **вшие ветви тополей** теректердин кылаңгыр муз туруп жылтыраган бутактары; 2. чаңкаюу, тунук болуу; ~ **л воздух** аба чаңкаят (аба тунук болуп турду); ~ **ла река** өзөн суусу көк кашка болуп турду.

Застекление *ср по знач. гл.* застеклить.

Застеклить *сов. что* айнектөө, айнек салуу; ~ **окна** терезелерди айнектөө (терезелерге айнек салуу); ~ **террасу** террасаны айнектөө.

Застеклять *несов. см.* застеклить.

Застекляться *несов. страд. к* застеклять.

Застелить *сов. что разг. то же, что застлать*; ~ **пол коврами** килемдерди полго төшөө (жаюу).

Застенографировать *сов. что* стенографиялоо, стенография кылуу (стенография жолу менен жазуу); ~ **выступление** сүйлөгөн сөздү стенографиялоо.

Застён/ок м 1. *ист.* Москва Русунун тушунда тергөө жүргүзүү, суракка алуу учурунда кыйноого алуучу жай; 2. түрмө; **фашистские** ~ **ки фашисттик** түрмөлөр.

Застёнчиво *нареч.* уялган мүнөздө, уялыңкы; ~ **улыбнуться** уялыңкы күлүмсүрөө.

Застёнчивость *ж* уялчаактык, уяндык, тартынчаактык, өтүмсүздүк, батымы жоктук; ~ **девичья** кыздардын уяндыгы; **досадовать на свою** ~ өзүнүн уялчаактыгына өкүнүү.

Застёнчивый, -ая, -ое (застёнчив, -а, -о) уялчаак, уян, уялыңкы, тартынчаак, батымсыз, өтүмү жок; ~ **ый юноша** уялчаак улан; ~ **ая улыбка** уялыңкы жылмаюу.

Застесняться *сов. разг.* уялуу, тартынуу.

Застигать *несов. см.* застичь и застигнуть.

Застигаться *несов. страд. к* застигать.

Застигнуть *см.* застичь.

Застил м *по знач. гл.* застлать 1.

Застилать *несов. см.* застлать.

Застилаться *несов.* 1. *см.* застлаться; 2. *страд. к* застилать.

Застилка *ж* *по знач. гл.* застлать.

Застирать *сов. что* 1. (*замыть*) булганган жерди гана жууп кетирүү, жууп тазалоо; ~ **рукав** жеңдин булганган жерин жууп кетирүү; ~ **пятно** такты жууп кетирүү; 2. (*испортить стиркой*) жууй берип тоздурдуу (кебетесин кетирүү); ~ **бельё** кирди жууй берип тоздурдуу.

Застирывать *несов. см.* застирать.

Застирываться *несов. страд. к* застирывать.

Застить *несов. что и без доп. прост.* бүркөө, тосуу, каптоо; **На небе светило ... солнце, облака не застили его сейчас** (Платонов) Асманда... күн тийип, булут күндүн бетин тосо элек болуучу.

Застичь *сов. кого-что* үстүнөн чыгуу,

кармап алуу, туш келүү, капыстан басып калуу, кабылуу; ~ **на месте преступления** кылмыш жасап жаткан жеринде кармап алуу; **нас в дороге застигла гроза** биз жолдо чагылгандуу жаанга туш келдик.

Застла́/ть *сов. что* 1. жаюу, төшөө; ~ **ть стол чистой скатертью** столго таза дасторкон жаюу; ~ **ть пол ковром** полго килем төшөө; 2. каптоо, бүркөө, басуу, көшөгөлөө; **пар ~ л густым облаком всю баню** мончону калың буу туташ каптап турду; **слёзы ~ ли глаза** көзүн жаш чайып эч нерсе көрүнбөй калды; **окна ~ ло дымом** терезелерди түтүн каптады.

Застла́/ться *сов.* капталуу, чөмүлүү, төшөлүү, бүркөлүү, көшөгөлөнүү; **равни́на ~ лась** өрөөн туманга чөмүлүп турду; **глаза́ ~ лись слезами** көзү жашка толду (көзүнө жаш толду).

Застогова́ть *сов. что* сары кыр кылып үйүү, үймөктөө, үймөк кылуу; ~ **сено** чөптү сары кыр кылып үйүү; ~ **солóму** саманды үймөк кылып үйүү.

Засто́/й *м* 1. (*неподви́жность*) токтоп калуу, токтолуу, жүрбөй калуу, жылбай калуу, дымып туруу, сенектик; **лоша́дь припа́дала на но́ги от ~ я** ат жылбай буттары бүгүлө калып жатты. 2. *перен. (отсу́тствие разви́тия)* өспөй калган абал, өсүп-өнүкпөй калуу, бир калыпта токтоп калуу, солгундоо; **умственный ~ й** акыл-эстин өспөй калышы; ~ **й в дела́х** иштин өнүкпөй токтолушу; ~ **й в промыш́ленности** өнөр жайдын өспөй бир орунда туруп калышы, өнөр жайындагы солгундоо.

Засто́йн/ый, -ая, -ое 1. өспөй калган, өсүшү жок, токтолуп калган, бир калыпта туруп калган, дымыган; ~ **ая жизнь** өсүшү жок турмуш; ~ **ая духота́** дымыган үп; 2. кыймылсыз турган, акпай калган; ~ **ая вода́** токтоп туруп калган суу; 3. такай, үзгүлтүксүз дамаамат; ~ **ое пья́нство** үзгүлтүксүз (дамаамат) ичип мас болуу.

Застолби́ть *сов. что разг.* чек коюп белгилөө, чек коюп мамы орнотуу; ~ **участок** мамы орнотуп участка (жерди) белгилөө; ~ **границу** мамы орнотуп чекти белгилөө.

Засто́лица *ж то же, что засто́лье.*

Засто́ль/е *ср разг.* үлпөт, сый дасторкону; **доходи́ть до весёлого** ~ **я** дасторкон үстүндө уу-дуу болуп көңүл ачуу.

Засто́льн/ый, -ая, -ое 1. дасторкон үстүндөгү, үлпөт үстүндөгү; ~ **ая бесе́да** дасторкон үстүндөгү ангемелешүү; ~ **ые ре́чи** дасторкон (үлпөт) үстүндө сүйлөнгөн сөздөр; 2. *в знач. сущ.* **засто́льная** ж үлпөт ыры, той ыры.

Застона́ть *сов.* онтоо, кыңкыстоо; ~ **от боли** эти ооруп кыңкыстоо, ооруганына чыдабай онтоо.

Засто́поривать *несов. см. засто́порить.*

Засто́пориваться *несов.* 1. *см. засто́пориться*; 2. *страд. к засто́поривать.*

Засто́пори/ть *сов. что* 1. жүрүшүн токтотуу, иштешин токтотуу; ~ **ть маши́ну** машинаны токтотуу; 2. *что перен. разг.* жайлатуу, азайтуу, акырындатуу, басаңдатуу; акырындап токтоо.

Засто́пори/ться *сов.* 1. токтоо, токтоп калуу; **трактор ~ лся** трактор токтоп калды; 2. *перен. разг.* токтолуу, кечендөө, кармалып калуу; **дело ~ лось** иш кармалып калды (кечендеп жатат).

Застоя́л/ый, -ая, -ое *прост.* 1. көпкө туруп калган, кыймыл-аракетсиз же пайдаланылбай узак туруп калган; ~ **ый конь** көпкө туруп калган ат; 2. туруп калган, жаңыртылбай өзгөртүүсүз жата берген; ~ **ая вода́** туруп калган (эскирген) суу.

Застоя́/ться *сов.* 1. узак туруу, козголбоо; **конь ~ лся** ат узак туруп калды; 2. узак болуу, кармалып туруу; **машина до́лго ~ лась в городе** машина шаарда узак туруп калды; **затре́шал ~ вшийся лёд** узактан (көптөн) бери жаткан муз чартылдап жарыла баштады; 3. туруп калып эскирүү, тура берип бузулуу; **вода́ ~ лась** суу көптөн бери туруп бузулуп калды; **во́здух ~ лся** аба (алмашылбай) бузулуп кетти.

Застра́гивать *несов. см. застрога́ть.*

Застраивание *ср* куруу, салуу, тургузуу; ~ **пустыря́** бош жерлерге курулуштарды тургузуу (салуу).

Застра́ивать *несов. см. застро́ить.*

Застра́иваться *несов.* 1. *см. застро́иться*; 2. *страд. к застра́ивать.*

Застрахово́вать *сов. кого-что* 1. камсыздандыруу; ~ **жизнь** өмүрдү камсыздандыруу; ~ **иму́щество** мүлктү камсыздандыруу; 2. *перен. (предохрани́ть, обезопа́сить)* коргоо, сактоо, коопсуздандуу, коркунучсуз кылуу, камсыз кылуу, милдетин алуу; ~ **от неприятностей** жаманчылыктан (кокустуктан) сактоо.

Застрахово́ваться *сов.* 1. өзүн камсыздандыруу, өз мүлкүн камсыздандыруу; ~ **на дожитие** калган өмүрүн камсыздандыруу; 2. *перен.* сактануу, сак болуу, коопсуз болуу, этият болуу, коркунучсуз болуу.

Застраховыва́ть *несов. см. застрахово́вать.*

Застраховыва́ться *несов.* 1. *см. застрахо́ваться*; 2. *страд. к застрахо́вывать.*

Застра́чивать *несов. см. застро́чить* I.

Застраща́ть *сов. кого-что прост.* коркутуу, опузалоо, үрөйүн учуруу, чочутуу; — **Подлец! Что он, ~ меня́ хо́чет, что ли?** (Тургенев) — **Жүзү кара!** Ал эмне, мени коркутмакчы болобу?

Застра́чивать *несов. см. застра́щать.*

Застра́чиваться *несов. страд. к застра́чивать.*

Застревать *несов. см. застрять.*

Застреливать *несов. см. застрелить.*

Застреливаться *несов. 1. см. застрелиться;*
2. *страд. к застреливать.*

Застрелить *сов. кого-что* атып өлтүрүү, атып салуу; ~ **кабанá** каманды атып өлтүрүү.

Застрелиться *сов. өзүн-өзү* атып салуу, атылып өлүү.

Застрельщик *м* демилгечи, уюштуруучу, баштоочу; ~ **и соревнований** мелдештин демилгечилери (уюштуруучулары); ~ **и зимнего спорта** кышкы спорттун уюштуруучулары.

Застрельщица *женск. к застрельщик.*

Застреха *ж* чатырдын коңулу (асты); **воробьи вили под ~ ми гнёзда** чымчыктар чатырдын коңулуна уя салышкан.

Застригать *несов. см. застричь.*

Застричь *сов. что разг.* кыркуу, кыска алуу, кыска кыркып тегиздөө.

Застрогать *сов. что* сүрүп жылмалоо, жылма жонуу; ~ **доску** тактайды сүрүп жылмалоо; ~ **колышек** казыктарды жонуу.

Застроить *сов. что* курулуш салуу, имарат куруу, курулуштарды тургузуу; ~ **пустырь** ээн (бош жаткан) жерге курулуш салуу.

Застроиться *сов. курулуш түшүү, курулуу;* **новый микрорайон** ~ **леса** жаңы кичирайон курулду.

Застройка *ж по знач. гл. застроить.*

Застройщик *м* курууга укуктуу адам; **коллектив** ~ **ов** курууга укуктуулардын коллективи; **завод** — ~ курууга укуктуу завод.

Застройщица *женск. к застройщик.*

Застрочить **I** *сов.* каюу, кайып тигүү; ~ **складки платья** көйнөктүн бүрмөлөрүн кайып тигүү.

Застрочить/ть **II** *сов. разг. 1.* тынымсыз чубуртуу, тырылдатуу, татыроо; ~ **л пулемёт** пулемёт татырады (татырап аткылап жатты); **2. разг.** тез жаза баштоо, шыпылдатып жазып кирүү.

Застругать *сов. что разг. то же, что застрогать.*

Заструиться *сов.* чубуруп агуу, чубуруп куюла баштоо.

Застря/ть *сов. 1.* тыгылып калуу, батып калуу, токтоп калуу, чыкпай калуу, туруп калуу; ~ **ть в грязи** баткакка тыгылып (батып) калуу; **пуля** ~ **ла в мышце** ок булчуң этке токтоп калган; **2. перен.** кармалып калуу, узак отуруп калуу; ~ **ть в гостях** мейманда кармалып калуу (узак отуруп калуу); **письмо** ~ **ло где-ни-будь** кат бир жерде кармалып калган; ◊ **застрять в горле** айтылбай тил учунда калуу (сөз, жемелөө ж.б. жөнүндө).

Застудить *сов. что разг. 1.* суутуу, муздатуу, суук кылуу; ~ **масло** майды суутуу; ~

комнату бөлмөнү муздатуу (суук кылуу); **2. кого-что** үшүтүү, суукка алдыруу, суукка урунтуу, суук тийгизүү; ~ **пальцы** манжалары үшүп кетүү; ~ **горло** тамагына суук тийгизүү; ~ **ребёнка** баланы суукка урунтуу.

Застудиться *сов. разг.* суук тийгизүү, суукка урунтуу, үшүтүп алуу.

Застуживать *несов. см. застудить.*

Застуживаться *несов. 1. см. застудиться;*
2. *страд. к застуживать.*

Застука/ть *сов. кого прост. 1.* кылмыш үстүндө капыстан колго түшүрүү, карп-курп үстүнөн чыгуу, андоостон кармап алуу; **2.** андып туруп өлтүрүү; ~ **ли его в овраге** аны андып туруп коктудан өлтүрүштү.

Заступ *м* темир күрөк.

Заступать *несов. см. заступить.*

Заступаться *несов. см. заступиться.*

Заступить *сов. 1. кого-что уст. и прост.* алмаштыруу, ордуна отуруу, ордун басуу; ~ **место отца** атасынын ордун басуу; ... **одна артель уходила с погружки, другая готовилась её** ~ бир артель жүктү түшүрүп болуп, экинчиси аны алмаштырууга даярданып жатты; **2. кем разг.** ишке туруу, кызмат ээлөө; ~ **лесником на кордон** кордонго карагай башы (токой кызматкери) болуп ишке туруу; **3. на что разг.** киришүү, туруу; ~ **на вахту** вахтага туруу; ~ **на ночное дежурство** түнкү дежур болууга киришүү; **4. кого-что прост.** басып алуу; ~ **подол платья** көйнөктүн этегин басып алуу; **5. нар.-поэт. уст.** чабуул коюп кирүү, кирип ээлеп алуу; ◊ **заступить дорогу** кому жолун тороп, илгери жылууга жолтоо кылуу.

Заступиться *сов. за кого-что* болушуу, жан тартуу, жактоо, колдоо, коргоо; ~ **за товарища** жолдошуна болушуу.

Заступник *м* болушчаак, жан тартуучу, жактоочу, колдоочу, коргоочу; — **Да ты что же, в ~ и к нему приписался?** (Бабаевский) — Сен эмне, ага жан тартуучу (жактоочу) болуп калгансыңбы?

Заступница *женск. к заступник.*

Заступнический/ий, -ая, -ое болушкан, жан тарткан; ~ **ая речь** жан тартып сүйлөгөн сөз.

Заступничество *ср* болушуучулук, жан тартуучулук, жактоочулук, коргоочулук, колдоочулук; ~ **за кого-н.** бирөөгө жан тартуучулук.

Застуча/ть *сов. 1. чем* тыкылдатуу, такылдатуу, каккылоо, ургулоо, дүкүлдөтүү, тарсылдатуу; ~ **ть молотком** балка менен тыкылдатуу; **2.** лакылдоо, дүкүлдөө, түрсүлдөө, алып учуу; **сердце** ~ **ло** жүрөгү лакылдап чыкты.

Застывание *ср по знач. гл. застыть;* ~ **расплавленной массы** эриген массанын сууп коюуланышы; ~ **смолы** кара майдын муздап коюуланышы.

Застыва́ть *несов. см. засты́ть – засты́нуть.*

Засты́вш/ий, -ая, -ое 1. *прич. от засты́ть;* 2. *прил.* каткан, тоңгон; ~ ая ла́ва катып калган лава; 3. *прил. разг.* муз каптаган, муз турган; ~ ая река́ муз каптаган өзөн; 4. *прил. разг.* тоңгон, сенек болгон, камтууга келбеген; ~ ие но́ги суукка тоңгон буттар; 5. *прил.* сенейип каткан, кыймылсыз; ~ ая по́за сенейип каткан кебете (көрүнүш); 6. *перен. прил.* өспөй токтоп калган, өнүгүүсүз; **Её мир – это был мир засты́вшей, неизмённой, раз навсегда установленной дедами и прадедами патриархальной семьи** (Гладков) Ал аялдын ички дүйнөсү чоң аталары менен түп аталары өмүр бою тутуп келген патриархалдык үй-бүлөнүн өнүгүүсүз, өзгөрүүсүз дүйнөсү эле.

Засты́дять *сов. кого* катуу уяткаруу, аябай уялтуу, кызартуу, бетинен отун чыгаруу; ~ шалуна́ тентекти катуу уяткаруу.

Засты́диться *сов.* катуу уят болуу, аябай уялуу.

Засты́л/ый, -ая, -ое *разг. то же, что засты́вший* 2-5; ~ ая земля́ тоңгон жер; ~ ая усме́шка жүзүндө каткан күлүмсүрөө.

Засты́нуть *см. засты́ть.*

Засты́ть/ть *сов.* 1. муздап тоңуу, катуу, сууп коюулануу; са́ло ~ ло май тоңуп калды; клей ~ л желим муздап коюуланып кетти; 2. *разг.* тоңуу; муз туруу; пруд ~ л көлмөгө муз турду; вода́ в ведре́ ~ ла чакадагы суу тоңуп калды; 3. *разг.* үшүп тоңуп кетүү, муздап тоңуп кетүү, сенейүү; ру́ки ~ ли колдору үшүп тоңуп кетти; 4. *разг.* тоңуп өлүү; ~ л в снегу́ кар астында тоңуп өлүптүр; 5. *разг. (окоченеть – о трюпе)* зыңкыйып катып калуу; а она́ сердечная, уж и ~ ла (Л. Толстой) өлүп зыңкыйып катып калыптыр; 6. катып калуу, былк этпей туруп калуу, селейип туруп калуу; ~ ть на месте от изумлени́я айран-таң болуп турган жеринде селейип катып калуу; 7. кыймылсыз абалда болуу, былк этпөө, тыптынч болуп туруу, дымпып калуу; 8. *перен.* өнүкпөй туруп калуу, ошол бойдон өспөй калуу.

Засудить *сов. кого прост.* соттоп жиберүү, кесип коюу.

Засуе́гиться I *сов. разг.* карбаластоо.

Засуе́гиться II *сов.* убаракерленүү, алпурушуу, карбаластоо, түйшүктөнүү.

Засу́живать *несов. см. засудить.*

Засу́живаться *несов. страд. к засу́живать.*

Засу́нуть *сов. что* 1. салуу, коюу, кыстаруу; ~ бума́ги в стол кагазды столдун ичине салуу; ~ нага́н за по́яс тапанчаны курга кыстаруу; ~ ру́ку в карма́н колду чөнтөккө салуу; 2. *разг.* дайынсыз бир жерге коюу, коё салуу; мо́жеть быть, мы лу́пу са́ми куда́-нибудь засу́нули балким, лупаны өзүбүз бир жерге

койгондурбуз (коё салгандырбыз).

Засу́пони́вать *несов. см. засу́пони́ть.*

Засу́пони́ваться *несов.* 1. *см. засу́пони́ться;* 2. *страд. к засу́пони́вать.*

Засу́пони́ть *сов. кого-что* байлоо, таңуу; ~ хому́т каамыттын боосун тартып байлоо.

Засу́слить *сов. прост.* шилекейлөө, шилекей кылуу, май жуктуруу, май тамызуу; ~ гу́бы эринди (эрдин) шилекейлөө; ~ штаны́ шымга май жугузуу.

Засу́собо́лить *сов. прост. то же, что засу́слить.*

Засу́х/а ж кургакчылык; си́льная ~ а кургакчылык; **борьба́ с ~ ой** кургакчылыкка каршы күрөшүү.

Засу́хоусто́йчивость ж кургакчылыкка каршы туруктуулук, кургакчылыкка чыдамдуулук.

Засу́хоусто́йчив/ый, -ая, -ое (*засу́хоусто́йчив, -а, -о*) кургакчылыкка чыдамдуу; ~ **ые сорта́ растени́й** өсүмдүктөрдүн кургакчылыкка чыдамдуу сорттору; ~ **ые семена́ пшени́цы** буудайдын кургакчылыкка чыдамдуу үрөндөрү (уруктары).

Засу́чивать *несов. см. засучи́ть.*

Засу́чиваться *несов.* 1. *см. засучи́ться;* 2. *страд. к засу́чивать.*

Засучи́ть *сов.* түрүү, түрүп коюп шымалануу; ~ рукава́ жеңди түрүү; ~ брю́ки багалекти түрүү; **♦ засучи́в рукава́ (де́лать что)** шымаланып, белсенип, тартынбастан; **засучи́в рукава́ приня́ться за де́ло** шымаланып ишке киришүү.

Засучи́/ться *сов.* түрүлүү; его́ брю́ки ~ лись **немно́го вверх** анын шымы бир аз өйдө түрүлүп калыптыр.

Засу́шенн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от засу́шить;* 2. *прил.* кургатылган, как кылынган, кургаган; ~ **ые пальмовые ветки** кургаган пальма бутактары.

Засу́шивать *несов. см. засу́шить.*

Засу́шиваться *несов.* 1. *см. засу́шиться;* 2. *страд. к засу́шивать.*

Засу́шить *сов.* 1. *что* кургатуу, катыруу, как кылуу; ~ цветы́ гүлдөрдү кургатуу (катыруу); 2. *что разг. (пересуши́ть до́лгим жареньем)* өтүштүрө кууруу, катыра кууруу; ~ жарко́е жаркөптү өткөрө кууруу; ~ говя́дину уй этин катыра кууруу; 3. *перен. кого разг.* маңызын кетирип коюу, супсак кылып таштоо, солгун тарттыруу, куруттуу, күнүрттөнтүү, кызыгын кетирүү; ~ **произведе́ние** чыгарманы супсак кылып таштоо (солгун тарттыруу).

Засу́шиться *сов.* кургоо, кагыроо, соолуу, катып кетүү.

Засу́шлив/ый, -ая, -ое (*засу́шлив, -а, -о*) 1. (*сопровождáющийся засу́хой*) кургакчыл, кургак келген, кургак; ~ **ый год** кургакчыл

(куркак чыккан) жыл; ~ **о**е **л**ето куркакчыл жай; **2.** (*подверженный засухам*) куркакчыл, жаан-чачындан кемчил, суу жетпеген, суудан кемчил, суу чыкпаган; ~ **ый район** суудан кемчил район; ~ **ая степь** суу чыкпаган (жетпеген) талаа.

Засчитатъ *сов. что* эсептөө, эсепке алуу, эсепке кошуу, чегерүү; гол киргизген топту эсептөө; ~ **год работы на Севере за два Түндүктө** иштеген бир жылды эки жылга эсептөө; ~ **службу в армии в общий трудовой стаж** армияда кызмат өтөөнү жалпы эмгек стажысына кошуу.

Засчитывать *несов. см. засчитатъ.*

Засылатъ *несов. см. заслатъ.*

Засылка *ж по знач. гл. заслатъ.*

Засыпа/ть *сов. 1. что (забросать сыпучим)* толтуруу, көмүү; ~ **ть яму землёй** чункурду топурак таштап (ыргытып) толтуруу; **2. что** басып калуу, жаап калуу, төшөлүп каптоо; **листья ~ ли двор** жалбырактар күбүлүп короого төшөлгөн; **землю ~ ло снегом** жердин бетин кар басты; **3. перен. чем** толтуруу, жайнатуу, жаадыруу; ~ **ть подарками** белек-бечкекке толтуруу; ~ **ть жалобами** даттануу арыздарын жаадыруу; **4. что и чего разг. (насыпать)** төгүү, салуу, куюу; ~ **ть уголь в топку** мештин оттугуна көмүр салуу; ~ **коню овса** атка сулу төгүп берүү; **5. что чем (высыпать, подбавить)** салуу, кошуу; ~ **ть чаю** чай салуу.

Засыпать I *несов. см. засыпать.*

Засыпать II *несов. см. заснуть.*

Засыпа/ться I *сов. 1.* кирип кетүү, куюлуп кирүү, төгүлүү; **песок ~ лся за воротник** кум жакага кирип кетти; **2.** толуу, көмүлүп калуу; ~ **ться до краёв** жык толуу, кырына чейин толуу.

Засыпа/ться II *сов. прост. 1.* колго түшүп калуу, кармалып калуу; **на пустяке ~ лся** болбогон жерден кармалып калды; **сегодня чуть не ~ лся** бүгүн аз жерден колго түшүп кала жаздадым (жаздады); **2.** кулап калуу, өтпөй калуу, жы-гылуу; ~ **ться на экзамене** экзаменде кулап калуу.

Засыпаться I *несов. 1. см. засыпаться I; 2. страд. к засыпать I.*

Засыпаться II *несов. см. засыпаться II.*

Засыпка I *ж 1. по знач. гл. засыпать 1,2,4;* ~ **ямы** чункурду көөпм толтуруу; ~ **семян** үрөн куюу; **2. разг. (то, что засыпается, всыпается куда-л.)** толтурулуучу, төгүлүүчү, куюлуучу нерсе.

Засыпка II *ж 1.* төкмөчү (кенди, көмүрдү ж.б. мешке төгүп салып туруучу жумуш); **2. уст. (подручный мельника)** төкмөчү (эгинди төгүп туруучу тегирменчинин жардамчысы).

Засыпной, -ая, -ое төгүлө турган, төгүп толтурула турган.

Засыпщик *м* төгүүчү, төгүп толтуруучу жумушчу.

Засыхание *ср по знач. гл. засохнуть;* ~ **клея** желимдин кургашы.

Засыхатъ *несов. см. засохнуть.*

Затавритъ *сов. кого-что* тамга басуу, тамга салуу; ~ **лошадь** атка тамга салуу.

Затаённо *нареч.* купуя, жашыруун түрдө, ичке сактап.

Затаённость *ж* купуялык, купуя сакталгандык, жашыруун сырдуулук.

Затаённ/ый, -ая, -ое 1. *прич. от затаить;* **2. прил.** купуя катылган, жашыруун сакталган, ичке каткан, жышыруун сырдуу; ~ **ые мысли** жашыруун сырдуу ой-пикир; ~ **ая радость** ичке каткан кубаныч.

Затаивать *несов. см. затаить.*

Затаиваться *несов. 1. см. затаиться; 2. страд. к затаивать.*

Затаить *сов. что 1. разг.* жашырып коюу, жашырып катуу; ~ **часть денег** акчасынын бир бөлүгүн жашырып коюу; **2.** ичине катуу, ичине түйүү, ичинде сактоо; ~ **обиду** ызасын ичине катуу; ~ **злобу** кегин ичинде сактоо; $\diamond$ **затаить дыхание** дем чыгарбоо, демин ичине катуу (ыклас коюп укканда, кулак түргөндө).

Затаи/ться *сов. разг. 1.* бугуп калуу, жашырынуу, жашынуу, ичинен сактанып туруу; **утка ~ лась в камышах** жапайы өрдөк камыштын арасына жашынды; **2.** ичине катуу, жашыруу; ~ **ться в себе** оюн ичине катуу, оюн жашыруу; **он ~ лся от жены** ал оюн аялынан жашырып жүргөн.

Заталкивать *несов. см. затолкать-затолкнуть.*

Заталкиваться *несов. страд. к заталкивать.*

Затанцеватъ *сов. бийлей баштоо, бийлеп кирүү.*

Затанцеваться *сов. разг. көпкө бийлөө, бийлей берип чарчоо.*

Затапливать I *несов. см. затопить I.*

Затапливать II *несов. см. затопить II.*

Затапливаться I *несов. 1. см. затопиться I; 2. страд. к затапливать I.*

Затапливаться II *несов. 1. см. затопиться II; 2. страд. к затапливать II.*

Затапывать *несов. см. затоптать.*

Затапываться *несов. страд. к затапывать.*

Затараторить *сов. разг. быдылдап сүйлөй баштоо, быдылдап көп сүйлөө.*

Затарахтеть *сов. разг. 1.* калдыр-кулдур этүү, калдыр-шалдыр калдырттоо; **2.** таркылдап бат-бат сүйлөө.

Затасканн/ый, -ая, -ое *разг. 1. прич. от затаскать; 2. прил.* көп кийилип эскирген, кирдеген тозгон; ~ **ый костюм** көп кийилип эскирген костюм; ~ **ый халат** кийиле берип кирдеген халат; **3. перен. прил.** кайталана

берип баркы түшкөн, баасы кемиген, даамы кеткен; ~ **о** **выражение** баркы кеткен сөз; ~ **ые песни** баркы түшкөн ыр.

Затаскать сов. разг. 1. что кийип эскиртүү, тоздуруу, этибарга албай уйпалоо, кирдетүү, тамтыгын чыгаруу; ~ **платье** кейнектү тоздуруу; ~ **книжку** китептин тамтыгын чыгаруу; **2. перен. что** баркын кетируу, баасын кемитүү, даамын кетируу; **этот танец был затаскан** бул бий аткарыла берип баркы кеткен; **3. кого-что** чарчатуу, кыйноо, азапка салуу, алсыратуу, шайын кетируу, эсин оодаруу, суй жыгуу; ~ **по магазинам** магазиндерди кыдыра берип шайын оодаруу (суй жыгуу).

Затаскаться сов. разг. 1. көп кийилип эскирүү, тозуу, кирдөө, жыртылуу, чалдыбары чыгуу; **2.** кыдыра (бара) берип чарчоо, кыйналуу, азаптануу, алсыроо, шайы кетүү, суй жыгылуу; ~ **по судам** сотко чакырыла берип (бара берип) чарчоо.

Затаскивать несов. см. затащить — затаскать 1.

Затаскиваться несов. 1. см. затащиться — затаскаться 1; 2. страд. к затаскивать.

Затачать сов. что каюу, кайып тигүү.

Затачивать I несов. см. затачать.

Затачивать II несов. см. заточить II.

Затащить/ть сов. 1. киргизүү, кийирүү, сүйрөп кийирүү, көтөрүп кийирүү; ~ **ть доски в сарай** тактайларды сарайга киргизүү; **2. (унести)** алып кетүү, житируу; **собака ~ ла туфли куда-то** ит туфлини бир жакка сүйрөп (тиштеп) барып таштаптыр; **3. перен. кого разг.** ала баруу, ала кетүү, алып келүү, зордоп ээрчиге баруу, зордоп ала келүү; ~ **ть в гости** мейманга жалынып (зордоп) ала баруу; ~ **ть в горы** тоого ээрчиге баруу.

Затащиться сов. прост. келүү, кирүү (келип алуу).

Затвердевать несов. см. затвердеть.

Затвердел/ый, -ая, -ое каткан, катуу болуп калган, ныгырылган, ныкталган; ~ **ая земля** каткан жер; ~ **ая опухоль** катуу болуп чыңалган шишик; ~ **снег** ныгырылган (ныкталган) кар.

Затвердение ср 1. по знач. гл. затвердеть; 2. мед. берчтенүү.

Затверде/ть сов. катуу, катып кетүү, чыңалуу; **расплавленный свинец** ~ л эритилген коргошун катты; **земля** ~ ла жер катып кетти.

Затвердить I сов. разг. бышыктоо, жаттап алуу, эсте тутуу; ~ **урок** сабакты бышыктоо; ~ **стихи** ырды жатка билип алуу; ~ **адрес** адрессти (даректи) эсте тутуу.

Затвердить II сов. улам кайталай берүү, кайталап айта берүү.

Затверживать несов. см. затвердить I.

Затвор м 1. разг. (засов) бекиткич, темир

тээк, илгек; ~ **ворот** дарбазанын бекиткичи (илгеги); **2. (механизм)** затвор, капка, тосмо; ~ **винтовки** мылтыктын затвору; ~ **плотины** плотинанын капкасы (тосмосу); ~ **трубопровода** трубопроводдун капкасы;

Затворить сов. 1. что бекитүү, жабуу; ~ **дверь** эшикти жабуу; **2. кого разг.** сыртынан бекитүү, сыртынан жаап кетүү.

Затвори/ться сов. 1. жабылуу, бекилүү; **дверь ~ лась** эшик жабылды; **2.** бекинип алуу; ~ **ться в комнате** бөлмөгө бекинип алуу; **3. перен.** адамдарга аралашпай окчун жашоо, элден обочолонуп өзү менен өзү болуп күн өткөрүү.

Затворник м 1. өз бөлмөсүнөн чыкпоого убада берген монах; **2.** адамдарга кошулбай өзүнчө окчун жашаган киши; **жить ~ ом** эч кимге кошулбай өзүнчө окчун жашоо.

Затворница женск. к затворник.

Затворнический/ий, -ая, -ое эл менен аралашпаган, окчун жашаган; ~ **ая жизнь** элге аралашпай окчун жашоо.

Затворничество ср элге аралашпоочулук, окчун жашап өз бетинче күн көрүүчүлүк.

Затворять несов. см. затворить.

Затворяться несов. 1. см. затвориться; 2. страд. к затворять.

Затевать несов. см. затеять.

Затеваться несов. 1. см. затеяться; 2. страд. к затевать.

Затейлив/ый, -ая, -ое (затейлив, -а, -о) 1. (причудливый, замысловатый) ажайып, укмуштай, кооз, көрөсөндүү, ойку-кайкы, көз жоосун алган; ~ **ый узор** ажайып сайма; **2.** кызыктуу, таң каларлык кызык, кызыктыраарлык; ~ **ая сказка** кызыктуу жомок; **3. прост.** оюнан чыгарганга уста; ~ **ый человек** оюнан чыгарып сүйлөгөнгө уста киши.

Затейник м 1. (выдумщик) шайыр, тамашакөй, куудул; ~ **большой** жеткен тамашакөй; **2. (массовик)** оюн-тамаша баштоочу, уюштуруучу, демилгечи, жетектөөчү; ~ **художественной самодеятельности** өздүк көркөм чыгармачылыгын уюштуруучу.

Затейница женск. к затейник.

Затекать несов. см. затечь.

Затем нареч. 1. анан, андан кийин, артынан; **небо окропилось в зеленоватый цвет, ~ стало розовым** асман жашыл түскө боёлуп, артынан мала кызыл тартып кетти; **2.** андан ары, ошондон улай; **3.** ошол үчүн, ошондуктан; **поговорим, ведь я ~ и пришёл** сүйлөшөлү, анткени мен ошол үчүн келип олтурам; **Я вас ~ позвал, чтобы предложить вам перебраться ко мне** (Гаршин) Меникине көчүп алыңыз деп сунуш кылмакчымын, ошондуктан сизди чакырткан элем.

Затемнение ср 1. по знач. гл. затемнить —

затемниться; ~ **о́кон** терезелерди караңгылатуу; ~ **горо́да** шаарды караңгылатуу; ~ **созна́ния** сезимдин караңгыланышы; **2.** (*маскировка света*) жарыкты караңгылатуу; **отменить** ~ **горо́да** шаарды караңгылатууну токтотуу; **3.** караруу, карарган жер, кара так; ~ **в правом лёгком** оң өпкөсүндө карарган так бар.

Затемне́/ть сов. 1. (*начать темнеть*) караңгы түшүү, караңгы кирүү, караңгы болуу, көз байлануу; **наступили сумерки, и ~ ло вокруг** күүгүм кирип, айлана караңгы болуп калды; **2.** (*показаться*) караруу, карарып көрүнүү, түнөрүү; **вдали ~ в лес** алыста токой карарып көрүндү; **на небосклоне ~ ла грозováя туча** асманда чагылгандуу кара булуттар түнөрөт.

Затемняться сов. то же, что затемнять.

Затемнить сов. 1. *кого-что* караңгылоо, караңгылатуу, карайтуу, күнүрттөнүү, бүркөө, түнөртүү; ~ **фон картины** сүрөттүн фонун күнүрттөнтүү; ~ **двор высокими строениями** бийик курулуштарды куруп, короонун ичин караңгылатуу; **2. что** жарыкты күнүрттөнтүү; ~ **о́кна** терезелердин жарыгын күнүрттөнтүү; ~ **заво́д** заводдун жарыгын күнүрттөнтүү; **3. перен.** жашыруу, төмөндөтүү, кемсинтүү, жеткирө баалабоо; **Напрáсно реáкция** *пытáется ~ великие заслуги народа в минувшей войне* (Леонов) Өткөн согушта биздин элибиздин сиңирген зор эмгегин (иштерин) төмөндөтүүгө реакция бекер эле аракет кылат; **3. перен. что** чаташтыруу, басайтуу, күнүрттөнтүү; ~ **созна́ние** аң-сезимди чаташтыруу; ~ **рассу́док** акыл-эсти күнүрттөнтүү.

Затемни́/ться сов. 1. караңгылануу, караңгы кирүү, күүгүм кирүү, көз байлануу, түнөрүү; **не́бо ~ лось пéред дождём** жаан болор алдында асман караңгы тартып түнөрдү; **2. перен.** күнүрттөнүү; **мысль ~ лась** ою күнүрттөндү.

Зáтемно нареч. разг. 1. (*до рассвета*) үрөн-баранда; **просыпáться ещѐ ~ үрөн-баранда** эле ойгонуу; **2.** күүгүмдө, күүгүм талаш, көз байланганда; **кóнчить рабó-ту ~ жумушту** күүгүмдө (күүгүм талаш) аяктоо.

Затемнять несом. см. затемнить.

Затемняться несом. 1. см. затемниться; 2. страд. к затемнять.

Затенить сов. кого-что 1. көлөкөлөө, көлөкө түшүрүү, күндөн тосуу, күндөн калкалоо; ~ **растѐние** өсүмдүккө көлөкө түшүрүү; **о́кна затенены тополя́ми** теректер терезелерди күндөн тосуп турат; **2.** калкалоо, тосуу, караңгылатуу; ~ **ла́мпочку газѐтой** лампочканы газета менен калкалоо.

Затенять несом. см. затенить.

Затеняться несом. страд. к затенять.

Затѐпливать несом. см. затеплѐть.

Затѐпливаться несом. 1. см. затѐплиться; 2. страд. к затѐпливать.

Затѐплить сов. что күйгүзүү, жандыруу, жагуу; ~ **свечу́** шам күйгүзүү (жандыруу, жагуу).

Затѐпли/ться сов. 1. бүлбүл жануу, бүлбүлдөп күйүү; **Затѐплилась жѐлтым огоньком воско́вая свеча́** (Бунин) Мом шам бүлбүл жанып саргыч жалын чачыратып турду; **2. перен.** пайда болуу, туулуу, жышааны болуу; ~ **лась наде́жда** үмүт пайда болду (туулду); ~ **лась жизнь** өмүр жышааны бар.

Зáтепло нареч. прост. суук түшө электе, күндүн жылуусунда.

Затереби́ть сов. прост. тажатуу, чарчатуу (суроо, тапшырма ж.б. бере берип).

Затерѐть сов. 1. *что* сүрүп өчүрүү, сүрүп жок кылуу, жышып кетирүү, жышып өчүрүү; ~ **пóдпись** коюлган колду сүрүп өчүрүү; ~ **пятно́ на стене́** дубалдагы такты сүрүп жок кылуу; **2. что разг.** жыртуу, эскиртүү, тоздуруу, чалдыбарын чыгаруу, тамтыгын чыгаруу; **3. кого-что (сдавить)** кысуу, сыгуу; **его́ затѐрли в толпе́** аны көпчүлүктүн арасында кысып салышты; **кора́бль затѐрло льда́ми** кемени муз кысып калды; **4. перен. кого-что разг.** жол бербөө, сүрүп таштоо, өстүрбөө, басуу, бөгөт жасоо, бут тосуу; ~ **молодо́го специа́листа** жаш адисти өстүрбөй басуу; **5. что прост.** (*приготовить путѐм растирания*) үбөлөп даярдоо.

Затерѐться сов. прост. сыгылып кирүү, аралашып кетүү; ~ **в толпу́** көпчүлүктүн арасына сыгылып кирүү (кирип аралашып кетүү).

Затерза́ть сов. кого-что кыйноо, азапка салуу, жанына батыруу, жанынан аша кечтирүү, тойгузуп жиберүү, жабыркатуу, жапа чектирүү; ~ **пустяка́ми** болор-болбос нерселерди айта берип кыйнап жиберүү; ~ **упре́ками** куру жеме менен жанына батыруу.

Затѐривать несом. см. затеря́ть.

Затѐриваться несом. 1. см. затеря́ться 1, 2; 2. страд. к затѐривать.

Затѐряни́/ый, -ая, -ое 1. прич. от затеря́ть; 2. прил. каралбай ташталган, эч кимге кереги жок, кароосуз калган; ~ **ая в лесу́ сторо́жка** токойдун арасындагы кароосуз ташталган кароол үйү; ~ **ый человек** эч кимге кереги жок киши.

Затеря́ть сов. чтр *разг.* жоготуп жиберүү, житирип жиберүү; ~ **ключ от шка́фа** шкафтын ачкычын жоготуп жиберүү.

Затеря́/ться сов. разг. 1. жоголуу, жоголуп кетүү; **тетра́дь ~ лась** дептер жоголуп кетти; **2.** көрүнбөй калуу, жиги билинбей калуу; ~ **ться в лесу́** токойдун арасына кирип көрүнбөй калуу; **3.** аралашып байкалбай калуу,

билинбей калуу, көрүнбөй калуу; ~ **ться** в толпé көпчүлүктүн арасында көрүнбөй калуу; лóдка ~ лась в волнé кайык толкундан көрүнбөй калды; 4. басаңдоо, угулбай калуу; **Погонщиков звонкая песня в дремучем лесу** ~ лась (Полонский) Жүк жүктөлгөн унааларды айдагандардын шаңдуу ырлары чытырман токойдун арасында угулбай калды; 5. байкалбай калуу, көзгө урунбоо, билинбей калуу, бөлүнүп көрүнбөө; **Наш военный городок** ~ лся **среди чужих, неудобных гор** (Горбатов) Биздин аскер шаарчабыз бөтөн, паанасыз тоолордун арасында байкалбай калды.

Затёс м кертик, белги; **дéлать** ~ **ы** на **дерёвьях** дарактарга кертик (белги) салуу.

Затесать сов. что 1. жонуп ичкертүү, учтоо, шиш кылуу; ~ **кол** казыктын учун чыгаруу; 2. кертик салуу, белги салуу.

Затесаться сов. прост. сыгылып өтүү, кыпчылып өтүү (кирүү), кысылып кирүү.

Затёска ж обл. то же, что **затёс**.

Затесниться сов. разг. 1. кысылып туруу, сыгылышып туруу; 2. тар жайда жайгашуу, иштөө ж.б.

Затёсывать несов. см. **затесать**.

Затёсываться I несов. страд. к **затёсывать**.

Затёсываться II несов. см. **затесаться**.

Затесь ж нар.-разг то же, что **затёс**.

Затé/чь сов. 1. кирүү, агып кирүү, сарыгып өтүү; **водá** ~ **кла** в **уши** кулакка суу кирип кетти; 2. шишип чыгуу, шишимек тартуу, томпоюп чыгуу; **глаз затéк** көзү шишип чыкты; 3. (*онеметь*) уюу, уюп калуу, талуу, уктап калуу; **ноги** ~ **кли** от **дóлгого сидения** узак отуруп буттары уюду (уктап калды).

Затé/я ж 1. ой, план, ниет, көздөгөн максат; **нелéпая** ~ **я** болбогон ой; **Жи́линский пытался осу́щить болóта Мещóры. Из э́той ~ и ничегó не вы́шло** (Паустовский) Жилинский Мещоранын саздарын кургатууга аракет кылды. Бул оюнан эчтеке чыккан жок; 2. (*вымысел*) куру кыял; 3. (*забава, развлечение*) тамаша, оюн; **В пёрвый же день он показáл нам мнóжество интересных ~ й** (Каверин) Ал биринчи эле күнү бизге толгон кызык тамашаны көрсөттү; **ребячьи ~ и** балдардын оюндары; 4. *мн. затей уст. (вычурные украшения)* оймо-чийме, кооз жасалга; **фасáд с разными ~ ями** үйдүн бет маңдайы түрдүү оймо-чиймелер менен кооздолгон; **◇ без затéй** жөнөкөй, кооздуксуз.

Затéя/ть сов. что или неопр. разг. 1. баштоо, чыгаруу; ~ **ть разговор** сөз баштоо; ~ **ть ссоры** чыр чыгаруу; ~ **ть игру́** оюн баштоо; ~ **ли большóе дéло** чоң иш башташты; 2. ой кылуу, ниеттенүү.

Затéя/ться сов. разг. башталуу, чыгуу; ~ **лся разговор** сөз башталды.

Затирáние ср по знач. гл. **затерéть**; ~ **пáтен** такты сүрүп кетируу.

Затирáть несов. см. **затерéть**.

Затирáться I несов. см. **затерéться**.

Затирáться II несов. страд. к **затирáть**.

Затирка ж по знач. гл. **затирáть I**; ~ **стен** дубалды шыбоо;

Затискáть сов. кого-что разг. 1. куушура кысуу, кысып кыйноо; ~ **ребёнка** баланы кысып кучактоо; ~ **кого-л. в толпé** тополоңдо бирөөнү куушура кысуу; 2. киргизүү, тыгуу, салуу; ~ **в щели пáклю** жылчыкка пакля тыгуу; ~ **кого-л. в перепóлненный автобус** эл жык толгон автобуска бирөөнү түртүп салуу.

Затискáться сов. прост. сыгылуу, куушурулуу, тыгылуу, бүрүшүү; ~ **в угол** бурчка бүрүшүп (сыгылып) отуруу.

Затискивáть несов. см. **затиснуть** — **затискáть**.

Затискивáться несов. 1. см. **затиснуться** — **затискáться**; 2. страд. к **затискивáть**.

Затиснуть сов. что разг. итерип өткөрүү, түртүп киргизүү, сыгылыштырып салуу, зордоп батыруу, күч менен тыгуу.

Затисну/ться сов. что разг. сыгылып (кысылып) кирүү, сыгылып өтүү; **они ~ лись в угол площадки** алар аянтчанын четине сыгылып (кысылып) өтүп алышты.

Затихáть несов. см. **затихнуть**.

Затих/нуть сов. 1. басылуу, токтоо, тынчуу, чыкпай калуу; **звúки** ~ **ли** добуштар басылды; (чыкпай калды); **шаги** ~ **ли** адамдардын баскан дабышы басылды; 2. *перен.* токтоо, тынчуу, басылуу, сээлдөө; **бúря** ~ **ла** бороон токтоду (басылды); **дождь** ~ **жаан** сээлдеди; ~ **трепет сёрдца** жүрөктүн зырпылдаганы басылды.

Затíшек м прост. то же, что **затíшье** 2.

Затíшный, -ая, -ое прост. тыптынч, жымжырт, мемиреген.

Затíшь/е ср 1. (*безвётрие*) дымш туруу, жымжырттык; **воспóльзоваться** ~ **ем** мемиреген жымжырттыктан пайдалануу; 2. тынчтык, жымжырттык; ~ **е пéред грозой** нөшөр алдындагы тынчтык; **наступило** ~ **е** айлана жымжырттыкка бөлөндү; 3. (*защищённое от ветра место*) тынч жай, далдаа; **в заводах ~ и ях выводятся утки** өрдөк булундарда жана далдаа жайларда балапан басып чыгарат; 4. *перен. уст.* обочо жай, бейкут жай; **у нас ~ е, уединённый уголок** бизде тынч, обочо жай; 5. *перен.* тынчий түшүү, басыла калуу, дымуу; **пóсле ожесточённых боёв наступило сравнительное ~ е** айыгышкан салгылашуулардан кийин бир далайга чейин тынч болуп турду; **Нóвого ничегó нет. В литературé ~ е** (Чехов) Эч кандай жаңылык жок. Адабиятта дымуу болуп турат.

Затка́/ть сов. что 1. кештелөө, саймалоо, түр салуу; ~ **ть ковёр цветами** килемге гүл түшүрүү (гүл түшүрүп токуу); 2. перен. тордоо, желелөө; **паук** ~ л **кусты паутиной** жөргөмүш бадалдарды желелеп тордоду.

Заткнүть сов. что 1. чем тыгуу, тыгындоо; ~ **уши ватой** кулакка кебез тыгуу; ~ **бутылку пробкой** бөтөлкөгө тыгын тыгуу (бөтөлкөнү тыгындоо); 2. за что кыстаруу, салуу, киргизүү, илүү; ~ **топор за пояс** балтаны курга кыстаруу; ~ **большой палец правой руки за борт пальто** оң колунун баш бармагын пальтосунун жакасына киргизүү; $\diamond$ **заткнүть за пояс** артып (илип) кетүү, буйдамга келтирбөө; $\diamond$ **заткнүть рот** (глóтку, гóрло) жаагын жап кылуу, кынк эттирбөө, ооз ачтырбоо.

Заткнү/ться сов. 1. бекилүү, тыгындалуу; 2. груб. прост. үндөбөө, ооз ачпоо, кынк этпөө, тим болуу; **скажи ему, чтоб $\diamond$ лся** ага айтып кой, кынк этпей жүрсүн (былжырабай тим жүрсүн); **заткнись же наконец!** жетишет эми, жаагынды жап (болбодубу эми!).

Затмевать несов. см. затмить.

Затмеваться несов. 1. см. затмиться; 2. страд. к затмевать.

Затмение ср 1. тутулуш, караруу; ~ **солнца** күндүн тутулушу; **лунное** ~ айдын тутулушу; 2. разг. акыл-эси айнуу, акыл-эси жайында болбогондук; **на него нашло** ~ анын акыл-эси жайында эмес.

Затми/ть сов. 1. что тосуу, каптоо, көрсөтпөө, жабуу, караңгылоо, далдаалоо; **луну** ~ **ли облака** булуттар айдын бетин тосуп калды; 2. перен. ашып түшүү, басып салуу, ченине жолотпоо, көмүскөдө калтыруу; ~ **ть всех своей красотой** өзүнүн сулуулугу менен баарынан ашып түшүү; ~ **ть всех своим остроумием** өткүр акылы менен баарынан ашып түшүү.

Затми/ться сов. 1. тутулуу, караруу; ~ **лось солнце** күн тутулду; 2. перен. (померкнутъ) ченине жолой албоо, баркынан түшүү, көмүскөдө калуу; **Эллеферия, пред тобой** ~ **лись прелести другие** (Пушкин) Эллеферия, башка сулуулар сенин четине да жолой албай калышты; 3. уст. акыл-эси жайында болбоо, акылы айнуу.

Зато́ союз 1. (одна́ко, в то же вре́мя) бирок, ошондой болсо да, ошол эле убакта; **Прию́т наш мал, ~ споко́ен** (Лермонтов) Биздин үйүбүз кичинекей, ошондой болсо да жайлуу; **доро́го, ~ хоро́шая вещь** кымбат, бирок жакшы буюм; 2. (поэ́тому, в следст́вие это́го) ошондуктан, натыйжада; **хорошо́ рабо́тает паре́нь, ~ и поче́т ему́** бул жигит жакшы иштейт, ошондуктан аны урматташат.

Затовáренность ж *торг.* товардын жы-йылышы; ~ **скла́да** складда товардын жы-йылышы.

Затовáривать несов. см. затовáрить.

Затовáриваться несов. 1. см. затовáриться; 2. страд. к затовáривать.

Затовáрить сов. что *торг.* 1. жыюу, жүгүртпөстөн (сатпастан) товарды жыя берүү, топтоп жаткыра берүү, үстү-үстүнө үйө берүү; ~ **зерно́** топтолгон эгинди тим жаткыра берүү; 2. толтуруу (сатууга жиберилбеген буюмдар менен толтуруу); ~ **склад посуды́** складды идиш-аякка толтуруу.

Затовáри/ться сов. *торг.* 1. өзүн товар менен керегинен ашыкча камсыз кылуу; 2. өтпөй топтолуу; ~ **ться неходовы́ми товарами** эл албаган товарларга толуп кетүү; **зерно́** ~ **лось** эгин топтолуп кетти.

Затолка́/ть I сов. 1. кого-что түртүп киргизүү, түртүп салуу; ~ **ть машину́ в гара́ж** машинаны гаражга түртүп киргизүү; 2. что прост. (засу́нуть, запи́хать) салуу, тыгуу; ~ **ть свёрток в карма́н** түйүнчөктү чөнтөккө салуу; ~ **ть ве́щи в мешо́к** буюмдарды мешокко салуу; 3. кого (толчкáми заму́чить) түрткүлөп кыйноо, жөөлөп жабыркатуу, итере берип тойгузуп жиберүү; **же́нщину** ~ **ли в толпе́** көпчүлүктө жөөлөп, түрткүлөй берип аялды кыйнап жиберешти.

Затолка́ть II сов. разг. түрткүлөө, жөө-лөө.

Затолкнүть сов. кого-что разг. түртүп киргизүү, итерип өткөрүү; ~ **ящик под стол** ящикти столдун астына түртүп киргизүү.

Затоми́ть сов. прост. уст. аябай чарча-туу, абдан алсыратуу.

Затоми́ться сов. прост. уст. аябай чарчоо-, алсыроо, алы кетип кыйналуу.

Зато́н м 1. (речной за́лив) булуң; 2. (сто́янка судо́в на реке́) тосмо, бөгөт.

Затону́/ть сов. сууга чөгүү; **кора́бль** ~ л кеме сууга чөгүп кетти.

Зато́пать сов. түрсүлдөтө басуу, жер тепкилөө.

Зато́пить I сов. что күйгүзүү, жандыруу, жагуу; ~ **печь** мешке от жагуу.

Зато́пи/ть II сов. 1. суу каптоо, суу толуу, суу жайпоо; ~ **ло луга́ в по́ймах** жайылмалардагы шалбааны суу каптап кетти; 2. (запо́лнить водо́й) суу толтуруу; ~ **ть котлова́н** котлованга (чункурга) суу толтуруу; ~ **ть по́греб водо́ю** погребге суу толтуруу; 3. перен. жайноо, толуп кетүү, батпай кетүү; **Все́ вокру́г было́ зато́плено войска́ми, обо́зами** (Первенцев) Тегеректин баарына аскерлер, арабалар толуп кетти; 4. (потопи́ть) чөктүрүү; ~ **ть суда́** кемелерди чөктүрүү.

Зато́пить III сов. от жагуу, от жага баштоо.

Зато́пи/ться I сов. жануу, күйүү, жагыла баштоо; **печь** ~ **лась** мешке от жагылды.

Зато́пи/ться II сов. суу жайпоо, суунун

астында калуу, суу басуу; **берега́** ~ **лись во время разлива** суу ташкындаганда (киргенде) жээктер суунун астында калды.

Зато́пление *ср по знач. гл. затопи́ть II* — **зато́плять II**; ~ **судна** кеменин сууга чөгүшү.

Зато́плять I *несов. прост. см. затопи́ть I.*

Зато́плять II *несов. см. затопи́ть II.*

Зато́пляться I *несов. прост. 1. см. затопи́ться I; 2. страд. к зато́плять I.*

Зато́пляться II *несов. 1. см. затопи́ться II; 2. страд. к зато́плять II.*

Зато́птать сов. 1. что тепсөө, таптап салуу, тепсеп басып кетүү; ~ **цветочные клумбы** гүлзарларды тепсеп таштоо; **2. что разг.** басып булгоо, тепсеп кир кылуу; **не затопчите пол!** полду тепсебегиле!; ~ **пол грязными сапогами** ылайлуу өтүгү менен басып, полду булгап салуу; **3. что** тебелеп-тепсеп таштоо, басып батыруу, тебелеп аралаштыруу; ~ **плеть в грязь** камчыны ылайга тебелөө; ~ **монету в землю** тыйынды топуракка батыра тепсеп таштоо; **4. что** тебелеп (басып) өчүрүү; ~ **костёр** отту тебелеп (тепсеп) өчүрүү; ~ **папиросу** папиросту тепсеп өчүрүү; **5. кого-что** тебелеп өлтүрүү, тепсеп (басып) өлтүрүү; **лошадь затоптала** **щенка́** ат күчүктү тепсеп өлтүрдү; **♦ затоптать в грязь** жаманатты кылуу, ушактоо.

Зато́птаться сов. разг. бир жерде басып тура берүү, бир орунда айланчыктап баса берүү.

Зато́р м 1. шыкалып бөгөп калуу, тыгылыш, үймөлөктөнүп кептелүү, буулуу; **скопление машин вызвало** ~ машиналар шыкалып жолду бөгөп салды (жол буулуп калды); ~ **льда** муз үйүлүп шыкалып калуу; **2. перен.** кармалуу, кедерги, тоскоол; ~ **в работе** иште кармалып калуу.

Заторма́живать *несов. см. затормози́ть.*

Заторма́живаться *несов. 1. см. затормози́ться; 2. страд. к заторма́живать.*

Затормози́ть I *сов. 1. что и без доп.* тормоздоп токтотуу, жүрүштү басаңдатуу, тездикти азайтуу; ~ **поезд** тормоздоп поездди токтотуу; **2. перен. разг.** бөгөт жасоо, кедерги кылуу, кечендетүү; ~ **дело** ишке бөгөт кылуу.

Затормози́ть II *сов. разг.* тормоз берүү, тормозду басуу.

Затормози́/ться сов. 1. тормоз берип жайлап жүрүү, жүрүшүн жайлатуу; **2. перен. разг.** кечендөө, кедерги болуу, тоскоолдукка учуроо, токтолуу, кармалуу, буйдалуу; **работа** ~ **лась** иш тоскоолдукка учурады; **наступление** ~ **лось** чабуул кармалып (буйдалып) калды.

Затормоши́ть сов. кого разг. 1. жулкулдатып кыйноо, булккулап мазасын алуу; тарткылай берип жанга батыруу; **2. перен.** кычаштык кылып айласын кетириүү, кыйкымдап эзип жиберүү, жанын көзүнө көрсөтүү; ~ **придирками** кыйкымдап жанына батыруу.

Затормоши́ться сов. разг. алпурушуп кыйналуу, сарамжал менен күйпөлөктөп чарчоо; ~ **на кухне** ашкана бөлмөдө күйпөлөктөп жүрүп чарчоо; ~ , **принимая** **гостей** мейман күтүп кыйноо тартуу.

Заторопи́ть сов. разг. шаштыруу, ашыктыруу, тездетүү.

Заторопи́/ться сов. шашуу, шашкалактоо, ашыгуу; ~ **ляся** **уходить** кетүүгө шашты.

Затоскова́ть сов. разг. сагынуу, зеригүү, бук болуу, ич бышуу, кусалануу.

Заточа́ть *несов. см. заточи́ть I.*

Заточение/е *ср уст. 1. по знач. гл. заточи́ть I; ~ е в тьюрму́* түрмөгө отургузуу; **2. (пребывание в тьюрме́, ссы́лке)** камакта отуруу, сүргүндө жүрүү; **жизнь в ~ и** камакта өткөргөн өмүр.

Заточи́ть I *сов. кого-что* **высок.** и *уст.* камоо, зынданга салуу; ~ **в монастырь** монастырга камоо; ~ **в тьюрму́** түрмөгө камоо.

Заточи́ть II *сов. что* учтоо, уч чыгаруу, шиш кылуу, курчутуу, бүлөө, кайроо; ~ **карандаш** карандашты учтоо; ~ **нож** бычак курчутуу.

Затошнí/ть сов. безл. кого жүрөк айлануу, көңүлү айнуу, жүрөк айландыруу; **больного** ~ **ло** оорулуунун жүрөгү айланып кетти.

Затрави́ть сов. кого-что 1. ит агытуу, ит айдактоо, итке тиштетүү; куш салып алдыруу; ~ **зайца** коёнду итке тиштетүү; куш салып коён алдыруу; **2.** ит тукуруп талатып өлтүрүү; **3. перен. разг.** күн көрсөтпөө, жанына батыруу, тойгузуп жиберүү, кодулоо, куугунтуктоо, асыла берүү; ~ **соперника** каршылашына асылып күн көрсөтпөө.

Затра́вка ж 1. уст. (запал) эски куралдарда (мисалы кара мылтыкта) от коюп от алдыргыч, запал; **2. перен. прост.** кызыктырган нерсе, демилге көрсөтүүгө умтулткан нерсе.

Затра́вленный, -ая, -ое 1. прич. от **затрави́ть**; **2. прил.** ит агытып же куш салдырып алдырган; ~ **волк** ит агытып тиштетип алган карышкыр; бүркүт салып алдырган карышкыр; **3. перен. прил.** куугунтукталган, кодуланган; ~ **человек** куугунтукталган адам.

Затра́вливать *несов. см. затрави́ть.*

Затра́гивать *несов. см. затро́нуть.*

Затрамбова́ть сов. что таптоо, ныктоо, тыгыздоо; ~ **землю** жерди таптоо.

Затрамбо́вывать *несов. см. затрамбова́ть.*

Затрапéзн/ый, I -ая, -ое разг. жөнөкөй үйдө кийилүүчү, күндө кийиле турган, күндөлүк, демейки; ~ **ая оде́жда** күндөлүк (демейки) үйдө кийилүүчү кийим; ~ **ый вид** өнү (түрү) жөнөкөй.

Затрапéзн/ый II, -ая, -ое уст. тамак

үстүндө, дасторкон үстүндө; ~ **ые беседы** дасторкон үстүндө сүйлөшүүлөр (аңгемелешүүлөрү).

Затр́ат/а ж 1. по знач. гл. **затра́тить**; ~ **а энэргии** кубат сарптоо; ~ **а средств** каражат чыгымдоо; ~ **а усíлий** күч жумшоо; 2. *мн.* затраты чыгым, каражат жумшоо, сарп кылуу; **непроизводительные** ~ **ы** өнүмсүз чыгымдалган каражат; **снижение** ~ чыгымды азайтуу.

Затра́тить *сов. что на что* сарптоо, жумшоо, чыгымдоо; ~ **финансы на оборóдование** жабдуулар үчүн финансы сарптоо; ~ **мно́го сил на строительство** курулушка көп күч жумшоо.

Затра́чивать *несов. см. затра́тить.*

Затра́чиваться *несов. страд. к затра́чивать.*

Затре́бовать *сов. кого-что офиц.* талап кылуу, суратып алуу, суратуу, чакыртып алуу; ~ **необходимые документы** керектүү документтерди суратып алуу.

Затре́панн/ый, -ая, -ое *разг.* 1. эскирген, тозгон, жыртылган, кейпи кеткен, тамтыгы чыккан; ~ **ая рубашка** эскирген көйнөк; 3. *перен.* баркы түшкөн, даамы кеткен, айтыла жүргөн, колдонулуп келген, баягы эле; ~ **ая тема** баягы эле айтыла жүргөн тема.

Затрепа́/ть *сов. разг.* 1. *что* эскиртүү, тоздуруу, жыртуу, тамтыгын чыгаруу, уйпалоо; ~ **ть платье** көйнөктүн тамтыгын чыгаруу; ~ **ть кни́жку** китепти жаман кармап тамтыгын кетирүү; 2. *кого* кыйноо, жабыркатуу, азапка салуу, жадатуу; ~ **ла малярия** безгек кыйнап жиберди.

Затрепа́/ться *сов. разг.* эскирүү, ышпалдасы чыгуу, тытылуу, тозуу, жыртылуу, тамтыгы чыгуу; **па́пка** ~ **ла́сь** папканын ышпалдасы чыгып кетти; **костю́м** ~ **ле́ся** костюм эскирип жыртылып кетти.

Затре́пывать *несов. см. затрепа́ть.*

Затре́пываться *несов.* 1. *см. затрепа́ться*; 2. *страд. к затре́пывать.*

Затреца́/ть *сов.* 1. кычырай баштоо, чатыроо, кырчылдай баштоо, чартылдоо; **ле́д** ~ **л под нога́ми** басканда муз кычырап кетти; 2. чырылдоо; **кузнечи́ки** ~ **ли** чегирткелер чырылдай баштады; 3. *перен. разг.* быдылдап сүйлөп кирүү, булдуруу.

Затре́цин/а ж *прост.* тарс бир коюу, жаакка чуу эттире чаап жиберүү; **да́ть** ~ **у** тарс коюп калуу.

Затро́ну/ть *сов.* 1. *кого-что* из калтыруу, тийип кетүү, чырпып өтүү, зыян келтирүү; **пу́ля** ~ **ла кость** ок сөөгүнө тийип өтүптүр; **у него́** ~ **ты лёгкие** анын өпкөсүн дарт чалган; 2. *перен.* намыска тийүү, ызасын келтирүү, шек келтирүү; ~ **ть самолю́бие** намысына тийүү; ~ **ть интере́сы** кызыкчылыгына шек

келтирүү; 3. *перен.* тие өтүү, тийип кетүү, козгой өтүү, козгоо; ~ **ть ста́рую те́му** эски теманы козгоо; ~ **ть больно́е ме́сто** бирөөнүн жарасына тийүү.

Затрудне́ни/е *ср* 1. тоскоол, кедерги, бөгөт, жолтоо, кыйналуу, оорчулук; ~ **е в дыха́нии** кыйналып дем алуу; **денежные** ~ **я** акчадан кыйналуу; **без** ~ **я** кыйналбастан, тоскоолсуз; 2. оор абал, кыйын жагдай, оор шарт; **материальные** ~ **я** турмуш-шарттын кыйынчылыгы, материалдык жактан кыйынчылык; **вы́вести из** ~ **я** оор абалдан чыгаруу, кыйынчылыктан куткаруу.

Затрудни́тельн/ый, -ая, -ое (затрудни́телен, -льна, -льно) кыйын, оор; ~ **ое положе́ние** оор абал.

Затрудни́/ть *сов.* 1. *кого* оор абалга салуу, оор (оңтойсуз) абалга кабылтуу, кыйынчылык туудуруу; ~ **ть сло́жным вопро́сом** татаал суроо берип кыйынчылык туудуруу; ~ **ть про́сьбами** сурай (өтүнө) берип оор (оңтойсуз) абалга кабылтуу; 2. *что* кыйындатуу, оңтойсуздантуу, ыңгайсыздантуу; ~ **ть до́ступ** кирүүнү кыйындатуу; **если вас не затрудни́т** сизге кыйын болбосо, сизге кыйынчылык келтирилбесе.

Затрудни́ться *сов.* 1. *в чём, чем или с неопр.* кыйналуу, оор абалда калуу, ыңгайсыздануу, оңтойсуздануу; ~ **отве́том** жооп берүүгө кыйналуу; ~ **исполнить поруче́ние** тапшырманы аткаруудан кыйналуу; 2. ого бетер кыйындоо, татаалдашуу.

Затрудня́ть *несов. см. затрудни́ть.*

Затрудня́ться *несов.* 1. *см. затрудни́ться*; 2. *страд. к затрудня́ть.*

Затру́сить *сов. разг.* коркуу, корко баштоо, коркуп кетүү.

Затру́сить I *сов. что прост. (засы́пать)* үстүн себелеп (каптап) калуу.

Затру́сить II *сов. прост.* майдалап желүү, бүлкүлдөп желүү, желе басуу.

Затря́с/ти́ *сов.* 1. чем силкилдетүү, силкүү, чайкоо; 2. *кого перен.* титиретүү, калтыратуу; **его** ~ **ла лихора́дка** безгек аны калтыратып кирди, ал безгектен калтырай баштады.

Затрясти́сь *сов.* титирөө, калтыроо, калчылдоо, солкулдоо, сүлкүлдөө.

Зату́жить *сов. нар.-поэт. и разг.* кайгыруу, капалануу, убайым чегүү.

Затумани́вать *несов. см. затумани́ть.*

Затумани́ваться *несов.* 1. *см. затумани́ться*; 2. *страд. к затумани́вать.*

Затумани́/ть *сов.* 1. тумандатуу, мунарыктатуу, тунартуу, тунарыктатуу; **Слёзы** ~ **ли мне глаза́** (Гайдар) Жаш көзүмдү тунарыктатып (тунартып) жиберди; 2. *перен.* түшүнүксүз кылуу, бүдөмүктөнтүү, туюктантуу; ~ **ть мысль** ойду бүдөмүк кылуу (бүдөмүктөнтүү).

Затумани/ться *сов.* 1. (*затянутья туманом, дымкой, влагой*) туман басуу, мунарыктоо, тунаруу; *лес ~ лся* токой туманга чулганып турду; 2. *перен.* бүдөмүктөнүү, көмүскөлөнүү, туюк болуу, айкын болбоо; *сознание ~ лось* аң-сезими бүдөмүктөндү; 3. *перен. разг.* сабыры суз болуу, капалануу, кайгыруу, маанайы пас болуу, кейип-кепчүү, кабагы түшүү, мунаюу; **Вера Дмитриевна молча, с ~ вшимся лицом, смотрела на море** (Вересаев) Вера Дмитриевна унчукпастан, кайгырып-капаланган түрү менен деңизге карап турду.

Затупить *сов.* *что* мокотуу; ~ *нож бычак-ты* мокотуу.

Затупи/ться *сов.* мокоо, учу түгөнүү; *карандаш ~ лся* карандаштын учу түгөндү; *топор ~ лся* балта мокоду.

Затуплять *несов. см.* *затупить.*

Затупляться *несов.* 1. *см.* *затупиться;* 2. *страд.* *к* *затуплять.*

Затуркать *сов.* *кого прост.* жулмалоо, тарткылап жүдөтүү, беймаза кылуу, мазасын алуу.

Затухание *ср по знач. гл.* *затухать;* ~ *колебаний* термелүүнүн (чайпалуунун) басаңдашы.

Затухать *несов. см.* *затухнуть.*

Затух/нуть *сов.* 1. өчүү, *костёр ~ от* өчүп калды; 2. *спец. (о радиоволнах)* басылуу, токтолуу, басаңдап токтолуу.

Затушевать *сов. что* 1. тушь менен карартуу; дааналап из, боёк түшүрүү; ~ *рисунк* сүрөттү тушь менен карартуу; 2. *перен.* жымсалдоо, билгизбөө, жылмалоо; ~ *недостатки* кемчиликтерди жымсалдоо.

Затушевать/ться *сов.* 1. тушь менен карартылуу, тушталуу, тушь түшүрүлүү; 2. *перен.* кетүү, өчүү, унутулуу, эстен чыгуу, көңүлдө калбоо; *прошлое не ~ лось в моей памяти* өткөндөгүлөр менин эсимен чыккан жок.

Затушёвывать *несов. см.* *затушевать.*

Затушёвываться *несов.* 1. *см.* *затушеваться;* 2. *страд.* *к* *затушёвывать.*

Затушить *сов. что разг.* 1. өчүрүү; ~ *свечу* шамды өчүрүү; 2. *перен.* токтотуу, басаңдатуу, басуу, тыюу.

Затхлость *ж* 1. борсугандык, бүкшүгөндүк, ным тартып бузулгандык; 2. ным тартып бүкшүгөн жыт, көгөрүп нымданган жыт; *в подвале пахло ~ ю* подвал көгөргөн ным жыттанат; 3. *перен.* токтоп калуу, ирип-чиригендик, былгыган абал.

Затхл/ый, -ая, -ое 1. бүкшүгөн, конурсуган, көк жыттанган, ным тартып чирик жыттанган; ~ *ый воздух* ным тартып көк жыттанган аба; ~ *ые сухари* көк жыттанган сухарь; 2. *перен.* бузулган, былгыган, өспөй калган; ~ *ая среда* былгыган чөйрө.

Затыкать *несов. см.* *заткнуть.*

Затыкаться *несов.* 1. *см.* *заткнуться;* 2. *страд.* *к* *затыкать.*

Затылок *м* желке, кежиге; *почесать в затылке* желкесин кашылоо; $\diamond$ *в затылок (идти, стоять, шагать и.т.п.)* биринин артынан бири кырка тизилип чубоо (басуу, туруу ж.б.).

Затылочн/ый, -ая, -ое желке.. кежиге...; ~ *ая кость* желке сөөк; ~ *ая часть черепа* баш сөөктүн желке бөлүгү (кежиге жагы).

Затычка *ж прост.* тыгын; ~ *из тряпки* чүпүрөк тыгын; *ко всякой бочке ~ погов.* көрүнгөн ишке сала берүү; *атка жеңил, тайга чак.*

Затюка/ть *сов. кого* жалтак кылуу, жүрөгүнүн сары суусун алуу; *совсем ~ ли парнишку* өспүрүмдү жалтак кылып бүтүрүштү.

Затюкивать *несов. см.* *затюкать.*

Затюковать *сов. что* таңгактоо, ороп таңуу; ~ *хлопок* пахтаны таңгактоо; ~ *сено* чөптү таңгактоо; ~ *вещи* буюмдарды ороп таңуу.

Затюковывать *несов. см.* *затюковать.*

Затюковываться *несов. страд.* *к* *затюковывать.*

Затявкать *сов. разг.* үрүп жиберүү, борсулдап үрүү.

Затягивать I *несов. см.* *затянуть I.*

Затягивать II *несов. см.* *затянуть II.*

Затягиваться *несов.* 1. *см.* *затянуться;* 2. *страд.* *к* *затягивать I.*

Затяжелеть *сов.* 1. *разг.* оордоо, оор болуу, мурдагыдан оор болуу, оор тартуу; 2. *прост.* боюнда болуу, кош кабат болуу, боозуу.

Затяжка *ж* 1. *по знач. гл.* *затянуть I-затянуться;* 2. (*при курении*) соруу, оп тартуу.

Затяжн/ой, -ая, -ое узакка созулган, создугуп кеткен; ~ *ая болёзнь* узакка созулган оору; ~ *ой кризис* узакка созулган кризис; ~ *ой дождь* узакка созулган жаан; $\diamond$ *затяжной прыжок* секиргенде көпкө чейин парашютту ачпай барып анан ачуу.

Затяну/ть I *сов.* *что* түйүп байлоо, түйүн кылуу, түйө байлоо; ~ *ть узел* түйүп байлоо, илмектеп байлоо; 2. курчай байлоо, курчануу; ~ *ть пояс потуже* 1) курду бекемирээк тартып курчануу; 2) *перен.* напсини тыюу, тамакты өп-чап ичүү; 3. *что* бекем тартуу; ~ *ть поводья* тизгинди бекем жыя тартуу; 4. *кого-что* соруу, тартып кетүү; *лошадь ~ ло в трясину* атты сормо саз тартып кетти; 5. *перен. кого* азгыруу, ээликтирүү, тартуу; ~ *ть спор* талаш-тартышка азгыруу; 6. *что чем* каптоо, тосуу, жабуу, бүркөө, чүмкөө, калкалоо; *небо ~ ло тучами* асманды булут каптады; *трибуна, затянутаая сукном* нооту тартылган трибуна; 7. *кого-что чем или во что (надеть плотно стягивающее)* зыңкыйып кийинүү,

чытырата кийинүү; **8.** бүтүү, бүтүп айыгуу, жакшы болуу; **ра́ну** ~ ло жара бүтүп айыгып кетти; **9.** создуктуруу, кечендетүү; ~ **ть ра-бо́ту** ишти создуктуруу; ~ **ть с отчётом** отчётту кечендетүү; **10. тех.** катуу бекемдөө; ~ **ть болт** бураманы бекем бурап бекемдөө.

Затяну́ть II *сов. что* ырдоо; ~ **хóром** жапырт ырдоо, хор менен ырдоо.

Затяну́ться *сов.* **1.** түйө байлануу, бекем тартылуу; ~ **ляя узел** түйүн бекем тартылды; **2.** бекем курчануу; ~ **ться поясом** курду бекем курчануу; **3. уст. (втяну́ться)** тартылуу, аралашуу, кошулуу, илешүү; ~ **ться в разговор** сөзгө аралашуу; **4. чем** басып кетүү, өсүү, толуу, чөгүү, жыйылуу; **пруд** ~ **ляя водорослями** көлмөнү балыр басып кетти; **5.** бүтүп айыгуу, жакшы болуу; **ра́на** ~ **лась** жарааты бүтүп айыкты; **6.** созулуу, создугуу; **собрание** ~ **лось** жыйналыш узакка созулуп кетти; **бесе́да** ~ **лась далеко́ за полночь** аңгемелешүү түн жарымы оогонго чейин созулду; **7.** илеп тартуу, оп тартуу, соруу; **Томский закурил тру́бку,** ~ **ляя** (Пушкин) Томский тамеки чегип, илеп тартты.

Заумн/ый, -ая, -ое (зау́мен, -на, -но) өтө эле акылдуусунган, билермансынган, тынсынган, түшүнүүгө кыйын, андоого болбогон; ~ **ая речь** түшүнүүгө кыйын сөз.

Зау́мь *м* акылга сыйбаган, түшүнүүгө болбогон; **это предложение фанта́зия,** ~ ! бул сунуш фантазия, акылга сыйбас нерсе!

Зауны́вно *нареч.* муңкана, муңдана, кайгылана, капаланып; ~ **выл осённый ветер** күзгү шамал муңкана улуп турду.

Зауны́вн/ый, -ая, -ое (*зауны́вен, -на, -но*) муңдуу, кайгылуу, капалуу, сабыры суз; ~ **ая песня** муңдуу ыр.

Заупокóйн/ый, -ая, -ое *церк.* арбактарга багышталган; ~ **ая моли́тва** маркумдун арбагына багыштап табынуу (чокунуу); ~ **ое поминáние** арбактарга багыштап куран окутуу, өлгөндөрдү эске түшүрүү (ырым-жырымын жасоо: кара аш берүү, жетилик, кыркын ж.б. өткөрүү ж.б.).

Заупря́миться *сов.* кежирленүү, кыйыктануу, кашайып көнбөө, көктүк көрсөтүү, өжөрлөнүү, көшөрүү, айткан сөзүнөн кайтпай туруп алуу.

Заурча́ть *сов.* ырылдоо, ыркырай баштоо; **соба́ка** ~ **ла** ит ырылдады.

Зауря́дно *нареч.* жөнүнчө, жайынча, кадыресе.

Зауря́дный, -ая, -ое (зауря́ден, -на, -но) эчтекеси менен айырмаланбаган, кадыресе, катардагы, жөнөкөй эле; ~ **актёр** катардагы эле (жөнөкөй эле) артист.

Заусе́нец *м то же, что заусе́ница.*

Заусе́ница *ж* **1.** тырмактын терисинин сыйрылышы; **2. спец.** темир буюмдун быдыры, урунчугу.

Зау́тра *нареч. трад-поэт.* эртең эртен менен, эртеси эртен менен.

Зау́тренняя *ж* чиркөөдө таң эртеңки табынуу.

Заути́оживать *несов. см. заути́ожить.*

Заути́оживаться *несов.* **1. см. заути́ожиться; 2. страд. к заути́оживать.**

Заути́ожить *сов. что* үтүктөө; ~ **скла́дки** бырыштарды үтүктөө.

Заути́ожиться *сов.* үтүктөлүү.

Зау́ченн/ый, -ая, -ое **1. прич. от заучи́ть; 2. прил.** жатталган, жат болгон, үйрөнүп алган, жадына уюган; ~ **ые фра́зы** жатталган сөздөр; ~ **ые движе́ния** жат болгон кыймыл-аракеттер.

Зау́чивать *несов. см. заучи́ть.*

Заучи́ть *сов.* **1.** что жаттоо, жаттап алуу, үйрөнүп алуу; ~ **правило** эрежени жаттоо, жатка билип алуу; **2. кого разг.** ыгы жок окута берип же маңызсыз окута берип чарчатып кыйноо, зыян тийгизүү, мээсин ачытуу.

Заучи́ться *сов. разг.* **1.** кызыгып окуп көп отуруп калуу; **2.** окуп узак отуруп чарчоо, мээси ачып кетүү; **иди погуля́й, а то ты совсем** ~ **ляя** бир аз ойноп сергип кел, болбосо мээң ачып кеткидей болду.

Зауша́тельск/ий, -ая, -ое басмырлаган, кемсинтүүнү, кадырын кетирүүнү көздөп одоно мүнөздө айтылган, жазылган; ~ **ая критика** басмырлаган одоно сын.

Зауша́тельство *книжн. ср* басмырлаган одоно сын.

Зау́шница *ж мед.* кулак безинин сезгениши.

Зау́шн/ый, -ая, -ое май чукурдагы; ~ **ая опухоль** май чукурдагы шишик.

Зафиксиро́вать *сов.* **1.** жазып алуу, айкын көрсөтүү (белгилөө); ~ **речь** сүйлөнгөн сөздү жазып алуу (жазып коюу); ~ **в карти́нах приро́ду родно́го кра́я** туулган жердин жаратылышын картиналарда (тартылган сүрөттөрдө) айкын көрсөтүү; **2. что** определить аныктап белгилөө, аныктап тактоо; ~ **ми́нное по́ле** миналанган талааны аныктоо (аныктап белгилөө); **3. фото** фиксаж менен ачык кылуу, дааналоо; ~ **снíмок** сүрөттү ачык кылуу.

Зафилосо́фствоваться *сов. разг.* обу жок ой жүргүзүү, ой жүргүзүмүш болуп жөнү жок ашынып кетүү.

Зафла́жить *сов. охот.* желекчелерди илип тосуу, желбирөөчтөр менен курчоо (карышкырга, түлкүгө ж.б. анчылык кылууда айланасын жипке желбирөөчтөрдү илип курчап тосуу).

Зафраховáть *сов. что мор, торг.* фрахттоо, жүк ташуу үчүн кеме жалдоо.

Зафрахо́вывать *несов. см. зафраховáть.*

Зафрахо́вываться *несов. страд. к зафраховáвать.*

Заха́жива/ть *несов. разг. многокр. к заходить I; всегда рад видеть вас, ~ йте* сизди көрүүгө дайым курсантмын, тез-тез келип турунуз.

Заха́ивать *несов. см. захаять.*

Заха́иваться *несов. страд. к захаять.*

Захандри́ть *сов. разг. ичи бышуу, бук болуп туталануу.*

Заха́ркать I *сов. что прост. түкүрүү, түкүрүп булгоо; ~ пол түкүрүп полду булгоо.*

Заха́ркать II *сов. какырып-түкүрө баштоо.*

Заха́ркивать *несов. см. захаркать I.*

Заха́ркиваться *несов. страд. к захаркивать.*

Заха́ять *сов. кого-что прост. жаманатты кылуу, аброюн төгүү, маскаралоо, абийирин кетирүү, шерменде кылуу.*

Захва́ливать *несов. см. захвалить.*

Захва́лить I *сов. кого-что разг. чаң жугузбай мактоо, ашыра мактоо, көккө учуруп мактоо.*

Захва́лить II *сов. разг. мактоо, мактай баштоо, мактап кирүү.*

Захва́рывать *несов. см. захворать.*

Захва́т *м 1. по знач. гл. захватить; ~ инициативы* демилгени колго алуу; **2.** басып алуу, ээлеп алуу; **~ чужих территорий** башка территорияларды басып алуу; **~ власти** бийликти тартып алуу.

Захва́танный, -ая, -ое 1. *прич. от захватать; 2. прил.* кармала берип кирдеген (булганган).

Захва́тать *сов. что разг. кармалай берип кирдетүү; ~ рукопись* кол жазманы кармалай берип кирдетүү.

Захва́ти/ть *сов. 1. кого-что* уучтап алуу, ченгелдеп алуу; илип кетүү; **~ горсть конфет** конфетадан уучтап алуу; **2. кого-что** басып алуу, тартып алуу, ээлеп алуу, колго түшүрүү; **~ ть чужую территорию** башка территорияны басып алуу; **~ ть в плен** туткундоо (туткунга түшүрүп алуу); **3. что** колго алуу; **~ ть инициативу в свои руки** демилгени өз колуна алуу; **4. кого-что** өзү менен ала жүрүү; **~ ь все деньги** акчаны бүт бойдон жанына ала жүрүү; **~ ть детей** балдарды өзү менен кошо ала жүрүү (ала баруу, ала кетүү); **5. перен. разг.** кызыктыруу, кызыгып биротоло берилүү; **работа ~ ла его целиком** ал ишке кызыгып биротоло берилип калды; **6. кого-что** үстүнөн чыгуу, капыстан учуроо, кабылып калуу; **~ ть кого-н. дома** үйүндө үстүнөн чыгуу; **в пути нас ~ ил ливень** биз жолдо жаанга кабылдык (жаанда калдык); **7. что** өз учурунда, башталышында чара көрүү; **~ ть пожар в самом начале** өрттү жаңы эле башталганда байкап калып өчүрүү; **8. что** оору жуктуруу; **♦ дух (дыхание) захватило** (захватывает) деми кыстыгып (кысылып) антигип калды.

Захва́тническ/ий, -ая, -ое басып алуучулук..., басып алуу...; **~ ая политика** басып алуучулук саясат; **~ ие войны** басып алуу согуштары.

Захва́тчик *м* басып алуучу, баскынчы; **фашистские ~ и** фашисттик басып алуучулар.

Захва́тывать I *несов. см. захватить.*

Захва́тывать II *несов. см. захватать.*

Захва́тывающ/ий, -ая, -ое 1. *прич. от захватывать I; 2. прил.* кызыктырган, суктандырган, өзүнө тарткан; **~ ее зрелище** суктандырган көрүнүш.

Захва́ра/ть *сов. разг. ооруп калуу, ноокастоо, сыркоолоо, дартка чалдыгуу; ребёнок ~ л* бала ооруп калыптыр.

Захиле́ть *сов. разг. илмийип арыктоо, арыктап начарлоо.*

Захире́льный, -ая, -ое разг. 1. илмийген, арык, тыртайган; **~ мальчик** тыртайган бала; **2. перен.** алсыраган, жүдөгөн, начарлаган, керисинен кеткен.

Захире́/ть *сов. разг. 1.* илмийип арыктоо, жүдөп начарлоо; **~ ть от болезни** оорусунан улам начарлап арыктоо; **2. перен.** начарлоо, керисинен кетүү; **хозяйство ~ ло** чарба начарлап керисинен кетти.

Захихика́ть *сов. кыткылыктап күлүү, кыткыт күлүү, кыткылыктап күлүп жиберүү.*

Захлами́/ть *сов. что разг. көр-жерге толтуруу, ырып-сыпырга бастыруу; всю комнату ~ ли* бүт бөлмөнү көр-жерге толтуруп жибершти.

Захламлённ/ый, -ая, -ое 1. *прич. от захламить; 2. прил.* ыпыр-сыпыр баскан, көр-жер толгон; **~ двор** ыпыр-сыпырга толгон короо.

Захла́мливать *несов. см. захламить.*

Захла́мливаться *несов. страд. к захламивать.*

Захла́млять *несов. см. захламить.*

Захла́мляться *несов. страд. к захламлять.*

Захлебну́ть *сов. 1. чего разг. чакап кетүү, оозу-мурдуна суу толуп кетүү, суу чуркап кетүү; ~ воды, купаясь* сууга түшүп жатканда оозу-мурдуна суу чуркап кетүү; **2. чем прост.** дарынын (ж.б.) артынан суу ж.б. ичип (ууртап) жиберүү.

Захлебну́/ться *сов. 1.* оозу-мурдуна суу толуп тумчугуп кетүү; **~ вширь, утонул** оозу-мурдуна суу толуп сууга чөгүп кетти; **2.** деми кыстыгуу, антигүү, деми буулуу; **~ лся от слёз** өксүп ыйлай берип деми кыстыгып тамагы буулду; **~ лся от смеха** күлө берип ыкшып калды; **3. перен.** мизи майтарылуу, токтотулуу; **атака неприятеля ~ лась** душмандын чабуулунун мизи кайтарылды (чабуулу токтотулду); **4.** өчүү, иштебей калуу, токтоп калуу; **мотор ~ лся** мотор өчүп калды.

Захлёбыва́ть *несов. см. захлебнуть.*

Захлѣбыва/ться *несов.* 1. *см.* захлебнѣться; 2. дем кыстыгуу, дем буулуу, тамагы буулуу, энтигүү; **говорить**, ~ **ясь** энтигип сүйлөө.

Захлестать I *сов. разг. кого-что* камчы, чыбык ж.б. менен сабоо, үстөккө-босток камчы уруу, камчылануу; чыпылдатуу; ~ **коня** атка үстөккө-босток камчы уруу.

Захлеста/ть II *сов. разг. көз ачырбай төгүү*, шатыратып куюу; **дождь** ~ **л** жаан көз ачырбай (шатырата) төгүп жиберди.

Захлестнѣ/ть *сов.* 1. *что (обвить, перекинуть)* оролто (ашыра) таштоо, арта салуу, илүү; ~ **ть повѣдья на шею лошади** чылбырды аттын мойнуна оролто таштап койду; 2. *кого-что чем разг.* чалма салуу; ~ **ть коня петлей** атка чалма салуу; 3. *кого-что* жаба коюу, толуп кетүү; **волна** ~ **ла лѣдку** толкун кайыкты жаба берди; 4. *перен. кого* бук кылуу, каарын кайнатуу, ичин бышыруу; **ненависть** ~ **ла егѣ** жек көрүүсү анын ичин бышырып жиберди; 5. ашып кетүү, артыла төгүлүү; **волна** ~ **ла через борт** толкун жаба берип борттун кырынан ашып кетти; **Захлестнѣло память** (*в пѣмяти*) *прост.* таптакыр эстен чыгып кетүү (унутулуу).

Захлѣстывать I *несов. см.* захлестнѣть.

Захлѣстывать II *несов. см.* захлестать I.

Захлѣстываться I *несов.* 1. *см.* захлестнѣться; 2. *страд. к* захлѣстывать I.

Захлѣстываться II *несов. страд. к* захлѣстывать II.

Захлѣпать *сов.* кол чабуу, чапкылоо, шапалактоо, таптоо; ~ **в лѣдѣши** алакан чапкылоо (кол чабуу); ~ **по плечу** ийинин таптоо (акырын чапкылоо).

Захлѣпнуть *сов.* 1. *что* тарс жабуу, карс жабуу, күрс эттире жабуу, шарт жабуу; ~ **дверь** эшикти карс жабуу; 2. *кого* карс жабылып камалып калуу, тарс эттире чабылып бекүү (мисалы капкан).

Захлѣпну/ться *сов.* карс жабылуу; **дверь** ~ **лась** эшик карс жабылды.

Захлопотать *сов.* түйшүктөнүү, түйшүк тарта баштоо, убара тартуу, алпурушуу.

Захлопотаться *сов. разг.* сарамжал менен жүрүп көп убакыт өткөрүү, убаракерчилик менен чарчоо.

Захлѣпывать *несов. см.* захлѣпнуть.

Захлѣпываться *несов.* 1. *см.* захлѣпнуться; 2. *страд. к* захлѣпывать.

Захмелѣть *сов.* кызып калуу, алагүү болуу, мас болуу.

Заход м 1. *по знач. гл.* **зайти** 4,5,8; ~ **кораблей в порт** кемелердин портко кириши; 2. күндүн батышы, күндүн уясына отурушу; ~ **солнца** күндүн уясына отурушу; 3. *разг.* кайрылып кирүү, кайра келүү, дагы келүү; **со второго** ~ **а экинчи** ирет киргенде.

Заходить I *несов. см.* **зайти**.

Заходить II *сов.* баса баштоо, басып жүрө берүү; ~ **в раздѣмье по комнате** ойго чөмүлүп бөлмөдө ары-бери басып жүрө берүү.

Заходиться I *несов. см.* **зайтись**.

Заходиться II *сов. разг.* көпкө басып жүрүү, басып жүрө берип аябай чарчоо.

Захѣжий, -ая, -ое *прост.* жолоочу (башка жактан келатып кайрыла кеткен киши); ~ **человек** кайрыла кеткен жолоочу (киши).

Захолѣстный, -ая, -ое түпкүрдөгү, ыраактагы, маданий борбордон алыстагы, алыскы элет жериндеги; ~ **городок** түпкүрдөгү (алыскы, чет жактагы) шаарча.

Захолѣстье *ср.* 1. түпкүр, маданий борбордон алыс жер, алыскы элет жер; 2. шаардын борбордон чет жагы.

Захоронѣни/е *ср.* 1. *по знач. гл.* **захоронить**; **курганый способ** ~ **я** көрдүн үстүнө топуракты төмпөйтүп үйүү; 2. көрүстөн; көр, мүрзө, **раскѣпки** ~ **й** көрүстөнгө казуу жүргүзүү.

Захоронить *сов.* *кого-что* өлүктү көмүү, өлүктү жерге коюу.

Захорохориться *сов. разг.* кокураюу, көкүрөк көтөрүү, мурдун көтөрүп кокураюу, короздонуу.

Захотѣ/ть *сов.* -гысы келүү, каалоо, тилөө, эңсөө, ниеттенүү, мейли тартуу, көңүлү чабуу; ~ **ть чаю** чай ичкиси келүү; ~ **л, что бы ты пришѣл** сенин келишинди кааладым.

Захотѣ/ться *сов. безл.* каалоо, эңсөө, тилөө, ниеттенүү, пейли тартуу, көңүлү чабуу; **ему** ~ **лось уѣхать** ал кетүүнү каалады, анын кеткиси келди.

Захотѣть *сов.* шанкылдап күлүү, карсылдап күлүү, каткыра күлүү.

Захрапѣть *сов. разг.* 1. (*о человеке*) коңурук тартуу, корулдатып коңурук тартуу, коңурук тарта баштоо; 2. (*о лошади*) кошкуруу, кошкурук атуу.

Захребѣтник *м презр.* ашка жүк, башка жүк, арам тамак, аяк бошотоор, жатып ичээр, бирөөнүн эсебинен жашаган адам.

Захрипѣть *сов.* кырылдоо, кирилдөө, кырылдай баштоо, киркиреген үн чыгаруу.

Захромѣть *сов.* аксоо, сылтып аксай басуу, төкүрөндөө.

Захудѣл/ый, -ая, -ое 1. жакырланган, кедейленген, жүдөгөн, азып-тозгон, начарлаган; ~ **ый крестьянин** жакырланган дыйкан; 2. чалдыбары чыккан; **ему принадлежал некогда этот ~ ый особняк** ушул чалдыбары чыккан үй бир кезде анын үйү болуучу; 3. *разг.* анчейин, начар; ~ **ый городок** начар эле шаарча; 4. арык, тыртайган, илмигий; **стояли, понурье**, ~ **ые лошаденки** баштарын шылкыйтып, тыртайган арык аттар турат.

Захудѣть *сов. прост.* жакырлануу, кедейленүү; жүдөө, азып-тозуу.

Зацапать *сов.* 1. *кого-что* прост. кармоо, колго түшүрүү; 2. камоо; камакка алуу; 3. өзүнө синирип алуу, ээлеп алуу.

Зацапывать *несов. см.* зацапать.

Зацве/сти I *сов. разг.* көк дак басуу, көк дак каптоо, нымдан дат басуу, дат болуу; **пруд** ~ л көлмөнү көк дат басып кетти; **хлеб** ~ л эгинди дат басып кетти.

Зацве/сти II *сов.* гүлдөө, гүл алуу, гүлдөй баштоо, гүлгө ороону; ~ **ла сирень** сирень гүлдөдү.

Зацветать I *несов. см.* зацвести I.

Зацветать II *несов. см.* зацвести II.

Зацеловать *сов. кого-что разг.* өпкүлөө, чопулдатып өпкүлөө, өпкүлөй берип жүдөтүү; ~ **ребёнка** баланы өпкүлөй берип жүдөтүү.

Зацементировать *сов. что* цементтөө, цемент куюу.

Зацеп м см. зацепление.

Зацепить *сов. кого-что* 1. илип алуу, сайып илип алуу; ~ **багром бревно** илгектүү бакан (дегээ) менен шырыкты илип алуу; 2. *разг.* тийүү, урунуу; ~ **ногой за порог** бутун босогого урунтуп алуу; 3. *перен. разг.* арына тийүү, арына келтирүү, намысына тийүү, кычаштык кылуу, тийиштик кылуу; ~ **за живое** арына тийүү (күйбөгөн жерин күл кылуу).

Зацепи/ться *сов.* 1. илинип калуу, тийип кетүү, урунуу; **платье** ~ **лось за гвоздь** көйнөк мыкка илинип калды; 2. *разг.* жармашып алуу; **белка** ~ **лась обеими руками** тыйын чычкан кош колдоп жармашып алды.

Зацепк/а ж 1. *по знач. гл.* зацепить 1; 2. *разг.* илгек; 3. себеп, шылтоо; ~ **а для ссоры** чыр чыгаруу үчүн шылтоо; 4. *перен. прост.* тоскоол, кедерги, жолтоо, илинчек; **Работа кипит, всё идёт гладко, нигде ни ~ и** (Верасаев) Иш кызуу жүрүп жатат, баары жайында, эч жерде тоскоол жок; 5. *перен. прост.* жардамы тиер байланыш, тааныштык, таяныч; **иметь ~ у где-л.** тааныш күтүү (байланыш түзүү).

Зацепление ср 1. *по знач. гл.* зацепить; 2. *то же, что* зацепка 2.

Зацеплять *несов. см.* зацепить.

Зацепляться *несов.* 1. *см.* зацепиться; 2. *страд. к.* зацеплять.

Зачарованно *нареч.* сыйкырланып, аң-таң болуп, куштарланып.

Зачарованный, -ая, -ое 1. *прич. от* зачаровать; 2. *прил.* сыйкырланган, сыйкырлап салынган; 3. *прил.* куштар болуп суктанган, куштарланган, аң-таң болгон.

Зачаровать *сов. кого-что* 1. сыйкырлоо, сыйкырлап таштоо, сыйкырлап алуу, арбап алуу; 2. *перен.* суктандыруу, куштарлантуу, тамшантуу; ~ **всех своей игрой** ойногон оюну менен баарын суктандырып (куштарлантып) алуу.

Зачаровывать *несов. см.* зачаровать.

Зачаровываться *несов. страд. к.* зачаровывать.

Зачасті/ть *сов. разг.* 1. тез-тез болуу, кайта-кайта болуу; **дождь** ~ л жаан тез-тез жаап турат; 2. *что* ылдамдатуу, тездетүү; **гармонист** ~ л **весёлою плясовую** гармончу көңүлдүү бий күүсүн тездетип ойноду; 3. тез сүйлөө, быдылдап сүйлөө; 4. улам-улам бара берүү (келе берүү); ~ **ть в гости** мейманга улам-улам (тез-тез) бара берүү.

Зачастую *нареч. разг.* көп учурда, көбүнчө, көп убакта, тез-тез, бат-бат; **так** ~ **бывает** көп учурда ушундай болот.

Зачатие ср по знач. гл. зачать I.

Зачат/ок м 1. түйүлдүк; 2. *биол. (рудимент)* организмдин өспөй калган, бирок сапатын жоготпой кийин өсүп чыгуучу органы; 3. *мн.* **зачатки перен.** башталыш; ~ **ки новой жизни** жаңы өмүрдүн башталышы.

Зачаточн/ый, -ая, -ое түйүлдүк абалындагы, түйүлдүк...; **в ~ ом состоянии** түйүлдүк абалында; ~ **ый орган** түйүлдүк кездеги орган.

Зачать I *сов. кого* бойго бүтүрүү, жүктүү кылуу.

Зача/ть II *сов. что или с неопр. прост.* (начать) баштоо; **У нас уж ячмень ~ ли косить** (Шолохов) Бизде арпаны чаба башташты.

Зачаться I *сов. (зародиться)* бойго бүтүү, жүктүү болуу, жаралуу.

Зачаться II *сов. прост. (начаться)* башталуу.

Зачахнуть *сов.* 1. (**захиреть**) жүдөп кетүү, илмийип арыктоо, начарлоо, жабыркоо, азып кетүү, шапаюу; ~ **с тоскй** кусаланып жабыркоо; ~ **от болезни** оорудан илмийип арыктоо; 2. соолуу; **цветы** **зачахли** гүлдөр соолуп кетти.

Зачём *нареч.* 1. *вопр.* эмнеге, неге; ~ **ты пришёл?** эмнеге келдин? 2. *относ.* эмне үчүн, неге, эмнеликтен; **не понимаю,** ~ **вы скандалите** эмне үчүн чатак салып жатканыңызды түшүнбөйм.

Зачём-то *нареч.* эмнегедир, негедир, эмне үчүндүр, кандай себеп менен; **Он ~ приходил вчера вечером** ал эмнегедир кечээ кечинде келип кетти.

Зачервие/ть *сов. разг.* курттоо, курт түшүү, курттап кетүү; **яблоко** ~ **ло** алмага курт түшүп кетти.

Зачеркивать *несов. см.* зачеркнуть.

Зачеркнуть *сов. кого-что* 1. сызып салуу, чийип, өчүрүп (чыгарып) таштоо; чыгарып таштоо; ~ **написанное** жазганын сызып салуу; ~ **кого-н. в списке** тизмеден сызып (чыгарып) таштоо; 2. *перен.* жокко чыгаруу, баалабоо, көңүлгө албоо; ~ **чи-н. прошлые заслуги** мурдагы синирген эмгегин жокко чыгаруу (көңүлгө албай коюу).

Зачернё/ть *сов.* 1. карарып көрүнүү, түнөрүп көрүнүү; *вдали ~ ли скалы* алыста аскалар түнөрөт; 2. караруу, карарып кетүү.

Зачернётся *сов. то же, что зачернеть* 1.

Зачернить *сов. что* карартуу, карайтуу, карага боёо, кара боёкко салуу; ~ *класную доску* класс доскасын карага боёо.

Зачернять *несов. см. зачернить.*

Зачерняться *несов. страд. к зачернять.*

Зачерпну/ть *сов. что, чего* 1. сузуп алуу; ~ *ть воды из ведра* чакадан суу сузуп алуу; 2. *тж. без доп.* кирип кетүү, толуп кетүү; *Волна шлёпнула через борт, лодка сильно ~ ла* (Тургенев) Толкун борттон аша чаба берип, кайыкка суу толуп кетти; ~ *ть туфлями песок* туфлисине кум кирип (толуп) кетүү.

Зачерпну/ться *сов. разг.* 1. сузулуу; *воды ~ лось мало* аз эле суу сузулду; 2. *толо түшүү, кирип кетүү, бата түшүү; лодка ~ лась и пошла ко дну* кайыкка суу толуп кетип, чөгүп кетти.

Зачерпывать *несов. см. зачерпнуть.*

Зачерпываться *несов.* 1. *см. зачерпнуться;* 2. *страд. к зачерпывать.*

Зачерствелость *ж* катып калгандык; таш боордук.

Зачерствелый, -ая, -ое 1. каткан, катып калган; ~ *хлеб* каткан (катып калган) нан; 2. *перен.* таш боор, ырайымы жок, ырайымдуулугун жоготкон; ~ *человек* таш боор киши.

Зачерстве/ть *сов.* 1. катуу, катып калуу; *хлеб ~ л* нан катып калды; 2. *перен.* кекирейип орой болуп кетүү, таш боор болуп кетүү, мээримсиз болуп кетүү.

Зачертить *сов. что* 1. сызып-чийүү, сызып-чийип толтуруу; ~ *лист бумаги* бир барак кагазды чийп чыкты; 2. *уст.* чийүү, тартуу, чиймесин (элесин) түшүрүү.

Зачерчивать *несов. см. зачертить.*

Зачерчиваться *несов. страд. к зачерчивать.*

Зачёс *м* чачтын жылмаланып жаткырылышы; *У Лагутина из-под фуражки виднелись гладкие ~ ы волос* (Шолохов) Лагутиндин жылма таралган чачы фуражкасынын астынан булайып турду.

Зачесать I *сов. что* чачты тарап жаткыруу; ~ *волосы назад* чачты артын карай тарап жаткыруу (артка жаткырып тароо); ~ *пробор* чачты тең жарып тароо.

Зачесать II *сов. разг.* тырмоо, кашуу.

Зачесаться I *сов. что* тарануу; ~ *набок* кыйшайта тарануу.

Зачесаться II *сов.* 1. кычышуу, кычыша баштоо, дүүлүгүү; 2. тырмануу, кашынуу.

Зачесть *сов. что* 1. эсептөө, эсепке алуу, эсеп кылуу, эсепке киргизүү, чегерүү; ~ *половину зарплаты в плату долга* айлыктын жарымын карызга төлөгөнгө эсеп кылуу; ~

год работы на Севере за два Түндүктө иштеген бир жылды эки жылга эсептөө; 2. (*признать выполненным*) деп эсептөө, деп кабылдоо, деп табуу; ~ *курсовую работу* курстук ишин аткарды деп эсептөө (кабылдоо).

Зачесться *сов.* эсептелүү, эсепке алынуу, эсеп кылынуу, эсепке киргизилүү, эсепке жүрүү, чегерилүү; *эта сумма зачтётся в погашение долга* бул сумма карызды төлөөнүн эсебине киргизилет.

Зачёсывать *несов. см. зачесать I.*

Зачёсываться *несов.* 1. *см. зачесаться I;* 2. *страд. к зачёсывать.*

Зачёт *м* 1. *по знач. гл. зачесть I;* 2. (*отметка*) зачёт, сабакты тапшыруу; өткөрүү; *сдать ~ зачет* тапшыруу; **получить** ~ **зачёт** зачёт алуу; $\diamond$ *в зачёт* *уст.* эсебинен, чегерип.

Зачётный, -ая, -ое зачёттук; $\diamond$ **зачётная книжка** зачёт китепчеси (книжкасы).

Зачехлить *сов. что разг. и спец.* чехол кийгизүү, кабын кийгизүү, каптоо, тыштоо, тышын кийгизүү.

Зачин *м* 1. *прост.* башталыш, демилге; ~ *дело красит погов.* иштин башталышы – арыштын ташталышы; 2. *лит.* жомок башы, баяндын, дастандын башталышы.

Зачинатель *м* *высок.* баштоочу, демилгечи; ~ *нового направления* жаңы багыттын баштоочусу.

Зачинательница *женск. к зачинатель.*

Зачинать I *несов. см. зачать I.*

Зачинать II *несов. см. зачать II.*

Зачинаться *несов.* 1. *см. зачаться II;* 2. *страд. к зачинать II.*

Зачинивать *несов. см. зачинить.*

Зачиниваться *несов. страд. к зачинивать.*

Зачинить *сов. что разг.* 1. бүтөө, жамоо; ~ *дыры* тешиктерди бүтөө; ~ *брюки* шымды жамоо; 2. *учтоо, уч чыгаруу; ~ карандаш* карандаш учтоо.

Зачинщик *м* баштоочу, демилгечи, баштап уюштуруучу, чыгаруучу; ~ *драки* муштап чыгаруучу.

Зачинщица *женск. к зачинщик.*

Зачисление *ср по знач. гл. зачислить* – **зачислиться**; ~ *в штат* штатка алуу; ~ *в армию* армияга алуу.

Зачислить *сов. кого* алуу, эсепке киргизүү, орноштуруу, дайындоо, өткөрүү, коюу; ~ *на службу* кызматка алуу; ~ *в секретари* катчы кылып дайындоо; 2. *что* сечетко жазуу, эсебине жазып коюу; өткөрүү, кошуу; ~ *в счёт долга* карыздын эсебине жазып коюу; ~ *в общий бюджет* жалпы бюджетке өткөрүү (кошуу).

Зачислиться *сов.* алынуу, киргизилүү, дайындалуу, орноштурулуу, коюлуу; ~ *на службу* кызматка алынуу (дайындалуу).

Зачислять *несов. см. зачислить.*

Зачисля́ться *несов.* 1. *см.* **зачи́слиться**; 2. *страд.* к **зачисля́ть**.

Зачи́стить *сов.* *что спец.* 1. тазалап (кырып) тегиздөө, түздөө, жылмалоо; ~ **края́ напильником** өгөө менен четтерин өгөп тегиздөө (жылмалоо); 2. *разг.* тазалоо; ~ **контакты** контактыларды тазалоо.

Зачи́стка *ж по знач. гл.* **зачи́стить**.

Зачита́ть *сов.* *что* 1. жарыялоо, угуза окуу, окуп берүү; ~ **протокол** протоколду окуп берүү; 2. *разг.* окуй берип эскиртүү, уйпаланып жыртылгычакты окуй берүү; 3. *разг.* окуганы алган китепти кайтарып бербей коюу.

Зачита́ться *сов.* китеп окууга кызыгуу, кызыгып окуу, окуй эле берүү; ~ **романом** кызыгып романды окуй эле берүү, роман окууга берилүү; ~ **до утра** таң атканча окуу.

Зачи́тывать I *несов.* *см.* **заче́сть**

Зачи́тывать II *несов.* *см.* **зачита́ть**.

Зачи́тываться I *несов.* 1. *см.* **заче́сться**; 2. *страд.* к **зачи́тывать I**.

Зачи́тываться II *несов.* **зачита́ться**; 2. *страд.* к **зачи́тывать II**.

Зачища́ть *несов.* *см.* **зачи́стить**.

Зачища́ться *несов.* *страд.* к **зачища́ть**.

Зачумленн/ый, -ая, -ое чума (мубаа) жуккан, чума таркаган; ~ **ое живо́тное** чума жуккан мал; ~ **ая местность** чума таркаган жер.

Зачу́я/ть *сов.* *кого-что разг.* 1. сезүү, жыт алуу; ~ **ть дичь** илбээсиндин жытын алуу; 2. туюу, сезүү, билүү; **кони** ~ **ли близкий о́дых** аттар тыным алаарына аз калганын сезишти.

Зашага́ть *сов.* кадам шилтөө, арыштап басуу, жүрүү; ~ **по ко́мнате** үй ичинде баса баштоо.

Зашали́ть *сов.* *разг.* тентектик кылуу, шоктонуп кетүү.

Заша́ркать *сов.* *что прост.* тарпылдатып басуу, тарпылдатып жүрө берип булгоо; ~ **пол** тарпылдатып басып полду булгоо.

Заша́ркивать *несов.* *см.* **заша́ркать**.

Зашата́ть *сов.* *кого-что* копшутуу, копшоо, козгоо, шылкылдатуу, кыймылдатуу, силкилдетүү, чайпалтуу, теңселтүү.

Зашата́ться *сов.* копшолуу, козголуу, шалкылдоо, шылкылдоо, термелүү, чайпалуу, теңселүү.

Зашвартова́ть *сов.* *мор.* *что* келип токтогон кемени канат (аркан) менен, якорь түшүрүп жылдырбай салуу.

Зашвартова́ться *сов.* *мор.* кеме канат менен (аркандалып), якорь түшүрүлүп жылбай токтоо.

Зашвартова́вывать *несов.* *см.* **зашвартова́ть**.

Зашвартова́ваться *несов.* 1. *см.* **зашвартова́ть**; 2. *страд.* к **зашвартова́вывать**.

Зашвы́ривать *несов.* *см.* **зашвы́рнуть**.

Зашвы́риваться *несов.* *страд.* к **зашвы́ривать**.

Зашвы́рнуть *сов.* *что разг.* ыргытып жиберүү, ыргытуу; ~ **мячик** топту ыргытуу.

Зашвы́рять *сов.* *разг.* *кого-что* ыргытып толтуруу, ыргытып чачуу, жаадыруу; ~ **камнями** таш жаадыруу (ыргытуу).

Зашевели́ть *сов.* *чем* кыймылдатуу, козголтуу; ~ **пальцами** манжаларын кыймылдатуу.

Зашевели́/ться *сов.* кыймылдоо, козголуу; **листья** ~ **лись** жалбырактар кыймылдады; **толпа** ~ **лась** топтолгон адамдар козголду.

Заше́ек *м прост.* желке.

Заше́ина *ж прост.* *то же, что* **заше́ек**.

Заше́йный, -ая, -ое желке., желкедеги.

Зашелесте́/ть *сов.* шуудуроо, дирилдөө; ~ **ли листья** жалбырактар шуудурады.

Зашелудиве́ть *сов.* кырчангы болуу, котур болуу.

Зашепта́ть *сов.* шыбыроо, шыбырай баштоо, күбүрөө; ~ **на ухо** кулагына шыбырай баштоо.

Зашепта́ться *сов.* шыбырашуу, күбүрөшүү, күбүр-шыбыр болуу.

Зашиба́ть *несов.* *прост.* 1. *см.* **зашиби́ть**; 2. *чем и без доп.* ичкилик ичүү, ичкиликке берилүү.

Зашиба́ться *несов.* 1. *см.* **зашиби́ться**; 2. *страд.* к **зашиба́ть** 1. 3. *чем. уст. прост.* *то же, что* **зашиба́ть** 2.

Зашиби́ть *сов.* *прост.* 1. *кого-что* уруп алуу, уруп оорутуп алуу, уруп бир жерин томпойтуп алуу; ~ **палец** манжасын уруп алуу; 2. уруп өлтүрүү; **үтку и щепкой** **можно** ~ өрдөктү чамынды менен урсаң да өлөт; 3. *что* иштеп табуу, акча табуу, акчалуу болуу.

Зашиби́ться *сов.* *прост.* урунуп этин оорутуп алуу.

Зашива́ть *несов.* *см.* **защи́ть**.

Зашива́ться I *несов.* *страд.* к **зашива́ть**.

Зашива́ться II *несов.* *см.* **заши́ться**.

Заши́вка *ж разг. и спец. по знач. гл.* **заши́ть** — **зашива́ть**.

Заши́ть *сов.* *что* 1. жамоо, жамаачы салуу, жамаачылап тигүү; ~ **прореху** жыртыкты жамоо; 2. ичине салып тигүү, ороп туруп тигүү; ~ **мешок** мешоктун оозун тигүү; ~ **посылку** в холст посылканы бөзгө ороп тигүү; 3. *спец.* тактай ж.б. кагып каптоо.

Заши́ться *сов.* *прост.* оңунан чыкпоо, мүдөөсүнө жетпөө, иши бузулуу, иши кыйчалыштоо, иши кыйшандоо; ~ **с рабо́той** иши кыйчалыштоо.

Зашифрова́ть *сов.* *что* шифрлөө, шифр менен жазуу.

Зашифрова́вка *ж по знач. гл.* **зашифрова́ть**.

Зашифрова́вывать *несов.* *см.* **зашифрова́ть**.

Зашифрова́ваться *несов.* *страд.* к **зашифрова́вывать**.

Зашлифова́ть *сов.* *что тех.* жылмалоо,

жылмалап тегиздөө, жылмакай кылуу.

Зашлифовка *ж по знач. гл. зашлифовать.*

Зашнуровать *сов. что боо байлоо, боо тагуу; ~ ботинки ботинканын боосун байлоо.*

Зашнуроваться *сов. боо тартып байлануу, боосун байлоо; ~ в корсет корсет кийип, боолорун бекем тартып байлоо.*

Зашнуровывать *несов. см. зашнуровать.*

Зашнуровываться *несов. 1. см. зашнуровать; 2. страд. к зашнуровывать.*

Зашпаклевать *сов. что шпаклевкалоо, замазка менен тешик, жылчыктарды бүтөө; ~ пол полду шпаклевкалоо.*

Зашпаклёвка *ж по знач. гл. зашпаклевать – зашпаклёвывать.*

Зашпаклёвывать *несов. см. зашпаклевать.*

Зашпаклёвываться *несов. страд. к зашпаклёвывать.*

Зашпиливать *несов. см. зашлилить.*

Зашпиливаться *несов. 1. см. зашлилить; 2. страд. к зашлиливать.*

Зашпилить *сов. что разг. шпилька сайып бекитүү, төөнөгүчтөп бекитүү; ~ волосы чачты шпилька сайып бекитүү.*

Зашпиться *сов. шпилька сайып бекитүү, төөнөгүчтөө.*

Заштатный, -ая, -ое *1. уст. штатта турбаган, штатта жок, штаттан тышкаркы; ~ чиновник штатта жок чиновник; заштатный город уст. уезддин борбору эмес, башкаруу бийлигин жүргүзө албаган шаар; 2. разг. кадыресе, кадимкидей, ~ город кадимкидей шаар.*

Заштемпелёвать *сов. что штемпелдөө, штемпель басуу; ~ письмо катты штемпелдөө (штемпель басуу).*

Заштемпелёвывать *несов. см. заштемпелёвать.*

Заштемпелёвываться *несов. страд. к заштемпелёвывать.*

Заштопанн/ый, -ая, -ое *1. прич. от заштопать; 2. прил. тордолуп жамалган, тордолуп бүтөлгөн; ~ ые носки тордолуп жасалган (бүтөлгөн) байпак.*

Заштопать *сов. что тордоп жамоо, тордоп бүтөө; ~ дыруу жырткыкты тордоп жамоо (бүтөө).*

Заштопывать *несов. см. заштопать.*

Заштопываться *несов. страд. к заштопывать.*

Зашторивать *несов. см. зашторить.*

Зашториваться *несов. страд. к зашторивать.*

Зашторить *сов. что парда тартуу, парда тагуу, парда илүү, парда менен тосуу; ~ окна терезелерге парда тартуу (тагуу).*

Заштормить *сов. мор. то же, что зашторивать 1.*

Заштормовать *сов. мор. 1. безл. шторм*

башталуу, шторм болуп туруу; **2.** штормго туш келүү.

Заштриховать *сов. что штрихтөө, штрих түшүрүү; ~ чертёж чиймени штрихтөө.*

Заштриховка *ж разг. и спец. по знач. гл. заштриховать – заштриховывать.*

Заштриховывать *несов. см. заштриховать.*

Заштриховываться *несов. страд. к заштриховывать.*

Заштукату́ривать *несов. см. заштукату́ривать.*

Заштукату́ривать *сов. что шыбоо, шыбактоо; ~ потолок шыпты шыбактоо (шыбоо).*

Заштуковать *сов. что спец. жик чыгарбай тигүү, жигин билгизбей тордоп жамоо (бүтөө); ~ прорёху жырткыкты жик чыгарбай тордоп жамоо.*

Заштукóвывать *несов. см. заштукóвывать.*

Заштукóвываться *несов. страд. к заштукóвывать.*

Зашумé/ть *сов. чурулдоо, чуу салуу, уу-дуу түшүү, күрү-гүү болуу, шуулдоо; дети ~ ли балдар уу-дуу (чуру-чуу) түшүштү; лес ~ л токой шуулдады.*

Зашуршáть *сов. разг. шуудуроо, шуудурай баштоо.*

Зашушúкаться *сов. разг. шыбырлоо, шыбырашуу, күбүр-шыбыр түшүү.*

Защекотáть I *сов. кого кытыгылап эсин оодаруу, кытыгылап шайын кетирүү, кытыгылай берип жанын көзүнө көрсөтүү, кытыгылай берип кыйноо.*

Защекотáть II *сов. кытыгылоо, кытыгылай баштоо.*

Защёлка *ж 1. разг. бекиткич, тээк; 2. тех. (запирающая часть) тил, жаак, чык эттирме; ~ портсигáра портсигардын бекиткич жаагы (чык эттирмеси).*

Защёлка/ть *сов. 1. шак-шак этүү, шакылыктоо, чыкылдоо, чак-чук этүү, шакылыктап сайроо; соловéй ~ л булбул шакылыктап сайрай баштады; 2. чем тырс эттирүү, тырсылдатуу, шык эттирүү; ~ ть языком тилин шык эттирүү.*

Защёлковать *несов. см. защёлкнуть.*

Защёлковаться *несов. 1. см. защёлкнуть; 2. страд. к защёлковать.*

Защёлкнуть *сов. что чык эттирүү, шык эттирип бекитүү, чык эттирип жабуу.*

Защёлкнó/ться *сов. чык этип бекилүү; замо́к ~ лся кулпу чык этип бекип калды.*

Защемить *сов. 1. кого-что кысуу, кыпчуу, кыпчытуу; ~ клещáми ат тиш менен кыпчып (кыпчытып) алуу; ~ палец в дверя́х бармагын эшикке кыпчытып алуу; 2. безл. разг. зырпылдоо, сайгылашуу, лукулдоо; защемíло в грудí көкүрөгү сайгылашты (зырп дей түштү).*

Защемí/ться *сов. разг. кыпчылып калуу,*

кысылып калуу; **платье** ~ лось в двери көйнөк эшикке кыпчылып калды.

Защемлять несов. см. **защемить**.

Защемляться несов. страд. к **защемлять**.

Защёчн/ый, -ая, -ое анат. жаак артындагы; ~ **ые мешки** жаактын артындагы теринин салаңдашы.

Защипа ж спец. то же, что **защипка** 2.

Защипать сов. кого-что 1. разг. чымчылап этти оорутуу, чымчылап жанды ачыштыруу, чымчылай берип кыйноо; 2. прост. түйүү (мисалы, манту, чүчбара).

Защипка ж 1. по знач. гл. **защипаться** 2; 2. портн. (складка) майда салынган бүктөө, каттоо.

Защипнуть сов. что или чего кыпчып алуу, кыпчытуу; ~ **волосок пинцетом** пинцет менен бир тал чачты кыпчытып алуу.

Защипывать I несов. см. **защипать**.

Защипывать II несов. см. **защипнуть**.

Защит/а ж 1. по знач. гл. **защитить** – **защититься**; ~ **а мира** тынчтыкты коргоо; 2. (оборона) коргоо, коргонуу, тосмо; **противотанковая** ~ **а** танкага каршы коргонуу (тосмо); 3. таяныч, жөлөк, калка, тирек, межер; **искать** ~ **ы** таяныч издөө; **взять под свою** ~ у өзү калка болуу (калкалоо); 4. юр. коргоо, жактоо; 5. спорт. коргоо, коргонуу; **играть в** ~ **е** коргонууда ойноо.

Защитительн/ый, -ая, -ое жактоо..., жактай турган; ~ **ая речь** жактоо сөзү.

Защитить сов. 1. кого-что коргоо, сактап калуу; ~ **город** шаарды коргоо; ~ **свою точку зрения** өз көз карашын коргоо (сактап калуу); 2. кого-что сактоо, коргоо, калкалоо; ~ **от холода** сууктан сактоо; ~ **глаза ладонью от солнечных лучей** алаканы менен көзүн күндөн калкалоо; ~ **от дождя** жаандан калкалоо (коргоо); 3. что жактоо; ~ **диссертацию** диссертация жактоо.

Защититься сов. 1. коргонуу, сактануу; ~ **от неприятеля** душмандан сактануу; 2. өзүн коргоо, сактоо; ~ **от обвинений** күнөөлөөдөн (күнөө тагуудан) өзүн коргоо; ~ **от жары** ысыктан өзүн сактоо; 3. жактоо; ~ **диссертационно** диссертациялык жактоо.

Защитник м 1. сакчы, коргоочу; **славные** ~ **и родины** мекендин даңктуу сакчылары (коргоочулары); 2. юр. жактоочу; **речь** ~ **а** жактоочунун (адвокаттын) сүйлөгөн сөзү; 3. спорт. коргоочу; **правый** ~ **команды** команданын оң канаттагы коргоочусу; **центральный** ~ ортодо ойногон коргоочу.

Защитница женск к **защитник** 1.

Защитн/ый, -ая, -ое 1. калкалоочу, тосуучу, радиоактивдүү шооладан сактоочу; ~ **ые очки** күндөн калкалоочу көз айнек; ~ **ый скафандр** космонавта космонавттын радиоактивдүү шооладан сактоочу скафандры; ~ **ые лесные**

пóлосы коргоо токой тилкелери; 2. разг. көгүш-саргыч түс; ~ **ая гимнастёрка** көгүш-саргыч гимнастёрка; **защитная окраска** биол. коргоочу, сактоочу, билгизбөөчү, байкатпоочу түс (айбанаттар өздөрү жашаган жердин түсүнө жараша түрүн өзгөртүп, ошол жерге окшоштуруп алган түс).

Защищать несов. 1. см. **защитить**; 2. кого-что юр. жактоо; ~ **подсудимого** соттолуучуну жактоо.

Защищаться несов. 1. см. **защититься**; 2. страд. к **защищать**.

Заявитель м спец. 1. билдирүүчү, маалымдоочу; өтүнүүчү, арыз ээси; 2. күбөлөөчү.

Заявительница спец. женск. к **заявитель**.

Заявить сов. 1. что, о чём или с союзом «что» билдирүү, кабарлоо; ~ **о своем согласии** өзүнүн макулдугу жөнүндө билдирүү; ~ **что согласен** макул экендигин билдирүү (кабарлоо); 2. кабарлоо, билдирүү, маалымдоо; ~ **о случившемся в милицию** болгон окуяны милицияга маалымдоо (билдирүү); 3. маалымдоо, билдирүү; ~ **свои права на что-л.** өзүнүн укуктуу экенин маалымдоо; 4. что или о ком-чём көрсөтүү, далилдөө; **художник заявил себя как талантливый пейзажист** сүрөтчү өзүнүн таланттуу пейзажист экенин көрсөттү; 5. что уст. (**предъявить для засвидетельствования**) көрсөтүү; ~ **документ у нотариуса** нотариуста документ көрсөтүү.

Заяви/ться сов. разг. келүү, пайда болуу; ~ **лся к нам поздно вечером** бизге түн киргенде келди.

Заявк/а ж заявка, маалымдоо, кабарлоо, билдирүү; ~ **а на земельный участок** жер участкага (тилкесин) алуу үчүн заявка берүү; **дать** ~ **у на топливо** отун алуу үчүн заявка берүү.

Заявление ср 1. билдирүү, маалымдоо; ~ **правительства** өкмөттүн билдирүүсү; **сделать** ~ **для печати** басма сөз үчүн билдирүү жасоо; **голословное** ~ далилсиз билдирүү; 2. арыз, даттануу; **подать** ~ **об отпуске** отпусмага (өргүүгө) чыгууну өтүнүп арыз берүү.

Заявлять несов. см. **заявить**.

Заявляться I несов. см. **заявиться**.

Заявляться II несов. страд. к **заявлять**.

Заядлый, -ая, -ое разг. ашынган, жеткен, барып турган, ынтызарлуу, ышкылуу, кумарлуу; ~ **шахматист** ышкылуу шахматчы; ~ **спорщик** жеткен чыр.

Заяц м 1. коён, жапайы коён; **труслив** как ~ коёндон коркок; ~ **беляк** кышында түсүн агартып өзгөртүүчү коён; **за двумя зайцами погонишься** – ни одного не поймаешь посл. эки коёнду бирдей куусаң – бирөөнү да кармай албайсың; эки коёнду кубалаган – куру калат; 2. коён териси; 3. разг. билет албаган жүргүнчү; **ехать зайцем** билет албай түшүү

(транспортко); 4. *разг. то же, что зайчик* 2.

Заяч/ий, -ья, -ье 1. коендун, коен...; ~ **ья шкурка** коен териси; 2. коен терисинен тигилген; ~ **ья шапка** коен терисинен тигилген тумак; 3. *перен. разг.* коркок, суу жүрөк; ~ **ья натура** коркок адам; ◊ **заячья губа** эрди жырык адам.

Звани/е ср 1. наам; **воинские** ~ **я** аскер наамдары; **высшее воинское** ~ **е** аскердик жогорку наам; **офицерское** ~ **е** офицердик наам; ~ **е города-героя** баатыр шаар деген наам; 2. *уст.* тек, атак, титул; **графское** ~ **е** теги графтардан, граф наамынан; **духовное** ~ **е** рухий атак; 3. *уст. и прост. (название, имя)* ысым, ат; ◊ **только (одно) звание прост.** наамынан башка кудурети жок; **Только звание, что город, а на самом деле — дыра!** Глушь ... (Скиталец) Шаар деген гана аты бар, а чынында шаар деп аташ — оозунан айлансын! Түнт жер...; **одно звание осталось** аты гана калды.

Званий, -ая, -ое 1. чакырылган; чакыруу менен келген, атайылап чакырылган; ~ **гость** чакырылган мейман; 2. атайын чакырылгандар үчүн уюштурулган сый, зыяпат; ~ **обед** сый тамак; ~ **вечер** зыяпат кечеси.

Звательный: звательный падеж *грам. звательный падеж*, кайрылуу жөндөмөсү (кээ бир тилдерде зат атоочтун жөндөмө формасы, бул форма зат атооч менен бирөөгө кайрылууну билдирет).

Звать *несов. кого* 1. чакыруу; ~ **по имени** атынан чакыруу; ~ **на помощь** жардамга чакыруу; 2. (*приглашать*) чакыруу; ~ **в театр** театрда чакыруу; ~ **в гости** мейманга чакыруу; 3. *кем* аты, ысмы; **его зовут Асаном** анын аты Асан; **как тебя зовут?** сенин атың ким?

Зваться *несов.* аталуу, эсептелүү, наамда болуу; **Крым зовётся здравницей** Крым саламаттыкты чыңдоо жайы болуп эсептелет.

Звезд/а ж 1. жылдыз; **Полярная** ~ **а** Темир казык жылдызы; 2. *перен. уст. (судьба, участь, счастье)* тагдыр, таалай; ~ **а поэта** акындын тагдыры; **верить в свою** ~ **у** өз тагдырына ишенүү; 3. *перен. (о знаменитости)* жылдыз, чыгаан, атагы таш жарган, ашкан мыкты; ~ **а экрана** экран жылдызы; ~ **а футбола** футболдун атагы чыккан мыкты оюнчусу; 4. жылдыз түрүндөгү белги; **пятиконечная** ~ **а** беш бурчтуу жылдыз; **нарисовать** ~ **у** жылдыздын сүрөтүн тартуу; **медаль «Золотая Звезда» «Алтын Жылдыз»** медалы; **морская звезда зоол.** деңиз жылдызы (жылдыз кейиптенген деңиз жаныбары); **до звезды** кечке чейин, жылдыз чыкканга чейин; ◊ **звезды с неба хватать** акылдуулугу, жөндөмдүүлүгү менен

айырмалануу; ◊ **звезд с неба не хватать** анчалык ашынган деле өнөрү жок; ◊ **родиться под счастливой звездой** жолдуу болуу, оңтойлуу болуу, бактылуу болуу.

Звездануть *сов. прост.* көзүнөн от чачыратуу, тарс бир коюу, катуу муштоо, уютта бир салуу; ~ **по голове** как чокусун уютта бир коюу.

Звездит/ьяся *несов. трад.поэт.* 1. жылдыздар жымыңдоо, жымың-жымың этүү; **небо** ~ **ся** асманда жылдыздар жымыңдайт; 2. жылт-жылт этүү, жылтылдоо.

Звездн/ый, -ая, -ое 1. жылдыз..., жылдыздар...; ~ **ая карта** жылдыз картасы; 2. жылдыздуу, жылдыз жайнаган; ~ **ая ночь** жылдыздуу түн; 3. жылдыз бурчтуу; ар тараптан бир багытка багытталган; ~ **ая эстафета** жылдыз бурчтуу эстафета (ар тараптан бир багытка келген эстафета); ◊ **звездная болезнь** атагы менен манчыркоо; **звездный дождь** метеорлордун көп түшүшү, учкан жылдыздардын көп болушу; ◊ **звездный час чей** жогорулаштын, эргүүнүн, күч жумшоонун жеткен жери; **звездный городок** космонавттардын шаарчасы.

Звездообразный, -ая, -ое (*звездообразен, -на, -но*) жылдыздай, жылдыз сымал, жылдызга окшош.

Звездопад *м* метеорлордун көп түшүшү.

Звездочёт *м* 1. *то же, что астролог*; 2. анча чон эмес деңиз балыгы.

Звездочк/а ж 1. *уменьш.-ласк. к звезда* 1, 4; **нарисовать** ~ **у** жылдызчанын сүрөтүн тартуу; 2. жылдызча (шарттуу басма белгиси); **пометить сноски в рукописи** ~ **ами** кол жазманын сноскасын (кошумча түшүндүрүүсүн) жылдызча менен белгилөө; 3. *спец.* сейрек тиштүү шестерня (дөңгөлөк); ~ **а гусеницы** каз таман дөңгөлөктүн тиштери.

Звен/еть *несов.* 1. шынгыроо, зыңылдоо, шаңгыроо, шаңкылдоо; ~ **ит колокольчик** конгуроо шынгырайт; ~ **ят голоса** добуштар шаңкылдайт; 2. *чем (раздаваться с металлическим звоном)* шынгыр этүү; ~ **еть монетами** тыйындардын шынгыр этиши; ~ **в ушах (в ухе, в голове)** звенит кулак-баш зыңылдайт.

Звено ср 1. тогоо, төнөлүк; ~ **цепи** чынжырдын төнөлүктөрү; 2. *перен. (составная часть)* звено, бөлүм; **основное** ~ **производства** өндүрүштүн негизги звеносу (бөлүмү); 3. *спец. (однотипная часть)* звено; **звенья гусеницы** каз таман дөңгөлөктүн звенолору; 4. звено; **пионерское** ~ пионер звеносу; **полевое** ~ талаачылык звеносу; ~ **самолетов** самолёттор звеносу.

Звеновой, -ая, -ое звенолук, звено...; ~ **метод работы** иштөөнүн звенолук методу.

Звеньевой, -ая, -ое 1. звенолук, звено...; ~ **участок** звено участогу (тилкеси); 2. *в знач.*

сущ. звеньевой *м*, звеньевая *ж* звеньевой, звено башчысы; ~ бригады бригаданы звеньевой (звено башчысы).

Зверёк, Зверок *м* *уменьш.* к **зверь** кичинекей жапайы айбан.

Зверёнок *м* *разг.* жапайы айбандын баласы.

Зверёныш *м* *разг.* 1. *то же, что* зверёнок; 2. *уменьш. ласк.* к **зверь** кичинекей жапайы айбан, кичинекей аң.

Звереть *несов. разг.* жаалдануу, каары чыгуу, жини ашып-ташуу, кутурунуп жаалдануу.

Зверина *м* *прост.* зор айбан, күрсүйгөн чоң айбан.

Зверинец *м* *уст. и разг.* айбанаткана, айбанаттар багы, жапайы айбандар багылуучу жай.

Зверин/ый, -ая, -ое 1. айбандын; айбан...; ~ **ые** когти айбандын тырмагы; 2. ырайымсыз, мээримсиз, жырткычтык; ~ **ые** законы конкуренции атаандаштыктын ырайымсыз мыйзамдары; 3. *разг.* аябагандай, катуу, өлөрчө; ~ **ая** скука аябагандай бук болуу; ~ **ая** ненависть өлөрчө (катуу) жек көрүү; **звериный стиль (орнамент)** байыркы кол өнөрчүлүк искусствосунда айбандардын сүрөттөрүн пайдалануу мүнөздүү болгон стиль (орнамент).

Зверобой I *м* деңиз айбанаттарына уу кылган аңчы.

Зверобой II *м* 1. *бот.* чай чөп; 2. ушул өсүмдүктөн тартылган арак.

Зверобойн/ый, -ая, -ое деңиз айбанаттарына аң уулоо...; ~ **ый** промысел деңиз айбанаттарына аң уулоо өндүрүшү; ~ **ое** судно деңизде аң уулоо кемеси.

Зверовод *м* жапайы айбандарды асыроо жагынан адис.

Звероводство *ср* териси баалуу жапайы айбандарды асырап өстүрүүчүлүк; **заниматься** ~ *м* териси баалуу жапайы айбандарды өстүрүүдө иштөө.

Звероводческ/ий, -ая, -ое жапайы айбандарды өстүрүү; ~ **ая** ферма жапайы айбандарды өстүрүү фермасы.

Зверок *см* **зверёк**.

Зверолов *м* аң уулоочу, жапайы жырткыч айбандарды кармоочу (киши).

Звероловн/ый, -ая, -ое жапайы жырткыч айбандарды кармоо...; ~ **ый** промысел жапайы жырткыч айбандарды кармоо промысели; ~ **ые** снасти жырткыч айбандарды кармоого керектүү шаймандар.

Звероподобный, -ая, -ое (звероподобен, -на, -но) жырткыч айбанга окшош, айбан чалыш, айбан сыңары; ~ **вид** кейпи айбандыкындай.

Зверски *нареч.* абдан, жырткычтарча, аябай, ырайымсыз түрдө; ~ **избить** жырткычтарча (аябай) уруп-сабоо.

Зверск/ий, -ая, -ое 1. мыкаачы, ырайымсыз, таш боор, мээримсиз, айбандык; ~ **ое** убийство мыкаачылык менен өлтүрүү; 2. *разг.* абдан күчтүү, абдан катуу, укмуштай; ~ **ая** жарá мээ кайнаткан ысык; **у него** ~ **ий** аппетит анын тамакка мейли тартуусу укмуштай.

Зверств/о *ср* 1. жеткен ырайымсыздык, мыкаачылык, жырткычтык, айбанчылык; 2. *мн.* **зверства** аябай мыкаачылык (ырайымсыздык) менен жүргүзүлгөн иш; **фашистские** ~ **а** фашисттердин мыкаачылык менен жүргүзгөн (иштеген) иштери.

Зверствовать *несов.* аябай мыкаачылык көрсөтүү, жеткен ырайымсыздык кылуу.

Зверушка *ж* *разг. уменьш.-ласк.* к **зверь** 1. кичинекей айбан.

Зверь *м* 1. аң, жырткыч айбан; **пушной** ~ аң терилүү (териси баалуу) айбан; 2. *перен.* мыкаачы, зулум, жеткен ырайымсыз адам; **◇** **смотреть** **зверем** жеп (жутуп) жиберчүдөй (акырайып) кароо, жаман көзү менен кароо.

Зверье *ср* *собир. разг.* жырткыч (жапайы) айбандар.

Зверюга *м, разг.* *то же, что* **зверь**.

Зверюшка *то же, что* **зверушка**.

Звон *м* 1. шаңгыраган добуш, шынгыраган, дыңылдаган добуш; зыңылдоо; ~ **колокола** коңгуроонун шаңгырашы (даңылдашы); ~ **стаканов** стакандардын шынгыры; **слышал** ~ , **да не знает, где он** *погов.* эмне экенин түшүнбөй, кабылдайт чындыктын өзүндөй; 2. *перен. разг.* ушак-айың, имиш-имиш, дуу-дуу сөз.

Звонит/ть *несов.* 1 кагуу, шынгыратуу; ~ **ть в колокола** коңгуроо кагуу; 2. шынгыроо; **телефон** ~ **т** телефон шынгырайт; 3. *кому* телефон чалуу; ~ **ть по телефону** телефон чалуу; 4. *перен. о ком-чём* *прост.* имиш-имиш сөз таркатуу, ушак таркатуу; ~ **ть повсюду** туш тараптын баарына имиш-имиш сөз таркатып жиберүү; **◇** **звонить во все колокола** *прост.* бардык жакка (бардыгына) жарыя кылуу.

Звониться *несов. разг.* эшиктин коңгуроосун шынгыратуу.

Звонкий, -ая, -ое (звóнок, -ка, -ко) 1. шаңкылдаган, шаңк эткен, шаңгыраган; ~ **голос** шаңкылдаган добуш (үн); ~ **колокольчик** шаңгыраган коңгуроочо; 2. *перен.* жаңырыктаган; ~ **бор** жаңырыктаган токой ичи; **◇** **звонкая монета** металл тыйындар, металл акча; **звонкий гласный** *лингв.* ачык үндүү; **◇** **звонкая фраза** ооз көптүрүп сүйлөгөн сөз.

Звонков/ый, -ая, -ое шынгыратуучу, шынгыраткыч; ~ **ая** кнопка шынгыратуучу кнопка, коңгуроо кнопкасы.

Звонкоголос/ый, -ая, -ое добуштуу,

шанкылдаган, үнү бийик; ~ ая детвора үндөрү шанкылдаган балдар.

Звонница ж эски чиркөөлөрдө конгуроо мунарасынын өзгөчө түрү.

Звонóк м 1. конгуроо; **председательский** ~ төраганын конгуроосу; **дверной** ~ эшик конгуроосу; **электрический** ~ электр конгуроосу; 2. (звуковой сигнал) звонок, шынгыроо; **раздóлся** ~ конгуроо шынгырады; **занятия начинаются по звонку** сабак конгуроо шынгыраганда башталат; 3. разг. телефон чалуу; ~ из министерства министрликтен телефон чалуу.

Звук м 1. добуш, үн, дабыш; ~ **выстрела** мылтыктын үнү; **музыкальный** ~ музыканын үнү; 2. физ. абанын дирилдеши; **неслышимые** ~ и дир-дир этип угулбаган добуштар; **скóрость** ~ а добуштун тездиги; 3. лингв. тыбыш; **гласные** ~ и үндүү тыбыштар; ~ и **кыргызского языка** кыргыз тилиндеги тыбыштар; **состав гласных** ~ ов в **русском языке** орус тилиндеги үндүү тыбыштардын курамы; $\diamond$ ни звука жымжырт, шырп эткен дабыш жок; $\diamond$ **пустой звук** куру сөз, бекер сөз.

Звуков/ой, -ая, -ое 1. физ. лингв. үн; тыбыш...; добуш...; ~ **ая волна** үн толкуну; 2. үндүү, үн чыгаруучу; ~ **ой фильм** үндүү фильм; ~ **ой сигнал** үн сигналы.

Звукозаписывающий, -ая, -ое үн (добуш) жазуучу, үн жазып алуучу; ~ **аппарат** үн (добуш) жазуучу аппарат.

Звукозапис/ь ж үн жазуу; **дом** ~ и үн (добуш) жазуу үйү.

Звукоизоляцион/ый, -ая, -ое үн (дабыш) изоляциялоочу, үн угузбоочу (үн өткөрбөөчү); ~ **ые материалы** үн изоляциялоочу материалдар (үн угузбоочу материалдар).

Звукоизоляция ж үн изоляциялоо (үн угузбоо); ~ **зала залдын** үн изоляциялоосу (үндү, добушту угузбоосу).

Звукометрический/ий, -ая, -ое үн ченеми, үн ченемдөө; ~ **ая станция** үн ченемдөө станциясы.

Звукометрия ж спец. үн ченеми, үн ченемдөө (самолёттун, кораблдин ж.б. үнү, чыгарган дабышы боюнча ордун аныктоо ыгы).

Звуконепроницаемость ж үн өткөрбөөчүлүк.

Звуконепроницаем/ый, -ая, -ое үн өткөрбөөчү; ~ **ые стёны** үн өткөрбөөчү дубалдар.

Звукооператор м үн оператору.

Звукозапись ж спец. үн жазуу.

Звукоподражание ср 1. үн тууроо; 2. үн туурап айтылган сөз.

Звукоподражатель/ый, -ая, -ое үн туурап айтылган; ~ **ые слова** үн туурап айтылган сөздөр, тууранды сөздөр.

Звукопроводность ж үн өткөргүчтүк; ~ **воды** суунун үн өткөргүчтүгү.

Звукопроводящ/ий, -ая, -ое үн өткөрүүчү; ~ **ая среда** үн өткөрүү чөйрөсү.

Звукопроницаем/ый, -ая, -ое үн өтүүчү; ~ **ые перегородки** үн өтүүчү тосмолор.

Звукоряд м муз. музыкалык катар үндөр, музыкалык добуштардын ээрчишүү катары (биринин артынан биринин ыраттуу чыгышы); **гармонический** ~ музыкалык добуштардын ырааттуу ээрчишүү катары.

Звукосниматель м спец. үн алып берүүчү, адаптер.

Звукосочетание ср тыбыш айкашы, добуштардын шайкештиги; **мелодическое** ~ уккулуктуу добуштардын шайкештиги.

Звукоулавливатель м үн кармагыч (аспап).

Звукоусилитель м үн күчөткүч (аспап).

Звучание ср 1. по знач. гл. **звучать** 1; 2. перен. багыт, мүнөз, маани; **революционное** ~ **произведения** чыгарманын революциячыл багыты (мүнөзү, мааниси).

Звуч/ать несов. 1. үн чыгаруу, үн чыгуу, добуш берүү; **струны** ~ **ат глухо** кылдардын добушу күнүрт чыгат.; 2. **чем** шарактатуу, шартылдатуу; ~ **ать шпорами** шпораны шарактатуу; 3. угулуу; **вдали** ~ **али голоса** алыста үндөр угулат; 4. перен. угулуу, сезилүү, көрүнүү, байкалуу, билинүү; **голос** ~ **ит тревогой** үнүнөн коркунуч (чочулоо) сезилет; **в вопросе** ~ **ит сомнение** үнүнөн шек саноо байкалат; 5. перен. разг. таасир этүү, сезилүү, көрүнүү (мисалы, бирөөнүн айтканынан бир нерсе сезилүү, байкалуу, көрүнүү).

Звучно нареч. шанкылдап, заңылдап, заңкылдап.

Звучный, -ая, -ое (звучен, -на, -но) 1. шанкылдаган, заңылдаган, добуштуу, бийик, даана; ~ **голос** шанкылдаган үн (үнү бийик, добуштуу); 2. уккулуктуу, таза.

Звякать несов. см. **звякнуть** 1.

Звякн/уть сов. 1. **чем** и без доп. шылдыратуу, шынгыратуу; ~ **уть ключами** ачкычтарды шылдыратуу; 2. **кому прост.** чалуу, шынгыратуу; ~ **и мне вечером по телефону** кечинде мага телефон чалып кой.

Зги: ни зги видно (не видать) көзгө сайса көрүнгүс караңгы.

Здание ср имарат; **новое** ~ **е** жаңы имарат; ~ **е театра** театрдын имараты; **общественные** ~ **я** коомдук имараттар.

Здесь нареч. 1. мында, ушул жерде, бул жерде; **живу** ~ **давно** ушул жерде көптөн бери турам; 2. разг. бул иште, бул жерде, мында; ~ **я ничем не могу помочь** бул иште мен эч кандай жардам бере албайм; ~ **нет ничего плохого** мында эч кандай эч нерсе жок.

Здешн/ий, -ая, -ее разг. ушул жердик, биерлик, мындагы; ушундагы; ~ **ие жители**

ушул жердиктер (ушул жердин калкы); **вы** ~ **ий?** сиз ушул жерден болосузбу?; ~ **ие** **цены** ушул жердеги баалар.

Здорóваться *несов.* учурашуу, саламдашуу, амандашуу, эсендешүү; ~ **за руку** кол алышып учурашуу.

Здоровéнн/ый, -ая, -ое 1. келбеттүү, күрсүйгөн, энгезердей, дардайган, алп мүчөлүү, олбурлуу, толук; ~ **ый парень** олбурлуу жигит; 2. жоон, эң чоң; ~ **о** **бревнó** жоон устун.

Здоровéть *несов.* айыгуу, сакаюу, тынып кетүү.

Здоровíла *м прост.* келбеттүү, чоң азамат; **вон ты какóй** ~ ! чоң азамат болуп калган турбайсыңбы?

Здорóвит/ься *безл. несов. разг.* саламаттыкта болуу; **как ~ ся?** саламаттыгың кандай? **мне что-то не ~ ся** саламаттыгым анча жакшы болбой турат.

Здóрово *нареч. прост.* 1. абдан, өтө, катуу; ~ **устáл** абдан чарчады (чарчадым); 2. аябай, таамай, абдан жакшы, мыкты, сонун, укмуш, ойдогудай, орду менен; **вчера мы ~ порабóтали** кечөө биз аябай иштедик; ~ **сказано** таамай айтылган; ~ **сделано** сонун жасалган; **это ~ !** бул укмуш!

Здорóво I *межд. прост.* салам айттык, аманчылыкпы, эсенчиликпи, саламатсыңбы, аманчылык, эсенчилик, саламатчылык; **здóрово живёшь (живёте)!** *прост.* эсенчиликпи! (за) **здóрово живёшь** *прост.* эч себепсиз, бекерден-бекер, дайны жок эле.

Здóрово II 1. *нареч.* сак-саламат, дени сак; 2. *в знач. сказ.* пайдалуу, жакшы; **дétям ~ спать на вóздухе** балдарга таза абада уктоо саламаттыгы үчүн пайдалуу (жакшы).

Здорóв/ый, -ая, -ое 1. дени сак, соо, сак-саламат; ~ **ый ребёнок** дени сак бала; ~ **ый организм** соо организм; ~ **о** **сёрдце** таза (соо) жүрөк; 2. соо, таза, дурус, жакшы, пайдалуу, жагымдуу; ~ **ый вид** көрүнүшү (кебетеси) дурус; ~ **ый румянец** ыраңы кызыл жүгүрүп дурус; ~ **ая пицца** пайдалуу (жагымдуу) тамак; ~ **ый вóздух** таза аба; 3. *перен.* туура, акыл-эстүү, дурус; ~ **ая идея** туура идея; ~ **ая критика** туура сын; 4. олбурлуу, келбеттүү; ~ **ый парень** келбеттүү жигит; 5. катуу, күчтүү; ~ **ый морóз** катуу суук; 6. *в знач. сказ.* **на что или не с неопр.** шамдагай, чебер, эпчил, маш, мыкты, талыкпас; **он ~ плясáть** ал бийлегенге мыкты; **мáльчик ~ на вьдумки** бала ойлоп тапканга маш; **будь (те) здорóв (ы)!** 1) кош бол (унуз)! ден соолукта бол(унуз)! саламат болуңуз (дар)! (коштошкондо айтылат); 2. ак чүч! (чүчкүргөндө айтылат).

Здорóвь/е *ср.* 1. (*нормáльное состояние*) сак-саламаттык, дени соолук; **состояние ~ я** ден соолугу, саламаттыгы; **берéчь ~ е** ден

соолугун сактоо; **потеря́ть ~ е** ден соолугунан ажыроо; **крéпкое ~ е** чың ден соолук; **сла́бое ~ е** начар ден соолук; 2. ал-абал, саламаттык; **как ~ е?** саламаттык кандай? (за) **ваше (твоё) здорóвье** сиздин саламаттыгыңыз (ден соолугуңуз) үчүн; **на (дóброе) здорóвье** эсенчиликте, ак тилекке, аш болсун; **éшьте на здорóвье!** ак тилекке (эсенчиликке) жесениз (жесениздер).

Здоровя́к *м разг.* дардайган, күрсүйгөн, болук, келбеттүү (киши).

Здоровя́чка *разг.* женск. к **здоровя́к**.

Здравие *ср уст. то же,* **здорóвье; во здравие** саламатчылыкка, эсен-соолукка; **начáть за здравие, а кóнчить за упоко́й** сөзүн жакшы (мактоодон) баштап, акырында жерине жеткирип айтпаганды айтуу (көрдөн сууруп көргө салуу); **здрáвия желаю (жела́ем)!** эсен-соо (соо саламат) болуңуз (дар)!

Здрáвица *ж* ден соолукта болушун каалап айтылган тилек (сөз).

Здравница *ж* ден соолукту чыңоо жайы; **Крым ~ Крым** ден соолук чыңоо жайы.

Здрáво *нареч.* дурус, туура, акыл-эстүүлүк менен; ~ **рассуждáть** акыл-эстүүлүк менен ой жүргүзүү.

Здрáво... здравоохранéние, здравомы́слящий деген татаал сөздөрдүн биринчи бөлүгү.

Здравомы́слие *ср книжн.* акыл-эстүүлүк менен ой жүгүртүүчүлүк, туура ойлоочулук, туура ой жүгүртүү; **обладáть ~ м** акыл-эстүүлүк менен (туура) ой жүгүртө билүү.

Здравомы́слящий, -ая, -ее акыл-эстүүлүк менен ой жүгүрткөн адам, туура ойлогон адам; ~ **человéк** туура ой жүгүртө билген адам.

Здравоохранéни/е *ср* саламаттык сактоо; **министёрство ~ я** саламаттык сактоо министрлиги; **расхóды на ~ е** саламаттыкты сактоого жумшалган чыгымдар.

Здравоохранительн/ый, -ая, -ое саламаттыкты сактоо...; ~ **ые мероприя́тия** саламаттык сактоо чаралары.

Здрáвств/овать *несов. книжн.* 1. (*быть здоровым; благополúчно существова́ть*) аман-эсен болуу, сак-саламат болуу (туруу); **Всё моё семейство ~ ует и шлёт Вам поклон** (Чехов) үй-бүлөм бүт аман-эсен, алар Сизге дубай салам айтат; 2. *повел.* **здравствуй (те)** саламатпы, аманбы, саламатсыздарбы; 3. *повел.* **здравствуй (те)** *в знач. межд. прост.* мына эмесе, мына кызык; **вот и ~ уйте: что получи́лось-то!** мына кызык: акыры эмне болду! **да здравствует!** жашасын!

Здрáв/ый, -ая, -ое 1. туура, дурус, жакшы, жүйөөлүү; ~ **ый ум** жакшы акыл (акыл-эстүүлүк); ~ **ая мысль** туура (жүйөөлүү) ой; 2. *уст. то же, что здоровый* 1; ~ **и невредим** сак-саламат жана зыян тарткан жок.

Зебра ж **зебра** (Африкадагы кара ала жолдуу жапайы жылкы).

Зебу м *нескл.* зебу (Азия жана Африкада таркаган өркөчтүү уй).

Зев м 1. көмөкөйдүн оозу; алкым тешиги; 2. *уст.* араан, ооз; ~ **льва** арстандын оозу.

Зевака м, ж *разг.* аңкоо, ачык ооз, элегей.

Зевательн/ый, -ая, -ое эстөө..., ооз ачып эстөө...; ~ **ые действия** эстөө аракеттери.

Зевать *несов.* 1. эстөө; 2. *разг.* аңкаюу; элейип карап (туруп) калуу; ~ **по сторонам** аңкайып эки жагына карануу; 3. *что разг.* аңкайып куру (таш жалак) калуу, учурду өткөрүп жиберүү.

Зевнуть *сов. однокр. к зевать* I, 3.

Зевок м 1. эстөө; **глубокий** ~ оозду чоң ачып эстөө; 2. байкабастык, абайлабастык, көрбөй калуу, байкабай калуу.

Зевота ж эстей берүү, кайра-кайра эстөө; ~ **напала** кайра-кайра (оозун ачып) эстеп туруп алды.

Зелене/ть *несов.* 1. көгөрүү, жашылдануу; **луга** ~ **ют** шалбаалар көгөрүп келатат; 2. жашыл түс жамынуу, көк түскө келүү; **бронза от времени** ~ **ет** коло бара-бара көгөрө баштайт (көгөрүп кетет); 3. *разг.* көгөрүп-татаруу, көк муштум болуу; ~ **ть от долгого купания** сууга узак түшө берип көк муштум болуу; ~ **ть от злости** каарый кайнап, туталанганынан көгөрүп-татаруу; 4. көгөрүп көрүнүү, дүкүйүү, түнөрүү; **вдали** ~ **ют леса** алыста токойлор дүкүйөт.

Зелене/ться *несов.* *то же, что зеленеть* 4; **даль степей** ~ **ется** алыстагы талаалар көгөрүп көрүнөт.

Зеленить *несов.* *что жашыл түскө келтирүү, жашыл түскө боёо.*

Зелёнка ж *разг.* 1. зелёнка (суюк көк дары); 2. көк тоют, жашыл тоют.

Зеленн/ой, -ая, -ое көк..., жашылча...; ~ **ая лавка** көк дүкөн, жашылча дүкөнү.

Зеленоглаз/ый, -ая, -ое көк, көк жашыл көздүү; ~ **ая кошка** көк жашыл көздүү мышык.

Зеленщик м жашылча сатуучу.

Зеленщица *женск. к зеленщик.*

Зелён/ый, -ая, -ое 1. жашыл, көк; ~ **ая травка** көк (көк жашыл) чөп; ~ **ый цвет** жашыл түс; ~ **ый чай** көк чай; 2. *разг. (блédный, с землiстым оттенком)* кумсарган, бозоргон (өң жөнүндө); 3. көгөрүп турган, көк; ~ **ый лук** көк пияз; 4. жаңы көк-сөк (жашылча) кошуп бышырылган, жаңы; ~ **ые щи**; 5. көк, чийки, быша элек; ~ **ое яблоко** көк (быша элек) алма; 6. *перен. разг.* боз баш, башы быша элек, тажрыйбасыз, каныкпаган; ~ **ый юнец** боз баш бала; $\diamond$ **зелёная улица** жашыл жол, ачык жол (транспорт үчүн тоскоолсуз ачык жол, бир нерсени ке-

зексиз, күтүүсүз өткөрүү); **зелёный цвет** жашыл жарык (өтүүгө жол берген белги).

Зелен/ь ж 1. *собр.* (*растительность*) көгөрүп турган (өсүп турган) өсүмдүктөр, бакшак; **дом утопает в ~ и сада** үй көк жашыл бакка чөмүлгөн; **сочная ~ в луга** жайкалган көк майсан; 2. *собр.* жашылча; **продажа свежей ~ и** жаңы жашылча сатуу; 3. жашыл түс; **крышу покрасили ~ ю** үйдүн чатырчасын жашыл менен боёшту; 4. *разг.* заңкер көк дат, зак; **хлеб покрылся ~ ю** эгинди көк дат басып кетти; **медь покрылась ~ ю** жезди көк дат басып кеткен; 5. жашыл боёк; **цинковая ~ в** цинк жашыл боёгу; **китайская ~ в** кытай жашыл боёгу; $\diamond$ **бриллиантовая зелень** жараны дезинфекциялоочу дары.

Зеленя *мн.* кыр жаап калган эгин, көк майсан;

Зелó *нареч. уст.* абдан, өтө, эң эле; ~ **утомился** абдан чарчады.

Зелье *ср.* 1. көк, көк майса, от, чөп (эски аталышы); 2. *уст.* уу, уутана; **приворотное ~ сыйкырдуу** шире (ичимдик); 3. *уст.* прост. кофе, чай; 4. *шутл.* арак; 5. *разг.* заардуу, кекирейген адам; суктандырган, кумарланткан аял; 6. *уст. (пóрох)* дары.

Земельн/ый, -ая, -ое 1. жер...; ~ **ый участок** жер тилкеси; 2. жерден пайдалануу, жер...; ~ **ый кодекс** жерден пайдалануу кодекси; ~ **ая реформа** жер реформасы; ~ **я рента** жер рентасы.

Землеведение *ср* жер жөнүндөгү илим, жалпы физикалык география.

Землевладелец м жер ээси, жер ээлөөчү; ~ **крупный** ири жер ээлөөчү.

Землевладелица *женск. к землевладелец.*

Землевладельческ/ий, -ая, -ое жер ээлөө...; жер ээлөөчүлүк; ~ **ие доходы** жер ээлөөдөн кирген кирешелер.

Землевладение *ср* 1. жер ээлөө, жер ээлөөчүлүк; 2. *спец.* ээлик жер, бирөөнүн ээлигиндеги жер.

Земледелец м жер айдап-иштеп эмгектенүүчү дыйкан.

Земледели/е *ср* 1. жер айдоо, дыйканчылык кылуу, дыйканчылык; **высокая культура** ~ **я** дыйканчылыктын жогорку маданияты; 2. (*раздел агрономии*) дыйканчылык илими, дыйканчылык; **общее ~ е** жалпы дыйканчылык илими; **частное ~ о** жеке дыйканчылык илими.

Земледельческ/ий, -ая, -ое дыйкан..., дыйканчылык...; ~ **ий район** дыйканчылык району; ~ **ий опыт** дыйкандын тажрыйбасы; ~ **ая артель** дыйкандар (дыйканчылык) артели.

Землекоп м жер казуучу.

Землекопный, -ая, -ое жер казуу...; ~

инструмент жер казуу куралы (аспабы).

Землемёр *м уст.* ченчи, жер ченегич.

Землемэрие *м уст.* то же, что геодезия.

Землемэри/ый, -ая, -ое жер ченөө...; ~ **ые работы** жер ченөө иштери.

Землеописание *ср уст.* то же что география.

Землепашество *ср уст.* то же, что земледелие 1.

Землепашец *м уст.* то же, что земледелец.

Землепользовани/е *ср спец.* жерди пайдалануу, жерди пайдалануу тартиби; ~ **е колхозов** колхоздордун жерди пайдаланышы; **реформа** ~ **я** жерди пайдалануу реформасы.

Землепроход/ец *м* мурда белгисиз болгон жерлерге барган киши; **русские** ~ **цы** белгисиз жерге барышкан орус саякатчылары.

Землероб *м уст.* то же, что земледелец.

Землеройка *ж* жер казгыч (курт-кумурска менен азыктануучу, чычканга окшогон сүт эмүүчү макулук).

Землеройн/ый, -ая, -ое жер казуучу, жер казуу...; ~ **ые машины** жер казуучу машиналар.

Землесос *м* ылай (топурак) сордуруу машинасы.

Землесосн/ый, -ая, -ое ылай (топурак) сордуруу..., ылай (топурак) сордура турган, ылай (топурак) сордуруучу; ~ **ая установка** ылай (топурак) сордуруу установкасы.

Землетрясение *ср* жер титирөө.

Землеустроитель *м* жерден пайдалануу иштерин тартипке салуучу.

Землеустроительн/ый, -ая, -ое жерден пайдалануу иштерин тартипке салуучулук; ~ **ые работы** жерден пайдаланууну тартипке салуу жумуштары.

Землеустройство *ср* жерден пайдаланууну тартипке салуунун мамлекеттик чара көрүү системасы.

Землечерпалка *ж* ылай (топурак) сузгуч (дарыянын түбүн терендетүүчү, суу астындагы иштерди аткарып сүзүп жүрүүчү машина).

Землечерпательный, -ая, -ое ылай (топурак) сузуу..., ылай (топурак) сузгуч.

Землисть *ж* топурактуулук, топурагы көптүк.

Землистый, -ая, -ое 1. топурактуу, топурагы көп; ~ **торф** топурактуу чым көң; 2. боз, бозорунку; ~ **цвет лица** өңүнүн түсү бозорунку.

Земл/я *ж* 1. (*планета*) Жер; **Земля движется вокруг Солнца** Жер Күндү айланат; 2. (*суша, земная твердь*) жер; **По времени должен был уже показаться Сахалин, но никакой ~ и поблизости не было видно** (Чаковский) Убакыт боюнча Сахалин көрүнүүгө тийиш эле, бирок жакын арада эч кандай жер көрүнбөйт; 3. (*верхний слой*

планеты) жер, жер бети; **на корабле увидели ~ ю** кемедегилер жерди көрө коюшту; 4. (*поверхность, плоскость*) жер, жер үстү; **обработка ~ и** жер айдоо, жерди иштетүү; **сесть на землю** жерге конуу; 5. (*рыхлое вещество*) топурак; ~ **я с песком и глиной** кум менен чопо аралаш топурак; 6. *высок* (страна, государство) өлкө, мамлекет, жер; **родная ~ я** бир тууган жер; **чужие земли** башка жерлер (башка өлкөлөр); 7. (*территория в чем-л. владении*) жер-суу; **колхозная ~ я** колхоздун жер-суусу; **целинные земли** дың жерлер; **◇ словно из земли (из под земли)** **вырасти** жерден чыга калгандай (калгансып); **◇ сравнять с землей** жер менен жексен кылуу.

Земляк *м* жердеш.

Земляника *ж* кожогат, кызыл бүлдүркөн.

Землянка *ж* жер үй, жер кепе.

Землян/ой, -ая, -ое 1. жер...; ~ **ые работы** жер казуу иштери; 2. жер, топурак; ~ **ой пол** асты (таманы) жер; ~ **ой вал** топурактан кырдалган (үйүлгөн) жал; 3. жерде (топурак астында) жашоочу; ~ **ой червь** жер курту; ~ **ые насекомые** жер астында жашоочу курт-кумурскалар.

Землячество *ср* 1. жердештик; 2. жердештер уюму (башка өлкөлөрдө турган мекендештердин өз ара жардамдашуу бирикмеси).

Землячка *женск. к* земляк.

Земно: **земно кланяться** *уст.* үч бүгүлө таазим этүү.

Земноводн/ый, -ая, -ое 1. жерде да, сууда да жашоочу; ~ **ые животные** жерде да, сууда да жашоочу жаныбарлар; **тритон – животное ~ ое** тритон жерде да, сууда да жашоочу жаныбар; 2. *суц.* **земноводные зоол.** жерде да, сууда да жашоочу жаныбарлар.

Земн/ой, -ая, -ое жер...; ~ **ая поверхность** жер үстү, жер бети; ~ **ая ось** жердин огу; **земной поклон** башы жерге жеткенче ийилип таазим кылуу.

Земск/ий, -ая, -ое *уст.* 1. земский (жалпы мамлекеттик); ~ **ий собор** мамлекеттик собор; 2. земство .., земстволук...; ~ **ие собрания** земство чогулуштары; 3. земстводо иштеген, земство...; ~ **ий врач** земство врачы; ~ **ая школа** земство мектеби.

Земснаряд *м* земснаряд.

Земство *ср уст.* земство (революцияга чейинки Россиянын бир катар борбордук губернияларында укугу өтө чектелген жергиликтүү башкаруу мекемеси); ~ **губернское** губерния земствосу, губерниялык земство.

Земщина *ж уст.* земщина (опричина өзгөчө башкаруу территориясына айландырылгандан кийин Иван IV тарабынан

бөлүнгөн орус мамлекетинин бир бөлүгү).

Зенит *м* **1.** зенит (так чокудагы асман бийиктиги); **2.** *перен. высок.* эн жеткен жери, туу бели, толгон кези, барып турган чагы; **в** ~ **е славы** данкынын туу бели, данкы чыгып көтөрүлүп турган чагы.

Зенитка *ж разг.* зенитка (зениттик курал).

Зенитн/ый, **-ая**, **-ое** **1.** *астр.* зениттик, зенит; ~ **ое расстояние** зениттик аралык; **2.** *воен.* зениттик, асманга атуучу; ~ **ый пулемёт** зениттик (асманга атуучу) пулемёт.

Зенитчик *м* зенитчик.

Зенитчица *женск. к зенитчик.*

Зеница *ж уст.* көздүн кареги; **♠** как зеницу **ока** көздүн карегиндей.

Зеркало *ср.* **1.** күзгү; **стенное** ~ керегеге илүүчү күзгү; **2.** *перен.* чего жалтыраган бет, мелмилдеген тегиздик; ~ **реки** дарыянын бети; **3.** *перен.* күзгү, чагылдырган күзгү; **реалистическая литература** ~ — **жизни народа** реалисттик адабият — эл турмушунун күзгүсү; **4.** *спец.* чара, аянт, бет, жайык; ~ **грунтовых вод** жер астындагы суулардын чарасы; ~ **испарения** булануу аянты; **площадь зеркала озера** көл бетинин аянты.

Зеркальн/ый, **-ая**, **-ое** **1.** күзгү жасоочу, күзгүлүү, күзгүсү бар, күзгү...; ~ **ый завод** күзгү (жасоочу) завод; ~ **ый шкаф** күзгүсү бар шкаф; **2.** *перен.* тегиз, күзгүдөй; ~ **ая гладь озера** көлдүн күзгүдөй тегиз бети; **зеркальное стекло** күзгү жасоочу айнек, калың айнек.

Зеркальце *ср уменьш. к зеркало* **1.**

Зеркальщик *м* күзгү жасоочу уста.

Зернистость *ж* бүртүктүүлүк, бүдүрдүүлүк; ~ **металла** металлдын бүртүктүүлүгү.

Зернист/ый, **-ая**, **-ое** **1.** дандуу, даны көп; ~ **ая рожь** дандуу кара буудай; **2.** бүдүрлүү, бүртүктүү; ~ **ое строение** бүртүктөрдөн турган (түзүлгөн); **зернистая икра** бүртүктүү икра.

Зерно *ср* **1.** дан, урук; **ржаное** ~ кара буудайдын даны; **2.** *собир. (семена)* үрөн, урук; эгиндин кызылы; **хлеб в зерне** уруктук эгин, кызыл дан; **3.** бир даанасы, бир тогологу, бүртүгү; **жемчужное** ~ берметтин бир бүртүгү (даанасы, тогологу); **зерна крахмала** крахмалдын бүртүктөрү; **4.** *перен. чего или какой* данек, бүртүк, үлүш; **в его словах есть** ~ **истины** мунун сөзүндө чындыктын данеги (үлүшү) бар.

Зернобобов/ый, **-ая**, **-ое** **1.** чанактуу, буурчак дандуу, буурчак...; ~ **ые культуры** чанактуу дан эгиндери, буурчактуу өсүмдүктөр; **2.** *в знач. сущ. зернобобовые мн. бот.* буурчак өсүмдүктөрү.

Зерновидный, **-ая**, **-ое** (*зерновиден, -на, -но*) дан сымал, бүртүк сымал.

Зерновик *м разг.* дан эгиндери боюнча адис.

Зерновозка *ж* эгин ташуучу араба, эгиндин

кызылын ташууга ылайыкталган чанактуу араба.

Зернов/ой, **-ая**, **-ое** **1.** эгин, дан; ~ **ые злаки** дан өсүмдүктөрү; ~ **ой фураж** жемдик эгин (жем); ~ **ые продукты** дан азык-түлүгү; **2.** эгин эгүүчү, эгин өстүрүүчү; ~ **ая ферма** эгин өстүрүүчү (айдоочу) совхоз; ~ **ой район** эгин айдоочу район; ~ **ое хозяйство** дан чарбасы; **3.** (*дающий плоды*) эгин; ~ **ые культуры** дан өсүмдүктөрү, эгин; **4.** *в знач. сущ. зерновые мн.* дан эгиндери; **уборка** ~ **ых** дан эгиндерин (буудай, арпа, ж.б.) оруп-жыйноо.

Зернодробилка *ж* дан майдалагыч машина.

Зернодробильный, **-ая**, **-ое** дан майдалай турган.

Зернообразный, **-ая**, **-ое** *то же, что зерновидный.*

Зерноочистительн/ый, **-ая**, **-ое** эгин (дан) тазалоочу; ~ **ая машина** эгин тазалоочу машина.

Зернопостав/ки *мн. (ед. зернопоставка ж)* эгин тапшыруу, эгин төгүү; **план** ~ **ок** эгин тапшыруу планы.

Зерносовхоз *м* эгин өстүрүү совхозу, дан совхозу.

Зерносушилка *ж* **1.** эгин кургаткыч (эгин, дан) кургатуу үчүн атайы жабдылган имарат; **2.** эгин кургатуучу машина.

Зерноуборочн/ый, **-ая**, **-ое** эгин чаап-жыйноочу; эгин чаап-жыйноочу; ~ **ый комбайн** эгин чаап-жыйноочу комбайн; ~ **ые работы** эгин чаап-жыйноо иштери.

Зернофураж *м* жем эгиндери.

Зернофуражн/ый, **-ая**, **-ое** жемдик, жем, тоют; ~ **ые культуры** тоют-жем өсүмдүктөрү.

Зернохранилище *ср* эгин сактагыч, эгин сактоо жайы, кампа.

Зерноядн/ый, **-ая**, **-ое** *зоол.* дан жей турган; ~ **ые птицы** дан жей турган канаттуулар.

Зёрнышко *ср уменьш. к зерно* бир тоголок дан.

Зеро *ср уст.* нөл, ноль.

Зерцало *ср* **1.** *уст. то же, что зеркало* **1;** **2.** *мн. зерцала* (металлические доспехи) соот.

Зет *м зет* **1.** латын алфавитинин акыркы *Z* тамгасынын аталышы; **2.** ушул тамга менен белгиленген белгисиз чоңдук; **3.** белгисиз адамдын шарттуу аталышы

Зефир *м* **1.** *трад.-поэт. (лёгкий ветерок)* жел; **2.** зефир (жука кездеме); **сорочка из** ~ **а** зефирден тигилген көйнөк; **3.** (*фруктовая пастила*) зефир (кант кошулуп кайнатылып уютулган шире).

Зефирный, **-ая**, **-ое** *трад.-поэт.* жеңил, назик.

Зефиров/ый, **-ая**, **-ое** зефирден тигилген, зефир...; ~ **ая рубашка** зефирден тигилген көйнөк.

Зигза́г *м* 1. ийри-буйру, ийри-буйру сызык; сынык сызык; ~ и мо́лнии чагылгандын ийри-буйру жарыгы; **черти́ть** ~ и ийри-буйру (сынык) сызык түшүрүү; 2. *в знач. нареч.* зигза́гом, зигза́гами ийри-буйру сызык калтырып, сынык сызык түшүрүп.

Зигзаговидный, -ая, -ое (зигзаговиден, -на, -но) *то же, что* зигзагообразный.

Зигзагообразн/ый, -ая, -ое (зигзагообразен, -на, -но) ийрелендеген, ийри-буйру; ~ **ая** линия ийри-буйру линия; ~ **ое** движе́ние ийрелендеп жүрүү.

Зиждатель *м уст. книжн.* түзүүчү, негиз салуучу, негиздөөчү, жаратуучу.

Зиждательница *женск. к* зиждатель.

Зиждит *несов. кого-что уст. книжн.* түзүү, негиздөө, таянуу.

Зиждиться *несов. на чём книжн.* таянуу, негизделүү, негиз кылуу; **си́ла** а́рмии зиждется на и́дее за́щиты сво́боды и незави́симости своёй Ро́дины армиянын күчү өз мекенинин эркиндигин жана көз каранды эместигин коргоо идеясына негизделген.

Зима́ *ж* кыш; **су́рoвая** ~ кычыраган кыш; **к** зимé кышка карата; **на́** зиму кышка, **наступи́ла** ~ кыш түштү; **всю́** зиму кыш бою; **◇** зиму и ле́то жайы-кышы менен.

Зимн/ий, -ая, -ее кышкы; ~ **ий** ве́чер кышкы кеч; ~ **ая** оде́жда кышкы кийим; ~ **ие** ви́ды спо́рта спорттун кышкы түрлөрү.

Зимник *м* кышкы жол.

Зимова́льный, -ая, -ое *рыб.* кыштап чыгуучу, кышында да жашоочу, кыштап чыгууга ылайыкталган; ~ **пруд** балык кыштап чыгуучу көлмө.

Зимова́ть *несов.* кыштап чыгуу, чээнге кирүү; ~ **на да́че** дачада кыштап чыгуу; **медве́дь** зиму́ет в берло́ге аюу кышты чээнде өткөрөт.

Зимови́ще *ср уст. то же, что* зимовка 2.

Зимовк/а *ж* 1. *по знач. гл.* зимовать; ~ **а** скoтá мал кыштатуу; **оста́ться на ~ у** кыштап калуу; 2. кыштоо; ~ **а** тут е́сть не́далёко (Некрасов) Жакын эле жерде кыштоо бар; **распо́ложиться на ~ е** кыштоодон жай (орун) алуу.

Зимовник *м пчел.* кышкысын аарылары менен бал челек сактоочу жай.

Зимовочн/ый, -ая, -ое кыштап чыгууга ылайыкталган, кыштоочу; ~ **ые** гне́зда кыштап чыгууга ылайыкталган уялар.

Зимовщик *м* кыштап чыгуучу.

Зимовщица *женск. к* зимовщик.

Зимовье *ср* 1. кыштап чыгуу, кышты өткөрүү; 2. *то же, что* зимовка 2.

Зимогор *м нар.-разг.* селсаяк, тентимиш.

Зимой, **Зимою** *нареч.* кышында, кышкысын; ~ **и ле́том** одни́м цве́том *заг.* кышы-жайы өңү бир (карагай, арча сыяктуу ийне жалбырактуулар жөнүндө).

Зиморо́док *м* зимородок, чабакчыл чымчык.

Зимостойк/ий, -ая, -ое (*зимостоек, -ка, -ко*) суукка чыдамдуу; ~ **ие** сорта́ я́блок алманын суукка чыдамдуу сорттору; ~ **ие** культу́ры суукка чыдамдуу өсүмдүктөр.

Зимостойкость *ж* суукка чыдамдуулук.

Зипу́н *м* чапан, чепкен.

Зия́ние I *ср по знач. гл.* зия́ть.

Зия́ние II *ср. лингв.* бир сөздө же жанаша эки сөздүн аралыгында эки жана андан көп үндүү тыбыштардын катар келиши.

Зия́/ть *несов.* аныраюу, үнүрөйүү, анырайып көрүнүп турду; ~ **ет бе́здна** тунгуюк аныраят; ~ **ющие отве́рстия** үнүрөйгөн тешиктер.

Злак *м* 1 *уст.* чөп өсүмдүктөрү; от чөп; 2. *мн.* злаки *бот.* дан өсүмдүктөрү, машактуу өсүмдүктөр; **хле́бные** ~ **и** дан өсүмдүктөр (эгиндер), машактуу эгиндер; **кормовые** ~ **и** тоют өсүмдүктөрү, машак алган тоют өсүмдүктөр.

Злаков/ый, -ая, -ое 1. чөп...; ~ **ые** расте́ния чөп өсүмдүктөрү; 2. *в знач. сущ.* злаковые *мн. бот.* өсүмдүктөрү.

Злато *ср* *трад.-поэт.* алтын.

Злато... златоигривый, **златоку́дрый** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи мүчөлүк бөлүгү.

Златове́рхий, -ая, -ое *трад.-поэт. и высок.* алтын чокулуу, алтын төбөлүү, алтын мунаралуу, алтын чатырлуу, алтын учтуу; ~ **те́рем** алтын чатырлуу терем (мунара сыяктуу үй).

Златовла́с/ый, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтындай сары жылтыр чачтуу; ~ **ая** де́ва алтындай сары жылтыр чачтуу кыз.

Златогла́в/ый, -ая, -ое *трад.-поэт. и высок.* алтын баштуу, алтын мунаралуу, алтын куполдуу; ~ **ая** Москва́ алтын мунаралуу Москва; ~ **ый** собо́р алтын баштуу (куполдуу) собор.

Златоигривый, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтын түспөлдөш жалы бар, алтын жалдуу; ~ **ко́нь** алтын жалдуу ат.

Злато́й, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтындан жасалган, алтын...

Златоко́ванн/ый, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтындан жасалган; алтын...; ~ **ая** ча́ша алтын табак.

Златоку́др/ый, -ая, -ое *уст. поэт.* алтын чачтуу, алтындай сары тармал чач; ~ **ое** дитя́ алтын чачтуу (алтындай сары тармал чач) бала.

Златоро́гий, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтын мүйүздүү, алтын мүйүз.

Златостру́нн/ый, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтын кылдуу; ~ **ая** арфа алтын кылдуу арфа.

Златотка́н/ый, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтын

жиштен токулган; ~ **о**е **платье** алтын жиштен токулган көйнөк.

Златоуст *м шутол. ирон.* сөзмөр, таңдайынан чаң чыккан сөзмөр; чечен.

Злачёный, -ая, -о *е* **трад.-поэт.** алтындалган, алтын жалатылган.

Зла́чн/ый, -ая, -о *е* (зла́чен, -на, -но) *уст.* эгин, өсүмдүк мыкты чыккан, өсүмдүгү өнүмдүү; ~ **ые зелёные нивы** көгөрүп, көйкөлгөн эгин талаасы; ♠ **злачное место** *шутл. ирон.* бузукулар жайы, бузуку иштер иштеле турган жай.

Злэйший, -ая, -е *е* **превосх. см.** злой.

Злеть *несов. разг.* каардануу, ачуусу келүү, бууракандоо, жаалдануу.

Злец *и прост. уст.* каардуу киши, катаал киши.

Злить *несов.* жинин келтирүү, каардантуу, ачуусун чыгаруу, жаалдантуу, буулуктуруу, туталантуу.

Злится *несов.* жини келүү, каардануу, ачуулануу, жаалдануу, туталануу.

Зло *I ср. 1.* жамандык, кыянаттык, кастык, кесепет; **бороться со ~ м** кыянаттыкка каршы күрөшүү; **оплатить ~ м за добро** жакшылыкка жамандык менен жооп берүү (жамандык кылуу); **2.** кырсык, балээ, мүшкүл, балакет; **причинить ~ кому-л.** жамандык кылуу; **из двух зол выбрать меньшее погов.** жамандыктын чонунан кичирээги болгону дурус; кулак-баштан садага; **3.** ачуу, кыжыр, каар, жаал; **сделать что-л. со зла** ачуусу менен жасоо, ачуусу келип турганда иштөө; ~ **берёт** кыжыр кайнайт; **иметь (держат)** ~ *на кого-л.* ачуусу келүү.

Зло *II нареч.* табалап, мыскылдап, кыжыры келип; ~ **подшутить над кем-л.** табалап мыскылдоо; ~ **посмотреть на кого-л.** кыжыры келип кароо.

Зло... **зложелатель, зловредный** сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи мүчөлүк бөлүгү.

Злоб/а *ж* каар, кыянат, кек, ачуу, жаал, туталануу; **питать ~ у против кого-л.** бирөөгө каар сактоо (кек сактоо); ♠ **злоба дня** алдыда турган эң зарыл маселе, бүгүнкү күндө баардыгын кызыктырган маселе.

Злобить *несов. кого уст.* ачуулантуу, каарын келтирүү, жаалдантуу, туталантуу, кыжыр кайнатуу.

Злобиться *несов. уст. разг.* ачуулануу, каары кайноо, жаалдануу, туталануу, кыжырлануу.

Злобность *ж* кесепет, жамандык, кыянат, кастык.

Злобно *нареч.* каарданып, табалап, ачууланып, кыжырлана, жаалданып; ~ **взглянуть на кого-л.** бирөөгө каардана (кыжырлана) кароо.

Злобный, -ая, -о *е* (злобен, -на, -но) **1.** каардуу, кас; ~ **враг** каардуу душман; **2.** ачуулуу, кыжырлуу, ызалуу, жаалдуу; ~ **взгляд** ачуулуу көз караш.

Злободнёвность *ж* учурдагы зарылдык, азыркы күндөгү кажаттуулук, көңүл тарткан кызыктуулук; ~ **темы** теманын учурдагы зарылдыгы.

Злободневный, -ая, -о *е* (злободнёвен, -на, -но) учурдагы эң эле зарыл, азыркы күндөгү эң эле кызыктуу, көңүл тартаарлык; ~ **вопрос** азыркы күндөгү көпчүлүк кызыккан маселе.

Злобствовать *несов.* ачуулануу, жаалдануу, каардануу, туталануу, кыжыры кайноо; **враг ~ ует** душман жаалданып жатат.

Зловещ/ий, -ая, -е *е* (зловещ, -а, -е) каардуу, катаал, тунжураган, түнөргөн, жаман жоруктуу, жаман жөрөлгөлүү, кара жолтой, кара саат; ~ **ая тишина** түнөрүп тунжураган тынчтык; ~ **ий признак** жаман жөрөлгөлүү (кара жолтой) белги.

Зловоние *ср* сасык жыт, бүкшүп кеткен жыт, борсуган жыт, коңурсуган жыт.

Зловонный, -ая, -о *е* (зловонен, -на, -но) абдан сасыган, өтө бүкшүгөн, катуу борсуган; ~ **воздух** сасык аба, абдан сасык жыттанган аба.

Зловредн/ый, -ая, -о *е* (зловреден, -на, -но) кара мүртөз, кыянатчыл, арам ойлуу; ~ **ый человек** кара мүртөз адам; ~ **ая мысль** жаман ой.

Злодей *м* **1.** кара санатай, кара ниет, жалаңкыч; **2. разг. бран.** митаам, кыянатчы, кара ниет, бузуку, шумпай; **что же ты надёлал, ~ !** бул эмне кылганың, шумпай! (балакет баскыр!)

Злодейка *женск. к* злодей.

Злодейски *нареч.* митаамдык менен, кара санатайлык менен, кыянаттык кылып, кара ниеттик менен.

Злодейск/ий, -ая, -о *е* **1.** митаам, шумпай, кара санатай; ~ **ий притон** митаамдардын жайы (шумпайлардын үйү); **2.** кыянат; кылмыштуу; ~ **о** **убийство** кыянаттык менен өлтүрүү; **3.** табалаган, мыскылдуу, кекээрдүү, жаалданган; ~ **ая улыбка** мыскылдуу жылмайыш.

Злодейств/о *ср* **1.** кара санатайлык, кара ниеттик, кара мүртөздүк; **2.** кыянаттык, кара санатайлык, кылмыштуу иш; бузукулук; **совершать ~ о** кыянаттык (иш) кылуу; **фашистские ~ а** фашисттердин жасаган кылмыштуу иштери.

Злодействовать *несов.* кара санатайлык иш жасоо, кыянаттык кылуу, кылмыштуу иш иштөө.

Злодеяние *ср* кыянат иш жасоо, кылмыштуу иш иштөө, кара санатайлык кылуу; **чудовищное** ~ төбө чачты тик тургузган

(тири укмуштуу) кыянаттык (кылмыштуу иш).

Зложелатель *м уст.* кара ниет, арам ойлуу, ичи кара.

Зложелательный, -ая, -ое уст. ниети кара, арам ойлуу, жамандык тилеген.

Злой, -ая, -ое (*зол, зла, зло*) 1. каардуу, катаал, жаалдуу, таш боор, мээримсиз; ~ человек каардуу (катаал) адам; злое сердце таш боор; 2. ачуулуу, каардуу, сурданган, акырайган; ~ взгляд ачуулу көз караш (акырая тиктөө); злое лицо жүзү сурданган (каардуу); 3. *з знач. сказ.* ачуулуу, жини келген, кыжыры келген; он зол на всех баарына анын жини келип жүрөт; 4. (*вызванный злобой*) жаман ой, арам ой, кара ниет; ~ умысел арам ой; злые мысли кара ниет ойлор; злые выходки жаман жоруктар; 5. кабанаак, сүзөнөөк, тебенээк, тиштээк, кишичил (буура) ж.б.; злая собака кабанаак ит; 6. жаман, зыяндуу, кесепеттүү, кылмыштуу, каргашалуу; злое начало жаман башталыш; 7. (*дурной, плохой*) кыйын, татаал, оор, жаман жоруктуу, жаман жөрөлгөлүү; жаман апаздуу; злое время кыйын мезгил; злые известия жаман жөрөлгөлүү кабарлар, жаман апаздуу кабарлар; 8. оор, катуу, алсыратма; ~ недуг оор дарт; злая лихорадка алсыратма безгек; 9. *разг. (едкий, острый)* ачуу, күчтүү, өткүр; ~ перец ачуу калемпир; ~ табак өткүр (күчтүү) тамеки; 10. *перен. (задавающий, язвительный)* өткүр, заардуу, мыскылдуу, куйкумдуу, курч; ~ фельетон куйкумдуу (курч) фельетон; злая шутка мыскылдуу тамаша; ~ язык заардуу тил; он ~ на язык анын тили өткүр (куйкумдуу); 11. *разг. (очень сильный)* катуу, каарыган, кычыраган, чыкылдаган, аяз, алай-дүлөй; ~ мороз катуу суук; чыкылдаган аяз; злая буря алай-дүлөй түшүргөн бороон; 12. *прост. (усердный, старательный)* тырышчаак, ынтаалуу, кунттуу, кайраттуу, жигердүү; Горьковчане народ веселый, смешланный и ~ до работы (А. Н. Толстой) Горькийликтер шайыр, акыл-эстүү жана ишке тырышчаак эл келет; ♦ злые языки оозуна алы жетпегендер, ушакчылар.

Злокачественный, -ая, -ое коркунучтуу, зыяндуу, кесепеттүү, каргашалуу, алсыратма, ойрондоочу; ~ ая опухоль коркунучтуу (зыяндуу) шишик; ~ ая лихорадка алсыратма безгек.

Злоключение *ср уст.* каргаша, кырсык, бактысыздык, апаат.

Злокозненный, -ая, -ое уст. жаман ойлуу, арам ойлуу, нитети кара, бузуку, журт бузар, залим, шумпай; ~ поступок бузуку иш; ~ враг залим душман.

Злонамёрность *ж книжн.* кара ниет-

түүлүк, кара санатайлык, арам ойлуулук, жаман ойлуулук.

Злонамёрный, -ая, -ое *книжн.* кара ниеттүү, кара санатай, бузуку, арам ойлуу, ичи арам; ~ые люди кара санатай адамдар; ~ый поступок арамдык менен жасалган иш.

Злонравие *ср уст.* жаман кулк-мүнөз, жаман мүнөздүүлүк, терс кыялдуулук.

Злонравный, -ая, -ое (злонравен, -на, -но) уст. терс кыял, терс мүнөз, кыялы жаман.

Злопамятность *ж то же, что злопамятство.*

Злопамятный, -ая, -ое (злопамятен, -на, -но) кекчил; кектүү; ~ человек кекчил адам.

Злопамятство *ср* кектүүлүк, кек сактоочулук, кектөөчүлүк, кекчилдик.

Злополучие *ср уст.* кырсыкка учуроочулук, сааттуулук, бактысыздык, кара жолтойлук.

Злополучный, -ая, -ое (*злополучен, -на, -но*) 1. кырсыктуу, сааттуу, кара жолтой, жолу болбогон; ~ охотник жолу болбогон аңчы; 2. (*послуживший причиной неприятности*) каргашалуу, оңунан чыкпаган; ~ день каргашалуу күн.

Злопыхатель /ь *м* кыйкымчыл, жалаакор, ыгы жок кастык кылуучу, көрө албас; **критика** ~ ей кыйкымчылдардын сыны.

Злопыхательск/ий, -ая, -ое кыйкымчыл, көрө албастык менен айтылган, жалаа жабылган, ыгы жок кастык менен айтылган; ~ие речи көрө албастык менен сүйлөнгөн сөз.

Злопыхательство *ср* кыйкымчылдык, көрө албастык, жалаакорлук, жөнү жок кастык.

Злопыхательствовать *несов.* кыйкымдоо, көрө албастык кылуу, жалаа жабуу, кыйкымдап кастык кылуу.

Злорадно *нареч.* таба кылып, табалап; ~ засмеяться табалап күлүү.

Злорадный, -ая, -ое (злораден, -на, -но) табалаган; ~ смех табалаган күлкү.

Злорадство *ср* табалоо, таба, таба кылуу.

Злорадствовать *несов.* табалап чечекейи чеч болуу, табалап кубануу, табасы кануу.

Злоречивый, -ая, -ое (злоречив, -а, -о) уст. заар тилдүү, уу тилдүү, кер какшыкчыл, тили жаман.

Злоречие *ср* заар тилдүүлүк, уу тилдүүлүк.

Злослови/е *ср* ушак айтуу, ушактоо, жамандоо; **предаваться** ~ ю ушак айтуу.

Злословить *несов.* ушактоо, жамандоо, ушак таркатуу.

Злобно *нареч.* кастык менен, өчөштүк менен, кара ниеттик менен, арам ой менен, жамандык ойлоп.

Злобный, -ая, -ое (злобен, -на, -но) 1. кара ниет, арам ойлуу, ичи кара, кас, кек санаган; ~ ая клевета кара ниеттик менен

ушактоо; ~ **ые намерения** кастыкты көздөгөн ниеттер; **2.** уятсыз, абийири жок, осол, өнөкөт алып калган, оңолбос; ~ **ый неплательщик** уятсыздык кылып (өнөкөт алып) төлөбөгөн адам; ~ **ый преступник** оңолбос (өнөкөт алып калган) кылмышкер.

Злость *ж* ачуу, кыжыр, жаал, каар, туталануучулук; **говорить со ~ ю** кыжырланып сүйлөө; ~ **берёт кого-л.** ачуусу келүү (ачууга бастыруу); кыжыры кайноо.

Злосча́стие *ср уст.* шору арылбоо, бактысыздык, шордуу тагдыр, башка түшкөн кырсык.

Злосча́стн/ый, -ая, -ое (злосча́стен, -на, -но) **1. уст.** шордуу, шору арылбаган, бактысыз, таалайсыз; **Злосча́стные пра́чки** **хóдят ме́сяц за ка́ждым ру́блём** (Некрасов) Шордуу кир жуугучтар ар бир сом үчүн ай бою сандалып катташат; **2.** каргашалуу; ~ **ая любви́** каргашалуу сүйүү.

Зло́т/ый *м* золотый (Польшанын акча бирдиги).

Злоумы́шленник *м уст.* кыянатчы, арам ойлуу, жаман ойлуу, ичи арам, кара санатай, ниети бузук; кылмышкер.

Злоумы́шленница *уст. женск. к злоумы́шленник.*

Злоумы́шля́ть *несов. что и без доп. уст.* арамдык ойлоо, жамандык ойлоо, кастык ойлоо, кас саноо, жаман ниетте болуу.

Злоупотребить *сов.* чем кыянат максатта колдонуу, кыянаттык менен пайдалануу, терс пайдалануу; өз пайдасына аша чаап кетүү; ~ **доверием** ишеничтен ыгы жок ашыра (тескери максатта) пайдалануу.

Злоупотребле́ни/е *ср 1. по знач. гл.* **злоупотребить**; ~ **е вла́стью** колундагы бийликтен пайдаланып аша чаап кетүү (кыянат иш жасоо); **2.** өз максаты үчүн пайдаланылган (аша чапкан) күнөө, кылмыш; **раскры́ть ~ я** кылмыштарды ачуу, өз максатын көздөгөн кылмыштардын бетин ачуу (кылмыштарды ашкерелөө).

Злоупотребля́ть *несов. см. злоупотребить.*

Злоязы́чие *ср уст.* тили заардуулук, жаман тилдүүлүк, жамандоо, ушактоо.

Злоязы́чный, -ая, -ое (злоязы́чен, -на, -но) тили заар, тили жаман, тили уу, ушакчы, жамандап сүйлөгөндү жакшы көргөн адам.

Злю́ка *м, ж разг.* ажаан, кырс, чорт кыял, ачуулуу, туталанма, албуут.

Злю́чка *м, ж разг. то же, что злю́ка.*

Злющи́й, -ая, -ее ажаан, жеткен заардуу, абдан каардуу; кабаган, кабанаак; ~ **пёс** кабанаак ит.

Змееви́дный, -ая, -ое (змееви́ден, -на, -но) жылан сыяктуу, жылан шекилдүү, жылан тариздүү, жылан сымал, жыландай; ~ **брасле́т** жылан сыяктуу жасалган билерик.

Змееви́к *м 1. тех.* ийилген труба (ысык суу өткөрүүгө арналган ийилген түтүк); **2.** (*поро́да*) жашыл түстүү тоо теги; **3.** (*расте́ние*) тамыры боёкко керектелүүчү өсүмдүк.

Змеело́в *м* жылан кармоочу.

Змеёныш *м 1.* жыландын баласы, бала жылан; **2. прост.** (*бра́нное сло́во*) желмогуз, чычым, балакет (балага, жаш кишиге карата айтылат).

Змееобра́зный, -ая, -ое (змееобра́зен, -на, -но) *то же, что змееви́дный.*

Змеи́н/ый, -ая, -ое 1. жыландын, жылан...; ~ **ый яд** жыландын уусу; ~ **ая ко́жа** жыландын териси; **2. перен.** (*зло́бный*) кекээрдүү, заардуу, табалаган, кытмыр; ~ **ая улы́бка** кекээрдүү жылмайыш; **◇ змеи́ная му́дрость** арамзалык (кытмырлык) менен анткор куулануу.

Змеи́стый, -ая, -ое ийрелендеген; ийри-буйру болуп кеткен.

Змеи́/ться *несов. 1.* ийри-буйру болуп кетүү, ийрелендөө; **в густо́й пше́нице ~ тья́ тропи́нка** калың буудайдын арасы менен ийри-буйру болуп жалгыз аяк жол кетет; ~ **тсая ручеек** ийрелендеп кеткен булак суусу; **2. перен.** (*блужда́ть, скользи́ть*) жылт-жулт этүү, кылт-култ этүү, кылтыңдоо, бүлк-бүлк этүү, булт эте калуу; **по стене́ ~ тсая те́нь** дубалдын боорунда көлөкө кылт-култ этет (кылтыңдайт).

Змеи́ *м 1. уст. и прост. то же, что змея;* **2.** миф. жомоктогу канаттуу ажыдаар; **3.** батпирек; **запусти́ть змея́** батпирек учуруу.

Зме́йка *ж 1. уменьш. к змея 1;* **2. с.х.** змейка (данды тазалоочу жана сорттоочу машина).

Зме́йковый: **зме́йковый аэро́стат** узартылган (чубалжыган) формадагы байлап коюучу аэростат.

Змея́ *ж 1.* жылан; **ядови́тая ~** уулуу жылан; **2. перен.** зулум, заардуу, ажаан, мерез, арамза; **3.** в знач. нареч. змеёй ийрелендеген, соймолондогон, ийри-буйруланып кеткен; **◇ змею́ на груди́ отогре́ть** (пригреть и т.п.) жыландын баласын (мерезди) бооруна катып багуу.

Зми́й *м уст. книжн. то же, что змеи́ 1,2;* **◇ до зеле́ного зми́я** (*допи́ться*) эс-учун жоготкончо ичкилик ичүү, дайнын таппай калганча ичүү.

Знава́ть *несов. многокр. к знать 1.*

Зна́к *м 1.* (*ме́тка*) белги; ~ **ка́чества** сапат белгиси; **фабри́чный** ~ фабрика белгиси; **опозна́вательные** ~ и таануу белгилери; **2.** (*свидете́льство, при́знак*) белги, жышаан, жорук, далил; **дурно́й ~** жаман жорук; **молча́ние** — ~ **согла́сия** ун-чукпоо — макулдуктун белгиси; **ока́зывать ~ и**

внимания кому-н. көңүл буруу жышаанын көрсөтүү; **3.** (*след, отмена*) из, так; ~ **ушиба** урунгандан (сүрүнгөндөн) калган из (*так*); **4.** (*изображение с условным значением*) арип, тамга, шарттуу белги; **иероглифические** ~ и иероглиф ариптери (тамгалары); **вопросительный** ~ суроо белгиси; **нотный** ~ нота белгиси; **математический** ~ математика белгиси; **система** ~ **ов** белгилер системасы; **5.** жаңсоо, ишара кылуу; **подавать** ~ **и рукой** кол жаңсап ишара кылуу (белги берүү); **6.** *то же, что значок 1*; **университетский** ~ университет значогу; **знаки отличия** артыкчылык белгилери (ордендер, медалдар); **знаки различия** айырмалоо белгилери (мис. погондор); **денежные знаки** акча белгилери (кагаз акча); **знаки почтовой оплаты** почта акысын төлөө белгиси (почта маркасы); **в знак чего** белгиси катары; **в знак протеста** нааразылык көрсөтүү белгиси катары; **под знаком чего высок** белгиси астында, белгиси менен; **под знаком единства и сплочённости** биримдиктин жана баш кошкондуктун белгиси астында.

Знаков/ый, -ая, -ое белгиси... белгилер...; ~ **ая система** белгилер системасы.

Знакомец *м разг.* тааныш; **старый** ~ эски тааныш.

Знакомить *несов. кого 1.* с кем тааныштыруу; ~ **коллектив** с **новым сотрудником** коллективди жаңы кызматкер менен тааныштыруу; **2.** с кем тааныштыруу, маалымат берүү, түшүнүк берүү; ~ с **историей страны** өлкөнүн тарыхы менен тааныштыруу.

Знакомиться *несов. 1.* с кем таанышуу, тааныш болуу; ~ с **новыми товарищами** жаңы жолдоштор менен таанышуу; **2** с кем таанышуу, маалымат алуу, түшүнүк алуу; ~ с **обстановкой** шарт менен таанышуу.

Знакомка *разг. женск. к* **знакомец.**

Знакомств/о *ср 1.* таанышуу, тааныштык; **завязать** ~ **о** таанышып алуу (тааныштык түзүү); **порвать** ~ **о** тааныштыкты үзүү; **сделать что-л. по** ~ **у** тааныштык менен бүтүрүү; **2.** тааныштык байланыш, жоржолдоштук, ылымдаштык, тааныштар; **у него большие** ~ **а** анын тааныштары көп; **3.** с кем маалымат алуу, кабардар болуу, тааныш болуу, билүү; ~ **о с историей** тарых менен тааныш болуу.

Знаком/ый, -ая, -ое (знаком, -а, -о) **1.** мурдатан белгилүү, тааныш; ~ **ая песня** мурунтан белгилүү (тааныш) ыр; **2.** с кем тааныштыгы бар, тааныш, кабардар, маалым, билген; **охотник** ~ с **каждой тропинкой** коён жатагынан бери билген аңчы; **3.** тааныш, ашына; ~ **ый человек** тааныш адам; **4.** в *знач. сущ. знакомый м, знакомая ж* тааныш; **мой** ~ **ый** менин таанышым;

встретил ~ **ую** тааныш аялды жолуктурду (жолуктурдум).

Знаменатель *м мат.* бөлүм; ~ **дробь** бөлчөктүн бөлүмү; **◇ привести к одному (общему) знаменателю** *шутл.* бир (жалпы) бөлүмгө келтирүү, бирдей кылып теңдештирүү.

Знаменательн/ый, -ая, -ое (знаменателен, -льна, -льно) **1.** өзгөчө маанилүү, айрыкча маанилүү; ~ **ый день** өзгөчө маанилүү күн; ~ **ая дата** айрыкча маанилүү дата; **2.** (*смысл, особое значение*) чоң мааниси бар, айрыкча мааниге ээ; **3.** *линг.* маанилүү; маани берүүчү; ~ **ые слова** маанилүү (маани берүүчү) сөздөр.

Знамение *ср. уст. книжн. 1.* (*знак, символ*), белги, символ; **2.** (*предзнаменование*) жышаан, ишара, белги; **◇ знамение времени** *книжн.* белгилүү бир мезгилге мүнөздүү болгон көрүнүш.

Знаменитость *ж 1.* атактуулук, данктуулук; **2.** атактуу адам, данктуу адам; **статья** ~ **ю** данктуу (атактуу) адам болуу.

Знаменитый, -ая, -ое 1. атактуу, данктуу; ~ **ый поэт** атактуу акын; **2.** *прост.* эн сонун, абдан жакшы, мыкты, жараган.

Знаменн/ый, -ая, -ое желектик, желек...; туулук, туу...; ~ **ое дрévко** желек сап (желектик сап).

Знамен/овать *несов. что книжн.* белгилөө, күбөлөө, аныктоо, даназалоо, билдирүү; **событие, ~ ующее победу** жеңишти даназалаган (күбөлөгөн) окуя.

Знаменоваться *несов.* белгиленүү, аныкталуу, күбөлөп билдирүү, даназалануу.

Знаменоносец *м уст. то же, что знаменосец.*

Знаменос/ец *м* туу алып жүрүүчү, туу көтөрүүчү; ~ **цы, вперед!** туу алып жүрүүчүлөр, алга!

Знаменщик *м* туу алып жүрүү ардактуу наамы жүктөлгөн адам.

Знамо *прост. и нар.разг. безл. в знач. сказ. вводн. сл.* албетте, арийне, ырас; ~ , **она, эта бумажка, не с неба слетела** (Марков) Албетте, бул кагаз көктөн түшө калган жок.

Знамя *ср 1.* туу; **полковоё** ~ полктун туусу; **красное** ~ кызыл туу; **переходящее** ~ өтмө кызыл туу (өтмө кызыл желек); ~ **победы** жеңиш туусу; **2.** *перен.* туу, ураан, көздөгөн идея; **◇ высоко держать знамя чьё** или **чего высок.** тууну бийик кармоо, осуятты ыйык сактоо, аткаруу; **поднять знамя борьбы за что высок.** күрөштүн туусун көтөрүү (жеңишке жетишүү үчүн башында туруп күрөш баштоо); **под знаменем чего** туусу астында.

Знани/е *ср. 1.* (*обладание сведениями, осведомлённость*) билүү, кабардар болуу; ~ **е законов развития общества** коомдун өнүгүү закондорун билүү; **со** ~ **ем дела** иш билгичтик

(билгилик) менен; **2.** (*познание*) билим, илим; **тяга к ~ ю** билимге (илимге) умтулуу; **3.** (*результат познания*) маалымат, билим; **обладать ~ ями** билимге ээ болуу.

Знатьность ж **1.** тектүүлүк; **2.** атактуулук, белгилүүлүк, даңктуулук.

Знатьный/ый, -ая, -ое (знатен, -на, -но) **1.** *уст.* ак сөөк, тектүү; ~ **ая дама** ак сөөк айым; ~ **ый** род тектүү уруу; **2.** атактуу, белгилүү, даңктуу; ~ **ый животновод** атактуу малчы; ~ **ый хлопкороб** даңктуу пахтакер; **3.** (*замечательный, отменный*) эң сонун, мыкты; **4.** *прост.* катуу, кыйла; ~ **ый морозец** катуу (кыйла) суук.

Знаток *м* билерман, көзү жетик, мыкты билген, устат; ~ **своего дела** өз ишинин устаты; ~ **литературы** адабиятты мыкты билген адам.

Знать I *несов.* **1.** *что, о ком-чём, чем-л.* (*иметь сведения*) билүү, кабардар болуу; ~ **намерения противника** душмандын оюн билүү; ~ **о поездке** бара тургандыгы жөнүндө билүү (кабардар болуу); **знаю, что он прав** анын туура айтып жатканын билем; **2.** (*обладать знанием*) билүү; ~ **свое дело** өз ишин билүү; ~ **ремесло** кол өнөрүн билүү; ~ **язык** тил билүү; **3.** таануу, билүү; **кого-л. с детства** бала чактан бери таануу (билүү); **4.** *что (понимать, сознавать)* түшүнүү, андоо, билүү, көзү жетүү, кабардар болуу; **я знаю, зачем вы пришли** сиздин эмнеге келгениңизди түшүнүп (билип) турам; **5.** (*обычно в отрицательных оборотах*) билбөө, көрбөө, баштан өткөрбөө; **он не знает болезней** ал оору деген эмне экенин билбейт (ооруп көргөн эмес); **Чапаевская дивизия не знала поражений** (Фурманов) Чапаевдин дивизиясы женилүүнү билген эмес; **6.** **знаешь, знаете в знач. вводн. сл.** баса, демекчи, айтмакчы, билесиңби, билгиң келсе, айтып коёюн; **знать не знаю** билген да эмесмин, билгим да келбейт; **◇** **знать своё место** өз алына (баркына) жараша болуу; **◇** **знать меру; знать совесть** аша чаап кетпөө, токтомдуулук көрсөтүү; **◇** **знать про себя прост.** өз ичинде болуу, сыртка чыгарбоо; **знай себе** эч нерсени элебестен, байкас албай, эс нерсеге көңүл бурбастан; **он знай себе ест** ал эч нерсени элебестен (байкас албай эле) жей берет; **дать себя знать** өзүнүн дайнын билдирип туруу, өзү эле билинип туруу; **знать грамоту** *уст.* окуп-жаза билүү, сабаты ачылуу, **не могу знать** *уст.* билбейт экенмин, биле албайт экенмин; **кто его знает** ким билет; ким билсин; **знай наших** *прост.* билип кой, көзүңдү ачып жүр (чакчырыла, көтөрүлө сүйлөө, мисалы: биздин ким экенибизди билип жүр); **только и знает, что ...** дан башка эчтекени билбейт (бир билгени...); **сам знаю, про это я**

знаю өзүм билем, бул менин ишим; **◇** **не знать веку (износу)** абдан бекем болду;

Знать II *вводн. сл. прост.* кыязы, болжолу, балким, мүмкүн, ыктымал; **не судьба, ~, нам быть вместе** бирге болушубузга, кыязы, тагдыр буюрбаган окшойт.

Знать III *ж* ак сөөктөр.

Знаться *несов. с кем-чем разг.* **1.** таанышуу, тааныш болуу; **ни с кем не желает** ~ эч ким менен тааныш болгусу (таанышкысы) келбейт; **2.** (*испытывать, переживать*) баштан өткөрүү, ичтен сызуу, кейүү; **если б не встречались, мы с страданием бы не знали** жүз көрүшүп жүрбөгөнүбүздө биз кейибейт болчубуз.

Знахарка *женск. к* **знахарь.**

Знахарский, -ая, -ое эмчи-домчулук, бакшылык, табыпчылык, дарымчылык.

Знахарство *ср* эмчи-домчулук, бакшылык, табыпчылык, дарымчылык, бүбүлүк кылуучулук.

Знахарь *м* эмчи-домчу, бакшы, дарымчы; бүбү.

Значащ/ий, -ая, -ее **1.** *прич. от значить; 2.* *прил.* маанилүү, мааниге ээ, маани берүүчү; ~ **ие элементы речи** сөздүн маани берүүчү элементтери.

Значени/е *ср.* **1.** маани, мазмун; ~ **е слова** сөздүн мааниси; **буквальное** ~ **е** сөзмө-сөз маани; **прямое** ~ **е** түз маани; **переносное** ~ **е** өтмө маани; **2.** (*важность, значительность*) маңыз, маани, зарыл, олуттуулук; **иметь важное** ~ **е** зор мааниге ээ болуу; **предприятия республиканского** ~ **я** республикалык маанидеги ишканалар; **придавать чему-л.** ~ **е** маани берүү; **решающее** ~ **е** чечүүчү маани; **не имеет значения** мааниге ээ эмес, мааниси жок.

Значимость *ж* **1.** маңыздуулук, маанилүүлүк, маани берүүчүлүк; ~ **слова** сөздүн маңыздуулугу (маанилүүлүгү); **2.** (*важность, значительность*) зарылдык, олуттуулук, маанилүүлүк; **социальная** ~ *чего-л.* бир нерсенин социалдык мааниси.

Значим/ый, -ая, -ое **1.** мааниге ээ, мааниси бар, маани берүүчү; ~ **ые части слова** сөздүн мааниге ээ (маани берүүчү) бөлүктөрү; **2.** маанилүү, зарыл, олуттуу; **выполнять общественно** — ~ **ую функцию** коомдук-маанилүү функцияны аткаруу.

Значит **1.** *ввод. сл.* демек, ошентип; **ты, ~, уезжаешь?** ошентип, сен кетет экенсиң да?; **2.** (*это есть*) мунун өзү, бул; **простить** — ~ **забыть** кечирим кылуу — мунун өзү унутуу деген сөз (дегенге жатат).

Значительно *нареч.* **1.** салмактуу, олуттуу; маани берип; **посмотреть** ~ олуттуу (салмактуу) кароо; **2.** бир кыйла, бир топ, бир далай, дурус эле, жакшы эле; **за последние годы наш город** ~ **вырос** акыркы жылдардын

ичинде шаарыбыз бир топ эле (жакшы эле) өсүп калды; **3.** бир кыйла, бир топ, бир далай, анча; ~ **быстрее** бир кыйла тезирээк; **нынешнее лето ~ засушливей** прошлогóднегo быйылкы жай өткөн жылдагыдан бир кыйла (анча) кургак болу.

Значительность ж **1.** бир кыйла чоңдук, алыстык, ыраактык, бир кыйлалык; ~ **расстояния** аралыктын бир кыйла ыраактыгы (бир кыйлалыгы); **2.** маанилүүлүк, маңыздуулук, салмактуулук, орчундуулук, олуттуулук; ~ **события** окуянын олуттуулугу.

Значительн/ый, -ая, -ое (значителен, -льна, -льно) **1.** бир кыйла көп, чоң, көлөмдүү, алыс, бир кыйла, бир далай, бир топ; ~ **ая сума** бир кыйла көп акча; ~ **ые успехи** бир топ ийгилик; **в ~ ой стéпени** бир кыйла даражада; **2.** мааниси чоң, олуттуу, орчундуу; ~ **ые события** олуттуу (орчундуу) окуялар; **3.** сырдуу, купуя таасирлүү; ~ **ым взглядом** сырдуу көз караш менен.

Значи/ть несов. что **1.** мааниге ээ болуу, маанилүү болуу; **что это ~ т?** мунун мааниси эмнеде? бул эмне деген кеп? **это много ~ т** мында толгон маани бар; мунун мааниси көп; **2.** мааниси, далили, таасири; **это ничего не ~ т** мунун эч кандай мааниси жок; **ребёнок стал поправляться – вот что ~ т воздух!** бала айыга баштады – таза абанын таасири мына ушунда! **это что-нибудь да ~ т** мунун да аздыр-көптүр (кандайдыр бир) мааниси бар.

Значиться несов. кем-чем, как кто-что или в качестве кого-чего офиц. эсептелүү, эсепке алынуу, эсепте болуу, эсепке кирүү, бир болуу, жүрүү; ~ **в списке** тизмеге кирүү, тизмеде болуу, тизмеге алынуу; **он у нас значится в качестве инструктора** ал бизде инструктор деп эсептелет; ~ **в отпуске** отпускарда жүрүү.

Значкист м значкист, зночок алган адам; ~ **ГТО ГТО** значогун алган адам.

Значкистка женск. к значкист.

Значок м 1. значок; **комсомольский** ~ комсомол значогу; **памятный** ~ эстелик значогу; **2.** белги; **значки на полях книги** китептин барактарынын четиндеги белгилер.

Знающий, -ая, -ое 1. прич. от **знать I; 2.** прил. иш билги, колуна келген; өз ишин жакшы билген, көптү билген, билимдүү, билгиликтүү; ~ **инженер** иш билген инженер; тажрыйбалуу; ~ **врач** көптү билген (тажрыйбалуу) врач.

Зноби/ть несов. безл. кого 1. чыйрыктыруу, калтыратуу, безгеги кармоо; **меня ~ т** чыйрыктырып чыкты, мен чыйрыгып турам; **2. разг.** калчылдатып (титиретип) үшүтүп чыгуу.

Зной м 1. ысык, аптап, күндүн кактаган ысыгы, какшыган ысык, куйкалаган ысык;

полуденный ~ түшкү аптап; **2.** оттун табы, оттун илеби; **3. перен.** жалындаган жүрөк оту.

Знойный, -ая, -ое (зноён, -йна, -йно) **1.** (очень жаркий) мээ кайнаткан ысык, кактаган ысык, аптаптуу; **2. перен.** от менен жалын болуп кумарланган; ~ **взгляд** жалындап кумарланган көз караш.

Зоб м 1. жемсөө; **2. мед.** богок, чар тамак.

Зобастый, -ая, -ое разг. 1. жемсөөлүү, жемсөөсү чоң; **2.** богоктуу, богогу саландаган.

Зобн/ый, -ая, -ое богок...; ~ **ая опухоль** богок шишиги.

Зов м 1. үн салган чакырык, чакырган добуш, чакырган үн; **услышать** ~ чакырган үндү угуу; **2. разг. (приглашение)** чакырык, чакыруу; **прийти по первому** ~ у биринчи чакырык боюнча келүү; **откликнуться на** ~ чакырыкка жооп кайтаруу (берүү).

Зодиак м астр. зодиак (күндүн бир жылда айланып чыгуу кырчоосунда жайгашкан он эки топ жылдыздын жалпы аты); **знаки** ~ а зодиак белгилери.

Зодиакальн/ый, -ая, -ое астр. зодиактын, зодиак...; ~ **ые созвездия** зодиак топ жылдыздары.

Зодческ/ий, -ая, -ое архитектуралык, архитектура...; ~ **ое искусство** архитектура искусствосу.

Зодчество ср зодчество, архитектура (имарат курууну долбоорлоо жана куруу искусствосу); **древнерусские деревянное** ~ орустардын байыркы жыгачтан имарат куруу искусствосу (өнөрү).

Зодчи/й м курулушчу, архитектор; **достижения** ~ х архитекторлордун ийгиликтери.

Зоил м книжн. кыйкымчыл, адилетсиз, сынчы, кекээрленип жамандаган адам.

Зол/а ж күл; **выгребать** ~ у из **печки** мештен күл чыгаруу.

Золение ср спец. 1. күл чыланган сууга буулантуу; **2.** ашатуу.

Золён/ый, -ая, -ое спец. бууланган жана ашатылган; ~ **ая кожа** ашатылган тери.

Золильный, -ая, -ое спец. күл чыланган сууга бууланган турган, ашатуучу; ~ **чан** бууланган турган чоң челек.

Золистость ж спец. күлдүүлүк; ~ **угля** көмүрдүн күлдүүлүгү.

Золистый, -ая, -ое (золист, -а, -о) **спец.** көп күл чыгуучу (түшүүчү); ~ **уголь** күйгөндөн кийин көп күл чыгуучу көмүр.

Золовка ж кайын эже, кайын сиңди (күйөөсүнүн эжеси же карындашы).

Золотарник м алтынчык (сары башыл чөп өсүмдүгү).

Золотарь м 1. уст. (ювелир) зергер; **2.** алтын чөгөрүүчү, алтын жалатуучу уста; **3.**

прост. уст. жыйылган таштандыларды ташып чыгаруучу адам.

Золотётъ *несов.* 1. алтындай жаркыроо; 2. алтындай (алтын сыяктуу) түскө келүү.

Золотильный, -ая, -ое алтын жалатуучу, алтындын буусуна кармоочу; ~ **пресс** алтындын буусуна баскыч аспап.

Золотильщик *м* алтындын буусуна жалатуучу (карматуучу) уста.

Золотист/ый, -ая, -ое алтын түстүү; ~ **ый колос** алтын түстүү машак; ~ **ые вóлосы** алтын чач, алтын түстүү саргыч чач.

Золотит/ь *несов.* 1. алтындын буусуна кармоо; алтын жалатуу; ~ **ь лóжки** кашыктарга алтын жалатуу; 2. алтындай жаркыратуу; **солнце** ~ **верхúшки** **деревьев** күн дарактардын учтарын алтын сымал жаркыратат.

Золот/иться *несов.* 1. алтындай кулпуруу; **рожь** ~ **ится** кара буудай алтындай кулпурат; 2. алтындай жылтылдоо; **вдали** ~ **ятся** **пески** алыста кум алтындай жылт-жулт этет; 3. *страд. к* **золотить** 1.

Зóлотко *ср разг.* алтын, алтыным (эркеле-тип айтууда колдонулат).

Золотник I мыскал (4, 26 граммга жакын орустардын эски тараза өлчөмү); **мал** ~ **да, дóрог** *погов.* аз да болсо наркы, алтынга тете баркы; сакадай бою сары алтын.

Золотник II **золотник** (ар түрдүү машиналарда бууну суюктукту, газды бөлүштүрүүчү механизм).

Зóлото *ср* 1. алтын; **чístое** ~ таза алтын, нукура алтын; **червонное** кызыл алтын; **не всё то, ~ что блестит** жаркырагандын баары эле алтын боло бербейт; 2. *собир. (вещи)* алтын буюмдар; 3. (*дéньги, монéты*) алтын акча, дилде; **уплатит/ь** ~ *м* алтын акча төлөө; 4. алтын жип; **шит** ~ *м* алтын жип менен тигилген; 5. *перен. (цéнный)* алтындай, асыл; **рабóтник он** ~ алтындай кызматкер; ~ **ты моё!** сен менин асылымсың!; **♦ чёрное зóлото** кара алтын (нефть).

Золото ... золотонóсный, золотоволóсый сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи составдык бөлүгү.

Золотоволóсый, -ая, -ое алтын түстүү чач, алтындай сары чачтуу.

Золотодобывающ/ий, -ая, -ое алтын өндүрүүчү, алтын таба турган, алтын каза турган; ~ **ая промýшленность** алтын өндүрүү өнөр жайы.

Золотоискáтель *м* алтын издөөчү адам.

Золотоискáтельск/ий, -ая, -ое алтын издей турган, алтын издөө...; ~ **ая пáртия** алтын издөө партиясы.

Золот/ой, -ая, -ое 1. алтындуу, алтыны бар, алтындан жасалган, алтын; ~ **ой слéток** алтын уюткусу; ~ **ой песок** алтыны бар

(алтындуу) кум; ~ **ой пёрстень** алтын шакек; ~ **ой запáс** алтын запасы; 2. алтындалган, алтын жалатылган, алтындын буусуна кармалган; ~ **ые погóны** алтын погондор; 3. (*исчисляемый на зóлото*) алтын баасындагы; ~ **ая валюта**; 4. *в знач. суш.* золотой *м* алтын, дилде; 5. (*цвéта зóлота*) алтын түстүү, алтындай; ~ **ые кúдри** алтындай тармал чач; 6. *перен. (замечáтельный, прекраснóй)* алтындай, жарашкан, куп келишкен, ойдогудай, сонун; ~ **ая пáра** куп келишкен жубайлар; ~ **ой край** сонун өлкө (жер); 7. *перен.* алтындай, асыл, жан жыргаткан, чебер, эң жакшы; ~ **ые слова** алтындай (жан жыргаткан) сөздөр; 8. *перен. (дорогóй, любóимый)* алтын, асыл, көрөр көз, азиз, кымбаттуу, сүйүктүү; ~ **ой мой!** алтыным (асылым); 9. *перен.* алтын медалы бар, алтын медалга жеткен; ~ **ая команда** алтын медал алган команда; ~ **оё очкó** алтын медалга жеткирген (алтын медалды камсыз кылган) очко; 10. бир катар ботаникалык, зоологиялык жана минералогиялык аталыштардын составдуу бөлүгү ~ **оё дéрево** алтын дарак; ~ **ой жук** алтын коңуз; ~ **ая рыбка** алтын балык; **♦ золотóй век** алтын доор (элдик тарыхында илимдин жана искусствонун дүркүрөп өнүккөн доору жөнүндө); **золотáя óсень** алтын күз; **золотые рúки** алтын колдуу, колу чебер, колунан көөрү төгүлгөн; **золотáя свáдьба** алтын той (жубайлардын баш кошуп жашашынын жырым кылымдык тою); **золотáя середина** маселе чечүүдө чечкиндүү киришпеген, өзүн орто заар кармаган адамдын аракетин, жүрүш-турушу жөнүндө; **золотóе дно** *разг. уст.* кирешелүү жай, алтын казына, үкүнүн уясы; **золотóе сечéние** шайкеш келүү, бап келүү.

Золотокúдрый, -ая, -ое *то же, что* **златокúдрый.**

Золотонóсный, -ая, -ое (золотонóсен, -на, -но) алтындуу, алтыны бар; ~ **песóк** алтындуу кум.

Золопромýшленник *м* 1. (*владéлец золотых прúисков*) алтын өндүрүү жайынын ээси; 2. алтын өндүрүү жайында иштеген кызматкер.

Золотопромýшленность *ж* алтын өнөр жайы, алтын өндүрүү.

Золотопромýшленный, -ая, -ое алтын таба турган, алтын өндүрө турган.

Золоторóтец *м прост. уст.* селсаяк, салпаяк, дейди.

Золотосодержащий, -ая, -ое алтыны бар, алтындуу.

Золототысáчник *м* түтүк гүл (дары-дармек болуучу өсүмдүк).

Золотошвéйка *ж* алтындап тигүү боюнча, алтын жип менен саймалоо боюнча уз.

Золотошвэйн/ый, -ая, -ое 1) алтындап тигилген, алтын жип менен саймаланган; ~ **ые изделия** алтын жип менен саймалоочу; ~ **ая мастерская** алтындап тигүү, алтын жип менен саймалоо өнөрканасы.

Золотуха *ж разг.* булак, эн (баланын кулагы ириндеп кеткен оору).

Золотушный, -ая, -ое *разг.* 1. булак оорулуу, булак оорусу бар; 2. (*хилый, чэхлый*) илмигий, тыртагай, түрү булак оорусу бардай азгын.

Золотце *ср* 1. *ласк.* к зóлото; 2. *то же, что зóлотно.*

Золотчик *м то же, что золотильщик.*

Золоудаление *ср тех.* күйгөн көмүрдүн күлүн жана шлакты чыгарып таштоо.

Золоулавливание *ср тех.* күл кармоо (күйгөн таш көмүрдүн күлүн абага чыгарбай кармап калуу).

Золоувитель *м* күл кармагыч (күл тозонун кармап калуучу аппарат).

Золочение *ср по знач. гл. золотить;* ~ **рамы** раманы алтындын буусуна кармоо (рамага алтын жалатуу).

Золочён/ый, -ая, -ое алтындын буусуна кармалган, алтын чайкаган, алтын жалатылган; ~ **ые ложки** алтын жалатылган кашыктар.

Золь *м спец.* золь (заттын суюктукка же газга аралашкан тозондору).

Зольник *м тех.* 1. күл түшөр (жагылган оттун күл түшө турган жер); 2. тери ашатылчу чоң челек.

Зольность *ж спец.* күлдүүлүк, күл чыгуучулук; **большая** ~ **угля** көмүрдүн көп күлдүүлүгү.

Зольн/ый, -ая, -ое 1. күл...; ~ **ая куча** үйүлгөн күл; 2. күлдөн даярдалган; ~ **ые удобрения** күл семирткичтер, күл жер семирткичтери.

Зона *ж* зона; ~ **пограничная** чек ара зонасы; **пригородная** ~ шаар жанындагы зона; **запретная** ~ кирүүгө тыюу салынган зона; ~ **отдыха** эс алуу зонасы; ~ **растительности** өсүмдүктөр зонасы; **степная** ~ талаа зонасы; **географические зоны** географиялык зоналар.

Зональность *ж спец.* зоналуулук, зона-зона болуп жайгашуу, тилке-тилке болуп жайгашуу; ~ **почв** жер кыртыштарынын зоналуулугу; ~ **растительности** өсүмдүктөрдүн зоналуулугу.

Зональн/ый, -ая, -ое (зонален, -льна, -льно) зоналык, зона...; ~ **ая растительность** зона өсүмдүктөрү (бир зонада өскөн өсүмдүктөр); ~ **ые особенности почв** жер кыртышынын зоналык өзгөчөлүктөрү.

Зонд *м* зонд (1. *мед.* диагноз коюу же дарылоо максаты менен дененин көңдөйлөрүнө сойлотуп текшерүүчү медициналык

аспап; 2. *геол.* тереңдиктеги жер катмарларынын ар түрдүү өлчөө үчүн бургуланып киргизилчү аспап; 3. үн таркаган кайсы бир точкада үн басымын өлчөй турган акустика куралы).

Зондаж *м то же, что зондирование.*

Зондирование *ср по знач. гл. зондировать;* ~ **раны** жарага зонд жиберип текшерүү; ~ **почвы** жер кыртышын зонддоо.

Зондировать *несов.* 1. *кого-что* зонддоо, зонддуу киргизүү; зонд жиберүү, зонд жиберип текшерип көрүү; 2. *перен.* алдын ала чалгындап көрүү, текшерип көрүү, байкаштырып көрүү; **◇ зондировать почву** алдын ала кандай абалда (жагдайда) экендигин байкаштырып билүү, жибин тартып көрүү.

Зондироваться *несов. страд. к зондировать.*

Зондировка *ж по знач. гл. зондировать* 1; ~ **грунта** жер кыртышын зонддоо.

Зонн/ый, -ая, -ое зоналык, зона...; ~ **ая станция** зона станциясы, зоналык станция.

Зонт *м* 1. *то же, что зонтик* 1; 2. (*невес*) сере, калканч, чатырча; **наддверный** ~ эшик үстүндөгү калканч (чатырча).

Зонтик *м* 1. кол чатыр; 2. (*kozyрёк*) калканыч, күндөн калкалаган калканыч; 3. *бот.* кол чатырга окшогон топ гүл.

Зонтиковидный, -ая, -ое *то же, что зонтикообразный.*

Зонтикообразн/ый, -ая, -ое (зонтикообразен, -на, -но) кол чатырга окшош, кол чатыр сымал; ~ **ая форма** кол чатырга окшогон форма.

Зонтичн/ый, -ая, -ое 1. кол чатырдын, кол чатыр...; ~ **ый чехол** кол чатырдын кабы; 2. кол чатырга окшош, кол чатыр өңдүү, кол чатыр сыяктуу; ~ **ая антенна** кол чатырга окшогон антенна; 3. *в знач. сущ. зонтичные мн. бот.* чатыр гүлдүүлөр.

Зонтообразный, -ая, -ое (зонтообразен, -на, -но) кол чатырга окшош, кол чатыр өңдүү, кол чатыр сыяктуу.

Зоо... зоогеография, зооспора жана зоопарк, зооферма, зоомагазин сыяктуу татаал сөздөрдүн биринчи составтык бөлүгү.

Зооветеринарн/ый, -ая, -ое зооветеринардык, зооветеринар...; ~ **ая сеть** зооветеринар тармагы; ~ **ый институт** зооветеринар институту.

Зоогеограф *м* зоогеограф (зоогеография боюнча адис).

Зоогеографический, -ая, -ое зоогеографиялык.

Зоогеография *ж* зоогеография (жер жүзүндө айбанаттардын географиялык жактан таралышын изилдөөчү илим).

Зоогигиена *ж* зоогигиена (айбанаттарды багуу шарттары алардын саламаттыгына

жана продуктуулугуна кандайча таасир эте тургандыгын изилдөөчү илим).

Зоолог *м* зоолог (зоология боюнча адис).

Зоологическ/ий, -ая, -ое 1. зоологиялык, зоология...; ~ **ий журнал** зоология журналы; ~ **ий сад** зоологиялык бак (зоология багы); 2. *перен.* корс, өлөрчө, аябай; ~ **ие нравы** корс мүнөз; ~ **ий страх** өлөрчө коркуу.

Зоология *ж* зоология (айбанаттар дүйнөсү жөнүндөгү илим).

Зоомагазин *м* зоомагазин (зоология магазини).

Зооморфизм *м* зооморфизм (кудайларды айбан түрүндө элестеткен диний көз караш).

Зооморфическ/ий, -ая, -ое зооморфизмдик, зооморфизм...; ~ **ие представления** зооморфизмдик элестетүүлөр (кудайларды айбандар түрүндө элестетүүлөр).

Зоопарк *м* зоопарк (зоологиялык парк).

Зоопсихология *ж* зоопсихология (психологиянын айбанаттардын психикасын изилдөөчү тармагы).

Зоосад *м* зоологиялык бак.

Зоотехник *м* зоотехник (зоотехника боюнча адис).

Зоотехника *ж* *то же, что* зоотехния.

Зоотехническ/ий, -ая, -ое зоотехникалык, зоотехника...; ~ **ая лаборатория** зоотехника лабораториясы.

Зоотехния *ж* зоотехния (айыл чарба малдарын өстүрүү, азыктандыруу, багуу жана туура пайдалануу жөнүндөгү илим).

Зореньк/а *ж нар.-поэт. ласк. к* **заря** 1. таңкы шоола, таң жарыгы; **на** ~ **е** таң шооласын салганда.

Зорить *несов. кого-что прост. и с.-х.* жетилтүү (көк кезинде, чийки үзүлгөн жемишти; алма, помидор, бүлдүркөн ж.б. күнгө коюп же жылуу жерде кармап жетилте бышыруу).

Зорить *несов. прост. то же, что* **разорять**.

Зорк/ий, -ая, -ое (зорок, -ка, -ко) 1. көзү курч, көрөгөч, көрөгөн; ~ **ие глаза** көзү курч; ~ **ий охотник** көрөгөч аңчы; 2. *перен.* кыраакы; **пограничники** – ~ **ие часовые** своей Родины чек арачылар – өз Ата Мекенинин кыраакы сакчылары (күзөтчүлөрү).

Зорко *нареч.* сактык менен, көрөгөчтүк менен, кыраакылык менен; ~ **охранять священные границы Родины** Ата Мекендин ыйык чек араларын сактык менен кайтаруу.

Зоркость *ж* 1. көзү курчтук, көрөгөчтүк; ~ **снайпера** снайпердин көзү курчтугу; 2. *перен.* (способность быстро всё замечать) кыраакылык, байкагычтык, баамдагычтык, баамчылдык, зиректик; ~ **исследователя** изилдөөчүнүн баамчылдыгы.

Зорька *ж* 1. *нар.-поэт. и разг. ласк. к* **заря** 1; *то же, что* **заря**; 2. *обл.* таңкы сыдырым жел.

Зра́зы *мн. (ед. зра́за ж)* зразы (күрүч ж.б. кошулуп жасалган эттүү тамак).

Зрачкóв/ый, -ая, -ое карек...; ~ **ые нервы** карек нервдери.

Зрач/ок *м* карек (көздүн кареги); **расширенные** ~ **ки** чоңоюп кеткен каректер.

Зрелище *ср* 1. көрүнүш; **закат солнца в горах** – **замечательное** ~ тоодогу күндүн батышы – өзүнчө бир сонун көрүнүш; **необыкновенное** ~ ажайып көрүнүш; 2. *уст.* көрүп, байкап баамдоо, маашырланып кароо, көрүп байкаган көрүнүш; 3. оюн, оюн-зоок, оюн-тамаша.

Зрелищн/ый, -ая, -ое оюн көрсөтө турган, оюн коё турган; ~ **ые предприятия** оюн көрсөтө турган жайлар.

Зрело *нареч.* аябай, абдан, жеткире; ~ **обдумать** жеткире ойлоо.

Зрелость *ж* 1. жетилгендик, бышкандык; 2. толуп жетилгендик, бойго жеткендик; **наступила** ~ толуп (бойго жетип) турган чагы; 3. *перен.* өнүгүп абдан жетилгендик, каныккандык; **политическая** ~ саясий жактан жетилгендик.

Зрел/ый, -ая, -ое (зрел, -а, -о) 1. бышкан, жетилген; ~ **ый виноград** бышкан жүзүм; 2. толгон, бойго жеткен, кемелине келген; ~ **ый возраст** толуп турган чагы; 3. *перен.* тажрыйбалуу, каныккан, иш билги, чебер, мыкты, өнүккөн, бышып жетилген, жетик; ~ **ый специалист** тажрыйбалуу адис; ~ **ая мысль** бышып жетилген ой; ~ **ый ум** жетик акыл.

Зрени/е *ср* көрүү, көздүн курчтугу, көрүү жөндөмдүүлүгү; **орган** ~ **я** көрүү органы; **иметь хорошее** ~ **е** жакшы көрө алуу; **хорошее** ~ **е** көзү курч; **слабое** ~ **е** көрүүсү (көзү) начар; **лишиться** ~ **я** көзүнөн ажыроо; көрө албай калуу (сокур болуп калуу); **↓ точка зрения** көз караш (бир нерсеге жасалган мамилеге карата); **поле зрения** 1) көз алдында көрүнүп тургандар; 2) *перен.* кызыктырган нерселер (ой-пикири).

Зреть I *несов.* 1. (*становиться спелым*) быша баштоо, жетилүү; **зреет виноград** жүзүм быша баштады; 2. *перен.* өсүү, өнүгүү, каныгуу, бышып жетилүү; **зреют планы** пландар бышып жетилүүдө.

Зреть II *несов. уст. книжн.* 1. *кого-что (видеть)* көрүү; 2. *на кого-что (смотреть)* кароо, көз жиберүү, тигиле кароо.

Зримо *нареч. книжн.* көз алдыга тартылып, көз алдыда көрүнүп, элестеп.

Зримость *ж книжн.* көз алдыга тартылуу, элестеп көрүнүү жөндөмдүүлүгү.

Зрим/ый, -ая, -ое (зрим, -а, -о) 1. көрүнүп турган, көрүнө турган, көз алдыга тартылуучу, элестеп көрүнүүчү; ~ **ый мир** көз алдыга тартылган дүйнө; 2. *перен.* көрүнүп

турган, сезилген, байкалган, айкын; ~ **ая** **связь** айкын байланыш.

Зритель/ь *м* **1.** көрүүчү; карап туруучу; **праздные** ~ и бекерчи көрүүчүлөр (карап тургандар); **2.** оюн көрүүчү; **театральные** ~ и театрда оюн көрүүчүлөр; **взыскательный** ~ **ь** талабы күчтүү көрүүчү.

Зрительница *женск. к зритель.*

Зрительн/ый, -ая, -ое **1.** көрө турган, көрүү...; ~ **ый нерв** көрүү нерви; ~ **ая память** көргөнүн эсте туту билүү; **2.** (*предназначенный для зрителей*) көрө турган, оюн көрсөтө турган; ~ **ый зал** оюн көрсөтүү залы, көрүү залы; $\diamond$ **зрительная труба** дүрбү, турнабай.

Зрительский, -ая, -ое көрүүчүлүк, көрүү...; ~ **интерес** көрүү кызыкчылыгы.

Зря *нареч. разг.* курулай, текке, орунсуз, бекер эле, жок жерден, бошко; ~ **тратить деньги** курулай акча чыгымдоо; ~ **тратить время** убакытты бошко кетирүү; ~ **говорить** орунсуз сүйлөө.

Зрячий, -ая, -ое көзү көрүүчү, көздүү, көрө алган.

Зряшн/ый, -ая, -ое *прост.* **1.** жарабаган, болбогон, арзыбаган, түккө турбаган, негизи жок; ~ **ая работа** жарабаган иш; ~ **ый разговор** болбогон (арзыбаган) сөз; **2.** колунан эчтеке келбеген, арзыбаган, тыйынга турбаган, мажүрөө, чабал; ~ **ый человек** колунан эчтеке келбеген киши.

Зуб *м* **1.** (*мн. зúбы*) тиш; **коренные** ~ **ы** азуу тиштер; ~ **ы прорезались** тиши чыкты; **2.** *мн.* **зубья** тиш; ~ **ья пилы** араанын тиштери; ~ **ья бороны** маланын тиштери; $\diamond$ **вооружённый до зубов** (аябай) куралданган; **зуб на зуб не попадает** тиши тишине тийбей калчылдайт; **зúбы на полку** (класть) тишинин кирин сооруу; **казаны оттон түшүү**; **сквозь зúбы** (говори́ть, болта́ть, бормота́ть и т.п.) тиштенип сүйлөө, кыжырланып (ызырынып) сүйлөө (келжирөө, сүйлөнүү ж.б.); **точить (востри́ть) зуб (зúбы)** **1)** *на кого разг.* тишин кайроо; **2)** *на что* көзү түшүү, өзүнө алууга умтулуу; **не по зубам** тиши өтпөйт, колунан келбейт; **ни в зуб** (толкнúть); **ни в зуб ногой** *прост.* эчтекеден кабары болбоо, эчтеке билбөө, такыр түшүнүгү болбоо; **иметь зуб против кого на кого разг.** кек сактоо, ичинен ызырынып жүрүү; **зубами держаться за что** *прост.* аябай ардактоо, колдон чыгарбоого тырышуу (жан талашуу); **показывать зúбы** **1)** акыйлашуу, каяша айтуу; **2)** *перен.* беттен алуу, жинин карматуу; **глядеть (смотре́ть) в зúбы кому** *прост.* ыгы жок сыпайыгерчилик кылуу, кылыксынуу, көңүл уулоо, байкап көрүү; **вырвать из зубов** бир нерсени арандан зорго алуу, кыйындык менен ээ болуу (жетүү); **ломать на чём зúбы** тилегине жетпей калуу,

иши ордунан чыкпоо; **зúбы съест (проест) на чём** *прост.* практика жолу менен тажрыйбага ээ болуу, практикада каныгуу, практика аркылуу билүү; **навязло в зúбах** жадатып жиберди, тажатып бүттү.

Зубаст/ый, -ая, -ое (зубаст, -а, -о) **1.** азуулуу, азуулары аркайган, өткүр тиштүү; ~ **ая щúка** азуулу чортон (балык); **2.** *перен.* тилдүү, тили өткүр, тили уу, тилин тартпаган, тайманбаган; ~ **ый парень** тили өткүр улан (тилин тартпаган жигит).

Зубатый, -ая, -ое тиши көп, тиши чоң, тиштери оркойгон; ~ **кит** тиштери оркойгон кит.

Зубец *м* **1.** тиш; ~ **пилы** араанын тиши; **зубцы у граблей** тырмоонун тиштери; **зубцы колеса** дөңгөлөктүн тиштери; **2.** *мн.* **зубцы** ... арсагы, арсак тиш; **стены с зубцами** арсак-арсак дубал; **зубцы далёких гор** алыскы тоо арсактары.

Зубик *м уменьш-ласк. к зуб* **1.**

Зубило *ср* **зубило** (темир кетүүдө, жик салууда, таш чегүүдө ж.б. колдонула турган аспап).

Зубильн/ый, -ая, -ое зубилонун, зубило...; ~ **ое лезвие** зубилонун мизи.

Зубн/ой, -ая, -ое **1.** тиш...; ~ **ая боль** тиш оорусу; ~ **ая щётка** тиш щёткасы; ~ **ой врач** тиш врачы; **2.** *лингв.* тиш, тишчил; ~ **ая** артикуляция тиш артикуляциясы; ~ **ые звуки** тишчил тыбыштар.

Зубовный: **скрежет зубовный** аябай жини келүү, аябай каардануу, тишин кычыратып кыжыры келүү; **со скрежетом зубовным** аябай кыйылып туруп макул болуу, такыр көңүлү чаппай иштөө, табы тартпоо.

Зубоврачебный, -ая, -ое тиш дарылоо...; ~ **кабинет** тиш дарылоо кабинети.

Зубоврачевание *ср книжн.* тиш ооруларын дарылоо.

Зубодёр *м прост. ирон.* тиш врачы.

Зубок *м* **1.** (*мн. зúбки*) *уменьш-ласк. к зуб* **1;** **2.** (*мн. зúбки*) *тех.* бургулоо машинасынын тиштери; $\diamond$ **на зубок подарить (принести)** и т.п.) жаңы төрөлгөн балага арнап белек алып келип берүү; **попасть на зубок кому** *разг.* шылдың болуу, шылдыңга калуу, айың-ушакка калуу.

Зуболечебница *ж уст.* тиш дарылоо жайы.

Зуболечебный, -ая, -ое *то же, что зубоврачебный.*

Зуборезный, -ая, -ое *тех.* тиш чыгаруу...; ~ **станок** тиш чыгаруу станогу.

Зубоскал *м прост.* шылдыңкор, мыскылчы.

Зубоскалить *несов. прост.* күлүп мыскылдоо, шылдыңдоо.

Зубоскалка *прост. женск. к зубоскал.*

Зубоска́льство *ср* шылдынкордук, шылдын-доочулук, мыскылдоочулук.

Зуботы́чина *ж прост.* оозго муштоо, оозго коюп жиберүү.

Зубочи́стка *ж* тиш чукуур.

Зубр *м* **1.** зубр; **2.** көз карашы эски, дегенинен кайтпаган адам; жеткен реакция-чыл; **3.** *разг. шутол.* ири, баалуу, чыгаан (адис жөнүндө); ~ **редакцио́нный** редакциянын чыгааны.

Зубрёжка *ж* жаттап алуу, курулай жаттап алуу.

Зубри́ла *м, ж разг.* маанисине түшүнбөй курулай жаттап алуучу.

Зубри́лка *м, ж разг.* *то же, что зубри́ла.*

Зубри́ть I *несов.* *что* **1.** *спец.* тиш чыгаруу; ~ **пилу́** араанын тиштерин чыгаруу; **2.** кетиктенүү, кетик кылуу, кетик-сетик жиберүү; ~ **нож** бычактын мизин кетик кылуу.

Зубри́ть II *несов.* *что разг.* жаттоо, жаттап алуу.

Зубри́ться I. *несов.* **1.** кетиктенүү, кетикте-нип кетүү; **2.** *страд.* к **зубри́ть I.**

Зубри́ться II *несов.* *страд.* к **зубри́ть II.**

Зубро́вка *ж* **1.** зубровка (дан өсүмдүгү); **2.** зубровка (ушул дан өсүмдүгүнө ачытылган ичкилик, арак).

Зубро́вый, -ая, -ое зубр...; ~ **запове́дник** зубр коругу.

Зубча́тка *ж спец.* зубчатка (механизмдин тиштүү бөлүгү).

Зубча́т/ый, -ая, -ое **1.** тиштүү; ~ **ое колесо́** тиштүү дөнгөлөк; **2.** кетиктүү, арсак; ~ **ая стена́** кетиктүү (арсак) дубал.

Зубчи́к *м уменьш.* к **зубе́ц 1;** ~ **колеса́** дөнгөлөктүн тишчеси.

Зуд *м* **1.** кычыткы, дүүлүгүп кычышуу; **вызыва́ть** ~ кычыткы келтирүү (пайда кылуу); **2.** *перен.* *разг.* делебеси козголуу, ээлигүү, эңсөө; **писа́тельский** ~ жазуучулук ээлигүү.

Зуда́ *м, ж прост.* жадатма, тажатма киши.

Зуде́ние *ср разг.* зуу-зуу этүү, бир калыпта зынылдап зуулдоо.

Зуде́нь *м* котур курту, котур кенеси.

Зуде́ть I *несов.* **1.** кычышуу, дүүлүгүү; **те́ло** зудит дене дүүлүгүп кычышат; **2.** *перен.* тили кычышуу; **язы́к так и зудит** тили кычышып араң эле турат.

Зуде́ть II *несов.* *разг.* **1.** зынылдоо, зырыл-доо; **зудя́т комары́** чиркейлер зынылдайт; **2.** *перен.* жадатуу, тажаттуу; **переста́нь** ~ ! тажатып жибердин, койчу деги! (жадатпай тим турчу!).

Зуди́ть I *несов.* *прост.* *то же, что зуде́ть II.*

Зуёк *м* мойнок, мойнок чулдук (көлмөлөрдүн айланасында жашоосу кичинекей канаттуу).

Зулу́с *нескл.* **1.** *то же, что зулу́сы; **2.** зулустардын тили.*

Зулу́ск/ий, -ая, -ое зулустардын, зулус...; ~ **ий язы́к** зулус тили; ~ **ие обы́чай** зулустардын үрп-адаты.

Зулу́сы *мн.* (*ед.* **зулу́с м, зулу́ска ж**) зулустар (Түштүк Африка Республикасында жашаган элдердин бири, ошондой эле ошол калкка таандык адам).

Зуммер *м зуммер* (үн сигналын берүү үчүн пайдалануучу электр аспабы).

Зуммери́ть *несов.* зуммерлөө (үн сигналын берүү).

Зурна́ *ж* сурнай.

Зурна́ч *м* *то же, что зурни́ст.*

Зурни́ст *м* сурнайчы.

Зыби́ть *уст. несов.* *что* чайпалуу, теңселүү, термелүү, былкылдоо.

Зыби́ться *несов. уст. поэт.* чайпалуу, теңселүү, термелүү; былкылдоо; **во́лнами зыблются золотые колосья** алыста алтын-дай саргайган эгиндин баштары термелет.

Зыбк/а *ж обл.* бешик; **качать** ~ у бешик терметүү.

Зыбк/ий, -ая, -ое (зыбок, -ка, -ко) **1.** чайпалган, калтылдаган; ~ **ая ло́дка** чайпалган кайык; **2.** былкылдак, эшилме; ~ **ая по́чва** былкылдак жер; **3.** *перен.* туруксуз, ишенимсиз, өзгөрүлмөлүү; ~ **ое поло́жение** туруксуз абал.

Зы́бо, зы́бче **1.** *нареч.* чайпалма, калтылдама; **2.** *безл. в знач. сказ.* былкылдак.

Зыбу́н *м* **1.** тыгылма, сормо саз; **2.** *мн.* **зыбу́ны** эшилме кум, көчүп туруучу кум.

Зыбу́ч/ий, -ая, -ое (зыбу́ч, -а, -е) *то же, что зы́бкий;* ~ **ие пески** эшилме кум.

Зы́бь *ж* **1.** суу бетинин желге быдырланышы; билинер-билинбес чайпалышы; ~ **на о́зере** көлдүн бетинин быдырланышы; **ржано́е по́ле подёрнулось** ~ ю кара буудай көйкөлүп билинер-билинбес термелип турду; **2.** *трад-поэт.* толкун.

Зык *м прост.* чанырык, ачуу кыйкырык, айкырык.

Зы́кать *несов. см.* **зы́кнуть.**

Зы́кнуть *сов. разг.* **1.** *на кого-что* чаныруу, катуу кыйкыруу, айкыруу; **2.** чуу этүү, зын этүү, чак этүү.

Зыря́не *мн.* (*ед.* **зыря́нин м, зыря́нка ж**) *уст. то же, что* коми.

Зы́чный, -ая, -ое (зы́чен, -на, -но) катуу, кескин, күркүрөгөн; ~ **голос** күркүрөгөн кескин үн.

Зю́зя *м, груб. прост:* **зю́зя-зю́зей;** **как зю́зя** (**пья́ный, мо́крый** и.т.п.) ылжыган мас, шөптүрөп суу болгон; сүйлөөгө дарманы келбей калган, жүрүүгө алы келбей калган.

Зю́йд *м* **1.** *мор.* түштүк, түштүк багыт; **2.** *мор., метеор.* түштүктөн соккон шамал.

Зюёд-Вест *м* **1.** *мор.* түштүк-батыш, түштүк-батышка кеткен багыт; **2.** *мор., метеор.* түштүк-батыштан соккон шамал.

Зюйдвэстка *ж разг.* **1.** капюшондуу суу өткөрбөс кенен плащ; **2.** суу өткөрбөй турган шляпа.

Зюйд-вэстовый, -ая, -ое *мор.* түштүк-батыш тараптан, түштүк-батыш...

Зюйдовый, -ая, -ое *мор.* түштүк тараптан, түштүк...

Зюйд-ост *м* **1.** *мор.* түштүк-чыгыш, түштүк-чыгышка кеткен багыт; **2.** *мор., метеор.* түштүк-чыгыштан соккон шамал.

Зюйд-остовый, -ая, -ое *мор.* түштүк-чыгыш тараптан, түштүк-чыгыш...

Зябк/ий, -ая, -ое (**зябок, -ка, -ко**) *разг.* үшүкчөөл; **с годами стал ~ им** жыл өткөн сайын үшүкчөөл тартып баратам (баратат).

Зябко *разг.* **1.** *нареч.* ичиркене, чыйрыга; **Зябко передёрнув плечами, он приподнимает**

воротник тужурки (М.Горький). Ийнин чыйрыга булкуп, ал тужуркасынын жакасын көтөрдү; **2.** *в знач. сказ.* үшүү; ~ **стоять на морозе** суукта үшүп туруу; **3.** *безл. в знач. сказ.* кому-чему тоңуу; **рука́м** ~ колдору тоңду; **мне было** ~ мен тоңуп кеттим.

Зябкость *ж* үшүкчөөлдүк.

Зяблев/ый, -ая, -ое тондурма...; ~ **ая пахота** тондурма айдоо.

Зяблик *м* калтырак чымчык (токой канаттуусу).

Зябнуть *несов.* **1.** үшүп кетүү, тоңуп кетүү; **2.** үшүп кетүү, үшүккө алдыруу, үшүк уруу, үшүк алуу.

Зябь *ж* тондурма, тондурма айдоо.

Зяць *м* **1.** (*муж дочери*) күйөө бала, күйөө; **2.** (*муж старший сестры*) жезде; **3.** (*муж золовки*) жезде (кайын эженин күйөөсү); күйөө (кайын синдинин күйөөсү).

И

И I союз 1. *соед.* сүйлөмдөрдүн бир өңчөй мүчөлөрүн жана бир кылка (бир түрдүү) маалымат берүүчү сүйлөмдөрдү өз ара байланыштырат: жана, да, менен; **наука и жизнь** илим жана турмуш; **старые и малые** чондор да, кичинелер да; 2. окуяларды бири-бири менен ырааттуу байланыштырган сүйлөмдөрдү бириктирет: да; **и есть хочется, и пить** тамак да жегим келет, суу да ичким келет; 3. окуяны күчөтүп, кайталанган сөздөрдүн арасын ажыратат. **Метель становилась сильнее и сильнее** (Л.Толстой) Бурганак күчөгөндөн күчөй берди; **А женщина всё говорила и говорила о своих несчастьях** (К.Симонов) Аял өзүнүн шордуулугун тынбай сүйлөй берди; 4. сөз арасында колдонулуп, бир өңчөй маани жаратат; **там и сям** аерде-биерде, анда-мында; **целиком и полностью** бүтүндөй жана толугу менен; **бегать взад и вперед** артка жана алга карай жүгүрүү, тез жүгүрүп барып келе коюу; **дnevать и ночевать на работе** түндөп-күндөп иштөө, күнү-түнү менен иштен башы бошобоо; 5. татаал сүйлөмдөрдүн арасына коюлат; **засияло солнце, и запели птицы** күн жаркырап, куштар сайрай баштады; **Мы простились ещё раз, и лошади поскакали** (А.Пушкин) Биз дагы бир жолу коштоштук да, аттар текирең-таскакка өттү; 6. маанини күчөткөн сүйлөм мүчөлөрүн бириктирет; **и как он умел рассказывать** ал аңгемени укмуш кура билер эле; **и как вы могли поверить этому!** кантип ишендиңиз! ушуга да сиз ишенет экенсиз ээ! ушуга да ишенип болобу! 7. сүйлөмдүн башында келип, ойду тактоо милдетин аткарат; **и пошёл бы с вами, да времени нет** сиз (силер) менен барар элем, убактым жок; 8. себеп багыныңкы сүйлөм менен баш сүйлөмдү байланыштырууда колдонулат; **он не рассчитывал на успех, и не стал подавать заявления в вуз** окууга өтөм деп үмүт кылбагандыктан, жогорку окуу жайына арыз бергени жок; **надо своё дело любить, и тогда можно в нём преуспеть** өз ишин сүйүшү керек, ошондо гана ийгиликке жетише алат; 9. бири экинчисине карама-каршы мааниде айтылган сүйлөмдөрдү байланыштырат: да, эле; **мужчина, и плачет** эркек (чоң эле киши) ыйлап жатат; **Хотел объехать целый свет, и не объехал собою доли** (Грибоедов) Жер жүзүн кыдырып чыкмакчы эле, бирок жүздөн бирине да бара албады.

И II частица 1. да, деле, эле; **это и я могу сделать** муну мен деле жасай алам, бул менин деле колуман келет; **и сам не рад** өзү да корстон эмес; **өзүм да өкүнүчтөмүн; о землетрясении и**

говорят! сөз кылышканы эле жер титирөө!; **об этом я и не подозревал** мен буга шек санаган да эмесмин; 2. кантип, да, деле; **и как можно так плохо отзываться о друге!** досу жөнүндө кантип ушундай жаман пикир айтууга болот! ; **он зашёл и ко мне** ал мага да кирип чыккан; **будет и на нашей улице праздник** биздин көчөдө да майрам (той) болор; биздин колубузга да карга чычар.

И III межд. разг. эле, ооба, болду; **хорошо бы прогуляться.** – **И-и, в такой-то мороз!** бир айланып басып келсек жакшы болор эле. – Ооба, ушундай суукта ээ!; **и полно плакать** болду, ыйлай бербегин.

Ибис *м* ибис (жылуу жактарда жашоочу узун шыйрактуу, ийри жана узун тумшуктуу канаттуу).

Ибо союз *уст. книжн.* анткени, анткен себеби.

Ива *ж* тал; ~ **белая** ак тал; ~ **южная** кара тал; **плакучая** ~ мажүрүм тал.

Иван-да-Марья *ж* иван-да-марья (сары гүлдүү чөп өсүмдүгү).

Ивановский: **во всю ивановскую** бардык күчүн жумшап, аябай жанталашып; **кричат во всю ивановскую** бардык күчү менен кыйкыруу.

Иван-чай *м* иван-чай.

Иваси *ж* *нескл.* иваси (Ыраакы Чыгыштагы кичирээк балык, көбүнчө консерва жасоого жумшалат).

Ивняк *м* 1. (*кустарник*) тал бадалы; 2. *собр.* тал чырпыктары; **корзина из ~ а** тал чырпыктарынан токулган себет.

Ивняков/ый, -ая, -ое тал бадалы...; тал бадалынан токулган; ~ **ые щиты для снегозадержания** талдан согулган кар тосмолор.

Ивов/ый, -ая, -ое 1. тал...; ~ **ые листья** тал жалбырактары; ~ **ая кора** тал кабыгы; 2. тал бадалынан токулган; ~ **ая корзина** тал бадалынан токулган себет; 3. *в знач. сущ.* **ивовые мн. бот.** талдар (тал тукумуна кирүүчү өсүмдүктөр).

Иволга *ж* заргалдак (канаттуу).

Иврит *м* иврит (байыркы еврей тили, азыр Израилдин официалдуу тили болуп эсептелет).

Игла *ж* 1. ийне; **машинная** ~ машина ийнеси; **хирургическая** ~ хирург ийнеси; **вязальная** ~ токуу ийнеси; 2. *мн.* **иглы** найза; тикен; ийне жалбырак; **иглы ежа** кирпичин найзасы (тикени); **сосновые иглы** кызыл карагайдын ийне жалбырактары; 3. найза; ийне; **ледяные иглы** муз найзалары (чорго муздар).

Иглистый, -ая, -ое 1. тикенектүү, тикенектүү

жалбырак менен капталган, ийнелүү; ~ **кактус** тикенектүү кактус; **2.** ийнелүү нерселер; ~ **иней** ийнелүү кыроо.

Игловидн/ый, -ая, -ое ийнеге окшош, ийне сымал; ~ **ые листья** ийне сымал жалбырак.

Иглодержатель *м* ийне кармагыч, ийне туткуч; **хирургический** ~ хирургиялык ийне кармагычы.

Иглокожие *мн. зоол.* ийне денелүүлөр (териси ийне менен капталган омурткасыз деңиз жаныбарлары).

Иглообразный, -ая, -ое *то же, что игловидный.*

Иглотерапия *ж* ийнетерапия (ийне сайып дарылоо).

Иглоукальвание *ср то же, что иглотерапия.*

Иглу *ср нескл.* иглу (Канада эскимосторунун кардан плита түрүндө кесип жасашкан, төбөсү купол сыяктуу кышкы үйү).

Игнорирование *ср по знач. гл. игнорировать;* ~ **советов старших** улуулардын кеңешин этибар кылбоо (таназар албоо).

Игнорировать *сов., несов. кого-что* тоотпой коюу, этибарсыз калтыруу, назар салбоо, көңүл бурбай коюу, элес кылбай таштоо; ~ **факты** фактыларды этибарга албай коюу.

Иго *ср* эзүү, зулумдук, кысым, зордук; **освободиться от ига эксплуататоров** эзүүчүлөрдүн зулумдугунан боштондукка чыгуу; **колонияльное иго** колониялык эзүү; **под игом колонизаторов** колонизаторлордун эзүүсүнүн астында.

Иголка *ж то же, что игла* **1, 2;** **куда иголка, туда и нитка** *погов.* мурдагы көч кайда барса, кийинки көч ошол жакка барат; **◇ быть (сидеть) как на иголках** бычактын мизинде отургандай сезүү; **◇ искать иголку в стоге сена** үймөктөн ийне издөө (куру бекер убаралануу, убактыны текке кетирүү); **◇ до иголки** ийне-жибине чейин, майда-чүйдөсүнөн бери.

Иголочка *ж уменьш. к иголка;* **◇ с иголочки** жаңы эле тигилген (жапжаңы); **костюм с иголочки** жапжаңы костюм; **с иголочки одёт** баштан-аяк жапжаңы кийинген.

Иголочн/ый, -ая, -ое ийне...; ~ **ый укол** ийне саюу; ~ **ое производство** ийне жасап чыгаруу.

Игольник *м* **1.** ийне сайгыч; ийне сакталуучу кутуча; **2. собир.** күбүлүп түшкөн ийне жалбырактар (карагайдын бүчүрү).

Игольн/ый, -ая, -ое ийне...; ~ **ое үшко** ийненин көзү.

Игольчат/ый, -ая, -ое **1.** ийнелүү, тикенектүү; ~ **ая лента** ийнелүү лента; **2.** ийне жалбырактар; ~ **ые листья** ийне жалбырактар; ~ **ые кристаллы** тикендүү кристаллдар.

Игорный, -ая, -ое кумар ойноочу, кумар...; ~ **дом кумар** ойноочу үй.

Игр/а *ж* **1.** оюн; **детские** ~ **ы** балдар оюндары; ~ **а в мяч** топ ойноо; ~ **а в шахматы** шахмат ойноо; **азартные** ~ **ы** кумар оюндары; **спортивные** ~ **ы** спорт оюндары; **2.** кооз кыймыл,

жаркыроо, жалт-жулт этүү; ~ **а света** жарыктын жарк-журк этиши; **3.** нерсенин кулпурушу; **4.** музыкалык инструментте ойноо; ~ **а на скрипке** скрипкада ойноо; **5.** сахнада роль аткаруу (артисттер, бийчилер); **6.** жашыруун максаты бар амал; **политическая** ~ **а** саясий оюн; **◇ игра воображения** кыял жорутуу; **игра природы** табигаттын тамашасы; **◇ игра слов** сөз оюну; **биржевая игра** биржа оюну (биржадагы баалуу кагаздар менен чайкоочулук кылуу); **◇ игра с огнём** от менен ойноо; **играть (вести) большую игру** акыры зыян тарттыруучу ишке аракет кылып киришүү; **◇ игра не стоит свеч** тыйынга арзыбаган иш; **◇ игра случая** тагдырдын жазмышы (кишинин турмушундагы күтүлбөгөн окуя, кескин бурулуш).

Игральн/ый, -ая, -ое оюн...; ойнолуучу; ~ **ые карты** ойнолуучу карта.

Игран/ый, -ая, -ое ойнолгон, урунулуп калган; ~ **ая колода карт** ойнолгон (урунулуп калган) карта.

Игра/ть *несов.* **1.** ойноо; **дети** ~ **ют во дворе** балдар короодо ойноп жатышат; **2. во что, на чём** ойноо; ~ **ть в футбол** футбол ойноо; **3. чем** ойноо, жүрүү, жүрүш жасоо; ~ **ть ферзём** ферзди жүрүү (ферзь менен жүрүш жасоо); **4. перен. во что** ойноо, эрмектөө, тамашалашуу; **5.** оюн кылуу, эрмек кылуу, тамаша кылуу; **6.** толкундануу; **волны** ~ **ют** толкун толкуп жатат; **7.** кайноо; кыжылдоо; **вино** ~ **ет в стакане** вино стаканда кайнайт; **8. на чём, в чём и без. доп.** жаркылдоо, жылтылдоо, жалт-жулт этүү, чагылышуу, күлүмсүрөө (жылмаюу); **солнце** ~ **ет на поверхности воды** күн суу бетинде жаркылдайт; **бриллиант** ~ **ет** бриллиант жалт-жулт этет; **улыбка** ~ **ла на её лице** жүзү күлүмсүрөп турат, анын жүзүнө жылмаюу кирген; **9. на чём и без доп.** ойноо, аткаруу (музыкалык аспапта); ~ **ть на рояле** роялда ойноо; **10. кого-что** ойноо, аткаруу; ~ **ть в театре** театрда ойноо (роль аткаруу); ~ **ть роль Отелло** Отеллонун ролун аткаруу; **11.** ойноо; сүйлөө (радио, оркестр, патефон ж.б.); **радио** ~ **ет** радио сүйлөп жатат; **музыка** ~ **ет** музыка ойноп жатат; **12. перен. кем-чем, с кем-чем** сезимге таасир этүү, ар кыл кырдаалды көрсөтүү; ~ **◇ ть с огнём** от менен ойноо; ~ **ть своей жизнью** өз өмүрүн коркунучка кабылтуу; ~ **ть людьми** адамдарды чакмак алуу (оюнчук кылуу); **◇ играть комедию** анткорлонуу, эки жүздүүлүк кылуу, чын ниет көрсөтпөө; **◇ играть первую скрипку** **1)** оркестрде биринчи скрипканын партиясын ойноо; **2)** *перен.* кандайдыр бир иште эң башкы, эң таасирдүү болуу; **◇ играть на нервах** кыжырга тийүү, ачууну келтирүү, жинди кайнатуу; **играть на руку кому** бирөөнүн пайдасына иш кылуу, чырагына май тамызуу, ишин онунан чыгаруу; **играть свадьбу прост.** той берүү; **играть в молчанку** тым-тым ойноо, сөз сүйлөбөй тынч отуруу; **◇ играть на бирже** биржада чайкоочулук иш жасоо; **◇ играть глазами** көзүн ойноктотуу, жаркылдатуу; **играть**

в прятки (в жмурки) бир нерсени жашырууга аракет кылуу; $\diamond$ **играть словами** 1) тамашалоо, сөз ойнотуу; 2) сөз менен иштин нагыз маанисин жашырып коюу.

Игра/ться *несов.* 1. ойноо; 2. *безл. разг.* ойногусу келүү, ойноого пейли тартуу; **мне сегодня не ~ ется** мен бүгүн ойногум келбей турат; 3. *нар.-разг. то же, что играть* 1; **Около ограды церкви хлопцы ~ ются** (Шолохов) Чиркөө тосмосунун жанында балдар ойноодо.

Играючи *разг.* 1. *деепр. от играть*; 2. *нареч.* опоной эле, ойноп отуруп эле, кыйналбастан; ~ **выполнить трудное задание** оор тапшырманы кыйналбастан (опоной эле) аткарып коюу.

Играющ/ий, -ая, -ее 1. *прич. от играть*; 2. *в знач. сущ.* **играющий** *м* ойноочу, оюнга катышуучу, оюнчу; **один из ~ их** оюнга катышуучулардын (оюнчулардын) бирөө.

Игрёнев/ый, -ая, -ое чабдар (жылкынын өңү); ~ **ая лошадь** чабдар ат.

Игрёц *м уст.* музыкант, музыкачы.

Игрив/ый, -ая, -ое 1. оюнкарарак, ойноок; ~ **ый котёнок** мышыктын ойноок баласы; 2. шайыр, тамашакөй, шайкелен; экиленме; ~ **ое настроение** шайыр маанай; ~ **ая улыбка** экиленме жылмайыш.

Игривт/ый, -ая, -ое көбүктөнмө, шуулдап турма; ~ **ое вино** шуулдаган вино

Игрище *ср нар.-разг.* жаштардын оюн-шоогу.

Игров/ой, -ая, -ое ойной турган, оюн үчүн арналган; оюн...; **детская ~ ая площадка** балдар ойноочу аянтча; ~ **ой фильм** актёрлор роль аткарып тартылган фильм.

Игро́к *м* 1. ойноочу, оюнга катышуучу; ~ **в волейбол** волейбол ойноочу; 2. кумарчы; **завзятый** ~ ашкан кумарчы; 3. *разг.* музыкалык аспапта ойноочу киши.

Игроте́ка *ж* игротека (убактылуу пайдаланууга берүү үчүн чогултулган оюнчуктар, ошондой эле оюн өткөрүү үчүн жабдылган имарат).

Игру́н *м разг.* (о *детях, животных*) оюнкарарак, ойноок, шок.

Игру́нья *разг. женс. к игру́н.*

Игру́шечка *ж уменьш.-ласк. к игру́шка;* **до́мик** ~ кичинекей оюнчук үй; $\diamond$ **как (словно) игру́шечка** *то же, что как игру́шка.*

Игру́шечник *м* оюнчук жасоочу уста.

Игру́шеч/ный, -ая, -ое 1. оюнчук сатылуучу; оюнчук...; ~ **ый магази́н** оюнчук дүкөнү; 2. оюнчук үчүн жасалган; оюнчук...; ~ **ая са́бля** оюнчук кылыч; 3. *разг.* тырмактай, кичинекей, татынакай; ~ **ый до́мик** кичинекей оюнчук үй.

Игру́шк/а *ж* 1. оюнчук; **детские ~ и** балдар оюнчуктары; 2. *разг.* эрмек; оюнчук; 3. *перен.* бирөөнүн эркинен, дегенинен чыкпаган адам; бирөөнүн оюнчугу болгон адам; **быть ~ ой в чьи́х-н. руках** бирөөнүн колунда оюнчук болуу; бирөөгө тумшугунан жетелетүү; $\diamond$ **как (словно) игру́шка** куурчактай, куурчак сыяктуу татынакай.

Игу́мен *м* игумен (эркектер монастырынын башчысы).

Игу́менский, -ая, -ое игумен...; игумендик; ~ **сан** игумендик наам

Игу́менья *ж* игуменья (аялдар монастырынын башчысы).

Ида́льго *м нескл.* идальго (орто кылымдардагы испандык дворянин).

Идеа́л *м* 1. идеал (адамдар умтулган улуу, бийик максат); 2. *чей* бир нерсеге умтулуунун, каалоонун эң жогорку деңгээли; ~ **красоты** сулуулук (кооздук) идеалы; ~ **доброты** жакшылык идеалы; **этот человек — мой** ~ бул адам менин идеалым.

Идеа́лизация *ж* идеализация, идеалдаштыруу.

Идеа́лизи́ровать *сов., несов. кого-что* идеалдаштыруу, идеализациялоо (бир нерсени же адамды өзүнүн турмушундагы абалынан жогору даражага көтөрүп, мыкты кылып элестетүү, сонун сапаттарды берүү); ~ **про́шлое** өткөндү идеализациялоо.

Идеа́лизм *м* 1. *филос.* идеализм (материализмге карама-каршы коюлган философиялык багыт, бул багыт бардык нерсенин негизи материя эмес, дух, идея деп эсептеп, материяны экинчи даражага коёт); **субъекти́вный** ~ субъективдүү идеализм; 2. нравалык бийик идеалдардын жолун жолдоочулук; 3. чындыкты идеализациялоого кунттуулук, жактыруучулук.

Идеа́лист *м* 1. идеалист (идеалисттик философияны жактоочу); 2. бийик идеалдарга бүт берилген адам; 3. кыялкеч, ишкер эмес адам.

Идеа́листическ/ий, -ая, -ое идеализмге сугарылган; идеалисттик, идеализмге негизделген; ~ **ая филосо́фия** идеалисттик философия; ~ **ое понимание исто́рии** тарыхты идеалисттик көз караш менен түшүнүү.

Идеа́листичный, -ая, -ое (идеалисти́чен, -на, -но) *то же, что идеалистический.*

Идеа́листка *женск. к идеали́ст* 2.

Идеа́льно *нареч.* 1. эң жакшы, эң сонун; ~ **петь** эң жакшы ырдоо; 2. *разг.* эң эле, өтө эле, абдан; ~ **ро́вная пове́рхность** өтө эле тегиз үстүңкү бет.

Идеа́льность *ж* идеалдуулук.

Идеа́льн/ый, -ая, -ое (идеа́лен, -льна, -льно) 1. сезимде (идеалдарда, кыялда) гана болуучулук; 2. *разг.* абдан жакшы, мыкты, эң сонун, укмуш; ~ **ый рабо́тник** мыкты кызматкер; ~ **ые кварти́рные усло́вия** үйдүн жашоого ылайыкташкан эң мыкты шарттары.

Иде́йность *ж* идеялуулук; ~ **рома́на** романдын идеялуулугу; ~ **иску́ства** искусствонун идеялуулугу.

Иде́йн/ый, -ая, -ое (иде́ен, -йна, -йно) 1. идеялуу; идеялык; айрым идеяга (идеологияга) байланыштуу; ~ **ое руково́дство** идеялык жетекчилик; ~ **ая борьба́** идеялык күрөш; 2. идеялык (негизги ойду, бир нерсенин идеясын көрсөткөн); ~ **ое содержа́ние пьёсы** пьесанын идеялык мазмуну; 3. идеялуу (алдынкы идеяга сугарылган, ага берилген); ~ **ый челове́к** идеялуу адам.

Идентифика́ция *ж книжн.* идентификация, тендеш, бирдей болуу.

Идентифици́ровать *сов., несов. что книжн.* идентификация кылуу, тендештирүү, бирдей кылуу.

Идентифици́роваться *книжн.* 1. *сов., несов.* идентификациялануу, тендештирилүү, бирдей кылынуу; 2. *несов. страд. к идентифици́ровать.*

Идентичность *ж книжн.* окшоштук, бирдейлик; ~ **экземпляров рукописи** кол жазма нускаларынын окшоштугу; ~ **мнений** пикирлердин бирдейлиги.

Идентичный, -ая, -ое (идентичен, -на, -но) окшош, бирдей, бир кыл.

Идеограмма *ж лингв.* идеограмма (сөздүн же унгунын ар бир тыбышын эмес, анын бүтүндөй курамын элестетип көрсөтүү үчүн колдонулган шарттуу жазма белги).

Идеография *ж лингв.* идеография (идеограммалардан турган жазуу).

Идеолог *м* идеолог (кайсы бир коомдук таптын, топтун, багыттын идеологиясынын көз карашын жактаган, ошол тарапта болгон адам); ~ **и революционного пролетариата** революциячыл пролетариаттын идеологу.

Идеологический, -ая, -ое идеология...; идеологиялык; ~ **ая борьба** идеологиялык күрөш, идеология күрөшү; **работники ~ ого фронта** идеологиялык фронттун кызматкерлери.

Идеология *ж* идеология (коомдук ан-сезимдин ар түрдүү формаларында – философияда, саясатта, укукта, моралда, искусстводо көрүнгөн идеялардын, көз караштардын, түшүнүктөрдүн системасы).

Иде́я *ж* 1. идея (тышкы дүйнөнү чагылдыруу формасы); 2. көз караш, ишеним; **передовые** ~ и алдыңкы көз караштар; 3. идея, ой, максат, план; ~ **я романа** романдын идеясы; **по ~ е** идея боюнча; ~ **я картины** картинанын идеясы; 4. *чего книжн.* түшүнүк, көз караш; ~ **я добра** жакшылык кылуу идеясы.

Идиллический, -ая, -ое 1. *лит.* идиллия...; идиллиялык; ~ **ий жанр** идиллия жанры; 2. *перен.* бейпил, жыргал, ыракаттуу; ~ **ое счастье** ыракатка бөлөнгөн бакты-таалай.

Идиллический, -ая, -ое *то же, что идиллический* 2.

Идиллия *ж* 1. *лит.* идиллия (айыл-кыштак адамдарынын табигат кучагында ыракаттанып өмүр сүргөн бейпилчилик турмушун даназалап сүрөттөгөн чаканыраак поэтикалык чыгарма); 2. *перен. ирон.* бейпилчилик турмуш ыраматы.

Иди́ома *ж лингв.* идиома (бир тилден экинчи тилге сөзмө-сөз которууга болбогон, жалпы мааниси курамындагы сөздөрдүн семантикасына туура келбеген сөз айкашы).

Идиоматизм *м лингв.* *то же, что иди́ома.*

Идиоматика *ж лингв.* идиоматика (1. идиома жөнүндөгү илим; 2. *собир.* бир тилдеги идиомалардын жалпы жыйындысы).

Идиоматический, -ая, -ое *лингв.* идиоматикалык, идиоматика..., ~ **ое выражение** идиоматикалык сөз айкашы.

Идиосинкразия *ж мед.* идиосинкразия (кээ бир адамдардын кайсы бир заттарга, жыттарга же башка бир дүүлүктүргүч нерселерге чыдай албастыгы); ~ **к запаху сирени** сирендин жытына чыдай албоо.

Иди́от *м* акылы кем (кем акыл) адам (көк мээ).

Идиотизм I м 1. *мед.* *то же, что идиотия*; 2. *разг.* акмактык, макоолук, келесоолук, жиндилик.

Идиотический, -ая, -ое *то же, что иди́отский.*

Идиотия *ж мед.* идиотия (акыл-эси жетишпөөнүн, макоо болуп калуунун өтүшүп кеткен денгээли).

Иди́отка *женск. к иди́от.*

Иди́отск / ий, -ая, -ое 1. эси жок..., кем акыл...; кем акылдык, макоолук; ~ **ое выражение лица** кем акылдык кебете-кешпир; 2. *разг.* акмактык, келесоолук, жиндилик; ~ **ий посту́пок** келесоолук жорук.

Иди́отство *ср разг.* акмактык, эси жоктук, макоолук, акылсыздык, келесоолук.

Идиш *м нескл.* идиш (Европада, Америкада, Түштүк Африкада жана Израилде туруучу еврейлердин бир кыйла бөлүгүнүн немец диалектисинин негизинде келип чыккан тили).

Идол *м* 1. бут (жасалма кудай); **деревянный** ~ жыгач бут; 2. *перен.* аздек, кадырман, эрке; **Нелли была ~ ом всех в этом доме** (Достоевский) Нелли бул үйдө бардыгынын аздеги болчу; 3. *бран.* макоо, акмак; **♦ стоять (сидеть) и́долом** сенек болгондой туруп (молоташ болуп) (отуруп) калуу.

Идолопоклонник *м* бутпарас (бутка сыйынуучу адам).

Идолопоклоннический, -ая, -ое бутпарас...; бутпарастык.

Идолопоклонничество *ср то же, что идолопоклонство.*

Идолопоклонство *ср* бутпарастык.

Идти́ *несов.* 1. баруу, кетүү, келүү, жүрүү, басуу; ~ **пешком** жөө басуу (жүрүү); ~ **шагом** кадам шилтөө; ~ **в школу** мектепке баруу; ~ **из школы** мектептен келүү; **конь шёл рысью** ат таскактап бара жатты; **мы шли рядом** биз катар басып бара жаттык; **солдаты шли по дороге** солдаттар жол менен бара жатышты; ~ **лесом** токойдун арасы менен баруу (жүрүү); 2. багыт алуу, жол жүрүү; **поезд идёт на Восток** поезд Чыгышка бара жатат; 3. басуу, чыгуу; ~ **гулять** сейилдеп басуу; ~ **на охоту** ууга чыгуу; **поезд идёт через лес** поезд токойду басып өтөт; 4. *перен.* бет алуу, багыт алуу; **упорно ~ к намеченной цели** көздөгөн максатка туруктуулук менен баруу; ~ **по пути технического прогресса** техникалык прогресстин жолу менен баруу; 5. *на что* или *против кого-чего* келишүү, макул болуу, көнүү, бет алып баруу; ~ **на компромисс** компромисске

баруу; он на это не идёт ал буга барбайт (макул болбойт); ~ на разрыв мамилени үзүү; они идут на наши условия алар биз койгон шарттарга көнүүдө; ~ на врага душманга бет алып баруу; 6. перен. кетүү, баруу, көздөө; ~ в солдаты солдаттыкка (аскерликке) баруу; молодёжь идёт в науку жаштар илимди көздөшөт; 7. за кем-чем жолун жолдоо; ~ за своим учителем өз мугалиминин жолун жолдоо; 8. жетүү, ташылуу; письма идут быстро каттар тез жетет; документы идут на подпись директору документтер кол коюу үчүн директорго барат; чай идёт с Кавказа чай Кавказдан келет; грузы идут по реке жүктөр дарыя менен ташылат; 9. жакындoo, келүү; идёт весна жаз жакындап келе жатат; сон не идёт уйку келбейт; 10. жүрүү; часы идут точно саат туура жүрөт; 11. түшүү, себелөө; идёт снег кар жаап жатат; дождь идёт жаан себелеп турат (жаап жатат); 12. өтүү, аяктоо, өкүм сүрүү; дела идут успешно иштер ийгиликтүү өтүүдө; дело идёт к концу иш аяктап калды; ребёнку идёт второй год бала экиге карап калды; жизнь идёт турмуш өкүм сүрүүдө (өтүп жатат); шли годы жылдар өтүп жатты; время идёт быстро убакыт тез өтүүдө; шёл пятый час саат бешке карап калган эле; в школе идёт экзамен мектепте экзамен өтүп жатат; дело идёт к развязке иш чечилеин деп калды; 13. аралап өтүү; дорога идёт лесом жол токойду аралап өтөт; 14. чыгуу, агуу; из раны идёт кровь жарааттан кан чыгат; лёд идёт по реке муз дарыя менен агат; 15. чем, с чего жүрүү; ~ с туза тузду жүрүү (карта оюнунда); 16. кетүү, сарп кылынуу, жумшалуу; сколько метров материала идёт на костюм? костюмга канча метр материал кетет?; 17. өтүү; товар хорошо идёт товар жакшы өтүп жатат; 18. перен. прост. кошумча берилүү; за сверхурочную работу идёт надбавка ашыкча иштегени үчүн кошумча акы төлөнөт; 19. кому-чему, к кому-чему тиешеси болуу, коошуу, ыкташуу; эти разговоры к делу не идут бул сөздөрдүн ишке тиешеси жок; 20. во что, на что разг. кирүү; гвоздь легко идёт в доску мык тактайга оной кирет; 21. кому-чему, к кому-чему жарашуу; туура келүү, бап келүү; эта шляпа тебе не идёт бул шляпа сага жарашпайт; 22. коюлуу, жүрүү; в нашем театре идёт новая пьеса биздин театрда жаңы пьеса коюлуп жатат; этот фильм идёт во всех театрах города ушул фильм шаардын бардык кинотеатрларында жүрүп жатат; 23. иш-аракеттин башталышын билдирет; ~ на убыль азая баштоо (кемип кетүү); ~ на снижение төмөндөй баштоо; самолёт идёт на снижение самолёт төмөндөй баштады; ◊ идёт (ладно) прост. жарайт, макул; Пообедаем? – Идёт. Тамактаналыбы? – Жарайт; идти на смену кому-чему? ордун басуу (ээлөө); не идти дальше чего андан ары барбоо; из головы (из ума) не идёт эстен (ойдон) кетпөө; на ум (в голову) не идёт кому что оюна келбейт, эстейин дебейт; дело (речь) идёт о ком-чем тиешеси болуп ту-

рат, иш (сөз) ошого багытталып турат; не идти в счёт эсепке алынбоо.

Иезуит м 1. иезуит (римдик католик чиркөөсүнүн кечилдер коомунун мүчөсү); 2. перен. арамза, эки жүздүү, зулум.

Иезуитство ср барып турган арамзалык, жеткен эки жүздүүлүк, ашкан зулумдук.

Иена ж иена (Япониядагы акча бирдиги).

Иерарх м церк. иерарх (епископ наамын алган диний кызматкер).

Иерархический, -ая, -ое иерархиялык, иерархияга негизделген.

Иерархия ж книжн. иерархия (жогорку мансаптууларга төмөнкү мансаптагылардын улам жогорку баскычтар, даражалар боюнча ырааттуулук менен баш ийип туруу тартиби).

Иератический, -ая, -ое; иератическое письмо иератикалык жазуу (байыркы египеттиктердин иероглифке негизделген тез жазуусу).

Иерей м церк. то же, что священник (поп).

Иерихонский, -ая, -ое; иерихонская труба разг. шутол. дарылдаган катуу үн.

Иероглиф м 1. иероглиф (бүтүндөй бир түшүнүктү, сөздү, тыбышты билдирүүчү фигуралык белги); китайский ~ кытай иероглифи; 2. мн. иероглифы түшүнүксүз жазылган, кыйындык менен окулуучу жазуу.

Иероглифическ/ий, -ая, -ое иероглиф түрүндөгү, иероглиф...; ~ ое письмо иероглиф менен жазылган кат.

Иеромонах м иеромонах (поп наамын алган кечил).

Иждивен/ец м бирөөнүн багуусундагы адам; у него два ~ ца анын багуусунда эки киши бар; быть ~ цем багуусунда болуу.

Иждивени/е ср 1. уст. акча, каражат; казанский магистрат также вооружил на своё ~ е один эскадрон гусар казан магистраты да өз каражаты менен гусарлардын бир эскадронун куралдандырды; 2. багуусуна алуу; колуна алуу; взять на своё ~ е өзүнүн багуусуна (карамагына) алуу; быть на ~ и багуусунда (карамагында) болуу; он на ~ и у сына ал уулунун колунда (багуусунда) турат.

Иждивенка женск. к иждивенец.

Иждивенств/о ср багуусунда (бирөөнүн карамагында) болуучулук; справка об ~ е багуусунда (колунда) тургандар жөнүндө справка.

Иждивенческ/ий, -ая, -ое бирөөнүн багуусунда болгон, даярга көнгөн; ~ ие настроения даярга, бекерге көнүп калган адат.

Иждивенчество ср бекерге, даяр оокатка көнүп алуучулук.

Иже: и иже с ним (с ними) ирон. аны менен биргелер, анын шериктештери (пикирлештери).

Ижица ж ижица (чиркөө-славян жана байыркы орус алиппесинин акыркы тамгасы); ◊ прописать ижицу кому уст. шутол. азабын колуна карматуу.

Из (изо) предлог. с род.п. 1. кыймыл-аракет багытталган нерсени, жайды, бир нерсенин

кайдан чыкканын ж. б. туюнтууда колдонулат; **выйти из комнаты** бөлмөдөн чыгуу; **достать из кармана** чөнтөктөн алып чыгуу; **привезти из деревни** кыштактан алып келүү; **река вышла из берегов** дарыя ташып, нугунан чыгып кетти; **стрельба из лука** жаа атыш; жаа тартмай; **2.** мүнөздөмө бергенде, баалоодо, бирин башкалардан ажыратууда колдонулат; **лучший из всех** баарынан мыктысы; **младший из братьев** ага-инилердин эң кичүүсү; **одно из двух** экөөнүн бирөө; **чудо из чудес** сонундардын сонуну, укмуштардын укмушу (кереметтердин керемети); **дурак из дураков** акмактын акмагы (келесоонун келесоосу); **3.** абалды билдирет; **выбиться из сил** күчтөн таюу; **выйти из терпения** чыдамы жетпөө; чыдай албай кетүү; **4.** бир нерсенин чыгуу, жаралуу булагын, маалыматты туюнтат; **отрывок из романа** романдан үзүндү; **выписка из истории болезни** оору баракчасынан көчүрмө; **узнать из газет** газеталардан билүү; **5.** кайсы жердигин, тегин, кайдан келгенин билдирет; **человек родом из Литвы** Литвада туулган киши; **он из крестьян** ата-теги дыйкан; **чай из Грузии** Грузиядан алынып келинген чай; **6.** нерсенин жасалыш тегин көрсөтөт; **дом из кирпича** кирпич үй; **обед из трех блюд** үч түрдүү түшкү тамак; **варенье из вишен** чие вареньеси; **ложка из серебра** күмүш кашык; **букет из роз** роза букети; роза гүлүнөн жасалган букет; **7.** чыгуу, жаралуу, өсүү маанисин туюндурат; **из поселка возник город** кыштактан шаар өсүп чыкты; **из тебя выйдет хороший инженер** сенден жакшы инженер чыгат; **8.** себепти, негизди билдирет; **из принципа** принцип үчүн; **из зависти** ичи тардыктан, көрө албастыктан; **из уважения к старшим** улууларды сыйлагандыктан; **из любви к искусству** искусствону жакшы көргөндүктөн; **9.** аракеттин мүнөзүн, абалын көрсөтөт; **изо всей мочи** бардык күч менен, бүт күчтү жумшап; **стараться изо всех сил** жанталашып (бардык күчтү жумшап) аракет кылуу; **10.** кыймыл-аракеттин биринен экинчисине өтүшүн билдирет; **изо дня в день** күн сайын, күндөн күнгө; **из дома в дом** үйдөн үйгө.

Из... (изо..., изъ..., ис...) *приставка* **1.** этиштин жасалышында колдонулат; **изгнать** айдап чыгуу; **2.** кыймыл-аракеттин чегине жетишин туюндурат; **изжарить** жеткире кууруу.

Изб/а ж **1.** дыйкандардын жыгач үйү, үй; **не красна изба углами, а красна пирогами** *посл.* үйдүн шаңы тардыгында эмес, оокатынын бардыгында; **2.** үй, үй ичи; **подмести ~ у** үйдү (үй ичин) шыпыруу; **3.** *какая ист.* мекеме; **посольская ~ а** элчилер мекемеси.

Избавитель *м* куткаруучу, сактап калуучу.

Избавительница *женск. к* **избавитель.**

Избавить *сов. кого-что* **1.** *от кого-чего* алып калуу, куткаруу, сактап калуу; **~ от смерти** өлүмдөн алып калуу, өлүмдөн сактап калуу; **~ от хлопот** түйшүктөн куткаруу,

убаракерчиликтен бошотуу; **2. повел. избавь(те)** *разг.* тынч кой(гула), жөн койчу (койгулачы); **◇ избави бог!** кудай сактасын!; кудай анын бетин ары кылсын!

Избавиться *сов. от кого-чего* кутулуу; **~ от неприятностей** бир балакеттен кутулуу; кырсыктан аман калуу; **~ от хлопот** түйшүктөн кутулуу.

Избавление *ср по знач. гл. избавить, избавиться.*

Избавлять *несов. см. избавить 1.*

Избавляться *несов. 1. см. избавиться; 2. страд. к* **избавлять.**

Избалованность *ж* эркелик, эрке-талтандык, тентектик, өзүн-өзү билгендик, ээн баштык.

Избалованный, -ая, -ое **1. прич. от избаловать; 2. прил.** өз билгенин жасоого көнгөн, кераяк, ээнбаш, эрке; **~ ребёнок** эрке бала, ээнбаш өскөн бала.

Избаловать *сов. кого-что* **1.** обу жок эркелетүү, эрке кылып жиберүү, тентек кылуу, ээнбаш өстүрүү; **~ ребёнка** баланы эрке өстүрүү (обу жок эркелете берүү); **2.** эсиртип жиберүү.

Избаловаться *сов. 1.* ыксыз эркелөө, обу жок тентек болуу, ээнбаштануу; **2. разг.** эсирип кетүү; **3. прост.** тил албоо, тартипсиздик жасоо, беймаза кылуу.

Избаловывать *несов. см. избаловать.*

Избаловываться *несов. 1. см. избаловаться; 2. страд. к* **избаловывать.**

Избач *м* кыштактагы маданий-агартуу кызматкери, кызыл үй башчысы.

Изба-читальня *ж* кызыл үй, кыштактагы маданий-агартуу мекемеси.

Избегать/ть *сов. разг. что* жүгүрүп көп жерде болуу; **он ~ л весь город в поисках нужной книги** ал керектүү китепти издеп, бүт шаарды кыдырып чыкты.

Избегать/ть *несов. 1. см. избежать – избегнуть; 2. кого-чего* качуу, жолобоо, өзүн оолак алып жүрүү; **~ ть опасности** коркунучтан качуу; **~ ть знакомых** тааныштардан оолак качуу; **он ~ ет встречи со мной** ал мени менен жолугушуудан качат.

Избегаться *сов. разг. 1.* жүгүрө берип чарчоо, алдан таюу; **2. перен.** кароосуз жүрүп тил албас болуп кетүү (мис., балдар).

Избегнуть *сов. то же, что избежать.*

Избежание: во избежание чего *книжн.* жол бербөө үчүн, мүмкүнчүлүк кылбоо үчүн, алдын ала сактанып иш кылуу үчүн; **во избежание скандала** жаңжалды болтурбоо үчүн.

Избежать *сов. чего* аман калуу, кутулуп кетүү, болтурбай коюу; **~ смерти** өлүмдөн аман калуу; **~ наказания** жазалануудан кутулуп кетүү; **~ неприятностей** кырсыкты (азап-тозокту болтурбай коюу).

Избёнка *ж разг. уменьш. к* **изба 1.**

Избивать *несов. см. избить.*

Избиение *ср по знач. гл. избить 1, 2; ◇* **избиение младенцев** *шутл.* жаш, тажрыйбасыз адамдарга катаал талап коюу.

Избиратель/ь м шайлоочу; **список** ~ ей шайлоочулардын тизмеси.

Избирательница женск. к избиратель.

Избирательность ж спец. тандоочулук, ылгоочулук.

Избирательн/ый -ая, -ое 1. шайлоо...; ~ **ая система** шайлоо системасы; ~ **ый закон** шайлоо мыйзамы; ~ **ая кампания** шайлоо кампаниясы; ~ **ое право** шайлоо укугу; ~ **ый округ** шайлоо округу; ~ **ый бюллетень** шайлоо бюллетени; 2. спец. түрдүүчө таасир этүүчү, ылгап таасир этүүчү; ~ **ое действие лекарств** дарылардын түрдүүчө таасир этиши.

Избирать несов. см. избрать.

Избитость ж көп кайталана берип тажатып жиберүүчүлүк; ~ **фраз** сөздөрдүн айтыла берип, адамды жадатмасы.

Избит/ый, -ая, -ое 1. прич. от избить; 2. прил. көп жүрүп тапталган, эскирген; ~ **ая дорога** көп жүрүп тапталган жол; 3. перен. прил. ашмалтай болуп бүткөн, адамды жадатып жиберме болгон; ~ **ое выражение** ашмалтай болуп бүткөн сөз; ~ **ая тема** адамды жадатып жиберме тема.

Избить сов. 1. кого-что уруу, сабоо, төпөштөө, токмоктоо; 2. книжн. уст. уруп жатып өлтүрүү; 3. уруп жаратпай салуу.

Избоина ж с.-х. и нар.-разг. күнжара (майы алынган уруктардын калдыгы).

Изболеть сов. прост. то же, что изболеться.

Изболеться сов.прост. кыйналуу, сыздоо, бук болуу, жан ачышуу; **душа** ~ **лась** жүрөк сыздайт; **всё сердце** ~ **лось на тебя** глядя сага карай берип, жүрөгүм бук болуп кетти (сени көрүп, жүрөгүм сыздады).

Избороздить сов. что 1. өңгүл-дөңгүл, уңкур-чункур кылуу, кыйма-чийме түшүрүү; **плуги** ~ **ли землю** соколор жерди кыйма-чийме айдап салды; 2. бырыш басуу; **морщины** ~ **ли лоб** чекеси бырышка толуп кетиптир; 3. перен. кыдырып чыгуу, көп жерлерде болуу; **Я** ~ **л много морей, побывал в новых местах, не виданных мною раньше** (Новиков-Прибой) Мен көп деңиздерди кесип өтүп, өзүм мурда көрбөгөн жаны жерлерде болдум.

Избороздиться сов. бырыш басуу, кат-кат болуу, өңгүл-дөңгүл болуп калуу.

Избочиваться несов. см. избочениться.

Избочениться сов. разг. 1. бөйрөк таянуу, бөйрөк таянып койкоюу; 2. бир жагына кыйшаюу, кыйшык болуп калуу.

Избрание ср по знач.гл. избрать; ~ **президента** президент шайлоо; ~ **делегата** делегат шайлоо.

Избранник м 1. шайланган киши; тандалган киши; ~ **народа** эл шайлаган киши; 2. тандалып алынган жубай; ~ **сердца** жүрөк сүйгөн жубай (каалап сүйгөн жар); **И вот уехала она с ~ ом своим** (Н. Некрасов) Ал өзүнүн сүйгөнү менен кетип калды; 3. перен. чего тагдырга жазган, тагдыр буюрган адам; ~ **судьбы** тагдыр буюрган адам; ~ **счастья** бактыга туш келген киши; 4. высок. уст. жөндөмдүүлүгү, таланты менен башкалардан өзгөчөлөнгөн киши.

Избранница женск. к избранник.

Избранн/ый, -ая, -ое 1. прич. от избрать; 2. прил. тандалган, тандалып алынган; иргелген; ~ **ые сочинения А.С.Пушкина** А.С.Пушкиндин тандалган чыгармалары; 3. прил. мыкты, тандалган, башкалардан өзгөчөлүгү бар; ~ **ый круг друзей** тандалган достордун чөйрөсү; 4. в знач. суш. **избранные** мн. тандалган кишилер, тандалмалар; **для ~ ых** тандалган кишилер үчүн.

Избрать сов. кого-что 1. иргөө, тандап алуу; 2. шайлоо (добуш берүү аркылуу); ~ **депутата** депутат шайлоо; ~ **комиссию** комиссия шайлоо; ~ **народные судьи** эл сотторун шайлоо.

Избушка ж уменьш. к изба 1.

Избывать несов. см. избывать.

Избыт/ок м 1. (излишек) артык, ашык, ашыкча; ~ **ок хлеба** ашыкча нан; 2. молчулук, көптүк, жетиштүүлүк, ашыктык; ~ **ок сил** күч-кубаттын көптүгү; **от ~ ка чувств** сезимге ашыкча берилүүдөн; **◇ в избытке** көп өлчөмдө, ашып-ташып; **хлеб у нас в избытке** эгин бизде ашып-ташып жатат; **с избытком** ашыгы менен; **этого хватит с избытком** бул ашыгы менен жетет.

Избыточн/ый, -ая, -ое керегинен ашык, ашыкча, артык; ~ **ое питание** ашык тамак-аш; ~ **ый продукт** артык азык-түлүк; ~ **ое увлажнение почвы** жердин (кыртыштын) ашыкча суу ичиши.

Избыть сов. что уст. и нар.-поэт кутулуу, арылуу; ~ **горе** кайгыдан (күйүттөн) арылуу.

Избян/ой, -ая, -ое үй...; ~ **бе тепло** үйдүн жылуусу.

Извальять сов. кого-что разг. оонатып уйпалоо, оонатып чамбыл ала кылуу; ~ **в грязи** ылайга оонатып чамбыл ала кылуу.

Извальяться сов. разг. оонап булгануу, чамбыл ала болуу.

Изваяние ср статуя, скульптуралык сүрөт.

Изваять сов. кого-что оюп (жонуп, чегип, куюп) жасоо (сүрөткө, скульптуралык чыгармага карата).

Изведать сов. что баштан өткөрүү, кечирүү; ~ **горе** кайгы чегүү; ~ **счастье** бакты-таалайдын ыраматын көрүү, бакты-таалайдын жыргалын татуу, ырыскыга батуу.

Изведывать несов. см. изведать.

Изверг м ырайымсыз адам, зулум, таш боор адам, жырткыч; **фашистские** ~ **и фашисттик** жырткычтар.

Извергать несов. см. извергнуть.

Извергаться несов. 1. см. извергнуться; 2. страд. к извергать.

Извергнуть сов. книжн. 1. что атып чыгаруу; **вулкан изверг лаву** вулкан лаваны (жанар тоодон атылып чыккан от селин) атып чыгарды; 2. перен. высок. что бакыруу, кыйкыруу (опузалоо, каргоо, сөгүү максатында); ~ **проклятия** наалат айтуу; 3. перен. сүрүп чыгаруу, кууп таштоо ~ **из своей среды** өз арасынан сүрүп чыгаруу, кууп таштоо.

Извѣрг/нутья сов. атылып чыгуу; **лава** ~ **ласть** из вулкана лава (жанар тоодон атылып чыккан от сели) вулкандан атылып чыкты.

Извержение ср 1. по знач. гл. **извергать-извергнуть**; 2. вулкандын аракетке келиши; **произошло** ~ **вулкана** вулкан атылып чыга баштады; ~ **Везувия** Везувий вулканынын атыла башташы.

Изверженн/ый, -ая, -ое 1. прич. от **извергнуть**; 2. прил. атылып чыккан, атылган; ~ **ые горные породы** атылып чыккан тоо тектери.

Извериваться несом. см. **извериться**.

Извериться сов. в ком-чѣм разг. ишеничин жоготуу, ишенбей калуу; ~ **в людях** адамдарга ишенбей калуу, адамдарга ишеничин жоготуу.

Извернуться сов. 1. булт коюу, булт этип чыга берүү, эпчилдик менен өзүн ала качуу; ~ **и положить противника на обе лопатки** эпчилдик менен булт коюп, күрөшкөн кишисин (каршылашын) көтөрүп чаап, чалкасынан салуу; 2. перен. разг. айласын таап кутулуп кетүү; ~ **при ответе** жооп берерде айласын таап кутулуп кетүү.

Извѣртываться несом. см. **извернуться**.

Известі сов. 1. что разг. сарптоо, чыгымдоо, жок кылуу, жоготуп бүтүрүү; ~ **много денег** көп акча сарптоо (чыгымдоо); 2. кого прост. кырып жоготуу, жок кылуу; ~ **тарака́нов** таракандарды кыруу (жок кылуу); 3. кого разг. кыйноо, жүдөтүү, динкесин курутуу; ~ **насмѣшками** мыскылдап отуруп жүдөтүү (динкесин курутуу).

Извѣстие ср 1. кабар, билдирүү, маалымат; 2. мн. **известия** кабарлар; **Извѣстия Российской Академіи наук** Россия илимдер академиясынын кабарлары; ◊ **последние известия** акыркы кабарлар.

Известісь сов. разг. 1. (измучиться) кыйналуу, жапа чегүү, кайгыдан жабыгуу, алдан таюу; ~ **от гора́** кайгыдан жабыгуу; 2. (исчезнуть) жоголуу, жок болуу, тукум курут болуу; **Дуб и ма́чтовая сосна́** уже **извелись начисто** (Леонов) Эмен жана шырык карагай биротоло куурап бүттү; 3. солуп, кургап кетүү (мисалы, чөп).

Известіть сов. кого-что о чѣм кабарлоо, маалымдоо, билдирүү; ~ **о своём приѣзде** өзүнүн келишин кабарлоо; ~ **о дне заседáния** заседание (отурумдун) күнүн маалымдоо (кабарлоо, билдирүү).

Извѣстк/а ж разг. 1. акиташ; **выбелить** ~ **ой** акиташ менен актоо; 2. чыланган акиташ.

Известковáние ср спец. по знач. гл. **известковать**; ~ **почвы** кыртышка акиташ жер семирткичин берүү (акиташ себүү).

Известковать сов. несом. что спец. кыртышты акиташ семирткичи менен азыктандыруу; ~ **почву** кыртышты акиташ менен азыктандыруу.

Известков/ый, -ая, -ое 1. акиташ...; ~ **ый завод** акиташ заводу; ~ **ая печь** акиташ бышыруучу меш; ~ **ый раствор** акиташ аралашмасы (эритиндиси); ~ **ая вода** акиташтуу суу; 2. то же, что **известняковый**.

Извѣстно 1. в знач. сказ. безл. белгилүү, маалым, дайын; **мне** ~ , **что он здесь** анын мында экени мага маалым; **насколько мне** ~ мага белгилүү болгондой; **менин билишимче**; **да будет вам** ~ , **что...** сиз билип коюңуз...; 2. в знач. вводн. сл. прост. албетте, арийне; ~ , **с ним не договори́шься** албетте, аны менен тил табыша албайсың; ◊ **как известно** в знач. вводн. сл. белгилүү.

Известность ж 1. белгилүүлүк, таанымалдык; 2. атак, данк; **приобрести** ~ атак-данкка ээ болуу; 3. разг. белгилүү адам, аты чыккан (атыккан) адам; ◊ **ставить в известность кого-что** маалым кылып коюу (кабарлап коюу).

Извѣстн/ый, -ая, -ое (извѣстен, -на, -но) 1. тааныш, белгилүү; ~ **ая доро́га** тааныш жол; ~ **ое в физике** **явление** физикадагы белгилүү кубулуш; 2. таанымал, атактуу, белгилүү; ~ **ый писáтель** белгилүү (атактуу) жазуучу; ~ **ый учёный** белгилүү (атактуу) окумуштуу; 3. разг. маалым, атагы чыккан; ~ **ый лгуни́шка** суу жукпаган калпычы; жеткен шыпыр; атагы чыккан калпычы; 4. белгилүү, белгиленип коюлган, белгиленген; **в** ~ **ые часы́** белгилүү саатта (убакта); **с** ~ **ой целью́** белгилүү максат менен; 5. маалым; ~ **ая особá** элге маалым адам; **деви́цы** ~ **го поведѣния** жүрүш-турушу маалым (аягы суюк) кыздар; 6. в знач. суц. **известное** ср мат. белгилүү, маалым (сан); ◊ **известное дело́** шексиз, белгилүү; **до (в)** **известной стѣпени** белгилүү даражада.

Известняк м акиташтуу тек.

Известняков/ый, -ая, -ое акиташтуу, акиташ...; ~ **ые породы** акиташтуу тоо тектери.

Известь ж акиташ; **гашѣная** ~ өчүрүлгөн акиташ; чыланган акиташ.

Извѣт м уст. ушак, чагым, ушак-айың сөз.

Извѣтчик м уст. ушакчы, чагымчы.

Извѣчность ж түбөлүктүүлүк, эзелкилик, байыркылык.

Извѣчный, -ая, -ое (извѣчен, -на, -но) 1. эзелки, байыркы; ~ **мир** байыркы дүйнө; 2. илгертен келе жаткан; ~ **спор** илгертен келе жаткан талаш.

Извещáть несом. см. **известить**.

Извещѣние ср 1. по знач. гл. **известить**; ~ **по радио** радио менен кабарлоо, радио аркылуу билдирүү; 2. кабар, билдирүү; ~ **об уплатѣ** төлөө жөнүндө билдирүү; **получить официальное** ~ атайын кабар алуу.

Извив м имерилиш, бурулуш, ийрилиш; ~ **ы реки́** дарыянын имерилиштери.

Извивáть несом. см. **извить**.

Извивá/ться несом. 1. ийри-буйру болуу, соймоңдоо, буралып кетүү, толгонуу; **из рассѣлины**, ~ **ясь**, **выползла змея́** жердин жарыгынан жылан соймоңдоп чыкты; 2. ийрилүү, ийри-буйру болуу; **доро́га** ~ **ласть по горным кручам** жол тик каптал менен ийри-буйру болуп кеткен (ийрейип кеткен).

Изви́лин/а ж ийрейиш, ийри-буйру тармак;

~ **ы доро́ги** жолдун ийрейиши.

Извѣли́стость ж ийри-буйрулук.

Извѣли́ст/ый, -ая, -ое ийри-буйру; ~ **ая доро́га** ийри-буйру жол, ~ **ая ре́чка** ийри-буйру дарыя.

Извинѣ́ни/е ср 1. кечирим; **проси́ть** ~ я кечирим суроо; **приня́ть** ~ е кечирим сураганын кабыл кылуу; 2. кечирүүнүн себеби; **э́то не мо́жет служи́ть** ~ ем бул кечирүүгө себеп боло албайт.

Извини́тельн/ый, -ая, -ое (извини́телен, -льна, -льно) 1. кечиримдүү, кечирүүгө боло турган; ~ **ый посту́пок** кечириле турган иш; 2. кечирим сураган; ~ **ое письмо́** кечирим сурап жазылган кат.

Извини́/ть сов. 1. *кого-что* кечирүү; **я ему́ э́того не изви́ню** мен мунусун кечире албайм (кечирбейм); ~ **те за беспоко́йство** тынчыңызды алганым үчүн кечириниз; ~ **те, что заста́вил до́лго жда́ть** көпкө күттүрүп койгонум үчүн кечириниз; 2. *кого-что чем (оправда́ть)* кечирим кылуу, актап жиберүү; ~ **ть ша́лость мо́лодостью** жаштыгын эске алып, шоктугун кечирим кылуу; **о изви́ните; нет, изви́ните; нет уж (э́то) изви́ните** кечириниз; жок, кечириниз; кечириниз, андай болбойт; **изви́ните за выра́жение** чеки сүйлөгөн сөзүмдү кечирип коюңуз; орунсуз айтсам, кечирип коюңуз.

Извини́ться сов. кечирим суроо; ~ **за опозда́ние** кечигип калгандыгы үчүн кечирим суроо;

Извиня́ть несов. см. изви́нить.

Извиня́ться несов. 1. см. изви́ниться; 2. 1 л. ед. наст. вр. **извиня́юсь** прост. кечирим кылыңыз, кечириниз, кечирип коюңуз; 3. *страд.* к изви́нять.

Извиня́ющ/ий, -ая, -ее 1. *прич. от изви́нять*; 2. *прил.* кечирим кылуучу; кечирүүгө боло турган; ~ **ие причи́ны** кечирим кылуучу себептер.

Извиня́ющи/йся, -аяся, -еися 1. *прич. от изви́няться*; 2. *прил.* кечирим суроочудай өндөнгөн, күнөөсү бардай, күнөөлүүдөй; **Ты не спишь, дру́жок? – спроси́л он ~ мя го́лосом** (Чехов) Сен уктай элексиңби, досум? – деп сурады күнөөлүү кишидей.

Изви́/ть сов. *что* имерилтүү, ийрилтүү, чамгарактатуу; **змея́ ~ ла хвост ко́льцо́м** жылан куйругун түпкүчтөй имерилтип алды.

Изви́ться сов. имерилтүү, ийрилтүү.

Извлека́ть несов. см. извлéчь.

Извлека́ться несов. 1. см. извлéчься; 2. *страд.* к извлека́ть.

Извлéче́ни/е ср 1. *по знач. гл. извлéчь*; ~ **е при́были** пайда чыгаруу, пайда табуу, пайда көрүү; 2. көчүрмө, үзүндү; ~ **я из произведе́ний Наво́й** Навоинин чыгармаларынан үзүндүлөр.

Извлéчь сов. 1. *что из чего* алуу, чыгаруу, сууруп алуу; ~ **пу́лю из ра́ны** жарааттан окту чыгарып алуу; ~ **меч из но́жен** кылычты кындан сууруп алуу; 2. *что* чыгаруу, алуу; ~ **ма́сло из семя́н подсолне́чника** күн караманын уругунан

май чыгаруу; ~ **кероси́н из не́фти** нефтиден керосин алуу; 3. *перен. что* ылгап алуу, тандап алуу, иргеп чыгуу; ~ **но́вые да́нные из архивных мате́риалов** архив материалдарынан жаңы маалыматтарды ылгап алуу; 4. *перен. что из чего* алуу; табуу; ~ **уро́к из собы́тий** болуп өткөн окуялардан сабак алуу; ~ **по́льзу** пайда табуу, пайда көрүү; ~ **вы́году** пайда көрүү; 5. *перен. что из чего* чыгаруу (үн, добуш, жаш ж.б.); ~ **из стру́н мелоди́ю популя́рной пе́сни** кылдарды күүлөп, кеңири белгилүү ырдын обонун чертүү; **о извлéчь ко́рень мат.** тамырдан чыгаруу.

Извлéчься сов. алынуу, чыгарылуу, суурулуу; **са́бля ~ клась из но́жен** кылыч кынынан суурулду.

Извне́ нареч. сырттан, тыштан; **звúки, донося́щиеся** ~ сырттан угулган үн; ~ **по́мощь** ~ сырттан жардам; **без по́мощи** ~ тыштан жардамсыз эле.

Извóд I м разг. *по знач. гл. извести́* 1; **пусто́й** ~ **де́нег** акчаны текке сарптоо, акчаны бекерге чыгым кылуу.

Извóд II м лит. эстеликтин башка нускаларынан тилдик өзгөчөлүктөрү боюнча айырмаланган кол жазма текстин редакциялоо.

Изводи́ть несов. см. извести́.

Изводи́ться несов. 1. см. извести́сь; 2. *страд.* к изводи́ть.

Извóз м киречилик, жүк ташуучулук; **занима́ться ~ ом** киречилик кылуу; **по́ехать в ~** кире менен баруу.

Извози́ть сов. *что прост.* булгоо, кирдетүү; ~ **подо́л в грязи́** этекти ылайга булгоо.

Извози́/ться сов. *прост.* булгануу, кир болуу, ылай болуу; **посмотри́ на себя́! Где ты так ~ лся?** кейпинди карачы! Кайдан мынчалык булганып алгансың?

Извóзный, -ая, -ое киречилик...; кире...; ~ **про́мысел** киречилик кесип.

Извóзчик м 1. киречи, кире тарткан арабакч; **ломово́й** ~ киреге жүк ташуучу арабакч; **легково́й** ~ женил араба айдоочу; 2. трашманке айдоочу.

Извóзчич/ий, -ья, -ье кире...; ~ **ья** пролётка кире арабасы.

Изво́ление ср *книжн. уст.* эрк, каалоо, эңсөө.

Изво́л/ить несов. 1. *чего или с неопр. уст.* каалоо, ниеттенүү, туура көрүү, көңүлсүнүү; **не ~ ите ли позавтрака́ть с на́ми?** биз менен тамактанып алууну каалайсызбы? 2. *с неопр. уст.* бирөөгө жасалган мамилени билдирет; **Я, ка́жется, помеша́л вам, вы ~ или чита́ть** (Герцен) Мен сизге жолтоо кылдым окшойт, сиз окуп жаткан экенсиз; 3. *с неопр.* нааразылыкты билдирет; **что же вы не ~ или яви́ться во́время?** сиз эмне үчүн өз убагында келбединиз? **пожа́ловать ~ или?** келейин деген экенсиз да? (келип калган экенсиз?) 4. *повел. изволь (те) с неопр.* ыракым этиңиз; ~ **ьте сесть, доро́гие го́сти** жай алыңыздар (отуруңуздар), азиз мей-

мандар; **Извольте расписаться в получении ваших бумаг** (М.Горький). Кагаздарыңызды алганыңыз үчүн кол коюп берсеңиз; **5. повел. изволь(те) с неопр.** көңүл коюну билдирет; ~ **ь(те) слушать внимательно, когда говорят старшие** улуулар сүйлөп жатканда көңүл коюп угунуз; **6. повел. изволь(те) с неопр.** нааразылыкты билдирет; **Вот ~ ь(те) жить и дело делать с такими господами!** (Чехов) Кыйын болсон, ушундай кишилер менен бирге туруп, иш алышып көр! **7. повел. изволь(те) разг.** жарайт, болуптур, макул деген мааниде; **поедем? – Извольте жөнөйлүкпү? – Жарайт.**

Изволноваться сов. разг. сабырсыздануу, тынчсыздануу; ~ , **ожидая известий** кабар күтө берип сабырсыздануу.

Изволók м нар.разг. бийик кыялуу дөңсөө жер.

Извольничаться сов. прост. өз билгенин кылуу, ээн баштанып кетүү, тил албоо.

Изворачиваться несов. см. извернуться.

Изворот м уст. 1. имерилиш, бурулуш, айланма; ~ **ы реки дарыянын** (суунун) имерилиштери; **2. мн. извороты перен.** ойдун күтпөгөн жерден өзгөрүп, биринен экинчисине өтүшү; **разбираться в тонких ~ ах чужой мысли** бирөөнүн пикиринин назик өзгөрүшүн ажырата билүү; **3. перен.** айла, амал; **говорите правду без всяких ~ ов** эч кандай амал кылбастан эле чындыкты айтыңыз.

Изворотливость ж 1. эпчилдик, айлакерлик, шылуундук; **2. перен.** зээндүүлүк, өткүрлүк; ~ **мысли** өткүр ой.

Изворотливый, -ая, -ое (изворотлив, -а, -о) **1.** шамдагай; **2.** айлакер, эпчил; ~ **человек** айлакер киши.

Изврати/ть сов. 1. что бурмалоо, бузуп салуу, туура эмес түрүндө көрсөтүү; ~ **ть истину** чындыкты бурмалоо; **2. кого** терс таасир этүү, бузуу; **Воспитание ~ ло его ум и сердце** (Салтыков-Щедрин) Тарбия анын акыл-эсине да терс таасир этти.

Извращать несов. см. извратить.

Извращаться несов. 1. см. извратиться; 2. страд. к извращать.

Извращение ср 1. по знач. гл. извратить – извратиться; ~ чужих слов башкалардын сөзүн бурмалоо; **2. бузулуу; нравственное ~** адептүүлүктүн бузулушу.

Извращённость ж бурмалангандык; бузулгандык; **нравственная ~** адептүүлүктүн бузулгандыгы; ~ **фактов** фактылардын бурмалангандыгы.

Извращён/ый, -ая, -ое 1. прич. от извратить; 2. прил. бурмаланган; ~ **ое толкование** бурмаланып берилген түшүндүрмө; **3. прил.** бузук, бузулган; ~ **ый человек** бузук адам.

Изгадить сов. что прост. 1. булгап таштоо, ыпылас кылуу; **2. перен. (испортить)** бузуп салуу, тамтыгын чыгаруу, ойрондотуп салуу.

Изгадиться сов. 1. булгануу, ыпылас болуу;

2. перен. бузулуу, оңолбоо, керисинен кетүү.

Изгаживать несов. см. изгадить.

Изгаживаться несов. 1. см. изгадиться; 2. страд. к изгаживать.

Изгиб м 1. имерилиш, бурулуш, кайрылыш, ийрилиш; ~ **ы реки дарыянын** имерилиши; **2. чаще мн. изгибы перен.** назик өзгөрүш (өткөөл); ~ **души** жан-дүйнөдөгү назик өзгөрүш.

Изгибаемость ж ийилүүчүлүк (ийилүүгө болгон жөндөмдүүлүк).

Изгибать несов. см. изогнуть.

Изгибаться несов. см. изогнуться.

Изгибист/ый, -ая, -ое ийри-буйру, имерилиштүү, имерилме; ийрилип аккан; ~ **ая река** ийрилип аккан дарыя (агын суу).

Изглади/ть сов. что 1. шыпырып жок кылуу, сүрүп өчүрүү, сүрүп жылмалоо, өчүрүп жок кылуу; **время ~ ло надпись на камне** мезгил таштагы жазууну өчүрүп жок кылды; **2. перен.** жок кылуу, жоготуу, изин калтырбоо, эстен чыгаруу, унуттуруу; ~ **ть неприятное впечатление** жагымсыз таасирди жок кылуу; **◇ изгадить из памяти** эстен чыгартуу, унуттуруу, унуттуруп салуу.

Изгадиться сов. 1. сүрүлүп жок болуу, өчүрүлүп калуу, өчүп жок болуу; **2. перен.** жок болуу, унутулуу, эстен чыгуу; **◇ изгадиться из памяти** эстен чыгып калуу, унутулуу.

Изглаживать несов. см. изгадить.

Изглаживаться несов. 1. см. изгадиться; 2. страд. к изглаживать.

Изгнани/е ср 1. по знач. гл. изгнать; ~ е врага душманды кууп чыгуу; **2. сүргүн, куугунтук; жить в ~ и** куугунтукта жүрүп өмүр өткөрүү.

Изгнанник м куугунтукталган адам, айдалып кеткен киши.

Изгнанница женск. к изгнанник.

Изгнаннический/ий, -ая, -ое куугунтук жеген, куулган, сүргүндөгү, айдоодо жүргөн; ~ **ая жизнь** сүргүндөгү өмүр.

Изгнать сов. кого-что 1. айдап салуу, айдап жиберүү; кууп салуу; ~ **из страны** өлкөдөн кууп (чыгарып) жиберүү; **2. четтетүү, чыгарып таштоо; ~ что-л. из употребления** бир нерсени пайдалануудан чыгарып таштоо; ~ **из памяти** эстен чыгарып салуу, унутуу, эске албоо.

Изгой м 1. изгой (байыркы Руста: өзүнүн мурдагы социалдык абалынан чыккан адам); **2. перен.** элден чыккан адам, азгын, тозгун.

Изголовь/е ср төшөктүн баш жагы; **положить подушку в ~ е** жаздыкты төшөктүн баш жагына коюу; **сидеть у ~ я больного** оорулуунун баш жагына отуруу; ~ **ем ему служило седло** ал ээрин жазданып жатты (ээр ага жаздык болду).

Изголодаться сов. 1. арып-ачуу, ачка болуу; **2. перен. по чему** бир нерсенин зарылдыгын сезүү, эңсөө, сагынуу; ~ **по хорошей музыке** жакшы музыканы сагынуу (жакшы музыканы эңсөө).

Изгонять несов. см. изгнать.

Изгоняться несов. страд. к изгонять.

Изгородь *ж* тосмо, кашаа (чырпыктан согулган, чабактардан жасалган же бадал жыш тигилип тосулган); **живая изгородь** бадал кашаа (тосмо).

Изготавливать *несов. см. изготóвить.*

Изготавливаться *несов. 1. см. изготóвиться; 2. страд. к изготавливать.*

Изготóвить *сов. что 1.* өндүрүү, жасап чыгаруу, даяр кылуу; **макет самолётов** самолёттордун макетин жасоо; **2. разг.** жасоо, даярдоо, бышыруу; **обед тамак бышыруу** (тамак жасоо).

Изготóви/ться *сов. к чему и без доп. воен., спорт.* даярдануу, даяр болуп туруу, даяр туруу; **ться к прыжку** секирүүгө даярдануу, **рота ~ лась по тревоге** рота тревога боюнча даярданып жатты.

Изготóвк/а ж 1. по знач. гл. изготóвиться; 2. воен., спорт. даярдануу, даярдык көрүү; **~ а к стрельбe** атууга даярдык көрүү; **взять ружье на ~ у** мылтыкты атууга даяр кармап туруу.

Изготóвление *ср по знач. гл. изготóвить.*

Изготóвлять *несов. см. изготóвить.*

Изготóвляться *несов. 1. см. изготóвиться; 2. страд. к изготóвляться.*

Изгрызать *несов. см. изгрызть.*

Изгрыз/ть *сов. что 1.* кемирүү, кемирип тешүү (кыйып таштоо); **2.** кажып таштоо, кемирип салуу; **собака ~ ла кость** ит сөөктү кемирип салды.

Издавать I *несов. см. издáть I.*

Издавать II *несов. см. издáть II.*

Издаваться I *несов. 1.* басылып чыгуу, жарык көрүү, жарыкка чыгуу; **книга издаётся массовым тиражом** китеп көп нускада басылып чыгат; **2. страд. к издавать I.**

Издаваться II *несов. страд. к издавать II.*

Издавна *нареч.* илгертен, небактан бери, байыртан, эзелтен, эзелтеден, мурунтан бери; **сюда ~ приезжали отдыхать** бул жакка эс алууга небактан бери келип жүрүшчү.

Издаleкá *нареч. 1.* алыстан, узактан; **цепь гор видна ~ тоо** тизмеги (кыркалары) алыстан көрүнөт; **2.** алыс жерден, узак жайдан; **ыраакы жактан; приехать ~ алыстан** келүү; **◇ начать издаleкá** узактан (алыстан) баштоо (сөздү, аңгемени ж.б.).

Издали *нареч. 1.* алыстан, узактан; **~ доноси́лась стрельбá** алыстан ок атылып жаткандыгы угулуп турду; **2. перен.** сыртынан тышынан; **мы зна́ли его** ~ биз аны сыртынан билчүбүз.

Издáни/е *ср 1. по знач. гл. издáть I; ~ е* **зако́на** мыйзам басып чыгаруу; **~ е учебников** окуу китептерин басып чыгаруу; **рекомендо́вать к ~ ю** бастырууга сунуш кылуу; **2.** басма; **печáтное ~ е** басмадан чыгаруу (бастырып чыгаруу); **периодическое ~ е** периодикалык (мезгилдүү) басма; **исправленное и допóлненное ~ е** оңдолуп жана толукталып басылышы; **3.** басылыш.

Издáтель *м* бастырып чыгаруучу, бастыруучу.

Издáтельница *женск. к издáтель.*

Издáтельск/ий, -ая, -ое басма...; бастырып чыгаруу...; **~ ое де́ло** басма иши; **~ ий план** басма планы; **~ ий догово́р** басма келишими.

Издáтельство *ср* басма; **госуда́рственное ~** мамлекеттик басма; **~ «Мекте́п» «Мектеп»** басмасы; **~ «Или́м» «Илим»** басмасы.

Издáть I *сов. что 1.* басуу, басып чыгаруу; **~ кни́гу** китеп басып чыгаруу; **2.** жарыялоо, жарыкка чыгаруу; **~ постано́вление** токтомду жарыкка чыгаруу (жарыялоо); **~ указа́з** указы жарыялоо (жарыкка чыгаруу).

Издá/ть II *сов. что (звук, запах)* үн чыгаруу, жыт келүү; **ра́ненный не ~ л ни зву́ка** жарадар үн чыгарып да койгон жок.

Издева́тельск/ий, -ая, -ое мазактаган, кемсинткен, шылдындаган, кордогон, келекелеген, маскаралаган, мыскылдаган; **~ ое отнóшение** мыскылдаган мамиле.

Издева́тельство *ср 1. по знач. гл. издева́ться; 2.* келекелеген мамиле, мыскыл.

Издева́ться *несов. над кем* мазактоо, шылдын кылуу, кемсинтүү, кордоо, келекелөө.

Издёвка *ж разг. то же, что издева́тельство.*

Издéли/е *ср 1.* жасалып чыгарылуу, өндүрүлүү; **ше́лк куста́рного ~ я** колдо жасалган жибек, колдо токулган шайы; **2.** даярдалып чыгарылган нерсе, жасалган буюм, даярдалган продукт; **промышле́нные ~ я** өнөр жай буюмдары; **шерстя́ные ~ я** жүндөн жасалган буюмдар; **моло́чные ~ я** сүттөн даярдалган азыктар; **гото́вые ~ я** даяр буюмдар; **гонча́рные ~ я** карапа буюмдары; **~ я из зо́лота** алтындан жасалган буюмдар.

Издёрга́нный, -ая, -ое *разг. 1. прич. от издёргать; 2. прил.* кыжырланган, кыжыры кайнаган; **~ челове́к** кыжырланган адам.

Издёрга́ть *сов. разг. кого* нервин бузуу, жинин келтирүү, кыжырына тийүү, кыжырлантуу; **~ челове́ка приди́рками** кычыктай берип, адамдын кыжырын келтирүү; **~ нервы** нервин бузуу.

Издёрга/ться *сов. разг.* нерви бузулуу, жини келүү, кыжыры кайноо; **за последнее вре́мя он совсе́м ~ лся** кийинки мезгилде ал такыр кыжырлана берме болуп кетти; **нервы ~ лись** нерви бузулуп бүттү.

Издёргивать *несов. см. издёргать.*

Издёргиваться *несов. см. издёргаться.*

Изде́ржа́ть *сов. что* чыгымдап салуу, түгөтүп коюу, жумшоо, сарптоо; **~ все де́ньги** бардык акчасын чыгымдап салуу, акчасын бүт сарп кылуу.

Изде́ржа́ться *сов. разг.* көп акча чыгымдоо, акчаны ашыкча сарп кылуу; **~ в доро́ге** жолдо көп акча сарп кылуу.

Изде́рживать *несов. см. изде́ржать.*

Изде́рживаться *несов. 1. см. изде́ржаться; 2. страд. к изде́рживать.*

Изде́ржки *мн. (ед. изде́ржка ж)* чыгым, жумшалган каражат; **больши́е** ~ көп чыгым; ~

производства өндүрүш чыгымдары; **судебные** ~ сот чыгымдары.

Издирать *несов. см. изодра́ть.*

Издираться *несов. см. изодра́ться.*

Издольник *м то же, что издольщик.*

Издольщик *м чайрикер (түшүмдүн бир бөлүгүн алуу үчүн жерди арендага алган дыйкан).*

Издольщина *ж чайрикерлик.*

Издóх/нуть *сов. (о животных)* өлүү; **коро́ва** ~ ла уй өлдү.

Издравле *нареч. книж. илгертен, эзелтен, байыртан, мурунтан, алмустактан; здесь ~ была доро́га* бул жерде эзелтен бери жол бар болчу.

Издробить *сов. что* майдалоо, майда кылып талкалоо, майдалап жанчуу; ~ **уголь** көмүрдү майдалап талкалоо.

Издыхание: до последнего издыхания акыркы деми калганга чейин; **при последнем издыхании** акыркы деми чыгып жатканда; өлүп (үзүлүп) баратканда.

Издыхать *несов. см. издохну́ть.*

Изжали/ть *сов. кого-что (о насекомых, растениях)* чагуу; талоо; **меня ~ ли пч~ лы** мени аары талады.

Изжарить *сов. кого-что* кууруу, кууруп бышыруу; ~ **рыбу** балык кууруу; ~ **курицу** тоокту кууруп бышыруу.

Изжари/ться *сов. 1.* куурулуу, куурулуп бышырылуу; **мясо уже ~ лось** эт куурулуп даяр болду; **2. прост.** какталуу, күйүү; ~ **ться на солнце** күнгө какталуу (ысыкка какталуу).

Изжечь *сов. что разг. 1.* күйгүзүү, күйгүзүп алуу; ~ **халат кислотой** халатты кислота менен күйгүзүп салуу; ~ **руку утюгом** колун үтүккө күйгүзүп алуу; **2.** жагып бүтүү, жагып жок кылуу; ~ **весь уголь** көмүрдүн баарын жагып бүтүү.

Изживать *несов. см. изжи́ть.*

Изжива/ться *несов. 1.* жок болуу, жоголуу, түгөнүү, акырына чыгуу; **недостатки постепенно ~ ются** кемчиликтер акырындык менен (бар-бара) жоюлууда; **2. страд. к** изживать.

Изжигать *несов. см. изжечь.*

Изжить *сов. что 1.* жоюу, түгөтүү, жок кылуу; ~ **недостатки** кемчиликтерди жоюу; **2. уст. в сочет. со сл. «жизнь», «век», «дни» и т.п.** жашап бүтүү, өмүрү бүтүү, өмүрү өтүү; **3.** тартуу, баштан кечирүү; ~ **горе** кайгы тартуу; **◇ изжить себя** эскирип бүтүү, керектен чыгуу, жарабай калуу.

Изжог/а ж зарна; **страда́ть ~ ой** зарна болуп кыйналуу.

Из-за предлог с род. 1. предметтин, адамдын карама-каршысында өткөн кыймыл-аракетти билдирет; ~ **угла** **выскочить** бурчтан чыга калуу; **встать ~ стола́** столдон чыгып туруу; ~ **туч** булуттун арасынан; ~ **моря** дениздин нары жагынан; **2.** себепти көрсөтөт; ~ **тебя** **столько пережил** сен үчүн кандай гана убайым тартпадым; **3.** эмне максат менен, эмненин айынан келип чыккандыгын билдирет; ~ **денег** акча үчүн; **яблони погибли ~ морозов** алмалар сууктан өлүп калды.

Иззя́бну/ть *сов. разг.* катуу үшүү, тоңуу; **я весь ~ л** мен катуу үшүдүм.

Изла́вливать *несов. см. изловить.*

Излагать *несов. см. изложит́ь.*

Изла́зить *сов. что разг.* жойлоп чыгуу, кыдыруу, антаруу, бардыгын аралоо; ~ **все углы** бурч-бурчтун баарын антарып чыгуу.

Изла́мывать *несов. см. изломать́.*

Изла́мываться *несов. 1. см. изломать́ся; 2. страд. к* изла́мывать.

Излежа́ться *сов.* жата берип бузулуу (мисалы, буюм).

Изле́живаться *несов. см. излежа́ться.*

Изле́ниваться *несов. см. изленит́ься.*

Изленит́ься *сов. разг.* жалкоолонуу, ишке моюну жар бербөө.

Излёт *м* учуш; **пуля на ~ е** октун учушу.

Излече́ни/е *ср по знач. гл. излечи́ть* — **излечи́ться; он находится на ~ и в госпитале** ал госпиталда дарыланып жатат; **по́льное ~ е** толук айыгуу.

Излечи́вать *несов. см. излечи́ть.*

Излечи́ва/ться *несов. 1. см. излечи́ться; 2.* дарыланып айыгуу, сакайып кетүү; **Болезнь моя не из числа тех, которые ~ ются** (Тургенев) Менин дартым айыга турган оорулардан эмес; **3. страд. к** излечи́вать.

Излечи́м/ый, -ая, -ое (излечи́м, -а, -о) айыгып кетүүчү, айыга турган, сакайып кетүүчү; ~ **ая** **болезнь** айыгып кете турган дарт.

Излечи́ть *сов. кого-что книжн. 1.* дарылап айыктыруу, сакайтуу; ~ **рану** жараатты айыктыруу; **2. от чего перен.** арылтуу; ~ **от тоски** кусалыктан арылтуу.

Излечи́ться *сов. от чего книжн. 1.* айыгып кетүү, сакайып кетүү; ~ **от малярии** безгектен айыгуу; **2. перен.** бошонуу, арылуу, кутулуу; ~ **от дурной привычки** жаман адаттан арылуу.

Излива́/ть *несов. 1. см. излить; 2. перен. книжн. (звуки, запах, свет)* жайылтуу, таркатуу, чыгаруу; **гиа́цинты ~ ли си́льный за́пах** гиацинттердин жыты анкыды.

Излива́ться *несов. 1. см. изли́ться; ~ в благодарностях* эбиреп-жебиреп алкыш айтуу, асты-үстүнө түшө калып алкоо; **2. перен. книжн. (о звуках, запахах, свете)** жайылуу, таралуу; анкуу, буруксуу.

Излить *сов. что книжн. 1. уст.* чубуртуу, куюлтуу, төгүп жиберүү, көлдөтүү; ~ **потоки слёз** жашын көлдөтүү; **2. перен. что на кого-что** айтуу, төгүү; ~ **тоску** кусалыгын айтуу; ~ **гнев** каарын төгүү; **◇ излить ду́шу разг.** чечилип сүйлөө, көңүлдөгүсүн чечиле айтуу.

Изли́/ться *сов. 1.* куюлуу, төгүлүү, агуу; ~ **лись** **потоки слёз** көз жашы көлдөп акты; **2. перен.** төгүү, чачуу; **его́ гнев ~ лся на всех окружающих** ал айланасындагылардын бардыгына каарын чачты; **3. перен.** чечилүү, бугун чыгаруу.

Изли́ш/ек *м 1.* ашык нерсе, артып калган нерсе; **прода́жа ~ ков хлеба** **государству** эгиндин ашыгын мамлекетке сатуу; **2.** ашыкчалык,

көптүк; ~ **ек тепл**а жылуулуктун артыкчалыгы; **◇ с излишком** ашыкчасы менен.

Излишеств/о *ср* 1. *уст.* ашыктык, артыкчалык, ашыкча көптүк; 2. ашыкча ысырап кылуу, ашыкча корото берүү; ~ **а в еде** тамакты ашыкча ысырап кылуу; **допуска́ть** ~ **а** өлчөмдөн артыкча жол берүү; **архитектурные** ~ **а** архитектуралык ашыкчалык.

Излишествовать *несов. книжн.* ашыкчалыкка жол берип коюу, ашыкча ысырап кылуу, ашыкча жумшап жиберүү.

Излишн/ий, -ая, -ее (излишен, -ня, -не) 1. (*чрезмерный*) ашыкча, керектөөдөн артык; ~ **яя предосторожность** ашыкча алдын ала сактануу; ~ **яя роскошь** ашыкча кооздук, артыкча асемдүүлүк; 2. (*напрасный*) бекер, курулай; ~ **ие хлопоты** бекер убаракерчилик.

Излияни/е *ср* 1. *спец. по знач. гл. излиться* 1; **лаво́вые** ~ **я вулка́нов** вулкан лаваларынын (от селинин) атылып чыгышы; 2. *мн. излияния* *перен.* чечиле сүйлөшүү, сырдашуу, сыр чечишүү; **дру́жеские** ~ **я** досторчо сыр чечишүү.

Изловить *сов. кого-что разг.* 1. кармап алуу, тутуп алуу, колго түшүрүү; ~ **му́ху** чымынды кармап алуу; ~ **вора́** ууруну колго түшүрүү; 2. *перен. на чём* сөзүнөн кармоо (кармап алуу); ~ **на лжи** калпын кармап алуу.

Изловчи́/ться *разг.* эпчилдик кылуу, чеберчилик көрсөтүү, шамдагайлык кылуу, амал жасоо; ~ **лея и уда́рил по мячу́** топту эпчилдик менен тепти; **Зи́на** ~ **лась схвати́ть телёнка за оше́йник** (Авдеев) Зина музоону эпчилдик менен моюнтуругунан кармады.

Изложе́ние *ср* 1. *по знач. гл. изложить*; ~ **су́ти де́ла** иштин жөнүн (маанисин) баяндоо; 2. баяндама; ~ **письменное** жазуу түрүндөгү баяндама; **краткое** ~ кыскача баяндама.

Изложить *сов. что* баян этүү, баяндап берүү, айтып берүү, баяндоо; ~ **свою́ про́сьбу** өзүнүн өтүнүчүн баяндап берүү; **вкратце** ~ **содержа́ние** **рассказа́** аңгеменин мазмунун кыскача баяндап берүү; ~ **своё мнёние** өз пикирин баяндап айтуу.

Изложница *ж спец.* калып (металл куюучу темир калып).

Изло́м *м* 1. *спец. по знач. гл. изломать* — **изломать́ся**; **испыта́ние метал́лов** на ~ металлдардын сынуу касиетин сыноо; 2. *спец.* сынык (минералдын, металлдын сынган жеринин сырткы көрүнүшү); **мелкозерни́стый** ~ **быдырлуу** сынык; 3. *перен.* кескин бурулуш, кайрылыш, имерилиш; ~ **реки́ дарыянын** (агын суунун) кайрылышы, бурулушу, имерилиши.

Изломанн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от изломать*; 2. *прил.* сынган, жарака кеткен; 3. *прил.* кыйшык, ийри-буйру; ~ **ая ли́ния** сынык сызык; 4. *прил.* бурчтуу, кыйшык (жазууга карата); 5. *прил. перен.* бузук, бузулган, калыбынан тайыган, өзгөргөн; **душе́вно** ~ **ый челове́к** пейили (мүнөзү) бузулган адам; 6. *прил.* туура эмес, бузулган (тилге карата).

Изломать *сов.* 1. *что* сындыруу, кыйратып таштоо, бүлүндүрүп салуу; ~ **палку** таякты

сындырып таштоо; ~ **игру́шку** оюнчукту кыйратып салуу; 2. *что* бузуу; ~ **ряды́ противника́** душмандын катарын бузуу; 3. *разг.* жарадар кылуу; **каба́н излома́л охотника́** каман мергенчини жарадар кылды; 4. *перен.* чүнчүтүү, басынтуу, шагын сындыруу.

Излома́/ться *сов.* 1. сынып калуу, кыйрап калуу, бүлүнүү; **игру́шка** ~ **лась** оюнчук сынып калды; 2. *перен. разг.* табигый түрүн жоготуу, кейпинен кетүү, тамтыгы чыгуу, бузулуу; **о́на совсе́м** ~ **лась** ал таптакыр кейпинен кетип калды.

Излупи́ть *сов. кого прост.* токмоктоп салуу, аябай сабоо, келиштире төпөштөө.

Излуча́/ть *несов. что* 1. нур себүү, жарык чачыратуу, жылуулук таркатуу; ~ **ть свет** жарык чачыратуу; **со́лнце** ~ **ет тепло́** күн жылуулук таркатат (жылуулук күндөн келет); 2. *перен.* жайноо, жадыроо, чачыроо, жанып туруу; **его́ глаза́** ~ **ли ра́дость** анын көздөрүнөн жадыраган кубанычтын белгиси нурданып турду.

Излуча́ться *несов.* 1. нур себилүү, жарык чачыроо, жылуулук таркалуу; 2. *страд. к* **излуча́ть**.

Излуче́ние *ср по знач. гл. излучать* — **излуча́ться**; **тепловое́** ~ жылуулуктун таркашы; **радиоакти́вное** ~ радиоактив нурунун чыгарылышы.

Излу́чина *ж* чукул бурулуш, имерилиш, кайрылыш; ~ **реки́ дарыянын** имерилиши.

Излу́чист/ый, -ая, -ое имерилиштери көп, имерилмелүү; ~ **ые берега́** имерилмелүү жээктер.

Излучи́ть *сов. см. излучать*.

Излучи́ться *сов. см. излучаться* 1.

Излю́бить *сов. кого-что уст.* өтө жакшы көрүү, аябай жактыруу.

Излю́бленн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от излюбить*; 2. *прил.* өтө жакшы көргөн, артык көргөн, аябай сүйгөн, өтө берилген; ~ **ое заня́тие** өтө жакшы көргөн иш.

Изма́зать *сов.* 1. *кого-что разг.* булгоо, чамбыл ала кылуу, шалтактатуу, ыпластап таштоо; ~ **па́льцы черни́лами** манжаларын сыя кылып алуу, манжаларын сыя менен булгоо; 2. *что* шыбап (сыйпап) түгөтүү; ~ **весь клей** бүт желимди сыйпап бүтүрүү.

Изма́заться *сов. разг.* 1. булгануу, чамбыл ала болуу, шалтактап кетүү, ышылас болуу; ~ **в гли́не** ылайга булгануу; 2. шыбалып (сыйпалып) түгөнүү (сыр, май, желим ж.б.).

Изма́зывать *несов. см. измазать*.

Изма́зываться *несов.* 1. *см. измазаться*; 2. *страд. к* **изма́зывать**.

Изма́лывать *несов. см. измолоть*.

Изма́лываться *несов.* 1. *см. измолоться*; 2. *страд. к* **изма́лывать**.

Изма́ра́ть *сов. разг.* 1. *кого-что* ботала-шатала кылып булгоо, шалтактатып кир кылуу, ышылас кылып жиберүү; 2. *что* кыйма-чийме кылып жазып чыгуу, кара ала кылып жазуу (кол жазмага, китепке ж.б. карата).

Изма́ра́ться *сов. прост.* ботала-шатала болуп

булгануу, чамбыл ала болуу, шалтактап кир болуу.

Измáтывать *несов. см. измотать.*

Измáтываться *несов. 1. см. измотаться; 2. страд. к измáтывать.*

Измáчивать *несов. см. измочить.*

Измáчиваться *несов. 1. см. измочиться; 2. страд. к измáчивать.*

Измáять *сов. кого прост.* абдан чарчатуу, суй жыгуу, алдан тайдыруу, азапка салуу, кыйнап бүтүрүү.

Измáяться *сов. прост.* абдан чарчоо, алдан таюу, азап жеп кыйналуу, суй жыгылуу.

Измельчáние *ср по знач. гл. измельчать I; ~ скотá* малдардын кичирейип кетиши (майдаланышы).

Измельчá/ть I **1.** кичирейүү, майдалануу; *скот* ~ л мал майдаланып (кичирейип) кетти; **2.** тайыздануу, сооло баштоо; *óзеро* ~ ло көл тайыз боло баштады; **3. перен.** кунарыздануу, кунары качуу; майдачыл жагына айлануу.

Измельчáть II *несов. см. измельчить.*

Измельчáться *несов. 1. см. измельчиться; 2. страд. к измельчать II.*

Измельчáние *ср по знач. гл. измельчить; ~ грубых кормов* кесек тоюттардын майдаланышы.

Измельчítь *сов. что* майдалоо, быркыратып күкүмдөө; ~ в порошок күкүмдөй майда кылуу.

Измельчítься *сов.* майдалануу, күкүмдөлүү.

Измéна **ж 1.** чыккынчылык; ~ *рóдине* мекенге чыккынчылык кылуу; *государственная* ~ мамлекетке чыккынчылык кылуу; **2.** баш тартуучулук; чыккынчылык; ~ *идеáлам* идеалдардан баш тартуучулук; ~ *другу* досунан жүзүн буруп кетүү; досуна чыккынчылык жасоо; **3.** актыктан таюучулук, бузукулук, баш аттагандык; *супружеская* ~ жубайлардын актыктан тайышы; башын аттап, бузукулук кылышы (аялы эринин, эри аялынын көзүнө чөп салышы).

Измéни/е *ср. 1. по знач. гл. изменить I* — *измениться; ~ е направления* багыттын өзгөрүшү; ~ *е скорости ветра* шамалдын ылдамдыгынын өзгөрүшү; **2.** өзгөртүү; өзгөрүү; *внести ~ я в проект* долбоорго өзгөртүүлөрдү киргизүү; *произошли ~ я в составе правительства* өкмөттүн курамында өзгөрүүлөр болду; *без ~ ий* өзгөртүүсүз (өзгөрүүсүз).

Измéни/ть I *сов. кого-что* өзгөртүү, өзгөртүү киргизүү, башкача кылуу; *ветер* ~ л *направление* шамал багытын өзгөрттү; ~ *ть конструкцию самолёта* самолёттун конструкциясына өзгөртүү киргизүү; ~ *ть свою жизнь* өз турмушун өзгөрттү.

Измéни/ть II *сов. 1. кому-чему* чыккынчылык кылуу, кыянаттык жасоо; ~ *ть рóдине* мекенге чыккынчылык кылуу; **2. чему** антты бузуу, кыянаттык жасоо, анттан тануу; ~ *ть дружбе* достуктан тануу, достукта турбоо; ~ *ть присяге* берген антын бузуу; ~ *ть своему долгу*

өз милдетине кыянаттык жасоо; ~ *ть слóбу* сөзүндө турбоо; ~ *ть убеждениям* көз карашынан кайтуу; **3. кому-чему** актыкты бузуу; көзүнө чөп салуу; башын аттоо; ~ *ть женé* аялынын көзүнө чөп салуу; **4. перен. кому** таюу, айнып калуу, кайта баштоо; *силы ему* ~ ли анын күчү кайта баштады, ал күч-кубаттан кайтты; *счастье ~ ло* бактысы тайыды; $\diamond$ *изменить (самому) себе* өзүнүн туткан жолунан (адатынан) четтөө; өзүнө өзү карама-каршы туруу.

Измéни/ться *сов.* өзгөрүү, өзгөрүлүү; *погода* ~ лась аба ырайы өзгөрдү; *всё ~ лось к лучшему* бардыгы жакшы жагына өзгөрдү; ~ *ться к худшему* жаман жагына өзгөрүү; $\diamond$ *измениться в лице* өнү-башы кумсарып (өзгөрүп кетүү).

Измéнник *м* чыккынчы; ~ *рóдины* мекендин чыккынчысы.

Измéнница *женск. к изменник.*

Измéннический, -ая, -ое чыккынчылык; ~ *поступок* чыккынчылык жорук, чыккынчылык иш.

Измéнчивость **ж 1.** кубулмалык, өзгөрүлмөлүк, өзгөргүчтүк; ~ *температуры* температуранын өзгөргүчтүгү; ~ *настроения* маанайдын өзгөрүлмөлүгү; **2. биол.** өзгөрүүчүлүк (организмдин насилдинде болбогон белгилерге ээ болуу жөндөмдүүлүгү).

Измéнчив/ый, -ая, -ое (изменчив, -а, -о) кубулма, өзгөрмө, өзгөргүч; туруксуз; ~ *ая* *погода* өзгөрүп турма аба ырайы; ~ *ый* *характер* туруксуз мүнөз.

Измéняем/ый, -ая, -ое 1. прич. от *изменять; 2. прил.* өзгөрүлмө, өзгөрүүчү; ~ *ые части речи* өзгөрүлмө сөз түркүмдөрү; ~ *ые величины* өзгөрүлмө чоңдуктар.

Измéнять I *несов. см. изменить I.*

Измéня/ть II *несов. см. изменить II; ёсли* *память мне не* ~ ет эгер эсимден чыкпаган болсо (эгер унутуп калбасам).

Измéняться *несов. 1. см. измениться; 2. страд. к изменять I.*

Измéрени/е *ср. 1. по знач. гл. измерить; е* *температуры воды* суунун температурасын өлчөө; ~ *е глубины океана* океандын тереңдигин өлчөө; **2. мат.** өлчөө, ченөө; **три** ~ **я** үч өлчөө; *линейные* ~ **я** узундук өлчөгүчтөрү.

Измéрзнуть *сов. разг.* суукка тоңуу, катуу үшүп чыгуу, көк муштум болуу.

Измéрим/ый, -ая, -ое өлчөнө турган, ченелүүчү; ~ *ая* *величина* өлчөнүүчү көлөм.

Измéрител/ь *м 1.* өлчөгүч, ченегич; ~ **ь** *глубины* тереңдикти өлчөгүч; **2.** көрсөткүч; *количественные и качественные* ~ **и** *работы* иштин сан жана сапат жагынан болгон көрсөткүчтөрү.

Измéрительн/ый, -ая, -ое өлчөгүч, ченегич; ~ **ые** *приборы* өлчөгүч приборлор.

Измéрить *сов. что 1.* өлчөө, ченөө; ~ *больному* *температуру* оору кишинин температурасын өлчөө; ~ *толщину детали* тетиктин калыңдыгын ченөө; ~ *шагами* арымдап өлчөө (кадамдап

өлчөө); **2. перен.** чамалоо, чамалап көрүү, байкап көрүү, баалоо; ~ **глубинү чүвства** ички сезимдин терендигин чамалап көрүү; **мно́го изме́рил земли э́тот челове́к** бул көп жерде болгон адам; **◇ изме́рить взгля́дом (взо́ром, глаза́ми)** баштан-аяк көз чаптыра кароо (көз чаптырып чыгуу).

Измеря́ть *несов. см. изме́рить.*

Измеря́/ться *несов. 1.* өлчөнүү, ченелүү; **вре́мя ~ ется мину́тами** убакыт минуталар менен өлчөнөт; **2. страд. к измеря́ть.**

Изможде́ние *ср* жабыгуу, жүдөө, азып-тозуу, дарманы кетүү, алсыроо, катуу кыйналуу.

Изможде́нн/ый, -ая, -ое (изможден, -ена, -ено) жабыккан, жүдөгөн, азып-тозгон, дарманы кеткен, алсыраган, катуу кыйналган; ~ **ое лицо́** жабыккан өн.

Измока́ть *несов. разг. см. измо́кнуть.*

Измо́кнуть *сов. разг.* чылпылдап суу болуу, өтмө катарынан өтүп суу болуу; **я весь измо́к под дожде́м** жаанда калып, өтмө катарыман өтүп суу болдум.

Измоло́ть *сов.* майдалоо, майдалап тартуу.

Измоло́ться *сов.* майда тартылуу, майдалануу.

Измо́р: взять (брать) измо́ром (на измо́р) *кого-что* **1)** алсыратып жатып алып коюу, амалын курутуп алуу, мүгдүрөтүп, күчүн биротоло кетирип жатып алуу; **2) перен. разг.** жадатып (ой-боюна койбой) жатып көндүрүү (макулдатуу).

Изморозь ж 1. (иней) бубак, кыроо, каткак; **2. (влажность)** чыкыроон тарткан нымдуу аба.

Изморось ж (мелький дождь) майдалап себелеген жаан; **осе́нняя ~** күзгү майда жаан.

Измота́ть *сов. кого-что разг. 1.* абдан алсыратуу, динкесин курутуу, такыр алдан тайдыруу, биротоло мүгдүрөтүү, суй жыгуу; ~ **противника** душманды алсыратуу; **2.** жинин келтирүү, нервине тийип кууратуу, ~ **нервы** нервине тийип кыжырын кайнатуу.

Измота́/ться *сов. разг.* алсыроо, динкеси куруу, такыр алдан таюу, биротоло күчү кетип мүгдүрөө, суй жыгылуу; ~ **лся за день күнү** бою тынбай суй жыгылды.

Измоча́ленный, -ая, -ое 1. прич. от измоча́лить; 2. прил. абдан чарчап-чаалыккан, алдан тайыган, суй жыгылган.

Измоча́ливать *несов. см. измоча́лить.*

Измоча́ливаться *несов. 1. см. измоча́литься; 2. страд. к измоча́ливать.*

Измоча́лить *сов. разг. 1. что* уйпалоо, бытчытын чыгарып тытмалоо, чалдыбарын чыгаруу; **2. перен.** абдан чарчатуу, биротоло шайын оодарып, тырп эткис кылуу.

Измоча́литься *сов. разг. 1.* уйпалануу, бытчыты чыгып тытмалануу, чалдыбары чыгуу; **2. перен.** абдан чарчоо, биротоло шайманы кетип алсыроо, тырп эте албай калуу.

Измочи́ть *сов. кого-что прост.* шөлбүрөтүп суу кылуу, суу өтмө катарынан өткүдөй кылуу.

Измочи́ться *сов. прост.* сууга чылануу, шөлбүрөп суу болуу.

Изму́ченный, -ая, -ое 1. прич. от изму́чить; 2.

прил. катуу чарчаган, суй жыгыла алсыраган, катуу кыйналган, азап чеккен; **у него́ ~ вид** анын катуу кыйналган түрү бар.

Изму́чивать *несов. см. изму́чить.*

Изму́чиваться *несов. 1. см. изму́читься; 2. страд. к изму́чивать.*

Изму́чи/ть *сов. кого 1.* катуу кыйноо, кыйнай берип жүдөтүү, азап чектирүү; **2.** жанына катуу, аябай тажатуу, эсин оодаруу; **храп сосе́да ~ л его́** кошунасынын конуругу жанына батып кетти; **жара́ ~ ла нас** ысыктан эсибиз ооду.

Изму́чи/ться *сов.* катуу кыйналуу, азап чегүү, кыйнала берип суй жыгылуу, жадап бүтүү, эси эки болуу; **она́ ~ лась, ожида́я письма́** ал кат күтө берип эзилди.

Измыва́тельск/ий, -ая, -ое разг. мазактаган, маскаралаган, мыскылдаган, шылдыңдаган; ~ **ое отноше́ние** шылдыңдаган мамиле.

Измыва́ться *несов. над кем разг.* мазактоо, келекелөө, шылдың кылуу, маскаралоо, мыскылдоо.

Измы́зганный, -ая, -ое прост. 1. прич. от измы́згать; 2. прил. кирдеген, булганган; сүрүлгөн, тамтыгы чыккан; ~ **пол** кирдеген пол; ~ **тулу́п** тамтыгы чыккан ичик.

Измы́згать *сов. что прост.* өтө булгап жиберүү, катуу кирдетүү, тамтыгын кетирүү, сүрүлтүү.

Измы́згаться *сов. что прост.* өтө кир болуу, катуу булгануу, сүрүлүү, тамтыгы кетүү.

Измы́згивать *несов. см. измы́згать.*

Измы́ливать *несов. см. измы́лить.*

Измы́ливаться *несов. 1. см. измы́литься; 2. страд. к измы́ливать.*

Измы́лить *сов. что разг.* жууп түгөтүү, жууй берип (жууна берип аягына чыгуу; ~ **кусок мы́ла** бир кесек (бөлүк) самынды жууп түгөтүү.

Измы́ли/ться *сов. разг.* жуулуп бүтүү; жуула берип түгөнүү; **мы́ло ~ лось** самын жуулуп түгөндү.

Измы́слить *сов. что 1.* кыял кылуу, кыялдануу; **2.** ойлоп табуу, ойлоп чыгара коюу.

Измыта́рить *сов. кого прост.* чарчатып жиберүү, тажатуу, азапка салуу.

Измышле́ни/е ср 1. по знач. гл. измышля́ть; ~ е ло́жных обвине́ний жалган жалааны ойлоп чыгаруу; **2.** ойлоп таба койгон жалган кеп; **клеветни́ческие ~ я** ушактоо максатында айтылган жалган кептер.

Измышля́ть *несов. см. измы́слить.*

Измышля́ться *несов. страд. к измышля́ть.*

Измя́т/ый, -ая, -ое 1. прич. от измя́ть; 2. прил. уйпаланган, бырышкан, бырыш-тырыш болгон; кабырылган; ~ **ое пла́тье** уйпаланган көйнөк, бырышкан көйнөк; ~ **ый конве́рт** уйпаланган конверт; **3. перен. (несвежий – о лице)** чаалыккан, энги-денги болгон, эс-учун жыя албай магдыраган.

Измя́ть *сов. сто 1.* уйпалоо, бырыштыруу; ~ **платье** көйнөктү бырыштыруу; **2 (покрыть вмятинами)** кабырлытуу, кабыштыруу; **3.** тепсөө, жапыруу, уйпалоо; ~ **траву́** чөптү тепсеп жапыруу;

4. *кого перен.* кордук көрсөтүү, чүнчүтүү, азап же-дирүү.

Измя́/ться *сов.* уйпалануу, бырышуу, жапырылуу, тепселүү; **платье** ~ **лось** көйнөк уйпаланды, көйнөк бырышып калды.

Изнáнк/а ж 1. ич, ич жак, астар (кездеменин, кийимдин ж.б. ичи, астары, ич жагы); ~ **а ткáни** кездеменин ич жагы; **вывернуть** ~ **ой** ич жагын оодаруу, астарын сыртка каратуу; 2. *перен. разг.* бир нерсенин жашыруун, терс маани берчү жагы; ~ **а событий** окуялардын жашыруун сыры; $\diamond$ **с изнáнки** ичинен, ич жагынан.

Изнáночн/ый, -ая, -ое ички, ич жаккы, ~ **ая сторона** ички бет (бир нерсенин ич жаккы бети).

Изнаси́лование *ср по знач. гл. изнасиловать.*

Изнаси́ловать *сов. кого* 1. зордуктап салуу; 2. күчкө салуу, басым кылуу, күчүн көрсөтүп мажбурлоо.

Изначáла *нареч. уст.* эң алды менен, эң мурда, оболу.

Изначáльность *ж* эзелкилик, баштапкылык, баштатан болуп келүүчүлүк.

Изначáльный, -ая, -ое баштапкы, башынан берки, башталгандагы; ~ **обычай** башынан берки үрп-адат.

Изнашиваемост/ь ж спец. жыртылуучулук, эскирүүчүлүк, тозгучтук, жешилүүчүлүк; **уменьшение** ~ **и механизмов** механизмдердин жешилүүчүлүгүнүн азайышы.

Изнашивание *ср по знач. гл. изнашивать* — **изнашиваться**; ~ **организма** организмдин кудуретинин начарлашы.

Изнашивать *несов. см. изнасить.*

Изнашиваться *несов.* 1. *см* **изнасыться**; 2. *страд. к* **изнашивать**.

Изнеженность *ж* назиктик, эркелик, эрке-талтандык, чойтекелик.

Изнеженный, -ая, -ое 1. *прич. от* **изнежить**; 2. *прил.* назик өскөн, эрке, эрке-талтан, тайраке, чойтеке; ~ **ребёнок** эрке бала; 3. *перен. прил.* жаратылышынан назик адам.

Изнеживать *несов. см. изнежить.*

Изнеживаться *несов.* 1. *см* **изнежиться**; 2. *страд. к* **изнеживать**.

Изнежить *сов. кого* бапестеп, назик кылып өстүрүү, белен, бардар турмушка көндүрүп коюу; эрке кылуу, тайрандатуу; ~ **ребёнка** баланы эрке өстүрүү.

Изнежиться *сов.* эркеликке көнүп алуу, назиктенип кетүү.

Изнемогáть *несов. см. изнемогáть.*

Изнемождéни/е *ср* өтө алсыроо, дарманы кетип шалдыроо, суй жыгылуу; **работáть до** ~ **я** суй жыгылганча иштөө; **довести до** ~ **я** алсыратып таштоо; **быть в** ~ **и** шайы кетип алсыроо.

Изнемогáть *сов.* чарчап суй жыгылуу, шалдырап бүтүү, алсыроо; ~ **от жары** ысыктан алсыроо.

Изнéрвничáться *сов. разг.* нерви кайноо, катуу күйүп-бышуу, санааркап тынчы кетүү.

Изничтожáть *несов. см. изничтожить.*

Изничтожáться *несов.* 1. *см.* **изничтожиться**; 2. *страд. к* **изничтожáть**.

Изничтожить *сов. кого-что прост.* курутуу, толук бойдон кырып салуу, биротоло тукум курут кылуу.

Изничтожиться *сов. прост.* биротоло жок болуу, кырылып бүтүү, тукуму курутулуу.

Износ *м спец.* жыртылуу, эскирүү, тозулуу, жешилүү; ~ **оборудования** жабдуулардын эскириши; курал-жабдыктын жешилиши; **испытáние на** ~ жешилишин сыноо; $\diamond$ **до износу (износа)** эскиргиче, эскилиги жеткиче; **не знáть износу (износа), нет износу (износа)** *чему* деги эле эскирбейт, жыртылбайт; **э́тому костюму нет износа** бул костюм жыртылар эмес.

Износíть *сов. что* кие берип эскиртүү (жыртуу, тоздуруу); көп иштетиле берип иштен чыгуу; ~ **обувь** бут кийимди жыртуу; ~ **платье** көйнөктү кие берип жыртуу (эскиртүү).

Износí/ться *сов.* 1. кийиле берип эскирүү (жыртылуу), тозулуп кетүү, тамтыгы кетүү, чалдыбары чыгуу; **обувь** ~ **лась** бут кийим жыртылып калды; 2. *спец.* жешилип кетүү; **шестерни** ~ **лись** шестернялар жешилип кетиптир (кеткен); 3. *перен. разг. (преждевременно состариться)* маалына жетпей картаюу (алдан таюу, мүгдүрөө); **преждевременно** ~ **вшивйся человек** эрте картайган адам.

Износоустóйчив/ый, -ая, -ое бекем, бышык, чыйрак, чыдамдуу, оңой менен мунбаган; оңойлук менен жешилбей турган; ~ **ые стáли** жешилбей турган болот темирлер; ~ **ый материал** бышык материал (чыдамдуу материал).

Износоустóйчивость *ж* бекемдик, чыйрактык, чыдамдуулук, бышыктык; ~ **ткáни** кездеменин бышыктыгы; ~ **детáлей** тетиктердин бекемдиги.

Изношенн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **износить**; 2. *прил.* эски, эскирген, тозгон, жыртылган; ~ **ое платье** эскирген көйнөк; 3. *прил. спец.* жешилген, чалдыбары чыккан; ~ **ое оборудóвание** эскирген (чалдыбары чыккан) жабдуу; 4. *перен. прил. разг.* эрте карыган, карылыкка эрте моюн сунган; ~ **ый организм** эрте карыган организм.

Изну́рени/е *ср.* 1. *по знач. гл. изну́рить-изну́рять*; ~ **е непосильным трудóм** оор эмгектен алсыроо; 2. алсырап шайы кетүү, шалдырап калуу; **дойти до последне́го** ~ **я** биротоло алсырап бүтүү.

Изну́ренность *ж* кубатсыздык, алдан-күчтөн тайыгандык.

Изну́ренный, -ая, -ое 1. *прич. от* **изну́рить**; 2. *прил.* катуу кыйноо тарткан, жабыккан, жабыркаган, жүдөгөн; ~ **вид** жүдөө тарткан (жүдөгөн) түр.

Изну́рительность *ж* эсти оодара турган кыйындык, өтө оордук, машакаттуулук.

Изну́рительн/ый, -ая, -ое (изну́рителен, -льна, -льно) кыйноо тарттыруучу, жабыркатуучу,

алдан тайдыруучу, шалдыратуучу, азапка салуучу, күч-кубатын кетируүчү; ~ **ая болёзнь** кыйноо тарттыруучу оору; ~ **ый труд** адамды азапка салган оор эмгек.

Изнури́/ть *сов. кого-что* алды-күчтү кетире чарчатуу, суй жыгылтуу, шайды оодаруу, алсыратуу; **болёзнь** ~ **ла его** оору аны алсыратып бүттү (оору анын шайын оодарып салды).

Изнури́ться *сов.* алдан-күчтөн тайып чарчоо, суй жыгылуу, шайманы кетип, күч-кубаттан ажыроо.

Изнуря́ть *несов. см. изнури́ть.*

Изнуря́ться *несов. 1. см. изнури́ться; 2. страд. к изнуря́ть.*

Изнури́ *нареч.* ичинен, ич жагынан, астынан; **запереть дверь** ~ эшикти ичинен бекитүү.

Изныва́ть *несов. 1. см. изны́ть; 2. то же, что изнемога́ть; ~ от жары* ысыктан кыйноо тартуу; ~ **от ску́ки** зеригип саргаюу; кусадар болуп азаптануу.

Изны́/ть *сов.* азап чегүү, кыйноо тартуу, алсыроо, талыкшуу, жүрөк сыздоо; **се́рдце** ~ **ло жүрөк** сыздап кетти; **душа́** ~ **ла жан** кыйналып кетти.

Изо *предлог см. из;* ~ **рта** ооздон; ~ **всей си́лы** бардык күчү менен, бүт күчүн жумшап.

Изо... *см. из...*

Изоба́ра ж изобара (**1. геофиз.** картада атмосфера басымы бирдей жерлерди бириктирген сызык; **2. физ.** туруктуу басымдагы физикалык чоңдуктардын ортосундагы көз карандылыкты көрсөткөн графикалык сызык).

Изоба́та ж спец. изобата (картада суу бассейндеринин –дениздин, көлдүн, дарыянын тереңдиги бирдей жерлерди бириктирүүчү сызыктар).

Изобидеть *сов. кого прост.* көңүлдү катуу иренжитүү, катуу капа кылуу, көңүлдү суутуп салуу, катуу таарынтуу.

Изобидеться *сов. прост.* катуу капа болуу, катуу таарынуу, аябай иренжүү, көңүлү сууй түшүү.

Изобили́/е *ср. 1.* молчулук, берекелүүлүк, көптүк, ашып-ташып туруучулук; ~ **товаров** товарлардын көптүгү; **2.** байлык, жетиштүүлүк; **◇ как из ро́га изобили́я** ак төөнүн карды жарылган молчулук.

Изобил́/овать *несов. кем-чем* мол болуу, көп болуу, ашып-ташып туруу, берекелүү болуу; **леса́** ~ **уют дичью** токойдо жапайы андар жайнайт; **река́** ~ **ует ры́бой** өзөндө балык көп.

Изобильн́/ый, -ая, -ое (изобилён, -льна, -льно) **1. уст.** мол, көп, ашып-ташыган, жайнаган; ~ **ая растительность** жайнаган өсүмдүктөр; өсүмдүктөрдүн молдугу; **2. кем-чем** бай; көп; ~ **ая лесами земля́** токойго бай жер; **весна́,** ~ **ая осадками** жаан-чачындуу жаз.

Изоблича́/ть *несов. 1. см. изобличить; 2. кого-что (показывать)* далилдөө, айкындоо, көрсөтүп (билдирип) туруу; **всё** ~ **ло в нем охотника** бардык нерсе анын аңчы экенин далилдеп турду.

Изоблича́ться *несов. страд. к изоблича́ть 1.*

Изобличёние *ср по знач. гл. изобличить; ~ преступника* кылмышкердин бетин ачуу.

Изобличитель *м книжн.* айыбын ачуучу, бетин ачуучу, ашкерелөөчү; ~ **поро́ка** кемчиликти ашкерелөөчү.

Изобличительница *женск. к изобличитель.*

Изобличительн́/ый, -ая, -ое айыбын ача турган, бетин ача турган, ашкерелей турган; ~ **ое письмо́** ашкерелей турган (ашкерелөөчү) кат.

Изобличить *сов. кого в чём* айыбын ачуу, бетин ачуу, далилдеп берүү, ашкерелөө; ~ **врага́** душмандын бетин ачуу; ~ **во лжи** жалган экенин ашкерелөө, калптыгын аныктоо (далилдеп берүү).

Изобража́/ть *несов. 1. см. изобразить; 2. сүрөтүн берүү; сүрөттөө; картина ~ **ла охотника** картина мергендин (аңчынын) сүрөтүн берген; **3.** көз алдыга элестетүү; **Вместо прямой линии наш путь** ~ **л собою́ зигза́ги** (Арсеньев) Бараткан жолубуз түз болбой, ийри-буйру болуп жүрүп отурду; **4.** өзүн көрсөтүү; ~ **ть из себя́** үмника өзүн акылдуусунтуп көрсөтүү.*

Изобража́ться *несов. 1. см. изобразиться; 2. страд. к изобража́ть.*

Изображе́ние *ср 1. по знач. гл. изобразить; ~ действительности* чындыкты сүрөттөө; **2.** сүрөт, келбет; **гипсовое** ~ гипс келбет (сүрөт); **графическое** ~ графика сүрөтү; **монета с ~ м герба** гербдин сүрөтү салынган монета.

Изобразительн́/ый, -ая, -ое сүрөттөй турган, сүрөттөп көрсөтүүчү, сүрөттөө...; ~ **ые средства** сүрөттөө каражаты; ~ **ые искусства** сүрөт искусстволору (живопись, графика, скульптура, фотоискусство).

Изобрази́/ть *сов. 1. кого-что* сүрөттөө, сүрөттөп көрсөтүү, көркөмдөп сүрөттөө, келбетин берүү; **в рассказе изображён молодой учёный** аңгемедө жаш окумуштуу сүрөттөлгөн; **художник** ~ **л знатного механизатора** сүрөтчү атактуу механизаторду тарткан; **2. кого-что** сахнада көрсөтүү, сахна образын түзүү; **актёр** ~ **л на сцене отставного генерала** актёр сахнада отставкадагы генералды ойноду (образын түздү); **3. кого-что** сүрөттөп берүү, баян кылуу; **он** ~ **л как ты поёшь** ал сенин кандай ырдаганыңды сүрөттөп берди; **4. что уст.** ички сезимди билдирүү; **его́ лицо́** ~ **ло трево́гу** жүзүнөн чочулаганы көрүндү.

Изобрази́/ться *сов.* көрүнүү, билинүү, байкалуу; **на его́ лице́** ~ **лось удивление** анын өңүндө таң калгандык көрүнүп турду.

Изобре/сти́ *сов. что 1.* түзүү, жасоо, ойлоп чыгаруу, жаратуу; ~ **сти новый станок** жаңы станок ойлоп чыгаруу; **2. разг.** ойлоп табуу; **не беспокойтесь, мы что-нибудь** ~ **тём кам** санабаныз, бир нерсе ойлоп табабыз.

Изобретатель *м* ойлоп табуучу, ойлоп чыгаруучу; **А.Попов** – ~ **радио** А. Попов – радиону ойлоп табуучу (радиону А.Попов ойлоп тапкан).

Изобретательница *женск. к изобретатель.*

Изобретательность *ж* ойлоп тапкычтык, ойлоп

чыгаргычтык, айлакерлик, эптүүлүк, тапкычтык, ойлоп таба коюу жөндөмдүүлүгү.

Изобретательный, -ая, -ое (изобретателен, -льна, -льно) ойлоп тапкыч, ойлоп чыгаргыч, айлакер; ~ **человек** ойлоп тапкыч адам, айлакер адам.

Изобретательск/ий, -ая, -ое ойлоп табуу...; ойлоп табууга жөндөмдүү; ~ **ое право** ойлоп табуу укугу, ойлоп чыгаруу укугу; ~ **ие способности** ойлоп табуу жөндөмдүүлүгү, ойлоп чыгаруу шыгы.

Изобретательство *ср* ойлоп табуучулук, ойлоп чыгаруучулук, айлакерлүүлүк; **массовое** ~ жалпы ойлоп табуучулук.

Изобретать *несов. см. изобрести.*

Изобретаться *несов. страд. к изобретать.*

Изобретение *ср* **1. по знач. гл. изобрести;** ~ **телевидения** телевидениени ойлоп чыгаруу; **2.** ойлоп табылган нерсе; жаңыдан жаратылган табылга; **3. разг.** ойдон чыгара койгон апыртма, калп, жалган нерсе.

Изоглосса *ж лингв.* изоглосса (диалектилер картасында тилдеги айрым кубулуштардын таралыш чегин белгилеген сызык).

Изогнутость *ж* ийилгендик, ийрейгендик, бүгүлгөндүк, бүкүрөйгөндүк, иймекейлик.

Изогнут/ый, -ая, -ое **1. прич. от изогнуть;** **2. прил.** ийри, ийилген, бүгүлгөн, иймейген, кайрылган; ~ **ая линия** ийри сызык.

Изогнуть *сов. кого-что* ийүү, ийрейтүү, бүгүү, иймейтүү, кайыруу, бүкүрөйтүү; ~ **спину** аркасын бүкүрөйтүү (бүгүү).

Изогнуться *сов.* ийилүү, ийрейүү, бүгүлүү, иймейүү, кайрылуу, бүкүрөйүү.

Изограф *м книжн. уст.* изограф (живописец, икона тартуучу).

Изография *ж* **1.** изография (жазууну, кол жазманы өзүндөй калыбына келтирүү); **2. книжн. уст.** изография (икона тартуу).

Изодрать *сов. что разг.* **1.** жыртуу, быт-чытын чыгарып айыруу, тамтыгын чыгаруу, барча-барча кылуу; ~ **в ключья** тытмалап (барча-барча кылып) таштоо; **2.** чийүү, тырмоо, тытуу.

Изодраться *сов. разг.* **1.** жыртылуу, тамтыгы чыгуу, барча-барча болуу; **ботинки** ~ **лись ботинка** тамтыгы кетип жыртылды; **2.** чийилүү, тытылуу, тырмалуу; **он** ~ **ляя о колючки** ал тикенекке тытылды.

Изойти *сов. чем разг.* алсыроо, күчтөн таюу, шалдыроо; ~ **слезами** ыйлай берип алдан таюу; ~ **кровью** кансырап алы кетүү.

Изолгать *сов.* калпты шыпыртуу, калпты суудай айтуу; **он** ~ **ляя** ал калпты шыпыртты.

Изолиния *ж геофиз.* изолиния (география картасындагы, графикадагы сызык).

Изолирование *ср по знач. гл. изолировать; ~ **больных** ооруларды изоляциялоо (бөлүп коюу); ~ **проводов** зымдарды изоляциялоо.*

Изолированн/ый, -ая, -ое **1. прич. от изолировать;** **2. прил.** өзүнчө, айрым, бөлөк, обочолонуп турган; ~ **ая комната** өзүнчө (айрым)

бөлмө; **3. прил. тех.** изоляцияланган, жабык; ~ **ые провода** изоляцияланган (сырты капталган) зымдар.

Изолировать *сов., несов.* **1. кого-что** бөлүп коюу, ажыратуу, оолактатуу, обочолонтуу, жеке бөлүп таштоо; ~ **больного** оорулууну бөлүп коюу (изоляциялоо); ~ **преступника** кылмышкерди башкалардан бөлүп камоо; **2. тех.** изоляциялоо; ~ **электрический провод** электр зымын изоляциялоо.

Изолироваться **1. сов., несов.** ажыратылуу, бөлүнүү, обочолонуу, изоляциялануу; **2. несов. страд. к изолировать.**

Изолировочный, -ая, -ое ажыратуучу, бөлүүчү, обочолоочу; изоляциялоочу; ~ **материал** изоляциялоочу материалы.

Изолирующ/ий, -ая, -ое **1. прич. от изолировать;** **2. прил. тех.** изоляциялоочу, изоляция жасоочу; ~ **ие материалы** изоляция жасоочу материалдар.

Изолятор *м* изолятор (**1.** электр тогун өткөрбөөчү зат; **электрический** ~ электр изолятору; **2.** электр зымдарын, кабелдерди асып коюу, имаратка электр зымдарын өткөрүү үчүн фарфордон, пластмассадан жасалган прибор; **3.** оорукана).

Изоляторный, -ая, -ое изолятор...; ~ **завод** изолятор заводу.

Изоляционизм *м* изоляционизм (мамлекеттик туюктуктун, өзгөчө четтөөнүн саясаты; 19-кылымдын орто ченинде АКШда пайда болгон саясий агым).

Изоляционист *м* изоляционист, изоляционизмди жактоочу.

Изоляционистк/ий, -ая, -ое изоляционизм...; изоляционисттик; ~ **ая политика** изоляционисттик саясат.

Изоляционн/ый, -ая, -ое изоляция...; ~ **ая лента** изоляция лентасы.

Изоляци/я *ж* **1. то же, что изолирование;** **2. спец.** изоляция (электр зымдарын изоляциялоочу материал); **резиновая** ~ **я** резина изоляциясы; **3.** бөлүп салуу, жекелентип коюу, аралаштырбоо, бөтөн кармоо; **вывести страну из состояния** ~ **и** өлкөнү жекеленген коюу абалдан чыгаруу.

Изомерия *хим.* изомерия (курамы жана молекулярдык массасы бирдей, бирок курулушу, физикалык жана химиялык касиеттери боюнча айырмалануучу химиялык бирикмелердеги кубулуш).

Изомерн/ый, -ая, -ое изомер...; изомердик; ~ **ые вещества** *то же, что* **изомеры.**

Изомеры *мн. (ед. изомер м)* *хим.* изомерлер (курамы жана молекула массасы бирдей, бирок түзүлүшү, физикалык жана химиялык касиети жагынан өз ара айырмалануучу химиялык бирикмелер).

Изоморфизм *м хим.* изоморфизм (заттардын эритмеден аралашма курамындагы кристалл түрүндө бөлүнүү жөндөмдүүлүгү).

Изоморфный, -ая, -ое изоморфтук.

Изорванн/ый, -ая, -ое 1. прич. от **изорвать**; 2. прил. айрылган, жыртылган, тамтыгы чыккан, тытылган; ~ **ая рубашка** жыртылган көйнөк.

Изорвать сов. что жыртуу, айыруу, быт-чыт кылып тытуу; ~ **письмо** катты айрып салуу.

Изорва/ться сов. жыртылуу, айрылуу, быт-чыт болуу, тытылуу, тамтыгы чыгуу; ~ **ться в ключья** быт-чыты чыгып жыртылуу (айрылуу, тытылуу); **обувь** ~ **лась** бут кийим жыртылып бүттү.

Изострить сов. кого-что уст. курчутуу, курч кылуу.

Изотерма м изотерма (1. геогр. картада орточо температурасы бирдей жерлерди бириктирүүчү сызык; 2. физ. температурасы туруктуу болгон учурда физикалык чондуктардын ортосундагы көз карандылыкты билдирген сызык).

Изотермический, -ая, -ое 1. изотерма...; изотермалык; ~ **процесс** изотерма процесси; 2. бирдей температура кармаган, температурасы бирдей; ~ **вагон** изотермалык вагон.

Изотопн/ый, -ая, -ое изотоп..., изотоптук.

Изотопы мн (ед. **изотоп** м) спец. изотоптор; ~ **урана** урандын изотоптору.

Изохимена ж изохимена (географиялык картанын кышында температурасы бирдей жерлерди бириктирүүчү сызыгы).

Изохроматический, -ая, -ое изохроматиялык.

Изохронность ж изохрондуулук.

Изохронн/ый, -ая, -ое физ. изохрондуу (узакка созулгандыгы жагынан башкалар менен тең); ~ **ые явления** изохрон кубулушу.

Изошрение ср 1. по знач. гл. **изошрить** — **изошряться**; ~ **памяти** эсте калуунун өткүрлүгү; 2. айлакер, эпчил, кылдат, амалкөй.

Изошрённ/ый, -ая, -ое 1. прич. от **изошрить**; 2. прил. жетик, курч, өткүр, сезгич; ~ **ый слух** угуунун өткүрлүгү; ~ **ый вкус** жактырып калуучулук; 3. прил. бир нерсеге жетүүдө амалкөйлүгүн, айлакерлигин көрсөткөн; ~ **ая политика** амалкөй-куу саясат.

Изошрить сов. что өнүктүрүү, курчутуу, өткүр кылып жетилтүү; кылдат кылуу, ~ **слух** угуусун жетилтүү.

Изошряться сов. 1. курчуу, өткүр болуу, жетилүү; сергектенүү; 2. чеберленүү, айлакерленүү, эпчилденүү, амалдануу.

Изошрять несом. см. **изошрить**.

Изошря/ться несом. 1. см. **изошряться**; 2. чебердик көрсөтүү, айлакердик кылуу, амал колдонуу, эпчилдик жасоо; **как он ни** ~ **лся, ничего не получалось** ал канчалык айла-амал кылса да эчтеке чыккан жок.

Из-под, из-подо предлог с род.п. 1. (*указывает на предмет, место, откуда направлено действие*) астынан, асты жагынан, алдынан, төмөн жагынан; ~ **земли** жердин астынан; ~ **парты** партанын астынан; **из-под льда** муздун алдынан; 2. (*указывает место, из которого кто-*

то происходит, появляется и т.п.) ...-га жакын жерден, ...-нын тегерегинен, ...-нын алды жагынан; ...-га жакын жерде; **он родом** ~ **Бишкека** ал Бишкекке жакын жерде туулуп-өскөн; **приехал** ~ **Москвы** Москванын алдынан келди; 3. (*указывает на изменение положения, состояния*) ...-дан куткаруу, ...-дан бошотуу; **вывести** ~ **удара** соккудан куткаруу; **освободить** ~ **стражи** камактан бошотуу; 4. (*указывает на прежнее назначение предмета*): **коробка** ~ **папирос** папирос салынган коробка (кутуча); **мешок** ~ **муки** ун салынган кап; **банка** ~ **варенья** варенье (кайнатма) куюлган банка; ◊ **из-под полы** астыртан, жашыруун, тымызын; **из-под носу** көз алдынан, каратып туруп; **из-под палки** коркутуп, мажбурлап, аргасыз кылып; **достать из-под земли** жердин түбүнөн болсо да (кайдан болсо да) табуу.

Изработаться сов. 1. иштен чыгуу, жарабай калуу, урунууга болбой калуу; 2. ишке жарабай калуу, алдан-күчтөн таюу, ден соолугу начарлоо.

Изразец м изразец (дубалдарды, мештерди каптоого колдонулуучу керамикалык плитка).

Изразцов/ый, -ая, -ое изразец ...; ~ **ые плиты** изразец плиталары; ~ **ая печь** изразец меши.

Израильский, -ая, -ое израилдик.

Израильтяне мн. (ед. **израильтянин** м, **израильтянка** ж) израилдиктер (1. *ист.* байыркы еврей урууларынын жалпы аты; 2. Израил мамлекетинин негизги калкы).

Израни/ть сов. кого-что катуу жарадар кылуу, көп жерин жаралап салуу; **барс** ~ **л охотника** илбирс мергенчини катуу жарадар кылды.

Израстание ср с.-х. коолап кетүү, күчү сабагына чыгып өсүү; ~ **хлопчатника** гозонун күчү сабагына чыгып өсүшү.

Израсходование ср по знач. гл. **израсходовать**.

Израсходовать сов. чыгымдоо, каражаттоо, сарптоо, жумшاپ бүтүрүү, жок кылып бүтүү (түгөтүү); ~ **все деньги** бардык акчаны чыгымдап бүтүрүү (түгөтүү).

Израсходоваться сов. 1. чыгымдалуу, каражатталуу, сарпталуу, жумшалуу; 2. сарптап аягына чыгуу, жумшاپ түгөтүү; ~ **на покупках подарков** белек-бечкекке чыгымдап коюу.

Изредить сов. суюлтуу, сейрек кылуу; ~ **посёвы риса** шалыны суюлтуу.

Изредка нареч. 1. анда-санда, кез-кезде, сейрек; **он** ~ **заходил к нам** ал биздикине анда-санда кире коюп жүрүүчү; 2. анда-мында, сейрек, ар кайсы жерде; ~ **виднелись строения** анда-мында (ар кайсы жерде) там-таштар көрүнө калып жатты.

Изрежённость ж суйдаңдык, сейректтик, алалык; ~ **посёвов хлопчатника** гозонун сейректиги (сейрек болуп өсүшү).

Изрежённ/ый, -ая, -ое суйдаң, сейрек тарткан, өтө сейректенип кеткен; ~ **ые всходы кукурузы** жүгөрүнүн сейрек өсүшү (суюк өскөн жүгөрү); ~ **ые леса** суйдаң токой.

Изреживать несом. см. **изредить**.

Изрѣзанный, -ая, -ое 1. прич. от **изрѣзать**; 2. прил. ийри-буйру, ийрилмелүү, булун-буйткалуу; ~ **ый берег** булун-буйткалуу жээк; 3. прил. өңгүл-дөңгүлдүү (аң-чөнөктөрү, ой-чункуру, адыры көп); ~ **ая мѣстность** өңгүл-дөңгүлдүү жер.

Изрѣза/ть сов. 1. кого-что кескилөө, кыркуу, тууроо, кыйма-чийме кылуу, майдалап салуу, барча-барча кылуу; ~ **ть бумагу** кагазды майдалап кескилөө; 2. көп жерин кесүү, тилмелеп таштоо; ~ **ть руку** колун көп жеринен тилүү; **кто ~ л парты?** парталарды ким кескиледи? 3. что каршы-терши кесип өтүү; **мѣстность, ~ нная каналами** каналдар каршы-терши кесип өткөн жер.

Изрѣзаться сов. разг. кескиленүү, кыркылуу, майдалануу, барча-барча болуу.

Изрѣзывать несов. см. **изрѣзать**.

Изрѣзываться несов. 1. см. **изрѣзаться**; 2. страд. к **изрѣзывать**.

Изрѣкаты несов. см. **изрѣчь**.

Изрѣчени/е ср нускалуу сөз, санат сөз, накыл сөз, терең маанилүү сөз, учкул сөз; **народные ~ я** элдик учкул сөздөр; ~ **я великих людей** улуу адамдардын нускалуу сөздөрү.

Изрѣчь сов. что уст. и трад.-поэт. сүйлөө, айтуу; ~ **истину** чындыкты айтуу; **он изрѣк несколько слов** ал бир нече сөз айтты.

Изрешетить сов. кого-что калбыр кылып тешүү, калбыр кылуу, калбырлоо; ~ **пүлями** ок менен калбырлап тешүү.

Изрешетиться сов. калбырланып тешилүү, соо жери калбай тешилүү.

Изрешечивать несов. разг. см. **изрешетить**.

Изрешечиваться несов. 1. см. **изрешетиться**; 2. страд. к **изрешечивать**.

Изрисова/ть сов. что сүрөт тартып толтуруу, бардык жерине сүрөт тартып чыгуу; **мальчик ~ л весь альбом** бала альбомду бүт сүрөткө толтурду.

Изрисовывать несов. см. **изрисовать**.

Изрубать несов. см. **изрубить**.

Изрубить сов. 1. что кескилөө, чаап майдалоо; ~ **на части** майдалап кертүү; майдалап кесүү; ~ **мясо** этти майдалап кесүү; 2. кого-что кылычтап өлтүрүү, балталап өлтүрүү, чаап салуу.

Изругать сов. кого-что разг. катуу сөгүү, ашата тилдөө, катуу тил тийгизип урушуу.

Изругаться сов. прост. катуу сөгүнүү, ашата тилдеп урушуу.

Изрывать несов. см. **изрыть**.

Изрываться несов. страд. к **изрывать**.

Изрыг/ать несов. 1. кусуу, кулгуу; 2. перен. бүркүп чыгаруу, жаадыруу; **пүшки ~ ли огонь** замбирек ок жаадырды; 3. перен. өкүрүп-бакыруу, алкынып-жулкунуп урушуу, катуу сөгүнүү.

Изрыгнуть сов. см. **изрыгать**.

Изрыска/ть сов. что разг. жойлоо, жойлоп чыгуу; шимшилөө; **волк ~ л весь лес в поисках добычи** карышкыр жем издеп, бүт токойду жойлоп чыкты.

Изрыт/ый, -ая, -ое 1. прич. от **изрыть**; 2. прил. аң-чөнөктүү, өңгүл-дөңгүл, казыла берип ункуру-

чункуру болгон; ~ **ая дорога** өңгүл-дөңгүл жол.

Изрыт/ь сов. что 1. казуу, өңгүл-дөңгүлдөнтүү, ункуру-чункуру кылып казуу; **поле, ~ ое снарядами** снаряддар жарылып, ункуру-чункуру болгон талаа; 2. перен. быдырлоо, өңгүл-дөңгүл кылып таштоо.

Изрядно нареч. разг. бир топ, бир далай, бир кыйла, көп; **он ~ работал** ал бир топ иштеди.

Изрядный, -ая, -ое (изряден, -на, -но) 1. уст. жакшы, бир топ түзүк; **он получил ~ ое образование** ал бир топ түзүк билим алган; 2. разг. бир топ, кыйла көп, толгон; ~ **ая сумма денег** толгон акча; ~ **ый холод** суук жакшы эле болуп турат.

Извер/м 1. изувер (диний келишпестиктен ырайымсыз, мээримсиз, таш боор, өтө катаал болуп калган киши); 2. жеткен ырайымсыз, мыкаачы адам; **фашистские ~ ы** фашисттик мыкаачылар.

Изверка женск. к **изувер**.

Изверск/ий, -ая, -ое мээримсиз, ырайымсыз, өтө эле катаал; ~ **ое отношение** ырайымсыз мамиле.

Изверство ср ашкан ырайымсыздык, катаалдык, мээримсиздик, таш боордук.

Изверствовать несов. ырайымсыздык кылуу, катаалданып кетүү, таш боордук кылуу.

Извечивать несов. см. **извечить**.

Извечиваться несов. 1. см. **извечиться**; 2. страд. к **извечивать**.

Извечить сов. 1. кого-что майып кылуу, мунжу кылуу; **он ~ л себе руку** ал колун майып кылып алды; 2. бүлдүрүү, иштен чыгаруу, жараксыз кылып салуу.

Извечиться сов. майып болуу, мунжу болуу, мертинүү.

Изукраси/ть сов. кого-что 1. кооздоо, жакшылап жасалгалоо, асемдөө, көркүнө келтирүү; ~ **ть ёлку** ёлканы кооздоп жасалгалоо; ~ **ть комнату цветами** бөлмөнү гүл менен көрктөө; 2. разг. чамбыл ала кылуу, булгоо, кара ала кылуу; **все лицо ~ л сажей** бети-башын бүт көөгө чамбыл ала кылды; 3. ирон. көк ала кылып сабоо (уруу).

Изукраситься сов. ботала болуу, булгануу, чамбыл ала болуу; ~ **краской** боёкко ботала болуу.

Изукрашивать несов. см. **изукрасить**.

Изукрашиваться несов. 1. см. **изукраситься**; 2. страд. к **изукрашивать**.

Изумительно нареч. эң эле укмуш, таң каларлык, эң сонун, кооз, ажайып; **она ~ поёт** ал эң эле укмуш ырдайт.

Изумительный, -ая, -ое (изумителен, -льна, -льно) шумдуктай, таң каларлык, эң эле сонун (кооз, ажайып); ~ **ый пейзаж** эң эле кооз пейзаж; **у него ~ ые способности к музыке** ал музыкага шумдуктай жөндөмдүү.

Изуми/ть сов. кого айран-таң калтыруу, таңыркатуу; **его поступок всех ~ л анын кылык-жоругу бардыгын таң калтырды**.

Изумиться сов. таң калуу, таңыркоо, айран-таң калуу.

Изумлени/е ср таң калуу, айран-таң болуу,

таңыркоо; **прийти в ~ е** таң калуу; **повёргнуть в ~ е** айран-таң калтыруу; **к великому моему ~ ю** мен аябай таң калдым.

Изумлённо нареч. таң калып, айран-таң болуп, таңыркап.

Изумлённ/ый, -ая, -ое 1. прич. от изумить; 2. прил. таң калган, айран-таң болгон, таңыркаган; **смотреть ~ ыми глазами** айран-таң калып тиктөө, таңыркап кароо.

Изумлять несов. см. изумить.

Изумляться несов. см. изумиться.

Изумруд м зумурут (асыл таш); **кольцо с ~ ом** зумурут чөгөрүлгөн шакек.

Изумрудн/ый, -ая, -ое 1. зумурут...; **~ ый браслет** зумурут билерик; **2. (ярко-зелёный)** ачык жашыл; **~ ая травка** ачык жашыл чөп.

Изуродова/ть сов. 1. кого-что кейпин кетируу, кебете-кешпирин бузуу, тытмалап салуу, тыттыракайын чыгаруу; **оспа ~ ла его лицо** чечек өңүн бузуп, кебетесин кетирип салган; **Мы едем по земле ~ нной взрывами мин** (Симонов) Биз миналар жарылып, тытмаланган жерде бара жатабыз; **2. перен. кого-что** бузуп салуу, туура жолдон чыгаруу; **ребёнка ~ ли плохим воспитанием** жаман тарбиялап, баланы бузуп салышты (балага жаман тарбия берип, аны туура жолдон чыгарып жиберешти).

Изуродоваться сов. 1. кейпи кетүү, кебете-кешпири бузулуу; тытмалануу, тамтыгы чыгуу; **2. перен.** бузулуу, туура жолдон чыгуу.

Изустн/ый, -ая, -ое уст. оозеки; **~ ая литература** оозеки адабият; **~ ый рассказ** оозеки ангеме.

Изучать несов. см. изучить.

Изучение ср по знач. гл. изучить; ~ производительных сил страны өлкөнүн өндүргүч күчтөрүн изилдөө; **~ иностранных языков** чет тилдерди үйрөнүү.

Изучить сов. 1. что үйрөнүү, билүү, окуп билип алуу; **~ гончарное ремесло** карапа жасоо кесибин үйрөнүү; **~ стенографию** стенографияны үйрөнүү; **~ иностранный язык** чет тилди үйрөнүү; **2. кого-что** изилдөө, иликтөө, текшерүү; **~ вопрос** маселени изилдөө, карап чыгуу; **~ древние письмена** байыркы жазууларды изилдөө; **~ состав вещества** заттын курамын изилдөө; **3. кого-что** байкап билүү, түшүнүү; **~ человека** адамды түшүнүү (кандай экенин билүү); **~ характер друга** досунун мүнөзүн билүү.

Изъ... приставка (см. из...) «е», «ю», «я» сыяктуу йоттошкон үндүүлөрдөн мурун колдонулат: **изъездить, изъявить.**

Изъедать несов. см. изъесть.

Изъездить сов. что 1. жер кыдыруу, көп жерде болуу, жер кезүү, аралап чыгуу; **~ всю страну** бүт өлкөнү кыдырып чыгуу; **2.** көп жүрө берип иштен чыгаруу (бузуу, жараксыз кылып таштоо); **~ дорогу** жүрө берип жолду бузуу.

Изъездиться сов. прост. (о дороге) көп жүрүүдөн бузулуу; (о лошади) миниле берип иштен чыгуу; **был конь, да изъездился** кезинде жараган ат эле, миниле берип иштен чыкты.

Изъёженн/ый, -ая, -ое 1. прич. от изъездить; 2. прил. көп жүрүлө берип иштен чыккан, көп жүрүүдөн бузулган (ункур-чункур, өнгүл-дөнгүл болгон); **~ ая дорога** көп жүрүүдөн бузулган жол.

Изъё/сть сов. 1. кемирүү, кемирип жеп кетүү, жеп салуу; **моль ~ ла шерстяную ткань** күбө жүндөн токулган кездемени жеп койду; **мышь ~ ли мешок из-под муки** чычкандар ун салынган капты (мешокту) кемирип салды; **2. разг.** чагуу, талоо; **всё лицо ~ ли комары** чиркей бети-башын талап салды; **3.** оюп жеп жиберүү, күйгүзүп кетүү; **кислота ~ ла руки** кислота колдорун оюп кетти.

Изъявительный: изъявительное наклонение грам. жай ыңгай (этиштин жай ыңгай формасы).

Изъявить сов. что билдирүү, жарыялоо, айтуу, маалымдоо, баян этүү; **~ желание** каалосун билдирүү; **~ согласие** макулдугун билдирүү, ыраазылыгын айтуу.

Изъявление ср по знач. гл. изъявить; ~ благодарности алкыш айтуу, ыраакмат айтуу; **~ согласие** макулдугун билдирүү.

Изъявлять несов. см. изъявить.

Изъязвить сов. кого-что жара кылуу, жарааттандыруу, жоорутуу, жоор кылуу; **~ спину лошади** аттын жонун жоорутуу (жоор кылуу).

Изъян м 1. кемчилик, кемтик, айып; **физический** ~ дене кемтиги; **с ~ ом** кемчилиги бар; **2. уст.** зыян, залал; **причинить ~ залал** кылуу, зыяндатуу.

Изъяснени/е ср уст. 1. по знач. гл. изъяснить – **изъясниться; неверное ~ е дела** ишти натуура түшүндүрүү; **2.** баяндоо, түшүндүрүү; **слушать чьи-л. ~ я** бирөөнүн түшүндүргөнүн угуу.

Изъяснительный, -ая, -ое уст. түшүндүрмө; баян этме, баяндама.

Изъяснить сов. что уст. түшүндүрүү, баян этүү, түшүнүк берүү; **~ свою просьбу** өзүнүн өтүнүчүн түшүндүрүү; **~ свою мысль** өзүнүн ой-пикирин баяндап айтып берүү.

Изъясниться сов. уст. айтып берүү, айтып билдирүү.

Изъяснять сов. см. изъяснить.

Изъясняться несов. 1. см. изъясниться; 2. сүйлөө, сүйлөшө алуу; **~ по-французски** французча сүйлөө; **3. страд. к изъяснять.**

Изъятие ср. 1. по знач. гл. изъять; ~ из обращения айлануудан (жүгүртүүдөн) чыгаруу (алып салуу); **~ из употребления** пайдалануудан алып салуу; **~ ценностей** кымбат баалуу нерселерди алып салуу; **2.** четтеп кетүү, чегинүү.

Изъять сов. кого-что 1. чыгарып таштоо, алып салуу (жүгүртүүдөн, айлануудан); **~ из обращения** жүгүртүүдөн чыгарып таштоо; **~ из продажи** сатуудан алып салуу; **2.** алып коюу, конфискациялоо; **~ при обыске** тинтүү учурунда алып коюу; **~ оружие** куралын алып коюу.

Изымать несов. см. изъять.

Изыматься несов. страд. к изымать.

Изыск м книжн. көрүнүш (көбүнчө сырткы түрүнө карата).

Изыскáни/е *ср* 1. по знач. гл. **изыскáть**; ~ **е** **дополнительных средств** кошумча каражатты издеп табуу; 2. *чаще мн.* **изыскания** изилдөө; иликтөө; **геологические** ~ **я** геологиялык издөө; **филологические** ~ **я** филологиялык изилдөө; 3. *чаще мн.* **изыскания** текшерүү иштери, текшерип чыгуу жумуштары.

Изысканно *нареч.* 1. жарашыктуу; сыпаа; ылгап; **одеваться** ~ жарашыктуу кийинүү, сыпаа кийинүү; 2. кооздоп, көркөмдөп, кылдаттап; ~ **говорить** кооздоп сүйлөө (кылдаттык менен сүйлөө).

Изысканность *ж* кылдаттык, кооздук, назиктик, сыпаалык.

Изысканн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **изыскáть**; 2. *прил.* назик, сыпаа, кылдат; ~ **ые манеры** назик мүнөздөр; 3. *прил. уст.* өтө кооз, өтө көркөм; **Описание лунного вечера длинно и изысканно** (Чехов) Айлуу түн нары узун, нары кооз сүрөттөлгөн.

Изыскатель *м* иликтөөчү, изилдөөчү.

Изыскательск/ий, -ая, -ое иликтөөчү, изилдөөчү; иликтөө...; ~ **ая партия** изилдөөчү партия; ~ **ие работы** иликтөө жумуштары.

Изыскáть *сов. что книжн.* издеп табуу; ~ **средства на исследовательскую работу** изилдөө жумуштарына каражаттарды издеп табуу.

Изыскáться *сов.* издеп табылуу, изилденип табылуу.

Изыскивать *несов.* 1. *см.* **изыскáть**; 2. *страд.* *к* **изыскáть**.

Изюбр *м* изюбр (Чыгыш Сибирде жашоочу ири бугу).

Изюбров/ый, -ая, -ое изюбр...; ~ **ые рога** изюбр мүйүзү.

Изюм *м* мейиз; $\diamond$ **не фунт изюму** *разг.* тамаша эмес, оюн эмес.

Изюмина *ж* бир даана мейиз (мейиздин бир даанасы).

Изюминк/а *ж* 1. *уменьш. к* **изюмина**; 2. *перен.* адамдын бир касиети, бир нерсенин өзгөчөлүгү; ~ **а конструкции** конструкциянын эң сонун жери; **человек с ~ ой** чымыны бар киши.

Изюмный, -ая, -ое мейиз...; ~ **соус** мейиз соусу.

Изящество *ср* жарашык, назиктик, кооздук, сулуулук, көркөмдүк, көрөсөндүк, келбеттүүлүк, асемдүүлүк.

Изящн/ый, -ая, -ое (изящен, -на, -но) назик, көрктүү, жарашыктуу, келишимдүү, кооз, сулуу, асем, көрөсөн, көркөм, келбеттүү, асемдүү; ~ **ый почерк** колу (жазганы) сулуу; ~ **ая фигура** келишимдүү мүчө; ~ **ое платье** жарашыктуу көйнөк; ~ **ые манеры** назик мүнөздөр; **изящные искусства** *уст.* кооз искусство; **изящная словесность** (литература) *уст.* көркөм чыгарма (адабият).

Икáние *ср* ыктытуу, ыктытыш.

Икáть *несов.* ыктытуу.

Икá/ться *безл. несов. кому разг.* улам ыктыта берүү, ыктытмасы кармоо; **ему, наверно, сейчас** ~ **ется** балким, азыр анын ыктытмасы кармап жаткандыр.

Икнúть *сов. однокр. к* **икáть**.

Икнúться *сов. однокр. к* **икáться**.

Икóна *ж* икона (христиандар сыйына турган кудайдын же касиеттүүлөрдүн тартылган сүрөтү).

Иконный, -ая, -ое икона..., иконалык.

Иконографический, -ая, -ое иконография..., иконографиялык.

Иконография *ж* иконография (1. айрым кишилердин же сюжеттердин сүрөткө алынышын изилдөө жана жазып чыгуу; ~ **А.С.Пушкина** **А.С.Пушкиндин** иконографиясы; 2. *собир.* ушундай сүрөттөр- дүн жыйындысы; 3. айрым сюжеттерди жана кишилерди сүрөткө алуудагы эрежелердин жыйындысы).

Иконописец *м* икона тарткан сүрөтчү.

Иконописн/ый, -ая, -ое 1. икона тартуу...; ~ **ая мастерская** икона тартуу өнөрканасы; 2. *перен.* иконага окшогон; сүрдүү, катаал.

Иконопись *ж* икона тартуу өнөрү; **древнерусская** ~ байыркы орус икона тартуу өнөрү.

Иконоскоп *м* иконоскоп.

Иконоста́с *м* иконостас (православие чиркөөсүндөгү алтарды бөлүп туруу үчүн каланган, иконалар кадалган жука кереге).

Икóрка *ж разг. ласк. к* **икра́**.

Икóрный, -ая, -ое икра..., икралык.

Икóта *ж* ыктытма.

Икр/а I *ж* 1. икра (балыктын жана сууда жашоочу кээ бир башка жаныбарлардын уругу); **метáть** ~ **у** урук таштоо; 2. икра (балыктын уругунан даярдалган азык); **чёрная** ~ **а** кара икра; **красная** ~ **а** кызыл икра; 3. икра (жашылчадан, козу карындан майда тууралып жасалган тамак); **баклажанная** ~ **а** баклажан икрасы; **грибная** ~ **а** козу карын икрасы.

Икра II *см.* **икры**.

Икринка *ж* бир даана икра (балыктын бир даана уругу).

Икрис/тый, -ая, -ое уругу мол, уругу көп, уруктуу, урукту көп таштоочу (чачуучу); ~ **ая щука** уруктуу чортон балыгы.

Икромёт *м то же, что* **икрометáние**.

Икрометáни/е *ср* урук таштоо, урук чачуу; **период** ~ **я** урук чачуу мезгили, урук таштоо учуру.

Икры *мн. (ед. икра́ ж)* балтыр.

Икрян/ой, -áя, -óе 1. уруктуу; ~ **áя рыба** уруктуу балык; 2. икра салуучу; ~ **ой бочóнок** икра салуучу челек.

Икс *м* икс (1. латын алфавитиндеги «X» тамгасынын аты; 2. белгисиз көлөм же белгисиз адамдын шарттуу аты).

Ил *м* чөкмө балчык, чөкмө ылай же чопо (өзөндөрдүн, көлмөлөрдүн, көлдөрдүн, деңиздердин түбүндөгү минерал жана органикалык заттардын чөгүндүсү).

Или союз 1. *разд.* же; **вам чаю ~ кофе?** сизге чайбы же кофе берелиби?; **сегодня ~ завтра** бүгүн же эртең; 2. *присоед.* же, жана; **на дне рек, озёр ~ морей** өзөндөрдүн, көлдөрдүн же деңиздердин түбүндө; 3. *против.* болбосо, же болбосо; **прекрати́, ~ я** уйдү токтот, болбосо ке-

тип калам; **4. вопросит. разг.** же; ~ **ты не слышал об этом?** же сен муну уккан жок белен?; ~ **ты решил остаться?** же сен калайын дейсинби?; **5. поясн.** же; **аэроплан ~ самолёт** аэроплан же самолёт.

Илист/ый, -ая, -ое балчыктуу, чополуу; ~ **ое дно озера** көлдүн түбү балчыктуу.

Иллюзионизм *м цирк.* иллюзионизм (көз боёочулук, фокусчулук).

Иллюзионист *м цирк.* иллюзионист (иллюзиялык номерлерди аткаруучу артист).

Иллюзионистск/ий, -ая, -ое иллюзиялык, иллюзия...; ~ **ие трюки** иллюзиялык амалдар.

Иллюзия **ж 1.** иллюзия (чындыкты бурмалап кабылдоо); **оптическая** ~ оптика иллюзиясы (көздүн алданышы); **2.** кыял, ишке ашпас куру кыял, элесте гана болуучу нерсе, **предаваться** ~ **м** куру кыялга берилүү.

Иллюзорность *ж* куру кыялдануучулук.

Иллюзорн/ый, -ая, -ое (иллюзорен, -на, -но) иллюзиялык, куру кыялга негизделген; ~ **ые надежды** куру кыял менен (алданып) үмүткөрлөнүү.

Иллюминатор I *м* иллюминатор (кеменин же самолёттун жылчыксыз бекем жабылган тегерек терезеси); **бортовой** ~ борт иллюминатору.

Иллюминатор II *м* иллюминатор (иллюминация боюнча адис).

Иллюминационн/ый, -ая, -ое иллюминация...; ~ **ые огни** иллюминация оттору.

Иллюминация *ж* иллюминация (салтанатка, майрамга байланыштуу имараттарды, көчөлөрдү кооздоп, түрдүү түстөгү лампочкалар менен жарык кылуу декорациясы); **праздничная** ~ майрамдык иллюминация.

Иллюминир/овать *сов., несов. что* иллюминация кылуу, иллюминациялоо; **улицы** ~ **ованы** көчөлөр иллюминацияланды.

Иллюстративный, -ая, -ое иллюстрация...; сүрөттүү, көрсөтмөлүү; ~ **материал** иллюстрация материалы; ~ **метод** иллюстрация методу.

Иллюстратор *м* иллюстрациялоочу (текстке карата сүрөттөрүн тарткан сүрөтчү).

Иллюстрация *ж 1.* *то же, что иллюстрирование;* **2.** иллюстрация, сүрөт (китептин, журналдын текстиндеги сүрөт); **цветные** ~ **и** түстүү сүрөттөр, түстүү иллюстрациялар; **книга с** ~ **ями** сүрөттүү (иллюстрациялуу) китеп; **3. перен.** үлгү, өрнөк.

Иллюстрирование *ср по знач. гл. иллюстрировать;* ~ **книг** китептерди иллюстрациялоо, китептерди сүрөттөр менен жабдуу (кооздоо); ~ **тезисов конкретными примерами** тезистерди айкын мисалдар менен жабдуу.

Иллюстрированный, -ая, -ое 1. *прич. от иллюстрировать;* **2.** *прил.* иллюстрацияланган, сүрөттөр менен жабдылган (кооздолгон); ~ **журнал** иллюстрацияланган журнал.

Иллюстрировать *сов., несов. что 1.* иллюстрациялоо, сүрөттөр менен жабдуу; ~ **книгу** китепти иллюстрациялоо, китепти сүрөт менен жабдуу (кооздоо); **2. перен.** мисалдар менен

бекемдөө, кубаттай турган мисалдарды келтирүү; ~ **доклад конкретными фактами** докладга конкреттүү фактылардан мисал келтирүү.

Илов/ый, -ая, -ое балчыктуу, балчык баскан, чополуу, чопо баскан; ~ **ое дно реки** өзөндүн балчыктуу түбү.

Илот *м 1.* илот (байыркы Спартада мамлекеттин менчиги болуп эсептелген дыйкан); **2. перен. книжн.** укуксуз адам, кул.

Иль союз *разг. то же, что или.*

Илька *ж* илька (**1.** суусар сымал айбан; **2.** ушул айбандын териси).

Ильков/ый, -ая, -ое 1. илька...; ~ **ый мех** илька териси; **2.** илька терисинен тигилген; илька ...; ~ **ая шуба** илька тон.

Ильм *м* ильм (Европа жактарда өсүүчү чон жалбырактуу бекем дарак).

Ильмен *м* ильмен (жээктерин камыш баскан тайыз көл).

Ильмов/ый, -ая, -ое 1. ильм...; ~ **ая кора** ильмдин кабыгы; **2. в знач. суц.** ильмовые *мн. бот.* ильм дарактары.

Им 1. *тв. от он, оно; 2. дат. от они.*

Имажинизм *ж* имажинизм (X кылымдын 20-жылдарындагы орус поэзиясынан орун алган адабий агымдардын бири).

Имам *м* имам.

Имбирн/ый, -ая, -ое 1. имбирь...; ~ **ые листья** имбирь жалбырактары; ~ **ое масло** имбирь майы; **2.** имбирь...; имбирь кошулуп жасалган; ~ **ое пиво** имбирь пивосу.

Имбирь *м* имбирь (**1.** тамыры эфир майына бай тропикалык чөп өсүмдүгү; **2.** ушул өсүмдүктүн жемишинен жасалган татым).

Имение *ср 1.* имение, чарбак, корук, жер-суу (помещиктин менчиктүү жери); **дворянское** ~ **дворян** коругу; **родовое** ~ укумдан тукумга өтүп туруучу жер-суу (корук-чарба); **2. уст.** мүлк, менчик.

Именинник *м* именинник, именинасын белгилеген киши; $\diamond$ **смотреть именинником** чечекейи чеч болуу; $\diamond$ **сидеть как именинник** *прост.* башкалар иштеп жатканда ыракаттанып бош отуруп алуу (кол куушуруп отуруу).

Имениница *женск.* именинник.

Именинный, -ая, -ое именина...; ~ **пирог** именина пирогу (именинага арналып жасалган пирог).

Именины *мн.* именина, ат коюу тою (православиликтер менен католиктердин касиеттүү олуяларды чиркөөдө эскерүү маалында ошого аты уйкаш адамдардын өткөрүүчү тою, майрамы).

Именительный: именительный падеж *грам.* атооч жөндөмө.

Именитость *ж* беделдүүлүк, данктуулук, даражалуулук, атактуулук; ~ **рода** ата-тегинин данктуулугу.

Именитый, -ая, -ое 1. атактуу, даражасы жогору, беделдүү, ардактуу, данктуу; ~ **дворянский род** атактуу дворяндар тукуму; **2. разг.** кенири белгилүү, атактуу, данктуу; ~ **писатель** атактуу жазуучу.

Именно частица 1. (как раз) так эле, куду, дал ушул, өзү; ~ **он** куду өзү; ~ **эту книгу я искал** мен дал ушул китепти издеп жүргөн элем; **сколько ~ ?** аныгы канча? **2.** в *сочет. с союзами «а», «и»* атап айтканда; **лиственные деревья, а ~** : дуб, берёза, тополь жалбырактуу дарактар, атап айтканда: эмен, кайың, терек; **3.** так ошондой, дал өзү; **вот ~ !** так ошондой!

Именн/ой, -ая, -ое 1. арналуу, аталуу, аты көрсөтүлгөн (жазылып); ~ **оё оружие** арналуу (ысымы жазылып берилген) курал; ~ **ой чек** алуучунун аты жазылган чек; **2.** *грам.* атооч сөздөргө (зат, сын, сан атоочторго) тиешелүү; ~ **оё склонение** атоочтордун жөнделүшү; **♦** **именной список** наамдар катталган тизме.

Именованный, -ая, -ое *прич. от именовать.*

Именованть *несов.* атоо, ат коюу, ысым берүү.

Именованться *несов.* аталуу, ат коюлуу, ысым берилүү; ~ **Василием** Василий деп аталуу.

Именьице *ср уменьш. к имение.*

Иметь *несов.* **1.** *кого-что* болуу; бар; ~ **детей** балалуу болуу; **он имеет много друзей** анын досу көп; **он имеет машину** анын машинасы бар; **я не имею денег** менин акчам жок; **2.** болуу; ээ болуу; ~ **талант** таланттуу болуу; ~ **право** укукка ээ болуу; **3.** узундукту, көлөмдү, өлчөмдү туюнтуу үчүн колдонулат; **бассейн имеет четыре метра в диаметре** бассейндин туурасы (диаметри) төрт метр; **4.** айрым зат атооч сөздөргө айкашып, кыймыл-аракетте, кандайдыр бир абалда болууну туюндурат; ~ **применение** колдонулуу; ~ **значение** мааниге ээ болуу; **не ~ возражений** каршылыкка ээ болбоо (макул табылуу); **♦** **иметь место** орун алуу, болуу, болуп өтүү; **иметь в виду кого-что** көңүлгө алуу, назарга тутуу; **иметь дело с кем-чем-л.** 1) бирөө менен алакасы болуу; 2) көздөө, умтулуу; **иметь целью (задачей); иметь цель (задачу)** 1) белгилүү бир максатты (милдетти) көздөө; 2) бир нерсеге умтулуу (эңсөө); **ничего не имеет против чего** каршы болбоо, макул көрүү.

Име/ться *несов.* болуу, бар болуу; **в читальне ~ ются новые книги** окуу үйүндө (кызыл үйдө) жаны китептер бар; **возражений не ~ ется** каршылык жок; **препятствий не ~ ется** тоскоолдуктар жок; **а возможности для этого ~ ются?** – **Нет, не ~ ются** а бул үчүн мүмкүнчүлүктөр барбы? – **Жок, мүмкүнчүлүктөр жок.**

Имитатор *м* имитатор, туурагыч, өзүндөй окшоштургуч, эликтегич (чебердик менен өзүндөй туураган артист).

Имитаторский, -ая, -ое имитатор...; туурагычтык; ~ **талант** туурагычтык талант.

Имитация *ж* **1.** *по знач. гл. имитировать;* ~ **соловьёного пения** булбулдун сайраганын тууроо; **2.** *чего* өзүндөй окшоштуруу, окшош жасалмасын түзүү; ~ **мрамора** мраморго окшош жасалма; ~ **жёмчуга** жасалма бермет; **3.** *муз.* имитация (музыкалык теманын же күүнүн башка добушта бийик же ылдый чыгып кайталанышы).

Имитировать *несов. кого-что* **1.** тууроо, окшоштуруу; ~ **пение птиц** канаттуулардын сайраганын тууроо; **2.** окшош болгон жасалма түрүн

берүү; окшоштуруу; ~ **мрамор** мраморго окшоштуруу; **3.** *муз.* музыкалык теманы же күүнү башка добушта бийик же ылдый чыгарып кайталоо.

Имманентн/ый, -ая, -ое (имманентен, -на, -но) *книжн.* имманенттик (бир нерсенин ички көрүнүшүнө дал келген, ошонун табиятынан келип чыккан); ~ **ые причины** имманенттик себептер.

Иммигрант *м* иммигрант (башка мамлекеттен туруктуу жашап туруу үчүн көчүп келген чет элдик адам).

Иммигрантка *женск. к иммигрант.*

Иммиграционный, -ая, -ое иммиграциялык; ~ **ые законы** иммиграция мыйзамдары.

Иммиграция *ж* **1.** иммиграция (туруктуу жашоо үчүн башка мамлекеттен көчүп келүү); **2.** *собир.* иммиграция (иммигранттар);

Иммигрировать *сов., несов.* белгилүү бир мамлекетке туруктуу жашоо үчүн көчүп келүү.

Иммобилизация *ж* иммобилизация (дененин жараланган, ооруган жерин кыймылдабас кылып коюу, козголбос кылып шакшак коюу, гипстөө).

Иммобилизовать *сов. мед.* иммобилизациялоо (дененин ооруган, жараланган бөлүгүн кыймылдабас, козголбос абалга келтирүү).

Имморализм *м книжн.* имморализм (моралдын бардык түрүнө каршы; аморализм).

Иммортель *м то же, что бессмертник.*

Иммунизация *ж мед.* иммунизация (организмди жугуштуу ооруга чалдыкпай турган кылуу; кандайдыр бир уу затын денеге кабыл алдырбоо).

Иммунизировать *сов., несов. кого-что* **1.** *мед.* иммунизация кылуу, оору жуктурбоо (организмди инфекция ооруларын жукпас кылып чыңдоо); ~ **организм** организмге иммунитет киргизүү; **2.** *юр.* иммунитетке ээ кылуу (мамлекетте өзгөчө абалга ээ болуп тургандар үчүн кээ бир мыйзамдарды таралбас кылып коюу).

Иммунитет *м* **1.** *мед., биол.* иммунитет (организмдин инфекция оорусун кабыл албастыгы); **врождённый** ~ тубаса иммунитет; **приобретённый** ~ жасалма иммунитет; **2.** *юр.* иммунитет (мамлекеттин өзгөчө абалдан пайдаланган адамдарына кээ бир мыйзамдардын таралбастыгы); **дипломатический** ~ дипломатиялык иммунитет.

Иммунный, -ая, -ое (иммунен, -на, -но) *мед., биол.* иммунитетти бар, инфекция оорусун кабыл албай турган.

Иммуннолог *м* иммунолог (иммунология боюнча адис).

Иммунологическ/ий, -ая, -ое иммунология...; иммунологиялык; ~ **ие пробы** иммунология сыноолору.

Иммунология *ж* иммунология (организмдин коргонуу реакциялары, жугуштуу ооруларды кабыл албастыгы жөнүндөгү илим).

Иммунотерапия *ж* иммунотерапия (инфекция жуктурган ооруларды сывороткалар, вакциналар менен дарылоо).

Императив *м* **1.** *книжн.* шек туудурбас талап, катуу буйрук; **2.** *грам.* буйрук ынгай.

Императивн/ый, -ая, -ое (императивен, -на, -но) катуу талап кылуучу, катуу буйрук түрүндөгү; **говорить ~ым тоном** катуу талап кылып айтуу; катуу буйрук түрүндө сүйлөө; **~ое указание** катуу буйрук түрүндөгү көрсөтмө.

Император *м* император.

Императорский, -ая, -ое император...; императордук; **~ герб** император герби.

Императрица *ж* **1.** (*жена императора*) императордун аялы; **2.** (*монархиня*) император аял.

Империял I *м* (*золотая монета*) империял (Россияда 1755-жылдан тартып 10 сомдук, 1897-жылдан кийин 15 сомдук баадагы алтын монета).

Империял II *м* *уст.* империял (ат сүйрөөчү трамвайдын жүргүнчүлөр отура турган үстүңкү бөлүгү).

Империялизм *м* **1.** империялизм ленинизм теориясында: (капитализмдин жогорку жана акыркы стадиясы); **эпоха ~а** империялизм доору; **2.** башка өлкөлөргө экономика, курал, маалымат, маданият жактан үстөмдүүлүккө багытталган мамлекеттик саясат.

Империялист *м* империялист.

Империялистическ/ий, -ая, -ое империялисттик; **~ие державы** империялисттик державалар; **~ая война** империялисттик согуш; **~ие противоречия** империялисттик карама-каршылыктар.

Империялистск/ий, -ая, -ое империялисттик; **~ая стадия капитализма** капитализмдин империялисттик стадиясы.

Империя *ж* империя (**1.** башында император турган монархия мамлекети; **Римская** ~ Рим империясы; **2.** колониялары бар империялисттик ири мамлекет; **Британская** ~ Британия империясы).

Империал/ий, -ая, -ое империя...; империялык; **~ая армия** империя армиясы; **~ий канцлер** империя канцлери.

Импозантность *ж* сымбаттуулук.

Импозантн/ый, -ая, -ое (импозантен, -на, -но) сырткы келбети, сымбаты менен берген таасир; **~ая фигура** сымбаттуу фигура.

Импонировать *несов. кому-чему и без доп.* жагуу, ишеним туудуруу, өзүнө тартуу; **его знания ~ли нам** анын билими бизге жагып турду; **~ть своим слушателям** өзүнүн угуучуларына жагуу; угуучуларын өзүнө тартып алуу.

Импорт *м* импорт (**1.** чет өлкөдөн башка бир мамлекетке товар алып келүү; **~ станков** станоктор импорту; **2.** чет өлкөдөн алынып келинген товарлардын жалпы саны же жалпы баасы; **~ за пятилетие** беш жыл ичиндеги импорт).

Импортер *м спец.* импортер (импортчу, импорт кылуучу, чет өлкөлөрдөн товар алуучу киши, мамлекет, өлкө).

Импортировать *сов., несов. что* импорт кылуу,

чет өлкөлөрдөн товар алып келүү.

Импортироваться *несов. страд. к импортировать.*

Импортн/ый, -ая, -ое импорт...; импорттук, четтен алынып келген; **~ые товары** импорт товарлар.

Импотент *м* импотент (урук мүчөсү начар адам; шал).

Импотентн/ый, -ая, -ое (импотентен, -на, -но) **1.** импотент...; шал...; урук мүчөсү начар; **~ое состояние** урук мүчөсү начар (шал) абал; **2. перен.** мажирөө, колунан эч нерсе келбеген, эч нерсеге алы жетпеген, ысык эле жаны бар, даремети начар, алсыз.

Импресарио *м нескл.* импресарио, жеке ишкана ээси; концерттерди, оюн-тамашаларды уюштуруучу).

Импрессионизм *м* импрессионизм (искусство-до 19–20-кылымдардын аралыгында жаралып, художниктин субъективдүү кылдат сезимдерин өзүндөй берүүгө умтулуу аракетинде болгон багыт).

Импрессионист *м* импрессионист (импрессионизмди жактоочу).

Импрессионистическ/ий, -ая, -ое импрессионизм багытындагы, импрессионисттик, импрессионист...; **~ая живопись** импрессионизм багытындагы живопись (сүрөт); **~ая музыка** импрессионисттик музыка.

Импрессионистск/ий, -ая, -ое импрессионисттик; **~ая школа живописи** живописстин импрессионисттик мектеби; **~ие тенденции в литературе** адабияттагы импрессионисттик тенденциялар.

Импровизатор *м* импровизатор (төкмө акын, төкмө ырчы, жамакчы ырчы).

Импровизаторский, -ая, -ое импровизатор...; импровизатордук (төкмөлүк, жамакчылык); **~ талант** импровизатордук (төкмөлүк) талант.

Импровизаторство *ср* импровизатордук (төкмөчүлүк, жамактоочулук).

Импровизационный, -ая, -ое импровизацияланган, импровизация кылынган (төгүп ырдалган, жамакталган).

Импровизация *ж* **1.** *по знач. гл.* импровизировать; **~ песни** ырды импровизациялоо (жамактап ырдоо); **2.** импровизация (аткаруу учурунда жаралган ыр, музыкалык чыгарма); **блестящая** ~ эң сонун импровизация.

Импровизированн/ый, -ая, -ое **1. прич. от импровизировать;** **2. прил.** импровизацияланган (алдын ала даярдыксыз жаратылган); **~ая речь** импровизацияланган (даярдыксыз эле дароо сүйлөнгөн) сөз; **~ое стихотворение** даярдыксыз бир шилтем менен жазылган ыр; **3. прил. перен.** арыдан-бери иштелген, ары-бери даярдала койгон; **~ый обед** ары-бери бышырыла салган тамак.

Импровизировать что **1. несов.** импровизациялоо, импровизация жасоо, даярдыксыз (төгүп, жамактап) ырдоо, аткаруу учурунда жаратуу; **~на рояле** ойноо учурунда роялда чыгарма жаратуу;

2. алдын ала даярдык көрбөй, арыдан-бери жасай салуу; ~ **ужин для неожиданных гостей** беймаал келип калган меймандарга кечки тамакты арыдан-бери жасай салуу.

Импульс *м книжн.* 1. импульс, ички даремет, кайрат, дем, күч, ишке шыктандыруучу түрткү; **волевой** ~ эрк импульсу; 2. *физ.* импульс (кубат аракетин); **электрический импульс** *тех.* электр импульсу (электр тогунун чыңалышынын же күчүнүн кыска мөөнөткө өзгөрүшү); **нервный импульс** *физиол.* нерв импульсу (козголгон нерв системасына таркаган толкун).

Импульсивный, -ая, -ое (импульсивен, -на, -но) 1. импульстуу, ички дареметтүү, ишке дем берүүчү; ~ **ые движения** дареметтүү кыймылдар; 2. таасирленме, таасирге берилгич; ~ **ый человек** таасирге берилгич адам.

Имущественный, -ая, -ое мүлк...; ~ **ый ценз** мүлк цензи; ~ **ые права** мүлккө болгон укуктар.

Имущество *ср.* 1. мүлк; **государственное** ~ мамлекеттик мүлк; **колхозное** ~ колхоздун мүлкү; **застраховать** ~ мүлктү камсыздандыруу; 2. *разг.* майда-барат оокат, буюм-терим.

Имуш/ий, -ая, -ое мүлктүү, колу жетиштүү, бай, дөөлөттүү, оокаттуу; ~ **ие классы** бай таптар; **◇ власть имущие** *книжн.* бийлиги бар (бийликке ээ болгон, бийликтин башында турган) адамдар.

Имя *ср.* 1. ысым, ат; **как ваше ~?** сиздин атыңыз ким?; **дать ~** ат коюу; **дать ~ кораблю** кемеге ат берүү; **называть по имени** атынан чакыруу; **мальчик по имени Павел** Павел аттуу бала; ~ **и отчество** аты жана атасынын аты; 2. адамдын аты-жөнү, аты жана фамилиясы; **на доске почёта имена лучших рабочих** ардак тактасына мыкты жумушчулардын ысымдары жазылган; 3. наам; **доброе** ~ жакшы наам; **приобрести ~** наамга ээ болуу; **учёный с мировым именем** дүйнөгө аты чыккан окумуштуу; 4. *грам.* атооч; **имя существительное** сын атооч; **имя числительное** сан атооч; **◇ имени кого-чего...** атындагы, ...наамындагы; **библиотека имени К. Джантошева** К. Жантөшев атындагы китепкана; **школа имени А. Пушкина** А. Пушкин атындагы мектеп; **именем кого-чего** ...атынан; **именем матери** эненин атынан; **именем закона** мыйзамдын атынан; **во имя кого-чего** *высок.* ...урматына, ... үчүн; **во имя дружбы** достуктун урматына (достук үчүн); **на имя чьё** ...атына, ...наамына; **письмо на имя брата** агасынын атына жазылган кат; **заявление на имя директора** директордун наамына жазылган арыз; **от имени кого** ...атынан, ...наамынан; **скажите ему от моего имени** менин атыман ага айтып коюңуз; **называть вещи своими именами** ар нерсени өз аты менен атоо.

Имярек *м (такой-то)* кимдир бирөө; бир нерсе.

Инакомыслящий, -ая, -ое 1. башкача ойлогон, башкача пикирди туткан, башкача көз-карашта болгон; 2. *в знач. сущ.* **инакомыслящий** *м* башкача пикирдеги адам.

Иначе 1. *нареч.* башкача, бөлөкчө, бөтөнчө; **сделать ~** башкача жасоо; **объяснить ~** башкача

түшүндүрүү; ~ **я не мог поступить** мен башкача иш кыла алмак эмесмин; 2. *в знач. против. союза разг.* болбосо, антпегенде; **торопитесь, ~ опоздаете** тезирээк болуңуз (болуңуздар), антпесениз (антпесениздер) кечигип каласыз (каласыздар); **◇ так или иначе** *в знач. вводн. сл.* кандай болсо да (эмне болсо да); **так или иначе, я сделаю это** эмнеси болсо да мен бул ишти бүтүрөм; **иначе говоря** башкача айтканда.

Инвалид *и* инвалид; ~ **войны** согуштун инвалиди; ~ **труда** эмгектин инвалиди.

Инвалидность *ж* инвалиддик; **перевести на ~** *ь* инвалиддикке өткөрүү; **пособие по ~** *и* инвалиддиги үчүн берилүүчү жардам.

Инвалидный, -ая, -ое инвалид...; ~ **дом** инвалиддер үйү.

Инвентаризационный, -ая, -ое инвентаризация ....; инвентаризациялык; ~ **ая опись** инвентаризациялык опись, инвентаризациялык каттоо.

Инвентаризация *ж* инвентаризация (эсептөө жана аны каттоо жолу менен колдо болгон мүлктү жана анын абалын текшерүү); ~ **библиотечных фондов** китепкана фондларынын инвентаризациясы; ~ **имущества** мүлк инвентаризациясы.

Инвентаризировать *сов., несов. что то же, что инвентаризовать.*

Инвентаризовать *сов., несов. что* инвентаризациялоо, инвентаризация жасоо; ~ **имущество** мүлктү инвентаризациялоо; ~ **склад** складды (кампаны) инвентаризациялоо.

Инвентарный, -ая, -ое инвентардык, инвентарь...; ~ **ый номер** инвентарь номери; ~ **ый список** инвентарь тизмеси; ~ **ая книга** инвентарь китеби.

Инвентарь *м* инвентарь (1. ишканага, мекемеге тиешелүү кандайдыр бир мүлккө кирген буюмдардын жыйындысы; **сельскохозяйственный** ~ айыл чарба инвентары; **спортивный** ~ спорт инвентары; 2. мүлктү эсепке алуу, каттоо; **составить ~** инвентарь түзүү; **занести в ~** инвентарга киргизүү); **◇ живой инвентарь** жумушчу мал жана саан уйлар; **мёртвый инвентарь** чарба жабдуулары.

Инверсионный, -ая, -ое *лингв., лит.* инверсияланган, орду алмашылган; ~ **порядок слов в предложении** сүйлөмдө сөздөрдүн инверсияланыш тартиби (орун алмашуу тартиби).

Инверсия *ж лингв., лит.* инверсия (сүйлөмдө сөздөрдүн адаттагы тартибинен башкача орун алышы).

Инвестирование *ср по знач. гл. инвестировать.*

Инвестировать *сов., несов. что эк.* пайда алуу максатында өлкөнүн ичиндеги же чет мамлекеттеги белгилүү бир ишканага капитал салуу.

Инвестиционный, -ая, -ое инвестиция...; ~ **банк** инвестиция банкы.

Инвестиция *ж то же, что инвестирование.*

Ингалятор *м мед.* ингалятор (1. ингаляция куралы; 2. *то же, что ингаляторий*).

Ингаляторий *м* ингаляторий (ингаляция процедуралары жүргүзүлүүчү жай).

Ингаляционн/ый, -ая, -ое *мед.* ингаляция ...; ~ **ые** **процедуры** ингаляция процедуралары; ~ **ый метод лечения** дарылоонун ингаляция методу.

Ингаляция *ж мед.* ингаляция (дары заттарын дем аркылуу тарттырып буулоо жолу менен кекиртекте дарылоо).

Ингредиент *м* **1. спец.** ингредиент (айрым бир аралашманын же бирикменин мүчөлүү бөлүгү); **2. перен. книжн.** бир нерсенин мүчөлүк бөлүгү.

Ингуши *мн. (ед. ингуш м, ингушка ж)* ингуштар (Чечен-Ингуш Автономиялуу Республикасындагы Кавказ элдеринин бири).

Ингушский, -ая, -ое ингуш...; ~ **язык** ингуш тили.

Индеветь *несов.* кыроо туруу, кыроо басуу.

Индейка *ж* **1.** ургаачы күрп; **2.** күрп эти.

Индейск/ий, -ая, -ое индеец ..., индеецтер...; ~ **ие племена** индеец уруулары.

Индейцы *мн. (ед. индеец м, индианка ж)* индеецтер (Американын байыркы негизги калкын түзгөн уруулар жана элдер).

Индекс *м* **1.** индекс (көрсөткүч, тизме, бир нерсенин тизмеси); ~ **книг** китептердин индекси; **2.** индекс (экономикадагы өзгөрүштү процент менен берген цифра көрсөткүчү); ~ **цен** баалардын индекси; **3. мат.** индекс (тамганын алдында берилген сан же тамга көрсөткүчү, мисалы, А₂, С₄); **4.** индекс (бир нерсени шарттуу белгилеген система).

Индексн/ый, -ая, -ое индекс ..., индекстүү; ~ **ые показатели** индекстүү көрсөткүчтөр.

Индетерминизм *м филос.* индетерминизм (табигат жана коом кубулуштарынын себептүү шарттуулугун танып, детерминизмге карама-каршы келген философиялык илим).

Индетерминист *м* индетерминист, индетерминистди жактоочу.

Индетерминистическ/ий, -ая, -ое индетерминизм..., индетерминисттик; ~ **ая философия** индетерминисттик философия.

Индивид *м* **то же, что** индивидуум.

Индивидуализация *ж по знач. гл.* индивидуализировать; ~ **занятий** сабактарды индивидуализациялоо.

Индивидуализировать *сов., несов.* кого-что индивидуализациялоо (бетөнчөлөө, өзүнө мүнөздүү жекече белгилери боюнча өзгөчөлөштүрүү); ~ **подход к изучаемым явлениям** изилденип жаткан кубулуштарга индивидуалдуу (жеке) мамиле жасоо; ~ **занятия с учащимися** окуучулардын жекече өзгөчөлүгүн эске алып сабак өткөрүү.

Индивидуализм *м* индивидуализм (**1.** бул принцип боюнча жеке адамдын кызыкчылыгы коомдун, коллективдин кызыкчылыгынан жогору коюлат; **2.** өзүнүн керт башын, индивидуалдуулугун көрсөтүүгө, өзүн коллективге карама-каршы коюуга умтулуучулук).

Индивидуалист *м* индивидуалист.

Индивидуалистическ/ий, -ая, -ое **1.** индивидуалисттик, индивидуалист...; ~ **ое**

направление в искусстве искусстводогу индивидуалисттик багыт; **2.** индивидуалисттик (индивидуализмге сугарылган); ~ **ая психология** индивидуалисттик психология.

Индивидуалистичный, -ая, -ое (индивидуалистичен, -на, -но) *то же, что* индивидуалистический **2.**

Индивидуалистка *женск. к* индивидуалист.

Индивидуалистск/ий, -ая, -ое индивидуалисттик; ~ **ое поведение** индивидуалисттик жүрүм-турум.

Индивидуально нареч. индивидуалдуу, жекече, өзүнчө, айрым, бөлөк; **подходить к каждому** ~ ар бирине жекече мамиле кылуу.

Индивидуальность *ж* **1.** индивидуалдуулук, жекечелик, өзүнчөлүк, айрым бөлөкчөлүк; **обрести** ~ өзүнчөлүккө ээ болуу; **проявить** ~ индивидуалдуулукту көрсөтүү; **2.** адамдын жеке өзүнө тиешелүү сапаты.

Индивидуальн/ый, -ая, -ое (индивидуален, -льна, -льно) **1.** индивидуалдуу, өзүнчө, бөтөнчө; ~ **ые особенности** бөтөнчө өзгөчөлүктөр; **2.** өзүнө тиешелүү, өз алдынча, өзүнчө; ~ **ое хозяйство** өзүнчө чарба; ~ **ый огород** өзүнчө огород; **3.** айрым адамдарга мүнөздүү, айрым адамдар арасында боло турган; ~ **ое соревнование** айрым адамдар ортосундагы мелдеш; **4.** (*не коллективный*) айрым, бөлөк, өзүнчө, жекече, коллективдүү эмес; ~ **ый план** жекече план; ~ **ое обслуживание** өзүнчө тейлөө, ~ **ый подход к каждому ученику** ар бир окуучуга жекече мамиле жасоо; **в** ~ **ом порядке** жекече тартипте; **5.** жекече, өзүнчө; ~ **ый случай** жекече окуя.

Индивидуум *м книжн.* **1.** индивидуум (өз бетинче тиричилик кылуучу организм); **2.** айрым адам, жеке киши.

Индиго *ср нескл.* индиго (химиялык жол менен алынуучу ачык көгүш түстүү боёк заты).

Индигов/ый, -ая, -ое **1.** индиго...; индиголук; ~ **ое производство** индиго өндүрүшү; **2.** индиго түстүү.

Индий *м* индий (химиялык элемент, ак түстүү жумшак металл).

Индийск/ий, -ая, -ое индиялык, Индия ...; ~ **ая литература** Индия адабияты; ~ **ий шёлк** Индия жибеге; ~ **ий чай** Индия чайы.

Индийцы *мн. (ед. индиец м, индиан-ка ж)* индиялыктар (Индиянын көп сандаган элдеринен турган калк).

Индикатор *м* индикатор (**1. тех.** байкоо объектисинин абалын көзөмөлдөп туруучу механизм; ~ **настройки** настройка индикатору; ~ **мощности** кубаттуулук индикатору; **2. хим.** эритмеде болуучу химиялык процессти табуу үчүн эритмеге кошулуучу зат; ~ **реакций** реакциялар индикатору).

Индикаторн/ый, -ая, -ое индикатор...; индикатордук; ~ **ая диаграмма** индикатор диаграммасы (индикатордун жардамы менен түзүлгөн диаграмма).

Индивидуализм *м книжн.* индивидуализм (бир нерсеге катышпоочулук, кызыкпоочулук, көңүл кош мамиле жасоочулук).

Инди́ффе́рентно нареч. книжн. көңүл салбай, көңүл коштук менен, анча кызыкпай.

Инди́ффе́рентность ж книжн. көңүл коштук, эч нерсеге кызыкпачулук.

Инди́ффе́рентн/ый, -ая, -ое (инди́ффе́рентен, -на, -но) книжн. көңүл кош, эч нерсеге кызыкпаган; ~ **ое** **отноше́ние к делу́** ишке көңүл кош мамиле жасоо; ~ **ый** **человек** эч нерсеге кызыкпаган адам.

Индоевропейстика ж лингв. индоевропейстика (тарыхый-салыштырма тил илиминин индоевропалык тилдерди изилдөөчү бөлүмү).

Индоевропейск/ий, -ая, -ое индоевропалык; ~ **ие** **языки́** лингв. индоевропалык тилдер (Индо-Европа тилдери).

Индо́лог м индолог (индология боюнча адис).

Индо́логия ж индология (Индиянын тарыхын, экономикасын, тилин, искусствосун ж.б. изилдөөчү илимдердин жыйындысы).

Индонези́йск/ий, -ая, -ое Индонезия ...; индонезиялык; ~ **ие** **языки́** Индонезия тилдери.

Индонези́йцы мн. (ед. индонези́ец м, индонези́йка ж) индонезиялыктар (Индонезиянын калкы).

Индуи́зм м индуизм (Индиядагы дүйнөгө эң кеңири тараган диндердин бири).

Индуи́стский, -ая, -ое индуизм ...; индуисттик.

Инду́ктивн/ый, -ая, -ое спец. 1. индукциялуу (индукцияга негизделген); ~ **ый** **метод** индукция методу; ~ **ое** **доказательство** индукция жолу менен далилдөө; 2. индукциялык; ~ **ая** **связь** индукциялык байланыш.

Инду́ктор м спец. индуктор (алмашма токту алуунун кол менен кыймылдама электр машинасы).

Инду́кторный, -ая, -ое индуктор...; индуктордук.

Инду́кционн/ый, -ая, -ое индукциялык, индукциянын негизинде пайда болгон; ~ **ая** **катушка** индукция чыгырыгы; ~ **ый** **ток** индукция тогу; ~ **ые** **печи́** индукция мештери.

Инду́кция ж индукция (1. лог. айрым, жеке фактылар менен жоболордун негизинде жалпы жыйынтыктарды, корутундуларды жасоо; 2. физ. жакын турган телолорго электр жана магниттүү энергиялардын таасир этиши).

Инду́льгенция ж индульгенция (католиктерде Рим папасынын атынан күнөөсүн кечиргендиги жөнүндө берилген грамота); $\diamond$ **вы́дать** **инду́льгенцию** күнөөсүн кечирүү.

Инду́сский, -ая, -ое индуc...; индустук.

Инду́стриализа́ция ж индустриализация, индустриялаштыруу өнөр жайы; ~ **страны́** өлкөнү индустриялаштыруу; ~ **хлопководства́** пахтачылыкты индустриялаштыруу, пахта өнөр жайын өстүрүү.

Инду́стриализи́ровать сов., несов. что индустриялаштыруу, өнөр жайды жайылтуу.

Инду́стриализова́ть сов., несов. то же, что **инду́стриализи́ровать**.

Инду́стриальн/ый, -ая, -ое индустрия...;

индустриялуу, индустриялык; ~ **ый** **рабо́чий** индустрия (өнөр жай) жумушчусу; ~ **ые** **страны́** индустриялуу (өнөр жайы өнүккөн) өлкөлөр.

Инду́стрия ж индустрия; **тяжёлая** ~ оор индустрия; **лёгкая** ~ жеңил индустрия, өнөр жай.

Инду́сы мн. 1. индустар (индиялыктардын эски наамы); 2. индуизм динин туткандар.

Индо́к м күрп (корозу).

Индоша́тина ж күрптүн эти.

Индоша́ч/ий, индошеч/ий, -ья, -ье күрп ...; ~ **ьи** **яйца** күрптүн жумурткалары.

Индошо́шка ж разг. то же, что **инде́йка**.

Индошо́нок м разг. күрптүн жөжөсү.

И́не/й м кыроо; **деревья́** **покрыты́** ~ ем дарактарга кыроо туруп калды.

Ине́ртность ж 1. физ. инерциялуулук; 2. ишке жоктук, шалакылык, демилгесиздик, бейгамдык.

Ине́ртный, -ая, -ое (инертен, -на, -но) 1. физ. инерциялуу; 2. ишке жок, шалакы, демилгесиз, бейгам, солгун; ~ **человек** шалакы адам, демилгесиз адам; $\diamond$ **инер́тные га́зы** инерция газдары.

Инерцио́нн/ый, -ая, -ое инерциялуу (инерцияга негизделген, инерцияны пайдаланган); ~ **ое** **движе́ние** инерциялуу кыймыл.

Ине́рци/я ж 1. физ. инерция (сырткы күч мурдагы бир калыптуу абалын өзгөртмөйүнчө, нерсенин тынч абалда болуу өзгөчөлүгү); **зако́ны** ~ **и** инерция мыйзамдары; **дви́гаться по** ~ **и** инерция боюнча кыймылдоо; 2. перен. уст. то же, что **инер́тность** 2; $\diamond$ **по** **инер́ции** инерция боюнча.

Инже́ктор м инжектор (газ жана буу кысымы үчүн пайдаланылган насостун бир түрү).

Инжене́р м инженер; **го́рный** ~ тоо инженер-ри.

Инжене́рн/ый, -ая, -ое инженер ...; инженердик; ~ **ое** **дело́** инженердик иш; ~ **ые** **войска́** инженердик аскерлер.

Инжене́рск/ий, -ая, -ое инженер ..., инженердик; ~ **ие** **обя́занности** инженердик милдет.

Инжи́р м анжир (түштүктө өсүүчү жемиш дарагы жана анын мөмөсү).

Инжи́рн/ый, -ая, -ое анжирден жасалган, анжир ...; ~ **ое** **варе́нье** анжир вареньееси (кайнатмасы).

Ини́стый, -ая, -ое кыроолуу, кыроо баскан.

Ини́циалы́ мн. (ед. **ини́циал** м) 1. атынын жана атасынын, атынын жана фамилиясынын баш тамгалары; 2. инициал (китептин, главанын, абзацтын башталышында чонойтулуп, кээде кооздолуп берилүүчү тамгалар).

Ини́циати́в/а ж инициатива, демилге; **тво́рческая** ~ **а** чыгармачылык демилге; **по** **со́бственной** ~ **е** өз демилгеси менен; **прояви́ть** ~ **у** демилге көрсөтүү; **взять** ~ **у** **в** **свои́** **ру́ки** демилгени өз колуна алуу.

Ини́циати́вность ж инициативдүүлүк, демилгелүүлүк.

Ини́циати́вн/ый, -ая, -ое (инициативен, -на, -

но) инициативдүү, демилгелүү; ~ **ый человек** демилгелүү адам; ~ **ое действие** демилгелүү аракет.

Инициатор *м* инициатор, демилгечи (иште демилге көрсөткөн адам);

Инкассатор *м* инкассатор (банкага өткөрүү үчүн уюмдардан акча кабыл алуучу кызматкер).

Инкассаторский, -ая, -ое инкассатор ..., инкассатордук.

Инкассация *ж фин. то же, что инкассирование.*

Инкассирование *ср фин. по знач. гл. инкассировать.*

Инкассировать *сов., несов. что фин.* инкассациялоо (төлөөгө документ көрсөтүп, төлөнүүгө тийиштүү акчаны алуу, инкассо операциясын жүргүзүү).

Инкассо *ср нескл. фин.* инкассо (ишеним кагаз менен банкандан акча алуу операциясы).

Ин-кварт *нареч.* ин-кварто (төрттөн бир көлөмдө, төрттүн бириндей); **книга напечатана** ~ китеп төрттөн бир көлөмдө (форматта) басылган.

Инквизитор *м* **1. ист.** инквизитор (инквизиция судьясы); **2. перен.** өтө ырайымсыз, мыкаачы, катаал адам.

Инквизиторск/ий, -ая, -ое **1.** инквизитор ...; инквизитордук; ~ **ие пытки** инквизитордук кыйноо; **2. перен.** күмөн санама, сынама; ~ **ий взгляд** күмөн санама көз караш; **3. перен. (беспощадно-жестокий)** жеткен аёосуз, өтө ырайымсыз (мыкаачы).

Инквизиторство *ср* инквизитордук (жеткен мыкаачылык, барып турган ырайымсыздык).

Инквизиционн/ый, -ая, -ое **1. ист.** инквизиция ...; инквизициялык; ~ **ый суд** инквизиция соту; **2. перен.** жеткен мыкаачы, өтө ырайымсыз; ~ **ие приёмы фашистских палачей** фашисттик жалаңкычтардын мыкаачылык менен кыйноо ыкмалары.

Инквизиция *ж* **1. ист.** инквизиция (еретиктердин иштерине карата чиркөө тарабынан жүргүзүлүүчү атайын сот, бул жеткен ырайымсыз сотту католик чиркөөсү 13-кылымда түзгөн); **2. книжн. перен.** кыйноо, азап тарттыруу.

Инкогнито **1. нареч.** инкогнито, жашыруун (бөлөк) ат менен; **путешествовать** ~ жашыруун ат менен саякат жасоо; **2. в знач. суц. ср нескл.** жашыруун ат; **его** ~ **раскрылось** жашыруун аты ачылып (билинип) калды; **3. в знач. суц. м, ср нескл.** өзүнүн чыныгы атын жашырып жүргөн адам.

Инкорпорация *ж* **1. книжн. (включение, присоединение)** инкорпорация (өз курамына киргизип, кошуп алуу, бириктирүү); **2. юр.** инкорпорация (ар башка мезгилде чыгарылган жана өзгөртүлбөй колдонулуп келген мыйзамдарды чогултуп, бир системага келтирип топтоо).

Инкорпорировать *сов., несов. что* инкорпорация кылуу.

Инкриминирование *ср по знач. гл. инкриминировать.*

Инкриминировать *сов., несов. что кому-чему* айыптоо, айып коюу, күнөөлөө, күнөө тагуу; ~ **кому-л. взятку** кимдир бирөөнү пара алды деп күнөөлөө.

Инкрустация/я *ж* **1. по знач. гл. инкрустировать;** **2.** инкрустациялоо, кооздоп жасалгалоо (сөөккө, металлга ж.б. оймо-чийме салуу, сүрөт түшүрүү же кооздолуучу буюмга бир нерсе жабыштырып бекитүү); **изделия с перламутровой** ~ **ей** седеп кадалып кооздолгон буюмдар.

Инкрустирование *ср то же, что инкрустация.*

Инкрустированн/ый, -ая, -ое **1. прич. от инкрустировать;** **2. прил.** инкрустациялуу; инкрустациялап кооздолгон; ~ **ая мебель** инкрустациялап кооздолгон мебель.

Инкрустировать *сов., несов. что* инкрустациялоо, оймолуп кооздоо (жасалгалоо); ~ **вазу** вазага оймо түшүрүп кооздоо.

Инкубатор *м* инкубатор (балапандарды жасалма жол менен басып чыгаруучу аппарат).

Инкубаторий *м* инкубаторий (инкубация жүргүзүлүүчү атайын жабылган имарат).

Инкубаторн/ый, -ая, -ое **1.** инкубатор ...; инкубация ...; инкубатордук, инкубациялык; ~ **ая станция** инкубатор станциясы; **2.** инкубатордо чыгарылган; ~ **ые цыплята** инкубатордо чыгарылган жөжөлөр.

Инкубационн/ый, -ая, -ое **1. мед.** инкубация ...; инкубациялык (белгисиз, байкалбаган абалдагы); ~ **ый период** инкубация мезгили; **2. с.-х.** инкубациялык, инкубация ...; ~ **ый аппарат** инкубация аппараты; ~ **ые работы** инкубация жумуштары.

Инкубация *ж* **1. мед.** инкубация (дарттын чалдыккандан тартып, адеп билингенге чейинки белгисиз мезгил); **2. с.-х.** инкубация (жөжөлөрдү инкубатордук шартта жасалма жол менен бастыруу).

Инкубировать *сов., несов.* жөжөлөрдү инкубатордо бастырып чыгаруу.

Инкубироваться *несов. страд. к инкубировать.*

Инкунабулы *мн. (ед. инкунабула ж)* инкунабулалар (арип терүү жолу менен алгачкы басылып чыккан биринчи китептер).

Инобытие *ср филос.* турмуштун башка түрү, жашоонун өзгө формасы.

Иноверец *м ист.* кайырдин (башка диндеги адам).

Иноверие *ср ист.* башка дин (өз динине жат болгон өзгө дин).

Иновёрка *уст. женск. к иноверец.*

Иновёрный, -ая, -ое *уст.* дини бөлөк, кайырдин.

Иновёрческий, -ая, -ое *уст. то же, что иновёрный.*

Иногда *нареч.* **1.** кээде, кээ бирде, кээ бир убакта; **он** ~ **опаздывает** ал кээде (кээ бирде) кечигип калат; **2.** башка учурда, башка бир убакта, кийин бир кези келе калганда.

Иногородн/ий, -ая, -ее **1.** башка шаарда туруучу, башка шаардык; башка шаардан келген; ~ **ий житель** башка шаарда туруучу адам; ~ **яя**

корреспонденция башка шаардан келип түшкөн кабар; **2. в знач. суц. иногородний** м келгин (революцияга чейинки Россияда: казак орус сословиесине кирбеген дыйкан).

Иноземец м уст. чет элдик, чет өлкөлүк.

Инозёмка женск. к иноземец.

Инозёмн/ый, -ая, -ое уст. чет, чет өлкөлүк; ~ **ые языки** чет тилдер; ~ **ые захватчики** чет өлкөлүк баскынчылар; ~ **ые обычаи** чет элдик үрп-адат.

Иной, -ая, -ое 1. башка, бөлөк, өзгө, бөтөн; **совершенно ~ вид** таптакыр бөтөн (башка) көрүнүш; **быть иного мнения** башка пикирде болуу; **иного выхода нет** башка айла жок; **2.** кээ бир, кандайдыр бир; кайсы бир; **в иных случаях** кээде, кээ бирде; **иные люди** кээ бир адамдар; **иные яблоки цветут, иные — нет** кээ бир алмалар гүлдөп жатат, кээ бирлери гүлдөбөйт; **3. в знач. суц. иной** м, **иная** ж бирөө, кээ бирөө, кимдир бирөө; **иному это может и не понравиться** кээ бирөөлөргө бул жакпай калышы да мүмкүн; **иному нравится, а иному нет** бирөөнө жакса, бирөөнө жакпайт; **Бегут: иной с дубём, Иной с ружьём** (Крылов) Бирөөлөр союл көтөрүп, бирөөлөр мылтыгын көтөрүп жүгүрүп жүрүштү; **не кто иной, как...; не что иное, как ...;** болгондо да ..., дал өзү ...; **это сказал не кто иной, как ты** муну болгондо да дал өзүң айткансын; **иное дело** башка кеп; башка иш; **иной раз** кээде, кээ бирде, кээ бир убакта; **тот или иной** тигил же бул; **иными словами** в знач. ввод. сл. башкача айтканда.

Инок м уст. (монах) кечил.

Инокиня ж уст. (монахиня) кечил аял.

Ин-октаво нареч. ин-октаво (сегизден бир формат менен); **книга издана ~ китеп** сегизден бир формат менен басылып чыкты.

Инонациональн/ый, -ая, -ое улуту башка, башка улуттагы; ~ **ые области** улуту башка областтар.

Инопланетн/ый, -ая, -ое башка планетадагы, башка планеталык; ~ **ая цивилизация** башка планетадагы цивилизация.

Инопланетяне мн. (ед. **инопланетянин** м) башка планетада жашоочу адамдар.

Иноплеменник м уст. башка уруунун адамы, башка элге таандык адам.

Иноплеменница уст. женск. к **иноплеменник**.

Иноплеменн/ый, -ая, -ое уст. бөлөк уруудагы, уруусу бөлөк; ~ **ое население** бөлөк уруунун калкы.

Инородец м уст. бөлөк тукум (революцияга чейинки Россияда: орус эмес элдердин өкүлдөрүнүн официалдуу наамы).

Инородн/ый, -ая, -ое бөлөк, бөтөн; ~ **ые явления** бөлөк (бөтөн) кубулуштар.

Инородчск/ий, -ая, -ое уст. бөлөк тукумдагы, тукуму бөтөн; ~ **ое население** тукуму бөтөн калк.

Иносказани/е ср каймана сөз; **говорить ~ ями** кайманалантып сүйлөө, каймана сөз менен айтуу.

Иносказательность ж кайманалык, каймана сөздүүлүк.

Иносказательн/ый, -ая, -ое (иносказателен, -льно, -льна) каймана ...; каймана маанидеги; ~ **ое выражение** каймана маанидеги сөз (каймана сөз).

Инострәнец м чет элдик, чет өлкөлүк, башка өлкөнүн адамы.

Иностранка женск. к **инострәнец**.

Иностранн/ый, -ая, -ое 1. чет ..., чет өлкөлүк; ~ **ые языки** чет тилдер; ~ **ая валюта** чет өлкөлүк валюта; ~ **ые фирмы** чет өлкөлүк фирмалар; **2.** чет өлкөлөрдөн келген (алынган); ~ **ые товары** чет өлкөлөрдөн алынган товарлар; **3. (внешнеполитический)** тышкы; **министерство ~ ых дел** тышкы иштер министрлиги.

Иностранщина ж разг. пренебр. чет элдик нерселер, четке таандык болгондор (салт, мода ж.б.)

Иноходец м жорго (жорго жүрүштүү жылкы).

Иноходь ж жорго жүрүш.

Иноческий, -ая, -ое уст. (монашеский) кечилдик.

Иноязычн/ый, -ая, -ое 1. тили башка, бөлөк тилде сүйлөгөн, тили буруу; ~ **ое население** тили буруу калк; **2.** башка тилдеги; ~ **ое слово** башка тилдеги сөз (башка тилдин сөзү).

Инсектициды мн. (ед. **инсектицид** м) хим. инсектициддер (зыяндуу курт-кумурска, чымын-чиркейлерди кыруу үчүн колдонулуучу химиялык заттар, уулар).

Инсинуатор м книжн. ушакчы.

Инсинуация ж книжн. жалаа, ушак.

Инсинуировать сов., несов. книжн. ушактоо, жамандоо, жаманатты кылуу.

Инсоляция ж физ. инсоляция (жердин үстүн күндүн радиациясы менен шоолалантуу).

Инспектирование ср по знач. гл. **инспектирование**; ~ **подведомственных учреждений** карамагындагы мекемелерди көзөмөлдөө, текшерүү.

Инспектировать несов. кого-что көзөмөлгө алуу, көзөмөлдөө, текшерүү, контролго алуу; ~ **школы** мектептерди текшерүү; ~ **войска** аскерлерди текшерүү.

Инспектор м **1.** инспектор (көзөмөлдөөчү жана контроль кылуучу адам); **финансовый** ~ финансы инспектору; **санитарный** ~ санитар инспектору; **2.** инспектор (революцияга чейинки Россияда: эркектер окуу жайларындагы директордун тарбия жана окутуу иштери боюнча жардамчысы болуп иштеген педагог).

Инспекторск/ий, -ая, -ое инспекторлук, инспектор ...; ~ **ая должность** инспекторлук кызмат оруну.

Инспекционн/ый, -ая, -ое инспекциялык, инспекция ...; текшерүүчү, көзөмөлдөп туруучу; ~ **ые органы** инспекция органдары; ~ **ая поездка** көзөмөлдөөгө чыгуу.

Инспекци/я ж **1.** инспекция, көзөмөлдөө, текшерүү, контролдоо; **производить ~ ю** текшерүү жүргүзүү; **2.** текшерүүчү (көзөмөлдөөчү,

контролдоочу) уюм, мекеме; **санитарная** ~ я санитардык инспекция; **автомобильная** ~ я автомобиль инспекциясы.

Инспиратор *м книжн.* инспиратор (кимдир бирөөнү кандайдыр бир аракетке, көз карашка тукуруучу, азгыруучу, көкүтүүчү).

Инспирация *ж книжн.* инспирация (тукуруу, азгыруу, көкүтүү).

Инспирировать *сов., несов. книжн.* 1. *кого-что* тукуруу, азгыруу, көкүтүү; ~ **общественное мнение** коомдук пикирди көкүтүү; 2. *что* үндөө, таасир этүү, азгыруу жолу менен бир нерсе туудуруу; ~ **восстание** көтөрүлүш чыгарууга үндөө; ~ **протест** бир нерсеге каршы нааразычылык чыгарууга үндөө.

Инстанци/я *ж* инстанция (бири-бирине баш ийген органдардын системасындагы өзүнчө айрым баскыч); **вышняя** ~ я жогорку инстанция; **нижняя** ~ я төмөнкү инстанция; **суд первой** ~ и биринчи баскычтагы сот.

Инстинкт *м* 1. *биол.* инстинкт (тубаса сезим, табигый сезим, чөйрөнүн өзгөргөнүнө аң-сезимден тышкары көнүү); ~ **самосохранения** өзүн-өзү сактоо инстинкти; 2. *перен.* тубаса сезим; **по** ~ **у** тубаса сезим менен (туюу, сезүү).

Инстинктивно *нареч.* тубаса сезим боюнча; ойлонбостон, өзүнчө, өзүнөн-өзү; **он** ~ **оглянулся** ал ойлонбостон бурула калып карады, ал өзүнөн-өзү эле бурулуп карай салды.

Инстинктивность *ж* инстинкттүүлүк.

Инстинктивн/ый, -ая, -ое (инстинктивен, -на, -но) 1. *биол.* инстинкттүү, инстинкт ...; ~ **ая деятельность** инстинкт ишмердүүлүк; 2. аң-сезимден тышкары, ойлонулбаган, өзүнөн-өзү туула калган; ~ **ое чувство** аң-сезимден тышкаркы сезим; ~ **ое движение** өзүнөн-өзү жасалган кыймыл.

Институт *м* 1. институт; **педагогический** ~ педагогика институту; **научно-исследовательский** ~ илим-изилдөө институту; ~ **языка и литературы** тил жана адабият институту; 2. институт (революцияга чейинки Россияда: кыздардын артыкча укугу бар жабык окуу жайы); ~ **благородных девиц** изги кыздар институту; 3. институт (кээ бир коомдук мамилелер тармагындагы укук нормаларынын жыйындысы, коомдук түзүлүштүн тигил же бул формасы); ~ **правовых отношений** укук мамилелеринин институту; ~ **брака** нике институту.

Институтка *ж* институтка (кыз-келиндер институтунун тарбиялануучусу.)

Институтск/ий, -ая, -ое институт ...; институттук; ~ **ое общежитие** институттун жатаканасы.

Инструктаж *м* 1. *то же, что* **инструктирование**; 2. инструктаж (көрсөтмө); **получить** ~ инструктаж алуу.

Инструктивн/ый, -ая, -ое көрсөтмө берүүчү, инструктаж берилген; ~ **ый доклад** инструктаж берилген доклад; ~ **ая беседа** көрсөтмө берүүчү кеңешме.

Инструктирование *ср по знач. гл.* инст-

руктировать; ~ **агитаторов** агитаторлорго инструктаж (көрсөтмө) берүү.

Инструктировать *сов., несов. кого* инструкция (инструктаж) берүү, жетекчи көрсөтмө берүү, жол-жобо берүү; ~ **командиров отделений** отделениелердин командирлерине инструкция (инструктаж) берүү.

Инструктор *м* инструктор; ~ **по туризму** туризм боюнча инструктор; ~ **райкома** райкомдун инструктору.

Инструкторск/ий, -ая, -ое инструктордук, инструктор ...; ~ **ие курсы** инструктордук курстар.

Инструкци/я *ж* инструкция, көрсөтмө, жол-жобо, колдонмо; **получить** ~ **ю** инструкция алуу; **действовать по** ~ **и** инструкция боюнча аракет кылуу (иштөө).

Инструмент *м* 1. инструмент, аспап, шайман; **слесарный** ~ слесарь инструменти, слесардык инструмент; 2. *собир.* ар түрдүү аспаптар; 3. аспап (музыкалык); **струнные** ~ **ы** кылдуу аспаптар; **ударный** ~ урма аспап (барабан ж.б.); 4. *перен. чего* бир нерсени билүүгө багытталган курал, жол; ~ **познания** билүү куралы.

Инструменталист *м (музыкант)* инструментчи, аспапчы (музыкалык аспапта ойноочу).

Инструментальн/ый, -ая, -ое 1. инструмент..., аспап..., аспап жасап чыгара турган; ~ **ая мастерская** инструмент (аспап) устаканасы; 2. *(для выделки инструментов)* аспап жасалуучу; ~ **ая сталь** аспап жасалуучу болот; 3. *в знач. сущ.* **инструментальная** *ж (склад)* аспап кампасы, аспапкана; 4. *муз.* аспап менен аткарылуучу; ~ **ая музыка** аспап музыкасы.

Инструментальщик *м* аспап жасоочу уста; аспапчы; **слесарь** ~ аспапчы-слесарь.

Инструментарий *м* инструментарий, аспаптар (аспаптардын жыйындысы); **хирургический** ~ хирургия аспаптары.

Инструментовать *сов., несов. что* инструменттештирүү (музыкалык чыгарманы оркестр менен аткарууга ылайыктоо).

Инструментовка *ж* 1. *муз.* инструментовка; аспапташтыруу (музыкалык чыгарманы оркестрде же музыкалык аспапта ойноого ылайыкташтыруу); 2. *муз.* инструментовка (музыка теориясынын айрым музыкалык аспаптарга мүнөздүү өзгөчөлүктөрдү изилдөөчү бөлүгү); 3. *лит.* инструментовка (ырда тыбыштардын ыргактуу алмашуусуна жараша сөздөрдүн стилдик жактан ылганышы).

Инсулин *м* инсулин (уйку беги иштеп чыгып, канга сиңген зат).

Инсулинов/ый, -ая, -ое инсулиндүү, инсулин ...; ~ **ый препарат** инсулин препараты; ~ **ая терапия** инсулин терапиясы.

Инсульт *м* инсульт (мээде кан жүгүрүүнүн кескин бузулушу).

Инсургент *м уст.* инсургент (өкмөткө каршы куралдуу көтөрүлүшкө катышкан адам; козголоңчу).

Инсценировать *сов., несов. что* 1. инсцениров-

калоо, сахналаштыруу (адабий чыгарманы театрда же кинодо коюуга ылайыктоо); ~ **роман** романды инсценировкалоо; **2.** *перен. книжн.* атайы окшоштуруп анткор иштөө; ~ **обморок** өзүн эси ооп калгандай кылып көрсөтүү.

Инсценировка *ж* **1.** *по знач. гл. инсценировать; **2.** сахналаштыруу.*

Интеграл *м мат.* интеграл; **найти** ~ интегралды табуу.

Интегральн/ый, -ая, -ое *мат.* интегралдык, интеграл...; ~ **ое исчисление** интегралдык эсептөө; ~ **ые уравнения** интегралдык тендемелер.

Интегратор *м мат.* интегратор (интегралды аныктоочу эсептөө куралы).

Интеграция *ж* **1.** *мат. то же, что интегрирование;* **2.** *книжн.* интеграция (кандайдыр бир бөлүктөрдү бүтүндүккө бириктирүү); ~ **науки с производством** илимдин өндүрүш менен болгон интеграциясы.

Интегрирование *ср по знач. гл. интегрировать.*

Интегрировать *сов., несов. что* **1.** бир бүтүндүккө бириктирүү; **2.** *мат.* интегралдоо (берилген функциянын интегралын табуу).

Интеллект *м* интеллект (адамдын ой жүгүртүү жөндөмдүүлүгү, акыл-эс); **высокий** ~ өнүккөн акыл-эс.

Интеллектуал *м* интеллектуал (акыл эмгегинин татаал түрү боюнча иш жүргүзгөн, акыл-эси жетик адам).

Интеллектуальн/ый, -ая, -ое (интеллектуален, -льна, -льно) интеллектуу, билимдүү, көптү билген; ~ **ые способности** ой жүгүртүү жөндөмдүүлүктөрү; ~ **ый человек** билимдүү (көптү билген) адам; ~ **ый труд** интеллект эмгеги.

Интеллигент *м* интеллигент (билимдүү, маданияттуу адам).

Интеллигентка *женск. к интеллигент.*

Интеллигентность *ж* интеллигенттүүлүк (билимдүүлүк, маданияттуулук).

Интеллигентный, -ая, -ое (интеллигентен, -на, -но) интеллигент ..., билимдүү, маданияттуу; ~ **человек** маданияттуу (билимдүү) адам; ~ **вид** көрүнүшү маданияттуу.

Интеллигентский, -ая, -ое маданияттуу, билимдүү.

Интеллигенция *ж* **1.** интеллигенция (атайын билимге ээ болгон адамдардан турган социалдык топ); **2.** *собир.* интеллигенттер, интеллигенция; (ушул коомдук катмарга тиешелүү адамдар); **народная** ~ элдик интеллигенция; **творческая** ~ чыгармачылык интеллигенция.

Интендант *м* интендант (интенданттык кызмат аткарган аскер кызматкери).

Интендантск/ий, -ая, -ое интендант ...; интенданттык; ~ **ая обязанность** интенданттык милдет; **интендантская служба** интендант кызматы (куралдуу күчтөрдү азык-түлүктүн бардык түрлөрү менен жабдуу иштерин тейлөөчү мекемелер системасы).

Интендантство *ср* интендантство (армияны

чарбалык жактан жабдуучу жана аскердик чарба иштерин башкаруучу уюм).

Интенсивно *нареч.* интенсивдүүлүк менен, интенсивдүү түрдө; демилге көрсөтүп, күчтөнө, ыкчамдык менен.

Интенсивность *ж* интенсивдүүлүк, кайраттуулук, күжүрмөндүүлүк, ыкчамдуулук, демилгелүүлүк; берекелүүлүк; ~ **трудо** эмгектин күжүрмөндүүлүгү.

Интенсивн/ый, -ая, -ое (интенсивен, -на, -но) **1.** интенсивдүү, кайраттуу, ыкчам, күжүрмөн, демилгелүү; ~ **ый труд** демилгелүү эмгек; **2.** интенсивдүү, берекелүү; ~ **ая система сельского хозяйства** айыл чарбасынын ыкчамдуу системасы; **3.** ачык, коюу (өнгө, түскө карата).

Интенсификация *ж* интенсификация; ~ **сельского хозяйства** айыл чарбасын интенсификациялоо.

Интенсифицировать *сов., несов. что книжн.* интенсивдештирүү, ыкчамдаштыруу, демилгелештирүү, өндүрүмдүү кылуу, берекелүү кылуу; ~ **производственные процессы** өндүрүш процесстерин интенсификациялоо.

Интервал *м* **1.** интервал, ара, аралык; ~ **между автомашинами, движущимися в колонне** колоннада бара жаткан автомашиналардын ортосундагы аралык; **2.** интервал (убакыт аралыгы); **поезд проходит с ~ ом в десять минут** поезд он мүнөт сайын өтөт (поезд ар бир он мүнөттө өтүп турат); **3.** *муз., физ.* интервал; **гармонические ~ ы** гармония интервалдары.

Интервент *м* интервент (басып алуучу, интервенцияга катышкан адам).

Интервенционист *м* интервенционист (баскынчы, басып алуучу).

Интервенционистск/ий, -ая, -ое интервенционисттик, баскынчылык; ~ **ая политика** баскынчылык саясат; ~ **ие войска** баскынчы аскерлер.

Интервенция *ж* интервенция, басып алуу (белгилүү бир өлкөнүн ички иштерине бир же бир нече мамлекеттин күч жумшап кийлигишүүсү); **вооружённая** ~ куралдуу интервенция.

Интервидени/е *ср* интервьюение (эл аралык теле көрсөтүүлөрдүн системасы); **передачи по ~ ю** интервьюение боюнча теле берүү.

Интервью *ср нескл.* интервью (кимдир бирөө менен журналисттин радио, басма сөз же телевидение үчүн арналган аңгемелешүүсү); **дать ~ журналистам** журналисттерге интервью берүү; **получить** ~ интервью алуу.

Интервьюёр *м книжн.* интервьюер (кимдир бирөөдөн интервью алган журналист).

Интервьюировать *сов., несов. кого книжн.* интервью алуу.

Интерес *м* **1.** кызыкчылык; назар, көңүл, ынтаа, ыклас; **проявить** ~ кыныгып калуу, көңүл буруу; **вызывать (возбуждать) общий** ~ жалпы кызыкчылык туудуруу; **2.** кызыктыруучу нерсе; кызык; **рассказ, полный** ~ а кызыкка жык тол-

гон аңгеме, өтө кызык аңгеме; **3.** кызыкчылык; **дело, имеющее общественный** ~ коомдук кызыкчылыгы бар иш; **4. мн. интересы** кызыкчылык, адам кызыгарлык нерселер; **круг** ~ **ов** кызыкчылыктар чөйрөсү; **широта** ~ **ов** кызыкчылыктардын дүйнөсүнүн кенендиги; – **Неужели, кроме грибов и кулебяки, нет других** ~ **ов в жизни?** (Чехов) Же турмушта козу карын менен кулебякадан башка кызыкчылыктар жокпу?; **5. мн. интересы** кызыкчылыктар; кызыкчылык; **классовые** ~ **ы** таптык кызыкчылыктар; **защищать свой** ~ **ы** өз кызыкчылыгын коргоо; **6. разг. уст.** пайда, киреше; **каковой вам** ~ ? сизге кандай пайда болмок?; **у него здесь свой** ~ бул өз пайдасын ойлойт; **♦ играть в интерес уст.** акча сайып ойноо.

Интересно **1. нареч.** кызык; **рассказывать** ~ кызык сүйлөө, кызык баяндоо; **2. безл. в знач. сказ.** кызыгып көңүл буруу; ~ **знать, как вы относитесь к этому** кызык, сиз буга кандай карайт болду экенсиз; **это** ~ бул кызык.

Интересный, -ая, -ое (интересен, -на, -но) **1.** кызык, кызыктуу; кызыгарлык; ~ **рассказ** кызык аңгеме; ~ **случай** кызык окуя; **2.** сулуу, сымбаттуу, келишкен, жарашыктуу; ~ **мужчина** келишкен эркек; **♦ в интересном положении** кош бойлуу, боюнда бар.

Интерес/овать *несов. кого* кызыктыруу, кунтун койдуруу, көңүл бурдуруу; **его** ~ **ует математика** ал математикага кызыгат.

Интересоваться *несов. кем-чем* кызыгуу, көңүл буруу, кунт коюу; ~ **техникой** техникага кызыгуу.

Интеркосмос *м* интеркосмос (**1.** космос-ту изилдөө жана андан пайдалануу маселелери боюнча түзүлгөн эл аралык кенеш; **2.** Өз ара экономикалык жардам көрсөтүү кеңешине кирген мамлекеттердин ортосунда космосту изилдөө программасы).

Интерлюдия *ж муз.* интерлюдия (музыкалык чыгарманын бөлүктөрүн өз ара байланыштырган чакан пьеса).

Интермедия *ж* интермедия (**1.** күлкүлүү окуя же пьеса; **2. муз. то же, что интерлюдия**).

Интермеццо *ср нескл. муз.* интермеццо (эркин формадагы чакан инструменталдык пьеса).

Интернат *м* интернат (**1.** окуучулар мамлекеттин эсебинен жашап окуган мектеп; **2.** ошондой мектепте окуган балдар туруучу жатакана).

Интернатский, -ая, -ое интернат ..., интернаттык.

Интернатура *ж* интернатура (институтту бүтүрүп жаткан врачтарды стажировкадан өткөрүүнүн бир формасы).

Интернационал *м* **1.** интернационал (эл аралык бирикме); **2.** интернационал (эл аралык пролетариат гимни).

Интернационализация *ж* интернационализация, эл аралык мүнөзгө ээ болуу.

Интернационализировать *сов., несов. что* интернационалдаштыруу, интернационализациялаштыруу.

Интернационализм *м* интернационализм (жумушчулардын, түрдүү улуттардын жана расалардын эл аралык тилектештиги); **пролетарский** ~ пролетар интернационализи.

Интернационалист *м* интернационалист, интернационализмди жактоочу.

Интернационалистический/ий, -ая, -ое интернационалисттик; ~ **ие принципы** интернационалисттик принциптер.

Интернационалистка *женск. к* интернационалист.

Интернационалистск/ий, -ая, -ое интернационалисттик; ~ **ая тактика** интернационалисттик тактика.

Интернациональн/ый -ая, -ое (интернационален, -на, -но) интернационалдык, интернационал ...; ~ **ая бригада** интернационалдык бригада; **клуб** ~ **ой дружбы** интернационалдык достуктун клубу; ~ **ые связи** интернационалдык байланыштар; ~ **ое воспитание молодежи** жаштарды интернационалдык нукта тарбиялоо.

Интернирование *ср по знач. гл.* интернировать.

Интернировать *сов., несов. кого-что* кармоо, куралсыздандыруу **1.** урушуп жаткан мамлекеттердин аскерлерин калыс мамлекеттин бийлөөчүлөрү өз жеринде кармап, куралсыздандыруу; **2.** урушуп жаткан мамлекеттин өз жеринде жашап жаткан кас мамлекеттин адамдарын кармап, эркинен ажыратуу.

Интерпеллировать *сов., несов.* интерпелляция киргизүү.

Интерпелляция *ж спец.* интерпелляция (парламент депутатынын өкмөткө же министрге суроо беришинин өзгөчө жолу).

Интерполировать *сов., несов. 1. книжн.* интерполяция кылуу; **2. мат.** интерполяция жүргүзүү.

Интерполяция *ж 1. книжн.* интерполяция, кошуп киргизүү (текстке түп нускада болбогон сөздөрдү же фразаларды кошуу); **2. мат.** интерполяция (кээ бир белгилүү маанилер боюнча функциянын аралык маанисин табуу).

Интерпретатор *м книжн.* интерпретатор (бир нерсени талдап чыгып, маанисин түшүндүргөн, ачкан адам).

Интерпретация *ж книжн. 1.* интерпретация (талдоо, түшүндүрүү, маанисин ачуу); ~ **законов** мыйзамдардын интерпретациясы (талдоо); ~ **текста** тексттин интерпретациясы; **2.** образды чыгармачылык жактан ачуу.

Интерпретировать *сов., несов. книжн. 1. что* талдоо, түшүндүрүү, маанисин ачуу; **2.** образды чыгармачылык жактан ачып берүү.

Интерьер *м* интерьер (**1. архит.** үйдүн, имараттын архитектуралык жактан жана көркөмдөлүп кооздолгон ич жагы; ~ **зала** залдын интерьерери; **2. иск.** имараттын ичин кооздогон картина, сүрөт).

Интимничать *несов. разг.* бири-бирине ойлорун айтып сырдашуу, чечилишүү, эзилишип сүйлөшүү.

Инти́мн/ый, -ая, -ое (инти́мен, -на, -но) **1.** (*задушевный, близкий*) сырдаш, ынак, таттуу, жаны бирге; **~ ый друг** жаны бирге дос, сырдаш дос; **2.** (*скрываемый от других*) жашырын, ичте сакталуучу, башкалар билбей турган; **~ ые отношения** өз ара жашыруун мамилелер.

Интоксикацио́нный, -ая, -ое *мед.* интоксикация ...; **~ психоз** интоксикация психозу.

Интоксика́ция *ж мед.* интоксикация (уулуу заттар менен организмдин ууланышы); **алкогольная** ~ ичкилик интоксикациясы.

Интонацио́нн/ый, -ая, -ое интонация ...; интонациялык; **~ ые особенности ре́чи** сөздүн интонация өзгөчөлүктөрү; **~ ые зна́ки** интонация белгилери.

Интона́ция *ж* интонация (**1.** добуштун ыргагы, сүйлөө манерасы; **~ ре́чи** сүйлөө интонациясы; **вопросительная** ~ суроо интонациясы; **шутли́вая** ~ азил интонациясы; **вла́стная** ~ өкүм интонациясы; **2. лингв.** үндү кубултуп сүйлөө; **3. муз.** аткаруу тактыгы, ырдалган же ойнолгон добуштун тазалыгы; **правильная** ~ туура интонация; **фальшивая** ~ бузук интонация).

Интони́ровать *несов. книжн.* интонация менен кубултуп сүйлөө же аткаруу; **правильно** ~ туура интонация менен сүйлөө, ыргактуу сүйлөө.

Интри́г/а *ж 1.* интрига (арамзалык, арам ойлуулуктун, жаман ниеттүүлүктүн тымызын аракетин); **вести** ~ у **проти́в кого-нибу́дь** кимдир бирөөгө каршы тымызын арам ойдо болуу; **2. лит.** интрига (окуянын өнүгүү системасы); **ромáн с запута́нной** ~ ой чаташкан интригалуу роман; **3. уст.** сүйүү мамилелери, ашыктык байланышы.

Интрига́н *м* интриган (тымызын арам ойлуу адам).

Интрига́нка *женск. к интрига́н.*

Интрига́нский, -ая, -ое арам ойлуу, жаман ниеттүү.

Интрига́нство *ср* арамзалык, арам ойлуулук, жаман ниеттүүлүк.

Интриг/ова́ть *несов. 1.* арамзалык кылуу, кимдир бирөөгө каршы жамандык издөө; **2. кого-что** кызыктыруу, кызыкчылык туудуруу; **это меня́ очень** ~ ует бул мени абдан кызыктырат.

Интри́жка *ж разг. уст. уменьш-унич. к интрига 3.*

Интроду́кция *ж муз.* интродукция (музыкалык чыгарманын — сонатанын, симфониянын операнын негизги бөлүгүнөн мурда аткарылуучу кыскача киришмеси).

Интроспекти́вный, -ая, -ое *психол.* интроспекция ...; интроспективдүү; **~ ме́тод** интроспекция методу.

Интроспеќция *ж психол.* интроспекция (ан-сезиминде кандай өзгөрүү болгонун, кандай абалда экендигин атайын байкап туруу; өзүн-өзү байкоо)...

Интуитиви́зм *м* интуитивизм (философиялык агым).

Интуитиви́ст *м* интуитивист (интуитивизмди жактоочу).

Интуити́вно *нареч.* интуиция менен (сезүү, туюу).

Интуити́вн/ый, -ая, -ое (интуити́вен, -на, -но) интуиция ...; интуициялык; **~ ое чувство** интуициялык сезим.

Интуи́ция *ж 1.* интуиция (кокусунан келип чыга калган ички сезим); **2.** интуиция (далилге негизделбестен, чындыкка жөндөн-жөн жетүүнүн жолу).

Интури́ст *м* интурист (чет өлкөдөн келген турист); **гости́ница для** ~ **тов** интуристтер үчүн мейманкана.

Инфа́нт *м* инфант (Испаниядагы жана Португалиядагы принц титулу).

Инфа́нта *женск. к инфант.*

Инфанте́рия *ж воен. уст.* инфантерия (жөө аскер); **♦ генера́л от инфанте́рии** инфантерия генералы (падыша армиясындагы жөө аскерлерде берилүүчү генералдык наам; ушундай наамга ээ болгон аскер адамы).

Инфантили́зм *м мед.* инфантилизм (организмдин өнүгүшүндөгү артта калуучулук, чоң кишилердин дене түзүлүшүндө, мүнөзүндө балалык кыялдын сакталып калышы).

Инфанти́льность *ж книжн.* инфантилдүүлүк (өнүгүүнүн жетишпегендиги).

Инфанти́льный, -ая, -ое (инфанти́лен, -льна, -льно) *книжн. 1.* инфантилдик; **~ организм** инфантилдик организм; **2.** бала кыялдуу, бала кыял.

Инфа́ркт *м* инфаркт (артерияларда кандын уюшунун же кан өтмө жолдун бүтөлүшүнүн натыйжасында органдардагы ткандардын жансызданышы); **~ сердечной мыш́цы** жүрөк булчунунун инфаркты.

Инфа́рктн/ый, -ая, -ое инфаркт ..., инфаркт абалындагы; **ые заболевания** инфаркт оорулары.

Инфекцио́нн/ый, -ая, -ое 1. инфекция ..., инфекциялык, жугуштуу; **~ ое заболевание** инфекция оорусу; **2.** инфекция ... (жугуштуу оору менен ооругандарга арналган); **~ ая больни́ца** инфекция ооруканасы.

Инфе́кция *ж* инфекция (организмге оору таркатуучу микроорганизмдердин өтүшү, оорунун жугушу).

Инфи́льтра́т *м биол., мед.* инфильтрат (сезгенүү процессинин натыйжасында организм ткандарында клеткалуу элементтердин топтолушу); **воспалите́льный** ~ сезгенүү инфильтраты.

Инфи́льтра́ция *ж* инфильтрация (**1. книжн.** синүү, кирүү, өтүү; **2. биол., мед.** организм ткандарына сезгендирүүчү козгогучтардын сиңиши).

Инфинити́в *м грам.* инфинитив (этиштин белгисиз формасы).

Инфици́рование *ср по знач. гл. инфици́ровать.*

Инфици́ровать *сов., несов. кого-что* оору жуктуруу.

Инфлюэ́нца *ж мед. уст.* инфлюэнца (дем алуу жолдорунун — кекиртектин суукка катуу чалдыгышы).

Инфляцио́нный, -ая, -ое инфляция ..., инфляциялык.

Инфля́ция *ж эк.* инфляция (ашыкча

чыгаруунун натыйжасында кагаз акчанын баасызданышы).

Информант *м* информант (изилдөөчүгө кабар берип туруучу киши).

Информативность *ж* маалымат берүүчүлүк, маалыматка жарамдуулук, маалыматтуулук; ~ **сигнала** сигналдын маалыматтуулугу.

Информативный, -ая, -ое маалыматка бай, маалыматтуу, кабар берүүчү.

Информатор *м* информатор (информация кылуучу, кабар берүүчү адам).

Информационный, -ая, -ое маалымат ..., маалымат берүүчү, кабар кылуучу, маалыматтык; ~ **ое сообщение** маалыматтык билдирүү; ~ **ое бюро** маалыматтык бюро; ~ **ый отдел** маалымат бөлүмү; ~ **ый бюллетень** маалыматтык бюллетень.

Информаци/я *ж по знач. гл. информировать; средства* ~ **и** маалымдоо куралы; **теория** ~ **и** маалымдоо теориясы; **обработка** ~ **и**, **поступающей с космического корабля** космос кемесинен алынган маалыматты иштеп чыгуу; **научная** ~ **я** илимий маалымат.

Информбюро *ср нескл.* (информационное бюро) информбюро (маалыматтык бюро, кабар бюросу).

Информирование *ср то же, что* маалымат жеткирүү.

Информированный, -ая, -ое **1** *прич. от информировать*; **2. прил.** кабардар, кабар алган, кабары бар; ~ **ые круги** кабардар чөйрөлөр; ~ **ый человек** кабар алган (кабары бар) адам.

Информировать *сов., несов. кого-что* кабар кылуу, кабарлоо, маалымат кылуу, маалымдоо; ~ **о положении дел** иштин жагдайын кабар кылуу (кабарлап туруу); **он обещал мне** ~ ал мага кабарламакчы болду.

Информироваться **1. сов., несов.** маалымат алуу, кабардар болуу; **2. несов. страд. к информировать.**

Инфразвук *м физ.* инфрадобуш (адамдын кулагына угулбас басан үн, сейрек термелүүдөн пайдан болгон добуш).

Инфразвуков/ой, -ая, -ое инфрадобуштуу, инфрадобуштук, инфрадобуш ...; ~ **ые волны** инфрадобуш толкундары.

Инфракрасный: инфракрасные лучи инфракызыл нурлар (спектрдин бир бөлүгү болуп эсептелген, көзгө көрүнбөөчү нурлар); **инфракрасное излучение** инфракызыл нур жануу.

Инфузория *ж* инфузория (туздуу жана тузсуз сууларда жашоочу эң мыкты өнүккөн бир клеткалуу макулук).

Инцидент *м* инцидент, жанжал, чатак, кагышуу (жагымсыз окуя); **пограничный** ~ чек арада болгон жанжал; ~ **исчерпан** жанжал бүттү.

Инъекционный/ый, -ая, -ое инъекция үчүн керектелүүчү, инъекция жасоочу, дары куюучу; ~ **ые иглы** дары куюу ийнелери.

Инъекци/я *ж* инъекция (шприц менен теринин астына, булчуң этке, венага суюк дары куюу); **сделать** ~ **ю** инъекция жасоо; ~ **я глюкозы** глюкоза инъекциясы.

Инъецировать *сов., несов. что мед.* инъекция куюу.

Ион *м* ион (электр менен заряддалган бөлүкчө, атом же атомдордун тобу).

Ионизационный, -ая, -ое ионизация ..., ионизациялык; ~ **ая камера** ионизация камерасы.

Ионизация *ж* иондоштуруу (иондордун түзүлүшү); ~ **газов** газдардын иондоштуруусу.

Ионизир/овать *сов., несов. что* иондоштуруу; ~ **овать воздух** абаны иондоштуруу; ~ **ующее излучение** иондоштуруучу нурлануу.

Ионизовать *сов., несов. то же, что* ионизировать.

Ионный, -ая, -ое иондуу, ион ...; ~ **ый микроскоп** иондуу микроскоп; ~ **ая эмиссия** ион эмиссиясы.

Ионосфера *ж физ.* ионосфера (атмосферанын жогорку катмары).

Ионосферный, -ая, -ое ионосфера ..., ионосфералык.

Иорданцы *мн. (ед. иорданец м, иордан-ка ж)* иордандыктар (Иорданиядагы арабдар калкы).

Ипотека *ж эк.* ипотека (**1.** козголбос мүлккө күрөөгө берилүүчү ссуда; **2.** карыз, ссуда алуу үчүн күрөөгө коюлуучу мүлк).

Ипотечный, -ая, -ое ипотека ..., ипотекалык; ~ **банк** ипотека банкы; ~ **кредит** ипотека кредити, насыясы.

Ипохондрик *м* ипохондрик (ипохондриа менен ооруган адам).

Ипохондрический, -ая, -ое ипохондриа ..., ипохондриалуу, ипохондриалык.

Ипохондриа *ж* ипохондриа (өзүн ооруп калдым деп сарсанаа боло берүү, оорумун деп ындыны өчүү, бушайман болуу).

Ипподром *м* ипподром (ат чабуучу айламп).

Иприт *м* иприт (уулантуучу зат); **отравление** ~ **ом** иприт менен уулануу.

Иракцы *мн. (ед. иракец м)* ирактыктар (Ирактын негизинен арабдардан жана курддардан турган калкы).

Иранист *м* иранист (иранистика боюнча адис).

Иранистика *ж* иранистика (иран тилдерин, маданиятын изилдөөчү илимдердин жалпы тобу).

Иранский, -ая, -ое ирандык, иран ...; ~ **ие языки** иран тилдери.

Иранцы *мн. (ед. иранец м, иранка ж)* ирандыктар (Ирандын негизинен перстерден турган калкы).

Ирбис *м* илбирс.

Иридиевый, -ая, -ое иридий ..., иридийлүү.

Иридий *м* иридий (химиялык элемент, агыш боз түстөгү эритилиши кыйын, оор салмактуу металл).

Ирис *м* **1.** чекилдек (жашыл, көк түстүү өсүмдүк); **фиолетовые** ~ **ы** көгүш-кызыл гүлдүү чекилдек; **2. анат.** көздүн карегин жапкан жука чел.

Ирис *м* ирис (конфета).

Ириска *ж разг.* бир даана ирис конфетасы.

Ирландцы *мн. (ед. ирландец м, ирландка ж)* ирландыктар (Ирландиянын негизги калкы, Ирландия улуту).

Ирод *м прост. бран.* зулум, мыкаачы.

Ирокéзский, -ая, -ое ирокез ..., ирокездик.

Ирокéзы *мн. (ед. ирокéз м)* ирокездер (Түндүк Америкадагы тилдери тектеш индеец урууларынын тобу).

Иронизировать *несов. над кем-чем* шылдындоо, мыскылдоо, келекелөө, мазактоо.

Ироническ/ий, -ая, -ое шылдындуу, мыскылдуу, келекелүү; ~ **ий ответ** келекелүү жооп; ~ **ая улыбка** мыскылдаган жылмайыш.

Ироничный, -ая, -ое (ироничен, -на, -но) шылдындуу, мыскылдуу, мазактуу, келекелүү.

Ирония *ж* шылдың, мыскыл, келеке; **злая** ~ заардуу мыскыл; **♦ ирония судьбы** тагдырдын мазактоосу.

Иррадиация *ж* иррадиация (1. кара фондо ачык ырандуу фигуралардын чоңойтулган сыяктуу көрүнүшү; 2. *мед.* ооруга чалдыккан жердин сыздашынан улам дененин башка бөлүгүнө да таркап сезилиши; 3. *физиол.* борбордук нерв системасында козголуу же тормоздолуу процессинин жайылышы).

Иррационализм *м филос.* иррационализм (философияда чындыктын иррационалдык мүнөзүн туура деп таанып, акыл-эстин андоо мүмкүнчүлүгүн чектөөчү идеалисттик агым).

Иррациональность *ж филос.* иррационалдуулук.

Иррациональн/ый, -ая, -ое иррационалдуу (1. *филос.* мыйзам ченемдүүлүгү жок, логикалык жактан түшүндүрүүгө болбогон; 2. *мат.* бүтүн сан менен да, бөлсөк сан менен да так эсептеп түшүндүрүүгө болбой турган; ~ **ое число** иррационалдык сан).

Ирреальный -ая, -ое *книжн.* ирреалдуу, реалдуу эмес, чындыгы жок.

Иррегулярн/ый, -ая, -ое *книжн.* иррегулярдуу (белгилүү тартипке, жобого ж.б. багынбаган); ~ **ые войска** иррегулярдуу аскерлер.

Ирригатор *м* ирригатор (сугат иштери боюнча адис).

Ирригационн/ый, -ая, -ое ирригация ..., ирригациялык; ~ **ая система** ирригация системасы; ~ **ые сооружения** ирригация курулуштары; ~ **ые работы** ирригация жумуштары.

Ирригация *ж* ирригация (сугаруу иштери).

Ис... испечь, истопить, исцарапать сыяктуу сөздөрдөгү каткалан үнсүздөрдөн кийин колдонулуучу приставка; *см из...*

Иск *м юр.* доо; **предъявить** ~ **к кому-либо** бирөөгө доо коюу; **отказать в** ~ **е** доону кабыл албоо; **встречный** ~ каршы доо коюу.

Искажать *несов. см. исказить.*

Искажаться *несов. 1. см. исказиться; 2. страд. к искажать.*

Искажен/ие ср 1. по знач. гл. исказить — **исказиться**; ~ **ие фактов** фактыларды бурмалоо; 2. (*ошибка*) ката, жаңылыштык, туура эместик; **в тексте имеются грубые** ~ **ия** текстте одоно каталар бар.

Искаженн/ый, -ая, -ое 1. прич. от исказить; 2.

прил. бузулган, бузулуп көрсөтүлгөн, бурмаланган, ката; ~ **ая мысль** бурмаланган ой; **в** ~ **ом виде** бурмаланган түрүндө; ~ **ые черты лица** түрү бузулган бети-баш (бет түзүлүш).

Искази/ть сов. 1. бурмалоо, бузуп көрсөтүү, өзгөртүү, ката берүү; ~ **ть истину** чындыкты бурмалоо; ~ **ть смысл** маанисин бузуу; ~ **ть факты** фактыларды бурмалоо; 2. өңдү, сырткы кебетени таанылбас кылып өзгөртүү; **страх** ~ **л его лицо** коркунуч өңүн өзгөртүп жиберди (коркконунан өңү өзгөрүп кетти).

Искази/ться сов. 1. бурмалануу, бузулуп көрсөтүлүү, ката кетүү, өзгөрүлүү; 2. кескин өзгөрүү; **его лицо** ~ **лось от боли** ооруксунуп жаны кейүүдөн өңү өзгөрүлүп кетти.

Искалеченн/ый, -ая, -ое 1. прич. от искалечить; 2. прил. майып болгон, жарым жан болуп калган; ~ **ая ногá** майып (жарым жан) бут; 3. *прил.* сынган, бузулган, бүлүнгөн, кыйраган; ~ **ый стул** сынган орундук; 4. *перен. прил.* бузулган, бүлүнгөн, ыркы кеткен, ойрон болгон; ~ **ая жизнь** (ыркы кетип) бузулган турмуш.

Искалечивать *сов. см. искалечить.*

Искалечиваться *несов. 1. см. искалечиться; 2. страд. к искалечивать.*

Искалечи/ть сов. 1. кого-что майыштатуу, майып кылуу; **он** ~ **л себе руку** ал колун майып кылып (майыштатып) алды; 2. кыйратуу, талкалоо; ~ **ть бомбовым ударом оборонительные сооружения** коргонуу курулуштарын бомбалап талкалоо; 3. *перен. кого-что* жаман таасир этип бузуу; ~ **ть плохим воспитанием** начар тарбиялап бузуу; ~ **ть ребенка** баланы терсаяк кылып бузуу; ~ **ть жизнь** турмушту бузуу.

Искалечиться *сов. разг.* майып болуу.

Искалывать *несов. см. исколоть.*

Искалываться *несов. 1. см. исколоться; 2. страд. к искалывать.*

Искани/е ср 1. издөө, аңтаруу, издеп табууга аракет кылуу; 2. *мн.* **искания** изденүүлөр; **творческие** ~ **я** чыгармачылык изденүүлөр.

Искапать *сов. кого-что разг.* жайнатып тамызуу, тамызып булгоо; ~ **стол краской** столго боёк чачыратып тамызып булгоо.

Искапывать I *несов. см. искапать.*

Искапывать II *несов. см. ископать.*

Искариот *м уст. бран.* акчанын артынан кууган дүнүйөкор.

Искáтел/ь м 1. издөөчү, тинтип таап чыгуучу, аңтаруучу; ~ **и жемчуга** бермет издөөчүлөр; ~ **ь женьшеня** женьшень издөөчү; 2. *тех.* тинтигич; **телефонный** ~ **ь** телефон тинтигич; ~ **ь в фотоаппарате** фотоаппараттагы тинтигич.

Искáтельница *женск. к искáтель.*

Искáтельный, -ая, -ое кошоматчы, жасакерленме; көшөкөрлөнмө, көңүл улама, бөйпөндөмө; ~ **взгляд** жасакерленме көз караш.

Искáть *несов. 1. кого-что* издөө, караштыруу, аңтаруу; ~ **упавшую монету** жерге түшкөн тыйынды издөө; ~ **нужную книгу** керектүү китепти издөө; 2. *кого-что* издөө, караштыруу, табууга аракет кылуу; ~ **тренера для команды**

командага тренер издөө; ~ **причину аварии** аварияга учуроонун себебин издөө; **Принесли ещё новость**: Гапон — жив, его ищет полиция (М. Горький) Дагы бир жаңылык алып келишти: Гапон тирүү экен, аны полиция издеп жүрүптүр; **3. кого-что, чего** издөө; ~ **помощи** жардам издөө; ~ **работы** жумуш издөө; ~ **спасения** жан айла-сын табууга амал издөө; ~ **славы** данк издөө; **4. без доп.** изденүү; **он ищущий художник** ал изденген сүрөтчү; **5. что спец.** аракет кылуу, бир нерсеге жетишүүгө далалат жасоо; **искать пятна на солнце** курулай себеп издеп кыйкымдоо; **искать глазами** көз кырын салып издөө (табууга аракет кылуу); **искать чьей то руки** уст. бирөөнүн колун суроо (үйлөнүү максатында); **ищи ветра в поле** көлөкөгө тон бычуу (курулай убаралануу).

Исклева́ть сов. **1. кого-что** чокулоо, чокуй берип канжалатуу (жаралоо); **петухи ~ ли друг друга** короздор бири-бирин чокуй берип канжалатып салды; **2.** чокулап жеп салуу; **куры ~ ли зерно** тооктор данды (жемди) чокулап жеп салды.

Исклёвывать *несов. см. исклевать.*

Исклёвываться *несов. страд. к исклёвывать.*

Исключа́ть *несов.* **1. см. исключить 1;** **2.** болтурбай коюу, жол бербөө, мүмкүндүк бербөө; **такая погода ~ ет всякую возможность полёта** мындай аба ырайы учууга эч мүмкүндүк бербейт.

Исключая 1. деепр. от исключать; **2. предлог с род. п. (кроме, за исключением) ...-дан** тышкары, **...-дан** башка; ~ **детей** балдардан тышкары (балдарды эсепке албаганда); **он ест всё, ~ мясо** ал эттен башканын баарын жей берет.

Исключе́ние/е ср 1. по знач. гл. исключить 1; ~ **е из списка** тизмеден чыгарып салуу; **2.** жалпы эрежеден четтөө; өзгөчөлүк иретинде; **в виде ~ я** өзгөчөлүк иретинде; **нет правил без ~ й** өзгөчөлүк ирети болбогон жобо (эреже) жок; **исклучением предлог с род. кого-чего ...-дан** башка, **...-дан** тышкары; **пойдут все, за исключением больных** оору адамдардан башканын бардыгы барышат.

Исключительно 1. нареч. өңчөй, жалаң гана; премируются ~ передовики жалаң алдыңкылар гана сыйланат; **2. в знач. выдел.огранич. частицы** абдан, өтө, жеткен; гана; ~ **талантливый человек** өтө таланттуу адам; **он доверял ~ мне** ал мага абдан ишенчү.

Исключительность/ь ж 1. өзгөчөлүк, айрыкчалык, өзүнө гана тиешелүүлүк; ~ **ь явления** көрүнүштүн өзгөчөлүгү; **2.** артыкчылык, өзгөчөлүк; **в нашей стране** карается **законом проповедь национальной ~ и** биздин өлкөдө улуттук артыкчылыкка үгүт жүргүзүүчүлүк мыйзамга ылайык жоопко тартылат.

Исключительн/ый, -ая, -ое (исключителен, -льна, -льно) **1. тк. полн. ф.** өзгөчө, бөтөнчө; ~ **ые права** өзгөчө укуктар; **2.** айрыкча, бөтөнчө; **дело ~ ой важности** айрыкча маанилүү иш; ~ **ый случай** бөтөнчө учур (жагдай); **в ~ ых случаях** бөтөнчө учурларда; **3.** артыкча, жеке, жападан-жалгыз; **4. разг.** башкача, өзгөчө; **товары ~ ого**

качества сапаты өзгөчө товарлар.

Исключить сов. **1. кого-что** чыгарып салуу, чыгарып таштоо, алып салуу, өчүрүү, болтурбай коюу; ~ **из школы** мектептен чыгарып салуу; ~ **из членства** мүчөлүктөн чыгарып салуу; ~ **из списка** тизмеден өчүрүү (сызып таштоо, чыгарып салуу); **2. что** болушу мүмкүн, ыктымал; **это не исключено** мунун болушу ыктымал; **не исключена возможность чего-л.** ушундай болушу мүмкүн; **это исключено** буга жол берилбейт (андай болбойт).

Исковёркани/ый, -ая, -ое 1. прич. от искověркать; **2. прил.** тамтыгы чыккан, бүлүнгөн, бузулган, кейпинен кеткен; ~ **ые машины** тамтыгы чыккан машиналар; **3. прил.** туура эмес, так эмес; чала-була; **говорить на ~ ом английском языке** англис тилинде чала-була сүйлөө; **4. перен. прил.** бузулган, чектен чыккан; **Не злой вы человек, а ~ ый, — улыбнулся Алёша** (Достоевский) Сиз таш боор эмессиз, бирок жанчылган кишисиз, — деп күлүмсүрөдү Алёша.

Исковёркать сов. **1. что** майрыйтуу, тамтыгын чыгаруу, бүлүнтүү, бузуу, кейпинен кетирүү; ~ **игрушку** оюнчукту майрыйтуу; **2. перен.** бузуу, бурмалоо; ~ **мысль** ойду бурмалоо; **3. перен.** бузуу; ~ **жизнь себе** өз турмушун бузуу (өз турмушуна балта чабуу).

Исковёрка/ться сов. разг. 1. бузулуу, бүлүнүү, кейпи кетүү, тамтыгы чыгуу; **дорога ~ лась** жолдун тамтыгы чыгып бузулду; **2. перен.** бузулуу, бүлүнүү.

Исковой: исковое заявление доо арызы.

Исковы́ривать *несов. см. искověрять.*

Исковы́рять сов. **что разг.** чукулоо, чукулай берип оюп салуу (чункурайтуу).

Исколесить сов. **что разг.** жер кезүү, кыдыруу, аралап чыгуу; ~ **всю страну** бүткүл өлкөнү кыдырып чыгуу.

Исколотить сов. разг. 1. кого-что уруу, сабоо, токмоктоо, төпөштөө, жанчып салуу, келтектөө, тепкилөө; ~ **до полусмерти** өлөрчө токмоктоо; **2. что** кага берип иштен чыгаруу; **Стены ... в в некоторых местах были ...исколочены гвоздями** (Писемский) Дубалдардын кээ бир жерлерине ... мык кагыла берип, тешик-тешик болуп калган.

Исколоть сов. кого-что 1. саюу, сайгылап тешик-тешик кылуу, сайгылап салуу; ~ **пальцы игóлкой** манжаларды ийне менен сайгылоо; **2.** сайып коюу, төөнөп коюу; **платье было исколото була́вками** көйнөккө төөнөгүчтөр төөнөлгөн.

Исколо́ться сов. сайдырып алуу, сайгылануу; **ребёнок весь ~ лся в кустах роз** бала роза гүлдөрүн аралап жүрүп бардык жерин тикенекке сайдырып алыптыр.

Иско́мкать сов. **что разг.** мыжыга берип тоголоктоп салуу; ~ **носовой платок** жүз аарчыны мыжыга берип тоголоктоп салуу.

Иско́м/ый, -ая, -ое 1. изделүүчү, изделген, керек (зарыл) болгон, талап кылынган; **2. мат.** аныкталуучу, аныкталууга тийиш болгон; ~ **ая величина** аныкталуучу чоңдук; ~ **ое число** анык-

талуучу сан; **3.** *в знач. суш. иско́мое ср мат.* аныктала турган чоңдук (аныкталуучу чоңдук).

Искони́ нареч. уст. эзелтен, илгертен, байыртан, атам замандан, алмустактан; ар дайым, ар качан; **люди ~ стремились к знанию** адамдар эзелтен билимге умтулушкан.

Исконность ж эзелкилик, байыркылык, илгеркилик.

Исконн/ый, -ая, -ое эзелки, илгерки, байыркы, атам замандан берки; **~ые обитатели этих мест** бул жердин эзелки жашап келе жаткан адамдары; **~ый обычай** байыркы салт (эзелки салт).

Ископа́ем/ый, -ая, -ое 1. казылып алынуучу (жер астынан казып алына турган); **~ое сырьё** казылып алынуучу сырьё; **2.** жер катмарынан табылган (тукуму калбаган айбанаттардын, өсүмдүктөрдүн калдыгына карата); **~ые животные** казып алынган айбандардын калдыктары; **~ые растения** казып алынган өсүмдүктөрдүн калдыктары; **3.** *в знач. суш. ископа́емые мн.* казып алынуучу кендер; **полезные ~ые** пайдалуу кендер; **остатки ~ых** казып алынуучулардын калдыктары; **4.** *перен. ирон., шутл.* эскилиги жеткен, капкачанкы; артта калган, тапталып бүткөн; **~ые рассуждения** капкачантан берки айтылып келе жаткан ойлор.

Ископáть сов. что казуу.

Искоре́живать несов. см. искоре́жить.

Искоре́живаться несов. 1. см. искоре́житься; 2. страд. к искоре́живать.

Искоре́жи/ть сов. что прост. майыштыруу, ийрейтүү, кабырылтуу; **он ~л кабину машины** ал машинанын кабинасын кабырылтып алды.

Искоре́жи/ться сов. прост. майышуу, ийрейүү, кабырылуу; **дверь ~лась эшик** ийрейип калды.

Искорене́ние ср по знач. гл. искорене́ить — искорене́иться; ~недостатков кемчиликтердин жоюлушу.

Искорене́ить сов. что биротоло жоюу, жок кылуу, түп-тамырынан бери курутуу; **~недостатки** кемчиликтерди биротоло жоюу; **~дурные привычки** жаман адаттарды биротоло жок кылуу.

Искорене́иться сов. жоюлуу, жок кылынуу, түп-тамырынан бери курутулуу.

Искорене́ять несов. см. искорене́ить.

Искорене́яться несов. 1. см. искорене́иться; 2. страд. к искорене́ять.

Искорк/а ж *уменьш.-ласк. к искра;* **летят ~и** учкундар чачырайт; **~и веселья** шатгык учкундары.

Искоро́бить сов. что разг. таптакыр майрыйтып салуу, кебетесин кетире кабырылтуу.

Искоро́биться сов. разг. таптакыр майрыйып калуу, кебетеси кетип кабырылуу.

Искоса нареч. астыртадан, көздүн кыйыгы менен; **смотре́ть ~көздүн кыйыгы менен** кароо; **~поглядывать** астыртадан (көзүнүн кыйыгын салып) карап коюп туруу.

Искоси́ть сов. что разг. кыйшайтуу, кыйшык кылуу, ийрейтип салуу.

Искоси́ться сов. разг. кыйшаюу, кыйшык болуу, ийрейүү, ийри болуп калуу.

И́скр/а ж 1. учкун; **~ы, летящие от точильного камня** чарыктан чачыраган учкундар; **электрическая ~а** электр учкуну; **высечь ~у** учкун чыгаруу; **2.** учкун; **~ы снега** кар учкуну; **3.** *перен. чего* жышаан; **~а надежды** үмүткөрлөнүү жышааны; **~а жизни** өмүр учкуну (жышааны); **◇ искра (божья) у кого, в ком уст.** кудай берген жөндөм (шык); **заронить искру чего** шыгын козгоо; **искры из глаз посыпались** көзүнөн от чагылып кетти.

Искренне нареч. ак дилден, ак ниет менен, чын жүрөктөн, чын ыклас менен; **говорю ~ак** дилден (чын жүрөктөн) айтып отурам; **~преданный вам** сизге чын дили менен берилген.

Искренн/ий, -ая, -ее (искренен, -на, -но) ак ниет, чын пейил, арамдыгы жок; **~ий человек** ак ниет адам; **~ее пожелание** чын пейили менен каалоо; **приношу ~ую благодарность** чын жүрөктөн алкыш айтам.

Искренность ж пейли актык, ак ниет-түүлүк, чын пейилдүүлүк, **~признаний** чын пейли менен мойнуна алуу; **со всей ~ю** чын жүрөктөн.

Искриви́ть сов. что 1. ийүү, кыйшайтуу, ийрейтүү, майыштыруу; **~гвоздь мыкты ийүү,** мыкты кыйшайтып салуу; **2.** бырыштыруу, тырыштыруу, кыйшайтуу; **~лицо** бети-башын бырыштыруу.

Искриви́/ться сов. что 1. ийилүү, ийрейүү, кыйшаюу, майышуу; **гвоздь ~лся мык** ийилип калды; **2.** тырышуу, бырышуу, кыйшаюу; **от негодования лицо́ его ~лось** кыжыры келгенинен ал бети-башын бырыштырып жиберди.

Искривле́ние ср 1. по знач. гл. искриви́ть — искриви́ться; ~позвоночника омуртканын кыйшайышы; **2.** кыйшык (кыйшайган мүчө); **выпрямить ~кыйшыкты** (кыйшайган мүчөнү) түзөө; **3.** *перен.* бурулуп кетүү, четтеп кетүү; **~политической линии** саясий жолдон четтеп кетүү (бурулуп кетүү).

Искривле́нн/ый, -ая, -ое 1. прич. от искриви́ть; 2. прил. ийри, кыйшык, түз эмес, ийрейген, кыйшайган; **~ые ветви яблони** алманын кыйшык (ийри) бутактары.

Искривля́ть несов. см. искриви́ть.

Искривля́ться несов. 1. см. искриви́ться; 2. страд. к искривля́ть.

Искри́стый, -ая, -ое 1. жылтырак, жылтылдак, жылт-жулт эткен; **~снег** жылт-жулт эткен кар; **2.** *перен.* шанкылдаган, жайдары; **~смех** шанкылдаган күлкү; **~юмор** жайдары азил;

Искри́ть несов. 1. учкундоо, учкун чыгаруу; **2. эл.** учкун жануу; **контакты ~ят** туташкан жерден учкун жанып жатат.

Искри́/ться несов. 1. жылтылдоо, чагылышуу, жылт-жулт этүү, жалтыроо, жаркылдоо; **на солнце ~тятся роса** шүүдүрүм күнгө чагылышып жылтылдайт; **вино ~тятся** шарап жылтылдап шырылдайт; **2. перен.** жаркылдоо; жануу; **в его́ глазах ~лся юмор** анын көздөрүнөн азил жанып турат.

Искрива́вить сов. то же, что искровене́ить.

Искровенить *сов. кого-что разг.* канатуу; канга боёп алуу; ~ **лицо** бетин канатып алуу.

Искровой, -ая, -ое учкун ...; ~ **разряд** учкун разряды (газда электр разрядынын формаларынын бири); ~ **передатчик** учкун передатчиги.

Искромётный, -ая, -ое 1. учкундуу, учкун чыгаруучу; чертме, шуулдап кайнап турма, кыжылдама; 2. *перен.* ачык-айрым, нур жанган, шаңкылдаган; ~ **взор** нур жанган көз караш; ~ **смех** шаңкылдаган күлкү.

Искромсать *сов. что* 1. туш келди кескилөө, туурап салуу, ысырап кылып кескилей берүү; 2. кескилеп, кыскарта берип маанисин кетирүү; ~ **статьё** макаланы кыскарта берип маанисин кетирүү.

Искроуловитель *м* учкун кармагыч (морлордон, мештерден чыгуучу учкундарды кармап калуучу атайын техникалык түзүлүш).

Искрошить *сов.* 1. *что* майдалоо, күкүмдөө, үбөлөө; ~ **кусок хлеба** бир сындырым нанды майдалап үбөлөө; 2. *перен. кого разг.* кескилеп өлтүрүү, туурап таштоо.

Искрошиться *сов.* майдалануу, күкүм болуп үбөлөнүү, ушалануу.

Искупать I *несов. см. искупить.*

Искупать II *сов.* сууга жуунтуу, киринтүү, сууга түшүрүү, чөмүлдүрүү.

Искупаться I *несов.* 1. *см. искупиться;* 2. *страд. к искупать I.*

Искупаться II *сов.* сууга түшүү, чөмүлүү, жуунуп алуу, киринүү; **было жарко, и мы решили** ~ күн ысык болуп турган соң, биз сууга түшүп алмакчы болдук.

Искупительн/ый, -ая, -ое *книжн.* күнөөнү жууй турган, күнөөсүн кечирүүгө татыган; ~ **ая жертва** күнөөсүн кечирүүгө берилген кайырсадага (садага чабуу аракетин).

Искупить *сов. что* 1. күнөөнү жууш, актоо; ~ **свою вину трудо́м** күнөөсүн эмгек менен актоо (жууп кетирүү); 2. ордун толтуруу, эсесин чыгаруу.

Искупиться *сов.* орду толуу, эсеси чыгуу.

Искупление *ср* 1. күнөөнү жууш, күнөөдөн акталыш; ~ **вины** күнөөнү жууш; 2. ордун толтуруу, эсесин чыгаруу.

Иску́ривать *несов. см. искурить.*

Иску́риваться *несов.* 1. *см. искуриться;* 2. *страд. к иску́ривать.*

Иску́рить *сов. что разг.* тартып түгөтүү, тартып бүтүрүү, аягына чейин тартуу; ~ **все папиросы** бардык папиросторду тартып түгөтүү.

Иску́ри/ться *сов. разг.* тартылып бүтүү, түгөнгүчө тартылуу; **весь табак** ~ лся тамекинин бардыгы тартылып бүттү.

Иску́с *м* оор сыноо, узакка созулган сыноо; **вы́держать** ~ катуу сыноодон өтүү.

Иску́са/ть *сов. кого-что* талоо, аябай чагуу; **комары нас** ~ ли бизди чиркей талады.

Иску́ситель *м* *книжн.* азгыргыч, жолдон чыгаргыч, ээликтиргич.

Иску́сительница *женск. к иску́ситель.*

Иску́сить *сов. см. искуша́ть.*

Иску́ситься *сов. в чём уст.* чебердик кылуу, өнөрпоздук кылуу, устаттыгы жетилүү, такшалуу; колунан көөрү төгүлүү.

Иску́сник *м разг.* чебер, өнөрпоз, уста.

Иску́сница *разг. женск. к иску́сник.*

Иску́сно *нареч.* чебердик менен, өнөрпоздук менен, усталык менен, ойдогудай кылып, таасын, таамай.

Иску́сность *ж* чебердик, өнөрпоздук, усталык.

Иску́сн/ый, -ая, -ое (иску́сен, -на, -но) 1. өтө чебер, устат, мыкты, таасын, таамай; ~ **ый стрелок** таамай аткыч (мерген); ~ **ый врач** таасын врач; 2. чебердик менен бүткөрүлгөн, кылдат аткарылган; ~ **ая раба́та** чебердик менен бүткөрүлгөн иш.

Иску́ственно *нареч.* жасалма (табигый эмес).

Иску́ственность *ж* жасалмалуулук, табигый эместик.

Иску́ственн/ый, -ая, -ое 1. (*не природный*) жасалма, колдо жасалган, табигый эмес; ~ **ое волокно** жасалма була; ~ **ый шёлк** жасалма жибек (шайы); ~ **ые цветы** жасалма гүлдөр; ~ **ое пита́ние** жасалма тамактандыруу (организмге тамакты башкача жол менен берүү); 2. (*притворный*) анткор, жалган; ~ **ый смех** анткор күлкү.

Иску́ств/о *ср* 1. искусство, өнөр; **изобразительное** ~ **о** сүрөт искусствосу (өнөрү); **история** ~ **а** искусство тарыхы; **произведе́ние** ~ **а** искусство чыгармасы; 2. искусство, чеберчилик, өнөр; **ораторское** ~ **о** чечендик өнөр; **военное** ~ **о** аскердик искусство; 3. устаттык, чебердик; **с большим** ~ **ом чоң** чебердик менен; **◇ из любви к искусству разг. шутол.** искусствого ышкыбоздуктан (өз керт башын көздөбөй, ишке берилгендиктен); **по всем правилам искусства** искусствонун бардык жоболору боюнча.

Искусствове́д *м* искусствовед (искусство жагынан адис).

Искусствове́ден/ие *ср* искусство таануу; **кандидат** ~ **ия** искусство таануу илимдеринин кандидаты.

Искусствове́дческ/ий, -ая, -ое искусство таануу ...; ~ **ая литерату́ра** искусство таануу боюнча адабияттар.

Иску́сывать *несов. см. искуса́ть.*

Иску́сываться *несов. страд. к иску́сывать.*

Искуша́ть *несов. кого-что* азгыруу, кызыктыруу, ээликтирүү, алдоо, арбоо; **◇ искуша́ть судьбу́** тобокелге салып көрүү.

Искуше́ни/е *ср* 1. *по знач. гл. искуша́ть;* 2. (*соблазн*) азгырык; **вводи́ть в** ~ **е** азгырыкка жетелөө; **подда́ться** ~ **ю** азгырыкка берилүү; 3. *уст. (испытание)* сыноо.

Искуше́нный, -ая, -ое 1. *прич. от иску́сить;* 2. *прил. в чём* сыналган, көптү көрүп каныккан, такшалган, тажрыйбага ээ болгон, тиш каккан, дасыккан, алчы-таасын жеген; ~ **в полити́ке** саясатка такшалган (сугарылган); ~ **о́пытом** тажрыйба алып такшалган.

Исла́м *м* ислам (мусулман дини).

Ислами́зм *м* ислаимизм (ислам диний системасы).

Исла́мский, -ая, -ое ислам ..., исламдык.

Исла́ндск/ий, -ая, -ое исландиялык, Исландия ...; ~ ая **литература** Исландия адабияты; ~ **ий мох** Исландия эңилчеги; ~ **ий шпат** Исландия шпаты.

Исла́ндцы *мн. (ед. исла́ндец м, исла́ндка ж)* исландыктар, исланддар (Исландиянын негизги калкы, исланд улуту).

Испа́костить *сов. что прост.* 1. ыпыластоо, булгап бүтүрүү, шалтактатуу; 2. бузуу.

Испа́коститься *сов. прост.* 1. ыпыластануу, булгануу, шалтактануу; 2. бузулуу.

Испа́нск/ий, -ая, -ое испан ..., испаниялык; ~ **ий язы́к** испан тили; ~ **ие наро́дные та́нцы** испандыктардын элдик бийлери.

Испа́нцы *мн. (ед. испа́нец м, испа́н-ка ж)* испандар, испандыктар (испан улуту, Испаниянын негизги калкы жана ушуларга кирген өкүлдөр).

Испаре́ни/е *ср 1. по знач. гл. испари́ть* – испари́ться; ~ **е вла́ги из по́чвы** кыртышта (топуракта) нымдын бууланышы; **ско́рость** ~ **я** буулануунун тездиги; 2. *мн.* испаре́ния буулар; **вредные** ~ **я** зыяндуу буулар.

Испари́на *ж тер;* **покры́ться** ~ **ой** кара терге түшүү, кара тер басуу; көл-шал түшүп тердөө.

Испаритель *м тех.* бууланткыч (суюктукту буулантуучу бир катар аспаптардын жалпы наамы).

Испари́тельн/ый, -ая, -ое буулантуу ..., буу ..., буулантуучу, бууга айландыруучу; ~ **ый проце́сс** буулантуу процесси; ~ **ая устано́вка** буулантуучу установка.

Испари́ть *сов. что* бууландыруу, буулантуу; ~ **жидкость** суюктукту буулантуу (бууландыруу).

Испари́/ться *сов.* 1. бууга айлануу; **вода** ~ **ласть** суу бууга айланып кетти; 2. *перен. шутл.* жок болуу, житип кетүү; **он куда́-то** ~ **лся** ал бир жакка житип кетти; **все зна́ния у него́ со вре́менем** ~ **лись** алган билиминин баары бара-бара жок болуп кетти.

Испаря́емость *ж* буулануучулук, бууга айлануучулук.

Испаря́ть *несов. см. испари́ть.*

Испаря́ться *несов.* 1. *см. испари́ться;* 2. *страд.* **к испаря́ть.**

Испа́чка/ть *сов.* булгоо, ыпылас кылуу, шалтактатуу, чамбыл ала кылуу; ~ **грязью́** ылайга булгап алуу.

Испа́чка/ться *сов.* булгануу, ыпылас болуу, шалтактап кетүү, чамбыл ала болуу; **ребёнок весь** ~ **лся** бала тула боюн бүт булгап алыптыр.

Испепели́ть *сов. кого-что* 1. күлгө айлантуу, толук күйгүзүп жок кылуу; 2. *перен.* алдан-күчтөн таюу, алсыроо, мүнкүрөө; – **Я так мно́го ... перене́с в жизни ...**, **что** ~ **л се́рдце и стал стар душо́ю** (Писемский) – Турмушумда ... башыман өткөрбөгөнүм калбады ... жүрөгүмдү бырчалай берип алсырап бүттүм.

Испепели́ться *сов.* 1. күлгө айлануу, биротоло күйүп күл болуу; 2. *перен.* түгөнүп бүтүү, күчкүбатын жоготуу.

Испепеля́ть *несов. см. испепели́ть;* ◊ **испепеля́ющий взгляд** өрттөп жиберчүдөй тиктеген көз караш.

Испепеля́ться *несов.* 1. *см. испепели́ться;* 2. *страд.* **к испепеля́ть.**

Испестри́/ть *сов. что* 1. чаар ала кылуу, ала-була кылуу; **мелкий до́ждик** ~ **л доро́жку** майда жаан себелеп жолду ала-була кылып салды; ~ **ть ру́копись поме́тками** кол жазманы ар кыл белгилер менен чаар ала кылып салуу; 2. **жык толтуруу;** ~ **ть рассказ поговоро́ками** аңгемени макал-лакаптарга толтуруп салуу.

Испестря́ть *несов. см. испестри́ть.*

Испе́чь *сов. что* бышыруу; ~ **хлеб** нан бышыруу.

Испе́чься *сов.* бышуу; **хлеб испе́кся** нан бышты.

Испещри́ть *сов. что* жыбыратып салуу, жыбыраган майда нерселерге толтуруп жиберүү; **испещре́нный поме́тками лист** ар кандай белгилер менен жыбыратып толтурулган барак; **луг, испещре́нный цвета́ми** гүлдөр жайнаган шалбаа; **клас́сная доска́ была́ испещрена́ фо́рмулами** класстын доскасы жыбыраган формулаларга жык толтурулган.

Испещря́ть *несов. см. испещри́ть.*

Испещря́ться *несов. страд.* **к испещря́ть.**

Испива́ть *несов. см. испи́ть.*

Испива́ться *несов. страд.* **к испива́ть.**

Испи́ливать *несов. см. испи́лить.*

Испи́ливаться *несов.* 1. *см. испи́литься;* 2. *страд.* **к испи́ливать.**

Испи́ли/ть *сов. что* араалап чыгуу, араалап салуу; **мы** ~ **ли все дрова́** биз отундун бардыгын араалап салдык.

Испи́литься *сов. разг. (прийти́ в негодность)* араалай берип иштен чыгуу (араалаганга жарабай калуу).

Исписа́ть *сов. что* 1. жазып толтуруу; бүт жазып чыгуу; ~ **целую тетрадь** дептерге бүт жазып чыгуу; 2. **жаза берип түгөтүү** (аягына чыгуу); ~ **последний каранда́ш** акыркы карандашты жазып түгөтүү (бүтүрүү); ~ **всю бума́гу** кагазды бүт жазып бүтүрүү.

Исписа́/ться *сов.* 1. жазылып бүтүү, жазыла берип түгөнүү; **каранда́ш** ~ **лся** карандаш жазыла берип түгөндү; 2. **жөндөмдүүлүгүн жоготуу.**

Исписыва́ть *несов. см. исписа́ть.*

Исписыва́ться *несов.* 1. *см. исписа́ться;* 2. *страд.* **к исписыва́ть.**

Испит/ой, -ая, -ое *разг.* жабыккан, жүдөгөн, азган-тозгон, ырансыз, азгын, ичкичтикиндей; ~ **оё лицо́** жүзү азгын (ичкичтикиндей).

Испи́ть *сов.* 1. **чего и без доп. прост.** бир аз ичүү, саал кылт этип алуу; ~ **води́цы** бир аз суу ичүү; 2. **что уст. (выпить всё)** баарын түгөл ичүү, түгөтө ичүү (бүт ичүү); ◊ **испить (горькую) чашу** аябай азап чегүү.

Испла́ва/ть *сов. что разг.* сүзүп кыдырып чыгуу; **он** ~ **л все моря́** ал бардык деңиздерди сүзүп кыдырып чыкты.

Испла́каться *сов. разг.* көз жашын көлдөтүү, көзүнүн жашы көл болуу.

Исповедальня *ж* исповедальня (католиктер чиркөөсүндөгү сыйынуу жайы).

Исповедание *ср* 1. *по знач. гл. исповедать*; ~ христианства христиан динин тутуу; 2. *книжн.* дин ишеними; дин; католическое ~ католик дини.

Исповедник *м* 1. чиркөөдө ыстыкпар окуй турган поп; 2. ыстыкпар окутканы келген киши.

Исповедница *женск. к исповедник.*

Исповедовать *несов.* 1. динге сыйынуу, айрым бир динди тутуу; ~ ислам ислам динин тутуу; ~ строгие нравственные правила катуу нравалык эрежелерди тутуу; 2. *сов., несов. что кому* сырдашуу; сыр тартышуу; ~ другу свой душевные мысли досуна ичиндеги ойлорду айтып сырдашуу; 3. *сов., несов. кого* күнөөсүнөн арылуу үчүн чынын айтып тобо кылуу, ыстыкпар окутуу.

Исповедь *ж* 1. *церк.* ыстыкпар окутуу; **быть на ~ и** ыстыкпар окутууда болуу; 2. *перен.* тобо кылып күнөөсүн айтып кечирим суроо.

Испоганивать *несов. см. испоганить.*

Испоганить *сов. что прост.* ыпыластоо, арам кыдуу, булгоо.

Исподволь *нареч. разг.* акырындык менен, билгизбей, аста-секин, акырындан.

Исподличаться *сов. разг.* жүзү каралык кылуу, жеткен арамзалык иш жасоо, митайымдык кылуу.

Исподлбья *нареч.* кабагын салып, көзүнүн төбөсү менен; **глядеть ~** көзүнүн төбөсү менен кароо.

Исподн/ий, -ая, -ее *прост.* 1. ички, ичинен кийилүүчү; ~ яя рубашка ич көйнөк; ~ ее белье ич кийим; 2. *в знач. суц.* исподнее ич көйнөк, ичтен кийүүчү кийим; **в одном ~ ем** жалаң ич көйнөкчөн.

Исподтишка *нареч. разг.* астыртан, тымызын, билгизбей, сездирбестен, жашыруун; **действовать ~** тымызын аракет кылуу.

Испокон: испокон веку (веков) эзелтен, илгертен, байыртан, алмустактан, көптөн бери, атам замандан.

Исполин *м* *книжн.* 1. опсуз чоң киши, алп, баатыр, дөө; 2. *перен.* бир нерсени менен атагы чыккан адам; бийиктик, тереңдик; ~ мысли ойдун тереңдиги; ~ науки илимдин бийиктиктери.

Исполнск/ий, -ая, -ое 1. өтө зор, өлчөөсүз чоң, эң эле ири; ~ ая сила эбегейсиз зор күч; 2. өтө олбурлуу, зор; ~ ий размах зор арым.

Исполком *м* (*исполнительный комитет*) аткаруу комитети;

Исполкомовский, -ая, -ое *разг.* аткаруу комитети ...; ~ работник аткаруу комитетинин кызматкери.

Исполнени/е *ср* *по знач. гл. исполнить* I — исполниться I; ~ е обещания убаданы аткаруу; **проверка ~ я** аткарылышты текшерүү; **приводить в ~ е** иш жүзүнө ашыруу; ~ е роли роль аткаруу; **техника ~ я** аткаруу техникасы; ~ е музыкального произведения музыкалык чыгарманы аткаруу.

Исполненн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от исполнить* II; 2. *прил. чего* толгон, ашып-ташыган, жетик болгон; **взгляд, ~ ый радости** кубанычка толгон

көз караш; ~ ый энергии кайраты ашып ташыган (ташкындаган кайрат); ~ ая печали песня кайгыга толгон ыр (кайгылуу, армандуу ыр).

Исполним/ый, -ая, -ое ишке ашырыла турган, аткарыла турган, орундалуучу; ~ ое желание жүзөгө ашырууга болуучу тилек (орундала турган тилек); ~ ая просьба аткарууга боло турган өтүнүч (суроо).

Исполнитель *м* 1. жүзөгө ашыруучу, аткаруучу, орундоочу; ~ чужой воли бирөөнүн эркин аткаруучу (бирөөнүн жетеги менен иш кылуучу); ~ приказаний буйруктарды аткаруучу; 2. (*артист*) ойноочу, аткаруучу; ~ роли Отелло Отеллонун ролун ойноочу (аткаруучу); ~ народных песен элдик ырларды аткаруучу; **судебный исполнитель** соттун чечимдерин аткаруучу.

Исполнительница *женск. к исполнитель.*

Исполнительность *ж* аткаруучулук; он отличается большой ~ ю ал өзүнүн мыкты аткаруучулугу менен айырмаланат.

Исполнительн/ый, -ая, -ое (*исполнителен, -льна, -льно*) 1. *тк. полн. ф.* аткаруу ..., аткаруучу; ~ ая власть аткаруу бийлиги; ~ ый комитет аткаруу комитети; ~ ие органы аткаруу органдары; 2. өз милдетине так, ишти (буйрукту) орду менен так аткарган; ~ ый работник өз милдетине так кызматкер; **исполнительный лист** аткаруу баракчасы.

Исполнительск/ий, -ая, -ое аткаруу ...; ~ ое мастерство аткаруу чеберчилиги.

Исполнительство *ср* аткаруучулук.

Исполнить I *сов. что* 1. аткаруу, орундоо, өтөө, иш жүзүнө ашыруу, бүтүрүү, аягына чыгаруу; ~ работу ишти бүтүрүү; ~ свой долг өз милдетин аткаруу; ~ чью-л. просьбу бирөөнүн өтүнүчүн орундоо; ~ поручение тапшырманы аткаруу; 2. ойноо, аткаруу; ~ танец бийди аткаруу.

Исполнить II *сов. кого-что чем, чего уст.* толтуруу, бөлөө; ~ сердце надеждой жүрөктү үмүткө бөлөө (толтуруу).

Исполни/ться I *сов.* 1. жүзөгө ашырылуу, аткарылуу, орундалуу; его желание ~ лось анын тилеги ишке ашты; 2. (*о времени, сроке*) толуу, чыгуу, болуу; ~ лось пять лет, как он уехал анын кеткенине беш жыл толду; ему ~ лось сорок лет ал кырк жашка чыкты; ~ лось свыше ста лет жүз жылдан ашык болду.

Исполни/ться II *сов. чем, чего уст.* толуу, бөлөнүү; мое сердце ~ лось надеждой менин жүрөгүм үмүткө бөлөндү.

Исполнять I *несов. см. исполнить* I; добросовестно ~ ть свой обязанности өз милдеттерин ак ниеттүүлүк менен аткаруу; (*временно*) ~ ющий обязанности директора директордун милдетин (убактылуу) аткаруучу.

Исполнять II *несов. см. исполнить* II.

Исполняться I *несов.* 1. *см. исполниться* I; 2. *страд. к исполнять.*

Исполняться II *несов. см. исполниться* II.

Исполосовать *сов. разг.* 1. *кого-что* тилкелен-тип кесүү, тилим-тилим кылуу; ~ ткань

кездемени тилке-тилке кылып кесүү; **2. перен.** что каршы-терши чиймелөө; **3. кого-что** денесине так салып, көк ала кылып сабоо.

Исполу нареч. тең орток болуп; тең ортоктошуп; **работать** ~ тең ортоктошуп иштөө; **брать землю** ~ жерди тең ортоктоштукка алуу.

Использование ср по знач. гл. использовать; ~ **местных ресурсов** жергиликтүү ресурстарды пайдалануу; ~ **атомной энергии** атом энергиясын пайдалануу; ~ **новейших достижений науки** илимдин жаңы жетишкендиктерин пайдалануу.

Использовать сов., несов. кого-что пайдалануу; ~ **специалистов** адистерди пайдалануу; ~ **все средства** бардык каражатты пайдалануу; ~ **землю** жерди пайдалануу; ~ **свой авторитет** өз кадыр-баркын пайдалануу.

Использ/оваться несов. 1. пайдаланылуу; **отходы производства** ~ уются в **химической промышленности** өндүрүштүн калдыктары химия өнөр жайына пайдаланылат; **2. страд. к использовать.**

Испольн/ый, -ая, -ое тең ортоктоштукка негизделген (жерин пайдаланганы үчүн ээсине түшүмдүн жарымын берүүгө негизделген); ~ **ая система** тең ортоктоштукка негизделген система.

Испольщик м тең ортокчу (тең ортокко эгин айдаган дыйкан).

Испольщина ж тең ортокчул (жер арендасынын түрү, шарт боюнча түшүмдүн жартысы жер ээсине берилет).

Испортировать сов. 1. что бузуу, бүлүнтүү, жараксыз кылуу, иштен чыгаруу; ~ **машину** машинаны бузуу; **2. что** иренжитүү, көңүлдү чөктүрүү; ~ **настроение** көңүлдү бузуу, капа кылуу, иренжитип салуу; ~ **отношения** мамилени бузуу; **3. кого** жаман (тетири) таасир этүү; **♦ испортить много крови кому** кыжалат кылуу, көңүлдү айнытуу.

Испорти/ться сов. 1. бузулуу, керектен чыгуу, жараксыз болуу, иштен чыгуу; **мотор** ~ лся мотор бузулуп калды; **часы** ~ лись саат бузулуп калды; **2.** бузулуу, бүкшүп (борсуп) калуу, болбой калуу; **мясо** ~ лось эт бузулуп, жешке болбой калды; **3.** бузулуу, өзгөрүлүү; чөгүү; **погода** ~ лась аба ырайы бузулду; **настроение у него** ~ лось анын көңүлү чөгүп калды; **4.** бузулуу, түзүк абалында болбой калуу; **ребёнок без надзора** **совсем** ~ лся бала өз эркинче жүрө берип, тапта-кыр бузулду.

Испорченность ж бузулгандык, адепсиздик, чийинден чыккандык, жолдон чыккандык.

Испорченн/ый, -ая, -ое 1. прич. от испортить; **2. прил.** бузук, бузулган, иштен чыккан, жараксыз болгон; ~ **ый телефон** бузук (бузулган) телефон; **3. прил.** жыттанып калган, борсуган, бүкшүп калган; бузулган; ~ **ые продукты** бузулган тамак азыктары; ~ **ые зубы** бузулган тиштер; **4. прил.** көңүлсүз, иренжиген; ~ **ое настроение** көңүлсүз маанай; ~ **ые отношения** иренжиген мамиле; **5. прил.** жолдон чыккан, бузулган; ~ **ый человек** бузулган адам.

Исправим/ый, -ая, -ое (исправим, -а, -о) ондоого

болот турган, ондолуучу, ондоло турган; **эта ошибка вполне** ~ **а** бул толук ондоло турган ката (жаңылыштык).

Исправительно-трудов/ой, -ая, -ое эмгек менен түзөтүү ...; ~ **ая колония** эмгек менен түзөтүү колониясы.

Исправительн/ый, -ая, -ое түзөтүү ..., түзөтүүчү; ~ **ое заведение** түзөтүү жайы.

Исправить сов. 1. что ондоо, түзөтүү, жөнгө салуу; ~ **кран** кранды ондоо; ~ **телефон** телефонду ондоо; **2. кого-что** ондоо, жоюу; ~ **ошибку** жаңылыштыкты ондоо (жоюу); **издание второе, исправленное и дополненное** ондолуп жана кошумчаланып экинчи басылышы; **3. кого-что** ондоо, түз жолго салуу; ~ **характер** мүнөздү ондоо; ~ **лодыря** жалкоону түз жолго салуу.

Исправи/ться сов. онолуу, түзөлүү, жөнгө салынуу, туура жолго түшүү; **характер** ~ лся мүнөзү оңолду.

Исправлени/е ср 1. по знач. гл. исправить — **исправиться;** **е поломки** сынган жерди ондоо; ~ **е ошибки** катаны ондоо; **2. (поправка)** ондоо, түзөтүү; **внести** ~ **я в рукопись** кол жазмага ондоолор киргизүү.

Исправлять несов. 1. см. исправить; **2. что уст.** орундатуу, аткаруу; ~ **обязанности секретаря** катчынын милдетин аткаруу.

Исправляться несов. 1. см. исправиться; **2. страд. к исправлять.**

Исправник м исправник (революцияга чейинки Россияда: уездик полициянын башчысы).

Исправница ж разг. уст. исправниктин аялы.

Исправнический, -ая, -ое исправник ...; ~ **ие обязанности** исправниктин милдети.

Исправнич/ий, -ья, -ье исправник ...; ~ **ий дом** исправниктин үйү; ~ **ьи повадки** исправниктин адаттары.

Исправно нареч. дурус, түзүк, көңүлдөгүдөй, жакшы; ~ **работать** түзүк иштөө; ~ **вести себя** өзүн дурус алып жүрүү; ~ **учиться** дурус окуу.

Исправность/ь ж бузугу жоктук, дурустук, түзүктүк, кемчиликсиздик, шайма-шайлык; ~ **ь мотора** мотордун бузугу жоктугу; **мои инструменты в полной** ~ **и** менин аспаптарым толук шайма-шай.

Исправный, -ая, -ое (исправен, -на, -но) **1.** бузугу жок, дурус, түзүк, шайма-шай; ~ **мотор** бузугу жок мотор; **2.** жыйынтыктуу, тыкан, шайма-шай; ~ **работник** тыкан кызматкер.

Испражнение ср 1. заңдоо, ич бошотуу, түзгө отуруу; **2. мн. испражнения** заң.

Испражниться сов. түзгө отуруп алуу, ич бошотуп алуу.

Испражняться несов. см. испражниться.

Испрашивать несов. 1. см. испросить; **2. что, чего** суроо, сурануу, өтүнүч менен кайрылуу; ~ **разрешения** уруксат суроо (сурануу).

Испробовать сов. что 1. сынап көрүү, текшерип көрүү, иштетип байкап көрүү; ~ **новый метод** жаңы методду сынап көрүү; **2. разг. уст.** даамын татып көрүү; **3.** өз башынан өткөрүп байкаштыруу; өз тажрыйбасында сыноо.

Испросить *сов. что уст.* сурап алуу; ~ **разрешение** уруксат сурап алуу.

Испуг *м* коркуу, чочулоо, үрөйү учуу, үркүү; **в** ~ **е** коркуп турат; **с** ~ **у** коркуп кетип (коркконунан); **♦ на испуг брать (взять) кого-что** коркутуп иш кылуу.

Испуганно *нареч.* коркуп, чочуп, үрөйү учуп, үркүп.

Испуганный, -ая, -ое **1.** *прич. от испугать*; **2.** *прил.* корккон, чочулаган, үрөйү учкан, үрккөн; ~ **взгляд** үрөйү учкан көз караш.

Испугать *сов. кого* коркутуу, чочутуу, үрөйүн учуруу; ~ **ребёнка** баланы коркутуу.

Испугаться *сов.* коркуу, чочуу, үрөйү учуу; үркүү; **чего** ~ **ты лся?** Сен эмне коркуп кеттин?

Испускание *ср по знач. гл. испустить.*

Испускать *несов. 1. см. испустить*; **2.** чыгаруу, таркатуу, жайылтуу, чачуу; ~ **запах** жыт чыгаруу (анкытуу), сасытуу; ~ **пар** буу чыгаруу; ~ **лучи** нур чачуу.

Испускаться *несов. страд. к испускать.*

Испустить *сов. что* чыгаруу, жайылтуу, таркатуу, чаныруу; ~ **воплъ** чанырып жиберүү; ~ **крик** кыйкыруу (кыйкырып жиберүү); ~ **стон** онтоо; ~ **запах** жыт чыгаруу; **♦ испустить дух (последний вздох)** *уст.* өлүү, жан берүү, кайтыш болуу.

Испытани/е *ср 1. по знач. гл. испытать*; **ядерные** ~ **я** ядролук сыноолор; ~ **е семян на всхожесть** үрөндөрдүн өнүп чыгышын сыноо (текшерип көрүү); **подвергнуться заводскому** ~ **ю** заводдо сыноодон өтүү; **2.** сыноо (экзамен); **вступительные** ~ **я** кирүү сыноосу (кирүү экзамени); **выдержать** ~ **я** сыноодон (экзаменден) өтүү; **допустить к** ~ **ям** сыноого (экзамендерге) жиберүү; **3.** баштан кечирген кыйынчылык, турмуштун азап-тозогу, оор сыноо; **пройти через тяжёлые** ~ **я** зор кыйынчылыктарды баштан өткөрүү; **ему выпало трудное** ~ **е** анын башына оор сыноо туш келди.

Испытанный, -ая, -ое **1.** *прич. от испытать*; **2.** *прил.* сыналган, сыноодон өткөн, текшерилген, ишенимдүү; ~ **ый метод** сыналган метод; ~ **ый боец** сыналган жоокер; ~ **ые друзья** ишеничтүү достор.

Испытатель *м* сыноочу; **лётчик** ~ учкуч-сыноочу (сыноочу учкуч).

Испытательный, -ая, -ое сыноо ...; ~ **срок** сыноо мөөнөтү; ~ **полигон** сыноо полигону; ~ **полёт** сынап учуу.

Испытать *сов. 1. кого-что* сыноо, сынап көрүү, сындан өткөрүү; ~ **новый самолёт** жаны самолётту сыноо; ~ **новый сорт семян** үрөндүн (уруктун) жаны сортун сынап көрүү; **2.** өз башынан өткөрүү, баштан кечирүү; ~ **горечи жизни** турмуштун азап-тозогун баштан өткөрүү; ~ **на собственном опыте** өз башынан кечирүү, өз башынан өткөрүп көрүү; ~ **нужду** муктаждыкты сезүү (баштан өткөрүү).

Испытуем/ый, -ая, -ое **1.** сыналуучу, сынала турган, сындан өткөрүлүүчү, иш жүзүндө текшериле турган; ~ **ый материал** сынала турган (сындан өткөрүлүүчү) материал; ~ **ое вещество** сыналуучу зат; **2.** *в знач. суц. испытываемый* *м* сыналуучу, сындан өтүүчү.

Испытующий: испытующий **взгляд** сынап тиктеген көз караш; **испытующе** **смотреть** сынап тиктөө.

Испытывать *несов. что 1. см. испытать*; **2.** *что* баштан кечирүү, сезүү; ~ **радость** кубанычты сезүү; ~ **страх** коркконун сезүү; ~ **усталость** чарчаганын сезүү; ~ **недостаток в деньгах** акчадан кемчил экенин сезүү; ~ **недостаток времени** убакыттын чактыгын сезүү.

Испытываться *несов. страд. к испытывать.*

Испятнать *сов. что разг.* так түшүрүү, так салуу; ~ **платье чернилами** көйнөккө сыянын тактарын түшүрүп алуу.

Иссалить *сов. что разг.* май жугузуу, май жугузуп булгап алуу.

Исверлить *сов. что разг.* бургулап тешиктешик кылуу, бургулап көзөнөк-көзөнөк кылып салуу.

Иссекать I *несов. см. иссечь I.*

Иссекать II *несов. см. иссечь II.*

Иссечение *ср мед.* алып салуу, кесип алып таштоо; ~ **опухоли** шишикти кесип алып таштоо (алып салуу).

Иссечь I *сов. 1. что* чегип жасоо, жонуп жасоо; ~ **статую из мрамора** мрамордон статуя чегип жасоо; **2. мед.** алып салуу, кесип алып таштоо; ~ **опухоль** шишикти кесип алып салуу.

Иссечь II *сов. кого уст.* сабоо (камчы, чыбык ж.б. менен).

Исследование *ср 1. по знач. гл. исследовать*; ~ **космического пространства** космос мейкиндигин изилдөө; ~ **грунта** кыртышты (топуракты) изилдөө (текшерүү); ~ **Арктики** Арктиканы изилдөө; ~ **больного** оорулуу адамды текшерип көрүү; **2. (научный труд)** изилдөө, иликтөө; ~ **по древне-русской литературе** байыркы орус адабияты боюнча изилдөө.

Исследователь *м* изилдөөчү, текшерүүчү.

Исследовательница *женск. к исследователь.*

Исследовательск/ий, -ая, -ое изилдөө ...; ~ **ая работа** изилдөө жумушу (иши); ~ **ое учреждение** изилдөө мекемеси.

Исследовать *сов., несов. кого-что 1.* изилдөө, изилдөө жүргүзүү, текшерүү, текшерүү иштерин жүргүзүү; ~ **химический состав вещества** заттын химиялык курамын изилдөө (текшерүү); ~ **вопрос** маселени текшерүү (изилдөө); **2.** текшерүү, текшерип көрүү; ~ **больного** оорулууну текшерип көрүү; ~ **дорогу** жолду текшерүү.

Иссох/нуть *сов. 1.* кургап калуу, какшып калуу, соолуу, кууроо; **река** ~ **ла** дарыя кургап калды (суусу соолуп, какшып калды); **деревья в саду** ~ **ли** бактагы дарактар куурап калды; **2. перен.** аябай жабыркоо, ыргайдай болуп арыктоо, жабыр тартуу, жүдөп кетүү, чүнчүү; ~ **нуть от горя** кайгыдан жабыркап арыктоо.

Исстари *нареч.* илгертен, байыртадан, эзелтен, алмустактан, атам замандан бери; **так** ~ **ведётся** илгертен ушундай (атам замандан ушундай болуп келе жатат); **здесь** ~ **были** **леса** бул жер эзелтен бери токой болуп келген.

Исстегать *сов. разг. кого* сабоо, уруу,

токмоктоо; ~ **кнутóm** камчы менен сабоо.

Исстёгивать *несов. см. истегать.*

Исстёгиваться *несов. страд. к истёгивать.*

Истрадаться *сов.* азап чегүү, кыйноо тартуу, жабыркоо, аябай жапа чегүү; ~ **на чужбине** бөтөн жерде жүрүп аябай жапа чегүү.

Истреливать *несов. истрелять.*

Истрелять *сов.* 1. *что* ата берип түгөтүү, аягына чыгуу; ~ **все патроны** октун баарын атып бүтүрүү; 2. *разг.* ата берип тамтыгын кетирүү (калбырдай тешик-тешик кылып салуу).

Иступление *ср* аябай жиндене берип ачууга жеңдирип коюу, чектен аша каардануу (жаалдануу), каарын төгүү.

Иступлённо *нареч.* сурданып, каары кайнап; ~ **кричать** сурданып кыйкыруу.

Иступлённ/ый, -ая, -ое аябай сурданган, каары кайнаган, жини ташыган, жаалы чыккан; ~ **ые крики** жаалданган ач кыйкырык.

Иссушать *несов. см. иссушить.*

Иссушаться *несов.* 1. *см. иссушиться*; 2. *страд. к иссушать.*

Иссушивать *несов. см. иссушать.*

Иссушиваться *несов.* 1. *см. иссушиться*; 2. *страд. к иссушивать.*

Иссуши/ть *сов.* 1. *кого-что* как кургатуу, какшытып салуу, купкуркак кылуу, какшыта кургатуу; **зной** ~ **л землю** күн жерди какшытып салды; 2. катуу арыктатуу, аздыруу, жүдөтүү, чүнчүтүү, ыргайдай кылып салуу; **болезнь** ~ **ла его** оору аны ыргайдай кылып салды; **горе** ~ **ло её** кайгы аны аябай чүнчүтүп бүтүрдү.

Иссушиться *сов.* аябай арыктап кетүү, азып бүтүү, жүдөө, чүнчүү.

Иссыхать *несов. см. иссохнуть.*

Иссякать *несов. см. иссякнуть.*

Иссяк/нуть *сов.* 1. какшуу, биротоло түгөнүү, соолуп бүтүү, такыр жок болуу; **река** ~ **ла дарыя** какшып (соолуп) калды; 2. түгөнүп бүтүү, жок болуу; **силы мой** ~ **ли күчүм** түгөнүп бүттү; **терпение моё** ~ **ло чыдамым** бүттү; **деньги** ~ **ли акча** (тыйын-тыпыр) түгөнүп бүттү.

Истаивать *несов. см. истаять.*

Истапливать I *несов. см. истопить I.*

Истапливать II *несов. см. истопить II.*

Истапливаться I *несов.* 1. *см. истопиться I*; 2. *страд. к истапливать I.*

Истапливаться II *несов.* 1. *см. истопиться II*; 2. *страд. к истапливать II.*

Истапывать *несов. см. истоптать.*

Истапываться *несов.* 1. *см. истоптаться*; 2. *страд. к истапывать.*

Истасканн/ый, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от истаскать*; 2. *прил.* эскилиги жеткен, жыртылган, көөнөргөн, тамтыгы кеткен, чалдыбары чыккан; ~ **ые башмаки** тамтыгы кеткен бут кийим; ~ **ый ковёр** эскилиги жеткен килем; ~ **ое пальто** тамтыгы кеткен пальто; 3. *перен.* тажатып бүткөн, адамды жадатмага айланган, небак эскирип калган; ~ **ый мотив** уга берип эскирген (жадатма болгон) обон; 4. *прил.* кебетеси кеткен; жүдөгөн, азган; ~ **ое лицо** жүдөгөн түр.

Истаскать *сов. что разг.* жыртуу, эскиртүү, чалдыбарын чыгаруу, тамтыгын кетирүү, тоздуруу; ~ **сапоги** өтүктү жыртып бүтүрүү (тамтыгын кетирүү).

Истаскаться *сов. разг.* 1. эскилиги жетүү, чалдыбары чыгуу, тамтыгы кетүү; 2. *перен.* жүдөп бүтүү, азып-тозуу, жабыр тартуу.

Истаскивать *несов. см. истаскать.*

Истаскиваться *несов.* 1. *см. истаскаться*; 2. *страд. к истаскивать.*

Истачивать *несов. см. источить I.*

Истачиваться *несов.* 1. *см. источиться*; 2. *страд. к истачивать.*

Истая/ть *сов.* 1. эрип бүтүү, эрип кетүү; **снег** ~ **л кар** эрип бүттү; 2. *перен.* түгөнүү, жок болуу; **деньги незаметно** ~ **ли акча** билинбей жок болуп кетти; 3. *перен.* арыктап бүтүү, аябай жүдөп кетүү, жабыркап бүтүү; ~ **ть от тоски** кусалана берип жүдөп кетүү.

Истекать *несов. см. истечь.*

Истекш/ий, -ая, -ое 1. *прич. от истечь*; 2. *прил.* өткөн, бүткөн; ~ **ий год** өткөн жыл; былтыркы жыл; **в ~ ем году** өткөн жылы, былтыр; **за ~ ий период** өткөн мезгилдин ичинде.

Истереть *сов. что* 1. сүргүлөп майдалоо, майдалап сүрүп чыгуу; 2. сүргүлөй берип түгөтүү, жешилтип бүтүрүү; ~ **резинку** резинканы (желимди) сүргүлөй берип бүтүрүү (түгөтүү); ~ **седло** ээрди сүрүлтүп эскиртүү; 3. *уст.* сүрүп жок кылуу; 4. сүрө берип жылмалоо.

Истереться *сов.* 1. сүрүлүп жок болуу, жешилип бүтүү; **резинка истёрлась** резинка (желим) сүрүлүп (жешилип) бүттү; **подошва истёрлась** таш таман жешилип (жыртылып) бүттү; 2. сүрүлө берип жыпжылма болуу (жылмакай болуп калуу).

Истерзанн/ый, -ая, -ое 1. *прич. от истерзать*; 2. *прил.* оор жаралуу; катуу майыбы бар; ~ **ые пленники** оор жаралуу туткундар; 3. *прил.* талкаланган, кыйраган; **танк представлял собой груду** ~ **ого металла** танк талкаланган бир үймөк темирге айланган; ~ **ые стволы деревьев** дарактардын кыйраган сөңгөктөрү; 4. *прил.* тытылган, тамтыгы кеткен; ~ **ая одежда** тамтыгы кеткен кийим.

Истерза/ть *сов.* 1. *кого* катуу жарадар кылуу, майышка учуратуу, жара тартуу; **волки** ~ **ли корову** карышкырлар уйду жара тартып кетти; 2. *что* кыйратуу, талкалоо, тамтыгын кетирүү; ~ **нный войной город** согушта кыйраган шаар; 3. *кого перен.* азапка салуу, кыйноо тарттыруу; **его** ~ **ли сомнения** ал шек санап кыйналды.

Истерзаться *сов.* азаптануу, кыйноо тартуу, жапа чегүү; **он** ~ **лся от тоски** ал кусаланып азап жеңди.

Истерик *м* истерик (истерия менен ооруган адам); туталанма, жаалданып кетме.

Истерик/а ж истерика (истерия талмасы, калтырап-титиреп жатып калма илдет); **биться в ~ е** калтырап-титиреп жатып калуу; **впасть в ~ у** истерикасы кармоо.

Истерический, -ая, -ое 1. истерия ..., истерика ..., истериялык; ~ **припадок** истерия талмасы;

2. истерия оорусуна дуушар болгон; 3. калтырап-титиреп кетме, талып калма, ээси ооп (эс-учун билбей) калган; ~ смех ыкшып, эси ооп калгыча күлүү.

Истеричка женск. к истерик.

Истеричн/ый, -ая, -ое (истеричен, -на, -но) то же, что истерический 2, 3; ~ крик жаалданган кыйкырык.

Истерия ж 1. истерия (нерв оорусу); 2. перен. туталанып, жаалданып кетүү абалы, дүүлүгүп кетүүчүлүк.

Истёрт/ый, -ая, -ое 1. прич. от истереть; 2. прил. өчүп калган, сүрүлүп жок болгон; ~ ая надпись жазуусу өчүп жок болгон (өчүп калган) жазуу; 3. прил. кырылып (сүрүлүп) отуруп эскирген, көөнөргөн, жыртылган; ~ ые сапоги эскирген өтүк; 4. прил. эчактан белгилүү, жадагып бүткөн, айтыла жүргөн; ~ ые слова айтыла жүргөн сөздөр; ~ ое выражение жадагып бүткөн сөз айкаштары.

Истесать сов. что жонуп түгөтүү, жонуп отуруп аягына чыгуу; ~ доску тактайды жонуп түгөтүү.

Истёсывать несов. см. истесать.

Истёсываться несов. страд. к истёсывать.

Истец м юр. доочу; талапкер, талап кылуучу.

Истечени/е ср 1. по знач. гл. истечь 1; ~ е нефти из пластов песчаника кумдуу катмарлардан нефтинин сызылып агып чыгышы; 2. бүтүү, өтүп кетүү; по ~ и срока мөөнөттүн өтүшү менен, мөөнөттүн өтүшүнө жараша; за ~ ем времени убактысы өтүп кеткендигинен улам.

Истечь сов. 1. уст. агып бүтүү, агып кетүү, агып чыгуу; 2. (о сроке, времени) өтүү, бүтүү, түгөнүү, аягына чыгуу; время истекло убакыт бүттүү; срок договора истек келишимдин мөөнөтү өтүп кетти; 3. чем алсыроо, шайы кетүү; ~ кровью каны көп агып алсыроо (кансырап калуу).

Истин/а ж 1. чындык, акыйкат; соотвѣтствовать ~ е чындыкка туура келүү; в этом есть доля ~ ы мында бир аз чындык бар; 2. тууралык, ырастык, чындык; ~ а сообщения чындыгы бар кабарлар; 3. адилеттик, акыйкаттык; искать ~ у адилеттикти көздөө; 4. илгертен маалым болгон (аныкталып бүткөн) нерсе; 5. филос. чындык; объективная ~ а объективдүү чындык.

Истинно нареч. 1. чыны менен, чындыгында; он ~ талантливый человек ал чынында эле таланттуу адам (чындыгында шыктуу киши); 2. в знач. вводн. сл. прост. чындыгын айтканда, чын-чынына келгенде.

Истинность ж чындык, акыйкаттык, ырастык.

Истинн/ый, -ая, -ое (истинен, -на, -но) 1. чын, туура, чыныгы; ~ ая правда туура чындык; ~ ый смысл слова сөздүн чыныгы мааниси; 2. спец. анык, туура (илимий жактан аныкталган, такталып чыккан); ~ ое время анык убакыт; ~ ый горизонт анык горизонт; 3. анык болгон, ырас, чыныгы, нагыз; ~ ое происшествие анык болгон окуя; ~ ое раскаяние чын дили менен өкүнүү; ~ ый друг чыныгы дос.

Истирание ср 1. по знач. гл. истирать —

истираться; 2. спец. сүрүлүп (жыртылып) иштен чыгыш (сүрүлүүдөн улам материалдын жыртылыш, иштен чыгыш натыйжасы).

Истирать несов. см. истереть.

Истираться несов. 1. см. истереться; 2. страд. к истирать.

Истица женск. к истец.

Истлевать несов. см. истлеть.

Истлеть/ть сов. 1. чирүү, чирип бүтүү; опавшие листья ~ ли күбүлүп түшкөн жалбырактар чирип бүттү; 2. чирип күлгө айлануу, кара көн болуу, кара көн болуп чирүү; угли ~ ли көмүр жата берип күлгө айланды.

Истмат м (исторический материализм) разг. тарыхый материализм.

Истово нареч. уст. каада тутуп, тартиби менен, эрежени бекем сактап; ~ кланяться каада тутуп таазим этүү.

Истовый, -ая, -ое 1. кадимки, боло жүргөн, тартипке ылайык; ~ поклон кадимки таазим; 2. (соблюдающий традиции, правила) салабаттуу, оор басырыктуу.

Исток м 1. по знач. гл. истечь 1; 2. башат, кайнар, башталыш; ~ реки суунун (дарыянын) башаты (башталышы); 3. чаще мн. истоки перен. чего бир нерсенин чыккан жери; эң алгачкы башталышы; ~ и жизни турмуштун алгач башталышы.

Истолкование ср по знач. гл. истолковать; ~ закона мыйзамдын түшүндүрмөсү; научное ~ илимий түшүндүрмө.

Истолковать сов. что түшүндүрүү; түшүнүк берүү, талдап чыгуу.

Истолковывать несов. см. истолковать.

Истолочь сов. жанчуу, жанчып майдалоо, майдалап күкүмдөө, күлдөй кылуу, күйшөө; ~ в ступе сокуга күйшөп жанчуу; ~ в порошок күкүм кылып майдалоо.

Истолочься сов. жанчылуу, күйшөлүү, майдалануу, майда болуу, күкүм болуу.

Истом/а ж 1. магдыроо, көшүлүү; в сладкой ~ е магдыроо (көшүлүү); 2. чарчоо, чаалыгуу, талыкшуу, алсыроо.

Истомить сов. кого-что зарыктыруу, кыйноо, алсыратуу, чарчатуу, шалдыратуу, алдан тайдыруу, дарманын кетирүү; ~ ожиданием күттүрүп зарыктыруу.

Истомиться сов. зарыгуу, чаалыгуу, талыкшуу, шайы кетүү, кыйналуу, шалдыроо, чарчоо, алдан таюу, дарманы кетүү; ~ от жажды суусап шайы кетүү; ~ в ожидании күтө берип зарыгуу.

Истомлён/ый, -ая, -ое 1. прич. от истомить; 2. прил. катуу чарчаган, чаалыккан, дарманы кеткен, алсыраган; ~ ое лицо чарчаган өң; ~ ый путник чаалыккан жолоочу.

Истомлять несов. см. истомить.

Истомляться несов. 1. см. истомиться; 2. страд. к истомить.

Истомный, -ая, -ое алсыратуучу, талыкшыта турган, алдан тайдыруучу, шалдыратуучу, шалдайтуучу.

Истончать несов. жупжука кылуу, аябай ичкертүү.

Истончаться *несов. см. истончиться.*

Истончить *сов. что* жупжука кылуу, аябай ичкертүү.

Истончиться *сов.* жупжука болуу, аябай ичкерип кетүү, ипичке болуу.

Истопить I *сов. что* 1. жагуу, жагып ысытуу; ~ **печь** меш жагуу; 2. *разг.* жагуу, отунга жумшоо; ~ **кубометр дров** бир кубометр отун жагуу.

Истопить II *сов. разг.* эритүү, сызгыруу; ~ **весь воск** момду бүт эритүү.

Истопник *м* от жаккыч, меш жагуучу.

Истопница *женск. к истопник.*

Истоптать *сов. что* 1. тебелеп салуу; тепсеп жапырып таштоо; ~ **траву** чөптү тепсеп жапырып салуу; 2. басып булгоо, тепсеп булгап салуу; ~ **пол** полду басып булгап салуу; 3. *разг.* (бут кийим жөнүндө) кие берип эскиртүү, жыртуу, майрыйтып салуу; ~ **каблуки** таканы майрыйтып салуу.

Истопта/ться *сов. разг. (об обуви)* кийиле берип эскирүү, жыртылуу, чалдыбары чыгуу; **сапоги** ~ **члись** өтүк эскирип кетти.

Исторгать *несов. см. исторгнуть.*

Исторгаться *несов.* 1. *см. исторгнуться*; 2. *страд. к исторгать.*

Исторгнуть *сов. уст.* 1. *что* атырылтып чыгаруу, бүркүп чыгаруу, бүркүү; **вулкан исторглаву** вулкан лаваны (от селин) бүркүп чыгарды; 2. *перен. высок. кого-что* айдап чыгаруу, кууп жиберүү, чыгарып салуу; ~ **из своей среды** өз чөйрөсүнөн чыгарып салуу (кууп жиберүү); 3. *что* *трад.-поэт (видернуть, извлечь)* сууруп алуу, сууруп чыгуу; ~ **кинжал из ножен** канжарды кынынан сууруп чыгуу; 4. *перен. что* чыгаруу, пайда кылуу; ~ **слёзы** көздөн жаш чыгаруу; ~ **слёзы у кого-н.** кимдир бирөөнүн көзүнө жаш алдыруу (кимдир бирөөнү ыйлатуу); ~ **крик** кыйкырык чыгаруу (чуу чыгаруу).

Исторгнуться *сов. из чего* бошонуп чыгуу, кутулуу; ~ **из лап смерти** өлүмдүн туткунунан кутулуу (кутулуп чыгуу).

Историзм *м* 1. историзм (ар бир предметти, кубулушту тарыхый өнүгүшүнө негиздеп изилдөө жана баа берүү принциби); 2. историзм (өткөнгө кызыгуучулук, өткөндү искусство чыгармаларында көрсөтүш).

Историк *м* тарыхчы (тарыхты изилдеген адис; тарых сабагынын мугалими).

Историко .... **историко-филологический, историко-литературный** сыяктуу татаал сөздөрдүн башкы мүчөлүк бөлүгү.

Историко-литературный, -ая, -ое тарыхый-адабий; ~ **музей** тарыхый-адабий музей.

Историко-революционный, -ая, -ое тарыхый-революциялык.

Историко-филологический, -ая, -ое тарыхый-филологиялык.

Историко-философский, -ая, -ое тарыхый-философиялык; ~ **факультет** тарыхый-философиялык факультет.

Историограф *м* 1. историограф, историография боюнча адис; 2. *уст. то же что историк.*

Историографический, -ая, -ое историография..., историографиялык.

Историография *ж* историография (1. адам коомунун тарыхы боюнча билимдердин өнүгүшүн жана байышын изилдеген илим; 2. айрым бир мезгилде пайда болгон же белгилүү бир доорго, проблемага арналып жазылган тарыхый маалыматтардын жыйындысы).

Историческ/ий, -ая, -ое 1. тарых ..., тарыхый; ~ **ое исследование** тарыхый изилдөө; ~ **ий процесс** тарыхый процесс; ~ **ие памятники** тарыхый эстеликтер; 2. тарыхый (реалдуу чындыкка ылайык келген, акыйкатта болгон, ойдон чыгарылбаган); ~ **ий факт** тарыхый факт; ~ **ое лицо** тарыхый адам; ~ **ий роман** тарыхый роман; 3. тарыхый (тарыхый мааниси бар, зор маанилүү, тарыхтан орун алган); ~ **ие решения** тарыхый чечимдер; ~ **ая дата** тарыхый дата; 4. тарыхый (тарыхый принципке негизделген); ~ **ое освещение фактов языка** тил фактыларын тарыхый жактан изилдеп чыгуу; 5. тарыхый (коомдук өнүгүштүн айрым этабына байланыштуу); ~ **ая категория** тарыхый категория; **исторический материализм** тарыхый материализм.

Историчност/ь *ж* 1. тарыхыйлык (тарыхка ылайык келүүчүлүк, тарыхый аныктык); ~ **ь произведения** чыгарманын тарыхыйлыгы; 2. кубулуштарды, окуяларды тарыхый жактан алып кароочулук; **принцип** ~ **и** тарыхый жактан алып кароочулук принциби.

Историчный, -ая, -ое (историчен, -на, -но) 1. тарыхта болгон, тарыхый жактан так, тарыхка туура келе турган, тарыхый; 2. тарыхый принципке негизделген.

Истори/я *ж* 1. тарых (өнүгүү процессиндеги чындык); **законы** ~ **и** тарыхтын мыйзамдарды; 2. тарых (өткөн турмуш фактыларынын жана окуялардын жыйындысы); **уроки** ~ **и** тарых сабактары; 3. тарых (адам коомунун өткөн турмушун изилдеген илим); **древняя** ~ **я** байыркы тарых; ~ **я средних веков** орто кылымдардын тарыхы; **новая** ~ **я** жаңы тарых; **новейшая** ~ **я** соңку жаңы тарых; 4. *чего или какая* тарых (жаратылыштын, маданияттын, илим-билимдин айрым бир тармактык өнүгүшүн изилдеген илим); ~ **я литературы** адабият тарыхы; ~ **я музыки** музыка тарыхы; ~ **я науки** илим тарыхы; 5. *чего* тарых (бир нерсенин жүрүшү, ырааттуу өнүгүшү); ~ **я земной коры** жер кыртышынын тарыхы; ~ **я нашей дружбы** достугубуздун тарыхы; 6. *разг.* тарых, ангеме (фактылардын жана окуялардын жыйындысы); – **Теперь вы мне доскажете вашу** ~ **ю про Бэлу** (Лермонтов) – Эми сиз мага Бэла жөнүндөгү ангеменизди аягына чейин айтып берерсиз; 7. болгон нерсе, болуп өткөн окуя, көргөн-билгендер; **у нас все знали его** ~ **ю, что он убил жёну** (Достоевский) Бизде анын болгон окуясын элдин баары билишчү, аялын өлтүргөнүн да билишчү; 8. *разг.* болгон нерсе, окуя, болгон иш, жорук; **попасть в неприятную** ~ **ю** жаман окуяга кабылуу; **история болезни** оору баракчасы; **вечная (обычная) история** боло жүргөн окуя; кадыресе көрүнүш; **история умалчивает о чем шутл.** бул жагы белгисиз; бул жагын өзүнүз биле

берерсиз; **войти в историю** тарыхка кирүү, тарыхка маалым болуу.

Истосковаться *сов. по кому-чему и без доп. разг.* катуу сагынуу, кусадар болуу, кусаланып саргаюу, сагына берип кыйноо тартуу; ~ **в одиночестве** жалгызсырап кусалануу; ~ **по дому** үйдү аябай сагынуу; ~ **по родным** жакындарын (боордошторун) сагынып куса болуу.

Источать *несов. что* **1.** *уст. книжн.* чыгаруу, төгүү, агызуу; ~ **слёзы** жаш чыгаруу; **2.** чыгаруу, таркатуу, жайылтуу, чачуу; ~ **аромат** буруксуган жыт чыгаруу; **3.** (*излучать*) чачуу; ~ **сияние** нур чачуу.

Источаться *несов. 1.* (*о свете, запахе, тепле*) таралуу, жайылуу, чачыроо; **2.** *страд. к источать.*

Источить/ть I *сов. что* **1.** курчута берип жукартуу, чарыкка сала берип жупжука кылуу; ~ **ть нож** бычакты курчута берип жукартуу; **2.** тешик-тешик кылып жеп салуу, жей берип калбыр кылуу; **чёрви** ~ **ли дерево** курт даракты тешик-тешик кылып жеп таштады; **источённый молью материал** күбө жей берип калбыр болгон материал.

Источить II *сов. см. источать 1.*

Источить/ться *сов.* чарыкка кармала берип жукаруу, курчутула берип жукарып (жешилип) бүтүү, **кетмень** ~ **лся** кетмен жешилип бүттү; **бритва** ~ **лась** устара курчутула берип жукарып кетти.

Источник *м* **1.** булак, кайнар (жер астынан чыккан табигый суу); **горячий** ~ ысык суу булагы; ~ **минеральной воды** минерал суулар булагы; **2. перен.** булак; **Солнце** — ~ **света** Күн — жарык булагы; **книга** — ~ **знаний** китеп — билим булагы; ~ **и сырьё** сырьё булактары; ~ **радости** кубанычтын булагы; **3. (письменный памятник, документ)** булак; **письменные** ~ **и** жазма булактар; **архивные** ~ **и** архив булактары; **ссылаться на** ~ **и** булактарга таянуу.

Источниковедение *ср* тарыхый булактарды изилдөө.

Источный/ый, -ая, -ое разг. (*о голосе, крике*) чанырган, кулакты жарган, ачуу; ~ **ый крик** чанырган кыйкырык; **кричать** ~ **ым голосом** ачуу добуш чыгарып кыйкыруу.

Источать I *несов. см. истощить.*

Источать/ть II *сов. прост.* арыктоо, этинен түшүп азуу; **скот сильно** ~ **л** мал аябай арыктап кетти.

Источаться *несов. 1. см. истощаться; 2. страд. к источать I.*

Источение *ср* **1.** арыктоо, азып-тозуу, көтөрүм болуу, ташыркап бүтүү, жилиги үзүлгөн абалга жетүү; **голодное** ~ ачкадан арыктап кетүү; ~ **нервной системы** нерв системасынын ташыркап бүтүшү; **2. с.-х.** арыктоо, арыктап кетүү; ~ **почв** жердин (кыртыштын) арыкташы; **3.** азаюу, түгөнүү; ~ **месторождения меди** жез кенинин азайышы (түгөнүшү); ~ **средств** каражаттардын түгөнүшү.

Источённость *ж* арыктагандык; ташыркагандык; азайгандык; түгөнгөндүк.

Источённ/ый, -ая, -ое 1. *прич. от источать;*

2. прил. арыктап бүткөн, азып-тозгон, жүдөгөн; ~ **ый человек** азып-тозгон адам; **3. прил. с.-х.** арыктаган; ~ **ые почвы** арыктаган жер.

Истощить *сов. 1. кого-что* арыктатуу, аздыруу, жүдөтүү, жабыркатуу; **болезнь истощила его** оору аны жабыркатып бүтүрдү; **2. что с.-х.** арыктатуу (жерди); **3. что** бардыгын сарп кылып бүтүү, түгөтүү; ~ **запасы нефти** нефтинин запастарын түгөтүп бүтүү; ~ **все силы** бардык күчүн сарп кылуу; ~ **терпение** чыдай албагыдай кылуу; чыдамын түгөтүп бүтүү.

Истощить/ться *сов. 1.* арыктап кетүү, азып-тозуу, жүдөп кетүү, начарлап кетүү, жабыркап кетүү; **2. с.-х.** арыктоо; **почва** ~ **лась** жер арыктап кетти; **запасы** ~ **лись** запастар түгөндү; **терпение** ~ **лось** чыдай албагыдай абалга жетти.

Истратить/ть *сов. что* **1.** сарптоо, чыгымдоо, жумшап жок кылуу; **не** ~ **л ни копейки** бир тыйын да чыгымдаган (сарптаган) жок; ~ **ть все патроны** огунун баарын атып бүтүрүү; **2.** жумшоо, кетирүү; жок кылуу; **на ремонт** ~ **ли целый день** ремонтко бир күн кетиришти.

Истратить/ться *сов. 1.* сарп болуу, чыгымдалуу, жумшалып бүтүү; **деньги** ~ **лись** акча чыгымдалып бүттү; **2.** жумшалуу, кетүү, жок болуу; **много времени** ~ **лось на дороге** жолго көп убакыт кетип калды; **3.** чыгым болуу; **В поезде я весь** ~ **лся** (Чехов) Жол жүрүп чыгым болуп бүттүм.

Истративать *несов. см. истратить.*

Истративаться *несов. 1. см. истратиться; 2. страд. к истративать.*

Истребитель *м* **1.** *кого-чего* кырып жок кылуучу, курутуучу, тукум курут кылуучу; ~ **грызунов** кемирүүчүлөрдү кырып жок кылуучу; **2.** истребитель (согуш самолёту).

Истребительница *женск. к истребитель 1.*

Истребительн/ый, -ая, -ое 1. кыргын салуучу, кырып-жоюучу, кыргындуу; ~ **ая война** кыргындуу согуш; ~ **ый огонь артиллерии** артиллериянын жойкундама аткылоосу; **2.** талкалоочу, кыргындоочу; ~ **ая авиация** талкалоочу авиация; ~ **ый отряд** кырып талкалоочу отряд.

Истребить *сов. кого-что* кырып жок кылуу, кыргын салуу, кырып түгөтүү, кыргынга учуратуу; ~ **мух** чымынды кырып жок кылуу; ~ **неприятельский отряд** душмандын отрядын кырып талкалоо.

Истребиться *сов.* кырылып жок болуу, кыргынга учуроо, кырылып бүтүү.

Истребление *ср по знач. гл. истребить* — **истреблять; грызунов** кемирүүчүлөрдү кырып жок кылуу.

Истреблять *несов. см. истребить.*

Истребляться *несов. 1. см. истребиться; 2. страд. к истреблять.*

Истребование *ср книжн. по знач. гл. истребовать.*

Истребовать *сов. кого-что книжн.* талап кылып алуу, суратып алдыруу, чакыртып алдырып алуу; ~ **трудовую книжку** эмгек китепчесин суратып алуу.

Истрёпанн/ый, -ая, -ое разг. 1. прич. от *истрепáть*; 2. прил. эскирген, көөнөргөн, чалдыбары чыккан, тамтыгы кеткен, уйпаланган, дал-дал болгон, жулмаланган; ~ **ый костюм** уйпаланган костюм; ~ **ая книжка** тамтыгы кеткен китеп; 3. прил. перен. мүгдүрөгөн, жүдөгөн, шайы кеткен, алсыраган.

Истрепáть сов. разг. 1. что эскиртүү, көөнөртүү, чалдыбарын чыгаруу, тамтыгын кетируу; ~ **книгу** китептин тамтыгын чыгаруу; 2. мүгдүрөтүү, суй жыгуу, иштен чыгаруу; **Беспорывные бой истрепали людей и коней** (Первенцев) Тынымсыз салгылашуулар адамдар менен аттарды суй жыгып, шайын оодарып салды; **♦ истрепáть нервы** кыжырына тийүү; кыжырын кайнатуу.

Истрепá/ться сов. разг. 1. эскирип кетүү, көөнөрүү, чалдыбары чыгуу, тамтыгы кетүү, тозуп кетүү, жыртылуу; **одежда ~ лась** кийим тозулуп кетти; **обувь ~ лась** бут кийим жыртылып калды; 2. перен. прост. алсыроо, жүдөө, жабыркоо, шайы кетүү; 3. прост. чөгүп кетүү, адам катарынан чыгып калуу; ~ **ться от пьянства** ичкиликтин айынан адам катарынан чыгып калуу.

Истрёпывать несов. см. истрепáть.

Истрёпываться несов. 1. см. *истрепáться*; 2. страд. к *истрепывать*.

Истрэска/ться сов. разг. жарылуу, чарт-чурт жарылып кетүү, чатыноо; **штукатурка ~ лась** шыбак жарылып кетти.

Истрэскиваться несов. см. истрэскаться.

Истукан м 1. бут, буркан, статуя; 2. прост. бран. мээримсиз, таш боор адам; **♦ стоять как истукан (стоять истуканом) разг.** 1) катып калгандай селейүү (каккан казыктай какайып туруп калуу); 2) аңкайып карап калуу, эмне кыларын билбей делдейүү.

Иступить сов. что мокотуп салуу, өтпөс кылып таштоо; ~ **косу** чалгыны мокотуп салуу.

Иступи/ться сов. мокоп калуу, өтпөс болуу; **нож ~ лся** бычак мокоп калды.

Иступлять несов. см. иступить.

Иступляться несов. 1. см. *иступиться*; 2. страд. к *иступлять*.

Истцовый, -ая, -ое юр. доо кылуучу, доочу.

Истый, -ая, -ое анык, чыныгы, нагыз, жеткен, барып турган; ~ **охотник** барып турган аңчы.

Истыкать сов. что разг. 1. сайгылоо, сайгылап тешик-тешик кылып салуу; ~ **игóлкой** ийне менен сайгылап тешүү; 2. тепчип сайып коюу; ~ **карту флажками** желекчелерди картага тепчилеп сайып чыгуу.

Истыкивать несов. см. истыкать.

Истязани/е ср. 1. по знач. гл. *истязáть*; 2. мн. истязания катуу кыйноо, азап тартуу, жапа чегүү; **подвергáться** ~ **ям** азапка дуушар болуу.

Истязáтель м кыйноочу, азапка салуучу, кыйноо тарттыруучу.

Истязáтельница женск. к истязáтель.

Истязáть несов. кого-что кыйноо тарттыруу, азап чектирүү, запкы жедирүү, кыйноого салуу.

Истязáться несов. страд. к истязáть.

Исхаживать несов. разг. многокр. к исходить

I.

Исхитряться сов. разг. 1. куулануу, амалкөй болуу; 2. эпчилдик кылуу, эбин табуу, амалкөйлүк кылуу; ~ **поймáть птицу** кушту эпчилдик кылып кармап алуу.

Исхитряться несов. см. исхитряться.

Исхлестáть сов. разг. 1. кого-что аябай сабоо, сабап жанчып салуу; көк ала койдой союу; ~ **кнутóм** камчылап катуу сабоо; 2. чапкылай берип (чапкылап, колдонуп) иштен чыгаруу; ~ **кнут** камчыны чапкылай берип иштен чыгарып салуу.

Исхлестывать несов. см. исхлестáть.

Исхлопáтьывать несов. см. исхлопотáть.

Исхлопáтьываться несов. 1. см. *исхлопотáться*; 2. страд. к *исхлопáтьывать*.

Исхлопотáть сов. что разг. жүгүрүп жүрүп алуу, суранып жүрүп жетүү, артынан түшүп жүрүп ээ болуу; ~ **путёвку в санаторий** жүгүрүп жүрүп санаторийге путёвка алуу.

Исхлопотáться сов. разг. аракеттене берип чарчоо, алп урушуп жүрүп суй жыгылуу, урунуп беринип жүрүп чарчап бүтүү; ~ **на кúхне** ашканада алпурушуп жүрүп суй жыгылгыдай болуу.

Исход м 1. книжн. уст. по знач. гл. *исходить* II 1; **Вход туда для всех открыт – Нет ~ а уж оттуда** (Пушкин) Ал жакка баарына жол ачык – Аерден чыгуу деген жок; 2. ылаажы, чара, жол; **труд – это единственный способ решения творческих проблем, другого ~ а нет** эмгек – бул чыгармачылык проблемаларды чечүүнүн бирден-бир жолу, башкача жол жок; 3. акыркы, бүткөн жери, аягы; ~ **борьбы** күрөштүн акыры; 4. натыйжасы, акыры; ~ **боя** салгылашуунун акыры; ~ **соревнования** мелдештин натыйжасы; **в исходе** акырында, аяк жагында; **в исходе четвёртого дня** төртүнчү күндүн акырында; **на исходе** бүтө жаздап (түгөнөйүн деп) калды; **время на исходе** убакыт бүтүүгө аз калды; **дать (найти) исход чему** ишке ашырууга жол (мүмкүндүк) берүү.

Исходáтайствовать сов. что кому книжн. аракеттенип жүрүп талабына жетүү, жүгүрүп жүрүп өндүрүү, суранып жатып жетүү; ~ **пособие** аракеттенип жүрүп пособие алуу.

Исходить I сов. что разг. көп жерди айланып чыгуу, кыдырып чыгуу, далай жерди басып өтүү; ~ **весь город** бүт шаарды айланып чыгуу.

Исход/ить II несов. 1. уст. книжн. башталуу, чыгуу, таралуу; **две прямые, ~ ящие из одной точки** бир чекиттен чыккан эки түз сызык; 2. **от кого, из чего** чыгуу, угулуу, тароо; **голос ~ ящий из-за сцены** сахнанын артынан чыккан (угулган) добуш; 3. **из чего** негизделүү, негизге алуу; ~ **ить из предположения, что ...** деген жобону негизге алуу; 4. **от кого, из чего** чыгуу, алынуу, жетүү, маалым болуу; **сведения ~ ят от верных источников** маалыматтар ишеничтүү булактардан чыккан.

Исходить III несов. 1. см. *изойти I*; 2. уст. (*истекáть* – о времени) өтүү, аяктап бүтүү, аяктоо.

Исходн/ый, -ая, -ое алгачкы, баштапкы, түпкү, негизги; ~ **ый пункт** баштапкы пункт; ~ **ая**

позиция алгачкы позиция; ~ **ые данные** негизги маалыматтар.

Исходящ/ий, -ая, -ее 1. *прич. от исходить II; распоряжения, ~ ие из канцелярии* канцеляриядан берилген буйруктар; 2. *прил. спец.* чыккан, жиберилген, жөнөтүлгөн; ~ **ие бумаги** жиберилген документтер (кагаздар); ~ **ий номер** чыгыш номери.

Исхудáлый, -ая, -ое өтө арыктаган, азып-тозуп кеткен; жабыккан, жүдөө; ~ **человек** жабыккан адам (жүдөө адам).

Исхудание *ср* арыктоо, азып-тозуу, жабыгуу, жүдөө.

Исхуда́/ть *сов.* арыктап кетүү, азып-тозуу, жабыгып кетүү, жүдөө тартуу; **он óчень** ~ л ал абдан арыктап кетти.

Исцара́пать *сов.* *кого-что* тырмап бүтүрүү, тытмалоо, бардык жерин тырмап (тытып) таштоо; ~ **руки** колдорун тырмалап (тытып) таштоо.

Исцара́паться *сов.* тырмалуу, тытылуу; ~ **об кусты** бадалга тытылуу;

Исцара́пывать *несов.* 1. *см.* исцарапать.

Исцара́пываться *несов.* 1. *см.* исцарапаться; 2. *страд. к* исцарапывать.

Исцелéние *ср книжн. по знач. гл. исцелить* — **исцелиться**; **больного** оорулууну сакайтуу (айыктыруу); **найти** ~ даба табуу; **полное** ~ толук айыгып кетүү; **Болезнь в груди моей и нет мне исцеления** (Лермонтов) Жүрөгүм дартка чалдыккан, айыгууга даба жок.

Исцелитель *м книжн.* айыктыруучу, дартка даба болуучу.

Исцелить *сов.* *кого-что книжн.* айыктыруу, сакайтуу, оорудан арылтуу, дарылап түзөтүү, илдеттен оңолтуу, соо кылуу; ~ **больного** оорулууну айыктыруу.

Исцелиться *сов.* *книжн.* айыгып кетүү, сакаюу, оорудан арылуу, илдеттен оңолуп кетүү.

Исцеля́ть *несов. см. исцелить.*

Исцеля́ться *несов.* 1. *см.* исцеляться; 2. *страд. к* исцелять.

Исча́дие: **исча́дие ада** *уст. книжн.* мокочо, түрү суук макулук.

Исча́хнуть *сов.* арыктап кетүү, азып-тозуу, жабыркоо, жабыгуу, саргаюу, жүдөп кетүү; ~ **от болезни** оорудан жабыркап кетүү; ~ **от тоски** кусаланып саргаюу.

Исчеза́ние *ср по знач. гл. исчезать.*

Исчеза́ть *несов. см. исчезнуть.*

Исчезнове́ние *ср по знач. гл. исчезнуть;* ~ **животных** айбанаттардын жок болушу.

Исчезну́ть *сов.* 1. жоголуу, житип кетүү, дарексиз болуп кетүү; ~ **с лица земли** жер жүзүнөн дарексиз жок болуу; 2. көрүнбөй калуу, көздөн кайым болуу, дайынсыз болуу; ~ **в темноте** караңгыда көздөн кайым болуу; ~ **из вида** көрүнбөй калуу; 3. *разг.* көпкө жок болуп калуу, жоголуп кетүү, узакка чейин көрүнбөй калуу; **куда вы исчезли?** сиз көптөн бери кайда жоголуп жүрдүңүз?; 4. *разг.* көрүнбөй калуу, көзгө урунбоо.

Исчерка́ть, исчёркать *сов. что* сызгылоо, аркы-

терки чиймелөө, кыйма-чийме сызгылай берүү, кара ала кылып сызып чыгуу; ~ **рукопись** кол жазманы сызгылап кара ала кылуу; ~ **всю бумагу** кагазды бүт кыйма-чийме сызгылай берүү.

Исчёркивать *несов. см. исчеркать.*

Исчерпа́/ть *сов. что* 1. пайдаланып бүтүрүү, бүт жок кылуу, каражаттап түгөтүү; ~ **ть ресурсы** ресурстарды пайдаланып бүтүрүү; ~ **ть все доводы** бардык далилди айтып бүтүрүү (айтпаган далили калбоо); 2. аякталуу, толук аягына чыгуу, бүтүү; **повестка дня** ~ **на күн** тартиби бүтү; **инцидент** ~ **н** жаңжал толук аягына чыкты (аякталып бүтү).

Исчерпа́/ться *сов.* түгөнүү, акырына чейин чыгымдалуу, толук жок болуу, түгөнүп бүтүү; **все запасы** ~ **лись** бардык болгон запастар түгөнүп бүтү.

Исчёрпыва́/ться *несов.* 1. *см.* исчерпаться; **ресурсы** ~ **ются** ресурстар түгөнүүдө; 2. *чем* бүтүү, түгөнүү; **этим дело не** ~ **ется** иш муну менен бүтпөйт.

Исчёрпывающе *нареч.* толук, толугу менен, бүт бойдон, жетишерлик, жеткиликтүү, жете; ~ **решить вопрос** маселени толук чечип бүтүрүү.

Исчёрпывающий, -ая, -ее 1. *прич. от исчерпывать;* 2. *прил.* толук, жетишерлик; ~ **ответ** толук жооп.

Исчертить *сов. что* 1. (*покрыть чертами, знаками, штрихами*) сызуу, сызгылап таштоо, чиймелеп салуу; 2. *разг. (израсходовать)* сызгылай берип бүтүрүү, сызгылап отуруп коротуп салуу; ~ **весь карандаш** карандашты сыза берип түгөтүү.

Исчёрчивать *несов. см. исчертить.*

Исчисление *ср* 1. *по знач. гл. исчислить* — **исчислять;** ~ **процентов** проценттерди эсептеп жазуу; ~ **времени** убакытты эсептеп чыгуу; 2. *мат.* эсеп; ~ **бесконечно малых величин** чексиз кичине сандар эсеби; **интегральное** ~ интеграл эсеби; **дифференциальное** ~ дифференциал эсеби.

Исчислить *сов. что книжн.* эсептөө, эсептеп чыгуу; ~ **стоимость строительных работ** курулуш жумуштарынын наркын эсептеп чыгуу.

Исчисля́ть *несов. см. исчислить.*

Исчисля́/ться *несов.* 1. эсептелүү, саналуу, болуу, болуп чыгуу; 2. *страд. к* исчислять.

Исша́рить *сов. что разг.* аңтарып чыгуу, тинтүү, аңтарып-тенгерип издөө.

Исша́ркать *сов. что разг.* таптай берип иштен чыгуу, тапылдата баса берип тамтыгын кетирүү; ~ **пол** полду тапылдата баса берип тамтыгын кетирүү.

Исша́рживать *несов. см. исша́ркать.*

Исщепа́ть *сов. что разг.* чамындылап салуу, чамынды кылып таштоо; ~ **доску** тактайды чамындылап салуу.

Ищипа́ть *сов. кого-что разг.* чымчылоо, чымчылап көк ала кылып таштоо.

Ищипывать *несов. см. ищипать.*

Итак *союз* мына ошентип, ошентип, ошону менен, демек; ~ , **мы договорились** ошентип,

биз макулдаштык; ~ , **задача решена́** демек, маселе чечилди.

Итальянск/ий, -ая, -ое Италия ..., италиялык; ~ **ая литература** италиялык адабият.

Итальянцы *мн* (*ед.* итальянец *м*, итальянка *ж*) италиялыктар (Италиянын негизги калкы, италиялык улут).

Ительменский, -ая, -ое ительмендик, ительмен ...; ~ **язык** ительмен тили.

Ительмены *мн.* (*ед.* ительмен *м*, ительменка *ж*) ительмендер (Камчатканын жергиликтүү калкы).

Ито́г *м* **1.** жыйынтык, жалпы негиз; **подвести** ~ жыйынтык чыгаруу; **записа́ть** ~ жыйынтыгын жазуу; **найти́** ~ жыйынтыгын табуу; **2.** натыйжа, жыйынтык, корутунду; ~ **и соревнова́ния** мелдештин жыйынтыктары; ~ **и перегово́ров** сүйлөшүүлөрдүн натыйжалары; **♦ в итоге́** натыйжада, корутундулаганда, жыйынтыгында.

Ито́го нареч. бардыгы, жалпысы, жалпы жыйынтыгы.

Ито́гов/ый, -ая, -ое **1.** жыйынтык ...; ~ **ая сума́** жыйынтык суммасы; **2.** жалпылоо ..., корутундулоо ...; ~ **ые за́нятия** жалпылоо сабактар, корутундулоо сабактары.

Ито́жить *несов. что* **1.** жыйынтыктоо; жыйынтыгын чыгаруу; ~ **счета́** эсеп-кысаптарды жыйынтыктоо; **2. разг.** натыйжа чыгаруу, корутундулоо, жалпылоо; ~ **проделанное** жасалган жумуштардын натыйжасын чыгаруу; ~ **прожитое** өткөн-кеткендерди корутундулоо.

Ито́житься *несов. страд. к* **ито́жить.**

Иу́да *м* *бран.* чыккынчы, бетпак.

Иудаизм *м* иудаизм (ар кайсы өлкөлөрдө жашаган еврей калкынын арасында кеңири таралган байыркы диндердин бири).

Иудеи *мн.* (*ед.* иудей *м*, иудейка *ж*) яхудилер (Иудеянын баштапкы калкы, кийин жалпы эле еврейлерди туюндуруп калган).

Иудейск/ий, -ая, -ое яхудилик, яхуди ...; ~ **ая рели́гия** яхуди дини.

Иудейство *ср* **1.** яхуди дини; **2. собир.** яхудилер.

Иудушка *м* бетпак, эки жүздүү, чыккынчы.

Их мест. **1.** *личн. род., вин. от они́;* их мно́го алар көп; **2. притяж.** алардын; **по их мнени́ю** алардын оюнча (пикиринче); **по их желани́ю** алардын каалоосу боюнча.

Ихневмо́н *м* ихневмон (Түштүк Европада, Түндүк Африкада жашоочу куйругу узун сүт эмүүчү жырткыч айбан).

Ихтиозавр *м* ихтиозавр (тукуму жоголуп кеткен сойлоочу, зор денелүү деңиз айбаны).

Ихтио́л *м* ихтиол (май сымал келген дарылыгы бар зат, жараатты айыктыруу, дезинфекциялоо үчүн пайдаланылат).

Ихтио́лов/ый, -ая, -ое ихтиолдуу, ихтиол ...; ~ **ая мазь** ихтиол майы.

Ихтио́лог *м* ихтиолог (ихтиология боюнча адис).

Ихтиологиче́ск/ий, -ая, -ое ихтиологиялык, ихтиология ...; ~ **ая лаборато́рия** ихтиология лабораториясы, ихтиологиялык лаборатория.

Ихтиоло́гия *ж* ихтиология (зоологиянын балыктарды изилдөөчү бөлүмү).

Ичиги *мн.* (*ед.* ичик *м*) *обл.* маасы; такасыз жука өтүк.

Иша́к *м* **1.** эшек; **2.** качыр; **3. перен. бран. прост.** акмак, макоо, кежир.

Иша́ч/ий, -ья, -ье эшек ...; ~ **ья узде́чка** эшек жүгөнү.

Иша́чить *несов. прост.* эшектей иштөө (оор жумуш жасоо).

Ишиас *м* куян.

Ишь частица *прост.* опей, карасаң, көрсөн муну; ~ **како́й!** көрсөн муну!; ~ , **что взду́мали!** булардын ойлоп тапканын карасаң!; **♦ ишь ты!** сени кара!

Ище́йка *ж* **1.** (*служебная или охотничья собака*) жойчу, изчил ит; **2. перен. (сыщик)** тыңчы, андуучу; шпион.

Ию́ль *м* июль (теке); **второ́е ию́ля** экинчи июль; **второ́го ию́ля** экинчи июлда.

Ию́льск/ий, -ая, -ое июлдагы, июлда болгон, июль ...; ~ **ие дни** июль айынын күндөрү.

Ию́нь *м* июнь (кулжа); **шесто́е ию́ня** алтынчы июнь; **шесто́го ию́ня** алтынчы июнда.

Июньский, -ая, -ое июнь ..., июндагы, июнда болгон.

Й

Йе́менский, -ая, -ое Йемен..., йемендик; **Йе́менская Ара́бская Респу́блика** Йемен Араб Республикасы.

Йе́менцы *мн.* (*ед.* йе́менец *м*, йе́менка *ж*) йемендиктер (Йемендин арабдардан турган калкы).

Йо́г *м* йог (йога окуусун жактоочу).

Йо́га *ж* йога (адамдын психикасын жана психофизиологиясын башкаруу ыкмалары жана методдору жөнүндөгү окуу).

Йо́д *м хим.* йод.

Йо́дированн/ый, -ая, -ое йоддолгон, йод кошулган; ~ **ая пищева́я соль** йоддолгон тамак-аш тузу.

Йо́дистый, -ая, -ое йоддуу, йод кошулган; ~ **препара́т** йоддуу препарат; ~ **натрий** йоддуу натрий.

Йо́дный, -ая, -ое йод...; ~ **ый раство́р** йод эритмеси; ~ **ая насто́йка** йод настойкасы.

Йодофо́рм *м фарм.* йодоформ (йод препа-

раты – сары түстөгү кристалл порошок).

Йоркши́рский, -ая, -ое йоркшир..., йоркширдик (Великобритания графтыгы); **◇ йоркши́рские сви́ньи** йоркшир чочколору.

Йоркши́ры *мн.* (*ед.* йоркши́р *м*) йоркшир чочколору.

Йо́т *м* йот (латын алфавитинде «ó», орусча «й» тамгасы менен белгиленген үнсүз тыбыштын наамы).

Йо́та *ж* йота (грек алфавитинде «и» тыбышын билдирген тамга); **◇ ни на йо́ту** *разг.* кымындай да, кенедей да, таптакыр, түк да; **он ни на йо́ту не измени́лся** ал түк да (кенедей да) өзгөрбөптүр.

Йота́ция *ж лингв.* йоттошуу.

Йоти́рованный, -ая, -ое *лингв.* йоттошкон; ~ **ые гласные** йоттошкон үндүүлөр.

Йото́ванный, -ая, -ое *то же, что йоти́рованный.*

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Акматалиев А. Великое объединяющее слово</i>	3
Предисловие	5
О пользовании словарем	8
Лексикографические источники, использованные при работе словарем	14
Условные сокращения	15
Русский алфавит	17
А	18
Б	62
В	144
Г	277
Д	327
Е	417
Ж	425
З	435

ОРУСЧА-КЫРГЫЗЧА СӨЗДҮК

РУССКО-КЫРГЫЗСКИЙ СЛОВАРЬ

Ответственный за выпуск - чыгарууга жооптуу: *Ж. Семёнова*

Корректоры - корректорлор: *Б. Омуров, Г. Абдыразакова,*

М. Касымгелдиева, З. Исмаилова, Г. Жунушалиева,

Ж. Тургунбаева, С. Егимбаева

Набор - тергендер: *Калыкова Н., Айтбаева Н., Мамбетакунова Н.*

Компьютерная верстка - компьютердик калыпка салган:

А. Абдыкалыкова

Терүүгө берилген 20.10.2015 ж. Басууга кол коюлган 15.11.2015 ж.

Формат 60x84¹/₁₆. Офсеттик кагаз.

Көлөмү 50 басма табак. Нускасы 500.

«Аврасия Пресс» басмаканасында басылды

Шабдан Баатыр көч. 1а., Тел: 299 300

www.avrasyapress.com